T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SEYYİD EMÎR MEHMED ÇELEBİ'NİN ENMÛZECÜ'T-TIBB ADLI ESERİ (METİN-TIBBÎ SÖZ VARLIĞI)

CİLT I

Adem Hakan ALPTEKİN

ÖĞRENCİ NUMARASI

2502070327

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mustafa BALCI

İSTANBUL – 2023

Düzeltme Almıştır.

ÖZ

SEYYİD EMÎR MEHMED ÇELEBİ'NİN ENMÛZECÜ'T-TIBB ADLI ESERİ

(METİN-TIBBÎ SÖZ VARLIĞI)

ADEM HAKAN ALPTEKİN

Bu çalışmada XVII. yüzyılın önemli hekimlerinden birisi olan Seyyid Emir Mehmed Çelebi'nin Enmūzecü't-Tıbb adlı eseri incelenmiştir. Eser, Alaaddin Karşî'nin eseri temel alınarak ve kendinden önce yazılmış 27 tıp eserinden de faydalanılarak XVII. yüzyılda yazılmış, 403 varaktan oluşan, telif bir tıp kitabıdır.

Emir Çelebi'nin eseri üzerindeki çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Girişte tıbbın tanımı, Mezopotamya, Mısır, Hint, Yunan ve İslam tıbbı üzerinde kısaca durulmuştur. Birinci bölümde Anadolu sahasında Enmūzecü't-Tıbb'a gelene kadar kaleme alınmış telif ve tercüme eserler hakkında bilgi verilmiş, Emir Çelebi'nin, kaleme aldığı eserlerden kısaca bahsedilmiş ve üzerinde çalıştığımız eser hakkında ise metinden örnekler verilerek eser kapsamlı bir şekilde tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise hastalıkların teşhisini, tedavisini ve ilaç yapımını ifade eden fiillerin yapıları üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde eserde geçen hastalık, organ, teşhis, tedavi, eczacılık, hayvan, maden, ölçü, zaman ve renk adları ile ilgili söz valığı dizinli bir şekilde gruplandırılmıştır. Dördüncü bölümde çeviri yazı metne yer verilmiştir.

Yapılan bu çalışmanın amacı eserde geçen teşhis, tedavi ve ilaç yapımını ifade eden fiillerin yapılarına göre kullanım zenginliğini, çeşitliğiliğini ortaya koymaktır. Ayrıca eserde hastalık, organ, teşhis, tedavi, eczacılık, hayvan, maden, ölçü, zaman ve renk ile ilgili söz valığını tespit etmek, bunların metinde hangi anlamda kullanıldığını belirlemek ve dönemin Türkçesinin tıp bilimi alanındaki ifade gücünü ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Emir Mehmed Çelebi, Enmūzecü't-Tıbb, Fiil, hastalık, organ, teşhis, tedavi, eczacılık, hayvan, maden, ölçü, zaman ve renk, Anadolu sahası tıp eserleri.

ABSTRACT

SEYYİD EMIR MEHMED CELEBI'S ENMUZECÜ'T-TIBB

(TEXT-MEDICAL VOCABULARY)

ADEM HAKAN ALPTEKİN

In this study, the work Enmüzecü't Tıbb by Seyyid Emir Mehmed Çelebi who is one of the most important physicians of the 17th century, has been analyzed. The work, based on another work by Alaadin Karşi, as well as utilizing 27 medical works written prior to itself, was written in the 17th century and consists of 403 pages of an authentic medical book.

The study which is based on Emir Çelebi, consists of three chapters. In the introduction part; the definition of medicine and the medicine of Mesopotamia, Egypt, India and the Islamic World is discoursed. In the first chapter, authentic and translated works up to the Enmüzecü't Tıbb in the Anatolian area have been revealed, the works of Emir Çelebi have been briefly presented and as for the study we are concentrated on, it has been comprehensively introduced with examples from the text. In the second chapter; the structures of verbs which were employed in the processes of diagnosis, treatment and medication have been emphasized. In the third chapter; vocabulary about diseases, organs, diagnosis, pharmacy, animals, mine, measure, time and the names of colors are categorized in an indexed method in the text. In the fourth chapter, the transcribed Turkish copy of the work has been presented.

The aim of this study is to put forward the affluence and variety of the verbs which are employed in the text to stand for diagnosis, treatment and medication according to their structures. Additionally; another aim is to establish the vocabulary used for diseases, organs, diagnosis, treatment, pharmacy, animals, mine, measures, time and colors, and to find out the meanings of the words in the text in order to set forth the power of expression of the Turkish Language used in medical science.

Key words: Seyyid Emir Mehmed Çelebi, Enmüzecü't Tıbb, Verb, Disease, Organ, Diagnosis, Treatment, Pharmacy, Animal, Mine, Measure, Time and Color, Anatolian Works in Medical Field.

ÖN SÖZ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasıyla Anadolu'da çeşitli beylikler kurulmuştur. Beyliklerin kurulmasıyla edebî ve ilmî eserler Türkçenin imkanları ile yazılmaya başlanmıştır. Anadolu sahasında XIII. yüzyılda, Beylikler Dönemi'nde, başlayan Türkçe tıp eseri yazma çalışması; tercüme ve telif olarak devam etmiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde dönemin önemli tıp eserinden biri de Emir Çelebi'nin *Enmūzecü't-Tıbb* adlı eseridir. Eser; hastalıklar, hastalıkların teşhisi, onların tedavisinde kullanılan ilaçlar, şerbetler, sürmeler, ilaç yapımında kullanılan bitkiler, madenler vs. hakkında bilgi vermesi yönüyle çağının önemli tıp metinleri arasında yer almaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde Anadolu sahasında XVII. yüzyıla kadar yazılmış tıp eserleri genel hatları ile ele alınmıştır. Emir Çelebi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Doktora çalışmasının öznesi olan *Enmuzecü't-Tıbb* adlı eser üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde ilaç yapımını, teşhis ve tedaviyi ifade eden fiiller yapılarına göre incelenmiştir. Üçüncü bölümde metinde geçen tıbbî söz valığı tespit edilmiştir. Bu söz varlıkları; organ, hastalık, renk, zaman, ölçü, bitki, yiyecek ve içecek, teşhis ve tedavi, eczacılık başlığı altında tasnif edilmiş; ayrıca bu tasnife dahil edilemeyenler de "Genel Tıp ile İlgili Söz Varlığı" başlığı altında toplanmış ve anlamlandırılmıştır. Bu söz varlıkları, ilgili başlıklar altında alfabetik sıraya göre madde başı yapılmıştır. Madde başı yapılan kelimelerin kurdukları Arapça, Farsça ve bazı Türkçe tamlamalar kısa çizgi ile ilgili başlık altında alfabetik sıraya göre dizilmiştir.

Dördüncü bölümde çeviri yazı metne yer verilmiştir. Metnin orijinalinde kırmızı renk ile yazılmış kısımlar, aktarılan metinde koyu siyah renkle yazılmıştır. Elde edilen bilgiler değerlendirilip bunlar sonuş bölümünde ortaya konularak çalışma nihayete erdirilmiştir.

Tıp metni çalışmamı teşvik eden, çalışmamın her aşamasında birikimi ve fikirleri ile bana yol gösteren, kıymetli hocam Prof. Dr. Mustafa BALCI'ya en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Tecrübe ve birikimlerinden yararlandığım, moral desteklerini gördüğüm kıymetli hocalarım Prof. Dr. Hatice TÖREN ve Prof. Dr. Vahit TÜRK'e, metni okumamda yardımcı olan, her zaman varlığını yanımda hissettiğim değerli hocam Prof. Dr. Muhammet YELTEN'e çok teşekkür ederim. Çalışmam süresince davetlerine katılamadığım, fikirleri ile çalışmamda yardımcı olan dostlarıma, bu süreçte zamanlarını çaldığım ve her zaman beni destekleyen sevgili eşim Hatice SALICI ALPTEKİN'e ve biricik kızım Asya Dolunay ALPTEKİN'e en içten teşekkürlerimi sunarım.

Adem Hakan ALPTEKİN

İSTANBUL, 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT v
ÖN SÖZ vii
İÇİNDEKİLER ix
METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ xiii
KISALTMALAR LİSTESİ xiv
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM 6
ANADOLU SAHASI TIBBININ KAYNAKLARI VE SEYYİD EMİR MEHMET ÇELEBİ 6
1. 1. Anadolu Sahası Tıp Eserlerine Genel Bir Bakış 6
1. 1. 1. Tuhfe-i Mübârizî 7
1. 1. 2. Ḫulāṣa 7
1. 1. 3. Edviye-i Müfrede 8
1. 1. 4. Müntahâb-ı Şifâ 8
1. 1. 5. Teshil 8
1. 1. 6. Tervihü'l-Ervah 9
1. 1. 7. Yâdigâr 9
1. 1. 8. Kāmilü's-sınā 9
1. 1. 9. Hâzâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb 10
1. 1. 10. Tıbb-ı Nebevî 10
1. 1. 11. Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıbb 10
1. 1. 12. Mürşid 10
1. 1. 13. Sultaniye 11
1. 1. 14. Miftâhü'n-nûr Hazâinü's-Sürûr 11
1. 1. 15. Hazâinü'-sa'âdet 12
1. 1. 15. Tercüme-i Akrabâdîn 12
1. 1. 16. Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye 13
1. 1. 17. Mücerreb-nâme 13
1. 1. 18. Alâ'im-i Cerrâhîn 14
1. 1. 19. Cerrahnâme-i Esbâbü'l Alâmât 14
1. 1. 20. Kitāb-ı Tıbb-ı Hikmet 15

1. 1. 21. Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf 15
1. 1. 22. Kemâliyye 15
1. 1. 23. Cerrâh-nâme 15
1. 1. 24. Risâle-i Hısâtü'l-Kilâ' 16
1. 1. 25. Menâfi'ü'n-nâs 16
1. 1. 26. Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ 17
1. 1. 27. Teşrîh-i Ebdân ve Tercümân-ı Kıbâle-i Feylesofân 17
1. 1. 28. Mücemmâmü't-tıbb 18
1. 1. 29. Mecmâʿatü'l-Mücerrebât 18
1. 1. 30. Şifâü'l-Fuâd lī Hazreti Sultan Murad 18
1. 1. 31. Nizâmü'l-Edviye 19
1. 1. 32. Devâ-i Emrâz 19
1. 1. 33. Gayetü'l-Beyân fî Tedbir-i Bedeni'l-İnsan 19
1. 1. 34. Resâilü'l-Müşfiye fî Ezrâzi'l-Müşkile 20
1. 1. 34. 1. Risâle-i İllet-i Merâkıyye 20
1. 1. 34. 2. Risâle-i Sevdâ-yı Merâkıyye 21
1. 1. 34. 3. Risâle-i Maraz-ı Efrencî 21
1. 1. 34. 4. Risâle-i Emrâz-ı Pilika 21
1. 1. 34. 5. Risâle-i Hummâ-yı Redîe 21
1. 2. Dârüşşifâlar 22
1. 2. 1. Bursa Yıldırım Bayezid Dârüşşifâsı 23
1. 2. 2. İstanbul, Fatih Dârüşşifâsı 23
1. 2. 3. Edirne, II. Bayezid Dârüşşifâsı 24
1. 2. 4. Manisa, Hafsa Sultan Dârüşşifâsı 24
1. 2. 5. Haseki Dârüşşifâsı 25
1. 2. 6. Süleymaniye Dârüşşifâsı 26
1. 2. 7. İstanbul, Atik Vâlide Bimârhânesi 26
1. 2. 8. İstanbul, Sultan I. Ahmed Dârüşşifâsı 27
1. 3. Seyyid Emir Mehmed Çelebi (?-ö. 1638) Hayatı ve Eserleri 27
1. 3. 1. Hayatı 27
1. 3. 2. Eserleri 29
1. 3. 2. 1. Neticetü't-Tıb 29
1. 3 2. 2. Rebî's-selâme 30

1. 3. 2. 3. Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm 30
1. 3. 2. 4. Enmuzecü't-tıbb 30
1. 3. 2. 4. 1. Eserin Yazım Özellikleri 53
İKİNCİ BÖLÜM.....57
YAPILARINA GÖRE FİİLLER.....57
1. 1. Basit Fiiller 58
1. 2. Türemiş Fiiller 62
1. 2. 1. İsim Kök veya Gövdesinden Türemiş Fiiller 62
1. 2. 2. Fiil Kök veya Gövdesinden Türemiş Filler 63
1. 3. Birleşik Fiiller 67
1. 3. 1. İsim ve Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller 67
1. 3. 1. 1. Et- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler 67
1. 3. 1. 2. Eyle- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler 82
1. 3. 1. 3. Kıl- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler..... 85
1. 3. 1. 4. Ol- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler 86
1. 3. 2. Fiil ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller 107
1. 3. 3. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller..... 108
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....109
TIBBÎ SÖZ VARLIĞI.....109
3. 1. Enmūzecü't-Tıbb'da Geçen Tıbbî Söz Varlığı..... 109
3. 1. 1. Organ Adları …. 110
3. 1. 2. Hastalık Adları 184
3. 1. 3. Teşhis ve Tedavi ile İlgili Söz Varlığı 273
3. 1. 4. İlaç Yapımı ve Eczacılık ile İlgili Söz Varlığı..... 647
3. 1. 5. Tedavi Amaçlı Yiyecek, İçecek ve Tatlı Adları 809
3. 1. 6. İlaç Yapımında ve Tedavide Kullanılan Bitki Adları..... 868
3. 1. 7. Maden Adları 983
3. 1. 8. Ölçü Birimleri ile İlgili Söz Varlığı..... 995
3. 1. 9. Zaman Adları 1062
3. 1. 10. Renk Adları..... 1077
3. 1. 11. Hayvan Adları..... 1087
3. 1. 12. Genel Tıp ile İlgili Söz Varlığı 1105

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM……..1147
METİN……1147
4. 1. Çeviri Yazı Metin 1146
SONUÇ 1709
KAYNAKÇ 1712
ÖZGEÇMİŞ 1722

METİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

(ا) ,(آ)	a, e, ā	ض	ż, ḍ
ي	ı, i, ė	ط	ṭ
او	o, ö, u, ü	ظ	ẓ
ب	b, p	ع	ʿ
پ	p	ف	f
ة ,ت	t	غ	ġ
ث	s̱	ق	ḳ
ج	c	ك	k, g, ñ
چ	ç	ل	l
ح	ḥ	م	m
خ	ḫ	ن	n
د	d	و	v, o, ö, u, ü
ذ	ẕ	ه	h, e, a
ر	r	ى	y, ı, i
ز	z	ء	ʾ
س	s		
ش	ş		
ص	ṣ		

KISALTMALAR LİSTESİ

A.	: Arapça
a. g. e.	: Adı Geçen Eser
bk.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
F.	: Farsça
Gr.	: Grekçe
Haz.	: Hazırlayan
İTÜ	: İstanbul Tenik Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÖ	: Milattan önce
MS	: Milattan sonra
R.	: Rumca
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğerleri
vs.	: Ve saire
Y.	: Yunanca
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Arapça olan tıp kelimesi, hekimlik, otacılık ve tedavi etme anlamlarına gelmektedir. Türk Dil Kurumu, *Güncel Türkçe Sözlük*'te "hastaları iyileştirmek, hafifletmek veya önlemek amacıyla başvurulan teknik ve bilimsel çalışmaların tümü, tababet." şeklinde tanımlanmaktadır.

Tıp ilmi, insanoğlunun var oluşuyla birlikte doğmuştur. Dolayısıyla tıp ilminin geçmişi insanlık tarihi ile eşit yaşta olduğu söylenebilir. İnsanın doğuşuyla birlikte sağlık sorunları da hep var olmuştur. Hastalıklar ve mikrobik saldırılar karşısında çare arayan insanın en büyük keşiflerinden biri tıp araştırmaları olmuştur. Neticede tıp ilmi, "*insanlığın şifaya koşan tabii içgüdüsünden doğmuş; insanın yarasını deşmesiyle ve hasta organını kesip atmasıyla değil, bilakis sarmasıyla.*"[1] başladığı söylenebilir.

İnsanoğlu, var olduğu günden beri hastalık, rahatsızlık ve yaralanma gibi problemlerle karşı karşıya gelmiştir. Bu tür problemlerin her bir anında, insanların rahatsızlıklarına çözüm bulmaya çalışan hekimler de olmuştur. İlkel toplumların ve ilk medeniyetlerin çeşitli kalıntılarından elde edilenlerden hareketle bu toplumlardaki hekimlerin hastalıklarla mücadelesinin görgüye dayanlı, ustadan görme ve büyüsel olduğu görülmektedir.

İlk büyük medeniyetlerden olan Mezopotamya medeniyetindeki insanlar; cinler, kötü ruhlar, şeytan vb. görünmez güçlerin insan bedenine girmesiyle hastalıkların başladığını düşünürlerdi. Bu bağlamda hekimler; insanın büyük günah işlemesi, tanrılara karşı görevlerini yerine getirmemesi, kusurlu davranışlarda bulunması, tanrıların kişiyi korumasının kalkması veya cezalandırması gibi sebeplerle hastalığın meydana çıktığına inanırlardı. Bu kabulleri doğrultusunda hastalarını tedavi etmeye çalışmışlardır.

Tıp ilminin geliştiği önemli yerlerden biri de Mısır medeniyetidir. Arkolojik buluntular, anıtlar, kitabeler, mumyalar, tıbbî papirüsler gibi kalıntıların yanı sıra Hermes gibi dönemin bilim insanın yazdığı tıp eserleri, Mısır'da tıbbın geldiği noktayı göstermektedir. Mısır medeniyetinde tıbbın önemli kaynağı papirüslerin geçmişi MÖ 3000 yılına kadar uzanmaktadır. Bu papirüsler, bulan kişiye, bulunduğu yere veya

[1] Ali Haydar Bayat, **Tıp Tarihi**, İstanbul, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yay. 2016, s. 30.

sergilendiği şehre göre isimlendirilmiştir. Bunların en önemlileri: Rammesseum Papirüsü, Edwin Smith Cerrahi Papirüsü, Ebers Papirüsü, Hearts Papirüsü, Hahun Papirüsü ve Karlsberg Papirüsü'dür. Ebers ve Edwin Smith papirüslerinden öğrendiğimize göre Eski Mısır medeniyetinde hastaların tedavisi sekhmet rahipleri, büyücüler ve sinular tarafından yerine getirilirmiş. Bu bilgilerden hareketle tıp ilminin Mısır medeniyetinde çağdaşı olan Mezopotamya medeniyetine göre daha ileri olduğu söylenebilir.

Hint tıbbı, MÖ 800'lere kadar devam eden dini inançların, Hint felsefesinin ve kozmolojinin iç içe geçtiği "Vedik Dönem"; Caraka ve Susruta gibi büyük hekimlerin ve eserlerinin hakim olduğu "Brahmanik Dönem" olmak üzere ikiye ayrılır.

Vedik Dönem ile ilgili tıbbî bilgileri Atharva-veda ve Ring-veda adlı kutsal kitaplardan öğreniyoruz. Bu eserlerde sağlığı koruma, mistik tedavi yöntemleri, kalp hastalıkları, romatizmal hastalıklar, felçler, şişler, ishaller, cinsel ilişki ile geçen hastalıklardan bahsedilmiş ve bu hastalıkların tedavisi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Brahmaktik Dönemde ise Susruta ve Caraka gibi döneminin önemli hekimlerinin eserleri ile modern tıp anlayışı başlamıştır.

Yunan tıbbını mitolojik dönem, filozof-hekimler dönemi ve bilimsel dönem olmak üzere üç farklı dönemde ele almak mümkündür. Mitolojik dönemde din hayatın önemli bir parçasıydı. Tanrıların çoğunun şifa verme gücü olduğuna inandıkları için göz hastalıklarını uzak dağ pınarındaki perilerin tedavi ettiğine inanmışlardır. Aphrodite, Atemis ve Hera'ya doğum, Eileithia'ya ebelik tanrıcası olarak tapmışlardır.

Filozof-hekimler döneminde MÖ VI-V. yüzyıllarda yaşamış olan filozof-hekimler, İnsan bedenini tanımak için serbest ve sistemli düşünmüşler, olaylar arasında sebep-sonuç ilişkilerini araştırmaya yönelmişler; tabiat felsefesi ile tıbbî olayları açıklayıp bu bilgileri teorilerden öğrenmeye çalışmışlardır. Bu dönemde bazı filozof hekimler de deneysel çalışmalarda bulunmuşlardır.

Bilimsel dönemde farklı bakış acılarını yansıtan iki önemli okulun varlığından söz edilebilir. Biri, hekimlikte yaratıcılığın doğuştan gelen bir özellik, bir kabiliyet olduğunu ve hekimlerin usta-çırak ilişkisi içinde yetişebileceğini ileri süren ve savunan Kos Tıp Okulu'dur. İkincisi de bireye özgü rahatsızlık ve hastalıklardan değil,

insanlardaki ortak rahatsızlık ve hastalık belirtilerinden hareketle ortaya çıkan anlayış doğrultusunda hekim yetiştirmeyi ve hastaları tedavi etmeyi savunan Knidos Tıp Okulu'dur. Görüldüğü gibi eski Yunan'da tıp alanındaki gelişmeler çağdaşı olan medeniyetlere göre daha ileri bir düzeyde olduğu söylenebilir.

İslam medeniyetinde tıbbî gelişmeler başlangıçta daha çok Kur'andaki sağlıkla ilgili ayetler, peygamberin sağlıkla ilgili hadisleri ve hasta ziyaretlerine gittiğinde ya da bir hasta ile karşılaştığında tavsiye ettiği tedavilerden oluşmaktaydı. Bu tedavi yöntemleri peygamberin vefatından sonra Tıbbu'n-Nebevî adıyla bir araya getirilmiş ve dini bir tıp anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu tür eserlerde hastalıkların tedavisine yönelik tavsiyeler vahiy kaynaklı olmayıp genelde eski Arap toplumlarının geleneksel tıp anlayışından kaynaklanmaktadır.

Tıbb-ı Nebevî ile ilgili bir çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmacılardan biri olan Hattabî (931-998), Hz. Peygamber'in ilaçla tedaviyi içeren hadislerinin toplumun beşerî bilgi ve tecrübesine dayandığı, dolayısıyla bunların vahiy kapsamı dışında tutulması ve tavsiye ettiği ilaç veya duanın genel geçer bir recete kabul edilmemesi gerektiğini savunmuştur. Bu anlayış, müslüman hekimlerce kabul görmüştür ve bu kabul edilen görüş doğrultusunda Tıbb-ı Nebevî'nin hastalıkların teşhis ve tedavi yöntemleri dışında, yeni teşhis ve tedavi yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. Böylece İslam dünyasında modern tıbbın yolu açılmıştır.

İslam medeniyetinde tıp öncelikli ilim dallarından biri kabul edilmiştir. Bu medeniyette tıp bilimi iki dönemde incelenebilir: İslamî dönemin tıp anlayışını, dinin teşvikiyle antik tıp anlayışının benimsendiği, Cündişapur'daki tıp anlayışının örnek alındığı, Antik Yunan ve Hint tıbbına ait eserlerin tercüme edildiği Kabullenici Dönem; gözlem ve deneyle elde edilen yeni tıp bilgilerinin oluşturduğu Yaratıcı Dönem olmak üzere incelenebilir.

Mücadeleci ruha sahip Türklerin göcebe bir topluluk olarak yaşadıkları bilinmektedir. Göçebe yaşayan Türklerde hekimlerin, hekimlik kimliklerinin yanında manevi ve büyücülük yanları da bulunmaktadır. Kam, şaman ve baksı gibi hekimler büyücülük tedavi yöntemleriyle otaçı, emçi ve atasagun gibi hekimlerin droglarla ve diğer tedavi şekilleriyle halkın sağlık ihtiyaçlarını karşıladıkları bilinmektedir.

Türkler, Türkistan'da baş gösteren kuraklık, savaş ve doğal afetler gibi sebeplerle bulundukları bölgelerden göç etmeye başlamışlardır. "*Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar değişik coğrafi bölgelerde, birbirinden ayrı topluluklar halinde, kültürlerini koruyarak farklı din ve medeniyetlerle karşılaşmışlar ve çok zengin siyasi, sosyal, kültürel birikimlere sahip olmuşlardır. Türkler, asırlar boyunca Çin ve Hint tıbbından kazandıkları tıbbî tedavi birikimlerine, Budizm, Hıristiyanlık ve İslamiyet'teki tıbbî bilgileri de katarak zenginleştirmişlerdir.*"[2] Böylece Türkler arasında tıp alanında ciddi bir bilgi birikimi olmuştur.

Türk devlet adamları halkın sağlığı ile yakından ilgilenmişler ve bu doğrultuda şifahaneler açmışlardır. İslamî dönemde Türkistan'da ilk hastane, Karahanlı Böri Tigin Tamgaç Buğra Karahan'ın (1052-1068), Semerkant'taki evlerinden birini dâru'l-merzâya (hastahane) tahsis etmesiyle kurulmuştur.

Büyük Selcuklular zamanında İslâm dünyası ve Batı dünyasını etkileyen İbni Sina, Bîrūnî gibi ünlü hekimler yetişmiştir. Türk hükümdarları saraylarında daima hekimler bulundurmuşlar, hekimleri koruyup kollamışlardır. Fethettikleri yerlerde şifahaneler, bakımevleri ve hamamlar yaptırmış, böylece tıp biliminin gelişimine katkı sağlamışlardır.

Türklerin XI. yüzyılda Anadolu'ya göçleri başlamıştır, bu göçler XVII. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türkler, Türkistan'da edindikleri tıp alanındaki tecrübelerini ve yazılan tıp eserlerini de beraberlerinde Anadolu'ya taşımışlardır. Fakat Anadolu'ya göç eden Türklerin XIV. yüzyıla kadar bilimin birçok alanında olduğu gibi tıp alanında da eser vermedikleri görülmektedir. Bu durumun sebebi olarak Moğolların Anadolu'yu işgali ve buralardaki kütüphane gibi yerleri yakmalarının etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca XII. yüzyıl ile XIV. yüzyıllar arasında ilim dilinin Arapça olması gibi hususlar birçok bilim dalında olduğu gibi tıp sahasında da kendi literatürünü oluşturma sürecini yavaşlatmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması ile Anadolu'da birçok beylik kurulmuştur. Bu beyliklerin başındaki yöneticilerin birçoğunun Türkçe dışında bir dil

[2] Prof. Dr. İbrahim Ceylan, **Türklerde Cerrahinin Gelişimi**, Ankara, Türk Cerrahi Derneği Yay., 2012, s. 9.

bilmemeleri ve dönemin şartları ile de bağlantılı olarak Türkçe önem kazanmıştır. Ayrıca Türk beylerinin ve Osmanlı devlet adamlarının Türkçe eserler yazılmasını teşvik etmeleri, Türkçenin bilim dili olarak ön plana çıkmasını sağlamıştır.

XIV. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında Türkçe tıp eserleri yazılmaya başlanmış ve bunların sayısında hatırı sayılır bir artış olmuştur. Yazılan bu eserler; toplum ve insan sağlığı gibi geniş bir alanı kapsamasından dolayı insan bedenini oluşturan organ adları, hastalıklar ve bunların teşhis ve tedavileri, bitki adları, ilaç yapımı ve ilaç isimleri, hastalığın tedavi süreleri ve ilaç dozları ile ilgili ölçü isimleri, yiyecek, içecek adları vs. gibi tıp terminolojisinin Anadolu'da oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu dönemde yazılan Türkçe tıp eserlerinin büyük çoğunluğu Arapça ve Farsçadan tercümedir. Bundan dolayı Anadolu sahasında oluşan tıp biliminin söz varlığı önemli ölçüde Arapça ve Farça tıp terimlerinden oluşmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ANADOLU SAHASI TIBBININ KAYNAKLARI VE SEYYİD EMİR MEHMET ÇELEBİ

1. 1. ANADOLU SAHASI TIP ESERLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ve dağılma süreciyle XIII. yüzyılın sonlarında özellikle Batı Anadolu'da ortaya çıkan Türk beylikleri, farklı siyasi anlayışlara sahip olsalar da dil, din ve bunların şekillendirdiği kültürel anlayış ve değerler bakımından aynı anlayışı paylaşmaktaydılar.

Osmanlı Beyliği'nin güçlenerek diğer Türk beyliklerini idaresi altına almasıyla Anadolu'da sağlanan siyasi birlik, kendini edebiyatta, kültürde, sanatta ve bilimde hissettirmiştir. Osmanlı devleti fetihlerle güçlendikçe Anadolu; sanat ve bilim adamlarının çekim merkezi haline gelmiştir. Osmanlı bilim insanları ile diğer toplumlara ait bilim insanlarının karşılıklı seyahatleri ile sanat ve bilim hayatı zenginleşmiştir.

Beylikler Dönemi'nde başlayan telif ve tercüme tıp eserleri yazıcılığı Osmanlı sultanları, vezir ve paşalarının teşvikiyle gelişmeye devam etmiştir. Bayat[3] Osmanlı tıbbını 3 başlık altında toplamaktadır:

A. Beylikler Dönemi

B. Klasik Dönem

   1. İslam tıbbının devamı olan klasik dönem (1450-1730)

   2. Batı tıbbını tanıma ve tecrübe dönemi (1730-1827)

C. Batıya açılma ve modernleşme dönemi (1827 sonrası)

Osmanlı Türkçesinin tıp terminoloji kaynakları üzerinde durulurken Beylikler Dönemi ve Klasik Dönem'de yazılan tıp kaynakları genel olarak değerlendirilecektir.

[3] Bayat, **a.g.e.**, s.296.

Anadolu sahasında XIII. yüzyılın başlarında, Hoca Bereket tarafından kaleme alınan *Tuhfe-ı Mübârizî* Anadolu sahasında yazılan ilk tıp eseridir. XIV. yüzyıldan itibaren ise birçok tıp eserlerinin yazıldığı görülmektedir. Yazılan bu eserler telif ve tercümelerden oluşmaktadır. Telif ve tercümelerden oluşan bu eserler kaynak bakımından İslam ve Batı tıbbının temel tıp anlayışını içerir. Anadolu sahasında yazılmış tıp eserleri hakkında kısa bilgiler verilerek Anadolu sahası tıbbının temel kaynakları ortaya konulacaktır.

1. 1. 1. Tuhfe-i Mübârizî

Anadolu sahasında XIII. yüzyılın ilk yıllarında, Hoca Bereket'in kaleme aldığı *Tuhfe-i Mübârizî* Türkçe yazılmış ilk tıp eseridir. "*Eser Amasya emiri Halifet (ya da hılfet) Alp Gazi adına Türkçeye çevrilir.*"[4] Eserin ön sözünde kitabını Anadolu'ya gelmeden önce yazdığını daha sonra bu eseri *Tuhfe-i Mübârizî* ismiyle Türkçeye çevirdiğini belirtir. Yazar, eserini İbni Sina'nın *Kanun* adlı kitabını temel alarak düzenlemiş, tedavi yöntemleri, bitkiler ve ilâç hazırlama ile ilgili kendi tecrübelerini de eserine eklemiş ve eserin bölümlerinin daha iyi anlaşılması için, bölümlere daire biçiminde şemalar çizmiştir. *Tuhfe-i Mübârizî*'n bilinen iki nüshası vardır. Bu nüshaların biri Konya Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 1209, diğeri ise Paris Bibliotheque National'de TURC 171 numarası ile kayıtlı bulunmaktadır. Binnur Erdağı, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[5]

1. 1. 2. Ḫulāṣa

Hekim Bereket tarafından yazılan *Ḫulāṣa* adlı eserin yazıldığı tarih bilinmemekle birlikte XIV. yüzyılda kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Eser Hudâvendigâr Melikü'l-Ümerâ Mübārizūd-devle ve'd-dīn unvanlı kişiye sunulmuştur. Yazar, eserde çeşitli hastalıklar hakkında bilgi verip bu hastalıkların nasıl tedavi edileceği açıklar. Aydın Demir, eserin ilk 50 varakı üzerinde yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır.[6]

---

[4] Mustafa Canbolat, Zafer Önler, **Edviye-i Müfrede**, Ankara, TDK, 2016, s. 9.

[5] Binnur Erdağı, **Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî (inceleme-metin-sözlük)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara, 2000.

[6] Aydın Demir, **Hekim Bereket Ḫulāṣa, (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, 2010.

1. 1. 3. Edviye-i Müfrede

Edviye-i Müfrede, Geredeli İshâk bin Murad tarafından Türkçe olarak kaleme alınan ilk telif eserdir. Eser, Anadolu sahasında yazılış tarihi bilinen ilk tıp kitabıdır. Eser, ilaç olarak kullanılan bitkiler, yiyecek, içecek ve diğer maddeler; hastalıklar ve hastalıkların nasıl tedavi edileceği; çeşitli ilaçların terkipleri, cinsel istek, cinsel isteksizliğin nedenleri ve Arapça, Farsça ve Türkçe terimler sözlüğü olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Eser, Mustafa Canbolat ve Zafer Önler tarafından yayımlanmıştır[7]

1. 1. 4. Müntahâb-ı Şifâ

Müntahab-ı Şifâ, Hacı Paşa adıyla da bilinen Celâlüddin Hızır'ın koruyucu hekimlik hakkında kaleme aldığı bir tıp eseridir. *Müntahâb-ı Şifa*, yazarın Arapça olarak kaleme aldığı *Şifaü'l-eskâm ve Devâü'l-âlâm* adlı eserinin Türkçe özetidir."[8] Mustafa Canpolat ve Zafer Önler, "Hacı Paşa, '*Kitâbü's-saʿâde ve'l-ikbâl ʿalâ arbaʿa akvâl'* adlı Arapça eserini kısaltarak '*Müntahab-ı Şifâ'* adı ile Türkçeye çevirdiğini"[9] söylerler. Zafer Önler, eser üzerinde doktora çalışması yapmış ve bu çalışmasını iki cilt halinde yayımlamıştır.[10]

1. 1. 5. Teshil

Hacı Paşa'nın Türkçe kaleme aldığı önemli eserlerinden birisi de *Teshil* adlı eseridir. Bu eser *Müntahab-ı Şifâ'*nın kısaltılmış şeklidir. *Teshil*, Amasya Dârü'ş-Şifâ'sı başhekimi Şerafeddin'in önerisi ile halkın kolayca ezberleyebilmesi için öğrencilerinden Muhyiddin Mekkî tarafından *Nazmü't-Teshil* adıyla nazma çekilmiştir.[11] Onur Yıldırım, eser üzerinde yüksek lisan[12]; Zikri Turan, doktora çalışması yapmıştır.[13]

---

[7] Mustafa Canbolat, Zafer Önler, **a.g.e**., s. 9.
[8] Mahmut Tokaç, "**Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları**", İstanbul, Osmanlılarda Sağlık, Biofarma İlaç Sanayii ve Ticaret A. Ş., 2006, s. 174.
[9] Mustafa Canbolat, Zafer Önler, **a.g.e**., s. 10.
[10] Zafer Önler, Celâlüddin Hızır Paşa, **Müntahab-ı Şifâ I Giriş-Metin**, Ankara, TDK Yay., 1990; Zafer Önler, Celâlüddin Hızır Paşa, **Müntahab-ı Şifâ II Sözlük**, Ankara, Simurg Yay., 1999.
[11] Zafer Önler, **a.g.e**., s.5.
[12] Onur Yıldırım, **Et-Teshil Fii't-Tıbb (Kitāb-I Teshili'l-Mevlanā Şemseddin) (İnceleme-Metin-Dizin)**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2010.
[13] Zikri Turan, Hacı Paşa, **Teshil-Dil Özellikleri-İnceleme-Söz Dizimi**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992.

1. 1. 6. Tervihü'l-Ervah

Tervihü'l-Ervah, Hekim Ahmedî (Taceddin İbrahim bin Hızır) tarafında kaleme alınmış ve Emir Süleyman'a sunulmuştur. *Tervihü'l-Ervah* Ahmedî'nin en büyük mesnevisi ve Türk edebiyatında yazılmış ilk manzum tıb kitabı olması bakımından önemli bir eserdir. İki ciltten ve 10.082 beyit oluşan eserin birinci cildi anatomi, patoloji gibi temel tıp bilimleriyle, koruyucu hekimlik ve farmakoloji gibi uygulamalı tıp bilimleri; ikinci cildindi hastalıklar ve hastalıkların tedavi yöntemleri hakkında bilgi vermektedir. Osman Özer, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[14]

1. 1. 7. Yâdigâr

Yâdigâr, Tabib İbn-i Şerif'in 15. yüzyılda kaleme aldığı kıymetli bir tıp kitabıdır. Eserle ilgili olarak Kenan Suveren ve İlter Uzel'in 1988 yılında yazdıkları "*İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış*" adlı makalede eserin Timurtaş oğlu Umur Bey' adına yazıldığı ve "*Umur Bey 1413'te idam edildiğine göre bu eserin 15. yüzyılın başlarında yazılmış olduğu kabul edilebilir.*"[15] denilmektedir. İbn-i Şerif, eserini kaleme alırken İbn-i Sina (980-1037) ve İbn-i Baytar (1197-1248) ve tanınmış pek çok tıp kitaplarından yararlanmıştır.[16] Bu eserin önemi, hekim olmayanların bile anlayacakları, faydalanacakları bilgileri özet bir şekilde vermesi ve kolay anlaşılır, sade bir Türkçe ile yazılmasından kaynaklanmaktadır. Paki Küçüker, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[17]

1. 1. 8. Kāmilü's-sınā

Kāmilü's-sınā, XIV. yüzyılda yazılmış bir tıp kitabıdır. (Bursa, Hüseyin Celebi Kitaplığı, Tıp no. 2). Adnan Adıvar'ın verdiği bilgilere göre 384 (994) yılında ölen Ali bin Abbas bin El-Mecusî'nin *Kāmilü's-sınāat-üt-tıbbıye* (yahut Kitabü'l-Melikî) adlı eserinin sağlık bilgisi ve hastalıkların tedavisi üzerine olan ikinci kısmın üçüncü makalesinin 34. bölümüyle dördüncü makalesinin ülserler, çiçek ve kızamığa dair

[14] Osman Özer, Ahmedî, **Tervihü'l-Ervah, Giriş-Metin-Dizin**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elağzı, 1995.
[15] Kenan Suveren, İlter Uzel, "İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış", İstanbul, **Tıp Tarihi Araştırmaları**, nu: 2, 1988, s.133.
[16] Orhan Sakin, Yahya Okutan, Doğan Koçer, Mecit Yıldız, Tabib İbn-i Şerif, **Yâdigâr**, İstanbul, Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, 2004.
[17] Paki Küçüker, **Yâdigâr-ı İbn-i Şerif, Giriş-Metin-Dizin**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ, 1994.

kısımları içine almaktadır. Eserin yazılış tarihi yoktur. Eserin vakıf kaydından 857 (1453) yılında Timurtaş Oğlu Umur Bey tarafından vakfedildiği anlaşılmaktadır.[18]

1. 1. 9. Hâzâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb

Hâzâ Kitâb-ı Hulâsa-i Tıbb, Cerrâh Mes'ûd'un Farsçadan Türkçeye tercüme ettiği bir eserdir. Eser, 15. yüzyılda yazılmış önemli bir cerrâhnamedir. İlhan Uçar, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[19]

1. 1. 10. Tıbb-ı Nebevî

İmam-ı Ebu Na'îm (Hafız-ı Ebu Nu'aym) Ahmed bin Abdullah bin Ahmedi'l-Isbahânî'nin *Kitâbü'ş-şifâ fî Ehâdîsi'l-Mustafâ* adlı eserini Peygamber Efendimiz'in tıbba dâir hadislerine göre tertip etmiştir. Bu eseri İmam Ahmed b. Yusuf et-Tîfâşî hz. peygamberin devamlı rivâyet edilen hadisleri ve bazı isnad ve rivâyetleri de çıkararak eseri *el-Vâfî fi't-tıbbi'ş-şâfî* adıyla eseri özetleyerek yeniden kaleme alır. Ahmed-i Dâî eseri II. Murâd'ın veziri Umur Bey'in (Timurtaş oğlu) isteği üzerine yazmıştır. Önder Çağıran, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[20]

1. 1. 11. Kitâbu'l-Müntehab fi't-Tıbb

Kitabu'l-Müntehab, Abdülvehhab bin Yusuf bin Ahmed el-Mârdânî tarafından 1420 yılında yazılmış derleme bir eserdir. Eser, Arapça ve Farça tıp kitaplarından seçilmiş alıntıların tercümesi ile oluşturulmuş ve Osmanlı padişahı Yıldırım Bâyezid'in oğlu Çelebi Mehmed'e ithaf edilmiştir. Osmanlı sarayına takdim edilmiş ilk tıp kitabıdır. Ali Haydar Bayat, eserin tıpkıbasımıyla birlikte sadeleştirilmiş halini 2005 yılında yayımlamıştır.[21]

1. 1. 12. Mürşid

Mürşid, Mehmed bin Mahmûd-ı Şirvânî'nin 1438'de kaleme aldığı göz hastalıklarıyla ilgili bir eserdir. Osmanlı sahasında göz hastalıkları ile ilgili yazılmış en kapsamlı tıp kitabıdır. Eser, müellifin faydalandığı kaynaklar da göz önünde

---

[18] MustafaCanbolat, Zafer Önler, **a.g.e.**, s. 9.
[19] İlhan Uçar, **Hazā Kitāb-ı Hulāsa-i Tıbb, cerrâh Mesūd, (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)**, Birinci Cilt, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.
[20] Önder Çağıran, **Ahmed-i Dâî Tıbb-ı Nebevî, İmlâ-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve Sözlük**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler ėstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992.
[21] Ali Haydar Bayat, **Abdülvehhab bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mardanî, Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb, İnceleme-Metin-Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım**, İstanbul, Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yay., 2005.

bulundurulduğunda, yazıldığı döneme kadar göz hekimliğinin geldiği noktayı göstermesi acısından önemlidir. *Mürşid*, Ali Haydar Bayat ve Necdet Okumuş tarafından yayımlanmıştır.[22]

1. 1. 13. Sultaniye

Mahmūd Şirvânî, eserin ilk varağında, yılın belli zamanlarında ne tür yemek yenilmesi, nasıl giyinilmesi ve ne yapılması gerektiğini anlatmak için yazdığını ve adını *Sultaniye* koyduğunu belirtir. Eserini Çelebi Mehmed'e ithaf ettiğini belirtir. Hekim Şirvânî, eserini on dört baptan oluşturmuştur. *Sultaniye*, farklı mizaçtaki insanların beslenme şekilleri, mevsimlere göre nasıl yenilmesi, içilmesi, giyinilmesi, besinlerin guruplandırılması, beslenme zamanı, sağlığın korunması için yapılması ve yapılmaması gerekenler, göz ve kulak sağlığının korunması için neler yapılması gerektiği vb. gibi çok farklı konularda bilgiler veren koruyucu hekimliğe dair bir eserdir. Mihrican Aynacı, eser üzerinde doktora çalışması,[23] Ferhat Kurban ise yüksek lisans çalışması yapmıştır.[24]

1. 1. 14. Miftâhü'n-nûr Hazâinü's-Sürûr

Miftâhü'n-nûr Hazâinü's-sürûr, Sinoplu Mümin bin Mukbil tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, eserini sultan İkinci Bayezid Han adına yazdığını belirtir. Eserde anatomi ile ilgili bilgilerden, sağlığa zarar verecek ortamlardan korunmak için yapılacak uygulamalar ile alınan temizlik önlemlerinden ve bilhassa göz hastalıklarından bahseder. Baş kemiklerinin ve beynin yapısıyla ilgili bölümlerin bulunması sebebiyle kısmi bir anatomi eseri olduğunu söylemek de mümkündür.[25] Yazar eserin başında hekimin nasıl olması gerektiğini anlatır.[26] Mehmet Ünal Şahin, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[27]

---

[22] Ali Haydar Bayat, Necdet Okumuş, **Mahmud bin Mahmūd-ı Şirvāni, Mürşid (Göz Hastalıkları), İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük**, İstanbul, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2004.

[23] Mihrican Aynacı, **Sultaniye (İnceleme-Metin-Dizin)**, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli, 2014.

[24] Ferhat Kurban, **Şirvanlı Mahmud Sultaniyye (Giriş-Metin-Sözlük)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990.

[25] Ahmet Acıduman, "HekimBaşı Emîr Çelebi ve Ünlü Eseri Enmûzecü't-Tıbb'da Kafatası ve Omurga Anatomisi Üzerine", **Türk Nöroşirürji Dergisi**, c. 22, s. 2, s. 103- 110.

[26] Mahmut Tokaç, "**Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları**", İstanbul, Osmanlılarda Sağlık, Biofarma İlaç Sanayii ve Ticaret A. Ş., 2006, s. 174.

[27] Mehmet Ünan Şahin**, Miftâhü'n-nûr ve Hazâinü's-sürûr (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994.

1. 1. 15. Hazâinu'-sa'âdet

Haza'inu's-sa'adet, Eşref bin Muhammed tarafından kaleme alınmıştır. Yazar, eserde alemin çift yaratıldığını, dünyanın eksik ve diğer aleme muhtaç olduğunu belirterek insanın sağlığının ve hastalığının beden, can, akıl ve gönül olmak üzere dört nesneden kaynaklandığını belirtir. Bu nesnelerin nasıl korunması gerektiğinin yollarından bahseder. Bedenin sağlığı için tıp ilminin, canın sağlığı için ahlak ilminin, gönül sağlığı için itikat ve ibadetlerin gerekliliğini belirtir. Anasır-ı erbaadan bahsettikten sonra çocuğun anne karnında nasıl meydana geldiği, annenin hamilelik sürecinde nelere dikkat etmesi gerektiği, çocuk doğduktan sonra yapılacaklar, anne sütünün özellikleri ve çocuklarda görülen bazı hastalık hakkında bilgiler verir. Nadir İlhan, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[28]

1. 1. 15. Tercüme-i Akrabâdîn

Akrabâdîn Tercümesi, Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun İsmail b. Hüseynü'l-Cürcani'nin (öl. 1136) eseri *Kitab-ı Zahire-i Harzemşahi*'nin akrabâdîn (İlaç yapılışı) bölümünden Türkçeye tercüme ettiği kısımdır. Kenan Süveren, Sabuncuoğlu'nun bu eserini İbni Sina 980-1037)'nın *Akrabâdîn* adlı eseri ile karşılaştırarak bir doktora tezi hazırlamıştır. [29] Eserde "*ilaç hazırlanması, dört hılt teorisi kısmına giren müfred ve mürekkeb ilaçlar, macunlar, ayariçler, cüvarişler, ıtrıfiller, kurslar, süfuflar, luʿuklar, şaraplar, perverdeler, gargaralar, yağlar ve merhemlerin yapılışları ve kullanıldığı yerler*"[30] üzerinde durması yönüyle farmakolojik bir tıp kitabıdır. Eser, 33 bab olarak düzenlenmiştir. ilk beş ve son beş bâbda ilaç terkibi yoktur. Bu bablarda ilaç yaparken nelere dikkat edilmesi, ilaç yaparken malzemelerin ne şekilde hazırlanması, birbirlerinin muadili olan malzemeler ile bunların ölçüleri gibi bilgiler yer alır. Eserin son bâbında terimler sözlüğüne yer verilmiştir. Aslında 31 babtan oluşan esere

[28] Nadir İlhan, **Eşref bin Muhammed, Hazaʿinü's-saʿâdât (İnceleme-Metin-Dizin)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1998.

[29] Kenan Süveren, **İbni Sina (980-1037)'nin Akrabadin Eseri ile Şerafettin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nun Akrabadin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi açısından Karşılaştırılması**, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deotoloji Anabilim Dalı Başkanlığı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991.

[30] İlter Uzel, Şerafeddin Sabuncuoğlu, **Cerrâhiyetü'l-Hâniyye**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1992.

Sabuncuoğlu yirmi dokuz ve otuz üçüncü babları ilave etmiştir. Şaban Doğan, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[31]

1. 1. 16. Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye

Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye, "X. yüzyılın ünlü hekimi Endülüslü Ebû'l-Kasım Halâf ibn ʿAbbaâsü'z-Zehrâvî (öl. 1013)'nin *Kitabü't-tasrîf li-man ʿAcaza ʿani't-taʿalif* adlı eserinin cerrahîyeye ayrılan 30. bölümünün tasnifini aynen almış ve büyük ölçüde Türkçeye tercüme etmiştir."[32] Eser, 136 cerrahî girişimini ve 163 cerrahi âletin resimlerini içerir. Cerrahî tekniği açıklamak amacıyla ilk defa ameliyat tekniklerini başarılı bir şekilde resimleştirmiştir. Zahrâvī'nin eserinin tercümesi olsa da Sabuncuoğlu esere âlet resimlerinin dışında âmeliyat ve cerrrâhî müdahale tekniklerini açıklamak amacıyla resimler eklemiştir. *Cerrâhiyyetü'l-Hâniyye*, cerrahî teknikleri açıklamak amacıyla resmin kullanıldığı ilk ve nadir eserlerden biridir.[33] 57 fasıl olan eserin I. bölümü akan kanı dindirmek veya hasta bölümleri ortadan kaldırmak için vücudun bir yerini kızdırılmış bir metal araçla yakılması ile ilgili bilgi verilmektedir. II. bölüm 98 fasıldan oluşmakta ve bu fasıllarda cerrahî aletler ile yapılan cerrahî müdahaleler üzerinde durulmaktadır. III. bölüm 36 fasıldan oluşmakta ve bu bölümde kırık-çıkıklarla ilgili tedavi yöntemleri yer almaktadır. Ümit Emrah Kurt, eserde yer alan cerrahî aletlerin tanımlanması, çizimi, sınıflandırması ve karşılaştırması üzerine doktora çalışması yapmıştır.[34]

1. 1. 17. Mücerreb-nâme

Mücerre-nâme, Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun yazdığı, hayvanlar, insanlar ve kendisi üzerinde denediği ilaçların hazırlanışının ve kullanımlarının anlatıldığı telif bir eserdir. Amasya'da, Dârü'ş-şifâ'da, görev yaptığı sırada hekim dostlarının isteği ile kaleme almıştır. Eser 17 bölümden oluşmaktadır. İlaçların etkileri ve kullanım alanları

[31] Şaban Doğan, **Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerafeddin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)** c. 1, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2009.
[32] İlter Uzel, **a.g.e**. s. 26.
[33] İlter Uzel, **a.g.e**. s. 35.
[34] Ümit Emrah Kurt, **Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyetü'l Haniyye Adlı Eserinde Yer Alan Cerrahi Aletlerin Tanımlanması, Çizimi, Sınıflanması ve Karşılaştırması**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.

ve yoğun kullanılandan az kullanılana doğru bir sıralama takip etmiştir.[35] *Mücerreb-nâme*, İlter Uzel ve Kenan Süveren tarafından yayımlanmıştır.[36]

1. 1. 18. Alâ'im-i Cerrâhîn

Ala'im-i Cerrâhîn, İbrahim bin Abdullah'ın II. Beyazid Döneminde (1481-1512) Mora seferi sırasında Muson kalesinde bulunan Yunanca ve Süryanice yazılmış Çindar adlı cerrahi kitabın tercümesini yaparak eserini telif etmiştir. Eserde Ebukırat (MÖ 460-377), Eflâtûn (MÖ 427-347), Câlinûs (130-201), er-Razî (854-932), İbni Sina (397-1080), Cürcânī (öl. 1136) ile Hekim Şivânî, Şerafeddin Sabuncuoğlu, Akşemseddin, Hacı Paşa gibi ünlü hekimlerin görüş ve tedavi yöntemlerine yer vermiştir. Eserde Câlinûs, Eflatun ve Ebukırat, İbni Sina gibi hekimlerin görüşlerinin *Çindar* adlı eserde olması mümkünken Osmanlı sahası hekimleri Şirvânî, Sabuncuoğlu, Akşemseddin ve Hacı Paşa'nın ilaç tedavi ve yöntemlerinin olması, Cerrah İbrahim'in *Çindar* adlı eseri özetleyerek tercüme ettiğini ve kendinden önceki Osmanlı hekimlerinin görüşlerinden de istifade ederek kendi gözlem ve tecrübelerini de eklediğini düşündürtmektedir.[37] Mehmet Gürlek, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[38]

1. 1. 19. Cerrahnâme-i Esbâbü'l Alâmât

Cerrahnâme-i Esbâbü'l-Alâmât, yazarı belli olmayan eser "Fransa Kralı VIII. Charles'ın Napoli seferi (1495) esnasında yayılan hastalıktan bahsettiği için eser 1495 tarihinden sonra istinsah edilmiş olmalıdır."[39] Eserde hastalıkların belirtileri, bu belirtilerin sebepleri ve tedavi yöntemleri üzerinde durulmuştur. Eserin girişinde 132 bölümden oluştuğu belirtilse de eser 134 bölüm olarak düzenlenmiştir.

---

[35] İlter Uzel, **a.g.e**. s. 25.

[36] İlter Uzel, Kenan Süveren, **Şerafeddin Sabuncuoğlu Mücerreb-nâme**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1999.

[37] Nuran Yıldırım, "Alaim-i Cerrâhîn Üzerine Bazı Yeni Bilgiler"**, İstanbul, I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi**, İTÜ, 14-18 Eylül 1981, c. 2, 1981, s. 169-1881

[38] Mehmet Gürlek, **İbrahim bin Abdullah, Cerraâh-name (Alâ'im-i Cerrâhîn) Adlı Eseri (Giriş-Metin-Sözlük),** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

[39] Seval Tokat, **Kitâb-ı Esbâbü'l-ʿAlâmât (Metin-İnceleme-Dizin-Sözlük**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010.

1. 1. 20. Kitāb-ı Tıbb-ı Hikmet

Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet, eserde düşülen kayda göre hicri 906 (1500/1501) yılında kaleme alınan eserin yazarı belli değildir. Eser üzerinde doktora çalışması yapan Ahmet Turan Doğan, eserde geçen Sultan Selim Han'ül-merhum ve sadece bir yerde gecen Sultan Mahmud'un ilaçıdır ibarelerinden dolayı Sultan Mahmud'un yanlış yazıldığını, bunun Fatih Sultan Mehmet olduğunu ve Sultan Selime merhum dediği için eserin yazılış tarihinin net olarak ortaya koymanın zor olduğunu belirtir.[40] Eserde hastalıklar baştan ayağa doğru sıralanarak bu hastalıkların tedavileri anlatılmıştır.

1. 1. 21. Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf

Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf adlı müellifi ya da müstensihi hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yazar, çağında geçerli tıp terimlerinin ve kelimelerinin, birçok bitki ve hastalık adlarının Arapça, Farsça, ve Yunanca tıp terim ve kelimelerinin

Türkçe karşılıklarını vermiştir. Hasan Pekmez, eser üzerinde yüksek lisans çalışması yapmıştır.[41]

1. 1. 22. Kemâliyye

Eser, yazarın ifadesine göre Bursa'da yaşayan Şeyh Kemaleddin'in teklifi ile kaleme alınmıştır. Eserin yazarı ile ilgili ilim dünyasında farklı görüşler vardır.[42] On bir bölümden oluşan eser, insan vücudunun bazı kısımlarında oluşan hastalıklar ve bu hastalıklarının tedavilerini konu alır.[43]

1. 1. 23. Cerrâh-nâme

Cerrâh-nâme, *Çindâr* adlı Yunanca/Süryanîce cerrahî adlı kitabın Cerrah İbrahim bin Abdullah tarafından *Alâim-i Cerrâhîn* adıyla yapılan çevirisidir. Eflâtun, Câlinus, Hipokrat ve İbni Sinâ'nın tıbbî görüşlerini yansıtan eser Şirvânî, Hacı Paşa,

---

[40] Ahmet Turan Doğan, **Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet (İnceleme-Metin-Dizin),** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sivas, 2015.

[41] Hasan Bekmez, **Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf (72b-151b) (İnceleme-Metin-Sözlük),** Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.

[42] Muhammet Yelten ve Bedii N. Şehsuvaroğlu Kemaliyye'nin Mehmed b. Mahmud-ı Şirvâni'ye ait olduğunu belirtir. (Muhammed Yelten, Şirvanlı Mahmud, Kemaliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük), s.12; Bediii N. Şehsuvaroğlu ve vd., Türk Tıp Tarihi, s. 59). Eserde müelliften bahsedilmese de birkaç yerde Akşemseddin'den "rahmettulah" diye bahsedilmesinden hareketle Ali Haydar Bayat eserin Akşemseddin'in (öl.1459) ölümünden sonra yazıldığını ve Kemaliyye'nin Şivâni'ye ait olamayacağını beyan eder (Ali Haydar Bayat, Tıp Tarihi Araştırmaları, s.7 (1998).

[43] Muhammet Yelten, **Şirvanlı Mahmud, Kemaliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük),** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1993, s.13.

Sabuncuoğlu gibi hekimlerin ilaç terkiplerini de konu edinir. Eser, yirmi iki bölüm ve bu bölümler içinde beş yüz yirmi iki fasıldan oluşur. Bu bölümlerde yaralar, kırık çıkıklar, urlar, kanserler, şarbon, dolama, fıtık, apse ve frengi gibi hastalıklar ele alınır. Eseri cerrahlık tarihi bakımından önemli kılan husus, vücutta parçalanan kemiklerin yerini hayvan kemikleriyle tamamlanmaya çalışılmasıdır. Eserde hastalıkların önlenmesi, tedavide kullanılan ilaç ve maddelerin özellikleri ve ilaçların hazırlanması ve düzenlenmesi hakkında da bilgiler verilmektedir. Mehmet Gürlek, eser üzerine doktora çalışması yürütmüştür.[44]

1. 1. 24. Risâle-i Hısâtü'l-Kilâ'

Risṣle-i Hasâtü'l-Kilye, Hekim Ahî Çelebi (Mehmed b. Ahmed b. Kemal) tarafından kaleme alınmıştır. Böbrek ve mesane taşlarının sebeplerini, belirtilerini ve tedavi yollanı anlattığı eser 10 bölümden oluşmaktadır. Yurdakök[45] hekimlerin genellikle tıp kitapları yazdıkları bir dönemde, böbrek ve mesane taşları hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi, birinci bölümünde yer alan çocuk hekimliği ile ilgi bilgiler içermesi eserin önemli bir özelliği olduğunu belirtir.

1. 1. 25. Menâfi'ü'n-nâs

Menâfi'ü'n-nâs, Nidâî'nin (öl. 1567)1566 yılında tamamlayıp Sultan II. Selim'e ithaf ettiği[46] önsöz ve 60 babtan oluşan bir eserdir.[47] Nidâî, eserini halka faydalı olmak amacıyla Türkçe kaleme aldığını şöyle ifade etmiştir. "Kenar yirlerde tabibe muhtâclarun nihayeti yokdur ve vilayet vardur ki tabîb bulunmaduğından gayrı tıbba müte'allik bir risale bulunmaz. Ve kitâb-ı tıp bulınursa kimi 'Arabî ve kimi Farsîdür. Halk istihracından 'acizlerdür, ol sebebten safi Türkçe'de bu muhtasarı kaleme getürüb adını *Menâfiü'n-nas* didüm", kelimeleriyle ifade eder. Eser, halk

[44] Mehmet Gürlek, **İbrahim bin Abdullah'ın Cerrâh-nâme (Alâ'im-i Cerrâhîn) Adlı Eseri (Giriş-Metin-Sözlük)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011.

[45] Murat Yurdakök, "Ahi Çelebi (1431-1524) ve Çocuk Hekimliği", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi,** S. 46, s. 249-250.

[46] Bayat, **a.g.e**. s.303.

[47] Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, "**Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş**", https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5- 16/09/2020.

arasında çok tutulduğundan yazma nüshaları Osmanlı coğrafyasına dağılmıştır. Sadettin Özçelik, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[48]

1. 1. 26. Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ

Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ, Derviş Siyâhî tarafından 1615 yılında kaleme alınmıştır. Müellif, eserini Mısır başta olmak üzere birçok ülke gezerek, tıp âlimlerine ve konuyla ilgili bilgi sahibi kişilere danıştığını; tıp ve ecza alanında yazılmış birçok kitaptan da faydalanarak yabancı kökenli bitki ve ilaç isimlerinin Türkçe karşılıklarını, bitki ve ilaçların faydalarını öğrenmek suretiyle yaklaşık on yılda eserini tamamladığını belirtir. Eserde, Arapça, Farsça, Grekçe, Hintçe, Süryanice, Ermenice, İbranice şifalı bitki ve bitki köklerinin, şifalı taşlar ve killerin, çeşitli hayvan adlarının, birçok cevherin, çeşitli aşların, terkiplerin, macunların ve birçok tıbbî terimin Türkçe karşılıkları verilmiş, kimi zaman da bitkilerin bulundukları yerler, hangi hastalıklara iyi geldikleri ve nasıl kullanıldıkları hakkında açıklamalar yapılmıştır. Paki Küçüker,[49] eserdeki Türkçe bitki adları üzerine bir makale yazmış, Sibel Murad ise yüksek lisans çalışması yapmıştır.[50]

1. 1. 27. Teşrîh-i Ebdân ve Tercümân-ı Kıbâle-i Feylesofân

Teşrîh-i Ebdân ve Tercümân-ı Kıbâle-i Feylesofân, Şirvânlı Şemseddîn-i İtâkî tarafından kaleme alınmıştır. İtâkî; dostlarının, eski âlimlerin anotomi hakkındaki bilgilerini Türkçe bir kitapta toplamasını istemeleri üzerine 1632'de Ali b. Abbâs ve İbni Sînâ olmak üzere klasik yazarların eserlerinden faydalanarak yazmıştır.[51] Eserindeki şekil ve çizimlerinin bazıları Ahmed İbn Mansur ile benzerlik gösterse de bazıları o dönemin tipik Avrupa resimlerini ve Vesalius'un şekillerini andırmaktadır.[52] Eser, Esin Kahya tarafından yayımlanmıştır.[53]

---

[48] Sadettin Özçelik, **Nidâî, Mensfi'ü'n-nâs (İnceleme-Metin-Dizin)**, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1990.

[49] Paki Küçüker, Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe bitki adları, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, İlkbahar, 2010, s.402.

[50] Paki Küçüker, **Lügat-ı müşkilât-ı Eczâ, Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)**, Birinci Cilt, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009.

[51] Bayat, **a.g.e**., s.304.

[52] Hülya Öztürk, Ömür Elçioğlu, "Osmanlı Devleti'nde Anatomi Çalışmaları Üzerinde Bir Değerlendirme", **Türkiye Kliniği Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi**, c. 20, Sayı 3, s. 172.

[53] Esin Kahya, **Şemseddin-i İtâkî'nin Resimli Anatomi Kitabı**, Ankara, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yay., 1996 s. 11.

1. 1. 28. Mücemmâmü't-tıbb

Mücemmâtü't-tıbb, Derviş Siyâhî tarafından kaleme alınan manzum tıp risalesidir. Siyâhî, dönemin halifesine dua ve sebeb-i telifden sonra tıp ilminin önemi, mevsimler, hastalıkların zıddı ile tedavisi, safra, sevda, balgam, hacamat, nabız, bazı macun terkipleri, bağırsaklardaki solucanın tedavisi, gül yağı, firenginin ilaçı, sarılık, hayız kanı, idrar yolu hastalıkları, hamilelik ve çocuk düşürme gibi hususları açıklar.[54]

1. 1. 29. Mecmâʿatü'l-Mücerrebât

Mecmâʿatü'l-Mücerrebât, Necmeddin Mahmud b. İlyas eş-Şirâzî'nin El-Hâvî fî İlmi't-tedâvî adlı eserinin tercümesidir. Eserin XV. yüzyılın sonunda istinsah edilmiş bir nüshası günümüze ulaşmıştır. Şîrâzî, ön sözde çocukluktan beri tıbba ilgi duyduğunu, hekimlik sırasında arkadaşlarının isteği üzerine eserini yazdığını belirtir. Eser, beş bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde 125 başlık halinde iç hastalıkları, ikinci bölümde yirmi yedi başlıkta sıtma (humma) hastalığının belirtileri, türleri ve tedavi yöntemleri, üçüncü bölümde 108 başlık altında dış organlarda ortaya çıkan hastalıklar ele alınmaktadır. Ayrıca bu bölümde yer alan 82-102. başlıklar zehirler ve zehirli hayvanlar hakkındadır. Dördüncü bölümde alfabetik olan müfret ilâçlar, beşinci bölüm elli başlık altında mürekkep ilâçların yapım ve kullanımı üzerinde durulmaktadır. Müellif; ünlü hekimler arasında daha çok Hipokrat, Câlînûs (Galen), İbn Mâseveyh ve İbn Sînâ'ya atıfta bulunur.[55]

1. 1. 30. Şifâü'l-Fuâd lî Hazreti Sultan Murad

Şifâü'l-Fuâd lî Hazreti Sultan Murad, Zeynelabidin İbn Halil (öl. 1647) Fatih Dârüşşifâsı başhekimliği, 1628 yılında 17 gün içinde yazmış ve Sultan IV. Murad'a sunmuştur. Müellif, eserini giriş ve 17 fasıldan oluşturmuştur. Bu fasıllarda "*günlük hayatta kullanılan hayvanî, nebatî kaynaklı gıdaların özellikleri, yeme-içme prensipleri, saç uzatıcı, cinsel gücü artırıcı terkipleri*"[56] içerir. Mısır'da 1882 yılında başka bir yazara ait olan *Çay* ve *Biberiyye* risaleleriyle birarada yayımlanmıştır."[57]

---

[54] Mahmut Tokaç, **Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları**, İstanbul, Osmanlılarda Sağlık, Biofarma İlaç Sanayii ve Ticaret A. Ş., 2006, s. 174

[55] Mahmut Kaya, "Şirâzî, Mahmud b. İlyâs, Din Alimi ve Hekim", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yay. c. 39, s. 187

[56] Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, "**Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş**", https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5- 16/09/2020.

[57] Bayat, **a.g.e.**, s.306.

1. 1. 31. Nizâmü'l-Edviye

Nizâmü'l-Edviye, Sakızlı İsa Çelebi tarafından yazılan eser tıpta kullanılan bitki, hayvan, ve mineral kaynaklı drogların Arapça, Farsça, Türkçe, Rumca, Süryanice, Hintçe ve Frenkçe adlarını harf sırasına göre düzenlemiştir. Drogların özellikleri ve hangi hastalıklarda kullanıldıkları geniş bir şekilde ele alınmıştır.[58] Eser, Türkiye Bilimler Akademisi tarafından yayımlanmıştır.[59]

1. 1. 32. Devâ-i Emrâz

Devâ-i emrâz, İsa Efendi'nin 1644 yılında yazdığı 362 bölümden oluşan tıp eseridir.[60] İsa Efendi, bu eserinde hastalıklardan ve hastalıkların tedavilerinden bahseder. 362 babdan meydana gelen eserin her babı bir hastalığa ayrılmıştır. Hastalığın Farsça, Rumca, Yunanca, Frenkçe ismi verildikten sonra belirtileri, sebepleri ve tedavisinden söz edilir. Mukaddimede tıp sahasında pek çok güzel eser telif edildiğini, bunların çoğunun Arapça ve Farsça olduğunu, Türk dilinde itimada layık sadece Emir Çelebi'nin *Enmuzec-i Tıb* adlı eserinin bulunduğunu, bu eserin de tafsilatlı olmayıp gereken kadarına işaret ettiğini, bu sebeple bir tıp kitabı yazmaya niyet ettiğini ifade eder.[61]

1. 1. 33. Gayetü'l-Beyân fî Tedbir-i Bedeni'l-İnsan

Gayetü'l-Beyân fî Tedbir-i Bedeni'l-İnsan, Salih bin Nasrullah (İbn Sellum el-Halebî) tarafından kolay anlaşılır, sistematik düzenli, kullanımı kolay bir el kitabıdır. Müellif, eserini 1664 yılında Sultan IV. Mehmed'e sunmuştur. Eserin ön sözünde, tıp alanında yeni ilerlemenin olduğunu ve bu yeniliklerin ülkesinde duyulmasını arzu ettiğini belirtir. Eser, genel tıp bilgilerinin ele alındığı dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde birleşik terkip ilaçlar ele alınmıştır. İkinci bölümde farmakope (tıbbî ilaçların dozlarının, formüllerin ve ilaç kullanımlarının liste halinde yazılan eser) özelliğe sahiptir. Üçüncü bölümde uzuvların hastalıklarından ve dördüncü bölümde ateşli hastalıklardan ve zehirlerden bahsedilmektedir. Eserinde skorbüt, frengi gibi yeni yeni tanınmaya başlanan hastalıklardan da bahsedilmektedir. "*Rönesans'ın*

[58] Mahmut Tokaç, **a.g.e**., s. 174.
[59] Mükerrem Bedizel Aydın, Sibel Murad, **Nizâmü'l-Edviye**, Ankara, Sakızlı İsa Efendi, Türkiye Bilimler Akademisi,
[60] Bayat, **a.g.e**., s.306.
[61] Mükerrem Bedizel Aydın, Sibel Murad, **a.g.e**., s. 19.

önemli hekimlerinden Paracelsus'un bazı kitaplarını çevirmiş ve yorumlamıştır."[62] Zekiye Gül Elbir, eser üzerinde doktora çalışması yapmıştır.[63]

1. 1. 34. Resâilü'l-Müşfiye fî Ezrâzi'l-Müşkile

Resâilü'l-Müşfiye fî Ezrâzi'l-Müşkile, beş risâleden oluşan eser *Hamse-i Hayâtîzâde* olarak da bilinir.[64] Müellif, Batılı hekimlerin Latince eserlerinden faydalanarak yazdığı bu eseri, Türkçeyi yeteri kadar bilmediği için koruyucusu olduğu Ayaşlı Şaban Şifâî'nin yardımları ile yazmıştır.[65] Eserin ön sözünde, toplumda yagın olan illet-i merâkıyye ile sevdâ-yı merâkıyyeyi Arap ve İranlı hekimlerin ayırt edemediklerini belirtir. Bundan dolayı kendisinin İslâmî ve Latin tıp kaynaklarından faydalandığını, hastalar üzerinde denediği ilâçların sonuçlarını değerlendirdiğini ve bunları bir araya getirerek ilk iki risâleyi yazdığını belirtir. Ayrıca hummâ-yi vebâiyye (hummâ-yi redîe) hastalığının adından söz edildiği halde tedavisi ile ilgili bilgi bulunmadığını, pilika ve maraz-ı ifrenç (frengi) hastalıklarından ise bahsedilmediğini belirtir. IV. Mehmed'in bu hastalıklara dair Türkçe bir kitap yazmasını kendisinden istediğini belirtir ve yazdığı eserini padişaha takdim ettiğini söyler.[66] *Hamse-i Hayâtîzâde*'de yer alan risâleler:

1. 1. 34. 1. Risâle-i İllet-i Merâkıyye

Risale, bir giriş ve dokuz fasıldan meydana gelir. Bu risalede sırasıyla hastalık, hastalığın ortaya çıkış sebebi ve yerleştiği organlar, hastalığın sebep ve belirtileri, hastalık için alınacak tedbirler ve kullanılacak ilâçların terkibi, hastanın acılarını dindirme ve hastalığın sonucu hakkında bilgi verme gibi konuları ele alır. Hayâtîzâde, bu risâleyi yazarken Jean Frenel'in İlel-i A'râz'ı, ayrıca Daniel Sennert, Hieronymus Fabricius, Portekizli Zacutus Lusitanus ile Rodrique Fonseca ve daha başka bazı Latin müelliflerinin eserlerinden faydalanmıştır.

---

[62] Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, "Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş", https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5- 16/09/2020.
[63] Zekiye Gül Elbir, **Gayetü'l-Beyân fî Tedbir-i Bedeni'l-İnsân (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2000.
[64] Nuran Yıldırım, "**Hayâtîzâde Mustafa Feyzî**", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C. 17, İstanbul 1998, s. 16.
[65] Prof. Dr. Ahmet Ağırakça, "**Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş**", https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5- 16/09/2020.
[66] Nuran Yıldırım, **a.g.e.**, s. 16.

1. 1. 34. 2. Risâle-i Sevdâ-yı Merâkıyye

Risale, bir giriş ve yedi fasıldan meydana gelir. Risâle, illet-i merâkıyye ile sevdâ-yı merâkıyye arasındaki farkı açıklamak için yazılmıştır. Risâlede Felix Platter ve Anton gibi hekimlerin adının geçmesinden hareketle müellifin Latince yazılmış tıp eserlerden faydalandığı söylenebilir.

1. 1. 34. 3. Risâle-i Maraz-ı Efrencî

Frengi Risâlesi yirmi beş fasıldan oluşur ve hamsenin içindeki en uzun risâledir. Müellif, bu hastalığın adının nereden geldiğini açıkladıktan sonra hastalığı ilk teşhis eden hekimlerin Antonio Benivieni (ö. 1502) ve Girilamo Fracastoro (ö. 1553) olduğunu belirtir. Daha sonra hastalığın belirtileri, sebepleri ve bulaşması ile ilgili bilgiler verir. Frengi tedavisinde kullanılan ve Türkçe'de "mukaddes ağaç, haşeb-i enbiyâ, peygamber ağacı" gibi adlarla anılan "palosento" ve diğer ilâçların özelliklerini detaylı bir şekilde açıklar. Bu konuda "duhân-ı zeybak" (civa yağı) kullanımı üzerinde önemle durulmakta ve bunun nasıl uygulanacağı anlatılmaktadır.

1. 1. 34. 4. Risâle-i Emrâz-ı Pilika

Risale, sekiz bölümden oluşur. Risalede önce hastalığın adının Latince olduğu ve "kıvrılmış, keçeleşmiş saç" anlamına geldiği belirtir ve bunun bir deri hastalığı olduğu anlatır. Kendinden önceki tıp eserlerinde bulunmayan ve Osmanlı ülkesinde de görülmeyen bu hastalığın Lehistan (Polonya), Macaristan, Avusturya, Rusya ve İsveç'te yaygın olduğu, buna "seretân-ı hafî" de (gizli kanser) dendiği anlatıldıktan sonra belirti ve tedavi yöntemleri üzerinde durulur.

1. 1. 34. 5. Risâle-i Hummâ-yı Redîe

Risale*, Hummâ-yı Vebâiyye* adıyla da anılan eser on üç fasıldan oluşmaktadır. Hastalıkla ilgili genel bir bilgi verildikten sonra hastalığın maddesinin redî (habis) olmasından dolayı Latince'de bu hastalığa "malıgna" adı verildiği belirtilmektedir. Ayrıca hastalığın bulaşıcı özelliği olduğu belirtildikten sonra hastalığın tedavisinde uygulanacak yöntem ve ilaçların terkibi hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir.

Risâlede Mercado, Fonseca, Amato ve Fragozo adlı hekimlere atıflar yapılmaktadır.[67] Ali İrfan Karnak, hamsenin bu kitabı üzerinde yüksek lisans çalışması yapmıştır.[68]

1. 2. DÂRÜŞŞİFÂLAR

Türklerin Anadolu'da kurdukları ilk büyük devlet Anadolu Selçuklu Devleti'dir. Bu dönemde Anadolu'nun bir çok yerinde dârüşşifâ, dârüssıhha ve bîmâristan adıyla çeşitli hastaneler açılmıştır. Bu sağlık kuruluşları hükümdar aileleri ve varlıklı devlet görevlileri tarafından yaptırılmış ve vakıflar aracılığıyla işletilmiştir. Bu kuruluşlardan halk ücretsiz hizmet almıştır. Önemli bir kısmı günümüze kadar gelen bu sağlık kuruluşları Necmeddîn İlgazi Mâristan (Mardin), Gevher Nesibe Tıp Medresesi ve Mâristan (Kayseri), İzeddîn Keykâvus Dârüssıhhası (Sivas), Turan Melek Dârüşşifâsı (Divriği), Cemâlleddîn Ferruh Dârülâfiyesi (Çankırı), Mu'înüddîn Süleyman Dârüşşifâsı (Tokat), Alin bin Süleyman Mâristânı (Kastamonu), Mâristan-Atîk (Konya), Dârüşşifâ-i Alâî (Konya), Anber bin Abdullah Darüşşifâsı (Amasya) olmak üzere Anadolu'nun birçok şehrinde bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu ilk yıllara ait hekimler ve hekimlikle ilgili doyurucu bilgiler pek yoktur. Kuruluşun ilk yıllarına ait sağlık kuruluşları ve tarihi ile ilgili dönemi aydınlatacak ne bir tarih kitabı, ne bir kayıt ve ne bir rivayet söz konusudur. Günümüze gelen kayıtlara göre Osmanlı topraklarında ilk sağlık kuruluşu (dârüşşifâ) 1400 yılında Bursa'da kurulmuştur. "*Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1400 yılına kadar geçen süre içinde başka bir sağlık kurumunun bulunduğuna dair bir vesika yoktur.*"[69] Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethi ile Osmanlı sağlık kuruluşları görünür olmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde sağlık hizmeti ve tıp eğitimi; dârüşşifâ, şifâhâne, bîmâristân gibi sağlık kuruluşlarında verilmektedir. Osmanlı dârüşşifâları, Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi bağımsız birer yapı olarak değil, cami, medrese, sıbyan

[67] Nuran Yıldırım, **a.g.e.**, s. 16-17.
[68] Ali İrfan Karnak, **Hayâtîzâde Mustafa Feyzi'nin Risâle-i Hummâ-yı Redîe Adlı Risâlesi (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.
[69] Osman Şevki Uludağ, **Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 2010, s. 1.

mektebi, imâret, hamam, kervansaray gibi üniteleri de içinde barındıran külliyenin bir parçası olarak inşa edilmiş ve oralarda halka sağlık hizmeti verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde, Anadolu'da, kurulan ve halkın sağlık ihtiyaçlarını karşılayan önemli sağlık kuruluşları:

1. 2. 1. Bursa Yıldırım Bayezid Dârüşşifâsı

Yıldırım Bayezid tarafından, Bursa'nın doğusunda engebeli bir araziye yaptırılan külliye, cami, medrese, imaret, hamam ve dârüşşifâdan oluşmaktadır. Külliyenin mayıs 1400 tarihli vakfiyesine göre, dârüşşifâda başhekim, 2 hekim, 2 şerbetçi, 2 eczacı, aşçı ve ekmekçi olmak üzere 9 kişi görev yapmıştır. XVII. yüzyılda ihtiyaca göre bu kadroya cerrah, kehhâl, kâtip, vekilharç ve kilerci eklenmiştir. Bu dârüşşifâ, XVIII. yüzyıla kadar hastahane, sonra tımarhane olarak kullanılmıştır. Yapı, 1854 depreminde zarar görmüş ve XX. yüzyıl başlarına kadar baruthane deposu olarak kullanılmıştır.[70]

1. 2. 2. İstanbul, Fatih Dârüşşifâsı

İstanbul'da 1470 yılında kurulan ilk Türk dârüşşifâsıdır. 72 000 m2'lik bir alana yaptırılan külliyede 16 medrese bulunmaktadır. Bunların, 8'i yüksek tahsil için sahn-ı semân, 8'i de orta tahsil için mûsıla-i sahn medreseleridir. Bunların yanında ibadet etmek için cami, sıbyan mektebi, kütüphane, imâret, türbe, tabhane, hastaların ve misafirlerin konaklaması için kervansaray ve dârüşşifâ bulunmaktadır. "*Dârüşşifânın yanına, hastaların yıkanması ve çamaşırlarının temizlenmesi için 1577'de hamam inşa edilmiştir. Külliyenin vakfiyesine göre, dârüşşifâda 2 hekim, cerrah, kehhâl, eczacı, 2 hastabakıcı, vekilharç, sarf emini, mahzen emini, 2 aşçı, kapıcı, hademe ve duvarları temiz tutmakla yükümlü bir kişi olmak üzere 15 personel görev yapmıştır.*"[71] Tecrübe ve yeteneklerine göre seçilen hekimler, hastaların din ve milliyetlerini dikkate almaksızın günde 2 defa muayene edip gerekli tedaviyi yapmışlardır. Haftada bir gün, dârüşşifâya dışarıdan başvuran fakir hastalara ilaç verilmiştir. Ölen hastaların cenaze masrafı vakıftan karşılanmıştır. Yüzyıllar boyunca

[70] Bayat, **a.g.e**., s.313-314.
[71] Bayat, **a.g.e**., s. 314.

depremlerle büyük hasar gören dârüşşifâ, 1824'te tamirinin mümkün olmadığı gerekçesiyle yıktırılmıştır.[72]

1. 2. 3. Edirne, II. Bayezid Dârüşşifâsı

II. Bayezid Dârüşşifâsı, II. Bayezid tarafından 1484'te temeli atılan ve 1488'de tamamlanan bir külliyedir. Tunca nehrinin kenarında, cami, medrese, sıbyan mektebi, imâret, hamam, tabhane ve dârüşşifâdan oluşan 22 bin metrekarelik alan üzerine inşa edilmiş bir yapıdır. Külliyenin orta bölümü dini, batı bölümü eğitim ve sağlık, doğu bölümü ise sosyal yapılara tahsis edilmiştir. Caminin batısında yeralan ve kuzey-güney ekseninde birbirini tamamlayan 3 bölümden meydana gelen dârüşşifânın birinci bölümünde (bîrûn), ortasında büyük bir avlu ve batısında revakların ardında 7 oda ile doğusunda kehhâlhane, cerrahhane, kiler, mutfak, çamaşırhane, kayyumhane, kavashane ve tuvaletler; enine dikdörtgen planlı ikinci bölümünde (miyân) birinci ve üçüncü bölüme açılan iç avlunun doğu ve batısında birbiriyle bağlantılı olan ve ikisinde ilaçların muhafaza edildiği 4 oda 2 sofa; altıgen planlı üçüncü bölümde (enderûn) ise üstü fenerli kubbeyle örtülü alanın ortasındaki şadırvanın çevresinde eyvanlarla orta mekana açılabilen 6 oda ve 5 eyvan vardır. Edirne'de Sultan Selim Kütüphanesinde bulunan külliyenin "1492 tarihli vakıfnâmesine göre, reis-i etibba, 2 tabip, 2 kehhâl, eczacı, 5 hizmetçi, kâtip, vekilharç, kilerdar, 2 aşçı, gassal, ferraş ve kapıcı olmak üzere 19 kişi görev yapmıştır. "*Evliya Çelebi'ye göre burada 10 hanende ve sazendeden oluşan bir çalgı takımı da vardı.*"[73] Bu külliye, XIX. yüzyılın ortalarından itibaren farklı şekillerde kullanılmıştır. "*Dârüşşifâ, 1866'da yeni bir hastahanenin açılmasıyla tamamen akıl hastalarına tahsis edilmiş, 1880-96 arasında kapatılmış, Balkan harbinden sonra boşaltılmıştır.*"[74] Günümüzde Trakya Üniversitesi tarafından tamir ettirilerek Tıp Tarihi Müzesi haline getirilmiştir.

1. 2. 4. Manisa, Hafsa Sultan Dârüşşifâsı

Kanuni Sultan Süleyman'ın, annesi Hafsa sultan adına 1539 yılında yaptırdığı bir dârüşşifâdır. 1522'de Manisa'da yaptırdığı cami, medrese, sıbyan okulu, hankâh ve imâretten müteşekkil külliyesine, daha sonra annesi adına hamam ve dârüşşifâ ilave

[72] Osman Şevki Uludağ, Fatih Dârüşşifâsı'nın "Vak'a-i Hayriye" esnasında faal bulunduğunu ve 1827'de açılan ikinci tıbhâne zamanında hasta kabul ettiğini ve on dokuzuncu asrın ortalarına kadar açık olduğunu belirtmektedir. S. 80.
[73] Uludağ, **a.g.e**., s. 82.
[74] Bayat, **a.g.e**., s. 315.

ettirmiştir. Bu yapıda başta hekim olmak üzere çeşitli kişiler görev yapmaktaydı. Bunlar "*tabip (reis), tabip, göz tabibi, göz tabibi yamağı, cerrah, eczacı, katip, vekilharç, uşşab, 2 aşçı, 2 eczacı yamağı, 4 hasta bakıcı, 2 taharetçi, 1 gassal, 2 şurupcu ve kapıcı olmak üzere 23 kişi görev yapmıştır.*"[75] XIX. yüzyılda akıl hastalarına tahsis edilen yapı cumhuriyetten sonra kömür, deposu ve sağlık müzesi olarak kullanılmıştır. Restorasyonu tamamlanan bina Celal Bayar Üniversitesinin kullanımına verilmiştir.

1. 2. 5. Haseki Dârüşşifâsı

İstanbulun önemli dârüşşifâlarından biriside Haseki Dârüşşifâsı'dır. "*Kanuni Sultan Süleyman tarafından eşi Hürrem Sultan adına 1551 yılında yaptırmıştır.*"[76] Bu dârüşşifâ; cami, medrese, sıbyan mektebi, imâretten oluşan bir külliyedir. Dârüşşifâ, medrese ve imâret arasında, 27x34.80 m boyutlarında inşa edilmiştir. Kuzeydeki kubbeli kapıdan girilen holün doğusundaki kapı aracılığıyla sekizgen avluya ulaşılır. Ocaklı ve pencereli 12 odanın güney cephesinde avluya bakan 2'si tek kubbeli ve kare, diğerleri ikişer kubbeli ve dikdörtgendir. Batısında, imaretin ön cephe duvarına uzanan, biri kare diğeri dikdörtgen 2 oda vardır. Haseki Külliyesine ait Mecmûa-i Kakfiyye[77] adlı vakıfnâmesinde , 2 tabib-i hazık, 2 tabbah-ı eşribe, 2 cerrah, 2 kehhâl, katip, vekil-i harç, kilerci, 2 tabbah-ı et'ime, 2 yedükkân-ı edviye, 4 hasta bakıcı, 2 hizmetçi, 2 çamaşırcı, 2 ferraş (birisi kapıcı), bahçivan ve çöpçü olmak üzere 27 kişi görev yapmıştır. Evliya Celebi ve pek çok muharrir bu yapının deliler için yapıldığını belitmektedir. Fakat Uludağ, bu bilginin kesin olmadığını belirtir. "*Evliya Çelebi ve birçok muharrir, Haseki Dârüşşifası'nın "dârülcünûn bimarhânesi" olduğunu söylese ve sonradan delilere tahsis olunduğunu gösterse de bu yapının deliler için yapıldığını ispat etmez.*"[78] Yapı doğal afetlerde çeşitli hasarlar görmüştür. XIX. yüzyıldan itibaren çeşitli amaçlar için kullanılmıştır. Bu yapı, "dârülaceze, kadınlar hapishanesi ve hasta kadın mahkumlar için hastahane, 1878'de kimsesiz kadınlar yurdu olarak kullanılmıştır. 1910'daki tamirattan sonra bir ara halk sağlığına tahsis edilmiştir.

[75] Uludağ, **a.g.e**., s. 92.
[76] Uludağ, **a.g.e**., s. 88.
[77] **Mecmûa-i Vakfiyye**, Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, No. 943.
[78] Uludağ, **a.g.e**., s. 88.

1. 2. 6. Süleymaniye Dârüşşifâsı

Süleymaniye Dârüşşifası, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Süleymaniye civarında yaptırılmıştır. Darüşşifanın temeli 1550'de atılmış ve 1557 yılında tamamlanmıştır. Bu yapı, şimdi askerî matbaa olarak kullanılmaktadır. Eski bir saray arazisi üzerine yaptırılan dârüşşifa; cami, 4 medrese, sıbyan mektebi, dârülhadîs, dârülkurra, tıp medresesi, dârüşşifâ, dârûhane (eczahane), imaret, kütüphane, sebil, tabhane, mülazım hücreleri, hamam ve 36 göz dükkandan oluşan bir külliyedir. Süleymaniye Tıp Medresesi ve Dârüşşifâsının Türk tıp tarihinde yeri oldukça önemilidir. "*O zamana kadar hastahanelerde yapılan tıp eğitimi, hastahane dışında müstakil bir medresede yapılmaya başlamış, bu medresenin müderrisinin sarayda hekimbaşılık yapacak kadar bilgi sahibi olması şart koşulmuştur.*"[79] Darüşşifânın vakıfnâmesine göre "*reis-i etıbba, ikinci tabib, üçüncü tabib, kehhâi, 2 cerrah, uşşab, eczacı, kilerci, vekil-i harç, kâip, tabbahı eşribe, tabbah-ı et'ime, 4 kayyum, 2 ferraş, 2 abrizci, 2 çamaşırcı, berber ve tellak olmak üzere 27 kişi görev yapmıştır.*"[80] Her türlü hastalığın tedavi edildiği bir sağlık kurumu olan Süleymaniye Dârüşşifâsı, 1843'ten sonra yalnız akıl hastalarının koruma altına alındığı bir yer olmuş, 1874 senesinde çıkan kolera hastalığı nedeniyle bina boşaltılmış ve burası yapılış amacı dışında kullanılmıştır.

1. 2. 7. İstanbul, Atik Vâlide Bimârhânesi

II. Selim'in eşi ve III. Murad'ın annesi Nurbanu sultan tarafından Üsküdar'da yaptırılmıştır. Külliyeden oluşan bu dârüşşifa, medrese, sıbyan mektebi, hankâh, dârülhadîs, dârülkurra, tabhane, imaret ve hamamdan oluşmaktadır. Külliyenin 1582 tarihli Arapça vakfiyesine göre dârüşşifâda 2 hekim, 2 cerrah, 2 kehhâl, 2 eczacı, 2 aşçı, 2 çamaşırcı, 2 eczacı kalfası, ferraş, külhancı, kâsekeş, 2 şişe bakıcısı, kilerci, imam ve müezzin olmak üzere 22 kişi görev yapmıştır. Dârüşşifâ, XIX. yüzyılın başlarından sonra Nizâm-ı Cedid'e kışla olmuş, çıkan isyanda boşaltılmış ve daha sonra ise Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye'ye kışla olarak 1865 yılına kadar hızmet etmiştir. İstanbul'da ortaya çıkan kolera hastalığı üzerine yapı kışla olmaktan çıkarılarak yine hastahaneye dönüştürülmüştür. 1872'de ise Süleymaniye

[79] Bayat, **a.g.e**., s. 317.
[80] Uludağ, **a.g.e**., s. 85.

Darüşşifası'ndaki deliler buraya nakledilerek hastahane tımarhâne çevrilmiştir. Yapı, 1943'ten itibaren İstanbul Hapishanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

1. 2. 8. İstanbul, Sultan I. Ahmed Dârüşşifâsı

Sultan I. Ahmed tarafından yaptırılan dârüşşifa, merkezde Sultan Ahmed camii olmak üzere, dârülhadis, dârülkurra, sıbyan mektebi, imaret, dükkanlar, hamam ve dârüşşifâ'dan oluşan bir külliyedir. At meydanının (hipodrom) batı ucunda yer alan dârüşşifâ kareye yakın dikdörtgen şeklinde inşa edilmiştir. Kuzey-doğu cehpesinden girilen, ortasında havuz bulunan ve etrafı revaklarla çevrili avlunun etrafında üstü kubbeli hasta odaları vardır. Dârüşifâdan günümüze, güney-doğu cephesindeki küçük hamam, kuzey-doğu cephesi ortasındaki basık kemerli mermer giriş kapısı, 11 sütun ve havuzunun mermer fıskiye çanağı ulaşmıştır. Evliya Çelebi "*Bunun evkafı metindir, ekseriya fukara ve divaneler bu dârüşşifaya getirilir. Zira binanın havası hûb, hüddamları mahbup ve mergup adamlardır ki daima hastalara can ü dilden hizmet ederler. Çünki nâzırı Kızlarağası her bâr gelip hastaların hatırını sual eder.*"[81] şeklinde malumat vermektedir. Dârüşşifânın ne zamana kadar çalıştığı tam olarak bilinmemektedir. Günümüzde Marmara Üniversitesi rektörlük binası olarak kullanılan Sanayi Mektebi (Erkek Sanat Okulu) inşa edilmiştir.

1. 3. SEYYİD EMİR MEHMED ÇELEBİ (?-Ö. 1638) HAYATI VE ESERLERİ

1. 3. 1. Hayatı

XVII. yüzyılın önemli hekimlerinden biri olan Emir Çelebi, Edirne'de doğmuştur ve doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Asıl adı Seyyid Mehmed Tayyib'dir.[82] İlk tahsilini Edirne'de yapmıştır.[83] Felsefe, Matematik ve Geometri alanında eğitim almıştır. Hekimliğe olan aşırı isteğinden dolayı Mısır'a gitmiş ve Kahire'de tıp eğitimi almıştır.[84] *… kendim Mışır'da Sulṭān Muḥammed ḳalāvun (18) bīmārḫānesinde reʾsü'l-eṭıbbāya nāẓır oldum… (bk. Metin 348b/17, 18)* . Uzun bir

[81] Uludağ, **a.g.e**., s. 94.
[82] Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, c. 3, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1343 H./1924-1925: 204.
[83] Erdemir AD: **Emir Çelebi**. TDV İslâm Ansiklopedisi, c. 11, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 1995: 129-130.
[84] Ali Haydar Bayat, **Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1999: 49-61.

süre burada kalan Emir Çelebi, Kalāvun-Mansûriye Hastanesi başhekimliği de yapmıştır.

Emir Celebi, Şam'da Hindî bir hekimden tıp eğitimi almak istemiş fakat Hindî hekim hekimlik eğitimini gönüllü olarak vermeyi kabul etmemiş. Bunun üzerine para karşılığı Hindî hekimden tıp eğitimi almıştır.

… ḥükemānıñ çoḳ esrārın gördüm ammā bir (8) ġarīb sırr mülāḳī oldum ki bir şaḥıż aña nāʾil olmamışıdı bir Hindī ḥekīm gördüm (9) vilāyet-i Dimişḳ'da her ne nevʿ olursa istisḳāya ʿilāc ėderdi çoḳ zārīliḳ (10) eyledim ki taʿlīm ėde ėtmedi āḫir yüz ġuruş vėrip taʿlim ėtdim ve bir niçe (11) müstesḳīye anıñla muʿāleca eyledim… (bk. Metin 197a/7, 8, 9, 10, 11)

Emir Celebi, İstanbul, Mısır, Şam dışında ülkenin farklı yerlerinde hekimlik yapmıştır.

… bu faḳīr birḳaç (11) meflūca ʿilāc eyledim gerek Mışır ve Şām'da gerek āḫer yerde bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ oldular… (bk. Metin 133a/10, 11)

1622-23'te Akdeniz seferi sırasında Kahire'ye gelen Kapdânıderya Recep Paşa'nın özel hekimliğini yapan Emir Çelebi, Recep Paşa tarafından İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul'da Hassa hekimleri arasına girmiştir. Sarayın hekimbaşılığına yükselerek ölümüne kadar I. Mustafa, II. Osman ve IV. Murad dönemlerinde saray hekimbaşılığı görevini sürdürmüştür. Bu hizmetleri karşılığı olarak kendisine Eskişehir'in önemli bir kazası olan Mihalıççık arpalık olarak verilmişti.[85]

Unkapanı'nda açtığı muayenehanesinde tedaviler yapan ve tıp kitapları yazan Emir Çelebi, atandığı tımar defterdarlığı sırasında padişah IV. Murad'ın dikkatini çekmiş, yakın dostları arasına girmiştir. 1629 yılında Musa Efendi'nin yerine hekimbaşı olmuştur.[86] IV. Murad devrinde (1623-1640) hekimbaşılık yaparken Sadrazam Bayram Paşa ve Silâhdar Mustafa Paşa gibi padişahın çevresinden bazı önemli düşmanlar kazanan Emir Çelebi, Bağdat seferi (1638) sırasında, afyon kullandığı için padişaha ihbar edilmiştir. Bunun üzerine IV. Murad tarafından, bir

[85] Erdemir, **age**. s.130

[86] Adıvar AA, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 6. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000 s. 128-129

satranç maçı sırasında, Emir Çelebi'ye kuşağındaki fazla miktarda afyon yutturulmuş ve afyonun zararını gidermemesi için de oyun uzatılarak ölümle cezalandırılmıştır.[87]

Kaynaklarda hem iyi bir hekim hem iyi bir âlim olduğu belirtilmektedir. Hekimliği ve bilim adamlığı yanında iyi bir şair olan Emir Çelebi şiirlerinde Vıkfî mahlâsını kullanmıştır.[88] Hoşsohbet ve tatlı dilli bir kişi olup iyi satranç bilirdi; bu sebeple IV. Murad'ın musâhipleri arasında yer almıştır. Emir Çelebi ayrıca ince zevkli olarak tanınıyordu ve devrinin meşhur bir lâle meraklısıydı.[89]

Tıbbî eserler yazan Emir Çelebi'nin en tanınmış eseri *Enmûzecü't-Tıbb*'dır. Emir Çelebi diğer bir tıbbî eseri olan *Netîcetü't-Tıbb*'ın önsözünde ise İstanbul Unkapanı'nda bir dükkân kiraladığını ve şâkirdlerinden Ali'nin adına bu eseri yazdığını bildirmektedir.[90] Üçüncü eseri *Rebî'u's-Selâme*'i ise dostlarının taûn ve vebâ hakkında bir risâle yazmasını istemeleri üzerine kaleme almıştır.[91] Bursalı Mehmed Tahir ise *Enmûzecü't-Tıb* ve *Netîcetü't-Tıb* dışında üçüncü eser olarak *Garâ'ibü'l-Hekîm* adlı bir eserinin daha olduğunu belirtmektedir.[92] Üzerinde çalıştığımız bu eserden öğrendiğimize göre Müellifin dördüncü bir eserinin daha olduğunu tespit ediyoruz. Emir Çelebi, Ebū Bekir Rāzī'nin astronomi ve yıldızlardan bahseden *Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm* adlı eserini Türkçeye tercüme ettiğini belirtir. Eserde Seyyid Muhammed el-Vaffak el-Üsküdarî adını kullanmıştır. Yazar, kendini hekimbaşı ünvanı dışında vaffak ve Üsküdarî olarakta tanıttığını göstermektedir.

1. 3. 2. Eserleri

1. 3. 2. 1. Neticetü't-Tıb

Asistanlarından Ali'nin adına *Neticetü't-Tıbb* isimli eserini yazdı. Balıkpazarı'nda açtığı tabib dükkanında olmadığı zamanlarda yardımcısının (o sırada Şâkirdi Ali idi) faydalanması için hazırlamıştır.

---

[87] Bayat, **age**. s. 49-61.
[88] Ali Haydar Bayat, **Tıp Tarihi**, İzmir, Sade Matbaa, 2003: 260-261.
[89] Erdemir, **a.g.e**., s. 129-130.
[90] Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri,** cilt 3, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1343 H./1924-1925: 204
[91] Bayat, age. s. 260-261.
[92] Bursalı Mehmed Tahir, **a. g. e., s.** 204.

1. 3 2. 2. Rebî's-selâme

Emir Çelebi, eserini dostlarının isteği üzerine kaleme almıştır. Eser, ön söz ve yedi babtan oluşmaktadır. Eserde döneminin salgın hastalıklarından taun ve veba hakkında bilgiler vermektedir. Müellif, eserini yazarken tıbbî kaynakların yanında kendi tecrübelerini de eserine eklemiştir.[93]

1. 3. 2. 3. Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm[94]

Günümüz kaynaklarında Ebū Bekir Rāzī'nin astronomi ve yıldızlardan bahseden *Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm* adlı eserini Türkçeye tercüme ettiğine dair herhangi bir belge ya da kayıt yoktur. Fakat üzerinde çalıştığımız eserde Emir Celebi Rāzī'nin eserini hicri 1027 yılında Türkçeye çevirdiğini ve isteyenin müracaat edebileceği belirtir.

… kitabımız fenn-i āḫirde olmaġla buña dāll olan evżāʿ-ı felekiyye (15) ve ictimāʿ ve istiḳbāl ve inẓār-ı kevākib beyān olunmadı ammā bunuñ emṣālī umūr-ı ātiyyeniñ (16) vuḳūʿına delālet ėden edille taḥṣīl irāde olunursa imām-ı faḫr Rāzī'niñ ***Sırrü'l-mektūm (17) fī ʿİlmü'n-nücūm*** *nām kitāb müsteṭābına naẓır oluna bu faḳīr lisan-ı Türkī üzere merḳūmu (18) biñ yigirmi yedi sālında tercüme eyledim ḥālā iyādī-i nāsda mevcūddur murād (19) olunursa görüle… (bk. Metin 259a/14, 15, 16, 17, 18, 19)*

1. 3. 2. 4. Enmūzecü't-tıbb

Hekimbaşı Emir Çelebi, tezin de konusunu oluşturan *Enmûzecü't-Tıbb* adlı eserini 1034 H./1624 yılında kaleme almıştır. Bu eser, kendinden önce yazılmış tıp eserlerinin toplaması olması yanında kendi tecrübelerine de yer verdiği devrinin önemli bir tıp eseridir. Emir Celebi, eserini Vezir Recep Paşa'ya sunmuştur. *(14) Fārs-ı meydān şecāʿat-ı ḥāris-i dīvān (15) ʿadālet-i Niẓāmü'l-mülk ṣalāḥü'l-ʿālem ġıyāṣü'd-devletü'l-ʿulyā vezīr ḳapūdan Receb Pāşā (16) yesirullah-ı māyürīdū ve māyeşā ḥażreleridir ki vücūd-ı nūr-ı ālūdları niçe eyyām-ı münkesir (17) olmuş idi ḳuvvet-i bāzū-yı mekārımları müsāʿid olup ṭıbba benim ḥayṣiyyeti ile (18) meclis pür-nurlu yine beni dāḫīl ḳıldı cüzʾi ḫidmetim muḳābelesinde küllī luṭflarına (19) nāʾil eyledi ki*

[93] Ahmet Ağırakça, **Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş** https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5 16/09/2020.
[94] Süleymaniye Kütüphanesi Kılıç Ali Paşa kısmında 685/702 kayıtlıdır.

ḳalem serīʿü'l-beyān ve ṣaf-ı taḥrīrinde ʿācizdir ḥattā bu faḳīri taḫt-ı [7b] (1) eyāletinde tīmār ve defter-dārı ėdip beynü'l-aḳrān mümtāz ve ser-bülend eyledi bu nācīz (2) daḫı ḥażret velīü'n-niʿamıñ duāʿ-i ḫayrın iltizām ve ẕikr ve ṣenāsı bābında ihtimām ėdip (3) rūz-ı ḳıyāmına dek evṣāf-ı cemīle ve ẕikr bi'l-ḫayrları ferāmūş olmasın deyü bu kitāb-ı (4) ḥikmet-meʾābı teʾlīf ėdip nām-ı sāmīleri ile muʿanven eyledim." [bk. Metin (7a)/14, 15, 16, 17, 18, 19; (7b)/1, 2, 3, 4,5]

Emir Celebi, eserinin ön sözünde eserin adını "*Enmūzecü'ṭ-ṭıbb"* koyduğunu belirtir. *"ism-i kītābı (5) Enmūzecü'ṭ-ṭıbb ile müsemmā ḳıldım." [bk. Metin (7b)/4,5]*

Eserin çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası vardır. Eserin nüshaları[95]:

- Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 96: talikle 280 yaprak, 15x24 (18,7x9,1) cm, 23 str. İstinsah H.1034'te.

- Nuruosmaniye, nr. 3463: nesihle 183 yaprak, 14,3x25,7 (18,9x8,3) cm, 29 str. İstinsahı 5 Ramazan 1034'te Kasımpaşa'da.

- Arkeoloji Müzesi, nr. 730: talikle 311 yaprak, 14,5x24 (9x16,5) cm, 21 str. İstinsahı 5 Ramazan 1034'te Kasımpaşa'da.

- Bayezid Umumi, nr. 16365: nesihle 192 yaprak, 16,5x24,5 (19x15) cm. İstinsahı H. 1034'te.

- Berlin, Or. Mss. TY nr. 244: talikle 358 yaprak, 14,7x26,5 cm, 25 str. İstinsahı 5 Ramazan 1,34'te Ksımpaşa'da. Cat. Or. Mss. S.115.

- Mihrişah Sultan, nr. 342/1: talikle yap. 1-365, 12x12 (16x7) cm. İstinsahı H. 1034'te.

- Tire, Necip Paşa, nr. 213/1: nesihle 257 yaprak, 22x15,5 (17x9,8) cm, 25 str. İstinsahı Zilhicce 1034'te.

[95] Eserin nüshaları Yıldız Çimen'in, ("**Emir Çelebi, Enmūzecü't-tıbb (İnceleme-Metin 1b-173a**), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2019 Antalya) yüksek lisans tezinden alınmıştır.

- Ankara Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Deontoloji, nr. 368/B: nesihle 315 yaprak, 28x16,5 (18,5x9) cm, 21 str. İstinsahı H. 1034'te. Edirneli Mehmed Sezai'nin, Haşimzade Mehmed'in

- Mustafa b. Mahmud Ataullah'ın temellük kayıtları var. Berna Arda, "Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Deontololoji Anabilim Dalı Kütüphanesi'ndeki Tıpla İlgili Yazma Eserler" , Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, IV, 1988, S. 234.

- Hazine, nr. 544: talikle 209 yaprak, 28x5x16,2 cm, 29 str. İstinsahı Kasımpaşa'da H. 1034'te.

- Mevlana Müzesi, nr. 2819: nesihle 216 sayfa, 15x26,5 (22x10,1) cm. İstinsahı müellif devrinde.

- İstanbul Üniversitesi, TY, nr. 7043: talikle 348 yaprak, 14,5x25,8 (18x8,8) cm. İstinsahı Vahid tarafından H. 1035'te.

- Esad Efendi, nr. 2457/1: talikle yap. 1-319, 15,9x23,2 (19,6x9,6) cm. İstinsahı Mustafa b. Mehmed tarafından H. 1048'de.

- Hacı Beşir Ağa, nr. 518/1: talikle yap. 1-65, 30x21,5(28x18,3) cm, 39 str. İstinsahı H. 1049'da.

- Köprülü nr. 958 mükerrer 1: talikle yap. 1a -367b , 15x26,3 (8,5x18,8) cm, 23 str. İstinsahı 24 Zilkade 1051'de. Katalog, I, 487-488

- Adana, nr. 2282: rika ile 318 yaprak, 20,2x13,5(14x7) cm, 21 str. İstinsahı Rebiülahir 1067'de. TÜYATOK, Adana, s.670.

- Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 244/1: nestalikle yap. 1b -272a , 145x20,5(15x8,5) cm, 21 str. İstinsahı 1078 Cemaziyelahir sonunda. Başında fihrist var. Yap. 272b-276a arasında çeşitli tıp kitaplarından alınmış parçalar ve ilaç terkipleri yer alır.

- Antalya Tekelioğlu, nr. 504: nesihle 127 yaprak, 28x17,6(21x10,4) cm, 27 str. İstinsahı Receb 1081'de Hacı Osmanzade Mehmed Ağa'nın vakıf mührü vardır. TÜYATOK, Antalya, V, 197.

- İzmir Milli, nr. 221: nesihle 267 yaprak, 27,5x16(20x10) cm, 27 str.

- İzmir Milli, nr. 622: talikle 379 yaprak, 21,5x14,5(17x8,5) cm, 23 str. İstinsahı H. 1084'de.

- İzmir Milli Kütüphanesi Yazma Eserler Kataloğu, III, 373-374. -Hacı Selim Ağa, nr. 863/1: talikle yap. 1a -293b , 15,7x22,5(9,7x18,2) cm, 25 str. İstinsahı H. 1087'de.

- Fatih, nr. 3531: nesihle 403 yaprak, 12,5x20,1(7,9x13,5) cm. İstinsahı Mustafa b. Hacı Mehmed tarafından H.1090'da.

- Nuruosmaniye, nr. 3464/2: talikle yap. 19b-372a , 20,5x14(16x8) cm, 23 str. İstinsahı Feyzullah Mehmed al-Şehir bi-Ahund tarafından İstanbul'da Rebiülevvel 1091'de.

- Fatih, nr. 3530. talikle 264 yaprak, 20,5x12,2(6,1x15,3) cm, 19 str. İstinsahı Mehmed Tahir b. Lala-i Badehşani tarafından İstanbul'da H. 1092'de.

- Talat Türkî, Tıb, nr. 25: nesihle 440 yaprak, 18,5x25,5 cm, 19 str. İstinsahı Şaban 1094 ortalarında. Tarazi, TY,I,53.

- Arkeoloji Müzesi, nr. 738/2: nestalikle yap. 14b -351a , 17x27,5(10,4x19,8) cm, 23 str. İstinsahı H. 1095'te.

- Gazi Hüsrev Bey, nr. R 1571: nestalikle, 316 yaprak, 20,5x13(14,5x7,3) cm, 27 str. Mustafa b. al-Hacı Davud b. Abdullah Hacı-zade tarafından 1101/1689'da istinsah edilmiştir. Salih İzzet Hıromo-zade'nin vakfıdır. Mustafa Jahic, Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manusccipts in the Ghazi Husrev-Bey Library, Sarajevo, XII, s. 71-72.

- Kahire Üniversitesi, TY, nr. 5842: nesihle 66 yaprak, 17x29 cm, 25 str. İstinsahı Bostan-zade Mehmed tarafından 1 Receb 1106'da. Fihris Mahtutat Turki, II, 42.

- Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 368: talikle 268 yaprak, 19,8x28,3(22,2x12,6) cm, 18 str. İstinsahı Ahmed b. 'Abdurrahman Efendi al-şahir bi-Paşa-zade tarafından H. 11212de. Başında fihrise benzer bir tanıtım var.

- Camiat al-İmam Muhammed b. Saud al-İslamiyya, nr. 5710: talikle 340 yaprak, 20x15 cm, 21 str. İstinsahı H. 11,30'da. Fihrist al- Vasfi al-Mufassal li'l-Mahtutat al-

Turkiyya va'l-Farisiyya fi'l-Maktabat Cami'at al-İmam Muhammed b. Su'us al-İslamiyya, s. 14.

- Laleli, nr. 1615: nesih ve talikle 392 yaprak, 14,5x20,6(14,6x7,8) cm. İstinsahı Hasan Zaim eliyle H. 1164'te.

- Milli Kütüphane, nr. B 343: talikle 526 yaprak, 16,5x27,5(19,5x12,16) cm, 17 str. İstinsahı H. 1170'de. 12

- İstanbul Üniversitesi, TY, nr. 7054: talikle 213 yaprak, 19,2x12(6,5x13,2) cm. İstinsahı H.1177'de.

- Koyunoğlu, nr. 12082/1: nesihle 17 yaprak, 35x25,5 (21x11,7) cm, 29 str. İstinsahı H. 1200'de.

- DTCF, Muzaffer Ozak, I, nr. 1315: nesihle 346 yaprak, 36x24(22x10) cm, 25 str.

- Gazi Hüsrev Bey, nr. R 8743: nesihle 20 yaprak, 24x17(18x11,5) cm, 23 str. İstinsahı Osman Rıfkı tarafından 11 Cemaziyelahir 1254/1838'de. Mustafa Jahic, Catalogue of the Arabic, Turkish, Persian and Bosnian Manuscripts in the Ghazi Husrev-Bey Library, Sarajevo, XII, s. 72.

- Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 409: talikle 236 yaprak, 20,6x12,2(16x8,2) cm, 25 str. İstinsahı H. XIII. asırda. yap. 1a da seretibba-i sultani Seyyid Abdülkadir'in temellük kaydı, başında fihrist vardır.

- Erzurum Atatürk Üniversitesi, satın alınan kitaplar, nr. 27: rika ile 152 yaprak, 35,7x23,5(28,7x16) cm, 35-43 str. İstinsahı H. XIII. asırda. -Cerrahpaşa Tıp Tarihi, nr. 651/1: nesihle yap. 1b-73a , 20,8x15(15,5x9,2) cm, 19 str. İstinsahı H. XIII. asırda. Sondan eksik. Bab-ı sani teşrih-i aza-i mürekkebe beyanında biter. Yap. 73b - 104a arasında değişik hatlarla çeşitli ilaç ve macun terkibleri yer alır.

- Gedik Ahmed Paşa, nr. 17202: talikle 240 yaprak, 14,5x21(9,5x16,5) cm.

- Ali Emiri, Tıp, nr. 27: talikle 382 yaprak, 27x15(19x9) cm. -Atatürk Üniversitesi, Seyfettin Özege Bağış Kitapları, nr. 27: nesihle 105 yaprak, 36x23,5(28,5x16) cm, 31 str.

- Bağdad Köşkü, nr. 344: nesihle 322 yaprak, 25,2x14,5 cm, 23 str. Karatay, TY, S. 576.

- Balıkesir nr. 651/1: yap. 1b -10b , 16,5x22,5(18x10) cm. Sonu eksik. TÜYATOK, Balıkesir, s.442.

- Çapa, Neşet Ömer İrdelp, nr. 872: nesihle 407 yaprak, 29x16(19x9) cm, 23 str. İslami Tıp Yazmaları Kataloğu, s. 141-143.

- Çelebi Abdullah, nr. 225: nesihle 117 yaprak, 21,3x32,5(25,15) cm.

- Hasan Hüsni, nr. 1365: nesihle 213 yaprak, 11,6x22,9(11x11,9) cm, 25 str.

- İstanbul Üniversitesi, TY, nr. 7044: nesihle 245 yaprak, 20x14(14,3x9,3) cm.

- Nuruosmaniye, nr. 3462: talikle 232 yaprak, 20x10,7(14,9x7) cm, 25 str.

- Revan, nr. 1685: talikle 219 yaprak, 22,5x11,8 cm, 31 str. Karatay, TY, s. 576.

- Revan, nr. 1686: talikle 83 yaprak, 19,5x12,5 cm, 19 str. 13

- Sadberk Hanım Müzesi, nr. 252/1: talikle yap. 1b -18b , 25x17(20,5x10) cm, 5 str. Anmuzac al-Tıbb adlı eserinin 1038/1638'de telif edilmiş cetvel şeklindeki hulasasıdır. Sadberk Hanım Müzesi Yazma Eserler Kataloğu Hüseyin Kocabaş Koleksiyonu, s. 23.

- Tercüman Gazetesi, TY, nr. 70: nestalikle 541 yaprak, 16x24(11,5x16,3) cm, 15 str.
- Viyana, nr. 1472: nesih-divani ile 24 yaprak. Flügel, Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der k.u.k Hofbibliothek zu Wien, II, 540-541.

- Yusuf Ağa, nr. 4981: talikle 289 yaprak, 14x22(15,5x6,5) cm, 17 str. (İhsanoğlu vd., 2008:235)

Eserin nüshalarının bazı ülkelerde ve Anadolu'nun çeşitli illerindeki kütüphanelerde bulunması eserin yazıldığı ve takip edildiği dönemlerde oldukça fazla ilgi gördüğünü ve halkın sağlık sorunlarına cevap verdiğini göstermektedir

Üzerinde çalıştığımız nüsha Fatih, nr. 3531'de kayıtlı koleksiyonda bulunmaktadır. Eser, Mustafa b. Hacı Mehmed tarafından H.1090'da nesihle yazılmış,

403 varak olarak istinsah edilmiştir. Eserin sayfaları fazla yıpranmamıştır fakat bazı sayfalarda mürekkep akıntısı olduğu için okunamamaktadır. Birkaç varak hariç tüm varaklarda 19 satır vardır.

Müstensih, eserini 1624 yılında Kasımpaşa'da tamamlamış ve kendisini Mısır'dan İstanbul'a getiren ve çok faydasını gördüğü Kaptanıderya Recep Paşa adına yazarak ona sunmuştur.

Emir Celebi, eserine bir dibace ile başlar ve İbn-i Şerif'in *Yādigār* ve *Münteḫab-ı Şifā* adlı eserlerini, Hacı Paşa *Teshīl* adlı eserini Türkçe yazarken kimseye peyrevlik etmediğini belirtir. Kendisinin ise ʿAlaaddîn-i Karşî'nin *Mūcez* adlı eserini temel alarak yazdığını belirtir. *"bu faḳīr (2) müddet-i medīd ve ʿahd-ı baʿīd idi ki gerdūn-ı telʿīḳ esbāb-ı taʿvīḳde (3) müsāmaḥa ḳılırsa kitāb-ı mezbūru nüsaḫ-ı selefden birine peyrev olmaḳ (4) ṭarīḳi üzere tedvīn idem dėr idim ta ki libās-ı ḥikmet-istināsından (5) ʿārī olmaya ve ḫavāṣṣ ve ʿavām ferāʾid ve fevāidi nefʿinden bī-behre (6) ḳılmaya bu vādīde teʾlīf olunan kütübüñ eşref ve elyaḳı ki* ***ʿAlāʾeddīn-i Ḳarşī'niñ*** *Mūcez nām kitābıdır aña peyrevlik ėdip ol tertīb üzere (8) terkīb olunmuşdur" [bk. Metin 2a/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)]*

Emir Çelebi, Karşî'nin *Mûcez* adlı eserini temel alsa da kendinden önce yazılmış 27 adet tıp eserinden de faydalandığını ve kendi tecrübelerini de eserine yansıttığını belirtir. *"bu yigirmi yedi ʿaded kitābdan ki esāmileri ẕikr olunur (9) anlardan naḳl olunup tecrübemize żamm olunmuşdur ol kütüb ki menḳūldür (10) esāmīleri bunlardır: Ḳānūn, Şifā, Minḫacü'l-Beyān, Mā-lā-yesaʿ, (11) Tuḫfe-i Saʿdiyye, Mūcez, Şerh, Mūcez-i Nefīsī, Ġanī ve Menī, Şerh-ı Mūcez-i (12) Aḳsarayī, Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa, Sedīdī, Esbāb-ı ʿAlāmāt, İbn-i Bayṭār, (13) Tervīḥü'l-ervāḥ, Zübde-i Sāmil, Taḳvīmü'l-edviye, Taḳvīmü'l-abdān, (14) Mecmaʿu'l-mücerrebāt, Merātibü'l-beyān, Ẕaḫīre-i Ḫarzemşaḥī, Ḥāvī, İḳāʾ, (15) Beste-i Ẓarūriyye, İhtiyārāt-ı Bedīʿī, Delāletü'l-ḥāʾirīn, Minhācü'd-dükkān" [bk. Metin 2a/8, 9, 10, 11, 12, 13, 14,15].*

Emir Çelebi, kitabının bir mukaddime, altı taʿlim ve bir hatimeden oluştuğunu belirtir ve altı taʿlim konusuna giriş yapar. *"kitābımızda beyān ėtmegi iltizām eyledik ve bizim kitābımız (5) bir muḳaddime ve altı taʿlīm ve bir ḫātimeye mebnīdir çünkü*

muḳaddemeyi beyān eyledik şimden geri (6) rücūʿumuz taʿālīm-i sitteye ve ḫātimeyedir" [bk. Metin (10b)/4, 5, 6]. Talimler de kendi içinde "fasıl" ve "sifr"lere bölünmüştür. Eserin bazı sayfalarında der-kenarlarda ek bilgiler bulunmaktadır. Der-kenarlardaki bu bilgiler metnin içine yerleştirilemese de bulunduğu sayfadan bağımsız bilgiler içermemektedir. Der-kenarlardaki bu bilgiler, ilgili sayfada geçen bir bitkinin veya bir terimin açıklaması ya da ilaç yapımı ve ilaçın içeriği ile ilgilidir. Bu bilgilerin ilgili sayfa içerisinde dipnot şeklinde verilmesi uygun görülmüştür.

Emir Celebi, eserine Allah'a hamd ve şükürle başlamış, peygambere övgüden sonra önemli tıp adamlarını zikretmiştir. Devrin padişahına şükranlarını sunduktan sonra kitabın telif sebebi, kitabın ön sözü, tıp ilminin kuralları vs. diye devam eder. *"1 Aḥmed-i ḥüdā ve medḥ-i sulṭanü'l-enbiyā 2 der-medāyiḥ (7) ḥażret-i ḫilāfet-penāhī 3 sebeb-i te'lif-i kitāb 4 muḳaddime-i kitāb 5 ḳavāʿid-i külliye-i (8)ʿilm-i ṭıbb 6 fī-beyāni'l-aḫlāt 7 fī-beyāni'l-ḥażm 8 fī-beyāni'l-ʿazāi'l-insāniyye (9) 9 fī-beyān-ı ḳuvvet-i ḳuvā-yı nefsāniyye 10 fī-beyāni'l-esbāb ve'l-uhviyye ve't-taġayyürāt 11 ḥareket (10) ve sükūn ve nevm ve yaḳaẓa ve ʿarāz-ı nefsāniyye 12 devā ve ġıdā ve şürb-ı miyāh 13 (11) iḫtibās ve istifrāġ ve ḥammām ve esbāb-ı süḫūnet ve burūdet ve yübūset 14 terkīb (12) ve ḥareket-i ġayr-ı irādīden ve ṭabīʿīden ḥāṣıl olan esnāf 15 evrām ve imtilā (13) ve ʿarāż 16 mevḍiʿ ve ʿalāmet-i imtilāʾ-i evʿiyye 17 ve nabż ve aḥvāl-i bevl 18 berāz (14) ve ḥıfẓ-ı ṣıḫḫat …" [bk. Metin (2b)/6…14].* Daha sonra hastalıkların sebepleri, alametleri ve bu hastalıkların tedavileri için kullanılacak ilaçlar üzerinde durur. … *bir uẕva (7) muḫtaṣṣ olan emrāżınıñ esbābı ve ʿalāmātı ve muʿālecāt beyānındadır … [bk. Metin (3a)/6. 7]*

Devrin hükümdarına şükranlarını sunar ve kitabın Sebeb-i telīf kısmında aldığı eğitimden, kendi deyimiyle oldukça nitelikli bir kitap yazdığından ve daha önce tıp kitabı yazanlar gibi sadece öncekilerin bir devamı değil, kendi tecrübelerini de işin içine katarak yazılması gerektiğinden söz etmiştir. Sonraki bölümde sıhhat kadar insana huzur veren başka hiçbir şeyin olmadığından ve sıhhati sağlayan şeyin de tıp ilmi olmasından dolayı bu ilmin oldukça faziletli ve önemli bir ilim olduğundan bahseder. *"sebeb-i teʾlīf-ı kitāb ve mūcib-i tasṭīr-i ḥikmet- (2) niṣāb daʿi-i ḥaḳīr Seyyid Muḥamed eṭ-ṭabīb eş-şehīr bi-Emīr Çelebi bendeleri müddet-i medīde (3) ve zamān-ı baʿide ʿulūm-ı ḥikemiyyāt ve fünūn-ı riyāżiyyāt ile taḳayyüd ėdip cümleden ziyāde*

(4) selīḳam kütüb-i eṭibbā tetebbuʿuna maṣrūf olup kāmil ve mükemmel niçe ḫuẕẕāḳ-ı eṭibbā ile īḫtilāt (5) ve niçelerine ḫidmet ile cidd ü ictihād ėdip taḥṣīlinde envāʿ-ı taʿab çekip muḳaddemāt-ı (6) ʿulūmu aʿnī ṭıbbıñ cüzʾiyyāt ve külliyyātını gördüm bir niçe müddet maḥrūṣa-ı Mıṣır'da Sulṭan (7) Muḫammed Ḳulāvun Bīmārḫānesi'nde reʾīsü'l-eṭibbā ve nāẓır oldum ol cihetle daḫi niçe tecrībāt (8) ve taḥḳīḳāt-ı ʿilme vāṣıl oldum ki vuṣūlu tevehhüm olunmaz bu niʿam-ı celīlenin şükrünü (9) edā ẕimmeti himmetime farż olmaġın ḫāṭır-ı ʿāṭıra endişe ve lāyıḥ oldu ki ẕebān-ı Türkī-i Rum (10) üzere bir kitāb merkūm olupdu ʿilm ve ʿameli şāmil ve kütüb-i ṭıbbiyyeniñ müfredāt ve mürekkebātını (11) mükemmel-i kāmil ola lakin ʿavāʾiḳ-i rüzgār ve ʿavāʾiḳ-i leyl ü nehār cümleden aṣḥāb-ı (12) emrāża ʿilāc ve ol vesīle ile emr-i maʿāş ve īḫtiyācdan ḫulāṣa çāre olmadı ki (13) bu muḫaẕẕire-i ʿaybını tutuḳ ḥicāb-ı iḫtifādan ʿarz-ı cemāl ėde fī'l-cümle taʿvīḳ-i mübāʿade (14) ve tevfīḳ-i müsāʿade ve dāʿī-i müctemiʿ ve mevāniʿ-i mürtefiʿ olup sene erbaʿa ve ṣelaṣīn ve elf (15) ẕi'l-ḥiccesiniñ evāʾilinde encām ve ol seneniñ evāḫirinde itmām müyesser oldu [bk. Metin (6a)/ 1…15]

Eserinde Kaptanıderya Recep Paşa'nın iyiliklerinden bahseder ve eserini onun adına kaleme aldığını belirtir. *"fāris-i meydān-ı şecāʿat ḥāris-i dīvān-ı(15) ʿadālet Niẓāmü'l-mülk-i ṣalāḥü'l-ʿālem ġıyāṣü'd-devletü'l-ʿulyā vezīr ḳapūdan Receb Pāşā (16) yesserallahü māyürīdū ve māyeşā ḥażretleridir ki vücūd-ı nūr-ālūdları niçe eyyām münkesir (17) olmuş idi ḳuvvet-i bāzū-yı mekārımları müsāʿid olup ṭabābetim ḥayṣiyyeti ile (18) meclis-i pür-nurlarına beni dāḫīl ḳıldı cüzʾi ḫidmetim muḳābelesinde küllī luṭflarına (19) nāʾil eyledi ki ḳalem-i serīʿü'l-beyān vaṣf-ı taḥrīrinde ʿācizdir ḥattā bu faḳīri taḫt-ı [7b] (1) eyāletinde tīmār defter-dārı ėdip beyne'l-aḳrān mümtāz ve ser-bülend eyledi bu nācīz (2) daḫı ḥażret-i velīyyü'n-niʿamıñ duāʿ-ı ḫayrın iltizām ve ẕikr ve şenāsı bābında ihtimām ėdip (3) rūz-ı ḳıyāmete dek evṣāf-ı cemīle ve ẕikr-i bi'l-ḫayırları ferāmūş olmasın deyü bu kitāb-ı (4) ḥikmet-meʾābı teʾlīf ėdip nām-ı sāmīleri ile muʿanven eyledim ve ism-i kītābı (5) Enmūzecü'ṭ-ṭıbb ile müsemmā ḳıldım [bk. Metin (7a)/14…19; (7b)/1…5]*

Emir Çelebi, eserinde tıp konusuna ʿanāsır-ı erba'adan (ateş, hava, su, toprak) ve ahlat-ı erbaa'dan (kan, balgam, kara safra ve sarı safra) ve tıp ilminin kaidelerinden bahsederek giriş yapar. Daha sonra insan bedeninde önemli bir yere sahip olan ve vücudun dengesini sağlayan bürûdet, sühûnet, rütûbet ve yübûset üzerinde (soğukluk,

sıcaklık, kuraklık, ıslaklık) ayrıntılı olarak durur. Geleneksel tıp anlayışında hatırı sayılır bir yere sahip olan bu ögeler, hastalık teşhisinde, tedavi yönteminde ve ilaç yapımında önemli yer tutar.

Eserde vücutta yer alan organlardan, damarlardan, kemiklerden, hastalıklardan ve hastalıkların belirtilerinden, hastalıkların tedavi yöntemlerinden, tedavide kullanılan bitkilerin özelliklerinden ve ilaç yapımından ayrıntılı bir şekilde söz edilir.

Enmuzecü't-tıbb, Alaaddin Karşī'nin *Mūcez* adlı eserinin tertip ve düzeni esas alınarak ve kendinden önce yazılmış birçok tıp eserinden faydalanılarak yazılmış bir eser olsa da toplama bir eser olmayıp telif bir eserdir. Emir Çelebi, kendinden önce yazılmış tıp ve botanik kitaplarından istifade etmekle kalmamış kendi tecrübe ve bilgisini de eserine yansıtmıştır. Hatta sık sık kendi tecrübelerinden bahsederken "mücerrebdir" ya da "tecrübe ettim, tecrübe eyledim" gibi ifadeler kullanmıştır

… faḳīr zerdālū çekirdegini minvāl-i meşrūḥ üzere birḳaç kerre tecrübe (16) eyledim ʿaceb müteʾeṣṣir gördüm … (bk. Metin 114a/15, 16)

… bu faḳīr eydür ṭurna (18) merāresin pāzī yapraġı ṣuyuyla meẕkūr ʿalīliñ enfine taʿṭīs ėtmek üç (19) günde ḫalāṣ ėtdigine birḳaç kerre kendi tecrübemizdir … (bk. Metin 136a/17, 18, 19)

… bu faḳīr şecer-i tīniñ bir miḳdārın ḳaṭʿ ėdip ve ḳuşūrun (2) selḫ ėdip beyāżı ẓāhir olduḳda bıçaḳ ile ḥakk ėdip birḳaç dirhem (3) miḳdārı taḥṣīl ėdip enfe idḫāl ile tecrübe eyledim … (bk. Metin 156b/ 1, 2, 3)

… bu faḳīr kendi (17) tecrübe eyledigimdir her ne nevʿ ḥunnāḳ olursa taḥt-ı lisāndan ḳan alıp baʿde māʾ-i (18) muġallī-i ʿades ile tūt ve yaḫūd rubb-ı cevz ẕevb ola iki üç defʿa ġarġara ėde (19) baʿde nāşif beyāż sek recīʿin daḳḳ ʿasel ḳıvāma getirip olʿasel ile maʿcūn [169b] (1) miṣlī imtizāc vėrip bir ḫırḳa pāre üzerine basṭ ola ve maḥnūḳuñ ḥalḳına żımād (2) ėdeler fī'l-ḥāl bi-emrillah defʿ ėder ziyāde mücerrebdir ġayri ʿilāca iḥtiyāc ėtmez... (bk. Metin 169a/16, 17, 18, 19; 169b/1, 2)

… bir żımād tecrübe eyledim bu ḥaḳīr anı bāʿiṣ-i teʾlīf kitāb olan (5) velīyü'n-niʿmetim ʿizzetli ḳapudan Recep Paşa ḥażretlerine eylemiş idim ḥattā ṭıḥāliñ ṣalābeti (6) bir mertebede idi ki güyā seng veya sittūn pāre idi az ḳalmış idi ki helāk (7) ėde bi-

emrillah taʿāla bu żımād ile muḫalleṣ oldu andan ġayrı çoḳ kimesneye tecrübe (8) eyledim cümlesi şifā buldular … (bk. Metin 216a/4, 5, 6, 7, 8)

… bu faḳīr şecer -i tīniñ bir miḳdārın ḳaṭʿ ėdip ve ḳuşūrun (2) selḫ ėdip beyāżı ẓāhir olduḳda bıçaḳ ile ḥakk ėdip birḳaç dirhem (3) miḳdārı taḥṣīl ėdip enfe idḫāl ile tecrübe eyledim… (bk. Metin 156b/1, 2, 3)

… bu faḳīr kendi (17) tecrübe eyledigimdir her ne nevʿ ḥunnāḳ olursa taht-ı lisāndan ḳān alıp baʿde māʾ-i (18) muġallī-i ʿades ile tūt ve yaḫūd rubb-ı cevz ẕevb ola iki üç defʿa ġarġara ėde (19) baʿde nāṣif beyāż sek recīʿin daḳḳ ʿasel ḳıvāma getirip ol ʿasel ile maʿcūn [169b] (1) miṣlī imtizāc vėrip bir ḫırḳa pāre üzerine basṭ ola ve maḥnūḳuñ ḥalḳına żımād (2) ėdeler fīʾl-ḥāl bi-emrillah defʿ ėder ziyāde mücerrebdir ġayri ʿilāca iḥtiyāc ėtmez… (bk. Metin 169a/16, 17, 18, 19; 169b/1, 2)

… ḳılmaya bu faḳīr müellif-i kitāb ḥafaḳāna kendim mübtelā oldum ve envāʿına ʿilāc (5) eyledim taʿdīl-i mizāc ėdip ḫılṭ-ı mevzi istifrāġından ṣoñra devā-yı misk (6) mürraḳdır müʾeṣṣir görmedim… (bk. Metin 181b/4, 5, 6)

… bir żımād tecrübe eyledim bu ḥaḳīr anı bāʿiṣ-i teʾlīf kitāb olan (5) velīyüʾn-niʿmetim ġaratlū ḳapudan Recep Paşa ḥażretlerine eylemiş idim ḥattā ṭıḥāliñ ṣalābeti (6) bir mertebede idi ki güyā seng veya sittūn pāre idi az ḳalmış idi ki helāk (7) ėde bi-emrillah taʿāla bu żımād ile muḫalleṣ oldu andan ġayrı çoḳ kimesneye tecrübe (8) eyledim cümlesi şifā buldular… (bk. Metin 216a/4, 5, 6, 7, 8)

Emir Çelebi, hem istifade ettiği eserlerin yazarlarının tecrübelerini hem de kendi tecrübesini eserine yansıtmıştır.

… Mā-lā-yesaʿ'da eydür ʿavsec ki [147b] (1) bögürtlendir ḳara tūt gibi yemişi olur evrāḳın daḳḳ ėde ve māʾan yedi gün birbiri (2) ardınca göze taḳṭīr ėdeler gözün beyāżın giderir eger ḳadīm ve eger ḥādiṣ olsun (3) mücerrebdir … (bk. Metin 147a/19; 147b/1, 2, 3)

… Ḥāvī-ī Kebīr'de eydür zencebīl ve egiri muḥkem daḳḳ (14) taḫayyül ėdip daḫı ʿasel-ı naḥl ile maʿcūn ėdip cevz miḳdārı yeyeler mücerrebdir… (bk. Metin 136a/13, 14)

… Mā-lā-yesaʿ'da eydür ṭurna mürāresin pazı yapraġı ṣuyuyla ṣāḥib-i (17) laḳve üç güne degin saʿūṭ ėtse defʿ ėdeler mücerrebdir (bk. Metin 136a/16, 17)

… Mā-lā-yesaʿ'da ve Tervīḥü'l-ervāḥ'da (17) eydür zerḳ-i ḫaṭṭāf ʿayndan beyāżı izāle ėtmek deʿacebdir ve Aḳşemseddīn ḫażretlerinden zerḳ-i ḫaṭṭāb ḳırlangıc zibili (18) menḳūldür ve mücerrebdir bu ḫaḳīr daḫı tecrübe ėtdim ṣaḥīḥ buldum… (bk. Metin 146b/16, 17, 18)

… Muḥammed bin Zekeriyā (3) Rāzī ḥāvī-i kebīrinde şerā için bir kimesneye şecer-i sefercel ḳaʿrından bir miḳdār türāb (4) alıp māʾ ile ḫall ėdip ṭoldurduḳda bir miḳdārın içip ve bir miḳdārın bir ḳırmızı (5) çuḳa pāresine bulayıp gövdesine sürünse ġayrı ʿilācına muḥtāc eylemez dėmişdir (6) ḫaḳḳā bu maʿnā ḫāṣṣadır ṭabīʿat degildir ʿaceb ʿilācdır faḳīr tecribe eyledim birḳaçın (7) bu ʿilācdan ḫalāṣ olduġun gördüm…

Emir Çelebi, yeri geldiğinde konu ile ilgili yaşadığı ya da şahit olduğu çeşitli durumlara eserinde yer vermiştir.

… ḥikāye buña münāsib bir duḫteri ere vėrirler meger eri bu marażına (19) mübtelā ėtmiş her kerre cimāʿ eyledikde ʿaḳıbetinde yesteler ėtmiş ve bir cārīye bunuñ [228b] (1) cimāʿdan ferāġat ėdecek zamānda ʿaḳabinde ṭaşt ṭutar imiş bu ʿādet üzere (2) niçe rüzgâr-ı mürūr eyledikde ḫarīf emr-i ḫaḳḳla fevt olur ḫātūnuñ ʿizzeti munḳażiyye (3) olur bir āḫrāra daḫı varırlar leyle-i zifāfda cemʿ olduġu ḥīnde ḳalḳmaḳ ṣadedinde (4) iken ḫerīfiñ dübürüne bir ṣovuḳ nesne ṭoḳunur baʿde döner halefine nazar ėder breh ne (5) işlersin ey cārīye dėdikde menkūḥası ya efşān eylemez misiniz dėr baʿde ḫarīf (6) dėr ki efşān ėderiz ammā iḳtiżā olduġu zamānda olur bu kez ʿavret taʿaccüb-künān (7) ėder bizim merhūm zevcemiz böyle idi pes her eri bu ḳısım olur ṣandım dėr bu ḳıṣṣadan (8) ḥişşe cenāb-ı ʿizzete şükr ėtmege sebeb olur ki böyle marażdan sālim eyledi… (bk. Metin 227a/18, 19; 227b/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8)

Enmuzecü't-tıbb'ın müellifi, ünü İslam dünyasında değil, tüm dünyada yaygın olan önemli tıp insanı İbn-i Sina'dan "Şeyh", "Şeyh Reʾis" şeklinde söz eder ve onun *El-Kânûn fi't-Tıbb* eserinden faydalandığını belirtir. Eserinin bazı yerlerinde İbn-i Sina'nın adını zikrederek ya da adını zikretmeden *Kānūn* isimli eserinin adını zikrederek alıntı yapar.

… Şeyḫ Ḳānūn'da (17) eydür ki başda dāʾima ṣıḳlet ola başda mādde olmaġa delālet ėder lakin ṣafrāvīniñ (18) ṣıḳleti az olur fe-emmā sevdāviyyeniñ ziyāde olur ve yübūseti ekṣer olur ve demeviyyede (19) ṣıḳlet ikisinden de eşid olur ve balġamiyyeniñ ḫod ṣıḳleti cümlesinden artıḳ olur [116a] (1) ve burun deliklerinde ruṭūbet olur… (bk. Metin 115b/16, 17, 18, 19; 116a/1)

… İbn-i Sinā eydür aḫlāṭ-ı ʿaḳlıñ (4) eslemi ḍıḥkla olandır ve sükūn ile olandır ġāyet yaramazı ıżṭırāb ve göñül (5) ṭarlıġı ve iḳdāmla olan māniyādır… (bk. Metin 128a/3, 4, 5)

… İbn-i (18) Sīnā'dır ol eydür ki temeddüd ḥaḳīḳatde teşennücüñ żıddıdır zīrā temeddüd ile inḳıbāż (19) ʿasīr olur ve teşennücle inbisāṭ ʿasīr olur ve'l-ḥāṣıl teşennüc siñirler bozulmakdır [135a] (1) ve temeddüd gerilmekdir sebebleri ve ʿalāmetleri teşennücüñ sebebleri ve ʿalāmetleridir … (bk. Metin 134b/17, 19; 135a/1)

… Ḳānun'da eydür (12) gāh olur ki oġlancıḳlara zükām ve suʿāl ʿārıż olur gerekdir ki başına (13) ıssıca ṣuyu çoḳ dökeler ve diline bal sürüp ve baʿde dilinin dibini barmaḳla (14) ḳıcıḳlayalar ta kim çoḳ balġam ḳuṣa şifā bula… (bk. Metin 138b/ 11, 12, 13, 14)

… Şeyḫ dėmişdir (19) ki ben bir kimesne gördüm anıñ gözüne māʾ inmege başladı kendüye ʿilāc eyledi [149b] (1) istifrāġlar ile ve perhīz ile ve taḳlīl ġıdā ile ve şorbālardan ve müraṭṭıbātdan (2) ictināb ėdip ve biryānlara ve ḳalyelere ḳaṣr ėtmekle talṭīf ve taḥlīl ėder keḥaller ile (3) ta ki başarı añaʿavdet eyledi… (bk. Metin 149a/18, 19; 149b/1, 2, 3)

… İbn-i Sīnā beḫarı miʿdeye ḳayʾ eylemek mādde iḫrāc eyledigiçin (4) nāfiʿdir dėmişdir… (bk. Metin 160b/3, 4)

Ḳānūn'da (16) eydür maṣṭakī çiynemek başdan balġamı çeker ve başı pāk ėder (bk. Metin 118a/15, 16)

Emir Çelebi, Berganma'da dünyaya gelen ve Antik Roma'nın saygın hekimlerinden Calinus (Galenus)'dan sık sık bahsetmiş, ondan alıntılar yapmış ve onun tecrübelerinden faydalanmıştır.

… Cālīnūs eydür ben müzmin sevdāvī ṣudāʿda (15) ḫardalı ḳavurup başa ururdum ve yaġın daḫı sürerdim ḫalāṣ eyler idi … (bk. Metin 116a/14, 15)

… Cālīnūs eydür ḳaçan māliḫūlyāda (2) ishāl eylemek murād ėdensiñ gerekdir ki ḳavī edviye ile ishāl ėdesin zīrā (3) mādde ʿusruʾl-ḫurūcdur… (bk. Metin 127b/1, 2, 3)

… Cālīnūs eydür ekṣer ṣarʿ fālice muʾdī olur süt emerce oġlacıḳlara (13) ṣarʿ ʿārıż olsa ʿilāc eylemek büyüdükde andan zāʾil olur ve oġlancıḳlarıñ (14) başlarında çıbancıḳlar olsa ve burnu sümüklü olsa dimāġları pāk olup ṣarʿdan (15) emīn olurlar… (bk. Metin 129b/12, 13, 14, 15)

… Cālīnūs eydür aʿrāż-ı balġamiyye eger raʿşe eger ṣarʿ ve bunlara beñzer eger ṣıbyāna (10) ʿārıż olsa bāliġ olduḳda zāʾil olur meger yaramaz tedbīr ėdeler… (bk. Metin 133a/9, 10)

… Cālīnūs eydür remed ʿilācında bedeni tenḳıye ėtdikden (11) ṣoñra başıñ iki cānibine meḥācim taʿlīḳ ėtmekden eblaġ bir nesne yoḳdur… (bk. Metin 140b/10, 11)

Cālinūs eydür balġam-ı māliḥ olsa sill eyler ġāyet yaramazdır (7) emʿāya inse anda daḫı ḳurūḥ eyler ve daḫı eydür balġam-ı ḫāmiż ve māliḥ ḳurūḥ eyler ve raṭb (8) eyler ve sill eyler ve ḫunnāḳ eyler bağırsaḳlarda olsa ḳulunc eyler ve miʿdede olsa (9) hażmın fāsid eyler ve daḫı Cālinūs eydür eger nezle yāḫūd zükām ṣovuḳdan olsa (10) nażc bulmadan ḥammāma girmeyeler ammā eger ḥarāretden olsa ḥammāma girmek cāyizdir (11) ve daḫı eydür ḥammāmda ve güneşde dirilmek nezle olmaġı menʿ ėder… (bk. Metin 138a/6, 7, 8, 9, 10, 11)

Emir Çelebi; Kos adasında hekim Heraklides'in oğlu olarak dünyaya gelen, tıp dünyasının önemli isimlerinden olan, Kos adasında bir tıp okulu açan ve tıpta etik değerlere önem veren Hippokrates (Bukrat)'in tecrübelerinden de faydalanmış ve eserinde ondan alıntılar yapmıştır.

… Ebḳırāṭ (12) eydür ki sersāmıñ cemīʿ ecnāsı ḳattāldır ekṣer ḥudūṣu şürb-ı ḫamr ėdenlere ve lüḥūm (13) ve ḥelvāları çoḳ yiyenlere vāḳiʿ olur… (bk. Metin 119a/4, 5, 6)

…Buḳrāṭ ḥekīm eydür (5) şol kimesne ki başında zükām ve nezle ola daḫı ṣadrına ine öksürmekle nesne cıḳmaya (6) yigirmi güne degin dıḳḳa döner … (bk. Metin 138a/4, 5, 6)

… Ebḳırāṭ eydür emrād-ı mecnūna ile mücāmaʿat-ı cünün īrāṣ ėder ammā ʿaks olsa (3) yaʿnī er mecnūn olsa ümerāya cünün īrāṣ eylemez… (bk. Metin 128a/2, 3)

… (8) Ebḳırāṭ ḫakīm eydür eger felc ḳavī olsa ʿilāc mümkün degildir eger żaʿif olursa āsān (9) değildir… (bk. Metin 133a/8, 9)

… Buḳrāṭ eydür ki aṣḥāb (7) istisḳādan bir cemāʿat diyar-ı ʿArabīde elbān-ı baʿīr ve ebvāl-ı baʿīr ve maʿz işrāb olup (8) istisḳādan necāt buldular… (bk. Metin 196b/6, 7, 8)

… ḥakīm Soḳrāṭ ṭareş için ṣavt-ı ḳavī ve eṣvāt-ı şedīde istimāʿ ėtmek (19) ve eṣvāt-ı ṭabl ve kūs ve żıḥk ḳavī eşyāʾ nāfiʿdir dėmişdir… (bk. Metin 164b/18, 19)

Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış ve dönemin saygın hekimlerinden Hacı Paşa'nın kaleme aldığı *Müntehab-ı Şifa*'dan da alıntılar yapmıştır.

… şifāda eydür iki inciklerinden ḥacāmat ėtmek ziyāde nāfiʿdir… (bk. Metin 119b/3)

… Şifā'da eydür lāyık degildir ki bunlarıñ ġıdālarında ve şerbetlerinde ḫaşḫāşdan (6) nesne ola başda olan māddeyi taġlīẓ ėder ḥabs ėtdigiçin ve bu maraż (7) ṣaḥibi gerekdir ki cemīʿ lüḥūm ve ḥelvālardan ictināb eyleye… (bk. Metin 119b/5, 6, 7)

… Şifā'da eydür ʿaṭaş vaḳtinde māʾ-i ʿasel içilse ġayrısı nesne içilmeye (6) fālice bundan enfaʿ nesne olmaz… (bk. Metin 134a/5, 6)

… Şifā'da eydür (11) bārid zükāma işbu buḫūr ėderler süddeyi feṭḥ ėder… (bk. Metin 137b/10, 11)

Emir Çelebi, eserinde VIII. yüzyılda İran'da yaşamış ve dönemin önemli Hıristiyan hekimlerinden olan, genel patoloji, fizyoloji, oftalmoloji, göz hastalıkları,

cüzam, melankoli, tıbbi aforizmalar gibi birçok hastalıkla ilgili çalışması bulunan Yuhana ibn-i Masuya'dan da alıntılar yapmıştır.

… İbn-i Māsūya (16) eydür insān nisyāndan mertebeye varır ki her nesneyi unudur ḥattā kendi ismini (17) bile unudur sebebi ḳısm-ı dimāġıñ baṭn muaḫḫarına bürūdet ve ruṭūbet müstevlī (18) olmaḳdır… (bk. Metin 123a/ 15, 16, 17, 18)

… İbn-i Māsūya eydür ṣarʿ ve sill bu iki (9) marażlar müşkil marażlardır bunlar mümkün degildir ki zāʾil ola… (bk. Metin 129b/8, 9)

… İbn-i Māsūya ḥakīm eydür ṣamġ-ı iccāṣ mażġ (11) ve cevz ve levz ve nārcīl mażġ eylemek defʿ ėder dėmişdir… (bk. Metin 158a/10, 11)

… İbn-i Māsūya eydür feldefīyūn ile aḳāḳiyā maḫlūṭ ṭılā olunsa ruṭūbāt-ı ḫabīṯeyi (4) ifnā ėder ve ḳurūḥ-ı ḫabīṯeyi ıṣlāḥ ėdip zāʾil ėder dėmişdir… (bk. Metin 161a/3, 4)

… İbn-i Māsūya eydür ṣefe-i ṣaḳīḳaya ṣabāḥ ve aḫṣam maḳʿadını ve sürresin dühn-i (9) benefsec ile tedhīn ėtmekle tarṭīb ėder ṣāfīdir ḫalāṣ olur dėmişdir… (bk. Metin 162a/8, 9)

Ali bin Abbâs el-Mecūsî tarafından kaleme alınan, XIV. yüzyılda Türkçeye tercüme edilen, önemli tıp kitaplarından olan *Kâmilü's-sınâ*ʿa'dan da çeşitli alıntılar yapmıştır.

… Ḳāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi eydür bir dirhem beẕr-i tere ve bir dirhem beẕr-i keşūr ve bir dirhem (6) maṣṭakī bir dirhem ʿūd-ı medḳūḳ ve mesḥūḳ maʿcūn ḳılınıp üç güne dek günde bir (7) dirhem yemek rīḥ-i feme nāfiʿdir demiş… (bk. Metin 160b/5, 6, 7)

… Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa dėr ṣūnīz ve küzbere ve ḫardal aġızda ṭutmaḳ ḥalḳı (2) mesḳaṭ ėder dėmişdir… (bk. Metin 174b/1, 2)

… Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve daḳīḳ ve sevīḳ-i ṣaʿīr ve māʾ-i verd (15) żımād olunmak eyi ʿılācdır dėmişdir… (bk. Metin 180b/14, 15)

Emir Çelebi'nin fayadalandığı önemli İslam alimlerinden ve kıymetli hekimlerden biri de ibn-i Serafiyun'dur.

… İbn-i Serāfiyūn (19) eydür ḳaçan mālīḫūlyā kimesneden ḳān almak lāzım olsa gerekdir ki ve vāsiʿce açalar… (bk. Metin 127b/18, 19)

… İbn-i Serāfiyūn eydür ʿuṣāre-i sezābı ve cündbīdesteri ṭoraḳ otu yaġıyla ġaly ve (10) taḳṭīr nāfiʿdir demiş… (bk. Metin 164b/9, 10)

… İbn-i Serāfiyūn ṭabīb eydür (18) boza şarābından ziyāde tekşīr-i leben ėder şeyʾ bulmadım deyü naḳl ėder… (bk. Metin 182b/17, 18)

… İbn-i Serāfiyūn ḫaṭme (8) ve būre-i Ermenī ikişer direm şaḥm-ı ḥanẓal birer direm saḳmūniyā buçuḳ direm sükker-i fānīd (9) ḳıvāma getirip eczā-yı mesḥūḳa ḫalṭ ėdip şāfflar eyleyip götürmek nāfiʿdir (10) dėmişdir… (bk. Metin 203a/7, 8, 9, 10)

Emir Çelebi, İranlı simyacı, kimyager, filozof ve bir hekim olan Muhammed bin Zekeriya el-Razi'den eserinde bahsetmiş ve *el-Hâvi* adlı eserinden çeşitli alıntılar yapmıştır.

…. Ḥāvī-i Kebīrde Rūfes ḥakīmden naḳl ėder (17) eger mālīḫūlyā evāʾilde tedārik olunup ihmāl olunursa ʿilācı ʿasīr olur (18) eger mālīḫūlyāyı bir kimesnede baş bart ẓāhir olsa mevta delālet ėder… (bk. Metin 127b/ 16, 17, 18)

… Muḥammed bin Zekeriyā Rāzī eydür (12) Ebu Naṣr Fārābī ḳameri ve kevākibi görmez olmuş idi mercimek ḳadar kündüsü dühn-i (13) benefsec ile saʿūṭ ėtdi ol ġece kevākibi bir miḳdār gördü… (bk. Metin 148a/11, 12, 13)

… Muḥammed bin Zekeriyā-yı Rāzī bunuñ ʿilācında bakla-i (10) ḥamḳāʾ Mażġ ėtmek kāfidir demişler… (bk. Metin 158a/9, 10)

… Muḥammed bin Zekeriyā (3) Rāzī ḥāvī-i kebīrinde şerā için bir kimesneye şecer-i sefercel ḳaʿrından bir miḳdār türāb (4) alıp māʾ ile ḫall ėdip ṭoldurduḳda bir miḳdārın içip ve bir miḳdārın bir ḳırmızı (5) çuḳa pāresine bulayıp gövdesine sürünse ġayrı ʿilācına muḥtāc eylemez dėmişdir… (bk. Metin 254a/2, 3, 4, 5)

Emir Çelebi, İbn-i Baytar ve döneminin önemli botanik eseri olan *el-Câmiʿ li-müfredâti'l-edviye ve'l-aġẕiye*'den sık sık yararlanmıştır. Tıbbî bitkiler, bu bitkilerin hangi hastalıkların tedavisinde etkili olduğu ve ilaç yapımı gibi konularda onun tecrübelerine ve eserine başvurmuştur.

… İbn Baytār'da şerīfden naḳl ėder ḳaçan ṭatlu (15) rummān ile ve ḫāmıżnıñ ʿuṣāresi bir nüḫās ḳabda ṭabḫ olunsa ḳulunca ve anıñla (16) iktiḥāl olunsa ḥikkeyi ve cerebi ve sülāḳı giderir ve ḳuvvet-i başarı ziyāde (17) ėder… (bk. Metin 141b/14, 15, 16, 17)

… İbn-i Bayṭār'da İsḥaḳ İbn-i ʿÖmer andan naḳl ėder (8) bir ṣalāye aḫẕ olunup fihri nüḫās-ı aḥmer olup bir ḳaṭre ḫall ve bir ḳaṭre ʿavret (9) sütü ve bir ḳaṭre ʿasel ki yanmış olmaya meẕkūr ṣalāye üzerinde ẕikr olunan (10) fihre ile saḥḳ ėdeler ḥattā ġalīẓ ve ḳara ola baʿde anıñla göze kuḥl olunsa gözüñ (11) başarını ḥaddi ėder ve perdesine cilā vėrir yaʿnī izāle ėder ve beyāżın ḳalʿ ėder… (bk. Metin 146b/7, 8, 9, 10, 11)

13. yüzyılda yaşamış olan, hekim, anatomi uzmanı, fizyolog ve astronom gibi bir çok alanda çalışmaları bulunan ibn-i Nefis ve onun *el-Mūcez* adlı eserinden yaptığı alıntılara yer vermiştir.

… Mūcez'de eydür ṣāḥib-i māniyā için ki sebebi muḥkem ḥiddetli ṣafrā ola eyi ve ḳavī (13) ʿilāclardandır buçuḳ dirhem efyūn māʾ-i şaʿir ile içirmek ḳuvvet-i iḫtilāṭ ve (14) ġalebe-i cünūn vaḳtinde eyleye gāh olur ki bir günde ḳurtulup eyi olur ve gāh (15) olur ki tekrār ėtmege muḥtāc olur… (bk. Metin 126b/12, 13, 14, 15)

… Nefes'i Mūcez şerḥinde ġāyet bārid buzlu māʾ ile (5) mażmaża olunsa vecaʿı defʿ ėder taḥdīd ve tebrīdi ḳavī olduġuçün dėmişdir… (bk. Metin 159b/4, 5)

… (1) Nefes'i Mūcez şerḥinde eydür evrāḳ-ı ās ve zebīb-i aḥmer-ı menḳūʿ-ı ʿacem mütesāvī daḳḳ (2) oluna baʿde cevz miḳdarı istiʿmāl oluna üç güne dek beḫar miʿdeʾ-i balġamiyye (3) nāfiʿ ola dėmişdir… (bk. Metin 160b/1, 2, 3)

Emir Çelebi, yukarıda adını ve eserlerini zikrettiğimiz hekimlerin dışında birçok tıp hekiminden ve bu hekimlerin eserlerinden de faydalanmış ve çeşitli alıntılar yapmıştır.

… (19) Māsercūya ṭabīb ḥarāret için eyidir [96a] (1) ḫuṣūṣan ṣudāʿ mūlim olup elem vėrse defʿ ėder uyḫu getirir dėmişdir … (bk. Metin 95b/19; 96a/1)

… (10) Baḫtişyūʿ ṭabīb sefl-i emʿāya żarardır ışlāḥı (11) gülābladır demişler… (bk. Metin 100a/10, 11)

… Bürʾü's-sāʿa nām risālede eydür (13) ṭabanı altına benefşe yaġı ile ṭuz ḳatıp sürmek ve urmaḳ hemān sāʿat giderir… (bk. Metin 115a/12, 13)

… Ma-la-yesaʿda eydür ḳaçan mürri sirke ile saḥḳ ėdip ġalīẓçe (13) olduḳda başına ve ṣudġuna sürseler şaḳīḳalar aġrısına ve sebebi maʿlūm (14) olmayan baş aġrılarına nāfiʿdir ve yine Ma-la-yesaʿda ėder ṣabırı ḫalele ve dühn-i (15) verd ile ḫalṭ ėdip alnına ve ṣudġuna süreler ṣudāʿı teskīn ėder… (bk. Metin 118a/12, 13, 14, 15)

… Ma-la-yesaʿʾda (17) eydür zürünbādıñ ḫavāṣṣındandır nedir ḳaçan tāze iken döküp ve iki ayaḳlarını anıñla (18) ovsalar başda olan cemīʿ ʿilletleri giderir… (bk. Metin 118a/ 16, 17, 18)

… Mā-lā-yesaʿʾda eydür aġū aġacı yapraġını zeyt yaġıyla ḳaynadıp muḫrā ėdeler (2) cürmünü kötüleriñ ve kötürümleriñ dizi gözüne żımād ėtseler ve yaġın sürseler eger (3) eski kötürüm daḫı olursa ḫalāṣ olur ve yine Mā-lā-yesaʿʾda eydür ḳaplan yaġı şedīd- (4) ü'l-ḥarāredir meflūc anıñla tedhīn olunmaḳ enfaʿ eşyādandır andan ġayrısı aña (5) muʾādil olmaz… (bk. Metin 134a/1, 2, 3, 4, 5)

… ḥekīm Arşimedūs dühn-i varaḳ-ı ḥınnā ve hurmā-ı maṭbūḫ ve muḳaşşer-i (9) şaʿīr maʿan dühn-i verd daḫı żamm ėdip merhem miṣāl olduḳda vereme ṭılā olunmaḳ defʿ (10) ėder dėmişdir… (bk. Metin 263a/8, 9, 10)

… İskender ḥakīm eydür aṣḥāb mālīḫūlyāda ḥarāreti ḳavī devālar (4) ile ḥārr ayāricler ile ishāl ėtdirmeyeler ki dėmek ḥarāretini ziyāde ėder cünūna (5) muʿdī olur… (bk. 127b/3, 4,5)

… Ṯābit ḥakīm eydür dimāġı tarṭīb ėtmekde memzūc şarābdan özge (6) nesne yoḳdur… (bk. Metin 127b/5, 6)

… Yūnus ḥakīm eydür (10) bir ʿavret gördüm müşāreket-i raḥmle şarʿ var idi ḥāmil olup ve vaż'-ı ḥaml ėtdikden (11) sākin oldu… (bk. Metin 129b/9, 10, 11)

… Taḳvīmü'l-Ābdān'da eydür bu maraż ekşeriyā berd (18) mizāclılarda ve ṣıbyānda ve mürāḥiḳlerde ʿārıż olur ve bārid yerlerde ḥādiṯ (19) olur maḥūfdur eger nevbeti tėz tėz gelirse ve teşennücden olursa…(bk. Metin 129b/ 17, 18, 19)

… Taḳvīmü'l-abdān'da eydür (4) bu maraż ekşeriyā bārid ve raṭb mizāclara ve ḳocalara ve ḳış günlerinde ve bārid ve raṭb (5) yerlerde olur sebebi dimāġdan balġam iner siñirlere dökülür… (bk. Metin 133b/3, 4, 5)

… Mūcez şerḥinde Sedīdi eydür māʾ-i uṣūl ile (7) dühn-i ḫırvaʿ içmek ziyāde nāfiʿdir ve daḫı ėder rette ki bünduḳ-ı Hindīdir ʿacībü'n-nafiʿdir… (bk. Metin 134a/6, 7)

… Mūcez şerhinde Sedīdi eydür sikencebīnden (4) bir miḳdār alıp māʾ ile ḥall ėdip ol mevżiʿe telyīn oluna ziyāde nāfiʿdir… (bk. 145a/3, 4)

… Zübde nām kitābda eydür eger mizāc ve ḳuvvet ve sinn ve faṣl-ı müsāʿade ėderse (9) ʿilletiñ ibtidāsında faṣd nāfiʿdir… (bk. Metin 134a/8, 9)

… Zübde nām kitābda eydür her kīm ki daʾim nezle olsa ḥammāma (10) çoḳ çoḳ girmek ve başın ḳılını tez tez ḳazıtmaḳ ve cild-i reʾsi ḥakk ėtmek ve ṣac ṣaḳalı (11) ṭaramaḳ nāfiʿdir zīrā bunların cemīʿsini buḫārları taḥlīl ėder… (bk. 138b/9, 10 11)

… Tervīḥü'l-ervāḥ nām (2) kitābda eydür tadbīr-i ṣāʾib oldur ki yedi günden ṣoñra ayāric-i fayḳarā (3) ve ḥuḳne-i ḥārre ile ibtidā oluna ve daḫı eydür ṣevāb olur ki fülfül ġubarı saḥḳ ėdip (4) ve dühn-i sezāb ile istiʿmāl ėdeler… (bk. Metin 136a/1, 2, 3,4)

… Tervīḥü'l-ervāḥ'da (3) eydür iksīr maʿcūnu gözden seyelānı maʾ ve demʿa menʿ eyler ve daḫı eydür helīlec tekḫīl (4) ėtmek demʿa defʿ eyler ve gözü ḳavī eyler… (bk. Metin 147a/2, 3, 4)

… Ṣābit ḥekīm eydür ḥammāmı terk eylemeden remed ḥāṣıl olur mesāmlar (5) münsedd olduġuçün ammā rīḥden olan remediñ ʿalāmeti temedüddür ṣıḳlsız ve seyelānsız… (bk. Metin 140b/4, 5)

… ʿAlī bin ʿİsā eydür (10) remed olmaz illā ḥummāyla olur… (bk. Metin 140b/9, 10)

Ṣaʿīd bin Habbetu'llah Muġnī nām kitābında eydür (10) eger göz ḳapaġında baḳıyye ḳalacaḳ olursa ve verdīnec ʿilācıyla ʿilāc ėdeler… (bk. Metin 145b/9, 10)

… Mecmuʿu'l-mücerrebāt'da (19) eydür helīleci ʿacīn ile telyīn ėdip ve tenevvüre ṭavb üzerine vażʿ ėde [147a] (1) ta ḫamīr ḳızarınca baʿde helīleci çıḳarıp ḳabın alalar muḥkem saḥḳ ėdip dāniḳ zaʿferānla (2) göze tekḥīl ėdeler mücerrebdir gözyaşın kesmekde naẓīrı nadirdir… (bk. Metin 146b/ 18, 19; 147a/1, 2)

… Ebu'l-ḥasan Saʿīd bin Habbetu'llah eydür ziyāde raḳīḳ olan māʾ redīdir zīrā (16) ziyāde raḳīḳ olan māʾ ḳaçan ḳadḥ olunsa yine ʿavdet ėder ve bedende imtilā var (17) iken ve elem var iken suʿāl gibi ve zükām ve ṣudāʿ gibi ḳadḥ olunmaya bāḳī şerāʾiṭ olur (18) ümmī ve ḳadḥıñ ṭarīḳini keḥḥāller bilirler anlara mürācaʿat olunmayınca olmaz… (bk. Metin 149a/ 15, 16, 17, 18)

… Ebū'l-ḥasan Saʿid bin Hebetu'llah (2) Maʿnī nām kitābda eydür ḳaçan ṭabīb māʾ nüzūlunu manẓar olan taḫayyülātı taḥḳīḳ (3) ėtse ṭabībe vācib olur ki marīże faṣddan ve ḥacāmatdan iḥtirāz ėtdire ve daḫı (4) cemīʿ aġdiyeden ki ġalīẓedir ve sāyir mażarrātdan ki meẓkūredir… (bk. Metin 150b/1, 2, 3, 4)

Kitāb-ı Zehrāvī'de nüzūl mādde (11) keyy ėtmeyeniñ ṭarīḳini beyān ėdip dėr ki evvelā ʿalīle-i reʾsi tenḳıye ėder nesne (12) içirip ve cemiʿ ruṭūbātdan iḥtirāz ėdip ve niçe gün açıla ḥammāmda derlenirse (13) baʿde başını tırāş ėtmeyesin emr ile baʿde vasaṭ-ı reʾsden keyy eyleyeler baʿde (14) iki keyy daḫı ṣudġunda ėdeler gerek ibtidā-i nüzūl māʾ ʿayn-ı vāḥidde olsun (15) ve gerek iki ʿuyūnda bile olsun pes imdi öyle olsa keyy ėtmek lāzım gelicek (16) keḥāllere ėtdirip ġayrılara ėtdirmeyeler… (bk. Metin 150b/10, 11, 12, 13, 14, 15, 16)

… (17) Mesīhī eydür ṭopalaḳ ve gül-i nesrīn ve edḫīr-ı mekkīyi maʿan daḳḳ ve saḥḳ ėdip enfde (18) cerāḥat olursa bī-naẓīr ʿilācıdır dėmişdir… (bk. Metin 153b/17, 18)

… Mesīḥī dėr ki nuḳuʿ māʾ-i rummānın olursa ziyāde nāfiʿdir ṣāḥib-i (18) Mūcez helīlec-i aṣfer ile ya maṭbūḫ fevākihe maʿan istifrāġ lāzımdır dėmişdir… (bk. Metin 158b/17, 18)

… Sedīdī eydür bir miḳdār kāfūr żamm ėtmek (4) şiddet-i vecaʿa nāfiʿdir demiş… (bk. Metin 159b/3, 4)

… Ṣāḥib-ī Beyān dėr ki eklīl- (15) ü'l-melik ve bābunec ve nuḫāle ve ḫaṭmī ve varaḳu'l-ġār bu cümle daḳḳ ve ġaly ve māʾna yaʿnī (16) buḫārına reʾsin ṭutup kendiyi taʿrīḳ ve ʿuṣāresin eñsesine naṭūl (17) ėde bu tedbīri bir kerre ėtmek ile olmaz defʿātle ėtmek lāzımdır ṭareşe nāfiʿdir (18) demiş… (bk. Metin 164b/14, 15, 16, 17, 18)

… Şemʿūn ṭabīb dėr ki tīn ve ḫardal ve būraḳ maʿan maʿcūn ola fitīl miṣāl [165b] (1) ėdip üç gün ṭura baʿde bir māsūra ile üẕne nefḫ ola baʿde bu fitīli idḫāl (2) ėdeler … (bk. Metin 165a/19; 165b/1, 2)

… Hārūn ṭabīb eydür ki ṣamem ʿārıż olan kimesne ḥammāma mülāzemet ėdip (3) ġıdā ve şarābdan perhīz ola… (bk. Metin 165b/2, 3)

… Münhāc ṣāḥibi beẕr-i kettān daḳīḳ olup (13) dühn-i levz maʿa ʿasel luʿūḳ olunup her nere iʿṭā olunsa defʿ ėder dėmişdir… (bk. Metin 171a/12, 13)

… Sitte-i Żarūriyye nām-ı kitābda reyḥān ve nercis ve ḳaranfil ve nārenc ve (5) leymūn ve turunc bunlarıñ ezhār ve evrāḳları ve ʿūd ve misk ve ʿanber teşmīmi ḥafaḳāna (6) fāʾide ėder dėmişdir… (bk. Metin 181a/4, 5, 6)

Emir Celebi, eserinde bazı organ, hastalık ve bitki adlarının Türkçe, Arapça ve Yunanca adlarını ve bazı organ, hastalık ve bitki adlarının halk dilindeki karşılıkları vermiştir. Bu durumun eseri ansiklopedik bir sözlük haline getirdiğini söyleyebiliriz.

… baş bart dėmek Türkīde iri çıbanlar dėmekdir… (bk. Metin 127b/19)

… bāb-ı ṣanī ʿaşer kesr beyānındadır murād-ı teferruḳ ʿarżīdir (18) ki vāḳiʿ olur kemikde ve kemirdekde ve elvanı ve emṣālhüm biri daḫı çıḳmaḳdır Türkīde (19) bertinmek derler… (bk. Metin 259b/18, 19)

… müteʿallik ėdip devā vażʿ ėylemek lāzım imiş o cihetle eṭibbā-ı selefe ıḳtıdā (2) olundu bāb-ı ʿaşer hüzāl-ı müfriṭ beyānındadır bunuñ maʿnāsı ziyāde lāġar olmaḳdır… (bk. Metin 268b/1, 2,)

… uṣūlü'l-lüffāḥdır (18) Türkīde yıylanguc kökü derler…(bk. Metin 269b/17, 18)

… eger ol ḥummā aʿżāyı ḳızdırsa aña ḥummā-yı (10) dıḳḳ dėrler Türkīsi ince aġrı dėmekdir… (bk. Metin 276a/9, 10)

… bizim baḥtımız ḥummā-ı dıḳḳ beyānına maṣrūfdur bāb-ı ṣānī ʿaşer ḥummā-ı dıḳḳ beyānındadır (18) ʿavām buña ince aġrı derler…(bk. Metin 294a/17, 18)

… ki rubʿ-i aḫīrde ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve sirkencübīn sükkeri ile (4) bir yerde ḫalṭ ėdip miḳdār-ı şaʿīr kāfūr ḳonula ve medḳūḳa verile… (bk. Metin 295b/3, 4)

… (11) ṭarīḳi budur tāze rāsen ki anduz dėdikleridir lisān-ı ʿArabīde cenāḥ derler… (bk. Metin 329a/11)

… ʿillet-i kelef için nāfiʿdir terkībi yüzde (7) ḫurde ḫurde noḳṭa miṣāl olana dėrler Türkīde buña çıġıd derler… (bk. Metin 354b/6, 7)

… berūdu'l-ḥışrım ḫalḳ buña ḳoruḳ tūtiyāsı derler… (bk. Metin 376a/6)

… nevʿ diger bu ol zerūrdur ki (16) Türkīde sürme derler… (bk. Metin 382b/17, 16)

… maġsūl sürme-i (12) kāşī ki ʿArablar aña iṣmid ḍerler… (bk. Metin 383a/11, 12)

… merhem-i isfīdāc ḫalḳ buña sirke merhem derler… (bk. Metin 384b/11)

… merhem-i nūre eṭibbā-ı Yūnān (11) buña merhem-i bāsilīḳūn derler… (bk. Metin 385a/10, 11)

…. demü'l-aḫaveyn Türkī iki ḳardaş (7) ḳānıdır… (90a/6, 7)

… zebedü'l-baḥr Türkī deñiz köpügüdür… (92b/13)

… saḳmūniyā Türkīsi maḥmūdedir… (93b/8)

… ḥurfu'l-vāv vecc Türkīde egirdir azāḳdan gelir saz köküdür… (108a/14)

… laḳve beyānındadır Türkīde aġız egilmekdir… (135b/6)

… lisān-ı Arabīde buña düvvāre dėrler Türkīsi dulab dėmekdir… (224a/5)

Emir Celebi, anatomi ilmini kitaptan ve iyi bilen birinden öğrenmek gerektiğini söylese de bunun yetersiz olduğunu belirtir. Bunun için savaşta ölen mevtadan veya yaratılışı insana benzer hayvanlardan hangisi olursa o hayvanın iç organlarını (sinir, bağırsak, damar, ciğer ve mide vs.) tanıyarak öğrenmesi gerektiğini ifade eder.

… ʿilm-i teşrīḥi bir ḫoş ehlinden (6) görmek lāzımdır deyü tamām dikḳat ile ʿilm-i teşrīḥi göre belki kendi kütübden mücerred-i taḳrīr (7) ile ḳāniʿ olmayıp sifrlerde ölen mevtādan ve daḫı sāyir aña göre ḫilḳatı insāna (8) müşābih olan ḥayvānātdan ḫınzīrıñ ve meymūnuñ gerek aʿṣāb ve gerek emʿā (9) ve gerek ʿurūḳu cümlesi insāna müşābihdir bir dānesin her ḳanġısı bunlardan olursa (10) olsun pes imdi getirip ḳaṭʿ ve teşrīḥ ėdip ṭamar-be-ṭamar ʿurūḳ-be-ʿurūḳ tamām (11) gördükden ṣoñra emʿānıñ ve reyh ve kebediñ heyʾetini ve ġıdāları vāṣıl olduġu (12) maḥalli görmek ḳābildir bu ṭarīḳ ile tamām ʿilm ḥāṣıl ėder… (bk. Metin 400/a5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12)

1. 3. 2. 4. 1. Eserin Yazım Özellikleri

Enmūzecü't-tıbb'ın yazımında birkaç kelime dışında hareke kullanılmamıştır. Metin, harekesiz olduğu için dönemin fonetiğine uygun olarak okunmasını güçleştirmektedir. Bu durum sesli (ünlü) harflerin düz ya da yuvarlak okunması konusunda ciddi tereddütler oluşmasına yol açmaktadır. Eserin yazıldığı dönemde Osmanlı Türkçesinde düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık-incelik uyumu büyük oranda oturduğundan dolayı, metin düzlük-yuvarlaklık ve kalınlık-incelik uyumuna bağlı kalınarak okunmuştur.

1. Metin harekesiz bir şekilde kaleme alınmıştır. Metinde vokal işaretleri " (ا) ,(و), (ى)" kimi kelimelerde ise okunmaya yardımcı olması için üstün, esire, ötüre, cezm ve şedde gibi işaretler az da olsa kullanılmıştır.

2. Eserin yazımında aynı kelimelerin eserin farklı yerlerinde farklı yazımları yer almaktadır.

دخی daḫı (23a/12), (24b/13), (25a/1), (30b/2, 15)

داخی daḫı (23a/16), (23b/11), (24b/5), (24b/9), (24b/19), (25a/1, 3), (30b/4, 14)

ایریشور ėrişir (14b/19), (54b/19)
ایرشدرر ėrişdirir (15a/13)

ایرشدرمکدر ėrişdirmekdir (14b/11), (60a/10)

ایرشدورر ėrişdirir (60a/5)

3. Geniş zaman kip eki yazımında bazı kelimelerde "vav"lı, bazı kelimelerde "vav"sız yazılmıştır.

ویرور vėrir (15b/9), (34b/16, 19), (56b/17), (57b/12), (85b/7)

ویرر vėrir (15b/13), (57b/13)

وارر varır (34b/15), (60b/15)

اولنور olunur (51a/17)

اولاشور ulaşır (52b/4)

ایریشور ėrişir (54b/19)

لور gelir (57b/10)

کیدر gider (57b/10)

4. –dUr çatı ekinin yazımında tutarsızlık vardır. Ek bazı kelimelerde "vav"lı, bazı kelimelerde "vav"sız yazılmıştır.

قزدرر ḳızdırır (37b/19), (38b/12)

قزدورر ḳızdırır (38a/5)

ایتدورر ėtdirir (51a/5), (86a/12)

ایتدرمک ėtdirmek (51a/4)

ایرشدورر ėrişdirir (60a/5)

ایرشدرر ėrişdirir (60a/10)

دوندورر döndürür (69b/3), (86a/17)

دوندرر döndürür (70a/1), (70b/7)

غصه لندرر ġuṣṣalandırır (86a/17)

5. Metinde bazı kelimelerin yazımında tutarsızlıklar vardır.

کموکلر kemükler (54b/2)

کمکلردر kemiklerdir (54b/8), (54b/11)

شیشلرینه şişlerine (77a/9, 10)

ششلره şişlere (39b/1) (77a/11)

حصوصا ḥuṣūṣan (86a/13)

خصوصا ḫuṣūṣan (85b/7)

عنصل خل ḫall-ı ʿunṣul (60a/2)

عنصل حل ḥall-ı ʿunṣul (60a/3)

یاقولر yaḳular (260b/12)

دورد dörd (310b/12), 311a/11)

دورت dört (13b/14), (310b/13)

درد dörd (315b/3)

درهم dirhem (338b/11, 12)

درم direm (338b/19)

كندويه kendüye (14b/

اولدوغچون olduġuçün (29b/2)

اولدغيچون olduġuçün (33a/11)

يغورتلو yoġurtlu (35a/12)

ارکلی erikli (35a/12)

ستلی sütlü (35a/12)

6. –Up zarf fiil eki genelde "vav"lı ve "b"li yazılırken bazı kelimelerde "vav"sız ve "p"li yazıldığı kullanımlar vardır.

ايلدورپ ildürüp (143a/10)

بولنوب bulunup (19b/12)

7. Birinci çokluk şahıs eki Eski Anadolu Türkçesi dönemindeki biçimiyle metinde beş yerde kullanıldığı görülmektedir.

bilevüz (11a/17)

ėdinevüz (11a/17)

olavüz (11a/18)

ėdevüz (36a/2)

diyevüz (351a/9)

Örneklerde de görüldüğü gibi bazı kelimelerin yazımında imla tutarsızlıkları görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM
YAPILARINA GÖRE FİİLLER

Fiiller; canlı ve cansız bütün varlıkların hareketlerini olumlu ve olumsuz olmak üzere bir kılış, bir oluş ve bir durum olarak anlatan kelimelerdir. Hareket, soyut ve somut varlık ya da kavramların zaman ve mekan içinde yer değiştirmeleridir.

Fiiller, bağımsız kelimeler değildir. Karşıladıkları iş ve hareketler sadece isimlerle olan ilişkileri ile meydana gelir. Yani fiiller isimlerin hareketlerine bağlı kılış, oluş ve durumlarıdır denilebilir.

Fiiller; Kök ve gövde durumda isimlerle ilişkiye girmezler. Bunların kullanım durumlarının ortaya çıkabilmeleri için çekimli halde bulunaları gerekir.

Fiiller yapılarına, çatılarına, kullanışlarına ve üstlendikleri görevlerine göre sınıflandırılırlar. Bu çalışmada Emir Çelebi'nin *Enmūzecü't-tıbb* adlı eserinde yer alan farklı yapılardaki fiiller üzerinde durulmuştur.

Basit fiiller, basit anlamlı ögelere ayrılamayan kök halindeki fiillerdir. Yani herhangi bir fiil yapım eki almamış fiillerdir.

Türemiş fiiller, fiil ya da isim kök ve gövdelerine fiil yapım eki gitirilerek oluşturulmuş fiillerdir.

Birleşik fiiller; bir ad ve ad soylu bir kelimesinin *i-, et-, ol-, kıl, eyle- yardımcı fiillerin (yok ol-, kaybet-, güzel eyle, icra kıl- gibi)*, fiil ve yardımcı fiillerin (yapabil-, alıver-, öleyaz-, gidedur-, kalakal- gibi), bir ve daha fazla isim ile yarı yardımcı fiilin (gözden düş- varsay-, atı alan Üsküdar'ı geç- gibi) bir araya gelmesi ile oluşan fiillerdir.

Bu çalışmada fiiller basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır. Türemiş ve birleşik fiiller de kendi içlerinde alt başlıklar altında incelenmiştir.

Bu çalışmada basit çekimli fiillerin birleşik çekimini ve isimleri yüklemleştiren, Türkçenin ana yardımcı fiili olan i- fiilinin oluşturduğu birleşik fiil yapıları üzerinde durulmamıştır.

1. 1. BASİT FİİLLER

aç- (022a17), (039a10), (043b18), (047a14), (075a19), (075b13), (076b08), (078a01), (078a11), (079a03), (079a10), (083a19), (085b11), (087a14), (087b04), (087b15), (088a03), (091b10), (091b17), (094a05), (094b12), (094b14), (095b17), (098b12), (100a07), (100a15), (100b07), (101b09), (104a01), (104b02), (105a05), (105b14), (107b02), (108a09), (108a11), (112b10), (127a19), (131b09), (190b10), (311b18), (322b04), (368b10), (394a13)

ağrı- (079b12), (117b10), (117b15), (183a19), (214b19), (217a10)

ak̟- (048a07), (155a07), (222b12), (256a11), (260a07), (274b11)

al- (047a13), (137a14), (147a01), (203a15), (257b04), (326b15), (327a19), (327b19), (329b12)

boz- (162a19), (397b10)

bul- (018b15), (028b07), (033a05), (038a08), (051a09), (070b06), (071b16), (071b17), (080a05), (085a01), (096a07), (102b02), (130a03), (163a12), (186b10), (196b04), (215b16), (244b05), (262a19), (292a07), (301a07), (398a03)

bur- (086b05), (233b04)

bürü- (274b10)

çek- (1) (074a07), (075a16), (081a13), (097b07), (118a16), (142b05), (147a18), (150a01), (152b07), (239b12), (351a08), (383a01), (383a06)

çek- (2) (045b10), (156b16), (239b12)

çık̟- (032a08), (083b07), (120b14), (138a12), (198a16), (253a13), (259b16), (299a10), (255b09), (274a13)

deş- (385b02)

dög- (023a10), (1,17b09) (240a15)

dök- (068b17), (070a13), (115b09), (118a10), (122b02), (124a11), (125a18), (125b14), (126b05), (138b13), (212a17), (396a17)

dön- (013b08), (034a06), (080a07), (121a06), (138a04), (138a06), (292b08)

dut- (303b06), (093b13)

düş- (097b09),(145b14)

ek- (141b13), (143b13), (184a15), (397a02)

git- (053b03), (057b10), (058a07), (058a12), (060a14), (060a19), (060b13), (060b14), (061a01), (061a03), (061a05), (061a06), (061a15), (061b08), (062a03), (062a06), (062a07), (062b02), (062b03), (063a03), (063a17), (063a19), (063b08), (064a01), (064b07), (065a11), (065b16), (068a04), (068b13), (068b18), (069a05), (131b13), (195b02), (209a09), (246b11), (266a13), (274b12), (294b18)

gör- (109b03), (123a14), (299b10), (299b13)

iç- (033b03), (035b10), (035b15), (035b16), (039a10), (040a13), (041a04), (044b10), (044b12), (046a10), (046a19), (046b01), (046b03), (047a11), (080a08), (111a19), (111b01), (111b08), (111b13), (111b19), (112a09), (113b08), (115a02), (115a11), (124b11), (133b01), (136b16), (136b17), (151b03), (157a12), (172b07), (177b15), (215a12), (237b10), (241a13), (242b17), (248a11), (255a13), (266a10), (284a05), (284a06), (296b14), (324b09), (326a06), (326a07), (334a18), (334b12), (335a19), (335b11), (337a11), (337a15), ve (337b12), (338a07), (338a08), (338b07), (338b12), (338b19), (339a01), (369a04), (392b01), (396b14), (396b17), (397a05), (397a10), (397a17), (397b10)

ḳal- (018a03), (200a08), (208a04), (251a10), (263a18), (263b11), (315a06), (331a18), (348a19), (371b09), (374a13), (375a17)

ḳat- (112b02)

ḳır- (083a18), (083b07), (083b10), (086a18), (107b01), (311b18)

ḳış- (146a15)

ḳız- (038b02), (137a11), (168a10)

ḳo- (040b12), (040b15), (049a10), (107b13), (114a08), (115b10), (116a13), (121b19), (124b14), (126b09), (129a07), (131b10), (151b15), (152a14), (177a19), (178a03), (200b05), (383a09)

ḳoḳ- (114a07), (115b11), (117a07)

ḳuru- (126a03)

ḳuş- (044b09), (138b14)

ov- (040b13), (117a04), (118a18), (126b08), (150a04)

öl- (235b02)

ört- (040b05), (074b06), (142a17), (142b01), (162a19)

şar- (220a04)

şoḳ- (131a11), (272a03), (272a05), (272a06), (272a07), (348b02)

şoy- (326b01)

sür- (040a15), (073b15), (073b18), (087b09), (113b09), (114b12), (116a15), (117b02), (118a15), (122b01), (123a06), (125a19), (126a06), (127b16), (137b12), (156b11), (157b13), (210a13), (316b03), (382b18)

şiş- (158b06)

ṭomal- (120b09), (135a08)

ṭut- (276b08), (276b19), (277a08), (277a09), (277b18), (277b19), (283a02), (283a03), (283a17), (283b06), (287a02), (287a16), (287a18), (287b01), (287b17), (289b18), (290b10), (291b13), (291b14), (291b16), (291b17), (293b07), (293b08), (296b19), (297a01)

ur- (048b06), (087a03), (096b04), (097b04), (098b19), (114a17), (115b02), (116a15), (135b04), (137b16), (148a06), (237b13), (251b19), (252b04), (260b13), (275a15), (348a17), (359b01), (360a01)

üfür- (130a07), (135b08), (135b09)

vėr- (035a08), (041b10), (041b11), (041b19), (045a16), (049a15), (049a18), (095b09), (114a06), (114b11), (133a03), (141b08), (168b15), (168b16), (168b17), (168b18), (169a09), (170b03), (172b07), (175a03), (177a03), (177a05), (177a06), (177a10), (177a14), (177a15), (177a18), (177b07), (178a09), (178a10), (183b10), (183b12), (183b13), (187a02), (191a17), (191b01), (192b12), (193b16), (195a11), (200b03), (203a01), (221a09), (221a10), (221a18), (239b15), (248b03), (248b04), (248b07), (248b11), (248b14), (248b19), (255b19), (256a03), (268b13), (275b12), (278b08), (278b10), (280a16), (280a17), (280b17),

(280b18), (280b19), (281a05), (281b11), (281b19), (284a01), (285a13), (285b02), (286b07), (286b09), (287a01), (288b06), (288b08), (289a16), (290a04), (290a05), (290a08), (290a09), (291a01), (291a03), (291a04), (291a09), (292a11), (292a14), (293a14), (295b15), (296a05), (318b02), (326a13), (328a05), (329b13), (330a03), (330a08), (332a18), (352b02), (352b04), (352b11), (352b15), (352b18), (353a02), (353a10), (353a14), (393a06), (393b13)

yaḳ- (074a14)

ye- (034b17), (035a16), (039a06), (039a08), (043b16), (044b03), (044b10), (045a04), (047a06), (049a01), (080a09), (086b12), (090a06), (092a14), (096a07), (098a16), (105b05), (115a03), (116a08), (116a11), (124a11), (124b11), (125b12), (126a19), (132b09), (136a14), (140a08), (151b03), (152a05), (157a11), (160a18), (172b02), (174a11), (195b17), (196a14), (209a12), (224a02), (226a10), (245b07), (270b19), (271a05), (334b14), (370b07), (394b01), (396a05), (398a02)

yen- (049a02), (080a04), (083a08), (085a04), (087a06), (094a11), (101b16), (172a02), (315a01)

yıḳ- (092b11), (093b19), (286b19)

yoġur- (114b02), (305b15), (306a05), (306a17), (309a08), (309b12), (311a03), (339a10)

yuṭ- (107a07), (161b14)

1. 2. TÜREMİŞ FİİLLER

1. 2. 1. İsim Kök veya Gövdesinden Türemiş Fiiller

ağla- (022b01), (082a08), (095b12), (098a06), (109b04)

ağar- (107a15), (263b16), (263b17), (264a03), (264a05), (264a07), (323b04), (394a18)

aḳsır- (130a07)

aḳsırd- (114a07)

bağla- (046a16), (078b03), (116b16), (117b02), (157a01), (157a02), (357a02)

ışla- (087a11)

incel- (079b09), (083a19)

ḳarar- (142b18), (262a18)

ḳarart- (077a01), (080b07), (093b16), (103b12)

ḳaynat- (45b11), (105a03), (115b08), (397a19)

ḳıcıḳla- (138b14)

ḳoḫula- (117a11), (114b12), (115a15)

öñle- (077b05), (083a05), (084b09), (102a13), (104a11), (107a18)

püfkür- (130a05), (351a19)

ṣarar- (288a10)

bağlan- (025a06), (055a07), (056b10), (063b19), (064a09)

bozart- (266a03)

derlen- (150b12)

ekle- (084b13)

eklen- (083a14), (176a09), (235a18)

gürülde- (082b06), (299b12)

ḫorla- (278a11)

ṣarart- (038b19), (049b13), (080b07), (109a16)

sızla- (084a07), (158b05)

ṭıḳa- (118a11), (367b08)

üfür- (130a07), (135b08), (135b09)

yağla- (047a09)

1. 2. 2. Fiil Kök veya Gövdesinden Türemiş Filler

açıl- (047b17), (067a02), (067a13), (127b01), (142a01), (255a14), (295a19)

aḳıt- (037b19), (075b09), (075b14), (114b10), (119a19), (124b05), (131b16), (195a18)

alın- (112b05), (123b16), (151b13), (306a05), (306b12), (320b10), (351b11), (353b05), (388b14)

alışdır- (216a11), (305b16), (310a18), (313b03), (325b15)

bişir- (072a12), (072a13), (079b02), (083b15), (108a12), (110b18), (329b10), (333a08)

bişiril- (086b04), (201a04)

bozul- (257b05)

dögül- (390b12)

dökül- (014a11), (018b12), (041b13), (070a17), (121a09), (133b05), (135b07), (198b07), (221b09), (247b01), (277b02)

döndür- (069b03), (070a01), (070b07), (086a17), (090a05), (100b11)

düşür- (103b03), (234b04), (234b05)

bulan- (109a05)

bulandır- (148a08)

bulun- (031b15)

buruş- (239a13)

bürü- (274b10)

çalḳa- (392a19)

çekil- (088a02), (090b11), (097a18), (099a15), (294b18), (295a03)

çıḳar- (077b06), (083b07), (085a12), (086a10), (093a09), (095a15), (102a13), (102a16), (161a17), (241b02), (316b03), (326b07)

çiyne- (132b08)

dirlet- (133b18)

deşil- (148a02), (220b04), (236a11

ėriş- (014b19), (052a04), (052a14), (054a01), (054a05), (055a05), (056b01), (057a04), (057a04), (057a10), (057a13), (057a14), (057a16), (057b01), (057b09), 057b17), (057b18), (058a07), (058a08), (058a15), (060a01), (060a07), (060b08), (060b09), (060b11), (060b12), (060b15), (060b18), (061a03), (061a04), (061a05), (061a10), (061a13),

(061a14), (061a15), (061a19), (061b04), (062a01), (062a06), (062a10), (062a11), (062a14), (062a17), (062b01), (062b04), (062b18), (063a15), (064a08), (064a10), (066b12), (067a18), (067b02), (069b10), (074b08), (239a14), (246b10), (256a10), (275b19), (294b15), (396a06)

ėrişdir- (024a06), (060a05), (060a07), (060a10), (060a12), (060a15), (060a17), (062b16), (067a14), (082b03), (176b09), (395a01)

geril- (120b09), (135b12), (137b04)

getir- (021b13), (022a18), (046a11), (074b18), (076b10), (078b12), (082a10), (091a01), (092a04), (093b09), (096a01), (122a02), (122b14), (133b15), (185b15), (226b14), (269b07), (311a01), (322b03), (327b08), (328a02), (328b05), (328b14), (329a15), (329a19), (329b05), (331a19), (332a19), (332b19), (333a16), (333b03), (333b04), (333b08), (334b13), (369a17), (371b16), (387b06), (387b18), (389a15), (390a18)

giciş- (137b06)

gider- (038a14), (076b01), (079a10), (079b09), (080a15), (083b03), (084b02), (085b05), (087a06), (087a08), (088a02), (089b03), (089b14), (092a10), (092b14), (094a01), (094a05), (102b11), (107b18), (118a18), (118b01), (124a01), (136b16), (141b16), (143a19), (147a12), (147b02), (152a11), (263a02), (263a14), (292a01), (299a07), (317b10), (378b10), (382a14)

görün- (031b03), (039b10), (073a02), (079b12), (148b16), (153a08), (270a07)

götür- (112a12), (230b04), (230b19), (231a11), (233b07), (237a07), (237a13), (241b11), (358a07), (365a02), (365a05), (365a11), (365b01)

içil- (036b17), (037a18), (049b06), (072b04), (083a19), (085b11), (094b13), (096a11), (097a16), (098a11), (101b08), (102b05), (104a03), (104b15), (108a08), (133b13), (134a05), (178b07)

içir- (045a16), (045b12), (107a04), (107a09), (107b06), (114b11), (125a17), (126b02), (127a05), (130b08), (131a18), (133a03), (133a18), (177b13), (179a02),

(179a10), (192b08), (200b01), (215a16), (221a17), (226a19), (230b18), (233a02), (244a14), (244a17), (256a05), (257b12), (258a15), (275b11), (278b03), (281a02), (281a19), (281b10), (281b18), (283b10), (283b11), (283b12), (284b11), (284b14), (285a09), (285a12), (285a18), (286b04), (286b06), (286b14), (288b10), (288b15), (289b11), (290a15), (290a18), (294a02), (318a19), (336a03), (337a13), (391a16), (392b14)

içiril- (179a04), (337b01)

ḳabart- (240a17), (277b18)

ḳalḳ- (194a13), (222b14), (229a01), (232a15), (233b11), (294b19)

ḳamaşdır- (157a15)

ḳaynat- (045b11), (105a03), (115b08), (397a19)

ḳazın- (117a13)

ḳırıl- (384b05)

ḳızar- (050b13), (262a19), (274b10)

ḳızart- (145b13), (315a02)

ḳızdır- (038a05), (038b12), (073a01), (074a07), (079a17), (086b06), (091a02), (101a05), (105a19), (107b11), (276a06), (276a08), (276a09), (321a18), (321b08), (323a10), (331a15), (369b03), (372a12)

ḳodur- (396b19), (397b08)

ḳoḫut- (131a16), (239b07)

ḳoḳut- (267a11)

ḳopar- (092a10), (100b03), (102b07)

ḳurut- (077b10), (082a19), (095a19), (103b12), (149b13), (385a03), (385a12)

ḳuşdur- (080a05), (082b09), (289a13)

oñar- (085b14)

oñul- (148a06)

oñult- (074b11), (075a16), (078a14), (090a09), (105b12), (146a16), (148a06), (384b02), (385a12), (385b02), (385b14), (385b19), (386a07)

otur- (022b15), (023a04), (113b09), (196a17), (397b12)

ṣarıl- (072a19), (103b05), (260b14), (260b16)

söyündür- (076b15), (091a11), (108b17), (119a07), (123b13), (140a13)

sürül- (083a18), (084a07), (093a09), (093b19), (098a08), (098b04),

(107a09), (107b18), (180b13), (250a07), (384b03)

sürün- (254a05), (256b10), (259a13), (392b04)

ṭamzur- (075a03), (077a16), (082b07), (096b02), (118a10), (142a07)

ṭıḳa- (118a11), (367b08)

ṭokun- (186a18)

ṭomal- (120b09), (135a08)

ṭoñdur- (077b13), (083a04)

ulaş- (052a09), (052b04), (052b05), (055a07), (058a13), (060b15), (063a18), (064a06), (069b09), (071b03), (142b18)

ulaşdır- (060a02), (054b02), (054b08), (054b10), (144a16)

unut- (123a14), (123a15), (123a16), (123a17)

urul- (085b13), (090a15), (252b06)

uyuş- (120b17)

uyuşdur- (272b13)

üleşdür- (385b12)

vėril- (041b18), (042a04), (046a09), (089a02), (098b14), (098b16), (106b11), (168b10), (174b08), (184a12), (192a08), (193a08), (193a10), (193a11), (193a15), (193a16), (193a17), (193a18), (193b03), (200a14), (200a17), (200b17) (201a01), (219b06), (223b08), (241a10), (248a19), (248b06), (248b08), (248b09), (256b03), (260b02), (278b09), (279b01), (279b16), (283b13), (285b03), (285b05), (286b06), (288b11), (289a17), (289b07), (289b15), (290a12), (292a15), (294b06), (295b04), (295b06), (319a15), (329b13), (329b14), (331b01), (354b03)

yapışdır- (090a07), (103a02), (156b13), (156b14), (156b15)

yarıl- (131b14), (258b01), (395b06)

yayıl- (024a09), (060b17), (062a10), (062a13), (062a18), (068a11)

yedir- (090a16), (103b06), (175a04), (186b06), (189a02), (211a14)

İncelediğimiz metinde yabancı dilden alınmış isimden fiil yapım ekleri ile türetilmiş fiiller de kullanılmıştır.

ilālandır- (150a16), (339b08)

ġıdālandır- (295b14), (296a16)

ġuddelen- (255b16)

pārele- (072b02), (075a15), (075b01), (081b07), (086a09), (087a10), (001b03), (097a16), (102b05), (103a03), (103b02), (104a02), (104b12), (108a09), (198b01), (250b07)

1. 3. BİRLEŞİK FİİLLER

1. 3. 1. İsim ve Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller

1. 3. 1. 1. Et- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler

ʿacn ėt- (367a14), (369b05)

āġar ėt- (136a17), (197b09), (357b19), (376b17)

aġır ėt- (084b05)

aḥmaḳ ėt- (038b17)

ʿilāc ėdebil- (213b15)

ʿilāc ėt- (114a18), (145b10), (178a06), (181a11), (181a14), (197a09), (207a03), (222b17), (237a12)

ʿilāclar ėt- (232b06)

aḳrāṣ ėt- (345b17), (345b19), (346b18), (347a03), (392a15)

ʿamel ėt- (069a17)

ʿamel ėt- (363a06)

balġam ėt- (074b12)

bārid ėt- (103b09)

bedāʾ ėt- (156a05)

bell ėt- (326b01), (328b13)

belʿ ėt- (186a16)

belʿ ėtdir- (174b17)

berʾ ėt- (219b17)

bevl ėt- (135a08)

beyāż ėt- (026a11), (070b07), (353a17)

borāni ėt- (191a15)

buḥrān ėt- (299b13), (302a18)

buḫūr ėt- (137b11), (237b17), (237b18), (259b11), (393b15)

bulaşıḳ ėt- (074b11)

buṣāḳ ėt- (178a19)

cāmid ėt- (212b12)

celb ėt- (329b19)

celb-i havā ėt- (062b19)

cerāḥat ėt- (072a19), (074a10)

cereyān ėt- (221a08)

cery ėt- (262b08)

ceẕb ėt- (015b07), (038b11), (074a07), (074a08), (074a09), (075b14), (076a05), (086b08), (107a11), (159a19), (165a09), (385a16)

cilā ėt- (079a16), (083a16)

cimāʿ ėt- (050b15), (050b16), (232b09), (232b13), (244b04)

cüllāb ėt- (397a09)

daḳḳ ėt- (147b01), (166b13), (237b12), (313a07), (320b02), (324a13), (348a11), (348b12), (357a17), (384a05), (385b18), (387a05), (388a15), (390b11), (391a12), (393a18)

daḳḳ-ı cerīş ėt- (147b03)

ḍarb ėt- (273b10)

ḍayyıḳ ėt- (238a08)

defiʿ ėt- (078a15)

defʿ ėt- (012a14), (013a17), (013b13), (015b10), (022a01), (032a16), (033b19), (033b19), (034b17), (044a06), (044b19), (062b15), (065b04), (074b19), (075a19), (075b06), (075b17), (076a05), (076a06), (076a14), (076b18), (078b02), (078b07), (078b13), (079b11), (081a19), (081b06), (081b11), (081b12), (082a08), (082a16), (082a17), (082b07), (083b08), (083b10), (083b12), (084a04), (084a14), (084b18), (086a10), (088a02), (088a10), (088a17), (090a19), (091a03), (093b12), (093b15), (094b01), (094b12), (094b13), (094b18), (095a16), (095b16), (096a18), (096b01), (096b01), (097a03), (097b05), (097b07), (097b08), (098a06), (098a11), (099b19), (100a18), (101a08), (101a12), (101b08), (103b10), (104b01), (106b07), (106b09), (107a03), (107a07), (108a07), (108a08), (108a10), (119a07), (159b05), (159b07), (313b07), (319a02), (321b03), (323b01), (323b02), (323b10), (323b11), (323b12), (329a06), (329b19), (330a13), (335a03), (381b14), (394b02), (394b18)

defʿ-i balġam ėt- (044a03)

defʿ-i suʿāl ėt- (067b08)

delālet ėt- (115b17), (119a03), (133b08), (133b09), (127b18), (176a02), (176b03), (176b08), (208a12), (231a12), (297b18), (298a01)

delk ėt- (038b04), (040a13), (105a07), (166a02), (239b11), (353b04), (359b07)

dermān ėt- (396b02)

devālar ėt- (232b06)

ḍımād ėt- (213a15), (236a13), (241b10), (261a04), (356a14), (357a14), (358a13), (393b17), (395b15)

ḍīḳu'n-nefes iḳtiżā ėt- (170a11)

duḫūl ėt- (268a05)

duḫūl ėt- (268a08)

dümmel ėt- (262b07)

dürüşt ėt- (022b19), (028a09)

ekḫāl ėt- (141b08)

ekl ėt- (024a16), (046b15), (047b15), (049a07), (074a12), (132b07), (160a19), (174a01), (174a03), (187b14), (194b11), (225b16), (254a11), (257b17), (269b16), (270b05)

ekl ėtdir- (098a02), (274b01)

esved ėt- (254b11)

faḍalāt ėt- (205b11)

fānī ėt- (082a08)

fā'ide ėt- (075b13), (076b04), (076b08), (076b17), (077a02), (077a05), (077b03), (079a14), (080b10), (081a09), (081a10), (083b05), (083b17), (084b06), (085b05), (085b08), (085b09), (086a16), (087b03), (088a10), (088a11), (089a01), (089a03), (089b16), (091a02), (091a09), (092b02), (092b05), (093b14), (096b19), (097b18), (100b11), (100b15), (101a10), (101a13), (102a06), (102a17), (102b11), (103a14), (103a18), (104a15), (104a19), (104b08), (106a16), (314b14), (318b17), (321b09), (325a07), (325a13), (325a19), (325b06), (394a16)

faṣd ėt- (041b15), (041b17), (043b01), (045b01), (047b12), (048a04), (061b14), (114b19), (115a01), (118a01), (119a18), (119b02), (123a07), (124b08), (125b12), (126b10), (130a16), (131b05), (131b06), (142a03), (142b04), (169a06), (210a15)

fāsid ėt- (151b19)

fāsid-i ednaʿ ėt- (197b12)

ferbih ėt- (270a04)

fesḫ ėt- (025a04)

fetā'il ėt- (363b18)

fetḥ ėt- (077a14), (082a03), (086b08), (091a08), (095b04), (099b01), (100b11), (101a12), (102a16), (106a15), (108a07), (137b11), (170a04), (239b18), (305a06), (375b06), (394a16)

ġaleyān ėt- (165b13), (189b04)

ġalīẓ ėt- (011a05), (038b18), (148a08)

ġaly ėt- (158b04), (250a14), (296b11), (305b14), (315a07), (326b08), (326b16), (327a08), (328a18), (328b13), (335b11), (373a03), (390b14), (397a14)

ġarġara ėt- (123b03), (130a06), (149a07), (169a18), (352a18)

geñşek ėt- (038b04), (074b05)

germ ėt- (019b19), (022b18), (023a18), (023b04)

ġusl ėt- (022a17), (044b14), (046b14), (068b17), (074b04), (079a05), (079a05), (098b06), (146b09), (153b16), (156b07), (167a10), (226a17), (323a07), (357a02), (383b10)

ḥabb ėt- (209b12)

ḥabblar ėt- (202a13), (339a11), (340a15), (340b01), (343a13)

ḥabs ėt- (090a08), (093b16), (097b17), (098a04), (103b13)

ḥacāmet ėt- (114b19), (115a01), (131b06), (142a03)

ḫalāṣ ėt- (214a17), (085a05), (085a12), (093a13), (102b15), (103b06), (223a04)

ḥall ėt- (072b09), (076b01), (191a16), (357b04), (363b15), (375b06)

ḫalṭ ėt- (112b01), (183b11), (193b10), (241b08), (296b12), (335b01), (383a11)

ḥāmile ėt- (394a18)

ḥareket ėt- (161b09), (165b13)

ḥareket ėtdir- (059a15), (059b04), (080b07), (081a02), (086b08),

ḥareket-i inbisāṭ ėt- (068a11)

ḥāṣıl ėt- (066b10), (068b14), (091a10), (102a05), (227b06)

hażm ėt- (015b08), (035a03) (072b02), (099b11)

hażm ėtdir- (092a16), (096b17), (317b17), (321b15), (394a13)

ḥıfẓ ėt- (152a18), (376b18)

ḥiddetli ėt- (149b06), (151b17), (152a12), (152b04)

ḥiss ėt- (035b04), (066b08), (278a01)

ḫūb ėt- (092a03), (095a02), (105a10)

ḥubūb ėt- (020b11), (339b03), (340a07), (342b19), (344a05), (360b14), (389b11)

ḫubz-ı şaʿīr ėt- (270b04)

ḥuḳne ėt- (047a04), (124b18), (127a01), (202a18), (227a08), (241a06), (347b12), (361a12), (361a13)

ḥuḳne-i ḥārr(e) ėt- (123a05), (123a10), (169a06), (202b13)

ḥuḳne-i leyyine ėt- (115a11), (123a05)

ḥumret ėt- (350a06)

ḫuşk ėt- (022a18), (077b15)

ısḳā ėt- (178a08), (093b09)

ısḳāṭ ėt- (210a06)

ışlāḥ ėt- (046a04), (075b02), (083a04), (087a02), (097a18), (115a12), (160a08), (169a09), (329a06)

ıṭlāḳ ėt- (163b07), (235a18)

ibtidā ėt- (134b17)

idḫāl ėt- (123b05), (156b08), (212a11), (220a01), (220a02), (227a10), (320b04), (360b11), (364b10), (367b13), (368a13), (368a19)

idrār ėt- (078a18), (079a15), (083a14), (084b03), (084b12), (089b08), (091a08), (094b17), (101b07), (102a07), (104b05), (104b07), (106b02), (109a06), (109a08), (219b09), (223a07), (329a04), (333a09), (335b12), (340a09), (341a01), (343b11)

idrār-ı bevl ėt- (076b02), (077a18), (217b10), (290b16), (358b01)

idrār-ı ṭams ėt- (083b07), (369b12), (370a01)

ifnā ėt- (034a06), (074a11), (074b07), (144a14), (145b09)

ifnā ėt- (277a13)

ifsād ėt- (074a13), (102a13), (197b08), (187b19)

iġtidā ėt- (284b04)

iġtidā ėtdir- (242b06)

iġtisāl ėt- (250a10)

iḫāṭa ėt- (063b18)

iḫdāş ėt- (019b08), (024a11), (021a09), (022a18), (035a11), (038b19), (075a01), (076a09), (082b09), (092a01), (129b02), (278a08)

iḫrāc ėt- (038a19), (041b16), (076a12), (076a18), (079a10), (079a18), (081b13), (083b01), (087a14), (100b14), (103a16), (109a11), (112a02), (115b04), (118a03), (124a09), (133a02), (168b08), (217b15), (218a05), (236b11), (249b03), (305a06), (336a15)

iḫrāḳ ėt- (212b13), (257a05)

iḫtiḳān ėt- (112b08), (209b15), (227a04), (284a03), (362b19)

iḫtirāz ėt- (048b19), (113b17), (114a11), (144a12), (115a15), (119b09), (122a19), (128a12), (141a11), (142a14), (186b07)

iḫyā ėt- (311b17), (312b10)

iktiḫāl ėt- (376a16)

ilḫāḳ ėt- (389a16)

iltizām ėt- (264a11)

imsāk ėt- (118a04), (160b11), (162b18), (264a13)

imtizāc ėtdir- (386b01)

inbāt ėt- (261b16), (261b19), (371a19), (383a03)

inʿāş ėt- (129a07)

intiḳāl ėt- (130b01), (130b02), (178b03), (220a10), (246b19), (247a04), (247a09)

irḫā ėt- (079a08), (243a15)

ishāl ėt- (021b10), (022a19), (044a10), (044a16), (074b17), (075b19), (076b09), (078b16), (079a02), (079a02), (080b13), (081a04), (081a12), (082b15), (086a04), (086a17), (089a04), (091b10), (093b06), (093b10), (098b06), (104b16), (109a02), (111b13), (112a01), (112a15), (116a07), (239a05), (239b14), (322b04), (340b11), (390a11), (390a13), (390b10), (391b02)

ishāl ėtdir- (089a05), (127b04),
ishāl-i şafrā ėt- (079a15), (082b10)

isḳā ėt- (034b12), (034b15), (050b01), (093b09), (163a05), (164b14), (295b18), (306b13)

iskān ėt- (093b15)

istidlāl ėt- (028a19)

istifrāġ ėt- (041b09), (112b09), (123b09), (132a17), (171a01), (244a13), (244b18), (247b17), (249a16), (247b19), (254b14), (286b10), (292a03)

istifrāġ-ı balġam ėt- (160a15)

istiḥāl ėt- (152b02)

istiḫrāc ėt- (268b19), (372b13)

istinbāt ėt- (264b17)

istinṣāḳ ėt- (047a13), (104a07), (122b03), (137b13), (140b03), (351b12), (351b18)

istinṣāḳ ėtdir- (126b07)

istiʿmāl ėt- (034b01), (034b03), (040a18), (040b02), (040b10), (044b06), (044b16), (044b17), (045a02), (045b17), (110b18), (115b05), (124b09), (124b10), (126a08), (126b01), (132b07), (136a04), (143a16), (147a10), (149b11), (149b16), (151b11), (165b19), (167a01), (173b09), (174a07), (177b04), (177b07), (178b15), (195b16), (197a03), (202a14), (203a11), (209b03), (232b13), (232b19), (237b09), (261a04), (292b19), (305b19), (306b05), (308a13), (316b07), (317a14), (323a08), (323a18), (323b15), (324a15), (326a02), (326a04), (326b17), (327a06), (327b02), (327b08), (328a02), (328a19), (334a07), (334b12), (335a01), (335b06), (335b14), (336a14), (337b09), (337b15), (338a17), (342a05), (342a16), (345a06), (347a11), (349a15), (350b19), (357a17), (357b08), (357b15), (358b14), (358b17), (359a01), (359a13), (359b15), (361b10), (362a19), (363b14), (364a03), (364a14), (365b14), (365b18), (366a16), (366b07), (366b13), (366b17), (367a02), (368b13), (368b18), (369a18), (369b09), (370a13), (370b06), (371a01), (371a05), (371a11), (371a16), (372a12), (373a04), (373b16), (374a04), (377a16), (377b04), (377b08), (377b11), (377b15), (377b16), (378a05), (378a16), (378b05), (378b14), (381a18), (381b17), (382b15), (383a13), (383a17), (383b02), (384a07), (385a07), (385b01), (387b02), (387b19), (388a06), (388a11), (388b07), (389a01), (389a04), (389b04), (390a19), (391a04), (391a05), (391a08), (391a13), (392a04), (394a10), (395b09), (396b19), (397a12)

istiʿmāl ėtdir- (168b12), (192b15), (213b10), (232b03), (275b03), (275b04), (275b07), (281a10), (284a02), (286b18), (288b09),

(289a06), (289a12), (296b15), (306a18)

işrāb ėt- (186a11), (192b14), (205a06), (209a18), (223a03), (249a19), (269a07)

işrāb ėtdir- (275b06)

iştihā ėt- (185a15)

ittişāl ėt- (025a18)

iṭfā ėt- (209a10), (239a12), (282a18)

iṭfā-ı ḥarāret ėt- (165a02)

iṭʿām ėt- (168b14), (258a11), (290b01), (392b17), (397b06)

iṭʿām ėtdir- (275b14), (296a09)

iżāfe ėt- (173b14), (177b13), (177b15), (315a09), (374a18), (378b15)

izāle ėt- (045a09), (050a17), (077a17), (108a15), (133b14), (142b06), (147a15), (147b11), (147b15), (150a01), (150a02), (150a07), (224b16), (321a05), (331a11), (382a17), (394b19)

iẕāle-i vecaʿ ėt- (025a17)

ķabż ėt- (020b05), (033b04), (045b12), (072a08), (076a11), (077a04), (094a11), (095a02)

ķalʿ ėt- (048b16), (087b09), (091b09), (096a06), (098a04), (106a12), (147b11), (186b13)

ķamʿ ėt- (074b18), (330a05)

ķarḥa ėt- (198b10)

ķatl ėt- (088b02), (093b19), (095a14), (100b14), (103a15)

ķaṭʿ ėt- (079a17), (081a07), (087b19), (088b06), (090b08), (090b10), (095a12), (098a12), (099a18), (101b11), (102b12), (104a18), (156a10), (161b15), (168b08), (237a07), (323b02), (329a17), (329a18), (390b09)

ķavī ėt- (020b05), (076b16), (077a03), (079b04), (080b01), (081a13), (082a06), (082b12), (084b03), (088a16), (092a19), (092b01), (095b04), (097a03), (103b14), (104b18), (331a16), (331b17)

ķayʾ ėt- (044a11), (046a14), (046a15), (046b03), (046b15), (080a04), (099b13), (099b11), (273a16), (290a06), (366b03)

ķayʾ ėtdir- (046a11), (249a19), (256b14), (358a19), (365b07), (365b15), (365b19), (366a12)

ķayʾ-ı şafrā ėt- (160a12)

keyy ėt- (126a09), (145b18)

ḳırmızı ėt- (069b03)

ḳoca ėt- (034b14), (264a05)

ḳoḫu ėt- (126a09)

kum ėt- (230a09)

ḳurşlar ėt- (345a11), (345b05), (347b11)

ḳuru ėt- (097b11)

küşāde ėt- (333a09)

lāġar ėt- (022a18), (028a09), (034b16), (035a01), (038b04), (084a19)

laṭīf ėt- (372b09), (383a03)

laṭīf-i ishāl ėt- (082b16)

laṭīf-i telyīn ėt- (080b16)

ledġ ėt- (274b01), (306a09)

leff ėt- (182a19)

leyyin ėt- (073b19)

luʿūḳ ėt- (177b04)

maḍīḳ ėt- (270a10)

maʿcūn ėt- (116a10), (123b16), (197a16), (209b06), (209b13), (245b06), (307a07), (309a19), (310a08), (312a07), (313a08), (315a17), (315b06), (316a02), (316b07), (317a14), (318a17), (318b09), (319a10), (321a04), (321a17), (321b07), (322a08), (322a15), (322b08), (322b16), (324a14), (324b02), (325a01), (325a12), (325a18), (365b17)

mażmaża ėt- (353b03), (353b06)

mehzūl ėt- (371a02)

menaniʿ-i ḳayʾ ėt- (078b03), (089b11)

menʿ ėt- (020b06), (037a15), (075a08), (075a17), (076b07), (077a03), (079b10), (080a14), (081a13), (081b14), (083a11), (085b06), (085b18), (086a04), (088a07), (088b06), (090a13), (091a17), (092b02), (093b06), (093b13), (093b16), (097b13), (098b04), (104a18), (107b12), (107b14), (140b15), (144b11), (160b11), (219a19)

meraḳ-ı furūc ėt- (248b18,)

merhem ėt- (356b17), (384b11), (386a10), (386a15)

mesḥ ėt- (163a12), (286b19)

mevt ėt- (198b05)

mezc ėt- (296a02), (364b15)

misk ėt- (342a12)

muḥammir ėt- (074a08)

muʿtedil ėt- (279a18)

mübtelā ėt- (047a02), (266a06)

müfsid ėt- (023b03)

mülāyim ėt- (288b13)

müleyyen ėt- (245b01), (335b15)

müneşşif ėt- (395a18)

münevver ėt- (394a17)

münḳalib ėt- (212b13)

müntekıl ėt- (280a07)

müşevveş ėt- (036a14), (145b13)

müteġayyir ėt- (398b19)

müteḥabbis ėt- (210a07)

müteḥammil ėt- (169b07)

naḳż ėt- (288b13)

naṭūl ėt- (114a11), (116a14), (125a18), (126a08), (134b04), (135b04), (221b02), (222a11), (261a01), (289b17), (360a06), (360a11), (360a19)

nażīf ėt- (319a07)

nefḫ ėt- (137b12), (225a18)

nefʿ ėt- (075b15), (076b02), (077b05), (079a13), (085b09), (093b02), (097b05), (105a05), (149b06)

nerm ėt- (039a05), (043b17), (043b19), (092b11)

neşf ėt- (379b06), (381a03)

nevm ėt- (141b13), (144a04)

nüfūẕ ėt- (035b05), (038b08), (080a18), (154a13), (240a01), (264b12)

pāk ėt- (036b15), (044a09), (046b09), (047a14), (050a01), (073b15), (076b17), (079a16), (080a02), (080b02), (081b10), (081b12), (086b07), (087a02), (093a11), (095b05), (095b18), (096a11), (100a14), (100a16), (102b06), (103b18), (104a01), (104b18), (106a10), (219b17), (324b10)

pelīd ėt- (038b17)

perhiz ėt- (243a15), (396b13)

perīşān ėt- (106a05)

peydā ėt- (019a19), (019b01), (025a09), (036a05), (036a11), (037a08), (080b06), (105a10)

rabṭ ėt- (048a17), (126b19)

raḳīḳ ėt- (047b05), (079a17), (082b15)

riyāḥ ėt- (222a13)

rubb ėt- (333a03)

rūşen ėt- (152b17)

ṣaf ėt- (070a13), (078b14), (081a18), (082a11), (086a08), (088b19), (102b06), (104a02), (136b02), (166b13), (315a06), (321b03), (323b02)

ṣafrāʾ-ı ġalīẓ ėt- (033b04)

saḥḳ ėt- (143a15), (147b10), (311a01), (318b07), (385b18)

saḫt ėt- (314b13), (318b12)

ṣaḳb ėt- (305b18)

ṣaḳīl ėt- (037b13),

sākin ėt- (077a03), (077a10), (080b11), (088a16), (091b12), (096b05), (103b06), (159a02), (159b03), (166b16), (315a19)

saḳy ėt- (277a18)

sālim ėt- (050a02), (312b13)

saʿūṭ ėt- (154a19), (154b05), (155a14), (126b06), (130a04), (136b01), (136b03), (148a13), (351b06), (352a14)

sedd ėt- (044b09), (074b10),, (164a02), (164a07), (205a04), (235b01)
selīm ėt- (036a13)

serḫoş ėt- (036a05)

seyelān ėt- (207a16), (209a02), (347b04)

ṣıbġ ėt- (222a14)

ṣıḥḥat ėt- (009a06)

ṣıyānet ėt- (208b07)

sirāyet ėt- (164a04)

sivilciler ėt- (084b04)

siyāh ėt- (028a10), (033b04), (076b16), (096a05), (375b03)
ṣulb ėt- (019b03), (020b05), (101b04)

sūʾ-i mizāc ėt- (044a07)

ṣuʿūd ėt- (125b06), (154a10), (154a13), (227b07)

südde ėt- (105a04), (129b04), (190b12), (202b01), (238a15)

süst ėt- (047a03), (075a12)

şāflar ėt- (363b13)

şedd ėt- (045b06), (332a06)

şemm ėt- (044b08), (115a03), (122b03), (123b08), (137b10), (139a01), (154a16), (172b05)

şifā ėt- (354a05)

şürb ėt- (196b04), (366a02), (389b17)

taġaddī ėt- (239b14)

taġlīẓ ėt- (119b06), (159a04)

taḫalḫul ėt- (264b17)

taḥlīl ėt- (034a05), (038b05), (050a04), (072b08), (074a16), (075b10), (078b11), (080b13), (081a04), (082a16), (083b04), (084a12), (087a05), (091b19), (093a03), (093a17), (093b18), (095b15), (099a01), (101a04), (103a18), (243a19), (318b17), (319a02), (323b01), (382a07), (382a11)

taḥlīl-i ervāḥ ėt- (266a01)

taḥmīl ėt- (236b11), (241a03), (374a06)

taḥrīk ėt- (051a05), (081a02), (087a05), (087a07), (102a08), (103b03), (104b19), (142a01), (249a10)

taḥrīk-i dem ėt- (173b02)

taḳarruḥ ėt- (245a11)

taḳlīl ėt- (076a13)

taḳṭīr ėt- (140a06), (140a07), (140a09), (140a17), (140a18), (140b08), (141b01), (142a04), (142a08), (142a09), (147b02), (166b04), (166b16), (242b06), (295b12), (338b05), (375a07), (375a18)

taḳviyet ėt- (137a19)

talṭīf ėt- (093b17), (109a09)

taʿaṭṭus ėt- (360b11)

taʿdīl ėt- (074a01), (074a16), (123a06), (126a18), (237b02)

taʿdīl-i mizāc ėt- (022a02), (226a18)

taʿṭīr ėt- (333a07)

tarṭīb ėt- (023a01), (124a10), (125b14), (162b11)

tarṭīb-i beden ėt- (022a01)

taṣfīr ėt- (266a10)

taṣġīr ėt- (266a02)

taṭbīḳ ėt- (332b05), (333a03)

taṭvīl ėt- (263b06), (372b15)

tażyīḳ-i nefes ėt- (168a05)

tebevvül ėt- (224a07)

tebḫīr ėt- (233b05)

tebrīd ėt- (021a06), (072a08), (180b07), (200b04), (254a18), (296b04)

teceffīf ėt- (096b18)

tecemmüd ėt- (263a04)

tecfīf ėt- (076a15), (082b15), (102b03), (107a11), (225b18), (254a18), (323a07)

tecmīd ėt- (123b13), (257a06)

tedāḫül ėt- (320b10), (351a08), (382b05)

tedhīn ėt- (122b11)

tedhīn ėt- (170a17), (232b05), (278b07), (393b12)

teferruḳ ėt- (025a04)

tefrīḥ ėt- (074b15)

teftīḥ ėt- (039a12), (076a11), (089b15), (210b01), (305a05)

teftīḥ-i ʿurūḳ ėt- (173b02), (210a19)

teftīḥ-i süded ėt- (111b05)

teftīt ėt- (316b03)

tekḥīl ėt- (147a02), (152a01), (152b06), (152b07), (381a02), (381a14)

tekīn-i ʿaṭaş ėt- (040a10)

tekmīd ėt- (047a06), (047a10), (135b04)

telyīn ėt- (036a13), (072a08), (075b12), (079a18), (085a06), (088b15), (089a03), (090a06), (094a05), (094a07), (094a14), (102b04), (105b03), (106a02), (114b11), (114b15), (125b12), (131b06), (131b16), (137a15), (142a03), (185a06), (194b18), (195a11), (196a10), (215a19), (219a18), (221a15), (248b02), (260a09), (280b08), (283b14), (284b05), (284b14), (286b08), (290b02), (324b09)

tenaḳḳul ėt- (296a06)

tenāvül ėt- (213b12), (215b07), (215b07), (270b16), (393a05)

tenāvül ėtdir- (213b04), (237b15)

teneffūr ėt- (261b07)

teneffüḫ ėt- (361a02)

tenḳıye ėt- (098b14), (131a19), (142b04), (150b11), (165a07), (178a10), (280b15), (290b19), (298b12), (299a13), (339a07)

tenşīf ėt- (149b14), (149b16), (178a03), (210a01), (225b18), (231a11), (260b01), (379b16), (390b04)

tenvīm ėt- (185a10), (333a05), (367a11)

tenvīr ėt- (109a13)

tenżīf ėt- (162b09), (365b19), (368b19)

tenzīl ėt- (036a11), (106b11)

teʿaṭṭus ėt- (132b17), (235a19)

teʾşīr ėt- (046a17)

terbiye ėt- (383a10)

terfīḥ ėt- (089b14)

terk ėt- (297b01), (297b02)

terk-i faṣd ėt- (048a07)

terḳīḳ ėt- (074a03), (209a15)

terṭīb ėt- (295a06)

teṣāʿud ėt- (164b01), (165b11)

tesdīd ėt- (074b09)

tesevvüḳ ėt- (354a17), (372a01)

tesḫīn ėt- (072a08), (131a12), (132b10), (166a04), (171a08)

teskīn ėt- (077a09), (077a18), (077b17), (079a13), (080a15), (080b16), (080b18), (082a10), (082b05), (082b11), (083a03), (089b04), (090a03), (092b15), (096a13), (097b12), (101b05), (101b11), (103a19), (103b08), (103b14), (106a17), (140b12), (140b16), (156a16), (159a06), (166b08), (204a02), (206b11), (210a10), (210a12), (251b17), (284b19), (312a01), (315b01), (327b03), (330b05), (381b14)

teskīn-i ḥummā ėt- (184b13)

teskīn-i ṣudāʿ ėt- (077a12)

tesmīn ėt- (269a12)

tesvīd ėt- (264b05)

teşvīl ėt- (383b17)

teşḫīş ėt- (028a18), (287b12)

tevellüd ėt- (082b01), (094b04), (099b01), (208b02), (208b13), (208b14)

tevellüd ėt- (232b11)

tevellüd ėtdir- (022b02), (099a08)

tevlīd ėt- (047b09), (079a12), (081a02), (084a15), (101a01)

tevlīd ėtdir- (079b07), (086a12), (103a09), (103b15)

tevlīd-i sevdā ėt- (080b06)

tevlīd-i verem ėt- (084a12)

tıraş ėt- (118b02)

tuḫme ėt- (102b01)

ṭabḫ ėt- (035b18), (123b19), (255a01), (257b17), (320b09), (326a12), (326a17), (326b02), (326b03), (326b19), (331b19), (339a02), (348b10)

ṭılā ėt- (047a08), (114a14), (118b01), (136a15), (144b15), (145a07), (145a08), (196a02), (197a05),

(203a16), (206a03), (206a17), (211b10), (215a14), (250a11), (254a18), (254b02), (254b07), (256b10), (261a15), (374b08), (284b15), (284b18), (295b11), (360a19), (374b08), (390b15), (392b18)

ṭılā ėtdir- (097a05)

vaż‘ ėt- (045b09), (118a06), (131a13), (131a14), (131a13), (131a14), (145b08), (147b19)

yaḳı ėt- (106b08), (108b14), (390b15), (390b16), (390b17)

yel ėt- (243b13)

żamm ėt- (141b10), (149b17), (179a03), (249a13), (249a16), (385a10)

ża‘īf ėt- (095a10), (099a04), (227b07)

zā’il ėt- (025a17), (074b18), (074b19), (075a03), (075a04), (075a06), (076a03), (078a15), (080a03), (081a18), (082a08), (085a07), (085a09), (087b14), (088a03), (088a04), (089b02), (089b14), (090a08), (090b11), (093b06), (095a13), (095a16), (096b17), (097b09), (098b12), (099a15), (100a08), (144b12), (160a16), (305a07), (305a08), (311b19), (329a08), (330a14), (382a07), (383b04), (384a12), (384b02), (385a03), (394b19)

żarar ėt- (079b16), (105a01)

zerd ėt- (266a11)

żımād ėt- (114a10), (118b07), (122b13), (124a01), (125a19), (134a02), (140a05), (149b18), (177a18), (184a19), (184b19), (205b01), (278b18), (280a18), (356a05), (391b12)

zīrbāc ėt- (280a15)

ziyāde ėt- (106b02), (127b04), (152a04), (152a18), (152b12), (321a18)

ẕuhūr ėt- (160a01), (170b16), (170b18)

1. 3. 1. 2. Eyle- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Fiiller

āb-zen eyle- (095b07), (108a18), (206b11)

ʿaḍḍ eyle- (274b04)

aḥmaḳ eyle- (092a04)

ʿamel eyle- (045b18), (378b06)

ʿamil eyle- (309b12), (395b19)

ʿavdet eyle- (149b03)

balġam eyle- (264a12)

ceẕb eyle- (072b06)

cimāʿ eyle- (093a06), (227b07), (228a17), (394b03)

defʿ eyle- (012a11), (147a04), (198b19), (258b02), (283a18), (305a11)

delk eyle- (163b07)

dḫāl eyle- (093a04)

ekl eyle- (046a16), (095b02)

fālic eyle- (115b15)

faṣd eyle- (046b13)

fāsid eyle- (138a09)

ġalīẓ eyle- (072b09)

ġusl eyle- (153b16), (203b14), (265a19)

ḫalāṣ eyle- (116a15)

ḫalṭ eyle- (073a18)

ḥareket eyle- (040a11), (044b11), (121a08), (122a05), (131b11)

ḥāṣıl eyle- (391a19)

ḫavf eyle- (275b09)

hażm eyle- (012a07)

ḥıfẓ eyle- (152b16), (307b02), (353b10)

ḥiddetli eyle- (152a16)

ḥiss eyle- (122a05)

ḥunnāḳ eyle- (138a08)

ʿırḳ eyle- (307a12)

ısḳāṭ eyle- (110a08), (110b05)

idḫāl eyle- (077b14), (369b15)

iḥāṭa eyle- (051b06), (064a02), (186b11)

iḥtiḳān eyle- (102a15)

iḥtirāḳ eyle- (187b16)

iḥtirāz eyle- (131b02)

ʿilāc eyle- (115b16), (133a11), (133a15), (149a19), (258a17), (293b14), (375a13), (382a19), (392b19)

ilḥāḳ eyle- (307b01)

intiḳāl eyle- (121b17), (131b13), (139b03)

īrāṣ eyle- (128a03)

irḫā eyle- (236b09)

ishāl eyle- (106a13)

istinşāḳ eyle- (351b14)

istiʿmāl eyle- (102a12), (111b03), (172a01), (185b03), (306a14)

izāle eyle- (170a09)

ḳaṭʿ eyle- (143b03)

ḳavī eyle- (140b08), (147a04)

ḳayʾ eyle- (174b13)

keyy eyle- (150b13)

ḳulunc eyle- (138a08)

ḳurūḥ eyle- (138a07)

ledġ eyle- (274a12)

luʿūḳ eyle- (091b01)

mażmaża eyle- (103a17), (157b05)

menʿ eyle- (041a07), (117b18), (120b16), (147a03), (149b13)

muʿāleca eyle- (197a11)

muẓaṭṭar eyle- (367b09)

mübāderet eyle- (221b01)

mülāyim eyle- (263b13)

nābīnā eyle- (115b14)

nefʿ eyle- (139b01)

nehy eyle- (193b06), (298b16)

nevm eyle- (144a05)

nüzūl eyle- (148b15)

pāk eyle- (115b11)

perhīz eyle- (396a05)

peydā eyle- (084a03)

raḳīḳ eyle- (073b13)

raṭb eyle- (138a08)

ṣāf eyle- (087b09), (090a02)

ṣaḳīl eyle- (145a12)

sālim eyle- (228b08)

saʿūṭ eyle- (351b13)

sekte eyle- (115b15)

selb eyle- (123b12)

serḫoş eyle- (104a07)

setr eyle- (064b03)

şıyānet eyle- (157a09)

sill eyle- (138a06), (138a08)

şuʿūd eyle- (185b09)

süded eyle- (111a11)

şāf eyle- (205a08)

şürūʿ eyle- (029b18), (277b08), (277b10)

taġayyür eyle- (019a11)

taḥlīl eyle- (017a05), (135a18)

taḥrīk eyle- (121a09), (130b15), (287b03)

taḳlīl-i dem eyle- (265b18)

taʿaffün eyle- (285b11)

taʿarruż eyle- (047a15)

taʿdīl-i mizāc eyle- (181a12)

tażyīḳ eyle- (120b16)

tebevvül eyle- (219a13)

tebrīd eyle- (072b09)

tecāvüz eyle- (294b13)

tekşīr-i dem eyle- (262a10)

telyīn eyle- (195a01)

teʾşīr eyle- (040b12) (272a04)

terk eyle- (225b08)

teşḫīş eyle- (075b08), (275a04)

tevellüd eyle- (207b13)

tevzīʿ eyle- (054a13)

ṭılā eyle- (085a11), (097b09), (210b06)

vażʿ eyle- (005a02), (007b17), (170b04), (174a07), (201a10), (226b18)

vely eyle- (064b04)

yaḳı eyle- (083b08), (093b05)

żamm eyle- (214a19)

żaʿif eyle- (123b11)

zāʾil eyle- (035b18), (148a16)

żarar eyle- (234b14), (292a06), (397b06), (397b15)

żımād eyle- (085a12)

1. 3. 1. 3. Kıl- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler

āb-zen ḳılın- (075b11), (098a01)

bārid ḳıl- (038b18), (194b03)

defʿ ḳıl- (015b11), (254b17), (381a03), (394a14)

devā ḳılın- (253b04)

esved ḳıl- (383b03)

fā'ide ḳıl- (331b04), (343b11), (376b14)

fāsid ḳıl- (017b07)

ḫūb ḳıl- (311b19)

ictināb ḳıl- (048b11)

idrār ḳıl- (096b18), (102a13), (108a15)

iḫrāc ḳıl- (106a11), (161a01)

iʿṭā ḳıl- (336a04)

ishāl ḳıl- (089a04)

istifrāġ ḳıl- (247b18), (251b14)

istifrāġ-ı ṣafrā ḳıl- (165a01)

istiʿmāl ḳıl- (193b01), (326b04), (357b11)

izāle ḳıl- (147b12), (329a05)

ḳaṭʿ ḳıl- (107b09)

ḳavī ḳıl- (082b10), (089b15), (108b02), (190a17), (206a12), (371a19)

ḳavī ḳılın- (193b09)

muḥkem ḳıl- (078b16)

muḥtelifü'l-vażʿ ḳıl- (073b16)

muʿaṭṭar ḳıl- (036b04)

mümtelī ḳıl- (048b03)

müneḳḳī ḳıl- (368b14)

müsāvī ḳıl- (110b07)

müstaʿidd ḳıl- (016b02), (046a13)

müteferrī ḳıl- (272a18)

müteḥaffīf ḳılın- (151b05)

müteheyyi' ḳıl- (015b04)

naṭūl ḳıl- (206a16)

naṭūl ḳılın- (117a04)

ʿilācı ḳılın- (190a19)

pāk ḳıl- (322b17)

raḳīḳ ḳıl- (017b07)

rāyiḥa-ı ḫabīṯe ḳıl- (154b13)

ṣāf ḳıl- (097a11), (108b19)

sakin ḳıl- (088a08), (101b06), (210a07)

sālim ḳıl- (038a03)

saʿūṭ ḳılın- (117a16)

taḥlīl ḳıl- (103a01), (341b01)

taḥrīk-i mevādd ḳıl- (298b08)

taḳṭīr ḳılın- (165a09)

taḳvīyet ḳılın- (234b15)

taʿaṭṭus ḳıl- (271b10)

taʿdīl-i mizāc ḳılın- (266b12)
tebdīl ḳılın- (279a18)
tebrīd ḳıl- (330b05)

tekhīl ḳılın- (147b14), (151b18)
teḳıye ḳıl- (335a12), (345b06)

telyīn ḳıl- (281a10)

telyīn ḳılın- (165b17)

teskīn ḳıl- (329b19), (366b03)
tesmīn ḳıl- (269b17)

tesvīd ḳı- (261a12)
ṭamṣ ḳıl- (358b01)

ṭılā ḳılın- (272a09)
yābis ḳıl- (034b14)

yaḳı ḳılın- (079b09), (081a09), (098a07)

żaʿīf ḳıl- (192a12)
zāʾil ḳıl- (094a13), (106a05), (143b03), (190a18), (323b03), (344a12)

żımād ḳılın- (253a11), (274a13)

1. 3. 1. 4. Ol- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler

ʿabūsu'l-vech ol- (126a02)

ʿacn ol- (344b07), (347a10), (347a19), (359a04), (368a10), (363b10)
ʿacn olun- (340a07), (340a11), (340b01), (340b14), (341a03), (341a07), (341a12), (341a15), (341b15), (341b19), (342a14), (342b06), (347a02), (347b17), (359a13), (379a09), (379b16), (381b17), (384a11), (390b04)

aç ol- (050a08)

aġır ol- (119a17)

aġrı ol- (106b07)

aḥcār ol- (022a04)

aḫlāṭ-ı lezce-i sevdāviyye ol- (170a13)

aḫlāṭ-ı ṣāliḥa ol- (027b08)

aḫlāṭın-ı müteʿaffin ol- (276a05)

aḥmer ol- (217a19), (252a14), (257a18), (278b12)

aḳrāṣ ol- (344b07)

aḳrāṣ olun- (260b01), (341b11), (344b02), (344b10), (344b16), (345a02), (345a15), (346b10), (346b14), (348a05)

aḳvā ol- (110a04)

ʿalīl-i mesmūm ol- (271b11)

ʿamīḳ ol- (161a01)

ʿāmm ol- (251a08)

ʿaraḳ ol- (037b08)

ʿaraż ol- (017b06)

ʿārıż ol- (045a02), (047a09), (089a05), (098b18), (120a03), (121b04), (122b18), (123a02), (134b15), (135a08), (135a09), (136b06), (136b13), (137a06), (138b12), (140b17), (142b17), (143a01), (143a07), (164b03), (176a15), (180a15), (188a06), (189b03), (204b10), (211a09), (215a02), (233a19), (238b16), (241a19), (243b13), (246a17), (247a07), (260a16), (268a04), (287b16), (351b01)

ʿaṣabī ol- (159b08)

aṣfer ol- (126a02), (168a11)

ʿasīr ol- (134b19)

aşḳar ol- (156a08)

ʿatīḳa ol- (376b04)

ʿaṭaş ol- (168a13), (224a11), (288b10)

ʿaṭs olun- (368a07)

balġam ol- (012b12), (014a16), (082b06)

balġam-ı māliḥ ol- (138a06), (288a07)

balġamī ol- (160b08), (192b10), (215b01), (220b08), (235b15), (236a15), (242a13), (251a02)

bāliġ ol- (228b17)

bārid ol- (023a07), (033a02), (033a04), (037a10), (093a17), (113a16), (159a03), (159a05), (159a09), (159b09), (166b02), (167a04), (172a19), (183b18), (188b01), (224b13), (241b17), (244a04), (252b17)

bāṭıl ol- (198a02)

bed ol- (019b04)

behaḳ ol- (100b10)

bell ol- (200a19), (337a18), (338a07), (370b08), (387a07), (391b17), (391b18)

bell olun- (333a02), (335b17), (341b10), (356b13), (371b08), (375a16)

bend ol- 023b19)

berāz ol- (069a11)

berīd olun- (273a05)

beşreler ol- (155b02)

beyāż levn ol- (262a15)

beyāż ol- (132b04), (204a01), (212b19), (376b17)

bīrūn ol- (041a07)

buḥrān ol- (299b17), (299b18), (303a11)

buḫūr olun- (082a19), (272b15), (272b19), (273a15)

būraḳī ol- (023a12)

burūdet ol- (231b08), (259a08)

büzürg ol- (224b11)

cāmid ol- (164a08)

cārī ol- (146b15), (155a07), (194a19)

cenīn-i kebīr ol- (233b02)

cerāḥat ol- (043a08), (135a05), (153b18)

cimāʿ olun- (240a17), (313b08)

cüllāb ol- (215a12)

cüllāb olun- (396b17)

çıban ol- (236b14), (245a11)

dāfiʿ ol- (095b10)

daḳḳ ol- (172a15), (178b12), (219b14), (353b05), (370b19), (371a10), (376a10), (381b09), (388a10), (388b14)

daḳḳ olun- (182a14), (320a09), (327b19), (357b11), (372a10), (383b19), (384a10), (391b10)

ḍarb olun- (174b13), (222a01)

defʿ ol- (043a15), (044a15), (047a18), (115b16), (172a11), (174b08), (325a18), (357b19)

defʿ olun- (174b12)

defʿ-i ishāl ol- (299a18)

delk olun- (146a07), (244b02), (262a18), (395b04)

dem ol- (027b17)

demevī ol- (160b12), (192a04), (215a11)

demevīü'l-mizāc ol- (047b01)

demeviyye ol- (283a15)

devā ol- (091b13), (109b07), (200a10), (224a02), (363b16), (392a12)

devā olun- (206a11), (222b19), (232b01)

ḍımād olun- (159a19), (189a06), (215b01), (255a04), (255a07),

(260b11), (274a17), (274b04), (356a18), (356b04)

ḍīḳu'n-nefes ol- (171a19)

dūd ol- (158a04), (164a01)

dumūʿ ol- (145b13)

dübeyle ol- (220b03)

ebyażu'l-levn ol- (287b03), (287b04)

ekḥāl olun- (078a15), (096a06), (147a14)

ekl olun- (034b05), (075a15), (076a05), (082a12), (092b04), (093b15), (096a19), (098b17), (104a06), (172b02), (188b18), (194b10), (200b18), (270a02), (342a17)

ekşi ol- (200a12)

emles ol- (132b04)

erkec ol- (316b09)

eryāḥ ol- (164b10)

esbāb-ı evrām-ı mefāṣıl ol- (024b01)

esved ol- (160b15), (176b11), (257a19), (292b04)

esved-i levn ol- (255b12)

eşedd ol- (297a13)

eşribe ol- (245a01)

evcāʿ-ı ṣaʿba ol- (118b10)

ezilmiş ol- (280b08)

fānī ol- (034a06), (034a07)

faṣd olun- (041b15), (047b11), (048b04), (049b19), (125b16), (144b07), (173b07), (180a19), (215b10), (245a01), (249a05), (249a06), (258b02), (275b09), (280b09), (282a17)

fāsid ol- (019b14)

fāsid ol- (036b10), (119b19), (120a01), (185b09), (197b12), (208a14), (270a11), (275a01)

felc ol- (131b12), (132a06)

ferbih ol- (270a03)

fesḫ ol- (028b06)

fetīle olun- (075b14)

fitīl olun- (205b03)

ġalīẓ ol- (048b02), (079a05), (132b03), (143a09), (144b13), (151b15), (251a19), (257a09), (287b15), (299b17)

ġalīẓ-i hażm ol- (183a05)

ġaly ol- (164b08), (171a04), (174a06), (174b08), (195b12), (200a07), (201b11), (202a08), (203a04),

(203a14), (203a15), (213a12), (263b10), (267b08), (285a10), (288b07), (328b18), (335a06), (335b04), (338b05), (339a04), (360a14), (363a16), (363a19), (365b04), (371b10), (372a12), (372a15), (388a09)

ġaly olun- (159a13), (203b06), (207a05), (211b12), (215b06), (227a07), (230a06), (237b09), (237b12), (263b11), (278b15), (281b05), (288b09), (289a04), (328a01), (329a13), (329a18), (331a14), (331a18), (333a07), (333a15), (336a02), (336b11), (338a15), (366a06), (366b12), (366b15), (371b09), (371b14), (373a04), (373a08), (373b11), (374b18), (375a17), (375b01), (389a08), (389b04), (393b12)

ġarġara olun- (172b08), (352b07)

ġaşy ol- (366b08)

gebe ol- (077b14), (234b05)

geñişin ol- (274b10)

ġıdā ol- (268b05)

ġırs ol- (166a14)

ġusl olun- (318b05), (393a14), (393b07)

ḥabb olun- (339b07)

ḥabblar ol- (339a17)

ḥabblar olun- (342a10)

ḥacāmat olun- (141a18)

ḥader ol- (132a05)

ḥādes ol- (175a16), (175a17)

ḥādiṣ ol-

ḥādiṣ ol- (019b08), (019b09), (106a19), (116a19), (116b01), (118b13), (121a08), (121b05), (121b06), (122b19), (125b04), (139b14), (141b05), (141b18), (143a02), (143a04), (143b16), (145b14), (147a15), (176b05), (195a05), (207a02), (213b13), (215a02), (351b04), (378b16)

ḫalāṣ ol- (043b06), (078b04), (127b10), (133a07), (133a12), (133a13), (134a03), (174b18), (186b05), (187a09), (196b06), (235b03), (239b18), (267b10), (268a03), (274b02), (287b06), (293b05), (304b08), (361a02), (360b17), (361a07), (392a05), (393b07), (394a04), (394b01), (395b08), (392b16), (395b09),

ḫalāż ol- (130a08)

ḫalṭ ol- (372a14)

ḫalṭ olun- (130b03), (142a11), (188a19), (188b07), (265a18), (270b06), (350a01)

ḫām ol- (047a19)

ḫāmıż ol- (163b01)

ḥarāret ol- (101b05), (145a01), (159b14), (223a18), (388b08)

ḥarāret-i şedīde ol- (288a19)

ḥarḳ-ı nār ol- (135a05)

ḥārr ol- (022a17), (097b11), (102b10), (103b09), (126b18), (140b19), (141b08), (159a04), (159b01), (166b01), (170a01), (176b11), (187b16), (188b06), (220b12), (229b18), (241b17), (241b19), (249b13), (252b17), (313a18)

ḥaşāt ol- (094b13)

ḥaşāt-ı mūriş ol- (217b07)

ḥāşıl ol- (019a18), (023b07), 023b19), (071a06), (075b05), (076a09), (082a02), (103a11), (135a17), (140b04), (151a09), (162a06), (190b09), (207b11), (208a02), (214a12), (225b07), (226a02), (228b18)

ḥażm ol- (012a19), (039a07), (086a11)

helāk ol- (021a15), (120a06), (211a07), (267b09), (273b08), (273b09), (273b10), (273b11), (274b19), (275a05), (290a13), (294b06)

ḫılṭ ol- (285b09)

ḫılṭ-ı müteʿaffin ol- (159b15)

ḥikke ol- (229a07)

hindība māʾi ol- (200a19)

ḥiss ol- (028b02)

ḥiss olun- (033b09), (129b14), (135b11), (165b08), (170a12), (178a01), (190a12), (191a05), (216a11), (220a17), (253a01)

ḥubūb ol- (214a07), (340a12)

ḥubūb olun- (339b11), (340b14), (340a01), (340b14), (340b18), (341a03), (341a07), (341a12), (341a15), (341a19), (341b15), (342a14), (342b06), (342b10), (343b04), (392a04), (393a11), (394b12)

ḥuḳne olun- (077a04), (083b01), (084a02), (100b14), (203a18), (241a14), (241a08), (361b05)

ḥulv ol- (157a14), (372b11)

ḥummā-ı ġıbb-ı ġayrı-ı ḫāliṣ ol- (291a06)

ḥummā-ı ʿafin ol- (280b02)

ḥummāʾ-i yevmiyye ol- (164a06)

ḥummā-yı ḥārre ol- (233b12)

ḥumret ol- (145a01), (241b19)

ḥumret-i ṣāliḥa ol- (281b04)

ḥunāḳ ol- (107a06), (169a17)

ḫuşk ol- (024a05)

ḫuşk olun- (230a03)

ḫuşūnet ol- (102b04)

ḥüsn ol- (265b17)

hüzāl ol- (268b13)

ınçḳırıḳ ol- (232a09)

ıṣlāḥ olun- (267a03)

ıssıcaḳ ol- (122b02)

ıṭlāḳ olun- (191b18), (235a12)

idḫāl olun- (077a04), (077b16), (156b11), (167b11), (167b13), (223a07), (361a06), (368a03)

iḥmirār ol- (225a11)

iḥticām olun- (239b12)

iḥtiḳān olun- (077a05), (089a01), (094b12), (235a10), (260a17), (271b08), (361a19), (361b17)

iḫtilāṭ-ı ʿaḳl ol- (119a16)

iktiḥāl olun- (075a15), (141b16), (376a05), (376b03), (376b13), (394b15)

ʿilāc ol- (026b04), (153b04), (158b12), (162a07), (164b07), (169b17), (170a02), (171a17), (178b06), (188b09), (188b14), (201a04), (203a18), (227a19), (229b04)

ʿilāc olun- (145b01), (178b07), (201a03), (211a07), (222b16), (227a05), (232a19), (232b08), (235b13), (238a12), (246b05), (273b16), (273b18), (292b01), (294a14), (294a15)

ilḥāḳ olun- (106a12), (329a13)

iltihāb ol- (160b14)

imsāk olun- (171a09), (172a16)

imtilāʾ-i demevī ol- (171b01)

ʿineb-i cedīd ol- (226b16)

inzārsız ol- (300b02)

ishāl ol- (136b14)

ishāl olun- (252a11)

isḳā olun- (193a13), (204a12), (209a17), (249b03), (347b02)

istidlāl olun- (026a06), (030a06), (192a04), (294a04), (302a08)

istifrāġ olun- (146b04), (186a12), (249a08), (262a11), (266b11), (278a12), (288b03)

istifrāġ-ı faṣd olun- (258b03)

istifrāġ-ı sevdā olun- (245a19)

istiḫmā ol- (217b13)

istiḫmā olun- (393a06)

istiḫrāc ol- (371b05)

isti'māl ol- (117a10)

isti'māl olun- (042a07), (072b16), (078b17), (078b18), (079a04), (085b04), (085b16), (086b17), (088a14), (090b05), (090b09), (092b18), (095a13), (095b16), (097a13), (115b03), (132a10), (132a11), (136a09), (151b06), (160b02), (184b08), (185a08), (186a14), (186b07), (187b04), (188b05), (189b11), (191a09), (193b17), (195a10), (197a02), (200a05), (200b10), (201b09), (205a15), (210a19), (239a07), (245a07), (249b08), (260b04), (263a09), (264b17), (270b07), (281a15), (306a12), (312b07), (312b11), (315b07), (316b02), (316b12), (316b19), (317a05), (318a08), (318b09), (321b08), (322a05), (324a11), (326b10), (327a10), (327b16), (331b17), (332a15), (332b09), (335b18), (336a08), (336b05), (337b18), (339b13), (348a12) (349a07), (349a19), (349b03), (349b06), (349b13), (349b16), (350a02), (350a14), (350a18), (350b01), (350b02), (350b05), (350b09), (350b13), (350b16), (353b12), (353b14), (363a13), (363a17), (363b15), (363b19), (364a07), (364a10), (364a17), (365a16), (365b10), (366a11), (368b09), (369a07), (369a10), (369b03), (370a01), (370a08), (371b19), (372a19), (376b05), (376b07), (377b19), (378a10), (378a12), (378b14), (378b15), (378b19), (379b09), (380a13), (380b09), (380a18), (380a19), (380b02), (381b05), (381b13), (382a11), (382b07), (384a05), (384b12), (385a15), (388b15), (389a11), (391a01), (392a17), (393a11)

işrāb ol- (168b09)

işrāb, işrābe olun- (152b01), (196b05), (203a02), (204a02), (205a04), (209a13), (213a12), (213b05), (213b07), (216a02), (219b16), (222a05), (235a11), (260a12), (267b08), (280a19)

iṭfā olun- (217b13)

iṭʿām olun- (244a19), (258a07)

iżāfe ol- (185a05), (188b13), (193a16), (216a14), (388b04)

iżāfe olun- (326a05), (326a07)

ḳabuḳlanmış ol- (327a07)

ḳabż ol- (119b10), (190a17)

ḳaml ol- (012b18)

ḳara ol- (147b10)

ḳarḥa ol- (148a02), (219a14), (222a15), (257b07)

ḳarḥalar ol- (162b08)

ḳatı ḳızıl ol- (119a15)

ḳavī ol- (044a13), (173a01), (208b04), (208b16), (225b11)

ḳaviyye ol- (208b03), (208b04)

ḳavrulmuş ol- (157b10)

ḳayʾ olun- (046b16), (214a08), (245b01)

keşīf ol- (018b10)

keyy olun- (245a06)

ḳırmızı ol- (032a10)

ḳızıl ol- (132a09), (290a02)

kibrīti ol- (023a12)

kimād olun- (211b11)

ḳorḳaḳ ol- (126a03)

köpüklü ol- (129b09)

kuḥl ol- (078a16)

kuḥl olun- (078b15), (082a07), (089b16), (147b10), (152b17)

ḳulunc ol- (047b09), (101a19), (341b01)

ḳurş olun- (201b09)

ḳurşlar olun- (314a04), (345a06), (345a19), (345b09), (345b12), (346a09), (346a16), (346b01), (347a06), (395a18)

ḳurūḥ-ı raḥm ol- (236b14)

ḳuvvet-i nefsānī ol- (021a06)

küdūret ol- (019b06)

lāġar ol- (044a11), (246b12)

laḥm ol- (208a04)

laḳve ol- (131b12)

laṭīf ol- (180b02)

leff ol- (167b10)

lems olun- (207b08)

leyyin ol- (029b16), (039a06), (193b05)

lezc ol- (044a02), (242b07)

leẕẕet ol- (168a12)

luʿūḳ olun- (091b09), (102b17), (104a14), (171a16), (388b09)

mādde-i aḥmer ol- (176a02)

mādde-i verem ol- (028b08)

maġāk ol- (055b19)

maġṣ ol- (202a01)

maġsūl olun- (379b13)

maḫlūṭ ol- (031b02), (240b09)

maḫnūḳ ol- (275a06)

maḥrūru'l-mizāc ol- (112a10), (246a11)

māliḥ ol- (028a04), (101b18), (138a04), (211a04)

maʿcūn ol- (165a19), (307a01), (312a14), (319a18), (376a15)

maʿcūn olun- (205a18), (223b19), (316b01), (317b16), (318a02), (318a05), (318a11), (318b16), (319a06), (320a02), (320b17), (322b12), (322b19), (323b09), (325a06), (325b02), (325b05), (325b11), (325b16), (326a01), (395a13)

māʾ-i ḥulv ol- (165a18), (250a06)

māʾ-i ḳaranfil ol- (189a06)

māʾ-i tesḳī olun- (174b17)

māʾil-i humret ol- (030b16)

marīż ol- (041b05)

maṣṣ olun- (275a17)

maṭbūḫ ol- (114b16), (250a02), (326b09), (397a01), (397b07)

maṭbūḫ olun- (223b11), (230a11)

mażāyıḳa ol- (170a11), (217a12)

mażīḳ ol- (223b02)

mażmaża olun- (075a16), (086a02), (157b14), (158b04), (159b05), (347b18), (353a19), (353b08)

meblūl ol- (177a13), (209a12)

meblūl olun- (200b04), (200b05)

meḍāḳ ol- (147b04)

meflūc ol- (133a14)

meftūḥ ol- (220a05)

meldūġ ol- (212b16)

melfūf olun- (211b11)

memzūc ol- (295b17)

menḳūʿ ol- (086a04)

menʿ olun- (117a02)

merbūṭ ol- (235a15)

merhem ol- (177a18), (384b05)

merhem olun- (088b09), (105b12), (252a05), (263a10), (386a01)

merhem-i ḫāliṣ ol- (393a18)

merşūş olun- (272b03)

mesh olun- (178b10)

mevādd-ı maḫfī ol- (127b19)

mevṣūl ol- (194a17)

mezc ol- (360a10), (370a15)

mezc olun- (223a13), (264b01), (388b11), (389a16)

mezrūʿu'n-nevāt ol- (323a12)

misvāk olun- (354a04)

mişraṭ ol- (183a17)

muġallī ol- (244b19), (249b07), (261a17)

muġallī olun- (205b06)

muġaṭṭī ol- (271a19)

muġāyir ol- (027b08), (214b18)

muġlāb ol- (111b02)

muḫālaṭ ol- (251a09)

muḫalaṭa ol- (251a02)

muḫalleṣ ol- (216a07)

muḥallil-i vecaʿ ol- (025a16)

muḥammaṣ ol- (200a16), (200a17), (200b12), (201b07), (364a16)

muḥammaṣ olun- (388b06)

muḥarriḳ ol- (019a08)

muḥraḳ ol- (157b09), (368a15)

muḥriḳ ol- (089a04), (097b15), (104a15)

muḥtebes(e) ol- (033a12), (137b05), (141a09), (243a05), (246a09)

muḫteliṭ ol- (182a10), (220b03)

muḥteniḳ ol- (021a17), (023b04)

muḫteriḳ ol- (161a07)

muḳaşşer ol- (269b08), (370b09), (375b07), (382b10)

muḳaşşer olun- (323b18)

muḳayyiḥ ol- (220b03)

mūlim ol- (097b14), (251a04)

munḳabıż ol- (019a09), (036b07)

munḳaṭıʿ ol- (168a18)

munṣabb ol- (050b09)

munṭafī olun- (347b14)

muʿālece olun- (196a11), (232b11), (239a09)

muʿaṭṭar ol- (259b15)

muʿayyen ol- (330a04), (330a10), (330a19), (069a06)

muʾdī ol- (130a12)

muʿtedil ol- (011a11), (019a13), (020a11), (020b18), (022b15), (026b08), (038a07), (038a09), (095b09), (097a12), (253b01)

musaḫḫin ol- (020b18)

muttaşıl ol- (055b04), (060b19), (061a09), (062a10), (062a12), (062a15)

muṭayyeb ol- (185a08)

muṭbiḳa ol- (291b11)

mūy-ı münbit ol- (262b10)

mużāf ol- (214a04)

mużırr ol- (017b11)

mużṭarr ol- (359b12)

mübaḫḫir ol- (140b19)

müberriz ol- (186a07), (219b03)

müberriz olun- (223b11)

mübezzer ol- (184b01), (200b15), (205a02)

mübtelā ol- (009a09), (047b09), (196b08), (229b12), (253b03), (258a16), (365a02), (273a17), (392b12)

müfsid ol- (131b15), (264b14)

mühlik ol- (021b09)

mükevvin ol- (225a08)

müleyyen ol- (337a13)

müleyyin ol- (252a04)

mülteḥim ol- (064b08)

mülteşiḳ ol- (013a04)

mümellaḥ ol- (183b19), (185b18), (226a10)

mümtelī ol- (251b13)

münbit ol- (238a07), (262a03)

münebbit ol- (262a05)

müneḳḳā ol- (285a08), (293a03)

müneşşif olun- (391b19)

münfecir ol- (028b07)

münfetiḥ ol- (209a05)

münḥaṭṭ ol- (195b19), (288a05)

münhażim ol- (208b02)

münḳabıż ol- (067b03)

münḳalib ol- (212b12)

münḳaṭıʿ ol- (225b08), (298b03)

münkesir ol- (296a03)

münʿaḳid ol- (182a11)

münsedd ol- (120a06), (233a13)

münseliḫ ol- (262a13), (262b05), (266b18)

müntaḳil ol- (175b04), (247a10)

müntehil olun- (349b05)

münteḳıla ol- (298b05)

münteşir ol- (047b05), (060a13), (061a11), (154a13), (208a01), (213a01), (213a18), (217a06), (268a07)

münẓamm ol- (238b15)

münẕir ol- (121a05)

müʾeddī ol- (022a09)

mürekkeb ol- (288b04)

mürr ol- (168a11)

müsāvī ol- (072b17), (110a06), (387a04)

müsevved ol- (252a14)

müshil ol- (260a10), (337a15)

müsteḫīl ol- (013b09), (013b10), (195a03), (285b18)

müsterḫī ol- (220b10), (234b09)

müşeddid ol- (034a02)

müşevveş ol- (198a02)

müşk-i maḫlūṭ ol- (239b10)

müştedd ol- (033a09), (113b14), (144a09), (166b17), (179a06), (217a05), (235b14), (284b09), (300a12)

müştedd olun- (144a09)

müşterekü'n-nefʿ ol- (213b15)

mütedehhin olun- (257b19)

mütefeccir ol- (018b09), (047b03)

müteferriḳ ol- (056b16), (058a05), (060a04), (061a13), (061a15), (061a16), (062b11), (063a09), (063a10), (063b01)

müteġayyir ol- (020a01), (027a05), (032a17), (046b04), (050b13), (215a08), (238b14), (293a15)

müteḥaccir ol- (192a06), (192a10), (249a09)

müteḥallil ol- (121a08), (168a15), (175b05), (298b03)

müteḥammil ol- (232b19), (300a17)

müteḥarrik ol- (162b07), (287b03)

müteḳayyiḥ olun- (253a15)
mütemekkin ol- (257a17)

mütemevvic ol- (165b14)

müteʿaffin ol- (019b13), (017b04), (027b09), (088a19), (143b09), (160a01) (160a18), (257a02), (258a13), (277a08), (277a10), (277a11), (283a07), (283a08), (283a09), (285b07), (285b13), (291b03), (291b14), (313b07)

müteʿaffin olun- (307b10)

müteʿallil ol- (181b09)

müteʿarrıḳ ol- (214a11)

müteʿaẕẕir ol- (033a17)

müteʾeṣṣir ol- (027a12)

müteʾeẕẕi ol- (027b10)

mütesāvī ol- (011a12), (260a18), (297a12), (376a18)

mütevātir ol- (029b04), (029b05), (117b19)
mütevellid ol- (165b08), (204a15), (204b10), (227b17), (268b07)
mütezeccir ol- (356b12)

müttesiʿ ol- (244b07)

müvellid ol- (212b11)

müyesser ol- (179a12), (210b19)

müẕevvib ol- (184a07)

müzliḳa ol- (234b16)

müzmin ol-, müzmine ol- (076b01), (115b14), (172a19), (256b15), (376b04)

müzmine-i ḫabiṯe ol- (307a11)

nabż-ı iʿẓam ol- (291a19)

nāfiʿ ol- (094b06), (137b13), (147b14), (160b03), (359b16)

naḫīf ol- (215a10)

nāʿim ol- (228a16)

nār ol- (158a02)

nārī ol- (290a02)

nāsūr ol- (219b19)

nāṣif ol- (192b17), (214a16)

naṭūl ol- (207a04)

naṭūl olun- (075b19), (077a09), (091b13), (249b13), (249b16), (262a08), (281a04), (360a15), (360b04)

nażc ol- (190a09)

nażīf ol- (241a06), (265b17)
nażīf-i ġusl olun- (258a05)

nāzil ol- (060a18), (063a03), (067b06), (186b01)

nāzil ol- (143a04), (178b02)

necāt ol- (205a05)

nefḫ olun- (271b11)

nemnāk ol- (073a06)

neşf ol- (346a05), (392a16)

nevbet ol- (297a19), (297b01)

nezle ol- (138a05), (138b09)

niḳrīs ol- (247a17)

pāk ol- (022a04), (160a03), (185a07), (360b07)

perde ol- (142b19), (155a08)

perhīz ol- (165b03)

peydā ol- (017b04)

puḫte ol- (069b07)

rabṭ ol- (257a02)

rabṭ olun- (230b06), (273a05), (273a05), (331b15)

rāciʿ ol- (293a19)

raḳīḳ ol- (043b05), (132b04), (149a11)

raṭb ol- (019b04), (020b02), (044b16), (167b13), (334a17), (337a08), (357b17)

rāyiḥa ol- (073a17)

refīʿ ol- (167b10), (215a09)

remed ol- (140b10)

rīḥī ol- (018a11), (159a18), (166a18), (166b08), (242b01)

ruʿāf ol- (284b18), (287b06)

ruṭūbet ol- (116a01), (163a09)

ṣāf ol- (031b06), (164b08), (186b07), (200a19), (211b02), (214a03), (221a16), (221b15), (233b09), (281a15), (292a13), (388b06)

ṣaf olun- (292b16), (292b17), (329b03)

ṣaff ol- (334b09), (334b19), (335b04), (336a13), (336b11), (337a13), (337a18), (337b15), (338b05), (363a19), (371b13), (373a18), (373b09), (389a08), (393b12), (396b17)

ṣaff olun- (209b10), (328b17), (330a17), (331a18), (332b04), (332b08), (332b13), (332b18), (336a02), (336a14), (336b12), (337b09), (361b19), (366a02),

(366a15), (367a05), (375a16), (391a05)

ṣafrā ol- (014a16), (048a19), (105a01), (126b12), (176a03), (299b09)

ṣaġīr ol- (215a10)

saḥc ol- (199b17)

saḥcsız ol- (198b17)

saḫḳ ol- (172a15), (178b12), (178b14), (230a05), (261a15), (353b05), (370b19), (371a10), (376a10), (381b09), (388a10), (388b14), (348a10)

saḫḳ olun- (261b18), (319a05), (319a18), (325b14), (328a15), (363b18), (375b13), (376b02), (391b17)

sāḳıṭ ol- (144a15), (179a07), (255b10), (267b01), (288a10), (301a13)

ṣaḳīl ol- (106b01), (225a11), (292b04)
sākin ol- (018a03), (040b15), (047b08), (053a04), (114b15), (114b17), (117a14), (117b18), (156b13), (166b06), (189b12), (183a02), (183b02), (186b10), (227b03), (235b02), (241a16), (276b12)

saḳy olun- (171a04), (249b06), (249b10)

ṣalābet-i ḥumūżet ol- (168a13)

ṣāliḥ ol- (101b14)

saʿālī ol- (290a19)

ṣaʿb-ı ḥunnāḳ ol- (169a16)

saʿūṭ olun- (351a11), (351a13), (351a15), (351a17), (351b09), (352a03), (352a07)

ṣarı ol- (028a15), (132a09)

sebeb-i maraż ol- (017b05)

sedd ol- (164a01), (237b14)

sefīd ol- (032a09), (082b03), (090b07)

sefūf olun- (081a05), (203b04), (203b08)

seher ol- (284b12)

ṣeḫīn ol- (292b04)

sekte ol- (132a02)

semīz ol- (011b13), (215a10), (217b04)

ṣemm ol- (305a11)

serīʿü'l-münhażım ol- (183a03)

sevdāvī ol- (130b01), (160b15), (171a01), (247b09), (252b11)

ṣıḳlet ol- (115b17)

sivilciler ol- (194a05)

siyāh ol- (031b10), (082b03), (090b07), (119b13)
şoyulmuş ol- (325a05)

ṣudāʿ ol- (287b19)
ṣudāʿ-ı müṣaḳḳil ol- (017b06)

ṣulb ol- (029b08)

suʿāl ol- (087b14), (172b14), (388b12)

suʾāl olun- (292a18), (301b07)

suʿūṭ olun- (368a15)

südde ol- (104a01), (125b05), (190b14), (190b17), (191a05), (212b19), (213a01)

südde olun- (190b15)
südediyye ol- (276a18)

sükker-i mużāf ol- (209a13)

sümüklü ol- (130a14)

sürḫ ol- (027b18), (032a08), (033a02), (082b03)

süst ol- (019b05)

şāflar olun- (364a05), (380a18)

şaḳḳ ol- (156a05)

şarāb olun- (209b10)

şarāb-ı verd ol- (188b11)

şāyiʿ ol- (023a04)

şeb-kūr ol- (317a04)

şedīd(e) ol- (018b03), (156a06), (198b12), (220b07)

şedīdü'l-müntin ol- (031b11)

şemm olun- (095b19)

şerbet ol- (111b03), (329b09)

şifā ol- (187a08)

şiḳāḳ ol- (205b16)

şiş ol- (079b11)

şişegen ol- (123a03)

şiyāflar olun- (379a16), (381b09)

şürb olun- (172b13), (223a05), (223a11), (347b19), (366a07), (366b02), (389b12), (394b17), (397b07)

taġallī ol- (215a12)

taġaṭṭī olun- (218a11)

taġayyür ol- (262b17)

taġlīẓ olun- (139a06)

taḥmīl olun- (228b11), (342a03)

taḳaṭṭur olun- (373b04)

taḳṭīr olun- (142b13), (152b14), (154b05), (164b08), (166b02), (166b05), (167b03), (167b04),

(229b14), (351a07), (368a19), (374a08)

taḳviyet olun- (151b06), (151b07), (165b17)

taʿcīn ol- (370a13)

taʿcīn olun- (264a19), (342b19), (378a05)

taʿdīl olun- (139a06)

taʿdīl-i mizāc ol- (151b02)

taʿdīl-i mizāc olun- (225b17), (262a07)

tarṭīb olun- (151b02)

taṣaffī ol- (214a10)

taṣvīl olun- (384a03)

taṭbīḫ ol- (392a08)

taṭbīḫ olun- (332b13), (365b03)

taṭyīb-i nefes olun- (279a14)

tāze ol- (159a16)

tebdīl olun- (383b10)

tebḫīr olun- (272a18), (272a19), (273a12)

teblīl ol- (323a06)

teblīl olun- (321a14)

tebrīd olun- (309a08)

teclīs olun- (370a05), (293a11)

tedāḫül ol- (200a04)

tedāḫül olun- (167a17)

tedāḫül olun- (358a05), (368a08)

teddaḳ olun- (356b14)

tedḫīl olun- (223a09)

tedhīn ol- (168b15)

tedhīn olun- (181a10), (225b13), (229b11), (229b13), (229b19), (244b01), (244b02), (261a10), (261a17), (281a06)

teflīl olun- (216a15)

teftīḥ ol- (253b06)

teftīḥ olun- (192a07)

teftīl ol- (169b09)

tekḫīl olun- (145a19)

tekḫīl olun- (149b04), (149b05), (151b17), (152a09), (152b12), (379b04), (380a08), (380b14), (380a09), (380a14), (380b03), (381a04), (381b15), (382a07), (382a10), (383b06)

tekmīd olun- (242b02),

teleyyüs olun- (317b09)

telvīṯ ol- (170a04)

telvīş olun- (230b03), (241a15), (367b13), (369b15)

telyīn olun- (145a04)

temlīḥ olun- (271b18)

tenaḳḳul olun- (094a13)

tenāvül olun- (205a08), (214a07), (218b06), (245b05), (349b09), (396a06)

tenehhül ol- (349a15)

tenfīḫ olun- (367b03)

tenḥil ol- (143a15)

tenḳıye ol- (176b18)

tenḳıye olun- (047b17), (180b03), (186a11)

tenşīf ol- (272a19), (306b03), (363b05), (376a16), (348b14)

tenşīf olun- (197a15), (222a04), (339b16), (344a18), (370b05), (377a09), (381a17)

tenżīf olun- (144a09)

teʿaṭṭus olun- (229b13), (257b18)

teʾşīri ol- (164b11), (180a05)

terbiye olun- (269b15)

terkīb ol- (189b08)

tesevvük olun- (354a07), (354a14)

tesḫīn ol- (166b09), (184a19)

teskīn-i ʿaṭaş ol- (200b14)

teskīṭ olun- (273b06)

teslīḫ ol- (273a04)

tesvīd ol- (210a09)

teşennüc ol- (129a19), (129b05)

teşḫīş olun- (175a06)

teşrīb olun- (186a08)

teşrīṭ olun- (253a13)

tevellüd ol- (264b11)

tevlīd ol- (153b04)

teyebbüs olun- (347b01)

teẕvib ol- (213b08)

tūtiyā ol- (210a11)

ṭabḫ ol- (162b19), (178a09), (182b16), (263a03), (270a01)

ṭabḫ olun- (227a02), (320b01), (326a18), (332b08), (333b14), (373a06), (391b09)

ṭar ol- (261b07)

ṭaş ol- (217a13)

ṭatlı ol- (027b18)

ṭıḥāl-ı mütekebbir ol- (215a10)

ṭılā ol- (160a06), (360a01)

ṭılā olun- (072b04), (075a07), (076a05), (077b17), (080a17), (082a16), (082b05), (083b09), (083b16), (084a06), (084a17), (084b18), (085a03), (085a07), (085a09), (085a18), (085b09), (087b09), (088a02), (089a03), (089b13), (090b14), (092a12), (092b13), (092b15), (095a04), (095b18), (096a13), (096a18), (096b06), (097b08), (098a06), (099a13), (099a18), (101b04), (101b08), (106a10), (107a10), (146a03), (158b01), (160b13), (161a03), (189a08), (189a14), (194b17), (195a17), (200a16), (206a03), (210a01), (210a03), (210a05), (210a14), (210a17), (212a04), (220a02), (222a08), (230a04), (230a07), (240a01), (240b07), (242a10), (243b04), (245b09), (250a08), (255a03), (255a12), (256b04), (256b15), (260b08), (261b19), (262a02), (262a04), (263b12), (264a14), (264a18), (266a12), (266b13), (266b19), (267a05), (267a17), (267b14), (268a11), (272a06), (275a16), (293b,04), (347a13), (348a02), (354a19), (354b04), (354b09), (354b12), (354b15), (354b19), (355a02), (355a09), (355a11), (355a13), (355a17), (355a19), (355b04), (355b07), (355b10), (355b12), (355b15), (355b17), (360a11), (367b17), (368b02), (371a18), (371b17), (372a07), (372b06), (372b09), (373a18), (374a07), (379a03), (379a10), (379a13), (379a17), (384b07), (390a13), (392a06), (392a11), (392b02), (393a13), (393b05), (393b10)

ṭoḳ ol- (050a08)

ṭuzlanmış ol- (094b03)

ʿufūnet ol- (019b12), (097b18), (159b15)

ʿufūnetsiz ol- (285b10)

vaḳiʿ ol- (299b18), (323b02)

vāṣıl ol- (011b19), (014a12), (041b11), (172a09), (180a05), (192a08), (224a14), (269a18), (270a19), (295b12)

vāṣıl ol- (057a07), (057b16), (058a06), (060a03), (060a08), (060b04), (061a08), (062a01), (062a19), (062b06), (063a19), (063b01), (063b08), (069b11), (084a05)

vāsiʿ ol- (191a01)

vażʿ ol- (159b07), (218a01), (241a16), (373a07), (374b12), (383a08)

vażʿ olun- (146a04), (146a16), (178b01), (189a08), (200b15), (216a13), (218a11), (228a11), (228a12), (250b06), (264b01), (341b11), (358a19), (358b01), (375b10)

vecaʿ ol- (018b02), (093a03)

vecaʿ-ı mefāṣıl ol- (246a16)

vecaʿ-ı ẓahr ol- (217a09)

verem ol- (028a14)

verem ol- (047b03), (131b14), (164a02), (194a04), (194a13), (233b13)

verem-i demevī ol- (250b19)

verem-i ṣafrāvī ol- (158b15)

verem-i ṣulb ol- (018b10)

yābis ol- (044b16), (074b09), (082a14), (159b06), (172a12), (216a12), (321b17), (342a01), (346b19), (357b17)

yaġ ol- (073b11)

yaḳı ol- (079b11), (080b15)

yaḳı olun- (079b10), (088a10), (100b15)

yanġın ol- (104a15)

yelimşik ol- (033b06), (135a17), (176b11)

yesīr ol- (035a07)

yumuşaḳ ol- (038b03)

yumuşamış ol- (269b08)

yübs olmuş ol- (328b01)

yübūset ol- (155a07), (192b17)

yüklü ol- (233a02)

żāhir ol- (167b06), (168a04), (168a07)

żamm ol- (172a17), (174b09), (181a08), (203b06), (203b07), (211b08), (336b18), (356a17), (373b14), (393a04), (348b11)

żamm olun- (155a03), (163b02), (180b01), (193a19), (209b18), (216a15), (250a02), (326a05), (334a09), (343a06), (388b11) (392a01)

żaʿf ol- (227b04)

zaʿferān ol- (280a16)

żaʿīf ol- (019b13), (198a02)

zāʾil ol- (010b09), (113b11), (116a19), (123b06), (130a09), (136b08),

(143a12), (177b16), (177b18), (183b01), (195b13), (211a10), (249a13), (268a12), (266b19), (392b06)

zā'il olun- (279a15)

żarar ol- (197b15)

zebed ol- (239b06)

zebedli ol- (173a04)

zencārīü'l-levn ol- (046b04)

zenḫ ol- (392b13)

zerūr ol- (261a10)

ẕevb ol- (144b10), (168b09), (169a01), (169a02), (169a18), (173b10), (173b17), (177b06), (179a04), (205b18), (241a15), (248b06), (252b03), (306b13), (316b06), (317a13), (320b09), (351b11), (352b04), (357b04), (358b05), (362a18), (388a16)

ẕevb olun- (200b03), (222a07), (2,42b06), (284b04), (324b08)

żımād ol- (140b16)

żımād olun- (076a01), (076a06), (076a18), (078a10), (078b11), (081a15), (083b18), (084a11), (084a18), (085a05), (087a08), (087b13), (093b02), (098a08), (098b12), (099a15), (102a17), (104b01), (107a03), (141a18), (184a16), (184b02), (191b11), (193a12), (200b06), (205a19), (236a18), (242a11), (242a12), (242a16), (242b01), (250a03), (250a05), (255a02), (274a16), (275a16), (279a16), (289b05), (356a09), (356b19), (357a09), (357a10), (357b02), (358a10), (359a17)

żımād olun- (177a19)

zücācī ol- (014a05)

1. 3. 2. Fiil ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

yumabil- (yumamaz) (120a10), (121a19), (121b01)

alıḳoy- (326b/04)

1. 3. 3. Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

cilā vėr- (92a5), (108a17), (339b17)
elem ver- (241a05)
elem vėr- (261a03)
eẕā vėr- (180a12)
ġarġara vėr- (84b07), (168b15), (168b16), (168b17), (168b18), (169a09), (172b07), (174a19), (352b02), (352b04), (352b11), (352b 15), (352b18), (353a02), (353a05), (353a10), (353a14)
ġarġara vėril- (89a02), (98b13), (98b16), (106b11), (174b08)
ḫalāṣ bul- (196b04)
ḥiddet vėr- (91a11)
ḥumret vėr- (394a12)
iştihā getir- (78b12)
iştihā vėr- (350a06)
ḳāmete gel- (228a08)
ḳay' getir- (46a11)
ḳay' vėr- (45a16)
kemāl bul- (306b03)
ḳıvāma gel- (228a08)
ḳıvāma getir- (311a01), (320b3), (326b03)
ḳıvāma vėr- (332b16)
ḳuvvet vėr- (315a2), (322b5), (383a18)
nażc bul- (177b14)
ṣıḥḥat bul- (262a18), (301a07)
şīşe çek- (45b10)
yüregi oyna- (204a19)

Yapılarına Göre Fiiller			Fiillerin Sayıları
Basit Fiiller			52
Türemiş Fiiller	İsim Kök veya Gövdesinden Türemiş Fiiller		26
	Fiil Kök veya Gövdesinden Türemiş Fiiller		78
Birleşik Fiiller	İsim ve Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller	Et- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler	357
		Eyle- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler	109
		Kıl- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler	62
		Ol- Yardımcı Fiili ile Kurulan Birleşik Filler	626
	Fiil ve Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller		2
	İsim ve Yarı Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller		22

Metinde kullanılan fiillerin yapılarına göre dökümünü gösterir tablodur.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SEYYİD EMÎR MEHMED ÇELEBİ'NİN ENMÛZECÜ'T-TIB ADLI ESERİ (METİN-TIBBÎ SÖZ VARLIĞI)

CİLT II

Adem Hakan ALPTEKİN

ÖĞRENCİ NUMARASI

2502070327

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mustafa BALCI

İSTANBUL – 2023

Düzeltme Almıştır

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TIBBÎ SÖZ VARLIĞI

3. 1. Enmūzecü't-Tıbb'da Geçen Tıbbî Söz Varlığı

XVII. yüzyılda yazılmış olan *Enmuzecü't-Tıbb* adlı eser 403 varak hacimli bir eserdir. Emir Çelebi, eserini Alaadddin Karşî'nin *Mucez* adlı eserinin tertibini temel almış, "*Ḳānūn, Şifā, Minẖacü'l-Beyān, Mā-lā-yesaʿ, Tuẖfe-i Saʿdiyye, Mūcez, Şerh, Mūcez-i Nefīsī, Ġanī ve Menī, Şerh-i Mūcez-i Aḳsarayī, Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa, Sedīdī, Esbāb-ı ʿAlāmāt, İbn-i Bayṭār, Tervīḥü'l-ervāḥ, Zübde, Sāmil, Taḳvīmü'l-edviye, Taḳvīmü'l-abdān, Mecmaʿu'l-mücerrebāt, Merātibü'l-beyān, Ẕaẖīre-i Ḫarzemşaḥī, Ḥāvī, İḳā', Beste-i Ẓarūriyye, İhtiyārāt-ı Bedī'ī, Delāletü'l-ḥā'irīn, Minhācü'd-dükkān*" adlı eserlerden faydalanarak yazmıştır. Müellif hekimlik görevini icra ederken edindiği tecrübelerini de esere katmıştır. Müellifin eserini yazarken geniş bir kaynaktan faydalanması ve kendi tecrübelerini ilave etmesi yönüyle eser kavram bakımından oldukçe zengindir. Bu çalışmada eserde gecen söz varlıklarını:

Organ adları,

Hastalık adları,

Teşhis ve tedavi ile ilgili söz varlığı,

İlaç yapımı ve eczacılık ile ilgili söz varlığı,

Tedavi amaçlı yiyecek, içecek, tatlı adları,

İlaç yapımında ve tedavide kullanılan bitki adları,

Renk adları,

Maden adları,

Hayvan adları,

Zaman adları,

Ölçü birimlerimleri ile ilgili söz varlığı,

Genel tıp ile ilgili söz varlığı olmak üzere 12 başlık altında topladık. Eserde geçen söz varlıklarını ilgili başlık adı altında alfabetik olarak dizinli bir şekilde madde başı yaptık. Madde başı yaptığımız söz varlıklarının kurduğu Arapça, Farsça ve Türkçe tamlamaları ilgili kavramın altına alfabetik olarak ve dizinli bir şekilde alt madde başı yapmayı uygun gördük.

İki ve daha farklı söz varlığı gurubuna dahil olan kelimeleri en sık kullanıldığı başlık altında madde başı yapmayı uygun gördük. Bu kelimenin oluşturduğu tamlamaları da madde başı yaptığımız kelimenin altında alt madde başı yaptık.

Kelime, metin içinde birden fazla anlam içeriyorsa içerdikleri anlamları numaralandırma yerine birbirinden noktalı virgülle ayırmayı uygun bulduk.

3. 1. 1. Organ Adları

A

abdān (F.): Mesane, sidik kesesi. (015b16), (023b08), (150b09), (299a03), (298b07)

ʿaciz (A.): Sağrı kemiği, kuyruk sokumu. (053a16), (056a04), (058a13), (058a15), (062a08), (062a09)(063a14)

ʿaḍalat (A.): Kaslar, adaleler. (003a01), (019a08), (057a16), (057b06), (057b18), (058a05), (058a08), (058a11), (058a14), (058a19), (058b02), (058b08), (058b15), (058b18), (059a04), (059a06), (059a09), (059a10), (059a13), (059a18), (059b14), (059b16), (060b06), (060b18), (062a09), (062a11), (062a15), (064b09), (065a08), (071a12), (101a05), (102a08), (121b05), (168a03), (168a05), (168a06), (168a07), (171b09), (175b19), (191b18), (191b19), (383a18)

- **ʿaḍalāt-ı aḍlāʿ**: Omurga adaleleri. (058a09)
- **ʿaḍalāt-ı aʿṣāb**: Sinir adaleleri. (058a09)
- **ʿaḍalāt-ı ʿayn**: Göz adaleleri. (146b15)
- **ʿaḍalāt-ı bāsiṭa**: Sfinkter adaleleri. (176a01)
- **ʿaḍalāt-ı baṭn**: Karın adaleleri. (058a09), (175b12)

- ʿaḍalāt-ı dehān: Ağız adaleleri. (082b08)
- ʿaḍalāt-ı merī: Yemek borusu adaleleri. (168a07)
- ʿaḍalāt-ı müstedīre: Yuvarlak adaleler. (064a19)
- ʿaḍalāt-ı nefes: Nefes adaleleri. (019a06)
- ʿaḍalāt-ı reʾs: Baş, kafa adaleleri. (058a03)
- ʿaḍalāt-ı ṣadr: Göğüs adaleleri. (057b03)
- ʿaḍalāt-ı sāḳ: Bacak adaleleri. (062b05)
- ʿaḍalāt-ı vech: Yüz adaleleri. (059a01)

ʿaḍal, ʿaḍale (A.): Adale, kas. (014b02), (016a10), (025a04), (038b04), (048a13), (057b02), (057b17), (057b18), (058a19), (058b02), (058b10), (058b14), (059a03), (059a05), (059a08), (059a10), (059a13), (059a14), (059a15), (059a16), (059a18), (059a19), (059b01), (059b02), (059b03), (059b04), (059b05), (059b06), (059b07), (059b08), (059b09), (059b10), (059b11), (059b12), (059b13), (059b17), (060b14), (062a04), (062a07), (063b09), (064a10), (064b02), (069a12) , (070a19), (071a15), (134b15), (135a07), (182a08), (242b16), (246b18)

- ʿaḍale-i baṭn: Karın adalesi. (059b08), (064a05)
- ʿaḍale-i fekk: Çene adalesi. (059a11)
- ʿaḍale-i ḫalḳ: Boğaz adalesi. (058b09)
- ʿadale-i kebīr: Büyük adale. (060b18)
- ʿaḍale-i ketif: Omuz adalesi. (057b01)
- ʿaḍale-i meṣāne: Mesane adalesi. (223a16)
- ʿaḍale-i muḥīṭ: Belli bir bölgedeki adale (rahim, mesane). (059b12)
- ʿaḍale-i nāḥiye-i dehān: Ağız adalesi. (059a12)
- ʿaḍale-i raḥm: Rahim adalesi. (059b12)
- ʿaḍale-i reʾs: Baş, kafa adalesi. (057b09)

aḍlāʿ (A.): Kaburgalar, eyegü kemikleri. (002b19), (054a15), (054a17), (060b05), (063a17), (064b04), (064a16), (125b08), (175a17), (175b12), (244a06), (319b06)

aḍlāʿ-ı ṣadr: Gögüs kaburgaları. (060b12)

aḍlāʿu'l-ḫulf: Son gerçek kaburganın kıkırdağı aracılığıya dolaylı olarak sternuma bağlanan kaburgalar, kosta supuria, yalancı kaburga, yalancı eyegü. (054b09)

ʿaḍud (A.): Pazı kemiği. (002b19), (055a17), (055a19), (055b02), (055b08), (055b11)

aġız: 1. Ağız. 2. Vücuttaki herhangi bir organın giriş ve çıkış yeri. (013a03), (027b18), (039a16), (051a13), (043b01), (046b14), (069b02), (074a08), (074b10), (080b07), (084b04), (092b02), (095a01), (096b05), (097a17), (101b04), (101b05), (101b06), (102b11), (103a17), (104a14), (102b11), (105a03), (113a09), (113b04), (114a03), (114b05), (115a08), (115b01), (135b08), (136a11), (156a10), (186b02), (195a08), (198a13), (202b10), (231a03), (232b10), (239b05), (274b11), (299b09), (135b07), (154a19), (174b01), (178b10), (271b03), (286a14), (388a15)

aġşiye (A.): Zarlar; perdeler. bkz. ġışā. (151a03), (291a13)

- **aġşiye-i dimāġ**: Beyin zarları. (117b12), (118b12)

aḫrām (A.): Kaşın altı. (059a08)

aḥşā (A.): İç organlar (mide, bağırsak, dalak, karaciger, böbrek, safra vb.). (022a10), (056b16), (057a04), (057b04), (064a11), (076b07), (079b16), (091a17), (093b14), (105a04), (109a03), (125b13), (195a05), (300a03), (315a19), (322b13), (341a16), (362b06)

ʿaḳab (A.): Topuk, ökçe. (056b02), (056b03), (056b05)

aḳciger: Akciğer. (042a04), (054b03), (062b18), (062b19), (078a19), (080a17), (083b16), (091a15), (104b05), (175a15)

aḳdām (A.): Ayaklar. (246b04), (256a07)

ālāt (A.): Penisler; vasıtalar, aletler; organlar. (051a10), (179b02)

- **ālāt-ı ġıdā**: Vücuda giren gıdayı sindiren organlar (mide,

karaciğer, akciğer, bağırsak vs.). (064a17), (064b10)

- **ālāt-ı nefes**: Nefes aleti. (057b16), (064b10)
- **ālāt-ı tefettuḥ-ı mesāmmāt**: Gözenekleri açıcı vasıtalar. (020b09)
- **ālāt-ı tenāsül**: Üreme organı. (051a14), (227b01)
- **alāt-ı tenāsül-i inās**: Kadın üreme organı, rahim. (003a04), (070b02)
- **alāt-ı tenāsül-i ẕükūr**: Erkek üreme organı, (003a04), (070b02)
- **ālāt-ı teneffüs**: Nefes alıp verme aletleri. (168a02)
- **ālātü'n-nefes**: Nefes aleti. (318b11)

āle (A.): Atardamar, kırmızı kan damarı. *"āle yaʿnī şiryān-ı muṭīʿ" (29b/1), "āle ki şiryāndır" (29b/3).* (029b01), (029b03)

ālet (A.): Penis; bir işi yapmak için tasarlanmış nesne; vasıta. (016b05), (068b07), (068b10), (238b02), (240a14), (240a15)

- **ālet-i nefes**: Akciğer. (054b03)
- **ālet-i teneffüs**: Nefes borusu. (171b13)

alın: Alın; kaşlarla saçlı deri arasında kalan boş kısım. (113b12), (118a15), (135b12), (140b14), (367b14), (119b02), (059a01)

alt çeñe: Alt çene. (052b05), (059a12), (061a13)

alt tenāsül: Alt üreme organı, haya (059b11)

ʿāmme (A.): *"üstüḫān ve ʿāmme beyānındadır cümleden biri üstüḫān-ı ʿacizdir ve bunlar (5) iki kemikdir ṣaġ ve ṣol arḳanıñ ortasında bu kemikler bina gibidir ki gūyā aʿżānıñ (6) fevḳānīsindedir gelir gibidir bu iki kemikden her biri dört cüzdür biri cānib-i vaḥşīye (7) māʾildir ʿaẓm-ı ʿāne dėrler ve bir cüzʾi ki arḳanıñ ardına vāḳiʿdir añа verik dėrler (8) ve ol cüzʾ ki cüzʾ-i esfel-i insīye māʾilrekdir añа ḥuḳḳu'l-verīk dėrler süñüce daḫı dėrler (9) bu evvel maġākdır ki uyluḳ kemiginiñ başı ol maġākda devr ėder" (56a/4, 5, 6, 7, 8, 9).* (056a04)

ʿāne (A.): Kasık. (056a07), (064a09), (374b08)

ʿāned (A.): Apış arası. (003a01)

ʿānik (A.): Ense. (027b07)

ʿankebūtiyye (A.): Göz merceği, cristalline lens. (066a06), (066a07), (139b08)

ʿāraż (A.): Yanak. (276a08)

arḳa: Sırt, bir organın arka yüzü. (047b19), 053a15), (053b06), (053b08), (054a16), (054a17), (054b10), (055a13), (055b13), (056a05), (056a07), (058a11), (061b15), (062a06), (069a07), (069a10) (069b17), (070a09), (070a11), (075b16), (086a07), (137b02), (144a06), (146a11), (146a14), (175a19), (216a19), (243b07), (243b13), (295a02), (295a02)

arḳalıḳ : değişme, başkalaşma, bozulma, kokma. (183a10)

ʿarūż (A): Yanak. (120a08)

ʿaṣab (A.): Sinir, damar. (014b02), (014b06), (022a11), (025a03), (028a04), (034b14), (036a08), (037a07), (037a08), (039a14), (051a11), (053a09), (054a03), (054a04), (054a06), (054a06), (054a07), (055b01), (055b03), (056b13), (056b18), (057a16), (057a18), (057a19), (057b06), (058a04), (058a05), (058a10), (058a15), (058a19), (058b10), (058b11), (065b12), (065b14), (065b15), (066a05), (069b04), (069b12), (070a03), (075a01), (078a06), (078a07), (082a18), (089a14), (098b13), (100a16), (101a13), (102a09), (106b11), (132b16), (133b08), (133b09), (133b11), (133b12), (134b13), (134b15), (136b18), (151a04), (159b10), (159b11), (163a14), (163b13), (164a03), (164a05), (164a08), (164a10), (164b01), (165a07), (166a14), (206a10), (206a12), (216b12), (225a09), (225b11), (227b04), (227b07), (247a16), (360b17), (371a19), (372b08), (375b05)

- **ʿaṣab-ı ġalīẓ**: Sinir sertleşmesi. (359a04)
- **ʿaṣab-ı mefruş**: Döşenmiş, dolaşan sinir. (163b19)
- **ʿaṣab-ı muḥarrik**: Hareket eden sinir. (170a13)
- **ʿaṣab-ı mücevvef**: Optik sinir. (059a04), (065b13), (065b15), (065b16), (066a08)

- **ʿaṣab-ı ṣaḥīḥ**: Doğru sinirler. (084a09)
- **ʿaṣab-ı ṣāmin**: Sekizinci sinir. (058a03), (058a06)
- **ʿaṣab-ı ser**: Baş, kafa siniri. (085a15)

ʿaṣabāt (A.): Sinirler. (052b09), (056b13), (312b13)

ʿaṣabiyye (A.): Sinirlerle ilgili, sinirlere benzer. (079a09), (321b03)

ayaḳ: Ayak; baçakların bilekten aşağı kalan ve yere basan bölümü. (040b14), (040b12), (043b01), (056a11), (056a12), (063a03), (063b10), (085b13), (107a04), (113b10), (117a04), (118a17), (119a04), (121b12), (121b13), (126b08), (129b13), (130a16), (132a06), (143b08), (245a10), (167b08), (175a02), (243b08), (243b09), (259b19), (302a03), (304b07), (393b10)

- **ayaḳ barmaḳları**: Ayaklarda bulunan parmaklar. (056b11)
- **ayaḳ kemigi**: Ayak kemiği. (056a11)

ʿāşir-i bāṭın: Karnın içi. (396b08)

aya: Elin parmak dipleriyle bilek arasındaki iç bölümü. Avuç içi. (058a06), (055b16), (167b08), (215a03)

ʿayn (A.): Göz. (003a03), (003a12), (025a05), (048a18), (058a03), (065b12), (116b06), (119a17), (123a02), (139b04), (140b06), (140b07), (140b08), (140b12), (140b13), (140b14), (140b15), (140b16), (141a14), (141b02), (142b17), (143b16), (144a07), (144a08), (144a16), (144a17), (144b02), (145b11), (146a01), (146b15), (147a15), (147a17), (147b05), (147b06), (147b12), (147b14), (147b17), (147b19), (148b03), (149b12), (150a03), (150a06), (150a07), (150b05), (151b07), (151b12), (152a12), (152b07), (152b12), (152b17), (153a02), (233b01), (243b15), (256a06), (256a07), (261a17), (262b02), (279a11), (279b04), (280b09), (317a04), (324b15), (339b04), (339b12), (376a07), (376a11), (376b03), (376b18), (377a06), (377b05), (377b08), (378a06), (378a18), (378b08), (378b09), (378b10) (378b16), (379a03) (379a05), (379a10), (379a12), (379a16), (379a18),

(379b06), (379b10), (379b17), (380a03), (380a08), (380a14), (380b03), (380b04), (380b14), (381a02), (381a03), (381a04), (381a08), (381a11), (381a14), (381a15), (381a19), (281b01), (381b10), (381b13), (381b14), (381b15), (381b17), (382a06), (382a09), (382a10), (382a17), (382b05), (382b07), (382b08), (382b16), (382b18), (383a01), (383a17), (383b03), (383b06), (383b07), (384a07), (384a08), (391a16), (391a17), (391b01), (391b06), (391b10), (394b14), (394b15), (394b16), (399a08)

- **ʿayn-ı vāḥid**: Tek göz. (150b14)
- **ʿayn-ı yemīn**: Sağ göz. (234a05)

ʿaynu'l-ketif: Kürek kemiği dikeni. (055a15)

aʿżā (A.): Organlar, uzuvlar; dokular; canlı bir vücudun, belirli bir görev yapan ve sınırları kesin olarak belirlenmiş bölümü. (010a01), (010b14), (012a02), (012b16), (012b19), (013a04), (013a13), (013b11), (014a09), (014a11), (014a18), (014b03), (014b05), (014b07), (014b09), (014b11), (015a09), (015a10), (025b17), (027a08), (027b13), (028a04), (028a16), (031a08), (031a10), (031a12), (032a15), (037b19), (038b03), (039a15), (042a03), (045b08), (051a10), (053a11), (054b03), (055a13), (056a05), (056b15), (056b16), (058a16), (058b02), (062b16), (063b12), (063b13), (064a01), (064a02), (064b14), (064b15), (078a08), (079a09), (082b02), (083a12), (085b13), (092b14), (093b06), (094b14), (097b18), (098a08), (106a08), (106b07), (129a19), (125b09), (129b04), (130b05), (131a02), (131a06), (134b04), (135a15), (181b10), (189b16), (194a11), (194a12), (194b06), (197b07), (199a02), (199a05), (199a07), (199b01), (216a17), (220b06), (224b09), (227b03), (229a19), (231b04), (241a19), (251a05), (251a06), (251a08), (256b19), (257a01), (257a03), (257a04), (259b19), (260a12), (260a17), (260b11), (268b05), (268b07), (268b13), (268b15), (269b02), (270a09), (270a13), (270a18), (275b19), (276a09), (276b14), (276b15), (277a12), (277a18), (277b01), (277b07),

(277b11), (278a03), (280a08), (324b16), (343b09), (354b01), (372b01), (374a05), (386b11), (393b05)

- **aʿżā-ı dāḫiliyye**: İç organlar. (307b10)
- **aʿżā-ı ṣulbiyye**: Omurga, bel kimiği parçaları. (014b05)
- **aʿżā-i aṣliyye**: Asli organlar. (032a08), (033b06), (032a09)
- **aʿżā-i bārid**: Organların soğukluğu. (372a12)
- **aʿżā-i bāṭına**: İç organlar. (071b04), (108b02), (373a19)
- **aʿżā-i ġālibe**: Baskın olan organlar. (199a17)
- **aʿżā-i ḫafīfe**: Yumuşak organlar, dokular. (038b03)
- **aʿżā-i meniyye**: Hastalanmış, işlevini yitirmiş organlar. (227b04), (227b08), (227b14)
- **aʿżā-i mürekkebiye**: Asıl organlar. (051a08), (051a12), (064b14), (136b04)
- **aʿżā-i müsterḫī**: Gevşek, sarkık organlar. (078b15), (101b04)
- **aʿżā-i ʿāliye**: uzun organlar. (255b18)
- **aʿżā-i reʾse**: Başta bulunan organlar. (014b13), (014b14), (014b16), (041b18), (045b02), (047a14), (225b12), (245b16), (251b12), (258b04), (266a02), (267b15), (267b17), (301a01), (331a10)
- **aʿżā-i ṣaġīre**: Küçük organlar. (061a14)
- **aʿżā-i sīne**: Gögüste bulunan organlar. (055a09)
- **aʿżā-i şaʿriyye**: Kılcal organlar. (056a09)
- **aʿżā-i ẓāhire**: Dış organlar. (071b04), (344b17)
- **aʿżā-i ẓāhire**: Yardımcı organlar. (194a12)
- **aʿżā-i ẕātiyye**: Aslî organlar, aʿżā-i mürekkebiye. (038b03)
- **aʿżā-i zekiyyetü'l-ḥisse**: Çok fazla hisseden organlar. (048a18)
- **aʿżā-yı ġalīẓe**: Sert, yoğun olan organlar. (361b10)

- **aʿzā-yı insānî**: İnsanda bulunan organlar. (011b03), (014a18), (051a07), (051a09), (109b01)
- **aʿżā-yı nefes**: Nefes organları. (170b13)
- **aʿżā-yı ṣadr**: Göğüste bulunan organlar. (171a08)

aʿṣāb (A.): Sinirler. (014b12), (015a10), (015a13), (053a08), (053a09), (053a13), (054a09), (054a12), (055a04), (056b15), (056b16), (057a01), (057b07), (058a08), (058a09), (058a12), (058a14), (058b05), (058b16), (058b19), (060a18), (064a06), (064a12), (082b02), (088b11), (097a11), (098a04), (099a03), (129a19), (137a06), (163b13), (239b03), (372a16), (373b18), (400a08)

- **aʿṣāb-ı dimāġ**: Beyin sinirleri. (056b17), (313b05)
- **aʿṣāb-ı verīd**: Toplar damar sinirleri, siyah kan damarı sinirleri. (070b16)

aʿver (A.): Kör bağırsak. (057a15), (069a04), (069a06), (197b02), (204b10), (243a02)

aʿyün (A.): Gözler. (153a09)

aʿżād (A): Üst kol. (026a06), (299a16)

āẕān (A.): Kulaklar. (215a05), (295b12), (373b01)

aẓfār (A.): Tırnaklar. (355b15), (257b04), (355b17), (372b08), (355b15)

ʿaẓm (A.): Kemik. (002b18), (007a12), (051a18), (051a18), (051b05), (051b07), (051b19), (052b01), (052b02), (052b05), (052b08), (055b15), (056a16), (056a17), (062a12), (062b08), (064b16), (065b18), (204a05), (230a15), (240a01), (243b13), (246a02), (246b13), (266a16)

- **ʿaẓm-ı ʿaciz**: Sağrı kemiği, kuyruk sokumu. (063a14)
- **ʿaẓm-ı ʿaḳab**: Topuk kemiği. (056b05)
- **ʿaẓm-ı ʿāne**: Kalça kemiği ön parçası, pupis kemiği, kasık kemiği. (056a07), (064a09)
- **ʿaẓm-ı aṣġar**: Küçük kemik. (063a12)
- **ʿaẓm-ı faḫẕ**: Kalça kemiği. (056a12), (056a13)
- **ʿaẓm-ı ḥacerī**: Temporal kemik. (063a08), (064b16)

- **ʿaẓm-ı ḳadem**: Ayak kemiği. (056a13)
- **ʿaẓm-ı ḳaʿb**: Topuk kemiği. (056b02), (056b08)
- **ʿaẓm-ı ḳass**: Göğüs kemiği. (064a19)
- **ʿaẓm-ı ḳassık**: Kasık kemiği. (055a03)
- **ʿaẓm-ı ketif**: Kürek kemiği. (060b18)
- **ʿaẓm-ı laḥye**: Çene kemiği. (052a17)
- **ʿaẓm-ı lāmī**: Dil kemiği. (061a05)
- **ʿaẓm-ı nerdī**: Zar kemik küboid kemik. (056b11)
- **ʿaẓm-ı pīşānī**: Alın kemiği, cebin kemiği. (052a03), (052a13), (052a17), (064b16)
- **ʿaẓm-ı sāḳ**: Baldır, incik kemiği. (056a13), (056b06)
- **ʿaẓm-ı terḳūḳata**: Köprücük kemiği. (071b01)
- **ʿaẓm-ı vetedī**: Kaması kemiği. (051b19), (052a05), (064b16)
- **ʿaẓm-ı zevraḳī**: Bilekte kayık biçimindeki kemik. (056b03), (056b08)
- **ʿaẓm-i baṭn**: Karın kemiği. (196a04)

ʿaẓmān (A.): Kemikler. (062b11)

ʿażrūf (A.): Kıkırdak. (055a16), (060b10), (066b18), (067a08), (067a13), (067b13), (066b15), (066b16), (066b17), (067a14), (067b06), (067b13)

ʿażrūfī (A.): Kıkırdağımsı. (056a18), (066b14)

B

bābü'l-kebed: Toplardamar, karaçiğer kapısı. (059b19), (060a16)

bābü'l-miʿde: Yemek borusu, mide kapısı. (068b12)

bāriṭāt (A.): Derideki zarın altındaki adalenin de altında bulunan organ. "*cild-i baṭnıñ dāḫilinde olan ġışāya ṭāḳī dėrler andan (16) içeride olana ʿaḍal dėrler andan içeride olana bāriṭāt dėrler." (242b/15,16).* (242b16), (243a02)

bārīṭūn (A.): Periton, müdevver. *"ġışā ki taḥt-ı cildde vardır ġışāʾ liḥāfīdir ve ʿaḍalāt ile (13) baṭn üzere mevżuʿdur*

bu ġışādan ġayrı ġışā ki añа bārīṭūn dėrler ġışā'-ı (14) müdevvere yaḳındır." *(71a/12, 13,14).* (071a13)

bağırsaḳ: Bağırsak. (043a08), (054b15), (068b16), (069a01), (069a02), (069a05), (069a06), (069a09), (069a13), (069a15), (077b09), (081a07), (083a14), (086a12), (086b04), (087a03), (087a14), (088a11), (093b08), (138a08), (183b06), (197b01), (198b03), (198b05), (198b06), (214a16), (215a01), (217a12)

barmaḳ: Parmak; el ve ayak parmağı. (016b09), (018a02), (018a05), (028b16), (029b19), (030a01), (055b06), (055b19), (056a02), (056b12), (070a05), (112a11), (129b14), (132a01), (138b13), (145a15), (145b02), (157b13), (158a16), (174a17), (212a10), (217a16), (223a06), (252b18), 326b19), (348b15), (252b19), (253a01), (353b03), (360b11), (363b13), (390b13), (394a01)

başar (A.): 1. Göz. 2. Görme, görme hassası. (007b15), (058a10), (072b12), (076b16), (077a03), (081a13) (082a07), (084b01), (091a08), (091a11), (092a04), (095a10), (095b02), (105a15), (143a02), (147b11), (148b02), (149b03), (149b06), (150a09), (150a15), (151b17), (151b19), (152a05), (152a07,152a10), (152a11) ,(152a12), (152a16), (152b04), (152b10), (152b16), (175b13), (307b15), (339b08), (339b12), (339b17), (342b12), (376b09), (376b10), (379b06), (379b09)

bāsılīḳ (A.): Şahdamarı, aşağı damar, akçiğer damarı, başlama damarı. (049b19), (043a16), (125b12), (192a05), (209a04), (215a11), (215b09), (235b19), (240b15)

bāsılīḳ ʿırḳı: Şahdamarı, aşağı damar, akçiğer damarı, başlama damarı. (244b13), (286a18)

bāsılīḳ-ı eymen: Sağ kolun ön yüzündeki kalın toplardamar. (043a16)

bāsılīḳ-ı yemīn: Sağ kolun ön yüzündeki kalın toplardamar. (041b14)

bāsılīḳ-ı yesār: Sol kolun ön yüzündeki kalın toplardamar.. (041b15)

baş: Baş. İnsan veya hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun ve ağız gibi organları kapsayan ve vücudun üst veya önünde bulunan bölümü; saç; vücuttaki kemik, diş vs. gibi organları başı, uç kısmı. (002b02), (016b10),

(035a13), (048b17), (051a12), (122a09), (122a15), (122b01),
(051b05), (051b07), (051b10), (122b02), (122b05), (122b12),
(051b10), (051b11), 051b13), (122b08), (123a05), (123b19),
(051b14), (051b17), (052b06), (124a04), (124a08), (124a10),
(052b07), (052b16), (053a18), (124a11), (124b02), (124b14),
(053b01), (053b03), (054a10), (125a17), (125a19), (126a06),
(054a16), (054b02), (054b07), (126b03), (126b05), (126b09),
(054b10), (055a06), (055a07), (127a05), (127a18), (127b15),
(055a09), (055a10), (055a11), (128a01), (128b14), (130a03),
(055b14), (056a09), (056a16), (130a14), (131a10), (131a11),
(056a17), (057b10), (057b13), (131a12), (131a13), (131a14),
(058b05), (058b12), (059a13), (131a15), (131b14), (132a01),
(059a15), (059a16), (059a17), (132a02), (132b10), (132b12),
(061a19), (062b03), (064b14), (137a11), (137a12), (137b04),
(065a05), (065b10), (067b11), (137b08), (137b15), (137b16),
(079a09), (088a15), (089b14), (137b19), (138a05), (138a17),
(090b09, (095a12), (097b04), (138a18), (138b10), (138b12),
(105a07), (106a02), (107a15), (139a15), (139a19), (140b11),
(109a17), (113b04), (113b09), (141a07), (142a01), (144b02),
(114a03), (114a04), (114a08), (145a08), (145b12), (146a12),
(114a09), (114a17), (114b03), (148b07), (149a09), (149b18),
(114b11), (115a08), (115a16), (150b13), (151b07), (152a01),
(115a18), (115b02), (115b09), (154b01), (156a04), (165b09),
(115b10), (115b12), (115b17), (165b15), (166b05), (166b12),
(116a02), (116a12), (116a14), (171b06), (172b04), (175a02),
(116a15), (117a03), (117b02), (190a02), (094a01), (295b10),
(117b09), (117b15), (118a09), (196a17), (216b03), (217a12),
(118a13), (118a16), (118a18), (219a12), (220a02), (221b01),
(118b01), (118b02), (118b03), (227b01), (241b08), (247a02),
(118b05), (118b06), (119b06), (247a19), (260a04), (263b06),
(120a19), (120b07), (120b13), (273b03), (274b11), (280a08),
(120b14), (121a01), (121b19), (284b16), (324b15), (325b12),

(348a17), (348b02), (360a01), (360a05), (360a10), (360a14), (360a18), (368b02), (390b17), (391b12), (392b10), (393b10), (395b05), (397a15)

baş barmaḳ: Baş parmak. El ve ayakta bulunan baş parmak. (055b06), (056a01), (057b18), (059a19), (129b13)

baş ṭamarları: Alın, burun ve kulak etrafındaki damarlar. (115a06), (137a14), (391b01)

bāṭın (A.): Karın; bir şeyin ortası, içi. (016a02), (016b06), (025b16), (028b02), (031b03), (053b19), (054b12), (055b03), (061b04), (064b04), (071b04), (075a18), (081b18), (108b02), (139b12), (155a02), (161b07), (163b12), (163b14), (166a14), (175a17), (175b12), (180a13), (181b12), (253a18), (254b17), (256a04), (260a16), (311b18), (324a16), (373a19), (398b13)

- **bāṭın-ı beden**: Bedenin içi. (294a07)
- **bāṭın-ı ḳalb**: Kalbin, yüreğin içi. (181b10)
- **bāṭın-ı ṣadr**: Göğüsün içi, ortası. (058a03)

baṭn (A.): 1. Karın. 2. Bir şeyin içi, ortası, iç. (016a06), (016a08), (058a10), (058a11), (064a10), (058a16), (060b16), (064b17), (064b18), (065a11), (071a13), (071a15), (071a18), (078a18), (123a17), (179a06), (181a17), (194a05), (194a13), (195a07), (195a17), (195b04), (195b07), (196a02), (197a05), (198b04), (202b02), (203a11), (203a16), (204b01), (215a08), (222a08), (231b11) (235a09), (235b06), (238b12), (238b18), 239a01), (243a13), (243b13), (252b16), (271a07), (277b04), (317b18), (319b19), (332b06), (343a13), (343a19), (357a10)

- **baṭn-ı ana**: Ana karnı. (305a05)
- **bāṭn-ı beden**: Bedenin iç kısmı, bedendeki iç organlar. (294a07)
- **baṭn-ı evsaṭ**: Orta karıncık; orta beyin. (065a14), (065a17), (065b05), (127a13), (155b19)
- **baṭn-ı kebīr**: Büyük karın. (195b03)
- **baṭn-ı kiberiyyet**: Büyük karın. (233b02)

- **baṭn-ı muḳaddem**: Uç beyin, baṭn-ı evvel. (065a10), (065a12), (065a13), (065a15)
- **baṭn-ı muʾaḫḫar**: Arka beyin. (155b19)
- **baṭn-ı ʿaẓīm**: Büyük karın. (235b18)
- **baṭn-ı vasaṭ**: Orta karıncık. (064b19), (065a15)

bāzū (F.): Pazı; Kolun üst bölümündeki kas; kolun omuz ile dirsek arasındaki bölümünde bulunan, şişkince kas kitlesi. (045b05), (055a07), (055a08), (055a10), (055a11), (055a12), (058a02), (058a07), (058a08), (059b06), (061b02), (061b03), (116b16)

bebek: Işığa göre büyüyen ve küçülen, insanlarda yuvarlak, hayvanlarda elips biçimindeki göz kısmı. (016b14), (142a16), (142a17), (142b18), (148b16)

beden (A.): Beden, vücut. (007b07), (009a09), (009b10), (010a03), (011a07), (011b19), (012a01), (012a04), (012a07), (012a09), (012a10), (012b14) (012b16), (012b17), (013a15), (013b09), (013b10), (014a03), (014a06), (014a16), (016b07), (019b03), (019b05), (020b05), (021a05), (021a06), (021a13), (021a17), (021a19), (021b03), (021b10), (021b12), (021b14), (022a01), (022a13), (022a17), (023b04), (024a18), (023a18), (023b09), (023b13), (026a03), (026a08), (027a04), (027a10), (027a12), (027a16), (027b09), (028a04), (028a09), (028a12), (028a16), (032a05), (032b03), (032b14), (033a07), (033a16), (033b01), (034a04), (034b13), (034b14), (034b15), (034b16), (035a01), (036a13), (036b12), (037b05), (037b13), (037b14), (038a01), (038a13), (038b01), (038b02), (038b15), (039a02), (039a09), (039a18), (039b03), (039b18), (040a06), (040a07), (041a16), (040b12), (041b19), (042b01), 042b08), (043a07), (043a13), (043a14), (043b18), (044a17), (044b07), (044a09), (044a16), (045b05),, (045b17), (046b10), (046b11), (046b18), (047b05), (047b17), (048b06), (049a10), (050a01), (050a06), (050a09), (050a11), (050a15), (050a18), (051a09), (051a10), (051a18), (051a19), (053b16), (060a19),

(061a04), (063a03), (063b15), (199b03), (200a12), (201b16),
(064a15), (064b07), (069a05), (204b05), (206b14), (207a18),
(069a07), (070b05), (071b13), (207a19), (207b01), (207b17),
(071b15), (071b17), (072a18), (207b18), (207b19), (208b06),
(072b03), (072b12), (073b05), (213a01), (213a18), (213a19),
(076a05), (078a12), (080b06), (215a10), (216b06), (219a17),
(082b15), (083a16), (083a18), (222b06), (224a13), (224a14),
(084a01), (084a14), (084a19), (225b08), (225b09), (227a18),
(085b05), (086b06), (086b08), (233a18), (234b06), (135b02),
(092a12), (092b01), (098b04), (235b17), (236b04), (236b06),
(103b08), (104b18), (105a10), (237a19), (238a03), (238a10),
(105b01), (106b07), (112b15), (240b04), (241b01), (241b05),
(112b19), (114b03), (116a04), (242a01), (245b15), (250a10),
(116b16), (118b19), (120b14), (250a11), (251b13), (251b14),
(122b15), (124a19), (124a14), (253a03), (254a11), (253a19),
(124a15), (124b06), (124b15), (254b03), (254b07), (255a10),
(125a11), (128a01), (129a07), (255a12), (255b05), (255b11),
(129a08), (129b05), (131a18), (155b13), (256a05), (256b19),
(131b01), (132a01), (132a02), (257a01), (257a05), (257a06),
(,133b10), (133b15), (134a14), (257b07), (257b18), (258a01),
(136b11), (137a12), (137a14), (259b01), (259b16), (260a07),
(138a11), (140b10), (141b10), (261a06), (263b16), (264b17),
(142b04), (143b11), (144a02), (265b04), (266a14), (267a03),
(144b02), (145a17), (149a16), (267a15), (267a16), (267b02),
(151a01), (154b15), (154b17), (267b03), (268a07), (268a09),
(155a18), (159b18), (162b09), (268b13), (269a03), (272a02),
(163a17), (165b15), (166a02), (270a07), (270b01), (273b11),
(167b01), (167b08), (173b07), (276a06), (276a03), (277a12),
(180a09), (183a10), (183a12), (277a14), (277b07), (277b19),
(186b03), (191a03), (194a04), (278a07), (278b07), (282a05),
(194a15), (194b04), (194b06), (283a16), (286a10), (286b09),
(194b07), (197a05), (198b18), (288b16), (289b17), (290b19),

(293a03), (293b03), (294a07), (294b10), (295a02), (295b12), (298a09), (298b08), (298b12), (300b17), (307a11), (319b04), (319b05), (329a09), (330b05), (334b04), (336a15), (337b05), (339b09), (339b17), (341a08), (342a19), (342b13), (343b07), (359a11), (370b17), (371a01), (371a09), (371a11), (372b09), (393b10), (393b12)

- **beden-i insān**: İnsan bedeni. (009a12), (010b08)
- **beden-i insānī**: İnsana ait, insanla ilgili beden. (008b17), (009a17), (010b13), (013a09), (018b19), (033b14), (033b18), (034a01), (058b18), (063b13), (071b08), (072b15)

bekāret (A.): Kızlık zarı, kızlık. (230b04)

bel: Bel; insan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında kalan dar bölüm. (393b16), (393b17)

beñiż: Beniz, yüzün sağ ve sollu ön bölümü. (049b13), (109a16), (121b02), (121b03), (241b18), (266a02), (266a07), (266a10), (288a10), (299b11), (315a02)

beşere (A.): Cilt, deri; cildin, derinin yüzeyi. (038a05), (213a05), (038a05)

bevvāb (A.): Midenin on iki parmak bağırsağına açıldığı delik, mide kapısı. (060a04)

- **bevvāb-ı esfel**: Mide kapısının en aşağısı. (060a04)

beyin, beyn(i) (A.): Kafatasının üst bölümünde beyin zarı ile örtülü, iki yarım yuvarlak biçiminde sinir kütlesinden oluşan, duyum ve bilinç merkezlerinin bulunduğu organ, dimağ. (028a03), (090a02), (179a18), (223b19), (224a02), (226a13), (226a14), (351a19), (351b14)

beyża (A.): Haya, testis, yumurtalık. (062a01), (070b12), (241b17), (242a01), (242a03), (348b04),

beyāż-ı ʿayn: Gözün beyazı, akı. (141a14), (147b06)

beyżatān: Yumurtalıklar, hayalar. (071a02), (070b19), (117b07)

beyżeteyn: Yumurtalıklar, hayalar. (051a15)**binşır** (A.): Orta parmakla serçe parmak arasında olan parmak, adsız parmak. (061b08), (061b14)

boġaz: Boğaz; boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar. (059b02),

(068b05), (080a16), (083b06), (083b08), (084b07), (084b07), (087a11), (091b04), (094a02), (094a05), (094a08), (098a12), (103a16), (104a02), (106b02), (107a06), (107b15), (131a11), (114b06), (119b12), (137a09), (139a11), (167b15), (167b16), (357a18), (169a16), (169b18), (174b09), (174b11), (175a03), (222a05), (352b12), (352b15), (357b01)

boğazlık: Gırtlak, hançere; soluk borusunun üst kısmında yer alan ses ve solunum organı.

boyun: Baş ile gövdeyi birbirine bağlayan vücut kısmı. (101a07), (130b08), (167b15)

bögrek: Böbrek; Atık maddeleri vücuttan atmaya yarayan boşaltım organı; kandaki zararlı maddeleri süzen, idrar salan, omurganın sağ ve sol yanında bulunan çift organlardan her biri. (032b02), (039b13), (039b15), (039b16), (046b18), (047a14), (051a14), (056a17), (060b04), (061b17), (061b17), (061b18), (061b19), (062a18), (063b01), (063b04), (063b05), (064a07), (068a08), (069b09), (070a10), (070a11), (070a13), (075b01), (077a13), (078b09), (079a15), (080a01), (081b01), (081b06), (081b11), (086a05), (086a09), (087b15), (088b09), (089b04), (089b05), (089b15), (091a05), (094b09), (094b12), (095a02), (097a16), (101a14), (101a18), (103a03), (103b01), (104a01), (104b11), (106b02), (108a09), (109a04), (216a18), (216b01), (219a09), (219a12), (220a16), (220b06), (220b08), (305a04), (310b02), (137b19), (316b13), (317a02), (391a09)

bögür: Böğür; vücudun alt kaburga kemiğine kadar uzanan yan kısım. (220a14), (220a15), (221b02)

burnu delikleri:Burun delikleri; burnun hava almak için dışarıya açılan delikleri. (044b09), (107b02), (113a04), (116a01), (120b10), (123b05), (131b10), (137a09)

burun ṭamarı: Burun damarı, kanın veya besleyici sıvıların geçtiği kanal. (114b19), (118a02)

burun: Burun. (040b04), (044b09), (047a13), (052a15), (052a19), (052b02), (052b03), (052b05), (059a10), (065b11), (077a09), (077a16), (078b07), (081a13),

(088a02), (095a16), (097a09), (104a07), (113b04), (115b01), (116b11), (117a12), (118b15), (119b01), (119b02), (121b12), (121b15), (122a09), (124a02), (126b06), (130a03), (130a05), (130a07), (130a14), (131a16), (131b06), (136a07), (136a19), (139a11), (142a16), (257b05), (263a16), (274b11), (286b02), (295a01), (360b15), (393a08)

buṭ: But; vücudun kalça ile diz arasındaki bölümü. (024b06), (157a01), (157a02), (274b13)

buṭūn (A.): İç kısımlar, iç organlar. (064b18)

buṭūn-ı dimāġ: Beyin ventrikülleri. (016a05), (017b15), (131a01)

buṭūn-ı ümmehāt: Ana, asıl organların iç kısımları. (307b14)

C

cālibeteyn (A.): Bögreklerde bevli gıdadan ayırıp mesaneye döken bu iki mecra. (070a14)

cānib-i ḥalef: Sırtın, belin sola bakan yönü. (056b04)

cebhe (A.): Alın; alın kemiği. (162b02), (367b17), (368b02)

cebīn (A.): Alın. (143a07), (196a03)

cedāvil (A.): Kılcal damarların dışındaki damarlar; toplardamarların ana kollarından ayrılan kolları. (013a01), (060a03), (063a19), (063b05), (064a12), (064a12)

cefn (A.): Göz kapağı. (141b02), (142b13), (144a15), (144b12), (144b15), (144b16), (144b17), (145a12), (146b06)

- **cefn-i çeşm**: Göz kapağı. (059a05)
- **cefn-i ʿuyūn**: Göz kapaları. (144a13), (144a15)

celidiyyed (A.): Gözde billur tabaka, cristalline lens. (066a07)

cemīʿ-i beden: Beden, bütün beden. (137a12), (137a14)

cenber-i gerdan: Boynu saran iki kemik. *“cenber-i gerdan (2) didigimiz insāna maḫṣūṣdur insāndan ġayrı ḥayvānda olmaz ve bu iki üstüḫāndır (3) ki ʿaẓm-ı ḳassık üzerindedir her iki ṭarafdan ḳıssa çıkılmışdır nihāyeti sīneniñ pāyānına (4) varıncadır (55a/1, 2, 3, 4).* (055a01)

ceñe: Çene. (120a10)

cerab (A.): Dağarcık. (064b19)

cesed (A): Ten, gövde, vücut, beden; ruhsuz vücud. (023a11), (164a13), (236b03), (258b12)

cevf (A.): Oyuk, iç boşluğu. (017b12), (045a14), (062b16), (064a02), (064a05), (064a16), (064a18), (064b03), (065a08), (065a09), (070b18), (173b19), (178b10)

- **cevf-i kebīr**: Büyük boşluk. (064a15)
- **cevf-i baṭn**: Karın boşluğu. (064b05)
- **cevf-i dehān**: Diş kanalları boşluğu. (057a09)
- **cevf-i evʿiye-i menī**: Siperm keseleri boşluğu. (017b13)
- **cevf-i üẕn**: Kulak boşluğu. (166a14)

ciger (F.): Karaciğer; karın boşluğunun sağında bulunan, öd salgılayan, şeker depolayan, iri açık kahverengi organ. (012b13), (013a07), (014a14), (014b08), (014b10), (033b10), (045a09), (047a02), (047a17), (058b17), (059b19), (060a02), (060a05), (063a18), (068a15), (068a16), (068a17), (069b02), (069b03), (069b04), (069b05), (069b06), (069b07), (069b08), (069b10), (069b12), (069b15), (069b18), (070a01), (070a02), (070a03), (070a04), (070a05), (070a06), (076a19), (071b02), (076a09), (076b03), (077a13), (077b03), (078b18), (084b03), (087b15), (089a03), (089a06), (089b15), (091a02), (091a03), (092a17), (093b08), (092a16), (092b09), (093a17), (094b17), (097a08), 100b02), (100b07), (100b11), (101b08), (100b19), (102a18), (103b06), (103b01), (103b04), (104a01), (104b02), (104b10), (105a05), (105b14), (106a15), (107b06), (108b05), (108b12), (109a04), (132a09), (159b06), (198a17), (202b11), (212a15), (212a18), (212b01), (213b08), (121b10), 156b13), (191a07), (192a11), (194a17), (195b02), (197b13), (198a13), (198b07), (199a02), (199b03), (199b06), (199b07), (216a19), (220a14), (221b12), (224a13), (225b10), (315a02), (251b04), (251b07), (257a04), (257a06), (276b14), (276b18), (305a01), (309b14), (310b02), (323b11)

cild (A.): Cilt; insan veya hayvan vücudunu saran deri, ten. (011b03), (011b04), (022a18), (022b19), (024b06), (026b07), (027b17),

(028a09), (038b04), (057a16), (069b16), (074a14), (162a18), (179a06), (194a13), (195a07), (195a17), (208a03), (213a06), (220b02), (247b02), (250b08), (251a18), (251a19), (253a09), (254b11), (254b13), (255a09), (255a14), (255b16), (258a05), (262a13), (262b05), (264b19), (265a11), (265a12), (265b02), (265b03), (265b05), (265b07), (265b09), (265b11), (265b16), (266a16), (266b18), (267a11), (268a04), (268a05), (268a08), (272a17), (273a04), (275a03), (276b01), (281b04), (287b02)

- **cild-i batn**: Cilt, deri altı. (242b15)
- **cild-i muḳʿaşşer**: Soyulmuş deri, cilt. (232a07)
- **cild-i nimr**: Kaplan derisi. (272a17)
- **cild-i reʾs**: Kafa, baş derisi. (138b10)
- **cild-i şekl**: Dermisin altında yer alan gevşek fibröz bağ dokusu. (071a12)
- **cild-i vech:** Yüz derisi, cildi, teni. (059a02)
- **cild-i keff-i insān**: İnsanın el ayasının derisi. (011b04)

cirm (A.): Ten, deri. (067a01), 067a16), (072a15)

cirm-i iʿlā: Derinin dış kısmı, yüzeyi. (016b11)

cirm-i miʿde: Midenin yüzeyi. (025b04)

cism (A.): Beden. (021a18), (028a09), (067a18)

cülūd (A.): Deriler, ciltler. (023a13), (179a05), (258b14), (204a09)

- **cülūd-ı aʿżā-yı insān**: İnsanın uzuvlarının derileri, ciltleri. (011b04)

cülūdet (A.): Deriler, ciltler; hayvan derileri. (027b12)

cüsse (A.): Beden, vücut. (187a12), (250b18), (255b15), (273b15)

Ç

çehārrek (F.): Alt ve üst dudakdaki dört damar. (057a13), (160b19)

çenber-i gerdan: Köprüçük kemiği. *“aşaġa ḳapaḳlarda ve yañaḳda ʿarīża-ı ʿaḍalāt vardır dört cüzʾi (7) dört mevżiʿe gelir terḳūfete ki çenber-i*

gerdāndır" (59a/6, 7). (055a01), (059a07)

çeñe (F.): Çene. (052a02), (052b05), (052b06), (059a11), (059a12, (061a13), (061a13), (066b09), (107b02), (118b05), (136a15)

çeşm (F.): Göz. (004b09), (006b13), (027a07), (027b11), (028a06), (039b09), (047a01), (052a16), (057a05), (057a06), (059a02), (059a03), (059a05), (065b13), (071a10), (075a06), (092b18), (092b19), (098b19), (106b14), (150a12), (212b03), (215a15), (229b14), (286a13), (377b02), (391b07)

çeşm-i yemīn: Sağ göz. (056b19)

çeşm-i yesār: Sol göz. (056b19)

çeşm-i ʿaṣab: Göz sinirleri. (065b12)

D

daḳḳī (A): Doku. (332a16)

daraḳī (A.) : Kalkan bezi, tiroid. (066b16)

dehān (F.): Ağız. (011b18), (012a15), (012a16), (012a17), (026a13), (028a03), (028a06), (040b04), (057a10), (059a12), (065a07), (067a16), (067a17), (070b01), (074b19), (082b01), (082b08), (097a09), (099a13), (235b13)

dehān-ı meṣāne: Mesane ağzı. (062a10)

dehān-ı miʿde: Mide ağzı. (071b01)

dehlīz (A.): Damar vs.deki delik, kanal. (065a15), (067b19)

delik: Vücut organlarının açık ve boşluk olan kısmı. (016b12), (044b09), (051a02), (051b09), (053a12), (053a19), (053b01, (053b03), (053b06), (057a14), (065a06), (070a17), (071a14), (093a05), (107b02), (113a04), (116a01), (118b15), (120b10), (122a15), (123b05), (131b10), (133a05), (137a09), (144a03), (222b02), (222b04), (235b01), (238b05), (262b17), (367b08), (373a11)

dendān (F.): Diş, ağızda bulunan diş. (002b19), (052a19), (052b11), (052b16), (052b17), (053a01), (066b06), (084a06), (093a09), (161a13), (314b14), (315b01), (351a15)

dendān-ı rubāʿiyāt: Kesici dişler. (052a09)

dendān-ı senāyā: Öndeki dört diş, kesici dişler. (052b12)

dendān-ı ṭāḫūn: Öğütücü, ezici dişler. (052b19)

deri: Deri; vücudun dıştan örten, epidermiş ve dermisten oluşan tabaka. (051a16), (057b10), (061b03), (065a05), (074a07), (075b09), (083b09), (083b15), (091a02), (135b11), (135b13), (145b04), (204a07), (218a01), (222b14), (242b17), (271a17), (299b15), (348b05), (374b04)

derūn (F.): İç batın. (001b06)

derz (A.): Kemik aralarındaki yüzey kısım; kemiklerin birleşme yeri. (051b09), (051b10), (051b14), (051b15), (051b16), (052a03), (052a04), (052a06), (052a07), (052a09), (052a10), (052a18), (065a01), (065a02), (065a05), (214b11)

derzān-ı kāẕibān: Paryetal kemiğin alt kenarı ile temporal kemiğin üst kenarı arasındaki sutura, mediyan dikiş. (051b15)

derz-i ḳavsī: Boyun ile kafatası arasındaki sutura, mediyan dikiş. *"ṭūlā ḳıḥfī iki bölmüşdür bu derziñ başı ki derz-i lāmīye (15) vāḳiʿdir aña derz-i ḳavsī dėrler." (51b/14, 15).* (051b15)

derz-i lāmīye: Paryetal kemikleri ile oksipital kemiğinin üst kenarı arasındaki sutura, mediyan dikiş. *"başıñ öñünde ḳıḥfla (11) alın kemiginiñ vasaṭında müşterekdir ve bu şekl üzeredir bir daḫı başıñ ardından (12) ḳıḫfla müşterekdir ve aña üstüḫān-ı lāmī dėrler" (51b/10, 11, 12).* (051b14), (057a19)

dest (F.): El. (008b04), (036b03), (238b18), (279a12), (399b08), (235a13), (061a10)

ḍılʿ (A.): Kaburga kemiği, eyegü kemiği. (054a15), (060b12)

diḳāḳ (A.): İnce olanlar ; on iki parmak bağırsağı; ince bağırsağın orta kısmı, ince bağırsak. (060a13), (060a14), (063a19), (069a03), (197b02), (243a06), (307b11)

dil: Dil. (041b16) (051a13), (066b01), (066b03), (066b05), (066b09), (067a03), (067a04), (084b04), (086b02), (113b05), (118b15), (119a15), (119b13), (126a03), (138b13), (160b08), (169a05), (208b03), (214b13), (223a13), (272a03), (311a02), (312b10), (339a14), (353a11), (353b03)

- **dil altı**: Dilin alt tarafı, yüzeyi. (120b11)

dilçik: Bademcik, küçük dil, dilcik. (075a17), (095b06), (167b15), (169b18), (170a05), (387b06)

dimaġ (A.): Beyin. (013b11), (014b06), (014b08), (014b15), (014b19), (015a01), (015a09), (016a05), (016a06), (016a08), (016a10), (016b10), (017b07), (017b15), (025b10), (036b15), (036b19), (037a08), (037a09), (038b17), (038b18), (046b09), (051b05), (053a08), (053a09), (053a10), (053a17), (054a01), (054a02), (054a03), (054a04), (054a05), (054a07), (054a08), (054a09), (054a11), (055a05), (056b14), (056b15), (056b17), (057a03), (057a13), (057a17), (057b05), (058a12), (058b04), (058b07), (063a10), (064b15), (064b18), (064b19), (065a03), (065a07), (065a10), (065a12), (065a17), (065b04), (065b05), (065b08), (065b10), (065b13), (066b06), (074b17), (075a08), (078a06), (078a11), (079a09), (081a02), (081a17), (088a04), (090a03), (095b17), (097a10), (090a12), (090a13), (098b11), (098b14), (099a07), (099b15), (100a09), (100b19), (102a18), (106b12), (106b13), (106b16), (107a14), (107b08), (115a10), (115b11), (117a11), (117a13), (117a14), (117b04), (117b12), (118b10), (118b12), (119b08), (119b19), (120a01), (120a02), (120a03), (120a04), (120a07), (120b16), (121a07), (121a09), (121a10), (121a15), (121b04), (121b05), (120b17), (121b15), (122a04), (122a05), (122a09), (122a17), (122a18), (123a17), (123a19), (123b06), (123b14), (124a09), (124a14), (124b07), (124b15), (125a16), (125b06), (125b14), (126a05), (127a03), 127a09), (127a11), (127a13), (127a14), (127b05), (128b17), (129a13), (129a15), (129a16), (129a17), (129a19), (129b12), (129b19), (130a02), (130a14), (131a01), (131a02), (131a18), (132b14), (133a05), (133b05), (136b12), (137a09), (137a10), (137a19), (137b03), (138a01), (138b08), (139b01), (140a16), (140b02), (142a14), (142b04), (143a03), (144a02), (145a17), (146b14), (146b16), (147b15), (148b06), (149a04), (149b05), (151a02), (151a03), (151b06), (151b09), (153a07), (153a09), (153a10), (153a11), (151a03), (153a07),

(153a15), (153b02), (153b07), (154a02), (154a09), (154a13), (154b11), (154b15), (154b16), (155a04), (155a05), (155b10), (155b19), (156a02), (155b19), (163a16), (164a12), (164a13), (165a08), (165a16), (165b06), (165b07), (165b08), (165b17), (166a01), (170b12), (179a18), (186a19), (197b08), (202a01), (220b02), (225b11), (227b04), (227b06), (227b07), (239a14), (251b03), (251b07), (257b18), (258a02), (264b09), (264b15), (270a13), (272a05), (276b11), (285a06), (287b04), (309b14), (310b02), (311b01), (312a13), (312b10), (313b05), (314a15), (324a06), (324b14), (324b16), (332a10), (233a03), (333a04), (339a06), (339a13), (339b04), (351b15), (351b19), (352a18), (352b02), (360b16), (360b07), (361a02), (387b13), (394a17), (399a07)

dimāġiyye (A.): Beyinle ilgili, meyne mensup. (095b15), (112b15), (118b08), (119a06), (129a18), (316a08), (333b14)

direk: Vücudu ayakta tutan ana kemikler. (051a19)

diriz (A.): Kemik aralarındaki yüzey kısım; kemiklerin birleşme yeri. (052a12), (052a13), (052a16), (052a17), (052a18), (052b01), (052b04), (052b09), (057b06), (061a19)

diş: Diş. (047a02), (052a05), (052a07), (052a08), (052b13), (052b14), (052b15), (052b16), (052b17), (052b18), (053a01), (053a02), (053a03), (053a04), (053a18), (053b17), (066b09), (079b15), (083b05), (083b12), (084b08), (095b13), (096b05), (097b06), (101b05), (103a17), (103b05), (105a06), (106a10), (125b07), (157a06) (157a07),, (157a16), (157a17), (157a18), (157b01), (157b03), (157b04), (157b05), (157b07), (157b13), (157b14), (158a02), (158a03), (158b05), (158b08), (158b10), (159a10), (159a05), (159a09), (159b07), (160a03), (160a04), (160a07), (161a16), (169b18), (286b18), (353a17), (354a14)

- **diş dibi**: Dişin çene kemiği içine gömülü olan bir ya da birkaç dallı uzantısı. (079b15), (158a13), (158a17), (158b01)

- **diş eti, dişiñ eti, dişler eti**: Ağız kokasasının, alveol kemiğine bağlandığı kısmı; diş köklerini kaplayan kalın kırmızımtrak et. (057a12), (085b08), (086a07), (092b03), (093a10), (105a07), (114b07), (131b04), (157a06), (158a16), (158b01), (158b06), (158b08), (158b12), (158b19), (160a04), (194a05), (347b13), (354a05)

diz: Diz; Uyluk ile alt bacak arasındaki eklem bölgesi. (038a02), (050a05), (059b13), (062b04), (085b13), (134a02), (217a16), (246b09)

dübür (A.): Makat; kalın bağırsağın dışarıya açıldığı delik, kıç. (203a11), (206b06), (217a16), (223a06), (228b04), (228b14), (229a10)

dürūz (A.): Kemiklerin birleşme yeri dikişleri. (051b16)

- **dürūzīü'ş-şekl**: Kemimiklerin birleşme yeri dikişleri şekli. (065a01)

dudaḳ: Dudak; ağzın, dişleri örten üst ve alt kenarlarından her biri. (051a13), (157a06), (059a09)

E

ebdān-ı nās: İnsan bedenleri. (306a08)

ebrū (F.): Kaş. (261a15)

ecfān (A.): Göz kapakları. (376a07), (376a12), (378a05), (379b05), (379b17), (380a04), (380a05), (380a09), (381b06), (383a06), (391b04)

- **ecfān-ı ʿuyūn**: Gözlerin kapakları. (175b02), (194a03), (376a12)

ecvef (A.): Kanı vücuda dağıtan atardamar; ortası boş. (060a17), (061b15), (068a17), (070a12)

efḫād (A.): Uyluklar. (239b11), (214b05), (393b05)

efḫāẕ (A.): Uyluklar. (246b12)

efvāh (A.): Ağızlar. (142a01), (199b02), (210a06), (236b09), (265b06)

efvāh-ı ʿurūḳ: Bir şekilde yerinden kopmuş ya da kanamış olan damar ağızları. (078b01), (138a14), (238a04)

ekḥal (A.): Kol arkasında kan alınan damar. (050a02), (061b05), (286a18)

el: El; kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü. (038b01), (040b12), (040b13), (043a19), (048b05), (051a06), (051a13), (054b13),

(055b12), (055b16), (055b17), (055b19), (058a06), (063a11), (085b13), (113b09), (119a04), (126b07), (132a06), (137b04), (145b01), (195a07), (217a14), (220a04), (220b14), (240a14), (246b03), (255b05), (259b19), (261a02), (373a09), (390b07), (390b08), (393b05)

el ayası: Avuç içi. (162b06)

emʿā (A.): Bağırsak (lar). (012b01), (013a17), (015b10), (022a16), (026a14), (033a12), (044a12), (046b09), (047a13), (060a01), (060a11), (060a14), (060a13), (060b13), (064a12), (064a17), (064b06), (064b13), (068b03), (068b13), (068b19), (069a04), (069a12), (069a15), (069b05), (069b16), (076a09), (076b04), (078b01), (081b04), (082a08), (090b01), (092b11), (094b14), (094b18), (096a12), (097a03), (099a19), (099b13), (099b17), (100a10), (100b02), (101a04), (108b10), (138a07), (185b08), (194a13), (195a19), (197b03), (197b04), (197b08), (198a09), (198a12), (198b02), (198b10), (198b12), (200a09), (200b03), (200b05), (201b14, (201b15), (202b01), (212b02), ((202b07), (202b14), (204a15), (204b10), (211a05), (211a06), (212b18), (212b19), (213b09), (215a01), (219a17), (220a18), (229a07), (242b17), (243a02), (268b14), (269a18), (280b16), (281a04), (305a02), (305a03), (300a05), (306a01), (320a02), (340a12), (340b19), (347b03), (348b04), (349a02), (349a07), (349b03), (359a13), (361a14), (362b01), (362b11), (365b01), (371b11), (373b17), (385b07), (394b17), (394b19), (396b08), (400a08), (400a11)

emʿā-i diḳāḳ: İnce bağırsaklar; on iki parmak bağırsağı, ince bağırsak. (060a13), (063a19), (243a06), (307b11)

emʿā-i işnā ʿaşeri: On iki parmak bağırsağı.

emʿā-i ḳūlūn: Kalın bağırsak. (060a11)

emʿā-i müstaḳīm: Kalın bağırsağın en aşağıdaki bölümünü oluşturan ve onu anüse bağlayan kas yapısında kısa tüp, rektum. (060a09), (060a11), (069a09), (204b06)

emʿā-i refîʿ: Kalın ve ince bağırsaklar.?? (201b13)

emʿā-i ṣāime: İnce bağırsağın orta kısmı. (060a13), (068b15), (071b01)

emʿāʾ-i ʿulyā :Emʿā-ı sitteden on iki parmak bağırsağı, ince bağırsağın orta kısmı, ince bağırsaklar. (069a03)

enāmil (A.): Parmak uçları. (011b04)

endām (F.): Organ, uzuv. (026b14), (053b14), (053b16), (054a13), (054a19), (054b12), (058b08), (058b10), (069b08), (262a13), (323a19), (326a08)

enf (A.): Burun. (255b17), (127a15), (136a18), (136b02), (137a13), (137b06), (137b12), (153a05), (153a08), (153a09), (153a10), (153a11), (153a15), (153b01), (153b13), (153b14), (153b17), (153b18), (154a02), (154a10), (154b01), (154b04), (154b05), (154b07), (154b14), (154b15), (154b19), (155a01), (155a02), (155a04), (155a08), (155a06), (155a10), (155a14), (155a15), (155a19), (155b01), (155b03), (156a11), (156b03), (156b07), (156b08), (156b11), (170b09), (179b02), (185a10), (205a04), (215a05), (234a17), (235b01), (257b04), (257b06), (295b12), (298b10), (351a07), (351a08), (351b13), (352a14), (360b10), (361a01), (361a06), (367a15), (367a16), (367b03), (367b08), (367b11), (367b13), (368a03), (368a07), 368a10), (368a12), (368a19), (393a13)

engüşt (F.): Parmak. (231b12), (231b15)

engüşt-i ḥınşır: Serçe parmak. (055b06)

enmele-i sebbābe: Şahadet parmağının ucu. (011b04)

eñse: Ense, boyunun arkası. (059a15), (114a04), (115a19), (124a01), (135b13), (139b19), (155a17), (156b16), 160b18), (164b16)

enyāb (A.): Ağızdaki köpek dişleri. (052b15), (052b18)

erḥām (A.): Rahimler, yumurtalıklar, döl yatakları. (105b10), (319b01), (338a18), (346b03), (358a01), (362b07), (364b16), (365b04)

ervāḥ-ı beden: Bedenin ruhları. (276a03)

eṣābiʿ (A.): Parmaklar. (246b02), (056b03), (246b11)

eslīm ʿuruku: Eslīm damarları. (215b09)

eşnā: Öndeki dört diş.

- **eşnā-ı ekl**: Kesci öndeki dört diş.

eşābiʿ-i ibhām: El ve ayak başparmağı. (247a12), (247a13)

eşābiʿ-i ricl: Ayak parmakları. (059b14)

esnān (A.): Dişler. (003a18), (139a17), (157b15), (158a04), (158a17), (158b03), (158b04), (159a12), (159b13), (160a05), (161a10), (161a11), (162a12), (178b09), (329a07), (352b07), (352b08), (353a17), (353b09), (353b12), (353b15), (353b18), (354a04), (354a08), (354a11), (354a15), (354a17), (393a11), (394b16)

et: Et; vücudun kas dokusundan yumuşak olan kısmı. (021b05), (057a12), (058b14), (217b03), (068a05), (068a08), (069a14), (079b16), (084b09), (086a07), (092b03), (093a10), (102a12), (105a07), (105a17), (114b07), (131b04), (142a15), (157a19), (158a13), (158a16), (158a17), (158b01), (158b06), (158b08), (158b12), (158b19), (160a04), (194a05), (195a17), (347b13), (354a05), (354a08), (386a02)

eṭrāf-ı beden: Bedenin etrafı, çevresi, derisi. (045b05), (166a02), (257b07), (359a11)

evʿiye (A.): Damarlar. (002b13), (017b13), (027b05), (027b06), (051a15), (127a14)

evʿiye-i menī: Sperm keseleri. (051a14), (070b12), (129b12), (313b05)

evride (A.): Toplardamarın ana kolları. (051b09), (057b03), (064a02), (064a12), (065a06), (067a19), (069b04), (070b08)

evsaṭ-ı dimāġ: Beynin ortası, beynin merkezi. (065b05)

evtār (A.): Tendonlar. (246a02), (270a09)

ezec (A.): Beyinde corpus callosumun altında yerleşik, üçgen ya da kubbe şekli gösteren ak madde kitlesi. (065a16)

F

faḥd (A.): Uyluk; kalça ile baldır arasındaki kısım. (235a14), (235a15)

faḥẕ (A.): Uyluk; kalça ile baldır arasındaki kısım. (056a12), (056a13), (062b01), (127a10), (204a05),

(204a08), (204a10), (232a16), (246b13)

fekk: Çene kemiği, üst çene. *"ıṣṭılāḥ-ı ṭıbbda aña fekk dėrler Türkīsi üst çeñe dėmekdir" (52a/2).* (052a02), (052a06), (057a10), (059a11)

feḳār (A.): Omurlar. (062a04), (068b04)

fem (F.): Ağız. (004b16), (048a18), (124a08), (125a10), (141b19), (144a06), (159b14), (159b12), (159b16), (159b17), (159b18), (160a01), (160a08), (160b07), (161b02), (161b05), (161b08), (161b09), (160b11), (160b13), (162a04), (162b13), (162b18), (163a09), (164a05), (168a02), (168a11), (168a12), (168a16), (168a18), (170a04), (170a08), (171a09), (172a16), (172b16), (173a06), (173a19), (174a16), (174b03), (174b05), (183a14), (190a01), (204b15), (232a05), (232a06), (234b02), (235b01), (238a08), (271b10), (281b08), (287a05), (321b15), (323a19), (329a07), (332a06), (235b13), (238a14), (341b02), (341b03), (341b06), (352b05), (352b07), (353a14), (353b01), (353b19), (354a11), (354a15), (364b01)

femām (F.): Ağızlar. (364b01)

fem-i meṣāne: Mesane, sidik kesesi ağzı. (059b10)

fem-i miʿde: Mide ağzı. (060b11), (064a07), (075b12), (102a03), (161b03), (185b09), (186a18), (186a19), (188a02), (188a03), (188a08), (188a19), (204a17), (212a17), (215a04), (284a10), (288a16), (289a19), (289b01), (294a10), (299b09), (358a18)

fem-i raḥm: Rahim ağzı, uterus ağzı, vajen önü. (227b02), (231b10), (236a10), (236b13), (238a05), (238b16), (239b09), (239b19), (240b01), (375b06)

ferc (A.): Kadının dış cinsiyet organı, üreme organının diş bölümü. (050b12), (062a15), (070b19), (077b13), (109a19), (230b04), (230b06), (230b07), (230b11), (230b10), (230b19), (231a02), (231a10), (231a16), (232a04), (232a05), (233a05), (233a12), (233a15), (233b05), (233b07), (236b11), (237a07), (237b17), (238a14), (238a15), (238b04), (238b14), (241a03), (241b09), (279b13) (358a07), (364a19), (364b02), (364b17), (365a05)

fıḳarāt (A.): Omurlar, onurga. *"Türkīsi oñurġa (7) dėmekdir" (53a/6, 7).* (002b19), (053a06), (053a07), (053a11), (053a12), (053a17), (053b06), (053b08), (053b16), (053b17), (053b18), (054b14), (058a04), (058a10), (062a05)

fıḳarāt-ı ʿaciz: Sağrı kemiği, kuruk sokumu. (062a08)

fıḳarāt-ı ẓahr: Bel kemiği. (054a18), (060a18)

fıḳra (A.): Omurga kemiklerinden bir boğum, omur. (053a07), (053a14), (053a13), (053a16), (053a17), (053a19), (053b02), (053b04), (058a13), (053a18), (053b04), (053b05), (053b09), (053b10), (053b11), (053b13), (053b15), (053b12), (053b19), (054a01), (054a10), (054a13), (055a15), (058a15), (059a18), (060a18), (062a03), (062a12), (063a10), (064b01)

- **fıḳra-ı evvel**: Başlangıçtaki, ilk omur, boyundaki ilk kemik. *"fıkra-ı evvelide iki delik vardır bu iki (53b) (1) zāʾide ol deliklere girmişdir başıñ ṣaġ ve ṣol ḥareketi bunlar iledir" (53a/19; 53b/1).* (053a17), (053a19), (053b12), (057b08), (057b09), (058a05), (059a18), (061a18), (061a19)
- **fıḳra-ı ḫāmis**: Beşinci omur. (063a14)
- **fıḳra-ı rābiʿ**: Dördüncü omur. (057b17)
- **fıḳra-ı ṣāliṣe**: Üçüncü omur. (057b15)
- **fıḳra-ı ṣānī**: İkinci onur, boyundaki ikinci kemik. *"fıḳra-ı (2) ṣānīniñ zāʾidesi fıḳraʾ olanıñ ṣüḳbesindedir nuḫāʿ ki bu ṣuḳbeden çıḳar nuḫāʿıñ (3) evveli başıñ ard kemiginiñ deliginden gider baş bu sebebile murād üzere ḥareket ėder" (53b/1, 2, 3).* (053b01), (057b09), (057b13), (058a05), (061a18)

fıḳrāt (A.): Omurlar. (243b17)

fuvād: Kalp, yürek. (239b01)

G

ġażruf (A.): Kıkırdak kemik. (014b04)

geñiz: Ağız ve burun boşluğunun arka bölümü, geniz. (016b09), (124a08), (125b08), (153b03)

gerdān (F.): Boyun, gerdan. (047a08), (050a02), (053a15), (053b12), (053b15), (055a01), (055a15), (057b18), (059a07), (061a02), (068b04)

gerden (F.): Boyun, gerdan. (018a15)

ġışā (A.): Zar, örtü. (003a02), (014b02), (014b11), (025a05), (051a12), (054b11), (057a18), (058b01), (058b16), (058b17), (060a19), (060b01), (060b03), (060b07), (061b16), (063a10), (063b10), (063b11), (063b13), (063b14), (063b15), (063b19), (064a01), (064a02), (064a05), (064a10), (064a11), (064b03), (064b04), (064b05), (064b06), (064b10), (064b11), (064b12), (065a03), (065a04), (065a16), (065b07), (065b14), (065b16), (066a15), (066b03), (067a11), (067a19), (067b14), (067b15), (067b16), (068b04), (069b12), (069b13), (069b16), (070a03), (070a10), (070b10), (071a12), (071a13), (071a14), (071a17), (071a19), (091a09), (131b14), (143a04), (148a07), (148a16), (175a17), (191b13), (242b15), (242b18), (246a02), (247a16), (299b10), (339a07), (339b12)

- **ġışā-ı ʿarż**: Yüzey zarı. (025a01)
- **ġışā-ı baṭn**: Karın zarı. (058a16)
- **ġışā-ı cedāvil**: Ana zarlardan ayrılan zarlar. (064a11)
- **ġışā-ı ciger**: Ciğeri saran zar. (070a03)
- **ġışā-ı dimāġ**: Beyin zarı. (075a08)
- **ġışā-ı ḥāvī**: İçeren, kaplayan zar. (067b12)
- **ġışā-ı ḳalb**: Kalp zarı, kalbi örten zar. (063b18)
- **ġışā-ı kebed**: karaciğeri saran zar. (191a05)
- **ġışā-ı maḥvī**: İç zarlar. (065a04)
- **ġışā-ı müdevvere**: Dönen, etrafı saran zar. (071a13)
- **ġışā-ı raḳīḳa**: İnce zar. (066a01)
- **ġışā-ı ṣadr**: Göğüs zarı. (063b14)
- **ġışā-ı ṣıfāḳ**: Adaleleri örten ve koruyan ince zar. (064a04)
- **ġışā-ı ṣulb**: Beyin dokusunu ve omuruliği çevreleyen dokunun

en kalın ve en dıştaki katmanı. (065b07), (067a14)

ġışāve (A.): Lornea yüzeyinde damarlaşma ve granülasyon dokusundan zarımsı örtü; zar. (375b17), (377a05), (380b09), (381a11)

ġıṭā (A.): Zar, perde; kornea yüzeyinde damarlaşma ve granülasyon dokusunddan zanmsı örtü. (163b11), (179a05)

göbek: Göbek; insanlarda ve memeli hayvanlarda göbek bağının düşmesinden sonra karnın orta kısmında oluşan çukurluk. (083a17), (233a14), (237b12), (243a06)

gögüs kemikleri: Göğüste bulunan kemikler. (134b17)

gögüs: Göğüs, sine; vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer gibi organları içine alan bölümü; göğüs ağrı (bazı yerlerde.). (075b15), (079b16), (080b11), (087a06), (089b14), (091b04), (095a08), (104b05), (199a13), (295a03)

göñül: Yürek; vücudun hayati işlevlerini yerine getiren kalp gibi "ana", mide gibi "ara" organların genel adı. (038a19), (086a17), (090a04), (093b09), (093b15), (093b18), (098a10), (100b11), (109a05), (128a04), (174a15), (204b16), (217a09), (253b13), (253b14), (366a17), (399a04)

gövde: Beden, vücut. (212b03), (254a05), (256b09), (282a06), (348b07)

göz: Göz; göz çukurunda bulunan ve görmeye yarayan organ. (016b14), (027b18), (038a12), 039b08), (039b09), (039b10), (039b14), (039b01), (046a16), (050b13), (051a13), (052a14), (054b13), (059a03), (063a11), (064b15), (071a10), (075b07), (077a09), (075a15), (077b06), (077b15), (082a07), (083b10), (088a02), (090b11), (096a05), (097a09), (097a18), (097b07), (097b09), (099a15), (103a11), (104a09), (104b13), (108a16), (113a01), (113a08), (113a10), (113a13), (113a19), (114b04), (114b18), (115a19), (117b08), (117b10), (118b14), (118b15), (119a15), (119b13), (120a10), (120b02), (120b09), (120b14), (121a19), (122a01), (122a02), (122a09), (122a15), (123a03), (124b01), (124b02), (126a03), (128b07),

(128b12), (131b09), (134a02, (135a08), (135a15), (135b06), (135b08), (139b06), (139b15), (140a05), (140a07), (140a09), (140a16), (140b15), (141a06), (141a16), (142a01), (142a06), (142a07), (142a08), (142a09), (142a17), (142b01), (142b05), (142b10), (142b15), (142b17), (142b18), (142b19), (143a05), (144a04), (144a06), (144a07), (145b02), (145b10), (145b11), (145b13), (145b14), (146a02), (146b01), (146b06), (146b09), (146b11), (146b12), (146b18), (147a02), (147a03), (147a04), (147a07), (147a10), (147a11), (147b02), (147b10), (147b17), (148a08), (148a11), (148b05), (148b08), (148b18), (148b19), (149b19), (150a01), (150a05), (151a03), (152a07), (151b04), (152a02), (152a15), (152a18), (152b05), (152b06), (152b08), (152b09), (152b13), (152b14), (152b15), (162a19), (169b14), (214b02), (227a19), (274b10), (278b12), (279a07), (280a08), (285a19), (293b13), (294b16), (296b10), (299a19), (299b10), (299b13), (375b12), (375b15), (376b04), (376b17), 377b01), (380a08), (383a06), (391a19)

göz ḳapaġı: Göz kapağı, göz çukurunu kapatan kapak. (057a07), (135b11), (141b04), (141b12), (143b07), (143b10), (143b12), (144b10), (144b14), (145b10), (145b12), (145b14), (145b17), (146a09), (146a10), (146a12), (146a14), (146a15), (146a19), (146b05), (146b11), (147b10), (150a02), (152b13)

göz(ü) bıñarı: Gözün burun yanındaki köşesi. (117b10), (146a18), (148a01), (148a03),

göz(üñ) bebegi: Göz bebeği, gözün karası. (066a04), (139b14)

gözüñ aġı: Göz akı. (139b14)

gözüñ cefni: Göz kapağı. (141b02)

gözüñ ḳapaġı derisi: Göz kapağının derici, cildi. (145b04)

gözüñ ḳarası: Göz bebeği. (142a16)

gözüñ ḳuyruġu: Gözün kulak tarafındaki ucu. (057a08), (142a16), (142a19)

gözüñ üst cefni: Gözün üst kapağı. (145a12)

H

ḥablu'z-zirāʿ: El sırtındaki venöz ağın iç yan tarafından başlayıp ön kolun dış yan tarafında seyrettikten sonra dirsek seviyesinde vena cephalica ile birleşen ven, kolun üstündeki damarlar. (050a01), (061b06)

ḥaceb (A.): Gırtlak. (031a01), (120a07), (162a17)

ḥaceryān (A.): Şakak kemiği ile üç parçadan oluşan temporal kemiğin kaya parçası. (051b06), (051b19)

ḥadebe-i kebid: Diyafram içi. (070a12)

ḫaded (A.): Azı dişlerden sonraki dişler. *"dört altda ve dört üstde (16) vāḳiʿ olan sekiz ʿaded dendāna ṭāḥūn dėrler başları yaşşı dişlerdir bunlardan (17) ṣoñra vāḳiʿ olan dendāna ḫaded dėrler" (52b/17).* (052b17)

hadeḳa (A.): Gözbebeği, gözün siyahı. (131b10), (142b13), (148b06), (148b16), (376b13), (379b10), (382b09)

ḥaḳaveyne: Popo. (232a19)

ḥaḳv (A.): Böğür, bel. (053a15), (227b10)

ḫalef (A.): Arka, ense. (056b04), (207a19), (243b15)

- **ḫalef-i beden**: Bedenin arkası, sırt. (207a19)
- **ḫalef-i ibhām**: El ve ayaktaki baş parmağın arkası. (061b12)

ḥalḳ (A.): Boğaz. (066b10), (066b11), (066b13), (078a06), (167b15), (169a03), (169b01), (174a19), (174b01), (174b05), (174b19), (309b07), (353a10), (353a11), (357a17), (387b03), (387b06), (394a14)

ḫalḳ (A.): Boğaz. (352b18), (353a06)

ḫancere (A.): Hancere, gırtlak. (066b11), (066b19), (067a01), (067a02), (067a03), (067a13), (067b04), (067b06), (168a03), (168a06)

ḫançere (A.): Hancere, gırtlak. (057b02), (066b14), (171b13), (171b11), (171b19)

- **ḫançere-i ḥulḳūm**: Nefes borusu. (059b01)
- **ḫançere-i merī**: Yemek borusu. (061a16)

ḥaṣr (A.): Bel; böğür. (217a04), (217a05), (217a07), (217a08), (217a10)

ḥavācib (A.): Kaşlar. (262a05), (392b18)

ḫāya (F.): Testis. Er bezi, erkek cinsiyet bezi; erkekte deri ve düz kas liflerinden oluşan ince duvarlarla çevrili bir torba içinde yerleşmiş, oval şekil gösteren iki cinsiyet bezinden her biri. (017b14), (050a18), (059b09), (074a05), (085a14), (130a04), (157a03), (256b10), (362a15), (384b05)

- **ḫāya-ı insānī**: İnsana ait testis, er bezi, erkek cinsiyet bezi; erkekte deri ve düz kas liflerinden oluşan ince duvarlarla çevrili bir torba içinde yerleşmiş, oval şekil gösteren iki cinsiyet bezinden her biri. (015a13)

ḫayşūm (A.): Geniz. (154a09)

ḥınṣır: Serçe parmak, kiçi parmak. (055b07), (061b08),

ḥicāb (A.): Zar. (003a02), (054b11), (057b16), (058a01), (058a02), (060a19), (060b01), (063a17), (064a03), (064a09), (064a14), (064a19), (064b02), (064b06), (064b07), (065b06), (066a12), (067b02), (067b03), (068b04), (069b17), (120a03), (170a13), (175b12), (334b15)

- **ḥicāb-ı ḳalb**: Kalbin boşluğunu hüçrelere ayıran zarlardan her biri. (057b03)
- **ḥicāb-ı ṣadr**: Göğüs ile karnı ayıran ince ve geniş zar. (057b03), (172a06)

ḥicābī (A.): Zarla ilgili, zara ait. (255b10)

ḥucub (A.): Zarlar. (090a13)

- **ḥucub-ı dimāġ**: Beyni koruyan zarlar. (090a13)

ḥulḳum (A.): Boğaz. (011b19), (057a19), (059b01), (059b02), (067a01), (082b01), (168b15), (174a13)

ḫuṣye (A.): Testis, ünṣeyān. (063b02), (085a19), (222a04), (222b14), (223a02), (224b12), (241b15), (247b01), (251a09), (395b06)

ḥuṣyeteyn (A.): İki testis. (077a10), (079b11), (156b16), (358a07), (393b04)

I

ʿırḳ (A.): Damar; kök, asıl. (060a16), (060b06), (060b19), (061a10), (061b02), (061b03), (061b04), (061b05), (061b06), (061b14), (061b15), (062b09), (062b10),

(062b19), (071b03), (128a10), (156a05), (173a05), (173b08), (189b15), (246b06), (246b07), (246b08), (250a15), (250b04), (257b02), (267a07), (267a11), (267b04), (269b18), (276b14), (277a16), (278a07), (283a18), (283a19), (286a18), (287a15), (287a15), (287b07), (288a06), (291a15), (292a01), (292a04), (299a10), (307a12), (343b12)

- **ʿırḳ-ı ʿaẓīm**: Büyük damar. (062a18), (070b08), (171a19), (244a07)
- **ʿırḳ-ı bārid**: Soğuk damar (soğuk kanlılık olabilir?). (275a04)
- **ʿırḳ-ı bāsılīḳ**: Kolun ön yüzündeki kalın toplardamar. (240b15)
- **ʿırḳ-ı baṭī**: Damar yavaşlığı, nabız yavaşlığı. (291a19)
- **ʿırḳ-ı cebhe**: Cephe damarı. (162b01)
- **ʿırḳ-ı ecvef**: Ortası boş damar. (060a17), (068a17)
- **ʿırḳ-ı ekḥal**: Kol arkasından kan alınan damar. (061b11)
- **ʿırḳ-ı enf**: Burun damarı. (255b17)
- **ʿırḳ-ı fem**: Ağız damarı. (141b19)
- **ʿırḳ-ı ferḳaʿa**: Damarın çıtıdaması. (173a04)
- **ʿırḳ-ı ibṭī**: Koltuk altı damarı. (061b07)
- **ʿırḳ-ı kebīr**: Büyük damar. (012b14), (061b19)
- **ʿırḳ-ı keşīr**: Çeşitli damarlar. (291a18)
- **ʿırḳ-ı ketif**: Şahdamarı. (061a10), (061b02), (061b05)
- **ʿırḳ-ı maʿhūd-ı mesbūḳ**: Toplardamar. (015a12)
- **ʿırḳ-ı mücevvef**: İçi boş damar. (014b08), (057a09)
- **ʿırḳ-ı nābıż**: Nabız damarı. (210a15)
- **ʿırḳ-ı sāḳ**: Baldır, incik damarı. (148a10)
- **ʿırḳ-ı şānī**: Yüzük parmağı damarı. (061b14)

- **ʿırḳ-ı sübātī**: Beyne giden ana damar, şahdamarı. (063a07), (063a08)

- **ʿırḳ-ı żevārib**: Nabız damarları. (064a07)

- **ʿırḳu'ş-şāfin**: Baldırın iç kısmında yer alan damar. (173b06)

ʿırḳ-ı nāzil-i ecvef: Alt ana toplardamar. (061b15)

ʿıẓām-ı muşṭ-ı ḳadem: Ayak tarağı kemileri. (056b09)

İ

ibhāma (A): El ve ayakta baş parmak. (061b12), (247a12), (247a13)

ibṭ: Koltuk; omuzun alt ve iç tarafı. (251b04)

ibṭī : Koltuk altı damarı. (060b19), (061b07)

igegi: Eğe kemiği. (063b16)

iḥlīl (A.): Penis. (224b11), (225a09), (230a14)

- **iḥlīl-i ricāl**: Erkeğin penisi. (051a16)

incik: Vücutta diz kapağından topuğa kadar olan kemik, incik kemiği. (114b08), (115a01), (119b03), (131b05), (139b17)

ince ṭamar: *"māsāriḳā dėdikleri ince ṭamarlardır ki bir ṭarafı nihāyet miʿdeye ve ṭaraf-ı āheri (5) muḳaʿar-ı kebede aʿnī ḳaracigeriñ çuḳur ṭarafına müttaṣıldır"*(12b/4, 5). (012b04)

ʿinebiyye (A.): Üzün tanesine benzeyen gözün iris tabakası, ṭabaḳa-ı ʿinbiyye. (066a03), (139b10), (207a08), (207b09)

insānü'l-ʿayn: Gözbebegi. *"insānü'l-ʿayn dėrler Türkīsi gözbebegidir" (66a/4).* (066a04)

islīm: *"'ırḳ-ı ibṭī iki ḳısım olur biri ṣaġīrdir (8) bu daḫı iki ḳısımdır bir ḳısmı ḥınṣır ve binṣıra gider islīm dėrler" (61b/7, 8).* (061b08)

ʿiẓām (A.): Kemikler. (014a10), (051a19), (051b07), (051b10), (055b17), (064a16), (107a05), (250b12), (291a12), (291a13)

- **ʿiẓām-ı ricl**: Ayak kemikleri. (003a01), (056a10)

ʿiẓām-ı laḥye: Çene kemikleri. (052a01)

K

kaʿb (A.): Aşık kemiği, topuk. (056b02), (056b03), (056b05), (056b08), (062b06), (062b09)

ḳabaḳ: Göz kapağı. (173a10)

ḳadem (A.): Ayak. (056a13), (056b02), (056b03), (056b09), (059b13), (062b09), (244b07), (244b10), (244b12), (245a06), (245a12), (245a15), (245a18), (245a09), (245a10), (245a16), (246b12), (247a13), (247a14), (247a15), (249a05)

ḳaḍīb (A.): Penis, ẕeker. (032b06), (039b16), (058a16), (063b08), (070b15), (071a01), (219a10), (219a14), (219b18), (219b19), (220a02), (220a03), (220a04), (220a07), (225a11), (225a15), (225b02), (225b04), (226a11), (226a16), (226b01), (227a04), (227a08), (228a08), (228a09), (229b18), (230a10), (231a04), (242a17), (242b02), (242b06), (311b05), (311b17), (312a19), (312b10), (313a13), (313b05), (314a16), (314b04), (314b13), (230a08), (231a05), (373a09), (373a10), (395a19), (395b04)

- **ḳaḍīb-i süst**: Gevşek, sülpük penis. (085a18)

ḳafā (A.): Kafa, başın üst kısmı, tepe. (118b06), (150a18), (152b19), (168a01)

ḳalb (A.): Kalp, yürek; üç temel organdan biri. Eski tıp anlayışına göre hayvanī kuvvetleri yapan yapan organ. (003a04), (009b19), (014b08), (014b15), (014b19), (015a17), (019a06), (019a07), (019a08), (019a09), (019a10), (019b13), (019b17), (021a14), (028b11), (041b12), (050b06), (051a14), (054b02), (057b01), (057b03), (060b01), (060b02), (060b03), (060b05), (060b06), (062b16), (063a01), (063b17), (063b18), (064a02), (064a03), (064a04), (064a16), (067a18), (067b04), (067b09), (067b12), (067b14), (067b16), (067b17), (067b18), (068a01), (068a03), (068a10), (068a11), (068a12), (068a14), (068a15), (068a17), (068a19), (070a02), (071a05), (076b15), (079b04), (081a14), (081a18), (082a06), (082b12), (084b18), (089a06), (089b06), (090a14), (090a18), (090b05), (090b19), (092a05), (093a03), (093a14), (093b16), (097b11), (098a18), (099a09), (099b14), (100a07), (100b05), (100b07), (101a16),

(102b16), (104a16), (106b15), (108a13), (108b14), (131a02), (155b16), (155b17), (156a08), (164a04), (170a19), (170b11), (170b16), (173a12), (175b16), (176b17), (178a18), (179a13), (179a14), (179a15), (179a19), (179b10), (179b18), (180a03), (180a05), (180a08), (180a09), (180a10), (180a12), (180a14), (180a16), (180b01), (180b07), (181a18), (181b01), (181b02), (181b03), (181b09), (181b10), (181b12), (181b15), (182a02), (186b10), (186b14), (186b15), (189b17), (229a05), (233a19), (237b01), (239a14), (249a16), (251b04), (251b07), (258b04), (263b18), (270a13), (270a15), (275b19), (276b15), (276b16), (284a10), (287a11), (292a14), (294a10), (309b14), (310b04), (311b01), (312a13), (314a15), (323b11), (326b05), (330a19), (330b03), (336a03), (356a09), (386a16)

ḳalça: Gövdenin arka bölümünde, baçakların birleştiği yerle bel arasındaki şişkin bölge. (296a17)

ḳanat: Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ; yassı kemikleri oluşturan iki kemik tabakasından her biri. (082a09), (142a06)

ḳapaḳ: Göz kapağı; göz yuvarlaklarının önünde bulunan, birbirine yaklaşarak gözü örten, kenarlarında kirpikler bulunan koruyucu organ. (039b01), (057a07), (059a05), (059a06), (131b09), (135b11), (140a11), (140a15), (141b04), (141b12), (143b07), (143b12), (143b10), (144a17), (144b10), (144b14), (145a11), (145b02), (145b03), (145b04), (145b10), (145b12), (145b14), (145b17), (146a09), (146a10), (146a13), (146a14), (146a15), (146a19), (146b05), (146b11), (379a10), (382a10)

ḳapamaḳ: Gözü yummak, gözü kapamak. (135b08)

ḳaraciger: Karaciğer. (012b05)

ḳarın: İnsan ve hayvanlarda gövdenin kaburga kenarlarından kasıklara kadar olan ön bölgesi; mide. (023a08), (046a10), (046a16), (058b18), (068b05), (083a17), (083b06),(088b02), (088b03), (090b09), (093b13), (094a02), (094a07), (094b10), (097a03), (097a05), (098a03), (105b03), (108a17), (131b17), (222b14),

(125b06), (132b18), (183b02), (183b14), (194b17), (216b02), (234a08), (258b12), (281a04), (286b14), (295a02), (338b06), (338b12), (350a11), (353b03),

ḳarīne (A.): Kornea. (143b16), (147a05), (147a06), (175a12), (380b04)

ḳarniyye (A.): Kornea. (066a15), (085b07), (108a16), (139b10)

ḳaṣabe (A.): Nefes borusu; yemek borusu; baldır ve kaval kemiği. (056a19), (056b06, (067a14), (067a19), (067b05), (067b07), (139a12), (172b17), (172b19)

- **ḳaṣabe-i ʿaẓm**: Baldır ve kaval kemiği. (062b11)
- **ḳaṣabe-i riye** : Nefes borusu, boğurtlak. (063a16), (066b11), (066b12), (066b13), (067a08), (102b04), (170a07), (170b08), (172b04), (190b13), (388a01), (388a07)
- **ḳaṣabe-i ṣaġīre**: Baldır kemiği. (062b06)
- **ḳaṣabe-i ʿulyā**: Baldır ve kaval kemiğinin üst kısmı. (056b01)

ḳaṣabeyn (A.): Baldır ve kaval kemiği. (056a16)

kāse-i ser: Kafatası. (051b04), (119b17)

ḳass (A.): Göğüs, göğüs kaburgaları. (060b10), (060b14), (063b16), (064a19), (138b15)

ḳasık: Vücudun karın ile uyluk arasındaki bölümü. (051a04), (055a03), (079b10), (216b02), (216b10), (216b14), (217a13), (217a15), (219a11), (221b02), (222a08), (222a10), (220b13), (224b10), (227b10), (231a15), (232a07), (235b16), (237b13), (239b01), (241b03), (241b09), (242a02), (243a05), (243a14), (251b05)

ḳasık kemigi: Kasık kemiği. (062a11), (064a09)

ḳaş: Kaş, gözlerin üzerinde kemerli çizgi oluşturan kısa kıllar. (052a06), (052a15), (052a18), (057a07), (059a02), (059a07), (059a08), (085b12), (262a18), (278a08), (294b19), (393a08)

ḳaṭan: Bel; göğüs omurları ile sağrı omurları arasında kalan omurları; bel

omurları. (053a15), (053b08), (236b11)

ḳavuḳ: Sidik torbası; idrarın toplandığı düz kaslardan yapılı kese, idrar kesesi, mesane. (077a13), (086a09), (101b13), (104b11), (216b01), (217a13), (219a10), (221b07), (221b10), (222a08), (305a04)

kebed (A.): Karaciğer. (003a04), (003b07), (003b07), (003b07), (012a02), (012b02), (012b03), (012b05), (012b06), (012b19), (014b15), (015a03), (015a09), (018a01), (025b11), (027a05), (030a05), (030a07), (030a14), (030a15), (031a06), (032a11), (032a14), (039b12), (041b08), (043a16), (043a17), (044b12), (054b15), (060a06), (060a10), 060a12), (060a15), (060a17), (064a06), (064a17), (068b18), (069a03), (069a18), (069a19), (070a07), (070a09), (078a05), (081a18), (081b14), (083a07), (087b10), (089a14), (089b10), (092b08), (093b03), (095a01), (095b06), (095b13), (099a16), (100a09), (100b01), (101a11), (103b04), (105b13), (105b14), (107b11), (108a07), (172b09), (172b18), (187b18), (189b14), (189b15), (189b16), (189b18), (190a03), (190a04), (190a16), (190a17), (190b06), (190b07), (190b10), (190b11), (190b13), (190b19), (191a04), (191a05), (191a06), (191b03), (191b04), (191b10), (191b12), (191b13), (191b14), (191b15), (191b16), (191b17), (191b18), (191b19), (192a04), (192a13), (192b16), (192b16), (193a04), (193a05), (193b16), (193b18), (194a01), (194a08), (194a13), (194b03), (194b05), (195a19), (197b16), (197b17), (197b18), (197b19), (198a01), (198a06), (198a08), (198a10), (198a11), (198a14), (198a17), (198a19), (198b01), (200a12), (201b18), (204b02), (207b11), (207b16), (208a15), (311b18), (212b14), (212b18), (213a09), (213a14), (213a15), (213b01), (213b02), (213b12), (213b16), (265b06), (268b10), (268b11), (275b14), (275b16), (276b13), (276b14), (276b15), (276b17), (276b19), (277a02), (278b11), (278b12), (284a10), (291b19), (291b19), (292b04), (305a04), (305a06), (306a01), (307b09), (315a19), (318b11), (319b01), (319b05), (319b08),

(319b16), (321b11), (327a14), (327a17), (327b02), (327b09), (327b16), (327b17), (328a03), (328a08), (328a19), (328b08), (328b15), (329a02), (330b19), (331b04), (331b17), (335a02), (335b18), (338a01), (338b13), (344b02), (344b10), (344b10), (344b17), (344b17), (345a02), (347a14), (335a03), (356a01), (356a04), (356a05), (356a08), (356a09), (356a15), (356a15), (371a18), (372a19), (372b01), (374a05), (386a16), (394a13), (400a11)

keff (F): El ayası, avuç. (011b04)

kemik: Kemik, türlü biçimdeki sert organların genel adı. (051a11), (051b09), (051b11), (051b16), (051b18), (052a01), (052a03), (052a14), (052a15), (052a17), (052b02), (052b05), (052b06), (053a02), (053a18), (053b03), (053b14), (053b17), (054a16), (054b02), (054b08), (054b11), (054b15), (054b17), (054b18), (055b05), (055b06), (055b19), (056a05), (056a09), (056a11), (056a14), (056a16), (056a18), (056b04), (056b05), (056b10), (056b11), (056b12), (055b14), (055b16), (055b18), (056a05), (056a06), (056a11), (056a12), (056b07), (058b05), (061b15), (062a11), (064a09), (065b08), (065b10), (079b09), (131b14), (134b17), (238a15), (238a17), (260b15), (299b18), (384b05)

kemirdek: Kıkırdak, gudruf. (051a11), (259b18), (294b17)

ketif (A.): Omuz; omuz küreği, kürek kemiği. (002b19), (047a04), (055a01), (055a06), (055a08), (055a09), (055a10), (055a12), (055a13), (055a16), (055a19), (057b01), (057b19), (058a02), (058a08), (059a07), (059b06), (060b13), (060b18), (061a10), (061a11), (061b02), (061b04), (061b05), (063a11)

keyn (A.): Kadının vajinasının dahilinde olan et. (220b11)

ḳıç: Vücudun kaba etinin bulunduğukalçadan dize kadar olan arka kısım. (241a18)

ḳıḥf (A.): Beynin içinde bulunduğu kafa kemiği, kafatası, kāse-i ser. (051b04), (051b10), (051b12), (051b14), (051b17), (051b19), (052b03), (053a17), (061b01), (063a09), (065a01), (065a02),

(065a05), (065a06), (065a07), (066a15), (119b17), (137b16), (264b09)

ḳışr: Deri, cilt. (096a17)

ḳīfāl (A.): Şahdamarı; baş damarı, boyunun iki yanında kanı başa ve yüze götüren aort damarlarından her biri. Bu damardan kan alınırsa boyundan yukarısını yani kafayı temizler. (114b08), (114b17), (119a18), (120b10), (126b10), (131b05), (139b16), (141b07), (143a06), (144a01), (148a03), (155a16), (160b18), (162b01), (169a05)

- **ḳīfāl ṭamarı**: Şahdamarı; baş damarı, boyunun iki yanında kanı başa ve yüze götüren aort damarlarından her biri. (050a01), (061a10)

kilye (A.): Böbrek. (003a04), (023a16), (031a06), (031a14), (032a14), (033b09), (039b13), (064a18), (070a08), (070a09), (078a05), (081b08), (083a08), (194a12), (202a06), (202a07), (216a18), (216b17), (216b19), (219a12), (219a14), (220a13), (220b09), (220a17), (319b01), (321a12)

- **kilye-i beyt**: İki böbrek. (220a12)

kirbik: Kirpik; göz kapağının kenarındaki kıllar ve bu kılların her biri. (085b12), (144a15), (144b18), (378b08), (382b18), (393a08)

ḳol: Kol; özellikle omuz ile dirsek arasındaki kol kısmı, üst kol. (045b05), (077a17), (117b01), (157a02), (393b04)

ḳolon (Y.): Kalın bağırsağın gödenden önceki bölümü. (060a11), (063a19), (069a06), (069a08), (069a09), (071b01), (197b02), (202a18), (204b09), (266b13)

ḳoltuḳ: Omuz başının altında, kolun gövde ile birleştiği yer. (024b06), (060b14), (060b15), (060b18), (063a13), (267a06)

ḳulaḳ: Kulak; işitme organı. Başın her iki yanında bulunan işitme organı ve bu organın, sesleri toplayıp içeriye almaya yarayan dış bölümü. (006b16), (016b12), (018a15), (047a12), (051a13), (051b17), (052a04), (055a19), (057a08), (057a14), (057b11), (057b14), (061a14), (068a09), (068a10), (068a11), (075a03), (075b13), (076a13), (078b06), (082b06), (086a08), (091a19), (093a03), (093a10), (096b02), (097b05), (105a08),

(107b01), (113b06), (116b04), (118a07), (118a10), (120b14), (128b06), (131a05), (164b02), (274b11), (294b17), (299b01), (299b11)

- **ḳulaḳ deligi**: Kulak kepçesi sesi topladıktan sonra sesin beyinde ilgili yere gitmesini sağlayan delik. (016b12)

ḳurşaḳ: Yemek borusu ile oniki parmak bağırsağı arasında bulunan ve besinleri sindirime hazır duruma getiren organ, mide; kanatlı hayvanlarda bulunan kursak. (102a01), (102a02), (200a06), (223a04)

ḳuyruḳ: Gözün kulak tarafındaki köşesi, göz ucu; omurganın uzantısı olan uzun ve esnek organ, kuyruk (hayvanlarda). (057a08), (105b01), (142a16), (142a19), (271a17), (274b12), (348a16), (348a18)

ḳuyruḳ şoḳumu: Omurga kemiğinin son ucu. (053a16), (058a13), (206b17), (209a04)

ḳuşçaġız: Penis, erkeğin erkeklik organı. *“bir niçe aḳrān-ı ṣıġār ile çelebiniñ ḳuşçaġızı ḳalḳar oġlancıḳ çepellemek diler” (229a/1).* (229a01)

küçük dil: Damağın arkasında bulunan dile benzer küçük uzantı. (067a04), (353a11)

küçük zebān: Damağın arkasında bulunan dile benzer küçük uzantı. (352b12)

külā (A.): Böbrekler. (087a10), (216b02), (216b05), (216b06), (216b08), (217a11), (217b03), (217b04), (219b15), (221a01), (321a18), (222a18), (224a07), (224a08), (319a07), (322a09), (338b07), (345b13), (350b19), (358a08), (358b04), (362a14), (362b01), (362b06), (386b12), (393a17), (395a03)

L

laḥye (A.): Çene kemiği. (052a01), (052a04), (052b07), (052a18)

- **laḥye-i bālā**: Üst çene kemiği. (052b12)

lāmī (A.): Paryetal kemikler ile oksipital kemiğin üst kenarı arasındaki sutura. (051b12), (051b14), (057a19), (057b07), (059b03), (061a05)

leb (F.): Dudak. (066b06), (050b14)

lehāt (A.): Küçük dil, dilcik. (057a08), (170a01), (170a05), (353a10)

- **lehāt-ı ḥalḳ**: Boğazdaki küçük dil, dilcik. (353a10)

levzeteyn (A.): Küçük dil. *“ḥancereye yaḳın dil iki cism-i laḥmı şekl olur ki levzeteyn dėrler (4) küçük dil dėdikleridir.” (67a/3, 4).* (067a03)

liḥāf (A.): Zar, kabuk. (067b04)

- **liḥāf-ı ḳalb**: Kalp zarı. (067b04)

liḥāfī: Zarımsı, zara benzer. (071a12)

liṣṣe (A.): Diş eti. (057a10), (158a12), (158a13), (162a14), (353b19), (354a08)

- **liṣṣe-i esfel**: Diş etinin altları. (057a12)

lisān (A.): Dil. (003a03), (016b11), (041b16), (057a11), (059b04), (061a14), (066a16), (066a17), (066b04), (066b08), (067a01), (082b08), (099a14), (162b14), (162b15), 163a01), (163a04), (163a07), (163a09), 163a10), (163a12), (163a13), (163b01), (163b07), (163b08), (168a09), (168a10), (168a12), (168a16), (168a19), (168b03), (169a17), (176a11), (177a19), (190a02), (192b17), (212a14), (278b11), (284a15), (284b11), (284b12), (287a04), (287a05), (329a07), (347a14), (353a14), (353b06)

- **lisān-ı ḥamel**: Kuzu dili. (345a18)

loḳma: Kemiklerin eklem oluşturmaya yarayan makaramsı çıkıntısı. (003b03), (174b10), (174b12), (174b18)

lüḥūm-ı esnān: Diş etleri. (162a12)

M

mābiḍ (A.): Kol dirseğinin iç yüzü. (062b03)

maʿde (A.): Mide. (366a15)

mafṣal (A.): Eklem, oynak yeri. (053b04), (055a04), (056a18), (053b05), (053b10), (055b01), (055b05), (055b17), (055b18), (056b02), (058a08), (060a04), (061b04), (062b04), (066b19), (076a18), (076b08), (080b09), (246b02), (393a13)

- **mafṣal-ı ḳadem**: Ayağın oynak yeri, eklemi. (059b13)
- **mafṣal-ı kaʿb**: Aşık kemiğinin eklemi, oynak yeri. (062b06)
- **mafṣal-ı zānū**: Diz eklemi, oynak yeri. (062b02)

maḥal-i cevf: Boşluk yeri. (065a08)

māḳ: Göz pınarı. (052b05), (148a01)

- **māḳ-ı ekber**: Göz pınarı. *"māḳ-ı ekberde yaʿnī göz bıñarında olur" (148a/1).* (148a01)

maḳʿad (A.): Makat, anüs. Kalın bağırsağın dışarıya açıldığı delik, kıç. (003b09), (012b01), (028a08), (039b18), (044b13), (058a16), (059b12), (062a09), (062a19), (069a11), (076a02), (077a06), (077a10), (088a11), (090a09), (162a08), (162a10), (204b09), (205b10), (205b16), (206a03), (206a09), (206a13), (206a15), (206a17), (206a19), (206b09), (206b12), (206b17), (206b18), (207a01), (207b04), (208a02), (209a08), (211b10), (212a07), (228a16), (228a17), (240b10), (296a17), (340a12), (340a13), (364a14), (374b02), (384b07), (385b07), (386b02)

- **maḳʿad-ı ṭūlāni**: Makat boyunca, uzunluğunca. (065a15)

maʿṣara (A.): Sinus sagittalis suparior, sinus transversus ve sinus rectusun birleşim yeri. (065a09)

māsāriḳā (A.): Bağırsak askısı, bağırsakları tutan karın içi zarı. (012b03), (012b04), (012b05), (028a15), (033b01), (068b16), (069a02), (069a19), (069b01), (069b05), (069b06), (069b07), (125b05), (191a06), (191b03), (194b03), (197b13), (197b18), (198a10), (198a12), (199b03), (202b10), (207b18), (268b12), (276b12)

mecārī (A.): Bedendeki hıltların akıştığı yollar. (017b12), (017b16), (017b17), (037a04), (043b18), (104a01), (120b15), (246a04), (270a11), (299b07)

- **mecārī-i bevl**: İdrar yolları. (031a14), (103b18)
- **mecārī-i ġıdā**: Gıda yolları. (295a19)
- **mecārī-i ḳaʿr**: Vücuttaki çukur yerlerin dipleri. (180a06)
- **mecārī-i nefes**: Nefes yolu. (171b07)
- **mecārī-i rūḥ**: Nefes yolları. (129b04), (131a02)
- **mecārī-yi viʿād-ı keys**: Zeka, anlayış damarının yolları. (017b14)

mecī' (A.): Geliş, gelme. (259a13)

mecrā (A.): Bedendeki hıltların akıştığı yol. (024a01), (025b02), (065b02), (065b04), (065b10), (070a16), (070b15), (070b17), (220a05), (236b07), (242b19)

- **mecrā-yı aḫir**: Yolun sonu. (031a16)
- **mecrā-yı bevl**: Sidik, idrar yolu. (032b05), (217b06), (222a15), (222b14)
- **mecrā-yı dimāġ**: Dimağın yolu. (065b08)
- **mecrā-yı ḳaḍīb**: Penis yolu, penisten geçen idrar yolu. (219a14), (220a07)
- **mecrā-yı küşāde**: Açık yol (damar kanalları vs.). (022b11), (065b03)
- **mecrā-yı meşāne**: Mesane yolu, sidik yolu. (039b14), (223b02)
- **mecrā-yı mesdūd**: Tıkalı, kapalı yol. (212b18)
- **mecrā-yı nażīf**: Temiz yol. (221a11)
- **mecrā-yı nefes**: Nefes yolu. (171b09)
- **mecrā-yı rūḥ**: Nefes yolu. (120a05)
- **mecrā-yı ṭabaḳa**: Damar vs. yolun tabakası. (070a19)
- **mecrā-yı ṭabīʿī**: Doğal yol. (024a19), (026a01), (026a12), (034a13)
- **mecrā-yı ṭabīʿiyye**: Doğal yol. (015b11)
- **mecrā-yı ʿurūḳ**: Damar yolları, kanın vücutta dolaştığı yollar. (013a14)

mefāṣıl (A.): Eklemler, oynak yerleri. (023a15), (024b01), (038a01), (039a11), (058b12), (076a17), (077a02), (077b06), (081b03), (083b16), (084a03), (084a06), (084a18), (085b06), (085b19), (086a03), (086b13), (088a08), (089a02), (090a01), (091b08), (093b05), (096a19), (098a07), (245b11), (245b19), (246a01), (246a07), (246a08), (246a09), (246a10), (246a11), (246a16), (246a17), (246b01), (246b03), (246b08), (246b14), (246b15), (246b18), (247b03), (247b04), (247b06), (247b09), (247b15), (249a18) ,(249b18), (250a16), (292a02), (312b12), (314b14),

(317a01), (317b11), (329a02), (331b02), (336b05), (336b06), (338a11), (339a11), (339a18), (340a08), (340a16), (340b02), (343a07), (343b12), (350b03), (358a10), (362a02), (372b08), (372b18), (373b17), (384b03), (391a13), (396b10)

- **mefāṣıl-ı bāride**: Eklem yerlerinin soğukluğu, üşümesi. (332b11)

- **mefāṣıl-ı muḥīṭ**: Eklemlerin, oynak yerlerinin çevresi. (247a15)

meme: Meme, dişilerde meme başı denilen çıkıntıları olan organ, emcek, bicik. (016b10), (050b11), (051a15), (062a13), (062a14), (062a16), (062a18), (065b10), (070b03), (070b07), (071a05), (071a06), (088a09), (142a04), (156b16), (182a19), (234b09), (384b04)

- **meme başı**: Meme başı, memenin uç kısmında bulunan çıkıntı. (065b10)

menāfiẕ (A.): Menfezler, kanallar, delikler, yarıklar. (267a19)

menbaʿ-ı rūḥ: Kalp. (068a19)

menfeẕ (A.): Nüfuz edecek yer, delik, yarık, ağız, kanal. (065b10), (065b11), (066b01), (066b02), (067b19), (068b03), (069b10), (170a11), (213a01), (251b09), (261b16)

- **menfeẕ-i ʿamīḳ**: Derin kanal, delik, nüfuz edecek yer. (065b05)

menkib (A.): Omuz ile kol kemiğinin birleştiği yer. (066b18)

merāḳḳ (A.): Dermisin altında yer alan gevşek fibröz bağ dokusu. (060b17), (071a11), (071a12)

- **merāḳḳ-ı baṭn**: Karnın alt nahiyesi, alt karın. (060b16)

merārāt (A.): Ödler. (149b10), (152a08)

merāre (A.): Safra kesesi, öd kesesi. (003b10), (013a16), (013a17), (051a14), (064a17), (068b17), (069b10), (070a05), (094b04), (136a16), (136a18), (146a05), (152a06), (198b07), (212a13), (212a18), (212a19), (212b18), (213a17), (213b12), (221b13), (351b03), (352a01), (381a14)

- **merāre-i atmaca**: Atmaca ödü. (381a16)

- **merāre-i ayı**:Ayı ödü. (152a08)
- **merāre-i baḳar**: İnek ödü. (205a07), (210a18), (357b01), (362b08), (363b10)
- **merāre-i baḳar-ı aṣfer**: Sarı inek ödü. (390b03)
- **merāre-i debbe**:Ayı ödü. (390b02)
- **merāre-i ġarāl**: Gayik, ceylan ödü. (233a03)
- **merāre-i ḫaṭṭāf**: Kırlangıç kuşu ödü. (152a08)
- **merāre-i hirre**: Dişi kedi ödü. (152a08)
- **merāre-i keklik**: Keklik ödü. (152a08)
- **merāre-i kūgi**: Turna ödü. (352a11)
- **merāre-i māʿz**: Keçi ödü, keçinin safra kesesi. (142b05)
- **merāre-i sebuʿ**: Aslan ödü. (233a04)
- **merāre-i ṣevr**: Öküz ödü. (364a01)
- **merāre-i ʿuṣfūr**: Serçe kuşu ödü. (152a08)
- **merāre-i żāʾn**: Keçi ödü, keçinin safra kesesi. (147b13)
- **merāre-i ẓiʾb**: Kurt ödü, kurdun safra kesesi. (148a16), (233a04)
- **merāretü'ṣ-ṣevr**: Öküz ödü. (363b09)
- **merāretü'ẓ-ẓiʾb**: Kurt ödü. (351b02)

merdüm (A.): Gözbebeği. (372b14)

merī (A.): Yemek borusu. (003a04), (061a15), (061a16), (064b06), (064b08), (066b03), (066b13), (066b12), (066b13), (067a04), (067a10), (067b05), (068b03), (068b05), (068b06), (068b08), (087a12), (168a07), (172b17), (190b13), (230a09), (349a02), (349b03)

- **merī-i menfeẓ**: Yemek borusu, yemek kanalı. (068b03)

mesālik (A.): Yollar, kanallar. (121b06), (131b14), (238a08)

- **mesālik-i mecārī**: Kanallar, yollar. (120b15)
- **mesālik-i rūḥ**: Nefes yolları, nefes kanalları. (132a04)

mesāmm (A.): İnsan cildi üzerindeki nefes almayı ve terin çıkmasını sağlayan küçük delikr, gözenek. (073b12), (073b15), (074a08), (135a18), (137b05), (140a08), (140b04), (141a08), (190b14), (198b19), (208a03), (257a08), (261b06), (261b13), (262a07), (262a08), (262a09), (262b17), (264b10), (264b12), (264b14), (264b16), (266a06), (267b10), (276b02), (300a07)

mesāmmāt (A.): İnsan cildi üzerindeki nefes almayı ve terin çıkmasını sağlayan küçük delikler, gözenekler. (020b06), (020b09), 023b03), (023b13), (043b18), (208a01), (261b07), (261b07), (266a06), (292b06)

- **mesāmmāt-ı beden**: Bedendeki nefes alma ve ter atma gözenekleri, delikleri. (012b17)
- **mesāmmāt-ı ḍayyıḳa**: Nefes alma ve ter atma gözeneklerinin, deliklerinin darlığı. (072b05)

mesāne (A.): İdrar torbası, kavuk. (003a04), (003b12), (003b12), (020b07), (026a15), (032a11), (032a13), (032b01), (039a12), (039b14), (039b15), (046b18), (047a14), (051a14), (056a10), (058a16), (059b10), (059b12), (062a10), (062a13), (063a19), (063b07), (064a07), (064a18), (070a08), (070a13), (070a14), (070a16), (070a17), (070b01), (075a15), (075a19), (075b10), (078a02), (078b13), (080a01), (081b12), (083a08), (084a14), (086a05), (087a10), (087a17), (087b03), (087b15), (091a06), (092a01), (092b11), (094b12), (094b16), (097a16), (098b10), (101a13), (101b01), (102b05), (103a02), (103b02), (104a01), (104a03), (105b19), (106b12), (107a09), (108a09), (216b01), (216b04), (216b09), (216b10), (216b12), (216b17), (217a11), (217b01), (217b03), (217b05), (218b08), (218b09), (218b11), (218b16), (219a12), (219a14), (219b15), (220a15), (220b11), (220b12), (220b16), (221a01), (221b07), (221b18) (221b19),, (222a08), (222a11), (222a13), (222a18), (222b05, (222b15), (222b18), (223a01), (223a16), (223a17), (223a18), (223b02), (224b04), (224b05), (224b08), (224b16), (235b06), (271a18),

(300a04), (307b13), (312a12), (312a13), (316b03), (316b13), (319a07), (322a09), (326b18), (329a03), (333b11), (333b16), (335a09), (338b07), (242b04), (345b13), (350b19), (358a19), (362a14), (368b14), (368b19), (373a18), (374a08), (374a19), (389b07), (390a01), (391a09), (394a17), (394b19), (395a03)

mesāne-i alāt-ı tenāsül-i ẕükūr: Erkek üreme organın anatomisi. (003a04)

meşīme (A.): Dölyatağı; cenin. (066a01), (066a02), (066a05), (079a10),, (085a17), (235a18), (235a19), (235b04), (241a18)

meşimiyye (A.): Gözün ikinci tabakası. (139b07)

meşāmm (A.): Burun. (282a03)

mınḥār (A.): Burun delikleri. (137a13), (137b05)

miʿā (A.): Bağırsak. (235a15)

miʿde (A.): Mide, kursak. (366a15) (003a04), (003b05), (011b19), (012a01), (012a02), (012a03), (012a15), (012a16), (012a18), (012b03), (012b04), (014a12), (017b13), (017b14), (017b16), (017b18), (022a14), (022a14), (025b04), (025b05), (026b03), (026b04), (026b05), (034b18), (034b19), (035a19), (035b09), (035b11), (035b12), (035b13), (036a11), (038a04), (038a18), (038b08), (038b10), (038b12), (041a19), (042a02), (042a03), (042a03), (042a06), (044a13), (044a14), (044a15), (044b12), (045b04), (046a13), (046b13), (046b09), (046b19), (047a01), (047a06), (047a08), (047a09), (048a05), (048a18), (048a19), (048b03), (049a05), (054b15), (057b02), (060a06), (060a07), (060b11), (062a07), (064a06), (064a07), (064a11), (064a17), (064b05), (064b13), (066b03), (066b12), (068b03), (068b06), (068b08), (068b09), (068b11), (068b13), (068b14), (069a19), (069b02), (069b05), (069b16), (069b18), (070a03), (070a04), (071b01), (071b02), (073a12), (075a12), (075b05), (075b10), (075b12), (076a02), (076a08), (076a12), (076b03), (076b17), (077b02), (077b12), (078a04), (079a14), (079b16), (080a03), (080a05), (080b01), (080b03), (080b18), (081a07), (081a08), (082a04), (082b10), (082b12),

(083a09), (083a13), (083b11), (151b09), (154a12), (157a08),
(084a05), (084a19), (084b03), (158a08), (159b15), (160a08),
(084b05), (084b06), (085b09), (160a13), (160b03), (161b03),
(087a11), (087b06), (087b10), (161b04), (161b05), (161b11),
(087b16), (087b18), (089b04), (165b11), (166a01), (170b16),
(089b10), (089b15), (090a01), (170b17), (170b18), (172b18),
(090a03), (091a05), (090a08), (276b11), (181b18), (183a01),
(091a09), (090b01), (091b01), (183a04), (183a06), (183a08),
(091b03), (091b10), (091b16), (183a11), (183a14), (183a15),
(092a01), (092a16), (092b03), (183a17), (183a19), (183b02),
(092b08), (093a17), (093b08), (183b03), (183b05), (183b06),
(093b18), (094a06), (094a12), (183b07), (183b09), (184a02),
(094b05), (094b13), (094b17), (184a08), (184a18), (184b11),
(095a01), (095a08), (095b04), (184b12), (184b19), (185a07),
(095b06), (096a12), (096b14), (185a07), (185b04), (185b09),
(096b18), (097a09), (097a10), (185b14), (186a18), (186a19),
(097b13), (098a11), (098b12), (186b01), (186b03), (186b07),
(099a01), (099a05), (099a16), (186b11), (186b16), (187a03),
(099a19), (100a07), (100b19), (187a04), (187a12), (187a14),
(101a04), (101a08), (101b19), (187a18), (187b06), (187b07),
(102a03), (102a18), (102b01), (187b15), (187b16), (187b17),
(102b03), (102b07), (102b08), (187b18), (188a02), (188a03),
(103b09), (103b10), (103b14), (188a08), (188a09), (189a12),
(104a08), (105a01), (105b14), (188a19), (189a14), (189a19),
(106a03), (106a17), (106b01), (189b01), (189b12), (189b14),
(107b11), (108a05), (108a07), (189b15), (192a02), (192b15),
(108b07), (108b12), (108b18), (194a13), (194b04), (194b19),
(110b18), (116b18), (121a12), (194b19), (195b01), (197b06),
(125b04), (125b13), (129b10), (197b08), (197b10), (197b11),
(129b16), (134a10), (138a08), (197b13), (197b14), (197b15),
(148b09), (148b12), (149a04), (197b17), (197b19), (198b16),
(149a09), (150b01), (151a02), (200a08), (200a12), (202a03),

(204a17), (204b18), (205a19), (205b12), (208a14), (208a19), (212a14), (212a17), (212a19), (215a04), (217a10), (237b01), (249a09), (269a17), (276b14), (276b18) (268b14), (269a16), (269a17), (271b09), (276b12), (278b17), (278b18), (280b14), (280b16), (281a04), (281a06), (284a10), (288a16), (288b12), (289a19), (289b01), (289b02), (290a06), (294a10), (295a07), (299a09), (299b09), (306a01), (307b11), (309b07), (311b17), (316a09), (317b17), (318b11), (319a02), (319b01), (319b16), (320a02), (320a12), (320a18), (320b07), (320b13), (320b18), (321a07), (321a11), (321b08), (321b11), (322a01), (322a09), (322a16), (323a01), (323a09), (323b10), (323b16), (324a05), (324a06), (324a12), (324b09), (324b14), (326a10), (326b12), (327a14), (327b09), (327b16), (328a03), (328b15), (329a06), (329b18), (330a04), (330a09), (330a13), (330b03), (330b05), (330b14), (330b17), (330a18), (330b19), (331a06), (331a10), (331a15), (332a01), (332b02), (333b15), (332a01), (335b19), (336a03), (338b13), (339a12), (339b12), (342b03), (342b07), (343b10), (344b02), (344b14), (344b18), (346b02), (347a03), (347a14), (349a02), (349a07), (349a12), (349a16), (349b10), (349b13), (350b05), (350b06), (350b06), (350b10), (356a09), (357a10), (357b01), (358a18), (359a17), (359b01), (365b01), (365b14), (365b19), (366a07), (366a10), (366a11), (366a16), (371a18), (372a13), (372a16), (372a19), (373a05), (373b17), (374a05), (374b07), (374b14), (386a16), (390b16), (394a13), (394b18)

- **miʿde-i balġamī**: Mide ile ilgili balgam. (160b02)
- **miʿde-i bāride**: Mide soğukluğu, mide üşütmesi. (098b06)
- **miʿde-i müşārik**: Midenin ortaklığı. (232a08)
- **miʿde-i żaʿīf**: Mide güçsüzlüğü, mide zayıflığı. (357a09)

minḳāru'l-ġurāb: Kürek kemiğinde korakoid çıkıntı. (055a11)

mir'āt (A.): Göz. (128b08), (381a17)

- **mirʾāt-ı baḳar**: Sığır gözü. (380b10)
- **mirʾāt-ı çāḳ**: Bozdoğan gözü. (380b10)
- **mirʾāt-ı kürkī**: Turna kuşu gözü. (380b10)
- **mirʾāt-ı semekü'l-kelb**: Köpek balığı gözü. (380b11)
- **mirʾāt-ı ṣıġırcıḳ**: Sığırçık kuşu gözü. (380b11)
- **mirʾāt-i ʿuḳāb**: Kartal gözü. (380b11)

isicīn (Y.): *"baṭn-ı vasaṭ dimāġdır ve cevher-i dimāġ bir cevherdir ki cerabdır ve nermdir (65a) (1) ve dürūzīü'ş-şekldir bu derzler ki biri ḳıḥfdan yāfūḥ ile muttaşşıldır ve ribāṭātla (2) düşünmüşdür her derzler ki yāfūḥdan ẓāhir ḳıḥfe gelmişdir yuḳarı ṭarafı rūḥ-ı (3) nefsānīdir ki dimāġa iki ġışā beyninde vāḳiʿ olmuşdur ve bir ġışā daḫı bu ġışānıñ (4) dāḫilindedir ki ġışā-i maḫvīdir ve yāfūḥa muttaşıldır bu iki ġışāya Yūnāniyān misicīn (5) dėrler" (65a/19; 65b/1, 2, 3, 4).* (065a04)

mirfaḳ (A.): Dirsek. (055b04), (059b07), 061b04), (061b05)

miyān-ı sāʿide: Kolun bilek ile dirsek arasındaki kısım. (055b04)

muḳaddem-i dimaġ: Beynin ön kısmı. (016a05), (016b10), (119b19), (153a14)

muḳle-i çeşm: Göz öz çukuru. (059a03)

murdār ilik: Omurulik. (053a08), (053b19), (255a04)

muşt, muşṭ (A.): Metakarpusu oluşturan beş uzun kemik, el tarağı kemikleri, metakarpal kemikler. (055b18)

- **muşṭ-ı ḳadem**: Ayak tarağını oluşturan beş kemik; ayak tarağı kemikleri, metatarsal kemikler. (056b09)

muştiyye (A.): El tarak kemikleri ile ilgili. (055b18)

mühre (F.) : Omurga kemiği. (054b10), (065b07), (065b08)

mültehime (A.): Konjonktiva tabakası, göz akı. (139b11), (139b12), (139b13), (139b14), (141a13), (142a15), (141b17), (143a05), (143b16), (145b17)

münhi (A.): Haberci, haber ulaştıran (kulak). (229b01)

müstenḳaʿ (A.): Pitüvit bezesini beyin tabanına birleşitiren hunimsi parça. (065b06)

müvellidü'l- luʿāb: Tükrük bezleri. (066a19)

N

nāfe (F.): Göbek. (200a15), (200a16), (204a17), (205a19), (358a19)

nāḫun (F.) : Tırnak. (077a03), (235a13)

nāibe (A.): Musibet. (288a01)

nāḳoris (Y.) : Baş parmak. (247a11)

- **nāḳoris-i işbaʿa-ı ibhāma**: Baş parmak. (247a12)

nefeseyn (A.): Gırtlaktaki nefes almaya yarayan iki adale. *"yigirmi ʿaḍale daḫı ḫançere-i ḥulḳūm üzeredir ortasında müşterekdir iki (2) ʿaḍale ḫāṣṣaten ḥulḳūmdadır anlara nefeseyn dėrler bunların kārları boġaza (3) inecek eşyāya iʿānet ėderler" (59b/1, 2, 3).* (059b02)

nuḫāʿ (A.): Mundar ilik. (053a07), (053a08), (053a12), (053b02), (053b19), (054a01), (054a05), (054a06), (054a07), (054a10), (054a11), (054a12), (056b14), (056b16), (057b05), (057b08), (058b04), (062a04), (063a17), (065b09), (133b07)

O

omaca: Uyluk kemiği. (247a02)

omuz: Boynun iki yanında kolların gövdeye bağlandığı bölüm, omuz. (135a09)

oñurġa: Bel kemiği, omurga; kafatasından başlayıp kuyruk sokumuna kadar uzanan omurların bütünü. (053a06), (058a13), (070a09), (167b18), (167b19), (175a19), (233a14), (235b06)

oñuz eyegi: Omuz kemiği. (059a07)

Ö

öd: Karaciğerden salgılanan safranın toplandığı ve daha koyu hale getirildiği torba şeklindeki organ. (097b07), (149b10), (212a18), (271a17)

öḳçe: Ayağın topuğa kadar olan sert ve çıkıntılı bölümü. (247a02)

öksüzce igegi (öksüz iyegü): Küçük eğe kemiği. (063b16)

öykene: Akciğer. (075b16), (080a17), (139a11)

P

parmaḳ, barmaḳ: Parmak; insanda ellerin ve ayakların son bölümünü oluşturan, boğumlu, oynak, uzunca organların her biri. (145a15)

pāy (F.): Ayak. (006b13), (036b04), (238b18), (279a12), (358a13)

penc-engüşt: Beşparmak. (245b03), (272a08), (272a13)

pīşānī, pīşānī (F.): Alın. (052a03), (052a13), (052a17), (064b16)

pistān (F.): Meme. (065a13), (071a10)

- **pistān-ı zenān**: Kadın memeleri. (065a13)

post (F.): Deri, cilt; bitki, ağaç vb. kabuğu. (034a15), (262a14), (264b14), (265a13), (265b08), (314a09), (314b16), (317a09), (317a17), (317b13), (317b15), (397a03)

- **post-ı belīle**: Belile otu kabuğu. (314a09)
- **post-ı helīle**: Helile otu kabuğu. (314a09), (314b16), (317a17),
- **post-ı helīle-i aşfer**: Sarı helile otu kabuğu. (317b15)

puḫte (F.): Pişmiş, olgunlaşmış. (069b07)

puḫtelik: Pişkinlik. (014a01)

R

rāfiʿ (A.): Göz kapağı gibi bazı uzuvları yukarı kaldırmaya yarayan (adale, sinir). (197b13)

raḥm (A.): Döl yatağı; memelilerde yavrunun içinde bulunduğu ve doğuncaya kadar büyüyüp geliştiği ana karnındaki etten torba. (004a01), (051a15), (020b07), (056a10), (058a16), (059b11), (059b12), (062a10), (062a14), (063b08), (064a07), (064a18), (070b19), (071a02), (071a03), (075b11), (075b14), (076a17), (077a13), (077b09), (084a08), (086a10), (088a03), (089b16), (098a01), (108a18), (109a11), (117b05), (129b19), (130a10), (134b11), (181b19), (227b02), (231a08), (231b01), (231b08), (231b09), (231b10), (231b17), (231b19), (232a01), (232a03), (232a04), (232a05), (232a06), (232a08), (232a19), (232b10), (232b12), (232b14), (233a13), (233a14), (233b12), (234b02), (234b07), (235b12), (235b15), (235b16), (236a05), (236a10), (236a16), (236b13), (236b14), (236a07), (236a10), (237a06), (237a17), (237a18), (237b19), (238a05),

(238a06), (238a07), (238b16), (239a08), (239a09), (239a16), (239b09), (239b17), (239b19), (240a01), (240a02), (240a03), (240a05), (240a06), (240a10), (240a15), (240b01), (240b03), (240b07), (240b08), (240b10), (240b14), (241b02), (241a03), (241a15), (241a17), (241b01), (241b05), (241b12), (247a09), (320a12), (358a05), (358a06), (364b01), (364b10), (364b11), (365a02), (365a11), (365b01), (369b03), (369b15), (370a06), (373b01), (374a06), (375b06), (399a02)

- **raḥm-ı māder**: Ana rahmi. (023b17)
- **raḥm-ı menī**: Meninin döl yatağı. (015a14)
- **raḥm-ı münsedd**: Kapanmış, yumulmuş rahim. (232b11)
- **raḥm-ı neşībe**: Kadın döl yatağı, rahmi. (239b09)

raḳabe (A.) : Ense kökü, boyun, gerdan. (050a03), (053a15), (059a08), (061a03), (061a09), (063a10), (064a15), (066b12), (299b01), (354b13)

- **raḳabe-i şimāl**: Boyunun sol tarafı. (059b04)
- **raḳabe-i yemīn**: Boyunun sağ tarafı. (059b04)

rekeb (A.): Kasığın kıl bittiği yer. (209a04)

re's (A.): Baş, kafa; meme başı; baş, temel, esas. (004a07), (014b13), (014b14), (014b16), (041b18), (045b02), (047a14), (057b09), (058a03), (096a17), (117a07), (119b11), (120a16), (124a19), (132b08), (135a09), (138a02), (138b10), (140a15), (141a08), (143b12), (145a05), (149b04), (150b11), (150b13), (155a16), (162b04), (163a17), (164b10), (164b16), (165a06), (165a17), (165b11), (165b16), (166a04), (167b01), (167b09), (170a10), (170b08), (170b12), (172b16), (174a18), (177b17), (203b05), (208a05), (225b12), (226b19), (227b04), (233a19), (234a03), (245b16), (246b14), (251b03), (251b12), (258b04), (260a15), (261a10), (261a11), (261b02), (261b03), (266a02), (266b02), (267b15), (267b17), (278b02), (278b03), (279b09), (279b10), (280b09), (281b05), (283a16),

(284b15), (284b18), (290b02), (299b01), (299b02), (299b12), (301a01), (310b01), (319b09), (324b15), (325b17), (329b17), (331a11), (339b12), (339b16), (342b04), (342b07), (342b12), (343b08), (345b05), (347a13), (348a01), (351b01), (351b01), (351b04), (351b07), (351b09), (352a16), (352a18), (352b03), (357b18), (371b06), (372a09)

- **reʾs-i aʿżā**: Temel organlar: beyin, kalp, karaciğer. (241b19)
- **reʾs-i şedy**: Meme başı. (153a15)

revāżiʿ (A.): Toplardamarın ana kollarından ayrılan cedāvilin (ikinci ayrımanın) şubeleri. (013a01)

reyh (F.): Akciğer. (159b18)

ribāṭ (A.): Sinir; eklem bağları. (014b12), (055b03), (056b05), (057a18), (058b01), (058b10), (058b12), (058b17), (067a13), (068b04), (069b17), (247a15)

- **ribāṭ-ı veter**: Tendon sinirleri. (058b11)

ribāṭāt (A.): İnce ip kıvamında bağlar, eklem bağları. (052b09), (053b10), (055b01), (056b02), (058b06), (065a01), (070b15), (246a02)

ricl (A.): Ayak. (003a01), (056a11), (059b14), (062b10), (194a03), (215a03), (239a01)

ricleyn (A.): İki ayak. (144a03)

riyye (F.): Akciğer. (003a03), (013a15), (017b17), (019a07), (042a04), (042a06), (046a07), (051a14), (054b03), (057b03), (060b04), (060b13), (062b18), (063a15), (063a16), (064a02), (064a16), (064a17), (067a08), (067a12), (067a19), (067b03), (067b04), (075b16), (077b18), (078a06), (078b04), (079b16), (081b10), (081b15), (086a08), (086b04), (087a02), (087a13), (087a16), (091a04), (091a15), (091b09), (093b01), (094a15), (095b17), (096b07), (097a15), (098b14), (099a19), (102b18), (107b16), (154a13), (159b18), (170a07), (170a11), (170b10), (172a06), (172b19), (173a04), (174b19), (175a10), (175a14), (177b19), (178a17), (178b03), (178b04), (179a13), (179a14), (190b10), (190b12), (190b15), (326b17), (329a01), (333a10), (345a11), (362b01), (387b12),

(388a18), (389a02), (389a05), (394b16), (400a11)

riye (A.): Nefes borusu, boğurtlak, ḳaṣabe-i riye. (066b11), (066b13), (067a08), (102b04), (170a07), (170b07), (170b09), (172b04), (173a09), (190b13), (388a01), (388a07)

rubāʿiyāt (A.): Kesici dişler. (052a09), (052a10), (052b04), (052b13), (052b18)

rūde (F.): Bağırsak. (198b12), (198b17), (201a16), (201b10), (204a10)

- **rūde-i kān**: Bağırsak kanı. (201a16)

rūḥ (A.): Anâsır-ı erbaʿdan (insanın fizikî vücudunun dört ana kaynağı olan hava, su, toprak ve ateş) kalpte latif bir biçimde oluşup vücudun ihtiyaç duyduğu kuvvetleri organlara taşıyan ana unsur; can, nefes. (004b15), (013a09), (014b08), (014b09), (014b16), (015a06), (019a06), (019a07), (019b07), (019b13), (021a03), (021a09), (021a14), (021a16), (024a05), (025a10), (025b05), (028b11), (037a04), (042b10) (062b15), (068a02), (068a06), (068a07), (068a19), (074a13), (074b13), (084b18), (099b15), (109a13), (120a05), (125a04), (125a05), (129b04), (131a02), (132a04), (148a08), (151a11), (151a12), (151a13), (151a14), (151b11), (153a06), (180a06), (180b07), (181b15), (181b16), (181b17), (225a10), (225a12), (225b02), (225b10), (270a11), (276a06), (278a02), (278a03), (278b19), (279a09), (279a11), (279b15), (280a07), (280b01), (282a03), (305a09), (398a05)

- **rūḥ-ı bāṣıra**: Göz. (057a01), (148b01), (151a04), (151a12), (151b01)
- **rūḥ-ı dimāġ**: Dimak. (015a09)
- **rūḥ-ı ġalīẓ**: Yoğun nefes. (151a17), (151b09)
- **rūḥ-ı ḥassās**: Hissetme. (074a18)
- **rūh-ı ḥayvānī**: Kalp. (014b17), (014b19), (015a08), (033b15), (062b16), (131b14), (156a02), (181b10), (279b12)
- **rūḥ-ı ḳalīl**: Az nefes. (181b10)

- **rūḥ-ı nefsānī**: Dimak. (014b17), (015a09), (056b14), (065a02), (120b16), (121b06)
- **rūḥ-ı raḳīḳ**: Çok ince ruh. (151a15), (181b11)
- **rūḥ-ı raḳīḳ**: İnce ruh. (151a13)
- **rūḥ-ı sülūk**: Normal nefes alma. (121b07)
- **rūḥ-ı ṭabīʿī**: Kan. (014b17), (015a03), (015a04), (015a11), (015a12)

rusġ (A.): Bilek. (055b13), (055b16), (056b03), (056b10), (056b11), (059b07), (061b07), (061b10)

- **rusġ-ı ḳadem**: Ayak bileği. (056b03)

rūt : Damar. (280b13)

rūy (F.): Yüz. (019a19), (027b11), (027b18), (028a09), (262b07), (265a17), (265a18), (265a19), (265b01), (265b04), (265b06), (265b17), (265b19), (266a05), (266a09), (266a10), (267a04), (269b06), (273a04), (323a09), (350a06)

- **rūy-ı ʿużv**: Yüz. (047b14)

rükbe (A.): Diz. (215a03)

S

ṣadr (A.): Göğüs; yürek. (004a03), (007a05), (009b19), (027a08), (038a10), (040a12), (051a13), (057b03), (058a03), (058a04, (059b05), (060b12), (060b16), (063a16), (063a17), (063b14), (063b15), (063b19), (064a01), (064a16), (064b03), (064b04), (064b09), (067b03), (079a13), (079b11), (081b10), (087a02), (093a19), (094a02), (097b04), (102b18), (106b01), (107b19), (125b06), (128a01), (137a10), (138a05), (139a09), (139a18), (170a13), (170a16), (170b08), (170b10), (171a08), (172a06), (172a09), (172b19), (173a03), (173b05), (173b09), (175a05), (175a10), (175a14), (175a18), (177b17), (178a03), (178a17), (279a03), (279a16), (179a17, (179a18), (180b13), (181a09), (184a19), (189a06), (189a07), (276b13), (280a06), (280a18), (281b17), (299a17), (315a07), (318b11), (319b06), (326b17), (329a01), (329b17), (333a04), (333a10), (335b07), (344a12), (345a12), (387b03), (387b12), (387b13), (388a07), (388a18),

(388b16), (389a02), (389a05), (389a11), (394a14), (394b16)

sāʿid (A.): Ön kol. (055b02), (055b04), (055b05), (055b13), (058a03), (058a06), (059b07), (061b05), (061b10), (061b11), (063a12)

ṣāʾim, ṣāʾime (A.): İnce bağırsağın üst yarısı. (060a14), (068b15), (068b16), (198b06), (197b01)

sāḳ (A.): Baldır; bacağın dizden ayak bileine kadar olan bölümü; bitkinin gövde kısmı. (056a13), (056a15), (056a16), (056a17), (056b06), (058a12), (062b05), (062b07), (062b08), (114b19), (126a04), (127a10), (144b06), (148a10), (149a11), (168b02), (220b11), (232a16), (235b17), (239a19), (239b11), (239b12), (243b13), (245b02), (330a01), (386b13)

- **sāḳ-ı cemel**: Deve baldırı. (242a19)
- **sāḳ-ı ḳadem**: Ayağın baldırı. (244b07), (244b12)

sāḳayn (A.): İki baldır. (144a01)

sebbābe (A.): Şahadet parmağı, başparmağın yanındaki parmak. (011b04), (061b13)

sedy (A.): Meme, emcik. (153a15), (182a07), (182a10), (182a12), (182a16), (182b01), (182b13), (196a05), (232a13), (234a02), (234a03), (234b08), (236b17), (236b18), (239b19), (359b12), (359b05), (359b09)

semsemiyyāniyye: Susamsı kemik. (056a02)

senāsin (A.): Omurlardaki diken gibi çıkıntı. *"fıḳarāt ḳaṭanda dörder zāʾide vardır arḳanıñ (9) fıḳralarınıñ zevāʾidi üzeredir ve dört ṣuḳbe ki anıñ zāʾideleri eṣḳābına gelir (10) bu mafṣallarıñ mecmūʿa ribāṭāt ile muḥkem olur cemiʿ fıḳralarda zāʾide vardır biri (11) fıḳranıñ yuḳarısında diken gibidir senāsin dėrler" (53b/8, 9, 10, 11).* (053b11), (053b18)

senāyā (A.): Öndeki dört dişler, kesici dişler. (052a08), (052b04), (052b12), (052b13)

ser (F.): Baş, kafa; ana. (047a02), (051b04), (106b10), (119b17), (227a16), (324a16)

- **ser-bāzū**: Pazununbaş kısmı. (061a12)

ṣerb (A.): İç yağı, bağırsakları saran yağ; karın organlarını mideye bağlayan

periton kıvrımı. (064a07), (064b10), (064b11), (064b12), (071a11), (071a16), (071a17), (071a19), (195a04), (195a05), (195a19), (242b17), (243a02), (243a03)

sevāḳī (A.): Toplardamarın ana kollarından ayrılan cedāvilin (ikinci ayrımanın) şubeleri. (013a01)

ṣıfāḳ (A.): Zar. (064a04), (064a05), (064b12), (071b02), (195a04), (195a19)

- **ṣıfāḳ-ı aʿẓam**: Büyük zar. (070b10), (070b11)
- **ṣıfāḳ-ı miʿde**: Mide zarı. (062a07), (064b05)

ṣıfāḳī (A.): Zarımsı. (070b19)

ṣımāḫ (A.): Kulak deliği. (163b18)

sīne (F.): Göğüs, yürek. (002b04), (027a08), (038a10), (040b04), (046a06), (047a01), (054a16), (054b01), (054b07), (055a03), (055a09), (057a04), (058a09), (060b07), (060b09), (060b12), (068a12), (075a01), (087a13), (087b14), (091b09), (095b17), (096a11), (097a15), (099a19), (102b06), (129a19)

siñir: Sinir, duyu ve hareket uyarılarını beyinden organlara, organlardan beyne ileten beyazımsı teller ve bu tellerin oluşturduğu demet, kas lifi. (038a02), (058b02), (058b05), (058b06), (058b14), (068a09), (076b08), (076b17), (080b18), (082b16), (083b11), (085b13), (085b14), (085b19), (086a03), (092a13), (094b05), (101a05), (104a17), (105a07), (105a10), (132a04), (133b05), (133b16), (134a16), (134b10), (134b16), (134b19), (136b06), (142a15)

sinn (A.): Diş. (068a06), (159b01), (159b06), (159b08), (160a06), (161a12), (161a17), (177b15), (204b16), (379a09), (379a17), (380a07), (380a19), (382b04)

- **sinn-i fīl**: Fil dişi. (265a14)
- **sinn-i lüṯūm**: Diş etleri. (160a01)
- **sinn-i maʿlūl**: Hastalıklı diş. (126b18)
- **sinn-i şerīf**: Şerefli, soylu diş. (010a06)

ṣudġ (A.): Şakak, göz ile kulak arası. (052a04), (057a04), (057a06), (057a14), (057a17), (118a06),

(118a13), (118a15), (139b15), (150b14)

sübātī (A.): Beyne giden ana damar, şahdamarı. (063a07), (063a08)

sükürce: Gözün çukuru kemiği. *"sükürce ki gözüñ çuḳuru kemigidir" (52a/14).* (052a14)

- **sükürce-i çeşm**: Gözün çukuru kemiği. (052a16)

sülāmeyāt (A.): El ve ayak parmak kemikleri. (056b12), (056a01), (055b19)

sülāmā (A.): El ve ayak parmak kemiği. (055b19), (056a01)

süñüce: Kalça kemiğinin çukurluğu. (056a08)

süñük: İnsanın ve omurgalı hayvanların çatısını oluşturan türlü biçimdeki sert organların genel adı, kemik. (233a09)

sürre (A.): Göbek. (195b04), (196a04), (390a11), (390a13), (390b15), (390b19), (391a05)

Ş

şahṭamar: Boynun iki yanında, kanı başa taşıyan aort damarlarından her biri, gazel damarı. (059b18), (061a16), (257b08), (283a15), (286a13)

şaḳaḳ: Yüzde, göz ile kulak arasında bulunan çukurumsu yer, şakak. (368b02)

şebeke, şebīke (A.): Ağ şeklinde olan dokular, beyinde kaması kemik ve dura mater arasında birçok ince atardamar şubelerinden oluşan ağ. (063a09), (065a12), (066a06), (156a01)

- **şebeke-i dimāġ**: Beyinde kaması kemik ve dura mater arasında birçok ince atardamar şubelerinden oluşan ağ. (155b18), (155b19), (156a01), (156a02), (156a03)

şebekiyye (A.): Gözün retina tabakası. (139b07)

şefe (A.): Dudak. (161b19), (162a01), (162a04), (162a10), (162a12)

- **şefe-i şaḳīḳa**: Dudak çatlağı. (162a08)

şefeh (A.): Dudak. (189b18)

şefeteyn (A.): İki dudak. (231b01), şefeteyn , (257b05), (265b12), (329a07)

şerāsīf (A.): Göğüs perdesi zarı, hipokondr, "*bağırsaḳ (5) ṣayrındısıdır ḳuruldusudur. (47a/4, 5).* (047a04), (299b18)

şerāyīn (A.): Atardamarlar, şiryanlar. (015a08), (015a17), (051b09), (057b03), (064a02), (064a12), (065a06), (067a16), (067a18), (067a19), (067b06), (070b08), (071b03), (113a10), (117b17), (117b18), (118a04), (155b18)

şifār (A.): Dudaklar. (231a16)

şikem (F.): Karın. (098a15)

şīrdān (F.): Geviş getiren hayvanların ikinci midesi, geviş bağırsağı. (260b18)

şiryān (A.): Atardamar. (003a02), (014b07), (014b19), (015a02), (028b09), (028b10), (029a05), (029a06), (029b01), (029b03), (029b15), (051a12), (060a08), (060a09), (060b04), (062b13), (062b14), (062b16), (062b17), (063a17), (063a18), (063b01), (063b02), (063b03), (063b04), (063b08), (066a17), (066a18), (070b09), (070b11), (070b16), (070b18), (118a06), (118a07), (156a07), (170b10), (171a19), (179b02), (182a08), (251a14), (251a14)

- **şiryān-ı aʿẓam**: Büyük atardamar. (063b04)
- **şiryān-ı cānib-i yevmīn**: Atardamarın sağ tarafı. (060a09)
- **şiryan-ı dem**: Atardamar, temzi kanı vücudun diğer organlarına gönderen ana damar. (156a08)
- **şiryān-ı ʿaẓīm**: Meme toplardamarı. (071a05)
- **şiryān-ı verīdi**: Venöz arter, akciğer toplardamarı. (062b19)

şuḥūm (A.): İçyağları. (386b11)

T

ṭāḥūn (A.): Öğütücü dişler. (052b16), (052b19), (053a01)

ṭāḳī (A.): Bağırsağı saran zar, ġışā-i ṭaḳī. (242b15)

ṭalaḳ: Mide ile diyafram arasında yer alan kan yapıcı süngerimsi lenfoid organ. (058b18), (076a16), (077a14), (105a09), (105b06), (156b14)

ṭamar: Damar; kanın veya besleyici sıvıların geçtiği kanal. (012b03), (012b04), (015a14), (039a19), (047a02), (047b17), (049b19), (050a01), (050a02), (055a05), (059b18), (060a03), (061a10), (062a05), (060a08), (060a15), (060a17), (060b01), (061a11),

(061a16), (061b09), (062a01), (062a02), (062a03), (062a06), (062a17), (062b05), (062b07), (062b10), (062b13), (063a07), (063a09), (065a11), (066a17), (066a18), (066b03), (066b04), (069b04), (069b05), (069b09), (069b15), (069b19), (070a02), (081b11), (085b11), (113a10), (114b03), (114b04), (114b19), (115a06), (115a16), (116a02), (116b04), (116b05), (118a02), (118a04), (118a07), (119a15), (120b10), (120b11), (120b16), (121a07), (123a07), (124b08), (127a08), (131b03), (137a14), (144b07), (198a13), (198a14), (210b01), (236a01), (237b15), (391b01), (400a10)

ṭāliʿ (A.): Böbrek veni, renal ven. (061b19), (062a02), (070a12), (070b08), (238b06), (287b06)

ṭāliʿ (A.): Doğaan, çıkan. (258b16), (238b07)

ten, tīn (F.): Vücudun dış yüzü. (004a01), (017b14), (027a15), (046a06), (054b16), (063b11), (153a14), (154a09), (273b10)

- **ten-i merdüm**: İnsan teni. (053b13)

terḳūfet (A.): Boyun. *"…terḳūfete ki çenber-i gerdāndır" (59a/7).* (059a07)

terḳūka (A.): Boyun kemikleri. (060b08), (061a03), (063a11)

terḳūḳata (A.): Köprücük kemiği. (002b19), (055a01), (055a06), (059a18), (061a05), (061a08), (063b15), (071b01)

teşrīḥ (A.): Anatomi; otopsi; açma. (001b16), (003a04), (009a11), (010b03), (025b16), (052b11), (052a02), (055a01), (057b07), (059b16), (063b14), (064a04), (070b03), (400a05), (400a06), (400a10)

- **teşrīḥ-i ʿaḍalāt**: Kasların anatomisi. (058a19)
- **teşrīḥ-i aḍlāʿ**: Kaburgaların, eyegü kemiklerinin anatomisi. (002b19), (054a15)
- **teşrīh-i ʿaḍud**: Pazı kemiğinin anatomisi. (002b19), (055a17)
- **teşrīḥ-i aʿṣāb**: Sinirlerin anatomisi. (003a01)
- **teşrīḥ-i ʿaṣabāt**: Sinirlerin anatomisi. (056b13)
- **teşrīḥ-i ʿayn**: Gözün anatomisi. (003a03), (065b12)

- **teşrīḥ-i aʿżāʾ-ı insānī**: İnsana ait organların anatomisi. (051a07)
- **teşrīḥ-i ʿażā-i mürekkebe**: Karışık organların anatomisi. (003a02), (051a08), (064b13)
- **teşrīḥ-i ʿaẓm**: Kemiğin anatomisi. (002b18), (051a18)
- **teşrīḥ-i dendān**: Dişin anatomisi. (002b18)
- **teşrīḥ-i enf**: Burunun anatomisi. (153a09)
- **teşriḥ-i ġışā**: Zarın anatomisi. (003a02), (063b10)
- **teşrīḥ-i ḥicāb**: Zarın, derinin anatomisi. (003a02), (064a14)
- **teşrīḥ-i ʿiẓām-ı ricl**: Ayak kemiklerinin anatomisi. (003a01), (056a10)
- **teşrīḥ-i ḳalb**: Kalbin anatomisi. (003a03), (067b09)
- **teşrīḥ-i kebed**: Karaciğerin anatomisi. (003a04), (069a18)
- **teşrīḥ-i kilye**: Böbreğin anatomisi. (003a04), (070a08)
- **teşrīḥ-i lisān**: Dilin anatomisi. (003a03), (066a16)
- **teşrīḥ-i merāḳḳ**: Dermisin altında yer alan gevşek fibröz bağ dokusunun anatomisi. (071a11)
- **teşriḥ-i merātib**: Dereceleri, mertebeleri açma. (003a05)
- **teşrīḥ-i merī**: Yemek borusunun anatomisi. (003a04), (068b03)
- **teşrīḥ-i miʿde**: Midenin anatomisi. (003a04)
- **teşrīḥ-i reyh**: Akciğerin anatomisi. (003a03), (067a08)
- **teşriḥ-i şiryān**: Atardamarın anatomisi. (003a02), (062b13)
- **teşrīḥ-i ve'l-ḫancere**: Gırtlağın, hancerenin anatomisi. (003a03)
- **teşrīḥ-i verīd**: Toplardamarın anatomisi. (003a01), (059b18)
- **teşrīḥü'l-ḥalḳ**: Boğazın anatomisi. (066b10)

ṭıḥāl (A.): Dalak. (003b10), (014a11), (022a09), (027a06), (028a12), (038b19), (041b15), (051a14), (060a06), (060a07), (061b14), (063a18), (064a06), (064a18), (068a18), (069b11), (076b01), (078a09), (078b14), (079a05), (081b13), (082a01), (082a14),

(082a16), (083a07), (083a19), (084b03), (085a13), (085b07), (087b05), (088a03) (089a14), (092b16), (093a13), (093b02), (095a02), (095a04), (096b01), (097a19), (098a01), (100a18), (100b01), (100b03), (101a11), (101b09), (102a16), (108a08), (108b18), (109a08), (125b05), (125b09), (125b10), (125b15), (125b16), (129b10), (187b18), (192b1,6), (194b02), (207b15), (212a13), (212a14), (212a16), (213b09), (214b13), (214b14), (214b16), (214b17), (214b19), (215a01), (215a07), (215a10), (215a11), (215a14), (215b01), (215b02), (215b08), (215b15), (215b17), (216a03), (216a05), (216a13), (257a10), (267a02), (268b10), (268b11), (268b12), (291b19), (293a16), (293b01), (305a06), (305a08), (306a01), (315a18), (317a01), (318b12), (319b01), (328a09), (328b08), (328b15), (329a03), (335a02), (338b13), (344b11), (345a02), (345a03), (349a19), (350b16), (350b17), (356a18), (356b09), (356b12), (356b05), (356b19), (357a01), (357a02), (392a11), (395a02), (395b09), (395b15)

- **ṭıḥāl-ı mütekebbir**: Şişmiş dalak. (215a10)
- **ṭıḥāl-ı sevdā**: Siyah dalak. (027a06)

ṭırnaḳ: Tırnak. (109b01), (146a06), (237b18), (295a03), (348b10)

ṭopuḳ: Topuk; ayağın toparlakça olan alt bölümü. (246b02), (246b10), (247a13)

ṭūlā (A.): Ense kökü. (051b14), (329a03)

U

ʿulyā (A.): Emʿā-i sitteden on iki parmak bağırsağı, ince bağırsağın orta kısmı, ince bağırsaklar; yukarı. (041b12), (056b01), (069a03), (069a13), (344b03)

ʿunḳ (A.): Boyun; ağıza yakın dar kısım. (057b08), (057b12), (058a06), (059a14), (061a04), (062b02), (066b17), (070a19), (071a01), (167b18), (168a09), (169b05), (169b06), (174a14), (215a09), (268a02)

- **ʿunḳ-ı raḥm**: Rahmin ağza yakın dar kısmı. (062a10)
- **ʿunḳ-ı meṣāne**: Mesanenin ağza yakın dar kısmı.. (070a16)

ʿurūḳ (A.): Damarlar. (012b13), (012b15), (013a02), (013a14), (025a11), (027b12), (027b16), (027b19), (028a15), (035b04), (036a11), (038a05), (039a19), (043b04), (048a01), (054a13), (055b01), (060a16), (061a13), (061b15), (062a16), (063a13), (064b12), (067a15), (067a16), (070b04), (070b16), (070b18), (071a03), (071a18), (078b01), (097a10), (108b10), (141b18), (142a01), (142b17), (142b18), (142b19), (143a03), (155b11), (155b18), (155b19), (156a01), (156a10), (156b12), (168b01), (173a07), (173b02), (182a08), (191a01), (191b13), (191b16), (198b06), (199a01), (207b19), (208a03), (208a04), (209a08), (210a06), (210a19), (215b09), (224b11), (225a15), (236b09), (236b10), (237b03), (238a03), (238a05), (238a08), (241b16), (244b04), (244b07), (244b12), (268b04), (268b12), (269a18), (270a12), (270a17), (276b07), (276b18), (277a05), (277a06), (277a08), (277a10), (280b12), (283a15), (283a18), (284a09), (284a10), (284a19), (285b07), (285b08), (285b14), (287a04), (288a02), (291a10), (291b11), (294b02), (297a08), (297a09), (297a10), (331b03), (337b01), (400a09)

- **ʿurūḳ-ı efvāh**: Damarların ağızları. (199b02)
- **ʿurūḳ-ı kibār**: Büyük damarlar. (013a01), (257b09)
- **ʿurūḳ-ı līfiyye**: Kılcal damarlar. (013a02)
- **ʿurūḳ-ı memlū**: Dolu damarlar. (236b03)
- **ʿurūḳ-ı mülteḥime**: Konjektiva tabakası damarları. (143a05)
- **ʿurūḳ-ı mümtelī**: İçi dolu damarlar. (155b13)
- **ʿurūḳ-ı müttesiʿa**: Genişleyen damarlar. (245a05)
- **ʿurūḳ-ı raḳīḳ**: İnce damarlar. (156a01)
- **ʿurūḳ-ı refīʿ-i efvāh**: Ağızları ince damarlar. (265b06)
- **ʿurūḳ-ı ṣafrā**: Safra damarları. (285a07)
- **ʿurūḳ-ı ṣıġār**: Küçük damarlar. (012b14), (013a01), (257b10), (277a17)

- **ʿurūḳ-ı şiryāniyye**: Atardamarla ilgili damarlar. (170b10)
- **ʿurūḳ-ı ʿunḳ**: Boyun damarları. (168a09)
- **ʿurūḳ-ı ecvef**: Atardamarlar. (064b07)

ʿuşʿuş: Kuyruk sokumu, pöç kemiği. (053a16), (058a15)

uyluḳ: Kalça, uyluk; kalçadan dize kaadar olan bacak kısmı. (050b11), (056a09), (058a14), (059b12), (062a15), (062b01), (063b09), (224b11), (246b07)

- **uyluḳ kemigi**: Kalça kemiği. (056a09)

ʿuyun (A.): Gözler. (144a13), (144a15), (150a11), (150b15), (153a11), (153a12), (166a09), (168a17), (169a05), (175b02), (179a05), (279b03), (190a01), (194a03), (214b03), (239a19), (325b17), (342b04), (376a12), (383a14), (394a17)

ʿużv (A.): Uzuv, organ, vücudun müstakil parçası. (013a04), (013a05), (014b04), (014b05), (014b07), (014b10), (014b11), (017b16), (018a04), (018a06), (018a19), (018b06), (023a10), (023b16), (024a05), (024a06), (024a08), (024a10), (024a11), (024a13), (024a16), (024a19), (024b02), (024b06), (024b07), (024b08), (024b09), (024b10), (024a12), (024b14), (025a02), (025a08), (025a09), (025a11), (025a13), (025a14), (025a15), (025a16), (025b14), (026a02), (027a04), (028b02), (028b04), (037b07), (038a07), (038a10), (040b17), (041b04), (041b05), (041b07), (041b09), (041b10), (041b11), (041b13), (041b17), (041b19), (042a01), (042a05), (043b03), (043b04), (043b05), (043b19), (047b14), (058a17), (058a19), (058b14), (061a01), (061a02), (063b13), (063b18), (064b11), (067b15), (070b03), (073b15), (073b16), (073b18), (074a05), (074a14), (074a16), (074a19), (074b07), (074b08), (075b18), (112b13), (117b06), (121a09), (121a12), (129b13), (131b19), (132a01), (132a05), (167a12), (067b09), (068b01), (163b10), (069a19), (133a06), (172b18), (175b17), (181a15), (181b18), (197b07), (199a01), (199a06), (199a12), (199a13), (212a13),

(241b19), (245b12), (245b14), (248a03), (248a05), (248a08), (249a10), (251a02), (251a04), (251a07), (251a09), (251a14), (251b01), (251b03), (252a13), (252a14), (254a11), (255a02), (260a06), (260b11), (260b14), (260b19), (163b15), (273b02), (181a16), (182a07), (182a08), (297b11), (298b05), (298b08), (298b09), (300a16)

- **ʿużv-ı ʿaḍud**: Pazı kemiği. (055a17)
- **ʿużv-ı āḫer-ı şirket**: Diğer organların ortaklığı. (181b18)
- **ʿużv-ı ʿaṣab**: Sinir. (216b12)
- **ʿużv-ı ʿażrūfī**: Kıkırdakımsı organ. (066b14)
- **ʿużv-ı ġılẓet**: Sert organ. (025a07)
- **ʿużv-ı kebed**: Karaciğer. (018a01)
- **ʿużv-ı muḫālif**: Muhalif organ. (041b14)
- **ʿużv-ı mürekkeb**: Birden fazla organın teşkil ettiği uzuv. (014b02), (051a12)
- **ʿużv-ı müşārik**: Ortak organlar, birlikte çalışan organlar. (182a02)

ʿużviyye (A.): Uzuv, organla ilgili. (025a06)

ʿużvī (A.): Uzva ait. (223b09)

Ü

ünṣeyeyn (A.): Yumurtalıklar, testisler. (014b16), (015a13), (062a01), (062a02), (063b02), (064a07), (070b03), (070b06), (070b09), (070b12), (070b13), (071b03), (084a10), (242b19), (243a01)

üseylim (A.): Küçük parmak sırtından başlayan toplardamarlar. (125b16)

üstüḫān (F.): Kemik. (002b19), (054b14), (055a02), (055a07), (055a18), (056a04), (058b12)

- **üstüḫān-ı ʿaciz**: Sağrı kemiği, kuyruk sokumu. (056a04), (062a07)
- **üstüḫān-ı ḥacerī**: Hancere kemiği. (057a15)
- **üstüḫān-ı ḳass**: Kas kemiği. (060b10)
- **üstüḫān-ı ketif**: Omuz küreği kemiği. (055a06)

- **üstüḫān-ı lāmī**: Paryetal kemik. (051b12)

- **üstüḫān-ı müdevver-i mefṣūṭ**: Kafatası kemiği. *"biri ḳıḥfdır ki aña kāse-i ser dėrler ve bu bir üstüḫān-ı müdevver-i mefṣūṭdur ki iki (5) cānibden başıñ üzerine vāḳiʿdir" (51b/4, 5).* (051b04)

- **üstüḫān-ı pehlū**: Eyegü, göğüs kafesini oluşturan yassı kemiklerin her biri, kaburga kemikleri. (054a15), (054a18)

- **üstüḫān-ı rīḥ**: *"bir ḳısmı zevc-i şānīniñ maḫrecden ṭaşra gelir (6) üç şuʿbe olur bir şuʿbesi kūşe-i çeşmden müteferrik olur ve iki ṣudġa ayrılır (7) şol ṣaġīr ki üstüḫān-ı rīḥdir anıñla ḳaşlara ve alına ve göz ḳapaġına vāṣıl olur" (57a/5, 6, 7).* (057a07)

- **üstüḫān-ı rīze**: Küçük kemik. (014b01), (056a01)

- **üstüḫān-ı sīne**: Göğüs kafesi kemiği. (054b07)

- **üstüḫān-ı şāşī**: *"burnunuñ ḳāʿidesidir ve iki müşelleşü'ş-şekl kemikden (3) burnunuñ iki ṣaḳbları vardır üstüḫān-ı şāşīnıñ ḳarībinde ḳıḥfiñ bālāsından (4) nefes gelecek maḥalldir" (52b/2, 3, 4).* (052b03)

- **üstüḫān-ı şikeste**: Kırık kemik. (075b19)

üẕn (A.): Kulak, işitme organı. (153a03), (163b10), (165b03), (164a07), (164b07), (164b08), (165a09), (165a10), (165b01), (165b04), (165b14), (166a11), (166a16), (166b01), (166b02), (166b04), (166b07), (166b09), (166b10), (166b14), (166b16), (166b18), (167a04), (167a05), (167b07), (167a09), (167a17), (167a18), (167a19), (167b01), (167b04), (167b05), (167b06), (167b09), (167b11), (167b13), (167b14), (280a08), (229b01), (239b12), (251b04), (343b10)

üẕn-i saḳbe: Kulak deliği. (164a05)

V

verik (A.): Kalça kemiği, omaca başı öḳçe. *"Türkīde omaca başı öḳçeye dėrler" (2470/2).* (056a07), (056a15), (246b07), (246b09), (247a01), (247a02), (247a05), (247a10), (250a16), (339a19)

verīd (A.): Toplardamar, siyah kan damarı. (003a02), (015a12), (015a14), (059b18), (060b04), (070b08), (070b10), (070b16), (051a11), (156a07), (062b13), (062b19), (064a03)

veridiyye: Şahdamar. *"veridiyye ki şāh ṭamardır" (47a/2).* (047a02)

vetedī (A.): Başta bir kemik direk, kaması kemi, ʿaẓm-ı vetedī. (051b19), (052a05), (052b08), (064b16)

veter (A.): Tendon. (058b06), (058b12), (058b15), (058b17), (064b16), (247a16)

vidāc (A.): Boyun damarları, jugular ven. (061a02), (061a15), (063a07), (116b05), (131b03), (131b05)

- **vidāc-ı kebīr**: Büyük boyun damarı. (061a17)
- **vidāc-ı ẓāhir**: Dış jugular ven. (061a02), (061a12)

vīrīṭ (A.): Küçük akciğer toplardamarları. (063a01)

vücūd (A.): Gövde, beden; baş, kol ve bacaklar dışındaki vücut kısmı. (007a16), (008a14), (008b02), (011a13), (017b01), (017b02), (019b06), (026a19), (179a16), (205b14), (299b11), (393a18), (397b13)

vücūh (A.): Yüzler, çehreler, suratlar. (153a08)

- **vücūh-ı insanī**: İnsan yüzleri, çehreleri, suratları. (153a08)

Y

yāfūḫ (A.): Bıngıldak, başın en üst ve orta kısmında bulunan hassas yer. (051b06), (065a01), (065a02), (065a04)

yañaḳ: Yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü. (059a06)

yataḳ: Kadının rahmi. (062a19), (240a12), (240b14)

yed (A.): El; kuvvet, güç. (204a06), (205b14), (215a03), (239a01), (249a05), (249a06), (251a10), (329a03)

yedeyn (A.): İki el. (144a03)

yelek: Deri (hayvanlar). (131a10)

yürek: Kanı akciğerlere oradanda tüm vücuda götüren organ, yürek, kalp. (075a10), (077a14), (091b05), (093b08), (096b12), (097b11), (108b13), (108b17), (109a05), (179b18), (204a19), (234a18),

(270a14), (304b18), (316b09), (318a03), (318a12), (357a04), (359a14)

- **yürek ḳulaġı**: Temiz, hoş, latif havayı kalbe ulaştıran organ, menfez. *"taḥlīl-i dem eyledikçe rūḥ ṭaşra gelmeye şol ṭaraf ki (8) bögrekdir yol anda olmaḳ nesīm-i havā ol ṭarafda olduġudur ve bir ġayrı et pāresi (9) ve nāzik siñir düşünmüşdür iki ṭarafdan bādkīr gibidir bunlara ʿavām yürek ḳulaġı (10) dėrler her gāh ki ḳalb ḥareket-i inḳıbāż ėde bu iki ḳulaḳ nesīm havāyı ḳalbe vāṣıl (11) ėder" (68a/7, 8, 9, 10, 11).* (068a09)

yüz: Başta alın, burun, göz, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm; bir nesnenin, organın yüzeyi. (040a12), (039a16), (039a19), (046b14), (053b11), (058a11), (074a07), (074b05), (074b06), (079b10), (080a02), (080a14), (084b02), (085b05), (086b09), (089b13), (100b09), (104b08), (107a13), (107b18), (113a01), (113a08), (113a10), (113a13), (114a11), (114b04), (114b07), (114b18), (115a07), (115a19), (118b15), (119a15), (119b13), (120b08), (123a02), (123a07), (124b02), (131b04), (135a06), (135a15), (135b06), (135b10), (135b11), (137a13), (142a06), (142a07), (144a08), (144b08), (144b14), (148a11), (162a18), (162a19), (162b06), (266a11), (167b07), (219a04), (230b14), (256a12), (266a13), (275a04), (278b12), (285a19), (299b14), (354b01), (354b06)

- **yüz yarıḳları**: Yüzün derisindeki çatlaklar. (086b09)

Z

ẓahr (A.): Arka, sırt. (004a03), (053b15), (054a18), (059b08), (060a18), (063a14), (109a06), (112b09), (151a07), (202b10), (211a09), (216b06), (217a09), (220a17), (222a01), (227a03), (228a11), (228a12), (235a09), (243a16), (243b15), (244a01), (244a05), (244a07), (244a09), (244a10), (244a12), (244a19), (244b03), (244b05), (259a13), (299b19), (318b17), (326a19), (340a08), (345a12), (361a14), (362a02), (374a19)

zānū (F.): Diz. (056b01), (062a17), (062b02), (062b03)

zebān (F.): Dil; lisan. (027b18), (028a06), (057b06), (066a18), (066b05), (120a11), (215a15), (232b17), (254b08), (273a11), (273a12), (314a01), (341b11), (341b15), (341b19), (342a02), (342a05), (352b12), (394b02)

- **ẕebān-ı Türkī-i Rum**: Anadolu Türkçesi. (006a09)
- **zebān-ı Türkī**: Türk dili. (218b04)

ẕeḳan (A.): Çene. (159b01), (160b19), (261b03), (262a03), (263a01)

ẕeker (A.): Erkeklik organı, penis; erkek. (003b16), (003b18), (050a13), (050b12), (051a02), (051a07), (059b11), (062a15), (077b18), (093a05), (100a12), (109a19), (217a13), (217a14), (217a15), (220a02), (220a04), (222a16), (222b01, (222b02), (222b03), (226b08), (227a09), (229a19), (231b09), (231b12), (231b14), (233a12), (233a16), (233b13), (233b14), (233b15), (233b19), (234a02), (274a10), (313b17), (314a08), (358a07), (358b09), (364b04), (373a12)

- **ẕeker-i ʿaḳır**: Kısır erkek organı, penisi. (235b09)

zelaḳ (A.): Kaygan, sulu. (200a01)

żevārib (A.): Nabız damarları, ʿırḳ-ı żevārib. (064a07)

zevc (A.): Elmacık kemeri, zigomatik kemer; çift, eşlerden her biri. (057a02), (057a18), (057b08), (058a04), (228b07), (231b06), (231b17), (239b17), (239b19), (314a06)

- **zevc-i āḫer**: Diğer eş. (231b06)
- **zevc-i çehārek**: Dördüncü elmecık kemeri. (057a13)
- **zevc-i evvel**: İlk elmacık kemeri. (056b17), (058a05)
- **zevc-i ḫāmis**: Beşinci elmacık kemeri. (057a17), (057b17)
- **zevc-i heşm**: Bütün elmacık kemeri. (057b07)
- **zevc-i pencüm**: Beşinci elmecık kemeri. (057a13)
- **zevc-i rābiʿ**: Dördüncü elmacık kemeri. (057a03), (057a12), (057b15)
- **zevc-i sābiʿ**: Yedinci elmacık kemeri. (057b05), (058a01)

- **zevc-i sādis**: Altıncı elmacık kemeri. (057a17)
- **zevc-i ṣāliṣ**: Üçüncü elmacık kemeri. (057a10), (057a16), (057b12)
- **zevc-i ṣānī**: İkinci elmacık kemeri. (057a02), (057a05), (057b09), (058a07)
- **zevc-i ṣānī**: İkinci eş. (231b07)

zevraḳī (A.): Bilekte kayık biçimindeki kemik, ʿaẓm-ı zevraḳī. (056b03)

ẓufr (A.): Tırnak. (261b18), (308b15)

- **ẓufr-ı baġal-ı muhrik**: Yanmış katır tırnağı. (261b18)

ẓufre (A.): Göz kapaklarının birleştiği köşe ile kornea arasında damardan zengin zarımsı oluşum. (142a15), (142a19), (142b06), (142b07), (142b09), (142b10), (143a17), (143b04)

- **ẓufre-i ġalīẓ**: Göz kapaklarının birleştiği köşe ile kornea arasında damardan zengin zarımsı oluşumun sertleşmesi. (142b11)

zūbān (F.): Dil. (032a13), (179a07), (295a04)

3. 1. 2. Hastalık Adları

A

ağır başmaḳ: Kabus görmek; karabasana uğramak. (129a11)

ağırlıḳ: Kuvvetsizlik, uyuşukluk, hâlsizlik; bedeni kontrol edemeyecek derecede güçsüz kalma durumu, hâlsizlik; uykuda ikengelen ve insana boğulur gibi bir duygu veren durum. (120a12), (122a16), (299b11)

ağız çıbanları: Ağızda çıkan şişkinlik, kızartı, irin birikimi, apse. (077a02)

ağız egilmek: Yüz felci, yüzde meydana gelen kısmi felç, laḳve. (135b06)

ağız ḳoḫusu: Ağızdaki kötü koku, ağız kokusu. (084b01), (103a19)

ağız marażları: Ağızda oluşan hastalıkların genel adı. (157a06)

ağız rāyiḥası: Ağız kokusu. (090b06)

aġız sivilcileri: Ağızda içinde irin bulunan, yumru veya kabarcık şeklindeki oluşum; yumru şekli gösteren şişlik. (091a19)

aġrı: Ağrı, hastalık. Eski tıpta iltihabın dört klasik belirtisinden biri. (076b08), (077a09), (079a15), (085b11), (106b07), (115a18), (118b04), (157b05), (158b08), (166a19), (214b19), (216b07), (216b08), (217a01), (266a03), (391b01)

aḥcār: Mesane, böbrek gibi bazı organlarda bulunan taşlar. (022a04), (270b07), (305a04), (316b03), (218b09)

ʿaḳır (A.): Kısır. (231b02), (232a10), (232a12), (232b09), (232b15), (235b09), (285b08)

ʿaḳırlıḳ: Kısırlık. (232b07)

ākile (A.): Yenirce denilen bir yara. (240a16), (254b01)

aḳlıḳ: Göze düşen ak. (147a06), (113a01)

aḳraḥ (A): yaralara, ülserlere. (318a08)

akraʿ (A.): Başında yara olan kel. (348a02)

aʿma (A.): Kör; herhangi bir organdaki hastalığın şiddetinin geçmesi. (017b02), (025b13), (039b11), (209a05), (057a15), (117b11), (207a16), (209a06)

ʿamel (A.): İç sürmesi, ishal; iş, niyet; içeriği, vasfı. (006a10), (007b09), (008a05), (010a18), (010b03), (010b08), (011b13), (015b10), (016a11), (021b04), (021b05), (021b09), (021b11), (021b12), (027b04), (040a16), (041a08), (041a13), (042a15), (043b11), (044b06), (044b07), (044b12), (045a01), (045a03), (045a12), (045b18), (045b19), (047a16), (048b11), (069a17), (069b16), (080a19), (085b17), (089a09), (090a09), (100b19), (101b03), (106a06), (108b07), (111a06), (111b15), (112a19), (112b01), (112b04), (114b17), (142a10), (147b15), (161b01), (166b18), (167b11), (169a11), (170b04), (181b07), (182a12), (184a05), (184b18), (185a11), (188b04), (192b19), (195a14), (196b16), (197a07), (211a02), (212a03), (212a05), (216a18), (227a13), (235b09), (237a15), (241b11), (244b03), (249a12), (252b03), (252b07), (252b09), (256b12), (260b05), (269a01), (280b16), (284b16), (306a06), (308a14),

(310b01), (312b07), (314a06), (331a05), (338b08), (339b14), (341b04), (342a03), (348a19), (356a01), (356a06), (356a10), (356a15), (356a19), (356b05), (356b10), (356b12), (357a03), (357a04), (357a11), (357a15), (357a18), (357b03), (357b05), (357b09), (357b12), (357b16), (358a01), (358a08), (358a11), (358a14), (358a17), (358b02), (358b07), (358b12), (358b15), (358b18), (359a02), (359a05), (359a08), (359a11), (359a14), (359a18), (359b02), (359b06), (359b08), (359b09), (359b13), (362a02), (362a06), (362b06), (362b11), (363a06), (363a08), (363a12), (363a16), (363b01), (363b06), (363b08), (367b04), (367b09), (367b15), (368a03), (368a15), (368b06), (368b10), (368b14), (369a01), (369a05), (369a15), (369a19), (369b04), (369b06), (369b10), (369b12), (369b15), (370a02), (370a06), (370a13), (370a16), (370b03), (370b07), (371a02), (371a06), (371a09), (371a13), (371a14), (372b10), (371a19), (371b12), (372a02), (372a10), (372a13), (372a17), (372b10), (372b15), (372b19), (373a05), (373a11), (373a17), (373b04), (373b18), (374a09), (374b01), (374b02), (374b08), (374b15), (375a05), (375a15), (375a19), (375b03), (377b12), (378b06), (380a05), (380a19), (380b05), (381a07), (381a15), (381b02), (381b10), (382a02), (382a14), (382a16), (382b07), (384a01), (384a06), (386b04), (386b08), (386b11), (386b14), (387a02), (387a11), (387a17), (387b03), (387b07), (387b14), (388a01), (388a08), (388a11), (388a18), (388b04), (388b05), (388b09), (388b13), (388b17), (389a02), (389a06), (389a12), (389a17), (389a18), (391b06), (391b14), (392a07), (393b18), (394a05), (394b13), (395b10), (396a07), (396b14), (398a05), (398b15), (399b02), (400a02)

ʿarbā (A.): Vücutta olan karıncalanma. (254a08)

aʿṣābıñ çekilmesi: Kasın çekilmesi veya zorlanması, kasın fiziksel aktivite nedeniyle aşırı gerilmesi. (029b08)

aṣġar-ı ḥubūb: Küçük kabarçıklar, içinde sıvı bulunan deri kabarçıkları, küçük sivilce. (392a04)

aşlık: Dişilik organı bitişik olup cinsel birleşmede bulunamayan kadın. (238a14), (238a18)

ʿaşen (A.): Bulanık görme, gece körlüğü, tavukkarası. (3a15)

ʿaşḳ (A.): Vesvese ile ilgili bir hastalık, kara sevda. *"ʿaşḳ vesvāsī marażdır" (128a/13).* (128a12), (128a13), (128a15), (128b02), (128b03), (128b04), (128b07), (128b09), (128b17)

ayaḳ uyuşmaḳ: Ayağın uyuşarak duyarsız hale gelmesi. (220b14)

ʿavārıż : Arızalar, sonradan olan noksanlıklar. (093a06), (154a15)

B

bādişnām (F.): Rosecea hastalığı; yüzdeki kızarıklıklar, yüz kızarıklığı. (003a19), (162b05)

bağırsaḳ ḳuruldaması: Gaz sebebiyle bağırsaklardan gelen ses. (359a13)

bağırsaḳ şayrındısı: 1. Bağırsak sancısı. 2. Dizanteri. (039b17), (047a04), (100a09), (211a05)

bahaḳ (A.): Sam lekesi, abraşlık hastalığı. Cildin renginin bozulup beyaz benekler ve lekeler yapan hastalık.

- **bahaḳ-ı ebyaż**: Abraşlık hastalığının bir türü. Cildin renginin bozulup beyaz benekler ve lekeler olması. (266b06)

baḥr (A.): Deve hastalığı. (040b11), (308a14)

baḫrı (A.): Ağız kokusu. (323a19), (341b02)

- **baḫr-ı fem**: Ağız kokması. (352b05), (354a15)

balġamī (A.): Bünyeyi oluşturan dört unsurdan balgamla ilgili olan, balgamla ilişkili, balgam nedeniyle ortaya çıkan, balgamdan kaynaklanan. (018a16), (019b08), (028b05), (030b19), (077a18), (081a17), (100b08), (101a15), (104a11), (104b04), (105a01), (107b12), (108a09), (112a02), (115a16), (117a10), (117b14), (119b15), (119b16), (120a14), (120b18), (121b08) (121b09), (127a15), (128a11), (129b03), (129b08), (131a05), (132a03), (133b19), (135a17), (138a04), (140a17), (157b16), (160b02), (161b15), (163a14), (164a09), (168b07), (175b07), (182a09), (182b13), (188b16), (189a03), (190a05), (192b10),

(192b11), (196b13), (202a08), (211a04), (215b01), (220b08), (235b15), (236a15), (236b08), (242a13), (244b08), (245b01), (248b16), (249a07), (249a08), (249b07), (251a02), (252a18), (252b08), (253b11), (253b15), (253b16), (262a16), (291b07), (293b15), (303b03), (340b03), (304b16), (304b19), (306a03), (307b06), (308a17), (314b15), (328a08), (328a09), (334b03), (339b08), (340a02), (341a04), (343b12)

- **balġamī füvāḳ**: Balgamdan kaynaklanan hıçkırık. (189a05)

balġamiyye (A.): Bir çeşit humma. Damar dışındaki balgamın çürümesinden, iltihaplanmasından kaynaklanan, nöbeti günde bir kez tutan humma. (022b16), (076a16), (080b04), (107a01), (115b19), (127a14), (143b09), (161b09), (164a01), (176a07), (182b13), (188a15), (238a04), (252a17), (252b02), (266b01), (266b05), (277a05), (297a14), (283a02), (283a05), (283a13), (291b15), (293b16), (297a07), (297a15), (297a16), (305a02), (327b10), (338a02), (338b14), (339a13), (339b05), (344b08), (345b06)

- **balġamiyye-i da'ire**: Belirli vakitlerde ortaya çıkan ateşli nöbet, humma. (297a10)
- **balġamiyye-i lāzıme**: Balgamdan kaynaklı sürekli devam eden ateş. (297a09)
- **balġamiyye-i tuḫm**iyye: Gıdanın güç sindirimi sonucu oluşan midede şişkinlik. (294a09)

barṭ, baş bart: Yara, çıban, sivilce, yara bere. (081b18)

baş aġırlığı: Başta ağırlık hissi olması, başta ağırlık hissetme. (120a12)

baş(ı) aġrıdmaḳ: Başta ağrı oluşturmak. (073a01), (083b10), (084b05), (092a04), (095a19)

baş aġrılanmaḳ: Baş ağrıma, başta ağrı hissetmek; başta ağırlık hissiyle birlikte ağrı oluşması. (123a18)

baş aġrısı: Baş ağrısı, başta hissedilen ağrı. (046b18), (076b01), (079b12), (080b11), (080b15), (080b18), (088b09), (105a07), (114a12), (114b01), (118a14), (118a19),

(118b01), (118b04), (120a12), (305a01), (323b03)

baş cegzinmek: Baş dönmesi, başı dönmek. (121a03)

baş dönmek, baş dönmesi: Baş dönmesi, gözün kararmasıyla düşecek gibi olma durumu. (050a18), (077a15), (103b11)

başı aġır olmaḳ: Başta ağırlık hissi olması, başta ağırlık hissetme. (119a17)

başı çatlamaḳ: Şiddetli baş ağrısı çekmek. (120b09)

başı ṣaḳīl olmaḳ: Başında ağırlık hissi olmak, başta ağırlık hissetmek. (131a05)

baş segirmek: Baş titremesi, başın tiril tiril titremesi. (120a12),

baş vecaʿı: Baş ağrısı. (140b01)

bayılmaḳ: Baygın duruma girmek, uyur gibi olmak, kendinden geçmek, kendini kaybetmek, ġaşy. (037a19), (047b17), (097b12), (101b12), (108b03), (181b08), (204a19), 239b02), (239b18), (282a17), (286b01)

bedāndīşe (F.): Kötü düşünce, zihni fesat, zihin karışıklığı. (325b06)

behaḳ (A.): İnsanın derisinde pul pul bir beyazlık ve alaca bir renk meydana getiren bir çeşit hastalık. (004a08), (028a12), (080a02), (083a16), (085a09), (086a16), (090b13), (092b13), (093a09), (095a13), (096a07), (096a17), (100b10), (107a17), (112a01), (266a13), (267a04), (273a17), (307a10), (319b07), (323b03), (325b03), (334b02), (338a01), (341a08), (341a09), (343b14), (355a19), (355b13), (386a12), (396b07)

- **behaḳ-ı ebyaż, behaḳ-ı sefīd**: İnsan derisinde pul pul bir beyazlık ve alaca bir renk meydana getiren hastalık. (101b07), (266a15), (266a17), (266a19), (266b05), (329a05), (355a07), (355b01), (355b04)
- **behaḳ-ı esved**: İnsan derisinde pul pul bir siyahlık meydana getiren hastalık. (266a19), (266b01), (266b05), (266b07), (267a01), (329a05)
- **behaḳ-ı sefīd, behaḳ-ı ebyaż**: İnsan derisinde pul pul bir beyazlık, alaca bir renk ya da siyahlık meydana getiren hastalık. (040a02)

- **behaḳ-ı yābis**: İnsanın derisinde kuru, pul pul bir beyazlık ve alaca bir renk meydana getiren bir çeşit hastalık. (80a02)

beḫar (A.): Ağız ve diğer uzuvlarda kötü koku. (089a15), (160a01), (160a06), (160a11), (160a12), (160b02), (160b03), (160b04)

belā (A.): Hastalık, dert, musibet. (161a14), (229a15), (270a18)

- **belā-yı ʿaẓīm**: Büyük bela, musibet, hastalık. (238a19), (241b03)

belādet (A.): Ahmaklık; tembellik, ağır hareket etme. (125a12)

bėl aġrısı: Bel ağrısı. (393b18)

belīd (A.): Tembel; ahmak. (037a07)

beliyye (A.): Bela, musibet, keder. (238b03), (317a01)

bėl sovuḳluġu: Neisseria gonorrhoeae bakterisinin neden olduğu, özellikle döl ve idrar yollarını etkileyen, cinsel yolla buluşan bir hastalık. (394a15)

ben: Ben, benek, küçük leke, etrafındaki bölgeye oranla renk farkı gösteren kısım. (142b10)

benek: Herhangi bir şey üzerindeki ufak leke. (095b01), (205a12)

beraṣ (A.): Leke hastalığı. (004a09), (049b13), (083a16), (086a16), (090b13), (090b17), (095a13), (096a07), (096a17), (212b06), (266a13), (267a01), (273a17), (307a10), (319b07), (325b03), (334b05), (338a01), (341a08), (341a09), (334b02), (343b14), (355a09), (355a11), (355b01), (355b12), (355b15), (358b18), (359a02), (386a12), (396b07)

- **beraṣ-ı ebyaż**: Deride beyaz leke hastalığı. (266a15), (266b05), (266b16)

- **beraṣ-ı esved, beraṣ-ı siyāh**: Deride siyah leke hastalığı. (266a19), (266b02), 1 (266b06), (266b07), (266b17), (355b04)

- **beraṣ-ı siyāh, beraṣ-ı esved**: Deride siyah leke hastalığı. (040a02)

berd-i miʿde: Mide soğukluğu. Mide üşütmesi. (319b16), (321a07), (322a01), (372a19)

berd-i kebed: Karaciğer soğukluğu, karaciğer üşütmesi. (335a02), (372a19)

berdü'l-cevf: Göz kapağı soğukluğu, göz soğukluğu. (374a05)

berdü'l-külā: Böbrek soğukluğu, üşütmesi. (374a19)

berdü'l-meṣāne: İdrar yolları üşütmesi. (374a19)

berdü'l-ẓahr: Bel soğukluğu, sırt üşütmesi. (374a19)

bere: Bir yere çarpma, incitme veya vurma sonucu vücudun herhangi bir yerinde oluşan çürük. (357b11)

bereş (F.): güneş lekesi, deride siyah noktalar; ẓāhir rūyda ve bedende ḳaraça ḳaraça çıbanlar.. (265b04), (265b11)

bersām, ẕātü'l-cenb (F.): Akçiğer zarı iltihaplanması, satlıcan. (175b10), (175b11)

bertik: İncinmiş, burkulmuş. (358b12)

bertinmek: 1. İncinmek, burkulmak; burkulup incinmek 2. Çıkık. (221b19), (259b19), (260b08)

beṣre (A.): Vücutta çıkan sivilce, ufak çıban. (141b10), (155b02), (254a08), (253b13), (253b07)

bevāsīr (A.): Basur, basur memeleri; anüs çevresinde genişlemiş toplardamarların meydana getirdiği meme şeklinde oluşumlar, hemeroiler. Basur hastalığı ve bu hastalığın verdiği ağrı. (003b10), (027a06), (039b04), (040a01), (075b13), (076a13), (076b18), (077b09), (078b01), (080b06), (082a19), (085b04), (090b19), (097a13), (097a14), (097b08), (101a10), (103b18), (105a06), (106a16), (108a05), (194a18), (198b19), (205b15), (205b16), (206b08), (206b13), (206b14), (206b19), (207a01), (207a06), (207a07), (207a10), (207a19), (207b01), (207b02), (207b04), (207b14), (208a02), (208a04), (208a06), (208a07), (208a08), (208a09), (208a11), (209a01), (209b16), (210a01), (210a03), (210a05), (210a06), (210a09), (210a10), (210a11), (210b05), (210b07), (211a01), (210b11), (210b16), (311b19), (236b13), (236b16), (246a15), (280a09), (321a07), (322a01), (322a06), (322b04), (322b09), (323a09), (323b03), (323b16), (324a06), (325a19), (340a12), (340b19), (349a12), (384b18), (386b02), (391b15), (391b16), (392a06), (396b11), (399a02)

- **bevāsīr-ı dem**: Kanlı basur. (207b16)
- **bevāsīr-ı makʿad**: Anüs polipleri. (240b09)
- **bevāsīr-ı raḥm, bevāsīrü'r-raḫm**: Utarus polipleri. (240b03), (240b07)
- **bevāsīr-i aʿmā**: Kan akmayan basur, kör basur. (207a16), (209a05), (392a11), (392a05)
- **bevāsīrü'r-raḫm, bevāsīr-ı raḥm**: Utarus polipleri. (004a02)

beyāż (A.): Göze ak düşmesi, korneada oluşan beyaz leke, lökom. (003a15), (090b11), (097b07), (141a05), (147a05), (147a07), (147a11), (147b02), (147b11), (147b13), (152b09), (152b10), (160b08), (233b01), (380a14), (382a17),

- **beyāż-ı ḳadīmi**: Gözün korneasındaki beyaz, eski, kronik leke. (147b12)
- **beyāż-ı ʿatīḳa**: Gözün korneasındaki beyaz eski, kronik leke. (375b18)
- **beyāż-ı raḳīḳi**: Gözün korneasındaki beyaz tabakanın incelmesi. (149b19), (152b12)

beyḍa (A.): Sürekli baş ağrısı hastalığı, migren. (003a08), (117b11), (343b08)

- **beyḍa-i ḥārre**: Sıcaklıktan kaynaklanan baş ağrısı. (117b13)

beẕrek: Bez. Vücudun muhtelif yerlerinde, hususan boyunda bir nevi vücuda lazım su çıkaran depocuk. Şiş. (230a01), (230a05), (230a14), (324a17), (359b09)

bi'l-ḳūbā (A.): Temreği hastalığı; deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık. Tuzlu balgam denilen deri hastalıklarının genel adı. (266b04)

bīmār (F.): Hastalık. (330a11)

boġaz aġrıları: Boğaz ağrıları, boğazda oluşan ağrılar.(108b14)

boġaz ḫırılması: Boğazda şişlik vs. gibi sebeple boğuk çıkan ses. (317a04)

boġaz ḫuşūneti: Boğaz sertliği, boğaz pürüzlülüğü. (080a16)

boġaz şişleri: Boğazda oluşan şişlikler. (083a12), (108b14)

boġazı boġulmaḳ: Boğazda boğulma hissiyle birlikte tıkanıklık oluşmak. (124a03), (274b16)

boġulmuş gibi olmaḳ: Boğazda boğulma hissiyle birlikte nefes alamama durumu, boğazda tıkanıklık hissi.. (131b04)

boyun aġrıları: Boyunda oluşan ağrılar. (080a15)

buḫār (A.): Buhar, yel; Eski tıp anlayışına göre gıdaların hazmından sonra vücutta atık halde kalan ve gözeneklerden, deliklerden atılması gerekirken, atılmayıp azalarda serbest halde dolaşarak hastalıklara sebep olan yeller, gazlar. (012b16), (014b18), (073b14), (073b14), (074b09), (079b12), (089b02), (108b19), (116a19), (116b03), (116b15), (117b16), (121a07), (125b06), (125b07), (128a06), (129a14), (135a18), (137b13), (138b11), (148b09), (148b12), (151b08), (154a12), (158a03), (160a16), (174b05), (181b03), (211b17), (227b06), (237b03), (261b04), (261b06), (261b07), (261b09), (276a07), (284a13), (194a06), (324a06), (324b15), (333b15), (342b04), (391b05), (397a15)

- **buḫār-ı balġam**: Balgamın buharı, harareti, gazı. (129a13)
- **buḫār-ı barid**: Soğuk, burudetli gaz, buhar. (239b08)
- **buḫār-ı dem**: Kanın buharı, harareti, gazı. (129a13)
- **buḫār-ı duḫān**: Tütün buharı. (170b15)
- **buḫār-ı duḫānī**: Tütün buharı, gazı ile ilgili. (261b04), (261b14)
- **buḫār-ı ġalīẓ**: Yoğun, koyu buhar, hararet, gaz. (150a15)
- **buḫār-ı ġıdā**: Gıda gazı, buharı. (243b13)
- **buḫār-ı ḥārr**: Hararet, sıcaklık veren buhar, gaz. (116b06)
- **buḫār-ı ḳabīḥ**: Zararlı gaz, buhar. (239a14)
- **buḫār-ı laṭīf**: Faydalı gazlar, buharlar, yeller. (015a05), (015a06)
- **buḫār-ı maʿhūd**: Alışılmış gaz, buhar. (261b08)
- **buḫār-ı miʿde**: Mide gazı, şişkinliği. (158a08), (324a12)

- **buḫār-ı sevdā**: Sevdanın buharı, harareti, gazı. (129a13)

buḫārāt-ı ġalīẓ: Yoğun, koyu gazlar, buharlar. (148a08)

buḫārāt-ı ḥārre: Hararet ve sıcaklık veren buharlar, gazlar. (155b01)

buḫārāt-ı mürtefiʿa: Bertaraf olucu, giderilen gazlar, buharlar. (129b12)

buḫārāt-ı ṣafrāviyye: Safradan kaynaklı gazlar, buharlar. (347a14)

buḫḫa (A.): Seste boğukluk. (090a12)

buḥrān (A.): Ateşli hastalıklarda ağırlaşma dönemleri, nöbet; Kriz, hastalık krizi; hastalığın en ağır, tehlikeli, ateş, titreme, terleme nöbetleriyle belirgin dönemi. (029b08), (047b07), (049a12), (164a18), (166a06), (176b05), (201a08), (283a17), (287b18), (297b09), (297b10), (297b13), (297b18), (298a07), (298a10), (298a13), (298a15), (298a16), (298b02), (298b05), (298b07), (298b12), (298b13), (298b18), 299a01), (299a06), (299a07), (299a08), (299a09), (299a10), (299a12), (299a17), (299a19), (299b01), (299b02), (299b06), (299b13), (299b15), (299b16, (299b17), (299b18), (300a02), (300a04), (300a06), (300a07), (300a12), (300a13), (300a13), (300a15), (300a18), (300a19), (300b02), (300b03), (300b08), (300b09), (301a06), (301a13), (301b07), (301b08), (301b16), (301b17), (301b19), (302a06), (302a08), (302a09), (302a11), (302a15), (302a16), (302a18), (302b19), (303a01), 303a02), (303a04), (303a09), (303a10), (303a11), (303a12), (303a15), (303a16), (303a18), (303a19), (303b01), (303b04), (303b06), (303b07), (303b09), (303b10), (303a14), (303b11), (303b12), (303b12), (304a12), (304a15), (304a16), (304a17)

- **buḥrān-ı ġayr-ı ḫāliṣ**: Karışık ve öldürücü nöbet, kriz. (298a05)
- **buḥrān-ı ḫāliṣ**: Katışıksız möbet, kriz. (298a04)
- **buḥrān-ı ḥayyā**: Diri, canlı buhran. (297b19)
- **buḥrān-ı ḥummeyāt**: Sıtmaların nöbeti, krizi. (297b12)
- **buḥrān-ı intiḳāli**: Sirayet edici, bulaşıcı nöbet, kriz. (298a18)

- **buḥrān-ı kāmil**: Tam buhran, kriz, nöbet. (298b12)
- **buḥrān-ı maḥmūd**: Güzel, olgun kriz, buhran; zararsız nöbet. (300a14)
- **buḥrān-ı nāḳış**: Eksin, noksan, kötü belirtisi olan nöbet, kriz. (298b01), (298b16)
- **buḥrān-ı recā**: Yalancı nöbet, kriz. (298a07)
- **buḥrān-ı redī**: Zararlı, öldürücü sıtma. (298a01)
- **buḥrān-ı taḥallül**: Derece derece azlan ve değişen nöbet, kriz. (298a02)
- **buḥrān-ı tamām**: Tam kriz, nöbet, buhran. (298b16), (299a05)
- **buḥrān-ı vasaṭ**: Vasat, ortalama nöbet, kriz. (298a06)
- **buḥrān-ı yevm-i rābiʿ**: Dördüncü gün gelen nöbet, kriz. (302b18)
- **buḥrān-ı zübūl**: Sararıp, solduran, öldürücü nöbet, kriz. (298a03)

buḥrānī (A.): Buhranla, nöbetle, krizle ilgili. (155b07), (199a03)

buḥūḥtu'ṣ-ṣavt: Ses kısıklığı. (304b19)

buḫur-ı fem: Ağız kokuları. (353b19)

burı : Sancı, içinde bir şey buruluyormuş, bükülüyormuş hissi veren ağrı. (043a16), (235b01), (235b02), (342a06), (395a01)

būrı-ı baṣar: Göz sancısı, göz ağrısı. (152b12)

burnundan ḳāhī kān ṭamlamaḳ: Burnundan ara ara kan damlamak. (131b03)

burnundan ḳān gelmek: Burnundan kan gelmek, burundan gelen kanama, burun kanaması. (043b02)

burnundan ruṭūbet aḳmaḳ: Burundan sıvı akmak, burundan akıcı ve kaygan özellikte yaş sıvı gelmek. (123a18)

burun çıbanları: Burunun dış yüzünde ya da burun deliklerinde oluşan içi irin dolu şişlikler, yaralar. (155a06)

burun delikleri yaş olmaḳ: Burun deliklerinin ıslak, nemli olması. (122a15)

burun ḳanamaḳ: Burundan kan gelmek, burundan gelen kanama, burun kanaması. (119b11)

burun yābis olmaḳ: Burun kuruluğu, burun deliklerinin kuru olması. (120b01)

burundan ḳān gitmek: Burundan kan gelmek, burundan gelen kanama, burun kanaması. (090a02)

buruşdurucu: müşennic, kasılma, kırışıklı ve katman yapan. (188a10)

buruşmaḳ: Düzgünlüğü bozulmak, üzerinde kırışık ve katmalar olmak. (222b09), (239a13)

buṭlān (A.): Hissetmeme, his kaybı; yokluk, görev ifa olmamak. (003a16), (003b05), (003b06), (017a19), (017b02), (123a12), (127a12), (185a12), (185a18), (187a07)

- **buṭlān-ı hażm**: Midedeki yenen şeyleri eritememek, sindirememek, hazmedememek. (198a03)
- **buṭlān-ı şemm**: Koku duyusu kaybı. (153a12), (153a17), (153b14)

buṭū'-ı nabż: Nabız yavaşlığı, kanın yavaş hareket etmesi. (215b02)

burūdet-i miʿde: Mide üşütmesi, mide soğukluğu. (187a18), (194b19), (195b01), (321b11), (322a09), (338b13), (373a05)

burūdet-i istifrāġ: Soğukluktan kaynaklanan kusma. (194a18)

büṣūr (A.): Her tür sivilcemsi küçük şişler, apseler, püstüller. (004a05), (004a05), (18b08), (253b06), (250b14), (334b05), (354a19), (354b04), (354b13), (372b09)

- **büṣūr-ı ʿayn**: Gözde olan şişler, sivilceler. (380b03)
- **büṣūr-ı evrām**: Büṣūr şişleri, sivilceleri. (251a11)
- **büṣūr-ı kibār**: Büyük, iri şişler, apseler, püstüller. (253a17)
- **büṣūr-ı mültehime**: Konjonktiva tabakasındaki şişler, apseler. (384b12)
- **büṣūr-ı ṣıġār**: Küçük sivilceler, şişler apseler, püstüller. (254b03)
- **büṣūr-ı maḳʿad**: Dübür, makat şişleri. (208a02)

C

cefāf-ı enf: Burun kuruluğu. (127a15), (154b14), (154b15), (154b19), (155a04)

cefāf-ı lisān: Dil kuruluğu. (163a01), (278b11)

cefāf-ı şefeteyn-i raḥim: Rahim dudaklarının kuruluğu. (231b01)

cefāf-ı tāmm: Dil, burun, dudak vs. kuruluğu, tam kuruluk. (231b01)

cemre (A.): İltihablı, kabarcıklar şeklinde beliren ateşli bir deri hastalığı. (004a05), (080b14), (088b07), (092b05), (104a19), (253b08), (254b07), (254b08), (254b11), (384b12)

- **cemre-i nār**: Ateşli, hararet yapan deri hastalığı. (178b01)

cerāhat (A.): Kanın damar dışına sızmasıyla vücut dokularında meydana gelen, ak yuvarların hakim olduğu donuk renkli birikinti, irin, yangı. (040b18), (043a08), (072a19), (072b03), (074a10), (074b12), (078a13), (083b05), (084b09), (090a07), (090a09), (091b01), (092a13), (097a18), (100b15), (102a13), (103a02), (104a11), (107a18), (126a04), (135a05), (152b08), (153b15), (153b18), (173a09), (178a17), (201a16), (207a17), (210a07), (253a14), (253a17) (260a05), (261a01), (273b16), (274a05), (275a11), (274a15), (275a09), (357b04), (384b01), (384b18), (385a03), (385a16), (385b01), (386a02)

- **cerāḥāt-ı ʿatīḳa**: Eski irin, yangı, cerahat. (385a11), (385b13)
- **cerāḥāt-ı raṭb**: Taze, kuru olmayan, yeni irin, yangı, cerahat. (385a08)

cereb (A.): Uyuz; uyuz hastalığı; uzun süren şiddetli kaşıntı vekaşıntıya bağlıderi tahribatıylabelirgin hastalık. (003a13), (004a06), (022a18), (023a14), (078a12), (080b07), (081a17), (083a17), (086b10), (088a01), (088b08), (092b14), (096a08), (096a17), (141b04), (141b05), (141b09), (141b11), (141b13), (141b16), (143b01), (224b05), (224b09), (253b09), (253b10), (256a08), (256a11), (256a12), (256b11), (256b15), (256b16), (292a02), (329a10), (332b14), (341a13), (342b16), (355b07), (372b06), (375b18), (376b03), (376b10), (379a19),

(379b09), (379b17), (382a03), (386b05), (394a03), (396b10)

- **cereb-i ʿatīḳ**: Eski, kronik uyuz hastalığı. (380a14), (381b03), (381b06), (380a04)
- **cereb-i ġalīz**: Şiddetli, yoğun kaşıntı. (380a18)
- **cereb-i ḫafīf**: Şiddli olmayan uyuz hastalığı. (379b05), (380a10)

cereb-i ʿayn: Göz kaşıntısı. (376a06), (376a11)

cereb-i mesāne: Mesane kaşıntısı. (003b12), (032a13), (221b07)

cereb-i raṭb: Sulu kabarçıklar oluşan uyuz hastalığı. (378a12)

cereb-i ṣaʿleb: Saç dökülmesinden kaynaklanan uyuz hastalığı. (262b04)

cereb-i sevdāvī: Kara safradan kaynaklanan uyuz hastalığı. (080b04)

cerh (A.): Yara. (087b13), (254a12), (275a15), (275a16), (275a17)

cesā (A.): Göz kapağında meydana gelen bir katılık. (003a14), (146b04)

ceẕb-i kebed: Karın şişkinliğinin inmemesi. (204b02), (204b07)

çiçek: Çiçek hastalığı. (91b01)

cildiyye (A.): Deri hastalığı. (066a10), (066a11), (139b08)

cūʿ-ı baḳarī: Oburluk hastalığı. (186a16),

cüderi (A.): Çiçek hastalığı; deri üzerinde sonradan irileşip kabuk bağlayan ve kabukların düşmesiyle iz bırakan küçük lezyonlar oluşmasıyla belirgin akut seyreden, ateşli, virütik hastalık. (004a06), (085a06), (255a17), (255a18), (255b06), (255b07), (255b09), (255b12), 255b12), 255b15), (255b17), (256a03), (256a07), (294a15), (255b14)

cüfāf (A.): Kuruluk, kurumuş.

- **cüfāf-ı lisān**: Dil duruluğu. (287a05)
- **cüfāfü'l-enf**: Burun kuruluğu. (003a16)
- **cüfūf-ı ḳıḥf**: Kafatası kuruluğu (kafatasının içindeki dirizlerde oluşan kuruluk.). (061b01)

cüfūn (A.): Göz kapakları

- **cüfūn-ı ʿayn**: Göz kapakları kuruluğu. (382b18)

cümūd (A.): Katalepsi, adalelerin donması ile irade ve hissin birdenbire kaybolması hastalığı. (003a09), (122a02), (122a03), (131b18), (173a03)

- **cümūd-ı beden**: Bedende donma, irade, his kaybolması. (033a16)
- **cümūd-ı dem**: Kanın donukluğu, kanın pıhtılaşması. (208a11)
- **cümūdu'd-dem**: Kanın donukluğu, kanın pıhtılaşması. (221b09)

cümūdet (A.): Donma. (004a07)

- **ifrāṭ-ı cümūdetü'ş-şaʿr**: Saçların aşırı derecede donması, donukluğu. (004a07)

cünūn (A.): Cinnet, delilik, delirme, çıldırma. (076b12), (076b13), (082b08), (109b08), (109b12), (122b07), (125a09), (126b14), (127b04), (128a02), (128a03), (317a16), (343b08)

- **cünūn-ı ilahī**: Aşk, Allah aşkı.
- **cünūn-ı müfriṭ**: Aşırı delilik, çıldırma, cinnet. (126b19)
- **cünūn-ı vesvās**: Kuruntuçıldırması, delirmesi. (127a08)

cünūn-ı sebuʿī (Y.): Çılgınlık, māniyā. (126a11)

cüẕām (A.): Cüzzam hastalığı. Hasen basilin sebep olduğu bir deri hastalığı; insan vücudunda yer yer lekeler veya çıbanlar ve yaralar şeklinde beliren, çok bulaşıcı, iyileşmesi güç bir deri hastalığı, miskin hastalığı. 004a06), (023b15), (035a11), (038a18), (039a18), (046b12), (046b19), (049b13), (080b07), (082b01), (086a01), (090b17), (099a04), (105b06), (108b17), (112a01), (162b06), (256b18), (257a03), (257a11), (257a15), (257a16), (257a17), (257a18), (257b02), (257b08), (258a14), (258a16), 258b01), (258b06), (268a06), (268a07), (268a09), (268a13), (268a14), (268a16), (274b07), (304b07), (304b16), (307a10), (319b09), 334b02), (342b16), (343b14), (352a03), (374b02), (392a18), (393a07), (396b07)

- **cüẕām marażı**: Cüzzam hastalığı, marazı. (392b12)

- **cüẕāmıñ muḳaddemesi**: Cüzzamın başlangıscı. (078b14), (100b16), 257b01)

Ç

çatlaḳ: Deri, mukozo, kemik veya herhangi bir organ üzerinde uzunluğuna olan açıklık, yarık. (077a01), (090a09), (095b03)

çeher (F.): Gözün ışık yüzünden gündüz göremeyip gece görmesi, gündüz körlüğü. (148b01)

çekīde, çekīdi, çekid: Yüzdeki çil, leke (?). *"yüzde siyah noḳṭalar ve çekidler (10) olup ḍarbeden eṣer olsa ve behaḳ olsa fā'ide ėder" (100b/9).* (080a14), (085b05), (089b13), (095a08), (100b09), (104b08), (107a13), (107a17), (107b18)

çıban: Çıban; vücudun herhangi bir yerinde oluşan, etrafı sınırlı ve çoğu, deride şişlik, kızartı, ağrı ve ateş ile kendini gösteren irin birikimi, apse. (023a16), (031a07), (040a01), (072a19), (077a02), (077b05), (077b09), (084b09), (083a05), (085b08), (092b06), (093a03), (093b14), (097a18), (098a01), (098b05), (104a19), (105b12), (126a04), (127b19), (155a06), (160b08), (214b04), (219a10), (235b14), (236a11), (236b14), (245a11), (251b02), (255b05), (257a15), (262b03), (264b13), (265b05), (299a12), (299b02), (300a16), (354a08), (357b02), (384b02), (385a02)

çıbancıḳ: Küçük apse. (130a14)

çıḳıḳ: Çıkık, bir kemik ya da organın yerinden çıkmış olması. (102a08), (106b08)

çiçek: Çiçek hastalığı; deri üzerinde sonradan irinleşip kabuk bağlayan ve kabukların düşmesiyle iz bırakan küçük lezyonlar oluşmasıyla belirgin akut seyreden, ateşli, virütik hastalık; bir bitkinin üreme organını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü. (030a16), (031b08), (084b08), (085b12), (091b01), (094a11), (096a02), (099a07), (107a11), (108a19), (230b05), (233a10), (255a17)

çiñlemek: Öfkelenmek. (216b08)

D

dā' (A.): Hastalık, dert. (005a10), (398b06)

dā'u'l-fil: Fil hastalığı. (004a04), (086a01), (095b18), (105b06),

(245a08), (245a09), (245a16), (396b11)

dāʾu'l-ḥayye: Balık pulu deri hastalığı. (343b13)

dāʾu'l-kelb: Kuduz hastalığı. (126a11), (126a14), (126a15), (126b10)

dāʾu'l-liḥye: Sakal dökülme hastalığı. (004a07), (076a06), (261b15), (261b17), (262a12), (262b01), (396b12)

dāʾu'ş-şaʿleb: Saç, sakal dökülmesi şeklinde görülen bir hastalık. (004a07), (076a06), (084a02), (088a01), (092b13), (107a13), (261b15), (262a12), (262b01), (262b03), (262b04), (262b05), (340a02), (343b13), (396b11)

dāʾ-ı ümmü'ş-şıbyān: Çocuklarda beyinde su toplanması hastalığı, epilepsi, rīḥü'ş-şıbyān. (130b07)

ḍarabān (A.): 1. Darbe, çarpıntı. 2. Nabız. (025a10), (117b18), (240b14), (251a16), (253a15)

- **ḍarabān-ı ʿayn**: Göz çarpıntısı. (140b12)
- **ḍarabān-ı keşīr**: Çok, çeşitli darbe, çarpıntı. (252b18)
- **ḍarabān-ı şudaʿ**: Baş ağrısından kaynaklanan çarpıntı. (284a16)
- **ḍarabān-ı şerāyīn**: Atardamar darbeleri. (117b17)

ḍarb (A): Vurma; atma. (174b13), (195a07), (222a01), (229a14), (234a14), (273b10), (273b11), (344b18)

- **ḍarb-ı şedīd**: Şiddetli vurma, atma. (113a09)

ḍarbe (A.): Vurma; çarpma, darbe. (003a15), (047b02), (052b10), (077a17), (082b05), (083b09), (091a04), (100b10), (107a02), (117a18), (120b19), (121a01), (121a13), (121b06), (131b13), (131b15), (133b10), (143b18), (147b16), (147b17), (156a04), (357b11), (166a17), (193a04), (198a15), (206a11), (221b19), (222a03), (222b06), (223b01), (224a09), (247a07), (260b05), (266a12), (266a13), (348b07), (357b11), (358b18), (359a02)

debelik (F.): Kasığı yarıklık, fıtıklık. Fıtık olma hali. (242b14), (243a04)

delilik: Delilik. (118b16)

demʿa (A.): Gözde akıntı hastalığı, göz yaşarmak. 19 (003a15), (078b15),

(089a15), (143a06), (143b19), (146b14), (147a03), (147a04), (147b14), (376a06), (376b09), (376b18)

demāmīl (A.): çıbanlar, dümmel. (004a05), (242b02), (238a07), (253a16), (253a18), (253a19), (253b03), (357b04), (358a01), (385b02)

- **demāmīl-i ṣaġīra**: Küçük çıban, dümmel. (160b13)

demevī sersām: Kanlı beyin ve omur ilik iltihabı, kanlı menenjit. (119a11), (119a13)

demevī ṣudāʿ: Başın damarlarının kala dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (114b13)

denī: Çıkık, bertinmek. *"denī ki çıḳıḳdır yaʿnī bertinmekdir"(260b/08).* (260b08)

deñzetmek: …?... *"başı ṣaḳīl olmaḳ ve deñzetmek ḳulaḳlar gürüldemek ve çıñlamak (6) ve ḥarekātdan kāhil olmaḳ ve göz ḳararmaḳ ve cemīʿ aʿżā segirmek" (131a/5, 6).* (131a05)

derd (F.): Ağrı, hastalık, bozukluk. (002a16), (009a09), (009a15), (028b07), (045a09), (075a03), (082a10), (128b03), (129b18), (133b02), (211b17), (218b16), (238b10), (246b16), (277a15), (291a16), (291b02), (317b18), (318a04), (359b13), (396a19), (397b16), (398a03), (399b17)

- **derd-i baṭn**: Karın ağrısı, hastalığı. (117a16)
- **derd-i dendān**: Diş ağrısı, hastalığı. (161a13), (315b01)
- **derd-i dil**: Kalp sıkışması, gönül darlığı gibi hastalık. (105b17)
- **derd-i germ**: Hararetten kaynaklanan hastalık. (081b03)
- **derd-i kebed**: Karaciğer hastalığı. (105b13), (315a19)
- **derd-i ketif**: Omuz ağrıları, omuz tutulmaları. (047a04)
- **derd-i mefāṣıl**: Mafsal ağrıları, vücuttaki oynak yerlerdeki ağrılar. (039a11)
- **derd-i müdām**: Kronikleşmiş hastalık. (235b01), (351a15)
- **derd-i nā-ḫiss**: Hissizlik hastalığı (dokularda oluşan hiss kaybı). (025b14)

- **derd-i ʿaṣab**: Sinir hastalığı. (078a07)
- **derd-i ser**: Baş ağrısı. (047a02), (106b10), (324a16)
- **derd-i ṣudāʿ-ı bārid**: Üşütmekten kaynaklanan baş ağrısı. (360a02)
- **derd-i ṭıḥāl**: Dalak hastalığı. (317a01)

deverān-ı reʿs: Baş dönmesi; gözün kararmasıyla düşecek gibi olma. (233a18)

devvār (A.): Baş dönmesi hastalığı; denge kaybı ve göz karamasının eşlik ettiği geçici sersemleme hali. (003a10), (081b06), (116b06), (121a02), (121a04), (121a05), (121a06), (121a14), (130a16), (305a01), (343b08), (394b14)

devālī (A.): Toplardamar genişlemesi, damar hastalığı, varis. (004a04), (244b07), (244b16), (245a01), (245a12), (292a02)

devī (A.): Yelin uğultusunu andıran kulan uğultusu; kulak uğultusu. (165a12), (262b05)

ḍīḳ-ı nefes: Nefes darlığı. (270a14)

ḍīḳ-ı ṣadr: Göğüs daralması, kalp sıkıntısı. (170a13), (389a11)

dıḳḳ (A.): Verem; ince ağrı. (134a15), (134b10), (138a06), (276a10), (294b04), (294b15), (295a05), (295a07), (295a13), (296b07), (296b09), (346a13)

ḍīḳu'n- nefes: Nefes darlığı. (003b02), (023a15), (025b14), (076a07), (078a08), (080a17), (102a14), (170a06), (170a14), (170a17), (171a19), (178b19), (181a13), (286a13), (304b19), (309b07), (317a03), (330a13), (333a11), (334b15), (335b07), (388a01)

ḍīḳu'n-nefes-i balġamī: Balgamdan kaynaklanan nefes darlığı. (304b19)

diş aġrısı, dişler aġrısı: Diş ağrısı, dişte hissedilen ağrı. (075b01), (081a09), (086a02), (088b10), (093b15), (098a01), (107b02)

diş etiniñ şişmesi: Diş etinde oluşan şişlik, iltihaplanma. (158b08)

diş ḳamaşmaḳ: Dişin kamaşması. (080b19), (157a15), (158a06)

diş sızısı: Dişteki ince ve hafif ağrı. (159a08), (312a01)

diz ağrısı: Diz ağrısı; dizlerde hissedilen ağrı. (050a05)

dübeyle (A): Çıban gibi irinli yaralar; iç organlarda oluşansıracaya benzer bir çıban. (033a13), (190a06), (220b03), (220b04), (236a10), (237a16), (252b16), (252b18), (379a12)

dulab: Diyabet. (224a05), (224a06)

dürilme: Yakıcı sıtma. *"ḥummā-ı muḥriḳa beyānındadır dürilme dėdikleridir imdi bu vaṣf eylediğimiz bir ḥummādır ki (9) ṣafrā-yı ḫalişden olur nihāyet māddesi dāḫil-i ʿurūḳda müteʿaffindir şol (10) ʿuruḳlar ki fem-i miʿde ve kebede vāṣıl olur ḳalb rencīde ėdip tesḫīn ėder bu cihetle (11) dāʾimā ḥummā-ı lāzıme müfāreḳat etmez ve ṭutması ġāyetle şedīd olur ekṣer ya tāze şübbānda (12) ve ṣıbyānda ʿārıż olur zīrā ṣıbyānıñ ḫaṭırları eḳall ve ruṭūbetleri eḫaffdır (13) şübbānda ise nāriyyet-i mizāc-ı iżʿaf ve buḫārları ekṣerdir nihāyet pīrlerde muḥriḳa (14) az olur ammā olursa helāk ėder" (284a/8, 9, 10, 11, 12, 13, 14).* (284a08)

E

ebḫar-ı fem: Ağız kokusu. (321b15)

ebraş (A.): Sam lekesi, miskin hastalığı. (266b03)

ebred (A.): Çok soğuk. (014a07), (020a06), (082b12)

ekle (A.): Derinin oyulması şeklinde görülen bir cilt hastalığı. (257b07), (270b08)

elem (A.): Acı, üzüntü, dert, keder. (041b11), (045a15), (068b01), (069b13), (070a04), (094b12), (096a01), (104a02), (149a17), (158b06), (169b07), (185a03), (208b01), (218a14), (240b11), (241a05), (248a11), (251a06), (253b16), (261a03), (263a15), (273a02), (274a05), (332a02), (335a09), (353b06), (365a09), (366b18), (373b03), (399b11)

elem-i aḥşāʾ: İç organlardaki acı, sızı. (076b07)

elem-i ẓahr: Sırt ağrısı. (211a09)

elemzede: Elemli, ağrılı, sızılı. (092b10), 100b18)

emrāż (A.): Hastalıklar, illetler, marazlar. (001b15), (003a07), (003a16), (003b11), (006a12), (009a14), (017b09), (017b10), (018a06), (018a07), (019b08), (027b10), (035a04), (036b16), (039b07), (043a07), (046b11), (050b03), (050b07), (103a09),

(163b16), (167b14), (174b19), (176b08), (176b10), (212b03), (216a16), (216b15), (216b17), (246a11), (250a15), (270a06), (292a01), (297b10), (303a07), (323b04), (327a18), (342a18), (343a08), (352a08), (360b16), (396b05), (398b19)

emrāż-ı aʿṣāb: Sinir hastalıkları. (020b07), (132b16)

emrāż-ı aʿżā-ı tenāsül: İdrar yolları hastalıkları. (399a02)

emrāż-ı balġamī: Balgamla ilgili hastalıklar, ʿilel-i balġamī. (019b08), (081a17), (133b19), (308a17), (331a11), (340a02), (341a04), (343b12)

emrāż-ı balġamiyye: Balgamla ilgili hastalıklar. (019b08), (080b03), (081a17), (133b19), (308a17), (331a11), (340a02), (341a04), (343b12)

emrāż-ı bāride: İdrar yolu üşütmesi, idrar yolunu üşütmekten kaynaklanan hastalıklar. *“bu birḳaç ḳısımdır ḳısım-ı evvel şiddet-i vecaʿdır ki maḥall-ı ṣafrādan nitekīm (4) ḳulunca vāḳiʿ olur maraż bārid olur mizācda südde olmaġla taḥlīl olan ṣafrā bāʿiṯ-i (5) ṣabġ olur ḳısım-ı ṯānī bevliñ kemāl-i mertebe eḳall olmasıdır ol vaḳt ruṭūbet fenā bulur (6) ḳıllete bāʿiṯ olan taḥlīl olıcaḳ mūcib-i istisḳā olur” (33a/4, 5, 6).* (033a02), (109a16), (373a19)

emrāż-ı bāride-i balġamī: Balgamın soğukluğundan, bürudetinden kaynaklanan hastalıklar. (307b06), (340b03)

emrāż-ı bāride-i balġamiyye: Balgamın soğukluğudan, bürudetinden kaynaklanan hastalıklar. (307b06), (340b03)

emrāż-ı bāṭıniyye: Varlığı beş duyu organı ile hissedilmeyen vücudun içinde bulunan hastalıklar; iç hastalıkları. (025b16)

emrāż-ı cild: Cilt hastalıkları, deri hastalıkları. (265b02)

emrāż-ı cüẕām: Cüzam hastalıkları. (307a10), (352a03)

emrāż-ı çeşm: Göz hastalıkları. (377b02)

emrāż-ı demeviyye: Kanla ilgili hastalıklar. (028a01)

emrāż-ı dimāġıyye: Beyin ile ilgili hastalıklar. (112b15), (118b08), (119a06), (316a08), (333b14)

emrāż-ı emʿā: Bağırsak hastalıkları. (197b03), (394b19), (396b08)

emrāż-ı fem: Ağız hastalıkları. (162b13)

emrāż-ı ḥādde: Ateşli hastalıklar. (303a09)

emrāż-ı ḥalḳ: Boğaz hastalıkları. (387b06)

emrāż-ı ḥārre: Ateşli hastalıklar, mizacında ve karakterinde ateş olan hastalıklar. (042a10), (201b19), (337b01), (356a09), (361a08), (361a19), (364a07), (386a16), (398b18)

emrāż-ı ḥaşā'iyye: Nefes tutukluğu ile ilgili hastalıkları. (328a07)

emrāż-ı ḥunnāḳ: Difteri, nefes borusu veya hançerede tıkanma yoluyla meydana gelen boğulma hastalığı. (169a03)

emrāż-ı imtilā'iyye: Kanın durması, kan bir yerde toplanması hastalığı. (155b14)

emrāż-ı ḳalb: Kalp hastalıkları. (179a13), (179a14)

emrāż-ı ḳalbiyye: Kalp ile ilgili hastalıklar. (179b18), (181b02), (316a08)

emrāż-ı kebediyye: Karaciğer ile ilgili hastalıklar. (329a02)

emrāż-ı merāre: Safra kesesi hastalıkları. (212a13)

emrāż-ı miʿde: Mide hastalıkları. (003b05), (183a01), (183a15)

emrāż-ı mizāciyye: Ahlat-ı erbaadan kaynaklanan hastalıklar. (038a03)

emrāż-ı mürekkebe: Birden çok hastalığın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan diğer hastalıklar. (018a07)

emrāż-ı müzmine: Kronik hastalıklar. (035a11), (038a17), (049a09), (082b01), (090b16), (303a02), (303a09), (394a11)

emrāż-ı müzmine-i bāridetü'l-mādde: Soğuk maddelerden kaynaklı kronik hastalıklar. (298b04)

emrāż-ı nevʿiyye: *"bu ya mādde veya veremdir" (26a/17).* (026a17)

emrāż-ı ʿaṣabiyye: Sinirle ilgili hastalıklar. (321b03)

emrāż-ı ʿayn: Göz hastalıkları. (003a12), (139b04), (145b11), (147b17), (153a02)

emrāż-ı raḥm: Rahim hastalıkları. (399a02)

emrāż-ı re’s: Baş hastalıkları. (299a19), (299b02), (343b08)

emrāż-ı riyye: Akciğer hastalıkları. (175a14), (179a14)

emrāż-ı ṣadr: Göğüs hastalıkları. (175a14), (178a17), (299a17)

emrāż-ı ṣafāyiḥ: Damar yolu, mide ve bağırsak yüzeyine bir şeyler yapışarak yüzeyi düz ve sert hale girip yumuşaklığını giderme hastalığı. *“saṭıḥ-ı ʿużv-ı ḫaşīn olmaġla mecārī yabışmış ola miʿdeniñ saṭḥı gibi ki iʿtidālden (17) güẕer ėtmekle mūcib żarar ola yāḫūd riyyeniñ mecārisi ḫaşīn ve dürüşt (18) olmaḳdır” (17b/17, 18).* (017b15)

emrāż-ı ṣafrāviyye: Safra ile ilgili hastalıklar; vücutta safra dengesi buzulunca ortaya çıkan çeşitli hastalıklar. (019b09)

emrāż-ı sevdāviyye: Kara safra ile ilgili hastalıklar; kara safranın vücuttaki dengesinin bozulması ile ortaya çıkan hastalıklar. (245a08), (309a13), (338a01), (340a02), (342b16)

emrāż-ı terkīb: Aʿdā-i mürekkebede aʿdā-i ʿāliye de denilen, vücutta parçanın bulunduğu bütünle parçanın isim ve tariflerinin ayrı olduğu yüz, el gibi uzuvlarda oluşan teşennüç, temeddüd, süded, evrām, dübeyl, ḳurūḥ, büsūr gibi hastalıklar. (018a04)

emrāż-ı ṭıḥāl: Dalak hastalıkları. (003b10), (212a13)

emrāż-ı üzn: Kulak hastalıkları. (153a03)

emrāż-ı vech: Yüz hastalıkları. (162b05)

emrāż-ı zīnet: Cilt hastalıkları, deri hastalıkları. (268a19)

emrāżu’l-vech: Yüz hastalıkları. (003a19), (162a16)

emrāżü’l- maḳʿad: Makat hastalıkları. (003b09), (205b09)

emrāżü’l-emʿā’: Bağırsak hastalıkları. (003b08)

emrāżü’l-enf: Burun hastalıkları. (003a16), (153a02)

emrāżü’l-erhām: Rahim hastalıkları. (003b17)

emrāzü’l-esnān: Diş hastalıkları. (157a05)

emrāżü’l-ḥalḳ: Boğaz hastalıkları. (003b01)

emrāżü'l-kebed: Karaciğer hastalıkları. (189b14)

emrāżü'l-lisān: Dil hastalıkları. (003a19), (162b13)

emrāżü'l-liṯṯe: Diş eti hastalıkları. (157a05)

emrāzü'l-üẕn: Kulak hastalıkları. (003a19)

emrāżü'r-raḥm: Rahim hastalıkları. (231a08)

emrāżü'r-riyye: Akciğer hastalıkları. (175a05)

emrāżü'ṣ-ṣadr: Göğüs hastalıkları. (003b03), (175a05)

emrāżü'ṣ-ṣedy: Meme hastalıkları. (003b04), (182a06)

emrāżü'ṣ-ṣulbiyye: Sırt ile ilgili hastalıklar, bel kemikleri ile ilgili hastalıklar. (003b04)

envāʿ-ı evcāʿ: Ağrıların, sızıların çeşitleri, türleri. (371b16)

et yarası: Geniz, dimak başlangıcında meme başına benzer çıkan yumru et bezeleri. *"insānıñ geñzinde (10) muḳaddem-i dimāġda laḥm-ı sadyyeye müşābih ḫātunlarıñ memeleri başına beñzer et yarası (11) gibidir" (16b/9, 10, 11).* (016b10)

evcāʿ (A.): Ağrılar, sızılar. (076a14), (091a05), (102a03), (103b08), (157b03), (159a05), (175a11), (204a13), (210a12), (280a09), (320a13), (334b15), (350b06), (353b10), (370a06), (381a19)

evcāʿ-ı aʿṣāb: Sinir hastalıklar. (372a02)

evcāʿ-ı bārid: Hararetsiz ve ateşsiz ağrılar. (373b18)

evcāʿ-ı emʿā: Bağırsak ağrıları. (340a12), (340b19)

evcāʿ-ı erḥām: Döl yatakları, rahimler ağrıları. (338a18)

evcāʿ-ı esnān: Diş ağrıları. (159a12)

evcāʿ-ı evrām: Şişlerin, vücutta ortaya çıkan yumruların ağrıları. (050a02)

evcāʿ-ı kebed: Karaciğer ağrıları. (318b11), (328a19), (330b19), (344b17), (345a02)

evcāʿ-ı mefāṣıl: Mafsal, eklem yeri ağrıları. (246a11), (246a17), (246b08), (246b15), (292a02), (362a02), (372b18), (384b03)

evcāʿ-ı miʿde: Mide ağrıları. (319a19), (330b19), (331a06), (339b12), (344b14)

evcāʿ-ı ʿayn: Göz ağrıları. (377b05), (377b08), (378b08), (378b16)

evcāʿ-ı raḥm: Rahim ağrıları. (247a09)

evcāʿ-ı remed: Göz kapağı iltihabı ağrıları. (377b05)

evcāʿ-ı reʾs: Baş ağrıları. (319b09), (339b16), (342b12)

evcāʿ-ı riyye: Akciğer ağrılarıları. (329a01), (387b12), (394b16)

evcāʿ-ı ṣadr: Göğüs ağrıları. (329a01), (387b12), (394b16)

evcāʿ-ı ṣaʿba: Ağır, şiddetli ağrılar. (118b10)

evcāʿ-ı şedīd, şedīde: Şiddetli ağrılar. (238a19), (198b12)

evcāʿ-ı ṭıḥāl: Dalak ağrıları. (345a02)

evcāʿ-ı üẕn: Kulak ağrıları. (166b18), (343b10)

evcāʿ-ı verdīnec: Gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişlikten kaynaklanan ağrılar. (377b05), (377b08)

evcāʿ-ı ẕātu'l-cenb: Akciğer zarı iltihabı ağrıları. (334b15)

evcaʿu'l-ḥalḳ: Boğaz ağrıları. (353a10)

evcāʿü'l-mefāṣıl: Mafsal ağrıları. (004a04), (245b11), (331b02), (338a10), (339a11), (339a18), (340a16), (343a07), (343b12)

evlād (A.): veledler, çocuklar. (230b16), (231b14), (231b16), (233b18), (234b08), (257a16)

evrām: Şişlikler; tümörler. (002b12), (004a02), (004a05), (018b08), (024b04), (026a18), (028a19), (028b01), (028b06) (050a02), (075b11), (076a14), (077b17), (078a05), (078b06), (081b17), (094b19), (095a04), 100a18), (108a08), (109a11), (140b15), (159a08), (166a13), (182a11), (192a03), (208a02), (220b03), (235b14), (250b14), (250b15), (250b16), (251a11), 251a19), (253b07), (259b16), (329a03), (335a03), (344b17), (356a01), (358a07), (372a07), (372a16), (379a18), (380b15)

- **evrām-ı ālām**: Acılı, elemli şişlikler. (329a08)
- **evrām-ı balġamiyye**: Balğamdan kaynaklı olan,

gevşek ya da sulu olan şişlikler. (107a01), (252a17)

- **evrām-ı bāride**: Hararetsiz ve ateşsiz şişlikler. (028b03), (028b05), (091b07), (343b14)
- **evrām-ı cāsiyye**: Sert şişlikler, katı şişlikler. (307b09)
- **evrām-ı dehān**: Ağız şişlikleri. (099a13)
- **evrām-ı dem**: Kanlı çıbanlar, şişlikler. (182a10)
- **evrām-ı demeviyye**: Kanlı şişler, çıbanlar. (251a11)
- **evrām-ı ḥārre**: Hararetli ve ateşli şişlikler. (075b19), (085a03), (096b12), (098a06), (099a13), (101b03), (140a10), (140a13), (281a06), (356a01), (358a07), (386b15)
- **evrām-ı kebed**: Karaciğer tümörleri. (003b07), (191b15), (191b17), (192a04), (193a05), (193b16), (356a15)

evrām-ı köhne: Kronik şilikler. (087b19)

evrām-ı liṯṯe: Diş eti şişlikleri. (162a13)

evrām-ı maḳʿad: Makad şişlikleri. (206b18), (384b07)

evrām-ı mefāṣıl: Mafsal, eklem yerleri şişlikleri. (024b01), (384b03)

evrām-ı meṯāne: Mesane, idrar torbası şişlikleri. (220b11)

evrām-ı miʿde: Mide şişlikleri. (184b19)

evrām-ı muġāl: Yalancı, aldatıcı şişlikler. (100a17)

evrām-ı raḥm: Rahim şişlikleri. (232b09), (235b12), (237a18), (239a08)

evrām-ı sevdāviyye: Sevdā hıltı kaynaklı saḳīrūs veya sereṭān cinsli şilikler. (252b09)

evrām-ı ṣulbe-i bārid: Hararetsiz ve ateşsiz sert, katı şişlikler. (375b06)

evrām-ı ṣulbiyye: Sert şişlikler, katı şişlikler. (081b18), (093b01)

evrām-ı ṭıḥāl: Dalak şişlikleri. (082a01), (395a02)

evrām-ı zehv: Titremeden kaynaklanan şişlikler. (384b03)

evrāmu'l-ḫuṣyeteyn: Haya şişlikleri, yumurtalık şişlikleri. (241b15)

evrāmü'l-balġamiyye: Balğamdan kaynaklı olan, gevşek ya da sulu olan şişlikler. (004a05)

evrāmü'l-külā: Böbrek şişlikleri. (220a08)

evrāmü'r-raḥm: Rahim şişlikleri. (235b09)

evrāmü's-sevdāviyye: Sevdā hıltı kaynaklı saḳīrūs veya sereṭān cinsli şilikler. (004a05)

F

falġamūnī (Y.): Kan fesadından meydana gelen şiş, demevī verem. (120b05), (120b06), (120b07)

fālic (A.): Felç, inme; vücudun herhangi bir bölgesinde hissetmeme ve hareket yetisini kaybetme, sekte. (001b07), (030b08), (030b12), (046b19), (050a04), (050b01), (082a17), (085a15), (085b13), (089a08), (094b12), (102a05), (103a11), (103a14), (115b15), (130a12), (131b17), (133b11), (134a06), (136b16), (229b13), (243b18), (304b17), (315a11), (328a09), (338a10), (339a12), (340a07), (340b03), (343a07), (351a18), (351b01), (373b17), (390a01), (396b09)

felc (A.): Vücudun bir tarafında ya da bütünün hareketsiz kalma, inme. (003a12), (035a11), (039a15), (049b16), (082a15), (083b16), (106b11), (109b08), (121b17), (131b11), (131b12), (131b13), (133b16), (131b18), (131b19), (132a06), (132b02), (132b18), (133a01), (133a03), (133a08), (133b07), (133b14), (133b18), (134a14), (134b02), (136a06), (163a16), (219a02), (243b17), (267b18), (343b09), (351a17), (352a07), (360b08), (360b11), (360b17)

fısḳa (Y.): İnsan derisinde herhangi bir sebeple ortaya çıkan ufak ve içi su dolu kabartı. (240a17)

fıtıḳ (A.): Fıtık, kasık yarığı denilen bir hastalık. (004a03), (087a02), (242b14), (242b17), (243a05), (243a06), (243a11), (243b04)

filerġas: *"Verem nisyānıdır" (107/b5).* (107b05)

filiġamūnī: Kanlı kabarçık, kanlı çıban. (018a15)

filiġamūniyā: Kanlı kabarçık, kanlı çıban. (250b19)

filiġamūniyā-ı ḫumre: Maddesi kan ve safra olup ağırlığı kanda olan şişler. (251a01)

firāḥ-ı ḥamām: Güvercin palazı, kuş palazı. (188b16)

firenk (F.): Firengi hastalığı, yenirce. (242b12), (393a05)

firenk marażı: Firengi hastalığı, yenirce. (394a03)

firenk zaḥmeti: Firengi hastalığı, yenirce. (242b08), (393a05), (396b06)

G

ġarb: Göz pınarında oluşan nasır, göz yaşı fistülü. (148a02)

ġaşeyān (A.): Kusma, kay etme, içi bulanma, bulantı. (003b07), (022a16), (028a07), (041a10), (043a15), (093b16), (098a11), (107b12), (108a07), (185a16), (189a18), (189b01), (189b07), (202b08), (288a11), (299b08), (320b07), (330a19), (330b17), (333b15), (334b15), (346b11), (366a18)

ġaşy (A.): Bayılma, kendinden geçme, baygınlık. (003b04), (121a02), (179b19), (180a15), (181b08), (181b09), (181b18), (221b10), (232a08), (239a10), (239b07), (239b12), (239b18), (280a11), (288a15), (366b08)

- **ġaşy-i vehm**: Manasız korkudan kaynaklı bayılma. (233a18)

ġıbb (A.): Nöbeti günaşırı tutan sıtma. (004a12) (004a13), (176a06), (276b08), (276b09), (277a03), (279a08), (279b13), (284a17), (284a18), (286a10), (287a06), (287a07), (287a10), (287a17), (287a19), (287a15), (287a17), (287b16), (297a13), (297a14), (297b02), (302a14), (303b01), (303b04)

- **ġıbb-ı dāyir**: Üç günde bir tutan sıtma. (018b16), (277b13), (283b05), (287a01)
- **ġıbb-ı ġayr-ı ḫāliṣ**: Saf olmayan karışık sıtma. (277a03), (287b15), (290b11), (291a06)
- **ġıbb-ı ḫāliṣ**: Saf olan karışık olmayan sıtma, bir hıltın çürümesinden kaynaklanan sıtma. (277a01), (277a04), (284a19), (287b05), (287b07), (287b09), (287b14), (289b18), (290b07), (295a07)
- **ġıbb-ı lāzım**: Bir tür nöbetsiz sıtma. (276b07), (277b13), (287a16)

- **ġıbbu'd-dāyir**: Üç günde bir tutan sıtma. (276b19)

ġıbbteyn (A.): *"…bundan bir cüz'i miyān dimāġdan bu baṭn-ı evsaṭıñ üzerine zırhlar (18) ki burūd miṣāl nesne çekilmişdir inḳıbāż ve inbisāṭı mürekkebdir her gāh ki bu (19) devre ḥareket ėde ḥareket-i inḳıbāż tecvīfe beste olur her gāh ki ḥareket-i inbisāṭ (65b) (1) vāḳiʿ ola tecvīf-küşāde olur bunlara ġıbbteyn derler" (64a/17, 18, 19; 65b/1).* (065b01)

ġılaẓ (A.): Kalınlaşmak. (281b07), (376a07), (379b05), (380a09)

- **ġılaẓ-ı ecfān**: Göz kapaklarında kalınlaşma. (376a07), (378a05), (379b05), (380a09)
- **ġılaẓ-ı ecfān-ı müzmin**: Göz kapaklarındaki kronik kalınlaşma. (381b06)
- **ġılaẓ-ı ecfān-ı ʿayn**: Göz kapalarında kalınlaşma. (379b17)
- **ġılaẓ-ı ecfān-ı ʿuyūn**: Göz kapaklarında kalınlaşma. (376a12)

ġılaẓ-ı ḳārūre: Gözbebeğinde kalınlaşma. (281b07)

gicik: Kaşınma, kaşıntı, uyuz hastalığı. (095b05), (100b05), (109a10), (253b10), (256a08), (256a12), (256a13), (256b04, (394a03)

gicimek: Kaşınmak. (137a13), (217a13), (240a12), (253b14), (393b07)

gicişmek: Gidişmek, kaşınmak. (137b06), (146a19), (221b08)

göbegi burmaḳ: Göbek ağrısı, karın ağrısı; bağırsaklarda toplanan gazın sebep olduğu, aniden meydana gelen kasılmalarla birlikte içinde bir şey bükülüyormuş hissi veren karın ağrısı. (198a01), (233b04)

göbek burusu: Karındaki hafif sancı, mide sancısı, karın ağrısı. (199b19)

gögüs aġrısı: Göğüs bölgesindeki ağrı. (083b03), (083b06)

gögüs: Sırtta çıkan yumru, omurlarda eksiklik. *"bāb-ı sādis ḥadabar ve riyāḥ-(7) ü'l-efrise beyānındadır ki Türkīsi gögüs veya arḳa yumru olmak beyānındadır"*(243b/6, 7). (243b07)

göñ(ü)lü bulanmaḳ: Mide bulanmak, kusmak. (038a19), (109a05)

göñ(ü)lü dönmek (dönmesi): Mide bulanmak, kusmak. (093b15),

(098a10), (174a15), (217a09), (366a17)

göñlü döndürmek: Mide bulandırmak. (086a17), (090a04), (100b11)

göñlü dövündürmek: Midenin bulandırılması. (093b09), (093b18)

göñül ṭaralmaḳ (ṭaralması): İç sıkıntısı olmak, kederlenmek. (253b13), (253b14)

göñül ṭarlıġı: İç sıkıntısı, sıkıntı. (128a04), (204b16)

göz aġrısı: Göz ağrısı, gözde veya çevresindeki dokularda hissedilen ağrı. (077a03), (077b05), (079a13), (080a15), (080b19), (085b06), (087a08), (108b15), (299a18)

göz ḳızıl olmaḳ: Göz akının ve göz çevresinin kızarması, kırmızı renk aması. Safra çokluğundan kaynaklanan göz ağrısının belirtilerinden biri. Gözün saydam tabakasındaki damarlada kan yoğunlaşmak. (039a16)

göz yaşarmaḳ: Gözün yaşararak sulanması. (146b14)

göz(ü) ḳararmaḳ: Gözü kararmak; baş dönmesi, açlık, yorgunluk, uykusuzluk, aşırı heyecan vb. sebeplerle görüşü bulanık, iyi seçemaz olmak, baygınlık geçirir gibi olmak. (050a18), (080b06), (103b11), (103b12), (112b17), (120b12), (131a06)

gözün beyāżı: Katarakt olmak, gözde beyaz bir örtü belirmesi; göz merceği veya mercek kapsülünün saydamlığını kaybederek donuklaşması, göze aksu denilen perde inmesi. (147b02), (147b06)

gözüñ buḥrānı: Gözde oluşan rahatsızlık, kriz. (299a19)

gözüñ yübūseti: Göz kuruluğu; gözün kapaklarının birbirine yapışması ile oluşan şişlik. *"gözüñ yübūseti olup ḳabaḳları yapışmaḳdır bu verem nādir olur" (140b/1).* (140b01)

gözüne mā' inmek: Karasu hastalığına yakalanmak; gözde yaş olmak, gözler yaşarmak. (149a19)

ġudde (A.): Vücutta deri ile et arasında çıkan şiş, beze. (018b03), (060b02), (065b07), (066a19), (251a07), (325a13)

ġuddī (A.): Bezemsi. (182a09)

ġuded (A.): Vücutta deri ile et arasında çıkan şişler, bezeler. (018b03), (025a02), (070b06), (071a04), (071a07), (202b02), (245b11)

- **ġuded-i aʿżā**: Azadaki bezeler. (085b13)

ġudedī: Bezemsiler. (070b16), (325a12)

gül aşlığı: Dişilik organı bitişik olup cinsel birleşmede bulunamama ve hamile kalamama, regl olamama durumu. *"bāb-ı şāmin retḳ beyānındadır (14) Türkīce aşlıḳ ʿavret dėmekdir ve şol zene dėrler ki fercinin feminden nesne (15) çıḳa kūşt gibi ve yāḫūd perde gibi ve yāḫūd kemik gibi şeyʾ ferci südde ėde nevʿ-i (16) evvel ile nevʿ-i şāniyye ʿilāc mümkündür ammā nevʿ-i şāliṣe ʿilāc olmaz ıṣṭılāḥāt-ı (17) ḫavānīne kemik aşlığı dėrler sebebi ya ḫalḳīdir veya ġayr-ı ḫalḳīdir yaʿnī ṣoñradan olmuşdur (18) bu ḳażīyeniñ iki nevʿi gebeligi ve ḥayżı menʿ ėder şāliṣ ki kim aşlıḳ dėdikleridir (19) cimāʿı daḫı menʿ ėder retḳ ṣāḥibesine evcāʿ-ı şedīde ve belā-yı ʿaẓīme ʿārıż olur (238b) (1) ol vaḳt ki ḥayż göricek zamāndır nevʿ-i evvel ki gül aşlığı dėrler" (238a/13, 14, 15, 16, 17, 18, 19; 238b/1).* (238b01)

H

ḥabāb (A.): Deri yüzeyinde oluşan içi sıvı dolu kabarçıklar. (262b07)

ḥabs-ı bevl: İdrar, sidik tutulması. (059b10)

ḥadabar (A.): Vücudun herhangi bir yerindeki kambur, yumru. (243b06)

ḥader (A.): Vücudun çeşitli yerlerinde ortaya çıkan uyuşma, beden uyuşması, anestezi. (003a12), (085a16), (131b17), (132a05), (134a14), (134a15), (147b16)

ḥader-ı başar: Göz uyuşması, görme zayıflığı. (151b11)

ḥafaḳān (A.): Yürek oynaması, çarpıntı, yürek sıkıntısı. (003b04), (074b19), (078a11), (078b15), (081a18), (090a18), (090b05), (093a03), (095a01), (095b10), (100b04), (102b16), (103a06), (104a16), (105b13), (105b16). (170b15), (179b17), (179b19), (180a11), (180a15), (180a17), (180b17), (181a03), (181a05), (181a10), (181a13), (181a14), (181a15), (181a16), (181a19), (181b01), (181b04), (281b15), (306a02), (309b07), (310b01), (320a12), (331a16)

- **ḥafaḳān-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklanan çarpıntı. (101a15)

- **ḥafaḳān-ı bārid**: Soğuktan kaynaklanan çarpıntı. (106b15)
- **ḥafaḳān-ı dā'im**: Sürekli çarpıntı. (039a13)
- **ḫafaḳān-ı demevī**: Kan atışlarının hissedilecek kadar hızlı olması ile oluşan çarpıntı, yürek oynaması. (180a19)
- **ḥafaḳān-ı ḥarr, ḥarre**: Hararetten kaynaklanan çarpıntı. (103b09), (180b05), (180b12), (180b15)
- **ḥafaḳān-ı ḳalb**: Kalp çarpıntısı. (099a09), (233a19)
- **ḫafaḳān-ı serd**: Soğuktan, ürudetten kaynaklanan çarpıntı. (078a11)
- **ḥafaḳān-ı sevdāvī**: Kara safradan kaynaklanan çarpıntı. (101a15)

ḫanāzīr (A.): Domuzbaşı denilen hastalık, bir tür çıban, sıraca. (078a09), (078b11), (088a01), (092b14), (103b08), (325a13), (341a04), (343b14), (351b19), (357b08), (385a16), (385b14), (387a03)

ḥarḳ-ı nār: Ateş yanığı. (088b08), (135a05), (384b11), (385a11)

ḥarḳu'n-nār: Ateş yanığı. (104a19)

ḥarriyye (A.): Sıcaktan kaynaklanan ve bir gün süren ateş. (276b02)

ḥaşbe (A.): Çiçek hastalığı, kızamık hastalığı; genellikle çocukluk çağlarında görülen yüksek ateş, deride ve ağızda küçük kırmızımtırak kabartılar, üst solunum yollarında iltihaplanma sonucu nezle hali ile belirgin akut seyreden, bulaşıcı, virütik hastalık. (004a06), (255a17), (255a19), (255b07), (255b09), (255b12), (255b14), (255b15), (255b17), (256a03), (256a07), (294a15)

- **ḥaşbe-i ḥārr**: Ateşli kızamık hastalığı. (255b07)

hetk (A.): Yırtılma, kasta yırtılma. (240b17)

hezlü'l-beden: Beden yazıflığı. (370b13)

ḫılṭ marażı: Eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğu kabul edilen dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her birinin sebep olduğu hastalık. (041a14)

ḫikke (A.): Deri kaşıntısı, şiddetli kaşıntı. (004a06), (141b10), (141b16), (143a01), (143a06), (206b19),

(229a07), (229a15), (229b01), (240a15), (256a08), (256a12), (256b11), (256b16), (329a10), (332b14), (334b02), (341a13), (355b11), (379b05), (379b17), (380a04), (381b03), (381b07), (386b05), (396b10)

- **ḥikke-i ʿayn**: Göz kaşıntısı. (379a05)
- **ḥikke-i beden**: Bedende oluşan kaşıntı, beden kaşıtısı. (039b03)
- **ḥikke-i enf**: Burun kaşıntısı. (155b01)
- **ḥikketü'l-āmāḳ**: Göz pınarları kaşıntısı. (003a14), (146a18)
- **ḥikketü'l-ecfān**: Göz kapakları kaşıntısı. (003a14)
- **ḥikketü'l-maḳʿad**: Makat, dübür kaşıntısı. (003b10), (206b12)
- **ḥikketü'r-raḥm**: Rahim kaşıntısı. (004a02)

ḫorlamaḳ: Uyku sırasında soluk alırken boğaz ve burundan gürültülü sesler çıkarmak. (175a10), (278a11)

ḫukāk (A.): Gizli sıtma, kaşıntı, uyuz. (27b19)

ḫumḳ (A.): Bunama; bönlük, ahmaklık, fikir noksanlığı. (003a11), (127a12)

ḫummā (A.): 1. Ateş; vücut ısısında meydana gelen yükselme, ateş yükselmesi ile belirgin veya ateşli seyreden herhangi bir hastalık. 2. Sıtma; titreme, ateş ve ter nöbetleri ile kendini gösteren bir tür hastalık. (017b05), (017b06), (022b04), (025b12), (034b15), (042a03), (042a13), (043b05), (044a18), (045a05), (045a13), (046b05), 047a17), (048a02), (046b05), (047a18), (048a01), (048a02), (048b18), (049a05), (049b12), (080b16), (081a09), (083a03), (089b07), (097b14), (100b02), (104a11), (106a18), (108a09), (112b01), (119a10), (120a14), (122b14), (127a10), (134b07), (137b06), (140b10), (154b13), (162a19), (164b03), (168b10), (169a04), (176a05), (176a06), (176a14), (176a15), (177b16), (177b18), (183b15), (184b13), (184b14), (191a04), (192b05), (196a10), (201a05), (201b07), (213a04), (220b06), (221a10), (221a19), (232a07), (235b14) (240b15), (242a01), (248a19), (248b01), (255b04), (255b07), (255b09), (255b10), (276a01),

(276a02), (276a06), (276a09), (276a10), (276a12), (276b07), (276b16), (276b19), (277a06), (277a07), (277a08), (277a10), (277a11), (277a12), (277a13), (278a01), (278b05), (279a07), (279b13), (279b17), (280a07), (280a08), (280a16), (280b02), (280b03), (281a01), (281a18), (281b08), (282a02), (282a04), (282a14), (282a18), (283a19), (283b05), (283b06), (284a03), (284a08), (284a18), (284b08), (284b12), (285b06), (285b07), (285b11), (286a09), (286b01), (286a15), (286a17), (287a01), (287a02), (287a10), (287a11), (287a15), (287b02), (287b05), (287b10), (288a02), (288a10), (288a11), (288a12), (288a16), (288b10), (288b11), (289a12), (289a13), (289b18), (290a02), (290a07), (290a13), (290b02), (290b05), (290b06), (290b15), (291a09), (291a10), (291b05), (291b17), (292a17), (292b02), (292b05), (292b06), (293a06), (293a07), (293a10), (294a10), (293b05), (293b06), (293b15), (294a03), (294a05), (294a06), (294a07), (294a18), (294a19), (296b19), (297a07), (297a12), (297b04), (297b05), (297b06), (300a13), (317a02), (329b16), (333a12), (343b11), (345a12), (364a08)

ḥummā-ı ʿafin, ʿafiniyye: Hıltların çürümesinden kaynaklanan, iltihaplandırıcı bir tür sıtma. (020b10), (039b02), (276a09), (276b02), (276b03), (277a04), (277a07), (280b02), (280b04), (282b14), (283a15), (286a07), (286a08)

ḥummā-ı ʿaraż: Ateşli hastalığın belirtisi olan ateş. (276a02), (276a03)

ḥummā-ı ʿaşer: Bir gün tutup, dokuz gün tutmayıp onuncu gün tutan sıtma, ateş. (293b09)

ḥummā-ı balġamī: Balgamdan kaynaklanan sıtma, ateş. (344b14)

ḥummā-ı balġamiyye-i dāyire: Balgamdan kaynaklı, her gün tutan sıtma, ateş. (288a01)

ḥummā-ı balġamiyye: Balgamdan kaynaklanan sıtma, ateş. (004a12), (283a01), (287a14), (294a09)

ḥummā-ı bārid: Soğuk sıtma. (305a09)

ḥummā-ı cüderī: Çiçek hastalığından kaynaklanan sıtma, ateş. (294a15)

ḥummā-ı demeviyye: Kandan kaynaklanan sıtma, ateş. (048a10), (291b11), (294a08)

ḥummā-ı dıḳḳ: Vücudu eritici sürekli sıtma, ateş; her gün bilhassa öğleden sonra ve akşamları tekrarlayan sıtma, ateş. (004a13), (117a07), (178a18), (199a05), (224a13), (276a06), (276a09), (277a11), (277b12), (294a17), (294b01), (294b03), (294b13), (296b12), (345a07)

ḥummā-ı dıḳḳ-ı ʿafiniyye: Her gün tutan ateşli sıtma, ateş; her gün bilhassa öğleden sonra ve akşamları tekrarlayan sıtma, ateş. (295a09)

ḥummā-ı gaşiye-i ḫılṭıyye: Bayılmaktan kaynaklanan ve kuvvetsizlik, nabızda artış gibi belirtileri olan ve bir gün süren ateş. (294a08)

ḥummā-ı ġayr-ı ḥārre: Sıcak azlığından, soğuktan kaynaklanan sıtma. (192b10)

ḥummā-ı ġıbb: İki günde bir tutan sıtma, ateş. (303a19), (303b01), (303b04), (287a17), (287b16), (287b16)

ḥummā-ı ġıbb-ı ġayrı-ı ḫāliṣ: Safra ve balgamdan kaynaklanan veya eksik bir araya gelmesinden kaynaklanan sıtma, ateş. *"ḥāṣılı göre ki ṣafrā ve balġam berāber ola veya eksik ola ictimāʿından (6) ḥummā-ı ġıbb-ı ġayrı-ı ḫāliṣ ola" (291a/5, 6).* (291a06)

ḥummā-ı ġıbb-ı ḫaliṣ: Bir gün ṭutar ve bir gün ṭutmaz (004a12), (289b18)

ḥummā-ı ḫafiyye: Gizli sıtma, ateş. (166a16)

ḥummā-ı ḥārr, ḥārre: Sıcaktan kaynaklanan sıtma, ateşli nöbet. (175b01), (233b12), (119b10), (120b11), (175b16), (215a15), (346a09)

ḥummā-ı ḫumus: Nöbeti üç gün aradan sonra tutan sıtma, ateş. (004a13), (293b06), (294b03), (294b04), (297b01)

ḥummā-ı keşret-i yevmiyye: Bir gün ve bir geceden çok süren sıtma, ateş. (279a09)

ḥummā-ı lāzıme: Sürekli normale inmeksizin devam eden sıtma, ateş. (118b19), (164a05), (220b01), (277a05), (283a19), (283b07), (284a11), (287b13)

ḥummā-ı lāzımeteyn: *"Hummā-ı lāzımeteyn māddeleri dāḫil-i ʿurūḳdadır (9) fe-emmā ṣafrāviyye-i*

dāyireniñ māddesiniñ taʿaffünü ḫāric-i ʿurūḳdadır" (297a/8, 9). (297a08)

ḥummā-ı leyaliyye: Gece tutan sıtma, gece başlayan ateş. (294a11)

ḥummā-ı leyyine: Hafif, orta derecede beliren sıtma, ateş. (120a08)

ḥummā-ı muḥrıḳa: Tifo; yüksek ateş, bağırsaktaki iltihaba bağlı ishal, dalak büyümesi, göğüs ve karın derisi üzerinde kırmızımtrak lekeler oluşmasıyla elirgin, şiddetli, bulaşıcı hastalık. (004a12), (094b01), (134b07), (264a04), (284a08), (328a03), (285a05), (337a16),

ḥummā-ı muḥrıḳa-ı balġamiyye: Tuzlu balgamın kokmasından kaynaklanan sıtma, ateş. (276b17)

ḥummā-ı muḥrıḳa-ı demeviyye: Kanın yanmasıyla ve kokmasından kaynaklanan sıtma, ateş. (294a15)

ḥummā-ı muḥrıḳa-ı ṣafrāviyye: Safranın kalbe yakın ve karaciğerde kokmasından kaynaklanan sıtma, ateş. (276b18), (277a02)

ḥummā-ı muṭavvel: Uzun süren sıtma, ateş. (289a18):

ḥummā-ı muṭbıḳa: İyileşmeyip sürüncemede kalan sıtma. (004a12), (285b06), (285b14), (345a07)

ḥummā-ı mürekkebe: Karışık sıtma; birden fazla hıltın çürümesinden kayanaklanan sıtmalar. (277b12)

ḥummā-ı mütezāyid: Kanın çürüyüp kokmasından kaynaklanan sıtma, ateş. (286a12)

ḥummā-ı nāʾibe: Hıltların damardışında çürümesinden ve kokmasından dolayı sırayla gelen sıtma, ateş; ḥummā-yı ʿafinenin dördüncüsü. (277a07)

ḥummā-ı nehāriyye: Gündüz tutan sıtma, gündüz başlayan ateş. (294a11)

ḥummā nevbetleri: Ateş nöbeti. Ateşli seyreden hastalıklarda, ateş yükselmesi ve titreme vs. ile belirgin fizyolojik durumlar. (181b13)

ḥummā-ı ʿufūnet: Hıltların kokmasından kaynaklanan sıtma, ateş. (276a05)

ḥummā-ı perhīz: Perhiz nöbetleri. (009b13)

ḥummā-ı ribʿ: Bir gün belirip aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren sıtma, ateş. (018b17), (257a02),

(291a09), (303b03), (342b16), (176a05), (277a11), (291a09), (292a01), (293a18), (293b01), (293b02), (319a11), (345b17)

ḥḥummā-ı ribʿ-i lāzıme: Her gün tutan iki eksik, bir gün uzun tutan sıtma, ateş. *"bu ol ḥummādır ki her gün ṭutar ammā iki (9) gün nāḳış ve bir gün ziyāde ṭutar" (277a/8, 9).* (277a08)

ḥummā-ı ṣafrāvī: Safradan kaynaklanan sıtma, ateş. (162b04)

ḥummā-ı ṣafrāviyye: Safradan kaynaklanan sıtma, ateş. (004a12), (119a03), (283b05), (285b13), (287a01), (337b10)

ḥummā-ı sevdāviyye: Sevdadan kaynaklanan sıtma, ateş. (004a13), (291a09), (292b03)

ḥummā-ı sids: Bir gün tutup dört gün tutmayan sıtma, ateş. *"oldur ki bir gün ṭutup dört (8) gün ṭutmaya yevm-i ṣādisde ṭuta yāḫūd beş gün ṭutmayıp yedinci gün ṭuta" (293b/7, 8).* (293b07)

ḥummā-ı sünüdḫūs: Kanın çoşmasından, aşırı tazyikinden kaynaklanan sıtma, ateş. (282a14), (004a11)

ḥummā-ı şümün: Bir gün tutup, yedi gün tutmayıp sekizinci gün tutan sıtma, ateş. (293b09)

ḥumma-ı şedīd: Şiddetli ateş, vücut ısısında meydana gelen şiddetli yükselme. (220b04), (280b12)

ḥummā-ı tisʿa: Bir gün tutup, sekiz gün tutmayıp dokuzuncu gün tutan sıtma, ateş. (293b09), (297b08)

ḥummā-ı vebāʾiyye: Bulaşıcı, salgın bir hastalık olan vebadan kaynaklanan sıtma, ateş. (294a13), (330a13)

ḥummā-ı yevm: Bir gün ve bir gece süren sıtma, ateş. (276a04)

ḥummā-ı yevmiyye: Bir gün ve bir gece süren sıtma, ateş. *"ekşeriyā bir günde (14) zāʾil olur" (276a/13, 14).* (004a11), (164a06), (276a07), (276a12), (276a14), (276a19), (279b12), (277b15), (277b16), (278a08), (278a09), (278a17), (278a19), (278b10), (278b18), (279a06), (279b02), (279b14), (279b16), (280a07), (280a11), (280a19), (280b02), (280b11), (281a06), (281a19), (281b06), (281b14), (282a02), (282a07), (282a15), (294a12), (294a18)

ḥummāiyye: Sıtmalarla ilgili, ateşli hastalıklarla ilgili. (278a05)

ḥummā'-i ṭavīle: Uzun süren sıtmalar, ateşler. (288a03)

ḥummāyān: Sıtmalar, ateşler, hummalar. (303a18)

ḥummeyāt (A.): Hastalıtan dolayı vücutta meydana gelen şiddetli hararetler, ateşler; sıtmalar; nöbetli hastalıklar. (004a11), (022b04), (048a09), (076a13), (082b02), (089a16), (098a19), (117b03), (127a09), (159b19), (164a04), (186b02), (250b13), (250b14), (275b18), (277b14), (282b16), (288a04), (288b01), (290a03), (290b06), (293a01), (293b08), (294a03), (297a01), (297b04), (297b06), (297b11), (297b12), (303b01)

ḥummeyāt-ı ʿafine: Hıltların çürümesinden kaynaklanan, iltihaplandırıcı bir tür sıtma. (280b03), (282a16), (337b01)

ḥummeyāt-ı ʿatīḳa: Kronik nöbetli hastalıklar. (079a01), (082b13), (088a04), (338b14), (344b16), (396b10)

ḥummeyāt-ı balġamiyye: Balgamdan kaynaklanan sıtma. (288b01), (290b17), (321a12), (335b15), (335b19), (338b14), (344b02), (344b11)

ḥummeyāt-ı bāride-i muḫtelife: Çeşitli soğukluklardan kaynaklanan sıtmalar. (335b19)

ḥummeyāt-ı demevī: Nöbeti olmayan ve kandan kaynaklanan sıtma. (184b14)

ḥummeyāt-ı ġuṣṣa: tasa, gam, kederden kaynaklı sıtmalar. (095b06)

ḥummeyāt-ı ḥārre: Sıcaktan kaynaklanan sıtmalar, nöbetler. (074b19), (101b11), (118b10), (127a09), (154b07), (327a14), (327b03), (330b18), (347a13), (361b16), (364a07), (365b15)

ḥummeyāt-ı ḥārre-i muḥrıḳa: Tifo; yüksek ateş, bağırsaktaki iltihaba bağlı ishal, dalak büyümesi, göğüs ve karın derisi üzerinde kırmızımtrak lekeler oluşmasıyla elirgin, şiddetli, bulaşıcı hastalık. (344a12)

ḫummeyāt-ı muḥrıḳ, muḥrıḳa: Tifo; yüksek ateş, bağırsaktaki iltihaba bağlı ishal, dalak büyümesi, göğüs ve karın derisi üzerinde kırmızımtrak lekeler

oluşmasıyla elirgin, şiddetli, bulaşıcı hastalık. (111a11), (154b16), (163a02), (188a05), (345a07)

ḥummeyāt-ı muḫtelife: Karışık sıtma; birden fazla hıltın çürümesinden kayanaklanan sıtmalar. (291a15)

ḥummeyāt-ı mürekkebe: Karışık sıtma; birden fazla hıltın çürümesinden kayanaklanan sıtmalar. (004a13), (294a04), (296b17), (328b09)

ḥummeyāt-ı mütenāvibe: Dönüşümlü olan sıtmalar, bir nöbetin bitip bir başka nöbetin başladığı sıtmalar.. (343b12)

ḥummeyāt-ı müteṭāvile: Uzun süren yüksek ateşli sıtmalar. (331b03)

ḥummeyāt-ı müzmine: Kronik nöbetli hastalıklar. (091a06)

ḥummeyāt-ı rib‘ : Bir gün belirip aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren ateş. (329a05)

ḥummeyāt-ı ṣafrāviyye: Safradan kaynaklanan sıtmalar. (344b07)

ḥummeyāt-ı sevdāviyye: Safradan kaynaklanan sıtmalar. (335b19)

ḫumre (A.): Yılancık, alazlama. (251a01), (379a19)

ḫumre-i filiġamūniyā: Maddesi kan ve safra olan şilerde ağırlığı safrdan olanlar. (251a02)

ḥunnāḳ (A.): Bademcik iltihabı, difteri, nefes borusu veya hançerede tıkanma yoluyla meydana gelen boğulma.

(076a16), (082b08), (083b07), (084b07), (098b16), (099a02), (107a06), (137b15), (138a08), (167b16), (167b18), (168a09), 168a10), (168a11), (168a12), (168a14), (168a15), (168a16), (168a18), (168a19), (168b03), (168b06), (168b07), (169a03), (169a05), (169a10), (169a16), (169a17), (169b15), (169b16), (169b19), (170a06), (170a14), (325b03), (325a13), (352b15), (353a02), (387b06), (388a11), (389a05)

- **ḥunnāḳ-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklanan difteri, nefes borusu veya hancerede tıkanma tıkanma yoluyla meydana gelen boğulma. (168b07)

ḫurāc (A.): Çıban; derideki çıban, yumru, tümör. (148a01), (252b19)

ḥurḳat (A.): Yanma, yanık. (125b08), (156a06), (228a05)

- **ḥurḳat-ı bevl**: İdrarda yanma. (221b08), (222a13), (222a18), (222a19), (389b07)
- **ḥurkat-ı dehān**: Ağız iltihabı. (082b01)
- **ḥurḳat-ı ṣadr**: Göğüs iltihabı. (106b01)
- **ḥurḳat-ı şedīde**: Şiddetli yanma. (113a07)

boġaz ḫuşūneti: Boğaz sertleşmesi. (080a16)

ḫuşūnet-i ḥalḳ: Boğaz şertleşmesi. (387b02)

ḫuşūnet-i lisān: Dilin sertleşmesi. (176a11), (284a15)

ḫuşūnet-i riyye: Akciğer sertleşmesi. (102b18), (389a01), (389a04)

ḫuşūnet-i ṣadr: Göğüs sertleşmesi. (102b18), (344a12), (388b16), (389a01), (389a04)

hükāk (A.): Gicik, kaşıntı, hikke. (024b18)

hüzāl (A.): Zayıflık, arıklık, bitkinlik. (215b08), (268b13), (371a09)

- **hüzāl-ı müfriṭ**: Aşırı zayıflık, arıklık, bitkinlik. (004a09), (268b02), (268b10)

ḫūẕe (A.): Sürekli baş ağrısı hastalığı, migren, beyda. (117b11)

I

ʿırḳu'n- nesā (A.): Siyatik hastalığı. (004a04), (046b12), (050a05), (062b06), (062b10), (076a17), (078b12), (081b11), (084a02), (084a06), (086a01), (088a01), (088a08), (089b05), (091b07), (096b04), (098b14), (100a17), (101a17), (102a06), (102a16), (173b06), (214b05), (214b06), (246b05), (246b07), (246b17), (247a04), (248a06), (248a09), (249a17), (249b03), (249b18), (312b12), (329a02), (339a18), (343a09), (247a03), (372a01), (396b09)

ısırġı: Yılancık hastalığı, sıyrık veya yara üzerine bir çeşit mikrobun bulaşmasıyla oluşan hastalık, kemirik. (254a08)

ısıtma: Sıtma hastalığı. (293b12)

İ

ibne (A.): Edilgen eş cinsel erkek, homoseksüel. (003b15), (228b12), (229a04), (229a06), (240a13), (240a19)

iç aġrısı: Dizanteri; karın ağrısı. (039b17), (318b03)

iḥtibās-ı bevl: İdrar yapamama. (084a04), (093a14), (207b01), (216b14), (220b15), (222a02), (316b08), (328b08), (369a04), (373a16), (374b07), (387a17)

iḥtibās-ı dem: Kan toplanması. (220a18), (244a08)

iḥtibās-ı ḥayż: Adet görememe, regl, aybaşı tutukluluğu. (127a08), (235a05), (235b11), (236a01), (240a02), (244a08), (319b01)

iḥtibās-ı menī: Meni tutukluluğu, meni gelmemesi. (235b12)

iḥtibās-ı rīḥ: Gaz çıkaramama, gaz tutukluluğu. (203a02)

iḥtibās-ı ṭamṯ: Adet görememe, regl, aybaşı tutukluluğu. (237b02), (237b13), (238a11), (239a15), (239a18), (240a03), (340a17), (387a17)

iḥtibāsü'ṭ-ṭamṯ: Adet görememe, regl, aybaşı tutukluluğu. (003b19), (237a17)

iḥtilāc (A.): Seğirme; irade dışı titreme, kalp çarpıntısı. (003a12), (024a09), (135a14), (135a15), (135a19), (180a01)

- **iḥtilāc-ı aʿżā**: Organlarda oluşan seğirme. (078a07)
- **iḥtilāc-ı dā'im**: Sürekli seğirme. (039a14)
- **iḥtilāc-ı vech**: Yüzde meydana gelen segirme. (039a15)

iḥtināḳ (A.): Nefesi boğulmak, herhangi bir sebeple soluk yollarında tıkanmayla nefes alamamak. (129b07), (364b11)

iḥtināḳ-ı ḳalb: Kalbin sıkışması ile ortaya çıkan kasılma. (170b11)

iḥtināḳ-ı raḥm: Vajina duvarının karşılıklı yapışması; isteri. (088a03), (129b19), (134b11), (240a02), (364b11)

iḥtināḳu'r-raḥm: Vajina duvarının karşılıklı yapışması; isteri. (004a01), (239a10)

īlāvus (Y.): On iki parmak, boş ve ince bağırsaklarda şiş vb. bir nedenden tıkanma, bir tür kulunç hastalığı. (079a11), (243a07)

ʿilel (A.): Hastalıklar. (207b10)

- **ʿilel-i cülūd**: Cilt, deri hastalıkları. (023a13)

- ʿilel-i **bāṣnıyye**: …?……..(087a11)
- ʿilel-i **erḥām**: Rahim hastalıkları. (105b10)
- ʿilel-i **balġamiyye**: Balgam kaynaklı hastalıklar. (306a03)

ʿillet (A.): Hastalık. (006a16), (023a13), (041b15), (043a17), (043b06), (047a15), (069b14), (076b02), (072b16), (072b17), (118a18), (119b04), (121b16), (123b02), (124b05), (131b11), (133a04), (133a05), (134a09), (136b10), (148b19), (177b16), (177b18), (182b02), (188a03), (207b05), (208b16), (209a04), (282a05), (182b03), (194b18), (208a13), (209a10), (239a10), (239a15), (239b03), (239b04), (240a12), (244b07), (256a14), (293b01), (303b02), (303b03), (304b16), (305a07), (305a12), (316a09), (325a07), (325b17), (333a10), (333b16)

- ʿillet-i **behaḳ-ı ebyaż**: İnsanın derisinde pul pul bir beyazlık ve alaca bir renk meydana getiren bir çeşit hastalık. (355a07), (355a19)
- ʿillet-i **beraṣ**: Leke hastalığı. (355a09)
- ʿillet-i **boġaz**: Boğaz hastalığı. (357a17)
- ʿillet-i **cereb**: Uyuz hastalığı. (355b07)
- ʿillet-i **fetḳ**: yarmak, vücud zarlarında olan yırtılma ya da kopma; fıtık hastalığı. (358b07)
- ʿillet-i **ḥarāret-i kebed**: Karaciğer yanması hastalığı. (356a09)
- ʿillet-i **ishāl**: İshal hastalığı. (357a03)
- ʿillet-i **kebed**: Karaciğer hastalığı. (043a16)
- ʿillet-i **kelef**: Yüzedeki benek hastalığı. (354b06)
- ʿillet-i **nāfiḫa**: Gazla ilgili hastalık. (125b03)
- ʿillet-i **niḳrīs**: Ayak parmaklarında, topuklarda ve masfsallarda meydana gelen ağrılı hastalık. (358a10)
- ʿillet-i **ṣudāʿ**: Baş ağrısı. (355a14)

- **ʿillet-i ṣudāʿ-ı bārid**: Üşütmekten, soğuktan kaynaklanan baş ağrısı. (357b15)

- **ʿillet-i zerd**: Sarılık hastalığı. (214b10)

iltihāb (A.): Vücudun bir tarafına kan hücumuyla oranın şişip kızarması; yanma, alevlenme. (048a01), (116a05), (119a07), (119a10), (122a12), (140a03), (160b14), (179b05), (198a16), (199a05), (220b02), (220b09), 247b08), (254a13), (280b04), (282a08), (345a07)

- **iltihāb-ı miʿde**: Midede oluşan iltihap, yangı. (091a09), (091b03), (097b13)
- **iltihāb-ı ṣaʿb**: Ağır, güç iltihap. (048a03)

iltivā (A.): Yanlarda görülen kamburluk. (243b16)

imtilā, imtilāʾ (A.): Dolgunluk, tokluk; Kan toplama, kan durma. (002b12), (024a18), (025a18), (025b03), (027b15), (028a02), (028a05), (028a11), (039a15), (040a11), (043a04), (043b14), (044a04), (044a07), (047b10), (048a14), (050a09), (075a19), (081b14), (114b18), (122b14), (123b12), (134b01), (134a18), (134b01), (135b18), (137b18), (149a16), (155b12), (155b13), (155b14), (155b16), (170b17), (171a19), (171b01), (174a04), (190a12), (196a15), (199a03), (234a19), (236b17), (237a12), (243a09), (244a07), (252a09), (253a19), (253b02), (276a17), (278a12), (281b07), (282b12), (286a15), (319b02), (346b18), (350a19), (350a19)

- **imtilā-i dem**: Kan toplama. (155b10), (282a16), (280b08)

- **imtilā-i ṭaʿām**: Gıda tokluğu. (280b11), (243a12), (366b08)

- **imtilāʾ-ı tuḫme**: Mide dolgunluğu. (025a19)

- **imtilāʾ-i beden**: Bedende kan durması, toplanması. (236b02)

- **imtilāʾ-i cevf**: Boşlukta kan toplanması. (070b18)

- **imtilāʾ-i demevī**: Kan toplanması, kan durması. (171b01)

- **imtilāʾ-i dimāġ**: Beyinde kan toplanması. (119b08)

- **imtilāʾ-i evʿiyye**: Damar tıkanıklığı. (002b13), (027b05), (027b06)

- **imtilāʾ-i ḳaṣabe-i riye**: Nefes borusunda kan toplanması. (388a01)

- **imtilāʾ-i nabż**: Nabzın durması. (027b12)

- **imtilāʾ-i vech**: Yüzde kan toplanması. (236b03)

- **imtilā-yı ʿurūḳ**: Damarlarda kan toplanması. (173a07), (244b04)

- **imtilā-yı reʾs**: Başta kan toplama. (124a19)

- **südde-i imtilāʾ-i beden**: Bedende kan durması, kan toplaması sonucunda oluşan tıkanıklık. (028a12)

ince aġrı: Verem. (276a10), (294a18)

iri çıban: Büyük çıban, iri çıban. *"baş bart dėmek Türkīde iri çıbanlar dėmekdir" (127b/19).* (127b19)

irmād: Göz iltihabı, göz yangısı, göz enfeksiyonu. (377b16), (379b05), (379b11), (380a09), (380b03), (381a19)

- **irmād-ı ḥārre**: Karakterinde sıcaklık, hararet bulunan göz iltihabı, göz yangısı, göz enfeksiyonu. (379a17)

istisḳā, istisḳāʾ (A.): Vücudun bir tarafında veya karında su birikme. (003b08), (018b05), (022a09), (023a08), (032b19), (033a06), (038a18), (039b01), (046b12), (075b14), (079a01), (084a04), (084a08), (086a09), (092b16), (103b02), (105a05), (105b13), (108b19), (193b19), (194a09), (194a10), (194a11), (194a16), (194b08), (195a05), (195a06), (196a02), (196a10), (196a12), (196b01), (196b04), (196b06), (196b07), (196b08), (196b10), (197a09), (239a02), (239a03), (251a08), (293a18), (293b02), (305a02), (319b08), (326a18), (327b02), (327b10), (328a07), (329a10), (332a16), (335a02), (338a10), (338b14), (356a05), (373b18), (390b19), (391a02), (396b06)

- **istisḳā-i cebin**: Yanakta deri altı dokularında su toplanması. (196a03)

- **istisḳā'-i dıḳḳī**: Tüberküloz ve buna bağlı hektik ateşli su toplaması. (022a15)

- **istisḳā-i ṭablī**: Karın ya da göbekte gaz ya da havadan kaynaklı şişkinlik. (195a18), (195b03), (197a05)

- **istisḳā-i ẕıḳḳī**: Siroz hastalığının bir türü, karındaki gaz ya da havadan kaynaklı şişkinlik. (197a05), (195a04)

- **istisḳā-yı laḥmī**: Deri altı dokularında su toplanması, ödem. (195a03), (197a04)

istiṭlāḳ (A.): İç sürgünü olma. Amel olma, ishal olma. (320b07)

- **istiṭlāḳ-ı baṭn**: İshal, yürek sürmesi. (320b07), (322b13), (357a14), (363b01), (363b06)

itdirsegi: Arpacık, itdirseği.Göz kapağında çıkan sivilce. (144b17)

iʿyā (A.): Dermansızlık, yorgunluk. (021a06), (024a09), (025a14),

K

ḳabaḳları yapışmaḳ: Göz kapaklarının gözdeki hastalıktan dolayı birbirine yapıçması, göz kapakları birbirine yapışmak. (140b01)

ḳabarcıḳ: Kabarcık; içinde sıvı bulunan deri kabarcığı, sivilce; çiçek hastalığı. (080b07), (085b08), (092b02), (120b08), (242b09), (253b12), (254b08), (255a07), (255a08), (255a11)

ḳabartmaḳ: Kabartmak, alerji yapmak. (240a17), (277b18)

kābūs (A.): Uykuda basan ağırlık, karabasan. (003a11), (039a13), (129a09), (129a11), (129a15), (129a17)

ḳan ṭutmaḳ: Felç, sekte. "*sekte uġunup düşmek ve bī-ḫaber (131a) (1) olmaḳ ki buña Türkīde ḳan ṭutmaḳ marażı dėrler" (130b/19; 131a/1).* (131a01)

ḳaraca: Bir göz hastalığı. (139b11)

ḳarḥa (A.): Yara; çıban. (022b02), (032a15), (039b16), (074b05), (076b04), (077a10), (077b15), (078a12), (078a14), (081a07), (085a06), (088b09), (091b01), (092b19), (102a05), (143b15), (144a04), (144a05), (144a06), (144a08), (144a09), (144a15), (144b11), (147a07), (148a02), (154a10), (159b18), (160b10), (162b08), (167a09), (198b03), (198b05), (198b07), (198b08), (198b10), (198b14), (199b02),

(201b15), (206b13), (206b19), (219a14), (219b09), (219b17), (219b18), (220a05), (222a15), (222b11), (222b18), (223a12), (224b05), (227b01), (238a12), (241a15), (251b01), (257b07), (262b09), (340a19), (379a12)

- **ḳarḥa-ı çeşm**: Göz yarası, gözde çıkan yara. (075a06)
- **ḳarḥa-ı ḫabīṯe**: Kötü, pis yara. (078a15)

ḳarānīṭs (F): Beyin zarındaki şişkinlik; hezeyan haline yol açan beyin hastalığı. (119a14), (124a11)

- **ḳarānīṭs-ı ḫāliṣ**: Safradan kaynaklanan hezeyan haline yol açan beyin hastalığı. (118b14), (125b01)

ḳarın aġrıları: Karın ağrıları, karın bölgelerinde hissedilen ağrılar. (108a17)

ḳarın şişmek: Karın kabarmak, karında şişkinlik oluşmak. Bu durum şiğerin şişmesiyle birlikte sirozun belirtilerinden biridir. (125b06)

ḳarın yumuşaḳ olmaḳ: Karında gaz ve başka nedenlerden dolayı şişkinlik, sertlik olmaması. (125b06)

ḳasıḳ yarığı: Kasık bölgesinde oluşan fıtık, yarımlık. (087a02)

ḳasıḳ yarılması: Fıtık olmak. (091a04)

ḳasıḳ-ı teşḳīḳ: Kasık yarılması, fıtık olmak. (242b14)

ḳavuḳ bertinmek: Mesane, idrar kesesi incinmesi, burkulması. (221b19)

ḳay, ḳay' (A.): Kusma, gaseyan, istifrağ. (002b16), (002b17), (003b07), (039b18), (041a07), (041a08), (041a10), (043a15), (043b09), (043b11), (043b15), (043b17), (044a10), (044a11), (044a11), (044a15), (044a17), (044a18), (044b10), (045a16), (045a17), (046a05), (046a07), (046a08), (046a11), (046a12), (046a13), (046a14), (046a15), (046a16), (046a17), (046b01), (046b03), (046b04), (046b08), (046b09), (046b12), (046b13), (046b15), (046b16), (047a01), (047a03), (047a11), (048b10), (048b18), (078b03), (080a04), (082b11), (086b17), (089b11), (094a14), (099b11), (099b12), (099b13), (115b04), (115b04), (116b19), (117a01), (129b16), (131a11), (132b13), (134b02), (141a10), (141b19), (144a12), (150a19),

(151a07), (157a13), (158a09), (160b03), (161b11), (164b02), (166a03), (171a07), (172b17), (174a15), (174b13), (183b01), (183b08), (185a04), (186a06), (187a03), (188a12), (188a14), (189a15), (189a18), (189a19), (189b01), (189b06), (189b07), (189b09), (189b12), (189b16), (192b05), (194b19), (202b16), (214a07), (214a08), (219a17), (221a01), (226b12), (244b13), (245a03), (245b01), (245b04), (248a01), (248a02), (248a03), (249a17), (249a19), (249b03), (256b14), (257b17), (264a11), (271b04), (271b05), (271b06), (273a16), (276b11), (280b14), (288a11), (290a06), (290a07), (299a08), (299a15), (299b10), (320b07), (323b10), (330a19), (330b03), (330b14), (330b17), (334b13), (346b11), (347a03), (349a02), (357a18), (358a19), (365b06), (365b07), (365b11), (365b15), (365b19), (366a12), (366a17), (366b03), (366b04), (366b08), (366b13), (366b17), (367a10)

- **ḳay'-ı keşīr**: Aşırı kusma, çok fazla kusma. (217b09)
- **ḳay'-ı muḥkem**: Kuvvetli, sağlam kusma. (243a09)
- **ḳay'-ı müfriṭ**: Aşırı kusma, çok fazla kusma. (367a03)
- **ḳay'-ı ṣafrā**: Safra kusma. (160a10), (160a12)
- **ḳay'-ı ṣafrāvī**: Safradan kaynaklanan kusma. (366a18)

ḳaẕf (A.): Kusmak, ḳay'. (388a17)

- **ḳaẕf-ı dem**: Kanlı balgam, kusmuk tükürmek, çıkarmak. (388a17)

kebed-i ʿufūnet: Karaciğerin kokması, karaciğer iltihabı. (204b08)

kel (F.): Kel, saçı dökülmüş olma durumu, kellik. (014a19), (014b01), (118b06), (392b10), (392b11)

keleb (A.): Kuduz olmak. (004a11), (274b07)

kelef (A.): Yüzdeki benekler veya kırmızı noktalar, çiller. (074b18), (083a16), (092b14), (097b08), (265b11), (334b05), (354b06), (354b06), (354b15), (354b19), (354b09)

- **kelef-i ġayẓ**: Hiddet ve kızgınlıktan oluşan kırmızı noktalar. (355a02)

kelāb (A.): Kuduz hastalığı, kudurma. (088b09)

kelāl-ı başar: Göz yorgunluğu. (027b13)

kemirik: Vücutta olan karıncalanma. (254a08)

ḳırık: Kemiğin bir etki ile kırılması. (107a02), (358b12)

ḳırılmaḳ: Kemiğin bir etki ile kırılması. (384b05)

ḳışır: Üreme imkanı olmayan, döl vermeyen (insan, hayvan). (231b02), (231b12)

ḳızamık: Kızamık hastalığı, çiçek hastalığı, genellikle çocukluk çağlarında görülen yüksek ateş, deride ve ağızda küçük kızımtırak kabartılar, üst solunum yollarında iltihaplanma sonucu nezle hali ile belirgin akut seyreden, bulaşıcı, virütik hastalık. (255a17)

kiber-i baṭn: Karın şimesi, mide şişkinliği. (195a07)

ḳol aġrıları: Kolta olan ağrılar. (077a17)

ḳūbā (A): Temriye hastalığı; deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık; tuzlu balgam denen deri hastalıklarının ortak adı. (004a09), (046b19), (075a14), (088a01), (088b08, (090b17), (092b14), (096a08), (096b06), (101b07), (105b06), (267a13), (268a03), (268a10), (268a12), (323b03), (341a13), (342b16), (343b14), (355b08), (374b02), (392a17), (392b01), (392b06), (392b07)

ḳucaḳlamaḳ: Kucağına oturtmak (kadını). (050b12)

ḳulāʿ (A.): Ağızda ve dilde çıkan küçük çıbanlar, pamukçuk hastalığı. (003a18), (160b07), (160b11), (160b15), (160b16), (161a01), (161a05), (352b04), (353a19), (353b04)

- **ḳulāʿ-ı ṣaġir**: Ağızda ve dilde çıkan küçük çıbanlar. (160b13)

ḳulaġıñ gürüldüsü: Kulak çınlaması, kulakta duyulan uğultu. (093a10)

ḳulaḳ aġrısı: Kulakta ağrı hissetmek, kulak ağrısı. (075b13), (091a19)

ḳulaḳ çınlaması: Kulak çınlamak, kulata sürekli çınlama sesi hissetmek. (107b01)

ḳulaḳ gürlemesi: Kulakta uğultu duymak, kulakta sürekli uğultu hissetmek. (107b01)

ḳulaḳlar çıñlamak: Kulak çınlamak, kulakta sürekli çınlama hissetmek. (131a05)

ḳulaḳlar gürüldemek: Kulak uğuldamak, kulakta sürekli uğultu hissetmek. (131a05)

Ḳulġan: Tırnak yöresindeki yumuşak bölümlerin, bazende kemiğin iltihablanmasından ileri gelen ağrılı şiş; et yaran, dolama hastalığı. (076a01)

ḳulunc (A.): Bağırsak sancısı; bağırsaklarda meydana gelip ani kasılmalara sebep olan, omuz başlarına ve tüm vücuda yayılan bir tür şiddetli ağrı. Kabızlıktan ve gaz birikmesinden dolayı bağırsaklarda görülen bir tür sancı. (003b09), (022a17), (030b07), (033a04), (033a11), (033a12), (033a17), (034b04), (039b18), (047a14), (047b09), (049b15), (069a08), (075a01), (075b06), (079a02), (084a08), (087b04), (089b04), (090a01), (094a15), (094b12), (101a19), (101b18), (103a11), (107a16), (108a11), (112b10), (133b14), (138a08), (141b15), (183b06), (202a02), (202a03), (202a04), (202a05), (202a07), (202a09), (202a18), (202a19), (202b03), (202b06), (202b07), (202b09), (202b10), (202b12), (202b16), (203a02), (203a15), (203b04), (203b14), (203b15), (204a02), (204a08), (204a12), (204a14), (211a11), (213b10), (215a02), (216b19), (217a01), (217a03), (217a04), (217a05), (217a06), (217a07), (217a09), (220a18), (243a07), (280a09), (304a12), (315a18), (315b06), (315b07), (317a02), (318b16), (319a02), (319b01), (320a02), (320a18), (320b12), (322b04), (327a02), (340b15), (340b19), (341b01), (361a14), (361b05), (362a06), (363a07), (363a07), (363a07), (363a12), (363a12), (363b09), (364a03), (364a03), (373b02), (374a05), (394b16), (396b08)

- **ḳulunc-ı balġamiyye**: Balgamdan kaynaklanan kulunc ağrısı. (305a02)

- **ḳulunc-ı bārid**: Bağırsakları üşütmekten kaynaklanan kulunc ağrısı. (343a08)
- **ḳulunc-ı mühlik**: Öldürücü kulunc ağrısı. (320b18)
- **ḳulunc-ı şedīd**: Şiddetli kulunc ağrısı. (079a11)
- **ḳuluncuñ vecaʿı**: Kulunc ağrısı. (202a06)

ḳūrdāşan: Serpme kan çıbanı. (253b11), (253b13)

ḳurlaġan: Etyaran, dolama; tırnak yöresindeki yumuşak bölümlerin, bazende kemiğin iltihaplanmasından ileri gelen ağrılı şiş; dolama hastalığı. (077a02), (085b06), (092b06)

ḳurūḥ (A.): Yaralar. (020b09), (084a17), (138a07), (138a07), (143b19), (144a10), (155a08), (155a16), (155a19), (161a09), (180b05), (187b17), (206b15), (219a11), (219a12), (219a14), (219b09), (222a18), (224b08), (236b16), (237a15), (241a05), (241a14), (341a13), (347b03), (359a07), (362b01), (362b11), (376b03), (380b04), (385b02), (386b08)

- **ḳurūḥ-ı ʿatīḳa**: Eski, kronik yaralar. (343b13), (380b02), (384b18), (385a07), (385b19)
- **ḳurūḥ-ı ʿayn**: Gözde çıkan çıbanlar, göz yaraları. (376b03), (379a11)
- **ḳurūḥ-ı baṭīniyye**: İç organlardaki yara, içteki yara. (104b18)
- **ḳurūḥ-ı emʿā**: Bağırsak yaraları. (096a11)
- **ḳurūḥ-ı enf**: Burun çıbanları, burun yaraları. (155a06), (155a10), (155a15), (155b03)
- **ḳurūḥ-ı ḫabīṯe**: Kötü, pis yaralar. (093a09), (161a04), (348a06), (351b19), (378b08)
- **ḳurūḥ-ı ḳaḍīb**: İdrar yollarında ve sidik torbasında çıkan çıbanlar, yaralar. (219a10)
- **ḳurūḥ-ı külā**: Böbrek yaraları. (219b15), (362b01)
- **ḳurūḥ-ı liṯṯe**: Diş eti yaraları ve çıbanları. (354a07)
- **ḳurūḥ-ı maḳʿad**: Makad yaraları. (076a02), (385b07)

- **ḳurūḥ-ı meṯāne**: Mesane yaraları, mesanede çıkan çıbanlar. (219a09), (242b04), (345b13), (389b07), (394b19)
- **ḳurūḥ-ı müzmine**: Müzmin, kronik yaralar. (385b13)
- **ḳurūḥ-ı raḥm**: Rahimde çıkan çıbanlar, rahim yaraları. (236b14), (240b13)
- **ḳurūḥ-ı riyye**: Akciğer yaraları. (345a11), (362b01)
- **ḳurūḥ-ı üẕn**: Kulak yaraları. (167a09)
- **ḳurūḥu'l-ʿayn**: Gözde çıkan çıbanlar, göz yaraları. (003a13), (143b15)
- **kurūḥu'l-emʿā'**: Bağırsak yaraları. (003b08), (201a15), (305a03), (362b01), (385b07)
- **ḳurūḥu'l-enf**: Burun yaraları, çıbanları (155a05)
- **ḳurūḥu'l-kilye**: Böbrek yaraları. (219a09)
- **kurūḥu'l-küllī**: Vücudun iç organlarında ve dış organlarında çıkan bütün yaralar. (003b12)
- **ḳurūḥu'r-raḫm**: Rahimde çıkan çıbanlar, rahim yaraları. (004a02), (240b13)
- **ḳurūḥu'ẕ-zeker**: Erkek üreme organında çıkan yaralar ve çıbanlar. (004a03), (242b02)
- **ḳurūḥü'l-üẕn**: Kulak yaraları. (003b01)

ḳurūḥāt (A.): Yaralar. (347b13)

ḳuṣmaḳ: Kusmak; vücutta fazla olan bir maddeyi ağız yoluyla boşaltmak. (036a15), (038a19) (044b09), (046a09), (046a15), (049a02), (080a07), (081a02), (097b19), (138b14), (235b02)

ḳuşaʿrīre (A.): Titreme. (287a07)

ḳuṭrub (A.): Hastanın kendisini kurt sanması, bu kuruntu içinde davranışlar göstermesi; malihulya, kara sevda hastalığı. (003a11), (125b17), (125b18)

ḳuṭuz: Kuduz; kuduz hastalığı; kuduza yakalanmış. (103b06), (274b04), (274b18), (275a09), (275a10), (275a12), (275b15

küzāz: Sinir gerilmesi, adalelerin gerilip büzülmesi. (134b15), (134b16), (134b17), (135a02), (135a04), (372b18)

- **küzāz-ı yābis**: (135a04)

küzāzī: Sinir gerilmesi, adalelerin gerilip büzülmesi ile ilgili. (134b14)

L

laḥm (A.): Bedenin herhangi bir yerinde hastalık sonucu çıkan et parçası; et. (014b02), (023b18), (025a05), (026a06), (051a12), (054b11), (058b01), (067a03), (067a18), (068a06), (070a05), (071a04), (074a12), (074b11), (079b07), (153b01), (194b08), (198b01), (208a04), (214b04), (238a07), (238a08), (245b11), (246a10), (254b12), (254b13), (255a13), (266a16), (268a08)

- **laḥm-ı aḫmer**: Kırmızı et (derinin rengi gibi). (199a08)
- **laḥm-ı fāsid**: İnsan vücudundaki çeşitli yaralardan dolayı yara yerlerindeki etin bozulması, kokması. (082a07), (145b09)
- **laḥm-ı ġudedī**: Dil kökü, testis ve meme etleri. (071a06) (182a09)
- **laḥm-ı ḳalb**: Kalp eti. (068a01)
- **laḥm-ı pāre**: Et parçası. (066a16)
- **laḥm-ı pāre**: Parça et. (198b01)
- **laḥm-ı rıḫv**: Yumuşak et. (060a03)
- **laḥm-ı sadyye**: Meme eti. (016b10)
- **laḥm-ı ṣulb**: Katı, sert et. (078a12)
- **laḥm-ı ṭarı**: Darı gibi et. (benzetme) (031a05)
- **laḥm-ı zā'id**: Bedenin herhangi bir yerinde hastalık sonucu çıkan et parçası. (023b18), (164b04), (075a07), (078a14), (163b18), (165a13), (378b09)
- **laḥmu'l-ġudedī**: Dil kökü, testis ve meme etleri. (066a19)
- **laḥmü'ş-şekl**: Et şeklinde, et gibi. (199a08)

laḥmī (A.): İstiska (vücudun bazı yerlerinde su toplanması) hastalığının bir türü. (064b02), (069a15), (194a15), (194a16), (194a17), (195a03), (197a04), (332a16), (391a02)

laḳve (A.): Yüz felci, yüzde meydana gelen kısmi felç, ağız çarpılması.

(003a12), (039a15), (082a15), (082a18), (121b17), (131b11), (131b12), (135a16), (135b06), (135b10), (135b18), (136a08), (136a17), (304b17), (315a11), (327a02), (328a09), (338a10), (339a12), (340a07), (340a16), (340b03), (343a07), (351a18), (351b01), (352a07), (360b08), (360b11), (360b17), (373b17), (390a01), (396b08)

- **laḳve-i istirḫā'iyye**: Sinirlerin gevşemesi, uyuşmasından kaynaklanan ağız çarpılması, yüz felci. (136a04), (136a05), (136b03)

- **laḳve-i teşennüciye**: Şiddetli kas kasılması, spazmdan kaynaklanan ağız çarpılması, yüz felci. (135b12), (135b18)

lāzıme (A.): Humma, sıtma türlerinden. (118b19), (164a06), (202b10), (220b01), (271b04), (276b07), (277a05), (277a08), (283a19), (283b07), (284a11), (287a03), (287b13), (297a09), (297a11)

- **lāzıme-i dā'ime**: Sürekli, devam eden ateş. (285b07)

- **lāzıme-i verem**: Ateşli şiş. (028b08)

lāzımeteyn (A.): Humma, sıtma türlerinden ikinin bir arada olması. (297a08)

leke: Vücudun herhangi bir yerinde oluşan değişik renk. (354b13), (354b15), (354b16)

livāṭa (A.): Erkekler arasındaki cinsel ilişki, ibnelik. (050b02), (228b13)

lühūm-ı zā'ide: Bedenin herhangi bir yerinde hastalık sonucu çıkan et parçaları. (207b03)

M

maġş (A.): Sancı, ince bağırsaklarda ağrı. (043a15), 078a18), (201b12), (201b18), (202a01), (202a03), (202a04), (202b09), (211a10), (211a10), (211a11), (299b18), (300a03), (322a05), (342a06), (346b03), (381b14), (395a01)

- **maġş-ı mülim**: Acı verici bağırsak ağrısı, sancısı. (084a11)

- **maġş-ı müştedd**: Şiddetlenen bağırsak ağrısı, sancısı. (202a02)

- **maġş-ı rīḥī**: Bağırsaklarda toplanan gazın sebep olduğu, aniden kasılmalarla birlikte

ortaya çıkan bağırsak ağrısı, sancısı. (373b02)

- **maġṣ-ı şedīd**: Şiddetli bağırsak ağrısı, sancısı. (349a12)

māliḫūlyā, mālīḫūlyā (A.): Depresyon, kuruntu, melankoli hastalığı; kişide durgunluk, çevre ile ilgisizlik, hüzün ve eleme meyil ile belirgin zihnî bozukluk, bu nitelikteki ruh hastalığı, **kara sevda**: melankoli. (003a10), (036b13), (039a17), (046b12), (076b09), (076b12), (108b17), (109b08), (124a12), (124a13), (124a19), (124b03), (124b17), (125b03), 125b18), (126a10), (127a02), (127a06), (127a17), (127a19), (127b01), (127b03), (127b14), (127b17), (127b18), (128a05), (128a13), (129a13), (130b01), (130b02), (137a08), (245a08), (274b19), (310b04), (316a10), (317a16), (323b02), (325b06), (340a02), (360a06), (372a09), (372b07), (394b02), (396b07)

- **māliḫūlyā-yı merāḳıb**: Melankolik hastalığı, karasevda, kuruntu hastalığı. (187b19)
- **mālīḫūlyā-yı merāḳī**: Melankolik hastalığı, karasevda, kuruntu hastalığı. (125b02)
- **mālīḫūlyā-yı merāḳīya**: Melankolik hastalığı, karasevda, kuruntu hastalığı. (124b15)
- **mālīḫūlyā-yı sevdā**: Kara sevda hastalığı. (125a02)

māniʿ (A.): Engel, alıkoyan, engel olan. (031a04), (032b14), (035b09), (043a04), (043a05), (043a06), (043a07), (043a11), (043a12), (053b18), (069a11), (077b14), (088b06), (094a14), (098b05), (120a06), (120a07), (146a04), (163a08), (163b11), (164a03), (172a01), (180a07), (182b05), (219a08), (229b17), (248a17), (254a15), (257a09), (261b14), (263a07), (263a12), (264b12), (266a07), (268b15), (325a08), (370b16), (394b15)

- **māniʿ-i ḳay'**: Kusmaya engel olan. (041a10), (046b13)
- **māniʿ-i muḫallil**: Isıtıcı karakteri ile buharlaştırarak hıltı parçalara ayırarak vücuttan

çıkaran ilacı engelleyen, mani olan. (025a19)

- **mānicʿ-i veled**: Ana rahmine çocuğun düşmesine engel olan. (231b08)

māniyā (A): Çılgınlık, çıldırma. (003a11), (126a10), (126a11), (126a13), (126a14), (126b12), (126a16), (128a05

maraż (A.): Hastalık. (010b09), (017b03), (017b05), (017b06), (017b09), (017b11), (017b19), (018a07), (018b12), (018b16), (018b19), (019a18), (021a05), (021a08), (022b13), (023b15), (023b16), (025b11), (025b12), (025b13), (026b02), (031b15), (031b15), (033a02), (033a04), (033a15), (033b05), (034a17), (035a02), (035a06), (037b13), (038a14), (038b19), (039a10, (039b04), (039b12), (041a14), (041b10), (042a06), (042a10), (042a16), (042a18), (042b02), (042b03), (047b04), (047b07), (048a16), (049a03), (049a09), (049a10), (049a14), (049a16), (049b01), (050a17), (050b09), (076b11), (080a16), (083a04), (086a03), (087a12), (096b02), (102a06), (104a16), (108b11), (110a03), (112b13), (112b14), (113a12), (113b11), (119b06), (119b12), (119b18), (120b15), (121b01), (122a18), (123a08), (126b09), (127b10), (128a13), (128a16), (128a17), (130a09), (130a17), (130b06), (130b09), (131a01), (131a19), (132a19), (132b10), (133b04), (135a17), (135b01), (135b17), (136b09), (136b18), (137a03), (137a17), (137a18), (141a15), (142a09), (142a10), (142a13), (142b14), (143a04), (143b14), (146b10), (147a15), (148a03), (148a04), (148a07), (148a08), (148b01), (249b04), (152b18), (154a01), (154b10), (154b14), (155b07), (155b08), (157a07), (161a13), (261b18), (163a16), (163a17), (163b16), (166a11), (167a06), (168b14), (169b18), (170a08), (170b06), (170b18), (171b05), (171b08), (171b17), (173a08), (173a13), (174a08), (175a05), (175a06), (175b07), (176b07), (176b08), (176b14), (176b17), (177a15), (178b18), (179a15), (182a09), (185a09), (185b02), (186a17), (187a10), (194a11), (194b06), (194b15), (195b04), (195b13), (195b19), (201a12),

(201a14), (202a05), (204b04), (204b05), (205b12), (206a06), (211a02), (212a12, (217b08), (218b18), (219b02), (220a09), (221b19), (222a08), (224a03), (224a07), (224a10), (224a12), (224b06), (224b07), (228a17), (228a18), (228b08), (228b12), (229a04), (229a04), (229a08), (229a18), (229b04), (229b06), (231a09), (232a11), (234a08), (234a18), (238b10), (239b06), (239b17), (240a15), (242a01), (243b14), (244b10), (245a09), (245a13), (245a17), (245a18), (245b10), (246a01), (246b03), (246b05), (246b09), (246b11), (248a06), (248a10), (248a12), (248a13), (248a14), (248a17), (248b16), (250b11), (255a17), (255b08), (256a05), (256b18), (257a16), (261b15), (262a12), (265b06), (266a18), (267a14), (268a03), (268a19), (268b17), (269a09), (276a02), (276a03), (278a17), (293a19), (295a05), (298a08), (298b02), (298b04), (299a06), (299a16), (300a09), (300a11), (300a12), (300a17), (300b06), (300b08), (300b14), (300b15), (301a02), (301a05), (301a07), (301a10), (301b06), (301b08), (301b08), (301b10), (302a02), (302a04), (302b12), (303a01), (312b13), (319b02), (324b16), (327a15), (373b03), (378a18), (391a06), (391a17), (392b12), (394a03), (395b17), (399a01), (399a12), (400a05)

- **marażı aṣlī**: Çıkış yerinde ana merkezinde tesirini gösteren hastalık. (026a19), (172b09), (172b10)
- **marażı ʿayn**: Göz hastalığı. (140b06)
- **marażı beden**: Bedeni hastalık. (020b08)
- **marażı beden-i insānī**: İnsan bedenine ait hastalık. (017a16)
- **marażı cüzām**: Cüzzam hastalığı, miskin hastalığı. (352a03)
- **marażı felc**: Felç hastalığı. (352a07)
- **marażı ġader**: Aʿdā-i mürekkebede aʿdā-i ʿāliye de denilen, vücutta parçanın bulunduğu bütünle parçanın isim ve tariflerinin ayrı olduğu yüz, el gibi uzuvlarda oluşan teşennüc, temeddüd, süded,

evrām, dübeyle, ḳurūh, büşūr gibi hastalıklar(018a04)

- **maraż-ı ḫanāzīr**: Boğazda beze şişmesi, sıraca hastalığı. (351b19)
- **maraż-ı ḥārr**: Ateşli, hararetli hastalık. (287b17), (300a03)
- **maraż-ı ḥaṣāt**: Taştan kaynaklı hastalık. (218b04)
- **maraż-ı ḥunnāḳ**: Bademcik, bademcik iltihabı hastalığı. (352b15)
- **maraż-ı ibne**: Homoseksüellik hastalığı. (003b15), (228b12)
- **maraż-ı imrā**: Kadın hastalığı. (300a14)
- **maraż-ı istisḳā**: Siroz hastalığı, herhangi bir vücut boşluğu veya dokularda aşırı sıvı toplanması hastalığı. (356a05)
- **maraż-ı ḳātil**: Öldürücü, öldüren hastalık. (175b03), (175b06)
- **maraż-ı kebed**: Karaciğer hastalığı. (198a10)
- **maraż-ı kilye**: Böbrek hastalığı. (023a15), (039b13)
- **maraż-ı ḳulāʿ**: Pamukçuk hastalığı. (353a19)
- **maraż-ı maʿhūd**: Alışılmış hastalık. (219a03)
- **maraż-ı mecārī**: Vücuttaki idrar, kan, dışkı vs.nin geçiş yerlerindeki hastalıklar. (017b11)
- **maraż-ı meẕkūr**: Zikredilen hastalık. (327a10)
- **maraż-ı miʿde**: Mide hastalığı. (026b03)
- **maraż-ı mühlik**: Öldürücü hastalık. (298b07)
- **maraż-ı mürekkeb**: Birden fazla hastalığın birleşerek meydana getirdiği hastalık. (109b19)
- **maraż-ı müzmin(e)**: Müzmin, kronik hastalık. (042a12), (042a13), (042a17), (117b13)
- **maraż-ı nefṣ**: Tükürmek (kan) hastalığı. (174a11)
- **maraż-ı nevbet**: Nöbetli hastalık. (302a14)
- **maraż-ı niḳrīs**: Ayak ağrısı hastalığı. (247b02)

- **marażı recā**: Yalancı gebelik hastalığı. (004a01)
- **marażı sill**: Tüberkuloz, verem hastalığı. (003b04), (178a17)
- **marażı şirkī**: Çıkış yerinde, ana merkezinde değil de tesir suretiyle bir başka yerde ortaya etkisi çıkan hastalık. (026b01)
- **marażı ṭıḥāl**: Dalak hastalığı. (061b14)
- **marażı ʿużv**: Organ (vücudun müstakil parçaları) hastalığı. (026a02)
- **marażı ʿużvīʿ**: Organlara ait hastalık. (223b09)
- **marażı üẕn**: Kulak hastalığı. (167b05)
- **marażı vażʿ**: Uzvun eklem yerinden çıkması, organın kısmen ayrılması, eklem sertleşmesi gibi eklemle eklem yeri arasında vuku bulan hastalık. (017b19)
- **marażı verem-i ḫalḳ**: Boğaz şişlikleri hastalığı. (352b18)
- **marażı ẓāhiri**: Varlığı beş duyu organıyla hissedilen hastalık. (025b14)
- **marażü'r-recā**: Yalancı gebelik hastalığı. (238b09)

marażī (A.): Hastalığa ait, hastalıklı. (165b07), (378a06)

marażiyye (A.): Hastalığa ait, hastalıkla ilgili. (298b05)

marażsız: Hastalıksız. (278a07)

māşer, māşīrā (A.): Kan fesadından meydana gelen şiş, demevī verem. (003a10), (120b04)

mayasıl (A.): Egzama; tende kızartı, kaşınma, sulanma, kabuk bağlama vb. doku bozuklukları ile kendini gösteren ve bulaşıcı olmayan bir deri hastalığı. (357b02)

mesmār (A.): Ak sigil. (253b10)

muḥriḳa (A.): Yakıcı sıtma, ḥummā-i muḥriḳa. (004a12), (094b01), (111a05), (111a11), (134b07), (154b16), (163a02), (188a05), (188a10), (264a04), (268b18), (276b16), (276b17), (276b18), (277a02), (284a08), (284a13), (285a05), (286a15), (286a16), (287a04), (287a17), (294a15), (296a11), (303b02), (328a03), (337a16), (344a12), (345a07)

muris-i ḳulunc: Kalıtsal bağırsak sancısı; bağırsaklarda meydana gelip ani kasılmalara sebep olan, omuz başlarına ve tüm vücuda yayılan bir tür şiddetli ağrı. Kabızlıktan ve gaz birikmesinden dolayı bağırsaklarda görülen bir tür sancı. (075b06), (094a15)

muvāẓıbe (A.): Her gün başgösteren ateş. (288a02)

müfācāt (A.): İçi gaz dolu olan derideki şişlik. (253b12)

N

nār-ı fārsī: Kan çıbanı. (104a19), (253b09), (254b08)

nāṣūr (A.): Basur, hemoroit. (078a12), (082a08), (095b12), (148a01), (219b19), (220a05), (220a07), (385a03)

nefāṭāt (A.): Hurde hurde sulu kabarçıklar. (255a07), (255a13), (255a17)

nemeş: Yüzde, deride mercimek gibi kırmızı noktalar. (096a08), (097b09), (265b03), (265b10), (265b12), (382b06)

- **nemeş-i vech**: Yüzde oluşan kırmızı noktalar. (354b16)

nemle (A.) : Vücutta olan karıncalanma; egzama. (004a05), (087b13), (088b08), (253b08), (254a07), (254a08), (254a09), (254a10), (254a11), (254a13), (254a19), (254b02), (273a08)

nemīş: Yüzde deride mercimek gibi kırmızı noktalar bkz. nemeş. (083a16)

nerd: Bez; vücudun muhtelif yerlerinde içi sıvı dolu şiş. (251a08)

nesā (A.): Kalça kemiğinden ayakların ucuna kadar uzanan sinirler ve bu sinirlerin ağrısından ibaret bir hastalık. (004a04), (246b06)

nevbet (F.): Nöbet; hastalık nöbeti. (006b06), (018b16), (049a05), (130a19), (176a05), (176a07), (181b13), (197b09), (217b07), (245a19), (282b16), (287a07), (287b01), (287b07), (287b08), (287b09), (287b12), (287b13), (288a02), (288a06), (288a18), (288a19), (288b10), (288b12), (290a05), (290a07), (290a12), (290b08), (290b09), (290b10), (292b05), (293a07), (293a12), (294a04), (296b19), (297a13), (297a14), (297a19), (297b01), (297b02), (297b03), (297b06),

(300a13), (302a14), (302a15), (303b04)

- **nevbet-i ḥummā**: Humma nöbeti. (289a12), (292b06), (293a06), (293a10)

nevāzil (A.): Nezleler. (107b19), (172b03), (173a10), (173b08), (215a03)

- **nevāzil-i ḥārre**: Hararetli, ateşli nezleler. (186a19)

neżāfet (A.): Kanamalr. (219b08)

nezālāt (A.): Nezleler. (387b13)

- **nezālāt-ı ḥārre**: Hararetli ve ateşli nezleler. (387b13)

nezf (A.): Kanama. (075a06), (182b02), (362b19), (364b16)

- **nezf-i dem**: Kanama, hemoraji. (182b02), (365a02)
- **nezf-i dem-i ishāl**: Kanlı ishal. (362b19)
- **nezf-i dem-i keṯīr**: Kanamanın çok fazla olması. (365a14)

nezle (A.): Nezle; soğuk algınlığı nedeniyle, burun ve üst solunum yolları sümük dokusunun iltihabı; sümük doku iltihabı, herhangi bir organın sümük dokularının sulu akıntı ile seyreden iltihabı. (020b07), (038b19), (075a16), (088a06), (095a16), (137a09), (137b02), (137b15), (138a03), (138a05), (138a09), (138a11), (138a13), (138b05), (138b09), (138b14), (138b16), (139a11), (139a13), (139a15), 139a17), (139a18), 139b01), (140b13), (155b02), (169b19), (170b13), (199b03), (329b01), (391b12)

- **nezle-i bārid**: Soğuk algınlığı. (138b01), (138b08), (138b16)
- **nezle-i ekkāle**: Nezle kaynaklı sürtünme, silme. (178b03)
- **nezle-i ḥārre**: Hararetli ve ateşli nezle. (138b02), (138b08)

niḳris, niḳrīs (A.): Bir tür eklem hastalığı; gut hastalığı, organizmadaki ürik asidin atılmayarak vücudun bazı yerlerinde, özellikle ayak başparmağında, topuk ve eklem yerlerinde birikmesinden ileri gelen, ağrı ve şişlerle ortaya çıkan hastalık, damla hastalığı. (004a04), (046b12), (080b10), (083b16), (084a02), (085b19), (089a02), (092b15), (093b05), (095b02), (096a13), (098a06), (098b18), (101a07), (246a17), (246b01), (246b01), (246b03), (246b04), (246b19),

(247a10), (247a11), (247a11), (247a17), (247a18), (247b02), (247b15), (249b18), (250a16), (292a02), (317a01), (317b11), (323b03), (339a12), (339a18), (340a08), (340b03), (340b07), (343b12), (350b02), (350b03), (358a10), (358a10), (358a13), (358a16), (358b18), (359a02), (362a02), (362a02), (372b18), (373b17), (375a12), (384b03), (391a13), (395a03)

- **niḳris-i bārid**: Üşütme ile ortaya çıkan bir tür eklem hastalığı. (082b05), (086b13), (343a02), (343a07)

- **niḳrīs-i envāʿ**: Eklem hastalığının, gut hastalığının çeşitleri. (246b07)

nisyān (A.): Unutkanlık hastalığı, hafıza kaybı; unutma. (003a09), (082a17), (085a16), (089a15), (107b05), (113a03), (119b16), (119b17), (119b18), (120a09), (123a10), (123a11), (123a16), (124a01), (124a02), (127a18), (319b03), (321b03), (324b15), (339a08), (398b01)

- **nisyān-ı mücerred**: Unutkanlık hastalığının bir türü. (124a07)

- **nisyān-ı yābise**: Unutkanlık hastalığının bir türü.. (105a06)

nuḳāṭāt (A.): Deride oluşan sulu kabarcıklar. *“sigil dėdikleridir ve bir ḳısım ki balġamīdir şerā gibi ḳūrdāşanı gibidir bir nevʿ müleyyedir (12) nuḳāṭāt dėrler ṣulu ḳabarcıḳlardır ve bir ḳısım rīḥiyyedir müfācāt dėrler belli ḳabarcıḳlardır” (253b/11, 12).* (253b12)

nüfāṭāt (A.): İçi su toplamışkabarcık şeklinde şilikler, kabarçıklar, kabarlar. (004a06)

nükhe (A.): Ağız kokusu. (341b03)

nüzūl-ı māʾ: Göze ak düşme, katarakt, göze su inmesi. *“Türkīde göze (9) aḳ düşmege dėrler” (39b/8, 9).* (039b08), (149b05), (149b07), (149b18), (150a03), (150a06), (152b09), (394b15)

O

ot güneyigi: : Kabarcıklar biçiminde beliren ateşli bir cilt hastalığı. (254b08)

Ö

öksürmek: Öksürmek, solunum yolları rahatsızlığı nedeniyle akciğerlerdeki havayı birdenbire ve ses çıkaracak

biçimde dışarıya bırakmak. (138a05), (175a13)

öksürük(g): Öksürük; ciğerlerdeki havanın , solunum organlarının kasılması ve zorlanmasıyla ağızdan gürültü ile çıkması. (079a13), (080a15), (080b11), (083b02), (086b03), (094a14), (095a08), (102a14), (103b01), (103b16), (104a16), (104b10), (105a08), (105a12), (106a03), (107b16), (172a06), (172a07), (329b01), (341b12)

P

perde (göz perdesi) (F.): Göz küresinin ön yüzünü ve kapakların iç yüzünü örten ince saydam zar; vücut kanallarında sıvı akışını engelleyen zar, südde vs. (003a14), (074b13), (142b17), (142b19), (143a05), (144b13), (147b11), (155a08), (163b17), (164b04), (165a12), (190b14), (238a15), (274b10)

- **perde-i maraż**: Hastalığın perdesi, örtüsü. (031b15)

R

raʿşe (A.): kol, baçak, yüz ve boyun kaslarında istem dışı hareketlerle belirgin sinir sistemi bozukluğu; titreme. (003a12), (037a08), (046b19), (050a04), (050b01), (085a15), (089a15), (089b12), (090a01), (102a05), (104a06), (133a09), (133b14), (136b04), (136b07), (136b08), (136b13), (136b14), (136b16), (136b17), (136b18), (137a02), (229b11), (229b12), (235b18), (241b03), (267b18), (279a12), (304b17), (343b09), (394b14)

rebāl (A.): Şişkinlik. (195a08)

rebv (A.): Astım. (003b02), (076a16), (083b17), (090a01), (093b01), (100a17), (103a15), (103b18), (170b06), (170b17), (170b19), (171a01), (171a10), (171a17), (171b02), (171b08), (171b12), (172a09), (318b10), (333a11), (334b14)

- **rebv-i sevdāvī**: Vücuttaki dört hılttan sevdanın fazla olmasından kaynaklanan astım. (171a17)

recā (A.): Yalancı gebelik; ümit. (004a01), (008a14), (008b07), (010b12), (034a17), (037b02), (037b15), (041a15), (068b01), (089a17), (095b10), (099b17), (168a18), (188b15), (214b05),

(217a14), (227a19), (238b17), (238b19), (239a02), (239a08), (257a17), (262a19), (298a07), (389b19)

remed (A.) : Göz ağrısı, göz kapağı iltihabı. (003a13), (039b11), (139b13), (139b13), (139b19), (140a09), (140a13), (140a14), (140a19), (140b04), (140b05), (140b08), (140b10), (140b15), (140b17), (141a04), (141a08), (141a14), (141b06), (141b09), (141b09), (142b15), (143b03), (143b17), (143b18), (144a19), (145a14), (147a08), (153a01), (342b04), (342b07), (345b06), (376a07), (377a19), (377b05), (379b17), (379b17), (391a18)

- **remed-i ʿatīḳa**: Eski, kronik göz ağrısı, göz iltihabı. 378b16), (381a03)
- **remed-i ʿaẓīm**: Aşırı, büyük göz ağrısı, iltihabı. (141a13)
- **remed-i balġamī**: Balgamdan kaynaklanan göz iltihabı. (140a17)
- **remed-i balġamiyye**: Balgamdan kaynaklı göz ağrısı, göz kapağı iltihabı. (140a17)
- **remed-i cedīd**: Yeni göz ağrısı, göz iltihabı. (381a03)
- **remed-i evcāʿ-ı ʿayn**: Göz iltihabından kaynaklı göz ağrısı. (377b08)
- **remed-i ḥārre**: Hararetten kaynaklı göz ağrısı, göz iltihabı. (379a05)
- **remed-i ḥārr-ı demevī**: Kanın hararetinden kaynaklı göz ağrısı, göz kapağı iltihabı. (141a16)

reml (A.): Kum. (146b11), (164a07), (164a17), (194b14), (316b03), (319a07), (368b19), (391a10)

- **reml-i aḥmer**: Kırmızı kum. (217a12)

remlī (A.): Kumlu. (032b01)

ribʿ (A.): Sıtmanın bir gün tutup iki gün tutmaması ve dördüncü gün yine tutması. (018b17), (176a05), (257a02), (277a08), (277a11), (291a09), (292a01), (292a04), (293a18), (293b01), (293b02), (293b12), (297b09), (303b03), (319a11), (329a06), (342b16), (345b17)

- **ribʿ-i dāyire-i balġamiyye**: Balgam kaynaklı sıtmanın bir

gün tutup aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren ateş. (293b17), (294a02)

- **ribʿ-i ḥummā**: Sıtmanın bir gün tutup aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren ateş. (343b11)
- **ribʿ-i mürekkeb**: Karışık olarak beliren ateş. (297a19)
- **ribʿ-i sevdāviyye**: Sevda kaynaklı sıtmanın bir gün tutup aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren ateş. (291b02)

rīş (F.): Yara; kıl. (142a06), (230b03), (236a07), (241a15), (253b06), (262a04), (263b05), (263b12), (264a07), (264a12), (264b01)

- **rīş-i emʿā**: Bağırsak yarası. (076a09), (082a08), (100b02)
- **rīş-i mecārī-i bevl**: İdrar yolundaki yara. (103b18)

ruʿāf (A): Burun kanaması. (003a16), (030a09), (039b05), (075a08), (078b07), (081a13), (083b18), (102b10), (119a16), (155b03), (155b04), (155b04), (155b07), (155b08), (155b10), (155b11), (155b12), (155b13), (155b14), (155b16), (155b18), (156a03), (156a05), (156a09), (156a10), (156a11), (156a12), (156a16), (156a17), (156a18), (156b04), (156b13), (156b14), (156b14), (156b18), (156b19), (157a04), (199a01), (207b18), (255b18), (284b18), (287b06), (299a06), (299a15), (299b15), (300a02), (367a16), (367b04), (367b08), (367b09), (367b14), (367b18), (368a03), (368a11), (368a14)

- **ruʿāf-ı müsrif**: Boş, sebepsiz yere burun kanaması. (117a06)
- **ruʿāf-ı verīd**: Toplardamardan kaynaklı burun kanaması. (156a06)
- **ruʿāf-ı şiryān**: Burundaki atardamardan kaynaklı burun kanaması. (156a07)
- **ruʿāf-ı müfriṭ**: Aşırı derecede burun kanaması. (367a18)

ruʿūnet (A.): Bönlük, ahmaklık, fikir noksanlığı. (003a11)

S

saʿfe (A.): Genellikle çocuklarda, başta ve yüzde beliren bir cilt hastalığı. (023a14), (083a16), (347b19), (348a05)

saḥc (A.): Sıyrılmak; deride soyulma; bağırsakların iç yüzünde yırtılma; bağırsak iltihabı. (026a09), (039b17), (045a06), (077a05), (078b01), (080b14), (084a18), (080a19), (084b09), (090a09), (108b05), (198b02), (198b10), (198b14), (198b17), (199b17), (199b19), (200a11), (201a02), (201a15), (201b07), (260b03), (260b07), (362b11)

- **saḥc-ı emʿā**: Bağırsak yırtılması, iltihabı. (78b01), (305a02), (349b03)
- **saḥc-ı emrāż-ı ḥārre**: Sıcaktan kaynaklı bağırsak iltihabı. (198b15)
- **saḥc-ı sevdāvī**: Sevdadan kaynaklı iltihap, tahriş. (198b08)

şalaʿ (A.): Kellik, saç dökülmesi. (004a08), (264b07), (264b08), (264b15), (264b16), (264b18)

şamem (A.): Sağırlık. (047a12), (096b02), (165b02), (343b09)

şarʿa (A.): Epilepsi, sara. (003a11), (046b19), (076b09), (076b12), (079a01), (084a07), (087b07), (089a16), (093a11), (100a17), (101a07), (101a08), (103a19), (103b06), (104b13), (107a14), (109a10), (109b08), (115b14), (121a05), (121b17), (129a11), (129a12), (129a17), (129a18), (129b02), (129b08), (129b10), (129b14), (130a01), (130a03), (130a08), (130a10), (130a11), (130a12), (130a13), (130a14), (130b01), (130b02), (130b04), (130b06), (130b15), (131a18), (133a09), (135a16), (155b15), (239a10), (239b03), (239b07), (292a02), (304b17), (306a02), (315a11), (319b10), (338a10), (338a18), (339a07), (340a02), (341a08), (343b08), (391a06), (394b14)

şarʿa-ı miʿde: Mide sarası. (076a07)

şayrundu: Bağırsak gurudusu. (039b17), (047a05)

sebel (A.): Göze inen perde, dumanlı, bulanık görme hastalığı (Kornea yüzeyinde damarlaşma ve granülasyon dokusundan zanmsı örtü oluşması ile belirgin durum). (003a13), (142a17), (142a18), (142b16), (143a06), (143a08), (143a10), (143a11), (143a17), (143a19), (143b01), (143b03), (315a19), (339a07), (375b18), (376a07), (376b03),

(376b10), (379b09), (379b17), (380a14), (381a07), (382a03), (382a14), (382b09), (387b12)

- **sebel-i ʿatīḳ**: Eski, kronik bulanık görme hastalığı. (380a18)
- **sebel-i ġalīẓ**: Kornea yüzeyinde damarlaşma ve granülasyon dokusundan zanmsı örtünün sertleşmesi. (381b06)
- **sebel-i ġalīẓ-i ecfān-ı müzmine**: Kronik göz kapağı sertleşmesinden kaynaklanan bulanık görme hastalığı. (380a04)
- **sebel-i raḳīḳ**: İnce perdennin göze inmesinden kaynaklanan bulanık görme hastalığı. (376a07)

seder (A.): Göz kararması. (003a10), (120b12), (120b19), (121a05), (121a14), (130a16)

- **seder-i devvār**: Baş dönmesinden kaynaklanan göz kararması. (121a04)
- **seder-i mūlim**: Darbeden veya sakatadan meydana gelen göz kararması. (120b19)

segirmek: Seğirmek; hafif kımıldamak, genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak. (120a12), (131a06), (135a15)

seher (A.): Uykusuzluk, gece uyumama hastalığı. (003a09), (046a18), (113a05), (118b14) (122a07), (122b14), (122b16), (122b19), (123a01), (123a04), (125a02), (125a14), (128a08), (128b14), (135a08), (176a11), (236a03), (283b06), (284b12), (287a02), (316a10), (332a15), (333a05), (347a07), (351a06), (359b16), (372b06)

- **seher-i taḳaddüm**: Uykusuzluğun öncesi. (279b0,3),

seherī (A.): Uykusuzluk, gece uyumama hastalığı ile ilgili. (003a09), (122b15), (122b18)

sekte (A.): Felç, inme. (030b08), (039a14), (039a19), (103a11), (115b15), (121a05), (121b01), (121b17), (129a12), (129b02), (130b19), (130b19), (131b02), (131b07), (131b13), (131b17), (132a02), (135a16), (135b15), (155b15), (275a06), (304b17),

(338a10), (339a07), (341a08), (343b09), (360b12)

- **sekte-i demeviyye**: Vücudun herhangi bir bölgesine kan akışının durması ile oluşan felç. (155b15)

selʿa (A.): Hıyarçık; ur. (252a19), (385a16), (387a03)

- **selʿa-ı leyyine**: Yumuşak şiş. (018a18), (018a19), (251a03)

selis-i bevl: İstem dışı idrar çıkarma, kaçırma. (316b13)

selisü'l-bevl: İstem dışı idrar çıkarma, kaçırma. (003b13), (083a07), (084a07), (216b16), (222a02), (223a14), (223b05), (223b07), (224a18), (224b02), (323b01), (359b01)

sereṭān (A.): İyileşmez bir tür çıban, kanser. (018b02), (018b04), (078b07), (078b11), (080b06), (153a19), (178b08), (251a05), (252b11)

sereṭānlıḳ: Kellik, saç dökülmesi, kel olmak. (264b07)

sereṭānāt (A.): Kanserler. (343b14)

sersām (F.): Menenjit hastalığı, baş ağrısı, ateş, nefes darlığı, burun kanaması, zihin bozukluğu gibi belirtilerle seyreden beyin ve omurilik zarları iltihabı. (003a08), (039a16), (082b01), (117b05), (118b08), (119a11), (119a12), (119b12), (120a18), (120b05), (120b08), (162a17), (175b06), (224b06), (287b06), (351a13), (355a17), (359b16), (372a09)

- **sersām-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklanan unutkanlık, nisyan. *"sersām-ı balġamī ki ṣīlargıs (16) dėrler lafẓ-ı Yūnānī'dir maʿnāsı nisyāndır" (119b/16, 16).* (119b15), (328a09)

- **sersām-ı bārid**: Unutkanlık hastalığı, hafıza kaybı. (119b17)

- **sersām-ı cebbār**: Acıtıcı, aşırı sıkıntı verici, şiddetli menenjit hastalığı. (355a14)

- **sersām-ı demevī**: Kandan kaynaklanan menenjit hastalığı. *"demden olan sersām-ı ḳarānīṭs dėrler ḥādiṯ olmaz illā dem-i merārīden olur (15) ʿalāmeti budur ki yüzü ve gözü ve dili ḳatı ḳızıl olur ve ṭamarları ṭolu ve dili (16) ḫaşīn olur ve ṣudāʿ*

ve iḫtilāṭ-ı ʿaḳl olur" (119a/13, 14, 15, 16). (119a13), (120b12)

- **sersām-ı ġayr-ı ḥaḳīḳī**: Akıl karışıklığı ile ortaya çıkan menenjit hastalığı. (118b09)
- **sersām-ı ḥaḳīḳī**: Şişlik ile ortaya çıkan menenjit hastalığı. (118b08), (118b09), (118b11)
- **sersām-ı ḥārr**: Ağrılı, ateşli şiş, verem-i ḥārr. (351a13)
- **sersām-ı ḳarānīṭus**: Kandan kaynaklanan menenjit hastalığı, beyin zarındaki şişkinlik; hezeyan haline yol açan beyin hastalığı. *demden olan sersām-ı ḳarānīṭs dėrler ḥādiṣ olmaz illā dem-i merārīden olur (15) ʿalāmeti budur ki yüzü ve gözü ve dili ḳatı ḳızıl olur ve ṭamarları ṭolu ve dili (16) ḫaşīn olur ve ṣudāʿ ve iḫtilāṭ-ı ʿaḳl olur" (119a/13, 14, 15, 16).* (119a14)
- **sersām-ı ṣafrāvī**: Safradan kaynaklanan hezeyan haline yol açan beyin hastalığı. (118b12), (127a01)
- **sersām-ı sevdāvī**: Sevdadan kaynaklanan menenjit hastalığı. *"bu sersām sevdādan olur (19) ʿalāmeti hedeyān ve ṭaralmaḳ ve başda ḫiffet olmaḳ ve ḫāʾif olmaḳ ve bākī ve müsehher (120b) (1) ve ʿaḳl zāʾil olup ve burun yābis olmaḳ ve lehv ve ṭarab üzere olmaḳ ve keṣret-i nefesdir (2) ve rubʿ gibi iki günaşırı ʿaḳl zāʾil olmaḳ ve gözleri açıḳ ḳalıp mebhūṭ olmaḳ (3) ve nabżı żaʿif ve baṭīʾ ve ṣaġīr ve ṣulb ve muḫtelif olmaḳ ve ḳārūre siyāha māʾil (4) ve ġalīẓ olmaḳdır" (120a/18, 19; 120b/1, 2, 3, 4).* (120a18)

ṣınıḳ: Kırık. (107a02), (358b12), (358b14)

ṣırāca (A.): boğazda urlar çıkmasını ve bedenin bazı taraflarında yaralar açılmasını mucib ırsī bir hastalık. (072b09), (076a18), (318a08)

sıtma: Sıtma hastalığı, vücut ısısında artış. (122a03)

ṣıyānet (A.): Korumak. (100a09), (063b13), (157a09), (191b01), (208b07), (212a16), (219b01), (234b11), (235a03), (252a16), (260a16), (267b05), (267b17), (275b08), (278b09), (281a16),

(296b06), (314b11), (315a02), (339a13), (342a19)

şıyrındu: Sıyrıntı; deri veya herhangi bir yumuşak dokunun üzerindeki tahriş bölgesi, sıyrık. (100a09), (211a05), (258b11)

sızı: Ağrı, hafif ağrı. (158b11), (159a08), (161a12), (312a01)

sızlamaḳ: Sızlamak, ince ince ağrı vermek. (084a07), (158b05)

sigil: Siğil, deride, özellikle ellerde oluşan zararsız, pürtüklü küçük ur. (076a05), (087b09), (095a12), (207b08), (214b04), (253b10), (253b11)

şīlarġıs: Nisyan. (119b15), (120a12), (163a16)

silince: Sivilce. (102b11)

sill (A.): Tüberkuloz, verem; vücudu ileri derecede zayıf düşüren, eritici bir hastalık. (003b04), (080a16), (084b01), (089a16), (105a13), (130a08), (138a03), (138a06), (138a08), (139a13), (175b07), (176a09), (178a17), (178b03), (178b04), (178b05), (178b18), (345a15), (346a13)

sircek: Vücutta olan karıncalanma. (254a07)

sivilce, **sivilci**: Sivilce, içinde irin bulunan, yumru veya kabarcık şeklindeki oluşum. (084b04), (091b01), (092b06), (097b18), (104a15), (194a05), (253b07), (348a01)

suʿāl (A.): Öksürme, öksürük. (003b03), (017b18), (025b14), (026a06), (026a06), (067b08), (078a08), (079b11), (081a03), (083b05), (087b14), (088a09), (094a02), (099b01), (102b17), (105b14), (107a07), (107b09), (138b12), (139a13), (139a14), (149a17), (172a05), (172a08), (172a12), (172a17), (172a19), (172b02), (172b03), (172b08), (172b10), (172b10), (172b14), (172b19), (175a12), (176a11), (176a15), (178a06), (178b17), (204b01), (276b13), (284b12), (286b19), (305a02), (318b10), (329b16), (333a04), (335b07), (341b16), (342a01), (342a03), (344a12), (346a09), (387b02), (387b06), (388a11), (388a17), (388b08), (388b12), (388b15), (389a01), (389a11), (389a17), (394a14)

- **suʿāl-i balġam**: Balgamdan kaynaklanan öksürük. (084a09)
- **suʿāl-i ḳadīm**: Eski, kronik öksürük. (388a01)
- **suʿāl-i köhne**: Eski, kronik öksürük. (076a07)
- **suʿāl-i müzmine**: Kronik öksürük. (075b12), (083a06), (084a08), (105b15), (172b14), (334b15), (346a01), (387a10), (387b12), (388a06), (389a04)
- **suʿāl-i müzmin-i balġamiyye**: Balgalı kronik öksürük. (328a08)
- **suʿāl-i rebve**: Astımın öksürüğü. (093b01)
- **suʿāl-i yābis**: Kuru öksürük. (171b15), (388b05)

ṣudāʿ (A.): Baş ağrısı, başta hissedilen ağrı. (017b05), (017b07), (026b03), (026b04), (026b05), (026b06), (031b05), (039b08), (077a12), (077a15), (079a09), (079a12), (081b06), (096a01), (096b12), (100a04), (102b10) (107b07), (113a15), (113a16), (113a18), (113b09), (113b11), (113b13), (113b14), (113b17), (114a14), (114a18), (114b03), (114b13), (114b15), (115a05), (115a16), (115b13), (116a02), (116a09), (116a14), (116a18), (116b04), (116b07), (116b08), (116b14), (116b18), (117a06), (117a08), (117a09), (117a11), (117a18), (117a19), (117b03), (117b04), (117b05), (,117b07), (117b10), (117b11), (117b13), (118a03), (118a09), (118a11), (118a15), (118b19), (119a16), (119b11), (121a01), (121a06), (121a13), (121b05), (121b08), (130a17), (140b06), (140b07), (147a08), (149a17), (156a05), (156a06), (233a18), (276b10), (282a15), (283b06), (284a16), (287a02), (287b16), (287b18), (287b19), (324a12), (324a16), (330a05), (343b08), (345b06), (346b03), (347a07), (351a09), (351a15), (355a13), (355a14), (357b15), (357b19), (360a02), (360a12), (360a15), (360a19), (361a02), (361a07), (372a07), (374a07)

- **ṣudāʿ-ı ʿatīḳ**: Eski, müzmin, kronik baş ağrısı. (394b14)
- **ṣudāʿ-ı balġamī**: Başın damarlarının balgam ile dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (115a16), (117a10),

(117b14), (120a13), (121b08), (339b08)

- **ṣudāʿ-ı balġamiyye**: Başın damarlarının balgam ile dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (120b18)

- **ṣudāʿ-ı bārid**: Soğutucu, üşütücü, şiddetli baş ağrısı. (085a16), (113b19), (114a01), (115b03), (115b12), (116a16), (116b10), (117a04), (117b14), (122a07), (122b05), (357b15), (357b19), (360a02), (361a03)

- **ṣudāʿ-ı demevī**: Başın damarlarının kanla dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (114b02), (165a12)

- **ṣudāʿ-ı devī**: Kulak uğultusundan kaynaklanan baş ağrısı. (165a12)

- **ṣudāʿ-ı ḫafīf**: Hafif baş ağrısı. (120a08)

- **ṣudāʿ-ı ḥārr, ḥārre**: Hararetli, yakıcı, şiddetli baş ağrısı. (099a15), (108b03), (113a16), (113a18), (113b11), (115a10), (119b09), (122a14), (332b17), (333a01), (337b05), (351a09), (372b06)

- **ṣudāʿ-ı ḫılṭ**: Hılttan kaynaklanan baş ağrısı. (17b07)

- **ṣudāʿ-ı ḫumārī**: Alkolün neşe ve keyfiyeti geçtikten sonra ortaya çıkan baş ağrısı. (117a01)

- **ṣudāʿ-ı istifrāġ**: Çok fazla cinsel ilişkiden, fazla burun kanamasında ve çok fazla ishalden kaynaklanan baş ağrısı. *"ṣudāʿ-ı yübsü daḫı dėmişlerdir ammā keṣret-i cimāʿdan (6) ve ruʿāf-ı müsrifden ve keṣret-i ishālden olan ṣudāʿ ṣudāʿ-ı yābisdir" (117a/5, 6).* (117a05)

- **ṣudāʿ-ı müṣaḳḳil**: Ağırlaştıran, sakil eden baş ağrısı. (017b06)

- **ṣudāʿ-ı müzmin**: Kronik baş ağrısı. (116a15), (148b07), (360a15)

- **ṣudāʿ-ı rīḥī**: Galiz gazlardan kaynaklanan baş ağrısı. (116a17), (117a08)

- **ṣudāʿ-ı ṣafrāvī**: Acı safranın baş damarlarına dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (115a04), (124a09)

- **ṣudāʿ-ı sevdāvī**: Baş damarlarının sevda ile dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (116a01), (120b18), (375b05)

- **ṣudāʿ-ı veremī**: Beyin ve beyin zarlarında meydana gelen şişlerden kaynaklanan baş ağrısı. (117b03)

- **ṣudāʿ-ı yābis**: Çok fazla cinsel ilişkiden, fazla burun kanamasında ve çok fazla ishalden kaynaklanan baş ağrısı. *"ṣudāʿ-ı yübsü daḫı dėmişlerdir ammā keṣret-i cimāʿdan (6) ve ruʿāf-ı müsrifden ve keṣret-i ishālden olan ṣudāʿ ṣudāʿ-ı yābisdir" (117a/5, 6).* (117a06)

- **ṣudāʿ-ı yābis-i sevdāvī**: Baş damarlarının sevda ile dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (360a12)

- **ṣudāʿ-ı yübs**: Çok fazla cinsel ilişkiden, fazla burun kanamasında ve çok fazla ishalden kaynaklanan baş ağrısı. *"ṣudāʿ-ı yübsü daḫı dėmişlerdir ammā keṣret-i cimāʿdan (6) ve ruʿāf-ı müsrifden ve keṣret-i ishālden olan ṣudāʿ ṣudāʿ-ı yābisdir" (117a/5, 6).* (117a05)

ṣūṣe : Dişin çürümesi, diş çürüğü. (060b02)

sūʾul-ḳuyne: Karın boşluğunda su toplanması. (003b08), (193b18), (193b19), (194a09), (327b03), (327b11)

süziş-i ḥalḳ: Boğazda yanma, boğazdaki yangı. (084a04)

sübāt, (A.): İnme, hareketten tümüyle aciz kalma, koma. (047a09), (121a18), (121b01), (121b03), (122a03), (122b15), (122b16), (122b18), (122b19), (123a03), (131b18), (175b09), (286a16), (341a08), (361a06)

- **sübāt-ı müfriṭ**: Aşırı ağır koma durumu. (361a03)

- **sübāt-ı seherī**: Ağır koma durumu. (003a09), (122b15), (122b18)

- **sübāt-ı şuḫūṣ**: Hafif koma durumu, gözü açık koma durumu. (003a09)

sübātī (A.): Acı safradan kaynaklanan koma durumu. *"eger mürre-i ṣafrā (19)*

ḳavī olur seher ḥādiṯ olur ile seher ki sübātī dėrler" (122b/18, 19). (122b19)

südde (A.): Tıkanıklık; çeşitli organlarda görülen peklik, tıkanıklık, tıkanma, tutukluk. (022b07), (023a05), (023a06), (023b18), (027a02), (028a12), (028a13), (028a14), (028a15), (028a18), (030b10), (031a04), (031a14), (033a04), (033a11), (033a11), (033b01), (036a05), (036a11), (037b12), (039a10), (039a12), (041a07), (042b05), (042b12), (049a07), (073b17), (076a19), (077a14), (078a11), (078a17), (078b02), (079b16), (080b06), (081a10), (081a17), (081b06), (083a19), (084a15), (087b15), (088a03), (089b15), (091a03), (091a08), (092b09), (094a05), (095b04), (095b17), (098b12), (099a06), (099a19), (100a07), (100a15), (100b07), (100b18), (102a16), (104a01), (104b02), (104b10), (105a04), (105a04), (105a05), (106a15), (106a19), (107b02), (108a06), (109a04), (117a09), (121b15), (122a03), (125b05), (129a19), (129b01), (129b03), (129b04), (131a04), (137b11), (153a18), (153a19), (165a12), (165a14), (180a06), (190a18), (190b06), (190b07), (190b09), (190b10), (190b12), (190b14), (190b15), (190b16), (190b17), (190b18), (190b19), (191a03), (191a05), (191a07), (191a10), (191a12), (191a18), (191b02), (191b03), (191b13), (191b16), (192b16), (198a08), (198a12), (199a01), (199b03), (202a19), (202b01), (211a15), (211a17), (211b05), (212b17), (212b18), (212b19), (213a01), (213a03), (213b09), (213b12), (213b17), (214b04), (222b08), (231b08), (231b09), (232a01), (232a03), (232b10), (238a05), (238a15), (243b13), (257a08), (269a13), (269a14), (282b10), (305a04), (317a02), (319b05), (328b15), (333a09), (394a13)

- **südde-i aṣḥāb**: Tıkanıklığı olanlar. (044b04)
- **südde-i ciger**: Ciğer tıkanıklığı. (101b08), (105b14)
- **südde-i dimāġ**: Beyin tıkanıklığı. (098b11), (107a14)
- **südde-i dimāġiyye**: Beyin tıkanıklığı ile ilgili, beyin tıkanıklığına ait. (129a18)

- **südde-i em‘ā**: Bağırsak tıkanıklığı. (202b14)
- **südde-i kebed**: Karaciğer tıkanıklığı. (100b01)
- **südde-i mecrā**: Damar, idrar vs. yollarındaki tıkanıklık. (223a11)
- **südde-i muḥaddeb**: Tümsek, yumru şeklinde tıkanıklık. (191a06)
- **südde-i tāmme**: Tam tıkanıklık. (131a01)
- **südde-i verem**: Şişlikten kanaklanan tıkanıklık. (191a03)

süded (A.): Tıkanıklar. (037a04), (081b14), (111a11), (111b05), (116b06), (117a08), (199b05), (231b10), (286a04), (327b17), (328a08), (328a19), (328b08), (329a03), (331b17), (332a01), (335b18), (338b13), (343b10), (346a17), (351b10)

- **süded-i aḥşā**: İç organlardaki tıkanıklıklar. (109a03)
- **süded-i ciger**: Ciğer tıkanıklıkları. (100b11)
- **süded-i kebed**: Karaciğer tıkanıklıkları. (003b07), (083a07), (095a01), (101a11), (307b09), (327a14), (327b02), (327b09), (344b10)
- **süded-i ṭıḥāl**: Dalak tıkanıklıkları. (344b11), (345a03)

südediyye (A.): Tıkanıklıkla ilgili. (276a17), (276a18), (278a13)

sülāḳ (A.): Göz kapaklarının kızıl kızıl olup kalınlaşması ve kirpiklerin döküldüğü yerlerde yara oluşması, bir çeşit göz hastalığı. (003a13), (144a13), (144a17), (144a19), (144b01), (144b06), (141b16), (376a06), (379a19), (380a04), (381b03)

şülüliyye (A.): Siğil memesi gibi olan basur. (207a07), (207b07)

sürfe (F.): Öksürük. (315a19), (323b01)

- **sürfe-i köhne**: Kronik, eski öksürük. (327a06)
- **sürfe-i raṭb**: Balgamlı öksürük. (329a17)

sürfiye (F.): Öksürük. (317a04)

Ş

şaḳīḳa (A.): Mikren, yarım baş ağrısı. (003a08), (039b08), (091b12),

(114a14), (117b15), (117b16), (117b19), (118a13), (147a08), (162a08), (305a01), (325b12), (343b08), (351a11), (352a07), (374a07)

şatru'l-ġıbb: Sıtma türlerinden bir hastalık, balgamın ve safranın çürümesi sonucu oluşan sıtma. (004a13), (297a05), (297a07), (297a10), (297a14), (290b05), (290b07)

şavşa : Zatüre. (107b10)

şaʿīre (A.): Arpaçık, itdirsegi. (003a14), (039b10), (144b17), (144b18)

şeb-kör: Gece körü, tavuk karası. (148a07), (317a04)

şeb-körlük: Gece körlüğü. (088a02)

şeb-yārlıḳ: "*şeb-yārlıḳ maʿnāsı gėce vaḳt-ı nevmde istiʿmāl olunur ve nevm teʾsīrine giderip (14) ʿamelin żaʿīf ḳılmaz" (339b/13, 14).* (339b13)

şecce (A.): Baş yarığı, başa ve yüze vurarak meydana getirilen yara. (081a10)

şerā (A.): Kaşıntılı deri, isilik, kurdeşen. (253b11), (253b13), (254a03), (276b05)

- **şerā-i balġamī**: Balgamdan kaynaklı kaşıntı, isilik, kurdeşen. (253b18)

şerāʾiḳ (A.): Yarık.

şerāʾiḳ-ı emʿā: Bağırsak yırtılması. (394b17)

şevşa: Verem, plörezi. (175b10), (175b11), (335b07)

şicāc (A.): baş ve yüz yaraları. (260b03)

şiḳāḳ (A.): Yarılma. (205b16), (206b19), (237a16), (240b11)

- **şiḳaḳ-ı maḳʿad**: Makat yırtığı, yarılması. (386b02), (385b07)
- **şiḳāḳ-ı miʿde**: Mide delinmesi. (205b12)
- **şiḳāḳ-ı raḥm**: Rahim yırtılması. (240b08), (240b10)

şīrpenc : Kan çıbanı. (385a16)

şiş: Şiş, kabartı; organ veya dokudaapse, ödem, iltihap, enfeksiyon gibi çeşitli sebeplerle ortaya çıkan şişlik, kabartı. (004a01), (034b19), (049a17), (069b13), (072b08), (077a02), (077a09), (077a10), (077a11), (078b06), (079b11), (081a09), (083a13), (084a12),

(085b08), (085b11), (085b18), (086a07), (086a08), (086b09), (087a05), (088a09), (088a11), (089a02), (093b14), (102b10), (103b08), (107b16), (108b14), (158b06), (222a02), (231b12), (267b02), (267b06), (267b09), (267b14), (352b15)

şişik: Kabarık, şişik. (286a13)

şişkin: Şişmiş. (120b08)

şuḫūṣ (A.): Gözünü bir yere dikip hareket ettirmeden ve kapağını açıp yummadan durmak. (003a09), (122a02), (122a03)

T

ṭablī (A.): Siroz hastalığının karnın şişmesi ile ortaya çıkan biçimi. (194a14), (194a17), (195a18), (195b03), (196a03), (197a05), (332a16), (391a01)

taḥkīk (A.): Kaşınmak, giçişmek. (204b09), (227b02), (240a17), (268a11)

- **taḥkīkü'r-raḥm**: Döl yatağının gicişmesi, kaşınması. (240a12)

taḫte'ş-ṣavt: Ses kısılması. *"Türkīde (11) āvāz ṭutulmaḳdır" (171b/10, 11).* (171b10)

taḳallüb (A.): Bulantı. (189b07)

- **taḳallüb-i nefs**: Sürekli olan mide bulantısı. (189b01), (189b07)

taḳarruḥ (A.): Yara derinleşip büyüme; yara çıban olması. (245a11), (254a19)

taḳay' (A.): Kusmak. (271b07)

taḳaşşüf (taḳaşşür) (A.): Soyulmak, kabuk ya da deri soyulmak, soyulan, dökülen deri. (343b14)

taḳāṭur-ı bevl: İdrarın damla damla, kesik kesik gelmesi. (003b13), (224b01), (314a11)

taʿḳīdü'l-ʿaṣab: Sinir düğümlenmesi. (372b18)

taʿlīḳ (A.): Asma, bir şeye bağlı gösterme. (130b08), (140b11), (215b17)

ṭanīn (A.): Kulak çınlaması, tınlaması. (003b01), (165b05), (165b07), (165b08), (165b12), (165b17), (165b19), (166a06), (166a07), (166a08)

- **ṭanīn-i dūdī**: Kulak gümlemesi ve çınlaması. (165b03)

ṭareş (A.): Hafif sağırlık, kısmi işitme kaybı; kısmi hareket kaybı. (163b16),

(163b19), (164a11), (164a13), (164a16), (164a18), (164b02), (164b03), (164b04), (164b12), (164b17), (164b18), (164b19), (165a02), (165a10), (165a11), (165a12), (165a16)

tarfe (A.): Gözde morarma. (003a13), (141b17), (142a12), (310a19), (381b17)

- **ṭarfe-i ḥumret**: Gözde kızarıklık olması. (142a01)

ṭaş: Safra, böbrek vs. organlarda bulunan ve ağrı veren taş; sert; taş. (039b13), (058a11), (075a15), (075a19), (080a01), (081b07), (081b13), (084a15), (086a09), (087a10), (087b03), (094a19), (097a16), (102b05), (103a03), (103b02), (104a02), (104b12), (108a09), (137b12), (143a14), (156b08), (199b11), (216b18), (217a13), (217a16), (217a17), (217b04), (217b05), (219a16), (348b12), (383a19), (383b13)

ṭāʿūn (A.): Veba, hıyarcık vebası. (004a06), (018a16), (091a12), (097b18), (258b07), (259b16), (273b19)

- **ṭāʿūn-ı vebā**: Veba, hıyarcık vebası. (305a11)

teb (F.) : Sıtma. (028b02), (028b07)

- **teb-i ṣafrāvī**: Safradan kaynaklı sıtma. (022b03)
- **teb-i sevdāvī**: Sevdadan kaynaklı sıtma. (078a04)

tebevvül (A.): İşeme, idrar kaçırma, gece altına yapma. (003b13), (219a13), (222b05), (223a14), (223a15), (223b03), (223b05), (223b14), (223b15), (224a01), (224a07), (350a15)

- **tebevvül-i dem**: Kanlı işemek. (087a13)
- **tebevvülü'd-dem**: Kan işeme. (345b13)

teʾekkül (A.): Yaranın yenik gibi açılıp büyümesi. (024a14), (379b18)

teʾemmül (A.): Düşünme, akıl etme. (128b16), (148a14)

tehevvuʿ (A.): Kusma. (003b07), (189a18), (189a19), (189b07), (202b08)

temregi: Temriye, deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık. (040a02), (047a01), (097a17), (266b04), (268a03)

temriye: Deride yer yer küme durumundaki birtakım kabartılarla kendini gösteren hastalık. (207a12)

tenūʾu'r-raḥm: Kadının rahminin şişerek dışarı çıkması. (004a02)

teşaḳḳuḳu'ş-şaʿr: Kılın yarılması, kırılması. (263b01)

teşennüc (A.): Kas kasılması, damar büzüşmesi, spazm. (003a12), (024a05), (048a02), (050b01), (075a19), (089a08), (129a19), (129b05), (130a19), (134a16), (134b10), (134b14), (134b15), (134b17), (134b18), (134b19), (135a01), (135a03), (135a10), (135a16), (135b09), (135b12), (135b19), (136b16), (241b03), (247a17), (315a19), (338a10), (340a08), (360b12), (372b18), (390a01), (395a03)

- **teşennüc-i ʿaṣab**: Sinirlerin kasılması. (039a14)
- **teşennüc-i imtilāʾ**: Kanın çekilmesi, kanın toplanması. (134a17), (135b18)
- **teşennüc-i istifrāġī**: Kusmadan kaynaklı kasılma. (134b05)
- **teşennüc-i küzāzī**: şiddetli soğuktan kaynaklanana kas kasılması. (134b14)
- **teşennüc-i raṭb**: Şiddetli nemden kaynaklanan kas kasılması. (134a17)
- **teşennüc-i yübs**: Şiddetli kuruluktan kaynaklanan kas kasılması. (134a18), (134b05), (135b19)

teşḳ (A.): Yarma, yarılma, ikiye ayrılma. (242b15), (265b12)

- **teşḳ-i şefe**: Dudak yarılması, dudak çatlağı. (162a01)
- **teşḳü'ş-şefe**: Dudak yarılması, dudak çatlağı. (161b17)
- **teşḳü'ş-şefeh:** Dudak yarılması, dudak çatlağı. (003a19)

teverrüm (A): Şişme, verem olma. (169a03), (235b15), (244b16)

tuḥme (A.): Hazımsızlık, sindirim yetersizliği; gıdaların güç sindirimi sonucu midede şişkinlik, ekşime, bulantı ve bazen kusma ile belirgin durum. (003b05), (025a19), (025b03), (044a16), (044b04), (048a18), (102b01), (115a17), (115b06), (121a14), (122b14), (130b17),

(137b18), (141a03), (148a19), (148b11), (149a03), (152b18), (185a02), (189b05), (199a19), (202a09), (217a09), (257a12)

tuḫmiyye (A.): Hazımsızlık. (294a09)

tūṣiyye (A.): Dut ve üzüm gibi gevşek ve kanlı olan basur. (207a09)

tünüʾ-ı raḥm: Rahmin dışarı çıkması. (241b12)

tünüʾu'r-raḥm: rahmin dışarı çıkması. (241a16)

U

uçuḳ: Ağız köpürtücü ve çırpındırıcı bir sinir hastalığı, sara hastalığı. (129a18)

ʿuken (A.): Şişmanlıklar, karında meydana gelen boğum, yiv. (208b06)

- **ʿuken-ı ġalīẓ**: Karında meydana gelen galiz boğum, yiv. (208b06)

ʿuḳr (A.): Kısırlık. (003b17)

ʿuḳūd (A.): Bezeden kaynaklanmış düğme şeklindeki şişlik. (306b15)

ʿusru'l-bevl: İdrarda zorlanma. (003b13), (078a07)

uyuz: Uyuz hastalığı. (095a08), (095b05), (100b05), (105b06), (109a10), (221b07), (256a08), (256b04), (325b12)

Ü

ümmü'ṣ-ṣıbyān (A.): Uçuk, havale; çocukluk döneminde görülen havale. (130b06), (130b07)

üsr-i eṣnāf: Çeşitli sidik tutulması, çeşitli şekilde idrar yapamama. (207b02)

V

vārim (A.): Şiş, kabarık. (194a03)

vecaʿ (A.): Ağrı. (246b13)

vaʿyā (A.): Yumuşak yapılı şiş, verem-i rıḫv. (018a17), (018a18)

vebā (A.): Veba; salgın hastalık; gayritabii unsurlarla doğası bozulan hava. (019b14), (258b07), (259a03), (259a08), (259a11), (259a13), (259a19), (282b13), (305a11)

vebāʾiyye (A.): Veba ile ilgili, salgın hastalıkla ilgili. (294a13), (330a13)

vecaʿ (A.): Ağrı, sızı, acı. (010a07), (018b02), (024b17), (025a16), (025a17), (025b19), (028a17), (028b02), (033a03), (039b12),

(039b15), (041b18), (042b03), (042b04), (042b05), (047b08), (048b05), (053a03), (053a04), (077a08), (080b15), (081b11), (082b05), (084a03), (084a07), (085b19), (087a03), (093a03), (093a04), (093b05), (096a13), (096b04), (096b19), (101b06), (103a19), (103b05), (106b09), (108a18), (108b16), (114b18), (116a05), (116b03), (117a14), (117a14), (117b18), (118a04), (118a07), (120b09), (122b06), (122b13), (122b14), (125b08), (125b09), (133b16), (140a03), (140a14), (140b02), (140b16), (144a01), (146b07), (158b06), (158b08), (159a02), (159a09), (159a13), (159a17), (159a18), (159b01), (159b03), (159b04), (159b05), (164a06), (166a17), (166b06), (166b08), (166b10), (166b16), (166b17), (166b18), (167a06), (167b07), (167b12), (167b19), (168a10), (169a04), (175a15), (175a18), (175b16), (175b18), (175b19), (176a10), (176a12), (183b05), (190a11), (191a04), (191a05), (192b11), (194b16), (195b15), (198b11), (198b13), (201b13), (202a06), (202a08), (202b02), (202b14), (203b01), (203b05), (203b14), (204a02), (206a10), (206b11), (208a08), (208a09), (210a10), (210a14), (210a17), (212a02), (214b05), (214b06), (216b09), (217a05), (217a12), (217a13), (219a12), (219a13), (220a14), (220b02), (220b04), (220b10), (222b12), (232a05), (235b05), (235b06), (235b14), (235b15), (241a16), (244a02), (244a04), (244a09), (244a10), (244b12), (245b14), (246b06), (246b10), (246b11), (246b18), (247a03), (247a04), (247a09), (247a12), (247b07), (247b09), (249a04), (249a05), (249a06), (251a16), (251b15), (251b17), (252a01), (252a04), (252b01), (260a09), (260b07), (260b16), (271b09), (273b16), (280a08), (280a09), (284a04), (291a11), (291a13), (291b19), (299b09), (305a08), (306a02), (314b14), (315b01), (318a03), (318b12), (329b18), (349a19), (353b15), (354b10), (356b05), (357b02), (358a15), (359a14), (364b03), (373b01), (376a14), (379a18), (381b14), (384b02), (391b05)

- **vecaʿ-ı āḫer**: Diğer ağrı. (244a06)

- **vecaʿ-ı ʿayn**: Göz ağrısı. (140b12), (324b14), (381b17), (391a16), (394b16)
- **vecaʿ-ı āʿżā**: Organ ağrısı. (077a08)
- **vecaʿ-ı ʿaẓīm**: Büyük acı. (202a06), (241b03)
- **vecaʿ-ı bāṭın**: İç ağrılar, gizli ağrılar. (260a16)
- **vecaʿ-ı beden**: Beden ağrısı. (076b07)
- **vecaʿ-ı cenīn**: Cenin ağrısı. (374a19)
- **vecaʿ-ı derd**: Hastalıktan kaynaklanan ağrı. (075a03)
- **vecaʿ-ı erḥām**: Rahim ağrıları. (346b03)
- **vecaʿ-ı eṭraf-ı beden** : Bedenin çeşitli organlarındaki ağrı. (039b18)
- **vecaʿ-ı ḥalḳ**: Boğaz ağrısı. (353a10)
- **vecaʿ-ı ḥārr**: Ateşli ağrılar. (167a02)
- **vecaʿ-ı ḥaṣāt**: Böbrek, mesane gibi yerlerde bulunan taş ağrısı. (216b19)
- **vecaʿ-ı ḥaṣr**: Böğürle ilgili ağrı. (217a04), (217a05), (217a06), (217a08), (217a10)
- **vecaʿ-ı ʿiẓām**: Kemik ağrıları. (291a12)
- **vecaʿ-ı ḳasıḳ**: Kasık ağrısı. (219a11)
- **vecaʿ-ı kebed**: Karaciğer ağrısı. (191b12), (319b16), (371a18)
- **vecaʿ-ı kilye**: Böbrek ağrısı. (202a06), (202a07)
- **vecaʿ-ı ḳulunc**: Kulunç ağrısı. (217a01), (217a03), (217a09), (361a14)
- **vecaʿ-ı ḳuluncu-ı rīḥī**: Gazdan kaynaklı kulun ağrısı. (203b04)
- **vecaʿ-ı külā**: Böbrek ağrısı. (350b19)
- **vecaʿ-ı leben**: Süt ağrısı. (190a08)
- **vecaʿ-ı mefāṣıl**: Eklem yeri ağrısı. (247b04), (023a15), (083b15), (086b13), (088a08), (089a02), (090a01), (096a19), (098a07), (245b19), (246a16), (246a17), (246b01), (246b03), (246b14), (247b03), (247b06), (247b09), (247b15), (249a17),

(250a16), (312b12), (317a01), (329a02), (336b05), (340b02), (350b03), (358a10), (362a02), (391a13), (396b09)

- **vecaʿ-ı meşāne**: Mesane ağrısı. (039b15), (350b19)
- **vecaʿ-ı miʿde**: Mide ağrısı. (183a15), (183b03), (183b05), (183b06), (183b07), (183b09), (184a08), (184b11), (185b14), (187b06), (202a03), (307b11), (319a02), (320b13), (320b18), (371a18), (373b17), (374a04), (394b18)
- **vecaʿ-ı miʿde-i rīḥiye**: Mide gazı ağrısı. (184a18)
- **vecaʿ-ı muġālıñ**: Abartılı ağrı. (246a06)
- **vecaʿ-ı mūlim**: Acı veren ağrı. (379a05)
- **vecaʿ-ı özge**: Başka, diğer ağrı. (372a01)
- **vecaʿ-ı rābiʿ ḳūlunc**: Dördüncü kulunç ağrısı. (217a05)
- **vecaʿ-ı raḥm**: Rahim ağrısı. (374a06)
- **vecaʿ-ı reʾs**: Baş ağrısı. (135a09), (290b02), (329b17), (351b01), (351b06), (352a16)
- **vecaʿ-ı reʾs-i müzmin**: Kronik baş ağrısı. (351b04)
- **vecaʿ-ı sābiʿ-i ḥaşr**: Yedinci böğür ağrısı. (217a08)
- **vecaʿ-ı ṣadr**: Göğüs ağrısı. (319b06), (335b07), (388a18)
- **vecaʿ-ı ṣafrā**: Safra ağrısı. (183b02), (386b08)
- **vecaʿ-ı ṣāliṣ-i ḳulunc**: Üçüncü kulunç ağrısı. (217a04)
- **vecaʿ-ı ṣāmin-i ḳulunc**: Sekizinci kulunç ağrısı. (217a09)
- **vecaʿ-ı sebel**: Göze inen perdeden kaynaklanan ağrı. (381a07)
- **vecaʿ-ı sinn**: Diş ağrısı. (159b01), (159b06), (159b08)
- **vecaʿ-ı ṣudāʿ**: Baş ağrısı. (116b04)
- **vecaʿ-ı ṣaḳīḳa**: Yarım baş ağrısı. (325b12), (351a11)
- **vecaʿ-ı şedīd**: Şiddetli ağrı. (167b06), (203a03), (219b04),

(221b08), (240b14), (241a14), (260b06), (280a07), (362a02)

- **vecaʿ-ı temeddüd**: Spazm ağrısı. (191b07)
- **vecaʿ-ı verem**: Verem ağrısı. (184b09)
- **vecaʿ-ı verik**: Kalça eklemi ağrısı. (246b07), (246b09), (247a01), (247a02), (247a04), (247a10), (250a16), (339a19)
- **vecaʿ-ı ẓahr**: Sırt ağrısı. (202b10), (217a09), (244a01), (244a05), (244a07), (244a10), (244a12), (244b03), (244b05), (299b19), (318b17), (340a08), (345a12), (361a14), (362a02)
- **vecaʿu'l-verik**: Kalça eklemi ağrısı. (004a04), (247a01)
- **vecaʿü'l-esnān**: Diş ağrıları. (003a18), (139a17), (158b05), (161a11), (394b16)
- **vecaʿü'l-üẕn**: Kulak ağrısı. (003b01), (166a10), (166a11), (166b01), (166b14), (167a04),
- **vecaʿü'ẓ-ẓahr**: Sırt ağrısı (004a03), (109a05), (112b09), (244a01)

vecaʿsız: Acısız, ağrısız, sızısız. (374a07)

vehm (A.): Kuruntu, yersiz korku. (036a12), (225b19), (233a18)

vehmī (A.): Kurutuyla ilgili, gerçekte olmayan fakat olduğu sanılan. (032a14)

vehmiyye (A.): Kurutuyla ilgili, gerçekte olmayan fakat olduğu sanılan. (276a16)

verdīnec: Gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişlik. (003a13), (141a13), (141a13), (141a17), (145b10), (377b02), (377b05), (377b08), (377b16), (379a19)

verem (A.): Apse, tümör, iltihap, ödem sebebiyle oluşan şişlik. (018a08), (018a09), (018a14), (018a15), (018a16), (018a18), (018b04), (018b05), (018b07), (018b11), (018b14), (018b15), (023a16), (024b04), (024b11), (028a13), (028a14), (028a18), (028b01), (028b01), (028b02), (028b05), (028b06), (028b08), (031b04), (032b16), (041b08), (043b07), (045a19), (047b03), (047b06), (047b07), (048b05), (048b06), (049a17), (075a18), (079b11),

(080b11), (080b15), (081b17), (084a12), (087b15), (088b06), (089a01), (091b11), (101a11), (104a07), (105a12), (107a06), (107b05), (117b04), (117b05), (117b12), (118b09), (119b19), (120a02), (120b06), (120b07), (121b11), (125b04), (125b05), (125b13), (131b14), (132a10), (133b09), (133b10), (134b13), (139b13), (140b01), (144b17), (158b12), (162a12), (162a17), (164a02), (164a03), (164a05), (167b16), (168a03), (168a04), (168a05), (168a07), (171b07), (173a07), (175b19), (176a12), (177b14), (177b19), (178a03), (183a18), (184b09), (184b10), (184b11), (190a02), (191a03), (191b14), (191b15), (191b17), (191b18), (192a06), (192a11), (192b02), (192b10), (192b11), (192b15), (193a06), (193a13), (193a14), (194a04), (194a13), (198a08), (198a12), (199a12), (199a13), (199b06), (201b10), (201b15), (205b14), (206a09), (206a11), (206b06), (207a02), (207a05), (208b01), (212a04), (212a05), (213a03), (214b13), (214b17), (214b18), (215a11), (215b01), (220a14), (220a15), (220a16), (220a17), (220a19), (220b07), (220b08), (220b08), (220b12), (220b17), (220b18), (222b13), (222b07), (222b08), (223a19), (224b04), (232a07), (232a09), (232a09), (232a10), (233b13), (235b15), (236a07), (236a09), (236a13), (236a15), (236b07), (238a07), (238a12), (240a03), (241b16), (241b17), (241b19), (242a13), (242b01), (242b07), (244a06), (250b15), (250b17), (251a01), (251a02), (251a08), (251a09), (251a03), (251a09), (251a13), (251a14), (251a16), (251b12), (251b17), (252a12), (252a14), (252a19), (252b04), (252b05), (252b11), (252b16), (252b18), (254b11), (262b04), (281a17), (281a18), (293a16), (315a19), (347b06), (358a06), (358a08), (359b09), (360b16), (384b04)

- **verem-i ʿaḍalāt**: Adale şişlikleri. (168a06), (175b19), (191b18), (191b19)
- **verem-i aʿżā**: Azalardaki şişlik. (082b02)
- **verem-i ʿaẓīm**: Büyük şilik. (024b11)

- **verem-i balġamī**: Balgamdan kaynaklanan şişlik. (018a16), (175b07), (252a17), (252a19), (252b08)
- **verem-i balġamiyye**: Balgamdan kaynaklanan şişlik. (252b02)
- **verem-i bārid**: Ağrısız şişlik. (166a16), (193b08)
- **verem-i bārid-i balġamī**: Balgamdan kaynaklı ağrısız şiş. (119b16)
- **verem-i bāṭın**: İçteki şişlik. (031b03)
- **verem-i çeşm**: Gözde iltihaplanma, yangı. (098b19)
- **verem-i demevī**: Kanlı şiler, çıbanlar. (250b19), 251a12), (252a10), (251a15)
- **verem-i ḥalḳ**: Boğaz iltihaplanması, boğazdaki şişlik. (309b07), (352b18), (353a06)
- **verem-i ḥanāḳ**: Hiddetlenmeden kaynaklanan şişlik. (396b12)
- **verem-i ḥārr, ḥārre**: Ağrılı, ateşli şişlik. (118b11), (162a18), (166a13), (166b14), (168a14), (175a15), (175a17), (175b11), (192a04), (205b13), (211a03), (220a19), (235b18)
- **verem-i ḥayż**: İltihaplı hayz kanı. (238a01)
- **verem-i ḥicābī**: Zardaki iltihaplanma. (255b10)
- **verem-i ḫurāc**: Bedenin çeşitli yerlerinde çıkan şişlikler. (252b19)
- **verem-i ḳātil**: Öldürücü şişlik. (166a14)
- **verem-i kebed**: Karaciğer iltihaplanması. (172b09), (191b18), (191b19), (192a13), (193a03), (201b18), (213b02), (344b10)
- **verem-i küllī**: Umumi şişlik. (045b02)
- **verem-i lisān**: Dil iltihalanma, şişlik. (082b08)
- **verem-i māddī**: Maddi şişlik. (024b04), (024b05)
- **verem-i meşāne**: Mesane iltihablanması. (220b16)

- **verem-i miʿde**: Midede oluşan şişlik. (184b12)
- **verem-i muḥaddeb**: Yumru, tümsekli şişlik. (192a01), (192a17)
- **verem-i muḳaʿar**: Çukur, oyuk şişlik. (192a01)
- **verem-i nāzil**: İnen şişlik. (159b01)
- **verem-i nuḫāʿ**: Murdar ilik iltihabı. (133b07)
- **verem-i raḥm**: Rahim iltihaplanması. (232a08), (235b16), (236a16), (237a17)
- **verem-i raḳīḳ**: İnce, küçük şişlik. (255a09)
- **verem-i rıḫv**: Yumuşak yapılı şişlik. (018a17), (251a02)
- **verem-i ṣafrāvī**: Safradan kaynaklanan şişlik. (158b15), (192b04), (215a15), (251a17), (252a15)
- **verem-i ṣaġīr**: Küçük şişlik. (148a01)
- **verem-i ṣarf**: Değişen, dönüşen şişlik. (206b18)
- **verem-i sevdāvī**: Sevdadan kaynaklanan şişlik. (018b01), (252b09)
- **verem-i ṣulb**: Sert şişlik. (018b01), (018b10), (220b10), (238b16), (242a17), (251a15)
- **verem-i şaḳīḳa**: İltiplanmadan kaynaklanan yarım baş ağrısı. (352a07)
- **verem-i ṭıḥāl**: Dalak iltihabı. (082a16), (088a03), (214b16), (215b07), (356b12)
- **verem-i ʿużv-ı reʾs**: Başta oluşan şişlik. (251b03)
- **verem-i üẕn**: Kulakta olan iltihaplanma. (166a16)
- **verem-i ẓāhir**: Görünen şişlik. (253a15)
- **veremü't-ṭıḥāl**: Dalak iltihabı. (003b11)

veremī (A.): Veremle ilgili. (117b03)

vesvās, vesvāse (A.): Şüphe, kuruntu. (080a16), (093a11), (113a13), (124b01), (125a08), (127a09), (310b01), (316a09), (323b02), (325b06), (343b08), (372b07), (394b16)

- **vesvās-ı cünūn**: Kuruntudan, şüpheden cinnet geçirme. (122b07)

- **vesvās-ı sevdāvī**: Sevdadan kaynaklı kuruntu, şüphe. (304b17), (360a06)

vesvāsī (A.): Kuruntu, şüphe ile ilgili. (128a13)

Y

yanık: Herhangi bir ısıdan meydana gelen doku bozukluğu; yanık. (076a01), (271a19)

yara: Yara. (016b10), (074b10), (075a16), (257a15), (260a08), (264b13), (274a05), (275a13), (275a14), (359a07), (384b05), (384b07), (385a02), (386a06), (392b01)

yarık: Yarılarak açılmış veya aralık durumuna gelmiş yer, çatlak, deride oluşan çatlak. (086b09), (087a02)

yarılmak: Üzerinde yarık açılmak; yırtılmak; çatlamak, kırılmak. (091a04), (131b14), (198a14), (238b02), (242b17), (258b01), (260a04), (263b01), (395b06)

yel: Mide, bağırsaklarda meydana gelen gaz; romatizma hastalığı; soğuk. (023a10), (054b15), (074b06), (081a02), (081b16), (083b04), (001b06), (090a18), (091b19), (093a17), (095a12), (095a18), (100b17), (101a04), (103a03), (103a05), (106a04), (106a09), (130b10), (135b09), (216b08), (243b08), (243b09), (243b13)

yereḳān (A.): Sarılık hastalığı, kanda ve dokularda aşırı safra birikimine bağlı göz akı, deri ve yumuşak dokuların sarı renk almasıyla belirgin hastalık. (018a06), (031b13), (033a11), (033a12), (039b14), (046b19), (049b17), (075b14), (076a13), (078a17), (079a10), (081b10), (086a09), (089a03), (091a05), (095a02), (100a18), (100b11), (100b15), (103b18), (105b13), (212b04), (212b07), (213a04), (213a08), (213a16), (213b02), (213b03), (213b09), (213b16), (214a11), (214a17), (214b01), (214b04), (214b07), (214b08), (214b10), (214b12), (215a16), (305a08), (328b15), (335a02), (351b10), (394b18)

- **yereḳān-ı esved**: Kara sarılık. (003b10), (085b07), (212b02), (329a04)

- **yereḳān-ı aṣfer**: Sarılık. (212b02), (213a05), (329a04)

- **yereḳān-ı kebedī**: Karaciğer ile ilgili sarılık hastalığı. (213b16)

yırtıḳ: Vücudun herhangi bir yerinde olan yırtılma; yırtık. (102a08), (255a14)

yırtılmaḳ: Yırtma işi yapılmak veya yırtma işine konu olmak. (199b02)

yumru: Yumru, ur, şiş. (004a03), (012b14), (060a03), (060a10), (243b07)

yumruca: Yuvarlakca, şişkince, kabarıkca. (145a16), (153a15)

yüregi oyna(ması): Kalp sıkışması nefes darlığı. (091b05), (097b11), (108b13), (108b17), (109a05), (179b18), (204a19), (270a14), (304b18)

yüregi sürmesi: İshal olmak. (234a18)

yüreginñ yalıñlanması: Yüreğin yanması, yüreğin hararet yapması. (075a10)

Z

ẓafere (A.): Göze inen perde, bir çeşit göz hastalığı. (003a13), (142a18), (375b18), (380a04), (380a14), (380a19), (382a03), (382b09)

zaḫīr, zaḫīre (A.): Dizanteri; bağırsak iltihaplanması, kanlı-mukuslu ishal ve karın ağrısı ile birlikte ağrılı dışkılama ve yüksek ateş gibi belirtilerin görülebildiği, bağırsakta yaralara yol açan bulaşıcı, salgın hastalık, kanlı basur. (003b10), (080a19), (101a13), (104a12), (186b05), (211a02), (211a03), (211a04), (211a12), (211a14), (211a15), (211b09), (211b11), (211b18), (211b19), (212a03), (212a05), (212a08), (342a07), (349a12), (357a09), (363b01), (363b06), (364a11)

- **zaḫīr-i bāṭıl**: Kabızlık, bağırsak muhtevasını dışarıya atamama, uzun aralıklarla, zorlanarak aptes etme. (211a08), (211a09), (211a15), (211a16), (211a18), (211b01), (211b06), (322b13), (346b14), (363a01)

- **zaḫīr-i ḥaḳḳ**: Dizanteri. (211a08), (211a15), (211a17), (212a04), (212a06)

zaḥm, zaḫm (F.): Yara. (077a17), (348b07)

ẕātü'l-cenb: Satlıcan hastalığı, bersām. (025b13), (079a14), (088a10),

(172b09), (173a08), (175a13), (175a17), (175b04), (175b05), (175b09), (175b11), (176a01), (176a18), (176b14), (178a01), (178a02), (178a04), (178b19), (284a03), (329b01), (329b17), (334b15), (394b17)

- **ẕātü'l-cenb-i ḫāliṣ**: Diyaframda olan verem. "*ẕātü'l-cenb verem-i ḥārrdır ki ya ʿaḍalāt-ı bāṭında ya ḥicābda ki ıḍlāʿ-ı bāṭında olur ve yāḫūd şol ḥicābda ki (13) ālāmet ġıdā vasaṭındadır buña ẕātü'l-cenb-i ḫāliṣ dėrler." (175b/12, 13).* (175b13)

ẕātü'l-riyye: Zatürre, pneumonia. (079a14), (088a10), (105a13), (121b11), (173a08), (175a14), (175b03), (175b06), (175b15), (176a18), (176b14), (175b05), (175b08)

ẕerʿ (A.): Kusma. (015b03), (070b04)

- **ẕerʿ-i miʿde**: Mide fesadı. (047a06)
-
- **ẕiyābīṭus** : Diyabet, düvār, dolab. (224a04)

zūr (F.): Karın ağrısı. (211a02), (318b10), (342a07)

ẕūsenṭāri (A.): Dizanteri, zaḥīr. (100a08)

ẕūsenṭāriyā (A.): Dizanteri, zaḥīr. (104a11)

ẕūsenṭāriyā-ı kebed: Bağırsaḳ ṣıyrındısı. (100a08)

ẓulmat-ı başara: Gözde meydana gelen görme hastalığı, karaltı. (098b05), (339a07)

zükām (A.): Nezle, burun akıntısı; burun kanaması. (003a12), (020b07), (095a16), (114a04), (137a08), (137b02), (137b11), (137b19), (138a01), (138a03), (138a05), (138a09), (138b12), (139a17), (139b02), (139b03), (149a17), (183b04)

3. 1. 3. Teşhis ve Tedavi ile İlgili Söz Varlığı

A

ʿabdī (A.): Faydalı, ılımlı. (393a10)

ʿabūs (A.): Çatık çehreli, asık yüzlü. (126a02)

- **ʿabūsu'l-vech**: Asık yüzlü, çatık çehreli. (126a02)

āb-zen (F.): Havuz; banyo (yapmak). (075b11), (076a02), (076a13), (081b07), (081b18), (095b07), (098a01), (108a18), (122b13), (206a15), (206a16), (206b11), (210a12), (210b08), (211b07), (211b13), (213b18), (214a10), (218b13), (225b15), (227b09), (236a03), (241a01), (241b05), (250a15), (258a01), (279a18), (293a11), (295a19), (295b01), (295b07), (295b09), (295b10), (295b11), (360b05), (370a02)

ac: aç. (183b05), (237a19)

ācāl (A.): Vadeler, ömrün sonları. (033b16)

acı: Acı (tat anlamında). (016b11), (037a13), (073a10), (073a11), (104b06), (104b08), (104b10), (104b11), (115a08), (299b09), (332b12)

acı: Ağrı, yanma, sızı, ızdırap. (219a13)

acılıḳ: Acı olma durumu. (113a09)

aclık: açlık. (151a07)

ʿacz (A.): İktidarsızlık, güçsüzlük, kuvvetsizlik. (225b05), (399b07), (399b18)

aç: Aç, tok olmayan. (023a08), (046a10), (047a11), (050a08), (109b05), (115a07), (117a13), (157a12), (183b02), (183b14), (216b08), (217a04), (217a05), (233b08), (286b14), (338b06), (338b12), (350a11)

açmaḳ: sökmek, çözmek, açmak, ortaya çıkarmak, tıkalı yerleri açmak. (022a17), (039a10), (047a14), (075a19), (075b13), (076a17), (076b08), (078a01), (078a11), (079a03), (079a10), (081b11), (081b16), (083a19), (085b11), (087a14), (087b15), (088a03), (088a03), (091b10), (091b17), (094a05), (094b12), (094b14), (095b17), (096a14), (098b12), (100a07), (100a15), (100b01), (100b07), (101b09), (104a01), (104b02), (105a05), (105b14), (107b02), (108a09), (108a11), (117b08), (112b10), (121a19), (146b07), (151b04), (190b10), (219a13), (229b02), (311b18), (317a02), (322b04), (368b10), (394a13), (397a15)

açıḳ: Kapalı karşıtı, açık. (048b17), (119b13), (120b02)

açılmaḳ: Açılmak, ferahlamak; deşilmek, tıkalı yerlerin açılması. (017b12), (047b17), (058b13), (067a02), (067a13), (127b01), (142a01), (145a13), (145b12), (146b17), (150b12), (152b01), (198a13), (255a14), (271a19), (295a19)

açlıḳ: Açlık. (034b19), (115b06), (137a17), (145a01), (148b12)

ādam (A.): Adam, erkek kişi. (229a04), (274b18), (275a09)

ādem (A.): Adam; insan. (005b14), (013a06), (022b15), (023a05), (033b15), (037b02), (043a11), (044b05), (046b12), (047b18), (047b19), (054a02), (075a13), (083b11), (088a16), (102b12), (104b04), (104b09), (106b17), (107b01), (108b06), (109a17), (115b14), (124a13), (126a01), (153a08), (154a15), (156a08), (166a08), (168a16), (168a18), (169b06), (169b14), (189a17), (192a02), (195a06), (195b04), (202a19), (204a16), (208a06), (210b18), (218b02), (225b04), (227b08), (258b05), (268b06), (270b13), (271a07), (271b03), (273b18), (274a05), (275b16), (290a16), (300a09), (304b18), (305a07), (306a13), (311a02), (318b02), (342b04), (357a04), (360b01), (365b06), (366a17), (367a15), (367a16), (393a07), (394a16), (398a13), (398a15)

ʿadem (A.): Yokluk. (027a18)

- **ʿadem-i delil**: Delil yokluğu. (027a18)
- **ʿadem-i delil bürūdet**: Soğukluğun işaretinin, delilinin yokluğu. (027a18)
- **ʿadem-i hażm**: Sindirimin yokluğu, sindirimin olmaması. (279b05)

ādemī (A.): İnsanoğlu. (016a16)

ʿadīm (A.): Yok, mevcut olmayan. (043a06), (008a12)

- **ʿadīmü'l-ḥarāret**: Hararet olmayan, hararetsiz. (043a06)
- **ʿadīmü'ş-ṣıfāt**: Niteliği, özelliği olmayan. (008a12)

admak: Kaydırmak, çıkabilecek noktaya getirmek. (217a16)

ʿadū-ı bāġī: Zalim, gaddar düşman. (298a11), (298a13)

āfāt (A.): Afetler, musibetler, korkutucu hastalıklar. (157b07), (163b11), (199a07), (204b06), (378b08)

- **āfāt-ı şemm**: Kokulama ile ilgili hastalıklar. (154a01)

ʿafen (Ar): Çürüme, bozulma. (017b05), (019b12), (163a11), (267a01), (267a10)

- **ʿafen-i ufūnet**: Çıban veya yaranın çürümesi. (017b04)

ʿafen-i balġamiyye: Balgamın çürümesi. (164a01)

āfet (A.): Hastalık, illet; musibet, bela. (025b10), (054a01), (054b13), (054b14), (054b17), (067b15), (067b16), (068a13), (069b13), (120b04), (164a12), (164a13), (172b18), (201b19), (216a18), (231b04), (231b16), (260a06)

- **āfet-i fiʿl**: Fil hastalığı. (025b09), (025b10)
- **āfet-i ḥiss**: His belası. (202a01)
- **āfet-i intifāḫ**: Vücut organlarının şişmesi musibeti. (028b02)
- **āfet-i ḳuvvet**: Kuvvet belası. (026a02)
- **āfet-i nabż**: Nabız musibeti. (025b11)

āfet-i ṭıḥāl: Dalak hastalığı. (028a12)

ʿafin, ʿafine (A.): Kokuşmuş, bozuk. (020b10), (276a09), (276b02), (276b03), (277a04), (280b02), (280b03), (280b04), (282a16), (282b05), (282b14), (283a15), (286a07), (286a08)

ʿafiniyye (A.): Kokuşma ile ilgili, bozulma ile ilgili. (277a07), (295a09)

ʿafṣ (A.): Kekre. (013b14)

ʿafṣī (A.): kekremsi. (013b18)

ağarmak: Beyaşlaşmak. (083b10), (092b01), (107a15), (118b02), (138b03), (261b01), (263b14), (263b16), (263b17), (263b19), (264a03), (264a05), (264a07), (323b04), (325a08), (329b03), (394a18)

ağız: Vücuttaki herhangi bir yaradan kan ve cerahatin aktığı yer. (075b13)

ağır: 1. Ağır, üzerinde ağırlık hissi olan; ağırlık hissiyle birlikte, kuvvetsiz, halsiz, zayıf olan. 2. sindirimi güç. 3. Ağır ileri derecede zahmetli, sıkıntılı.

(073a01), (119a17), (183b02), (246b02)

aġırlanmaḳ: Hastalanmak, ağırlaşmak, acı hissetmek. (050a18)

aġlamaḳ: Üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık gibi durumlarda gözyaşı dökmek. (126a03), (128b12)

aġlaẓ (A.): Pek kalın; daha yoğun. (217b04), (252a19), (291a19)

aġleb (A.): Daha çok, daha fazla galebe çalan. (106a14)

- **aġleb-i revāyiḥ**: Kokuların fazlalığı, aşırılığı. (154a07)
- **aġleb-i elvān-ı mürekkebiyye** : Karışık renklerin fazlalığı, aşırılığı. (031a05)

aġrıdmak: Ağrımasına yol açmak. (084b05), (092a04), (095a19)

aġrılanmak: Ağrının uzunda başlaması. (123a18)

aġrımak: Vücudun bir yeri ağrılı durumda olmak. (079b12), (115a18), (117b10), (117b15), (147a07), (183a19), (214b19), (217a10)

aġsırmaḳ: Burun zarlarının gıcıklanması ile solunum kaslarının birdenbire kasılması üzerine, ağız ve burundan hızlı, gürültülü soluk boşaltmak. (116b10), (120a16), (136a07), (188a03)

āhengrān (A.): Düzenli. (067b04)

aḫlāṭ (A): Besinlerin insan bünyesinde, dönüştükleri dört ana karışım, eski tıp anlayışına göre vücuttaki dört temel sıvı: kan, safra, balgam, sevdā. (010b14), (011b17), (011b18), (027b07), (012b19), (013a06), (013a18), (014b18), (015b11), (019b07), (021a02), (021a04), (021a08), (024a16), (024b05), (027b08), (031a17), (037b17), (038a17), (044a03), (044b19), (046b09), (047b10), (047b13), (048b10), (074a10), (081a01), (089b03), (095a10), (102b07), (111b05), (116b07), (118a02), (121a09), (122b07), (126a04) ,(134a09), (143b17), (155a19), (159b19), (173a04), (182a01), (187a01), (190b18), (232a03), (245a01), (246a09), (267b04), (276a04), (276a05), (276a08), (276a17), (282b11), (282b14), (293b18), (300b05), (335a02), (012b07), (012b13), (013a18), (128a03), (141b03), (160b16), (238a02), (246a05), (246a18), (276a05), (285b08), (286a04),

(286a07), (291a15), (291b04), (331a16), (343b07), (388a07),

- **aḫlāṭ-ı aʿżā**: Organın hıltıları (027b13)
- **aḫlāṭ-ı balġamiyye**: Balgamla ilgili hıltlar. (339a12)
- **aḫlāṭ-ı bedeniyye**: Bedendeki hıltlar. (019b13), (262a09)
- **aḫlāṭ-ı cāmide**: Donmuş, pıhtılaşmış hıltlar. (106a09)
- **aḫlāṭ-ı erbaʿa**: Vücuttaki dört temel sıvı: kan, safra, balgam, sevdā. (018a10), (277a14) (180a02), (220a09), (237a10), (250b18), (317b03), (326a08), (337a02),
- **aḫlāṭ-ı fāside** : Bozulmuş, fesada uğramış hıltlar. (199a10), (319b04)
- **aḫlāṭ-ı ġaleyan**: Sıcak, coşan hıltlar. (255a08)
- **aḫlāt-ı ġalīẓe**: Yoğun, katı hıltlar. (075b09), (077b06), (079a17), (086a17), (090a04), (090b01), (091b09), (100a14), (103a15), (108a11), (108a15), (109a09), (117a09), (152a09), (153b11), (170b07), (238a01), (238a02), (319b02), (329a06), (340a09)
- **aḫlāṭ-ı ḥārre**: Mizacında sıcaklık bulunan hıltlar (safra). (018a11), (042b15), (116b02), (117b16), (240a15)
- **aḫlāṭ-ı keṯīre**: Fazla hıltlar. (047b09), (196b16)
- **aḫlāṭ-ı lezc**: Akışkanlığı az olan, akışa direnç gösteren hıltlar. (013a18), (044b04), (013a18), (120a05), (170a13), (339a07)
- **aḫlāṭ-ı lezce-i balġamiyye**: Balgamla ilgili akışkanlığı az olan maddeler. (339a07)
- **aḫlāṭ-ı lezce-i sevdāviyye**: Kara safra ile ilegili akışkanlığı az olan hıltlar. (170a13)
- **aḫlāṭ-ı muḥarraḳa**: Yanmış hıltlar. (336a09), (337b16), (338a03)
- **aḫlāṭ-ı muḥraḳa**: Yanmış hıltlar. (112a02), (334b03)
- **aḫlāṭ-ı muḫtelife** : Çeşitli (kan,balgam, safra ve sevda) hıltlar. (335a11)

- **aḫlāṭ-ı müctemiʿ**: Toplanmış, bir araya gelmiş, toplu hıltlar. (125b05)

- **aḫlāṭ-ı redī**: Zararlı hıltlar. (185a14), (185a16), (256b14)

- **aḫlāṭ-ı riyāḥiyye**: Kokuşmuş hıltlar. (121a10), (121a11)

- **aḫlāṭ-ı ṣafrāviyye**: İnsan vücudunda bulunan dört hılttan biri safra. (208b12)

- **aḫlāṭ-ı ṣāliḥa**: İyi, faydalı hıltlar. (027b08), (027b08)

- **aḫlāṭ-ı sevdāviyye**: Kara safra. (208b08), (208b08), (240b04), (332b15)

- **aḫlāṭu'l-ʿaḳl**: Akıl karışıklığı. (284a16)

aḫlāṭ (A.): Karışım. (044b14), (081a12), (283a10)

aḥmaḳ (A): Akıl karışıklığı, bön, aptal. (038b17), (092a04)

aḥmer-i balġam-ı māliḥ: Tuzlu, kırmızı balgam. (162b07)

aḥvāl (A.): Durumlar, şartlar, oluşlar. (002b13), (004a08), (010a15), (010b08), (017a17), (018b19), (019a01), (019a02), (020b04), (025b06), (025b07), (030a04), (033a07), (049b11), (055a16), (070a07),), (154a18), (216b09), (216b17), (238b11), (252b10), (264b19), (268a17), (300a11)

- **aḥvāl-i ceẕr**: Köklerin durumu, köklerin oluşumları. (004a08)

aḥyā (A.) Diriler. (227a11)

- **aḥyā-ı emvāt**: Ölü gibi diri (227a11)

aḫẕ (A.): Almak, toplamak. (058b04), (093a02), (138a14), (147b04), (147b08), (153b19), (163a10), (169a02), (169b13), (174a17), (174a18), (186a09), (186a13), (192b09), (203b05), (218a09), (221b17), (223a18), (256a18), (257b09), (269b19), (297b07), (297b08), (313b09), (314b05), (316b09), (324a09), (327a18), (331a07), (374b11), (374b16)

ʿair (A.): Perde. (147a06)

aḳbaḥ (A.): Çok çirkin. (294b03), (298a06)

aḳ düşmek: Göz, saç vb. beyazlamak, ak düşmek. (039b09), (096a05), (145b14)

aḳıd-: Akıtmak (vücuttaki kan vs. gibi sıvıları). (040b15), (114b10), (119a19), (124b05), (131b16), (195a18), (095a16), (037b19), (075b09), (075b14)

ʿakl (A.): Akıl; düşünme, anlama ve kavrama gücü, us. (015b15), (038b18), (079a01), (089a14), (090a02), (092a04), (108b19), (118b10), (119a01), (119a16), (120b01), (120b02), (128a03), (128b09), (239b01), (239b04), (250b02), (258a07), (299a10), (300b07), (322b17), (332a10), (359a10), (359a11), (367b09), (394b02), (400a12)

- **ʿaḳl çıḳmaḳ-**: Kendini kaybetmek, kısa süreli bilincini yitirmek, bayılmak. (299a10)

aḳlen (A.): Akıl ile. (040a06)

aḳlıḳ: Aklık, beyazlık. (120a11)

akma: Akma, insan bedeninden çeşitli sıvıların akması. (274b11), (373b03), (091a17)

aḳmaḳ: Akmak, İnsan bedeninden kan, idrar ve cerahat gibi sıvıların akması. (039a16), (040a02), (040b18), (077b09), (123a18), (164a07), (245a06), (048a07), (144a07), (148a05), (155a07), (157a01), (222b12), (223a15), (221b09), (256a11), (260a07), (274b11)

aḳṣā-yı beden: Bedenin en uçu, bedenin en uzağı. (342b13)

aḳsırd-: Aksırtmak. (114a07), (115b11), (121b12)

aḳsırmaḳ: Aksırmak. (121a02), (123b06), (130a07), (172b16)

aḳtār-ı s̱elās̱e : Üç boyut: uzunluk, genişlik ve derinlik. (011b10), (015b01)

aḳvā (A.): Daha kuvvetli. (054a06), (073a07), (073b04), (079b01), (085b05), (086a06), (086b16), (092a19), (095b03), (096b09), (108a19), (110a02), (110a04), (112a12), (141a17), (176a02), (183a05), (183a07), (208a04), (217b17), (218b11), (225a03), (225a04), (250b13), (251a18), (266a17), (282a15), (331b09), (343a01)

aḳz̲ef (A.): Boşalmak, boşalma. (276a13)

aʿlā (A.): İyi; oldukça; iyice; pek faydalı, yararlı. (022a04), (029a14), (032b11), (034b12), (036a06), (037a12), (037a13), (037b01),

(039a03), (039a06), (039a12), (040b10), (042a19), (044a18), (045a05), (045a06), (045a07), (045a15), (045b10), (046b03), (047a15), (047b13), (048b14), (049b10), (052a19), (064b13), (076a03), (076a08), (076a19), (078a16), (080a05), (080a17), (080b19), (081a01), (081a03), (081a10), (082a09), (083a13), (083a18), (083b14), (084a11), (085a16), (087a01), (087a03), (088a15), (088b11), (091a18), (091b08), (094a17), (095a02), (096a16), (098a15), (099a14), (099b01), (100a05), (100a06), (101a18), (101b10), (102a16), (102b17), (103a05), (103b11), (105a02), (105a17), (105b04), (105b15), (106b02), (107a14), (107b01), (108a08), (108b07), (111b02), (111b19), (112b10), (149b17), (154b01), (155a18), (157b02), (162a05), (168a17), (168b07), (168b18), (170a10), (170b03), (177a11), (177a12), (177b17), (178b17), (180b09), (180b12), (180b14), (182b12), (183b15), (184b05), (186b19), (188b11), (189a01), (189a06), (191b11), (200a15), (200b14), (209a15), (209a16), (209a18), (209b10), (214a16), (215a17), (226b16), (236a02), (242a13), (244a15), (250a07), (255a02), (256a18), (257b16), (285a07), (312a14), (329b09), (329b14), (331a07), (331b01), (332b06), (332b11), (337a11), (372b01), (372b06), (379b05), (384b06), (385a03), (338a19), (341b12), (385a10), (386a16), (388b11)

- **aʿlā-yı beden**: Bedenin üst kısmı, yukarısı. (064b07), (173b07)

alaca: Üzerinde yer yer başka renkten benek ve lekeler bulunan, karışık renkli. (266a14)

ālām (A.): Elemler, acılar. (094b14), (107a03), (222a13), (315a02), (329a08), (353b15), (380b05), (380b15)

ʿalā-ḫāliü'l-miʿde: Aç mide üzere. (195b19), (270b02)

ʿalaḳ (A.9): Pıhtılaşmış kan. (003b03)

ʿalaḳī (A.): Sülüklü, idrarda kanlı çökelti. (032b04)

ʿalāmāt (A.): Belirtiler, izler. (002a01), (003a07), (003b17), (003b18), (028a12), (129b08), (133b06), (135a02), (137b07), (168a11),

(175a06), (182b07), (183a06), (188a12), (198a11), (201a17), (233a10), (233b01), (235a09), (244b09), (257b02), (262b15), (284a18), (291b05), (294a04), (294b01), (297a11), (297b14), (298b18), (300a01), (300b19)

- **ʿalāmāt-ı aḥvāl-ı meṣāne**: Mesanenin durumunun belirtileri. (216b09)
- **ʿalāmāt-ı ʿalāmāt-ı yübs**: Kuruluğun belirtileri.: (122a11)
- **ʿalāmāt-ı cevr**: Ezanın, cefanın belirtileri. (155b02)
- **ʿalāmāt-ı cüzʾiyye**: Bazı belirtiler. (028b03)
- **ʿalāmāt-ı deriyye**: Sahih, fasih belirtiler. (300b14)
- **ʿalāmāt-ı emzice**: Mizaçların, tabiatların özellikleri. (026b06)
- **ʿalāmāt-ı esḳām-ı cenīn**: Cenin hastalıklarının belirtileri. (003b18), (234a07)
- **ʿalāmāt-ı ġayṣ**: Yağmurun belirtileri. (259a05)
- **ʿalāmāt-ı hāʾile**: Dramın belirtileri. (300b06)
- **ʿalāmāt-ı ḫaṣāt**: Taşın belirtileri. (217a11)
- **ʿalāmāt-ı ḫayr**: İyi, faydalı belirtiler. (255b08)
- **ʿalāmāt-ı imtilāʾ-ı evʿiye**: Mide dolgungunluğunun belirtileri. (027b05)
- **ʿalāmāt-ı imtilāʾiyye**: Mide dolgunluğunun belirtileri. (134b01)
- **ʿalāmāt-ı külliye**: Bütün belirtiler. (028b03)
- **ʿalāmāt-ı maḥmūda**: Güzel belirtiler. (300b15)
- **ʿalāmāt-ı mevādd**: Maddelerin özellikleri. (182a11)
- **ʿalāmāt-ı mizāc**: Mizacın özellikleri. (179b04)
- **ʿalāmāt-ı mühlike**: Öldürücü belirtiler. (301a06)
- **ʿalāmāt-ı nażc**: Kıvam bulmanın, olgunluğun belirtileri. (300b05), (300b06)
- **ʿalāmāt-ı redīye -i ḫālişe**: Saf, sadece zararlı belirtiler. (301a03)

- **ʿalāmāt-ı redīye**: Zararlı belirtiler. (301a05), (301a08)
- **ʿalāmāt-ı sevdāviyye**: Sevda ile ilgili belirtiler. (170b16)
- **ʿalāmāt-ı yübūset**: Kuruluğun belirtileri. (216b15)

ʿalāmet (A.): Belirti, hastalık belirtisi; patolojik durum veya hastalığı göstermek üzere vücutta meydana gelen belirti. (002b13), (013a12), (027b11), (028a19), (031b08) (031b11), (032a13), (035b13), (039b13), (039b16), (040b03), (112b14), (112b15), (112b18), (112b19), (113a03), (113a06), (113a07), (113a09), (113a11), , (113a12), (113a14), (113b03), (114a03), (114b03), (115a06), (115a07), (115a18), (116a04), (116b03), (116b06), (116b07), (116b14), (117a12), (117b04), (117b05), (118b14), (119a15), (120a08), (120a19), (120b08), (121a13), (121b08), (121b11), (122a04), (122a09), (122a11), (122a13), (122a15), (122b07), (122b19), (123a02), (123a18), (124a02), (124a07), (124a15), (124b01), (125a03), (125a10), (125a13), (125b06), (125b19), (126a15), (127a14), (128b12), (131a05), (131b02), (132a07), (134a19), (134b01), (134b05), (134b13), (135a01), (135a06), (137a13), (139b15), (140a14), (140a19), (140b05), (142a01), (142b02), (142b11), (143a05), (143b19), (145a14), (146b06), (146b15), (148b07), (148b10), (148b13), (149b19), (151a06), (153b01), (155b07), (155b12), (161b06), (163a13), (163a14), (165b09), (168a15), (170a08), (170b12), (170b14), (173a08), (174a15), (175a06), (175a07), (175a08), (175a10), (175a17), (175b03), (176a10), (176a12), (176a13), (176a13), (178b04), (179a16), (179a17), (179a19), (179b03), (179b04), (179b07), (179b08), (182b05), (183a01), (183a04), (183a08), (183a11), (183a14), (185a19), (186b02), (189b16), (189b18), (189b19), (190a09), (190a15), (192b04), (192b10), (192b16), (194b07), (195b03), (196a04), (198a18), (198b09), (198b13), (199a03), (199a14), (202a08), (202b02), (202b07), (203a02), (204b09), (204b14), (205b13), (206a07), (206a08), (206a10), (207b19), (213a05), (213a09), (213a18),

(213b13), (214b05), (215a15), (215b01), (216b02), (216b05), (216b06), (216b08), (216b10), (217a13), (220a18), (220b13), (221b08), (221b10), (222a02), (222b18), (224a13), (224b10), (228a05), (233a07), (233a09), (233a11), (233b11), (233b13), (233b19), (234b08), (235b10), (235b15), (235b16), (236b03), (236b06), (236b11), (236b16), (237a18), (237b03), (238a03), (238a06), (238b19), (239a03), (239a17), (240b14), (241b02), (244a02), (244a06), (244a09), (244b12), (244b16), (245b02), (247b05), (247b06), (247b09), (251a12), (253b13), (259a03), (259a06), (259a11), (265b12), (271b03), (274b09), (274b18), (277b17), (278b11), (279a01), (279a07), (279a10), (279b03), (279b13), (279b14), (279b17), (280a07), (280a11), (280b03), (280b12), (281a06), (281b01), (281b07), (281b15), (282a04), (282a07), (282a15), (283a15), (283b06), (284a14), (284b18), (286a13), (287a02), (287b01), (288a08), (288a19), (290a01), (291a10), (294b04), (294b16), (297a12), (298a04), (299b12), (299b14), (299b16), (348b07), (300b09)

- **ʿalāmet-i āfet**: Musibetin, hastalığın belirtisi. (201b19)
- **ʿalāmeti bevl-i maṣbūġ**: Karışık renkte idrarın, sidiğin işaretleri. (216b02)
- **ʿalāmet-i burūdet**: Soğukluğun belirtisi. (027a15), (216b13), (231a17)
- **ʿalāmet-i dem**: Kanın belirtisi. (027b02)
- **ʿalāmet-i ḫāṣṣa**: Duyunun belirtisi. (117b17)
- **ʿalāmet-i ḫayr**: İyi belirtisi. (039b06)
- **ʿalāmet-i ḥummā**: Hummanın belirtisi. (046b05)
- **ʿalāmet-i imtilāʾ-i evʿiyye**: Mide dolgunluğunun belirtisi. (002b13)
- **ʿalāmet-i ḳalb**: Kalbin belirtisi. (229a05)
- **ʿalāmet-i mādde**: Maddenin belirtisi. (287b07)
- **ʿalāmet-i māniyā**: Cılgınlığın belirtisi. (126a14)

- **ʿalāmet-i maraż**: Hastalığın belirtisi. (232a11)
- **ʿalāmet-i müfred**: Müfredin belirtisi. (179b04)
- **ʿalāmet-i mülaḳḳab**: İsim vermenin belirtisi. (205b13)
- **ʿalāmet-i ruṭūbet**: Rutubetin belirtisi. (179b01), (216b16)
- **ʿalāmet-i ruṭūbet-i ḥayż**: Hayz kanının rutubetinin belirtisi. (231a19)
- **ʿalāmet-i ruṭūbet-i ʿuyūn**: Gözlerdeki rutubetin belirtisi. (190a01)
- **ʿalāmet-i sābıḳā**: Geçmiş, önceki belirtisi. (131b15)
- **ʿalāmet-i ṣıḥḥat**: Sağlığın belirtisi. (275b10)
- **ʿalāmet-i südde-i kerānī**: Kenar tıkanıklıklarının belirtisi. (023a06)
- **ʿalāmet-i temeddüd**: Gerinmenin, çekilmenin belirtisi. (028a17)
- **ʿalāmet-i yübūset**: Kuruluğun belirtisi. (175a09), (231b01)

ʿalāyim (A.): Alametler. (040a03), (040a04), (116b05), (120a11), (176a15), (176a16), (192a03), (199a07), (233b15), (251a14), (259a01), (285a16)

ʿale'l-infirād (A.): Birer birer, teker teker. (167a11)

ʿale'l-infiṣāl (A.): Ayrılmak üzere. (297b03)

ʿale'l-ittiṣāl (A.): Sürekli olarak, birbiri ardınca. (297b02)

ʿale'r-rīḳ (A.): Aç karna, açken. (106a05)

ālet (A.): Alet; organ. (066b05), (066b14), (153a07), (066b15), (067b11)

ʿale'ṭ-ṭaʿām: Yemek üstü, yemeğe müteakip. (034b09)

ʿale't-tevālī (A.): Durmadan birbiri ardınca. (044b10), (204b19), (209b19), (323a10), (359b07)

ʿalī (A.): Üst, yukarı. (259a13)

ʿalīl (A.): hasta, hastalıklı, hastalığı olan. (136a10), , (136a18), (139b16), (145b02), (146b10), (150b11), (255b03), (271b11), (285a04), (289b07), (289b11), (388a06), (367a11), (368b05)

ʿamde (A.): Kasıt. (297a17)

alma: Alma, çekme (nefes). (169a04)

ʿameliyye (A.): İşleme suretiyle, pratik. (015a16)

āmiḫte (F.): Karışmış, karışık olan. (068a02), (068a06), (211b17)

aña derece: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesirinin az ya da yok mesabesinde olduğu derece. (071b10)

ʿanāṣır (A.): Ögeler, unsurlar, temel yapılar.011a04), (011a04), (011a12), (011a13), (017a11), (294b03)

- **ʿanāṣır-ı erbaʿa**: Eskiden maddi alemin temelini teşkil ettiğine inanılanve basit cisim olarak kabul edilen dört unsur: su, hava, ateş, toprak. (011a07), (017a10), (072a04)

ʿanīf, ʿanīfe: Sert, şiddetli; zorlama. (142a14), (141b19), (142a01), (144a12), (279a06)

ʿanīne (A.): Cimaya kadir olmamak. (231b17)

ʿaraḳ, ārāḳ (A.): Ter. (012b17), (019b02), (022b16), (023a01), (023a02), (023a04), (027a17), (037b08), (038a06), (038b13), (038b14), (038b15), (044b03), (045b07), (074b03), (100b15), (133b15), (138a12), (179b03), (299b16), (300a06), (300a07), (300a09), (319b08), (397a16)

ārām (F.): Durma, dinlenme. (017b14)

aʿrāż, ʿaraż (A.): Hastalık belirtileri, bulgu, semptom. (002b13), (017b06), (020a02), (025b06), (025b13), (025b14), (025b19), (027b01), (028b06), (028b07), (041b05), (052a03), (059b09), (065b03), (068b07), (069a07), (069a14), (138b14), (176a10), (233b02), (234a01), (235b14), (244a10), (273a15), (276a03), (276a03), (278a05), (284a17), (287a06), (293a17), (294b14), (300a09), (300a12)

- **aʿrāż-ı balġamiyye**: Damar dışındaki balgamın çürümesinden, iltihaplanmasından kaynaklanan, nöbeti günde bir kez tutan humma belirtileri, bulguları. (133a09)
- **aʿrāż-ı delīl**: Hastalık alametleri. (025b11)
- **aʿrāż-ı insānī**: İnsanî belirtiler, bulgular. (021a09)

- **aʿrāż-ı lāzıme**: Sürekli, bormele inmeksizin devam eden ateşin belirtileri, bulguları. (119b18), (271b04)
- **aʿrāż-ı maḫūf**: Tehlikeli ve korkutan belirtiler, bulgular. (045a19)
- **aʿrāż-ı nefsānī**: Nefsanî belirtiler, bulgular. (021a09)
- **ʿarāz-ı nefsāniyye**: Nefsanî belirtiler. (002b10)

ʿarażıyye (A.): Belirtilerle ilgili. (072b15)

arıḳ: Zayıf, cılız. (124a15)

arıḳlıḳ: Zayıflık. (216b07), (216b06)

arılıḳ: Temizlik. (191a03)

arınmaḳ: Temizlenmek. (077b13)

arıtmaḳ: Temizlemek; saf hale getirmek; artık maddeleri vücuttan ve kandan uzaklaştırmak. (108a16), (391b11)

ʿārıż (A.): Vuku bulan, meydana gelen. (010a07), (023b15), (024b07), (024b13), (027a15), (045a02), (045a06), (046a07), (046b02), (047a06), (047a09), (077a17), (078b01), (089a05), (098b18), (113a14), (113b19), (119a11), (120a03), (121b04), (122b18), (123a02), (123b10), (127a06), (128a05), (128a18), (128a19), (128b11), (130a13), (130a18), (130b06), (133a10), (134a19), (134b07), (134b13), (134b15), (134b15), (135a08), (135a09), (136b06), (136b10), (136b13), (137a06), (137a10), (137b03), (138b12), (140b17), (141a15), (142b17), (143a01), (143a07), (145a13), (146b05), (148a09), (151a11), (152a01), (153a18), (153b05), (260a16), (164b03), (165b02), (174a15), (175a06), (176a15), (178a03), (179b18), (180a15), (188a04), (188a06), (189b03), (191b05), (194a19), (194b02), (204b01), (210a14), (210a17), (211a09), (212b04), (215a02), (215a03), (215b13), (220b01), (225a19), (229b12), (233a19), (238a19), (238b11), (238b16), (239a16), (239a17), (239a18), (239b02), (239b18), (241a19), (243b13), (245a08), (245a17), (246a17), (246a17), (247a07), (247a17), (247b02), (255b13), (260a16), (266a02), (266b04), (268a04), (274b07), (274b19), (277b19), (284a12),

(287b16), (295a04), (350a18), (351b01), (351b06), (367a03), (372a08), (381b18)

ʿārıżıyye (A.): Geçici. (179a15)

ʿarżan (A.): Cihetiyle, enlilikle, genişlik. (064b17), (133b12), (225a10)

ʿaṣabānī (A.): Sinirlerden; sinirlere benzer. (068b06), (071a03)

ʿaṣabī (A.): Sinirsel, sinirle ilgili. (159b08)

āṯār (A.): İzler, alametler. (072a09), (247b04)

- **āṯār-ı ḍarbe**: Darbenin izleri. (266a11), (266a13)
- **āṯār-ı hażm**: Sindirimin alametleri, izleri, belirtileri. (023a09)

aṣfer-i zebed: Sarı köpük. (213a10)

ʿāṣī (A.): Karşı gelen. (008b10), (043b03), (249b11)

āsīb (F.) : Hastalık, bela, afet, zarar. (067b15)

ʿasīr (A.): Zor, güç, zahmetli. (018a08), (040b06), (044a08), (045b19), (046a13), (050b09), (082a11), (099b02), (105a18), (115b16), (125a03), (127b17), (134b19), (146a11), (201a14), (217b12), (229b02), (241b18), (243b04), (283a13), (288a14), (291a17)

- **ʿasīretü'l-ber'**: Hastanın iyileşmesinin zorluğu, güçlüğü. (288a03)
- **ʿasīretü'l-inḳılāʿ**: Değişimin güçlüğü. (289a14)
- **ʿasīrü'l-hażm**: Sindirim güçlüğü. (105a19)
- **ʿasīrü'l-ʿilāc**: İlaçın tedavideki yetersizliği. (164b05)

ʿaṭaş (Susama, susuzluk; hararet. (003b06), (019b02), (028a03), (028a06), (035b16), (035b17), (035b18), (040a07), (040a10), (040a19), (045b03), (045b03), (046b02), (078a07), (080b16), (082b10), (089b08), (093b15), (094a13), (097b12), (098a13), (101b12), (101b19), (103b14), (106a17), (108b04), (111b06), (113b04), (115a08), (116a05), (119a07), (122a12), (132a09), (132a15), (133a13), (133b03), (134a05), (143a07), (159b16), (168a13), (176a11), (177a02), (177a04), (177a09), (177a11), (179a02), (179a11), (179b05), (183a01), (183a07), (183a08),

(183a10), (186b08), (186b09), (186b19), (187a02), (187a04), (189b18), (190a01), (190a02), (191a13), (192b05), (192b10), (192b17), (194b11), (196a10), (196a12), (198a16), (199b10), (200a13), (200b14), (200b17), (201a02), (201a03), (213a18), (215b02), (220b14), (224a06), (224a11), (224a11), (240b15), (247b08), (248b04), (248b08), (288a10), (255b11), (264a02), (270a17), (275a05), (276a17), (281b07), (282a15), (283b06), (284a03), (284b09), (286a14), (287a02), (288b10), (289b11), (326b14), (327b03), (327b11), (329b19), (330a04), (330a19), (330b16), (336b15), (344a13), (345a07), (349a02), (349b06), (366a18), (366b03)

- **ʿataş-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklı ateş. (077a18)
- **ʿaṭaş-ı miʿde-yi ḥārr**: Mide sıcaklığının ateşi. (186b15)
- **ʿaṭaş-ı müberridāt**: Hararet, ateşi düşürücü ilaç. (275b11)
- **ʿaṭaş-ı müfriṭ**: Aşırı hararet, ateş. (215a15), (328a03)
- **ʿaṭaş-ı müştedd**: Gittikçe şiddetlenen ateş, hararet. (202b10)
- **ʿaṭaş-ı şedīd**: şidetli ateş. (076b12), (189b17), (213a09), (260b02), (280b04), (282a08), (286b16), (327a14), (333a01), (347a14)

atmaḳ: Atmak, vurmak. (139b16), (251a13), (220b14), (251a13)

ʿaṭs (A.): Aksırık. (143a02), (144a12), (153a07), (172a07), (189a15), (360b07), (368a07)

ʿavārıż (A.): Arızalar, belalar. (046b18), (086a10), (090a13), (108a17), (238a01), (227a11), (316b13), (341a16), (349a08), (368b19)

- **ʿavārıż-ı nefsāniyye**: Nefse tesir ederek nefiste tasavvuruyla nefsin o tasavvurlara tepkisine yol açan etkenler. (231b18)

āvāz (F.): Ses, seda. (033b12), (080a16), (086a08), (090a02), (090a13), (102b06), (118a09), (171b11), (195b05), (296a19)

āvāzlı: Sesli, sedalı. (049a19)

ʿavd (A.): Geri dönme, tekrar. (272b11)

ʿavdet (A.): Geri gelme, geri dönme (hastalık vs.). (126a09), (126b11), (132a19), (133b02), (141b14), (145a17), (146a07), (149a02), (149a16), (149b03), (150a09), (246b15), (246b16), (246b18), (301b13)

aʿvec (A.): Eğri büğrü (kulak deliği). (163b11)

ʿavret (A.): Kadın. (003b18), (050a19), (050b03), (050b04), (050b05), (050b06), (050b08), (050b10), (050b11), (050b12), (050b13), (062a14), (062a19), (070b07), (077b13), (089a05), (093a05), (096a13), (102b14), (103a04), (103b02), (104b12), (126b05), (127a05), (130a10), (134b09), (141b01), (142a04), (146a12), (147b08), (222a19), (222b01), (228b06), (228b09), (230b03), (230b09), (230b19), (231a10), (231b05), (232a05), (232a11), (232a13), (232a18), (232b08), (232b09), (233a15), (238a14), (238b11) (241a15), (242b04), (270b17), (284b16), (313b08), (384b04)

ʿayā (A.): Tedavi edilemez, iyileştirilemez (şey). (371b15)

aybaşı: Kadının adet hali, regl dönemi. (301b08)

āyil (A): Aşırı. (204a13)

ʿayniyye: Gözle ilgili, göze ait. (143b16)

ʿażā (A.): Organlar.

āzār (F.): İncitme, kırılma. (181b19)

ażarr (A.): Çok zararlı. (132b16), (141a04), (143b06), (198b06), (243a13)

āzürde (F.): İncinmiş, kırılmış. (113a04)

ʿażż (A.): Isırma. (024b03), (081b12)

B

bade'l-ḫurūc: Çıktıktan sonra. (262b10)

bād-ı cenūb: Lodos, güney rüzgârları. (020b08)

bād-ı ḫāzān: Sonbahar rüzgârları. (005b19), (008b02)

bād-ı kerem: İyi, faydalı rüzgârlar. (316a09)

bād-ı ṣabā: Doğrudan esen, hafif, hoş rüzgârları. (020b11)

bād-ı serd: Sert rüzgârlar. (316a09)

bād-ı sümūm: Panzehir. (040a16)

bād-ı şimal: Kuzey rüzgârları. (020a19), (020b05), (020b06)

bādī (A): 1. Sebep. 2. Başlangıç. (015a04), (020a02), (020b07), (022b13), (024a02), (031b03), (045b02), (066b07), (082b02), (099a04), (105b09), (155b15), (161a09), (164a04), (175a15), (194a06), (222b09), (235b11), (249a10), (257a07), (257a11), (268a08), (270a16)

bādkīr (F.): menfez, baca. (068a09)

bağlamaḳ: Sarmak, bağlamak, tutmak. (022b01), (046a16), (048a08), (078b03), (082a08), (095b12), (098a06), (109b04), (109b05), (111a17), (116b16), (117b02), (119a04), (120a15), (122a01), (157a01), (157a02), (174b16), (243a17), (357a02)

bağlanmak: Başaksı tarafından bağlamak, sarmak, bitişmek, eklemlenmek. (025a06), (055a07), (056b10), (063b19), (064a09)

bāh (A.): 1. Cinsel birleşim, cinsi münasebet. 2. Şehvet, erkelerde cinsel istek. (001b03), (076b17), (077b18), (078b08), (082a14), (085a06), (086b18), (087b10), (088a04), (089a08), (089a15), (089b04), (091b12), (094b13), (100b17), (102b07), (108a04), (225b12), (225b15), (225b16), (225b18), (225b19), (226a01), (226a03), (227b10), (226b13), (227a04), (227a15), (227b13, (309b15), (311a19), (311b17), (312a02), (312b09), (313a10), (315a12), (321a18), (322a09), (322b09, (323a09), (323b16), (324b03), (326a14), (326a18), (362a14)

behż (A.): Sıklet vermek, can sıkmak (243a08)

baʿīd (A.): Uzak. (002a02), (009a09), (020a13), (021b17), (035b02), (035b03), (041b10), (043a19), (087b13), (098b10), (125b19), (129b13), (144b07), (151a18), (231b15), (246a09), (150b18), (151a19), (164b05), (244a09), (270a04), (274a01)

- **eşyā-yı baʿid**: Uzaktaki eşya. (151a15), (151a17)

baḳāyā (A.): Vücutta oluşan artıklar, fazlalıklar, kalıntılar. (337b01), (385b14)

- **baḳāyā-ı ḫanāzīr**: Domuzbaşı denilen hastalık, bir tür çıban kalıntılar. (385b14)
- **baḳāyā-yı cereb-i ʿayn**: Gözdeki kaşıntı kalıntılar.(376a06)
- **baḳāyā-yı irmād**: Gözde iltihap kalıntı. (379b05), (380b03), (381a19), (381a19), (379b11)
- **baḳāyā-yı ʿufūnet**: Çürüyüp kokan kalıntı. (331b03)
- **baḳāyā-yı remed**: göz iltihabı veya göz ve göz çevresinde hissedilen ağrı fazlalığı, aşırılığı. (379b17)

bāḳī, bāḳıye (A.): Kalan. (014a04), (016a14), (037b06), (038b04), (044a01), (047b14), (049b04), (052a17), (054b08), (055a16), (056b16), (057a12), (057a16), (057b12), (058a08), (059b17), (060a10), (060a12), (060a14), (061a17), (061a19), (061b05), (061b07), (062b01), (062b02), (062b03), (062b07), (063a13), (063b08), (063b10), (068b18), (069a02), (070a07), (073a07), (074a11), (110a17), (110b01), (110b05), (110b09), (110b11), (114b18), (118a02), (120a19), (120b11), (121b09), (122a07), (124a11), (139a02), (145b07), (145b08), (149a17), (168a15), (171a09), (174b07), (180b02), (200a08), (203b07), (208a04), (212a12), (221b05), (229b15), (237b09), (238a12), (249a10), (255a14), (258b04), (276a18), (283b17), (292a16), (315a05), (317a06), (332b07), (334b19), (335a17), (338b18), (357b14), (360a01), (360a05), (360a18), (360a19) (360b04), (360b05), (361a11), (363a03), (368b17), (369b01), (369b19), (370a08), (373a04), (373b09), (374a13), (380b02), (382b09), (385b17), (387b17), (392b07)

bākire (A.): Kızoğlankız. (228b09)

bālā (F.): Bir şeyin yüksek yeri, yukarı, üst. (043a15), (043b08), (043b09), (052a03), (052b03), (052b12), (056b08), (057a10), (057b19), 059a09), (060b07), (063a14), (061a01), (061a05), (061a06), (063b12), (064a09), (065b16),

(070a12), (145b06), (189b04), (205b12), (235b06), (391b05)

balġam (A.): İnsan bünyesini oluşturan dört ana maddeden biri. (012b12) (027a04), (011b02), (012b12), (013b08), (013b13), (013b15), (013b16), (013b17), (013b18), (014a01), (014a05), (014a06), (014a07), (014a16), (018a13), (022a09), (027a05), (027b03), (028a04), (032b03), (033a10), (035a08), (035b18), (037a05), (038b19), (044a02), (044a03), (044a17), (046b16), (049b06), (049b14), (074b12), (075b17), (076a07), (076b09), (076b12), (078b08), (078b16), (079a02), (079a05), (080a06), (080b13), (081a04), (081b02), (081b09), (082a04), (082b06), (082b15), (084a09), (085a18), (086a18), (087a14), (087b19), (088b07), (089a04), (090a04), (091b11), (091b19), (093b02), (094a07), (094b04), (098b12), (098b14), (099b01), (100a14), (102b03), (102b06), (104a02), (104a12), 106a02), (106a05), (106b01), 109a02), (120a13), (120b15), (121a10), (122b17), (123a04), (123a10), (111b09), (111b13), (112a14), (112b08), (113a11), (115a16), (115b03), (115b04), (116a09), (118a16), (120a04), (122b17), (123b07), (125a09), (125a12), (128a11), (125a13), (129a13), (129b15), (130b03), (131a10), (132b08), (133b05), (134a09), (134a13), (134b01), (135b02), (138b14), (138b16), (140a14), (142b04), (153a14), (154a08), (154a09), (155b06), (160a13), (160a15), (160a17), (160a19), (161b06) ,(160b08), (160b11), (161b11), (161b12), (162b07), (164b06), (168a02), (168a12), (168b07), (168b08), (171b11), (171b19), (172a08), (175a09), (175b15), (176b03), (176b08), (178a06), (178a08), (178a19), (186a19), (186b13), (204b01), (208b07), (217a18), (290b10), (204a17), (205a09), (207b06), (214b16), (217b09), (222a10), (229a16), (241b05), (244a01), (244a12), (244a13), (244b16), (244b17), (245b18), (246a01), (247b08), (247b11), (247b18), (249a09), (249a10), (249a11), (249a19), (249b03), (252b01), (252b02), (263b16), (263b17), (264a12), (266b07), (266b09), (266b10), (266b15), (267b03), (277a02), (277a03), (277a04),

(277a04), (287b05), (288a02), (288a07), (288a12), (288b03), (289b02), (290b07), (290b08), (290b11), (290b12), (290b13), (290b18), (291a05), (291a14), (291b06), (291b08), (292b09), (293b18), (294a06), (296b19), (297a01), (297a12), (299a17), (304b17), (304b18, (305a01), (305a03), (305a09), (312a12), (314b10), (318a08), (319a14), (321a02), (321a13), (323b02), (321b09), (321b12), (322b03), (324b10), (324b16), (326a04), (332a01), (335a12), (336a09), (336a15), (336b19), (342b12), (345b05), (351b15), (352a15), (359a14), (362a06), (363a13), (364a03), (365b18), (365b19), (366a08), (366b03), (394a14)

- **balġam-ı ʿafṣ**: Kekre balgam (013b14)
- **balġam-ı bārid**: Soğuk balgam. (248b02)
- **balġam-ı caṣṣī**: Vücutta ziyade ve fazla olup kıvamı çok yoğun ve rengi beyaz olan gayr-i tabīʿī balgam. (014a03)
- **balġam-ı devvār**: Balgamdan kaynaklanan baş dönmesi. (305a01)
- **balġam-ı ġalīẓ**: Koyu, katı balgam. (013b01), (082b16), (086a03), (134a18), (172a09), (287b14), (287b15), (323a01), (336b05), (342a18)
- **balġam-ı ḫām**: Vücutta ziyade ve fazla olup his cihetinden eşit kıvamda, gerçekte muhtelif yoğunlukta olan gayr-i tabīʿī balgam. (014a02), (106a13), (247a08)
- **balġam-ı ḫāmız**: Ekşi balgam (013b14), (138a07), (288a08), (288a12)
- **balġam-ı ḥulv**: Tatlı balgam. (288a07), (288a17)
- **balġam-ı istifrāġ**: Kusma yoluyla atılmış balgam. (249a12), (266b09)
- **balġam-ı lezc**: Koyu, yapışkan, akışkanlığı az olan balgam. (120a03), (186b11), (188a07), (202a09), (317a15), (327a15), (342a18), (390a02)
- **balġam-ı lezcī**: Yapışkanımsı balgam. (095b18), (101a19)

- **balġam-ı māliḥ**: Tuzlu balgam. (013b14), (035b16), (083a06), (138a06), (138a07), (175a16), (201b14), (208b14), (240a16), (256a11), (263b02), (276b16), (288a07), (307a10), (362a07)
- **balġam-ı mizāc**: Vücudda balgam ögesi gazla olan kimse, plegmatik tip. (035a07),
- **balġam-ı muḥarriḳ**: Yakıcı balgam. (291a18)
- **balġam-ı muḥraḳ**: Yanmış balgam. (078a04)
- **balġam-ı müteʿaffin**: Kokup, çürüyüp bozulmuş balgam. (119b18), (175a16)
- **balġam-ı nā-puḫte**: Olgunlaşmamış balgam. (339a01)
- **balġam-ı raḳīḳ**: Sıvı, ince balgam. (013a19), (129b05)
- **balġam-ı sevdā**: Sevdadan kaynanlanan balgam. (087a17)
- **balġam-ı tefih**: Tatsız balgam (013b14)
- **balġam-ı ṭabīʿī**: Kan olmaya elverişli olan rutubet halindeki beyaz balgam. (013b08)
- **balġam-ı zücāc**: Vücutta ziyade fazla olup kıvamı yoğun ve sıcak, ağırlık ve akışkanlıkta erimiş cam gibi olan gayr-i tabīʿī balgam. (288a12), (288a12)

balġamī (A.): Balgamla ilgili olan, balgamla ilişkili, balgamdan kaynaklanan. (128a11), (133a09)

- **balġamīü'l-mizāc**: Vücudunda balgam ögesi üstün kimse, plegmatik tip. (082a17)

bāliġ (A.): Büluğa eren, reşîd olan. (026a02), (133a10), (228b17), (189b09)

bārid, bāride (A.): Soğuk, soğuk özelliğe sahip olan. (001b02), (011a04), (011a19), (018a14), (019a16), (020a06), (020a17), (020b01), (021b08), (022b17), (023a07), (023a10), (023a15), (023b12), (028b03), (028b05), (029a06), (033a02), (033a03), (033a04), (034b08), (035b09), (037a10), (038b17), (040a11), (040a18), (042a04), (042b15), (043a06), (043a10), (048a12), (048b15), (049b02), (049b04), (068a18), (072a07), (073a04), (073a05), (073a06), (073a10),

(073a11), (073a12), (074b16), (108b09), (109a16), (110a10),
(075a09), (075b02), (075b04), (110a14), (110a15), (110a16),
(075b15), (075b18), (076b03), (110a19), (110b01), (110b02),
(077b15), (078a14), (078b13), (110b03), (110b04), (112b18),
(078b19), (079a11), (079b15), (113a16), (113b05), (113b08),
(079b18), (080b01), 080b05), (113b19), (114a01), (114a02),,
(080b11), (080b12), (080b17), (114a12), (114a13), (115a17),
(081a06), (081a06), (082a05), (115b03), (115b13), (116a16),
(082b04), (082b05), (082b10), (116b10), (117a04), (117b14),
(083a11), (084a06), (084a14), (117b17), (119b16), (119b17),
(084b08), (085a04), (085a09), (120b17), (121a11), (121b04),
(085a16), (085b10), (086b13), (121b05), (122a04), (122a07),
(087b12), (088a05), (088a19), (122a08), (122a12), (122b05),
(088b05), (089a07), (089b07), (222b06), (223a17), (123b07),
(089b11), (090a04), (090a07), (124a10), (127a04), (129b03),
(090b08), (091a01), (091a10), (130a18), (133b04), (133b04),
(091a16), (091a17), (091b07), (135b01), (135b05), (135b07),
(091b10), (091b16), (093a17), (137a19), (137b03), (137b06),
(093b12), (094a10), (094b01), (137b11), (138b01), (138b08),
(095a06), (095b04), (095b12), (138b16), (138b18), (138b19),
(095b16), (095b18), (096b12), (139a03), (139a04), (139a05),
(097b10), (097b17), (098a06), (139a06) ,(139a17), (139b01),
(098b06), (098b07), (098b08), (140a05), (143b05), (145b17),
(099a09), (099a12), (100a12), (145b19), (150a17), (153a13),
(100b01), (101b03), (101b10), (153a17), (153b06), (157a15),
(101b14), (102a19), (102b09), (159a03), (159a05), (159a09),
(102b18), (103b07), (103b09), (159b04), (159b09), (159b10),
(103b13), (103b17), (104a14), (161b10), (161b19), (166a12),,
(104a18), (104b16), (104b16), (166a16), (166b02), (166b02),
(105b03), (106a14), (106a15), (166b06), (166b10), (166b14),
(106b15), (107b04), (107b06), (167a04), (168a14), (170a01),
(107b07), (107b17), (108a19), (172a09), (172a19), (174b04),

(177a02), (177a05), (177a13), (178a05), (179b05), (179b07), (179b11), (179b14), (180b02), (180b04), (180b07), (180b16), (180b17), (181a12), (183a02), (183a11), (183a13), (183b05), (183b15), (183b18), (184a08), (185b05), (185b06), (186b09), (186b10), (187a09), (187a10), (187a10), (188b01), (189a03), (189a16), (190b01), (193b08), (194a11), (194b01), (194b03), (200b13), (200b14), (209a02), (212a08), (213b10), (215a07), (221b05), (223b14), (223b14), (224a17), (224a18), (224b13), (225b16), (226a17), (227a05), (228a11), (231a14), (231b16), (232a19), (232b01), (233b17), (233b17), (240a04), (240b01), (240b02), (241b17), (244a04), (245b10), (245b13), (247a06), (247a18, (247b12), (248b02), (248b07), (248b16), (249b13), (252b17), (255b11), (257a08), (257b14), (259b14), (269a06), (275a05), (277a09), (278b01), (278b03), (279a02), (279a13), (279b01), (279b06), (279b10), (280a15), (281b17), (281b19), (283a08), (284b06), (284b08), (285a06), (287a15), (288b13), (291b06), (291b07), (291b15), (292a10), (292a18), (292b01), (293a04), (294b12), (296a11), (296b04), (298b04), (305a09), (305b14), (307b06), (319a19), (330a03), (330b03), (330b16), (331a01), (332b02), (332b11), (333b14), (335b19), (340b03), (341a16), (343a02), (343a07), (343a08), (343b14), (350b05), (351a12), (351a15), (353a17), (357b15), (357b19), (360a02), (361a03), (360b01), (372a08), (372a12), (372b05), (373a19), (373b18), (374b05), (375b06), (390b08), (397b07)

- **bāride-i yābis**: Kuru soğuk. (283a09)
- **bārid-i eryāḥ**: Soğuk rüzgârlar. (256a05)
- **bārid-i ṭayyib**: Hoş, kıvamında soğuk. (180b09)
- **bāridü'l-mizāc**: Mizac soğukluğu; vücutta dört unsur bir araya geldiğinde burūdetin (soğukluğun) diğer hıltlara baskın çıktığı mizaç. (164a10), (270a16

bārīk (F.): İnce, narin. (198b12), (232b12)

başdırmak: Vücuda el veya başka bir cisimle baskı uygulamak, basdırmak. (206a19)

bāşıra (A.): Görme duyusu, gözün görme gücü. (015b17), (016b14), (017a19), (017b01), (057a01), (81a13), (087a15), (099a10), (099a15), (151a04), (151a12), (151b01)

basīṭe-i bāride: Normal soğukluk. (294b12)

başmaḳ: Basmak, baskı uygulamak. (217a15)

basṭ (A.): yaymak, uzatmak; açmak. (059b14), 062b14), (064b09), (169b01), (331a16)

bāṭıl (A.): Boş, hükümsüz. (110a09), (120a02), (123a15), (132a07), (142a17), (198a02), (211a04), (211a09), (211a13), (211a15), (211a16), (211a18), (211b01), (211b06), (239a11), (239b02), (322b13), (346b15), (363a01)

bāṭınen (A.): İşin içyüzü. (072b12)

batmaḳ: Batmak. (100a06), (122a04), (143b19), (217a01), (128b12), (198b14), (238b04), (296b10), (399b12)

baṭī' (A.): 1. Ağır nabız, yavaş nabız. 2. Ağır, yavaş, geç. (003b14), (020b19), (027a10), (028a05), (028b18), (028b19), (029a09), (072b18), (078b11), (088b14), (116a06), (120b03), (124a17), (227b14), (231a17), (132a08), (183a03), (227b15), (262a17), (263a08), (280a12), (291a19), (291b15), (291b17), (301a03), (354b04)

- **baṭī'-i nabż**: Nabız yavaşlığı, nabız ağırlığı. (028a11), (237b04), (281b07)
- **baṭī'u'l-hażm**: Hazım yavaşlığı. (081a01), (088b16), (102a02)
- **baṭī'u'l-inḥidār**: Vücuda bazı şeylerin (su, yemek ve.) inme yavaşlığı. (088b17), (102b04)
- **baṭī'u'l-inhiżām**: Bazı şeylerin bolma yavaşlığı. (105a03)
- **baṭī'u'n-nüfūẕ**: Etkini, etki etmenin yavaşlığı, geç olması. (109b18)

batırmak: Batırmak, sıvı nesnelerin bez, māsūra gibi cisimlere bulaştırmak. (156b06), (167b10), (174a10), (174b17), (252b04), (267b02)

bayat: Taze olmayan, bayat. (094b02), (286a05)

bed: Kötü, fena. (002b05), (019b04), (022a07), (022b02), (033b13), (035b07), (044a05), (084a12), (087b18), (091b16), (098a12), (099a05), (101a01), (160a01), (195a06), (198b14), (258b10)

bedā (A.): Ortaya çıkma, zuhur etmek. (002b06), (008b14), (038a06), (156a05), (202b13), (217a02), (217a03), (247a14), (254a15), (287a08), (290b09)

bedenī (A.): Bedenle ilgili, vücutla ila ilgili, vücuda mahsus. (151a10), (151a01), (199a03), (199a10), (212b12), (212b13), (223a17), (234b02), (251b17), (252b01)

bedraḳa (F.): Delil, işaret, kılavuz. (013a13), (022a01)

belirmek: Ortaya çıkmak, görünür olmak, görünmek. (095a12), (142a18), (294b17)

belāġım (A.): Balgamlar. (082a15), (362a06)

belʿ (A.): Yutma. (167b17), (168a02), (168b12), (174b12), (174b17), (186a16), (067b07), (169a04), (168a01)

bend (F.): Boğum, engel, mafsal. (023b19)

berʾ (A.): Hastalığın iyileşmesi, hasta iyiliğe dönme. (219b17)

berāhīn (A.): Kuvvetli deliller. (219a04)

berāz (A.): Dışkı. (002b13), (026a05), (026a10), (026a13), (027a17), (028a08), (028a08), (033a06), (033a07), (033a08), (033b13), (039b02), (069a10), (069a11), (113b05), (202a05), (202a09), (208b01), (208b01), (212b01), (213b01), (214a19)

- **berāz-ı balġamī**: Balgamla karışık dışkı. (192b11)

berd (A.): Soğuk, soğukluk. (030b12), (087a15), (123b10), (130a17), (140a06), (159a17), (164b06), (171b11), (200b11), (203b05), (211b09), (211b11), (211b18), (212b12), (212b13), (212b16), (221b10), (223b06), (223b10), (225b13), (227b18), (230b08), (234a16), (235b12), (240a05), (246a02), (246a08), (275b08), (276b01), (278a03), (288a12), (288a13), (291b15), (306a06), (308a14), (315a11), (323b01),

(324b16), (332a01), (349a12), (399b10)

- **berd-i bedenī**: İnsan bedeni ile ilgili soğukluk. (212b12)
- **berd-i ḫafīf**: Hafif soğuk, soğukluk. (277b18)
- **berd-i şedīd**: Şiddetli, aşırı soğuk. (134b14)

berīd (A.): Soğuk. (273a05)

berk: Sert, katı; sıkı, sağlam; iyi, iyice. (038b02), (044b05), (051b19), (052b06), (053a18), (054a04), (058b12), (067b13), (084b09), (084b14), (085b06), (092b03), (108b12), (116b16), (166a03), (177a09), (196a14), (207a08), (207b08), (234a14), (242a04), (245a15), (261a03), (276b09), (277b06), (287b17), (295b05), (332b12), (362b05), (362b15)

berkitmek: Sağlamlaştırmak. (397a15)

berkinmek: Sağlamlaşmak, pekişmek. (088a03)

berkişdirmek: Sağlamlaştırmak, pekiştirmek. (101b06)

berklik: Sağlamlık, sertlik. (076b01), (076a17), (105a09)

berrāḳ (A.): Parlak, duru, açık. (027b02), (066a09), (066a11)

beşarāt (A.): Hastalığın iyiye gittiğini işaret eden belirtiler. (207b03)

bevl (A.): İdrar, sidik; böbreklerde kandan süzülerek idrar yolları aracılığıyla dışarıya atılan sıvı. (001b04), (002b13), (019b02), (019b03), (026a05), (026a10), (027b13), (028a08), (028a11), (030a04), (030a05), (030a11), (031a12), (031a14), (031a16), (031a17), (031a19), (031b01), (031b05), (031b06), (031b07), (031b10), (031b11), (031b12), (031b13), (031b16), (032a08), (032b05), (032b17), (032b19), (033a01), (033a02), (033a05), (036a01), (037b08), (039b01), (039b12), (039b15), (048a05), (070a13), (070a14), (070a17), (070a18), (070a19), (070b01), (070b15), (070b17), (075a19), (076a11), (076a17), (076b02), (077a18), (078a01), (078a18), (079a10), (079a15), (081b11), (081b14), (082a08), (082a14), (083a06), (083a19), (084a04), (084b03), (084b12), (085a18), (087a09), (087a19), (087b08), (089b05), (089b08), (090a08),

(091a08), (091b10), (092a01), (092a05), (092b16), (093a14), (094a12), 094b17), (096a09), (096a12), (096b18), (099a05), (100a19), (101a12), (101b07), (102a07), (103a02), (103b02), (103b13), (103b18), (106b02), (108a05), (108a08), (108a15), (109a06), (109a08), (113b05), (115a09), (117b19), (119a02), (119a02), (119b10), (128a10), (129b09), (131a18), (135a08), (135a08), (279a12), (179b03), (190a01), (190a09), (190a14), (191a11), (192a13), (194b15), (195a02), (196b18), (197b18), (198a05), (201b18), (201b19), (207b01), (213a10), (215b15), (216b02), (216b03), (216b10), (216b14), (216b15), (217a08), (217a12), (217a14), (217a17), (217b06), (217b10), (219b17), (220b06), (220b07), (220b15), (220b18), (220b19), (221b08), (221b09), (222a02), (222a14), (222a15), (222a17), (222b07), (222b12), (222b14), (222b15), (222b16), (222b18), (222a02), (222a13), (223a15), (222a18), (223b02), (223b04), (224b08), (233b09), (224b01), (224b02), (231a18), (233b09), (233b10), (233b11), (234b17), (235b17), (238a04), (238b05), (276b13), (279a01), (281b01), (286a14), (287b03), (287b04), (287b15), (289a16), (290b16), (291a18), (298b11), (299b16), (299b17), (300a04), (300a09), (314a11), (316b08), (316b13), (318b12), (319a02), (327a17), (327b10), (327b03), (328b09), (329a04), (333a09), (335b12), (337b12), (338b08), (341b06), (343b11), (350a02), (350a15), (350a02), (358b01), (368b04), (368b05), (368b09), (368b13), (368b19), (369a05), (373a16), (374b07), (387a17), (389b07), (390a02), (394a16)

- **bevl-i baḳar**: İnenk sidiği, idrarı. (210b07)
- **bevl-i beyāż olmaḳ**: İdrarın (sidik) duru, berrak olması, bulanık olmaması. (281b02)
- **bevl-i ebyaż**: İdrarın (sidik) duru, berrak olması, bulanık olmaması. (300a03)
- **bevl-i ḥımār**: Eşşek sidiği. (120a11), (154b02), (154b03)
- **bevl-i mutaṣṣıl**: İdrarın, sidiğn seri şekilde akması. (216b04)

- **bevl-i nażc**: Kıvam bulmuş idrar, sidik. (278a07)
- **bevl-i şıbāġ**: renkli, berrak olmayan idrar. (231a16)
- **bevl-i şıbāġat**: Boyalar renginde idrar. (189b17)
- **bevl-i şıbyān**: Çocuk idrarları, çocukların idrarı. (386a13)

beyāż (A.): Duru, renksiz. (048a07), (231a15), (281b02)

beyhūde düş: Boş, hayali düş. (104b04)

beyn (A.): Ara. (026b01), (026b18), (030a15), (039a19), (052a13), (056a01), (060b03), (065a03), (073a12), (073a12), (107a05), (134b16), (192a01), (192a12), (195a05), (195a19), (202a03), (207b09), (211a09), (211a13), (213b09), (216b19), (218a09), (224b03), (231a12), (231a13), (238b17), (239b03), (246b01), (256a11), (291a13), (297a15), (297b16), (298a11), (303a01), (304a15), (364b03)

- **beyn-i dem**: Kan arasında. (207b09)
- **beyne'l-eṭibbā**: Tıpçılar arası. (152a03)
- **beyne'l-ḫalḳ**: Halk arası. (309a11), (277a11), (323a18), (377a05), (395b17)
- **beyne'n-nās**: İnsanlar arası. (001b12)
- **beynü'l-aḳrān**: Akranlar arası. (007b01)

beynehümā (A.): İkisinin arası. (283a06)

bez: Bez. (114a07), (115b09), (115b10), (131a13), 131a14), (137b08), (137b10), (138b19) (145b06), (145b08), (200b04), (200b05), (200a08), (211b10), (230b06), (231a10), (262a18), (268a01), (278b03), (284b15), (355b19), (357a13), (367b12), (373a10), (390b14)

- **bez berzesi**: Bez parçası. (158a02)
- **bez pāresi**: Bez parçası. (122a01), (182a18), (184a18), (216a12), (230b18), (356a04), (356b09), (356b18), (358a06), (360a01), (391b10)
- **bez torba**: Bez torba. (114a08)

bıçaḳ: Bıçak. (117b09), (156b02), (348b03), (367b06), (384b07)

bi'l-ʿaraż (A.): Belirtiyle, semptomla. (175a16), (022b18), (024b17), (240a13)

bilā-istiḥāle: Bir durumdan başka bir duruma geçmekle, başkalaşmakla. (158b15)

bisyār-ı āb-ı dehān: Ağız suyunun fazlalığı. (028a03)

bitmek, bitirmek: 1. Saç, sakal gibi yerlede kılların çıkması. 2. Vücuttaki çeşitli organların başladığı, ana organdan çıktığı yer. 3. İyileştirmek, sıhhate kavuşturmak. (057b08), (058b05), (059b19), (062b17), (063a01), (065a13), (069b04), (079b10), (090a07), (090a09), (092b13), (093a10), (102a12), (103a02), (105b11), (144b18), (145b12), (145b16), (263a12), (146a04), (146a16), (153b01), (214b04), (246a10), (174b06), (243a18), (263a10), (263a12), (371b06), (385a07), (386a02)

bīrūn (F.): Dış, hariç. (024b08), (025b02) (041a07), (066a12), (067b04), (260a08)

bozardmak: Rekte bozarma, farklı bir duruma gelme. (266a03)

bozmak: Rengini değiştirmek; mevcut durumdan daha farklı bir duruma değiştirmek. (162a19), (290b13)

bozmamaḳ: Terk etmemek, bırakmamak. (133a19), (396b14), (397b10)

bozulmak: Yüz vs. organların normalin dışına çıkması. (257b05)

buʿd (A.): Uzaklık. (020a03), (218b11)

būġu: Buğu, buhar. (397a15), (397b18)

buḫār (A.): Buhar. (114a11), (142a12), (144b08), (146b01), (146âb08), (147a10), (152a01), (164b16), (166b12), (301a17), (374b05), (397b02)

buḫūr (A.): Tütsü; buhar. (077a16), (082a19), (137b11), (137b14), (158a01), (231b19), (233b06), (235a13), (237b17), (237b18), (242b13), (259b08), (259b11), (272a12), (272b19), (273a15), (393b15), (341b06), (348b13), (393b14)

bulamaḳ: Pitil, bez vs. gibi nesnelere ilaç sürmek. 123b05), (131a11), (222b03), (254a05)

bulanıḳ: Bulanmış olan, duru olmayan. (031b02), (031b04), (031b05),

(032b12), (114b07), (114b09), (115b01), (132b03), (148b16), (149a13), (299b13)

burhān (A.): Güçlü kanıt, delil. (173a18)

burūd (A.): Soğuk, berd. (065a18), (071a07), (223b07), (244a03)

burūdet (A.): Soğukluk, soğuk olmak, eski tıp inancına göre mizacın soğuk olma durumu. (002b11), (011a15), (013b17), (019b11), (013b19), (030b08), (021a18), (021b13), (022a12), (022b18), (023a18), (023a19), (023b05), (023b07), (023b09), (024a06), (026b10), (026b12), (026b14), (027a02), (027a09), (027a15), (027a18), (027b01), (027b09), (030b07), (030b09), (030b10), (031a15), (033a10), (031b09), (035a08), (035b09), (040b05), (040b10), (049a13), (050a07), (072a09), (073a01), (073a09), (073a11), (073a17), (073b03), (076b15), (076b19), (077a07), (078a11), (079b05), (080a11), (080a12), (081b16), (082b19), (083a02), (083b02), (084a03), (085b04), (088b05), (087b12), (088b19), (089b05), (090a12), (092a16), (092b03), (098a18), (098b16), (098b18), (101a17), (102a09), (104a13), (113a02), (114a03), (117b14), (123a17), (123b06), (124a02), (127a13), (127a14), (136b18), (137b07), (221b03), (231b08), (232b02), (140b17), (244b16), (148b06), (153a18), (159a12), (161b06), (164a11), (170a07), (170a15), (179a19), (183a06), (187a16), (188a04), (189b18), (190a07), (206a06), (206a07), (208b03), (215a06), (216b05), (216b13), (216b14), (222b14), (224a11), (224a12), (224a15), (224b07), (231a15), (231a17), (237b03), (238a02), (244a03), (244a04), (257a06), (257a14), (259a08), (276b01), (277b19), (280a13), (283a04), (287a10), (288a09), (290b08), (290b17), (291b01), (294a07), (305a01), (314b12), (320a12), (325a03), (329a17), (332a16), (338b13), (341b17), (350b06), (351a01), (351a15), (351b01), (351b04), (352a08), (361b11), (362b06), (364a08), (364b03), (365a11), (369b03), (370a10), (371a18), (371b15), (372a06), (372a07), (373b01), (373b02), (388b12)

- **burūdet-i balġam**: Balgamın mizacının soğuk olması. (027a04)
- **burūdet-i kebed**: Karaçiğerin mizacının soğuk olması. 030a07)
- **burūdet-i kemāl**: Tam, kıvamında soğukluk. (087a04)
- **burūdet-i mizāc**: Mizacın soğuk olma durumu. (194a17)
- **burūdet-i mücemmed**: Dondurulmuş soğukluk. (238a06)
- **burūdet-i nefes**: Nefes soğukluğu. (175a08)
- **burūdet-i ṣarfa**: Safranın mizacının soğuk olması. (027a03)
- **burūdet-i tecmīd**: Dondurucu soğukluk. (234b04)
- **burūdet-i yābis**: Kuru soğukluk. (073a03)

buṣāḳ (A.): Ağız suyu, tükürük. (120a09), (125b08), (163a09), (163a15), (172a08), (172b15), (172b16), (174b07), (175a09), (175a13), (175b08), (178a19), (178b05), (183a02), (183a10), (186a15), (204b14), (268a11), (288a11), (305a02)

- **buṣāḳ-ı dem**: Gırtlakta sümüksel zarın kanamasıyla kan tükürme. (174b07)

bürhān (A.): Kanıt, delil. (261b10)

büzülmeḳ: Sinirlerin çekilme işi yapılmak; derinin kırışması, çekilmesi. (134a16), (275a03)

büzürg (A.): Büyük. (224b11), (224b12)

C

cālib, cālibe (A.): Celp edici. (147a11), (150b10), (167a12)

- **cālib-i nevm**: Uyku getirici. (326b14)

cāmid, cāmide (A.): cansız; donmuş; pıhtılaşmış. (106a09), (164a07), (212b12), (271a18)

cānib (A.): Yan, taraf, yön. (018b04), (023a06), (038b10), (038b11), (038b12), (038b13), (041b08), (043a14), (051b05), (051b17), (052a01), (052a11), (052b01), (055a09), (056b09), (056b18), (057b14), (058a07), (059a19), (060a09), (061a04), (062a18), (063a04), (064a03), (064b03),

(065b11), (066b07), (068a03), (068a05), (068a06), (068a18), (069a07), (070a09), (071a02), (118a07), (134b16), (135b13), (136b08), (140b11), (142a18), (142a18), (144a04), (144a05), (156b13), (156b14), (190a02), (190b19), (191a02), (191b13), (198a11), (198a12), (201a02), (212a19), (216a19), (220a16), (220a17), (220a18), (232a09), (234b10), (246b07), (247a14), (162a02), (274b12), (291a14), (298b12), (300a08), (333a10),

- **cānib-ı ʿalīl**: Hastalıklı, illetli, sakat taraf. (139b16)
- **cānib-i āher**: Diğer taraf. (022b08), (032b19), (178a01)
- **cānib-i aʿlā**: Yüksek taraf. (067b12)
- **cānib-i bālā**: Yukarı taraf. (064a09)
- **cānib-i bāṭın**: Karın tarafı. (055b03)
- **cānib-i bīrūnī**: Dışarı taraf. (066a12)
- **cānib-i emʿā**: Bağırsak tarafı. (026a14)
- **cānib-i esfe**l: En aşağı taraf. (056b01), (063b16), (064a10), (067b11)
- **cānib-i evvel**: İlk taraf. (178a03)
- **cānib-i eymen**: Sağ taraf. (060a11)
- **cānib-i eyser**: Sol taraf. (060a10)
- **cānib-i ġarb**: Batı taraf, yönü. (020a13)
- **cānib-i ḥalf**: Arka taraf. (056b04)
- **cānib-i ḫilāf**: Ters taraf. (043a18), (140a01), (260a09)
- **cānib-i insī**: Nesnenin içe, sola bakan tarafı, yönü. (055a15), (055a18), (056a17), (056b06), (056b10), (062b01)
- **cānib-i ḳarīb**: Yakın taraf. (043a19)
- **cānib-i muḥaddeb**: Yumru taraf. (012b13), (060a15)
- **cānib-i muḳaʿar**: Oyuk, çukur tarafı. (059b19), (060b18), (069b06), (069b10), (069b11)

- **cānib-i ʿunḳ**: Boyun tarafı. (057b12)
- **cānib-i pīş**: Ön taraf. (056a13), (056b04)
- **cānib-i puştī**: Geri, arka taraf. (055a12)
- **cānib-i rāst**: Sol taraf. (055b13)
- **cānib-i riyye**: Akçiğer tarafı. (177b19)
- **cānib-i ṣadr**: Göğüs tarafı. (060b16)
- **cānib-i ṣaġīr**: Küçük taraf. (062b06)
- **cānib-i şimāl**: Sol taraf; kuzey taraf, kuzey yönü. (020a09), (212a15), (216a13), (217a02)
- **cānib-i vaḥşī**: Sağ taraf. (055a06), (055a14), (055a18), (056a06), (056a19), (056b07), (061b06), (061b12)
- **cānib-i yemīn**: Sağ taraf. (060a06), (060a08), (061b16), (144a05), (189b17), (191b16), (217a02), (217a03), (233b16)
- **cānib-i yesār**: Sol taraf. (067b12)

cārī (A.): Akan, cereyan eden. (021a01), (146b15), (155a07), (161b08), (173b08), (186b02), (207a11), (209a07), (210b19), 216b04), (218a08), (218a09), (232a04), (241a13), (318a19), (352b08), (367a16)

cārīliḳ: Akıcılık. (204b14)

cārr (A.): Bitişik. (010a12), (081b18)

cāsiyye (A.): Sert, katı. (307b09)

cāyiz (A.): Uygun. (009b04), (026b02), (039a05), (041a01), (042a02), (044a14), (045b02), (047b08), (048a12), (048a14), (050b08), (111b03), 138a10), (152b03), (155b13), (171a07), (177b18), (204a03), (204a10), (211b06), (214b09), (217b08), (219b05), (221a11), (244a19), (248a15), (252a01), (252a09), (265b13), (267b14), (270b13), (270b18), (271a01), (278b18), (285a15), (285b03), (286b01), (289b15), (290a10), (290a12), (290a13), (292b06), (296b07), (298b17), (305b20), (330b10), (331a06), (334b01), (342a17), (351b12), (364a08), (356a10), (357a10), (366b12), (379a06), (379a13), (379b12), (380a03),

(380a13),(382a15), (397b06), (397b18)

cāyiz degil: Uygun olmayan. (034b07), (036a10), (038b17), (041a01), (042a15), (042b10), (047b05), (047b07), (047b10), (048a02), (048a13), (048a18), (048b01), (048b16), (084a09), (161a06), (164b07), (177b19), (182a05), (194a09), (298b12), (219b08), (251b05), (251b15), (295b03), (314b15), (370b08)

- **cāyiz görmemeḳ**: Uygun görmemek. (299a06)
- **cāyiz olmaḳ**: Uygun olmak. (207b06), (282b04), (333b09)
- **cāyiz olmamaḳ**: Uygun olmamak. (140b07)

cāẕibe (A.): Çekme kuvveti. (012a03), (015b06), (015b12), (016a17), (024b10), (024a11), (024a13), (067b10), (068b10), (068b07), (269a02), (069a16), (185b07), (190a08), (190a10), (224a09), (245b13), (268b08), (268b12), (190a11)

- **cāẕibe-i ceẕb**: Kendine doğru çekme kuvveti. (015b07)

cebire (A.): Bedende kırık ve çıkık azaları sardıkları tahta. (260b13)

cedel (A.): Sert. (193a06)

cedvel (A.): Liste, çizelge. (303b10)

cefāf (A.): Kuruluk; kuruma. (038b18), (090b09), (102a11), (135a03), (135a04), (163a07), (218a12), (264a04)

cehriye (A.): Açıktan veya yüksek sesle yapılan. (038a11), (171a08)

celb ėtmek: Çekmek, kendine çekmek. (043b04), (048b18), (068a12), (093b14), (106a03), (122b04), (142b10), (329b19), (346b02), (351b15), (352a18), (352b02)

- **celb-i havā**: Hava çekmek, nefes almak. (067a12)
- **celb-i havā ėtmek**: Hava çekmek, nefes almak. (062b19)
- **celb-i nevm**: Uykusu gelmek. (122b08)

celḳ (A.): Mastürbasyon; kadın yerine elle boşalma, el ile tatmin. (051a06)

cemʿ-i ḥavāss: Duyuların bütünü. (079a01)

cenābet (A.): Gusülü gerektiren durum. (267a09)

cenīn (A.): Kadının karnındaki çocuk, döl. (003b18), (078a18), (102a13), (234a07), (234a11), (234a12), (234b02), (234b03), (234b07), (234b13), 234b18), (235a04), (235a17), (235b02), (238b12), (238b13), (238b19), (239a02), (241a18), (322a17), (346a17)

- **cenīn-i kebīr**: Anne karnında ceninin, çocuğun büyümüş hali. (233b02)
- **cenīn-i menī**: Meni halindeki döl. (235a18)
- **cenīn-i meyyit**: Anne karnında ölmüş cenin, çocuk. (085a12), (085a17), (235b04)

cereyān (A.): Kan, cerahat vs. akması, akışı. (022a03), (022a11), (035b01), (035b03), (071a09), (075b09), (173a09), (213a06), (221a08), (241a07), (258b11), (258b13), (364a11)

cery (A.): Deriden sıvıların akması. (262b08), (266b18)

cesīm (A.): İri vücutlu, büyük. (370b16)

ceşş (A.): Gegirmek. (185a03), (202b02), (238b18), (239a01)

cevānib-i erbaʿa: Dört kenardan, dört yönden. (285a01), (285a03), (296a11), (296a14)

cevher (A.): Var olan bir şeyin özü, esası, varlığındaki maya. (015a04), (051b07), (064b19), (065b19), (073b11), (106b05), (157a09), (187b11), (282b06), (285b16), (282b10), (285b18)

- **cevher-i aʿżā**: Bedenin her bir uzvunun özü, varlığında bulunan maya. (026a05)
- **cevher-i dimāġ**: Beynin özü. (064b19), (065a09)
- **cevher-i ġalīẓ**: Var olan bir şeyin özü, esasının katılığı, yoğunluğu, yapışkanlığı. (031b16)
- **cevher-i ġıdā**: Gıdanın özü, mayası. (264a10), (295b02)
- **cevher-i ġuded**: Bezelerin özü, mayası. (070b06)
- **cevher-i hevā**: Hevanın özü. (258b08)
- **cevher-i kebed**: Karaciğerin özü, mayası. (107b11)
- **cevher-i laḥm**: Etin özü. (074a12)

- **cevher-i laṭīf**: Özün yumuşaklığı, tatlılığı. (076a11)
- **cevher-i ʿuẓv**: Organların özü, organların varlığındaki maya. (018b06), (251a09)
- **cevher-i rūḥ**: Ruhun özü, mayası. (151a12)

ceyyid (A.): İyi hoş, saf. (119a05), (239a16), (300b19)

ceyyidü'l-keymūs: yiyecek ve içecek maddelerin midede hazmolunup erimesinden hasıl olan bir sıvı ve bu sıvının kana güzel, saf bir şekilde karışması. (208b07)

ceyyidü'l-ḫılṭ: Hıltın safi. (104b11)

ceẕb (A.): Çekmek. (015b07), (015b07), (017a07), (024a11), (038b11), (041b14), (043a18), (043a19), (043b02), (043b03), (045a18), (047b14), (060a16), (066b07), (069b06), (072b06), (074a07), (074a08), (074a09), (075b14), (076a05), (079a08), (079a18), (084a01), (086b08), (093a08), (102a06), (107a11), (119a03), (119a06), (122a06), (125b17), (127a11), (131a10), (138b07), (140a01), (153b13), (155a17), (159a04), (159a19), (161a01), (167b11), (167b14), (171b06), (173b07), (174b05), (174b18), (185a17), (189b15), (194b02), (194b06), (198a07), (201a05), (207b15), (212a15), (212a16), (212a19), (213a18), (223a19), (224a09), (224a10), (230a01), (248a01), (248a02), (257a11), (260a09), (274a13), 293a17), (351b14), (353a17), (385a16)

- **ceẕb-i cenīn-i meyyit**: Anne karnında ölmüş ceninin düşürülmesi. (241a18)
- **ceẕb-i dem**: Kanı çekmek. (268b12)
- **ceẕb-i meşīme**: Döl yatağına çekmek. (241a18)

ceẕr (A.): Kök. (004a08)

cīfe (A.): Leş. (258b09), (282b13), (286a06), (258b10)

cihet (A.): Yan, yön, cihet; sebep. (006a07), (008a05), (012b12), (013b19), (014a01), (014a12), (029b18), (036b08), (050a12), (055b01), (060b07), (068a14), (073a05), (075a10), (079a02), (083a02), (089b08), (094a07), (095b03), (100b09), (101a02), (105a15), (163a07), (172b01),

(185a14), (191b05), (192a03), (201a08), (202a06), (202b14), (207b08), (207b09), (208a13), (217b01), (220a09), (225a13), (229b04), (236a15), (236a16), (242b09), (247a16), (254a14), (256a01), (257a05), (257a09), (257a11), (264a04), (266b01), (266b17), (268b01), (268b05), (273a19), (273b15), (277a10), (278b12), (282b08), (283a14), (284a10), (285b14), (285b16), (286a02), (291b10), (300a05), (301a07), (351b01), (370b16)

- **cihet-i miʿde**: Mide yönü, tarafı. (097a09)
- **cihet-i muḫālif**: Birbirine zıt yön, taraf. (139a11)
- **cihet-i münāsebe**: Birbirine benzer yön, taraf. (300a17)

cilā (A.): Parlaklık, keskinlik (göz, cild vs.). (074a15), (076b06), (079a16), (083a16), (083b02), (085b07), (087a07), (092a05), (092a12), (092b18), (093a09), (094a07), (095b03), (098b04), (098b05), (101b08), (102a11), (103a12), (103a13), (104b07), (106b05), (107a12), (107a17), (107b14), (108a17), (108b15), (109a03), (141b08), (144b11), (147b11), (149a09), (152b10), (153b12), (171a14), (172b01), (221a10), (265a11), (265b16), (266b12), (267a05), (327a14), (339b17), (342b12), (353b13), (353b15), (353b19), (376b13), (376b17), (379b09), (388a07)

- **cilā-ı cüz'i**: Biraz parlak. (096a03)
- **cilā-ı ḳavī**: Kuvvetli parlaklık. (086b07)
- **cilā-yı mādde**: Maddenin parlaklığı. (170a18)

cilādār (A.): Cilalı. (091a18)

cilādet (A.): Parlaklık, güzellik. (265a13)

cilālandırıcı (A.): Cilalandırıcı, parlatıcı. (095a11)

cilālandırmaḳ: Cilalandırmak, parlatmak. (150a16), (339b08)

cimāʿ (A.): Cinsel ilişki, cinsel birleşme, cinsi münasebet. (002b18), (003b15), (035b13), (048b17), (050a03), (050a04), (050a05), (050a06), (050a09), (050a14), (050a18), (050a19), (050b03), (050b04), (050b05), (050b06),

(050b08), (050b10), (050b15), (050b16), (050b17), (050b18), (050b19), (051a01), (051a02), (051a05), (051a07), (076b18), (077b18), (080b10), (084b11), (084b13), (084b15), (086b08), (087a07), (088a16), (092a15), (093a05), (093a06), (093b04), 100b16), (102a07), (102b12), (103b03), (103b12), (104b19), (106a08), 106b09), (107b09), 107b13), (108b06), (109a07), (117a05), (128a09), (128a16), (129b11), (130b09), (136b10), (141a04), (143b06), (144a11), (150a14), (151a09), (152b18), (173a14), (180a19), (202b05), (225b03), (228a04), (230b07), (230b11), (133b01), (239b18), (216b03), (216b07), (219b02), (222a16), (224b10), (225b01), (225b02), (225b04), (225b04), (225a18), (225b05), (225b19), (227a18), (227b03), (227b05), (227b07), (228a09), (228b10), (228a17), (228a19), (228b01), (228b14), (229a10), (229a19), (229b06), (229b10), (230a18), (230b15), (231a07) (231a08), (231b03), (231b04), (232a05), (232a15), (232a17), (232b09), (232b13), (233a14), (233a15), (233a16), (233b17), (233b18), (234b01), (238a19), (240a14), (240a17), (243a13), (243a14), (244a05), (244b04), (244b05), (264a08), (265b18), (265b19), (268b06), (270a08), (307b12), (312a12), (312b11), (313b08), (313b09), (313b14), (314a01), (314a02), (314a04), (322b05), (324b03), (324b09), (325a08), (326a14), (332a11), (373a09), (391a18), (394b03), (397b11)

- **cimāʿ-ı ḳıllet**: Cinsel ilişki azlığı. (227b16)
- **cimāʾ-ı muʿtedil**: Yerinde, kararında cinsel ilişki. (050a15)
- **cimāʿ-ı zen**: Kadınla cinsel ilişki. (243a10)
- **cimāʾ-i müfriṭ**: Aşırı cinsel ilişkiye girme. (128b19)

cimāʾ-i ḫod: Mastürbasyon, kendini elle tatmin. (209a03)

cimāʿiyye (A.): Cinsel ilişki, cinsel birleşme, cinsi münasebet, cinsellik ile ilgili. (225a17), (225b17)

cirāb (A.): Dağarcık. (064b11), (071a14)

cirm (A.): Hacim; çokluk, fazlalık. (073b18), (120a03)

- **cirm-i devā**: İlaçın hacmi, ilaçın azlığı ya da çokluğu. (045b18)
- **cirm-i ḳalb**: Kalbin bütünü. (180b07)
- **cirm-i kebed**: Karaciğerin bütünü. (198a14)
- **cirm-i leṭāfet**: Yumuşaklığın fazlalığı. (073b02)
- **cirm-i miʿde**: Midenin hacmi. (025b04)
- **cirm-i ʿużv**: Organın, uzvun bütünü. (251a04)

cism (A.): 1. Beden. 2. Madde. (016a18), (026b12), (040a09), (043a07), (056b14), (061a15), (063b11), (067a11), (242b18), (243a18)

- **cism-i ḳabīḥ**: Kötü, zararlı madde. (032a08)
- **cism-i laḥm**: Etin maddesi. (067a03)

cuʿ (A.): Açlık, aç kalma. (035a01), (046b02), (128a08), (132a15), (134b06), (165b11), (165b12), (174a03), (181b17), (183b03), (189b19), (194b11), (196a12), (212a17) (237a19), (270a17), (278a12), (296b05), (301b10), (302a19)

- **cūʿ-ı kavī**: Güçlü hissedilen açlık. (234a18)
- **cūʿ-ı müfriṭ**: Aşırı derecede açlık. (266a04), (125b09),
- **cūʿu'l-kelb**: Sürekli hissedilen açlık, doymama. (305a08)
- **cūʿu'l-kelbiyye**: Sürekli hissedilen açlık, doymama. (003b06), (186a16)

cūʿiyye (A.): Açlık. (276a17)

cuş (F.): Çoşma, kaynama. (183a06)

- **Cuş-ı keşīr**: Çok, aşırı çoşma, kaynama. (183a06)

cuʿūdet (A.): Kıvırcık, kıvırcık olma. (262b14)

- **cuʿūdet-i şaʿr**: Saçın kıvırcık olması. (262b14)
- **cuʿūdetü'ş-şaʿr**: Saçın kıvırcık olması. (262b12)

cübn (A.): Korkaklık. (179b01)

cüdā (F) Ayrı, ayrılmış. (024a19), (032a03), (032a05), (056b18),

(057a18), (060a07), (060a12), (062b10), (063b17), (064a04), (067b16), (070a15), (073a19), (103a03), (273b13), (292b09)

cülūs (A.): Oturma. (075b11), (211b07)

cüşā' (A.): Geğirmek. (028a03)

- **cüşā-ı ḫāmız**: Ekşi geğirmek. (028a03), (394b19)

Ç

çaḳarlanmaḳ: Kızarmak, kırmızı kırmızı olmak (göz). (124b01)

çalḳanma: Çalkalanma, sarsılma. (122a05), (183a09)

çalḳoyun: Sırtüstü. (154a19)

çapaḳ: Çapak; göz pınarında ve kirpiklerde birikerek pıhtılaşan veya kuruyan akıntı. (299a19)

çapaḳlanmaḳ: Çapaklı duruma gelmek, çapak tutmak. (122a15), (139b16), (140a02)

çāre (F.): Çare, tedavi yolu. (006a12), (049b19), (100a01), (119b01), (133b02), (133b11), (157b08), (161a02), (161a13), (161a14), (166a07), (213b01), (219a03), (254b13), (271a07), (275a13)

çaġırmaḳ: Yüksek sesle söylenmek, seslenmek. (109b06), (113b02), (121a19), (142a01), (166a03), (171b13), (171b17), (173a13), (204b16), (239b12)

çatlamaḳ: Sıkıntı, ağrı vb. ruhsal durumları aşırı derecede duymak. (120b09)

çekilmek: Çekme işi yapılmak (mil, vs.); sinir, deri vs. çekilmek, büzülmek; renk vs. **değişmek**, farklılaşmak; sürülmek. (029b08), (065a18), (088a02), (090b11), (097a18), (099a15), (124a04), (134a16), (134b17), (251a13), (251a16), (251a18), (260b14), (294b18), (295a03), (379a11)

çekmek: Tedavi amaçıyla şişe, vantuz veya merhem vasıtasıyla kanı bir yerde toplamak; germek; Çekmek (acı, nefes, enfiye vs.); tedavi amacıyla merhem vb. sürmek; Bir şeyi tutup çekmek, kaldırmak(kıl, kaş vs.). (025a03), (035a06), (035b08), (038b12), (045b10), (046a14), (049a06), (054a09), (058b13), (059a02), (073b08), (074a07), (075a16), (081a13), (097b07), (097b09), (108b15), (118a16), (124a16), (128a09), (142a17), (142b05), (145b03), (147a18), (150a01),

(152b07), (156b16), (161a14), (165b16), (171b12), (172a08), (169a04), (169b07), (173a14), (175a02), (077a06), (198a16), (208b01), (220a04), (232b11), (198a18), (198a19), (198b01), (239b12), (247b05), (274a06), (198b04), (204b14), (205a15), (282b09), (284a01), (286a02), (206a06), (211a10), (211a15), (309a13), (351a08), (353b06), (223b02), (233a13), (238a15), (383a01), (383a06) (241a17), (241b01), (246b13), (246b15), (249a09), (255a09), (255b03), (255b09), (256b09), (256b11), (259b18), (260a08), (260b11), (263b08), (271b04), (274a13), (176b04), (285a16), (293b05), (295b11), (299a10), (299a11), (299a12), (299b01), (324b15), (333a07), (337b12), (348b04), (354b04), (388a05), (392b03), (396a01)

çepellemek: Cinsel ilişki istemek. *"çelebiniñ ḳuşçaġızı ḳalḳar oġlancıḳ çepellemek diler" (229a/1).* (229a01)

çıḳmaḳ: Sindirim yolundan dışarı atmak; (kabuk) soymak; akmak; belirmek, ortaya çıkmak. (012b09), (012b17), (012b18), (018a02), (022a08), (022a10), (022a19), (022b01), (022b02), (022b03), (023a14), (024a07), (026a08), (032a08), (035b03), (035b07), (039a09), (053b02), (057b18), (058b15), (065b09), (072a15), (074a15), (083b07), (086a02), (086b10), (087a06), (093a01), (098a17), (106b03), (111a01), (111a05), (111b18), (112a03), (114b09), (115a10), (118a09), (120b14), (121a09), (124b04), (124b06), (126b04), (127b01), (129b14), (135a18), (135b09), (138a12), (138b03), (142a08), (143b17), (146a14), (148b10), (153b01), (155b08), (156a15),

çıḳarmaḳ: Akmak (kan, irin, su vs.); (diş) çıkarmak; vücuttaki taş, kum vs. çeşitli yolla dışarı atmak; meyve vs.nin öz suyunu çıkarmak. (012a07), (032b05), (048a17), (073a03), (077b06), (083b07), (084b07), (085a12), (086a10), (090a14), (090a16), (093a09), (093b07), (095a15), (102a13), (102a16), (119b01), (123a08), (123a09), (133a18), (136b01), (146a13), (147a01), (158b07), (158b09), (160a07), (161a17), (174b14), (182b09), (196a17), (209a05), (218a17), (241b02), (246b14),

(259b16), (260a07), (284b19), (286a18), (300a07), (316b03), (319b19), (326b07), (329b03), (333a08), (348a10), (357a01), (371b10), (372b04), (372b17), (386a14), (389a03), (395b11), (396a16)

çınlama: Kulak çınlamanın olması. (107b01)

çıñlamak: Kulaktan çın sesi gelmek. (131a05), (165b04), (299b11)

çimdiklemek: Bir kimsenin etini başparmakla işaret parmağı arasında kıstırarak sıkıp acıtmak. (252b19)

çiynemek: Ağızla alınan bir şeyi dişler arasında ezmek, öğütmek. (049b10), (098a11), (106a02), (118a16), (123b13), (132b08), (157a13), (253a07)

çirk (F.): Kir, pas. (155a07)

çirkli: Kirli, paslı. (092b06)

çizmek: Deri vs. yüzeyini çizgi biçiminde kesmek. (045b09), (275a14)

çoġalmaḳ: Artmak, fazlalaşmak. (077a19)

çuḳur: Çevresine göre aşağı çökmüş olan yer. (012b05), (052a14), (052b08), (126a03), (139b19), (140a01), (155a17), (156b17), (160b18), (167b19), (194a04), (234b07), (272b10), (294b17), (294b18), (296b10), (376b04)

çürük: Vurma, sıkıştırma vs. yüzünden vücutta oluşan mor leke. (159b13), (160a07), (353b15)

D

dāfiʿ (A.): Def edici, uzaklaştırıcı; boşaltma fiilini yapıcı. (019a11)

dāfiʿ, dāfiʿa: Def edici, uzaklaştırıcı, iyileştirici, etkisini giderici, kolaylaştırıcı; boşaltma fiilini yapıcı. (001b02), (001b07), (015b14), (016a18), (024b11), (025b03), (033a18), (040a18), (067b10), (068b11), (069a17), (076a01), (076a07), (077a19), (078a01), (078a05), (078a17), (078b03), (078b10), (078b15), (079a05), (080b15), (081a08), (081b03), (084b07), (085a11), (087a12), (087a19), (089b05), (089b08), (094a15), (095a08), (095b10), (097b13), (098a02), (102a03), (105b17), (108b18), (153a07), (190a13), (274a16), (298a10), (304b17), (319a02), (319a12), (319a19), (319b03), (319b09), (321b12), (324a06), (327a02),

(327a18), (328b09), (330b18), (340a03), (340b07), (341a04), (343b10), (361a03), (365a14), (372a07), (378b08), (379b18), (380b10), (384b07), (395b15)

- **dāfiʿ-i ḥafaḳān**: Kalp çarpıntısını, çarpıntıyı uzakşlaştıcı. (095a01)
- **dāfiʿ-i semūm**: Zehirli şeyleri uzaklaştırıcı. (271b15)
- **dāfiʿ-i sümūm**: Zehirleri, aguları uzaklaştırıcı, etkisini giderici. (274a06)

dāfire (A.): Kokmuş, kokan, kötü kokan. (195b03)

dāġ: yara. (250a04)

dāḫil (A.): Katma, dahil, iç. (021a04), (012a16), (019a10), (021a03), (021a09), (021a11), (021a16), (022b19), (023b04), (024a15), (026a08), (029a13), (041b06), (043b19), (045b07), (045b08), (045b19), (052a06), (058b06), (061b01), (062b05), (062b07), (065a04), (065a07), (065b17), (065b18), (066a01), (067a01), (067a14), (068b06), (068b10), (070a18), (070b11), (071a01), (072a19), (072b04), (072b07), (072b09), (077a04), (078a13), (078a16), (082a03), (086b09), (093a10), (099a09), (102b19), (106b14), (107a05), (112b03), (112b12), (119b17), (120b07), (125a04), (125a05), (131a19), (134a12), (151b02), (154a01), (154b19), (167a18), (168a08), (176a04), (177b17), (185a10), (194a12), (194a14), (194b12), (194b12), (195a05), (207a17), (207a19), (220a19), (231b10), (236a05), (237b19), (242b03), (242b15), (242b18), (245a05), (261a06), (269a12), (270b05), (278a03), (278b19), (285b07), (285b14), (304b06), (304b10), (308a15), (309a07), (309a08), (317b07), (320b03), (326b16), (331a09), (347b04), (347b12), (351b14), (361a13), (366b16), (370a15), (373a15), (373b11), (374b04), (375b12), (375b15), (379a03), (374b11), (379a06), (379a10), (379a13), (379a16), (379b04), (379b11), (380a02), (380a03), (380a08), (380a14), (380b14), (380b03), (381a02), (381a04), (381a11), (381b13), (381b15), (382a07), (382a10), (382a11), (382a15), (383b07), (383b09), (384a15), (384b10),

(385a19), (385b05), (385b09), (387a05), (392a15), (395a05), (395a19), (395b14)

- **dāḫil-i ḳıḥf**: Kafatasına dahil, kafatasının içi. (063a09)
- **dāḫil-i ʿurūk**: Damarlara dahil, damarların içi. (276b07), (277a05), (277a07), (283a18), (284a09), (284a19), (287a04), (297a08), (297a10)

dāʾir (A.): Belirli vakitlerde tekrar edici. (008a14), (018b17), (067a10), (276a19)

daḳāyıḳ (A.): İnce. (127a03)

dāll (A.): Hastalığın mevcut hâline delalet eden belirtisi, mevcut zamanda olan delil. (020a01), 020a15), (026b16), (026b17), (026b18), (026b19), (027a01), (027a02), (027a03), (027a04), (029b07), (030a13), (030a14), (030b01), (030b08), (031a06), (032a10), (032a14), (032a16), (032b02), (032b08), (033a09), (033a10), (033a13), (033a15), (033a16), (033b10), (040b14), (049a11), (127a07), (154b08), (154b13), (155b05), (155b06), (174b13), (175a12), (175a13), (176b01), (176b02), (176b06), (176b13), (182b08), (176a18), (176a19), (259a14), (288a07), (297b19), (220b07), (231a12), (231a13), (231a14), (231a15), (231a17), (259a11), (259a14), (298a02), (298a04), (298a06), (298a07), (300b08)

dāmiye (A.): Kanlı. (207a15), (209a01)

dar: İçine alacağı şeye oranla ölçüleri yetersiz olan, geniş ve bol karşıtı. (035b15), (070b18), (383a08)

ḍayyıḳ, **ḍayyıḳa** (A.): Dar, pek dar. 013a14), (022b07), (028b13), (043b04), (048b01), (072b05), (143b04), (170a11), (170a12), (170a13), (170b09), (173b05), (175a18), (190b15), (238a08), (268b15), (370b11)

- **dayyıḳ-ı mecrā**: Kanalın darlığı. (025b04)
- **ḍayyıḳ-ı mecrā-yı mādde**: Maddenin aktığı kanalın darlığı. (025b02)
- **ḍayyıḳ-ı mesāmm**: Gözeneklerin darlığı. (262a08)

defʿ etmek, eylemek, olmak, kılmak: Herhangi bir hastalığı, vücuttaki bir maddeyi atmak, vücuttan atılmasını sağlamak, hastalığı gidermek.

(005a09), (012a10), (012a11), (096b06), (097a03), (097b05),
(012a14), (012a15), (013a17), (097b07), (097b08), (098a06),
(013b13), (015b10), (015b11), (098a11), (098a13), (099b19),
(017a09), (022a01), (032a16), (100a01), (100a18), (101a08),
(033a17), (033b19), (034b17), (101a12), (101a18), (101b08),
(035b17), (039b07), (040a19), (102a15), (103b10), (104a04),
(040b18), (041a01), (041a06), (104a07), (104a12), (104b01),
(041a14), (041b07), (043a15), (106b07), (106b09), (107a03),
(043a16), (043b07), (043b08), (107a07), (107a17), (107b08),
(043b09), (044a06), (044a15), (108a07), (108a08), (108a10),
(044b19), (046b17), (047a18), (108a16), (108b03), (108b15),
(050b07), (050b10), (062b15), (108b16), (115b16), (119a07),
(065b04), (070a19), (074b14), (119a10), (134a13), (135a19),
(074b19), (075a19), (075b06), (136a17), (138a18), (143b10),
(075b17), (076a05), (076a06), (144b12), (146a02), (147a04),
(076a14), (076b18), (078a15), (149a06), (153b14), (155b08),
(078b02), (078b07), (078b13), (158a11), (159b05), (159b07),
(079b11), (081a19), (081b06), (160a06), (160b04), (160b13),
(081b11), (081b12), (082a08), (161b16), (163b07), (165a08),
(082a16), (082a17), (082b07), (166b07), (169b02), (170a05),
(082b14), (083b08), (083b10), (171a13), (171b06), (172a11),
(083b12), (084a04), (084a14), (174b08), (174b12), (175a04),
(084b18), (086a10), (087a08), (185a15), (185a17), (189b11),
(001b04), (088a02), (088a10), (197b09), (198b15), (198b19),
(088a17), (088b08), (089b06), (199a02), (199a10), (200a08),
(090a02), (090a15), (090a19), (201a02), (204a08), (204a13),
(090b17), (091a03), (091a14), (205a05), (205a08), (207b17),
(093a15), (093b12), (093b15), (207b19), (208a03), (209b16),
(094b01), (094b12), (094b13), (213b05), (214b09), (216b05),
(094b18), (095a16), (095b07), (219a03), (224a10), (225a17),
(095b16), (096a01), (096a10), (234b01), (234b03), (236a09),
(096a12), (096a18), (096b01), (236b03), (244a15), (248a14),

(251a10), (251b03), (251b04), (254b17), (256b16), (257b03), (258a17), (258b02), (258b03), (267a08), (269a14), (270a17), (271b07), (271b18), (272b16), (272b17), (274a12), (280a10), (280a16), (283a18), (298a03), (298a05), (298a06), (298a19), (299a06), (299a18), 299b06), (299b07), (301a02), (301a09), (304b15), (305a11), (306a02), (306a03), (306b06), (307a08), (307b06, (307b10), (307b12), (313b07), (314a11), (314b10), (315b01), (316a09), (318b12), (319a02), (319b18), (321a13), (321b03), (321b15), (323a01), (323a10), (323b01), (323b02), (323b04), (323b05), (323b10), (323b11), (323b12), (324b15), (325a18), (326b14), (328a09), (329a02), (329a06), (329b19), (330a05), (330a13), (330b01), (330b04), (330b17), (331a16), (333a01), (333a05), (333a10), (333a10), (333b15), (335a03), (338a02), (341a16), (341b02), (341b16), (342b04), (345b07),, (349a08), (349b01), (350b14), (351a06), (351b15), (351b16), (352a08), (352a16), (353a14), (353b01), (353b19), (354a11), (354b01), (354b06), (354b14), (355a02), (355b13), (355b15), (357b19), (357b19), (358a10), (359a14), (359b13), (361b01), (364a08), (365a17), (365b02), (366a18), (367a02), (367a03), (367a10), (369b04), (370a11), (371a19), (372a08), (374a08), (374b08), (376b14), (376b17), (378b09), (379a12), (379b05), (379b11), (380b15), (381a03), (381a15), (381a19), (381b14), (381b14), (383a06), (383a18), (389a18), (390b18), (391a01), (391b04), (391b05), (392a18), (392b11), (393b18), (394a14), (394b02), (394b18), (394b19), (395a02), (395a05), (395b07)

- **defʿ-i ʿaṭaş**: Hararet, ateşi giderme, düşürme, normale getirme. (179a02)
- **defʿ-i balġam**: Balgamı atma. (044a03)
- **defʿ-i esḳāl**: Vücutta herhangi bir şeyden oluşan ağırlığı giderme. (013a18)
- **defiʿ-i esḳām**: Hastalıkların vücuttan atılması, hastalıklardan kurtularak sıhhate kavuşma. (004b19)

- **defʿ-i faḍalāt**: Vücuttan idrar, dışkı, kusmuk ve sair şeyleri atma, giderme. (204b04), (225a14)
- **defʿ-i fuḍūl-ı dimāġ**: Beyindeki ifrazatı atma, giderme. (153a06)
- **defʿ-i hümūm**: Keder ve acıları giderme. (304b03)
- **defʿ-i irāde**: İradeyi yok etme. (040b19), (069a12)
- **defʿ-i ḳayʾ**: Kusmayı giderme. (366b17)
- **defʿ-i mādd**e: Vücutta bulunan maddeyi vücuttan atma. (300b03)
- **defʿ-i maraż**: Hastalığı, marazı giderme. (049a16), (185b02), (300a11), (300b07)
- **defʿ-i mevādd**: Vücuttaki maddeleri giderme, atma. (031a09)
- **defʿ-i muʾẕī**: Acıtan, acı veren, eziyet ve cefa verici olan şeyleri giderme. (188a03)
- **defʿ-i mużarrāt**: Zararı giderme. (301a02
- **defʿ-i rāyiḥa**: Kokuyu giderme. (204a04)
- **defʿ-i semm**: Zehri giderme, vücuttan atma. (271b11)
- **defʿ-i ṣudāʿ**: Baş ağrısını giderme. (374a07)
- **defʿ-i suʿāl**: Öksürüğü giderme. (067b08)
- **defʿ-i sümūm**: Zehirleri girderme. (307b15)
- **defʿ-i sümūmāt**: Zehirleri giderme. (306a02)

defḳ (A.): İdrar, meni ve dışkı ile atmak, çıkarmak. (253b17)

degirmen: Buğday, nohut vb. taneleri öğüten araç veya alet. (121a16), (130b11)

- **degirmen ṭaşınıñ ġubārı**: Değirmen taşı tozu, değirmende öğütülen nesnelerin tozu. (156b08)
- **degirmen tozu**: Değirmen tozu, değirmende öğütülen nesnelerin tozu. (156b06)

dehānet: Yağlılık; yağ vasfı. (099b19), (371b04)

deḫāniyet: Yağlılık. (083b11)

delā'il (A.): Delalet eden şeyler. (025b06)

delālet (A.): İş, işaret, kanıt. (025b06), (025b07), (025b15), (025b16), (026a07), (026a10), (026b13), (027b13), (030a07), (031a03), (031a04), (031a11), (032a15), (032b07), (032b08), (033a07), (033a07), (033a11), (033b08), (033b14), (073b01), (073b03), (115b17), (119a03), (124b06), (124b08), (127b18), (133b08), (133b09), (154b08), (164a13), (164a14), (165b06), (176a02), (176a05), (176a18), (176b03), (176b08), (190a11), (191b06), (208a12), (231a12), (238b06), (241b16), (247b14), (259a16), (287b10), (297b18), (298a01), (300a01), (300a05), (300b01), (300b03), (300b08), (301a02), (301a05), (304a14)

delīl (A.): Delil, işaret, kanıt. (009b08), (025b09), (025b11), (025b12), (025b13), (025b15), (026a02), (026b10), (026b17), (027a11), (027a18), (027a19), (027b02), (028b11), (030b13), (031a18), (032a13), (032b03), (032b07), (032b18), (073a07), (132b05), (204a19), (225a06), (264a01), (301a16)

- **delīl-i berd**: Soğukluğun delili. (030b12)
- **delīl-i burūdet**: Soğukluğun delili. (026b12), (026b14), (027a09), (030b09), (031b09)
- **delīl-i ġalebe-i balġam**: Balgamın üstün gelmesinin delili. (027b03)
- **delīl-i ḥarāret**: Hararetin delili. (026b11), (026b13), (026b14), (026b15), (026b16), (027a09), (027a14), (027a17), (027a19)
- **delīl-i ḥareket**: Hareketin delili. (030a15)
- **delīl-i ifrāṭ-ı ruṭūbet**: Rutubetin belirgin delili. (026b11), (027a16)
- **delīl-i iʿtidāl**: Yumuşak, uygun olmasının delili. (033a01)
- **delīl-i lüzūcet-i ḫılṭ**: Hıltın yapışkan olmasının, akışkanlığının az olmasının delili. (031b14)
- **delīl-i mevt**: Ölümün delili. (031b09)

- **delīl-i müddet**: Belirli ve muayyen vaktin delili. (176b08)
- **delīl-i rīḥ**: Gazın, kokunun delili. (175a11)
- **delīl-i ruṭūbet**:Rutubetin delili. (026b15), (026b16)
- **delīl-i ṣafrā**: Safranın delili. (031b11)
- **delīl-i sevdā**: Kara safranın delili. (027b03), (031b10)
- **delīl-i südde**: Tıkanıklığın delili. (030b10)
- **delīl-i yübūset**: Kuruluğun delili. (027a15)

delil-i yereḳān: Sarılık delili, kanıtı. (031b13)

delinik: Rahim yolunun açık olması, bekâret zarının olmaması. (230a18)

delk (A.): El ile ovma, ovuşturma. (038b01), (038b04), (039a02), (040a07), (040a13), (043b14), (045b08), (105a07), (146a07), (152b01), (159a16), (162a06), (162a07), (163a12), (163b01), (163b07), (165a06), (166a02), (191a12), (210b15), (239b11), (244b02), (262a15), (262a18), (269a02), (281b02), (353b04), (354a17), (359b07), (395b04)

delmek: Bağırsaklardaki yaranın delik açması, delik duruma getirmesi; yara vb. şeyleri neşter ile açmak. (040b14), (045b09) (198b03)

dem (A.): Kan. (011b02), (012b11), (013a06), (013a12), (013a14), (013b07), (013b09), (014a09), (014a15), (019a18), (019b01), (025b13), (026a03), (026b17), (027a01), (027b02), (027b17), (028a01), (028a16), (030b03), (030b04), (030b06), (032a13), (041b16), (044a01), (044a02), (045a01), (045b12), (047b16), (048a07), (048a16), (048b02), (068a02), (068a07), (068a15), (069b10), (070b07), (071a06), (075b10), (076a02), (078b01), (082a07), (082b04), (087a13), (095b07), (097a09), (099b05), (105a09), (105b18), (107b04), 107b06), (111a10), (111b05), (119a14), (124b04), (126a14), (128a07), (129b08), (129a13), (129b15), (131b12), (133a02), (134a09), (139b19), (141a17), (141b18), (142a05), (142a06), (142a09), (143a05), (144b19), (145a03), (145b09), (146a05),

(153a19), (155a06), (155b10),, (236b06), (236b07), (237a02),
(156a04), (156a08), (156b12), (237a08), (237a09), (237a18),
(156b16), (158a13), (158a16), (237b03), (238a11), (240b06),
(158a18), (158b15), (158b13), (240b14), (241a06), (244a08),
(162a03), (162b09), (168a09), (244b12), (245b18), (247b05),
(172b15), (173a01), (173a03), (247b11), (247b17), (250a13),
(173a04), (173a07), (173a09), (253a13), (253b15), (254a15),
(173a12), (173a15), (173a17), (255b17), (256a09), (256a12),
(173b02),, (173b05), (173b08), (257a05), (257a06), (257a09),
(173b10), (173b13), (174a04), (257a11), (257a13), (257b09),
(174a15), (174b07), (175a15), (260a06), (260a07), (260a08),
(175b18), (176b09), (177a07), (261b14), (262a10), (263a11),
(178b04), (180a03), (180a18), (265a01), (265a03), (265a07),
(182a10), (182b02), (182b03), (265a08), (265b05), (265b07),
(182b04), (182b09), (182b10), (265b18), (266a03), (268b03),
(184b12), (185a18), (190a14), (268b04), (268b12), (269a08),
(201b07), (205b17), (207a11), (270a13), (272b10), (280a04),
(207a16), (207a17), (207b08), (280a19), (280b02), (280b08),,
(207b09), (207b10), (207b12), (282a14), (282a16), (282a18),
(207b15), (207b16), (207b17), (282b04), (282b15), (283b01),
(207b18), (208a02), (208a04), (284b19), (285b07), (285b08),
(208a11), (209a02), (209a03),, (285b09), (285b11), (285b13),
(209a06), (209a15), (210a07), (286a12), (286b09), (291b02),
(210a14), (210a17), (210b04), (291b05), (292a05), (292a07),
(210b19), (212b12), (212b13), (294a16), (296b12), (296b13),
(214b15), (215a11), (217a18), (299a07), (299a15), (299b14),
(218a09), (220a11), (220a18), (305a11), (307b10), (313b06),
(220b12), (220b13), (221b10), (316b09), (316b10), (319b07),
(222b10), (222b17), (230a01), (329a09), (329a17), (332b06),
(231a09), (231a12), (231a13), (336b19), (337a16), (345a19),
(231a15), (332b02), (233b02), (346a01), (346a05), (346a09),
(236a07), (236b02), (236b05), (346b14),, (352b08), (342a12),

(359b02), (362b19), (364a10), (364a11), (364b01), (364b16), (365a03), (365a05), (365a08), (365a14), (373a01), (388a17), (391a06), (391b01)

- **dem çıḳarmaḳ**: Hacamat yoluyla kanı dışarı atmak, kan almak. (286a18)
- **dem tükürmek**: Ağzından kan gelmek. (299a18)
- **dem-i āhengrān**: Uygun, faydalı kan. (067b04)
- **dem-i balġam-ı māliḥ**: Tuzlu, kanlı balgam. (208b07)
- **dem-i bevāsīr**: Basur kanı. (077a15), (210b01), (246a15)
- **dem-i būraḳīü'ş-şekl**: Kıvamı yoğunlaşmış kan. (024b18)
- **dem-i buṣāḳ**: Gırtlakta sümüksel zarın kanamasıyla kan tükürme. (172b15), (305a02)
- **dem-i esved**: Siyah kan. (213a02)
- **dem-i fāsid**: Fesada uğramış, bozulmuş, bozuk kan. (209a07)
- **dem-i feṣad**: Buzuk, kirli kan. (286b01)
- **dem-i ġalīẓ**: Kıvamı koyu kan. (068a01), (099a03), (208a08)
- **dem-i ġayr-i ṭabīʿī**: Özelliği temizliği yok olmuş, kirli kan. (013a10)
- **dem-i ḥārr**: Hararetli, sıcak kan. (162b07)
- **dem-i ḥayżı**: Hayz kanı, adet kanı, regl kanı. (365a08), (071a08), (075b09), (239b01), (246a15)
- **dem-i ḳabīḥ**: Kalitesiz, kirli kan. (364a15)
- **dem-i keṯīr**: Fazla kan, kan fazlalığı. 161a09, (225a11), (257b08), (268b03), (268b10), (286b01)
- **dem-i ḳıllet**: Vücuttaki kanın eksikliği, kansızlık. (265b08)
- **dem-i maḥmūd**: İyi, faydalı kan. (047b13), (047b14), (047b15), (269a10)
- **dem-i maḥż**: Saf, halis kan. (018a14)

- **dem-i merārī**: Öd kesesi ile ilgili kan. (119a14)
- **dem-i meyyit**: Pıhtılaşmış, donmuş kan. (265b05)
- **dem-i muʿtedil**: Uygun, kıvamında kan. (079a12)
- **dem-i müncemid**: Pıhtılaşmış, donmuş kan. (347b03)
- **dem-i raḳīḳ**: İnce, akıcı kan. (269a09), (269a11)
- **dem-i ṣafrā**: Sarı safralı kan, sarı safranın karıştığı kan. (256b04)
- **dem-i ṣafrāvī**: Sarı safralı kan, sarı safranın karıştığı kan. (118b13), (162a19), (175b14), (208a08), (208b13)
- **dem-i ṣāliḥ, ṣāliḥa**: Yararlı, faydalı kan. (014a10), (208a10), (208b02)
- **dem-i ṣarf**: Kirli kan. (244b08), (244b08), (244b18), (245a02), (245a03)
- **dem-i sevdāvī**: Kara safralı kan, kara safranın karıştığı kan. (207b10), (208b06), (208b11)
- **dem-i sevdāvī-i ġalīẓ**: Kıvamı koyu kara safralı kan, kara safranın karıştığı kan. (207b05)
- **dem-i seyelān**: Kanama. (236b04)
- **dem-i ṭabīʿī,** : Cigerde ḥāṣıl olan, şekli sürḫ, şirin ve orta kıvamdaki kan. (013a07), (013a12), (013a13)
- **dem-i ṭamṯ**: Hayz kanı, adet kanı, regl kanı. (129b19)

demʿ (A.): Göz yaşı. (277a16)

demʿa (A.): Göz yaşı. (142b19), (146b15) (381a08), (381b10)

demevī (A.): Kanlı mizaca sahip; kanlı. (018a12), (077a05), (104b01), (176a02), (047b04), (114b02), (117b17), (118a01), (120b12), (139b19), (141a16), (160b12), (163b02), (163b05), (163b08), (171b01), (175b08), 176a01), (180a19), (182a09), (184b14), (192a04), (215a11), (248a19), (248b13), (250b19), 251a12), (251a15), (252a10), (253b08), (255b15), (262a15), (275b08), (282b15), (286a08)

- **demevī ḳuṣma**: Kanlı kusma, kanla karışık kusma. (107b12)

- **demevī mizāc**: Kanlı mizaca sahip olma, kanın baskın olduğu mizac. (035a07), (129b12)
- **demevī ʿillet**: Kanla ilgili hastalık. (119b04)
- **demevī sersām**: Kanlı beyin ve omur ilik iltihabı, kanlı menenjit. (119a11), (119a13)
- **demevī ṣudāʿ**: Başın damarlarının kala dolmasından kaynaklanan baş ağrısı. (114b13)
- **demevī verem**: Kanlı çıbanlar, şişler. (120b06)
- **demevī-i ṣarf**: Kirli kan. (251a13)
- **demevīü'l-mizāc**: Kanlı mizaca sahip olma, kanın baskın olduğu mizac. (047b01)

demeviyye (A.): Kanla ilgili, kanlı. (028a01), (048a10), (115b18), (126a16), (155b15), (176a07), (217b01), (220a10), (220a11), (243a03), (251a11), (276b04), (283a15), (291b11), (292a05), (294a08), (294a15), (294b18), (295a03)

demeviyyet (A.): Kana dönüşme, kanlılık. (217b01)

deñiz ḳumu: Deniz kumu. (196a17)

- **deñiz ḳumuna gömülmek**: Tedavi amaçlı deniz kumuna gömülmek. (196a18)

derece (A.): Miktar, derece. (009a17), (021b17) (071b10), (075a02), (076b03) (077b14),, (078a03), (078b05), (082a06), (084a14), (110a11), (110a18)

- **derece-i çār**: Dördüncü derece. (082a16)
- **derece-i devā**: İlaçın miktarı, hastalığı tedavi amaçıyla kullanılan ilaçın miktarı. (110a09)
- **derece-i evlā**: Birinci derece. (094b19), (095a03)
- **derece-i evvelī**: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesirinin az ya da yok mesabesinde olduğu derece. (075a17), (075b15), (076a10), (076a15), (076b05), (076b10), (076b19), (077a06), (077b01), (078b13), (078b13), (079a07), (079a11), (080b01), (080b09), (080b12), (081a05), (081a08),

(081a16), (081b02), (081b16), (082a05), (082a13), (083a15), (083b17), (084a10), (084b04), (084b08), (084b10), (087a04), (087b11), (089a07), (091a16), (092a11), (092b08), (093b17), (094a03), (094a08), (094a10), (095b04), (095b14), (096a03), (097b17), (099a12), (100a11), (100a19), (103a18), (103b07), (103b13), (104a05), (104a10), (104a14), (106a14), (107a16), (107b04), (107b17), (108a04), (108a18), (108b08), (108b16), (110a14), (110b02), (294b13), (375b05)

- **derece-i ḥārr**: Hararet, sıcaklık derecesi. (082b15), (093b07)

- **derece-i rābiʿa**: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesiri derece-i ṣāliṣeye göre ziyade ve zararı yüksek olmasıyla büsbütün yok etme mertebesine varmış hali. (071b12), (072a01), (001b05), (087b18), (096a16), (101a01)

- **derece-i ṣāliṣe**: Bedende devanın insan mizacına tesirinin derece-i ṣānīyeye göre ziyade ve zararı yüksek olmakla beraber bedenin mizacını büsbütün yok etme mertebesine varmamış hali. (071b11), (076a04), (076a19), (076b19), (077a12), (077b19), (078b09), (080b17), (081a15), (083b04), (084a05), (085a03), (085a08), (085a14), (085b14), (087a13), (088a06), (089b09), (089b11), (090a17), (091a07), (092b12), (093a02), (093a07), (093a14), (093a19), (094b11), (094b16), (096b16), (098a05), (098b11), (101a10), (101b07), (102a04), (102b09), (106a09), (106b10), (107a01), (108a06), (108a10)

- **derece-i ṣānī**: Bedende devanın insan mizacına tesirinin derece-i ūlāya göre ikinci derece olduğu ama zararının açık, görünür olmadığı mesabe. (075a09), (075b02), (075b08), (075b18), (076a03), (076a10), (076a14), (076b02), (076b06), (076b10), (076b15), (076b19), (077a12), (078b13), (079b03), (079b15), (079b18), (080b01), 080b01), 080b03), (080b05), (080b09), (080b10), (080b12), (080b17), (081a03), (081a11), (081b05), (081b13), (081b19), (082a13), (082b10), (083a15), (084a16), (084a19), (084b04),

(084b08), (085a14), (085b04), (085b10), (086a14), (086a16), (086b06), (087a04), (087a16), (087b17), (088a05), (088a12), (088a19), (089b03), (090a07), (091a07), (091a10), (091a16), (091b06), (091b16), (092a02), (092a14), (093a16), (095a05), (095a09), (095a11), (095b04), (096b11), (097a08), (097b10), (097b17), (098b03), (098b17), (099a12), (100a06), (100a13), (100b06), (100b13), (101a15), (102a17), (102b05), (102b15), (103a04), (103a13), (103b13), (103b17), (103b19), (104a05), (104a10), (104a14), (105b09), (105b12), (106a01), (106a07), (106a14), (106a15), (106b13), (107a16), (107b07), (107b10), (108a04), (108a14), (108b16), (109a08), (109a15), (110b09), (294b14), (295a12)

- **derece-i ūlā**: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesirinin az ya da yok mesabesinde olduğu derece. (071b19), (110b05)

- **derece-i vaḥide**: Bir miktar. (019b19)

derecāt (A.): Mertebeler, dereceler. (071b07), (110b08), (400a05)

- **derecāt-ı edviye**: İlaçların miktarı, hastalığı tedavi amaçıyla kullanılan ilaçların miktarı. (041b01)

derisi çekilmek: Deri üzerinden çekiliyormuş gibi gerginlik hissetmek. (294b18)

derisi gerilmek: Derinin gerilmesi. (135b12), (137b04)

derlemek: Terlemek; vücuttan dışarı ter salgılamak. (136b12), (137a06), (138a11), (146b02), (146b17), (196a16), (250a15), (393b07), (397b02)

derlenmek: Terlenmek, terlenme işini yapmak. (150b12)

derletmek: Terletmek; terlenmesini sağlamak; vücutta çeşitli rrahatsızlıklara, şişliklere sebep olan zararlı maddelerin ter yoluyla atılmasını sağlamak. (234b17), (298b11), (393b10)

dermān (F.): Çare; tedavi. (133a15), (315a12), (396b02), (399b09)

dert (F.): Dert, Hastalık; ağrı, sızı. (267b10), (399b08

derūn (F.): İç, iç taraf, dahil. (095b17), (194b01), (218a02), (265a12)

desim (A.): Yağ. (269b07). (199a08)

deşilmek: Deşilmek; çıban, sivilce vb. deşilmek, uyulmak, içini boşaltmak. (148a02), (236a11), (255a13), (148a05), (220b04)

deşmek: Şişliği, çıbanı veya sivilceyi irin akıtıcı ilaçlarla oymak, içini boşaltmak, irinini akıtmak. (253a09), (253a10), (385b02)

devā: Hastalığın tedavisinde izlenecek yol; çare, şifa. (001b16), (182a03), (242b13), (397b17), (398b16), (399b12), (399b17)

- **deva-ı merḥā**: Hastalıklı yeri ilaç sürerek ovuşturma tedavisi. (073b18)
- **devā-ı vāḥid**: Tek ilaç, bir ilaç. (042b01)
- **devā-ı żaʿf**: Güçsüz, kuvvetsiz çare. (072b19)
- **devā-ı ẕī-ḫāṣṣa**: Soyut bir biçimde amel, iş ve tutum takınma. *"mücerred mādde ile ʿamel ėderse aña ġıdā-yı muṭlaḳ dėrler (5) et gibi ve ekmek gibi eger mücerred ṣūretle ʿamel ėderse aña devā-ı ẕī-ḫāṣṣa dėrler "(21b/4, 5).* (021b05)
- **devā-yı derd**: Hastalığın çaresi, devası. (396a19)
- **devā-yı faṣd**: Damarda biriken kirli pıhtılaşmış kanın hacamat yoluyla alınmasından oluşan deva, tedavi yöntemi. (171b01)
- **devā-yı müşterekü'n-nefʿ**: Faydası ortak, müşterek tedaviler, devalar. "nefeṣ-i dem ḥādiṯ (6) olsa lāzım olan ʿırḳu'n-nesā ve ʿırḳu'ṣ-ṣāfin nıṣf esfeldedir bu ikiniñ birinden (7) faṣd olunsa muvāfıḳdır zīrā māddeyi aʿlā-yı bedenden esfele ceẕb ėder ammā faṣd olunduḳda (8) ʿırḳı ḳavī feṯḥ ėtmek gerekdir ta kim dem ziyāde cārī olup marīż żaʿīf olmaya ve nevāzil (9) maḳūlesin ṣadrdan ṣarāb-ı ḫaşḫāş ve demü'l-aḫaveyn ve ṣamġ-ı ʿArabi istiʿmāl ile menʿ ėde (10) devā-yı müşterekü'n-nefʿdir" (173b/5, 6, 7, 8, 9, 10). (173b10)

devinim ėtmek: Hareket etmek, dolaşmak. (060b01)

devr (A.): Nöbet; dönme, dolaşma; zaman. (055b09), (056a09), (059a08), (065b03), (067a12), (121a04), (165b09), (207b04), (301b04), (301b12), (315b06), (399a14)

- **devr-i rābiʿ**: Dördüncü gün nöbet. (276a19)
- **devr-i sābiʿ**: Yedici gün nöbet. (276a19)

ḍımād (A.): Yara üstüne yapılan yakı ve bağlanan bez. (144b04), (159a19), (189a06), (213a15), (213b17), (215b01), (216a12), (236a13), (241b09), (241b10), (253b05), (255a04), (255a07), (260b03), (260b11), (261a04), (274a15), (274a17), (274b04), (279a03), (280a06), (281b17), (356a14), (356a18), (356b09), (357a14), (357b18), (358a13), (367b15), (386a16), (391b10), (393b17), (395b10), (395b12), (395b15)

ḍımādāt (A.): Yara üstüne yapılan yakı ve bağlanan bezler. (281a17)

dırāz (F.): Uzun. (046a06)

dırāzraḳ (F.): Uzunca, uzunrak. (056b04)

dib: Alt; kök; organ vb. şeylerin yüzeye çıktığı yer. (016b13), (022b02), (022b03) (032a06), (054b10), (057a12), (066a19), (079b15), (109b05), (142a06), (142a07), (158a13), (158a15), (158a17), (158b01), (158b06), (199b16), (217a13), (372a04), (382b18), (383b11), (138b13)

dimāġ-ı ḥārr: Beyin sıcak, hararetli olmak; beyinde sıcaklık hissetmek; beyinde safranın galip olması sonucunda, sıcaklık oluşur. (351a06)

diri: Sağ, yaşamakta olan, hayatta olan., sağlıklı, zinde olan. (131b11), (169b03)

dirīġ (F.): Yasaklamak, korumak. (284b06), (284b08), (384a08), (398b15)

dirilik: Canlılık, tazelik, sağlıklılık, zindelik. (074a07), (224a07)

dirilmek: Zinde olmak, güçlenmek, sağlık bulmak. (103a19), (250a07)

diş çıkmarmaḳ: Sızlayan veya çürümüş olan dişi çekmek. (158b07), (158b09)

diş çıkması: Dişin çene kemiklerinden yüzeye çıkması. (086a02)

dişlerin ḳıçırdatmaḳ: Dişi gıcırdatmak; dişlerin birbirine sürtünmesi sonucu gıcırtı meydana gelmesi. (131a07)

ditredici: Titretici, titretme işini yapan, kasların kasılmasını sağlayan, titreten. (176a14)

ditremek: Titremek; hastalığın etkisiyle kasların hızlı ve küçük kasılmalarla kasılması. (136b04), (274b14), (286a16), (291a11)

ditretmek: Titremesine, kasların kasılmasına yol açmak. (278a01), (290a04), (290b08)

dordu: Kan, safra vs. tortusu. (069b11), (207b16)

dökülmek: Saç, kaş ve kirpiklerin dökülmesi; karışmak. (085b12), (097b13), (105b11), (183b03), (247a19)

dönek: Sağa sola nönmek, şaşı gibi (göz). (279a07)

dönmek: Hastalığın farklı bir hastalığa evrilmesi, gıda vs. yendikten sonra midede farlı bir hal alması. (080a07), (121a06), (138a06), (292b08)

dūgī : Duyu. (003b01)

duḫān (A.): Duman; terleme ile vücuttan çıkan buhar. (082a19), (120b14), (125b07), (139a17), (141a04), (141b06), (148a19), (153b13), (170b15), (171b17), (176a04), (180a03), (183a02), (185a03), (237b18), (261b04), (261b06), (261b07), (261b09), (383a09)

duḫānī (A.): Dumanla ilgili, dumana ait. (261b04)

duḫāniyye (A.): Dumanla ilgili, dumana ait. 170a12), (170a17), (181a13), (181b14), (261b12), (261b14), (299b14)

duḫānü'z-züccāc: Şişenin dumanı. (381a13)

duḫūl (A.): İçeriye girmek, içine girmek; zararlı şeylerin bulaşması, vücuda girmesi. (020b14), (089a19), (163b12), (257b19), (266a07), (268a05), (268a08), (297a02), (297a03)

dumūʿ (Ar.): Göz yaşları. (145b13), (383a06), (383a18)

- **dümūʿ-ı ʿayn**: Göz yaşları. (119a17)

dumūr (A.): Bir yaranın, sivilcenin körelmesi. (142b12), (145b01)

dühniyyet (A.): Yağlılık, yağla ilgili. (072a03)

dükürmek: Tükrüğü ağız içinden dışarıya atmak. (170a05)

dülbend pāresi: İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez parçası. (220a03), (220a03), (230b09)

dülbend: İnce ve seyrek dokunmuş, hafif ve yumuşak pamuklu bez. (321b13)

dürdī (F.): Tortu, çöküntü. (030b04)

- **dürdī-i dem**: Kanın tortusu, çökeltisi. (240b05)
- **dürdī-i dem-i ṣāliḥ**: Temiz, iyi kan tortusu. (014a09)
- **dürdīü'l-levn**: Tortuyu ayıran renk, tortunun rengi. (030b04)

dürüst: Tam, tamamen. (145a12)

dürüşt (F.): Sert, kaba, kalın. (017b17), (022a18), (022b19), (028a09)

düsūmet (A.): Yağlı olma, yağlanma. (186b12)

düvvāre: Diyabet, dulab. (224a05)

E

ebḫire (A.): Buharlar; sindirim gazları. (116b15), (116b17), (117a02), (117a08), (118b11), (121a15), (121b07), (124b18), (129a17), (137b05), (140a08), (141a09), (165b10), (170b13), (180a03), (182a02), (270a15), (278a02), (286a10)

- **ebḫire-i balġamiyye**: Balgamla ilgili gazlar. (165b10)
- **ebḫire-i balġamī**: Balgamdan kaynaklanan hararetler, buhular. (165b10)
- **ebḫire-i dāfire**: Kötü, kokmuş gazlar. (195b02)
- **ebḫire-i duḫāniyye**: Dumanla, bugu ile ilgili gazlar.(170a10), (170a17), (181a13), (181b14), (299b14)
- **ebḫire-i ġalīẓe**: Yoğun, zararlı gazlar. (191b05)
- **ebḫire-i ġıdāiyye**: Gıda ile ilgili gazlar. (180a09)
- **ebḫire-i ḥārr**: Hararet veren gazlar. (116b14), (127a09), (276a15)
- **ebḫire-i ḳalīle**: Az gazlar, fazla olmayan gazlar. (278a04)
- **ebḫire-i keṯīre**: Aşırı, fazla gazlar. (165b08)
- **ebḫire-i müstekreh**: Kötü, kerih gazlar. (036b15)

- **ebḫire-i müteṣāʿide**: Ucucu, yükselici gazlar. (165b18)

- **ebḫire-i redī**: Zararlı gazlar. (180a14)

- **ebḫire-i sevdāviyye**: Kara safra ile ilgili gazlar. (124b16)

eblaġ (A.): En iyi, en uygun. (089b19), (119b04), (130b05), (140b11), (206a05), (242a15)

- **eblaġun'n-nefʿ**: En yaralısı, en fayadalısı. (183b19)

ebvāl (A.): İdrarlar. (031a10)

- **ebvāl-ı baʿīr**: Erkek deve idrarı. (196b07)

- **ebvāl-ı maʿz**: Keçi idrarı: (196b07)

ecel (A.): Ölüm. (033a16), (034a11), (132a05), (140b15), (172b17), (278a04), (284b08), (291b11), (297b12), (397b16), (299a05), (365b15), (399b04)

- **ecel-i ṭabīʿī**: Doğal ölüm. (009a05), (033b16), (034a08)

ecl (A): Sebep; illet, hastalık. (090b13), (160a01), (264b09)

ecnās-ı bevl: İdrarın çeşitleri, türleri. (033a01)

eczā-ı ġalīẓ: Yoğun, kötü maddeler. (032b13)

eczā-ı ṣıġār: Küçük parçalar, kısımlar. (073b06), (074a03)

eczā-i ġışā: Zarın, çeperin bir kısmı, parçaları. (060b07)

eczā-i ḫāriciye: Dış kısınlar.

eczā-i ʿużv: Organın parçaları. (074b07)

efʿāl (A.): İşler, ameller, fiiller. (011a13), (017a18), (017b11), (025b18), (026a01), (027a16), (027a18), (083a12), (112b16), (120a02), (183b04), (190a03), (190a05), (220b09), (250b17), (265a09), (275b18), (275b19), (301a01)

- **efʿāl-i nefsāniyye**: Nefisle ilgili işler, ameller. (027a13)

ehviye (A.): Havalar. (019a17), (304a18)

ekl ėtmek, olmak, olunmak: Bir şey yemek. (023a09), (024a16), (034b05), (036a11), (045a18), (045b01), (046a15), (046a16), (046b15), (047b15), (049a06), (049a07), (049a07), (049b10), (074a12), (075a05), (075a15), (076a05),

(081a14), (082a12), (082b01), (085a01), (088a18), (092b04), (093a12), (093b15), (095b01), (095b02), (095b12), (096a19), (098a02), (098a15), (098b17), (099a02), (099b18), (102b13), (103a08), (103a10), (104a06), (104a08), (104b04), (106a19), (107a19), (114b13), (122b04), (128a09), (132b07), (137a18), (144a07), (144a14), (150a09), (152b04), (158a08), (159a15), (160a11), (160a19), (167a08), (172b02), (173a11), (174a01), (174a03), (178b03), (181a07), (183b02), (186a06), (187a14), (187b12), (187b14), (188a06), (188b18), (189a18), (190b16), (190b17), (194b10), (194b11), (197b05), (199b16), (200b18), (203a03), (203b19), (208b01), (208b08), (210b19), (225b16), (226a18), (226b01), (230a13), (246a13), (247b13), (254a11), (254a12), (257b16), (257b17), (261a19), (264a10), (268b03), (269b01), (269b16), (270a02), (270b05), (270b15), (271a02), (273a16), (274b01), (275a10), (275a11), (275b17), (285b19), (306a07), (312a08), (334a13), (342a17), (343b05), (343b05), (347b19), (370a01), (370a15), (370b02), (370b06), (396a05), (399a06), (399a06), (399a07)

- **ekl-i ṭīne**: Kil yemek. (268b16)
- **eklü'ṭ-ṭa'ām**: Yiyecek yemek. (269a12)

ekmek: Ekmek, sepelemek, atmak. (141b13), (143b13), (145b08), (184a15), (397a02)

elvān-ı bevāsīr: Basurun renkleri. (208a09)

elyāf (A.): Lifler. (063b01), (067b10), (068b06), (068b07), (068b09), (068b11), (068b19), (231b09)

- **elyāf-ı cāẕibe**: Liflerin çekme kuvveti. (067b10)

elyaḳ (A.): En layık, en uygun. (002a06), (011a14)

elyen (A.): Daha yumuşak. (276b06)

emles (A.): Düz, pürüzsüz, katışıksız. (091b05), (132b04), (172a11), (172b11), (173b17), (177a10), (177b02), (179a02), (233a13)

emzice (A.): Mizaçlar, tabiatlar, mutedil olanlar, mutedil olmayanlar. (010b03), (020a07), (026b06), (033b16), (101b10),(105a01),

(179a15), (192a03), (202a13), (314b15)

- **emzice-i mürekkebe**: Karışık mizaçlar. (113a06), (179b04), (183a11), (184b08), (190a03)
- **emzice-i ṣāliḥa**: İyi, mutedil mizaclar. (327a16)
- **emzice-i yābis**: Kuru mizaclar. (105a01)

emzirmek: Emzirmek, memedeki sütü vermek. (126b05), (140a07), (141b01), (142a04), (222a19), (222b01), (241a15), (242b04), (242b05)

endūh (F.): Keder, elem, gam, kussa, üzüntü. (039a17)

- **endūh-ı dā'im**: Sürekli kederli, elemli, gamlı, üzüntülü. (039a17)

enfaʿ (A.): Daha faydalı. (075b12), (079a02), (080b16), (081b07), (089b17), (098b09), (103a15), (113b18), (119b04), (124b14), (126b09), (126b10), (127b08), (134a04), (134a06), (138b07), (144b06), (162b04), (171a10), (172b08), (182a04), (182a06), (185a09), (185a11), (189b09), (196a18), (205a09), (210a17), (223a05), (235a08), (256a02), (256b16), (258a04), (259b04), (267a13), (278a15), (319b06), (323a01), (344b11), (350b03), (384b08)

ensāb (A.): Soylar, nesebler. (230b16)

envaʿ (A.): Çeşitler, türler. (006a05), (013b19), (020b04), (029b11), (039b05), (040a03), (038b19), (058b05), (063b14), (064a04), (064b10), (067b10), (078b10), (089a13), (103a09), (108b11), (112b12), (113a15), (127a17), (137a08), (167a11), (174a08), (179b17), (181b04), 189b12), (190b06), (194a16), (196b02), (199a04), (202b07), (202b12), (204a15), (205b07), (219a11), (243b04), (246b08), (276a11), (277b13), (298b16), (309a12), (310b04), (317b11), (320a11), (333b17), (344a07), (363b08), (372b15), (383b13), (391a02), (396b07)

- **envāʿ-ı bevāsīr**: Basurun çeşitleri. (209b16)
- **envāʿ-ı cünūn**: Deliliğin türleri. (076b12)
- **envāʿ-ı cüvāriş**: Hazım ve diğer rahatsızlıklar için kullanılan macunların çeşitleri. (184a09)

- **envāʿ-ı evcāʿ**: Ağrıların, sızıların türleri. (371b16)

- **envāʿ-ı evrām**: Şişlerin çeşitleri. (100a18)

- **envāʿ-ı fevāʾid**: Faydaların, yararların çeşitleri, türleri. (005a02)

- **envāʿ-ı ḳurūḥ**: Yaraların çeşitleri. (143b19)

- **envāʿ-ı maraż**: Hastalığın çeşitleri. (022b13)

- **envāʿ-ı muʿālecāt**: İlaç vermenin, tedavinin çeşitleri. (181b07)

- **envāʿ-ı sersām**: Menenjitin çeşitleri. (162a16)

- **envāʿ-ı ṣudāʿ**: Başağrısının çeşitleri. (118a03)

- **envāʿ-ı sümūm**: Zehirin çeşitleri. (090a18), (274a11)

- **envāʿ-ı taḫayyülāt-ı cüzʾiyye**: Biraz hayallere dalmanın türleri. (017a05)

- **envāʿ-ı tedbīr**: Bir hastalığı ya da olumsuz bir şeyi def edecek yolun türleri. (170b05), (201a14)

- **envāʿ-ı yereḳān**: Sarılığın türleri. (214a17)

er: Erkek. (050b10), (050b19), (050b08), (050b09), (062a13), (062a19), (128a03), (228a18), (2, (232a13), (232a15), (232a18), (232b09), (233b15), (233b19)

erbāḥ (A.): Faydalar. (267a03)

- **erbāḥ-ı tenşīf**: Kurutmanın faydaları. (267a03)

ergen: Döl verebilecek duruma gelmiş olan, erin, yeni yetme, akil baliğ, baliğ. (128a18), (128b10)

eri ḳucmaḳ: *“er ʿavretiñ üzerine (11) olmaḳdır ki ʿavretiñ uyluḳların ḳaldıra tamām öpüp ḳuçup memelerin oḫşayıp (12) ḳucaḳladıḳdan ṣoñra ẕekerini ṭutup ʿavretiñ ferci üzerine aşaġa yuḳarı sürünüp (13) ʿavretiñ gözünüñ heyʾeti müteġayyir ola yaʿnī ḳızara ve nefesi ʿaẕīm ola bu maʿnā ḥarāret (14) sebebiyle raġbetden nāşī olur ol maḥalde eri ḳucmaḳ dėrler cānı lebe ḳarīb olur” (50b/10, 11, 12, 13, 14).* (050b14)

erimek: Zayıflamak. (273b11)

erkān (A.): Su, yel, toprak ve ateş. *“erkān dörddür **biri** nārdır ṭabīʿatı ḥarrdır ve yābisdir (18) mevzuʿı felek-*

i ḳamerdir ḫafīf muṭlaḳdır fā'idesi teshīn ve inżāc ve taḥlīl ve talṭīf (19) ve iḫrākdır erkānıñ ***ikincisi*** *hevādır ṭabiʿatı ḫārr ve raṭbdır ḫafīf bi'l-iżāfedir (11a) (1) mevżiʿī taḥt-ı kürre-i nārdır fā'idesi taḥlīl ve tarṭīb ve eşyāyı taḫlīl ḳılmaḳdır (2) erkānıñ* ***üçüncüsü*** *ābdır ṭabīʿatı bārid ve raṭbdır mevżiʿi taḥt-ı kürre-i havādır (3) saḳīl-i bi'l-iżāfedir fā'idesi tarṭib telyīn eşyā-ı ṣulbdur erkānıñ* ***dördüncü*** *(4) ḫākdır ṭabīʿatı bārid ve yābisdir ṣaḳīl-i muṭlaḳdır mevżiʿīʿ evsaṭ-ı ʿanāṣırdır" (10b/17, 18, 19; 11a/1, 2, 3, 4).* (001b15), (008b18), (008b19), (010b03), (010b14), (010b17), (010b19), (011a02), (011a03)

erkek: Erkek. (105a16), (109a19), (109b10), (109a19), (225a06), (145a03), (233a15), (240a13)

erlik: Cinsel güç, iktidar. (102b13)

erṭāb (A.): Daha rutubetli, daha yaş. (019b05), (160a17)

ervāḥ (A.): Ruhlar, canlar. (010b15), (014b14), (265a02), (266a01)

- **ervāḥ-ı beden**: Bedenin ruhları. (276a03)

eryāḥ (A.): Vücutta duyular ağrı, sızı; gazlar; rüzgârlar. (164b10), (217a10), (234b03), (243b09), (256a05), (310b03), (311b18), (314b13), (315b08), (317b18), (318a03), (318b17), (320a18), (321b15), (349b17)

- **eryāḥ-ı ġalīẓe**: Kötü, yoğun gazlar. (305a06), (306a01), (317a02)
- **eryāḥ-ı şimal**: Kuzey rüzgârları. (233b17)

esbāb (A.): Sebepler. (002a01), (003a07), (133b06), (135a02), (170a06), (174b19), (187a12), (277b17), (187a11), (201a17), (243a10), (264b07), (267b06), (282b16), (299b03)

- **esbāb-ı aḥvāl**: Durumların sebepleri. (018b19)
- **esbāb-ı arżıyye**: Yeryüzü ile ilgili sebepler. (258b08), (259a11)
- **esbāb-ı bāride**: Soğukluğun sebepleri. (135b01)
- **esbāb-ı bürūdet**: Soğukluğun sebepleri. (023b05)
- **esbāb-ı dāḫiliyye** : İç ile ilgili sebepler. (024a16), (025b03), (241b01)

- **esbāb-ı def‘**: İyileşmenin, sıhhat bulmanın sebepleri. (299b06), (299b07)
- **esbāb-ı emrāż bi-ḥasebü’l-aḫlāṭ** : Hıltlar cihetiyle hastalıkların sebepleri. (027b10)
- **esbāb-ı evrām-ı mefāṣıl** : Mafsallardaki şişliklerin sebepleri. (024b01)
- **esbāb-ı ḫāricī**: Dışa ait, harici sebepler. (024b03), (137a10), (137b03), (164a06), (276a14)
- **esbāb-ı ḫāriciyye**: Dış ile ilgili sebepler. (241a17)
- **esbāb-ı ḫunnāḳ**: Difteri, bademcik iltihabının sebepleri. (170a14)
- **esbāb-ı meẕkūre**: Daha önce zikredilmiş, hakkında konuşulmuş sebepler. (142a01), (234a13)
- **esbāb-ı mūcib-i ishāl**: İshal icab eden sebepler. (022b12)
- **esbāb-ı müceffefe**: Vücuttaki rutubetin kurumasının sebepleri. (134b06), (216b15)
- **esbāb-ı ‘amiyy**: Avamın bebepleri. (152b02)
- **esbāb-ı ruṭūbet**: Nemin, ıslaklığın sebepleri. (023b10)
- **esbāb-ı semāviyye**: Gökyüzü ile ilgili sebepler. (258b08), (258b14)
- **esbāb-ı südde**: Tıkanıklığın sebepleri. (023b18)
- **esbāb-ı süḫūnet**: Sıcaklığın sebepleri. (002b11)
- **esbāb-ı ta‘vīḳ**: Geçiktirmenin sebepleri.(002a02)
- **esbāb-ıża‘f**: Kuvvetsizliğin, zayıflığın sebepleri. (152b02)
- **esbāb-ı żarūriyye**: Zaruri sebepler. (019a03)

eṣer (A.): İz; yaranın iyileşmesini takiben deri üzerinde bıraktığı iz. (021b14), (021b15), (042a19), (042b01), (071b09), (071b10), (071b18), (072b07), (073a14), (073b12), (085a06), (091a02), (100b10), (147a06), (147a15), (154b18), (197a18), (199a18), (256b11), (372b12), (377a19), (377b17), (391b05), (392a07), (392b07), (393a07)

- **eṣer-i zaḫm**: Yara izi. (348b07)

esfel (A.): Daha, en aşağı. (036a11), (038b08), (041b13), (043b02), (043b08), (043b09), (044a14), (046b10), (053a01), (055b06), (055b09), (056a08), (056a15), (056b01), (057a12), (059a09), (059a11), (060a04), (060a18), (061b06), (061b13), (062b08), (063a14), (063b16), (064a10), (064b13), (067b11), (069a15), (076b04), (094a12), (115a01), (116b15), (119a03), (119a06), (122a06), (124b18), (125a09), (126b08), (138b07), (156b16), (165b17), (173b07), (173b06), (185a05), (205b11), (214b18), (215a09), (217a03), (243b14), (245a16), (245b14), (251a14), (257b18), (259a01), (271b09), (287b03), (299b19), (371b16)

- **esfel-i beden**: Bedenden daha aşağı. (207b17)
- **esfel-i miʿde**: Midenin en aşağısı. (038b09), (276b12)
- **esfel-i sāʿid**: Ön koldan daha aşağı. (061b10)
- **esfel-i ṭıḥāl**: Dalaktan daha aşağı. (214b17)

eshel (A.): Çok kolay. (329a04)

eṣiḥḥā: A.): Sağlıklı kimseler. (092b01)

eski: Kronik, çoktan beri var olan. (080b11), (081a09), (083b06), (084b09), (090a09), (100b02), (101a11), (102a15), (385a02)

eṣḳāb (A.): Burun, demar vs. delikler. (070b09), (053b09), (057b17), (058a10), (062a04), (063a09)

- **eṣḳāb-ı enf**: Burun delikleri. (153a15)

esḳāl (A.): Daha ağır. (013a18)

esḳām (A.): Hastalıklar, illetler, dertler. (003b18), (004b19), (234a07)

eslem (A.): Pek sağlam, sıhhatli; iyi huylu. (128a04), (168a05), (175b05), (198b05), (198b15), (255b02), (255b07), (276b06), (288a06)

eṣnāf (A.): Çeşitler, sınıflar, türler. (004a11), (091a18), (118a11), (011b03), (024a04), (124b04), (173b10), (205a09), (207a15), (207b02), (210b16), (243b05), (250a11), (260a05), (273a19), (277b14), (281a15)

esnemek: Uykulu, sıkıntılı veya yorgunluk duyulan bir anda ağzı genişçe açarak soluk alıp vermek. (114b05), (120a10)

esraʿ (A.): Daha hızlı, çabuk. (029b04), (276a13), (291b09)

eṣvāt (A.): Sesler, sadalar. (015b18), (016b13), (038a11)

- **eṣvāt-ı ḫavāṣṣ**: Duyu sesleri. ?? (163b13)
- **eṣvāt-ı hāyile**: Korkunç ve dehşetli sesler. (130b13)
- **eṣvāt-ı şedīd**: Şiddeli sesler. (164b18)
- **eṣvāt-ı ṭabl**: Davul sesi.

eşbāb (A.): Gençler. (166a15)

eşedd (A.): Şiddetli, sert. (293a17), (297a13)

eşmek: Sivilce, beze vs. gibi şeyleri yarmak. (109b04)

eşyā (A.): İçecek, yiyecek gibi ilaç amacıyla kullanılan nesneler; yiyecek içecekler; eşya ve benzeri nesneler.. (009b01), (009b08), (010b12), (010b14), (011a01), (011a05), (023b07), (026a04), (031a09), (036b18), (038a13), (042a06), (042a09), (042a14), (042b07), (044a15), (046a01), (048b11), (049a18), (049a19), (059b03), (066b08), (098b02), (111b14), (119b08), (121a04), (122a19), (124b14), (126b10), (132a18), (132b16), (134a04), (141a04), (144b06), (150a11), (151a18), (151a19), (155a05), (157a07), (157a14), (157a16), (164b19), (171a10), (172b08), (185a11), (196a19), (198a19), (200a01), (205a10), (206a04), (208a18), (208b07), (212a09), (217b13), (232a19), (239a06), (240a11), (256a02), (256b17), (259b04), (260a12), (262b18), (264b17), (265a08), (265a11), (265a16), (265a17), (267a11), (267a12), (267a13), (269a05), (269b02), (269b14), (278a15), (278a18), (285a06), (289a17), (290b16), (292b07), (293a01), (298b17), (315a13), (320a11), (343a07), (344b11), (347a12), (350b03), (366a18), (368b04), (371b04), (383b09), (383b11), (384a09), (384a15), (396b13), (398a17), (399a04)

- **eşyā-ı baʿid**: Uzak eşyalar, nesneler. (151a15), (151a17)
- **eşyā-ı bārid, bāride**: Mizacı ve karakteri soğutucu yiyecek ve içecekler. (114a02), (159b10), (213b10)

- **eşyā-ı ḥārre**: Mizacı ve karakteri hararet verici yiyecek ve içecekler. (035b17), (048b12)

- **eşyā-ı laṭīfe**: Yoğun olmaya, tüketildiğinde kolaylıkla küçük parçalara ayrılan yiyecek ve içecekler. (265a10)

- **eşyā-ı mümtezice**: Karışık nesneler. (072a02)

- **eşyā-ı müsaḫḫin**: İnsan vücudunu ısıtıcı karakterli yiyecek ve içecekler. (240a10)

- **eşyā-ı raṭbe**: Mizacı ve karakterinde rutubet, nemlilik bulunan yiyecek ve içecekler. (113a05)

- **eşyā-ı serd**: Sert eşyalar, nesneler. (023b06)

- **eşyā-ı ṣulb**: Kart ve sert nesneler. (011a03)

- **eşyā-ı tuffāḥ**: ??? (203a03)

eṭfāl (A.): Çocuklar. (217b03), (228b16), (243b11), (255b13), (392b10)

eṭrāf (A.): Etraf; bedende el, ayak ve baş. (027a09), (039b01), (039b18), (040b12), (047a09), (052a19), (060a13), (061b16), (062a18), (062b11), (063a01), (063b18), (064b02), (077a15), (120a14), (121a04), (131a07), (144a03), (194a03), (197a05), (215a04), (221b10), (235b16), (241b09), (250b06), (275a17), (277a19), (298a17), (298a19), (198a12), (396a16)

- **eṭrāf-ı beden**: Bedende el, ayak, baş gibi uzuvlar. (045b05), (116b16), (166a02), (257b07), (359a11)

- **eṭrāf-ı ciger**: Ciğer tarafı. (071b02)

- **eṭrāf-ı ʿurūḳ**: Damarlar tarafı. (199a01)

- **eṭrāf-ı ʿurūḳ-ı ṣıġār**: Küçük damarlar tarafı. (277a17)

evfaḳ (A.): En uygun. (092b01), (123a04)

evhām (A.): Üzüntü, vehimler, kuruntular. (225b04)

evsaṭ (A.): En orta. (127a13), (194a11), (246a10)

- **evsaṭ-ı ʿanāṣır**: İnsanın fizikī vücudunun dört ana kaynağı

olan hava, su, toprak ve ateşin ortası. (011a04)

evṣāf (A.): Vasıflar, sıfatlar. (007b03), (013a10), (021a13), (029a15), (080b08), (171a11), (287a03)

evsāḫ (A.): Kirler; vücudun bazı organlarında rahatsızlık veren durumlar. (097a11), (353b09)

- **evsāḫ-ı ʿayn**: Gözde görmeye engel olan ve rahatsızlık veren kirler. (378b09)

evāsıṭ (A.): Orta hal ve vaziyetler. (060b05)

evvel derece: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesirinin az ya da yok mesabesinde olduğu derece. (075b03)

eẕā (A.): Ağrı, sızı, acı. (024a06), (024a09), (089a04), (180a12), (207a12), (239b03), (321a02), (321a05), (385b07)

- **eẕā-ı ʿużv**: Organ acısı, sızısı. (025a14)

eẓher (A.): Pek beyaz, güzel ve parlak. (343b15), (374b15)

ezyed (A.): Çok fazla, çok ziyade. (030b06), (276b05)

eż'af (A.): Daha zayıf, dermansız, kuvvetsiz. (072a12), (072a14), (072a16), (104b08), (107a12), (197a06), (234b13), (284a13)

F

faḍalāt (A.): Vücuttan atılan idrar, dışkı, kusmuk ve sair unsurlar. (015b09), (015b11), (037b08), (037b16), (037b19), (038a14), (065b04), (065b11), (066b06), (074b05), (081b12), (094a09), (173a08), (188a13), (153a09), (154b19), (173a02), (179b03), (198b18), (198b19), (204b04), (205b10), (205b11), (217a17), (218a18), (219a15), (225a14)

- **faḍālāt-ı balġamiyye**: Balgamla ilgili atılması gereken unsurlar. (161b09)
- **faḍalāt-ı beden**: Bedenden atılacak idrar, dışkı ve kusmuk gibi unsurlar. (204b05)
- **faḍalāt-ı dimāġ**: Beyindeki atılacak unsurlar. (095b15), (153a07)
- **faḍalāt-ı kāmil**: Olgunlaşmış, atılmaya hazır idrar, dışkı kusmuk gibi unsurlar. (245a05)

fā-zehir (F.): Panzehir. (021b06), (074b13), (089b02), (094b15), (309b10)

faḥş (A.): Tiksindirici, berbat. (073b16), (158a07)

fā'ide (A.): Fayda, yarar. (010b18), (011a01), (011a03), (011a05), (013a09), (013a13), (013b09), (014a09), (014b04), (014b07), (014b10), (014b12), (033a14), (053a07), (053b14), (053b15), (053b19), (055a08), (056a02), (061b19), (062b15), (067a02), (075b13), (076b04), (076b08), (076b17), (077a02), (077a05), (077b03), (079a14), (080b03), (080b10), (081a07), (081a09), (081a10), (081b19), (082b16), (083b05), (083b17), (084b01), (084b06), (085b05), (085b06), (085b08), (085b09), (086a16), (087a07), (001b03), (088a10), (088a11), (088b08), (089a01), (089a03), (089b13), (089b16), (091a02), (091a09), (092b02), (092b05), (093b14), (096b13), (096b19), (097b11), (097b18), (097b19), (098b05), (098b16), (100a18), (100b02), (100b06), (100b10), (100b11), (100b15), (101a10), (101a13), (101b12), (102a06), (102a06), (102a14), (102a15), (102a17), (102b11), (103a03), (103a14), (103a18), (103b01), (103b02), (104a15), (104a19), (104b08), (106a03), (106a16), (107a13), (107a14), (107b05), (107b06), (107b10), (107b16), (108a05), (108a17), (108b17), (109a01), (109a02), (109a05), (109a10), 111b04), (111b08), (113a02), (113a06), (113b11), (113b13), (123b13), (127b07), (127b16), (129a04), (136a11), (140a18), (147b16), (152a17), (156a02), (156b18), (158b07), (158b10), (159a10), (162a02), (162a02), (162a04), (163b01), (165a14), (171a07), (172a03), (181a06), (182b14), (191a12), (194b15), (199b19), (200b06), (201a02), (202b17), (205a17), (207a04), (211b06), (211b14), (212a08), (212a15), (212a19), (214b03), (216a19), (216b04), (216b16), (217a08), (220b16), (228a12), (240a01), (250b05), (274a08), (274a11), (275a08), (275a18), (277b04), (295b18), (304b14), (304b16), (304b19), (305a02), (305a08), (305a09), (309b14), (312a11), (314b12), (314b14), (318b17),

(320a12), (320a18), (321b04), (321b09), (322b04), (324b16), (325a07), (325a13), (325a19), (325b06), (325b17), (327b11), (330a12), (331b04), (332a07), (333a11), (336b06), (342b08), (343a02), (343b11), (343b13), (351b16), (364a11), (364b02), (371b17), (372b06), (373b02), (376b14), (379a19), (379b09), (382a03), (383a14), (394a16), (395a04), (395b18), (397a16), (398b13)

fā'idelenmek: Faydalanmak, yararlanmak. (112b17), (113a05), (300b18)

fā'ide-mend: Faydalı. (001b06),(175a08)

fā'iż (A.): Fazlalık, çokluk. (011a09), 015a02), (015a04), (023a02), (215b14)

faḳd (A.): Yokluk, bulunmama. (190a10)

- **faḳd-ı ġıdā**: Gida yokluğu, gıdasızlık. (190a12)

fānī (A.): Ölümlü; bedende bulunan rutubet vs. gibi durumların yok olması. (015a16), (016a14), (016a16), (034a03), (034a06), (034a07), (082a08), (277b07)

farḳ (A.): Ayırmak; fark. (018b02), (018a18), (028a13), (031a10), (032b01), (033b05), (048b16), (052b06), (074b01), (079a07), (100a12), (111b15), (121b01), (125a03), (134b16), (135b10), (142a18), (143b08), (148b11), (156a07), (161b08), (172b18), (178a19), (180a10), 191b05), (197b14), (191b19), (192a01), (197b18), (198a10), (202a07), (211a09), (211a13), (212b19), (219a11), (238b17), (239b03), (239b05), (246b01), (247a03), 262b01), (266a15), (266b01), (277a04), (279a07), (282a15), (284a18), (290b07), (290b12)

farṭ (A.): Aşırılık. (303a07)

- **farṭ-ı ḥarāret**: Hararet aşırılığı. (223a18)
- **farṭ-ı ḥarr-ı hevā**: Sıcak havanın aşırılığı. (266a04)
- **farṭ-ı ḫumūżat**: Ekşiliğin aşırılığı. (248a11)
- **farṭ-ı istifrāġ**: Kusmanın veya ishalin aşırılığı. (186b03)

faṣd (A.): Damarı kesmek yoluyla kan almak, hacamat. (002b16), (027b19), (040a06), (041b15), (043a17),

(043a19), (043b01), (043b02), (138b15), (141a11), (141b07),
(043b10), (043b12), (043b15), (142a03), (142b04), (143a06),
(043b19), (044a01), (044a03), (143a07), (144b07), (145a01),
(044a05), (044a06), (045a14), (145a05), (147b17), (148a03),
(045b01), (046b13), (047b01), (148a10), (150a18), (150b03),
(047b02), (047b04), (047b05), (152b19), (155a16), (158b13),
(047b06), (047b07), (047b09), (158b14), (160b17), (160b19),
(047b10), (047b11), (047b12), (162a13), (162b01), (162b02),
(047b13), (047b16), (047b18), (162b09), (163b03), (166b18),
(047b19), (048a02), (048a02), (168a19), (169a06), (171b01),
(048a04), (048a06), (048a07), (173b04), (173b05), (173b07),
(048a08), (048a09), (048a10), (176b15), (178a04), (180a19),
(048a10), (048a11), (048a13), (182b11), (184b14), (192a05),
(048a15), (048a17), (048a18), (209a04), (210a15), (212a05),
(048a19), (048b01), (048b02), (213b02), (215a11), (215b10),
(048b04), (048b06), (048b06), (221a01), (234a19), (234b11),
(048b07), (048b07), (049b11), (235b19), (236a01), (236b17),
(049b11), (049b12), (049b12), (237a10), (237a15), (237a17),
(049b13), (049b13), (049b14), (237b15), (240a19), (240b15),
(049b14), (049b15), (049b15), (242a04), (244b04), (244b13),
(049b16), (049b16), (049b17), (244b18), (244b19), (245a01),
(049b19), (049b19), (050a01), (245a03), (245a14), (245a19),
(050a01), (050a02), (061b14), (246a15), (247b17), (249a05),
(114b08), (114b16), (114b17), (249a06), (249a07), (251b12),
(114b19), (115a01), (117b01), (252a10), (252a11), (253b01),
(118a01), (119a18), (119a19), (253b04), (253b16), (254a16),
(119b02), (120b10), (123a07), (254b14), (255b17), (257b08),
(124b03), (124b04), (124b08), (257b09), (257b10), (258b02),
(125b12), (125b16), (126b10), (258b03), (259b01), (262b06),
(127a08), (129b15), (130a16), (275b09), (280b09), (281a08),
(131b05), (131b06), (133a01), (282a17), (282a18), (283b02),
(134a09), (137a16), (138a12),

(286a18), (286b02), (292a05), (294a16), (391b01)

- **faṣd-ı ḳalīl**: Biraz kan alma, az kan alma. (047b08), (265b14)
- **faṣd-ı ḳīfāl**: Şahdamarından kan alma. (139b16), (144a01)
- **faṣd-ı raḳīḳ**: İnce damardan kan alma. (156b17)
- **faṣd-ı ṣāfin**: Ayak damarından kan alma. (144a01)

fāṣıl, fāṣıla (A.): Ara; boşluk. (031a18), (052a13), (064a18), (298a11), (393a12)

fāsid (A.): (017b04), (017b07), (019b14), (026a15), (028a11), (036a03), (036b10), (036b12), (039b05), (047a19), (048a16), (074a15), (074b17), (082a07), (083a04), (101b15), (113a13), (119b19), (120a01), (138a09), (145b09), (145b15), (151b19), (158a18), (158b02), (185b09), (189b11), (190b16), (197b12), (198a17), (199a10), (208a14), (209a07), (233b01), (259a06), (270a11), (275a01), (319b04), (366a17), (394b18), (399a08)

- **fāsid-i edna**ʿ: En aşağı, oldukça kötü bozulma. (197b12)
- **fāsidü'l-hażm**: Sindirimde bozulma, sindirim güçlüğü. (198a04)

faṣīḥ (A.): Boşmak, çürütmek. (394b02)

faṣl (A.): Bölüm; ayırmak; mevsim. (010b08), (016a18), (017a13), (017a15), (019b10), (041b02), (067a05), (067a07), (118a11), (126b18), (134a08), (135a11), (206b06), (212b05), (247b14), (248a13), (248a15), (302a08), (302b03), (335a11), (384a13)

fāṭir (A.): Az sıcak, ılık. (047a03), (138b18), (140a08), (146b12), (152b01), (166b07), (167a05), (167b03), (168b15), (170a16), (172a19), (187a01), (205a06), (226a16), (258a02), (275b05)

- **fāṭir-i ḥuḳne**: Az sıcak ilaç. (203b10)

fātiren (A.): Ilık bir şekilde. (365b10)

fehm (A.): Anla yetisi; akıl, zeka. (076b16), (084b19), (090a12), (186a03), (190b16), (266b14)

fem ḳoḳmaḳ: Ağızda kötü koku, ağız kokusu. (159b18)

fem ṣulanmaḳ: Ağızda aşırı derecede salya, tükrük olmak. (173a19)

fem ṭatsızlıġı: Ağızda oluşan tatsızlık hissi, yediği yiyeceklerin tadını alamama. (159b17)

fenā (A.): Yok olma; kötü. (021a17), (033a05), (034a07)

ferāġ (A.): Bırakma, terketme, vazgeçme. (281b14)

ferāġat (A.): Terketme, vazgeçme, bırakma. (228b01), (250b09)

feraḥ (A.): Sevinme, sevinç, iç acıcı, gönle ferahlık verici. (015a16), (021a10), (021a15), (021b13), (036b10), (036b11), (037a18), (038a16), (041b12), (042b08), (050a16), (136b09), (179b02), (276a15), (278a10), (279a14), (300b08), (331a16), (336a04)

feraḥiyye (A.): Ferahlık. (276a16)

ferāmūş (F.): Unutma, hatırdan çıkarma. (007b03), (051a05)

ferbih (F.): Semiz, etli. (208b18), (229b17), (234b05), (270a03), (270a04), (270a06), (270a16), (371a02), (371a06)

ferbihliḳ: Kilolu, semiz, etli. (268a19), (237b14)

ferḥān (A.): Ferahlı, sevinçli, şadan. (233b19)

ferihlik: Sevinlilik, ferahlılık. (269b16)

ferḳaʿa (A.): Çıtırdama, çatlama. (173a05)

fesād (A.): Bozukluk, bozulma; rahatsızlık; karışıklık. (022b01), (022b09), (080a07), (094b06), (101b15), (123a11), (123a12), (123a13), (123a14), (141b07), (157a10), (187b07), (189b19), (194a06), (231b02), (231b05), (144b12), (257a10), (257a12), (279b04), (286b01), (314b11), (319a19)

- **fesād-ı aġdiye**: Yenip içilen gıdaların bozulması. (199b03)
- **fesād-ı aḫlāṭ**: Hıltların (vücutta bulunan kan, balgam, safra, sevda) bozulması. (122b07)
- **fesād-ı erḥām**: Döl yataklarında, rahimlerdedi rahatsızlık. (362b07)
- **fesād-ı ġıda**: Gıda bozulması. (003b05), (185a02), (185a03)
- **fesād-ı hażm**: Midede gıdanın bozulması. (187b07), (189b06), (199a19), (215b09)

- **fesād-ı hażm-ı miʿde**: Besinlerin midedeki sindirim bozukluğu, yetersizliği. (187b15), (189b06), (199a19)

- **fesād-ı levn**: Deride oluşan ren bozulmaları. (233b01)

- **fesād-ı menī**: Meninin canlılığının ve sıhhatinin bozulması. (129b11)

- **fesād-ı mizāc**: Mizacı oluşturan ve vücutta bulunan kan, balgam, safra ve sevda bozulması. (182b03)

- **fesād-ı ʿayn**: Gözün görme yetisinde kayıplar. (144a16)

- **fesād-ı ʿużv**: Uzuvlardaki rahatsızlık. (252a13)

- **fesād-ı şarāb**: Şarap, içecek bozulması. (157a08)

- **fesād-ı şehvet**: Hazmı zor gıdaların midede oluşturduğu bozulma. (003b06), (186a02), (186a04)

- **fesād-ı tartīb**: Rutubetlenerek bozulma. (187b12)

- **fesād-ı ṭaʿām**: Gıda bozulması. (157a08), (157a09)

- **fesād-ı ẕihn**: Zihin, akıl karışıklığı. (119a01)

fesḫ (A.): Derinin altında azaların birbirinden ayrılması; vücudun herhangi bir yerindeki şişliğin iyileşmesi. (025a04), (028b06)

fetḥ (A.): Vücudun organlarındaki tıkalı yerleri açma, vücudun organlarındaki tıkalı yerlerin açılması. (077a14), (082a03), (086b08), (091a08), (095b04), 099b01), (100b11), (101a12), (102a16), (106a15), (107a14), (108a07), (121b15), (133b08), (137b11), (155b18), (159b12), (168a16), (170a04), (173a06), (173b08), (174a16), (220b17), (239b18), (240b16), (253a12), (279b03), (305a06), (310b04), (319b05), (328a08), (335b12), (343b11), (251a17), (357b04), (364b01), (368b19), (375b06), (394a16)

- **fetḥ-i ʿayn**: Gözün açılması. (123a02)

fetā'il (A.): Fitiller. (232b01), (237a06), (363b18)

fetīl (A.): Fitil. (075b14), (077b13), (156b07)

fetḳ (A.): Yarma, vücut zarlarında olan yırtılma ya da kopma; fıtık. (358b07)

fevāid (A.): Yararlar, faydalar. (002a05), (005a02), (008b09), (204a14), (235b08), (244a01), (323a11), (365b05), (378a01), (391b15), (395b18), (398a02), (398a09)

- **fevā'id-i keṣīre**: Çeşitli faydaları, yararları. (308a14)

fevḳ (A.): Üst. (007a06), (052b14), (052b17), (064b14), (127a17), (164b02), (167b07), (201a04), (217a06), (299b01)

fevḳānī (A.): Üst taraf, üst tarafta olan. (056a06)

fevt (A.): Ölüm. (125a05), (228b02)

feyż (A.): Vücuttaki kanın damarlardan akması. (15a12)

fezaʿ (A.): Korkma; korku. (021a10), (125a07), (125a14)

- **feżāʿ-ı ḳalb**: kalpde korku. (155b16)
- **feżāʿ-ı sīne**: Sinede korku. (068a12)

fışıldamaḳ: Nezle, grip gibi nedenlerden dolayı brundan akıntı gelirken çıkan ses, oluşan durum. (170b09)

ficā' (A.): Birdenbire, ansızın. (039a13), (180a16)

fiḳdān (A.): Yokluk, darlık. (024b10)

fikir (A.): Düşünce, fikir. (009a10), (036b11), (038a09), (050a12), (113b06), (116a05), (120a01), (123a11), (123a12), (124a13), (124a18), (124b01), (125a06), (127a12), (128a14), (128b05), (131a03), (239b18), (275a01), (321b03), (322b17), (398b08), (398b09), (399b05)

- **fikr-i fāsid:** Düşüncenin bozulması, delilik. (394b18)
- **fikr-i fāsid-i vesvās:** Vesvese, kuruntu ile fikrin bozulması, delilik. (113a13)
- **fikr-i keṣīr:** Çok fazla düşünme. (128b11)

fikriyye (A.): Fikirle ilgili, düşünerek. (276a16)

fiʿl (A.): Etki, tesir; herhangi bir ilacın etkisi, gücü. (012a08), (015a08), (017b03), (025b08), (025b09), (025b10), (026a01), (026a02), (034a11), (042a02), (050a04),

(058b11), (073b06), (096b09), (107a19), (110b14), (197b11), (197b14), (290b12), (296b13), (298b13), (298b14), 298b15), (337b16), (376a17), (398b02)

firāḳ (A.): Keder, sıkıntı. (129a05)

firār (A.): Kaçma, kaçırma. (016a10), (267b16), (272a16), (272a17), (272b02), (274b17), (278b19)

firāş (A.): Döşek, yatak. (003b13), (223a15), (223b05), (223b14), (224a01), (272b13)

firāvān (F.): Çok, bol, fazla, aşırı. (019b03), (038a04), (061a06), (071a18)

fitīl (A.): Fitil. (093a04), (093a10), (112a09), (112a14), (123b04), (156b10), (165a19), (165b01), (166b09), (167a16), (168b01), (176b16), (205b03), (212a10), (222b03), (228b11), (233a07), (237a13), (248b02), (260a09), (358a05), (365b04), (367b12), (368a13), (368a19), (369b14)

fuḍūl (A.): Vücuttan atılacak idrar, dışkı ve sair unsurlar. (037a05), (038a19), (047a14), (047a15), (050a04), (074a16), (091a17), (093b06), (100a16), (103b16), (105a15), (106a11), (109a11), (121b16), (129a08), (137a12), (138a12), (153b01), (165b15), (175a10), (175a09), (175a12), (197a01), (219b09), (248b12), (277a15), (277a17), (277b01), (277b05), (277b06), (282a03), (319b02), (321a13), (337b01), (339a13), (339b08), (342a19), (342b12), (346b02), (352a18), (352b02), (395a03)

- **fuḍūl-ı balġamiyye**: Balgamla lgili atılması gerekenler. (327b10), (339b05), (345b06)
- **fuḍūl-ı buṣāḳ**: Ağız suyunun, tükürüğün atılması. (175a12)
- **fuḍūl-ı ġalīẓe**: Vücuttan yoğun, zararlı unsurların atılması. (339a06)
- **fuḍūl-ı ġalīẓe-i lezc**: Vücuttaki yapışkanımsı, yoğun unsurların atılması. (388a17), (339a14)
- **fuḍūl-ı ġalīẓe-i sedāviyye**: Yoğun kara safranın atılması. (207b15)
- **fuḍūl-ı redī**: Vücuttan güç, zor atılan unsurlar. (335a12)
- **fuḍūl-ı ṣafrāvī**: Vücutta fazla olan safranın atılması. (201b14)

- **fuḍūl-ı ṣafrāviyye**: Safra ile ilgili atılması gerekenler. (339b05), (345b06)
- **fużūl-ı ġıdā**: Yenen gıdanın vücuttan atılması gerekenleri. (033a16)
- **füḍūl-ı bāride**: Vücutta fazlalık oluşturan, mizacında ve karaterinde soğukluk bulunan unsurlar. (353a17)

fuḍulān (A.): Vücuttan atılacak idrar, dışkı ve sair unsurlar. (081b10)

fuḍulāt (A.): Vücuttan atılacak idrar, dışkı ve sair unsurlar. (384b06), (388a07)

fuḍuliyye (A.): Vücuttan atılacak idrar, dışkı ve sair unsurlarla ilgili. (351b16)

fużūl (A.): falalık, artık madde. (033a16)

- **fużūl-ı ġıdā**: Gıda fazlalığı. (033a16)

fużuliyye (A.): Artık madde ile ilgili, fazlalıklar ile ilgili. (100b07)

fücce' (A.): aniden, beklenmeden. (135b15), (135b16)

fülūsiyyet (A.): Pullanmak. (266b03)

fütūr (A.): Zayıflık, gevşeklik. (011b17), (027a19)

füvāḳ (A.): Hıçkırık. (003b07), (081a19), (081b14), (091a05), (107b05), (107b11), (135a09), (188a01), (188a02), (188a04), (188a09), (188a13), (188a16), (188b01), (188b06), (189a03), (189a05), (189a06), (189a18), (192a03), (321a12), (330b14), (350a18), (350b13)

- **füvāḳ-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklanan hıçkırık. (188b01), (188b16), (189a05)
- **füvāḳ-ı balġamiyye**: Balgamdan kaynaklanan hıçkırık. (188b16)
- **füvāḳ-ı maddiyye**: Eski tıp anlayışına göre, topraktan çıkarak çevreye yayılması sonucu hastalık yaptığı gaz, ışın, koku gibi etkenlerden kaynaklanan hıçkırık. (189a15)
- **füvāḳ-ı ṣafrāvī**: Safradan kaynaklanan hıçkırık. (188b18), (189a10)
- **füvāḳ-ı şedīd**: Şiddetli hıçkırık. (350b14)

- **füvāḳ-ı yübs**: Kuru hıçkırık. (188b12), (188b14), (189a01), (189a12)

G

ġābir (A.): Eski. (061a15), (385b02)

ġāfil (A.): Dalgın, düşüncesiz, aymaz. (162a14), (178a14), (178b19), (184b15), (195b14), (212a06), (218b08), (270b09), (342a01), (355a18), (384a17)

ġaflet (A.): İhmal, ihtiyatsızlık. (041a01), (038a16), (044b15), (111a12), (114a15), (115b13), (128b13), (156b17), (161a06), (164b07), (165a18), (167a04), (205a11), (214b16), (226b19), (239a08), (256a19), (264b18), (265b13), (268a16), (274b17), (295b03), (316b03), (320b12), (341b04), (343a17)

ġā'ir (A.): İçeri çekilmiş, çekilmiş. (207a17)

ġā'iṭ (A.): Dışkı. (033a10), (033a13), (033a14), (033a15), (033a16), (033a18), (033a19), (033b01), (033b04), (033b05), (033b08), (033b10), (036a01), (037b08), (198a01), (202b09), (204b18), (206a06), (212b19), (238a04)

ġalebe (A.): Üstünlük, fazlalık; galip gelme. (011a14), (030a18), (040a19), (111a09), (113a03), (113a04), (124a02), (125a06), (182b06), (208a11), (236b08), (237a10), (280b01), (281b01), (185a15), (290b17), (298a12), (298a14), (298a16)

- **ġalebe-i balġam**: Balgamın fazla olması. (027b03), (033a10), (134b01)
- **ġalebe-i cünūn**: Deliliğe, cinnete galip gelme. (126b14)
- **ġalebe-i dem**: Kanın fazla olması, kanın baskın olması. (030b03), (030b04), (030b06), (255b17), (299b14)
- **ġalebe-i ḫılṭ**: Hıltın fazla olması. (182b03)
- **ġalebe-i nevm**: Fazla uyuma. (113a03)
- **ġalebe-i ruṭūbāt**: Rutubetin fazla olması. (163b06), (234b07)
- **ġalebe-i ṣafrā**: Safranın fazla olması. (330b17)
- **ġalebe-i sevdā**: Kara safranın fazla olması. (170a12)

- **ġalebe-i şehvet**: Aşırı şehvet isteği. (128b08)

- **ġalebe-i yübūset**: Kuruluğun fazla olması. (279a01)

ġaleyān (A.): Kaynama, çalkanma, çoşma. (022a07), (033b07), (033b08), (034b19), (156a04), (156a05), (165b13), (173b13), (178a08), (189b04), (213a18), (255a08), (285b10)

- **ġaleyān-ı dem**: Kanın çoşkun akması, çoşması. (141b18), (282a14)

ġālib (A.): Galebe eden, üstün olan, fazla olan. (013b15), (013b18), (014a07), (020b03), (021a12), (023b19), (028a10), (030b07), (038a09), (038b14), (043b14), (044a03), (044a17), (046b02), (047b12), (049b09), (050a09), (073b03), (075a05), (075a12), (079b12), (080a01), (082b11), (084b11), (087b18), (092b19), (094a12), (097b17), (098a09), (099b19), (101b16), (105a18), (105b02), (113a05), (118a01), (122b16), (123a04), (123a05), (123a08), (123a09), (123a10), (124a15), (124b04), (131b10), (137a14), (137b05), (141a16), (145a13), (148b06), (154a06), (154a09), (154a12), (155a02), (155b05), (155b06), (158a14), (158b13), (159b16), (162a13), (166a01), (168a07), (168a19), (168b07), (173b13), (176b15), (182b09), (183a14), (185a16), (186a17), (190a08), (195a09), (199a17), (204b12), (204b15), (221b03), (221b04), (223b03), (229a12), (234a01), (236b12), (242b12), (242b19), (254a15), (261b11), (262b06), (263b17), (264a02), (264a03), (264a04), (265a06), (282b07), (284a03), (286a14), (292a06), (297a11), (297a12), (298a12), (298a15), (299a15), (301a10), (310a11), (312a02), (312a13), (348b12), (370a11), (383b12), (385a10)

ġalīẓ, ġalīẓe (A.): Yoğun, kötü, yapışkan; koyu kıvamında olan. (011a05), (012a10), (013a19), (013b01), (014a16), (018b10), (020a18), (020a19), (022a06), (022b07), (024b19), (025a01),(025a02), (025a06), (025a08), (025a13), (028a10) (031a17), (031b16), (032a16), (032b14), (033b02), (033b04), (036a04), (038b18), (014a16), (043b06) (048a03), (048b02),

(049a01), (049a07), (051a02), (149a13), (150a15), (150b04),
(051b01), (064a08), (064a11), (157a11), (151a17), (151b09),
(068a01), (068a04), (068a05), (151b15), (152a10), (153a19),
(068a06), (069a12), (072b09), (153b11), (156b12), (164a02),
(073a16), (075b09), (077b06), (164b10), (169a10), (170b07),
(078a05), (079a05), (079a17), (170b11), (171b07), (172a09),
(079b07), (082a03), (082b16), (175b02), (183a03), (183a06),
(083a09), (086a03), (086a17), (186b19), (187a04), (187b12),
(087a06), (088a06), (088b16), (188b04), (190b08), (190b09),
(090b01), (091b09), (094b17), (191b05), (194a06), (195a19),
(095b02), (096a11), (096b17), (196a14), (199a08), (201b15),
(098a16), (099a03), (099a18), (202a08), (202b01), (205b15),
(100a14), (100b08), (101a04), (207b04), (207b05), (207b13),
(101a06), (101b03), (102a16), (207b15), (208a01), (208a09),
(103a08), (103a15), (105b07), (208b06), (212a09), (217a18),
(108a11), (108a15), (109a09), (218b09), (222b09), (225a15),
(110b18), (114b09), (116a03), (237b03), (238a01), (238a02),
(116a17), (116a18), (116a19), (238b16), (243a02), (243b12),
(116b01), (116b03), (116b08),, (245b02), (249a09), (251a19),
(117b12), (118a12), (120b04), (254a12), (245b10), (254b12),
(121a07), (121a08), (122a04), (254b15), (257a09), (257a13),
(127b01), (129b03), (130b16), (257b17), (260b17), (263b15),
(131a04), (132a03), (132b01), (267a07), (269a19), (283a12),
(132b03), (132b04), (134a18), (287b14), (287b15), (090a04),
(135a04), (135a18), (135b07), (293a04), (293b16), (299a08),
(137b06), (141a06), (142b02), (299a10), (299a13), (299b07),
(142b11), (142b14), (142b17), (299b17), (300a04), (300a07),
(143a04), (143a05), (143a09), (303a05), (305a06), (306a01),
(143a11), (143a18), (144a11), (307b11), (317a02), (317b18),
(144a14), (144b13), (146b06), (319b02), (321a08), (323a01),
(146b11), (146b13), (147a07), (329a01), (329a06), (335a02),
(147b10), (148a08), (148b05), (335b11), (336b05), (339a06),

(339a14), (339b09), (340a09), (340b19), (342a18), (343a08), (349a19), (359a04), (361b10), (363a13), (363a18), (363b19), (365a16), (379b10), (380a04)i (380a19), (381b06), (388a17), (390a02)

- **ġalīẓ-i hażm**: Sindirimin güçlüğü, zorluğu. (183a05)
- **ġalīẓ-i sāk**: İncik yerinin kötü olması. (245b02)
- **ġalīẓü'l-ġıdā**: Koyu, yoğun kıvamda gıda. (105a19)

ġalīẓrek: Koyu kıvamına yakın. (055b07), (067b12), (290b12)

ġam (F.): Keder, tasa, dert, elem. (015a16), (021a10), (036a12), (036b01), (036b11), (039a17), (051a06), (076b09), (093b09), (105b17), (125a03), (125a05), (134b07), (173a12), (174a15), (179b06), (185b12), (229a15), (232a08), (266a02), (266a04), (278a09), (279a07), (296b06), (329a10)

- **ġam-ı ġavr**: Derin gam, aşırı derece gam. (266b01)
- **ġam-ı müfriṭ**: Aşırı gam. (278b18)

ġamām (A.): Bulutumsu tortu, leke. (032b11), (259a08), (316a14), (375b06)

ġamiyye: Gamlı, kederli, dertli. (276a16)

ġarāyib (A.): Gariplikler. (096b05)

ġaraż (A.): Kin, acı, ızdırap. (010a16), (040a03), (375b16), (398b17)

- **ġaraż-ı telyīn**: Hafif acı, ızdırap. (334a14)

ġaribe (A.): Garip. (311a06)

ġarizī (A.): Yaradılıştan var olan; tabii. (029b01), (031b09), (042b16), (257a08), (282b08), (286a02), (298b06)

ġarīziyye: Yaradılıştan var olan; tabii. (024a07), (024a08), (037a03), (050a15), (071b13), (072b02), (074b02), (099a08), (123b09), (123b10), (123b11), (123b13), (124b16), (129a07), (134a11), (135a17, (159a10), (208a12), (215a04), (239a12), (265a06), (305a09), (331b19), (287a11), (376b17)

ġavr (A.): Aşağı inme, çökme. (061a01), (137b08), (248a07), (266a16), (266b01)

ġayr (A.): Başına geldiği Arapça sıfatlara olumsuzluk anlamı katarak Farsça usulle çeşitli anlamlar meydana getirir. (008a05), (078b17), (129b02), (197b07), (207a12), (207a14), (233b05), (283a13), (283a19), (299a07), (310b08), (380a11)

- **ġayr-ı derz**: Derz olmayan. (052a10)
- **ġayr-ı fiḳra**: Omurlardan olmayan. (053b04)
- **ġayr-ı fuḍūl**: Atılmayan. (277b05), (277b06)
- **ġayr-ı ḥaḳīḳī**: Hakiki olmayan. (118b09)
- **ġayr-ı ḫāliṣ**: Halis olmayan. (287b15), (290b11), (298a05)
- **ġayr-ı ḫalḳī**: Sonradan olma. (238a17)
- **ġayr-ı ḥārre**: Hararet, ateş olmayan. (192b10)
- **ġayr-ı irādī**: İrade dışı olan. (002b12), (024a04)
- **ġayr-ı māddī**: Maddi olmayan. (024b05) (165a03)
- **ġayr-ı maʿlūma**: Belli olmayan. (207a15)
- **ġayr-ı maʿnī**: Engel olmayan. (199a12)
- **ġayr-ı menḳūʿ**: Kaynatılmış, haşalnmış olmayan. (079a04)
- **ġayr-ı merṣūde**: Ölçülmemiş olan. (020a01)
- **ġayr-ı meṣḳūb**: Dilinmemiş, dilinmiş olmayan. (306b16), (311a06), (311b14), (382b11), (383b04)
- **ġayr-ı muḫteliṭe**: Karışık olmayan. (198a01)
- **ġayr-ı muntaẓam**: Muntazam olmayan. (029a12)
- **ġayr-ı muʿtedil**: mutedil olmayan. (011a10), (011a18)
- **ġayr-ı müfīd**: Faydalı olmayan. (021b04), (023a19)
- **ġayr-ı naẓc**: Kıvama gelmemiş. (013b10)
- **ġayr-ı suḳbe**: Delik olmayan. (053b08)
- **ġayr-ı ṭabīʿī**: Tabii olmayan. (013a07), (013a10), (013a11), (013a19), (013b08), (014a02), (014a03), (014a05), (014a08),

(014a13), (019a10), (019b15), (026a13), (032a04), (032a07)

- **ġayr-ı ṭabīʿiyye**: Tabii olmayan. (014a01)
- **ġayr-ı ṭarīk**: Yol, yöntem olmadan. (107a15)
- **ġayr-ı ʿużv**: Uzuvdan olmayan. (040b17)
- **ġayr-ı żāhir**: Görünmeyen. (167a10)
- **ġayr-ı zā'ide**: Fazlalıkları olmayan. (055b04)
- **ġayr-ı żarūrī**: Zaruri olmayan. (019a02)

ġayẓ (A.): Hiddet, öfke, kızma. (355a02)

ġażab (A.): Öfke, hışım. (021a11), (021a12), (021a15), (050a16), (113b02), (118b18), (126a12), (128a11), (179b02), (189a16), (265a10), (276a15), (278a10), (279a09), (279a15), (279b14), (279b15)

- **ġażab-ı ḳavī**: Kuvvetli öfke, hışım. (027a13)

ġażabiyye: Öfkeyle, hışımla ilgili. (017a08)

ġażrūfī (A.): Kıkırdakımsı. (054b10), (066a14)

gebe: Karnında yavru bulunan, yüklü, hamile. (003b18), (077b14), (089a04), (103b02), (233a11), (233a16), (233b07), (233b14), (234b05), (238b10), (238b11), (238b13), (238b17)

gebelik: Hamile, yüklü olma durumu. (233a10), (234b09), (238a18)

gegirmek: Geğirmek. (106a04)

geñirmek: Geğirmek; midedeki gazın – ses vererek- ağız yoluyla dışarı çıkması. (125b07)

geñşek: Gevşek, sülpük. (038b04), (074b05), (085b08), (135b11)

gerilmek: Vücuttaki deri, kas, damar gibi organların belirli bir uzama ile çekilmek. (114b04), (116b05), (120b09), (120b09), (135a01), (135b12), (137b04), (114b04), (135a01), (135b12), (137b04), (139b15), (140a02), (145b03)

gerinmek: Gerinmek; kolları iki yan açarak gövdeyi gergin duruma getirmek. (114b05)

germ (F.): Sıcak; sıcak özllikte olan veya sıcaklık hasıl eden. (019a10),

(019b19), (022a14), (022a15), (022b18), (023a18), (023b04), (025a11), (081b03), (098a07), 100a09)

germā (F.): Sıcaklık. (053a03), (097a12)

ġıçırdatmaḳ: Dişleri birbirine sürterek gıcırdatma işine yol açmak. (204b16)

ġıdālandırmaḳ: Beslenmek. (050a16), (277b04), (295b14), (296a16)

ġıdālanmaḳ: Beslenmek. (090b16)

ġılāf (A.): Örtü, kılıf; kabuk. (018a19), (018b04), (064a03), (060b01), (066b05)

ġınā (A.): Usanç, bıkkınlık. (035b16), (274a09)

ġılẓet (A.): Kalınlık, sertlik. (014a02), (025a07), (035b06), (072b05), (074a04), (105b08), (145a16), (151a15), (151b01), (176b01), (176b12), (182b06), (188a07), (190b18), (199a15), (216b16), (237b04), (253a03), (266a06), (282b11), (282b08), (283a03), (283a04), (283a11), (286a02), (286a04), (293b01)

- **ġılẓet-i bevl**: İdrarın kıvamının koyuluğu. (286a14)
- **ġılẓet-i dem**: Kanın kıvamının koyulaşması, katılaşması. (237b02), (238a02)
- **ġılẓet-i mādde**: Maddenin sertliği. (254a14)
- **ġılẓet-i mākūl**: Uygun kalınlık, sertlik. (191b07)
- **ġılẓet-i şaʿr**: Saçta kalınlık, sertlik. (026b16)

ġırs (A.): Doğan çocuğun yüzünde olan plazente. (166a14)

ġıẕā (A.): İnsanı besleyen maddeler. (185a17), (185b06), (190a07), (199a02)

giriftār (F.): Tutulmuş, yakalanmış. (268a18), (313b09)

girīz (F.): Sakınma, kaçma. (017a07), (040b13), (275a01)

girmek: Sıcak hamam, havuz gibi yerlerde tedavi amaçlı yıkanmak, sıcak buharda kalmak ve sıcak suya girmek. (022b15), (023a05), (023a07), (023a10), (044b02), (045a07), (114a07), (115a14), (115a18), (116b11), (117a03), (122b02), (124a05), (126a07), (132b13), (138a10), (140b03), (144b04), (144b08), (146b12), (147a10),

(210a14), (210b08), (238a10), (241a01), (253b01), (253b03), (264a09), (264a13), (267b05), (293a10), (295a19)

gögsü telyīn ėdmek: Göğsü yumuşatmak, balgam sökmeyi kolaylaştırarak öksürüğü ve solunumu rahatlatmak. (094a05)

gögsü yumuşatmaḳ: Göğsü yumuşatmak, balgam sökmeyi kolaylaştırarak öksürüğü ve solunumu rahatlatmak. (094a09)

gögüs geçiri ṣolumaḳ: Zor, güç nefes almak, solumak. (128b13)

gömülmek: Şifa bulmak amacıyla sıcak kum vs.ye gömülmek. (132b13), (196a18)

göñlü döndürmek: Mide bulanması, bulantı hissi. (086a17), (090a05), (098a10), (100b11), (366a17)

götürmek: Sokmak, fitil vb. bir nesne veya akışkan özellikte olamayan bir ilacı tedavi amacıyla makattan veya rahimden uygulamak. (074b11), (112a12), (203a09), (230b04), (231a03), (231a11), (232a02), (233b07), (233b08), (237a07), (237a13), (240a14), (241b11), (358a07), (364b16), (365a02), (365a05), (365a08), (365a11), (365b01), (393b18), (394a02)

göz kānı: Gözün damarlarında yoğunlaşmış kan. (145a13)

göz yummaḳ: Göz kapaklarını kapatmak. (141a14)

gözüñ mevāddi: Gözyaşı. (107b19)

gözüñ nūru: Gözün görme gücü, görüş keskinliği, görme netliği. (099a04), (152a04), (307b14)

gözyaşı: Gözyaşı. (140a14), (147a02), (277a15), (299a19), (299b12)

ġuddelenmek: Şiş, beze olmak. (255b16)

ġumūm (A.): Kederler, tasalar, dertler. (266a01)

ġusl (A.): Yıkanmak, temizlenmek, temizlemek. (013a18), (022a17), (036b04), (044b14), (046b14), (048b17), (068b17), (072a16), (074b04), (077b16), (079a05), (079a16), (098b06), (108a02), (145a07), (146b09), (146b13), (153b16), (153b16), (154b04), (156b07), (157b06), (167a10), (174a10), (178b10), (200b19), (203b14), (226a17), (236b12), (241a13), (252a15), (253a14),

(256b11), (258a05), (265a17), (265a19), (267a09), (267b05), (278b06), (281b13), (289b17), (318b05), (323a07), (326a15), (326b03), (326b15), (348b08), (357a02), (367b03), (367b11), (383b10), (383b17), (384a03), (385a12), (390b09), (393a14), (393b06)

- **ġusl-ı enf**: Burnu temizleme. (156b11)
- **ġusl-ı istinşāḳ**: Burna su vererek burnu temizleme. (154a17)

ġuṣṣa (A.): Keder, kaygı, tasa. (076b09), (086a17), (095b07), (097b12), (124a17), (136b09), (229a15), (232a08), (241a19), (253b15), (257b01), (268b17)

güç: Zorluk; sağlığa kavuşmanın zorluğu. (085a01), (222b05)

gürlemek: Kulakta anlamsız sesler olması. (105a08), (107b01)

gürüldemek: Çok hızlı ve gürültülü anlamsız ses işitmek (kulak). (082b06), (131a05), (299b12)

gürüldü: Kulakta işitilen anlamsız sesler. (047a12), (093a10), (113b06), (116b04)

güvārʿ (F.): Hazmı kolay olan. (191a18)

güzellendirmek: Cildi parlatarak güzelleştirmek, cildin al

H

ḫāb (F.): Uyku. (023b12), (025a16), (025b01), (027b13), (045b03), (048a19)

ḥabbu'l-ḳarʿ: İnce bağırsakta bulunan kabak çekirdeği büyüklüğünde kurtlar. (081b03), (103a16), (204b10), (343a19), (372b10), (387b04)

ḫabīṯ, ḫabīṯe (A.): Pis, çürümüş, kötü. (031a03), (076a15), (078a15), (093a09), (153a05), (154b12), (154b13), (161a01), (161a03), (161a04), (307a11), (348a06), (351b19), (378b09)

ḥabs (A.): İdrar, kan, gaz vs. şeyleri alıkoymak, hapsetmek. (022b09), (066b14), (066b16), (090a08), (093b16), (097b17), (098a04), (103b13), (116b17), (119b06), (139a09), (140a08), (144a07), (165b18), (180a16), (182b10), (189a16), (198b19), (199b11), (210b02), (210b04), (212a01), (229a14), (246a07), (246a15),

(248a06), (269a17), (365a08), (366b03)

- **ḥābsātu'l-ḳay'**: Kusmanın durması. (366a16)
- **ḥābsātu'r-ruʿāf**: Burun kanının durması. (367a14)
- **ḥabs-ı baṭn**: Karın tutulması. (357a09)
- **ḥabs-ı bevāsīr**: Basur kanının tutulması. (198b19)
- **ḥabs-ı bevl**: İdrar tutulması. (089b05), (222b06)
- **ḥabs-ı dem**: Kanı dindirmek, kanın durması. (045b12), (359b01)
- **ḥabs-ı ḥayż**: Regl, hayz kanının durması. (084a08), (092b16)
- **ḥabs-ı menī**: Meninin tutulması. (244b04)
- **ḥabs-ı nefes**: Nefesin tutulması. (175a04)
- **ḥabs-ı rīḥ**: Gazın, kokunun tutulması. (243a11)
- **ḥabs-ı ṣıḳl**: Yoğunluğun tutulması, ağırlığın tutulması. (243a11)

ḥacāmat (A.): Şişe ya da boynuzla vücudun herhangi bir organına kanı topladıktan sonra neşterle kesip kanı akıtmak, kan almak. (114b08), (114b19), (115a01), (119b03), (131b06), (139b17), (139b19), (141a11), (141a18), (142a03), (144b06), (147b18), (150b03), (155a17), (160b18), (168b02), (206b18), (209a04), (260a06), (260a08), (274a13), (286b03)

- **ḥacāmat-ı ḳafa**: Kafadan kan almak. (150a18)
- **ḥacāmat-ı sāḳayn**: İki incik ve iki bilekten kan almak. (144a01)

ḥāciz (A.): Engelleyici. (066a08)

ḥacr (A.): Yasaklamak, men etmek. (044a03)

ḥādde (A.): Sert; keskin. (052a12), (219a19), (303a05), (303a09)

ḫādim (A.): Yardımcı, hizmet eden. (015a10), (015a12), (015b06), (015b12), (068b11), (247a17), (261b10), (273a05)

ḫādimlik: Hizmetçilik, yardımcılık. (043a11)

ḥādiṯ (A.): Meydana çıkma, ortaya çıkma. (175a16), (175a17) (019b08), (019b09), (028a12), (039b07), (042b12), (047b04), (074b15), (088b06), (098b04), (106a19), (116a19), (116b01), (118b13), (119a14), (120b13), (121a08), (121b05), (121b06), (122b19), (125b04), (127a09), (128a01), (128a13), (130a18), (133a01), (135b01), (136b05), (137b06), (137b07), (138a12), (139b14), (141b05), (141b18), (142b02), (143a02), (143a04), (143b16), (144a19), (145b14), (147a15), (147b02), (147b07), (152a10), (155b15), (162a19), (164a03), (164a19), (167a19), (170b12), (172b14), (173b04), (173b05), (174a10), (176a14), (176b05), (180a14), (183a18), (188a07), (194b19), (195a05), (204b06), (206b14), (206b19), (207a02), (209a06), (211a04), (211a05), (212b05), (213b02), (213b13), (215a02), (217b08), (220b05), (220b09), (227a12), (238b03), (239a15), (239b18), (246a04), (246b19), (247a15), (247a16), (253b07), (256b19), (261b04), (264b11), (270a14), (279b17), (301b08), (329a02), (331a15), (342a18), (351b04), (351b07), (352a16), (352b18), (373a19), (378b16)

hādī, hādiye (A.): Sükūn üzere olucu, sakin., (006b03) (013a14), (288a10), (328b13), (332a05), (330b02), (362a17), (371b02), (374a03), (374b17)

ḥāfiẓ (A.): Koruyucu. (016a03), (017a03), (038a09), (053b17), (055a09), (055a13), (056a10), (059a04), (150a06), (157b03), (255b18), (295a15), (298a10)

- **ḥāfiẓ-ı aḥvāl-i beden**: Bedenin durumlarını koruyucu. (019a02)
- **ḥāfiẓ-ı ʿaṣab**: Siniri koruyucu. (055b03)
- **ḥāfiẓ-ı cenīn**: Kadının rahmindeki cenini koruyucu. (234b18), (235b02), (238b12), (238b13), (238b19), (239a02)
- **ḥāfiẓ-ı ṣıḥḥat**: Sağlığı, sıhhati koruyucu. (034a19), (048b09)

ḫafīf, ḫafīfe (A.): Hafif; yavaş. (013a13), (010b18), (010b19), (015b18), (033a08), (035b03), (035b12), (038a01), (038b03), (040b05), (043b06), (046a09),

(100a16), (105a18), (116a05), (116b04), (120a08), (122a09), (125b11), (125b16), (132b18), (142b07), (148b14), (201b13), (202a03), (217a04), (221a19), (225b09), (245a13), (247b09), (277b18), (278a05), (282b02), (286a17), (292a07), (379b05), (380a10)

ḫafîfen (A.): Hafif bir şekilde. (124b09)

ḫafîfü'n-nârıyye: Ateşin yakıçılığının hafifliği. (033b11)

ḫafr (A.): diş çürümesinden veya yaradan kaynaklanan çukurlaşma. (380b04)

ḫā'if (A.): Korka, korkak, ödlek. (120a19), (398b02)

hā'ile (A.): Dram, trajedi. (299a01), (300b07)

ḥāl (A.): Durum, keyfiyet. (002a17), (007b15), (015a02), (018b09), (021a14), (027a11), (027a19), (027b14), (028a01), (032a03), (035b13), (037a14), (037b18), (038b10), (041b07), (048a05), (048a07), (051a02), (055a04), (061a19), (068b16), (068b18), (070a01), (070a07), (070a15), (072b15), (095a07), (096b06), (109b06), (127a03), (129a15), (139a04), (145a17), (248a03), (148b15), (149a06), (149a10), (150b17), (154b07), (158a14), (163b05), (165a08), (175b14), (184b13), (188b19), (192a09), (193b19), (194b03), (198b09), (205b03), (207b16), (209a09), (213a04), (231a16), (233a15), (241a03), (241b12), (242a14), (243b04), (243b03), (244b09), (246a17), (247a08), (251b12), (252a18), (253a13), (253a18), (268a10), (271a05), (272b19), (282b15), (285a12), (285b03), (287a17), (293b12), (294b02), (304b03), (306b03), (314a06), (318b07), (327a09), (329a14), (338a07), (338b06), (338b19), (344a17), (245a17), (348b08), (359b13), (366a15), (370b09), (370b15), (376a11), (376b05), (390b15), (391b18), (392b01), (392b03), (392b05), (329b04), (393a04), (395b18), (396a05), (396a13), (397b01), (398b19), (399a08)

- **ḥāl-i aḳbaḥ**: Çok çirkin durum. (298a06)

- **ḥāl-i kebed**: Karaciğerin durumu. (291b19)
- **ḥāl-i külā**: Böbreklerin durumu. (224a07)
- **ḥāl-i ṭabīʿī**: Doğal hal, durum. (238a10)

ḫalā (A.): Boşluk. (258b12)

halʿ (A.): Yerinden çıkmak; birden çok parçalı organlarda parçalardan birinin diğerlerinden koparak ayrılması, çıkması; sidik torbasında, mesanede oluşan kasılma, burkulma. *"ḫalʿ ki ḥaḳīḳatde aʿżā çıḳmaḳdır" (260b11).* "*meṯāneniñ bir marażı daḫı ḫalʿdır Türkīde ḳavuḳ bertinmege dėrler" (221b19).* (018a01), (024a17), (221b19), (260b11)

ḫalʿ-ı sānī: Yerinden çıkan organın tekrar yerine oturması. (018a03)

ḫalāb (A.): Çamur. (322a05)

- **ḫalāb-ı leyyin**: Yumuşak çamur. (043b18)

ḫalāl (A.): İki nesne arası açık olma. (276b14), (089a17), (276b19)

ḫalāṣ (A.): Hastalıktan, sıkıntıdan, vücuttaki olumsuz durumlardan kurtulma, kurtuluş. (010a03), (043b06), (078b04), (085a01), (085a01), (085a05), (085a12), (090a16), (093a13), (102b15), (103b06), (114a19), (116a15), (119a11), (125b18), (127b10), (127b13), (130a08), (130a12), (131b11), (133a07), (133a11), (133a12), (133a13), (133b13), (134a03), (135a10), (136a19), (137a17), (149b19), (157b15), (160b16), (162a09), (163a12), (165a14), (167b12), (169b07), (173a07), (174b16), (174b18), (179a04), (186b05), (187a09), (196b04), (196b06), (196b10), (198b16), (204a06), (214a17), (214b11), (218b05), (219a07), (220a07), (220b07), (223a03), (223a04), (227a13), (229b05), (235b03), (235b05), (239b18), (245b07), (248a12), (248a15), (249b04), (250a01), (250b09), (254a07), (258a07), (258a16), (260b16), (267b10), (268a03), (272b09), (273a10), (273b12), (273b18), (274b02), (275b15), (275b17), (282a18), (287b06), (293b05), (293b14), (296b16), (304b08), (317a03), (327b10), (329a10), (332b01), (333a03), (334b05), (337a03), (338b08), (341a09), (343b01), (346b05), (356b05), (357a03), (360b17),

(361a02), (361a07), (361b16), (365b15), (367b13), (369a18), (371a02), (371a06), (373b01), (374a06), (380b05), (391a09), (391b13), (392a05), (392a06), (392b14), (392b16), (393a04), (393a07), (393a14), (393b02), (393b07), (394a04), (394b01), (395b08), (395b09), (395b10)

- **ḫalāṣ-ı müyesser**: Hastalıktan, sıkıntıdan, vücuttaki olumsuz durumlardan kolay kurtulma, kolay kurtuluş. (210b19), (289a18)

ḫalāvet (A.): Tatlılık, tatlı olma. (231a07), (336b14)

ḫalel (A.): İki şey aralığı boşluk; bozukluk, eksiklik. (110a08), (113b06), (118a14), (133a04), (216b13), (266a10)

ḥālet (A.): Hal, keyfiyet, nitelik. (029a05), (072a12), (114b05), (114b06), (121a02), (224b02), (238b17), (274b07)

- **ḥālet-i bīmār**: Hastalık hali, keyfiyeti. (070a04)
- **ḥālet-i maṭlūbe**: İstenilen durum. (227a19)
- **ḥālet-i sükūn**: Hareketsizlik, durgunluk hali, keyfiyeti. (048a05)

ḫalḫale (A.): Esneklik, aralık boşluk. (262a07)

ḫalī, ḥalī (A.): Boş. (159a17), (161b05), (162a01), (186b03), (211a06), (211b06), (291b03), (305b16)

ḥāllīü'l-miʿde: Mide açlığı, midenin aç olması. (246a16)

ḫāliṣ (A.): Katışık olmayan, katışıksız, saf. (118b14), (125b01), (175b13), (277a04), (207b17), (210b07), (277a01), (277a03), (284a19), (287a07), (287b05), (287b09), (287b14), (287b15), (289b18), 290b07), (290b11), (291a06), (295a07), (298a04), (298a05), (299a17), (301a03), (304a15), (309a17), (320a17), (336a06), (385a14), (392a09), (393a18)

ḫalḳ (A.): Tıraş, tıraş etmek. (263a10)

ḫall ėtmek: İyileştirmek, tedavi etmek. (357b04)

ḫāllī (A.): Kuvvetli. (018b09), (035b06), (043a04), (049b11), (095a07), (208a16)

ḫall-i żarūret: Muhtaçlık durumu, zaruri durum. (366b06)

ḫalvet (A.): Yalnız kalmak; hamamın sıcak bölmesi. (022b16), (022b17), (023a03), (039a17), (124a17), (125a08), (126a02), (382a07), (397b12)

- **ḥalvet-i ḥārre**: Hamamnın sıcak bölmesi. (211b13)

ḫām (A.): İşlenmemiş, terbiye edilmemiş; ham, olgun olmayan. (012b12), (013b10), (014a02), (014a02), (032a05), (032b16), (033a10), (036a11), (047a19), (047b10), (080a03), (082b13), (082b19), (083a12), (088b01), (092a18), (098b08), (103a15), (106a13), (121a06), (157a15), (176b10), (183b19), (190b11), (194b05), (194b06), (195b02), (209a13), (209b07), (246a03), (247a08), (311b12), (313a02), (313a17), (321a06), (332b11), (349a10), (381b02), (390b16), (395b08)

- **ḫām-ı ḫılṭ**: Eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğu kabul edilen dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her birinin olgunlaşmamış, ham hali. (134a14)

ḥāmil (A.): Yüklü, gebe. (093a05), (015a08), (015a10), (015a11), (130a10), (232b08), (233b05), (233b06), (233b11), (233b19), (235a03), (238b19), (350a05)

ḥamile (A.): Gebe, yüklü, taşıyan. (232b08)

ḥāmile (A.): Gebe, yüklü, taşıyan. (093a06), (102b14), (233a17), (233b03), (233b05), (233b13), (234a02), (235a10), (394a18)

ḥaml (A.): Gebelik, ana karnında olan çocuk. (003b18), (104b13), (129b05), (129b07), (130a10), (231b01), (231b18), (233a05), (233a07), (233b11), (233b14), (234a10), (274b16), (366a05)

- **ḥaml-i ṣakīl**: Ağır gebelik, güç gebelik. (244a05), (244b10), (244a05), (245a18)

ḫārab (A.): Sarhoş, geçkin. (143b14)

ḥarāret (A.): Hararet, sıcaklık, ısı; ter; iltihabın dört klasik belirtisinden biri; susama, susuzluk. (011a14), (011a15), (013b17), (012b08), (013a15),

(014a04), (014a06), (015a03), (088b19), (090a03), (090a12),
(015b13), (019a08), (019a19), (090b13), (091a07), (091a11),
(019b11), (020b03), (021a18), (091b19), (092a19), (093a02),
(023a19) (023b03), (023b06), (093b17), (094a04), (095a07),
(023b08), (023b10), (026b11), (095b16), (095b19), (097b05),
(026b12), (026b13), (026b14), (098a18), (098b16), (098b19),
(026b15), (026b16), (026b19), (099b01), (099b16), (101a02),
(027a09), (027a14), (027a18), (101b05), (101b11), (104a13),
(027a19), (027b09), (029a19), (105a02), (108a11), (108b10),
(030a13), (030a18), (030b01), (109a03), (110a18), (111a09),
(030b06), (030b07), (032a10), (112b18), (113a19), (114b04),
(032a18), (032b05), (033a09), (116a18), (116a19), (118b14),
(033a15), (033b09), (033b10), (123a09), (124a07), (125a06),
(033b18), (033b19), (034a05), (125a12), (126b18), (127b03),
(034a07), (034b15), (035b12), (127b04), (128a01), (133a02),
(037b11), (037b12), (038a06), (137a14), (137b08), (138a10),
(038a15), (043a06), (044b11), (138a13), (140a11), (140a13),
(045b03), (048b11), (049a13), (140b08), (145a01), (146a01),
(050a07), (050b13), (068a13), (155a02), (156a06), (159b14),
(068a15), (068a16), (068a19), (161b03), (161b05), (261b09),
(070a01), (071a05), (072a09), (161b17), (162a11), (162b14),
(072b06), (073a07), (073a08), (162b15), (163a02), (164a03),
(073a11), (073a17), (073b03), (165a02), (165a09), (165a15),
(073b06), (074a10), (075a03), (166a15), (171b03), (171b12),
(076b15), (075b16), (077a07), (171b14), (173b13), (175a07),
(078a11), (078b19), (079a13), (175a18), (175b09), (177a11),
(079b05), (080a11), (080a12), (178a19), (179a01), (179a02),
(080b12), (081a01), (081a16), (179a17), (179b01), (179b06),
(081b02), (081b15), (082a10), (180a05), (180b06), (182a04),
(082a19), (083b01), (083b02), (182a05), (183a01), (183a04),
(083b11), (083b12), (086b13), (183b15), (186a01), (188b09),
(087a05), (087b12), (088a17), (191a12), (194b01), (199b10),

(200a13), (203b15), (205b13), (206a12), (207b11), (208b02), (211b19), (213a09), (215b19), (216b09), (216b10), (217a19), (219b09), (220b05), (220b13), (221b04), (222a13), (222a14), (223a18), (223b06), (224a10), 224a16), (225b15), (231a17), (233b16), (234b04), (238b15), (241b19), (243b10), (244a06), (245b14), (247a19), (247b07), (247b12), (248b04), (248b08), (251a16), (254a10), (254a14), (254b18), (255b10), (256a02), (257a04), (257a05), (261b11), (261b12), (261b13), (264a04), (265a08), (267a17), (267a18), (268b18), (276a03), (276a05), (276b16), (277a12), (277a13), (277b08), (278b11), (278b12), (278b19), (280a13), (281a07), (282b14), (283a03), (283b01), (283b07), (284a18), (285b10), (286a07), (287a05), (288a09), (288a18), (288b02), (288b07), (288b10), (288b13), (290a03), (290b09), (290b16), (291a14), (291b18), (292a17), (292b02), (294a14), (294b05), (294b07), (294b08), (294b10), (294b11), (296a01), (296a03), (297a03), (297a17), (300b07), (300b17), (326b13), (329b19), (334b14), (341b12), (344a13), (347a15), (350a09), (350a15), (350b10), (351b07), (353b01), (363b15), (364b03), (371b15), (372a06), (372a08), (379a12), (384b12), (388b08)

- **ḥarāret-i aṣlıyye**: Vücudun ya da nesnenin doğal harareti, ısısı. (054b02)
- **ḥarāret-i bedeniyye**: Bedene ait hararet, ter, bedenle ilgili hararet, ter. (012b18)
- **ḥarāret-i cāẕibe**: Isıtıcı ve latif karakterli hararet. (224a09), (245b13)
- **ḥarāret-i ḍūd**: Buhar, duman ile oluşan hararet. (151a16)
- **ḥarāret-i fānī**: İnsan vücudunda devamlı olmayan, gelip geçici hararet, ısı. (034a03)
- **ḥarāret-i fātır**: Zayıf hararet. (258a02)
- **ḥarāret-i ġarībe**: Vücudun ya da nesnenin doğal olmayan ısısı. (119a06), (275b18)
- **ḥarāret-i ġarīziyye**: Vücudun ya da nesnenin kendi doğal ısısı,

harareti. (024a07), (024a08), (037a03), (050a15), (071b13), (072b02), (074b02), (123b11), (123b12), (124b16), (129a07), (134a11), (135a17), (159a10), (208a11), (215a04), (239a12), (265a06), (287a11), (298b06), (305a09), (331b19)

- **ḥarāret-i ġıdāiyye**: Gıdanın oluşturduğu hararet. (180a09)
- **ḥarāret-i ḫādime-i cāẕib**: Isıtıcı karakteri ile başın uzuvlarına hizmet eden hararet. (015b12)
- **ḥarāret-i ḥammām**: Hamam ısısı oluşan hararet. (138b03)
- **ḥarāret-i ḥummāiyye**: Hastalıtan dolayı vücutta meydana gelen şiddetli hararet. (278a05)
- **ḥarāret-i ḥummeyāt**: Hastalıtan dolayı vücutta meydana gelen şiddetli hararet. (164a04)
- **ḫarāret-i ḥurḳat**: Yakıcı hararet. (381a07)
- **ḥarāret-i ḳalb**: Kalbin harareti. (186b10),
- **ḥarāret-i ḳalbiyye**: Kalple ilgili hararet. (267a08)
- **ḥarāret-i ḳaviyye**: Kuvvetli hararet. (260b08), (286b16)
- **ḥarāret-i kebed**: Karaciğerden kaynaklanan hararet. (195a19), (338a01), (347a14), (356a09), (356a15), (386a16)
- **ḥarāret-i kebediyye**: Karaciğerinden kaynaklanan hararet. (327a17), (331b04)
- **ḥarāret-i laṭīfe**: Yumuşak, hoş insanı rahatlatan hararet. (014b19)
- **ḥarāret-i mādde**: Kararetin maddesi, kaynağı. (287a03)
- **ḥarāret-i maḳbūl**: Vücudun kabul edilen ısı, harareti. (073b19)
- **ḥarāret-i miʿde**: Midede oluşan hararet, yangı. (079a14), (080b18), (186b11), (330b05), (330b17)
- **ḥarāret-i mizāc**: Bünyede hararetin baskın olması. (170a12), (195a09)
- **ḥarāret-i muḥrıḳa**: Isıtıcı ve bedenin ısısını yükseltici hararet. (286a15)

- **ḥarāret-i muḳarrer**: Kararlaştırılmış hararet. (292b02)
- **ḥarāret-i müfriṭ**: İnsan vücudunda aşırı derece oluşan hararet. (042b12), (154b16), (155a01), (186b02)
- **ḥarāret-i müteʿaffin**: Kokan, koku saçan hararet, ter. (160a16)
- **ḥarāret-i nāḳıṣ**: Eksik, yetersiz hararet. (288b13)
- **ḥarāret-i reʾs**: Başta beydana gelen hararet. (371b06)
- **ḥarāret-i ṣadīḳa-ı ṭabīʿat**: İnsanın doğal vücut ısısı. (042b18)
- **ḥarāret-i ṣafrāviyye**: Safradan kaynaklanan hararet. (164b19)
- **ḥarāret-i şedīd**: Şiddetli hararet, yüksek ısı. (288a19), (294a07)
- **ḥarāret-i şems**: Güneşin ısısı ile vücutta ya da nesnede oluşan hararet, ısı. (137a11)
- **ḥarāret-i şiddet**: Aşırı, fazla hararet. (177a11)
- **ḥarāret-i şikem**: Karın meydana gelen hararet, ısı. (098a14)
- **ḥarāret-i ṭıḥāl**: Dalaktan kaynaklanan hararet. (356a18)
- **ḥarāret-i yesir**: Az, yetersiz hararet. (154b18)
- **ḥarāret-i zāʾide**: İnsan vücudunda fazla oluşan hararet, ısı. (171b02)
- **ḥarāretü'l-lems**: Dokunma ile hissedilen hararet. (282a08)
- **harāretü'l-melmes**: El ile dokunma ile hissedilen hararet. (282a15)

ḥareḳāt (A.): Hareketler; bir kişinin istemli veya istem dışı yaptığı devinimlerin tümü; bir şeyin bütünün veya bir kısmının yerini, konumunu, durumunu değiştirmeleri, kımıldamalar. (058b14), (059a14), (113b13), (131a06), (269a05), (270a07)

- **ḥarekāt-ı ḳaviyye**: Kuvvetli hareketler. (189a14)
- **ḥarekāt-ı nefsānī**: Vücudun öfke, üzüntü, sıkıntı, kahramanlık gibi bütün kareketleri. (212b05)

- **ḥarekāt-ı ʿanīfe**: Sert, şiddetli hareketler. (144a11)
- **ḥarekāt-ı ruʿāf**: Burun kanının akması. (155b02)

ḥareket (A.): Hareket; bir kişinin istemli veya istem dışı yaptığı devinimlerin tümü; bir şeyin bütünün veya bir kısmının yerini, konumunu, durumunu değiştirmesi, kımıldama. (002b09), (002b14), (011b08), (014b07), (015a10), (018a02), (018a03), (019a04), (019b07), (020b09), (020b17), (020b18), (020b19), (023b16), (024a04), (024a19), (025a14), (027b11), (027b14), (028b09), (028b10), (028b12), (028b16), (028b18), (028b19), (029a13), (029a14), (029b14), (029b15), (030a03), (030a15), (032a03), (037b04), (037b05), (037b09), (037b17), (038a01), (038a03), (038a05), (040a11), (044a16), (044b11), (046a17), (046b11), (048b03), (048b07), (049a04), (053a08), (053a09), (053a13), (053b01), (053b03), (053b15), (054a02), (054a03), (054a08), (055a12), (055a19), (055b12), (056a03), (056b15), (055b16), (056b17), (057b01), (057b06), (057b07), (057b12), (057b13), (057b14), (058a07), (058b08), (058b09), (059a09), (059a11), (059a13), (059a14), (059a15), (059a17), (059b04), (062b14), (063b12), (064a04), (064b09), (067b05), (071a09), (078a18), (080b07), (081a02), (086b08), (093a10), (101b05), (111a18), (115a15), (117a13), (121a08), (122a05), (125a04), (125a11), (126a01), (129a10), (129a14), (129b01), (131b11), (132a07), (142b01), (146b06), (156b12), (161b09), (164a13), (165b04), (165b13), (167a19), (167b02), (172a06), (173a02), (173a17), (176b17), (279a11), (179b19), (185b01), (185b05), (187b14), (188a03), (189a09), (189a19), (190b07), (190b08), (191b06), (193a12), (204b13), (217a06), (225b10), (226a16), (226b13), (227b17), (229a14), (232a14), (234a05), (234a11), (235a04), (238b12), (238b19), (239a02), (239a11), (243a13), (244a05), (245a15), (245a16), (245b15), (246a05), (246a07), (246a13), (246a18), (246a19), (253a18), (265a02), (270a08), (270b03), (282a07),

(282b12), (291a12), (298b18), (301b10), (301b12), (337a11)

- **ḥareket-i baṭī**: Yavaş hareket. (020b19)
- **ḥareket-i bedeniyye**: Bedenle ilgili hareket. (035b13), (151a10) (173a15)
- **ḥareket-i bisyār**: Çok fazla hareket. (013b12)
- **ḥareket-i buḥrāniyye**: Krizle ilgili hareket. (298b17)
- **ḥareket-i dem**: Kanın hareketi. (158b15), (205b17), (237a08)
- **ḥareket-i ġayr-ı irādī**: İrade dışı hareket. (002b12), (024a03)
- **ḥareket-i ġayr-ı müfriṭe**: Aşırı fazla irade, istem dışı hareket. (023a19)
- **ḥareket-i ḥācet**: Lüzumlu hareket. (058b09)
- **ḥareket-i ḥummā**: Sıtmadan kaynaklı titreme hareketi. (045a12)
- **ḥareket-i iḫtiyāriyye**: İsteğe bağlı hareketler. (058b07)
- **ḥareket-i inbisāṭ**: Açılma, yayılma hareketi. (065a19), (067b17), (068a11)
- **ḥareket-i inḳıbāż**: Kapanma hareketi. (028b10), (065a19), (068a10), (028b10)
- **ḥareket-i irādiyye**: İsteğe bağlı hareket. (131a03)
- **ḥareket-i ḳavī**: Kuvvetli hareket. (021a01)
- **ḥareket-i ḳavīyye**: Kuvvetli hareket. (021a16), (243a12), (278a04)
- **ḥareket-i maṣrūʿ**: Sara hastalığına tutulmuş kimsenin hareketi, saralının hareketi. (118b17)
- **ḥareket-i müfriṭe**: Aşırı fazla hareket.(020b18), (023b06), (279b15)
- **ḥareket-i nefsānīye**: Vücudun öfke, üzüntü, sıkıntı, kahramanlık gibi bütün kareketleri. (151a10), (173a15), (234a15)
- **ḥareket-i ʿaḍale**: Kas hareketi. (059a18)

- **ḥareket-i ʿanīfe**: Sert, şiddetli hareket (141b19), (142a01), (142a14), (279a06)
- **ḥareket-i ʿanīne**: Cinsel ilişkiye girememe hareketi. (231b17)
- **ḥareket-i ʿunf**: Zor, güç hareket. (024b01)
- **ḥareket-i sebuʿiyyet**: Hayvani hareket. (126b17)
- **ḥareket-i şiryān**: Atardamarın hakereti. (028b09), (028b10)
- **ḥareket-i żaʿf-ı ḳalb**: Kalp atışının zayıf hareketi. (181b09)

ḫāric (A.): Dış, dışarı; dışta kalmak üzere, dışında sayılmak üzere. (008b15), (012a10), (012a11), (012b01), (017a17), (017a19), (021a10), (021a11), (021a14), (024a15), (024b02), (024b03), (025a18), (026a05), (026a08), (026a10), (026a12), (026a13), (027a16), (033b09), (034a11), (037b18), (038a06), (039b04), (039b16), (041b06), (043a01), (049b06), (049b07), (053b18), (057b12), (057b18), (058a09), (058a13), (058b06), (061a09), (062b05), (065a07), (065b17), (065b18), (066a02), (066a06), (066a15), (067a14), (070a18), (071a01), (071b15), (071b16), (071b18), (072a18), (072b03), (072b04), (072b05), (072b06), (072b07), (072b08), (073b18), (092a08), (120b07), (125a04), (127a16), (131a19), (134a12), (137b03), (141a05), (141a11), (144a07), (144b11), (151b03), (153b02), (158a13), (161b05), (164a11), (165a15), (165b05), (167a15), (167a19), (167b09), (168a08), (168a16), (172a08), (173a02), (175a12), (176a04), (178a08), (178b09), (184b10), (188a13), (190b15), (194b13), (195b04), (196a04), (198a02), (198a03), (198a04), (198a05), (198a06), (198a07), (198b01), (199a06), (199a08), (202a09), (205a17), (205b15), (206a16), (206b07), (207b18), (211a14), (213b01), (215a04), (216a12), (219a15), (219a16), (219b13), (220a19), (222b05), (233a12), (234b03), (241b01), (242b03), (242b07), (243b14), (249b11), (251b01), (251b13), (257b17), (265a02), (265a04), (265a08), (267a19), (269a13), (277a10), (279a09), (282b12), (286a05), (290a06), (299b10), (300a07),

(324a08), (325a04), (350a09), (358a06), (364a14), (374a18), (374b18), (379a03), (379a06), (379a13), (379a17), (379b04), (379b11), (380a02), (381a04), (381b13), (382a11), (382a15), (383a09), (391b04), (391b06), (391b10), (392b02), (399a12)

- **ḫāric-i iʿtidāl**: İfrat ve tefritin ortasının dışında, ortada, kıvamında. (022b13)
- **ḫāric-i miʿde**: Mide dışında. (068b11)
- **ḫāric-i ʿurūḳ**: Damarların dışında. (276b18), (277a06), (288a02), (291a10), (291b11), (297a08), (297a09)
- **ḫāric-i vücūd**:Vücut dışı. (011a13)
- **ḫāricü'l-vezn**: Ölçü dışında, kural dışında. (029a18)

ḫāricī (A.): Dışarıya mensup, hariçle ilgili. (223a17)

ḫāriciyye (A.): Ameliyetla tedavi edilen dış hastalıklar; dışla ilgili. (061b09), (068b07), (070a15), (137a11), (164a07), (168a04), (168a05), (168a07), (181b14), (241a17), (241b12) (276a15)

ḫārıḳ (A.): Yırtıcı, yırtan. (156a15)

ḥarīṣ (A.): Hırslı, istekli, tamahkar. (275a07), (399a06)

ḥarḳ (A.): Yakma, ihrak. (024b02), (075a08), (088a11), (204b14), (272b06), (344a13), (379b12)

ḫārr, ḥārr (A.): Sıcak, hararetli olan; (insan dışındaki unsurlar için) insan vücuduna göre harareti ziyade olan. (010b19), (011a19), (013a07), (013b16), (018a12), (018a14), (019a15), (019a17), (020a05), (020a17), (020b02), (021b08), (022a17), (022b17), (022b17), (022b19), (023a07), (023b01), (027a11), (029a06), (030b02), (035b11), (040a11), (040b08), (044b03), (047a18), (049a17), (049b02), (049b04), (068a06), (068a15), (072a07), (072b19), (073a05), 073a09), (073a10), (073a11), (073a19), (074b15), (074b16), (074b17), (075a02), (075a17), (075b03), (075b08), (076a04), (076a15), (076a19), (076b05), (076b11), (077a07), (077a13), (077b01), (077b04), (077b11), (077b17), (077b19), (078a03), (078a09), (078a10), (078a17), (078b05), (078b09), (078b14), (079a12), (079a16),

(079b03), (079b19), (080a10), (096a03), (096a09), (096a17),
(080b03), (080b05), (080b09), (096b08), (096b16), (097a08),
(081a03), (081a11), (081a15), (097b06), (097b11), (097b15),
(081b02), (081b05), (081b14), (098a09), (098a10), (098b03),
(081b17), (081b19), (082a03), (098b07), (098b11), (099a07),
(082a13), (082a17), (082b15), (099a12), (099a15), (099a17),
(082b19), (083a15), (083b04), (099b14), (100a06), (100a19),
(083b18), (084a05), (084a16), (100b06), (100b13), (101a02),
(084b01), (084b04), (084b17), (101a05), (101a10), (101a15),
(085a03), (085a04), (085a08), (101a16), (101b07), (102a04),
(085a14), (085b10), (085b15), (102a18), (102a19), (102b05),
(086a06), (086a10), (086a14), (102b10), (102b14), (102b19),
(086a16), (086b01), (086b06), (103a04), (103a13), (103a18),
(086b12), (086b17), (087a04), (103b09), (103b19), (104a05),
(087a13), (087a17), (087a18), (104a10), (104b06), (104b14),
(087b01), (087b05), (087b13), (104b17), (105a19), (105b10),
(087b17), (087b18), (088a07), (105b13), (106a01), (106a07),
(088a09), (088b04), (089a07), (106a09), (106a16), (106b10),
(089a13), (089a14), (089b03), (106b13), (107a01), (107a15),
(089b09), (089b11), (090a05), (107a16), (107a19), (107b04),
(090a18), (090b03), (090b04), (107b08), (107b10), (107b14),
(090b13), (090b19), (091a01), (108a04), (108a06), (108a10),
(091b07), (091b16), (091b18), (108a15), (108b04), (109a08),
(092a02), (092a11), (092a15), (109a15), (110a12), (110a13),
(092a18), (092b08), (092b12), (110a15), (110a19), (110b01),
(092b18), (093a08), (093a14), (110b02), (110b04), (110a14),
(093a16), (093a19), (093b04), (118b12), (112b07), (112b15),
(093b07), (093b17), (094a03), (113a16), (113a16), (113a18),
(094a08), (094b03), (094b08), (113a18), (113b11), (114a04),
(094b11), (094b16), (094b19), (114a05), (114a12), (114b13),
(095a03), (095a09), (095a11), (116b06), (119b09), (120b06),
(095a18), (095b01), (095b14), (122a11), (122a13), (122a14),

(125b04), (125b11), (126b18), (127b04), (131b07), (132a07), (137a01), (137a10), (139a04), (140b19), (141a09), (141a16), (141b08), (143a17), (144a14), (146b08), (149b10), (158b13), (159a03), (159a04), (159b01), (159b09), (161b10), (161b19), (162a18), (162b07), (164a03), (164a14), (165a11), (166a13), (166b01), (166b04), (166b05), (167a02), (168a14), (169a04), (169a06), (170a01), (170a08), (170a15), (171b18), (172b02), (174b03), (175a08), (175a15), (175a17), (175b11), (175b16), (176b12), (179b09), (179b14), (180b02), (180b05), (181a12), (183a16), (183b09), (184a08), (184a11), (185a05), (186b16), (187a08), (187a14), (187b16), (188b06), (189b04), (190a19), (192a04), (196a10), (199a09), (200b13), (203a02), (203b14), (205b13), (206a03), (206b18), (211a03), (211b02), (211b06), (211b10), (213a09), (213a17), (214a08), (215a04), (215a15), (216b16), (220b12), (222a06), (223a05), (223b10), (223b11), (223b13), (224a16), (224b10), (226a06), (229b18), (229b18), (232a19), (234a16), (235b10), (235b18), (236a03), (236b10), (240a18), (240b07), (241b17), (241b18), (241b19), (242a04), (244a16), (247b16), (248a18), (248b08), (248b12), (249b13), (252b17), (253a06), (254a09), (255b07), (262b15), (286a03), (287b17), (289a12), (291b06), (291b07), (292a10), (296b05), (300a03), (302b18), (307b08), (313a18), (314b15), (321a07), (326a10), (327a04), (327b09), (332a07), (332b17), (333a01), (333a02), (334b12), (337b05), (343b05), (351a06), (351a09), (351a13), (359a09), (361a08), (361b05), (366a02), (371b11), (372a01), (372a09), (372b06), (380a03), (391a19), (395b04)

- **ḥārr-ı ġarīb**: Anormal sıcaklık. (282b09)
- **ḥārr-ı ġarīzī**: Tabii sıcaklık, doğal sıcaklık. (257a08), (282b08), (286a02)
- **ḥārr-ı ḥarīf**: Sonbaharın sıcaklığı. (208b06)
- **ḥārr-ı iltihāb**: İltihabın meydana getirdiği hararet, sıcaklık. (179b05)

- **ḥārr-ı mizāc**: Vücutta dört unsur bir araya geldiğinde sıcaklığın (hararetin) diğer hıltlara baskın çıktığı mizac. (383a14)

- **ḥārr-ı şems**: Güneşin sıcaklığı. (194b14)

- **ḥārr-ı verem**: Ağrılı, ateşli şiş. (089a01)

ḥarr, ḫarr (A.): Sıcaklık. (010b17), (043a09), (082b18), (100a13), (102a11), (151a07), (180b15), (212b13), (212b16), (296b13), (330b18), (343a17)

- **ḥarr-ı bedenī**: Bedene ait sıcaklık. (212b13)

- **ḥarr-ı hevā**: Sıcak hava. (266a05)

ḫārre, ḥārre (A.): Sıcak, hararetli olan. (018a11), (035b17), (039a08), (040b06), (042a10), (042b15), (043a05), (043a10), (047a17), (048b12), (075b19), (096b12), (098a06), (099a13), (101b03), (101b12), (110a10), (110a13), (110a15), (110a16), (110b01), (110b03), (113b15), (115a06), (115a10), (116b02), (116b08), (116b14), (117b13), (117b17), (118b10), (119b10), (120a13), (120b11), (121a11), (121b13), (123a05), (123a10), (123a19), (124a04), (127a09), (127a10), (131a08), (132a18), (136a03), (137a11), (138b03), (138b08), (138b16), (138b17), (139a03), (139a04), (139a05), (140a13), (143a08), (144b08), (145b15), (146b08), (153a12), (153b06), (154b07), (155a13), (155b02), (164b06), (165a02), (166a12), (166b02), (166b14), (169a11), (171a06), (173a10), (174a10), (175b01), (180b12), (186a19), (192b10), (197a02), (198a15), (198b15), (200a13), (200a19), (201b19), (202b13), (207b11), (211b07), (211b13), (211b19), (220a19), (222a10), (222b19), (223b07), (226a10), (232b03), (232b04), (233b12), (239b10), (240a15), (244b02), (247b10), (249a01), (249a02), (253a17), (255b13), (268a04), (268a05), (276a15), (278b10), (281a06), (283a07), (287a07), (291b10), (291b16), (294b12), (302b17), (303a01), (327a14), (327b04), (329b04), (329b02), (331b02), (337b01), (337b08), (344a12), (346a09), (347a14), (356a01), (356a10), (358a08), (361a19),

(361b16), (365b15), (364a07), (364a07), (379a05), (379a06), (379a18), (386a16), (386b15), (387b13), (398b18)

- **ḥārre-i yāḳūtiyye**: Yakut taşının sıcaklığı ile ilgili. (180b19)

ḥaṣā (A.): Kum gibi küçük taş parçacıkları. (032b01), (391a09)

- **ḥaṣā-ı küleviyye**: Böbrekte kum gibi küçük taş parçacıkları. (218b10)
- **ḥaṣā-ı mesāne**: Sidik torbasında kum gibi küçük taş parçacıkları. (026a15)

ḥaṣād (A.): Böbrek vs. yerlerde oluşan taş. (264a03), (319a07)

ḥaṣāt (A.): Vücudun çeşitli organlarında meydana gelen taş. (003b12), (078b04), (087a09), (094b13), (216b17), (216b18), (216b19), (217a01), (217b02), (217b06), (217b08), (217b11), (217b18), (218a04), (218a05) (218a12), (218a14), (218a17), (218b04), (218b19), (220a07), (220a12), (221b11), (222b10), (272a02), (307b14), (316b08), (329a03), (338b07), (391a10)

- **ḥaṣāt-ı kilye**: Böbrekte meydana gelen taş. (216b19)
- **ḥaṣāt-ı külevī**: Böbreklerde meydana gelen taş. (217a19)
- **ḥaṣāt-ı meṯāne**: İdrar kesesinde meydana gelen taş. (217b01), (217b05), (222b17)
- **ḥaṣāt-ı müriṯ**: Kronik olarak meydana gelen taş. (217b07)

ḥaseb (A.): Sebep, cihet. (027a04), (027a05), (027b06), (034a10), (043b11), (282b18), (283a04), (283a07), (283a11), (295a07), (297b14), (298b03)

ḥāṣıl (A.): Peyda olan, çıkan, biten, üreyen. (002b12), (009a13), (012a17), (013a07), (013b07), (013b12), (014a14), (014b18), (017a11), (017b06), (018a08), (018a09), (018a10), (018a11), (018a14), (018b03), (019a10), (019a18), (021b15), (022a09), (022a13), (022b10), (022b11), (022b11), (023a11), (023b06), (023b07), (023b19), (024a04), (025a08), (025a10), (025a19), (025b18), (026b05), (027b12), (033b08), (035a04), (038b02), (041a17), (042a03), (045a19), (046b11), (047b16), (048b01), (048b17),

(050b16), (051a03), (052a12), (053a13), (053b04), (056b06), (057b10), (058b12), (065a10), (065b17), (066b01), (066b10), (068b14), (071a06), (071a06), (072a03), (073b17), (075b05), (076a09), (079b08), (082a02), (082a04), (082a11), (082a12), (083a08), (084a05), (084a17), (085a03), (085a04), (086a12), (086b11), (090b17), (091a01), (091a10), (091b16), (092a17), (094b05), (097a01), (097a12), (097b12), (100b11), (101a01), (102a05), (103a11), (105a07), (106a18), (122b17), (123a19), (129a08), (132b02), (133a16), (134b05), (135a17), (140b04), (143a02), (143a03), (143b08), (143b11), (149b12), (151a08), (151a09), (162a06), (163b08), (164a14), (190b09), (195b03), (204b06), (206a08), (207a13), (207b11), (208a02), (213a09), (213b09), (214a12), (214b11), (215a06), (218a12), (219a07), (219a16), (219b18), (221b15), (225b06), (225b07), (226a02), (227b06), (227b18), (228b15), (228b18), (228b18), (229a18), (229b11), (230a18), (231b07), (232a12), (232b17), (235a05), (236a07), (240b09), (247b10), (252a15), (259b06), (261b02), (262a11), (264a03), (266b12), (268b06), (282a04), (282a14), (284b02), (286a09), (288a03), (291a05) (292a15), (293a03), (294a02), (294a12), (296a19), (297b05), (297b17), (301a10), (301a11), (313a10), (313b09), (324b18), (328b17), (330a14), (332b04), (337a02), (338a19), (347a15), (348b03),, (348b11), (348b11), (352a08), (352b07), (352b14), (353a05), (353b08), (361b05), (362a18), (363a06), (364b11), (366a08), (369a17), (373b11), (375b15), (381b06), (387a12), (388a16), (389a08), (391a19), (391b09), (394b04), (396a16), (397a10), (397b01), (399b06), (400a12)

ḫāṣıyyet (A.): Tesir, fonksiyon; fayda, yarar. (008a05), (021b07), (021b09), (021b10), (021b13), (038a11), (046a02), (079b08), (090a11), (103b17), (130a05), (167b13), (182b15), (232b17), (152a07), (256a01), (270b09), (316a06), (317a01)

ḥaṣṣa (A.): Bir şeye mahsus olan kuvvet, hal ve özellik; duyu. (054a13), (069b09), (070b18)

ḫāṣṣa (A.): Mahsus, özel; etki. (009b08), (009b18), (021b02), (035b04), (036b11), (036b12), (037a07), (038a10), (046b16), (056a12), (056a17), (059b03), (077b02), (078b06), (079a09), (080b04), (082a06), (087b07), (091b13), (095b15), (099a10), (100a12), (103b17), (106a13), (109b08), (112a09), (117b17), (151a04), (159b08), (160b14), (161a19), (174b06), (205a10), (226a05), (227b13), (239b15), (254a06), (259b11), (267b11), (272b04), (304b08), (304b12), (306a01), (307b15), (309a12), (311a19), (313a10), (314a11), (314a15), (314b10), (316b13), (319a06), (319a11), (319a19), (323a19), (324a16), (325a07), (327a13), (331b08), (332a11), (332b09), (333a17), (333b14), (336b14), (338b07), (340b07), (341b02), (342a06), (344a11), (350a05), 371a18), (379a05), (380b08), (387a10), (388b04), (395b07), (396b05)

ḥassās (A.): Duyum ve duyguları algılayan. (024b13), (068b09), (074a18), (159b11), (175b17), (251a14)

ḫāṣṣaten (A.): Özellikle. (059b02), (196b01), (304b16), (323b05), (325b17), (345b17), (369a13)

ḥāsse (A.): Duyu. (016b05)

ḥasta (F.): Hasta, hastalıklı kişi. (032b15), (044a08), (044a09), (070a06), (092b09), (094a19), (111b03), (234a11), (278a18), (290a13), (300a17), (303a18), (399b09)

ḫaşin (A.): Sert, şiddeli. (074b06), (126b17), (024b19), (268a03)

ḫaşīn (A.): Sert; düz olmayan. (017b16), (017b17), (038b01), (119a16), (137b04)

haşyet (A.): Korkma, korku. (006b11)

ḫaṭar (A.): Tehlike. (042a16), (042a18), (045b15), (049b07), (149a10), (156a16), (304a17)

- **ḫaṭar-ı ʿaẓīm**: Büyük tehlike. (027b09), (042b17), (044b18), (046b05), (195a18), (248a06), (270a12), (284b08)

ḫatf (A.): Alma, süratle zabtetme. (268b14)

ḫatır (A.): Zihin, fikir. (284a12)

ḥāṭır, ḫāṭır (A.): Gönül, hatır. (006a09), (007b10) (279a14), (296a18), (310b05), (399a01), (399a04)

ḫatṭ (A.): İndirmek; inmek, inzāl. (366a03)

ḫātūn (A.): Kadın. (016b10), (114a17), (114b01), (127a06), (140b16), (156b15), (166b15), (196b08), (228b02), (230b06), (236b11), (309a13), (350a05), (358a01), (358a06), (359b12), (359b05), (359b09), (364b10), (364b15), (364b17), (365a01), (365b04), (369b15), (374a06), (391a06)

havā (A.): Hava. (011a02), (019a03), (019a05), (019a07), (019a08), (019a09), (019a10), (019b03), (019b04), (019b05), (019b06), (019b11), (019b14), (019b19), (020a01), (020a02), (020a17), (020a18), (020a19), (022b15), (026b08), (039a14), (040a11), (042b09), (066b12), (067a12), (067b04), (068a08), (068a10), (068a11), (098b09), (123a18), (136b19), (141a05), (161b19), (163b14), (163b15), (163b18), (164a02), (165b04), (166a04), (170a07), (180a05), (180a06), (226b11), (234a15), (259a07), (282b13), (285a15), (289a18), (295b10), (372b04), (397b02)

- **havā-ı bārid**: Soğuk hava. (114a12), (183a02), (166a12), (179b05), (186b10), (247b12)
- **havā-ı germ**: Sıcak hava. (019a10)
- **havā-ı Ḥicāz**: Hicaz'ın havası. (196a19)
- **havā-ı yābis**: Kuru hava. (019b05)
- **havā-yı fāsid**: Kirli hava. (074b17)
- **havā-yı ḥārr**: Sıcak hava. (019a17), (043a09), (175a08)
- **havā-yı muḥrıḳ**: yakıcı hava. (062b15)
- **havā-yı serd**: Sert, soğuk hava. (19b03)
- **havā-yı şeffāf**: Temiz hava, saydam, ışığı geçiren hava. (073a03)

havā'iyye: Hava ile ilgili. (259b11)

ḥavāmil (A.): Gebe kadınlar. (322a16), (234b10)

- **ḥavāmil-i nisvān**: Kadınların gebeliği. (322a16)

ḫavānīn (A.): Kemik aslığı. *"ḫavānīne kemik aṣlıġı dėrler sebebi ya ḫalḳīdir veya ġayr-ı ḫalḳīdir yaʿnī ṣoñradan olmuşdur" (238a/17).* (238a17)

ḥavāss (A.): Duyular. (020b09), (039b11), (079a01), (099b15), (115b02)

- **ḥavās-ı ẓāhire**: Dış duyular. (016b06), (016b07)
- **ḥavāss-ı bāṭına**: İç duyular. (016b06)
- **ḥavāss-ı baṭıniyye**: İç duyular ile ilgili duyu. (016b15)
- **ḥavāss-ı ḫamse-i bāṭına**: İçteki beş duyu (hiss-i müşterek, hayal, vehm, hafıza, mutasarrıfa). (016a02)
- **ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhire**: Dıştaki beş duyu (görme, işitme, tatma, koklama, dokunma). (015b16), (016a04)
- **ḥāvāss-ı ẓāhire**: Dış duyular. (016b06)

ḫavf (A.): Korku. (006b12), (021a12), (023a05), (028a10), (039a11), (040a14), (040a17), (049a07), (049b06), (086b13), (103a11), (105a13), (119b12), (122b08), (125a07), (127b07), (135a10), (135a16), (135b15), (135b16), (136b09), (155b10), (174a03), (174a11), (176a17), (176b10), (176b16), (179b01), (179b08), (201a12), (202b14), (220b11), (241b03), (245a07), (245a12), (248b08), (252a13), (256a04), (269a13), (269a14), (271a04), (272a01), (274b14), (275a02), (275a08), (275b09), (281a02), (287b06), (305a12), (312b12), (319b08), (390b10)

- **ḫavf-ı cinnī**: Cinle ilgili korku. (011a15)
- **ḫavf-ı helāk**: Mahvolma, yok olma korkusu. (031b15), (040b03)

ḥāvī (A.): İçeren, ihtiva eden. (051a17), (051b05), (056b08), (063a16), (063b18), (064a03), (064a10), (064a16), (065a05) (066a02), (067a15), (067b12)

ḫayāl (A.): 1. Beyinde hiss-i müşterek denilen kuvvetin tasavvurlarını

saklayan kuvvet. 2. Kuruntu. 3. İnsanın kafasında tasarlayıp canlandırdığı şey. (016a03), (016a04), (016a06), (039b09), (223b16), (275a02)

- **ḫayāl-i ṣaḳīl**: Ağır, bedende tesiri olan kuruntu, hayal. (129a10)

ḫayālāt (A.): Hayaller, kuruntular. (148b09), (148b13), (148b14), (148b16), (148b18), (149a02), (149a06)

- **ḫayālāt-ı muḫavvif**: Korkutucu, ürküntü veren hayaller, kuruntular. (027b03)
- **ḫayālāt-ı müstemirr**: Sürekli, aralıksız devam eden kuruntular, hayaller. (149a01)

ḫayālī (A.): Beyinde hiss-i müşterek denilen kuvvetin tasavvurlarını saklayan kuvvetle ilgili. (016b17)

ḫāya şişmek: Hayalarda şişkinlik oluşmak. (050a18), (358b07)

ḥayāt (A.): (A.): Dirilik, canlılık, yaşam. (009a01), (009a06), (015a15), (015a16), (157b17), (169b14), (188b15), (204b03), (258a19), (396b03)

hāyile (A.): Korkunç ve dehşetli olan. (130b13), (299a04)

ḥayūtī (A.): Hayata mensub ve müt'ā olan. (009a03)

ḥayy (A.): Canlı, diri. (100b14), (126a01), (131b08), (179a09), (258a06), (356a13)

ḫayyen (A.): Canlı olarak. (223a07), (250a13), (273b06)

ḥāyiża (A.): Aybaşısı olan kadın, adetli kadın. (50b04)

ḥayż (A.): Adet, regl. Aybaşı kanaması, her kadında her ay tekrararlanan, fizyolojik kanama. (004b08), (034a01), (071a06), (071a08), (075a19), (075b09), (076a12), (077b13), (081b01), (081b07), (081b14), (082a14), (084a08), (084b12), (085a17), (087a19), (092b16), (096a13), (101a12), (127a07), (127a08), (194a18), (195a02), (231a09), (231a17), (231a19), (232a17), (233a02), (233a17), (233b02), (233b16), (235a05), (235b11), (236a01), (236b02), (238a01), (238b01), (238b14), (239b01), (240a02), (244a08), (246a15), (238b14), (267a09), (305a07), (319b01), (341a01), (346b11), (347a03), (350a07),

(364b01), (365a08), (366b08), (367a02), (367a10), (369a10), (369a13), (369a14), (369a19)

- **ḥayż demi**: Regl esnasında rahimden gelen kan. (231a09), (364b01), (391a06)
- **ḥayż ḳānı**: Regl esnasında rahimden gelen kan. (084b12), (127a07)
- **ḥayż(ı) açmaḳ**: Regl kanının akmasını sağlamak. (076a17), (078a01), (079a10), (081b11), (087a14), (087b08), (091b10), (094b14)
- **ḥayż-ı ḥārr**: Sıcak, taze regl, adet. (391a18)
- **ḥayżı idrār ėtmek**: Regl kanını akıtmak. (078a18), (094b17), (101b07), (109a06), (369b04), (369b06), (370a05)
- **ḥayżı menʿ ėtmek**: Regl görmeyi engellemek. (238a18)
- **ḥayżı teftīḥ ėtmek**: Rahim kanalını açarak regl kanının akmasını sağlamak.. (305a05), (335b12)
- **ḥayżı ṭutmaḳ**: Regl kanını dindirmek, kesmek. (099a05)

ḥaẕ (A.): Kesmek, kısaltmak. (234a09)

ḥaẕer (A.): Sakınmak, zarar verebilecek şeylerden kacınmak. (047b18), (048b18), (123b08), (126a01), (132b12), (138a02), (148b05), (153a01), (177b17), (192a11), (219b04), (268a17), (279b02)

hāżım, hāżıma (A.): Hazmettiren, sindiren, sindirici; sindirme kuvveti. (012a04), (012a08), (015b08), (015b13), (016a18), (019b03), (024b09), (025b03), (025b04), (025b05), (068b11), (074a01), (074a18), (078b11), (122b15), (187a07), (187b09), (190a09), (190a10), (197b10), (197b11), (198a01), (198a04), (199b04), (268b08)

- **hāżım-ı ġıdā**: Gıdayı sindiren, hazmettieren. (078a05)

haẓm (A.): Hazım, sindirim; gıda maddelerinin –emilmeye hazırlık olmak üzere- mide ve bağırsakta enzimler etkisiyle parçalara ayrılarak çözülmesi. (003b06), (012a04), (012a05), (012a07), (012a08), (012a09), (012a09), (012a12), (012a14), (012a15), (012a17), (012a18), (012b01), (012b02),

(012b06), (012b12), (012b15), (012b16), (012b19), (013a05), (015a18), (015b08), (019b02), (019b04), (019b05), (021a04), (022a13), (022a15), (023a09), (028a03), (030a07), (032a19), (032b07), 032b08), (033a19), (034a03), (034b09), (034b11), (035a03), (035b08), (035b09), (037a04), (037b07), (038a18), (038b08), (038b09), (038b11), (038b12), (039a07), (043b12), (049a04), (050a06), (069a06), (071a18), (072b02), (074a02), (081a18), (082a11), (082b18), (085a04), (086a11), (087a15), (088b07), (089b19), (092a16), (095b09), (096b17), (098a12), (099b11), (100b12), (103b16), (104b11), (104b19), (105a18), (107b12), (108b05), (116b01), (129a08), (134a11), (134a11), (138a09), (156a08), (182b04), (183a05), (183a06), (183a07), (187a06), (187a11), (187a12), (187a13), (187a14), (187a16), (187b01), (187b06), (187b07), (187b13), (189b06), (190a13), (190b08), (191b07), (195b01), (195b02), (197b10), (198a03), (198a05), (199a19), (202b09), (208a14), (208a15), (208b05), (215b09), (222a09), (225a13), (243b10), (246a13), (264a10), (265b19), (266b15), (279b05), (295a19), (295b17), (295b18), (297b16), (317b17), (321b08), (321b15), (328b16), (330a04), (330a19), (331a16), (394a13)

- **hażm-ı evvel**: Besinin ağızdan başalayıp midedeki hazım evresi. (012b02)
- **hażm-ı ġıdā**: Gıdanın sidirilmesi. (330a10)
- **hażm-ı ḳarīş**: Ekşi hazım. (086b01)
- **hażm-ı rābiʿ**: Besinin uzuvlara damarlar yoluyla dağılarak buralarda gerçekleşen dördüncü hazım evresi. (070b05), (224b18)
- **hażm-ı ṣāliṣ**: Besinin damarlarda gerçekleşen üçüncü hazım evresi. (246a06)
- **hażm-ı ṣānī**: Besinin karaciğerdeki hazım evresi. (208a15), (246a06)
- **hażm-ı tāmme**: Tam, eksiksiz hazım. (194b04)

- **hażm-ı ṭaʿām**: Gıdanın Sindirilmesi. (089b04), (322b09), (331a01)

- **hażm-ı żaʿif**: Sindirim bozukluğu, sindirim yetersizliği. (125b09)

ḥaẓẓ (A.): Haz, hoşlanma. (045a08), (230b15), (230b16), (231a08)

hecr (A.): Sakınmak, kacınmak. (161a08), (242a05)

hedeyān : Hezeyan, sayıklama, saçmalama. (088a15), 118b18), (119a17), (120a19), (123a02), (125a13)

helāk (A.): Yok olma; ölüm. (021a15), (021b16), (021b17), (031b15), (040b03), (047b12), (054b18), (072b04), (082b03), (119a02), (119b15), (120a06), (129a05), (129a06), (155b17), (156a18), (158a04), (167b02), (167b05), (169b04), (175b04), (176a19), (176b03), (176b09), (180a17), (205a05), (205a10), (205a12), (205a15), (206b15), (211a07), (211a08), (216a06), (220b17), (235a17), (255b12), (258b04), (267b09), (267b16), (267b19), (270a16), (270b19), (271a02), (272a18), (273a04), (273a11), (273b08), (273b09), (273b10), (273b11), (273b13), (274b19), (275a05), (277b09), (284a14), (290a13), (290a16), (294b06), (296b10), (297b18), (297b19), (298a04), (298a02), (298b06), (301a04), (305a08), (317b18), (324a17), (348b02), (372b10), (395a01)

- **helāk-ı beden**: Benin yok olması, ölümü. (021a13)

- **helāk-ı marīż**: Hastanın ölümü. (399a15)

hemm (A.): Gam, keder, tasa, kaygı. (125a03), (125a04), 125a06), (134b07), (185b12), (266a02), (266a04), (278a09), (296b06), (329a10)

hemān (F.): Hemen, derhal. (023a17), (028b08), (034a10), (039a07), (042b13), (045b04), (048a08), (062b04), (080a07), (100a01), (111a05), (115a13), (124b07), (124b07), (125a05), (132b05), (136a05), (152a01), (158b11), (160a05), (161a14), (168a17), (176b11), (178a13), (179a08), (184b14), (185b07), (188b15), (194b13), (202b15), (215a09), (229b06), (232a14), (232a15),

(236a12), (237a17), (244b19), (250b02), (250b08), (269a14), (270a05), (271a07), (273b06), (273b07), (273b09), (275a18), (287a11), (293a16), (293b05), (293b05), (294a10), (296b07), (296b14), (301a07), (329b03), (332b16), (347a12), (394a04), (398a14), (398b17), (400a12)

henüz (F.): Daha, şimdi, yeni. (012b11), (190b08), (204b02), (277b06), (304b06), (326a13), (332b17), (342b04), (392b11), (036a10), (327a07), (395b06)

herze (F.): Boş lakırdı. (123a02), (400a02)

heşm (A.): Kırmak. (057b07)

hevā (A.): Hava. (010b19), (017b04), (153a06), (200a08), (212b16), (257a12), (258a06), (258b08), (263b11), (266a05), (278a18)

- **hevā-yı bārid**: Soğuk hava. (257a08)

hevāmm-ı ledġ: Akrep, yılan ya da haşerelerin ısırması, sokması. (346b04)

heyecān (A.): Duyguların bir tepki halinde şiddetlenmesi, çoşma, çoşkunluk. (042a14), (050a13), (086b17), (107a16), (116b07), (314b05)

heyʾet (A.): Hâl, şekil, suret, vaziyet. (014a05), (017a16), (018a19), (023b16), (032b04), (050b13), (052a11), (058b14), (064b11), (070a18), (092a08), (162b07), (195a06), (207a09), (229a12), (232a12), (255b05), (257a01), (257a03), (277b14), (353b13), (353b16), (379a02), (390b04), (400a11)

- **heyʾet-i aʿżā**: Organın durumu, şekli. (027a08)
- **heyʾet-i ḥüsn**: Güzel suret, vaziyet. (370b16)
- **heyʾet-i ṭabīʿiyye**: (300b16)

heẕeyān (A.): Hezeyan, sayıklama, saçmalama. (284a16), (287a06)

ḫıḍāb (A.): Saç boyası. (096a04)

ḥıfẓ (A.): Koruma, saklama. (009a01), (010b09), (011a05), (016b18), (017a03), (023b12), (024a01), (025a05), (029b06), (034a12), (034a13), (034a13), (034a14), (034a16), (034a17), (036b15), (040a16), (040b04), (042a05), (049a04), (050a15), (067b15), (069b19), (074b13), (075a07),

(079a01), (090a13), (092a17), (102b14), (123a12), (123b14), (151b13), (151b16), (152a15), (152a18), (152b16), (157a07), (157b01), (169b13), (181b15), (193b09), (212a15), (218a18), (243a17), (261a12), (261a13), (261a16), (267a03), (267b04), (267b16), (277b07), (307a19), (307b01), (307b02), (307b14), (308a12), (311a03), (314b11), (322b17), (324b08), (326b10), (326b17), (327a05), (327a10), (327b01), (336a08), (348b15), (350a07), (353b10), (353b15), (367a09), (371b04), (371b11), (371b14), (372a15), (373a08), (373b15), (374b06), (375a01), (375b02), (375b04), (376b18), (377a09), (377a15), (378a16), (382b16), (382b19), (383a07), (384a02), (386a05), (387a16), (397b03)

- **ḥıfẓ-ı aʿżā**: Organı, aʿzayı koruma. (063b12)
- **ḥıfẓ-ı cemāl-i insānī**: İnsana ait güzelliği koruma. (261a07)
- **ḥıfẓ-ı ḳuvvet**: Kuvveti, gücü koruma. (041a15)
- **ḥıfẓ-ı ʿużv**: Organı koruma, uzvu koruma. (025a02)
- **ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat**: Sağlığı koruma. (002b14), (004b19), (009a05), (033b14), (034a14), (038a08), (043b13), (050a05)
- **ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat-ı ʿayn**: Göz sağlığını koruma. (382b07)
- **ḥıfẓ-ı vücud**: Vücudu koruma. (019b06)

ḫılṭ (A.): Eski tıpta insan vücudunu ve mizacını meydana getirdiği ve insan sağlığının bunların dengesine bağlı bulunduğu kabul edilen dört unsurdan (kan, balgam, safra ve sevda) her biri. (009b14), (014a14), (017b07), (018a13), (018a14), (024b18), (025a02), (025a05), (026a18), (027b09), (031b14), (041a15), (041a19), (043a03), (043a14), (043a15), (043b18), (044a05), (044a09), (044b19), (046b13), (047a18), (047a19), (047b05), (047b14), (048b06), (049b08), (074a01), (074a08), (082b13), (087a06), (091a10), (091b16), (101a01), (101a04), (101b11), (101b14), (101b16), (101b18), (102a16), (104b04), (110b18), (118a01), (121a10), (122a04),

(123a08), (125b03), (129b08), (131a05), (132a03), (134a14), (135b07), (237a11), (138a04), (138b16), (142b04), (146b04), (154a02), (161a05), (162a13), (166a01), (168a19), (176b15), (180a19), (181b05), (181b09), (182b03), (182b09), (183a17), (183b07), (184b10), (186a19), (186b11), (198b02), (200b09), (206b12), (209a07), (211a03), (218b10), (219a16), (229a16), (229a17), (236b12), (242b12), (245b17), (249b11), (262a10), (262a14), (262b06), (276a07), (277b12), (285b09), (286a01), (291b03), (292a18), (293a01), (390b16), (390a02)

- **ḫılṭ-ı balġam**: Balgam hıltı. (044a02)
- **ḫılṭ-ı bārid**: Soğuk hılt. (293a04)
- **ḫılṭ-ı esved**: Siyah hılt. (124a12)
- **ḫılṭ-ı fāsid**: Bozuk hılt. (017b04), (189b11), (268b19)
- **ḫılṭ-ı ġalīẓ**: Yoğun hılt. (025a02), (032a16), (079b07), (088b16), (095b01), (164a02), (169a10), (170b11), (186b19), (212a09), (222b09), (237b03), (257b17), (267a07)
- **ḫılṭ-ı ġalīẓ-ı balġamī**: Yoğun balgamla ilgili hılt. (129b03), (132a03)
- **ḫılṭ-ı ġalīẓ-i ḫuşk**: Kuru yoğun, sert hılt. (024b19)
- **ḫılṭ-ı ġalīẓ-i yābis**: Kuru, yoğun, sert hılt. (146b06)
- **ḫılṭ-ı ḥādde**: Keskin, sert hılt. (219a19)
- **ḫılṭ-ı ḫām**: Olgunlaşmamış, çiğ hılt. (246a03), (332b11)
- **ḫılṭ-ı ḫāmiż**: Ekşi, kekre hılt. (186a18)
- **ḫılṭ-ı ḥārr, ḥārre**: Hararet veren hılt. (198a15), (199a09), (200a13), (211b19)
- **ḫılṭ-ı ḥārr-ı ṣafrāvī**: Safraile ilgili sıcak hılt. (361b05)
- **ḫılṭ-ı intiʿāş**: Hastalıktan kurtarıp ayağa kaldıran hılt. (041a16)
- **ḫılṭ-ı ḳabīḥ**: Kötü, zararlı hılt. (117b12)

- **ḫılṭ-ı lezc**: Yapışkanımsı hılt. (033b06), (154b18), (155a03), (163a07), (299b06)
- **ḫılṭ-ı lüzūc**: Yapışkanımsı hıltlar. (153a19)
- **ḫılṭ-ı maḥmūd**: Midede gıdanın hazmdan sonra kanla karışık olarak dönüştüğü safra, balgam ya da sevda suretinde her bir uzvda bir kanla karışık cüz olarak bulunan hılt. (106b04)
- **ḫılṭ-ı muḥraḳa**: Yakılmış hılt. (014a13)
- **ḫılṭ-ı muḥterik̟**: Yanmış hılt. (162b09)
- **ḫılṭ-ı mūlim**: Acı veren, acıtan hılt. (025a17)
- **ḫılṭ-ı mūzī**: Acıtan, acı veren hılt. (043a13), (181b12), (184b10)
- **ḫılṭ-ı mükedderd**: Sıkıntılı, kederli hılt. (265a07)
- **ḫılṭ-ı mündefiʿ**: Vücuttan atılmış hılt. (197b19)
- **ḫılṭ-ı müteʿaffin**: Kokan; çürüyüp bozulan hılt. (154a03), (154a04), (154a06), (154a08), (159b15), (267a11), (283b08)
- **ḫılṭ-ı ʿafen**: Çürümüş, bozulmuş hılt. (267a10)
- **ḫılṭ-ı raḳīḳ**: İnce hılt. (212a19)
- **ḫılṭ-ı redī**: Kötü, yaramaz hılt. (025a15), (027b08), (124b05), (186a04), (186a05), (186a11), (261b14), (261b16), (262a10)
- **ḫılṭ-ı redī-i sevdāvī**: Siyah, kötü, zararlı hılt. (187b18)
- **ḫılṭ-ı rīḥ-i ġalīẓ**: Yoğun gaz hılt. (025a01)
- **ḫılṭ-ı ṣafrā**: Safra hıltı. (198a19), (198b03)
- **ḫılṭ-ı ṣafrāvī**: Safra ile ilgili, safraya ait hılt. (189b02)
- **ḫılṭ-ı ṣaḥīḥ**: Sağlam, bozulmamış hılt. (047b05)
- **ḫılṭ-ı ṣaliḥ**: Sağlığa elverişli, uygun hılt. (037b14)
- **ḫılṭ-ı sevdā**: Siyah hılt. (240b04)
- **ḫılṭ-ı sevdāvī**: Siyah hıltla ilgili, siyah hılta ait. (125b16), (212a15), (268a04)
- **ḫılṭ-ı sevdāviyye**: Siyah hıltla ilgili, siyah hılta ait. (265b15)

- **ḫılṭ-ı vāḥid**: Vücutta bulunan dört hılttan yalnız biri. (276b02)

ḫıltiyye (A.): Hıltla ilgili, hılta ait. (137a09), (277a19), (294a09)

ḫırılma: Boğuk, hırıltılı ses. (317a04)

ḫırlamak: Havlamak, çemkirmek. (274b15)

ḫırrīf (A.): Acı, acılığından dili acıtan nesne. (162b16)

ḫıżāb (A.): Boya. (264b01), (264b05)

hicr (A.): Yasaklamak, men etmek. (282a19)

ḥiddet (A.): Keskinlik, titizlik; öfke. (019a18), (034b09), (083b19), (090a03), (091a08), (091a11), (096b18), (118b17), (140a13), (144b05), (151b12), (155b15), (164b01), (182b06), (198a16), (204b17), (222a15), (222a16), (224b12), (225a17), (225b01), (236b06), (254b18), (176a15), (278a02), (287a09), (288a18), (302b19), (307b15)

- **ḥiddet-i başar**: Göz keskinliği. (377a06)
- **ḥiddet-i bevl**: İdrarın keskinliği. (222a14), (223b04), (224b03), (224b08)
- **ḥiddet-i ḥīn**: Zamanın keskinliği. (301a11)
- **ḥiddet-i ḫumma**: Sıtmanın keskinliği. (022b04)
- **ḥiddet-i izāle**: Keskinliği giderme, yok etme. (224b08), (224b16)
- **ḥiddet-i mādde**: İltihap sonucu oluşan akıntının keskinliği. (242a03), (278a05)
- **ḥiddet-i menī**: Meni Keskinliği, kalitesinin düşmesi. (228a05)
- **ḥiddet-i ṣafrā**: Safranın keskinliği. (013a17), (288a18)

ḥiddetli: Keskin olan, keskinlik (126b12), (149b06), (151b17), (152a12), (152a16), (152b04), (152b16)

ḫiffet (A.): Hafiflik. (012b09), (046b10), (112b16), (120a19), (164b01), (166a18), (170a08), (170b14), (175a11), (199a04), (202b02), (202b03), (216b08), (300b16), (301a11)

- **ḫiffet-i ʿaḳl**: Aklın düşünme yetisinin zayıflaması ile oluşan ahmaklık. (092a04)

- **ḫiffet-i ḥiss**: Duyunun zayıflaması, duyu kaybı. (211a11)

ḫilāl (A.): Kürdan. (157a18)

ḥimāyet (A.): Koruma. (041b03), (267b17)

ḫiss (A.): Dış dünyaya ait etkileri beş duyu yoluyla idrak etme; acıma. (014b07), (015a10), (015b15), (017a02), (018b07), (019a05), (021b11), (022b08), (025b15), (028b02), (031a10), (033b09), (035b04), (042a05), (042a08), (053a02), (053a03), (053a04), (053a08), (053a09), (053a13), (054a02), (054a03), (056b15), (056b17), (057b10), (057b11), (058a07), (066b08), (069b12), (073a13), (073a14), (122a05), (125b07), (129b01), (129b14), (131a03), (132a07), (135b11), (143b17), (146b10), (153b14), (163b10), (165b04), (165b05), (165b08), (165b16), (170a12), (175b13), (178a01), (180a10), (181a19), (181b09), (183b03), (185a04), (190a12), (191a04), (191a05), (192a01), (192b11), (195a08), (202a01), (211a11), (216a11), (220a17), (224b05), (228b08), (231b19), (232a01), (232a02), (232a03), (232a06), (233b06), (233b07), (238b12), (239a10), (239b02), (241b04), (244a04), (244b17), (245a02), (252b19), (253a01), (257b04), (271b09), (273b07), (278a01), (299a05)

- **ḥiss-i baṣar**: Görme yoluyla idrak etme hissi. (061a11), (168a04)

- **ḥiss-i duḫān**: Duman (koku) yoluyla idrak etme hissi. (183a02)

- **ḫiss-i ḳadīm**: Vukuundan önce hissetme. (304b02)

- **ḥiss-i ḳalb**: Kalp yoluyal idrak etme hissi. (180a08)

- **ḥiss-i lems**: Dokunma yoluyla idrak etme hissi. (168a04)

- **hiss-i müşterek**: Ortak duyu, beyinde ses, koku, hareket, dokunma, acıma gibi duyuları toplayarak tasavvur edden kuvvet. (016a03), (016a04), (016b16)

- **ḥiss-i ṣānī**: Vukuundan saonra hissetme. (304b02)

- **ḥiss-i ẕāiḳa**: Tat alma yoluyla idrak etme hissi. (057a11)

ḥissiyat (A.): Duyular, hisler. (229b16)

ḫoş (F.): Beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren. (015b19), (022b15), (036a19), (039b07), (040b18), (045a07), (049a19), (113b05), (114a04), (115b02), (145a10), (145b01), (154b12), (201a07), (245a04), (256b14), (280a17), (348b08), (398b03), (398b08), (399a04), (400a05)

ḫūb : Güzel, iyi. (037a02), (038a12), (044b08), (049a19), (092a03), (095a02), (105a10), (106a10), (311b19)

- **ḫūb-ı vāfir**: Çok güzel, iyi. (230a03)

ḥudūd (A.): 1. Sınırlar, bucaklar. 2. Yanaklar (175b01)

- **ḥudūd-ı ḥumret**: Kırmızı yanak. (321b16)

- **ḥudūd-ı vech**: Yüzün sınırları. (175b01)

ḥuḳḳ (A.): Çukurluk. (056a15)

- **ḥuḳḳ-ı verīk**: Kalça kemiği çukuru. (056a15)

- **ḥuḳḳu'l-verīk**: Kalça kemiği çukuru. (056a08)

ḫulḳ (A.): Tabiat, yaradılış. (033b03), (036b14)

ḫulḳī (A.): Tabiatla, yaratılışla ilgili. (023b15), (024a12)

ḫuluḳ (A.): Huy, tabiat. (005a13)

ḥulūl (A.): Gelip çatma. (072a11), (072a13), (072a14), (072a16)

ḥudūṯ (A.): Meydana gelme. Ortaya çıkma, oluşma. (119a12), (120a12), (134a18), (144b19), (155b14), (156a04), (164a04), (173a18), (175a15), (190a05), (190b07), (191b07), (208a14), (213a17), (214b04), (220b12), (234b12), (240b04), (241a17), (245a19), (247a05), (253b14), (254a10), (256a13), (259b05), (276a13), (285b09), (286a17), (350a18)

- **ḥudūṯ-ı cānib-i vaḥṣīye**: Nesnenin dışa, sağa bakan yönünün meydana çıkması. (055a18)

- **ḥudūṯ-ı iltihāb**: İltihabın oluşması, meydana çıkması. (199a05)
- **ḥudūṯ-ı żarar**: Zararın ortaya çıkması. (017b03)

ḥulviyyāt (A.): Tatlılar, şekerlemeler, tatlı ile ilgili yiyecekler. (142a13), (144a11), (256a14), (278b08)

ḫumār (A.): Alkolün neşe ve keyfiyyeti geçtikten sonra ortaya çıkan baş ağrısı, sersemlik. (094a14), (150a05), (323b12), (330a04), (330b18)

ḫumārī (A.): Alkolün neşe ve keyfiyyeti geçtikten sonra ortaya çıkan baş ağrısı, sersemlik ile ilgili. (117a01)

ḥumratāt-ı rūt: Damarlarda oluşan kızıllıklar. (280b12)

ḥumret-i bevl: İdrarın kırmızılığı. (279a12)

ḥumret-i ḳārūre: İdrar toplanan şişenin kırmızılığı. (280b04), (286a14)

ḥumret-i levn: Rengin kırmızılığı. (280b09)

ḥumret-i müfriṭ: Aşırı kırmızılık, kızıllık. (162b05)

ḥumret-i ṣāliḥa: Saf kırmızı. (281b04)

ḥumret-i tāmme: Tam kırmızılık, kızıllık. (155b14)

ḥumret-i vech: Yüzdeki kırmızılık, kızıllık. (084a05), (286a13)

ḥumūżāt (A.): Ekşilikler, kekrelikler. (128a10), (141a02), (173a18), (185b01), (186b06), (225b18), (256a13), (259b03), (290a19)

- **ḥumūżāt-ı tenāvül**: Ekşi, kekre şeyler alıp yeme. (188a08)

ḫumūżet, ḥumūżet (A.): Ekşilik, kekrelik. (014a12), (031b10), (158a07), (168a13), (185a03), (208b04), (212a16), (248a11), (336b14)

ḫumūżiyyet (A.): Ekşilikle, kekrelikle ilgili. (186a01)

ḫūn (F.): Kan (025a13), (043b05), (218a07), (218a13), (267b01), (068a04), (271a18)

- **ḫūn-ı cāmid**: Donmuş, pıhtılaşmış kan. (271a18)
- **ḫūn-ı ġalīẓ**: Kıvamı yoğun kan. (068a04)

ḥurḳat (A.): Yanma, yanık. (381a07)

ḫurūc (A.): Çıkış, çıkma; dışarı çıkma. (032a16), (033b09), (033b11),

(037b17), (049b06), (050b09), (153b01), (160b08), (168a13), (176b02), (182b07), (198b04), (199a11), (202a05), (206b07), (208a01), (211a10), (211a12), (211a17), (211a18), (217b07), (220a08), (222b12), (224b19), (225a01), (228a06), (233b16), (236b07), (256a07), (272b06), (299b05), (370a18)

- **ḫurūc-ı berāz**: Dışkının anüsten çıkması, atılması. (069a11)
- **ḫurūc-ı bevl**: İdrarın çıkışı. (235b17)
- **ḫurūc-ı dem**: Kanın çıkışı, akması. (240b14)
- **ḫurūc-ı maḳʿad**: Makattan çıkış, anüsten çıkış. (003b09)
- **ḫurūcu'l-maḳʿad**: Makattan çıkış, anüsten çıkış. (206b06)

ḫurūcī (A.): Çıkışla, çıkma ile ilgili. (228a05)

ḫuṣūl (A.): Üreme, türeme, çıkma. (015a04), (025a12), (134a10), (125a05), (225a06)

ḫuşk (F.): Kuru. (008a05), (022a18), (023b09), (023b10), (024a05), (024b19), (031a15), (039a04), (077b15), (097b03), (205b04), (213a19), (214a18), (230a03), (311b06), (337a07), (399b13)

ḫuşūnet (A.): Sertlik, katılık. (087b14), (091b04), (094a05), (097a03), (102b04), (104a02), (108b18), (113a07), (114b06), (141b05), (158a07), (171b11), (171b19), (175a09), (372a16), (388b08)

ḫuṭūṭ-ı ġubār: Toz çizgileri. (038a12)

ḫużret (A.): Tazelik; yeşill olma; morarma. (019b01), (027a07), (028a16),, (030b09), (030b15) (040b16), (135a06), (176b01), (208a09), (253a02)

- **ḫużret-i bevl**: İdrarın yeşile yakın olması. (028a08), (194b07)

ḫużūr (A.): Hastalığın iyileşmesi ya da vücuttaki ağrıların azalması ve dinmesi ile kavuşulan rahatlık. (083a07)

ḫüküm ėtmek: Karar vermek, teşhiş etmek. (168a18), (227a10), (238b10), (303a03), (303a04), (317a06), (324a05)

hümūm (A.): Kederler, acılar. (266a01), (304b03)

ḥüsn (A.): Güzellik. (265b17), (298b03), (370b16)

- **ḥüsn-i hażm**: Hazımın iyi olması. (043b12)
- **ḥüsn-i ṣūret**: İyi bir surette. (050a12), (269b06)

ḥüzün (A.): Gam, keder, sıkıntı. (039a17), (278a11)

I

ıbṭ (A.): Koltuk, omuzun alt ve iç tarafı. (061b04), (267a08), (267a16)

ıncḳırıḳ: Hıçkırık; midedeki gaz ve benzeri nedenlerle diyaframda gerçekleşen kasılmanın sonucu akciğerlere hava geçerken boğazda belirli aralıklarla oluşan ses. (047a07), (188a02), (232a09), (346b18)

ʿınnīn (A): İktidarsız, güçsüz. (016a16)

ışfırār (A.): Sarı olma, sararma. (233b01), (266a04)

ısḳāṭ (A.): Düşme, düşürülme. (050b01), (110a08), (110a10), (110a16), (110b05), (174b02), (210a06), (210a11), (211a01), (241b13), (382b16)

- **ısḳāṭ-ı cenīn**: Çenin düşmesi. (322a17)
- **isḳāṭ-ı cenīn-i mevt**:Anne karnındaki ölmüş cenini düşürme. (346a17)
- **ısḳāṭ-ı ḥaml**: Düşük yapmak, gebeliği sonlandırmak. (231b01)

ışlāḥ (A.): İyileştirme. (008b07), (046a04), (046a05), (074b17), (075a04), (075b02), (075b19), (076a08), (077b07), (078b19), (079a06), (081b01), (081b04), (081b08), (081b13), (081b15), (082b17), (083a04), (083b18), (084a10), (084a15), (085a07), (085a13), (085b01), (086a05), (086b05), (087a02), (087a16), (087b05), (087b10), (087b16), (088a05), (089a06), (089b07), (090b02), (091b10), (091b14), (091b17), (092b12), (092b17), (093a13), (093a16), (093b03), (093b10), (093b11), (093b12), (094b09), (094b15), (094b18), (095a05), (095b11), (096a14), (096b07), (097a18), (097a19), (098a13), (098b15), (099a06), (099a08), (099a17), (099b02), (100a10), (100b03), (101a08), (101a14), (101b02), (101b09), (102b09), (102b19), (104a04), (104a09), (104b05), (105a04),

(105b15), (105b19), (106b06), (106b12), (106b16), (108a13), (155a12), (160a08), (161a04), (182a02), (184a16), (201b06), (219a18), (259b11), (261a07), (262a09), (266b14), (267a03), (269b02), (281a17), (298a03), (298a05), (317b08), (320a18), (329a06), (329b18), (357b02), (374b14)

- **ıṣlāḥ-ı ġıdā**: Gıdadan kaynaklı rahatsızlığın giderilmesi. (145a18)
- **ıṣlāḥ-ı miʿde**: Mideyi iyileştirme. (333b15), (374b07)
- **ıṣlāḥu'l-ġıdā**: Gıdadan kaynaklı rahatsızlığın giderilmesi. (312a09)

ısıcaḳ: Sıcak. (114a11), (114a17), (124b14), (135b03), (136b02), (195b18), (256a05), (326a13)

ışırmaḳ: Dişleri arasına alıp sıkmak. (085a05), (101b01), (104a08), (126a13), (274b02), (275a07), (275b16), (385b14)

ısıtmaḳ: Sıcak duruma getirmek. (131a15)

ıssı: Sıcak. (022b16), (022b17), (023a03), (023b03), (040b15), (044b12), (045a09), (045a18), (045b07), (046a19), (046b01), (047a05), (047a06), (047a11), (048a16), (048b19), (073a11), (073b19), (080b15), (080b18), (083b13), (083b14), (085b11), (089b18), (090a14), (094b05), (102b10), (103b08), (106a05), (113a19), (113b04), (113b10), (113b16), (114a07), (114a08), (114a14), (114a17), (115b02), (124a08), (130b09), (132b12), (132b13), (139b13), (145a08), (146b01), (146b09), (147a10), (151b15), (152a14), (206a17), (251b10), (251b17), (263a03), (270b05), (281a02), (303a18), (303b02), (397b12), (397b18)

ıssıca: Sıcak. (138b13)

ıssıcaḳ: Sıcak. (114b01), (115b10), (116a14), (117b02), (122b02), (122b05), (122b08), (124a11), (141b03), (142a08)

ıssıcaḳlıḳ: Sıcaklık. (131a13)

ıssıḫāne: Sauna. (022b15)

ıssılıḳ: Sıcaklık. (110a09)

ıssırak: Biraz sıcak. (294b02), (397b13)

ıṭlāḳ (A.): Kabızın kabızlığını yumuşatmak; serbest bırakmak; isimlendirmek. (011a11), (013b06), (014a19), (014b01), (097a05), (120b06), (163b07), (191b18), (235a12), (235a18), (363b11), (399b14)

- **ıṭlāḳ-ı veled**: Veledi serbest bırakmak. (235a14)

ıżṭırāb (A.): Acı, elem, sıkıntı, azab. (044a04), (045a15), (049a05), (112b16), (125a11), (125a14), (128a04), (133a05), (169a04), (174a15), (179b06), (201b16), (253b16) (270a15), (280b13), (284a01), (284a15), (300b07)

- **ıżṭırāb-ı nevm**: Uykudaki sıkıntı. (118b19)
- **ıżṭırāb-ı nefes**: Nefes alırken çekilen sıkıntı. (119a01),

īṣāl (A.): Ulaştırma, iletme. (058b09), (152a12), (180a07), (189b16), (227b14), (381b15), (384a08)

isḳā (A.): Sıvı içirmek. (178a08)

İ

iʿānet (A.): Yardım (hazma, iştihaya, cinsel güce vs.). (022a16), (038a18), (042a02), (059b03), (066b09), (195a03), (216b01), (267a09), (278a10), (307b06), (314b11), (321b08), (328b16), (331a01), (350a02)

ibḳā (A.): Ağlatmak. (150a06)

ibtidā (A.): Başlangıç, başlama, başlamak. (012a15), (012a17), (014b08), (018b11), (018b12), (020b14), (042a10), (042a12), (042b13), (042b16), (044a01), (048a01), (048a10), (052a06), (112b14), (115a09), (115b15), (123a04), (124b03), (131a08), (134a09), (134b17), (135a08), (136a03), (136b08), (139a08), (142a09), (147a09), (149b05), (149b07), (150a08), (152a16), (252b02), (152b09), (175b17), (176a10), (176b01), (178a06), (193a05), (193b09), (198b10), (247a13), (248a09), (248a10), (252a09), (252a11), (255a11), (257a18), (261a05) (277b17), (277b18), (278b12), (182a12), (283b02), (286a09), (286a10), (288a08), (291a11) , (294a19), (294b15), (295a04), (355a18), (378a18), (378b10), (396b14)

- **ibtidā-i ḥaml**: Gebeliğin başlangıcı, ilk zamanları. (233b11)

- **ibtidā-i maraż**: Hastalığın başlangıcı. (302a02), (302a04)
- **ibtidā-i nevbet**: Nöbet başlangıcı. (288a19)
- **ibtidā-i nevbet-i ḥummā**: Humma nöbetinin başlangıcı. (293a06)
- **ibtidā-i nüzūl-i mā'**: Suyun inmesinin başlangıcı. (150b14)
- **ibtidā-i nüzūlü'l-mā'**: Suyun inmesinin başlangıcı. (380b09)
- **ibtidā-i remed**: Göz kapağı iltihabının başlangıcı. (140b08)
- **ibtidā-i tevellüd**: Doğumun başlangıcı. (011b07)
- **ibtidā-i verem**: Şişliğin, şişmenin başlangıcı. (192b01)
- **ibtidā-i ẓuhūr**: Ortaya çıkmasının başlangıcı. (372a06)

ibṭāl (A.): Hükümsüz kılmak. (029b11), (227a13)

icāb ėtmek: Sebep olmak, lazım olmak, gerekmek. (037b13), (071b17), (134a19), (149a15), (155a03), (166a07), (166b02), (178b19), (179b19), (180a01), (184b05), (185a16), (189a07), (192a03), (199a07), (201b18), (206a02), (209a08), (213a04), (224a12), (242a01), (244b01), (279b09), (295b11)

iclās (A.): Oturmak, oturtmak. (174b02), (206a08)

icrā ėtmek, olmaḳ : Akıtmak. (058b11), (070b01), (210b01), (398b02)

ictimāʿ (A.): Toplanma, bir araya gelme. (003b11), (011a06), (018a08), (019b16), (019b18), (019b19), (030b17), (128b17), (176a03), (212b02), (212b04), (259a15), (282b17), (283a03), (291a05), (301a10), (301a19), (301b03), (301b06), (301b13), (301b14), (301b15), (301b16), (301b19), (302a01)

ictināb ėtmek (A.): Sakınmak, çekinmek, uzak durmak. (048b11), (114b14), (116b12), (119b07), (121a17), (135b05), (137b18), (146b13), (149b02), (150a19), (166a03), (167a06), (171b09), (173a14), (194a07), (225b17), (226b12), (242b11), (245b10), (264a08), (267a12), (296b05), (398a17)

iç: Vücudun iç alanı ve bu alan içerisinde kalan organlar. (058a11), (058b18), (141b04), (144b14), (146a09)

içilmek: İçme işinin yapılması. (021b19), (033b10), (035b08), (036a09), (036a13), (036a15), (036a16), (036a17), (036b17), (037a18), (049b06), (072b04), (083a19), (085b11), (094b13), (096a11), (097a16), (098a11), (101b08), (102b05), (104a03), (104b15), (108a08), (111b02), (133b13), (134a05), (178b07), (338a16), (347a12)

içmek: İçmek, sıvı bir şeyi ağız yoluyla içmek; ilaç içmek. (033b03), (035a18), (035b04), (035b10), (035b15), (035b16), (036a12), (036a14), (036a16), (037a10), (037a12), (037b01), (039a10), (039a12), (040a13), (040a14), (040a18), (040a19), (041a04), (044b04), (044b07), (044b10), (044b12), (044b13), (045a09), (045a11), (045a12), (045a18), (046a10), (046a11), (046a19), (046b01), (046b03), (047a11), (048b12), (049b10), (075a14), (075b10), (077b14), (080a08), (083a13), (083a18), (083b11), (085b09), (088a06), (088b03), (091b02), (092a04), (096b13), (096b19), (097a05), (097b18), (098a10), (100b13), (102a15), (103a05), (103a12), (104b13), (105a10), (107b18), (108b03), (111a19), (111b01), (111b08), (111b13), (111b19), (112a09), (113b08), (114a02), (115a02), (115a11), (115b06), (117a01), (117a02), (117a03), (123b08), (124b11), (125a08), (125a16), (126a17), (126a19), (127b11), (127b12), (130b05), (132a15), (132b15), (132b15), (132b16), (133a13), (133a18), (133b01), (134a07), (134b09), (136b07), (136b14), (136b16), (136b17), (136b19), (137a03), (137a04), (138a02), (139a08), (141a01), (151b03), (157a12), (170a19), (172b07), (173a12), (173b11), (173b12), (173b13), (174a14), (174b11), (177b13), (177b15), (179a02), (179a10), (183b14), (183b15), (185b05), (190b10), (192b08), (200b01), (202b11), (208a18), (215a12), (215a16), (221a17), (224b01), (226a19), (230b18), (233a02), (237b10), (241a12), (241a13), (242b17), (243a15), (244a14), (244a17) (248a11),

(248a13), (249b18), (254a04), (255a13), (256a05), (257b12), (266a10), (269a14), (271b03), (274b14), (278b03), (279b07), (281b09), (281b14), (282a10), (283b19), (284a05), (284a06), (284b02), (286a06), (294b10), (296b14), (304b07), (306a07), (306a13), (324b09), (326a06), (326a0,7), (333a12), (334a18), (334b01), (334b12), (334b14), (335a19), (335b11), (337a11), (337a15), (337b12), (337b19), (338a07), (338a08), (338b07), (338b12), (338b19), (339a01), (346b04), (369a04), (391a13), (392b01), (396b14), (396b17), (397a05), (397a10), (397a12), (397a17), (397b02), (397b07), (397b10)

içirmek: İçirmek; sıvı bir şeyi ağız yoluyla içmek; ilaç içirmek. (036a06), (045a16), (045b12), (085a11), (107a04), (107a09), (107b06), (114b11), (125a17), (126b02), (126b13), (127a05), (130b08), (131a18), (133a03), (150b12), (171a05) (177b13), (179a02), (188b14), (200b01), (214a17), (215a16), (221a17), (233a02), (244a14), (244a15), (244a17), (256a05), (257b12), (257b13), (258a06), (258a11), (258a15), (260a16), (274a07), (274a18), (174b16), (275b11), (278b04), (279a04), (279b19), (280a02), (280b06), (281a02), (281a19), (281b03), (281b10), (281b16), (281b18), (282a06), (283b10), (283b11), (283b12), (284b11), (284b14), (285a09), (285a12), (285a18), (286b04), (286b06), (286b14), (288b10), (288b15), (289b11), (289b13), (290a15), (290a18), (294a02), (294a12), (318a19), (336a03), (337a13), (391a16), (392b14), (337b01), (375a09)

içirilmek: İçirilme işini yapmak. (107a02), (179a04), (204a11), (337b01), (365b11)

iddihān (Ar.) : Güzel kokulu yağ sürünme, yağlanma. (166b01). (240a01), (256b17), (269a02), (279b08)

- **iddihān-ı bāride**: Karakterinde soğukluk bulunan güzel kokulu yağ sürünme. (279a02)
- **iddihān-ı bāride-i laṭīf**: Yumuşak, soğuk, güzel kokulu yağ sürünme. (023b12)

- **iddihān-ı dühn-i sefercel**: Ayva yağı sürünme. (184a05)
- **iddihān-ı ḫārre**: Karakterinde sıcaklık bulunan güzel kokulu yağ sürünme. (040b06), (164b06), (166b02), (222a10), (244b02)
- **iddihān-ı muʿtedile**: Mülayim, orta halli, itidalli, ılık, güzel kokulu yağ sürünme. (232b05)
- **iddihān-ı musaḫḫin**: Isıtan, ısıtıcı güzel kokulu yağ sürünme. (135b04)
- **iddihān-ı müleyyin**: Yumuşaklık veren, yumuşatıcı güzel kokulu yağ sürünme. (236a17)
- **iddihān-ı müreṭṭıb**: Rütubet veren güzel kokulu yağ sürünme. (170a09)
- **iddihān-ı naṭūlāt**: İlaçlarla kaynatılıp hasta kişinin başına dökülen suyla karıştırılmış güzel kokulu yağ sürme. (232b14)

idḫāl (A.): Dahil etme, içine alma, sokma. (077a04), (077b14), (077b16), (093a04), (093a05), (123b05), (126b08), (137b01), (156b03), (156b08), (156b11), (165b01), (167b06), (167b11), (167b13), (212a11), (220a01), (220a02), (222b04), (223a07), (227a10), (248a17), (320b04), (331a13), (354b03), (360b11), (361a06), (364b10), (367b13), (368a03), (368a13), (368a19), (369b15)

idḥān (A.): Tütme, tütsüleme. (136a08)

idmā (A.): Kan alma, fasd, hacamat. (226b02)

idmān (A.): Devam üzere olmak. (036b16), (088a18), (099a02), (208a07), (226b03)

idrāk (A.): Kavrama, anlama yeteneği, anlayış. (015b16), (016a04), (016b04), (016b08), (016b12), (016b13), (016b15), (016b17), (017a01), (017a03), (017a05), (017a19), (057a11), (061a11), (066b09), (073a13), (154a01), (154a04), (154a05), (154a07), (154a08), (154a11), (154a12), (154a14), (154a18), (154b11), (154b12), (154b13), (163b13), (163b15), (165b14), (173a06), (180a08)

- **idrāk-ı maʿāni**: Manaları kavrama. (016a06)

- **idrāk-ı mübṣarāt**: Görünenleri anlama, idrak etme. (015b18)
- **idrāk-ı revāyiḥ-i ṭayyibe**: Güzel kokularını anlama yeteneği. (153a05)
- **idrāk-ı ʿużv**: Uzvun anlaması, kavraması. (024b13)

idrār (A.): Boşaltma, akıtma, işeme. Regl kanı, bevl gibi vücut sıvılarını çıkarmak, akıtmak. (037a14), (070a19), (076a12), (078a18), (079a15), (080a01), (083a06), (083a14), (084b03), (084b12), (089b06), (089b08), (091a08), (091b02), (092a05), (094a12), (094b17), (096a09), (096b18), (100b16), (101a12), (101b07), (101b13), (102a07), (102a13), (103b03), (104b05), (104b07), (106b02), (108a15), (109a06), (109a08), (193b06), (199a16), (219b09), (219b17), (221a03), (223a07), (223a08), (223a09), (234b18), (235a06), (241a09), (249b04), (249b10), (249b11), (293a08), (293a09), (299a09), (300a06), (318b12), (327a17), (327b03), (327b10), (329a04), (333a09), (335b12), (338a19), (340a09), (341a01), (343b11), (364b01), (368b06), (368b09), (368b14), (369a15), (369b04), (369b06), (369b10), (370a05), (389b08)

- **idrār-ı bevl**: Sidiği dışarı akıtmak, atmak. (076a17), (076b02), (077a18), (083a19), (100a19), (191a11), (192a13), (194b15), (195a01), (195a02), (196b18), (217b10), (234b17), (276b12), (290b16), (298b11), (337b12), (350a02), (358b01), (368b04)
- **idrār-ı ḥayż**: Hayz, regl kanını dışarı atmak, akıtmak. (369a13), (369a19)
- **idrār-ı leyyine**: Yumuşak ve yavaş bir şekilde idrarı akıtmak. (236a11)
- **idrār-ı ṭams**: Hayz, regl kanını dışarı atmak, akıtmak. (083b07), (239a06), (346a17), (369a13), (369a19), (369b12), (370a01)

ifnā (A.): Yok etmek. (034a06), (074a09), (074a11), (074b07), (144a07), (144a14), (145b09), (161a04), (277a13), (277b08), (277b10)

ifrāḥ (A.): ferahlatıcı, şad edici. (153b16)

- **ifrāṭ** (A.): Aşırıya kaçma. (019a19), (019b03), (021a08), (021a13), (021a15), 026b12), (026b19), (029b10), (038a07), (041a07), (045b05), (047a12), (047a17), (048a14), (048b12), (049b07), (050a19), (068a12), (089a14), (122a07), (126b19), (127a02), (132a05), (136b07), (136b09), (136b19), (136b19), (151a11), (151a13), (155b09), (159b10), (171b02), (174a03), (180b06), (184b11), (185a13), (188b09), (192b11), (194a19), (196a10), (212b16), (223a18), (258a14), (265b12), (266a08), (269a12), (270b04), (284b19), (293a09), (297a16), (298b15), (350a09), (350a15), (366b17), (367b09)

- **ifrāṭ-ı ʿaṭaş**: Vücuttaki ısının, ateşin aşırı derecede olması. (183a08)

- **ifrāṭ-ı berd**: Soğukluğun, soğuğun aşırı derecede olması. (225b13)

- **ifrāṭ-ı cimāʿ**: Cinsel ilişkide aşırıya kaçma. (128a08)

- **ifrāṭ-ı cuʿūdetü'ş-şaʿr**: Saçın aşırı derecede kıvırcık olması. (262b11)

- **ifrāṭ-ı cümūdet**: Donmada aşırıya kaçma, aşırı derecede donma. (004a07)

- **ifrāṭ-ı fikr**: Aşırı derece düşünme, fikretme. (124b01)

- **ifrāṭ-ı ḥarāket**: Hareketin aşırı derecede olması. (247b07)

- **ifrāṭ-ı ḥarāret**: Hararetin, sıcaklığın aşırı derecede olması. (182a05), (225b15)

- **ifrāṭ-ı ishāl**: İshalin aşırı derecede olması. (192a12)

- **ifrāṭ-ı ḳay'**: Kusmanın, istifranın aşırı derece olması. (047a01)

- **ifrāṭ-ı laḥm**: Damar, mide vs. ağızlarında aşırı derecede et büyümesi, et olması. (238a08)

- **ifrāṭı müberrid**: Aşırı derecede soğuk. (021a08)

- **ifrāṭ-ı ruṭūbet**: Rutubette aşırıya kaçma, aşırı derecede rutubet, nem. (026b11)

- **ifrāṭ-ı semen**: Aşırı derecede yağ olması, yağın aşırı derecede olması. (238a12)

- **ifrāṭ-ı simen**: Aşırı derecede semizlik, aşırı derecede semirmek. (270a06), (270a07), (270a10)

- **ifrāṭ-ı sīmen**: Aşırı derecede semizlik, aşırı derecede semirmek. (004a09)

- **ifrāṭ-ı taḥlīl**: Erime, çözülme, çözünme, bir maddenin çözülerek kendini oluşturan küçük parçalara ayrılmasında aşırıya kaçma. (038b02)

- **ifrāṭ-ı yübs**: Aşırı derecede kuruluk olması. (264a01)

- **ifrāṭü'l-fikr**: Aşırı derece düşünme, fikretme. (128b04)

ifāḳat (A.): İyileşme, hastalıktan kalkma. (126a09), (130a03), (131a18), (133a18), (239b04), (239b13), (367a17), (382a19)

ifsād (A.): Bozma, fesada uğratma. (074a13), (102a13), (187b19), (197b08), (227b05), (256b19)

ifşā ėtmek: Vücutta tıkalı yerleri açmak; duyurmak, faşetmek. (077a14), (396b05)

iftirāḳ (A.): Perişan olmak, dağılmak. (129a05)

iġtidā (A.): Gıdalanmak. (242b06), (284b04), (370b13)

iġtisāl (A.): Yıkanmak. (250a10)

iḥdāṯ (A.): Meydana getirmek, oluşturmak. (017a16), (019b08), (021a09), (022a18), (024a11), (031b05), (035a11), (038b19), (075a01), (076a09), (079b17), (082b09), (092a01), (129b02), (150b08), (246a05), (267b18), (278a08)

- **iḥdāṯ ėdici**: Fena şeyler, dertler, musibetler verici, edici. (254b10)

iḥlil (A.): Penis, penis deliği, penisteki idrar deliği; kadınlarda memede sütün aktığı yer. (015a13), (223a09), (223a10), (224b14), (225a09), (225a18), (229b15), (373b03), (374a08)

- **iḥlīl-i ṣıġār**: Küçük penis, penis küçüklüğü. (229b16)

iḫlā: Boşaltma. (038b15)

ihmāl (A.): önemsememe, savsaklatma. (045a19), (098b02), (115b15), (121b17), (127b17), (138a03), (152b03), (166a09), (194a09), (217b11), (218b18), (219a06), (225b06), (268a13)

iḥmirār olmaḳ (A.): Kızarmak. (144a15), (225a11)

- **iḥmirāru'l-vech**: Yüzün kızarması. (279a10)

iḥnāḳ (A.): Şiddetli kin, deve kini. (169b07)

iḫrāc ėtmek, olmaḳ, ḳılmaḳ, eylemek: Çıkarmak, dışarıya atmak. (032b14), (037b15), (037b16), (038a19), (038b15), (041b16), (053a03), (074b08), (076a12), (076a18), (079a10), (079a18), (081b13), (083b01), (083b03), (086b16), (087a14), (100b14), (103a16), (106a11), (109a11), (112a02), (115b04), (118a03), (124a09), (129a08), (133a02), (141a17), (160b03), (161a01), (165a13), (167b14), (168b08), (171a07), (178b12), (188a14), (192a15), (196b16), (204b09), (205a05), (205b04), (209a06), (217b15), (218a05), (218a17), (218b10), (218b17), (221b11), (235b05), (236b11), (249b03), (250a13), (268a09), (286b01), (292a04), (292a08), (299a07), (299a08), (229a17), (235b03), (245a05), (262b07), (305a06), (307a12), (314b12), (318a13), (318b01), (319b19), (320b01), (326b19), (331b03), (333b19), (336a09), (336a15), (336b05), (337b02), (337b05), (341a09), (342b13), (343a14), (343a19), (343b07), (366a08), (370b08), (377a09), (400a05)

- **iḫrāc-ı dem**: Hacamat vs. yolu ile kanı dışarı çıkarmak. (044a01)
- **iḫrāc-ı dūd**: Kurtları dışarı atmak. (181a17)
- **iḫrāc-ı ḳurd**: Kurtları dışarı atmak. (086a18)
- **iḫrāc-ı ṣoġulcān**: Solucanları dışarı atmak. (086a18)

iḫrāḳ (A.): Yakmak. (010b19), (013b07), (153b13), (156a17), (207b11), (212b13), (217b19), (234b04), (250b09), (250b12), (254a19), (257a05), (262a01), (262a03), (264b02), (264b03), (264b14), (268a06), (273b03), (357b09), (395b08)

- **iḥrāḳ-ı bi'n-nār**: Ateşle yakma. (197a16)

iḥsās (A.): Duyu organları ile kavramak; hissetmek. (025a10), (028b04), (074a06), (074a06)

- **iḥsās-ı ḥarāret**: Hararet ,ateşi hissetmek. (216b10)

iḥtibās (A.): Tutulmak, hapsedilmek; maddenin vücutta toplanması. (002b11), (022b05), (022b06), (022b12), (025b18), (025b19), (033a12), (033a17), (037b13), (211a16), (221a03), (222a02), (237b19), (239a12), (244a08), (244a10), (265b07), (276a12), (338b08)

- **iḥtibās-ı bürūdet**: Soğukluğun toplanması. (216b14)
- **iḥtibās-ı mādde**: Bozuk kan, iltihap sonucu oluşan akıntı gibi maddelerin toplanması, tutukluluğu. (209a09)
- **iḥtibās-ı mübā'ade**: Uzaklaştıramama, hapsetmek. (277b12)
- **iḥtibās-ı müteḳāribe**: Birbirine yakın olanı hapsetme, tutma. (277b13)
- **iḥtibās-ı ṭabī'at**: Yaratılışta toplanması.(119b07), (221a02)

iḥticām (A.): Hacamat istemek, kupayla kan çektirmek. (239b12)

iḥtiḳān (A.): Makata,kulunca, şişlere (verem) vs. şırınga ile sıvı vermek, ilaç vermek. (077a05), (086a01), (089a01), (102a15), (112b08), (201b06), (203b16), (209b15), (211b08), (227a04), (229a17), (235a10), (241a07), (241b05), (260a17), (271b08), (284a03), (291a16), (347b07), (361a19), (361b17), (362a13), (362b19), (374a06), (374a08)

iḫtilāf (A.): Farklılık, uyuşmazlık. (014a03), (019b07), (029a10), (029a11), (029b09), (044a19), (073a07), (088a14), (095b09), (124a17), (180a07), (220a12), (280a12), (281b07), (281b15), (283a12), (342a12)

- **iḫtilāf-ı baṭn**: Midedeki farklılık, uyuşmazlık. (346b03), (349b06), (349b13)
- **iḫtilāf-ı dem**: Kanlı dışkı çıkarmak. (345a19)
- **iḫtilāf-ı elvān**: Renklerin farklılığı. (199a06)

- **iḫtilāf-ı havā**: Havanın farklılığı. (020a19)
- **iḫtilāf-ı inzāl**: İnmenin farklılığı. (231b16)
- **iḫtilāf-ı mesākin**: Oturanların farklılığı. (020a09)
- **iḫtilāf-ı mevāżiʿ**: Mevzilerin, yerlerin farklılığı. (043b11)
- **iḫtilāf-ı nabż**: Nabz farklılığı, nabzın dengesizliği. (286a10)
- **iḫtilāf-ı nefḫ**: Gaz şişkinliğinin farklılığı. (307b11)
- **iḫtilāf-ı sürʿat-i nabż**: Nabzın hızlı atışının farklılığı, nabzın ritim bozukluğu. (025b12)
- **iḫtilāf-ı şibaʿ**: Tokluğun faklılığı, ihtilafı. (165b11)

iḫtilāfāt (A.): Farklılıklar, uyuşmazlıklar. (033b17)

- **iḫtilāfāt-ı ʿacībe**: Tuhaf, şaşılacak farklılıklar, uyuşmazlıklar. (180a04)

iḫtilāfī (A.): Farklılıkla, uyuşmazlıkla ilgili. (280b03)

iḫtilāl (A.): Zarar, sıkıntı. (036b15)

iḫtilām (A.): Uykuda sperm boşalması, cinsel düş görme. (003b14), (088a17), (107b08), (227b14), (227b15), (227b19)

iḫtilāṭ (A.): Karışma, kaynaşma, imtizac. (019b10), (122b17), (126b13), (126b17), (256a12)

- **iḫtilāṭ-ı ʿaḳl**: Akıl karışıklığı. (118b10), (119a01), (119a16), (359a11)
- **iḫtilāṭ-ı faḍalāt**: Vücuttan atılan idrar, dışkı, kusmuk ve sair şeylerin karışması. (173a08)
- **iḫtilāṭı mümtezic**: Birbirine uygun olarak karışması. (277a03)

iḫtimāl (A.): İhtimal, olasılık, belki. (085a12), (300b15)

ihtimām (A.): Dikkat, özen. (007b02), (194b15), (248a01), (250b16), (262a07), (383b18)

iḫtirāḳ (A.): Yanma. (012b08), (013b04), (013b05), (014a14), (019b01), (024a16), (030b14), (031a11), (032a11), (039b16), (094b01), (125a09), (128b17), (161a05), (176b13), (187b16), (207b12), (256a10), (270a11), (290b14), (338a03)

- **iḫtirāḳ-ı dem**: Kandan kaynaklanan yanma, kanın harareti. (032a13), (126a14)
- **iḫtirāḳ-ı ṣafrā**: Safradan kaynaklanan yanma. (030b13), (125a13)

iḫtirāḳī: Yanma ile ilgili, yanmaya ait. (257b12)

iḫtirāz (A.): Sakınma kaçınma; perhiz. (004a06), (004a09), (048b19), (049a05), (050b05), (113b17), (114a11), (114b14), (115a15), (119b09), (122a19), (128a12), (130b18), (131b02), (140b18), (141a01), (141a06), (141a11), (142a14), (142b16), (143b05), (143b14), (144a12), (144b01), (148a19), (150a11), (150b03), (150b12), (153a01), (157a08), (157a12), (157a14), (157a16), (170b02), (171b18), (173a15), (173a19), (173b01), (174a17), (186b07), (196a15), (206a04), (212b06), (243a19), (250b14), (256a05), (259a19), (270b10), (270b12), (270b18), (271a01), (271a03), (275b08), (295a08), (384a12)

iḫtirāzāt-ı remed: Göz iltihabından sakınmalar. (143b03)

iḫtiyāc (A.): Gereklilik, muhtaçlık. (019a07), (023a02), (037b15), (042a11), (049a09), (133b03), (139a10), (139b19), (161b13), (161b16), (169b02), (170b05), (181b07), (182b19), (185a17), (193a11), (196b16), (203b19), (206a13), (210b02), (211b18), (214a12), (221b13), (226a01), (244b18), (245a02), (250b02), (251b16), (260a10), (266b16), (274b05), (295a05), (295a12), (318a03), (369a13)

iḫāṭa (A): Bir şeyin etrafını sarma, kuşatma. (063b18), (064a02), (064a08), (064a13), (066a15), (071a02), (186b11)

iḫtiẕār (A.): Çekinme, korunma. (258b07)

iḥyā (A.): Kuvvetlendirme, canlandırma, yeniden ayağa kaldırma. (311b17), (312b10)

iḳdām (A.): Teşebbüs, hareket; sağduyu. (121a19), (127a03), (128a05), (150b06), (179a19), (192a06)

ikinci derece: Bedende devanın insan mizacına tesirinin derece-i ūlāya göre ikinci derece olduğu ama zararının açık, görünür olmadığı mesabe.

(001b06), (075a02), (075a02), (078b05), (082a06), (084a14)

ikṣiʿrār (Ar.) : Ürperme, ürkmeden dolayı tüylerin diken diken kalkması ve derinin iğne iğne kabarması. (024a07), (220b04)

- **ikṣiʿrār-ı cild**: Derinin, cildin ürperme, ürkmeden dolayı iğne iğne kabarması. (220b02)

iktiḥāl (A.): Göze sürme olarak çekme. (075a15), (141b16), (143a08), (144a02), (149a08), (376a05), (376a16), (376b03), (376b13), (376b17), (394b15)

iʿlā-yı beden: Bedenin üst kısmı, yukarısı. (207b18)

imāle (A.): Meyletirmek, eğdirmek. (139a10)

- **imāle-i mādde**: Maddeye meyletirmek. (139a10)

imsāk (A.): Perhiz; durmak, beklemek. (012a06), (017b19), (118a04), (159a10), (160b11), (162a04), (162b18), (167b19), (171a09), (172a16), (174b04), (204a06), (224a08), (235a13), (239b06), (264a13)

imtidād (A.): Uzama, sünme. (225a09), (244a10)

imtināʿ (A.): Kaçınmak, geri durmak. (212b08), (212b17)

inbāt (A.): Bitirmek, çıkarmak. (246a11), (261b16), (261b19), (371a19), (372b14), (382b17), (383a03)

inbisāṭ (A): Açılma, yayılma. (028b10), (055b16), (059a10), (065a18), (065a19), (067b17), (068a11), (134b19), (216b13)

ince: Kendi cinsinden olanlara göre, dar ve kalınlığı az olan, kalın karşıtı. (030a01), (033a19), (046a06), (060a03), (060a08), (060b01), (061b02), (061b15), (062a07), (065a16), (068a02), (069b17), (070a03), (079a03), (116a05), (133a07), (156a09), (210b14), (220a03), (224b13), (295a01), (296a19), (320a09), (321b13), (326b01), (349a06)

inceldmek: İnce duruma getirmek. (079b09), (083a19)

incelik: İnce olma durumu. (246a05)

incelmek: İnce duruma gelmek. (070b13), (133a07)

incerek: İncecik. (056a19), (056b04), (067b11), (107b05)

incimād (A.): Donma, buz haline gelme. (227b17), (228a01), (270b06)

incinmek: Çarpma, sıkışma, burkulma vb. etkenlerden dolayı vücudun bir yeri ağrı verir duruma gelmek. (174b03)

indifāʿ (A.): Def edilme, itilme, çıkarılma. (029b09), (031a16), (204b12), (301a07)

inficār (A.): Kan akmak; (024b01), (032a15), (221a08), (253a05)

- **inficār-ı dem**: Kanın akması. (346a05)
- **inficār-ı ḳarḥa**: Yaranın, cerehatın akması. (32a15)

infiṣāl (A.): Ayrılmak, ayrılık; birden çok parçalı organlarda parçalardan birinin diğerinden koparak ayrılması. (056b14)

İnḥidār (A.): İnme, iniş, nüzūl. (088b15), (099a14), (101b14), (106b05), (333b14), (339a13)

inḥidarāne: İnme, iniş şekli. (106a11)

inḥilāl (A.): Çözülme, yok olma. (254a14)

inḥirāfen (A.): Kopma, ayrılma, yaralama gibi sebeplerden dolayı dokularda ayrışmış şekilde. (052a09), (063a12)

inḥiṭāṭ (A.): 1. Yaşlılığa yüz tutma, yaşlılık, ihtiyarlık. 2. Bir şişin inmesi. (011b15), (011b16), (018b11), (018b15), (176b02), (193b09), (252a11)

- **inḥiṭāṭ-ı verem**: Şişin inmesi. (193a14)

inḳıbāż (A.): Daralma, sıkışma. (019a09), (028b10), (055b16), (059a10), (065a18), (065a19), (068a10), (134b18), (135a06), (216b13)

inḳıṭāʿ (A.): Kopma, kesilme. (018b15), (133b11)

- **inḳıṭāʿ-ı ishāl**: İshalin kesilmesi. (166a07)
- **inḳıṭāʿ-ı ḳulunc**: Kalın ve kör bağırsaklarda şiş vb. bir nedenle tıkanmadan kayanaklanan ağrının kesilmesi. (394b16)
- **inḳıṭāʿ-ı ṣavt**: Ses kısılması, sesin kesilmesi. (047a09), (047a12)

- **inḳıṭāʿ-ı şarāb**: Şarabın kesilmesi, bırakılması. (185b11)

inkibāb (A.): Su buharı gibi nesnelere etrafını kapatarakyüzünü tutma, kapanma. (142a12)

inkisār: Kırılma. (011a08), (072b01), (027b17)

inṣāb (A.): Yıbranma, aşınma. (180a04), (242a07)

inṣıbāb (A.): Vücutta hılttan birinin veya bazılarının dokuların arasına akıp orada toplanması. (097b12), (185a19)

- **inṣıbāb-ı nefes**: Nefesin akması, iyi nefes alma. (389a02)

inṣıbāġ (A.): Boyalı olmak, boyanmak. (299b19)

insī : Nesnenin içe, sola bakan kısmı. (055a15), (055b12), (056a08), (056a17), (056b06), (056b10), (062b01), (069a16)

insidād (A.): Tıkanma, kapanma. (264b12)

- **insidād-ı mesāmm**: Gözeneklerin, terin çıktığı gözeneklerin kapanması, tıkanması. (264b12), (264b16)

inṣiyāb (A.): Süzülüp akıp gitme, çabucak akma. (148a02)

- **inṣiyāb-ı mādde**: Maddenin çabucak akması. (148a02)

inşiḳāḳ (A.): ikiye ayrılma, çatlama, yarılma. (243a10), (243a11)

- **inşiḳāḳ-ı beden**: Bedenin ikiye ayrılması. (024a18)

intiʿāş (A.) : Hastalıktan sonra iyileşip kalkmak, canlılık. (041a17)

intibāh (A.): Uyanmak. (122a16), (161b03), (204b17), (342a11)

intifāʿ (A.): Sönme. (164a14), (208a12)

intifāḫ (A.) : Şişkinlik, şişmek, vücut organlarından birinin büyümesi. (028b02), (118a08), (155b12)

- **intifāḫ-ı baṭn**: Karın şişkinliği. (196a04)
- **intifāḫ-ı beden**: Beden şişkinliği. (194b07)
- **intifāḫ-ı ʿurūḳ**: Damar genişlemesi, şişmesi. (027b16), (027b18), (283a15)
- **intifāḫ-ı vech**: Yüz şişkinliği. (279a11), (281a07), (281b01)

intihā (A.): Son bulma, sona erme, nihayet, son. (018b11), (018b14), (042a12), (048a11), (049a18), (057a19), (071b01), (142a10), (176b02), (192a08), (212a05), (221b05), (294b15)

intikāl (A.): Hastalığın yer değiştirmesi; bir yerden başka bir yere geçme. (027a10), (073b01), (116b03), (121b17), (127b07), (130b01), (130b02), (131b13), (139b03), (157a10), (166a18), (168a14), (175a11), (175b06), (178b03), (220a10), (220a11), (242a02), (246b19), (247a04), (247a09), (294b04), (298a18), (300a16)

- **intiḳāl-i vecaʿ**: Ağrının yer değiştirmesi. (028a17), (202b02), (216b09)

intişāb (A.): Sıkıntılı nefes. (086a02), (100b15)

- **intişāb-ı nefes** : ileri derecede kalp ve akçiğer yetmezliğinden kaynaklanan ve ancak güç ve oturur durumda yapılabilen solunum. (093b01), (103a02), (328a07)

intişār (A.): Penis sertleşmek. (003b14), (039b08), (225a08), (225a11), (225a13), (225a14)

- **intişār-ı iḥlīl**: Penisin sertleşmesi. (225a09)

inzāl (A.): İndirmek; spermin boşalması. (003b15), (051a06), (224b12), (227b15), (227b18), (228a03), (228a04), (231b17), (233a11), (233a17), (323a10)

inzālen (A.): Hızlı bir şekilde. (313b16)

inzār (A.): Hastalığın kötüye gittiğini gösteren belirtiler. (287b17), (287b18), (287b19), (288a01), (300a19), (300b02), (302a06), (302a07), (302a08), (302a09), (302a11), (302a12), (302a13), (302a14), (302a15), (302b16)

inziʿāc (A.): Vücuttaki bir organın yerinden ayrılıp kopmasıdır. (018a01)

irāş (A.): Doğurmak, netice vermek. (150a15)

irḫā (A.): Gevşetme, gevşetilme; sarkma. (075b12), (079a08), (088a07), (092a12), (163a14), (171b17), (236b09), (243a15), (270a09)

- **irḫā-ı miʿde**: Midenin sarkaması. (102b01)

iriñ: İrin, organizmanın herhangi bir yerinde iltihaplanma sonunda ölmüş hücre artıklarında ve bozulmuş

akyuvarlardan oluşan mikroplu veya mikropsuz, genellikle sarımtırak renkte koyuca sıvı, cerahat. (031a07), (031b04), (032b16), (033a14), (040a01), (148a05), (176a09), (253a01)

iriñli çıban: İçinde irin bulunan çıban. (098b05)

iriñli: İrinli, iltihaplı. (098b05), (173a10)

irsāl (A.): Gönderme, atma. (069b08)

irtifāʿ (A.): Yükseklik, yükselti. (020a15)

irtiʿāş (A) : Titreme, sarsılma, raʿşeye tutulma. (088a08), (190a02), (206a09), (229b10), (288a17), (291a14)

ishāl (A.): İshal, amel; vücutta fazla olarak bulunan herhangi bir maddenin çeşitli yollarla boşaltılması, dışarı atılması; vücutta fazlaca olu, hastalıklara sebebiyet veren hıltların azaltılması. (002b16), (021b10), (022a19), (022b01), (022b12), (032b19), (039b17), (040a06), (041b08), (042b17), (043a07), (043a11), (043a16), (043b08), (043b12), (043b15), (044a01), (044a10), (044a11), (044a16), (044a18), (044b01), (044b02), (045a02), (045b01), (045b02), (045b03), (045b05), (045b06), (046a03), (049a16), (075a10), (075a11), (076a12), (076b09), (077b06), (078b16), (079a02), (080b13), (081a04), (081a07), (081a12), (082b15), (082b16), (084a01) ,(085b09), (086a03), (086a04), (086a17), (087a14), (088a12), (089a04), (089a04), (089a05), (090b08), (091a15), (092a14), (093b06), (093b10), (098a02), (098b06), (100a14), (102b16), (104b16), (106a11, (106a13), (108b08), (109a01), (109a02), (109a02), (111b05), (111b09), (111b13), (112a01), (112a15), (113b16), (115a12), (115b05), (116a07), (117a06), (117a19), (118a02), (122a06), (124b09), (126b01), (127b02), (127b02), (127b04), (133b05), (136b14), (137a05), (140a03), (141b07), (145a01), (147b17), (147b18), (148a03), (151a10), (162a13), (166a07), (169a09), (169a11), (172b11), (177a09), (179a07), (185a18), (187a03), (187a05), (188a14), (188a16), (191a18), (191b02), (192a11), (192a12), (192b05), (197b03), (197b09), (197b10), (198a02),

(198a18), (198b13), (198a13), (199a03), (199a07), (199a09), (199a11), (199a14), (199a16), (199a18), (199b01), (199b02), (199b05), (199b11), (199b17), (200b11), (200b13), (200b16), (201a08), (201a09), (201a16), (201a17), (201b18), (202a01), (205a16), (207a17), (207a19), (207b19), (211a08), (213b01), (213b17), (217b09), (234b11), (234b17), (239a05), (239b14), (240a07), (240b01), (246a15), (248a03), (249a12), (249b04), (252a11), (253b04), (253b16), (253b17), (254b05), (257b11), (279b17), (280a04), (281a08), (282b02), (283b03), (282b04), (284a17), (290a11), (290b15), (291a06), (299a07), (299a16), (299a18), (300a02), (319b02), (321a02), (321a05), (322b04), (325a08), (326a03), (326a04), (326a06), (330b14), (332b02), (340a09), (340b11), (143a07), (343a14), (345b05), (346b14), (357a03), (357a03), (358a19), (359a17), (362b19), (367a11), (390a11), (390a13), (390b07), (390b08), (390b09), (390b10), (390b11), (390b15), (390b16), (390b17), (390b19), (391b02)

- **ishāl-i balġam**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan balgamı müshil ilaçlarla yumuşatıp, çözüp, vücuttan kolayca atılmasını sağlamak. (076b12)
- **ishāl-i beden**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan gıda, hılt vs.den kaynaklanan şeylerin müshil ilaçlarla yumuşatıp, çözüp, vücuttan kolayca atılmasını sağlamak. (199a04)
- **ishāl-i bedenī**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan gıda, hılt vs.den kaynaklanan ishal. (199a03), (199a10)
- **ishāl-i cüz'**: Bir kısım, bir parça ishal. (043b08)
- **ishāl-i dāyim**: Devam eden ishal. (200a05)
- **ishāl-i dem**: Kanlı ishal. (201b07)
- **ishāl-i demevī**: Kanlı ishal. (077a05)
- **ishāl-i ḳadīm**: Eski, kronikleşmiş ishal. (333a09), (349a11), (349a15)

- **ishāl-i kāmil**: Tam, eksiksiz ishal. (044a19), (044b01)
- **ishāl-i ḳavī**: Kuvvetli ishal. (279b15)
- **ishāl-i kebed**: Karaciğerden kaynaklanan ishal. (198a01), (198a08), (198a17), (200a12)
- **ishāl-i laṭīf**: Yumuşak, rahatlatıcı ishal. (283b03)
- **ishāl-i māsārīḳā**: İnce bağırsak askılarından kaynaklanan ishal. (197b18), (198a10)
- **ishāl-i merī**: Yemek borusundaki çeşitli bebeplerden kaynaklanan ishal. (349a02), (349b03)
- **ishāl-i miʿde**: Midedeki fazla olan gıda vb. maddeleri boşaltılması, dışarı atılması. (081a08), (197b13), (197b16), (198b16)
- **ishāl-i müzmine**: Kronik ishal. (078b02), (098a02)
- **ishāl-i raḳīḳ**: Az ishal. (083b03)
- **ishāl-i rūde**: Bağırsaklardan kaynaklanan ishal. (198b17)
- **ishāl-i ṣafrā**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan safrayı müshil ilaçlarla yumuşatıp, çözüp, vücuttan kolayca atılmasını sağlamak. (079a15), (082b10), (213b13)
- **ishāl-i ṣafrāvī**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan safradan kaynaklanan ishal. (074b19), (164a19), (330b03)
- **ishāl-i ṣafrāviyye**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan safradan kaynaklanan ishal. (359a17)
- **ishāl-i sevdāvī**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan sevdādan kaynaklanan ishal. (198b08)
- **ishāl-i zelaḳ**: Gıdanın sindirilmeden vücuttan atılması. (200a01)
- **ishāl-i zūbān**: Karındaki kurt ve solucanlardan kaynaklanan ishal. (295a03)

iskāb (A.): Ateşle ısıtmak. (166b05), (189a16), (293a12)

isḳāṭ (A.): Düşürmek, azaltmak. (034b12), (034b15), (090a05), (092a06), (093b09), (186a01)

- **isḳāṭ-ı cenīn-i mevti**: Ölmüş cenini düşürmek. (346a17)

issi: Sıcak; eski tıp anlayışına göre sıcak özellikte olan veya vücutta sıcaklık hasıl eden. (381b18)

issilik: Ateş, ateşli hastalık özelliği. (278b11)

isti'cāl (A.): Acele etmek. (144b01), (274a08)

isti'dād (A.): Anlayışlılık, yetenek, kabiliyet. (015a15), (041a08), (087b06), (107b03), (157b16), (157b18), (215a06), (222a15)

istidlāl (A.): Delil getirmek; tanı koymak. (026a04), (026a06), (026a08), (026a09), (026a10), (026b09), (026b10), (026b15), (027a07), (027a08), (027a10), (027a12), (027a13), (027b01), (028a19), (030a06), (032a01), (072b19), (073a04), (192a04), (271b04), (294a04), (302a08)

istifrāġ (A.): Boşaltmak, atmak; isteyerek kusmak; vücuttan idrar, kan, balgam gibi maddeleri kusma, ishal ve kan alma gibi yollarla tasfiye etmek. (002b11), (002b16), (019a05), (022b06), (022b08), (022b12), (025b18), (025b19), (026a04), (026a05), (028b08), (037b16), (041b09), (043a02), (043a11), (043a12), (043a17), (043b07), (044a05), (044b18), (048b08), (049b03), (049b04), (050b07), (079a10), (103a15), (112b09), (114b16), (116b15), (117a05), (118a01), (120a13), (120b18), (123b09), (123b10), (123b11), (125a12), (125b10), (129a16), (129b14), (132a17), (132a19), (132b02), (132b05), (137a05), (140b04), (146b04), (148a09), (149b01), (151a09), (151a09), (155a04), (155a18), (158b18), (160b16), (162a13), (166a02), (266b08), (166b18), (168a19), (170a18), (171a01), (176b15), (180a18), (180b01), (181b17), (183b07), (184b09), (186a12), (186b03), (188a14), (194a18), (200a10), (205a09), (208a12), (212b08), (212b17), (213b17), (214a05), (219a17), (221a02), (234a19), (235b19), (237a11), (237a19), (240b05), (242a18), (242b12), (243a19), (243b16), (244a13), (244b15), (244b18), (247b17), (247b18), (247b19),

(249a08), (249a09), (249a12), (249a16), (251b14), (251b14), (252a10), (252a12), (252b01), (252b12), (253a04), (253b01), (253b18), (254a15), (254b14), (258b01), (262a11), (262b06), (263b02), (266b07), (266b08), (266b09), (266b11), (266b11), (267a10), (268a10), (268a14), (275a19), (276a16), (278a12), (279b16), (181b05), (282a02), (283a12), (283a14), (283b08), (286b10), (286b15), (288b02), (288b03), (288b16), (289a07), (292a03), (292a16), (293a03), (295a05), (298b16), (300a16), (300a17), (300a18), (300b18), (301a14), (302b02), (336b15)

- **istifrāġ-ı aḫlāṭ**: Vücutta fazla olan ahlatın (balgam, safra, kan ve sevda) çeşitli yollarla vücuttan atılması. (182a01)
- **istifrāġ-ı balġam**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan balgamın vücuttan atılması. (160a15), (249a11), (264a11)
- **istifrāġ-ı dem**: Vücutta bulunan zararlı kanın hacamat vs. gibi çeşitli yollarla vücuttan atılması. (286b08)
- **istifrāġ-ı dimāġ**: Akıl kaçırmak.(153b07)
- **istifrāġ-ı faṣd**: Vücutta bulunan kirli kanın hacamat yoluyla vücuttan atılması. (258b03)
- **istifrāġ-ı ḫafīf**: Aşırı olmayan kusma. (292a07)
- **istifrāġ-ı ḫılṭ**: Vücutta fazla olan hıltın (balgam, safra, kan ve sevda) çeşitli yollarla vücuttan atılması. (043a03), (138b16), (229a16)
- **istifrāġ-ı külli**: Bütün kusmalar, vücuttaki idrar, kan, balgam, safra gibi maddeleri kusma, ishal ve kan alma gibi yollarla vücuttan atmak. (002b17), (047a18)
- **istifrāġ-ı mādde**: Vücutta fazlalık olan ve hastalığa bebep olan maddelerin kusma yoluyla atılması. (049b05), (266b13), (293b18)
- **istifrāġ-ı maḳūle**: Vücuttaki zararlı ve fazla olan hıltların çeşitli yollarla vücuttan atılması. (299a05)
- **istifrāġ-ı menī**: Meninin, sipermin atılması. (129b19)

- **istifrāġ-ı müshile**: Bünyedeki herhangi bir maddenin ilaç yardımı ile bünyeden atılması. (049b07), (049b09)

- **istifrāġ-ı ṣafrā**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan safranın vücuttan atılması. (158b13), (158b14), (158b16), (162b01), (165a01), (214a01), (242a04)

- **istifrāġ-ı sevdā**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan sevdanın (kara safra) vücuttan atılması. (171a02), (245a14), (245a19), (249a15), (266b11)

- **istifrāġ-ı sevdāviyye**: Vücudun herhangi bir yerinde birikerek tıkanıklığa bebep olan sevdanın (kara safra) vücuttan atılmasıyla ilgili istifrak, kusma. (275a18)

istifrāġāt (A.): Kusma, ishal ya da kan verme yoluyla vücuttan zararlı maddelerin tasfiyeleri. (120a16), (182b10), (234a09)

- **istifrāġāt-ı keṯīre**: Aşırı derecede kusma, ishal ya da kan verme yoluyla vücuttan zararlı maddelerin tasfiyeleri. (134b06), (293a04)

- **istifrāġāt-ı müceffife**: Kurutucu özelliği ile vücutta rutubetli unsurları çözüp kurutarak vücuttan atılması. (188a11)

istifrāġī (A.): Kusma, dışarı atma ile ilgili, kusmaya ait. (134b05)

istiḥkām (A.): Koruyucu, vücudun çeşitli organlarını koruyan göğüs kafesi. (063b19)

- **istiḥkām-ı beden**: Bedenin koruyucusu. (023b16)

istiḥāl (A.): Müstehak olmak, bir şeye ehil olmak. (102b02), (152b02)

istiḥāle (A.): Değişim, başkalaşım. (034b13), (212b10), (214b15), (263b16), (285b17) (295a15

istiḥmā (A) : Yıkanmak; koruma. (160a17), (170b02), (210b12), (217b13), (235a06), (264a09), (279a14), (393a06), (396b14)

istiḥmām (A.): Yıkanma. (141a11), (146b01), (148b04), (209a03), (232b06)

istiḫrāc (A.): Çıkarmak, atmak, istihrâc etmek. (086b10), (090b18), (181a02), (216a09), (265b15), (268b19),

(324a17) (333b05), (371b05), (372b13), (372b15), (375a12), (375b08), (375b09), (391a10), (399a09), (400a05)

istiḥṣāf: Sertleşmek, katı olmak. (278a13)

istiḥṣāfiyye: Sert, katı bir şekilde. (281a19)

istiḥsān (A.): Bir şeyle ilgili iyi kanaatte bulunmak, iyi ve güzel bulmak. (128b04), (128b05), (128b12)

istīḳā (A.): Kendini zorlayarak suni olarak kusma. (197b15), (197b14)

istiḳāmet (A.): doğru, düz. (231b09)

istikrāh (A.): İğrenme, tiksinme. (393b02)

istīlā (A.): Yayılmak (Soğuk ve balgamın mide vs.). (280a13), (319b03), (332a01), (337a02)

istilẕāẕ (A.): Hoşa gitmek, lezzet almak. (154a18), (154b08), (154b09), (154b10)

istimāʿ (A.): İşitme. (038a12), (164b18), (279a02), (279a14)

istiʿmāl (A.): İlaç yapma; yapılan ilacı kullanma. (022a15), (024a03), (034b01), (034b03), (037a11), (037a14), (037b02), (039a04), (040a18), (040b02), (040b09), (040b10), (042a07), (043b15), (044b04), (044b06), (044b16), (044b17), (044b17), (045a02), (045a05), (045a15), (045b15), (045b16), (045b17), (045b19), (046a18), (071b11), (071b17), (072b16), (077b06), (078b17), (078b17), (078b18), (079a04), (084a03), (084a09), (085b04), (085b16), (086b17), (088a14), (090b05), (090b09), (092b18), (094a02), (094b10), (095a13), (095b16), (097a12), (097a13), (098a19), (098a19), (098b02), (099a18), (100a01), (100a02), (100b04), (100b05), (100b17), (101a11), (101a18), (101b01), (102a12), (102b06), (105b18), (106a05), (106a10), (107a15), (110b14), (110b18), (111a03), (111b03), (115a07), (115b03), (115b05), (116a16), (116b19), (117a10), (121b10), (122a18), (124a16), (124b09), (124b10), (126a08), (126a18), (126b10), (132a10), (132a11), (132b07), (132b11), (134a12), (136a04), (136a06), (136a08), (136a08), (136a09), (137a02), (141b02), (143a12), (143a16), (147a10),

(149a05), (149a09), (149b10), (245a07), (245a14), (248a07),
(149b11), (149b16), (150a02), (248a16), (249b08), (251b08),
(150b07), (151b06), (151b08), (251b16), (252a07), (252b06),
(151b11), (152b13), (153b08), (253a06), (253b19), (254a02),
(153b10), (156a16), (157b08), (255a14), (256a17), (259b07),
(160a14), (160b02), (162b02), (260b04), (260b17), (261a04),
(162b10), (165b19), (167a01), (261a09), (262b10), (263a09),
(168b12), (169b13), (169b15), (263b02), (264b17), (266a08),
(170a09), (170a10), (172a01), (268b04), (270b07), (275b03),
(172b05), (173b09), (174a07), (275b04), (275b07), (275b12),
(176b09), (177b04), (177b07), (281a10), (281a15), (282a13),
(177b10), (178a12), (178b15), (284a02), (286b18), (287b12),
(181b13), (184a02), (184b08), (288b09), (289a06), (289a08),
(185a08), (185b01), (185b03), (289a12), (292b19), (296b15),
(186a14), (186b07), (186b14), (302a16), (304a19), (304b04),
(186b17), (187b04), (187b11), (305a11), (305b19), (305b20),
(187b13), (187b17) (188b05), (306a12), (306a14), (306a18),
(189a14), (189b11), (191a09), (306b05), (307b07), (308a13),
(192b15), (193b01), (193b02), (308a18), (309a11), (312b07),
(193b17,), (195a10), (195b16), (312b11), (313b08), (313b14),
(196a15), (197a02), (197a03), (315b07), (315b08), (316b02),
(199a15), (199b17), (200a05), (316b07), (316b12), (316b15),
(200a07), (200b09), (200b10), (316b19), (317a05), (317a15),
(201b09), (202a14), (203a11), (318a02), (318a08), (318b09),
(203b18), (205a15), (209a16), (320a14), (321b08), (322a05),
(209b03), (210a19), (210b16), (323a08), (323a18), (323b05),
(211b05), (213b10), (213b14), (323b15), (324a04), (324a11),
(214a05), (217b10), (222a09), (324a15), (325a18), (326a02),
(222a11), (223a16), (223b18), (326a04), (326b04), (326b10),
(225a16), (227b12), (227b12), (326b17), (327a06), (327a10),
(232b03), (232b13), (232b19), (327b02), (327b08), (327b16),
(237b09), (239a05), (239a07), (328a02), (328a19), (330a14),

(330a18), (330b14), (331a10), (364a10), (364a14), (364a17),
(331a15), (331b13), (331b17), (365a06), (365a16), (365b10),
(332a15), (332a19), (332b09), (365b14), (365b18), (366a11),
(334a07), (334a19), (334b12), (366a16), (366b07), (366b13),
(335a01), (335a07), (335a08), (366b17), (367a02), (368b09),
(335a10), (335a11), (335b06), (368b13), (368b18), (369a07),
(335b14), (335b18), (336a08), (369a10), (369a18), (369b03),
(336a14), (336b05), (336b13), (369b09), (370a01), (370a08),
(336b18), (337b04), (337b09), (370a13), (370b06), (371a01),
(337b15), (337b18), (338a15), (371a05), (371a08), (371a11),
(338a17), (338b06), (339a05), (371a16), (371b19), (372a12),
(339b13), (340b02), (342a05), (372a19), (373a04), (373b16),
(342a16), (345a06), (346b10), (374a04), (374b14), (376a05),
(347a07), (347a11), (347b01), (376b04), (376b05), (376b07),
(347b13), (348a12), (348b16), (376b08), (376b13), (377a04),
(349a04), (349a07), (349a15), (377a16), (377b01), (377b04),
(349a19), (349b03), (349b06), (377b08), (377b11), (377b15),
(349b13), (349b16), (350a02), (377b16), (377b19), (378a01),
(350a14), (350a18), (350b01), (378a05), (378a10), (378a12),
(350b02), (350b05), (350b09), (378a16), (378a17), (378b05),
(350b13), (350b16), (350b19), (378b14), (378b14), (378b15),
(351a03), (353b12), (353b14), (378b19), (379a03), (379a06),
(356a10), (357a17), (357b08), (379b09), (379b11), (380a03),
(357b11), (357b15), (358a16), (380a13), (380a18), (380a19),
(358a18), (358b11), (358b14), (380b02), (380b08), (380b09),
(358b17), (359a01), (359a04), (381a11), (381a18), (381b05),
(359a07), (359a10), (359a13), (381b13), (381b17), (382a11),
(359b04), (359b11), (359b15), (382a15), (382b07), (382b15),
(361a08), (361b10), (361b15), (383a02), (383a13), (383a17),
(362a19), (363a13), (363a17), (383b02), (384a05), (384a07),
(363b10), (363b14), (363b15), (384a19), (384b12), (384b16),
(363b19), (364a03), (364a07), (384b18), (385a07), (385a15),

(385b01), (387a02), (387a16), (387b02), (387b11), (387b19), (388a06), (388a11), (388b07), (388b15), (389a01), (389a04), (389a11), (389b04), (390a03), (390a04), (390a09), (390a19), (391a01), (391a04), (391a05), (391a08), (391a13), (392a04), (392a06), (392a17), (393a11), (394a03), (394a04), (394a10), (394a19), (394b01), (394b03), (395b09), (395b16), (395b17), (396b19), (397a12), (397b15), (397b18)

- **isti'māl-i müsaḫḫināt**: Isıtan, ısıtıcı ilaçlar kullanma. (039a02), (216b11), (216b15)

- **isti'māl-i revādi'**: Cazip karakterli ilaçların aksine soğutucu karakteri ile uzvun gözeneklerini daraltan, çıkmak ihtiyadı olan maddeleri bu özellikleri ile dondurarak hapseden ilaç ilaç kullanma. (253b04)

istimrār (A.): Süreklilik, devamlılık; devam etmek. (039b03), (320b08), (327b17)

- **istimrār-ı mi'de**: Midenin devamlılığı, sürekliliği. (322a01)

istinbāt (A.): Çıkmak, bitmek (saç, kıl vs.). (264b17)

istinşāḳ (A.): Bir şeyi soluyarak burna çekmek; burna su çekme. (047a13), (104a07), (122b03), (126b07), (131a04), (137b13), (140b03), (153a06), (153b10), (153b16), (154a17), (286a05), (351b12), (351b14), (351b18)

- **istinşāḳ-ı havā**: Havayı koklama, solumak. (282b12), (295b10)

istirāḥat (A.): Dinlenme, rahatlama. (229b09)

istirḫā, istirḫā' (A.): Gevşeme, uyuşma, tembelleşme, rehavet gelme. (023a15), (037a07), (080b02), (084a02), (132a03), (134a19), (135b10), (135b09), (163b07), (163b08), (169b17), (206a09), (206b08), (227a04), (241a19), (352b04), (359a05), (371a19), (372a16)

- **istirḫā-i 'aḍalāt**: Kasların gevşemesi. (171b09)

- **istirḫā-i aʿṣāb**: Sinirlerin gevşemesi. (319b16), (331a06), (340a16) (343b09), (359a07), (373b17), (374a19)

- **istirḫā-i ʿaṣab**: Sinirin gevşemesi. (098b13), (102a09), (360b17)

- **istirḫā-i ʿurūḳ**: Damarların tembelleşerek gevşemesi ve damarlarda kanın birikmesinden dolayı damarların şişmesi. (039a19)

- **istirḫāʾ-i cemīʿ-i mefāṣıl**: Bütün eklemlerin gevşemesi, uyuşması. (340a08)

- **istirḫāʾ-i ecfān**: Göz kapaklarının gevşemesi. (380a04)

- **istirḫāʾ-i lisān**: Dilin gevşemesi, uyuşması, dilin tutulması. (163a13)

- **istirḫāʾ-i maḳʿad**: Makadın gevşemesi. (206a12), (206b09), (374b02)

- **istirḫāʾ-i meṯāne**: Sidik torbasının, sidik kavuğunun gevşemesi.(223a16), (340a13), (374a08), (390a01)

- **istirḫāʾ-i miʿde**: Midenin tembelleşmesi, rehavete gelmesi. (324a05), (349a16), (350b06)

- **istirḫāʾ-i ʿaḍale-i meṯāne**: Sidik torbasının, sidik kavuğunun kaslarının gevşemesi. (223a16)

- **istirḫāʾ-i ʿayn**: Gözün tembelleşmesi, gözün rehavete gelmesi. (381b07)

- **istirḫāʾ-i ʿużv**: Organların gevşemesi. (131b19)

- **istirḫāʾʾü'l-lehāt**: Küçük dilin, dilciğin gevşemesi, uyuşması. (003b02)

- **istirḫāʾü'l-maḳʿad**: Makadın gevşemesi. (003b09), (206a05)

istirḫāʾiyye (A.): Gevşeme, uyuşma, tembelleşme, rehavet gelme ile ilgili. (135b14), (135b18), (136a04), (136a05), (136b03)

istīṣāl (A.): Bedenden kesilmesi ya da koparılması istenen bir parçayı, uru kökünden koparmak. (246b16)

istişmām (A.): koklama. (278b01)

işḳāḳ (A.): ağlama, sızlanma. (243a08)

iştidād (A.): Çoğalma, artma, çok şiddetlenme. 175b18), (175b19), (176a05), (244a02), (244a03)

- **iştidād-ı ʿaṭaş**: Ateşin, hararetin şiddetlenmesi. (177a04)
- **iştidād-ı emrāż**: Hastalığın çok şiddetlenmesi. (176b10)
- **iştidād-ı nevbet**: Nöbet, hastalık nöbeti; hastalık sırasında aniden gelişen şiddetli belirtilerle karakterize durum. (176a07)

iştiġāl (A.): Alıkoymak, meşgul etmek, meşgul olmak. (127a02), (128b19), (157a19), (188a18), (219b08), (300b08)

iştihā (A.): Yemek yeme isteği; arzulamak. (014a13), (014a13), (028a06), (028a10), (034b08), (034b17), (039a01), (039b05), (041a17), (046b17), (050b15), (074b18), (076b17), (078a04), (078b12), (082a04), (083a13), (098b06), (109a07), (115a09), (159b16), (168b13), (177a14), (183a10), (183a13), (185a15), (185b05), (185b07), (185b15), (186a01), (186a03), (186a17), (189b07), (197b06), (202a08), (202b07), (204b12), (212a17), (213a02), (213a03), (214b06), (216b06), (217a10), (219b01), (234a01), (238b14), (248b10), (248b17), (267b01), (281b19), (288a10), (308a16), (311b19), (314b11), (320a18), (322a16), (350a06)

- **iştihā-ı fāsid**: İştah bozukluğu, iştahsızlık. (233b01)
- **iştihā-ı redī**: İhtah güçlüğü, iştah bozulması. (322a17)
- **iştihā-ı ṭaʿām**: Yeme isteği, arzusu. (185a12), (248b14), (307b13), (309b16), (320b08)
- **iştihā-yı cimāʿ**: Cinsel arzu, istek. (216b07)
- **iştihā-yı ġıdā**: Yiyeceğe duyulan istek, arzu. (022a14)

iʿṭā (A.): Verme, verilme; sürme, sürülme. (011a14), (014a11), (015b02), (157b17), (171a13), (171b04), (241b03), (310b03), (332a11), (336a04), (377a06), (379b10), (398a06)

- **iʿṭā-yı ḥayāt**: Hayat verme. (015a15)

iṭʿām (A.): Yemek yeme, doyma. (168b14), (181a08), (182b13),

(185a15), (230a11), (244a18), (244a19), (249a01), (258a07), (258a11), (273a03), (275b14), (285b04), (290b01), (296a09), (392b17), (395b07), (397b06)

iṭfā (A.): Söndürmek (hararet gibi). (037b12), (107b09), (171b03), (201a18), (209a10), (217b13), (226a19), (237a02), (239a12), (270a10), (282a18), (283b02), (290b17)

- **iṭfā-ı ḥarāret**: Hararet söndürmek. (165a02)
- **iṭfā-ı ḥarāret-i ġarībe**: Vücudun ya da nesnenin doğal olmayan ısısını söndürme, düşürme. (283b07)

iṭfāḳ (A.): Maksada ulaşma. (294a16)

- **iṭfāḳ-ı laṭīf**: Yumuşak bir şekilde maksada ulaşma (kan alma vs.). (294a16)

iʿtidāl (A.): İfrat ve tefritin ortası; aşırı olmama; uygunluk. (010b12), (010b13), (011a16), (011a19), (011b02), (017b16), (019a07), (019a09), (019a18), 020a03), (020a05), (020a07), (020a10), (020a13), (020a15), (020b02), (020b11), (022a11), (022a12), (022a13), (022b12), (022b13), (023a17), (026b08), (026b19), (030a13), (031a18), (033a02), (034b07), (034b19), (035a02), (035a08), (035b12), (036a09), (036b17), (037a06), (038a05), (038a15), (039a07), (039a09), (040a06), (042a13), (043a01), (050a06), (050a07), (050a11), (071a07), (071b15), (071b18), (079b04), (080a11), (087b01), (088a07), (090a17), (092a19), (102b02), (127b11), (141a04), (141a11), (164a11), (179b12), (181b15), (197a12), (231b07), (269a05), (282a07), (286a09), (348b13), (371b19)

iʿtimād (A.): Dayanak; güvenme. (287b01), (301a08), (312a03)

- **iʿtimād-ı aġdiye**: Yenip içilecek gıdalara güvenme. (182b11)

itlāf (A.): Bozmak, yok etmek. (162b08), (265b19), (266a05)

iṭṭifā (A.): Söndürme. (180b08)

ittikā (A.): Sakınmak, çekinmek. (234a04)

ittisāʿ (A.) : Genişleme, geniş olma, genişlemek. (242b19), (243a08)

ittiṣāl (A.): Ulaşmak, bitişmek. (014b05), (018a09), (022b11), (024a15), (024a17), (024b02), (024b13), (024b16), (025a18), (053b04), (061b04), (062b18), (065a09), (074a05), (161b18), (166a13), (173b02), (178b04), (183a17), (257a01), (258b01)

ʿivec (A.): Eğrilik, çarpıklık (kemik, damar vs.). (145b16), (232a05), (232b10), (262b17)

iyileşmek: Sıhhat bulmak, sağlığına kavuşmak. (109b04)

iżāfī (A.): Bağlı bulunduğu şeyle değişen. (069a08)

izāle (A.): Vücutta ve vücudun çeşitli organlarındaki sağlık sorunlarını giderme, onları hastalığı yok etme, sağlığına kavuşturma. (045a09), (050a17), (050b07), (077a17), (078a15), (079a05), (100a14), (108a15), (109a09), (142b06), (142b07), (147a15), (147a17), (147b11), (147b12), (147b14), (147b15), (149a04), (149a12), (150a01), (150a02), (150a07), (152b12), (170a09), (178a06), (185b12), (224b08), (224b16), (226a01), (308a17), (317a15), (317b03), (323a19), (326a08), (326a19), (329a05), (330a14), (331a11), (334a07), (134a13), (334a15), (335a12), (336a09), (337b16), (339b09), (350a06), (354a15), (354b16), (376b18), (382a17), (394b19), (395a02)

- **izāle-i ʿaḳl**: Aklı yok etme, delirme. (258a07)
- **izāle-i beyāż-ı ʿayn**: Göze düşen beyazlığı giderme, yok etme. (147b05)
- **izāle-i maraż**: Hastalığı yok etme, hastalığı tedavi etme, (hastayı) sağlığına kavuşturma. (400a05)
- **iẕāle-i vecaʿ**: Ağrıyı giderme, yok etme. (025a17)

ʿiẓam (A.): büyük olma, büyüklük. (027a09), (029b12), (280b03), (281a07), (291a19)

- **ʿiẓam-ı nabż**: Nabızın yükselmesi. (279a12), (280b03), (280b12), (282a08)

ʿiẓām-ı müteʿaffin: Kokan çürümüş olan kemikler. (265a14)

iẕʿān (A.): Anlayış, kavrayış, akıl. (025b17), (265b10), (398a19)

ʿiẕyūṭ (A.): Cinsel ilişki sırasında istem dışı kaka yapma hastalığı olan kişi. (228a15)

K

ḳabīḥ (A.): Kötü, çirkin, bed, redî. (029a15), (032a08), (117b12), (153a08), (239a14), (268a19), (270a07), (364a15)

ḳābil (A.): Kabul eden, kabul edici; mümkün, olabilir. (010b09), (014b12), (024a14), (027a08), (041b07), (043b02), (045b08), (046a13), (054a04), (054b17), (059b16), (074a19), (082b14), (101b11), (113b15), (137a07), (147a11), (149a14), (158b07), (160a07), (196b09), (205a17), (211a16), (214a13), (216b13), (217a16), (235b13), (241b18), (245b12), (261b04), (264b16), (291b04), (296a08), (296a12), (296a14), (299a11), (305b10), (308a10), (309a06), (326a09), (348a14), (353a04), (357b06), (361a10), (362b04), (364b07), (373b07), (380b12), (400a12)

ḳable'l-faṣd: Kan almadan önce, hacamattan önce, evvel. (048b02)

ḳable'l-hażm: Hazımdan, sindirimden önce. (035b09), (101b15)

ḳable'l-istifrāġ: Kusmadan önce; kan, balgam, bevl gibi maddeleri kusmadan önce. (131b01)

ḳable'n-nażc: Pişme, kıvam bulmadan önce. (047b06), (159a07), (177b19), (292a17)

ḳable'ṭ-ṭaʿām: Yemek yemeden önce. (039a04), (306a17), (370b06)

ḳable't-tenḳıye: Temizlemeden önce. (149a10), (147b15)

kable'ş-şürb: İçmeden önce. (037a13)

ḳabż (A.): Kabızlık, peklik, tutma, akışkan olmama; bağırsak muhtevasını dışarıya atmama, uzun aralıklarla, zorlanarak abdest etme. (020b05), (033b04), (035a07), (044b02), (045b12), (059b14), (062b14), (064b08), (072a08), (074b07), (075b04), (076a11), (076b07), (077a04), (080a19), (085b10), (086b07), (089a05), (091b17), (092a10), (093b06), (094a11), (094a14), (095a02), (098b15), (100a15), (102a11), (102b03), (103a01), (103b07), (108b01), (108b11), (119b10), (129a15), (144b11), (149a04), (156a10), (158a07), (160b15), (190a17), (191b01), (191b02), (194b17), (199b08), (200a11), (206a04),

(235a03), (235a04), (238a05), (281a16), (349b09), (361b16), (363b11), (390a11), (390b01)

- **ḳabż-ı laṭīf**: Yumuşak bir kabızlık, yumuşak bir akışkanlık. (095b17)
- **ḳabż-ı şedd-i ıṭlāḳ-ı rafet**: Şiddetli acıyla kabızlığın tıkaması. (399b14)

ḳaçılmaḳ: Sakınılmak, kaçınılmak. (226b14)

ḳaçırmaḳ: İlaç vs. aracılığıyla zararlı hayvan vs. şeyleri kaçırmak, bulundukları yerleri terk etmesini sağlamak. (077b10), (272b12), (272b14), (298a17)

ḳadḥ (A.): Girmek, batmak, saplanmak. (066b15), (149a16), (149a17)

ḳadḥ (A.): Ok temrenine benzeyen bir aletle gözden kataraktı almak. (150a03), (152b14), (149a12), (149a18)

ḳahırlanmaḳ: Kederlenmek, üzüntü duymak. (300b11)

kāhil (A.): Ağırlaşma, gevşeme, işlevini yapamaması; Vücudun gevşeklik, güçsüzlük göstermesi, bünyenin zayıf düşmesi; 30-50 yaş arasında bulunan (kimse). (114b04), (120a09), (125a10), (131a06)

ḳahr (A.): Kederlenme, çok üzüntü duyma; helak etme, üstün gelerek perişan etme, hasta etme. (042b02), (091a17), (298a18), (298a19), (301a11)

ḳalʿ (A.): Koparmak, sökmek, çıkarmak; bertaraf etmek, gidermek. (036b06), (037a06), (038a17), (043b10), (046b10), (048a12), (048b16), (075a10), (080b18), (087b09), (091b09), (096a06), (098a04), (101a05), (101a19), (106a12), (109b06), (147b11), (161a11), (161a12), (186b13), (292a04), (293b19), (299b05)

- **ḳalʿ-ı esnān**: Dişleri sökmek, çekmek. (161a10)

ḳalbiyye (A.): Kalple ilgili, kalbe ait, mensup. (179b09), (179b12), (179b13), (179b15), (179b18), (181a19), (181b02), (181b03), (182a02), (234b19), (267a08), (316a08)

ḳaliʿ (A.): Çıkaran, yerinden söküp çıkarıcı. (145b19)

ḳaliletü'ṣ-ṣafrā: Safra azlığı, safranın az olması. (254b11)

ḳalīletü't-taʿaffün: Kokuşma ve pis kokuların azlığı, az kokuşmuş. (254b10)

ḳalīlü'l-bürūd: Soğukluğun azlığı. (252b02)

ḳalīlü'l-ġıdā: Gıda azlığı, az gıdalı. (083a10)

ḳalḳmak: Kabarmak, gıdadan kaynaklı midenin kalkması; uyanmak, ayağa kalkmak, penisin ereksiyon olması.; şişmek. (125a14), (125b07), (187a13), 194a13), (214b14), (220b14), (222b14), (228b03), (229a01), (232a15), (232a16), (233b11), (294b19), (299a02), (300b16)

ḳamʿ (A.): Sökmek, kontrol etme. (074b18), (232a01), (330a05, (330b06)

ḳamaşdırmaḳ: Diş vb. şeylerin kamaşmasına sebep olmak. (157a15)

ḳamaşmaḳ: Ekşi bir şey sebebiyle diş uyuşup tedirginlik vermek. (080b19), (158a06), (173a19)

ḳāmet (A.): Boy. (228a08)

kāmil (A.): Tam, eksiksiz, noksnsız; olgunlaşmış. (006a04), (006a11), (038b09), (044a15, (044a19), (044b01), (070b15), (088b12), (111a12), (111a17), (245a05), (248a13), (256b08), (275a14), (293b14), (298b12), (302b04), (302b08), (307b16), (327a08), (375a09)

- **kāmil-i nār-ı leyyin**: Yumuşak olgun ateş. (327a05)

ḳan: Kan; atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı. (013b09), (013b10), (028a10), (034a02), (034a05), (047b14), (060a16), (061b19), (069b11), (071a07), (072a11), (074a07), (074b12), (075b14), (075b17), (076a05), (076b04), (076b05), (076b15), (077a05), (077b12), (079a17), (083a03), (084b12), (087b07), (090a07), (091a10), (092b11), (095b05), (097b17), (098a03), (098a06), (099a18), (102a14), (104a18), (113a09), (114b02), (114b03), (114b15), (116b04), (121a11), (124b05), (127a07), (131b02), (139b14), (141b18), (142a08), (142a10), (142b17), (145a03), (145a13), (156a01), (156b19), (157a01), (201a16), (206b07), (275b09), (276a07), (318b03), (333b06),

(344a12), (364b17) (026a14), (038a06), (039b04), (040b14), (040b15), (041b16), (043b02), (043b05), (048a07), (048a16), (048b10), (068a07), (069b01), (070a01), (070b06), (071a04), (077b09), (078b02), (080b19), (081a03), (081a06), (081a08), (083b09), (084b09), (085b06), (085b18), (087a01), (087a14), (090a02), (090a08), (090a13), (091a05), (091a09), (093b13), (094b04), (095b12), (102b15), (102b15), (106a03), (107a17), (114b07), (114b09), (119b01), (124b04), (124b06), (127a19), (131a01), (131b03), (131b04), (131b15), (135a08), (137a05), (137a14), (137a14), (141b08), (142a07), (164a07), (168b01), (169a17), (194a19), (198a16), (396b01), (006b09)

- **ḳan almaḳ**: Vücudun herhangi bir organından çeşitli yöntemlerle kan almak; vücuttaki kan çokluğunu gidermek veya vücudu arıtmak, hıltları dışarı atmak amacıyla damardan kesit yaparak kan çekmek. (048b10), (127a19), (131b15), (137a05), (137a14), (168b01), (169a17)
- **ḳan tükürmek**: Ağzından kan gelmek. (077b09), (080b19), (081a03), (081a06), (084b09), (087a14), (102b15), (106a03)

ḳanamaḳ: Kanamak; vücudun herhangi bir yerinden dışarıya kan sızmak, kan gelmek. (014b12), (119b11)

ḳanatmaḳ: Kanatmak; vücudun herhagi bir yerinden kan gelmesine sebep olmak. (119b02), (286b03), (298b10)

ḳapı: Mide ağzı. (069a19)

ḳaʿr (A.): Dip. (038b10), (059a12), (068b12), (068b15), (107a11), (132b05), (180a06), (235b12), (236a10), (254a03)

- **ḳaʿr-ı māʾ**: Suyun dibi. (178b02)
- **ḳaʿr-ı miʿde**: Midenin dibi, midenin altı. (038b10)

ḳarāḳır (A.): Mide veya bağırsakta gurultu. (028a18), (033b12), (038b09), (203a03), (215a01), (215a02), (215b08), (299b19), (300a03), (363a18)

- **ḳarāḳır-ı baṭn**: Karın gurultusu. (194a05)
- **nefḫ-i ḳarāḳır**: Mide ve bağırsak gazı. (320a19)

ḳararmaḳ: Gözde oluşan iyi görememe, bulanıklık; saç ve sakal kıllarının kararması, siyahlaşması; yüz ve vücudun çeşitli yerlerinde deride oluşan kararma. (050a18), (073a03), (077a01), (080b06), (080b07), (093b16), (103b11), (103b12), (112b17), (113a10), (120b12), (120b14), (131a06), (131b04), (142b18), (262a18), (287a04)

karışdırmaḳ: Krıştırmak; iki ve daha fazla nesnenin karışma işini yapmak. (037b01), (111a18), (111b01), (132b09), (334a10), (337a12), (386a05), (386a10)

ḳarışıḳ: Karışmış olan, düzensiz, dağınık. (190a07), (255b04)

ḳarīb: Yakın. (013a12), (013b03), (013b04), (016a11), (020a10), 020b02), (020b10), (020b12), (022a11, (031a09), (034b13), (041b10), (041b17), (043a19), (045a01), (047a16), (050b14), (052b03), (060b03), (060b11), (061a15), (066b19), (067a10), (070a16), (079b04), (083a01), (083a10), (090a17), (094b06), (099b08), (099b12), (102b03), (102b13), (104b19), (110b11), (129a17), (131a15), (150a10), (151a17), (164a05), (175b16), (178a18), (179a14), (179b12), (198b07), (207a15), (235a09), (251a19), (255b12), (259a13), (263a04), (270a18), (272a03), (273a08), (273b12), (275a02), (276b15), (293b17), (295a12), (295b17), (300b08), (303a08), (326a12), (326b02), (348a11), (387a13), (387b09), (392b15)

- **ḳarību'l-istiḥāle**: Dönüşmeye, değişmeye yakın. (105b01)

ḳarīne (A.): Karış bir durumun anlaşılmasına, çözülmesine yarayan hal, ipucu. (143b16), (147a05), (147a06), (175a12), (380b04)

ḳarīş (A.): Makbul, muteber. (086b01)

- **hażm-ı ḳarīş**: Kabul edilebilir sindirim. (086b01)

ḳarmaşıḳ: Karmaşık, karışık (renk). (113a14), (142b03), (247b10), (262a16)

ḳarn (A.): Boynuz. (275a17), (353b17), (354a12)

ḳārūre (A.): Tahlil etmek üzere alınan idrar ve idrarın içine konulduğu cam kap. (027b12), (031b17), (031b18), (032a04), (032b10), (048a03), (114b07), (115b01), (116a06), (118b16), (120b03), (124a17),

(032a06), (132a08), (132a09), (132b02), (132b03), (032b09), (032b11), (132b05), (189b19), (192b05), (192b11), (194b07), (194b08), (215a16), (215b02), (247b14), (278b13), (279b05), (280b04), (281b07), (281b15), (282a04), (282a08), (284a14), (286a14), (288b15), (290a02), (290b19), (294b19)

- **ḳārūre-i ebyaż**: Beyaz idrar. (289b08)
- **ḳārūre-i marīż**: Hastanın tahlil için alınan idrarı. (030a05)

ḳasāvet (A.): Gam, keder, tasa. (105b17), (179b06)

ḳaṣīr (A.): kısa; az. (028b12), (105a02), (217b06), (261b09), (263b03), (270a03), (291b18), (372b14)

ḳaṣr (A.): Sınırlama, azaltma. (034a19), (149b02), (154a01), (154b11), (185a02), (205b09), (246b06), (252a12), (269a10), (284b02)

ḳaṣʿarīre (A.): Ürpermek, titremek. (024a10), (277b19), (291b01)

ḳaşınmaḳ: Kaşınmak, kaşıntı olmak. (393b07)

ḳaṭarāt: Damlalar. (119a16)

- **ḳaṭarāt-ı ruʿāf**: Burun kanı damlaları. (119a16)

ḳatʿ (A.): Kesmek; kan, ishal vs. kesmek. (018a05), (024a13), (024a14), (024b02), (040b17), (040b19), (045b04), (078a18), (079a17), (081a07), (087b19), (088b06), (090b08), (090b10), (091b19), (095a12), (097b10), (097b14), (098a12), (099a18), (101b11), (102b12), (104a18), (107b09), (111b05), (118a08), (141b13), (143a09), (143a11), (143b03), (145a10), (145b07), (145b09), (146a16), (155b10), (155b11), (155b13), (155b14), (156a09), (156a10), (156a12), (156b01), (156b04), (158a16), (161b15), (165a13), (165b10), (168b08), (174a17), (197a14), (199a04), (199b02), (204a02), (237a07), (245a12), (247b19), (258a05), (258a06), (258a08), (263a13), (266a05), (273b02), (274a01), (304b09), (323b02), (329a17), (329a18), (348b01), (348b02), (348b18), (357a09), (364a11), (366b03), (366b04), (367a11), (367a18), (367b08), (368a08), (381b10), (382b10), (384b02),

(384b06), (390b09), (390b17), (390b19), (392b14), (400a10)

- **ḳaṭʿ-ı bevāsīr**: Basur kanını dindirmek, kesmek. (207a01)
- **ḳaṭʿ-ı dem**: Kanı dindirmek, kanamayı durdurmak. (210b04), (332b02)
- **ḳaṭʿ-ı ruʿāf**: Akan burun kanın kesme. (155b15) (199a01), (367b14), (368a03), (368a11), (368a13)
- **ḳaṭʿ-ı ʿużv**: Hastalıklı organı tedavi amaçlı kesmek. (199a01)

ü(A.): Damlalar. (147b05), (365b11)

ḳāṭıʿ (A.): Kesen, kesici, durduran. (052a13), (075a14), (075b08), (078a09), (083b18), (091b03), (095a12), (102b10), (138a15), (139b15), (156a19), (172b14), (318b10), (365a14)

ḳātī (A.): Tereddüde mahal bırakmayan, kesin. (120b08), (120b09)

ḳātil (A.): Katleden, öldüren, öldürücü. (078a02), (087b04), (090b15), (090b17), (094b10), (094b15), (095b13), (166a14), (175b03), (175b07), (198b08), (274a03), (274a11), (306a07), (306b06), (307a08), (307b06), (319b18), (329a08), (395a04)

- **ḳātil-i semūmāt**: Zehirlerin derhal öldürücülüğü. (304b15)

ḳatl (A.): Öldürme. (072b05), (088b02), (093b19), (095a14), (100b14), (102a07), (103a06), (103a15), (107b04), (205b03), (270a14), (272b04), (273a09), (274a03), (275b16), (298b06), (301a06), (393a10)

- **ḳatl-i dūd**: Kurt, solucan, böcek öldürme. (181a18)

ḳattāl (A.): Öldürücü. (119a12), (205a11), (298a10), (298a14), (298a19), (300b12)

kāvī (A.): Yakan, yakıcı. (074a13)

ḳavī (A.): Kuvvetli. (008b18), (009b08), (011a14), (020b05), (020b18), (020b19), (021a01), (021a04), (024a03), (024a10), (027a13), (028a14), (029b02), (029b06), (030b12), (038a02), (038a08), (038a18), (038b11), (041b11), (041b18), (042a06), (042a17), (042a18), (042b04), (042b05), (042b07), (042b15), (044a13), (044b03), (044b05), (044b06), (045a11), (045b03),

(046b11), (046b11), (048a14), (168a10), (173a01), (173b04),
(049a06), (049a15), (054a05), (173b08), (176a17), (177a14),
(067a02), (067b09), (075a18), (182b04), (187b06), (190a17),
(076b08), (076b15), (076b16), (193b09), (196b16), (202a04),
(077a03), (077b02), (079b04), (206a04), (206a12), (208b04),
(080b01), (081a13), (082a06), (208b16), (213b19), (217b03),
(082a15), (082b10), (082b12), (220b01), (221a03), (221a10),
(084a01), (084b01), (084b03), (225b11), (226b01), (230a11),
(086b07), (087a11), (087a19), (234a01), (234a19), (236b04),
(088a16), (089b02), (089b15), (243a09), (245a13), (248b10),
(090a08), (090b05), (090b19), (248b17), (251b16), (252a01),
(091a15), (092a05), (092a19), (255b04), (255b11), (257b10),
(092b01), (094a13), (095b04), (262b02), (266a07), (266b10),
(097a03), (098b15), (099a07), (266b11), (266b17), (266b18),
(100b05), (100b07), (102b16), (266b19), (271a04), (271b12),
(103b14), (103b17), (104a06), (273b01), (277b06), (278a04),
(104a16), (104b18), (106a04), (279b15), (281b19), (285a15),
(107b11), (107b14), (108b02), (288b07), (290a01), (291a11),
(108b12), (108b14), (108b19), (292a17), (295a12), (295a18),
(113b04), (114b09), (115a08), (300a10), (301a04), (309b15),
(115a15), (121a18), (122b07), (309b16), (311b18), (316b08),
(122b19), (125b17), (126b12), (317b17), (322a16), (324b16),
(127a07), (127b02), (127b03), (330a04), (330a09), (330a13),
(131b07), (132b06), (132b10), (330b03), (330b14), (331a11),
(133a08), (139b01), (140b03), (331a16), (331b17), (336a03),
(140b08), (141a10), (144a12), (343b10), (347b19), (349a07),
(144b06), (147a04), (147a11), (352b10), (354a04), (354a11),
(151a14), (152a05), (156a06), (366a11), (366a11), (367a11),
(158a17), (159a09), (159a13), (371a19), (372b01), (372b16),
(159a17), (159b05), (159b11), (376b09), (376b18), (388b18),
(161a06), (161a07), (162a15), (394a13), (395a03)
(164b10), (164b18), (164b19),

- **ḳavīü'd-dimāġ**: Kuvvetli beyin. (036b18)

ḳaviyye (A.): Kuvvetli. (021a17), (025b06), (050a10), (109a13), 189a15), (191a13), (191b08), (200b10), (208b03), (208b03), (208b03), (208b04), (217a19), (221a08), (221a19), (243a13), (260b09), (266b10), (278a04), (286b16), (123a19)

- **ḳaviyye't-taḥlīl**: Çözülme, erime, çözünmenin kuvveti. (254b17)
- **ḳaviyye-i dem**: Kanın kuvveti. (207b08)
- **ḳaviyyü'l-idrār**: İdrarı kuvveti, kuvvetli idrar. (270b06), (270b09)
- **ḳaviyyü'l-mizāc**: Kuvvetli mizaç, yaratılış. (318b02)

ḳayḥ (A.): İrin. (155a06), (176a17), (178a19), (198a19), (207a11), (217a18), (219a14), (220b19), (221a08), (221b09), (222a17), (222b09), (241a06), (241a07), (241a13), (253a13), (253a18)

- **ḳayḥ-ı aʿżā**: Organdaki irin. (199a07)
- **ḳayḥ-ı baṭn**: İçteki irin. (347b03)

ḳāz: Göz çevresinde ve gözlerin altındaki ince çizgiler. (262a18)

ḳazıcı: Vücuttaki hıltın bağırsaklarda kaşıntı oluşturması. (198b02)

ḳazınmaḳ: Derisi kazınır gibi kaşımak. (117a13)

ḳazıtmaḳ: Kazıma işini yaptırmak (saç). (138b10)

ḳazıyıcı: Vücudun çeşitli iç organlarında kazıntı oluşturucu. (201b14)

kāẕib (A.): Yalancı. *"şehvet fāsid olmaḳ veya iştihā kāẕib olmaḳ" (39b/5).* (039b05)

kāẕibān (A.): Yalancılar. (051b15)

kāzīr (A.): Pis, kokmuş. (219b13)

ke-enne (A.): Sanki, adeta. (135a07)

keder (A.): Keder, kaygı, tasa. (020b08), (022a03), (034b10), (036a14), (038a02), (045a15), (068b01), (128b04), (379a06)

kef: Köpük. (031b13)

kekre: Tadı acımtırak, ekşimsi ve buruk olan. (073a10), (079a02), (102b03), (158a07)

kem (F.): Kötü. (011a11), (011a13)

kemāl (A.): Olgunluk, tamlık, yetkinlik. (008a09), (009a01), (009a09), (009a17), (019a14), (029b03), (043a14), (079b19), (087a04), (088b12), (177b05), (306b03), (324a04)

- **kemāl-i hażm**: Sindirimin olgunluğu, tamlığı, kıvamında olması. (225a13)
- **kemāl-i ḫiffet**: Hamlığın, hafifliğin son hali, derecesi. (012b08)
- **kemāl-i iştihā**: Aşırı istek ve arzunun derecesi. (050b15)
- **kemāl-i maṭlūb**: İstenilen olgunluğa, istenilen dereceye. (016a15)
- **kemāl-i mertebe**: Olgunluk derecesi. (014b11), (033a05), (066a09), (111b16), (389b18)

kemālāt (A.): İnsanın bilgi ve ahlak güzelliği bakımından olgunluğu. (010b11)

- **kemālāt-ı bedeniyye**: Bedenin olgunluğu, sıhhati. (010b11)

kemmiyet (A.): Nicelik, miktar. (009a03), (009a04), (041a19), (047a19), (155b11), (180a02), (208a16), (208a17)

kemīn (A.): Bürudet vs. şeylerin vücutta gizlenmesi. (314b12)

kenār (A.): Vücudun çeşitli organlarının uç, köşe kısımları; su, ateş ve deniz kenarı. (036b05), (040b05), (052a15), (052b07), (061a13), (296a12)

kerānī (A.): Vücudun çeşitli organlarının uç, köşe kısımları ile ilgili. (023a06), (039b12)

- **kerānī-i aʿżā**: Organların uç, köşe kısımları ile ilgili. (028a04)
- **kerānī-i beden**: Bedenin uç, köşe kısımları ile ilgili. (039a18)

kerb (A.): Gam, tasa, keder, endişe. (221b10), (283b07), (287a02), (290b02)

kerem (A.): Yumuşak. (16a01)

kerḫ (A.): Yaşlılık. (025a10)

kerīh, **kerīhe** (A.): Pis kokan. (113b01), (154a04), (154a05), (154a08), (154a10), (154a14), (154b08), (154b10), (176b12), (179a08), (257b07), (258b09)

- **kerīhe-i rāyiḥa**: Kokusu pis, kötü, kötü, pis kokulu. (199a06)

kerīü'ş-şekl: Örümcek ağı şekli. (054b16), (065a16), (065b14)

keṯāfet (A.): Yuğunluk, koyuluk, kalınlık. (013b18), (073a01), (073b02), (074a16), (170a09), (170a11), (240a06), (255a09), (270b06)

- **keṯāfet-i mecrā**: Damar vs. kanalının yoğunluğu, kalınlığı. (024a01)
- **keṯāfet-i riye**: Karaciğer kalınlığı. (170a07)

kesel (A.): Gevşeklik, tembellik, uyuşukluk. (027b11), (027b15), (034b13), (036a14), (112b19), (113a03), (120a12), (123a01), (233a18), (239a18), (286a09), (286a14)

kesilmeḳ: Kesme işi yapılmak; Süt, ayran vb. bozulmak, ekşimek. (107b13), (133b12), (198a14), (334a10), (334a12), (348a18), (348b03)

kesmek: Gidermek (su); kesmek (kan, meni); düşürmek, azaltmak (cinsel güçten); kesmek, yarmak. (076b04), (077a06), (082a02), (097b09), (100b16), (103b12), (106a09), (107b08), (108b06), (117b09), (145b07), (147a02), (155b08), (156a11), (271b02), (341a16)

keṯīf (A.): Yoğun; yoğun özellikli ilaç. (004b15), (012b10), (012a10), (014a04), (014a07), (018b10), (047b16), (072b13), (073a09), (073a10), (073a12), (073b07), (239b08), (014a17), (051b02), (073a08), (079b19), (102b04), (168a15), (192a10), (239b07), (285b19)

keṯīr-i cereyān: Yüksek, çoşkun akış, akma. (173a09)

keṯīrü'l-ekl: Çok yeme. (291b08)

ḳeṯīretü''l-ġıdā: Gıda fazlalığı, gıda çokluğu. (080a18), (086b03), (105b05), (105b09), (237b02), (288b01)

keṯīrü'l-mā': Suyun fazlalığı, çokluğu. (296a01)

keṯīrü'n-nefᶜ: Yararı, faydası çok. (343b07)

keṯīrü's-sevdā: Sevda fazlalığı.

kesr (A.): Kırmak, kırılmak; etkisini kırmak. (004a07), (011a08), (071a02), (072b01), (157a17), (178b09), (259b17), (260b13), (260b17), (358b11)

- **kesr-i ʿużv**: Uzvun kırılması. (260b19)

kesret-i berāz: Dışkının çokluğu, fazlalığı. (208b01)

kevn (A.): Varlık, vücut, var olma. (026b19)

- **kevn-i mekān**: Mekanda var olma. (396b03)

keyf (A.): Neşe, hoşluk. (011a11), (011a13), (312a09), (394a15)

keyfiyyāt: Nitelikler, bir şeyin iyi ya da kötü olma durumları. (009a07), (027a12), (071b07), (072b10)

- **keyfiyyāt-ı müteżādde**: Birbirine zıt nitelikler. (011a08)

keyfiyyet (A.): Nitelik; bir şeyin iyi veya kötü olma durumu. (004a02), (004a15), (009a04), (009a06), (011a09), (015b12), (019b11), (021a19), (021b01), (021b03), (021b07), (021b08), (021b10), (021b11), (021b12), (021b14), (021b16), (021b18), (025a17), (027b06), (030a05), (034a18), (036a09), (037b10), (041b01), (042a07), (047a19), (058b01), (071b09), (071b12), (071b15), (072b15), (073a17), (073a19), (073b04), (079b07), (155b11), (169b08), (180a02), (187b08), (200b10), (235b19), (239a13), (283a03), (283a07), (304a18), (305a17)

- **keyfiyyet-i āḫer**: Mizaca göre değişen nitelikler. (011a09)
- **keyfiyyet-i cimaʿ**: Cinsel ilişkinin niteliği. (002b18), (050a03)
- **keyfiyyet-i erbaʿ**: Bedende tabii olan rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet (dört keyfiyet.). (026b08)
- **keyfiyyet-i evlā**: En uygun nitelik. (011a06)
- **keyfiyyet-i fāʿil**: İşleyen, yapan, tesirli nitelikler (rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet gibi.). (074b01)
- **keyfiyyet-i havāʾiyye**: Havaya ait nitelikler. (259b11)
- **keyfiyyet-i istifrāġ**: Kusmanın niteliği. (043a02)

- **keyfiyyet-i istiḫrāc**: Bir şeyin içinden bir şey çıkarmanın niteliği (bir sivilcenin sıkılarak içindeki irinin boşaltılması gibi.). (086b10)

- **keyfiyyet-i istiʿmāl**: İlaç kullanmanın nitelikleri. (376b04)

- **ḳeyfiyyet-i mādde**: Maddenin (hararet, hiddet gibi) nitelikleri. (254b18)

- **keyfiyyet-i münāsib**: Rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet gibi unsurların uygun, yerinde olması. (071b16)

- **keyfiyyet-i münfaʿil**: Tesir eden rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet gibi unsurlar. (074b01)

- **keyfiyyet-i zāʾide**: ziyade fazlalık olan nitelikler (rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet gibi.). (071b15)

- **keyfiyyet-i zāʾide-i insān**: İnsanda ziyade fazlalık olan nitelikler (rutubet, yübuset, bürudet ve sühunet gibi.). (071b14)

keylūs (Y.): Hazmı kolay olan gıda. (012a19), (012b02), (012b05), (060a04), (069a19), (069b03), (069b05), (069b07), (069b18), (069b19), (070a01), (189b14), (189b15), (191a02), (194b05), (194b06), (195b01), (197b15), (198a02), (198a05), (198a08), (198a13)

keymūs (Y.): yiyecek ve içecek maddelerin midede hazmolunup erimesinden hasıl olan bir sıvı; üçüncü hazım, bağırsak sindirimiyle oluşup, lenf damarlarıyla emilen sütümsü sıvı. (104b17), (189b14), (198a03)

- **keymūs-ı ġalīẓ**: Yoğun keymūs. (096a11)

- **keymūs-ı redī**: Kötü, zararlı keymūs. (124b07)

keyt (A.): Kusma. (189b01)

keyy (A.): Dağlama (yara). (126a09), (145b18), (146a01), (146a02), (148a05), (150b11), (150b13), (150b14), (150b15), (156a17), (159a18), (245a06), (250b05)

keẕalik (A.): Yine bunun gibi, aynı şekilde. (014b09), (030b02), (046a08), (047b07), (059b11), (092b14), (096b03), (105a19), (111a19),

(111b04), (123b12), (130b03), (138a01), (141a01), (149a02), (152b15), (157b10), (176b05), (181b01), (186b17), (191b14), (192b03), (193a03), (202a16), (202b04), (210b06), (210b08), (217a10), (217b17), (223a11), (227b19), (228a13), (229b12), (234a04), (235a12), (235b11), (236b16), (237a11), (242a10), (243b19), (246b01), (247a10), (248a09), (248b19), (250a01), (252a08), (256a01), (258b13), (259a04), (260a13), (262a03), (263a06), (263a11), (266a04), (266a09), (266a10), (267a15), (272a05), (272a06), (272b01), (272b08), (272b12), (272b16), (272b17), (276b06), (277a13), (278b05), (279a13), (279b07), (279b09), (279b14), (281b04), (281b14), (283a08), (287a12), (290a03), (290b18), (293a04), (293b07), (294a15), (295a15), (296b02), (306b19), (307b05), (315b07), (320b08), (324a12), (325a05), (330b07), (332b12), (333b02), (334a07), (342a02), (350b10), (353a06), (354b09), (355b04), (356b04), (358a13), (360a11), (360b17), (367b02), (368a03), (369a04), (369b15), (371a01), (371a11), (371b17), (372a02), (372a13), (375b11), (377b02), (379b13), (384b06), (385a04), (386a09), (392b14), (358a16)

- **keẕalikü'n-niḳrīs**: Ayak ağrısında olduğu gibi. (358a16)

ḳıcıḳlamaḳ: Gıdıklamak. (138b14)

kıcığlanmaḳ: Gıdıklanmak. (204a17)

ḳıçırdatmaḳ: Dişlerin bir birine sürtünmesi ile gıcırtı çıkarmasına yol açmak işi. (131a07)

ḳıl: İnsan vücudunun belli yerlerinde çıkan ipliksi uzantı. (017b07), (026b15), (032a17), (040a06), (040a07), (061b16), (076b16), (077a01), (079b10), (083a19), (085b05), (092a19), (092b13), (105b11), (145b12), (145b16), (146a04), (146a08), (146a10), (146a11), (146a13), (146a14), (146a15), (146a16), (148b08), (176b11), (261b08), (261b10), (261b13), (261b17), (264b13), (231a16), (263b03), (295a01)

- **ḳıl-ı ḳaṣīr**: Kısa saç. (263b03)

ḳıllet (A.): Azlık, darlık, kıtlık. (026a09), (027b04), (030a10), (032b07), (032b18), (033a06),

(032b17), (033a16), (032b14), (148b02), (151b01), (175a09), (182b02), (192b05), (208a10), (227b16), (231b02), (251b14), (258b11), (260a07), (261b03), (261b08), (261b09), (261b12), (265b08), (265b17), (319b05), (350a03)

- **ḳıllet-i aġdiye**: Gıda, gıdalanma azlığı. (182b02)
- **ḳıllet-i ʿaṭaş**: Ateşin, hararetin azlığı. (028a03), (183a07), (183a10), (190a02), (192b10), (215b02), (281b07)
- **ḳıllet-i bāh:** Cinsel iştahsızlık, cinsel istek azlığı. (362a14)
- **ḳıllet-i bevl**: İdrar azlığı. (216b15)
- **ḳıllet-i dem**: Vücuttaki kanın eksikliği, kansızlık. (026b17), (182b03), (185a18), (237a18), (261b14), (268b03)
- **ḳıllet-i fuḍūl**: Vücuttan atılacak, idrar, dışkı vs. unsurların azlığı. (175a09)
- **ḳıllet-i ġāʾiṭ**: Dışkının azlığı. (033a16), (033a18)
- **ḳıllet-i ġıdā**: Gıda azlığı, gıdasızlık. (023b08), (023b10)
- **ḳıllet-i ḥarāret**: Hararetin azlığı. (261b11)
- **ḳıllet-i ḥumret**: Kırmızılığın azlığı. (027a01), (175b09)
- **ḳıllet-i ıżṭırāb**: Elem, acı, sıkıntı azlığı, elem, acı, sıkıntı olmaması. (045a15)
- **ḳıllet-i iltihāb**: Yanmanın azlığı. (247b08)
- **ḳıllet-i iştihā**: İştahsızlık, isteksizlik. (028a06)
- **ḳıllet-i leben**: Sütün azlığı. (003b05), (182b01), (182b03), (182b05), (182b08), (182b11)
- **ḳıllet-i mādde**: Maddenin azlığı. (026b17), (288a06)
- **ḳıllet-i müy**: Saç azlığı. (026b15)
- **ḳıllet-i müteʾeẕẕī**: Eziyet, sıkıntı çekenin azlığı. (181b19)
- **ḳıllet-i nefḫ**: Üfürmenin azlığı, zayıflığı. (225b12)
- **ḳıllet-i nevm**: Uyku azlığı, uykusuzluk. (143b05), (279b03)

- **ḳıllet-i rīḥ**: Yel azlığı, ağrı azlığı. (225b02)
- **ḳıllet-i rīḳ**: Ağız suyu, ağız salyası azlığı. (183a08)
- **ḳıllet-i rūḥ**: Nefes darlığı, nefes azlığı. (025b05)
- **ḳıllet-i ṣiḳal**: Ağırlığın az olması. (116b05)
- **ḳıllet-i ṣaḥm-ı semen**: Ette yağın azlığı, yağsız et. (026b11)
- **ḳıllet-i ṣaʿr**: Saç azlığı. (026b14), (264b07)
- **ḳıllet-i ṣaʿr-ı reʾs**: Başta sacın, kılın az olması. (004a07), (261b02)
- **ḳıllet-i şehvet**: İsteksizlik; cinsel isteksizlik, cinsel isteğin azlığı. (027b13), (027b16), (185b09), (211a12)
- **ḳıllet-i taḥalli**: Boşaltmanın, dışkı çıkarmanın azlığı. (181b16)
- **ḳıllet-i ṭaʿām**: Yemek azlığı, aş azlığı. (044a06)

ḳırmaḳ: Öldürmek, yok olmasına neden olmak (haşerat vs.). (083a18), (083b07), (083b10), (086a18), (107b01), (311b18)

ḳışmaḳ: Yummaya yakın, yumacak gibi (göz kapağı vs.). (146a15)

ḳışşa: Kısa. (054b06), (055a03)

ḳışīrāt (A.): Kabuklar (yara). (266b17)

ḳıtāl (A.): Birbirini öldürme, savaş. (299a01)

- **ḳıtāl-ı dārū**: Öldürücü ilaç. (093a12)

ḳıvırcıḳ şaç: Kıvırcık saç. (026b13)

ḳıvırcıḳ mūy: Kıvırcık saç. (262b12)

ḳıyām (A.): Kalkmak. (007b03), (079b03), (217a14), (225b02), (226b02), (227a08), (230a09)

- **ḳıyām-ı iḥlīl**: Penisin kalkması, penisin ereksiyon olması. (225a09)

ḳız: Dişi çocuk. (050b04), (126b05), (140a07), (141b01), (142a04), (144a10), (222a19), (222b01), (234a09), (241a15), (270b17), (284b16)

ḳızarmaḳ: Deri, göz vs.nin kırmızı veya ona yakın bir renk alması. (050b13), (131b04), (139b15), (140a02),

(145b13), (147a01), (262a19), (274b10), (315a02)

ḳızdırmaḳ: Kızdırmak, kızmasına neden olmak, kızmasını sağlamak. (037b19), (038a05), (038b12), (073a01), (074a07), (079a17), (086b06), (091a02), (101a05), (105a19), (107b11), (114a09), (115b12), (120a14), (131a14), (137b12), (139b01), (145b18), (220b05), (229b08), (276a06), (276a08), (276a09), (288a15), (321a18), (321b08), (323a10), (331a15), (369b03),(372a12)

ḳızġın: Hararetli, vücut ısısı yüksek, ateşli. (118b19)

ḳızmaḳ: Isıtılan veya ısınan bir nesnenin sıcaklığı çok artmak, öfkelenmek, kızmak. (038a05), (038b02), (077a15), (112b15), (121a07), (131a12), (131a13), (131a14), (135b04), 137a11), (137b08), (138b19), (168a10), (196a17), (203b04), (216b03), (236b18), (250b07), 384a02)

kibār (A.): Büyük, büyükler. (013a01), (018b08), (111b07), (177b11), (204b11), (208b15), (239b14), (240a07), (250b10), (253a17), (257b09), (258a03), (258a19), (389b19), (321b09), (344a05)

kiber (A.): Büyüklük, şişkinlik. (204a06), (231b03)

kiberiyyet (A.): Büyüklükle ilgili. (233b02)

kifāye (A.): Yeterli miktar, yeterlik, lüzumu kadar. (041b16), (201b06), (203b02), (248b01), (248b11), (281a15), (289a12), (292b19), (322a08), (328b17), (331b16), (335a07), (335b18), (336a02), (336a07), (336a14), (336b12), (342a05), (342a17), (347b06), (361b14), (365b01), (366b17), (367b13), (387b17), (388a04), (388a14), (388b05), (397a05)

- **kifāye-i maʿhūde**: Alışılmış miktar. (320b16)

kifāyet (A.): Yeteri kadar, lüzumu kadar, yeterlilik. (007b18), (015b12), (042b14), (068a12), (085b17), (106a13), (112a14), (112a16), (118a06), (126b01), (146b04), (159a14), (160a11), (161b16), (169b14), (172b12), (174a05), (174b09), (177a18), (183b14), (193b15), (203a01), (203a17), (205b06), (216a13), (237b09), (241a12), (252a03), (255a15),

(263b08), (278b15), (298b13), (307a16), (316b07), (317b01), (325b15), (330a08), (330a11), (330b02), (330b13), (330b16), (335b14), (353a13), (356a17), (356b03), (363a06), (364b09), (365b09), (367b08), (369a08), (374b01), (375a15), (388b14), (389a07), (389a12), (395a13), (395b12)

- **kifāyet-i isti'māl**: Yeteri kadar ilaç yapma. (261a09)

kimād: Ağrılı yere içine ısıtılmış kuru ilaç konmuş bez koymak, tekmîd. (203b05), (203b14), (211b11), (239a07)

kimādāt: Tekmîdler. (131a12), (243b17)

kimūs (A.): Yemeklerin midede ezildikten sonra almış oldukları hal, keymūs. (121a07)

kir: Kir. (012b18), (044b03), (087a07), (299b01)

kīs, **kīse** (A.): Vücuttaki bazı sıvıların toplandığı kese biçimindeki oyuklar; döl yatağı. (212a18), (241b16), (242a02), (242a03), (243a01), (243a04), (243a05)

ḳoca: Yaşlı, ihtiyar. (029a17), (034b14), (102b12), (133b04), (136b08), (136b10), (136b13), (247b11), (264a05), (291b05)

ḳocalıḳ: Yaşlılık, ihtiyarlık, saç sakal ağarmak.. (263b14)

ḳof: Güçsüz, takatsiz., dermansız, boş. (011b13)

ḳoḫu: Koku. (084b01), (094a16), (103a19), (126a09), (130b12), (257b04)

ḳoḫudulmaḳ: Koklatma işini yaptırmak. (090a19)

ḳoḫulamaḳ: Koklamak. (079a12), (122b08), (117a11), (114b12), (115a15), (139b02)

ḳoḫulatmaḳ: Kokulatma işini yapmak. (239b07)

ḳoḫutmaḳ: Bir koku sindirmek. (131a16)

ḳoḳlamaḳ: Koklama işini yapmak. (076a03), (101b12)

ḳoḳmaḳ: Koku çıkarmak, bir kokuyu yaymak. (091a01), (095a16), (108b03), (109a16), 113b01), (113b02), (113b18), (114a07), (114b13), (115b11), (117a07), (121b14), (124b19), (137b14), (139a15),

(159b18), (257b03), (267a07), (271b03), (282b13), (286a05)

ḳoḳu: Koku. (047a13)

ḳoḳulamaḳ: Koklamak. (023b02)

ḳoḳutmaḳ: Bir koku sindirmek. (267a11)

ḳoñaḳ: Başta saç aralarında olan kepek. (087a07)

ḳoparmaḳ: Temizlemek. (092a10)

ḳorḳmaḳ: Endişe etmek, tedirgin olmak. (124a14), (124a14), (274b13), (298b02)

ḳorḳu: korku. (139a12), (185b11)

köhne (F.): Eski, kronik. (076a07), (087b19), (097a15), (108a10), (317a04), (319b02), (327a06)

kök: Bazı şeylerde dip bölüm (diş kökü, ayak tabanı gibi). (052b18), (243b08)

köklü: Kökü olan, kökleşmiş, iyi yerleşmiş. (052b19), (053a05), (053a01),

köpük: Çalkalanan, kaynatılan, mayalanan, yukarıdan dökülen sıvıların üzerinde oluşan hava kabarçıkları yığını. (031b12), (033b08), (033b13), (069b10), (092b12), (123b16), (151b13)

köpüklü: Köpüğü olan, köpüklenen. (129b09)

kör: Görme engelli. (227a19)

kötürüm: Yaşılık veya sakatlık sebebiyle yürüyemeyen, ayağa kalkamayan. (134a02), (134a03)

ḳuçmaḳ: Kucaklamak, kucağına almak. *“‘avretiñ uyluḳların ḳaldıra tamām öpüp ḳuçup memelerin oḫşayıp” (50b/11).* (050b11)

ḳudret (A.): Kuvvet, güç, takat; fayda. (009a12), (153a16), (227b16), (268b06), (306a03), (307a08), (369b09), (400a01)

- **ḳudret-i ḳıvām**: Uygun güç ve kuvvet. (228b14)

ḳulaḳ kiri: Kulak deliği içinde kir olması. (299b01)

ḳurb (A.): Yakın, civa: Uzva, organa yakın. (041b09), (164a10), (195a07), (220a14), (220a15), (241b16)

- **ḳurb-ı beden**: Bedene yakın. (073b05)
- **ḳurb-ı ḳalb**: Kalbe yakın. (276b16), (276b17), (277a01)

ḳurbet (A.): Yakınlık. (073b05)

ḳurcalamaḳ: Misfak ve kürdan ile diş aralarını karıştırmak. (157a18)

ḳuru: Kuru; kurumuş, nemini kaybetmiş olan; kuru özellikte olan (eski tıp anlayışına göre). (037a16), (045b09), (079a15), (082a14), (082b19), (092b07), (093a19), (095b08), (097b11), (103a14), (108b01), (111a01), (118b05), (122a09), (124a08), (155a14), (156b13), (174b06), (174b14), (175a13), (183b17), (228a09), (248a01), (252b03), (285b03), (285b04), (289b15), (294b17), (312b19), (357a06), (368b15)

ḳuruldama: Gaz sebebiyle bağırsak, mide vb. organlardan gurultu sesi gelmesi. (359a13)

ḳuruldu: Gaz sebebiyle bağırsak, mide vb. organlardan gelen gurultu sesi. (183a09), (047a05)

ḳuruluḳ: Kuruluk. Nem olmaması. (091a19), (113a04)

ḳurumaḳ: Kuru duruma gelmek; yaş gelmez duruma gelemk.. (126a03), (128b12), (350a16), (377a12)

ḳurutmaḳ: Kurutmak, nemini kaybettirmek. (077b10), (082a19), (084a16), (095a19), (103b12), (108a02), (149b13), (149b18), (218b07), (385a03), (385a12), (386a14)

ḳuşdurmaḳ: Kusdurmak, kusmayı sağlamak. (080a05), (082b09), (289a13), (290b16), (293a07)

ḳuşma: Kusma eylemi, kusma işi. (107b12)

ḳuṣūr (A.): Eksiklik, yetersizlik. (008b07), (025a08), (023b15), (025b01), (220b09), (399a11)

ḳuvā (A.): Kuvvetler, güçler. (010b15), (014b14), (072b10), (190a03), (269a02)

- **ḳuvā-i ḥayvāniyye**: Ruh-ı nefsaniyenin emri altında, beyne gelen ruhları terbiye ederek onları vücutta his ve hareket halinde kuvvetlere dönüştüren ve yeri kalp olan etken ve edilgen kuvvetler. (042b08), (300b19)
- **ḳuvā-i nefsāniyye**: İdrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza kuvvetleri. (042b08)

- **ḳuvā-yı diger**: Diğer kuvvetler. (015a16)
- **ḳuvā-yı muḥarrike**: Hareket kuvvetleri. (017a05)
- **ḳuvā-yı nefs-i hayvānī**: Görünen duyular (görme, işitme, tatma, dokunma, koklama) ve görünmeyen duyular (his-i müşterek, hayal, müfekkire, hafıza, müzekkire) ile kavrama ve hareket kuvvetleri. (016b03)
- **ḳuvā-yı nefs-i insānī**: İnsanın kendini kötü, iğrenç, zararlı nesnelerden koruma kuvvetleri. (017a09)
- **ḳuvā-yı ṣelāṣe**: Üçüncü kuvvet. (010b11), (017a17), (025b08)
- **ḳuvā-yı ṭabīʿat**: Yaratılış, mizaç kuvveti. (217b04)
- **ḳuvā-yı ṭabīʿi**: İnsanda korunma, beslenme, şahsî bekasını temin etme ve barınma ihtiyaçları için mevcut olan ve yeri karaciğer olan kuvvetler ile tümünün bekasını temin etmek için ihtiyaç duyduğu ve yeri testisler olan üreme kuvveti. (217b03)
- **ḳuvā-yı ṭabīʿiyye**: İnsanda korunma, beslenme, şahsî bekasını temin etme ve barınma ihtiyaçları için mevcut olan ve yeri karaciğer olan kuvvetler ile tümünün bekasını temin etmek için ihtiyaç duyduğu ve yeri testisler olan üreme kuvvetleri. (217b02), (300b19)
- **ḳuvvā-yı maḫdume**: Vücutta gıdayı işleyerek onu bedene, bedenin uzuvlarına, bedenden eksilen unsurlarına hizmet eden, yardım eden dört kuvvet. (016a12)

ḳuvve (A.): Kuvvet, güç. (177a15)

ḳuvvet (A.): Kuvvet; güç, kuvvet, takat; vücutta herhangi br hareketi gerçekleştiren enerji. (010b10), (011b19), (012a01), (012a03), (012a05), (012a06), (012a08), (014a11), (015a10), (015a17), (015a19), (015b02), (015b04), (015b06), (015b09), (015b12), (015b16), (016a01), (016a02), (016a04), (016a10), (016a12), (016a17), (016a18), (016a19), (016b01), (016b08), (016b16), (016b18), (017a02), (017a04), (017a05), (017a06), (017a08), (019b03), (022a13), (023a16),

(029a09), (024b10), (025b08), (152b10), (155b09), (176b06),
(026a02), (029b05), (029b06), (176b07), (176b09), (176b11),
(031b03), (032b18), (034a10), (177a02), (179b13), (180a08),
(036b06), (037a08), (037a09), (180b04), (187b14), (192a12),
(037a10), (037b02), (037b03), (193b09), (198b11), (199a04),
(038a08), (038b19), (041a15), (201a07), (208a03), (216b11),
(041b02), (041b04), (041b12), (224a09), (224a14), (225a01),
(042a01), (042a17), (043a04), (225a02), (225a02), (225a03),
(045a10), (049a08), (049a09), (227a18), (241a16), (252a05),
(049a10), (049a11), (049a12), (255b10), (258b02), (258b04),
(050a14), (050b01), (051a10), (263b08), (264a07), (268b09),
(058b07), (058b12), (067a14), (269a07), (270b17), (271a09),
(069b01), (069b02), (070a01), (271b14), (273a19), (274a12),
(072a02), (072b17), (073a05), (275a05), (176b09), (280a11),
(074a07), (074b14), (075a15), (280a12), (280b09), (185b03),
(076a02), (076b18), (077b10), (086a18), (287a10), (292a07),
(079a16), (080b10), (082a04), (295a06), (295b01), (295b18),
(082a07), (084b13), (085a18), (297a12), (301a01), (300b15),
(086b15), (087b03), (090a18), (301a02), (301a05), (301a08),
(090b01), (092b11), (093b04), (301a09), (301a10), (303a14),
(094b14), (095b02), (098a04), (303a16), (303a17), (309b01),
(098a11), (099a05), (099a15), (309b13), (309b14), (310b02),
(099b15), (102a07), (103b04), (310b04), (311a19), (312a02),
(105b14), (106a04), (106a13), (312a12), (312a13), (312b10),
(106b11), (106b15), (108a04), (313b06), (314a15), (315a02),
(109b17), (110a01), (110a03), (317a06), (320a10), (322b05),
(110a04), (111a05), (114b09), (323a19), (323b10), (323b17),
(114b10), (116b07), (117a12), 324a04), (324a11), (325a08),
(119a19), (119b13), (120b11), (326a10), (326a14), (326a19),
(123a07), (124b05), (125a04), (326b06), (326b11), (326b12),
(130a02), (131b15), (133a01), (329b04), (329b18), (332a10),
(134a08), (151b12), (152a07), (332b04), (332b08), (333a07),

(337b12), (349b10), (369b09), (372a13), (374a18), (374b18), (382b08), (383a18), (384a07), (384b02), (388a05), (389a07), (389b13), (394a17)

- **ḳuvvet-i ʿādiyye**: Şahsa ait, şahsa itiyat edilmiş kuvvet. (015a19)
- **ḳuvvet ʿāḳide**: Erkek spermi gibi şekil veren kuvvet. (225a01), (225a03)
- **ḳuvvet-i ʿameliyye**: Damarlarda kanın dolaşmasını ve kanın değişimini sağlayan kuvvet. (015a16)
- **ḳuvvet-i arżıyye**: Toprağın, yerin kuvveti. (072a15)
- **ḳuvvet-i ʿaṭaş**: Susama kuvveti, susuzluk kuvveti. (198a16), (264a02)
- **ḳuvvet-i aʿżā**: Organın kuvveti. (227b03)
- **ḳuvvet-i ʿaẓīme**: Büyük kuvvet. (322b10), (346a10)
- **ḳuvvet-i bāhiyye**: Cinsel ilişki ile ilgili kuvvet, cinsel ilişkiye ait kuvvet. (394a15)
- **ḳuvvet-i bāṣıra**: beş duyu kuvvetinden görme kuvveti, duyusu. (016b13), (087a15), (099a09), (141b16)
- **ḳuvvet-i beden**: Bedenin her yerinde olan, beş duyu kuvvetinden dokunma kuvveti. (016b07), (041b19)
- **ḳuvvet-i cāẕibe**: Gıdayı çekerek vücut organlarına taşıyan kuvvet. (012a03), (024a13), (024b10), (068b07), (069a16), (185b07), (268b08), (268b12)
- **ḳuvvet-i cimāʿ**: Cinsel ilişki kuvveti, cinsel isteğin kuvveti. (086b08), (087a07), (092a15), (100b16), (102b12), (103b12), (104b18), (106a08), (107b13), (108b06)
- **ḳuvvet-i dāfiʿ**: İhtiyaçtan fazla olan gıdayı ve hazmedilen gıdayı vücuttan uzaklaştıran kuvvet. (012a11), (012a14), (022b09), (024a02), (024b10), (067b07), (134a11), (199a03), (223b05), (266a17)
- **ḳuvvet-i devā**: İlaçın etkisi, tesiri, tedavi gücü. (045b18), (400a05)

- **ḳuvvet-i dimāġ**: Beynin kuvveti. (036b19)
- **ḳuvvet-i ezher**: Parlaklık, canlılık veren kuvvet. (306b06)
- **ḳuvvet-i gādiye**: Gıdayı işleyerek onu bedene, bedenin uzuvlarına, bedende eksilen unsurlara dönüştüren tabii kuvvet. (016a13)
- **ḳuvvet-i ġażabiyye**: Vücudun kendisine faydalı ve zararlı olan şeyleri şeçme ve zararlı olanları def etme, uzaklaştırma kuvveti. (017a08)
- **ḳuvvet-i ḥācat**: İhtiyaç kuvveti. (152a15)
- **ḳuvvet-i ḥāfiẓa**: Hatırlama, hafıza kuvveti. (017a03), (038a09)
- **ḳuvvet-i ḫafīf**: Hafif, tesiri az kuvvet (ilaç). (043b06)
- **ḳuvvet-i ḥassās**: Duygu, his kuvveti. (024b13)
- **ḳuvvet-i ḫayālī**: Hayal kurma, hayal etme kuvveti. (016b17)
- **ḳuvvet-i ḥayvānī**: Ruh-ı nefsaniyenin emri altında, beyne gelen ruhları terbiye ederek onları vücutta his ve hareket halinde kuvvetlere dönüştüren ve yeri kalp olan etken ve edilgen kuvvetler ile ilgili kuvvet. (019a09)
- **ḳuvvet-i ḥayvāniyye**: Ruh-ı nefsaniyenin emri altında, beyne gelen ruhları terbiye ederek onları vücutta his ve hareket halinde kuvvetlere dönüştüren ve yeri kalp olan etken ve edilgen kuvvetler. (015a17), (015a02), (015a08), (015a14), (015a15), (015a17), (025b08), (043a05)
- **ḳuvvet-i hāżıma**: Sindirim kuvveti, cāzibenin getirdiği ve māsikenin tuttuğu gıdayı mugayyire kuvvetine uygun kıvama getirmek için sindiren kuvvet. (012a04), (015b08), (068b10), (032b07), (069b02), (187a07), (187b09), (199b04), (268b08), (309b16)
- **ḳuvvet-i hāżmiyye**: Sindirim kuvveti, cāzibenin getirdiği ve māsikenin tuttuğu gıdayı mugayyire kuvvetine uygun kıvama getirmek için sindiren kuvvetle ilgili. (314b10)

- **ḳuvvet-i ḥiss**: Duyma, duygu kuvveti. (165b05), (165b16), (181a19), (181b09), (183b03)
- **ḳuvvet-i iḫtilāṭ**: Kaynaşma, karışma kuvveti. (126b13)
- **ḳuvvet-i ḳalb**: İtimatı ve güvenmeyi artırma kuvveti. (009b18), (180a16)
- **ḳuvvet-i kemāl**: Olgun, tam, eksiksiz kuvvet. (029b03)
- **ḳuvvet-i keşret-i taḥlīl**: Kuvvetin bir türü. (192a09)
- **ḳuvvet-i ḳuvā-yı nefsānī**: İdrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza ile ilgili kuvvetler. (015a07)
- **ḳuvvet-i ḳuvā-yı nefsāniyye**: İdrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza kuvvetleri. (002b09)
- **ḳuvvet-i maḥall**: Yer kuvveti, bulunan kuvvet. (072a15)
- **ḳuvvet-i maḫdūme**: ḳuvvet-i gādiye, ḳuvvet-i nāmiye, ḳuvvet-i müvellide ve ḳuvvet-i mutaṣavvireden oluşan kuvvet, sindirilen kuvvet. (016a16)
- **ḳuvvet-i māsike**: Vücutta gıdayı hazmedilinceye kadar tutan kuvvet. (012a06), (022b06), (024a02), (198b17), (199b04), (236b09)
- **ḳuvvet-i mebde'**: Fiilin, eylemin başlangıç kuvveti. (015a07)
- **ḳuvvet-i melāḫat**: Tuzluluk kuvveti. (201a06)
- **ḳuvvet-i milḥ**: Tuzun kuvveti, etkisi. (094b04)
- **ḳuvvet-i muḥaddire**: Uyuşturucu kuvvet, uzvu soğutucu kuvvet (ilaç). (098a09)
- **ḳuvvet-i muḥarrike**: Hareket kuvveti. (136b05), (168a02)
- **ḳuvvet-i mutaṣarrıfa**: Zihinde hayalin sakladığı şeyleri istenildiği şekilde düzenleme ve harcama kuvveti. (017a04), (268b07)
- **ḳuvvet-i mutaṣavvire**: İnsana şekil veren, onu biçimlendiren

tabii kuvvet. (016a14), (016b02), (023b15)

- **ḳuvvet-i müdrike**: Görünen duyular (görme, işitme, tatma, dokunma, koklama) ve görünmeyen duyular (his-i müşterek, hayal, müfekkire, hafıza, müzekkire) ile kavrama kuvveti. (016b05), (016b06)
- **ḳuvvet-i mümeyyize**: Vücutta bulunan unsurları, hıltları birbirinden ayırma kuvveti. (058b08), (058b11)
- **ḳuvvet-i münaḳḳaş**: Nakşedilmiş kuvvet. (041a19)
- **ḳuvvet-i münʿaḳide**: Erkek spermi gibi koyulaşan, koyu kıvam veren kuvvet. (225a03)
- **ḳuvvet-i müşāhid(e)**: Gören, görmekle tetkik eden kuvvet (ilaç kullanımını). (042a18), (285a13)
- **ḳuvvet-i müteḥammil**: Tahammül eden, katlanıp sabır ile kabul eden kuvvet. (049a11), (049b05)
- **ḳuvvet-i müvellide**: Kadın ve erkekte üreme sıvılarını var eden ve bu sıvıları vücuda dönüştüren tabii kuvvet. (015b04), (016a13), (016b01)
- **ḳuvvet-i nabż**: Nabız kuvveti. (180a11), (300b17)
- **ḳuvvet-i nāfiże**: Temizleme kuvveti, hastalıkları iyileştirme kuvveti. (292a01)
- **ḳuvvet-i nāmiye**: Bedenin en, uzunluk ve derinlik cihetinden büyümesini sağlayan tabii kuvvet. (016a13)
- **ḳuvvet-i naẓariyye**: Bakma kuvveti. (009a07)
- **ḳuvvet-i nefsānī**: İdrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza ile ilgili kuvvetler. (015a02), (021a06)
- **ḳuvvet-i nefsāniyye**: İdrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza kuvvetleri. (015a09), (015b14), (025b08), (025b11), (038a08), (043a05), (223b04)
- **ḳuvvet-i rāyiha**: Koku kuvveti. (027a17)

- **ḳuvvet-i sāmiʿ**: Beş duyu kuvvetinden işitme kuvveti, duyusu. (016b12), (057a15), (065a14), (093a11), (165b14)
- **ḳuvvet-i şehvetiyye**: Yeme, içme, cinsel istek kuvveti. (017a06), (022a10)
- **ḳuvvet-i şemme**: beş duyu kuvvetinden koklama kuvveti, duyusu. (016b09), (107b03), (153a16), (154a11)
- **ḳuvvet-i taḥammül**: Katlanma, sabretme kuvveti. (282a16)
- **ḳuvvet-i taḫayyül**: Hayale getirmek, çanlandırmak kuvveti. (223b16)
- **ḳuvvet-i tāmme**: Eksiksiz, noksansız kuvvet. (051a03)
- **ḳuvvet-i tenmiye**: Bedenin en, uzunluk ve derinlik cihetinden büyümesini sağlayan tabii kuvvet. (011b11), (011b12)
- **ḳuvvet-i ṭabīʿiyye**: İnsanda korunma, beslenme, şahsî bekasını temin etme ve barınma ihtiyaçları için mevcut olan ve yeri karaciğer olan kuvvetler ile tümünün bekasını temin etmek için ihtiyaç duyduğu ve yeri testisler olan üreme kuvveti. (015a11), (015a17), (015a19), (015b03), (025b09)
- **ḳuvvet-i ʿużv**: Uzvun, organın kuvveti. (041b17)
- **ḳuvvet-i ʿużv-ı dāfiʿ**: İhtiyaçtan fazla olan gıdayı ve hazmedilen gıdayı uzuvdan uzaklaştıran kuvvet. (024b06)
- **ḳuvvet-i vāhime**: Zihinde hazır olan şeyleri tertip ve sarf etme kuvveti. (016b19)
- **kuvvet-i vecaʿ**: Ağrının kuvveti. (220b02)
- **ḳuvvet-i vedīʿa**: Emaneti koruma kuvveti (beden insana emanet). (010a04)
- **ḳuvvet-i vesn**: Uyku kuvveti. (286a19), (286b02)
- **ḳuvvet-i żaʿif**: Zayıf, güçsüz kuvvet. (047b08), (177a15), (200b09), (299a13)
- **ḳuvvet-i ẕāʾiḳa**: Beş duyu kuvvetinden tatma kuvveti. (016b11)

ḳuvvetli: Gücü çok olan. (133b19), (291a03), (303b09), (333b06)

küdūret (A.): Bulanıklık. (019b06), (030a09), (031a19), (031b04), (039a14), (148b17), (151b01), (279b05)

- **küdūret-i bevl**: İdrar bulanıklığı. (031b01)
- **küdūret-i ḥavāss**: Duyulardaki körelme, zayıflama. (039b11)

kühūl (A.): Otuz ile elli yaş arasındaki kimseler. (076b11)

kühūlet (A.): Kırk ile altmış yaş arası. (011b14)

külevī (A.): Böbreklere dair, böreklerle ilgili. (201b04), (217a19), (217b02), (362b02)

küleviyye (A.): Böbreklere dair, böreklerle ilgili. (218b10)

kümūdet (A.): Renkte bozarma. (027a01), (027b03), (116a04), (124b02), (135a06), (140a19), (155b06), (182b06), (215a09), (245b02), (262a16)

- **kümūdet-i ḫużret**: Tazelikte, canlılıkta değişme. (040b16)

küşāde: Açık. (017b12), (019a06), (022b11), (022b14), (024a02), (024b07), (030b01), (041a08), (052b01), (065a07), (065a09), (065b03), (065b07), (065b13), 065b14), (065b15), (066b19), (067a12), (068b05), (068b09), (068b14), (069a10), (070b01), (070b13), 091b19), (213b17), (313b05), (333a09)

küşādelik: Açıklık. (024a01), (027a09)

kütāh (A.): Kısa, boysuz, uzun olmayan. (051b01), (069a10), (231b13)

L

la'b (A.): Oyun, eğlence. (229b08), (279a05), 279a15)

lā-büdd (A.): Gerekli, lazım. lā-büdd. (028a09), (036b07), (037b06), (219b03), (252a09), (252a14), (254b13), (298b19), (302a11), (383b09), (398a19)

lā-ceram (A.): Şüphesiz. (211a18), (151a16), (154a03), (156a02), (163a08), (229a19), (295a06)

lādıġ (A.): Yılan vs. hayvanın sokması, ısırması. (025a15), (074a05), (183a16), 183a17)

lāġar (F.): Alık, zayıf, cılız. (022a18), (026b12), (028a09), (034b16), (035a01), (038b04), (044a11), (048a14), (084a19), (183a12),

(192a02), (234b05), (237a19), (246b12), (268a18), (268b02), (268b06), (268b18), (270a03), (371a11)

- **lāġar-ı cism**: Beden, vücut zayıflığı. (043a07)

lāġarlıḳ: Zayıflık, cılızlık, alıklık. (268a18), (268b19), (270a04)

lāḥıḳ (A.): Yetişen, ulaşan. (184b12), (247a07)

lāmis (A.): El ile dokunan, temas eden. (026b07)

lāmise (A.): Dokunmakla olan duyha duygusu. (015b17), (016a01), (016b07)

lā-naẓīr (A.): Eşsiz, benzersiz. (163b02), (201b11), (319b05), (368a11), (386a02), (389a17)

laṣḳ (A.): Yakı; deri üzerine uygulanan, genellikle bir beze emdirilerek sürülen yakıcı ve tahriş edici ilaç. (206a03)

latīf (A.): Yumuşak, hoş, güzel; tatlı. (012a09), (012b05), (012b08), (013a12), (012b03), (013b07), (014a04), (014a07), (014b11), (014b19), (015a05), (015a06), (018b09), (022a05), (022a08), (023b13), (036b14), (037a04), (038a06), (038a12), (041a05), (042a13), (043b13), (043b18), (045a11), (045b19), (046a02), (046a10), (048b03), (049a07), (049a18), (053b16), (066a11), (066a14), (072a07), (073a08), (073a11), (073a12), (073b06), (074a10), (075b15), (076a11), (079a08), (079b19), (080a18), (082b16), (083a01), (084b16), (085a15), (087b12), (088b05), (088b18), (091b19), (093b12), (095b17), (098a11), (098b07), (098b08), (098b09), (100b13), (105a16), (105b10), (105b12), (106a17), (106b10), (108b11), (111a10), (112b09), (112b12), (151a18), (157a11), (161b13), (162b19), (168a15), (169a03), (172a17), (180b02), (180b16), (183a03), (183a05), (184b06), (187b12), (190b15), (191a10), (192a10), (193a13), (199b10), (200a10), (203b11), (203b15), (205b01), (207b17), (225b11), (226a19), (230b10), (230b19), (235a07), (239b07), (240b02), (249a16), (249a19), (252b05), (254a09), (255a15), (259b07), (259b13), (260a14), (261a17), (261b06), (263a14), (264a16), (264b05), (265a10), (267a15), (269a10), (271b11), (275a16),

(278a18), (279a15), (280b19), (281a18), (283b03), (285a19), (285b04), (285b12), (285b19), (290a11), (293a02), (294a16), (295a06), (296a09), (296a11), (296a17), (296a19), (300a04), (304a15), (308a17), (310a08), (310b03), (313b19), (315a10), (317b02), (320a19), (321b15), (322a01), (324a07), (324a17), (326b06), (327a06), (329b06), (329b14), (331a11), (335b06), (335b18), (336b19), (337a13), (337b01), (338a17), (341b03), (351b01), (357a04), (363b11), (371b06), (372b04), (372b09), (378b02), (379b16), (380b03), (381a03), (383a03), (388a17), (395a19), (399a03), (399a05)

- **laṭīf-i ḫalṭ**: Yumuşak hılt. (086b11)
- **laṭīf-i ḫāṭır**: Gönül yumuşaklığı. (296a18)
- **laṭīf-i raḳīḳ-i takşīr**: Kabuğu ince bir şekilde yumuşakca soyma. (326b18)
- **laṭīf-i telyīn**: yumuşatan. (080b16)
- **laṭīfü'l-idrār**: Yumuşak idrar. (269a19), (269b01)

laṭīfrek: Yumuşakca, hoşça, güzelce. (068a04)

lāzıḳ (A.): Yapışıcı, yapışkan. (384b17)

lāẕiʿ (A.): Yakıp acıtıcı. (211a03)

- **lāẕiʿ-i ṣafrāvī**: Safradan kaynaklı yakma, acıtma. (211a03)

leddaġ (A.): Akrep vb. gibi hayvanlarda keskin ve sivri uzantısı ve bu hayvanların sokması. (282b14), (283a19), (286a07

ledġ (A.): Akrep, yılan veya böceğin sokması, ısırması. (076a01), (096a12), (102a12), (104b15), (107a10), (186a18), (188a08), (208a09), (241a07), (274a12), (274b01), (274b02), (278a06), (282b15), (286a08), (287a11), (306a09), (306a19), (319a12), (346b04), (350a11)

- **ledġ-i ʿaḳreb**: Akrep sokması. (350a12)

leff (A.): sarma, dolama (yara sarma). (167b10), (182a19)

lehīb (A.): Hararetlenme, ateşlenme. (278b11)

lehv (A.): Oyun, eğlence. (120b01), (229b08), (279a16)

lems (A.): El ile dokunup duyma, ḥiss-i lems, ḳuvve-i lems. (025b15), (026b09), (027a10), (057b10), (168a04), (175b14), (207b08), (241b18), (244a03)

- **lems-i cild**: El ile dokunup duyma, hissetme. (026b07)

lerzān (F.): Titrek, titreyen. (006a18)

lesʿ (A.): Akrep, yılan veya böceğin sokması. (081a10), (081a14), (304b13)

lesāʿ (A.): Akrep, yılan veya böceğin sokması. (181b13)

lesġ (A.): Akrep, yılan veya sokması. (273b16), (273b17)

leṭāfet (A.): Yumuşaklık, hoşluk, güzellik. (019a19), (035a08), (035b05), (066a11), (073b02), (089b12), (258a02), (265a19), (265b01), (269b06), (300b16), (370b16), (384a12)

- **leṭāfet-i cesīm**: İri vücudun güzelliği. (370b16)

leymūs (Y.): Gıdanın karaciğerde tekrar tabḫ ve nazc olup sindirilmesi. *“kebedde tekrār ṭabḫ ve nażc bulup bir hażm daḫı olur (7) bu mertebeye ehl-i Yūnān leymūs dėrler” (12b/6, 7).* (012b07)

leyyin (A.): Yumuşak, mülayim. (018a18), (018a19), (029a01), (029b16), (031a02), (039a06), (043b19), (045a11), (046b12), (073b19), (091a08), (095b01), (112a16), (112b02), (112b09), (113b16), (115a11), (116b13), (120a08), (120a13), (123a05), (124b18), (125a09), (126b01), (140a18), (143a17), (147b18), (151a04), (168b01), (179b08), (185a06), (189b11), (193b05), (202b13), (202b15), (211b08), (216b07), (220b01), (224a19), (236a11), (248b02), (249b06), (251a03), (260a17), (284a03), (290b02), (125b11), (326a12), (326a16), (326b02), (327a05), (328a18), (330a17), (380a08), (385a05), (385b04), (387a13), (387b06), (387b09), (390b14)

- **leyyin-i beyn**: Kıvamında yumuşaklık. (207b09)
- **leyyin-i insān**: İnsanın mülayimliği. (081b16)
- **leyyin-i süllem**: Bedenden çok kan akması. *“leyyin-i süllem ki bedenden çoḳ dem aḳmış ve*

demiñ daḫı ḳılleti var elbette (8) lāzımdır." (260a/7, 8). (260a07)

lezc, lezce (A.): Akışkanlığı az olan, akışa direnç gösteren, az akışkan; yapışkanımsı, uzayıp sünen. (013a18), (022b07), (033b05), (033b06), (043b07), (044a02), (044b04), (069a14), (073b08), (073b15), (078b08), (091b09), (093b17), (095b18), (101a19), (103b15), (120a03), (120a05), (132b01), (154b18), (155a03), (163a07), (170a13), (170b07), (186b11), (187a04), (188a07), (196a15), (197b05), (202a09), (217a18), (241b02), (242b07), (261b05), (262b19), (283a13), (299b06), (317a15), (319b03), (327a15), (329a01), (339a07), (339a14), (342a18), (388a17)

- **lezc-i aḫlāṭ**: Hıltların akışkanlığının az olması. (187a01)
- **lezc-i balġam**: Balgamın akışkanlığının az olması. (390a02)
- **lezc-i heyʾet**: Görünüşü, şekli az akışkanımsı. (014a05)
- **lezc-i tevellüd**: Akışkanlığın az olmasının başlangıcı. (105b09)

lezūce (A.): Akışkanlığı az olan, akışa direnç gösteren, az akışkan. (283a12)

līf (A.): Lif; bağırsakların iç yüzeylerinde bulunan, gıdayı emmeye yarayan lifimsi çıkıntılar; kılcal. (058b13), (058b15), (060b15), (069a01), (069a16), (169b06)

liḥye (A.): Sakal. (372a01), (394a18)

līnet (A.): Yumuşaklık. (029a10), (029b02), (029b07), (039b16), (094a12), (141a12), (181b03), (190a09), (190a19), (191a02), (196b17), (215b09), (270b06), (290b10), (295a10), (295a11), (317b02), (330b06), (335b06), (337a02), (390a14), (390b01)

- **līnet-i bevl**: İdrarın yumuşaklığı, yavaşlığı. (039b01)
- **līnet-i nabż**: Nabız yumuşaklığı, yavaşlığı. (028a05)
- **līnet-i ṭabīʿat**: Yumuşak mizaçlı. (346a09)

loḥūṣa (Y.): Yeni doğum yapmış kadın. (103a04)

luʿāb (A.): Salya. (003a19), (066a19), (066b02), (073b09), (087a06),

(094a14), (126a12), (161b02), (186b02), (204b15), (281b07), (321b12)

- **luʿāb-ı fem**: Ağız salyası. (125a10)

lüccī (A.): Diş ve kemik vs. dip, uç kısmı. (052a05), (052a13)

lüzūc (A.): Yapışkannımsı ve kopmadan uzanır olmak. (153a19)

lüzūcet (A.): Yapışkanlık. (120a04), (120a07), (173b03), (190b09), (190b18), (211a06), (282b11), (283a11), (286a04)

- **lüzūcet-i ḫılṭ**: Hıltın yapışkanlığı. (031b14)

M

maʿān (A.): Yer, mekân. (016a06), (069a04), (069a11), (248b02), (278b17)

mābeyn (A.): Aradaki şey, ara, iki şeyin arası. (012b10), (055a04), (061a12), (061b09), (065a07), (065a15), (067a15), (074b01), (135b10), (148b11), (176a08), (191b19), (192b16), (193b06), (202a04, (233a15), (243a03), (251b04), (251b05), (302b06), (302b09), (390b06), (393b05)

- **mābeyn-i fiḳarāt**: Omurlar arası. (058a04)

mādde (A.): Madde, element, öge; iltihap sonucu oluşan akıntı; herhangi bir organ, oluşum veya cismin yapısını oluşturan ana unsur; ilaç. (014a15), (016b02), (016b03), (017a11), (018a08), (018a10), (018b07), (018b09), (018b12), (021a18), (021a19), (021b02), (021b04), (021b11), (021b12), (024a07), (024a11), (024b07), (024b08), (024b09), (025a03), (025a07), (025a13), (025b02), (026a17), (026b16), (026b17), (029b09), (029b10), (032b14), (038b14), (041b13), (041b15), (042a14), (043a04), (042a14), (042a15), (042a16), (042b13), (043a18), (043b02), (043b06), (043b08), (043b09), (043b19), (044a16), (045a08), (047b03), (049b03), (049b04), (049b05), (051a02), (073a07), (073a08), (073b13), (073b14), (073b18), (074a03), (074a04), (074a09), (074b03), (084a01), (097a10), (113a17), (115a01), (115a10), (115b17), (116a18), (117b01), (117b15), (117b16), (119a03), (119b06), (120b15), (121b05), (123b11), (124a19), (126b08), (127b01),

(127b03), (130a05), (131b12), (242a07), (243a19), (243b10),
(132b01), (135a19), (136b18), (246a12), (246b16), (246b17),
(137b01), (138a04), (138b03), (247b04), (247b08), (247b19),
(138b15), (139a02), (139a05), (248a02), (248a04), (248a07),
(139a09), (139a10), (140b08), (250b17), (251a19) , (251b06),
(141a08), (142b02), (142b03), (252b14), (252b17), (253a04),
(143b10), (144a13), (144a16), (253a16), (253a18), (254a14),
(144a17), (144b04), (144b07), (254a16), (254b10), (254b11),
(144b12), (148a02), (150a19), (254b12), (254b15), (254b18),
(150b10), (155a17), (155a19), (255a12), (257a06), (257b07),
(158b09), (158b10), (159a04), (261b13), (261b14), (262a13),
(159a05), (159a19), (160b03), (262b07), (262b09), (264b10),
(160b19), (165b09), (166a08), (264b11), (264b12), (266b01),
(170a18), (170b11), (170b19), (266b05), (266b06), (266b07),
(171a07), (171a09), (173b07), (266b13), (266b18), (268a06),
(175a11), (175a12), (175a13), (278a01), (278a06), (282b17),
(175b14), (176a02), (176a05), (282b18), (282b19), (283a01),
(176a07), (176a08), (176a11), (283a03), (283a04), (283a05),
(176a14), (176b07), (176b09), (283a06), (283a10), (283a10),
(176b12), (176b17), (177a07), (283a18), (284a09), (284a19),
(178b02), (180a02), (182a01), (286a11), (287a04), (287a07),
(191b05), (192a06), (192a09), (287a09), (287a11), (287a12),
(192a10), (194a14), (195b02), (287a15), (287b07), (288a06),
(198a17), (198a18), (204b01), (288b02), (290b07), (290b11),
(204b08), (204b11), (204b12), (291a10), (291a11), (291a16),
(209a08), (209a09), (212a02), (291b01), (291b10), (291b12),
(213b16), (214b18), (215a06), (291b15), (291b18), (293a07),
(217a19), (217b03), (217b09), (293b01), (293b18), (294a09),
(219a06), (219a17), (220a09), (297a08), (297a09), (298b03),
(220a12), (220b05), (220b19), (299a03), (299a04), (299a08),
(222a10), (222a11), (233b14), (299a09), (299a11), (299a16),
(234a06), (241a08), (242a03), (299a18), (299b10), (300a01),

(300a06), (300a08), (300b03), (301a07), (302a17), (314b09), (333a15), (360b01), (372a03), (376a07), (377b01), (381b13), (382b09), (388a04)

- **mādde-i ādemī**: İnsanın maddesi, özü. (013a06)
- **mādde-i ʿafen-i balġamiyye**: Balgamın çürümesi. (164a01)
- **mādde-i aḥmer**: Kırmızı madde. (176a02)
- **mādde-i aṣliyye**: Aslī, temel organ. (024a12)
- **mādde-i balġam**: Bagam maddesi. (217a18)
- **mādde-i balġam-ı ġalīẓ-i lezc**: Yapışka, koyu balgam maddesi. (217a18)
- **mādde-i balġamī**: Balgama ait madde. (245b01)
- **mādde-i balġamiyye**: Balgamın çürümesi ve iltihaplanmasından oluşan akıntı. (127a14), (143b09), (176a06), (188a14)
- **mādde-i bāride**: Soğuk tabiatlı madde. (139a06), (194a11)
- **mādde-i bevl**: Sidik, idrar. (032b19)
- **mādde-i buḫār**: Eski tıp anlayışına göre, topraktan çıkarak, çevreye yayılması sonucu hastalık yaptığı zannedilen gaz, ışın, koku. (116b15)
- **mādde-i burūdet**: Havanın soğukluğu, burun ve ağız yoluyla alınan havanın soğukluğu. (170a15)
- **mādde-i büẕm**: Sert ilaç. (248a09)
- **madde-i dem**: Kanın oluşum veya yapısını oluşturan ana unsur. (014a15)
- **mādde-i demeviyye**: Kanın ile ilgili maddeler. (176a07)
- **mādde-i evrām**: Şişlerin iltihap akıntısı. (028b05)
- **mādde-i fāside**: Bozulmuş, bozuk, fesada uğramış madde. (198a17)
- **mādde-i ġalīẓe**: Yoğun, sert madde. (025a06), (188b04), (299a13)

- **mādde-i ġalīẓe-i dürriyye**: Parıltılı, yoğun, sert madde. (144a13), (171b07)
- **mādde-i ġayr-ı ʿużv**: Organın diğer maddesi, parçası (040b17)
- **mādde-i germ**: Sıcak madde. (025a11)
- **mādde-i ġıdā**: Gıda veren madde. (029b06)
- **mādde-i ḥārr, ḥārre**: Sıcak tabiatlı madde. (139a05), (159a03), (289a12), (291b16)
- **mādde-i ḥummeyāt**: Nöbetli hastalıkların maddesi. (127a09)
- **mādde-i imtilā'iyye**: Kan toplanması ile ilgili madde. (155b16)
- **mādde-i istifrāġ**: Kusma yoluyla vücuttan dışarı atılan atık madde. (043a17), (180a18)
- **mādde-i ḳalʿ**: Çekilecek diş. (048a12)
- **mādde-i ḳayṣūm**: Yavşan, ayvadana ilaçı. (221b14)
- **mādde-i keşīre**: Çok madde. (255a10)
- **mādde-i ḳurūḥ**: Yaralardan akan iltihap. (155a16), (155a19)
- **mādde-i ḳuvvet**: Kuvvet artırıcı madde. (329b04), (389a07)
- **mādde-i lezce-i ġalīẓ**: Yoğun yapışkanımsı madde. (022b07)
- **mādde-i maraż**: Hastalık yaptığı zannedilen gaz ,ışın, koku gibi madde. (155b07), (155b08), (299a06), (300a17), (301b06)
- **mādde-i marażiyye**: Hastalık yapan nesnelerle ilgili madde. (298b05)
- **mādde-i maṭbūḫ**: Kaynatılmış veya haşlanmış ilaç. (210a09)
- **mādde-i menī**: Meninin maddesi. (015b04), (225b10)
- **mādde-i muhācim**: Tedavi edici ilaç. (127a10)
- **mādde-i muḥaddeb**: Yumru, tümsek şeklindeki madde, çıkıntı. (041b08)
- **mādde-i muḳaddemā**: Daha önceki vücuttaki madde (hılt vs.). (037b17)

- **mādde-i münḳasım**: Maddenin kısımları, parçaları. (204b08)
- **mādde-i müstaʿidd**: Elverişli uygun madde. (016a19)
- **mādde-i müteḥaccir**: Taşlaşmış madde. (248a17)
- **mādde-i müverrime**: Vücutta şiş meydana getirici madde. (242a01)
- **mādde-i nāḳıṣa**: Noksan, eksik madde. (048a09)
- **mādde-i nażc**: Kıvam bulmuş madde. (048a11), (049b08), (153b09), (249a06), (283a17), (299b06)
- **mādde-i raḳīk**: Sıcak madde. (268a04), (268a05)
- **mādde-i raḳīḳa**: İnce madde. (299a14)
- **mādde-i raṭbe**: Islak tabiatlı madde. (291b09)
- **mādde-i rayīḥa**: Hoş kokulu madde. (194a14)
- **mādde-i riyāḥ**: Koku, gaz maddesi. (165b10)
- **mādde-i ṣafrāvī**: Safra ile ilgili madde. (176a06)
- **mādde-i ṣafrāviyye**: Safra ile ilgili madde. (164b01), (287a08)
- **mādde-i ṣaḳīle**: Ağır madde, nesne. (291a12)
- **mādde-i ṣarʿ**: Sinir hastalığının ilacı. (129b14)
- **mādde-i sevdāvī**: Kara safra ile ilgili madde. (176a06)
- **mādde-i ṣıḳlet**: Ağır, sıkıntılı madde. (022b10)
- **mādde-i taġlīẓ**: Koyulaştırılmış madde. (248a10)
- **mādde-i taḥlīl**: Maddenin çözülerek kendini oluşturan küçük parçalara ayrılması. (018b10)
- **mādde-i ʿulyā**: Emʿā-ı sitteden on iki parmak bağırsağı, ince bağırsağın orta kısmı. (041b12)
- **mādde-i ʿużv**: Organın maddesi. (024a11), (041b17), (043b03), (129b13), (248a04)
- **mādde-i vaʿyā**: İrinin maddesi. (018a18)

- **mādde-i verem**: Şişin iltihab akıntısı. (028b06), (028b08), (184b11), (192a06)
- **mādde-i veremiyye**: Şişdeki iltihap akıntısı ile ilgili. (176a12)
- **mādde-i yereḳān-ı müteʿaffine**: Bozulmuş sarılık hastalığı maddesi. (213a04)
- **mādde-i zerʿ**: Meninin maddesi. (015b03), (070b04)

māddī (A.): Madde ile ilgili, maddeye ait. (024b04), (024b05), (049b03), (136b05), (136b11), (151a06), (153b07), (164a09), (164a16), (165a03), (166a12), (167a03), (180a17), (181b15), (183a15), (188a12), (188a13), (190a05), (245b16), (247b04), (247b19), (295a05)

māddiyye (A.): Madde ile ilgili, maddeye ait. (038a03), (113a07)

māddiyyet (A.): Gözle görülür, elle tutulan şey. (297a18)

maʿden (A.): Maden; kaynak. (022a10), (022b01), (054b02)

- **maʿden-i dem**: Kanın kaynağı, kan oluşumunu sağlayan şey. (068a15)
- **maʿden-i ḥarāret**:Hararetin kaynağı. (068a15), (068a19)

maddesiz: Maddesi, elementi, ögesi olmayan. (113b19), (121b04), (122a08), (122a11), (146b06)

maddī (A.): Madde, elementle ilgili. (067a12), (180a02)

maddiyye (A.): Madde, elementle ilgili. (189a15)

maʿde-i ḫāliyye: Boş mide. (366a15)

maḍġ (A.): Ağızda çiğnemek. (066b08)

maʿdeti'l-ḫāliyye: Boş mide. (275b03)

maʿdetü't-tāhe: Mide bozulması. (188a17)

maḍīḳ (A.): Dar; dar kanal. (230a18), (230b04), (230b10), (270a10)

maʿdūr (A.): Sıkıntılı. (175a14)

maġāk (A.): Çukur (vücudun organlarındaki çukur). (052b08), (055a10), (055a19), (055b08, (055b09), (055b12), (055b14), (055b15), (055b17), (055b19), (056a09), (056a15), (056a18), (056b06), (056b07)

maġlaṭa (A.): Yanıltmak için söylenen zihin karıştırıcı, saçmasapan söz. (036a18), (228a09), (230a19)

maġrūḳ (A.): Batmış, boğulmuş. (003b03), (174b19)

maġşī (A.): Kendinden geçmiş, baygın, hayran. (086b17)

maġşūş (A.): Karışık, saf olmayan, katışık. (173a12), (257a11), (279a11), (285b01)

maḥall (A.): Yer, mekân, maḳarr (hastalık, yara, organ vs. yeri); yer, mekâ. (012a05), (015a06), (018a17), (024a19), (025a06), (027b19), (036a12), (036b06), (041a12), (042a07), (042b09), (045b18), (044b16), (050a14), (050b14), (050b15), (051a16), (051a17), (052a09), (052b04), (053a05), (053b04), (054a14), (054b16), (055a04), (057a01), (055a07), (056b18), (057b05), (057b11), (058b03), (060a05), (060a19), (060b03), (060b11), (061a01), (061a04), (061a08), (061b01), (062a03), (062a06), (062a08), (062a11), (062a12), (062a13), (062a14), (063a06), (063a15), 063b04), (063b08), (065a10), (067a10), (068a13), (068b18), (069a03), (069a17), (070b05), (070b11), (071a19), (072a15), (078b02), (088b06), (099b12), (102a08), (110b14), (111a06), (126b15), (129b18), (143a16), (144b18), (145b18), (145b19), (155b14), (156a17), (157b18), (158b10), (161a12), (162a02), (167b05), (167b19), (168b17), (173a09), (175a01), (178a14), (179a16), (181b07), (189b13), (190b17), (191a01), (193b17), (195a03), (198b14), (203a07), (204a14), (205b08), (205b14), (206b08), (215a01), (216a01), (220a01), (223b16), (227a13), (233b17), (236b12), (236b15), (242a02), (243b04), (243b06), (246b13), (246b15), (247a04), (250a18), (250b04), (250b13), (252a08), (252b09), (253a13), (253b09), (254a02), (254b07), (266a09), (267a04), (268b16), (270a10), (273a15), (274b04), (276b04), (272b04), (272b10), (272b14), (272b19), (273a06), (273a09), (273a18), (279a08), (294b04), (295b15), (296a18), (297a06), (298b19), (306b12), (320a14), (327b08), (328a02), (330b14), (336a08), (340b10), (340b14), (341b06), (344a09),

(348b16), (349a06), (349a11), (349a15), (349b02), (349b12), (349b16), (354a19), (355b04), (357a14), (357b11), (358b11), (359b06), (359b11), (363b10), (364a07), (364a10), (365a06), (366b16), (368b04), (369b19), (372a12), (372a19), (372b04), (373a10), (374a04), (374b13), (376a18), (379a02), (379a09), (380a13), (381a14), (381a15), (382b04), (386b14), (387a02), (388a10), (388b07), (388b15), (389a16), (390b18), (392a11), (396a10), (396a16)

- **maḥall-i aḫer**: Diğer yer (hastalığın bir yerden bir yere geçmesi gibi.). (247a04)
- **maḥall-i cevf**: Çukur, boş yer. (065a08)
- **maḥall-i ḳuvvet**: Kuvvetin yeri. (058b07)
- **maḥall-i lāzime**: Gerekli yer. (195a14)
- **maḥall-i maḳarr**: Karar yeri. (396a11)
- **maḥall-i maʿhūd**: Alışılmış yer. (358b06)
- **maḥall-i maraż**: Hastalık yeri. (268b17)
- **maḥall-i ṣafrā**: Safranın yeri. (033a03)
- **maḥall-i vāhid**: Bir mahal. (168b18)
- **maḥall-i vecaʿ**: Ağrının bulunduğu yer, ağrının yeri. (053a03), (358a15)
- **maḥall-i żarūret**: Zorunlu yer. (169b13), (349a18)
- **muḥall-i naẓar**: Bakış yeri. (116a17)
- **muḥall-i ribāḥ**: (Kazanç, kar yeri. (093a14)
- **muḥall-i vecaʿ**: Ağrıyan yer, ağrının bulunduğu yer. (244a04)
- **muḥall-i verem**: Şişin bulunduğu yer. (048b06)

maḥallāt (A.): Yerler, mahaller, mahalleler. (272b03)

maḥallī (A.): Bir yere mahsus, bir yere ait. (016a05), (016a07), (025b12), (058b01), (063a11), (069a17). (146a07), (230a17), (240a17), (259b14), (272a10), (272b17),

(274a13), (276a13), (314a04), (390b18), (400a12)

maḥaṭṭ (A.): İniş yeri. (179a12)

maḥbes (A.): hapsolunan yer, tutulan yer. (210a19)

maḥbūb (A.): Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevgili. (036a17), (042b08), (129a02), (230b13)

maḥbūbe (A.): Muhabbet olunmuş, sevilmiş, sevgili. (036a17)

maḫdume, maḫdūme (A.): Sindirilen. (016a12), (016a17)

maḥdūd (A.): Sınırlanmış, sınırlı. (052a03)

maḫfī (A.): Gizli, saklı. (051a01), (127b19), (168a04), (258b16), (259a02)

maḥfūẓ (A.): Saklanmış, korunmuş. (019b06), (067b17), (183a13), (197b09), (218a10), (218a11), (234b13)

māhiyyet (A.): İç yüzü, esası. (004a11), (023b15), (031b16), (275b18)

maḫlūṭ (A.): Katılmış, karıştırılmış, karışık. (013a19), (013b01), (013b02), (013b06), (013b16), (013b18), 018a19), (018b07), (022a13), (031a09), (031b02), (034b01), (043b07), (046b14), (047b05), (058b10), (058b17), (062a16), (072b01), (105b04), (110a02), (120b06), (161a03), (162b18), (166b07), (167b04), (203b03), (211b04), (239b10), (240b09), (242a14), (272a07), (287b05), (287b14), (289a19), (292b19), (293a13), (294a08), (295b06), (328a17)

maḥmūd, maḥmūde (A.): Güzel. (032a07), (032b09), (047b13), (047b14), (047b15), (106b04), (208a19), (269a10), (300a14), (300a15), (300a19), (300b02), (300b05), (300b14), (300b15), (300b19)

- **maḥmūdu'l-ġıdā**: Güzel, faydalı gıda. (089b19)

maḥmūm (A.): Isıtılmış; sıtmaya tutulmuş, ateşli hastalığı olan. (278b02), (285a03), (285a05), (287b06), (288a15), (288b16)

maḫmūr (A.): Alkolün neşe ve keyfiyeti geçtikten sonra ortaya çıkan baş ağrısına tutulan. (323b12)

maḥnūḳ (A.): Difterili kimse. (169b01), (169b06), (169b11), (169b12), (257b02), (275a06)

maḫrec (A.): Çıkış yeri. (057a05), (067b03)

- **maḫrec-i meşīme**: Döl yatağından çıkış yeri. (085a17)

maḥrūḳ (A.): Yanmış, yanık. (101a17), (221b16), (383b14)

maḥrūr (A.): Hararetli. (083a05)

- **maḥrūru'l-dimāġ**: Hararetli, ateşli beyin. (108b04)
- **maḥrūru'l-mizāca**: Mizacı hararetli. (022a12), (027a11), (035b11), (036a05), (037a10), (037a11), (076b11), (080a08), (082b02), (083a05), (086b12), (092a01), (095b16), (097b03), (105b04), (106a06), (108b12), (112a10), (226b10), (246a11), (327a16), (363b14)

maḥṣūl (A.): Meydana gelen şey. (162a07), (206a10), (364b09)

maḫṣūṣ, maḥsūsa (A.): Hissedilen, beş duyudan biri ile anlaşılan; hususi, has. (009b07), (013b06), (014a03), (016b19), (026a12), (028b01), (041b19), (055a02), (061a06), (061a07), (070b13), (071b18), (106a14), (106a18), (249b05), (261b18), (272b02), (297b11), (310a09), (314b15), (346b02), (347a04), (347b03), (348a13), (374b15), (377b15), (380a05)

maḫṣūṣan (A.): Özellikle. (272a17), (357a14)

maḥsūsāt (A.): Gözle görülür şeyler. (016a07), (017a01)

maʿhūd, maʿhūde (A.): Alışılmış olan,, bilinen. (015a12), (219a03), (227a10), (229a03), (229b16), (230a07), (230a08), (230a09), (230a10), (230b14), (261b08), (314a04), (320b16), (327a09), (339b11), (340b18), (356a08), (357a08), (358b06), (361b15), (362a02), (364a17), (365a08), (385a14), (386a15)

maḫūf (A.): Tehlikeli, korkunç. (045a19), (113b15), (115b14), (130a19), (176a15), (179a19)

maḫż (A.): Halis, katkısız, tam. (018a14), (035b14), (099a05)

mā'il (A.): Meyilli, eğik, eğilmiş. (012b08), (013b17), (013b19), (027a02), (027a05), (030b07), (030b15), (030b17), (030b18), (031a07), (032b11), (039a18), (048a07), (050b06), (054a17), (056a07), (068a16), (071a07), (080a12), (080a13), (081a01),

(082b19), (083b02), (092a19), (094a03), (094b05), (104b06), (106b03), (108b10), (109a03), (114a04), (115a08), (115a19), (120b03), (124a15), (126a16), (129a03), (135a07), (135b13), (167b01), (167b08), (173a03), (176a03), (190a06), (207a19), (207b01), (213a10), (215a09), (231a14), 234a17), (235b06), (236b08), (257b01), (262a15), (262a16), (265b10), (291a14)

mā'ilerek, mā'ilrek: Meyillice, eğikçe. (030b11), (056a08), (066b12), (066b17), (068a14)

mā'iyet (A.): Su niteliği; karın zarı gibi yerlerde hapsolmuş su. (013b15), (014a07), (072a03), (075a12), (082b18), (104b14), (105a12), (190a14), (195a04), (201a18), (224a14), (248a17), (252a18), (252a19), (255a08), (255a14), (281a08), (281b01), (282b07), (285b19)

mā'iyye (A.): Sulu. (031b02), (073b12), (243a03), (250b19), (294b12)

maḳām (A.): Yer. (054a01), (089a08), (152b14), (255b18)

- **maḳām-ı şaḥm**: İç yağın yeri. (069a15)

maḳarr (A.):Yer, mekân, mahal. (016a08), (066b12), (134a10), (216b01), (396a12)

- **maḳarr-ı ḳalb**: Kalbin yeri. (014b18)

maḳbūl (A.): Uygun, münasip, kabul görmüş. (073b19, (076b18), (077b08), (082a12), (087a01), (088b13), (097b16), (099b14), (104a05), (336b06), (341b03)

maḳṣūr (A.): Sınırlanmış, hasredilmiş. (184b14)

maḳṭūʿ (A.): Kesilmiş. (348b01), (348b06)

maʿḳūd (A.): Düğümlü. (305a05)

mākūlāt (A.): Vücuttaki çeşitli hılt, kan, dışkı vs. (197b03)

- **mākūlāt-ı fāside**: Bozulmuş, fesad olmuş hılt, kan vs. (190b16)

maliḥ, maliḥa (A.): Tuzlu. (013b14), (013b16), (028a04), (035b16), (083a06), (101b18), (122a19), (128a07), (128a10), (138a04), (138a06), (138a07), (141b05), (146a19), (148b04), (162b07),

(162b16), (170b01), 171b18), (175a16), (187a04), (201b14), (208b07), (208b10), (208b14), (211a04), (240a16), (250a06), (256a12), (263b02), (267b05), (276b16), (288a07), (296b05), (307a10), (362a07)

mānend (A.): Benzer. (065a15), (090b09), (098a15)

manīʿ (A.): Engel olan, men eden. (028a14), (035b12), (049a08), (074b16), (153b05), (199a12), (294b13), (233a05), (252a10)

- **maʿnī-i mesbūḳ**: Adı geçen engel. (154a09)

marīż, marīże (A.): Hasta, hastalıklı kişi. (009b14), (010a06), (010b01), (030a05), (041b05), (123a07), (137b01), (141a18), (142b13), (150b03), (155b17), (170a04), (173a06), (173b08), (174a16), (178a02), (204a05), (204a18), (205a04), (211a07), (211a08), (218a14), (220b15), (223a14), (234a12), (240b17), (249b19), (250b06), (365a04), (365a08), (365b01), (387a08), (287b12), (295b09), (296a13), (297b17), (299a14), (299b13), (301a07), (351a08), (351b12), (351b13), (351b18), (352a03), (360a01), (360b07), (360b17), (361a01), (361a06), (390a13), (392b01), (393b15), (395a01), (397a15), (398b16), (399a03), (399a05), (399a08), (399a14), (399a15), (399b03), (399b19)

maṣbūġ (A.): Boyalı, renkli. (216b02)

maṣduʿ (A.): Başı ağrıyan. (085a07), (360a05)

maṣḥūb (A.): Beraber olan. (168a10)

māsik, māsike (A.): Tutan, bir şeyi durdurmak için kullanılan. (012a06), (015b07), (015b13), (016a18), (022b06), (022b09), (024a02), (025b02), (025b04), (067b10), (068b07), (068b10), (069a17), (174a13), (190a11), (190a12), (197b12), (198a05), (198b17), (199b04), (236b09), (341b06)

masḳaṭ (A.): Düşme yeri, düştüğü yer. (210a10), (234b10), (257b05), (261a13)

masḳaṭāt (A.): Düşme yerleri, düştüğü yerler. (211a01)

maṣrūʿ (A.): Saralı, epilepsi hastası. (101a07), (103b10), (118b17), (130a02), (130a07), (130a15), (130b03), (239b05)

maṣṣ (A.): Emmek, emerek çekme, soğurma. (035b15), (089a19), (200b13), (275a17)

māsūra (Y.) : Üzerine iplik, şerit, fitil gibi şeyler sarılan karton, tahta, aden veya plastikten yapılmış koni yahut silindir şeklindeki parça; burma veya yaraya toz halinde ilaç ve benzer nesneleri üslemek, kimi zaman da çekmek vb. amaçla kullanılan ince kamış. (136a07), (165b01), (167b09), (351b13), (167b10), (195a17), (351a19), (360b10), (361a02), (367b03), (368a02), (368a13)

maṭḥūl (A.): Dalağında şiş olan. (215a03), (215a05), (356b04), (356b19)

maṭlī (A.): Sürmek. (250a10)

maʿṭūf (A.): Eğilmiş, bir tarafa doğru çevrilmiş; yöneltilmiş. (212b15), (266b13), (327a12)

mażārr (A.): Zararlar, ziyanlar. (025b18), (026a01)

mażarrat (A.): Zarar, zararlılık. (036b16), (041a05), (053b18), (054b18), (089b02), (099b17), (100a01), (142b01), (142b10), (150b04), (165a08), (201a02), (204a09), (209a07), (253b02), (365b05), (376b14), (393a06), (395a04), (396a06)

mażarratan (A.): Zararlar. (330a14)

mażarratsız: Zararsız. (142b07)

mażāyıḳa (A.): Sıkıntı, güçlük; sıkıntılı ve dar yer. (034b19), (170a11), 171b10), (216b05), (217a12)

mażbūṭ (A.): Muhafazalı, korunmuş. (053a17)

mażġ (A.): Ağızda çiğneme. (012a17), (059a13), (136a12), (142b12), (158a10), (158a11), (231a03), (328a11)

mażīḳ (A.): Dar. (125b06), (167b18), (223b02)

maẓīḳlıḳ: Darlık. (261b13)

mażmaża (A.): Ağız çalkalama, gargara; ağız veya boğazı çalkalayarak temizleme amacıyla kullanılan ilaçlı sıvı. (004b06), (075a16), (086a02), (088b10), (103a17), (139a03), (157b05), (157b11), (157b14), (158b04), (159a02), (159a05), (159a12), (159a14), (159b02), (159b05), (159b09), (160a02), (160a03), (163a06), (163a19), (269a15), (347b18), (347b18),

(352a14), (353a16), (353a19), (353b03), (353b06), (353b08)

mebdeʾ (A.): Baş, çıkış yeri. (015a07), (025b11), (058b07), (063b15), (134a16), (157b17), (398b12)

- **mebdeʾ-i bevāsīr**: Basurun başlangıcı. (206b13)
- **mebdeʾ-i ervāḥ**: Ruhun kaynaları, temelleri. (014b14)
- **mebdeʾ-i fiʿl**: Hareketin, eylemin başlangcı, çıkış yeri. (025b10)
- **mebdeʾ-i fiʿl-i ḳuvā-yı şelāşe**: Üçüncü kuvvetin hareketinin çıkış yeri. (025b08)

mebhūt (A.): Hayrette kalmış, şaşmış. (095a15), (119b13), (120b02), (120b13), (128b13)

meblūʿ (A.): Yutulmuş, bel'lolunmuş. (099b06), (099b11)

meblūl(A.): Islanmı, ıslak, nemli, yaş. (106a17), (163a08), (177a13), (177b08), (199b08), (200b04), (200b05), (208b19), (209a12), (209b05), (216a02), (221b18), (230b05), (230b18), (241b07), (249a19), (249b02), (257b12), (274b04), (279a17), (319a05), (327a04), ı (349a04), (356b02), (370b08)

- **meblūl-ı keşīrā**: Yaş kitre zamkı. (389b11)
- **meblūl-ı tāb**: Nemin, ıslaklığın harareti. (171b12)
- **meblūl-ı tīn**: Islak, yaş incir. (356b06)

meblūlen (A.): Islanmı, ıslak, nemli, yaş bir şekilde. (095b19)

mebrūd (A.): Soğumuş; tabiatı, mizacı soğuk olan. (215a05), (261b18)

- **mebrūdu'l-mizāc**: Tabiatı, mizacı soğuk olan. (022b16), (083b13), (226a07), (226a17)

meʾbūn (A.): Übne (pasif eşcinsellik) illeti olan. (228b19), (229a05), (229a08), (229a09), (229a11)

mecbūr (A.): Yerine oturtulmuş, çıkmış ya da kırılmış kemik. (260b19)

mecmaʿ (A.): Toplanılacak yer, kavuşulacak yer. (217b11)

- **mecmaʿ-ı bevl**: İdrarın toplanacağı yer. (216b02)
- **mecmaʿu'n-nūr**: Parlaklığın toplandığı yer. (057a02)

mecmūʿa (A.): Toplanmış, düzenlenmiş. (021a01), (021b02), (022a04), (022b06), (023b18), (023b19), (024a01), (024a02), (025b04), (028a14), (032b06), (032b13), (033a11), (051a17), (051b17), (053a12), (053b10), (065b03), (065b04), (066b13), (070a12), (070a13), (070a19), (070b09), (072a05), (073a18), (073b17), (074b08), (110b08), (110b09), (120a02), (131a03), (158a16), (158a19), (163b18), (163b19), (164a02), (164a07), (181b11), (190b11), (190b12), (205b10), (213a01), (212b18), (218b09), (219a10), (219b17), (222a16), (222b07), (223a11), (224a08), (228a06), (231a06), (237b08), (237b14), (242b19), (267b13), (271b02), (291a08), (297b08), (301b15), (310a06), (324a01), (327b15), (344a08), (367b07), (368b10), (387a15), (389b05)

- **mecmūʿ-ı aʿṣāb**: Sinirlerin toplanması. (053a09)

mecmūʿayn (A.): Toplam; guruplandırılmış. (316b01)

mecnūn (A.): Deli gibi seven,, delidivane. (128a02), (128a03)

meczūm (A.): Lepra hastası. (257b04), (258a10), (392b13), (392b15), (392b17), (392b19)

mecʿūd (A.): Kıvırcık, kıvrım kıvrım, bukle bukle. (262b18)

mecʿūl (A.): Meydana çıkarılmış. (229a07)

meded (A.): Yardım. (305a10)

medfaʿ (A.): Uzaklaştırılan yer, atılan yer. (204b05)

medfūn (A.): Gizlenmiş, gömülerek saklanmış. (194b14)

mefḳūd (A.): Yok, olmayan, bilinmeyen. (013a10), (067a18)

meflūc (A.): Felçli, felç olmuş. (086b13), (132b15), (133a06), (133a11), (133a14), (133b12), (134a04), (351a19), (352a13), (360b10), (360b15), (375a12), (393a15)

mefrūş (A.): Döşenmiş, (016b13), (163b19), (217a04), (228a12)

mefṣūṭ (a.): Kesilmiş. (051b04)

meftūḥ (A.): Açılmış, açık. (004b19), (020a11), (020a14), (220a05), (220b19), (229b14), (236b13), (244b08)

- **meftūḥ-ı cenūb**: Güney tarafın açık olması. (020a11)

meftūḥluḳ: Açıklık. (265b07)

meftūn (A.): Tutkun, vurgun, hayran. (231a07)

mefʿūl: Fail pasif eşcinsel. (229a06), (231a07), (313b09)

mefʿūlluḳ: Eşcinsellik. (228b15)

mehcūr (A.): Uzaklaştırmak, terk ettirmek. (168b11)

mehzūl (A.): Zayıflamış, zayıf, arık. (370a09), (370a11), (370b17), (371a02)

mekān (A.): Yer, mahal. (055b01), (072b03), (191b06), (220a12), (247b09), (271a03), (396b01), (396b03)

- **mekān-ı ebʿad**: Uzak yer, en uzak mahall. (173a01)

meḳādīr (A.): Etki, kudret. (110b07)

mekbūd (A.): Karaciğerinde işlev bozukluğu, zayıflığı olan. (190a06), (197b18)

meʾkel (A.): Gıdaların sindirildiği yer. (229a16)

mekiş (A.): Emme. (279a18)

mekrūh (A.): Zarar, tiksinti veren. (142b10), (199a10), (268b04)

mekṣ (A.): Durma, kalma, bekleme. (239a16)

meksūr (A.): Kırılmış. (107a05), (285a04)

melāḥat (A.): Tuzlu. (173b01), (201a07)

melāset (A.): Yumuşaklık, sert olmayış. (171b14)

melāseten (A.): Yumuşak bir şekilde. melāseten

melduġ (A.): Zehirli hayvanın soktuğu, ısırdığı kimse. (212b16), (274a10), (274a15)

melfūf (A.): Sarılmamış. (211b11)

melmes (A.): El ile dokunma, temas. (029a05), (074b06), (206a07), (252b12)

- **melmesü'l-āle**: Kırmızı kan damarına dohunma. (029a05)

melmesāt (A.): El ile dokunmalar, temaslar. (252b12)

melmūs (A.): El ile dokunulmuş, temas edilmiş. (026b08)

melsā (Y.): Çökeltinin doğal olarak bir yerde toplanması. *“rüsūb-ı ṭabīʿī oldur ki beyāż olup muttaṣılu’l-eczā ve müşābihü’l-eczā ola yaʿnī gül ṣuyu (3) şişesinde rüsūb bulan ḳażiyye gibi ḥareket ėderseñ andan cüdā ola ḥāli üzere (4) ḳavsıñ ḳārūrede cemʿ ola buñā Yūnāniyān melsā dėrler” (32a/2, 3, 4).* (032a04)

me’lūf (A.): Alışkın, benimsemiş. (042b01)

memḍūġ (A.): Çiğnenmiş. (253b05)

memdūḥ (A.): Güzel. (042b07), (134b08), (149a06)

memlū (A.): Dolu, doldurulmuş. (038b16), (106b18), (156a02), (163b14), (168a09), (234b07), (236b03), (267b02), (283a16)

memlūḥat (A.): Tuzlu nesneler. (168a12)

memlūsāt (A.): Dokunmalar. (016b08)

memnūʿ (A.): Menedilmiş, yasaklanmış, engellenmiş. (044b18), (047b07), (048a13), (048a15), (048a19), (114b16), (159a07)

menʿ (A.): Yasaklama, men etme, engel olma. (010a06), (020b06), (033b17), (037a15), (041a07), (042b12), (046a12), (049a03), (054b14), (054b14), (075a08), (075a17), (076b07), (077a03), (078b03), (079b10), (080a14), (081a13), (081b14), (083a11), (085b06), (085b18), (086a04), (088a07), (088a14), (088b06), (088b08), (090a02), (090a13), (091a17), (092b02), (093b06), (093b13), (093b16), (094a01), (096b12), (097b13), (097b19), (098b04), (100b02), (104a18), (105b11), (107b12), (107b12), (107b14), (107b19), (108a01), (109a11), (117a02), (117b18), (120b16), (129b01), (138a11), (138b04), (139a09), (140b09), (140b13), (140b15), (141a15), (142b01), (144b11), (147a03), (149b13), (150a08), (150b05), (150b07), (151b08), (155a16), (156b12), (160a16), (160b10), (160b11), (168a01), (173b09), (182a03), (187a10), (187b18), (197b06), (199a14), (199a16), (199a18), (213b16), (217b09), (219a19), (225b02), (225b04), (234b11), (234b19), (236a02), (237a03), (238a18), (238a19), (242a07), (248b09), (251b05), (251b06), (259b05), (261a08), (261a12), (263b07), (282b11),

(286a04), (294b06), (322a17), (329b17), (330b15), (333a05), (333a11), (333b15), (339a14), (342a12), (352b08), (359a18), (359b05), (366a17), (371b07), (378b08), (380b09), (385a17)

- **menʿ-i ebḫire**: Buharları, sindirim gazlarını gidererek engel olma. (129a17)
- **menʿ-i ḳay**: Kusmaya engel olma. (089b11)
- **menʿ-i mādde**: Vücutta bulunan zararlı maddeleri çıkarma, zararına engel olma. (097a10)
- **menʿ-i mevt**: Ölüme engel olma. (009a02)
- **menʿ-i seyelān**: Vücuttan sıvı vb. şeylerin akmasına engel olma. (139a02)

menābit (A.): Çıkış, bitiş yerleri. (052a19)

- **menābit-i dendān**: Dişlerin bittiği yerler. (052a19)

menāfiʿ (A.): Yararlar, faydalar. (331a17)

- **menāfiʿ-i bedeniyye**: Bedene ait, bedenle ilgili yararlar, faydalar. (037a01)

menbaʿ (A.): Kaynak. (068a19)

- **menbaʿ-ı rūḥ**: Kalp. (068a19)

menbit (A.): Çıkış yeri. (014b06), (014b08), (014b10)

meneʿ (A.): Menedenler, engel olanlar. (243a19)

menfaʿat (A.): Fayda, kâr, yarar. (053b13), (054a07), (087a13), (149b05)

menfūḫ (A.): Üfürülmüş, nefh olunmuş, şişman. (207a11)

menfūr (A.): Nefret edilen, iğrenç. (017a08)

menḥūs (A.): Ağrılı; uğursuz. (186b04), (238b07), (258b17)

menī (A.): Dölsuyu, bel suyu, sperm. (003b13), (013a06), (015a14), (015b03), (015b04), (017b13), (023b17), (034a01), (050a14), (050b07), (050b09), (051a15), (070b12), (070b14), (070b17), (070b19), (077a19), (079b04), (082a02), (082a10), (085a06), (086a14), (086b04), (086b18), (088a16), (095a19), (099a07), (103b12), (104b18), (106b02), (109a06), (129b11), (129b12), (129b18), (129b19), (182b16),

(216b01), (224b12), (224b13), (224b17), (224b18), (225a01), (225a05), (225a06), (225a07), (225a08), (225a17), (225b01), (225b06), (225b10), (225b18), (226a02), (226a03), (226b13), (227b03), (227b05), (227b06), (227b11), (227b12), (227b14), (227b17), (228a01), (228a04), (228a05), (228a06), (228a09), (229a08), (231b02), (231b03), (231b06), (231b07), (231b15), (231b17), (231b18), (233a07), (233b15), (235a18), (235b12), (239a11), (239a13), (239a16), (239a17), (240b01), (244b04), (268b07), (277a15), (277a16), (309b15), (311b02), (312a11), (312b12), (313b05), (313b07), (314a16), (314b13), (321a18), (326a15), (350a08)

- **menī-i ḥārr**: Meninin harareti, sıcaklığı. (240a18)
- **menī-i keyfiyyet**: Meninin niteliği. (239a13)
- **menī-i müncemid**: Hareketsiz, donuk meni. (227b18), (227b19)
- **menī-i semmiyyet**: Meninin zehirliliği. (239a12)

meniyye (A.): Ölüm. (227b04), (227b08)

menkūb (A.): Düşmek, felakete düşer olmak. (143b13), (144b12)

menşe' (A.): Bir şeyin çıktığı yer, kök. (057a02), (057a13), (057a17), (057b05), (064a19), (064b03), (064b05), (070a14), (070b10), (071b01)

mentūf (A.): Dökülmüş. (146a07)

menzil (A.): Yer, konak yeri. (005a13), (040a12), (150a07), (244b09)

menzile (A.): Derece, rütbe. (299b08), (339a19)

meraḳī (A.): Yükselme (kan atışları), artma. (231a13)

merāḳī (A.): vesvese ve kuruntu içinde bulunan kimse. (124b15), (125b02), (125b03), (125b04), (189b03), (225a19)

merāret (A.): Acılık, tatsızlık. (030b01), (152a08), (173b01), (208b03), (208b04)

merārī (A.): Safra ile ilgili. (119a14), (192b06), (206b13)

merīd (A.): Başı sert, inatçı. (063b19)

merşūş (A.): Serpilmiş. (272b03)

merʿūf (A.): Burnu kanayan. (367b02), (368a18)

merbūʿ (A.): Kul, köle. (293a05)

merbūṭ (A.): Bağlı, bitişmiş, eklenmiş. (068b12), (235a15), (243a14), (243a16), (245a15)

merg (F.): Ölüm. (089a16)

- **merg-i fecāyī**: Izdıraplı, acıklı ölüm. (089a16)

mermūzāt (A.): Remiz ve işaretle anlatılan şeyler. (398b15)

merṭūb (A.): Islak, ıslanmış; Tabiatı rabt (ıslak) olan kimse. (080a08)

- **merṭūbü'l-mizāc**: Mizacı, tabiatı rabt (ıslak) olan. (037a12), (075a13), (289b08)

mesbūġ (A.): Boyanmış, boyalı. (169b08)

mesbūt (A.): Komaya girmiş. (047a11), (121b02)

mesdūd (A.): Tıkanmış, tıkalı. (020a11), (020a12), (020a13), (191b01), (195a02), (212b18), (243b14), (257b02), (287b02)

mesḥ (A.): Sıvazlamak, sürmek, ṭılā etmek. (163a03), (163a04), (163a11), (163a12), (178b10), (206b17), (272b07), (284b12), (286b19), (390b19)

mesḥūn (A.): Isıtılmış. (211b14), (211b16), (216b03), (242b01)

- **mesḥūn-ı nuḫāl**: ısıtılmış kepek. (222a11)

mesḳaṭ (A.): Düşeçek yer, doğum yeri. (174b02), (234a13)

meskūb (A.): Kalıba dökülmüş, akıtılmış. (161a19), (180a03), (194b13), (205b11), (252b17), (270a13)

meskūt (A.): Felçli, sekte hastalığı olan. (121b02), (131b08), (382b16)

meslūl (A.): Veremli, akciğerlerde yara olan; yerinden çıkarılmış olan. (178b07), (178b08), (179a03), (179a06), (179a07), (179a09), (179a12), (367b12)

mesmūm (A.): Zehirlenmiş olan, zehirli. (180a12), (203b12), (270b13), (271b09), (271b11), (306a17), (348b01)

- **mesmūm-ı ḥaşerāt**: Zehirli haşareler. (181a14)

mesmūmāt (A.): Zehirler. (087b07)

meṣrūʿ (A.): Saralı. (327a03)

mest (F.): Sarhoş. (036a07), (036b19), (037a08), (037a09), (037a13), (104b09), (316a14)

mestānelik: Sarhoşça, sarhoşa yakışacak şekilde. (088a14)

mestī (A.): Sarhoşluk. (025a16)

mesāmm-ı südde: Derinin nefes alma ve ter atma gözeneklerinin tıkanıklığı. (257a07)

mestlik: Sarhoşluk ve onun verdiği güçsüzlük, zayıflık. (036a08), (037a15)

meşaḳḳat (A.):Zahmet, sıkıntı, güçlük. (033b09), (050b03), (124a16), (128a09)

meşʿale (A.): Aydınlık, parlaklık. (294b08)

meşāyiḫ (A.): Çok yaşlı olanlar. (002b14), (039a01), (082a15), (217b04), (320a13), (331a11), (330b19)

meşbūb (A.): Nesne. (147a11)

meşḳūḳ (A.): Yarılmış, yarık. (257b04)

meşrıḳ (A.): Parlak. (151a14)

meşrūṭ (A.): Ustura ile yarılmış. (243b04), (253a12)

metānet (A.): Sağlam, kuvvetli, metin. (014a09)

metīn (A.): Dayanıklı, sağlam. (014a10)

mevc (A.): Atış, titreşim. (029b16), (175b02)

- **mevc-i nabż**: Nabız atışı. (029b16)

mevlid (A.): Doğma, oluşma. (084a18)

- **mevlid-i ṣafrā**: Safranın oluşması. (084a18)
- **mevlid-i balġam**: Balgamın oluşması. (252b02)

mevlūd (A.): Çocuk. (234b12), (234b13)

mevṣūl (A.): Bitiştirilmiş, birleşmiş, kavuşmuş. (194a17)

mevt (A.): Ölüm. (009a02), (031b09), (033b13), (033b17), (127b18), (135a09), (154b08), (154b08), (154b13), (179a08), (180a01), (198b05), (250b01), (301a04), (301a12), (301a04)

- **mevt-i esved**: Gırtlağı sıkılmak veya suya atılmak suretiyle meydana gelen ölüm. (155b17)

- **mevt-i ficā**: Birdenbire, ansızın ölüm. (039a13)
- **mevt-i füciyy**: Ansızın, birdenbire ölüm. (155b16)
- **mevt-i ġarīzī**: Tabii, doğal ölüm. (042b16)
- **mevt-i ṭabīʿī**: Doğal ölüm. (034a07)

mevta (A.): Ölüler, ölmüşler. (108a02), (150b09), (400a07)

mevzi, mevziʿ (A.): Yer, alan. (011a01), (011a02), (011a04), (012a13), (016b02), (018a01), (018a02), (024b16), (026a16), (027b19), (034a18), (035b07), (041b06), (053b16), (059a07), (060a04), (061a18), (062b08), (063b16), (063b19), (064b06), (064b07), (095b12), (125b13), (126a09), (139b11), (142a01), (145a04), (146a03), (146a16), (154a08), (162a11), (162a14), (168b14), (170b08), (170b12), (175a11), (177a17), (193a17), (197a03), (198b11), (202a07), (202b02), (212a02), (227a10), (236b16), (241b19), (249b12), (256b04)

- **mevżiʿ-i bārid**: Soğuk yer. (040a14)
- **mevżiʿ-i ḫayāl**: Hayal kurma yeri. (016a06)
- **mevżiʿ-i hażm**: Sindirim yeri. (012a14)
- **mevżiʿ-i südde**: Tıkalı yer. (028a13)
- **mevżiʿ-i ʿużv**: Organın alanı, yeri. (041b09)
- **mevżiʿ-i verem**: Şişin bulunduğu yeri, veremin bulunduğu yer. (026a17)

mevādd (A.): Maddeler. (019b07), (020b05), (022b07), (024b08), (027b15), (029b09), (031a09), (045a12), (045a14), (045a17), (072b09), (079a09), (079a18), (083a11), (096b12), (098a04), (103b14), (106b11), (107a11), (107b19), (116b16), (119a06), (122a06), (124b18), (125a09), (128b17), (138b07), (140a19), (142a01), (144a07), (144a08), (145b13), (160a16), (162a11), (164b02), (166a03), (165a15), (165b17), (182a11), (188a07), (192a03), (199a15), (209a10), (212a01), (217b12), (238b15),

(243b14), (245b14), (246a02), (246a04), (246a07), (246a12), (248a02), (251b09), (251b14), (267a08), (276a10), (286a05), (292a03), (298b08), (298b08), (298b10), (199b07), (329b17), (333a04), (345b06), (351b14), (394b15)

- **mevādd-ı bāḳıyye**: Artık maddeler, kalıntı maddeler. (292a16)
- **mevādd-ı evrām**: Verem maddeleri, şişliğe sebep olan maddeler. (253b07)
- **mevādd-ı faḍalāt**: Vücuttan atılan idrar, dışkı, kusmuk ve sair maddeler. (218a18)
- **mevādd-ı ġalīẓe**: Yoğun, sert maddeler. (218b09), (335b11), (379b10)
- **mevādd-ı ḫabīṯe**: Kötü, zararlı maddeler. (258b02), (258b03), (258b04)
- **mevādd-ı ḥārre**: Mizacında sıcaklık, hararet bulunan maddeler. (379a06)
- **mevādd-ı maḫfī**: Gizli maddeler. (127b19)
- **mevādd-ı maraż**: Hastalık maddeleri. (205b11)
- **mevādd-ı mecmaʿ**: Toplanmış, bir araya gelmiş maddeler. (217b11)
- **mevādd-ı merreten**: Tekrar eden maddeler. (245a07)
- **mevādd-ı nażc**: Pişmiş, kıvam bulmuş maddeler. (159a02), (159a06)

mevālid-i ṯelaṯe: Bitkiler, hayvanlar ve madenler. (011b02), (017a10)

mevāniʿ (A.): Engeller, mânîler. (093a06), (219a07)

- **mevāniʿ-i mürtefiʿ**: Bertaraf olucu engeller. (006a14)

mevāżiʿ (A.): Yerler, alanlar. (020b12), (043b11), (074a05), (164a05)

meyl (A.): Eğilme, eğilim, eğiklik, akıntı. (018b04), (018b05), (021a03), (021a10), (021a10), (021a11), (021a14), (021a16), (023a13), (025b02), (028a09), (038b11), (040b17), (040b18), (043a14), (043a15), (045b02), (055a06), (059a19), (061b07), (066b02), (068b05), (116b15), (139a11),

(154a06), (156b16), (164b02), (165b17), (174b04), (185a05), (185a14), (207a19), (215a09), (219a18), (219b09), (225b03), (238a07), (239b01), (241a08), (243b15), (243b15), (264b10), (265b11), (279a10), (291a14), (299b19), (300a02), (300a05), (300a06), (338a03), (393a08)

- **meyl-i ʿanāṣır**: Unsurlara, temel yapılara eğilim, eğilme. (011a12)

meyyit (A.): Ölmüş. (076a18), (083b01), (085a12), (085a17), (100b14), (102a13), (121b03), (122a04), (131b09), (168a18), (179a05), (235b04), (241a18), (258b12), (265b05), (273b06), (311b16), (319b19)

mezāḥime (A.): Eziyet, sıkıntı. (235a04), (238a09)

meẕī (A.): Cinsel temas sırasında penisten gelen meniye benzer, akışkanımsı açık renk sıvı. (032a15), (070b17), (373b03)

meziyy : Erkek. (273a04)

meẕrūr (A.): Saçılmış, ekilmiş. (141b02), (188b17), (263a06)

minşārī (A.): Testere (Nabzın atışları testereye benzetilmiş.). (025b13), 029b12), (029b16), (175b17)

mirār (A.): Mirreler, safra ve sevda hıltları, mirre. (334b03)

mirāṯ (A.): Kalıtsal, bir hastalığın atadan evlada geçmesi. (143a04), (257a17)

mirḳat (A.): Hızlı. (237a08)

miṯlehüü'n-niḳrīs: Ayak ağrısı ve benzerleri. (358a13)

miyān (A.): Orta, ara, aralık. (052a18), (052b06), (056b01), (057b16), (057b19), (058a01), (058b13), (061b13), (065a17), (066a08), (066b18), (195a04), (266a15), (304a16), (318a04)

- **miyān-ı ʿaḍale**: Orta adale, kas. (025a04)
- **miyān-ı ʿamel**: Sürgün, içsürgünü, amel arası. (044b12)
- **miyān-ı ʿaẓm-ı ġışā**: Kemik zarının arası, ortası. (025a05)
- **miyān-ı derūn**: İçin ortası, kalp. (322b04)
- **miyān-ı dimāġ**: Beynin ortası. (057b05)

- **miyān-ı diriz-i lāmī**: Paryetal kemikler ile oksipital kemiğin üst kenarı arasındaki sutura ortası. (057b06)
- **miyān-ı fiḳarāt**: Omurlar ortası, omurga kemiklerindeki boğumlar arası. (053a12)
- **miyān-ı fiḳra-ı evvel**: İlk omurga omurunun ortası. (057b09)
- **miyān-ı nās**: İnsanlar arası. (044a19)
- **miyān-i vasaṭ**: Orta aralık. (061b14)
- **miyān-ı vecaʿ**: Orta derecede ağrı. (314b14)

mizāc (A.): Huy, tabiat, bünye özelliği. (001b15), (004b12), (009b14), (010b14), (011a06), (011a09), (011a10), (011a16), (011a17), (011a19), (011b01), (011b03), (012b18), (017b10), (018a09), (019a17), (020b01), (022a02), (022b01), (023a15), (024b12), (024b14) (024b15), (024b16), (025a09), (025b05), (026b07), (026b08), (026b10), (026b13), (027a01), (027a12), (027a15), (027a19), (031a15), (031b09), (033a04), (034a10), (034b03), (034b05), (034b07), (035a06), (035a07), (035a09), (037a06), (038a03), (041b04), (041b05), (042b11), (042b12), (042b15), (044a07), (044b13), (044b05), (045a03), (045a08), (045b12), (045b15), (048a12), (049a08), (049b01), (049b02), (071a07), (072a05), (072a14), (075b03), (075b04), (077b02), (082a19), (101b17), (105b03), (113a06), (113a17), (113b19), (121b04), (122a08), (122a11), (122a12), (122a13), (122b07), (123a06), (125b14), (126a05), (126a17), (126b10), (127a18), (129b12), (130a18), (132a05), (132a07), (133b04), (134a08), (136b05), (137a10), (137b03), (138b08), (138b17), (141a15), (143b11), (145a13), (145a18), (146b05), (148b06), (151a01), (151a02), (151a03), (151a05), (151b02), (153a13), (153a16), (153b06), (153b07), (159b14), (161b10), (164a08), (164a14), (164a15), (164a16), (166a11), (166a12), (166b01), (170a12), (179b05), (180a01), (180a17), (180b02), (180b05), (180b17), (180b18), (181a10), (181a11), (181a12),

(181b05), (181b19), (182a01), (182a06), (182b03), (182b07), (182b08), (183a04), (183a15), (183b09), (184b10), (185a13), (185b06), (185b14), (187a07), (187a08), (187a15), (188a18), (189b16), (190a15), (190a16), (191b12), (192b14), (193b15), (194a01), (194a08), (194a18), (194b03), (195a09), (196a09), (199b01), (200a11), (200b09), (201b04), (205b16), (206a11), (212b14), (213a14), (213a17), (213b12), (213b16), (214a04), (215b06), (222b05), (223a17), (224a16), (224b13), (224b13), (224b14), (225b16), (225b17), (226a18), (229a18), (229a19), (231a09), (231b11), (232a18), (232a19), (232b01), (232b05), (232b07), (234b04), (234b15), (240a04), (240b05), (242a05), (243b16), (245b13), (245b15), (245b16), (247a18), (247a19), (247b03), (247b16), (247b19), (254a16), (255a10), (257a10), (259a06), (259b01), (262a06), (262a07), (262b16), (262b17), (263b01), (265b12), (265b15), (266b12), (266b13), (266b14), (267a10), (275b09), (278a01), (278a14), (284a13), (286a09), (286b14), (287a14), (305a10), (314b15), (316a05), (316b02), (317b02), (318b01), (323a09), (325a03), (344a16), (383a14)

- **mizāc-ı aʿżā-yı beden**: Bedenin uzvunun mizacı. (027a04), (256b19)
- **mizāc-ı aṣlī**: Dört mizaçtan (erkān-ı erbaʿa: su, yel, toprak, ateş) oluşan mizaç. (024b15)
- **mizāc-ı bārid**: Vücutta dört unsurun bir araya geldiğinde bürūdetin (soğukluğun) diğer hiltlara baskın çıktığı mizaç. (043a06), (049b02), (112b18), (153b05), (179b07), (184a08), (187a10), (319a19)
- **mizāc-ı beden**: Bedenin mizacı. (212b14)
- **mizāc-ı dimāġ**: Beynin mizacı. (127a11)
- **mizāc-ı ġayr-ı muʿtedil**: Dengeli olmayan mizaç. (011a18)
- **mizāc-ı ḥarāret**: Vücutta dört unsurun bir araya geldiğinde sıcaklığın (hararetin) diğer hiltlara baskın çıktığı mizaç. (222a14)

- **mizāc-ı ḥārre, ḥārr**: Vücutta dört unsurun bir araya geldiğinde sıcaklığın (hararetin) diğer hiltlara baskın çıktığı mizaç. (043a05), (112b15), (183b09), (213a09), (224b10), (262b15)
- **mizāc-ı hevā**: Havanın mizacı. (257a12)
- **mizāc-ı insān**: İnsanın tabiatı, yaradılışı, mizacı. (011b02), (011b03)
- **mizāc-ı ḳavm**: Kavmin, topluğuğun mizacı. (020b01)
- **mizāc-ı kebed**: Karaciğerin mizacı. (291b19)
- **mizāc-ı miʿde**: Midenin mizacı. (185b04), (185b09), (329a06)
- **mizāc-ı muḫtelife**: Büsbütün mizāç-ı aṣlīnin yerine geçerek kalıcı olan mizāç-ı ṣānī. (191b16)
- **mizāc-ı ʿarażı**: Kişinin hasta olduktan sonraki mizacı. (041b04)
- **mizāc-ı ʿuzv**: Organın mizacı. (027a04), (074a14), (074a16)
- **mizāc-ı raṭb**: Vücutta dört unsur bir araya geldiğinde yaşlılığın (rutubetin) diğer hıltlara baskın çıktığı mizaç. (151b05), (179b09), (184b06), (187a10), (224b15)
- **mizāc-ı rūḥ**: Nefes alam mizacı. (074a13)
- **mizāc-ı sādec**: Sade olan, karışık olmayan mizaç. (181b15), (188a11), (189b03), (190a05)
- **mizāc-ı ṣafrāvī**: Safra ile ilgili mizaç. (291b07)
- **mizāc-ı ṣānī**: Nesnenin terkibe girdikten sonra aldığı mizacı. (072a03), (072a05), (072a10), (072a12), (072a16), (073a16)
- **mizāc-ı sevdā**: Kara safranın mizacı. (291b19)
- **mizāc-ı ṣaḫıṣ**: Kişinin mizacı. (247b14)
- **mizāc-ı taʿdīl**: Düzenlenmiş, itidalli mizaç. (180a18)
- **mizāc-ı ṭabīʿī**: Yaratılışta olan ilk mizaç. (041b04)
- **mizāc-ı ṭıḥāl**: Dalağın mizacı. (267a02)

- **mizāc-ı yābis**: Vücutta dört unsur bir araya geldiğinde kuruluğun (yübusetin) diğer hıltlar baskın çıktığı mizaç. (179b08), (184a19), (184b05), (184b08), (262b15)

muʿaffin (A.): Çürük, mikroplu, mikrop bulaşmış, kokmuş. (283b08)

muʾaḫḫar (A.): Geri, arka. (016a06), (064b18), (122a04), (123a17), (155b19)

- **muʿaḫḫar-ı dimāġ**: Ense, beynin arkası. (065a07), (057a17), (120a01)

muʿakḳkar (A.): Helezon şeklinde, kıvrık. (060b18)

muʿallaḳ (A.): Asılı. (025a14), (032b10), (052b19), (212a19), (220a17), (374b13)

muʿaṭṭale (A.): His ve hareket özelliğini yitirmiş. (300a10)

muʿaṭṭar (A.): Güzel kokulu. (005b03), (036b04), (239b11), (240a01), (259b15)

muʿaṭṭiş (A.): Susatıcı. (186b12)

muʿāvenet (A.): Yardım etmek, yardım. (245b14), (257a13), (269a18)

muʿāvin (A.): Yardımcı. (298b17)

muʿavvec (A.): Eğik, eğri, kemerli. (055b07), (231b09), (262b17)

muʿayyen (A.): Belli, belirli; kararlaştırılan. (011b12), (015b02), (015b13), (038b13), (039a07), (044b01), (042a09), (044b07), (049a19), (050b16), (059a15), (069a06), (071a18), (087a15), (088b07), (095b10), (100b12), (106a12), (107b12), (107b13), (108b06), (110a07), (159a10), (197b07), (225a14), (228a06), (233a07), (257a07), (295a19), (295b18), (330a04), (330a10), (330a19), (400a03)

muʿaẓẓamāt (A.): Büyük ve ağır işler. (229b15)

- **muʿaẓẓamāt-ı iḫlīl**: Erkeklik organının deliği, sidik yolunun büyüklüğü. (229b15)

- **muʿaẓẓamāt-ı maʿhūd**: Alışılmış büyüklük. (230a08)

mūcib (A.): Sebep, vesile. (009a16), (017b17), (024a17), (024a18), (097a14), (121a02), (121b16), (129b13), (201a09)

- **mūcib-i helāk**: İyileşmenin, olumsuz durumun yok olmasının sebebi. (047b11)
- **mūcib-i ḥummā**: Hummanın bebebi. (043b04)
- **mūcib-i ıżṭırāb**: Acı, elem, sıkıntının sebebi. (044a04)
- mūcib-i inşiḳāḳ-ı beden: Bedenin çatlamasının sebebi. (24a18)
- **mūcib-i istisḳā**: Vücudun bazı yerlerinde su toplanmasının sebebi. (023a08), (033a06)
- **mūcib-i sıḳṭ**: Çocuğun anne karnından ölü olarak düşmesinin vesilesi. (234b15)
- **mūcib-i sübāt**: Komanın, dalgınlığın sebebi. (063a07)
- **mūcib-i żaʿf-ı hāżıma**: Zayıf sindirimin sebebi. (025b05)

mūcūr: Kum. (248a08)

mūẕiyāt (A.): Acı veren nesneler. (024b16), (116b02)

muḍayyıḳ (A.): Darlaştıran, daraltan. (190b11), (238a08)

muʾdī (A.): Bulaşıcı, sirayet edici, sâri. (130a12), (156a18), (170b11), (175b06)

muḍṭarr (A.): Mecbur, muhtaç. (367b09), (391b12), (392a11)

mufāraḳat (A.): Ayrılmak, ayrılık. (066b04)

muġāl (A.): Yalancı, aldatıcı. (100a17), (246a06)

muḥabbes (A.): Tutulmuş, hapsolunmuş. (254a13), (254b16)

muḫabbiṯāt (A.): Mide rahatsızlıkları. (122a19)

muḥaccar (A.): Taşlaşmış. (217a19)

muḥaddar (A.): Yeşil renge dönmüş. (248a10)

muḥaddeb (A.): Tümsek şeklinde yumru, kamburlu. (012b13), (041b08), (056a13), (060a15), (062b08), (190b19), (069b08), (191a01), (191a06), (191a10), (192a01), (192a11), (192a13), (192a17)

muḥaddir (A.): Şişiren, kabartan, şişirici. (088a15), (339a14)

muḫalaṭa)A.): Karışma, ihtilat. (251a02)

muḫallef (A.): Geride kalan (hastalık vs. kalıntısı.). (024a06), (175b08)

muḫallelāt (A.): Sirkeleşmiş olanlar, sirkeliler. (270b04)

muḫalleṣ (A.): Kurtarılmış. (216a07)

muḫalliṣ (A.): Halas edici, kurtarıcı. (215b17)

muḫannaḳ (A.): Boğulmuş, boğulmakla helak olmuş. (369a15)

muḥarrā (A.): Hararette, sıcaklıkta, şiddetli sıcakta, hararetlendirme. (079b09), (134a01), (236a06), (255a01), (320b01), (320b09)

muḥarriḳ (A.): Hararet veren; çok yakan, tahrik eden. (019a08), (125a02), (125b19), (163a03), (187b10), (189b02), (256a09), (258b19), (291a18), (334b03), (336a09), (337b16), (338a03)

- **muḫarriḳ-i sevdā**: Hararet veren kara safra. (126a13), (126a14)

muḥarrik (A.): Hareket ettiren, harekete getiren. (015b14), (015b15), (016b04), (017a06), (038a17), (059a11), (103b01), (106a08), (106a11), (136b05), (168a02), (170a13), (173a15)

- **muḥarrik-i esābiʿ**: Parmakları hareket ettiren. (059b08)
- **muḥarrik-i eṣābiʿ-i ricl**: Ayak parmaklarını hareket ettiren. (059b13)
- **muḥarrik-i ketif**: Omuz ve kürek kemiğini hareket ettiren. (058a08), (059b06)
- **muḥarrik-i lisān**: Dili hareket ettiren. (059b03)
- **muḥarrik-i mafṣal-ı ḳadem**: Ayak eklemini hareket ettiren. (059b13)
- **muḥarrik-i rusġ**: Bileği hareket ettiren. (059b07)
- **muḥarrik-i ṣadr**: Göğsü hareket ettiren. (059b05)
- **muḥarrik-i sāʿid**: Kolu hareket ettiren. (059b07)
- **muḥarrik-i ẓahr**: Sırtı hareket ettiren. (059b08)

muḥarrikāt (A.): Harekete geçirenler, hareket ettirenler. (166a03), (219b02)

- **muḥarrikāt-ı cimāʿ**: Cinsel ilişkiyi devam ettirenler. (219b02)

muḥdeş (A.): Yeni, sonradan ortaya çıkan, meydana gelen (yara vs.). (155a19)

muḫḫ (A.): İlik, kemik iliği. (242a19), (386b13)

- **muḫḫ-ı sāḳ-ı baḳar**: Sığır baldırı, inciği iliği. (386b13)

muḥkem (A.): Sağlam, metin, kuvvetli, iyice. (014a10), (018a03), (018b04), (032b04), (049b01), (052b09), (053b10), (053b13), (054a19), (054b04), (055b01), (067a13), (069b17), (076b17), (078b16), (093b10), (113b04), (115b10), (117b08), (119a09), (121b13), (125b11), (126b12) (127a01), (130a04), (131a14), (133b18), (136a13), (136a15), (136b02), (136b14), (143a09), (145a08), (145b18), (147a01), (149b18), (151b15), (152a19), (156a11), (169b10), (174b13), (178b05), (178b06), (200b19), (206a15), (219b14), (219b15), (223b03), (230a03), (230a05), (243a09), (244b02), (250a14), (256b08), (256b09), (269a04), (269a08), (284b17), (287a16), (291a14), (305b13), (305b16), (306a15), (307a19), (309a08), (311a03), (314b14), (316b06), (318b04), (320b02), (325b01), (328a16), (329a18), (329b11), (337a14), (338a15), (339a10), (348a17), (349a06), (351b08), (356b07), (356b17), (358b06), (360a04), (360a11), (362a17), (366a02), (370b11), (374b16), (384b10), (387a05), (388a10), (388a14), (388b02), (391b08), (392b01), (392b04), (392b09), (393a14), (393b11), (395b03)

muḥāl (A.): Mümkün olmayan, mümkün olmayacak. (037b06), (044a12), (242b01)

muḫālaṭ (A.): Karışma. (251a09)

muḫālif (A.): Aykırılık gösteren, uygun olmayan. (011a09), (013a11), (021b06), (041b14), (042a07), (045b16), (048a04), (139a11), (186a04), (191a03), (260a06), (299a05), (314b13), (315b07)

muḫāliṭ (A.): Karışmış. (220b02)

muḥāṭ (A.): Sümük; sümüğe benzeyen yapışkanımsı nesneler. (153a07), (153b01), (234b07), (277a16)

muḫātī (A.): Sümüksü. (032a16)

muḥīṭ (A.): Saran, kuşatan. (059b10), (059b12), (247a15), (258b16)

muḥriḳ, muḥrika (A.): Yakıcı. (014a13), (016a08), (016a11), (021a08), (062b15), (078a04), (089a04), (097b15), (208a08)

muḥriḳāt (A.): Yakıcılar. (128a07)

- **muḥriḳāt-ı dem**: Kan yakıcılar, kan ısıtıcılar. (128a07)

muḫtaliṭ (A.): Karışmış (iki veya daha fazla hastalığın karışması gibi). (287b16)

muḫtaṣṣ (A): Bir şeye mahsus olan. (112b13), (264b15), (297b11)

muḫtaż (A.): Saklı. (003a07)

muḥtebes (A.): Tutulmuş, hapsolmuş. (033a12), (074b08), (127a07), (137b05), (141a09), (202b09), (210a14), (210a17), (211a05), (220b17), (239a19), (242b18), (243a05), (255a09), (261b15), (261b17), (265b07), (276a15), (361b01)

muḥtebīs, muḥtebise (A.): Kapanıp kalan, ihtibas eden. (191b06), (218b07)

muḥteḳın (A.): İhtiḳān, bir uzvun veya bir adalenin şişmesi. (125a06), (282a04)

muḫteliṭ (A.): Karışmış, karışık. (057a03), (057a16), (058a01), (058a14), (058a17), (061a05), (062b12), (072b02), (126a12), (182a10), (198a01), (202a08), (207b15), (220b03), (238a01), (239b01), (251a12), (256a09), (277a02), (277a04), (354b03)

- **muḫteliṭ-i dem**: Kanın vücuttaki diğer sıvılarla karışması. (044a02)

muḫtell (A.): Karışık, sıkıntılı, müşevveş. (187b10), (239a18)

muḥteniḳ (A.): Nefes alamayıp boğulan, boğuk, boğulmuş. (021a17), (023b04), (024b09), (278b19), (285b10)

muḫteriḳ, muḥteriḳa (A.): Yanıcı. (104b16), (143b18), (161a07), (162b09), (198a19), (207b16), (292b03)

muḥteriz (A.): Sakınan, çekinen. (271a06)

muʿīn (A.): Yardımcı. (081a18), (232b16), (339b05)

- **muʿīnü'l-ḥabel**: Gebeliğe yardımcı. (003b17)

muḳaʿar (A.): Oyuk, çukur. (056a13), (059b19), (069b07), (069b10),

(069b11), (190b19), (191a06), (191a07), (192a01)

- **muḳaʿar-ı kebed**: Karaciğer çukuru. (012b05)
- **muḳaʿar-ı miʿde**: Mide çukuru, boşluğu. (192a02)

muḳabbıżāt (A.): Büzüştürüp sıkanlar. (199a14)

muḳābele (A.): Karşı gelme. (006b01), (007a18), (009a15), (046a03), (049a04), (191b17), (260a03), (295a08), (299b05), (300a08), (302a04)

muḳābil (A.): Karşı, karşılık. (073b07), (110a01), (110a03), (110a04), (138b09), (143a02), (153a15), (169b10), (232a05), (269a01), (278a09), (300b09)

muḳaddemā-ı şiḳāḳ: Yırtığın öncesi. (206b19)

muḳaddeme (A.): Başlangıç, ilk, belirti. (008b12), (017b08), (065a10), (065a12), (065b05), (078b14), (100b16), (134b01), (194a10), (121a04), (206b09), (243b15), (251b02), (257a17)

- **muḳaddeme-i behaḳ-ı sefîd**: İnsanın derisinde pul pul bir beyazlık ve alaca bir renk meydana getiren bir çeşit hastalığın başlangıcı, belirtisi. (040a02)
- **muḳaddeme-i beraṣ-ı siyāh**: Deride oluşan siyah leke hastalığının başlangıcı, belirtisi. (040a02)
- **muḳaddeme-i bevāsır-ı şedîd**: Şiddetli basurun başlangıcı, belirtisi. (040a01)
- **muḳaddeme-i cüẕām**: İnsan vücudunda onulmayan çıbanlar ve yaralar meydana getiren miskin hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039a18), (162b06), (258b06), (268a12)
- **muḳaddeme-i evvel**: İlk başlangıcı. (017b08)
- **muḳaddeme-i felc**: Felcin başlangıcı, belirtisi. (039a15)
- muḳaddem-i ḥareket: İlk hareket, hareketin başlangıcı. (23b16)
- **muḳaddeme-i intişār**: Sertleşmenin başlangıcı, belirtisi. (039b08)

- **muḳaddeme-i istisḳā**: Siroz, karın boşluğunda su toplama hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039b01), (193b19), (194a09)
- **muḳaddeme-i ḳulunc**: Omuzlarda ve vücutta beliren ağrının başlangıcı, belirtisi. (039b18)
- **muḳaddeme-i laḳve**: Ağız çarpılmasının, yüz felcinin başlangıcı, belirtisi. (039a15)
- **muḳaddeme-i mālīḫülyā**: Melankolinin başlangıcı, belirtisi. (039a17)
- **muḳaddeme-i maraż**: Hastalığın başlangıcı, belirtisi. (039b04)
- **muḳaddeme-i maraż-ı kebed**: Karaciğer hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039b12) **muḳaddeme-i maraż-ı kilye**: Böbrek hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039b13)
- **muḳaddeme-i mevt-i ficā**: Ansızın ölümün başlangıcı, belirtisi. (039a13)
- **muḳaddeme-i remed**: Göz kapağı iltihabının başlangıcı, belirtisi. (039b11)
- **muḳaddeme-i saḫc**: Bağırsak enfeksiyonunun (iç ağrısı) başlangıcı, belirtisi. (039b17)
- **muḳaddeme-i ṣarʿ**: Ağız köpürtücü ve çırpındırıcı bir sinir hastalığının başlangıcı, belirtisi. (129a11)
- **muḳaddeme-i sekte**: Felcin başlangıcı, belirtisi. (039a13), (039a19)
- **muḳaddeme-i sersām**: menenjit hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039a16)
- **muḳaddeme-i şiddet-i vecaʿ-ı meṣāne**: Kavuktaki şiddetli ağrının başlangıcı, belirtisi. (039b15)
- **muḳaddeme-i yereḳān**: Sarılık hastalığının başlangıcı, belirtisi. (039b14)

muḳallil (A.): Azaltıcı. (131a03)

muḳārenet (A.): Bitişiklik, bitişme. (280a11)

muḳarreb (A.): yaklaşmış, yakın. (068b11), (218b19)

muḳarrebīn (A.): Yakınlaşma, yaklaşmış olanlar. (008a03)

muḳarrer (A.): Kesin, şüphesiz. (005b08), (008b14), (011b17), (015a19), (028a12), (033b17), (035a15), (045b01), (047b11), (050a08), (076b06), (088a09), (091b04), (095b01), (099b16), (101b19), (102a14), (104b04), (108b18), (109a04), (109b12), (113a04), (161b01), (166a10), (175b18), (190a08), (202a02), (218b05), (221a08), (259a08), (266a18), (268a14), (291b19), (292b02), (300a01), (301a15), (301b03), (305a03), (307b05), (319b06), (329b14), (335a03), (395a04)

muḳarin (A.): Beraber, birlikte olan. (033b18), (172b11), (225a10)

muḳʿaşşer (A.): Cildin, derinin ürpermesi. (232a07)

muḳavver (A.): Oyma, yuvarlak kesilmiş. (390b05)

muḳayyed (A.): Bağlı, kayıtlı. 038a08), (074a01), (099b05), (133a16), (232a14), (240a10), (253b01), (299b04)

muḳayyiḥ (A.): İrinli. (220b03), (242b09)

muḳteżā (A.): Gerekli olan; gereği, icabına göre. (007b12), (017b08), (026a11), (089a17), (175b09), (175b17), (208b01), (229a19), (245a19), (255a16), (261b12), (283b01), (287b13), (297b11)

- **muḳteżā-yı ṭabīʿat**: Yaradılış icabı. (010b12), (017b12)

muḳteżiyyāt (A.): Gerekli olan, icabedenler. (399b03)

mūlim (A.): Acı verici. (025a12), (025a17), (084a11), (096a01), (097b14), (120b19), (251a04), (379a05)

munaṣṣab (A.): Biri birinin üzerine tertib olunmuş olan. (247b19)

munfaṣıl (A.): Bitişik olmayan, ayrılmış. (051b02), (063b17), (073b10)

munḳabıż (A.) : Kabızlık. (019a09), (036b07), (036b09)

munḳalib (A.): Değişen, başka bir şekil alan, dönen. (003a14), (145b11), (203a15), (219a19), (239a13), (251a16), (257a10), (257a14), (288a11)

munṣabb (A.): Dökülmüş, dökülen, karışan. (038a04), (041b13), (050b09), (155a19), (155b16), (170b08), (170b12), (187b18), (212a02), (212a02), (238b15), (258b04)

munṣarif (A.): Yönelici, yönelme. (022b08), (031a16), (032b19), (060b16), (062a15

munżam (A.): Ek, takviye. (036b14), (232a16)

muraḫḫiye (A.): Yumuşadıcı. (189b03)

muraḳḳaḳ (A.): İncelmiş, ince. (151b11)

murdār (F.): Mundar, kirli, pis, iğrenç. (189b04)

murdārlıḳ: Mundarlık, kirlilik, iğrençlik, pislik. (242b09)

mūriṣ (A.): Veren; kalıtsal. (049b12), (105a08), (217b07), (217b08)

- **mūriṣ-i balġam**: Gam ve üzüntü veren balgam. (049b14)
- **mūriṣ-i beraṣ**: Kalıtsal leke hastalığı. (049b12)
- **mūriṣ-i bevāsīr**: Basura neden olan, basur veren. (208a07)
- **mūriṣ-i cünūn**: Çılgınlık, delilik veren, çılgınlığa, deliliğe sebep olan. (082b08)
- **mūriṣ-i cüẕām**: Cüzzamın kalıtsal olması. (049b13)
- **mūriṣ-i felc**: Felc veren, felce neden olan. (049b16)
- **mūriṣ-i ġam** : gam veren, üzüntü veren. (051a06)
- **mūriṣ-i ḥummā**: Kalıtsal humma. (049b12)
- **mūriṣ-i ḳulunc**: Gam ve üzüntüden kaynaklanan kulun ağrısı. (049b15), (075b06), (094a15)
- **mūriṣ-i nevm**: Uyku veren, uyku getiren. (122b05)
- **mūriṣ-i nisyān**: Unutkanlık veren. (089a15)
- **mūriṣ-i rīḥ**: Gaz veren, gaz oluşturan. (049b15)
- **mūriṣ-i yereḳān**: Sarılık veren, sarılığa neden olan. (049b16)

musaḫḫan (A.): Kızdırılmış, ısıtılmış. (085a15), (159a05), (194b14)

musaḫḫin (A.): Isıtan, ısıtıcı, kızdıran. (020b18), (135b04), (148a15)

musaḫḫināt (A.): Isıtanlar, ısıtıcılar, kızdıranlar. (173a19)

musaḳḳā (A.): Sulanmış. (214a11), (222a06)

mūṣal (A.): Neden olan, yol açan. (266a04)

musaṭṭaḥ (A.): Düz, yassı (vücuttaki kemiklerin şekilleri). (051b03)

muṣavvire (A.): Hayal gücü. (015b04), (016a15), (016b02), (023b15)

musteṭīl (A.): Uzayan. (261a13), (379a02)

mutarraf (A.): Saklı, gizli. (030a01)

mutaṣarrıfa (A.): Zihinsel melekeler. (016a03), (017a04), (057b06), (268b07)

mutaṣavvire (A.): İnsana şekil veren onu biçimlendiren. (016a14)

mutavassıṭ (A.): Orta halde olan, orta. (028b14), (028b17), (028b18), (028b19), (029a02), (029a04), (029a06), (029a08), (049a15), (120a13), (131b07), (132a17), (140a16), (253a03), (273b17), (283a01)

- **mutavassıṭu't-tebrīd**: Ortalama soğukluk, soğutma. (297a14)

mutażarrır (A.): Zarara uğrayan, zarar gören. (011b01), (013b12), (041a09), (227b07)

muṭallā (A.): Sürülen. (272a07)

muṭavvel (A.): Uzatılmış. (207a12), (241a03), (247b02), (271b12), (289a18), (304b11), (386b03)

muṭavvilāt (A.): Uzatıcı olanlar. (059b15), (070a07), (071b04)

muṭayyeb (A.): Hoş kokulu. (185a08), (185b15), (187a17), (188b19

muṭbiḳa (A.): İyileşmeyip sürüncemede kalan (humma-yı muṭbiḳa). (004a12), (285b06), (285b14), (285b15), (287a12), (291b11), (345a07)

muʿtād (A.): Alışılmış. (046a08), (047a03), (154a11), (173b04), (199a01), (235a05), (236a03), (246a15), (246a16), (270b03), (281b08), (282a02), (373a11)

muʿtedil (A.): Aşırı olmayan, dengeli, ölçülü, ılımlı; ılık. (011a10), (011a11), (011a12), (011a17), (011a18), (013a08), (019a13), (019a15), (020a11), (020a12), (020a14), (020b18), (022b15), (023a04), (026b07), (026b08), (028b13), (028b14), (029a03), (029a04),

(031b07), (033a18), (033b10), (033b12), (034a15), (036a03), (038a07), (038a09), (038b07), (041b10), (042a15), (042b14), (047a05), (050a15), (071b09), (071b14), (073a10), (075b03), (077a07), (078a06), (078a12), (078a17), (078b19), (079a12), (079b05), (080a12), (081a16), (081b09), (081b17), (083b02), (085b04), (086a11), (087a09), (087b12), (088b01), (089a01), (090a12), (090b03), (094a01), (095b09), (096b08), (097a12), (098a14), (098a18), (098b17), (099a18), (100b01), (101a06), (104a13), (104b06), (106b04), (106b13), (109a13), (110b03), (110b04), (113b06), (124a05), (124b14), (151a16), (155b12), (200b09), (231b07), (232b05), (234b06), (244b06), (249b15), (253b01), (261b06), (269b03), (278b06), (279a18), (281a19), (283a01), (285a05), (285a15), (328b08), (336b14), (337a02), (362a17), (364a09), (364a10), (371b11), (371b15),(372a06)

mu'tediyye (A.): Saldırgan, aşırı derecede. (235b15)

muṭlaḳ (A.): Salt, daraltma yapılmadan olan, eksiltme yapılmadan olan; kayıtsız, şartsız. (010b18), (011a04), (021b03), (021b04), (042b11), (071a08), (196a11), (208a11), (295a13), (366b13)

muṭlaḳan (A.): Kesnlikle; sadece. (138b03), (138b04), (302b17)

muttaṣıl (A.): Bitişik. (012a16), (012b05), (012b14), (037a08), (038b07), (051b02), (052a08), (052a11), (052b06), (052b07), (052b08), (053b08), (054a16), (054a18), (055a16), (055b04), (056a16), (056b09), (056b11), (057a18), (059a02), (059a05), (060b19), (061a08), (061a09), (061a14), (062a10), (062a12), (062a15), (063b17), (064b01), (065a01), (065a04), (068b04), (068b08), (068b16), (069a03), (069a04), (069a06), (069a09), (069a13), (070a03), (071b02), (135a19), (142b19), (197b17), (212a14), (216b04), (255b05), (265b11), (302b11)

muvāfaḳat (A.): Uygunluk, uyma. (126a15)

- **muvāfaḳat-ı ḥareket**: Hareketin uygunluğu. (298b18)

muvaḥḥiş (A.): Ürkütücü, korkutucu, kasvetli. (019b07), (271b19)

muvāfiḳ (A.): Uygun, yerinde. (007b12), (010b01), (021b06), (029b01), (034b03), (041a16), (043b09), (044a09), (045a10), (045b15), (046a01), (047b18), (048a04), (048b11), (076b07), (076b11), (078a04), (079a01), (085a16),(087b14) (089b04), (092a16), (092b08), (092b11), (092b14), (093a11), (093a15), (093b01), (094a06), (094b17), (095a04), (096b13), (097b04), (098b01), (099a16), (099a19), (102b16), (104a11), (105b05), (106a17), (108b05), (108b12), (108b13), (109b10), (110b14), (118a03), (141b10), (159a06), (173b07), (178b16), (183b16), (184a02), (190b03), (193a02), (193a03), (200b18), (202a11), (204a12), (217b13), (217b14), (226b11), (233a11), (244b13), (247b15), (269a09), (283b08), (286a19), (288b16), (298b15), (298b18), (299a04), (317b02), (325a03), (327a16), (345a03), (345a16), (345b18), (346a17), (350b06), (351a18), (352b16), (374a09), (391a02), (394a12), (399a04)

mūy (F.): Saç, kıl. (026b15), (026b16), (262a05), (262a08), (262a09), (262a12), (262a14), (262a17), (262b12), (262b17), (262b18), (263a01), (263a02), (263a03), (263a04), (263a05), (263a06), (263a10), (263a12), (263a15), (263b01), (263b03), (263b05), (263b12), (263b16), (264a04), (264a12), (264a16), (264b08), (264b09), (264b11), (264b17), (265b01), (375b03)

- **mūy-ı münbit**: Saç bitirici. (262b10)
- **mūy-ı mücaʿʿad**: Kıvrılmış, lülelenmiş saç. (262b12)
- **mūy-ı tenbīt**: Saç büyümesi, beslemesi. (263a07)

mūyhāy (F.): Saçlar. (264b05)

- **mūyhāy-ı ḫıżāb**: Saç boyaları. (264b05)

mużaʿaf (A.): Artma, çoğalma, katlanmış. (021a08), (044b07), (047a17), (089a15), (101b18), (266a02)

- **mużaʿaf-ı başar**: Hissetme duyusunun artması, kuvvetlenmesi. (151a05)

muża'afāt (A.): Artmalar, çoğaltmalar, kuvvetlenmeler. (142a14), (148a18), (150a18)

- **muża'afāt-ı dimāġ**: Beyni kuvvetlendirmeler. (121a15), (142a14)

mużırr (A.): Zararlı, zarar veren. (017b11), (018a07), (027b14), (035a13), (042b18), (048b12), (081b15), (082a09), (082b07), (084a10), (085b15), (088b07), (089b09), (093a15), (095a02), (095b13), (096a14), (141a07), (141a10), (141a11), (142b15), (150a19), (163b12), (165a07), (247b15), (270b11)

mużırrat (A.): Zararlar. (093b14), (099b19), (242b11)

mu'ẕī : Acıtan, acı veren, eziyet ve cefa verici olan. (043a13), (181b12), (184b10), (188a03), (188a04), (188a07), (188a11), (194b04), (262a10), (273b03), (278a02), (321b12), (350a14)

mūẕiyāt (A.): Acı veren nesneler. (212b15), (271b19), (272a03)

mużṭarib (A.): Izdırabı, sıkıntısı çeken. (048b05), (219a15)

mużṭarr (A.): Çaresiz kalmak. (068a16), (109b15), (286a06), (309a14), (359b12)

mübādele (A.): Değiştokuş, bir şeyin başka bir şeyle değişmesi. (297a01), (297a18), (297a19), (396a17)

mübāderet (A.): Bier şeye girişmek, başlamak. (185a04), (216a16), (221b01), (221b06), (229b10), (232b15), (239b16), (240a11), (256b03), (265b13), (265b16), (267a05), (278a11), (279a18), (288a09), (370b17)

mübehhic (A.): Güzelleştiren. (077b18)

- **mübehhic-i cimā'**: Cinsel ilişkiyi güzelleştiren, artıran. (077b18)

mübtelā (A.): Dertli, tutulmuş, yakalanmış. (005a09), (009a09), (047a02), (047b09), (048b12), (098b12), (103b06), (114a18), (121b01), (130a11), (179a07), (181b04), (184a08), (185a18), (189a18), (196b08), (208a07), (219b15), (224a14), (228a19), (229a04), (229b12), (237a19), (238b11), (239b17), (240a13), (253b03), (258a16), (266a06), (268b16), (273a17), (293b13),

(298b09), (316a10), (317a03), (365a02), (374b07), (387b12), (390b19), (391a06), (392b12), (399a01)

mübṭıl (A.): İbtal edici. (082b08)

- **mübṭıl-ı ʿaḍalāt-ı dehān**: Diş kaslarının iptal edicisi. (082b08)

mübṭī (A.): Geciktirici. . (262a03)

mücaʿʿad (A.): Kıvırçık. (262b13), (263a02)

mücāmaʿat (A.): Cinsel birleşme. (128b07), (128b08), (312b12), (313b14)

- **mücāmaʿat-ı cünūn**: Cılgınca, delice cinsel birleşme. (128a02)

mücāveret (A.): Yakında olmak, komşuluk. (025a11), (223a19)

mücāvir (A.): Komşu. (222b13)

mücemmed (A.): Dondurulmu. (075b10), (156a12), (238a06)

mücevvef (A.): içi oyuk, içi boş (damar vs.). (012b14), (014b08), (051b01), (057a09), (059a04), (065b12), (065b13), (065b15), (065b16), (066a05), (066a08), (151a04), (317a18), (317b14), (318a15), (370b10)

müctemiʿ (A.): Toplanmış. (006a14), (125b05), (132b05), (227b05), (240a06), (251a10), (282b19), (283a01), (301a09)

müdāḫil (A.): İç içe girmiş. (251a04), (251a06)

müdām (A.): Devam eden, süren, sürekli. (227a15), (235b01)

müdāvemet (A.): Sürekli, devamlı. (035a01), (035b17), (042a16), (048b12), (095a10), (116b02), (116b08), (141b11), (143a07), (144b05), (150a09), 150a14), (152a04), (152b13), (195b13), (196b09), (213a07), (245b04), (252a15), (264a06), (393a04), (393a12)

müdāvā (A): Deva arama, hastaya bakıp ilaç verme. (213b17)

müdāvāt (A.): Deva bulma, ilaç olma, tedavi etme. (258a13)

müddehīn (A.): Güzel kokulu yağ sürünen. (393a19)

müdevver (A.): Yuvarlak, değirmi. (051b03), (051b04), (055a18), (056a15), (056a19), (056b04),

(068b12), (071a14), (204b11), (207a08), (241b04), (390b04)

- **müdevver-i mismār**: Yüzeysel, daire şeklinde nasır. (348a15)

müdrike (A.): Anlayan, idrak eden. (015b14), (015b15), (016b04), (016b05), (016b06)

müʾebbed (A.): Daimi, sürekli. (285b06), (310a10)

müʾeddī : sebep olucu, sebep olan, meydana getiren. (022a09), (113b15), (117b11), (195b03), (198b01)

müʾesṣer (A.): Bir şey tesir etmiş olan. (071b12), (071b15)

müʾesṣir (A.): Tesirli olan, etkili olan, tedavi edici. (021b08), (071b09), (072b06), (073b04), (111a11), (162a16), (181b06), (210b05), (230b17)

- **müʾesṣir-i keṣret**: Birçok tesiri olan, etkisi olan. (073b05)

müfāraḳat (A.): Uzaklaşma, ayrılma. (148b14), (284a11)

müfīd (A.) : Yararlı. (021b04), (081a03), (081a17), (087b08), (089a08), (098b14), (099a14), (100b09), (100b12), (100b15), (101a19), (102a08), (103b16), (104b01), (104b10), (114a18), (136b03), (200a01), (315a12), (318a07), (325b18), (372a17)

- **müfīdüʾl-mizāc**: Yararlı, faydalı mizac. (045a04)

müfred (A.): Tek, yalnız, birleşik olmayan, basit. (110a01), (110a03), (010a18), (014a18), (014a19), (014b01), (014b03), (051a10), (058b05), (073a17), (078b09), (109b14), (109b16), (110a03), (110a08), (132b14), (179b04), (209a03), (253a16), (267b13), (319a14), (383b07)

müfredāt (A.): Basit şeyler, mürekkep olmayanlar. (004b09), (006a10), (010b03), (073a16), (087b16) (110a07), (110a10), (130b02), (141b14), (149b04), (156b03), (179b15), (250a18)

müfsid(A.): Bozan, bozucu, ifsat eden. (023b03), (034a11), (131b15), (158a18), (182b09), (208b14), (238b14), (262a14), (264b14)

- **müfsid-ı ḳurūḥ**: İfsad edilmiş yaralar. (020b09)
- **müfsid-i miʿde**: Mide bozukluğu. (022a14)

müḥarrıḳ-ı ḫılṭ: Çok tahrik eden, yakan, hararet veren hılt. (132a03)

mülāyım (A.): Yumuşak, uygun. (111b03)

mühlik (A.): Öldürücü. (021b09), (166a15), (169b16), (274a02), (298b07), (301a06), (320b18)

mükedder (A.): Kederli, dertli, üzüntü duyan. (115b02), (123a19), (135b10), (265a07)

- **mükedder-i ḥavāss**: Duyuların hastalanması, kederlenmesi. (020b09)

mükessaḥ (A.): Nefes kesici. (360b17), (375a12)

mükeṣṣef (A.) : Yoğun. (235b12), (238a06)

mükesser (A.): Çoğaltılmış, artılmış. (025a04), (039b02), (291a12)

mülevveṯ (A.): Pis, kirli, bulaşık, bulaştırılmış. (036b02), (144a09), (200a08)

mülāḳāt (A.): Kavuşma, buluşma. (023a19), (023b06), (062a18), (128b15)

mülāḳī (A.): Kavuşan, buluşan. (041a03), (014a10), (065b18), (066a05), (073b12), (114a03), (197a08), (261b06), (375a14), (396a13)

mülāṣıḳ (A.): Yapışık, muttasıl. (012a16), (056a15), (069b17), (161b19), (179a05), (201b15), (212a18)

mülāyim (A.): Yumuşak. (017a07), (021b06), (036b01), (043b12), (111b15), (263b13), (278b06), (279b16), (288b13), (326b08), (326b14), (327a01), (337a02), (393a06)

mülāyimliġ: Yumuşaklık. (179b02)

mülāzemet (A.): Devam etmek, meşgul olmak. (009a04), (034b12), (034b15), (034b16), (035a01), (151b04), (165b02), (256b16)

mülḥiḳ (A.): İlave, ek. (060b19)

mülteḥim, mülteḥime (A.): Birleştirici; iyileştirici. (064b01), (064b08), (066a14), (384b12)

mülteṣıḳ (A.): Birbirine bağlanmış, bitişik, yapışık. (013a04), (142b13)

mümeyyiz (A.): Ayıran, fark eden. (058b08), (058b11)

mümidd (A.): Yardımcı, yardım eden. (015b12), (015b14)

mümtedd (A.): Uzamış. (113a12), (135a16), (135b17), (175a19), (244a07), (293b01)

mümtelī (A.): Kan hücumu, kanlanma, organ damarlarının aşırı kanla dolması; herhangi bir organın salgı veya sıvı birikimi sonucu şişmesi. (028a01), (029a07), (048b03), (126b01), (142b17), (143a03), (143a05), (155a18), (155b13), (155b17), (180a05), (251b13), (251b14), (251b14)

mümteniʿ (A.): İmkansız, mümkün olmayan. (153b01), (232a10)

mümtezic, mümtezice (A.): kaynaşmış, birleşen, kaynaşan, iç içe girmiş. (032b05), (072a02), (073a16), (277a03), (278b05)

mümāss temas edici, dokunan, temas, dokunma. (011a07)

münbasıṭ (A.): Yayılmış, döşenmiş. (019a06), (032a06), (124b06), (181b17), (217a04), (330a19)

münāfiʿ (A.): Aykırı, zıt. (024b14), (036b10), (036b11), (209a17), (306b13), (313b04), (333a09), (344b03)

- **münāfiʿ-i bedeniyye**: Bedenle ilgili, bedene ait aykırılık, zıtlık. (037a02)

münʿaḳide (A.): Bağlı, bağlanmış. (182a11), (289a14), (225a02), (225a03), (225a01)

münāsebe (A.): Benzer, uygun. (096a18), (171a04), (240a08), (267a12), (300a17)

münāsebet (A.): Uygunluk, ilişik, yakınlık. (019b10), (029b12), (036b11), (041b05), (043b13), (202a03)

münāsib, münāsibe (A.): Uygun, yerinde. (009b08), (012a08), (015b05), (019b07), (036a19), (041a01), (044b14), (048b10), (048b15), (048b16), (048b19), (071b16), (086b13), (091a04), (096b16), (098a15), (098a19), (098b01), (100a03), (101a12), (101a15), (101b13), (106b02), (108b15), (124b13), (124b14), (167a07), (168b03), (168b09), (171a05), (177a17), (178b08), (178b16), (181a07), (182b12), (182b13), (184a13), (184a17), (191a14), (200b16), (203b11), (204a11), (214a12), (215b17), (219b19), (224a02), (226b18), (228a13),

(228a14), (228a18), (235b08), (237a12), (239b13), (240a09), (250b07), 250b12), (254b19), (263a14), (267a05), (269a02), (278a17), (278b09), (279b02), (281a17), (289a17), (298b19), (313a11), (317a16), (320a13), (327a03), (327b04), (328a19), (329b17), (331a01), (333a01), (345a12), (345b01), (345b13), (345b18), (351a01), (351a12), (351a18), (352b12), (356b11), (357b15), (363a07), (374a09), (380a10), (390a15), (391a06), (398b19)

- **münāsib-i aʿrāż**: Hastalık belirtilerinin, alametlerinin uygunluğu. (025b19)

münbit (A.): Bitmek, oluşmak; verimli. (052a05), (052a10), (052a07), (066a14), (238a07), (261b10), (262a03), (262a05), (262a09), (262b10), (278b14), (301a14)

müncemid (A.): kan ve benzeri sıvıların donması, donuklaşması, katılaşması. (148b06), (218a10), (221b10), (227b18), (227b19), (269b02), (329a09), (347b03)

- **müncemid-i dem**: Donmuş kan, pıhtılaşmış kan. (265b05)
- **müncemidü'l-ḳıvām**: Vücuttan atılacak faḍalātın dondurulmuş kıvamda olması. (173a02), (266b18)

münceẕib (A.): Çekilen, cezbedilen, çekilmiş olan. (115a01), (116b17), (124b19), (125a09), (126b08), (137a12), (144a06), (145b14), (158b10), (162a11)

mündefiʿ (A.): Atılmış, uzaklaştırılmış, def edilmiş. (012b01), (043b14), (045b06), (074a02), (166a08), (197b19), (200b09), (209a08)

münevvim (A.): Uyku getirici. (042b07), (077b03), (088a15), (091a01), (095b19), (099a14), (107b07), (113b13), (122b02), (124b19), (372b08)

münevvir (A.): Gözün görme gücünü artıran, nurlandıran. (141a05), (394a17)

münfekk (A.): Kopmuş, ayrılmış. (180a10), (228a01)

münfetiḥ (A.): Açık, açılmış. (084b10), (209a05)

münḥadir (A.): Aşağı doğru, yukarıdan aşağı. (060b10), (062a13), (062a16), (063a16), (139a18), (140b15)

münḥall, münḥāll (A.): Açık, çözülen. (144b16), (176a08), (187b04)

münḥanī (A.): Eğri, kamburlu. (051b03)

münḥarif (A.): Ayrılan, sapan. (059a19)

münḥarifen (A.): Ayrılmış bir şekilde, ayrılmış olarak. (060b08)

münḥaṭṭ (A.): Sakinleşmiş, azalmış (hastalık). (195b19), (278b05), (279a08), (288a05)

münhażim (A): Hazmolunan, sindirilen. (012b02), (208b02), (301a09)

münḳabıż (A.): Çekilmiş, büzülmüş; bağırsakları sıkışmış. (065b02), (067b03)

münḳalib (A.): Dönen, dönmüş, değişen, bir şekilden başka bir şekle girme. (074b03), (212b12), (212b13), (252a12), (278a17), (291b04)

münḳasım (A.): Kısımlara, şubeler, bölümlere ayrılma. (060a13), (060a16), (061b07), (061b11), (061b12), (062b09), (063b07), (063b09), (071a05), (135b18), (204b02), (204b08), (207a06), (207b02), (251a11)

münḳaṭī‘ (A.): kesilen, kesilmiş, koparılmış. (102b13), (018a05), (156a18), (157a04), (164a19), (168a18), (213a02), 225b07), (225b08), (233a17), (239b02), (241a07), (286b01), (298b03), (300a08), (306a06), (275a06), (372a15)

münsedd (A.): Tıkanan, tıkalı. (065b02), (120a06), (137b05), (140b05), (232a06), (232b10), (232b11), (233a13), (235b11), (236b05)

münseliḫ (A.): Soyulmuş, derisinden sıyrılmış. (262a13), (262b02), (262b05),

müntaḳil (A.): İntikal etmek, geçmek. (175b04), (238b13), (247a04), (247a05), (247a10), (280a07), (298b05)

müntefi‘ (A.): Yararlanan, menfaatlenen. (035b10), (113b07), (137b06), (163a15), (164a15), (398a04), (398a15)

müntehī (A.): Sonlanıcı, nihayet bulucu. (062b08), (063b06), (065b05), (067a16), (079a10)

müntesic (A.): Sarılmış, dokunmuş (örümcek ağı gibi). (065a12)

münteşir (A.): Yayılan, dökülen, dağılan. (021a05), (044a16), (047b05), (060a06), (060a13), (061a11), (124a19), (154a13), (208a01), (213a01), (213a18), (217a06), (256b19), (257a01), (268a07)

müntin (A.): Kötü kokan, komuş. (031b11), (032b16), (033b07), (130b12), (132b07

münẕir (A.): Kötü belirti. (121a05), (251b02), (298b01), (302b14), (302b15), (302b17)

münẕirāt (A.): Kötü belirtiler. (002b15), (039a13), (129a11)

mürāhiḳ (A.) : Büluğ çağına ermiş erkek çocuk. (011b09), (130a18)

- **mürāhiḳ-ı şebāb**: Büluğ çağına ermiş genç. (227b02)

mürd (F.): Ölmüş; hareketsiz. (040b14), (267b15), (326b09), (355b07), (385a18)

mürekkeb, mürekkebe (A.): Birleşik, iki veya daha fazla şeylerin karışmasından meydana gelen; bir ağrı türü. (003a03), (004a14), (014a18), (014b02), (014b13), (018a07), (018a13), (021a18), (021b02), (021b03), (021b10), (028b10), (029b11), (031a05), (041b19), (051a08), (051a10), (051a12), (052b05), (055b05), (056b12), (058b01), (064b11), (064b14), (065a18), (066b15), (067a13), (070b16), (071a18), (072a02), (072a04), (072a05), (072a07), (072a09), (093a01), (105a11), (109b13), (109b14), (109b19), (110a07), (110a08), (110a11), (110a12), (110a18), (110b06), (110b08), (110b09), (110b10), (110b13), (113a06), (123a04), (134a09), (136b04), (156b05), (156b06), (168a12), (179b04), (179b16), (182a08), (234b19), (245b18), (251a01), (276b03), (277b12), (283a07), (283a08), (283a09), (183a11), (184b08), (287a17), (287a19), (288b04), (190a03), (290b07), (294a04), (294b03), (294b03), (294b12), (296b17), (297a07), (297a18), (297a19), (297b01), (328b09)

- **mürekkebe-i ḥārre**: Sıcak karakterli karşım. (294b12)
- **mürekkeb-i feyeżān**: Aşırı karışık. (005a10)
- **mürekkeb-i nışf**: Az, biraz karışık. (110b02)

mürekkebāt (A.): Birleşikler, iki veya daha fazla şeylerin karışmasından meydana gelenler. (006a10), (017a09), (017a10), (110b13), (158b16), (190b03), (199b18), (209a15), (226b03), (226b04), (297a04), (250a18)

mürekkeben (A.): Karışık şekilde. (010a18), (263a12)

müremmel (A.): Kumlu. (182a17)

mürmedd (A.): Göz hastalığı olan kimse. (391a18)

mürr-i balġam: Acı balgam. (168a12)

mürr-i fem: Ağız acılığı. (287a05)

mürre (A.): Acı. (040b02), (337a13), (390a18)

- **mürre-i ṣafrā**: Acı safra. (013b16), (046b16), (115a05), (122b18), (321a05), (352b18), (365b07)
- **mürre-i ṣafrāviyye**: Acı safra ile ilgili. (365b14)
- **mürre-i sevdā**: Acı kara safra. (331a15), (333b18), (342a18)

mürtefiʿ (A.): yüksek; yükselici,; gidilen, bertaraf olucu. (006a14), (020a15), (129b04), (129b12), (239a14)

mürtāḥ (A.): Rahat. (238a09)

müṣaḳḳil (A.): Zahmet verici, ağırlık verici. (017b06), (279b03)

müsbit (A.): Sübāt hastalığına yol açıcı. (179a06)

müseddid (A.): Vücut kanallarında tıkanıklığa yol açan. (074b08), (088b17), (093b13)

müseddidāt (A.): Vücut kanallarında tıkanıklığa yol açanlar. (128a11)

müsehher (A.): Uyuyamamak. (120a19)

müṣelleṣü'ṣ-ṣekl: Üçgen şeklinde (kemik, çıkıntı vs.). (052b02), (055a14)

müsemmen (A.): Yağlı, semiz. (106a08), (186b06),

müsevved, müsevvede (A.): Kararmış, siyah rekli. (168a17), (252a14), (265b06), (353b13)

müsevvedāt (A.): Kararmış siyah rekliler. (004a08), (264a15)

müsinn (A.): Yaşlı, kocamış, ihtiyar. (228b13)

müsrif (A.): Gereksiz, aşırı (burun kanı akması). (117a06)

müstaḥkem (A.): Sağlam, metin. (042b11), (056b02), (057a18), (072a11), (245a13)

müstaḥkim (A.): Sağlamlaştıran, istihkam eden. (042b17), (042b18), (119a18), (119a19), (149a12), (188b14)

müstaḫrec (A.): Çıkarılan, atılan. (271a18)

müstaḳil (A.): Yalnız başına, tek. (028a19)

müstaḳīm, müstaḳīme (A.): Düz, doğru. (052a07), (060a09), (060a11), (063b05), (068b04), (069a09), (146a08), (191b19), (197b03), (204b06), (250b02), (400a13)

müstaṭīl (A.): Uzun. (212a14)

müstaġnī (A.): Doygun, gerek duymayan. (008b17), (031b07), (163b05), (203b08), (204a11), (211a02), (211b07), (212a12), (223a14), (224b01), (275b13), (304b05), (344a10)

müstaġraḳ (A.): Yoğun, derin. (038b07)

müstaʿidd (A.): Elverişli, uygun, uygun hale getirici. (011b08), (015a14), (016a19), (016b02), (021a04), (046a13), (218b10), (398b14)

- **müstaʿidd-i feyż**: Bolluğa, berekete uygun. (015a01), (015a03)

müstedīr, müstedīre (A.): Yuvarlak. (064a19), (207a09)

müsteḥīl (A.): Mümkün olmayan, olanaksız, mümkün değil. (013b09), (013b10), (019b11), (080a05), (089b08), (102b02), (117b14), (144b19), (195a03), (239a13), (240a05), (277a19), (285b18)

müstemirr (A.): Sürekli, devamlı. (018a19), (027a11), (027a19), (039b15), (149a01), (154b07), (166a09), (165b07)

müsterḫī (A.): Gevşek, sarkık, sülpük. (078b15), (101b04), (220b10), (225a16), (225b02), (238b18), (239a01), (373a09)

müstesḳī (A.): Vücudunda su toplamış olan. (196a18), (196b11), (196b18), (197a11), (197a12), (198b04), (235b18)

müstesʿid (A.): Faydalı. (081a11)

müstevfā (A.): Yeterli, doyurucu. (068b13)

müstevlī (A.): Salgın. (044a17), (123a17), (193b19), (258b18), (276a04), (278a03)

müşābih (A.): Benzer, benzeyen. (012a19), (013a04), (013a15), (014a06), (016b10), (023b07), (029a16), (029a17), (029a18), (029b16), (030a17), (030a18), (030a19), (030b04), (031a07), (032a05), (032a12), (055a15), (056b08), (060b04), (061a07), (062b13), (065a14), (066a07), (067a01), (079a06), (092a08), (093a02), (098a03), (106a07), (142a17), (144b14), (156a01), (157a17), (170b07), (179a05), (181a16), (188a06), (202a06), (207a11), (207a13), (207a14), (207a15), (209a01), (210a08), (212a14), (233b12), (239b15), (265a05), (270b15), (276b06), (277b01), (277b03), (279a07), (280b04), (287b13), (294b07), (298a09), (298a11), (330a15), (377b13), (400a08), (400a09)

- **müşābihü'l-eczā**: İlaç yapımında kullanılan benzer şeyler. (032a02)

müşaḳḳaḳ (A.): Yarık. (287a04)

müşāreket (A.): Ortaklık, ortaklaşma. (025b17), (121a12), (172b09), (222b13), (222b17), (297a03)

- **müşāreket-i raḥm**: Çift rahimli, iki rahimli. (130a10)
- **müşāreket-i ʿużv**: Organın, uzvun ortaklığı. (181a15)

müşārik (A.): Ortak işbirliğinde bulunan. (182a02), (198a10), (220b02), (232a08)

müşeddid (A.): Şiddetlendiren, şiddetini artıran. (034a02)

müşennic (A.): Buruşturucu. (188a09)

müşevveş (A.): Karışık, karmakarışık, sıkıntılı. (036a14), (079b12), (119a01), (145b13), (198a02)

müşkil (A.): Güç, zor, çetin. (007a03), (079b08), (084b05), (086b03), (100a01), (104b11), (127a07), (130a09), (133a06), (133a07), (137a07), (135b13), (147b13), (148a03), (156a03), (168a08), (176b14), (205b10), (235b07), (235b17), (246b12), (251b07), (296b09)

müştebih (A.): Şüpheli. (247b13)

müştedd (A.): Şiddetlenmiş, artmış, ziyadeleşmiş. (033a09), (038b03), (113b14), (144a09), (148b15), (151a07), (166b17), (179a06), (202a02), (202b10), (217a05), (235b14), (284b09), (293a13), (296a03), (300a09), (300a12)

müştemil (A.): İçerici, içine alan. (038b12), (046b06), (071b06), (115a04), (117a17), (120a17), (125b02), (127a13), (231b17), (231b18), (135a11), (143b07), (147a05), (157a05), (162b12), (174b10), (187a06), (206b01), (221b07), (228a03), (234a07), (240b13), (252a17), (262b11), (277b16), (311a18), (360b06)

müşterek (A.): Ortak. (016a03), (016a05), (016b16), (030b08), (042a02), (051b11), (051b12), (052a05), (052a18), (055b14), (056a11), (057b05), (057b07), (057b19), (059b01), (176b15), (192a02), (200a13), (204b14), (205a09), (213b18), (214a12), (265b02), (292b11), (295a09), (302b06), (302b09), (302b13), (302b15)

- **müşterekü'n-nef'**: Ortak fayda, ortak yarar. (050a03), (161b13), (173b10), (174a08), (206a13), (213b15), (214a05), (271b13)

mütaṭāvil (A.): Uzun zamandır, eski. (385b13)

müteberrid (A.): Soğumuş. (347a15)

müteberridāt (A.): Soğumuşlar. (013a15)

mütecālis (A.): Oturmak (soğuk yerlere). (247a06)

mütecezzī (A.): Parça parça ayrılan, ufalanmış olan. (012b03), (073b06), (073b08)

mütedehhin (A.): Yağlanan. (226b17), (257b19)

müte'eṩṩir (A.): Hüzünlü, kederli, üzüntülü. (027a12), (042b02), (071b14), (153a11), (153a12), (164a11), (245b12)

- **müte'eṩṩir-i vāḥide**: Tek tesirli olan, etkili olan. (034a02)

müte'eẕẕī (A.): Eziyet görücü, zarar görücü. (027b10), (036b07), (037b14), (174a13), (180a09), (180a15), (181b03), (181b19), (183b04), (223b04), (239a14), (278a02)

mütefeccir (A.): Vücuttaki herhangi bir durumun kıvam bulmadan önce

görünür olması, meydana çıkması. (018b09), (047b03)

müteferri (A.): Bir kökten ya da bulunduğu yerden ayrılan. (259a13), (263a12), (272a14), (272a18), (272b08)

müteferriḥ (A.): Feranlanan, içi açılan. (252b10), (252b11), (308a17)

müteferriḳ (A.): Dağınık, çeşitli. (011a07), (031b05), (056b16), (057a06), (057a17), (058a05), (058a17), (060a04), (060a08), (060a12), (061a13), (061a15), (061a16), (062b11), (063a02), (063a09), (063a10), (063a11), (063a15), (063a18), (063b01), (063b05), (063b09), (204b08)

mütefettit (A.): Parça parça olmuş olan, parçalanan (vücutta olan taş vs.). (161a17), (218b16)

mütefāvit (A.): Farklılık gösteren, çelişkili, düzensiz (nabızla ilgili). (132a08)

müteġaddī (A.): Gıdalanan, gıda alan, beslenen. (258a03)

müteġayyir (A.): Bozulmuş, bozuk; değişen. (020a01), (027a05), (032a17), (040a09), (046b04), (050b13), (157a10), (187b08), (215a08), (222b12), (236b04), (238b14), (257a03), (262b16), (301a15), (303a08), (398b19), (293a15), (293a15), (262b16)

müteḥabbis (A.): Tutmak, hapsetmek. (210a07)

müteḥaccir (A.): Taşlaşmış, fosilleşmiş. (042b13), (087a10), (192a06), (192a10), (217b10), (217b12), (218b10), (246a10), (248a17), (249a09), (260b07)

müteḥaffīf (A.): Hafifletilen, rahatlatılan. (151b05)

müteḫalḫil (A.): Gevşek ve seyrak olan. (041b07), (043a07), (051b02), (067a16), (067a18)

müteḫalḫilü'l-beden: Vücudun, bedenin gevşek oluşu. (048a15)

müteḥallil (A.) : Erimiş, çözülmüş; içeri nüfuz eden. (012b17), (013a05), (121a08), (148b02), (151a14), (168a15), (175b05), (251b11), (270b01), (276b04), (276b05), (298b03)

müteḥallīş (A.): Kurtulan, halas bulan. (217b14)

müteḥammil (A.): Dayanan, tahammül eden. (043a14), (049a11), (157b07),

(159b11), (169b07), (232b16), (232b19), (233a07), (233a16), (233b08), (300a17)

müteḫarrik (A.): Hareketli, oynak, devingen. (046b01), (162b07), (234a06), (278a04), (287b03), (301b09)

müteheyyic (A.): İltihaplı. (235b16)

müteheyyiʾ (A.): Hazırlıklı. (015b04), (031b05), (299b04)

müteḳabbıżāt (A.): Buruşup kasılan adaleleler. (199b05)

müteḳārin (A.): Birbirine birleşmiş, bitişmiş olan, yakın. (143b01), (191a19)

müteḳarriḥ (A.): Yaralı, çıbanlı. Cerahatli yara ve çıban. (257a15), (257a16)

müteḳavvī (A.): Kuvvetlenmiş, kuvvet bulan. (095a01), (160a14)

müteḳayyiḥ (A.): Cerahatli, irinli. (253a15)

müteḳaʿir (A.): Dibe inen, çöken. (041b08)

- **müteḳaʿir-i kebed**: Karaciğere çöken, karaciğerin dibine inen. (041b08)

mütekebbir (A.): Büyüme, büyümek. (215a10)

mütekevvin (A.): Birleşik, entegre olmuş. (012b07), (278a02), (364b03)

müteḳāribe (A.): Yaklaşan, yakın olan. (277b13)

mütelevvin (A.): Rengi değişen, farklı renge giren. (391a17)

müteleẕẕiẕ (A.): Lezzet duyan, lezzet alan. (010a17), (026b10), (154a14)

mütelāḳī (A.): Kavuşmuş, ulaşmış. (011a07)

mütemekkin (A.): Yerleşen, kalıcı olan. (024b15), (257a17)

mütemevvic (A.): Dalgalanan, dalgalı. (165b14)

mütenebbit (A.): Kıl bitmesi. (261b03), (261b17), (263a06)

müteneffiḫ (A.): Kabarmamış, şişmiş. (214b14)

müteneffir (A.): Nefret eden, ürken. (280b14), (398b11)

- **müteneffir-i şerr**: Kötülükten, şerden ürken. (398b06)

mütenevviʿ : çeşit çeşit, muhtelif, çeşitli. (089a16), (154a17)

mütenāḳışa (A.): Azalıcı. (276b05), (285b15), (287a13)

mütenāvelāt (A.): Yenilen şeyler. (199a18)

mütenāvibe : Dönüşümlü. (343b12)

mütereşşiş (A.): Serpilmiş, saçılmış, damlalar halinde dağıtılmış. (272b08) (

müteṣāʿid A.): Yukarı çıkma, artan. (151b10), (165b18), (166a04)

müteṭāvile : Sürekli uzayıp giden; sürekli; uzun olan. (331b04)

müteveccih (A.): Yönelici, yüzü döndürücü. (117b01), (129a01), (179a08), (300a08)

mütevellid (A.): Doğan, kaynaklanan, ortaya çıkan. (117a12), (162b07), (165b08), (204a15), (204b10), (224b19), (225a15), (227b17), (243b10), (243b12), (256b04), (268b07), (305a03)

mütevellidāt (A.): Dağanlar, kaynaklananlar, ortaya çıkanlar. (135b05)

- **mütevellidāt-ı rīḥ**: Rüzgardan kaynaklanan. (135b05)

müteṣaʿʿib (A.): Şubelere, kollara ayrılmış. (062b05), (070b08)

müteşeddid (A.): Katılaşmış, pekleşmiş, sertleşmiş. (266a07)

müteşekkī (A.): Şikayet eden, şikayetçi. (369a05), (373a16), (390a02), (391a13)

müteşemmiş (A.): Güneşlenen, güneşe çıkan. (267a12)

müteşevviḳ (A.): İhtiyaç duyan, isteyen. (186a05)

mütevāṣıl (A.): Birbirine bitişmiş, birbirine ulaşan. (143a03), (144a16)

mütevātir (A.): Peşpeşe olan, tekrarlayan, aralıksız olan. 029a02), (029b04), (029b05), (029b06), (029b13), (029b17), (048b07), (096a06), (113b05), (117b19), (123b12), (281a07), (284a15), (291b01), (294b01)

müteżāʿif (A.): Çağalan, artan. (066b19)

mütezāyid, mütezāyide (A.): Gittikçe artan. (011b11), (040b05), (285b15), (286a12), (286a12)

müteʿaffin (A.): Kokan; çürüyüp bozulan. (017b04), (019b13) (027b09), (041a05), (088a19), (119b18) (143b09), (154a02), (154a03), (154a04), (154a06), (154a08)

(154a10), (154a12), (157b16), (159b15), (160a01), (160a04), (160a06), (160a16), (160a18), (175a16), (183a03), (213a04), (257a02), (258a13), (258b14) (265a14), (267a08), (267a,11), (276a,05), (276a07), (276a08), (276b04), (276b05), (277a05), (277a06), (277a08), (277a10), (277a11), (283,a07), (283a08), (283a09), (284a09), (285b07), (285b13), (291a12), (291b03), (291b14), (292b02), (293a10), (294a06), (307b10), (31,3b07), (338a03)

- **müteʿaffin-ı şehvet**: Kokup çürümenin çabuk olması. (228b17)

müteʿakḳıd (A.): Pıhtılaşma, pıhtılaşık, pıhtılaşmış. (257b03)

müteʿallik̇ (A.): İlgili, ilişkin. (010b07), (010b15), (011b03), (016a02), (016b15), (017a01), (031b17), (050b18), (065b02), (068b13), (072b18), (077b15), (116a18), (193b16), (201a17), (224a03), (237a12), (240a11), (255a16), (268b01), (270a04), (276a04), (320a13), (333b11), (360b16), (368b03)

müteʿallil (A.): Gerekçe, sebep. (181b09), (265b18)

müteʿassir (A.): Güç, zor, çetin. (217a15), (220b15)

- **müteʿassir-i bevl**: İdrar güçlüğü. (394a16)

müteʿazzir (A.): Olanaksız, imkansız, çok zor. (005b09), (033a17), (050b10)

müteʾellim (A.): Acı çeken. (162b16)

müteḫammil (A.): Taşıyıcı, yüklenici, güç yetirici. (049b05)

mütteḥid (A.): Birleşik, birlik olmuş. (014b05)

müttehī (A.): Hazırlanmış, hazırlıklı. (267b09)

müttesiʿ (A.): Genişleyen. (244b07), (245a05), (251b09)

müveccef (A.): Dalgalanma, hareketlenme. (060a15)

müvellid, müvellide (A.): Doğuran, üreten. (015b04), (016a13), (016a15), (016b01), (212b09), (212b10), (212b11), (213b16), (140b15), (246a13), (266a17)

- **müvellid-i aḫlāṭ**: Hıltların üretilmesi. (208b08)

- **müvellid-i ṣafrā**: Safranın üretilmesi. (158b15)

müvellidāt (A.): Doğuranlar, üretenler. (128a06), (170a18)

- **müvellidāt-ı ebḫire-i sevdāviyye**: Kara safra ile ilgili gazların üretilmesi. (121a15)

müverrem (A.): Şişmek, kabarmak. (175b01), (175b02)

müverrime (A.): Vücutta şiş meydana getirici. (242a01)

müyesser (A.): Kolay, kolaylıkla olan. (006a15), (006b18), (009a06), (023a01), (037a02), (043b13), (047a03), (050a06), (054a03), (059b14), (097a06), (128b16), (133b13), (155b03), (179a12), (195a02), (196b10), (210b19), (260b13), (289a18), (306a14), (332a04), (371a09), (392a06)

müzmin, müzmine (A.): Müzmin, kronik; zaman zaman baş gösteren ağrı, hastalık. (035a11), (038a17), (039b04), (042a12), (042a13), (042a17), (049a09), (075b12), (076b01), (078b02), (082b01), (083a06), (084a08), (090b16), (091a06), (098a02), (098b13), (105b15), (115b14), (116a08), (116a14), (116a16), (117b13), (142b11), (143a19), (148b07), (172a19), (172b14), (256b15), (298b04), (303a01), (303a02), (303a09), (303b02), (328a08), (334b15), (346a01), (351b04), (360a15), (376b04), (380a04), (381b06), (385b13), (385b19), (387a10), (387b12), (388a06), (389a04), (392b07), (394a11)

- **müzmine-i ḫabiṯe**: Eski, kronik çok tehlikeli öldürücü çıban. (307a11)

müzāḥame (A.): Sıkıştırma, sıkıntı verme. (170b13), (170b17), (192a02), (215a02), (222b15), (222b16), (244a11), (268b10), (268b13)

müzāḥim (A.): Sıkıntı veri, elem verici, mani, engel olucu. (222b13)

müzīl (A.): İzale eden, gideren. (292b07)

N

nābıż (A.): Kalp atışı sebebiyle ortaya çıkan kan basıncından dolayı atar damarda ve özellikle bilek damarında duyulan vuruş ve bu vuruşun duyulduğu damar. (062a17), (210a15)

nā-būd (A.): Yok olma, madum. (197a18)

nabẓ (A.): Kalp atışı sebebiyle ortaya çıkan kan basıncından dolayı atar damarda ve özellikle bilek damarında duyulan vuruş ve bu vuruşun duyulduğu damar. (002b13), (025b11), (025b12), (027b12), (028a05), (028a07), (028a11), (028b09), (028b11), (028b12), (028b17), (029a10), (029a16), (029a17), (029a19), (029b01), (029b02), (029b07), (029b08), (029b09), (029b12), (029b13), (029b16), (029b17), (029b18), (030a01), (030a02), (030a03), (046b04), (046b11), (048a06), (115a19), (116a05), (117b19), (118a07), (118b15), (120a11), (120b03), (124a17), (128b14), (132a08), (168a17), (175b02), (176a14), (179b01), (179b05), (179b07), (179b08), (180a04), (180a11), (192b05), (201a06), (201a07), (213a10), (215b02), (215b09), (221b11), (231a16), (236b05) (237b04), (247b14), (277b18), (278a06), (278b13), (279a01), (279a08), (279a12), (279b05), (280a12), (280b03), (280b12), (281b01), (281b07), (281b15), (282a08), (283a16), (286a10), (286a14), (286a15), (291a16), (291a19), (299b09), (299,b15), (300b17), (301a13), (315a02), (320a12)

- **nabż-ı aṣl**: Asıl, gerçek nabız. (294b16)
- **nabż-ı ʿaẓīm**: Büyük nabız. (029b04), (048a03), (179a19), (290a01)
- **nabż-ı ʿiẓam**: Büyük nabız. (281a07), (291a19)
- **nabż-ı minşār**: Testeremsi nabız. (025b12), (175b17)
- **nabż-ı mutarraf**: Seyrek nabız. (030a01)
- **nabż-ı mürekkebe**: Birleşik nabızlar. (029b11)
- **nabż-ı mütevātır**: Hızlı nabız. (113b05)
- **nabż-ı redī**: Zor nabız. (030a01)
- **nabż-ı ṣaġīr**: Küçük nabız. (029b05)
- **nabż-ı serīʿ**: Hızlı nabız (284a15)
- **nabż-ı ṣıġar**: Küçük nabız. (180a07)
- **nabż-ı ṣulb**: Sert nabız. (294b01)

- **nabż-ı ṭavīl**: Uzun nabız, normal ve mutedil mizaçlı bir insana göre nabzı daha uzun alanda süren nabız. (028b14)

- **nabż-ı ẕī'l-ferre**: Aralıklı nabız, kesik nabız türü. (030a02)

nādir (A.): Seyrek, az, ender. (020b15), (140b01), (147a02), (202b06), (207b06), (214b17), (215a03), (217a18), (224a12), (224a15), (246a03), (255b14), (277a09), (278a05), (288a08), (293b17), (294a19), (303a14)

nāfiʿ (A.): Faydalı, yararlı, yararı olan, menfaatli. (003a08), (015b06), (015b07), (016a09), (019a17), (019b05), (021b04), (022a12), (022b04), (022b16), (023a13), (023a14), (023a15), (023a16), (027b14), (031a04), (034b04), (034b05), (034b10), (036a08), (036a12), (038a14), (038a18), (038b02), (039a02), (039a06), (039a09), (040a19), (040b16), (046b12), (046b16), (046b17), (046b18), (047a01), (047a12), (049b17), (049b18), (050a03), (050a05), (050a17), (050b05), (075a01), (075a06), (075a08), (075a10), (075a15), (075b01), (075b05), (075b12), (075b13), (075b16), (075b18), (076a01), (076a13), (076a17), (076b03), (076b04), (076b05), (076b09), (076b12), (076b13), (077a01), (077a06), (077a09), (077a10), (077a11), (077a16), (077a18), (077b05), (077b09), (077b16), (078a04), (078a07), (078a08), (078a10), (078a11), (078a13), (078a18), (078a19), (078b01), (078b02), (078b07), (078b12), (078b15), (078b15), (079a09), (079a11), (079a14), (079a15), (079b12), (079b16), (080a15), (080a18), (080b04), (080b12), (080b14), (080b15), (080b19), (081a03), (081a06), (081a14), (081b04), (081b06), (081b11), (081b18), (082a01), (082a04), (082a07), (082a14), (082a17), (082a19), (082b04), (082b05), (082b06), (083a06), (083a07), (083a08), (083a13), (083a17), (083b03), (083b05), (083b06), (083b16), (083b18), (084a03), (084a04), (084a06), (084a08), (084a18), (084b07), (084b09), (084b10), (085a18), (085a18), (085b06), (085b12), (085b13), (086a01), (086a03), (086a08), (086a09), (086a18), (086b04), (086b09), (086b10), (087a01),

(087a03), (087a09), (087a12), (106b15), (107a02), (107a09),
(087a14), (087a19), (087b02), (107a10), (107a17), (107b02),
(087b07), (087b08), (087b16), (107b07), (107b16), (108a05),
(088a09), (088a16), (088b09), (108a07), (108a18), (108b03),
(088b10), (089a02), (089b05), (108b05), (108b11), (108b13),
(089b07), (090a01), (090a09), (109a06), (109a10), (109a16),
(090b05), (090b19), (091a04), (109a16), (112a01), (112b09),
(091a09), (091a12), (091b01), (114a09), (114a17), (114b13),
(091b11), (091b16), (092a14), (115b12), (115b13), (116a09),
(092b06), (092b10), (092b14), (116a11), (117b02), (118a12),
(093a03), (093a09), (093a18), (118a14), (118b03), (118b05),
(093b03), (094a02), (094a06), (118b07), (119a05), (119a06),
(094a15), (094b06), (095a04), (119b03), (121b14), (121b14),
(095b03), (095b05), (095b07), (122b05), (122b06), (122b08),
(095b13), (095b18), (096b14), (122b12), (122b13), (123b02),
(096b19), (097a09), (097a10), (123b14), (123b17), (124b19),
(097a15), (097a18), (097b05), (125a09), (126a06), (127b11),
(097b13), (097b15), (098a01), (127b13), (127b14), (127b15),
(098a02), (098b06), (098b13), (128b18), (129a07), (129b17),
(098b18), (099a02), (099a13), (130a01), (130a02), (130b03),
(100a09), (100a17), (100a18), (130b04), (130b06), (130b08),
(100b16), (101a11), (101a13), (132a16), (132b13), (132b14),
(101b01), (101b12), (101b17), (132b16), (133a01), (133b16),
(101b18), (102a03), (102a09), (133b19), (134a07), (134a09),
(102a18), (102b10), (102b18), (136a12), (136a16), (136b01),
(103a02), (103b11), (103b19), (136b12), (136b13), (136b18),
(104a03), (104a08), (104a11), (137a02), (137a16), (137b10),
(104a16), (104a17), (104b01), (137b12), (137b13), (137b15),
(104b11), (104b13), (105a01), (137b17), (138b02), (138b03),
(105a09), (105a10), (105a13), (138b04), (138b06), (138b06),
(105a15), (105b11), (105b13), (138b11), (139a15), (139a17),
(105b17), (106a18), (106b01), (139a17), (139a19), (140a09),

(140a14), (140b09), (140b13), (192b19), (193a05), (194b11),
(140b14), (141a12), (142a12), (194b12), (194b13), (196b02),
(142b09), (143a17), (143a18), (199a19), (199b09), (199b16),
(144a04), (145a04), (145a08), (200b13), (201b01), (201b09),
(145a09), (146b02), (146b03), (202a05), (203a09), (203a11),
(146b09), (146b17), (147b14), (203b02), (203b04), (203b13),
(149a11), (149b07), (149b09), (203b17), (204a06), (204a13),
(149b10), (149b19), (151b05), (206b18), (207a03), (208b16),
(151b08), (151b12), (151b18), (209a11), (209a14), (209b13),
(152a17), (152b05), (152b09), (210a04), (210a05), (210b06),
(152b11), (152b15), (152b17), (210b07), (210b08), (210b16),
(153b10), (153b11), (158b09), (211b05), (211b08), (211b13),
(158b17), (159a16), (159b04), (212a09), (215b01), (218b15),
(160b03), (160b04), (160b07), (219b07), (221a05), (221a13),
(161b15), (162a01), (162b18), (221b13), (222b04), (223a10),
(163a07), (163a19), (163b04), (223a11), (226a07), (226b11),
(164b08), (164b10), (164b12), (226b14), (227a08), (228a14),
(164b14), (164b17), (164b19), (236a08), (236b01), (249b03),
(165a10), (165a17), (166b12), (249b05), (249b15), (254b19),
(167a06), (170a01), (170a09), (250a01), (250a05), (250a06),
(171a11), (171b16), (172a05), (253a08), (254a02), (254b05),
(172a13), (172a19), (172b01), (256a01), (256a08), (256b15),
(173b03), (173b05), (173b14), (257b15), (258a04), (258a06),
(173b19), (177b16), (180b08), (258a07), (259b05), (270b11),
(180b10), (180b17), (181a01), (274a11), (274a17), (275b13),
(181a04), (183b18), (184a07), (278a14), (278a19), (278b05),
(184a15), (184b02), (185a06), (279a19), (280b11), (289b07),
(185a08), (186b19), (187a16), (292b11), (293a01), (293a05),
(187a18), (187b06), (189a05), (295a10), (296b01), (304b15),
(189a15), (189b07), (190b05), (304b18), (306a13), (306a19),
(191a09), (191a14), (191b12), (306b14), (307b09), (309a14),
(192a16), (192b01), (192b04), (309b07), (310b04), (315a11),

(315a19), (316a08), (316b14), (351a06), (351a09), (351a13),
(317a02), (318a04), (318b03), (351a15), (351b04), (352a03),
(318b11), (319a02), (319b01), (352a07), (352b05), (353a11),
(319b16), (320b13), (321a12), (353b07), (354a08), (354b06),
(322a06), (322a09), (322a17), (354b19), (355a14), (355a18),
(323a09), (324a06), (324a16), (355b08), (355b11), (355b12),
(324b15), (325b03), (325b13), (356a01), (356a05), (356a15),
(326b18), (327a06), (327a16), (356a19), (356b04), (357a04),
(327b03), (328a08), (328b09), (357a14), (357a18), (357b09),
(329b01), (329b16), (331b02), (357b12), (357b16), (357b19),
(332a17), (332b17), (334b02), (358a01), (358a08), (358a11),
(334b13), (334b15), (335b08), (358a13), (358b07), (358b12),
(335b15), (335b18), (335b19), (358b18), (359a02), (359a05),
(336b19), (337a15), (337a16), (359a08), (359a14), (359b02),
(337b05), (337b10), (337b13), (359b09), (359b16), (360a06),
(338a11), (338a18), (338b14), (360a16), (360b01), (360b09),
(339a08), (339a12), (339b04), (360b12), (360b18), (361a03),
(339b08), (339b12), (339b17), (361a14), (361a19), (361b06),
(340a02), (340a08), (340a13), (361b11), (361b16), (362a07),
(340b03), (340b07), (341a01), (362a14), (362b01), (362b02),
(341a04), (341a08), (341a13), (362b19), (363a07), (363a12),
(341b17), (342a07), (342a19), (363b14), (363b19), (364a15),
(342b05), (342b12), (342b17), (364b11), (364b17), (365a11),
(343a07), (343a09), (343b09), (365a14), (365b10), (366a03),
(343b12), (344b08), (344b14), (366b08), (370b18), (371b16),
(344b17), (344b18), (345a15), (372a02), (372a07), (372a09),
(345a19), (346a01), (346a05), (372a16), (372b07), (372b19),
(346a09), (346a13), (346b15), (373a05), (373a16), (373a19),
(347b09), (347b19), (348a06), (373b04), (374a05), (374a19),
(349a02), (349a12), (349a16), (374b02), (374b07), (375b05),
(350a12), (350a14), (350a16), (375b18), (376a07), (376a12),
(350b06), (350b10), (350b17), (376b03), (376b10), (377a06),

(377b02), (377b05), (377b08), (377b16), (378a06), (378a12), (378a18), (378b10), (378b17), (379a12), (379a18), (379b18), (380a15), (380b10), (381a08), (381a12), (381b03), (381b07), (384b06), (385a08), (385a11), (385b07), (386a17), (386b02), (386b16), (387a10), (387a17), (387b03), (387b07), (387b13), (388a01), (388a18), (388b09), (388b12), (388b16), (389a02), (389a05), (389a12), (389b07), (391a09), (391a16), (391b05), (392b10), (393a15), (394b14), (394b18), (395b15)

nāfiḫ, nāfiḫa (A.): Gaz yapıcı; gazlı. (125b03), (225b15)

nāfiż, nāfiże (A.): Nüfuz edici, işleyici, girici. (288a12), (288a13), (291b01), (292a01)

- **nāfiż-i mevādd**: Nüfuz edici maddeler. (292a03)

nāʿif (A.): Yumuşak. (304a15), (310b02), (346b02)

naḥāfet (A.): Zayıflık, arıklık, cılızlık. (215b08)

naḥīf (A.): Zayıf, ince, narin sıska, hasta. (009a12), (047b18), (116a04), (128a05), (215a10), (217b05)

naḥīfliġ: Zayıflık, incelik, hastalık. (224a13)

nā-ḫiss: Hissi. (025a01), (025b14)

nāḥiye (A.): Bölge, kenar, taraf. (059a12)

- **nāḥiye-i cild**: Deri tarafı, deri bölgesi. (287b02)

nāʾibe (A.): Nöbetle gelen, nöbetli. (277a07)

nāʿim (A.): Yumuşak; taze. (129a09), (143b13), (144a06), (158b07), (162b15), (228a16), (242a09), (251a09), (253a09), (366b01), (377b10)

naḳḥ (A.): Tedavi etmek. (253a12)

nāḳıṣ, nāḳıṣa (A.): Yetersizlik, azlık, noksan. (018a05), (029a08), (041a19), (047b15), (048a10), (074a12), (079b07), (088b05), (101b16), (123a13), (128a16), (151a16), (190a13), (190a15), (190a17), (214b09), (271a09), (276a01), (277a09), (287a08), (288b14), (290a07), (296a19), (298a15), (298b01), (298b02), (298b17),

(301b01), (303b12), (304a17), (374b03), (374b12), (389b13)

nāḳıż, nāḳıża (A.): Bozan, yıkan, bozucu. (024a06), (024a10), (028b07), (028b15), (287a09)

nāḳih (A.): Nekahet evresinde olan. (027a02), (038a14), (151b19), (185a18), (327b17)

naḳṣ (A.): Yetersizlik, azlık, noksan. (145a02), (221b05), (301b15), (342b12)

- **naḳṣ-ı dem**: Kansızlık, vücuttaki kanın yetersizliği. (105a09), (105b18)
- **naḳṣ-ı demevī**: Kan ile ilgili eksiklik. (104b01)

naḳż (A.): Yok etme, bozma, çözme. (225b05), (288b13)

- **naḳżetü'l-bāh**: Cinsel bozukluk, cinsel yetersizlik. (003b14), (225a19)
- **naḳżu'd-dem**: Kanın bozulması, kanın çürümesi. (004a01)

naḳī (A.): Temiz pak. (342b07)

nā-mülāyim: Yumuşak olmayan. (017a07), (017a08)

nār, nāre (A.): Ateş. (030a16), (030a17), (030a18), (030a19), (034a06), (037b03), (050a19), (072a11), (072a13), 088b08), (158a03), (329a13), (135a05), (153b13), (158a02), (159a19), (166b01), (170a17), (178b01), (178b02), (198b01), (217b13), (326b08), (327a01), (330b13), (331a08), (334a02), (334a09), (364b08), (366b11), (372b17), (383a09), (384b11), (385a01), (385a11), (389a09), (389a15)

- **nār-hādīd**: Keskin hiddetli, harlı ateş. (371b02), (371b03), (387b01), (387b18),
- **nār-ı hādī**: Saki, harsız, alevsiz ateş. (362a16)
- **nār-ı hādiye, hādīye, nār-ı hādī**: Sakin, harsız ateş. (328b13), (372a18), (330b02), (332a05), (373a06), (373b08), (374a03), (374b17)
- **nār-ı ḥārr**: Ateş, harlı ateş. (328a05)
- **nār-ı hāvan**: Havan ateşi. (385b16)
- **nār-ı hāvīye**: Ateş içeren, ateşli. (385a19)

- **nār-ı ḥulūl**: Hararetin, ateşin gelip çatması. (072a11), (072a13)
- **nār-ı leyyine**: Yumuşak ateş, gür, alevli olmayan ateş. (326a12), (326a16), (326b02), (327a05), (328a18), (330a17), (385a05), (385b04), (387a12), (387b06), (387b09), (390b14)

nārī (F.): Ateşle ilgili, ateşe mensup. (048a06), (115a09), (118b16), (290a02), (399b13)

nāriyye: Ateşli, ateşle ilgili, ateşe ait. (012b08), (012b09)

nāriyyet: Ateşli, ateşle ilgili, ateşe ait. (033a09), (192b05), (284a14)

- **nāriyyet-i mizāc-ı iżʿaf**: Mizacın ateşini azaltma. (284a13)

nās (A.): İnsanlar. (008a04), (035b10), (035b11), (044a19), (153a09), (183b01), (185b04), (259a02), (259a18), (276a01), (306a08), (348a01), (399a01)

nāşif (A.): Kuru, içine çeken, emen. (169a19), (174a01), (192b17), (211a01), (214a16), (376a10)

naṭṭ (A.): Zıplamak, sıçramak. (167b08), (234a14), (235a06)

nā-tüvān: Zayıf, kuvvetsiz, güçsüz. (128b02), (396a19), (396b03)

naẓīr (A.): Benzer. (045a19), (091b12), (097b06), (147a02), (270a05), (308a15), (309a09), (313a11), (313b17), (319b19), (321b12), (339a13), (381a08)

naẓīf (A.): Temiz. (145a17), (153b16), (155a05), (206b15), (221a11), (232a17), (233a02), (233b16), (235a07), (241a06), (241a07), (265b17), (267b06), (312a12), (319a07), (324a06), (326a08), (337b02), (382b09), (388a07)

- **naẓīf-i esbāb**: Temizliğin sebepleri. (267b06)
- **naẓīf-i ġusl**: Temizlenmek. (258a05)

nāzik (A): İnce, nazik, narin. (014b12), (053b16), (054a03), (054a05), (054b12), (068a09), (161b19), (263a17), (270a15), (333b06)

nāziklik: Narinlik, incelik. (145b04)

nāzil (A.): İniş, inen. (011b19), (040a12), (060a18), (063a03), (063a14), (063b10), (067b06),

(070b14), (143a04), (153a09), (159b01), (169b19), (178b02), (186b01), (197b08), (243b14), (244b09), (245b15), (246b03), (352b12), (379a06), (389a09)

- **nāzil-i ecvef**: Boşluktan inen. (061b15)

necāt (A.): Kurtuluş, hastalıktan kurtulma. (179a12), (196b08), (205a05), (245b04)

nefʿ (A.): Yarar, fayda. (002a05), (002b17), (002b18), (008a04), (008b10), (036b09), (036b10), (036b12), (036b14), (036b17), (036b18), (037a15), (037b15), (038a04), (038a07), (046a05), (050a03), (050a11), (050b16), (058b08), (064b08), (075b15), (076b02), (076b13), (077b05), (078b16), (079a13), (081a14), (082a02), (082a18), (084a02), (085a03), (085b09), (086a01), (086a05), (088a13), (089b12), (090b01), (090b14), (092b16), (093b02), (094a12), (094b11), (097a10), (097b05), (098a07), (098a08), (098b18), (099b02), (099b17), (101b04), (103a06), (103a08), (103b09), (104a06), (105a05), (105a14), (105b14), (106b14), (108b18), (109a11), (110b15), (111b04), (138a15), (139b01), (140a11), (142b10), (146a01), (149b06), (149b2), (150b01), (151b16), (152a15), (152b07), (152b08), (153a07), (159a15), (163a06), (165a03), (165a04), (171b17), (172a19) (180a19), (181a10), (189b09), (204a04), (210b10), (211b15), (218a06), (218b06), (226b01), (249b04), (267a02), (295a09), (305a03), (306a02), (306a08), (307b02), (308a17), (309b15), (315a13), (319b16), (320b18), (321a08), (322b13), (326b13), (327a15), (327b09), (327b10), (327b18), (328a03), (328b15), (330b15), (332b15), (334b03), (335a03), (338a08), (343a18), (343b15), (344a12), (345a08), (346b11), (351b10), (356b10), (357a10), (358b02), (363b01), (365a17), (369a18), (369a19), (373a15), (374b14), (376b05), (377b17), (388b13), (389b19), (390a02), (398a13)

- **nefʿ-i ʿacīb**: Şaşılacak derecede faydalı, oldukça faydalı. (151b18)

- **nefʿ-i ʿaẓīm**: Büyük fayda, yarar. (217a07)

- **nefʿ-i belīġ**: Açık, belli fayda, yarar. (317a05)
- **nefʿ-i müşterek**: Ortak fayda, yarar. (292b11)

nefā (A.): Çıkarmak, ihraç etmek. (074a05), (262b18), (268a16), (271b05), (305a07), (341b02)

nefes, nefs (A.): Nefes, soluk; soluk alacak kadar geçen zaman, an; can, ruh; asıl mayası, cevheri. (003b02), (009a13), (009b18), (019a06), (036b06), (036b12), (042a04), (042b10), (046a07), (046b19), (050b13), (052a19), (052b04), (054b03), (054b17), (057b16), (064b10), (066b14), (066b15), (075b12), (076a16), (093b01), (103a02), (118b04), (119a01), (120a08), (120b01), (127b07), (128b19), (129a01), (129a10), (162b15), (167b16), (168a05), (168a08), (169a04), (170b06), (170b07), (170b13), (171b04), (171b06), (171b07), (171b10), (173a14), (174a09), (175a04), (175a07), (175a08), (175b18), (179a17), (179b06), (179b07), (189a16), (190b02), (215a08), (215b08), (225b03), (229a05), (257b02), (270a14), (271b02), (278a06), (279a14), (288a11), (299b08), (305b18), (328a08), (331a16), (343b11), (351a08), (367a10), (389a02), (389a11), (399b02)

- **nefes-i berī**: Doğal nefes. (052a13)
- **nefes-i dimāġ**: Beyindeki soluk alacak kadar geçen zaman. (121a10), (124a14), (151a03)
- **nefes-i ḫubṣ**: Tutuk tutuk nefes alma, yarama, kötü nefes alma. (150b19)
- **nefes-i intişāb**: Zatürelilerin nefesi gibi sıkıntılı nefes alıp verme. (086a02)
- **nefes-i mādde**: Hava, nefesin maddesi. (024b09)
- **nefes-i maraż**: Hastalıklı nefes. (025b11)
- **nefes-i nāṭıḳa**: Söz söylerken alınan nefes. (015a04)
- **nefes-i rüsūb**: Nefesin tortusu. (032a01)
- **nefesü'l-intişāb**: Zatürelilerin nefesi gibi sıkıntılı nefes alıp verme. (003b02)

nefeseyn (A.): Gırtlaktaki nefes almaya yarayan iki adale. *"yigirmi ʿaḍale daḫı ḫançere-i ḥulḳūm üzeredir ortasında müşterekdir iki (2) ʿaḍale ḫāṣṣaten ḥulḳūmdadır anlara nefeseyn dėrler bunların kārları boġaza (3) inecek eşyāya iʿānet ėderler" (59b/1, 2, 3).* (059b02)

neffāḥ (A.): Kokusu çok, kokulu. (170b14), (197b05), (226a06), (243a15)

nefḥ (A.): Kokunun yayılması. (003b07), (013b14), (080b13), (191b04)

nefḫ, nefḫa (A.): Üflemek, üfürme; pek az tükürmek; gaz, gaz şişkinliği. (003b11), (018b06), (039b18), (085a16), (079b06), (081a02), (081a04), (082b11), (095a07), (096b17), (103a18), (104b04), (137b12), (165b01), (207b07), (214b13), (214b18), (214b19), (222a09), (222a11), (225a18), (225b12), (225b14), (227b17), (231b11), (251a11), (271b11), (307b11), (349b16), (363a07), (363a18), (382a07), (382a10)

- **nefḫa-ı kebed**: Karaciğer şişkinliği. (191b14)
- **nefḫa-ı raḥm**: Rahim gazı. (240a10)
- **nefḫ-i baṭn**: Karın gazı. (258a07)
- **nefḫ-i ḳarāḳır**: Mide ve bağırsaktaki gaz gurultusu. (320a19)

nefṣ (A.): Tükürmek. (174a09), (176a02), (176a19), (176b03), (176b04), (176b05), (176b07), (176b11), (189b01), (189b07), (345a19)

- **nefṣ-i dem**: Kan tükürmek; akciğerden ağız yoluyla gelen kanama. (173a01), (173a03), (173a04), (173a07), (173a09), (173b10), (173a11), (173b05), (174a04), (174a11), (174a15), (175b18), (176b09), (177a07), (346a01), (346a05), (346a09)
- **nefṣü'd-dem**: Gırtlakta sümüksel zarın kanamasıyla kan tükürme. (003b03), (172b15), (172b15), (172b19), (345a16)

nefsānī (A.): Canlılığın uyandırdığı arzular, istekler. (014b17), (015a02), (015a07), (015a09), (017a17), (021a06), (021a09), (056b15),

(065a03), (074a19), (120b16), (121a08), (121b06), (151a10), (212b05), (279b13)

nefsaniyye (A.): Canlılığın uyandırdığı arzular, istekler; idrak, görme, koklama, işitme, tatma, dokunma, hiss-i müşterek, hayâl, mütefekkire, vâhime ve hâfıza ile ilgili. (002b09), (002b10), (015a10), (015b14), (025b08), (025b11), (027a13), (038a08), (038a16), (042b08), (043a05), (173a15), (180a10), (223b04), (231b18), (234a15), (301a01)

nehḍ (A.): Ayak üstüne durmak ve deprenip alkmak. (235a06), (241b13)

nehiy (A.): Yasaklama, men etmek. (035a10), (193b06), (281b14), (298b16)

nehş (A.): Yılan sokmak; kabız etmek.

- **nehş-i ef'ī**: Engerek yılanının sokması. (024b02)
- **nehş-i ḥayyāt**: Yılan, solucan gibi canlıların sokması, ısırması. (274a07)
- **nehş-i ṣafrā**: Safra kabızı. (395a04)

neks (A.): Çevirmek, döndürme. (164b04)

nem: Nem, rutubet. (278a07), (291a15)

nemnāk: Nemli, rutubetli. (073a06), (299b15)

nerm (F.): Yumuşak. (014b05), (039a05), (043b17), (043b19), (054a03), (064b19), (066a17), (092b11), (192b12)

nerr (A.): Hem erkek hem dişi olan (anne karnındaki çocuk için). (229a09), (234a03), (234a05)

nesne: Belli bir ağırlığı ve hacmi olan her türlü cansız varlık (yenen gıdalar, vücuttan atılan her türlü şey, ilaç yapımında kullanılan her türlü madde vs.). (014b12), (016b17), (017a09), (017a16), (017a19), (017b01), (017b02), (017b13), (023a07), (026a05), (026a08), (028a,07), (029a18), (034a12), (036b02), (037a13), (037b10), (037b19), (039b09), (044a07), (044b14), (047a15), (049a02), (050b16), (058b16), (065a18), (069a05), (071b08), (071b17), (072b17), (113b01), (113b05), (113b07) (113b18), (114a01), (114a04), (115b02), (115b06), (116a10), (116a11) (116b13), (119b06), (121a16), (122a05), (122b03), (122b10), (123a12), (123a16),

(123b07), (124a07), (124a10), (124a13), (124a14), (124a16), (124b01), (127b06), (127b08), (128a10), (129a06), (129b09), (130b11), (130b18) (134a05), (134a06), (134a10), (134b08), (136a12), (137a04), (137b06), (138a02), (138a05), (139a12), (139b11), (140b03), (140b11), (140b19), (141a05), (141a06), (141a10), (141b02), (141b09), (141b12), (141b18), (142b15), (143a01), (143a04), (145b02), (145b07), (148b07), (148b09), (149a03), (150b11), (150b17), (151a14), (152a05), (157a15), (157a17), (158,a07), (158a08), (159a07), (160a18), (163b12), (165,b09), (167b17), (168a01), (170b14), (172a08), (173a11), (173a16), (173a18), (173b01), (176a04), (178b06), (186a03), (186b06), (190a04), (190a17), (190a18), (198a13), (199b07), (210b05), (225a05), (225a14), (225b17), (227a05), (227a06), (228b04), (229b01), (229b03), (230a11), (231b19), (233b09), (233b10), (238a14), (241b04), (247a06), (250b05), (253a01), (255a16), (256b01), (258b18), (262b03), (262b07), (264a05), (265a01), (265a02), (273b04), (275a02), (294b19), (299b13), (307a09), (315a12), (334b14), (391a17)

neṣīb (A.): Aşağı. (205b12)

nesīm (A.): Hoşa giden, hafif esen rüzgâr. (005a11), (068a10), (068a11)

- **nesīm-i havā**: Havanın hafif hoş şekilde esmesi. (068a08)

neşāṭ (A.): Sevinç, neşe, şenlik. (027a14), (311a19), (312a13), (312b10), (314a15)

netn : Kötü kokmak, kötü koku. (221b08)

- **netn-i bevl**: İdrarın kötü kokması. (221b08)
- **netnü'l-bevl**: İdrarın kötü kokması. (280b12)
- **netnü'l-ıbṭ**: Koltuk altı kokusu. (267a06)

nevm, nevūm (A.) : Uyku. (002b10), (019a04), (021a03), (021a07), (021a08), (028a04), (038b05), (038b06), (038b09), (038b13), (038b15), (038b16), (113a03), (113a11), (119a01), (122b05), (122b09), (122b10), (122b12), (140a15), (141a04), (141b13),

(143b05), (144a04), (144a05), (144a05), (146b10), (157b01), (160b04), (161b03), (197b09), (204b16), (204b17), (223b03), (225a12), (225a13), (228a01), (237b04), (238a04), (238a09), (257b03), (269a02), (270b03), (279b02), (279b03), (295a16), (295a17), (296b06), (300b16), (326b14), (329b19), (339b13), (341b16), (367a11), (371b16), (372b07)

- **nevm-i müfriṭ**: Aşırı fazla uyku. (038b17), (121a18), (281b06)
- **nevm-i ṣaḳīl**: Ağır, derin uyku. (120a08), (123a01)
- **nevm-i ṣaʿb**: Ağır, derin uyku. (220a15)
- **nevm-i yaḳẓa**: Uyku ile uyanıklı. (002b15)

nifās (A.): Lohusalık. (235b11), (244a08)

niḳā (A.): Temizlik. (266b12), (280b16), (281a01), (281a04)

nisā (A.): Kadın. (015a13), (051a15), (062a15), (063b08), (071a01), (227b02), (217b05), (229a12), (230b16), (236a01), (351b08), (354b18)

nisvān (A.): Kadınlar. (182b12), (196a05), (229a08), (247b02), (261b10), (322a16), (365b02)

noḳṣān (A.): Eksiklik, noksanlık, kusurlu; yetersizlik. (003b06), (017a18), (017b01), (018b14), (018b15), (024a12), (024a13), (026b01), (026b05), (109b01), (123a12), (127a12), (148b19), (153a12), (153a17), (154a16), (158a17), (261b09), (176b02), (185a12), (185b08), (185b11), (185b13), (186b05), (187a06), (187a07), (187a10), (187a11), (187a12), (187a13), (187a14), (187a16), (225b12), (225b15), (225b16), (225b19), (225b19), (227a04), (267b01), (268b08), (268b09), (319b07)

- **noḳsān-ı dem**: Kan yetersizliği, kansızlık. (026a03)
- **noḳṣān-ı menī**: Meni yetersizliği, meni noksanlığı. (312b12)
- **noḳṣān-ı mücāmaʿat**: Yetersiz cinsel birleşme. (312b12)
- **noḳṣān-ı şehvet**: Cinsel istek yetersizliği, cinsel isteksizlik. (185a17), (185b19)

- **noḳṣānü'ş- şemm**: Koku alma noksanlığı, koku alma yetersizliği. (003a16)

- **noksānü'ş-şehvet**: Cinsel istek yetersizliği, cinsel isteksizlik. (003b05)

noḳṭa (A.): Leke, benek; nokta, yer. (080a02), (084b02), (089b13), (100b09), (107a13), (141b17), (301b09), (301b12), (354b07)

- **noḳṭa-ı ictimā'**: Toplanma noktası, yeri. (301b03)

nuḳaṭu'd-dem: kan toplanması. (237b19)

nūr (A.): Aydınlık, parlaklık, ışık; canlılık, fer. (066a04), (066a10), (099a04), (139b11), (148b02), (152a04), (152a18), (301a16), (301a19), (307b14), (376b10), (380b04)

- **nūr-ı başar**: Göz nuru. (066a12), (081a13)

nūrāniyyet (A): Parlaklığı, canlılığı. (265a12), (265a19)

nūrlandırmaḳ: (Yüzdeki kılların dökülmesi ile) Yüzde oluşan parlaklık. (079b10)

nūrlu: Parlak. (143a01)

nü'ābeṭ (A.): Öten, çok gaklayan (penisin sık ereksiyona girmesi için yapılan bir benzetme). (228a08)

nüffāḫ (A.) : Gaz yapan, midede şişkinlik yapan. (086a11), (088b16), (101a01), (105a03)

nüfūz (A.): Geçme, (içe) işleme. (024a05), (025a08), (025a15), (031a04), (035b04), (035b05), (072b05), (080a18), (088b10), (088b14), (088b15), (098b09), (099b15), (120a03), (120a04), (120a04), (120a05), (120a07), (129b04), (132a04), (132a04), (154a13), (156b12), (163a08), (164a17), (164b01), (190a07), (190b11), (198a09), (199a02), (223b10), (242b18), (243a01), (243a03), (243a07), (264b12)

nükr (A.): Zorluk. (223a19)

nükṣ (A.): Belirmek, yeniden ortaya çıkmak. (167a12), (256a03)

nümüvv (A.): Büyüme, gelişme. (004b17), (011b05), (011b07), (011b09), (011b14), (015b02)

nüzūl (A.): İnme, iniş. (040b04), (017b07), (038b08), (083a11), (137a13), (139a09), (148b15), (149a08), (150b02), (150b05),

(150b10), (150b14), (152a16), (152b14), (169b18), (172b04), (187a15), (189b14), (217a02), (235a05), (240a01), (243a04), (246b10), (271b09), (333a04), (380b09), (387b18), (378b10), (381a15)

O

oġlancıḳ: Küçük çocuk. (097a17), (104a14), (130a13), (130b06), (130b08), (138b12), (141a15), (229a01), (130a12)

oġlan: (Erkek olsun, kız olsun) Evlat. (050b15), (062a19), (076a18), (086a10), (102b14), (103b03), (228b17), (229a02), (240a12)

oñarmaḳ: Ondurmak, tedavi etmek, iyileştirmek. (085b14)

oñat: Doğru, uygun. (133a04), (151a17), (151a18)

oñulmaḳ: İyileşmek, sağalmak, şifa bulmak, yara iyileşmek,. (074b11), (075a16), (078a14), (090a09), (105b12), (126a04), (144a08), (146a16), (148a06), (205b10), (275a13), (318a08), (341a13), (347b13), (357b08), (359a07), (384b02), (385a02), (385a12), (385b02), (385b19), (386a02), (386a06), (386a07)

oturmaḳ: Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek. (022b15), (023a04), (023a11), (023b01), (023b03), (032a06), (090b16), (113a19), (113b09), (114a09), (115a14), (125a10), (130b10), (132b14), (136a10), (136b12), (196a17), (234a15), (238a09), (243a16), (304b07), (397b12)

ovalamaḳ: Ovalamak; tedavi etmek amacıyla bir ilaçı vücudun herhangi bir yerine sürmek. (326a01)

ovmaḳ: Masaj yapmak; hastayı rahatlatmak amacıyla, el, ayak, kasık, böğür gibi muhtelif yerlerine masaj uygulamak. (038b01), (038b02), (038b03), (113b10), (117a04), (118a18), (119a04), (120a15), (126b08), (142b19), (144a03), (150a04), (157b03), (217a15), (325b11)

oynaḳ: Vücudun omuz, diz gibi hareketi. (060b15)

Ö

öldürmek: Öldürmek. (071b11), (094b08)

ölmeḳ: Ölmek, hayatı sona ermek. (130a11), (131b11), (131b18), (169b12), (218b07), (219b10), (220a06), (225a06), (235b02), (258b05), (273b13), (273b18), (274b14), (305a05), (308a18), (396a08), (400a07)

ʿömr (A.): Ömür, yaşama, yaşayış, hayat. (007b09), (011b11), (011b17), (034a08), (228b13), (261a19), (264a06), (398a15)

öñlemek: Ortaya çıkan veya çıkacağı düşünülen bir tehlikeyi durdurmak, önüne geçmek. (077b05), (083a05), (084b09), (102a13), (104a11), (107a18)

öpmek: Çeşitli sebepleri belirtmek için dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek. (050b11)

örtmek: Kapamak; korumak, görünmez duruma getirmek veya gizlemek için üstüne bir şey koymak. (040b05), (063b12), (074b06), (162a19), (348b15), (372b11), (390b13)

örtülmek: Örtme işine konu olmak. (054a01), (058b14), (067a13), (373a01), (393b12)

P

pāk (F.): Temiz, arı, pak. (022a04), (022a11), (034b01), (035b01), (036b03), (036b15), (043a13), (043a13), (044a09), (046b09), (047a14), (050a01), (073b15), (076b17), (077b13), (079a16), (080a02), (080b02), (081b10), (081b12), (084b02), (086b07), (087a02), (088b12), (088b18), (093a11), (095b05), (095b18), (096a11), (097a11), (100a14), (100a16), (102b06), (103b05), (103b18), (104a01), (104b12), (104b15), (104b18), (106a03), (106a10), (106b12), (109a09), (115b11), (118a16), (130a02), (130a14), (130b05), (146a02), (149a10), (150b01), (151b09), (160a03), (174a09), (185a07), (189b12), (197a13), (212b01), (219b17), (257b18), (265a07), (319b04), (322b17), (324b10), (328a12), (334b04), (336a15), (348b06), (352a19), (352b03), (360b07), (361a02), (368b14), (394a14), (394a15), (395a03), (398a19)

- **pāk-ı ġusl**: Yıkayıp temizleme. (326b15)

pāyān (F.): Nihayet, son. (052a04), (055a03), (055a05), (060b15), (061a04), (062a07), (064a08), (064b05)

pāyidār (F.): Kalıcı, devamlı, sabit. (058a15)

pelīd (F.): Pis, mundar. (038b17)

perāken (A.): Dağınık, darmadağınık; dağıtma. (062a19), (066b04), (069b15)

perhiz (F.): Sağlığa zararlı şeylerden kaçınma; sağlığı düzeltmek amacıyla uygulanan beslenme düzeni; beslenme düzeninde sağlığın gerektirdiği kısıtlamayı yapma, diyet, rejim. (009b13), (023a02), (035a02), (035a02), (035a05), (044a18), (049a11), (133a12), (133a19), (149b01), (165b03), (171b18), (197a12), (215b13), (243a15), (252b02), (253a05), (281b13), (293a19), (394a04), (396a05), (396b13), (397a11), (397b02), (397b09), (397b10), (397b13), (397b14), (397b17)

perīşān (F.): Bozuk, düzensiz; hasta. (038a17), (052b10), (058a11), (061a09), (061b03), (063b03), (063b10), (099a03), (104a08), (106a05), (215a04), (273a01), (273a12), (298a17)

- **perişān-ı dem**: Kanın düzensizliği. (238a11)

peydā (F.): Açık, meydanda, açıkta. (017b04), (019a19), (019b01), (023b01), (024b11), (025a09), (036a05), (036a11), (037a03), (037a08), (062a02), (062a16), (066b04), (078a12), (080b06), (084a03), (105a10), (113a08), (154a03), (168a02), (174b15), (198b03), (202a06), (207b07), (221b08), (237a14), (250b05), (253b05), (255b10), (257a19), (266b17), (291a16), (304b09), (313b06), (314a02)

peyker (F.): Yüz, surat. (162b08), (244b11), (257b05)

peyveste (F.): Ulaşmış, bitişik. (053b14), (060b16), (066b03), (070a02), (071b02)

pīçīde (F.): Kırışmış, bükülmüş, kıvrılmış. (070b09)

pīr (F.): Yaşlı, ihtiyar. (032a19), (036a06), (039a01), (039a09), (039a04), (042b19), (076b11), (105a02), (109a15), (121a05), (128a18), (128a19), (136b06), (214a16), (217b02), (227a09), (227a11), (284a13), (128b01)

- **pīr-i nā-tüvān**: Güçsüz, kuvvetsiz ihtiyar. (128b02)

pūl buḫūru: Derinin üzerinin nemlenmesi. (348b13), (393b14

pullanmaḳ: Derinin üzerinde renkler oluşması. (266b03)

pūşīde (F.): Örtülü, gizli, kapalı. (069b12), (135b14)

püfkürmek : Sıvı halde veya sıvı haline geitirilen bir ilaçı tedavi amacıyla vücudun herhangi bir yerine hızla savurmak, püskürtmek, püskürterek uygulamak. (130a05), (351a19)

pür-ḫaṭar: Tehlike dolu, tehlike barındıran. (304a17)

pür-ḳān: Kan dolu. (049b12)

R

rabṭ (A.): Bağlamak, birleştirmek. (048a17), (063a12), (063a13), (126b19), (140b14), (167b13), (204a10), (206b10), (230b06), (235a15), (236b18), (257a02), (260b10), (261a01), (273a05), (275b11), (284b16), (331b15), (333a06), (334a17), (336a07), (337a08), (365a01), (372a08), (395b11)

rāciʿ (A.): Geri dönen. (255a13), (258b19), (293a19), (293b02), (245b19)

radʿ (A.): Çaydırmak, tedavi etmek. (242a07)

raʿd (A.): Gök gürültüsü. (005a09), (027b03)

raġbet (A.): İstek, arzu. (040a10), (046b10), (050a14), (050b14), (050b18), (100b18), (344a10)

- **raġbet-i cimāʿ**: Cinsel arzu, cinsel istek. (230a18)

raʿnā (A.): Güzel, latif, hoş. (041a05), (091a13), (092a13), (094a18), (111b02), (334a18), (337a15)

raġve (A.): Köpük. (031b12), (162a06), (162a07)

raġvelenmek: Köpüklenmek. (168a18)

raġvet (A.):: köpüklenici, köpüklü. (013a12)

- **raġvet-i dem-i ṭabīʿiyye**: Cigerde ḥāṣıl olan, şekli sürḫ, şirin ve orta kıvamdaki, köpüklü kan. (013a12)

raḫne (A.): Yarık, yarılma. (055b10), (055b11)

raḫv, raḥv (A.): Gevşek, sölpük, rahavetli. (067a18), (079b07), (207b09), (252a18)

raḳīḳ, raḳīḳa (A.): İnce, narin, zayıf, güçsüz. (011a05), (013b19), (048a06), (048a07), (062a04), (063b13), (079a17), (013a19), (017b07), (031a13), (033b05), (036a04), (043b05), (047b05), (047b16), (051b01), (055a09), (064a08), (066a01), (068a02), (069a13), (073b13), (082b15), (083b03), (106a02), (108a11), (115a10), (116a06), (119a02), (129b05), (132b04), (134a19), (137a12), (142b03), (143a12), (144b10), (147a06), (149a11), (149a15), (149a16), (151a12), (151a13), (151a15), (151a18), (152b12), (156a08), (176b01), (177a07), (249a08), (254a12), (255a09), (156a01), (156b18), (212a19), (263a06), (163a10), (267a01), (268a04), (268a05), (149b19), (269a09), (269a11), (277a01), (283a13), (287b05), (287b15), (289b09), (290a02), (290b13), (299a08), (299a10), (299a11), (299a14), (299b07), (300a07), (326b18), (327a15), (376a07), (382a14)

- **raḳīḳü'l-cevher**: Özü ince. (069a04)
- **raḳīḳ-i farʿ** : İnce dal. (163a10)

raḳīḳrek: İncecik, zayıfça. (068a06)

raṭb (A.): Rutubetli; rutubetli kılmak; taze, yeşil, yaş. (010b19), (011a02), (011a19), (013a07), (014a16), (019a16), (019b04), (020a17), (020a18), (020b02), (022b17), (023b11), (024b16), (039a03), (043a06), (044b16), (049b04), (073a01), (075b15), (079a11), (079b18), (080a13), (080b11), (080b13), (080b17), (081b05), (082a14), (083a11), (084a14), (084b10), (086a14), (086b01), (086b18), (087b12), (088a12), (088a19), (089a01), (089a07), (089a14), (089b07), (090a04), (090b04), (091a16), (092a11), (093a19), (094a03), (094a08), (094b02), (098b07), (101b14), (102a19), (104a14), (104b17), (105b01), (106a08), (106a14), (106a15), (107b07), (108b09), (113a05), (115a17), (121b04), (122a10), (122a17), (122b03), (124a04), (124a10), (226b11), (127a04), (130b14), (133b04), (133b04), (134a17), (138a07), (138b18), (140a05), (140a06),

(140a09), (141a09), (150a17), (150a19), (151b04), (151b05), (155a08), (155a11), (168b16), (172a07), (179b09), (181a11), (184b06), (186b09), (187a10), (189a10), (289b14), (207a02), (212a04), (214b02), (215a14), (224b13), (224b15), (228a07), (232b02), (242a06), (242a11), (247a19), (247b10), (279a05), (279b01), (279b01), (283a07), (285a06), (291b09), (291b15), (329a18), (332a03), (357b17), (360a07), (362a10), (364a13), (369b02), (372b06), (374a01), (374a02), (374b15), (375b05), (376a04), (378a12), (380a17), (380b01), (380b13), (382b14), (385a05), (385a08), (388b08), (393b01)

- **raṭb-ı balġamī**: Balgamdan kaynaklanan rutubet, nemlilik, hararet. (104b04)
- **raṭb-ı luʿāb**: Bitkilerin kök, çiçek ve dallarından elde edilen koyu yapışkanımsı sıvının tazeliği. (170a17)
- **raṭb-ı mizāc**: Vücutta dört unsur bir araya geldiğinde yaşlığın (rutubetin) diğer hıltlara baskın çıktığı mizac. (023a15)
- **raṭb-ı raṭb**: Rutubetin rutubeti. (108b09)
- **raṭb-ı sefercel**: Yaş, taze ayva. (205b01)

rāyiḥa (A.): Koku. (013a11), (015b19), (027a17), (030a09), (031b07), (031b08), (031b10), (031b11), (032b16), (033b07), (033b12), (033b13), (037a16), (044b08), (049a19), (073a05), (073a06), (073a16), (073a17), (074b17), (090b06), (094a16), (095a01), (099b13), (104a07), (109b16), (113b01), (153b18), (154a03), (154a06), (154a12), (154a13), (154a14), (154a15), (154b06), (160a01), (160a06), (176b03), (176b13), (176b14), (178a19), (178b02), (180b02), (198b14), (199a06), (204a04), (209b19), (219a15), (230b10), (230b19), (231a14), (231b19), (232a02), (233a09), (233b07), (234a17), (239b07), (239b08), (253a03), (258b10), (259b15), (266a09), (267b08), (271a04), (271a06), (271b10), (272b12), (273a01), (278a18), (282b13), (286a06), (326a13), (341b02), (352b07), (354a11), (372b05), (372b11), (375b08)

- **rāyiha-ı buḫūr**: Tütsü kokusu. (233b05)

- **rāyiḥa-ı ḫabīṣe**: Kötü, pis koku. (154b12), (154b13)

- **rāyiḥa-ı dehān**: Ağız kokusu. (074b19)

- **rāyiḥa-ı kerihe**: Pis, fena, iğrenç koku. (154a03), (154a04), (154a05), (154a10), (154a14), (154b08), (154b09), (154b10), (179a08), (257b07)

- **rāyiḥa-yı ṭayyibe**: Güzel koku. (154a07), (154a18), (154b05), (154b06), (154b09), (154b10), (239b09)

recīʿ (A.): Necis, pislik, dışkı. (169a19), (190a08), (190a10), (190a14), (204a01), (204a05), (204a07), (204a09)

recīf (A.): Şiddetli ızdırap. (154a15)

recül (A.): Erkek, er kişi. (228a17), (231b13), (238b08), (274a19)

- **recül-ı ḳeṣīrü'ş-şebıḳ**: Çok fazla azgın, şehvetli adam. (228a16)

redd (etmek, eylemek, olmak, olunmak) (A.): Kabul etmemek, def etmek. (037b08), (039b07), (095b05), (103a01), (103a05), (135b13), (175b18), (198b18), (207b19), (243a18), (243b17), (248a05), (253a01), (322a17)

redāʾet (A.): Kötülük, fenalık, hastalığın azgın olması. (282b09)

- **redāʾet-i hażm**: Sindirimin kötüleşmesi. (208a14)

- **redāʾet-i hażm-ı miʿde**: Besinlerin midedeki sindirimde bozulması. (208a14)

reddiye: Yok olmak, helak olmak. (035a04), (074a09), (125a07), (180a14), (185a14), (185a16), (262a13), (322a17), (350a06)

redī (A.): Kötü, çirkin, zararlı, yaramaz. (025a15), (027b08), (029a19), (030a01), (035a03), (081a06), (088b14), (088b18), (124b05), (124b07), (146b04), (149a15), (153b14), (153b18), (153b19), (154a07), (167a15), (168a16), (176b11), (178a19), (186a03), (186a04), (186a05), (186a11), (190a04), (194a16), (198b16), (208b02), (208b02), (219b02), (245a13), (246a19), (246b01), (254a10), (254a11), (255a19), (255b08), (256b14), (258b05), (261b14), (261b16), (262a10), (262b08), (262b09),

(286a16), (298a01), (298a13), (298a15), (300b09), (301a03), (301a05), (301a08), (303b12), (335a12), (339b09), (341b02)

- **redīü'l-cevher**: Özü yaramaz, zararlı. (282b10)
- **redīü'l-ḫılṭ**: Zararlı, yaramaz hılt. (105a03)

redīġ (A.): Bataklık. (194a01)

refʿ (A.): Hükümsüz bırakma, iyileştirme, tedavi etme, olumsuz durumu hükümsüz kılma. (096b01), (096b02), (163a11), (204b05), (280a16), (351b10)

refīʿ (A.): İnce. (167b10), (201b13), (215a05), (215a09), (231a18), (231a19), (236b07), (263a05), (265b06)

rehā (F.): Sıhhat bulma, hastalıktan kurtulma. (096b05), (294b09)

reḫāvet (A.): Tembellik, gevşeklik. (252a18)

rehle (A.): Şişkinlik. (264a01)

remādiyyet (A.): Kül olma, küle dönme. (074a11), (217b01), (221b16), (221b17)

renc (F.): Eziyet, sıkıntı, ağrı, sızı. (002a19), (009a09)

- **renc-i efzūn**: Çok fazla eziyet, sıkıntı. (399b13)

rencīde (F.): İncinmiş, kırılmış. (052b10), (054a09), (284a10), (399a01)

rencūr (F.): hasta, dertli, sıkıntılı. (229a14)

retḳ (A.): Dişilik organı bitişik olup cinsel birleşmede bulunamayan kadın. (238a13), (238a19)

reşş : Serpmek, çiselemek. (095b16), (180b16), (272b18)

reviş (A.): Tarz, gidiş, yöntem. (246b05)

revnaḳ : Tazelik, körpelik; parlaklık, güzellik. (265a03), (265a04), (265a13), (294b18)

- **revnaḳ-ı nūrāniyet**: Parlak tazelik, körpelik. (265a12)

rıfḳ (A.): Yumuşaklık. (129a15), (134b02), (179b08), (245a03), (260b10), (266b09), (317b02), (319b02), (321a05), (325a08), (334a15), (335b07), (337a02), (341a17)

ricāl (A.): Erkekler. (051a16), (062a14), (071a03), (138a14), (156b16), (229a12), (241b15), (358a07), (384b04)

rīḥ (A.): Rüzgâr; romatizma, ağrı, yel; koku, gaz. (018a11), (020b11), (024a18), (025a01), (025a03), (025a05), (031b02), (031b14), (049b15), (057a07), (061b03), (070b18), (074b03), (098b14), (101a01), (116a17), (116b01), (121a08), (135a18), (135b05), (140b05), (153b19), (154a01), (164a16), (166a17), (167a15), (175a12), (176b12), (180a03), (183a07), (191b04), (191b05), (191b13), (194a05), (197b06), (201b13), (202b01), (202b03), (202b09), (203a03), (203a15), (206a06), (217a07), (222a08), (222b14), (225a10), (225a12), (225a15), (225a18), (225b02), (225b10), (232a07), (232b15), (243a02), (243a09), (243a11), (243a19), (259a04), (309a13), (315a12), (327a02), (349a19), (359a14), (363a18), (373b02)

- **rīḥ-i bārid**: Soğuk gaz. (129b03)
- **rīḥ-i basīṭ**: Vücutta bulunan dört hılttan birinin oluşturduğu gaz. (245b18)
- **rīḥ-i baṭn**: Mide, bağırsak gibi yerlerde meydana gelen gaz. (320a02)
- **rīḥ-i bevāsīr**: Basur kokusu. (311b19)
- **rīḥ-i cenūb**: Kıble yeli, güney yeli. (259a06)
- **rīḥ-i fem**: Ağız kokusu. (159b12), (160a08), (160b07)
- **rīḥ-i ġalīẓ, ġalīẓe**: Yoğun gaz. (116b08), (117b12), (146b11), (153a19), (202b01), (207b04), (363a13), (363a18)
- **rīḥ-i kebed**: Karaciğer gazı. (003b07)
- **rīḥ-i kerīhe**: İğrenç, kötü koku. (258b09)
- **rīh-i mesāne**: Mesane gazı. (003b12), (222a08)
- **rīḥ-i müteʿaffin**: Kokan gaz. (183a02)
- **rīḥ-i ṣabā**: Sabah rüzgârı. (259a04)

- **rīḥ-i şimāl**: Kuzey rüzgârı. (020a10)

rīḥī (A.): Yelle, romatizma ile ilgili. (116a17), (117a08), (159a18), (164a10), (166a18), (166b08), (167a04), (203a02), (203b04), (242b01), (251a09)

rīḫiyye (A.): Gaz, koku, yelle ilgili. (167a06), (184a18), (250b19), (253b12)

riḫve (A.): Gevşek, rehavetli. (018a17), (060a03), (158b02), (251a03)

rīḳ (A.): Salya, ağız suyu. (039b03), (129b09), (183a08)

riḳḳat (A.): İncelik; incelme; zayıflık (görme); acıma. (013a13), (022b10), (033a08), (043b05), (094b05), (148b02), (151a11), (151b01), (182b05), (236b06), (243b11), (252a19), (253a03), (283a03), (283a05), (283a11)

- **riḳḳat-i bevl**: İdrar yaparken hissedilen acı; İdrarın duru, berrak olması, bulanık olmaması (119b10), (190a01), (217b10), (220b06), (220b07)**riḳḳat-i ḳārūre**: İdrar acıması. (194b07)
- **riḳḳat-i mūy**: Saç incelmesi. (026b16)
- **riḳḳat-i rūḥ**: Ruh inceliği, kalp yufkalığı, inceliği. (181b16)

riyāḥ (A.): Gaz; koku; rüzgar. (028a17), (028a18), (074a02), (165b08), (165b10), (195b02), (215a01), (222a13), (240a05), (240a10), (243b06), (243b12), (319a02), (319b05), (323b01), (332a02), (349b16), (363b19), (365a16), (371b11), (371b16), (382a07), (382a10)

- **riyāḥ-ı bāride -i ġalīẓe**: Yoğun, ağır soğuk gazlar. (343a08)
- **riyāḥ-ı bāride**: Soğuk gazlar. (341a16)
- **riyāḥ-ı ġalīẓ, ġalīẓe**: Yoğun, ağır gazlar. (116b03), (135a04), (195a18), (238b16), (307b11), (321a07), (340b19)
- **riyāḥ-ı ḥādiṯe**: Meydana çıkan gaz. (373a19)
- **riyāḥ-ı ḥārre**: Sıcak gaz. (116b02)
- **riyāḥ-ı keṯire**: Aşırı, fazla gaz. (187b16)

- **riyāḥ-ı mūẕiye**: Acıtan, acı veren koku. (321b12)
- **riyāḥ-ı sümūm**: Zehir kokuları. (040a14)

riyāḥiyye (A.): Kokuyla, gazla ilgili. (121a10), (121a11)

riyāżat (A.): Perhizle yaşama; perhiz. (032b15), (033a14), (034b19), (038a04), (038a05), (038a07), (038a09), (038a10), (038a11), (038a13), (038a15), (038a19), (040a06), (043b13), (044a06), (046a12), (046a17), (048b04), (151a07), (194a19), (196a16), (198b19), (237b15), (399a11)

- **riyāżat-ı ḫāṣṣa**: Özel perhiz. (038a10)
- **riyāżat-ı ḳavī**: Kuvvetli perhiz. (049a06)

rüsūmī (A.): Şekille ilgili, rengiyle ilgili. (31b17)

rummāne (A.): (Kemik vs.) Kenar. (246b14)

rūr: Hasta, mariz, namizac. (079b03)

rūşen, rūşenā (F.): Parlak. (006b03), (027b02), (097a19), (141b08), (142b09), (143a08), (145b16), (152b17), (375b17)

rūşenlik: Parlaklık. (119a17)

ruṭūbāt (A.): Sıvı, akışkan, akıcı; vücut, göz vs. sıvısı. (037a03), (038b05), (066a13), (066b10), (074b06), (077a18), (089b14), (098b11), (211a10), (123b06), (123b09), (123b11), (150b12), (151a04), (160a16), (161b05), (163a08), (163b06), (198b18), (224a14), (234b17), (237a11), (268b18), (270a09), (289b08), (292a03), (301a15), (301a16), (301b01), (301b06), (321b09), (354a05), (379b18), (381a03), (381a08), (385a12)

- **ruṭūbāt-ı aḫlāṭ**: Hıltlardan kaynaklı sıvı. (276a17)
- **ruṭūbāt-ı balġamiyye**: Balgamdan kaynaklı akıntı. (157b16)
- **ruṭūbāt-ı baṭniyye**: Vücut içindeki sıvı. (307b09)
- **ruṭūbāt-ı bedeniyye**: Bedenle ilgili, bedene ait sıvı. (277a13)
- **ruṭūbāt-ı fāside**: İfsad olmuş, bozulmuş sıvı. (158b02)
- **ruṭūbāt-ı fuḍuliyye**: Vücuttan atılacak, dışkı, idrar vs. unsurlarla ilgili sıvı. (351b15)

- **ruṭūbāt-ı ġalīẓe**: Koyu, yoğun sıvı. (243b12)
- **ruṭūbāt-ı ḫabīṯe**: Fesad olmuş, pis sıvı. (161a03)
- **ruṭūbāt-ı lezce**: Yapışkanımsı sıvı. (069a14)
- **ruṭūbāt-ı meṯāne**: Mesane akıntısı. (223a18)
- **ruṭūbāt-ı müzliḳa**: Yumuşatıcı, kaydırıcı sıvı. (232a04), (243b16)
- **ruṭūbāt-ı nāḳıṣa**: Eksik, yetersiz sıvı. (301b01)
- **ruṭūbāt-ı raḥm**: Rahim akıntısı. (077b09)
- **ruṭūbāt-ı sā'ile**: Akıcı sıvı. (378b09)
- **ruṭūbāt-ı ṭā'am**: Yemeğin sıvısı, yemeğin suyu. (033b01)
- **ruṭūbāt-ı zā'ide**: Vücudun herhangi bir yerinde bulunan fazla sıvı. (106b12)

ruṭūbet (A.): Yaşlık, nemlilik. (013b11), (019b01), (019b12), (023a03), (023a17), (023b10), (023b11), (023b12), (023b14), (026b11), (026b15), (026b16), (027a16), (029a07), (029b07), (031a16), (032a17), (033a05), (033b18), (033b19), (034a01), (034a05), (034a06), (034a13), (039a02), (049a13), (049b17), (050a07), (050b09), (066a13), (066b02), (073a01), (074b04), (074b11), (079b05), (074b09), (080a03), (080a13), (080b02), (081b17), (082a10), (082b11), (082b12), (082b18), (086a10), (086b07), (092a15), (092a16), (092a19), (093b17), (104b06), (105b02), (106b04), (107b10), (108b10), (109a15), (110b06), (113a03), (115b01), (116a01), (122a14), (123a17), (123a18), (139b01), (139b07), (139b09), (141a15), (144b05), (145a13), (145a16), (145b15), (145b15), (146b14), (148b06), (150a07), (150a15), (151a08), (151b19), (154b14), (160a19), (160b09), (161b03), (161b08), (161b09), (261b11), (161b18), (263a01), (163a09), (165b13), (169b19), (175a04), (179b01), (183b16), (187a16), (189b04), (190a02), (200a10), (204b03), (204b15), (204b18), (206a08), (216b16), (222a15), (222a16), (222a17), (223b03), (225a15), (228a10),

(229b08), (231a15), (231a19), (231b11), (232b02), (234b02), (234b07), (234b16), (236b09), (239a19), (240a01), (240b05), (241b04), (256a11), (259a09), (261b11), (267a17), (267a18), (267a19), (267b10), (268b16), (274b19), (277a14), (277a17), (277a18), (277a19), (277b01), (277b02), (277b03), (277b04), 277b05), (277b06), (277b07), (277b08), (282b15), (283a11), (283b01), (284a12), (285a04), (286a08), (288b01), (291b03), (291b10), (294b09), (294b08), (295a17), (295b19), (296a01), (299b15), (342a03), (352a08), (352b11), (370a10), (378b16), (379b06), (381b10)

- **ruṭūbet-i aṣlıyye**: Aslî rutubet. (074a09), (074a13)
- **ruṭūbet-i ʿayn**: Gözün rutubeti. (146b15), (378a06)
- **ruṭūbet-i balġam**: Balgamın rutubeti. (161b15)
- **ruṭūbet-i balġamī**: Balgamdan kaynaklanan rutubet, nemlilik. (135a17), (144b13), (157b16), (161b15), (163a14), (236b08)
- **ruṭūbet-i balġamiyye**: Balgamdan kaynaklı rutubet, nem. (135a17), (144b13), (163a14), (236b08), (241b02)
- **ruṭūbet-i beden**: Bedenin rutubeti. (277b07)
- **ruṭūbet-i bedeniyye**: Bedene ait, vücuda ait rutubet. (277a16)
- **ruṭūbet-i beyḍiyye**: Aköz sıvısı, ak rutubet. (066a08), (066a12), (072b01), (139b09)
- **ruṭūbet-i būraḳıyye**: Yoğunlaşan, yoğunlaşmış rutubet. (122a17)
- **ruṭūbet-i celīdiyye**: Göz merceğinde olan rutubet, Buza benzeyen rutubet. (016b14), (066a07)
- **ruṭūbet-i cildiyye**: Buza benzeyen rutubet. (139b08)
- **ruṭūbet-i çeşm**: Gözün rutubeti, nemi. (106b14)
- **ruṭūbet-i duḫāniyye**: Dumandan kaynaklı rutubet. (261b12)
- **ruṭūbet-i fāside**: Bozuk, bozulmuş rutubet. (158a18)

- **ruṭūbet-i fażlıyye**: Fazla rutubet. (104b03), (151b10)
- **ruṭūbet-i fuḍul**: Vücuttan atılacak, dışkı, idrar vs. unsurların rutubeti, nemi. (093b04)
- **ruṭūbet-i fuḍūliyye**: Vücuttan atılacak, dışkı, idrar vs. unsurlarla ilgili rutubet. (277a15)
- **ruṭūbet-i fużuliyye**: Gereğinden fazla rutubet. (100b07)
- **ruṭūbet-i ġalīẓe**: Koyu, yoğun rutubet. (148b05), (329a01)
- **ruṭūbet-i ġarīziyye**: Tabii rutubet. (099a08), (123b09), 123b10)
- **ruṭūbet-i ġayr-ı fuḍūl**: Vücuttan atılacak, dışkı, idrar vs. unsurlardan kaynaklanmayan rutubet, nem. (277b05), (277b06)
- **ruṭūbet-i ġıdāiyye**: Midede sindirim anında gıdadan kaynaklı rutubet. (161b04), (294b11)
- **ruṭūbet-i ḥayż**: Hayz kanının rutubeti. (231a19)
- **ruṭūbet-i ḫılṭıyye**: Gıdanın mededе sindirimden sonra kanla karışık dönüştüğü balgam, safra ya da sevdadan kaynaklı rutubet. (137a09), (277a18)
- **ruṭūbet-i lezc**: Vücuttaki yapışkanımsı maddelerin nemi, rutubeti. (073b15)
- **ruṭūbet-i māliḥ**: Tuzlu rutubet, nem. (141b05)
- **ruṭūbet-i māliḥe-i būraḳıyye**: Yoğunlaşan, yoğunlaşmış tuzlu rutubet, nem. (146a19)
- **ruṭūbet-i mā'iyye**: Sudan kaynaklı rutubet. (294b12)
- **ruṭūbet-i mā'iyye**: Sulu rutubet. (243a03)
- **ruṭūbet-i mezlaḳa**: Ceninin ana rahminden çıkış yolunun rutubeti. (198b18)
- **ruṭūbet-i mi'de**: Midenin rutubeti. (081a07), (096b18), (309b07), (324a06)
- **ruṭūbet-i muraḫḫiye**: Yumuşatıcı rutubet. (189b03), (243a08)

- **ruṭūbet-i müleyyen**: Yumuşak nem, rutubet. (073b19)
- **ruṭūbet-i müzliḳa**: Yumuşatan rutubet.
- **ruṭūbet-i rābiʿa**: Dördüncü rutubet. (277b10)
- **ruṭūbet-i ṣāliṣe**: Üçüncü rutubet. (277b10)
- **ruṭūbet-i ṣānīye**: İkinci rutubet, vücudun hararetinden sonra ortaya çıkan rutubet. (277b08)
- **ruṭūbet-i tefennüs**: Nefes alma anında oluşan rutubet. (175a10)
- **ruṭūbet-i ʿuyūn**: Gözlerin rutubeti. (190a01)
- **ruṭūbet-i zāʾide**: Fazla rutubet. (074b02), (079b06), (090b09), (115b11)
- **ruṭūbet-i zücāciyyet**: Erimiş cama benzeyen rutubet. (066a08)

ruṭūbetsiz: Rutubet olmayan, rutubet yapmayan. (146b07)

rücūʿ (A.): Geri dönme, dönme; hastalığın başka bir hastalığa evrilmesi. (176a09), (198a09), (241b12), (251b06), (251b07), (251b09), (256a04), (263b18), (292a05), (303b07), 398b06)

rükūb (A.): Yolculuk. (247a07)

- **rükūb-ı sefine**: Gemi yolculuğu. (121a15)

rüsūb (A.): Çökelti, dibe çökmek; irin gibi ham şeyler. (030a10), (031b16), (031b17), (032a01), (032a03), (032a04), (032a06), (032a07), (032a10), (032b08), (032b09), (032b11), (032b13), (032b15), (041a04), (132b04), (221b08), (288b16), (290b19)

- **rüsūb-ı ṭabīʿī**: Doğal çökelti. (032a02)
- **rüsūb-ı vehmī**: Gerçekte olmayan, olduğu sanılan çökelti. (032a14)
- **rüsūb-ı remlī**: Kumlu çökelti. (032b01)

rüteb (A.): Dereceler. (270a06)

rüʾyet (A.): Görmek. (128a15)

S

saʿālī (A.): Öksürük. (290a19)

ṣaʿb (A.): Güç, zor, çetin. (028b06), (042b17), (044a12), (048a03), (089b07), (108a11), (118b10),

(136b08), (168a01), (207a18), (207b01), (220a15), (254a14), (295a05), (296b15)

- **ṣaʿb-ı ḫunnāḳ**: Boğmacanın, boğaz iltihabının zorluğu, güçlüğü. (169a16)
- **ṣaʿb-ı yereḳān**: Sarılığın zorluğu, güçlüğü. (214b01)
- **ṣaʿb-ı vecaʿ**: Ağrının güçlüğü, zorluğu. (247a02)

ṣabbāġ (A.): Renkli, boyalı. (190a14)

ṣabġ (A.): Boya, renk. (033a05)

sābıḳ, sābıḳa (A.): Geçici, geçmiş. (050b18), (051b16), (073a19), (115a06), (115a17), (116a03), (124a15), (131b15), (139b10), (240a19), (299b02), (397a09)

ṣabī (A.): Üç yaşını tamamlamamış çocuk. (029a16), (071a09), (356b11)

ṣābit (A.): Hareketsiz, sabit, yerinde duran. (009b05), (011a05), (028b04), (247a02), (247a03), (264b02)

ṣabiyā (A.): Küçük çocuk. (247b02)

ṣabr (A.): Sabır (hastalığa, acıya, tedavi sürecine vs.). (035b15), (035b17), (035b18), (036a16), (040a07), (040b06), (041a04), (042a15), (045a13), (045b07), (088b13), (115b06), (128b02), (132a16), (133a13), (133b03), (157a03), (169b12), (194b11), (196a13), (196a17), (200a04), (219b04), (222b12), (224b03), (240a14), (289a06), (320b03), (334a10), (364b09), (372a19), (372b12), (374b05), (388a06), (395b17), (397a16), (397b19)

ṣābūn (A.): Sabun. (137b15), (157a14), (203b14), (363b17)

ṣacınmaḳ: Titremek. (278a01)

ṣac: Saç, başı kaplayan kıllar. (138b10)

ṣaç: Saç, başı kaplayan kıllar. (026b13), (096a05), (109a17), (323b04), (325a08)

ṣādıḳ (A.): Gerçek, sağlam. (010b01), (034b08), (168b13), (288a09)

ṣāf (A.): Saf, temiz, katışıksız, katkısız. (031b06), (031b06), (035b01), (036a02), (070a13), (078b14), (081a18), (081a19), (082a11), (082a17), (086a08), (087b09), (088b19), (090a02), (090a13), (094a04), (095b05), (096b06), (097a11), (102b06), (104a02), (108b19), (136b02), (177b09), (186b07), (233b09), (259a07),

(265a03), (311b02), (318b12), (321b03), (323b02), (334b05), (376a08), (382b09), (394b18)

ṣafā (A.): Saflık, berraklık; gönül şenliği, kedersizlik. (030a09), (031b01), (036b17), (365a09)

- **ṣafā-i ḥavāss**: Duyunun saflığı, berraklığı. (165b06)
- **ṣafā-yı derūnī**: İçe ait saflık, berraklık. (265a12)

ṣafḥa (A.): İnce, düz. (295a01)

ṣāfī (A.): Saf, temiz, halis, katkısız. (031a01), (104a12), (116a10), (124a17), (132b04), (167a05), (182a16), (210a14), (210b01), (211b15), (236a05), (255b05), (278b10), (284b06), (289a03), (295b17), (304a17), (305a19), (305b01), (306a04), (307a02), (308b02), (309b08), (318b15), (319a12), (327a19), (327b06), (327b15), (333b05), (339b15), (340a01), (340a06), (345b09), (346b06), (352a10), (353a16), (357a04), (358a17), (358b09), (358b13), (359b19), (364a12), (364a15), (364b18), (368a06), (369a08), (376b01), (378b03), (379b14), (380a02), (382a02), (382a04), (383a04), (394b07)

ṣafrā (A.): Ahlāt-ı erbaʿadan safra, karaciğerde oluşur, bir kısmı kanla uzuvlara dağılır, bir kısmıda kandan ayrılarak öd kesesine gider. (011b02), (012b09), (013a11), (013a16), (013a18), (013a12), (013b01), (013b02), (013b03), (013b04), (013b05), (013b07), (013b08), (013b16), (014a16), (024b18), (026a18), (027a07), (027b02), (028a07), (030b13), (031a11), (031b11), (033a03), (033a04), (033b04), (034b13), (037a05), (044a17), (045b04), (046b16), (048a19), (048b16), (069b10), (074b18), (075a10), (076a12), (076b03), (078b16), (079a15), (080a06), (082b10), (083b03), (084a19), (088b06), (089a04), (089b08), (091a11), (091a14), (091a17), (092a10), (092b05), (093b10), (097b12), (097b13), (097b14), (099a08), (100a14), (101b11), (103b14), (105a01), (106b01), (107b09), (108b02), (108b17), (109a01), (111a09), (111b05), (111b09), (111b13), (113a07), (115a05), (115a12), (118b13), (120b06), (121a11), (122b17), (122b18), (123a05), (123a09), (124a09), (125a13), (126a13), (126a19), (126b12),

(127a08), (129b06), (129b16), (138b17), (140a02), (155b05), (158b13), (158b14), (158b15), (158b16), (159b16), (160a10), (160a12), (161a06), (162b01), (165a01), (165a09), (174b14), (175a16), (175b14), (176a03), (182b05), (183a14), (183b02), (185a14), (185a15), (188a08), (190a13), (198a19), (198b03), (202b06), (207b12), (212a19), (212b07), (212b08), (212b09), (212b11), (212b13), (213a06), (213a17), (213b01), (213b14), (214a01), (214b17), (220b12), (220b13), (222a14), (231a12), (231a13), (236b10), (242a04), (246a03), (247b06), (247b17), (247b18), (249a10), (249a11), (249a13), (249a17), (251a11), (251a19), (253b17), (254a09), (254a10), (254a11), (254a12), (254a15), (254b14), (256b04), (262a16), (276b17), (277a01), (282b02), (282b03), (282b04), (283b03), (285a08), (287b02), (287b04), (288a18), (290a06), (290b07), (290b09), (290b11), (290b14), (291a05), (291a14), (291a19), (291b06), (292b03), (292b08), (294b16), (295a15), (297a11), (299b09), (305a11), (321a05), (322b03), (323b11), (324b10), (326a03), (327a17), (327a18), (329b16), (330a05), (330b06), (330b17), (335a12), (336b15), (336b19), (337b05), (337b16), (340b11), (345b05), (352b18), (365b14), (365b18), (365b19), (366a08), (386b08), (390b15), (395a04), (399b13)

- **ṣafrā-ı ġayr-ı ṭabīʿī**: Balgam veya sevda ile karışmış safra. (013a19)
- **ṣafrā-ı kürāsıyye**: Balgam karışmış yoğun kıvamlı safranın yanmasıyla siyah ile sarı arasında renge bürünen safra. (284a17)
- **ṣafrā-ı muḥarrik̲**: Yakan, yakıcı safra. (256a09)
- **ṣafrā-ı muḥrak̲**: Yanmış safra. (030b16)
- **ṣafrā-ı muḥteriḳa**: Yanıcı safra. (104b15)
- **ṣafrā-ı müncī**: Balgam karışmış yoğun kıvamlı safra. *“ikinci ṣafrā-i müncīdir ki balġam-ı ġalīẓ ile maḫlūṭdur” (13b/1).* (013b01)

- **ṣafrā-ı raḳīḳ, raḳīḳa**: İnce, koyu olmayan safra. (277a01), (327a15)

- **ṣafrā-ı sūḫte**: Yanmış safra. (013b02), (100b02)

- **ṣafrā-yı ḫaliṣ**: Saf, katışıksız safra. (284a09)

- **ṣafrā-yı laṭīf**: Yumuşak, hoş safra. (285b12)

- **ṣafrā-yı mizāc**: Diğer hıltlara göre safranın baskın olduğu mizac. (044b13)

ṣafrāvī (A.): Safra ile ilgili, safradan kaynaklanan; bünyasinde safra maddesi fazla baskın olan kimse. (018a12), (022b04), (035a06), (044b15), (074b19), (085b08), (094a06), (101b17), (105b03), (107b08), (111a12), (115a05), (115b17), (118b13), (119a11), (122a13), (124a09), (127a01), (138a04), (158b15), (161a05), (162a19), (162b04), (164a09), (164a19), (168a10), (175b14), (176a01), (176a03), (176a06), (182a09), (183a16), (183b08), (188a16), (188b06), (188b18), (189a06), (189a10), (189b02), (192a06), (192b04), (196b12), (201b14), (206b19), (208a08), (208b06), (208b13), (211a03), (215a15), (248a19), (248b13), (249a02), (251a01), (251a12), (251a17), (252a11), (252a15), (255b15), (291b07), (330b04), (344b07), (361b05), (366a18)

ṣafrāviyye (A.): Safra ile ilgili, safraya ait. (004a12), (019b09), (026b19), (119a03), (160a09), (164b01), (165a01), (208b12), (240a16), (254b10), (276b06), (276b18), (277a02), (283a02), (283a05), (283b05), (285b13), (287a01), (287a08), (287a18), (287a19), (292b08), (297a07), (297a15), (297a17), (337b10), (338a02), (339b05), (345b06), (347a15), (359a17), (365b14)

- **ṣafrāviyye-i dāyire**: Belli vakitlerde safradan kaynaklı nöbet, ateş. (297a09)

- **ṣafrāviyye-i lāzıme**: Safradan kaynaklı nöbet, ateş. (297a11)

ṣaġ: Sağ. (038b10), (038b11), (038b12), (039b11), (043a19), (043b01), (051b06), (053a13), (053b01), (054a17), (056a05), (059a17), (060b10), (062a01), (062a02), (062a05), (063a04), (063a06), (063a14), (063b02),

(063b04), (063b07), (064b17), (067b01), (067b02), (068a02), (069a07), (070a09), (071a15), (144a04), (145b06), (156b13), (157a01), (157a02), (191a02), (238b13), (249a04)

saḫīf (A.): Gevşek, zayıf. (051b08)

ṣaḥīḥ, ṣaḥīḥa (A.): Sağlam, halis, gerçek. (010a10), (010b14), (014b04), (026b09), (047b05), (084a09), (084b16), (095b09), (147a18), (149a01), (150a14), (169b15), (179a15), (228b19), (238b17), (249a04), (285b13), (292b01), (301b07), (368b05)

- **ṣaḥīḥü'l-mizāc**: Mizacı sağlam. (009b13), (032b14), (033a13), (231b03)

saḫt (F.): Sert, katı. (312b11), (313b05), (314a16), (314b13)

ṣakal: Yetişkin erkeklerde yanak ve alt çenede çıkan kılların tümü. (036b03), (096a05), (138b10), (263b14), (263b17), (323b04), (325a08)

sā'il, sā'ile (A.): Akıcı. (194a15), (161b10), (305b03), (306b17), (307a05), (308b06), (317a08), (319a16), (346b08), (378b09), (395a10)

ṣā'ir (A.): Ateşli. (161a13)

saḳaṭa (A.): Düşme. (047b02), (052b10), (077a17), (082b04), (083b09), (091a04), (107a02), (117a18), (120b19), (121a01), (121a13), (121b06), (131b15), (143b18), (193a04), (198a15), (206a11), (221b19), (222a03), (234a13), (260b05), (357b11), (358b18), (393a08)

ṣaḳb (A.): Bir taraftan diğer tarafa kadar açık olan delik, delik. (052b03), (057b09), (058a01), (163b11), (164a05), (305b18)

- **ṣakb-ı üẕn**: Kulak deliği. (165b04), (165b14)

saḳf (A.): Yüzey, üst. (065a16)

ṣaḳınmaḳ: Uzak durmak, sakınmak, çekinmek. (036a07), (115b07), (137b02), (159b11), (221a03), (280b01)

sāḳıṭ (A.): Düşen, düşmüş; azalma. (039a01), (092b03), (115a09), (144a15), (174b04), (174b05), (179a07), (213a03), (217a10), (238b08), (238b14), (241a16), (255b10), (257b06), (267b01), (288a10), (288a16), (295b01), (301a13), (330a03)

ṣaḳīl (A.): Ağır. (011a03), (011a04), (015b18), (020b09), (025a12) (037b13), (100a05), (106b01), (108a05) (113a11), (114a03), (114b04), (115a18), (120a08), (121a02), (121a18), (123a01), (129a10), (129b15), (131a05), (145a12), (166a16), (174a04), (185a03), (194a06) (204b18,), (225a11), (244a05), (244b10), (245a18), (247b05), (257b05), (286a10), (291a12), (300a04), (353b06)

saḳīm (A.): Hasta, hastalıklı. (348b04)

sākin, sākine (A.): Hareketsiz, sakin; (ağrı vs.) hafifleme, rahatlama. (018a03), (020b03), (040b15), (047b08), (053a04), (077a03), (077a10), (080b11), (088a08), (088a16), (091b12), (096b05), (101b06), (101b12), (103b06), (108b04), (113b13), (114a04), (114b15), (114b17), (117a14), (117a14), (117b18), (125a11), (126b17), (130a11), (156b13), (159a02), (159a17), (159b01), (159b03), (160a17), (166b06), (166b16), (167b02), (183a02), (183b02), (186b10), (189b12), (195b19), (202b16), (210a07), (227b03), (228a15), (228a16), (234a01), (235b02), (241a07), (241a16), (248a15), (251a05), (251a17), (258a18), (276b12), (278a06), (281a18), (290a04), (315a19), (317a01), (330a04), (367a15)

ṣāliḥ, ṣāliḥa (A.): Uygun, elverişli. (012a09), (012b16), (014a10), (014a15), (014a15), (014a09), (027b08), (101b14), (103b16), (141b09), (149b03), (200b10), (208a10), (208b02), (266a18), (281b04), (293a14), (301a06), (327a16)

saḳy (A.): İçirmek, suvarmak. (171a04), (192b09), (214a07), (226a16), (226a19), (249b06), (249b10), (277a18)

ṣalābāt (A.): Sertlikler, sert şişlikler. (082a03)

- **ṣalābāt-ı ġalīẓe**: Koyu, sert şişlikler. (082a03)

ṣalābet (A.): Peklik, katılık, sağlamlık; sert şişlik. (029a10), (029b07), (029b15), (054b14), (075b11), (087a08), (096b01), (102a16), (108a16), (108b18), (109a09), (120a04), (120a07), (146b05), (146b06), (179b08), (212a06), (216a05), (218b11), (220a11),

(220a11), (239a08), (244a07), (251a06), (252a12), (252b13), (294b16), (310a06), (316b06), (318b12), (326b18)

- **ṣalābet-i bevāsīr**: Sert basur şişliği. (103b18)
- **ṣalābet-i ḥumūżet**: Ekşiliğin, kekreliğin güçü. (168a13)
- **ṣalābet-i kebed**: Karaciğer sertliği, şiliği. (192b16), (344b17)
- **ṣalābet-i mefāṣıl**: Eklem yeri sert şişliği. (372b08)
- **ṣalābet-i nabż**: Nabız sağlamlığı. (124a16)
- **ṣalābet-i raḥm**: Rahim sertleşmesi, rahim kalınlaşması. (084a08), (239a08)
- **ṣalābet-i ṭıḥāl**: Dalağın sertliği, sert şişliği. (078a09), (100b01), (215b08), (291b19), (350b16)
- **ṣalābet-i ṭıḥāliyye**: Daşağa ait sert şişlik. (328a08)
- **ṣalābet-i verem**: Sert şişlik. (252a14)

ṣalāḥ (A.): Sıhhat bulma, kurtuluş, iyileşme. (048b07)

ṣalb (A.): Kaldırmak, asmak. (175a02)

ṣaliḥ (A.): Elverişli, uygun. (037b15), (286b15)

sālim (A.): Hastalık ve ağrıdan kurtulma, sağlığa kavuşma. (038a03), (050a02), (228b08), (298b09), (300a03), (301a01), (312b13), (353b16)

salya: Ağız suyu, salya. (274b11)

sami‘, sami‘a (A.): İşitici, kulaktaki işitme kuvveti. (015b17), (015b18), (016b12), (057a15), (065a14), (093a11), (165b14)

ṣanavberī (A.): Çam fıstığı, çam kozası meyvesi şeklinde. (067b11), (070b13)

sancı, ṣanca: Sancı. (075b06), (143b19), (175b16), (204a17), (251a18), (342a06), (353b17), (359b06)

ṣancımaḳ: Sancımak, ağrımak. (118b18), (140a03), (176a01), (220b14), (278a01)

ṣararmaḳ: Rengi sarı olmak veya sarıya dönüşmek. (038b19), (049b13), (079a17), (080b07), (109a16), (287a04)

ṣarfa (A.): Safra. (027a03), (199b05), (207b08), (277a01), (282b09)

ṣarılmaḳ: Sarılmak. (072a19), (103b05), (260b14), (260b16)

ṣarılı: Sarılı, sarılmış. (332a13), (372b03), (373b12)

ṣarılıḳ: Sarı renklilik. (109a04), (113a08), (217b01)

sārī (A.): Bulaşan, bulaşıcı. (143a04), (194a15), (257a16)

ṣarmaḳ: Tedavi için sargı ile bağlamak; bir şeyin üzerine başka bir şey dolayarak onunla bağlamak. (137b10), (138a17), (256b10), (384a02)

saṭḥ (A.): Yüzey. (017b16), (017b18), (058a02), (060a06), (069a14), (073b16), (074b12), (211a06), (266a16)

- **saṭḥ-ı cild**: Cilt yüzeyi. (268a04)
- **saṭḥ-ı dāḫil-i dehān**: Ağzın iç yüzeyi. (012a16)
- **saṭḥ-ı dāḫil-i miʿde**: Midenin iç yüzeyi. (012a16)
- **saṭḥ-ı fem**: Ağız yüzeyi. (159b14), (160a08)
- **saṭḥ-ı ʿużv-ı ḫaşīn**: Düz olmayan organın yüzeyi. (017b16)

ṣaʿūd (A.): Yukarı çıkma, yükseğe çıkma. (118b11), (127a10), (156a02), (158a08), (180a14)

ṣavm (A.): Oruç. (152b18), (293a12)

ṣavmen (A.): Oruçlu olarak. (034b05)

ṣavt (A.): Ses. (047a09), (047a12), (066b14), (078b14), (082a11), (104a02), (129a10), (163b14), (163b15), (163b18), (165b05), (165b14), (170b09), (171b12), (171b19), (175a09), (255b08), (255b09), (257b02), (273b08), (275a06), (318b11), (387a10)

- **ṣavt-ı ʿālī**: Yüksek ses. (243a09)
- **ṣavt-ı havā**: Havanın uğultusu, sesi. (164a02)
- **ṣavt-ı ḳavī**: Güçlü ses. (067a02), (141a10), (144a12), (164b18)
- **ṣavt-ı şedīd**: Şiddetli ses. (189a15)
- **ṣavt-ı takaddüm**: Sesden önce. (164a17)

saʿy (A.): Gayret etme. (126a08), (127a01), (127a03), (131a16), (192a14), (296a16), (243a17)

- **saʿy-ı belīġ**: Emek harcayıp gereği gibi çalışma. (126b06)

sā'ir, sā'ire (A.): Çeşitli; hareket eden. (008a02), (008a04), (008a15), (008b19), (010a17), (011b04), (011b04), (014b09), (015a09), (020a01), (020b15), (021a02), (030a16), (031a10), (040a17), (044b19), (053b13), (057a19), (057b15), (060a03), (061a06), (064b09), (064b15), (064b18), (067b13), (067b14), (072a19), (085a10), (090a12), (090a14), (111a17), (131a02), (133b03), (134a09), (136b08), (142a05), (146a08), (150b04), (153b01), (159a01), (163b05), (167a07), (169a13), (170b05), (170b15), (172b09), (201a10), (202b12), (203b08), (204b03), (206a13), (206b16), (208a06), (211a01), (212b15), (224b01), (224b17), (225a03), (226b04), (226b05), (235a01), (245a01), (250a18), (258b10), (259a02), (262a05), (265a12), (266b10), (267a04), (267a12), (268b04), (270a08), (271b12), (271b14), (274b16), (279a04), (280a14), (281b19), (285b08), (288a04), (288b01), (290a03), (291b08), (300a04), (300a11), (304b05), (305b11), (306a08), (307b01), (313a06), (314b15), (315a09), (315a13), (323a16), (327a10), (337a09), (339a10), (342a16), (342b16), (343a08), (343a12), (344a04), (344a16), (346b09), (347a11), (348a01), (348a13), (350a01), (350a14), (354b01), (357a16), (358a08), (364a01), (364b15), (368b19), (372a02), (372b10), (377a06), (380b13), (385a06), (386a10), (391b09), (392a15), (395a05), (397b05), (397b14), (399a18), (400a07)

şayruncaḳ: Hasta. (233a08), (253a02)

sebeb (A.): Sebep; hastalığın, sıhhatin ya da bu ikisi arasındaki halin nedeni. (012b08), (012b15), (013a14), (013b07), (015a01), (016b03), (016b05), (017a06), (017a08), (017a11), (017b04), (017b05), (019a01), (019a01), (019a02), (019b06), (021a14), (022b08), (023a18), (024a18), (024b05), (024b08), (024b11), (024b17), (024b18), (024b19), (025a01), (025a02), (025a03), (025a05),

(025a06), (025a07), (025a09), (126b12), (127a07), (127a09),
(025a11), (025a13), (025a14), (127a13), (127b10), (128b04),
(025a15), (025b02), (026a02), (128b05), (128b11), (128b17),
(027a06), (028a11), (028a16), (129a06), (129b03), (129b11),
(029b08), (030b03), (030b04), (131b04), (132a03), (133b05),
(030b06), (030b15), (030b17), (133b07), (134a13), (134a14),
(030b18), (030b19), (031a17), (135a01), (135a04), (135a05),
(031b01), (031b02), (032b13), (135a17), (135a18), (135b07),
(032b18), (032b19), (033a17), (135b09), (136b05), (136b10),
(033a12), (033b06), (034b18), (136b19), (137a10), (137a12),
(035b05), (035b09), (035b10), (137b02), (138b09), (139b14),
(035b16), (038a01), (042b02), (140a02), (140b17), (141b05),
(042b12), (042b12), (042b13), (141b18), (141b19), (143a05),
(042b16), (043b03), (045a13), (143b09), (143b11), (143b17),
(047a17), (050b02), (050b14), (145b13), (145b14), (146a19),
(050b15), (053a10), (053a11), (146b05), (146b11), (146b14),
(053b03), (057a12), (066a18), (147a07), (147a09), (148a02),
(067b03), (067b08), (068a04), (148a08), (148b01), (148b06),
(072a19), (073a16), (074b04), (149a04), (151a01), (151a02),
(074b09), (080a02), (083b19), (151a09), (151b10), (153a13),
(084a15), (099a02), (102b01), (153a19), (154a02), (154a03),
(110a14), (112b14), (113a18), (154a09), (154b15), (155b01),
(113b03), (114a01), (114b03), (155b16), (158a06), (158a18),
(114b06), (115a05), (115a16), (158b09), (160a09), (161b03),
(116a02), (116a18), (117b11), (161b17), (162b07), (163b19),
(118a09), (118a13), (118b11), (164a06), (164b01), (165b04),
(119b18), (120b07), (121a06), (165b15), (166a11), (170a06),
(121b04), (121b07), (122a03), (170a14), (170b07), (170b15),
(122a08), (122a11), (122a12), (170b17), (171b07), (171b09),
(122b16), (122b17), (123a01), (171b11), (173a17), (173a18),
(123a17), (123b11), (124a14), (178a18), (179a18), (180a01),
(125b15), (125b19), (126a14), (180a06), (180a08), (180a11),

(180a15), (181b10), (181b12), (239a11), (239a15), (239a16),
(183a15), (183b03), (183b04), (239b09), (240a04), (241a19),
(185a14), (185b06), (185a14), (241b04), (242a03), (243a08),
(186a18), (186b09), (187b08), (243a11), (243b11), (243b14),
(187b16), (188a12), (189b02), (244a11), (245a10), (245b01),
(190b10), (190b12), (190b14), (245b12), (245b15), (246a04),
(194a01), (194a17), (195a19), (246a07), (246a12), (247a08),
(198a03), (198b02), (199a18), (247a18), (247a19), (247b01),
(199a18), (199b07), (201a08), (247b10), (247b13), (248a09),
(201b13), (201b16), (201b17), (251a19), (251b01), (253b15),
(202b01), (202b05), (204b06), (254a08), (254a09), (255a08),
(204b07), (207b05), (207b15), (255a09), (255a18), (256b19),
(207b17), (209a06), (210b18), (257a06), (257a08), (257a19),
(212b07), (213a06), (213a17), (259a05), (259a09), (261b03),
(214b16), (215a01), (215a04), (261b16), (262a06), (262b14),
(215a06), (217a17), (218b18), (263b01), (263b15), (264b08),
(219a07), (220b05), (222a09), (264b13), (264b15), (265b06),
(222a13), (222b05), (222b06), (265b12), (266a06), (266a08),
(222b13), (223a15), (224a07), (267a07), (267a08), (267a09),
(224b03), (225a09), (225a12), (268a05), (268b03), (268b13),
(225a17), (225b01), (225b12), (269a16), (270a15), (276a02),
(226a05), (227a04), (227b18), (276a15), (277b12), (278a09),
(228a01), (228a06), (228a10), (278a11), (278b12), (279b04),
(228b08), (229a10), (230b16), (281b06), (282b15), (283a13),
(231b02), (231b09), (231b11), (285b08), (285b10), (286a05),
(231b14, (233b18), (234a12), (286a10), (286a11), (287a05),
(234a14), (234a17), (234a18), (287b15), (288a16), (288b01),
(234b02), (234b06), (234b15), (290b12), (291a12), (291b09),
(235b03), (235b10), (236a01), (292a17), (293a07), (294a19),
(236b02), (237a16), (237a17), (294b07), (298a12), (300a10),
(237a18), (238a01), (238a02), (301a07), (302a17), (302a18),
(238a17), (238b06), (238b15),

(303a18), (367a03), (369a12), (378b07), (382b06), (387b13)

- **sebeb-i fāʿil**: Tesirli sebep, hastalığa yol açan ana etken. (217a19), (257a04)
- **sebeb-i ġarīb**: Tuhaf, şaşılacak sebep. (212b14)
- **sebeb-i ḫārici**: Dış etken, dış sebep. (025a18)
- **sebeb-i ḫārici**: Dış sebep. (251b13)
- **sebeb-i ḫavf**: Korku sebebi. (241b03)
- **sebeb-i iḥtibās**: Tutukluk, tutulma sebebi. (022b06)
- **sebeb-i istifrāġ**: İstifrakın, kusmanın sebebi. (028b08)
- **sebeb-i māniyā**: Çıldırmanın, cılgınlığın sebebi. (126a13)
- **sebeb-i maraż**: Hastalığın sebebi. (017b05), (021a05)
- **sebeb-i maraż-ı şirkī**: Ortak hastalığın bebebi. (026b01)
- **sebeb-i mesāmmāt**: Cilt üzerindeki küçük deliklerin sebebi. (023b13)
- **sebeb-i muḫtelif**: Çeşitli sebepler. (024b17)
- **sebeb-i müvellid**: Doğuran, meydana getiren sebep. (266a17)
- **sebeb-i nüzūl**: İnme sebebi, felç sebebi. (017b07)
- **sebeb-i sābıḳ**: Hastalığa yol açan hılt, terkip ve mizaçtan kaynaklanan sebep. (115a06), (115a17), (116a02)
- **sebeb-i ṣıḥḥat**: Sağlığın sebebi. (009a07)
- **sebeb-i ṣudāʿ**: Baş ağrısının sebebi. (026b03)
- **sebeb-i teferruḳ**: Ayrılma, parçalanma sebebi. (024a15)
- **sebeb-i ʿufūnet**: Kokuşmanın, bozulmanın bebebi. (282b05), (285b16)
- **sebeb-i vecaʿ**: Ağrının sebebi. (158b08)
- **sebeb-i verem**: Veremin sebebi. (184b10), (251b17)
- **sebeb-i ẓāhir**: Görünen, aşikar sebep. (038b15)

- **sebeb-i żaʿf**: Zayıflığın sebebi. (194b02)
- **sebeb-i żaʿf**: Zayıflık sebebi. (025b04)

sebīl (A.): Yol. (394a16)

sebḳ (A.): İlerleme, ileri geçme. (112b03), (185b14)

sebḳat (A.): Geçme, ilerleme. (067b07), (225b05)

şeblerġas: ..?.. (328a09)

sebr (A.): Yara için muayene, sonda koyma. (264a02)

sebuʿiyyet (A.): Yırtıcı hayvan hali. (126b17)

sedd (A.): Kapama, tıkama. (032b13), (044b09), (074b10), (140a08), (141a08), (164a01), (164a02), (164a07), (181b11), (202b12), (205a04), (211a17), (217b19), (222b10), (222b11), (235b01), (237b14), (239b17), (271b02), (286a03), (291a13), (311b18), (350b16)

- **sedd-i mesāmm**: Terin çıktığı gözenekleri tıkama, kapama. (266a06)
- **sedd-i şafrā**: Safranın tıkaması, kapaması. (202b06)

sevdāviyye (A.): Kara safra ile ilgili, sevda ile ilgili. (207b15)

sefīd-i berāz: Dışkının beyazlığı. (214a19)

şeḫīn, şeḫīna (A.): Koyu, katı; kalın. (012a19), (069a12), (147b13), (257b05)

seḫīnliḳ: Kalınlık. (144a13)

sehl (A.): Düz yer; kolay. (037b13), (213a06), (295a04)

- **sehlü'l-inʿiṭāf**: Bükülme, dönmenin kolay olması. (056b14)
- **sehlü'l-menāfiẕ**: Menfezler, deliklerin düz olması. (041b06)
- **sehlü'z-zevāl**: Yok olması kolay. (049b02)

sekenāt (A.): Duruşlar, sükūnlar. (269a05), (270a08)

seker: Şarhoş edici olan nesne. (290a14)

sekr (A.): Sarhoşluk. (128b19), (130b18)

- **sekr-i mütevātir**: Sağlam, iyi sarhoşluk. (123b12)

selāmet (A.): Selamete çıkma, kurtulma, iyi netice. (176a18), (301a01): Beynin

- **selāmet-i aʿżā**: Organların kurtuluşu, selamete çıkması. (220b06)
- **selāmet-i beden**: Bedenin kurtuluşu, bedenin selamete çıkması. (009a07), (009a09)
- **selāmet-i dimāġ**: Dimağın kurtuluşu, bedenin selamete çıkması. (165b06)

selb (A.): Giderme. (123b12)

selīm (A.): Sağlıklı. (036a13), (250b02), (400a12)

selis (A.): Kolay. (222a02)

şelūl (A.): Ölü olarak doğmuş çocuk. (023b19)

semʿ (A.): İşitmek. (038a11), (141a07), (153a03), (273b08)

semiʿ (A.): İşitme, duyma. (163b10), (229b19)

semīn (A.): Şişman, semiz, dolu. (048a14), (231b13)

semirmek: Şişmanlamak, semirmek. (224a19)

semirdici: Şişmanlatıcı, semirdici. (086a14), (269a12), (269b03)

semirdmek: Şişmanlatmak, semirtmek. (022a09), (023a05), (075b06), (079b04), (084a14), (086b18), (087a06), (088b19), (092a13), (104b10), (105a11), (269b03)

semiz (A.): Şişman, semiz. (011b13), (032b15), (041a18), (044b05), (047b18), (080b17), (098a14), (104a09), (105a16), (105a17), (124a06), (124b13), (215a10), (217b04), (232b08), (295b14), (322a10), (386a19)

semm (A.): Zehir, ağı. (021b07), (078a01), (080a14), (085a19), (090b17), (125a06), (181b13), (201a05), (213b16), (239a14), (266a11), (268a01), (268a18), (271b07), (271b11), (305a11), (306a13)

- **semm-i ḳātil**: Öldürücü zehir, ağı. (090b15), (090b17)
- **semmü'l-fār**: Fare zehiri. (273a03)
- **semmü'l-muʿār**: ……?……. (271a11)

semmiyyet (A.): Zehirlilik. (021b09), (013b04), (018a16), (019b13), (037b14), (046a03), (072a03), (103a09), (239a12), (239b03), (267b11), (274b19), (317b10), (370a09), (370a10), (383b18)

- **semmiyyet-i menī**: Meninin zehirliliği. (129b18)

semūm (A.): Çok zehirli. (270b10), (271b15)

- **semūm-ı ḥaşerāt-ı lesāʿ**: Akrep, yılan böcek gibi zehirli haşerelerin sokması. (181b13)

semūmāt (A.):Zehirli şeyler. (084b17), (106b15), (304b15)

- **semūmāt-ı ḳātil**: Öldürücü zehirli şeyler. (306b06)

semüzāt (A.): Zehirler. (080a18)

ser-gerdān: Başı dönen, sersem. (005a03)

ser-nigün: Başaşağı olmuş, ters dönmüş. (053a05)

serd (F.): Soğuk; sert. (016a01), (019b03), (023b06), (023b08), (024a08), (031b09), (039a03), (075b04), (078a11), (085a15), (097a11), (108b11), (260a01), (279a19), (316a09)

serḫor: Başının aşağı düşmesi. (274b13)

serḫoş (F.): Sarhoş. (036a05), (037a16), (104a07)

serīʿ (A.): Hızlı, tez. (028b18), (028b19), (029b13), (036a04), (088b15), (091a15), (102b01), (109b17), (115a09), (118b16), (126a14), (128b14), (214b16), (220a11), (278b13), (280a13), (281a04), (281a07), (282b05), (284a15), (368b19)

- **serīʿ-i inḥidār**: Derinin hızlı şişmesi. (101b14)
- **serīʿ ü'l-cereyān**: Hızlı akış, akma. (022a03), (121a17)
- **serīʿ ü'l-fesād**: Hızlı, çabuk bozulan. (285b16)
- **serīʿ ü'l-hażm**: Hızlı sindirilen. (046b15), (047a07), (075b05), (089b19), (105b09)
- **serīʿ ü'l-inḥidār**: Derinin hızlı şişmesi. (105b08)
- **serīʿ ü'l-inhiżām**: Hızlı sindirilen. (174a02)
- **serīʿ ü'l-intiḳāl**: Hızlı bir şekilde intikal etme, hızlı bir şekilde bir

hastalığın başka bir hastalığa intikal etmesi. (280b03)

- **serīʿü'l-istiḥāl**: Hızlı dönüşen. (094b06), (157a10), (282b06), (285b12), (285b18)
- **serīʿü'l-iyād**: Çabuk kuvvetlendiren, hızlı takviye eden. (187b11)
- **serīʿü'l-münhażım**: Hızlı hazmedilen, hızlı sindirilen. (183a03)
- **serīʿü'l-ʿufūnet**: Çıban veya yaranın çabuk kokması. (106a16), (286a01)
- **serīʿü'n-nüfūẕ**: Çabuzk nüfuz etme. (109b19)
- **serīʿü't- teʾşīr**: Çabuk tesir etme. (138a15), (347a15)

serīʿan: Seri bir şekilde. (262a03)

sermā (F.): Soğuk. (053a03)

- **sermā-ı serd**: Sert soğuk. (097a11)

setr (A.): Örtme, kapama, gizleme. (008b08), (064b03), (153a09), (399a16)

sevāʾ (A.): Denk, eşit. (224a18)

- **sevāʾ-ı bāride**: Kıvamında, normal soğukluk. (224a18)

sevdā (A.): Kara safra, siyah hılt; eski tıbbın temelini oluşturan dört hılt teorisinin esasını teşkil eden dört vücut sıvısından biri; sevda hastalığı; siyah. (011b02), (012b10), (013b03), (013b06), (014a08), (014a12), (014a17), (018a13), (027a02), (027a06), (027b04), (030b14), (030b15), (030b15), (030b16), (030b17), (030b18), (031b10), (044a17), (047b12), (068a18), (069b11), (075a03), (076b09), (076b14), (079a02), (079a05), (080a06), (080b04), (080b06), (080b13), (081a04), (081b09), (086a04), (086a17), (086b15), (087a17), (090b05), (093a15), (099a02), (100a14), (104b16), (106a12), (109a01), (109a02), (112a01), (113a12), (116a02), (116a03), (116a07), (116a09), (116a11), (120a18), (120b15), (121a10), (122a06), (124a15), (124a16), (126a13), (126a14), (126a19), (128a06), (129a13), (129b15), (130a05), (140a19), (141a05), (155b06), (155b06), (158b07), (161a06), (168a13), (170a12), (171a02), (182b06), (185a19), (186a19), (190a13),

(194b02), (194b03), (198b07), (206b14), (207b09), (208a10), (208a11), (212a15), (212a16), (212b07), (212b08), (212b12), (213a01), (213a02), (214b15), (214b16), (215a07), (220a10), (124b09), (125a02), (231a12), (231a14), (240b04), (244a18), (244b14), (245a10), (245a14), (245a19), (246a03), (249a15), (249b10), (254b14), (256a11), (256b19), (257a01), (257a04), (257a06), (257a07), (257a09), (257a10), (257a11), (257a12), (257a13), (257b01), (257b10), (257b12), (258a01), (262a17), (263b02), (266b09), (266b11), (266b15), (268a06), (268a08), (268a09), (268a10), (275a19), (275b04), (277a09), (277a10), (284b11), (291a18), (291a19), (291b08), (291b13), (291b19), (292a06), (292a08), (292a14), (292b04), (292b11), (293a03), (293a04), (293a17), (293b19), (294a08), (296b19), (297a01), (304b19), (305a03), (319a11), (325a07), (326a06), (331a15), (333b18), (334a07), (334a14), (335a12), (336a09), (336a14), (336b19), (337b16), (342a18), (365b10), (366a08), (366b03), (390b16)

- **sevdā-i balġamī**: Balgamdan kaynaklanan sevda hastalığı. (030b19), (293b15)
- **sevdā-i balġamiyye-i ġalīẓe**: Koyu, katı balgamdan kaynaklanan sevda hastalığı. (293b15), (293b16)
- **sevdā-ı demeviyye**: Kanlı kara safra. (292a05)
- **sevdā-i ḫılṭ**: Vücuttaki dört unsurdan biri olan sevdā. (249b11), (292a18)
- **sevdā-i ṣaḥīḥ**: Halis, katışıksız sevdā. (292b01)
- **sevdā-yı balġamī**: Balgamlı sevdā. (030b19)
- **sevdā-yı ġalīż**: Yoğun sevdā. (201b14)
- **sevdā-yı ġayr-ı tabīʿī**: Yanmış hılt. *“ḫılṭ-ı muḥraḳadır ki (14) iḥtirāḳı gayr-ı ṭabīʿīdir” (14a/13, 14).* (014a13)
- **sevdā-yı istifrāġ**: Sevdānın dışarı kusma yoluyla atılması. (214a05), (244b15), (252b12), (266b08), (268a14)

- **sevdā-yı laṭīf**: Yoğun olmayan sevdā. (249a16)
- **sevdā-yı muḥarriḳ**: Yakıcı sevdā. (125b19)
- **sevdā-yı muḥteriḳ**: Yanıcı sevdā. (207b16)
- **sevdā-yı müʾẕī**: Acı veren sevdā. (194b04)
- **sevdā-yı müshil**: Sevdāyı vücuttan atılmasını sağlayan ilaç. (317a15), (325a08)
- **sevdā-yı müzīl**: Gideren, izale eden sevdā. (292b07)
- **sevdā-yı ṣarf**: Yanmış, kullanılmış sevdā (hılt). (030b18), (207b05)
- **sevdā-yı ṭabīʿī**: İyi, uygun kanın çöküntüsü. *"sevdā-yı ṭabīʿī olmaḳ var ve ġayr-ı ṭabīʿī olmaḳ var ṭabīʿī olan ol sevdādır ki (9) dürdī-i dem-i ṣāliḥdir fāʾidesi baʿżı aʿżāya metānet ile ġıdā vėrmekdir aʿżāyı (10) ve ʿiẓāmı muḥkem ḳılmaḳdır ve demi metīn ḳılmaḳdır" (14a/8, 9, 10).* (014a08)

sevdāvī (A.): Melankolik, bünyesinde kara safra maddesinin ağır bastığı tip; kara safra maddesi ile ilgili, kara safradan kaynaklanan, kara safra ile ilgili. (018b01), (035a09), (037a05), (044b15), (050a17), (076b11), (078a04), (080b04), (088b07), (101a15), (103a09), (104a16), (111a12), (116a01), (116a14), (120a18), (120b18), (122a13), (125b03), (125b16), (129b03), (130b01), (132a03), (144b19), (160b15), (161a05), (164a09), (168a14), (168b06), (171a01), (171a17), (176a04), (176a06), (182a10), (183a16), (183b08), (187b18), (192b15), (196b13), (198b08), (207b05), (207b07), (207b10), (208b06), (208b11), (212a15), (214b14), (215b08), (236b09), (244b08), (247b09), (248a18), (248b07), (249a02), (251a03), (252b10), (252b11), (253b09), (257a19), (268a04), (268a06), (277a07), (277a10), (283a14), (292b19), (303b03), (304b16), (304b18), (310b03), (316a09), (360a06), (360a12), (375b05)

- **sevdāvī eryāḥ**: Kara safra ile ilgili gazlar. (310b03)

- **sevdāvī-i iḫtirāḳ-ı ḫılṭ**: Yanmış kara safra. (161a05)
- **sevdāvī-i muḥarriḳ**: Yakıcı kara safra ile ilgili. (189b02)

sevdāviyye (A.): Kara safraya ait, kara safra ile ilgili. (004a05), (004a13), (081a17), (112a02), (115b18), (121a15), (124b16), (170a13), (170b16), (182b13), (186a02), (208b08), (240a16), (240b04), (245a08), (252b09), (256a10), (257a14), (265b15), (266b06), (275a18), (283a02), (283a04), (291a09), (291a10), (291b02), (291b04), (292a05), (292b03), (292b08), (308a17), (309a13), (321a12), (332b15), (334b03), (335b19), (338a02), (340a02), (342b16), (365b14), (365b15)

sevīdalıḳ: Kara safralık. (266a12)

seyelān (A.): Akmak. (020b05), (074b04), (075b18), (077a05), (098a01), (098a04), (104a18), (107b19), (139a02), (147a03), (161b02), (161b06), (161b15), (204b15), (205b15), (207a16), (207a16), (208a11), (209a02), (234a09), (236b04), (237a02), (268b05), (307b10), (347b04), (365a05), (381a08), (381b10)

- **seyelān-ı dem**: Kanama, hemoraji. (209a03), (209a08), (346b14), (354a07)
- **seyelān-ı demʿa**: Gözdeki akıntı. (146b15)
- **seyelān-ı luʿāb**: Salya akıntısı. (003a18), (161b02), (321b12)
- **seyelān-ı mirḳat-ı dem**: Kanmanın dereceleri, kanamanın derece derece artması. (237a08)
- **seyelān-ı müfriṭe**: Aşırı, fazla akıntı. (208a12)
- **seyelān-ı ṭamṯ**: Regl, hayz kanı akıntısı. (236b17), (237a07), (237a10), (237a13), (237a15)

seyelānsız: Akıntısız. (140b05)

seyl (A.): Akmak. (097b19), (145b14)

seylān (A.): Akan. (364a11)

seyyāl (A.): Akıcı, akışkan sıvı. (155a09), (209a06)

ṣıbā (A.): Gençlik, tazelik. (011b08)

ṣıbāġ (A.): Boya. (231a16)

ṣıbāġat (A.): Boyalar. (189b17)

ṣıbġ (A.): Boya, renk. (222a14)

- **sıbġ-ı ḳārure**: İdrarın rengi. (213a10)

ṣıbyān (A.): Çocuklar, sabiler. (030b12), (036a08), (079b09), (130a18), (133a09), (217b03), (223b03), (261b10), (261b12), (284a12), (309a14), (320a14), (348a01), (353b01), (356b10), (377b16), (386a13), (388b08), (390b09)

ṣıçramaḳ: Sıçramak; bir uyarı veya heyecan sebebiyle ürkerek birdenbire olduğu yerde doğrulur gibi sarsılmak. (118b16), (122a16), (156a07), (173a14), (204b16), (234a14)

ṣıġar (A.): Küçük olmak, küçüklük. (013a02), (029a09), (029b12), (043a08), (179b07), (180a07)

- **ṣıġar-ı nabż**: Küçük nabız. (279a01)

ṣıġār (A.): Küçükler. (012b14), (013a01), (073b06), (073b07), (074a03), (129a10), (204b11), (205b02), (229a01), (229b16), (251a11), (257b10), (254b03), (277a17), (321a09), (321b09), (349b18)

ṣıḥḥat (A.): Sağlık, esenlik. (002b14), (004b19), (007b08), (008a15), (009a01), (009a06), (009a07), (009a18), (009a19), (010a07), (010b09), (010b09), (018b19), (025a12), (033b14), (033b14), (034a12), (034a14), (034a16), (034a17), (034a18), (034a19), (035a02), (035a05), (038a08), (043b13), (048b09), (050a05), (050a19), (074b13), (075a06), (130a01), (138b09), (149a08), (150a05), (152a18), (152b16), (157a07), (157b01), (157b04), (178b18), (185b12), (188b16), (198b10), (214b05), (215b16), (244b05), (250b01), (260b13), (261a13), (262a18), (275b10), (281a10), (294b15), (297b17), (297b19), (298a01), (298a04), (300b18), (301a07), (376b18), (381b15), (382b07), (383a07)

- **ṣıḥḥat-ı ʿayn**: Gözün sağlığı. (151b12)
- **ṣıḥḥāt-ı beden**: Beden sağlığı. (009b11)

ṣıḳılmaḳ: Sıkmak işine konu olmak. (031a08), (255b03)

ṣıḳl (A.): (Hastalık, ağrı vs.) Ağırlık, güçlük; ağırlık. (027b11), (028a13), (028a14), (028a17), (029b09), (029b10), (060a10), (060a12),

(068b17), (108a07), (113a13), (120b13), (140a19), (140b05), (153b02), (163a13), (164a17), (170b10), (170b18), (175a18), (178a01), (181b03), (190a12), (191a02), (191a03), (191a06), (191a07), (191b07), (195a07), (195b04), (198a11), (198a12), (198b04), (198b04), (202a08), (202b03), (204b02), (204b08), (205b14), (205b16), (235b17), (243a11), (244a10), (244a11)

- **ṣıḳl-ı arżıyyet**: Topraktan yetişenlerin ağırlığı. (207b17)
- **ṣıḳl-ı emʿā**: Bağırsağın güçlüğü. (033a12)
- **ṣıḳl-ı mādde**: Maddenin ağırlığı. (204b08)
- **ṣıḳl-ı miʿde**: Midede ağırlaşma. (197b11)
- **ṣıḳl-ı nevm**: Uykunun ağırlığı. (237b04)
- **ṣıḳl-ı reʾs**: Başın ağırlığı. (119b11)
- **ṣıḳl-ı temeddüd**: Gerinmenin güçlüğü. (247b07)
- **ṣıḳl-ı ṭaʿām**: Yiyeceklerin ağırlığı. (185a04)
- **sıḳl-ı verem**: Şişin, veremin ağırlığı, güçlüğü. (028b02)

ṣıḳlet (A.): Ağırlık. (022b10), (094a11), (113a07), (113a09), (113a11), (114b04), (115b17), (115b18), (115b19), (125a12), (125b09), (139b16), (140a15), (164a15), (164a16), (170b17), (175a11), (175b08), (198a13), (233a17), (238a04)

ṣıḳmaḳ: Üzerine basınç uygulamak. (086b10), (145a15), (217a15), (253a01), (329b11), (329b12), (334a18), (337a14)

sıḳṭ (A.): Düşük. (234a17), (234b15), (234b18), (243a09), (352b12)

sırr (A.): Gizli, sır. (197a08), (204a08), (298a17), (395a19), (395b05), (395b09)

- **sırru'l-cereb**: Uyuz hastalığının sırrı
- **sırr-ı ṭıḥāl**: Dalağın sırrı. (395b09)

ṣıyar (A.): Kırma, yok etme. (298a16)

ṣıyrılmaḳ: Sıyırma işine konu olmak. (201a16), (260a05)

ṣızındı: Akıntı. (022a06)

sihāl (A.): Suhulet ve mülayimlikle muamele etme. (047a19)

ṣiḳal (A.): Ağırlık, ağır. (116b06), (118b18), (211a12), (212b02), (214b18), (220b09), (220b13), (223b01), (224b05), (232a04), (234a02), (235b15), (263b10), (306a17), (318a17)

- **ṣiḳal-i ʿaẓīm**: Büyük ağırlık. (257b03)
- **ṣiḳal-ı baṭn**: İçte, midede oluşan ağırlık, mide ağırlığı, iç ağırlık. (211a09), (217a11), (299b18)
- **ṣiḳal-ı beden**: Beden ağırlığı. (233a18), (283a16)
- **ṣiḳal-ı muʿallaḳ**: Boşlukta, sebepsiz ağırlık. (220a16)
- **ṣiḳal-ı vecaʿ**: Ağrının ağırlığı. (220b04)
- **ṣiḳal-i reʾs**: Başta beliren ağırlık. (280b09)
- **ṣiḳal-i yābis**: Kuru ağırlık. (222b13), (211a04), (211a16)

ṣiḳalsız: Ağırlık olmaksızın. (216b08)

sikek (A.): Sikkeler. (145a08)

- **sikek-i ḫuşk**: Kuru sikkeler. (214a18)

simen, sīmen (A.): Semizlik, yağlılık, besililik. (004a09), (270a06), (270a07)

sīmūm (A.): Zehirler. (004a09)

sinn (A.): Yaş. (011b13), (011b15), (011b16), (029a16), (029b11), (041b02), (133a15), (134a08)

- **sinn-i ġulām-ı mürāhiḳ**: Çocuğun on iki yaşından yüzünde tüy çıkıncaya kadar ki dördüncü safha. (011b08)
- **sinn-i ḥadāse**: İnsanda otuz yaşına kadar ki dönemler. (011b05)
- **sinn-i ḫıfẓ**: Saklama, ezberleme yaşı. (050a15)
- **sinn-i inḥiṭāṭ**: Orta yaşlı, insanda kırkı ile altmış yaş arası. (011b15)
- **sinn-i kühūlet**: İnsanda otuz beş kırk yaşından altmış yaşına kadar ki dönem. (011b14)
- **sinn-i nümüvv**: İnsanda otuz yaşına kadar ki dönem. (011b05), (011b07), (011b14)
- **sinn-i ṣıbā**: Çocuğun kendi kendine hareket kabiliyeti olduğu, ancak henüz güçlenmediği ve dişleri

çıkmadığı ikinci evre. (011b08), (048a12)

- **sinn-i ṣıġar**: Küçük yaş. (043a08)
- **sinn-i şebāb**: İnsanda otuz yaşından otuz beş kırk yaşına kadar ki dönem. (011b06), (011b09)
- **sinn-i şeyḫūḫet**: İnsanda altmış yaşından sonraki dönem. (011b06), (011b16), (043a08), (048a13)
- **sinn-i ṭufūliyyet**: Çocuğun henüz kendi kendine hareket kabiliyeti olmadığı ilk devre. (011b07)
- **sinn-i vuḳūf**: İnsanda otuz yaşından otuz beş kırk yaşına kadar ki dönem. (011b06)

siper (F.): Vücut organlarını koruyucu, engel. (053b16), (054b16), (055a13)

- **siper-i ketife**: Omuz küreği kemiğinin koruyucusu. (061a11)

sirāyet (A.): Geçme, bulaşma, yayılma. (093b14), (144a17), (144b12), (164a04), (208a15)

sīrem: Bağırsakların ahiri. *"emʿā'-i müstaḳīm ki ḳolona muttaṣıldır sīrem dėrler baġırsaḳlarıñ āḫiridir" (69a/9).* (069a09)

siṭabr: Mahmuz, hamızlanmış, oksitlenmiş. (198b12), (229b17), (230a05), (232b12), (270b05), (395b04)

- **siṭabr-ı rūde**: Bağırsak ekşimesi, oksitlenmesi. (198b12)

sitte-i żarūriyye: Altı zorunlu, zaruri sebep. (19a04)

sivri: Sivri. (052b15)

ṣoḳmaḳ: Böçek, yılan vb. zehirli hayvanlar iğnesini batırmak, ısırmak veya zehirlemek. (084b17), (085a05), (085a10), (085a17), (087b03), (087b08), (090a15), (093a12), (095a04), (109a10), (134b10), (137a04), (217a16), (233a13), (272a03), (272a05), (272a06), (272a07), (304b13), (304b15), (348b02)

ṣol: Sol. (038b11), (043b01), (051b06), (052a10), (053a13), (053b01), (054a18), (056a05), (059a17), (060b10), (061b17), (062a06), (062b16), (063a06), (063b01),

(063b02), (063b07), (064b17), (067b01), (068a05), (068a14), (068a15), (068a18), (068b05), (069a07), (070a10), (071a16), (120a06), (144a04), (145b06), (156b14), (157a01), (238b13)

şolumaḳ: Solumak, soluk alıp vermek. (119a02), (128b13)

şovuk: Soğuk. (019a14), (019a15), (033a10), (040b12), (044b14), (048b17), (048b18), (075b01), (076b01), (077a01), (082b06), (084b05), (091a09), (091b11), (095b02), (112b19), (113b06), (114a02), (115b06), (115b06), (117b13), (123b08), (129a15), (130b09), (131a07), (136b07), (136b19), (137b04), (138a01), (138a09), (206a07), (228b04), (278b17), (279b18), (280a05)

şovuḳluḳ: Soğukluk. (033a19), (110a09), (394a16)

şovumaḳ: Soğumak. (131a15), (278b02)

söyündürmek: Söndürmek. (076b15), (091a11), (108b17), (119a07), (123b13), (140a13)

şuʾ (A.): Kötü, fena. (010a16), (113a17)

- **sūʾ-i hażm**: Kötü, fena hazım, sindirim, sindirim bozukluğu. (116b01), (246a13)

- **sūʾ-i istimrār**: Sürekli devam eden kötü durum. (320b08), (327b17)

- **şuʾ-i mizāc**: Bedende tabii olan rütubet, yubuset, bürudet ya da sühunetten birinin gayritabii hale dönüşmesi. (011b01), (017b10), (018a09), (024b14), (024b16), (025a09), (025b05), (042b11), (042b12), (044a07), (045a03), (049b01), (113a17), (113b19), (121b04), (122a08), (122a11), (122a12), (122a13), (122b07), (132a05), (132a06), (136b05), (137b02), (151a03), (151a05), (153a16), (153b07), (159b14), (164a08), (164a15), (164a16), (166a11), (180b02), (180b05), (181a11), (181b14), (181b19), (182a01), (183a04), (183a15), (185a13), (187a07), (187a08), (187a15), (190a04), (190a15), (194a08), (199b01), (212b13), (222b05), (225b16), (232a18), (232a19), (232b01), (232b05), (234b04), (245b15), (245b16), (247b16), (247b19), (262a06), (268b19), (282a19)

- **sūʾ-i mizāc-ı bārid**: Tabii ve aslī olan mizacın aksi istikamette soğuk olan ikinci mizacın birden tesir ederek vücutta vücutta tabii mizaç mevkiine hükmedip ağrıya yol açan mizaç. (049b01), (153a13), (180b17), (223a17), (240a04), (245b13)
- **sūʾ-i mizāc-ı bedenī**: Bedende tabii olan rütubet, yubuset, bürudet ya da sühunetten birinin gayritabii hale dönüşmesi. (151a01)
- **sūʾ-i mizāc-ı dimāġ**: Beyin zayıflığı. (151a02)
- **sūʾ-i mizāc-ı ḥārr**: Tabii ve aslī olan mizacın aksi istikamette sıcak olan ikinci mizacın birden tesir ederek vücutta vücutta tabii mizaç mevkiine hükmedip ağrıya yol açan mizaç. (137a10), (213a08), (213a17)
- **sūʾ-i mizāc-ı māddī**: Maddi sebebeplerden dolayı dedende tabii olan rütubet, yubuset, bürudet ya da sühunetten birinin gayritabii hale dönüşmesi. (166a12)
- **sūʾ-i mizāc-ı muḫtelife**: Tabii ve aslī olan mizacın aksi istikamette daha soğuk ya da daha sıcak olan ikinci mizacın birden tesir ederek vücutta tabii mizaç mevkiine hükmedip ağrıya yol açan olumsuz mizaç. (191b12), (191b15)
- **sūʾ-i mizāc-ı sādec**: Bedende saf olan rütubet, yubuset, bürudet ya da sühunetten birinin gayritabii hale dönüşmesi. (180a01), (180a17), (189b03), (247b03)
- **sūʾ-i mizāc-ı yābis**: Tabii ve aslī olan mizacın aksi istikamette kuru olan ikinci mizacın birden tesir ederek vücutta vücutta tabii mizaç mevkiine hükmedip ağrıya yol açan mizaç. (024b15), (049b02), (146b05), (181a10)
- **sūʾ-i muḫtelife**: Çeşitli kötü (durum). (024b12)
- **sūʾ-i nabż**: Kötü nabız. (320a12)
- **sūʾ-i tedbīr**: Kötü tedbir. (144b01), (293a19)

- **sūʾ-i tertīb**: Kötü tanzim etme. (208a17), (282b07)
- **sūʾu'l-ḫulḳ**: Ahlak kötülüğü. (126a16)
- **sūʾu'l-istimrā**: Sürekli devam eden kötü durum. (321a08)

ṣudūriyye (A.): Göğüslerle ilgili, göğüslere ait. (307b09)

ṣuġra (A.): Küçük. (079b17)

sūḫte (F): Yanık. (013b02), (100b02)

ṣuḳabāt (A.): Delikler, gözenekler. (057b15)

ṣuḳbe (A.): Delik. (053a12), (053b02), (053b05), (053b08), (053b09), (058a07), (064b06), (066a03), (066a04), (068b12), (070a15), (070a16), (071b03), (074b10), (149a14)

suḳūṭ (A.): Düşme; azalma. (031b03), (122a11), (155b09), (210a13), (216b07)

- **suḳūṭ-ı iştihā**: İştahın azalması. (202a08)
- **suḳūṭ-ı ḳuvvet**: Güç ve kuvvetin azalması, kuvvetten düşme. (275a05), (280a11)
- **suḳūṭ-ı nabż**: Nabzın düşmesi. (221b11), (299b09)
- **suḳūṭ-ı şehvet**: İsteğin azalması. (046b17)
- **suḳūṭ-ı şehvet-i ṭaʿām**: Yiyeceklere iştahın,isteğin azalması. (039b02), (039b18)

suḳūṭāt (A.): Düşmeler. (131b01)

ṣulb, sulbe (A.): Sert, katı; Omurga kemiği, bel kemiği; döl. (011a03), (014b04), (018b01), (018b02), (018b04), (018b10), (019b03), (020b05), (216b07), (220b10), (029a01), (029b08), (029b13), (029b16), (051b02), (051b08), (063b11), (065b06), (065b08), (065b19), (066a14), (067a14), (067b09), (067b14), (068a01), (068a05), (078a12), (081b18), (093b01), (101b04), (120b03), (122a18), (128b15), (142b11), (235b16), (236a16), (238b16), (239a09), (242a17), (251a16), (256a13), (291a16), (294b01), (294b16), (373b02), (375b06)

ṣulbiyye (A.): Bel kemiği ile ilgili, omurga kemiğine ait. (014b05), (139b06)

şulu: İçinde su bulunan. (062a01), (125a04), (173a10), (253b12), (255a08), (255a11), (264a09), (267b06), (274a03), (348a14), (387a08)

şunān (A.): Koltuk altı kokusu. (267a06)

sūnūḥūs: *"kelām-ı ḥummā dėdigimiz evvel rūḥları ḳızdırırsa (7) ki ḳanıñ ḳalan ḫılṭlarıñ buḫārıdır aña ḥummā-ı yevmiyye dėrler eger ol ḫılṭlar müteʿaffin (8) olmadın ḳızdırsa aña sūnūḥūs dėrler" (276a/6, 7, 8).* (004a11), (276a08), (282a14)

şuşamaḳ: Su içme ihtiyacı duymak. (083a05)

şuşatmaḳ: Susamasına yol açmak, susuz bırakmak. (083a05), (083b11), (093b09), (094a06), (108b04), (216b04)

şusuzluḳ: susamış olmak. (035b16), (076b04), (080b11), (083b03), (088a17), (137a17)

şuver (A.): Yüzler, biçimler, tarzlar. (128b11), (171b08), (275a03)

şuʿūd (A.): Yükselmak, çıkmak. (125b06), (129a13), (154a10), (154a13), (185b09), (227b07), (287b04), (398b08)

sūzen (F.): İğne. (143b19), (255a13)

sūziş (F.): Yanma. (018b01), (018b05)

- **sūziş-i ḥalḳ**: Boğazda yanma. (084a04)

sühūlet-i ḫurūc: Çıkışın kolaylığı. (176b02)

süḫūnet (A.): Sıcaklık, kızgınlık. (002b11), (023a17), (035a08), (042b15), (042b16), (137a12), (166a04), (288a09), (297a16)

- **süḫūnet-i aḫlāṭ**: Hıltların sıcaklığı. (116b07)
- **süḫūnet-i bīrūn**: Dış sıcaklık. (067b04)
- **süḫūnet-i müfriṭ**: Aşırı sıcaklık. (279a10)

süfelā (A.): Aşağı. (052b12)

sükkān (A.): Oturanlar. (007b11), (020a07)

sükūn (A.): Durgunluk, sakinlik, hareketsizlik. (019a04), (020b17), (021a01), (029a02), (029a03), (029a04), (030a04), (037b04), (048a05), (048b15), (122a10), (128a04), (158a06), (170b06), (170b14), (176a12), (185a09),

(185b10), (201b13), (224a18), (244a02)

sükūnet (A.): Hareketsizlik. (037b05)

sülpük: Sarkık, gevşek, uyuşmuş, hareket edemez duruma gelmek. (234b08)

süllem (A.): Kulağın içindeki merdiven şeklinde olan boşluk. (260a07)

sümük: Sümük. (032a16), (033a13), (131a07), (154b14), (156a01), (299b01), (299b12)

sümüklü: Sümük karışık. (130a14)

sümūm (A.): Zehirler. (040a14), (040a16), (090a18), (098a19), (274a06), (306a03), (306b14), (307b15)

- **sümūm-ı ḳātile**: Öldürücü zehirler. (094b15), (274a11), (306a07), (307a07), (307b06), (319b18), (329a08), (395a04)

sümūmāt (A.): Zehirler. (078b10), (095b10), (182a03), (306a02)

- **sümūmāt-ı ḳaviyye**: Kuvvetli zehirler. (109a13)

sürmek: Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak ovarak yaymak; vücuda zararlı herhangi bir maddeyi vücuttan atmak, temizlemek, uzaklaştırmak. (037a05), (037a15), (040a15), (073b15), (073b18), (079b02), (084a13), (087b09), (091b08), (093a04), (094a12), (096b17), (097b18), (101a13), (102a05), (103b05), (110b18), (113b09), (113b12), (114b12), (115a13), (116a15), (117b02), (118a13), (118a15), (122b01), (123a06), (125a08), (125a19), (126a06), (127b15), (127b16), (133b15), (134a02), (137b12), (137b19), (138b13), (156b11), (157b13), (159a14), (162a10), (174b09), (210a13), (214b08), (249b19), (316b03), (356b09), (382b18)

sürülmek: Bir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak ovarak yayma işini yapmak; vücuda zararlı herhangi bir maddeyi vücuttan atmak, temizlemek, uzaklaştırmak işini yapmak. (180b13), (083a18), (084a07), (093a09), (093b19), (098a08), (098b04), (107a09), (107b18), (250a07), (384b03)

sürünmek: Kendi üzerine ilaç vs. sürme işini yapmak. (036b04), (050b12), (133a01), (254a05), (256b10), (259a13), (392b04)

sürūr (A.): Sevinç. (021a11), (021a15), (021b13), (036b10), (037a18), (038a16), (042b08), (050a16), (050b06), (092a03), (265a10)

sürʿat (A.): Çabuk, hızlı, sık. (027a10), (029a09), (174b15), (179b02), (209a07), (224b12), 231a16), (270a19), (286a15), (291b01), (377a19)

- **sürʿat-ı bevl**: Sık idrar yapma, çabuk idrara çıkma. (314a11)
- **sürʿat-i eṣer**: Hızlı, etkili iz. (377a19)
- **sürʿat-i ḫurūc**: Çabuk dışarı atma, çabuk çıkma. (236b07)
- **sürʿat-i intibāh**: Çabuk uyanma. (122a16)
- **sürʿat-i intiḳāl**: Çabuk intikal etme, bir yerden bir yere, bir durumdan başka bir duruma çabuk geçme. (073b01), (157a10), (166a18)
- **sürʿat-i inzāl**: Penisten meninin çabuk çıkması, çabuk boşalma. (003b15), (228a03), (228a04), (313b16), (323a10)
- **sürʿat-i istiḥāle**: Çabuk başkalaşma, bir halden bir hale çabuk geçme. (212b10), (285b17)
- **sürʿat-i ḳabūl**: Çabuk kabul etme. (215a06), (262a17)
- **sürʿat-i nabż**: Nabızın hızlı atması. (025b12), (028a07), (179b05), (192b05), (213a09), (215b09), (280b03), (281b01), (281b15)
- **sürʿat-i nefes**: Çabuk nefes alıp verme. (179b06)
- **sürʿat-i nüfūẕ**: Çabuk nüfuz etme. (190b11)
- **sürʿat-i nüzūl**: Çabuk inme. (187a14)
- **sürʿat-i teʾṯīr**: Çabuk etki etme. (073b05)

süst (F.): Gevşek, güçsüz, zayıf, işlevini yapamaz durumda (Buradaki güçsüzlük, zayıflık ve gevşeklik vücudun belirli organlarının güçünün azalması, işlevini yapamaz hale gelmesidir.). (019b05), (031a05), (037a08), (047a01), (047a03), (056a02), (075a12), (082a18), (085a18), (112b19), (227a09), (234b09), (312b11)

- **süst-i beden**: Bedenin zayıflığı, güçsüzlüğü. (028a04)
- **süst-i endām**: Vücudun görünüşünün zayıf olması. (109b09)

süstī (F.): Gevşek, güçsüz, zayıf bir şekilde. (025b04)

- **süstī-i cesed**: Ceset gibi güçsüzlükten hareket edememe. (023a10)

süstlük: Gevşeklik, zayıflık, güçsüzlük. 046b18)

süvār (F.): Binici, binen. (038a13), (040b09)

Ş

şābb (A.): Genç, delikanllı, yiğit. (029a16), (289b11)

şābiʿ (A.): Doymak. (271a07)

şād (F.): Sevinç. (008b11), (243a10)

şādlık̟: Sevinç. (038a01)

şāfī (A.): Şifa vere, hastayı iyi eden. (162a09), (169a16), (169b17), (203a10), (207a05), (250a16), (365b10), (373b04), (391b05)

şāḫ (F.): Dal, şak. (052b19), (053a02), (066b05)

şaḳḳ: Çatlama, yarılma; yırtılma. (156a05), (162b14), (198a15), (243a18), (270a12), (384b06), (385b16)

şāmm, şāmme (A.): Koku alan, koku alıcı. (015b17), (015b19), (107b03), (153a16), (154a11)

şaʿr : Saç, kıl. (004a07), (026b14), (026b16), (032a17), (060b07), (076a06), (079b09), (145b18), (145b19), (146a08), (167b12), (179a07), (179a18), (224b11), (231a18), (239b12), (247a19), (247b01), (257b03), (261a07), (261a12), (261a19), (261b02), (261b03), (261b16), (261b19), (262a04), (262a05), (262b15), (263a05), (263a13), (263a14), (263b06), (264b07), (264b11), (264b14), (264b18), (320a10), (371a19), (371b06), (372a01), (372b14), (372b15), (375a19), (382b16)

- **şaʿr-ı munḳalib**: Kıl dönmesi. (003a14), (145b11)
- **şaʿr-ı insān**: İnsan saçı. (026b13)
- **şaʿr-ı erneb**: Tavşan tüyü, kılı. (122b12), (210b03)

- **şaʿr-ı mentūf**: Yulunmuş saç. (146a07)

- **şaʿr-ı musteṭīl**: Uzun saç. (261a13)

şārih̲ (A.): Genç, ergen. (069b06)

şaṭr (A.): Cüz, parça. (244b11)

şebʿān (A.): Tok, doymuş. (243a13), (246a14)

şebih (F.): benzeyen, benzeyici. (029b17) (034a18), (061a17), (066a02), (066a13), (070b19), (081b15), (095b14), (120a11), (202a02), (238b11), (239a02), (239a03), (239a10)

şebā (A.): Genç. (233b18)

şebāb, şebābe (A.): Gençlik, tazelik, çivanlık. (011b06), (011b09), (061b12), (227b02), (255b13), (383a02)

şecīʿ (A.): Çesur, yürekli, yiğit. (179a19), (394b02)

şedd (A): Bağlamak, sıkmak. (045b06), (168b02), (173b03), (332a06), (399b14)

şedīd, şedīde (A.): Şiddetli, sert, katı; çok fazla. (018b03), (033b12), (040a01), (042a12), (076b12), (076b13), (079a11), (113a08), (113a09), (134a03), (134b14), (144a03), (156a06), (164b18), (167b06), (169a04), (176a15), (179a01), (188a05), (188a09), (189a16), (189b17), (198b12, (203a03), (208a08), (213a09), (219b04) (220b04), (220b07), (221b08), (238a19), (240b14), (241a14), (254b16), (260b02), (260b06), (268b17), (279b14), (280a07), (280b04), (280b12), (281b14), (282a08), (284a11), (286b16), (288a19), (294a07), (327a14), (333a01), (347a14), (349a12), (350b14), (354b09), (365b02)

- **şedīd-i ḥummā**: Hummanın şiddeti. (176a15)

- **şedīd-i mesāmmāt**: Cilt üzerindeki küçük deliklerin çok fazla olması. (020b06)

- **şedīdü'l-ḳabż**: Kabızlığın şiddeti. (190b17), (200a01), (254b17)

- **şedīdü'l-müntin**: Kokmanın, kokuşmanın şiddeti. (031b11), (033b07)

- **şedīdü'n-nefʿ**: Çok fazla faydalı. (158a12)

- **şedīdü't-tecfīf**: Çok fazla kurutma, kurutulma. (139a18)

şeffāf (A.): Saydam, şeffaf. (031a01), (065b19), (073a02), (073a03), (075a05), (096b09)

şehvānī (A.): Şehvetle ilgili, şehvete mensup. (128a17), (225a10)

şehvāniyye (A.): Şehvetle ilgili, şehvete mensup. (022a10), (185a13)

şehvāt (A.): Şehvetler, istekler, arzular. (034b15), (350a06)

şehvet (A.): Şiddetli arzu; yemeye, içmeye, cinsel ilişkiye vs.ye duyulan istek. (003b06), (003b14), (014a12), (027b13), (027b16), (028a11), (035b11), (035b12), (039b02), (039b05), (039b18), (046b17), (050a09), (050a12), (050a13), (051a05), (090a05), (092a06), (092b04), (093b09), (128a16), (128b07), (128b08), (183a12), (185a11), (185a13), (185a17), (185b03), (185b05), (185b08), (185b09), (185b11), (185b12), (185b13), (185b19), (186a02), (186a04), (187a11), (211a12), (225b03), (226b13), (227a17), (227a18), (227b16), (227b17), (228a08), (228b18), (277a15), (288a16), (321a12)

- **şehvet-i cimāʿ**: Şiddetli cinsel istek. (051a07), (084b11), (088a16), (102a07), (107b09), (228a09), (307b12), (324b03)
- **şehvet-i cimāʿiyye**: Cinselikle ilgili şiddetli istek. (225a16), (326a14)
- **şehvet-i ġıdā**: Şiddetli gıda isteği. (089a15)
- **şehvet-i ġıdāiyye**: Gıda ile ilgili şiddetli istek. (327b17)
- **şehvet-i ḥareket**: Şiddetli hareket isteği. (185b01)
- **şehvet-i heyecan**: Heyecan isteği. (050a13)
- **şehvet-i ḳaviyye**: Güçlü istek. (050a10), (221a19)
- **şehvet-i keşīr**: Aşırı istek. (098a12)
- **şehvet-i maʿhūde**: Alışılmış arzu. (229a03)
- **şehvet-i ṭaʿām**: Şiddetli yemek isteği. (034b12), (094a13), (190a15), (208a19), (280b14)
- **şehvet-i ṭaʿāmiyye**: Yeme ile ilgili şiddetli istek. (300b16),

(309b15), (313b06), (329a07), (330a03), (330a19), (331b19)

- şehvet-i ṭūfān: Şiddetli cinsel istek. (50a12)

şehvetiyye (A.): Şiddetli arzu, istekle ilgili. (017a06)

şehvetsiz: Penisin ereksiyon olmaması, cinsel isteksizlik. (228a08)

şekl-i ṣanavberī: Çam fıstığı meyvesi şeklinde. (067b11), (070b13)

şemm (A): Koklama. (003a16), (016b09), (023b07), (036a13), (044b08), (075b10), (095b19), (099b18), (100a02), (102b11), (107a15), (115a03), (122b03), (122b10), (123b08), (137b01), (137b10), (137b14), (139a01), (141a10), (153a03), (153a12), (153a17), (153b14), (153b19), (154a01), (154a16), (154a18), (154b11), (154b12), (172b05)

şernāḳ: Göz kapağının ağır ve kalın olması. (003a14), (145a11), (145a13), (145a15), (145b01), (145b03), (145b05)

şeṭāret (A.): Neşe, şenlik, sevinç. (229b09), (310a10)

şevā'ib (A.): Lekeler, kusurlar. (022a03)

şevk, Şevke (A.): Omurun yukarısındaki çıkıntı. (003b03), (174b10), (174b11), (174b18)

şeyb (A.): Kocama, ihtiyarlık, saç sakal ağarması. (263b14), (263b17), (263b19), (264a15)

şeyḫūha, şeyḫūhat: Yaşlılık, ihtiyarlık. (011b06), (011b16), (048a13), (043a08), (390b09)

şeyḫūḫiye (A.): Yaşlılık, ihtiyarlık. (255b14)

şiba' (A.): Tokluk; doymak. (165b11)

şiddet (A.): Sertlik, katılık, aşırılık, fazlalık. (024b10), (029b09), (050a14), (155b10), (177a11), (191a02), (203b01), (224b10), (246b13), (257a04), (257a05), (257a06), (287a08), (290b09), (391a18)

- **şiddet-i 'aṭaş**: Ateşin şiddeti (hastalık ile ilgili ateş.). (213a18), (349b06)
- **şiddet-i a'rāż**: Hastalık alametlerinin fazlalığı. (176a10)
- **şiddet-i burūdet**: Soğukluğun şiddeti. (040b10)

- **şiddet-i cuʿ**: Şiddetli açlık. (165b12)
- **şiddet-i ḥarāret**: Hararetin şiddeti. (088a17), (118b14), (180a04), (207b11), (238b15), (254a10), (276b15), (287a05), (300b07)
- **şiddet-i ḥareket**: Hareketin şiddeti. (173a01), (193a12), (279a11)
- **şiddet-i ḥarr**: Hararetin, sıcaklığın şiddeti. (151a07)
- **şiddet-i ḥummā**: Hummanın şiddeti. (192b05)
- **şiddet-i ḥumret**: Kırmızının, kızıllığın fazlalığı. (027b17)
- **şiddet-i iḥtirāḳ**: Yanmanın şiddeti. (030b14), (256a10)
- **şiddet-i māsike**: Tutma fitilini yapıcının sertliği. (025b02), (025b03)
- **şiddet-i renk-i aḥmer**: Kırmızı rengin fazlalığı. (027a17)
- **şiddet-i ṣudāʿ**: Baş ağrısının şiddeti. (147a08)
- **şiddet-i vecaʿ**: Ağrının şiddeti. (033a03), (159b04), (202a08), (247b07)
- **şiddet-i vecaʿ-ı meṣāne**: Mesane ağrısının şiddeti. (039b15)
- **şiddet-i vecaʿ-ı sebel**: Bulanık görme hastalığının ağrısının şiddeti. (381a07)

şifā (A.): Hastalıktan kurtulma, iyi olma; hastalık belirtilerinin hafiflemesi. (001b10), (004b18), (005a14), (007a05), (009a15), (009b07), (077b17), (096a07), (119b03), (119b05), (134a05), (137b10), (138b14), (171a17), (187a08), 204b15), (214a12), (216a08), (250b09), (304b10), (354a05), (398a03), (399b03), (399b19)

- **şifāʾu'l-ʿayn**: Gözün sağlığına kavuşması. (103a07)

şifālandırma: Hastalıktan kurtarma, iyileştirme. (186a05)

şikāyet (A.): Sızlanma, yakınma. (269b16), (276b10), (313b17), (326a02), (230a15), (340b15)

şikeste (F.): Kırık, kırılmış. (003a11), (023a16), (075b19)

şişegen: Şişmiş gibi, şişmeye hazır. (123a03)

şişmek: Vücudun bir yeri içine yabancı bir maddenin girmesiyle veya başka bir etkiyle gerilmek, kabarmak. (039a19), (039b01), (050a18), (113a10), (125b06), (139b15), (140a02), (140a14), (158b08)

şorābe: Gözyaşıreye. (104a19)

şuʿabāt (A.): Bölükler, kısımlar. (058b19), (061a16), (061a19), (062a17), (063a16)

şuʿbe (A.): Bölük, kısım, kol. (057a06), (057a08), (057a09), (058a14), (060a05), (060a06), (060a09), (060a11), (060a13), (060a14), (060b05), (060b06), (060b14), (061a17), (061a18), (061b02), (061b03), (061b18), (062a02), (062a04), (062a07), (062a16), (062a17), (062b01), (062b02), (062b12), (063a02), (063a04), (063a15), (063b04), (065a10), (065a11), (067b01), (067b02)

- **şuʿbe-i kebīre**: Büyük kısım. (061a13)
- **şuʿbe-i ṣaġīre**: Küçük kısım. (061a17)

şuḳūḳ (A.): Yarıklar, çatlaklar. (098b17), (162a02)

şuʿle (A.): Alev, ateş alevi. (030a17), (109b03), (117b09), (148b08)

- **şuʿle-i nār**: Ateş alevi. (030a18), (034a06)

şürūṭ (A.): Şartlar. (036b04), (101b19), (232b09), (397b15)

şübbān (A.): Gençler, delikanlılar, yiğitler. (284a11), (284a13)

şümūl (A.): İçine alma, kaplama. (259b19)

şürb (A.): İçmek. (022b04), (137a18), (162b11), (163a04), (167a05), (172b13), (183b05), (189a01), (189b10), (192b07), (194b01), (196a06), (196b04), (199b16), (201a19), (202b11), (213a08), (213b03), (214b03), (219b03), (223a04), (223a05), (223a11), (226b01), (226b03), (228a07), (230a13), (235a12), (236a02), (243a15), (246a16), (256a18), (256a19), (256b13), (257b15), (266a06), (269b16), (273a11), (278a15), (278b15), (279b17), (293a05), (310a08), (332b01), (343b05), (347b19), (365b13), (366a02), (366a07), (366b02),

(370a01), (387a08), (389b12), (389b17), (394b17), (397b07), (399a06), (399a07)

- **şürb-i ḥamr**: Şarap içmek. (116b02), (116b07), (119a12), (130b09)
- **şürb-i mā'-i bārid**: Soğuk su içmek. (187a08)
- **şürb-i miyah**: Sular içmek. 13 (002b10), (002b14), (021b18), (031a14), (035a17)
- **şürb-i müshil**: İç söktürücü ilaç içmek. (119b09)
- **şürb-i şarāb**: Şerbet içmek. (114b13), (121a14)

şürben (A.): İçilerek. (079a08)

şürūʿ (A.): Başlama. (029b18), (035b08), (075a18), (202b12), (250b13), (250b14), (277b08), (277b10), (286a12), (299b02)

- **şürūʿ-ı aʿrāż**: İşaretlerin, alametlerin başlaması. (235b14)

T

taʿab (A.): Yorgunluk; sıkıntı, zahmet. (002a19), (006a05), (043b18), (128a11), (134b06), (150a14), (151a10), (244b05), (279b12)i (398a13)

- **taʿab-ı şedīd**: Şiddetli sıkıntı, zahmet. (268b17)

taʿabiyye (A.): Yorgunluk. (276a16)

taʿaffün (A.): Çürüyüp kokma, kötü koku çıkarma. (258b07), (276b07), (277a07), (283a06), (285b08), (285b11), (285b14), (286a12), (288a03), (288a07), (288a17), (291a17), (291b04), (291b10), (297a09), (300a03)

- **taʿaffün-i aḫlāṭ**: Hıltların çürüyüp kokması. (267b04)
- **taʿaffün-i mādde**: Maddenin çürüyüp kokması. (282b17)

taʿalluḳ (A.): İlgili, ilişkili. (276a03), (276a05), (277a12)

taʿāmḳ (A.): Derinleşme. (061b18)

taʿarruḳ (A.): Terleme. (213b18)

taʿarruż (A.): İlişmek, müdahale etmek. (044b19), (047a15)

taʿassür (A.): Zorluk çıkarma. (232a14)

taʿaṭṭus (A.): Aksırma. (271b10), (360b11), (360b15), (361a02), (361a06)

ṭabʿ, tābʿ (A.): Yaradılış, tabiat, huy. (015a13), (016a10), (220a18)

- **ṭabʿ-ı müstaḳīm**: Doğru yaradılış, huy, tabiat. (250b02), (400a13)

ṭabaḳa (A.): Kat, katman, tabaka. (030a06), (030a08), (030a09), (030a10), (030a11), (057b11), (062b14), (062b17), (065b16), (065b17), (065b19), (066a01), (066a02), (066a03), (066a11), (068b08), (068b09), (068b10), (068b11), (069a16), (070a14), (070a16), (070a18), (070a19), (139b06), (216b12)

- **ṭabaḳa-i ʿankebūtiyye**: Gözün merceği. (066a06)
- **ṭabaḳa-i ʿaṣabānī**: Sinirlerle ilgili tabaka. (068b06)
- **ṭabaḳa-i aṣliyye**: Gözün sinirlerindeki zarlardan asıl tabaka. *"iki ġışānıñ (17) iki ṭabaḳasından altı ṭabaḳa ḥāṣıl olur üçü dāḫil ve üç ṭabaḳası ḫāricdir (18) şol ṭabaḳadan dāḫil ki ʿaẓme mülāḳīdir aña ṭabaḳa-ı aṣliyye dėrler ve ṭabaḳa-ı ḫāric ki (19) bu ṭabaḳanıñ cevheridir" (65b/16, 17, 18, 19).* (065b18)
- **ṭabaḳa-i dāḫiliyye**: İç tabaka. (066a05), (070a16)
- **ṭabaḳa-i evveli**: İlk tabaka, idrarın altı renginden ilki, saman rengi. *"bevl bir şeyʾdir ki kebediñ keyfiyyeti anıñla (6) istidlāl olunur ve bu yedi cinsdir cins-i evvel levndir ve ol altı ṭabaḳadır (7) ṭabaḳa-i evveli tebnīdir" (30a/5, 6, 7).* (030a07), (030a11)
- **ṭabaḳa-i evveliyye**: Gözün fibröz ve koruyucu dış katı. (139b06)
- **ṭabaḳa-i ḫāmise**: Beşinci tabaka, idrarın altı renginden beşincisi, za'feran rengi. (030b01), (139b09)
- **abaḳa-i ḫāric**: Dış tabaka, gözün dış tabakasından. *"iki ġışānıñ (17) iki ṭabaḳasından altı ṭabaḳa ḥāṣıl olur üçü dāḫil ve üç ṭabaḳası ḫāricdir (18) şol ṭabaḳadan dāḫil ki ʿaẓme mülāḳīdir aña ṭabaḳa-ı aṣliyye dėrler ve ṭabaḳa-ı ḫāric ki (19) bu ṭabaḳanıñ cevheridir" (65b/16, 17, 18, 19).* (065b18)
- **ṭabaḳa-i ḫāriciyye**: Dış tabaka. (068b07), (070a15)

- **ṭabaḳa-i ʿinebiyye**: Gözün iris tabakası. (066a03), (139b10)
- **ṭabaḳa-i ḳarīne**: Gözün kornea tabakası. (147a05), (380b04)
- **ṭabaḳa-i ḳarīniyye**: Gözün kornea tabakası. (085b07), (108a16), (065b19), (066a15), (139b10)
- **ṭabaḳa-i merī**: Yemek borusunun katı, tabakası. (068b08)
- **ṭabaḳa-i meşīmīyye**: Gözün koroidea tabakası. (066a05)
- **ṭabaḳa-i mültehime**: Gözün konjoktiva tabakası. (139b11), (139b14), (142a15)
- **ṭabaḳa-i rābiʿa**: Dördüncü tabaka; idrarın altı renginden dördüncüsü, ateş rengi. *"ṭabaḳa-ı rābiʿa nāru'l-levndir bu levn ẕāt-ı nāra müşābihdir" (30a/19).* (030a19)
- **ṭabaḳa-i rābiʿa**: Gözün merceği. (139b08)
- **ṭabaḳa-i sābıḳa**: Önceki tabaka. (139b10)
- **ṭabaḳa-i sābiʿa**: Yedinci tabaka, beyaz renk. *"ṭabaḳa-i sādise levn -i sevdā beyānındadır bu daḫı dört mertebedir (15) mertebe-i evveli şol sevdādır ki ḥużrete māʾil olmaḳda ḥumreti daḫı ola sebebi sevdā ile (16) maʿan ṣafrā-i muḥraḳdır mertebe-i ṣānīye sevdā ki māʾil-i humret ola ve aḳtem ki sevdā ile ṣarıya(17) māʾil-i levndir sebebleri dėmek sevdā ile maʿan ictimāʿındandır mertebe-i ṣāliṣe ol sevdādır (18) ṣufrete māʾildir sebebi sevdā-yı ṣarfdır mertebe-i rābiʿ levn ol sevdādır ki beyāżı siyāhından (19) ziyāde ola sebebi sevdā-yı balġamīdir ṭabaḳa-i sābiʿa levn-i beyāż beyānındadır" (30b/14, 15, 16, 17, 18,19).* (030b19)
- **ṭabaḳa-i sādise**: İdrarın altı renginden altıncısı, yeşil renk. *"ṭabaḳa-i (9) sādise levn-i ḥużretdir" (30b/8, 9).* (030b08), (030b14), (139b10)
- ṭabaḳa-i ṣāliṣe: Gözün retina tabakası. (139b07)
- **ṭabaḳa-i ṣāliṣe**: Üçüncü tabaka, idrarın altı renginden üçüncüsü, nar çiçeği rengi benzeri. "ṭabaḳa-i ṣāliṣe nārencü'l-

levndir bu ol levndir ki (16) nār çiçegine beñzer” ((030a15)

- **ṭabaḳa-i ṣāniye**: Gözün koroidea tabakası. (139b07)
- **ṭabaḳa-i ṣānīye**: İkinci tabaka, idrarın altı renginden ikincisi, kırmızı renk ile sarı arasında bir renk. *“ṭabaḳa-i ṣānīye aṣḳardır ve aṣḳar bir levndir ki ḳırmızı ile açıḳ ṣarı (15) beynindedir” (30a/14, 15).* (030a14)
- **ṭabaḳa-i ṣulbe**: Gözün fibröz ve koruyucu dış katı. (065b19)
- **ṭabaḳa-i şebīke**: Gözün retina tabakası. (066a06)
- **ṭabaḳa-i ẓāhirī**: Görünen, açık tabaka, dilin görünen yüzeyi. (057a11)

ṭabaḳāt (A.): Katmanlar, tabakalar, dereceler. (066a13), (151a05), (384a07)

- **ṭabaḳāt-ı ʿayn**: Gözün tabakaları. (139b04), (143b16), (144a07), (152a12), (379b10)
- **ṭabaḳāt-ı elvān**: Renklerin katmanları. (030a10)

ṭabʿan (A.): Tabii olarak, kendiliğinden, yaradılıştan. (208b16), (239b09)

ṭaban: Ayağın alt kısmı, yere basan kısım. (079b02), (115a13)

tābiʿ (A.): Uyan, bağlı kalan. (073a18), (080a03), (139a13), (170b18), (213b10)

ṭabīʿat (A.): Bir varlığın tabii özelliklerinin bütünü; huy, yaradılış, mizaç. (007b12), (010b10), (010b12), (010b17), (010b19), (011a02), (011a04), (017b12), (021b06), (025b02), (026b09), (027a15), (029a07), (031a02), (032a16), (033a17), (033b03), (034b10), (034b11), (037b08), (039a05), (039a09), (039b06), (040a09), (041b04), (042b01), (042b02), (042b18), (042b19), (043b19), (044a04), (044a10), (045a02), (045a10), (045b14), (047b11), (048a09), (050a13), (075a05), (075a09), (075b08), (080b16), (083a12), (086b01), (086b02), (088b15), (089a03), (090b08), (091b18), (092a14), (092a18), (092b11), (092b18), (095a02), (095b05), (095b12), (095b14), (096a03), (096a16), (096b08), (097a08), (097b03), (098a05),

(098a09), (098a14), (098a18), (099a07), (099a11), (100a06), (100b06), (102b18), (104b03), (108a02), (112a09), (113b14), (113b15), (114b08), (114b10), (114b15), (116b12), (117a01), (117a19), (118a12), (119a07), (119b02), (119b07), (119b10), (124a13), (125b12), (126a18), (131b06), (131b16), (137a15), (138b17), (139b17), (141a12), (142a03), (143b09), (154a05), (155a12), (155b07), (155b09), (159b08), (165b17), (166b19), (168b01), (173a01), (182b04), (185a06), (185b02), (186a04), (186a04), (186b09), (186b12), (189b09), (191b01), (191b02), (192b07), (192b12), (193a01), (194b17), (195a10), (196a07), (196a10), (197b12), (199a02), (199a10), (202a11), (205b17), (207b16), (207b18), (208a02), (211a18), (211b05), (213a13), (213b02), (215a13), (215a18), (215b03), (215b10), (217a07), (217b04), (219a15), (219a18), (220b16), (221a02), (221a15), (224b03), (225a14), (225a17), (225b06), (229a11), (234b01), (235a03), (236b02), (242a05), (245a01), (245b01), (248b01), (254a06), (260a09), (268b04), (270b06), (270b09), (278b16), (280b01), (280b07), (280b13), (280b15), (281a10), (281a16), (282a13), (282b01), (283b14), (283b15), (284a17), (284b05), (286b08), (287a18), (287b02), (288b13), (290b02), (290b05), (290b15), (293a19), (298a09), (298b13), (298b13), (298b17), (299a03), (300b03), (300b07), (300b11), (300b14), (301a09), (302a16), (302a17), (307b08), (324b09), (326a10), (326b14), (328b01), (330b06), (334b12), (335b15), (336b14), (341a17), (342a12), (344a11), (346a09), (349b09), (361b01), (361b16), (363b11), (364a05), (391b01), (395b07), (399a07), (399a08)

- **ṭabīʿat-ı ġıdā**: Gıdanın özellikleri. (165b12)
- **ṭabīʿat-ı hażm**: Hazmın, sindirimin özellikleri. (049a04)
- **ṭabīʿat-ı ʿırḳ**: Damarın özelliği. (283a18)
- **ṭabīʿat-ı līnet**: Yaradılışın, mizacın yumuşaklığı. (141a12), (181b03)

- **ṭabīʿat-ı mādde**: Maddenin özellikleri. (038b13), (038b14), (299a04), (302a17)

- **ṭabīʿat-ı muḥārebe**: Vücudun olumsuzluklara karşı verdiği mücadelenin özelliği. (301a11)

- **ṭabīʿat-ı muḳābele**: Olumsuz duruma karşı vücudun karşı tepkide bulunması. (049a04)

- **ṭabīʿat-ı münʿaḳid**: Koyulaşan, koyu kıvam bağlayan huy, yaradılış, mizaç. (289a14)

- **ṭabīʿat-ı reʾs**: Başın özelliği. (299b12)

- **ṭabīʿat-ı ṣafrā**: Safranın özelliği. (185a14)

- **ṭabīʿat-ı sevdāviyye**: Kara safranın özelliği. (257a14)

- **ṭabīʿat-ı taʿdīl**: Yaradılışın, mizacın değişmesi. (161a08)

- **ṭabīʿat-ı verem**: Şişliğin özelliği. (220b18)

ṭabiʿī (A.): Doğal, doğal halde olan. (002b12), (010b12), (011b11), (013a07), (013a10), (013a11), (013a13), (013a19), (013b08), (014a02), (014a03), (014a05), (014a06), (014a08), (014a13), (014a14), (014b17), (015a03), (015a04), (015a11), (015a12), (017a17), (019a10), (019b15), (024a04), (024a19), (026a01), (026a12), (026a13), (026a14), (032a01), (032a02), (032a04), (032a07), (032b10), (033a08), (033b16), (034a07) (034a08), (034a14), (041b04), (043b17), (072a06), (135b13) (163b18), (217b03), (238a10), (263b15), (263b19), (276a01) (298b14), (298b15)

ṭabīʿiyye (A.): Bir varlığın tabii özelliklerinin bütünü; huy, yaradılış, mizaç. (009a05), (010b16), (01,1a06), (013a12), (014a01), (015a11), (015a17), (015a19), (015b03), (015b11), (019a11), (023b16), (025b09), (029a06), (031a04), (049b08), (217b02), (291b02), (300b17), (300b19), (399a11)

- **ṭabīʿiyyü'l-cevher**: Özün özellikleri, mizacı. (026a15)

taʿdīl (A.): Normalleştirme, yumuşatma. (243b16)

taḍyīḳ (A.): Sıkıştırmak. (230a17), (234b03)

tafṣīd (A.): Kan almak, fasd. (210b01)

tafṣīl (A.): Açmak, ayrıntıya girmek. (011b07), (011b18), (016a11), 016a12), (051a17), (059b14), (059b15), (063b11), (071b04), (093b11), (139b04), (174a08), (185b14), (185b19) (186b12), (190b05), (193b17), (201a09), (227a13), (249a04), (250a19), (266b04), (269a04), (276a10), (290b06), (303a11), (304b10), (369a11), (377a17), (378a01), (395b16), (398a03)

tagaddī (A.): Gıdalanmak, beslenmek. (221a19), (239b14), (278a12)

taġayyür (A.): Değişme, başkalaşma; rengi değişme; bozulma, kokma. (017a18), (017a19), (019a10), (019a11), (019a19), (020a02), (024b18), (027a05), (028a19), (028b13), (028b16), (039b02), (045b04), (183a10), (212b05), (255b09), (257a03), (258b08), (259a09), (262b15), (262b17), (297b17), (298a03), (298a04), (298a05), (301b06), (301b10), (302a07), (302a09), (302a12), (304a13), (304a14)

- **taġayyür-i aḥvāl-i beden**: Bedendeki değişmeler. (019a01)
- **taġayyür-i ʿaẓīm**: Büyük değişim, başkalaşma. (297b17), (313b06)
- **taġayyür-i buḥrān**: Ateşli hastalığın vücutta yol açtığı değişme, başkalaşma. (297b18)
- **taġayyür-i çeşm**: Gözde değişme, başkalaşma. (039b09)
- **taġayyür-i dem**: Kanın bozulması, renginin değişmesi, kanın başkalaşması. (026a03), (026a03)
- **taġayyür-i ḥāl-i kebed**: Karaciğerin renk, görüntü vs. değişmesi. (291b19)
- taġayyür-i kebed: Karaciğerin başkalaşması, renginin değişmesi. (27a05)
- **taġayyür-i levn**: Rengin değişmesi. (027a04), (039b12), (280b12)
- **taġayyür-i mizāc**: Bir cins mizacın başka bir cins mizaca dönüşmesi. (262b15), (262b16), (262b17)
- **taġayyür-i mizāc-ı aṣlī**: Asli mizacın başka bir mizaca dönüşmesi. (024b12)

- **taġayyür-i muḳarrer**: Kesin, mutlak değişme. (301b03)
- **taġayyür-i tedrīci**: Derece derece, basamak basamak değişme, başkalaşma. (298a01), (298a02), (298a06)
- **taġayyür-i ẓāhir**: Ortaya çıkan, beliren değişme, başkalaşma. (303a06)

taġayyürāt (A.): Değişmeler, başkalaşmalar; rengi değişmeler; bozulmalar, kokmalar. (019b14), (020a16), (020a19), (020b02), (212b05), (293a15), (301a15), (303a06)

- **taġayyürāt-ı ṭabīʿiyye**: Doğal, değişmeler, başkalaşmalar. (019a11)

taġdiye (A.): Gıdalandırma, beslenme. (295a16)

- **taġdiye-i ḫāmiż**: Ekşi kekre gıda ile beslenme. (177a16)

ṭaġılmaḳ: Yayılmak, etrafa sirayet etmek, bulaşmak. (148b02), (151a14), (238a01), (251a15), (277b02), (298a17), (298b01)

ṭaġlīṭāt (A.): Yanıltma. (399a15)

taġliẓ (A.): Koyulaştırmak. (015b09), (042b06), (119b06), (139a06), (148b03), (156a12), (159a04), (248a10), (257a13), (299b07)

taġmīż: Yummak. (059a02)

- **taġmīż-i çeşm**: Gözü yummak. (059a02)

taġsīl (A.): Yıkanma, gusletme. (214b02), (219b14), (236a12)

taġyīr (A.): Başkalaştırma, değiştirme. (083b05), (267b06)

taḥaccür (A.): Taşlaşma. (076a18), (293a17)

taḫalḫul (A.): Derinin kabarıp şişmesi; (kan vs.) yoğun olmamak; genişleme. (246b01), (264b15), (264b17), (269a11)

- **taḫalḫul-ı mesāmm**: Cilt üzerindeki gözeneklerin genişlemesi. (264b10)

taḫallī (A.): Boşaltma. (181b16)

taḫallül (A.): Çözülmek, birbirinden ayrılma. (034a03), (034a14), (185b10), (279b04), (282b17), (291a17), (295a08), (298a02), (298b03), (298b06)

taḥammül (A.): (Acı, ağrı, hararet vs.) Dayanma, katlanma. (037a10), (041a09), (044b13), (048b02), (068b02), (082a19), (117b01), (159b12), (200a11), (202a13), (204a08), (246a08), (260a10), (270a16), (270a17), (282a16), (286b14), (290a14), (365b02), (374b05)

taḥarrüz (A.): Sakınmak. (270b12), (290a19), (294a14)

taḫayyül (A.): Hayale getirme, hayalde canlandırma. (038a09), (113a01), (121a04), (123a11), (123a13), (123a14), (123a15), (124a07), (125a07), (127a17), (129a09), (131a03), (136a14), (173a18), (189b05), (223b04), (223b16), (225a19), (275a04), (376a05)

taḫayyülāt (A.): Hayale getirmeler, hayalde canlandırmalar. (017a05), (125a07), (150b02)

taḥdīd (A.): Sınır çizme, sınırlama. (159b05)

taḥdīr (A.): Uyuşturmak. (227b08)

taḫfīf (A.): Hafifletme. (042a14), (083b19), (123b14)

taḥīl (A.): Bozulma. (087b06)

taḥḳīḳ (A.): Etraflı inceleme; hakikat. (059a01), (097b17), (150b02), (271b11), (259a08), (291b03), (297b14), (298a07)

taḥḳīḳan (A.): Gerçekten, hakikaten. (143b03)

taḥlīḳ (A.): Tıraş etme. (137b16)

tahlīl (A.): İyileştirme, rahatsızlığı giderme; çözümleme; erime, çözülme, çözünme bir maddenin çözünerek kendini oluşturan küçük parçalara ayrılması. (010b18), (011a01), (014a04), (014a07), (017a05), (018b09), (018b10), (020b19), (021a04), (021a05), (021a07), (022b19), (023b13), (027b15), (032b18), (033a04), (033a06), (033b08), (033b15), (034a05), (037b09), (037b09), (038a13), (038a14), (038b02), (038b05), (042a14), (049a18), (050a04), (072b08), (074a11), (074a16), (074b02), (074b06), (075a18), (075b10), (076b06), (077a07), (078b06), (078b11), (079a08), (080b13), (081a04), (081a15), (081b19), (082a16), (083b04), (083b13), (084a12), (085b05), (085b10), (086b02), (087a05), (087b07), (088a01), (088a08), (090a18), (090b01), (091b19),

(092a12), (093a03), (093a17), (093b02), (093b18), (095a18), (095b15), (098b11), (099a01), (100b09), (100b17), (101a04), (101b03), (102b07), (103a01), (103a18), (103b09), (107a02), (108a06), (109a04), (119b19), (121b16), (124b16), (129a14), (132b08), (135a18), (137a06), (138b11), (140a13), (140a19), (144b11), (145a10), (145a19), (149b02), (151a12), (153b11), (158b09), (171a09), (175a04), (192a08), (192a09), (192a10), (196a16), (199a01), (212b01), (225a13), (225b18), (228a14), (235a05), (239a06), (243a19), (246a02), (246a05), (246a10), (248a08), (251b14) (251b15), (252b14), (254b15), (254b18), (258a02), (267a18), (268b18), (282a03), (283a10), (292a16), (295b02), (311b19), (314b13), (317b18), (318b17), (319a02), (320a19), (321b15), (322b04), (323b01), (341b01), (371b12), (371b16), (379a18), (380a09), (380b15), (382a07), (382a11), (385a10), (385a16), (385b14)

- **taḥlīl-i aḫlāṭ**: Hıltların kendini oluşturan küçük paraçalara ayrılması, hıltların çözülmesi. (021a02),
- **taḥlīl-i bisyār**: Çok iyi tahlil edme. (021a06)
- **taḥlīl-i dem**: Kanın erimesi, çözülmesi. (068a07)
- **taḥlīl-i ervāḥ**: Ruhu, canı tahlil etme. (266a01)
- **taḥlīl-i mādde**: Maddenin çözünerek kendini oluşturan küçük parçalara ayrılması. (144b04)
- **taḥlīl-i riyāḥ**: Kokuyu çözümleme, tahlil etme. (222a12)
- **taḥlīl-i ruṭūbet**: Rutubeti tahlil etme. (023a03), (023b10), (228a10)

taḫlīl (A.): Sirke ile terbiye etmek. (123b06), (239b08)

taḥlīṭ, taḫlīṭ (A.): Karıştırma, katma, bir şeyin halisliğini giderecek şekilde içine başka şeyler karıştırma. (228a10), (293b03)

- **taḫlīṭ-i ṭaʿām**: Yiyeceği karıştırma. (294a18)

taḥmīl (A.): Taşımak; yükleme. (185a06), (187b06), (204a10), (228b11), (230b07), (230b10), (233a03), (233a05), (236b11), (241a03), (244b10), (299b08), (342a03), (364a19), (364b03), (365b05), (374a06)

- **taḥmīl-i ḥaml**: Gebe olmak, rahimde çocuğu taşımak. (233a05)

taḥnīḳ (A.): Boğma. (169b08) (169b10), (291b04)

taḥrīk (A.): Uyarma, harekete geçirme; kışkırtma, azdırma; kımıldatma, oynatma. (025a16), (036b06), (046a19), (051a05), (074a04), (076b17), (081a02), (084b11), (087a05), (087a07), (092a15), (102a08), (103b03), (104b19), (106a04), (121a09), (130b15), (131a11), (142a01), (145b06), (150a19), (166a03), (167b07), (168a02), (189b04), (212a17), (212b01), (222a05), (223b05), (234a04), (249a10), (258b03), (265a02), (265a02), (265a08), (272b05), (272b17), (273a18), (287b03), (292a03), (307b13), (337a12)

- **taḥrīk-i dem**: Kanı uyarma, kanı harekete geçirme. (173b02), (265a03)
- **taḥrīk-i mevādd**: Maddeleri oynatma, uyarma. (045a12), (045a14), (298b08), (298b10)
- **taḥrīk-i şerāyīn**: Nabız (şeryān ve şiryān) damarlarının uyarma. (015a17)
- **taḥrīk-i ʿuzv**: Uzvu uyarma. (074a18)

taḥsīn (A.): Güzelleştirmek. (265b01), (269b17)

- **taḥsīn-i levn**: Rengi güzelleştirmek. (265b15), (307b13), (320b08), (323b16)
- **taḥsīnü'l-'l-levn**: Rengi güzelleştirmek. (266b12)
- **taḥsīnü'l-vech**: Yüzü güzelleştirmek. (266b12)

taḥt (A.): Alt, aşağı; dip. (007a07), (029a13), (029b06), (045a17), (052b14), (052b18), (056b04), (064a05), (071a16), (142a06), (155b19), (156b11), (158a02), (167b07), (167b16), (168a03), (168a06), (217a06), (236b18), (246b02), (262b14), (265b05),

(265b11), (271a01), (294a04), (341b19)

- **taḥt-ı aḍlāʿ**: Eyeği kemikleri altı, kaburgalar altı. (125b08)
- **taḥt-ı cild**: Deri altı. (071a12), (208a01), (255b16), (257a02), (265b07)
- **taḥt-ı dimāġ**: Beyin altı, aşağısı. (065a12)
- **taht-ı ḳadem**: Ayak altı. (247a13), (254a12)
- **taḥt-ı kürre-i havā**: Hava küresinin altı. (011a02)
- **taḥt-ı kürre-i nār**: Ateş küresinin altı. (011a01)
- **taḥt-ı lisān**: Dil altı. (066b03), (168a19), (168b03), (169a17), (177a19)
- **taḥt-ı ṣıfāḳ**: Zar altı. (064b12)
- **taht-ı zebān**: Dil altı. (341b15)
- **taht-ı ẕeḳan**: Çene altı. (160b19)

ṭahāret (A.): Temizleme. (090b19)

taḳaddüm (A.): İyileşme; gelişme; önde olma; ilerleyiş. (134b06), (148a01), (148b19), (164a17), (166b19), (173a10), (173a12), (183b06), (206a07), (216b14), (277b17), (279b03), (291b05)

- **taḳaddüm-i emrāż**: Hastalıkların ilerlemesi. (216b15)
- **taḳaddüm-i istifrāġ**: Kusmanın ilerlemesi. (237a19)
- **taḳaddüm-i tuḫme**: Mide dolgunluğunun ilerlemesi. (202a09)
- **taḳaddüm-i verem**: Veremin ilerlemesi. (032b16), (199a13)

taḳarrüb (A.): Yaklaşmak. (226b17), (272a10)

ṭaḳat (A.): Dayanma. (023a03), (119a19)

taḳaṭṭur (A.): Damla damla akma. (373b04), (384a11)

taḳayyüd (A.): Uyma, riayet etme, yerine getirme. (001b15), (001b16), (006a03), (009a05), (034b13), (040a04), (046a17), (155a05), (162b03), (163b03), (165a01), (179a13), (184b17), (192a05), (192a15), (204a14), (217b11), (218b19), (219a06), (219a07), (239a06), (240b09), (241a09),

(243b19), (252a10), (252a13), (259b03), (259b04), (261a03), (262a10), (265a12), (267a11), (267a13), (270b08), (271b13), (279a04), (282b08), (286b03), (293b19), (297a18), (314b07), (323a10), (359b13), (363a05), (371a12), (372a18), (374b19), (399a18)

taḳlīb (A.): Alt üst etme, karıştırma. (142b13), (144b16), (266a18)

- **taḳlīb-i leben**: Sütü karıştırma. (071a08)

taḳlīl (A.): Azaltma. (042a12), (076a13), (115b05), (137b17), (137b18), (138b15), (149b01), (155a12), (182b11), (185a01), (242b11), (270b03)

- **taḳlīl-i dem**: Kanı azaltma. (182b10), (265b18)
- **taḳlīl-i ġıdā**: Gıdayı azaltma. (242a05), (270b01), (295a06)
- **taḳlīl-i mādde**: Maddeyi (kan, kusmuk, irin vs.) azaltma. (254a16), (293a07)

taḳlīż (A.): Azaltmak. (165b16)

- **taḳlīż-i ḥiss**: Duyu azaltmak. (165b16)

taḳsīm (A.): Dağıtmak, ayırmak, bölmek. (014b06), (020b17), (054a11), (054a12), (058a17), (062a08), (067a17), (071a19), (074a03), (194b04), (250b17)

taḳṭīʿ (A.): Ayırmak, parçalara ayırmak. (235b02), (258a04)

- **taḳṭīʿ-i ḫılṭ-ı lezc**: Yapışkanımsı hıltı parçalara ayırmak. (299b06):

taḳṭīr (A.): Damlatmak, damla damla akıtmak. (133a17), (140a06), (140a07), (140a09), (140a10), (140a17), (140a18), (140b08), (141a07), (141b01), (141b03), (142a04), (142a05), (142a08), (142a09), (142b13), (144b02), (146b12), (146b18), (147b02), (150a03), (152b14), (154b05), (164b07), (164b08), (164b10), (165a09), (165a10), (165a11), (166b02), (166b04), (166b05), (166b07), (166b10), (166b14), (166b16), (167a05), (167b02), (167b03), (167b04), (210b05), (229b14), (242a17), (242b05), (242b06), (256a06), (269b19), (295b12), (338a17), (338b05), (339a01), (339a05), (351a07) (360b15), (368a19), (374a08), (375a07), (375a12), (375a18)

- **taḳṭīr-i bevl**: İdrarın kesik kesik, damla damla gelmesi. (087a19), (092a01), (108a05)

taḳṭīrat (A.): Damla damla akıtmalar. (363b16)

taḳviyet (A.): Desteklemek, güçlendirmek, kuvvetlendirmek. (037a03), (037a04), (042b07), (077b18), (094b13), (099a01), (100a07), (105b01), (107b17), (109b17), (110a04), (125b13), (133b10), (137a19), (151b06), (151b07), (151b09), (165b17), (172b01), (181a19), (181b02), (225b08), (225b09), (225b10), (225b11), (225b12), (226a01), (229b10), (234b15), (237b01), (249a17), (253a05), (260a12), (260a17), (289a19), (289b01), (292b17), (294a10), (295b18), (296b04), (308a16), (311b01), (323b11), (327b16), (330a18), (330b03), (332a11), (336a04), (357a10), (375a19), (379b06), (379b10)

- **taḳviyet-i aḥşā**: İç organları desteklemek, güçlendirmek. (322b13)
- **taḳviyet-i ʿayn**: Gözü desteklemek, güçlendirmek. (148b03)
- **taḳviyet-i cāẕibe**: Isıtıcı ve latif karakteri ile uzvda bulunan maddeleri kendi bulunduğu tarafa çeken ilaçla desteklemek, güçlendirmek. (269a02)
- **taḳviyet-i dimāġ**: Beyni desteklemek, güçlendirmek. (129a17), (129b19), (225b11)
- **taḳviyet-i hażm**: Hazmı, sindirimi desteklemek, güçlendirmek. (266b14)
- **taḳviyet-i ḳalb**: Kalbi desteklemek. (109a13), (181a18), (292a14), (326b05)
- **taḳviyet-i kebed**: Karaciğeri desteklemek, güçlendirmek. (194a08)
- **taḳviyet-i meşāne**: Mesaneyi desteklemek, güçlendirmek. (224b08), (224b16)
- **taḳviyet-i miʿde**: Mideyi desteklemek, güçlendirmek. (326b10), (328b15), (332b02), (349b13), (374b14), (374b07)

- **taḳviyet-i reʾs**: Başı güçlendirmek, desteklemek. (117a07)
- **taḳviyet-i ʿużv**: Organı desteklemek, güçlendirmek. (248a08)

ṭalamaḳ: Köperk, kurt vb. hayvalar dişlemek, ısırmak. (101a12), (275a07), (304b15)

talṭīf (A.): Yumuşatma, yumuşatacak ilaç kullanma. (010b18), (076b06), (077a03), (078b06), (093b17), (100b08), (100b09), (103a01), (104b15), (109a09), (109a15), (139a06), (148a03), (149b02), (171a14), (178b06), (192a07), (212a08), (212b01), (239b08), (240b02), (265a11), (278a13), (283b02), (288b03), (290b19), (329a06)

- **talṭīf-i aḫlāṭ**: Hıltları yumuşatma. (293b18)

ṭamlamaḳ: Vücuttan kan damlamak. (131b03)

tāmm, tāmme (A.): Bütün, eksiksiz, noksansız; mükemmel, olgun. (015a01), (022a16), (037b15), (042b17), (043b04), (044b17), (050a13), (051a03), (060a01), (071a04), (129a19), (129b02), (155b14), (192a06), (194b04), (231b01), (298a13), (298a16), (300a14), (302a18), (306a14)

ṭams (A.): Regl olmak, regl akıntısı, hayız kanı. (004b08), (039b04), (047b09), (077a16), (077a18), (083b01), (083b07), (093b16), (096b18), (102a07), (102a13), (103b03), (104b05), (104b07), (129b19), (231a09), (231a17), (234a09), (236b13), (236b17), (237a07), (237a10), (237a13), (237a15), (237b02), (237b14), (238a11), (239a06), (239a15), (239a16), (239a18), (240a03), (329a04), (337b13), (340a09), (340a17), (343b11), (346a17), (351b04), (358b01), (368b13), (369a11), (369a13), (369a14), (369a19), (369b09), (369b12), (370a01), (387a17)

ṭamzurmaḳ: Damlatmak. (075a03), (077a16), (082b07), (096b02), (097b05), (116b11), (118a10), (121b12), (121b15), (142a07), (146b03), (222b01), (222b02), (222b03), (223a10), (351a05)

tanżīc (A.): Yakmak. (385b02)

tanẓīf (A.): Temizlemek. (157a19), (212b02), (219b14), (226b13)

ṭar: Dar, genişin zıddı; nefes almakta güçlük çekme. (040b11), (127b01), (129a10), (215a08), (230b07), (261b07), (299b08), (383b16)

ṭarab (A.): Sevinç, şenlik. (036a18), (120b01)

ṭaraf (A.): Yan, yön; (Bir kimsenin) yanı. (012b04), (012b05), (012b14), (029b19), (030a01), (039b11), (040b17), (043b01), (043b10), (049a08), (051b06), (051b17), (052a10), (052a16), (053b07), (053b15), (053b19), (054a12), (054a16), (054a17), (054a18), (054b01), (054b03), (054b04), (054b08), (054b17), (055a03), (055a08), (055a13), (055a19), (055b11), (055b12), (055b13), (055b15), (056b06), (057a08), (057a13), (058b18), (059a10), (059a15), (059a17), (059b09), (060a03), (060a10), (061a02), (061a05), (061b13), (062a01), (062a02), (062b16), (063a14), (063a16), (063b05), (064a08), (064b06), (065a02), (067b11), (068a02), (068a07), (068a08), (068a09), (068a13), (068a14), (068a16), (068a17), (069a07), (069a10), (069a11), (070a12), (071a02), (071a02), (086b08), (098b09), (114a04), (115a19), (117b01), (117b15), (124a01), (132a06), (133a06), (135b08), (135b09), (138a17), (142a16), (143a10), (158a02), (167b07), (167b08), (167b10), (167b13), (178a03), (220a15), (220a16), (231b05), (232a10), (239a11), (239b01), (246b13), (250b01), (251b07), (273b19), (282b09), (284a04), (297a03), (357b01)

- **ṭaraf-ı āḫer**: Diğer taraf. (012b04), (055b02), (199a16)
- **ṭaraf-ı cefn**: Göz kapağı tarafı. (144b17)
- **ṭaraf-ı dem**: Kan tarafı. (095b07)
- **ṭaraf-ı ḫancere**: Gırtlak tarafı. (067a01)
- **ṭaraf-ı miʿde**: Mide tarafı. (057b02), (071b02)
- **ṭaraf-ı şarḳī**: Doğu tarafı. (020a14), (035b02)
- **ṭaraf-ı şimālī**: Kuzey tarafı. (020a14), (020a17), (022a03)

- **ṭaraf-ı vaḥşi**: Sağ taraf. (055b09), (062b03)
- **ṭaraf-ı yemīn**: Sağ taraf. (234a01)
- **ṭaraf-ı zā'ide**: Fazlalık tarafı. (055b07)

ṭarafeyn (A.): (Bir kimsenin) İki yanı; iki taraf. (156b15), (246a08)

ṭaralmaḳ: Daralmak, bunalmak, nefes alamamak. (120a19), (125b07), (253b13), (253b14), (255b04), (255b11)

ṭaramaḳ: Saç ve sakalı tarak ile taramak. (036b03), (138b11), (151b07)

ṭara'iḳ (A.): Yollar. (153a11)

ṭard (A.): Kovma, uzaklaştırma. (272b02), (272b03), (272b06), (272b13), (272b17), (273a09), (273a13), (273a14), (273a17), (319b05)

- **ṭard-ı ḥayvānāt**: (Zararlı) Hayvanları uzaklaştırma. (271b19)
- **ṭardu'l-baḳḳ**: Tahta bitini uzaklaştırma. (004a10)
- **ṭardu'l-ba'ūż**: Sivrisinekleri kovma. (004a10)
- **ṭardu'l-ḥayvānāt**: (Zararlı) Hayvanları uzaklaştırma. (004a10)

ṭarḥ (A.): Atma, kovma. (036b02)

ṭarī (A.): Taze. (031a05), (123a02), (208b10), (208b14), (208b19), (209b09), (226a10), (231b18), (335a15), (337a17), (337b11), (374b01), (380b05)

ta'rīd (A.): Sakınmak, kaçmak. (208a19)

ta'rīḳ (A.): Terletmek. (164b16), (194b13), (281b02), (281b12)

ta'sīr (A.): Sıkmak. (253a14)

ṭarlanmaḳ: Daralmak, bunalmak, nefes alamamak. (296b06)

ṭarlıġanmaḳ: Hastalık, sıkıntıdan vs. dolayı bunalmak. (280b13), (287a05)

ṭarlıḳ: (Nefes, gönülvs.) Darlık. (046b19) (128a05)

tarṭīb (A.): Nemlendirme, rutubetlendirme, terletme; tedavi amacıyla nemli tutma. (011a01), (011a03), (023a01), (037a05), (042b19), (105a02), (111a10), (111b04), (119a07), (122a18), (124a04), (124a10), (124b15), (124b18), (125a17), (125b14),

(126a17), (126b07), (126b11), (126b19), (127a11), (127b05), (129a07), (132b14), (140b02), (146b07), (148b03), (151b02), (162a09), (162b11), (162b19), (163a05), (165a17), (171b09), (171b16), (180b03), (184b01), (186b15), (186b18), (187b12), (188b19)

- **tarṭīb-i beden**: Bedeni nemlendirme, rutubetlendirme. (022a01), (134b08)
- **tarṭīb-i dimāġ**: Dimağı nemlendirme, rutubetlendirme. (122a09), (127a03)

ṭarāvet (A.): Tazelik, taze olma. (019a19), (265a03), (277b02), (321b16)

- **ṭarāvet-i vech**: Yüzde tazelik. (075b05)

ṭarġınlıḳ: Nefes alamamak, nefes almakta güçlük çekme. (282a04)

ṭarīḳ (A.): Yol; usül, yöntem. (010b11), (012b01), (043a18), (043b05), (072b14), (088b13), (107a15), (116a16), (123b18), (143a09), (149a18), (150b11), (153a10), (160b17), (166b09), (184a05), (190b14), (204b05), (207a03), (218a07), (220b19), (225a04), (227a05), (241a01), (250a15), (258a17), (258b19), (259b01), (261b01), (264a17), (295a13), (305a17), (313b19), (327b04), (327b11), (327b18), (328a04), (328a06), 328a10), (328b01), (328b05), (328b09), (328b16), (329a11), (329b19), (330a05), (330a16), (330b01), (330b04), (331a12), (331b04), (331b18), (333b09), (333b10), (333b11), (334a12), (341b03), (342a17), (344a13), (344b03), (344b08), (344b12), (344b14), (345a03), (345a08), (345a12), (345a16), (345b01), (345b07), (345b11), (345b13), (345b18), (346a01), (346a05), (346a13), (346a17), (346b05), (346b11), (346b15), (346b19), (347a04), (347a08), (347a16), (348a08), (348a14), (348b17), (363b07), (363b09), (363b11), (363b16), (363b19), (364a03), (364a05), (364a08), (364a11), (364a15), (365a03), (365a06), (365a09), (365a11), (365a15), (365a17), (365b02), (367a15), (367b15), (368a13), (368a19), (370a01), (370a02), (370a09), (372a04), (375b09), (383a02), (383a06), (383a13),

(385a15), (390b01), (390b11), (391a02), (391a07), (391a11), (392b16), (393a09), (393a15), (393b02), (393b18), (395b01), (395b10), (397a12), (400a12)

- **ṭarīḳ-i emʿā**: Bağırsak yolu. (015b10)
- **ṭarīk-i ġıdā**: Gıda yolu. (268b15)
- **ṭarīk-i iḥrāḳ**: Yakmanın yöntemi, usülü. (264b02)
- **ṭarīḳ-i ḳurṣ**: Ağızda eriyen pastilin, tabletin yöntemi. (347b07)
- **ṭarīḳ-i māsārīḳā**: Bağırsak askısı yolu. (207b18)
- **ṭarīḳ-i ṣevāb**: İyi yol. (290b15)
- **ṭarīḳu'l-istimrār**: Sürekli, devamlı yol (rahim yolu). (364b17)

taṣaffī (A.): Arınmak, saf hale gelmek. (214a10)

- **taṣaffī-i dem**: Kanı arıtma, kanı saf hale geltirmei. (111b05)

taṣdīʿ (A.): Baş ağrıtma. (276a02)

taṣfid (A.): Sıkıca sarmak. (260a06)

taṣfīr (A.): Saratma. (266a10)

- **taṣfīr-i dem**: Kanı sarartma. (099b05)

taṣfiye (A.): Süzmek. (216a15), (227a03), (283b18), (329a14)

- **taṣfiye-i dem**: Kanı süzmek, arıtmak, temizlemek. (111a10)

taṣġīr (A.): Küçültme, ufalatma. (175a08), (266a02)

taṣḥīḥ (A.): Sağlığını iade etme, iyileştirme. (066b07)

- **taṣḥīḥ-i mizāc**: Hastalığı tedavi etme. (009b14)

taṣrīḥ (A.): Açıkça belirtme, açıkça belirtmek. (105b18), (144a15)

tasvīl (A.): Su ile bir nesneyi ayıklamak, temizlemek, çıkarmak. (041a04), (383b07), (383b18), (384a03), (385a12)

taṣʿīd (A.): Buharlaştırma. (210a09)

taṣvīl (A.): Su ile yıkamak. (384a03)

ṭaşra: Dışarı. (012a14), (057a05), (057b10), (057b11), (057b15), (058a01), (059b19), (060a17), (065b09), (066b02), (068a04), (068a07), (069a05), (070a05), (071a03), (085b03), (095a15),

(146a13), (196a04), (196a17), (241a17), (246b07)

taṭfiye (A.): Ateşi söndürmek, harareti düşürmek, teskīn etmek. (284b08), (288b02)

ṭatsızlık: (Ağız vs.) Acılık. (159b17)

taṭyīb (A.): Güzelleştirmek; (koku vs.) gidermek. (103a19), (108b05), (180b16), (285a06)

- **taṭyīb-i nefes**: Nefesi açma. (279a14)

tavassuṭ (A.): Ortada olma, dengede olma. (192a12), (291b17)

ṭavīl, **ṭavīle** (A.): Uzun. (028b12), (028b14), (048a16), (050b04), (054b05), (121a19), (148b13), (176b07), (176b08), (212a13), (263b12), (273a05), (283a13), (283a14), (288a03), (298b03), (305b08), (306a04), (306b01), (306b10), (308b01), (316a17), (338b02), (344a01), (345a04), (350a12), (355b05), (355b09), (355b11), (362a03), (385b15), (390a08), (391a07)

tażmīd (A.): Merhemli bezi yaralı yere bağlama. (213b08), (243b18), (252b12)

tażyīḳ (A.): Daraltma, sıkıştırma, darlık. (120b16)

- **tażyīḳ-i ḳalb**: Kalbin sıkışması. (173a12)
- **tażyīḳ-i nefes**: Nefes darlığı. (168a05)
- **tażyīḳü'l-ḳabl**: Kalbin sıkışması. (003b16)

taʿżīf (A.): Artırma. (146a08)

teʿannaḳ (A.): Sarılmak. (232a13), (239b19)

teʿassür (A.): Nefesin kesintili alınması. (235b01)

teʿaṭṭus (A.): Aksırma, hapşırma. (132b17), (229b13), (235a19), (257b18)

teʿavvüc (A.): Eğri. (243b09)

tebdīl (A.): Değiştirme, başka bir hale getirme. (049b03), (049b05), (138b08), (267b06), (279a18), (323a07), (326b04), (338a08), (375b08), (383b10), (391b18)

tebehhüc (A.): Neşelendirmek. (018b06), (018b08)

tebevvüs (A.): Öpüşmek. (232a13)

tebḫīr (A.): Tütsülemek, tütsü vermek. (077b09), (227b06), (233b05), (235a14), (235a16), (235b04), (259b09), (272a13), (272a18), (272a19), (272b05), (273a12), (394a04)

tebʿīd (A.): Uzaklaştırma. (017a09)

tebnī (A.): Saman renkli. (030a07), (208a18)

tebrīd (A.): Soğutma. (021a06), (037b11), (072a08), (072b07), (072b09), (111a10), (111b04), (111b06), (124a10), (125a17), (126a17), (126b07), (126b10), (138b08), (138b17), (155a03), (156a12), (156b12), (159b05), (160b15), (161b10), (162b11), (165a17), (170b09), (176b18), (180b07), (182a04), (186b15), (192a06), (193a11), (199b06), (200b04), (227b08), (236a15), (247b18), (252a15), (252a16), (254a16), (254a18), (259b02), (268a09), (278a15), (278a16), (278b09), (279a13), (282a18), (283b08), (284b02), (284b07), (284b08), (284b11), (286b06), (290a03), (292b03), (294a14), (294a16), (295a14), (295b12), (296b02), (296b04), (297a16), (309a08), (323a09), (327a17), (330b05), (337b10), (364a08)

- **tebrīd-i ḳavī**: Kuvvetli soğutma, aşırı soğutma. (161a06), (161a07), (295a18)
- **tebrīd-i kebed**: Karaciğeri soğutma. (213b01)
- **tebrīd-i mizāc-ı kebed**: Karaciğerin mizacını soğutma. (213a14)

tecāvīf (A.): Oyuklar, oyuk yerler, boşlukar. (270a13)

- **tecāvīf-i evʿiye**: Damarlardaki oyuklar. (127a14)
- **tecāvīf-i ḳalb**: Kalbdeki boşluklar. (017b15)

tecāvüz (A.): Belirli sınırı aşma; bulaşma, sirayet etme. (011b01), (135a10), (135b16), (144a17), (202a07), (248a14), (255b16), (287b08), (294b13), (298b04)

- **tecāvūz-i levn**: Rengin belirli sınırı aşıp değişmesi. (029a15)

tecemmüd (A.): Donmak, buzlanmak, katılaşmak. (263a04)

tecennün (A.): Cinnet getirme, delirme, çıldırma. (275b10)

tecfīf (A.): Kurutma, kurutulma. (039a07), (076a15), (082b15), (085b11), (096b18), (097a01), (102a11), (102b03), (103a01), (107a11), (115b11), (139b02), (155b17), (160b09), (213a19), (225b18), (252a16), (254a18), (254b05), (259b02), (321a14), (323a07), (351b16), (371a09), (376b09), (386b09)

- **tecfīf-i nevbet**: Kuru nöbet. (293a07)

teclīb (A.): Yükselmek. (122b10)

- **teclīb-i nevm**: Derin uyku, ağır uyku. (122b10)

teclīs (A.): Oturma. (211b14), (211b18), (236a05), (240b17), (293a11), (370a05)

tecmīd (A.): Dondurma, dondurulma. (123b13), (234b05), (257a06), (271b01)

tecvīf (A.): Delik; boşluk. (065a19), (067b18), (067b19), (068a02), (068a03), (068a05), (069b18), (069b19), (121a07), (202b01), (227b11), (227b12), (246a07)

- **tecvīf-i ḳalb**: Kalp boşluğu. (060b03)

tecvīf-küşāde: İkitarafı açık, iki tarafı delik, ġıbteyn. (065b01)

tecvīz (A.): İzin verme. (123b01), (150b07)

tedāḫül (A.): İç içe geçme, girişme. (167a17), (200a04), (201a05), (223a08), (229b01), (232b12), (237a07), (296b18), (320b10), (341b10), (348a07), (351a08), (356b08), (356b14), (356b16), (358a05), (358b10), (362b10), (363b13), (365b13), (368a08), (368a10), (371b10), (382b05)

tedbīr (A.): Önlem; hastalığı önleyecek veya tedavinin gereği gibi yapılmasını temin edecek yol, yöntem. (003b16), (004b09), (007b19), (008a04), (009a05), (017a04), (035a17), (037b05), (039b06), (041a01), (041a11), (042a11), (042b06), (042b14), (042b19), (043b14), (045b06), (045b18), (046a11), (047a13), (049b01), (114b18), (119b10), (120a14), (120b11), (120b12), (120b18), (122a07), (125a01), (125a08), (126b11), (127a06), (127a11), (127a18), (131a18), (133a10), (134b01), (139a12), (139a13), (141b06), (144b01), (158b02), (158b03), (162b04), (162b13), (164b17),

(170b05), (171a12), (171b02), (172b14), (176b19), (178b09), (182b19), (183b16), (194a08), (200a12), (201a03), (201a15), (205a11), (205a14), (205b07), (206a13), (216a01), (217b18), (218a01), (219a08), (229b07), (232b04), (234b10), (236a15), (243b19), (249a11), (253b18), (264a11), (271b15), (290b15), (293a19), (309b05), (321a01), (321a02), (323a05), (323a15), (330b18), (338a19), (344a18), (351b12), (362b01), (364b11), (366b09), (367b14), (375a03), (375b06), (375b15), (375b18), (376a08), (376a12), (376a18), (376b05), (376b10), (376b14), (376b19), (377a07), (377b02), (377b05), (377b09), (377b13), (377b17), (378a02), (378a06), (378a19), (378b10), (378b17), (379a14), (379a19), (379b12), (379b19), (380a10), (380a15), (383b07), (390a03), (398b19)

- **tedbīr-i cüz'**: Bazı tedbirler. (042a10)
- **tedbīr-i fuḍūl**: Vücuttan atılacak idrar, dışkı ve sair unsurların atılmasını temin edici önlem. (002b18)
- **tedbīr-i fuṣūl**: Mevsimlere göre tedbir, önlem alma. (048b08)
- **tedbīr-i ġıdā**: Gıdayı (rahatsızlığa göre) uygun alma. (194a13)
- **tedbīr-i ḳattāl**: Öldürücü önlem, tedbir. (300b12)
- **tedbīr-i laṭīf**: Tüketildiğinde vücutta kolaylıkla küçük parçalara ayırlan ilaçla yapılan tedbir, önlem. (042a13), (043b13)
- **tedbīr-i maġrūḳ**: Garkolmayı, boğulmayı önleyecek tedbir. (003b03), (174b19)
- **tedbīr-i mesāfirān**: Yolcuların, gezginlerin yolculuk boyunca alacakları koruyucu tedbir. (002b15), (040a05)
- **tedbīr-i mesbūḳ**: İlk, önce tedbir alma. (096b01), (160a08)
- **tedbīr-i meşayiḫ**: İhtiyarlamayı önleyici tedbir. (002b14), (039a01)
- **tedbīr-i müfriṭ**: Ölcüsüz, aşırı tedbir, önlem. (042b13)

- **tedbīr-i müstaḥkim**: Doğru, yerinde tedbirler, önlem. (042b17)
- **tedbīr-i ṣāliḥ**: Uygun önlem alma. (293a14)
- **tedbīr-i şürb-i miyāh**: Suları tedbirli içmek. (002b14)
- **tedbīr-i tāmm**: Tam tedbir, önlem. (042b17)
- **tedbīrü'l-ḥavāmil**: Gebe kadınların gebelik süresince tedbiri, önlemi. (003b19), (234b10)

tedbīrāt (A.): Önlemler, tedbirler; hastalığı önleyecek veya tedavinin gereği gibi yapılmasını temin edecek yol, yöntemler. (132b06)

tedfīn (A.): Gömme, defetme. (258b12), (272b10)

tedḫīl (A.): Katılmak, dahil olmak. (223a09)

tedhīn (A.): Yağlamak, yağ sürmek. (023b13), (039a02), (039a10), (040b07), (044b05), (122b11), (134a04), (141a07), (155a02), (157b02), (162a09), (162a10), (162a11), (166a01), (168b15), (170a17), (171b08), (181a10), (223b14), (225b13), (229b11), (229b13), (229b18), (229b19), (232b05), (236a04), (239b10), (243b19), (244b01), (244b02), (244b06), (261a10), (261a17), (264b02), (278b07), (279b09), (281a06), (393b06), (393b12), (394a04)

- **tedhin-i beden**: Bedeni yağlama, bedene yağ sürme. (131b01)
- **tedhīn-i sürre**: Göbeği yağlama, göbeğe yağ sürme. (138b18)

tedḳīḳ (A.): Araştırma, inceleme. (298a07)

tedlīk (A.): Ovma. (229b18), (229b19), (282a05)

tedmīl (A.): Tedavi etme. (357b05)

te'eḫḫür (A.): Sonraya, geriye bırakma. (029b14), (148b19), (302a17)

teferruḳ (A.): Parçalanma, ayrılma, dağılma. (024a15), (024a16), (025a04), (025a18), (258b01), (259b17), (295a04)

- **teferruḳ-ı intişāl**: Kopma, ayrılma, yaralama gibi sebeplerle cild veya dokularda ayrışma. (018a07), (018a09),

(024b13), (024b16), (161b18), (166a12), (173b02), (178b04), (183a17), (257a01)

- **teferruḳ-ı ittiṣāl-i ḫāric**: Organın dış kaynaklı (yanma, yılan sokması, köper ısırması vb.) cildin yarılması, açılması. (024b02)

tefettuḥ (A.): Açılma. (020b09)

tefettüt (A.): Parça parça olmak, ufalanmak. (217b15)

tefrīḥ (A.): Ferahlandırma, rahatlatma. (036b14), (074a12), (074b15), (093a18), (098a18), (101a16), (181b02), (235a01), (249a16), (269a05), (278a10), (279a02), (279a14), (294a10), (296a16), (310a11), (326b06), (326b11), (326b13)

tefrīḥāt (A.): Ferahlandırıcı, rahatlatıcı. (041b11)

tefrīḳ (A.): Ayırma, kopma. (026b02), (043b15), (074a06), (257a04)

- **tefrīk-i aʿżā**: Organın ayrılması. (277b11)
- **tefrīḳ-i ittiṣāl**: Kopma, ayrılma, yaralama gibi sebeplerle cild veya dokularda ayrılma. (022b11)
- **tefrīḳ-i ʿużviyye**: Uzuvla ilgili ayrılma. (025a06)

tefrīḳāt: Ayrılmalar, kopmalar. (074a06)

tefṣīd (A.): Kan alma, hacamat. (257b08)

teftīḥ (A.): Açmak; tıkalı kanalları ve gözenekleri açmak. (037a04), (039a12), (041a08), (043b05), (072a17), (076a11), (076b06), (079a08), (089b15), (093b18), (098b04), (132b01), (192a07), (199b08), (210a06), (210b01), (232b13), (236b10), (241a05), (253b06), (275a15), (278a13), (278a15), (305a04), (305a05), (329a03), (331b17), (332a01), (369a15), (373b02)

- **teftīḥ-i mecārī**: (İdrar, damar vs.) Yolları açma. (299b07)
- **teftīḥ-i mesāmmāt**: Mesammları, delikleri, gözenekleri açma. (043b18), (292b06)
- **teftīḥ-i südde**: Tıkanıklığı açma. (328b15)

- **teftīḥ-i süded**: Tıkanıkları açma. (111a10), (111b05), (190a18), (346a17), (351b10)
- **teftīḥ-i süded-i aḥşā**: İç organlardaki tıkanıkları açma. (109a03)
- **teftīḥ-i ʿurūḳ**: Damarları açma. (173b02), (210a19)

teftīt (A.): Parçalama, ufalama, ufak etme. (161a11), (161a12), (161a18), (161b19), (218b09), (307b14), (316b03), (317a03), (329a04), (338b07), (391a10)

- **teftīt-i esnān**: Dişin kırılması, ufalanması. (161a10)
- **teftīt-i ḥaṣāt**: Böbreklerde ve sidik yollarında hasıl olan taşın parçalanması. (316b08)

tefāvüt (A.): Ayrılmak, farklılaşmak. (029a03), (179b07), (277a06)

- **tefāvüt-i ṣalābet**: Sertlikte farklılaşma. (029a10)

teġayyür (A.): Değişmek, bozulmak. (236b05), (247b08) (247b08)

teḫallüf (A.): Uygunsuzluk. (073a04), (142a13), (197a11)

teḫāşi (A.): Korkmak, kaçınmak. (087b14)

tehellüb-i miʿde: *"… şiddet-i (4) māsike ve dayyıḳ-ı mecrādır ki vāḳiʿ olur sebeb-i żaʿf hāżıma süstī cirm-i miʿdedir ki aña (5) tehellüb-i miʿde dėrler" (25b/3, 4, 5).* (025b05)

tehevvür (A.): Öfkelenme, köpürme. (011a14)

teheyyüc (A.): Tahriş. (251a10)

- **teheyyüc-i vech**: Yüzdeki tahriş. (327b11)

tehī (F.): Kesme. (263a13), (334b13)

teḳaddüm (A.): Geçmiş, başlangıç. (029b14), (168a19)

- **teḳaddüm-i nażc**: Pişme, kıvam öncesi. (203a03)
- **teḳaddüm-i taḫalḫul**: Yayılma, genişleme öncesi. (246a19)
- **teḳaddüm-i vecaʿ**: Ağrının başlangıcı. (244a10)

teḳāṣīf (A.): Yoğun olmak, sıklaşma. (281b02)

- **teḳāṣīf-i cild**: Cilde yoğunlaşma. (281b02)

teḳāʿüd (A.): Oturma. (250a15)

teḳavvüm (A.): Doğrulma. (164a13), (165b15)

tekellüf (A.): Zorla, sıkıntıyla yapma. (334a14)

tekellüm (A.): Söyleme, konuşma. (124a03), (133a04), (133a05), (153b03), (163a13), (163b06), (399a13)

tekemmül-i ṣıḥḥat: Sağlık, sıhhat bulma. (298a03)

tekerrüḥ (A.): İğrenme. (263b15)

tekessür (A.): Çoğalma. (286a09)

tekevvün (A.): Oluşmak, meydana gelmek. (033b18), (034a01), (216b01), (261b14)

tekḫīl (A.): (Göze) Sürme çekme, sürme çekilme. (104b13), (145a19), (147a02), (147a03), (147b14), (148a16), (148a18), (149b04), (149b05), (150a07), (151b17), (151b18), (152a01), (152a09), (152a10), (152a11), (152a12), (152a15), (152a18), (152b06), (152b07), (152b11), (152b12), (379b04), (380a03), (380a08), (380a09), (380a14), (380b03), (380b14), (381a02), (381a04), (381a14), (381b15), (382a07), (382a10), (383b06)

tekmīd (A.): Ilık veya soğuk su pansumanı; ağrılı yere içine ısıtılmış ilaç konmuş torba koymak. (047a06), (047a10), (135b04), (137b08), (140b06), (144b08), (145a18), (166b08), (212a08), (242b02), (243b18)

tekrār (A.): Yeniden. (012b06), (012b15), (071b18), (126b15), (127b15), (131a09), (146b16), (149b14), (150a09), (153b08), (184a19), (203a14), (206b07), (223b19), (241b11), (256b10), (263a17), (263a18), (263b10), (263b11), (264a14), (265a19), (266b18), (283b18), (284b09), (297a07), (307a18), (325b02), (326b02), (328b18), (329b07), (329b11), (332b04), (335b05), (336b12), (336b18), (353a05), (356b09), (366a15), (371b03), (371b10), (371b14), (371b18), (372a14), (373a03), (373a14), (373b13), (374a14), (374a16), (376a05), (376a11), (376a16), (376b02), (376b12), (378a04), (378b13), (382b17), (383b11), (388a15), (392b09), (394a18), (395b03)

- **tekrār-be-tekrār**: Birçok defa. (115b10), (237b13)

teksīr (A.): Kırılma. (277b18)

tekṯīr (A.): Çoğartma, artırma. (037a04)

- **tekṯīr-i aġdiye**: Beslenmeyi, gıdalandırmayı artırma. (295a06)
- **tekṯīr-i dem**: Kanı artırma. (262a10)
- **tekṯīr-i leben**: Sütü çoğaltma, artırma. (182b15), (182b18)
- **tekṯīr-i tebrīd**: Soğurtmanın artması. (155a03)
- **tekṯīr-i ʿuvż**: Organnın büyümesi. (295a08)

teldaġ (A.): (Zararlı bir hayvan) Isırmak. (350a14)

teleffuẓ (A.): Konuşma. (133a04), (163a13)

telemmüs (A.): Dokunmak. (232a13), (244b16)

teleyyün (A.): Yumuşama. (208b16)

teleẕẕüẕ (A.): Zevk almak, hoşlanmak; tad alma. (154a05), (154a11)

teleẕẕüẕāt (A.): Zevk almalar, hoşlanmalar. (230b11)

telḫ (F.): Acı. (022a06)

- **telḫ-i dehān**: Ağız acılığı. (028a06)

telmīs (A.): Dokunma. (244a04)

telṣīḳ (A.): Takviye edici. (156a14)

telvis (A.): Bulaştırma. (241a15), (156b10), (167a16), (170a04), (230b03), (230b18), (275a10), (275a11), (367b13), (368a07), (368a10), (368a19), (369b15)

telyīn (A.): Yumuşatma; kabızlığı giderme. (011a03), (022a17), (036a13), (045b15), (072a08), (075b12), (078b06), (079a08), (079a18), (080b16), (083a02), (085a06), (086b02), (086b06), (087b14), (088a07), (088b15), (089a03), (090a06), (092a14), (092a18), (094a04), (094a05), (094a07), (094a07), (094a14), (102b04), (105b03), (106a02), (107b15), (107b17), (108a16), (109a09), (112a10), (114b08), (114b11), (114b15), (116b13), (116b15), (117a01), (117a19), (118a12), (119a07), (119b02), (125b12), (131b06), (131b16), (137a15), (138b17), (139b17), (142a03), (145a04), (146b19), (165b17), (166b18), (168b08), (171b16), (185a06), (192b07),

(192b12), (193a01), (194b18), (195a01), (195a11), (195b17), (196a10), (202a11), (205b18), (211a19), (213a13), (215a13), (215a19), (215b06), (215b10), (219a18), (221a02), (221a15), (235a03), (248b02), (260a09), (278b16), (280b08), (280b15), (281a10), (282a13), (282b01), (283b14), (284b05), (284b14), (286b08), (289a15), (289a15), (290b02), (290b05), (295a11), (324b09), (333a04), (334a14), (341a17), (344a11), (359a04), (361b16), (372a16), (391b03)

- **telyīn-i ṭabīʿat**: Hafif müshil ilaçlar veya beslenme rejimi ile bağırsak muhtevasını yumuşatma, dışkılamayı kolaylaştırma, mizacı yumuşatma, sıvıların akışkanlığını sağlama. (113b14), (155a12), (196a07), (213b02), (217a07), (242a05), (283b14), (336b14), (364a05)

telīl (A.): Çabuklaştırma. (216a09)

telūl: ……? …… (164b04)

tematṭur (A.): Serinlemek için yağmur altına çıkma. (259a05)

temdid (A.): Uzatma, uzatılma. (118b18), (117b12)

temeddüd (A.): Sünüp yayılmak, sündürme, spazm. (018b08), (027b12), (028a13), (028a17), (039b12), (047a04), (089a08), (125b08), (134b15), (134b16), (134b18), (135a01), (135a02), (135a05), (135a16), (135b11), (140b05), (191b07), (220b09), (247b07), (283a15), (286a13), (299b18)

- **temeddüd-i cānib-i yemin**: Sağ tarafta oluşan gerilme, spazm. (023a06)
- **temeddüd-i cild**: Cildi gerilmesi. (027b16)
- **temeddüd-i süded**: Tıkanıklıkları gerilmesi. (116b06)

temellüḳ (A.): Yaltaklanmak, tebşīş. (126a13)

temellüs (A.): Ellemek, el ile dokunmak. (239b19)

temerruḥ (A.): Vücuda yağ ve benzerlerini bedene ovarak sürünmek. (279a03)

temessüḥ (A.): Bir el ile sürme, mesh etme. (264a10), (264b03)

temevvüc (A.): Dalgalanma, dalgalı olma. (120a11), (163b15), (176a14), (299b15)

temeyyüz (A.): Benzerlerinden farklı olma. (251a03)

- **temeyyüz-i miyāngāh**: Orta yerin farklı olması. (058b07)

temrīḥ (A.): Hafifce sürme, ovuşturma. (249b19)

tenaḳḳub (A.): Örtmek. (257b18)

tenaḳḳul (A.): Bir devadan başka bir devaya geçme. (094a13), (296a06)

tenbellik: Tembel olma durumu, atalet. (028a03), (112b19), (238a03), (281b08)

tenbīh (A.): Uyarma. (185b04), (213a02)

tenbīt (A.): Beslemek; büyümek. (262a05), (263a07), (383a06)

ten-dürüstlük (F.): Sağlıklı, sıhhatli, dinç. (305a10)

tenebbüt (A.): Büyümek. (262a08), (260b16), (263a09)

teneffüḥ (A.): Üflemek. (361a02)

teneffür (A.): Ürkmek; nefret etmek. (016a09), (039a16), (239b09), (261b07)

teneffüs (A.): Soluk alıp verme, soluma. (092a05), (119a02), (131a04), (154b15), (168a02), (171b14), (175b19)

tenessüm : Hava teneffüs etmek. (233b18)

tenevvür (A.): Parlama, nurlanma. (146b19), (217b19), (227a06), (383b17)

- **tenevvür-i beden**: Bedenin, vücudun tezelik göstermesi. (050a01), (050a03)

tenfīḥ (A.): Üfleme, üfletme. (367b03)

teng (F.): Dar, sıkı olan; denk. (052b01) (067a02), (067a17), (067b03), (237b03), (270a11), (277b18)

tenḳıye (A.): Temizlemek; Kalın bağırsağa su verme ve bu iş için kullanılan alet. (040a06), (044a12), (047b17), (066b07), (098b14), (104b07), (107b15), (117a15), (123a19), (123b01), (131a19), (132b02), (136b11), (140b10), (141b10), (142b04), (144a02), (144b02), (145a05), (145b15),

(146b11), (147b15), (150b11), (161b11), (163a17), (165a07), (165b15), (168b01), (176b18), (178a10), (180b03), (186a11), (187a03), (188a17), (189b12), (193a02), (209a07), (209a10), (219a17), (219b08), (234b17), (240b01), (240b06), (241b05), (249b10), (253a03), (259b01), (267a10), (267b04), (269a19), (280b15), (288b16), (290b19), (298b12), (299a13), (306a14), (339a07), (339b17), (342b04), (345b06), (351b09), (360b16), (365b15), (390b17), (392b12)

- **tenḳıye-i aḫlāṭ**: Hıltları temizleme. (111b05)
- **tenḳıye-i beden**: Bedeni temizleme. (122b15, (133b10), (134b02), (141b07), (143b11), (228b10), (255a10)
- **tenḳıye-i dem**: Kanı temizleme. (162b09)
- **tenḳıye-i dimāġ**: Beyni, dimağı temizleme (dimağdaki hılt dengesizliğini gidermek için kullanılan boşaltıcı ilaçlar ile). (122a05), (122a17), (123a19), (129a16), (140a16), (146b16), (154b11), (155a04), (165a16)
- **tenḳıye-i miʿde**: Mideyi temizleme. (149a04)
- **tenḳıye-i reʾs**: Başı temizleme. (143b12), (155a16), (164b10), (165a17), (165b16), (351b09)
- **tenḳıye-i ṣadr**: Göğsü temizleme. (009b19)

tenmiye (A.): Artmak. (011b11), (011b12)

tentīf (A.): İlaç vasıtası ile kılları dökme, koparma, düşürme. (263a10)

tenvīm (A.): Uyuma, uyutulma. (126b09), (185a10), (296b07), (333a05), (367a11)

tenvīr (A.): Rahatlatma, aydınlatma. (109a13)

tenżīf (A.): Temizleme, temiz kılmak. (144a09), (162b09), (316b13), (353b10), (354a15), (365b19), (368b19), (372b11), (394a17)

tenzīl (A.): İndirmek, çıkarmak, atmak. (036a11), (106b11), (147b14), (187a05)

tenāsül (A.): Üreme. (003a05), (051a14), (059b11), (070b02), (070b18), (224b09), (227b01), (229b17), (230b15), (399a02)

tenāvül (A.): İlaç vs. alıp yeme, alınıp yeme. (044b12), (180a12), (188a08), (193a03), (202a10), (205a01), (205a08), (208a17), (213b04), (213b12), (214a07), (215b07), (218b06), (218b15), (226a11), (226b02), (228a13), (237b05), (237b15), (240b16), (245b03), (245b05), (269b05), (270b16), (271a01), (278b10), (349b09), (393a05), (396a06), (397b11)

tenşīr (A.): Yayma. (253b06)

ter (F.): Yaş, nemli, rutubetli; derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı. (004b18), (023a13), (068a05), (205b08)

terakḳuḳ (A.): İncelme. (265a11)

tereşşuḥ (A.): Sızma, mesamattan ufak ufak damlama. (013a04), (031a08), (031a11), (031a12), (190b14)

terbīṭ (A.): Bağlama, bağlatma. (245a16), (268a02)

terdīd (A.): Reddetme, geri çevirme. (314b08)

terebbüḥ (A.): Sarkmak, sülpük olmak. (169b16)

teref (A.): Yumuşaklı, ince. (076a02)

- **teref-i dem**: Kanı yumuşatmak, inceltmek. (076a02), (078b01), (082a07), (082b04)

tereffüh (A.): Ferah bulma, rahatlama. (244b06), (281b08)

terettüb (A): (olumsuz bir durum) görmek. (037b18), (253b02)

terfīḥ (A.): Ferahlandırma. (089b14)

terhil (A.): Tembellik. *"…terhil ki (3) tenbellikdir" (28a/2, 3).* (028a02)

teribe (A.): Parmak ucu. (063a04), (063a05)

terk (A.): Bırakma, vargeçme, terk etme. (034b18), (035a05), (036a15), (037b15), (045b16), (048a05), (048a08), (050a18), (051a05), (085b15), (094a16), (098b03), (113b14), (125b10), (129b11), (137a18), (140b04), (160a19), (185a09), (191a17), (193a19), (196a13), (196a14), (208b08), (225b06), (225b08), (227b05), (227b11), (234b16), (241b12), (246a16), (255a10), (259b02), (260a15), (263b10), (282a03), (283b03), (293b18), (297b01), (297b02), (297b04), (297b07), (298b11), (298b16), (301a12), (348b05), (348b08), (399b06)

- **terk-i faṣd**: Kan aldırmayı terk etme. (027b19), (048a07)
- **terk-i ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat**: Sağlığı korumayı terk etme, sağlığı korumama. (009a05)
- **terk-i ḥummā**: Nöbetin şaşması, hummanın günüde olmaması. (282a02)
- **terk-i isti'māl**: İlaç kullanmayı terk etme. (225a16)
- **terk-i lüḥūm**: Eti terk etme, ete perhiz yapma. (155a12), (165a05)
- **terk-i riyāżat**: Perhizi terk etme. (198b19)

terḳīḳ (A.): İnceltmek, ince döğme; yumuşatma. (015b08), (022a01), (035a08), (074a03), (186b13), (209a15), (265a02)

- **terḳīḳ-i ġalīẓ**: Yoğunluğu inceltme, sertliği yumuşatma. (299b07)

ternīn (A.): Örtmek. (259b14)

tertīb (A.): Sıralama, düzene koyma. (002a07), (003a05), (020b15), (054b13), (178a16), (208a17), (282b07), (290b13), (371b05)

terṭīb (A.): Islatma; nemlendirme. (258a01), (258a02), (265b15), (267a02), (268a09), (277b04), (278a16), (284b02), (285a06), (285b19), (292b03), (292b06), (294a14), (295a06), (295a16), (295b12), (297a15), (297a16), (334a14), (337b18)

- **terṭīb-i beden**: Bedeni nemlendirme. (294b10)

tervīḥ (A.): Rahatlatma; koku verme, verilme.. (029b01), (029b03), (062b14), (113b17), (271b10), (282b11), (286a04)

terşīş (A.): Saçma, serpme. (259b12), (272b09)

tesaḳuṭ (A.): Birbiri ardına düşme.

tesdīd (A.): Tıkamak, tıkanıklığa yol açmak. (074b09), (257a08), (276b02), (282a04)

tesekkün (A.): Sükūn bulma, yatışma. (229a17)

tesevvüd (A.): Kararmak. (371b07), (372a01)

teşevvür (A.): Yoğun şiddetli hareket, heyecan. (039b02)

tesevvük (A.): Misvaklanmak, misfak tutunmak, misvak yapmak. (354a07), (354a10), (354a14), (354a17)

teshīl (A.): Kolaylaştırma. (003b19)

- **teshīlü'l-vilāde, teshīlü'l-velādet**: Doğumu kolaylaştırma. (003b19), (235a08)

tesẖīn (A.): Isıtma, ısıtılma. (010b18), (039a07), (042b19), (072a08), (083b19), (124a04), (130a03), (131a12), (132b10), (138b08), (138b19), (161b11), (166a04), (166b09), (171a08), (172b01), (173b03), (184a19), (212a08), (212b01), (216a19), (230b11), (230b19), (236a16), (237b13), (276a17), (280a07), (284a10), (188a05), (288a14), (288a14), (319b04), (373b01), (378b13)

- **tesẖīn-i aʿżā:** Organı ısıtma. (137a01)
- **tesẖīn-i müstaḥkim**: Doğru ısıtma. (042b18)

tesẖīnlik: ısı, sıcaklık. (236b07)

teʾẖīr (A.): Geçiktirme, erteleme, sonraya bırakma. (042a17), (046b05), (130a16), (131a08), (249a07), (267a09), (274a08), (284b08), (302a19), (327b01)

teʾşīr (A.): Bir nesnenin, bir halin başka bir kimse veya nesne üzerinde kendini hissettiren gücü. (019b17), (021a07), (021b01), (021b03), (025a10), (034a02), (040b12), (046a11), (046a17), (071b16), (071b17), (071b18), (072a17), (072b03), (072b07), (072b13), (072b18), (073b05), (074a19), (080a14), (099b05), (099b13), (131a13), (131a14), (147a10), (156a08), (164b11), (180a05), (186b18), (188b06), (188b10), (189a17), (205b14), (209b19), (210b04), (210b18), (219b17), (225a06), (230b17), (231a02), (256b12), (262a05), (270a18), (272a04), (302a02), (303a05), (316a10), (319b08), (324b04), (326a13), (329b15), (330b17), (334a08), (338a02), (339b13), (346b04), (347a15), (349b03), (356b10), (372b05), (375b08)

teʾşīrāt (A.): Bir nesnenin, bir halin başka bir kimse veya nesne üzerinde kendini hissettiren etkileri. (007a05), (071b07), (399b02)

teskīn (A.): Sakinleştirmek, dindirmek, harareti dindirmek. (028b07),

(042b04), (050a16), (077a09), (077a15), (077a18), (077b17), (079a12), (079a13), (080a15), (080b16), (080b18), (082a10), (082b05), (082b11), (083a03), (083a06), (084a07), (088a17), (089b04), (090a03), (091a11), (092b15), (093a04), (096a13), (096b04), (097b12), (099a01), (101b05), (101b11), (103a19), (103b08), (103b14), (106a17), (108b02), (111b06), (113b15), (114a14), (115a03), (118a15), (122b06), (123a09), (140b12), (140b16), (155a12), (156a16), (159a06), (159a12), (166b08), (168b02), (179b05), (184b14), (204a02), (206b11), (210a10), (210a12), (214b19), (251b17), (275b11), (279a15), (284b19), (312a01), (315b01), (326b13), (327b03), (329b19), (330b05), (330b17), (333a04), (336b15), (344a13), (347a15), (349b06), (357b02), (366a18), (366b03), (370a06), (373b02), (379a18), (381b14)

- **teskīn-i ʿaṭaş**: Hararet dindirmek. (040b02), (101b19), (200b14), (327b11)
- **teskīn-i ḥiddet**: Öfkeyi, kızgınlığı sakinleştirmek. (144b05)
- **teskīn-i ḥummā**: Ateşli hastalığı sakinleştirmek. (184b13)
- **teskīn-i ḳayʾ**: Kusmayı dindirmek. (189b09)
- **teskīn-i ṣudāʿ**: Baş ağrısını sakinleştirmek, dindirmek. (077a12)
- **teskīn-i vecaʿ**: Ağrıyı sakinleştirmek, dindirmek. (077a08)

teskīṭ (A.): Dökülmek. (259a10), (261a07), (261a12), (262a13), (273b06), (391b16)

tesliye (A.): Teselli verme. (278a10)

teslīḥ (A.): Derisini yüzüp çıkarma. (271b17), (273a04)

tesmīn (A.): Semirtmek, şişmanlatmak. (269a12), (269b17), (269a16)

tesvīd (A.): Siyahlaştırmak. (175b01), (175b02), (210a09), (261a12), (261a16), (261a17), (264a16), (264b05), (375a19)

teṣvīl (A.): (Su ile) eliyerek ayırmak, yıkamak. (004b10), (077b16), (383b17)

teṣāvüb (A.): Esnemek. (238b18)

teṣāʿud (A.): İlerlemek, artmak. (164b01), (165b11), (170a10), (194a06), (299b14)

teşevvüş (A.): Karışma, karmakarışık. (112b16), (197b11), (198a04)

teşḫīṣ (A.): Bir hastalığın ne olduğunu belirleme, tanı. (010a19), (028a18), (033b05), (075b08), (175a06), (275a04), (276a12), (276b10), (287b12), (197b16), (392a18)

teşḫīż (A.): Bir hastalığın ne olduğunu belirleme, tanı. (399a12)

- **teşḫīż-i maraż**: Hastalığa tanı koyma. (399a12)

teşmīm (A.): Koklatma, koklatılma. (181a05)

teşrīṭ (A.): Tedavi amaçlı yarayı, deriyi vs. yarma, deşme. (243a03), (253a12), (253a13)

teṭallī (A.): Bir nesneyi sürünmek, ıp ve deva sürünmek. (279b09)

tevaḥḥuşa (A.): Yabanilik, ürkme. (097b11), (104a16), (109b08)

tevaḳḳud (A.): Tutuşma, yanma. (345a07)

tevaḳḳuf (A.): Durmak, bağlı olmak. (234a04), (273a18), (279a19)

tevaḳḳuʿ (A.): Karşılıklı olmak; birleşmek. (299a13), (299a14), (299a15), (299a16)

teveccüh (A.): Yönelme, çevrilme, doğrulma. (025a17), (038a06), (181b12)

tevellüd (A.): (011b07), (022b02), (037b16), (069a06), (082b01), (083a03), (094b04), (099a08), (099b01), (105b09), (134a10), (161a09), (202b03), (207b06), (207b10), (207b13), (207b14), (208b02), (208b13), (208b14), (224b17), (229a16), (232a18), (232b11), (245a07), (253a04), (257a07), (257a13), (264b11), (266b15), (269a09), (277b03)

- **tevellüd-i ḥaṣāt**: Taşın düşmesi. (217b06)

tevlīd (A.): Üretmek, meydana getirmek; doğurmak. (047b09), (079a12), (079b07), (081a02), (084a15), (086a12), (099a02), (101a01), (101b11), (103a09), (103b15), (105b07), (116a03),

(116a11), (134b01), (153b04), (163b17), (197b06), (208b07), (208b08), (208b11), (208b12), (212a09), (222a09), (269a08), (269a10), (269a11)

- **tevlid-i balġam**: Balgam meydana getirmek, balgam üretmek. (160a19), (090a04)
- **tevlīd-i dem**: Kan üretmek. (266a03)
- **tevlīd-i leben**: Süt üretmek. (182a07)
- **tevlīd-i sevdā**: Kara safra meydana getirmek, üretmek. (080b06)
- **tevlīd-i verem**: Şişlik meydana getirmek. (084a12)

tevzīʿ (A.): Dağıtmak. (054a13), (058a17), (062b12), (071a19), (074b14)

tevātür (A.): Peş peşe olmak. (029a09), (179b06)

tezeyyüd (A.): Artma, ziyadeleşme. (115a10), (134a10), (176b01), (182a14), (193a18)

- **tezeyyüd-i verem**: Şişin artması. 193a13)

tezvīc (A.): Evlendirmek. (239b17)

tezāyüd (A.): Sıkışma. (018b11), (018b13), (252a11), (303a07)

tezyīn (A.): Süslemek. (296a14)

ṭıbāʿ (A.): Tabiatlar, yaradılışlar. (398b11)

- **ṭıbāʿu'ṭ-tāmm**: Olgun tabiatlar, yaradılışlar. (072b11)

ṭıfl (A.): Küçük çocuk. (071a10), (141a18), (163b06), (250a10), (263b06), (383a02)

ṭıḳamaḳ: Bir şeyin ağzını, deliğini bir nesneyle kapamak. (118a11), (367b08)

ṭınnet (A.): Cınlama. (045a02)

tıraş: Saç, sakal vs.yi kesme işi. (051a04), (118b01), (118b02), (118b07), (126b03), (150b13), (392b10), (397a13)

ṭoḳ: Tok, açlığını gidermiş. (023a05), (050a08), (130b17), (132b19), (143b14), (149a03)

ṭoḳunmaḳ: Temas etmek, değmek; sağlığını bozmak. (028b16), (114a02), (130b09), (136b19), (141b19), (148b07), (160a05), (186a18), (228b04), (273b13), (284b19), (285a05), (397b03)

ṭoḳluḳ: Tok olma durumu. (148b12), (189b10)

ṭolaşmaḳ: (Bağırsak vs.) birbirine dolaşma. (202b07)

ṭolmaḳ: Damar, mide, bağırsak vs.nin dolu duruma gelmesi; dolmak. (006b16), (027b07), (077b12), (113a10), (114b03), (115a06), (115a17), (116a02), (116b05), (119a15), (131b03), (142a01), (182a09), (208a19), (217a12), (218a17), (260b18), (261b09), (283a16)

ṭomalmaḳ: Kabarmak. (120b09), (135a08)

ṭoñdurmaḳ: Dondurmak. (077b13), (083a04), (176b13)

ṭoġrulmaḳ: Ayağa kalmak, duz duruma gelmek. (246b12)

ṭoġurġan: Çok doğuran, velut. (232a11)

ṭoġurmaḳ: Doğum yapmak, yavru dünyaya getirmek. (050b15), (309a13)

ṭoyurmaḳ: Doyurmak, açlığı gidermek. (090a10), (273b05)

ṭūfān (A.): Zarar, ziyan. (050a10), (050a12)

ṭufūliyyet (A.): Çocukluk, çocukluk dönemi. (011b07)

ṭūl (A.): Uzama; uzunluk. (009a06), (011b10), (011b14), (025a03), (052a01), (063b15), (065a12), (068b06), (070a17)

- **ṭūl-ı ahd**: Zamanın uzaması. (228a04)
- **ṭūl-ı eyyām**: Günlerin uzaması. (174a14)
- **ṭūl-ı eyyām-ı mürūr**: Geçen zamanların uzaması. (171a10)
- **ṭūl-ı maraż**: Hastalığın uzaması. (031b14), (113a12)
- **ṭūl-ı rükūb**: Yolculuğun uzaması. (247a07)
- **ṭūl-ı zamān**: Zamanın uzaması. (035a04), (037b09), (037b19)

ṭūlānī (A.): Boyunca, uzunluğuna. (059b08), (062a12), (065a16)

ṭūlen (A.): Uzunlamasına. (064b17), (132a03), (225a09), (244a10)

ṭumān: Duman. (233b10)

ṭuruḳ (A.): Yollar. (48b08)

ṭutmaḳ: Nöbet vs. tutmak, hasta etmek. (290b10)

ṭuʿmen: Lezzet, zevk. (233b07)

tuʿūm (A.): Tatlar. (015b19)

ṭuzlu balġam: Tuzlu balgam, balġam-ı māliḥ. (305a03)

tükürmek: Tükürmek, ağızdakini (tükürük, kan vs.) dudakları arasına getirip dışarı atmak. (077b09), (080b19), (081a03), (081a06), (081a09), (084b09), (087a14), (102b15), (106a03), (139a09), (139b03), (299a18)

tükürük: Tükürük, tükürük bezlerinin ağza akan salgısı. (066b01), (113b04), (131a07), (132a08), (135b12)

türdaş: Türleri bir olandan her biri. (253b08)

tütsü: Güzel kokmasını sağlamak amacıyla yakılan kokulu madde, buhur. (393b13)

U

uc: Bir nesnenin veya vücuttaki bazı organların sivri olan bitim noktası. (016b09), (052b15), (054b05), (060b15), (093a04), (145b17), (152b15), (167b10), (246b13), (271a17), (294b17), (299b19)

ʿufūnet (A.): Bozulma, kokuşma, pis koku, iltihab, yangı. (013a08), (017b04), (019b06), (019b11), (019b12), (022a08), (022a09), (023b04), (034a13), (035b02), (037b11), (040a17), (040a18), (040b17), (048a02), (076b07), (089b12), (091a14), (097b18), (098b04), (101b11), (127a12), (159b13), (159b15), (159b18), (160a02), (160a06), (160a13), (160a16), (160b10), (164a04), (175a04), (204b02), (204b03), (204b08), (231a12), (258b14), (271b03), (273b05), (276a04), (276a05), (276b03), (276b10), (276b11), (276b12), (276b13), (276b14), (276b15), (276b16), (276b18), (282b05), (282b13), (285b16), (285b18), (286a07), (291b10), (291b11), (291b12), (292a17), (307b10), (313b07), (331b03), (353a14)

- **ʿufūnet-i balġam-ı ḫāmiż**: Balgamın ekşiyerek bozulması. (288a12)
- **ʿufūnet-i balġam-ı zücāc**: Saydamlaşmış balgamın bozulması, kokuşması. (288a11)
- **ʿufūnet-i dem**: Kanın bozulması. (329a17)

- **ʿufūnet-i ḥudūş**: Kokuşmanın, bozulmanın meydana gelmesi. (259b05)
- **ʿufūnet-i ʿırḳ**: Damarda bozulma. (267a07)
- **ʿufūnet-i ṣafrā**: Safranın bozulması, kokuşması. (276b17), (277a01)
- **ʿufūnet-i ṣafrāviyye**: Safradan kaynaklı bozulma, kokuşma. (160a08)

ʿufūnetsiz: Kokuşmanın olmaması, bozulmanın olmaması. (285b10)

ʿuḳad (A.): Pıhtılaşma, topaklanma. (162a03)

ulaşdırmaḳ: Ulaşmasını sağlamak. (060a02), (144a16)

ulaşmaḳ: Varmak, ulaşmak. (052a09), (052b04), (052b05), (054b02), (054b08), (054b10), (055a07), (058a13), (060b15), (063a18), (064a06), (069b09), (069b17), (071b03), (142b18)

ʿunf (A.): Zor, güç. (021a16)

- **ʿunf-ı tāmm**: Tam zor, güç. (021a16)

urdurmaḳ: Sürme işini yaptırmak. (392b01)

urmaḳ: Sürmek; vurmak, çarpmak; atmak. (030a01), (030a02), (048b06), (049a18), (083a17), (087a03), (096b04), (097b04), (097b07), (098b19), (114a17), (115a13), (115b02), (116a15), (121b13), (135b04), (137b16), (140a02), (148a06), (149a13), (158b03), (195b04), (216a03), (237b13), (238b04), (251b05), (251b06), (251b19), (252a03), (252b03), (252b04), (260a03), (260b13), (275a15), (299a02), (348a17), (359b01), (360a01), (393a11)

urulmaḳ: Sürülmek. (072a18), (085b02), (085b13), (090a15), (252b06), (254b16)

ʿusr (A.): Güçlük. (223a19)

- **ʿusr-ı bevli** : İdrarda zorlanma. (078a01), (078a07), (082a08), (085a18), (087a09), (087b04), (092b16), (096a12), (099a05), (103a02),(103b02), (135a08), (222b18), (224b02), (319a02)
- **ʿusr-ı ḥareket**: Hareket güçlüğü, zorluğu. (146b06)

- **ʿusr-ı infiṣāl**: Birden çok parçalı organlardan birinin diğerlerinden kopmasının, ayrılmasının güçlüğü. (056b14)
- **ʿusr-ı inḥidār**: İnme, nüzul güçlüğü. (106b05)
- **ʿusr-ı kelām**: Konuşmada zorlanma. (286a16)
- **ʿusr-ı nefes**: Solunum güçlüğü. (075b12), (076a16), (170b06), (222b15), (222b16)
- **ʿusr-ı velādet**: Doğumda zorlanma. (078a07), (087a18), (237a14)
- **ʿusru'l-hażm**: Sindirim güçlüğü, sindirimde zorlanma. (084a19)
- **ʿusru'l-ḫurūc**: Dışkıyı vs. vücuttan atarken zorlanma. (127b03)
- **ʿusru'n-nefes**: Solunum güçlüğü. (103b18), (343b11), (319b03)
- **ʿusru'l-bevl**: İdrarda zorlanma. (003b13), (222b04), (222b04), (344b11)

ʿusret (A.): Zorluk, zahmet. (046a08), (046a14), (178a08), (197b16), (282b09), (286a02)

- **ʿusret-i balġam**: Balgamdan kaynaklı zahmet, sıkıntı. (204a17)

ʿusret-i velāt: Çocuğun verdiği zahmet. (236b15)

uyandımaḳ: Uyanmasına yol açmak. (121b03), (121b02)

uyanmaḳ: Uyku durumundan çıkmak. (122a16)

uyanıḳlıḳ: Uyanık olma durumu. (113a08), (225a13)

uyḫu: Uyku. (075b11), (076a03), (091a01), (092a04), (096a01), (102b11), (122a02), (122a16), (122b04), (122b06), (124b15), (129a09), (131a07), (132a08), (137b17), (137b19), (296a16)

uyḫusuz: Uyumamış, uykusunu alamamış. (115a07), (124a02)

uyḫusuzluḳ: Uyku uyuyamama, uyumamış olma durumu. (112b15), (113b06), (115a09), (116a04), (122a08), (137a18), (141a09)

uyḳu: Uyku. (036a13), (141a09), (180b15)

uyumaḳ: Uyumak. (038b18), (044b06), (114b05), (121a19), (121b19), (122a08), (220a16), (123a18), (126a03), (130b12), (130b13), (131a06), (132b18), (132b19), (137b18)

uyutmaḳ: Uyumasını sağlamak, uyur duruma getirmek. (126a08), (126b06)

uyuşdurmaḳ: Uyuşmasını sağlamak, hissedemez duruma getirmek. (103b08), (222b18), (271b01), (272b13)

uyuşmaḳ: Herhangi bir nedenden dolayı vücudun bir yerinde, duygu ve hareketin geçici olarak azalmak. (083b09), (103a14), (120b17), (132a06), (134a14), (220b11), (220b14), (222b10), (222b17), (273b08)

uñulmaḳ: Şifa bulmak, iyileşmek. (385b14)

uġratmaḳ: Maruz kılmak, duçar etmek. (190b10), (229a15)

uġunmaḳ: Bayılmak. (130b19)

Ü

üçüncü derece: Bedende devanın insan mizacına tesirinin derece-i s̱ānīyeye göre ziyade ve zararı yüksek olmakla beraber bedenin mizacını büsbütün yok etme mertebesine varmamış hali (075a02), (075a02), (077b14), 078a14), (078b05), (021b17)

üfürmek: Üflemek. (130a07), (135b08), (135b09), (136a07)

ülfet (A.): Alışma. (042b02)

ümīd (F.): Umut. (030a03), (031a03), (130a07), (135b17), (176b05), (231b06), (398a05), (399a05)

ünṣevī (A.): Dişi tabiatlı. (225a01), (225a03)

ünsī (A.): Alt. (055a18)

ünṣūyet (A.): Dişilik, dişi olmak. (229a12), (229a18)

ürpermek: Korku, titsinti, üşenme vb. yüzünden tüylerin dikilip derinin nokta nokta kabarmasıyla görülen ani titreme. (232a07)

ürüksüz: Havlamaksızın. (274b16)

üşenmek: Bir işi yapmaya isteği olmamak, erinmek. (120a10)

üşütmek: Üşüyüp hasta olmak, soğuk almak. (177b18), (288a08)

üzülmek: Acı çekmek. (174a17)

V

vābeste (F.): …e bağlı. (056b05), (067b05)

vācib (A.): Yapılması zorunlu, gerekli. (044a06), (044a10), (044a13), (047b01), (049a12), (054a04), (123a03), (123a04), (123a05), (126b19), (131a09), (132a16), (137a19), (137b18), (139a08), (144a19), (148a14), (150b03), (155b10), (158b13), (158b14), (163b03), (173a13), (174a04), (177a15), (192a08), (200b08), (218b10), (218b13), (226b12), (227b08), (249a08), (252a08), (257b13), (270b12), (275a12), (282a19), (293a07), (293a08), (302a13)

vāhime (A.): Kuruntu kurma hassası. (016a03), (016a06), (016b19), (017a03)

vaḥşī (A.): Nesnenin dışa bakan kısmı, sağa bakan yönü. (055a06), (055a09), (055a14), (055a18), (055b09), (055b11), (056a06), (056a19), (056b07), (061b06), (061b12), (062b03), (063b09), (087b13), (150a05)

vaḳi‘ (A.): Olan, vuku bulan. (007b13), (009a12), (011a08), (011a09), (011b08), (017a11), (017b13), (019b11), (020a12), (020b14), (021a06), (021a10), (022b10), (022b11), (023b17), (024a07), (024a09), (024a12), (024a15), (024a17), (024b01), (024b12), (025a04), (025b04), (027a12), (027b01), (027b19), (028a17), (030a03), (033a04), (037a19), (038b02), (045a12), (045a13), (050a08), (050a19), (051a16), (051b05), (051b07), (051b15), (052a01), (052a03), (052a08), (052b14), (052b16), (052b17), (053b12), (054b01), (054b04), (054b09), (055a15), (055b02), (055b07), (056a07), (056b07), (059a04), (059a09), (059b10), (060b06), (062a09), (062a11), (062a12), (064a18), (064b13), (065a03), (065b01), (066b08), (066b15), (067a02), (067a09), (067b18), (068b06), (068b07), (069b03), (069b07), (069b14), (070a06), (070a10), (070a11), (071a15), (071a17), (072b01), (112b16), (117a12), (119a13), (119b11), (121b06), (124a14), (127a06), (128b02), (129b06), (131b15), (135a15), (136a05), (139b12), (142a01), (145a14), (147b17), (148b19), (150b17),

(150b18), (150b19), (154a10), (154b16), (156b18), (156b19), (158a09), (161b18), (161b19), (163a16), (168a03), (168a06), (180a16), (181b17), (183a02), (183b09), (185b12), (187b15), (194a05), (194b06), (195a19), (198b10), (202a18), (211a06), (212b03), (212b04), (216b09), (223a08), (224b03), (224b12), (228b15), (231b06), (231b16), (236b15), (239b14), (243b08), (255b14), (258b01), (259a01), (259b18), (270b13), (270b14), (271a04), (271a08), (271a16), (298b14), (299b18), (299b19), (300b01), (301a06), (301a08), (301b17), (301b18), (302a04), (302a06), (302a15), (302a17), (303a14), (303a17), (323b02)

vāḳıʿa (A.): Vuku bulma, olma. (015b09), (024a19), (104a09)

vālid (A.): Baba. (034a01), (229a10)

vālideyn (A.): Anne-baba. (008a19)

vālide (A.): Anne. (034a01), (225a05), (229a10), (234a08), (234a12), (235b03), (388b09)

vārid (A.): Gelen, vaki olan. (002a18), (010a08), (071b13), (162a03), (180a12), (268b14)

vasaṭ (A.): Orta, iki şeyin arası. (018b03), (020a18), (036a10), (041a13), (046b15), (051b11), (054b03), (054b04), (055b10), (056a12), (057b13), (057b17), (060a01), (061a19), (061b08), (061b13), (061b14), (062b04), (063a06), (064b02), (064b19), (065a15), (066a03), (067a04), (070a16), (073a08), (073a09), (088a14), (089a17), (175b13), (190b14), (194a14), (204b12), (216b02), (217b07), (238b05), (259a04), (268a05), (294b15), (297a15), (298a06), (301b11), (304a15), (348b03), (390b05)

- **vasaṭ-ı dimāġ**: Beynin ortası, orta beyin. (057a03), (119b19)
- **vasaṭ-ı ḳalb**: Kalbin ortası. (067b18)
- **vasaṭ-ı ḳārūre**: Sidik torbasının ortası. (031b17), (032b10)
- **vasaṭ-ı reʾs**: Başın ortası. (150b13)

vāṣıl (A.): Ulaşan, erişen. (006a08), (007b06), (009b01), (011a18), (011b12), (011b19), (012a18), (012b01), (012b06), (014a12), (014b09), (015a09), (015a11), (028a16), (038a11), (041b11),

(051b10), (052a05), (055a05), (057a05), (057a07), (057b04), (057b16), (058a02), (058a06), (060a03), (060b04), (061b16), (062a01), (062a04), (062a09), (062a14), (062a19), (062b06), (063a19), (063b01), (063b07), (063b08), (064a09), (064a11), (066a01), (067a19), (068a10), (069b11), (069b19), (070b11), (070b12), (070b14), (090b04), (172a09), (179b15), (180a05), (181b10), (190b11), (191a01), (192a08), (198a13), (202b11), (211a11), (224a14), (229a03), (229a13), (239b01), (240a05), (240a06), (257a08), (266a17), (268b15), (269a18), (270a15), (270a19), (284a10), (288b12), (295b12), (365b05), (400a11)

vaʿ ş-ı dem: Kanın gücü. (337a16)

vāsiʿ (A.): Geniş, açık. (068a17), (190b12), (191a01), (217b06), (224b11), (244b08), (261b07)

vāsiʿce: Geniş bir şekilde. (127a19)

vāsıṭa: Aracı, arada bulunan; iki şeyi birleştiren. (014b09), (015a11), (015a14), (017b03), (019a09), (054a08), (058b11), (069b05), (070a10), (192b16)

vech (A.): Yüz; yüzey, satıh; sebep, tarz, biçim. (009a03), (009b04), (009a12), (009a16), (010b10), (011a11), (011a13), (011a14), (013b13), (013b14), (015b15), (017b09), (023b09), (023b14), (024a14), (025b10), (026a04), (026a17), (027b07), (032a01), (039a15), (039a17), (041b01), (041b09), (041b18), (050a07), (059a01), (059a02), (072b19), (073a13), (073b01), (075b05), (084a05), (107b15), (117b08), (129a01), (129a04), (131a15), (135a07), (140a11), (148b11), (162b05), (168a16), (172b16), (175b01), (179a05), (190a01), (194a03), (216b19), (236b03), (207b02), (208a16), (234a10), (237b18), (249b11), (250b08), (253a12), (254b14), (261a01), (261a12), (262a15), (162b08), (263b08), (264a02), (265a01), (265b07), (265b16), (265b17), (276a01), (279a11), (279b04), (279b05), (281a07), (281b01), (282a17), (285a04), (285a05), (286a13), (288a09), (288b04), (294b08), (295a11), (296b06), (298a12), (298a16), (299b04), (309b05), (315a05), (324b18), (326a12), (327b11), (327b19),

(347a08), (348a17), (351b12), (354b09), (354b12), (354b13), (354b15), (354b16), (354b19), (355a01), (357b08), (362a17), (370a09), (372a10), (375a03), (383a10), (383b08), (384a10), (390b05), (394a12)

- **vech-i āḫer**: Diğer sebep. (342b03)
- **vech-i ʿayneyn**: İki gözün kapağı. (280b09)
- **vech-i evvel**: İlk sebep. (011a11), (017b09), (023b09), (026a04), (027b07), (032a01)
- **vech-i ḥadeḳa**: Gözbebeğinin yüzeyi. (148b06)
- **vech-i ḫāmis**: beşinci sebep. (148b17)
- **vech-i insān**: İnsan yüzü. (019a18), (039b13), (269b07)
- **vech-i külli**: Bütün sebepler. (298a07)
- **vech-i meşrūḥ**: Açıklanan, belirtilen sebep. (210b12), (250a08), (265a18), (296b13), (323a10), (359b15), (379b08)
- **vech-i rābiʿ**: Dördüncü sebep. (026a12), (148b15)
- **vech-i ṣāliṣ**: Üçüncü sebep. (026a10), (148b14)
- **vech-i ṣānī**: İkinci sebep. (023b10), (026a07), (027b12), (148b13)
- **vech-i şerʿī**: Şeriata uygun sebep. (128b16)
- **vech-i tesmīye**: İsimlendirilen sebep. (068b15), (068b19), (171b05), (224a06), (245a10), (314b09), (320a08)

vecāhet (A.): Güzel yüz. (359b06)

vehhām (A.): Çok vehimli, kuruntulu. (398b02)

veled (A.): Çocuk. (225a08), (230a18), (231b05), (231b06), (231b07), (231b08), (231b13), (232a12), (232a18), (233b13), (233b15), (234a03), (234a08), (235a14), (235a18), (240b14), (305a05)

- **veled-i nerre**: Erkek çocuk. (234a03), (234a05)
- **veled-i mādde**: Cenin.
- **veled-i meskaṭ**: Çocuğun doğum yeri. (234a13)

vely (A.): Çıkma, şişme (karın). (055b03), (064b04)

- **vely-i menşe**: Çıkış yerinin şişmesi. (064b05)

velādet (A.): Doğurma, doğma. (078a07), (087a18), (089a16), (092a05), (109a06), (235a09), (235a16), (235b05), (235b06), (235b07), (236b15), (237a14)

velūd (A.): Doğurgan. (232a11)

verāʾ (A.): Arka taraf. (251b04)

- **verāʾ-ı üẕn**: Kulağın arka tarafı. (251b04)

vesaḫ (A.): Kir, pas, pislik. (012b17), (164a17), (165a14), (242a18)

vesīʿ (A.): Geniş. (064b18)

vesāʾil (A.): Sebepler, vesileler. (009a13)

vesīle (A.): Sebep, bahane. (006a12), (105a09)

vesn (A.): Hafif uyku, uyku ağırlığı, uyuklama. (286a19), (286b02)

visāde (A.): Yastık. (122b12)

viʿā (A.): Kap. (098b10)

- **viʿā-i meşāne**: Mesane kabı. (098b10)
- **viʿāʾ-ı menī**: Meni kabı, meninin bulunduğu damarlar. (070b19)

vuḳūf (A.): Olgunluk. (011b06)

vuḳūʿ (A.): Düşme; bir şeyin çıkış şekli. (023b17), (040a01), (050b09), (214b09), (223b01), (224b07), (225a05), (234a14), (234b03), (259a03), (259a16)

- **vuḳūʿu'l-ʿalaḳ**: Pıhtılaşmış kanın çıkış şekli. (174b07)

vüsʿat (A.): Genişlik. (065a08), (179a17), (224a08), (228a06)

- **vüsʿat-ı ṣadr**: Göğüs genişliği. (179a18)
- **vüsʿat-ı mecārī**: Yol genişliği. (246a04)

vuṣūl (A.): Ulaşma, varma, erişme. (006a08), (007b07), (036b12), (128b15), (164a03), (181b14), (182a03), (180a06)

vüsṭa (A.): Damar vs.nin içi, ortası. (156a02), (182a09)

vüṣūb (A.): Uykudan sıçrayarak uyanmak. (122a16)

Y

yābis, yābise (A.): Kuru, kuru özelliğe sahip şeyler; kuru mizaç. (010b17), (011a04), (011a19), (013b12), (019b05), (019a16), (020b01), (022b17), (024b15), (034b14), (043a05), (044b16), (049b02), (049b05), (068a18), (073a03), (074b09), (074b16), (074b17), (075a02), (075a05), (075a17), (075b02), (075b08), (075b18), (076a04), (076a10), (076a19), (076b03), (076b06), (076b10), (076b15), (077a07), (077a12), (077b01), (077b04), (077b11), (077b15), (077b17), (077b19), (078a03), (078a09), (078a10), (078a14), (078a17), (078b05), (078b10), (078b14), (078b19), (079a08), (079a16), (079a18), (079b03), (079b15), (080a02), (080b01), (080b03), (080b09), (081a04), (081a06), (081a08), (081a11), (081a16), (081b02), (081b14), (081b19), (082a03), (082a13), (082a14), (082b04), (082b10), (083a15), (083b04), (084a06), (084a11), (084a16), (084b01), (084b04), (084b08), (084b17), (085a14), (085b04), (085b15), (086a06), (086b01), (086b06), (087a04), (087a13), (087a17), (087a18), (087b02), (087b13), (087b17), (088a05), (088a06), (089a13), (089b03), (089b10), (089b11), (090a07), (090a18), (090b08), (090b19), (091a10), (091a17), (091b07), (091b16), (091b18), (092a02), (092a15), (092b13), (092b18), (093a14), (093a16), (093a19), (093b04), (093b07), (093b12), (093b17), (094a10), (094b03), (094b08), (094b11), (094b16), (094b19), (095a03), (095a06), (095a09), (095a11), (095a18), (095b04), (095b12), (095b15), (096a03), (096a14), (096b12), (096b16), (097a08), (097b06), (097b10), (097b17), (098a09), (098a10), (098b03), (098b07), (098b08), (098b11), (098b17), (099a07), (099a09), (100a06), (100a12), (100a13), (100b13), (101a02), (101a05), (101a10), (101a15), (101a16), (101b03), (101b07), (101b10), (102a04), (102a11), (102a18), (102a19), (102b05), (102b09), (102b15), (102b18), (103a01), (103a04), (103a13), (103a18), (103b07), (103b11), (103b17), (103b19), (104a05), (104a10), (104a18), (104b03), (104b16), (105a01),

(105a06), (105a19), (105b10), (105b13), (106a01), (106a16), (106b10), (106b13), (107a17), (107a19), (107b04), (107b10), (107b14), (107b17), (108a04), (108a06), (108a11), (108a15), (108a19), (108b09), (108b16), (109a08), (109a15), (113b05), (115a02), (116a04), (117a06), (118b15), (120b01), (122a04), (122a08), (122a11), (122a13), (124a03), (132b13), (133b12), (135a03), (135a04), (140b06), (142b02), (146b05), (146b06), (151b02), (155a10), (157a14), (159b06), (160b12), (171b15), (172a08), (172a12), (172b03), (175b17), (179b08), (181a10), (183a09), (183a11), (184a04), (184a19), (184b05), (184b09), (187b01), (187b05), (188a17), (188b19), (189b08), (200b15), (200b19), (205a10), (205a15), (205b14), (205b16), (206a17), (209a01), (211a12), (211a16), (215a07), (216a02), (216a12), (218a10), (221b16), (222b13), (223b01), (224b14), (235a15), (237b16), (247b09), (248b07), (254a02), (256a09), (260b09), (262b02), (262b15), (263b02), (264a06), (272b16), (277a09), (283a09), (283a12), (291b16), (296b04), (296b05), (305b11), (306a18), (307b08), (311a10), (314a10), (314b04), (316b09), (321a16), (321b17), (324a13), (324b01), (326a10), (326a17), (330a03), (330b03), (330b07), (330b16), (333a13), (333b02), (335b09), (336b09), (338b11), (338b16), (339b05), (342a01), (345b07), (345b11), (345b18), (346b19), (347a01), (347a01), (347a09), (349a17), (350a11), (350a17), (353b04), (353b18), (354a13), (356a15), (357a19), (357b17), (359b17), (361a10), (361b02), (361b07), (361b17), (365a09), (366b10), (366b10), (366b15), (367a06), (368a16), (368b17), (371b04), (375b12), (388a02), (388b05), (390a12), (393b02)

yābislik: Kuruluk. (144b14), (182b08)

yaḳaẓa (A.): Uyanıklık. (002b10), (002b15), (019a04), (021a03), (021a08), (021a07), (038b05), (038b13), (129a14)

- **yaḳaẓa-ı müfriṭ**: Uyumama hastalığı. (038b18)

- **yaḳaẓa-ı nevm**: Uyku uyumama. (021a07)

yaḳmaḳ: Tedavi etmek amacıyla doku, damar vb. dağlamak, yakmak. (028a08), (074a14), (075a07), (080a14), (086b02), (092b02), (156a16), (232a01), (250b04)

yalıñlandırmaḳ: Alevlendirmek, hararetlendirmek. (271b01)

yalıñlanma: Alevlenme, hararetlenme. (075a10)

yan: Bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü; böğür. (076b01), (108a17), (198a11), (216b03), (217a11), (219a12), (221b01), (241b08), (390b17)

yanġın: Hastalıkta ateş. (092b05), (104a15)

yanmaḳ: Vücudun ısısı artmak; yanık acısına benzer bir acı duymak; ateş veya sıcaklığın etkisiyle bozulmak, kömür durumuna geçmek. (077b08), (088a15), (091b02), (097b05), (106a10), (139b16), (147b09), (149b04), (261a09), (264b13), (384b04)

yapışıcı: Yapışma özelliği olan. (118a05), (251a06)

yapışmaḳ: Yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak. (067a14), (070a07), (074b10), (140a15), (145b06), (156b15), (214b19), (140b01), (174a14), (234b13), (251a05), (251a06), (251a07), (295a02)

yapışdırmaḳ, yapıştırmaḳ: Tedavi amaçlı vücuda şişe vs. vurmak; hastalık, yara vs. açılmış dokuları bitiştirerek iyileştirmek. (090a07), (103a02), (118a05), (156b13), (156b17), (199a17)

yaralamaḳ: Yara açmak. (273b15)

yaralanmaḳ: Yaralama işi yapılmak. (102a12)

yaramaz: Uygun ve yararlı olmayan, kötü fena, zararlı; zehirli. (027b09), (032a10), (032b11), (035b06), (050b08), (078b05), (083a09), (085b08), (088a11), (091a10), (103a19), (104a19), (104b14), (105a04), (105a17), (117a12), (124b03), (125a06), (125a07), (126a04), (128a04), (133a10), (134b07), (135a03), (138a06), (139a10), (154a01), (168a06), (177a09), (248a09), (253a16), (348a19)

yarmaḳ: Neşter vs. ile deride yarık açmak. (145b04), (145b05), (178b10), (245a05), (251b11), (252a15), (275a14), (275a17), (284b15), (348b03)

yaṣṣı: Yayvan ve düz. (052b16), (071a02), (138a17)

yaṣṣılıḳ: Yassı olma durumu. (032b13), (176a14)

yaṣṣıraḳ: Yassıya yakın durumu. (055a13), (066a12)

yatırmaḳ: Yatmasını sağlamak, uyutmak. (296a09), (296a15), (296a18)

yatmaḳ: Boylu boyunca uzanmak, yatmak; hastalık sebebiyle yatmak. (038b10), (038b11), (047a16), (048a01), (108b06), (122a02), (122a05), (130b18), (133b18), (137b02), (143b14), (144a06), (144a08), (149a04), (154a19), (165a15), (168a01), (175a19), (175b01), (178a01), (194b14), (220a16), (220b15), (227a03), (232a09), (232a10), (243a16), (272a01), (285a17), (300b16), (302a02), (393b06)

yavaşlıḳ: Yavaş olma durumu, hantallık. (238a03)

yayılmaḳ: Sınırı genişlemek, hastalığın vücudun diğer bölgelerine dağılması, geçmesi; **sürmek**. (024a09), (047b09), (060b17), (062a10), (062a13), (062a18), (065a07), (068a11), (169a15), (182a18), (216a12), (255a02), (280a12), (355b19), (356a04), (356b19), (358a06), (358b06)

yaġlamaḳ: Tedavi amaçlı vücuda yağ sürmek. (047a09), (112a12), (113a06), (174b15), (222a10)

yaş: Doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölcülen zaman; ıslak, nemli; göz yaşı; taze. (011b09), (033b08), (033b15), (034b02), (034b06), (035a13), (035a16), (048a08), (077a10), (086b14), (090a07), (104a11), (107a18), (114a12), (116b17), (122a15), (130a11), (136b16), (140a15), (141a02), (147a02), (149b13), (154b06), (218a07), (277a16), (289b13), (334a09), (375b13)

yaşarmaḳ: Islanmak, nemlenmek (göz). (146b14)

yaşlı: Yaşı ilerlemiş, ihtiyar; nemli. (011b15), (020b16), (105a17), (203b11)

yedirilmek: Yemek yeme işinin yapılması. (090a19), (223b11), (280b19)

yedirmek: Ağzına yiyecek vermek, beslemek. (042b06), (090a16), (103b06), (103b11), (271b18), (174b15), (179a09), (186b04), (189a02), (196b09), (203a02), (203a07), (208a18), (211a14), (214b01), (224a01), (237a02), (237b02), (258a06), (271b09), (274a10), (280a02), (280a03), (285b02), (289a08), (295b16), (296a04), (296b03), (318a18), (318a19), (323b12), (387a09), (392b13), (397a01)

yelimşik: Yapışkan, lüzucetli. (033b06), (074b11), (101a04), (131a04), (135a17), (142b02), (142b04), (176b04), (176b11), (197b05)

yellenmek: Kalınbağırsaktaki gazı çıkarmak, osurmak. (214b14)

yemek: Yemek yeme, karın doyurma işi; yemek için pişirilip hazırlanmış yiyecek, aş, taam, ekmek. (023a04), (023a07), (023b02), (023b05), (023b08), (023b11), (025a19), (032a19), (034b08), (034b10), (034b17), (035a13), (035a16), (037a10), (039a03), (039a06), (039a08), (041a01), (043b16), (044b03), (044b04), (044b10), (044b13), (045a04), (046a13), (046b02), (047a06), (048a17), (049a01), (075a13), (076a09), (078a01), (078b15), (079b11), (080a04), (080a07), (080a09), (080b08), (083a09), (084b04), (084b15), (086a13), (086b12), (088a06), (089b01), (089b08), (089b16), (090a05), (090a06), (092a02), (092a14), (092a17), (092b10), (092b16), (093a15), (094a17), (094b18), (095a09), (096a07), (096b19), (098a16), (099a04), (099b10), (099b12), (100a08), (101a13), (101b12), (101b17), (103a12), (103b10), (103b12), (104b09), (105a02), (105b04), (105b05), (106a18), (106b15), (108b16), (113a18), (113b16), (113b17), (114a01), (114b14), (115a03), (115a17), (115b07), (116a03), (116a08), (116a11), (116b19), (119a13), (123b07), (124a11), (124b11), (125b12), (126a19), (126b02), (130b16), (130b17), (130b18), (132a15), (132b09), (133b03), (134b12), (136a14), (136b12) (137b18), (137b19), (138a01),

(138a02), (140a08), (141a01), (141a02), (141a03), (141a09), (145b08), (148b11), (148a19), (148b11), (149b09), (150a13), (150a14), (150a16), (151b03), (152a04), (152a05), (152b18), (152b19), (157a11), (258a08), (159b17), (160a09), (160a18), (160b04), (160b07), (160b09), (161a19), (161b16), (170b15), (271a08), (172b02), (174a11), (175a04), (177b16), (178b18), (183a19), (186b06), (190b08), (192b01), (193a01), (195b17), (196a14), (196b03), (202b04), (203a05), (204a18), (208a18), (209a02), (209a12), (215b12), (224a02), (226a10), (233a09), (234a16), (240b16), (245b07), (254a02), (259b05), (270b19), (271a05), (271a07), (271a08), (272b13), (281a19), (282b08), (283b19), (286b14), (314a05), (314b08), (334b14), (370b07), (394b01), (396a04), (396a05), (397b02), (397b09), (398a02)

yemīn (A.): Sağ, sağ taraf. (023a06), (041b14), (053a19), (053b12), (054b12), (056a03), (056b18), (056b19), (059b04), (060a06), (060a08), (060a09), (061b16), (063a18), (144a05), (189b17), (191b16), (207a18), (217a02), (217a03), (217a06), (220a14), (222b11), (233b16), (234a02), (234a03), (234a04), (234a05), (235a15)

yengi: Yenmiş, aşınmış (?). (103b05)

yenilmek: Yenme işi yapılmak. (094b01)

yenmek: Aşınmak, yenmek (diş etleri vs.). (085b09), (158a17), (347b13), (354a05), (354a08), (385a07)

yenmek: Yeme işine konu olmak. (049a02), (075a12), (080a04), (083a08), (085a04), (087a06), (094a11), (101b16), (158a07), (172a02), (194a08), (208b17), (214a13), (315a01), (347a12)

yesār (A.): Sol, sol taraf. (041b15), (053a19), (053b12), (054b12), (056a03), (056b19), (063a18), (067b12), (144a05), (207a19), (217a06), (220a14), 220a15), (222b11)

yesīr (A.): Kolay; az. (035a07), (247b13), (283a14), (292a15)

yıḳamaḳ: Su veya başka bir sıvı kullanarak bir şeyi temizlemek; çözünmeyen bir çökeltiden ayrılması istenen maddeleri temizlemek.

(092b11), (093b19), (264a14), (286b19), (393a13)

yıḳanmaḳ: Kendi vücudunu yıkamak, banyo yapmak. (256b09)

yigit: Delikanlı, genç. (036a05), (036a08), (166a15), (213a19), (247b11), (291b05)

yoġun: Çapta kalın. (198b05), (262a18)

yol: İçinden bir sıvı akan kanal; yürümeye uygun yer, trafik. (010a14), (024b08), (065b09), (067a04), (067a13), (068a08), (070a17), (071b03), (132a04), (139b03), (158b09), (300b10)

yorgun: Çeşitli sebeplerden dolayı beden veya zihin etkinliği yavaşlayan, yorulmuş olan, bitap. (170b06), (114b06)

yorġunluḳ: Çeşitli sebeplerden dolayı beden veya zihin etkinlikleri açısından verimlilik düzeyinin azalması, bitaplık. (085b14), (086b09)

yumamaz: Yummayı beceremmemek. (120a10)

yummaḳ: Kısarak kapamak, sıkarak kapalı duruma getirmek. (121a19), (121b01), (141a15), (143b12), (146b07), (147a07)

yumruḳ: Parmakların kapanması ile elin aldığı biçim. (174b13)

yumrulanmaḳ: Yuvarlak hale getirilmek. (145b03), (205b14), (241a17)

yumulmaḳ: Kısılmak, örtülür gibi olmak. (232a06)

umuşatmaḳ: Yumuşak duruma getirmek. (079a14), (085b19), (094a09), (095b06)

yumuşaḳ: Yumuşak. (032a05), (035b13), (038b03), (114a13), (125b06), (130a07), (135b11), (251a03), (276b09), (290b11), (348b05)

yumşaḳlıḳ: Yumuşak olma durumu, mülayemet. (216b07)

yumuşamaḳ: Sertliği kalmamak, yumuşak duruma gelmek. (269b08)

yutmaḳ: Yutmak. (067b08), (107a07), (161b14), (211a13)

yuvalanmak: Yuvarlanmak. (048a01), (280b13)

yumaḳ: Yıkamak. (088a13), (103b05), (133b18), (123b19), (392b04), (392b06), (397b13)

yübs (A.): Kuru olma, kuruluk. (023b19), (033a08), (034b16), (048b01), (076b19), (084a17), (086b06), (117a05), (122a11), (123b10), (127a13), (127a15), (134b05), (188b12), (188b14), (189a01), (189a12), (231a16), (264a01), (264a03), (264b09), (264b16), (295b05), (299a07), (313b02), (324a09), (328b01), (348b12), (348b15)

- **yübs-i fem**: Ağız kuruluğu. (168a02), (190a01)
- **yübs-i lisān**: Dil kuruluğu. (347a14)
- **yübs-i mizāc**: Mizacın kuruluğu. (263b01)
- **yübs-i müfriṭ**: Aşırı kuruluk. (154b17)
- **yübs-i raḥm**: Rahim kuruluğu. (238a06)
- **yübs-i sevdā**: Siyah kuruluk. (284b11)
- **yübs-i şedīd**: Şiddetli kuruluk. (188a09)

yübsī (A.): Kurulukla ilgili. (134a18), (135b19), (168b06)

yübūset (A.): Kuruluk. (002b11), (012b08), (013b19), (015b13), (019b12), (023a18), (026b12), (026b14), (027a15), (029b07), (043a06), (044a14), (049a13), (050a07), (081a01), (081a16), (086a11), (087b18), (091a07), (094a03), (101a03), (101a17), (105a18), (105b02), (106b03), (106b04), (110b06), (113a04), (115b18), (124a02), (124b02), (133a02), (134a15), (137a06), (137b05), (140b01), (151a07), (155a07), (161b18), (162b14), (162b15), (163a02), (170a07), (170a09), (170a11), (175a09), (179b03), (189b19), (192b17), (203b15), (205b13), (206a12), (210b15), (213b01), (216b15), (219a16), (222a17), (222b09), (224a14), (231b01), (232b05), (233a12), (238a11), (238b12), (247b01), (257a05), (263a02), (264a02), (265b12), (265b16), (276b01), (277a10), (279a01), (283a12), (283a18), (291b02), (315a17), (315b05), (317b16), (321b07), (324a02), (324a14), (324b19), (325a06), (325b11)

- **yübūset-i fem**: Ağız kuruluğu. (124a08), (170a08)

- **yübūset-i keyfiyyet**: Nitelikli kuruluk. (021a19)
- **yübūset-i miʿde**: Mide kuruluğu. (183a08)
- **yübūset-i müfriṭe**: Aşırı kuruluk. (027a03), (155a01)

yüklü: Hamile. (233a02)

yürümek: Adım atarak ilerlemek, gitmek. (079b02), (107a04), (129b14), (234a04), (254a11), (274b13)

Z

żabṭ (A.): Sıkı tutma. (059b16), (067b02), (069a12), (117b18), (274b07), (275b11)

- **żabṭ-ı cenīn**: Cenini sıkıca tutma. (234b07)

żaʿf (A.): Zaaf, zayıflık; kuvvetsizlik, güçsüzlük. (011b17), (022b06), (024a03), (024b07), (025b02), (025b04), (025b19), (028b07), (029a09), (029b10), (029b18), (031a06), (033a18), (042a03), (044a11), (044a15), (044b12), (050b02), (050b05), (050b07), (050b19), (072b19), (096b14), (109b17), (134a12), (136b05), (146b15), (150a11), (150a12), (150b16), (151a02), (151a10), (151b12), (151b19), (152a17), (152b01), (152b02), (157b07), (157b14), (158b02), (158b04), (167a12), (174a03), (176b07), (176b09), (180a08), (185a18), (185b07), (187a12), (190a03), (190a10), (190a16), (191a16), (191b07), (193b19), (194a17), (194b02), (194b04), (197b10), (197b12), (197b16), (197b16), (198a03), (198b17), (199b04), (201a09), (208a03), (209a08), (209a09), (216b07), (220b11), (222b15), (224a07), (224a13), (224b19), (227b04), (234a11), (239a18), (239b03), (241b01), (244a06), (245b12), (247a05), (260a15), (266a01), (266a02), (273a19), (290a06), (290b03), (309a12), (319b08), (320b07), (323a01), (324b14), (332a01), (339b04), (347a03), (349a02), (349a12), (350a10), (350b06), (350b10), (373a05)

- **żaʿf-ı aʿżā-i reʾs**: Başın zayıf olması. (227b03)
- **żaʿf-ı başar**: Görmenin zayıf olması, miyopluk. (003a15), (229b12), (375b17), (376b14)

- **żaʿf-ı beden**: Bedenin halsizliği, güçsüzlüğü. (236b06)
- **żaʿf-ı cāẕibe**: Cazibenin zayıf olması. (190a08)
- **żaʿf-ı cimāʿ**: Cinsel isteksizlik, cinsel isteğin zayıflığı. (225b01)
- **żaʿf-ı dāfiʿa**: Def edecinin zayıflığı (ilaç vesaire). (190a13)
- **żaʿf-ı dil**: Dilin zayıf olması. (310b02)
- **żaʿf-ı dimāġ**: Dimağın zayıf olması. (036b19), (025b10), (165b07)
- **żaʿf-ı fütūr**: Zayıflık, gevşeklik. (027a19)
- **żaʿf-ı ḥarāret**: Hararetin az olması. (175b09)
- **żaʿf-ı ḥareket**: Haketin zayıflığı, güçsüzlük. (234a11)
- **żaʿf-ı hāzıma**: Sindirimin zayıf olması. (024b09), (025b03), (025b05)
- **żaʿf-ı hażm**: Sindirim zayıflığı, sindirim bozukluğu. (030a07), 032b08), (032a19), (191b07), (222a09), (266a18)
- **żaʿf-ı ḳalb**: Kalbin zayıf olması. (180a10), (181b01), (181b09)
- **żaʿf-ı kebed**: Karaciğer zayıflığı. (190a04), (190a16), (194a01), (356a05)
- **żaʿf-ı kilye**: Böbrek yetmezliği, böbreğin zayıf olması. (031a14)
- **żaʿf-ı ḳuvvet**: Kuvvetin zayıf olması, güçsüzlük. (032b18), (301a08)
- **żaʿf-ı ḳuvvet-i niẓām**: Düzeni sağlayan kuvvetin zayıf olması. (029b10)
- **żaʿf-ı külā**: Böbrek yetmezliği, böbrek zayıflığı. (362a14)
- **żaʿf-ı māsīke**: Fitilin zayıf olması. (022b09), (190a11)
- **żaʿf-ı meṣāne**: Mesanenin zayıf olması, mesane zayıflığı. (222b05), (224b04
- **żaʿf-ı miʿde**: Midenin zayıf olması. (044a14), (194b18), (289b01), (335b18), (339a12), (346b02), (372a15)

- **żaʿf-ı nabż**: Nabız zayıflığı, nabız bozukluğu. (180a11), (279b05)
- **żaʿf-ı pehlū**: Böğürün zayıf olması. (039b12)
- **żaʿf-ı raḥm**: Rahimin zayıf olması. (365a11)
- **żaʿf-ı şehvet**: Cinsel isteksizlik, cinsel isteğin zayıflığı. (187a11), (225b03), (227b16)
- **żaʿf-ı şehvet-i cimāʿ**: Cinsel isteksizlik, cinsel isteğin zayıflığı. (324b03)
- **żaʿf-ı şehvet-i ṭaʿām**: İştahsızlık. (331b19)
- **żaʿf-ı ṭıḥāl**: Dalağın zayıf olması. (207b14)
- **żaʿf-ı ʿużv**: Organ zayıflığı, güçsüzlüğü. (024b06)
- **żaʿfü'l-esnān**: Dişlerin güçsüzlüğü, zayıflığı. (003a17)

żaʿflık: Güçsüzlük, zayıflık. (224b04)

ẓāhir, ẓāhire (A.): Görünen, açık, belli, meydanda olan. (007a02), (011b16), (016a04), (016b07), (016b06), (017b15), (018b06), (018b12), (018b13), (018b13), (018b14), (018b15), (021b15), (023a09), (025b15), (027b11), (028a13), (028b01), (028b08), (030b08), (031b18), (031b18), (038b15), (039b06), (039b09), (042a15), (042a19), (045b01), (045b03), (047b10), (048a14), (049a10), (049a18), (050a19), (052a15), (052b01), (055b04), (055b15), (057a11), (058a07), (060b05), (060b17), (061a02), (061a03), (061a09), (061a10), (061a12), (061a16), (061b05), (062a09), (065a02), (069b13), (070a04), (071b04), (072b11), (073b12), (075a18), (076a05), (079b13), (080b08), (081b18), (109b02), (113a01), (114b19), (123a07), (127b16), (127b18), (128a01), (131b03), (132a06), (139b12), (143b17), (144b18), (145b03), (145b05), (147a06), (151a01), (152a15), (155a08), (155b06), (156a06), (156b02), (159b19), (161a14), (162a18), (162b16), (165b14), (166a08), (166a13), (167a09), (167a10), (167b06), (168a04), (168a07), (170b13), (170b16), (176a07), (176a16), (176b07), (180a08), (181b14), (185b03), (185b05), (187a14), (190a04), (191a04), (192a02),

(194a12), (198a12), (198b09), (202b09), (202b14), (205b14), (206b19), (208a13), (213a05), (214b07), (220b06), (224b06), (226b01), (229a19), (231a13), (235a09), (236b05), (239b16), (245a10), (251a14), (252a13), (253a15), (254a19), (255a11), (255b07), (255b09), (255b11), (256a06), (257b07), (259b16), (261a06), (261b11), (262b14), (265b03), (265b04), (271a06), (275b10), (278a03), (278a07), (279a10), (280a09), (282a16), (284a18), (288b16), (294a07), (294b19), (300a01), (300b05), (300b06), (300b07), (300b11), (301a06), (301a19), (303a06), (327b11), (328b16), (342a19), (344a12), (367b05), (377b17), (391b01), (393a07), (399b18)

- **ẓāhir-i ʿuẓv**: Görünen uzuv. (061a02), (251a07)

ẓahiran (A.): Öğle sıcağı. (194b14)

ẓāhirān (A.): Göründüğü gibi, görünüşe göre. (121b07)

ẓaḫīre (A.): Semiz. (013a17), (014a11), (088a11)

ẓāhiriyye (A.): Görünen, görünürdeki. (015b16), (042b03), (344b17)

żaḥk (A.): Kahkaha. (119a16)

zaḥmet (A.): Sıkıntı, eziyet. (035a01), (035a06), (124a16), (128a09), (167b17), (178a12), (228b19), (242b08), (242b13), (318a08), (393a05), (396b06)

- **zaḥmet-i felc**: Felc sıkıntısı. (132b18)

ẓāʾib (A.): Eritmek. (106a09)

zāid, zāide (A.): Lüzumsuz, gereksiz, fazlalık, ziyade. (013b12), (023b18), (026b19), (028a16), (036b15), (039a07), (050a17), (052b08), (052b07), (053a19), (053b01), (053b02), (053b08), (053b09) (053b10), (053b13), (053b17), (055a11), (055a14), (055b02), (055b04), (055b06), (055b08), (055b18), (056a14), (056a15), (056b06), (056b07), (065a13), (065b02), (065b03), (070a06), (071b15), (074b02), (075a07), (078a1,4), (079b06), (082a07), (082b11), (090b09), (092a15), (106b12), (115b11), (145a11), (145a12), (163b18), (164b04), (165a13), (171b02), (207b03), (276a02), (378b10)

- **zāid-ı taḥallül**: Lüzumsuz, gereksiz çözülme. (034a14)

- **zāīd-i laḥm**: Et fazlalığı, Vücudun çeşitli yerlerinde çıkan fazlalık et. (153b01), (214b04)
- **zāīdü'l-vaṣf**: Lüzumsuz, gereksiz nitelik. (020b19):
- **zāid-i tīn**: Tinin fazlalığı, gereksizliği. (153a14), (154a09)
- **zāide-i ġayr-ı suḳbe**: Deliğin diğer fazlalığı..053b08)
- **zāide-i esfel**: Alt çıkıntı, fazlalık. (055b06), (055b09)
- **zāide-i aʿlā**: Yüksek çıkıntı. (055b07), (055b08)
- **zāide-i cüzʾiyye**: Az, biraz fazlalık. (055b09)
- **zāide-i vaḥşiyye**: Şirkin fazlalık. (055b11)
- **zāʾide-i fiḳra**: Omurun fazlalığı, çıkıntısı. "*fiḳra-ı evveli ki ṣaġīredir (18) fiḳra-ı ṣānīyeden berkdir başıñ ard kemiginden diş gibi ḳażiyye bitmişdir ki aña zāʾide-i (19) fiḳra dėrler" (53a/17, 18, 19).* (053a18)

zāideteyn (A.): İki çıkıntı. (154a03)

żaʿīf, żaʿīfe (A.): Zayıf, güçsüz, kuvvetsiz, takatsiz. (009a12), (010a01), (010a03), (013b17), (019b02), (019b13), (023a10), (024a05), (024a13), (028b17), (029b05), (033a19), (034a04), (039a14), (044b11), (045a12), (047a02), (047b08), (048a06), (049a12), (049a15), (051a07), (075a11), (081b16), (088a18), (091b11), (095a10), (096b18), (099a04), (107b08), (108b06), (116a18), (117b12), (119a18), (119b01), (120b03), (123a13), (123b11), (125b09), (125b15), (129a16), (131b08), (132a09), (133a08), (134a11), (134a11), (138a01), (141a16), (143a01), (168a17), (170b16), (173b08), (176a09), (177a15), (177a16), (190a04), (192a12), (197b04), (198a02), (200b09), (216b06), (217b02), (224b14), (225b09), (227b07), (229a05), (235b17), (239a19), (240a05), (243b10), (245b12), (249a10), (251b01), (251b16), (253a06), (274a03), (279a08), (286b09), (288a16), (291a11), (294b01), (299a13), (303a04), (303a17), (303b09), (309b01), (317a06), (318b02),

(324a05), (329b18), (339b14), (340b07), (357a10)

- **żaʿīf-i beden**: Bedenin zayıflığı, güçsüzlüğü, takatsizliği. (026a03)
- **żaʿīfü'd-dimāġ**: Dimağın zayıf olması. (036b19)
- **żaʿīfetü'l-mizāc**: Mizacın zayıflığı. (246a08)

ẕāiḳa (A.): Tat alma, tatma. (015b17), (015b19), (016b11), (057a11)

zāil (A.): Yok etmek, iyileştirmek. (010b09), (096b17), (192a09), (392b06) (009a01), (023a13), (025a17), (032b03), (035b18), (036b12), (037a04), (037a05), (072a17), (074b18), (074b19), (075a03), (075a04), (075a06), (075a07), (076a03), (078a05), (080a03), (081a18), (082a08), (085a07), (085a09), (087b14), (088a03), (088a04), (089b02), (089b14), (090a08), (090b11), (092a17), (092b19), (093b06), (094a07), (094a13), (095a13), (095a16), (097b09), (098b12), (099a15), (100a08), (103b14), (106a05), (112b09), (113b11), (116a19), (120b01), (120b02), (123b06), (128a16), (129b06), (129b07), (130a09), (130a13), (133a10), (136b08), (136b14), (137a19), (143a12), (143b03), (144b12), (147a09), (148a16), (149a02), (152b02), (160a16), (161a04), (162a11), (164a19), (166a06), (167b18), (170b18), (172b10), (172b10), (177b16), (177b18), (178b05), (183a19), (183b01), (183b01), (184b11), (190a18), (195b13), (210b15), (211a10), (211b17), (217b09), (222b11), (224a03), (224b09), (229a07), (233b03), (244a11), (244a11), (245a04), (249a13), (256b14), (266a13), (266b19), (268a12), (276a14), (279a15), (285a16), (292a02), (305a07), (305a08), (308a14), (311b19), (323b03), (329a08), (329a13), (330b15), (331b04), (332a18), (344a12), (354b10), (371b18), (372b09), (373b15), (375b04), (377b01), (380b05), (381b18), (382a07), (383b04), (384a12), (384b02), (385a03), (391b09), (391b16), (392a12), (394a12), (394b19), (397a15)

ẕalikü'l-ḫılṭ: Hıltdan dolayı, hılttan kaynaklanan. (237a11)

żarar (A.): Zarar, hastalığın veya bir nesnenin vücutta yol açtığı kötü sonuç. (002b16), (002b17), (003b15), (012a14), (012a10), (013b13), (017b03), (017b17), (021b16), (021b17), (022a11), (034b04), (034b14), (034b16), (034b17), (035a03), (035a15), (035a17), (035a19), (035b10), (036a08), (036a10), (036a15), (036b10), (037b09), (037b10), (037b12), (037b18), (038a07), (039a03), (040b19), (042a18), (042b06), (042b15), (045b13), (046a06), (046a07), (046a08), (047a02), (049a02), (050a08), (050a09), (050a10), (050b01), (054b13), (055a13), (071b19), (072b04), (074b17), (075a01), (075b01), (075b13), (075b17), (076a09), (076a12), (077a19), (077b18), (078a02), (078a06), (078a19), (078b13), (078b18), (079a05), (079b16), (081b01), (081b04), (081b08), (081b13), (082a02), (082b02), (083a01), (083a10), (083b08), (083b12), (084a14), (084a19), (084b05), (085a13), (087a16), (087a17), (087b05), (087b10), (087b16), (088a04), (088b11), (089a05), (089a06), (089a14), (089b06), (090b02), (092a01), (092b17), (093a13), (093b03), (093b08), (093b12), (093b18), (094a19), (094b01), (094b05), (094b09), (094b16), (094b18), (095a09), (095b10), (096b07), (097a13), (097a19), (098a12), (098a13), (098b10), (098b14), (099a04), (099a05), (099a08), (099a17), (099b16), (099b17), (100a09), (100a10), (100b03), (100b04), (100b17), (100b19), (101a08), (101a14), (101b01), (101b09), (101b18), (101b19), (102b08), (103b03), (104a03), (104a08), (104a09), (105a01), (105a06), (105a08), (105b05), (105b15), (105b19), (106a06), (106b09), (106b12), (106b16), (108a13), (110b14), (112b18), (113a02), (138a01), (138a02), (142b11), (144a09), (145b05), (146a01), (147b16), (150b08), (154b15), (155b08), (157a16), (157a19), (157b08), (166a03), (166a05), (167a08), (171b19), (173b03), (174a03), (180b08), (189b18), (190a05), (191a18), (197b15), (201a06), (206a10), (208a19), (208b09), (209a03), (214b06), (216b11), (219b06), (225a01), (225b18), (226b12), (226b13), (226b14),

(227a18), (229b06), (229b08), (229b12), (230b15), (233a17), (234a10), (234b14), (235a17), (242a02), (243a13), (248a10), (248a11), (249a15), (250a05), (250a06, (253b02), (268b11), (271b07), (272a04), (273b15), (273b15), (275a13), (275b19), (279b12), (292a06), (292a06), (294b05), (297a16), (297a17), (299a09), (304a17), (347a12), (348b05), (381a04), (390a14), (390b11), (397b06), (397b14), (397b15)

- **żarar-ı ʿaẓīm**: Büyük zarar. (048a06)
- **żarar-ı tāmm**: Tam zarar. (043b04)

zararlı: Zarar veren, zararı dokunan. (129a06)

żārr (A.): Zarar, hastalığın veya bir nesnenin vücutta yol açtığı kötü sonuç. (013a16), (016a09), (050a04), (058b08), (138b02), (138b04), (157b07), (209a08), (270b11)

- **ẓārr-ı cimaʿ**: Cinsel birleşmenin zararı. (002b18)

żarūret (A.): Muhtaçlık, zorunluluk, gereklilik. (008a06), (042a09), (045b17), (046a12), (047b10), (049b18), (049b19), (125b11), (169b13), (172b01), (173b14), (207b14), (248b10), (256b03), (288b12), (305b19), (320a14), (349a18), (363b14), (363b18), (364a10), (364a17), (364b15), (364b16), (366b06), (366b13), (367a09), (380a13), (382b06), (382b07), (387a08), (389a11), (389b17), (398b19)

- **żarūret-i istinşāḳ**: Koklamanın gerekliliği, zorunluluğu. (131a04)

żarūretli: Hastalıklı veya hayzlı. (364b10)

żarūretsiz: Zorunlu olmayan, gerekli olmayan. (150a18)

żarūrī (A.): Mecburi, zorunlu. (019a02), (019a03), (019a07), (034b07), (042a19), (042b18), (045a11), (048a14), (127b06), (243a14), (260a14)

żarūriyye (A.): Mecburi, zorunlu. (019a03), (019a04), (034a15), (037b04), (041a12), (049a03)

ẕātiyye (A.): Kişiye ait, kişi ile ilgili. (051a12)

żavʾ (A.): Aydınlık, ışık. (165a01)

zebūn (A.): Zayıf, güçsüz, aciz. (037a19), (037b02), (048b19), (196b18), (393b08)

zehv (A.): Batıl, yalan. (384b03)

ẕekā (A.): Zihin keskinliği, çabuk anlama. (042a05)

ẕekī (A.): Temiz. (070b02), (076b16), (100b07)

ẕeḳiyye (A.): Temiz. (194a16)

- **ẕekiyyetü'l-ḥiss**: Hissi temiz. (048a18), (259a12)

ẕekūr (A.): Erkeklik, erillik. (233b18)

ẕelikü'l-ḫıltı: Hıltla birlikte. (240a19)

ẕelḳü'l-kilye: Böbrekle birlikte. (224a05)

zen (F.): Kadın. (232a14), (232a15), (232a16), (232b18), (233a02), (233a16), (233a17), (233b03), (233b04), (233b07), (233b14), (234a02), (238b04), (238a14), (238b12), (240a13), (240b10), (241a01), (241a17), (241a18), (241b08), (242b05), (243a10), (394a18)

- **zen-i lāġar**: Zayıf kadın. (234b05)

zenān (F.): Kadınlar. (065a13), (233b09), (238b14)

zen-şīve: Kadın şiveli. (229a14)

ẕenbü'l-ġār: *"Ẕenbü'l-ġār ol nabżdır ki bir miḳdārdan şurūʿ eyleye (19) misālen barmaḳ altında aʿẓam ola buna anıñ içün ẕenbü'l-ġār dėrler" (29b/18, 19).* (029b18), (029b19)

zencārī (A.): Bakır pas renginde. (188a08)

zencārīü'l-levn: Bakır pas renginde. (046b04)

zenḫ (A.): Kokup bozulma. (392b13)

zevāid (A.): Fazlalıklar, çıkıntılar. (053b05), (053b06), (053b07), (053b09), (071a14)

zevāl (A.): Yok olma, zail olma. (223b01), (287a15)

- **zevāl-ı ʿaḳl**: Akıl yokluğu, delilik. (300b07)

zevāyā (A.): Köşeler. (052a11)

ẕevḳ (A.): Tat, tatma; haz. (073a13), (073a14), (162b16), (229a03), (295a11)

ẕevḳī (A.): Zevkle ilgili. (229a06)

żıdd (A.): Karşıt, ters. (033a18), (034a16), (042b11), (049a14), (049b01), (072b08), (072b16), (074a17), (074a18), (088b07), (113b11), (134b18), (151a08), (164a14), (179b03), (181a11), (186a02), (199b01), (224b15), (232a12), (232a19), (238a12), (248a14), (269a01), (279b15), (291b12), (292a01), (292a07), (292a18)

- **żıdd-ı ḳavī**: Kuvvetli karşıt. (089b02), (271b12), (301a04)
- **żıdd-ı vāḳiʿ**: Ters düşen. (298b14)

żıddıyyet (A.): Karşıtlık. (024b12), (268b11)

żıḥk : Gülme, kahkaha gülüş. (164b19)

ẕihin (A.): Zihin, bellek, bilinç, algı. (036a13), (036a14), (036b14), (037a07), (081a18), (082a17), (097a11), (100b07), (119a01), (165a07), (173a16), (220b03), (314b11), (322b17), (324a06), (239a18), (314b12), (359a11)

- **ẕihin-i ṣıḥḥat**: Zihin sağlığı. (300b18)

ẕī-ḫāṣṣa: Duyu sahibi. (021b05), (021b12)

ẕī-ḥiss: Hisli. (025a09), (025a13), (053a03), (025a11)

ẕī-ḳıvām: Kıvamında, kıvamlı. (025a02), (245b17)

zī-rūḥ: Ruh sahibi. (343a18)

ẕī-semm: Zehirli. (002b16), (008a05), (042a08), (045b13), (072a01), (085a03)

ẕī-ʿaḍale: Adaleli. (061a16)

żūʾ (A.): Aydınlık, ışık. (143a02)

- **żūʾ-i şems**: Güneş ışığı. (143a07)

żuʿafā (A.): Zayıflar. (390b09)

ẓuhūr (A.): Ortaya çıkma, zuhur etme. (019b09), (022b13), (036b09), (040a03), (045a19), (045b02), (047a07), (072b13), (159b14), (160a01), (170b16), (170b18), (176a16), (188a12), (194a03), (197b07), (202a09), (230b16), (255b16), (267b09), (284a18), (302a02), (316a15), (372a06), (399b02)

zū-ḳıvām: Kıvamında, kıvamlı. (245b17)

ẓulmat: Karanlıklar. (098b05), (339a07), (396a15)

ẓulmet (A.): Karanlık. (108b15), (150a07), (150a15), (152a10), (152a11), (152b02), (317a04), (339b04), (381b03)

- **ẓulmet-i başar**: Gözde meydana gelen görme hastalığı, karaltı. (089b16), (105a08), (319b03), (345b06), (376b18), (380a14), (380b10), (381a12)
- **ẓulmet-i ġışā**: Zarda donukluk. (299b10)
- **ẓulmet-i ʿayn**: Gözdeki donukluk. (339b12), (377a06)

zübūl (A.): Solmak, buruşmak, küçülmek. (277b08), (298a03), (294b14)

zücācī (A.): Cam gibi saydam (balgam.). (014a02), (014a05), (288a07), (294a06)

ẓükūr (A.): Erkekler. (003a05), (049a14), (225a02)

ẓükūrī (A.): Erkeğe ait. (225a01), (225a03)

3. 1. 4. İlaç Yapımı ve Eczacılık ile İlgili Söz Varlığı

A

ʿacn (A.): Yoğurmak. (339b03), (339b11), (339b15), (340a01), (340a07), (340a11), (340b01), (340b06), (340b14), (340b18), (341a03), (341a07), (341a12), (341a15), (341b06), (341b15), (341b19), (342a02), (342a05), (342a10), (342a14), (342b06), (342b09), (342b15), (343a16), (344b01), (344b07), (344b10), (344b16), (345a11), (345a15), (345a19), (345b04), (345b09), (345b12), (345b19), (346a08), (346a16), (346b09), (346b13), (347a02), (347a06), (347a19), (347b17), (357b18), (358b14), (359a04), (359a13), (359a17), (359b01), (359b04), (359b11), (359b15), (360b15), (363b05), (363b10), (364a13), (364a16), (365a07), (365a10), (367a14), (368a10), (368b01), (369b05), (370b04), (376b12), (379a09), (379a16), (379b03), (379b08), (379b16), (380a02), (380a07), (380a13), (380a17), (380b02), (381a01), (381a02), (381a06), (381a11), (381a18), (381b02),

(381b05), (381b12), (381b17), (382a02), (382a06), (382a09), (382a13), (382a16), (384a11), (389b11), (389b16), (390b04), (394a01), (394a09), (395a17)

ʿacīn (A.): Yoğurulmuş şey, macun. (146b19), (182a13), (267b14), (324a03)

āflūniyā-ı fārisī: Kulunç hastalığına, kanı temizlemeye, rahim gazlarına ve balgamlı kumaya faydalı olan, terkibinde fülfül-i sefīd, beẕr-i benc, efyūn, ṭīn-i maḥtūm, zaʿferān, sünbül-i Hindī, mürr, ʿāḳırḳarhā, ferfiyūn, cündbīdester, zürünbād, durunc-ı ʿaḳrebī, mervārīd-i nā-süfte , misk, kāfūr ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315b07)

āflūniyā-ı kebīr: Kulunç hastalığına, kanı temizlemeye, rahim gazlarına ve balgamlı kumaya faydalı olan, terkibinde efyūn, dār-ı ṣīnī, ḳaranfil, ʿūdü'l-ḳarḥ, ferfiyūn, sünbül-i Hindī, beẕr-i benc, beẕr-i reyḥān, ḳāḳūle-i kebīr, ṣaġīr, benc, benefsec,e zehr-i benefsec, ṣamġ-ı ʿArabī, ḥuṣyetü'ş-şaʿleb, beẕr-i cezer, anīsūn, beẕr-i ışırġan, beẕr-i kerefes, beẕr-i başal, beẕr-i bādrencbūye, ḳusṭ, ʿūd-ı belesān, ḥabb-ı belesān, mersīn yemişi, asārūn, suʿd, ṣandal-ı ebyaż, verd-i aḥmer, ḥaṣālubān, kehrübā, zeberced, cāvī, ʿūd, zürünbād, zaʿferān, fülfül-i ebyaż, beẕr-i benc, beẕr-i ḫaşḫāş, şarāb-ı verd ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315b12)

āflūniyā-ı sebʿa: Kulunç hastalığına, kanı temizlemeye, rahim gazlarına ve balgamlı kumaya faydalı olan, benc, fülfül, efyūn, zaʿferān, sünbül-i Hindī, ferfiyūn, ʿūdü'l-ḳahrü'l-ḳarḥ ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316a02)

aġsırdıcı: Enfiye, toz haline getirilmiş ve burna çekme biçiminde kullanılan ilaç. (139a11)

aġsırıcı: Aksırma işini yapan, aksırdıcı ilaç. (148a09)

aġulu: Zehirli. (137a03)

āḫẕ (A.): Alma, kabul etme. (155a13), (318a17), (330b01), (332a04), (332a14), (332b05), (334a11), (340b12), (347b14), (351a08), (357b09), (360a17), (361a13), (361b03), (362b09), (363b07), (366a14), (366b07), (366b13), (367b05), (370a19), (370b08), (370b12), (371b10), (371b12), (371b18), (372a11), (372b16), (373a08), (373a14), (374a14), (374a16), (375b02), (375b04), (377a07), (377a10), (377a12),

(381a05), (383a07), (383a11), (388b03), (388b05), (388b19), (389a10), (389a13), (389b02), (391a12), (396a03)

- **āḫẕu'l-mā**: Suyu alma. (353a01)

ʿaḳıd (A.): Yoğunlaşmış, koyu kıvam bağlamış. (330b02), (330b09), (358b11), (363b18), (364a13), (385b18), (387a08)

aḳrabādīn (Y.): Eczacılık. Mürekkeb devā denilen birleşik ilaçları ve bunların hazırlanış şekillerini gösteren kitap ya da bir kitap içinde bu konuya ayrılmış bölüm. (004a14), (007b13), (010b03), (091b14), (093b11), (170b03), (171a12), (174a07), (178a14), (178a16), (179b17), (181b06), (182b18), (184a05), (185a02), (185b19), (187a19), (188a01), (189b13), (190b05), 191b14), (193b17), (199b17), (201a09), (201a15), (201b12), (204a13), (205b07), (205b09), (206a05), (206b16), (210b09), (212a12), (214b13), (215b12), (218b14), (219b11), (221b05), (224a03), (224b16), (226b04), (226b18), (227a12), (229b03), (229b15), (232b01), (232b14), (235a01), (235b07), (236a14), (237a08), (239a07), (239b16), (240a09), (240a11), (241a03), (242b13), (243b19), (244b03), (250a19), (250b11), (252b08), (254b02), (255a15), (256b17), (258a03), (259b17), (260b05), (260b12), (260b15), (261a03), (261a18), (262a11), (263b13), (264b06), (264b18), (267a05), (270a05), (271b12), (274b03), (281a17), (304a19), (344a08), (369a12), (370b15), (389b05)

aḳrāṣ (A.): Haplar, yuvarlak şekilli, ağızda eriyen pastil ve haplar. (113b12), (170b04), (174a07), (178a15), (187a18), (192b01), (215b12), (260b01), (260b02), (304b09), (305a17), (341b11), (344a10), (344a18), (344b02), (344b07), (344b10), (344b13), (344b16), (345a02), (345a15), (345b17), (345b19), (346b10), (346b14), (346b18), (347a03), (347a11), (347b17), (348a05), (363b05), (363b06), (392a15),

alışdırmaḳ: İyice karıştırmak. (119a09), (216a11), (209b18), (210a05), (215a14), (224a01), (305b16), (310a18), (310b19), (306a16), (313a07), (313b03), (325b15)

arıtlamaḳ: Temizlemek. (111a16), (337a08), (389a03)

ʿaṣālubān maʿcūnu: Terkibinde kendir, vecc, suʿd, fülfül, zencebīl ve köpügü alınmış ʿasel bulunan bir tür macun. (123b14)

aṣl-ı ıṭırfīl-i ṣaġīr: Mide felci, mide rutubeti, dimağa, göz ağrısı, basur gazları için kullanılan ve terkibinde kābilī ve belīle ve emlec, semen-i baḳar ile ʿasel bulunan maʿcūn. (324b14)

aṭliye (A.) : Merhemler, vücuda sürülen ilaçlar. (004b06), (281a17), (354a17)

ʿaṭūs (A.): Burna damlatılan öksürtücü sıvı ilaç olan, felce ve lakveye faydalı olan, terkibinde şaḥm-ı ḥanẓal, fülfül, ḳaranfil, ustuḫūṭūs, cündbīdester ve kündüs bulunan bir tür aksırtıcı ilaç.

(360b08), (361a03), (360b11), (360b17), (361a02)

- **aṭūs-ı āḫer**: Felce, laḳveye ve istirḫāʾ-i ʿaṣaba faydalı olan, terkibinde kündüs, fülfül, ʿāḳırḳarhā, zencebīl, būraḳ, nūşādur, naṭrūn, ṣabır-ı usḳuṭūrī, dār-ı ṣīnī, sek, merzencūş, ḥarbaḳ-ı ebyaż ve cündbīdester bulunan bir tür aksırtıcı ilaç. (360b17)
- **ʿaṭūs-ı āḫer**: Felce, laḳveye, teşennüce ve sekteye faydalı olan, terkibinde şūnīz, būraḳ, cündbīdester, şaḥm-ı ḥanẓal, fülfül-i ebyaż, kündüs, ṣabır ve māʾ-i merzencūş bulunan bir tür aksırtıcı ilaç. (360b11)
- **ʿaṭūs-ı ṣudāʿ**: ʿAṭūs ṣudāʿ-ı bārid ve sübāt-ı müfriṭ için faydalı olan, terkibinde ḥarbaḳ-ı esved, merzencūş, üşnān, kündüs, şūnīz, beẕrü'l-verd, fülfül-i esved ve dār-ı fülfül bulunan bir tür aksırtıcı ilaç. (361a02)

ʿatūsāt (A.): Burna damlatılan öksürtücü sıvı ilaçlar. (004b06), (360b06)

ʿatīḳ (A.): Eski, taze olmayan, yıllanmış. (079a01), (081a09), (082b13), (088a04), (089a12), (092a19), (128a09), (132b15), (140a13), (143a18), (150a01), (150a04), (152b11), (154b04), (166b17), (252b15), (254b01), (305a15), (305b11), (309a03), (331a02), (338b14), (343b13), (344b16), (375b18), (376b04), (378b16), (379b15), (380a04), (380a07), (380a12), (380a14), (380a18), (381a03), (381b03),

(381b06), (381b09), (381b12), (383a10), (384b08), (384b18), (385a01), (385a04), (385a07), (385a11), (385a19), (385b04), (385b13), (385b19), (386a03), (387a04), (394b14), (396b10)

ayāric (A.): İlaç olarak kullanılan bir grup macuna verilen genel ad, müshil. (118a02), (127b04), (129b15), (131a18), (131a10), (132a17), (134b02), (135b02), (136b11), (140a16), (143b12), (144a01), (145a17), (146b04), (146b12), (146b16), (148a09), (149a05), (151b05), (153b09), (160a15), (186a12), (193b14), (244a12), (344a09)

- **ayāric-i fayḳarā:** Terkibinde ana maddesi sabır olan müshil. Bağırsak, mide ve başta bulunan maddeleri çekmek, mafsal ağrıları, kulunç, lakve, dilde ağırlık ve azalarda gevşeme için yararlı olanbu müshilin terkibine ihtiyaca göre tarçın, mastaki, safran ve selīḫa ve diğer bitkiler katılır. (130a06), (133b06), (149a05), (149a06), (149a07), (160a14), (170b19), (186a11), (188a15), (239a04), (244b17), (289a06), (341a04), (342b05), (342b08), (343a02), (371a10), (240a07)

- **ayāric-i mā'-i şemr:** Rezene otu suyu müshili. (153b07), (341a09)

- **ayāric-i lūġāẕiyā:** Baş hastalıkları,, delirme, kuruntu, sağırlık, epilepsi, humma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan ve terkibinde ḫarbaḳ, ebū cehl karpuzu yağı, ġārīḳūn , saḳmūniyā, uşşaḳ, eftīmūn, kemāẕeryūs, muḳl, ṣabır, ḥāşā, heyūfārīḳūn, sāẕec-i ḫindī, ferāsiyūn, fülfül-i ebyaḍ, dār-ı fülfül, zaʿferān, dār-ı ṣīnī, besfāyec, cāvşīr, sekbīnec, cündbīdester, mürr, fuṭrāsāliyūn, zerāvend-i ṭavīl, uṣāre-i efsentīn, ūferbiyūn, sünbül, ḥamāmā, zencebīl, centiyānā, ustūḫūdūs bulunan müshil. (163a17), (165a16), (170b19), (239a04), (257b10), (266b10), (293a02)

- **ayāric-i Cālinūs:** Fālic, laḳve, teşennüc, ve istirḫā için ve mesāne uyuşukluğu için kullanılan ve terkibinde şaḫm-ı ḥanẕal, ġārīḳūn, başal-ı fār-ı mevşī, uşşaḳ, saḳmuniyā,

ḫarbaḳ-ı esved, heyūfārīḳūn, ūferbiyūn, besfāyec, eftīmūn, muḳl-ı ezraḳ, kemāẕeryūs, ferāsiyūn, seliḫa, sekbīnec, zerāvend-i ṭavīl, felāfil-i ṣelāṣ, dār-ı ṣīnī, cāvşīr, cündbīdester ve fuṭrāsāliyūn bulunan müshil. (239a04), (240a07)

- **ayāric-i rūfaḳ (rūfūs)**: Balgam, sevda ve dāu'ṣ-ṣaʿleb için kullanılan ve terkibinde şaḥm-ı ḥanẓal, kemāẕeryūs, sekbīnec, cāvşīr, selīḫa, kerefes-i cebelī bezri, zerāvend-i müdaḥrec, fülfül-i esved ve ebyaḍ, dār-ṣīnī, usṭūḥūdūs, zaʿferān, caʿde ve mürr bulunan müshil. (344a05)

- **ayāric-i erkāġānīs**: Ağrılar için kullanılan ve çoğunlukla terkibinde şaḥm-ı ḥanẓal, ferāsiyūn, usṭūḥūdūs, ḫarbaḳ-ı esved, kemāẕeryūs, saḳmūniyā, fülfül-i ebyaḍ, dār-ı fülfül, baṣalu'l-fār, ūferbiyūn, ṣabır, zaʿferān, cebṭiyānā, fuṭrāsāliyūn, uşşaḳ, cāvşīr, caʿde, dār-ı ṣīnī, sekbīnec, mürr, sünbül, iḍḫīr, fūtenec-i cebelī ve zerāvend-i müdaḥrec bulunan müshil. (344a06)

- **ayāric-i remihrān** : Bir tür macun. (344a06)

- **ayāric-i lūġāziyā-yı ḳarfūriyūs**: laḳveye ve fālica ve teşennüce ve istirḫāʾ-i meşāneye (2) ve iḫtiyārsız bevli gidene ve ġalīẓ ve lezc-i balġamī ḫılṭlardan şikayetçi olana faydalı olan bu terkibi şaḥm-ı ḥanẓal ve ġāriḳūn, uşaḳ, ḫarbaḳ-ı esved, saḳmūniyā, heyūfārīḳūn, eftīmūn, besfāyic, muḳl-ı ezraḳ, ṣabır, kemāderyūs, ferāsiyūn, selīḫa, dār-ı fülfül, fülfül-i ebyaż ve esved, dār-ı ṣīnī, zaʿferān, cāvşīr, sekbīnec, cündbīdester, faṭrasāliyūs ve zerāvend-i tavīl ve gerektiğinde ʿasel de katılabilinen müshil. (389b18)

ayāricāt: Müshiller, ayāric türünde macunlar. (097a13), (110a08), (117a15), (129b17), (154a17)

- **ayāricāt-i kibār**: Ayāric türünde bir tür macun. (389b19), (240a06), (344a05)

B

bārdaḳ: Su vb. şeyleri içmek için kullanılan camdan yapılan kap. (383b16)

bāsilīḳūn (Y.): Yaraları iyileştirmekte kullanılan ve bāsilīḳūn-ı kebīr (şemʿ, zift, mürr, rātiyānec, ʿilk-i enbāṭ ve zeyt) ve bāselīḳūn-ı ṣaġīr (rātīnec, zift, şemʿ ve dühn-i zeyt) türleri olan merhem. (376a11), (378a18), (385a13), (392a10)

belādur (F.): Semecarpus anacardiumdan yapılan macun. (074a10), (082a16)

bell (A.): Islatma. (144b02), (147b04), (147b05), (149b13), (149b14), (178a02), (186a11), (188a17), (189b10), (200a19), (211b15), (256a15), (258b14), (269b08), (283b11), (285a04), (285b01), (296a13), (310a14), (318b06), (318b08), (320b16), (326a17), (326b01), (327a07), (327b07), (328a17), (328b13), (328b17), (331b11), (332b04), (333a02), (333a15), (334a02), (334a17), (335a17), (335b17), (336b17), (337a10), (337a18), (337b04), (337b08), (337b12), (337b15), (337b19), (338a07), (339a03), (340b12), (341b10), (346b09), (356b13), (366a10), (370a04), (370a17), (370b08), (371b02), (371b08), (373a06), (373b08), (375a16), (376a10), (376a11), (377a08), (377a15), (384a05), (387a07), (391b17), (391b18)

benādıḳ (A.): Yuarlak haplar. (389b06)

- **benādıḳu'l-büzūr**: Terkibinde lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ, lübb-i beẕr-i ḳıssā, beẕr-i ḳarʿ, beẕr-i recle, beẕr-i benc, beẕr-i ḫaṭme, levz-i muḳaşşer, keşīrā, rubb-ı sūs, ḫaşḫāş-ı ebyaż, ṭīn-i Ermenī, beẕr-i kerefes-i berrī ve müẕevveb keşīrā bulunan haplar. (218b14), (389b12)

berūdu'l-ḥışrım: Soğuk koruk tütīyāsı. Göz yaşına ve uyuza ve bulanıklığa faydalıdır. (376a06)

berş (F.): felūniyā, keten yaprağı ile yapılmış afyonlu şürüp, mağcun. (033b03), (315a18)

berşaʿisā: Halk arasında kara berş denilen bu macunun terkibi fülfül-i sefīd, fāşerā, ferencmüşk, fū, beẕr-i benc-i azraḳ, zaʿferān, zerāvend-i ṭavīl, cenṭiyānā, başalu'l-ġāru'l-meşvī, cedvār-ı Hindī, ḥabbu'l-ġār, efyūn, mürr, ʿāḳırḳarhā, sünbül-i Hindī, nārdīn, cündebīdester ve ferbiyūn bulunan bir macun. (203b01), (316a12), (316a13), (316a14), (316a15), (316a15)

bez: Bez. (095a15), (336a07), (321b13), (331a04), (333a06), (386a03), (386a05), (365a13)

bint emzirir ʿavrat lebeni: Kız emzirir kadın sütü. (242b04)

bişmek, **bişirmek**: 1. Ateşte, fırında, kaynar suda veya yağda ısı etkisiyle yeninilebilir duruma gelmek. 2. Kaynatmak. (072a12), (072a13), (072a14), (079b06), (076a08), (079b02), (079b09), (080a10), (083b06), (083b15), (083b18), (084a18), (084b12), (084b14), (086a09), (086b04), (086b14), (087a02), (088a13), (088b05), (088b12), (088b13), (093b11), (095b02), (096a04), (097a01), (098a16), (106b06), (108a12), (110b18), (111b19), (140a11), (152a03), (205a01), (260a15), (270a01), (271a19), (280a03), (280a17), (286b09), (289a07), (329b10), (333a08), (362b05), (385b17), (397b05)

buḫūr (A.): Tütsü. (272b15)

bulandırmaḳ: İki veya daha fazla şeyi birbirinden fark edilemeyeçek şekilde karıştırmak. (148a08), (383b11)

bulanmaḳ: Bir nesnenin bir ya da birden fazla nesne ile karıştırılması. (295b08)

bişirilmek: Kaynatılmak. (201a04)

C

cedīd (A.): Yeni, taze. (144b03), (226a19), (226b03), (226b16), (329b13), (381a03), (395b12), (398a15)

cerş (A.): İri döğüp kırma, yarı döğülmüş, yarı ezilmiş. (320a08), (328a16), (328b12), (331b15), (320a08)

- **cerş-i bulġūr**: iri dvülmüş bulgur. (320a08)

cālī (A.): Isıtıcı karakteri ile bedende gözenekleri kapatan, yapışkan ya da donmuş donmuş sıvıları yerinden hareket ettirerek uzaklaştıran ilaçlar. (073b15), (082b19)

cāẕib, cāẕibe (A.): Isıtıcı ve latif karakteri ile uzvda bulunan maddeleri kendi bulunduğu tarafa çeken ilaç; çekici, çeken, alımlı. (012a01), (16a18) (074a04), (085b18), (089b12), (093a08), (098b04), (166a18), (267b11)

cülencübīn (F.): Bal ile terbiye edilmiş gül; gül ve baldan yapılmış bir tür macun. (184a09), (184a09), (187b04), (288b05), (288b15), (288b19), (289b12), (294a01), (294a11), (336b09)

cüvārid (F.): Hazmı, sindirimi ve diğer rahatsızlıklar için kullanılan bir grup macununun genel adı. (045a06)

cüvāriş (F.): Hazmı, sindirimi ve diğer rahatsızlıklar için kullanılan bir grup macunun genel adı. (034b06), (037a11), (184a09), (184a10), (184a11), (202b17), (320a08), (320a09), (320a11), (322b12), (322b19), (323a18), (323b10), (323b11)

cüvāriş-i ʿanber: Soğuktan kaynaklanan hastalıklara, bilhassa böbrek hastalıklarına faydalı olan, cinsel arzuyu artıran, felce, titremeye, çarpıntıya, sindirime iyi gelen, mide sıvılarını emen ve zihni acan macundur. Terkibinde ḳāḳule, besbāse, dār-ı ṣīnī, zencebīl, dār-ı fülfül, üşne, ḳırfe, ḳaranfül, zaʿferān, cevz-i bevvā, sünbülü't-ṭıb, maṣṭaḳī, ʿanber, misk, bezrü'l-benc, afyūn, dühn-i belesān ve ʿasel bulunan macun. (004b01), (320a12)

cüvāriş-i belādur: Deriyi güzelleştirir, unutkanlığı giderir ve sinir hastalıklarına iyi gelir. Terkibinde fülfül, dār-ı fülfül, helīlec, belīlec, emlec (ki menzūʿu'n-nevā ola), cündbīdester, ʿasel-i belādur, birinc-i kābilī, ḳusṭ-ı ḥulv, sükker, ḥabbu'l-ġār, suʿd, semen-i baḳar ve şehd bulunan macun.(321b02)

cüvāriş-i bevāsīr: Mide soğukluğuna, kokmuş, yoğun zararlı şeylere ve karın boşluğunda devamlı su toplamasına faydalıdır. Terkibinde besbāse, ḳırfe, ḳāḳūle-i ṣıġār, zencebīl, dār-ı fülfül, dār-ı ṣīnī , asārūn, ḳāḳūle-i kebīr, fülfül-i esved, ḳaranfil, sükker ve ʿasel bulunan macun. (321a07)

cüvāriş-i Cālīnūs: Ağız kokusunu, soğuktan kaynaklanan idrar güçlüğünü giderir, öksürük ve balgamı keser. Rengi saflaştırır, kara sevda ve kuruntu iyi eder. Ani oluşan baş ağrılarını giderir, ayak ağrısı, temreği, behaḳ ve basurları giderir ve saç ve sakalın geç ağarmasına vesile olan bir macundur. Terkibinde sünbül, ḳāḳūle, selīha, dār-ı ṣīnī, ḫavlencān, ḳaranfil, suʿd, zencebīl, zaʿferān, fülfül, dār-ı fülfül, ḳusṭ-ı baḥrī, ʿūd-ı belesān, asārūn, ḥabbu'l-ās, ḳaṣabu'z-zerīre, maṣṭakī,

nebāt, ve şehd bulunan maʿcūñ. (323a18)

cüvāriş-i fencūş: Mide tembelliğine, basurve mayasıllara, bevāsīr, cinselliğe, yüzün renginin kızarmasına ve hızlı inmelere faydalı olan; terkibinde helīle-i kābilī, helīle-i esved, belīle, emlec (mezrūʿu'n-nevāt ola), şeyṭarec-i Hindī, sünbül, fülfül, dār-ı fülfül, zencebīl, suʿd-ı kūfi, beẕr-i şebṣ, beẕr-i kündür, ḫubṣü'l-ḥadīd, müdebbir-i necl, dühn-i levz ile biryān ola, ḫubṣ-ı ḥadīd ve ʿasel bulunan macun.(323a04)

cüvāriş-i fevākih: Miʿdeye ḳuvvet veren, istifra ettiren, kalbe ce ciğere takviye olan ve safrayı temizleyen, terkibinde māʾ-i rummāneyn, māʾ-i tuffāḥ, māʾ-i sefercel, māʾ-i ġūra, māʾ-i emīrbārıs, māʾ-i ḥummāż, āb-ı leymūn ve āb-ı summāḳ bulunan bir macun. (323b10)

cüvāriş-i ḥabbetü'l-ḫażrā: Basura, mayasıllara, mide üşütmesine bevāsīra ve devamlı olan mide soğukluğuna iyi gelen, terkibinde ḥabbu'l-ḫażrā, ʿasel-i belādur, künced-i muḳaşşer, sükker, helīlec, belīlec , emlecü'l-menzūʿu'n-nevāt, zencebīl, dār-ı fülfül, sādec-i Hindī, şeyṭarec, ḳaranfil, merzencūş ve besbāse bulunnan macun. (321b19)

cüvāriş-i ḫalābā: Zeḫīr, bağırsak ağrısı ve basura iyi gelen terkibinde ḫarf-ı maḳlüvv, kemmūn-ı menḳū, maṣṭakī, ehlīlec-i kābilī, şehd ve māʾ-i verd bulunan macun. (322a05)

cüvāriş-i ḫubṣü'l-ḥadīd: bkz. cüvāriş-i fencūş. (323a04)

cüvāriş-i kemmūn: İç organlarda soğuktan ve yaşlılarda balgamdan kaynaklanan ağrılara faydalı, sindirimi kolaylaştırıcı, cinsel arzuyu ve geğirmeyi giderici olan; terkibinde kemmūn-ı kirmānī, ḫall-i ḫamr, varaḳ-ı seẕāb, fülfül, zencebīl, būraḳ-ı ėrmenī ve ʿasel bulunan macun. (203a04), (222a12), (240a07), (240a08)

cüvāriş-i künced: Yüze kırmızılık verir, yeme iştahını artırır, mideyi güçlendirir ve gebe kadınların iştahını artırarak ceninin tutunmasını sağlar.Terkibinde zürünbād, beẕr-i kerefes, nānḫāh, kündür, ẕeker-i zencebīl, fülfül, dār-ı fülfül, ḳāḳūle, dar-ı ṣīnī, kemmūn-ı kirmān, susam-ı muḳaşşer, sek, ʿasel ve māʾ-i verd bulunan macun.(322a15)

cüvāriş-i maṣṭakī: Mide ve karaciğer üşütmesine acı veren gazlara, salya, sümük ve balgam akıntılarına iyi gelen; terkibinde maṣṭakī, sükker ve ʿasel bulunan macun.(321b11)

cüvāriş-i mübārek: Balġamı ve ishalden kaynaklanan ağrılara iyi gelir. Terkibinde türbüd, fülfül, zencebīl, sükker-i ebyaż, ve ʿasel bulunan maʿcūn. (321a02)

- **nevʿ-i āḫer:** Acı safrayı acısız ishal eder. Terkibinde ʿūd-ı ḫām, maṣṭakī, türbüd, saḳmūniyā, ʿasel-i kemā-sebaḳ ve māʾ-i ḥārr bulunan macun. (321a02)

cüvāriş-i saḳanḳūr: Cinsel istek için, böbreklerde ve mesanede (taş kum ?) ve mide üşütmesi için faydalıdır. Terkibinde beẕr-i helyūn, beẕr-i başal, beẕr-i lift, semiz ot ve tuḫmu, beẕr-i keşrāt, beẕr-i cırcīr, beẕr-i encüre, ḥabbu'l-ḫażrā, lisān-ı ʿuṣfūr, künced-i muḳaşşer, beẕr-i fücül, cilġūze, beẕr-i ḥabbu'l-reşād, zencebīl, şaḳāḳul, ḫavlencān, dār-ı fülfül, cevz-i bevvā, behmen-i ebyaż ve aḥmer, sürretü'l-saḳanḳūr, işḳīlü'l-meşvī ve ʿasel bulunan macun. (322a08)

cüvāriş-i sefercelī: Faydalarına göre farklı terkipleri olan ayva macunu. (187a17), (202b17), (200b11), (202b17), (281a02), (320b07)

- **cüvāriş-i sefercel-i müshil**: Kolaylaştırıcı, ishal edici ayva macunu. (202b15), (203a05), (320a17)

cüvāriş-i temr: Mide üşütmesine, kursağı ekşi olanlara, yeme ve içmeye aşırı istli olanlara, balgamî ve sevdavî hummalara, haya uşutmesine, romatizmaya, faḍalāt ve balgam çokluğundan olan hıçkırığa iyi gelen hurma macunudur. (321a01)

cüvāriş-i temrī: Kolik (kulunc) soğuklar ve ve idrar zorluğu için kullanılan; terkibinde būraḳ-ı ėrmenī, kemmūn-ı kirmānī, fuṭrāsālīyūn, zencebīl, fülfül-i ebyaż, saḳmūnyā, temr-i heyrūn, levz-i ḥulv ve ʿasel bulunan macun. (202b16)

cüvāriş-i tuffāḥ: Mide üşütmesine ve zayıflığına iyi gelen elma macunu. (180b19), (184a10)

cüvāriş-i usḳufā: Safrayı ve balgamı ishal eder, ḳuluncu açar ve basura iyi gelir, cinsel ilişkiye kuvvet verir. Terkibinde saḳmūniyā, türbüd-i ebyaż, fülfül-i ebyaż, ḳāḳūle-i kebīr, zencebīl, dār-ı ṣīnī, besbāse, ḳaranfil, cevz-i bevvā, emlec, sükker ve ʿasel bulunan macun. (322b03)

- **nevʿ-i āḫer**: Basura, hamza ve cinselliğe oldukça faydalıdır. Terkibinde zencebīl, fülfül, dār-

ı fülfül, fānīd, cevz-i muḳaşşer, künced-i muḳaşşer ve ʿasel bulunan macun. (322b09)

cüvārişāt (A.): Hazmı kolaylaştırıcı macunlar. (192b15), (320a07)

cüvārişü'l-büzūr: Çekirdek, tohum macunları. (226b03)

cüvārişü'l-ḥıfẓ: Unutkanlığa ve zihin karışıklığına faydalı olan; terkibinde nānḫāh, şūnīz, ehlīlec ve şehd bulunan macun. (322b17)

cüvārişü'l-kemmūn: bkz. Cüvāriş-i kemmūn. (321a11)

cüvārişü'l-ütrüc: Gazları ekşitir, yiyeceklerin sindirimini kolaylaştırır ağız kokusunu giderir ve yüze güzellik ve tazelik verir. Terkibinde ağaç ḳavunu ḳışrı (ki yābis ola), ḳaranfil, cevz-i bevvā, fülfül, dār-ı fülfül, ḫīr-ı bevvā, dār-ı şīnī, ḥavlencān , zencebīl ve ʿasel bulunan macun. (321b15)

cüvārişü't-temr: bkz. Cüvāriş-i temr. (320b12)

cüvārişü'l-ʿūd: Mideyi ısıtır ve azmı kolaylaştırır, balgama ve üşütmeye faydalıdır. Terkibinde ḳāḳūle-i şıġār, kibār, ḳaranfil, dār-ı şīnī, zencebīl, dār-ı fülfül, zaʿferān, sükker ve şehd bulunan macun. (321b08)

Ç

çalḳalamaḳ: Sulu bir şeyi sarsarak veya çırparak karıştırmak. (392b09)

çalḳamak: Sarsmak; karıştırmak. (392a19), (051a04), (284b18)

D

daḳḳ (A.): Dövüp ezmek; inceltmek. (091a19), (096b03), (123b16), (136a13), (136a15), (136b02), (137b09), (143a15), (147b01), (149b18), (153b08), (153b17), (154b03), (156a15), (157b10), (157b19), (159b07), (160b01), (163a05), (163a06), (164b08), (164b15), (166b13), (169a19), (170a03), (172a15), (173b12), (174b08), (177b02), (178b12), (178b14), (179a09), (182a14), (186a10), (186a13), (187b03), (192a15), (192a19), (192b03), (194b17), (195a13), (195b11), (195b16), (201a01), (201b08), (202a13), (203a06), (203b03), (205a18), (205b02), (205b05), (206a15), (206a18), (209b01), (209b12), (209b18), (209b19), (210a02), (210b13), (210b13), (213b08), (214a10), (215a14), (215a19), (216a10), (219b14), (226a11), (227a02), (230b02),

(230b05), (230b09), (236a13), (325a17), (325b01), (325b10),
(236b01), (237a05), (237b05), (325b14), (325b15), (326a01),
(237b12), (237b17), (237b18), (327b06), (327b14), (327b19),
(242a08), (242a09), (242a12), (328a15), (328a17), (328b03),
(242a16), (242a19), (242b10), (328b12), (330b01), (330b12),
(243b02), (243b03), (245b06), (331a04), (331b11), (332a13),
(245b09), (249b09), (250a04), (333a06), (334a01), (334a05),
(250a09), (252a05), (255a03), (336b10), (338b04), (338b18),
(255a06), (255a11), (256b08), (339a10), (339a17), (339b03),
(260a19), (260b08), (261a15), (339b19), (340a06), (340b06),
(264b04), (269b14), (271b16), (342a04), (343a12), (344a15),
(272a04), (273a08), (274a15), (345b19), (347a10),(348a11),
(274a17), (280a06), (289a03), (348b12), (349a05), (349a10),
(289a11), (289b04), (290a16), (349b02), (350a01), (350a01),
(290b04), (291a02), (291a08), (350b01), (350b12), (351a02),
(296a08), (305b12), (306a05), (351a10), (351a19), (351b05),
(306a11), (306a15), (306b01), (351b08), (351b11), (352a02),
(306b12), (307a07), (308a10), (352a06), (352a13), (352a17),
(309a18), (309b11), (310a05), (352b01), (352b03), (352b14),
(312a06), (313a06), (313a07), (353a01), (353a03), (353a04),
(313b01), (313b13), (314a03), (353a16), (353a18), (353b05),
(315a16), (315b05), (316b11), (353b07), (353b11), (354a03),
(316b14), (316b18), (318a05), (354a07), (354a10), (354a14),
(318a11), (318a16), (318a17), (354a16), (354a18), (354b02),
(318b04), (319a17), (320a09), (354b08), (354b12), (354b18),
(320b02), (320b09), (320b15), (355a01), (355a06), (355a09),
(321a04), (321a16), (321b06), (355a10), (355a13), (355a16),
(321b13), (322a07), (322a14), (355b03), (355b06), (355b10),
(322b02), (322b07), (322b18), (355b12), (355b14), (355b16),
(323a06), (323b09), (324a01), (355b18), (356a03), (356a07),
(324a08), (324a13), (324b07), (356a14), (356a17), (356b03),
(324b19), (325a06), (325a11), (356b07), (356b09), (356b13),

(356b15), (356b17), (357a07), (376a15), (376b01), (376b07),
(357a12), (357a15), (357a17), (376b12), (376b16), (377a04),
(357b06), (357b06), (357b11), (377a10), (377a14), (377b04),
(357b13), (357b14), (357b17), (377b07), (377b10), (377b14),
(358a03), (358a05), (358a09), (378a08), (378a11), (378a15),
(358a12), (358a15), (358b05), (378a17), (378b05), (378b12),
(358b06), (358b10), (358b13), (378b18), (379a08), (379a15),
(358b17), (358b19), (359a03), (379b03), (379b15), (380a01),
(359a06), (359a12), (359a16), (380a12), (380b12), (380b13),
(359a19), (359b04), (359b11), (380b19), (381a17), (381b02),
(359b14), (360a11), (360a13), (381b09), (381b12), (382a02),
(360b10), (360b13), (361a01), (382a06), (382b04), (382b14),
(361a10), (361a11), (362b04), (382b18), (383a05), (383a13),
(362b18), (363a03), (363b05), (383b01), (383b06), (383b09),
(363b10), (363b12), (363b17), (383b19), (384a05), (384a09),
(364a01), (364a06), (364a09), (384a10), (384b10), (384b16),
(364a12), (364b07), (364b14), (384b19), (385a02), (385a06),
(364b19), (365a04), (365a07), (385b04), (385b04), (385b06),
(365a10), (365a19), (365b12), (385b18), (386a03), (386a10),
(365b17), (366a01), (366a10), (386a13), (387a05), (387a07),
(366b01), (366b06), (366b16), (387a15), (387a19), (387b05),
(367a01), (367a07), (367a13), (387b16), (388a10), (388a14),
(367b02), (367b11), (368a02), (388a15), (388b02), (388b06),
(368a12), (368b01), (368b08), (388b10), (388b14), (389a03),
(369a03), (369a06), (369b05), (389a07), (389a10), (389a16),
(369b08), (369b11), (369b13), (389b10), (389b16), (390a08),
(370a12), (370b04), (370b11), (390a12), (390a16), (390b03),
(370b19), (371a08), (371a10), (390b11), (391a04), (391a08),
(371a15), (371b01), (372a10), (391a12), (391b10), (391b14),
(372b02), (373a06), (373a12), (392a03), (392a10), (393a18),
(373b07), (373b13), (374b10), (393b03), (393b09), (394a01),
(374b16), (376a03), (376a10),

(394a09), (395a13), (395b03), (395b13), (397a04), (397b19)

- **daḳḳ-ı āḫir**: Son kez dövüp ezme. (132a07)
- **daḳḳ-ı cerīş**: İri ezip dövme. (147b03)
- **daḳḳ-ı kābil**: Önce dövüp ezme. (296a08), (362b04)
- **daḳḳ-ı nāʿim**: Yumuşak döve, ezme. (143b13), (366b01), (377b10)

ḍarb (A): Dövme, ezme. (385b12)

dārū (F.): İlaç. (023b01), (044a18), (045a10), (045a11), (093a12)

- **dārū-yı ḳavī**: Güçlü, etkili ilaç. (044b03)

dem-i aḫaveyn: İki kardeş kanı. (210b02), (273b06), (307b03), (173b19), (074b11), (174a06), (210b02), (237a04), (362b05)

dem-i baġa: Kurbağa kanı. (263a11)

dem-i ḫuffāş: Yarasa kanı. (263a11)

dem-i maʿz-ı yābis: Kurumuş keçi kanı. (305a02), (316b09),

dem-i timsāḥ: Timsah kanı. (392b16)

demür hāvan: Demir havan, demirden yapılmış, sarmsak, tohum bv. Şeyleri ezmek için kullanılan alet. (209b17)

demü'l-aḫaneyn: İki kardeş kanı. (090a06), (158a19), (173b09), (173b11), (173b15), (174b08), (201b05), (241a02), (318b06), (342a08), (346a06), (347b09), (362b04), (362b17), (363b04), (367b19), (368a05), (381b19)

deñiz köpügü: Deniz köpüğü; mürekkep balığının sırtındaki kemiksi tabakadan veya deniz kabuklarından elde edilen tuz; zebedü'l-baḥr. (092b12)

devā (A.): İlaç; hastalığı tedavi amacıyla kullanılan madde. (002b10), (002b17), (007a06), (009a14), (010a06), (010a07), (021a17), (021b12), (021b14), (021b16), (021b18), (034b06), (041a13), (041a19), (041b10), (041b11), (041b18), (041b19), (042b01), (042b11), (044a04), (044b06), (044b17), (044b18), (045a06), (045a07), (045b13), (045b16), (045b18), (046a14), (049a13), (049a15), (049a17), (071b09), (071b15), (071b19), (072a01), (072a17), (072b03), (072b05), (072b06), (072b07), (072b15),

(072b16), (072b18), (073a19), (074a10), (074a11), (074a12), (074a13), (074a14), (074a16), (074a17), (074a18), (074b02), (074b06), (074b07), (074b08), (074b10), (074b12), (074b12), (087a02), (090a05), (091b13), (092b19), (094a01), (097a09), (102a04), (106a07), (109a07), (109a17), (109b07), (109b17), (110a01), (110a05), (110a09), (110a12), (113a18), (114b14), (119b04), (122a06), (124b09), (125b10), (127b03), (132b06), (132b17), (133b03), (138a16), (141b08), (141b10), (142b06), (156a09), (159b11), (160a02), (160a11), (161a13), (161b13), (161b16), (164a14), (165a13), (168b14), (173b14), (183a13), (183b07), (185a11), (187b01), (189b06), (189b07), (190a19), (197a14), (199b11), (199b16), (200a10), (206a11), (206a13), (210a01), (210b11), (214a18), (215b18), (216a14), (216b16), (218a05), (221b14), (222b19), (223b12), (224a02), (224a03), (224a16), (232b01), (232b06), (238b02), (240a11), (240b12), (241a04), (245a16), (250b03), (250b11), (253b04), (256a18), (258a10), (258b06), (262a02), (262a06), (262b06), (262b10), (262b13), (263b03), (263b13), (264a15), (264b18), (265a07), (267b11), (268b01), (269a19), (269b03), (370b02), (270b11), (272a18), (274b05), (278b04), (279b17), (287a14), (304b02), (309a13), (316a15), (356b08), (357a01), (363b16), (367a17), (367a18), (368b09), (368b13), (369a04, (369a07), (369a12), (369a14), (371a01), (380b15), (381a16), (384a14), (392a05), (392a12), (393b08), (394b13), (395b14), (398b08), (400a05)

- **devā-ı dühn**: Özü yağlı olan ilaç. *“devā-ı (11) dühnü oldur ki anıñ cevherinde yaġ ola fındıḳ ve ḳoz gibi” (73b/10, 11).* (073b10)

- **devā-ı cālī**: Isıtıcı karakteri ile bedende gözenekleri kapatan, yapışkan ya da donmuş sıvıları yerinden hareket ettirerek uzaklaştıran ilaçlar. *“devā-ı cālī oldur ki ruṭūbet-i lezceyi süre ʿużvuñ mesāmmından pāk ėde bal (16) gibi” (73b/15, 16).* (073b15)

- **devā-ı Cālīnūs**: Cālīnūs'a ait bir ilaç. (275b05)

- **devā-ı cāmid**: Şekli, vaziyeti bulunduğu halden bir başka hale harici bir etki olmadığında bilfiil dönüşmeyen, ancak yapısı soğuk olduğundan ısı gibi bir tesirle şekli değişen ilaç. (073b09)

- **devā-ı cāẕib**: Isıtıcı ve latif karakteri ile uzvda bulunan maddeleri kendi bulunduğu tarafa çeken ilaç. (074a04)

- **devā-ı faḥş** : *"oldur ki ʿużvuñ saṭḥınıñ eczāʾsını muḥtelifü'l-vażʿ ḳıla ṣayrıncaḳlıġından (17) ötürü iklīlü'l-melik gibi" (73b/16,17).* (073b16)

- **devā-ı hāżım**: Parçalayıcı ve ufalayıcı karakteri ile gıda maddelerinin mide ve bağırsakta parçalanmasını ve sindirilmesini sağlayan ilaç. (074a01)

- **devā-ı heşş**: Yumuşak, gevşek, kuru ya da donma özelliğinden dolayı hafif bir sıkma ile ufalanıp dağılan ilaç. (073b08)

- **devā-ı istifrāġ**: Tüketildiğinde vücutta bulunan acı veren balgam, kan vs. gibi nesneleri kusma yoluyla boşaltılmasını sağlayan ve vücudu temizleyen ilaçlar. *"devā-i istifrāġ ėden kimesnelere bir nīçe şarṭı riʿāyet lāzımdır (13) o cümleden biri bedeni pāk eylemekdir bedeniñ pāk olmasınıñ maʿnisi maḳṣūd olan ḫılṭ-ı mūzīden (14) ḫılṭıñ kemālin bulup beden bu aʿmāle müteḥammil olmaḳdır yaʿnī ḫılṭ defʿ-i cānibine meyl eylemekdir" (43a/12, 13, 14).* (043a12)

- **devā-ı keşīf**: Tükedildiğinde vücutta küçük parçalara ayrılma özelliği olmayan ilaç. (073b07)

- **devā-ı kürküm**: Terkibinde zaʿferan, mū, fū, enīsūñ, dūḳū, esārūn, rāvend-i ṣīnī, fuṭrāsāliyūn, mürr, sünbül, ḳusṭ, fiḳāḥ-ı idḫir, ḥabbu'l-belesān, füvve, ʿṣīr-i sūs, ġāfeṣ, caʿde, isḳūlūḳandriyūn, keber-i rūmī, dühn-i belesān bulunan macun. (239a05)

- **devā-ı lādıġ**: Tefrik edici özelliği ile uzvun birleştiği işleme kuvveti ile birçok yerleri ayıran ilaç. *"devā-ı lādıġ oldur ki ʿużvuñ ittiṣālini ḳuvvet-i nefāẕa ile mevāżiʿ-i keşīreye (6) tefrīḳ ėde bu tefriḳāt yalñız iḥsās olunmaya belki cümlesi iḥsās oluna ḫardal gibi" (74a/5, 6).* (074a05)

- **devā-ı laṭīf**: Tüketildiğinde vücutta kolaylıkla parçalara ayrılan ilaçlar. (255a15), (073b05)

- **devā-ı luʿābī**: Bir kısmı içine karıştığı sıvıyla homojen olmayan yapışkan karekterli ilaç. (073b09)

- **devā-ı muḥakkik**: Keskinliği ve ısıtıcı keyfiyeti ile yakıcı ve batıcı hıltları uzvu yaralamadan gözeneklere çeken ilaç. *"devā-ı muḥakkik oldur ki ḫaltı mesāmme ceẕb ėde" (74a/8).* (074a08)

- **devā-ı muḥallil**: Isıtıcı karakteri ile buharlaştırarak hıltı parçalara ayırarak vücuttan çıkaran deva, ilaç. (073b14), (074a02)

- **devā-ı muḥammir**: Tesir ettiği organı aşırı ısıtarak oradaki kanı dışarı çeken ilaç. *"devā-ı muḥammir oldur ki ḳānı ceẕb ėde ve ḳuvvet ile deriye çeke ve ḳızdıra ve yüzünü dirilik (8) ziyāde muḥammir ėde bişen gibi" (74a/7, 8).* (074a07)

- **devā-ı muḥrıḳ**: Isıtıcı karakteri ile bedende hıltların ve uzuvların latif olan kısmını yoğun olan kısmından ayırıp latif olan kısmını gözeneklerden dışarı atan, yoğun kısmını çökelterek külleştiren ilaç. *"devā-ı muḥrıḳ ol devādır ki aḫlāṭıñ laṭīfini ḥarāretle (11) ifnā ėde ve remādiyyeti ve arżıyyeti bāḳī ḳıla ferfiyūn gibi" (74a/10, 11).* (074a10)

- **devā-ı muḳarriḥ**: Ciltte mevcut olan sıvıları çözüp yok ederek zararlı kötü maddeleri cilde çekip yara oluşumuna yol açan ilaçlar. *"devā-ı muḳarriḥ oldur ki ruṭūbet-i aṣlıyyeyi ifnā ėdip mādde-i reddiyeyi ceẕb ėde (10) ḥattā cerāḥat ėde belādur gibi" (74a/9, 10).* (074a09)

- **devā-ı muḳaṭṭaʿ**: Büyü gıda maddelerimim midede daha küçük parçalara ayrılmasını sağlayan ilaç. *“devā-ı muḳaṭṭaʿ oldur ki māddeyi eczā-ı ṣıġāra taḳsīm ėde” (74a/3).* (074a03)

- **devā-ı munżic**: Yara ve çıbanı irinlendiren, olgunlaştırıcı, cerahat toplayıcı, irinini akıtıcı ilaç. (073b19)

- **devā-ı muvāfiḳ**: Hastalığa, tedaviye uygun ilaç. (044a09)

- **devā-ı müfred**: Birleşik olmayan basit içerikli ilaçlar. (109b14), (109b16), (110a03)

- **devā-ı müneşşif**: Kuru karakterinden dolayı temas kurduğu sıvıyı emen ilaç. (073b11)

- **devā-ı żaʿīf**: Yetersiz, etkisiz ilaç. (044b11)

- **devāʾ-ı müfettiḥ**: Isıtıcı karakteri ile beden kanallarında bulunan maddeleri hareket ettirip çıkaran ve bu suretle kanalları açık tutan ilaçlar. (073b17)

- **devāʾ-ı mülaṭṭıf**: Hıltı, maddeyi bedenin tabii hararetiyle mutedil eden ilaç. (073b13)

- **devā-ı serīʿ**: İdrarı açar, mesanede olan kumu ve olan rahatsızlıkları, arızaları iyileştiri., temizleyen, terkibinde adḫīr, ḥabb-ı belesān, enīsūn, asārūn, faṭrasāliyūs, sünbül, zaʿferān, selīḫa, kemāfīṭūs, dār-ı ṣīnī, ḥabb-ı ṣanavberü’l-muḳaşşer ve naʿnāʿ bulunan macun. (368b19)

- **devā-i āḫer**: İdrar yapamama durumuna faydalı olan, terkibinde beẕr-i encüre, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i kerefes, beẕr-i bıṭṭīḫ ve beẕr-i ḫıyāreyn bulunan macun. (369a04)

- **devā-i āḫer**: Terkibinde beẕr-i cevz, beẕr-i rāziyānec, māʾ-i ṣāfī ve büzūrāt-ı erbaʿa bulunan macun. (369a07)

- **devā-yı ḳavī**: Temas ettiği uzvu kuru bir ısıyla yakan, sertleştiren ve deriyi yakarak kömürleştiren ilaç. (042b10), (044b06), (045b17)

- **devā-yı misk**: Muhtelif formülleri olan ve terkibine göre hastalıklar için kullanılan ve temel malzemesi misk olan bir tür ilaç. (100b05), (179b16), (180b05), (181b05), (226b03), (235a02), (309a11)

- **devā-yı misk-i ḥulv**: Muhtelif formülleri olan ve terkibine göre hastalıklar için kullanılan ve temel malzemesi misk olan bir tür tatlı ilaç. (004a15), (170b03), (180b19), (309a12), (309b01)

- **devā-yı misk-i mürr**: Muhtelif formülleri olan ve terkibine göre hastalıklar için kullanılan ve temel malzemesi misk olan bir tür acı ilaç. (309b06)

- **devā-yı muʿtedil**: Bedende hazmedilerek bedenin bir parçasına dönüşmeden, gıda olmadan bedende tesir eden yiyecek ve içecek. (071b14)

- **devā-yı muṭlaḳ**: Sade deva özlliği olup gida özlliği olmayan ilaç. *"(1) meʾkūl ve meşrūbdan bendende teʾsīr daḫı ya keyfiyyetledir ya ṣūretledir (2) ya mādde iledir ya mecmūʿu iledir ṣūretden murād ṣūret-i nevʿiyyedir ki mürekkebe-i ḫāṣṣası nevʿ-i (3) sāḥtedir eger bu mürekkeb bu keyfīyyetle mücerred-i bedende teʾsīr ėde aña devā-yı muṭlaḳ dėrler (4) maʿcūn-ı nāfiʿ gibi" (21b/1, 2, 3, 4).* (021b03)

- **devā-yı şerīf**: Yıllanmış zeytin yağı göze sürülerek gözün beyazına ve göze inen suya faydalı olan bir ilaç. *"ʿatīḳ yıllamış zeyt yaġı bulsalar ve göze çekseler bu daḫı (2) beyāżı izāle ėder ve bu bir devā-yı şerīfdir ki göz için dāʾim istiʿmāl olunsa (3) ḳadḥ eylemek ve yine bedel olur göze vaḳt-i nüzūl-ı māʾda ḫuṣūṣan ʿayna taḳṭīr olunup (4) daḫı mīl ile ovalar imdi zeyt-i ʿatīḳ oldur ki üzerine seneyn mürūr ėtmiş ola (5) ve daḫı eydür ḫumārı vaḫşīniñ gözüne dāyim nāẓar olup ṭurmaḳ gözüñ ṣıḥḥatin (6) ibḳā ėder" (150a/1, 2, 3, 4, 5, 6).* (150a02), (152b13)

devāʿī (A.): İlaçla ilgili, ilaçlara ait. (152a11)

deve māyası: Deve mayesi. (308b12)

deve örgüçü: Deve hörgücü. (210a15)

deveniñ örgücü yaġı: Deve hörgücü yağı. (386b03)

dīk-ber-dīk: Zırnıh, civa, zengârdan tertip edilen zehirli bir deva. (210a08), (210a11)

dimāġ-ı dīk: Horoz beyni. (308b12)

dimāġ-ı māʿz: Keçi beyni. (362a15)

dimāġ-ı ʿuṣfūr: Serçe kuşu beyni. (308b12), (312a19), (314b05)

diryāḳ (A.): Tiryak; eski hekimlikte zehirli hayvan ısırığı veya sokmasına karşı panzehir olarak kullanılmış, çeşitli maddelerden oluşan, şurup veya macun halindeki karışım. (304b04), (304b11)

dögülmek: Tohum vb. şeylerin elekten elenecek kadar ezmek, kırmak. (390b12)

dühn (A.): Yağ. (073b11), (101a18), (102a05), (102a09), (108a05), (109a16), (122b03), (141a07), (155a02), (161a17), (194a13), (200a08), (200a08), (200a09), (203a12), (203a15), (206a01), (209b16), (209b19), (210a05), (210a16), (217b16), (217b19), (218a01), (227a05), (230a06), (230a07), (231b11), (233a03), (249b16), (249b19), (250a17), (256b09), (257b19), (258a01), (260b10), (261a08), (261a17), (262a02), (262a04), (263a18), (263b11), (263b12), (281b06), (294b07), (296a08), (352a06), (357a16), (365b04), (371b04), (371b05), (371b14), (372a06), (372a13), (372a15), (372a18), (372b05), (372b08), (372b12), (372b17), (373a04), (373a08), (373a09), (373a10), (373a14), (373a15), (373b03), (373b11), (373b15), (374a05), (374a14), (374a15), (374a16), (374a18), (374b05) (374b11), (374b12), (375a01), (375a03), (375a08), (375a12), (375a13), (375a14), (375a17), (375a18), (375b02), (375b04), (375b05), (392a06), (392a09), (393a13), (393a15), (393b12)

- **dühn-i ʿaḳreb**: Akrep yağı. (217b17), (223a09), (374b13)
- **dühn-i ʿaḳreb-i enīt**: Akrep yağı. (218a02)
- **dühn-i ās**: Mersin yağı. (166a01), (261a10), (261a15), (371b06), (386a04)

- **dühn-i bābūnec**: Papatya yağı. (195b07), (356b03), (364b06), (371b11)
- **dühn-i bādem**: Badem yağı. (099a08), (324a09)
- **dühn-i bādincān**: Patlıcan yağı. (209b16), (266b16)
- **dühn-i bān**: Ban yağı. (181a09), (222a07), (223b13), (233a06)
- **dühn-i belesān**: Pelesenk ağacı yağı. (152b15), (217b16), (232b04), (233a06), (305a15), (305b15), (308a05), (308b14), (315b05), (319b11), (364b13), (369b13), (373b14), (374a17)
- **dühn-i benefsec**: Menekşe yağı. (148a12), (155a11), (159b06), (162a08), (162a10), (166b02), (166b03), (171b16), (177a18), (184b01), (184b06), (189a11), (189a13), (193a05), (206b10), (222b01), (229b14), (240b08), (241a06), (242b05), (244b06), (256b07), (263a01), (278b01), (278b06), (352a09), (356a11), (360a10), (361a12), (361b09), (361b09), (361b19), (384b13), (385b07), (386a17), (387a01)
- **dühn-i cevz**: Ceviz yağı. (315a17)
- **dühn-i defne**: Defne yağı. (274a18)
- **dühn-i efsentīn**: Efsentin yağı. (372a12)
- **dühn-i emlec**: Emlec yağı. (375a19), (375b02)
- **dühn-i ferārīc**: Piliç yağı. (357b05)
- **dühn-i fücül**: Turp yağı. (164b06), (214a14)
- **dühn-i ḥabbetü'l-ḥaḍrā**: Sakız ağacının meyvesinin yağı. (209b14)
- **dühn-i ḥabbu'l-ġār**: Defne yağı. (364b06)
- **dühn-i ḫall**: Küçük kakule yağı. (261b19), (352a05), (356b16), (357a08), (357b03), (357b18), (358a12), (359a09), (361a12), (361a18), (361b04), (361b14), (361b19), (362a12), (363a19), (371b03), (371b13), (371b18), (372a03), (372a05), (372a11), (375a17)
- **dühn-i ḥınnā**: Kına ağacı yağı. (252b13)
- **dühn-i ḫırvaʿ**: Kene otu yağı, (134a07), (209b14), (239a03)
- **dühn-i ḫıyār**: Hıyar yağı. (358a04)
- **dühn-i ḥurūʿ**: Tanelerinden hintyağı çıkarılan ağacın yağı. (374a03

- **dühn-i ḳāmālūn**: Kāmālūn yağı. (365b04)
- **dühn-i ḳarʿ**: Kabak yağı. (119a09), (125a19), (165a06), (278b07), (351b08)
- **dühn-i kelkelānic**: Laḳveye, fālice, vecaʿ-ı miʿdeye, emʿāya, mefāṣıla, niḳrīse, istirḫā-i aʿṣāba, istisḳā ve cemīʿ evcāʿ-ı bāride faydalı olan, terkibinde helīlec-i kābilī, helīlec-i kābilī-i esved, belīlec, emlec, fülfül, dār-ı fülfül, zaʿferān cāvşīr, uşaḳ, sekbīnec, türbüd, seẕāb-ı raṭb, ḥasek-i raṭb, kibrīt-i nebṭī, dühn-i ḥurūʿ ve dühnü'l-ḫall bulunan bir tür yağ karışımı. (373b16), (375a08)
- **dühn-i ḳıṣṭ**: Öd ağacı gibi bir kökün yağı. (206a16), (206a19)
- **dühn-i ḳusṭ**: Kıst ağacından elde edile kıst yağı. (184a16), (189a04), (211b10), (223b14), (226b17), (264a13)
- **dühn-i ḳusṭ**: Kıst ağacından elde edilen kıst yağı. (211b10), (223b14), (226b17), (264a13)
- **dühn-i külāvī-i māʿz**: Keçi böbreğini saran iç yağı. (201b04), (362b02), (393a17)
- **dühn-i lesān**: Sivilcü otu, sığır kulağı otu yağı. (351b05)
- **dühn-i levz**: Badem yağı. (097a04), (126a17), (152a19), (164b07), (166b15), (171a13), (172a12), (172b03), (178a06), (178a09), (184b18), (188b13), (191a09), (191a15), (193a15), (193b15), (196b17), (208b19), (209a14), (209b02), (209b14), (210b15), (211b04), (213b07), (214a04), (214a06), (221a14), (221a17), (221a18), (222b03), (260a11), (269a03), (269b13), (279b07), (279b08), (290b01), (292b17), (296a06), (313a19), (313b01), (317b06), (317b15), (323a15), (325b11), (326a01), (334b11), (335a01), (335a08), (335a19), (335b06), (338a16), (338b16), (338b19), (372a05), (375b08), (375b09), (388b03), (388b11), (389a01), (193b02)
- **dühn-i levz-i ḥulv**: Tatlı badem yağı. (165a06), (168b06), (168b13), (177b06), (351a12), (372b13), (374b19)
- **dühn-i levz-i mürr**: Acı badem yağı. (152b10), (165a14), (356b15), (374b10)
- **dühn-i lübb-i yaḳṭīn**: Kabak çekirdeği yağı. (361b10)

- **dühn-i mā'-i verd**: Gülsuyu yağı. (393b09)
- **dühn-i māʿz**: Keçi yağı. (158a01)
- **dühn-i maṣṭakī**: Sakız ağacı yağı. (261a08), (281a05), (357a08)
- **dühn-i muʿaṭṭar**: ıtırlı, kokulu yağ. (239b11)
- **dühn-i müzīlü'ş-şaʿr**: Terkibinde zernīḫ-ı aşfer, cīr-i bilā-i ṣafī, ḫall-i ḫāẕıḳ, dühnü'l-ḫall dühn-i emlec bulunan bir tür yağ karışımı.
- **dühn-i nārdīn**: Nārdīn yağı. (140b18), (281a05), (358a04), (365a12), (374a04)
- **dühn-i nerces**: Zerrin kadeh çiçeği yağı. (240b06), (244b06), (375b04)
- **dühn-i nevā-ı mişmiş**: Kayısı çekirdeği yağı. (392a08
- **dühn-i nīlūfer**: Nilüfer yağı. (125a19), (278b07), (351a07), (351a11), (351b07), (351b09)
- **dühn-i pāpādya**: Papatya yağı. (166b06)
- **dühn-i ṣanem-i cemel**: Deve yağı. (206a01)
- **dühn-i sefercel**: Ayva yağı. (184a06), (281a05), (374b14)
- **dühn-i sezāb**: Sedef otu yağı. (136a04), (195b07), (356b03), (374a18)
- **dühn-i sūsen**: Sūsen yağı, zambak yağı. (181a09), (189a04), (233a06), (240b06), (242a19), (252b13), (253a11), (253b05), (358a04), (364b14)
- **dühn-i sünbül**: Sümbül yağı. (369b14), (373b12), (373b15)
- **dühn-i sünbül-i Hindī**: Hint sümbülü yağı. (373a18)
- **dühn-i sünbül-i rūmī**: Anadolu Sümbülü yağı, nardin yağı. (157b01)
- **dühn-i şaḳayıḳu'n-nuʿmān**: Saçı siyahlaştıran, terkibinde dühnü'l-ḫall, dühn-i nerces, dühn-i levz bulunan bir tür yağ karışımı. (375b02)
- **dühn-i şebiş**: Torak otu yağı. (371b14)
- **dühn-i şemʿ**: Mum yağı. (384b12), (392a09)
- **dühn-i şibit**: Dere otu yağı. (365a19)
- **dühn-i şīrec**: Susam yağı. (386b02)
- **dühn-i şūnīz**: Çörek otu yağı. (136b01), (264a13), (362b07)
- **dühn-i timsāḥ**: Timsah yağı. (392b17)

- **dühn-i uḵḥuvān**: Papatya yağı. (236a18)
- **dühn-i varaḳ-ı ḥınnā**: Hınna yaprağı yağı. (236a08)
- **dühn-i verd**: Gül yağı. (074a17), (118a14), (141a08), (146a03), (147b19), (155a09), (157b01), (159a07), (165a06), (165a07), (182a12), (184a06), (184a07), (184b06), (189a08), (189a13), (200a07), (200a16), (200a17), (201b04), (206b10), (207a02), (212a06), (222b03), (223b13), (236a09), (241a06), (241a08), (242a06), (242a19), (242b10), (251b16), (251b18), (256b06), (260b04), (260b06), (278b02), (284b15), (354b05), (355a18), (356a11), (356a17), (359a12), (361b09), (362a12), (362b06), (362b15), (363b07), (365b03), (372a06), (374b18), (385b08), (386a17), (386b10), (387a01), (392b06), (140b12)
- **dühn-i vezz:** Ördek, kaz yağı. (236a17), (236a19)
- **dühn-i yāsemin**: Yasemin yağı. (226b17), (357b13), (369b02), (373a13), (375b09)
- **dühn-i zanbaḳ**: Zambak yağı. (166b05), (226b16), (230a03), (230a06), (242a17), (362a11), (363a19), (375b11)
- **dühn-i zeyt**: Zeytin yağı. (166b13), (174b12), (205b06), (218a01), (383b05)
- **dühn-i zeyt-i ṭayyib**: Halis zeytin yağı. (355b06), (356a03)
- **dühn-i ḥabbetü'l-ḥaḍrā**: Sakız ağacının meyvesinin yağı. (209b14)
- **dühnü'l-ʿaḳārib**: Akrep yağı. (374b06)
- **dühnü'l-bān**: Ban yağı. (226b16)
- **dühnü'l-benefsec**: Menekşe yağı. (372b05)
- **dühnü'l-beyż**: Yumurta yağı.
- **dühnü'l-cevz**: Ceviz yağı. (362b07)
- **dühnü'l-ġār**: Defne yağı. (164b06), (227a03)
- **dühnü'l-ḫall**: Küçük kakule yağı. (256b13), (371b07), (372a13), (372a14), (372a17), (372b03), (373a14), (373a18), (373b08), (374a04), (374a12), (374b01), (374b03), (375a17), (375b01), (375b03)
- **dühnü'l-ḥanẕal**: Ebucehil karpuzu yağı. (249b16)
- **dühnü'l-ḫardal**: Hardal yağı. (249b17)

- **dühnü'l-ḥasek**: Demirdikeni otu yağı. (373a16)
- **dühnü'l-ḥayyāt**: Ḳūbāya, istirḫāʾ-i maḳʿad ve cüẕām için faydalı olan, terkibinde dühnü'l-ḫall, efʿī-i esved ki andan nāḳış olmaya bir ḳıdreye gerek evveli ve gerek deri dāḫil edip yaġ ve māʾ bulunan bir tür yağ. (374b02)
- **dühnü'l-ḥınṭa**: Buğday yağı. (268a15)
- **dühnü'l-ḫırvaʿ**: Kene torunun yağı. (209b14)
- **dühnü'l-ḥnnā**: Kına ağacı yağı. (371b19)
- **dühnü'l-ḳaḍīb**: Penisin cinsel ilişkiye hazır eden, penisi ayağa kaldırmaya yarayan, terkibinde beẕr-i encüre, cündbīdester, ḥıltīt, lübān-ı ẕeker, dühn-i yāsemen ve dühnü'l-ḫall bulunan bir tür yağ karışımı. (16. (373a08)
- **dühnü'l-ḳarʿ**: Kabak yağı. (372a08)
- **dühnü'l-ḳuṣṭ**: Kıst ağacından elde edilen kıst yağı. (371a17)
- **dühnü'l-levzü'l-mürekkeb**: Acı ve tatlı badem yağı. (268a15), (362b07)
- **dühnü'l-levzü'l-mürr**: Acı badem yağı. (362b07)
- **dühnü'l-maṣṭakī**: Sakız ağacı yağı. (372a15)
- **dühnü'l-sūsen**: Susen yağı, zambak yağı. (232b04), (232b04), (364b05)
- **dühnü'l-verd**: Gül yağı. (358a14), (361b19), (365a15), (372a04), 375b10)
- **dühnü's-selīḫa**: Mide üşütmesine ve kebed faydalı olan, terkibinde selīḫa, ḳuṣṭ, ḥabb-ı belesān, maṣṭakī, zaʿferān, ḳaranfil, ḳırfe, dühnü'l-ḫall ve zehr-i sūsen ṣapı bulunan bir tür yağ.(372a19)
- **dühnü's-suʿd**: Mide üşütmesine ve mide zayıflığına faydalı olan, terkibinde suʿd, şarāb ve zeyt-i ṭayyib bulunan bir tür yağ. (373a05)

dünbe (F.): Kuyruk. (273a05)

- **dünbe-i ferbih**: Etli kuyruk. (208b18)
- **dünbe-i żaʾn**: Koyun kuyruğu. (242a18)

E

eczā (A.): Madde, ilaç yapımında kullanılan madde; cüz, parça. (011a08), (012a01), (012b08), (012b09), (014a02), (014a04), (029b13), (029b14), (029b16), (032b08), (035b05), (042a08), (046a01), (046a02), (046a04), (051a09), (051a10), 067a19), (072a02), (073a01), (073a02), (073a03), (073b02), (073b10), (073b16), (074a15), (110a12), (110a16), (110b03), (110b03), (111a05), (112a11), (112b03), (138b06), (162a05), (170a03), (173b14), (173b17), (203a14), (203b05), (203b09), (209b06), (209b08), (209b11), (210b14), (216a03), (220a17), (221b05), (226a07), (230b17), (246a01), (246a08), (249a17), (249b01), (253a03), (256b06), (259b10), (263a10), (263b10), (264a16), (266b13), (305b09), (305b12), (306a16), (306a17), (309a08), (309a18), (309b11), (310a18), (311a02), (312b06), (312b06), (313b01), (313b13), (315a09), (315b05), (315b06), (315b19), (316a01), (316a01), (316a05), (316b06), (317b06), (318a16), (319a01), (319a05), (320a10), (320a17), (320b04), (320b13), (320b15), (322a04), (322b08), (323a16), (323b09), (328a15), (230b03), (331b12), (331b15), (332b07), (233a06), (337a09), (237a13), (334a01), (337a10), (337a12), (337a14), (339a10), (350a19), (350b01), (351b03), (352a06), (352a13), (354a18), (355b16), (356a08), (356b06), (357b14), (358a03), (358b05), (358b10), (359a10), 360a01), (360a05), (360a11), (367b12), (369b05), (374a15), (374a17), (374b16), (379a01), (382b08), (387a06)

- **eczā-ı habb**: Hamur kıvamına getirilmiş muhtelif karışımların, kolayca yutulabilmesiiçin küçük, yuvarlak taneler halinde hazırlanmasıyla elde edilen ilaç. (241a11)
- **eczā-ı ḥārre**: Tabiatı, mizacı sıcak ilaçlar; ısıtıcı karakterli ilaçlar. (110a10), (110b01), (171a06), (174a10), (226a10)
- **eczā-ı miʿde**: Mide ilaçları. (183a17)
- **eczā-ı nāriyye**: Isıtıcı karakterli ilaçlar. (012b08)

- **eczā-ı ṣıġāra**: Küçük kısımlar, parçalar. (073b07)
- **eczā-ı ṣiḳal**: Ağır olan maddeler. (318a17)
- **eczā-yı , medḳūḳ, medḳūḳa**: Tüberküloz ilaçı. (210b14), (305b15), (320b03), (341b06), (341b10)
- **eczā-yı kebed**: Karaciğer ilaçı. (032a11), (032a14)
- **eczā-yı mesḥūḳ, mesḥūḳa**: Döğülmüş ilaç yapımında kullanılan madde. (203a09), (254b06)

edhān (A.): Sürülecek güzel kokulu yağlar. (122b11), (126a06), (166b07), (170a10), (170a16), (171b08), (184a16), (184a17), (189a04), (203b13), (225b13), (226b16), (228a02), (229a17), (229b11), (229b13), (229b18), (233a06), (235a10), (243b18), (249b16), (264a14), (264a15), (357b06), (362b10), (371a17), (384b09), (384b14), (385b11)

- **edhān-ı bāride**: Tabiatı, mizacı soğuk yağlar. (127a04), (223b14)
- **edhān-ı ḥārre**: Tabiatı, mizacı sıcak yağlar. (137a01), (137a11), (232b04)
- **edhān-ı muʿtedil**: Mülayim, yumuşak yağlar. (047a05)
- **edhān-ı verd**: Gül yağı. (203b13)

edhine (A.): Tütsüler, dumanlar. (118b11)

edviye (A.): Devalar, ilaçlar, çareler. (037b14), (008a04), (011a16), (037b13), (041b01), (045b15), (045b18), (046a03), (071b07), (072a01), (072b09), (072b10), (077a04), (088b10), (110a06), (110a11), (110b07), (110b08), (111a05), (111a17), (111b16), (123b05), (127b02), (133a17), (136a07), (138a18), (142b09), (145a09), (146a04), (146a16), (149a12), (152a10), (156a11), (156a14), (156a15), (156a18), (162a14), (177a17), (179b10), (179b12), (179b13), (179b14), (180b01), (181a12), (181a13), (181a19), (181b02), (182a02), (182b08), (185b15), (187a16), (188a18), (193a17), (196b15), (196b17), (197a03), (199b06), (200a01), (201a14), (205a12),

(205a16), (209a10), (210a05), (221b02), (223b06), (223b12), (226a01), (226a02), (227b11), (227b12), (227b13), (232b08), (232b16), (234b18), (239a07), (240b01), (241b10), (241b11), (241b14), (248a09), (249b12), (251b11), (253a12), (254b16), (259b04), (254b19), (256b04), (261a07), (261b17), (263a03), (263a07), (263a13), (266b10), (267b10), (270a19), (272a17), (274a06), (295b09), (304a18), (305b12), (310b19), (312a06), (313a05), (313b18), (314b19), (320b10), (321b11), (321b19), (322b01), (322b12), (322b16), (323a17), (323b08), (323b09), (324a03), (324a10), (324a14), (324b02), (325b02), (329a04), (332a04), (332a07), (332a13), (340b10), (343a12), (344a03), (344a04), (344a16), (346b09), (346b09), (353a08), (354a03), (355b18), (356a16), (357a16), (358b05), (358b10), (360a19), (362a05), (363a03), (363b05), (363b13), (364a18), (364b07), (364b15), (365b13), (366a14), (367b03), (368a07), (368b12), (368b17), (369a17), (373a14), (374a11), (374a13), (374b10), (374b18), (375a01), (378b04), (380b02), (380b13), (381a01), (383a05), (384a07), (384a09), (384a12), (384b10), (384b15), (385a06), (385b05), (385b17), (386a10), (387b05), (388a05), (388b02), (388b18), (389a07), (390a10), (390a18), (391b08), (391b09), (392a15), (392b19), (393a03), (395a05), (395a12), (395a17), (395b14), (396b17), (397a03), (397a08), (398b16)

- **edviye-i , mürekkeb, mürekkebe**: Terkipten oluşan, terkibinde birden çok unsur bulunan ilaçlar. (109b13), (110b13), (156b05)
- **edviye-i bāhiyye**: Cinsel gücü ve cinsel isteği artırıcı ilaçlar. (226a03), (226b18), (227b13)
- **edviye-i bāride**: Mızacı, tabiatı soğuk olan ilaçlar. (143b05), (180b07)
- **edviye-i bāride-i ḳābıża**: Mizacı, tabiatı souk karakterli tutucu, kabız özelliği olan ilaçları. (224a17)
- **edviye-i cālibe**: Celp edici devalar, kendine getirici devalar. (147a11)

- **edviye-i cimāʿiyye**: Cinsel gücü ve cinsel isteği artırıcı ilaçlar. (225b17)
- **edviye-i ḥārre**: Mizacı, tabiatı sıcak olan ilaçlar. (153b06), (278b10)
- **edviye-i ḥaṣaviyye**: Böbrek ve mesane taşı için kullanılan ilaçlar. (217b15)
- **edviye-i ḳābıża**: Tutucu, kabız özelliği olan ilaçlar. (245a07), (245a14)
- **edviye-i ḳalbiyye**: Kalp için kullanılan ilaçlar. (179b09), (179b10), (179b12), (179b13), (180b01), (181a19), (181b02), (182a02), (234b19)
- **edviye-i ḳattāla**: Öldürücü, katledici ilaçlar. (205a11)
- **edviye-i ḳaviyye**: Temas ettiği uzvu kuru bir ısıyla yakan, sertleştiren ve deriyi yakarak kömürleştiren ilaç. (266b10)
- **edviye-i maṭbūḫa**: Kaynatılmış veya haşlanmış ilaçlar. (360a15)
- **edviye-i mesḥūḳa**: Döğülüp ezilerek kullanılan ilaçlar. (324a09)
- **edviye-i mesmene**: Semirdici ilaçlar. (269a17)
- **edviye-i muḥadderāt**: Uyuşturucu ilaçlar. (188a18)
- **edviye-i muḫallaṣa**: Terkibinde selīḫa, edḫīr, cündbīdester, fuṭrāsāliyūñ, bezr-i kerefes, sīsāliyūs, ḳusṭ, dār-ı ṣīnī, aḳrāṣ-ı Aẕrūmaġamā, meyʿa-i sāile, esārūn, enīsūñ, afyūn, fülfül-i ebyaż, dār-ı fülfül, sünbül, ḥamāmā, zaʿferān bulunan deva. (274a09)
- **edviye-i muḥallile**: Isıtıcı karakteri ile buharlaştırarak hıltı parçalara ayırarak vücuttan çıkaran deva. (133b10)
- **edviye-i muḳavvīye**: Temas ettiği uzvu kuru bir ısıyla yakan, sertleştiren ve deriyi yakarak kömürleştiren ilaç. (152a07)
- **edviye-i müfettiḥa**: Süddeleri, tıkanmaları açıcı ilaçlar. (191a07), (191a10)

- **edviye-i müfrede**: Basit ilaçlar, tek bir maddeden oluşan ilaçlar. (383b07)
- **edviye-i mülaṭṭıfa**: Hıltı, maddeyi bedenin tabii hararetiyle mutedil eden ilaçlar. (146a09)
- **edviye-i münāsebe**: Benzer ilaçlar. (096a18)
- **edviye-i münfecire**: Başanıcı, akıtıcı özelliği olan ilaçlar. (253a09), (253a10)
- **edviye-i müsaḫḫana**: Isıtılıp kızdırılarak alınan ilaçlar. (228a02), (248a08)
- **edviye-i müshile**: İç söktürücü ilaçlar. (102b18), (106a12), (177b04), (180a19), (180b01), (197b04), (198b14), (241b04), (241b13)

efḍal (A.): En iyi, kaliteli, ceyyid. (034a19), (035b01), (038b06), (046a14), (047a16), (050a06), (050b10), (080a10), (082a06), (088b11), (089b17), (089b18), (090a10), (091b05), (094b02), (104b12), (105a14), (105a16), (176b03), (182a04), (250b05)

eflūniyā: Kulunca, idrar güçlüğüne, idrar yolu taşlarına, dalak intisabına, teşennüce, nezleye, diş ağrısına ciğer ağrısına ve kan tükürenlere iyi gelen bir macundur. (004a16), (045b06), (159a14), (188b01), (203b01)

enḳardiyā-ı kebīr: Semecarpus anacardiumdan yapılan macun; belādur macunu. Sinirleri uyuşanlara, felce, lakveye devvāra, nisyana, sarʿa, dudaāʿa göğüs ve mide ve üşütmekten kaynaklanan ağrılara iyi gelen bir macun. (004a16)

enḳardiyār: Beladur macunu. (315a10)

efrād (A.): Ayın tek günleri. (250b16), (267a16)

efyūn (F.): Haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde. (033b03), (042b05), (074a19), (113b18), (118a05), (121b09), (122b08), (122b09), (122b11), (124b19), (126b07), (126b13), (129b16), (134b12), (138a18), (143b05), (144a02), (156a13), (156b08), (159a15), (160b17), (173b13), (173b15), (173b16), (173b17), (188b03), (188b11), (188b14), (212a10), (263a08),

(271a14), (271b01), (305a13), (307a17), (308a07), (308b03), (315b02), (315b09), (315b12), (316a03), (316a18), (317a12), (319a16), (345b15), (346b08), (347a02), (347a08), (347b08), (355a15), (363b03), (364b19), (367a13), (367b15), (368a05), (376a19), (377b07), (377b14), (378b18), (379a08), (379a15), (379b02), (379b14), (380a06), (380a16), (380b18), (381a06), (381a10), (381b08), (381b16), (382a12), (382b03), (384a06), (385b10), (394b01), (394b06), (395a12)

ekḥāl (A.): Göze çekilen sürmeler. (061b02), (077b16), (078a13), (078a15), (092b17), (096a06), (097a18), (102b18), (141b08), (143a08), (145b16), (146b16), (146b18), (147a09), (147a10), (147a14), (149b12), (151b07), (375b11), (375b15), (377a06), (383b08), (384a08), (384a13), (384a15), (391a19), (391b05)

- **ekḥāl-ı ḥārre**: Mizacı, tabiatı sıcak karakterli göz sürmesi. (145b15)

ekhel (A.): Çok sürme kullanan. (049a15)

ekkāl (A.): Isıtıcı karakteri ile çözücü ve yara yapıcı olan ve bedende eti azaltan ilaç. (074a11), (144a14), (144a16), (178b03), (198a16), (254b09)

ekşi: Sirke veya limon tadında olan; bu tadı veren şey. (028a07), (034b13), (034b16), (035a11), (039a03), (041a09), (041a09), (045b10), (048b15), (073a11), (074b16), (074b18), (075a10), (078a17), (082b12), (082b13), (086b12), (091a16), (091a18), (091b02), (091b03), (091b17), (102a19), (102b03), (103b10), (110a11), (139a08), (157a13), (183b13), (183b17), (190b05), (197a01), (200a11), (200a12), (219a18), (293b03), (295b05), (326a11), (330a16), (352b08), (352b16), (353b01)

elek: Bir nesnenin incesini kabasından ayırma işini yapan nesne. (320a09)

elemek: İncesini kabasından ayırmak, elekten geçirmek. (306b01)

elenmek: Bir nesnenin incesinin kabasından ayrılması. (092a18), (296a08), (305b12), (306a05), (306a11), (310a14), (320a09),

(322b08), (349a06), (349a11), (376b13), (390b12), (398a01)

-ʿilac (A.): İlaç; hastalığı tedavi amacıyla kullanılan madde. (131a08), (009b09), (116b08), (164b04), (173a13), (176b14), (180a17), (182b08), (185b13), (191a07), (191b08), (199a14), (205b16), (206a11), (209a03), (211a18), (215a10), (217b08), (219a17), (221a01), (222a18), (222b15), (223b05), (229a14), (232a12), (243a11), (244a12), (247b15), (254b13), (255b17), (260a05), (261b17), (262b06), (266b06), (267a10), (268a08), (268b18), (270a19), (274a07), (275a12), (278a08), (292a04), (295a04)

eritilmek: Katı maddelerin sıvı hale getirilmesi. (390a09)

eritmek: Eritmek; katı maddeleri sıvı hale getirmek. (083a03), (083a04), (087b09), (100b17), (145a02), (198b01), (351b18), (384b08), (385b08)

eşnāf-ı ʿaḳāḳīr-i cemādāt: Katı nebati kölerin çeşitleri. (005a01)

eşnāf-ı senūn: Dişe sürülen ilaçların türleri. (205b07)

ezilmek: Havan ya da bir şeyler arasına sıkıştırlarak biçimini değiştirme, dövülmek, katı ya da bütün bir şeyin ezilmesi. . (083a18), (089a02), (096a12), (142b06), (255a02), (280b08), (305b10), (305b13), (332a05), (348a10)

ezmek: Havan ya da bir şeyler arasına şıkıştırarak biçimini değiştirmek, dövmek. (040b01), (041a03), (097a17), (098b16), (099a13), (099a14), (107a03), (107a07), (112b07), (130a04), (326a13), (337a14), (340a15), (344a16), (348b02), (390a04), (393b17), (395a02), (397a09), (397b07)

F

faḫḫār (A.): Çanak, çömlek; toprak testi. (332a18)

felāsefe: Vücuttaki balgamı giderir, hazmı kolaylaştırır, iştahı artırır, zihni temizler, penisi sertlerştirir ve meniyi artıran, terkibinde fülfül, dār-ı fülfül, zencebīl, dār-ı ṣīnī, post-ı helīle, emlec, seyṭarec, zerāvend, ḫavuc, ʿırḳ-ı bābūnec, ḥuşyetü'ṣ-ṣaʿleb, lübb-i cilġūze, lübb-i nārecīl, bābūnec, rāziyānec, ve ʿasel bulunnan bir macun. *"bu terkībiñ bir ismi māddetü'l-çıbandır felāsefe ile vech-i tesmiye (10)*

feylesūfāne mensūb olduġuçündür ḫāṣṣası balġamı defʿ ėdip ve ḳuvvet-i hāżmiyeye (11) iʿānet ėder ve iştihā vėrmede ve ẕihni fesāddan ṣıyānet ėdip ve ḥıfẓa çoḳ (12) fāʾidesi vardır ḫuṣūṣan ẕihnī tėz ėdip kemīnde olan burūdeti iḫrāc (13) ėder ve muḫālif eryāḥı taḥlīl ėder bā-ḫuṣūṣ menīyi ziyāde ḳaḍībi saḫt ėder (14) ve vecaʿ-ı mufāṣıla ve miyān-ı vecaʿalarına fāʾide ėder ve dendānları muḥkem ṭutar ammā (15) bu maʿcūn balġamī mizāca maḫṣūṣdur zīrā ziyāde ḥārrdır sāyir emzice erbābına cāyiz (16) degildir terkībi budur fülfül ve dār-ı fülfül ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve post-ı helīle (17) ve emlec ve seyṭarec ve zerāvend ve ḫavuc ve ʿırḳ-ı bābūnec ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve lübb-i (18) cilġūze ve lübb-i nārecīl mekke on direm seng bābūnec beş direm seng ve rāziyānec (19) beş direm seng ʿasel üç edviye miḳdārı" (314b/9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19). (039a08), (123b17), (137a02), (232b03), (238b05), (314b09), (399a10)

felūniyā: Kuluca, dalağa, bulanık görme hastalığına, kas kasılmalarına, öksürüğe, karaciğer hastalığına ve diş ağrılarına iyi gelen, terkibinde zaʿferān, fülfül-i ebyaż, beẕr-i benc, efyūn, faṭrasāliyūs, beẕr-i kerefes, sünbül-i Hindī, sādec-i Hindī, sālīḥa, ʿāḳırḳarhā, ḥabb-ı belesān, ferfiyūn, dühn-i belesān ve ʿasel bulunan macun. *"ʿavām buña berş dėrler ḳulunc ve ṭıḥāl (19) ve sebel ve teşennüc için nāfiʿdir ve aḫşāda olan veremi sākin ėder ve sürfe ve derd-i kebedi (315b) (1) defʿ ėder ve derd-i dendān için ki vecaʿı ola teskīn ėder terkībi budur zaʿferān (2) beş direm seng fülfül-i ebyaż ve beẕr-i benc mekke yigirmi direm seng efyūn on direm (3) seng faṭrasāliyūs dört direm beẕr-i kerefes üç direm sünbül-i Hindī dört (4) direm sādec-i Hindī ve sālīḥa ve ʿāḳırḳarhā ve ḥabb-ı belesān ve ferfiyūn mekke bir (5) direm seng eczāyı daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra dühn-i belesān ile yübūsetin alıp üç (6) eczā āġra ʿasel ile maʿcūn ėdeler altı ay devr eyledikden ṣoñra ḳulunc için (7) noḫūd ḳadar istiʿmāl oluna" (315a/18, 19; 315b/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7).* (315a18)

ferāzīc (A.): Cinsel organlarda ya da makatta kullanılan fitiller. (004b07), (364a18)

ferzice (A.): Cinsel organlarda ya da makatta kullanılan fitil; ilaç. Terkibinde lübān-ı ẕeker, muḳl-ı ezraḳ, kand, cāvşīr, uşaḳ, zaʿferān, cündbīdester, maṣṭakī, meyʿa, dühnü's-sūsen, dühn-i bābūnec, dühn-i

ḥabbu'l-ġār, şaḥmu'd-decāc, vezz, şaḥm, şamġı ḫamr ve ʿasel bulunan ilaç. *"ḥayż demini fetẖ ėder idrār ėder ve raḥmiñ femāmına (2) fāʾide ėder baʿżı ėdviyeyi bir yere cemʿ ėdip iḳtiżā eylediğine göre havātīn ferclerinde (3) taḥmīl olunmaḳdır o cümleden bir yigirmi ile vecaʿ ki burūdet ile ḥarāret beyninde mütekevvin olmuş (4) ola ṣıfatı budur lübān-ı ẕeker ve muḳl-ı ezraḳ ve kand mekke iki direm seng cāvşīr ve uşaḳ (5) ve zaʿferān ve cündbīdester mekke bir direm seng maṣṭakī ve meyʿa ve dühnü's-sūsen (6) ve dühn-i bābūnec ve dühn-i ḥabbu'l-ġār ve şaḥmu'd-decāc ve vezz mekke üç direm seng (7) muḳaddemā edviyenīn daḳḳ ve saḥḳı ḳābil olanı teddaḳḳ ve tessaḥḳ baʿde bir hāvanda şaḥmı (8) ve şamġı ḥall ėdip bu defʿa cümleyi ḫamr ve ʿasel ile ḫalṭ ėdip tamām nārda ẕevb (9) olunca ṣabr ėdip baʿde bir ṣūf pārçasına bu maḥṣūl-i terkībi miḳdār-ı kifāyetlerin (10) olup baʿde żarūretli ḥātūn raḥmine idḥāl ėdeler" (364b/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 9, 10).* (237a13), (240a10), (241a03), (241b06), (241b11), (241b12), (364b01), (364b10), (364b16)

- **ferzice-i āḫer**: Vajina duvarının karşılıklı yapışmasına iyi gelen bir ilaç, fitil. Terkibinde şaḥm-ı vezz, şaḥm-ı şıġırcıḳ ḳuşı, şaḥm-ı ferrūc, zaʿferān, sünbül, ḥamāmā, maṣṭakī, şamġ-ı ebyaż, dühn-i belesān, dühn-i sūsen bulunan ilaç, fitil. *"bir ferzicedir (11) ki raḥmiñ iḥtināḳına nāfiʿdir ḥāṣılı iḥtināḳ-ı raḥm için bundan eyi tedbīr olmaz ṣıfatı (12) budur şaḥm-ı vezz on direm şaḥm-ı şıġırcıḳ ḳuşı ve şaḥm-ı ferrūc mekke otuz direm seng (13) zaʿferān ve sünbül ve ḥamāmā ve maṣṭakī mekke on direm şamġ-ı ebyaż altmış direm dühn-i (14) belesān ve dühn-i sūsen mekke otuz direm seng mümkün olanı daḳḳ ve saḥḳ māʾ-i baḳıyesi (15) ẕevb ėdip sāyir edviye ile müẕevvibi bir yere ḫalṭ ve mezc ėdeler baʿde ḫātūnları żarūrete (16) żarūretde erḥāmında ḳāʿideleri üzere götüreler" (364b/10, 11, 12, 13, 14, 15, 16).* (364b10)

erzice nezf-i dem: Kanamayı durdurucu, kanamaya iyi gelen ilaç. *"ḫātūnuñ fercinden ʿalā ṭarīḳu'l-istimrār ḳan gelse bu ḳısma nāfiʿdir ṣıfatı (18) budur mürr-i ṣāfī ve aḳāḳiyā mekke iki direm seng ṣadef-i muḥraḳ ve cülnār ve neşā ve şīḫ (19) ve ḳırṭ-ı*

muḥraḳ ve şebb yānī ve zaʿferān mekke bir direm seng efyūn nıṣf direm daḳḳ (365a) (1) saḥḳ ėdip bir ṣurre miṣāl ki miḳdārı funduḳ ḳadar ola rabṭ ėdip ḫātūnlar ki (2) nezfe mübtelā ola raḥminde götüreler" (364b/17, 18, 19; 365a/1, 2). (364b16)

erzice-i miṣlehü: Kan kesmeye, kanamaya iyi gelen ilaç. *"nezf-i (3) dem içindir ṭarīḳi budur mürr ve aḳāḳıyā ve rāvend ve lāden ve kāfūr ve zaʿferān (4) ve ṭīn-i Ermenī mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup kemā sebaḳ bir ṣurre için marīże (5) fercinde götüre." (365a/2, 3, 4, 5).* (365a02)

ferzice-i dem. Kan kesmeye, kanamaya iyi gelen ilaç. *"bu ziyāde dem-i seyelān ʿilācında eṭibbā ʿāciz olduġu (6) maḥallerinde istiʿmāl olunanlarındandır ṭarīḳi budur ḥabṣu'l-ḥadīd ve ḳışr-ı rummān ve ʿafṣ (7) ve şebb-i yemānī mütesāvī bunları daḳḳ ve saḥḳ ėdip şekerli varaḳ māʾ ile ʿacn ve ṭarz-ı (8) maʿhūd üzere marīże kendide götüre" (365a/5, 6, 7, 8).* (365a05)

ferzice-i dem: Kan kesmeye, kanamaya iyi gelen ilaç. *"bu dem-i ḥayżı ḥabs ėdip (9) elemden ṣāḥibesine ṣafā vėrir ṭarīḳi budur iḳlīmā ve verd-i yābis ve ḳışru'r-rummān (10) ve ʿavsec ve ḳışru'ṭ-ṭalḥ daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys ile ʿacn baʿde (11) raḥminde götüreler" (365a/8, 9, 10, 11).* (365a08)

erzice-i nāfiʿ: Rahim zayıflığı, zaafı ve rahim soğukluğu için iyi gelen ilaç. *"żaʿf-ı raḥm ve burūdeti için nāfiʿdir ṭarīḳi budur (12) ḳırfe ve ḥabb-ı belesān ve dühn-ı nārdīn mekke üç direm seng ḳaranfil ve cevz-i bevvā ve kettān-ı (13) muḥraḳ beziniñ remādī ve kemmūn mekke iki direm seng cündbīdester nıṣf direm (14) ḳāʿide üzere ʿamil oluna" (365a/11, 12, 13, 14).* (365a11)

ferzice-i nāfiʿ: Kanamayı kesici bir ilaç. *"nezf-i dem-i keṣīr için ḳāṭʿdır ve demi dāfiʿdir (15) ṭarīḳi budur ḳāġaẕ-ı muḥraḳ ve summāḳ ve ʿaṣīr-i dūt-ı ḫımār ve dühnü'l-verd cümleyi (16) bir yerde ḫalṭ ėdip żarūretde istiʿmāl oluna" (365a/14, 15, 16).* (365a14)

- **ferzice-i diger**: Kötü, yoğun koku ve gazlara faydalı bir ilaç. *"riyāḥ-ı ġalīẓe (17) defʿinde nefʿi ʿaẓīmdir ṭarīḳi budur beẕrü'ş-şibit ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i seẕāb ve selīḫa (18) ve ḳınna ve şaḳ ve sekbīnec ve maṣṭakī ve kemmūñ ve mürr ve ḥamāmā ve ḳuṣṭ ve lebeni ve*

sünbül (19) ve ʿılku'l-inbāṭ ve cündbīdester cümlesi mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olup dühn-i şibit (365b) (1) ile miḳdār-ı kifāye ḫalṭ ve marīże raḥminde götüre" (365a/16, 17, 18, 19; 365b/1). (365a16)

ferzice-i mübārek: Mide ve bağırsaklardaki şiddetli ağrılara ve unutkanlığa faydalı bir ilaç. *"miʿdede ve emʿāda (2) olan vecaʿ-ı şedīd için nisvān-ı kendilerde taḥammül ėderlerse defʿ ėder ṭarīḳi budur (3) aṣl-ı kürrāṯ ki pırasa köküdür ve dühn-i verd ile ḫall ėdip maḥrā olunca taṭbīḫ oluna (4) baʿde ṣaff ve dühn-i ḳāmālūn gidince ġaly ola dühnü bir fitile ile ḫātūnlar erḥāmında (5) taḥmīl ėdeler ẕikr eylediğimiz mażarrātdan emīn olup fevāʾid-i meẕkūreye vāṣıl olur" (365b/1, 2, 3, 4,5).* (365b01)

fihr: Havanda nesne ezmek için kullanılan el ayası büyüklüğünde taş. (147b10), (147b08)

fānīd (A.): Beyaz şeker. (015a16), (322b11), (333a16), (340b01), (387b18), (388b09), (389b02)

- **fānid-i sükker**: Beyaz şeker. (179a10), (389a14)
- **sükker-i fānīd**: Beyaz şeker. (203a08), (387b08), (388a08), (388a14)

fārūḳ (A.): Zehirli ve kuduz hayvan ısırmaları, her türlü zehirli, ateşli hastalıklar, sara, felç ve benzeri hastalıkta kullanılan ve birçok formülü olan bir tiryak; tiryāḳ-ı fārūḳ. (196b03), (274a01), (307b01), (258a04), (305a10), (305a16), (305a17), (308a16), (307b06), (309a09), (348a08) (348a12),

G

ġaly, ġalye (A.): Kaynatmak, haşlamak, pişirmek. (157b14), (158b04), (159a02), (159a13), (163a03), (163a18), (164b08), (164b09), (164b13), (164b15), (165a07), (166b12), (166b15), (168b17), (169a02), (169a09), (171a04), (172b06), (172b13), (174a06), (174a19), (174b08), (175a03), (177a01), (177a03), (177b15), (188b04), (192b13), (192b18), (194b09), (195a09), (195b12), (196a06), (196a09), (200a07), (201b11), (202a17), (202b19), (203a04), (203a14), (203a15), (203b06), (206a15), (206b11), (207a05), (209a14), (210a12), (210b08), (211b02),

(211b12), (212a01), (213a12), (332b17), (333a07), (333a15),
(214a03), (215b06), (221a16), (333b02), (333b05), (333b07),
(221b14), (226a18), (226b03), (333b10), (333b12), (334a09),
(227a07), (227b09), (230a06), (334b09), (335a06), (335a17),
(237b09), (237b12), (240b19), (335b04), (335b10), (335b11),
(241a10), (241b07), (242a06), (335b14), (336a02), (336a08),
(249b13), (249b14), (249b19), (336a13), (336b02), (336b11),
(250a10), (250a14), (252a05), (338a15), (338b05), (338b11),
(261a11), (263a18), (263b05), (338b18), (339a04), (346b01),
(263b08), (263b10), (263b11), (347b18), (352b06), (352b14),
(267b08), (269b09), (278b15), (353a01), (353a04), (353a09),
(279b10), (281a13), (281b05), (353a13), (353a16), (353a19),
(281b10), (281b13), (283b17), (353b05), (353b08), (354b14),
(284b01), (285a10), (286b12), (357b06), (359b19), (360a04),
(288b07), (288b08), (288b09), (360a10), (360a14), (360a18),
(288b15), (289a04), (289b10), (360b04), (360b05), (361a11),
(289b17), (290a15), (292a13), (361a17), (361b03), (361b19),
(292b15), (294a02), (295b09), (362a05), (362a11), (362a13),
(296b11), (305b14), (309a07), (362b14), (363a04), (363a10),
(310a17), (315a05), (315a07), (363a16), (363a19), (365b04),
(317a14), (323b14), (326b08), (366a02), (366a06), (366b12),
(326b16), (327a05), (327a08), (366b15), (367a08), (367a09),
(327b07), (327b15), (328a01), (368b12), (369a08), (369a17),
(328a18), (328b04), (328b13), (369b01), (369b19), (371b03),
(328b17), (328b18), (329a13), (371b03), (371b09), (371b10),
(329a18), (329b11), (330a02), (371b13), (371b14), (371b17),
(330a16), (330b09), (330b13), (372a03), (372a12), (372a14),
(330b15), (331a05), (331a13), (372a15), (373a03), (373a04),
(331a14), (331a18), (331b06), (373a08), (373a13), (373a14),
(331b12), (331b16), (331b18), (373a18), (373b10), (373b11),
(332a04), (332a05), (332a18), (373b14), (374a03), (374a13),
(332b04), (332b08), (332b13), (374a14), (374a16), (374b11),

(374b11), (374b18), (374b18), (375a17), (375b01), (375b04), (381a01), (381a05), (384a18), (387a07), (387a11), (387a13), (387b17), (388a09), (388b07), (389a08), (389a12), (389b01), (389b04), (390b14), (391a05), (391a12), (391a16), (393a03), (393b12), (396b17), (397a04), (397a08), (397a14)

ġarġara (A.): Suyu, içilen ilacı veya herhangi bir suyu boğazda oynatıp çalkalamak; garagara ilaçı. (004b06), (083a13), (084b07), (089a02), (098b13), (098b16), (099a13), (106b11), (107a07), (123b03), (130a06), (136a06), (148a09), (149a07), (165a18), (168b15), (168b16), (168b17), (168b18), (169a01), (169a03), (169a09), (169a13), (169a18), (169b19), (170a02) (171b16), (172b07), (172b08), (174a19), (174b08), (175a03), (352a14), (352a15), (352a18), (352b02), (352b04), (352b07), (352b11), (352b15), (352b18), (353a02), (353a05), (353a10), (353a14)

- **ġarġara-ı diger**: Bağaz şişlerine faydalı olan, terkibinde şīḫ, ḳamış kökü, beẕr-i rāziyānec, ḫıyārşenbe fülūsü, sefercel ve ‚aṣlu's-sūs bulunan bir tür gargara. (353a02)

- **ġarġara-ı esnān**: Dişleri beyazlatan, soğuk fuḍūlu ceẕb eden, zebīb-i bilād-ı ʿacem, enīsūn, şebb-i yemānī, ʿafṣ ve şehd şerbeti bulunan bir tür gargara. (353a17)

- **ġarġara-ı evcaʿu'l-ḥalḳ**: Boğaz ağrılarına ve küçük dil düşmelerine iyi gelen, terkibinde tāze pāzı, verd-i aḥmer, ʿuṣāre-i liḫyet't-teys, şehd, cevz rubbu ve yāḫūd tūt rubbu bulunan bir tür gargara. (353a10)

- **ġarġara-ı keẕalik**: Boğaz şişlerine iyi gelen, terkibinde beẕr-i kettān, ḥulbe, tīn, ʿunnāb, sebistān, zebīb-i aḥmer-i bilād-ı ʿacem, merzencūş, fūdenec, saʿter ve enār bulunan bir tür gargara. (353a06)

- **ġarġara-ı ḳulāʿ**: Pamukçuk hastalığına, çocuklar ve onların ağız ateşlerini gideren, terkibinde ekşi ḫamīr, ṭabāşīr ve

sükker bulunan bir tür gargara. (353a19)

- **ġarġara-ı nevʿ-i diger**: Ağız ve dil kokularını gidermeye yardımcı olan, terkibinde verd ġoncası, şebb-i yemānī, ʿafṣ, mürr-i ṣāfī, māʾ ve ʿasel bulunan bir tür gargara. (353a14)

- **ġarġaratü'l-ḥunnāḳ**: Boğaz şişlerine iyi gelen, terkibinde leben-i ḥalīb, ekşi ḥamīr, beẕr-i mürr, leben, ḥamīr ve cevz-i Rūmī bulunan bir tür gargara. (352b15)

- **ġarġaratü'l-verem**: Boğaz şilerine faydalı olan, ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb, hindībā, küzbere, ḥass, ʿuṣāre'd-dahı āḫẕu'l-mā ve tūt-ı esved bulunan bir tür gargara. (352b18)

ġassāl (A.): Rutubet edici karakteri ile bedende gözenekleri kapatan yapışkan ya da donmuş sıvıları yerinden hareket ettirerek uzaklaştıran ilaç. (074b01

(074b03)

ġaṭs (A.): Daldırmak, batırmak. (163a10), (163a11)

ġāliye (F.): Kalye misk; misk, anber, aselbetten terkip edilen hoş koku. (239b10)

- **ġāliye-i misk**: Kalye misk. (226b17), (093a01)

gülengübin (F.): Gül yağı ile bal karıştırıp otuz gün güneşte bekletilerek yapılan bir tür macun. (194b19), (125b13), (187a16), (195a09), (195b06), (202a10), (203a04)

gün-ā-gün (F.): Çeşit çeşit. (274b02), (185a01), (205b07), (214b12)

H

ḥabb (A.): Hap; hamur kıvamına getirilmiş muhtelif karışımların, kolayca yutulabilmesi için küçük yuvarlak taneler halinde hazırlanmasıyla elde edilen ilaçların genel adı. (044b16), (135b02), (138b06), (149a06), (153b08), (158a01), (158a02), (172a13), (177a19), (177b03), (195a11), (195a13), (197a15), (197a17), (202a13), (203a07), (209b12), (238b13), (340a15), (340b01), (340b10), (241a11), (261a19), (275b02), (275b03), (289a08), (289a11), (308b01), (339a11), (339a17), (339b07), (341a07), (341a16), (341b01), (341b02),

(342a06), (342a10), (342b02), (342b03), (342b11), (343a05), (343a13), (343a17), (346a10), (390a09), (391a08), (391b16), (392a06), (394a02), (394a10), (394b01), (394b03)

ḥabbāt (A.): Haplar. (004b07)

ḥabb-ı āḫer-i miṣlehü: Terkibinde ḳışr-ı ütrüc-i aṣfer, varaḳ-ı ütrüc, ferencmüşk, sünbül-i Hindī, ḳaranfil, koz-ı bevvā, nār-müşk, hīl, zencebīl, kebāba, besbāse, suʿd, misk, ṣamġı muḳaddem-i tuffāḥ, sefercel māʾları ve māʾ-i verd bulunan ve dil altından alınan bir hap. (341b07)

ḥabb-ı ayāric: Acı ayāric hapı. Baş hastalıklarına, mide üşütmelerine, eklem yeri ağrılarına, bel ağrılarına, balgamla karışık kusmalara, fālic, lakve ve istirhāya iyi gelir. (123b01), (129a16), (142b05), (145a01), (153b07), (160a14), (163a17), (170b19), (193b11), (193b13), (194b18), (257b11), (289a16), (391b02)

- **ḥabb-ı ayāric-i āḫer** Baş ve mideyi temizler ve göz iltihabına faydalı olan, terkibinde türbüd-i ebyaż, ayāric-i fayḳarā, milḥ-i Hindī, saḳmūniyā ve maʾ-i ḳarāḥ bulunan bir hap.(342b07)

ḥabb-ı ayāric-i fayḳarā: Acı ayāric hapı. Baş hastalıklarına, mide üşütmelerine, eklem yeri ağrılarına, bel ağrılarına, balgamla karışık kusmalara, fālic, lakve ve istirhāya iyi gelir. (004b04), (202a12), (339a06)

ḥabb-ı ayāric-i lūġāziyā: Baş hastalıkları, delirme, kuruntu, sağırlık, epilepsi, humma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan müshil hap. (289a16), (343b06)

ḥabb-ı ıṣtumaḫīḳūn: Mideyi kuvvetlendirmek, iştah açmak için kullanılan, vücuttan zararlı maddeleri tasfiye eden, mide, karaciğer ve dalak için faydalı olan bir müshil hapı. (195a01)

ḥabb-ı ḳūḳıyā: Balgamdan olan baş ağrılarına ve göz cilasına faydalıdır. Vücuttaki zararlı, yaramaz fazlalıkları çıkarma yardımcı olan, çeşitli bitkilerden yapılan bir tür hap. (138b05), (153b12), (165a16)

ḥabb-ı loḳmānī: Kronik hastalıkları iyileştirir, yüze kırmızılık verir, hazmı kolaylaştırır, tıkanıkları açar, mideyi, karaciğeri güçlendirir, kronik ökrürüğü giderir, göğüsve boğazdaki balgamı

temizler, cinsel isteği ve güçü artırır, bel soğukluğuna iyi gelir, idrar yollarını açar, mesaneyi pak eder, sakalı geç ağardır, kadının hamile kalmasına yardımcı olur, terkibinde suʿd, ḥaṣalubān, cāvī, efyūn, ʿūd, maṣṭakī, ṣamġ-ı ʿArabī, keṯīrā, mürr-i ṣāfī, verd-i aḥmer, ḳāḳūle-i kebīr, ṣaġīr, cevz-i bevvā, kebāba, besbāse, aṣl-ı benefsec, zencebīl, dār-ı ṣīnī, ḥavlencān, adḫīr-ı mekkī, sūrincān, nānḫāh, būzīdān, muḫalliṣa, fülfül, ḳaranfil, ḳırfe, egir, beẕr-i tere, beẕr-i cezer, beẕr-i ḥarmel, asārūn, zürünbād, zaʿferān, ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb, neşā, esrār, māʾ-i verd ve fülfül bulunan hap. (394a10)

ḥabb-ı müntin: Felce, lakveye, bel ağrılarına, üşütmeye dayalı eklem yeri ağrılarına, sinir ağrılarına, midedeki yoğun gazlara faydalı bir hap. (132b07)

ḥabb-ı ʿaşeretü'l-edviye: Eklem ağrılarına, ayak ağrısına, felce, ağız çarpılmasına, soğuk balgamdan kaynaklı hastalıklara faydalı olan, terkibinde fülfül, dār-ı fülfül, şīr-i emlec-i bilād-ı ʿacem , şeyṭarec-i Hindī, helīlec-i esved, belīlec-i menzūʿu'n-nevāt, nānḫāh, suʿd, ṣabır-ı usḳuṭūrī ve māʾ-i ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb bulunan hap. (340b02)

ḥabb-ı niḳrīs: Duyulara iyi gelen, terkibinde fülfül, dār-ı fülfül, zencebil, varaḳ-ı keber, varaḳ-ı ḥınnā, kemmūn, milḥ-i nebaṭī, nūşādur, zebedü'l-baḥr, meyʿa ve sūrincān bulunan hab. (340b07)

ḥabb-ı Rūmī: ḥabb-ı Rūmī. (394a19)

ḥabb-ı suʿāl: Hararetten kaynaklanan öksürüğe faydalı olan, terkibinde levz-i muḳaşşer, beẕr-i ḫıyāreyn, neşā, ṣamġ-ı ʿArabī, beẕr-i ḫaşḫāş, rabbu's-sūs, fūl-ı muḳaşşer ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā bulunan hap. (139a14)

ḥabb-ı şeb-yār: Mide, baş ağrılarına, gözde oluşan perdeye ve görme zayıflığına faydalı olan, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, ehlīlec-i aşfer, verd-i aḥmer, türbüd ve māʾ-i ṣāfī bulunan hap. (391b02)

ḥabbu'd-dūd: Karında olan kurt ve solucanları ishalle dışarı atan, terkibinde türbüd-i ebyaż ve eftīmūn, ḥabbu'n-nīl, anzerūt, şaḥm-ı ḥanẕal, saḳmūniyā ve ṣabır bulunan hap. (343a13)

ḥabbu'l muḳl: Basur ve bağırsak ağrılarına, makad ve makad gevşemelerine faydalı olan, terkibinde helīlec-i esved, belīlec, emlec, muḳl-ı

ezraḳ, muḳl ve māʾ-i kürrāṯ bulunan hap. (340a12)

ḥabbu'l-amūḳāyā: Baş ağrılarına ve balgama faydalı olan, göze kuvvet veren, terkibinde maṣṭakī, ʿuṣāre-i efsentīn, şaḥm-ı ḥanẓal, ṣabır-ı usḳuṭūrī, saḳmūniyā ve māʾ-i rāziyānec bulunan hap. (342b10)

ḥabbu'l-ayāric ʿalā vech-i āḫer: Mideyi ve başı temizleyip gazları gideren, terkibinde ayāric-i fayḳarā ve ehlīlec-i aṣfer, milḥ-i Hindī ve māʾ-i kerefes bulunan hap. (342b03)

ḥabbu'l-āẕeryūn: Kara ṣafra ve safra suyunu dışarı atan, terkibinde māzeryūnu, müdebber-i māzeryūn, verd-i aḥmer, rubbu's-sūs ve māʾ-i ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb bulunan hap. (340b11)

abbu'l-benefsec: Göz zayıflığına ve görme kuvvetini artırmaya faydalı olan, dimaktan safravî ve balgamî atılacak unsurların atılmasına yardımcı olan, terkibinde benefsec-i yābis, türbüd-i ebyaż, rubbu's-sūs, ehlīlec-i aṣfer, enīsūn, saḳmūniyā-ı muṣliḥ ve māʾ-i ḳarāḥ bulunan hap. (339b04)

ḥabbu'l-efāviyā: Soğuk gazları kesen, riyāḥ-ı bārideyi keser ėder ve iç organlarda olan hastalıkları, sıkıntıları gideren ve tabiatı yumuşatan, zencebīl, ḳaranfil, dār-ı ṣīnī, fülfül, dār-ı fülfül, emīrbārıs, maṣṭakī, saḳmūniya ve sükker bulunan hap. (341a15)

ḥabbu'l-ḥazīrān: Boğazda beze şişmesi ve balgamla ilgili hastalıklara iyi gelen, terkibinde ayāric-i fayḳara, ġārīḳūn, şaḥm-ı ḥanẓal, anzerūt, türbüd, cāvşīr, nūşādur, saḳmūniya ve māʾ-i ḳarāḥ bulunan hap. (341a03)

ḥabbu'l-ışṭamḫīḳūn: Koyu, galiz ve yapışkanımsı balgamı, acı safraya sebep olan çeşitli hastalıklara iyi gelen, bedeni dışarı atılacak (dışkı, idrar vs.) unsurlaradan koruyan, terkibinde türbüd-i ebyaż, ṣabır-ı usḳuṭūrī, ḥabbu'n-nīl, şaḥmu'l-ḥanẓal ve saḳmūniyā bulunan hap. (342a18)

ḥabbu'l-ḳābıż: Tabiatı miskt eden, kanlı dışkı çıkmasını engelleyen, terkibinde summāḳ, ʿafṣ, ḳışru'r-rummān, nevāt-ı sefercel luʿābı, ṣufret-i beyż, fülfül ve nemek bulunan hap. (342a12)

ḥabbu'l-ḳūḳıyā: Balgamdan olan baş ağrılarına ve göz cilasına faydalıdır. Vücuttaki zararlı, yaramaz fazlalıkları çıkarma yardımcı olan, çeşitli bitkilerden yapılan bir tür hap. (339b08)

ḥabbu'l-ḳulunc: Kulunca faydalı olan, terkibinde ġārīḳūn, sekbīnec, muḳl-ı ezraḳ, ṣandal, ṣabır, cündbīdester, cāvşīr, ṣabır-ı usḳuṭūrī, ve rāziyānec bulunan hap. (340b15)

ḥabbu'l-ḳuṭn: Öksürüğe, göğüs sertliğine iyi gelen, lübb-i ḥabbu'l-ḳuṭn, levz-i ḥulv-ı muḳaşşer, aṣlu's-sūs, maṭbūḫ-ı ḳavī-i ṣufret-i beyż, ṣufret-i beyż, ʿase ve dühn-i levz bulunan hap. (387a14), (388b15)

ḥabbu'l-lājüverd: Cüzzam, ḥummā-yı ribʿ, için ve temreği, uyuz hastalığı ve kara safradan kaynaklı çeşitli hastalıklara faydalı olan, terkibinde lājüverd-i mefsūl, saḳmūniyā, ġāriḳūn, maṣṭakī, ṣamġ-ı ʿArabī ve māʾ-i eftīmūn bulunan hap. (342b16)

ḥabbu'l-maġş: İnce bağırsaklardaki sancıya, basur ve mesane iltihabında olan ağrılı akıntıya, iç ağrısına ve kabızlığa iyi gelen, terkibinde ʿafṣ, aḳāḳiyā, verd-i aḥmer, ḳara günlük, aḳ günlük, demü'l-aḫaveyn, ṣamġ-ı ʿArabī, afyūn, cündbīdester, ṭalḳ, cülnār, ḥabbu'l-ās, beẕr-i ḫımāṣṣ ve māʾu'l-ās bulunan hap. (342a06)

ḥabbu'l-müntin: Felce, lakveye, bel ağrılarına, üşütmeye dayalı eklem yeri ağrılarına, sinir ağrılarına, midedeki yoğun gazlara faydalı bir hap. (340a07)

ḥabbu'l-ṣabır: Eklem yeri ağrılarına, ayak ağrılarına, felce, lakveye mide zayıflığına iyi gelen, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, türbüd-i ebyaż, ḥabbu'n-nīl, ġārīḳūn, enīsūn, ṣaḥm-ı ḥanẓal, milḥ-i Hindī, keşīrā ve māʾ-i kerefes bulunan hap. (339a11)

ḥabbu'l-şeyṭarec: Eklem ağrılarına, adalelerin, sinirlerin gevşemesine, lakveye ve adet görememeye faydalı olan, terkibinde türbüd, ṣabır-ı usḳuṭūrī, zencebil, zürünbād, fülfül, dār-ı fülfül, ʿāḳırḳarhā, şeyṭarec-i Hindī, vecc, sükker-i fānīd ve māʾ-i kürrāṯ bulunan hap. (340a16)

abbu'l-ustuḫūṭūs: Saraya, melonkoli ve kuruntuya, kara safra ve balgamla ilgili hastalıklara, saç dökülmesi hastalığına (saçkıran) fafydalı olan, terkibinde ehlīlec-i aṣfer, kābilī-i bilād-ı ʿacem, türbüd, ṣabır-ı usḳuṭūrī, ustuḫūṭūs, ġārīḳūn, eftīmūn, besfāyec, şaḥm-ı ḥanẓal, fūfel, fūdenec-i cebelī ve māʾ-i ṣāfī bulunan hap. (340a01)

ḥabbu'n-neft: Felce, laḳve, eklem ağrılarına, soğuktan kaynaklı ayak ağrılarına, soğuktan kaynaklı kulunc hastalığına ve soğuktan kaynaklı

hastalıklara faydalı olan, terkibinde helīlec-i aṣfer, ṣabır, şaḥm-ı ḥanẓal, şāhterec, beẕr-i ḥarmel, cündbīdester, anzerūt, muḳl-ı ezraḳ, uşaḳ, sekbīnec, cāvşīr, ṣamġu'ṣ-seẕāb, nefṭ-i ebyaż ve ṣamġ-ı nefṭ bulunan hap. (343a07)

ḥabbu'ṣ-sekbīnec: Kulunca, bağırsak ağrılarına, basura, galiz gazlara faydalı olan, regl kanının akmasını sağlayan, terkibinde sekbīnec, beẕr-i kerefes, anzerūt, ehlīlec-i aṣfer, türbüd, şaḥm-ı ḥanẓal, ve māʾ-i ḳarāḥ bulunan hap. (340b19)

ḥabbu'ṣ-suʿāl: Hararetten kaynaklanan öksürüğe faydalı olan, terkibinde levz-i muḳaşşer, beẕr-i ḫıyāreyn, neşā, ṣamġ-ı ʿArabī, beẕr-i ḫaşḫāş, rabbu's-sūs, fūl-ı muḳaşşer ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā bulunan hap. (341b11)

- **ḥabbu'ṣ-suʿāl-ı diger**: Soğuktan kaynaklanan öksürüğe faydalı olan, terkibinde ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec, beẕr-i kerefes, rabbu's-sūs, persiyāvşān, levzü'l-mürrü'l-muḳaşşer ve māʾ-i kerefes bulunan hap. (341b16)
- **ḥabbu'ṣ-suʿāl-ı āḫer**: Kuru öksürüğe faydalı olan, terkibinde neşā, ṣamġ-ı ʿArabī ve rabbu's-sūs bulunan hap. (341b19)
- **ḥabbu'ṣ-suʿāl-ı āḫer**: Rutubetten kaynaklanan öksürüğe faydalı olan, terkibinde fülfül, sükker, zencebīl ve ṣamġ-ı ʿArabī bulunan hap. (342a03)

ḥabbu'ṣ-sūrincān: Eklem ağrılarına, ayak ağrılarına, siyatik hastalığına, kalça ağrılarına faydalı olan, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, türbüd, sūrincān, māʾ-i hīzberc, ḥabbu'n-nīl, ġārīḳūn, şaḥm-ı ḥanẓal, keṣīre, milḥ-i Hindī ve māʾ-i kerefes bulunan hap. (339a18)

ḥabbu'ṣ-sūrincānu'l-kebīr: Soğuktan kaynaklı ayak ağrıların iyi gelen, terkibinde ayāric-i fayḳarā, şaḥm-ı ḥanẓal, ḳanṭariyūn, sūrincān, māʾ-i heyzec, būzīdān, zencebīl, şeyṭarec, fülfül, ḫardal, cündbīdester, saḳmūniyā, ḥıltīṭ, muḳl-ı ezraḳ, ḳınna, şaḳḳ ve cāvşīr bulunan hap. (342b19)

ḥabbu'ş-şāhterec: Uyuz hastalığına, kaşıntıya, temreye, kronik yaralara iyi gelen, terkibinde ṣabır, ġāfeṣ, ehlīlec-i aṣfer, ehlīlec-i menzūʿu'n-nevāt ve māʾ-i kerefes bulunan hap. (341a12)

ḥabbu'ş-şeb-yār: Mide, baş ağrılarına, gözde oluşan perdeye ve görme

zayıflığına faydalı olan, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, ehlīlec-i aṣfer, verd-i aḥmer, türbüd ve māʾ-i ṣāfī bulunan hap. (339b12)

ḥabbu'ẕ-ẕeheb: Baş ağrılarına faydalı olan, vücudu temizleyen ve gözün görme kuvvetini artıran, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, helīlec-i aṣfer, maṣṭakī, keṣīrā, saḳmūniyā, zaʿferān ve verd-i aḥmer-i menzūʿu'l-aḳmāʿ bulunan hap. (149a05), (149a07), (339b16), (391b03)

abbu'ẕ-ẕeheb: Baş ağrılarına, gözün görme kuvvetini artırmaya ve bedeni tenkıyesine faydalı olan, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭūrī, helīlec-i aṣfer, maṣṭakī, keṣīrā, saḳmūniyā, zaʿferān, verd-i aḥmer, menzūʿu'l-aḳmāʿ, ve māʾ-i ṣāfī bulunan bir hap. (391b03)

ḫafīfe (A.): Bedende tesirir hızlı ve yükçe bedende hafif olan ilaç. (194a10), (236a11), (253a06)

ḥaḳn (A.): Şırınga edilen ilaç. (003a06), (004b06), (205a11), (205b07)

ḥālāt (A.): Haller, suretler, keyfiyetler. (057b14), (092a12)

- **ḥālāt-ı bedeniyye**: Bedenle ilgili haller, durumlar, suretler. (173a18)

ḥall (A.): Eritme, erime. (145a04), (146b18), (177a01), (191a16), (192a12), (195b19), (210b10), (236b04), (266a08), (352a17), (355b17) (385a09), (386a04), (356b06), (358b11), (363b15), (364a04), (364b08), (365b03), (368b17), (375b06), (385a06), (385b17), (385b18), (386a11), (387a04), (388b06), (392a14), (395b14), (396b17)

ḫall (A:): Karıştırma. (113b12)

ḫall (A): Sirke. (088b04), (088b11), (121b15), (123a06), (142a11), (145a09), (146a06), (147b08), (150a14), (156b10), (224a19), (165a07), (174a19), (205a16), (206b17), (207a03), (208b05), (210b07), (216a15), (226b12), (242b10), (249b13), (250a03), (252b04), (254a01), (254a04), (254b06), (255a01), (308a11), (318b05), (320b09), (327a19), (327b06), (327b14), (327b19), (328a17), (328b03), (328b06), (328b13), (328b16), (334a09), (334a16), (342a15), (347b14), (352a17), (352b11), (354b08),

(354b12), (355a09), (356b06), (359a13), (367b10), (367b11), (367b12), (368a07), (371a01), (371a13), (375a16), (385b19), (390b03), (391b08), (391b09), (391b12), (392b07), (392b08)

ḫall (A.): Sirke. (156b07), (157b09), (166b15), (167a10), (197a04), (286b19), (296a13), (347b18), (350a16), (356b02)

ḫall (A.): Susam yağı. (157b11), (159b02), (165a06), (167a13), (182a12), (182a17), (191a15), (193a16), (193a18), (197a06), (214a15), (242b10), (245b09), (252a03), (256b07), (259b12), (261a01), (261a02), (263a10), (272a19), (284b15), (318b08), (328a10), (348a05), (355a11), (355b12)

ḫall-ı ḫāẕıḳ: Bir sirke türü. (153b15), (327a18), (392a14), (395b14), (318b06), (340b12), (355b10), (392a14), (392a19)

ḫall-ı ḫāẕiḳ: Bir sirke türü. (252b03), (321a14), (395b14)

ḫall-i ḫamr: Taze üzüm şırasından yapılmış sirke. (186a10), (265a05), (319a05), (320b16), (329a13), (355a13), (355a19), (355b03), (356a13), (356b06), (356b12), (358a17), (367b03), (368a12), (378a15), (386a11), (386b10)

ḫall-i ʿunṣul: Ada soğanı sirkesi. (123b01), (160a02), (160a03), (160a06), (163a18), (172a04), (185b16), (205a16), (328b05)

ḫalṭ (A.): Bir şeyi başka bir şeyle karıştırma. (040a08), (045a05), (047a08), (073a18), (075a07), (076a06), (080a05), (081a11), (086b11), (087a15), (096b03), (097a05), (097b04), (102b02), (105b09), (106a16), (106b08), (107a08), (112b01), (118a15), (118a19), (122b11), (130b03), (133b15), (136a15), (142a10), (142a11), (142b05), (151b14), (152a13), (157b10), (157b11), (163a11), (165b19), (166b16), (169a15), (170a16), (172b06), (173b12), (177b03), (177b12), (182a18), (183a13), (183b11), (188a19), (188b05), (188b07), (188b14), (189a07), (189a08), (189a13), (191b11), (193a11), (193a18), (193b10), (195b17), (195b18), (199b10), (200b02), (201a19), (201b04), (203a09), (203b08), (205a01), (206a02), (209b06), (209b09), (210a18),

(213b06), (223a13), (227b12), (227b13), (237b08), (237b10), (241b08), (254a18), (254b07), (261a15), (264a19), (265a18), (267b19), (269a03), (269a19), (270b06), (272a09), (272a19), (278b01), (279b19), (282a12), (284b15), (286b18), (288b06), (289a05), (291a03), (291a04), (294b05), (295b04), (296b12), (307a19), (310a06), (311a03), (313a08), (317b06), (332a15), (334a06), (334a17), (335a08), (335a10), (335a18), (335b01), (338b12), (344a16), (350a01), (351a12), (351a14), (352a06), (354b09), (354b12), (355a09), (355a19), (355b03), (355b07), (355b10), (355b14), (356b04), (356b17), (358a09), (358a12), (358a15), (358a18), (358b05), (359a10), (361a11), (362b18), (363a11), (364b08), (364b15), (365a16), (365b01), (365b09), (367a07), (367b07), (369a10), (369b03), (369b14), (370a15), (371a10), (372a14), (372a15), (378a04), (383a11), (385a19), (387b09), (388a05), (388b03), (388b11), (388b19), (389a16), (390a18), (392b18), (393b09), (393b17), (396a03)

ḫamīr (A.): Hamur, maya. (032a18), (088b12), (095a14), (138a16), (146a01), (147a01), (153b08), (164b13), (178a13), (186a10), (194a04), (195a17), (242a09), (242a16), (250b05), (250b07), (255a12), (267a04), (273a03), (293b03), (305b13), (317b09), (329b16), (348a09), (352b08), (352b16), (352b17), (353b01)

- **ḫamīr-i bārid**: Soğuk hamur. (145b17), (145b19)
- **ḫamīr-i keşīr**: Çok, fazla hamur. (166a05)

ḫāmiż, ḫāmiże (A.): Ekşi ve sirke gibi olan, asit; kekre. (013b14), (013b17), (028a03), (046b04), (046b17), (104b16), (104b19), (111b09), (125b07), (138a07), (141b15), (148b04), (151b13), (160a10), (162b16), (163b01), (168b04), (170b01), (171b18), (177a16), (183b01), (186a18), (186b19), (187b08), (197a02), (200a04), (201a04), (201a06), (206a04), (237a02), (254b19), (255a01), (256b02), (278b08), (282b01), (285b01), (288a08), (288a12), (321a12), (346b03), (352a17), (352b06), (394b19)

ḥarrāḳ (A.): Pehlivan yakısı. (254b09)

ḫaşīş: Ermeni veya Fars hekimliğinde kullanılan bir deva. (274b14)

ḫaşīşetü'l-berāġīş: Pireleri kaçıran esrar denilen hind keneviri yaprağı. (272b12)

ḥavāmıḍ (A.): Ekşi nesneler. (163b03), (396a06)

ḥaẕef-ı ebyaż: Topraktan yapılmış beyaz saksı; beyaz yengeç kabuğu. (370b03)

heşş (A.): Kuru ya da donma özelliğinden dolayı hafif bir sıkma ile ufalanıp dağılan ilaç. (073b08)

hubūb (A.): Haplar. (020b10), (170b04), (170b15), (171a09), (178b16), (186a14), (193b11), (197a15), (214a07), (242b13), (250a17), (256b17), (339b03), (339b11), (339b15), (340a01), (340a07), (340a12), (340b06), (340b14), (340b18), (341a03), (341a07), (341a12), (341a15), (341a19), (341b01), (341b15), (342a02), (342a14), (342a15), (342a16), (342b06), (342b10), (342b15), (342b19), (343a16), (343b04), (344a05), (360b14), (389b11), (393a05), (393a07), (393a11), (394a09), (394b12)

- **aṣġar-ı ḥubūb**: Küçük haplar. (392a04)

ḥubūb-ı ayāricāt-ı kibār: Bir tür macun hapları. (239b14)

ḥuḳne (A.): Lavman; anüs yoluyla kalın bağırsaklara sıvı sevketme; dışkıyı yumuşatarak boşaltma veya hastayı bağırsak yoluyla tedavi etmek amacıyla, belli maddeler ihtiva eden sıvının, lavman aleti aracılığıyla anüsten kalın bağırsaklara sevk edilmesi; ilaç; şırınga. (039a05), (041b13), (047a04), (047a15), (047a16), (075b06), (077a04), 080a19) (083b01), (084a02), (094a02), (100b14), (109a11), (112a09), (112b03), (112b10), (117a19), (118a02), (119a04), (119a05), (119a06), (119a09), (119b09), (120a16), (122a05), (123a04), (124b18), (125a13), (125b01), (125b11), (127a01), (227a05), (131a09), (132a17), (138b07), (140a16), (140b18), (141a12), (176b15), (201b06), (202a14), (202a18), (202b12), (202b14), (203a18), (203b08), (203b10), (205b06), (209b15), (226b18), (226b19), (227a08), (234b17),

(240a09), (241a05), (241a06), (241a08), (241a14), (260a09), (280b16), (347b04), (347b05), (347b12), (361a07), (361a12), (361a13), (361b05), (362b19), (363a06), (363a08), (372b09), (395a01)

ḥuḳne-i āḫer: Ateşli hastalıklara iyi gelen, terkibinde ʿunnāb, sebistān, benefsec-i yābis, tīn, ḫaṭme, nuḥāle, keff, māʾ, pāzı ʿuṣāresi, dühn-i ḫal, sükker ve milḥ bulunan ilaç. (361a19)

ḥuḳne-i āḫer: Safravi sıcak hıltlara ve bundan kaynaklı kuluca iyi gelen, terkibinde ʿunnāb, sebistān, şaʿīr-i muḳaşşer, ḫaṭme, nuḫāle, beẕr-i kettān, benefsec-i yābi, leblāb on direm bu cümleyi iki raṭl māʾ ile ṭabḫ ėdip rubʿu ḳaldıḳda şaff beẕr-i (9) ḳaṭūnā luʿābı dühn-i benefsec, dühn-i verd ve dühn-i lübb-i yaḳṭīn bulunan ilaç. (361b05)

ḥuḳne-i āḫer-i leyyine: Ḳuluncu açan, terkibinde bābūnec, iklīlü'l-melik, ṭoraḳ otu, beẕr-i kerefs ve rāziyānec bulunan ilaç.(112b09)

ḥuḳne-i aḫşā: Böbrek, iç organları üşütme ve rahim fesadı için faydalı olan, terkibinde dühnü'l-cevz, dühnü'l-levzü'l-mürr, dühn-i şūnīz, zeyt, merāre-i baḳar ve su ile pişmiş ḥulbe bulunan ilaç. (362b06)

ḥuḳne-i belāġım: Vücutta balgamdan kaynaklanan kulunc ağrısı ve tuzlu balgam için faydalı olan, terkibinde ḥasek, bābūnec, iklīlü'l-melik, şibit, ḥulbe, ḥarmel, ḥınṭa-ı muḳaşşer, ḥurūʿ, ḳurṭum ki muḳaşşer, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i kerefes, nuḫāle, ḫaṭme, ḳanṭariyūn, tīn, seẕāb-ı raṭb, sükker, māʾ dühn-i zanbaḳ, dühn-i ḫal, dühn-i verd, būraḳ-ı Ermenī, sekbīnec ve cāvşīr bulunan ilaç. (362a06)

ḥuḳne-i diger: Bağırsak enfeksiyonu, bağırsak yaralarına iyi gelen, terkibinde sevīḳ-i şaʿīr, sevīḳü'n-nebḳ, cülnār, ḥabbu'l-ās, verd-i aḥmer, ḳırṭım-ı medḳūḳ, varaḳu'l-āsu'r-raṭb, māzī, pāzī şuyu, ḳuzu māyesi, iyi pişmiş şufret-i beyż, dühn-i verd, büssed-i muḥraḳ, aḳāḳiyā, ḳırṭās-ı muḥraḳ, abār-ı muḥraḳ-ı maġsūl, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, neşā ve demü'l-aḫaveyn bulunan ilaç. (362b11)

ḥuḳne-i diger: Sert uzuvların soğukluğu için faydalı olan, terkibinde uşaḳ, muḳl, sekbīnec, cāvşīr, cündbīdester, nānḫāh, beẕr-i kerefes, sīsālyūs, ḥulbe, ḥasek, şibit, bābūnec, māʾ, dühn-i ḫall, ʿasel ve semen-i baḳar bulunan ilaç. (361b10)

ḥuḳne-i ḥārre: Sıcak lavman. (047a17), (120a13), (121b13), (123a05), (123a10), (131a08), (131b07), (132a18), (136a03), (169a06), (169a11), (202b13)

ḥuḳne-i ḳaviyye-i ḥārre: Aşırı sıcak lavman. (123a19)

ḥuḳne-i ḳulunc: Kulunc için faydalı olan, terkibinde şaḥm-ı ḥanẓal, daḳīḳ-i ḳanṭariyūn, varaḳu's-seẕāb, fūdenec, saʿter-i Fārisī, ʿasel, cündbīdester, sekbīnec ve cāvşīr bulunan ilaç. (363a06)

ḥuḳne-i ḳulunc-ı diger: Balgamdan ve galiz gazdan olan kuluç için faydalı olan, terkibinde bābūnec, şibit, seẕāb, sekbīnec, muḳl-ı ezraḳ, ḳırṭım, nuḥāle, kemmūn, ḥurūʿ, şaḥm-ı ḥanẓal ve zeyt-i ṭayyib bulunan ilaç. (363a12)

ḥuḳne-i ḳurūḥ: Bağırsak yarasına, akciğer ve böbrek yaralarına iyi gelen, māʾ-i rūzz, sevīḳ-i şaʿīr-i maṭbūḫ, dühn-i külāvī-i māʿz, isfīdāc-ı firengī, ḳırṭās-ı muḥraḳ, şamġ-ı ʿArabī, aḳāḳiyā, demü'l-aḫaveyn, şufret-i beyż, şamġ, aḳāḳiyā ve dühn-i verd bulunan ilaç. (362b01)

ḥuḳne-i leyyin(e): Yumuşak, hafif lavman; vücudu rahatlatmak amacıyla kalın bağırsaktan su geçirerek yapılan yıkama. Buradaki "leyyin" kelimesi, lavman yapılacak su hazırlanırken içine katılan otların etkisinin hafif olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Terkibinde sebistān, zehr-i benefsec, beẕr-i ḫaṭmī, ebegömeci, şaʿīr-i muḳaşşer, ʿırḳ-ı sūs, pazı, fülūs-ı ḫıyārşenbe, sükker, sīrec, būraḳ-ı Ermenī ve saḳmūniyā bulunan ilaç. (039a06), (112a16), (112b02), (113b15), (115a11), (116b13), (120a13), (123a05), (125a09), (126b01), (147b18), (168b01), (185a06), (189b11), (202b13), (202b15), (211b08), (248b02), (260a17), (284a03), (290b02)

ḥuḳne-i mutavassıṭ: Orta lavman; vücudu rahatlatmak amacıyla kalın bağırsaktan su geçirerek yapılan yıkama. Buradaki "mutavassıta" kelimesi, lavman yapılacak su hazırlanırken içine katılan otların etkisinin orta düzeyde olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. (120a13), (131b07), (132a17)

ḥuḳne-i mübārek: Zayıf, güçsüz böbreklere,mesaneye ve cinsel arzu isteksizliğine iyi gelen, terkibinde ḫasek, aṣl-ı pāzī, ḥulbe, dimāġ-ı māʿz ve ḫāyası, leben-i māʿz, māʾ, lüḫūm ve şaḫūm bulunan ilaç. (362a14)

ḥuḳne-i nāfiʿ, nāfiʿa: Beyindeki maddeleri esfele ceżb eden bu ḥuḳne nāfiʿdir, ḥarāret, ʿaṭeşi ve iltihāb giderir ve ṭabīʿatı yumuşatan, terkibinde arpa şuyu, luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā, verd ve dühn-i ḳarʿ bulunan ilaç. (003a08), (119a05), (209b13), (361a14)

ḥuḳne-i nāfiʿ: Tabīʿatı yumuşatırve ateşli nöbetlere iyi gelen, terkibinde şaʿīr-i muḳaşşer, ḫaṭme, benefsec-i yābis, ʿunnāb, sebistān, zebīb-i bilād-ı ʿacem, māʾ dühn-i ḫal, dühn-i benefsec, dühnü'l-verd, terencübīn, milḥ ve būre-i Ermenī bulunan ilaç. (361b15)

ḥuḳne-i nerm: Yumuşak, hafif lavman; vücudu rahatlatmak amacıyla kalın bağırsaktan su geçirerek yapılan yıkama. Buradaki "yumuşak" kelimesi, lavman yapılacak su hazırlanırken içine katılan otların etkisinin hafif düzeyde olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmıştır. (192b12)

ḥuḳne-i nezf-i dem: Kanlı ishali temizleme ve zaḫīr-i bāṭıl için kullanılan, terkibinde ʿafṣ, bellūṭ, cülnār, ḳışr-ı rummān, bellūṭ-ı muḥraḳ, meġsūl, verd-i aḥmer, aḳāḳiyā, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, ṭīn-i Ermenī ve ṣamġ-ı ʿArabī bulunan ilaç. (362b19)

ḥuḳne-i nikrīs: Ayak ağrısına, eklem yerlerii ağrılarına, bel ağrısına faydalı olan, terkibinde şāhterec, ḳayṣūm, zerāvend-i ṭavīl, aṣl-ı ḳanṭariyūn, varaḳ-ı ḥarmel, suʿd, sūrincān, ḫāşā, şaḥm-ı ḥanẓal, māzeryūn, mā ve zeyt-i ṭayyib bulunan ilaç. (362a02)

ḥuḳne-i rīḥ: Galiz gaz ve mide ve bağırsak gazları için faydalı olan, terkibinde māʾ-i kürrāṣ, māʾ-i ḥulbe, dühn-i zanbaḳ ve dühn-i ḫal bulunan ilaç. (363a18)

ḥuḳne-i şaḥm-ı ḥanẓal: Ebu Cehil karpuzu lavmanı. (169a06)

ḥuḳne-i zerānīḫ: Görünen ve iç ishale iyi gelen, terkibinde nuḫāle-i muḥraḳ, zernīḫ-ı aṣfer ve aḥmer, nüḫās-ı muḥraḳ, şebb-i yemānī, ʿafṣ, cīr-ı bilā-ı muṭfī, efyūn, aḳāḳiyā, bellūṭ, ṣamġ-ı ʿArabī, demü'l-aḫaveyn, māʾ-i verd ve dühn-i verd bulunan ilaç. (363b01)

ḥuḳun (A.): Lavman; anüs yoluyla kalın bağırsaklara sıvı sevketme; dışkıyı yumuşatarak boşaltma veya hastayı bağırsak yoluyla tedavi etmek amacıyla, belli maddeler ihtiva eden sıvının, lavman aleti aracılığıyla anüsten kalın bağırsaklara sevk edilmesi. (176b16)

ḥulv (A.): Tatlı. (004a15), (111a06), (114a06), (147b03), (151b13), (157a14), (157a14), (165a06), (165a18), (167a01), (168b06), (168b13), (170a15), (170b02), (170b03), (172a12), (172a16), (172b12), (176b19), (177b06), (177b16), (180b19), (186b07), (208b13), (209a03), (219a19), (221a17), (229b14), (242b07), (248b02), (250a06), (255b19), (263a11), (285b01), (288a08), (288a17), (293a11), (295b09), (309a12), (309b02), (313a05), (318a15), (321b06), (323a07), (329b01), (332a09), (335a06), (351a12), (370b10), (372b11), (372b13), (374a12), (374b19), (375b07), (387a14), (387a18), (387b04), (387b08), (387b10), (388a08), (388b01), (388b17), (389b01), (389b09), (395a09)

ḫumūżat (A.): Ekşilik. (172a01), (327a19)

ḫużaż (A.): Topalak, kabarçıkları susuz olan ve bu bitkiden elde edilen bir tür ilaç. (085b02)

I

ıslamaḳ: Islatmak. (187b06)

ışlanmaḳ: Islak duruma gelmek. (032a18), (077b03), (085b11), (086b03), (118a11), (140b09), (145b08)

ışlatmaḳ: Islak duruma getirmek. (045a03), (046a10), (090b19), (091a02), (097a02), (097a16), (097a17), (097b04), (111a05), (111a18), (111b08), (111b10), (111b19), (121b15), (123b05), (123b18), (137b09), (233a01), (278b03), (306b02), (371a13), (385b11), (386a14)

ışṭumaḥīḳūn: Mideyi kuvvetlendirmek, iştah açmak için kullanılan, vücuttan zararlı maddeleri tasfiye eden, mide, karaciğer ve dalak için faydalı olan bir müshil hapı. (195a01)

ıṭrıfīlāt (A.): Iṭrīfilü'l- ḫabeṣi'-ekber, ıṭrıfīlü'ṣ-ṣaġīr ve ıṭrıfīl-i kebīr adlı macunlar. (245b05), (265a07)

Iṭrīfīl (A.): Bir macun türü. (129b17), (160a14), (161b11), (192b14), (324b16), (324b17), (325a02), (371a09), (371a10)

- **aṣl-ı ıṭırfīl-i ṣaġīr**: Mide zayıflığına, beyne, göz ve baş ağrısına faydalı olan, unutkanlığa, balgamdan kaynaklı hastalıklara iyi gelen,

terkibinde kābilī, belīle, emlec, semen-i baḳar ve ʿasel bulunan bir tür macun. (324b14)

- **ıtrıfīl-i bāh**: Cinsel isteksizliğe iyi gelen, terkibinde helīlec-i aṣfer, belīlec, emlec, kābilī, dār-ı fülfül, besbāse, zencebīl, şaḳāḳul, lisān-ı ʿuṣfūr, dār-ı ṣīnī, sūsen-i ebyaż, ve ʿasel bulunan bir tür macun. (324b03)

- **ıtrıfīl-i dīdān**: Karında olan kurtları öldüren ve büyüklerinin dışarı atılmasını sağlayan, terkibinde kābilī-i muḳaşşer, ḥabbu'n-nīl, türbüd, ḳusṭ-ı telḫ, türmüs, efsentīn, şīḫ-ı Ermenī, eftīmūn, aḳrīṭuş, milḥ-i neftī, ḫardal-ı beyāż, şaḥm-ı ḥanẓal, suʿd-ı Hindī, anduz-ı yābis ve ʿasel bulunan bir tür macun. (324a16)

- **ıtrıfīl-i diger**: Vesvāse, bedāndīşelere ve māliḫūlyāya faydalı olan, terkibinde helile-i kābilī, belīle, emlec, efsentīn, sināmekī, şeyṭarec, eftīmūn, besfāyec, türbüd, ustuḫūtūs, sünbül, maṣṭakī, koz-ı bevvā, lisān-ı ṣevr, felencmüşk, ḥacer-i lājüverd, badrecbūye, beẕr-i kerefes, enīsūn, dühn-i levz ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325b06)

- **ıtrıfīl-i kişnīzi**: Mide gazlarından kaynaklanan baş ağrısına faydalı olan, terkibinde helīlecātıñ nevātı, küzber-i yābis, rūġan-ı levz ve ʿasel bulunan bir tür macun. (324a11)

- **ıtrıfīl-i muġliyy**: Basura faydalı olan, terkibinde kābilī, helīle, emlec, māʾ-i kerrāt ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325a19)

- **ıtrıfīl-i şāhterec**: Uyuza, gecike ve başda olan vecaʿ-ı şaḳīḳaya faydalı olan, terkibinde helīle-i aṣfer, sināmekī, şāhterec, efsentīn ve zebīb-i menzūʿun-nevāt bulunan bir tür macun. (325b12)

- **ıṭırfīl-i Cālīnūs**: Bütün hastalıklara iyi gelen, özellikle başa ve gözlere faydalı olan, terkibinde helīle-i aṣfer, kābilī, helīle-i esved, belīle, emlec, maṣṭakī, enīsūn, verd-i aḥmer, zencebīl ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325b17)

- **ıṭrıfīl-i diger**: Tabiatı yumuşatan, mideyi safra ve balgamdan temizleyen, terkibinde helīlec-i aṣfer, kābilī, emlec, belīlec, ʿırḳ-ı sūs, türbüd, zencebīl, şeyṭarec, ḳırfe, dār-ı ṣīnī, ḫīr-ı bevvā ve verd-i aḥmer bulunan bir tür macun. (324b09)

- **ıṭrıfīl-i eftīmūnī**: Sevdadan kaynaklı hastalıklara iyi gelen, saç ve sakalın ağarmasına mani olan, cinsel gücü artıran ve kara safranın ishal yoluyla atılmasını sağlayan, terkibinde helīle-i kābilī, belīle, emlec, sināmekī, eftīmūn, türbüd, şeyṭarec, besfāyec, enīsūn, milḥ-i enderānī ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325a07)

- **ıṭrıfīl-i ġudedī**: Ġuddelere, ḫanāzīr ve ḥannāḳa faydalı olan, terkibinde helīlec, helīle, emlec, türbüd, eftīmūn, besfāyec, ustuḥūṭūs, sināmekī, şeyṭarec, zürünbād, ġārīḳūn, enīsūn, maṣṭakī, ḳāḳūle-i ṣaġīr, ḳaranfil, koz-ı bevvā, sünbül, nūşādur ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325a12)

- **ıṭrıfīl-i kebīr**: Bir tür macun. (004b01), (264a05), (323b15)

- **ıṭrıfīl-i māhān**: Behaḳa, berasa ve ḥunnāḳa faydalı olan, terkibinde helīle, belīle, emlec, eftīmūn, dūḳū, koz-ı bevvā , ʿāḳırḳarhā, şeyṭarec ve ʿasel bulunan bir tür macun. (325b03)

- **ıṭrıfīl-i muḥtaṣar**: Soğukluğu bulunan ve her türlü mizaca uygun olan, terkibinde helīle-i esved, helīle-i kābilī, zencebīl ki üçünüñ nevātı ḫāric, zencebīliñ ḳışrı ve muḳaşşer-i māʾ, ḳışr-ı künced ṣoyulmuş ola, sükker, semen-i baḳar ʿasel bulunan bir tür macun. (325a02)

- **ıṭrıfīl-i ṣaġīr**: Mide tembelliğine, mide rutubetine faydalı olan, zihni temizleyen, terkibinde helīle-i kābilī, helīle-i esved, helīle-i aṣġar, emlec, belīlec dühn-i bādām, yaḫūd semen-i baḳar şehd bulunan bir tür macun. (004b01), (115b05), (116b19), (151b08), (165b19), (209a15), (324a05), (325a02)

ʿıṭriyye (A.): Kokulu, güzel koku ile ilgili yağ. (045b19), (046a01), (183b18), (189b06), (239b10)

ʿıṭriyyāt (A.): Güzel kokular, güzel koku ile ilgili yağlar. (046a01), (189a14), (225b11)

ıṭriyyet (A.): Güzel koku özelliği. (296b02)

İ

iç yaġı: Geviş getiren hayvanların karın boşluğundan çıkarılan yağ. (075a07), (092b15), (098b19), (105b02), (145a02), (227a03), (227a07), (248a16), (252b13), (266a12), (272b11), (384a02), (385a04)

iksīr maʿcūnu: Tesirli, faydalı macun. (147a03)

ʿilac (A.): İlaç, hastalığı tedavi amacıyla kullanılan madde. (002b15), (004a02), (006a12), (009b09), (018a08), (024a14), (026b04), (026b05), (034a17), (035b17), (039a03), (040b17), (041a11), (041b01), (041b12), (042a12), (042a17), (042a18), (042b11), (049a02), (049a12), (049a14), (049a15), (049a19), (105a06), (110b13), (111b14), (113b07), (113b11), (113b14), (114a05), (114a18), (114a19), (114b08), (115a10), (115b02), (115b13), (115b16), (116a06), (116b08), (116b19), (117a06), (117a07), (117a09), (117a10), (117a14), (117a16), (117a19), (117b03), (117b05), (117b06), (117b10), (117b14), (117b19), (118a18), (118b04), (119a03), (119a18), (120a13), (120b09), (120b17), (120b19), (121a01), (121a13), (121b10), (121b11), (122a05), (122a09), (122a12), (122a17), (122b14), (123a03), (123a04), (123a09), (123a19), (124a04), (124a08), (124a11), (124a12), (124b03), (124b17), (125a02), (125a08), (125a12), (125a16), (125b10), (126a05), (126a17), (126b13), (126b16), (127a03), (127a07), (127a08), (127a10), (127a17), (127b17), (128b15), (128b16), (129a16), (129a17), (129b14), (129b18), (130a08), (131a08), (130a13), (131b05), (131b08), (131b15), (132a10), (133a05), (133a06), (133a07), (133a08), (133a11), (133a15), (133b05), (133b07), (133b09), (133b12), (134a14), (134a15), (134b02), (134b08), (134b09), (134b10), (134b13), (135a01),

(135a02), (135a10), (135a11), (162b18), (163a02), (163a09),
(135b02), (135b15), (135b17), (163a17), (163b05), (163b08),
(135b18), (135b19), (136a01), (164b04), (164b07), (164b11),
(136a04), (136a05), (136a06), (164b12), (165a02), (165a12),
(136b08), (136b11), (137a04), (165b07), (165b15), (166a09),
(137a06), (137a07), (137a13), (166b01), (166b08), (166b17),
(137a17), (137b07), (138a03), (167a11), (167a13), (167b01),
(138b14), (139b16), (140a03), (168a19), (169b02), (169b16),
(140a12), (140a16), (140b02), (169b17), (169b19), (170a02),
(140b06), (140b10), (140b17), (170a15), (170b19), (171a17),
(141a16), (141a17), (141b07), (171b02), (171b08), (171b12),
(142a03), (142b03), (143a06), (171b15), (172a09), (172b10),
(143a09), (143b11), (144a01), (172b11), (174a09), (174b11),
(144b01), (144b02), (144b15), (176b15), (177a08), (178a06),
(145a01), (145a17), (145b01), (178b05), (178b06), (178b07),
(145b10), (146a19), (146b07), (179a06), (279a08), (180a17),
(146b11), (146b16), (147a08), (180b05), (180b15), (180b17),
(147a11), (147b17), (148a03), (181a11), (181a14), (181a15),
(148a04), (148a09), (148b03), (181a16), (181a17), (181a19),
(149a04), (149a14), (149a19), (181b01), (181b04), (181b19),
(151b02), (152b03), (153b04), (182a04), (182a06), (182a11),
(153b05), (153b18), (154a16), (182a16), (182b01), (182b08),
(154b11), (155a01), (155a04), (182b11), (183b07), (184a08),
(155a09), (155a11), (155a12), (184a19), (184b06), (184b08),
(155b01), (155b03), (156a03), (184b09), (184b14), (185a01),
(157a02), (157b18), (158a09), (185b13), (185b14), (186a05),
(158a13), (158a18), (158b04), (186b04), (186b13), (186b15),
(158b12), (160b08), (161a04), (187a02), (187a06), (187a15),
(161a05), (161a12), (161b10), (187b19), (188a13), (188a16),
(161b13), (162a01), (162a07), (188b14), (189a01), (189a09),
(162a12), (162a13), (162a14), (189a12), (189b09), (189b12),
(162b01), (162b09), (162b17), (190a16), (190a19), (190b06),

(191b03), (191b04), (191b08), (221b18), (222a04), (222a19),
(191b14), (192a04), (192b06), (222b02), (222b16), (222b17),
(192b17), (193b03), (193b08), (223a01), (223a12), (223b06),
(194a06), (194a10), (194b08), (223b07), (223b17), (224a15),
(195a03), (195b05), (196a05), (224a16), (224a18), (224b01),
(196a11), (196a12), (196a18), (224b08), (224b09), (225b08),
(196b01), (196b10), (197a09), (226a07), (226a19), (227a05),
(197a18), (199a18), (199a19), (227a10), (227a19), (227b01),
(199b04), (200a09), (201a03), (227b09), (228a02), (228a07),
(201a04), (201a08), (201a12), (228a11), (228b09), (229a16),
(201a19), (202a02), (202a10), (229b02), (229b04), (229b06),
(202b12), (202b15), (203a04), (229b08), (229b11), (229b15),
(203a18), (203b08), (203b11), (229b17), (230a14), (231a03),
(203b17), (203b19), (204a11), (231b05), (232a19), (232b06),
(204b18), (205a05), (205a06), (232b08), (232b11), (233a02),
(205a09), (205b06), (205b17), (235b02), (235b13), (236b16),
(206a13), (206b09), (206b14), (237a12), (237a16), (236a17),
(206b16), (207a03), (207a17), (236b17), (237a18), (237b01),
(207a18), (207a19), (209a04), (237b04), (237b14), (238a09),
(210a15), (210a18), (210b09), (238a12), (238a13), (238a16),
(210b11), (211a07), (211a18), (238b02), (238b04), (239a03),
(211b07), (211b10), (211b18), (239a09), (239b06), (239b07),
(211b19), (212a06), (212a12), (240a02), (240a04), (240a06),
(213a06), (213a10), (213b02), (240a19), (240b04), (240b08),
(213b10), (213b13), (213b15), (240b09), (240b15), (240b17),
(214b06), (214b09), (214b12), (241b04), (241b06), (241b13),
(215b02), (215b09), (216a16), (241b14), (242a04), (242a07),
(217b08), (217b12), (218a12), (242a10), (242a13), (242b04),
(218b08), (218b09), (218b10), (242b09), (243a11), (243b04),
(218b12), (219a02), (219b10), (243b16), (243b17), (244b04),
(219b12), (220a05), (221a01), (244b05), (244b14), (244b18),
(221b11), (221b13), (221b16), (245a13), (245a14), (245b03),

(245b08), (246b04), (246b05), (246b19), (247a10), (247b15), (250a11), (250b03), (250b13), (251b03), (252b01), (252b12), (253a03), (253a15), (253b16), (254a05), (254a06), (254a07), (254a15), (254b04), (255a10), (255a15), (256a14), (257b08), (257b15), (258a08), (258a17), (258b06), (259b16), (260a06), (260a13), (260b11), (262a17), (263b02), (264b16), (265b02), (265b13), (265b14), (266b08), (266b16), (266b17), (266b19), (267a15), (267b03), (268a13), (269a01), (269b17), (270a17), (270b01), (271b12), (271b13), (271b18), (272b02), (273b02), (273b02), (273b16), (273b18), (274a06), (274a09), (274a15), (274a19), (274b03), (275a07), (275b13), (278a09), (278a13), (278b03), (278b11), (278b13), (279a01), (279a08), (279a12), (279b06), (279b13), (279b14), (279b18), (280a09), (280a13), (280b05), (280b13), (281a08), (281b02), (281b09), (281b16), (282a05), (282a09), (282a16), (282a18), (283b02), (283b07), (284a04), (284a19), (284b12), (286a17), (287a12), (287a13), (288b01), (288b02), (289a19), (289b09), (289b11), (290a04), (290a11), (290b15), (292a04), (292a18), (292b01), (293a06), (293b02), (293b14), (293b16), (293b17), (293b18), (294a02), (294a03), (294a05), (294a08), (294a09), (294a11), (294a14), (294a15), (295a04), (295a05), (295a07), (295a09), (295a12), (295a13), (395b08), (296b09), (296b11), (297a14), (319a14), (323a01), (351b02), (357a04), (360b08), (365a05), (365b06), (367a11), (370b17), (375a13), (379b16), (382a19), (391a09), (392b19), (393b11), (396b06), (398b01), (398b08), (398b16), (398b17), (399a17), (399b06), (399b12)

- ʿ**ilāc-ı gül**: Gül ilacı. (041a11)
- ʿ**ilāc-ı mutavassıṭa**: Ortala etkili olan ilaç. (049a15)
- ʿ**ilāc-ı ṣafrāvī**: Safra ile lgili ilaç. (161a05)

ʿ**ilāc-ı ẓāhiriyye**: Görünen ilaç. (042b02)

imtizāc (A.): Karışabilme; birbirini tutma, uygunluk. (004b12), (032b04), (036b08), (113a07), (169b01),

(177b06), (178a12), (191b10), (192b18), (212a07), (231a02), (237b06), (273a08), (273a15), (285a10), (296a03), (336b04), (354b03), (356a04), (356b18), (357a16), (357b01), (357b07), (357b10), (357b14), (358a05), (358b11), (359a06), (361a19), (367a08), (372a18), (384b16), (385a02), (385a06), (385b05), (385b06), (386b01), (387b19)

- **imtizāc-ı mizāc**: Bünye, yaratılış özelliğine uygunluk. (213b12)

inżāc (A.): İyice pişip kıvamını buldurma. (010b18), (132b01), (176b18), (295a05)

isḳā (A.): Sulama, su verme, suda ıslatma. (163a05), (164b14), (171a18), (174b13), (193a12), (193a13), (194b09), (204a12), (209a17), (218a14), (218b08), (218b12), (229b09), (249b03), (250b12), (295b18), (296a02), (296b13), (306b03), (306b13), (347b02)

iżāfe (A.): Karıştırma, katma, ekleme. (042a01), (110a05), (110b11), (173b14), (177a04), (177b10), (177b13), (177b15), (179a04), (185a05), (188b13), (192b14), (193a16), (200a09), (208b19), (216a14), (225a01), (230b02), (241a05), (241a11), (263b09), (263b11), (307b08), (312a07), (315a09), (326a05), (326a07), (334a03), (373b15), (374a18), (378b15), (387b08), (388b04), (389a14), (391a05)

iżāfet (A.): İki ve daha fazla şey arasındaki bağ, ilgi (ilaçla-ialç, ilaçla-hastalık). (110b08), (385a06)

K

ḳābıḍ (A.): Kurutucu özelliğiyle vücutta temas ettiği uzvu hareketten alıkoyarak onu yoğunlaştırıp bulunduğu kanalı kapatan ilaç. (201a01)

ḳābıż (A.): Kabzeden, alan tutan; dilde kekremsi tadı ḳabḍ tadını veren. (023a10), (041a06), (059b05), (072a10), (073a12), (074b07), (075a05), (075b04), (077a07), (079a02), (080b14), (081b10), (084a11), (084a18), (084b02), (085a09), (088b01), (091a19), (092a03), (092a07), (093a17), (093b13), (094a11), (101a06), (103b13), (104a18), (106a01), (107a17), (128a10), (152b19), (156a09), (175b19), (184a10),

(187a17), (189b06), (199b15), (215b13), (224a17), (230b02), (236b19), (237a11), (241b10), (241b06), (245a07), (245a14), (279b16), (280a04), (342a11), (354a19), (372a01)

- **ḳābıż-ı büzūrāt**: Kabzedici tohumlar, tutucu tohumlar. (200b18)

- **ḳābıż-ı müdirr**: Vücutta ter, idrar, süt, hayız kanı gibi sıvı çıkartan ilaçları kabzeden, tutan. (087b17)

ḳafru'l-yehūd: Zift, deniz dibinden ve Buceyre-i Yehūd denilen yerde mūmiyāya benzer zift. (305b08)

ḳand (A.): şeker, şeker kamışının donmuş usaresi. (095b11), (097a19), (364b04)

ḳaplan yaġı: Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvandan elde edilen iç yağı. (134a03)

ḳara berş: Kalp hastalıklarına, beyin hastalıklarına, mide üşütmesine, kara safradan kaynaklı hastalıklara, vesvāse, mālīḫūlyā ve uykusuzluk hastalığına iyi gelen, terkibinde fülfül-i sefīd, fāşīrā, ferencmüşk, fū, beẕr-i benc-i azraḳ, zaʿferān, zerāvend-i ṭavīl, cenṭiyānā, başalu'l-ġāru'l-meşvī, cedvār-ı Hindī, ḥabbu'l-ġār, efyūn, mürr, ʿāḳırḳarhā, sünbül-i Hindī, nārdīn, cündebīdester, ferbiyūn ve ʿasel bulunan macun. (316a06)

ḳāşīr (A.): Çilt yüzeyinde yarayı kabuklandırıp doku bozulmasını önleyen ilaç. (074a14)

ḳaṭrān (A.): Organik maddelerden kuru damıtma yoluyla elde edilen, sıvı yağ kıvamında, kara renkte, ağır, is kokulu, suda eriyen bir madde. (040b16), 167a16), (167b01), (205a13), (264a12), (264a14), (273a07)

ḳatmaḳ: Eklemek, ilave etmek, zam etmek. (040b10), (046b01), (083b15), (111b10), (111b12), (111b19), (112a08), (112a11), (112a19), (112b07), (112b08), (115a13), (123b03), (127a04), (133b01), (136b13), (221a17), (227a06), (233a09), (335b06), (336b04), (384b15)

ḳavābıż (A.): Kabız ediciler. (045a15), (045b08), (077a11), (119b08), (131b02), (141a11), (157b08), (158b04), (159a01), (162a01), (163a15), (189b09), (189b11), (191b02), (192a08), (193b08),

(193b09), (210a12), (211a07), (211a08), (223b08), (228b11), (236a04)

- **ḳavābıż-ı ḥārre**: Karakterinde sıcaklık bulunan kabız ediciler. (223b07)
- **ḳavābıż-ı ḳaviyye**: Kuru bir ısıyla yakarak kabız ediciler. (200b10)
- **ḳavābıż-ı müceffife**: Kurutucu kabız ediciler. (170a01)

ḳavī (A.): Temas ettiği uzvu kuru bir ısıyla yakan, sertleştiren ve deriyi yakarak kömürleştiren ilaç. (042b10), (044b06), (045b17), (049a15)

ḳaviyye (A.): Temas ettiği uzvu kuru bir ısıyla yakan, sertleştiren ve deriyi yakarak kömürleştiren ilaç. (200b10)

ḳavrulmaḳ: Kavurma işi yapılmak. (077a14), (080b14), (080b16), (086a11), (095a15), (108b13), (117a11), (139a01), (157b10)

ḳavsī (A.): Yaya ait, yay gibi. (051b15)

ḳavurmaḳ: Bir şeyi bir kabın içinde su katmadan kızartarak pişirmek. (116a15), (137b09), (254b03)

kaynadılmaḳ: Belli bir ısının üzerine çıkarak kaynatılmasını sağlamak. (081a19), (263a17), (281a03)

ḳaynamaḳ: Bir sıvının sıcaklığının belli bir seviyeye gelerek buhar durumana geçerek fokurdaması. (030a08), (072a09), (083a16), (086a04), (088a10), (096b06), (111b16), (112b05), (198b09)

ḳaynatmaḳ: Belli bir ısının üzerine çıkarak kaynamasını sağlamak. (039a12), (040b13), (045b11), (047a10), (072a11), (075a16), (077b07), (079b05), (082a01), (082b07), (083b08), (085a10), (091b08), (091b08), (091b10), (096a10), (096a18), (096b02), (098a07), (098b13), (102a15), (103a05), (103a17), (104a03), (105a03), (106b11), (107b06), (108a08), (108a18), (110b17), (111a03), (111a05), (111b15), (112a07), (112a18), (112b02), (112b04), (112b06), (114a10), (115b08), (116a13), (122b05), (123b03), (124a10), (125a01), (125b14), (126a07), (126b04), (127a04), (132a12), (133a17), (133b17), (134a01), (134b04), (135b03), (148a11), (155a14), (157b05), (193b04), (221b02),

(235a11), (329b12), (357a01), (397a17), (397a19), (397b09)

ḳayrūṭī: Karaciğer, kalp ve mide hararetlerine, ateşli hastalıklara faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ʿasel, dühn-i verd, dühn-i benefsec, bal mūmu, ḳaya ḳoruġu şuyu, semiz otu şuyu, tāze kişniş ve sirke bulunan merhem. (078b10), (107a09), 240b08), (251b19), (278b18), (386a15)

ḳaşt, ḳaşṭa : Kaymak. (201a04), (355b14)

keff (F.): Köpük. (031b13), (031b14), (033b07), (045b11), (112b03), (112b05), (203b05), (215b06), (215b15), (305b13), (306a05), (306b12), (309a06), 310a16), (320b02), (320b10), (331a08), (351b11), (353b05), (388b03), (388b14), (388b19), (395a13), (396a03), (399b11)

kelkelānic: Laḳve, mide ağrısı, felç, bağırsak, eklem yerleri, nikris, sinir uyuşmalarına, vücudun su toplamasına ve bütün soğuktan kaynaklı ağrılara iyi gelen, terkibinde helīlec-i kābilī, esved, belīlec, emlec, fülfül, dār-ı fülfül, zaʿferān, cāvşīr, uşaḳ, sekbīnec, türbüd, seẕāb-ı raṭb, ḥasek-i raṭb, kibrīt-i nebṭī, dühn-i ḥurūʿ ve dühnü'l-ḫall bulunan ilaç. (373b17), (375a08)

kepek: Un elendikten sonra elek üstünde kalan kabuk kırıntıları. (030a09), (032b12), (084a13), (093b19), (107b14), (114a08), (135b04), (138b19)

kepekli: Kapak katılmış, kepekle karışık. (088b14), (196a13)

- **kepekli ekmek**: Kepekli ekmek. (255a03)

kevkeb (A.): Samos kili. (019b17)

ḳırṭās (A.): Kâğıt, papirüsten elde edilen kâğıt. (367b02)

- **ḳırṭās-ı muḥraḳ**: Ynmış kâğıt. (347b07), (362b03), (362b16), (367b18), (368a03), (368a08), (368a12), (368a15)

kils-i ḳışr-ı beyż: Kireçte yanmış yumurta kabuğu. (218a03), (265a14), (354b16)

kimyā (A.): İlaç. (306b06)

- **kimyā-yı ekber**: Büyük, tesirli ilaç. (306b06)

ḳoyu: Yoğunluğundan dolayı güç akan. (012a19), (387a07), (390b14)

ḳoyuluḳ: Yoğunluğundan dolayı güç akıcılık. (031a10)

kuḥl (A.): Göze çekilen sürme; göz ilacı. (004b09), (027b15), (078a16), (078b15), (081a13), (082a07), (088a02), (089b16), (139b18), (141b12), (142b08), (146b02), (147b10), (149b12), (151b12), (151b15), (152b06), (152b06), (152b07), (152b17), (375b13), (375b17), (376b04), (376b11), (377a01), (377a10), (377a14), (376a17), (377a16), (377a19) (377b12), (377b15), (377b16), (378a01), (378a03), (378a04), (378b06), (378b14), (382b06), (382b06), (386a03)

- **kuḥl-ı aġber**: Göz kaşıtısına, gözün kornea yüzeyinde damarlaşma ve gramülasyon dokusunda zarımsı örtü oluşmasına, göz yaralarına faydalıdı olan, terkibinde senc-i muḥraḳ ve maġsūl, tūtiyā-yı kermānī, maġsūl ve sükker bulunan ilaç. (376b03), (379b19)
- **kuḥl-ı aṣfer-i kebīr**: Göz ağrılarına, göz kapağı iltihaplarına ve gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt-ı mürebbā, māmīṣā, ṣabır-ı usḳuṭūrī, beẕrü'l-verd, zaʿferān ve efyūn bulunan ilaç. (378a03)
- **kuḥl-ı aṣferü'l-kebīr**: Göz ağrılarına, göz kapağı iltihaplarına ve gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt-ı mürebbā, māmīṣā, ṣabır-ı usḳuṭūrī, beẕrü'l-verd, zaʿferān ve efyūn bulunan ilaç. (377b04), (378a03)
- **kuḥl-ı aṣferü'ṣ-ṣaġīr**: Gözdeki iltihaplı ağrıya, gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt-ı mürebbā, lebenü'l-ḥımār, ṣabır-ı usḳuṭūrī ve māmīṣā-ı ruhbānī bulunan ilaç. (377b08)
- **kuḥl-ı bāsilīḳūn ekberü'l-melekī**: Göz kıvam budulduktan sonra gözdeki her türlü hastalığa faydalı olan, terkibinde zebedü'l-baḥr, iḳlīmā-ı fiḍḍa-ı muḥraḳa ve muṣūla, nuḥās-ı muḥraḳ ve muṣūl, milḥ-i enderānī,

cündbīdester, sünbül-i laṭīf, işmid, ḳaranfil, ṣabır-ı usḳuṭūrī, üşne, mürr-i ṣāfī, māmīrān-ı çīnī, nüşādur, zerrdeçūp, ehlīlec, milḥ-i ṭaʿām, māmişā ve milḥ-i enderānī bulunan ilaç. (378a18)

- **kuḥl-ı bāsilīḳūn**: Göz kaşıntısı, gözde oluşan beyazlık, göz kapaklarında kalınlaşma için faydalı olan, terkibinde iḳlīmā-ı fiḍḍa, zebedü'l-baḥr, nuḥās-ı muḥraḳ, isfīdāc-ı maġsūl, milḥ-i enderānī, nūşādur, vecaʿda, fülfül-i esved, dār-ı fülfül, ḳaranfil, üşne, ve māʾ-i rāziyānec bulunan macun.(376a11)

- **kuḥl-ı baṭlamyūs**: Kirpiğin ters dönmesine, göz ağrılarına faydalı olan ve kötü yaralara tedavi eden, terkbinde tūtiyā-yı Hindī, iḳlīmā-ı ẕeheb, sādec-i Hindī, kuḥl-ı ışfahānī, sereṭān-ı muḥraḳ, dār-ı fülfül, māʾ-i verd ve māʾ-i rāziyānec bulunan ilaç. (378b05)

- **kuḥl-ı cilā-ı müberrid**: Gözbebeğinde oluşan sıkıntıları def eden, görme zayıflığına faydalı olan, terkibinde işmid, iḳlīmā, isfīdāc-ı maġsūl, neşā, tūtiyā-yı Hindī, ve māmīrān bulunan ilaç. (376b13)

- **kuḥl-ı ebyāż**: Terkibinde anzerūt-ı mürebbā, māmīṣā ve zaʿferān bulunan ilaç. (378a10)

- **kuḥl-ı ġarīziyy** Gözdeki beyazlığı tedavi eden ve göze parlaklık veren, gözdeki puslanmayı ve gözdeki akıntı hastalığını tedavi eden ve göze kuvvet vererek gözün sağlığını koruyan, terkibinde iḳlīmā-ı ẕeheb, tūbālü'n-nuḥās, tūtiyā-yı Hindī, şādenec-i maġsūl, sereṭān-ı muḥraḳ, keḥl-ı ışfahānī, fülfül-i ebyaż, esved, dār-ı fülfül, sünbül-i Hindī, ḳaranfil, ṣabır, zaʿferān, varaḳ-ı ferencmüşk, milḥ-i Hindī, zebedü'l-baḥr, nūşādur ve misk bulunan ilaç. (376b17)

- **kuḥl-ı ġūriyye**: Göz ilaçı. (078a16)

- **kuḥl-ı Hindī**: Sulu kaşıntı için faydalı olan, terkinibde nuḥās-ı muḥraḳ, tūbālü'l-ḥadīd, ṣabır-ı usḳuṭūrī, milḥ-i enderānī, būraḳ-ı Ermenī, fülfül, zencebīl, zāc-ı Mışırī, zebedü'l-

baḥr, ḫardal-ı ebyaż ve ḫallü'l-ḫamr bulunan ilaç. (378a12)

- **kuḥl-ı Iṣfahānī**: Göz ağrılarına, göz kapağı iltihaplarına ve gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt, māmīṣā, mürr-i ṣafī, ṣabır-ı usḳuṭūrī, efyūn ve zaʿferān bulunan ilaç. (377b11), (380b06)

- **kuḥl-ı Mıṣır**: Sıbyanda oluşan göz ağartmaya, gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt, mürebbā-ı lebenü'l-ḥımār, çeşmīzec-i muḳaşşer ve nebāt bulunan ilaç. (377b15)

- **kuḥl-ı mülekāyā ṣānī**: Göz ağrısını ve göz iltihabını tedavi eden, gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt, neşā ve sükker-i nebāt bulunan ilaç. (378a02), (378a16)

- **kuḥl-ı rūşenāyādur**: Zayıf görmeye, żaʿf-ı başara kornea yüzeyinde damarlaşmaya, göz kaşıntısına, bulanık görme hastalığına, göze inan perdeye, eski göz beyazına faydalı olan, terkibinde sādec-i maġsūl, nuḥās-ı muḥraḳ ve maġsūl, iḳlīmā-ı fiḍḍa, milḥ-i Hindī, būraḳ-ı Ermenī, fülfül-i ebyaż, esved, zebedü'l-baḥr, ṣabır-ı usḳuṭūrī, sünbülü'ṭ-ṭayyib, ḳaranfil, zencebīl, belīlec, zaʿferān ve nūşādūr ve rāziyāne-i raṭbınıñ ʿuṣāresi bulunan ilaç. (375b17)

- **kuḥlu'l-ās**: Göz kapağı kalınlaşmasına, göz sulanmasını faydalı olan, terkibinde tūtiyā-yı marāzī, iḳlīmā-ı ẕeheb muṣūl ve muḥraḳ, aḳākiyā, māmīrān, şebb-i yemānī, ehlīlec-i aṣfer, şādenec-i maġsūl, māʾ-i ās ve māʾ-i summāḳ bulunan ilaç. (378a05)

- **kuhlu'l-muṣannif**: Terkibinde kuḥl-ı mülekāyā, kuḥl-ı aṣfer-i kebīr ve huḥl-ı aṣfer-i ṣaġīr bu üç ḳulhu karıştırıp māʾ-i rāziyānec ile edilerek macun haline getirilerek yapılan ilaç. (377b19)

- **kuḥlu'l-mülekāyā**: Bu kuḥluñ melāʾikeye mensūp olduġudur tafṣīlı ḥażret ʿİsa ṣalavāt Allaha ʿalā seyyidanā ve beyyinā Muḥammed ve ʿaleyhümā ecmaʿin anıñ zamānında olan Ṣuleḥā ḳavminden birine melāʾike taʿlīm buyūrmuşlardır. Göz ağrısını ve göz iltihabını tedavi eden, gözün mültehime tabakasında büyüyerek yayılan şişliğe faydalı olan, terkibinde anzerūt-ı mürebbā, lebenü'l-ḥımār, çeşmīzec-i muḳaşşer, neşā ve sükker-i nebāt bulunan ilaç. (377a16)

- **kuḥlü'r-remādī**: Gözyaşını kurutan, gözün görmesine kuvvet veren göz kaşıntısına, gözün bulanık görme hastalığına faydalı olan, gözün nurunu artıran, terkibinde kuḥl-ı ışfahānī, tūtiyā-yı kermānī, tūbālü'n-nuḥās, sünc-i muḥraḳ ve māmīrān bulunan ilaç. (376b09)

- **kuḥlü'r-rummāneyn**: Kornea yüzeyinde damarlaşmaya, göz körlüğüne, gözün keskin görmesine faydalı olan, terkibinde ehlīlec-i kābilī, māʾ-i rummāneyn, mürebbā-ı helīlec, kuḥl-ı ışfahānī, tūtiyā-yı Hindī, tūbālü'n-nuḥās-ı maġsūl ve muṣūl, muḥraḳu'n-nevāt, helīlecü'l-kābilī, ʿafṣ-ı Hindī, ṣabır-ı usḳuṭūrī, māmīrān-ı çīnī, kuḥl-ı ġūra ve māʾ-i rummāneyn bulunan ilaç.(377a05)

ḳūḳıyā: Öksürük, verem ve karaciğer sertliği içinkullanılan, terkibinde mürr, bināsb, sünbül, zaʿferān, dār-ı ṣīnī, selīḫa, fiḳāḥ-ı iẕḫir, ḳaṣabü'ẕ-ẕerīre, muḳl, zebīb ve ʿasel bulunan macun. (153b12), (165a16), (169a11), (342b10)

ḳurṣ (A.): Tablet; sertleştirilerek yassı hale getirilmiş, yuvarlak, köşeli veya oval yassı şekilli ilaçların genel adı; hap, ilaç. (172a16), (188b01), (192b01), (201b09), (218b14), (291a04), (313b19), (314a04), (341b06), (344a17), (345a06), (345a11), (345a19), (345b05), (345b09), (345b12), (346a04), (346a09), (346a12), (346a16), (346b01), (347a06), (347a10), (347a11), (347b05), (347b07), (347b11), (347b13), (348a07), (348a08), (348a12), (348a13),

(348b14), (348b19), (370b04), (392a12), (392a15), (393b15), (395a05), (395a06), (395a18)

- **ḳurṣ-ı benefsec**: Safra ve balġamı ishāl ėder ve baştan olan maddeleri temizler, göz kapağı iltihaplarına, göz ağrılarına, körlüğe, safra ve balgamdan kaynaklı baş ağrılarına iyi gelen, terkibinde benefsec-i yābis, türbüd-i ebyaż, rubbu's-sūs, ehlīlec-i aṣfer, saḳmūniyā, māʾ-i ṣāfī ve müẕevvib ṣamġla bulunan hap, ilaç. (345b05), (345b10), (391b02)

- **ḳurṣ-ı benefsec-i āḫer**: Safra ve balġamı ishāl ėder ve baştan olan maddeleri temizler, göz kapağı iltihaplarına, göz ağrılarına, körlüğe, safra ve balgamdan kaynaklı baş ağrılarına iyi gelen, terkibinde benefsec-i yābis, türbüd, aṣlu's-sūs, ṣamġ-ı ʿArabī ve māʾ-i ḳarāḥ bulunan hap, ilaç. (345b09)

- **ḳurṣ-ı efʿī**: Yılan ḳurṣu, *"bu ol ḳurṣdur ki ʿavām buña yılan (13) ḳurṣu dėrler egerçi bunuñ ʿamili ve ḳaṭʿi Mıṣır'a maḫṣūṣdur ammā sāʾir ammā kenede daḫı (14) ḳābildir ṭarīḳi budur ṣulu yerlerde olmayıp ḳır yaʿnī çöl yerden mār-gīrlere (15) sipāriş ėdip bir nice efʿī getirdeler baʿde bir ṭomruḳ üzere bir müdevver-i mismār (16) mıḫlayalar ve mār-gīr bu efʿīyi ol mismāre baʾsinden ve ḳuyruġundan geçirir (17) gibi geçirip bir keskin ṣātūr ile bir kerre muḥkem uralar bir vechle ki başından (18) ve ḳuyruġundan kesilir birer ḳarış miḳdārı ola ve ortası daḫı ol miḳdār (19) ḳala şöyle ki evvel çaldıḳda bir iplik ḳadar ilişir bir ḳalırsa ol ʿamele yaramaz (348b) (1) zīrā mesmūmdur bi'l-külliye ʿalāḳa ḳalmayıp ḳaṭʿ olunmaḳ gerekdir baʿde bu maḳṭūʿ-ı (2) efʿīniñ başını ḳaṭʿ ėden yılanı ezip helāk eylemek gerekdir ta kīm ṣoḳmaya (3) bu kerre ol kesilen efʿīleriñ vasaṭından ḥāṣıl olanı bıçaḳ ile yarıp içinde (4) emʿāsını ve beyżalarını çıḳara eger üçden ziyāde beyżası var ise saḳīmdir (5) yaʿnī ṭoġramalıdır żarardır terk ėdeler degil ise derisin ṣoyup yumuşaḳ (6) ṭuz ile ova*

ova yayḳayıp pāk olduḳda ol maḳṭūʿ parçaya naẓar ėde (7) eger yılanıñ gövdesi beyāż ve yek renk olup eṣer-i zaḥm veyā ḍarbe ʿalāmeti yoḳ ise (8) ḫoş ve illa bir ġayrısın daḫı alıp anı terk ėdeler bu ḥāl üzere cemiʿ olup ġusl (9) olanı bir ṭopraḳ ṭencere içre ṭoraḳ otu ve ṭuz ve ṣu ḳoyup maṣlūḳa-ı laḥmı (10) ṭabḫ ėder gibi ṭabḫ ėdeler baʿde'ṭ-ṭabḫ indirip ṭırnaḳ ile etlerini ṣoyup ne (11) ḥāṣıl olursa ol ḥāṣıl olanıñ üç vezni ḳadar beksimāt unu żamm oluna (12) bir ṭaş hāvanda merhem miṣāl olunca daḳḳ ėdeler vaḳtā ki yübsü ġālib ola kendi (13) ṣuyundan lāzım olan miḳdārı vėrip iʿtidāle getireler baʿde pūl buḫūru gibi (14) ḫurde ve yufḳa ḳurṣlar ėdip ẓıllde tenşīf oluna baʿde tamāmu't-tenneşüf bir ḳaṭre (15) yübs şişe içinde dört barmaḳ miḳdārı zeyt örtünce ṭoldurup ḥıfẓ (16) ėdeler her ne maḥalde ki ḳurṣ-ı efʿī lāzım ola andan alıp vezni ḳadar istiʿmāl (17) ėdeler bu faḳīr bunu naḳl ṭarīḳi ile beyān ėtmem kendim Mıṣır'da Sulṭān Muḥammed ḳalāvun (18) bīmārḫānesinde reʾsü'l-eṭıbbāya nāẓır oldum her sene niçe biñ efʿī ḳaṭʿ olunup (19) ḳurṣ ėderler ḳāʿidesi budur ki ẕikr olundu" (348a/12, 13, …, 348b/1, …19). (274a01), (274a17), (348a12), (304b06), (305a13), (305a16), (307a12), (348a12), (348b16)*

- **ḳurṣ-ı efsentīn**: Karaciğer şişlerine, ağrılarına, mide dolgunluğuna, balgamdan kaynaklı hararete, dalak dolgunluğuna ve idrar güçlüğüne faydalı olan, terkibinde efsentīn, beẕr-i kerefes, enīsūn, asārūn, levz-i mürr ve māʾ-i ṣamġ bulunan hap, ilaç. (289b07)

- **ḳurṣ-ı emīrbārıs**: Eski balgamdan kaynaklı sıtmalara, mide ve ciğer şişmelerine faydalı olan, terkibinde rubb-ı emīrbārıs, lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ, verd-i aḥmer, terencübīn, beẕr-i küşüt, rubbu's-sūs, ṭabāşīr, beẕr-i hindībā, maṣṭakī, sünbül, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, rāvend, meṣeṣā, zaʿferān ve māʾ-i terencübīn

bulunan hap, ilaç. (187a19), (190b04), (191a14), 193a03), (193a06), (193a14), (194b16), (215b07)

- **ḳurṣ-ı emīrbārısü'l-kebīr**: Eski balgamdan kaynaklı sıtmalara, mide ve ciğer şişmelerine faydalı olan, terkibinde rubb-ı emīrbārıs, lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ, verd-i aḥmer, terencübīn, beẕr-i küşūt, rubbu's-sūs, ṭabāşīr, beẕr-i hindībā, maṣṭakī, sünbül, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, rāvend, meṣeṣā, zaʿferān ve māʾ-i terencübīn bulunan hap, ilaç. (344b02)

- **ḳurṣ-ı encübār**: İshala, kan akmaya, dizanteriye faydalı olan, terkibinde encübār, verd-i aḥmer, ṣamġ-ı ʿArabī, kehrübā, büssed, ṭīn-i Ermenī, ṭabāşīr, rubbu's-sūs, cülnār, aḳāḳiyā ve mersīn ʿuṣāresi bulunan hap, ilaç. (346b14)

- **ḳurṣ-ı enderuḫūn**: Tiryaklara katılan, başı temizleyen hap, ilaç. (254b01), (305a13)

- **ḳurṣ-ı eşḳīl**: Bir hayvan ısırdığında faydalı olan ve kuvvet veren, ata soğanı kursu, hapı, ilacı, soğan kursu, hapı, ilacı. (305a16), (344b10)

- **ḳurṣ-ı ferfiyūn**: Sütleğen kursu, hapı, ilacı. (308a05)

- **ḳurṣ-ı ġāfeṣ**: Koyun otu, kuzu putrağı hapı, ilaçı. (289a18), (289b06)

- **ḳurṣ-ı ġurāb**: Karga hapı, ilaçı, kursu. (272b07), (367b06)

- **ḳurṣ-ı ḫaşḫāş**: Akciğer ve göğüs yaralarına, sıtmaya ve sırt ağrılarına faydalı olan, terkibinde verd-i aḥmer, ṣamġ-ı ʿArabī, ḫaşḫāş-ı ebyaż ve esved, neşā, keṣīrā, ṭabāşīr, rubbu's-sūs, zaʿferān ve şarāb-ı ḫaşḫāş bulunan hap, ilaç. (345a11)

- **ḳurṣ-ı ḥıltīt**: Bir gün belirip aradan iki gün geçtikten sonra yeniden beliren ateşe iyi gelen, terkibinde ḥıltīt, mürr, fülfül-i esved, seẕāb-ı yābis ve māʾ-i ṣamġ bulunan hap, ilaç. (345b17)

- **ḳurṣ-ı īrsā**: Dalağı eriten, gök sūsen kursu, hapı, ilacı. (392a15)

- **ḳurṣ-ı kāfūr** ḥummeyāt-ı muḥrıḳa ve iltihāb ve tevaḳḳud ve ʿaṭaş ve ḥummā-ı dıḳḳ ve ḥummā-ı muṭbıḳa için faydalı olan, terkibinde verd-i aḥmer, ṣamġ-ı ʿArabī, ṭabāşīr, lübb-i ḥabbu'l-yaḳṭīn, lübb-i ḫıyāreyn, beẕr-i baḳla, aṣlu's-sūs, neşā, zaʿferān, kāfūr ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā bulunan hap, ilaç. (180b08), (200b03), (213b05), (295a17), (296a05), (345a06)

- **ḳurṣ-ı ḳāḳūnec**: Böbrek ve mesane yarasını iyileştirir, kan işemeyi ve idrar yollarındaki ağrıyı kesen, terkibinde beẕr-i kerefes ve beẕr-i şīḫ ve beẕr-i şehdānec mekke altı direm seng beẕr-i ayāric iki direm (15) ḥabbu's-ṣanevber ve zaʿferān ve beẕr-i ḥımmāṣ ve levz-i muḳaşşer ve efyūn mekke üç direm seng (16) ḥabb-ı ḳākūnec yigirmi beş dāne ve beẕr-i ḳıṣṣā on iki direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (17) māʾ-i rāziyānec ile birer miṣḳāl aḳrāṣ ėdeler hap, ilaç. (219b04), (222b19), (345b13)

- **ḳurṣ-ı keber**: Dalak ağrılarına faydalı olan kebere kökü kabuğu hapı, ilaçı. (193a03), (215b12), (215b14), (215b18), (345a02)

- **ḳurṣ-ı kehrübā**: Kan tükürmeye, kusmaya ve kanamaya iyi gelen hap, ilaç. (236b18)

- **ḳurṣ-ı kendir**: Kusmaya, regl ve mide zayıflığına iyi gelen, terkibinde kendir, ṭīn-i ḫorāsānī, ḳāḳūle, kebābe, misk, ḳaranfil ve rubb-ı rummān bulunan hap, ilaç. (347a03)

- **ḳurṣ-ı leymūn**: Limon kursu, hapı, ilacı. (183b12), (187a19)

- **ḳurṣ-ı lübb-i şīr**: Kabuğundan çıkarılmış çekirdek sütü kursu, hapı, ilacı. (215a18)

- **ḳurṣ-ı māzeryūn**: **ḳurṣ-ı māzeryūn**: Defneden yapılmış yuvarlak tablet, hap, ilaç. (196b10), (196b19)

- **ḳurṣ-ı müşelleş**: Baş ağrısına, uyuyamama hastalığına iyi gelen, terkibinde mürr, efyūn, beẕr-i benc-i ebyaż, ḳışr-ı aṣl-ı luffāḥ, luffāḥ-ı yābis, zaʿferān,

ḥass, it üzümü ve māʾ bulunan hap, ilaç. (347a06)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ**: Tüberkuloza ve kan tükürmeye faydalı olan, terkibinde ṭīn-i Ermenī, ṭīn-i maḫtūm, neşā, verd-i aḥmer, sereṭān-ı muḥrıḳ, keşīrā, ṭabāşīr, şādenec-i ʿademi, rubbu's-sūs, lisān-ı ḥamel, lisān-ı şevr ve māʾ bulunan hap, ilaç. (345a15)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer**: Kan akmaya ve kan tükürmeye faydalı olan, terkibinde şādenec ʿadesi, demü'l-aḫaveyn, cülnār, ʿafṣ, ḳarn-ı iyyelü'l-muḥraḳ, aḳāḳiyā, persiyāvşān, lāden, zaʿferān ve lisānü'l-ḥamel bulunan hap, ilaç. (346a05)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer**: Kan tükürmeye ve kronik öksürüklere faydalı olan, terkibinde kehrübā, büssed, beẕr-i baḳla, ṭīn-i maḫtūm, cülnār, beẕr-i ḫaşḫāş, verd-i aḥmer, ṭabāşīr, ḳarn-ı iyyelü'l-muḥraḳ, aḳāḳiyā, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, rāvend ve māʾ-i lisānu'l-ḥamel bulunan hap, ilaç. (346a01)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer**: Kan uyuşmazlığına ve nefes almaya faydalı olan, terkibinde ṭīn-i maḫtūm, ṭīn-i Ermenī, ṭabāşīr, ḳurṭ, ṭarāşīş, beẕr-i ḫımmāṣu'l-berrī, şamġ-ı ʿArabī, cülnār, neşā, verd-i aḥmer, zaʿferān, beẕr-i kerefes, summāḳ, maṣṭakī ve beẕr-i luʿāb-ı ḳaṭūnā bulunan hap, ilaç. (345a19)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer**: Öksürüğe, kan tükürmeye, tabiatı yumşatmaya ve ateşli sıtmalara iyi gelen, terkibinde beẕr-i ḫımmāṣ, emīrbārıs, neşā, ṭabāşīr, ḥabbu'l-ās, şāh-ı bellūṭ, ṭīn-i Ermenī, şamġ-ı ʿArabī, zaʿferān, kehrübā ve büssed bulunan hap, ilaç. (346a09)

- **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer**: Teberkuloza ve teberkuloza bağlı ateşe faydalı olan, terkibinde lübb-i ḫıyār, lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, mürr, beẕr-i baḳla, aṣlu's-sūs, ṭabāşīr, sereṭān-ı muḥraḳ, neşā, keşīrā ve cüllāb bulunan hap, ilaç. (346a13)

- **ḳurṣ-ı rāvend**: Eski, kronik sıtmalara, karaciğer sertleşmesine, karaciğer ağrılarına ve şişlerine faydalı

olan, terkibinde şīr-ḫuşk, füvve, iklīlü'l-melik, beẕr-i kerefes, enīsūn, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, ṣamġ-ı ʿArabī ve keṣīrā bulunan hap, ilaç. (344b16)

- **ḳurṣ-ı rāziyānec**: Diş etleri yendigine ve müzmin yaralara faydalı olan, terkibinde cīr-i bilā-muṭfī, ḳışr-ı aṣl-ı keber, zernīc-ı aḥmer, aṣfer, ḳalye, şebb-i yemānī, ʿafṣ, temretü't-ṭarfā ve beyāż-ı beyż bulunan hap, ilaç. (347b13)

- **ḳurṣ-ı ṣandal**: Ateşli nöbetlere, şiddetli ateşe, karaciğer ve mide hararetine ve dil kuruluğuna ve safra ile ilgili gazlara iyi gelen, terkibinde verd-i aḥmer, ṭabāşīr, sükker-i nebāt, ṣandal-ı ebyaż ve aḫmer, ḳurbu's-sūs, beẕr-i baḳla, lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, beẕr-i ḫıyār, kāfūr, keṣīrā, luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve māʾ-i verd bulunan hap, ilaç. (347a13)

- **ḳurṣ-ı saʿfe**: Başta çıkan çıbanlara, kelliğe ve saçkırana (saç dökülmesi) faydalı olan, hindibā suyuyla karıştırılarak sürülen hap, ilaç. (347b19)

- **ḳurṣ-ı saʿfe**: Başta çıkan sivilcelere ve başı kel olanlara faydalı olan, terkibinde māʾ-i hindībā ile sürülen, terkibinde aḳmāʿu'r-rummān, şebb, ḳalḳadīs, mürr, kendir, rāvend ve ʿafṣ bulunan hap, ilaç. (347b19)

- **ḳurṣ-ı şāmī** : Şama ait kurs, hap, ilaç. (332b07), (332b10)

- **ḳurṣ-ı şems**: Güneşe ifratla bakmaktan kaynaklanan görme zayıflığına iyi gelen hap, ilaç. (151a11), (183b15)

- **ḳurṣ-ı ṭabāşīr**: Yumuşatıcı ve hapsedici olmak üzere iki türü vardır. İşitme yankına, kan uyuşmazlığına, safravî ve demevī ve harareti teskin eden hap, ilaç. (004b05), (199b18), (213a14), (213b03), (284a06), (285a08), (344a11)

- **ḳurṣ-ı ʿūd**: Mide dolğunluğundan kaynaklı kusmaları tedavi eden, kusmadan sonra ortaya çıkan balgamı kesen, kusmayı keserek tekrar sağlıklı hale getiren öd ağacı hapı, ilaçı. (185a07), (187a19)

- **ḳurṣ-ı ʿunṣalī**: ʿAvām bu ḳursa aṭa ṣoġan ḳurṣı dėrler. Bir hayvan ısırdığında faydalı olan ve kuvvet veren, terkibinde başal-ı unṣulu ḫurde ḫurde ṭoġrayıp bir miḳdār ḫamīre ḳoyup üzerini ḳaplayalar baʿde bir tennürde taṭbīḫ ėdeler ṭabḫ-ı tamām olup çıḳarıp bir hāvan-ı ḥacerde saḥḳ oluna vaḳtā ki ezilmege ḳarīb ola burçaḳlarından üç başal aġrını vėrip yine daḳḳ ėdeler vaḳt-ı ḥācetde fārūḳa ve ġayra istiʿmāl olunur. (348a06)

- **ḳurṣ-ı verd**: Safradan ve balgamdan kaynaklı ateşe faydalı olan, terkibinde verd-i aḥmer, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, ṭabāşīr, sünbül-i Hindī, rubb-ı sūs ve māʾ-i ṣamġ bulunan hap, ilaç. (190b04), (193a07), (196b03), (289a17)

- **ḳurṣ-ı verd-i aḥmer**: Mide ağrılarına, balgamdan kaynaklanan sıtmalara faydalı olan, terkibinde verd-i aḥmer, aṣlu's-sūs, sünbül, ṣamġ ve beyāż-ı beyż bulunan hap, ilaç. (344b14)

- ḳurṣu'l-aẕermaġmūr: ḳurṣu'l-aẕermaġmūr.(395a07), (395a10), (395a14)

- **ḳurṣu'l-füvāḳ** Hıçkırığa faydalı olan, terkibinde ḳusṭ-ı mürr, ṣabır, edḫīr, marsıme-i yābis, fūdenec, naʿnāʿ-i yābis, seẕāb-ı yābis, beẕr-i kerefes, kendir, asārūn ve efyūn bulunan hap, ilaç. (346b18)

- **ḳurṣu'l-ḫuḳne**: Bağırsak yaralarına, kan ve irin karışıklığına faydalı olan hap, ilaç. (347b02)

- **ḳurṣu'l-leymūn**: Limon kursu, hapı, ilaçı. (296a04)

- **ḳurṣu'l-ʿūd**: Mide dolğunluğundan kaynaklı kusmaları tedavi eden, kusmadan sonra ortaya çıkan balgamı kesen, kusmayı keserek tekrar sağlıklı hale getiren öd ağacı hapı, ilaçı. (346b10)

- **ḳurṣu'l-verd**: Safradan ve balgamdan kaynaklı ateşe faydalı olan, terkibinde verd-i aḥmer, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, ṭabāşīr, sünbül-i Hindī, rubb-ı sūs ve

māʾ-i ṣamġ bulunan hap, ilaç.(344b07)

- **ḳurṣu’ṣ-ṣaḳīl**: Ağır hap, etkili haplar, ilaç, ḳurṣu’ṣ-ṣaḳīl. (305a12)

L

laʿūḳ (A.): Pastil; ilaç olarak kullanılan ve ağızda tutarakeritme suretiyle kullanılan veya yalanarak yenilen bir grup ilaç. (204a03)

lūġāziyā (A.): Baş hastalıklıkları, delirme, kuruntu, sağırlık epilepsi, humma gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan müshil. Ayāric-i lūġāziyā bkz. (123b01), (163a17), (165a16), (170b19), (239a04), (257b10), (266b10), (289a16), (293a02), (343b06), (344a09), (389b18)

luʿūḳ (A.): Macun ve kelbeşeker gibi kaşıkla yenilen şeyler, tıbbiyyeden olup macundan daha yumuşak ve bir takım mevādd-ı devāiyye ile şurūb-ı ādiyeden mürekkeb bir nevi ağızda emilen ilacdır. (076a15), (091b01), (091b09), (097a02), (102b17), (104a14), (163a04), (171a09), (171a13), (171a16), (172a11), (173b18), (177b03), (177b04), (178b16), (211b04), (387b19), (388b09), (388b16)

luʿūḳ-ı baṣal-ı ʿunṣul: Öksürüğe, karaciğer sertliğine, göğüs ve Nefes darlığına faydalı olan, adasoğanın bal kıvamına getirilmesi ile oluşan ilaç.(172a11), (389a01)

- **luʿūḳ-ı beẕr-i kettān**: Kuru öksürüğe faydalı olan, terkibinde beẕr-i kettān ve ʿasel şerbeti bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (388b04)
- **luʿūḳ-ı ḥabbu’l-ḳuṭn**: Öksürüğe, göğüs sertliğine faydalı olan, lübb-i ḥabbu’l-ḳuṭn, levz-i ḥulv-ı muḳaşşer, aṣlu’s-sūs, maṭbūḫ-ı ḳavī-i ṣufret-i beyż, ṣufret-i beyż, keffi āḫẕ olunmuş ʿasel ve dühn-i levz bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (388b15)
- **luʿūḳ-ı ḫaşḫāş**: Bulanık görme hastalığına, göğüs ağrılarına, karaciğere, kronik, müzmin öksürüklere sıcaktan kaynaklı nezlelere faydalı olan, terkibinde beẕr-i ḳaṭūnā, lübb-i beẕr-i ḫıyār, beẕr-i ḫaṭme, sebistān, ʿırḳ-ı sūs, beẕr-i ḫaşḫāş, sükker-i fānīd, ṣamġ-ı ʿArabī ve keşīrā-ı medḳūḳ bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (387b12)

- **luʿūḳ-ı ḫıyārşenbe**: Akciğer zarı iltihabına faydalı olan, ḫıyārşenbenin bal kıvamına getirilmesi ile yapılan ilaç. (177b13), (191a09), (260a11)

- **luʿūḳ-ı ḥulbe**: Öksürüğe, sesin saflığına (ses kısılması), ve boğaz hastalığına iyi gelen, terkibinde beẕr-i kettān, levz, ḥulbe, levz-i muḳaşşer, keṣīrā, ʿırḳ-ı sūs-ı maḥkūk, lübb-i ṣanevber, persiyāvşān, ḥınṭa, ṣamġ-ı ʿArabī, sükker-i fānīd, sükker-i fānīd, sükker, māʾ-i verd ile ʿasel bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (388a11)

- **luʿūḳ-ı keṣīrā**: Öğsürüğe faydalı olan, terkibinde ʿunnāb, sebistān, zūfā, tīn, ʿūd-ı sūs, beẕr-i rāziyānec, caʿde, persiyāvşān, levz-i ḥulv, ʿasel, fānīd, keṣīrā ve ṣamġ-ı ʿArabī bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (389a17)

- **luʿūḳ-ı kürnüb**: Göğüsü temizleyen ve açan, kelem denilen lahananın bal kıvamına getirilmesi ile yapılan ilaç. (387a09)

- **luʿūḳ-ı lisān-ı ṣevr**: Sığır dili bitkisinin bal kıvamına getirilmesi ile yapılan ilaç. (192b19)

- **luʿūḳ-ı müşemmes**: Öksürüğe, boğaz hastalıklarına, bademcik ve bademcik iltihaplarına faydalı olan, terkibinde zerdālu, māʾi rummān-ı ḥulv, sükker-i nebāt, sükker-i fānīd, ʿasel, ṣamġ-ı levz , ṣamġ-ı ʿArabī, keṣīrā, daḳīḳ-i ḥummuṣ , rubb-ı sūs, rubb-ı ḳarʿ-ı ḥulv, lübb-i beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i ḫaşḫāş bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (387b06)

- **luʿūḳ-ı ʿunṣul**: Ada soğanı luʿūkı. (171a11)

- **luʿūḳ-ı persiyāvşān**: Öksürüğe, göğüs darlığına ve nefese faydalı olan, terkibinde tāze persiyāvşān, ʿunnāb, ʿırḳ-ı sūs, sükker, ʿasel, fānīd sükkeri, rubb-ı sūs, keṣīrā, ṣamġ-ı ʿArabī ve neşā bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (389a11)

- **luʿūḳ-ı rubbu's-sūs**: Her türlü öksürüğe faydalı olan, terkibinde rubb-ı sūs, keṣīrā,

levz-i muḳaşşer, beẕr-i rāziyānec, lübb-i beẕr-i ḳıṩṩā ve keffi alınmış ʿasel bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (388b12)

- **luʿūḳ-ı rummān-ı ḥulv**: Nezlelere ve öksürüğe faydalı olan, tatlı narın bal kıvamına getirilmesi ile yapılan ilaç. (172a12)

- **luʿūḳ-ı sebistān**: Müzmin öksürüğe, göğüs sertliğine karaciğere ve bademcik iltihabına faydalı olan, terkibinde sebistān, ʿunnāb, ʿırḳ-ı sūs, persiyāvşān, māʾi sükker, ʿasel, peynīr sükkeri, rummān, ṣamġ-ı ʿArabī, keṩīrā, neşā ve rubb-ı sūs bulunan bal kıvamına getirilmiş ilça. (389a04)

- **luʿūḳ-ı suʿāl**: Öksürüğe, boğaz kuruluğuna göğse faydalı olan, terkibinde ṣamġ-ı ʿArabī, neşā, keṩīrā, rubb-ı sūs, peynīr sükkeri, lübb-i sefercel, lübb-i ḥabbu'l-ḳarʿ, lübb-i levz-i ḥulv ve ʿasel bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç.(387b02)

- **luʿūḳu'r-rummān**: Kronik öksürük hastalığı olana, göğüse, yemek borusuna ve vücuttaki yakılmış ahaltı temizlemeye faydalı olan, terkibinde māʾ-i rummān-ı ḥulv, sükker-i fānīd, ṣamġ-ı ʿArabī, rubb-ı sūs ve keṩīrā bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (188a06)

- **luʿūku'ṣ-ṣıbyānu'l-melekī**: Çocuklardaki öksürüğe, soğukluktan kaynaklı kuruluğa faydalı olan, terkibinde rubb-ı sūs, keṩīrā, fānīd, ṣamġ-ı ʿArabī, luʿāb-ı sefercel,ʿasel ve dühn-i levz bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (388b07)

- **luʿūḳu'ṭ-ṭabāşīr**: Öksürüğe, ve kanlı balgam çıkarmaya, yapışkanımsı, koyu fuḍūla ve göğüs ağrılarına faydalı olan, tekibinde ḳāḳūle, ṣamġ-ı ʿArabī, neşā, ḫaşḫāş-ı ebyaż, terencübīn, ṭabāşīr, sükker, lübb-ı beẕr-i ḳıṩṩā, levz-i ḥulv-ı muḳaşşer, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i ḫaşḫāş-ı esved ʿasel ve dühn-i levz bulunan bal

kıvamına getirilmiş ilaç. (388a17)

- **luʿūḳu'z-zūfā**: Eski öksürüklere, nefes darlığına ve nefes borusu tıkanıklığına faydalı olan, terkibinde zūfā-ı yābis, ferāsiyūn, beẕr-i rāziyānec, persiyāvşān, ʿırk-ı sūs, ṣamġu'l-buṭm, ḫulbe, zebīb-i bilā-ı ʿacem, tīn ve ʿasel bulunan bal kıvamına getirilmiş ilaç. (188a19)

luʿūḳāt (A.): Macun ve kelbeşeker gibi kaşıkla yenilen şeyler, tıbbiyyeden olup macundan daha yumuşak ve bir takım mevādd-ı devāiyye ile şurūb-ı ādiyeden mürekkeb bir nevi ağızda emilen ilaclardır. (004b10), (387a06)

M

maḥkūk (A.): Yontulmuş, kazınmış. (288b18), (294a01), (318b18), (388a13)

maḥlūl (A.): Çözelti. (156b11), (263a01)

- **maḥlūl-ı kāfūr**: Hindistan ve Çin'de yetişen kafur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı maddenin çözeltisi. (387b01)

- **maḥlūl-ı sikencebīn**: Ana terkibi şeker (veya bal) ile sirke olan terkibin çözeltisi. (145a09)

maʿācīn (A.): Macunlar; hamur kıvamına getirilmiş, yoğurulmuş şeyler. (037a01), (039a08), (097a13), (100a04), (106b14), (170b03), (174a07), (178a15), (179b16), maʿālecāt (189b13), (193b16), (205b07), (239b15), (264a05), (307b01), (309a09), (309a10), (311a18), (340a15)

- **maʿācīn-i ḥārre**: Sıcak macunlar. (232b03)

- **maʿācīn-i kibār**: Bir tür macun. (250b10), (258a02)

maʿcīn (A.): Macun; muhtelif unsurların daha çok balla bir araya gelmesinden oluşan terkip. (267a14)

maʿcūn (A.): Macun; muhtelif unsurların daha çok balla bir araya gelmesinden oluşan terkip. (079a03), (113b16), (116a08), (116a10), (122b10), (122b15), (123b14), (123b16), (129b17), (130b18), (136a14), (146a06), (147a03), (152b19), (156b10), (157b19),

(158b01), (160b06), (161a16), (165a19), (169a19), (182a15), (184a08), (192b04), (192b14), (195a01), (195a13), (196a02), (197a14), (197a16), (197a17), (200a03), (203b18), (205a18), (205b01), (209a11), (209a16), (209b03), (209b06), (209b10), (209b13), (210b15), (223b19), (224b16), (242a10), (242a12), (245b06), (245b07), (259b11), (260b01), (269b05), (271b16), (289b05), (304b01), (306b12), (307a01), (307a07), (307a16), (307b01), (309a10), (309a19), (309b11), (309b12), (310a08), (310a18), (311a19), (311b17), (312a07), (312a08), (312a14), (312b08), (313a08), (313a11), (313b02), (313b04), (313b07), (313b14), (314a14), (314b15), 314b19), (315a01), (315a11), (315a12), (315a17), (315b06), (316a02), (316a06), (316b01), (316b02), (316b07), (316b08), (316b12), (316b15), (316b18), (316b19), (317a03), (317a05), (317a14), (317a15), (317b11), (317b16), (317b17), (318a02), (318a03), (318a05), (318a06), (318a07), (318a11), (318a12), (318a17), (318a18), (318b03), (318b09), (318b10), (318b16), (319a01), (319a06), (319a10), (319a15), (319a18), (319b15), (320a02), (320a07), (320b02), (320b17), (321a04), (321a17), (321b07), (322a08), (322a15), (322b08), (322b12), (322b16), (322b19), (323a17), (323b09), (324a10), (324a14), (324b02), (324b07), (325a01), (325a06), (325a12), (325a18), (325b02), (325b05), (325b11), (325b16), (326a01), (336b06), (354a14), (365b17), (376a15), (382b04), (382b14), (390a10), (391a04), (391a08), (392a04), (393a10), (395a13), (395b19), (397a11), (397a12), (397b02), (397b08), (397b18)

- **maʿcūñ-ı āflūniyā-ı fārisī**: Kulunc ve çeşitli romatizmalar için faydalı olan, terkibinde fülfül-i sefīd, beẕr-i benc, efyūn, ṭīn-i maḥtūm, zaʿferān, sünbül-i Hindī, mürr, ʿāḳırḳarhā, ferfiyūn, cündbīdester, zürünbād, durunc-ı ʿaḳrebī, mervārīd-i nā-süfte, misk, kāfūr ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315b07)

nevʿ-i āḫer āflūniyā-ı kebīr: Kulunc ve çeşitli romatizmalar için faydalı olan, terkibinde efyūn, dār-ı ṣīnī, ḳaranfil, ʿūdü'l-ḳarḥ, ferfiyūn, sünbül-i Hindī, beẕr-i benc, beẕr-i reyḥān, ḳāḳūle-i kebīr, ṣaġīr, benc, benefsec, zehr-i benefsec, ṣamġ-ı ʿArabī, ḫuṣyetü'ş-şaʿleb, beẕr-i cezer, anīsūn, beẕr-i ışırġan, beẕr-i kerefes, beẕr-i başal, beẕr-i bādrencbūye, ḳusṭ, ʿūd-ı belesān, ḫabb-ı belesān, mersin yemişi, asārūn, suʿd, ṣandal-ı ebyaż, verd-i aḥmer, ḫaṣālubān, kehrübā, zeberced, cāvī, ʿūd, zürünbād, zaʿferān, fülfül-i ebyaż, beẕr-i benc, beẕr-i ḫaşḫāş şarāb-ı verd ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315b12)

nevʿ-i āḫer āflūniyā-ı sebʿadır: Kulunc ve çeşitli romatizmalar için faydalı olan, terkibinde benc, fülfül, efyūn, zaʿferān, sünbül-i Hindī, ferfiyūn, ʿūdü'l-ḳahrü'l-ḳarḥ ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316a02)

- **maʿcūn-ı ʿaṭāyī**: Meninin hızlı bir şekilde inmesinden yani erken boşalmadan şikayet edenlere faydalı olan, terkibinde lübān-ı ẕeker, ʿılk-ı Rūmī, cefif-i bellūt, beẕrü'l-ḳunneb veʿasel bulunan bir tür macun. (313b15)

bu nevʿ : Dile koyup cinsel ilişki yaşayan kişiye lezzet veren, terkibinde büssed, kebābe, zencebīl, ʿāḳırḳarhā, zebībü'l-cebelī, ḫavlencān ve müẕevveb ṣamġ bulunan bir tür macun. (313b19)

bu nevʿ : Dile koyup cinsel ilişki yaşayan kişiye lezzet veren, terkibinde bellūṭ, gülnār, şūnīz, lübān-ı ẕeker, kemmūn, nānḫāh, kerāvyā, post-ı belīle, post-ı helīle, emlec-i muḳaşşer, helīle-i esved, küzber-i yābis ve ʿasel bulunan bir tür macun. (314a05)

- **maʿcūn-ı benefsec**: Menekşe macunu. (167a04), (177b15), (203a01), (211a19), (211b02)
- **maʿcūn-ı benefşe**: Menekşe macunu. (139a14)
- **maʿcūn-ı berşaʿisā**: Kalple ilgili hastalıklara, beyin

hastalıklarına faydalı olan, mide gazlarını tedavi eden, safra ile ilgili hastalıklara, vesveseye, kara sevdaya, uykusuzluk hastalığına iyi gelen, terkibinde fülfül-i sefîd, fâşîrâ, ferencmüşk, fû, beẕr-i benc-i azraḳ, zaʿferân, zerâvend-i ṭavîl, cenṭiyânâ, başalu'l-ġâru'l-meşvî, cedvâr-ı Hindî, ḥabbu'l-ġâr, efyûn, mürr, ʿâḳırḳarhâ, sünbül-i Hindî, nârdîn, cündebîdester, ferbiyûn ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316a05)

- **maʿcûn-ı beẕr-i gül**: Gül tohumu macunu. (258a03)
- **maʿcûn-ı bîş**: Kurtboğan macunu. (258a03)
- **maʿcûn-ı cüvârişü'l-ʿûd**: Mideyi kızdıran, sindirime yardımcı olan, balgam ve rutubete faydalı olan, terkibinde ḳâḳûle-i ṣıġâr, kibâr, ḳaranfil, dâr-ı ṣînî, zencebîl, dâr-ı fülfül, zaʿferân, sükker ve şehd bulunan bir tür macun. (321b08)
- **maʿcûn-ı enḳardiyâr-ı kebîr**: Fece, lakveye, saraya ve soğukluktan kaynaklı romatizmalara faydalı olan, terkibinde ʿâḳırḳarhâ, şûnîz, ḳusṭ, fülfül, dâr-ı fülfül, vecc, varaḳ-ı seẕâb, cenṭiyânâ, ḥıltît, zerâvend, ḫûc, ḥabbu'l ġâr, cündebîster, şeyṭarec-i Hindî, ḫardal, ʿasel-i belâdur, dühn-i cevz ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315a10)
- **maʿcûn-ı felâsife**: Balgam fazlalıklarının atılmasına faydalı olan, hazmı kolaylaştıran, iştah artıran, hıfzı ziyade eden, zekayı artıran, nefesi kuvvetlendiren meniyi artıran, penisi sertleştiren ve soğukluğu gideren, terkibinde fülfül, dâr-ı fülfül, zencebîl, dâr-ı ṣînî, post-ı helîle, emlec, seyṭarec, zerâvend, ḫavuc, ʿırḳ-ı bâbûnec, ḥuşyetü'ş-şaʿleb, lübb-i cilġûze, lübb-i nârecîl, bâbûnec, râziyânec veʿasel bulunan bir tür macun. (123b17), (232b03), (314b09)
- **maʿcûn-ı felûniyâ**: Kulunca, dalağa, bulanık görme hastalığına ve spazma yani kas kasılmasına faydalı olan, iç organlardaki vereme sakinleştiren, öksürüğe, karaciğer ve diş hastalıkları ağrılarına iyi gelen, terkibinde

zaʿferān, fülfül-i ebyaż, beẕr-i benc, efyūn, faṭrasāliyūs, beẕr-i kerefes, sünbül-i Hindī, sādec-i Hindī, sālīḥa, ʿāḳırḳarhā, ḥabb-ı belesān, ferfiyūn, dühn-i belesān ve ʿasel bulunan bir tür macun. (315a18)

- **maʿcūn-ı ḥacerü'l-yehūd**: Mesanede bulunan taşı parçalayan ve mesanede bulunan kumu ihraç eden, terkibinde lübb-i beẕr-i ḫıyār, lübb-i beẕr-i ḫarbuze, hinduvāne, yaḳṭīn, beẕr-i baḳlatü'l-mübārek, ḥabb-ı kākūnec, ḥacerü'l-yehūd, mercān ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316b02)

nevʿ-i āḫer: Mesanede bulunan taşları parçalayan ve idrar tutukluğuna iyi gelen, terkibinde dem-i maʿz-ı yābis ki ergec ola, fülfül, dār-ı fülfül, sünbül, ḳardemānā, faṭrasāliyūñ, beẕr-i cezer, erneb demi, zaʿferān, zencebīl, beẕr-i ḥaṭmī, vecc ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316b07)

- **maʿcūn-ı ḥıltīt**: Hummā-ı ribʿ iyi gelen, sevdayı olgunlaştıran ve yılan, akrep vb. gibi hayvanların sokmasına ve ısırmasına faydalı olan, terkibinde fülfül-i esved, mürr-i ṣāfī, varaḳu'l-seẕāb, ḥıltīt ve şehd bulunan bir tür macun. (319a10)
- **maʿcūn-ı ḫıyārşenbe**: Her mizaca uygun olan, yumuşak olan ve dört hıltıda izâle eden, terkibinde türbüd-i sefīd, benefsec-ḫuşk, nemek-i Hindī, rubbü's-sūs, rāziyāne, anīsūn, maṣṭakī, ʿasel-i ḫıyārşenbe, dühn-i levz, dühn-i levz, sakmūniyā, saḳmūniyānıñ ışlāḥı saḥḳ ėdip keşīrā ile yoġurup sefercel veya tuffāḥın için oyup ṭolduralar, üzerin ḳapayıp ḫamīr ile meşāḳ ile teleyyüs olunsa ve fırında ṭabḫ ėdilen bir tür macun. (004a17), (192b14), (194b18), (280b15), (289a15), (291a04), (317b02)
- **maʿcūn-ı kākūnec**: Bögreklerde ve mesanede olan arızaları temizleyen ve idrar güçlüğüne faydalı olan, terkibinde beẕr-i benc, rāziyanec, beẕr-i ḥaṭmī, vecc, maġz-ı tuḫm-ı ḫıyāreyn, beẕr-i ḥummāż, maġz-ı cilġūze, maġz-ı bunduḳ, levz, zaʿferān, ḥabb-ı kākūnec ve keşīrā

bulunan bir tür macun. (316b12)

- **maʿcūn-ı kemmūn**: Kimyon macunu. (232b15)
- **maʿcūn-ı ḳınbıl**: İnsanın karnında her ne ḳadar dūd, ḥabbu'l-ḳarʿ, ḥayyāt ve ve tātār ḳurdu olursa iḫrāc eden, terkibinde şīr-ḫuşk, ḥabbu'n-nīl, ḳınbīl, ḫorāsānī, anīsūn, türbüd-i sefīd-i mücevvef, varaḳ-ı ḫūḫ, türmüs, ḥabb-ı ḫulv, muḳl-ı azraḳ, saḳmūniyā, evrāḳ-ı ḫūḫ bulunan bir tür macun. (318a12)

nevʿ-i āḫer: İç ağrısına ve ḳanı giderip rūzi olana faydalı olan, terkibinde ṭūrbāl-ı ḥadīd, behmen-i aḥmer, ḳışr-ı rummān-ı ḥāl, afṣ-ı esved, füvve, ḳara ḳāvuz, aḫlāṭ otu, demü'l-aḫeveyn ve ʿasel bulunan bir tür macun. (318b03)

- **maʿcūn-ı ḳubādü'l-mülk**: Eklem ağrılarına, ayak ağrısına, bela ve musibeti sakinleştirme, dalak hastalığına, kötü, zararlı gazlara, eski hummalara,faydalı olan, tıkanıkları açan, böbreklerdeki taşı parçalayan, nefes darlığına iyi gelen, eski öksürüklere, boğaz hırlamasına, gece körlüğüne iyi gelen, terkibinde cenṭiyānā, ustuḫūṭūs, ḳardemānā, cāvşīr, kemāfīṭūs, beẕr-i seẕāb, ferāsiyūn, usḳurdiyūn, meyʿa-ı sāʾile, mürr, zaʿferān, ḳusṭ, fülfül-i sefīd, adḫīr, sünbül-i Hindī, ferfiyūn, post-ı benc, luffāḥ, uşaḳ, fūdenec, beẕr-i rāziyāne, beẕr-i cezer, varaḳ, verd-i aḥmer, nārdīn, ḥabb-ı belesān, dār-ı ṣīnī, sükker, seliḫa, ḥınnā, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, kāşim, beẕr-i cünd-i ḳūḳā, ṣamġ-ı ʿArabī, levz, efyūn, beẕr-i benc-i sefīd, ṣamūġ ʿuṣārāt ve ʿasel bulunan bir tür macun. (316b19)
- **maʿcūn-ı laʿūḳ**: Tıbbiyyeden olup macundan daha yumuşak ve bir takım mevādd-ı devāiyye ile şurūb-ı ādiyeden mürekkeb bir nevi ağızda emilen bir tür macun. (204a03)
- **maʿcūn-ı lübūb**: Meniyi artıran, cinsel ilişkiye kuvvet veren, mesaneyi kumdan ve balgamdan temizleyen, terkibinde fıstık, bunduḳ, levz, fıstık-ı şāmī, ḥabbu'z-zelem,

cevz-i Rūmī, ḥabb-ı fülfül, her biriniñ lübbinden, muḳaşşer, simsim, nārecīl, ḥuşyetü'ş-şaʿleb, ḫaşḫāş, ḫavlencān, dār-ı şīnī, şaḳāḳul, behmen-i sefīd, tūderī-i sürḫ, tūderī-i sefīd, lisān-ı ṣevr, lisān-ı ʿuşfūr, dimāġ-ı ʿuşfūr, ḳaḍīb-i ḳāv, būzīdān, aṣl-ı bābūnec, felencmüşk, ḫasek-i mürebbā, zürünbād, zerneb, zencebīl, ḳaranfil, besbāse, beẕr-i bādrencbūye, ʿanber, ʿūd, zaʿferān, maṣṭakī, mervārīd-i nā-süfte, laʿl, yāḳūt-ı kebūd, zerr, sīm evrāḳı, nebāt ve ʿasel bulunan bir tür macun. (312a11)

nevʿ-i diger: Cinsel gücü artıran, dil ve dimağa ḳuvvet veren, ölü penisi ayağa kaldıra ve sertleştiren, sinirsel hastalıklara iyi gelen, eklem ağrılarına faydalı olan, meni eksikliğini gideren, terkibinde şaḳāḳul, ḫavlencān, ḥuşyetü'ş-şaʿleb, behmeneyn, vecc, tūderī-i sürḫ ve sefīd, lisān-ı ʿuşfūr, ḥābbu'l-bān, ḥabb-ı belesān, fülfül-i sefīd, leben-i cezere, lübb-i ḫıyāreyn, beẕr-i circīr, beẕr-i cezer, beẕr-i kürrāṣ, beẕr-i başal, beẕr-i lift, beẕr-i ḥarmel, beẕr-i ḫaşḫāş-ı sefīd, ḥaseḳdāne, beẕr-i tere, beẕr-i şibit, beẕr-i cezer-i Şāmī, ḳuru ḫasek-i mürebbā, beẕr-i helyūn, dār-ı şīnī, ḳaranfil, sünbül, asārūn, besbāse, kebābe, suʿd-ı kūfī, dār-ı fülfül, ḳırfe, cevz-i bevvā, nār-müşk, ʿūd-ı ḫām, ʿanber-i eşheb, zaʿferān, misk, nārecīl, levz, fıstık, şanevber, ḥabbetü'l-ḥażrā, ḥabbu'l-ḳuṭn, simsim-i muḳaşşer, zencebīl, būzīdān, ḳusṭ-ı ḫulv, ḥabbu'z- zelem, durūnec-i aḳrebī, bunduḳ ve fıstık ve sāyir lübūbdur anları ayrı daḳḳ edip ʿanber ü müşk, zaʿferān ve ʿasel karıştırılarak yapılan bir tür macun. (313a09)

- **maʿcūn-ı lükk**: Yürek oynamasına, siroza, sarılığa, karaciğer hastalığına ve kronik öksürüğe faydalı olan bir tür macun. (105b14)
- **maʿcūn-ı lü'lü**: Penisi sertleştiren, meni keselerini açan, beyin sinirlerini kuvvetlendiren, yeme iştahını artıran, kanın renginde büyük değişim olsa kandaki kokuşmayı ve kokmayı

temizleyen ve meniyi artıran, terkibinde mervārīd-i nā-süfte, büssed, anīsūn, behmeneyn-i beyāż, kākūnec, aṣlü'l-belbāb, tuffāḥ, edḥīr, suʿd, kezmāzek, sālīḥa, dār-ı ṣīnī, asārūn, maṣṭakī, ṣamġ-ı ʿArabī, ḳeşīrā ve ʿasel bulunan bir tür macun. (313b04)

- **maʿcūn-ı muḳavvī**: Cinsel güçü artıran, böbrekleri kızdıran ve meniyi artıran, terkibinde beẕr-i helyūn, şaḳāḳul, zencebīl, tūderī-i aḥmer ve ebyaż, lisān-ı ʿuṣfūr, beẕrü'r-rummānu'l-berrī, künced-i mükaşşer, sükker, ḫaşḫāş, behmen-i aḥmer ve şehd bulunan bir tür acun. (321a17)
- **maʿcūn-ı müfīd**: Boğazda beze şişmesine, tuzlu balgama, tedavisi mümkün olmayan yaralara iyi gelen, terkibinde çöpṣīnī, şūnīz, zencebīl, dār-ı ṣīnī, sināmekī, ḥavlencān, ḳaranfil, dār-ı fülfül ve şehd bulunan bir tür macun. (318a07)
- **maʿcūn-ı nāfiʿ**: Faydalı bir tür macun. (021b04)
- **maʿcūn-ı nānḫāh**: Mideyi kuvvelendiren ve hazmı kolaylaştıran, yoğun gazları gideren, içte olan dertlere faydalı olan ve karında olan solucanları öldüren, terkibinde nānḫāh, beẕr-i kerefes, beẕr-i keşūr, beẕr-i şibit, besbāse, ḳaranfil, maṣṭakī, ʿāḳırḳarhā, ʿūd ve ʿasel bulunan bir tür macun. (317b17)
- **maʿcūn-ı necāḥ**: Yapışkanımsı balgamları ihraç eden, cünuna ve malihulyaya iyi gelen, terkibinde helīle-i esved, belīle, post-ı helīle, ḳābilī, emlec-i muḳaşşer, eftīmūn, ustuḫūṭūs, besfāyec, türbüd-i sefīd-i mücevvef, ġārīḳūn, ḥacer-i lājüverd, ḥacer-i Ermenī, saḳmūniyā ve ʿasel bulunan bir tür macun. (193a02), (244b15), (317a15)
- **maʿcūn-ı nīcāḥ**: Kotu, kötü hıltları ishal eden, bâdrenbūye suyuyla içilen bir tür macun. (004a17)
- **maʿcūn-ı nūşdār**: Bir tür macun, nūşādur macunu. (004a16)
- **maʿcūn-ı saḳanḳūr**: Cinsel iştahı artıran, erkeğin penisinin sertleşmesini sağlayan, böbreğe, sırta, kalbe ve beyne

kuvvet veren bir tür macun. (004a16), (226b04), (311a19), (313a09)

- **maʿcūn-ı sināmekī**: Sinameki macunu. (289a15)
- **maʿcūn-ı sūrincān**: Eklem ve ayak ağrılarına faydalı olan, terkibinde sūrincān, fülfül-i siyāh, dār-ı fülfül, varaḳ-ı ḥınnā, kemmūn, şeyṭarec, post-ı benc-i keber, milḥ-i nefṭī, ẕebedü'l-baḥr, türbüd-i sefīd-i mücevvef, zencebīl, būzīdān, saḳmūniyā, post-ı helīle-i aṣfer, dühn-i levz ve ʿasel bulunan bir tür macun. (317b10)
- **maʿcūn-ı şehr-yārān**: Kulunca, karın gazına, mide ve bağırsak için faydalı olan, terkibinde zencebīl, ḳırfe, dār-ı ṣīnī, cevz-i bevvā, maṣṭakī, ḳaranfil, selīḫa, ḳāḳūle, ḥabb-ı belesān, saḳmūniyā, türbüd, ḥabbu'n-nīl, sükker-i ebyaż ve şehd bulunan bir tür macun. (004a19), (320a02)
- **maʿcūn-ı şeyḫ**: Katil zehirlere yani öldürücü zehirleri vücuttan atılmasını sağlayan, insanın karnındaki kurtları, solucanları ihraç eden ve ölüyü çıkamaya yarayan, terkibinde encudān, şīḫ-ı Ermenī ve ʿasel bulunan bir tür macun. (319b18)
- **maʿcūn-ı şūnīz**: Çörek otu macunu. (121b14)
- **maʿcūn-ı temirhindī**: Kuluncu açan, idrar güçlüğünü gideren mide ağrısınafaydalı olan ve gaz şikinliğine gideren, terkibinde būraḳ-ı Ermenī, kemmūn, zencebīl, fuṭrasāliyūn, fülfül-i ebyaż, saḳmūniyā, temr yaʿnī ḫurmā,e varaḳ-ı seẕāb ve şehd bulunan bir tür macun. (319a01)
- **maʿcūn-ı türbüd**: Kulunca, romatizmaya, sırt ağrısına faydalı olan, terkibinde sakmūniyā, türbüd-i maḥkūk, ḫīr-ı bevvā, ḳāḳūle, zencebīl, dār-ı ṣīnī, ḳırfe, nār-müşk , ḳaranfil, sükker-i ebyaż ve ʿasel bulunan bir tür macun. (318b16)
- **maʿcūn-ı ustuḫūṭūs**: Karabaş otu macunu. (114a05), (116a06)
- **maʿcūn-ı vecc**: Kalp ağrısına, gazlara ve miyān derdine faydalı olan, terkibinde zencebīl, ḫavlencān, şūnīz, vecc, cedvār ve ʿasel bulunan bir tür macun. (318a03)

nevʿ-i āḫer: Kalp ağrısına, gazlara ve miyān derdine faydalı olan, terkibinde zencebīl, egir ve ʿasel bulunan bir tür macun. (318a06)

- **maʿcūnu'l-ʿafī**: Öksürüğe, astıma, nefes darlığına, karaciğer ağrısına, göğüs ağrısına, nefes aletlerine ve mideye faydalı olan, terkibinde zebīb-i aḥmer-i bilād-ı ʿacem, zaʿferān, sünbül, selīḫa, dār-ı ṣīnī, dār-ı şīşeʿān, ḳaṣabu'z-zerīre, fiḳāḥu'l-iẕḫīr, ʿılku'l-buṭm, muḳl-ı azraḳ, mürr-i ṣāfī ve ʿasel bulunan bir tür macun. (318b10)
- **maʿcūnu'l-ʿaḳreb**: Böbrekleri ve mesaneyi taşlar ve kumdan temizleyen, terkibinde ʿaḳreb-i muḥraḳ, centiyānā, zencebīl, fülfül, dār-ı fülfül, aṣl-ı kākūnec, cündbīdester ve şehd bulunan bir tür macun. (319a06)
- **maʿcūnu'l-ġafī**: Bir tür macun. (004a18)
- **maʿcūnu'l-ḥabb**: Bir tür macun. (209a15)
- **maʿcūnu'l-iḫtilāf**: Mizaç karışıklığına yani zahīr-i bagamîye ve mürekkeb ihtilafına faydalı olan, terkibinde cündbīdester, efyūn, meyʿa-ı sāʾile, beẕr-i benc-i ebyaż, zaʿferān, asārūn, beẕr-i kerefes, selīḫa, anīsūn, sünbül-i Hindī, ṭīn-i Ermenī, cülnār ve şehd bulunan bir tür macun. (004a18), (319a14)
- **maʿcūnu'l-ḳusṭ**: Karaciğer ağrısına, mide üşütmesine ve sinirlerin gevşemesine faydalı olan, terkibinde dār-ı ṣīnī, ḳusṭ-ı mürr, anīsūn, beẕr-i kerefes, asārūn ve ʿasel bulunan bir tür macun. (319b15)
- **maʿcūnu's-siyāderīṭūs**: Bir tür macun. (004a19)
- **maʿcūnu't-tabāderīṭūs**: Soğuk mizacı fesadını def eden, mide, kebed, böbrek, rahim ağrılarına, adet görememeye ve kulunca faydalı olan, galiz hıltlara, unutkanlığa, göz bulanıklığına, efes darlığına, göğüs ağrısına, berasa, behaka iyi gelen, her türlü baş ağrısını gideren, terkibinde ṣabır-ı usḳuṭurī, zaʿferān, dār-ı ṣīnī, vecc, maṣṭakī, dühn-i belesān, ferfiyūn, fülfül-i ebyaż ve esved, dār-ı fülfül, centiyānā, fiḳāhu'l-iẕḫīr, ġārīḳūn, ḳusṭ-ı

mürr, kemāderyūs, eftīmūn, asārūn, selīḫa, saḳmūniyā, sünbül-i Hindī, mürr, ḥamāmā ve ʿasel bulunan bir tür macun.(319a18)

maḫmuż (A.): Hamızlanmış, oksitlenmiş. (242b10)

maḥrūḳ (A.): Yanmış, yanık. (383a05)

māṭīḳūn-ı ekber: Göz ağrıları, eski iltihaplı göz ağrılarına faydalı olan, terkibinde ʿuṣāre-i māmīṣā, ṣabır, beẕr-i verd-i aḥmer, zaʿferān anzerūt ve efyūn bulunan bir tür ilaç. (378b16)

mecmūʿa-ı ḫavāṣṣ: İdrarda yanmaya, mesane yaralarına faydalı olan, terkibinde lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ,lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, beẕr-i recle, beẕr-i benc, beẕr-i ḫaṭme, levz-i ḥulv-ı muḳaşşer, keṣīrā, neşā, rubb-ı sūs, ḫaşḫāş-ı ebyaż, ṭīn-i Ermenī, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i kerefes, meblūl-ı keṣīrā ve beẕr-i sefercel luʿābı bulunan bir tür ilaç. (389b06)

nevʿ-i diger benādıḳu'l-büzūr lābin-i telmīẕ: İdrarda yanmaya, mesane yaralarına faydalı olan, terkibinde lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ, lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā, beẕr-i ḳarʿ, beẕr-i recle, beẕr-i benc, beẕr-i ḫaṭme, levz-i muḳaşşer, keṣīrā, rubb-ı sūs, ḫaşḫāş-ı ebyaż, ṭīn-i Ermenī, beẕr-i kerefes-i berrī ve müẕevveb keṣīrā bulunan bir tür ilaç. (389b12)

nevʿ-i āḫer: Yüz felcine, felce, adalelerin gerilip büzülmesine, mesanenin gevşeyip genişlemesine, istemsiz idrar kaçırmaya,koyu ve yapışkanımsı balgamlardan şikayeti olanlara faydalı olan, terkibinde şaḥm-ı ḥanẓal, ġāriḳūn, uşaḳ, ḥarbaḳ-ı esved, saḳmūniyā, heyūfārīḳūn, eftīmūn, besfāyec, muḳl-ı ezraḳ, ṣabır, kemāderyūs, ferāsiyūn, selīḫ, dār-ı fülfül, fülfül-i ebyaż ve esved, dār-ı ṣīnī, zaʿferān, cāvşīr, sekbīnec, cündbīdester, faṭrasāliyūs, zerāvend-i tavīl, eritilmiş ṣamġ ve keṣīrā bulunan bir tür ilaç. (389b17)

maḳleyāṣā : dizanteri, ince bağırsaklarda sancı ve ishal için kullanılan, terkibinde kavrulmuş ḥabbu'r-reşād, beẕr-i kürrāṣ, beẕr-i kattān, kemmūn-ı ḳirmānī, keyye, tereyağlı helile-i ḳābūlī bulunan sefūf. (199b09)

maʿmūl (A.): Yapılmış, işlenmiş. (160b01), (169b14), (251b18), (252b15), (256b09), (390b05)

maṣlūḳ (A.): Hareketsiz, durgun. (348b09)

- **maṣlūḳa-ı laḥm**: Etin beklemişi, dinlenmiş et. (348b09)

medḳūḳ (A.): Döğülmüş, inceltilmiş, toz haline getirilmiş. (114a08), (118a19), (160b06), (170a04), (173b19), (174a06), (174a11), (182a13), (192b08), (195b16), (203a13), (210b14), (230b03), (241a09), (242a15), (260b09), (272b19), (274a15), (294b06), (294b09), (295a04), (295b04), (295b06), (296a15), (096b04), (296b16), (305b15), (320b03), (334a16), (337b13), (338b10), (359a10), (362b13), (370a14), (374b16), (387b19), (390b12), (392a15)

- **medḳūḳ-ı tīn**: Döğülmüş incir. (356b16)

medḳūḳen: Döğülmüş, inceltilmiş, toz haline getirilmiş olarak. (216a02)

mejdīṭūs: ?? (307b03), (307b08), (307b17)

menhel (A.): Eleme, elemek. (351a02)

meʾḫūẕ (A.): Çıkarılmış, alınmış. (163a19), (201a04), (395a13)

menḳūʿ (A.): Kaynatılmış, haşlanmış. (078b17), (079a04), (086a04), (322a06)

menzūʿ (A.): Çıkartılmış, çekilmiş. (321b04), (323b17), (325b14), (332b12), (333b01), (334b07), (334b16), (335a05), (339b19), (349b10), 340b05), (341a14), (349a16)

merāhim (A.): Merhemler; deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında ilaçlar. (004b10), (167a16), (206b16), (236a14), (274b03)

- **merāhim-i muḳl**: Kara safradan doğan şişlere, boğazdaki beze şişlerine, basura, makad yırtıklarına faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ʿasel, dühn-i şīrec, şaḥm-ı ḥanẓal, şīḫ-ı muḥraḳ, muṭavvel ṣaġır iligi, deveniñ örgücü yaġı ve faḳru'l-yehūd bulunan bir merhemler. (206b15)

mercān (A.): Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan. (082a04), (105b19), (201b05),

(235a14), (306b17), (309b02), (316b05), (399b10), (399b10)

meret: İri, toz gibi olmayan. (356b13)

merhem (A.): Merhem; deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında ilaç. 047a08), (086b09), (088b09), (092b15), (097a04), (105b12), (155a09), (177a18), (189a11), (205b19), (206a01), (206a02), (207a03), (210a16), (210a19), (211b10), (216a11), (220a01), (221b18), (222a07), (229b19), (236a09), (236a13), (236a18), (240b07), (240b08), (242b10), (242a19), (242b01), (242b11), (243b03), (250a05), (251b19), (252a05), (252a07), (252a08), (252b13), (253a08), (253b05), (255a07), (256b08), (260b04), (260b10), (263a10), (266a12), (274a14), (274a17), (348b12), (354a18), (355b19), (356a04), (356a14), (356b07), (356b08), (356b14), (356b17), (357a17), (358a05), (358a09), (384a01), (384b01), (384b01), (384b05), (384b11), (384b11), (384b16), (384b17), (385a09), (385a15), (386a01), (386a10), (386a15), (386b04), (386b15), (390b14), (391b09), (392a10), (393a18), (393b04)

- **merhem-i ʿacīb**: Eski, iyileşmez denilen yaraları iyileştiren, terkibinde ʿılk-ı buṭm, remād-ı ṣanavber, tūbāl-ı ḥadīd, tūbāl-ı nuḥās-ı maġsūl ve muṣūl, baṭāruḥ, zerāvend-i ṭavīl, kendir, uşaḳ ve cāvşīr bulunan bir tür merhem. (386a06)
- **merhem-i āḫer**: Beraṣ ve behaḳ için kullanılan, terkibinde nuḥās-ı muḥraḳ, zernīḫ-i aṣfer, şeyṭarec, nūre, zerāvend-i müdaḥrec, bal mūmu ve zeyt bulunan bir tür merhem. (386a12)
- **merhem-i bāselīḳūn**: Katı şişleri yumuşatır ve bu şişleri kıvama getirir, irinli yaralardaki irini boşaltır ve irinli yerde et bitmesini sağlayan, yaraları iyileştirmekte kullanılan ve bāsilīḳūn-ı kebīr (şemʿ, zift, mürr, rātiyānec, ʿilk-i enbāṭ ve zeyt) ve bāselīḳūn-ı ṣaġīr (rātīnec, zift, şemʿ ve dühn-i zeyt) türleri olan merhem. (167a14), (220a01), (241a08), (385a11)

- **merhem-i Cālīnūs**: Cerahatli, eski yaralara ve basur için kullanılan, terkibinde mürdesenc, zeyt-i ʿatīḳ ve sirke bulunan bir tür merhem.(384b17)
- **merhem-i cāzīb**: Cerahati yakan, çıbanları ve yaraları iyileştiren, terkibinde şemʿ-i ʿasel, çam saḳızı, rātīnec, zeyt-i ʿatīḳ ve būre-i Ermenī bulunan bir tür merhem. (385b01)

  merhem-i dāḫiliyyūn: Vücutta sert şişleri yumuşatmak için kullanılan, terkibide ḥulbe, beẕr-i kettān, ḫaṭmī-i ebyaż ve mürdesenc bulunan bir tür merhem. (252a08), (385a15)

- **merhem-i ḫall**: Bir tür sirke merhemi. (242b10)
- **merhem-i ḥavāriyyūn**: Eski, köhne cerahatli yaraları, kronik yaraları iyileştirir, kan çıbanından arta kalanlara ve hayvan ısırmalarına faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ebyaż, rātīnec, zerāvend-i ṭavīl, künd, uşaḳ, ḳınna, sekbīnec, ṣamġ-ı maḳūlesi, mürdesenc ve zeyt bulunan bir tür merhem. (236a19), (385b13)
- **merhem-i ḥavlānī**: Ateşli şişlere iyi gelen, terkibinde dühn-i verd, dühn-i benefsec, şemʿ-i ebyaż ve havlān-ı Hindī bulunan bir tür merhem. (386b14)
- **merhem-i helyūn**: Makad kaşıntılarına faydalı olan bir tür merhem. (207a03)
- **merhem-i isfīdāc**: Ateş yanığına, kan çıbanlarına ve bu çıbandan oluşan hararetlere, büṣūr-ı mültehimeye faydalı olan, terkibinde dühn-i şemʿ, şemʿ-i kāfūrī, dühn-i benefsec, isfīdāc-ı maġsūl, mesḥūḳ, mürdesenc-i mesḥūḳ ve kāfūr bulunan bir tür merhem. (048b06), (167a13), (210a13), (255a15), (384b11)
- **merhem-i ḳayrūṭī**: Karaciğerin hararetine, kalp, mide ve ateşli hastalıklara iyi gelen, terkibinde şemʿ-i ʿasel, dühn-i verd, dühn-i benefsec, ḳaya ḳoruġu ṣuyu, semiz otu ṣuyu, tāze kişniş ve sirke bulunan bir tür merhem. (078b10), (082a03), (107a09), (212a03), (240b08), (251b19), (278b17), (386a15)

- **merhem-i kettān**: Cerahatleri iyileştirip etbitiren, uygulama biçimi kettān bezini hāvanda kuḥl miṯāl olunca daḳḳ ėdip baʿde zeyt-i ʿatīḳ, dühn-i ās, ḳınna, şaḳḳ-ı zeyt ile dühn-i ās ile bir maġrife ile ḥall olunca ateşe ḳoyup baʿde mesḥūḳ kettān bezini ḳarışdırıp uygulanan bir tür merhem. (386a02)
- **merhem-i mışrī**: Eski yaralar iyileştiren, terkibinde ʿasel, ḫall, zencār ve mürdesenc bulunan bir tür merhem. (385b18)
- **merhem-i muḳl**: Kara safradan doğan şişlere, boğazdaki beze şişlerine, basura, makad yırtıklarına faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ʿasel, dühn-i şīrec, şaḥm-ı ḥanẓal, şīḫ-ı muḥraḳ, muṭavvel ṣaġır iligi, deveniñ örgücü yaġı ve faḳru'l-yehūd bulunan bir merhem. (205b19), (212a11), (386b01)
- **merhem-i mürdesenk**: Yanmış kalay ya da kurşun karışımı bir tür merhem. (210a13), (210a16)
- **merhem-i naḫl**: Bir tür merhem. (209b17)
- **merhem-i nūre**: Ateş yanıklarına eski cerahatli yaralara ve yaraların rutubetini kurutmaya yarayan, terkibinde nūre, bāsilīḳūn, şemʿ-i ebyaż ve zeyt-i ḫāliṣ bulunan bir tür merhem. (385a10)
- **merhem-i reṣāṣ**: Selʿ ve ḫanāzīra iyi gelen, terkibinde reṣās-ı muḥraḳ, ʿılku'l-buṭm ve zeyt-i ʿatīḳ bulunan bir tür merhem. (387a03)
- **merhem-i rüsül**: Eski, köhne cerahatli yaraları, kronik yaraları iyileştirir, kan çıbanından arta kalanlara ve hayvan ısırmalarına faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ebyaż, rātīnec, zerāvend-i ṭavīl, künd, uşaḳ, ḳınna, sekbīnec, ṣamġ-ı maḳūlesi, mürdesenc ve zeyt bulunan bir tür merhem. (236a19), (385b12)
- **merhem-i sādenec**: Kara safradan doğan şişlere ve boğazdaki beze şişlerine iyi gelen, terkibinde dühn-i benefsec, dühn-i verd, şemʿ-i ʿasel, şemʿ, isfīdāc, şādenec, ʿadesi maġsūl, ṭīn-i Ermenī ve ʿuṣāre-i liḫyetü't-teys bulunan

bir merhem. (205b19), (385b06)

- **merhem-i sināmekī**: Uyuza, kaşıntıya iyi gelen, terkibinde sināmekī, helīlec-i aşfer, mürdesenc, māʾ-i şābūn, ʿasel-i muṣaffā ve ferfıyūn bulunan bir tür merhem. (386b05)
- **merhem-i şādenec** (7) ḳurūḥ-ı emʿā ve ḳurūḥ-ı maḳʿad ve şiḳāḳ-ı maḳʿad için nāfiʿdir **ṣıfatı** ezāsız dühn-i benefsec, dühn-i verd, şemʿ-i ʿasel, şemʿ, isfīdāc, şādenec, ʿadesi maġsūl, ṭīn-i Ermenī ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys bulunan bir merhem.
- **merhem-i şuḥūm**: Organları yumuşatmaya yarayan, terkibinde şaḥm-ı dücāc, şaḥm-ı niʿāme, şaḥm-ı külā-ı maʿz, ve ġanem, muḫḫ-ı sāḳ-ı baḳar, şemʿ-i ʿasel, şaḥm-ı ḳaz ve şīrec bulunan bir tür merhem. (386b11)
- **merhem-i tūtiyā**: Yaralara, safra ağrısına faydalı olan, terkibinde tūtiyā-ı maġsūl, isfīdāc, mürdesenk, ḫall-i ḫamr ve dühn-i verd bulunan bir tür merhem. (386b08)
- **merhem-i zencār**: Eski çıbanlara ve eski oñulmaz yaralara iyi gelen, nāsūr etini yok eder ve ceraḥati ḳurudan, terkibinde şemʿ-i ʿasel, çam ṣaḳızı, iç yaġı, zeyt-i ʿatīḳ, zencār-ı meshūḳ, uşaḳ, muḳaddemā-ı uşaḳ ve māʾ-i sezāb-ı raṭb bulunan bir tür merhem. (385a02)
- **merhem-i zift**: Yenmiş etleri bitiren, eski yaralara ve sulu cerahatlere iyi gelen, terkibinde şemʿ-i ebyaż-ı ḳāfūru, zift, rātīnec ve zeyt bulunan bir tür merhem. (385a07)
- **merhemü'l-ḫall**: Bir tür sirke merhemi. (252a08), (252b07), (253a11)
- **merhemü'ş-şināmm**: Basura, makad yırtıklarına faydalı olan, terkibinde şemʿ-i ʿasel, dühn-i şīrec, şaḥm-ı ḥanẓal, şīḫ-ı muḥraḳ, muṭavvel ṣaġır iligi, deveniñ örgücü yaġı ve faḳru'l-yehūd bulunan bir merhem. (386b01)

merra (A.): İşlenmiş. (178b15)

mers (A.): Sıvı içinde karıştırmak. (306b14)

merūḥāt (A.): Bedende gevşetme için sürülüp ovuşturulan kullanılan yağ benzeri devalar. (243b18)

merżūż (A.): Dövülmüş; parçalanmış. (111a08), (333a12), (335b08), (373a17)

mesbūḳ (A.): Geçmiş, önceden geçmiş, görülmüş. (015a12), (057a02), (092a13), (154a09), (160a08), (184b09), (232b09), (250a08), (296a16), (320b09), (328b07), (347b11), (371b14), (377b11), (377b15)

mesḥūḳ (A.): Döğülmüş, ezilmiş. (045b11), (084b14), (092b13), (106a05), (155a09), (160b06), (203a09), (218a03), (230b03), (249a18), (250a07), (252a07), (254b06), (307a19), (341b06), (341b10), (352b09), (367a01), (374b17), (384b09), (384b14), (385a05), (385b11), (386a05), (386a10), (387a05)

- **mesḥūḳ-ı eczā**: İlaçlarda kullanılan toz haline getirilmiş maddeler. (310a17)
- **mesḥūḳ-ı edviye**: Toz halindeki ilaçlar, devalar. (357a16)

mesḥūḳan (A.): Döğülmüş, ezilmiş bir şekilde. (084a07), (096a11), (105b18), (162a04), (209b06), (324a09), (367b03), (373a15)

meṣḳūb (A.): Delinmiş, oyuk. (310b08), (311a06), (311b14), (380a12), (382b11), (383a09), (383a10), (383b05)

meskūbī (A.): Delinmiş bir şekilde. (225a10)

meslūk (A.): Kaynatılmış, haşlanmış. (179a01)

mesmūm (A.): Zehirlenmiş olan, zehirli. (180a12)

meṣredīṭūs, meṣridīṭūs (Y.): Mesir macunu. (004a14), (132b10), (137a01), (172a10), (226b03), (239b15)

meşmūmāt-ı ḥārr: Sıçak karakterli koklanılan nesneler ya da devalar. (181a12)

mezc (A.): Karıştırma, katma, su katma. (040a08), (169a15), (174a06), (177b03), (182a18), (193a18), (210a19), (223a13), (231a05), (254a18), (254b07), (261a15), (264b01), (271b06), (272a09), (278b01), (279b19), (282a12), (284b15), (286b18), (293b03), (296a02), (311a03), (313a08),

(334a06), (351a14), (352a06), (354b12), (355a19), (355b04), (355b07), (355b10), (355b14), (356b04), (356b17), (358a09), (358a13), (358a15), (358a18), (358b05), (359a10), (360a10), (363a11), (364b15), (365b09), (367b07), (369a10), (369b03), (369b14), (370a15), (378a04), (388b03), (388b11), (389a16), (392b18), (393b09), (393b17)

minvāl (A.): Tarz şekil, yönten. (063b19), (197a07), (217b14), (329b08), (357a02), (375b09), (397b01), (397b15)

- **minvāl-ı mesbūḳ**: Önceden açıklandığı gibi. (320b09), (328b07), (347b11), (371b13)

- **minvāl-i meşrūḥ**: Açıklandığı, anlatıldığı üzere. (090a16), (111b08), (114a15), (326a18), (347a11), (173b19)

misk (A.): Asyanın yüksek dağlarında yaşıyan bir cins ceylanın erkeğinin karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. (004a15), (015b07), (023b02), (100b05), (106b13), (113b01), (114a06), (116b09), (120a15), (121b14), (123b08), (131a16), (137b14), (139a01), (139a15), (149b17), (154a16), (154a17), (154b06), (161b13), (170b03), (179b10), (179b16), (180b05), (180b19), (181a05), (181a10), (181b05), (187b03), (191b10), (191b11), (204a04), (222a06), (226b03), (226b17), (230b01), (230b17), (233a05), (235a02), (237a03), (239b10), (251a10), (259b09), (309a03), (309a11), (309a12), (309b01), (309b05), (309b06), (309b08), (310a04), (310a12), (310a13), (310b14), (310b17), (310b17), (311a13), (311b13), (312b03), (313a03), (313a17), (315a09), (315b11), (320b07), (321b18), (326a12), (326a13), (331a06), (331a13), (331a19), (336a04), (336a06), (341b05), (341b09), (342a12), (346b06), (346b11), (347a05), (351b05), (354a02), (361a05), (366b16), (367a06), (367a12), (377a04), (384a07), (388a15), (391a03)

- **misk-i ḫāliṣ**: Katkısız misk, katışıksız misk. (309a17), (320a17)

miṣrūyaṭūs (Y.): Mesir macunu. (232b02), (235a02)

muʿaddil (A.): Dengeleyici. (188a18)

muʿālece (A.): İlaç yapma, ilaç kullanma. (008a03), (040a04), (049b01), (144b06), (147a08), (196a11), (197a11), (232b11), (237a16), (239a09), (250b12), (280a10), (400a04)

- **muʿālece-i ʿayn**: Göz ilacı kullanma. (140b07)

muʿālecāt (A.): İlaçla tedaviler, ilaç yapmalar. (003a07), (008a07), (112b14), (113a14), (126b09), (136b03), (138b07), (155a15), (159a06), (163b09), (169a13), (170b05), (177b18), (181b07), (182b19), (187a03), (201a10), (201a17), (202b12), (210b09), (210b10), (211a01), (212a12), (219a04), (221b06), (223a14), (229b10), (245a04), (268a10), (275a17), (300b18), (367b18), (399a15)

- **muʿālecāt-ı ceyyide**: İyi, kaliteli ilaçla tedaviler. (119a05)
- **muʿālecāt-ı ḳavīye**: Kuvvetli ilaçla tedaviler. (42b07)

muʿaṭṭıs (A.): Öksürtücü, aksırtıcı deva. (132b16)

muʿaṭṭısāt (A.): Öksürtücü, aksırtıcı devalar. (229b13), (235a19), (271b10)

muʾavved (A.): Alışık, alışılmış, alışkın. (279a17)

muġallī (A.): İyice kaynatılmış. (163a19), (165a06), (168b19), (169a09), (169a11), (169a18), (171a02), (171a16), (184a07), (186a08), (188b07), (205a04), (205b06), (209a17), (209b09), (236a05), (236a07), (244b19), (249b07), (249b16), (261a17)

muġalliẓ (A.): Mülaṭṭıf karakterli ilaçların aksine soğutucu karakteri ile uzvun rutubetini donduran veya koyulaştıran ilaç. (074a17), (277a03)

muġalliẓāt (A.): Mülaṭṭıf karakterli ilaçların aksine soğutucu karakteri ile uzvun rutubetini donduran veya koyulaştıran ilaçlar. (181b01), (256a14), (287b12), (393a06)

muġarribāt (A.): Yapışkan ve kuru olmak sıfatıyla vücutta kanalların ağızlarına yapışıp akıntıları akışından men eden ilaçlar. (199b18)

muġāṣ : meşhurdur muġāṣ-ı īraḳī derler. Zamanın hekimlerinden onu bilen azdır semiz ve a'zayı kavī eylemekte aciptir. Nar ağacı köküdür.

"Bağdat'ta ve Hindistan'da biter. enār (7) köküne müşābih Hind'den ve Baġdād'dan gelir bir devādır derece-i ṣānīde ḥārr ve ṣānīde (8) raṭbdır muḳavvīdir aʿżāyı müsemmendir ve ḳuvvet-i cimāʿı muḥarrikdir" (106a/6, 7, 8). (106a06), (170a16)

muġaṭṭī (A.): Üstü örtülmüş, örtülmüş. (271a19)

muġlā (A.): Kaynamış, kaynayan. (003a06), (114a05), (114a06), (139a03), (164b14), (167a03), (170a15), (176b19), (221a12), (248b02), (248b06), (248b07), (258a01)

muġlāb (A.): muġlāb : Bir maddenin veya madenlerin su içinde kaynatılması ile elde edilen, tedavi edici etkiye sahip sıvı. (044b04), (110b14), (110b18), (111b02), (111b14), (111b15), (115b03), (132a11), (193b02), (203a01), (209b10), (294a02), (337a01), (337a11)

- **muġlāb-ı ʿırḳ-ı sūsen**: Susen kökü suyu şurubu. (171a03)

muġliyy (A.): Kaynamış, ot, çiçek, papatya ihlamur şerbeti. (325a19)

muġtamāt (A.): Uzatıcılar (penis vs.). (003b16)

muḥaddir, muḥaddire (A.): Uzvu soğutucu özelliği ile uyuşturan ilaç. (042b05), (074a18), (088a06), (098a09), (159a16), (188a19), (263a07), (269b02), (347a12)

muḥadderāt (A.): Uzvu soğutucu özelliği ile uyşturan ilaçlar. (042b03), (188a19), (219b04)

muḥaddirān (A.): Uzvu soğutucu özelliği ile uyuşturan ilaçlar. (199a15)

muḫallaṣü'l-kebīr: Sinir hastalığına, baş dönmesine, kronik ağrılara, titremeye faydalı olan, göz kaşıntısına, göze su inmesine engel olan, kulunca, kuruntuya, vesveseye, diş ağrılarına, göz ağrılarına, karaciğer ağrılarına göğüs ağrılarına, satlıcan hastalığına, bağırsaklara al şerbeti ile alındığında faydalı olan, mide ağrısına ve yerekāna iyi gelen, levni saf eden, akıl sağlığına faydalı olan, mesane yaralarını ve bağırsak hastalıklarını iyileştiren, dalak şişlerine, teşennüce ve nikrise faydalı olan, terkibinde selīḫa, edẖīr, cündbīdester, fuṭrasāliyūn, beẕr-i kerefes, sīsāliyūs, ḳusṭ-ı ḥulv, dār-ı ṣīnī, ḳurṣu'l-aẕermaġmūr, meyʿa-ı sāʾile, asārūn, anīsūn, fülfül-i ebyaż, dār-ı fülfül, sünbül-i Hindī, ḥamāmā, zaʿferān, efyūn ve ʿasel bulunan bir tür macun. (394b13)

muḥallil, muḥallile (A.): Isıtıcı; ısıtıcı karakteri ile buharlaştırarak, hıltı parçalara ayırarak vücuttan atılmasını sağlayan ilaç. (023a12), (024b10), (025a19), (042a06), (042a13), (072a10), (073b14), (074a02), (075a17), (076a04), (076a15), (077b12), (078a09), (079a19), (081a10), (081a12), (081b05), (085a16), (085b17), (092a03), (094a08), (094b16), (094b19), (095a11), (096a03), (096b17), (100a13), (100b13), (101a04), (101a07), (101a10), (102a05), (103a13), (103b19), (104a06), (105b10), (106a01), (106b10), (107a01), (116b09), (116b13), (133b10), (145a19), (153b11), (185b16), (236a16), (248a18), (267b10)

- **muḥallil-i maraż**: Hastalığı iyileştiren, tedavi eden ilaç. (019a18)
- **muḥallil-i vecaʿ**: Ağrıyı gideren ilaç. (025a16)

muḥallilāt (A.): Isıtıcı karakteri ile buharlaştırarak, hıltı parçalara ayırarak vücuttan atılmasını sağlayan ilaçlar. (142a11), (185b18), (193b09), (252b07), (252b08), (193b08), (212a05)

muḥammaş (A.): Kavrulmuş. (161b12), (177a10), (199b14), (199b18), (200a14), (200a16), (200a17), (200b01), (200b07), (200b08), (200b12), (200b13), (200b15), (201a19), (201b02), (201b02), (201b04), (201b07), (201b08), (204a12), (256b06), (364a16), (388b06)

muḥammer (A.): Kızarmış. (184a14), (187b05), (200b14), (280b11)

- **muḥammer-i ʿaṣafir**: Kızarmış serçe kuşları. (184a13)

muḥammir, muḥammīr (A.): Tesir ettiği organı aşırı ısıtrak oradaki kanı dışarı çeken ilaç. (074a07), (074a08), (274a16)

muḥraḳ, muḥraḳa (A.): Yakılmış. (030b16), (104a15), (112a02) (143a15), (144b09), (157b09), (158a14), (158b19), (261b18), (264b02), (265a14), (305b05), (310b09), (319a07), (345a17), (346a15), (347b07), (353b14), (353b16), (353b16), (353b17), (353b18), (353b19), (354a01), (354a06), (354a12), (354a12), (358a17), (359b06), (362b03), (362b16), (362b16), (362b17), (363a02), (363b02), (363b03),

(364b18), (364b19), (365a13), (365a15), (367b01), (367b02), (367b07), (367b10), (367b19), (368a01), (368a03), (368a04), (368a05), (368a05), (368a06), (368a08), (368a12), (368a15), (368a15), (368a16), (375b19), (376a13), (376b06), (376b11), (377a01), (378a07), (378a12), (378b01), (378b12), (379a14), (380b17), (381b11), (382b12), (382b19), (383a03), (383a03), (386a12), (386b03), (387a04)

- **muḥraḳ-ı demü'l-aḫaveyn**: Kardeş kanının yakılmışı. (347b09)

- **muḥraḳu'n-nevāt-ı helīlecü'l-kābilī**: Kara helile otunun çekirdeğinin yakılmışı. (377a12)

muḥriḳ, muḥriḳa (A.): Isıtıcı karakteri ile bedende hıltların ve uzuvların latif olan kısmını yoğun olan kısmından ayırıp latif olan kısmını gözeneklerden dışarı atan, yoğun kısmını çökeltrek külleştiren ilaç. (074a10), (084a01)

- **muḥriḳa-i demeviyye**: Kanla ilgili yakıcı ilaç. (294a08)

muḥtalalāt (A.): Karışımlar. (248a16)

muḳarriḥ (A.): Yara açan ilaç. (074a09), (262b08), (262b09)

muḳarriḥāt (A.): Yara açmakta kullanılan etkili ilaçlar; ciltte mevcut olan sıvıları çözüp yok ederek zararlı kötü maddelereri cilde çekip yara oluşumuna yol açan ilaçlar. (180b19)

muḳaşşer (A.): Kabuğu soyulmuş. (280a05)

muḳaṭṭaʿ (A.): ısıtıcı karakteri ile bedende uzva yapışanhıltı yapıştığı yerle arasına girerek uzaklaştıran ilaç. (074a03), (079a19), (082b04), (085b18), (086a06), (088b05), (100a13), (103a13), (218b09)

- **muḳaṭṭaʿ-ı muḥallil**: Isıtıcı; ısıtıcı karakteri ile buharlaştırarak, hıltı parçalara ayırarak vücuttan atılmasını sağlayan ilaç. (076a04)

muḳaṭṭaʿāt: ısıtıcı karakteri ile bedende uzva yapışanhıltı yapıştığı yerle arasına girerek uzaklaştıran ilaçlar. (160a15)

muḳaṭṭar (A.): Damıtma sonucunda ortaya çıkan öz; damıtılmışılmış, imbikten geçirilmiş. (333b03), (333b04), (333b06), (333b07)

muḳavvī (A.): Güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç;

kuvvetlendirici. (022a10), (022a14), (042b10), (048a09), (051a03), (051a04), (074a15), (077a08), (077b17), (078b08), (081a14), (082b15), (087b10), (088a03), (089b04), (089b10), (093a03), (093a14), (093b13), (094b19), (095b13), (098b08), (100a08), (102b07), (106a08), (106b13), (152a07), (153b09), (158b16), (160a12), (160b17), (162b02), (185a07), (185b15), (187b01), (188a19), (226a13), (226a13), (226a15), (226a15), (226b09), (226b13), (226b16), (244a12), (244b17), (282b03), (310a09), (311b16), (311b17), (321a18), (326a14), (373a09), (394a12), (394b13), (395a19)

- **muḳavvī-i bāh**: Cinsel gücü artıran, takviye eden, kuvvetlendiren, cinsel güce kuvvet veren ilaç. (077b17), (078b08), (089a08), (089b04), (102b07), (311b17), (321a18)
- **muḳavvī-i aḥşā**: İç organlara güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (022a10)
- **muḳavvī-i dimāġ**: Beyne güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (094b19), (106b13)
- **muḳavvī-i ḳalb**: Kalbe güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (081a14), (084b18), (093a03), (093a14), (099b14)
- **muḳavvī-i kebed**: Karaciğere güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (081a17), (089b10), (095b13)
- **muḳavvī-i miʿde**: Mideye güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (022a14), (089b10), (185a07)
- **muḳavvī-i nefes**: Nefese güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaç. (042b10)

muḳavvim (A.): Kıvama getiren, biçime koyan. (364a06)

muḳavviyāt (A.): Güç veren, takviye eden, kuvvetlendiren, kuvvet veren ilaçlar. (226a13), (227a12), (311b01)

muḳayyāt (A.): Kusturucu ilaçlar. (004b07)

muḳayyi, muḳayyiʾ (A.): Kay verici, kusturucu deva. (044a13), (044a14), (046a09), (046a16), (046a17), (046a18), (046b01), (249b01), (290b16), (358a18)

- **muḳayyiʾ-i balġam ve ṣafrā**: Balgam ve safrayı kusturan ve mideyi temizleyen, terkibinde beẕr-i fücül, uṣūle, beẕrü'ş-şibit ve aṣlu's-sūs bulunan bir tür kusturucu. (365b18), (365b19)

- **muḳayyiʾ-i ḳavī**: Gıda zehirlenmesi gibi durumlarda kusturarak mideyi temizleyen, terkibinde cevzü'l-ḳay, kenger, beẕrü'ş-şūm, beẕr-i fücül, milḥ-i Hindī ve sirkencübīn bulunan bir tür kusturucu. (366a11)

- **muḳayyiʾ-i mübārek**: Balgamı, kara safra ve ṣafrāyı kusma yoluyla vücuttan atan, terkibinde cevzü'l-ḳay, beẕr-i fücül, cebelhenk rubʿ, ve şerbet-i şehd bulunan bir tür kusturucu.(366a08)

- **muḳayyiʾ-i nāfiʿ**: Bir miḳdār ṭurup alıp yigirmi direm miḳdārın (4) ḫurde ṭoġrayıp ve bir miḳdār şibit ṣapların ki tuḫmuna on direm ola alıp (5) milḥ-i Hindī beş direm ve beẕr-i bıṭṭīḫ ve beẕrü'ş-şūm mekke dört direm seng ḥamleyi bu kerre (6) dört raṭl māʾ ile ġaly oluna baʿde rubʿu ḳaldıḳda ṣaff olup ʿasel ve sirkencübīn (7) mekke yigirmi direm seng żamm ılıcaḳ miʿde-i ḥāliyye üzere içile. (366a03)

- **muḳayyiʾ-i ṣafrā ve sevdāviyye**: Acı safrayı ve kara safrayı kusma yoluyla vücuttan atılmasını sağlayan, terkibinde ṣamġ, kenger, zerr-i verd, beẕr-i cezer, beẕr-i fücül, beẕr-i şibit, beẕrü'ş-şūm, milḥ-i Hindī ve ʿasel bulunan bir tür kusdurucu. (365b14)

- **muḳayyiʾ-i sevdā**: Kara safranın ve öldürücü zehirlerin kusma yoluyla vücuttan atılması sağlayan, terkibinde milḥ-i Hindī, ʿuṣāre-i ḳıṣṣā, būraḳ-ı Ermenī, ḫardal, pāzī ʿuṣāresi, māʾ ve bal şerbeti bulunan kusturucu deva. (365b10)

muḳayyiʾāt (A.): Kay vericiler, kusturucu devalar. (365b06)

mulaṭṭıf (A.) : Yumşatıcı, hıltı, maddeyi bedenin tabii hararetiyle mutedil eden ilaç. (023a12)

mūm (F.): Bal arısı mumu. (099b09), (109b03), (135b09), (386a14), (386a18), (390b06)

- **mūm-ı ʿasel**: Bal mumu. (078b10)

mūmiyā (F.): İran'da İstahri şehrinde bir mağaranın damından damlayan berrak ve siyaha yakın, tedavi edici özlliği olan doğal bir zamk. (106b17), (107a03), (107a05), (150b07), (157b11), (199b12), (260b06), (351b05), (150b09)

munżic (A.) : Hazmettirici, sindirici; cerahetlendiren, irinlendiren. (003a06), (073b19), (074b02), (080a01), (084a01), (086a06), (087b02), (092a03), (094a08), (096a03), (105b10), (114a06), (132a10), (132a11), (132a19), (248b02), (248b07), (252a04), (252a06)

- **munżic-ı verem**: Veremi, şişi cerahetlendiren, irinlendiren. (081b17)

munżicāt (A.): Hazmettirici, sindiriciler; yaranın iltihabı yok edici, irini akıtıcılar. (128b18), (192a08), (193b08), (242a13), (253b04)

- **munżicāt-ı ḫafife**: Bedende tesiri hızlı ve yükçe bedende hafif olan Hazmettirici, sindiriciler; yaranın iltihabı yok edici, irini akıtıcılar. (253a06)
- **munżicāt-ı müleyyine**: Yaranın iltihabı yok ederek yarayı yumuşatan ilaçlar. (207a04)

muḫallaṣa (A.): Sinir hastalığına, baş dönmesine, kronik ağrılara, titremeye faydalı olan, göz kaşıntısına, göze su inmesine engel olan, kulunca, kuruntuya, vesveseye, diş ağrılarına, göz ağrılarına, karaciğer ağrılarına göğüs ağrılarına, satlıcan hastalığına, bağırsaklara al şerbeti ile alındığında faydalı olan, mide ağrısına ve yerekāna iyi gelen, levni saf eden, akıl sağlığına faydalı olan, mesane yaralarını ve bağırsak hastalıklarını iyileştiren, dalak şişlerine, teşennüce ve nikrise faydalı olan, terkibinde selīḫa, edḫīr, cündbīdester, fuṭrasāliyūn, beẕr-i kerefes, sīsāliyūs, ḳusṭ-ı ḥulv, dār-ı ṣīnī, ḳurṣu'l-aẕermaġmūr, meyʿa-ı sāʾile, asārūn, anīsūn, fülfül-i ebyaż, dār-ı fülfül, sünbül-i Hindī, ḥamāmā, zaʿferān, efyūn ve ʿasel bulunan bir tür

macun. (250b10), (274a09), (274a11), (274a12), (394b09)

murabbā (A.): Terbiye edilmiş; Kaynayıp kıvama geldikten sonra dondurulmuş meyve suyu tatlısı. (039a06), (091b10), (130a02), (231a02)

muṣaʿʿad (A.): Saf, damıtılmıi, damıtık. (143a14)

muṣaffā (A.): Süzülmüş, yabancı maddelerden arındırılmış. (191a01), (201a04), (214a19), (279a05), (309b11), (311a15), (324b13), (363a04), (386b07), (396a03)

muṣaffāt (A.): Süzülmüşler, yabancı maddelerden arındırılmışlar. (153a18)

muṣlaḥ (A.): Uygun, ıslah edilmiş. (320b06), (320b14), (339b07)

muṣliḥ (A.): Islah edici, iyileştiren, tedavi eden. (022b01), (074b17), (077b19), (078a02), (078a06), (078a19), (078b09), (082a09), (087a17), (089b09), (089b12), (091b15), (095b19), (097a14), (099b17), (317b07)

muṣliḥāt (A.): Islah ediciler. (160a15)

muṣūl (A.): Akıcı, akışkan; süzme. (377a11), (378a07), (378a19), (378b01), (379b12), (379b13), (382b19), (383a15), (383b12), (384a17), (386a08)

muṣūlen (A.): Akıcı, akışkan bir şekilde. (384a19)

muttaṣılu'l-eczā: Eczacılıkta kullanılan çeşitli maddelerin birleşmesi. *(?). "(2) rüsūb-ı ṭabīʿī oldur ki beyāż olup muttaṣılu'l-eczā ve müşābihü'l-eczā ola yaʿnī gül ṣuyu (3) şişesinde rüsūb bulan ḳażiyye gibi ḥareket ėderseñ andan cüdā ola ḥāli üzere (4) ḳavsıñ ḳārūrede cemʿ ola" (23a/2, 3, 4).* (032a02)

muṭayyen (A.): Ağzı çamurla sıvanıp kapanmış. (217b18)

muṭfā (A.): Söndürülmüş, ateşi kesilmiş. (158a14), (363b03), (367b10)

mużāf (A.): Katılmış, eklenmiş. (152a05), (152a19), (194a07), (209a13), (213b07), (214a04), (214b02), (248b03), (270a02), (329b16), (335b05), (374a04)

mużmaḥıl (A.): Karışımın kaynatılarak birbirine karışarak yok olması, tamamen karışması. (227a07)

mübaḫḫir, mübaḫḫire (A.): Buharı tüten, tütsülenmiş; buhar haline gelmiş.buharlaşıcı, ucucu. (121a15),

(140b19), (142b14), (149a03), (152b18)

mübaḫḫirāt (A.): Tütsü karakterinde devalar, tütsüler. (128a12), (130b15), (144a12), (148a19), (170a18)

müberrid, müberride (A.): İnsan vücudunda soğutucu karakteri ile rādī, muġallızi müfeccic veya muḫaddir olan ilaç veya gıda. (020b18), (021a01), (021a08), (023b08), (035a06), (035a07), (131a19), (156a12), (161a08), (171b02), (171b03), (206a07), (215a05), (337b09), (376b13)

müberridāt (A.): Müberrid devalar; insan vücudunda soğutucu karakteri ile rādī, muġallızi müfeccic veya muḫaddir olan ilaçlar veya gıdalar. (112b17), (113a02), (114a11), (122a12), (123b07), (134a12), (247b18), (275b11), (287b12), (295a09)

müberriz (A.): Karışmak, katılmak. (186a07), (200b17), (219b03), (221a07), (223b11), (249a01), (275b04)

mübezzer (A.): Ebazir ile terbiye edilmiş. (184b01), (186a07), (200b15), (205a02), (221a04), (257b13)

müceffef (A.): Kurutulmuş, nemi kalmamış, kurumuş. (084a11), (090b08), (162a01), (216b15)

müceffif (A.): Kurutucu özelliği ile vücutta rutubetli unsurları çözüp kurutan ilaç. (024a17), (074b06), (074b10), (077b05), (079b19), (083b16), (134b06), (151b11), (162a02), (170a01), (188a11), (196a19), (238a05), (264a11), (346a18), (388b10)

- **müceffif-i ruṭūbet**: Rutubeti kurutucu. (267b10)

müceffifāt (A.): Vücudu kurutucular. (128a08), (232b07), (255a14), (259b03)

mücerred (A.): Katıksız, saf; soyut. (021b04), (021b05), (124a07), (129a05), (143a03), (370a05), (388b04), (021b03), (337b10), (400a06)

müdebber, müdebbere (A.): İşlem görmüş. (131a03), (162b10), (176b19), (188b08), (246a09), (256a16), (258b18), (295b09), (323a14), (349a03), (349a09), (349a13), (349a17), (350b01), (350b15), (340b13)

müdiḳḳ (A.): Dakk edici, ince ve dakik eyleyici. (335b17), (336a07), (337b17), (338a06)

müdirr (A.): Vücuttan ter, idrar, süt, hayz kanı gibi sıvıları çıkartan ilaç. (087a15), (087b18) (093a07), (217b12), (218a05), (219b08), (295b07)

- **müdirr-i bevl**: İdrarı çıkartan, idrar söktürücü ilaç. (081b14), (289a16)
- **müdirr-i ḥayż**: Hayz kanını çıkartan, ihraç eden ilaç. (081b01), (081b07),, 082a14), (085a17), (087a19)
- **müdirr-i leben**: Süt çıkaran ilaç. (081a14)

müdirrāt (A.): Vücuttan ter, idrar, süt, hayz kanı gibi sıvıları çıkartan ilaçlar. (219b07), (222b15), (223a16), (240a03), (249b05), (249b09), (289a17), (293a08), (368b02)

- **müdirrāt-ı bevl**: İdrarı çıkartan, idrar söktürücü ilaçlar. (128a10)
- **müdirrāt-ı ḫafîfe**: Bedende tesiri hızlı ve yükçe bedende hafif olan, ter, idrar, süt, hayz kanı gibi sıvıları çıkartan ilaçlar. (236a10)
- **müdirrāt-ı ḥārre**: İnsan vücuduna göre hararetli olan, ter, idrar, süt, hayz kanı gibi sıvıları çıkartan ilaçlar. (222b19)
- **müdirrāt-ı ḥayż**: Hayz kanını çıkartan, ihraç eden ilaçlar. (004b08), (369a10)
- **müdirrāt-ı ḳaviyye**: Vücuttan ter, idrar, süt, hayz kanı gibi sıvıları çıkartan kuvvetli ilaçlar. (221a08)
- **müdirrāt-ı ṭams̱**: Hayz kanını çıkartan, ihraç eden ilaçlar. (004b08)
- **müdirrātü'l-bevl**: İdrarı çıkartan, idrar söktürücü ilaçlar. ((004b07)

müdmil (A.): Yarayı, çıbanı iyileştirici, iki uzuv parçası arasında sağlıksız sıvıyı kurutarak yoğunlaştıran ve bünyesindeki yapıştırıcılık özelliğiyle ayrı parçaları birleştiren ilaç. (074b10)

müfeccic (A.): Soğutucu karakteri ile doğal vücut sıcaklığını ve gıdaların vücutta işlev görecek olan sıcaklığını

iptal ederek hazmı engelleyen ilaç. (074a18)

müferrih (A.): Ferahlatıcı, iç açıcı; ferahlık veren ilaç. (048b14), (234b19), (271b14), (280a14), (310a09), (310a19), (311a16), (315a01), (394a12), (394b12)

- **müferriḥāt-ı bāride**: Soğuk ferahlatıcı. (281b19)
- **müferriḥ-i mesīḥī**: Kalbe, ciğere ve beyne ḳuvvet veren, yeme iştahını ve meniyi artıran, sindirimi kuvvetlendiren ve cinsel ilişkiye faydalı olan, terkibinde ḳırfe, lisān-ı ṣevr, bādrencbūye, verd-i aḥmer, sünbül-i Hindī, eşne, behmeneyn, ḥavlencān, ḳaranfil, cevz-i bevvā, ḳāḳūle-i kebīr, ḳāḳūle-i ṣaġīr, beẕr-i ferencmüşk, varaḳ-ı ḳaranfil, zaʿferān, maṣṭakī, ḳışr-ı turunc, lisān-ı uṣfūr, besbāse, sādec-i Hindī, ʿanber-i eşheb, mervārīd-i nā-süfte, kehrübā, büssed, kebābe, zencebīl, dār-ı fülfül, suʿd-ı Hindī, ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb, misk, ẕeheb, fıḍḍa evrāḳı, beẕr-i ḫaşḫāş ve sükker-i nebāt bulunan bir tür ilaç. (004a15), (309b13)
- **nevʿ-i diger**: Terkibinde laʿl, yāḳūt, mervārīd-i nā-süfte, kehrübā, büssed, zaʿferān, derūnec, behmeneyn, eşne, ʿanber ü misk, varaḳ-ı ẕeheb, fıḍḍa, lisān-ı ṣevr, māʾ-i tuffāḥ miski veya emīrbārıs, māʾ-i verd, māʾ-i beng ḥavlencān, sükker-i nebāt, kefi alınmış ʿasel, ẕeheb ve fıḍḍa evrāḳları bulunan bir tür ilaç. (310a08)
- **müferriḥ-i rūḥ**: Nefesi rahatlatan, can veren. (084b18)
- **müferrih-i ṣandaleyn**: İlim erbebını şaşırtan ve garip sırları olan, terkibinde lüʾlü-ı ġayr-ı meṣḳūb, kehrübā, büssed, ḳuvvet-i rummān, laʿl, yeşm, varaḳ-ı ẕeheb ve fıḍḍa, māʾ-i ferfiyūn, zaʿferān, rāvend-i ṣīnī, ṣandal-ı aḥmer, behmeneyn, beẕr-i bādrencbūye, beẕr-i kāsnı, emlec, küzbere-i yābis, lisān-ı ṣevr, emīrbārıs, ṭabāşīr, varaḳ-ı verd-i aḥmer, ḫaşḫāş-ı sefīd, beẕr-i şāhṣferem, fıstık, durunc, misk, ʿanber-i eşheb, ʿūd-ı ḳamārī, maṣṭakī, ḳışr-ı turunc, māʾ-i sīb, sefercel, ʿırḳ-ı lisān-ı ṣevr, ʿırḳ-ı bīd, müşk ve nebāt-ı

sefîd, ʿasel-i muṣaffā bulunan bir tür ilaç. (311a05)

- **müferriḥ-i yāḳūtī**: Bir tür ferahlık veren ilaç. (179b16), (311a04)

müferriḥāt (A.): Ferahlık verici, iç açıcı şeyler, ferahlık verici ilaçlar. (041b11), (170b01), (225b09), (226b04), (235a01), (237b01), (271b14), (279a04)

- **müferriḥāt-ı bāride**: Soğuk ferahlatıcılar. (180b04), (280a15), (281b19)
- **müferriḥāt-ı ḳalb**: Kalbi ferahlandırıcı ilaçlar. (181b02)

müferriḥlik: Ferahlatıcılık, iç açıcılık; ferahlık (310a08)

müfettiḥ (A.): Isıtıcı karakteri ile beden kanallarında bulunan maddeleri hareket ettirip çıkaran ve bu suretle kanalları açık tutan ilaç. (073b17), (075b09), (076a10), (076a15), (076a19), (077b19), (079a19), (085a09), (089b12), (092a03), (094b19), (101a07), (101a10), (104a05), (106b10), (108b02), (132a19), (186a07), (191a08), (191a11), (191b08), (232b14), (236b10)

- **müfettiḥ-i ḳavī**: Temas ettiği uzvu kuru ısıyla yakan ve deriyi yakarak kömürleştirmek suretiyle kanalları açan ilaç. (024a03)
- **müfettiḥ-i süded**: Süddeleri, tıkanmaları açıcı ilaç. (081b14)
- **müfettiḥ-i süded-i kebed**: Karaciğerdeki tıkanıkları açan ilaç. (095a01)

müfettiḥāt (A.): Süddeleri ve tıkanmaları açıcı ilaçlar. (117a10), (132a11), (173a19), (210a06), (210a18), (212a05), (213b14)

müfettiş (A.): Isıtıcı. (240a10)

müfettit (A.): Isıtıcı ve ayrıştırıcı karakteri ile taşlaşmış hıltı parçalayıp küçük parçalara ayıran ilaç. (074a12), (277b11)

- **müfettit ḥaṣāt**: Taş kıran. (087a09), (217b11), (217b18), (218a04)

mülaṭṭıf (A.): Yumuşatıcı, hıltı, maddeyi bedenin tabii hareretiyle mutedil eden ilaç. (035a08), (073b13), (074a17), (075a14), (075b08), (077b12), (078a09), (081a10), (081b05), (088b05), (089b10), (093a08), (094b11), (096b17),

(100a15), (101a07), (101a17), (102a05), (103b19), (105b16), (107a01), (107b09), (108a15), (109a15), (116b13), (146a09), (239b13), (288b03), (347a15)

- **mülaṭṭıf-ı muḳavvī**: Uzvun kıvam ve mizacını mutedil kılarak uzvu bozulmadan ve hastalıktan koruyan ilaç. (077a08)

müleyyen (A.) : Yumuşatılmış. (046a02), (048b11), (073b19), (080b16), (083b02), (087b02), (094a01), (101b13), (104a05), (111a12), (111b02), (141b10), 240b11), (245b01), (248a18), (335b15), (337a01), (337a13), (386b12)

- **müleyyen-i evrām**: Yumuşatılmış şişler. (081b17)

müleyyin (A.): Yumuşatan, yumuşaklık veren; yumuşaklık verici ilaç. (046a01), (207a04), (236a17), (252a04), (252a06), (280a04)

müleyyināt (A.): Yumuşatanlar, yumuşaklık verenler; yumuşaklık verici ilaçlar. (168b10), (248a16), (252a13)

müleẕẕiẓāt (A.): Lezzet verenler. (003b16)

mülūḥat (A.): Tuzluluk. (160b09), (186b12)

mümellaḥ (A.): Tuzlu. (183b19), (185b18), (186a06), (186b06), (186b13), (218b05), (226a10), (226b12), (396a06)

mümessek (A.): Mis kokulu. (180b18), (226b04), (330a09)

münaḳḳaḥ (A.): Soyulmuş, temizlenmiş, ayıklanmış. (116b01), (116b11)

münaḳḳıṭāt (A.): Temizleyici ilaçlar. (210a06)

münaḳḳī (A.): Temizleyici, pak edici. (077b19), (321a01), (349b08), 366b02), (375a19)

münbit-i laḥm : Et oluşturucu ilaç, yara üzerindeki kanın mizanı mutedil hale getirerek kanı kanı ete dönüştüren ilaç. (074b11)

münbit-i mūy: Saç bitiren ilaç. (262a14)

müneffiḫ (A.): Kullanıldığında rutubet edici özelliği ile gaza yol açan ilaç. (335a11)

müneşşef (A.): Suyu çekilmiş. (203b17), (203b18), (391b19), (395a18)

müneşşif (A.): Su vb nesneyi kendine çeken (ilaç). (073b11)

münevvim (A.): Uyku getirici, uyutucu, ilaç. (042b07), (077b03), (088a15), (091a01), (095b19), (099a14), (107b07), (113b13), (122b02), (124b19), (372b08)

münfecir, münfecire (A.): Yara, şiş vb. şeylerin içindeki irin vs. şeyleri akıtıcı, boşandırıcı ilaç. (028b07), (253a09), (253a10)

münḫal, münḥal (A.): Eleme; elenmiş. (197a13), (237a05), (255a11), (364a16), (387b07), (388a10), (388b14), (388b19), (393a10)

müntehil (A.): Elenmiş. (309a19), (349b05)

müraṭṭıb (A.): İnsan vücudunda ıslatıcı karakteri ile müneffiḫ, ġassāl, müzliḳ olan ilaç veya gıda. (013a05), (020b10), (021a01), (024a17), (025a19), (035a06), (035a09), (122b02), (122b06), (125b12), (126b02), (131b01), (133a03), (134a12) (134b08), (140b02), (140b03), (170a09), (232b05), (238a10)

müraṭṭıbāt (A.): İnsan vücudunda ıslatıcı karakteri ile müneffiḫ, ġassāl, müzliḳ olan ilaçlar veya gıdalar. (122a12), (124b10), (126a05), (128b17), (134a12), (137a07), (149b01), (151b02), (188b15), (234b16), (238a11), (295a10)

mürdāsenc, mürdesenc (F.): yanmış kurşun, mertek, kalay ya da kurşun katkılı merhem. (162a03), (265a14), (266a12), (355b05), (355b09), (357b12), (358b03), (384b19), (385a18), (385b17), (386a01), (386b06)

- **mürdesenc-i meshūḳ**: Dövülerek toz haline getirilmiş, yanmış kurşun, mertek, kalay ya da kurşun katkılı merhem. (384b09), (384b14)

mürevvaḳ (A.): Süzülmüş, totusu giderilmiş. (330a06)

mürevviḥāt (A.): Hoş kokusu ile rahatlatıcılar. (124a05)

mürḫī (A.): Isıtıcı karakteri ile bedende sıkılaşan kısımları yumuşatıp gevşeten ilaç. (024a17)

mürḫiyāt (A.): Isıtıcı karakteri ile bedende sıkılaşan kısımları yumuşatıp gevşeten ilaçlar. (218b13), (251b08), (251b09), (252a13), (295a07)

mürr (A.): Acı. (004a15), (152b10), (165a14), (168a11), (183a14), (194b12), (205a10), (205b05), (206a14), (210a04), (250a06), (264a06), (267b19), (309b06), (309b11), (319b13), (319b17), (344b12), (346b19), (354b18), (355a04), (356b15), (368b07), (368b16), (374b10), (381a11)

mürr-i baṭraḫ: Balığın acı yumurtası. (379a15)

müsaḫḫan (A.): Isıtılmış olan, sıcak. (184a18), (221a11), (295b19)

müsaḫḫin, müsaḫḫine: Isıtıcı olan, insan vücudunda ısıtıcı karakteri ile mülattıf olan ilaç ya da gıda. (035a08), (035a09), (228a02), (240a10), (248a08)

müsaḫḫināt (A.): Müsaḫḫin devalar. (039a02), (112b18), (113a02), (122a19), (189b18), (191b08) , (216b11), (216b15), (230b11)

müsekkin (A.): Teskin eden, sükun veren; elem ve ağrıyı izale eden ilaç. (113b13), (349a02)

- **müsekkin-i ʿataş**: Harareti teskin eden, düşüren ilaç. (078a07)
- **müsekkin vecaʿ**: Ağrıyı giderici, yok edici ilaç. (166b18), (203b05)

müṣelleṣ (A.): üçte biri kalıncaya kadar kaynatılan şaraplık üzüm suyu; üçgen. (052b02), (113b12), (305b11), (308a11), (317a13), (317a14), (347a02), (347a06), (348a04)

müsemminât (A.): Semizleştirici ilaç. (004b08), (370a08)

müshil (A.): İshal veren, bağırsakları temizleyen, kazuratı kolaylıkla dışarı attıran ilaç; bünyedeki herhangi bir maddeyi hafifletici veya bünyeden atılmasına yardımcı ilaç. (039a05), (043b15), (043b17), (044a01), (044a13), (044a14), (044a16), (044b03), (044b04), (044b07), (044b09), (044b10), (045a09), (045a11), (045a12), (045a14), (046a02), (047b13), (048b11), (049b06), (049b07), (049b10), (081b09), (092a08), (098a10), (100a14), (102b08), (102b19), (106a12), (107b01), (111b08), (111b16), (119b09), (129b17), (135b02), (162b11), (166a07),

(176b16), (177b04), (180b01), (188a17), (191a08), (197b04), (198b14), (193b05), (202a11), (202b16), (203a05), (214a01), (234b14), (241b04), (241b13), (253b17), (256a15), (256a19), (257b10), (260a10), (266b10), (282b02), (283b04), (285b12), (290a12), (290a13), (291a04), (292b04), (292b05), (292b07), (292b19), (292b10), (293a04), (298b10), (317a15), (320a17), (335b06), (337a01), (337a15), (363b15), (363b16), (384b01), (393a06)

- **müshil-i balġam**: Balgam söktürücü ilaç. (078b08), (081b02), (087a17), (267b03)
- **müshil-i sevdā**: Kara safra söktücü ilaç. (093a15)

müshilāt (A.): İshal veren, bağırsakları temizleyen ilaçlar. (155a18), (229a17), (196b11)

- **müshilāt-ı balġam**: Balgam söktürücü ilaçlar. (125a12)

müsīle (A): İsale eden, akıtan. (223b19)

müskir (A.): Sarhoşluk veren. (095a19)

müstaḫleb (A.): Süt haline getirilmiş, süt gibi beyaz veya sübye tarzında yapılmış olan ilaç. (163a06), (177a03), (179a01), (179a11), (186b17), (193a08), (193a10), (193b07), (200a14), (200b01), (216a01), (221a09), (221a13), (223a10), (223a12), (223a13), (241a09), (249b06), (249b07), (249b09), (282a09), (285b02), (293a09), (295a13), (296a05), (296a09), (351a03), (369a09)

müstefriġāt (A.): Kan, bevl, dışkı gibi maddeleri vücuttan çıkartıcı devalar. (128b18), (213b18), (246a14), (249b12)

müsterḫiyāt (A.): Gevşeticiler, gevşetenler. (232b14)

müşk (F.): Misk. (230b08), (311a15), (313a07), (323a03), (397b06)

- **müşk-i maḫlūṭ**: Karışık miskler. (239b10)

müşva (A.): Kızarmış, kavrulmuş, közlenmiş. (274a14)

müşvāy (A.): Izgara. (209b11)

müteġalli (A.): Kaynatılmak, kaynatmak. (269b19)

müveẕẕeb (A.): Ezilmiş. (180a01), (191a19), (218b15)

müyebbisāt (A.): Kurutucular. (128a08)

müẕevveb (A.): Eritilmiş. (314a04), (389b16)

müzevvec (A.): Karışık, iki taraflı., (087b02), (248b13)

müẕevvib (A.): Eritici, çözücü. (168b16), (184a07), (223b17), (241a13), (249b09), (345b09), (364b15), (379a10), (392a03)

müzliḳ, müzliḳa (A.): Vücutta tıkalı nesneleri bulunduğu yerden ıslatıcı özelliği ile yumuşatıp kaydırarak çıkaran ilaç. (046a01), (074b05), (231b11), (232a04), (234b03), (234b16), (241b02), (243a08), (243b16)

N

naḳīʿ (A.): Taze. (283b14), (286b07)

nā-puḫte: Pişmemiş, çiğ. (012b12), (243b10), (339a02)

nā-süfte: Delinmemiş. (309a14), (309b02), (310a02), (310a11), (312b04), (313a15), (313b10), (315b11)

naṭūl (A.): Kaynatma, kaynatılmış öz; natul oldur ki edviye kaynadıktan sonra bir mikdar penbe yahud bir bez paresi ile ol suya ısladıp marazlı olan uzv üzre ıssıcakla koyalar. (075b19), (077a09), (077a11), (091b13), (114a11), (116a14), (117a04), (118a03), (122b05), (124a10), (125a01), (125a18), (126a08), (134b04), (135b04), (140b06), (164b16), (166b05), (182a13), (182a15), (206a16), (207a04), (207a05), (211b16), (212a01), (212a08), (218b13), (221b02), (221b18), (222a11), (223b13), (227b10), (228a14), (232b01), (235a09), (249b12), (249b13), (249b14), (249b15), (249b16), (251b10), (252a05), (252a07), (252b06), (253a07), (261a01), (261a04), (262a08), (263b05), (279b10), (281a04), (281b05), (282a06), (289b17), (359b16), (360a01), (360a06), (360a11), (360a15), (360a19), (360b04), (360a02)

- **naṭūl-ı miṣlehü**: Baş ağrısına faydalı olan, terkibinde ruʾsu'l-ḥumlān, ekārīʿhā, bābūnec, iklīlü'l-melik, şibit, ḥulbe, ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb, varaḳ-ı ḫaṭme, beẕr-i bābūnec, nuḥāle,

benefsec, ḳışr-ı ḫaşḫāş ve su bulunan bir tür ilaç. (360a19)

- **naṭūl-ı ṣudāʿ**: Kronik baş ağrısına faydalı olan, terkibinde bābūnec, iklīlü'l-melik, beẕr-i kerefes, beẕr-i rāziyānec, kemmūn, saʿter, merzencūş, şibit, seẕāb-ı berrī ve su bulunan bir tür ilaç. (360a15)

- **naṭūl-ı ṣudāʿ**: Ṣudāʿ-ı yābis-i sevdāvī faydalı olan, terkibinde benefsec, nīlūfer, bābūnec, iklīlü'l-melik, sūsen, asmāncūnī, keşk-i şaʿīr, sādec-i Hindī, ḳaranfil ve su bulunan bir tür ilaç. (360a11)

naṭūlāt (A.) : İlaçlarla kaynatılıp hasta kişinin başına dökülen sular. (004b06), (122a10), (124a05), (131b01), (146b08), (232b14), (252b08), (274b03), (359b15)

- **naṭūlāt-ı muḥallile**: Isıtıcı karakteri ile buharlaştırarak, hıltı parçalara ayırarak vücuttan çıkaran ilaçlı, başa dökülen sular. (116b08)

nażc (A.) : Pişme, kıvam bulma. (012b06), (012b11), (012b11), (013b10), (013b18), (015b09), (018b09), (019a13), (027a01), (028b06), (031a03), (031a14), (031a17), (031a18), (031b07), (032b07), (032b08), (032b13), (033b19), (037a03), (037b17), (041a14), (041a15), (042a15), (042a16), (042b15), (044a16), (047b03), (047b11), (048a11), (049b08), (068b14), (070b06), (071a04), (077a08), (081a15), (083a01), (083a02), (085b19), (086b02), (086b07), (088a07), (092a11), (094a09), (095a10), (104a06), (104b07), (106b05), (106b06), (115b03), (116a07), (132b03), (132b05), (137b01), (138a10), (138b02), (138b03), (138b04), (153b09), (155a04), (159a02), (159a06), (159a07), (159a08), (176b04), (176b05), (176b06), (177b14), (176a18), (177b05), (177b16), (177b18), (183a07), (184b11), (190a09), (190a19), (194b05), (195b19), (198a04), (203a03), (220b17), (220b18), (220b19), (235a06), (239b14), (239b16), (242a13), (242a15), (245b04), (249a07), (249a08), (249a11), (278a07), (281a18), (283a18), (287a09), (288b15), (291a11), (291b18), (292a08), (292a14), (292a16), (299b06), (300a14), (300b01),

(300b03), (300b05), (300b06), (300b10), (300b12), (302a18), (302a18), (319a11), (377b01)

- **nażc-ı baṭn**: Karında kıvam bulma, karında pişme. (299b19)
- **nażc-ı bevl**: İdrarın kıvamını bulması. (70b15)
- **nażc-ı evvel**: İlk kıvam bulma. (138b01)
- **nażc-ı kāmil**: Pişerek kıvam bulma. (70b15)
- **nażc-ı tāmm**: Tam kıvam. (015a01), (022a16)

neşā (A.): Nişasta. *"Türkīde nişastadır" (107b/16, 17).* (107b16), (172a04), (172a14), (174b09), (201a19), (201b05), (201b08), (296a05), (296a07), (341b13), (342a01), (344a15), (345a10), (345a13), (345a16), (345b03), (346a10), (346a15), (349b04), (362b17), (364b18), (366b19), (368b11), (376b15), (377b03), (378a17), (379a07), (380a10), (382a01), (382a05), (387a18), (387b03), (388a19), (389a09), (389a15), (389b09), (394b11)

neşf (A.): Su vb. gibi nesneyi içine çekmek, emmek. (161b18), (318b08), (340b12), (342a14), (346a05), (377a15), (378a05), (379a09), (379b06), (381a03), (392a16)

nişeste (F.): Nişasta. (107b17), (265a15)

nuḫāl, nuḫāle (A.): Kepek. (032a11), (107b14), (159a18), (164b15), (166b09), (169a07), (171a03), (177b14), (178a09), (203b04), (203b10), (221b09), (222a11), (242b01), (269a04), (270b04), (282a05), (334a13), (354b08), (354b11), (355a07), (359a12), (360b03), (361a09), (361b02), (361b07), (362a10), (363a15), (393a14), (397b12)

- **nuḫāle-i ḫārr**: Sıcak kepek. (211b10)
- **nuḫāle-i muḥraḳ**: Yakılmış, kızdırılmış kepek. (363b02)
- **nuḫāle-i müsaḫḫan**: Kızdırılmış, ısıtılmış kepek. (184a18)

nuḳuʿ (A.): Değişik bitkilerin suyundan yapılan şurup; ot, kök, kuru neyve vs. ısladıp çıkarılan suyu, özü. (111a04), (111a11), (111b08), (111b16), (147b18), (158b16),

(158b17), (167a01), (177b07), (193a10), (282b03), (337a01)

- **nuḳūʿ-ı bi-māʾu'l-cübün**: Kara safraya ve safraya, yanmış hıltlara faydalı olan, terkibinde rāvend, eftīmūn, sināmeki, ve māʾ-i cübün bulunan bir tür şurup. (337b15), (338a01)

- **nuḳūʿ-ı emīrbārıs**: Kadıntuzluğundan yapılan bir tür şurup. (193a09)

- **nuḳūʿ-ı fāvākihe**: Hararetten kaynaklı baş ağrılarına ve sıtmalara faydalı olan ve meyvelerden yapılan bir tür şurup. (192b08), (283b04)

- **nuḳūʿ-ı ḫāmiż**: Safrayı kesen, çiğer ve midenin hararetini gideren, tıkalı yerleri açan, terkibinde mişmiş, ʿunnāb, iccāṣ, kibār, temirhindī, nīlūfer ve zehr-i benefsec bir tür şurup. (111b09), (160a09), (186b19), (282b01)

- **nuḳūʿ-ı ḥulv**: Harareti düşürmeye, nemlendirmeye, kirli kanı dışarı atmayatıkalı yerleri açmaya, ḫummeyāt-ı muḥriḳ, ḥummeyāt-ı ṣafrāvīye ve sevdāvīye faydalı olan, terkibinde zerdālū, ʿunnāb, iccāṣ, nīlūfer, zehr-i benefsec, ʿades-i muḳaşşer, persiyāvşān, beẕr-i hindībā-i merżūż, Amasya erigi bulunan bir tür şurup. (111a06), (221a17), (255b19)

- **nuḳūʿ-ı kāmil ve müleyyen**: Terkibinde ʿunnāb, sebistān, ḳızıl üzüm, ḳara üzüm, incir, iccāṣ, zerdālū, ḳayısı, verd-i aḥmer, zehr-i benefsec, lisān-ı ṣevr, persiyāvşān, sināmeki, anduz, şīr-ḫuşk, emīrbārıs, temirhindī, muḳaddemā ve senā bulunan bir tür şurup. (111a12)

- **nuḳūʿ-ı laṭīf**: Ateşli hastalıklara, ḥummeyāt-ı ʿafineye, faydalı olan, terkibinde iccāṣ, zebīb-i aḥmer, sebistān, temirhindī, beẕr-i Hindī, küşūt ve persiyāvşān bulunan bir tür şurup. (337b01)

- **nuḳūʿ-ı mışmış**: Kayısıdan yapılan bir tür şurup. (284b05)

- **nuḳūʿ-ı muḳavvī**: Uzvun kıvam ve mizacını mutedil kılarak uzvu bozulmadan ve

hastalıktan koruyan bir tür şurup. (160a12)

- **nuḳūʿ-ı muḳavvī-i fākihe**: Hararetten kaynaklı baş ağrılarına ve sıtmalara faydalı olan, kuvvetlendirici meyvelerden yapılan bir tür şurup. (162b02)

- **nuḳūʿ-ı mübārek**: Kara safra, balgam ve kan için faydalı olan, terkibinde sināmākī, nūfer, verd-i aḥmer, benefsec, eftīmūn, ʿunnāb, sebistān, tīn, siyāh erik, ḳayısı, zerdālū, siyāh üzüm, ḳaranfil, üzüm, emīrbārıs, temirhindī, lisān-ı ṣerv, persiyāvşān, şīr-ḫuşk, terencübīn, ġārīḳūn, lājüverd, rāvend, senā ve rāvend bulunan bir tür şurup. (336b19)

- **nuḳūʿ-ı müberrid**: Soğukluğa ve ḥummā-ı ṣafrāviyyeye faydalı olan, terkibinde temirhindī, zebīb-i aḫmer ve esved, ʿunnāb, zerdālū, ḳayısı, siyāh erik, emīrbārıs ve verd-i aḥmer-i ṭarī bulunan bir tür şurup. (337b09)

- **nukūʿ-ı müddirrī**: İdrar ve hayz kanını vücuttan atmaya yardımcı olan, terkibinde lebeb-i ḳavun, ḫıyār, beẕr-i kerefes, enīsūn ve māʾ bulunan bir tür şurup. (337b12)

- **nuḳūʿ-ı müshil**: Vücutta bulunan safra ve balgamın dışarı atılmasına yardımcı olan, terkibinde sināmeki, ihlīlec-i aṣġar, beẕr-i hindībā, zehr-i benefsec, ʿasel-i ḫıyārşenbe, sükker, rāvend, terencübīn, şīr-ḫuşk ve rūġan-ı bādām bulunan bir tür şurup. (111b08), (111b16), (253b17)

nevʿ-i āḥer: Terkibinde zerdālū, sebistān, ihlīlec-i kābilī, çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm, helīlec-i esved, ḫaṭmī ve emīrbārıs bulunan bir tür şurup. (111b16)

nevʿ-i āher: Kara safrayı, yanmış balgan ve safrayı dışarı atmaya yardımcı olan, cüzām, ḥikke ve behaḳ için faydalı olan, terkibinde çekirdeği çıkmış ihlīlec-i kābilī, helīlec-i Hindī, besfāyec, sināmeki, eftīmūn, lisān-ı ṣevr, ustuḫūṭūs, ḳızıl üzüm, beẕr-i şāhterec, ʿırḳu'ṣ-sūs, beẕr-i hindībā, beẕr-i küşūt, verd-i aḥmer, beẕr-i rāziyānec, ʿasel-i

ḫıyārşenbe, terencübīn, sükker ve bādām yaġı bulunan bir tür şurup. (112a01)

nevʿ-i diger: Terkibinde zehr-i benefsec, sināmekī, būraḳ ,saḳmūniyā, sükker-i aḥmer ve ʿasel bulunan bir tür şurup. (112a12)

bir nevʿ: Terkibinde şaḥm-ı ḫanẓal, būre-i Ermenī, saḳmūniyā ve ʿasel bulunan bir tür şurup. (112a14)

- **nuḳūʿ-ı müteşemmiş**: Güneşte yapılmış bir tür şurup. (267a12)

- **nuḳūʿ-ı nāfiʿ**: Akciğer zarı iltihabına, ʿuṣ-ı deme ve ḥummā-ı muḥriḳaya faydalı olan, terkibinde sināmekī, benefsec, ṭarī, nūfer, ʿunnāb, sebistān, bezr-i hindībā, beẕr-i ḫıyāreyn, şīr-ḫuşk ve terencübīn bulunan bir tür şurup. (337a15)

- **nuḳūʿ-ı nāfiʿ**: Ateşli baş ağrısınave safranın vücuttan atılmasına faydlı olan, terkibinde helīlec-i aṣfer, fülūs-ı ḫıyārşenbe, iccāṣ, sebistān, ʿunnāb, temirhindī, benefsec, beẕr-i hindībā, beẕr-i ḥass ve terencübīn bulunan bir tür şurup. (337b05)

- **nuḳūʿ-ı sükkerī**: Tabiatı yumuşatan, safranın ishal yoluyla vücuttan atılmasın sağlayan ve harareti düşüren, terkibinde iccāṣ-ı esved, ʿunnāb, temirhindī, zerdālū, māʾ, ʿasel, ʿoṣmānī, terencübīn ve sükker bulunan bir tür şurup. (004b04) , (336b14)

- **nuḳūʿ-ı şāhterec**: Şahtere otundan yapılan bir tür şurup. (292b08)

- **nuḳūʿ-ı ṭurfe**: Beraṣa, behaḳa, karaciğer hararetine ve safra, sevda ve balgamdan kaynaklanan hastalıklara faydalı olan, terkibinde rāvend, senā, türbüd, ġārīḳūn, besfāyec, helīlec-i aṣfer ve esved, lājüverd, gül-i Ermenī, eftīmūn ve māʾ-i cübün bulunan bir tür şurup. (337b19)

- **nuḳūʿu'l-ḫāmiż**: Safrayı kesen, çiğer ve midenin hararetini gideren, tıkalı yerleri açan, terkibinde mişmiş, ʿunnāb, iccāṣ, kibār, temirhindī, nīlūfer

ve zehr-i benefsec bir tür şurup. (111b04)

nuḳūʿāt (A.): Değişik bitkilerin suyundan yapılan şuruplar; ot, kök, kuru neyve vs. ısladıp çıkarılan suyu, özleri. (003a06), (004b03), (161a07), (254a01), (267a12), (284a01), (336b13)

- **nuḳūʿāt-ı müberride**: Soğutmaya ve harereti düşürmeye faydalı olan ot, kök, kuru neyve vs. ısladıp çıkarılan suyundan yapılan şuruplar. (171b03)
- **nuḳūʿāt-ı müshile**: Vücutta bulunan safra ve balgamın dışarı atılmasına yardımcı olan ot, kök, kuru neyve vs. ısladıp çıkarılan suyundan yapılan şuruplar. (292b04)

nūre (A.): Hamam otu, kasık kıllarını bertaraf için kullanılan yanmış kireçle zırnıh karışımı, kasitum oksit. (263a13), (263a15), tekrār (263a17), (385a10), (385a12), (385a13), 386a13), (395b12)

- **nūre ṣābunu**: Hamam otu, kasık kıllarını bertaraf için kullanılan yanmış kireçle zırnıh karışımından yapılan sabun. (375a14)

O

ot: İlaç. (080a14), (092b02)

P

penbe (F.): Yara bakımı ve temizliğinde kullanılan pamuk. (044b09), (048b13) (118a11), (233b09)

penbeli: Pamuklu. (048b19)

ramād (A.): Kül. (357a06), (357b09)

pīrāhen (F.): (Yılan derisi) Gömlek, giysi. (235a16), (267b07)

- **pīrāhen-i mār**: Yılan derisi, yılan giysisi. (235a16), (235a17), (235b04)

R

rādiʿ (A.): Çazip karakterli ilaçların aksine soğutucu karakteriyle ozvun gözeneklerini daraltan, çıkmak ihtiyadı olan maddeleri bu özelliği ile dondurarak hapseden ilaç. (074a17), (192a07), (236a15), (251b05), (251b06), (251b15), (251b16), (251b17), (251b18), (252b03), (252b06)

rādiʿāt-ı munżicāt: Yaranın iltihabını yok edici, irin akıdıcı ilaçlar

rayīḥa (A.): Koku. (194a14)

remād (A.): Kül. (158b19), (221b14), (262a03), (262a04), (262a05), (354a01), (384a02)

- **remād-ı ʿaḳreb**: Akrep külü. (217b17), (217b18)
- **remād-ı nevāt-ı temr**: Hurma çekirdeği külü. (382b17)
- **remād-ı ṣanavber**: Köknar, fıstık çamı külü. (386a07)
- **remād-ı ʿūd**: Öd ağacı külü. (210b07)
- **remād-ı zücāc**: Cam külü. (217b13)
- **remādü'l-erneb**: Tavşan külü. (218a03)

rāmik (A.): Mazı, nar kabuğu, zamk-ı Arabî ve pekmezle tertip olunan macun. (230b01), (241b08), (349a10), (350b11), (357a11), (359a19), 368a04), (368a17)

revādiʿ (A.): Rādiʿ olan ilaçlar. (049a18), (142a10), (192a05), (212a04), (248a03), (248a04), (248a07), (253b04)

- **revādiʿ-i munżic**: Hazmettirici, sindirici olan ilaçlar. (252a04)

revāḳ : saf olan, saf. (329b05), (329b07), (330a08), (377a08)

- **revāḳ-ı sükker**: Saf şeker. (329b15)

revāyiḥ: Rayihalar, güzel kokular. (153a11), (154a07), (286a06)

- **revāyiḥ-i bāride**: Soğuk karakterli kokular. (137a19)
- **revāyiḥ-i bāride-i leẕīẕ**: Hoş, güzel soğuk karakterli kokular. (296b04)
- **revāyiḥ-i ḥārre**: Sıcak karakterli kokular. (153a12)
- **revāyīḥ-i müntine**: Pis kokan, bozuk kokular. (130b12)
- **revāyiḥ-i ṭayyibe**: Saf koku, en güzel koku. (151b06), (153a05), (271b09), (241b10)

revġan: Yağ. (203a11), (207b13)

- **revġan-ı seẕāb**: Sedef otu yağı. (203a11)

rifāde (A.): Yara ve irin temizlendikten sonra onların üzerine konan bez. (243a14)

riḫbin (A.): Tarhana gibi süt ile olur bir terkiptir. Şiraz'da karakurut denir. (091b15)

rūġan (F.): Yağ. (047a03), (082b07), (399b13)

- **rūġan-ı bādām**: Badem yağı. (075b04), (084a13), (087b16), (101b02), (111b12), (112a12)
- **rūġan-ı benefşe**: Menekşe yağı. (045a03)
- **rūġan-ı levz**: Badem yağı. (324a02), (324a14)
- **rūġan-ı sāde**: Sade, saf yağ. (107a03)
- **rūġan-ı sīrac**: Kandil, çıra yağı. (075b04)
- **rūġan-ı sūsen**: İris, susam yağı. (078b12)
- **rūġan-ı zeyt**: Zeytin yağı. (047a09), (084a15), (084a17), (391b07)

S

ṣābūn (A.): Sabun. (351b16), (386b06), (392b04), (392b19), (393a01), (393a14)

sādec (A.): Katkısız, katışıksız, sade. (027b16), (113a16), (113b19), (116a16), (136b05), (153a13), (153b06), (164a08), (164a15), (166a11), (167a03), (178b08), (180a01), (180a17), (181b15), (188a11), (189b03), (190a05), (221a07), (245b17), (247b03), (247b16), (247b17), (257b13), (275b04), (288b10), (292a09)

ṣaff (A.): Süzmek, arıtmak, nemini almak, rafine etmek; saf, katışıksız. (010b14), (164b08), (164b13), (166b13), (174a14), (177a02), (177b12), (177b15), (178a08), (179a10), (186a11), (193a08), (195b12), (200a19), (201b03), (203a14), (203b07), (209b05), (209b10), (211b02), (214a03), (221a16), (221b15), (230a06), (236a06), (250a11), (263b05), (263b10), (281a15), (281b10), (283b17), (289a04), (289a05), (290a15), (290b01), (292a13), (292b16), (292b17), (315a06), (320b16), (325b01), (327b07), (328a18), (328b17), (328b18), (329b03), (330a06), (330a17), (330b09), (330b13), (331a18), (331b06), (331b12), (332b04), (332b08), (332b13), (332b18), (333a03), (333b02), (333b10), (334a04), (334a11), (334b09), (334b19), (335a17), (335a19),

(335b04), (335b05), (335b10), (335b14), (335b17), (336a02), (336a13), (336a14), (336b02), (336b11), (336b12), (336b17), (336b18), (337a11), (337a13), (337a14), (337a18), (337b04), (337b09), (337b12), (337b15), (338b05), (353a04), (353a05), (353a13), (353a16), (359b19), (360a10), (360a14), (360a18), (360b04), (361a11), (361a17), (361b03), (361b08), (361b19), (362a11), (362a18), (362b14), (362b18), (363a04), (363a06), (363a16), (363a17), (363a19), (365b04), (366a02), (366a06), (366a10), (366a15), (366b11), (366b16), (367a05), (367a07), (367a08), (368b13), (369a08), (369a17), (369b01), (369b19), (370a05), (371b03), (371b13), (371b18), (372a03), (372a14), (373a03), (373a06), (373a13), (373a14), (373a18), (373b09), (373b10), (374a13), (374a16), (375a16), (381a05), (384a05), (384a05), (384a18), (387a07), (387b07), (387b17), (388a05), (388b06), (389a08), (389b03), (391a05), (392a08), (393b12), (396b17), (397a04)

saḥḳ (A.): Dövmek, ezmek, kırmak, toz haline getirmek. (046a10), (075a04), (077a16), (078b02), (095a03), (095a14), (095a15), (096b03), (108a02), (115b10), (118a12), (123b04), (130a04), (132b19), (136a03), (137b12), (141b12), (143a15), (145a06), (147a01), (147b10), (149b16), (152a19), (153b08), (153b17), (154b03), (156a11), (157b10), (157b13), (158a16), (158a19), (160b11), (160b12), (161a02), (161b12), (163b05), (169a15), (171a16), (172a15), (173b12), (173b17), (178b12), (178b14), (184b08), (186a13), (192a19), (192b03), (195a13), (196a02), (200a03), (200a05), (201b08), (202a13), (203a06), (203b18), (205a18), (206a18), (209a11), (209b02), (209b09), (209b12), (210a03), (210b03), (210b13), (212a07), (213b11), (214a07), (214a10), (214a16), (215a14), (215a19), (222a04), (222a05), (223a01), (223b07), (223b09), (223b18), (227a02), (230a03), (230a05), (230b02), (230b09), (230b17), (231a02), (231a05), (233a06), (236a13), (237b05), (241a02), (241b08), (242a09), (242a12),

(242a16), (242a19), (242b10), (327b06), (327b14), (328a15),
(243b02), (245b06), (245b09), (328b03), (330b12), (331a04),
(249b09), (250a09), (251b19), (331a09), (331b11), (332a13),
(252a05), (255a04), (255a06), (335a09), (336b10), (338b05),
(256b08), (258a14), (259b11), (338b12), (339a10), (339a17),
(260a19), (260b04), (260b08), (339b03), (340a06), (340b10),
(261a10), (261a15), (261b18), (341a14), (342a04), (342a15),
(263a10), (264a19), (264b04), (343a12), (343b03), (345b19),
(265a17), (267a14), (267a16), (346b13), (347a07), (347a10),
(267b13), (271b16), (273a08), (347a19), (348a10), (349a06),
(281b12), (289a03), (289a11), (349a10), (349b02), (350b02),
(289b04), (290b04), (291a08), (351a02), (351a10), (351a19),
(305b12), (306a05), (306a11), (351b05), (351b09), (352a02),
(306b04), (306b12), (307a15), (352a06), (352a13), (352a17),
(307a18), (308a10), (309a18), (352b01), (352b04), (352b14),
(309b11), (309b12), (310a05), (353a01), (353a16), (353a18),
(310a07), (311a01), (311a02), (353b05), (353b07), (353b12),
(312a06), (313a06), (313b01), (354a03), (354a07), (354a10),
(313b13), (314a03), (315a16), (354a14), (354a16), (354a18),
(315b05), (316a01), (316b01), (354b02), (354b03), (354b08),
(316b06), (316b11), (316b14), (354b12), (354b18), (355a01),
(316b18), (317b06), (317b08), (355a06), (355a09), (355a11),
(317b15), (318a05), (318a11), (355a13), (355a16), (355b03),
(318a16), (318b04), (318b07), (355b06), (355b10), (355b12),
(318b08), (318b15), (319a05), (355b14), (355b17), (355b18),
(319a09), (319a18), (320a01), (356a03), (356a07), (356a14),
(321a16), (321b06), (321b13), (356a17), (356b03), (356b08),
(322a07), (322a14), (322b02), (356b09), (356b15), (357a07),
(322b07), (322b19), (323a06), (357a12), (357b13), (357b14),
(323b09), (324a02), (324a08), (357b17), (358a03), (358a09),
(325a11), (325a17), (325b01), (358a12), (358a15), (358b13),
(325b02), (325b10), (325b14), (358b17), (358b19), (359a03),

(359a06), (359a12), (359a16), (359a19), (359b04), (359b11), (360a14), (360b10), (360b13), (361a01), (361a10), (362b04), (363a03), (363a03), (363b05), (363b10), (363b12), (363b18), (364a06), (364a09), (364a12), (364b07), (364b14), (365a01), (365a04), (365a07), (365a10), (365a19), (365b12), (365b17), (366a01), (366b06), (367a01), (367a07), (367a13), (367b02), (367b11), (368a02), (368a12), (368b01), (368b08), (369a03), (369a06), (369b05), (369b08), (369b11), (369b13), (370b04), (370b19), (371a08), (371a10), (371a16), (372b02), (373a12), (373b07), (373b13), (374b10), (375a10), (375b13), (376a03), (376a05), (376a10), (376a15), (376a16), (376b01), (376b02), (376b07), (376b12), (376b13), (376b16), (377a04), (377a10), (377a14), (377b04), (377b07), (377b10), (377b14), (378a05), (378a08), (378a11), (378a15), (378a17), (378b05), (378b12), (378b18), (379a08), (379a15), (379b03), (379b15), (380a01), (380a07), (380a12), (380b12), (380b19), (381a17), (381b02), (381b09), (381b12), (381b16), (382a02), (382a06), (382a09), (382a13), (382b04), (382b05), (382b14), (382b15), (382b18), (383a01), (383a05), (383b01), (383b06), (383b09), (384b19), (385a18), (385b04), (385b05), (385b17), (385b18), (387a15), (387a19), (387b05), (387b16), (388a10), (388a14), (388b02), (388b06), (388b10), (388b14), (388b18), (389a10), (389a13), (389a16), (389b10), (389b16), (390a08), (390a12), (390a17), (390b03), (391a04), (391a08), (391b08), (391b14), (391b17), (391b18), (392a03), (392a10), (393b03), (393b09), (393b11), (393b16), (394a01), (394a09), (395a13), (395b03), (395b13), (397b12), (397b19)

saḫn, saḥn (A.): Sıcaklık, sıcak. (179a03), (235a09), (256a18), (261a01), (261a02), (390a13)

saḳız: Sakız. (106a01), (106a04), (123b13), (132b08), (146a09), (237b17), (309a02), (385a04), (385b03)

ṣarb: Sert, keskin. (157a02)

saʿūṭ (A.): Enfiye gibi buruna çekilen toz ilaç. (077a16), (117a16), (126b06), (127a05), (130a04), (136a06), (136a09), (136a17), (136b01), (136b03), (148a13), (148a15), (154a19), (154a19), (154b01), (154b02), (154b05), (155a14), (351a04), (351a05), (351a08), (351a11), (351a13), (351a15), (351a17), (351b03), (351b06), (351b09), (351b13), (351b18), (352a03), (352a07, (352a08), (352a14), (368a15)

- **saʿūṭ-ı balġam**: Beyindeki balgamı ve vücuttan atılması gerekenlerden kaynaklanan rutubeti temizleyen, terkibinde ṣābūn, şaḥmu'l-māʿiz, şemʿ-i şehd, zift ve meyʿa bulunan ilaç. (351b15)

- **saʿūṭ-ı felc**: Fālic ve laḳve için faydalı olan, terkibinde ṣabır, şūnīz ve būraḳ bulunan ilaç. (351a17)

- **saʿūṭ-ı reʾs**: Soğuktan kaynaklanan fālic ve lakve sebep olduğu baş ağrısına iyi gelen, terkibinde cündbīdester, zaʿferān, cāvşīr, merāretü'ẕ-ẕiʾb, pāzı ʿuṣāresi ve merāre ʿuṣāresi bulunan ilaç. (351b01)

- **saʿūṭ-ı sersām**:Sıçaktan kaynaklı menenjit için faydalı olan, terkibinde māʾu'l-ās, māʾu'l-ḥallāf, ṣandal ve kāfūr bulunan ilaç. (351a13)

- **saʿūṭ-ı ṣudāʿ**: Sıçaktan kaynaklı baş ağrısı için faydalı olan, terkibinde ṭabāşīr, besbāse, kāfūr ve dühn-i nīlūfer bulunan ilaç. (351a09)

- **saʿūṭ-ı ṣudāʿ**: Soğuktan kaynaklanan diş hastalığına faydalı olan, terkibinde koz-ı bevvā, şīḫ, ḳaranfil, merzencūş ve besbāse bulunan ilaç. (351a15)

- **saʿūṭ-ı şaḳīḳa**: Soğuktan kaynaklı yarım baş ağrısı için faydalı olan, terkibinde dühn-i levz-i ḫulv ve merzencūş bulunan ilaç. (351a11)

- **saʿūṭ-ı tenḳıye**: Baş temizliği, tıkalı yerleri açmaya ve sarılık hastalığına faydalı olan, terkibinde şīḫ şūnīzi, keffi alınmış ʿasel ve pāzı ʿuṣāresi bulunan ilaç. (351b09)

- **saʿūṭ-ı ṭamṣ**: Soğuktan kaynaklanan kronik baş ağrısına iyi gelen, terkibinde

mūmiyā, koz-ı bevvā, ʿanber ü misk ve dühn-i lesān bulunan ilaç. (351b04)

- **saʿūṭ-ı āḫer**: Hararetten kaynaklı baş ağrısı için faydalı olan, terkibinde dühn-i nīlūfer, dühn-i ḳarʿ, leben-i nisā, ʿuṣāretü'l-ḥass, ʿuṣāretü'l-hindībā ve dühn-i nīlūfer bulunan ilaç. (351b06)

- **saʿūṭu'l-cüzām**: Cüzam hastalığına faydalı olan, terkibinde dār-ı fülfül, māmīrān, şeyṭarec, müşk-ṭaramşīʿ, beẕr-i fencengüşt ve dühn-i ḫal bunulanan ilaç. (352a03)

- **saʿūṭu'l-fālic**: Felç hastalığına, lakveye ve yarı şişlere faydalı olan, terkibinde merzencūş, dühn-i benefsec, mürr, ʿafṣ, şūnīz, ʿades, mürr-i ṣāfī, şaʿīr-i Fārisī, ṣamġu's-seẕāb, merāre-i kūgi, cāvşīr, cündbīdester, sükker, zaʿferān, ferfiyūn, ṣabır ve māʾ-i pāzıyla ve yāḫūd māʾ-i ʿaẕb bulunan ilaç. (352a07)

- **saʿūṭu'l-ḫanāzīr**: Sıraca hastalığına ve kötü yaralara faydalı olan, terkibinde besbāse, lisān-ı ṣevr, kirpi merāresi, kāfūr, zaʿferān ve kündüs bulunan ilaç. (351b18)

saʿūṭāt (A.): Enfiye gibi buruna çekilen toz ilaçlar. (122a10), (351a04)

seferceli (A.): Ana maddesi ayva olan, çeşitli tedavilerde kullanılan bir tür ilaç. (009b18), (160a13), (183b13), (183b13), (184a09), (184a12), (187a17), (189a17), (202b17), (203a05), (280b16), (320b08), (327b16), (327b18), (390b05), (390b06)

sefūf (A.): Ağız yoluyla kullanılan koru toz halinde ilaç. (079a03), (081a05), (178a14), (178b14), (189b08), (189b13), (191b08), (193b16), (195b14), (195b17), (199b09), (203b04), (209a12), (224b15), (237b09), (242b13), (249b08), (257b11), (293a05), (348b19), (349a06), (350a05), (350a19), (350b09), (350b18), (351a02), (351a03), (398a01), (398a02)

- **sefūf-ı bellūṭ**: İḫtilāf-ı baṭn ve taḳviyet-i miʿde için faydalı olan, terkibinde bellūṭ, şāh-bellūṭ, zebīb-i bilād-ı ʿacem, ḫarnūbu'n-nebaṭī, ḥabbu'l-ās

ve sevīḳü'n-nebḳ bulunan bir tür ilaç. (349b13)

- **sefūf-ı bevl**: İdrār-ı bevle yardımcı olan, terkibinde usḳulofender, beẕr-i ḳıllet, beẕrü'l-cezer, beẕr-i rāziyānec ve lubbu'l-bıṭṭīḫ bulunan bir tür ilaç. (350a02)
- **sefūf-ı füvāḳ**: İmtiladan olmuş olan füvāḳ-ı şedīde faydalı olan, terkibinde faṭrasāliyūs, suʿd, kemmūn-ı müdebber ve şarāb-ı rummāneyn bulunan bir tür ilaç. (350b13)
- **sefūf-ı ḫabb-ı rummān**: Mide zayıflığına, bağırsağa ve ishāl-i merīye faydalı olan, ḳayʾ ve ʿateşi sakinleştiren, terkibinde ḥabbu'r-rummān, kemmūn müdebber ḫarnūb-ı bilād-ı ʿacem, summāḳ, ḥabbu'l-ās, sevīḳü'n-nebḳ, şāh-bellūṭ ve küzbere bulunan bir tür ilaç. (004b05), (200a02)
- **sefūf-ı ḥabbu'r-rummān**: Mide zayıflığına, bağırsağa ve ishāl-i merīye faydalı olan, ḳayʾ ve ʿateşi sakinleştiren, terkibinde ḥabbu'r-rummān, kemmūn müdebber ḫarnūb-ı bilād-ı ʿacem, summāḳ, ḥabbu'l-ās, sevīḳü'n-nebḳ, şāh-bellūṭ ve küzbere bulunan bir tür ilaç. (279b18), (349a01), (349a07)
- **sefūf-ı ḫarnūb**: Ham maddesi keçiboynuzu ağırlıklı olan bir tür ilaç. (349a15)
- **sefūf-ı ḳābıża-ı müleyyine**: Vücuttaki katı dışkı vs.leri yumuşatan bir tür ilaç. (280a04)
- **sefūf-ı ḳabż**: Bir tür kabz ilaçı. (349b09)
- **sefūf-ı külā**: Üşütmekten kaynaklanan vecaʿ-ı külā ve meşāne için uygun olan, terkibinde ḳusṭ, sünbül, ḥamāmā, ḳardemānā, beẕr-i kerefes, ḳavun ve ḫıyār lübūbu müstaḥlebi bulunan bir tür ilaç. (350b19)
- **sefūf-ı ledġ**: Akrep sokması ve haşere ısırmasına faydalı olan, terkibinde türbüd, zerāvend-i ṭavīl, aṣl-ı keber, ʿāḳırḳarhā, bulunan bir tür ilaç. (350a11)
- **sefūf-ı maḳliyā**: ḍizanteri, ince bağırsaklarda sancı ve ishal için kullanılan bir tür ilaç. (200b11)

- **sefūf-ı menī**: Hararetten daha çok ifrāṭla ḡāric olan ve zayıflık veren, terkibinde beẕr-i ḳaṭūnā, beẕr-i baḳla ve küzbere-i yābise bulunan bir tür ilaç. (350a08)

- **sefūf-ı miʿde**: Mide ağrısına, mide zayıflığına, mide tebbelliğine ve mide üşütmesine faydalı olan, terkibinde naʿnāʿ, ḳāḳūle, sünbül, mürr-i māḥūr, suʿd, enīsūn, maṣṭakī, beẕr-i kerefes, verd-i aḥmer, kehrübā, sükker ve adḫīr bulunan bir tür ilaç. (350b05)

- **sefūf-ı müshil**: İshal veren, ishal ettiren bir tür ilaç. (162b11), (256a15), (256a19)

- **sefūf-ı nāfiʿ**: Hararetten dolayı yağa işeyene ve aşırı derecede bevl edene faydalı olan, terkibinde ḥall içinde terbiye olup ḳurumuş demür ḫabeṣi, ḳışr-ı kendir, ṭabāşīr ve küzbere-i yābise bulunan bir tür ilaç. (350a14)

- **sefūf-ı niḳrīs**: Berāy-ı niḳrīs ve vecaʿ-ı mefāṣıl ve istirḫā-i aʿṣāb için faydalı olan, terkibinde sūrincān, sükker, zaʿfiran ve māʾ-i bārid bulunan bir tür ilaç. (350b02)

- **sefūf-ı riyāḥ**: Nefḫ, eryāḥ için oldukça faydalı olan, terkibinde nānḫāh, kerāvyā, enīsūn, beẕr-i kerefes, karanfil, ḳāḳūle-i ṣıġār, zencebīl, dār-ı fülfül, sükker, ḳaranfil, ḳāḳūle ve sükkeri ve sāʾir büzūr bulunan bir tür ilaç. (349b16)

- **sefūf-ı sedd**: Sedd ve ṭıḥāl ve ṣalābet-i ṭıḥāl için faydalı olan, terkibinde beẕr-i hindībā, kezmāzec, ḥabbu'l-faḳd bulunanve sirkencübīn büzūru kullanılan bir tür ilaç. (350b16)

- **sefūf-ı sereṭān**: Şişlere, kanserlere faydalı olan bir tür ilaç. (178b08)

- **sefūf-ı sevdā**: Kara safra, sevda ile ilgili bir tür ilaç. (275b04)

- **sefūf-ı ṭīn**: Ana maddesi balçık olan bir tür ilaç. (199b19)

- **sefūfu'l-ḳıṣṣāyā**: İshāl-i ḳadīm, zaḫīr, żaʿf-ı miʿde, üşütme, maġṣ-ı şedīd ve bevāsīre faydalı olan, terkibinde ḥurf, muḳl, kemmūn-ı müdebber, ḳalye, beẕr-i kettān, beẕr-i kiraṣ,

maṣṭakī ve helīlec-i esved bulunan bir tür ilaç. (349a11)

- **sefūfü'l-büẕūr**: Saḥc-ı emʿā ve ishāl-i merī için oldukça faydalı olan, terkibinde beẕr-i ḳaṭūnā, beẕrü'l-mürr, beẕr-i şāhişferem, neşā, şamġ-ı ʿArabī ve ṭīn-i Ermenī bulunan bir tür ilaç. (349b03)

- **sefūfü'l-ḥavāmil**: Hamile kadınlarda cinsel isteksizlik oluşturan ve gıdaya düşkünlük oluşturan, yüz rengini kızartan ve hayzı tutan, terkibinde zürünbād, kerefes, nānḫāh, kendir ve sükker bulunan bir tür ilaç. (350a05)

- **sefūfü'l-vecaʿu'ṭ-ṭıḥāl**: Yoğun gazlardan kayanaklı dalak ağrısı iyileştiren, terkibinde ḫarnūb, kezmāzec ve usḳulofender bulunan bir tür ilaç.(349a19)

- **sefūfü's-summāḳ**: İḫtilāf-ı baṭn ve şiddet-i ʿaṭaşı sakinleştiren, terkibinde summāḳ, ḥabbu'r-rummān, ḥabbu'l-ās, ḫarnūb-ı münaḳḳ, şamġ-ı ʿArabī ve cülnār bulunan bir tür ilaç. (349b06)

selc (A.): Kar. (022a13), (083b10), (230b14), (278b09), (284b10), (288a13)

semen (A.): Yağ. (026b11), (094a08), (171b15), (184a16), (213a05), (236a04), (238a13), (267b15), (270a10), (270b01), (275a16), (370b16)

- **semen-i ʿatīḳ**: Eski yağ. (166b17)

- **semen-i baḳar**: İnek yağı. (209b13), (227a07), (260b06, (306a16), (321b07), (324a09), (324b19), (325a06), (357b03), (361b14), (393b02)

- **semen-i mürr-i ḳadīm**: Eski acı yağ. (267b19)

semīn (A.): Et üzerindeki yağ. (215b11), (226b08), (257b15), (257b16), (269a11), (257b16)

senūn (A.): Dişe sürülen ilaç. (205b07), (354a04)

- **senūn-ı āḫer**: Kararmıi dişlere parlaklık veren, terkibinde fülfül, ḥamāmā, sādec-i Hindī, ʿafṣ-ı muḥraḳ bulunan ve misvāk ile kullanılan bir tür ilaç. (353b12)

- **senūn-ı āḫer**: Kararmış dişleri parlatan, diş çürüklerinden kaynaklı ağrıları kesen, terkibinde zerāvend-i müdaḫrec, sereṭān-ı muḥraḳ, şīḫ-ı muḥraḳ, ṣancı boncuġu, ḳarn, milḥ-i enderānī, būraḳ-ı Ermenī, tīn-i yābis muḥraḳ bulunan ve misvak ile kullanılan bir tür ilaç. (353b15)

- **senūn-ı āḫer**: Diş etlerine parlaklık veren, ağız kokusunu gideren, terkibinde şaʿter-i muḥraḳ, aşma çubuġunuñ remādi, şīḫ-ı muḥraḳ, milḥ-i enderānī, zebedü'l-baḥr, misk, ʿāḳırḳarhā, kebābe, miskü'ṭ-ṭarfā, şebb-i yemānī, ḳaranfil, summāḳ bulunan ve misvak ile kullanılan bir tür ilaç. (353b19)

- **senūn-ı āḫer**: Dişleri sağlamlaştıran, nemi (kokuyu) gideren, yenmiş diş etlerini iyileştiren, terkibinde cülnār, fūdenec-i muḥraḳ, milḥ-i baʿl, nūşādur, mevīzec ve ʿafṣ bulunan ve misvakla kullanılan bir tür ilaç. (354a04)

- **senūn-ı diger**: Diş kanamasına, diş eti yaralarına ve yenmesine faydalı olan, terkibinde ṣemeretü'ṭ-ṭarfā, sükker, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, ṭīn-i maḫtūm, ebhel ve dār-ı ṣīnī bulunan ve misvakla kullanılan bir tür ilaç. (354a07)

- **senūn-ı āḫer**: Dişleri güçlendiren ve ağız kokusunu gideren, terkibinde ḳarn ile muḥraḳ, milḥ-i muḥraḳ, mürr, zaʿferān, sünbül, maṣṭakī, seẕāb-ı yābis, summāḳ, cülnār ve ʿasel bulunan ve misvak ile kullanılan bir tür ilaç. (354a11)

- **senūn-ı āḫer**: Dişleri temizleyen ve ağız kokusunu gideren, terkibinde sādec-i Hindī ve Rūmi, ʿūd-ı ṭayyib, maṣṭakī, mürr ve ḳışr-ı ütrüc bulunan ve misvak ile kullanılan bir tür ilaç. (354a14)

senūnāt (A.): Dişe sürülen ilaçlar. (004b06), (353b09)

ṣıfat (A.): Nitelik, hal, vasıf, içerik (Genellikle bir ilaçın yapılışı ile ilgili.). (005a14), (027a18), (123b15), (124b03), (143a13), (169a14), (172a13), (177a19), (178a10), (195a11), (195b14), (203a12), (209a18), (230b17), (232b14), (258a04), (264b02), (283b15),

(286b10), (288b17), (289a09), (337b16), (338a03), (338a11),
(289b03), (291a01), (291a06), (338a18), (338b08), (338b14),
(292b11), (295b07), (320a14), (339a02), (339a08), (339a14),
(320a19), (320b18), (321a03), (339a19), (339b05), (339b09),
(321a05), (321a08), (321a13), (339b14), (339b17), (340a03),
(321a18), (321b04), (321b09), (340a09), (340a13), (340a17),
(321b13), (321b16), (322a01), (340b03), (340b08), (340b11),
(322a06), (322a10), (322a18), (340b16), (341a01), (341a04),
(322b05), (322b10), (322b14), (341a09), (341a13), (341a17),
(322b17), (323a02), (323a11), (341b03), (341b07), (341b12),
(323b05), (323b12), (323b17), (341b17), (342a01), (342a04),
(324a07), (324a18), (324b04), (342a07), (342a12), (342b01),
(324b10), (324b19), (325a09), (342b05), (342b08), (342b13),
(325a13), (325a19), (325b03), (342b17), (343a02), (343a14),
(325b06), (325b13), (325b18), (343b01), (343b15), (344b18),
(326a15), (326a19), (326b06), (346a10), (348a02), (349a03),
(326b11), (326b13), (326b14), (349a08), (349a12), (349a16),
(326b18), (327a03), (327a06), (349b01), (349b04), (349b07),
(327a18), (329a18), (329b01), (349b10), (349b14), (349b17),
(330a10), (330b06), (330b15), (350a03), (350a07), (350a10),
(331a01), (331a17), (331b09), (350a12), (350a16), (350b03),
(331b14), (332a02), (332a11), (350b06), (350b10), (350b14),
(332a17), (332b06), (332b09), (350b17), (351a01), (353b19),
(332b12), (332b15), (333a01), (354a05), (354a08), (354a11),
(333a05), (333a12), (333a18), (354a15), (359b16), (360a02),
(333b19), (334a08), (334b05), (360a06), (360a12), (360a16),
(334b16), (335a03), (335a13), (360b01), (360b09), (360b12),
(335b08), (335b12), (335b15), (360b18), (361a03), (361a08),
(336a01), (336a04), (336a09), (364b04), (364b11), (364b17),
(336a15), (336b07), (336b15), (365b07), (365b11), (365b16),
(337a03), (337a16), (337b02), (365b19), (366a09), (366a12),
(337b05), (337b10), (337b13), (367a18), (367b04), (367b09),

(367b15), (368a11), (379a07), (380b16), (381a04), (381a09), (381a12), (381a16), (381a19), (381b03), (381b07), (381b11), (381b15), (381b18), (382a03), (382a07), (382a11), (382a15), (382b01), (382b10), (382b17), (382b19), (383a03), (383a07), (383a14), (383a18), (383b04), (384b19), (385a03), (385a08), (385a12), (385a17), (385b03), (385b07), (385b14), (385b19), (386a07), (386a17), (389b08), (389b13), (390a04), (390a12), (390a15), (394b05), (395a14), (398a18), (398a19)

- **şıfat-ı ekḥāl**: Ekhalin niteliği, özelliği. (149b12)
- **şıfat-ı kemāl**: Olgun nitelik, özellik. (009a17)
- **şıfat-ı kuḥl**: Kuhlün sıfatı, niteliği. (151b12)

sīrec: Susam yağı. (075b04), (112a19), (169a07), (202a17), (203a14), (203a17)

sirāc-ı zeyt: Zeytin yağı. (277a13)

sirke (A.): Sirke. (035a14), (041a04), (046b14), (075a14), (078a06), (078a09), (080b14), (081a12), (082a01), (082b06), (083a18), (083b10), (083b18), (085a07), (088a05), (090b13), (090b16), (091a02), (091b14), (092b13), (096a12), (096a18), (096b06), (097a17), (098b17), (101b08), (103a17), (104b05), (113b09), (114a16), (114b01), (114b12), (118a12), (121b12), (121b13), (136a15), (137b09), (137b13), (144b15), (145b08), (157a03), (216a12), (250a02), (252b05), (255a02), (266a10), (272a05), (278b02), (295b05), (328b08), (359b07), (384b11), (384b15), (384b17), (385a01), (385b16), (386a19)

- **sirke-i lahana**: Lahana sirkesi. (141a03)

sūde (F.): Ezilmiş, dövülmüş. (230b08)

şūret (A.): Biçimi, şekli, görünüşü; vasıf içeriği (Genellikle bir ilaçın yapılışı ile ilgili.). (012a08), (021a18), (021b01), (021b02), (021b05), (050a12), (128a14), (143b11), (172a07), (186b04), (204b02), (225a06), (225a07), (269b06), (354b01), (354b07), (354b10), (354b14), (354b16), (354b19), (355a03), (355a08), (355a10), (355a11), (355a14), (355a18),

(355b01), (355b05), (355b08), (355b11), (355b13), (355b15), (370a11)

- **ṣūret-i evvel**: İlk görünüşü. (012a07)
- **ṣūret-i feyż**: Bolluğun, bereketin biçimi. (016b03)
- **ṣūret-i nevʿiyye**: Yeni görünüş, biçim. (021b02), (021b08)
- **ṣūret-i ġıdā**: Gıdanın şekli, biçimi. (069a02)
- **ṣūret-i ḥumret**: Kırmızı, kızıl görünüş. (173a16)
- **ṣūret-i ṭaru**: Darı görünüşü. (201b02)
- **ṣūret-i menī**: Meni görünüşü. (240b01)
- **ṣūret-i peyker**: Yüzün görünüşü. (257b04)
- **ṣūret-i ḥarāret**: Hararetin biçimi, şekli. (296a03)

sūṭayrā: Terkibinde selīḫa, idḫir, cündbīdester, fuṭrāsāliyūn, beẕr-i kerefes, sīsāliyūs, ḳusṭ, dār-ı ṣīnī, aḳrāṣ-ı aẕrūmaġamā, meyʿa-i sāile, esārūn, enīsūñ, afyūn, fülfül-i ebyaż, dār-ı fülfül, sünbül, ḥamāmā, zaʿferānbulunan bir tür deva. (250b10), (394b13), (395a07), (395a19)

sükk (A.): Rāmik elendikten sonra suyla macun yapılıp içine saf misk katılır, pastil haline getirildikten sonra birkaç gün bekletilir, sonra pastiller bir çengelede tespih şeklinde dizilir. (241b08)

sürme (F.): Sürme. (234a18), (382b05), (382b06), (382b07), (382b08), (382b16), (383a06), (383a14), (383a18), (383b03), (383b13)

- **sürme-i İṣfahānī**: İsfahan sürmesi. (075a04), (383b04)
- **sürme-i kāşī**: Sürme taşı. (383a11)

sürre (A.): Bir tür yakı. (138b19), (162a08)

- **sürre-i ʿacīb**: Bir yaḳı, göbeğe sürülerek kabız olmuş kimseyi ishal eden, terkibinde benefsec-i yābis ve maḥmūde bulunan, sıcak su ile hastanın göbeğine sürülen bir tür yakı. (390a10), (390a19), (391b11)
- **sürre-i ʿacīb**: Nezle olan kimselere faydalı olan, terkibinde zencebīl, ḳaranfil,

egir, mevīzec ve dār-ı fülfül bulunan bir tür ilaç. (391b11)

- **sürre-i bevāsīr**: Basura faydalı olan, terkibinde ḥabṣu'l-ḥadīd, māʾ-i kürrāṣ, terbiyelenmiş ḥabṣu'l-ḥadīd, beẕr-i tere, beẕr-i kendene, beẕr-i circīr, beẕr-i fücülü'l-ḫımār, beẕr-i kerefes, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i fücül, beẕr-i ḥulbe, beẕr-i başal ve şamġ-ı ʿArabī bulunan bir tür ilaç. (391b14)

- **sürre-i defʿ-ı kūbā**: Temregiye faydalı olan, terkibinde keşīran, ḫall-ı ḥāẕıḳ ve ḳabāra bulunan bir tür ilaç. (392a17)

- **sürre-i ġarīb**: Doktorlar; żuʿafā, ṣıbyān ve şeyḫūha şerbet vermekte çekindiklerinde hastaya uyguladıkları ve hastanın ishal etmesini sağlayan, terkibinde kabuğu çıkarılmış türmüs, muḳaşşer türmüs, tāze leben, şamġ bulunan bir tür yakı. (390b09)

- **sürre-i āḫer**: İstisḳāya faydalı olan, terkibinde edḫīr, sünbül, ġāfeş, kemāderyūs, efsentīn, emīrbārıs ve ʿasel bulunan bir tür yakı. (390b19)

- **sürre-i diger**: Saraya, hayz kanı hastalığı olanlara faydalı olan, terkibinde zerāvend-i ṭavīl, zerāvend-i müdaḥrec, ḳanṭariyūn ve ʿūdu'ṣ-ṣalīb bulunan bir tür yakı. (391a05)

- **sürre-i mübārek**: Vecaʿ-ı ʿayna faydalı olan, terkibinde tūtiyā, anzerūt, çeşme-zen, rūġan-ı zeyt, şemʿ-i şehd, ḫall, zeyt, şemʿ ve ḫall bulunan bir tür ilaç. (391a16)

- **sürre-i nāfiʿ**: Mesanede ve bögreklerde taş olanlara faydalı olan, terkibinde persiyāvşān, ḥabb-ı ḳalv, kerefeş, usḳulofenderyūn, sükker bulunan, kahve içer gibi kullanılan; eger niḳrīs ve vecaʿ-ı mefāṣıldan müteşekkī ise içine on dāne tīn, şeyṭarec, ḳanṭariyūn, nānḫāh, sürincān, būzīdān ve māhī-zehrec bulunan bir tür ilaç. (391a09)

- **sürre-i ṭıḥāl**: Dalak rahatsızlığına faydalı olan, terkibinde mezārlarda biten sūsen-ı uṣūlī, sünbül-i Hindī, fülfül-i ebyaż ve ḫall-ı ḥāẕıḳ bulunan bir tür ilaç. (392a11)

- **sürretü'l-saḳanḳūr**: Bir tür yakı, ilaç. (322a14)

süzmeḳ: Bir sıvıyı, içindeki katı maddelerden ayırmak için bez veya delikli bir kaptan geçirmek. (082b07), (083b15), (111a03), (111b01), (111b11), (111b19), (112a07), (112a08), (112a18), (112b06), (115b09), (132a13), (133b18)

süzülmek: Süzme işine konu olmak. (045b11), (118a19)

Ş

şāf (F.): Fitil, çeşitli hastalıklarda rektal yoldan kullanılmak üzere hazırlanmış ilaçların genel adı. (079a18), (091b17), (100b14), (104a12), (112a11), (119a04), (143a16), (176b15), (203a09), (205a08), (212a10), (212a11), (288b13), 290b04), (290b05), (363b13), (363b15), (364a05), (364a07), (364a17), (379a11), (379a16), (379b04), (380a13), (380a18), (380b04), (380b08), (381a03), (381a18), (381b02), vaṣfında (381b05), (382a11), (382a18),(393b18)

- **şāf-ı aġber**: Göz ağrısına ve göz ağarmasına iyi gelen, terkibinde rāsuḫt, sünbül, zaʿferān, aḳāḳiyā, ṣamġ-ı ʿArabī, keşīrā, ʿanber-i ḫām ve māʾ-i rāziyānec bulunan bir tür şaf. (381a18)

- **şāf-ı āḫer**: Gödeki kronik bayazlığı gideren, terkibinde nūşādur, zebedü'l-baḫr, zencār, anzerūt, ḳışr-ı beyż-i niʿme, milḥ-i ḳalye, şādenec ʿadesi, rāsuḫt, sereṭān-ı baḥrī, zaʿferān, ḳaranfil, efyūn, kāfūr, milḥ-i enderānī ve māʾ-i ṣāfī bulunan bir tür şaf. (382a17)

- **şāf-ı aḥmer-i ḥārr**: Cereb-ı ʿatīḳe, sebel-i ġalīẓ-i ecfān-ı müzmine, ẓafere, sülāḳa, ḥikke ve istirḫāʾ-i ecfān iyi gelen, terkibinde sādenec, ṣamġ-ı ʿArabī, zencār, ḳalḳaṭār, efyūn, ṣabır ve ḫamr-ı ʿatīḳ bulunan bir tür şaf. (380a03)

- **şāf-ı aḥmer-i leyyin**: Evāḫir-i irmāda, baḳāyā-yı taḥlīle, ġılaẓ-ı ecfān ve cereb-i ḫafīfe iyi gelen, terkibinde neşā, isfīdāc, rāsuḫt, şādenec, sünbül-i Hindī, zaʿferān, lüʾlüʾ, büssed, ḫamr-ı ʿatīḳ ve māʾ-i bulunan bir tür şaf. (380a08)

- **şāf-ı aḫżar**: Sebel-i ʿatīḳe, cereb-i ġalīẓ ve ẓafere faydalı

olan ve diş üzerine uygulanan, terkibinde isfīdāc, ṣamġ-ı ʿArabī, uşaḳ, nūşādur, zencār māʾ-i seẕāb-ı raṭb bulunan bir tür şaf. (380a18)

- **şāf-ı būyūmā**: Gözdeki yabnacı maddeyi temizleyen, gözdeki ağrıyı dindiren ve bağırsak ağrısını gideren, terkibinde şāf-ı māmīṣā, anzerūt, zaʿferān, keşīrā, efyūn ve māʾ-i maṭar bulunan bir tür şaf. (381b13)

- **şāf-ı dem**: Akan kanı kesen, basur ve mesane iltahaplarına iyi gelen, terkibinde mürr-i ṣāfī, eftīmūn, kündüẕger, zaʿferān, māʾ-i küzber-i raṭb ve ʿasel bulunan bir tür şaf. (364a10)

- **şāf-ı diger**: Gözdeki morarmayı ve gözdeki issiden kaynaklanan ağrıyı gideren, terkibinde iḳlīmā-ı ẕeheb, rāsuḫt, demü'l-aḫaveyn, büssed, lüʾlüʾ, şeḳab, keşīrā, mürr, zaʿferān, neşā, zerdeçūb, aḳāḳiyā ve māʾ-i ṣāfī bulunan bir tür şaf. (381b17)

- **şāf-ı dinārgūn**: Raḳīḳ-ı sebeli gideren, terkibinde zerdeçūp, ṣādenec, ṣabır, şāf-ı māmīṣā ve ʿacn bulunan bir tür şaf. (382a14)

- **şāf-ı esved**: ʿAynıñ ḳapaḳlarında olan riyāḫı ve nefḫi taḥlīl eden, terkibinde rāsuḫt, zaʿferān, lüʾlüʾ, büssed, efyūn, aḳāḳiyā, şāf-ı māmīṣā ve ṣāfī māʾ bulunan bir tür şaf. (382a10)

- **şāf-ı esvedü'l-melekī**: Hararetten kaynaklı ynamaya, sebelden kayanklı şiddetli göz ağrısına ve göz yaşına faydalı olan, terkibinde isfīdāc, ṣamġ-ı ʿArabī, keşīrā, māmīṣā, sünbül, ṣabır ve māʾ-i rāziyānec bulunan bir tür şaf. (381a07)

- **şāf-ı ḫalvetī**: Riyāḫı taḥlīl eden ve nefḫi gideren, terkibinde rāsuḫt, aḳāḳiyā, keşīrā, ṣamġ-ı ʿArabī, zaʿferān, sünbül ve māʾ-i maṭar bulunan bir tür şaf. (382a07)

- **şāf-ı ḥavlānī**: Sebel, cerebe, ġılaẕ-ı ecfān-ı ʿayna, ḥikkeye, remed ve baḳāyā-yı remede faydalı olan, terkibinde ḥavlān-ı Hindī, tūtiyā-yı aṣfer, māmīrān, kuḥl-ı aġber, anzerūt, ṣamġ-ı ʿArabī, zencār ve māʾ-i

ṣāfī bulunan bir tür şaf. (379b17)

- **şāf-ı māmīṣā**: Bir tür şaf. (381b15), (382a13), (382a16), (382b13), (383a16)

- **şāf-ı māmīṣā-ı diger**: ʿAyndan akan gözyaşına ve ruṭūbet-i sāʾireyi kesen, terkibinde zaʿferān, māmīṣā, ṣabır, şibit-i muḥraḳ, günlük ve ḫamr-ı ʿatīḳ bulunan bir tür şaf. (381b10)

- **şāf-ı merāre-i diger**: Göze su inmesine iyi gelen, terkibinde merāre-i atmaca, ʿuḳāb, ṣaʿleb, semek-i ḥınzīr gözleri ve māʾ-i rāziyānec nulunan bir tür şaf. (381a14)

- **şāf-ı miṣlehü**: Makaddan çıkan kirli, pis kana iyi gelen, terkibinde mürr-i ṣāfī, aḳāḳiyā, beẕr-i benc, ṣamġ-ı ʿArabī, rūzz ki muḥammaṣ ola ve mersīn yemişi bulunan bir tür şaf. (364a14)

- **şāf-ı miṣlehü**: Tabiatı yumuşatmaya iyi gelen, terkibinde milḥ, ḫaṭme ve ʿasel bulunan bir tür şaf. (364a05)

- **şāf-ı mübārek**: Ateşli hastalıklara, ateşli hummalarafaydalı olan, soğuktucu özelliği ile harareti gideren, terkibinde milḥ-i Hindī, būraḳ, ḫaṭme, ʿasel ve sükker bulunan bir tür şaf. (364a07)

- **şāf-ı mürr-i yūmāü'l-melekī**: lornea yüzeyinde damarlaşmaya, görme zayıflığına iyi gelen, terkibinde mürr, zaʿferān, sünbül, duḫānü'z-züccāc, ṣamġ-ı ʿArabī ve māʾ-i maṭar bulunan bir tür şaf. (381a11)

- **şāf-ı mütehehhic**: Şişleri tedavi eden, terkibinde iṣmid, aḳākiyā, iḳlīmā-ı fıḍḍa, nuḥās-ı muḥraḳ, isfīdāc, sünbül-i Hindī, cündbīdester, ṣabır, efyūn-ı mışırī, ḳulḳuṭār, ṣamġ-ı ʿArabī, gül māʾ bulunan bir tür şaf. (380b14)

- **şāf-ı nāfiʿ**: Hararetli mizaçlara faydalı olan, hararetlerini gideren, terkibinde terencübīn, būraḳ-ı Ermenī, ṣabūn, ḫaṭme, milḥ-i ṭaʿām ve sükker bulunan bir tür şaf. (363b14)

- **şāf-ı rīmād**: Sebele, ẓafereye ve cerebe faydalı olan, terkibinde zencār, helīlec-i aṣfer, tūbāl-ı nuḥās, rāsuḫt, mürr-i ṣāfī, zaʿferān, neşā, keṣīrā, dār-ı fülfül vemāʾ-i aẕb bulunan bir tür şaf. (382a03)

- **şāf-ı riyāḥ**: Galiz gazlara faydalı olan, terkibinde merāre-i ṣevr, būraḳ, ʿuṣāre-i ḳıṣṣāu'l-ḥımār būraḳı sükker ve ʿasel bulunan bir tür şaf. (363b19)

- **şāf-ı sebʿīnī**: Eski yaralara, göz busurlarınakalıntı göz ağarmasına faydalı olup görmeyi artıran, terkibinde verd-i ṭarı, iḳlīmā, kuḥl-ı ışfahānī, tūbālü'n-nuḥās, rāsuḫt, sādenec, isfīdāc ve ṣamġ-ı ʿArabī bulunan bir tür şaf. (380b02)

- **şāf-ı ṭarḥamāṭīḳān**: Cereb-i ʿatīḳe, sebel-i ġalīẓe, ġılaẓ-ı ecfān-ı müzmine (7) ve ḥikkeye ve istirḫāʾ-i ʿayne faydalı olan, terkibinde şādenec, ṣamġ, zencā, rāsuḫt, ḳulḳuṭār, efyūn, zaʿferān ve ḫamr-ı ʿatīḳ bulunan bir tür şaf. (381b05)

- **şāfu'l-ḳāḳiyās**: Görme kuvvetini artıran, cerebe ve sebele faydalı olan, ḥadeḳayı takviye eden, ṭabaḳāt-ı ʿaynda olan mevādd-ı ġalīẓeyi ve baḳāyā-yı irmād iyileştiren, terkibinde iḳlīmā-ı ẕeheb, tūbālü'n-nuḥās, ṣamġ-ı ʿArabī, rāsuḫt-ı muṣūl ve maġsūl, zaʿferān, efyūn, mürr-i ṣāfī, sādenec, sünbül-i Hindī, zerr-i verd, fülfül-i ebyaż, ḫamr-ı ʿatīḳ ve māʾ-i rāziyānec bulunan bir tür şaf.(379b09)

- **şāfu'l-summāḳ**: Gözün rutubetini kurutan, yeni ve eski göz ağamasına iyi gelen, terkibinde summāḳ, isfīdāc, keṣīrā ve efyūn bulunan bir tür şaf. (381a02)

- **şāfü'l-merāre**: Göze inan suya, ġışāve ve ẓulmet-i başar faydalı olan, terkibinde mirʾāt-ı baḳar, mirʾāt-ı kürkī, mirʾāt-ı çāḳ, mirʾāt-i ʿuḳāb , mirʾāt-ı şıġırcıḳ, mirʾāt-ı semekü'l-kelb, aḳrebin, şaḥmu'l-ḥanẓal, sekbīnec, ve māʾ-i rāziyānec-i raṭbla bulunan bir tür şaf. (380b08)

şaḥm (A.): Etler arasında bulunan yağ, iç yağı; yağ. (026b10), (026b11), (064b12), (069a13), (069a15), (071a18), (079b18), (081a10), (085b17), (085b19), (095b03), (145a11), (145a12), (145b05), (232b07), (238a08), (268b05), (364b07)

- **şaḥm-ı baḳar**: İnek yağı. (242a18)
- **şaḥm-ı dücāc**: Tavuk yağı. (386b12)
- **şaḥm-ı efʿī**: Yılan yağı. (146a07), (150b05)
- **şaḥm-ı ferrūc**: Tavuk pilici yağı. (364b12)
- **şaḥm-ı ḫanẓal**: Ebucehil karpuzunun çekirdeklerinden hariç içinde olan eti. (112a15), (131a09), (132a18), (133b06), (169a06), (202a12), (203a08), (203a10), (205a06), (205a14), (205a18), (205b02), (244a12), (292b10), (324b01), (332b12), (336b03), (339a09), (339a16), (339b02), (339b10), (340a05), (340a10), (341a02), (341a05), (341a10), (342b14), (343a03), (343a09), (343a16), (343b15), (360b09), (360b12), (362a04), (363a08), (363a15), (363b12), (390a04), (394a08)
- **şaḥm-ı ḫınzīr**: Domuz yağı. (384b08), (385a10)
- **şaḫm-ı ḫıyārşenbe**: Hinthıyarının yağı. (177b05)
- **şaḥm-ı ḳāşnī**: Kasnı yağı. (397a06)
- **şaḥm-ı ḳaz**: Kaz yağı. (386b13)
- **şaḥm-ı külā-i māʿz**: Keçi böbreği iç yağı. (358a08), (386b12)
- **şaḥm-ı semen**: İç yağ (et üzerindeki yağ). (026b11)
- **şaḥm-ı ṣığırcıḳ ḳuşu**: Sığırçık kuşu yağı. (364b12)
- **şaḥm-ı vezz**: Ördek yağı. (364b12)
- **şahmīü'l-cevher**: İç yağ. (070a11)
- **şaḥmu'd-decāc**: Tavuk yağı. (364b06)
- **şaḥmu'l- ḥanẓal**: Ebucehil karpuzunun çekirdeklerinden elde edilen yağı. (342b02), (355b02), (380b12)

- **şaḥmu'l-esed**: Aslan yağı. (250a01)
- **şaḥmu'l-māʿz**: Keçi yağı. (351b17)
- **şaḥmu'ż-żabuʿ**: Sırtlan yağı. (250a01)

şelişā (A.): Terkibinde misk, kāfūr, ʿanber, ḫamāmā, bezr-i ḥarmel, üferniyūn, üşnān-ı nebātī, üşne, bezr-i kerefes, bezr-i seẕāb ve daha bir çok unsur bulunduran deva. (239b15)

şemʿ, şem (A.): Balmumu,; mum. (040a08), (047a07), (097a04), (111a04), (177a17), (196a11), (209b18), (218a02), (222a07), (240b08), (253a07), (356a07), (356a11), (357a16), (357b06), (358a04), (358b04), (358b05), (358b10), (384b13), (385b09), (389b04), (391b08), (392a09)

- **şemʿ-i aḥmer**: Kırmızı mum. (206a02), (250a04)
- **şemʿ-i ʿasel**: Balmumu. (207a02), (212a09), (236a18), (240b07), (356a17), (357b03), (358b10), (359a09), (385a03), (385b03), (385b08), (386a17), (386b02), (386b13), (356b16)
- **şemʿ-i aṣfer**: Sarı mum. (177a19)
- **şemʿ-i ebyaż**: Beyaz balmumu. (155a11), (177a17), (189a10), (251b18), (356a10), (357a15), (357b06), (385a13), (385b15), (387a01)
- **şemʿ-i ebyaż-ı ḳāfūr**: Beyaz kafur mumu. (385a08)
- **şemʿ-i kāfūr**: Kafur mumu. (357b10), (357b13), (358a03), (384b13), (393b14)
- **şemʿ-i şehd**: Balmumu. (351b17), (391b08)

şīrec (A): Susam yağı. (386b02), (386b13)

şīrīn: Tatlı. (013a08), (014a15), (015b19), (046a12)

şīrūġan : Susam yağı, dühn-i simsim, şīrec, dühn-i ḥall. (046a19), (084a13), (271b05), (357a02)

şīr-ḫuşk (F.): Bazı ağaçlarr ve taşlar üzerine yağan kudret helvasıdır, zamkı gibi donar. (008a05), (046a02), (096b08), (111a15), (111a17), (111b12), (177b09), (192b08), (193b05), (202a10), (205b04), (213a13), (280b08), (281a14),

(283b18), (286b08), (286b13), (290a09), (290a12), (318a14), (337a06), (337a19), (343b01), (344b19), (397a06)

şiyāf, şiyāfe (A.): Göz, kulak, makat gibi yerler için deva sürülmüş mil veya fitil. (041b13), (045a17), (105b11), (141a12), (141b03), (143b03), (149b10), (176b16), (205a11), (212a03), (226b18), (239a06), (364a02), (364a14), (375b14), (379a09), (379a16), (379b03), (379b08), (379b16), (380a02), (380a07), (380a13), (380a18), (380b08), (380b14), (381a01), (381a06), (381a14), (381a18), (381b05), (381b09), (381b12), (382a02), (382a06), (382a09), (382a14), (382b04), (384a10), (384a12), (394a01)

- **şiyāf-ı ābār**: Göz yaralarını iyileştiren ve göz hararetini gideren, terkibinde reṣāṣ-ı muḥraḳ, rāsuḫt, ṣamġ-ı ʿArabī, keşīrā, isfīdāc, mürr-i baṭraḫ ve efyūn bulunan bir tür şiyaf. (379a11)
- **şiyāf-ı aḥḍar**: Göze ak düşmesine, cerebe ve göz akıntısına iyi gelen bir tür şiyaf. (145b16)
- **şiyāf-ı aḥmer**: Göze ak düşmesine, cerebe ve göz akıntısına iyi gelen bir tür şiyaf. (141b09), (143a16), (143a17)
- **şiyāf-ı aḥmer-i leyyin**: Bir tür şiyaf. (140a18)
- **şiyāf-ı ebyaż**: Ateşli göz iltihabına, göz kaşıntısına ve elem veren acıya iyi gelen, terkibinde isfīdācü'r-reṣāṣī, ṣamġ-ı ʿArabī, keşīrā-ı ebyaż, neşā, anzerūt, efyūn ve beyāż-ı beyż bulunan bir tür şiyaf. (139b17), (141b01), (143b05), (379a04)
- **şiyāf-ı ebyaż-ı efyūn**: Afyondan yapılmış bir tür şiyaf. (144a02)
- **şiyāf-ı ḳabż**: Yaradılıştan gelen sertliği gideren, terkibinde būre-i Ermenī, milḥ-i Hindī ve şaḥm-ı ḥanẓal bulunan bir tür şiyaf. (363b11)
- **şiyāf-ı ḳalḳandī**: Bulanık görme hastalığına iyi gelen, terkibinde rāsūḫ ṭaşı, zencār, nūşādur, būraḳ, zernīḫ-ı muṣaʿʿad ve ḳalḳand-ı muḥraḳ bulunan bir tür şiyaf. (143a11), (143a13)

- **şiyāf-ı ḳulunc**: Balgamdan kaynaklı kulunca iyi gelen, terkibinde sükker-i aḥmer, sekbīnec, būraḳ ve ṣamġı bulunan bir tür şiyaf. (364a03)

- **şiyāf-ı māmīṯā**: Gözün katı ağrılarını ve sancılarını gideren ve uyku getiren bir tür şiyaf. (139b17), (145a06), (166b03), (167a13), (215a13), (222b02), (242b05)

- **şiyāf-ı merārāt**: Göze su inmeye iyigelen, ödden yapılan bir tür şiyaf. (149b10)

- **şiyāf-ı summāḳ**: Sumak bitkisi şiyafı. (143b01), (143b02), (146b03)

- **şiyāf-ı sünbül**: Göz ağarmasına ve göz kapağı kalınlaşmasına, hafif cerebe ve göz kaşıntısına iyi gelen, terkibinde aḳākiyā, ṣamġ-ı ʿArabī, rāsuḫt, tūbālü'n-nuḫās, sünbül-i Hindī ve zaʿferān bulunan bir tür şiyaf. (379b04)

- **şiyāf-ı taḫmīl**: Bir tür şiyaf. (185a06)

- **şiyāf-ı zeberc**: Sebele, ẓufreye ve beyāż ġalīẓe gerek ḥadīṯ ve gerek ʿatīḳ olsun gayet faydalı bir tür şiyaf. (143a17)

- **şiyāfu'l-verd**: Diş üzerine uygulanan, irmād-ı ḥārre ve ḥumrete faydalı olan, şişleri tedavi eden ve ağrıları teskin eden, gözün sülāḳ, cereb, verdīnec ve ḥumre gibi hastalıklarına iyi gelen, terkibinde ṣandal-ı meḳāṣırī, ṣandal-ı aḥmer, zerr-i verd, ṣamġ-ı ʿArabī, keṯīrā, ḥavlān-ı Hindī, ṣabır, māmīṯā, zaʿferān, efyūn ve māʾ-i verd bulunan bir tür şiyaf. (379a16)

şiyāfāt (A.): Fitiller, çeşitli hastalıklarda, makattan kullanılmak üzere hazırlanmış fitiller. (004b07), (042a09), (077b06), (077b16), (237a15), (363b08), (378b19)

- **şiyāfāt-ı çeşm**: Göz şiyafları, fitilleri. (004b09)

şuḥūm (A.): Etler arasında bulunan yağlar, iç yağları. (362a18)

T

ṭabḫ (A.): Pişirmek. (010a04), (012b06), (015b08), (035b18), (037a05), (044b14), (044b15), (072a15), (081b02), (081b07),

(081b18), (123b19), (139a03), (141b15), (144b04), (145a19), (152b04), (161b04), (162b19), (166b13), (172b08), (174a03), (177b12), (177b14), (178a09), (178a10), (181a08), (182b14), (182b16), (193b14), (194b10), (201b03), (208b12), (227a02), (230a10), (230a13), (236a06), (241a13), (255a01), (256a15), (256a16), (257b11), (257b17), (258a06), (263a03), (270a01), (272b09), (272b15), (272b16), (272b18), (285a13), (290b01), (292b10), (296a06), (311a16), (317b10), (320b01), (320b09), (326a12), (326a17), (326a18), (326b02), (326b03), (326b19), (327a01), (327a12), (330a12), (330a16), (330b04), (331a19), (331b02), (331b07), (331b19), (332a13), (332b08), (333b09), (333b14), (339a02), (339a05), (348a10), (348b10), (348b10), (361b08), (362a17), (362b08), (363b07), (365b08), (366b11), (367a05), (368b13), (370a07), (371b18), (372b16), (373a06), (385b01), (387b07), (388a04), (391b09), (392b14)

ṭabīḫ (A.): Pişmiş. (188a15), (188a17)

taʿbiye (A.): Hazırlamak. (193b05)

taʿcīn (A.): Macun yapmak. (114a14), (137b16), (138a16), (156b09), (237a06), (255a04), (264a19), (264b05), (289a11), (304a19), (306b04), (341b10), (342b19), (343a12), (343b04), (344b13), (346a04), (347b11), (348a04), (354b19), (355a01), (355a07), (355a11), (355a13), (355a17), (357a08), (357a13), (358b17), (360b14), (364a10), (367b17), (370a13), (370b02), (376a04), (376b02), (378a05), (378a15), (379a01), (380b14), (381a14), (381b09), (394b12)

taʿdīl (A.): Değiştirme, değişiklik, normalleştirme, itidale getirme. (019a06), (074a01), (074a14), (074a16), (104b17), (110a02), (123a06), (126a05), (126a18), (127a18), (139a05), (139a06), (156a03), (161a08), (166b01), (170b01), (180a18), (182a01), (182a02), (185b04), (199b01), (205b16), (206a12), (215b12), (217b09), (222a15), (225b15), (234b15), (237b02), (240b02), (248a02)

- **taʿdīl-i beden**: Bedenin değişmesi. (319b05)

- **taʿdīl-i mizāc**: Mizacın değişmesi. (138b17), (145a18), (151b02), (153b06), (161b10), (180b18), (181a12), (181b05), (182a06), (182b08), (183b09), (184b10), (185b06), (185b14), (187a15), (188a18), (190a16), (213b16), (224a16), (225b17), (226a18), (232b07), (240b05), (242a05), (247b16), (254a16), (255a10), (259b01), (262a07), (265b15), 266b12), (266b13), (266b14), (267a10), (268a14), (278a14)
- **taʿdīl-i rūḥ**: Ruh değişmesi. (028b11), (062b15), (153a06)

ṭāġıdmaḳ: Etkisini, gücünü azaltmak, gidermek. (072b02)

taḫmīr (A.): Yoğurma, yoğrulma. (154b03), (193b01), (242a11), (242a16)

taḳsīr (A.): Kabuğu soymak; eksiklik, kusur. (147b04), (147b05), (192a05), (269a01), (293a19), (371a12), (398b05)

taḳşīr (A.): Kabuğu soymak. (326b06), (326b18)

tarabbuṭ (A.): Bağlamak, sarmak. (332a05), (338a06)

ṭarḥamāṭīḳān: Cereb-i ʿatīḳe, sebel-i ġalīẓe, ġılaẓ-ı ecfān-ı müzmine, ḥikke ve istirḫāʾ-i ʿayn için faydalı olan, terkibinde şādenec, şamġ, zencār, rāsuḫt, ḳulḳuṭār, efyūn, zaʿferān ve ḫamr-ı ʿatīḳ bulunan bir tür ilaç. (381b05)

taṣfīf (A.): Dizmek, sıralamak. (244a16), (256a06), (323a06)

taʿṣīr (A.): Suyunu sıkma. (152b16), (332a14), (351a05), (372b12)

taʿṣīren (A.): Sıkılmış olarak. (372a11)

taʿṭīr (A.): Güzel koku sürmek. (333a07)

taʿṭīs (A.): Aksırtmak. (136a06), (136a18)

taṭbīḫ (A.): Pişirmek. (259b07), (270b16), (285b04), (290a18), (293a16), (332b05), (332b13), (332b16), (333a03), (333b09), (334a02), (334b19), (342a15), (348a10), (357b02), (365b03), (370a05), (370b12), (392a08)

tāze (F.): Taze, körpe; genç. (005b06), (036a05), (037a17), (072b08), (076a07), (079b13), (082a13), (082b17), (085b18), (089a13), (091b07), (092b10), (093a18), (094a16), (094b03), (094b04),

(094b06), (096a04), (098a09), (098b06), (103a14), (104b16), (106a18), (108b07), (114a12), (118a17), (122b04), (122b12), (122b13), (125a19), (128b11), (142a06), (144a18), (145a06), (152b16), (156a19), (158a11), (159a16), (160a09), (166a15), (166b14), (173b03), (178b17), (197a14), (212b11), (213a19), (247b11), (251b18), (252a01), (254b05), (256b07), (265a05), (269a06), (274b01), (278b03), (284a06), (284a11), (285a06), (285b04), (285b17), (286a01), (295b15), (296b03), (314b08), (324b18), (326a15), (326a19), (326b18), (327a06), (329a11), (329b02), (336a07), (353a11), (353b05), (375a05), (384b01), (386a19), (389a12), (390b13), (395b06), (397b11)

- **tāze baṣal**: Taze soğan. (314b08)
- **tāze benefsec**: Taze menekşe. (285a06), (329b02), (329b13)
- **tāze erik**: Yaş, dalından yeni koparılmış erik. (285b04)
- **tāze gül**: Yaş gül, tazeliğini yitirmemiş gül. (178b17)
- **tāze ḥanẓal**: Taze Ebūcehil karpuzu, acı hıyar. (274b01)
- **tāze ḳarʿ** : Taze kabak. (122b12)
- **tāze mişmiş**: Taze kayısı, yaş, dalından yeni koparılmış kayısı. (160a09)

teblīl (A.): Islatma. (214a08), (244a16), (256a06), (256a18), (321a14), (323a06), (374a12)

tedaḳḳ (A.): İnceltme, ufaltma. (356b14), (364b07), (375b01), (377a07), (388a15)

teftīl (A.): Fitil yapma. (169b09), (223a09), (268a01)

teġallī (A.): Kaynamak. (157b11), (214a10)

teḥaṣṣun (A.): Bulamaç. (395a02)

tekennüs (A.): Temizlenmiş. (259b13)

telbis (A.): Sıvamak, kapatmak. (383a08), (178b11)

temdūġ (A.): Karıştımak. (186a15)

temlīḥ (A.): Tuzlama, içine tuz katma. (271b18)

temzic (A.): Katma, karıştırma. (179a10)

tenehhül (A.): Elemek. (349a15), (356b13), (361a01), (370b02)

tenḥīl (A.): Elemek. (123b16), (143a15), (320a11), (370b11)

tenḳıye: Süzmek, arıtmak; temizlemek. (143a09), (192b14)

tennür (A.): Ekmek pişirilen ocak ve fırın. (088b13), (200a04), (348a09)

tenşīf (A.): Kurutma, kurutmak. (149b14), (149b16), (152b17), (178a03), (197a15), (204b15), (210a01), (222a04), (223a01), (223a02), (223a05), (225b18), (226a11), (231a11), (258a14), (260b01), (262a01), (267a03), (272a19), (306b03), (318b07), (319a05), (320b16), (339b16), (344a18), (348b14), (349a04), (363b05), (367b01), (370a18), (370b05), (376a04), (376a16), (377a09), (378a10), (378a16), (378b13), (379a02), (379b16), (379b18), (381a08), (381a17), (383b02), (384a01), (390b04)

- **tenşīf-i ẓıll**: Gölgede kurutma. (204a10)

terbiye (A.): Terbiye, bir şeyi kıvama getirmek için türlü işlemlerden geçirme. (094b10), (106b18), (146b02), (146b17), (151b10), (155a11), (167a02), (167a17), (185a08), (212a04), (215a17), (221a14), (226b06), (237a01), (248b07), (248b18), (253a11), (269b15), (290a17), (350a16), (376a11), (377a14), (378a09), (378b13), (383a10), (383a10), (383a13), (383b01), (384a14), (384a15), (391b19)

terkīb (A.): Birden çok maddenin, bitkinin bir araya getirilmesi ile hazırlanan ilaçlar; birkaç şeyi birleştirip karışık bir şeyler meydana getirme. (002a08), (002b11), (004b10), (008a04), (008b14), (009a12), (017a05), (018a04), (021a19), (023b14), (028b14), (052b12), (058b01), (072a06), (109b15), (109b18), (110a02), (110a05), (110a09), (110a18), (110b02), (111b16), (156b05), (160a03), (160a05), (167b16), (179b04), (189b08), (202a14), (208a19), (210b17), (211b05), (218b14), (226b05), (226b08), (227a05), (240b18), (244b02), (249b17), (259b08), (269b15), (272a13), (275a16), (277b12), (277b13), (277b14), (287a17), (291a01), (291a06), (292b11), (297a01), (297b02), (297b03), (304a19),

(305a17), (306a04), (306a09), (306a14), (306a19), (306b07), (306b15), (307a02), (307a12), (307b04), (307b08), (307b12), (307b16), (307b18), (308a15), (308a17), (308a19), (309a08), (309a14), (309b07), (309b13), (309b16), (310a11), (310b05), (311a06), (311a16), (311b02), (312a02), (312a03), (312a14), (313a12), (313b09), (312b14), (313b17), (313b19), (314a02), (314a07), (314a11), (314a16), (314b09), (314b16), (315a03), (315a13), (315b01), (315b08), (316a16), (316b04), (316b08), (316b14), (317a06), (317a16), (317b03), (317b18), (318a04), (318a14), (318b03), (318b10), (318b12), (318b17), (319a03), (319a07), (319a12), (319a15), (319b06), (319b10), (319b16), (320a01), (320a03), (320a04), (324a18), (325a03), (332b16), (338a19), (338b01), (340b15), (341b12), (342a01), (343a06), (343b06), (344b11), (352b11), (354b06), (356b08), (361a14), (361b01), (361b11), (361b17), (362a03), (362a14), (362b02), (362b07), (363a01), (363a08), (363a18), (363b02), (363b11), (364b09), (370a11), (373b16), (383b08), (384b08), (387a01), (387a03), (389b18), (390a14), (390b10), (391a01), (391a14), (391b06), (391b13), (391b17), (392a13), (392a16), (392a18), (392a19), (392b10), (393b12), (394b04), (394b13), (395a05)

- **terkīb-i aʿżā**: Organların birleşmesi. (277b07)
- **terkīb-i emrāż**: Hastalıkların karışımı. (017b10)
- **terkīb-i fārūḳ**: *ḳurṣu'ş-şaḳīl ḳırḳ sekiz (13) miṣḳāl ve ḳurṣ-ı efāʿī ve ḳurṣ-ı enderḫūn ve dār-ı fülfül ve efyūn her birinden yigirmi (14) dört miṣḳāl verd-i aḥmer ve aṣlu's-sūsu'l-āsmāncūnī ve rubbu's-sūs ve beẕr-i şelcem (15) ü'l-berri ve işḳūrdiyūn ve dühn-i belesān eger dühn-i belesān bulunmazsa zeyt-i ʿatīḳ (16) daḫı olur bu fārūḳda ḳurṣ-ı efāʿī ve ḳurṣ-ı eşḳīl abzerḫūn beyān olunmuşdur (17) anıñ keyfiyyet terkībi ve ṭarīḳi aḳrāṣ beyānına ḥaṣr olunan bābdan görüle ve bu fārūḳuñ (18) altmış yıla varınca ḥakī vardır ve ve dārçīnı ve ġārīḳūn her birinden*

on iki (19) miṣḳāl mürr-i ṣāfī ve ḳusṭ ve zaʿferān selīḫa ve sünbül-i Hindī ve adḫīr-ı mekkī (305b) (1) ve kendir-i ṣāfī ve fülfül-i esved ve fülfül-i ebyaż ve müşk-ṭarāmşīġ ve ferāsiyūn ve rāvend-i (2) ṣīnī ve usṭuḫūdūs ve faṭrāsāliyūn ve fūdenec ve ṣamġu'l-buṭm ve zencebīl ve benṭāfīlūn (3) her birinden altışar miṣḳāl kemāfīṭūs ve caʿde ve meyʿa-ı sā'ile ve ḫamāmā ve sünbül-i (4) Rūmī ve ṭīn-i maḫtūm ve eftīmūn ve beẕr-i kemāderyūs ve muhraḳu's-sādec ve ḳalḳadīs-i (5) muḫraḳ ve aṣl-ı cenṭiyānā ve vec ve anīsūn ve uṣāretü'l-liḫyetü't-teys ve ḫabb-ı belesān (6) ve ṣamġ-ı ʿArabī ve ḳardemānā ve beẕr-i rāziyānec ve aḳāḳıyā ve sīsāliyūs ve ḫurf-ı bābilī (7) ve heyūfārīḳūn ve füvve ve nānḫāh ve beẕr-i kerefes her birinden dörder miṣḳāl (8) sekbīnec ve cündbīdester ve aṣl-ı zerāvend-i ṭavīl ve beẕr-i cezer-i berrī ve ḳafru'l-yehūd (9) ve cāvşīr ve ḳanṭariyūnü'd-daḳīḳ ve ḳınna ve şeḳḳ her birinden ikişer miṣḳāl bu cümleye eczāyı (10) cemʿ ėdip ṣamġ ḳısmı olanları ve ʿuṣāre derbleri ki ezilmek ḳābil o dörd yüz (11) elli direm seng nebīz-ı ʿatīḳ ve yāḫūd müṣelleṣ içinde ẕevb ėdeler ve ṣāyir yābis (12) olan edviyeyi daḳḳ ve saḫḳ ėdip eleyip ḥāżır ėdeler cümle eczānıñ üç vezni (13) ḳadar ʿasel ile ṣamġ ezilen ḫamīri ʿaseliñ keffī alındıḳdan ṣoñra bir yerde muḥkem (14) ġaly ėdeler bir mertebede ki ḳıvāma gele baʿde indirip ʿasel bārid olduḳdan (15) ṣoñra eczā'-i medḳūḳu daḫı ilḫāḳ ėdip yoġuralar ve ol ḫīnde dühn-i (16) belesān ile muḥkem alışdıralar ve bir gün bir gėce ḥālī üzere ḳoyup baʿde bir (17) üsrüb ve yāḫūd zücācdan ẕarf içine vażʿ ėdip ol ẕarfı cev içine defn (18) ėdeler ammā ẕarf aġzında bir miḳdār nefes alacaḳ ṣaḳb ėdeler ve ol ḫālle (19) on iki aya dek ṭurduḳdan ṣoñra istiʿmāl ėdeler eger żarūret olursa (20) altı aydan ṣoñra daḫı istiʿmāl eylemek cāyizdir. (305a/12, 13, …; 305b/1. 2. …, 20). (305a12)

- **terkīb-i ḳāmil**: Tam karışım olmamış terkip. (307b16)

- **terkīb-i mesbūḳ**: Geçmiş karışım. (184b09)
- **terkīb-i mübādele**: Karışımın değişmesi. (297a18), (297a19)
- **terkīb-i mütedāḫile**: Birbirine geçmiş, iç içe girmiş karışım, terkip. (296b18)
- **terkīb-i ṣınāʿī**: Doğal olmayan karışım, insan yapımı karışım. (072a06)
- **terkīb-i sūṭayrā**: Selīḫa, idḫir, cündbīdester, fuṭrāsāliyūn, beẕr-i kerefes, sīsāliyūs, ḳusṭ, dār-ı ṣīnī, aḳrāṣ-ı aẕrūmaġamā, meyʿa-i sāile, esārūn, enīsūñ, afyūn, fülfül-i ebyaż, dār-ı fülfül, sünbül, ḥamāmā, zaʿferān bulunan bir tür karışım. (395a07)
- **terkīb-i südüsān**: İki gün nevbet olup üç gün nöbet olmaması. (297b03)
- **terkīb-i ṭabīʿī**: Doğal karışım, terkip. (072a05)

terākib (A.): Terkipler, birkaç şeyden meydana getirilenler. (004a15), (188a01)

- **terākīb-i edviye**: İlaçların terkipleri, birçok şeyin karıştırılması ile meydana gelen ilaçlar. (201a14)

teshīḳ (A.): Ezme, dövme. (204a10), (223a02), (223a05), (378a10), (394b12)

teskūb (A.): Dökmek, dökme (sükūb). (370a12)

tessaḥḳ (A.): Kırma, dövme, ufalama. (364b07)

teşrīb (A.): Tuzlama. (186a08), (186b18), (271b17)

teyebbüs (A.): Kurutma. (347b01)

teẕvib (A.): Eritmek. (213b05), (213b08), (214a08), (214a19)

ṭılā (A.): Yaralara ve ağrıyan yerlere sürülmek üzere hazırlanmış, yağlı maddeler ve recineden mürekkep, haricen kullanılan kıvamlı ilaç; bez ile vücuda koyu kıvamda olmayan ilaç sürmek. (040b15), (047a08), (072b04), (075a07), (076a05), (077b17), (080a17), (082a16), (082b05), (083a15), (083b09), (083b16), (084a06), (084a17), (084b18), (085a03), (085a07), (085a09), (085a11), (085a18), (085b09), (087b09), (088a02), (089a03),

(089b13), (090b14), (091a03), (245b09), (249b18), (250a01),
(091b02), (092a12), (092b13), (250a08), (250a11), (252b06),
(092b15), (095a04), (095a08), (254a18), (254b02), (254b07),
(095b18), (096a10), (096a13), (255a03), (255a12), (256b04),
(096a18), (096b01), (096b06), (256b10), (256b15), (260b06),
(097a05), (097b08), (097b09), (260b08), (261a15), (261b19),
(098a06), (099a13), (101b03), (262a02), (262a04), (262b07),
(101b04), (101b08), (107a10), (263a01), (263b12), (264a12),
(114a14), (118a05), (118b01), (264a14), (264a18), (265a18),
(136a15), (139a16), (140a11), (266a12), (266b13), (266b16),
(140b14), (144b11), (144b15), (266b19), (267a05), (267a15),
(145a03), (145a07), (145a08), (267a16), (267a17), (267b13),
(145a09), (146a03), (151b07), (267b14), (268a01), (268a11),
(158b01), (160a04), (160a06), (268a12), (268a15), (269a03),
(160b13), (161a03), (162a05), (272a02), (272a05), (272a06),
(163b08), (170a03), (184b06), (272a09), (272b11), (274a18),
(186b14), (189a08), (189a12), (275a16), (278b02), (284b15),
(189a14), (193a05), (194b17), (284b18), (293b04), (295b11),
(195a17), (195b07), (196a02), (347a08), (347a13), (348a02),
(197a05), (200a16), (203a11), (354a19), (354b04), (354b09),
(203a16), (206a01), (206a03), (354b12), (354b15), (354b19),
(206a03), (206a17), (206a19), (355a02), (355a09), (355a11),
(210a01), (210a03), (210a05), (355a13), (355a17), (355a19),
(210a14), (210a17), (210b06), (355b04), (355b07), (355b10),
(210b07), (210b09), (211b10), (355b12), (355b15), (355b17),
(212a04), (212a07), (212a11), (357a13), (358b06), (360a01),
(213a15), (215a14), (220a02), (360a05), (360a11), (360a14),
(222a08), (223b13), (230a04), (360a19), (367b17), (368b02),
(230a07), (231a04), (231a06), (371a18), (371b17), (372a07),
(236a06), (236a07), (236a09), (372a09), (372b06), (372b09),
(240a01), (240b01), (240b07), (373a10), (373a18), (374a07),
(242a10), (242b11), (243b04), (374a07), (374b08), (379a03),

(379a10), (379a13), (379a17), (379b04), (381a04), (384b07), (390a11), (390a13), (390b14), (390b15), (391b04), (391b06), (391b10), (392a06), (392a11), (392b02), (392b03), (392b06), (392b09), (392b10), (392b18), (393a13), (393b02), (393b05), (393b10)

- **ṭılā-ı āḫer**: Yüzdeki lekeleri ve kızarmaları gideren, terkibinde kils-i ḳışr-ı beyż, üşnān, daḳīḳ-i şaʿīr, ḳamış kökü, ḳışr-ı ʿades, daḳīḳ-i baḳla, ḳaranfil, zebedü'l-baḥr, māʾ-i mīrrān-ı çīnī, daḳīḳ-i ḥummuṣ, levz-i mürr, leben-i nisā ve leben-i ḥımār bulunan bir tür ilaç. (354b15)

- **ṭılā-ı aẕfār**: Tırnaklarda olan leke hastalığını iyi eden, terkibinde zırnīḫ-ı aḥmer, şebb-i yemānī, kibrīt-i aşfer ve zift bulunan bir tür ilaç. (355b15)

- **ṭılā-ı behaḳ**: Beyaz ve siyah deri hastalığına faydalı olan, terkibinde kündüs, füvve, şeyṭarec , beẕr-i fücül, ḫardal, māzeryūn, şaḥmu'l-ḥanẓal, ḥarbaḳ-ı ebyaż, mevīzec, saḳmūniyā, māmīṣā, şaḳāyıḳu'n-nuʿmān ve ḫall-ı ḫamr bulunan bir tür ilaç. (355a19)

- **ṭılā-ı beraş**: Leke hastalığına iyi gelen, terkibinde ḳuşūr-ı aṣl-ı keber, şeyṭarec, ḥarbaḳ-ı esved, māʾ-i ās ve ḫall bulunan bir tür ilaç. (355a09)

- **ṭılā-ı diger**: Öfke ve kızgınlıktan kaynaklı yüzdeki lekelere iyi gelen, terkibinde türmüs, baḳla, şaʿīr-i muḳaşşer, kürrāṣ, beẕr-i bıṭṭīḫ, ḳusṭ, levz-i mürr, aşlu's-sūs, osmāncūnī, ḥabb-ı belesān, zebedü'l-baḥr, zerāvend-i müdaḫrec, beẕr-i fücül, ḥacerü'l-yehūd, dār-ı fülfül, kündüs, varaḳ-ı lisān-ı ʿaṣfūr, anzerūt ve māʾ-i nuḫāle bulunan bir tür ilaç. (355a02)

- **ṭılā-ı ḳaḍīb**: Penize sürmek. (395a19)

- **ṭılā-ı kelef :** Yüzdeki beneklere ve çillere iyi gelen, terkibinde daḳīḳ-i türmüs, daḳīḳ-i baḳla, ḫummuṣ, nuḫāle, keṣīrā, maʿa māʾ-i verd, bulunan bir tür ilaç. (354b06)

- **ṭılā-ı mişlehü**: Beyaz ve siyah deri hastalığına faydalı olan,

terkibinde kibrīt, mürdāsenc, ḥabeş-ı fiẕẕa, zerāvend-i ṭavīl, diflā, fülfül, dühn-i zeyt-i ṭayyib ve zībaḳ yaġı bulunan bir tür ilaç. (355b04)

- **ṭılā-ı mübārek**: Kaşıntıya ve ḳūbā için faydalı olan, terkibinde iḳlīmā-i fiḍḍa, zrmīḫ-i aḥmer ve esved, üşnān, zerāvend-i ṭavīl, kibrīt-i aşfer, zāc, mürdāsenc, ʿafṣ, kündüs ve ḫall-i ḥāẕıḳ bulunan bir tür ilaç. (355b07)

- **ṭılā-ı nāfiʿ**: Beraṣa ve behaḳa iyi gelen, terkibinde şeyṭarec, sükker, füvve, şebb-i yemānī, ṭīn-i Ermenī ve beẕr-i fücül bulunan bir tür ilaç. (355b12)

- **ṭılā-ı nevʿ-i āḫer**: Kaşıntıya, bir ve ve ḳaml için faydalı olan, terkibinde mevīzec-i aḥmer, zerāvend-i ṭavīl, zeyt ve ḫall bulunan bir tür ilaç. (355b10)

- **ṭılā-ı nevʿ-i āḫer**: Yüzde olan lekeleri, yüzde ve boyunda olan sivilceleri gideren, terkibinde daḳīḳ-i şaʿīr, leben-i ḥabīb ve beyāż-ı beyż bulunan bir tür ilaç. (354b13)

- **ṭılā-ı ṣudāʿ**: Baş ağrısı ve şiddetli sersemliğe iyi gelen, terkibinde ṣandaleyn, nīlūfer, verd, beẕrü'l-ḫass, efyūn, benefsec, aṣlu'l-luffāḥ, zaʿferān, māmīṣā ve māʾ-i ḫass bulunan bir tür ilaç. (355a13)

- **ṭılāu'l-behaḳ**: Derideki beyaz lekelere faydalı olan, terkibinde zırnīḫ-ı aḥmer, kündüs, şeyṭarec, zeyt-i ṭayyib ve ḫall bulunan bir tür ilaç. (355a07)

tiryāḳ (A.): Panzehir; zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macun. (072a06), (074b13), (084b17), (089b02), (094a10), (103a12), (159a16), (304b01), (304b05), (304b10), (304b11), (304b12), (306a03), (306a07), (307a07) (306a12), (306a13), (306a14), (306b05), (306b14), (307a08), (307a09)

- **tirryāḳ-ı ṭīn**: Zehir içmiş kimselere iyi gelen, terkibinde ṭīn-i maḫtūm, ḥabbu'l-ġār ve semen-i baḳar bulunan bir tür tiryak. (271b14)

- **tiryāk-ı ekber**: Tiryāḳ-ı fārūḳ. (159a16), (271b14), (304b12), (343a09)

- **tiryāḳ-ı erbaʿa**: Mide ve bağırsakta olan yoğun gazları, karaciğer ve dalakta olan ağrıları gideren, saraya, yürek oynamasına faydalı olan, çeşitli zehirleren atılmasına iyi gelen, balgamdan kaynaklı hastalıklara faydalı olan, terkibinde cenṭiyānā, ḥabbu'l-ġār, zerāvend-i ṭavīl, mürr-i ṣāfī ve keffi alınmış ʿasel bulunan bir tür şerbet. (131a17), (137a04), (172a10), (203b01), (239a05), (250b10), (275b07), (305b20)

- **tiryāḳ-ı esīrsāliyūsu'l-müsemmā bi-müsebbibi'l-ḥayvān**: İnsanı güzelleştiren ve rengini saflaştıran, terkibinde cevz-i Hindī, fıstık, dār-ı ṣīnī, ḳāḳūle, ḳaranfil, sādec,e zencebīl, maṣṭakī, muḳl-ı ezraḳ, kehrübā, zaʿferān, meyʿa-ı sāʾile, kendir, ḥıltīt, ferāsiyūn, caʿde, üşne ve ʿasel bulunan bir tür tiryak. (307a01)

- **tiryāḳ-ı fārūḳ**: Zehirli ve kuduz hayvan ısımaları, her türlü zehir, ateşli hastalıklar, sara, felç vb. hastalıklarda kullanılan ve birçok formülü olan bir tiryak. (004a14), (132b11), (137a02), (196b02), (232b02), (235a02), (250b10), (271b14), (273b19), (274a07), (275b07), (292a15), (292a16), (304b05), (307b05), (348a07)

- **tiryāḳ-ı kebīr**: Bir tür tiryak. (131a17), (172a10), (180b19), (203a18), (215b19), (289b09)

- **tiryāḳ-ı mefāṣıl**: Bir tür tiryak. (093b05), (317b11), (336b06)

- **tiryāḳ-ı mers-i kebīr**: Bütün zehir çeşitlerine iyi gelen, terkibinde cenṭiyānā, ḥabbu'l-ġār, asārūn, şāhṣferem, bādrencbūye, ʿūd-ı Hindī, ḥabbu'ṣ-ṣandal, lüʾlüʾ-i ġayr-ı meṣḳūb, sünbül-i Hindī, behmen, mercān, ḳusṭ, meyʿa-ı ṣāʾile, lāden, kündür, ḳırfe, sādec, ḳaranfil, terencebīl, aṣlu's-saʿter, aṣlu's-sūs ve aṣlu'l-fāṣīrā bulunan bir tür tiryak. (306b14)

- **tiryāḳ-ı semūmāt**: Zehirlerin atılmasını sağlayan bir tür tiryak. (106b15)

- **tiryāḳ-ı sümūm**: Zehirin atılmasını sağlayan bir tür tiryak. (098a19)

- **tiryāḳ-ı ṭīn-i maḫtūm**: Bir tür tiryak. (271b08)

- **tiryāḳ-ı yābis**: Bütün hayvan ısıması ve sokmalarına iyi gelen, terkibinde dār-ı fülfül, suʿd, zerāvend-i ṭavīl, aṣl-ı cezer ve varak-ı ḫarnūb bulunan bir tür tiryak. (306a18)

- **tiryāḳu'l-bābūs**: Terkibinde ḥabbu'l-ġār, sünbül-i Hindī, cenṭiyānā, ʿurūḳ-ı aṣl-ı ekber, ʿurūḳ-ı aṣl-ı kerefes, ʿurūḳ-ı aṣl-ı saʿterü'l-berrī, kuşūr-ı aṣl-ı rummān, kuşūr-ı aṣlu'r-rāziyānec, aṣlu's-sūsu'l-āsmāncūnī, zerevānd-i ṭavīl, dār-ı ṣīnī, selīḫa, ḳaranfil, ḳāḳūle, ḳardemānā, zencebīl, mevīzec, maṣṭakī, zaʿferān ve keffi alınmış ʿasel bulunan bir tür tiryak. (306b07)

- **tiryāḳu'l-ṭīn**: Zehir içmiş kimselere iyi gelen, terkibinde ṭīn-i maḫtūm, ḥabbu'l-ġār ve semen-i baḳar bulunan bir tür tiryak. (306a12)

- **tiryāḳü'ṭ-ṭīnü'l-maḫtūm**: Zehir içmiş ve yemiş kimselere faydalı olan, akrep, yılan ve haşere sokmalarına ve ısırmalarına iyi ola, terkibinde ṭīn-i maḫtūm, ḥabbu'l-ġār, ceyrān māyesi, centiyānā, zerāvend-i müdaḥrec, beẕr-i seẕāb, varaḳu'l-ġār ve ʿasel bulunan bir tür tiryak. (306a07)

tiryāḳāt (A.): Panzehirler; zehirlenmeye ve bazı hastalıklara karşı kullanılan macunlar. (304b01)

tūtiyā (A.): Göz hastalıklarının tedavisinde kullanılan toz haline getirilmiş sürme taşı; bakır sülfat; göz hastalıklarında kullanılan, çinkodan yapılan bir ilaç. (006b13), (085b02), (143a19), (146b02), (146b18), (149b13), (149b15), (151b11), (210a11), (376a06), (383a18), (383b13), (386b08), (386b09), (391b03), (391b07)

- **tūtiyā-ı ḥışrım**: Üzüm koruğu sürmesi. (146b03), (146b16)

- **tūtiyā-yı aṣfer**: Sarı bakır sülfat. (379b19)

- **tūtiyā-yı Hindī**: Hint sürmesi. (376b15), (376b19), (377a11), (378b11), (382b12), (383a14), (384a16)

- **tūtiyā-yı Kermānī**: Kirman sürmesi. (376b06), (376b11)

- **tūtiyā-yı mirāzī**: Bir çeşit sürme. (376a08) (378a06)

ṭuzlanmaḳ: Tuzlama işi yapılmış olmak. (094b03)

ṭuzlu: Tuzu olan, yapılışında tuz bulunan, tuzu çok olan. (034b15), (037a13), (076b02), (088b12), (092b01), (092b03), (094b02), (123b18), (136b14), (141a02), (150a13), (160b09), (208b10), (219a18), (221a03), (250b07), (252b05), (305a03), (318a08)

U

usḳufā: bkz. cüvāriş-i usḳufā. (322b03)

Ü

üleşdürmek: Paylaştırmak, bölüştürmek. (384b10)

Y

yaḳı: Yakı; deri üzerine uygulanan, genellikle bir beze emdirilerek sürülen yakıcı ve tahriş edici ilaç; bazı hastalıkları tedavi etmek amacıyla bir bez üzerine yayılıp deri üzerine uygulanan, beden ısısıyla vücuda yapışan, koyuca lapa. (077a10), (079b09), (079b10), (079b11), (080b15), (081a09), (083a05), (083a17), (083b08), (088a06), (088a10), (088b03), (093b05), (095a08), (096b13), (098a07), (100b15), (104b01), (106b07), (106b08), (108b14), (169a16), (191b09), (197a03), (197a06), (199a17), (260b12), (260b16), (261a04), (355b19), (356a18), (360a01), (390a11), (390b15), (390b16), (390b17), (390b18), (391b03)

yaġ: Yağlı ilaçlar; bitkiler, kökler ve tohumlar bazı işlemden geçirildikten sonra elde edilen, birçok hastalığın tedavisinde iyileştirici, rahatlatıcı, sakinleştirici veya uyarıcı olarak vücuda sürme yoluyla kullanılan ilaçların genel adı; tedavi amaçlı yemeklerde kullanılan yağ. (040a07), (040a15), (040b07), (040b08), (040b12), (046b01), (047a07), (073b11), (075a07), (075b13), (075b14), (077a04), (077a16), (080b14), (082a15), (082b17), (083b15), (086a06), (086b10), (086b11), (087b05), (088b09), (089a06), (089b13), (089b18), (091b08), (092a18), (092b15), (094a08), (096b02), (097b08), (098b19), (100b17), (105b01), (105b02), (105b03), (106a16), (107a08), (107a12), (107a13), (109a16), (112a08), (113a05),

(115a13), (116a15), (117b02), (118a10), (118a11), (122b01), (122b01), (123a06), (127b14), (130a03), (131a10), (132b19), (133a16), (133b15), (134a01), (134a02), (134a03), (136b01), (136b15), (137a01), (137b19), (139a14), (139a15), (145a02), (145a15), (150a01), (164b09), (174b16), (183a09), (184b03), (203b07), (208b18), (209b18), (210a13), (227a03), (227a07), (227a07), (249b18), (248a16), (251b10), (252b13), (263a18), (266a12), (272b11), (295b11), (309a18), (309a18), (311a02), (355b06), (371b04), (371b10), (371b15), (371b18), (374b04), (384a02), (385a04), (385b08), (386a18), (386b03)

yağlı: Üzerinde ya da içinde yağı olan. (037a15), (047a06), (124b11), (202b08)

yoğurmak: Yoğurmak, katı veya toz durumundaki bir maddeyi herhangi bir sıvı ile karıştırarak hamur durumuna getirmek. (114a17), (114b02), (118b06), (305b15), (306a05), (306a12), (306a17), (308a12), (309a08), (309b12), (311a03), (317b08), (339a10), (339a17), (344a04)

yufḳa: Zayıf, ince, dayanaksız. (198b13), (347b17), (348b14)

Z

żamm (A.): Artırma, katma, ekleme, ilave etme. (041a05), (141b10), (149b17), (155a03), (159b03), (163b02), (164b13), (166b03), (166b17), (169a12), (171a01), (171b04), (172a17), (174a19), (174b09), (179a03), (179a10), (180b01), (180b06), (181a08), (181a10), (188b05), (189a09), (193a19), (193b15), (196b15), (200b06), (202b19), (203a14), (203b06), (203b07), (209a13), (209b06), (209b18), (211b08), (214a04), (214a19), (216a15), (216a15), (222a07), (227a03), (227a08), (236a09), (237b08), (241a01), (248b19), (249a13), (249a16), (250a02), (251b19), (267a06), (269b10), (269b14), (284b17), (286b13), (290b01), (292a14), (292b19), (297b05), (307b01), (310b19), (322b02), (322b08), (324a13), (326a04), (326a05), (328b06), (328b18), (331a06), (331a08), (332a14), (333a16), (334a09), (334a19),

(334b01), (335a01), (335a07), (335a19), (335b11), (336a13), (336b12), (336b18), (337a19), (338a16), (338b19), (343a06), (348b11), (350a19), (351b12), (352b11), (353a10), (353b02), (354b15), (356a08), (356a17), (356b15), (357b18), (361a12), (361a18), (361b04), (361b05), (361b09), (361b10), (362a16), (363a05), (363a17), (363b08), (366a07), (369b19), (371b03), (371b09), (371b13), (371b18), (372a11), (372b03), (372b17), (373a03), (373b14), (374a13), (374b17), (374b17), (374b19), (383a12), (384a07), (384b16), (385a10), (387a12), (387b02), (388b11), (389b02), (389b04), (391a13), (392a01), (392b08), (392b09), (392b17), (393a04), (398a01)

zebed (A.): Köpük, kabarçık. (147a12), (173a02), (173a03), (213a10), (239b06), (376a12)

- **zebedü'l-baḥr**: Deniz köpüğü. (092b12), (252b15), (317b13), (340b09), (354a01), (354b17), (355a04), (376a01), (377a03), (378a14), (378a19), (382b01), (382b11)
- **zebedü'l-milḥ**: Deniz tuzu. (263a04)

zebedli: Köpüklü, kabarçıklı. (173a04), (178b04)

- **zebedli dem**: Köpüklü kan. (178b04)

zebād (A.): Galye-i miskdir misk kedisinin kiridir. *"zebād Türkīsi ġālye-i miṣkdir" (93a/1).* (093a01)

ẕevb (A.): Çözelti, eriyik. (347b18)

zefir (A.): Kokmuş. (186b06)

ẕerūr (A.): Yara ve göz için tertip edilen ve toz haline getirilerek uzva ekilen. (141b02), (141b03), (261a10), (375b14), (382b15), (383b09), (384a09), (384a13)

- **ẕerūr-ı aşfer-i kebīr min destūri'l-bīmāristānī**:
  Terkibinde anzerūt-ı leben, māmīṣā, ṣabır, efyūn, nūşādur, zerr-i verd, zaʿferān, mürr-i ṣāfī, māʾ-i rāziyānec bulunan bir tür ilaç.(376a16)

ẕevāt-ı sümūm: Zehirli olanlar. (306a03)

ẕevb (A.): Erime, çözünme; çözelti; ısıtarak eritmek. (040a08), (136b02), (144b10), (154b04), (162a04),

(164b14), (165a09), (166b03), (168b09), (168b15), (169a01), (169a02), (169a18), (173b10), (173b17), (177a03), (177b06), (179a04), (193a05), (195a10), (200b02), (200b03), (205b18), (209a17), (209b02), (211b02), (213a07), (213a15), (213b04), (218a13), (218b08), (218b12), (219b16), (221a14), (221b15), (222a05), (222a06), (222a07), (222b03), (223a03), (224a02), (226a16), (230a04), (236b19), (240a08), (241a15), (242b06), (248b06), (250a14), (252b03), (254b01), (256b09), (269b15), (274a18), (275b06), (280a02), (280a05), (280a06), (280a19), (280b18), (281a02), (281b03), (282a12), (283b11), (283b12), (283b18), (284a06), (284b04), (284b10), (284b14), (285a03), (285a09), (285a11), (285a18), (285a19), (286b05), (286b13), (289b10), (289b12), (290a09), (290a10), (293a05), (305b11), (306b13), (308a10), (308a11), (309a06), (310a06), (310a16), (315a06), (316b06), (317a13), (320b09), (324b08), (331a09), (331a13), (334a06), (336a03), (337a19), (339a10), (341b05), (343a12), (344a04), (344b13), (345a06), (347a08), (347a12), (347b02), (347b06), (347b12), (347b18), (348a02), (348a05), (351a11), (351a14), (351b03), (351b06), (351b09), (351b11), (351b18), (352a13), (352b02), (352b04), (352b07), (352b09), (352b15), (352b17), (353a02), (353a05), (353a09), (353a14), (353b01), (353b06), (356a07), (356a11), (356b17), (357a16), (357b04), (357b06), (357b10), (357b14), (358a04), (358b05), (359a09), (359a10), (359b07), (360b15), (362a18), (362b05), (362b18), (363a05), (364b08), (364b15), (365b13), (366a14), (366b02), (368a18), (372a18), (372b17), (373a03), (379a02), (379a10), (379a17), (380a08), (380a19), (380b02), (380b13), (382b05), (382b13), (383a19), (384a05), (384b10), (384b15), (385a01), (385b11), (386a18), (386b14), (388a16), (388b09), (389b03), (389b12), (390a17), (392a17), (392b07), (392b15), (393b04), (394b17)

ẓevebān (A.): Erime. (033b06), (199a05), (199a09)

żımād (A.): Merhemle yaraya sarılan sargı; ilaç, lapa. (045b10), (075a18), (076a01), (076a06), (076a18), (078a10), (078b07), (080b19), (081a15), (081b06), (082a01), (083b18), (084a11), (084a18), (085a05), (085a12), (087a08), (087b13), (090b09), (093b02), (098a08), (098b12), (098b18), (099a15), (101a18), (102a17), (104a08), (104b01), (107a03), (114a10), (118b03), (118b07), (121b13), (122b13), (124a01), (125a19), (134a02), (140a05), (140b13), (140b16), (141a18), (145a02), (145a08), (149b18), (158b19), (162a05), (169b01), (177a18), (177a19), (180b13), (180b15), (182a15), (184a02), (184a04), (184a16), (184a19), (184b02), (184b03), (184b05), (184b15), (184b19), (186b14), (189a03), (189b09), (191b10), (191b11), (192b04), (193a12), (193a17), (193a19), (193b10), (199b16), (200b06), (205a17), (205a19), (205a19), (205b01), (205b19), (210a03), (216a02), (216a04), (216a04), (216a07), (228a11), (236a18), (236b01), (239a07), (242a07), (242a11), (242a12), (242a14), (242a16), (242b01), (243b18), (245b08), (250a02), (250a03), (250a05), (252b07), (253a11), (255a02), (255a05), (260b05), (274a13), (274a16), (275a16), (278b17), (278b18), (279a16), (280a18), (289b02), (289b05), (289b02), (356a05), (356a09), (356b04), (356b05), (356b19), (357a09), (357a10), (357b02), (357b04), (358a10), (358b01), (358b12), (359a17), (359b13), (391b12)

- **żımād-ı āḫer**: Kadınların memelerindeki şişlere iyi gelen, terkibinde daḳīḳ-i ḫaṭme, daḳīḳ-i şaʿīr, zaʿferān ve ṣufret-i beyż bulunan bir tür ilaç. (359b09)
- **żımād-ı āḫer**: Kadınların memelerinin büyümesini engelleyen, terkibinde muḥraḳ ṣancı boncuġu, daḳīḳ-i şaʿīr ve sirke bulunan bir tür ilaç. (359b05)
- **żımād-ı ʿaḳl**: Akıl karışıklığına fatdalı olan, terkibinde daḳīḳ-i şaʿīr, nuḫāle, ḫaṭme, benefsec, dühn-i verd, ḫall ve māʾ-i ḫilāf bulunan bir tür ilaç. (359a10)

- **żımād-ı ḍarbe**: Yaraya, darbeden kaynaklı ezilmelere sakatlığa faydalı olan, terkibinde mürdāsenc, ʿūd-ı Hindī, ḥabbu'l-ġār, zaʿferān, kemmūn dühn-i yāsemin ve şemʿ-i kāfūr bulunan bir tür ilaç. (357b11)

- **żımād-ı diger**: Sert sinirleri yumuşatan ve sinirleri gevşeten, terkibinde simsim-i muḳaşşer, mürr ve merzencūşu'r-raṭb bulunan bir tür ilaç. (359a04)

- **żımād-ı diger**: Eklem hastalığına, berasa, darbeye ve sakata faydalı olan, terkibinde māş, lāden, ṭīn-i Ermenī, zaʿferān, sükker, māʾ-i ās ve māʾ-i verd bulunan bir tür ilaç. (358b18)

- **żımād-ı emʿā**: Bağırsak guruldamasına ve kalp ağrılarına faydalı olan, balgam kaynaklı gazı vücuttan atılmasını sağlayan, terkibinde lāden, suʿd, maṣṭakī, edḫīr, ḳaṣabu'z-zerīre, merzencūş, varaḳ-ı marsıme, ʿūd, koz-ı bevvā, ḳaranfil ve māʾ-i ās bulunan bir tür ilaç. (359a13)

- **żımād-ı evrām**: Erkeğin penisinde ve yumurtalıklarında olan ateşli çıban ve her türlü şişlere faydalı olan, terkibinde zebīb-i bilā-ı ʿacem, şaḫm-ı külā-i māʿiz ve daḳīḳ-i baḳla bulunan bir tür ilaç. (358a07)

- **żımād-ı fetḳ**: Fıtık hastalığına, haya şimesine faydalı olan, terkibinde anzerūt, summāḳ, şādenec, aḳāḳiyā, ḳışr-ı rummān, kibrīt, ḥacer-i mıḳnāṭīṣ, şebb-i yemānī, ḥaṣālubān-ı ẕeker, ṣadef, mürr-i ṣāfī, cevzü's-serv, şemʿ-i ʿasel ve şemʿi zeyt bulunan bir tür ilaç. (358b07)

- **żımād-ı ḥalḳ**: Boğaz hastalığına ve kusmaya iyi gelen, terkibinde maṣṭakī, ṣabır, verd-i aḥmer, naʿnāʿ-ı yābis, māʾ-i sefercel, verd, merāre-i baḳar ve kürrāṯ ṣuyu bulunan bir tür ilaç. (357a17)

- **żımād-ı ḫanāzīr**: Kronik, onulmaz şişlere faydalı olan, terkibinde lahana uṣūlüñ iḥrāḳ ve ramādiñ, zeyt-i ṭayyibve şemʿ-i kāfūr bulunan bir tür ilaç. (357b08)

- **żımād-ı ishāl**: İshal hastalığına iyi gelen, terkibinde mürr-i ṣāfī, aḳāḳiyā, ʿafṣ, kendir, maṣṭakī, zaʿferān, summāḳ, mersīn yemişi, aşma cubuġunuñ ramādı, ḳuru aşma varaḳı, mersīn varaḳı, tuffāḥ varaḳı, kāfūr, māʾ-i ās, māʾ-i sefercel, dühn-i ḫal ve dühn-i maṣṭakī bulunan bir tür ilaç. (357a03)

- **żımād-ı ishāl**: Safradan kaynaklı ishale iyi gelen, terkibinde mersīn, verd-i aḥmer, cülnār, ṣandal, ʿafṣ, sükker, sek, rāmik, lāden, summāḳ, aḳāḳiyā, ḥafṣ ve māʾ-i ās bulunan bir tür ilaç. (359a17)

- **żımād-ı istisḳā**: Vücutta su birikme hastalığına ve karaciğer zayıflığına faydalı olan, terkibinde efsentīn, sünbül, maṣṭakī, ṣabır, māmīzec, ʿafṣ, lāden, ʿūd-ı Hindī ve şemʿ bulunan bir tür ilaç. (356a05)

- **żımād-ı kebed**: Karaciğer hararetine, kalp, mide ve ateşli hastalıklara iyi gelen, terkibinde şemʿ-i ebyaż-ı kāfūr, dühn-i benefsec, dühn-i verd, şemʿ, kāfūr, māʾ-i verd, māʾ-i baḳlatü'l-ḥamḳā, ḫall-ı ḫamr, māʾ-i ḥayy-ı ʿālem, māʾ-i küzberetü'r-raṭbe ve māʾ-i Hindībāü'r-raṭb bulunan bir tür ilaç. (356a09)

- **żımād-ı kesr**: Kırık, sınık, çıkık ve bertik için faydalı olan, terkibinde ṭīn-i Ermenī, mürr-i ṣāfī, ḫaṭme, aḳāḳiyā ve beyāż-ı beyż nulunan bir tür ilaç. (358b11)

- **żımād-ı ḳurūḥ**: Çaresiz yaralara ve sinirlerin gevşemesine faydalı olan, terkibinde sekbīnec, ferfiyūn, muḳl-ı ezraḳ, ṣumūġ, māʾ-i ḥārr, şemʿ-i ʿasel ve dühn-i ḫal bulunan bir tür ilaç. (359a07)

- **żımād-ı maṭḥūl**: Dalağa faydalı olan ve dalak ağrısını gideren, terkibinde uşaḳ-nām, ḫall-ı ḫamr, ḫall, meblūl-ı tīn ve usḳulofenderyūn bulunan bir tür ilaç. (356b04)

- **żımād-ı mayasıl**: Çıbanları olgunlaştırıp iyileşmesini sağlayan ve ağrısını gideren, terkibinde būre-i Ermenī, zeyt-i ṭayyib, dühn-i ḥal, semen-i

baḳar ve şemʿ-i ʿasel bulunan bir tür ilaç. (357b02)

- **żımād-ı miṣlehü**: Çıbanları iyileştirir ve cerahatleri iyileştiren, terkibinde milḥ, zibil-i ḥammām, dühn-i ferārīc, zeyt-i ṭayyib, şemʿ-i ebyaż ve şemʿ bulunan bir tür ilaç. (357b04)

- **żımād-ı miṣlehü**: Eklem ağrıları, beras ve ḍarbe için faydalı olan, terkibinde muġāṣ, ṭīn-i Ermenī, ṣabır, mürr, māʾ-i ās ve māʾ-i verd bulunan bir tür ilaç. (359a01)

- **żımād-ı miṣlehü**: Kadınların memelerinden gayri ihtiyari süt akmasına faydalı olan, terkibinde iklīlü'l-melik, daḳīḳü'l-baḳla, daḳīḳü'ş-şaʿīr, māʾ-i seẕāb ve māʾ-i fūzenec bulunan bir tür ilaç. (359b12)

- **żımād-ı miṣlehü**: Sınık ve çıkık ifin faydalı olan, terkibinde ṭīn-i Ermenī, ḫaṭme, māş, ṣabır, şebb, anduz, nebaṭāfīlūn, dıḳāḳu'l-kündür, sükker, zaʿferān ve māʾ-i ās bulunan bir tür ilaç. (358b14)

- **żımād-ı muḳayyī**: Kusdurmaya, ishal etmeye, idara ve tamsa iyi gelen, terkibinde birinc-i kābilī, ʿuṣāre-i ḳışşāu'l-ḥımār, ḫarbaḳ-ı ebyaż, mürdāsenc, dühn-i külā-ı māʿiz, zeyt, şemʿ ve şemʿi zeyt bulunan bir tür ilaç. (358a18)

- **żımād-ı nāfiʿ**: Karında su toplanmasına iyi gelen, terkibinde lāden, aḳāḳiyā, şemʿ-i ebyaż, şemʿi mersīn dühnü bulunan bir tür ilaç. (357a14)

- **żımād-ı nāfiʿ**: Rahim çıbanlarına faydalı olan, terkibinde beẕr-i kettān, iklīlü'l-melik, zaʿferān, sender ve ebyaż, uşaḳ, şemʿ-i kāfūr, şemʿi dühn-i nārdīn, dühn-i sūsen ve dühn-i ḫıyār bulunan bir tür ilaç. (357b19)

- **żımād-ı niḳrīs**: Eklem hastalığına ve ağrılarına faydalı olan, terkibinde ṣandal-ı ebyaż, muġāṣ, ḫaṭme, beẕr-i ḳaṭūnā, daḳīḳü'ş-şaʿīr, sūrincān, benefsec, beyāż-ı beyż ve dühn-i ḫal bulunan bir tür ilaç. (358a10)

- **żımād-ı selisü'l-bevl**: İdrar güçlüğüne ve kadı durdurmaya faydalı olan, terkibinde ṭīn-i Ermenī, ṭīn-i maḫtūm, ṣamġ-ı ʿArabī, beẕr-i baḳlatü'l-ḥamḳā, keşīrā, verd-i aḥmer, cülnār, ḳaranfilü'l-muḥraḳ, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, ʿafṣ ve māʾ-i ās bulunan bir tür ilaç. (359b01)

- **żımād-ı ṣıbyān**: Dalak şişkinliğine faydalı olan, terkibinde tīn-i esved, ḫall-ı ḫamr, ḳusṭ-ı baḥrī, dühn-i levz-i mürr, aṣl-ı keber, medḳūḳ-ı tīn, dühn-i ḫal, şemʿ-ı ʿasel, bābūnec, keber bulunan bir tür ilaç. (356b10)

- **żımād-ı ṣudāʿ**: Soğuktan kaynaklı baş ağrısına iyi gelen, terkibinde iklīlü'l-melik, bābūnec, şīḫ, şebb, varaḳu'l-ġār, merzencūş, marsıme ṣuyu ve dühn-i ḫal bulunan bir tür ilaç. (357b15)

- **żımād-ı ṭıḥāl**: Dalak harereti ne faydalı olan, terkibinde muḳl-ı ezraḳ, uşaḳ, daḳīḳü'l-baḳla, daḳīḳ-i burçaḳ, daḳīḳ-i ḥummuṣ, iklīlü'l-melik, beẕr-i kettān, bābūnec, sünbül, türmüs, ḫall, tīn, dühn-i bābūnec ve dühn-i sezāb bulunan bir tür ilaç. (356a18)

- **żımād-ı zaḥīr**: Karın ve mide zayıflığına iyi gelen, terkibinde lāden, ṣabır, ṣandaleyn, rāmik, verd-i aḥmer, aḳāḳiyā, ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys, māʾ-i ās, taʿcīn ve kettān bulunan bir tür ilaç. (357a09)

żımādāt (A): İlaçlar. (004b06), (184b17), (191b09), (193b16), (236a14), (252b08), (274b03), (355b18)

zübād-ı ḫāliṣ: Halis zebād yağı. (210b07)

zülāl-ı beyż: Yumurta akı, albimun. (381a02)

3. 1. 5. Tedavi Amaçlı Yiyecek, İçecek ve Tatlı Adları

A

āb (F.): Su. (011a02), (022a09), (027b02), (032b04), (084b12), (135b01), (194a07), 203a14), (205a02), (205a06), (240b03), (248b16), (252a07), (252a03), (258b11), (264a18), (267b08), (269b19), (270a01), (275b09), (275b11), (275b12), (279a19), (315a07)

- **āb-ı çeşme**: Çeşme suyu. (022a04)
- **āb-ı dehān**: Ağız suyu, salya. (028a03)
- **āb-ı enhār**: Nehir suları. (022a02)
- **āb-ı fātır**: Ilık su. (047a03)
- **āb-ı germ**: Sıcak su. (022a15)
- **āb-ı ḥadīd**: Demirli su. (023a14)
- **āb-ı ḫayvān**: Hayvan suyu (idrarı). (329a10), (339a19), (346b05), (396a15), (396a19), (396b01), (396b03)
- **āb-ı hindbā**: Yaban marulu suyu. (042b14), (078a19)
- **āb-ı keşk**: Arpa çorbası suyu. (107a08)
- **āb-ı leymūn**: Limon suyu. (259b06), (323b13)
- **āb-ı mücellā**: Parlak su. (014a05)
- **āb-ı nuhas**: Bakırlı su. (023a14)
- **āb-ı nüşādur**: Amonyum klorürlü su. (022a19)
- **āb-ı sefercel**: Ayva suyu. (073b10)
- **āb-ı sümmāḳ**: Somak suyu. (323b13)
- **āb-ı şūr**: Tuzlu su. (022a17)
- **āb-ı telḫ**: Acı su. (022a06)
- **āb-ı ʿunnāb**: kızıl iğde suyu. (107a08)
- **āb-ı yaḫ-ı cüyān**: Buzlu su. (022a12)

ābī (F.): Sulu. (173a11)

aġdiye (A): Yiyecekler ve içecekler; hastalığa veya mizaca göre değişen gıdalar. (008a04), (011a17), (021a17),

(122a10), (150b04), (171a04), (181a06), (181a11), (182a04), (182b02), (182b09), (182b11), (184b02), (186a06), (190b07), (197b04), (203b11), (208a13), (208b08), (208b13), (208b16), (212b09), (212b11), (226a02), (226b06), (237a02), (237b02), (238a12), (240b05), (241b14), (246a12), (257b15), (267a02), (270b02), (278a17), (295a06), (295a10), (296a16)

- **aġdiye-i bāride**: Soğuk yiyecekler. (135b05), (138b18), (240b02)
- **aġdiye-i ceyyidetü'l-cevher**: Saf, öz yiyecekler, yiyeceklerin özü. (047b15)
- **aġdiye-i ġalīẓe**: Yoğun, koyu, kesif yiyecekler. (146b13), (183a03), (194a06), (207b12), (260b17)
- **aġdiye-i ḫafīfe**: Hafif yiyecekler. (225b09)
- **aġdiye-i ḥarīfiyye**: Birbirine zıt, birbirini etkileyen yiyecekler. (148b04)
- **aġdiye-i ḫārr**: Sıcak yiyecekler. (116b07), (124a04), (207b10)
- **aġdiye-i ḫışrım**: Ekşi yiyecekler. (180b10)
- **aġdiye-i ḳuvvet**: Enerjisi yüksek yiyecekler. (269a07)
- **aġdiye-i laṭīfe**: Tatlı yiyecekler. (183a03)
- **aġdiye-i mübaḫḫire**: Buharlaşıcı yiyecekler. (121a14), (142b14)
- **aġdiye-i raṭbe**: Yaş, rutubetli yiyecek. (124a04), (138b18), (228a07)
- **aġdīye-i redī**: Zararlı yiyecekler. (035a03)
- **aġdiye-i ṣafrāvī**: Safra ile ilgili yiyecekler. (249a02)
- **aġdiye-i tuffāḥ burānīsi**: Elma buranisi yemeği. (180b11)
- **aġdiye-i ṭayyibe**: Halis, katkısız yiyecekler. (239b13)
- **aġdiye-i yābise**: Kuru yiyecekler. (263b02)
- **aġdiye-i edviye**: Deva, ilaç olan yiyecekler. (226a01)
- **aġdiye-i bāhiyye**: Cinsel isteği artırıcı yiyecekler. (227b10)

ārd (F.): Un. (221b03)

- **ārd-ı cev**: Arpa unu. (221b03)

armud reçeli: Armut reçeli. (326b12)

arpa suyu: Arpa suyu. (119a08), (119b04), (122b02), (139a13), (095a06)

ʿasel (A.): Bal. (009b07), (033a19), (033b11), (034b04), (039a10), (039a11), (045a16), (047a03), (047a11), (075b01), (077b19), (078a02), (078b10), (078b19), (079a06), (080a13), (084a15), (085a12), (085b02) (087a06), (087b09), (089b09), (091b08), (093a13), (096a11), (096a14), (097a04), (098b03), (099b09), (102b06), (105a02), (105a04), (112a11), (112a14), (112a15), (112b07), (118b06), (123b03), (123b16), (123b19), (130a06), (132a10), (132a13), (134a05), (142b05) (144a09), (144a10), (144b10), (147a14), (147a18), (147b09), (147b14), (149a07), (149b04), (149b05), (149b08), (149b09), (151b13), (151b17), (152a13), (152a14), (157b02), (157b06), (163b,06), (167a13), (167a16), (169a12), (169a19), (170a03), (170a04), (171a04), (171a05), (171a13), (181a08), (182b12), (182b14), (184a09) (187a01), (190b03), (195b12), (195b18) (198a06), (203b07), (204a02), (205a07), (205b02), ,(207a02), (208b12), (209a14), (209b12), (210b15), (211b03), (212a10), (212b10), (214a04), (221a10), (221a16), (226a19), (231a02), (233b04), (236a12), (236a18), (240b07), (248b17), (248b18), (249a02), (249b19), (250a02), (253a14), (253b04), (258a15), (267b02), (269b05), (288b19), (290b04), (294a01), (305b13), (305b14), (306a05), (306a12), (306a17), (306b12), (306b19), (307a07), (307a16), (308a11), (309a05), (309a06), (309a07), (309a19), (310a07), (310a16), (310a17), (310b19), (311b16), (312a07), (312b06), (313a07), (313b02), (313b13), (313b18), (314a10), (314a13), (314b07), (314b19), (315a09), (315a17), (315b06), (315b12), (316a01), (316a05), (316b01), (316b07), (316b12), (316b15), (317a14), (317b01), (317b05), (317b07), (317b16), (318a01), (318a05), (318a07), (318a17), (318b08), (318b16), (319a01), (319b15), (319b18), (320a01), (320a17), (320b06), (320b10),

(320b12), (321a04), (321a06), (321a11), (321a17), (321b05), (321b14), (321b19), (322a15), (322b02), (322b08), (322b12), (322b16), (323a04), (323a17), (324a14), (324b02), (324b07), (325a01), (325a06), (325a11), (325a18), (325b01), (325b05), (325b11), (325b16), (326a01), (326a11), (326b02), (326b07), (326b09), (326b15), (327a01), (327a04), (327a08), (328a17), (329b15), (331a05), (331a07), (331a12), (331b19), (332a05), (336b09), (336b17), (351b11), (353a16), (354a14), (356a17), (356b16), (357b03), (358b10), (359a09), (361b14), (363a10), (363b12), (364a02), (364a06), (364a09), (364a13), (364b08), (365b17), (366a06), (369b05), (371a05), (385a03), (385b03), (385b08), (385b19), (386a17), (386b02), (386b13), (387a07), (387a08), (387a12), (387a16), (387b01), (387b05), (387b08), (388a05), (388a16), (388a16), (388b03), (388b06), (388b11), (388b14), (388b19), (389a04), (389a08), (389a14), (389b02), (390a10), (391a05), (391b12), (394a01), (395a13)

ʿasel-i ḫıyārşenbe : Hint hıyarı balı. (111b11), (112a07), (214a06), (221a14)

- **ʿasel-i emlec**: Emleç bitkisi, bektaşi üzümü balı, şiresi. (231a05)
- **ʿasel-i naḥl**: Bal arısının balı. (136a14)
- **ʿasel-i belādur**: Belādur balı. (308b14), (315a16), (321b05), (322a02), (315a16)
- **ʿasel-i muṣaffī**: Süzülmüş bal. (309b11), (311a15), (324b13), (386b07), (396a02)
- **ʿasel-i mażġ**: Çiğnenmiş bal. (328a11), (331a02)

āsīde (A.): Bulamaç aşı. (226b08), (269b09), (269b14), (270a01)

ʿaṣīr (A.): Bitkiden sıkılmış su, sıkıntı, şire. (040b06), (044a08), (045b19), (046a13), (050b09), (115b16), (127b17), (134b19), (134b19), (146a11), (201a14), (206b08), (217b12), (291a17), (365a15)

aş: Yemek, çorba ve yiyecek. (035a13), (180b10), (226b09), (238b15)

ʿavret lebeni: Kız bebeği emziren kadın göğsü sütü. (222a19), (222b01)

ayran: Ayran. (045b11), (223b07), (201a04)

B

bāc, bāç (F.): Bir tür yemek. (193a17), (280a17), (280b19), (281b16), (282a01)

bāç şorbāsı: Bir tür çorba. (046b03)

bādām ḥarīresi: Badem ile yapılan bulamaç. (124a06), (124b12), (134b09)

bāde (F.): Şarap. (254b09), (295b17)

baḥr (A.): Deniz, deniz suyu. (006b09), (020a16), (143b12), (263a04),

baḥr-ı nīl: Nil denizi. (274a01)

baḳar lebeni: İnek sütü. (370b12)

baḳlatü'l-mübārek borānisi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu semiz otu yemeği. (256b02), (248b15)

bal : Bal; bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıklarıbal özünden yapıp kovanlardaki petek gözelerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde. (073b08), (073b15), (075a13), ((082b09), (083b08), (084b05), (091a19), (094a09), (099b08), (131a17), (132b09), (138b13), (241a13), (326b01), (365b13), (386a14), (386a18), (390b06)

bal şerbeti: Balın belli bir kıvamda sulandırılması ile elde edilen içecek. (082b09), (241a13)

başdırma: Pastırma. (116a12), (150a16), (174b14), (208b10), (282b10)

baş baça: Baştan, kelleden yapılan paça. (196a15)

bekmez: Genellikle üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi. (328a11), (336a08), (346b13)

bekmez şerbeti: Pekmezin belli bir kıvamda sulandırılması ile elde edilen içecek. (273a10)

beksimāṭ (Y.): Pişirildikten sonra dilimler halinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek. (088b16), (348b11), (397b04)

beyāż-ı beyż: Yumurtanın beyazı. (066a13), (124b13), (139b18), (140a07), 140b12), (140b14), (142a05), (146a03), (147b19), (200a03), (267a04), (344b16), (347b16), (354b15), (358a12), (358b14), (379a08), (394a09)

beyż (A.): Yumurta. (066a13), (080a10), (124b13), (137b16), (139b18), (140a07), 140b12), (140b14), (141a19), (142a05), (146a03), (147b19), (148a06), (152b12), (159a10), (172a19), (200a03), (200a06), (201b04), (205b19), (207a02), (212a07), (218a03), (224a19), (226a10), (226a11), (236a18), (237a06), (265a14), (267a04), (271a18), (342a14), (344b16), (347b06), (347b16), (354b15), (354b16) (358a12), (358a15), (358b14), (359b11), (362b05), (362b15), (368a09), (372b16), (379a08), (381a02), (382b01), (388b18), (388b19) , (394a09), (395b06)

- **beyż-i maṭbūḫ**: Oişirilmiş yumurta. (208b15)
- **beyż-i nim-birşit**: Yarı haşlanmış yumurta. (124a05), (167a08), (265a04)
- **beyż-i ḥamām**: Güvercin yumurtası, kebuter yumurtası. (227a16)

beẕr-i helyūn borānisi: Piriçli, yumurtalı, yoğurtlu dilki kuyrugu yemeği. (226a12), (248b18)

beẕr-i ḳaṭūnā luʿābı: Pire otu tohumunun şerbeti, şurubu. (155a14), (162a10), (184b04), (361b09)

beẕr-i kettān luʿābı: Keten tohumunun şerbeti, şurubu. (140a18), (184b04), (203b16)

beẕr-i sefercel luʿābı: Ayva çekirdeği şerbeti, şurubu. (184b04), (203b16), (286b19), (389b11)

bilic şorbāsı: Piliç şorbası. (171a06)

birinc pilāvı: Pirinç pilavı. (260b18)

biryān (F.): Kebap, büryan. (271a19), (323a15), (149b02), (105b02), (260b19), (269a08)

- **biryān ėtmek**: Kebap etmek, kavurmak. (197a02), (274a10)
- **biryān olmak**: Kebap yapmak, kavurmak. (199b12), (200a04), (201a02), (208b18), (226b10), (274a16), (295b15)

borāni: Borani; pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ıspanakvb. gibi sebze yemeği. (180b11), (191a15),, (205b18), (205b19), (214a14), (221a19), (226b09), (248b15), (249a01), (256b02), (256b02), (284a07)

boza: Darı irmiği, su ve şeker kullanılarak üretilen fermente bir içecek. (031a06), 100b18), (397b15)

- **boza şarābı**: Darı irmiği, su ve şeker kullanılarak üretilen fermente bir içecek. (182b18)

bun ḳahvesi: Keyif kahvesi. (033b03)

buzlu mā': Buz katılmış su. (159b04)

buzlu ḫoşāb: Şekeli suda, bütün veya dilimler halinde kaynatılmış meyve kompostosuna buz katılmış hali. (114a01)

buġday ekmegi: Buğday unundan yapılmış ekmek. (086a13)

bulamac: Hamur koyuluğunda yapılan çeşitli hamur yemekleri. (035a12), (035a16), (352b09), (354b14)

- **sütlü birinc bulamacı**: Süt ve pirinçle yapılan bulamaç. (044b17)

bürke (A.): 1. Göl, gölcük 2. Göl suyu. (022a05), (301a17)

C

cerb (F.): Yağ; yağlı. (014a15), (015b19), (035a14), (046a12), (099b14), (099b19), (134a02), (199a08), (199a09), (324a02)

- **cerb ġıdālar**: Yağlı gıdalar. (046b10)

- **cerb nesne**: Yağlı nesneler, yiyecekler. (138a02), (186b06)

cerş-i bulġūr: İri döğülmüş bulgur. (320a08), (320a08)

ciger (F.): Keçi, koyun, inek vs. gibi hayvanlarından yapılan bir çeşit yemek. (130b16)

cübün (A.): Peynir. (151b03), (208b14) (084a14), (124b13), (125a16), (126b09), (162b11), (170a19), (173b02), (244b14), (244b15), (256a15), (256a19), (275b05), (257b12), (293a02), (293a05), (334a11), (334a15), (334a19), (337b18), (338a06), (393a02), (393a04)

- **cübün-i ʿatīḳa**: Kuru peynir. (128a09)

- **cübün-i ḳadīm**: Eski peynir. (146b13), (200b19), (274a16)

- **cübün-i māliḥ**: Tuzlu peynir. (128a07), (208b10)

cüllāb (F.): Gül suyu, gül şerbeti. (139a07), (170a15), (171a02), (187a01), (192b07), (192b17), (194b09), (195a09), (195b06),

(196a06), (203a04), (213a12), (213b06), (215a12), (215a16), (215b03), (221a10), (237b10), (244b13), (244b19), (248b08), (278b04), (278b15), (279b07), (280b06), (280b10), (281a09), (281b09), (281b10), (281b18), (282a06), (283b10), (284b02), (285a11), (286b03), (288b08), (288b15), (289a05), (290a18), (292b19), (346a16), (369a07), (369b09), (396a18), (396b14), (396b15), (396b17), (397a04), (397a09), (397a10), (397a11)

- **cüllāb-ı bārid**: Soğuk gül şerbeti, gül suyu. (248b07), (257b14), (292a10)

cüllābāt (F.): Gül suları, gül şerbetleri. (288b04)

- **cüllābāt-ı mülaṭṭıf**: Bedenin hararetini yavaşlatan gül şerbetleri, gül suları. (288b03)

cūybār (F.): Çay, dere, ırmak. (396a19)

D

daḳīḳ (A.): 1. Un. 2. İnce. 3. Toz. (105a12), (130b04), (156a14), (171a12), (178b12), (180b14), (186b18), (189a06), (191b11), (363a09), (375a11), (393a10)

- **daḳīḳ-i baḳla**: Bakla unu. (242a14), (354b08), (354b11), (354b17), (356b01), (358a08)

- **daḳīḳ-i būrçaḳ**: Burçak unu. (356b01)

- **daḳīḳ-i fūl**: Bakla unu. (182a12)

- **daḳīḳ-i ḫaṭme**: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi unu; ağaçküpesi unu. (359b10)

- **daḳīḳ-i ḥınṭa-ı münḫal**: Elenmiş buğday unu. (393a09)

- **daḳīḳ-i ḥulbe**: Boy tohumu unu, çemen otu unu. (242a14)

- **daḳīḳ-i ḥummuṣ**: Nohut unu. (354b11), (354b18), (370b03), (387b10)

- **daḳīḳ-i ḳanṭariyūn-ı daḳīḳ**: Küçük kantaron unu. (363a09)

- **daḳīḳ-i kündüs**: Aksırık otu, kunduz otu unu. (161a15)

- **daḳīḳ-i simit**: Simit unu. 370a12), (370b01), (370b04)

- **daḳīḳ-i şaʿīr**: Arpa unu. (140b13), (145a02), (184b18), (197a13), (253a07), (354b10), (354b14), (354b17), (356a02), (358a14), (359a11), (359b06), (359b10), (367b15), (393b16)

- **daḳīḳ-i şaʿir-i sevīḳ**: Kavrulmuş arpa unu. (200b07)

- **daḳīḳ-i türmü**s: Acı bakla unu. (354b08), (354b11)

- **daḳīḳu'l-ḥummuṣ**: Nohut unu. (370a14)

- **daḳīḳü'l-baḳla**: Bakla unu. (356a19), (359b14), (370b03)

- **daḳīḳü'l-ürz**: Pirinç unu. (370a14)

- **daḳīḳü'n-naẓır**: Bakışın inceliği. (399a19)

- **daḳīḳü'ş-şaʿīr**: Arpa unu. (359b14), (358a11), (359b18)

dem-i rummān: Nar suyu. (174b07)

deve eti: Deve eti. (105a18)

deve sütü: Deve sütü. (105a05), (105a09), (105a10)

dibs (A.) : Koyu şerbet; pekmez kıvamındaki tatlı sıvı; şurup (ilaç olarak). (172a19)

E

ebāzīr (A.): Yemekleri konulan kurumuş kekikler, baharatlar. (187b05)

- **ebārīz-i ḥārr, ḥārre**: Hararet veren baharatlar. (223b11), (249a01), (249a02)

eġdiye (A.): Gıdalar. . (177a12), (208a16), (184a12), (193a15)

- **eġdiye-i laṭīfe**: Yumuşak gıdalar. (183a03)

- **eġdiye-i ġalīẓe**: Katı gıdalar. (183a03), (183a06)

- **eġdīye-i münferide**: Sadece, tek gıdalar. (071b07)

ekl-i lebeniyyāt: Sütlü yiyecekler. (130b14)

ekl-i ḥass: Marul yiyeceği. (228a13)

ekmek: Ekmek. (021b05), (086a13), (088b11), (088b13), (088b17), (088b18), (210a11), (255a03)

elbān (A.): Sütler. (010a04), (140a09), (141a03), (150a17), (208b14), (229b09), (289b14)

- **elbān-ı baʿīr**: Deve sütleri. (196a19), (196b07)

- **elbānu's-sūʿāt**: Sütün kokusu. (271a12)

enhār: (A.): Irmaklar, nehirler. (022a02), (301a17)

engübīn (F.): Bal, asel. (178b18), (197a16), (232b18), (324a03), (326a16)

erikli aş: İçine erik katılarak yapılan bir tür yemek, aş. (035a12)

erik ṣuyu: Erik suyu. (130b07)

erişte, erişde (F.): İnce şeritler halinde kesilip kurutulmuş hamur; bu hamurdan yapılan çorba, yemek. (172b02), (189a02), (226b07), (242b07), (295b14)

erişte şorbāsı: Erişte ile yapılan bir çorba türü. (124a06), (124b12)

eşek (eşegiñ) sütü: Eşek sütü. (105a12), (077b07)

eşribe (A.): İçecekler; şaraplar; şeker vs. ile koyulanmış bitki suları. (035b14), (037a02), (100a04), (122a10), (141a06), (165a04), (168b03), (168b08), (171a01), (171a10), (171b04), (172a10), (176b17), (177a12), (178a15), (183b15), (185a07), (188b12), (189b13), (193b16), (196b01), (200a17), (201b09), (204a12), (221a04), (226b15), (238a12), (240b05), (241b14), (244a13), (244b13), (245a01), (248a19), (250b12), (259b03), (267a02), (278a17), (278b09), (280a18), (286b06), (292a09), (295a10), (329a16), (332a05), (366b11), (397b07), (398b16)

- **eşribe-i bāride**: Soğuk tabiatlı içecekler. (180b02)
- **eşribe-i ḥārre**: İnsan vücudunda ısıtıcı karakterli içecekler. (115a06)
- **eşribe-i ḳābıża**: Kabızlık yapan içecekler. (236b18)
- **eşribe-i müberride**: İnsan vücudunda soğutucu karakterli içecekler. (161a07), (171b02)
- **eşribe-i münāsibe**: İnsan vücudundaki rahatsızlığı gidermeye uygun içecekler. (204a11), (240a08)
- **eşribe-i münāsibe-i mülaṭṭıfa**: Yumuşatıcı uygun içecekler. (239b13)
- **eşribe-i nāfiʿa**: Yararlı, faydalı içecekler. (191a09)

et: Et yemeği, etli çorba; et ağırlıklı yemek. (037a19), (186b06), (260b18), (105b07)

eṭiʿme (A.): Yemekler. (042b06)

- **eṭʿime-i ġalīẓe:** Yoğun, sert, katı yiyecekler. (096b17), (141a06)
- **eṭʿime-i ḫārre:** İnsan vücuduna göre harereti çok olan yemekler. (096b17)

et kebāb: Et ile yapılan kebap. (260b19)

etmek: Ekmek. (196a13)

F

fāluzec (A.): Pelte kıvamında, daha çok nişasta, şeker ve unla yapılan tatlı. (208b19)

fuḳḳāʿ: Boza. *"Türkī boza" (100b/18).* (100b18)

fülüs (A.): Öz. (353a03)

fülüs-ı ḫıyārşenbe: Açur özü (289a04), (112a18), (112b06), (178a11), (280b07), (281a14), (334b10), (335a18), (336b12), (337b06), (353a09)

G

gelincik başdırması: Mezgitgillerden, yılan balığına benzer balığın pastırması. (271b17)

ġıdā (A.): Besin, yiyecek, yenilecek şey. (002b10), (003b05), (011b18), (012a01), (012a02), (012a03), (012a04), (012a05), (012a06), (012a07), (012a09), (012a16), (012a18), (012b03), (013a15), (013b10), (013b11), (014a09), (014a13), (014a15), (014a16), (014b10), (015a18), (015a19), (015b10), (017b18), (021b11), (021b13), (021b19), (022a01), (022a14), (023b08), (023b10), (024b08), (029b06), (033a07), (033a16), (033b19), (034a17), (034a19), (034b06), (034b07), (034b12), (034b13), (035a03), (035a05), (035a06), (035a07), (035a09), (035a10), (035b08), (035b10), (035b11), (036a09), (036a10), (037b05), (037b06), (037b07), (038a01), (038a04), (038b08), (038b09), (038b10), (038b13), (038b15), (039a03), (040b09), (041a13), (041a14), (041a15), (041a17), (042a03), (042a12), (042b06), (043b12), (044b10), (044b12), (046a13), (046a14), (046a15), (046b05), (046b10), (046b15), (048b03),

(048b13), (048b15), (049a01), (136b11), (137b17), (140b02),
(049a02), (049a03), (049a06), (144a11), (145a02), (148a03),
(049a07), (049a09), (049a11), (145a18), (148a19), (149b01),
(049a12), (053a11), (054a04), (155a12), (161b04), (162b19),
(054a05), (054a06), (058b04), (165b03), (165b12), (168b11),
(059a13), (060a02), (060a06), (170b17), (172a02), (172a17),
(060a08), (060a09), (060a10), (172b03), (175b13), (177a16),
(060a12), (060a15), (060b01), (178a09), (178b16), (180b12),
(060b06), (061b02), (061b17), (181b01), (183a09), (183a12),
(061b18), (062a05), (062b19), (183a13), (184b19), (185a02),
(064a17), (064b10), (067a11), (185a03), (185a08), (185a14),
(067b06), (068a01), (068a03), (185b02), (185b03), (187a04),
(068b13), (068b16), (068b19), (187b04), (187b08), (188b16),
(069a02), (069b03), (070a13), (189b04), (189b14), (190a12),
(074a01), (174a04), (075a13), (190a19), (190b08), (191a14),
(078a05), (078b11), (083a01), (192b09), (192b19), (194a06),
(083a08), (083a09), (085a04), (194a13), (194b09), (195b06),
(086a07), (086a08), (086a09), (196a14), (197a01), (197a11),
(086a12), (086a13), (186b01), (197b06), (197b08), (197b12),
(086b11), (086b13), (187b19), (198a06), (200b07), (200b14),
(088b14), (088b16), (088b17), (201a07), (201b17), (204b13),
(089a15), (190b09), (090b15), (205a01), (205b18), (208a16),
(092a13), (095a06), (095a07), (208b02), (208b07), (208b14),
(097a01), (098a16), (098b07), (211b08), (213a08), (213a12),
(098b08), (100b08), (101b14), (213a15), (214a12), (215a12),
(103a14), (105b01), (105b03), (215a17), (215b03), (215b10),
(113a18), (114b13), (115a17), (217b09), (219a18), (221a18),
(115a18), (115b05), (116a03), (221b01), (221b11), (223b10),
(116b01), (119b03), (119b05), (223b11), (225b13), (226b07),
(122a18), (125b12), (126b02), (228b18), (233b02), (235a07),
(226b10), (129b15), (130b16), (236a01), (236b19), (237a09),
(132a13), (133a03), (133a05), (237a11), (237a14), (237b01),

(238a09), (240a05), (240b16), (242a05), (242b06), (242b11), (243a15), (243b14), (244a17), (245b03), (248b14), (248b16), (249a02), (253b19), (256a02), (256b01), (257a07), (260a12), (260a14), (263a02), (264a10), (264b09), (265a04), (268b03), (268b05), (268b07), (268b13), (268b14), (268b15), (268b16), (269a07), (269a17), (269a18), (269a19), (269b02), (270b01), (270b02), (270b03), (270b11), (271a08), (277b04), (278b15), (279a04), (279a19), (279b04), (278b15), (279a04), (280a02), (280a15), (280b06), (280b18), (281a05), (281a16), (281b03), (282b05), (281b11), (281b16), (281b19), (282a10), (282a19), (282b06), (282b09), (283b02), (283b08), (283b12) (283b19), (284a06), (284b03), (285a09), (285a12), (285b16), (285b19), (286a02), (286b07), (288b06), (288b08), (288b12), (289b05), (289b13), (290a17), (294b04), (294b05), (294b06), (294b06), (295a06), (295a19), (295b02), (295b15), (295b16), (314a05), (314b07), (330a10), (396b17), (397a09), (397a11), (397b05), (398b16), (400a11)

- **ġıdā-ı bisyār**: Çok, fazla gıda. (082a11)
- **ġıdā-ı ġalīẓ**: Kıvamı yoğun gıda. (014a16), (263b15)
- **ġıdā-ı hażm**: Sindirilmiş gıda. (035b07)
- **ġıdā-ı kāmil**: Olgunlaşmış gıda, kıvama gelmiş gıda. (038b09)
- **ġıdā-ı muʿaṭṭiş**: Susatıcı gıda. (186b11)
- **ġıdā-ı muʿtedil**: Mutedil gıda. (124a05)
- **ġıdā-ı münāsib**: Uygun gıda. (167a07)
- **ġıdā-ı ẕī-ḫāṣṣa**: Gıdaya duyarlı. (021b12)
- **ġıdā-yı cerb**: Yağlı gıda. (014a15)
- **ġıdā-yı ḫuşk**: Kuru gıda. (023b09)
- **ġıdā-yı lezc**: Yapışkanımsı gıda. (103b15), (033b06)
- **ġıdā-yı mezbūre**: Adı geçen gıda. (012b19)

- **ġıdā-yı muṭlaḳ**: Halis, katışıksız saf gıda. (021b04)
- **ġıdā-yı muvāfiḳ**: Uygun gıda. (183b16)
- **ġıdā-yı raṭb**: Yaş gıda. (023b11)
- **ġıdā-yı ṣaḥīḥ**: Halis gıda. (095b09), (266a18)
- **ġıdā-yı ṣāliḥ**: Yararlı, faydalı gıda. (014a15)
- **ġıdā-yı serd**: Soğuk gıda. (023b08)
- **ġıdā-yı tefrīḳ**: Ayrı, farklı gıda. (043b15)
- **ġıdā-yı ṭabḫ**: Pişmiş gıda. (015b08)

ġıdāiyye, ġıdaiyyet (A.): Besinle ilgili. (075b15), (079b08), (081a06), (082b18), (083a10), (088a13), (088b03), (089a12), (091a15), (093b18), (104b07), (108a04), (161b04), (180a09), (270b02), (294b11)

göl: Yapay ya da doğal yolla oluşmuş durgun su örtüsü. (022a05), (022a08), (095a14)

gülāb (F.): Gül suyundan yapılan bir tür şurup. (036b04), (044b08), (045a03), (046b14), (075b02), (097b04), (099a14), (100a11), (115a15), (179a10), (214b02), (214b03), (252a03), (269b18), (286b05), (286b18), (326a13), (396b18)

gül(üñ) ṣuyu: Gül yağı yapılırken yan ürün olarak elde edilen kokulu ve renksiz sıvı, gül suyu. (032a02), (074b04), (108b02), (113b09), (114b12), (218a18)

gül şarābı: Gülden yapılan bir tür içeçek. (284a05)

gül-be-şeker (F.): Gül suyundan yapılan macun kıvamındaki tatlı. (037a12), (108b07), (114a06), (184a04), (192b14), (223b08), (237b04), (245b03), (248b03), (260b02), (260b03), (289a19), (291a02), (291a09), (397a08), (397a09)

gülencübīn (F.): Gün balı, gül balı; bazılar şeker ile gül suyunu güneşe kr ve bazıları gül yağı ile yapılan tatlı, gül-be-şeker gibidir. (290b18)

H

ḥabb-ı rummān müzevveresi: Nar çekirdeğinden yapılan, hastalara gıda olsun diye yedirilen etsiz perhiz yemeği. (193a16)

ḫabīn ʿuṣāresi: Zakkum ağacının öz suyu. (140a05)

ḥalīb: Taze sağılmış süt. (352b16), (254b05), (370a17), (370b02)

ḥalīb-i beẕr-i baḳla: Bakla tohumu sütü, özü. (188b08), (188b10), (191a13), (193a07), (219b05), (221a05), (295b03)

ḥalīb-i beẕr-i ḳıṣṣā: Kavun tohumu sütü, özü. (219b06), (278a14)

ḥalīb-i büẕūrāt-ı erbaʿ: Erbaʿ tohumları sütü, özü. (219b06)

ḥalīb-i ḫaşḫāş: Haşhaş sütü, özü. (221a05), (221a06)

ḥalīb-i ḫıyār: Salatalık sütü, özü. (221a06)

ḫamr (A.): Alkol, şarap. (035b05), (035b14), (035b19), (089a09), (089a17), (116b02), (116b07), (119a12), (130b09), (136b07), (142a14), (150a17), (152b18), (187a13), (211b17), (264a08), (265a16), (279b02), (332a07)

ḥarīre (A.): Un, süt ve çerviş yağıyla pişirilen bulamaç. (124a06), (124b12), (134b09), (175a03), (177a13), (178a09), (182b14),

- **ḥarīre-i levz**: Badem hariresi. (213a08), (285a13)

ḫaşḫāş ḳabuḳları ṣuyu: Haşhaş kabukları kaynatılarak elde edilen suyu. (126a07)

ḫaşḫāş ṣuyu: Haşhaş suyu. (125a18)

ḫaşḫāş şarābı: Haşhaşın ısıtılıp pişirildiğinde yoğunlaşıp koyu bir kıvama bağlayan sıvısı. (139a10), (192b10)

ḥavż (A.): Küçük göl, havuz ve suyu. (016b16), (022a08), (045b07), (296a14)

ḥelvā (A.): Unlu, yağlı ve şekerli maddelerle yapılan bir tatlı. (119b07), (119a13), (139a03), (167a03)

helyūn borānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu, içinde kuşkonmaz bulunan zebze yemeği. (226a12), (226b09), (248b18)

herīse (F.): Dövme buğday ve etin uzun süre kaynatılıp ezilmesi ile yapılan macun kıvamında bir yemek, keşkek. (035a14), (035a16), (042b06), (049a01), (190b08), (196a14), (226b08), (250a03), (260b18), (269a08), (270a02), (374b04), (387b07)

ḫınṭa aşı: Buğday aşı. (242b07), (257b16)

ḫınṭa harīresi: Buğday unu, süt ve çerviş yağıyla pişirilen bulamaç. (175a03)

hindībā borānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu, içinde yaban marulu, güneyik otu bulunan zebze yemeği. (193a15)

hindībā māʾi: Yaban marulu, güneyik otu suyu. (195a10)

ḫoşāb (F.): Hoşaf. (092b10), (114a01), (283b13), (285b03)

ḫubbīz burānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu, içinde ebegümeci bulunan zebze yemeği. (205b19)

ḫubz (A.): Ekmek. (088b11), (178b18), (191a17)

- **ḫubz-ı ḥārr**: Sıcak ekmek. (187a13)
- **ḫubz-ı nuḫālī**: Kepekli ekmek. (270b04)
- **ḫubz-ı şaʿīr**: Arpa ekmeği. (270b04)

ḫūrd (A.): Yiyecek. (25b01)

hüdhüd şorbāsı: Çavuşkuşu, ibibik çorbası. (203b16)

I

ırmaḳ: Akarsu. (016b17), (035a18), (035b01), (054a11), (226b11)

- **ırmaḳ şuyu**: Akarsu, ırmak suyu. (035a18)

İ

imrāḳ (A.): Et suyu. (370b06)

- **imrāḳ-ı decāc**: Tavuk suyu. (208b17)
- **imrāḳ-ı efʿī**: Yılan eti suyu. (258a10)
- **imrāḳu'l-ḥavm**: Deve eti suyu. (182a03), (182a05)

infeḫa (A.): Süt emmekte olan hayvanların midelerinde bulunan ve maya yapılan sütü. *"(11) infeḫa bikesrü'l-hemze ve feṭḥü'l-fāʾ ve'l-ḥāʾu'l-mühmile māyeʾ-i peynīrdir" (77/b11).* (077b11), (305a06)

isfīdbāc: Sade, pirinç ve daha çok nohutla haşlanmış ekşili etsiz çorba. (041a18), (090a03), (211b09), (257b16), (258a05), (258a08), (295b14)

- **isfīdbāc-ı laḥm**: Sade, pirinç ve daha çok nohutla haşlanmış etli çorba. (046b03)

isfanāḫ burānisi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ıspanak yemeği (205b18), (221a19), (256b02), (284a07)

işrāb (A.): Sıvı nesneleri içirme, içirilme.(106b14), (152b01), (168b09), (181a14), (182b14), (186a11), (192b14), (192b18), (195a09), (196b05), (196b07), (202b05), (203a02), (204a02), (205a04), (205a06), (209a13), (209a14), (209a18), (211b03), (211b06), (211b15), (213a12), (213b05), (213b07), (214a08), (215b03), (216a02), (219b16), (221b15), (222a05), (223a01), (223a03), (224a03), (224a07), (235a11), (249a19), 258b11), (260a12), (267b08), (269a07), (275b06), (275b06), (279b07), (280a19), (280b10), (329a08)

K

ḳabaḳ aşı: İçerisinde kabak, soğan, domates, yağ, toz şeker, tuz, pul biber, karabiber, yumurta, nane ve maynadoz bulunan bir tür yemek. (124a11), (124b12), (126a19)

ḳadīm-i cübün: Eski peynir. (173b02)

Ḳahve (A.): Şarap, ḫamr. (033b03), (172b13), (391a13)

ḳaliyye-i yaḳṭīn: Kabak kavurması, kabak kızartması. (188b18)

ḳar: Havada beyaz ve hafif billur biçiminde donarak yağan su buharı. (279a13)

- **ḳar pāre**: Kar parçası. (174b03)
- **ḳar ṣuyu**: Kar suyu. (022a10)

ḳarāḫ (A.): Saf su. (132b15), (331a08), (332b03), (339b07), (341a03), (341a07), (342b09), (345b12)

ḳaraḳuruṭ: Yoğurdun ikinci kez kaynatılıp süzülmesi ile yapılan yiyecek. (091b15)

kārīz ṣuları: Yer altı suları. (035b06)

ḳarʿ borānisi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu kabak yemeği. (284a07)

ḳarʿ ḳaliyyesi: Kabak kavurması, kabak kızartması. (151b03)

ḳarʿ müzevveresi: Hastalara şifa olsun diye yedirilen etsiz kabak yemeği. (172a18)

ḳaṭāif (A.): Kadayıf tatlısı. (088b16), (190b08)

kavārʿ: Paça. (172b02), (178b16)

- **kavārʿ-i żān**: Koyun etinden yapılan paça. (263a03)

ḳavurma: Kendi yağıyla pişirilip kavrulduktan sonra yenen et. (160a18), (171a06), (171a07), (188b17), (200b14), (269a08)

ḳāvut: Kavrulmuş tahıl unu. (184b16)

ḳayġana: Omlet. (080a13), (395b06)

kebāb (A.): Doğrudan doğruya ateşte veya kap içerisinde pişirilen et. (269a08), (314a06), (314b08)

keklik imrāḳı: Keklik etinin suyu. (370b06)

keşk (A.): Keşkek, unla beraber dövülmüş et ve buğdaydan yapılan ve ortasına kızdırılmış yağ dökülen bir yemek. (107a08), (205a08), (208b11), (360a07)

- **keşk-i şeḫīn**: Koyu keşkek. (012a19)

keşk-i cev: Arpadan yapılan çorba. (021b11), (045a02), (099a06)

keşk-i şaʿīr: Arpadan yapılan çorba. (360a13)

keşkek: Keşkek, unla beraber dövülmüş et ve buğdaydan yapılan ve ortasına kızdırılmış yağ dökülen bir yemek. (049a01)

kevāriʿ (A.): Ayak paça. (162b19), (226b19)

kibrītli ṣu: Kükürtlü su. (132b13)

kiras şarābı: Kiraz özüne su katılarak yapılan şerbet. (219b05), (221a06), (221a09), (223a13), (332b16)

ḳoruḳ ṣuyu: Olgunlaşmamış, ham üzüm suyu. (117a03)

köfteli şorbā: Kıymadan yapılmış köfte, kısırlık bulgur, soğan, yumurta, sarımsak, pul biber, karabiber, tuz, yoğurt, beyaz un, kuru nane bulunan bir çorba çeşidi. (132a14)

könbe: Un, tuz ve yağ ile yoğrulan kızgın sacda veya fırında pişirilen ekmek. (221b14)

ḳuyruḳ yaġı: Koyunun kuyruğundan elde edilen yağ. (105b01)

ḳuyu ṣuyu:Kuyu suyu, kuyuda bulunan su, kuyudan alınan su. (022a07), (035a19), (035b06)

ḳuzu ḳulaġı burānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu kuzu kulağı yemeği. (180b11), (214a14)

kürāʿ (A.): Paça. (103b15), (205b18)

L

laḥm (A.): Et; meyvelerin etli kısmı. (026b10), (026b11), (046b03), (090a12), (097b06), (098b08), (105a14), (152b04), (163a08), (172b02), (174a02), (178b16), (182b16), (191a17), (200b19), (203b17), (208b15), (223b11), (226b14), (235a07), (248b09), (268b05), (293a16), (304b08), (304b09), (314b08), (348b09)

- **laḥm-ı ḍāna-ı semīn**: Semiz dana eti. (257b16)
- **laḥm-ı efʿī**: Yılan eti. (258a08)
- **laḥm-ı erneb**: Tavşan eti. (136b12)
- **laḥm-ı ferārrīc**: Piliç eti. (274a17)
- **laḥm-ı ferrūc**: Tavuk pilici eti. (280a02)
- **laḥm-ı ġanem-i ḥavli**: Bir yaşında koyun eti. (186a06), (257b15)
- **laḥm-ı ḳadīd**: Kurutulmuş et. (170b01)
- **laḥm-ı kelb**: Köpek eti. (097b06)
- **laḥm-ı lisānü'l-ḥamel**: Bağa yaprağı, damar otunun etli kısmı. (201b10)
- **laḥm-ı maṭbūḫ**: Pişmiş et. (226b09)
- **laḥm-ı sefīd**: Beyaz et. (070b16)
- **laḥm-ı şāhisferem**: Sultani fesleğenin etli kısmı. (201b10)
- **laḥm-ı ṭayr**: Güverçin eti. (248b11)
- **laḥm-ı yāmākiyān**: Tavuk eti. (370b05)
- **laḥm-ı żāʾn**: Koyun eti. (188b18), (215b11), (244a18)
- **laḥmü'ż-żāʾn**: Koyun eti. (226b06)

laḥm-ı helyūn borānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ve kuşkonmaz sebzesi bulunan yemek. (226b09)

leben (A.): Süt. (003b05), (071a08), (071a09), (104b12), (081a14), (087b15), (104b14), (163b02), (182a07), (182b01), (182b03), (182b05), (182b06), (182b07), (182b08), (182b11), (182b14), (182b15), (182b18), (285b02), (187a13), (187b12), (190a08),

(192a15), (196b05), (201a04), (201a18), (222a19), (222b01) (225b07), (225b08), (225b16), (226b09), (226b10), (242b05), (277a16), (281b11), (282b07), (285b17), (285b18), (295b15), (329a09), (334a08), (334a12), (334a14) (352b17), (365a18), (370b12), (376a18), (377b17), (388b09), (390b13)

- **leben-i baḳar**: İnek sütü. (104b14), (370a12)
- **leben-i cezre**: Semiz koyun sütü. (312b17)
- **leben-i fārūḳ**: Keskin süt. (274a19)
- **leben-i ḫalīb**: Taze sağılmış süt. (352b16), (354b14), (370a17)
- **leben-i ḫalīb-i tāze**: Taze sağılmış süt. (254b05)
- **leben-i ḫamīr**: Eşek sütleri. (178a13)
- **leben-i ḫāmiż**: Ayran. (104b16), (104b19), (201a06)
- **leben-i ḫımār**: Eşek sütü. (178b15), (179a11), (354b18), (384a18)
- **leben-i ibil**: Deve sütü. (010a02)
- **leben-i imraa-ı cāriye**: Kız doğuran kadının göğsü sütü. (165a09)
- **leben-i ḳalīl**: Süt azlığı, sütün az olması. (182b01)
- **leben-i māʿz**: keçi sütü. (362a16)
- **leben-i merra**: İşlem görmüş, işlenmiş süt. (178b15)
- **leben-i muġallī**: İyice kaynamış süt. (163a19)
- **leben-i muġly**: Kaynamış süt. (258a01)
- **leben-i nisā**: Kadın sütü. (351b08), (354b18)
- **leben-i tīn**: İncir sütü. (221b17)
- **leben-i ṭarı**: Darının sütsü özü. (208b19)
- **leben-i żānī**: Koyun sütü. (226a18)
- **lebenü'l-ḫımār**: Eşek sütü. (377b03), (377b09)
- **lebenü'n-nisā**: Kadın göğsü sütü. (351a07)

lebeniyyāt: Sütlü nesneler. (130b14) (138a02)

leblebi: Dış kabuğu çıkarıldıktan sonra fırında kavrulup çerez olarak yenen nohut. (037a12)

lisān-ı şevr şarābı: Sığır dili bitkisi özüne su katılarak yapılan içecek. (280a14), (292a11)

lüḥūm (A.): Etler. (010a04), (114b13), (119a12), (119b07), (138a02), (141a03), (142a14), (144a11), (153a15), (155a12), (160a02), (160a18), (161a08), (161a09), (165a05), (167a06), (184a13), (219b01), (226b02), (242a05), (255a10), (256a03), (256b02), (256b03), (260a15), (280a03), (280a16), (280b19), (282a01), (282a19), (362a18), (392b15)

- **lüḥūm-ı baḳar**: İnek (sığır) eti. (128a07), (146b13), (207b13), (208b10)
- **lüḥūm-ı decāc**: Tavuk etleri. (208b17)
- **lüḥūm-ı dücāc**: Tavuk etleri. (289b13)
- **lüḥūm-ı dürrāc**: Çil kuşu, turaç kuşu etleri. (289b13)
- **lüḥūm-ı efrāḥ-ı decāc**: Tavuğun ferahlatıcı etleri. (181a06)
- **lüḥūm-ı ġalīẓ**: Sert, kanın yoğun olduğu etler. (142b14)
- **lüḥūm-ı ḥāruf**: Erkek kuzu eti. (279a04)
- **lüḥūm-ı ḥayvānāt**: Hayvanları etleri. (208b15)
- **lüḥūm-ı ḳadīd**: Kurutulmuş etler. (207b13)
- **lüḥūm-ı maʿz**: Keçi eti. (146b13), (207b13)
- **lüḥum-ı muvāfiḳ**: Uygun, elverişli etler (sağlığa, tedaviye). (041a16)
- **lüḥūm-ı oġlāḳ**: Oğlak etleri. (187b04), (257b15)
- **lüḥūm-ı żaʾn**: Koyun etleri. (208b18), (146b13), (207b13), (257b15)
- **lüḥūmu'l-ṣayd**: Avlanan hayvanların etleri. (207b13)
- **lüḥūmu'ṭ-ṭayr**: Kuş etleri. (248b10)

luʿāb (A.): Şurup, bitki şerbeti. (045a03), (087a07), (140a06),

(140a07), (163a08), (170a17), (262b19), (263a01), (385a19)

- **luʿāb-ı beẕr**: Tohum, çekirden şerbeti, şurubu. (240b09)
- **luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā**: Pire otu tohumunun şerbeti, şurubu. (119a08), (155a11), (162a07), (162b17), (166b19), (168b05), (177a06), (180b12), (180b14), (184b02), (189a13), (201b08), (211a19), (213b05), (286b16), (290a15), (341b14), (342a14), (344a16), (345a11), (345b04), (347a19)
- **luʿāb-ı beẕr-i kettān**: Keten tohumunun şerbeti, şurubu. (140a17), (140a17), (166b15)
- **luʿāb-ı beẕr-i sefercel**: Ayva çekirdeği şerbeti, şurubu. (284b11), (286b16)
- **luʿāb-ı esbiġūl**: Karnıyarın denilen nebatın şerbeti, şurubu. (040a12)
- **luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel**: Ayva çekirdeği şerbeti, şurubu. (162b17), (163a03), (165a04), (205b17), (221a04)
- **luʿāb-ı ḫardal**: Hardal şerbeti, şurubu. (253a11)
- **luʿāb-ı ḫaṭmī**: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin kök, çiçek veya dallarında bulunan koyu yapışkan sıvı. (222b02), (385a19)
- **luʿāb-ı ḥulbe**: Çemen otu şerbeti, şurubu. (140a17), (166b15)
- **luʿāb-ı ʿacem-i sefercel**: Ayva çekirdeği sıvısı. (211b03)
- **luʿāb-ı beẕr-i sefercel**: Ayva çekirdeği sıvısı. (284b11)
- **luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel**: Ayva çekirdeği sıvısı. (162b17), (163a03), (205b17), (221a04)
- **luʿāb-ı nevā'-ı sefercel**: Ayva çekirdeği sıvısı. (211b01
- **luʿāb-ı sefercel**: Ayva suyu. (388b10)

luʿābāt (A.): Şuruplar, bitki şerbetleri. (172a05), (232b14)

- **luʿābāt-ı müreṭṭib**: Rurutubet veren şürüplar, bitki şerbetleri. (232b05)

M

mā, mā’ (A.): Su; şerbet; vücutta sivilce, kabarçık, ağız suyu, göze inen su vs. biriken su. (003a15), (014a02), (014a06), (018a11), (018b04), (018b05), (022a07), (022b01), (023a02), (026b06), (039b08), (048b13), (069b01), (072a17), (073b12), (103a07), (119a02), (127b13), (145a04), (146b09), (146b18), (147a03), (148b05), (148b13), (148b14), (148b15), (148b16), (148b17), (149a02), (149a08), (149a11), (149a14), (149a15), (149a16), (149a19), (149b05), (149b07), (149b13), (149b19), (150a03), (150a06), (150a07), (150b02), (150b05), (150b14), (152a13), (152a16), (152b09), (152b14), (152b17), (155a13), (159b04), (161b02), (164b15), (167b06), (167b09), (167b14), (168b17), (169a02), (169a12), (171a02), (171a05), (174a14), (174a19), (174b17), (178a02), (178b01), (178b02), (178b10), (180b04), (180b09), (180b13), (181a02), (182a17), (183a09), (184b15), (184b16), (184b17), (185a14), (190b03), (193a02), (193b01), (195a10), (195b11), (195b18), (198a19), (199a09), (199b08), (200a07), (200a19), (200b01), (202b04), (202b05), (202b11), (203a14), (203b06), (203b07), (205b06), (206a15), (207a02), (208b19), (209a12), (209a17), (209b04), (209b05), (211b02), (211b12), (212a04), (213a15), (214a19), (214b02), (215a14), (218b08), (221a12), (221b14), (221b15), (227a02), (227b09), (228a07), (228a14), (230a05), (230a06), (230a12), (330b10), (236a02), (236a06), (236a07), (237a06), (237b12), (242a11), (243a15), (243a18), (244a16), (147b04), (248b04), (248b16), (249b14), (249b06), (249b07), (250a10), (250a14), (251a08), (252a01), (252a15), (254a04), (256a04), (256b07), (256b13), (258a06), (260a13), (261a08), (263b08), (264a18), (268a15), (269a09), (269b09), (269b19), (271a11), (272b09), (272b18), (274a02), (275a07), (275b11), (278b06), (281b05), (281b12), (283b17), (285a08), (286b12), (287b03), (287b04, (289b05), (289b09), (289b10), (290a09), (290a18), (290b01), (292b15), (293a11), (293a16), (295b07), (296a02),

(296a07), (296a08), (304a13), (361b14), (361b19), (362a05),
(306b02), (306b03), (306b13), (362a11), (362a16), (362b08),
(314b08), (315a05), (318b04), (362b09), (362b10), (362b14),
(318b16), (323a07), (324b08), (362b18), (363a04), (363a10),
(325a05), (325b01), (326b01), (363a16), (363a17), (363b07),
(327a01), (327a07), (328a01), (364a16), (364b14), (365a07),
(328b03), (328b12), (329a12), (365b08), (365b12), (366a02),
(329a13), (329a18), (329b05), (366a06), (366b15), (367a04),
(329b08), (329b11), (329b12), (367a07), (369a16), (369b18),
(329b13), (330a10), (330b01), (369b19), (370a05), (370a07),
(330b09), (331a12), (331a18), (371b03), (371b08), (371b09),
(331b06), (331b16),, (332a04), (371b10), (371b12), (371b14),
(332a13), (332a14), (332b04), (371b17), (371b18), (372a11),
(332b05), (333a03), (333a06), (372a14), (372a15), (373a02),
(333a07), (333b05), (333b10), (373a04), (373a07), (373a12),
(333b12), (334a02), (334a11), (373a17), (373b07), (373b08),
(334a12), (334b19), (335a17), (373b11), (373b14), (373b15),
(335b14), (336a02), (336a12), (374a03), (374a14), (374a15),
(336b02), (336b11), (336b17), (374b01), (374b03), (374b04),
(337b15), (338a15), (338b05), (374b10), (374b11), (374b16),
(338b07), (338b11), (338b18), (374b17), (375b01), (375b03),
(339a04), (339a05), (341b10), (375b04), (378b10), (380b19),
(345a19), (346b01), (346b01), (381a01), (381a05), (381a15),
(347a10), (347b18), (351a05), (382a06), (382a13), (383b01),
(352b07), (352b14), (352b14), (383b09), (383b10), (384a01),
(353a05), (353a09), (353a13), (384a11), (387a11), (387a12),
(353a16), (353b05), (355a01), (387a16), (387b08), (387b16),
(357a01), (359b19), (360a04), (389a08), (389a12), (389a13),
(360a05), (360a10), (360a14), (389b02), (391a05), (391a12),
(360a18), (360b03), (360b04), (391a16), (391b18), (392a08),
(360b05), (360b05), (361a11), (392b14), (393a03), (394b15),
(361a17), (361b03), (361b08), (395a17), (399b11)

- **māʾ-i abdest**: Abdest suyu. (271a18)
- **māʾ-i ʿades**: Mercimek suyu. (168b19), (169a09)
- **māʾ-i as**: Mersin ağacı suyu. (157b13), (159a01), (184a07), (200a07), (200b04), (243b03), (262a08), (355a11), (357a07), (357a13), (358b17), (359a01), (359a03), (359a17), (359b01), (359b04), (363b05), (368b01), (374a14), (378a09)
- **māʾ-i ʿasel**: Bal suyu, bal ve balın iki katı su karıştırılara hafif ateşte pişirilir, yüzeydeki köpükler alınır, sıvı hacmin üçte biri kalıncaya kadar kaynatılır geriye kalan bal suyudur.. (132a10), (134a05), (149a07), (171a04), (226a19)
- **māʾ-i aṣfer**: Sarı su (yara, çıban vs.den akan su.). (155a06), (160b09), (273b11), (340b11)
- **māʾ-i ʿaẕb**: Tatlı su. (335b04), (336b17), (352a13), (352b06), (374b17)
- **māʾ-i aẕb-ı levz**: Tatlı badem suyu. (334b09)
- **māʾ-i bābūnec**: Papatya suyu. (309a04)
- **māʾ-i bādrencbūye**: Oğul otu suyu. (333b04)
- **māʾ-i baḥr**: Deniz suyu. (132b13), (143b12)
- **māʾ-i baḳlatü'l-ḥamḳā**: Semiz otu suyu. (356a12)
- **māʾ-i baḳlatü'l-mübārek**: Semiz otu suyu. (252a02)
- **māʾ-i bārid**: Soğuk su. (095b15), (095b18), (135b05), (177a13), (183b05), (183b14), (185b05), (185b06), (186b10), (187a09), (187a10), (189a16), (194b01), (206a04), (226a17), (227a05), (278b01), (279b06), (281b17), (284b06), (284b07), (285a08), (350b05), (390b08), (390b18)
- **māʾ-i başal**: Soğan suyu. (149b08), (150a06), (151b17)
- **māʾ-i beẕr-i ricle**: Semiz otu tohumu suyu. (180b04)
- **māʾ-i bıṭṭīḫ**: Kavun, karpuz suyu. (163a06), (177a11), (186b19), (265a16), (282a10), (282a12), (285b03)

- **māʾ-i bıṭṭīḫ-ı aṣfere**: Sarı kavun suyu. (163a11), (205a16)
- **māʾ-i būraḳ**: Boraks suyu, yoğunlaşmış borik asitten türeyen sodyum tuzu suyu, natrūn suyu. (252b04)
- **māʾ-i cārī**: Akar su. (318a19)
- **māʾ-i cev**: Arpa suyu. (215a12), (215a17), (282a10), (288b06), (332b18)
- **māʾ-i cev-i sādec**: Sade arpa suyu. (288b10)
- **māʾ-i cübīn**: Peynir suyu. (257b12)
- **māʾ-i cübün**: Peynir suyu. (124b13), (125a16), (126b09), (151b03), (162b11), (170a19), (244b14), (244b15), (256a15), (256a19), (275b05), (293a02), (293a05), (334a11), (334a15), (334a19), (337b18), (338a06), (393a02), (393a04)
- **māʾ-i cülencübīn**: Bal ile terbiye edilmiş gül suyu. (187b04)
- **māʾ-i efsentīn**: Pelin otu, sarı yavşan otu suyu. (165a18)
- **māʾ-i eftīmūn**: Küsküt, gelin saçı suyu. (342b19)
- **māʾ-i emīrbārıs**: Kadın tuzluğu suyu.323b13), (328a04)
- **māʾ-i encübār**: Beşparmak otu suyu. (210b05)
- **māʾ-i evrāḳ-ı ḫūḫ**: Şeftali yaprağı suyu. (167b03), (205a18)
- **māʾ-i evrāḳ-ı iccāṣ**: Erik yaprağı suyu. (167b04), (205a18)
- **māʾ-i fākihe**: Yaş meyve suyu. (119b02)
- **māʾ-i fātir**: Ilık su(140a08), (187a01), (152b01), (187a01), 205a06), (226a15), (275b05)
- **māʾ-i ferfeyn**: Semiz otu suyu. (311a08)
- **māʾ-i fevākih**: Meyve suları. (286b08), (139b17), (142a03), (147b18), (278b16), (284b05)
- **māʾ-i fūtenec**: Bahçe nanesi suyu. (149b08)
- **māʾ-i fūzenec**: Bahçe nanesi suyu. (359b14)

- **māʾ-i fücül**: Turp suyu. (186a05), (218a13), (218b12)
- **māʾ-i ġayş**: Yağmur suyu. (233b04)
- **māʾ-i germ**: Sıcak su. (022a14)
- **māʾ-i ġūra**: Kelek suyu. (323b13)
- **māʾ-i ḥamām-ı maṭbūḫ**: Pişirilmiş güvercin suyu. (227a01)
- **māʾ-i ḥammām**: Hamam suyu. (194b13)
- **māʾ-i ḥārr, ḥārre**: Sıcak su. (114a05), (144b08), (146b08), (166b05), (170a08), (185a05), (200a19), (203a02), (203b14), (211b02), (211b06), (211b07), (214a08), (222a06), (223a05), (236a03), (244a16), (253a06), (321a07), (327a04), (329b02), (329b04), (329b08), (332a07), (333a02), (337b08), (343a17), (343b05), (359a09), (372a09), (395b04)
- **māʾ-i ḥasekdāne**: Demirdikeni suyu. (245b03)
- **māʾ-i ḥass**: Marul suyu. (122b03), (165a08), (228a13), (355a17)
- **māʾ-i ḫatme**: Hatmi suyu. (211a19)
- **māʾ-i ḥayy-ı ʿālem**: Karakafes suyu, seḳūṭūn suyu. (356a13)
- **māʾ-i heyzec**: Heyzec suyu. (343a03)
- **māʾ-i ḥınṭa**: Buğday suyu. (189a02)
- **māʾ-i ḥışrım**: Üzüm koruğu suyu. (146b02), (146b17), (160b15), (167a13), (200b15), (290a17), (328a06), (376a10)
- **māʾ-i ḫıyār**: Salatalık suyu. (213b06)
- **māʾ-i ḫilāf**: Keçi söğüdü çiçeğinden elde edilen su. (359a13)
- **māʾ-i hindībā**: Yaban marulu suyu. (191a19), (192a15), (192a16), (193a13), (196a09), (199b09), (213a07), (221a14), (252a01), (260a11), (331b11), (348a02), (348a05)
- **māʾ-i Hindībāü'r-raṭb**: Taze yaban marulu suyu. (356a13)

- **māʾ-i hīzberc**: Hīzberc suyu. (339b01)
- **māʾ-i ḥulbe**: Boy tohumu suyu. (144a10), (146b12), (363a18)
- **māʾ-i ḥulv**: Tatlı su. (147b03), (165a18), (229b14), (250a06), (293a11), (295b09), (323a06), (335a06), (374a12)
- **māʾ-i ḫummāż**: Kuzukulağı suyu. (323b13)
- **māʾ-i ḥummuṣ**: Nohut suyu. (288b09)
- **māʾ-i ḫūnī**: Kanlı su. (199a12)
- **māʾ-i ıssı**: Issı su, sıcak su. (251b10)
- **māʾ-i iccāṣ**: Erik suyu. (115a02), (126a18)
- **māʾ-i ineb**: Üzüm suyu. (089a01)
- **māʾ-i ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb**: İt üzümü suyu. (210a03), (340b06), (340b14)
- **māʾ-i ʿırḳ-ı sūs**: Meyan kökü suyu. (168b10), (171a16), (211b04), (244a13), (248b04), (248b06), (248b09)
- **māʾ-i ʿırḳ-ı sūs muġlāy**: Kaynamış meyan kökü suyu. (248b06)
- **māʾ-i istiġraġ**: Kusma ile birlikte vücuttan atılan su. (026a08)
- **māʾ-i işrāb**: İçilecek su. (211b06), (224a07)
- **māʾ-i it üzümü**: İt üzümü suyu. (252a02)
- **māʾ-i ḳarāḥ**: Saf su. (331a08), (332b03), (132b15), (339b07), (341a03), (341a07), (342b09), (345b12)
- **māʾ-i ḳaranfil**: Karanfil suyu. (180b18), (184a15), (189a06), (191b09)
- **māʾ-i ḳarʿ**: Kabak suyu. (126a17)
- **māʾ-i kerefes**: Kereviz suyu. (193a13), (209b13), (215b19), (219b16), (244a14), (339a17), (339b03), (339b11), (341a15), (341b19), (342b06)
- **māʾ-i keşīrā**: Geven bitkisi suyu. (126b02)
- **māʾ-i kibrit**: Kibrit suyu. (268a11)

- **māʾ-i ḳumḳum**: Güğüm suyu. (240b17)
- **māʾ-i ḳurṣ-ı ġurāb**: Karga kursu suyu. (272b07)
- **māʾ-i kürrāṣ**: Pırasa suyu. (209b12), (209b13), (340a11), (340a14), (340b01), (363a18), (391b17), (392a03)
- **māʾ-i küzber**: Kişniş suyu. (251b18)
- **māʾ-i küzberetü'r-raṭbe**: Taze kişniş suyu. (356a13)
- **māʾ-i küzber-i raṭb**: Yaş kişniş suyu. (140a09), (155a11), (168b16), (364a13)
- **māʾ-i leymūn**: Limon suyu. (183b17), (184a01), (330a07), (393a10)
- **māʾ-i lisān-ı ṣevr**: Sığır dili bitkisi suyu. (177a05), (257b14), (280a19), (309a04), (396b18)
- **māʾ-i lisānü'l-ḥamel**: Damar otu sinirli yaprak, bağa yaprağı suyu. (173b10), (173b18), (180b18), (181a03), (260b01), (280a02), (333b03), (346a04), (347b06), (347b10), (368a18)
- **māʾ-i maʿdenūs**: Maydanoz suyu. (154b03)
- **māʾ-i maṭar**: Yağmur suyu. (296b12), (296b14), (379b08), (381a13), (381b17), (382a02), (382a09)
- **māʾ-i merzencūş**: Sıçankulağı otu suyu. (289b04), (360b14), (360b15)
- **māʾ-i milḥ**: Tuzlu su. (143b12)
- **māʾ-i muġallī-i ʿades**: Kaynamış mercimek suyu. (169a17)
- **māʾ-i muġallī-i summāḳ**: Kaynamış sumak suyu. (168b19)
- **māʾ-i muḳaşşer**: Kabuk suları. (268a12)
- **māʾ-i musaḫḫan**: ısıtılmış su. (159a05)
- **māʾ-i mürr**: Mirrā adı verilen ve Arabistan'a yetişen bir ağaçın tohumunun suyu. (250a06)
- **māʾ-i nīlūfer**: Nilüfer suyu. (180b04), (186b14), (292a10), (292a11)

- **māʾ-i noḫūd**:Nohut suyu. (281b11)
- **māʾ-i nuḫāle**: Kepek suyu. (355a07)
- **māʾ-i ʿunnāb**: Kızıliğde suyu. (137a15)
- **māʾ-i ʿuṣārātu'r-rāʿ**: Çayır usaresi suyu. (347b10)
- **māʾ-i ʿuṣāre-i pāzı**: Pazı usareis suyu. (361a12)
- **māʾ-i pāzı**: Pazı suyu. (352a13)
- **māʾ-i persiyāvşān**: Baldırıkara suyu. (171a16)
- **māʾ-i rākid**: Hareketsiz, durgun su. (266a05)
- **māʾ-i rāziyānec**: Rezene suyu. (339a10), (149b16), (151b10), (193a13), (199b10), (218b14), (289a11), (340b18), (341a12), (342b15), (345b17), (368b08), (376a15), (376b02), (376b12), (378a04), (378b13), (379b15), (380a12), (381a11), (381a17), (381b02), (381b04), (384a04)
- **māʾ-i rāziyānec-i raṭb**: Yaş rezene suyu. (380b13), (382b14)
- **māʾ-i ribās**: Işgın suyu. (168b18)
- **māʾ-i ribās-ı maṭbūḫ**: Pişirilmiş ışgın suyu. (180b12)
- **māʾ-i rummān**: Nar suyu. (158b17), (160a11), (162b03), (253b17), (282b03), (283b04), (328a04)
- **māʾ-i rummāneyn**: Ekşi (mayhoş) ve tatlı nar suyu. (168b17), (213b04), (323b12), (329b09), (377a08), (377a15)
- **māʾ-i rummān-ı ḫāmıż**: Ekşi nar suyu. (151b13)
- **māʾ-i rummān-ı ḥulv**: Tatlı nar suyu. (151b13), (388a08)
- **māʾ-i rūzz**: Pirinç suyu. (362b02)
- **māʾ-i ṣābūn**: Sabun suyu. (386b06)
- **māʾ-i ṣāfī**: Saf su. (289a03), (295b17), (327a19), (327b06), (327b15), (339b15), (340a01), (340a06), (345b09), (359b19), (369a08), (380a02), (382b04), (388a16)
- **māʾ-i ṣafṣāf**: Söğüt ağacı suyu. (180b09), (259b12)

- **māʾ-i saḫn**: Sıcak, ıssı su. (179a03), (235a09), (256a18), (261a01), (261a02), (390a13),
- **māʾ-i sāhter**: Kekik suyu. (195a10)
- **māʾ-i ṣamġ**: Zamk, sakız, recine suyu. (344b09), (344b13), (345b19)
- **māʾ-i sāʾil**: Akan su. (161b10)
- **māʾ-i sefercel**: Ayva suyu. (184a07), (200a07), (200b04), (205a19), (310b17), (323b12), (328a01), (357a07), (357a19), (366b02), (367a13), (379a15)
- **māʾ-i ṣemer-i aḫḍar**: Yeşil (yaş) meyve suyu. (151b14)
- **māʾ-i ṣevr**: Servi ağacı suyu. (171a18)
- **māʾ-i seylaḳūn**: Kırmızı toz kurşun oksit suyu. (142b09)
- **māʾ-i seẕāb**: Sedef otu suyu. (359b14), (384a04)
- **māʾ-i seẕāb-ı raṭb**: Yaş sedef otu suyu. (380a17), (380b01), (385a05)
- **māʾ-i sīb**: Elma suyu. (311a14)
- **māʾ-i sūd**: Siyah su. (166a10)
- **māʾ-i summāḳ**: Sumak suyu. (140b08), (264a19), (378a09)
- **maʿ-i sükker**: Şekerli su. (187a01)
- **māʾ-i sükker**: Şekerli su. (187a01)
- **māʾ-i şāhterec**: Şahtere otu suyu. (332b15)
- **māʾ-i şaʿīr**: Arpa suyu (042b13), (100a02), (114b11), (126a17), (126b13), (133a03), (134b09), (137a15), (139a02), (140b03), (145a07), (168b05), (168b11), (168b12), (171a05), (171a18), (172a12), (172b05), (174a05), (176b18), (176b19), (177a10), (177a12), (178b07), (182b12), (184a19), (187a02), (188b06), (188b13), (189a02), (192b09), (193a15), (200b08), (214a15), (219b03), (221a07), (240b02), (248b09), (248b12), (248b17), (249a03), (256a19), (275b04), (278b05), (278b16), (279b08), (280b06), (281a16), (281b03), (281b11), (281b16), (283b12), (283b19), (284b04), (285a09), (286b07), (286b15), (288b04), (288b08), (288b11), (289a07), (290a08), (293a14),

(294a12), (295b06), (365b08), (221a18)

- **māʾ-i şaʿīr-i bilā-ı ḳışr**: Kabuğu çıkmış arpa suyu. (177a14)
- **māʾ-i şaʿīr-i mübezzer**: Ebazirle terbiye edilmiş arpa suyu. (221a04), (257b13)
- **māʾ-i şaʿīr-i sādec**: Sade arpa suyu. (257b13), (275b03), (292a09)
- **māʾ-i şaʿīr-i sükker**: Şekerli arpa suyu. (292a09)
- **māʾ-i şarāb**: İçilecek su. (222a10)
- **māʾ-i şekerli**: Şekerli su. (252a02)
- **māʾ-i şemr**: Rāziyāne, rezene suyu. (153b07), (153b10), (186a14), (193a14), (195a13), (203a06), (215b19), (309a04)
- **māʾ-i şürb**: İçecek su. (230a13)
- **māʾ-i temirhindī**: Hindistan eriği suyu. (290a17)
- **māʾ-i terencübīn**: Kudret helvası suyu. (344b06)
- **māʾ-i tīn**: İnci suyu. (221b17)
- **māʾ-i tīn-i meblūl**: Yaş incir suyu. (221b17)
- **māʾ-i tuffāḥ**: Elma suyu. (271b16), (310a13), (310b16), (323b12), (366b02), (390a17)
- **māʾ-i turunc**: Turunç suyu. (310b17)
- **māʾ-i uṣūl**: Kökleri suyu, usūl-ı erbaa suyu. (134a06), (232b15), (240a08)
- **māʾ-i uṣūl-ı mübārek**: Kökler suyu. (338b13)
- **māʾ-i uṣūl-i laṭīf** : Tatlı kökler suyu. (338a17)
- **māʾ-i varaḳ-ı ḫayāl**: Hayal yaprağı suyu. (311b16)
- **māʾ-i varaḳu'l-ḥass**: Marul yaprağı suyu. (351a06)
- **māʾ-i verd**: Gül suyu. (113b12), (121b15), (139b18), (140a09), (140b09), (142a12), (144b02), (144b04), (146b03), (156b07), (156b10), (156b11), (157b13),, (159b02), (168b15), (179a09), (180b04), (180b09), (180b13), (180b14), (180b16), (183b14), (184a03), (184b04), (184b05), (184b08), (186b14), (188b08),

(188b10), (189a08), (189a11), (189a13), (192b04), (193a18), (204a03), (213b08), (214b02), (254b06), (256a06), (259b12), (260b10), (261a02), (267a14), (278a19), (278b05), (278b17), (279a03), (279a16), (279b07), (280a04), (280a06), (280a14), (280a15), (280a17), (280a19), (280b17), (281b16), (281b16), (284b14), (285a03), (285a07), (285a11), (285a18), (285a19), (296a13), (309a04), (310a14), (310b17), (322a08), (322b02), (328a05), (331a09), (338a17), (341b05), (341b10), (347a07), (347a19), (352b11), (354b03), (354b09), (354b12), (355a18), (356a12), (359a01), (359a04), (363b06), (367b17), (371a01), (378b13), (379b03), (387a19), (393a16), (393b09), (393b11), (393b13), (394b12), (397b06)

- **māʾ-i verd-i bārid**: Soğuk gül suyu. (278b03)
- **māʾ-i verdü'l-ḫāḳ**: Gül çiçeğinin ortasının (göbeğinin) suyu. (290a15)
- **māʾ-i yaḳṭīn**: Yaktin suyu. (213b06)
- **māʾ-i zebīb-i ʿubeydī**: Kuru üzüm suyu. (241a01)
- **māʾu'l-ās**: Mersin ağacı suyu. (342a10), (351a13)
- **māʾu'l-cübün**: Peynir suyu. (126a08), (334a07)
- **māʾu'l-ḥallāf**: Söğüt ağacı suyu. (351a14)
- **māʾu'l-ḥam**: Ham su, işlenmemiş, terbiye edilmemiş su. (039a10)
- **māʾu'l-iccāṣ**: Erik suyu. (281a09)
- **māʾu'l-uṣūl**: Kökler suyu. (195b08), (338a10)
- **māʾu'l-uṣūlu'l-ḫāṣṣ**: Marul kökü suları. (339a01)
- **māʾü's-sümmāḳ**: Sumak suyu. (157b14)

maġsūl (A.):Dövme; yıkanmış; dörtte biri su ve dörtte üçü üzüm olup toplamını kaynatmak suretiyle üçte birinin giderilip üçte ikisinin kaldığı şarap. 076b18), (076b19), (086b16), (138b06), (140a17), (177a18), (189a10), (192a19), (195a12), (201b02), (214a06), (214b03), (317a19), (362b17), (367b01),

(370b09), (375b19), (375b19), (376a13), (376b06), (376b15), (377a01), (377a11), 379b13), (382b19), 383a11), (383a15), (383b12), (384a17), (384a19), (384b13), (385b09), (386a08), (386b09)

- **maġsūl-ı beyż**: Suda kaynatılmış yumurta. (152b12)
- **maġsūl-ı ḥınṭa**: Dövme buğday. (370a18)
- **maġsūl-ı rüzz**: Dövme pirinç. (370a18)

maġz (A.): İç, öz; beyin.

- **maġz-ı beyż-i ḥamām**: Güvercin yumurtasının içi. (227a16)
- **maġz-ı bunduḳ**: Fındık içi. (316b17)
- **maġz-ı cilġūze**: Çam fıstığının içi. (316b16)
- **maġz-ı ḫıyār**: Hıyar içi, salatalık içi. (196a09)
- **maġz-ı levz**: Badem içi. (195b06)
- **maġz-ı ser-i ʿaṣfūr**: Serçe beyni. (227a16)
- **maġz-ı tuḫm-ı ḫıyāreyn**: Büyük ve küçük hıyar tohumunun içi. (316b16)

maḳlüvv (A.): Kebap yapılmış, kavrulmuş, pişirilmiş. (322a06)

mast-bā (A.): Yoğurtlu yiyecek, yemek. (035a12)

māş borānisi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu merdümek yemeği. (284a07)

maṭar (A.): Yağmur. (296b12), (296b14), (379a16), (379b08), (381a13), (381b17), (382a09)

maṭbūḫ (A.): Pişirilmiş; haşlanmış. (076a02), (076a13), (076b08), (081a05), (081a09), (091b09), (095b07), (096b05), (098a01), (102a12), (111b13), (111b14), (111b15), (114b10), (114b16), (114b17), (125b11), (141b11), (150a09), (158b18), (159a09), (170a19), (172b02), (178a10), (180b11), (180b12), (183b07), (183b17), (184a05), (188b05), (189a01), (191a15), (192b07), (192b12), (193a01), (193b03), (193b11), (193b15), (194a07), (195a11), (196a07), (201b03), (208b16), (209a10), (210a09), (213a13), (214a13), (215a13), (215b10), (218b04), (223b11),

(226b06), (226b09), (227a01), (230a11), (236a08), (236b19), (237a01), (240b03), (244b14), (245b01), (249a12), (250a02), (254b04), (256b02), (266b11), (271b06), (280b15), (283b14), (286b10), (288b16), (289b05), (290b18), (293a02), (326b09), (333b18), (334a06), (335a07), (335a09), (335a19), (335b05), (336b06), (360a15), (362b02), (362b15), (397a01), (397b07)

- **maṭbūḫ-ı efsentīn**: Pişirilmiş pelin otu, sarı yavşan otu. (188b03), (335b18)
- **maṭbūḫ-ı eftīmūn**: Pişirilmiş küsküt, gelin saçı. (004b03), (116a07), (162b10), (183b08), (249a15), (258a15), (265b14), (333b17), (334b02)
- **maṭbūḫ-ı efyūn**: Pişirilmiş afyon. (129b15), (160b17)
- **maṭbūḫ-ı fevākih**: Pişirilmiş meyveler. (114b14), (115a11), (129b16), (160a12), (165a02), (280b07), (281a09), (282a13), (283b14), (284b05), (284b09), (390a03)
- **maṭbūḫ-ı ġāfeṣ**: Pişirilmiş koyun otu, kuzu pıtrağı. (335b14)
- **maṭbūḫ-ı ġārīḳūn**: Pişirilmiş katran köpüğü bitkisi. (336a08)
- **maṭbūḫ-ı helīlec**: Pişirilmiş helile otu. (160b17)
- **maṭbūḫ-ı helīle-i aṣfer**: Pişirilmiş sarı helile otu. (140a03)
- **maṭbūḫ-ı ḫıyārşenbe**: Pişirilmiş acur, hinthıyarı. (335b02)
- **maṭbūḫ-ı ḳanṭariyūn**: Pişirilmiş kantaron. (335b11)
- **maṭbūḫ-ı ḳavī-i ṣufret-i beyż**: İyice pişirilmiş yumurta sarısı. (388b18)
- **maṭbūḫ-ı ʿūd**: Pişirilmiş öd ağacı. (336a03)
- **maṭbūḫ-ı sinām eki**: Pişirilmiş sinameki. (281a10), (284b14)
- **maṭbūḫ-ı sūrincān**: Pişirilmiş acı çiğdem. (250a17), (336b05)
- **maṭbūḫ-ı türbüd**: Pişrilmiş türbit otu, termiye. (336a14)
- **maṭbūḫ-ı uṣūl**: Pişirilmiş kökler. (335a01)

- **maṭbūḫ-ı zūfā**: Pişirilmiş çördek otu. (335b07)
- **maṭbūḫ-i senā**: Pişirilmiş sinameki. (116a08), (126b01)
- **maṭbūḫu'l-fevākih**: Pişirilmiş meyveler. (335a10)
- **maṭbūḫu'z-züfā**: Pişirilmiş çördek otu. (334b14)

maṭbūḫāt (A.): Kaynatılmış ilaçlar. (284a01), (333b16), (210a12)

me'kūl (A.): Yenmiş şey, yiyecek. (019a03), (021b01), (042a02), (218b04), (234a16)

me'kūlāt-ı ḥārre: Sıcak mizaçlı yiyecekler. (247b10)

merāḳ (A.): Çorba. (200b16), (203b11), (249a01), (285a14)

- **merāḳ-ı ferrūc**: Piliç çorbası. (248b18), (248b19)

mercimek şorbāsı: Mercimek çorbası. (114b11)

mersin şuyu: Mersin ağacı ve yemişinden elde edilen suyu. (121b12)

merzencūş şuyu: Sıçankulağı suyu. (116b10)

meşrūb (A.): İçilen nesne, içecek. (021b01), (042a01), (194b01), (233b04), (291b08)

meşrubāt (A.): İçilecek şeyler. (035b18), (041b12), (151b06), (255b18), (265a05)

meşvī (A.): Kebap olmuş, pişmiş. (181a06), (343b16), (368a12), (368a17)

mey (F.): Şarap. (394a15)

meybih: Ayva şarabı. (185a08), (185b15), (187a17)

- **meybih-i muṭayyebe**: Hoş kokulu şarap. (187a17)

meyḫoş (F.): Meyhoş, ekşimtırak. (091b02), (102b02)

meyve (F.): Meyve, yemiş. (019a13), (034b05), (034b08), (035b14), (041a06), (048b15), (083a01), (092a17), (099b04), (103b15), (108a01), (196b01), (277b03)

miyāh (A.): Sular. (002b10), (002b14), (004b04), (021b18), (022b03), (026b11), (031a15), (035a17), (041a05), (145a18), (173a12), (193b07), (200b05), (200b13), (258b09), (271a16), (282b13), (286a06), (309a05), (309a07),

(310a17), (310b18), (310b19), (338a09), (362a18), (374b19)

- **miyāh-ı bārid**: Soğuk sular. (209a02), (269a06)
- **miyāh-ı fevākih**: Meyve suları. (391b01)
- **miyāh-ı ḥulv**: Tatlı sular. (263a11)
- **miyāh-ı ḳıllet**: Su azlığı, su darlığı. (258b11)
- **miyāh-ı māliḥ**: Tuzlu sular. (267b05)
- **miyāh-ı mürr**: Acı sular. (194b12)

muhallebī (A.): Süte, şeker ve pirinç unu katılarak yapılan bir tür tatlı. (190b07), (196a15)

muṣaffa-ı leben-i ḫāmiż: Saf ekşi süt. (201a04)

mülūḫıyā borānisi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu ebegümeci yemeği. (284a07)

mürraḳ (A.): Çorba, et suyu. (181b06)

müzevver A.): Hastalara gıda olsun diye yedirilen etsiz perhiz yemeği. (279b08)

mürebbā (A.): Recel, tatlı; terbiyelenmiş, işlem görmüş. (080a09), (091b11), (108a13), (108b05), (115b05), (116b19), (123b17), (123b19), (132a13), (162b03), (248b03), (265a07), (312b02), (312b19), (314b04), (326a10), (326b04), (326b05), (326b11, (327a11), (376a18), (377b03), (377b05), (377b09), (378a11)

- **mürebbā-ı helīlec**: Helile otu receli. 377a10)
- **mürebbā-ı leben**: Sütlü tatlı. (377b17)
- **mürebbā-ı ütrüc**: Ağaç kavunu receli. (004b02), (326a09)
- **mürebbā-i cevz**: İşlem görmüş, terbiyelenmiş ceviz receli. (326a18)
- **mürebbā-i iccāṣ**: Erik receli. (326b13)
- **mürebbā-i kümmeṣrā**: Armut receli. (326b12)
- **mürebbā-i levz**: Badem receli. (327a06)
- **mürebbā-i sefercel**: Ayva receli. (326b10)

- **mürebbā-i şaḳāḳul**: Yabani havuç receli. (326a14)
- **mürebbā-i tuffāḥ**: Elma receli (326b05)
- **mürebbā-i vecc**: Eğir receli. (327a02)
- **mürebbā-i verd**: Gül receli (150a18)
- **mürebbā-i yaḳṭīn**: Kabak tatlısı. (326b17)

mürebbeyāt (A.): Receller. (326a09)

müzevverāt (A.): Çeşitli sebze ve meyvelerden yapılan çorbalar; Hastalara gıda olsun diye yedirilen etsiz perhiz yemekleri. (171b03)

- **müzevverāt-ı müberride**: Çeşitli sebze ve meyvelerden yapılan soğuk çorbalar; Hastalara gıda olsun diye yedirilen etsiz soğuk perhiz yemekleri(171b03)

müzevere (A.): Çeşitli sebze ve meyvelerden yapılan çorba; Hastalara gıda olsun diye yedirilen etsiz perhiz yemeği. (167a07), (172a18), (183b17), (191a16), (193a16), (200b08), (214a13), (214a15), (235a07), (280a03), (280a15), (280b18), (282a19), (289b13), (290a17)

- **müzevere-i emīrbārıs**: Kadıntuzluğu sebzesi ile yapılan çorba, yemek. (282a01)
- **müzevvere-i ḥabb-ı rummān**: Habb-ı rummān ile yapılan çorba, yemek. (214a14), (254a01)
- **müzevvere-i ḳarʿ**: Kabak sebzesi ile yapılan çorba, yemek. (256a02)
- **müzevvere-i māş**: Maş, merdümek ile yapılan çorba, yemek. (281b11)
- **müzevvere-i ʿunnāb**: Hünnap ile yapılan çorba, yemek. (256a02)

N

nān (F.): Ekmek. (196a13), (273a03)

- **nān-ı naẓīf**: Ekmeğin temizi, ekmeğin sağlıklısı. (235a07)

nebīẕ (A.): Küpe basılmakla hasıl olan hurma ve üzümün şırası ve şarabı. (132b12), (132b14), (132b15), (141a01), (371b02)

- **nebīz-ı ʿatīḳ**: Eski şarap, yıllanmış şarap. (305b11)

nīm-birişt: Rafadan, yarı pişmiş; yumurtanın kabuğuyla suda birden üç yüze kadar sayılacak sürede pişmiş hali veya kabuğundan çıkarılarak birden yüze kadar sayılacak sürede pişmiş hali. (124a05), (167a08), (172a05), (226b09)

- **nīm-birişt-i beyż**: Yarı pişmiş yumurta, rafadan yumurta. (226a10)
- **nīm-birişt-i sufret-i beyż**: Yarı pişmiş yumurtanın sarısı, kayısı kıvamında pişmiş yumurta sarısı. (226a11)

nīlūfer ṣuyu: Nilüfer çiçeğinden elde edilen su. (125a01)

nīlūfer şarābı: Nilüferin özüne su katılarak yapılan şerbet. (113b08), (115a02), (125a17)

nuḫāle ḥarīresi: Kepek hariresi. (178a09)

nuḳl (A.): Meze, çerez. (037a10), (037a11)

P

paça (F.): Küçük ve büyük baş hayvan ayağından ya da başından yapılan bir yemek. (035a13), (260b18), (103b15)

pehlū (F.): Böğür, vücudun iki yanından biri. (039b11), (039b12), (054a15), (054a18), (054b01), (054b04), (054b06), (054b08), (054b10), (054b11), (054b16), (054b17), (069b17), (070a07)

pekmez: Üzüm, dut vb. meyvelerin kaynatılarak koyulaştırılmış biçimi. (106b08), (328a04), (328a17), (333a16)

- **pekmez-i sükker**: Şekerli pekmez. (328a02)

pelīd kökünüñ ṣuyu: Pelit otu kökünün suyu. (133b15)

persiyāvşān şarābı: Persiyāvşānın ısıtılıp pişirildiğinde yoğun bir kıvam bağlayan sıvısı. (214a17)

peynir: Peynir. (051a02), (077b11), (084a16), (089b01), (107b13), (173b03), (270b04), (334a11), (387a12), (387a19), (387b04), (389a08)

pilic ṣuyu: Tavuk suyu (çorba). (037a19), (132a13)

pirinc: Pirinç (pilav). (208b17)

R

raḳīḳ-i şaʿir: Arpa unu. (122b09)

raḳīḳ-i cev: Arpa unu. (265a13)

recel (F.): Meyvelerin şekerle kaynatılması ile hazırlanan tatlı. (285b05), (326b12), (327a02)

reyāḥ (A.): Şaraplar. (103a01), (170b13)

- **reyāḥ-ı bāride**: Soğuk şaraplar.
- **reyāḥ-ı ġalīẓ**: Koyu kıvamda şaraplar. (094b17)

rubb (A.): Meyve veya sebzenin pişirildikten sonra çıkan koyu kıvamlı özü, şırası. (041a06), (084b06), (224a17), (329b10), (330a07), (330a08), (330a09), (330a11), (330a17), (330b02), (333a03), (345b07), (353a10), (353a13)

- **rubb-i ās**: Mersin şırası. (200b11)
- **rubb-ı cevz**: Ceviz şırası (suyu). (168b19), (169a11), (169a18)
- **rubb-ı emīrbārıs**: Kadıntuzluğu özü. (200a06), (344b03)
- **rubb-ı ḥışrım**: Üzüm koruğu suyu, özü. (163b03)
- **rubb-ı iccāṣ**: Erik özü. (286b07)
- **rubb-ı ḳarʿ-ı ḥulv**: Tatlı kabak özü. (387b10)
- **rubb-ı ʿırḳ-ı sūs**: Meyan kökü özü (suyu). (172a14), (177b02)
- **rubb-ı rummān**: Nar özü, suyu. (177b02), (200a18), (347a06)
- **rubb-ı sefercel**: Ayva özü, suyu. (200a02), (200a06), (367a02), (367a08)
- **rubb-ı sūs:** Meyan özü (suyu). (101b02), (138b06), (387b03), (387b10), (388a09), (388b09), (388b13), (389a09), (389a15), (389b09), (389b15), (390a16)
- **rubb-ı tuffāḥ**: Elmanın pişirildikten sonra çıkan koyu kıvamlı sıvısı. (184a03)
- **rubb-ı tūt**: Dut şırası. (107a07), (168b16)
- **rubb-ı tūt-ı esved**: Siyah dut şırası. (168b14)
- **rubbu'l-ās**: Mersin ağacı şırası. (184a15), (200a02), (200b11), (200a02)

- **rubbu's-sūs**: Meyan şırası (suyu). (305a14), (317b04), (339b06), (340b13), (344b05), (345a14), (345a18), (346b16), (368b11), (388b12)

rubūbāt (A.): Meyvelerin sıkıldıktan sonra çıkan koyu ve kıvamlı şıraları. (237b01), (279b16)

rummāniyye: İçinde nar olan yemek.. (183b16)

S

şaman şuyu: Ekinlerin harmanda dövülüp taneleri ayrıldıktan sonra kalan kısmından kaynatılarak elde edilen suyu, saman suyu. (030a08)

sevīḳ (A.): Kavrulmuş un. (010a12), (032a12), (095a06), (098b18), (189a06), (200b07)

- **sevīḳ-i şaʿīr**: Kavrulmuş arpa unu. (160a10), (180b13), (180b14), (184a03), (296b15), (254a17), (362b11)
- **sevīḳ-i şaʿīr-i maṭbūḫ**: Pişmiş arpa unu. (362b02)
- **sevīḳü'n-nebḳ**: Sedir ağacının yemişinin unu. (349a05), (349a09), (349a17), (349b12), (349b15), (362b12)

sikencebīn (A.): Balla sirkenin arışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbet; bal şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılanbir grup şuruba verilen ad. (045a06), (082a01), (115a11), (115b04), (123a06), (123b02), (126a18), (130a01), (132a10), (132a12), (139a07), (145a03), (145a09), (158a19), (160a13), (162b10), (165a18), (171a11), (183b13), (186b17), (191a10), (191a14), (193a08), (193a15), (195a10), (172a01), (185b16), (191a11), (213b12), (214b12), (218b11), (218b15), (244a13), (278a14), (292a10)

- **sikencübīn-i ḥalīb**: Bir tür şerbet. (193a07)
- **sikencebīn-i ʿunṣulu**: İstisḳāya, emrāż-ı ḥaşāʾiyyeye, rebve, intişāb-ı nefese, suʿāl-i müzmin-i balġamīye faydalı olan, südedi ve kebedi açan, fālice,e laḳveye ve sersām-ı balġamiyyeye iyi gelen, terkibinde ḥall, ʿasel-i mażġ, bekmez, başal-ı ʿunṣulī, başal-ı ʿunṣul, zencebīl, beẕr-i rāziyānec, enīsūn, ḥulbe, ʿāḳırḳarhā, fūdenec-i berrī,

beẕr-i kerefes, kemmūn, ḳardemānā, ḫall, ʿasel ve pekmez bulunan bir tür şurup. (244a16)

- **sikencübīn-i sādec**: Ateşli hummalara, şiddetli ateşe, karaciğer südedine iyi gelen, mideye parlaklık veren, safrayı incelten ve yapışkanımsı balgama iyi gelen, terkibinde ḫall-ı ḫāẕıḳ,raṭl māʾ-i ṣāfī, ḫall ve sükker bulunan bir tür şurup. (282a10)

sikengübīn (A.): Balla sirkenin arışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbet. (080a08)

simit, simīt: Simit. (088b14), (267a04), (370a12), (370b01), (370b04), (370b10)

sirkencübīn (F.): Balla sirkenin arışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbet; bal şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılanbir grup şuruba verilen ad. (083a19), (100a18), (101b08), (107a07), (163a10), (167a10), (182a12), (182a15), (184a12), (188b05), (192a16), (193a02), (194b16), (196b11), (213a07), (213b14), (213b19), (214a08), (215a18), (215b07), (215b12), (215b14), (215b18), (216a02), (219b16), (221b12), (221b15), (223a10), (223a11), (223a12), (228a13), (237b15), (244a14), (248a11), (248b05), (249a18), (249b01), (249b01), (249b02), (256b13), (264a11), (278a15), (278b05), (280b14), (280b16), (284a05), (284b10), (285a11), (285b05), (289b06), (290a07), (292a14), (293a06), (295a14), (295b03), (295b04), (327a12), (327a13), (327b09), (334a06), (334a19), (336a03), (350b19), (352b02), (366a06), (366a14), (392a17), (399b13)

- **sirkencübīn-i sādec**: Ateşli hummalara, şiddetli ateşe, karaciğer südedine iyi gelen, mideye parlaklık veren, safrayı incelten ve yapışkanımsı balgama iyi gelen, terkibinde ḫall-ı ḫāẕıḳ,raṭl māʾ-i ṣāfī, ḫall ve sükker bulunan bir tür şurup. (004b02), (191a08), (193a06), (215b19), (215b19), (221a09), (269a13), (280b17), (284a02), (285a18), (288b04), (288b05), (289b12), (290a04), (290a05), (294a11), (327a13), (327b01), (328b07), (345a06), (365b08)

- **sirkencübīn-i büzūrī**: Süded-i kebede, istisḳāye, sūʾal-ḳayneye faydalı olan, bevli idrār eden, ateşi sakinleştiren ve ateşli hummalara iyi gelen, terkibinde beẕr-i hindībā, beẕr-i lübb-i ḫıyāreyn, beẕr-i lübb-ı bıṭṭīḫ, ḳışr-ı aṣl-ı hindībā, ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyānec, māʾ-i ṣāfī, ḫall ve sükker bulunan bir tür şurup. (327b02), (328b08)

  nevʿ-i āḫer: Miʿdeye, süded-i kebede faydalı olan, bevli idrār edip fuḍūl-ı balġamiyyeyi giderir, istisḳāya, teheyyüc-i vech, sūʾul-ḳayneye ve teskīn-i ʿaṭeşe faydalı olan, terkibinde beẕr-i kerefes, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i enīsūn, beẕr-i hindībā, beẕr-i küşūt, ʿuṣāre-i ġāfeṣ, rāvend-i ṣīnī, ḫall, māʾ-i ṣāfī ve sükker bulunan bir tür şurup. (327b08)

- **sirkencübīn-i seferceli**: Miʿdeye, kebede takviye veren, şehvet-i ġıdāiyyeyi artıran, nāḳihlere, sūʾ-i istimrāra, süded ve kebede faydalı olan, terkibinde sefercel, ḫall, māʾ-i sefercel ve pekmez-i sükker bulunan bir tür şurup. (327b16)

- **sirkencübīn-i rummānī**: Ḥummā-ı muḥriḳaya, ʿaṭaş-ı müfriṭeye, miʿdeye ve kebede faydası olan, terkibinde māʾ-i rummān, pekmez, māʾ-i emīrbārıs, māʾ-i verd, sükker, māʾ-i ḫışrım ve rummān bulunan bir tür şurup. (328a03), (328a07)

- **sirkencübīn-i ʿunṣulī**: İstisḳāya, emrāż-ı ḫaşāʾiyyeye, rebve, intişāb-ı nefese, suʿāl-i müzmin-i balġamīye faydalı olan, südedi ve kebedi açan, fālice,e laḳveye ve sersām-ı balġamiyyeye iyi gelen, terkibinde ḫall, ʿasel-i mażġ, bekmez, başal-ı ʿunṣulī, başal-ı ʿunṣul, zencebīl, beẕr-i rāziyānec, enīsūn, ḫulbe, ʿāḳırḳarhā, fūdenec-i berrī, beẕr-i kerefes, kemmūn, ḳardemānā, ḫall, ʿasel ve pekmez bulunan bir tür şurup. (244a14), (290b18)

- **sirkencübīn-i rāvend**: Evcāʿ-ı kebede, aṣḥāb-ı süded için uygun olan, terkibinde rāvend-i ġārīḳūn, türbüd-i sepīd, besfāyec, beẕr-i hindībā, zencebīl, māʾ ḫall, sükker, ḫall-

ı ʿunṣul, başal-ı ʿunṣul, bulunan bir tür şurup. (328a19)

- **sirkencübīn-i büzūri-i muʿtedil**: Südede, kebede, ṭıḥāle ve iḥtibās-ı bevl faydalı olan, terkibinde beẕr-i hindībā, beẕr-i rāziyānec, beẕr-i kerefes, beẕr-i ḳıssā, ḫıyār, bıṭṭīḫ, ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyānec, varaḳ-ı hindībā, ḳuşūr-ı aṣl-ı hindībā, māʾ, ḫall ve sükker bulunan bir tür şurup. (328b08)

- **sirkencübīn-i nīlūfer**: Yereḳān, ṭıhāl ve tıkalı yerleri açan, taḳviyet-i miʿde ve kebed için faydalı olan, sindirime yardımcı olan, terkibinde zebīb-i aḥmer ve esved-i bilā-nevā, ḫall ve sükker bulunan bir tür şurup. (328b14)

- **sirkencübīn-i rāsenī**: ʿIrḳu'n-nesāʾya, emrāż-ı kebediyye ve ṭıḥāliyyeye faydası olan, evrām ve südedi açan, meṣāneden ḥaṣātı kıran, bevli ve ṭamṣı idrār eden, yereġān-ı esved ve aṣferi, behaḳ-ı ebyaż ve esvedi iyileştiren, ḥummeyāt-ı ribʿ gideren, aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi talṭīf edip mizāc-ı miʿdeyi ıslah eden, şehvet-i ṭaʿāmiyyeyi artıran, femde, lisānda, şefeteyn ve esnānda (8) olan evrām-ı ālāmı gideren, istisḳāya, ḥikkeye, cerebe, hemm ve ġamm faydalı olan, terkibinde tāze rāsen, māʾ ve ḫall-i ḫamr bulunan bir tür şurup. (328b19)

sirkencübīnyāt (F.): Balla sirkenin arışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbetler; bal şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılanbir grup şurublara verilen ad. (004b02)

sirkengübīn: Balla sirkenin arışımı olan, harareti kesen, safrayı söndüren ekşi şerbet; bal şeker ve türlü meyvelerin özsuyundan yapılanbir grup şuruba verilen ad. (023a06), (046a10), (091b13)

şu: Su; çeşitli şeylerin kaynatılması ile ve meyve özlerine su katılarak elde edilen sıvı. (006b11), (010a13), (021b19), (022a02), (022a05), (022a07), (022a08), (022a10), (022a12), (022a16), (022a19), (022b02), (022b03), (022b15), (022b19), (023a04), (023a11), (023a14), (023b03), (030a08), (032a02), (032a18), (033b08), (033b10), (035a18), (035a19), (035b01), (035b04), (035b06),

(035b07), (035b09), (035b10), (122b04), (122b08), (123b03),
(035b12), (035b14), (035b15), (123b08), (123b18), (124b10),
(036a06), (036b05), (037a18), (124b11), (124b14), (125a01),
(037a19), (039a16), (039b11), (125a18), (125b15), (126a07),
(040a10), (040a14), (040a19), (126b04), (126b09), (127a04),
(040b10), (040b13), (040b15), (127a05), (127b09), (130b07),
(040b19), (041a03), (042a04), (130b10), (132a13), (132b12),
(044b12), (044b14), (045a09), (132b13), (133a13), (133a18),
(045a18), (045b07), (046a19), (133b15), (133b17), (133b18),
(046b01), (046b14), (047a05), (134b04), (134b04), (135b03),
(047a11), (048b17), (054a12), (136a16), (136a18), (136b02),
(072a09), (072a15), (072b07), (136b07), (136b13), (136b14),
(073b19), (075a16), (079b05), (136b19), (138a02), (138b13),
(079b06), (081a19), (083b05), (139a13), (139a14), (145a06),
(084a13), (084b06), (085a06), (146b01), (147a10), (148a11),
(085b11), (086b03), (088a14), (148b05), (148b10), (148b12),
(088b13), (090b19), (091a09), (149a02), (151b04), (154a19),
(092b02), (095a06), (095a07), (157a10), (157a12), (174a12),
(096a10), (098b13), (098b15), (174b11), (174b15), (174b19),
(099a02), (099a13), (100a05), (175a01), (175a02), (175a04),
(102a15), (103a11), (103a17), (177b16), (192b03), (195a18),
(106a05), (106b11), (108a18), (214a02), (218a18), (226a03),
(108b02), (110b18), (112a06), (226b01), (235b02), (239b02),
(112b02), (112b05), (113b09), (241a10), (263a17), (263a18),
(113b10), (114a02), (114a10), (263b11), (274b14), (277a18)
(114a14), (114a17), (114b02), (281a02), (281a13), (281b04),
(114b12), (115b06), (115b08), (285a16), (293b04), (294b10),
(115b09), (116a12), (116a13), (296a12), (296a13), (301a17),
(116a14), (116b10), (117a03), (327a08), (330a02), (330a06),
(117a15), (117b10), (118a10), (331b18), (332a04), (332b13),
(119a08), (119b04), (119b12), (334a18), (335a10), (348b09),
(121a17), (121b12), (122b02), (348b13), (350b02), (353b02),

(357a01), (357b01), (357b17), (362b14), (375a05), (376b08), (386a19), (389a03), (396b18), (397a14), (397a16), (397b02), (397b04), (397b05), (397b13)

sūcī (A.): İçki, şarab bade. (254b09)

şufret (A.): Yumurta sarısı. (372b16)

sükker (A.): Şeker. (040a17), (045a04), (094a03), (094a07), (099a17), (099a17), (111b11), (112a08), (112a11), (112a19), (112b08), (115a03), (116a10), (116b17), (124b10), (127a04), (147a14), (147a18), (152a19), (155a14), (157b02), (163a04), (163a11), (167a02), (168b12), (169a07), (170a15), (170b02), (171a05), (171b16), (172b03), (172b06), (174a05), (177a05), (177a11), (177a12), (177b15), (178a10), (178a11), (178b15), (179a04), (179a10), (179a11), (181a03), (181a08), (182b12), (182b14), (183b12), (184b07), (187a01), (190b03), (192b13), (192b18), (193a10), (193a15), (193b14), (194b09), (195b16), (201b11), (202b19), (203b04), (205a01), (208b19), (209a14), (209a11), (209a13), (209b03), (214a15), (216a15), (219b03), (221a18), (230b17), (237b06), (237b09), (237b10), (241a06), (245b06), (248b09), (255a06), (255b19), (256a04), (256a16), (256a19), (257b13), (257b14), (260a11), (260a13), (269b14), (278b04), (278b14), (279a13), (281b09), (281b10), (282a06), (282a10), (282a12), (283b10), (283b11), (283b13), (284b01), (285b03), (286b04), (288b05), (288b08), (288b15), (290b03), (291a02), (292a09), (293a13), (294a12), (295a15), (295b03), (295b06), (296a05), (296a06), (315a06), (317a11), (321a10), (321b01), (321b06), (321b10), (321b14), (322a02), (322b08), (325a05), (326b07), (326b15), (327a19), (327b08), (327b15), (328a02), (328a05), (328b04), (328b14), (328b18), (329a14), (329a19), (329b04), (329b05), (329b06), (329b08), (329b09), (329b13), (329b14), (329b15), (330a02), (330a08), (330a11), (330a18), (330b02), (330b09), (330b10), (330b13), (330b16), (331a07), (331a12), (331a19), (331b07), (331b12), (331b16), (331b19), (332a10), (332a14), (332b05), (332b08), (332b10), (332b16),

(332b19), (333a03), (333a08), (333b03), (333b04), (333b08), (333b10), (333b13), (334b10), (334b12), (335a01), (335a07), (335a08), (336a06), (336b04), (336b18), (341a19), (342a04), (349a10), (349b19), (350a01), (350a08), (350b04), (350b08), (352a12), (352a17), (353b02), (354a09), (355b13), (358b16), (358b19), (359a18), (361b04), (362a10), (363b18), (364a01), (364a04), (364a09), (366b12), (368b12), (369a17), (369b19), (370a13), (370b01), (376b07), (387a12), (387a19), (387b04), (388a15), (388b01), (389a08), (389a14), (390a17), (391a12), (396b18), (397b07), (398a01)

- **sükker-i aḥmer**: Şeker kamışından pişirilmiş ve henüz posasından tasfiye edilmemiş şeker. (112a10), (112a14), (202a17), (203a17), (364a04)
- **sükker-i ebyaż**: Beyaz, ak şeker. (280b05), (286b03), (318b19), (320a06), (321a03), (370b10)
- **sükker-i fānīd**: Şeker kamışından üçüncü defa pişirilip tasfiye edilip çam fıstığı kalıbında dökülen şeker. (203a08), (340a19), (387b08), (387b17), (388a08), (388a14)
- **sükker-i nebāt**: Bitki şekeri. (089a06), (310a07), (310a15), (313b01), (347a16), (367a09), (377b03), (378a17), (382b11), (387b08)
- **sükker-i ʿasel**: Bal şekeri. (248b16)
- **sükker-i sürḫ**: Şeker kamışından pişirilmiş ve henüz posasından tasfiye edilmemiş şeker. (196a08)
- **sükker-i tarṭīb**: Islatılmış şeker. (184b01)

sükkerī (A.): Şekerli, şekerden yapılan tatlı. (004b04), (336b14)

sükkerli: Şeker katılmış. (237a05)

süt: Kadınların ve memeli dişi hayvanların yavrularını besledikleri, memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı; bazı bitkilerin türlü organlarında bulunan beyaz renkte öz. (032a19), (035a10), (035a11), (040b09), (071a06), (072a03), (072a03), (072a06), (073a18), (077a19), (077b07), (077b12), 083a03), (084a13), (104b12),

(104b14), (104b16), (104b17), (105a03), (105a04), (105a05), (105a06), (105a09), (105a10), (105a11), (105a12), (107b13), (108b15), (114a12), (115b07), (125b15), (126b05), (127a05), (130a12), (134b09), (140a07), (140a08), (141b01), (142a04), (144a10), (146a06), (147b09), (157a11), (158a12), (161a15), (161a19), (166b15), (284b17), (192a15), (192b09), (234a09), (234a10), (277a16), (290a11), (290b01)

sütlü aş: Süt, şeker ve pirinçten yapılan bir tatlı türü, sütlü. (035a12), (035a15), (044b17), (088b17), (208b18), (226b08), (270a02)

Ş

aşāmiyye (ṣaḥnā-ı şāmiyye) (A.): Rübeysa denilen küçük balıklarla yapılan salamura, ṣaḥnā-ı şāmiyye. (183b19), (184a01), (185b17)

şarāb (A.): Şurup, şerbet, içilecek şey. (009b06), (023b05), (030b04), (036a02), (036a04), (036a06), (036a07), (036a08), (036a09), (036a12), (036a14), (036a15), (036a17), (036b08), (036b09), (036b10), (036b11), (036b13), (036b14), (036b15), (036b17), (036b18), (037a01), (037a06), (037a10), (037a14), (037a15), (037a16), (037a19), (037b02), (037b18), (040b02), (048b12), (048b13), (054b15), (068b03), (074a01), (077b03), (079a14), (085a10), (086b04), (087a03), (088a14), (089a09), (089a10), (089a13), (091a18), (091b08), (091b10), (092a03), (094a13), (097a16), (098b16), (102b05), (103a12), (104a03, (104a06), (104b09), (107b06), (107b09), (107b16), (108a08), (109b05), (113b08), (114a13), (114b13), (115a02), (117a03), (121a14), (123b12), (125a17), (126b02), (127b05), (133b01), (137a15), (137b17), (139a02), (139a10), (141a01), (144b10), (157a08), (157a09), (157b04), (159a13), (162b03), (165b03), (167a05), (168b04), (168b08), (171a18), (173a19), (173b18), (175a02), (176b17), (177a10), (182a04), (182a05), (182b18), (184b01), (185b11), (186b07), (186b14), (187b15), (190b03), (190b10), (190b12), (191a19), (192b10), (195b06), (197a12), (200a14), (201a05), (202b05), (209b10),

(214a17), (219b05) (221a06), (221a09), (222a11), (223a13), (223b17), (224a02), (224a06), (226a06), (228a07), (230b05), (232b06), (236b19), (237a11), (237a15), (242a14), (243a12), (244a14), (24,8a11), (255b19), (256a01), (258a15), (259b02), (260a15), (269a07), (271a01), (271a02), (271a03), (271a04), (274a08), (274a09), (275b12), (280a14), (281a19), (281b13), (284a05), (285b05), (292a11), (295b18), (295b19), (296a02), (296a04), (308a10), (329b10), (329b14), (330b04), (332a18), (332b17), (333b06), (333b13), (237a09), (347b02), (352b06), (353a01), (368b12), (368b17), (371b02), (373a06), (373b07), (374a12)

- **şarāb-ı adḫīr**: Mekke ayrığı şerbeti. (369a04)
- **şarāb-ı ʿanber**: Anber şerbeti. (204a01), (331a06)
- **şarāb-ı ās**: Mersin şerbeti. (177a09), (177a10), (200b10), (200b11), 201b01), (280a02)
- **şarāb-ı ʿasel**: Bal şerbeti. (039a10), (187a01), (253a14), (331b19), (371a05)
- **şarāb-ı ʿatīḳ**: Eski şarap. (132b15), (154b04), (254b01), (383a10)
- **şarāb-ı bādrencbūye**: Oğulotu şerbeti. (333b07)
- **şarāb-ı bān**: ban şerbeti. (204a01)
- **şarāb-ı benefsec**: Menekşe şurubu. (100a02), (165a04), (167a01), (167a02), (168b03), (168b04), (168b05), (168b06), (168b07), (168b10), (169a02), (172a12), (176b18), (177a02), (177a04), (177a06), (177b06), (177b09), (177b13), (178a05), (184b17), (203b15), (205b17), (211a18), (221a04), (235b04), (240b15), (248b01), (279b06), (281b03), (284a05), (284b03), (287a01), (329b01)
- **şarāb-ı cüllāb**: Gülsuyu şerbeti. (281b18)
- **şarāb-ı dīnārī**: şarāb-ı dīnārī. (191a10), (193a07), (209a09), (215b18), (331b03), (331b08), (331b13), (334a19)

- **şarāb-ı efsentīn**: Efsentin şerbeti. (129b17), (333b15)
- **şarāb-ı emirbārıs**: Kadıntuzluğu şerbeti. (183b12), (292a19), (333b13)
- **şarāb-ı enār-ı ḥulv**: Tatlı nar şerbeti. (329b01)
- **şarāb-ı encübār**: Beşparmak otu şerbeti. (173b10), (173b12), 201b01), (210b04), (280a04), (332b05), (332b09)
- **şarāb-ı engübīn**: Engübin şerbeti. (232b18)
- **şarāb-ı fevākih**: Meyve şerbetleri, şurupları. (040a13)
- **şarāb-ı ġāfeṣ**: Koyun otu, kuzu pıtrağı şerbeti. (196b03)
- **şarāb-ı ġufrān**: Gufran şerbeti. (005a10)
- **şarāb-ı ḥanẓal**: Ebucehil karpuzu şerbeti. (332b11)
- **şarāb-ı ḥasek**: Demir dikeni şerbeti. (368b18), (369a04), (389b12), (389b17)
- **şarāb-ı ḫaşḫāş**: Haşhaş şerbeti. (137a16), (139a08), (172b05), (173b09), (177a07), (177a08), (178b07), (178b14), (212a01), (241a12), (279b06), (284b03), (284b13), (333a03), (345a15)
- **şarāb-ı helyūn**: Kuşkonmaz şerbeti. (221a07), (333b11)
- **şarāb-ı ḫışrım**: Üzüm koruğu şerbeti. (183b10), (185a07), (279b01)
- **şarāb-ı ḫummāż**: Ekşi şerbetler. (041a10), (180b03), (183b10), (280a13), (285a11), (292a10)
- **şarāb-ı ʿırḳ-ı sūs**: Meyan kökü şerbeti. (333a08)
- **şarāb-ı iccās**: Erik şerbeti. (113b07), (140a04), (166b19), (177a12), (219b05), (221a05), (290a09), (292b04), (330b04)
- **şarāb-ı ʿineb-i cedīd**: Yaş üzüm şerbeti. (226b15)
- **şarāb-ı işḥandīḳūn**: İshandīḳūn şerbeti. (330b19)
- **şarāb-ı ḳābıż**: Dilde kekremsi tat veren şurup. (230b02), (241b06)
- **şarāb-ı ḳadīm**: Eski şarap. (089a13)

- **şarāb-ı ḳarāṣıyā**: Kiraz şerbeti. (332b16)

- **şarab-ı leymūn**: Limon şerbeti. (113b07), (041a10), (113b07), (117a02), (139a07), (160a13), (165b18), (167a03), (168b07), (168b08), (172a01), (183b11), (183b12), (184a12), (184a12), (185b16), (248b03), (259b03), (279a04), (280a18), (285b05), (330a03), (330a09), (330b19)

- **şarāb-ı lisān-ı ṣevr**: Sığır dili bitkisi şerbeti. (170b02), (192b19), (209b02), (257b14), (260a13), (333b05)

- **şarāb-ı mersīn**: Mersin şerbeti. (172b11)

- **şarab-ı naʿnaʿ**: Nane şerbeti. (330b14)

- **şarāb-ı nīlūfer**: Nilüfer şerbeti. (126a19), (163a04), (165a03), (168b04), (168b12), (177a04), (177a06), (182b13), (188b13), (193a10), (221a18), (248b13), (255b19), (257b14), (284b03), (292a09), (292a19), (293a13), (296b15)

- **şarāb-ı nūfer**: Nilüfer şerbeti. (329b16)

- **şarāb-ı rāvend**: Işgın şerbeti. (331b17)

- **şarāb-ı reyḥān**: Reyhan şerbeti. (153b15), (190b02), (191b12), (222a04), (222a06), (223a02), (223a03), (230b18), (235a08)

- **şarāb-ı rībās**: Işgın şerbeti. (200a15), (259b04), (285a17)

- **şarāb-ı rummān**: Nar şerbeti. (117a02), (168b05), (172b11), (173b17), (177a10), (179a01), (200a14), (223b06), (279a12), (279b01), (283b12), (284b04), (286b04), (290a08), (330b18), (350b13)

- **şarāb-ı rummāneyn**: Tatlı ve ekşi nar şerbeti. (140a04), (213b04), (215a17), (329b10), (350b16)

- **şarāb-ı rummān-ı ḥulv**:Tatlı nar şerbeti. (170b02), (172a15) (172b11)

- **şarāb-ı rummān-ı münaḳḳī**: Temizleyici nar şerbeti. (366b02)

- **şarāb-ı ṣāfī**: Saf, katkısız şerbet. (167a05), (211b15), (278b10)

- **şarāb-ı ṣandal**: Sandal ağacı şerbeti. (172b12), (200b07)
- **şarāb-ı sefercel**: Ayva şerbeti. (188b08), (191a19), (199b07), (200b02), (200b10), (279a03), (279b18), (280a18), (284b13), (285a17), (330a18), (366b07)
- **şarāb-ı ṣırf**: Katıksız, saf şurup. (232b16)
- **şarāb-ı sikencebīn, sikencübīn**: Sikencebin şerbeti. (129b19), (132a10), (171a11), (184a12), (186b17), (193a15), (218b11), (278a14)
- **şarāb-ı sirkencübīn**: Sikencebin şerbeti. (184a12)
- **şarāb-ı sükker**: Şeker şerbeti. (332a10)
- **şarāb-ı şāhterec**: Şahtere otu şerbeti. (332b14)
- **şarāb-ı şehd**: Bal şerbeti. (352b04)
- **şarāb-ı ʿunnāb**: Hunnap şerbeti. (004b03), (140a04), (177a06), (178b14), (209a09), (255b19), (287a01), (329a16)
- **şarāb-ı temirhindī**: Demirhindi şerbeti. (040b01), (117a02), (259b03), (279a13), (332b19)
- **şarāb-ı tuffāḥ**: Elma şerbeti. (046b02), (124b11), (183b10), (188b08), (200a14), (200b01), (200b03), (200b07), (200b08), 201b01), (279a03), (279b07), (280a18), (281b16), (285a10), (285b05), (292a11), (330b03), (366b07)
- **şarāb-ı tuffaḥ-ı mümessek**: Mis kokulu elma şerbeti. (180b18)
- **şarāb-ı turunc**: Turunç şerbeti. (290a05)
- şarāb-ı ustuḫūṭūs: Karabaş otu şerbeti. (114a05), (116a07), (130a01), (153b10), (164b12), (165b18), (167a03), (333b08), (333b14)
- **şarāb-ı uṣūl**: Adasoğanı şurubu. (132a11), (190b03), (191a11), (215b18), (232b15), (239a04), (240a08), (248b05), (330b10), (339a04), (343b04), (344a04), (346b08)
- **şarāb-ı verd**: Gül şerbeti. (188b11), (209b05), (242a16),

(284a02), (284a06), (290a08), (291a03), (316a01), (350b09)

- **şarāb-ı verd-i aḥmer**: Kırmızı gül şerbeti. (295a11)
- **şarāb-ı zebīb**: Kuru üzüm şerbeti. (226b15)
- **şarāb-ı zūfā**: Çördek otu şerbeti. (139a06), (178a08), (333a17)
- **şarābu'l-ās**: Mersin şerbeti. (184b07)
- **şarābu'l-ḥışrım**: Üzüm koruğu şerbeti. (330b16)
- **şarābu'l-misk**: Misk şerbeti. (331a10)
- **şarābu'l-mübārek**: Bir şerbet türü. (332a15)
- **şarābu'l-'ūd**: Öd ağacı şşerbeti. (331a15)
- **şarābu'l-şandal**: Sandal ağacı şerbeti. (332b01)
- **şarābu'l-verd**: Gül şerbeti. (331b01)
- **şarābu'r-rībās**: Işgın şerbeti. (330a12)
- **şarābü'l-iccāṣ**: Erik şerbeti. (168b04)

şarābāt (A.): Şerbetler. (160a19)

şehd (A.): Bal. (271b16), (318a11), (319a06), (319a10), (319a13), (319a18), (320a06), (320b02), (320b17), (321b02), (321b07), (321b11), (322a04), (322a07), (322b19), (323b09), (323b14), (324a10), (332a02), (332a18), (332b13), (351b17), (352b04), (353a12), (353a19), (353b08), (366a10), (371a08), (371a16), (390b03), (391b08), (394b17), (395b09)

şeker (F.): Şeker. (094a03), (248b03), (248b12), (248b13), (327a01)

şerbet (A.): Şerbet, içim dozu; bardakla müshil olarak da içilen ilaç. (007b16), (007b17), (039a12), (040a17), (040a18), (042a12), (075a14), (076a08), (076a10), (078b08), (079a03), (080b13), (081a05), (081a19), (081b08), (082a18), (082b09), (085a11), (086a01), (086a04), (088a04), (089b06), (090a19), (091a12), (091b02), (093a12), (093b10), (094b09), (094b17), (096b07), (097a05), (099a16), (099b16), (100a19), (100b03), (101a19), (103a04), (105b15), (107b15), (107b18), (108a10), (108a13), (108b07),

(109b08), (109b09), (110a05), (110a06), (111b03), (115b03), (119b05), (123b17), (124b10), (131a17), (133a16), (138b07), (164b11), (164b13), (165a02), (179a10), (186a14), (193b10), (195a14), (199b16), (209b03), (215b18), (223a13), (233b04), (237a12), (241a13), (248b17), (264a08), (273a10), (285a18), (291a01), (306a06), (307a01), (309a19), (309b06), (309b12), (310a19), (311a04), (311a16), (313a08), (313b03), (313b18), (314a13), (314b07), (314b19), (315a10), (315a17), (316a02), (316a05), (317b01), (317b01), (317b16), (318a02), (318a05), (318a08), (318a11), (318b16), (319a01), (319a06), (319a10), (319a14), (319b15), (319b18), (320a02), (320a07), (320a17), (320b06), (320b12), (320b17), (321a02), (321a04), (321a07), (321a11), (321a17), (321b02), (321b11), (321b14), (321b19), (322a05), (322a08), (322a15), (322b03), (322b09), (322b12), (322b16), (322b19), (323a04), (323b10), (324a03), (324b02), (324b13), (325a01), (325a06), (325a12), (325b03), (325b05), (325b11), (325b16), (326a04), (326a06), (326a07), (326a11), (326a16), (326b02), (326b07), (326b16), (327a01), (327a04), (327a08), (329a15), (329a17), (329b09), (330a14), (330a18), (330b05), (330b19), (331b01), (331b07), (332a02), (332b02), (332b08), (332b14), (332b19), (333a08), (333a16), (333b11), (334b12), (339a11), (339a17), (339b03), (339b07), (339b11), (339b16), (340a01), (340a07), (340a12), (340a15), (340b07), (340b10), (340b14), (340b18), (341a03), (341a07), (341a12), (341a15), (342a10), (342b03), (342b07), (342b10), (342b15), (342b19), (343a13), (343a17), (344a05), (344b07), (349a06), (349a11), (350a05), (350a08), (350a11), (353a19), (353b08), (365b13), (367a10), (369a03), (367a14), (369b06), (369b12), (371a08), (371a16), (388b06), (388b07), (390b10), (394b17)

- **şerbet-i ʿasel**: Bal şerbeti. (144a09), (236a12)
- **şerbet-i eftīmūn**: Eftimun şerbeti. (076b14)

- **şerbet-i şehd**: Bal şerbeti. (366a10)

şīr (F.): Süt. (197a14), (204b19), (205a01), (205a04), (212b11), (215a18), (241a15), (242b05), (256a15), (269a09), (271b08), (273a10), (284b17), (359b12), (370a14)

- **şīr-i baḳar**: İnek sütü. (269b08), (269b10), (269b15), (370b07)
- **şīr-i emlec-i bilād-ı ʿacem**: Çekirdeği çıkmış emlec bitkisinin sütü. (340b04)
- **şīr-i ḥalīb**: Taze sağılmış süt. (370b02)

şīre : Bitkiden sıkılmış su. (102b07), (102b08), (332a03), (336a07)

- **şīre-i ḫaşḫāş**: Haşhaş suyu. (215a17)
- **şīre-i ḥazf**: Çıkarılmış bitki suyu. (040a10), (040a12)

şorbā (F.): Sebze, tahil, et vb. ile hazırlanan sıcak, sulu içeçek. (037a19), (046b03), (047a06), (048b15), (089b19), (114b11), (124a06), (124b11), (124b12), (124b13), (132a14), (137a16), (140b02), (149b01), (151b03), (160b09), (171a06), (171a07), (183a09), (184b02), (200b16), (200b17), (203b16), (215b11), (216a03), (235a07), (259b02), (260a15), (264a07)

- **şorbā-ı ferārīc**: Piliç çorbası. (177a14)
- **şorbā-ı ḫınṭa**: Buğday çorbası. (226b19)

T

ṭaʿām (A.): Yiyecek, gıda, aş. (014a12), (023a09), (033b01), (034b08), (034b09), (034b10), (034b11), (034b12), (034b17), (034b18), (036a10), (039b02), (039b18), (040a09), (040a13), (043b16), (044a06), (046b02), (048b03), (054b15), (068b03), (072b01), (074a01), (075a12), (078b12), (080a03), (087a15), (088b04), (089a17), (089b05), (090a05), (092a16), (092b04), (094a11), (094a12), (094a13), (098a12), (103b10), (106a11), (123b12), (141a03), (150a13), (157a08), (157a09), (157a11), (157a12), (158a12), (158a15), (159b17), (183a05), (183a07), (183a12), (184a01), (185a05), (185a12), (185b01), (185b17),

(186a17), (186b06), (187a13), (187a14), (187b07), (187b13), (187b14), (189b05), (190a15), (190b04), (204a18), (204b18), (208a14), (208a19), (219b02), (227a16), (230a12), (234a17), (243a12), (243b11), (243b12), (248b14), (254a01), (259b06), (259b07), (263a02, (264a10), (269a07), (269a09), (269a16), (270b05), (270b13), (270b14), (270b18), (271a01), (271a04), (271a05), (271a06), (271a08), (280b11), (280b14), (281a01), (294a18), (295b16), (300b16), (307b13), (308a16), (309b15), (309b16), (311b19), (315a01), (317b17), (320a18), (320b08), (321b15), (322a16), (322b09), (328b16), (329a07), (330a03), (330a19), (331a01), (331b19), (350a06), (363b17), (366b08), (370b07), (378b04), (394a13), (395b01), (396b19), (397a02), (397b03), (397b08)

- **ṭaʿām-ı redī**: Zararlı, yaramaz gıda, yiyecek. (208b01)
- **ṭaʿām-ı vāḥid**: Tek gida, yiyecek. (208b05)

ṭaʿāmmiyye (A.): Yemeklik. (313b06)

ṭaʿm (A.): Tat. (013b13), (013b15), (046a13), (073a07), (073a13), (073a14), (073a15), (073a16), (073a17), (089a09), (109b16), (197b05), (330a15)

tarḫāna: İçine domates, biber, soğan, kokulu otlar, süt veya yoğurt katılan, bulgur, mayalanmış ve kurutulmuş hamur vb.nden yapılan çorba malzemesi. (012a19)

taṭbīḫ (A.): Yemek pişirmek. (329a15)

ṭaʿūmāt (A.): Yiyecekler, lezzetler, tatlar. (066b07)

tereyaġı: Süt yağı. (092a11), (159b06), (208b18), (251b10)

terencebīl (F.): Kudret helvası, Basra balı. (306b18)

terencübīn (F.): Kudret helvası, Basra balı. (083b01), (111b12), (112a07), (169a08), (177b10), (192b06), (192b08), (193b05), (196a08), (209a14), (213a12), (213a13), (215b06), (226a18), (278b04), (278b14), (280b05), (280b08), (281a14), (281b03), (282a06), (282a11), (283b11), (283b12), (283b18), (284a04), (284b01), (284b04), (284b13), (286b04), (286b08), (286b13), (290a12),

(334b10), (335a18), (336b12), (336b18), (337a07), (337a19), (337b09), (344a14), (344b04), (344b07), (362a01), (363b16), (388a19), (396b16)

tirīd (F.): Tirit et suyuna kızartılmış veya bayat ekmek konularak yapılan yemektir. (034a15), (264a07)

tulum: Tulum peyniri. (084a16)

turşu: Tuzlu suda, sirkede bırakılarak özel bir kıvama getirilmiş sebze veya meyve. (041a09), (087a01), (094b03), (218b05)

U

un: Un. (079b10), (079b11), (106b08), (108b13), (252a05), (348b11)

ʿuṣāre (A): Bitki veya meyvenin sıkma yoluyla elde edilen, güneş ya da ateşte bekletilen öz suyu. (068b17), (068b18), (068b19), (076a12), (081a12), (085a09), (085a11), (088b02), (093b18), (096a05), (097a04), (100b13), (101a10), (101a13), (104a07), (127b12), (130b05), (140a05), (140a06), (141b15), (147a13), (152b06), (152b09), (156a13), (156a14), (156a19), (156b01), (156b09), (164b16), (166b04), (186b18), (199b13), (201a01), (201a03), (210b06), (249b01), (254a17), (272a01), (272a06), (272b03), (273a15), (305b10), (327b19), (346b18), (351b03), (351b11), (352b19), (361b03), (365b12), (367b06), (367b06), (375a11), (376a04)

- **ʿuṣāre-i acīr**: Acur öz suyu. (365b08)
- **ʿuṣāre-i ās**: Mersin öz suyu. (252b04)
- **ʿuṣāre-i başal**: Soğan öz suyu. (151b18)
- **ʿuṣāre-i efsentīn**: Pelin otu öz suyu. (188a15), (339b09), (342b13), (344a02)
- **ʿuṣāre-i emīrbārıs**: Kadın tuzluğu öz suyu. (310b12)
- **ʿuṣāre-i evrāḳ-ı ḫūḫ**: Şeftali yaprakları öz suyu. (205a12)
- **ʿuṣāre-i ġāfeş**: Kuzu pıtrağı, balık otu öz suyu. (196b02), (317a11), (327b13), (344b05), (344b08), (345a01)
- **ʿuṣāre-i ġıdā**: Bitkinin öz suyunun gıdası. (060a02), (060a15)

- **ʿuṣāre-i ḥaẕfa**: Ḥaẕfanın öz suyu. (040a13), (040a15)
- **ʿuṣāre-i heyūfīṭidās**: Yer narı öz suyu. (308a02)
- **ʿuṣāre-i hindbā**: Yaban marulu öz suyu. (040a15), (192a19), (242a06), (242a09)
- **ʿuṣāre-i keylūs**: Hazmedilen gıdaların özü, ʿuṣāresi. (060a04), (070a01)
- **ʿuṣāre-i ḳışşā**: Kavun öz suyu. (365b11)
- **ʿuṣāre-i ḳışşāu'l-ḥımār**: Eşek hıyarı öz suyu. (358b03), (363b10), (364a01)
- **ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys**: Teke sakalı öz suyu. (210a02), (346a03), (347b09), (352b08), (353a12), (354a09), (357a12), (359b03), (362b17), (363a04), (365a10), (366b19), (367b16), (368a04), (368a17), (385b10)
- **ʿuṣāre-i lisānü'l-ḥamel**: Bağa yaprağı, damar otu, sinirli yaprağın özsuyu. (040a15), (368a10)
- **ʿuṣāre-i māmīṣā**: Sarılık otu, sarı gelincik otu öz suyu. (140a12), (378b17)
- **ʿuṣāre-i pāzı**: Pazı öz suyu. (361a13)
- **ʿuṣāre-i seẕāb**: Sedef otu öz suyu. (047a10), (152a10), (164b09), (196a02)
- **ʿuṣāre-i seẕāb-ı raṭb**: Taze sedef otu öz suyu. (369b02)
- **ʿuṣāre-i şemr**: Rezene, raziyene öz suyu. (195a16), (203a06)
- **ʿuṣāre-i varaḳ-ı paẕı**: Pazı yaprağı öz suyu. (263b04)
- **ʿuṣāre-i verd**: Gülün öz suyu, gül suyu. (183b12)
- **ʿuṣāretü'l-ās**: Mersin öz suyu. (373b09)
- **ʿuṣāretü'l-ḥass**: Marul öz suyu. (351b08)
- **ʿuṣāretü'l-hindībā**: Yaban marulu öz suyu. (351b08)
- **ʿuṣāretü'r-rāḫī**: Rāḫī öz suyu. (335b13)

ʿuṣārāt (A.): Bitki veya meyvenin sıkma yoluyla elde edilen, güneş ya da ateşte bekletilen öz suları. (317a13)

- **ʿuṣārātu'r-rāʿi**: Çoban dayağı otu öz suyu. (347b10)

V

vālidesi lebeni: Anne sütü. (388b09)

Y

yahni (F.): Kavrulmuş soğan ve salça ile pişirilen, sade veya sebzeli et yemeği. (105b02)

yaḳṭīn borānīsi: Pirinçli, yumurtalı, yoğurtlu kabaklı yapılan sebze yemeği. (221a19)

yaġmūr: Yağmur. (375a09)

yaġmur ṣuyu: Yağmur suyu. (022a02)

yoġurt: Yoğurt. (035a10), (035a11), (045b11), (118a19)

yoġurtlu: İçine yoğurt katılmış, içinde yoğurt bulunan. (035a12)

yumurda: Yumurta, kanatlı hayvanların çoğalmasını sağlayan kabuklu bir besin maddesi. (041a16), (079b08), (080a10), (080a11), (080a18), (080a19), (084b14), (139b09), (146a05), (293b03)

Z

zeyt (A.): (012b10), (047a10), (078b10), (083b15), (084a13), (084a15), (084a17), (085a18), (098a07), (132b19), (133b15), (134a01), (150a01), (155a10), (166b13), (167b03), (167b10), (174b12), (205b06), (218a01), (236a05), (236a06), (253a07), (261a17), (264b02), (271b06), (272a02), (272a05), (272a06), (272a09), (277a13), (294b13), (348b15), (355b12), (358b04), (358b05), (358b10), (362b08), (383b05), (385a09), (385b17), (386a04), (386a15), (387a04), (391b07), (391b08), (393a16), (393b11)

- **zeyt-i ʿatīḳ**: Eski zeytin yağı. (092a19), (150a04), (152b11), (252b15), (305a15), (384b08), (385a01), (385a04), (385a19), (385b04), (386a03), (387a04)
- **zeyt-i ḫāliṣ**: Halis zeytin yağı. (385a14)
- **zeyt-i ḥārr**: Sıcak zeytin yağı. (112b07), (240b07)
- **zeyt-i muḥraḳ**: Yanmış zeytin yağı. (358a17)
- **zeyt-i ṭayyip**: Halis zeytin yağı. (250a14), (355a09), (355b06), (357b03), (357b05), (357b09), (361a18), (362a06), (363a17),

(372a04), (372b17), (373a01), (373a07), (375a06)

- **zeyt-i ünfāḳ**: Olgunlaşmamış zeytinden elde edilen yağ. (092b01)
- **zeytü'l-ʿatīḳ**: Eski zeytin yağı. (252b13)
- **zeytü'l-ünfāḳ**: Olgunlaşmamış zeytinden elde edilen yağ. (092a18)

zeytūn (A.): Zeytin yağı. (021b18), (046b01), (087a09), (092a18), (092b02), (092b04), (152b08), (160b09), (183b19), (203b07), (208b11), (249b18)

- **zeytūn-i aḫżar**: Yeşil zeytin. (037a12)
- **zeytūn-ı beyāż**: Beyaz zeytin. (185b18)

zifr (A.): Yağlı yiyecek. (204a18)

zīrbāc: Etli nohut yemeği. (186a06), (191a15), (193a01), (193a16), (194a08), (194b09), (214a13), (219b02), (280a15)

zübd (A.): Tereyağ. *"Türkī tereyaġı dėdikleridir" (92a/11).* (092a11)

3. 1. 6. İlaç Yapımında ve Tedavide Kullanılan Bitki Adları

A

ʿabdüsselām: Yebrūḥu'ṣ-ṣanem, abdüsselam otunun kökü, perīn ṭaġı. (109a17)

ʿabher (Ar.) :Yasemin; nergis çiçeği; zerrinkadeh çiçeği. (005a11)

abkāme: Su teresi (207a05), (211b09), (221b03), (227b09), (248b15), (249a04), (285a08)

āccāṣ (A.): Armud. (326b15)

ʿacem (F.): Çekirdek. (160b01), (178a07), (186a09), (190b01), (202b18), (211b03), (242a12), (332a03), (335a13), (335b02), (335b03), (335b10), (335b16), (336a17), (338b17), (340a03), (340b04), (349a05), (349b14), (353a07), (353a18), (358a08), (361b18), (388a04)

acı bādām: Acı badem. (104b09)

ʿades (A.): Mercimek. (098b15), (128a06), (139a04), (141a03), (142b14), (150a16), (156a11), (168b19), (169a09), (169a18), (170b01), (170b15), (172b07), (174a06), (182a13), (188b14), (207b13), (208b11), (236b19), (240b18), (254a01), (254a17), (255a11), (270b04), (346a06), (352a10), (352a14), (354b17)

- **ʿades-i belā-ı ḳışr**: Kabuğu soyulmuş mercimek. (144b03),
- **ʿades-i muḳaşşer**: Kauğu soyulmuş mercimek. (111a08), (255a03), (255a06), (256a02), (353b04)

ʿadesī (A.): Mercimeğe benzeyen, mercimek gibi. (346a06), (353b11), (368a06), (382b02), (382b12), (383a14), (383a19), (383b14), (384a16), (385b09)

ʿadesiyye (A.): mercimekle ilgili, mercimeğe ait. (207a14)

adḫīr: Mekke ayrığı (308b15),

- **adḫīr-ı mekke**: Mekke ayrığı. (305a19)

ʿafṣ (A.): Mazı. (156a11), (156b09), (157b12), (159a01), (161a02), (162a03), (162a15), (182a17), (200a02), (230b05), (237a04), (240b18), (241b07), (141b12), (243b01), (264b03), (342a07), (342a13), (346a06), (347b16), (348a04), (352a09), (353a15), (353a18), (354a07), (355b09), (356a06), (357a04), (359a18), (359b04), (363a01), (363b03), (365a06), (367a12), (382b14), (390b02), (393b08)

- **afṣ-ı esved**: Siyah mazı. (318b05)
- **ʿafṣ-ı Hindī**: Mazının bir türü. (377a13)
- **ʿafṣ-ı muḥraḳ**: Yanmış mazı. (367b01), (264b02), (353b14), (367b07), (367b09), (368a01), (368a04), (368a16)

afyūn (F.): Haşhaş kapsüllerinden sızan sütün pıhtılaşmasıyla elde edilen ve içinde morfin, kokain gibi uyuşturucular bulunan madde. (241a14), (342a08)

aġac: Meyve verebilen, gövdesi odun veya kereste olmaya elverişli bulunan ve uzun yıllar yaşabilen bitki. (077b01), (077b04), (085b16),

(097a01), (097a15), (108a01), (328a11), (328b05), (389a02), (396b03)

aġac ḳavunu: Turunçgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir ağaç, turunç. 2. Bu ağacın iri bir limon görünümünde buruşuk kabuklu yemişi. (030a13), (074b16), (199b15), (268a15), (321b16), (326a11), (326b05)

- **aġaç ḳavunu ḳışrı**: Ağaç kavunu kabuğu. (308b13)
- **aġaç ḳavunu mürebbāsı**: Terbiyelenmiş, işlem görmüş ağaç kavunu. (326a10)

āġra : Zift, kara sakız; ağaçlardan bilhassa fıstık çamı ve yenbüt ağacından elde edilen zamk. (315a05), (315b06), (316b01), (316b07), (319a06), (325a01)

aġṣān (A.): Dallar. (277a19)

aġū aġacı yapraġı: Zakkum ağacı yaprağı. (134a01)

ʿaḳāḳīr (A.): İlaç yapımında kullanılan bitkiler ve kökler. (005a01)

aḳāḳiyā (Y.): Akasya yaprağı ve meyvesi usaresi, zamkı. (076b18), (156a10), (160b10), (161a03), (184a06), (200a09), (200b12), (210b03), (213b07), (215a13), (237a04), (241b07), (245b09), (280a06), (308a09), (308b15), (342a07), (346a03), (346a07), (346b17), (347b09), (352b09), (357a04), (357a12), (357a15), (358b08), (358b13), (359a19), (362b03), (362b05), (362b16), (363a04), (363b04), (364a15), (364b18), (365a03), (367a01), (367b15), (368a01), (368a04), (368a09), (368a17), (368a19), (378a07), (379b06), (380b16), (381b01), (382a01), (382a08), (305b06), (382a13)

ʿāḳırḳarḥā (A.): Pire otu, nezle otu, yapışkan otu, yaban tarhunu kökü. (098b11), (121b13), (130a06), (159a11), (169a12), (169a14), (237b16), (308b04), (314a03), (315a13), (315b04), (315b10), (316a19), (318a01), (325b04), (328a13), (340a18), (350a13), (352a19), (352b03), (353b07), (353b11), (354a02), (360b18), (369b16), (393b19), (395b01)

aḳ günlük: Ak günlük ağacı; ak günlük ağacından tütsü için kullanılmak

maçıyla elde edilen bir çeşit sakız. (342a08)

akṭa‘ (A): Mürver ağacı. (316a10), (368a14)

‘alḳam (A.): Acı hıyar. (273b10)

alma: Elma. (037a11), (044b08), (093b11), (122b10), (082b13)

aluc: Alıç, küçük ve rengi sarı bir erik türü. (092a06), (092a07), (092a08), (092a09), (092a10), (100a12), (108a03), (183b19), (185b18), (185b18), (199b15), (202b04), (259b13)

Amasya erigi: Amasya eriği. (214a02)

‘anber (A.): Ada balığının bağırsaklarından toplanan yumuşak, yapışkan ve güzel kokan, kül renginde bir madde; güzel koku; anber çiçeği, bir tür mimoza. (004b01), (005a11), (023b02), (036b04), (099b05), (099b06), (099b10), (099b18), (100a01), (114a06), (116b09), (121b14), (123b08), (131a16), (139a01), (154a16), (154a17), (154b06), (179b10), (181a05), (191b10), (203b13), (204a01), (239b10), (259b09), (309a03), (309b10), (310a12), (312b03), (313a07), (320a12), (320a16), (331a06), (331a09), (351b05), (390b06)

- **‘anber-i eşheb**: Beyaz anber. (310a01), (310b13), (311a13), (311b12), (313a02), (313a14)
- **‘anber-i ḫām**: Çiğ, ham, olgunlaşmamış anber. (381b01)

anduz: Kökü ilaç olarak kullanılan bir bitki, andız otu, rāsen. (091b06), (091b11), (096b03), (111a15), (230b01), (309a03), (329a11), (324b01), (358b16)

anzerūt, ‘anzerūt (A.): Göz otu; sıcak memeleketlerde yetişen, aynı addaki ağaçtan çıkarılan ve ve yara tedavisinde kullanılan bir recine. Sarcocolla ağacından elde edilen zamk. (074b13), (077b04), (143b03), (144b15), (235b04), (241a02), (243b02), (340a11), (341a02), (341a05), (343a10), (343a15), (355a06), (358b07), (367b19), (376a18), (376a18), (377b03), (377b05), (377b09), (377b13), (377b17), (378a11), (378a17), (378b18), (379a08), (380a01), (381b16), (382b01), (384a18), (391b07)

anīsūn (Y.): Anason, maydanozgiller ailesinden bir yıllık otsu bitki. (077a12), (081b15), (081b08), (186a08), (186a15), (187b02), (192b13), (194b19), (195a12), (195b05), (195b08), (195b14), (196b18), (200b12), (200b18), (202a10), (203a04), (203a05), (203b02), (209a19), (209b08), (213b15), (232b13), (237b04), (267b12), (312a03), (289a10), (289b10), (305b05), (308a08), (308b19), (313b10), (315b15), (317b05), (318a14), (319a17), (319b17), (349b17), (369a15), (395a10) (396a02),

- **anīsūn-ı muḥammaş**: Kavrulmuş anason: (199b14)

ardıç: Ardıç ağacı ve yemişi; selvigillerden güzel kokulu yapraklarını kışında dökmeyenbir ağacın ilaç olarak kullanılan yuvarlak kara yemişleri. (022b03)

- **ardıç yemişi**: Kara ardıç meyvesi, ardıç yemişi. (075a02), (127a04), (274a13)

armud: Armut, armut yemişi, kümmeṣrā. (103b12)

arpa: Arpa; buğdaygillerden bir bitki ve bu bitkinin taneleri. (033a13), (126b04), (130b08), (144b18), (280a17)

ās (A.): Mersin ağacı ve yemişi. (075b17), (160b01), (166a01), (177a10), (200a07), (200a18), (200b04), (200b10), (200b11), (201b01), (206a14), (230a19), (237a05), (240b18), (243b01), (243b03), (252b04), (260b04), (261a08), (261a10), (261a15), (262a08), (263b04), (263b11), (264b04), (280a02), (355a11), (357a07), (357a13), (358b17), (359a01), (359a03), (359a17), (359b01), (359b04), (363b05), (368b01), (371b06), (373b06), (374a14), (375a19), (378a09), (386a04)

- **ās-ı yābis**: Kuru mersin yemişi. (206a17), (272b16)

asārūn (Gr.): Kediotu, asaron, avşar otu. (076a19), (188b02), (193b10), (195b14), (306b15), (308a08), (308b11), (311b09), (313a01), (313b12), (315b16), (319a16), (319b13), (319b17), (321a09), (323b07), (330b12), (332a09), (336a01), (338a13), (344b12), (347a01), (368a04), (368b07), (368b15), (369a01), (369b18), (394b10), (395a10)

aṣl-ı adhīr (eẕẖır): Mekke ayrığı kökü. (195b10), (338a12)

aṣl-ı bābūnec: Papadya kökü. (312b01)

aṣl-ı benefsec: Menekşe kökü. (394b08)

aṣl-ı cezer: Havuç kökü. (306b01)

aṣl-ı ezẖar: Çiçek kökleri, dipleri. (195b10)

aṣl-ı fāvāniyā: Ayı gülü, gelinçik çiçeği kökü. (338b03)

aṣl-ı ẖamr: Kahve kökü

aṣl-ı ẖaṭme: Hatmi kökü, ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ce çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi kökü. (360a07)

aṣl-ı hindībā: Hindiba kökü, güneyik ve acı marul kökü. (194b08), (195a09)

aṣl-ı kākūnec: Kanbil otu, güveyi feneri kökü. (319a09)

aṣl-ı ḳanṭariyūn: Kantaron kökü. (362a03)

aṣl-ı keber (kebere): Gebre otu kökü, keditırnağı kökü. (195b10),(205a13), (216a10), (308b04), (350a13), (356b15)

aṣl-ı kerefes: Kerefs, kereviz kökü. (396b16)

aṣl-ı kürrāṣ: Pırasa kökü. (365b03)

aṣl-ı pāzī: Pazı kökü, yaban pancarı kökü. (362a15)

aṣl-ı sūsen: Süsengillerden, nisan-haziran ayları arasında çeşitli renklerde iri ve güzel kokulu çiçekler açan, uzun ömürlü otsu bitkinin kökü. (178a07), (195a14)

aṣl-ı şemr: Raziyane kökü. (195b05), (195b05), (195b09)

aṣl-ı zerāvend-i ṭavīl: Eşek hıyarı kökü. (305b08)

aṣlu'l-belbāb: Belbab kökü. (313b11)

aṣlu'l-fāşīrā: Muşmula kökü. (306b19)

aṣl-ı ẖaṭme: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin kökü. (360a07)

aṣlu'l-keber: bk. Aṣl-ı keber (kebere). (078a08)

aṣlu'l-lüffāḥ: Abdüsselam otu, kan kusturan, adamotu. (355a15)

aṣlu's-saʿter: Yabani İran kekiği kökü. (306b18)

aşlu's-sūs: Meyan kökü. (078a06), (158a19), (267a13), (281b09), (281b10), (288b14), (288b17), (336b07), (344b15), (345a09), (345b11), (346a14), (353a03), (355a04), (366a01), (388b18), (305a14)

aşlu's-sūsu'l-āsmāncūnī: Gök meyan kökü. (305a14), (306b10)

aşlu't-tūt: Dut kökü

aşma cubuġu: Asma çubuğu, üzüm ağacı dalı. (354a01), (357a05)

ʿaşebe (A.): Ot, çim, çimen. (203b18) (330a15)

ʿaşib (A.): Taze yeşil ot. (097b01)

aṭa şoġanı: Zambakgiller ailesinden, soğanından eczacılıkta kullanılmak üzere birtakım maddeler elde edilen, çeşitli renklerde güzel çiçekli, şerit halinde koyu yeşil yapraklı süs bitkisi. (076a03), (348a06)

aṭrāġūlīdbaṭūs (Y.): Geven, ayı kulağı, başfarāġūn, ebū fāẕīl. (218b01)

āvenk (F.): İpe geçirilmiş üzüm. (098b09), (098b10)

ʿavsec (A.): Sincap dikeni, musa ağacı, ak diken. (085b01), (147a19), (152b09), (365a10)

ayrıḳ: Ayrık otu. (137a03)

ayva: Ayva; gülgillerden, çiçekleri iri, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağacın sarı renkte, tüylü, mayhoş, dokusu sertçe, ufak çekirdekli meyvesi. (009b18), (009b16), (037a11), (041a09), (044b08), (093b11), (093b11), (094a10), (133a16), (390b07)

ayvaṭana: Yavşan, birincāsef. (081b05)

ayvāṭ: bkz. Ayvaṭana. (166b11)

āẕānu'l-fār: Boncuk otu, sıçan kulağı. (374a11)

B

bābunec (A.): Papatya. (072a13), (079a06), (079a06), (079a07), (079a08), (112b11), (116a13), (116b09), (126b03), (135b03), (140b17), (159a18), (164b12), (164b15), (166b10), (169a06), (181a01), (182a14), (195b07), (196a01), (202a16), (203a16), (203b09), (206b10), (207a05), (210a04), (211b12), (221b03), (221b04), (228a13), (242a10), (242a15), (249b15), (274a14), (281a03), (281b06), (289b16), (292b13), (309a04), (312b01), (314b17), (314b18), (333b04),

(333b07), (356a03), (356b02), (356b03), (357a01), (357b16), (359b18), (360a02), (360a09), (360a12), (360a16), (360b02), (360b02), (361a16), (361b13), (362a07), (363a13), (364b06), (370a02), (371b11)

bādām (F.): Badem ağacı ve bu ağacın meyvesi. (001b05), (037a12), (037a13), (040a08), (047a07), (075b04), (082b17), (084a13), (086a06), (086b10), (087b16), (089a06), (094a09), (101b02), (104b06), (104b09), (107a08), (107b15), (111b12), (112a08), (112a12), (124a06), (124b12), (134b09), (139a14), (324a09), (399b13)

bād-āverd (F.): Boğa dikeni, çakır dikeni, şeytan degirmeni. (081a08)

bādem (F.): Badem ağacı ve bu ağacın meyvesi. (045a04), (099a08)

bādincān (A.): Patlıcan; Patlıcangillerden kalın saplı, uzun yapraklı otsu bitkinin mor renkli, uzunca veya toparlak ürünü. (080b05), (130b17), (141a02), (157a09), (208b04), (208b11), (209b16), (266b16)

badrencbūye (F.): Oğul otu, kovan otu. (080b03), (081a15), (116a13), (181a03), (288b17), (306b16), (309a05), (309b17), (310b10), (310b11), (311a09), (311b09), (311b11), (312b03), (315b16), (325b09), (336a06), (336a11), (336a18), (336a19), (396b15), (397a07)

bādrūc (F.): Fesleğen, bey börkü, bostan güzeli. (081a11), (150a12), (310b12)

bādyān (F.): Badyan ağacı ve yaprağı; çay ağacı ve yaprağı. (090b02)

baḥrī (A.): Bir sütleğen türü. (097b03), (096a15)

baḳla (A.): Baklagillerden, yeşil kabuklu ve taneli bir bitki. Bu bitkinin yeşil ürünü veya kuru tanesi. (086a07), (079b04), (079b08), (079b09), (083a15), (106b04), (106b05), (116a03), (116b11), (128a09), (130b16), (139a13), (150a13), (186b16), (188b08), (188b10), (191a13), (193a07), (219b05), (221a05), (225b16), (226a04), (226b07), (242a14), (249a03), (265a13), (295b03), (296a07), (316b05), (334b17), (345a09), (346a02), (346a14), (347a17),

(350a10), (354b08), (354b11), (354b17), (355a03), (358a09), (359b02), (370b09), (387a14)

- **baḳla-i ḥamḳā, baḳlatu'l-ḥamkā**: Semiz otu. (080b17), (085a07), (106b13), (158a09), (356a12)
- **baḳla-ı yemāniyye**: Sirken, tel pancarı, kara pazı (080b10)
- **baḳlatü'l-mübārek**: Semiz otu, baḳlatu'l-ḥamḳa. (248b15), (252a02), (256b02), (316b05)

balamūṭ varaḳı : Palamut yaprağı. (241b07)

baldırıḳara: Persiyavşan (081b09)

balenk (A.): Ağaç kavunu. (215b04)

bān (A.): Ban ağacı, sorkun ağacı, sepetçi söğüdü, sultani söğüt. (077b07), (139a15), (170a16), (172b12), (180b09), (181a09), (204a02), (222a07), (223b13), (233a06)

başal (A.): Soğan. (079a18), (079a19), (140b19), (142b15), (157b19), (166a05), (174a19), (185b17), (208b04), (226b06), (265a08), (273a02), (274a09), (312b17), (314b03), (314b08), (315b15), (322a10), (392a02)

- **başal-ı ṭaʿām**: Yiyecek soğan. (395b01)
- **başalu'l-ġāru'l-meşvī**: olmuş, pişmiş defne soğanı. (316a17)

başal-ı ʿunṣul: Adasoğanı. (079b01), (172a11), (215b16), (328a11), (328a12), (328a16), (328b05), (332a17), (348a08), (389a01), (389a02)

- **başal-ı ʿunṣul-ı müşva**: Pişmi, kavrulmuş adasoğanı. (274a14)
- **başal-ı ʿunṣul-ı meşvī**: Kebap olmuş, pişmiş adasoğanı. (343b16)

behmen (A.): Zerdali dikeni, kuduzotu. (079b03), (306b17)

- **behmen-i ebyaż, behmen-i sefid**: Beyaz, ak behmen. (179b10), (269b13), (308b07), (322a13)
- **behmen-i aḥmer, behmen-i sürḫ**: Kırmızı, kızıl behmen. (179b10), (308b01), (318b05), (321b01), (322a13)
- **behmen-i sürḫ, behmen-i aḥmer**: Kırmızı, kızıl behmen. (309a15), (310b16)

- **behmen-i sefid, behmen-i ebyaż**: Beyaz, ak behmen. (309a15), (310b16), (312a17)

behmeneyn (A.): Beyaz ve kırmızı behmen. (226a08), (309b18), (310a12), (311a09), (311b02), (312b15), (313a12), (313b10) (314b01), (324a01)

behmenān (A.): Behmeneyn; beyaz ve kırmızı behmen. (235a02)

belaḥ (A.): Olgunlaşmaya yüz tutmuş hurma koruğu, hurma meyvesinin üçüncü evresi. (079b13), (207a12)

belesān (A.): Pelesenk ağacı, mürver ağacı. (087a16), (152b15), (164b06), (166b07), (195a13), (199b14), (217b16), (217b16), (232b04), (233a06), (272a08), (305a15), (305a15), (305b05), (305b16), (308a01), (308a05), (308a05), (308b02), (308b14), (312b16), (315b04), (315b05), (315b16), (315b16), (317a10), (319b11), (320a05), (323b07), (332a10), (335b16), (338a13), (355a04), (364b14), (365a12), (369a01), (369b14), (369b17), (372b01), (373b06), (373b14), (374a10), (374a17)

bellūṭ (A.): Meşe, pelit. (081a05), (095b08), (095b09), (207a12), (210a02), (240b18), (313b17), (314a07), (346a11), (349a08), (349a17), (349b13), (349b14), (363a01), (363a02), (363a03), (363b04)

- **bellūṭ-ı muḥraḳ**: Yakılmış meşe, pelit. (363a02)

belādur (F.): Beladır ağacı. (271a13)

belīle (F.): Belile otu. (314a09), (317a16), (323a12), (323b17), (324b19), (325a09), (325b04), (325b07), (325b18)

belīlec (A.): Belile otu. (080b01), (186a09), (186a12), (209a18), (209b11), (321b04), (322a02), (324a08), (324b04), (324b10), (336a10), (340a13), (373b19), (376a03)

- **belīlec-i menzūʿu'n-nevāt**: Çekirdeği çıkarılmış belile. (340b05)

benc (A.): Ban otu; pembe çiçekli siyah ve sarı çiçekli beyaz olmak üzere iki türü vardır. (032a12), (082b03), (096b08), (121b09), (156a13), (157b18), (159a15), (182a17), 263a08), (269b03), (269b12), (273a02), (273a10), (273a11), (308b17), (315b02), (315b08),

(315b14), (315b19), (316a03), (316a16), (317a09), (317a13), (317b13), (319a16), (346b08), (347a08), (364a15), (368b12), (389b09), (389b14), (397a03)

bencengüşt, benṭāfilūn: Ayıd ağaçı, beşparmak otu. (081b19)

benefse (F.): Menter. (249b02)

benefsec (F.): 1. Menekşe gillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki. 2. Bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği. (079a11), (100a02), (110b16), (111a02), (111a07), (111a14), (111b07), (111b10), (112a13), (112a16), (148a13), (155a11), (159b06), (162a09), (162a10), (164b13), (165a04), (166b03), (167a01), (167a02), (167a04), (168b03), (168b04), (168b05), (168b06), (168b07), (168b08), (168b10), (169a02), (169a07), (170a09), (171b16), (177a02), (172a12), (177a04), (177a06), (177a18), (177b06), (176b19), (177b08), (177b09), (177b12), (177b13), (177b15), (178a05), (178a07), (178a10), (182a13), (184b02), (184b06), (184b18), (189a05), (189a07), (189a11), (189a13), 192b02), (192b06), (193a05), (203a01), (203b15), (205b17), (206b10), (207a05), (211a19), (211a19), (221a04), (221a15), (222b01), (211b02), (229b14), (235b04), (240b08), (241a06), (242a08), (242b05), (244b06) (248b01), (248b03), (249b16), (255a05), (256b07), (257b19), (260b09), (263a01), (278b01), (278b06), (279b06), (279b09), (279b11), (281a11), (281b03), (283b15), (284a05), (284b03), (285a02), (285a06), (285a09), (286b10), (287a01), (290b03), (292b14), (295b08), (295b11), (315b14), (329b01), (329b02), (329b06), (329b07), (329b10), (329b11), (329b12), (329b13), (329b14), (329b15), (331b02), (333a19), (334b17), (335a15), (337a04), (337a17), (337b07), (345b05), (345b09), (345b10), (352a09), (355a15), (356a02), (356a11), (358a12), (359a12), (360a10), (360a12), (360b03), (361a12), (361b09), (372b07), 372b10), (372b13), (361b19), (384b13), (385b08), (386a18), (387a01), (391b02), (394b08), (396b15), (397a05)

- **benefsec-ḫuşk**: Kuru menekşe. (317b04)

- **benefsec-i raṭb**: Yaş menekşe. (360a07)

- **benefsec-i yābis**: Kuru menekşe. (330b07), (336b09), (339b05), (345b07), (345b11), (356a15), (359b17), (361a10), (361b02), (361b07), (361b17), (390a12)

benefşe (F.): bkz. benefsec, benefse. (004b03), (040a07), (045a04), (047a07), (074b18), (091b15), (108a13), (113b08), (115a03), (115a13), (122b01), (122b11), (126a06), (126b03), (137a15), (137a19), (139a14), (155a01), (224a02), (240b16), (279b09), (280b10)

beng (F.): Esrardır, Māḳūrī, Kenevir. (310a14)

benṭāfīlūn (Y.), bencengüşt: Beşparmak otu, ayıd ağacı. (305b02)

berrī (A.): Yabanî, doğal yolla yetişen. (083b19), (084b11), (087b11), (096a02), (133b19), (203a13), (205a17), (262b09), (272a08), (305b08), (308a04), (328a13), (360a17), (389b16)

bersiyāvşān (A.): Baldırıkara. (081b08)

besbāse (A.): Küçük Hindistan cevizi, üzerlik tohumunun beyaz çeşidi. (207b03), (314b01), (082a02), (181a07), (209b01), (209b07), (237b10), (308b10), (310a01), (311b03), (312a05), (312b02), (313a01), (313a12), (315a03), (317b19), (321a08), (322a04), (322b06), (323a02), (323b19), (324b05), (341b08), (351a10), (351a16), (352a01), (375a02), (390b02)

besfāyec (A.): Bespaye, kaya eğreltisi, bir eğrelti otu çeşidi. (081a03), (112a03), (112b05), (116a08), (193b03), (193b11), (202b18), (203b09), (205b04), (221a15), (275b02), (292b10), (292b12), (312a05), (317a18), (325a10), (325a15), (325b08), (328b02), (333b19), (334a04), (334a15), (334b06), (335a14), (336a12), (336b01), (338a04), (340a05), (343b19), (390a05), (393a02)

beẕr (A.): Tohum; çekirdek; keten tohumu; keten tohumu yağı. (085b17), (164a07), (240b09), (357a02), (365b16)

- **beẕr-i bādrencbūye**: Oğul otu tohumu. (181a03), (310b11),

(311a09), (311b11), (312b03), (336a19)

- **bezr-i baḳla**: Bakla tohumu. (186b16), (188b08), (188b10), (191a13), (193a07), (219b05), (334b17), (346a02), (346a14), (347a17), (350a10)
- **beẕr-i baḳlatü'l-ḥamḳā**: Semiz otu tohumu. (359b02)
- **beẕr-i baḳlatü'l-mübārek**: Semiz otu tohumu. (316b05)
- **beẕr-i başal**: Soğan tohumu. (157b19), (312b17), (314b03), (315b15), (322a10), (392a02)
- **beẕr-i belesān**: Pelesenk ağacı tohumu. (199b14)
- **beẕr-i benc**: Ban otu tohumu. (032a12), (082b03), (157b18), (159a15), (182a17), (273a02), (273a10), (273a11), (308b17), (315b02), (315b08), (315b19), (316b14), (364a15), (368b12), (389b09), (389b14)
- **beẕr-i bencengüşt**: Beşparmak otu tohumu. (081b19)
- **beẕr-i benc-i azraḳ**: Azrak ban tohumu. (316a16)
- **beẕr-i benc-i ebyaż**: Beyaz ban tohumu. (319a16), (346b08), (347a08)
- **beẕr-i benc-i sefīd**: Beyaz ban tohumu. (317a13)
- **beẕr-i bıṭṭīḫ**: Karpuz, kavun çekirdeği. (196b19), (221a12), (265a15), (282a05), (295b03), 354b10), (355a03), (366a05), (369a06)
- **beẕr-i cevz:** Ceviz ağacı tohumu, meyvesi. (369a07), (369b10)
- **beẕr-i cezer**: Havuç tohumu. (312a04), (312b17), (315b15), (316b10), (317a10), (365b16), (394b10)
- **beẕr-i cezer-i berrī**: Yaban havucu tohumu. (305b08)
- **beẕr-i cırcīr**: Yaban kerdemesi, tere, roka tohumu. (308b18), (312b17), (322a11), (392a01)
- **beẕr-i cünd-i ḳūḳā**: Tırfıl, üçgül tohumu. (317a12)
- **beẕr-i encüre**: Isırgan otu tohumu. (322a11), (369a05), (373a11)

- **beẕr-i felencmüşk**: Miskotu tohumu. (310b09)
- **beẕr-i fencengüşt:** Beşparmak otu tohumu. (345a04), (352a05)
- **beẕr-i ferencmüşk**: Kedi otu, çetek otu tohumu. (309b19)
- **beẕr-i fücül**: Turp tohumu. (046a09), (214a07), (249b01), (249b02), (264a11), (267a01), (280b14), (322a11), (355a05), (355a12), (355b01), (355b14), (365b16), (365b19), (366a09), (366a13), (392a02)
- **beẕr-i fücülü'l-ḫımār**: Eşek turpu tohumu. (392a01)
- **beẕr-i ḥarmel, ḫarmel**: Üzerlik otu tohumu. (245b09), (267a01), (308b19), (311b12), (314b03), (338a14), (338b03), (343a10), (355a12), (394b10)
- **beẕr-i ḥass**: Marul tohumu. (337b07)
- **beẕr-i ḫaşḫāş**: Haşhaş tohumu. (285a09), (296a07), (310a05), (315b19), (333a05), (346a02), (360a09), (368b11), (370a19), (387b11), (387b15)
- **beẕr-i ḫaşḫāş-ı ebyaż**: Beyaz haşhaş tohumu. (344a15)
- **beẕr-i ḫaşḫāş-ı esved**: Kara haşhaş tohumu. (388b02)
- **beẕr-i ḫaṭme**: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin tohumu. (333a13), (333a19), (385a17), (387b14), (389b09), (389b15)
- **beẕr-i ḫaṭmī**: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin tohumu. (110b15), (111a02), (112a16), (316b11), (316b14)
- **beẕr-i ḥavuc**: Havuç tohumu. (227a01),
- **beẕr-i helyūn**: Kuşkonmaz tohumu. (226a12), (308b19), (311b09), (312b19), (314b02), (321a19), (322a10), (333b15) (333b15) (333b15) (333b15) (333b15) (333b15) (333b15) (333b15)
- **beẕr-i heyūfārīḳūn**: Sarı kantaryon tohumu. (308b14)

- **beẕr-i ḥımmāṣ**: Nohut tohumu. (345b15), (346a10), (349b11)

- **beẕr-i ḥımmāṣu'l-berrī**: Doğal yolla yetişen, yaban nohut tohumu. (345b02)

- **beẕr-i ḫıyār**: Hıyar, salatalık çekirdeği. (172a14), (177a03), (191a13), (193a08), (210b08), (214a03), (221a12), (249b05), (292a12), (316b04), (347a18)

- **beẕr-i ḫıyāreyn**: Büyük ve küçük hıyarın çekirdeği. (341b13), (368b10), (369a06)

- **beẕr-i hindībā**: Yaban marulu tohumu, güneyik otu tohumu. (111b10), (112a05), (192a17), (192b06), (192b18), (193a08), (193b04), (194b08), (195a08), (196a08), (215a11), (288b14), (215a16), (215b04), (280b05), (280b10), (281a11), (283b09), (283b15), (286b11), (288b07), (288b19), (291a07), (292b14), (327b04), (327b12), (328b02), (328b09), (331b04), (331b09), (331b14), (334b08), (336b09), (337a17), (337b07), (344b05), (350b17)

- **beẕr-i hindībā-ı merṣūṣ**: Katılaşmış, kurumuş yaban marulu, güneyik otu tohumu. (331b14)

- **beẕr-i hindībā-i merżūż**: Dövülmüş yaban marulu, güneyik otu tohumu. (111a08)

- **beẕr-i ḫubbāz(ā, ī)**: Ebegümeci tohumu. (333a19), (335b09)

- **beẕr-i ḫulbe**: Boy tohumu, çemen otu tohumu. (252a06), (392a02)

- **beẕr-i ḫummāż**: Kuzukulağı tohumu. (316b16)

- **beẕr-i ḳarʿ**: Kabak çekirdeği. (163a05), (172a04), (172a14), (368b10), (389b14)

- **beẕr-i ḳaṭūna luʿābı**: Pire tohumundan elde edile koyu yapışkan sıvı. (162a10), (184b04), (361b09)

- **beẕr-i ḳaṭūna**: Pire otu tohumu. (045a03), (073b10), (080b12), (140a06), (155a13), (199b13), (200a15), (200a16), (200a17), (201b10), (202a13), (211a14), (262b19), (274b04), (279b19), (290a16), (349b04), (350a10), (358a11), (358a14), (360a08), (387b14)

- **beẕr-i kemāderyūs**: Kısamahmut otu tohumu. (305b04)

- **beẕr-i kendene**: Yaban pırasası tohumu. (392a01)

- **beẕr-i kerefes**: Kereviz tohumu. (037a17), (039a11), (081b13), (110b18), (112b11), (186a07), (193b13), (195b14), (196b18), (202a10), (203a05), (203a13), (213b15), (217b14), (237b04), (237b06), (249b08), 289a10), (305b07), (307a13), (308b18), (309b09), (312a03), (315b03), (315b15), (317b19), (319a16), (319b17), (320b11), (322a18), (325b10), (327b12), (328a14), (328b10), (335a04), (336a01), (337b14), (338b02), (341a01), (344b12), (344b19), (345b03), (345b14), (346b07), (347a01), (349b18), (350b01), (350b08), (351a02), (360a16), (361b12), (362a09), (365a17), (368b06), 368b14), (369a06), (370b18), (371a03), (371a14), (389b10), (392a01)

- **beẕr-i kerefes-i berrī**: Doğal yolla yetişen kereviz tohumu. (389b16)

- **beẕr-i kerefes-i sebistānī**: Bahçede yetişen kereviz tohumu. (371a04)

- **beẕr-i keşūr**: Havuç tohumu. (160b05), (317b19)

- **beẕr-i kettān luʿābı**: Keten tohumundan elde edilen sıvı. (140a18), (184b04), (203b16)

- **beẕr-i kettān**: Keten tohumu. (045a04), (081b16), (166b16), (171a12), (172a03), (184b18), (226a12), (242a11), (250a04), (252a06), (253a08), (284b12), (349a13), (353a06), (356b01), (358a01), (361a15), (361b07), (388a12), (388b04), (388b05)

- **beẕr-i ḳıṣṣā**: Kavun çekirdeği. (172a04), (172a13), (177b01), (191a13), (193a07), (193a10), (193b04), (193b13), (214a02), (219b06), (221a15), (249b05), (265a15), (292b14), (328b10), (328b10), (344b03), (345b16), (347a17), (388b01), (388b14), (389b14)

- **beẕr-i ḳıṣṣāü'l-ḥımār**: Eşek hıyarının çekirdeği. (210b08)

- **beẕr-i kirāṣ**: Kiraz çekirdeği. (349a13)

- **beẕr-i kündür**: Günlük tohumu. (323a14)
- **beẕr-i kürnüb**: kelem denilen lahananın tohumu. (195a15)
- **beẕr-i kürrāṣ**: Pırasa tohumu. (210a04), (308b17), (312b17)
- **beẕr-i küşūṣ**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt tohumu. (196a05)
- **beẕr-i küşūt**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt tohumu. (112a05), (292a12), (331b10), (335a16), (344b04), (334b08)
- **beẕr-i lift**: Şalgam tohumu. (311b07), (312b18), (314b03), (322a10)
- **beẕr-i lisānu'l-ḥaml**: Bağa yaprağı, damar otu, sinirli yaprak tohumu. (279b19)
- **beẕr-i luʿāb-ı ḳaṭūnā**: Pire tohumundan elde edile koyu yapışkan sıvı. (345b04)
- **beẕr-i lübb-i bıṭṭīḫ**: Kabuğundan çıkarılmış karpuz, kavun çekirdeği. (192a17), (389b08)
- **beẕr-i lübb-i bıṭṭīḫ**: Karpuz, kavun çekirdeğinin içi. (192a17), (344b03), (354b10), (389b08), (389b13)
- **beẕr-i lübb-i ḫıyār**: Hıyar, salatalık çekirdeğinin özü, içi. (192b08), (344a14), (387b11), (387b14)
- **beẕr-i lübb-i ḫıyār**: Salatalık çekirdeğinin içi. (192b08)
- **beẕr-i lübb-i ḫıyāreyn**: Büyük ve küçük hıyar çekirdeğinin içi, özü. (327b04)
- **beẕr-i lübb-i ḫıyāreyn**: Büyük ve küçük salatalık çekirdeği içi. (327b04)
- **beẕr-i mürr**: Mirrā adı verilen ve Arabistan'a yetişen bir ağaçın tohumu. (199b14), (253b05), (352b17), (385a18)
- **beẕr-i rāziyāne**: Rezene otu tohumu. (039a11), (110b18), (308b18), (317a10), (330b11), (331b05), (335a16), (336a01), (337b14), (382b12)
- **beẕr-i rāziyānec**: Rezene otu tohumu. (081b15), (110b17), (112a06), (221a11), (288b07), (288b09), (305b06), (308a07), (327b12), (328a12), (328b10), (333a14), (334b09), (336b01),

(336b08), (338b02), (350a04), (353a03), (361a16), (362a09), (369a05), (369a08), (369b11), (370b18), (371a03), (388a02), (388b01), (388b13), (389a19), (389b10)

- **beẕr-i sarmaşık**: Sarmaşık tohumu. (230a05), (272b08)
- **beẕr-i sefercel**: Ayva çekirdeği. (140a06), (184b03), (203b15), (286b17), (286b19), (310b17), (389b11)
- **beẕr-i seẕāb**: Sedef otu tohumu. (306a10), (308a06), (317a07), (319a04), (365a17), (371a14)
- **beẕr-i şāhterec**: Şahtere tohumu. (112a04), (213b19), (292b13)
- **beẕr-i şebiṣ**: Turak otu tohumu. (309a01), (323a14)
- **beẕr-i şibit**: Dere otu tohumu. (312a04), (317b19)
- **beẕr-i şīḫ**: Sarı yavşan otu, pelin otu tohumu. (345b14)
- **beẕr-i tere**: Tere tohumu. (160b05), (312b18), (392a01), (393b19), (394b10)
- **beẕr-i verd**: Gül tohumu. (230b09)
- **beẕr-i verd-i aḥmer**: Kırmızı gül tohumu. (378b17)
- **beẕr-i yılġun**: Yılgın ağacı tohumu. (308b19)
- **beẕr-i yonca**: Yonca tohumu. (182b15)
- **beẕrü'l-cezer**: Havuç tohumu.(347a17)

bīd (F.): Söğüt ağacı. (310b17), (311a14), (397b06), (396b18)

bila-nevā(t): Çekirdeksiz. (328b16), (330b12), (330b12)

bilā-taʿab: Eziyetle, sıkıntıyla. (077b05)

birinc: Pirinç. (035a14), (044b17), (075b02), (075b06), (205a02), (240b19), (269a10), (378a15), (396b18)

birincāsef (A.): yavşan, ḳaysūm, ayvaṭana. (081b04), (237b06), (281a03), (369b16)

birinc-i kābilī: Kabil pirinci. (081b01), (205a02), (321b05), (358b03)

bīş (F.): kurtbağan, ḳūniyūn, bıldırcın otu denilen zehirli bir ot. (021b07),

(084b16), (084b17), (084b19), (085a03), (106b16), (258a03)

bıṭṭīḫ (A.): Kavun, karpuz. *"bıṭṭīḫ ḳavuna ve ḳarpuza dėrler nihāyet ḳavuna bıṭṭīḫ-ı ṣuġra daḫı"(79b/17).* (079b17). (160a10), (163a06), (163a11), (177a11), (186b19), (192a14), (192a17), (193b07), (196b19), (205a16), (221a08), (221a12), (221a12), (249b05), (249b09), (265a15), (265a16), (269b12), (278b07), (279a05), (282a05), (282a11), (282a12), (282b08), (285a08), (285b03), (286a01), (286b06), (295b08), (296a07) (296a08), (296b03), (327b05), (328b10), (344b04), (354b10), (355a03), (366a05), (368b08), (369a06), (387a18), (389b08), (389b14)

bıṭṭīḫ-ı ṣuġra: Kavun. (079b17)

bostān (F.): 1.Ağacı, çiçeği, yeşilliği çok olan yer, kokulu yer. Sebze bahçesi. 2. Kavun, karpuz. (005b06), (005b08), (098a05), (152a02), (169a07)

bostānī (F.): Yetiştirilen, ziraî olan. (084b11), (087b11), (087b19), (091a07), (091b06), (096a02), (098a09), (108b09)

boy toḫumu: Çemen otu tohumu; ḥulbe. (087a04), (116b14), (140a18), (182a14)

bögrülce: Börülce. (074b03), (104b03), (116a03), (116a12), (116b11), (170b15), (226a04)

bögürtlen: Böğürtlen; gülgillerden, yol kenarlarında kendiliğinden yetişen dikenli ve çok yıllık bir çalı, diken dutu, it üzümü ve bu bitkinin önce kırmızı, olgunlaştığında kararan mayhoş yemişi. (118b01), (147b01)

buġday: Buğday; Buğdaygillerin örnek bitkisinin başaktan ayrılıp öğütülmesiyle elde edilen tanesi. (088b11), (088b18), (095a06), (253a07)

buḫūr-ı Meryem (A.): Deve tabanı bitkisi, siklamen. (210a18)

buḳūl (A.): Sebzeler. (107b11), (167a08), (249a03), (245b10)

bunduḳ (F.): Fındık. (081a01), (157a17), (197a17), (226a05), (226b14), (230b06), (269b04), (308b16), (312a14), (313a06), (314a16), (316b12), (316b15), (316b17), (318b09)

bunduḳ-ı Hindī: Hint fındığı, rete. (134a07)

bunduḳa (Süm.): 1. Yuvarlak nesne, hap. 2Fındık. (306b05), (306b04)

burçaḳ: Burçak, baklagillerden, taneleri hayvan yemi olarak kullanılan yıllık bir bitki. (090b06), (158a19), (260b07), (274a15), (348a11), (356b01)

busr (A.): Taze hurmanın bir çeşidi. (079b13), (079b14)

buṭm (A.): Menengiç ağacı ve meyvesi; sakız ağacı yemişi. (082a12), (144b15), (386a07)

būzīdān : Tilki tağı otu, tilki hayası, semizlik otu veya koç otu denilen ve ilaç olarak kullaılan bir ot. (080b09), (226a09), (227a01), (249a13), (308b04), (311b03), (312b01), (313a04), (313a12), (314b02), (317b14), (323b19), (338a13), (343a03), 391a15), (394b09)

büzūr (A.): Tohumlar, çekirdekler. (186a07), (221a13), (226a04)

büzūrāt (A.): Tohumlar, çekirdekler. (199b18)

- **büzūrāt-ı erbaʿ**: Dört farklı çekirdek, tohum. (186b16), (216a01), (219b06), (223a10), (223a12), (241a09), (369a09)
- **büzūrāt-ı ḥārre**: Hararet veren çekirdekler, tohumlar; dār-ı ṣīnī ve fülfül ve zencebīl ve zaʿferān ve küzber gibiler. (197a02)
- **büẕūrāt-ı müsaḫḫan**: Isıtılmış, kızdırılmış çekirdekler, tohumlar. (221a11)
- **büzūrāt-ı ṣelāṣe**: Üç farklı çekirdek, tohum; yaḳṭīn ve ḫıyār ve bıttīḫ-ı aṣfere beẕreleri (192a14)

C

can ṣaçı: Gelin saçı, küsküt, eftīmūn, bağboğan bitkisi. Tohumları, çiçekleri ve küçük, ince tohumları içeren sarmal halinde dalları olan bir tür kimyon. (076b10)

caʿde (A.): Acı yavşan. (305b03), (307a06), (308a04), (308b11), (343b19), (369b17), (389b01)

cāvers (A.): Buğday arasında biten bir çeşit sarı darı. (084a10), (191b09), (254a13), (254b04)

- **cāvers-i Hindī**: Kızıl darı. (090b07)

cāvī (A.): İmparator otu, padişah otu. (315b17), (394b05)

cāvşīr (A.): Oğlanaşı, kunduz taşağı, çakşır otu ve yaprağı. (084a05), (237b16), (237b17), (275a15), (305b09), (308a03), (317a07), (340a10), (340b17), (341a06), (343a06), (343a11), (344a01), (351b02), (352a11), (361b12), (362a13), (363a11), (364b04), (374a01), (386a11), (390a07)

cebelhenk: Kuzu otu, kusturucu bir ot. (046a11), (366a09)

cebelī (A.): Dağlık yerde olan, yetişen. (179a16), (195b08), (281a12), (340a05), (368b07)

cedvār (A.): Kâfur kokulu, zencefil türünden bir bitki ve kökü. (084b16), (084b18), (085a01), (085a02), (318a04)

- **cedvār-ı Hindī**: Cedvār; Hint'te yetişen Kâfur kokulu, zencefil türünden bir bitki ve kökü. (308b11), (316a18)

cedīd-i benefsec: Taze menekşe. (285a06), (329b02), (329b13)

cefef-i bellūt: Meşe, pelit kurusu. (210a02), (313b17)

cenṭiyānā (Y.): Eşek turbu. (085a08), (249b08), (305b05), (306a04), (306a10), (306b08), (306b15), (307a13), (308b01), (315a14), (316a17), (317a07), (319a08), (319b12), (338a14), (344a03)

cenāḥ (A.): Andız, râsen. (329a11)

cev (F.): Arpa. (099a06), (178a04), (215a12), (215a17), (221a10), (221b03), (265a13), (263b07), (282a10), (288b06), (288b10), (289b05), (290a18), (290a19), (305b17), (307b01), (308a12), (324b08), (326a02), (332b18), (334a13), (334b16)

- **cev-ı muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş arpa. (263b07), (322b11), (334b16)

cevz (A.): Ceviz, koz ve bu ağacın meyvesi. (084a15), (136a11), (136a14), (138a01), (141a02), (157a17), (158a11), (160b02), (169a11), (169a18), (187b03), (208b12), (209b14), (233a01), (264a18), (264b04), (269b05), (315a17), (326a18), (326a19), (353a13), (369a07), (369b10), (390b04)

cevz-i bevvā (A.): Küçük Hindistan cevizi. (037a16), (084a19), (184a15), (210b16), (237b11), (308b09), (309b18), (313a02), (320a04), (320a16), (321b17), (322a13),

(322b07), (323a02), (336a05), (365a12), (374a16), (394b07)

cevz-i ebyaż: Tatula, dehtūre kozağı, ak karanfil. (308a01)

cevz-i Hindī: Hindistan cevizi. (307a03), (308b08)

cevz-i māṣil: Tatula, dehtūre kozağı, ak karanfil. (121b09)

cevz-i Rūmī: Ceviz, koz. (084b03), (269b11), (312a15), (314a17), (318a19), (343b05), (352b17), (393b03)

cevz-i serv: Servi ağacı kozağı. (210a02), (240b19), (243b01), (260a19)

cevzü'l-ḳay: Kargabüken, Yemen servilerinin semeri. (366a09), (366a12)

cevzü's-serv: Servi ağacı kozağı. (358b09)

cezer (A.): Havuç. (084b10), (150a13), (260a18), (305b08), (306b01), (307a14), (311b12), (312a04), (312b17), (314b03), (315b15), (316b10), (317a10), (347a17), (365b16), (368b15), (394b10)

- **cezer-i Şāmī**: Şamda yetişen havuç. (312b19)

cezer-i berrī: Yabani, doğal yolla yetişmeyen havuç. (305b08)

cilġūze : Çam fıstığı, fıstık çamı. (314b18), (316b17)

circīr: Yaban kerdemesi, bahçede yetişeni kıcı, roka, tere. (085a03), (150a13), (308b18), (312b17), (322a11), (392a01)

cūr: Kızılca buğday. (107a08)

cülcülān (A.): Kuru kişniş. (263b04), (263b09), (263b10)

cülnār (F.): Nar çiçeği. (030a17), (084b08), (156a10), (156b09), (157b11), (159a01), (160b10), (169a01), (174b07), (184b07), (201b03), (210b02), (223b08), (228b11), (236a04), (237a03), (309a01), (319a17), (322b15), (342a08), (345b02), (346a02), (346a06), (346b16), (347b08), (349b08), (352b12), (354a05), (354a13), (359a18), (359b03), (362b12), (363a01), (364b18), (366a19), (366b18), (367b15), (367b19), (368a04), (368b01), (393b08)

cümmeyz (A.): Arabistan inciri, yaban inciri. (083a09), (196a19)

cühūd baḳlası: Türmüs, termiye, acı bakla. (83a15)

cündbīdester (F.): Kunduz taşağı, kunduz hayası. (073b14), (085a13), (113b02), (120a15), (130b07), (154b12), (172b04), (235a12), (305b08), (308a03), (309a16), (309b04), (315b10), (319a09), (319a15), (321b05), (340b17), (342a08), (343a04), (343a10), (344a01), (346b05), (351b02), (352a11), (360b09), (360b12), (361a01), (361b12), (363a11), (363b09), (364b05), (365a13), (365a19), (369b07), (373a11), (378b01), (380a16), (380b18), (390a08), (393b11), (394a06), (395a08), (164b09), (316a19), (315a15), (203a06)

cünd-i ḳūḳā: Tırfıl, üçgül. (090b10), (317a12)

Ç

çāl: Çal. (311b16), (313a18)

çam (A.): Çam, çam ağacı. (022b03), (086a18), (272a13)

çam sakızı: Çam ağaçlarından sızıp toplanan reçine. (237b17), (309a02), (385a04), (385b03)

çekirdek: Meyvelerde bulunan sayısı bir veya daha fazla olan, sert kabuklu tohum. (039b19), (078a03), (085b15), (086b14), (094a14), (098b07), (105b04), (106a15), (111a01), (111b18), (112a02), (114a15), (211a13), (290a11)

çerīt (F.): Keten. (149a08)

çeşmīzec (F.): Çeşme-zen dedikleri darudur, kara çörek otu. (377b03)

- **çeşmīzec-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş kara çörek otu. (377b03), (377b18)

çetek: Bir tür fesleğen, ferencmüşk. (101a14)

çınar aġacı: Çınar ağacı. (272b18)

çiriş: Çiriş otu, resrās. (374a11)

çivit, çivīd: Çivit otu. (030b11), (107a16)

- **çivit yabraġı**: Çivit otu yaprağı. (264a17)
- **çivīd toḫmu**: Çivit otu tohumu. (086a15)

çöb (F.): Saman inceliğinde herhangi bir sap, dal. (111a16), (210b13), (235a13), (318a09), (337a08)

çörek: Düğünçiçegigilerden, çiçeği sapının ucunda bulunan otsu bir bitki, karacaot ve bu bitkinin siyah renkli tohumu. (095a11), (117a11), (120a15)

çūpçīnī, çūbçīnī: Kabuklarından kinin yapılan bir bitki, kontez tozu, kınakına. (133a16), (309a02), (395b16), (395b19), (396a01), (396a08), (396a10), (396a15), (396a19), (396b01), (396b02), (396b04), (397a11), (397a13), (397a17), (397b04), 397b05), (397b18), (397b19)

çūpşīnī: Kabuklarından kinin yapılan bir bitki, kontez tozu, kınakına. (318a09)

çügündür (F.): Pancar. (099a06), (202a16)

D

dār-ı fülfül: Uzun biber, baş biberi. (136a11), (149b15), (322a19), (305a13), (306a19), (307a14), (308a02), (308b03), (309a17), (309b05), (310a03), (311b07), (313a02), (314b06), (314b16), (315a14), (316b10), (317b12), (318a10), (319a08), (320a15), (320b04), (320b10), (321a09), (321b04), (321b10), (321b17), (322a03), (322a13), (322a19), (322b11), (323a13), (323b07), (323b18), (324b04), (332a08), (340a18), (340b04), (340b08), (341a18), (343b19), (349b19), (352a04), (352a19), (355a05), (361a05), (371a02), (371a07), (373b19), (376a09), (376a14), (377a02), (378b12), (381b04), (382a05), (383a05), (390a06), (391b14), (395a11)

dārcīn (F.): Defnegillerden, genellikle Asya'nın güneyinde yetişen ve değişik türleri bulunan bir ağaç; tarçın ve bu ağacın baharat amacıyla kullanılan kabuğu. (037a17), (073b07), (082a12), (089b11), (289b06), (305a18), (397a02)

dār-ı şīnī: Tarçın. (152a11), (181a07), (184a14), (186a07), (188b17), (190b01), (194a07), (197a02), (203b12), (205a02), (225b14), (226a04), (226b07), (235a11), (237b11), (248b19), (306b10), (307a03), (307b19), (308b02), (310b11), (310b15), (312a17), (313a01), (313b12), (314b16), (315b13), (317a11), (318a09), (318b13), (318b18), (319b11), (319b16), (320a04), (320b04), (321a09), (321b10), (321b18), (322a19), (322b06), (323a02), (323b06), (324b06), (324b12),

(331a03), (332a07), (332a12), (341a17), (341b04), (343b19), (344b01), (354a10), (360b19), (369a02), (371a04), (373b10), (390a07), (390b02), (394b08), (395a09), (395a16), (396a02)

dār-ı şīşeʿān: Kandil ağacı, şimşek ağacı. (318b14), (395a14)

debs : şeker kamışı. (388a08)

debbā : Kabak. (257b19)

defne (Y.): Defne, ḥabbu'l-ġār. (087a18), (272a12), (272b12), (274a18)

- **defne evrāḳı**: Defne yaprağı. (259b10)
- **defne yapraġı**: Defne yaprağı. (166b11)
- **defne yemişi**: Defne yemişi, meyvesi. (087a18), (274a14)

demir dikeni: Demir dikeni, bıtrak, çobankalkıdan'da denilen bir çeşit diken; toprak üzerinde yatık olarak bulunan, boynuz biçiminde dikenli çiçekleri ve açık sarı renkli bir tür bitki. (087b01), (217b15)

derūnec (F.): Çıyan otu, akrep otu. (309b02), (310a12)

- **derūnec-i ʿaḳrebī**: Akrep otu, çıyan otu. (308b05), (309a15)

diflā (A.): Zakkum, agu otu. (355b05)

dīk-ber-dīk: Sıçan otu. (210a08)

dilki ṭaşaġı: İt kasarı bitkisi. (089a07)

dīnār (S.): Sarmaşığın bir çeşididir; bag sarmaşığı tohumu; bezr-i ekşūt. (190b03), (209a10), (214b12)

dūḳū: Yabani havuç tohumu. (308a04), (325b04)

durunc: Turunç. (235a02), (310b13), (311a12), (311b09)

durunc-ı ʿaḳrebī: Menekşe dibinde biten akrebe benzer bir köktür, çıyanotu. (090a17), (313a05), (315b11)

dutmak: Buhranın meydana gelmesi, tutması. (303b06)

duydārī: ʿÖd ağacının farklı bir türü. (100a03), (100a04)

E

ebegömeci: Ebegümecigillerden, mor renkli çiçekleri ilaç yapımında kullanılan kendiliginden yetişen çok yıllık bir bitki, ebegümeci. (087b11), (087b13), (111a02), (112a17)

ebhel (F.): Kara ardıçı. (075a01), (237b07), (354a10), (368b07), (369b08), (373b06), (374a10)

edḫīr (A.): Mekke ayrığı. (075a17), (159a11), (163b04), (206a14), (206a18), (211b12), (230b05), (237b11), (308a01), (313b11), (317a09), (336a02), (338a12), (338a12), (338b15), (346b19), (350b08), (353b10), (359a15), (369a01), (369a04), (370a02), (373b05), (374a10), (391a02), (395a07)

- **edḫīr-ı mekkī**: Mekke ayrığı. (330b12), (394b08)

efrencmüşk: Kebk otu; kedi otunun bir çeşidi, çetik otu. Kütahya ve Bileçik'te çetük otu derler. *"Türkīsi kebk otudur" (78a/10).* (078a10)

efsentīn (Y.): Pelin otu, sarı yavşan otu. (076a09), (097a14), (127b12), (129b17), (165a18), (188a15), (188b03), (193a19), (193b01), (193b04), (193b12), (195a11), (196b12), (213b11), (250a07), (272b18), (273a14), (288b19), (289b07), (308b17), (309b09), (324a19), (325b07), (325b14), (333b08), (333b15), (334b01), (335b18), (336a01), (338b17), (339b10), (342b13), (343b02), (344a02), , (344b10), (344b12), (356a06), (369b07), (372a12), (372a13), 391a03)

- **efsentīn-i Rūmī**: Pelin otu, sarı yavşan otu. (336a17), (375a02)

eftīmūn (Gr.): Bağboğan bitkisi, küsküt, gelin saçı. Tohumları, çiçekleri ve küçük, ince tohumlar içeren sarmal halinde dalları olan bir nevi kimyondur. (076b14), (293a02), (293a02), (004b03), (044b15), (076b10), (076b13), (104b15), (112a03), (116a08), (127b13), (127b14), (162b10), (170a19), (170a19), (170a19), (171a01), (183b09), (193a01), (193b12), (196b14), (205a14), (205b04), (214a06), (215b10), (215b10), (244b14), (244b14), (244b14), (245b01), (249a15), (254b04), (256a15), (256a16), (257b11), (258a15), (265b14), (265b14), (275b01), (292b15), (305b04), (317a17), (319b13), (324a19), (325a10), (325a14), (325b04), (325b08), (333b17), (334a03), (334a15), (334b07), (335a14), (336a13), (337a04), (337b17), (338a05), (340a04), (341a10), (342b19), (343a15), (343b17), (334b02),

(364a12), (369b04), (390a05), (393a02), (397a06)

egir (Gr.): Eğir otu, kasıkotu, azakeğeri, saz kökü. *"Türkīde egirdir azāḳdan gelir saz köküdür" (180a/14).* (108a14), (123b17), (136a13), (209b08), (318a07), (327a02), (327a03), (353b07), (391b14), (394b09)

ehlīlec (A.): Helile otu. (322b18), (336a09), (378b04)

- **ehlīlec-i aṣfer**: Sarı helile otu. (339b06), (339b14), (340a03), (341a02), (341a14), (341a14), (342b05), (345b08), (371a06), (376a09), (378a08)
- **ehlīlec-i esved**: Kara helile otu. (333b19), (336a10)
- **ehlīlec-i kābilī**: Kara helile otu. (322a07), (334b06), (336a10)
- **ehlīlec-i kābilī ḳışrı**: Kara helile otu kabuğu. (334b06), (377a07)

ekşi enār: Ekşi nar. (041a09), (091b03)

ekşūş: Bag sarmaşığı ve diken samaşığı, kelmac, küşut, kırmızı samaşık. (078a17)

elma: Elma. (269a07)

emirbārıs: Kadın tuzluğu. *"Türkīsi ḳadun ṭuzluġudur" (76b02).* (076b02), (111a15), (111b19), (183b12), (187a19), (190b02), (190b04), (191a14), (191a19), (193a03), (193a09), (193a14), (193a14), (193b13), (194a07), (194b16), (200a06), (200a18), (213a08), (213a16), (214a03), (215b07), (237a01), (280b18), (285a12), (292a12), (292a19), (292b15), (310a13), (310b12), (311a11), (323b13), (333b13)

emlec (A.): Emlec bitkisi, Bektaşi üzümü. (076b14), (147b03), (147b04), (152a19), (186a10), (186a12), (209a18), (209b07), (209b11), (231a02), (231a05), (261a08), (263b04), (263b07), (310b10), (311a10), (314b17), (315a04), (315a05), (315a07), (321b04), (322b07), (323a12), (323b17), (324a07), (324b04), (324b10), (324b19), (325a09), (325a14), (325a19), (325b04), (325b07), (325b18), (328a04), (331b09), (336a10), (337a05), (337b11), (340a13), (340b04), (341a18), (373b19), (344b03), (346a10), (350b11), (366a19), (366b04), (366b10), (375a19), (375b02), (391a03)

- **emlec-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş emlec, Bektaşi üzümü. (314a09), (317a17)

- **emlecü'l-menzūʿ**: Çekilmiş emlec. (322a02)

emrūd (F): Armut. (103b13)

enār (F.): Nar; nar çiçeği. *"cülnār Türkīsi enar çiçegidir" (84b/8).* (034b05), (035a13), (035a14), (035a16), (041a09), (044b13), (084b08), (086b05), (091a16), (091a18), (091b03), (091b04), (101b17), (106a06), (272a10), (329b01), (352b13), (353a10)

- **enār ḳışrı**: Nar kabuğu. (352b13)

encübār (A.): Beşparmak otu. (078a19), (078b04), (173b11), (173b12), (173b15), (174a02), (174a10), (201b01), (210b04), (210b05), (280a04), (332b06), (332b09), (346b14), (346b15), (332b09)

encudān (A.): Baldırgan ağacı. (078b09), (271b15), (272a08)

- **encudān-ı Rūmī**: Baldırgan ağacı. (233a01)

encüre (A.): Isırgan otu. (078b04), (151b10), (155a13), (322a11), (369a05), (373a11)

enīsūn (F.): Anason; anason tohumu. (187a02), (100b03), (101b09), (110b18), (132a12), (184a10), (325a11), (325a16), (325b10), (325b19), (327b12), (328a13), (331b06), (333a14), (335a04), (335b12), (336a01), (336b01), (337b14), (338b02), (339a09), (339a15), (339b06), (341a11), (343b02), (344b12), (344b19), (346b07), (346b07), (350b07), (353a18), (369a01), (369b04), (369b08), (370a06), (371a03)

erik: Erik. (046a01), (048b16), (075a08), (075a11), (075a13), (075a14), (097a14), (097a15), (285b04), (290a15), (324b18), (326b16), (337a05)

erüzz: Pirinç. *"erüzz birincdir" (75b/2).* (075b02)

esbiġūl (F.): Karnıyarık adlı bitki ve bu bitkinin tohumu (At kulağına benzediği için bu ismi almıştır.). (040a12), (046a01)

esrār (A.): Hint keneviri ve Hint kenevirinden çıkarılan ve kullanılacak miktara göre uyarıcı, sarhoş edici veya

uyuşturucu etkileri olan bir madde. (116b12), (363b02), (394b11)

eşcār (A.): Ağaçlar. (019a13), (259a09), (277a19), (277b02), (293a17), (392a07)

eşek ḳulaġı: Yaprağı büyük kantaron. *"ḳanṭarīyūn iki ṣınıfdır (10) biriniñ yapraġı büyükdür Türkçe eşek ḳulaġı dėrler ve yapraġı küçük olana ḫalḳ (11) ḳanṭarīyūn dėrler" (102a/9, 10, 11).* (102a10)

eşek küşni: Burçak, küşn. (296b11)

eşek ṭurpu: Bayırturpu, yabani kaşık otu. (085a08)

eşḳāḳil: Yaban havucu, şakakil. (077b17)

eşḳīl: Ada soğanı. (079a19), (305a16)

eşne (A.): Ağaç yosunu. (309a16), (309b04), (309b18), (310a12), (311b10)

evrāḳ (A.): Yapraklar. (285a01)

- **evrāḳ-ı ās**: Mersin yaprakları. (160b01), (237a05)
- **evrāḳ-ı ḫūḫ**: Şeftali yaprakları. (205a18), (205b02), (318a16), (343b02)
- **evrāḳ-ı tuffāḥ**: Elma yaprakları. (215a19), (285a01)

ezhār (A.): Çiçekler. (181a05), (195b10), (296a12)

F

fākihe (A.): Yemiş, meyve. (098a15), (119b02), (160a12), (160a17), (162b02), (165a02), (167a01), (183b08), (183b18), (188a17), (192b07), (209a10)

fākihe-i ḫavāmıḍ: Ekşi meyveler. (163b03)

farʿ (A.): Budak, dal. (163a10)

fiḳāḥ-ı ezḫīr: Mekke ayrığı çiçeği. (195b10)

fāşerā: Şeytan şalgamı, muşmula, döngel. (307a13), (316a16)

fāşir: Şeytan şalgamı, muşmula, döngel. (261a14),

faṭrasāliyūs (Gr.): Yabani kereviz. (305b02), (315b03), (320b13), (344a01), . (350b15), (368b06), (368b15), (369a01), (369b01), (369b05), (390a08), (316b10), (305b02)

fāvāniyā (F.): Ayı gülü, gelincik çiçeği. (101a05), (338b03)

fek: Merdümek. *"māş Türkīde fek ve ferāḥ dėrler" (106b3).* (106b03)

felencmüşk (F.): Bir tür fesleğen, miskotu. (308b16), (310b09), (312b01), (325b09)

fencengüşt: Beşparmak otu. *"fencengüşt Türkīsi beş barmaḳ dėdikleri otdur" (90b/12).* (090b12), (345a04), (352a05)

ferbiyūn: Baldırlar zamkı, kara zamk. (121b14), (316b01)

ferencmüşk (F.): Çetek otu, kedi otu. "*Türkīde çetek (15) otudur" (101a/14, 15).* (101a14), (309b19), (311b08), (313a14), (314b06), (316a16), (323a03), (341b07), (366b05), (377a03)

ferāḥ: Merdümek. *"māş Türkīde fek ve ferāḥ dėrler" (106b3).* (106b03)

ferāsiyūn: Yaban pırasası, kendene, boz ot. *"ferāsiyūn Türkīde yaban pırasasıdır kendene dėdikleri budur" (101a/9).* (101a09), (305b01), (307a06), (317a08), (333b02), (334b18), (343b18), (369b16), (388a02), (390a06)

ferfaḫ: Semiz otu. (282a09)

ferfiyūn (A.): Sütleğen otu ve bundan elde edilen bir zamk. (073a18), (074a11), (101a16), (271a14), (271b01), (308a05), (308b05), (311a08), (315b04), (315b10), (315b13), (316a04), (317a09), (319b11), (343a04), (344a02), (352a12), (359a08), (369b04), (386b07)

feslegen: Fesleğen, reyhan. *"reyḥān Türkī feslegendir" (90b18).* (090b18)

fevākih, fevākihe (A.): Yaş meyveler. (040a13), (114b14), (115a12), (129b16), (139b17), (142a03), (147b18), (150a17), (157a15), (158b18), 180b16), (190b17), (200b13), (202b05), (213a13), (215a13), (224a17), (237a03), (245b10), (256a15), (259b02), (259b13), (278b16), (280b07), (280b15), (281a09), (282a13), (283b04), (283b13), (283b14), (284b05), (284b09), (286b07), (286b08), (296b01), (296b03), (301a18), (323b10), (390a03), (391b02), (396a05), (296a11), (397b11)

- **fevākih-i raṭbe**: Yaş meyveler. (130b14), (141a09), (226b11), (289b14)

fındıḳ (F.): Fındık ağacının sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı ürünü. (045a04), (073b11), (206b07), (269b11), (289b15), (326a19), (365a01), (379a01)

fıstık (A.): Antep fıstığı, çam fıstığı ve yer fıstığı gibi yemişlerin genel adı. (030b09), (037a11), (037a12), (100b06), (132b10), (171a15), (181a08), (183b19), (188b03), (226a05), (226b15), (269b04), (269b10), (289b15), (307a03), (311a12), (311b06), (312a14), (313a03), (313a06), (314a17), (367a07)

- **fıstık-ı şāmī**: Şam fıstığı. (310b09), (312a14)
- **fıstıḳ-ı şāmī-ı muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş şam fıstığı. (387a15)

fiḳāḥ (A.): Bitkinin yeni çıkmış çiçekleri; mekke ayrığının çiçekleri. (237b11)

fiḳāḥu'l-iẕḫīr: Mekke ayrığının çiçeği. (318b14), (319b12)

fîlcūş (Y.): Andız. *"Türkīsi anduzdur bir nevʿi bostānīdir fîlcūş dėrler" (91b/6).* (091b06)

firfîn (F.): Agular kökü, cedvār. (085a02)

fū (A.): Girit sümbülü, büyük kedi otu. (308a08), (308b02), (316a16), (346b07), (368b06), (368b15), (369a16)

fūdenec: Bahçe nanesi, yarpuz. (093a16), (097b02), (169a15), (196a01), (267b08), (273a14), (308b16), (317a10), (335b12), (347a01), (353a08), (363a09), (369b13), (370a03), (370a07), (305b02)

- **fūdenec-i muḥraḳ**: Yanmış yarpuz. (354a06)
- **fūdenec-i berrī**: Doğal yolla yetişmeyen, yabani yarpuz. (328a13)
- **fūdenec-i cebelī**: Dağda yetişen yarpuz, dağ yarpuzu. (340a05)

fūfel: Fındık-ı Hindî, Hint ceviz ağacı ve yemişi. (101b03), (314a12), (340a05), (341b04), (356a02)

fülūs-ı ḫıyārşenbe: Çember açur özü, hinthıyarı özü. (112a18), (112b06), (178a11), (334b10), (335a18), (336b12), (337b06), (353a09), (335b05)

fuḳḳāḥ: Sıcak bölgelerde yetişen diken gibi sıcak salkımları olançok yıllık bir bitki. (338a12)

fūl: Bakla. (141a03), (142b14), (170b15), (171a04), (172a02), (182a12), (242a08), (242a11), (269b11), (306a12), (306a18)

- **fūl-ı muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş bakla. (341b14)

futenec: Bahçe nanesi, yarpuz. *"futenec Türkīsi yarpuzdur" (100b/12).* (100b12), (123b02), (149b08), (188a15), (188b04)

fuṭrasāliyūn (Gr.): Yabani kereviz, yabani maydonoz. (308a07), (308b17), (319a03), (395a08)

fūzenec: Yarpuz, bahçe nanesi. (359b14)

fücül: Turp. (046a09), (100b08), (160b04), (164b06), (186a05), (208b04), (208b15), (209b14), (214a07), (214a15), (218a13), (218b12), (249b01), (249b02), (264a11), (265a08), (267a01), (272b02), (272b06), (280b14), (322a11), (355a05), (355a12), (355b01), (355b14), (365b16), (365b19), (366a09), (366a13), (392a01), (392a02)

- **fücül-i esved**: Siyah turp. (393b16)
- **fücülü'l-ḫımā**r: Eşek turpu. (392a01)

fülfül (A.): Biber. (021b17), (083b19), (101a01), (104b05), (123b15), (130b17), (136a03), (136a11), (141a01), (144b10), (149b15), (169a15), (170a02), (175a03), (181a07), (195b06), (197a02), (197a14), (204a03), (245b05), (265a09), (306a19), (314b16), (315a13), (316a03), (316b10), (319a08), (320b11), (320b19), (321a03), (321b04), (321b17), (321b18), (322a19), (322b10), (323a02), (323a13), (323b07), (323b18), (324b05), (340a18), (340b04), (340b08), (340b08), (341a17), (342a04), (342a10), (342a15), (343a04), (343a12), (352b01), (353b13), (355a01), (355b06), (360b09), (360b18), (369b05), (370b03), (371a02), (373b19), (378a14), (390a07), (393a09), (394a09), (394b09), (394b12)

fülfüleyn: Karabiber ve beyaz biber. (343b19)

fülfül-i beyāż: Beyaz biber. (137b11)

fülfül-i ebyaż: Beyaz biber. (073a04), (305b01), (308a04), (308b03), (315b02), (315b18), (319a03), (319b11), (320b14), (322b06), (360b13), (376a01), (377a01), (379b15), (390a07), (392a14), (394a07), (395a11),

fülfül-i esved: Karabiber. (305b01), (307a14), (308a04), (319a12), (321a10), (321a15), (331a03), (332a08), (345a04), (345b18), (361a05), (376a01), (376a14), (377a01), (379b15)

fülfül-i mesmūm: Zehirli biber. (203b12)

fülfül-i sefid: Beyaz biber. (312b16), (315b08), (316a16), (317a09)

fülfül-i siyāh: Karabiber. (317b12)

füvve (A.): Kızıl boya kökü, boyacı kökü. (096b08), (101b06), (193b10), (214a10), 305b07), (318b05), (335a05), (344b19), (346a18), (355a12), (355b01), (355b13), (363b09), (369b16), (370a07), (395a16)

G

ġāfeş (A.): Koyun otu, kuzu pıtrağı. (100a19), (195a12), (196b02), (213b11), (226a09), (289a18), (289b07), (317a12), (327b13), (335b15), (336a11), (336a18), (338b16), (341a13), (344b05), (344b08), (345a01), (391a02)

ġāflembāş: ……. ?.. (138b01)

ġārīḳūn (A): Katran köpüğü bitkisi, ağaç mantarı, çayır mantarı. (100a13), (186a13), (193b04), (196b13), (196b14), (203b10), (213b19), (214a03), (271a14), (275b01), (291a01), (292b10), (305a18), (307b19), (308b14), (317a18), (319b12), (325a15), (328b02), (334b11), (336a08), (336a13), (336b02), (337a07), (338a04), (339a08), (339a15), (339b01), (340a04), (340b16), (341a05), (342b18), (343b16), (369b04), (390a04)

- **ġārīḳūn-ı siyāh**: Siyah katran köpüğü bitkisi. (045b14)

göknar: Çam fıstığı. "*ḥabbu's-ṣanevber çam (19) aġacı yemişidir Türkīsi göknardır" (86a/118, 19).* (086a19), (185b18)

ġubeyrā (A.): İğde yemişi. *"ġubeyrā Türkīsi igde yemişidir" (100a/11).* (100a11

ġūra (A.): Koruk, olmamış ham üzüm. (078a16), (323b13), (376a17), (377a14)

gül (F.): Gül; çiçek; gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. (041a11), (108a18), (108b06), (115a03), (117a07), (137b01), (154b02), (178b17), (217a17), (218a04), (258a04), (380b19), (383a04), (397b12)

- **gül yaġı**: Güllerin imbikten çekilmesiyle elde edilen gül suyunun üstünde toplanan kokulu yağ. (040a15), (077a16), (080b14), (092b15), (117b02), (118a10)

gül-i Arabī: Arap topraklarında yetişen gül. (352b13)

gül-i Ermenī: Ermeni gülü. (040b15), (260b07), (338a05), (368b01)

gül-i gülnār: Nar çiçeği: (199b12)

gül-i nesrīn: Yaban gülü. (153b17)

gül-i sürḫ: Kırmızı gül. (201b07)

gül-i şaḳāyīḳ: Gül; gül ağacının güzel kokulu, pek çok çeşidi bulunan çok makbul çiçeği. (096a04)

gülnār (F.): Yaban nar ağacı. (160b14), (314a07)

güneyik: Güneyik otu, hindibā. *“hindibā Türkīde güneyik otudur” (108b/8).* (108b08), (254b09)

günlük: Günlük ağacı; tütsü için kullanılan bir çeşit ağaç sakızı. (080a09), (104a10), (106a01), (106a04), (342a07), (342a08), (142b06), (381b12), (383a04), (393a16), (393b14), (394a05)

H

ḥabaḳ: Yarpuz, bahçe nanesi, fūtenec. (095b13)

- **ḥabaḳ-ı germānī**: Germanī yarpuzu, bahçe nanesi. (095b13)

ḥabb (A.): Çekirdek, tohum.

- **ḥabb-ı belesān**: Balsam ağacı çekirdeği. (087a16), (315b16), (217b16), (272a08), (305b05), (308a05), (308b02), (312b16), (315b04), (317a10), (320a05), (332a09), (338a13), (355a04), (365a12), (369a01), (372b01)
- **ḥabb-ı būr**: Tatlı soğan tohumu. (245b04)
- **ḥabb-ı efitimūn**: Gelinsaçı bitkisinin tohumu. (162b10), (170a19), (171a01), (244b14), (265b14), (293a02)

- **ḥabb-ı falū(fūlev)**: ??? (338b09), (391a11)
- **ḥabb-ı fāvāniyā**: Ayı gülü tohumu. (338b03)
- **ḥabb-ı fülfül**: Biber tohumu. (312a15), (314a17)
- **ḥabb-ı ḫulv**: Enīsūn, tatlı ot tohumu. (318a15)
- **ḥabb-ı kākūnec**: Kanbil otu, güveyi feneri tohumu. (316b05), (316b17), (345b16)
- **ḥabb-ı ḳırṭım**: Aspir tohumu. (289a09)
- **ḥabb-ı reşād**: Kerdeme, tere otu tohumu veya su teresi tohumu; kuzu kulağı otu tohumu. (128a08), (322a12)
- **ḥabb-ı rummān**: Nar tanesi, nar çekirdeği. (004b05), (183b17), (190b04), (191a16), (191b01), (193a09), (193a16), (200b08), (214a14), (254a01), (280b18), (285a13), (293a14)
- **ḥabb-ı rummān-ı muḥammaş**: Kavrulmuş nar çekirdeği, tohumu. (256b06)
- **ḥabb-ı ṣabır**: Sabır otu tohumu. (245b04)
- **ḥabb-ı ṣanavber**: Köknar, fıstık çamı. (369a02), (387a13)
- **ḥabb-ı sefercel**: Ayva çekirdeği. (162b17), (163a03), (168b05), (205b17), (221a04), (262b19)
- **ḥabb-ı sūrincān**: Acı çiğdem tohumu. (250a17)
- **ḥabbu'l-ās**: Mersin yemişi tohumu. (322b14), (323b07), (342a09), (349a05), (349a08), (349a17), (349b07), (349b11), (349b15), (362b12), (366b10)
- **ḥabbu'l-bān**: Ban ağacı tohumu. (312b16)
- **ḥabbu'l-faḳd**: Ayıd ağacı tohumu. (350b18)
- **ḥabbu'l ġār**: Defne ağacı meyvesi, defne yemişi. (087a18), (306a04), (306a09), (306a15), (306b07), (306b15), (307a14), (315a15), (316a18), (321b06), (357b12), (364b06)
- **ḥabbu'l-ḫırvaʿu'l-muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş kene tohumu. (370a12)
- **ḥabbu'l-ḫışrım**: Üzüm koruğu çekirdeği. (366b01)
- **ḥabbu'l-ḳarʿ**: Kabak çekirdeği. (305a07), (318a13)
- **ḥabbu'l-ḳırṭım**: Aspir tohumu. (289a02)
- **ḥabbu'l-ḳuṭn:** Penbe çekirdeği. (313a04), (387a14), (388b17)

- **ḥabbu'l-muḳl**: Devm ağacı meyvesi çekirdeği. (209a15)
- **ḥabbu'l-yaḳṭīn**: Kabak çekirdeği. (345a09)
- **lübb-i ḥabbu'l-yaḳṭīn**: Kabuğu soyulmuş kabak çekirdeği. (345a09)
- **ḥabbu'n-nīl**: Civit otu tohumu. (086a15), (149a08), (205a03), (205a14), (318a14), (320a06), (324a18), (339a08), (339a15), (339b01), (342b01), (343a15), (343b01)
- **ḥabbu'r-rummān**: Nar çekirdeği. (190b02), (199b09), (199b13), (199b19), (200a02), (279b18), (282a01), (349a03), (349a08), (349b07), (349b10), (352b01), (366b10), (349a07), (349a01), (322b14)
- **ḥabbu'r-rummāneyn**: Tatlı ve mayhoş nar çekirdekleri. (322b14)
- **ḥabbu'r-rummān-ı ḫāmiż**: Ekşi nar çekirdeği. (352a17), (366b14), (367a03), (366a19)
- **ḥabbu'r-rummān-ı maḫmuż**: Ekşi nar çekirdeği. (242b10)
- **ḥabbu'ṣ-ṣandal**: Sandal ağacı tohumu. (306b16)

ḥabbu's-ṣanevber: Çam fıstığı. (086a18), (132b09), (226b15), (269b04) (345b15)

ḥabbu's-sümne: Kenevir tohumu. (086b17)

ḥabbetü'l-ḫaḍrā: Sağırlık ağacının yemişi, sakız ağacının yemişi. *"ṣaġırlıḳ aġacınıñ yemişidir Türkīde (6) meneviş dėrler" (86b/5, 6).* (086b05), (209b14), (226a12), (269b04), (269b11), (311b06), (313a04), (314a17), (322a01), (322a11), (321b19)

ḥabbetü's-sevdā: Kara çörek otu. (394a08)

ḥabbu'z- zelem: Abdülleziz meyvesi. (086a14), (226a04), (226b15), (269b13), (311b06), (312a14), (313a05), (314a18)

ḫabīn (A.): Zakkum ağacı. (140a05)

hāl: Küçük kakule. (331a02)

ḫall: Küçük kakule. (261b19), (352a05), (356b16), (357a08), (357b03), (357b18), (358a12), (359a09), (361a12), (361a18), (361b04), (361b14), (361b19), (362a12), (363a19), (371b03), (371b13), (371b18), (372a03), (372a05), (372a11), (375a17)

ḥalāl (A.): Hurma meyvesinin ṭaldan sonraki ikinci evresi. (079b14)

ḥamāmā (A.): Hamama otu, kakule. (091b14), (305b03), 308b11), (319b14), (344a02), (351a02), (353b13), (364b13), (365a18), (373b10), (374a15), (395a12)

ḥānıḳu'd-deneb: Kurtboğan denilen bir bitki. (271a14)

hānıḳu'l-baḥr: hānıḳu'l-baḥr. (271a13)

ḫanṭiyānā (Y.): Cenṭiyānā, halk arasında "kızıl kantaron" denen, ateş düşürücü, iştah açıcı, kuvvetlendirici ve uyarıcı hassalarından dolayı hekimlikte, eczacılıkta kullanılan, altın sarısı çiçekli, iri köklü, kokulu bitki. (308a05)

ḥanẓal (A.): Ebūcehil karpuzu, acı hıyar. *"ḥanẓal Ebu Cehil ḳarpuzudur" (85b/14).* (085b14), (085b17), (085b18), (112a15), (131a09), (132a18), (133b06), (164b08), (169a06), (202a12), (203a08), (203a10), (205a07), (205a14), (205a18), (205b02), (244a12), (264a13), (267b12), (274b01), (292b10), (324b01), (332b11), (332b12), (336b04), (339a09), (339a16), (339b02), (339b10), (340a05), (340a10), (341a02), (341a05), (341a10), (342b02), (342b14), (343a03), (343a09), (343a16), (343b15), (360b09), (360b13), (362a04), (363a08), (363a15), (363b12), (386b03), (390a04), (394a09)

ḫarbaḳ (A.): Çöpleme otu. (273a02)

- **ḥarbaḳ-ı ebyaż**: Ak çöpleme otu. (355b02), (358b03), (360b19)
- **ḫarbaḳ-ı esved**: Kara çöpleme otu. (045b14), (334a04), (343b16), (355a10), (355a12), (361a03), (390a05)

ḫarbuze (A.): Kavun. (314a18), (316b04)

ḫardal (A.): Hardal otu. (011b14), (040b10), (074a06), (087b18), (101b16), (104b06), (114a16), (116a15), (116a16), (123b02), (123b04), (124a01), (128a07), (130b17), (136a15), (141a01), (165a19), (169a12), (169a14), (174a19), (174b01), (236a13), (252b14), (253a11), (253b05), (262b08), (264a14), (267a01), (272b01), (274a09), (315a15), (343a04), (352b01), (352b03), (353b07), (355a13), (355b02), (365b12)

- **ḫardal-ı beyāż**: Beyaz hardal otu. (324b01)

- **ḫardal-ı ebyaż**: Beyaz hardal otu. (378a15)

ḫarmel, ḥarmel (A.): (Y)üzerlik otu. (130b05), (245b09), (267a01), (272b16), (308b19), (311b12), (314b03), (338a14), (338b03), (340a10), (343a10), (355a12), (362a04), (362a08), (394b10)

ḫarnūb (F.): Keçiboynuzu. (241b07), (211a14), (272b08), (306b02), (322b15), (349a15), (349b01), (349b14)

- **ḫarnūb-ı bilād-ı ʿacem**: Çekirdeği çıkmış keçiboynuzu. (349a04)

- **ḫarnūb-ı bilā-nevā**: Çekirdeği çıkarılmış keçiboynuzu. (349a09)

- **ḫarnūb-ı menzūʿu'n-nevāt**: Çekirdekleri çıkartılmış, çekilmiş keçiboynuzu. (349a16)

- **ḫarnūb-ı münaḳḳā**: Ayıklanmış keçiboynuzu. (349b08)

ḫarnūbu'n-nebaṭī: Keçiboynuzu. (349b11)

ḫarnūb-ı Şāmī: Aşılama keçiboynuzu. (087b16)

ḥarīḳ-ı ebyaż: Beyaz çöpleme. (271a13)

ḥarīḳ-ı esved: Kara çöpleme. (271a13)

ḫaşālubān, ḥaşālubān: günlük. (136a12), (140b13), (156a15), (187b02), (203b03), (210b02), (241a02), (315b17), (358b09), (394b05)

- **ḥaşālübān-ı muḥammaṣ**: Kavrulmuş günlük. (200b13)

ḫasek, ḫasek (A.): Demirdikeni, çoban kalkıtan. *"ḫasek Türkīsi demir dikenidir" (87b/1).* (087b01), 202a15), (210a04), (333b16), (361a09), (361a16), (361b13), (362a07), (362a15), (368b18), (369a04), (389b12), (389b17)

- **ḫasek-i merżūż**: Dövülmüş, parçalanmış demirdikeni. (373a17)

- **ḫasek-i mürebbā**: Terbiye edilmiş, işlem görmüş demirdikeni. (312b02), (312b19), (314b04)

- **ḫasek-i raṭb**: Taze demirdikeni. (374a02)

ḥasekdāne: Demirdikeni tohumu. (245b03), (312b18)

ḫass (A.): Marul. (088a12), (122b01), (122b03), (122b09), (122b13), (125a18), (126a07), (140a05), (150a14), (156a13), (165a08), (214a15), (226b12), (227b09), (228a12), (228a13), (240b03), (242a06), (278b07), (284b17), (285a02), (295b08), (337b07), (347a10), (352b19), (355a17), (360a08)

- **ḫass varaḳları**: Marul yaprakları. (126b03)

ḫaşāyiş (A.): Kuru otlar. (145a19)

ḫaşḫāş (A.): Haşhaş; gelincikgillerden, kapsüllerinden afyon elde edilen, tohumlarından yağ çıkarılan bir yıllık ve otsu bir kültür bitkisi. (042b04), (088a05), (119b05), (122b01), (122b04), (125a01), (137a16), (139a01), (139a03), (139a05), (139a08), (169a09), (172a14), (172b05), (172b08), (173b09), (177a07), (177a08), (177b01), (178b07), (178b14), (285a09), (188b18), (189a02), (201a19), (201b03), (206b10), (212a01), (215a17), (219b06), (221a05), (221a06), (236a06), (241a10), (241a12), (279b06), (279b09), (284b03), (284b13), (296a07), (310a05), (312a16), (313a19), (315b19), (321b01), (333a04), (333a05), (341b13), (344a15), (345a11), (345a15), (346a02), (360a09), (360b03), (368b11), (370a19), (387b11), (387b12), (387b15), (388b02)

- **ḫaşḫāş dühnü**: Haşhaş yağı. (122b03)
- **ḫaşḫāş ḳabuġu**: Haşhaş kabuğu. (126b04)
- **ḫaşḫāş ḳışrı**: Haşhaş kabuğu. (166b11), (188b04), (211b19)
- **ḫaşḫāş-ı ebyaż**: Beyaz haşhaş, gelincik. (178b13), (333a13), (334b17), (345a13), (370b09), (388a19), (389b09), (389b15)
- **ḫaşḫāş-ı esved**: Kara haşhaş, gelincik. (178b13), (345a13)
- **ḫaşḫāş-ı sefīd**: Beyaz haşhaş, gelincik. (311a11), (311b08), (312b18), (314a18), (324a01)
- **ḫaşḫāşıñ ḳışrı**: Haşhaş kabuğu. (172b05)

ḫaşḫāşī: Haşhaşla ilgili. (099b12)

ḫaşīş: Esrar denilen hind keneviri yaprağı. (274b14)

ḫaṭme (A.): Hatmi. Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi, gül hatmi. (073b10), (088a07), (164b12), (169a08), (172b06), (172b07), (177a01), (177a18), (201b03), (203a07), (203b09), (206b05), (206b10), (207a04), (211a19), (211b01), (211b02), (211b12), (211b19), (221b03), (236a19), (252a06), (281b05), (333a13), (333a19 (358a11), (358a14), (358b13), (358b15), (359a12), (359b10), (360a07), (360b02), (361a09), (361a16), (361b02), (361b07), (361b17), (362a10), (363b17), (364a06), (364a09), (385a17), (387b14), (389b09), (389b15), (397b12)

ḫaṭmī (A.): Hatmi. Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisi, gül hatmi. (110b15), (111a02), (111b19), (112a16), (164b15), (184b18), (193b12), (222b02), , (242a10), (249b16), (253a08), (262b19), (263b09), (265a15), (272a01), (316b11), (316b14), (385a19)

ḫavlān-ı Hindī: Teke dikeni. (379b02), (379b19), (380a17), (387a02)

ḫavlencān (F.): Zencefilgillerden, güzel çiçekli, ıtırlı, çok yıllık, otsu astropikal Asya bitkisi ve bu bitkinin zencefil gibi baharat olarak kullanılan kök sapları. (075a04), (089b03), (309b18), (310a15), (311b06), (312a17), (312b15), (313a12), (314a03), (314a19), (318a04), (318a10), (321b18), (322a12), (323b06), (332a08), (341b04), (394b08), (186a06)

havuc: Havuç, cezer. (084b10), (084b13), (090a06), (226a03), (227a01), (314b17)

ḫayyü'l-ʿālem: Kaya koruğu. Ekşi kara üzüm gibi meyveleri olan, kayalık yerlerde biten bir yaban bitkisidir. *"Türkīsi ḳaya ḳoruġudur" (86b/18).* (086b18)

helīle (F.): Helile otu. (044a10), (045b19), (109a01), (192b08), (195a11), (215b04), (314a09), (314b16), (317a17), (317b15), (324b17), (325a14), (325a19), (325b04), (341a15), (397a02)

- **helīle-i aṣfer**: Sarı helile otu. (140a03), (325b13), (325b18), (397a07)

- **helīle-i aṣġar**: Küçük helile otu. (324a07)

- **helile-i esved**: Kara helile. (314a09), (317a16), (323a12), (324a07), (325a03), (325b18), (397a02)

- **helile-i kābilī**: Kara helile otu; helile otu. (323a12), (324a07), (325a04), (325a09), (325b07), (325b18), (382b10), (397a07)

- **helīle-i kābilī-i esved**: Kara helile otu. (323b17)

helīlec (F.): Helile otu. (108b16), (147a03), (160a12), (160b17), (162a15), (162b02), (183b08), (193b06), (200a10), (253b17), (265a07), (310b10), (321b04), (322a02), (325a14), (340a10), (377a10)

- **helīlec-i aṣfer**: Sarı helile otu. (141b11), (158b18), (160b12), (196b12), (256a17), (289a01), (292b09), (324b04), (337b06), (338a04), (339b18), (343a09), (382a04), (386b05)

- **helīlec-i aṣfer-i bilād-ı ʿacem**: Çekirdeği çıkmış sarı helile otu. (335b02)

- **helīlec-i esved**: Kara helile otu. (186a09), (111b18), (186a12), (196b14), (256a17), (261a08), (292b13), (335b16), (336a15), (338a04), (340a13), (340b04), (349a14), (373b18)

- **helīle-i esved ḳışrı**: Kara helile otunun kabuğu. (397a03)

- **helīlec-i Hindī**: Ufak helile otu. (112a03), (209a18)

- **helīlec-i kābilī**: Kara helile otu. (186a12), (209a18), (209b11), (253b18), (256a17), (275a19), (292b10), (324b10), (336a15), (373b18)

- **helīlec-i meshūḳ**: Döğülmüş, ufalanmış, ezilmiş helile otu. (155a09)

- **helīlec-i mürr**: Acı helile. (264a06)

helīlecāt (F.): Sarı, kara, ufak (Hindî) helile otları. (209a11), (210b12), (324b18), (324a12)

helyūn (A.): Zambakgillerden, uç dalları yapraksı görünüşte, toprak altı

kök saplarından çıkan taze sürgünleri yenen bir bitki, kuşkonmaz. (109a03), (167a07), (207a03), (221a07), (226a12), (226b09), (244a19), (308b19), (311b09), (312b19), (314b02), (321a19), (322a10), (333b11), (333b15)

heyūfārīḳūn (A.): Sarı kantaryon, kılıç otu, yara otu, koyunkıran. (305b07), (308a09), (308b14), (343b18), (390a05)

heyūfīṭidās: Yer narı. (308a02)

hezār-ceşān: Şeytan şalgamı. (109a07), (261a14)

ḫıfş: ḫıfş. (380b17)

ḫıltīt: Kadıağacı, şeytanboku, baldırgan. (004a18), (087b05), (154b11), (169a14), (172a03), (226a05), (226a06), (231a03), (231a04), (235a12), (272a11), (273a07), (315a14), (319a10), (319a13), (343a05), (345b17), (345b18), (373a11)

ḫımmāṣ (A.): Nohut. (199b19), (345b02), (345b15), (346a10), (349b11)

ḫıltīt: Kadıağacı, şeytanboku, baldırgan ve bu ağacın zamkı. (307a05)

ḫınnā (A.): Kına ağacı. (085b10), (114a13), (114a16), (149b18), (236a08), (249b14), (252b13), (261a11), (264a17), (264a18), (267b19), (317a11), (317b12), (340b08), (372a02), (392b08)

- **ḫınnā zehri**: Kına ağacı çiçeği. (372a02)

ḫınṭa (A.): Buğday. (086a10), (162b19), (172b02), (175a03), (182b14), (182b16), (189a02), (227a01), (242b07), (253b05), (257b16), (263a02), (269b08), (370a18), (388a13), (230a10), (362a08), (370a18), (393a09)

- **ḫınṭa-ı muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş buğday. (362a08)

ḫırvaʿ (A.): Hint yağı bitkisi, kene otu. (134a07) (239a04)

ḫışrım (A.): Koruk, olgunlaşmamış üzüm. (146b02), (146b03), (146b16), (146b17), (160b15), (163b03), (167a13), (180b11), (183b10), (185a07), (200b15), (279b01), (286b04), (290a05), (290a17), (328a06), (333b13), (376a10)

ḫışrımiyye (A.): Koruk, olgunlaşmamış üzüme ait. (183b16), (209a02), (223b10)

ḫıṭa: Hıta, açur. (206a14)

ḫıyār (A.): Hıyar, salatalık. (048b16), (079b19), (089b07), (092b12), (160a11), (162a06), (166b04), (172a04), (172a14), (177a03), (177b01), (180b09), (184b16), (186b13), (186b17), (191a13), (192a14), (193a08), (193b07), (196a09), (196b19), (202b04), (206b10), (208b03), (210b08), (213a15), (213b06), (214a03), (221a05), (221a09), (221a12), (226b10), (249b05), (279a05), (284b17), (286a03), (292a12), (192b08), (293a08), (295b07), (296a04), (296b01), (301a18), (316b04), (328b10), (337b13), (344a14), (346a13), (347a18), (358a04), (387a18), (387b11), (387b14)

- **ḫıyār-ı Arabī**: Hıyarın bir türü.
- **ḫıyār çekirdegi**: Hıyar, salatalık çekirdeği. (086b14), (290a11)
- **ḫıyār lübūbu**: Salatalık, hıyar özleri, içleri. (351a03)

ḫıyāreyn (A.): Büyük ve küçük hıyar. (312b17), (316b16), (327b04), (337a18), (341b13), (345a09), (368b10), (369a06)

ḫıyārşenbe (F.): Çember acur, hinthıyarı. (004a17), (088b19), (089a05), (108b14), (111b11), (112a07), (112a18), (112b06), (159a08), (162b03), (169a08), (177b05), (177b09), (177b13), (178a11), (184b17), (195b17), (235a10), (353a04), (191a09), (191a09), (192b14), (193b02), (193b14), (194b18), (209a14), (211b03), (214a03), (214a06), (215b06), (221a14), (221a17), (221a17), (234b14), (260a11), (280b07), (280b15), (281a14), (289a04), (289a16), (290a10), (290a14), (291a04), (292b16), (292b18), (317b02), (317b05), (334b10), (335a18), (335b02), (335b05) (336b12), (337b06), (353a03), (353a09)

- **ḫıyārşenbe fülūsü**: Hinthıyarı özü. (353a03)
- **ḫıyārşenbe lübbü**: Hinthıyarı özü, içi. (184b17)
- **ḫıyārşenbe ʿaseli**: Çenber açur balı, hinthıyarı balı. (209a14)

ḫīl (F.): Hil otu, kakule otu. (320b05), (341b08)

ḫilāf (A.): Keçi söğüdü. (359a13), (360a07)

hīl-i bevvā: Küçük kakule. (089b09)

hindībā (A.): Yaprakları haşlanarak salata gibi yenilebilen birkaç yıllık otsu bir bitki, yaban marulu, güneyik otu. *"hindibā Türkīde güneyik otudur" (108b/8).* (072a16), (078a19), (085a07), (092a02), 108b08), (108b11), (108b12), (108b15), (111a08), (111b10), (112a05), (133a03), (161b12), (161b16), (167a07), (180b13), (184b17), (190b02), (191a08), (191a14), (191a15), (191a19), (192a15), (192a16), (192a17), (192a19), (192b02), (192b06), (192b18), (193a08), (193a10), (193a13), (193b04), (193b13), (194b08), (195a08), (195a09), (195a16), (195b05), (196a08), (196a09), (199b08, (199b09), (196b19), (200a19), (202a17), (213b14), (214a14), (215a11), (215a16), (215b04), (221a14), (221a15), (242a06), (242a09), (244b19), (252a01), (256b01), (260a12), (280b05), (280b10), (281a11), (283b09), (283b15), (286b11), (288b07), (288b14), (288b19), (291a07), (292b14), (295b17), (327b04), (327b05), (327b12), (328b02), (328b09), (328b11) (330b11), (331b04), (331b05), (331b09), (331b11), (331b14), (334a13), (334b08), (335a04), (336b09), (337a17), (337b07), (339a02), (344b05), (348a02), (348a,05), (350b17), (352b19)

- **hindībā kökü**: Yaban marulu, güneyik otu kökü. (097a02)

Hindīstān ḳozu: Hindistan cevizi. (108a03)

ḫīr (F.): Öküzgözü, sığırgözü. (190b02), (271a11)

ḫīr-ı bevvā: Küçük kakule. (311b09), (318b18), (321b18), (324b12)

Ḫorāsānī: Soğulcan için istimal edilen, Arapça vahşizek de denen yavşan türünden bir bitki. (318a14), (343b02)

ḫubbaz(ā, ī) (A.): Ebegümeci. *"ḫubbāzī Türkīsi ebegümecidir berrī ve bostānīdir" (87b11).* (087b11), (110b16), (168b13), (249b16), 333a19), (335b09)

ḫubbīz (A.): Ebegümeci. (172a18), (172b07), (177a14), (360a08)

- **ḫubbīz beẕri**: Ebegümeci tohumu. (177a01)

ḥubūbāt (A.): Taneler, tohumlar; buğday, arpa, çavdar gibi taneli bitkiler, tahıl. (100b19), (339a05)

ḥubūb-ı fülfül: Yaban narı tohumları. (393a08)

ḫūc : Horoz ibiği adlı bir çiçek. (315a15)

ḫūḥ: Şeftali. (160a10), (167b04), (205a12), (205a18), (205b02), (225b16), (226b10), (296b02), (318a15), (318a16), (343b02)

ḥulbe (A.): Çemen otu, boy tohumu. *"ḥulbe Türkīsi boy toḫmudur" (87a/4).* (087a04), (140a17), (140b18), (144a10), (146b12), (166b15), (221b03), (221b04), (242a14), (250a03), (252a06), (328a13), (353a06), (360b02), (361a15), (361b13), (362a08), (362a15), (362b08), (362b10), (363a18), (369a15), (385a17), (385a19), (388a03), (388a11), (388a12), (392a02)

- **ḥulbe luʿābları**: Boy tohumundan elde edilen koyu yapışkanımsı sıvılar. (262b19)

ḥūlencān: Karagat, egri kestane. (225b14), (226a08), (226b07)

ḥumer: Demirhindi otu. (309a01)

- **ḥumer ot beẕri**: Demirhindi otu tohumu. (309a01)

ḥummuṣ (A.): Nohut. (086a06), (193a04), (208b19), (210b12), (225b14), (226a04), (226b06), (288b09), (339a11), (341a19), (344a04), (354b08), (354b11), (354b18), (356b01), (370b03), (370b07), (370b08), (387b10)

- **ḫummuṣ-ı esved**: Siyah nohut. (209a12), (237b16), (244a16)
- **ḥummuṣ-ı muḳaşşer**: Kabuklu nohut. (269b11)
- **ḥummuṣ-ı sevdā**: Siyah nohut. (244a18)
- **ḥummuṣ-ı siyāh**: Siyah nohut. (203b12)

ḥummāż (A.): Kuzukulağı. (041a10), (133b01), (180b03), (183b10), (280a13), (285a11), (292a10), (315a08), (316b16), (323b13)

ḥurf (A.): Kerdene, tere otu tohumu veya su teresi tohumu. (091b18), (093b03), (096b09), (349a13)

- **ḫurf-ı bābilī**: Doğal yolla yetişen tere otu tohumu veya su teresi tohumu. (305b06)

ḫurma (F.): Hurma; hurma ağacının tatlı, besleyici, etli meyvesi. (079b15), (013a03), (034b06), (037a11),

(072a10), (079b13), (130b17), (141a01), (150a17), (199b15), (199b16), (233a10), (236a08), (256a01), (265a05), (319a04)

ḫurūʿ (A.): Tanelerinden hintyağı çıkarılan ağaç. (362a08), (363a15), (374a03)

ḫuşyetü'ş-şaʿleb: Tilkitaşağı otu. (089a06), (133a17), (226a08), (233a05), (308b08), (310a04), (311b05), (312a16), (312b15), (313a15),, (314a12), (314b03), (314b17), (315b15), (394b11), (396a02)

I

ıḫlāmūr (Y.): Ihlamur. (279b11)

ılġın: Ilgın ağacı. (152b06), (152b07)

ʿılk (A.): Her nesne zamkına ve sakızıdır. (387a04)

- **ʿılk-ı buṭm**: Menengiç ağacı, sakız ağacı zamkı. (386a07)
- **ʿılk-ı Rūmī**:Anadolu zamkı ve sakızı. (313b17)
- **ʿılku'l-inbāṭ**: Bir tür terment. (365a19)
- **ʿılkü'l-buṭm** (A.): Sakız termenti. (172a04), (307b19), (308b14), (318b14), (387a04)

ʿırḳ (A.): Kök, asıl. (157b04), (338a17), (339a01)

- **ʿırḳ-ı bābūnec**: Papatya kökü. (314b17)
- **ʿırḳ-ı bīd**: Söğüt ağacı kökü. (310b17), (311a14), (397b06)
- **ʿırḳ-ı lisān-ı şevr**: Sığır dili bitkisi kökü. (310b17), (311a14)
- **ʿırḳ-ı sūs**: Meyam kökü. (110b16), (112a17), (168b10), (168b11), (170a15), (171a02), (171a16), (172a03), (172a14), (177a03), (177b02), (187a01), (193b12), (202b18), (211b04), (244a13), (248b04), (248b06), (248b09), (248b09), (272a11), (292a12), (293a06), (324b11), (326a05), (331b10), (333a09), (333a12), (333a17), (333a19), (334b08), (334b18), (335b08), (387b15), (388a03), (388a12), (389a06), (389a13)
- **ʿırḳ-ı sūsen**: Süsengillerden, nisan-haziran ayları arasında çeşitli renklerde iri ve güzel

kokulu çiçekler açan, uzun ömürlü otsu bir bitkinin kökü, zambak kökü. (139a07), (171a03)

- **ʿırḳu's-sūs**: Meyan kökü. (112a05), (241a11)

ısfanāḫ (L.): Ispanakgillerden, yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki. (124a11), (124b12), (137a15), (138b18), (140b02), (151b03), (165a05), (167a07), (168b13), (177a13), (205b18), (208b17), (211b09), (213a16), (221a19), (240b16), (248b14), (249a03), (256b02), (284a07)

ışırġan: Isırgangillerden, her tarafı sert tüylerle kaplı, tüyleri kırıldığında karınca asidi denilen bir madde çıkartan ot. (078a03), (271b06), (315b15), (308b18)

ışġın: Rībās. (091a14)

İ

iblis ṭırnaġı: Çan çiçeğigilerden, genellikle dağlarda yetişen bir çeşit bitki, şeytantırnağı. (237b18)

iblīs ẓufru: Çan çiçeğigilerden, genellikle dağlarda yetişen bir çeşit bitki, şeytantırnağı. (308b15)

iccāṣ (A.): Erik. (075a08), (111a06), (111a13), (111b06), (113b07), (115a02), (117a02), (126a18), (140a04), (158a10), (165a03), (166b19), (167b04), (177a12), (188b18), (193a09), (205a18), (213a11), (215a12), (219b05), (221a05), (221a09), (221a16), (278b08), (278b14), (281a09), (283b13), (283b16), (284b01), (285a12), (286b07), (286b11), (290a05), (290a09), (292b04), (292b12), (296b03), (326b13), (330b04), (330b06), (330b10), (335a15), (335b02), (336a11), (336a16), (337b02), (337b06)

- **iccāṣ-ı cebelī**: Dağda yetişen erik, yabani erik. (281a12)

- **iccāṣ-ı esved**: Kara erik. (336b15), (397a07)

- **iccāṣ-ı kebir**: Büyük erik. (177b07)

- **iccāṣ-ı kibār**: Büyük erik. (177b11)

ʿīdān (A.): Dallar, saplar, odun kısmları. (308a01), (373b05)

- **ʿidān-ı belesān**: Belesan ile maʿan kökü. (308a01)

igde: İğde. (092a10)

- **igde yemişi**: İğde ağacının yemişi. (100a11)

ihlīlec (F.): Helilec otu. (282b03), (283b04)

- **ihlīlec-i aṣfer**: Sarı helile otu. (078b13), (112a02)
- **ihlīlec-i aṣġar**: Küçük helile otu. (111b10)
- **ihlīlec-i kābilī**: Kara helile otu. (078b19), (111b17), (112a02)

iklīl (A.): Koçboynuzu, îskîfūn bitkisinin çiçeği. (116b09), (164b14), (250a03), (281b12), (360a12), (361a09)

iklīlü'l-melik: Koçboynuzu, îskîfūn bitkisinin çiçeği, kokulu yonca. (077a06), (098b19), (112b11), (114a10), (115b07), (116a13), (134b03), (135b03), (164b12), (166b10), (169a06), (182a14), (196a01), (202a16), (203a16), (203b09), (210a04), (221b03), (221b04), (237b07), (249b15), (252a06), (260a18), (281a03), (281b05), (289b16), (308a04), (308b15), (344b19), (356a03), (356b01), (357b16), (358a02), (359b13), (360a02), (360a16), (360b02), (362a07), (370a03), (242a15)

incīr (F.): Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli bir ağaç ve bu ağacın meyvesi. (034b05), (082b17), (083a02), (083a03), (083a09), (083a10), (102b09), (111a13), (146a06)

- **incīr-i ḫuşk**: Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli olan ağacın meyvesinin kurutulmuş hali. (039a04)
- **incīr-i raṭb**: Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli olan ağacın meyvesinin yaş hali. (039a03)

ʿineb (A.): Üzüm. (066a02), (089a01), (098b06), (202b04), (207a09), (218a08), (226b11), (230a05), (336a07)

- **ʿineb-i cedīd**: Taze üzüm. (226b16)
- **ʿineb-i ḥulv**: Tatlı üzüm. (208b13)
- **ʿineb-i raṭb**: Yaş üzüm, taze üzüm. (332a03)

ʿinebü'ş-şaʿleb: İt üzümü. (099a11), (103b17), (169a08), (184b15), (210a03), (336b08), (340b06), (340b14), (352b19), (360a08), (360b02)

irsā (F.): Süsen, mavi zambak kökü. (241a13)

isfenāḥ (L.): Ispanakgillerden,yapraklarından sebze olarak yararlanılan bir bitki. (075b15), (099a06)

işḳīl (A.): Aṭa soğanı, yabani soğan, deniz soğanı. "*işḳīl Türkīsi aṭa ṣoġanıdır" (76a/3).* (076a03)

isḳulafendiyūn (R.): Baldırıkara. (217b17)

isḳulafendriyūn (R.): Baldırıkara. (085a13), (216a03), (216a09), (216a14)

isḳuṭararī: Sukutra bölgesine ait sabır otu. (309b09)

isḳuṭūrī: Sukutra bölgesine ait sabır otu. (097a06)

işḳīl (A.): Sıçandikeni. (348a08)

- **işḳīlü'l-meşvī**: Pişmiş sıçandikeni. (322a14)

işḳūrdiyūn (R.): Kutluca, ṣūm-ı berrī. (305a15), (308a19)

it ʿinebi : İt üzümü. (230a05)

it üzümü: İt üzümü. (252a02), (260a13), (347a10)

K

ḳab: Kabuk. (147a01)

ḳabaḳ: Kabak; kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki ve bu bitkinin meyvesi. (101b13), (101b18), (138b18)

kābilī: Helile otu türlerinden biri. (108b19), (115b05), (116b19), (130b03), (186a09), (186a12), (205a02), 209a18), (253b19), (256a17), (289a02), (292b14), (317a17), (324b04), (324b19), (325a19), (325b18), (397a07)

- **kābilī ḳuşūru**: Helile otunun kabukları. (397a02)
- **kābilī-i bilād-ı ʿacem**: Çekirdeği çıkmış helile. (340a03)
- **kābilī-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş helile. (324a18)

ḳabuḳ: Ağaç, meyvelerin üstünü kaplayan ve onu dış etkenlerden

koruyan, kendiliğinden oluşmuş sertçe bölüm, kışır. (030a11), (030a12), (030a13), (074b16), (084b06), (085b15), (096a04), (098a02), (098b15), (098b07), (106b03), (126a07), (126b04), (197a15), (228b13), (326b01), (327a07)

ḳaḍīb (A.): Ağaç dalı. (312a19)

- **ḳaḍīb-i ḫuşek-ı kāv**: Kuru ağaç dalı kabuğu. (311b06)
- **ḳaḍīb-i ḳāv**: Ağaç dalının kabuğu. (312a19), (313a13), (314b04)

ḳadun ṭuzluġu: Ayrı taç yapraklı iki çeneklilerden çiçekleri sarı, meyvesi ekşi ve kırmızı renkte, kabuğu ve kökü solucan düşürücü ilaç olarak kullanılan bir bitki,kadın tuzluğu, dikenüzümü, çobantuzluğu, amberbaris, sarısaçlı. (076b02)

kāfūr (A.): Kafur; Hindistan ve Çin'de yetişen kafur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı madde. (023b07), (040a08), (047a08), (081a12), (095a05), (099b16), (099b18), (099b19), (100a01), (100a02), (100a10), (102b09), (106b17), (114b12), (155a03), (156a13), (156b11), (159b03), (160b14), (166b03), (171b04), (173b12), (173b13), (179a03), (179a11), (179b11), (180b06), (180b08), (180b10), (183b11), (183b15), (184a04), (188b10), (189a09), (189a11), (193a11), (193a12), (199b13), (199b19), (200b02), (200b03), (213b05), (213b08), (222a07), (256b07), (259b04), (259b09), (260b10), (279a16), (285a03), (295a17), (295b04), (296a05), (315b12), (323a03), (341b04), (345a07), (345a10), (347a18), (350b12), (351a10), (351a14), (352a01), (356a10), (356a12), (356a16), (357a07), (357b10), (357b13), (358a03), (385a08), (365a03), (367b02), (367b11), (367b16), (368a02), (368a16), (378b14), (382b03), (382b13), (383b05), (384b14), (384b16), (387b02), (390a16), (390b08), (392b17)

- **ḳāfūr-ı ḥayy**: Taze, canlı kafur. *"ağızda olan silince fāʾide ėder ve uyḫuyu giderir şemmenden (12) ādem tėz ḳoca olur ḳuvvet-i cimāʿı ḳaṭʿ ėder ḳāfūr-ı ḥayy dėrler bir nevʿ siyāha (13) ḳarīb olur andan bir ḳīrāṭ ekl ėden kimesneniñ hergiz erligi*

ḳalmaz münḳaṭīʿ olur" (102b/11, 12, 13). (102b12)

- **kāfūr-ı ḳayṣūru**: Kafurun bir çeşidi. (310b15)
- **kāfūr-ı maḥlūl**: Hindistan ve Çin'de yetişen kafur ağacının zamkından elde edilen ve hekimlikte kullanılan beyaz, yarı şeffaf, kolaylıkla parçalanır ıtırlı maddenin çözeltisi. (156b11)

ḳāḳūle (A.): Sıcak iklimlerde yetişen güzel kokulu kakule adlı bir bitkinin bahar olarak kullanılan tohumu. (089b10), (237b11), (306b11), (307a03), (307a13), (308b08), (309a16), (309b04), (318b18), (320a05), (320b05), (322a19), (323b06), (331a02), (332a09), (332a12), (341b04), (347a04), (350a01), (350b07), (388a18)

- **ḳāḳūle-i kebīr**: Büyük ḳāḳūle. (310b15), (311b07), (313a13), (315b14), (320a14), (321a10), (322b06), (394b07)
- **ḳāḳūle-i ṣaġīr**: Küçük ḳāḳūle. (309b19), (313a13), (315b14), (321a08), (321b09), (325a16), (349b18), (394b07)

ḳāḳulī: Kara pazı. (346b12)

kākūnec (A.): Kanbil otu, güveyi feneri. (103b16), (192b02), (219b04), (222b19), (313b11), (316b05), (316b12), (316b17) (319a09), (333b11), (333b16), (345b13), (345b16)

ḳalb-i ṣanavber: Köknar, fıstık ağacı çekirdeği. (171a15)

ḳalbü'ṣ-ṣanevber: Köknar, fıstık ağacı çekirdeği. (227a01)

ḳamārī: Öd ağacı, sarısabır. (100a04), (100a05), (100a08), (310b12), (311a13)

ḳamış: Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkiler. 353a02)

- **ḳamış kökü**: Buğdaygillerden, sulak, nemli yerlerde yetişen, boğumlu, sert gövdesi olan bitkilerin kökü. (353a02), (354b17)

ḳana: Kalkan dikeninden alınan bir tür samk. *"uşaḳ Türkīsi ḳana ve şaḳ dėdikleridir" (76a/14).* (076a14)

ḳanbīṭ: Brokoli; kıvırçık lahana. (387a11)

ḳanḳāl dikeni: Kankal dikeni, eşek dükeni. (095b06)

ḳanṭariyūn (Y.): Kantaron; çalı görünümlü ve genellikle sarı çiçekli bitkiler; iki çenekliler sınıfının birleşikgiller familyasından, ılık bölgelerde yetişen, bazı türleri iştah açıcı ve yara iyileştirici olarak hekimlikte kullanılan, kırmızı, sarı bazen de beyaz çiçekli, çok veya yıllık küçük bitki. (044b15), (102a09), (102a11), (112b05), (130b04), (132a18), (138a19), (203a17), (205b02), (205b04), (335b12), (335b13) (338b03), (343a03), (362a03), (362a10), (363a09), (391a07), (391a14), (393b13)

- **ḳanṭariyūn-ı daḳīḳ**: Küçük kantaron. (363a09)
- **ḳanṭariyūn-ı kebīr**: Büyük kantaron. (131a09)
- **ḳanṭariyūnü'd-daḳīḳ**: Küçük kantaron. (305b09)

ḳarʿ (A.): Kabak; kabakgillerden, sürüngen gövdeli, sarı çiçekli, birçok türü olan bir bitki ve bu bitkinin meyvesi, ürünü. (028b17), (101b13), (119a09), (122b11), (122b12), (125a19), (126a06), (126a17), (126b04), (140a05), (151b03), (163a05), (165a05), (165a06), (166b04), (168b13), (172a04), (172a14), (172a18), (172b03), (177b01), (189a02), (189a07), (189a11), (196b19), (202b04), (256a02), (265a15), (278b07), (284a07), (285a01), (295b07), (295b11), (296a07), (296a08), (301a18), (344a14) (351b08), (359b18), (368b10), (372a10), (375a07), (375a11), (375a18), (387b10), (389b14),

- **ḳarʿ edhānları**: Güzel kokulu kabak yağı. (126a06), (170a10), (295b11)
- **ḳarʿ ʿuṣāresi**: Kabak öz suyu. (140a05)

ḳara ağaç: Karaağaçgillerin örnek bitkisi olan bir ağaç, narven. (272a07)

ḳara çörek otu: Düğün çiçeğigillerden, çiçekleri sapının ucunda bulunan otsu bir bitki ve bu bitkinin siyah renkli tohumu. (095a11)

ḳara günlük: Kara günlük ağacı. Anadolu'nun güneydoğu bölgesinde orman halinde yetişen, 10-15 metre boyunda, gövdesi üzerinde açılan yarıklardan ıtriyatçılık ve tıpta kullanılan bir reçine elde edilen, kabukları tütsü olarak kullanılan, kalın

dallı, çınara benzer ağaç; günlük ağacının tütsü olarak kullanılan ve nefese rahatlık veren recinesi. (342a07)

ḳara ḳāvuz: Hindiba. (318b05)

ḳara tūt: Siyah renkte olan dut. (147b01)

ḳara üzüm: Kara üzüm veren ağacı ve onun meyvesi. (111a13)

ḳarabaş: Karabaş otu, ustuḫūṭūs. (076b05)

ḳaranfil (F.): Karanfil; kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçek açan, düğüm düğüm ince saplı otsu süs bitkisi. (102a17), (136a11), (154b02), (170a02), (179b10), (180b19), (181a01), (181a04), (184a04), (184a14), (184a15), (184a16), (184a17), (187a18), (189a04), (189a06), (191b10), (191b11), (193b01), (230b01), (231a05), (237b10), (264a19), (306b11), (306b18), (307a04), (307a12), (308b08), (309a16), (309b04), (309b18), (309b19), (310b11), (311b10), (312a05), (312b02), (313a01), (313a14), (314a12), (314a19), (315b13), (318a01), (318a10), (318b19), (320a04), (321a10), (321b09), (321b17), (322a04), (322b07), (323a03), (323b06), (325a16), (331a03), (332a08), (332a12), (336a05), (336a19), (337a05), (341a17), (341b04), (341b08), (346b11), (347a05), (349b18), (349b19), (351a16), (354a03), (354b17), (359a16), (360a13), (360b09), (365a12), (366b05), (367a06), (372b02), (373b13), (374a16), (375a01), (376a02), (376a14), (377a02), (378b02), (382b03), (391b13), (394b09), (395a15), (131a16)

- **ḳaranfil-i ebyaż**: Beyaz karanfil. (395a15)
- **ḳaranfilü'l-muḥraḳ**: Yanmış karanfil. (359b03), (366b19)

ḳaranḳul: Karanfil; kırmızı, pembe, alaca ve çeşitli renklerde çiçek açan, düğüm düğüm ince saplı otsu süs bitkisi. (311b05)

ḳardemānā: Karaman kimyonu, tatlıca ot, kerevyā. (195a15), (245b06), (305b06), (306b11), (307a15), (308a07), (308b09), (316b10), (317a07), (328a14), (351a02), (369b12), (370a04), (373b06), (374a11)

ḳarnābil : Karnabahar. (272a11)

ḳarpuz (F.): Karpuz; kabakgiller ailesinden sürüngen, bir yıllık bir bitki. (035b14), (048b16), (079b17), (079b18), (080a05), (080a08), (080a09), (133a19), (282b07), (285b02)

ḳarāşıyā: Kiraz. (332b16), (102a18)

karāviyā: Kızılcık ağacı ve bu ağacın yemişi. (245b06)

ḳarġa düvlegi: Ebucehil karpuzu. (097a04)

ḳarġa şābūnu: Sabunotu; su kenarlarında çıkan, iri yaprakları su ile ele sürülünce köpüren bir ot. (393a01)

ḳaşab-ı sükkeri: Şeker kamışı; buğdaygillerden, çiçekleri salkım durumunda başakçılar oluşturan, 10 m'ye kdar uzayabilen, öz suyundan şeker çıkarılan bir bitki. (177b15)

ḳaşabu'z-zarīre: ʿİnde'l-baʿz hezārān, Nihavend dağında yetişen kamış, kazayağı otu; swartia chirata. (308b10), (289b03), (318b14), (323b08), (359a15), (373b05), (374a09), (395a15), (172a03), (356a16)

ḳāşnī (F.): Yaban marulu, hindiba. (149b09), (196a06), (214b11), (311a10), (397a03), (397a06)

ḳaşnī (F.): Kadıağacı, şeytanboku bitkisinden çıkarılan bir tür tıbbi zamk. (272a11), (272a13)

kāşim (A.): Selam otu. (317a12), (369a19)

ḳatran köpügü: Katran köpüğü bitkisi, ġārīḳūn. (100a16)

ḳaṭrasāliyūn: ….?.... (195b09)

ḳaṭūna (A.): Pire otu. (045a03), (073b10), (080b12), (140a06), (155a11), (155a13), (162a07), (162a10), (162b17), (165a04), (167a01), (168b05), (180b12), (180b14), (184b02), (184b04), (189a13), (199b13), (200a15), (200a16), (200a17), (201b08), (201b10), (202a13), (211a14), (213b05), (262b19), (274b04), (279b19), (286b16), (290a15), (290a16), (341b15), (344a16), (345b04), (345a11), (347a19), (349b04), (350a10), (358a11), (358a14), (360a08), (361b09) , (387b14)

ḳavun: Kavun; kabakgillerden, sürüngen gövdeli, iri meyveli bir bitkinin genelliklegüzel kokulu, sulu ve etli meyvesi. (035b14), (078a02), (079b17), (080a01), (080a04), (080a06), (080a07), (080a08),

(080a09), (141a02), (212b10), (282b07), (285b02), (337b13), (338b10), (351a03)

- **ḳavun çekirdegi**: Kavun çekirdeği. (105b04)
- **ḳavun kökü**: Kavun kökü. (249a18)
- **ḳavun lübb**: Kavunun iç kısmı, kabuğundan çıkarılmış kısım. (293a08)

ḳavāḳ: Kavak ağacı. (261a16)

ḳaya ḳoruġu: Kayakoruğu; ekşi, kara üzüm gibi meyveleri olan, kayalık yerlerde biten bir yaban bitkisi. (086b18), (184b16), (386a18)

ḳayısı: Kayısı, mişmiş. (111a13), (285b03), (337a05), (337b11)

ḳayṣūm (A): Civanperçemi, ayvadane, pelin; Yoğun gök mavisi rengindedir, hoş bir kokusu vardır. (081b04), (196b05), (221b14), (221b16), (281b12), (362a03), (370a04)

ḳayṣūr (F.): Yavşan, ayvadana. (310b15)

keber, kebere (A.): Beyaz ve büyük çiçekli çalı; gebreotu, keditırnağı, kebere, kişniş, küzbere. Meyvesi kestaneye benzer, uzamıştır ve ufaktır, tamamen olgunlaşınca kabukları açılır ve küçük kırmızı tohumları ortaya çıkar. (195b10), (096b08), (103a12), (185b16), (205a13), (205b05), (215b12), (215b18), (215b14), (216a10), (226a05), (308b04), (330b11), (338b01), (338b09), (338b16), (339a02), (340b08), (345a02), (345a03), (347b15), (350a13), (355a10), (355a12), (356b15), (357a01), (374b09)

kebābe (A.): Hint biberi, kebābiye, kuyruklu biber. (103b19), (231a03), (231a04), (260b19), (308b05), (310a02), (311b05), (313a01), (313a12), (314a02), (314a12), (314a19), (341b08), 346b12), (347a05), (354a02), (375a01), (394b08)

kebk otu: Bir tür fesleğen, kebk otu. (078a10)

kehrübā (F.): Kehribar, cevz-i Rumî zamkı; açık sarıdan kızıla kadar çeşitli renklerde veya siyah renkte, yarı şeffaf, kolay kırılan, bir yere sürtüldüğü zaman hafif maddeleri kendine çekebilen, sigara ağızlığı, tesbih, bıçak sapı ve ufak tefek süs eşyaları yapımında kullanılan fosilleşmiş reçine, zamk.. (102b14), (236b18), (139a16), (173b11), (173b16),

(174a01), (174a10), (201b05), (260a17), (260b03), (307a05), (309a14), (309b02), (310a02), (310a11), (310b08), (311a07), (311b15), (313a16), (315b17), (346a01), (346a12), (346b16), (350b08), (350b10), (366b18)

kekik: Kakik; ballıbabagillerden, odun saplı, başak durumunda beyaz, pembe ve kırmızı çiçekler açan, karşılıklı küçük yapraklı, çok yıllık, ıtırlı sürüngen bitki. (373a02)

keff: Semiz otu. (203b10), (361a10), (361a13), (361a16), (361b02), (361b03), (362a08)

keklik otu: Keklik otu. (134b03)

kelem (F.): Lahana. (128a09)

kemāderyūs (Y.): Yer meşesi, kısamahmut otu. (138a19), (194b16), (249b08), (305b04), (308b019), (319b14), (343b17), (390a06), (390a06), (391a03)

kemāfīṭūs (Y.): Yer çamı. (138a19), (249b08), (305b03), (308a19), (317a07), (336a18), (369a02)

kemʾet: Mantar. *"Türkīde mantara (7) dėrler" (103a/6, 7).* (103a06)

kemmūn (A.): Kimyon; maydanozgillerden, 50 cm yüksekliğinde, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, güzel kokulu ve otsu bir bitki ve bu bitkinin tohumundan elde edilip baharat olarak kullanılan toz. (102b19), (103a05), (130b07), (142b13), (159a11), (188a06), (195b07), (196a01), (199b14), (203a05), (200b12), (203b02), (206a18), (211b12), (211b15), (222a12), (222a12), (232b13), (232b15), (240a08), (240a08), (242a12), (242a15), (249b14), (266a09), (266a10), (269b01), (269b12), (289b10), (314a08), (317b13), (319a03), (321a13), (328a14), (340b08), (349a03), (349a03), (357b12), (360a17), (363a15), (365a13), (365a18), (366b06), (370b03), (370b18), (371a03), (397a02)

- **kemmūn-ı kirmānī**: Kirman kimyonu. (186a08), (320b13), (322b01), (371a13)
- **kemmūn-ı menḳūʿ**: Suda haşlanmış, kaynatılmış kimyon. (322a06)
- **kemmūn-ı muḫammaş**: Kavrulmuş kimyon. (200b15)

- **kemmūn-ı müdebber**: İşlem görmüş kimyon. (349a09), (349a13), (349a17), (350b01), (350b15)

kemmūn-ı ḳaramānī: Karaman kimyonu. (371a13)

kendene (F.): Yabani pırasa. (101a09), (392a01)

kendir: kendirgiller familyasından, sap ve liflerinden çuval yapılan bitki, kenevir ve bu bitkinin tohumu. (123b15), (206a18), (237b18), (243b02), (253a07), (307a05), (307a18), (346b12), (347a01), (347a03), (347a04), (348a03), (350a07), (350a17), (357a05), (367a06), (367b19), (368a11), (386a09)

- **kendir beẕri**: kendirgiller familyasından, sap ve liflerinden çuval yapılan bitki, kenevir ve bu bitkinin tohumu. (269b11)
- **kendir-i ṣāfī**: Katışıksız, halis kendir. (305b01)
- **kendir toḫmu**: : kendirgiller familyasından, sap ve liflerinden çuval yapılan bitki, kenevir ve bu bitkinin tohumu. (095a17), (095a18)

kenger (F.): Kenger, eşek dikeni; devedikeni, yabani enginar. (365b16), (366a12)

kerefes (A.): Kerefs, kereviz. (037a17), (039a11), (073b18), (081b13), (098a13), (103a18), (110b18), (112b11), (116b12), (130b15), (132a12), (140b19), (173b01), (186a07), (192b18), (193a13), (193b13), (194b17), (195b09), (195b14), (196b18), (199b10), (202a10), (202b19), (203a05), (203a13), (203a16), (203b09), (209b13), (213b15), (215b04), (215b19), (217b14), (218a13), (218b12), (219b16), (221a12), (221a12), (222a12), (226a03), (232b13), (237b04), (237b06), (244a14), (249b08), (256a04), (270b07), (289a10), (305b07), (306b09), (307a13), (308b18), (309b09), (312a03), (315b03), (315b15), (317b19), (319a16), (319b17), (320b11), (322a18), (325b10), (327b12), (328a14), (328b10), (330b11), (335a04), (335a04), (336a01), (337b14), (338a11), (338b01), (338b02), (338b09), (338b14), (339a02),

(339a17), (339b03), (339b11), (341a01), (341a15), (341b18), (341b19), (342b06), (344b12), (344b19), (345b03), (345b14), (346b07), (347a01), (349b18), (350a07), (350b01), (350b08), (351a02), (360a16), (361b12), (362a09), (365a17), (368b06), (368b14), (369a06), (369b11), (370a03), (370b18), (371a03), (371a04), (371a14), (389b10), (389b16), (391a11), (392a01), (395a09), (396b16)

- **kerefes büẕūru**: Kereviz tohumları. (202b19)
- **kerefes-i cebelī**: Dağda yetişen kereviz, yabani kereviz, bahçede yetişmeyen kereviz. (195b08), (368b07)
- **kerefes toḫmu**: Kereviz tohumu. (132a12), (203a16)

kerneb: Lahana. (210b07)

kerāvyā (F.): Yabani kimyon. (103a03), (195b07), (203b03), (314a08), (349b17)

keṣirā, keṣīrā, keṣire (A.): Kitre zamkı, geven bitkisinin dikenli dallarından elde edilen bir tür zamk. (082a09), (087a17), (092b17), (094b18), (101a08), (101b02), (102b16), (126b02), (162a04), (162b17), (169a02), (172a04), (173b16), (178b13), (183b18), (185b17), (187b17), (196b15), (199b15) (201b08), (241a10), (259b11), (260b01), (292b18), (293a04), (307b19), (308b01), (313b13), (316b18), (317b08), (339a16), (339b18), (344a15), (345a01), (345a05), (345a13), (345a17), (346a15), (347a18), (354b08), (354b11), (359b03), (368b11), (379a14), (379b02), (381a05), (381a09), (381b01), (381b16), (382a01), (382a05), (382a08), (384a05), (387a14), (387b03), (387b10), (388a09), (388a12), (388b09), (388b13), (389a09), (389a15), (389a17), (389b03), (389b09), (389b11), (389b15), (389b16), (390a09), (392b07), (394b07)

- **keṣīrā-ı ebyaż**: Beyaz kitre zamkı. (379a07)
- **keṣīrā-ı medḳūḳ**: Döğülmüş, toz haline getirilmiş kitre zamkı. (387b19)

keşūr (F.): Havuç. (160b05), (317b19)

keşūṣ: Keşūṣ (havuç ?). (192a18)

kettān (A.): Keten; ketengiller familyasından, lifleri dokumacılıkta kullanılan, çiçekleri göz alıcı, yaprakları basit, kireçli toprakları ve ılık iklimi seven otsu bitki. (045a04), (081b16), (140a17), (140a18), (166b16), (171a12), (172a03), (177a19), (184b04), (184b18), (203b16) (226a12), (242a11), (250a04), (252a06), (253a08), (261a09), (284b12), (349a13), (353a06), (356b01), (358a01), (361a15), (361b07), (386a02), (388a12), (388b04), (388b05)

- **kettān bezi**: Ketenden yapılmış, maddesi keten olan bez. (095a15), (137b10), (145b06), (200a08), (230b06), (230b18), (231a10), (278b03), (331a04), (333a06), (357a13), (367b12), (373a10), (386a03), (386a05)

- **kettān-ı muḥraḳ**: Yanmış keten. (365a12)

kezmāzec: Ilgın ağacı ve bu ağacın meyvesi. (349b01), (350b17), (367a12)

kezmāzek: Ilgın ağacı ve bu ağacın meyvesi. (083b17), (313b11)

kezmāzū: Ilgın ağacı ve bu ağacın meyvesi. (314b04)

ḳına (A.): Kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen madde. (210a18)

ḳınbīl, ḳınbıl: Mallo ağacı tohumu. (205a07), (318a12), (318a14), (343b01)

ḳınna (A.): Kaşnı, dana çadırı otu, uşak zamkı. (305b09), (308a02), (308b06), (343a05), (365a18), (385b16), (386a04), 395b14)

ḳınneb (A.): Kenevir bitkisi ve bu bitkinin tohumu, şehdanec. (273a05)

- **ḳınneb-ı ṭavīl**: Uzun Kenevir bitkisi ve bu bitkinin tohumu. (273a05)

ḳırfe (A.): Amber kabuğu, tarçın ağacına benzer bir ağacın kabuğu. (181a07), (226a04), (306b18), (309b16), (311b09), (313a02), (313a12), (314a19), (315a04), (318b19), (320a04), (321a08), (323a02), (324b12), (365a12), (371a04), (372b02), (394b09), (396a02)

ḳırṭ: Bir pırasa türü. (206a14)

- **ḳırṭ-ı muḥraḳ**: Yanmış pırasa. (364b19)

ḳırṭım (A.): Yaz sonuna doğru turuncu çiçekler açan otsu bir bitki, aspir, usfūr ve bu bitkinin tohumu. (102b05), (102b08), (203b10), (267b13), (289a09), (362a08), (363a15), (346a14), (365b12)

- **ḳırṭım-ı medḳūḳ**: Döğülmüş, toz haline getirilmiş kırtım. (362b13)

ḳıṩṩa: Kavun. (101b09), (162a05), (172a04), (172a13), (177b01), (191a13), (193a07), (193a10), (193b04), (193b07), (193b13), (214a02), (219b06), (221a05), (221a15), (249b05), (265a15), (278a15), (278b07), (286a03), (292a12), (292b14), (295b07), (296a04), (328b10), (328b10), (344b03), (345b16), (347a17), (387a18), (388b01), (388b14), (389b14)

ḳıṩṩāu'l-ḥımār: Eşek hıyarı. (047a10), (097a03), (210b08), (358b03), (363b10), (364a01)

ḳıṩṩāu'l-kendir: Uzun hıyar, kuşur. (237a04), (368a06)

ḳıṣṭ: Öd ağacı gibi bir kökün zamkı. (205a03), (206a16), (206a19)

- **ḳıṣṭ-ı mürr**: Acı kıst. (205b05), (206a14)

ḳısūs (A.): Pamuk otu. (177a01)

ḳışr (A.): Kabuk. (032a08), (144b03), (166b11), (172b05), (177a14), (188b04), (188b19), (198b13), (211b19), (218a03), (219b14), (235a11), (265a14), (308b13), (321b17), (323b18), (326a11), (330a05), (334b06), (352b13), (354b16), (367b05), (390b11), (397a03)

- **leymūnuñ ḳışrı**: Limon kabuğu. (330a05)
- **uṣūl-ı ḳışr-ı dıraḫt-ı ḳavāḳ**: Kavak ağacının köklerinin kabuğu. (261a16)
- **ḳışr-ı ʿades** : Mercimek kabuğu. (354b17)
- **ḳışr-ı aġaç ḳavunu**: Ağaç kavunu kabuğu. (273a14), (367a05)
- **ḳışr-ı aṣl-ı adḫīr**: Mekke ayrığı kökünün kabuğu. (338a11)
- **ḳışr-ı aṣl-ı hindībā**: Hindiba kökünün kabuğu. (327b05), (330b11), (331b05), (331b14)

- **ḳışr-ı aṣl-ı keber**: Gebreotu kökünün kabuğu. (330b11), (338b01), (338b08), (338b16), (339a02), (345a03), (347b15), (374b09)
- **ḳışr-ı aṣl-ı kerefes**: Kereviz kökünün kabuğu. (330b11), (338a11), (338b09), (338b14), (339a02)
- **ḳışr-ı aṣl-ı küşūt**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt kabuğu. (369b10)
- **ḳışr-ı aṣl-ı luffāḥ**: Adamotu kökünün kabuğu. (347a09)
- **ḳışr-ı aṣl-ı rāziyāne**: Rezene otu kökünün kabuğu. (330b10), (338a11), (338b01), (338b15), (339a03), (341b17)
- **ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec**: Rezene otu kökünün kabuğu. (338b01), (338b15), (339a03), (341b17)
- **ḳışr-ı aṣlu'ṣ-ṣanevber**: Çamfıstığı kökünün kabuğu. (375b01)
- **ḳışr-ı beyz**: Yumurta kabuğu. (200a06), (368a09)
- **ḳışr-ı beyż-i niʿme**: Deve kuşu yumurtası kabuğu. (382b01)
- **ḳışr-ı cevz-i aḫḍar**: Yeşil ceviz kabuğu. (264a18)
- **ḳışr-ı fıstıḳ**: Fıstık kabuğu. (188b03), (367a07)
- **ḳışr-ı ḫaşḫāş**: Haşhaş kabuğu. (188b07), (201b02), (206b10), (236a06), (360b03)
- **ḳışr-ı keber**: Gebreotu kabuğu. (205b05)
- **ḳışr-ı kendir**: kendirgiller familyasından, sap ve liflerinden çuval yapılan bitki, kenevir ve bu bitkinin kabuğu. (350a17), (368a11)
- **ḳışr-ı künced**: Susam kabuğu. (325a05)
- **ḳışr-ı rummān**: Nar kabuğu. (157b12), (159a01), (206a14), (210a02), (228b11), (236a04), (254a17), (254b06), (318b05), (358b08), (363a01), (365a06), (393b09)
- **ḳışr-ı rummānī**: Nara ait kabuk. (254b06)
- **ḳışr-ı turunc**: Turunç kabuğu. (310a01), (311a14)
- **ḳışr-ı ütrüc**: Ağaç kavunu kabuğu. (259b09), (354a16)

- **ḳışr-ı ütrüc-i aṣfer**: Sarı ağaç kavunu kabuğu. (341b07)
- **ḳışr-ı yaḳṭīn**: Kabak kabuğu. (184b03), (184b15)
- **ḳışr-ı yaḳṭīn-i yābis**: Kuru kabak kabuğu. (216a02)
- **ḳışru'l-fıstıḳ**: Fıstık kabuğu. (366b01), (366b05)
- **ḳışru'r-rummān**: Nar kabuğu. (200a03), (240b18), (241a02), (342a13), (365a09), (367a13), (368a09)
- **ḳışru'ṭ-ṭalḥ**: Muġaylan, ümmü mugaylan kabuğu. (365a10)

ḳızıl boya: Boya kökü, kızıl boya kökü, füvve. (101b06)

ḳızıl buġday: Kızıl renkte olan buğday, rengi kızıl olan buğday. (086a12)

ḳızıl üzüm: Kızıl renkte olan üzüm, rengi kızıl olan üzüm. (111a01), (111a13), (111b18), (112a04)

kiras, kiraş: Kiraz. (092a08), (102a19), (140b19), (219b12), (221a06), (221a09), (223a13), (332b16), (332b17), (332b19)

- **beẕr-i kirāş**: Kiraz çekirdeği. (349a13)

kitre: Kitre zamkı, geven bitkisinin dikenli dallarından elde edilen bir tür zamk. (102b17)

kişnic, kişnīc: Kişniş otu. Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 cm yükseklikte, tüysüz, ir yıllık ve otsu bir bitki ve bu bitkinin kurutulmuş meyvesi veya tohumu. (145a06), (116b17)

kişniş: Kişniş otu. Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 cm yükseklikte, tüysüz, ir yıllık ve otsu bir bitki ve bu bitkinin kurutulmuş meyvesi veya tohumu. (072b08), (103b07)

- **tāze kişniş**: Taze kişniş. (072b08), (386a19)
- **yābis kişniş**: Kuru kişniş. (115a02)

kişnīz: Kişniş otu. Maydanozgillerden, yaprakları maydanozu andıran, 20-60 cm yükseklikte, tüysüz, ir yıllık ve otsu bir bitki ve bu bitkinin kurutulmuş meyvesi veya tohumu. (037a17), (086b14), (308b18), (324a11)

ḳoruḳ: Olgunlaşmamış ham üzüm. (086b12), (087a01), (101b16),

(117a03), (256a01), (315a07), (376a06)

ḳoyun gözü: Papatya, papatyanın irisi. (075b07)

ḳoz (F.): Ceviz. (033b12), (073b11), (083a08), (084b03), (084b06), (096a04), (104b05), (130b17), (275a10)

koz-ı bevvā: Küçük Hindistan cevizi. (311b10), (315a03), (325a16), (325b04), (325b09), (332a09), (341b04), (341b08), (351a16), (351b05)

ḳozalaḳ: Kozalaklıların, genellikle dibi yuvarlak, tepesi koni biçiminde ve odunsu dokulu meyvesi. (346b01)

ḳoçboynuzu: Eşek yoncası, koçboynuzu, iklīlü'l-melik. (077a06)

kök: Bitkileri toprağa bağlayan ve onların, topraktaki besi maddeerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. (079b19), (080a04), (082a05), (082b14), (088a10), (091b10), (097a02), (106a07), (107a11), (107a13), (108a14), (109a18), (111a01), (133b15), (142b06), (150a13), (158b12), (207a13), (218a19), (235a14), (249a18), (269b18), (309b03), (353a03), (354b17), (365b03)

köknār (Y.): Köknar; çamgillerden, yüksek bölgelerde yetişen, iğne yaprakları kısa, yassı olan, reçineli ve kozalaklı bir orman ağacı. (132b08), (132b09)

ḳūḳī: Kokulu servi. (346b12)

ḳunduz ḫāyası: Cavşir otu ve bundan elde edilen zamk. (074a04), (085a14), (085a19), (130a04)

ḳurbaġa toḫmu: Düğün çiçeğigillerden bir bitki ve bu bitkinin tohumu. (098a05), (192b03)

ḳurbu's-sūs: Tatlı meyan. ?? (347a17)

ḳurd bağrı: Zeytingillerden, yaprakları mızrağa benzer, çiçekleri beyaz, kokulu ve salkım durumunda olan, çit yapmakta kullanılan bir süs bitkisi. (231a01)

ḳurṭ (A.): Kaba yonca denilen bir nebat. (345b01)

ḳuru incīr: Dutgillerden, asıl yurdu Akdeniz kıyıları olan, yaprakları geniş dilimli olan ağacın meyvesinin kurutulmuş hali. (111a01), (174b14)

ḳusṭ (A.): Kıst ağacı ve bu ağacın zamkı. (074a15), (102a04), (164b06),

(184a16), (189a04), (195b15), (217b16), (226a08), (237b11), (244a19), (305a19), (306b17), (308a01), (308b02), (315a13), (315b16), (317a08), (351a01), (355a04), (358a17), (365a18), (368b16), (369b07), (369b17), (370a03), (372b01), (395a15)

- **dühn-i ḳusṭ**: Kıst ağacından elde edile kıst yağı. (211b10), (223b14), (226b17), (264a13)
- **ḳusṭ-ı baḥrī**: Arabî kıst, beyaz rekli. (323b07), (356b13)
- **ḳusṭ-ı ḫulv**: Tatlı kıst zamkı. (313a05), (321b05), (332a09), (395a09)
- **ḳusṭ-ı mürr**: Acı kıst, siyah renkli. (319b13), (319b17), (346b19)
- **ḳusṭ-ı telḫ**: Acı kıst, siyah renkli. (324a19)
- **ḳusṭu'l-mürr**: Acı kıst, siyah renkli. (371b01)

ḳuṭn (A.): Pamuk. (206a03), (207b04)

ḳuzu ḳulaġı: Kuzu kulağı. (180b11), (214a09), (214a14), (330a16)

ḳuş üzümü: Siyah, çok ufak taneli, çekirdeksiz bir üzüm çeşidi. (092b09), (099b02)

kuşūr (A.): Kabuklar. (156b01), (263b04), (306b09), (327b05), (328b11), (335a04), (335b12), (346b06), (355a10), (355a12), (359b17), (397a02)

- **ḳuşūr-ı aṣl-ı hindībā**: Yaban marulu, güneyik otu kökünün kabukları. (328b11)
- **ḳuşūr-ı aṣl-ı keber**: Gebreotu, keditırnağı, kebere kökünün kabukları. (355a10), (355a12)
- **ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyāne**: Rezene otu kökünün kabukları. (335a04)
- **ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyānec**: Rezene otu kökünün kabukları. (327b05), (328b11)
- **kuşūr-ı aṣl-ı rummān**: Nar kökünün kabukları. (306b09)
- **ḳuşūr-ı aṣl-ı tuffāḥ**: Elma kökünün kabukları. (346b06)

ḳuşūrī: Kabuk gibi. (032b12)

kübbād (A.): Bir çeşit, iri limon. (259b13)

kümmeşra: Armut. (103b12), (155a13), (180b10), (202b04), (237a03), (259b13), (296b01), (326b12), (366b09), (366b10)

künced (F.): Susam. (322a15)

- **ḳışr-ı künced**: Susam kabuğu. (325a05)
- **künced-i mükaşşer**: Kabuğu soyulmuş susam. (321b01), (322a02), (322a11), (322b11)

künd (F.): Kündür, günlük, boswellia glabra zamkı. (210a02), (385b15)

kündür (F.): Günlük, boswellia glabra zamkı. (104a10), (158a18), (245b05), (245b09), (250a04), (256b05), (260a18), (273a12), (306b17), (308a01), (322a18)

- **beẕr-i kündür**: Günlük tohumu. (323a14)

kündüs (A.): Aksırık otu, kunduz otu, çoğan. (114a07), (116b10), (120a15), (121b12), (121b14), (123b03), (131a16), (148a12), (352a02), (355a05), (355a08), (355b01), (355b09), (360b10), (360b13), (360b18), (361a04)

- **daḳīḳ-i kündüs**: Aksırık otu unu, tozu. (161a15)

kündüzger: Aksırık otunun bir çeşidi (?). (364a12)

kürküm: Zerde-çübe (zerde-cav) bitkisinin kökleri. (239a05)

kürnüb: Kelem dedikleri lahana. (104a04), (203a13), (208b11), 210a10), (218a04), (221b16), (237b07), (242a12), (370a03), (387a09), (387a16)

- **beẕr-i kürnüb**: kelem denilen lahananın tohumu. (195a15)

kürrāṯ (A.): Pırasa. (157b18), (208b15), (209b12), (209b13), (226b09), (265a09), (274a09), (340a11), (340a14), (340b01), (355a03), (357b01), (363a18), (392a03), (391b17)

- **aṣl-ı kürrāṯ**: Pırasa kökü. (365b03)
- **beẕr-i kürrāṯ**: Pırasa tohumu. (210a04), (308b17), (312b17)

küşni: Burçak, kersene. (296b11)

küşūṯ (A.): Bağbozan, bostanbozan, küsküt. (196a05)

- **beẕr-i küşūṯ**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt tohumu. (196a05)

küşūt (F.): Bağbozan, bostanbozan, küsküt, bag sarmaşığı. (327b13), (335a05), (337b03)

- **beẕr-i küşūt**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt tohumu. (112a05), (292a12), (331b10), (335a16), (344b04), (334b08)
- **ḳışr-ı aṣl-ı küşūt**: Bağbozan, bostanbozan, küsküt, bag sarmaşığı kökünün kabuğu. (369b10)

küzber, küzbere: Kişniş. (103b07), (168b16), (168b19), (174a02), (174a05), (174b01), (179b11), (184b07), (188b17), (189a03), (197a03), (213b07), (215a19), (223b11), (349a05), (349a09), (251b18), (252a01), (352b19), (256b07), (364a13), (366b18)

- **evrāḳ-ı küzbere**: Kişniş yaprakları. (141a18)
- **ḳuru küzbere**: Kuru kişniş. (155a14)
- **küzberetü'r-raṭbe**: Taze kişniş. (356a13)
- **küzber-i medḳūḳ**: Döğülmüş, toz haline getirilmiş kişniş. (174a11)
- **küzber-i nāşif**: Kuru kişniş. (174a01)
- **küzber-i raṭb**: Taze kişniş. (140a09), (155a11), (168b16), (189a10), (207a02), (212a03), (214b02), (215a14), (242a06), (242a11)
- **küzber-i yābis**: Kuru kişniş.(160b12), (187b01), (187b05), (188a17), (188b19), (189b08), (200b15), (200b19), (205a10), (205a15), (254a02), (311a10), (314a10), (314b04), (324a13), (349a17), (350a10), (350a17), (353b04), (368a16)
- **tāze küzber**: Taze kişniş. (252a01), (353b05)

L

lāden (F.): Laden otu ve bu ottan elde edilen zamk. (105b09), (114a07), (116b09), (123b08), (137b14), (263b09), (306b17), (307a17), (346a07), (356a06), (357a11), (357a15), (358b19), (359a14), (359a19), (365a03)

lahana (Y.): Turpgillerden, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitki, kelem. (037a14),

(104a05), (116b11), (130b17), (141a03), (357b09), (387a11)

leblāb (A.): Sarmaşık. (361b08)

lennān (A.): Mayhoş, ekşice nar. (091b03)

lesān: Sivilcü otu, sığır kulağı otu. (286b19)

- **dühn-i lesān**: Sivilcü otu, sığır kulağı otu yağı. (351b05)

levz (A.): Badem. (097a04), (104b06), (122b04), (126a17), (152a19), (157a17), (158a11), (166b15), (171a13), (172a13), (172b03), (178a06), (178a09), (184b18), (188b13), (191a09), (191a15), (193a16), (193b02), (193b15), (195b06), (196b17), (208b19), (209a15), (209b02), (210b15), (211b04), (213a16), (213b07), (214a04), (214a07), (221a14), (221a17), (221a18), (222b03), (240b16), (257b19), (260a11), (265a16), (269a03), (269b04), (269b11), (269b13), (279b07), (279b08), (285a13), (290b01), (290b01), (292b17), (296a06), (296a07), (312a14), (313a03), (313a19), (313b02), (314a16), (316b17), (317a12), (317b06), (317b06), (317b16), (320b15), (323a15), (324a02), (324a14), (325b11), (326a01), (327a06), (327a07), (334b09), (334b11), (335a01), (335a08), (335a19), (335b06), (338a16), (338b16), (338b19), (372a05), (372b12), (375b08), (375b10), (387b09), (388a12), (388b03), (388b11), (389a01), (397b05)

- **dühn-i levz**: Badem yağı. (097a04), (126a17), (152a19), (164b07), (166b15), (171a13), (172b03), (178a06), (178a09), (184b18), (188b13), (191a09), (191a15), (193b02), (193b15), (196b17), (208b19), (209b02), (210b15), (211b04), (213b07), (214a04), (221a14), (221a17), (221a18), (222b03), (260a11), (269a03), (269b13), (279b07), (279b08), (290b01), (292b17), (296a06), (313a19), (317b06), (323a15), (325b11), (326a01), (334b11), (335a01), (335a08), (335a19), (335b06), (338a16), (338b16), (338b19), (372a05), (375b08), (388b03), (388b11), (389a01)

- **dühn-i levz-i ḥulv**: Tatlı badem yağı. (165a06), (168b06),

(168b13), (177b06), (351a12), (374b19), (372b13)

- **dühn-i levz-i mürr**: Acı badem yağı. (152b10), (165a14), (356b15), (374b10)
- **levz sütü**: Badem sütü. (290b01)
- **levz-i ḥulv**: Tatlı badem. (165a06), (375b07), (387a14), (389b01)
- **levz-i ḥulv-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş tatlı badem. (370b10), (388b01), (388b17), (389b09)
- **levz-i iddihān**: Badem yağı sürme. (279b08)
- **levz-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş badem. (171a15), (177b01), (388a12), (320b19), (341b12), (345b15), (370a19), (372b11), (388a12), (388b13), (389b15)
- **levz-i mürr**: Acı badem. (210a04), (344b12), (354b18), (355a04), (368b07), (368b16)
- **levzü'l-mürrü'l-muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş acı badem. (341b18)
- **lübb-i levz**: Badem içi. (296a07)
- **lübb-i levz-i ḥulv**: Tatlı badem içi. (387a18), (387b04)
- **rūġan-ı levz**: Badem yağı. (324a02), (324a14)
- **şamġ-ı levz**: Badem zamkı. (387b09)

levz-i bevvā: Küçük Hindistan cevizi. (307a13)

levzī (A.): Bademle ilgili. (213a08)

leymūn (A.): Limon; Turunçgillerden, 3-5 metre yüsekliğinde, kışın yapraklarını dökmeyen, beyaz çiçekli bir ağaç ve bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi. (041a10), (113b07), (117a02), (139a07), (160a13), (163b04), (165b19), (167a04), (168b07), (168b08), (172a01), (181a05), (183b11), (183b12), (183b13), (183b17), (184a02), (184a12), (185b16), (187a19), (194b16), (208b04), (248b03), (248b18), (259b03), (259b06), (259b13), (279a04), (280a18), (285b05), (286b04), (315a08), (323b13), (330a03), (330a05), (330a07), (330a09), (330a10) (330b19), (393a10)

- **leymūn lübbü**: Limon içi. (330a10)

lift (A.): Şalgam. (297b14), (311b07), (312b18), (314b03), (322a10)

liḥyetü't-teys: Teke sakalı otu, yemlik. (210a02), (346a03), (347b09), (352b09), (354a09), (357a12), (359b03), (362b17), (363a05), (365a10), (366b19), (367b16), (368a04), (368a17), (385b10), (353a12)

- **liḥyetü't-teys ʿuṣāresi**: Teke sakalı otu öz suyu. (199b13)

lisān -ı sevr (A.): Sığır dili bitkisi. (037a18), (104a13), (111a14), (112a04), (124b10), (124b11), (168b09), (170b02), (171a02), (171a03), (177a06), (178a10), (178b15), (179b12), (180b03), (180b18), (181a03), (192b18), (192b19), (209a12), (209a17), (209b02), (209b04), (209b07), (215b05), (228a07), (255a03), (257b14), (260a14), (269b19), (280a14), (280a19), (292b14), (309a04), (309b17), (310a13), (310b11), (311a10), (311b08), (310b17), (311a14), (312a18), (325b09), (333b03), (333b05), (333b07), (334b07), (335a14), (336a11), (336a18), (337a06), (345a18), (352a01), (396b15), (396b18), (397a06), (397b06)

- **lisānu's-ṣevr:** Sığır dili bitkisi. (288b18)
- **lisānu'ṣ-ṣevrü'l-müdebber**: İşlem görmüş sığır dili bitkisi. (333b03)

lisānu'l-ḥaml: Bağa yaprağı, damar otu, sinirli yaprak. (040a15),, (104a17), (173b10), (173b18), (174a02), (174a05), (174a06), (279b19), (200a19), (201b10), (254a17), (260a13), (260b01), (279b19), (280a02), (345a18), (346a04), (346a08), (347b06), (347b10), (351b05), (368a10), (368a18), (368a17)

lisān-ı ʿuṣfūr: Serçe dili denilen bir bitki ve o bitkinin tohumu. (308b08), (310a01), (311b06), (312a19), (312b16), (313a13), (314b01), (321b01), (322a11), (324b06), (355a06), (375a01)

lūbiyā (A.): Böğrülce. (104b02)

- **lūbiyā-i aḥmer**: Kızıl böğrülce. (369a15), (369a19), (369b17), (370a06)

luffāḥ (A.): Kan kurutan, adamotu. (124b19), (126b04), (347a09)

- **luffāḥ-ı yābis**: Kuru adamotu. (347a09)

lübān-ı ẕeker: Günlük, kendir ve ak günlükten elde edilen zamk. (313b17), (314a08), (364b04), (373a12)

lübeb-i ḳavun: Kabuğundan çıkarılmış kısım, kavunun iç kısmı. (337b13)

lübb (A.): Kabuğundan çıkarılmış meyve tanesi, meyvenin iç kısmı. (172a13), (184b17), (192a17), (192b08), (210a16), (312a15), (327b04), (330a10), (344b03), (354b10), (389b08), (389b13)

- **lübb-ı bıṭṭīḫ**: Karpuz, kavun içi. (327b05)
- **lübb-i beẕr-i ḫarbüze**: Kavun çekirdeği içi. (316b04)
- **lübb-i beẕr-i ḫıyār**: Salatalık çekirdeği içi. (316b04), (344a14), (387b11), (387b14)
- **lübb-i beẕr-i ḳarʿ**: Kabak çekirdeği içi. (296a07), (344a14)
- **lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā**: Kavun çekirdeğinin içi. (172a13), (177b01), (344b03), (346a13), 347a17), (388b14), (389b08), (389b14), (388b01)
- **lübb-i bıṭṭīḫ-ı aṣfer**: Sarı kavun içi. (269b12)
- **lübb-i cevz-i Rūmī**: Ceviz içi. (314a17)
- **lübb-i cilġūze**: Çam fıstığı, fıstık çamı. (314a18), (314b17)
- **lübb-i ḫabbetü'l-ḫaḍra**: Sakız ağacının yaş meyvesinin içi. (314a17)
- **lübb-i ḥabb-ı fülfül**: Biber tohumunun içi. (314a17)
- **lübb-i ḥabb-ı ḳırṭım**: Kırtım tohumunun içi. (289a09)
- **lübb-i ḥabbu'l-ḳarʿ**: Kabak çekirdeği içi. (387b04)
- **lübb-i ḥabbu'l-ḳuṭn**: Pamuk çekirdeği içi. (387a13)
- **lübb-i ḥabbu'l-ḳuṭn**: Pamuk çekirdeği içi. (388b17)
- **lübb-i ḥabbu'l-yaḳṭīn**: Kabak çekirdeği içi. (345a09)
- **lübb-i ḥabbu'l-zelem**: Abdülleziz meyvesi içi. (314a18)

- **lübb-i ḫarbuze**: Kavun içi. (314a18)
- **lübb-i ḫıyār**: Salatalık içi. (296a04), (346a13), (387a18), (387a18)
- **lübb-i ḫıyāreyn**: Büyük ve küçük hıyar içi. (312b17), (345a09)
- **lübb-i ḫıyārşenbe**: Hinthıyarı içi. (221a17)
- **lübb-i ḳarʿ**: Kabak içi. (269b12)
- **lübb-i ḳavun-ı medḳūḳ**: Dövülmüş, toz haline getirilmiş kavun içi. (338b10)
- **lübb-i ḳışşā**: Kavun içi. (296a04), (387a18), (387a18)
- **lübb-i levz**: Badem içi. (296a07)
- **lübb-i levz-i ḥulv**: Tatlı badem içi. (387a18), (387b04), (387a18)
- **lübb-i mişmiş**: Kayısı içi. (206a01), (210a04)
- **lübb-i mişmiş dühnü**: Kayısı çekirdeği yağı. (206a01)
- **lübb-i nārecil**: Hindistan cevizi içi. (314a17), (314b18)
- **lübb-i nevāt-ı mişmiş**: Kayısı çekirdeği içi. (392b08)
- **lübb-i ṣanevber**: Fıstık çamı içi. (388a13)
- **lübb-i sefercel**: Ayva içi. (387b04)
- **lübb-i yaḳṭīn**: Kabak çekirdeği içi. (361b10)

lübūb (A.): Kabuğundan çıkarılmış meyve taneleri. (312a11), (313a06), (314a14), (351a03)

lüfer-i ṭarī: Nilüfer çiçeği. (335a15)

lüffāḥ (A.): Abdüsselam otu ve otunun meyvesi. (121b09), (122b03), (317a09)

lükk (F.): Lakağacı ve bu ağaçtan elde edilen zamk. (105b12), (105b15), (193b10), (270b08)

M

maʿdenūs: Maydanoz. (154b03), (156a19)

maʿdūnes: Maydanoz. (242a11)

maġāṣ (A.): Yabani nar ağacı kökü. (314b02)

māhī-zehrec: Sığırkuyruğu, balık zehri otu. (391a15)

maḥleb (A.): Mahlep, idris ağacı. (308b02)

maḥmūde (A.): Mahmudiye otu, bingöz otu, saḳmūnyā ve bu otun köklerinden çıkarılan reçineye benzer madde. (093b07), (112b08), (231a04), (271a12), (292b09), (343b16), (390a12)

maḥmūre (A.): Mahmur çiçeği, çiğdem. (326a03)

maḳliyā: ?? (200b12)

māmīrān (F.): Kırlangıçotu. (149b15), (152b04), (347b08), (352a04), (376a09), (376b12), (376b16), (378a07), (379b19)

- **māmīrān-i Çīnī**: Sarı gelincik, sarı kırlangıçotu. (377a13), (378b03), (382b10)

māmīṣā (F.): Kırmızı çiçekli kırlangıçotu, boynuzlu gelincik, sarı gelincik. (139b18), (140a10), (140a12), (145a06), (165a08), (166b03), (167a13), (205a14), (215a13), (222b02), (242b05), (355a16), (355b02), (376a19), (377b06), (377b09), (377b13), (378a11), (378b04), (378b17), (379b02), (381a09), (381b10), (381b11), (381b15), (382a13), (382a16), (382b13), (383a16)

mantar (Y.): Mantar; mantarlardan içinde zehirlileride bulunan, silindir bir gövde ve üst tarafı şapka biçiminde olan ilkel bitkilerin genel adı. (098a03), (103a06), (103a08), (103a12), (270b15), (270b16)

marsıme, mārsıme (Y.): Barsama otu; nane kokusuna benzer kokusu olan, büyücek yapraklı bir bitki. (107b03), (166b11), (216a12), (267b12), (289b04), (346b19), (350b02), (357b17), (359a15)

marul (Y.): Marul, birleşikgillerden, geniş ve uzun olan yeşil yaprakları taze olarak yenilen bir bitki. (041a18), (042b07), (088a12), (088a18), (123b07), (124b19), (126a19)

maṣṭaki (A.): Sakız ağacından elde edilen ve ilaç yapımında, ağızdaki kötü kokuların giderilmesinde vb. kullanılan bir tür recine, sakız. (045a18), (046b15), (081b13), (091b14), (096b07), (097a14), (104a04), (105b15), (105b19), (118a16), (136a12), (159a07), (160b06), (184a04), (184a10), (184a14), (184a15), (184a17), (185a05), (186a15), (187a18), (187b02),

(188b02), (188b17), (189a04), (189a05), (195a12), (203a01), (203b03), (203b12), (203b13), (209b01), (222a07), (248b19), (261a08), (281a05), (289a19), (291a07), (306b11), (307a04), (308a07), (308b09), (309b19), (311a13), (311b11), (312a05), (312b04), (313a14), (313b12), (314b01), (317b05), (318a01), (319b11), (320a04), (320a16), (320b05), (321a06), (321b11), (321b13), (322a07), (323b08), (325a16), (325b09), (325b19), (332a08), (335a05), (336a05), (338a12), (339b10), (339b18), (341a18), (342b13), (342b18), (344b05), (345b04), (346b12), (349a14), (349a18), (350b08), (353b11), (354a12), (354a16), (356a06), (357a05), (357a08), (357a18), (359a15), (364b05), (364b13), (365a18), (366b05), (366b15), (367b02), (372a17), (372b01), (375a02), (390a16), (393a15), (393b13), (394a07), (394b06), (395a16), (396a02)

māş (A.): Fek, feraḥ, maş, merdümek. *"māş Türkīde fek ve ferāḥ dėrler" (106b/3).* (106b03), (213a16), (240b16), (281b11), (284a07), (358b15), (358b18)

māzeryūn (A.): Defne. (045b14), (196b10), (196b19), (271a13), (340b11), (340b13), (355b02), (362a04)

māzī, māzū (F.): Servigillerden, yaprakları almaşık ve küçük pullar biçiminde, gövdesi düz olan, dipten dallanan bir süs bitkisi, mazı. (141b13), (144b10), (199b11), (210b03), (228b11), (255a06), (362b14), (363a03)

meḳāṣırī (A.): Rengi beyaza çalan sarı sandal ağacı. (379b01)

mekkī (A.): Ayrık otu. (099a11), (173b16)

mekşūf (A.): Açık, açılmış. (022a03)

meneviş: Sakız ağacı ve bu ağacın yaş meyvesi. *"ḫabbu'l-ḫażrā ki Türkīde meneviş dėdikleridir" (226a12).* (086b06), (226a12)

mercimek (F.): Baklagillerden, beyaz çiçekli bir tarım bitkisi ve tohumu. (072a14), (077a11), (095a17), (098b15), (099a01), (116a03), (116a12), (130b16), (148a12)

mersīn (Y.): Mersin ağacı ve yemişi. (121b12), (200b12), (075b17), (172b11), (223b08), (346b17), (359a18), (347b18)

- **mersīn dühnü**: Mersin ağacı yemişinden elde edilen yağ, mersin yağı. (357a16)

- **mersīn varaḳı**: Mersin ağacı yaprağı. (357a06)

- **mersīn yapraġı**: Mersin ağacı yaprağı. (086b19)

- **mersin yemişi**: Mersin ağacının yemişi. (199b13), (315b16), (201b03), (345a03), (357a05), (364a16)

merzancūş (F.): Mercanköşk, sıçankulağı otu. (106b09), (114a06), (114a10), (115b07), (116b09), (116b10), (121b14), (135b03), (137b14), (196a01), (249b14), (250a09), (250a14), (270b08), (289b04), (289b16), (322a04), (351a12), (351a16), (352a09), (352a16), (353a08), (357b16), (358a14), (359a15), (360a17), (360b14), (360b15), (360b19), (361a04), (360a03), (370a02), (370b19), (371a08), (371a15), (373a02), (373b06), (374a11)

- **merzencūşu'r-raṭb**: Yaş, taze sıçankulağı otu. (359a06)

meşe yoşunu: Meşe yosunu. (077b01)

mevz (A.): Muz. (208b13)

mevīz, mevīzec (F.): Yaban üzümü, dağ üzümü. (098b15), (195b10), (306b11), (352b03), (354a06), (355b02), (391b14)

- **mevīzec-i aḥmer**: Kırmızı üzüm, kızıl üzüm. (355b11)

meyʿa (A.): Zamk, sakız. (272a06), (307a17), (308a03), (340b09), (346b08), (351b17), (364b05), (373b13), (374a17)

- **meyʿa-ı sāʾile**: Bitkilerden doğal yolla akan zamk. (305b03), (306b17), (307a05), (308b06), (317a08), (319a16), (346b08), (395a10)

- **meyʿa-ı yābise**: Bitkilerden alınan zamklı kabuğun pişirildikten sonra oluşan koyu recinenin dibindeki tortu. (237b16)

meyān kökü: Meyan kökü. (111a01)

misvāk (A.): Erâk ağacı ve bu ağacın dalları dövülerek yapılan ve diş temizliğinde kullanılan ince dalları. (157a18), (353b12), (353b14), (354a04)

mīşe: Meşe. (263a11)

mişmiş: Kayısı. (106a15), (111b06), (160a09), (177b07), (206a01), (210a04), (283b14), (284b05), (286b07), (392a08), (392b08)

mū: Dağ üzümünün kökü. (308a08), (308b02), (368b06)

muġāṣ (A.): Yaban narı kökü. (227a01), (358a11), (359a02)

muḳaddemā-ı uşaḳ: Çadıruşağı otu, kalkan dikeni otundan alınan bir zamk, kelh ağacı zamkının öncesi. (385a05)

muḳaşşer (A.): Kabuğu soyulmuş. (106b04), (111a08), (112a17), (171a15), (177b14), (205a02), (241a09), (255a03), (255a06), (256a02), (260b09), (263b07), (268a12), (269b08), (269b09), (269b11), (269b14), (177b01), (286b09), (312a15), (313a04), (314a09), (314a18), (317a17), (320b19), (321b01), (322a02), (322a11), (322b01), (322b11), (322b11), (323b18), (324a18), (325a05), (334b16), (341b13), (341b14), (345b15), (353b05), (355a03), (359a05), (361a09), (361b07), (361b17), (362a08), (362a09), (368b11), (370a18), (370a19), (370b09), (370b10), (370b11), (372b11), (375b07), (375b07), (377b03), (377b18), (382b10), (387a15), (388a12), (388b01), (388b13), (388b17), (389b09), (389b15), (390b12)

- **muḳaşşer-i baḳla**: Kabuğu soyulmuş bakla. (387a14)
- **muḳaşşer-i ḥummuş**: Kabuğu soyulmuş nohut. (193a04)
- **muḳaşşer-i simsim**: Kabuğu soyulmuş susam. (372b11)
- **muḳaşşer-i şaʿīr**: Kabuğu soyulmuş arpa. (219b01), (236a08)

muḳl (A.): Devm ağacı ve meyvesi, günlük ağacı ve meyvesi. (205b19), (206b16), (212a11), (237b16), (243b02), (273a10), (340a12), (343b17), (349a13), (349a17), (361a18), (361b11), (386b01)

- **muḳl-ı ezraḳ**: Gök (kızıla yakın) mukl, gök devm, günlük ağacı ve yemişi. (196b15), (202a12), (209b17), (308a05), (308b06), (318a15), (318b15), (340a10), (340a14), (340b16), (343a05), (343a10), (343b03), (356a19), (359a08), (363a14), (364b04), (390a06)

- **muḳl-ı ṣamġ**: Devm, günlük ağacı zamkı. (101b02)

muḳl-ı āzraḳ: Guggul ağacı reçinesi, muḳl-ı ḫindī, muḳl-ı yehūd. (206a01), (206a02), (206a18), (209a19), (210a16), (211b08), (212a07), (252b15), (292b18), (307a04)

mulūḫiyā: Ebegümeci. (211b09)

muşmūla (Y.): Gülgillerden, 2-3 m yükseklikte dikenli küçük bir ağaç ve bu ağacın olgunlaşıp yumuşadıktan sonra yenilebilen yuvarlak, mayhoş, buruk ve beş çekirdekli meyvesi, döngel, beşbıyık. (190b18)

mūyez-i ḫorāsānī: Horasan kuru üzümü. (092b07)

mūz: Muzgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, bir çenekli, çok yılllık bir bitki ve bu bitkinin meyvesi.106a18)

mülūḫıyā (A.): Ebegümeci. (041a18), (106a14), (165a05), (168b13), (172a18), (177a14), (191a16), (208b17), (240b03), (248b15), (249a03), (284a07)

mürr (A.): Mirrā adı verilen ve Arabistan'a yetişen bir ağaç ve bu ağacın zamkı. (199b14), (223b17), (245b09), (253b05), (261a08), (267a14), (307b18), (315b10), (316a18), (317a08), (319b14), (344a01), (345b18), (346a14), (347a08), (348a03), (352a09), (352b17), (354a12), (354a16), (359a03), (359a05), (365a03), (365a18), (368a01), (370a06), (381a12), (382a01), (385a18), (393b03)

mürr-i batārenc: Acı batarenc.(346a19)

mürr-i ḳaşīsā: Acı ḳaşisā. (383a15)

mürr-i māḥūr: Acı māḥūr. (350b07)

mürr-i mekkī: Mürr-i sāfī denilen acı bir nesne, commiphora myrrhadan elde edilen saf recine. (084a10)

mürr-i meyʿa: Acı ayı fındığı. (346b08)

mürr-i ṣāfī: Mürr-i mekkī denilen acı bir nesne, commiphora myrrhadan elde edilen saf recine. (104a12), (305a19), (306a04), (308b02), (309b08), (318b15), (319a12), (346b05), (352a10), (353a16), (357a04), (358a17), (358b09), (358b13), (364a12), (364a15), (364b18), (368a06), (376b01), (377b13), (378b03), (379b14), (382a04), (383a04), (394b07)

müşk-ṭaramşīʿ: Gazel otu. (352a05), (237b05), (305b01), (308b10), (346a18), (369b15)

müveyzic (A.): Yaban üzümü. (195a15)

N

naḫve (A.): Çörek otu. (108a06), (195b07), (195b09), (203a04), (203a05), (222a12), (266a11), (308b19), (312a04), (370a17), (370b03)

- **naḫve-i nemek**: Tuzlu çörek otu. (266a11)

naʿnaʿ (A.): Nane, ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi. (041a09), (044b08), (087a16), (107b10), (107b13), (156a19), (166b11), (185b16), (188b03), (205a13), (214a10), (226b13), (293b03) (330b14), (330b15), (350b07), (366b04), (369a03)

- **naʿnā-i yābis**: Kuru nane. (184a04), (347a01), (357a19), (366b15), (367a06)

narenc (A.): Turunç, turunçgillerden Akdeniz ülkelerinde görülen ve kışın yapraklarını dökmeyen bir ağaçla bu ağacın portakala benzer, suyu acımsı meyvesi. (208b05)

nebāt (A.): Bitki, topraktan biten, çıkan her türlü şey. (017a10), (034b06), (089a06), (097a19), (194b09), (196a06), (207a14), (214a09), (215a12), (215a16), (215a17), (215b03), (221a14), (310a07), (310a15), (310b18), (310b19), (312b06), (313b01), (323b08), (347a16), (367a09), (377b03), (377b18), (378a17), (382b12), (387b08), (396b18)

- **nebāt-ı recle**: Semiz otu bitkisi. (216a01)
- **nebāt-ı sefīd**: Beyaz bitki. (311a15)

nebaṭāfīlūn: ….?... (358b16)

nebātāt (A.): Bitkiler. (005a01), (009b02), (019a13), (273b03), 301a17)

nebaṭī (A.): Bitki ile ilgili, bitkiye ait, bitkisel. (016a19), (271a09), (271a12), (340b09), (383b13)

nebḳ (A.): Sidr ağacı. (108a01)

nebṭī (A.): Bitkisel. (104a05), (374a02)

nemmām (A.): māsīme. *“nemmām Türkīde mārsīme dėdikleri otdur” (107b/3).* (107b03)

nerces, nercis (F.): Zerrin kadeh çiçeği; Bir çenekliler sınıfının nergisgiller

familyasından, lale gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi. *“Türkīde zerrīn ḳadeḥ çiçegine dėrler” (107a/10, 11).* (107a10), (114a06), (117a10), (240b06), (244b06), (375b04), (375b10),

nergis: Zerrin kadeh çiçeği; Bir çenekliler sınıfının nergisgiller familyasından, lale gibi soğanla üretilen, beyaz veya sarı çiçekli, soğanı zehirli süs bitkisi. (395b01)

- **nergis başalı**: Nergis soğanı. (395b01)

nesrīn : Beyaz yaban gülü. *“nesrīn Türkīde yaban gülünüñ (19) beyāżıdır” (107a/18, 19).* (107a18)

nevā (A.): Çekirdek. (211a14), (211a17), (211a18), (211b01), (219b13), (270a01), (316a13), (320b01), (320b15), (324a08), (324a12), (325a04), (326b07), (333a02), (382b17), (383a05), (392a08), (392b08)

- **nevā’-ı sefercel luʿābı**: Ayva çekirdeklerinden çıkarılan yapışkanımsı sıvı. (211a19)

nevāt (A.): Çekirdekler. (164a18)

- **nevāt-ı sefercel luʿābı**: Ayva çekirdeklerinden çıkarılan yapışkanımsı sıvı. (342a14)

- **nevāt-ı temr-i muḥrūḳ**: Yanmış hurma çekirdeği. (383a05)

noḫūd (F.): Nohut; nohut bitkisi ve bu bitkinin yuvarlak tanesi. (084b12), (194a07), (211a12), (237a01), (265a04), (269b08), (281b11), (289b13), (315b07), (316a02)

- **noḫūd-āb**: Nohut suyu. (132a13), (136b11), (195b06), (205a01), (215b03), (245b03), (248b16), (314b08), (397a01)

nuḳāv (A.): Kitre zamkı, geven bitkisinin dikenli dallarından elde edilen bir tür zamk. *“keşīrā nuḳāv dėrler bir (17) aġacıñ ṣamġıdır Türkīde kitredir” (102b/16, 17).* (102b16)

nānḫah: Nanahan bitkisi ve bu bitkinin tohumu, nahve. (371a15), (004a17), (108a06), (186a15), (305b07), (307a15), (309b09), (314a08), (314a12), (317b17), (317b19), (320b11), (322a18), (322b18), (340b05), (349b17), (350a07), (361a16), (361b12), (368b07), (368b15), (369b11), (369b12), (369b18), (370b18), (371a02),

(371a07), (391a14), (394b09), (395a15)

nār (F.): Nar ağacı ve bu ağacın meyvesi. (010b17), (011a01), (091b17), (111b15)

- **nār çiçegi**: Nar çiçeği. (030a16)

nārcīl (F.): Hindistan cevizi. *"Hindīstān ḳozu dėdikleridir" (108a/3).* (108a03), (158a11), (226b15), (311b06), (312a16), (313a03), (314a17), (314b18), (395b02)

nārdīn (F.): Sümbül-i Rumî denilen bir çiçek. (140b18), (180b10), (281a05), (308b03), (316a19), (317a10), (358a04), (365a12), (374a04)

nārenc (F.): Turunç; turunçgillerden Akdeniz ülkelerinde görülen ve kışın yaprağını dökmeyen bir ağaçla bu ağacın portakala benzer, suyu acımsı meyvesi. (163b03), (181a04), (308b01)

nār-müşk (F.): Nar-ı Mısrî ve nar-ı Hindî adlarıyla da bilinen beyaz ve hoş kokulu çiçekleri olan bir ağaç, Hint narı. (311b08), (313a02), (313a14), (314b06), (318b19), (323a02), (341b08)

nīl (F.): Mavi su zambağı, çivit otu ve bu otun tohumu. (107a16), (214a19)

nīlūfer (F.): Nilüfer çiçeği; nilüfergiller familyasından, durgun sularda ve havızlarda yetişen, uzun saplı, yuvarlak ve geniş yapraklarısu üzerinde yüzen, beyaz, pembe, mavi ve sarı büyük çiçekli su bitkisi. (095b19), (107b07), (110b16), (111a07), (111b07), (113b08), (115a02), (115a03), (115a15), (117a07), (122b01), (125a01), (125a17), (125a19), (126a06), (126a07), (126a19), (126b03), (137b01), (155a02), (163a03), (163a05), (165a03), (166b04), (166b19), (168b04), (168b12), (177a04), (177a06), (177b08), (180b03), (180b04), (182a13), (182b13), (186b14), (188b13), (193a09), (193a10), (221a04), (221a18), (227b09), (228a12), (248b13), (255b19), (257b14), (278b01), (278b07), (279b09), (279b10), (279b11), (280b05), (281a11), (281b17), (283b09), (283b15), (285a02), (285a09), (286b10), (292a09), (292a10), (292a11), (292a19), (293a13), (295b08), (310b10), (328b15), (330a01), (351a07), (351a11), (351b07), (351b09), (355a14), (359b17), (360a07), (360a12)

nūfer (F.): Nilüfer çiçeği; nilüfergiller familyasından, durgun sularda ve havızlarda yetişen, uzun saplı, yuvarlak ve geniş yapraklarısu üzerinde yüzen, beyaz, pembe, mavi ve sarı büyük çiçekli su bitkisi. (328b18), (329b16), (330a01), (333a19), (334b17), (337a03), (337a17)

O

ot: İlkbaharda bitip bir iki mevsim sonra kuruyan küçük bitkiler. (041a18), (082b14), (086a15), (088a12), (090b12), (104a09), (107b03), (124a07), (161a19), (270b05), (272b13), (322a10)

- **ot beẕri**: Ot tohumu. (309a01)

Ö

ökse: Pelesenk ağacı ve bundan elde edilen yağ, belesān. (243b03)

P

pancar (Erm.): Pancar; ıspanakgillerden, vitamince zengin bir bitki ve bu bitkinin şeker elde edilen kalın ve etli kökü. (116b12)

pāpādya (Y): Papatya. (075b07), (079a07), (114a09), (115b07), (166b06), (116b14), (125b13), (134b03), (137a01), (148a10), (184b19), (252a06), (371b12)

pāzī, pāzū (F.): Yaban pancarı, yaban ıspanağı. (031a08), (093b17), (108b10), (112a17), (112b04), (203b06), (208b16), (263b04), (351b03), (351b11), (352a13), (353a11), (361a13), (361b03), (362a15), (365b08), (365b12)

- **pazı ṣuyu**: Yaban pancarı suyu. (112b02), (362b14)
- **pazı yapraġı ṣuyu**: Yaban pancarı yaprağı suyu. (136a16), (136a18)

pelīd (A.): Pelit otu. (133b15)

pelīn (Bul.): Pelin otu. (076a09)

pencgüşt (F.): Beşparmak otu, beş yapraklı yonca. (215b04)

persiyāvşān (F.): Baldırıkara, birçok eğrelti otunun genel adı. (110b17), (111a03), (111a08), (111a14), (171a03), (171a16), (177b14), (193b12), (202b18), (214a10), (214a17), (217b17), (237b05), (249b07), (261a09), (263b04), (333a13), (333b01), (334b17), (335b08), (337a06), (337b03), (338b09), (341b18), (346a07), (388a02), (388a13), (389a06),

(389a11), (389a12), (389b01), (389b05), (391a11)

pırasa: Pırasa. (013b02), (030b13), (033a15), (101a09), (157a16), (208b18), (365b03)

piyāz (F.): Soğan. (208b15), (225b14)

post-ı belīle: Belile otu kabuğu. (314a09)

post-ı benc: Ban otu kabuğu. (317a09), (397a03)

post-ı benc-i kebir: Büyük ban otu kabuğu. (317b13)

R

rāsen (F.): Andız otu. (091b05), (091b13), (328b19), (329a11), (373b06), (374a10)

ratb-ı sefercel: Taze ayva. (205b01)

rātīnec (A.): Çam sakızı, çam fıstığı recenesi, rātiyānec. (096a14), (308a02), (385a09), (385b03), (385b15)

rātiyanec (F.): Çam fıstığı recenesi, çam sakızı. (172a04)

rāvend (F.): Kökleri ve sapları ilaç olarak kullanılan karabuğdaygillerden bir nebat. (091a03), (091a06), (111b12), (130b04), (191a08), (191a10), (192a18), (193a04), (193b05), (193b15), (196b11), (213b18), (214a04), (252b15), (260a10), (260a11), (292b17), (328a19), (331b06), (331b10), (331b15), (331b17), (331b18), (334a15), (335b01), (337a07), (337a09), (337b17), (338a04), (344b06), (344b16), (346a03), (348a04), (365a03), (369b08)

- **rāvend-i çīnī**: Rāvend bitkisinin bir türü. (091a01)
- **rāvend-i ṣīnī**: Rāvend bitkisinin bir türü (En iyi türü.). (309b10), (311a08), (327b13), (328b01), (394a05), (305b01), (308b10)
- **rāvend-i ṭavīl**: Rāvend bitkisinin bir türü. (338b02)

rāziyāne (A.): Rezene otu, maydonozgillerden çok yıllık otsu bir bitki. (039a11), (110b18), (132a12), (148a10), (149b06), (149b13), (149b16), (151b10), (151b11), (152a13), (152a16), (152b16), (308b18), (317a10), (317b05), (318a06), (330b10), (330b11), (331b05), (333b01), (335a04), (335a16), (336a01), (337b14), (338a11), (376a04), (382b12)

- **rāziyāne toḫmu**: Rezene otu tohumu. (114a13)

rāziyānec (F.): Rezene otu, maydonozgillerden çok yıllık otsu bir bitki. (081b15), (091a06), (110b17), (112a06), (112b11), (193a13), (199b10), (209b08), (218b14) (221a11),, (221a12), (250a04), (288b07), (288b09), (293b19), (305b06), (308a07), (314b18), (316b14), (327b05), (327b12), (328a12), (328b10), (328b11), (333a14), (334b09), (336b01), (336b08), (338b01), (338b02), (338b15), (339a03), (339a10), (341a12), (341b17), (342b15), (345b17), (347b13), (350a04), (353a03), (360a17), (361a16), (362a09), (368b07), (368b08), (368b15), (369a05), (369a08), (369b11), (370b18), (371a03), (376a15), (376b02), (376b12), (378a04), (378b13), (379b16), (380a12), (380b13), (381a11), (381a17), (381b02), (381b04), (382b14), (384a04), (388a02), (388b01), (388b13), (289a11), (389a19), (389b10), (392a02)

recle: Semiz otu. (159a11), (163a05), (163a06), (165a05), (172a17), (172a18), (174a04), (177a05), (179a01), (179a11), (180b04), (183b11), (200a13), (200b01), (201a03), (205a16), (216a01), (295a13), (295b07), (296a05), (368b11), (389b08), (389b14)

resrās: Çiriş otu. (261a14)

reşād: Tere otu. (091b17), (128a08)

rete: Atyūt, hint fınfığı. *"rete ki bunduḳ-ı Hindīdir" (134a/7).* (134a07)

revānd (F.): İki çenekliler sınıfının kara buğdaygiller familyasından, büyük yapraklı bazı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilen, bazı türleri sebze olarak yenen, iştah açıcı, kuvvetlendirici, ishal kesici, gaz diderici hassaları sebebiyle hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir bitki. (196b12), (213b11)

reyḥān (A.): Reyhan; ballıbabagillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, yaprakları güzel kokulu, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık ve otsu bir süs bitkisi, fesleğen. *"reyḥān Türkī feslegendir" (90b/18).* (090b18), (153b15), (180b18), (181a03), (181a04), (190b02), (191b12), (199b14), (210b06), (230b18), (235a08), (292a11), (309a01), (315b14), (336a05), (346b09)

reyḥānī (A.): Reyhanlı. (222a04), (222a06), (223a02), (223a04)

ribās, rībās : Işgın (reheum ribes). (091a10), (091a12), (168b18), (180b12), (200a15), (259b04), (285a17), (286b04)

rīze-i germānī: …?… (195b08), (195b15)

rummān (A.): Nar ağacı ve bu ağacın meyvesi. (004b05), (091a16), (117a03), (141b15), (253b17), (157b12), (158b17), (159a01), (160a11), (160a14), (162b03), (168b05), (170b02), (171a17), (172a11), (172a12), (172b11), (174b07), (177a05), (177a10), (177b02), (177b04), (179a02), (180b03), (183b17), (190b04), (191a12), (191a16), (191b01), (193a09), (193a16), (196b09), (200a15), (200a18), (200b08), (206a14), (210a02), (214a14), (223b06), (228b11), (236a04), (237a03), (243b01), (254a01), (254a17), (256b06), (279a13), (279b01), (280b18), (282b03), (283b04), (283b12), (284b04), (285a13), (286b04), (290a08), (293a14), (306b09), (318b05), (328a04), (328a06), (329b08), (329b09), (330b18), (347a06), (358b08), (363a01), (365a06), (366b02), (387b08), (388a08), (389a09), (393b09), (395b08)

- **rummān-ı ḫāmż**: Ekşi nar. (197a02), (200a04), (237a02), (254b19), (255a01), (256b02), (278b08)
- **rummān-ı ḥulv: Tatlı nar**. (172a16), (285b01)

rummāneyn (A.): Tatlı ve ekşi (mayhoş) nar. (140a04), (168b17), (183b08), (213b04), (215a17), (315a08), (323b12), (329b10), (347b01), (350b16), (377a08), (377a15), (329b09)

rummānī (A.): Nara ait, narla ilgili. (160a14), (173b17), (183b13), (254b06), (311a07), (350b13)

rüzz, rūzz: Pirinç. (202b04), (362b02), (364a15), (370a18), (370b09)

- **rüzz-i maġsūl**: Yıkanmış pirinç. (201b02)

S

ṣāb: Eşek hıyarı. *“ḳıṣṣāu’l-ḥımārdır (4) Türkīsi ḳarġa düvelegidir” (97a/3).* (097a03)

ṣab-ı ṣabrına : Kabuklarından kinin yapılan bir bitki, kontez tozu, kınakına;

çūpi-ı inī, ʿuşb-ı aġribī. *"ḫātime bu faḳīr çūp- (17) çīnī ve ʿuşb-ı maġribī ki beyne'l-ḫālḳ ṣab-ı ṣabrına dėdikleridir" (395b/16, 17).* (395b17), (397b19)

ṣabır (A.): Sabırlık otu ve bu ottan elde edilen tıbbi zamk. (073b09), (097a06), (097a08), (110a08), (118a14), (117a16), (339a10), (139a19), (145a09), (154b02), (188b02), (205a17), (210b03), (243b02), (245b04), (245b08), (261a08), (263a13), (267a14), (330a15), (336b03), (340a10), (340b16), (341a13), (343a09), (343a16), (343b17), (346b19), (351a18), (352a12), (352a17), (354b05), (356a06), (357a11), (357a18), (358b15), (359a03), (360b13), (365b07), (368a01), (376a19), (377a02), (378b17), (379b02), (380a06), (380b18), (381a10), (381b11), (382a16), (383a16), (390a06)

- **ṣabır-ı āṣfer**: Sarı sabır. (395b13)
- **ṣabır isḳuṭararī**: Sukutra bölgesine ait sabır otu. (256b15), (309b09), (319b10), (339a14), (339a19), (339b09), (339b14), (339b17), (340a04), (340a17), (340b05), (340b17), (342b01), (342b14), (360b19), (376a02), (377a13), (377b06), (377b09), (377b14), (378a13), (378b02), (382b10)
- **ṣabır-ı maġsūl**: Yıkanmış sabırlık otu. (138b06)

sādec (F.): Hint sümbülü. (256a16), (269a14), (306b18), (307a04), (307a12), (327b02), (333b05), (365b09), (390b02)

- **sādec-i Hindī**: Hint sümbülü. (308a03), (309a16), (309b03), (309b08), (310a01), (310b16), (311b14), (313a14), (315b04), (322a03), (332a09), (336a19), (343b18), (353b13), (354a15), (360a13), (373b06), (374a10), (378b11), (395a17)
- **sādec-i maġsūl**: Yıkanmış, temizlenmiş Hint sümbülü. (375b19)
- **sādec-i Rūmi**: Anadolu sümbülü. (354a15)

ṣafṣāf (A.): Söğüt ağacı. (163a11), (180b09), (259b12), (285a01), (296a13)

sāhter: Zahter. (195a10)

ṣāḳīṣā : Samġ-ı sezāb-ı berrī. *“ṣāḳīṣā ṣamġ-ı sezāb-ı berrīdir” (83b/19).* (083b19)

saḳmūniyā (A.): Bingözotu, mahmudiye otu. (007b14), (007b16), (007b17), (008a05), (021b09), (044a10), (045b16), (046a04) (093b07), (112a13), (112a15), (112b01), (112b02), (193b06), (195a12), (203a08), (203b08), (288b06), (290b03), (291a02), (292b18), (317a19), (317b07), (317b08), (317b14), (318a16), (318b17), (319a04), (3,19b14), (320a05), (320b05), (321a01), (321a06), (322b05), (335b01), (339b10), (339b18), (341a06), (341a10), (341a18), (342b02), (342b09), (342b14), (342b17), (343a05), (343a16), (343b03), (345b08), (355b02), (390a05), (390a15), (394a06)

- **saḳmūniyā-ı muṣlıḥ**: Terbiyelenmiş bingözotu, mahmudiye otu. (320b14), (339b06)

ṣamġ (A.): Sakız, recine, zamk. (075a14), (077b04), (081b01), (086b09), (096b19), (097a15), (101b02), (102b04), (102b17), (143b02), (146a09), (149b07), (152a16), (152a17), (152b08), (172a03), (199b12), (259b11), (262b08), (305b10), (305b13), (306b04), (314a04), (341b05), (341b09), (344a04), (344a16) (344b09), (344b13), (344b15), (345b09), (345b19), (346b13), (362b05), (362b05), (364b08), (365b16), (381b07), (384a05), (385b16), (390a09), (390b13)

- **ṣamġ-ı ʿArabī**: Arap zamkı. (078b09), (099b18), (173b09), (173b11), (173b16), (178b12), (192a19), (201a18), (201b05), (201b08), (237a05), (280a01), (305b06), (308a07), (308b04), (313b12), (315b14), (317a12), (322b15), (341b05), (341b13), (342a02), (342a04), (342a08), (342b18), (344a03), (344a15), (345a01), (345a08), (345a12), (345b02), (345b12), (346a11), (346b15), (347b08), (349b04), (349b08), (349b11), (359b02), (362b03), (363a05), (363b04), (364a15), (379a07), (379a14), (379b01), (379b06), (379b13), (380a01), (380a05), (380a15), (380a19), (380b07), (380b19), (381a09), (381a13), (381b01), (382a08), (387a14), (387a18), (387b03), (387b09), (387b18),

(388a09), (388a13), (388a18), (388b10), (389a09), (389a15), (389b03), (392a03), (394a08), (394b06), (395a17)

- **ṣamġ-ı aṣfer**: Sarı zamk. (139a16)
- **ṣamġ-ı buṭm**: Menengiç ağacı, sakız ağacı zamkı. (144b15)
- **ṣamġ-ı ebyaż**: Beyaz zamk. (364b13)
- **ṣamġ-ı iccāṣ**: Erik zamkı. (158a10)
- **ṣamġ-ı levz**: Badem zamkı. (387b09)
- **ṣamġ-ı neft̠**: Petrol zamkı. (343a12)
- **ṣamġ-ı sezāb-ı berrī**: Sedef otu zamkı. (083b19)
- **ṣamġ-ı sürḫ**: Kırmızı, kızıl zamk. (093b03)
- **ṣamġu'l-buṭm**: Sakız termenti. (305b02), (388a03)
- **ṣamġu'l-ḫarşef**: Enginar, eşek dikeni zamkı. (293a06)
- **ṣamġu'l-iccāṣ**: Erik zamkı. (097a14)
- **ṣamġu's-seẕāb**: Sedef otu zamkı. (343a11), (352a11)

ṣamġ-mānend: Sakız, recine, zamk benzeri. (096b09)

ṣamūġ (A.): Zamklar, recineler, sakızlar. (308a10), (309a05), (317a13)

ṣanavber (A.): Köknar ağacı ve yemişi, fıstık çamı ve yemişi. (171a15), (172a02), (272a06), (272b14), (313a03), (369a02), (386a07), (387a13), (388a13)

ṣandal (A.): Sandal ağacı. (096b10), (115a03), (115a15), (140a09), (156b11), (172b12), (177a10), (179b11), (180b10), (184a03), (184a05), (184b16), (186b14), (189a08), (193a17), (193a19), (200a18), (200b04), (200b07), (213b07), (215a13), (215a19), (259b09), (260b09), (278a19), (278b17), (279a17), (280a17), (285a03), (285a07), (285b01), (331b09), (332b03), (332b04), (332b07), (332b10), (340b16), (347a13), (351a14), (359a18)

- **ṣandal-ı aḥmer**: Kırmızı sandal. (073a05), (311a09), (347a16), (356a01), (379b01)

- **ṣandal-ı ebyaż**: Beyaz sandal. (308b10), (315b17), (347a16), (358a11), (367b16)

- **ṣandal-ı meḵāṣırī**: Rengi beyaza çalan sarı sandal. (379b01)

- **ṣandal-ı sefīd**: Beyaz sandal. (310b10)

- **ṣandal-ı sürḫ**: Kırmızı, kızıl sandal. (310b10)

ṣandaleyn (A.): Kırmızı sandal ve siyah sandal ağacı. (192b02), (279a03), (279a16), (280a05), (281b17), (284b14), (311a05), (311b08), (332b07), (355a14), (357a11)

ṣarı helīle: Sarı helile otu. (109a01), (383b01)

ṣarımsaḳ: Sarımsak. (041a01), (113b16), (116b12), (130b15), (166b13)

ṣarmaşıḳ: Sarmaşık. (086a16), (230a05), (272b08)

- **ṣarmaşıḳ toḫmu**: Sarmaşık tohumu. (086a16)

ṣaġırlıḳ aġacı: Sakız ağacının yemişi, menevviş. *"ḥabbetü'l-ḫaḍrā ṣaġırlıḳ aġacınıñ yemişidir Türkīde (6) meneviş dėrler" (86b/5, 6).* (086b05)

ṣaʿter (A.): Güyegi otu; yabani kekik. *"Türkīsi güyegü otu dėdikleridir" (96b/14).* (095b14), (096b14), (130b07), (132b07), (200b19), (205a02), (260a18), (306b09), (353a08), (360a17), (373a02)

- **saʿter-i Fārisī**: Yabni İran kekiği. (363a10)

Sebistān (A.): Yabani hunnap, it üzümü. (085b01), (094a01), (110b15), (111a13), (111b17), (112a16), (172a03), (172b06), (172b07), (177a01), (177a08), (177b11), (178a07), (178a11), (202a15), (221a16), (281a12), (283b17), (286b12), (290a19), (292b12), (333a14), (333a18), (334b16), (335b09), (336b08), (337a04), (337a17), (337b02), (337b06), (353a07), (360a09), (361a08), (361a15), (361b01), (361b06), (361b18), (387b15), (389a04), (389a06), (389a18), (396b16), (397a07)

Sefercel (A.): Ayva. (046a04), (073b10), (094a10), (140a06), (155a13), (162b17), (163a03), (168b05), (180b10), (181a01), (183b18), (184a06), (184a07), (184a12), (184b03), (185b16), (188b08), (191a19), (199b07),

(199b15), (200a02), (200a06), (200a07), (200b02), (200b04), (200b10), (200b11), (202b04), (202b15), (203b15), (205a19), (205b01), (205b17), (206b07), (211a19), (211b01), (211b03), (221a04), (254a03), (259b13), (262b19), (279a03), (279b10), (279b18), (280a18), (281a02), (281a05), (284b11), (284b13), (285a02), (285a17), (285b01), (286b04), (286b17), (286b19), (310b17), (311a14), (315a07), (317b08), (320a17), (320a19), (320b03), (320b07), (323b13), (326b10), (328a01), (330a10), (330a18), (330b01), (330b04), (341b09), (342a14), (353a03), (357a07), (357a19), (366b02), (366b07), (367a02), (367a08), (367a14), (374b14), (374b17), (387b04), (388b10), (389b11), (390a17), (390a19)

- **sefercel luʿābı**: Ayva suyu. (177a06)
- **sefercel-i maṭbūḫ**: Pişmiş ayva. (184a05)
- **sefercel-i mümessek**: Misk kokulu ayva. (330a09)
- **sefercel-i müshil**: Ayva müshili. (202a11)
- **sefercel-i raṭb**: Taze ayva. (374b15)

sek: Hıyara benzer bir bitkidir, sekbīnec, bazıları bu bitkinin zamkı der. (169a19), (260b07), (267a15), (320a05), (322b01), (346b11), (359a19), (360b19), (378b15)

sekbīnec, sekbāc (F.): Salatalığa benze bir bitki (kasnı) ve bundan elde edilen zamk. (094b11), (237b15), (272a12), (305b08), (308a08), (340a09), (340b16), (341a01), (343a11), (344a01), (359a08), (361b11), (362a12), (363a11), (363a14), (364a04), (365a18), (374a01), (380b12), (380b13), (384a04), (385b16), (390a07)

seliḫa (A.): Güzel kokulu tarçına benzer bir ağaç kabuğu, Seylan tarçını. (194b17)

selīḫa (A.): Aselbent sakızı, bir tür pelesenk ağacından ve katır kuyruğu otundan elde edilen, birkaç türü bulunan tıbbi bir zamk. (094b16), (305a19), (306b11), (308a03), (308b09), (313b12), (317a11), (318b13), (319a17), (319b14), (320a04), (323b06), (330b12),

(332a09), (338a14), (343b19), (346b06), (365a17), (369a02), (369b06), (370a02), (371b01), (372b01), (373b09), (375a02), (390a06), (395a07)

ṣemer (A.): Meyve, yemiş. (151b14)

ṣemeretü'ṭ-ṭarf: Ilgın ağacı. (240b19), (354a09)

ṣemeretü'ẕ-ẓürafā: Ilgın ağacı, kezmāzek. *"emeretü'ẕ-ẓürafā kim kezmāzek dėrler"*(83/b17). (083b17)

senā (A.): Sinameki; meyve ve yaprakların karışımından meydana gelen baklagillerden iç sürdürücü bir ot. (111a16), (116a08), (116a10), (126b01), (202b17), (203b09), (215b04), (292b12), (330a12), (337a08), (338a04)

sender: Sandarak ağacı recinesi, senderūs. (358a02)

sepīdār: Beyaz kavak ağacı. (262a03)

seraḫş: Eyrelti otu, eyrelti. (094b08), (094b10)

serv (F.): Servi ağacı. (022b02), (210a02), (240b19), (243b01), (243b01), (260a19), (272a07), (337a06), (346a19)

- **serv cevzi**: Servi ağacı ve kozağı. (272a07)

ṣevr: Sığır dili bitkisi. (185b17)

seylaḳūn: …?… (142b09)

seyṭarec: Sirkele, zirkele. (314b17)

- **seyṭarac-i Hindī**: Sirkele, zirkele. (209b01)

seẕāb (A.): Sedef otu. (047a10), (074a03), (083b19), (094b14),, (133b13), (133b16), (133b19), (136a04), (136b16), (152a10), (164b09), (195b07), (196a02), (202a16), (203a11), (203a12), (203a16), (203b09), (237b07), (244b01), (249b14), (272b18), (273a01), (306a10), (308a06), (315a14), (317a07), (319a04), (320b19), (346a18), (356b03), (359b14), (363a14), (365a17), (369a16), (370a03), (370b18), (371a07), (371a14), (374a18), (374b01), (384a04)

- **seẕāb yaġı**: Sedef otu yağı. (136b15)

- **seẕāb-ı berrī**: Yabani sedef otu. (262b08), (360a17)

- **seẕāb-ı raṭb**: Taze sedef otu. (362a10), (369b02), (374a01), (380a17), (380b01), (385a05)
- **seẕāb-ı yābis**: Kuru sedef otu. (345b18), (347a01), (354a13)
- **seẕāb-ı yābis-i berrī**: Kuru yabani sedef otu. (203a13)

şıçan ḳulaġı: Mercan kök, sıcan kulağı. *"merzencūş Türkīde şıçan ḳulaġı dėrler" (106b/9).* (106b09)

sıçan otu: Sıçan otu, zırnık, arsenik. (210a09)

sīb (F.): Elma. (311a14), (315a07)

sidre aġacı: Arabistan kirazı, nebḳ. (108a01)

silḳ: Pazı, pancar. *"Türkīsi (17) pāzīdır" (93b/16,17).* (093b16), (174a16)

simsim (A.): Susam. (226a04), (267b03), (312a15), (372b11), (372b12)

- **simsim-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş susam. (313a04), (314a18), (359a05), (370b10), (375b07)

sīsāliyūs: Baldırgan ağacı, ayı kulağının tohumu. (305b06), (308a02), (308b12), (346b07), (361b12), (395a09)

sināmekī (A.): Sinameki; baklagillerden, sıcak bölgelerde yetişen, birçok türü bulunan bir bitki ve bu bitkinin bazı türlerinden elde edilen, hekimlikte iç sürdürücü olarak kullanılan madde. (111a15), (111b09), (112a03), (112a13), (112b05), (115a12), (116a08), (122a17), (125a08), (125a16), (192b12), (196a07), (221a15), (281a10), (281a11), (283b15), (284b14), (286b10), (288b17), (289a15), (318a10), (325a09), (325a15), (325b07), (325b13), (334a01), (334a16), (334b06), (335a14), (336a17), (336b07), (337a03), (337a16), (337b17), (361a09), (386b05), (393b19), (394a05), (397a05)

siñirli: Sinirotu. (104a17), (156a13)

soġan: Soğan, zambakgillerden, kat kat kabuktan ibaret yumrusu ve şerit şeklindeki uzun yeşil yaprakları yemeklerde, salatalarda kullanılan, keskin kokulu ve acı otsu bitki. (041a01), (072a18), (084b12), (113b16), (116b12), (130b15), (348a06)

söğüt: Söğütgillerden, sulak yerlerde yetişen, yaprakları almaşık ve alt yüzleri havla örtülü büyük bir ağaç, söğüt. (126b03), (152a17), (163a09)

ṣub ṣubırīna: ……?……. (309a02)

suʿd (A.): Topalak otu. (123b15), (154b02), (184b19), (205a14), (230a19), (259b09), (267a13), (306a19), (308b10), (311b11), (313a16), (313b11), (315b17), (321b06), (323b06), (340b05), (341b09), (350b01), (350b07), (350b15), (359a14), (362a04), (366b05), (367a12), (373a05), (373a07), (373b05), (374a09), (394b05)

- **suʿd-ı Hindī**: Topalak otunun bir çeşidi. (310a03), (324b01)
- **suʿd-ı kūfī**: Topalak otunun bir çeşidi. (313a01), (315a03), (323a13), (346b12), (374b09)

ṣuḳardiyūn: Yaban sarımsağıdır, usḳardiyūn. (096a08)

ṣūm (A.): Sarımsak. (040b10), (083b04), (140b19), (142b15), (166a05), (205a08), (205a13), (208b04), (232a02), (233b07), (233b08), (262b08), (265a08), (267b08), (273a13), (274a08), (275a15)

- **ṣūm-i berrī**: Kutluca. (308a04)

summāḳ (A.): Antep fıstığıgillerden, sıcak bölgelerde yetişen, kabuğu hekimlikte kullanılan bir ağaç ve bu ağacın tohumu; sumak ağacı ve tohumu. (083a12), (093b12), (101b16), (140b08), (143b01), (143b02), (144b02), (146b03), (146b03), (159b02), (160b12), (160b14), (168b17), (168b19), (169a01), (174b07), (184a01), (184b07), (185b17), (189b08), (200a02), (200a02), (200a12), (200b12), (200b15), (205a15), (223b10), (236b19), (243b01), (254a01), (256a06), (259b06), (264a19), (264b04), (280a03), (280a03), (280b18), (282a01), (322b13), (322b14), (323b13), (342a13), (345b03), (349a05), (349a09), (349a17), (349b07), (352b05), (354a03), (354a13), (357a05), (358b07), (359a19), (365a15), (366a19), (366b18), (367a04), (378a09), (381a05), (381a06), (383b01), (390b02)

summāḳiyye: Sumaklı. (183b16)

ṣumūġ (A.): Zamklar. (359a09), (384a03)

sūrincān (F.): Acı çiğddemi. (004a17), (249a13), (249a14), (250a17), (308a04), (308b03), (311b03), (317b10), (317b12), (336b05), (336b06), (336b10), (339b01), (340b09), (343a03), (350b04), (358a12), (358a14), (362a04), (391a15), (394b09)

sūs: Tatlı meyan. (101b02), (110b16), (112a17), (138b06), (168b10), (168b11), (170a15), (171a02), (171a16), (172a03), (172a14), (177a03), (177b02), (187a01), (193b12), (202b18), (211b04), (244a13), (248b04), (248b06), (248b09), (248b09), (272a11), (292a12), (293a06), (324b11), (326a05), (331b10), (333a09), (333a12) (333a17), (333a19), (334b08), (334b18), (335b08) (344b09), (387b03), (387b10), (387b15), (388a03), (388a09), (388a12), (388b09), (388b13), (389a06), (389a09), (389a13), (389a15), (389a19), (389b,09), (389b15), (390a16),

susam-ı muḳaşşer: Kabuğu soyulmuş susam. (322b01)

sūsen (F.): Süsengillerden, nisan-haziran ayları arasında çeşitli renklerde iri ve güzel kokulu çiçekler açan, uzun ömürlü otsu bir bitki, zambak. (030b10), (040b07), (047a04), (078b12), (095a03), (139a07), (170a16), (171a03), (178a07), (181a09), (189a04), (195a14), (233a06), (240b06), (242a19), (244a19), (252b13), (253a11), (253b05), (358a04), (360a13), (364b14), (372b04), (392a13)

- **sūsen-i ebyaż**: Beyaz zambak, sūsen. (324b06)
- **sūsen kökü**: Sūsen kökü, zambak kökü. (142b06)

ṣümām: Bir tür bitki (?). (281b12)

sünbül (A.): Sümbül. (184a17), (023b02), (040b07), (094b19), (101a14), (154b02), (159a08), (184a14), (184a15), (187a18), (187b02), (188b02), (189a04), (189a05), (191b09), (193b10), (194b17), (195b15), (197a06), (200a09), (200b06), (203b13), (209b01), (233a05), (237b10), (260a18), (267a15), (291a07), (308a01), (308b04), (309b03), (309b08), (310b15), (313a01), (316b10), (318b13), (320a16),

(323a13), (323b05), (325a17), (325b08), (330b12), (332a09), (335a05), (336a05), (338a12), (341a11), (344b05), (344b15), (346b11), (350b07), (351a01), (354a12), (356a06), (356b02), (364b13), (365a18), (368b07), (368b16), (369a01), (369b14), (373b12), (373b13), (373b15), (375a01), (379b04), (381a10), (381a12), (381a19), (382a08), (391a02)

- **sünbül-i Hindī**: Hint sümbülü. (305a19), (306b07), (306b17), (309a15), (309b17), (311b13), (313a13), (314a12), (314b01), (315a04), (315b03), (315b09), (315b13), (316a04), (316a19), (317a09), (319a17), (319b14), (341b08), (344a02), (344b09), (350b12), (366b05), (373a19), (373b05), (374a16), (377a02), (379b07), (379b14), (380a11), (380a16), (380b17), (383a01), (383a04), (383b18), (392a13), (395a11), (395a16)

- **sünbül-i laṭīf**: Bir tür sümbül. (378b02)

- **sünbül-i Rūmī**: Anadolu sümbülü. (157b02), (289a01), (305b03), (308a06), (382b17)

- **sünbül-i ṭayyib**: Güzel, hoş kokulu sümbül. (184b19)

- **sünbülü'ṭ-ṭayyib**: Güzel, hoş kokulu sümbül. (376a02)

süsen: Susam. (166b06), (184b07)

- **süsen-i aḥmer**: Kırmızı susam. (308b06)

- **süsen-i ebyaż**: Beyaz susam. (308b07)

sütlegen: Sütleğengillerden, yaprak, sap ve köklerinde süt görünüşlü, kekre ve yakıcı bir öz su bulunan, verdiği öz su türlerine göre hekimlikte ve sanayide kullanılan, yedi yüz kadar türü bilinen, bir veya çok yıllık bir bitki. (090b16), (157b04), (161a15), (197a14), (271a15)

süveyḳ (A.): Arpa, buğday vs. sapı. (193a17), (248b13)

- **süveyḳ-i şaʿīr**: Arpa sapı. (193a17), (248b13)

Ş

şāh-bellūṭ (F.): Kestane. (095b08), (346a11), (349a05), (349b14)

şāh-ı şifrem: Kirmani yarpuz. (095b13)

şāhisferem (F.): Sultani fesleğen. (097b02), (201b10), (280a01), (306b15), (311a12), (349b04)

şāhterec, şāhtere (F.): Şahtere otu. (044b15), (095b03), (112a04), (213b19), (215b05), (221a16), (256a16), (256b13), (292b09), (292b13), (325b12), (325b13), (332b14), (332b15), (334a13), (334b08), (343a10), (362a03), (335b16)

- **şāhtere-i ʿırāḳī**: Taze şahtere otu. (097b01)
- **şāhtere-i müdebbere**: İşlem görmüş şahtere otu. (162b10)

şaḳ: Uşaḳ, çadıruşağı otu ve bundan elde edilen bir tür tıbbi zamk. (076a14), (255a01), (343a06), (365a18), (385b16), (386a04), (392a14), (393a10), (395b14)

şaḳāḳul (A.): Yabani havuç, kara kök. (004b02), (227a01), (308b13), (311b02), (312a17), (312b15), (313a12), (314a19), (321a19), (322a12), (323b19), (324b06), (326a14), (326a15), (326a17)

şaḳāyīḳ (A.): Düğün çiçeği, Manisa lalesi. (096a01), (096a04), (096a07), (261a09), (375b03)

şaḳāyıḳ-ı nuʿmān: Gelincik çiçeği. (147a13)

şaḳāyıḳu'n-nuʿmān: Gelincik çiçeği. (355b03), (375b02)

şalgam (F.): Şalgam, turpgillerden yumru köklü bir bitki. (040b12), (095b01), (152a03), (152a05), (150a09)

şaʿīr (A.): Arpa (042b13), (095a05), (100a02), (114b11), (122b09), (126a17), (126b13), (133a03), (134b09), (137a15), (139a02), (140b03), (145a02), (145a07), (160a10), (168b06), (168b11), (168b12), (169a07), (171a05), (171a18), (172a12), (172b05), (174a05), (176b18), (176b19), (177a10), (177a12), (177a14), (178b07), (180b13), (180b14), (182b12), (184a03), (184a19), (184b01), (184b18), (187a02), (188b06), (188b13), (189a02), (189a05), (192b09), (193a15), (193a18), (195a16), (197a13), (200b07), (200b08), (213b06), (214a15), (219b01), (219b03), (221a04), (221a07), (221a18), (236a09), (240b02), (248b09), (248b12), (248b13), (248b17), (249a03), (253a07), (254a17), (256a19), (257b13), (269b08),

(270b04), (275b04) (278b05), (278b16), (278b17), (279b08), (279b18), (280b06), (281a16), (281b03), (281b11), (281b16), (283b12), (283b19), (284b04), (285a09), (286b07), (286b15), (288b04), (288b09), (288b11), (289a07), (290a08), (292a09), (293a14), (294a12), (295b04), (295b06), (296b15), (354b10), (354b14), (354b17), (356a02), (358a14), (359a11), (359b06), (359b10), (360a07), (360a13), (362b02), (362b11), ,(365b08), (367b15), (393b17)

- **şaʿīr-i bilā-ı ḳışr**: Kabuğu çıkmış arpa. (188b19)
- **şaʿīr-i Fārisī**: Fars arpası. (352a10), (352a16)
- **şaʿīr-i medḳūḳ**: Dövülmüş, toz haline getirilmiş arpa. (242a15)
- **şaʿīr-i muḫammaş**: Kavrulmuş arpa. (201b02)
- **şaʿīr-i muḳaşşer**: Kabuğu soyulmuş arpa. (112a17), (177b14), (286b09), (355a03), (361a09), (361b06), (361b17), (370a18)
- **şaʿīr-i muḳaşşer-i medḳūḳ**: Dövülerek kabuğu çıkarılmış arpa. (260b09)
- **şaʿīr-i raḫsed**: Zayıf, cılız arpa. (249b13)

şeb (F.): Güzel kokulu, turuncu çiçekli,, otsu bir bitki, şebboy. (157b12)

şeb-yār: Sarısabır, öd ağacı. (391b02)

şebiş (A.): Turak otu, şibt. (095a09), (309a01), (323a14), (371b14)

şecer (A.): Ağaç. (077b02), (109b07), (161a18), (251a05), (272a13)

- **şecer-i şanevber**: Fıstık çamı ağacı. (272b14)
- **şecer-i sefercel**: Ayva ağacı. (254a03)
- **şecer-i şöġüt**: Söğüt ağacı. (163a09)
- **şecer-i tīn**: İncir ağacı. (156b01)
- **şecer-i tīn-i yābis**: Kuru incir ağacı. (221b16)
- **şecer-i ʿunnāb**: Unnap ağacı. (099b04)

şeceriyye (A.): Ağaçla ilgili. (367b04)

şeftali, şeftālū (F.): Şeftali. (088a19), (088b02), (106a17), (117a15), (130b14), (210a16), (285b04)

- **şeftālū lübbü**: Şeftali içi. (210a16)

şehdānec (F.): Kenevir ve bu bitkinin tohumu. (095a16), (095a18), (269b04), (345b14)

şekā'ī (A.): Eşek dikeni. (292b13), (335b16)

şeḳāḳul: Kuşkonmaz. (226a08), (226a17)

şekerli (F.): Şekerli ot, andız otu. (201b02), (252a02), (365a07)

şeḳḳ (A.): Sıçan otu. (291b18), (305b09), (308a02), (308b06)

şelcem (A.): Şalgam. (095b01), (305a14)

şemr : Raziyane, rezene. (153b07), (153b10), (153b11), (184a10), (186a14), (186a15), (191a12), (192b13), (192b18), (193a14), (194b08), (194b16), (195a08), (195a13), (195a16), (195b05), (195b08), (195b09), (195b14), (196a06), (196b19), (202a10), (202b19), (203a04), (203a06), (203a07), (203a17), (203b02), (209b09), (215b03), (215b04), (215b19), (218b12), (237b04), (245b03), (256a04), (288b19), (289b06), (309a04)

şencebār: Şencebār. (186b18)

şenḥıyār (F.): Acur. (186b13)

şevkerān (F.): Baldıran otu. (021b07), (042b05), (134b12)

şeyṭarec: Zerkele. *"şeyṭarec Türkīsi (15) zerkele dėdikleridir" (96a/14, 15).* (096a14), (096b06), (308b12), (317b13), (322a03), (323b19), (324b11), (325a10), (325a15), (325b05), (325b08), (343a04), (352a04), (355a08), (355a10), (355a12), (355b01), (355b13), (386a12), (391a14)

- **şeyṭarec-i Hindī**: İnce kabuklu ve kızıla yakın zerkele. (315a15), (323a12), (340a19), (340b04)

şīḫ (A.): Hekimlikte kullanılan çok yıllık ve otsu bir bitki, pelin otu, acı pelin; sarı yavşan otu. (345b14), (351a16), (351b10), (353a02), (357b16), (360a04), (364b18), (383a02)

- **şīḫ-ı Ermenī**: Deniz yavşanı. (094b09), (271b16), (320a01), (324a19), (343b02), (368b01)

- **şīḫ-ı muḥraḳ**: Yanmış sarı yavşan otu, pelin otu. (353b16), (354a01), (386b03

şibit (A.): Dere otu, durak otu. (312a04), (312b19), (317b19), (360a17), (360b02), (361a16), (361b13), (362a07), (363a14), (365a19), (365b16), (366a04), (371b17), (373a02)

- **şibit-i muḥraḳ**: Yanmış dere otu. (381b11)

şükāʿi: Kangal dikeni, eşek dikeni. *"şükāʿi Türkī ḳanḳāl dikenidir" (95b/6).* (095b06), (338b15)

şükūfe (F.): Çiçek. (036a17), (215b04), (259b15), (296a17)

şünc, sünc: Sancı boncuğu. *"Türkīsi ṣāncı boncuġu dėdikleridir" (376b/8).* (376b08)

şūnīz (F.):Kara çörek otu. *"Türkī (11) ḳara çörek otudur" (95a/10, 11).* (095a10), (131a16), (132b07), (136b01), (137b09) (137b14), (139a01), (153b12), (174b01), (205a13), (223b18), (237b16), (262a03), (262a05), (264a13), (272a13), (272b15), (314a07), (315a13), (318a04), (318a09), (322b18), (351a18), (351b10), (352a10), 360b12), (361a04), (362b07), (369b07), (370a03), (393b03)

T

ṭabāşīr: Bambu kökü tozu, eski bambuların iç kısmı, yanmış bambu kökü. (163b04), (201a02), (213a14), (213b03), (344b05), (345b01), (346a02), (346a10), (346b16), (351a10), (004b05), (097b10), (179b11), (183b15), (187b03), (188b07), (192a18), (199b12), (199b19), (200b02), (284a06), (285a08), (286b17), (311a11), (344b08), (345a08), (345a14), (345a17), (346a15), (347a16), (350a17), (350b11), (352b10), (353b02), (353b05), (366a19), (388a19)

- **ṭabāşīr-i ebyaż**: Beyaz bambu tozu kökü. (344a13)

- **ṭabāşīr-i Hindī**: Hint bambu kökü tozu. (310b13)

- **ṭabāşīr-i muḫammaş**: Kavrulmuş, yanmış bambu kökü. (201a19)

ṭalʿ (A.): Hurma meyvesinin ilk aldığı şekil. (079b13)

ṭarāṯīṯ (R.): Kalugan ağacı. (098a03), (199b12), (205a15), (206a14), (241b07), (345b02)

ṭarfā (A.): Ilgın, yılgun ağacı. *"ṭarfā Türkī yılġun aġacıdır" (97b/19).* (097b19)

tarḫūn (A.): Tarhun, birleşikgillerden, kuvvetli kokulu, çok yıllık ve sarımtırak çiçekli bir bitki. (049b10), (098a08), (098a11)

ṭarı, ṭarı: Buğdaygillerden, kuraklığa dayanaklı bir bitki ve bu bitkinin tohumu. (137b08), (138b19) (159a18) (166b09),, (167a11), (167a12), (192b02), (201b02), (203b04), (242b02) (280a05)

temerhindī (F.): Baklagillerden, sıcak iklimlerde yetişen bir ağaç ve bu ağacın meyvesi, Hint hurması. (004a18), (040b01), (111a16), (111b07), (113b07), (115a02), (117a02), (126a18), 140a04), (169a08), (189b10), (193a09), (193b03), (213a11), (213a16), (214a02), (215a16), (259b03), (278b04), (278b14), (279a13), (281a12), (282a11), (283b11), (284b01), (285a12), (286b03), (286b11), (290a09), (290a17), (290a18), (292b12), (315a08), (319a01), (330b07), (332b19), (335a13), (335b03), (336a16), (336b16), (337a06), (337b02), (337b07), (337b10), (333a01)

temr (A.): Tam olgun hurma meyvesi. (202b16), (203b13), (237b07), (271a17), (319a04), (321a01), (382b17), (383a05)

- **temretü't-ṭarfā**: Taze hurma. (347b16)
- **temr-i bilā-nevā**: Çekirdeksiz hurma. (320b14)
- **temr-i münaḳḳā** : Ayıklanmış, temizlenmiş hurma. (321a01)

tenḳīl (?): …? … (336a05)

tere (F.): Tere. (091b18), (160b05), (226a08), (312b18), (392a01), (393b19), (394b10)

- **tere tuḫumu**: Tere tohumu. (045b12)

termentīn: Sakız termenti, ilk-i buṭm, samġ-ı buṭm. (073b09)

termiye: Acı bakla, türmüs. (083a14)

tertecān: Limon otu. (292b13)

tīn (A.): İncir. (082b17), (156b01), (165a19), (169a07), (171a15), (172a02), (177b14), (178a07), (183b19), (202a15), (202b18), (207a11), (215b05), (216a09), (216a10), (216a11), (216a12), (216a14), (221b17), (236a13), (253a07), (253b04), (265a04), (312a05), (329a19), (330b11), (333a18), (334a09), (334b18), (335b11), (336b07), (337a04), (352b06), (353a07), (356b02), (356b06), (356b16), (361a10), (361a15), (361b02), (362a10), (388a04), (389a19), (391a14)

- **tīn-i esved**: Siyah incir. (356b12)
- **tīn-i ḥall**: İncir sirkesi. (216a08)
- **tīn-i meblūl**: Yaş, ıslanmış incir. (221b17)
- **tīn-i yābis**: Kuru incir. (209a01), (221b16), (338b11), (338b16), (353b18)

toḫm (F.): Tohum. (037a14), (045b12), (078b05), (078b08), (084b11), (084b14), (086a03), (086a15), (086a16), (087a04), (088a16), (095a17), (095a18), (096b02), (098a05), (100b08), (104b01), (114a13), (116b14), (130b15), (132a12), (133b14), (133b16), (136b17), (140a18), (149a08), (182a14), (192b03), (203a16), (203a17), (233a09), (316b16), (322a10), (329b02), (366a04)

- **toḫm-ı bādyān**: Çin anasonu tohumu. (090b02)

ṭopalaḳ: Kırkboğum, suut kökü; kökü ufak ve salkım biçiminde yumrulardan oluşan, yazın darı ve bostan tarlalarında biten, çiğdeme benzer bir çeşit bitki. (153b17)

ṭoraḳ otu: Dereotu, rezene. (085b01), (095a09), (112b11), (115b04), (115b08), (116b14), (122b04), (123a06), (125b14), (134b03), (140b17), (148a10), (164b09), (169a06), (169a11), (195b08), (196a01), (196a06), (196a08), (202a16), (203b11), (237a04), (244a18), (248b19), (281a03), (281b04), (281b13), (289b16), (348b09), (360a03), (371b15)

tūderī (A.): Bezr-i humhum diye bilir, bitkisine kuş ekmeği karahasan otu dahi denir; bahçe şebboyu. (311b04)

- **tūderī-i aḥmer**: Kırmızı karahasan otu, bahçe şebboyu. (321a19)

- **tūderī-i ebyaż**: Beyaz karahasan otu, bahçe şebboyu. (321a19)
- **tūderī-i sefīd**: Beyaz karahasan otu, bahçe şebboyu. (312a18), (312b15), (314b02)
- **tūderī-i sürḫ**: Kırmızı karahasan otu, bahçe şebboyu. (311b04), (312a18), (312b15), (314b02)
- **tūderī-i zād**: Sarı karahasan otu, bahçe şebboyu. (311b04)

tūderīyn: Bayaz ve kırmızı karahasan otu, bahçe şebboyu. (324a01)

tuffaḥ (A.): Elma. (082b11), (082b13), (180b18), (042b05), (046a04), (046b03), (124b11), (155a13), (179b12), (180b11), (180b19), (183b10), (183b18), (184a03), (184a10), (184b01), (185b17), (188b08), (199b15), (200a14), (200b01), (200b03), (200b07), (200b08), (201b01), (202b04), (203a03), (215a19),, (237a03), (259b13), (267a16), (271b16), (279a03), (279b07), (280a18), (281b16), (285a01), (285a11), (285b05), (292a11), (296b01), (310a13), (310b16), (313b11), (317b08), (323b12), (326b05), (326b06), (326b09), (326b11), (326b13), (330b03), (341b09), (347b01), (366b02), (346b06), (366b07), (366b09), (390a17)

- **tuffāḥ mürebbāsı**: Elmanın işlem görmüşü, temizlenmişi. (326b11)
- **tuffāḥ varaḳı**: Elma yaprağı. (357a06)
- **tuffāḥ-ı ḥāmiż**: Ekşi elma. (285b01)
- **tuffāḥ-ı yābis**: Kuru elma. (366b10)

ṭuḥlub (A.): Yosun, kurbağa yosunu. (098a04)

turb (F.): Turpgiller familyasından, salkım durumundaki çiçekleri beyaz, sarı veya mor renkte, yaprakları karşılıklı, meyvesi acımsı ve etli, kökleri yenen bitki. (100b08), (128a09)

- **ṭurb toḫmu**: Turp tohumu. (096b02)

ṭurşūş: Cynomorium, ṭarāş̱īş̱. (173b16)

turunc (F.): Turunçgillerden, bütün Akdeniz ülkelerinde yetişen, kışın yaprağını dökmeyen bir ağaç; turunç ağacı ve bu ağacın portakla benzeyen acımsı meyvesi. (181a05), (290a05), (310a01), (310b17), (311a14)

- **turunc ḳabuġu**: Turunç kabuğu. (030a11), (030a12)

- **turunc yapraġı**: Turunç yaprağı. (166b11)

tūt (F.): Dut. (083a10), (083a11), (098b16), (107a07), (118b02), (147b01), (168b16), (169a18), (352b14), (353a13), (390b02)

- **tūt-ı aḫmer**: Kızıl, kırmızı dut. (309a01)

- **tūt-ı ebyaż**: Beyaz dut. (309a01)

- **tūt-ı esved**: Siyah dut. (168b14), (353a01)

- **tūt-ı esved-i ḫāmiż**: Ekşi, kekre siyah dut. (352b06)

- **tūt-ı ḫāmıż**: Kekere, ekşi dut. (168b04)

- **tūt-ı siyāh**: Siyah dut. (207a10)

- **tūt-ı şāmī**: Kırmızı dut. (083a11)

türbüd (F.): Türbit otu, cebel-i Hindî otu. (021b09), (045b14), (045b19), (046a05), (082b14), (130b02), (133b06), (138b06), (196b13), (202a12), (205a03), (205a08), (215b02), (215b04), (254b04), (291a01), (292b10), (318b16), (320a05), (320b06), (321a03), (321a06), (324a18), (324b11), (325a10), (325a14), (325b08), (330b08), (335b01), (336a14), (336b07), (338a04), (339b01), (339b15), (340a03), (340a10), (340a17), (341a02), (341a06), (343b02), (345b11), (350a12), (374a01), (390a15)

- **türbüd-i ebyaż**: Beyaz türbit otu, cebel-i Hindî otu. (322b05), (330b08), (339a08), (339a15), (339b05), (342b01), (342b08), (343a14), (345b07)

- **türbüd-i maḥkūk**: Yontulmuş, kazınmış türbit otu, cebel-i Hindî otu. (288b18), (318b18)

- **türbüd-i sefīd**: Beyaz türbit otu, cebel-i Hindî otu. (317b03), (326a05), (328b02)

- **türbüd-i sefīd-i mücevvef**: İçi oyu beyaz türbit otu, ter cebel-i Hindî otu miye. (317a18), (317b14), (318a14)

türmüs (A.): Acı bakla, yaban baklası, termiye. *"…türmüs Türkīsi termiyedir" (83a/14).* (083a14), (205a03), (205a13), (215a19), (216a09), (318a15), (324a19), (343b02),

(346a18), (354b08), (354b11), (355a03), (356b02), (390b11), (390b12)

- **türmüs-i berrī**: Yaban baklası. (205a17)

- **türmüs ṣuyu**: Acı bakla suyu. (117a15)

U

ʿūd (A.): Öd ağacı, sarısabır; kuru ağaç, odun. (036b04), (100a03), (102a04), (137b14), (152b07), (179b10), (181a05), (184a04), (185a07), (187a19), (191b10), (191b11), (193b01), (195a12), (210b07), (217b16), (221b13), (230a19), (237b16), (259b09), (312a05), (312b04), (315b18), (318a01), (331a17), (336a03), (336a04), (338a13), (350b11), (359a16), (366b05), (366b16), (393b13), (394b06)

- **ʿūd-ı belesān**: Pelesenk odunu. (315b16), (323b07), (335b16), (369b17), (374a10)

- **ʿūd-ı fāvāniyā**: Ayı gülü, şakayık, adamotu. (130a04), (130b08)

- **ʿūd-ı ḫām**: İşlenmemiş, terbiye edilmemiş öd ağacı. (311b12), (313a02), (313a16), (321a06), (349a10)

- **ʿūd-ı Hindī**: Hind öd ağacı, yalan öd ağacı. (306b16), (356a07), (357b12)

- **ʿūd-ı ḳāḳulī**: Kakule odunu, kakule kurusu. (346b12)

- **ʿūd-ı ḳamārī**: Öd ağacının, sarısabırın bir türü. (100a08), (310b12), (311a13)

- **ʿūd-ı ḳaranfil**: Karanfil odunu, karanfil kurusu. (184a17)

- **ʿūd-ı ḳarḥ**: Akırkarha, pire otu, nezle otu. (395b13)

- **ʿūd-ı kürnüb**: Kürnüp odunu, kürnüp kurusu. (221b16)

- **ʿūd-ı medḳūḳ**: Döğülmüş toz haline getirilmiş. (160b06)

- **ʿūd-ı sūs**: Tatlı meyan odunu. (389a19)

- **ʿūd-ı ṭayyib**: Halis öd ağacı. (354a15)

- **ʿūdu'ṣ-ṣalīb**: Ayı gülü, şakayık, adamotu. (101a05), (308b07), (391a07)

- **ʿūdü'l-ḳahrü'l-ḳarḥ**: Akırkarha, pire otu, nezle otu. (316a04)

- **ʿūdü'l-ḳarḥ**: Akırkarha, pire otu, nezle otu. (315b13)

uḳḥuvān (A.): Papatya, sığırgözü. (075b06), (079a06), (079a07), (236a18)

ʿunnāb (A.): Kızılığde, üvez ağacı ve meyvesi. (004b03), (049b10), (099a17), (099b02), (099b04), (107a08), (110b15), (111a06), (111a12), (111b06), (114b11), (119b04), (137a15), (139a04), (140a04), (172b06), (172b07), (174a06), (177a01), (177a06), (177a08), (177a08), (177b07), (177b11), (177b14), (178a07), (178b14), (202a15), (209a09), (215a12), (221a16), (237a01), (240b16), (244b19), (255b19), (256a03), (278b13), (280b05), (280b10), (281a09), (283b16), (286b12), (287a01), (292b12), (296b03), (329a17), (329a18), (330b07), (333a14), (333a18), (335b02), (335b09), (336b08), (336b16), (337a04), (337a17), (337b07), (337b11), (353a07), (361a08), (361a15), (361b01), (361b06), (361b18), (389a06), (389a13), (389a18), (396b16), (397a07)

- **ʿunnāb-ı sükker**: Kızılığde şekeri. (209a14)

ʿunṣul (A.): Adasoğanı. (079b01), (123b01), (123b02), (130a01), (132a11), (132a12), (139a07), (158b01), (160a02), (160a03), (160a06), (163a18), (171a11), (172a01), (172a04), (172a11), (185b16), (188b05), (193a02), (205a17), (215b16), (215b19), (221b12), (221b15), (244a14), (244a17), (248b05), (249b02), (274a14), (290b18), (328a07), (328a11), (328a12), (328a16), (328b05), (328b07), (332a17), (343b16), (344a04), (348a06), (348a08), (389a01), (389a02)

ʿurūḳ-ı aṣl-ı egir: Egir kökü. (306b08)

ʿurūḳ-ı aṣl-ı kerefes: Kereviz kökü. (306b08)

ʿurūḳ-ı aṣl-ı saʿterü'l-berrī: Yabani kekiğin kökü. (306b09)

ʿuṣfūr (A.): Gencet çiçeği. *"Türkī genced çiçegidir" (99a/6, 7).* (099a06), (193b11)

usḳurdiyūn, usḳūrdiyūn (Gr.): Yaban sarımsağı. *"Ṭürkīsi yaban ṣarmsaġıdır" (96a/9).* (096a09), (317a08), (343b17)

usḳulofender: Kebere dibi. (349b01), (350a03)

usḳulofenderyūn: Kebere dibi. (356b07), (391a12)

usḳuṭurī (Y.): Sabır otunun bir türü. (319b10)

usṭuḫūṭūs, usṭuḫūdūs (Gr.): Karabaşotu, keşişotu. (076b05), (111a03), (112a04), (114a05), (114a05), (116a06), (116a07), (130a02), (132a11), (153b10), (164b12), (164b13), (165b18), (167a03), (196b14), (214a06), (305b02), (308a01), (317a07), (317a17), (325a15), (325b08), (333b08), (333b14), (333b19), (334b07), (336a12), (336a18), (340a04), (344a03), (360b09), (394a06)

uṣūl (A.): Kökler, asıllar; başlangı; yol, yöntem, metot.. (132a11), (134a06), (163b04), (164b08), (190b03), (191a11), (195b18), (211a19), (211b01), (214a09), (215b18), (232b15), (232b16), (239a04), (240a08), (244a14), (244b19), (246b17), (248b05), (253a11), (269b17), (271b15), (272a04), (272a10), (330b10), (335a02), (335b13), (338a17), (338b07), (338b13), (339a01), (339a05), (343b04), (357b09), (365b19), (392a13)

- **uṣūl-ı ʿayn**: Gözün başlangıcı. (116b06)
- **uṣūl-ı encudān**: Baldırgan kökleri. (272a08)
- **uṣūl-i ḫaṭme**: Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin kökleri. (211b02)
- **uṣūl-ı ḫurf**: Kerdene, tere otu kökleri. (272a08)
- **uṣūl-ı ırḳ-ı sūs**: Meyan kökleri. (272a11)
- **uṣūl-ı ḳışr-ı dıraḫt-ı ḳavāḳ**: Kavak ağacının kökünün kabukları. (261a16)
- **uṣūl-ı resrās**: Çiriş otu kökü. (261a14)
- **uṣūl-ı ṣanevber**: Fıstık çamı kökü. (261a14)
- **uṣūl-ı şecer**: Ağaç kökü. (251a05)

uşaḳ (A.): Çadıruşağı otu ve bundan elde edilen bir tür bitki zamkı, kana, şak. (076a14), (087b10), (146a09), (216a03), (243b02), (252b15), (256b05), (317a09), (340a10), (343a10), (343b16), (356a19), (358a03), (361b11), (364b04), (365b07), (368b16), (374a01), (380b01), (384a03), (385a05), (385b15), (386a11), (390a05), (356b06), (356b07), (368b16), (380b01)

ʿuşb (A.): Taze ot. (098a03), (104b02), (274a11), (397b15)

- **ʿuşb-ı maġribe**: Taze otun bir çeşidi. (133a17), (395b17)

uşturġār: Isırgan dikeni. *"Türkīsi ışırġan dikenidir" (78a/3).* (078a03)

Ü

üşne (A.): Meşe yosunu. *"Türkīsi meşe yoşunu dėmekdir" (77a/19; 77b/1).* (077a19), (307a06), (376a14), (378b03)

üşnān (A.): Çoğan, ḥuruḍ, işnān temizlikte kullanılan alkali bitkiler. (077b19), (354b16), (355b08), (361a04)

ütrüc (A.): Ağaç kavunu. (004b02), (030a12), (030b01), (074b16), (074b18), (184a10), (259b10), (259b14), (326a09), (354a16), (341b07)

- **ütrücü'l-levn**: Turunç kabuğu rengine benzer renk. (030a11)

üzüm: Üzüm; asmanın taze veya kuru olarak yenilen ve salkım durumunda bulunan meyvesi. (034b05), (035a13), (035a16), (092b07), (092b09), (098b07), (098b08), (098b09), (098b10), (099b02), (109a07), (111a01), (111a13), (111b18), (112a04), (130b14), (141a02), (183b17), (252a02), (260a13), (337a05), (347a10)

V

varaḳ (A.): Yaprak. (066b19), (090b05), (100b04), (104b02), (126b03), (179b13), (249b01), (241b07), (252a02), (261a09), (272a01), (272a06), (289b05), (311a03), (313b03), (317a10), (329b02), (330a01), (339b10), (357a06), (365a07), (371b07), (371b10), (372a04), (372b13), (374a09)

- **varaḳ-ı ās**: Mersin yaprağı. (263b04)

- **varaḳ-ı bāderencbūya**: Oğulotu yaprağı. (308b17)
- **varaḳ-ı benefsec**: Menekşe yaprağı. (255a05)
- **varaḳ-ı çāl**: Çal yaprağı. (311b16), (313a18)
- **varaḳ-ı cülcülān**: Cülcülan yaprağı. (263b04), (263b09)
- **varaḳ-ı defne**: Defne yaprağı. (272a11)
- **varaḳ-ı felencmüşk**: Bir tür fesleğen yaprağı. (308b16), (377a02)
- **varaḳ-ı ḥanẓal**: Ebu Cehil karpuzu yaprağı. (267b12)
- **varaḳ-ı ḫarmel, ḥarmel**: Üzerlik otu yaprağı. (272b16), (362a04)
- **varak-ı ḫarnūb**: Keçiboynuzu yaprağı. (306b02)
- **varaḳ-ı ḫass**: Marul yaprağı. (360a08)
- **varaḳ-ı ḫaṭme, ḫaṭmī**: Hatmi. Ebegümecigillerden, bazı cinslerinin kök ve çiçekleri hekimlikte kullanılan çok yıllık otsu bir süs bitkisinin yaprağı. (236a19), (263b09), (360b02)
- **varaḳ-ı ḫayāl**: Hayal yaprağı. (311b16), (313a18)
- **varaḳ-ı ḥınnā**: Kına çiçeği yaprağı. (236a08), (249b14), (317b12), (340b08)
- **varaḳ-ı ḫilāf**: Keçi söğüdü yaprağı. (360a07)
- **varaḳ-ı hindībā**: Yaban marulu, güneyik otu yaprağı. (328b11)
- **varaḳ-ı ḥubbīz:** Ebegümeci yaprağı. (360a08)
- **varaḳ-ı ḫūḫ**: Şeftali yaprağı. (318a15)
- **varaḳ-ı ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb**: İt üzümü yaprağı. (360a08)
- **varaḳ-ı kākūnec**: Güveyfeneri otu yaprağı. (192b02)
- **varaḳ-ı ḳaranfil**: Karanfil yaprağı. (309b19), (311b10)
- **varaḳ-ı keber**: Gebreotu, keditırnağı, kebere yaprağı. (340b08)
- **varaḳ-ı lisān-ı ʿaṣfūr**: Serçe dili denilen bir bitkinin yaprağı. (355a06)
- **varaḳ-ı marsıme**: Marsıme yaprağı. (359a15)

- **varaḳ-ı maṣṭakī**: Sakız ağacı yaprağı. (375a02)
- **varaḳ-ı nārenc**: Turunç yaprağı. (308a19)
- **varaḳ-ı paẕı**: Pazı yaprağı. (263b04)
- **varaḳ-ı penc-negüşt**: Beşparmak otu yaprağı. (272a07)
- **varaḳ-ı sefercel**: Ayva yaprağı. (279b10)
- **varaḳ-ı sezāb**: Sedef otu yaprağı. (094b14), (203a12), (315a14), (319a04), (320b15), (346a18), (374b01)
- **varaḳ-ı seẕāb-ı ṭarī**: Taze sedef otu yaprağı. (374b01)
- **varaḳ-ı tuffāḥ**: Elma yaprağı. (267a15)
- **varaḳ-ı ütrüc**: Ağaç kavunu yaprağı. (341b07)
- **varaḳ-ı verd**: Gül yaprağı (192b02)
- **varaḳ-ı verd-i aḥmer**: Kırmızı gül yaprağı. (310b14), (311a11), (311b08), (315a03), (352b05)
- **varaḳ-ı verdü'l-aḥmer**: Kırmızı gül yaprağı. (352b05)
- **varaḳ-ı ẕeheb**: Altın yaprağı. (310a13), (310b14), (311a07)
- **varaḳ-ı zerr**: Altın yaprağı. (310b14)
- **varaḳu'l-ās**: Mersin yaprağı. (352b05), (374a10), (371b08)
- **varaḳu'l-āsu'r-raṭb**: Taze (yaş) mersin yaprağı. (362b13)
- **varaḳu'l-gār**: Defne ağacı yaprağı. (360a03), (164b15), (250a09), (306a10), (357b16), (373b05)
- **varaḳu'l-ḫass**: Marul yaprağı. (351a06)
- **varaḳu'l-kettān**: Keten yaprağı. (267b12)
- **varaḳu'l-mermāḫūr**: Dağ kekiği yaprağı. (371b01)
- **varaḳu's-seẕāb**: Sedef otu yaprağı. (319a12), (363a09)
- **varaḳu's-seẕāb-ı yābis**: Kuru sedef otu yaprağı. (321a16)
- **varaḳu'l-yaḳṭīn**: Kabak yaprağı. (263b09)

- **varaḳu's-sūs**: Meyan yaprağı. (267a13)

vaşaḳ: Çadıruşağı otu ve bundan elde edilen zamk. (094b15)

vec: Eğir kökü, yel otu. (004a17), (108a14), (123b15), (123b17), (123b18), (163a18), (244a15), (305b05), (308a08), (308b03), (312b15), (315a14), (316b11), (316b14), (318a03), (318a04), (318a06), (319b11), (327a02), (340a19)

veḳūd (A.): Ateş yakacak odun, tuturuk. (308b02)

verd (A.): Gül. (074a17), (108a18), (113b12), (118a15), (119a08), (121b15), (139b18), (140a09), (140b09), (140b12), (141a08), (142a12), (144b02), (144b04), 146a03), (146b03), (150a18), (155a10), (156b07), (156b10), (156b11), (157b01), (157b10), (157b13), (158a15), (159a07), (159b02), (160b10), (162a15), (165a06), (165a07), (168b15), (168b16), (168b19), (169a01), (174a02), (176b03), (179a09), (179b11), (180b04), (180b09), (180b13), (180b14), (180b16), (182a12), (183b12), (183b14), (184a03), (184a06), (184b04), (184b05), (184b06), (184b07), (184b08), (184b18), (186b14), (187b02), (188a17), (188b02), (188b07), (188b08), (188b11), (188b11), (189a04), (189a08), (189a11), (189a13), (189b08), (190b04), (191b09), (192b02), (192b04), (193a07), (193a14), (193a17), (193a18), (194b10), (196b03), (199b09), (200a16), (200a17), (200a18), (201b03), (200b03), (200b04), (200b14), (201b04), (203b13), (204a04), (206a14), (206a17), (206b10), (207a02), (209a19), (209b05), (209b09), (212a01), (212a07), (213b07), (213b08), (214b02), (222b03), (223b13), 228a12), (230b09), (236a04), (236a09), (240b18), (241a06), (241a08), (242a06), (242a16), (242a19), (242b10), (243b01), (251b16), (251b18), (254b06), (256a06), (256b07), (256b07), (259b12), (260a17), (260b03), (260b04), (260b06), (260b08), (260b09), (260b10), (261a02), (267a14), (267a15), (278a19), (278b02), (278b05), (278b17), (279a03), (279a16), (279a17), (279b07), (279b11), (280a04), (280a06),

(280a14), (280a15), (280a17), (280a19), (280b18), (281b16), (284a02), (284a06), (284b14), (284b15), (285a03), (285a07), (285a11), (285a18), (285a19), (289a18), (290a09), (291a03), (296a13), (309a04), (310a14), (310b14), (310b17), (311a11), (312a04), (314b02), (315a03), (316a01), (322a08), (322b02), (328a05), (331a09), (335b16), (338a17), (341b05), (341b10), (347a07), (347a19), (350b09), (352b05), (352b11), (354b03), (354b05), (354b09), (354b12), (356a11), (355a15), (355a18), (355a19), (356a02), (356a04), (356a12), (356a17), (357b01), (359a01), (359a04), (359a12), (361b10), (362a12), (362b06), (362b15), (363b06), (363b08), (365b03), (365b16), (367b17), (371a01), (372a04), (372a06), (374b19), (376b01), (378b13), (379b01), (379b03), (379b14), (385b08), (386a17)

- **verd ġoncası**: Gül tomurcuğu. (353a15)
- **verd-i aḥmer**: Kırmızı gül. (111a14), (112a05), (281a11), (283b16), (286b11), (289b03), (291a06), (295a11), (305a14), (308a07), (308b09), (309b17), (310b14), (311b09), (315b17), (317a10), (324b12), (325b19), (331b05), (331b10), (331b15), (336a17), (337a03), (338b17), (339b14), (339b19), (340b13), (342a07), (344b04), (344b08), (344b14), (344b15), (345a08), (345a12), (345a16), (345b03), (346a02), (346b13), (346b15), (347a16), (350b08), (350b10), (352b10), (353a11), (356a16), (357a12), (357a19), (359a18), (359b03), (362b12), (363a02), (366a19), (366b04), (366b18), (368b06), (373b09), (374a14), (374b09), (382b13), (390a15), (394b07)
- **verd-i bārid**: Taze gül. (278b03)
- **verd-i ebyaż**: Beyaz gül. (360a09)
- **verd-i mükerrer**: Gül ile yapılan bir şerbet türü. (284b10)
- **verd-i mürebbā**: Terbiyelenmiş, işlem görmüş gül. (132a13)
- **verd-i ṭarī**: Taze gül. (209b09), (335a15), (337b11), (380b05)

- **verd-i varaḳ-ı ẕeheb**: Gül tomurcuğunun yaprağı. (310b14)
- **verd-i yābis**: Kuru gül. (365a09)
- **verdü'l-aḥmer**: Kırmızı gül. (359b17)
- **verdü'l-ḥāḳ**: Vasat gül, kalitesi düşük gül. (290a15)

vesime: İndigo ağacı, çivit yaprağı. *"dėdikleridir ki Türkīde buña çivit yabraġı dėrler" (264a17).* (264a17), (264a18)

vişne: Vişne. Vişne. (102a19)

vuşaḳ: Tursus bitkisinin zamkı, çadır uşağı. (210a18)

Y

yaban gülü: Yaban gülü. (107a18)

yaban pırasası: Yaban pırasası, kerdene, ferāsiyūn. (101a09)

yaban ṣarmsaġı: Yaban sarımsağı, usḳardiyūn. (096a09)

yaḳṭīn (F.): Kabak. (155a02), (183b17), (184b03), (184b15), (188b18), (189a07), (192a14), (213a15), (213b06), (216a02), (221a19), (226b10), (265a15), (279b08), (316b04), (326b17), (326b18), (361b10)

- **yaḳṭīn büẕūru**: Kabak çekirdekleri. (265a15)
- **yaḳṭīn-i aṣfer**: Sarı kabak. (265b19)

yapraḳ: Yaprak. (075a16), (078b07), (085b18), (086b19), (088a09), (088b02), (092b05), (095a19), (096b02), (096b03), (102a10), (104a18), (107a18), (108a02), (117a15), (133b14), (133b16), (134a01), (136a16), (136a18), (136b17), (166b11), (174b06), (201b02), (237a06), (240b19), (285a07)

yarpuz: Baklagillerden, çiçekleri birbirinden ayrı halka durumunda, nane türünden, kısa saplı, az veya çok tüylü, güzel kokulu bir bitki. (153b13), (205a13)

yāsemen, yāsemin (F.): Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli, güzel kokulu çiçekleri olan, 1-2 metre boyunda tırmanıcı bir ağaççık. (102a17), (107a19), (109a14), (114a07), (226b17), (233a10), (357b13), (369b02), (373a13), (375b09), (375b10)

- **yāsemin yağı**: Yasemin yağı. (107a12)

yavşan: Yavşanotu, pelin. (076a10)

yebrūḥ (A.): Abdüsselam otunun kökü, kökü insana benzeyen bitkilerin kökü. (109a16), (109b06), (122b08), (122b09)

- **yebrūḥu'ṣ-ṣanem**: Abdüsselam otunun yabani olanlarının kökü. (109b02)

yemiş: Meyve. (075a02), (086a15), (086a19), (086b05), (087a18), (100a11), (103a13), (108a02), (114a12), (118b02), (127a04), (147b01), (199b13), (199b15), (200a18), (200b12), (200b13), (201b03), (231a01), (261a08), (274a13), (274a14), (315b16), (335a10), (345a03), (357a05), (364a16)

yılanyaşdığı: Yılangillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz su bulunan, zehirli bir bitki. (272a04)

yılġın, yılġun: Yılgın ağacı ve yemişi. (097b19), (187b03), (200b12), (259b10), (308b19)

yıylanġıc kökü: Abdüsselam otu kökü. (269b18)

yonca: Yonca. (182b15)

yosun: Yosun. (077b01), (098a05)

Z

zaʿferān (A.): Süsengillerden, baharda çiçek açan, soğanlı bir kültür bitkisi, safran. (021b15), (092a02), (104a12), (107b18), (122b11), (137b16), (138a19), (141a19), (144b09), (151b14), (179b10), (180b08), (181a03), (181a07), (181a08), (186a01), (188b02), (188b11), (188b17), (189a05), (190b01), (193a19), (193b01), (193b10), (197a03), (200b06), (209b18), (223a07), (223a08), (230b17), (140b12), (241a14), (147a01), (251b19), (255a05), (260b07), (260b09), (265a09), (273a17), (280a16), (289b04), (305a19), (306b11), (307a05), (307a14), (307a17), (307b18), (308b05), (309b08), (309b19), (310a12), (311a08), (311b10), (312b04), (313a03), (313a07), (313a16), (314b06), (315a04), (315b01), (315b09), (315b18), (316a04), (316a17), (316b11), (316b17), (317a08), (318b13), (319a16), (319b10), (320a15), (320b05), (320b11), (321b10), (323a03), (323b06), (331a04), (331a09),

(331a13), (332a08), (332a15), (336a06), (339b18), (343b19), (344b06), (345a10), (345a14), (345b03), (345b15), (346a07), (346a11), (346b07), (347a09), (350b12), (351b02), (352a02), (352a12), (354a12), (354b02), (350b04), (355a16), (357a05), (357b12), (358a02), (358b16), (358b19), (359b10), (364a12), (364b05), (364b13), (364b19), (365a03), (369a02), (372b02), (373b05), (373b19), (376a03), (376b01), (377a02), (377b06), (377b14), (378a11), (378b18), (379b02), (379b07), (379b14), (380a11), (381a12), (381b01), (381b03), (381b08), (381b11), (381b16), (382a01), (382a05), (382a08), (382a12), (382b02), (382b12), (383a01), (383a04), (383b05), (390a07), (394b10), (395a12), (395a16)

zaʿferānī (A.): Safranla ilgili. (030b02)

zaġfirān (A.): Süsengillerden, baharda çiçek açan, soğanlı bir kültür bitkisi, safran. (253a08), (260a19)

zeherād (A.): Çiçekler. (190b01)

- **zeherād-ı ḫayr**: Öküzgözü, sığırgözü çiçekleri. (190b01)

żamġ (A.): Zamk. (241a10)

zanbaḳ (A.): Zambakgillerden, 90-100 santimetre yüksekliğinde, güzel ve iri çiçekli, çok yıllık bir bitki. (040b07), (095a03), (166b05), (181a09), (226b16), (230a03), (230a06), (242a17), (362a12), (363a19), (375b11)

- **zanbaḳ yaġı**: Zanbak yağı. (130a03), (137a01)

zebīb (A.): Kuru üzüm. (092b07), (172a02), (185b17), (190b01), (190b04), (209a01), (214a14), (226b15), (270a01), (278b08), (293a14), (330b11), (338a14), (397b06)

- **zebīb-i aḥmer**: Kırmızı kuru üzüm. (160b01), (289a02), (289b14), (337b02), (337b10)
- **zebīb-i aḥmer-i bila-nevā**: Çekirdeksiz kırmızı üzüm kurusu. (328b16), (353a07), (395b02)
- **zebīb-i bilād-ı ʿacem**: Çekirdeksiz kuru üzüm. (178a07), (186a09), (202b18), (242a12), (318b13), (332a03), (335a13), (335b03), (335b10),

(335b16), (338b17), (349b14), (353a18), (361b18)

- **zebīb-i bilā-ʿacem**: Çekirdeksiz kuru üzüm. (336a11), (336a16), (338b04), (358a08), (388a03)
- **zebīb-i bilā-nevā**: Çekirdeksiz kuru üzüm. (215b05), (270a01)
- **zebīb-i esved**: Siyah kuru üzüm. (337b10), (397a03)
- **zebīb-i esved-i bila-nevā**: Çekirdeksiz siyah üzüm kurusu. (328b16)
- **zebīb-i ḫorāsānī**: Horasanî cinsi kuru üzüm. (338b10)
- **zebīb-i ḳūş ḳurusu**: Kuş üzümü kurusu. (289b15)
- **zebīb-i menzūʿ**: Yaban üzümü. (333b01), (335a05)
- **zebīb-i menzūʿu'l-ʿacem**: Çekirdeği çıkarılmış kuru üzüm. (332b12), (334b07), (334b16), (349b10)
- **zebīb-i menzūʿun-nevāt**: Çekirdeği çıkarılmış kuru üzüm. (325b14)
- **zebīb-i ʿubeydī**: Bir çeşit kuru üzüm. (241a01)
- **zebībü'l-cebelī**: Yaban üzümü. (314a03)

zehr, zehre (A.): Çiçek. (253a10), (372a02)

- **zehr-i benefsec**: Menekşe çiçeği. (110b16), (111a02), (111a07), (111a14), (111b07), (111b10), (112a13), (112a16), (177b08), (177b11), (207a05), (221a15), (242a08), (249b15), (292b14), (295b08), (315b14), (334b17), (335a15)
- **zehr-i benefsec-i yābis**: Kuru menekşe çiçeği. (260b09)
- **zehr-i dıraḫt-ı sepīdār**: Sepidar ağacı çiçeği. (262a02)
- **zehr-i nīlūfer**: Nilüfer çiçeği. (177b08), (295b08), (310b10), (334b17)
- **zehr-i sefercel**: Ayva çiçeği. (285a02)
- **zehr-i sūsen**: İris, susam çiçeği. (372b03)
- **zehr-i zaḳḳūm**: Zakkum çiçeği. (186b04)

zencebīl (A.): Zencefil; zencefilgillerden, Hindistan ve Malezya'da yetişen, yaklaşık 100

santimetre yüksekliğinde, kamış görünüşünde, çok yüksek ve otsu bir bitki; bu bitkiden elde edilen ve baharat olarak kullanılan toz. (039a06), (046a05), (080a09), (082a12), (082b16), (082b17), (084b13), (092a14), (123b15), (123b19), (136a13), (149b14), (184a14), (197a03), (225b14), (226a08), (226a17), (226b07), (231a04), (237b16), (245b05), (305b02), (306b11), (307a04), (307a12), (307b19), (308b03), (309a17), (309b04), (310a03), (311b07), (312b02), (313a04), (313a16), (314a02), (314b06), (314b16), (316b11), (317b14), (318a04) ,(318a06), (318a09), (318b18), (319a03), (319a08), (320a04), (320a15), (320b04), (320b10), (320b14), (320b18), (321a03), (321a09), (321a15), (321a19), (321b10), (321b18), (322a03), (322a12), (322a19), (322b06), (322b10), (323a02), (323a13), (323b06), (323b19), (324b05), (324b11), (325a04), (325b19), (328a12), (328b03), (331a02), (332a08), (332a12), (336a05), (340a18), (340b08), (341a17), (341b08), (342a04), (343a04), (344a02), (349b19), (352a19), (353b07), (360b18), (373a17), (376a02), (376a09), (378a14), (390b02), (391b13), (393b19), (394b08)

zencebīl-i şāmī: Andız, zencebīl-i beledī. (037a17)

ẕeneb (A.): Bitki, çiçek vs. sap. (226a09)

zerdālū (F.): Kayısı, zerdali. (106a16), (111a06), (111a13), (111b17), (114a15), (210a15), (282b08), (285b03), (286a01), (336b16), (337a05), (337b11), (387b07)

zerdeçūb, zerdeçūp (A.): Zerdeçal, Hint safranı. (152b05), (308b06), (376a08), (378b03), (382a01), (382a15), (382b11)

zerāvend (F.): İlaç yapımında kullanılan bir bitki, loğusa otu, loğusa çiçeği, kara asma. (190b02), (195b15), (267b12), (270b08), (314b17), (315a15), (369b13)

- **zerāvend-i müdaḥrec**: Dişi zeravend, aristolochia longa. (093a07), (158a18), (306a10), (308b01), (338b02), (353b16), (355a04), (374b09), (386a13), (391a07), (395b13)

- **zerāvend-i ṭavīl**: Eşek hıyarı, ḳuṭṭūlindus. (306b01), (306b10), (308b01), (316a17), (338b02), (344a01), (345a04), (350a12), (355b05), (355b09), (355b11), (362a03), (385b15), (386a09), (390a08), (391a07)

zereh: Burçak, cāvers-i Hindī. (090b07)

zerkele: Şeytarec, zerkele. (096a15)

zerneb (A.): Güzel kokulu bir bitki. (093a16), (308b05), (311b11), (312b02), (315a04)

zerr (A.): Henüz açmamış veya açılmak üzere olan çiçek, tomurcuk. (310b14), (311b15), (312b05), (313a17), (399b10)

- **zerr-i verd**: Gül goncası. (157b10), (158a15), (159b02), (160b10), (162a15), (168b16), (168b19), (169a01), (174a02), (184a03), (184b07), (184b18), (187b02), (188b07), (189b08), (191b09), (193a14), (193a17), (194b10), (199b09), (200a18), (200b04), (200b14), (201b03), (206a14), (206a17), (209a19), (212a01), (240b18), (243b01), (260a17), (260b03), (260b09), (267a15), (312a04), (314b02), (365b16), (376b01), (379b01), (379b14)
- **zerr-i verd-i muḥraḳ**: Yanmış gül goncası. (158b19)

zerrīn-i ḳadeḥ: Nergis çiçeği. (107a10), (253a10), (375b04), (375b06)

zūfā (A.): Çürdük otu, zübra. (073b13), (093a18), (139a07), (171a15), (178a08), (333a17), (334b18), (335b07), (389a19), (335b09)

- **zūfā-ı yābis**: Kuru çürdük otu. (333a13), (333b02), (388a02)

ẕūḳū (A.): : Yaban havucu. (195b08)

zuʿrūr (A.): Alıç. *"Türkīsi alucdur" (92a/6).* (092a06)

ẕürret-i Hindī: Burçak. *"Türkī burçaḳdır" (90b/6).* (090b06)

zürünbād (F.): Yabani zencefil. (093a13), (118a17), (226a08), (235a02), (308b05), (309a15), (309b02), (311b11), (312b02), (315b10), (315b18), (322a18), (325a15), (340a18), (350a07), (394b10)

3. 1. 7. Maden Adları

A

abār (A.): kurşun, üsrüb. (362b16);

- **abār-ı muḥraḳ**: yanmış kurşun. (362b17)

aġber (A.): Zırnık, arsenik. (376b03), (380a01)

aḥcār(A.): Taşlar. (309a18), (383b08), (383b15), (310a06), (310a15), (311a01), (316b06)

āhen (F.): Demir. (201a18)

ʿaḳīḳ (A.): Kalseduan kuvarsının bir türü olan, yüzük taşı, mühür vb. yapmakta kullanılan, türlü renklerde, yarı saydam, parlak ve değerli bir taş. (099a09), (310b07)

ʿaḳīḳ-i yenānī: Yüzük taşının bir türü. (279a11)

alçı: Alçı taşının pişirilip toz durumuna getirilmesinden elde edilen madde. (271a10)

altun: Altın. (090b05), (382a18)

aṣl-ı kibrit: Kibrit özü, kaynağı. (273a02)

B

baḳır: Bakır; kolay dövülür ve işlenilir olduğundan eski çağlardan beri türlü işlerde kullanılan, kızıl renkli element. (384a06)

balçıḳ: İçinde çeşitli organik maddeler bulunan, genellikle killi, koyu, yapışkan çamur, mil. (098a17), (178a02)

bārūt: Barut. (394a06)

būraḳ (A.): Boraks, yoğunlaşmış borik asitten türeyen sodyum tuzu, natrun. (079a15), (112a13), (112b08), (143a14), (147b12), (165a19), (169a07), (197a04), (203b08), (206b12), (250a09), (252b04), (263a05), (351a18), (360b12), (360b18), (364a01), (364a04), (364a09), (364a01), (369b13), (370b19)

būraḳ-ı aḥmer: Kırmızı natrun, boraks. (371a15)

būraḳ-ı Ermenī: Sodyum nitrat, natron. (112a19), (143b13), (147a13), (319a03), (320b13), (321a15), (353b17), (361a17), (362a12), (363b17), (365b12), (378a14), (375b19)

būraḳ-ı sevdā: Siyah natrun, boraks. (275a19)

būraḳī (A.): Boraksla, yoğunlaşmış borik asitten türeyen sodyum tuzuyla, naṭrunla ilgili.

būraḳiyyet (A.): Borakslaşma. (122a17), (146a19), (240a16)

būre (F.): Kuyumcuların kullandığı tuza benzer bir tür madde, bora. (202a17)

būre-i Ermenī (F.): Ermeni kili olarakta adalandırılan bir tür boraks. (112a15), (195a14), (203a08), (357b03), (362a01), 363b11), (385b05)

büssed (A.): Ilık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüp gelişen kalker iskeletli hayvandan elde edilen kırmızı renkli madde, mercan, mercan kökü. (082a04), (173b16), (174a10), (179b11), (187b03), (210b02), (235a14), (260a17), (260b02), (309a14), (310a02), (310a12), (310b08), (311a07), (311b15), (313a16(, (313b10), (314a02), (346a01), (346a12), (346b16), (366b18), (380a12), (381b19), (382a12), (383a16), (390b01)

- **büssed-i muḥraḳ**: Yakılmış mercan, mercan kökü. (362b16)

C

cīr (A.): Kireç. (186a03), 190b16), (347b14)

- **cīr-i bilā-muṭfī**: Sönmüş kireç. (347b14), (363b03)
- **cīr-i bilā-ṣafī**: Saf olmayan kireç. (375a15)

demür: Demir, demir madeni. (022a09), (209b17), (253a10), (350a16)

- **demür ḫabeṣi**: Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde. (350a17)

dürr-i nā-süfte: Delinmemiş inci. (309a14), (309b02)

E

enderānī (A.): Billur renkte tıbbi bir tuz, saf tuz, Hacı Bektaş tuzu; milḥ-i enderānī. (106a09), (106a13), (132b07), (157b09), (159a01), (256b06), (264b04), (325a11), (352b13), (353b17), (354a01), (376a13), (378a13), (378b01), (378b04), (382b03)

F

feldefiyūn: Kalkandiyūn, kırmızı zaç, sülfat. (161a03), (210a08), (275a15)

fiḍḍa (A.): Gümüş. (100b04), (240b07), (310a13), (310a18), (310b14), (311a03), (311a07),

(355b08), (375b19), (376a12), (378a19), (380a15), (380b16), (383b15), (384a16)

- **fiḍḍa evrāḳı**: Gümüş yaprakları. (310a04), (310a18)

fīrūze (A.): Nişābur'da çıkan açık mavi renkli ve değerli bir yüzük taşı. (179b13), (310b07)

G

güher (F.): Elmas. (005b15)

H

ḫabeṣ-i ḥadīd: Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde. (323a16)

ḫabeṣ-i fiżża: Gümüş boku, külü, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde. (355b05)

ḫabeṣü'l-ḥadīd: Demir boku, cüruf, erime durumundaki madenlerin yüzeyinde toplanan madde. (210b06), (323a05), (323a14), (365a06), (391b17), (391b19)

ḥacer (A.): Taş. (144b13), (206a07), (217b15), (218b08), (218b16), (222b16), (247a06), (317a02), (328a16)

ḥacer-i Ermenī: Ermeni taşı denilen ve tıpta ilaç olarak kullanılan bir madde. (086b15), (086b16), (214a06), (244b17), (257b11), (292b17), (317a18), (317a19), (325b09), (326a06)

ḥacer-i lājverd: İran'da Bedehşan kentinde bir madenden çıkarılan taş, lacivert taş. (086b15), (292b17), (310b08), (317a18), (326a07), (341a10)

ḥacer-i mıḳnāṭīs: Mıknatıs taşı. (138a19), (273a07), (334a05), (358b08)

ḥacer-i yeşm: Açık, yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş, yeşim taşı. (187b05), (310b08)

ḥaceriyyet (A.): Taşla ilgili, taşa ait. (383b12)

ḥacerü'l-şeyb: Açık, yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş, yeşim taşı. *"ḥacerü'l-şeyb yeşim dedikleridir" (87a/10).* (087a10)

ḥacerü'l-yehūd: Zeytinden büyük, üzerinde çapraz çizgiler bulunan,

güvercin yumurtası kadar olan bir taş. (087a08), (218b07), (308b15), (316b02), (316b05), (335a09), (338b12), (355a05)

ḥadīd (A.): Demir. (023a14), (199a09), (201a05), (210b06), (226a19), (250b08), (318b04), (323a05), (323a14), (323a16), (350a17), (365a06), (391b17), (391b19)

İ

ibrīz: Saf, halis altın. (211b16)

iḳlīmā (Gr.): Altın, gümüş ve bakır gibi madenlerin eritilmesi sırasında meydana gelen köpük, talaş, çökeklere ve posalara verilen ad. (365a09), (376b15), (380b06), (383a10)

iḳlīmā-ı fiḍḍa-ı muḥraḳa: Gümüşün yakılmasıyla üzerinde oluşan köpüksü tortu. (378a19)

iḳlīmā-i fiḍḍa: Gümüş eritildikten sonra üzerinde oluşan köpüksü tortu. (078a11), (240b06), (355b08), (375b19), (376a12), (380a15), (380b16), (383b15), (384a16)

iḳlīmā-i ẕeheb: Altın eritildikten sonra üzerinde oluşan köpüksü tortu. (078a13), (376b19), (378a06), (378b11), (379b12), (380a15), (381b18), (382b13), (383a07), (383a19), (383b15)

inci (F.): İnci, dürr, lü'lü'. (105b16)

isfīdāc (A.): Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. (042a07), (048b06), (072b04), (077b14), (155a09), (167a14), (182a17), (206a17), (210a13), (210a16), (255a15), (256b06), (265a14), (293a16), (379a14), (380a10), (380a15), (380a19), (380b07), (380b17), (381a05), (381a09), (382b13), (383b17), (384b11), (385b09), (386b09), (392a10), (393b08), (394a07)

- **isfīdāc-ı efrencī**: Batılılara ait üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. (347b07)
- **isfīdāc-ı firengī**: Batılılara ait üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. (362b03)
- **isfīdāc-ı maġsūl**: Yıkanmış üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli, bazik kurşun karbonat. (376a13), (376b15), (384b13)
- **isfīdācü'r-reṣāṣī**: Üstübeç, boyacılıkta kullanılan zehirli,

bazik kurşun karbonat. (379a07)

iṣmid (A.): Sürme taşı, antimon. (075a04), (376b15), (378b02), (380b16), (383a12)

- **iṣmid-i muḥraḳ**: Yakılmış sürme taşı. (382b19), (383a03)

J

Jengār (F.): Bakır pası cinsinden yeşil renkli bir göz taşı. (256b05), (271a11), (271b02

K

ḳalay (A.): Kalāy. (022b02)

- **Ḳalāylı**: Kalaylanmışş. (397a17)

ḳalḳadīs: Beyaz zaç, sülfat. (142b08), (348a03), (367a19)

- **ḳalḳadīs-i muḥraḳ**: Yanmış beyaz zaç, yakılmış sülfat. (305b04)

ḳalḳand: Yeşil zaç, bakır sülfat. (143a08), (143a13), (272b15)

- **ḳalḳand-ı muḥraḳ**: Yanmış yeşil zaç, yakılmış bakır sülfat. (143a14)

ḳalḳandī: Yeşil zaç, bakır sülfatla ilgili, onlara ait. (143a11)

ḳalḳaṭār: Sarı renkli bir tuz, demir sülfatın ısıtılmasıyla meydana gelen kırmızı, kahve rengi demir-III-oksit. (380a06)

ḳalye (A.): Deniz otları ve çöven yakılarak elde edilen bir madde, sodyum oksidi, tuz. (149b02), (160a03), (160a05), (314b08), (347b15), (349a13), (382b02)

ḳara ṭuz: Bir tür tıbbi tuz. (106a13), (132b19)

kāşī: Sürme taşı, iṣmid. *"kāşī ki ʿArablar añа iṣmid ḍerler" (138a/12).* (383a12)

ḳaymūliyā: Kimolos kili. (142a10)

ḳızıl būre: Kuyumcuların kullandığı tuza benzer madde, bora. (132b19)

kibrīt (A.): Kükürt, sülfür. (023a12), (130b12), (197a04), (250a09), (252b14), (256b05), (268a11), (272a19), (272b12), (272b16), (273a02), (273a13), (355b05), (358b08)

- **kibrīt-i aḥmer**: Kırmızı kükürt, kırmızı sülfür. (319b10)
- **kibrīt-i aṣfer**: Sarı kükürt, sarı sülfür. (355b09), (355b16)
- **kibrīt-i nebṭī**: Bitkisel, nebati kükürt, sülfür. (374a02)

kibrītī (A.): Kibritle ilgili, kükürt cinsinden olan sülfürik. (194b12)

kil (F.): Kil, balçık. (218a18), (293b04)

kil-i Ermenī: Ermen'den gelen, sevada mayil yumuşak ve yağlı bir çamurdur. (097b15), (241a05), (241a06), (254b06)

kils (A.): Yanmış kireç, alçı. (368a09)

- **kils-i ḳışr-ı beyż**: Kireçte yanmış yumurta kabuğu. (218a03), (265a14), (354b16)

kirec (F.): : Kireç; mermer, tebeşir, kireç taşı, alçı taşı gibi bir çok taşın özünü oluşturan kalsiyum oksit. (073b13), (149a13)

kiremid (G.): Kiremit. (375a07), (375a06), (375a09)

- **kiremid daḳīḳi**: Kiremit tozu. (375a11)

ḳulḳuṭār: Sarı zaç, sülfat. (380b18), (381b08), (384b09)

- **ḳulḳuṭāru'l-muḥraḳ**: Yanmış sarı zaç, yanmış sülfat. (367a19)

ḳum: Kum (böbrek, mesane); silisli kütlelerin, kayaların, doğal etkenlerle parçalanarak ufalanmasından oluşan, deniz kıyısı, dere yatağı vb. yerlerde bulunan, ufak, sert tanecikler. (031b17), (032b02), (196a18), (217a17), (218a18), (230a09), (232a02), (312a12)

- **ḳuma gömülmek**: Tedavi amacıyla deniz vs. kumuna gömülmek. (132b13)

ḳumlu: İçinde kum bulunan (idrar vs.): (217a08)

- **ḳumlu bevl**: Kumlu idrar, idrarda kum olması. (217a08)

ḳurşun: Kurşun; yumuşak, ağır, mavimsi ak renkli, yatak alışımları ile kolay işlenir, çeliklerde kullanılan metal. (022b01)

kükürd (F.): Kükürt. (393b02)

L

laʿl (A.): Parlak, kırmızı renkli, billurlaşmış, saydam bir aliminyum oksidi olan değerli bir taş. (310a11), (310b07), (311a07), (311b14), (312b05), (313a17), (326b08)

lü'lü' (A.): İnci. (105b16), (313b04), (380a11), (381b19), (382a12), (383a16), (383b04)

- **lü'lü'-i ġayr-ı meṣḳūb**: Delikli inci. 306b16), (310b08), (311a06), (311b14), (382b11)

lājüverd (F.): İçinde düzgün bir biçimde dağıtılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş; kök boyası. (086b15), (326a07), (292b17), (317a19), (336b03), (337a07), (338a05), (341a10)

- **lājüverd-i bedaḫşī**: Laʿl madenine yakın lājüverd. (334a16)
- **lājüverd-i mefsūl**: Adi, sahte, kalitesiz lajüverd. (342b17)

lāzverd (F.): İçinde düzgün bir biçimde dağıtılmış kükürt bulunan sodyumla alüminyum silikatın oluşturduğu değerli, lacivert renkli taş. (310b08)

M

maʿden (A.): Maden; kaynak. (017a10), (022b02), (023a14),

- **maʿden-i şeb**: alüminyum ve potasyum sülfatından veya amonyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk, antiseptik bir madde. (022a19)

maʿdenī (A.): Madenle ilgili, madenden papılmış. (106b18), (107a03), (271a09), (271a10), (383b13)

maġnīsā (A.): Sırça yağıdur, bir taştır. (390b01)

merḳasiṣayā: Markazit taşı. (383b14)

merṣūṣ (A.): Kurşun madeni karışımı. (331b14)

mervārīd-i süfte: Delinmiş inciler. (310a02), (310a11), (312b04), (313a15), (313b10), (315b11)

mıḳnāṭīs, mıġnāṭīs (A.): Demiri veya daha başka maddeleri çeken demir oksit. (109b11), (138a19), (235a13), (273a07), (334a05), (358b08), (390b01)

milḥ (A.): Tuz; iç yağı. (094b04), (106a08), (106a10), (136b13), (139a19), (143b12), (157b06), (159a18), (161b16), (163b02), (163b07), (169a07), (174a09), (174a19), (178b10), (186a05), (186b11), (197a06), (203b04), (205b02), (208b13), (250b06), (252a15), (357b05), (361a18), (361b04), (362a01), (364a06), (365b09), (373a02), (393b16)

- **milḥ-i būraḳ**: Boraks, yoğunlaşmış borik asitten türeyen sodyum tuzu, natrūn. (250a09)

- **milḥ-i būre** : Kuyumcuların kullandığı tuza benzer madde, bora. (112a10)
- **milḥ-i enderānī**: Yemen'in Enderân ya da Derân bölgesinden çıkartılan beyaz sert tuz. (106a13), (132b07), (157b09), (159a01), (161b12), (173b02), (223a06), (256b06), (264b04), (325a11), (352b13), (353b17), (354a01), (376a13), (378a13), (378b01), (378b04), (382b03)
- **milḥ-i Hindī**: Şeffaf kırmızıya benzer Hint tuzu. (133b06), (186a13), (188a15), (196b13), (203a17), (223a04), (275b01), (289a10), (334a04), (334b11), (336b03), (339a09), (339a16), (339b02), (342b06), (342b08), (354a06), (363b12), (364a08), (365b11), (365b17), (366a05), (366a13), (375b19), (376a10), (377a03)
- **milḥ-i ḳalye**: Deniz nebatlarının yakılması ile elde edilen gelen tuz. (382b01)
- **milḥ-i medḳūḳ**: Döğülmüş, toz haline getirilmiş tuz. (114a08), (118a19)
- **milḥ-i muḥarrik**: Hareket ettiren yağlar. (106a11)
- **milḥ-i muḫraḳ**: Yanmış tuz. (354a12)
- **milḥ-i nebaṭī**: Fosil tuz. (340b09)
- **milḥ-i nefṭī**: Siyah tuz. (317b13), (324b01)
- **milḥ-i saḳanḳūr**: Scincus officinalisten elde edilen tuz. Bu tuz bu hayvanın baharda boğazlandıktan sonra iç organları boşaltılıp boşaltılan yerine doldurulur, hayvan bölgede kuruyuncaya kadar bırakılır, kuruduktan sonra bu tuz alınır. (227a03), (227a07)
- **milḥ-i ṭaʿām**: Yemek tuzu. (158a12), (158a15), (363b17), (378b04)

mürdesenk (F.): Doğal kurşun oksit. (210a13), (210a17), (240b06), (256b05), (267a14), (271a10), (271b02), (273a02), (354b05), (386b10), (395b13)

N

naṭrūn (A.) : Doğal sodyum bikarbonat. (045a16), (108a10), (139a19), (169a15), (170a02), (197a04), (250a06), (250a09), (360b19)

nefṭ (A.): Petrol. (343a12), (399b14)

- **nefṭ-i ebyaż**: Beyaz petrol. (343a11)

nefṭī (A.): Petrolle ilgili, petrole ait. (317b13), (324b01)

nemek (F.): Tuz. (226a14), (235a13), (256a13), (258a05), (266a11), (342a16)

- **nemek-i Hindī**: Hint tuzu. (202a12), (204a04), (317b04)

nuḥās (A.): Bakır. (022b01), (023a14), (141b15), (382a04), (383a04), (386a08)

- **nuḥās-ı muḥraḳ**: Yakılmış, yanmış bakır, rastık taşı. (144b09), (363b03), (375b19), (376a13), (378a12), (378b01), (380b17), (386a12)
- **nüḥās-ı aḥmer**: Kırmızı bakır. (147b08)

nüşādur, nūşādur (F.): Amonyum klorür, amonyak tuzu. (022a19), (142b08) ,(143a14), (146a06), (163b02), (169a14), (170a02), (256b05), (272a19), (325a17), (340b09), (341a06), (353b10), (354a06), (360b18), (376a03), (376a13), (376a19), (377a03), (378b03), (380b01), (381b04), (382b01)

P

pulād (F.): Çelik. (238b03)

rasuḫt (F.): Rastık taşı. (264b03), 368a01), (379a14), (379b07), (380a10), (380a16), (380b06), (381a19), (381b08), (381b19), (382a04), (382a08), (382a12), (382b02), (383a11), (383b14), (392b08)

- **rāsuḫt-ı muṣūl**: Süzülmüş rastık taşı. (379b13)

rāsūḫ ṭaşı: Rastık taşı. (143a13)

raṣāṣ (A.): Kurşun, lehim. (209b19), (210b14), (247b08), (294b18), (387a03), (387a05)

- **reṣāṣ-ı muḥraḳ**: Yanmış kurşun. (379a14), (387a04)

ruḫām (A.): Mermer. (140b17), (211b13)

- **ruḫām-ı ḥārre**: (Hamamda göbek taşı)Sıcak mermer. (211b13)

S

sādenec (F.): Daha çok göz hastalıkları için hazırlanan edviyelerde kullanılan ve Hindistan'dan getirilen bir çeşit taş, kan taşı. (205b19), (379b14), (380a05),

(380b06), (382a16), (383b14), (384a16)

saḥūn (A.): alçı. (152a01)

şāncı boncuġu: Kağıt mührelemede kullanılan ve katır boncuğu da denilen bir sedef. *"Türkīsi ṣāncı boncuġu dėdikleridir" (376b/8).* (376b08)

selīḳūn: Sülüngen, yanmış kurşun ya da kalydan olur. (145a19), (145b16)

senc: Kurşun (383b14)

- **senc-i muḥraḳ**: Yanmış kurşun. (368a06), (376b06)

sīm (F.): Gümüş. (311b15)

- **sīm evrāḳı**: Gümüş yaprak. (312b05), (313a19), (313b02)

sülümen (A.): Kıymetli bir taş. (393a09), (394a06)

sünc: Kağıt mührelemede kullanılan ve katır boncuğu da denilen bir sedef. *"Türkīsi ṣāncı boncuġu dėdikleridir" (376b/8).* (376b08)

- **sünc-i muḥraḳ**: Yanmış sünc. (376b11)

sürb (F.): Kurşun ve kalay karışımı. (023a14)

Ş

şādenec (F.): Özellikle göz hastalıkları tedavisinde kullanılan, Sina Çölü'nden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı. (346a05), (353b11), (358b08), (380a11), (380a16), (381b07), (382b02), (382b12), (383a14), (383a19), (385b06), (385b09)

- **şādenec-i ʿadesi**: Özellikle göz hastalıkları tedavisinde kullanılan, Sina Çölü'nden ve Hindistan'dan getirilen koyu kırmızı bir taş, kan taşı (en iyisi.). (345a17), (368a06)
- **şādenec-i maġsūl**: Yıkanmış kan taşı. (377a01), (378a08)

şebb (A.): Alüminyum ve potasyum sülfatından veya amanyum alüminyum sülfatından oluşan, sıcak suda eriyen, tadı buruk antiseptik bir madde. (022a19), (095b11), (157b09), (158a14), (161a02), (169b10), (237b07), (241a02), (264b03), (267a14), (348a03), (357b16), (358b16), (364b19), (367a01), (370b12), (371a13)

- **şebb-i yemānī**: Beyaz zaç, sülfat. (237a04), (243b01), (347b15), (352b10), (352b13),

(353a15), (353a18), (354a02), (355b14), (355b16), (358b08), (363b03), (365a07), (367a19), (367b11), (368a01), (378a07)

- **şebb-i muḥraḳ**: Yanmış şebb. (368a05)

T

ṭalḳ (A.): Genellikle açık yeşil, toz durumundayken yağlı bir görünümde, özgül ağırlığı 2,7, sertliği 1olan hidratlı doğal magnezyum. (342a08), (346b06)

ṭūb (A.): Tuğla, kiremit. (146b19)

tengār (A.): Altın ve gümüş leğimi, sodyum borat. (237a04)

ṭuz: Kokusuz, suda eriyen, yiyeceklerin korumada ve tatlandırmada kullanılan billursu madde. (101b18), (106a13), (115a13), (132b19), (142b12), (145b08), (273a07), (348b06), (348b09), (396b19), (397b08)

ṭīn (A.): Kil, çamur. (097b15), (182a16), (182a18), (186a03), (190b16), (199b19), (271b14), (383a08), (383b16), (397a18)

- **ṭīn-i Ermenī**: Kelermeni, bir tür tıbbî kil. (077a11), (097b15), (139a18), (142a10), (145a06), (199b12), (199b18), (237a05), (249a16), (275b02), (280a06), (281b17), (308b07), (319a17), (345a16), (345b01), (346a11), (346b16), (349b05), (354b01), (355b14), (358b12), (358b15), (358b19), (359a02), (359b02), (363a05), (365a04), (385b09), (389b10), (389b15)
- **ṭīn-i Farsī**: Şirazda çıkarılan kırmızı kil. (178b13)
- **ṭīn-i ḫorāsānī**: Horasan kili, tīn-i Isfahan. (347a04)
- **ṭīn-i maḫtūm**: Limni adasından çıkarılan ve tedavi için teke kanıyla yoğrulan kil. (098a16), (142a11), (271b08), (305b04), (306a09), (306a15), 308b07), (310b13), (315b09), (345a16), (345b01), (346a02), (346b06), (354a09), (354b02), (359b02), (367a01)

tīzāb (F.): Kezzap. (268a11)

tūbāl (F.): Bakır, gümüş, altın vb. madenlerin tozu. (382a04)

- **tūbāl-ı nuḥās**: Bakır tozu. (382a04), (383a04)
- **tūbāl-ı ḥadīd**: Demir tozu. (386a08)

- **tūbāl-ı nuḥās-ı maġsūl**: Yıkanmış, işlem görmüş bakır tozu. (386a08)
- **tūbālü'l-ḥadīd**: Demir tozu. (378a13)
- **tūbālü'n-nuḥās**: Bakır tozu. (376b11), (376b19), (377a11), (379b07), (379b13), (380b06)

ṭūrbāl-ı ḥadīd: Demir tozu. (318b04)

Y

yāḳūt (A.): En meşhuru kırmızı renk olan, penbe, erguvan vb. renklerde, sadece elmasın çizebildiği çok değerli taş. (085b03), (109a12), (310a11), (311b14), (313a17)

- **yāḳūt-ı ezher**: Beyaz yakut. (319b10)
- **yāḳūt-ı kebūd**: Mavi yakut. (310b06), (312b05)
- **yāḳūt-ı sefīd**: Beyaz yakut. (310b06)
- **yāḳūt-ı sürḫ**: Kırmızı yakut. (310b05)
- **yāḳūt-ı zer**: Sarı yakut. (310b06)

yāḳūtī (A.): Yakut taşına ait, yakut taşı ile ilgili. (179b16), (234b19), (280a14), (281b19), (311a04)

yāḳūtiyye (A.): Yakutla ilgili. (170b01), (180b19)

yeşim (A.): Açık yeşil ve pembe renkli, kolay işlenen, değerli bir taş. (087a10), (187b05), (311b14), (310b08), (311a07)

Z

zāc (A.): Kükürtle demir bileşimlerinden biri, demir sülfat. (042a07), (144b09), (156a16), (355b09), (367a19), (367b10), (367b19), (368a04)

- **zāc-ı aṣgar**: Küçük zac. (074a14)
- **zāc-ı ḳıbrīsī**: Sarı zac. (394a07)
- **zāc-ı meşvī**: Pişmiş zac. (368a12), (368a16)
- **zāc-ı Mışırī**: Berrak olan zac. (378a14)

zācāt (A.): Kükürtle demir bileşimleri, demir sülfatlar. (383b15)

zebedü'l-milḥ: Deniz tuzu. (263a04)

zeberc (A.): Altın. (143a17)

zeberced (A.): Zümrütten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taşı. (315b17)

ẕeheb (A.): Altın. (078a14), (090b02), (090b04), (179b13), (310a04), (310a13), (310a18), (310b14), (311a03), (311a07), (376b19),

(378b11), (379b12), (380a15), (381b18), (383a07), (383b15)

- **ẕeheb-i muṣūl**: Süzülmüş altın. (378a07)

zencār (A.): Bakır pası cinsinden bir göz taşı, jengar. (074a12), (143a14), (147a13), (380a01), (380a06), (380b01), (381b07), (382a03), (382b01), (384a02), (385a02), (386a01), (395b12)

- **zencār-ı meshūḳ**: Dövülerek toz haline getirilmiş bakır pası. (385a04)

zer (F.): Altın; sarı. (310b06), (313a19), (313b02)

zernīḫ (F.): Arsenik ve kükürt karışımı, zırnık. (032a05), (074a13), (142a11), (263a13), 263a17), (271a11), (272b05), (273a10), (375a14), (390b01

- **zernīḫ-ı muṣaʿʿad**: Damıtılmış, damıtık zırnık. (143a14)
- **zernīḫ-ı aṣfe**r: Sarı zırnık. (363b02), (375a15), (386a12)
- **zernīḫ-ı aḥmer**: Kırmızı zırnık. (363b02), (347b15), (153b12), (355a08), (355b08), (355b16)

zerānīḫ (F.): Arsenikler. (363b01)

zībaḳ (F.): Civa. (079b02), (256b05), (355b06), (393a09), (393a16), (394a06)

zincifre: Kurşun ve civa mağdeni mükekkeb boya. (393a16)

zümrüd (A.): Zümrüt. (310b07)

3. 1. 8. Ölçü Birimleri ile İlgili Söz Varlığı

A

ʿaded (A.): Sayı, tane. (002a08), (016b17), (052a01), (052b16), (053a14), (054a19), (054b08), (056b12), (110a11), (111a07), (156a02), (169b03), (178a11), (203b05), (216a08), (216a14), (255b04), (297b05), (297b06), (303a05), (303b01), (303b02), (303b03), (335b11)

- **ʿaded-i ʿaşer**: On adet, on tane. (361b02)
- **ʿaded-i şelāşeyn**: Altı adet, altı tane. (335b09)
- **ʿaded-i yüz**: Yüz adet, yüz tane. (330b06)

ʿale’s-sesviye (A.): Eşit şekilde, müsāvilik üzere. (315a08), (211b12),

(263b05), (342a04), (344b13), (351a19), (355a01), (363b12)

ʿale’s-seviyeü’n-nevb: Aynı eşit şekilde. (319a17)

ʿaşer (A.): On. (032b02), (032b04), (048a04), (060a01), (060a02), (068b14), (068b15, (149b15), (197b01), (231b15), (264b04), (293b09), (293b12), (300b05), (302a19), (302b01), (302b15), (302b16), (302b17), (302b18), (303a19), (303b05), (303b06), (303b09), (339a05), (340b02), (361b02), (389b06), (396b09), (396b10), (396b11), (396b12)

ʿāşir (A.): Onuncu. (003a11), (027b01), (396b08), (399a19)

ʿāşırı: Çok fazla, gereğinden çok. (043a11)

avuç: Avuç, elin yarı açılmış durumundaki iç kısmı. (111a03), (112a17), (112b12), (192b02), (192b03), (209b09), (360a09), (360a17), (360b03), (389b01), (393b03)

az: az; yetersiz. (013b09), (019a14), (022b10), (023b13), (024a09), (025a08), (025a08), (028b19), (029b05), (029b07), (033b10), (034b10), (034b12), (036a03), (036a15), (036b09), (038b08), (043b16), (044b13), (044b13), (047b15), (047b15), (048b13), (048b13), (071a03), (075a13), (076b15), (083a01), (087a05), (094a04), (094a16), (099b10), (103a14), (107a01), (113a13), (113b04), (115b18), (116a05), (117b16), (118b18), (120a07), (123a14), (125a11), (125a12), (127a06), (131b12), (132a09), (134b07), (134b07), (134b14), (135a04), (135b12), (139a08), (140a14), (147a16), (148b14), (148b14), (148b15), (148b15), (175b14), (176b01), (178b05), (182a10), (190a14), (196a13), (198b16), (199a12), (216a06), (217b05), (225b01), (229a06), (231a18), (231b14), (231b15), (233a18), (236a02), (249a03), (252b06), (268a10), (270b01)i (274a03), (277a10), (277b19), (284a14), (286b02), (286b02), (288a07), (288a13), (288a13), (288a15), (288a15), (288a17), (288a19), (290b13), (309a13), (332a07), (384a11), (384a11), (396b19), (397a16)

azıcıḳ: Çok az, biraz. (073b08), (109a01), (109a02), (122a15), (126b02), (126b07), (131a10), (131a17), (132b15), (267a17), (281b18), (370a15), (370b02), (371a08), (384a04), (392a07)

B

barmaḳ ḳadar: Ölçüsünde, boyutunda. (212a10), (223a06), (326b19), (394a01

barmaḳ miḳdārı: Parmak ölçüsünde, mikdarında. (363b13)

beher (F.): Her. (232b18), (269b05), (269b15), (275b03), (275b05), (278b14), (278b14),

beş: Beş. (007b14), (007b16), (011b09), (015b16), (015b16), (016a02), (016b17), (017a13), (017a14), (022b05), (023a18), (023b06), (030b09), (043a01), (046b06), (046b07), (046b07), (046b08), (049b16), (054b08), (056b09), (058a10), (059b05), (059b19), (060b12), (064a14), (078b04), (078b18), (079a03), (079a04), (090b12), (110a16), (110b03), (110b15), (111a07), (111b09), (111b09), (111b10), (111b10), (111b18), (112a10), (112a18), (112b07), (112b08), (114a16), (115b08), (123b16), (126b17), (135a14), (143a14), (148a06), (148b11), (152b01), (174b10), (177b05), (177b07), (177b08), (178a11), (192b12), (192b13), (195b09), (195b17), (196a08), (196a09), (206b03), (214a03), (215b06), (226a18), (227a05), (252a17), (256b13), (268a01), (269b05), (270b17), (279b18), (281a02), (281a11), (281a12), (281b18), (283b15), (283b16), (283b18), (286b10), (286b13), (288b17), (289a02), (290b03), (291a07), (291a08), (291b14), (292a13), (292b16), (293b08), (297b07), (306a19), (306b08), (306b19), (307b16), (309b17), (310a12), (310b11), (311a10), (311a10), (311a12), (311a13), (311b03), (311b04), (311b07), (311b10), (311b12), (311b15), (312a15), (312a16), (312a18), (312a18), (312a19), (312b01), (312b01), (312b02), (312b03), (312b05), (313a11), (313a17), (314a08), (314a19), (314b18), (314b19), (315a03), (315a16), (315b02), (315b09), (315b18), (315b19), (316b05), (316b18), (317a08), (317a18), (317b05), (317b14), (317b15), (318a18), (318b02), (318b13),

(318b19), (319a01), (319a04), (346b13), (347a09), (347b08),
(319a06), (319a09), (319b12), (347b15), (349a03), (349a04),
(320a16), (320b02), (320b05), (349a06), (349a09), (349a10),
(320b06), (320b06), (320b14), (349a11), (349b02), (349b07),
(321a05), (321a07), (321a10), (350a17), (350b11), (350b17),
(321a19), (321b02), (321b06), (352a04), (352a10), (352b01),
(321b10), (321b14), (322a13), (352b17), (353a06), (353a07),
(322a14), (322b14), (322b18), (353a09), (353b02), (353b16),
(324b06), (324b14), (325a01), (354a02), (354b05), (355a08),
(325a10), (325a14), (325a15), (356b02), (357a06), (357a15),
(325b03), (325b04), (325b08), (358b04), (358b04), (358b09),
(325b16), (325b19), (327b05), (358b13), (358b17), (359a06),
(327b12), (327b13), (328a14), (359a09), (359a12), (359a15),
(328b02), (328b11), (329b06), (359b17), (360a14), (361a05),
(329b14), (330b08), (331a02), (361a10), (361b07), (361b09),
(331a02), (331a10), (331b05), (361b11), (361b17), (362a10),
(332a12), (332b01), (332b07), (362a11), (362a15), (362b06),
(332b10), (332b12), (332b14), (362b08), (362b12), (362b15),
(332b18), (332b19), (333b02), (363a02), (363a09), (363a10),
(334a01), (334b07), (334b16), (363a10), (363a15), (363b03),
(334b16), (334b18), (334b19), (363b04), (363b17), (364a09),
(335a06), (335a13), (335a15), (365b18), (366a05), (367a06),
(335b04), (336a11), (336a12), (367a13), (368a15), (368a16),
(336a13), (336a17), (336b07), (369b03), (369b06), (369b16),
(336b10), (336b11), (337a03), (369b18), (370a07), (370a17),
(337a15), (337a19), (337b04), (370a19), (370b19), (372b02),
(338b09), (339a04), (339b19), (374a01), (374b03), (375a16),
(340a03), (340a14), (340b13), (376a09), (376b07), (376b15),
(341a02), (341a10), (341a14), (377b05), (378a08), (378b01),
(341b09), (342b18), (343a04), (378b02), (378b04), (378b18),
(345a14), (345a18), (345b16), (379b01), (380a06), (381a10),
(346a11), (346a14), (346a18), (381a12), (381a13), (382a13),

(382a16), (382b02), (382b03), (382b03), (385b03), (385b08), (386a08), (386a11), (387b05), (387b16), (387b18), (388a04), (388a10), (388a12), (388b01), (388b18), (389a07), (389a13), (389b01), (389b08), (389b14), (391a15), (391b08), (391b19), (393a03), (393a06), (393a17), (393b13), (393b19), (394a08), (394b06), (394b10), (395a08), (395a11), (396a04)

beşer: Beşer. (112a04), (178a11), (178b13), (210b13), (213b07), (286b17), (292b14), (307a04), (307a13), (308a08), (325a18), (339a03), (349b06), (357a11), (367b01)

- **beşer dāne**: Beşer adet, tane. (177b11), (283b16)

beşinci: Beşinci. (049b13), (205a02), (287b19)

beyt (A.): İki. (213a07), (216a10), (284b10)

biñ iki yüz: Bin iki yüz. (397a14)

biñ: Bin. (309a05)

bir: Bir. (034b02), (036a16), (036a17), (039a03), (045a03), (085a11), (089b06), (090a19), (096a07), (096b07), (099b16), (105b15), (108a10), (110b01), (110b04), (110b16), (110b17), (111a03), (111a09), (111a17), (111b07), (111b12), (112a05), (112a10), (112a19), (118b01), (118b03), (118b07), (121b18), (123b17), (123b18), (126b14), (131a12), (133b13), (136b17), (137a18), 137b09), (143a16), (144b10), (149b17), (156b08), (157b12), (158a01), (159b03), (160b05), (160b06), (161b12), (161b16), (171b04), (173b12), (173b13), (175b07), (177b06), (179a02), (179a11), (183b11), (186a12), (187b02), (187b03), (188b09), (188b11), (192a18), (192a19), (192b01), (192b02), (193a05), (193a11), (195b12), (195b16) (196b11), (197a13), (201a01), (203a06), (203a07), (203b07), (209b02), (209b05), (209b08), (209b09), (209b17), (213a14), (213b03), (213b05), (214a03), (214a08), (214a19), (215a18), (220b17), (224a19), (227a07), (230b01), (256b07), (259a07), (260b02), (274b01), (275a08) (276b19), (277a01), (281a13), (283b06), (285a08), (287a02), (287a16), (287b01), (289b18),

(291a02), (291a07), (291a08), (326b01), (327a04), (327a07),
(291b14), (291b16), (291b17), (327a19), (327b06), (327b14),
(291b17), (292b16), (292b17), (327b15), (327b19), (328a17),
(293b06), (293b07), (297b01), (328b06), (328b13), (329b02),
(297b08), (305b16), (306a06), (329b06), (329b07), (329b08),
(306a19), (307a01), (308a13), (329b11), (329b12), (330a01),
(309a15), (309a16), (309b01), (330a02), (330a10), (331a03),
(309b02), (309b05), (309b06), (331a12), (331a13), (331a18),
(309b10), (309b13), (310a03), (331b10), (333a02), (333a15),
(310a03), (310a04), (310a05), (333a16), (333b04), (334a02),
(310a19), (310b12), (310b14), (334a03), (334a04), (334a13),
(310b15), (311a04), (311a08), (334a15), (334b11), (335a08),
(311a12), (311a13), (311a16), (335a16), (335a17), (335b01),
(311a17), (311b13), (312a05), (335b05), (335b17), (336a04),
(312b05), (313a03), (313a15), (336a06), (336a13), (336a19),
(313a19), (313b03), (313b10), (336b01), (336b02), (336b03),
(313b12) (314a13), (314b19), (336b17), (336b17), (337a07),
(315a17), (315a18), (315b04), (337a12), (337a18), (337b04),
(315b10), (315b12), (317b01), (337b08), (337b08), (337b18),
(318a02), (318a16), (318b14), (338a05), (338a06), (338a12),
(318b16), (319a05), (319a08), (339a03), (339a11), (339a15),
(319a14), (319b18), (320a02), (339a18), (339b01), (339b02),
(320a17), (320b12), (320b16), (339b04), (339b06), (339b07),
(321a09), (321a11), (321a13), (339b11), (339b15), (339b16),
(321a14), (321a17), (321b02), (340a06), (340a19), (340b09),
(321b10), (321b11), (321b14), (340b17), (340b19), (341a07),
(321b19), (322a04), (322a05), (341a11), (341a12), (341b05),
(322a08), (322a15), (322b03), (341b13), (342a11), (342a13),
(322b07), (322b19), (323a04), (342b10), (343a05), (344a05),
(323a09), (323b05), (324a19), (344b06), (344b09), (345a01),
(324b06), (326a03), (326a04), (345b04), (345b07), (345b12),
(326a05), (326a06), (326a07), (346a12), (346a15), (347a02),

(347a05), (347b08), (350b04), (350b05), (350b09), (350b12), (351a16), (352a01), (352b09), (352b10), (352b13), (352b14), (353a12), (353b02), (354a07), (354a10), (354a13), (355a05), (355a06), (355a16), (356a16), (357a04), (360a17), (360b03), (362a04), (362a12), (362b04), (362b16), (363a09), (363a11), (363a15), (364b05), (364b19), (365b13), (366b15), (366b16), (367a06), (367a13), (367b11), (367b16), (368a02), (371a04), (371a10), (374b09), (375a03), (376a03), (376a15), (376a19), (376b01), (377a03), (377a04), (377a13), (377b14), (378a15), (378b02), (378b03), (378b04), (378b12), (378b13), (378b14), (378b15), (379a08), (379b03), (380a01), (380a12), (381a09), (381b01), (381b11), (381b16), (382a03), (382a05), (382a09), (382a12), (382b03), (382b14), (383a16), (383a19), (383b06), (383b16), (384a03), (384b14), (384b15), (385a04), (385a05), (385a14), (385a18), (385b04), (385b17), (385b17), (386a01), (387a12), 387b11), (388b03) (390a12), (390a15), (390a16), (390a17), (391b07), (392b17), (393a02), (393b03), (393b19), (395a16), (395a18), (395b09), (397b09)

bir barmaḳ ḳadarı: Bir parmak ölçüsünde, uzunluğunda. (223a06)

bir bölük: Bir bölük, bir parça. (315a05)

bir buçuḳ cüz': Bir buçuk parça, kadar, miktar. (110a17), (370b10)

bir buçuḳ: Bir buçuk. (173b11), (205a07), (289a01), (309b03), (310b07), (311a05), (311a07), (316a01), (318b15), (321a01), (321a10), (322b16), (327b08), (331a02), (331a03), (332b10), (339a09), (339a16), (340a05), (341a06), (341a18), (344a03), (344a14), (344a14), (344b15), (346b17), (347b09), (350b18), (352a02), (359a03), (359a08), (370b19), (372b03), (379b08), (382a12), (383a01), (383a05), (383a17), (383a19), (384b19), (387a01), (388a05), (393b19)

bir cüz': Biraz, az. (046a19), (163a10), (169a12), (191b10), (200b06), (223a02), (230b05), (242a18), (353b04), (353b05), (370b03), (370b08), (370b09), (370b1), (378a03), (378a04), (378a17)

bir cüz'i miḳdār: Biraz, az, bir cüz'i miktar. (108a12), (263a13)

bir derece: Bir derece. (110a18)

bir direm ḳadar: Yaklaşık bir direm. (218a12)

bir fincān: Bir fincan. (046a10) (295b06), (334a05), (334b12), (388a15)

bir ġarış miḳdārı: Yaklaşık bir karış. (138a16)

bir gün ḳadar: Yaklaşık 24 saatlik zaman dilimi. (048b04)

bir iki def'a: Bir iki kere, defa, kez. (044b01)

bir kāse: Bir kâse. (338a06)

bir ḳaşıḳ miḳdārı: Bir kaşık mikdarı, ölçüsünde. (249b10)

bir ḳaşıḳ: Bir kaşık. (114a16)

bir ḳaṭre: Bir damla. (147b08), (147b09), (348b14)

bir kerre: Bir defa, kez. (125b12), (132b01), (157b06), (164b17), (209b15), (230a04), (325b15)

bir ḳıt'a: Bir parça. (275b14)

bir kile miḳdārı: 40 litrelik hububat ölçüsü. (230a10)

bir menn: İki batman ağırlık. (328a11), (328b14)

bir mertebe: Bir derece, bir miktar. (194a19), (216a11), (311a01), (313b07), (334b03), (395a19)

bir metre: bir metre, 100 cm. (230b06)

bir miḳdār: Bir miktar. (040a08), (040a17), (040b09), (040b18), (041a02), (041a03), (045a04), (045a16), (046b01), (046b15), (047b19), (083b15), (083b19), (095a14), (100a02), (110a06), (111a18), (112a19), (114a13), (118b06), (123b04), (134b04), (145a04), (156b01), (157b10), (160a03), (161a15), (161b14), (163a18), (164b02), (164b13), (166b17), (167b10), (168b15), (169a12), (170a16), (172a17), (172b06), (172b07), (172b13), (174a19), (174b03), (174b14), (175a03), (177b03), (178b02), (178b11), (181a09), (185a05), (188b05), (188b07), (189a09), (193a16), (203b06), (204a03), (204a07), (204a12), (206a03), (208a03), (209a13), (211a11), (211a14), (212a17), (214b03), (216a15), (221b04), (221b05), (221b17), (222a07), (223b18), (223b19), (224b19), (227a03),

(231a10), (240b19), (241a07), (241a10), (242a19), (244b16), (248b09), (249a16), (250b03), (251b19), (253b18), (254a03), (254a04), (267b19), (268a11), (269a16), (271a08), (275b12), (281a17), (290a15), (309a07), (314a03), (315a09), (318a19), (326a13), (326b19), (327b01), (329b03), (329b15), (331b16), (332a13), (332a17), (332a19), (334a08), (334a18), (334b01), (342a16), (343b05), (348a09), (352b11), (353a13), (353a16), (353b08), (356b16), (357b10), (357b13), (357b18), (361b04), (363b12), (366a09), (367a08), (369a11), (369b19), (370a15), (372a03), (373a17), (374a13), (375a06), (377a07), (379a13), (383b19), (384a06), (384b15), (385a09), (387a13), (388b11), (389b04), (390a17), (391a04), (391a08), (392a08), (392b06), (393a03), (393b11), (393b16), (395b08), (395b14)

bir milʿaḳa: Bir kaşık. (173b18), (218a13), (275b05), (334a09), (335a01), (335a19), (335b06), (388b08), (398a02)

bir nīm kāse miḳdārı: Yarım kâse ölçüsünde, kadar. (337a11)

bir nīm ḳāse: Yarım kâse. (089a19), (111a19), (397a17), (397b02)

bir nīm kāse: Yarım kâse. (337a13), (337a14), (337a18), (337a19), (338a07)

bir noḫūd miḳdārı: Bir nohut kadar, bir nohut büyüklüğünde. (316a02)

bir sāʿat miḳdārı: bir saat miktarı, 60 dakika kadar. (232a13), (232a15), (232a16), (279a19), (295b13)

bir sāʿat: Bir saat, 60 dakika. (295b01), (397b12)

bir ṣülüṣ: Üçte bir. (328b04)

bir şibr miḳdārı: Bir karış miktarı. (169b09)

bir ṭutam: Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan. (107b13)

bir vaḳıyye miḳdārı: Dört yüz dirhem ölçüsünde, mikdarında. (269b18)

bir yıla dek: Bir yıla kadar, yaklaşık bir yıl. (274a12)

birer buçuḳ: Birer buçuk. (201b08)

birer cüz': Birer parça. (151b14), (227a06), (256b05), (374a02)

birer fincān: Birer fincan. (334a06), (397a05)

birer ḳarış miḳdārı: Yaklaşık birer karış, birer karış ölçüsünde, uzunluğunda. (348a18)

birer milʿaḳa: Birer kaşık. (332a19)

birer ṭutam: Avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan. (115b08)

birer: Birer.(110b17), (111a01), (112a06), (112a13), (112a17), (112b12), (138b01), (143a15), (173b16), (177b01), (188b03), (192b03), (194b08), (195a12), (201b05), (202a12), (202a12), (203a06), (203a08), (205a03), (209b14), (213b11), (218b15), (226a06), (271b15), (275b02), (275b17), (280a01), (289a09), (293b19), (306a11), (306b01), (306b04), (312b07), (312b11), (313b13), (313b14), (316a03), (316b01), (320b11), (321b18), (322b12), (324a10), (324a15), (331a08), (332a15), (343a05), (344a17), (344b01), (344b07), (344b10), (345a05), (345a11), (345a15), (345a19), (345b05), (345b17), (345b19), (346a04), (346a08), (346a16), (346b01), (346b10), (346b14), (347a03), (347a06), (349a15), (349a19), (349b02), (349b09), (350a02), (350a05), (350a07), (350a11), (350a18), (350b02), (350b09), (350b13), (350b16), (351a03), (360a09), (363a04), (363b06), (364a16), (371a01), (371a05), (371a08), (371a11), (371a16), (383b05), (384b14), (385a17), (385b08), (386b06), (389b01), (389b17), (392a04), (392a15), (392a16), (395b09)

birḳaç defʿa: Birkaç kez, defʿa. (133a02), (153b15), (169a05), (376a10)

birḳaç ḳaṭre: Birkaç damla. (166b13), (267b08), (373b04)

birḳaç kerre: Birkaç kez, kerre. (153b13), (230a04), (264a12), (318b04), (318b06), (323a07), (375b07)

birḳaç sāʿat: Birkaç saat. (326a16)

birḳaç: Birkaç. (035b15), (040a09), (040b01), (092b04), (112a08), (156b02), (211a13), (226a06), (226a19), (244b05), (262a01), (314a06), (318a18), (360a18),

(367a08), (372b03), (383b10), (390b18), (393a04)

buçuḳ: yarım. (046a11), (126b13), (193b15), (202a17), (203a08), (205a03), (309b05), (313a17), (313b12), (315b11), (321a06), (321b19), (333b03), (337a08), (338b12), (339b06), (339b08), (342a10), (344a15), (347a09), (363a11), (381b16), (382a04), (382a05), (382a13), (383a12), (384b08), (393a02), (187b02)

- **buçuḳ saʿat**: 30 dakikalık zaman dilimi. (096b04)
- **buçuḳ cüz**: Yarım parça, yarım cüz. (110a17)

buçuġar: Yarımşar. (187b02), (196b12)

C

cihil (F.): Kırk. (329a13)

cüz (A.): Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri; kısım, parça. (012a04), (037b06), (037b07), (056a06), (059a10), (063a03), (085a13), (110a06), (110a17), (110a19), (151b14), (151b14), (209b12), (224a14), (227a06), (227a08), (230b05), (242a18), (242a18), (242a19), (247b18), (256b06), (256b06), (260a19), (264b03), (269b12), (269b13), (322a07), (339b11), (353b04), (353b05), (366b01), (370b03), (370b04), (370b08), (370b09), (370b10), (370b11), (374a02), (378a03), (378a04), (378a17), (398a01), (400a05)

cüz' (A.): Bir bütünü meydana getiren kısımlardan her biri; kısım, parça; biraz, az, az mikdarda. (012a09), (012b16), (043b09), (056a08), (063a02), (072a17), (084a10), (110a07), (110a15), (110a16), (110b01), (110b04), (167b09), (256b05), (012a07), (018a19), (056a08), (062b19), (063a01), (063a12), (063a13), (072a07), (194b06), (007a18), (013b09), (014a04), (014a19), (014b01), (014b12), (015b13), (018b16), (024a19), (040a15), (041a08), (042a10), (045a14), (045a16), (045b06), (046a19), (048a02), (056a07), (059a06), (060a14), (065a17), (069b01), (076b07), (080a19), 082b17), (096a04), (106b06), (108a12), (109b04), (110a11), (110a14), (110a15), (110a17), (111b15), (122b11), (141a19), (144b15), (151b14), (155a03), (159a11), (163b01), (163b02), (166b15), (167a05),

(169a12), (170a16), (185b03), (189a11), (191a15), (191b10), (193a18), (200b02), (200b06), (202b19), (213b07), (223a02), (232a02), (235a04), (241b07), (247b17), (254b04), (260b10), (261a02), (263a13), (264a19), (331a18), (366b12), (372b17), (391a12)

- **cüz'-i esfel-i insī**: Nesnenin (insan vücudundaki herhangi bir organ) biraz daha sola bakan parçası. (056a08)

cüz'iyyāt: Azlık. (006a06)

cüz'iyye (A.): Az, pek az, az mikdarda. (013a05), (016a07), (017a04), (017a05), (028b03), (055b09)

Ç

çehār (A.): Dört. (218a07)

çend (F.): Birkaç, birkaç defa. (027b07), (035b16), (036b14), (098b08), (105b05), (266a04), (391b15)

çendān (F.): O kadar. (033b02), (034b13), (035a06), (037a02), (042a19), (045b16), (081a14), 082a12), (094b07), (100b17), (164b11), (180b07), (200b16), (224a15), (252a13), (269a09), (344a10)

çihār (F.): Dört. (235a10), (235a11)

çihil (F.): Kırk. (218a02), (230a13), (275a14), (284b09), (332a02), (332a03), (372a05), (374b13)

çoḳ: Sayı, nicelik, değer, güç derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı. (010a18), (019a11), (020a19), (020b01), (020b19), (023a04), (023a11), (023a13), (023b03), (023b08), (023b11), (023b14), (024a09), (025a19), (027b02), (028a18), (028b19), (030b12), (032a15), (032a19), (032b13), (032b15), (032b18), (033a01), (033a02), (033b01), (033b03), (033b15), (034a03), (034b14), (034b18), (035b16), (038a07), (038a15), (038b04), (038b07), (039a08), (040a01), (040a01), (043b06), (045a12), (047b07), (047b13), (048b13), (048b17), (051a05), (055b12), (057b10), (058a03), (060a13), (066b04), (068a03), (068b18), (069a02), (069a05), (069a08), (071a14), (071b11), (072b10), (073a04), (082a10), (082b18), (084b04), (087a06), (089a12), (092a14), (093a15), (095b09), (095b13),

(097a13), (099a04), (099a18), (195a08), (196a19), (197a07),
(099b05), (099b07), (099b12), (197a09), (197b17), (198b07),
(103a09), (103b12), (105a10), (202a18), (202b08), (204b17),
(105a12), (105a14), (106a18), (206b14), (208a18), (216a07),
(109a16), (109a18), (113a02), (217b02), (218b02), (222a02),
(113a12), (113a13), (113a19), (223b03), (224b07), (224b11),
(113b02), (114b05), (114b10), (224b14), (224b15), (225a11),
(115a05), (115a07), (115a14), (225a12), (225a12), (225b10),
(115a17), (116a03), (116a05), (226a05), (227b05), (227b15),
(118b18), (119a13), (120a09), (227b19), (228b15), (229a08),
(122b02), (122b17), (123a18), (229b03), (229b07), (231b04),
(124a18), (124a18), (124a18), (232a11), (232b13), (233b15),
(125a06), (125a07), (125a14), (234a15), (234b02), (235a17),
(125b08), (126a03), (127b08), (237a08), (238b06), (238b18),
(127b13), (128b05), (129a03), (243a15), (243b11), (244a01),
(129a05), (130b13), (131a06), (247a05), (247a06), (247a08),
(131a07), (131b12), (132a08), (255a16), (255b04), (256a13),
(132a18), (132b16), (133b12), (256b17), (259a02), (259a07),
(135a15), (136b13), (136b14), (259a08), (260a07), (262b09),
(137a03), (137a05), (137a05), (264b01), (268a12), (270a14),
(137a05), (137a06), (137b19), (270b05), (270b07), (271a02),
(137b19), (138a14), (138b10), (273a01), (274a08), (276a11),
(138b13), (138b14), (140a08), (277b19), (278a08), (281b14),
(140a15), (140b03), (141a05), (286a16), (286a18), (287a05),
(141a06), (141a09), (141a10), (287a15), (290b13), (291a02),
(141b06), (141b07), (142b19), (292a01), (293a13), (295a02),
(143b09), (144a18), (144a19), (295b16), (297b13), (299a10),
(144b08), (145a14), (146a15), (300a05), (301a06), (301a08),
(147a07), (150a13), (151b04), (303a19), (314b11), (327a11),
(154b07), (171b13), (176b03), (330a12), (331a17), (333b17),
(177a16), (179b14), (182b10), (343b04), (344a05), (344a08),
(185a19), (185b12), (187b19), (347a12), (386b08), (387a10),

(389a05), (389a17), (391b15), (392a18), (392b01), (395b17)

çoḳluḳ: Sayı veya ölçü yönünden çok olma durumu, çoğul, kesret, teklik karşıtı. (060b06)

D

dāne (F.): Tane; tohum; çekirdek. (084b14), (085b16), (091a19), (092b04), (102b08), (104b09), (107a19), (110b15), (111a09), (111b06), (111b07), (111b17), (111b17), (111b17), (111b18), (112a16), (177b07), (177b08), (177b11), (202a15), (211a13), (213a11), (214a02), (218a01), (224a19), (225b14), (233b10), (262a01), (267b17), (268a02), (272a07), (272a12), (278b14), (280b05), (280b10), (281a12), (281a12), (283b16), (283b17), (286b12), (286b12), (306b04), (318a18) ,(333a14), (333a18), (333b02), (334b18), (334b19), (335a15), (335a16), (335b10), (336a11), (336b08), (336b16), (338b16), (341b05), (341b15), (342a10), (343a13), (343b04), (345b16), (347b05), (360b15), (361a10), (361b01), (362b05), (362b15), (363a01), (379b15), (387b15), (388a04), (388b18), (389a06), (389a13), (389a18), (389a19), (389b17), (391a14), (392a04), (392a08), (392a16), (393a05), (393a07), (394a10), (394b03), (397a03), (397a07), (397a07), (400a09)

daniḳ (A.): Bir dirhemin dörtte biri. (381a10)

dāniḳ (A.): Dirhemin altıda biri. (078b08), (092b16), (099b16), (101a19), (147a01), (156b08), (202a13), (203a06), (205a07), (213b08), (233a05), (291a02), (313b13), (315b12), (319a10), (326a03), (326a07), (331a03), (331a03), (339a09), (339a16), (339b02), (339b06), (339b07), (342b02), (342b09), (345b08), (347a02), (347a05), (349b19), (350b04), (350b12), (352a02), (361a05), (367a13), (367b11), (367b16), (368a02), (377a04), (378b14), (378b15), (381b04), (381b11), (381b12), (382a04), (382a05), (382a05), (383a01), (383a05), (383a17), (383a19), (383b05), (390a12), (390a15), (392b17)

dāniḳeyn: İki danik. (289a10), (291a01), (345a14), (377b07),

(378a11), (378b18), (381a10), (381a12), (381b11), (381b12)

dehüm (F.): Onuncu. (328a10)

denk: Eşit. (024b08), (190a09)

derāz (F.): Uzun. (051b01)

direm (F.): Okkanın dört yüzde birine eşit olan 3,207 gramlık bir ağırlık ölçüsü. (046b14), (193b14), (193b15), (194b08), (194b09), (194b09), (195a13), (195a15), (195a16), (195b09), (195b10), (195b15), (195b16), (196a07), (196a08), (196a09), (196b11), (196b12), (196b13), (196b15), (200a03), (200a06), (200a18), (200a19), (201a01), (201b05), (201b07), (201b08), (202a12), (202a16), (202a17), (202b18), (202b19), (203a06), (203a08), (203a14), (203b06), (203b07), (203b08), (204b19), (205a01), (205a03), (205a07), (205b05), (209a19), (209b01), (209b01), (209b02), (209b04), (209b07), (209b08), (209b18), (210b13), (213a07), (213a11), (213b08), (214a01), (214a02), (214a03), (214a04), (215b05), (215b06), (216a01), (216a10), (218a12), (218b15), (223a02), (223a04), (223a05), (223b17), (226a18), (231a05), (237b08), (245b05), (245b06), (249a18), (256a17), (256b07), (256b12), (256b13), (258a15), (263b07), (263b10), (269b15), (271b16), (274b01), (275b01), (278b14), (279b06), (279b18), (279b19), (280a01), (280b05), (280b06), (280b07), (280b10), (280b17), (281a02), (281a11), (281a12), (281a13), (281a14), (281b09), (281b10), (281b18), (282a09), (282a10), (282a11), (282a12), (283b09), (283b10), (283b12), (283b15), (283b16), (283b18), (284a05), (284b09), (284b10), (284b13), (285a18), (286b05), (286b10), (286b11), (286b13), (286b15), (286b17), (288b05), (288b07), (288b08), (288b14), (288b17), (288b18), (288b19), (289a01), (289a02), (289a04), (289a05), (289a09), (289a10), (289a11), (289b03), (289b04), (289b09), (289b12), (290b03), (290b04), (291a02), (291a07), (291a07), (291a08), (292a12), (292a13), (292b12), (292b14), (292b15), (292b16), (292b17), (292b18), (294a01), (305b11), (306a09), (306a10), (306a11), (306a19), (306b01),

(306b07), (306b08), (306b10), (313b11), (313b12), (313b18),
(306b12), (306b16), (306b18), (314a08), (314a09), (314a10),
(306b19), (307a01), (307a03), (314a12), (314a19), (314b01),
(307a04), (307a05), (307a06), (314b03), (314b05), (314b18),
(307a13), (307a14), (307a15), (314b19), (315a03), (315a04),
(307a17), (307a18), (307b19), (315a06), (315a14), (315a16),
(308a03), (308a06), (308a08), (315b02), (315b03), (315b04),
(308a09), (308b04), (308b06), (315b05), (315b08), (315b09),
(308b09), (308b11), (308b13), (315b10), (315b11), (315b13),
(308b15), (308b16), (309a02), (315b18), (315b19), (316a03),
(309a03), (309a04), (309a05), (316a04), (316a17), (316a18),
(309a16), (309a17), (309a17), (316a19), (316b01), (316b05),
(309b02), (309b03), (309b04), (316b06), (316b09), (316b16),
(309b05), (309b08), (309b09), (316b17), (316b18), (317a11),
(309b10), (309b17), (309b18), (317a17), (317a18), (317a19),
(310a01), (310a02), (310a03), (317b01), (317b04), (317b05),
(310a04), (310a05), (310a07), (317b06), (317b12), (317b14),
(310a08), (310a13), (310a14), (317b15), (317b19), (318a01),
(310a15), (310b18), (311a07), (318a02), (318a09), (318a10),
(311a08), (311a09), (311a10), (318a15), (318a16), (318b02),
(311a11), (311a12), (311a13), (318b04), (318b13), (318b14),
(311a14), (311a15), (311a16), (318b15), (318b18), (318b19),
(311b03), (311b04), (311b05), (319a01), (319a04), (319a04),
(311b07), (311b10), (311b11), (319a08), (319a09), (319b12),
(311b12), (311b13), (311b14), (319b13), (319b14), (319b15),
(311b15), (311b16), (312a04), (319b17), (320a05), (320a06),
(312a05), (312a16), (312a17), (320a15), (320a16), (320a17),
(312a18), (312b01), (312b03), (320a19), (320b02), (320b04),
(312b04), (312b05), (312b19), (320b05), (320b06), (320b11),
(313a04), (313a05), (313a15), (320b14), (320b15), (320b19),
(313a16), (313a17), (313a18), (321a01), (321a03), (321a04),
(313a19), (313b01), (313b01), (321a06), (321a09), (321a10),

(321a15), (321a16), (321a19), (331b10), (331b11), (331b14),
(321b02), (321b05), (321b06), (331b15), (331b18), (332a10),
(321b08), (321b10), (321b13), (332a12), (332a15), (332b03),
(321b14), (321b17), (321b18), (332b10), (332b11), (332b12),
(321b19), (322a02), (322a03), (332b13), (333a05), (333a12),
(322a04), (322a12), (322a13), (333a13), (333a14), (333a18),
(322a14), (322a18), (322a19), (333a19), (333b01), (333b02),
(322b01), (322b02), (322b05), (333b19), (334a01), (334a02),
(322b06), (322b07), (322b10), (334a03), (334a04), (334a05),
(322b11), (322b14), (322b15), (334a15), (334a16), (334b06),
(322b16), (322b18), (323a03), (334b07), (334b08), (334b09),
(323a13), (323a14), (323a16), (334b10), (334b11), (334b16),
(323a18), (323b08), (323b19), (334b17), (334b18), (334b19),
(324a01), (324a08), (324a18), (335a01), (335a05), (335a06),
(324a19), (324b02), (324b05), (335a08), (335a09), (335a13),
(324b06), (324b07), (324b11), (335a14), (335a15), (335a16),
(324b12), (324b13), (325a09), (335a17), (335a18), (335b01),
(325a10), (325a11), (325a14), (335b02), (335b03), (335b04),
(325a15), (325a16), (325a17), (335b08), (335b09), (335b10),
(325a18), (325b04), (325b05), (335b13), (335b17), (336a02),
(325b07), (325b08), (325b10), (336a04), (336a06), (336a09),
(325b13), (325b14), (325b19), (336a10), (336a11), (336a12),
(326a04), (326a05), (327b05), (336a13), (336a16), (336a17),
(327b06), (327b12), (327b13), (336a18), (336a19), (336b01),
(328a01), (328a04), (328a12), (336b02), (336b03), (336b04),
(328a13), (328a14), (328b01), (336b07), (336b08), (336b09),
(328b02), (328b03), (328b10), (336b10), (336b11), (336b16),
(328b11), (328b12), (329b04), (336b18), (337a03), (337a04),
(330b07), (330b08), (331a02), (337a05), (337a06), (337a07),
(331a03), (331a04), (331a17), (337a08), (337a17), (337a18),
(331a19), (331b01), (331b05), (337a19), (337b03), (337b04),
(331b06), (331b07), (331b09), (337b06), (337b07), (337b08),

(337b09), (337b13), (337b14), (344b06), (344b08), (344b09),
(337b15), (337b17), (338a05), (344b15), (344b19), (345a01),
(338a12), (338a13), (338a14), (345a04), (345a05), (345a08),
(338a15), (338a16), (338b01), (345a09), (345a10), (345a13),
(338b03), (338b04), (338b06), (345a14), (345a17), (345a18),
(338b09), (338b10), (338b11), (345b02), (345b03), (345b04),
(338b15), (338b16), (338b17), (345b07), (345b08), (345b11),
(338b19), (339a03), (339a09), (345b11), (345b12), (345b14),
(339a10), (339a15), (339a16), (345b15), (345b16), (346a03),
(339b01), (339b02), (339b06), (346a06), (346a07), (346a08),
(339b08), (339b10), (339b14), (346a11), (346a12), (346a14),
(339b15), (339b18), (339b19), (346a15), (346a18), (346a19),
(340a03), (340a04), (340a05), (346b06), (346b07), (346b08),
(340a06), (340a11), (340a14), (346b12), (346b13), (346b15),
(340a17), (340a18), (340a19), (346b16), (346b17), (347a02),
(340b01), (340b02), (340b05), (347a04), (347a05), (347a09),
(340b06), (340b09), (340b10), (347a16), (347a17), (347a18),
(340b13), (340b17), (341a02), (347b05), (347b07), (347b08),
(341a03), (341a05), (341a06), (347b09), (347b14), (347b15),
(341a10), (341a11), (341a14), (347b16), (348a03), (348a04),
(341a18), (341a19), (341b05), (349a03), (349a04), (349a08),
(341b09), (341b13), (341b14), (349a09), (349a10), (349a13),
(342a09), (342a13), (342b01), (349a14), (349a18), (349b01),
(342b05), (342b06), (342b08), (349b02), (349b05), (349b06),
(342b09), (342b10), (342b14), (349b07), (349b08), (349b11),
(342b15), (342b17), (342b18), (349b12), (349b14), (349b15),
(343a03), (343a04), (343a05), (349b18), (349b19), (350a03),
(343a11), (343a14), (343a15), (350a04), (350a07), (350a08),
(343a16), (343b03), (343b16), (350a10), (350a11), (350a13),
(343b17), (343b18), (344a02), (350a14), (350a17), (350a18),
(344a03), (344a13), (344a14), (350b04), (350b05), (350b07),
(344a15), (344b01), (344b04), (350b08), (350b09), (350b11),

(350b12), (350b15), (350b17), (358b15), (358b17), (358b18),
(350b18), (351a03), (351a10), (358b19), (359a03), (359a05),
(351b16), (351b17), (351b18), (359a06), (359a09), (359a09),
(352a01), (352a02), (352a04), (359a11), (359a12), (359a15),
(352a05), (352a09), (352a10), (359a16), (359b04), (359b10),
(352a11), (352a12), (352a19), (359b11), (359b17), (359b18),
(352b01), (352b03), (352b06), (359b19), (360a03), (360a04),
(352b08), (352b13), (352b14), (360a07), (360a08), (360a09),
(352b16), (352b17), (353a01), (360a10), (360a18), (360b03),
(353a07), (353a08), (353a09), (360b10), (360b13), (361a04),
(353a10), (353a12), (353a15), (361a05), (361a09), (361a10),
(353a16), (353b02), (353b05), (361a12), (361a15), (361a17),
(353b11), (353b13), (353b14), (361a18), (361b02), (361b03),
(353b16), (353b17), (353b18), (361b04), (361b06), (361b07),
(354a01), (354a02), (354a03), (361b08), (361b09), (361b11),
(354a06), (354a07), (354a09), (361b12), (361b13), (361b15),
(354a10), (354a10), (354a12), (361b17), (361b18), (362a01),
(354a13), (354a16), (354b02), (362a04), (362a05), (362a06),
(354b05), (354b10), (354b11), (362a08), (362a09), (362a10),
(354b12), (355a03), (355a05), (362a11), (362a12), (362a13),
(355a06), (355a08), (355a15), (362a15), (362a19), (362b03),
(355a16), (355b03), (355b06), (362b04), (362b06), (362b08),
(355b16), (356a03), (356a06), (362b09), (362b10), (362b12),
(356a07), (356a10), (356a11), (362b13), (362b15), (362b16),
(356a13), (356a16), (356a19), (362b17), (363a02), (363a04),
(356b01), (356b02), (356b13), (363a05), (363a09), (363a10),
(356b14), (356b15), (357a04), (363a11), (363a14), (363a15),
(357a05), (357a06), (357a11), (363a17), (363a19), (363b02),
(357a12), (357a15), (357a18), (363b03), (363b04), (363b07),
(357a19), (357b12), (358a02), (363b17), (364a09), (364a16),
(358a03), (358b04), (358b08), (364b04), (364b05), (364b06),
(358b09), (358b10), (358b13), (364b12), (364b13), (364b14),

(364b18), (364b19), (365a12), (376a02), (376a03), (376a08),
(365a13), (366a01), (366a03), (376a09), (376a10), (376a13),
(366a04), (366a05), (366a07), (376a14), (376a15), (376a19),
(366a09), (366a12), (366a13), (376b01), (376b07), (376b11),
(366a14), (366b04), (366b07), (376b12), (376b15), (376b16),
(366b13), (366b14), (366b15), (377a02), (377a03), (377a10),
(366b16), (366b19), (367a01), (377a12), (377a14), (377b03),
(367a02), (367a06), (367a07), (377b05), (377b06), (377b09),
(367a08), (367a09), (367a10), (377b10), (377b13), (377b14),
(367a12), (367a13), (367a14), (377b18), (378a06), (378a07),
(367b01), (367b06), (367b07), (378a08), (378a11), (378a13),
(367b10), (367b11), (367b16), (378a14), (378a15), (378b01),
(368a02), (368a05), (368a06), (378b02), (378b03), (378b04),
(368a09), (368a17), (368b08), (378b17), (378b18), (379a07),
(368b09), (368b12), (368b16), (379a08), (379a15), (379b01),
(368b18), (369a02), (369a03), (379b02), (379b03), (379b07),
(369a06), (369a07), (369a08), (379b08), (379b19), (380a01),
(369a16), (369a19), (369b01), (380a05), (380a06), (380a11),
(369b03), (369b06), (369b07), (380a12), (380a16), (380a17),
(369b08), (369b10), (369b11), (380b01), (380b07), (380b11),
(369b13), (369b16), (369b17), (380b12), (380b16), (380b17),
(369b18), (369b19), (370a06), (380b18), (380b19), (381a05),
(370a07), (370a08), (370a13), (381a06), (381a09), (381a10),
(370a17), (370a19), (370b01), (381a12), (381a13), (381a19),
(370b02), (370b19), (371a03), (381b01), (381b02), (381b04),
(371a04), (371a07), (371a10), (381b07), (381b08), (381b09),
(371a13), (371a14), (371a15), (381b11), (381b16), (381b19),
(371b01), (372a17), (372b02), (382a01), (382a02), (382a03),
(373a12), (373a13), (373a17), (382a04), (382a05), (382a08),
(373b07), (373b19), (374a01), (382a09), (382a12), (382a13),
(374a15), (375a02), (375a10), (382a16), (382b02), (382b03),
(375a11), (375a15), (376a01), (382b11), (382b14), (382b17),

(383a01), (383a04), (383a11), (383a12), (383a16), (383a18), (383a19), (383b04), (383b05), (383b06), (387a01), (387a02), (387a09), (387a14), (387a15), (387a18), (387a19), (387b04), (387b05), (387b09), (387b10), (387b14), (387b15), (387b18), (388a02), (388a03), (388a04), (388a10), (388a12), (388a13), (388a18), (388a19), (388b01), (388b02), (388b10), (388b17), (388b18), (388b19), (389a07), (389a10), (389a13), (389a16), (389a19), (389b01), (389b03), (389b08), (389b10), (389b14), (389b16), (390a12), (390a15), (390a16), (390a17), (390b11), (391a03), (391a04), (391a11), (391a12), (391a15), (391b07), (391b08), (391b19), (392a02), (392a09), (392a10), (392a13), (392a14), (392a17), (392b07), (392b08), (392b16), (392b17), (393a02), (393a03), (393a09), (393a10), (393a16), (393a17), (393b03), (393b13), (393b14), (393b19), (394a05), (394a07), (394a08), (394a09), (394b01), (394b06), (394b07), (394b10), (394b11), (395a08), (395a09), (395a10), (395a11), (395a18), (396a01), (396a02), (396b15), (396b16), (397a03), (397a05), (397a06), (397a08), (397a10), (397a13), (397a14)

diremeyn: İki direm, dirhem; bir dirhemin iki katı. (339b05), (341b05), (342a13), (343a04), (381b08), (391b07)

diremlik: Diremlik, direm miktarı. (195a12)

dirhem (A.): Okkanın dört yüzde birine eşit olan 3,207 gramlık bir ağırlık ölçüsü. (007b14), (007b16), (040b01), (045a18), (045b11), (046a09), (046a11), (076a10), (078a01), (078a02), (078b09), (078b16), (078b18), (079a03), (079a04), (079b01), (079b02), (080a04), (080b13), (081a05), (081a19), (081b08), (081b09), (082a18), (084a03), (084b14), (085a11), (089b01), (089b06), (090a19), (093a12), (093a15), (093b03), (094b09), (094b13), (096a07), (096a11), (096a19), (099a16), (100a08), (100a19), (106a05), (307b16), (307b17), (108b08), (109b11), (110b16), (110b17), (111a01), (111a02), (111a03), (111a07), (111a08), (111a14), (111a15), (111a16), (111b07),

(111b09), (111b10), (111b11), (290a10), (306b13), (309b06),
(111b12), (111b18), (112a03), (309b13), (311a17), (314b06),
(112a04), (112a05), (112a06), (315a08), (315a17), (318a18),
(112a07), (112a08), (112a10), (318b16), (319a01), (319a15),
(112a13), (112a15), (112a18), (321a07), (321a17), (322b09),
(112a19), (112b01), (112b03), (324b03), (324b13), (324b14),
(112b05), (112b06), (112b07), (325a01), (325a07), (325a12),
(112b08), (116a11), (119a08), (325b03), (325b05), (325b16),
(119a09), (123b15), (123b16), (326a06), (331a10), (331a14),
(126b13), (126b16), (127b12), (331b07), (331b12), (331b16),
(132b11), (133b13), (136b15), (332a07), (332b08), (333a17),
(136b17), (138a19), (138b01), (333b04), (335a07), (335a19),
(138b07), (143a14), (143a15), (335b06), (338b11), (338b12),
(144b09), (144b10), (147b03), (338b19), (339a11), (339a18),
(152a13), (152a14), (152b01), 339b04), (340a01), (340a07),
(156b02), (157b12), (158a01), (340a12), (340a16), (340b07),
(160b05), (160b06), (160b07), (340b15), (340b19), (341a07),
(161b12), (161b16), (173b11), (342b03), (342b07), (342b15),
(173b12), (173b16), (177b01), (342b19), (343a13), (343a17),
(177b02), (177b05), (177b06), (344a05), (347a04), (347b12),
(177b06), (177b08), (177b09), (349a06), (356a02), (365b18),
(177b10), (177b12), (177b13), (368b18), (369a03), (369b02),
(178a11), (178a12), (178b13), (369b06), (369b09), (369b12),
(186a09), (186a10), (186a12), (375a03), (078b17), (078b18),
(186a13), (187b02), (187b03), (079a03), (079a04), (384a18),
(192a18), (192a19), (192b12), (384b13), (384b14), (384b15),
(192b13), (193a04), (193a05), (385a08), (385a09), (385a13),
(193b11), (193b13), (193b14), (385a14), (385b03), (385b08),
(197a19), (216a14), (290a11), (385b10), (385b11), (385b15),
(203b10), (209b07), (230b01), (385b16), (386a01), (386a07),
(231a05), (237b05), (237b06), (386a08), (386a09), (386a11),
(237b07), (241a12), (253b19),

(386b06), (386b07), (386b10), (395b09), (397a14)

dirhemlik: Dirhemlik, dirhem miktarı. (192a18)

dokuz: Dokuz. (368b06)

dörd: Dört. (263b07), (288b18), (310b12), (310b13), (310b15), (310b16), (311a11), (347a16)

dörder buçuḳ: Dörder buçuk. (308a09)

dörder: Dörder. (200a19), (245b06), (305b07), (306b19), (309b04), (310b09), (385b15)

dört: Dört. (081a05), (093b03), (111a07), (111b18), (132a16), (135a09), (135b15), (135b16), (176b06), (178a06), (178b12), (188b02), (193b12), (195b11), (204b19), (209a19), (209b01), (234a06), (234b11), (245b07), (256a17), (264a12), (276a18), (279b18), (285a10), (287b07), (288b11), (289a03), (290a01), (291a17), (293b07), (301b18), (303a02), (303a11), (303a15), (303a16), (305a14), (306b08), (307a06), (307a15), (309b09), (309b18), (310b06), (310b07), (310b08), (310b13), (314b04), (315a16), (315b03), (316a18), (316b18), (317a12), (318b15), (319a09), (319b13), (319b15), (320a05), (320a15), (320b11), (320b19), (321a02), (322a03), (322b06), (322b15), (323a08), (323a14), (323a15), (324b03), (324b05), (324b13), (325a01), (325a09), (325a12), (325b05), (325b09), (325b16), (330a01), (330b07), (331a14), (331a18), (331b10), (332a06), (332a14), (332a17), (332b07), (333a15), (333a19), (333b04), (334a04), (334b17), (335a06), (335a14), (335a16), (335b03), (336a10), (336a12), (336a16), (336a17), (336a17), (337a04), (338a15), (338b18), (340b01), (340b17), (341a05), (342b05), (343a15), (343b17), (344b15), (345a03), (345a08), (345b02), (346a14), (346b06), (346b15), (347b08), (347b15), (348a03), (348a03), (348b15), (349a14), (350a17), (351a17), (352b01), (353a15), (353b13), (353b17), (354a03), (355a03), (356a07), (356a11), (356a15), (356b13), (357a12), (358b04), (359b19), (360a04), (360a04), (360a18), (361b02), (363b04), (366a05), (366a06), (366b04), (367a04), (367a06),

(367b10), (368a05), (369a16), (369b08), (369b16), (369b17), (370a07), (370a07), (371a15), (371b07), (371b08), (372a14), (373a17), (373b07), (374a01), (374b01), (374b03), (376a01), (376a02), (377b13), (378a13), (378b04), (379a08), (379b15), (379b15), (380b07), (380b17), (380b18), (381a09), (381a10), (381a13), (381b08), (381b19), (382a04), (382a18), (383a19), (384b09), (385a14), (385b15), (385b19), (386a01), (388a12), (388a18), (388a19), (388b10), (388b17), (388b18), (390a08), (390b13), (391b17), (395a09), (395a12)

dört barmaḳ miḳdārı: Dört parmak ölçüsünde, mikadarında. (348b15), (390b13)

dört yüz: Dört yüz. (112a06)

dū (F.): İki. (279b06), (279b18)

E

efzūn (F.): Çok, fazla. (013b05), (019b02), (314a15), (333a11), (376b05), (399b13)

eḫaff (A.): Daha hafif. (110b14), (249a06), (282a16), (284a12), (300a14)

eḳall (A.): En az, en aşağı. (033a05), (050a09), (050b02), (082b12), (088b10), (088b15), (094a19), (094b02), (095a06), (110a11), (110b05), (110b14), (110b10), (110b11), (173a03), (187b10), (201b19), (206a12), (208a09), (220b10), (224a11), (236a15), (254a13), (282b15), (283b07), (284a12), (286a08), (286a10), (286a15), (287a03), (288a04), (296a01), (302b03), (307a01)

elli: Elli. (104b09), (193b11), (195a15), (210b18), (215b17), (282a09), (293b12), (305b11), (310a06), (311a15), (311a15), (311a16), (315a06), (315a08), (316b06), (318a09), (318a16), (320a19), (321a03), (321a06), (322b01), (322b02), (322b02), (322b11), (328a01), (329b04), (333b02), (335a08), (336b16), (339a03), (351b17), (356b13), (358b13), (359b18), (360a04), (360a18), (362a19), (362b09), (362b10), (363a17), (367a08), (370b01), (370b02), (372b05),

(375a11), (375a15), (384b13), (389a18), (393b03), (394b11)

ellişer: Ellişer. (310b18)

eşid: Eşit, denk. (029b18), (100b09), (101a02), (115b19), (118a08), (120b08), (123a08), (140a03), (291b01)

F

fındıḳ (F.): Fındık (fındık büyüklüğünde). *“fındıḳ ḳadar ḥubūb ėdeler” (389b/11).* (389b11)

fındıḳa: Fındık büyüklüğünde. (389b17)

fincān: Çay, kahve gibi içeçekleri içmeye yarayan küçük kap. (046a10), (283b19), (289a05), (295b06), (334a05), (334a06), (334b12), (370b12), (388a15), (397a05)

G

ġarış: Karış. (138a16)

ġāyet (A.): Pek çok, son derece, oldukça. (013a02), (020a19), (031a03), (031a15), (032a10), (036b01), (039a08), (040b07), (041a05), (048a10), (050b08), (051b19), (063a07), (063a08), (068b16), (082a09), (083b13), (085a15), (085b15), (091a13), (091a18), (096a09), (098a07), (099a16), (100a06), (101b17), (105a17), (105b12), (106a19), (107b07), (114a09), (114a17), (115b12), (116a09), (118b05), (118b07), (120b08), (121b05), (122b06), (122b09), (124a16), (124b13), (126b18), (127b07), (127b11), (127b13), (127b15), (128a04), (129a07), (130b06), (132a07), (132b01), (133a06), (136a12), (137a02), (137b10), (138a06), (140b09), (140b19), (143a17), (143a18), (151b05), (152b15), (152b17), (153a08), (157a11), (157b02), (159b04), (161b15), (167b10), (168b18), (172a13), (184b02), (194a16), (194b11), (196a13), (201b06), (206b18), (211b03), (227a08), (229a08), (230b04), (231a06), (235b17), (236a02), (238b04), (242a13), (246a19), (249a03), (249b15), (250a07), (253a16), (254a09), (254b05), (255a19), (257a18), (258a04), (263a04), (263a06), (263a14), (273b03), (273b19), (275a16), (279b02), (284a11), (287a16), (287b17), (292a15), (294a03), (294b03), (296b02), (301a04), (307b02), (309b06), (310b02), (311a06), (313b19),

(319b03), (320b13), (322a01), (324a17), (325b17), (326b01), (327a03), (327a06), (331a11), (331b01), (332b11), (337b08), (338a09), (339a08), (358b02), (362a19), (367a11), (372b17), (394a12), (394b01), (394b05)

H

ḥadī (A.): Birinci. (063b04)

ḫāmis (A.): Beşinci. (020a09), (030b02), (030b13), (031a15), (031b12), (043a07), (057a17), (057b17), (062a09), (063a14), (139b09), (148b17), (217a06), (293b07), (300b04), (302a16), (302a18), (303a19), (303b05), (303b07), (303b09), (396b07), (396b10), (398b15)

heft (F.): Yedi. (143b19), (169b06), (169b08), (232b18), (296b12), (374a12)

hezār (F.): Pek çok. (002a19), (050b03), (398a13)

ḫums (A.): Beşte bir. (301b14)

İ

iki: İki. (007b16), (007b18), (013b13), (015a04), (015b14), (015b15), (016a08), (016b04), (016b05), (016b06), (017a06), (018a13), (018a17), (018a18), (018b03), (018b06), (024b11), (026a16), (027b07), (030b19), (031b01), (031b08), (032b17), (034a15), (037a09), (041a04), (041b01), (043a18), (043b10), (043b13), (043b16), (044b01), (045a07), (045b01), (045b05), (045b11), (046a09), (046a18), (046b16), (049a08), (051b04), (051b05), (051b06), (051b14), (051b15), (051b17), (051b19), (051b19), (052a06), (052a08), (052a11), (052a12), (052a15), (052a18), (052b01), (052b02), (052b03), (052b04), (052b05), (052b06), (052b13), (052b14), 052b18), (053a19), (053b06), (053b07), (054b04), (055a02), (055a03), (055a08), (055b02), (055b05), (055b11), (055b12), (055b14), (056a05), (056a06), (056a15), (056a16), (056a17), (056b01), (056b06), (056b09), (056b18), (057a06), (057a09), (057a11), (057a13), (057a14), (058a01), (058a04), (058a12), (058a15), (059a10), (059a12), (059a14), (059a14), (059b01), (060a01), (060a05), (060a17), (060a19), (060b08), (060b09), (060b12),

(060b15), (061a01), (061a02), (086a08), (086a19), (087a11),
(061a03), (061a07), (061a12), (088a04), (089a12), (089b01),
(061a16), (061b04), (061b07), (090b06), (092b16), (093a12),
(061b08), (061b09), (061b11), (094b09), (096a02), (096a11),
(061b17), (061b19), (062a01), (096b10), (100a19), (102a09),
(062a02), (062a05), (062b09), (105b18), (106a06), (106b17),
(062b10), (062b13), (062b17), (107a06), (109b09), (110a01),
(062b18), (063a02), (063a04), (110a03), (110a06), (110a13),
(063a07), (063a09), (063a17), (110a16), (110a17), (110a19),
(063b02), (063b06), (063b14), (110b04), (111a03), (111a16),
(063b16), (063b18), (064a10), (111b13), (112a09), (113a06),
(064a15), (064a18), (064b02), (113b09), (113b10), (116a11),
(064b03), (064b04), (064b06), (116b16), (117a04), (117b01),
(064b08), (064b11), (064b12), (118a17), (118b08), (118b14),
(064b16), (065a03), (065a04), (119a04), (119b03), (120b02),
(065a11), (065a11), (065a13), (120b11), (121b12), (126a04),
(065a13), (065b02), (065b04), (128b12), (130a08), (130a16),
(065b14), (065b16), (065b17), (131b05), (133b08), (134a10),
(066a01), (066b01), (066b03), (134a13), (134a17), (134b16),
(066b05), (066b17), (067a03), (135a12), (135b18), (138a19),
(067a15), (067b01), (067b16), (138b07), (140b11), (143a14),
(067b18), (068a09), (068a10), (145a14), (145a15), (145b02),
(068a11), (068a14), (068b06), (146a02), (146a08), (146a12),
(068b08), (068b09), (069a16), (147a05), (147b03), (148b18),
(070a09), (070a10), (070a11), (150b14), (150b15), (151b15),
(070a13), (070a14), (070a16), (157a02), (157a06), (157b04),
(070a17), (070a18), (070b03), (161b11), (162a02), (162a11),
(071a02), (071a15), (072b14), (163a01), (168b11), (169a18),
(073a13), (073a18), (073b02), (172a07), (174b13), (177a15),
(074b10), (076a10), (078b08), (177b08), (186a14), (189b15),
(079a04), (079b15), (080a04), (190a02), (195a14), (195b11),
(080b13), (081a05), (086a05), (196b11), (197a19), (198b03),

(200a06), (201a01), (202a13), (309b10), (310a02), (310a07),
(206b02), (207b02), (207b10), (310a08), (310a13), (310b05),
(209b01), (209b04), (209b05), (310b09), (310b12), (310b16),
(209b15), (209b17), (210a15), (310b19), (311a08), (311a13),
(213b11), (216a01), (216a17), (312a04), (312a07), (312a08),
(216b12), (217a15), (218a17), (312a19), (312b04), (312b05),
(223a04), (223a08), (224b10), (312b06), (312b19), (313a01),
(228a03), (229a13), (230b05), (313a05), (313a16), (313a18),
(231a05), (231b05), (232a10), (313b03), (313b18), (313b19),
(233a04), (233a11), (233a19), (314a05), (314a08), (314a13),
(234b06), (238a18), (241b08), (314a19), (314b07), (315a10),
(242b03), (242b19), (243b08), (315b18), (316a04), (316a19),
(245a19), (246b04), (249a05), (317a19), (317b12), (317b13),
(249a18), (251b04), (251b05), (318a01), (318a06), (318a15),
(252b10), (251b12), (255a01), (318a19), (318b02), (319a04),
(255a17), (255b04), (255b06), (319a08), (320a07), (320a16),
(255b08), (256a05), (256b01), (320b04), (320b08), (320b11),
(258a15), (260a02), (266a18), (320b14), (320b19), (321a10),
(270b16), (271b16), (274b10), (321b11), (321b14), (322a13),
(275b03), (277a08), (277a14), (322a18), (322b01), (322b09),
(283b03), (284a06), (287a17), (322b16), (323a03), (323b08),
(287b08), (287b09), (288b18), (323b09), (323b10), (324a03),
(289a14), (289b09), (290a01), (324a10), (324a11), (324a15),
(290a10), (290b08), (291b13), (324b12), (325a11), (325a17),
(292a13), (295a18), (295b06), (325b10), (325b11), (326a02),
(297a03), (297a12), (297a13), (326a03), (326a06), (327a04),
(297a18), (297a19), (297b01), (328b03), (328b17), (329b08),
(297b02), (297b03), (297b08), (330a07), (330b09), (331a07),
(297b16), (299b18), (301b07), (331a08), (331a17), (331b07),
(301b16), (302b01), (305a18), (331b18), (332a12), (332b03),
(305b19), (306a06), (306a19), (332b08), (332b10), (333a01),
(308a06), (309a03), (309b08), (333a08), (333a16), (334a16),

(334b08), (335a07), (335a18), (358a02), (359b03), (360b13),
(335a19), (335b03), (335b05), (361a17), (361b08), (361b13),
(335b09), (335b13), (336b01), (362a16), (362b13), (362b16),
(336b03), (336b03), (337a06), (362b18), (363a03), (363a06),
(337a07), (337b14), (338a05), (363a14), (363a19), (363b07),
(338a13), (338a14), (338a16), (363b17), (364b04), (364b18),
(338b15), (338b17), (338b19), (365a13), (366a12), (366a13),
(339a10), (339a16), (340a01), (366a14), (366b07), (367a02),
(340a12), (340a18), (340a19), (367b06), (367b07), (367b10),
(340b05), (340b07), (340b09), (368a06), (368a09), (368b12),
(340b14), (341a05), (341a06), (368b16), (368b18), (369a03),
(341a11), (341b14), (341b15), (369b06), (369b08), (370a13),
(342b01), (342b02), (342b06), (370b10), (371a03), (371a14),
(343a13), (343a16), (343a17), (373a07), (373a12), (373b10),
(343b03), (344a02), (344a13), (374a11), (374b16), (376a03),
(344b06), (345a01), (345a04), (376a09), (376a14), (377a14),
(345a10), (345a13), (345a14), (377b06), (377b10), (377b12),
(345b02), (345b07), (345b14), (378a07), (378a11), (378a14),
(345b16), (346a06), (346a15), (378b02), (378b17), (379a08),
(346a19), (346b12), (346b17), (379b01), (379b14), (380a01),
(347a17), (347b05), (347b08), (380a05), (380a06), (380a17),
(347b16), (348a03), (349a10), (380b06), (380b18), (381a19),
(349a14), (349b19), (350a04), (381b03), (381b07), (381b16),
(350a10), (350b07), (350b11), (381b19), (382a05), (382a08),
(351a10), (352a02), (352a12), (382b03), (382b11), (382b17),
(352a19), (352b06), (352b13), (383a16), (383b05), (384b19),
(353a08), (353a15), (353b11), (385a05), (385b05), (385b10),
(353b14), (354a03), (354a06), (386a01), (386a09), (387b01),
(354a13), (354b02), (354b10), (387b10), (388a03), (388a13),
(354b11), (355a05), (355a16), (388b02), (388b10), (389a19),
(356a06), (356a11), (356b01), (389b10), (389b16), (390b05),
(357a05), (357a19), (357b12), (390b17), (391b04), (392a02),

(392a09), (392a10), (392a13), (392a14), (392b08), (393a09), (393a12), (394b03), (395a05), (395a09), (395a11), (395b12), (396b16), (397a03), (397a13), (397a14), (397b09), (398a01)

ikinci: İkinci. (049b12), (075a02), (078b05), (082a06), (084a14), (087b06), (111a19), (292b05), (294b12)

ikişer: İkişer. (111a15), (193a04), (193b13), (195a13), (195b10), (195b15), (195b16), (203a08), (209a19), (209b03), (305b09), (306a09), (306b12), (307a05), (307a06), (307a15), (315a04), (316b16), (318a12), (319b15), (321b08), (323a18), (324b08), (340a15), (342b07), (363a05), (386a18), (394a10)

K

ḳalīl (A.): Az. (011a15), (018b14), (019b02), (032b18), (034a04), (047b08), (075b05), (083a10), (088a17), (091a15), (093b18), (103b16), (104b07), (105b03), (120a08), (126a15), (248b12), (151a13), (159b17), (160a19), (165b12), (173a03), (173a06), (173a09), (181b10), (182b01), (185a12), (190a14), (190a15), (194a02), (194b11), (197a01), (198a06), (202b07), (208b17), (216b06), (220b12), (224a12), (231a18), (239a01), (247b07), (247b13), (248a04), (253a04), (254a14), (257a17), (259a06), (261b06), (265b14), (267b01), (269a07), (270b02), (278a04), (282b19), (286a11), (288a06), (291b07), (291b13), (293b16), (300a09), (302b19), (303a05)

ḳāṣır (A.): Kısa. (009a11), (306b15)

ḳaşıḳ: Kaşık. (114a16), (170a03), (249b10)

kebīr (A.): Büyük. (004a16), (004b01), (012b14), (051b03), (060a18), (060b19), (061a13), (061a17), (061b17), (061b19), (062b17), (063a01), (063a02), (063a03), (063a04), (063a06), (063a13), (064a15), (131a09), (131a17), 172a10), (180b19), (182a19), (186b01), (193a03), (195b03), (203b01), (204a16), (204b01), (204b19), (215a07), (215a08), (215b19), (222b11), (225a16), (233b02), (234a02), (254a03), (255b03), (264a05), (273b15), (289a01), (289b10), (306b14), (309b19), (310b15), (311b07),

(313a13), (314a14), (315a11), (315b12), (315b14), (317b13), (320a14), (321a10), (322b06), (323b16), (326b15), (376a17), (377b12), (378a03), (394b07)

keşret (A.): Çokluk, çok olmak. (003b14), (003b14), (003b15), (003b19), (022b07), (024a11), (025a19), (026a09), (026b15), (026b16), (026b18), (027b13), (028a04), (028a06), (030a10), (031a14), (031a17), (033a01), (033a02), (033a18), (037a10), (037a15), (039a18), (039b03), (041a19), (049b06), (050a14), (050b07), (073b05), (091b11), (094a15), (106a19), (112b17), (117a05), (117a06), (120b01), (125a03), (125a06), (133a01), (134b06), (134b06), (134b07), (141a04), (141a10), (143b06), (148b03), (150a14), (155b11), (167a15), (170b15), (173a04), (173a13), (173a19), (175a10), (175b08), (176a15), (176b01), (176b02), (179b02), (181b17), (182b04), (190b18), (191a02), (192a09), (208a12), (208b01), (208b01), (212b07), (212b08), (214b15), (216b14), (222a14), (222a14), (222a16), (223a16), (224b12), (225a15), (225a17), (225a18), (225b19), (227a17), (227a18), (227b06), (227b14), (228a04), (228a07), (228a08), (228b14), (229b06), (229b10), (231a16), (231a19), (231b12), (232a03), (232b07), (234a08), (234a09), (234b15), (235b12), (236b01), (236b13), (238a03), (238a04), (238b15), (239a11), (243a15), (244b05), (244b05), (245a10), (246a07), (246a12), (246a13), (246a14), (246b14), (251a19), (251b01), (251b02), (252a18), (252a19), (253a18), (253a19), (257a13), (257b09), (261b08), (261b11), (262a07), (263a09), (264a08), (264b06), (265b18), (265b19), (268a18), (268b09), (268b16) (268b18), (270a15), (279a09), (279b02), (279b04), (279b16), (281b07), (282a07), (282b11), (285b09), (286a04), (288a06), (288b01), (289a14), (291b10), (292a01), (292a05), (300b07), (321a13), (332a01), (371a02), (399a07)

kesīr (A.): Çok. (011a15), (041a15), (047b09), (050a10), (074a05), (079b06), (081b04), (082b09), (082b18), (088b04), (088b17), (089b07), (098a12), (106b06), (127a02), (128b11), (134b06),

(151a15), (151a17), (155b04), (160b13), (161a09), (163a15), (165b08), (166a05), (167a12), (173a09), (174a01), (175a12), (179a18), (181b11), (183a06), (190a08), (194a18), (198a08), (199a11), (217b09), (225a10), (225a11), (238a11), (239a16), (246a18), (251a17), (252b18), (255a11), (257b08), (258b11), (258b15), (261a13), (263b13), (266a09), (267a19), (267b18), (268a07), (268b03), (268b10), (276a02), (278a01), (280b12), (282b18), (282b19), (286b01), (288a06), (288a11), (288a12), (288a16), (288a18), (288b01), (291a18), (291b15), (291b16), (308a14), (339b02), (342a06), (363b08), (365a14), (372b15), (380b09), (396b05)

- **keṯret-i balġam**: Balgam fazlalığı. (091b11)
- **keṯret-i berd-i mükeṯṯef**: Aşırı soğuğun yoğunlaşması. (235b12)
- **keṯret-i bevl**: İdrar fazlalığı, aşırı idrar. (027b13), (033a02)
- **keṯret-i cimāʿ**: Aşırı cinsel birleşme. (003b15), (117a05), (143b06), (150a14), (141a04), (222a16), (244b05), (246a14), (264a08), (265b18), (265b19)
- **keṯret-i dem** : Kanın fazlalığı, çokluğu. (026b18), (133a01), (268b09), (292a05)
- **keṯret-i ferbih**: Kilo fazlalığı, fazla semizlik. (371a02)
- **kesret-i ḥācet-i bevl**: İdrar yapmaya aşırı ihtiyaç, lüzüm. (216b14)
- **keṯret-i ḥareket**: Hareketin sıklığı.(246a07)
- **keṯret-i hemm**: Gam, keder, tasa ve kaygının fazlalığı. (134b07), (125a03), (125a06)
- **keṯīrü'l-kemmiyet**: Sayıca çok oluş. (041a17)
- **keṯret-i luʿāb-ı fem**: Ağız salyasının çokluğu. (281b07)
- **keṯīrü'l-miḳdār**: Çok miktarda. (197b19)

keṯīran (A.): Çok, bol olarak. (195a02), (196b16), (392a19)

ḳīrāṭ, ḳırāṭ (A.): Orta büyüklükte beş arpa ağırlığında olan ve kuyumcular arasında kullanılan miskalin 24'te biri kadar bir ağırlık ölçüsü. (007b16),

(007b18), (078b08), (086a05), (093a05), (093b10), (101a19), (102b13), (105b18), (107a04), (107a06), (109b09), (149b17), (171b04), (173b12), (173b13), (179a02), (179a11), (183b11), (187b03), (188b09), (188b11), (193a11), (202a12), (214a19), (230b01), (291a02), (310b15), (334a16), (335b01), (336a06), (336b03), (337a07), (338a05), (343b03), (382b03), (387b01), (390a16)

ḳırḳ: Kırk. (048a08), (096a06), (125b12), (130a01), (136a09), (152a04), (198b07), (214b07), (230a11), (230a12), (274a19), (275a12), (275b16), (288a05), (298b04), (303a02), (303a03), (303a04), (303a09), (303a12), (303a17), (304a12), (306b02), (308b13), (308b16), (310a15), (311b05), (316a03), (317b04), (317b06), (317b14), (321a03), (323a10), (324b08), (326a02), (326b04), (326b05), (326b10), (327a05), (327a09), (328b01), (332b11), (337b15), (338b06), (338b11), (338b19), (352b08), (356a02), (360b04), (361a12), (367a09), (369a18), (371b19), (372b14), (380b16), (380b19), (388b01), (394b06), (396a05), (396b13), (397a13), (397b01), (397b11)

ḳırḳar: Kırkar. (386b10)

ḳırḳ sekiz: Kırk sekiz. (059b08), (209b02), (216b19), (304a13), (305a12), (321a01), (321a16), (333a17), (351b17), (362b03)

ḳıyye (A.): Okka, dört yüz dirhem. (197a18), (386a01)

kile: Kilo. (230a10)

M

māh (A.): 30 gün. Senenin on ikide biri kadar süre. (247a09), (293b14), (316b19), (317a05)

mekke(?): Bir ölcü birimi. (306a09), (306a11), (306b01), (306b12), (306b16), (306b18), (306b19), (307a04), (307a05), (307a06), (307a13), (307a14), (307a15), (307a17), (307b19), (308a03), (308a05), (308a08), (308a09), (308a09), (308b04), (308b09), (308b11), (308b12), (308b13), (308b15), (308b16), (309a01), (309a03), (309a04), (309a15), (309a16), (309a17), (309b02), (309b03), (309b04), (309b05), (309b08), (309b09), (309b10),

(309b17), (309b18), (310a01), (318a15), (318b14), (318b15),
(310a02), (310a03), (310a05), (318b19), (319a03), (319a04),
(310a12), (310a13), (310a14), (319a08), (319b12), (319b13),
(310b06), (310b07), (310b09), (319b14), (319b17), (320a05),
(310b10), (310b11), (310b13), (320a15), (320a16), (320b04),
(310b15), (310b16), (310b18), (320b05), (320b11), (320b14),
(311a07), (311a08), (311a10), (320b15), (320b19), (321a06),
(311a10), (311a11), (311a12), (321a09), (321a15), (321a19),
(311a13), (311a15), (311b03), (321b02), (321b05), (321b06),
(311b04), (311b07), (311b10), (321b10), (321b18), (322a02),
(311b12), (311b15), (312a04), (322a03), (322a04), (322a12),
(312a05), (312a15), (312a18), (322a13), (322a18), (322a19),
(312a19), (312b03), (312b04), (322b05), (322b06), (322b07),
(312b06), (312b16), (312b19), (322b10), (322b11), (322b15),
(313a01), (313a03), (313a04), (322b16), (322b18), (323a03),
(313a05), (313a15), (313a16), (323a13), (323a14), (323b08),
(313a17), (313a19), (313b10), (323b19), (324a01), (324a08),
(313b11), (313b12), (313b18), (324a19), (324b02), (324b05),
(314a03), (314a08), (314a09), (324b11), (324b12), (325a09),
(314a12), (314a19), (314b01), (325a10), (325a11), (325a14),
(314b03), (314b04), (314b06), (325a15), (325a16), (325a17),
(314b18), (315a14), (315a15), (325a19), (325b04), (325b05),
(315b02), (315b04), (315b08), (325b07), (325b08), (325b09),
(315b09), (315b10), (315b11), (325b10), (325b13), (325b19),
(315b18), (316a03), (316a04), (327b05), (327b12), (327b13),
(316a16), (316a18), (316a19), (328a13), (328b02), (328b10),
(316b05), (316b05), (316b16), (328b11), (331a03), (331b10),
(316b17), (317a08), (317a11), (331b11), (332a10), (332a12),
(317a12), (317a13), (317a17), (333a13), (333a14), (333a18),
(317a18), (317a19), (317b04), (333a19), (333b01), (333b19),
(317b05), (317b12), (317b13), (334a01), (334a15), (334b06),
(317b19), (318a01), (318a10), (334b07), (334b09), (334b10),

(334b18), (335a05), (335a14), (345a05), (345a08), (345a09),
(335a16), (335b03), (335b13), (345a13), (345a13), (345a17),
(335b17), (336a02), (336a10), (345b02), (345b03), (345b04),
(336a12), (336a16), (336a18), (345b11), (345b14), (345b15),
(336a19), (336b01), (336b08), (346a03), (346a06), (346a07),
(336b09), (336b16), (337a04), (346a08), (346a11), (346a12),
(337a05), (337a06), (337a07), (346a14), (346a15), (346a19),
(337a17), (337a18), (337b03), (346b06), (346b07), (346b08),
(337b03), (337b06), (337b07), (346b12), (346b16), (347a02),
(337b14), (337b17), (338a04), (347a05), (347a09), (347a16),
(338a05), (338a12), (338a12), (347a17), (347a18), (347b08),
(338a13), (338b01), (338b03), (347b09), (347b15), (347b16),
(338b04), (338b09), (338b11), (349a09), (349a10), (349a13),
(338b15), (338b16), (338b17), (349a14), (349a18), (349b02),
(339a03), (339a09), (339a15), (349b05), (349b07), (349b08),
(339a16), (339b01), (339b02), (349b11), (349b14), (349b15),
(339b06), (339b10), (339b15), (349b18), (349b19), (350a08),
(339b19), (340a03), (340a05), (350a13), (350b04), (350b05),
(340a06), (340a11), (340a13), (350b07), (350b08), (350b11),
(340a18), (340a19), (340b05), (350b12), (350b15), (350b17),
(340b08), (340b09), (340b13), (351a10), (351a16), (352a01),
(340b17), (341a02), (341a11), (352a01), (352a04), (352a05),
(341a14), (341a18), (341b05), (352a09), (352a10), (352a11),
(341b09), (341b13), (342a09), (352a12), (352a19), (352b01),
(342b01), (342b02), (342b14), (352b06), (352b14), (353a01),
(343a04), (343a05), (343a11), (353a07), (353a08), (353a12),
(343b03), (343b03), (343b17), (353a15), (353b11), (353b17),
(343b18), (344a02), (344a03), (353b18), (354a01), (354a02),
(344a14), (344a15), (344b01), (354a03), (354a09), (354a13),
(344b04), (344b04), (344b05), (354a13), (354a16), (354b02),
(344b09), (344b12), (344b19), (354b05), (355a03), (355a05),
(345a01), (345a01), (345a03), (355a06), (355a08), (355a15),

(355a19), (355b06), (356a02), (366a05), (366a07), (366a12),
(356a06), (356a13), (356b01), (366b01), (366b19), (367a01),
(356b02), (357a05), (357a06), (367a12), (367a13), (367b07),
(357a11), (357a12), (357a19), (367b16), (368a02), (368a05),
(357b03), (357b12), (358a02), (368a06), (368a09), (368a16),
(358b03), (358b08), (358b09), (368a18), (368b08), (368b12),
(358b13), (358b15), (358b17), (368b16), (369a02), (369a06),
(358b19), (359a02), (359a03), (369a08), (369a16), (369b11),
(359a06), (359a15), (359a16), (369b13), (369b16), (369b17),
(359b03), (359b10), (359b17), (369b18), (370a06), (370a19),
(359b18), (360a03), (360a04), (370b03), (370b18), (370b19),
(360a07), (360a08), (360a09), (371a03), (371a04), (371a07),
(360a13), (360a17), (360b03), (371a12), (371a15), (372b02),
(360b10), (360b13), (361a01), (373a02), (373a11), (373b06),
(361a04), (361a05), (361a08), (373b10), (373b13), (373b19),
(361a10), (361a15), (361a16), (374a01), (374a02), (374a11),
(361b01), (361b02), (361b06), (374a15), (374a17), (374b09),
(361b07), (361b09), (361b11), (375a02), (376a01), (376a02),
(361b12), (361b13), (361b15), (376a03), (376a08), (376a09),
(361b17), (361b18), (362a01), (376a13), (376a14), (376b01),
(362a04), (362a05), (362a08), (376b06), (376b11), (376b15),
(362a09), (362a10), (362a12), (377a02), (377a03), (377a13),
(362a13), (362b03), (362b04), (377b03), (377b06), (377b10),
(362b08), (362b12), (362b14), (377b14), (378a07), (378a13),
(362b16), (362b17), (363a02), (378a14), (378a15), (378a17),
(363a02), (363a09), (363a11), (378b01), (378b02), (378b03),
(363a14), (363a15), (363a19), (378b12), (378b18), (379a08),
(363b03), (363b04), (363b17), (379a14), (379a15), (379b01),
(364a09), (364b04), (364b05), (379b02), (379b03), (379b07),
(364b06), (364b12), (364b13), (379b14), (379b15), (379b19),
(364b14), (364b18), (364b19), (380a01), (380a06), (380a11),
(365a12), (365a13), (366a01), (380a12), (380a16), (380a17),

(380b01), (380b07), (380b11), (380b12), (380b16), (380b17), (380b18), (381a06), (381a09), (381a12), (381b01), (381b08), (381b19), (382a01), (382a04), (382a09), (382a12), (382a16), (382b02), (382b11), (382b14), (383a01), (383a03), (383a05), (383a15), (383a16), (383a17), (384b14), (386b10), (387a01), (387a14), (387a18), (387a19), (387b04), (387b05), (387b09), (387b10), (387b11), (387b14), (388a02), (388a03), (388a10), (388a12), (388a13), (388a19), (388b01), (388b02), (388b10), (388b17), (389a06), (389a09), (389a15), (389b03), (389b10), (389b14), (389b16), (390a05), (390a06), (390a08), (390b03), (391a03), (391a15), (391b07), (392a02), (393a16), (393b03), (393b13), (393b14), (394a05), (394a07), (394a08), (394b06), (394b07), (394b10), (394b11), (395a08), (395a10), (395a15), (395a16), (395a17), (396a02), (396b15), (396b16), (397a03), (397a06), (397a08)

menn (A.): Batman. (328a10), (328a11), (328b03), (328b14), (332a03)

merātib (A.): Dereceler, mertebeler. (003a05)

merrāt (A.): Defalar, kerreler. (197b17)

merre (A.): Defa, kerre. (293a03)

merreten (A.): Bir kerre. (245a07)

mertebe (A.): Derece, basamak, miktar. (011a15), (012a13), (012a15), (012b02), (012b07), (012b12), (012b19), (014b11), (021b18), (030b03), (030b05), (030b06), (030b09), (030b10), (030b11), (030b12), (030b13), (030b14), (030b15), (030b16), (030b17), (030b18), (031a01), (031a04), (031a13), (031a16), (031a18), (031b01), (031b06), (031b08), (031b09), (033a05), (034a07), (035a05), (036a07), (040b13), (042a10), (046a04), (046b11), (066a09), (091b13), (111b16), (120a09), (123a16),ç (132a15), (160a17), (161a08), (174b03), (191a17), (194a19), (216a06), (216a11), (235a03), (250b09), (259b12), (264a10), (265a19), (267b02), (269a04), (275b07), (296b09), (301b10), (305b14), (311a01), (313b07), (319b07), (328a16), (334a01), (334b03), (338a06), (384a08), (387b16),

(389b18), (392a19), (395a01), (395a19), (398a02), (400a05)

mezīd (A.): Ziyade, çok. (128a11)

mikdār (A.): Miktar, sayı, ölcü, kadar. (008b07), (011b14), (012a03), (012b11), (013a16), (013a17), (014a12), (015b13), (018a06), (020b13), (023a09), (026a14), (026a15), (028b12), (029a07), (033a08), (036a03), (036a06), (036a13), (036a16), (037b10), (037b12), (040a08), (040a17), (040b10), (040b11), (040b18), (041a02), (041a03), (042a08), (043a02), (043b19), (045a04), (045a16), (046b01), (046b15), (047b08), (047b19), (049b05), (057b13), (057b14), (057b19), (060a03), (062b03), (065a08), (067a17), (067a17), (068a14), (071a08), (078b03), (083b15), (083b19), (084b19), (085b17), (089a19), (089b01), (095a14), (096a19), (100a02), (100a02), (100a08), (107a08), (108a12), (110a05), (110a06), (111a18), (111a19), (112a14), 112a16), (112a17), (112a19), (112b12), (114a13), (114a13), (114a13), (114b12), (116a11), (118b06), (121b18), (123b04), (127a15), (133a19), (133b13), (134b04), (136a14), (136b15), (138a15), (138a16), (145a04), (148a13), (156b01), (156b03), (157a03), (157b10), (158a15), (159b03), (160a03), (160b02), (161a15), (161b14), (162a15), (163a18), (164b02), (164b13), (166a07), (166b15), (166b17), (167a16), (167b10), (168b15), (169a12), (169b09), (170a16), (171b04), (172a15), (172a17), (172b06), (172b07), (172b13), (174a04), (174a19), (174b03), (174b14), (175a03), (177b03), (178b02), (179a02), (181a09), (183b11), (185a05), (188b05), (188b07), (188b09), (188b13), (189a09), (193a16), (193b15), (194b11), (196b03), (197a13), (197a16), (200a09), (203a17), (203b06), (204a03), (204a07), (204a12), (205b06), (206a03), (206b07), (207a03), (208a03), (209a11), (209a13), (211a11), (211a14), (212a17), (214a19), (214b03), (214b08), (216a12), (216a15), (216a15), (218a13), (220a01), (221b04), (221b05), (221b17), (222a07), (223b18), (223b19), (224b19), (226a15), (226a18), (227a03), (228b13), (230a10),

(230b01), (231a06), (231a10), (327a07), (327a19), (327b01),
(232a13), (232a15), (232a17), (328b06), (329b02), (329b03),
(235b10), (237b09), (238b05), (329b13), (329b15), (330a08),
(240b19), (241a07), (241a10), (330b02), (330b13), (330b16),
(241a12), (241b06), (244b16), (331a06), (331b16), (332a13),
(247a09), (247b17), (248b09), (332a17), (332a19), (334a05),
(248b14), (249a16), (249b10), (334a08), (334a13), (334a18),
(250b03), (251b19), (253a13), (334b01), (335a08), (335b14),
(253b18), (253b19), (254a03), (336a02), (337a11), (337a12),
(254a04), (259a07), (261a18), (337a11), (337a19), (337b15),
(263a13), (263b08), (263b09), (338b06), (341a19), (342a16),
(264a13), (264a19), (264b04), (343b05), (343b05), (348a09),
(264b14), (267b19), (267b19), (344a04), (344a17), (345a15),
(268a11), (269a16), (269b05), (348a18), (348b13), (348b15),
(269b10), (269b15), (269b18), (351b11), (352b11), (252b14),
(270a01), (271a08), (275b12), (353a13), (353a16), (353b08),
(278a01), (278b15), (279a19), (354a14), (354b15), (355a02),
(279b06), (280b09), (281a02), (356a17), (356b13), (356b16),
(281a17), (281b18), (282b18), (356b19), (357b09), (357b10),
(286b15), (287b09), (287b14), (357b13), (357b18), (360a04),
(289a05), (290a06), (290a07), (360a10), (360a18), (360b03),
(290a15), (292b16), (295b13), (360b04), (361b04), (361b04),
(296b07), (302a03), (305b18), (362a19), (363b12), (363b13),
(306a12), (307a16), (307a18), (365a01), (365b09), (366a01),
(309a07), (310b19), (312a06), (366a03), (366a04), (366b12),
(312b06), (313b18), (314a03), (367a08), (367b08), (369a08),
(314b19), (315a09), (316a02), (369a09), (369a11), (369b19),
(316b07), (317b01), (318a17), (370a15), (370b07), (370b12),
(318a19), (318b09), (322a04), (370b14), (372a03), (372a11),
(322b16), (323a04), (323b09), (373a01), (373a05), (373a07),
(324a14), (324b02), (325b15), (373a17), (373b09), (374a03),
(326a13), (326b04), (326b19), (374a04), (374a13), (374b02),

(374b10), (374b16), (375a06), (375a10), (375a11), (375a15), (375a16), (375b03), (377a07), (378b13), (379a13), (380b19), (383b19), (384a06), (384b15), (385a09), (387a13), (388a14), (388a16), (388b08), (388b11), (388b15), (389a07), (389a12), (389b04), (390a10), (390a17), (390b13), (391a04), (391a08), (392b06), (392b08), (393a03), (393b11), (393b16), (395a13), (395a18), (395b08), (395b14), (396a09), (397a10), (397a17), (397a19), (397b08)

- **miḳdār-ı cüz**: Biraz, bir parça. (247b18)
- **miḳdār-ı kifāye**(t): Yetecek kadar, kâfi ölcüde. (041b16), (203b02), (248b01), (248b11), (281a15), (328b17), (335a07), (336a07), (336a14), (342a16), (353a13), (356b03), (361b14), (364b09), (365b01), (366b17), (367b13), (387b17), (388a04), (388b05)
- **miḳdār-ı mā'-i istiġraġ**: Kusmadaki su miktarı. (026a07)
- **miḳdār-ı maʿlūm**: Bilinen miktar. (306a16)
- **miḳdār-ı muʿayyen**: Belli, ölcülü, kararlaştırılmış miktar. (011b12)
- **miḳdār-ı ʿades**: Mercimek kadar, mercimek miktarı. (188b13), (352a14)
- **miḳdār-ı sevdā**: Kara safranın miktarı. (291b13)
- **miḳdār-ı şaʿīr**: Arpa miktarı, arpa kadar. (295b04)
- **miḳdār-ı vāḥide**: Bir miktar. (110b12)
- **miḳdār-ı yesīr**: Kolay bir şekilde. (292a15)

milʿaḳa (A.): Tahta kaşık. (218a13), (275b05), (275b06), (332a15), (332a19), (332b01), (334a09), (335a01), (335a19), (335b06), (372b17), (388b08), (391b08), (398a02)

miṣkāl (A.): 24 kıratlık bir ağırlık ölçüsü. (miskal, 4,81 gr). (073a18), (076a08), (078a01), (085a11), (088a04), (096b07), (100b03), (105b15), (108a10), (108a13), (110b16), (110b17), (111a09), (123b17), (137b16), (186a14), (187b03), (188b02), (188b03), (192a18), (192b01), (192b13), (195a14), (195b12), (195b13), (195b16), (195b17), (195b18),

(196b14), (203a07), (203b07), (317b13), (317b16), (318a06),
(205a06), (213a14), (213b03), (318a12), (319a06), (319a14),
(213b05), (213b11), (213b12), (319b18), (320a02), (320a07),
(215a18), (226a06), (232b18), (320a17), (320b06), (320b12),
(235a10), (235a11), (245b07), (320b17), (321a02), (321a05),
(260b02), (275b02), (275b03), (321a11), (321a17), (321b02),
(279b18), (284a06), (285a08), (321b11), (321b14), (321b19),
(289a06), (305a13), (305a14), (322a05), (322a08), (322a15),
(305a19), (305b03), (305b07), (322b03), (322b07), (322b12),
(305b09), (306a06), (307a18), (322b17), (322b19), (323a04),
(308a13), (309a15), (309b01), 323b10), (324a03), (324a11),
(309b06), (309b10), (310a05), (324a15), (324b03), (324b08),
(310a08), (310a12), (310a19), (326a02), (326a03), (329a12),
(310b05), (310b06), (310b07), (331a08), (331a13), (331b10),
(310b08), (310b09), (310b10), (331b14), (331b17), (332b06),
(310b11), (310b12), (310b13), (332b07), (332b14), (333b12),
(310b14), (310b15), (310b16), (325b12), (335a05), (335a16),
(311a04), (311a05), (311a12), (339a15), (339b01), (339b11),
(311a13), (311a17), (311b13), (339b16), (341a12), (341a15),
(312a08), (312a15), (312a16), (342a10), (342a11), (344a17),
(312a17), (312a18), (312a19), (344b02), (344b07), (344b10),
(312b01), (312b02), (312b03), (344b13), (345a05), (345a11),
(312b04), (312b05), (312b06), (345a15), (345a19), (345b05),
(312b07), (312b11), (312b16), (345b17), (345b19), (346a04),
(313a01), (313a03), (313a09), (346a09), (346a16), (346b01),
(313a19), (313b03), (313b10), (346b10), (346b14), (347a03),
(313b11), (313b12), (313b14), (347a06), (349a15), (349a19),
(313b19), (314a05), (314a13), (349b03), (349b09), (349b12),
(314b07), (314b19), (315a10), (349b16), (349a11), (350a02),
(315a16), (315a18), (315b11), (350a05), (350a08), (350a11),
(317a08), (317a11), (317a12), (350b02), (350b13), (350b16),
(317a13), (317b01), (317b12), (351a16), (351a17), (352b09),

(352b10), (352b13), (356a16), (357a07), (358b03), (358b04), (363b06), (367a06), (368a15), (368a16), (368a18), (370b19), (371a01), (371a05), (371a08), (371a11), (371a16), (375a03), (377a03), (377a13), (378b11), (378b12), (379b14), (379b15), (380a01), (380b06), (380b07), (387b11), (390a05), (390a06), (390a08), (390b03), (392a15), (395a08), (395a09), (395a11), (395a12), (395a15), (395a16), (395a17), (396a01), (396a03), (396a04), (396a04), (396b16)

miṣḳāleyn (A.): İki miskal. (314b04), (356a16)

müteʿaddid (A.): Birçok. (034b09)

müfriṭ (A.): Aşırı çok. (004a09), (020b18), (023a19), (023b06), (027a03), (038b17), (038b18), (042b12), (042b13), (043b04), (048a11), (121a18), (125b09), (126b19,), (128b19), (154b16), (154b17), (155a01), (162b06), (165b15), (186b02), (208a12), (215a15), (266a04), (268b02), (268b10), (279a10), (278b18), (279b16), (281b06), (281b06), (328a03), (361a03), (367a03), (371a06)

mülḫaḳan (A.): İki. (200b19)

müsāvī (A.): Eşit, denk, aynı derecede bulunan. (029a04), (044a03), (072b17), (073b02), (110a06), (110b07), (110b08), (110b10), (110b11), (110b12), (276b05), (318a05), (351a07), (352a17), (355a13), (355a19), (355b09), (355b12), (357b03), (368b01), (370a04), (375a18), (375b01), (387a04), (388b14), (395b02), (395b05), (395b13)

mütesāvī (A.): Birbirine eş, benzer, beraber, eşit, denk. (011a12), (059a19), (142b08), (158a19), (160b01), (160b10), (172a14), (201b10), (213b06), (241a11), (243b02), (249b05), (250a04), (259b10), (260a18), (261a14), (269b04), (269b09), (284b01), (297a12), (300b17), (306a05), (314a03), (320a01), (322a06), (325a19), (345b19), (353a18), (353b07), (355a10), (359b06), (361a01), (364a06), (364a12), (365a04), (365a07), (365a19), (365b12), (365b17), (366b11), (369b05), (381a17)

müteʿaddid (A.): Çok sayıda, çok, hayli, çeşitli. (034b11)

nıṣf (A.): Yarım, buçuk. (045a18), (054a17), (060b07), (084a03), (100a08), (110a17), (108a13), (110a18), (110b02), (111b11), (126b16), (132a02), (132b11), (137b16), (144b09), (151b14), (156b09), (157b12), (173b06), (173b11), (177b02), (186a10), (186a13), (196b13), (196b14), (200a03), (203a14), (209a11), (209b07), (209b07), (209b08), (209b14), (209b17), (214a04), (214a04), (231a06), (256b06), (256b06), (260a19), (263b08), (264b03), (269b12), (275b01), (286b17), (287b14), (289a10), (289b04), (289b09), (291a02), (301a17), (301b02), (301b17), (301b18), (302a10), (302a13), (302b07), (306b13), (312b03), (312b06), (319a10), (319a15), (322a07), (323b08), (323b14), (325b15), (326b15), (326b15), (329a12), (331a03), (331a04), (331a19), (335a09), (335a16), (336a06), (336b03), (339a09), (339a16), (339b02), (339b02), (339b07), (339b10), (342a13), (342b03), (342b09), (342b15), (345a10), (345b08), (346a08), (347a18), (349b08), (349b18), (351a10), (352a02), (352b03), (352b09), (354a10), (354b02), (355a16), (357a07), (359a16), (359b11), (361a18), (362a01), (362a05), (362a13), (362b17), (364b19), (365a13), (366b01), (367a04), (367a05), (367a14), (369a09), (370b04), (370b11), (371b16), (375a17), (376b01), (377a03), (377b06), (377b14), (377b18), (378b18), (380a11), (381a10), (381b01), (381b04), (382a01), (383a04), (385a18), (385b11), (387a02), (387b09), (387b17), (390a16), (397b19), (352a12)

- **nıṣf-ı şümün**: Sekizde birin yarısı. (302a13)
- **nıṣf-ı yevm**: Yarım gün. (301b16), (301b18), (302b03)
- **nıṣfu'n-nehār**: Öğlen, gün ortası. (284b06)

nīm (F.): Yarım, buçuk. (046b14), (082a18), (089a19), (100b03), (111a19), (111b01), (213b08), (309a17), (313b11), (337a11), (337a13), (337a14), (337a19), (337b19), (338a07), (338a08), (391a11), (397a17), (397b02)

O

on: On; dokuz rakamından sonra gelen sayı. (043a03), (049b16), (054b08), (059b13), (078a02), (078b17), (079a03), (089a18), (099a16), (108b07), (111b06), (111b07), (112b07), (123b15), (133a19), (186a09), (192b13), (194b09), (195b09), (195b10), (195b18), (200a18), (202a15), (205a01), (205a06), (213a11), (213b11), (215a18), (215b05), (215b16), (237b06), (237b08), (280b05), (280b06), (280b07), (280b10), (280b17), (281a13), (281a14), (282a10), (282a11), (282a12), (283b12),(284a05), (285a17), (286b05), (286b11), (288b05), (288b08), (288b14), (288b19), (289a02), (289a04), (289a05), (289b03), (289b12), (289b12), (291a07), (294a01), (306b07), (307b19), (310a05), (310b10), (310b12), (311b13), (312a04), (312a16), (312a17), (312b04), (313a19), (313b01), (314b05), (314b18), (315a14), (315b02), (315b09), (315b19), (316a16), (317a17), (317b19), (318b07), (318b18), (319a03), (319a04), (320a15), (320b15), (321a06), (321a15), (322b01), (322b10), (322b14), (322b18), (323a13), (323b08), (324a01), (324a08), (324b11), (324b13), (325a14), (325b07), (325b19), (327b05), (328a12), (328a13), (328b03), (329b11), (329b13), (330a06), (331b01), (331b06), (331b09), (331b12), (331b15), (331b16), (331b17), (332a03), (332b03), (332b08), (332b18), (333a03), (333a14), (334a03), (334b06), (334b16), (335a01), (335a18), (335b02), (335b08), (335b11), (336a02), (336a09), (336a11), (336a16), (336b04), (336b07), (336b09), (336b11), (336b18), (337b06), (337b09), (338a12), (338b01), (338b04), (338b11), (338b16), (339b10), (339b18), (340a11), (340a17), (340b06), (340b13), (341a02), (341a10), (341a19), (341b09), (342a09), (342b14), (342b17), (343a03), (343a14), (344a03), (345b11), (346a11), (347a04), (348a03), (349a08), (349a13), (349a18), (349b01), (349b05), (349b07), (349b12), (349b14), (349b15), (350a03), (350a04), (350a13), (350b04), (350b11), (351b16), (352a09), (353a09), (353b05), (354a01), (354a06), (354a12),

(354a16), (355a08), (355b03), (355b06), (356a07), (356a11), (356a19), (356b14), (356b14), (357a06), (357a11), (357a15), (357a18), (358a02), (358b04), (358b08), (358b09), 358b13), (358b15), (358b18), (359a02), (359a11), (359b10), (360b05), (361a04), (361a09), (361a10), (361a12), (361a15), (361a18), (361b07), (361b08), (361b09), (361b15), (361b18), (362a01), (362a09), (362b08), (362b12), (362b13), (362b14), (363a10), (363a14), (363a15), (364b12), (364b13), (366a01), (366a04), (366b13), (366b14), (366b19), (367a05), (367a10), (367a12), (368a16), (368a17), (368a18), (368b08), (368b16), (368b18), (369a06), (369a19), (369b02), (369b10), (369b13), (370a07), (371a07), (371a13), (371b01), (372b02), (373b19), (376a13), (376b06), (376b11), (377a10), (377b03), (377b09), (377b18), (378a06), (378b01), (378b11), (379b07), (380a06), (386a07), (387a14), (387b04), (387b15), (388a03), (388a04), (388a19), (388b19), (389a19), (389b08), (389b14), (391a03), (391a14), (391b07), (392a08), (392a09), (392b19), (393a16), (394a05), (394a08), (394b03), (394b06), (394b11), (395a12), (396a01), (396a02), (396a04), (396b16), (397a03), (397a06), (397a08)

onuncu: Onuncu. (049b16)

on altı: On altı; on beş rakamından sonra gelen sayı. (052b17), (332a11), (370b01)

on beş: On beş; on dört rakamından sonra gelen sayı. (049b16), (110b15), (111a07), (111b18), (112a18), (112b07), (112b08), (177b05), (177b08), (178a11), (196a09), (214a03), (215b06), (256b13), (269b05), (281b18), (286b13), (315b19), (320b06), (325a14), (330b08), (331b05), (332b10), (334b16), (335a13), (335a15), (335b04), (336a11), (336a13), (349a03), (349b02), (353a07), (357a06), (362a11), (362a15), (362b06), (363b03), (370a17), (370a19), (381a13), (388a04), (389a13), (391b19), (393a17), (395a08), (395a11)

on beşer: On beşer. (286b17)

on altı: On altı. (309a02)

on bir: On bir; on rakamından sonra gelen sayı. (176b06), (302b01), (311b10), (313a15), (317a11), (320a16), (397a10)

on birinci: On birinci. (288a01), (303b08)

on dört: On dört; on üç rakamından sonra gelen sayı. (048a12), (052a01), (055b19), (059a03), (059b12), (176a08), (176b06), (178b12), (285a10), (301b17), (303a11), (323a08), (323a15), (391b17)

on iki: On iki; on bir rakamından sonra gelen satı. (053a15), (058a04), (060a05), (086a05), (111a16), (197a19), (231a05), (287b08), (287b09), (290a01), (290a10), (302b01), (305a18), (305b19), (307a05), (307a06), (331b07), (332b10), (333a16), (334b08), (335a18), (335a19), (335b03), (335b05), (345b16), (348a03), (352b06), (362b13), (363a14), (363a19), (363b07), (369a03), (370a13), (379b01), (379b14), (380a05), (381b07), (393a09)

on iki buçuḳ: On iki buçuḳ. (362b16)

on ikişer: On ikişer. (054b01), (209a19)

on sekiz: On sekiz; on yedi rakamından sonra gelen sayı. (049b17), (112a08), (334b10), (395a08)

on üç: On üç; on iki rakamından sonra gelen sayı. (059b06), (064b01), (301b17), (370a19)

on yedi: On yedi; on altı rakamından sonra gelen sayı. (059b07), (302b19), (343b04), (386b06)

on ṭokuz: On ṭokuz; on sekiz rakamından sonra gelen sayı. (302a05)

on yedişer: on yedişer. (059b06)

onar: Onar. (111a02), (111a14), (112a03), (119a09), (195b12), (196a08), (202a16), (202a17), (203b07), (281b10), (283b09), (284b13), (292b12), (306b16), (310a04), (314a10), (370a08), (385a09), (386b10), (392b17), (397a07), (397a10)

otuz iki: Otuz iki; otuz bir rakamından sonra gelen sayı. (052b18)

otuz: Otuz; yirmi dokuz rakamından sonra gelen sayı. (053a07), (053a14), (081a19), (099b04), (111b11), (112a16), (119a08), (127b12), (177b06), (177b12), (178a11), (237b08), (256b13), (263b07), (281a12), (282a11), (283b17),

(303a01), (308b05), (311b04), (313a18), (318a10), (320b06), (321b17), (322b11), (322b15), (323b19), (325b13), (331b14), (333b12), (336b08), (336b16), (337b03), (337b07), (349b08), (351b17), (352b16), (356a02), (356a03), (356a10), (358a03), (359b18), (360a03), (361a08), (361b03), (362a05), (362b09), (364b12), (364b14), (369b19), (373a13), (374a15), (385a13), (385b03), (392a09), (392a16), (392b16), (393a10), (397b10)

otuz beş: Otuz beş; otuz dört rakamından sonra gelen sayı. (385b03)

otuz altışar: Otuz altışar. (308b11)

otuz altı: otuz altı; otuz beş rakamından sonra gelen sayı. (309a02), (321a15), (352a05), (352b16), (353a01), (353a12), (387a15)

otuz yedi: Otuz yedi; otuz altı rakamından sonra gelen sayı. (059a01), (303a02)

Ö

ölçmek: Ölçmek. (397a19)

P

parça, pārca (F.): Ufak, küçük şey, parça. (089b01), (138a17), (228a11), (331a04), (333a06, (334a10), (334b10), (348b06), (369b14)

pāre (F.): Parça. (054b05), (054b05), (054b06), (054b08), (066a16), (068a08), (070a04), (070a05), (070a06), (072b02), (075a15), (075b01), (081b07), (085b03), (085b03), (086a09), (087a10), (087b03), (097a16), (102b05), (103a03), (103b02), (104a02), (104b12), (108a09), (109b04), (115b10), (118a05), (122a01), (137b10), (159a19), (166b09), (169a15), (169b01), (174b03), (182a18), (184a18), (198a15), (198b01), (205b10), (216a06), (216a12), (220a03), (230b09), (230b18), (231a10), (250b07), (254a05), (255a02), (255b05), (272b06), (334a10), (356a04), (356b09), (356b18), (358a06), (358b06), (360a01), (364b09), (368a10), (391b10)

pārelemek: Parçalamak. (161a15), (326b07), (332b03), (384a06)

pārelenmek: Parça parça olmak, parçalanmak. (218a14), (218a17), (254a19), (261b05), (260b15)

penc, penç (A.): Beş. (216a10), (327a18), (328a04), (343b15)

pencāh (F.): Elli. (196a09), (203b06), (216a08), (263b10)

R

rābiʿ (A.): Dördüncü. (012b19), (020a07), (021b18), (030a19), (030b06), (030b12), (030b18), (031a14), (031b07), (032a14), (043a07), (057a03), (057a12), (057b15), (057b17), (070b05), (071b12), (072a01), (087b05), (087b18), (096a17), (101a02), (109b12), (112b13), (139b08), (176b05), (207a14), (215b17), (224b18), (258b17), (276a19), (277b10), (287b17), (299b17), (300a19), (300b01), (300b04), (302b12), (302b13), (302b14), (302b15), (302b16), (302b17), (302b18), (303a10), (303b06), (328b12), (347a18), (393b06), (396b10), (397a02), (398b13)

rābūʿ (A.): Dördüncü. (303a06), (302b03), (302b04), (302b07), (302b08), (302b10), (302b11), (302b12), (303a04)

rādde (A.): Derece, mertebe. (334a09)

raṭl (A.): Bir litre kadar olan bir sıvı ölçeği. (073a18), (115b08), (195b11), (195b12), (209b02), (281a13), (283b17), (286b12), (289a03), (289a04), (292b15), (292b16), (320b08), (321a13), (327a18), (327a19), (327b06), (327b08), (327b14), (327b15), (327b19), (328a01), (328a04), (328a11), (328b03), (328b06), (328b12), (329a14), (329a18), (329a19), (329b11), (329b12), (329b13), (329b14), (330a01), (330a02), (330a07), (330a10), (330b09), (330b15), (331a02), (331a07), (331a08), (331a12), (331a18), (331a19), (331b06), (331b18), (331b19), (332a02), (332a03), (332b05), (332b08), (332b13), (332b15), (332b16), (332b18), (332b19), (333a01), (333a03), (333a06), (333a08), (333a15), (333a16), (333b03), (333b04), (333b04), (333b12), (333b13), (336b02), (336b11), (337b14), (338a15), (338b05), (338b11), (338b18), (339a04), (351b17), (353a08), (353a12), (360a04), (360a10), (360a14), (360a18), (360b04), (360b05), (361a11), (361a17), (361b03), (361b08),

(361b18), (362a05), (362a11), (362a16), (362b09), (362b13), (363a03), (363a10), (363a16), (366a06), (366b15), (367a04), (369a16), (369b01), (369b18), (370a07), (371b07), (371b08), (372a13), (372a14), (372a17), (372b03), (374a12), (374b01), (374b03), (374b10), (374b16), (374b18), (375a16), (375a17), (384b08), (384b09), (384b09), (384b19), (385a01), (385a04), (385a14), (385a17), (385a18), (385b04), (385b17), (387a12), (387b16), (388a05), (388a08), (389a14), (389b02)

raṭleyn (A.): İki ratl (iki litre kadar). (329a18), (331a12)

rubʿ (A.): Dörtte bir, çeyrek. (094b13), (096a19), (112a06), (112a13), (112a15), (112b01), (112b08), (120b02), (126b16), (172a15), (173b16), (187b03), (188b03), (196b13), (196b15), (203b08), (209b08), (209b18), (223a05), (223b17), (227a06), (269b13), (287a09), (292b18), (295a13), (295a16), (295b03), (301b03), (302a10), (315a08), (319a13), (323b14), (324a13), (328b14), (330b09), (334a05), (334b09), (334b11), (334b19), (335a06),(335a17), (335b01), (335b04), (335b10), (336a13), (336b02), (336b11), (338a15), (338b11), (338b18), (339a04), (352b03), (353a09), (359b19), (360a14), (361a11), (361b03), (361b08), (361b19), (362a05), (362a11), (362b14), (363a04), (363a10), (363a16), (366a02), (366a06), (366a09), (366b15), (367a04), (369a17), (369b01), (370a08), (371b03), (371b09), (372a14), (373a06), (373a13), (373b08), (373b14), (374a03), (374a13), (374b10), (374b18), (381a06), (381b02), (384a13), (385b07), (387b05), (389a14), (393b14), (395b02), (397a14), (397a19)

- **rubʿ-ı yevm**: Günün dörtte biri. (301b17), (301b18), (302a13)

S

sābiʿ (A.): Yedinci. (003a10), (018a07), (020a06), (021a09), (027a10), (030b19), (031a16), (032a17), (033a01), (043a09), (057b05), (058a01), (117a04), (119a05), (122a07), (141b04), (169b17), (176b05), (181b08), (191b15), (216a16), (224b17),

(237b19), (238b08), (276a19), (299b17), (300a19), (300b01), (300b02), (300b04), (301b08), (302a04), (302b13), (302b16), (302b17), (309a10), (384b01), (396b08), (396b11), (399a06)

sādis (A.): Altıncı. (003a09), (004a17), (018a06), (030b09), (030b14), (031a15), (031b16), (032a15), (032b17), (043a08), (057a17), (139b10), (217a07), (283b13), (293b08), (396b07), (396b10)

ṣaġīr, ṣaġīre (A.): Küçük. (004b01), (029b05), (029b17), (051b02), (053a17), (053b17), (057a07), (057a09), (060a02), (060a07), (060a19), (060b09), (061a12), (061a14), (061a17), (061b07), (062b06), (062b17), (063a02), (063a03), (067b18), (067b19), (075a11), (115b05), (116b19), (120b03), (128b14), (148a01), (151b08), (160b13) (165b19), (172a10), (174a14), (182a16), (182a19), (204b07), (204b07), (205b03), (207a08), (209a15), (210b05), (215a10), (217a01), (218b19), (222b10), (228b16), (238b04), (254a08), (255b15), (264a06), (309b19), (313a13), (313b19), (315b14), (320a15), (324a05), (324b14), (325a02), (325a16), (334a17), (337a09), (377b12), (378a04), (394b07)

- **ṣaġīr-ı ḥicāb**: Zarın küçüğü, küçük zar. (060b01)

ṣalāṣin (A.): Otuz. (303b06), (303b05), (315b13), (315b18)

ṣāliṣ, ṣaliṣe (A.): Üçüncü. (012b12), (017b13), (020a07), (020a08), (021b14), (026a10), (026b13), (030a15), (030b05), 030b11), (030b17), (031a14), (031a18), (031a19), (032a14), (043a05), (048b08), (057a16), (057b12), (057b13), (057b15), (060b13), (071b11), (076a04), (076a19), (077a01), (077a12), (077b19), (078b09), (080b17), (081a04), (081a15), (082b03), (083b04), (084a05), (084a11), (085a04), (085a08), (085a14), (085b14), (087a13), (087a18), (088a06), (089b09), (089b11), (090a17), (091a07), (092b12), (093a02), (093a07), (093a14), (093a19), (093b13), (094b11), (094b16), (094b19), (095a03), (096b16), (097b10), (098a06), (098b11), (099a07), (101a10), (101a17), (101b07), (102a04), (102b09), (103a01), (106a09), (106b10),

(107a01), (107b04), (108a06), (108a10), (108a11), (139b07), (148b14), (194a16), (204b09), (207a09), (207a13), (217a04), (238a16), (238a18), (238b03), (246a06), (273b16), (277b10), (286a17), (302a16), (302a19), (302b11), (302b14), (303a19), (303b05), (303b09), (337a01), (396b07), (396b09), (396b19)

ṣalişen (A.): Üçüncü olarak. (110b05)

ṣāni, ṣāniye (A.): İkinci. (012b02), (016b15), (017b10), (017b11), (018a03), (018a04), (020a05), (021b14), (023b10), (026a07), (026b10), (027b12), (030a14), (030b03), (030b10), (030b16), (031a02), (031a12), (031a14), (031a16), (031b06), (031b09), (032b18), (033a05), (040a07), (053a18), (057a05), (057b09), (057b13), (058a05), (061a18), (061b14), (063a12), (064a17), (072a03), (072a05), (072a08), (072a10), (072a12), (072a16), (073a16), (075a05), (075a09), (075a17), (075b02), (075b08), (075b18), (076a04), (076a10), (076a15), (076a19), (076b03), (076b06), (076b11), (076b15), (076b19), (077a12), (078a17), (078b13), (079a16), (079a18), (079b03), (079b15), (079b18), (080b01), (08,0b03), (080b05), (080b09), (080b10), (080b12), (080b17), (081a03), (081a06), (081a11), (081b02), (081b05), (081b13), (081b19), (082a13), (082b10), (083a15), (084a16), (084b01), (084b04), (084b08), (085a08), (085a14), (085b04), (085b10), (085b15), (086a14), (086a16), (086b06), (087a04), (087a16), (087b17), (088a05), (088a12), (088a19), (089b03), (090a07), (091a07), (091a10), (091a16), (091b06), (091b16), (092a02), (092a14), (093a16), (093b12), (094a11), (095a09), (095a11), (095b04), (095b15), (096b11), (097a08), (097b10), (097b17), (098a09), (098b03), (098b17), (099a12), (099b14), (100a06), (100a12), (100a13), (100b01), (100b06), (100b13), (101a15), (101b10), (101b14), (102a18), (102b05), (102b15), (102b19), (103a04), (103a13), (103a18), (103b07), (103b13), (103b17), (103b19), (104a05), (104a10), (104a14), (105b10), (105b12), (106a01), (106a07), (106a14), (106a15), (106b13),

(107a16), (107b07), (107b10), (108a04), (108a14), (108a19), (108b16), (109a08), (109a15), (110a19), (111b02), (134a17), (139b07), (148a13), (148b13), (161b04), (207b14), (208a15), (217a01), (231b07), (238b02), (238a16), (246a06), (277b08), (286a17), (293a10), (293a12), (294b14), (295a12), (301b05), (302a05), (302b10), (302b12), (302b15), (304b02), (326b03), (337a01), (373a08), (378a16), (396b06), (396b19), (398b02)

ş̄āniyen (A.): İkinci derecede, ikinci olarak. (033a07)

se (F.): üç. (328a11), (330b15)

sekiz: Sekiz, yediden sonra gelen rakam. (011a18), (020b17), (038b16), (043a04), (052b16), (057b08), (058b03), (059b08), (059b08), (060a01), (067a06), (073a15), (096b15), (112a08), (115a04), (206b04), (209a19), (209b02), (216b19), (288a04), (293b12), (293b13), (297b18), (305a12), (306a10), (308a03), (309b10), (311a18), (321a01), (321a04), (321a16), (333a17), (334b10), (345a09), (346b08), (348a04), (349b19), (351b17), (353b14), (360b10), (362b03), (363b07), (367a01), (368b08), (369b01), (369b01), (369b10), (369b17), (376a19), (378a13), (379a07), (380b17), (381b16), (383a18), (386b07), (387a07), (388a18), (390a06), (394a07), (394a09), (395a08), (396a09)

sekizinci: Sekizinci. (029a08), (049b15), (049b17), (298a06)

seksen: Seksen, yetmiş dokuz rakamından sonra gelen sayı. (360a09), (372a17), (393a17)

sekseninci: Sekseninci. (303a13)

ş̄elāş̄e (A.): Üç. (010b11), (011b02), (011b10), (017a10), (017a17), (025b08), (026a16), (129a12), (192a14), (302a05)

ş̄elāş̄īn (A.): Otuz. (307a03), (317b12), (335b09)

seng: Tartı, ağırlık, ölçü. (072a06), (216a06), (263b07) (263b10), (269b15), (271b15), (275b01), (278b14), (279b06), (279b18), (279b19), (280a01), (280b05), (280b06), (280b07), (280b10), (280b17), (281a02), (281a11), (281a12),, (281a13), (281a14), (281b09), (281b10), (281b18),

(282a09), (282a10), (282a11), (310b18), (311a07), (311a08),
(282a12), (283b09), (283b10), (311a09), (311a10), (311a11),
(283b12), (283b15), (283b16), (311a12), (311a13), (311a14),
(284a05), (284b10), (284b13), (311a15), (311a16), (311b03),
(285a18), (286b05), (286b10), (311b04), (311b05), (311b07),
(286b11), (286b13), (286b17), (311b08), (311b10), (311b11),
(288b05), (288b07), (288b08), (311b12), (311b13), (311b14),
(288b14), (288b17), (288b18), (311b15), (311b16), (312a04),
(288b19), (289a01), (289a02), (312a05), (312a16), (312a17),
(289a03), (289a04), (289a05), (312a18), (312b01), (312b03),
(289a09), (289a11), (289b03), (312b04), (312b05), (312b19),
(289b04), (289b12), (290b03), (313a04), (313a05), (313a15),
(291a07), (292a12), (292a13), (313a16), (313a17), (313a18),
(292b12), (292b14), (292b15), (313a19), (313b01), (313b11),
(292b16), (292b18), (294a01), (313b12), (313b18), (314a08),
(305b11), (306a09), (306b16), (314a09), (314a13), (314a19),
(306b18), (306b19), (307a03), (314b01), (314b03), (314b05),
(307a04), (307a05), (307a06), (314b06), (314b18), (314b19),
(307a13), (307a14), (307a15), (315a14), (315a16), (315b02),
(307a17), (307a18), (307b19), (315b03), (315b05), (315b09),
(308a03), (308a06), (308a08), (315b10), (315b11), (315b18),
(308a09), (308a10), (308b04), (316a03), (316a04), (316a17),
(308b06), (308b09), (308b11), (316a18), (316a19), (316b05),
(308b13), (308b15), (308b16), (316b06), (316b09), (316b16),
(309a02), (309a03), (309a04), (316b17), (317a11), (317a17),
(309a05), (309a16), (309a17), (317a18), (317a19), (317b05),
(309b02), (309b03), (309b04), (317b14), (317b15), (317b19),
(309b05), (309b08), (309b09), (318a01), (318a09), (318a10),
(309b10), (309b17), (309b18), (318a15), (318b13), (318b14),
(310a01), (310a02), (310a03), (318b15), (318b18), (318b19),
(310a04), (310a05), (310a07), (319a01), (319a04), (319a08),
(310a13), (310a14), (310a15), (319a09), (319b12), (319b13),

(319b14), (319b17), (320a05), (332a10), (332a12), (332b10),
(320a06), (320a15), (320a16), (332b13), (333a06), (333a12),
(320b04), (320b05), (320b06), (333a13), (333a14), (333a18),
(320b11), (320b14), (320b15), (333a19), (333b01), (333b19),
(320b19), (321a06), (321a09), (334a01), (334a16), (334b06),
(321a15), (321a16), (321a19), (334b07), (334b08), (334b09),
(321b02), (321b05), (321b06), (334b10), (334b18), (335a05),
(321b10), (321b13), (321b14), (335a14), (335a15), (335b02),
(321b17), (321b18), (322a02), (335b03), (335b04), (335b08),
(322a04), (322a12), (322a13), (335b13), (335b17), (336a02),
(322a14), (322a18), (322a19), (336a04), (336a10), (336a12),
(322b05), (322b06), (322b11), (336a16), (336a19), (336b01),
(322b12), (322b14), (322b15), (336b08), (336b09), (336b10),
(322b16), (322b18), (323a03), (336b11), (336b16), (337a03),
(323a13), (323a14), (323a16), (337a04), (337a06), (337a07),
(323b08), (323b19), (324a01), (337a17), (337b03), (337b06),
(324a08), (324a18), (324a19), (337b07), (337b08), (337b14),
(324b02), (324b05), (324b11), (337b17), (338a05), (338a12),
(324b12), (325a09), (325a10), (338a13), (338b01), (338b03),
(325a11), (325a14), (325a15), (338b04), (338b09), (338b11),
(325a16), (325a17), (325b04), (338b15), (338b16), (338b17),
(325b05), (325b07), (325b08), (339a03), (339a09), (339a16),
(325b10), (325b10), (325b14), (339b10), (339b15), (339b19),
(325b19), (325b19), (327b05), (340a03), (340a05), (340a06),
(327b12), (327b13), (327b14), (340a11), (340a14), (340a18),
(327b19), (328a04), (328a14), (340a19), (340b05), (340b09),
(328a15), (328b01), (328b02), (340b13), (340b17), (341a02),
(328b10), (328b11), (328b12), (341a10), (341a11), (341a14),
(330b07), (330b08), (331a02), (341a18), (341b05), (341b09),
(331a03), (331a17), (331b05), (341b13), (342a09), (342b01),
(331b06), (331b09), (331b10), (342b14), (342b17), (343a03),
(331b11), (331b14), (331b18), (343a04), (343a05), (343a11),

(343a15), (343b03), (343b16), (353b11), (353b18), (354a02),
(343b17), (343b18), (344a03), (354a03), (354a06), (354a09),
(344a06), (344a14), (344a15), (354a10), (354a13), (354a16),
(344b01), (344b04), (344b06), (354b02), (354b10), (354b11),
(344b09), (344b19), (345a01), (354b12), (355a03), (355a05),
(345a04), (345a05), (345a10), (355a06), (355a08), (355a15),
(345a13), (345a17), (345a18), (355a16), (355b03), (355b06),
(345b03), (345b04), (345b07), (355b16), (356a03), (356a07),
(345b11), (345b12), (345b14), (356b01), (356b02), (357a05),
(345b15), (346a03), (346a06), (357a07), (357a11), (357a12),
(346a07), (346a08), (346a11), (357a19), (357b13), (358a02),
(346a12), (346a14), (346a15), (358b04), (358b08), (358b09),
(346a19), (346b07), (346b08), (358b13), (358b15), (358b17),
(346b12), (346b16), (346b17), (358b19), (359a03), (359a05),
(347a02), (347a05), (347a09), (359a06), (359a15), (359a16),
(347a16), (347a17), (347a18), (359b04), (359b10), (359b17),
(347b08), (347b10), (347b15), (359b18), (360a03), (360a04),
(347b16), (348a03), (349a03), (360a07), (360a08), (360b13),
(349a09), (349a10), (349a13), (361a04), (361a05), (361a09),
(349a14), (349a18), (349b02), (361a15), (361a17), (361b06),
(349b05), (349b07), (349b08), (361b07), (361b09), (361b11),
(349b11), (349b12), (349b14), (361b12), (361b13), (361b15),
(349b15), (349b18), (349b19), (361b17), (361b18), (362a01),
(350a03), (350a08), (350a13), (362a04), (362a05), (362a08),
(350b04), (350b05), (350b07), (362a09), (362a10), (362a11),
(350b08), (350b09), (350b11), (362a12), (362a13), (362b03),
(350b12), (350b15), (350b17), (362b04), (362b08), (362b12),
(351a10), (351b16), (352a01), (362b15), (362b16), (363a02),
(352a04), (352a05), (352a06), (363a09), (363a11), (363a14),
(352a10), (352a11), (352a12), (363a15), (363a19), (363b03),
(352a19), (352b01), (352b06), (363b04), (363b17), (364a09),
(352b14), (353a07), (353a08), (364b04), (364b05), (364b06),

(364b12), (364b14), (364b18), (364b19), (365a12), (365a13), (366a01), 366a05), (366a07), (366a12), (366b19), (367a01), (367a12), (367a13), (367b07), (367b16), (368a02), (368a05), (368a06), (368a09), (368b08), (368b12), (368b16), (369a02), (369a06), (369a08), (369a16), (369b11), (369b13), (369b16), (369b17), (369b18), (370a07), (370a19), (370b19), (371a03), (371a04), (371a04), (371a07), (371a15), (372b02), (373a02), (373a12), (373b07), (373b19), (374a01), (374a15), (375a02), (376a01), (376a02), (376a03), (376a08), (376a09), (376a13), (376a14), (376a15), (376b07), (376b12), (376b15), (377a02), (377a04), (377a14), (377b04), (377b06), (377b10), (378a07), (378a13), (378a14), (378b01), (378b02), (378b03), (378b18), (379a08), (379a15), (379b01), (379b02), (379b03), (379b07), (379b19), (380a01), (380a05), (380a06), (380a06), (380a11), (380a12), (380a16), (380a17), (380b01), (380b07), (380b11), (380b12), (380b16), (380b18), (380b19), (381a06), (381b01), (381b08), (381b09), (381b19), (382a01), (382a02), (382a09), (382a16), (382b02), (382b11), (382b14), (383a16), (383b05), (385a18), (387a01), (387a14), (387a18), (387a19), (387b04), (387b05), (387b10), (387b14), (388a02), (388a03), (388a10), (388a12), (388a13), (388a19), (388b01), (388b02), (388b10), (388b17), (389a07), (389a10), (389a16), (389b03), (389b10), (389b14), (389b16), (391a15), (391b07), (392a02), (393a16), (393b03), (393b13), (393b14), (394a05), (394a07), (394a08), (394b06), (394b07), (394b10), (394b11), (395a08), (395a10), (396b15), (396b16), (397a03), (397a06), (397a08)

sī (F.): Otuz. (370b02)

südüs (A.): Altıda bir. (302a19)

- **südüs-i yevm**: Günün altıda biri. (301b14)

südüsān (A.): Altıda bir. (297b03)

şülüş (A.): Üçte bir. (040b01), (031a11), (286b13), (312a06), (301b15), (322a07), (332b13), (333a07), (333a15), (380b12), (327b07), (328b04)

- **ṣülüṣ-i yevm**: Günün üçte biri. (301b15), (301b16)

ṣülṣān (A.): Üçte iki. (286b12), (327b15), (328b04)

ṣümün (A.): Sekizde bir. (227a08), (293b09), (302a10), (302a14)

ṣümün-i yevm: Günün sekizde biri.

Ş

şeş (F.): Altı. (269b15), (317a05)

şibr (A.): Karış. (169b09)

T

tāsiʿ (A.): Dokuzuncu. (043a10), (300a19), (303b05), (303b07), (303b09), (396b08), (396b11), (399a16)

tedrīc (A.): Derece derece yükseltme. (022b10), (035a05), (038a11), (039b07), (040a11), (040b04), (042a18), (043b08), (048b03), (054b06), (054b11), (063b17), (068b08), (126b16), (134b05), (213a03), (213b13), (232b12), (225b19), (246b02), (247b03), (275b06), (288a19), (298a01), (298a02), (298a06), (298b06), (397b13), (397b14)

terbīʿ (A.): Dörtleme, dördün. (301b02), (301b07), (301b05), (302a04), (302a05)

tisʿa (A.): Dokuz. (017a12), (293b09), (297b08)

ṭoḳuz: Dokuz, sekiz sayısından sonra gelen rakam. (028b11), (028b12), (028b14), (059b03), (073a14), (084b14), (203b05), (297b07), (301b14), (315a05), (320a06), (347a04), (392b05), (395a10)

ṭokuzuncu: Dokuzuncu. (029a11), (049b15), (287b19)

ṭutam: Bir avuç içi veya parmak uçlarıyla tutulabilen miktarda olan. (107b13), (115b08)

U

ūlā (A.): Birinci, ilk. (021b14), (071b19), (110b05)

Ü

üç: Üç. (014b14), (014b16), (017b08), (017b09), (018b01), (018b08), (020b13), (025b07), (025b08), (025b17), (026a02), (028b15), (029a15), (031a13), (041a11), (041b09), (043b19), (044b10), (046b13), (049a02), (049a10), (049a12), (051b10), (052a06),

(052a06), (052a12), (052a14), (194a16), (195b15), (196a08),
(052a16), (053a16), (054a07), (197a16), (201b07), (203b10),
(054b05), (054b05), (055b15), (206b02), (207a07), (209a16),
(055b16), (056a12), (056b11), (209b03), (209b04), (209b07),
(057a06), (057a19), (058b02), (209b18), (210b15), (213a11),
(059a06), (059b06), (060b03), (215b15), (221b05), (223a02),
(060b17), (061b10), (061b11), (223a08), (223a13), (224a19),
(061b13), (062a03), (062b04), (228b12), (234a05), (234b06),
(063a06), (063a08), (064b17), (236a01), (241a12), (245b07),
(064b17), (065b17), (066b15), (250a07), (253b03), (253b19),
(067a10), (067b02), (069a12), (256b10), (256b12), (265b09),
(069a13), (069b12), (070b17), (272b15), (273a19), (273b01),
(072a13), (078a01), (078b18), (274a14), (275b01), (276a11),
(081b08), (081b09), (084b14), (276a18), (281a11), (281a13),
(089a19), (089a19), (092a06), (281b09), (283a02), (283a04),
(092a08), (097a06), (099b06), (283b03), (283b07), (283b16),
(100a03), (101a03), (102a04), (283b17), (285b15), (286b12),
(106a05), (106a06), (109a14), (286b18), (288b07), (288b17),
(109b09), (110a15), (110b01), (289a08), (291a07), (293b06),
(110b03), (111a16), (111b07), (296b09), (296b14), (297a02),
(114a18), (116a11), (127b15), (297b04), (297b07), (302a13),
(132a16), (132b06), (136a17), (302b01), (302b02), (305b12),
(136a18), (137a16), (138b01), (306a11), (306a16), (306a17),
(139b06), (141a19), (144b09), (307a03), (307a16), (307a17),
(147b05), (149b14), (154a01), (307b17), (308a06), (309a05),
(154a08), (157b14), (160b02), (309a19), (309b01), (309b11),
(160b06), (162a04), (165b01), (309b13), (310a01), (310a16),
(166b07), (168b11), (169a18), (310b07), (310b08), (310b11),
(172b18), (173b11), (174a04), (310b18), (311a09), (311a14),
(174b08), (177b01), (177b08), (311b05), (311b07), (311b12),
(178b13), (181a09), (182a13), (311b14), (311b15), (312a17),
(182b02), (192b13), (193b14), (312b01), (312b03), (312b06),

(313a09), (313a15), (313b02), (332a18), (332b13), (332b14),
(313b13), (314a09), (314a10), (333a06), (333b01), (334a02),
(314a12), (314a13), (314b01), (334a04), (334a16), (334b08),
(314b06), (314b07), (314b19), (334b18), (335a05), (335a14),
(315a05), (315a17), (315b03), (335a15), (335b09), (335b13),
(315b05), (315b12), (316a05), (336a12), (336a18), (336b01),
(316b07), (316b11), (316b15), (336b07), (336b09), (336b10),
(316b17), (317a06), (317a11), (337a18), (337b03), (337b08),
(317a18), (317a19), (317b01), (337b14), (337b17), (337b19),
(317b15), (317b16), (318a01), (338a07), (338a14), (338a14),
(318a02), (318a05), (318a07), (338b03), (338b04), (338b05),
(318a11), (318b08), (318b16), (338b09), (338b10), (338b11),
(319a01), (319a06), (319a07), (338b16), (339b14), (339b19),
(319a10), (319a13), (319a18), (340a05), (340a07), (340b02),
(319b14), (319b15), (319b17), (340b10), (341a02), (341a03),
(319b18), (320a05), (320a06), (341a05), (341a18), (341b14),
(320a17), (320b05), (320b17), (342b01), (342b18), (342b19),
(321a03), (321a04), (321a11), (343a15), (343b03), (343b18),
(321b02), (321b07), (321b19), (344b04), (344b19), (345a05),
(322a04), (322a12), (322a14), (345a10), (345a13), (345b03),
(322a15), (322a19), (322b08), (345b11), (345b15), (346a03),
(322b12), (323a04), (323a17), (346a06), (346a12), (346a19),
(324a03), (324a04), (324a10), (346b16), (347b05), (347b09),
(324a14), (324b02), (324b05), (347b12), (347b16), (348a11),
(324b07), (324b12), (324b17), (348b04), (348b11), (349b11),
(325a01), (325a04), (325a07), (350a04), (350a08), (350a10),
(325a10), (325a16), (325a17), (350a18), (350b08), (350b12),
(325b05), (326a05), (326a07), (350b15), (350b18), (352a05),
(327b06), (327b07), (327b13), (352a10), (352a11), (353b11),
(327b14), (328b03), (328b10), (353b13), (353b18), (354a06),
(329a12), (329b07), (329b09), (354a09), (354a12), (354b11),
(331a10), (331a14), (331b18), (355a15), (356b15), (356b19),

(357a18), (358b03), (358b19), (359a08), (359a12), (359b07), (359b08), (360b03), (361a05), (361a11), (361a16), (361b02), (361b07), (361b18), (362a05), (362a11), (362a19), (362b05), (362b13), (362b15), (362b18), (363a14), (363b02), (364b06), (365a12), (365b18), (366a13), (366a14), (366b04), (367a01), (367a06), (367a07), (367b07), (367b16), (368b10), (368b12), (369a02), (369a03), (369a08), (369a16), (369a16), (369b07), (369b07), (369b08), (369b09), (369b11), (369b12), (369b16), (369b18), (370a04), (370a04), (370a06), (370a19), (370b10), (371a03), (371a04), (371a07), (371a10), (371a14), (371a15), (372a17), (373a12), (374a17), (374b01), (375a02), (375a16), (376a01), (376b01), (376b12), (376b15), (377a02), (377a08), (377b03), (377b18), (378a04), (378a08), (378a11), (378b03), (378b12), (378b12), (379b02), (379b07), (380a11), (380b01), (381a05), (382a08), (382b03), (382b17), (383a01), (383b04), (384b09), (385a01), (385a04), (385a09), (386a17), (387a01), (387a12), (387a19), (387b07), (387b08), (387b10), (387b14), (388a02), (389a10), (389a16), (389a19), (389b03), (390a05), (390a10), (391a03), (391a11), (391a12), (391a17), (391b04), (392a12), (392b02), (392b03), (392b04), (392b05), (392b07), (392b08), (392b17), (393a12), (393a13), (393a19), (393b06), (395a15), (395b11), (395b12), (396b15), (397a06), (397a08), (397b13)

üçer: Üçer. (052b19), (053a02), (056b12), (059a05), (110a17), (110b16), (111a02), (111a08), (112a05), (138a19), (186a09), (192a18), (194b09), (195a15), (195b09), (202b19), (205b05), (209b01), (214a02), (215b15), (230b01), (231a05), (237b05), (237b07), (245b05), (280b05), (280b10), (283b09), (286b11), (288b14), (289a01), (292a12), (292b15), (292b15), (294a01), (306b10), (307a14), (307a17), (308a09), (327b06), (328b12), (341a15), (349b12), (349b16), (350a14), (351b17), (360b10), (363a01), (368b09), (369a07), (373b10), (373b13), (377a12), (385b10), (385b16), (393a05)

üçüncü: Üçüncü. (011a02), (011b06), (013b01), (016a13), (016b11), (016b19), (021b17), (028b17), (030a09), (041a14), (049b12), (053b15), (057a09), (060a09), (060b19), (062a08), (062b07), (063a13), (064b01), (066a05), (066b17), (069b16), (075a02), (077b14), (078a14), (078b05), (111a19), (111b02), (139a01), (277a05), (277b05), (283b08), (287b18), (298a01), (337a13)

V

vāfī (A.): Yeter, tam. (009a07)

vāfir (A.): Çok, haddinden fazla. (126a06), (219b13), (230a03), (238a09), (260b05), (330a16), (367b05), (370a05), (371b12), (371b17), (372a02), (374a11), (387a11), (393a01)

- **vāfir-i milḥ**: Fazla tuz. (250b06)

vāfirce: Aşırı derecede, çok fazla. (115b12), (117b02), (118a10), (133b16), (133b17)

vāḥid (A.): Bir, tek. (034a02), (042b01), (110b12), (132a01), (150b14), (162b18), (168b18), (208b05), (234b08), (237a06), (270b17), (276b03), (277b13), (277b14), (372a18), (390a18)

vaḳḳıye (A.): Okka, dört yüz dirhemlik tartı. (197a13), (209b04), (209b05), (209b13), (209b14), (209b17), (269b18), (329b02), (329b06), (329b07), (329b08), (329b09), (335b05), (336b17), (371b01), (373b10), (373b13), (373b14), (374a11), (374a17), (374b09), (384b09), (384b13), (384b14), (385a04), (385a05), (385b05), (385b08), (385b19), (386a01), (386a17), (386a18), (387b07), (387b08), (388b03)

vaḳıyyeteyn: İki okka. (209b13), (209b14)

vefret (A.): Çokluk. (279b17)

- **vefret-i şürb**: Çok içmek. (279b17)

vezn (A.): Tartma, tartılma. (029a13), (029a14), (029b11), (041b01), (042a09), (197a16), (203a13), (210b14), (256b06), (269b10), (305b12), (306a11), (308a11), (309a05), (310a07), (310a16), (312b06), (313b02), (314a10), (314a13), (314b07), (315a17), (315b12), (316b11), (316b15), (317b16), (318a01), (318a05),

(318a07), (318a11), (318b08), (318b16), (319a10), (319a13), (319a18), (319b15), (319b18), (320a06), (321a04), (321a11), (321b02), (321b07), (321b14), (321b19), (322a15), (322b08), (323a04), (324b07), (329a12), (329a12), (331b12), (333a08), (344a17), (348b11), (348b16), (356b07), (362b10), (373a15), (384a01), (395a19), (395b19)

Y

yedi: (030a06), (030a10), (031a13), (013a19), (032a01), (053a15), (054b04), (056b17), (059b06), (059b13), (059b17), (078b16), (084b14), (111b07), (112b07), (132a14), (132a16), (133a18), (135b14), (136a02), (139b06), (147a14), (147b01), (169b03), (169b06), (175b03), (183a19), (194a03), (195a15), (196a07), (202a15), (259a18), (273b18), (274b18), (287b10), (287b18), (289b19), (290a10), (293b13), (301b04), (301b05), (302b02), (303a10), (303a15), (303b01), (303b02), (303b03), (303b04), (313a04), (316a18), (316b16), (317b04), (317b14), (317b16), (319b17), (324b06), (325a14), (325b14), (328b12), (331b09), (332b06), (333b01), (333b02), (334a01), (335a16), (336a10), (336a17), (336b07), (337b13), (338b10), (338b15), (341a06), (341a10), (343a11), (343a16), (344a17), (344b08), (347b14), (350a03), (361a09), (361b13), (362a08), (363a09), (368a15), (368a17), (377b13), (378a09), (379a14), (379a15), (379b19), (380b15), (381b09), (385a12), (386a07), (394b01), (397a04), (397a05), (397a07)

yedi buçuk: Yedi buçuk. (322b05), (340a04)

yedinci: Yedinci. (013b07), (029a06), (030a10), (049b14), (175b04), (283b01), (293b08), (298a05), (301b02), (301b19), (303a17), (303b08), (302b18)

yedişer: yedişer. (059b06), (112a07), (112a18), (289a02), (308a05), (386a09)

yek : Bir. (144b09), (186a10), (216a08), (218a01), (226a15), (232b18), (244a16), (247b05), (249a19), (290b03), (329a14), (329a19), (330a10), (330b15), (331a12), (331b06), (332a10),

(332a15), (332b05), (332b15), (332b16), (333b04), (333b12), (333b13), (334b09), (334b11), (335a05), (340b12), (341b05), (342b08), (342b09), (342b15), (344b01), (345a18), (348b07), (349a03), (352a04), (353a12), (353b11), (354a10), (356b12), (359a08), (359a12), (359b04), (360a03), (360b13), (360b15), (361a16), (361a17), (361b02), (362a08), (366a10), (366a15), (366b15), (367a05), (369b18), (370a17), (370b08), (371a13), (371b02), (372a13), (373a12), (373b07), (374b10), (374b18), (376a10), (380b11), (383a11), (387b16), (388a08), (389a14), (389b02), (390b03)

yesire, yesīr (A.): Az. (154b18), (247b13)

yetmiş: Yetmiş. (320a06), (336b16)

yetmiş beş: Yetmiş beş. (321b10)

yetmiş beşer: Yetmiş beşin üleştirme sıfatı. (307a04)

yetmiş iki: Yetmiş iki. (380b06)

yigirmi: Yirmi. (028b14), (034a08), (059b01), (059b05), (059b17), (099a16), (111a09), (111b11), (111b17), (119a08), (130a11), (138a06), (177b09), (177b10), (193b14), (195b10), (196b02), (202a17), (203a13), (214a02), (216a14), (249a18), (258a10), (259a18), (281a12), (283b10), (285a14), (285a18), (286b12), (286b15), (291a17), (301b16), (302b02), (302b19), (303a04), (303a08), (303a11), (303a14), (303a16), (303a17), (305a13), (307a05), (309a17), (310a15), (315b02), (315b08), (315b19), (316a03), (316b09), (317b04), (318a10), (318b04), (319b12), (321a10), (322a02), (323b05), (324b07), (325a09), (328a01), (328b06), (330b07), (331b05), (331b06), (331b12), (331b14), (331b18), (333a13), (333a18), (333b19), (335a08), (335b10), (336b18), (337a05), (337a17), ((338a14), (338b17), (339b18), (340a14), (340a18), (341b09), (342a09), (349a14), (349b11), (349b15), (349b18), (349b19), (350a08), (350a17), (352b08), (355b03), (355b13), (356a19), (357a12), (357a15), (359a05), (359a09), (360a08), (360a10), (361a15), (361b01), (361b06), (363a17), (364b03), (366a03),

(366a07), (369b02), (373a02), (373b06), (385a08), (385a13), (386a14), (387a18), (387b15), (389a19), (391a11), (391b19), (393a05), (394b07), (396b05), (397b08), (397b09)

yigirmi beş: Yirmi beş. (318b13), (316b18), (321b14), (328b02), (337a03), (337b04), (345b16)

yigirmi beşer: Yirmi beşer (283b16)

yigirmi dört: Yirmi dört. (054a19), (059a13), (059b07), (059b13), (079b01), (302b19), (330b07), (332a06), (356a11), (371b08), (379b15), (380b07), (385a14), (395a09)

yigirminci: Yirminci. (302a05), (303a14)

yigirmi sekiz: Yirmi sekiz. (349b19)

yigirmişer: Yirmişer. (202a15), (286b12), (308b04), (308b09), (308b13), (308b15), (324b11), (338a15)

yigirmi ṭoḳuz: Yirmi dokuz. (301b14)

yigirmi yedi: Yirmi yedi. (133a18), (303a01)

yigirmi yedinci: Yirmi yedinmci. (301b16)

yudum: Sıvı içiminde ağza alınan miktar. (035b15)

yüz: Yüz. (112b05), (152a14), (195b13), (203b06), (210b13), (256b12), (309a03), (309a04), (310a11), (311b16), (317b06), (318b18), (319a01), (323a16), (328a04), (329a12), (330b06), (332b13), (333a14), (335a06), (353b02), (360b03), (362a18), (363a16), (371b01), (375a10), (389a06), (389a19), (393a07)

yüz altmış. Yüz altmış. (396a01)

yüz altı: Yüz altı. (315a04)

yüz elli: Yüz elli. (311a15), (315a06), (315a08), (318a09), (320a19), (322b01), (322b02), (329b04), (351b17), (362b09), (362b10), (370b01)

yüz yetmiş: Yüz yetmiş. (214a01)

yüz yigirmi: Yüz yirmi. (034a08), (303a14), (318b04)

yüz yigirminci: Yüz yirminci. (303a13)

yüz yigirmi beş: Yüz yirmi beş. (059b05)

yüz yigirmi yedi: Yüz yirmi yedi. (059b17)

Z

zā’ide-i cüz’iyye: Az miktar fazla. (055b09)

ziyāde (A.): Artan, fazla olan. (006a03), (008a01), (009a14), (009a19), (011b14), (013b04), (013b09), (013b17), (014a07), (016b09), (017b12), (018a04), (018b12), (018b13), (018b14), (019b01), (019b17), (019b19), (020a05), (020a05), (021a05), (021a12), (021a15), (021b13), (022a06), (022a08), (022a10), (022a17), (022b19), (023a01), (023a02), (023a13), (024a10), (024b11), (026b01), (027a05), (027a11), (027a12), (027b02), (028a05), (028a11), (029a07), (029b03), (030a12), (030a18), (030b05), (030b19), (031b11), (032a18), (032b06), (033b02), (033b04), (033b04), (033b07), (033b09), (033b15), (034a09), (035a01), (035b07), (035b10), (035b12), (035b17), (036a07), (036a08), (036a18), (036b07), (037a18), (037a19), (038a09), (038a14), (040a10), (040a19), (040b16), (042a11), (042b16), (043a17), (044a13), (044b03), (044b05), (044b10), (044b16), (046b17), (048a19), (048b11), (048b15), (048b18), (049a05), (049a10), (049a17), (049b08), (049b09), (050b04), (053a05), (058b18), (065b03), (066a11), (073b05), (073b13), (074a08), (074a15), (075a03), (076a08), (076b16), (079b04), (080a06), (080a12), (080a12), (081a02), (081b03), (081b16), (082a10), (083a01), (083a02), (083a08), (084a02), (085a06), (086a03), (086a07), (086a12), (086a14), (086b04), (086b11), (086b12), (086b18), (087b15), (088a13), (088b01), (089b13), (089b16), (090a12), (091a06), (091a08), (092a04), (092a07), (092a10), (092a17), (092b08), (093a11), (093a17), (093b04), (094a17), (094b11), (094b14), (095a07), (096a05), (096a08), (096a19), (096b14), (097a19), (098a16), (098b01), (098b09), (099a10), (099a15), (099b15), (100b17), (100b18), (101a03), (101a19), (101b17), (103a10), (104a17), (104b10), (104b14), (104b18), (105a09), (105a13), (105b02), (106a01), (106b02), (106b14), (107a10), (108a04), (108b01), (108b10), (108b13), (109a07),

(109a13), (111a09), (111a10), (152a17), (152a18), (152b04),
(111a11), (111b16), (112a01), (152b05), (152b07), (152b12),
(112b11), (113a04), (113a06), (152b17), (153a03), (153a17),
(113a08), (113a09), (113a11), (153a17), (153b11), (154b19),
(113b10), (113b12), (114a18), (155a19), (155b04), (155b09),
(115b14), (115b18), (116a19), (156a04), (157a12), (157a12),
(117a14), (117b02), (117b07), (157a13), (157a13), (158b06),
(117b19), (118a08), (118b03), (158b17), (159a04), (159a13),
(118b17), (119b03), (119b11), (159b10), (160a17), (160a19),
(120a14), (120a14), (122b12), (161a10), (162b07), (162b15),
(122b13), (123a07), (123b02), (163a06), (163a19), (163b01),
(123b07), (123b08), (123b10), (164b14), (165a17), (166a15),
(123b14), (123b14), (125b10), (166a19), (168a06), (168a10),
(125b15), (127a01), (127a16), (168b09), (169b02), (171a11),
(127b04), (128a12), (128a15), (171b03), (171b17), (171b19),
(128b18), (129b17), (130b03), (172a02), (173a05), (173a11),
(130b04), (130b18), (132a08), (173a06), (173b03), (173b05),
(132a16), (132b04), (132b04), (173b08), (173b19), (174a11),
(132b14), (133b08), (134a07), (174b02), (176a13), (177a09),
(135b12), (135b13), (136a11), (177b16), (178a12), (178b17),
(136b09), (136b09), (136b12), (179a09), (179b19), (179b19),
(137a04), (137b12), (138b05), (181b16), (182a04), (182b17),
(140b13), (141a07), (141a08), (182b17), (182b18), (183a04),
(141a14), (141b16), (142a12), (183a10), (183b04), (184a07),
(142a13), (142b11), (143a15), (184a11), (184a17), (185a05),
(143b02), (144a03), (145a04), (186b03), (186b11), (186b19),
(145b15), (145b15), (146a02), (187b09), (187b15), (187b16),
(147b13), (147b16), (148b02), (188a05), (188b10), (189a09),
(148b04), (148b17), (148b19), (189a17), (191a13), (191a18),
(149a15), (149a16), (149b07), (191b02), (191b03), (191b14),
(151a09), (151a15), (151b16), (192b17), (193b09), (194a05),
(152a04), (152a05), (152a06), (194a12), (194b13), (194b13),

(196a10), (196a15), (196b17), (264a08), (264b08), (264b15),
(198a05), (198a17), (199b06), (265a06), (265a13), (265b17),
(199b11), (200a12), (200b06), (266a01), (268a18), (268b02),
(201a07), (202b08), (203a03), (268b06), (269a15), (270a06),
(204a04), (204a13), (205b15), (273b01), (274b11), (274b18),
(206b09), (207a04), (209a03), (275b13), (277a09), (278a14),
(209a05), (209a06), (209b18), (278a16), (279a19), (280b11),
(210a13), (210b04), (210b19), (284b11), (285b05), (287a09),
(212a09), (213a17), (214b06), (287a10), (287b08), (287b09),
(214b08), (216b03), (216b04), (287b11), (287b13), (289a17),
(216b11), (218b15), (219a19), (289b07), (289b08), (289b19),
(219b01), (219b09), (221b04), (290a03), (290b09), (290b18),
(222b11), (223a10), (223b09), (291b17), (292a17), (293a01),
(223b09), (224b10), (226a01), (293a05), (293a18), (294b05),
(226a02), (226a03), (226a11), (294b07), (294b08), (294b08),
(226b14), (228a17), (230a10), (294b09), (294b11), (294b16),
(230b07), (231a11), (231b13), (295a08), (295a14), (295a17),
(231b14), (231b15), (232b08), (295a17), (295b01), (295b02),
(234a10), (234a15), (234a18), (295b05), (296b01), (297a17),
(234a19), (234b01), (234b13), (297b05), (297b07), (297b08),
(236a19), (236b01), (239a19), (300a09), (301a16), (301a17),
(243a17), (243a17), (246a18), (301b02), (303a04), (303a06),
(246b10), (247b05), (248a07), (303a06), (306a02), (306a03),
(248a18), (249b03), (250b08), (307b06), (307b12), (307b14),
(251a17), (251b15), (253b02), (309b15), (311b01), (311b02),
(253b14), (253b15), (253b19), (312a11), (312b09), (313a10),
(254a02), (254b18), (254b18), (313b06), (313b07), (314a16),
(254b19), (255b11), (255b13), (314b13), (314b15), (315a11),
(256a02), (256b15), (257a13), (321a18), (321a18), (321b03),
(257a18), (259a12), (260a16), (322a16), (322b10), (322b17),
(261b07), (261b13), (262a06), (323b16), (324a15), (326a14),
(263b17), (264a04), (264a07), (326a18), (326b11), (327a16),

(327b04), (327b09), (327b17), (329a07), (329b02), (330a02), (332a10), (332a19), (340a17), (341b17), (342a11), (342b05), (343a02), (343a07), (348b04), (350a09), (352b11), (354b04), (355a02), (357a10), (357b15), (359b12), (361a14), (361a14), (365a05), (366b18), (373a15), (374b12), (376b10), (377a06), (378a19), (380b04), (382a11), (388b13), (388b16), (389a12), (390a10), (391a15), (391b11), (392a18), (392b07), (392b10), (393a19), (394a15), (394a15), (394b02), (395a01), (395b10), (398b16), (398b18)

ziyādece: Fazlaca. (047b17), (048a11), (103b10), (112b01), (152b15), (172b13), (232b18), (235a18), (293a11), (337a12)

ziyādelik: Fazlalık. (011b12), (015b01), (189b19), (190a07), (227b18), (236b02), (257a12)

ziyāderek: Fazlaca. (029b05)

3. 1. 9. Zaman Adları

A

āḫir (A.): Son, en son, sonraki. (016b02), (058b10), (064b01), (069a09), (069a12), (071b03), (078a03), (079b18), (082b04), (083b17), (089a17), (093a16), (094a10), (101a13), (121b10) (128b19), (132a07), (138b02), (139b12), (170a08), (187b08), (197a10), (218a09), (233b12), (259a03), (264a06), (266b02), (287a10), (293a13), (296b09), (298a19), (301b11), (301b14), (302a12), (302b12), (302b13), (384a13)

- **āḫir-i bahār**: Bahar sonu. (020b13)
- **āḫir derece**: Bedende devanın mizacının insan mizacına tesiri derece-i ṣāliṣeye göre ziyade ve zararı yüksek olmasıyla büsbütün yok etme mertebesine varmış hali. (076b03), (078a03)

- **āḫir-i nehār**: Günün sonu. (205a08), (278b16), (283b19), (286b15), (289a06)
- **āḫir-i ʿömür**: Ömrün sonu. (011b11), (011b17)
- **āḫir-i ṣānī**: İkinci son. (079a16)
- **āḫir-i ʿurūḳ**: Damarların sonu. (062a16)

aḫşām: Akşam. (162a08), (283b19), (396a04), (047a16)

ʿaḳīb (A.): Sonra, art. (141a03), (179a14), (185a10)
- **ʿaḳīb-i ṭaʿām**: Taamdan sonra. (141a03)
- **ʿaḳībü'l-ekḥāl**: Ekḥālden sonra. (376b05)
- **ʿaḳīb-i riyāżat**: Riyazattan sonra. (194a19)

ay: Otuz günlük süre. (020b13), (099b08), (099b08), (133a15), (135b17), (149a01), (151b15), (217b07), (219a05), (301a18), (301b11), (303b04), (305b19), (308a12), (315b06), (323a09), (324a10), (324a11), (359b08), (375a09)

B

bād-ı ḫazān: Sonbahar rüzgârı. (008b02)

C

cumaʿ (A.): Haftanın beşinci günü. (157b06)

D

dem (F.): Vakit, zaman. (006a01)

dem-i vesvās: Kuruntu zamanı. (124b01)

dem-i yābis: Yaz. (218a10)

E

ertesi: Bir günü sonrası. (109b03), (292b07), (334a03), (338a07)

esnā (A.): Zaman, an. (220b04), (295b15)

evḳāt (A.): Vakitler. (011b08), (018b16), (020b16), (047a16), (124a03), (154a17), (217b10), (292a10)
- **efḍal-ı evḳāt-ı ḥuḳne**: İlacın en uygun vakti. (047a16)
- **evḳāt-ı tenessüm**: Nefes alma vakti, hava teneffüs etme vakti. (233b17)

eyyām (A.): Günler, zamanlar. (007a10), (029b08), (049b18), (143a12), (171a10), (174a14), (205a01), (254b09), (289a16), (300a05), (301b06), (302a10),

(303b06), (303b09), (304a13), (373a10), (393a04)

- **eyyām-ı aḫẕ**: Tutma zamanları (nöbet). (297b07)
- **eyyām-ı bahār**: Bahar günleri. (020b15)
- **eyyām-ı beher**: Her gün. (392a07)
- **eyyām-ı buḥrān**: Kriz zamanları, nöbet günleri. (300a15), (300a19), (304a15)
- **eyyām-ı ḥummā**: Nöbet zamanları. (297b04)
- **eyyām-ı maraż**: Hastalık zamanları. (155b07)
- **eyyām-ı münkesir**: Kırılmış günler. (007a16)
- **eyyām-ı rāḥat**: Sağlıklı, huzurlu günler. (297b05)
- **eyyām-ı ṣayf**: Yaz günleri. (259a08)
- **eyyām-ı şitā**: Kış günleri. (049a01)
- **eyyām-ı şühūr**: Ayların günleri. (049b11)
- **eyyām-ı terk**: Terk zamanları (nöbet). (297b07)
- **eyyāmü'l-vāḳi'**: Geçmiş zamanlar. (303b05), (303b08)

F

faṣl-ı bārid: Soğuk mevsim, kış mevsimi. (048a12), (233b17), (291b07)

faṣl-ı ḫarīf: Sonbahar mevsimi. (246a18)

faṣl-ı ḫārr: Sıcak mevsim, yaz mevsimi. (049a17), (291b07)

faṣl-ı tābistān: Yaz mevsimi. (047b19)

fi'l-ḥāl (A.): Hemen, şimdi. (322a06), (048a17), (050a19), (067b07), (081a12), (085b16), (090a15), (093b05), (099b13), (119b14), (157a04), (157b08), (167b02), (169b02), (204a02), (204a13), (205b03), (214a11), (218a14), (223a03), (226b01), (233a02), (235a11), (260b13), (261b05), (263a14), (273b09), (273b11), (274a10), (274b01), (288a09), (298a03), (298a04), (298a05), (329b03), (368b19), (377a19), (377b16), (389b07), (398b06)

G

gėc, gėç: Belirlirlenen ve beklenen bir zamandan sonra. (092b01), (120a09), (120b04), (125a03), (140a12), (148a04), (262a19), (264a05), (283a09), (291b12), (394a18)

gėce: Gece. (038b16), (046a10), (109b03), (111a17), (118b01), (118b03), (118b07), (123b18), (130b13), (131a12), (137a18), (137b09), (148a07), (148a13), (161b08), (169b04) (197b18),, (209b05), (214a08), (220a04), (227a07), (236b11), (253b16), (253b16), (295a13), (300a09), (300a10), (300a12), (300a13), (300a14), (305b16), (319a05), (320b16), (321a14), (326b01), (327a04), (327b14), (328b13), (331a18), (332b03), (333a02), (333a15), (334a02), (334a03), (334a17), (335a17), (337a18), (337b04), (337b08), (337b18), (338a06), (339a03), (339b13), (365b13), (370a04), (375a16), (383b16), (384a03), (393a13), (393b06)

gün: 24 saatlik zaman dilimi; gündüz. (022a06), (040a09), (043b16), (043b19), (044b10), (044b17), (045a07), (045a13), (045b01), (046b13), (046b16), (048b04), (049a10), (049b12), (049b13), (049b14), (049b15), (049b16), (049b17), (078b04), (084b15), (090b15), (096a06), (111a19), (111a19), (111b02), (111b02), (111b02), (118b07), (123b18), (124a10), (127b12), (127b13), (130a16), (132a15), (132a16), (132b09), (133a18), (133a19), (133b01), (133b04), (133b08), (133b13), (135a09), (135b14), (135b15), (135b16), (136a02), (136a09), (136a17), (136b17), (137a16), (137a18), (137b09), (138a06), (141a19), (146b17), (147a15), (147b01), (150b12), (151b07), (152a04), (160b02), (160b06), (161b14), (163b16), (165b01), (166b19), (168b11), (171a04), (174a04), (175b03), (175b04), (176a06), (176a08), (176b06), (178a06), (178b07), (178b18), (188b15), (192b17), (195a08), (195b05), (195b13), (196a05), (196b02), (196b06), (200b07), (204b19), (205a02), (205a06), (209a16), (209b04), (209b18), (213a07), (213a11), (214b08), (215b15), (219b16), (221a06), (226a06), (228b16), (229a03), (230a11), (230a12), (233b08), (236a01), (244b06), (253b03), (256a19), (256b10), (256b12), (257b13), (258a10), (261b15), (261b19), (270b16), (274b03), (274b18), (275a13), (275a18), (276a18), (276b07), (276b08), (276b09), (276b09),

(276b19), (277a01), (277a06), (277a08), (277a09), (277a09), (281a09), (281b03), (281b09), (282a09), (283a02), (283a02), (283a03), (283a05), (283a05), (283a06), 283b01), (283b03), (283b06), (283b06), (285a10), (286b03), (287a02), (287a08), (287a16), (287a18), (287a18), (287a19), (287b01), (287b10), (287b18), (287b19), (288a02), (288a05), (288b04), (288b14), (289a08), (289b18), (289b18), (290a08), (290a13), (290b08), (290b09), (291b13), (291b13), (291b16), (291b17), (291b17), (292b05), (292b07), (293a12), (293b06), (293b06), (293b07), (293b08), (293b08), (293b08), (296b14), (297a12), (297a13), (297a19), (297a19), (297b01), (297b01), (297b02), (297b03), (297b04), (297b08), (297b08), (298b04), (300a18), (301a13), (301b05), (301b14), (301b16), (301b17), (301b17), (301b18), (302a05), (302a06), (302a07), (302a12), (302a13), (302b04), (302b09), (303a12), (303a13), (303a14), (303a16), (303a18), (303b01), (303b02), (303b03), (303b04), (303b08), (304a12), (305b16), (306a18), (306b02), (307a16), (312a08), (314a06), (319a05), (320b16), (321a14), (323a10), (323a15), (323b05), (324b08), (326a02), (326a05), (326b04), (326b05), (326b10), (327a04), (327a04), (327a05), (327a07), (327a09), (327b14), (328b06), (328b13), (328b17), (331a18), (332a19), (332b03), (333a02), (333a15), (335a17), (337a10), (337a13), (337a18), (337b04), (337b08), (338a07), (338a08), (339a03), (355b13), (359b07), (359b08), (362a18), (362a19), (362b09), (367a08), (369a18), (370a04), (370a13), (371a11), (371b19), (372b05), (372b14), (374a12), (375a16), (377a08), (378a09), (382a19), (386a14), (391a17), (391b17), (392b02), (392b03), (392b04), (392b05), (392b16), (393a05), (393a12), (393a13), (393a19), (393a19), (393b06), (395b08), (395b11), (396a04), (396a05), (396b13), (397a04), (397a13), (397b01), (397b08), (397b09), (397b10), (397b11), (397b13)

günaşırı: İki günde bir. (120b02)

gün-be-gün: Günden güne, gittikçe. (398b18)

günde: Her gün. (035a19), (049b12), (096a07), (119b14), (119b14), (125b12), (126b14), (130a01), (132b11), (136a19), (160b06), (192b01), (195b12), (195b16), (198b15), (209b03), (245b07), (258a14), (261a19), (273b18), (276a13), (278b15), (283a02), (283a04), (286a17), (286b18), (287b13), (287b18), (287b19), (287b19), (288a01), (291b13), (291b14), (291b14), (301b19), (303a15), (303a16), (303a17), (314a05), (323a08), (332a19), (337b15), (338a15), (338b06), (370a08), (371a01), (371a16), (380b15), (381b14), (391b04), (392a16), (393a05), (393a06), (397a10), (397b09)

gündüz: Gündüz; günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü. (038b16), (038b18), 130b12), (137b17), (137b19), (148b01), (197b17), (259a07), (300a10), (300a11)

güneş: Güneş ışınlarının ve ısısının etkilediği ortam. (023b01), (088a15), (113a18), (115a14), (121a01), (138a11), (151b15), (196a16), (295b06), (306b02), (328b06), (375b10)

günlük: O günkü, o günle ilgili. (397b09)

H

ḥafta (F.): Hafta. (143a16), (161b11), (161b14), (175b06), (175b07), (198b03), (209a16), (209b03), (220b17), (245a19), (252b14), (259a07), (275a08), (289b09), (318a02), (328a17), (326a07), (334a13), (378b13), (391b16), (392b06)

ḥarīf (A.): Sonbahar, güz. (019a14), (019a16), (019b09), (019b10), (045a10), (098a14), (208b06), (228b02), (228b05), (246a19), (259a03), (270b15), (288a03), (291b18), (293b14), (296b05), (335a11)

ḥarīfiyye)A.): Sonbahar, güzle ilgili. (119b08), (122a19), (148b04)

ḥavli (A.): Yıllık, senelik. (186a06), (257b15)

ḥazān (F.): Sonbahar, güz. (008b02), (259a09), (259a10)

ḥīn (A.): An, zaman, vakit. (013b12), (033b09), (035a06), (037b17),

(040a09), (040b08), (042a17), (046a16), (049a06), (165b13), (182a11), (199b07), (218a08), (228b03), (243a18), (246a14), (258b17), (301a11), (301a13), (302a01), (305b15), (314a04), (327b08), (328a02), (336a08), (340b14), (341b06), (347b01), (357b11), (363b18), (373a09), (383b19), (387a13), (387b18), (388a09), (389b03), (389b17), (391a18), (392a11)

- **ḥīn-i cimāʿ**: Cinsel ilişki zamanı. (314a04), (373a09)
- **ḥīn-i daḳḳ**: Dövüp ezme zamanı. (383b19)
- **ḥīn-i ḫaṭar**: Tehlike vakti, zamanı. (042a17)

ḳaçan: Ne zaman, ne zaman ki, her zaman, vaktaki, ne vakit. (011a05), (011b18), (018b07), (025b07), (027a18), (028a14), (031b11), (031b12), (033a09), (034a02), (034a18), (064b11), (071b13), (073b02), (083b14), (084b12), (109b02), (110a05), (110a08), (110a09), (110a16), (110a18), (110b04), (110b08), (116a19), (117b18), (118a12), (118a17), (119a02), (119b19), (119b19), (120b13), (127a19), (127b01), (130b03), (132b06), (137b01), (139a09), (139b02), (140b06), (141b14), (143a02), (143a07), (143b01), (145a14), (148a02), (148a05), (149a16), (150a01), (150b02), (151b18), (151b19), (152b14), (155b04), (159a13), (163b14), (167a15), (174a16), (215a07), (220a16), (251a17), (252b18), (257a18), (259a08), (263b16), (266a18), (277b08), (277b10), (287a17), (291b10), (299b02), (300a08), (300b01), (300b05)

ḳaçanki: Ne zaman ki, vaktaki, ne vakit ki, her zaman ki. (038b12), (049b06), (066b08), (066b19), (070b07), (080a06), (110a04), (113b14), (119b10), (119b12), (122b17), (131a18), (132b03), (135b08), (159a02), (159a06), (160a03), (162b16), (164a16), (168a14), (168b10), (176a07), (177b13), (177b18), (234a04), (253a13), (271b07), (275b09), (277b17), (278b05), (283b13), (291b14), (294b13), (294b15), (295a09), (295b06), (296a02), (299b08), (300a11)

ḳarībü'l-ahd: Yakın zaman. (164b05), (277b05)

ḳaṭ'an (A.): Hiçbir vakit, asla. (083b17), (103a08), (103a19), (138b02), (201b01)

ḳış: Kış. (022a06), (040b02), (040b03), (048b19), (049a02), (133b04), (378b15), (387b15)

leyāl (A.): Geceler. (161b10), (172a16), (204b15), (244a03), (259a08), (248a03)

leyle (A.): Bir gece, tek bir gece. (335b17)

leyliyye (A.): Gece ile ilgili, geceye ait. (294a11)

leyl (A.): Gece. (006a11), (144b04), (161b09), (295a16)

- **leyle-i ṣānī**: İkinci gece. (148a13)
- **leyle-i vāḥide**: Bir gece. (270b17)
- **leyle-i zifāf**: Gerdek gecesi. (228b03)

leyleteyn (A.): İki gece. (326a17), (327a08)

mukaddem (A.): Önce; ön. (023b16), (026b01), (065a15), (153a14), (153b02), (154a02), (154b04), (156a05), (173b05), (179a17), (182a05), (210a13), (228b10), (230a10), (235b05), (244b01), (264b15), (274a07), (275a03), (298b19), (341b09), (362a13)

- **muḳaddem-i berāz**: Dışkı öncesi. (202a09)

muḳaddemā (A.): Daha önce. (037b17), (042b03), (111a16), (118a03), (147a19), (173b17), (206b19), (227a02), (255b10), (281b10), (315a04), (328a15), (346b09), (356b08), (356b16), (362b18), (364b07), (373a14), (387a15), (393a03), (395b03), (397a19)

muḳaddemāt (A.): Başlangıçlar, öncekiler. (006a05), (010b04), (039b07), (039b11), (110b13), (257b01), (269b14)

mehl (A.): Vakit, süre. (273b01)

mesā (A.): Akşam. (165b19), (173b18), (210b16), (214b01), (218b15), (219b15), (223b08), (230a07), (259b08), (318a11), (318b09), (353b12), (369a07), (394a10), (398a01)

müddet (A.): Zaman, vakit, süre; bir şeyin uzayıp sürdüğü zaman. (006a06),

(027b04), (032b03), (034a07), (148b13), (176b08), (198a06), (244a09), (246b10), (270a19), (282b16), (283a13), (283a14), (288a04), (289b19), (293a17), (293b01), (303a05), (303a08), (391b18), (392b05), (393a12)

- **müddet-i medīd**: Uzun süre. (002a02), (006a02), (129b11), (247a09)
- **müddet-i ṭavil**: Uzun süre. (050b04), (298b03)
- **müddet-i ḥaml**: Hamilelik süresi. (104b13)
- **müddet-i maʿhūda**: Alışılmış zaman, süre. (327a09)

mürūr (A.): Geçmiş. (099b04), (132b06), (144a19), (150a04), (161a16), (167a14), (171a10), (175b06), (175b07), (176a08), (206b14), (221a06), (228b02), (273b05), (275a18), (285a10), (285a14), (289a08), (295b13), (324a10), (368b03

N

nehār (A.): Fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlık. (006a11), (204b14), (205a08), (278b16), (283b19), (286b15), (289a06)

- **nehār-ı taġdiye**: Sabah yemeği zamanı; beslenme zamanı. (295a16)

nehāriyye (A.): Fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar olan aydınlık zamanı. (294a11)

R

rūz (F.): Gündüz; gün. (007a10), (169b07), (178b11), (181a08), (186a10), (215b16), (216a08), (216a16), (218a02), (224a19), (232b18), (240a13), (244a16), (249a19), (269b05), (269b15), (275a14), (275b03), (275b04), (275b05), (284b06), (323a06), (327b07), (329a14), (340b12), (349a04), (356b12), (366a10), (366a15), (370a15), (370a17), (370b02), (370b08), (370b12), (371a05), (371a08), (371a13), (371b02), (372a05), (373a06), (373a13), (373b08), (374b13), (387b16)

- **rūz-ı çihil**: Kırk gündüz (gün). (230a13)

S

sāʿat (A.): Saat, 60 dakiki, günün 24'te 1'i. (035a19), (038b16), (046a18), (099b11), (115a13), (141b13), (147b04), (160a05), (161a16),

(183b01), (232a13), (232a15), (232a16), (236a12), (262a08), (264a13), (273b01), (279a19), (287b08), (287b09), (288a04), (288b10), (288b11), (288b12), (289b19), (290a01), (291a17), (295a18), (295b01), (295b06), (295b13), (296a02), (318a19), (326a16), (334b14), (344a17), (356b19), (377b17), (395b12), (397b12)

- **sāʿat-be-sāʿat**: Saatten saate. (230a14), (333a07)
- **saʿat-ı mesāmm**: Akşam saati. (262a08)

ṣabāḥ (A.): Sabah. (020b10), (047a16), (048b18), (104a03), (144b04), (146a19), (152b01), (162a08), (192b06), (215b15), (220a04), (280b09), (283b09), (283b18), (284b01), (286b14), (293b19), (334a17), (334a18), (334b12), (370a15), (392a04), (394a10)

sābıḳān (A.): Evvelce, bundan önce. (127a03)

ṣafy (A.): Yaz mevsimi. (148a15), (246a19), (259a03), (259a09), (279a19), (284a02), (289b11), (390a14)

sāl (F.): Yıl. (258a11), (266b16), (317a06)

seher (A.): Tan yeri ağarmadan birz önceki vakit. (127a15), (248a15), (289a08), (289a12), (336b05), (352b17)

- **seher-i ruṭūbet**: Seher rutubeti. (122a14)

sene: Bir yıl, 365 gün. (261a18), (348b18)

sene-i elf: Bin sene. (006a14)

sene-i erbaʿ: Dört sene. (006a14)

sene-i ṣelaṣīn: Otuz sene. (006a14)

seneyn: İki sene. (150a04)

ṣubḥ (A.): Sabah. (006b03), (006b04), (165b19), (173b18), (210b16), (214b01), (218b15), (219b15), (223b08), (230a07), (259b08), (261a11), (318a11), (318b09), (353b12), (369a07), (398a01)

subūʿıyyāt (A.): Hafta. (132b06)

ṣümme (A.): Sonra. (245b18), (302a19)

- **ṣümme'ṣ-ṣafrā**: Safradan sonra. (245b18)

Ş

şeb: Gece. (007a10), (148a18), (178b11), (186a10), (224a19), (240a13), (244a16), (249a19), (323a06), (327b07), (340b12), (349a03), (356b12), (366a10), (366a15), (367a05), (370a17), (370b08), (371b02), (373a06), (373a12), (373b07), (387b16)

- **şeb-i kemāhī**: Gece gibi. (269a03)

şitā (A.): Kış. (040b11), (049a01), (224b07), (244a03), (259a04), (285a05), (288a03), (289b07), (291b18), (398b19), (390a14)

şühūr (A.): Aylar. (049b11), (234b12)

T

tābistān (F.): Yaz. (019a15), (019b08), (039a04), (042b10), (043a09), (047b19)

ṭūl-ı eyyām: Günlerin uzunluğu, çokluğu. (174a14)

tūl-ı eyyām-ı mürūr: Geçen günlerin çokluğu. (171a10)

V

vaḳt (A.): Vakit, zaman. (011a12), (011a16), (014a11), (015a02), (018b05), (021a11), (021a12), (021a16), (023b19), (024a01), (024b13), (027b10), (027b16), (028a17), (029b14), (033a05), (033b04), (034a03), (034b09), (036a09), (036a14), (037b07), (038a03), (038a06), (040b04), (040b06), (043a15), (044a14), (045a02), (046a18), (047b08), (048a04), (048a11), (048a14), (049a04), (059a04), (067a11), (067b05), (068b04), (070a19), (071a09), (113b15), (122b18), (126b14), (126b16), (128b12), (129b05), (133a04), (134a05), (136a19), (139a10), (148a02), (149b16), (155b10), (155b12), (155b13), (158a08), (158b03), (159a14), (159b15), (160b16), (167a18), (169b11), (170b09), (171b11), (172a01), (173a05), (175b04), (175b05), (175b18), (175b19), (176a17), (176b10), (177a02), (178b04), (179a06), (183a04), (183b14), (184a11), (184b11), (185a04), (186a03), (187a14), (187b13), (189b11), (190a07), (190a12), (190b16), (192b16), (196a01), (198b03), (199a15), (201b17), (202a19), (202a19), (202b06), (202b14), (204a19), (204b13), (206a09), (207b14), (208a02), (210b01), (211a09), (211b06), (214b08),

(219a10), (220a09), (220a13), (220a13), (220b10), (221a07), (223a18), (224a16), (225a10), (231b19), (231b19), (232a08), (233a13), (233b08), (236a11), (238b01), (239a02), (239b06), (239b12), (241a19), (242a02), (244a02), (244b17), (246b03), (246b13), (247a07), (247b05), (250a03), (251a03), (251a16), (251b07), (254a13), (254b01), (254b15), (257a10), (262a06), (275a18), (276a18), (283a17), (284b18), (284b18), (285a14), (287a06), (288b08), (289b08), (290a19), (291b12), (291b14), (292b08), (293a13), (295a14), (299a15), (299b10), (301a10), (301b01), (301b07), (303b06), (377b01), (397a19)

- **vaḳt-i bahār**: Bahar zamanı. (019a12)
- **vaḳt-i büruʾ**: İyileşme, sıhhat bulma vakti. (025a12)
- **vaḳt-i cemʿ**: Toplanma vakti. (028b05)
- **vaḳt-i cimāʿ**: Cinsel birleşme zamanı. (313b14)
- **vaḳt-i feṯḥ**: Açma vakti. (253a05)
- **vaḳt-i ḫāb**: Uyku vakti. (048a19)
- **vaḳt-i ḥācet**: İhtiyaç zamanı. (014a11), (260b01), (316b12), (316b15), (318b09), (327b01), (328a18), (331a09), (331b07), (332a06), (340b02), (341b11), (345a06), (347a11), (347b11), (347b17), (348a05), (348a11), (350b13), (350b18), (360b14), (364a02), (364a14), (365b17), (370b05), (373a04), (373b16), (381a01), (387a16), (387b11), (389b12), (390b07), (391b10), (393b15), (395a18)
- **vaḳt-i heyecān**: Duyguların bir tepki halinde şiddetlenmesi vakti. (314b05)
- **vaḳt-i intihā:** Bitme vakti, nihayete erme zamanı. (176b02)
- **vaḳt-i ishāl**: İshal vakti. (044b02)
- **vaḳt-i isticmāʿ**: Toplanma vakti. (233a01)
- **vaḳt-i maraż**: Hastalık zamanı. (017b06)
- **vāḳt-i muvāfiḳ**: Uygun zaman. (286a19)
- **vaḳt-i müsāʿid**: Uygun zaman. (286b02)
- **vaḳt-i naẓc**: Kıvam bulma zamanı. (041a14)

- **vaḳt-i nevbet**: Nöbet zamanı. (288b12)
- **vaḳt-i nevm**: Uyku vakti. (021a03), (157b01), (160b04), (339b13)
- **vaḳt-i nüzūl-ı mā'**: Suyun inme vakti, zamanı. (150a03)
- **vaḳt-i ṣarʿ**: Sara zamanı. (130a03)
- **vaḳt-i ṣayf**: Yaz vakti, yaz mevsimi. (279a18)
- **vaḳt-i seḥer**: Geceleri uyuyamama hastalığı zamanı. (289a08), (289a11), (336b05), (352b17)
- **vaḳt-i selāmet**: Kurtulma, sağlığa kavuşma zamanı. (176a18)
- **vaḳt-i şitā**: Kış vakti, kış mevsimi. (285a05)
- **vaḳt-i teftīḥ**: Açma vakti. (241a05)
- **vaḳt-i tenāvül**: Yemek yeme zamanı. (208a17)
- **vaḳt-i tezeyyüd**: Sağlık için ilaç alma vakti. (115a09), (176b01), (182a14), (193a18)
- **vaḳt-i ṭabḫ:** Pişme vakti, kıvam bulma zamanı. (331a19)
- **vaḳt-i żarūret**: Çaresizlik, zorunluluk zamanı. (363b14), (367a09)

vaḳta ki (A.): Ne vakit ki, olduğu vakit. (018a02), (019b12), (028b07), (044a16), (049a17), (060b08), (062b18), (067b07), (110b07), (176a09), (177b16), (178a06), (183b02), (185a03), (185a06), (192a08), (193b18), (199a07), (199a09), (199b09), (199b17), (209a08), (219b03), (234a04), (234b05), (235b14), (246b16), (255a12), (257a12), (257a17), (260b19), (280b16), (281a04), (285a07), (285a15), (288b13), (288b15), (289a12), (295b11), (295b16), (299b05), (320b03), (334b13), (348a10), (348b12), (397b11)

vehle (A.): Dakika, an, lahza. (021b14)

- **vehle-i ūlā**: İlk başlangıç, birdenbire. (021b14)

Y

yaz: Yaz, yaz mevsimi. (090b15), (105b04), (127b13), (218a02), (378b14)

yevm (A.): Gün. (044b18), (114b16), (176a09), (215b17), (269b05), (276a04), (281b18), (285a14), (286a18), (300b05), (301b14), (301b15), (301b16), (301b17), (301b18), (302a05), (302a09),

(302a13), (302a19), (302b01), (302b04), (302b05), (302b08), (335b17), (396b14)

- **yevm-i āḫir**: Son gün. (302a12), (302b05)
- **yevm-i ʿaşer**: Onuncu gün. (302b16)
- **yevm-i buḥrān**: Ateşli hastalığın ağır zamanı, kriz, nöbet zamanı. (301a13)
- **yevm-i evvel**: İlk gün, birinci gün. (176b04), (287b16), (337a01)
- **yevm-i ḥādī ʿaşer**: On birinci gün. (302b15)
- **yevm-i ḫāmis ʿaşer**: On beşinci gün. (303a19)
- **yevm-i ḫāmis**: Beşinci gün. (293b07), (302a16), (302a18)
- **yevm-i inzār**: Tehir etme günü. (287b17), (287b18), (287b19), (288a01), (300a19), (302a06), (302a07), (302a08), (302a09), (302a11), (302a12), (302a13)
- **yevm-i kāmil**: Olgunluk günü, kemale erme günü. (302b04), (302b08)
- **yevm-i ḳattāl**: Ketledilme günü. (298a10)
- **yevm-i ḳıtāl**: Savaş günü. (299a01)
- **yevm-i maḥmūd**: Güzel gün. (300a15)
- **yevm-i müşterek**: Ortak gün. (302b09), (302b13)
- **yevm-i nevbet**: Nöbet günü. (290a12), (293a12), (302a15)
- **yevm-i rābiʿ**: Dördüncü gün. (176b05), (287b17), (299b17), (300a19), (302b12), (302b13), (302b14), (302b15), (302b16), (302b18), (393b06), (397a02)
- **yevm-i rāḥat**: Rahat günü. (292b05)
- **yevm-i sābiʿ ʿaşer**: On yedinci gün. (302b16)
- **yevm-i sābiʿ**: Yedinci gün. (176b05), (299b17), (302a04), (302b13), (302b17)
- **yevm-i sādis**: Altıncı gün. (283b13), (293b08)
- **yevm-i ṯāliṯ ʿaşer**: On üçüncü gün. (303a19)
- **yevm-i ṯāliṯ**: Üçüncü gün. (302a16), (302a19), (337a01), (396b19)
- **yevm-i ṯāmin**: Sekizinci gün. (302b14), (397a05)
- **yevm-i ṯānī**: İkinci gün. (293a10), (293a12), (337a01), (396b19)
- **yevm-i ṣavm**: Oruç günü. (293a12)

- **yevm-i tāsi**: Dokuzuncu gün. (303b08)
- **yevmü'l-ḳıtāl**: Savaş günü. (298b19)
- **yevmü'l-ḳıyām**: Ayağa kalma günü. (006a19)

yevmeyn (A.): İki gün. (327a08)

yevmī, yevmiyye (A.): Günlük, her gün. (004a11), (164a06), (276a07), (276a12), (276a14), (277b15), (277b16), (277b17), (278a08), (278a09), (278a17), (278a19), (278b10), (278b18), (279a06), (279a09), (279b02), (279b12), (279b14), (279b16), (280a07), (280a11), (280a19), (280b02), (280b11), (281a06), (281a19), (281b06), (281b14), (282a02), (282a07), (282a15), (294a12), (294a18), (301b02)

yıl: Yıl, sene. (078b03), (089a11), (089a12), (099b04), (114a18), (119a10), (217b07), (264a12), (274a12), (293b12), (293b13), (303a10), (303a11), (303b02), (304b03), (305a18), (309b01), (309b13), (318a02), (324a04), (396a09)

Z

zamān (A.): Zaman, vakit. (007b12), (008a10), (010a12), (012a18), (013b09), (014a14), (018b11), (018b12), (018b13), (018b14), (018b15), (019a12), (019a14), (020b13), (020b15), (028b18), (029a04), (029a14), (033b02), (035a04), (035b08), (036a16), (037b19), (034b10), (046a15), (047b01), (047b02), (051a05), (097a12), (098b10), (113a12), (114b09), (124a18), (125b19), (128b10), (129a12), (144a18), (145a16), (151b04), (157a03), (163b06), (165a18), (167a19), (167b17), (178b06), (190a08), (206b14), (211b05), (214b15), (218a08), (218b16), (218b17), (219b06), (219b12), (222a03), (228b01), (228b06), (229a04), (229a13), (235a09), (238b01), (238b19), (239a16), (245b04), (259a09), (260b16), (264b02), (264b05), (270a03), (270a04), (270b15), (274b19), (282b04), (284a02), (286b14), (288a17), (289b11), (291a17), (298b10), (301b03), (301b09), (301b15), (302a01), (303a07), (307b02), (307b07), (307b15), (307b17), (320a10), (331a05), (332a03), (377a18), (378b10), (379a13),

(389a15), (392b06), (396a04), (397b10), (399a13), (399b16)

- **zamān-ı civānlıḳ**: Civanlık, gençlik zamanı. (228b15)
- **zamān-ı ḥareket**: Hareket zamanı. (028b19)
- **zamān-ı ḫarīf**: Sonbahar zamanı. (098a14)
- **zamān-ı ictimāʿ**: Toplanma zamanı. (301b15)
- **zamān-ı ḳalīl**: Kısa zaman. (282b18)
- **zamān-ı ḳaṣīr**: Kısa zaman. (270a03)
- **zamān-ı keşīr**: Uzun zaman. (282b19)
- **zamān-ı muʿayyen**: Kararlaştırılmış zaman. (015b02)
- **zamān-ı mutavassıṭ**: Ortalama zaman. (283a01)
- **zamān-ı muvāfiḳ**: Uygun zaman. (045a10)
- **zamān-ı mürūr**: Geçmiş zaman. (144a19), (167a14), (295b13)
- **zamān-ı sükūn**: Hareketsizlik, durgunluk zamanı. (029a02), (029a03), (029a04)
- **zamān-ı şitā**: Kış zamanı. (289b07)

zamānī (A.): Zamanla ilgili. (050b15)

zemistān: Kış. (019a15), (019a16), (019b08), (039a04), (042b10), (043a09), (044b02), (047b18)

3. 1. 10. Renk Adları

A

açıḳ ḳızıl : Tam kızıl olmayan, açık kızıl; biraz, az kızıl. (251a17)

açıḳ ṣarı: Tam sarı olmayan, açık sarı; biraz, az sarı. (030a13), (030a14)

aġac ḳavunu ḳabuġu rengi: Açık sarı. (030a13)

aġber: Toz rengi. (085a19)

aḫḍar (A.): yemyeşil. (264a18), (264a18)

aḫmer (A.): Kırmızı, kızıl. (013a12), (026b18), (027a17), (030b05), (073a05), (109a12), (111a14), (112a06), (112a10), (112a14), (117b19), (120b08), (123a07), (137a13), (140a18), (141b09), (141b17), (142b02), (143a16),

(143a17), (147b08), (153b12), (160b01), (160b11), (162b07), (168a09), (169a05), (169b06), (173a16), (176a02), (176a03), (176b11), (179b10), (199a08), (202a17), (203a18), (206a02), (217a12), (217a19), (231a11), (231a12), (242b09), (250a04), (251a13), (252a14), (252b15), (257a18), (278b12), (281a11), (283b16), (286b11), (289a02), (289b03), (289b15), (291a06), (295a11), (305a14), (308a08), (308b01), (308b06), (308b09), (309a01), (309a03), (309b17), (310b14), (311a09), (311a11), (311b09), (315a03), (315b17), (317a10), (318b05), (318b13), (319b10), (321a19), (321b02), (322a13), (324b12), (325b19), (328b16), (331b05), (331b11), (331b15), (336a17), (337a04), (337b02), (337b10), (337b11), (338b17), (339b15), (339b19), (340b13), (342a07), (344b04), (344b08), (344b14), (344b15), (345a08), (345a12), (345a17), (345b03), (346a02), (346b13), (346b15), (347a16), (347a17), (347b15), (350b08), (350b11), (352b10), (353a07), (353a11), (355a08), (355b08), (355b11), (355b16), (356a01), (356a16), (357a12), (357a19), (359a18), (359b03), (362b12), (363a02), (363b02), (364a04), (366a19), (366b04), (366b18), (367b19), (368b06), (369a15), (369a19), (369b17), (370a06), (370b19), (371a15), (373b09), (374a14), (374b09), (378b18), (379b01), (380a03), (380a08), (382b13), (390a16), (394b07), (395b02)

aḫżar (A.): Yeşil. (037a12), (141b09), (168a17), (176b13), (208a10), (255b01), (255b12), (303b11), (380a18)

aḳ: Ak, beyaz. (030b11), (039a19), (039b09), (092a07), (096a05), (097b09), (109b07), (116a06), (137b06), (145b14), (176b04), (253b10), (262b14), (266a14), (342a08), (383b03)

aḳtem (A.) : Siyaha yakın kızıl. (030b06), (030b16)

ala: Karışık renkli, çok renkli, alaca. (109b10)

aṣfer (A.): Sarı, sarımsı. (003b11), (030a12), (078b13), (109a12), (126a02), (128b13), (140a04), (141b11), (142b02), (155a07), (155b04), (158b18), (160b12),

(168a11), (176b11), (177a19), (194a01), (194a02), (196b12), (205a16), (208a10), (212b02), (214a11), (229b19), (256a17), (269b12), (273b11), (281a12), (292b09), (295b19), (317b15), (324b04), (325b13), (325b18), (329a05), (334a12), (337b06), (338a04), (339b06), (339b14), (339b18), (340a03), (341a02), (341a14), (341b07), (342b05), (343a09), (345b08), (347b15), (355b09), (355b16), (363b02), (371a06), (375a15), (376a09), (378a08), (379b19), (382a04), (386a12), (386b06), (390b03), (393a17), (395b13), (397a07)

- **aṣfer-i ḳıllet**: Az sarı, sarımsı. (265b17)
- **aṣferü'l-kebīr**: Çok, aşırı sarı. (377b04)
- **aṣferü'l-levn**: Sarı, renk sarılığı. (255b01)
- **aṣferü'ṣ-ṣaġīr**: az sarı, sarımsı. (377b08)

aṣheb (A.): Kumral. (030b03)

asmāncūnī: Gök rengi. (360a13)

asmāncūnīü'l-lenv: Gök rengi. (030b10)

aşḳar (A.): Kızılsı ak renk. (030a14), (030a19), (031b12), (156a08), (156a09)

āzraḳ (A.): Mavi. (055b03), (206a01), (206a02), (206a18), (209a19), (210a16), (211b08), (212a07)

B

bādıncānī (F.): Patlıcan rengi, morumsu. (027a02)

benefseci'l-levn: Menekşe rengi. (255a19)

berāzu'l-levn: Dışkı rengi. (039b13

beyāż (A.): Ak, beyaz. (013b05), (026a11), (026b17), (026b18), (027a06), (030b19), (032a02), (032a11), (032b02), (032b08), (033a11), (036a05), (070b07), (071a07), (073a02), (073a19), (078a15), (080a11), 082a05), (083a10), (090b08), (092b07), (095b11), (096b11), (098a03), (100a15), (104a03), (105b16), (109a14), (115b01), (132a08), (132b03), (132b04), (143a18), (167b01), (169a19), (176b11), (185b18), (192b11), (194a02), (201b19), (204a01), (212b19), (213b13), (216b05), (231a15), (231a17), (233a08), (253a02),

(255b02), (262a15), (271a10), (281a08), (295b17), (295b19), (313b10), (324b01), (348b07), (353a17), (367b05), (376a12), (376b17)

- **beyāż-ı levn**: Rengi beyaz, beyaz renk. (028a02)

beyażlıḳ (A.): Aklık, beyazlık. (238a03)

C

cāmid renk: Donuk renk, mat renk. (208a04)

caṣṣī (A.): Hafif maviye çalan beyazlık, kireç rengi. (014a02), (014a03), (263b03)

D

duḫān rengi: Koyu kül rengi, füme. (176a04)

E

ebyaż (A.): Beyaz. (109a12), (115a10), (266b01), (289b09), (356a02), (358a02)

- **ebyażu'l-levn**: Beyaz renk. (287b03), (287b04)

elvān (A.): Renkler. (005b18), (030a10), (031a11), (073a04), (199a06), (244b09), (334b05)

- **elvān-ı keşīre**: Çok renkli, karışık renkli. (199a11)

- **elvān-ı mürekkebiyye**: Karışık renkler, alacalı. (031a05)

elvān-ı rūy: Tunç rengi. (266a09)

esved (A.): Siyah, kara. (003b10), (045b14), (085b07), (111b18), (124a12), (155b17), (160b15), (167b01), (168b14), (176b12), (178b13), (186a09), (186a12), (196b14), (209a12), (212b02), (213a02), (214a11), (231a18), (237b16), (244a16), (254b11), (256a17), (257a19), (257b05), (258a11), (261a08), (265b11), (266a19) ,(266b01), (266b02), (266b03), (266b06), 266b07), (266b08), (266b17), (267a02), (271a13), (292b13), (305b01), (307a14), (308a04), (314a09), (317a16), (318b05), (319a12), (319b11), (321a10), (321a15), (323a12), (323b17), (324a07), (325a04), (325b18), (328b16), (329a05), (331a03), (332a08), (333b19), (334a05), (334b06), (335b16), (336a10), (336a15), (336b15), (337b10), (338a04), (340a13), (340b04), (343b16), (345a04), (345a13), (345b18), (349a14), (352b06), (353a01),

(355a10), (355a12), (355b01), (355b04), (355b08), (356b12), (361a04), (361a05), (371a07), (373b18), (374b03), (376a01), (376a14), (377a01), (382a10), (383b03), (388b02), (390a05), (390a07), (393b16), (397a03), (397a03), (397a07)

- **esved-i levn**: Siyah renkli. (255b12)

eşheb (A.): Gri. (099b06), (099b13), (310a02), (310b13), (311a13), (311b13), (313a02), (313a14)

eşḳaru'l-levn: Kızıl renkli, rengi kızıl. (048a15)

ezraḳ (A.): Mavi, gök. (141b17), (109a12)

G

gök: Mavi ve yeşile çalan bir renk. (040b14), (109a14), (149a13)

göklük: Mavilik ve yeşillik arasında bir renk. (026b18)

H

ḥakī (F.): Toprak rengi. (305a18)

ḫaşḫāşī (A.): Yeşilimtırak. *"üç levndir eşhebdir ve ḫaşḫāşīdir ve siyāhdır aña meblūʿ dėrler" (99b/6).* (099b06)

ḥumret (A.): Kırmızılık, kızıllık. (030b15), (032b11), (019a18), (027a01), (027b11), (027b17), (030b02), (030b05), (030b16), (032a05), (048a14), (066a18), (114b04), (114b19), (115a19), (135a06), (138a13), (140a14), (141b05), (142a01), (143a06), (145a01), (146b07), (173a16), (175b09), (176a10), (231a13), (233b12), (234a03), (241b19), (247b05), (247b07), (251a17), (257b01), (262a15), (265b10), (269b06), (269b07), (278b13), (279a11), (281a07), (283a16), (285a16), (321b16), (322a16), (350a06), (379a18), (394a12)

ḫużret (A.): Yeşil. (028a08), (030b09), (030b15), (040b16), (135a06), (208a09), (194b07), (253a02)

J

jencārīü'l-lenv: Bakır pası rengi. (013b03), (030b13)

jengār rengi (F.): Bakır pası rengi. (033a15)

K

ḳalāy levni: Gümüş yakın beyaz renk. (155b05)

ḳāni‘: Koyu kırmızı. (040b05), (089a18)

ḳara: Siyah, kara. (013a19), (095a11), (106a13), (111a13), (114b09), (120b14), (124b05), (132b19), (147b01), (147b10), (148a08), (148b19), (213a17), (272a07), (293a03), (316a06), (318b05), (340b11), (342a07)

ḳaramtıḳ: Karamsı, karaya çalar. (231a19)

ḳaramtıraḳ: Karaya yakın, karamsı, siyahımsı. (182b06)

kebūd (F.): Gök rengi, mavi. (066b04), (310b06), (312b05)

kebūdī (F.): Mavilik, mavi renkli. (028a11)

- **kebūdī-i bevl**: İdrarın mavimsi olması. (028a11)

ḳırmızı (A.): Kırmızı, al renk. (026b18), (027b01), (030a14), (032a10), (032b02), (036a07), (069b03), (075a09), (082a05), (082a06), (083a11), (087b19), (092a06), (092a07), (093a07), (096b10), (103a10), (169b04), (254a04), (375a05)

ḳızıl: Kızıl, kırmızı. (030b06), (039a16), (086a12), (094a07), (101b06), (105a17), (107a13), (111a01), (111a13), (111b18), (112a04), (114b03), (114b07), (114b09), (119a15), (124b06), (132a09), (132b19), (217b14), (251a18), (290a02), (299b13), (299b14)

ḳızılca: Kızıla çalan renk. (271a16)

ḳurbaġa alacası: Aklı siyahlı bir renk. (266a14)

kül rengi: Odunun yanmasıyla oluşan, külün akla kara arasındaki rengi. (032b03)

kürrāṣīü'l-levn: Pırasa rengi, açık yeşil. (013b01), (030b12)

kürrāsiyye: Açık yeşil. (284a17)

L

levn (A.): Renk. (013a04), (013a11), (013b02), (013b03), (014b06), (025b15), (026a10), 026a11), (026b17), (026b18), (027a04), (027a05), (027a06), (028a02), (028a15), (029a15), (030a07), (030a12), (030a17), (030a18), (030a19), (030b01), (030b02), (030b05), (030a06), (030b07), (030a08), (030a14), (030a15),

(030a16), (030a18), (030b09), (030b10), (030b14), (030b17), (030b18), (031a02), (031a03), (031a06), (031a09), (031b04), (031b14), (033a02, (033a08), (039b12), (033b13), (036a02), (037a02), (038b19), (070b06), (072b19), (073a16), (073a17), (079a17), (080b07), (082a05), (088b19), (092a03), (097b02), (099b06), (105a10), (106a10), (108b19), (113a13), (115a08), (124a15), (125a15), (126a02), (127b19), (128b12), (142b03), (150b19), (155b04), (155b05), (155b12), (179a05), (189b19), (194a01), (194b07), (197b18), (207a06), (207b07), (207b17), (215a08), (215b02), (215b09), (216b11), (231a09), (231a11), (233b01), (233b19), (236b05), (236b06), (236b07), (236b13), (237a19), (238b14), (239a19), (241b18), (245b02), (247b07), (247b08), (247b10), (251a13), (252b01), (253a02), (255a19), (255b02), (255b12), (257b01), (262a14), (262a15), (265a03), (265b06), (265b16), (266a05), (266a11), (266a18), (279a01), (279a11), (280b09), (280b12), (294b18), (307a02), (310b03), (307b13), (311b02), (311b19), (320b08), (321b03), (321b16), (323b02), (323b16), (394b18)

- **levn-i aḥmer**: Kırmızı renk. (026b18)
- **levn-i aḫżar**: Yeşil renk. (208a10)
- **levn-i aṣliyye**: Aslî renk, asıl renk. (194a02)
- **levn-i bādıncānī**: Patlıcan rengi, koyu mo, kahverengisi mor. (027a02)
- **levn-i balgam**: Balgam rengi. (027a04), (263b16)
- **levn-i bedenī**: Beden rengi. (267a03)
- **levn-i beyāż**: Beyaz renk. (026b17), (026b18), (030b19)
- **levn-i fāsid**: Hastalıktan dolayı derinin renginde bozulma. (083a04)
- **levn-i ḥacerī**: Taş rengi. (027a03)
- **levn-i ḥumret**: Kırmızılık, kızıllık rengi. (283a16)
- **levn-i ḳızıl**: Kızıl renk. (114b03)

- **levn-i mekbūd**: Ciğerinde hastalık olanın rengi. (190a06)
- **levn-i nefṣ**: Döl suyu rengi. (176a02)
- **levn-i rūy**: Yüz rengi. (265b17), (269b06), (323a09), (350a06)
- **levn-i vech**: Yüz rengi. (265b17)

mey-gūn (F.): Şarap renginde olan, kırmızıya çalan. (030b03)

N

nārencü'l-levn: Turunç rengi. (030a15)

nāru'l-levn: Ateş rengi. (030a19)

nīlīü'l-levn: Çivit rengi. (030b11)

R

remādī (A.): Bir mikdar kırmızıya çalan, kül rengi. (032b02), (365a13)

renk : Renk. (027a17), (028a09), (030a13), (030b11), (031a06), (032b03), (027a03), (030b11), (032b03), (032b04), (033a15), (039a19), (066b04), (069b03), (085a19), (085b01), (085b03), (089a09), (095b14), (097a08), (098a03), (116a04), (208a04), (222a17), (133a06), (156a09), (162b08), (176a04), (231a09), (231a18), (251a18), (266a10), (287b18), (290a02), (296a17), (299b16), (348b07), (379a11), (387a08), (390b07)

- **renk-i ḳārūre**: İdrarın rengi. (027b12)
- **renk-i rūy**: Yüzün rengi. (019a19), (027b18), (265b19), (266a05)
- **renk-i zebān**: Dilin rengi. (028a06)

S

ṣafrā (A.): Sarı. (172a18), (172a19)

- **ṣafra-ı beyż**: Yumurta sarısı. (148a06), (172a19)

ṣarı: Sarı. (028a15), (030a13), (030a14), (030b16), (031b13), (032b12), (036a06), (039a19), (041a16), (075a09), (080a12), (080a13), (080a17), (080a19), (084b14), (092a06), (096b11), (109a01), (109a14), (109b10), (118b15), (118b16), (125a15), (132a09), (173a10), (198a19), (273a16), (299b11), (383b01)

sebz (F.): Yeşil, yeşil renkli. (097b02), (215b13), (313a18)

sefīd (F.): Beyaz, ak. (027b03), (032a09), (040a02), (048a15), (063b11), (070b16), (082b03), (090b07), (214a19), (309a15), (310b06), (310b10), (310b16), (311a11), (311a15), (311b03), (311b08), (312a17), (312a18), (312b15), (312b16), (312b18), (314a18), (314b02), (315b08), (316a16), (317a09), (317a13), (317a18), (317b03), (317b14), (318a14), (324a01), (326a05)

sepīd: Beyaz, ak. (066a17), (070b06), (328b02)

sevād (A.): Siyahlık, siyah renk. (049b07), (124a15), (170a18), (173a03), (212b06), (213a10), (215a08), (231a14), (242a17), (264b01), (284a16), (353b15)

- **sevād-ı ʿārıż**: Meydana gelen siyahlık. (212b04)
- **sevād-ı ḥadd**: Siyahlık sınırı. (040b16)
- **sevād-ı levn**: Siyah renk. (215b09)

siyah (F.): Siyah. (030b07), (031a09), (039a18), (088a05), (089b13), (100b09), (027b03), (028a10), (030b11), (030b18), (031b10), (031b12), (031b14), (032b12), (033a15), (033b04), (039b14), (040a02), (045b14), (048a16), (074b05), (075a09), (076b16), (080a02), (082a05), (082b03), (084b02), (085b01), (085b03), (086a06), (090b07), (092b09), (092b17), (096a05), (099b06), (100a05), (101a02), (102b12), (103a10), (105a16), (108b19), (109a02), (118b02), (119b13), (120b03), (173a02), (176a03), (176a04), (203b12), (207a10), (265b10), (265b10), (266a14), (266a14), (267a01), (299b10), (303b12), (317b12), (337a04), (337a05), (337b11), (375b03), (379a11)

- **siyāh-ı levn**: Siyah renk. (255a19)

sūd: Siyah. (166a10), (271a14)

ṣufret (A.): sarı, sarı renk, sarılık. (027a05), (030b18), (031a07), (039b14), (115a08), (208a09), (212b03), (212b06), (226a11), (231a13), (239a19)

- **ṣufret-i zāʾide**: Fazla sarı, artan sarı. (026b19)
- **ṣufret-i beyż**: Yumurta sarısı. (124b13), (137b15), (140b12),

(141a19), (159a09), (182b06), (190a06), (201b04), (205b19), (207a02), (212a07), (215a08), (236a18), (236b07), (237a06), (253a02), (260a14), (262a16), (280b04), (284a14), (284a16), (293b03), (342a14), (347b06), (358a15), (359b11), (362b05), (362b15), (372b16), (388b18), (388b19)

- **ṣufret-i bevl**: İdrar sarılığı. (281b01)
- **ṣufret-i fāḥiş**: Normalden fazla sarı. (213a05)
- **ṣufret-i ḳārūre**: İdrar sarılığı. (281b15), (282a08)
- **ṣufret-i levn**: Sarı renk. (236b06), (237a19), (247b07), (279a01), (279a10)
- **ṣufret-i vech**: Yüz sarılığı. (279b05)

sürḫ (F.): Kırmızı, kızıl. (013a08), (026a11), (027b18), (032a08), (033a02), (039a18), (048a03), (076b08), (082b03), (093b03), (196a08), (201b07), (216b11), (265b03), (295b19), (303b10), (309a15), (310b05), (310b10), (310b16), (311b03), (311b04), (312a18), (312b15), (314b02)

Ş

şiddet-i renk-i aḥmer: Kırmızı rengin şiddeti, baskınlığı.

T

ṭaş rengi: Taş rengi. (027a03)

ṭuruncu: Turuncu. (176b04)

Y

yaşıl: Yeşil. (098a05), (159b06)

yeşil: Yeşil. (084b06), (091b07), (152a02), (238a03), (332b17), (392a07)

Z

zād: Sarı. (311b04)

zerd (F.): Sarı. (266a07), (266a09), (266a11), (271a14)

- **zerd-i çeşm**: Göz sarılığı. (028a05), (215a15)

zerḳānī (A.): Gök rengine ait, maviye ait. (244b12)

zerḳiyyet (A.): Mavi ile ilgili. (215a09), (271a16)

3. 1. 11. Hayvan Adları

A

aġaç ḳurbaġası: Kurbağagillerden boyu 3-5 cm olan, sırtı yaprak yeşili, ağaçlara tırmanan bir kurbağa türü. (161a17)

aġreb (A.): Akreblerden, sıcak ve nemli yerlerde yaşayan, kıvrık ve kalkık kuyruğunda zehirli iğnesi olan bir tür böcek. (392b15)

ʿaḳārib (A.): Akrebler. (218a01), (272b05), (374b12)

ʿaḳreb (A.): Akrep; zehirli ve tehlikeli hayvancık. (004a18), (021b08), (076a01), (081a10), (081a14), (085a10), (001b02), (087b08), (090a14), (095a04), (096a10), (107a09), (134b10), (137a03), (217b17), (217b18), (218a02), (223a09), (270b19), (272b02), (272b03), (272b04), (272b05), (304b14), (306a08), (350a12), (350a13), (374b13)

- **ʿaḳreb-i muḥammaṣ**: Kavrulmuş akrep. (204a12)
- **ʿaḳreb-i muḥraḳ**: Yanmış akrep. (319a07)

ʿalaḳ (A.): Sülük. (174a12), (174b03), (174b05)

ʿankebūt (A.): Örümcek ağı. (061a07), (066a07), (156a19), (156b10), (210b03), (270b19), (368a01), (368a07)

arı: Zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek; arı. (099b08)

ʿarīş (A.): Kertenkele. (271a15)

arslan: aslan. (130b14), (125a15)

ʿaṣāfīr (A.): Serçe kuşları. (184a13), (188b16), (194b10), (226a10), (226b02)

ʿaṣfūr (A.): Serçe kuşu. (106b06), (226a13), (226a15), (227a16), (249a01), (312a19), (355a06)

at: At. (034b01), (038a15), (130b11)

atmaca: Kartalgillerden, ava alıştırılabilen küçük yırtıcı bir kuş. (381a16)

aṭrāġūlīdbaṭūs (Y.): Çit kuşu, kuyruksallayan (218b01)

ayı yavru: Ayı yavrusu. (392b13)

B

baḳar (A.): İnek. (104b14), (105a12), (128a07), (146b13), (195a16), (197a04), (203a10), (205a07), (207b13), (208b10), (209b13), (210a18), (210b08), (226a11), (227a07), (242a18), (260b06), (269b08), (269b10), (269b15), (272b16), (306a16), (321b07), (324a09), (32,4b19), (325a06), (357b01), (357b03), (361b14), (362b08), (363b10), (370a12), (370b07), (370b12), (380b10), (386b13), (390b03), (393b03)

baḳḳ (A.): Tahta biti. (223a07), (272b16), (272b19)

balıḳ: Balık. (092b19), (094a16), (094a17), (094a18), (094b01, (094b03), (094b04), (094b06), (094b08), (095a14), (099b10), (099b13), (114a12), (115b07), (135b07), (184a01), (282b06), (285b17), (289b14)

- **balıḳ pulu**: Balık pulu. (032a09)

baġl (A.): Katır, ester. (274b09)

baʿīr (A.): Deve. (196b05), (196b07)

baʿr-ı ġazāl: Ceylan yavrusu kığısı. (195a15), (233a03)

baʿūż (A.): Sivrisinek. (273a01)

başfarāġūn (B.): Çit kuşu, kuyruksallayan, ebū faẓīl, aṭrāġūlīdbaṭūs. (218b01)

başmaḳçı: Banbul kurdu, ẕerārīc, zürūce. (090b15)

baṭṭ (A.): Ördek. (082a09), 226a14)

berāġīṯ (A.): Pireler. (272b06), (272b09), (272b11), (272b13)

bilic: Tavuğun küçüğü, erginleşmemiş tavuk veya horoz. (171a06), (184a13), (285a14), (286b09), (289a07), (289b05)

böcek: Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları, baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşan hayvan sınıfı, haşere. (153b19)

buʿūż (A.): sivrisinek. (272b17)

būr (F.): Doru at. (212b15)

burāk (A.): Binek vasıtası, at. (130b11)

buzaġı: Yeni doğmuş, anne sütüyle beslenen sığır yavrusu. (034b02)

- **buzaġı eti**: Yeni doğmuş, anne sütüyle beslenen sığır yavrusunun eti. (105a15)

bürġūṯ (A.): Pire. (167a17)

C

canavar (F.): Canlı hayvan, haşareler. (077b10), (125a15), (274b02)

cārūf (A.): Kuzu. (226a14)

cemel (A.): Erkek deve, ibil. (206a01), (242a19)

cenāḥ (A.): Kanat, kuş kanadı. (091b05), (142a06), (285a14)

ceyrān: Ceyla, ahu, gazal. (306a10)

- **ceyrān māyesi**: Ceylan özü, mayası. (306a10)

Ç

çāḳ: Bozdoğan. (380b11)

çeyl: Yengeç. (280a16), (280b19)

çil (ḳuşu): Çil kuşu, çil keklik, ṭayhūc. (034b02), (098a13), (226a10)

çiyān: Çok ayaklılardan, sarımtırak renkte, zehirli bir böcek. (272a01), (350a13)

D

debbe: Ayı. (390b03)

decāc (A.): Tavuk. (089b17), (181a06), (208b17), (208b17)

delm: Delm. (304b14)

deve: Deve. (105a05), (105a09), (105a10), (105a11), (105a18), (210a15), (308b12), (386b03)

dīk (A.): Horoz. (089b17), (203b11), (222a05), (308b12)

- **dīk-i beyāż**: Beyaz horoz. (272a16)

dilki: Tilki. (083b13), (083b14), (083b16), (133a16), (273a14)

dūd, dūde (A.): Kurt, solucan; böcek. (003b09), (129b18), (151a16), (157b16), (157b16), (157b17), (158a04), (158a03), (161b08), (161b15), (164a01), (167a18), (167a19), (180a13), (181a17), (181a18), (185b08), (185b08), (201b16), (204a15), (204b01), (204b04), (204b06), (204b07), (204b11), (204b13), (204b14), (205a05), (205a10), (205a11), (205a14), (205a19), (205b03), (206b13), (206b15), (228b18), (229b05), (258a13), (268b14), (311b18), (318a13), (319b19), (324a17), (343a14), (343a19), (372b10)

- **dūd-ı kebīr**: Büyük kurt, solucan; böcek. (186b01), (204b19)

- **dūd-ı ṣıġār**: Kıl kurdu. (205b01)
- **dūdü'l-esnān**: Diş çürümesine yol açtığına inanılan diş kurtları. (003a17), (157b15)

dūdī (A.): Kurt böceği gibi. (165b03)

dūdiyye (A.): Solucansı. (029b17)

dücāc (A.): Tavuk. (289b13), (386b12)

dürrāc (A.): Turaç kuşu, çil kuşu; taraç eti. (090a10), (090a11), (090a14), (090a17), (289b13)

- **dürrāc eti**: Turaç eti. (280a16)
- **dürrāc lüḥūmu**: Turaç eti. (282a01)
- **dürrāc-ı lüḥūm**: Turaç eti. (280a03)

E

ebū faẕīl (A.): Bülbül, hezar; bülbül pisliği. *"bir ṭayr olur ki aña efrenc (218b) (1) başfarāġūn dėrler ve ʿArablar ebū faẕīl dėrler buna Yūnāniyān ise ol ṭayrıñ nāmına aṭrāġūlīd- (2) baṭūs dėmişlerdir eṭibbādan bunu çoḳ ādem bilememişlerdir bu faḳīr ḥükemā-yı efrencden (3) gördüm ve ol ṭayrı ṣordum belki suʾālle ḳaniʿ olmayıp tecrübe daḫı eyledim olarġa (4) zebān-ı Türkīde neces-i bülülī dėrler" (218a/19; 218b/1, 2, 3, 4).* (218b01)

efʿī (A.): Engerek yılanı. *"bu ḳısm efʿīdir ki Türkīde engerek dėrler" (273b/17).* (021b08), (024b02), (084b17), (090a14), (094b18), (146a07), (150b05), (169b03), (169b04), (169b05), (169b07), (169b11), (169b12), (258a04), (258a06), (258a08), (258a11), (273b17), (273b19), (274a01), (274a02), (274a03), (274a17), (304b06), (304b08), (304b09), (307a12), (307b08), (348a12), (348a15), (348a16), (348b02), (348b03), (348b16), (348b18), (249b18), (374b04), (392b14)

- **efʿī-i esved**: Kara engerek yılanı. (258a11), (374b03)

erkec: Üç yaşını bitirmiş erkek keçi. (218a08), (316b09)

- **erkec laḥmı**: Üç yaşını bitirmiş erkek keçi eti. (226b14)
- **erkec maʿz**: Üç yaşını bitirmiş erkek keçi. (218a07)
- **erkec maʿz ḫūnu**: Genç keçi kanı. (218a07)

erkek ḳumru ḳānı: Erkek kumru kanı. (145a03)

erneb (A.): Tavşan. (011a15), (122b12), (128a07), (136b12), (210b03), (250a12)

- **erneb beyni**: Tavşan beyni. (223b19), (224a02)
- **erneb demi**: Tavşan kanı. (316b10)
- **erneb dimāġı**: Tavşan beyni. (233a03), (272a05)
- **erneb eti**: Tavşan eti. (132a14)
- **erneb ḥuṣyesi**: Tavsan hayası, yumurtalığı. (222a04)
- **erneb ḳūrsaġı**: Tavşan kursağı. (221b13)
- **erneb merāre**: Tavşan ödü. (152a09)

erneb-i baḥrī: Deniz tavşanı. (271a15)

erneb-i keler: Kara tavşanı. (271a15)

esed (A.): Aslan. (006a17), (011a14), (229a09)

eşşek arısı: Eşek arısı, zar kanatlılar türüne mensup kızıl bir yaban arı türü. (272a03)

F

fāre (A.): Fare, sıçan. (147a12), (259a12), (273a04), (273a06)

ferrūc (A.): Piliç. (178b16), (248b19), (256b03), (260a14), (280a03), (364b12)

- **ferrūc-ı semīn**: Semiz, yağlı piliç. (257b15)

ferārīc (A.): Piliçler; piliçle yapılan yemek. (177a15), (187b04), (188b16), (188b18), (189a01), (191a17), (197a01), (208b18), (215b11), (236b19), (244a17), (249a01), (274a17), (357b05)

- **ferārīc-i muḥammer**: Kızarmış piliçler. (200b14)

firāḫ (A.): Kuş yavruları, henüz kanadı uçmaya hazır olmamış, yavru kuşlar. (187b04), (226a14), (226b08)

- **firāḫ-ı semīn**: Etli, yağlı kuş yavruları. (215b11)

fürūḫ-ı ḥamam: Güvercin piliçleri, yavruları. (353a03)

fīl: Fil. (265a14)

- **fīl ayaġı**: Fil ayağı. (245a10)
- **fīl-i zebān**: Filin dili. (232b17)

G

ġanem: Koyun. (182b13), (186a06), (386b13)

ġarāl (A.): Köpek yavrusu. (233a03)

ġazāl (A.): Geyik yavrusu. (195a15)

genc ḳoyun eti: Bir ile üç yaş arası koyunun eti. (105a14)

geyik : Geyikgillerden, erkeklerinin başında uzun ve çatallı boynuzları olan memeli hayvan; geyik. (274a10)

- **geyik boynuzu**: Geyik boynuzu. (077b08)
- **geyik ḳuyruġu**: Geyik kuyruğu. (271a17)

gögercin: Güvercin. (023b05), (086b11), (086b14), (131b16), (145a02), (397b03)

- **gögercin demi**: Güvercin kanı. (142a05)
- **gögercin yavruları**: Güvercin yavruları. (132a14), (200b17)

ġurāb (A.): Karga. (272b07), (367b06)

H

ḥamām (A.): Güvercin. (086b11), (184a13), (191b12), (197a01), (210a18), (223b19), (226a14), (227a01), (227a16), (235a16), (357b05)

ḥamel (A.): Kuzu. (020b14), (345a18)

ḫaneş (A.): Yılan; büyük, siyah, zehirsiz yılan. *“efʿī-i esved olur ki (12) ʿArablar añа ḫaneş Türkīce inek emen ḳarasını dėrler” (258a/11, 12).* (258a12)

ḫanfā: Toluzlan böçeği. (273a13)

ḥāruf: Erkek kuzu. (279a04)

ḥaşerāt (A.): Örümcek, karınca, akrep, fare, yılan ve benzeri gibi hayvanlar. (090a14), (272a17), (306a09), (346b04), (350a12)

ḥaşerāt-ı arż: Topraktaki, yerdeki haşereler. (077b10), (093a12), (181a14), (181b13), (259a12), (272a12), (272a14), (274b02), (319a11)

- **ḥaşerāt-ı mūẓiyāt-ı arż**: Yerdeki acı veren, zararlı haşereler. (271b19)
- **mesmūm-ı ḥaşerāt-ı arż**: Yerdeki zehirli haşereler. (181a14)

ḫaṭṭāf(b) (A.): Kırlangıç. (147a12), (147a17), (152a08), (152b03)

- **ḫaṭṭāf re’si**: Kırlangıç kafası. (149b04)

ḥayvān (A.): Hayvan. (008b19), (016b01), (016b04), (055a02),

(057b15), (083b13), (090b14), (090b15), (090b16), (093a02), (104b13), (105a16), (109a10), (143b08), (161a18), (161b01), (167b02), (167b12), (180a13), (181b10), (204a07), (212b15), (213b03), (218b07), (222b19), (248b10), (262a01), (270b13), (270b18), (271a02), (271a17), (272a14), (272a15), (272a16), (273b08), (273b10), (273b11), (273b18), (304b14), (318b01), (329a10), (339a19), (346b05), (350a14), (385b14), (396a15), (396a19), (396b01), (396b04), (396b09)

ḥayvānāt (A.): Hayvanlar. (009b03), (084b19), (085a05), (085a10), (085a17), (090b18), (167a18), (204b03), (208b15), (226a13), (259a12), (271a03), (271b19), (273b07), (304b13), (306a18), (400a08)

- **ḥayvānāt-ı mūẕiyāt**: Acı veren, zararlı hayvanlar. (272a03)
- **ḥayvānāt-ı rimme**: Çürümüş hayvanların kemikleri. (258b10)

ḥayvānī (A.): Hayvanla ilgili, hayvana ait. (014b17), (014b19), (015a08), (016b04), (017a17), (019a09), (033b15), (062b16), (131b14), (156a03), (271a10), (271a15), (279b13)

ḥayvāniyye (A.): Hayvanla ilgili; canlıya ait. (015a02), (015a08), (015a14), (015a16), (015a17), (025b08), (042b08), (043a05), (300b19)

ḫayyāt (A.): Yılanlar, solucanlar. (004a10), (169b09), (273a18), (273a19), (274a04), (274a07), (318a13), (343a19), (372b10), (317b18), (343a14)

hevāmm (A.): Böcekler, haşereler. Pire, tahta kurusu, bit, örümcek, yılan gibi, kışın gizlenip yazın meydana çıkan, insan ve hayvanın vücudundan beslenerek yaşayan, insana zararı dokunan (parazit yaşayan) küçük canlılır. (024b02), (272a09), (272a16), (346b04), (350a12)

ḫımār, ḥımār: Eşek. (120a11), (154b02), (154b04), (156b09), (178b15), (179a11), (221a06), (272a11), (307a19), (354b19), (365a15), (384a18)

- **ḥımār cigeri**: Eşek çiğeri. (221b12)

- **ḫımār ḳaḍībi**: Eşek penisi.(230a08)

- **ḫımār ṭırnaġı**: Eşek tırnağı. (146a06)

- **ḫımār zibilinin ʿuṣāresi**: Eşek zibilinin öz suyu. (156a19)

ḫınzīr (A.): Çift tırnaklılardan, eti, yağı, derisi veya kılı için beslenen evcil hayvan; domuz. (006b01), (381a16), (384b08), (385a10), (400a08)

- **ḫınzīr eti**: Domuz eti. (105b08)

hirre (A.): Dişi kedi. (152a08)

ḥoros (F.): Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı.

ḫuffāş (A.): Yarasa, gece kuşu. (263a12)

ḥunfese (A.): Donuzlan böceği, bok böceği osurgan böceği. (218b07)

hüdhüd (A.): Çavuşkuşu, ibibik kuşu. (203b16), (203b18)

İ

ibil (A.): Deve. (010a02)

inek emen ḳarası: Yılan; büyük, siyah, zehirsiz yılan. *"efʿī-i esved olur ki (12) ʿArablar aña ḫaneş Türkīce inek emen ḳarasını dėrler" (258a/11, 12).* (258a12)

ʿirs (A.): Gelincik. (222b19), (273a01), (274b08)

- **ʿirs-i ḫuşye**: Gelinciğin hayası, testisi. (223a02)

iskolofend (R.): Deniz tarağı. (338b10)

isḳorpiṭ (R.): İskorpit balığı. (094a19)

it: Köpek. (274b06)

iyyel: Geyik. (273a17), (367a12), (367a19), (367b19)

K

ḳabaḳ çekirdegi ḳurdu: Abdestbozan, bir tür bağırsak paraziti, bağırsaklarda uvacık kurdlar olmakdır, namāzbur . (039b19)

ḳāḳum (A.): Kuzey bölgelerde yaşayan, sansara benzer, siyah kuyruklu, derisi çok kıymetli bir hayvan. (048b14)

ḳamḳām: Kıl biti. (003a13), (143b07), (143b08)

ḳaml (A.): Bit, kehle. (003a13), (012b18), (074b15), (143b07), (143b09), (143b11), (143b13), (167a17), (174b04), (223a07), (267a19), (267b16), (355b11)

ḳānişa: Kuş kursakları. *“ḳavāniş cemiʿ ḳānişadır ḳuş ḳurṣaġıdır” (102a/1).* (102a01)

ḳanş (A.): Kuş kursağı, taşlık, kursak. (243b03)

- **ḳanş-ı semek**: Balık kursağı.(243b03)

ḳaplan: Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya’da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan. (204a09)

- **ḳaplan yaġı**: Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya’da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvandan elde edilen iç yağı. (134a03)

ḳaplumbaġa: Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, ağır yürüyüşlü, dört ayaklı, sürüngen hayvan. (197a15)

- **ḳaplumbaġanıñ beyżi**: Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, ağır yürüyüşlü, dört ayaklı, sürüngen hayvanın yumurtası. (395b06)
- **ḳaplunbaġa merāresi**: Kaplumbağalardan, çok sert ve kemiksi bir kabuk içinde yaşayan, ağır yürüyüşlü, dört ayaklı, sürüngen hayvanın öd kesesi. (221b12)

ḳara ḳulaḳ: Kedigiller ailesinden vahşi bir hayvan türü. (120b14)

ḳarn (A.): Boynuz. (275a17), (353b17), (354a12)

- **ḳarn-ı iyyel**: Geyik boynuzu. (204a13), (273a17), (346a02), (367a12)
- **ḳarn-ı iyyelü’l-muḥraḳ**: Yanmış geyik boynuzu. (346a07), (367a19), (367b19)

ḳartal: Kartalgillerden, genellikle kızıl, siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üstünde kuran, iri bir yırtıcı kuş. (223a04)

- **ḳartal ḳursaġı**: Kartalgillerden, genellikle kızıl, siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üstünde kuran, iri, yırtıcı kuşun kursağı. (223a04)

ḳarġa: Kargagillerden, kanatları geniş, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren kuş. (273a14)

ḳarınca: Zar kanatlılardan, toplu olarak yaşayan, yuvaları toprağın altında olan

ve birçok türü bulunan böceklerin genel adı. (129b14)

- **ḳarınca yumurdası**: Karınca yumurtası. (146a05)

ḳatır: Atgillerden, kısrak ile erkek eşşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan. (139b02)

- **ḳatır tezegi**: Atgillerden, kısrak ile erkek eşşeğin çiftleşmesinden doğan melez hayvan zibili, dışkısı. (139b02)

ḳavāniş (A.): Kuş kursağı. (102a01)

ḳaz: Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabanî veya evcil kuş. (124a06), (386b13)

- **ḳaz eti**: Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabanî veya evcil kuşun eti. (124a06), (124b13)

kebūter (F.): Güvercin. (244a17)

kedūdāne: Namazbur, kabak çekirdeği kurdu. *"kedūdāne ki Türkīsi namāzbur ve ḳabaḳ çekirdegi ḳurdu dėdikleridir" (39b/19).* (039b19), (093b02)

kehle (A.): Bit yavrusu, yavşak. (083b10), (093b19), (094a01), (098b04), (099a09), (100b10), (105a10), (106b14), (107b04), (295a02)

keklik: Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş; keklik. (034b02), (152a08), (194b09), (215b11), (280a03), (280a16), (289a07), (397b03)

- **keklik beyżāları**: Keklik yumurtaları. (226a15)
- **keklik eti**: Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuşun eti; keklik eti. (090a16)
- **keklik imrāḳı**: Keklik etinin suyu. (370b06)
- **keklik lüḥūmu**: Keklik eti. (280b19)

kelb (A.): Köpek. (097b06), (097b07), (103b06), (118b05), (126a05), (126a12), (146a05), (186a18), (258b10),(274b04), (275a02), (275a04), (275a06), (275a07), (275b14), (275b15)

- **kelb-i ʿaḳūr**: Isıran kuduz azgın köpek. (024b03), (081b12), (101b01), (104a08)

- **kelbü'l-kelib** : Kuduz köpek. (274b05), (304b15)

kelb kenesi: Köpekte vücudunun dış yüzeylerinde bulunan kene, sakırga. (146a05)

keler: Kertenkele gibi yerde sürüklenerek ilerleyen hayvanların ortak adı. (097b08), (226a09), (271a15), (271a16)

kene: Kene, sakırga. (146a05), (348a13)

keriş (A.): Tavuk ve ördek ciğeri. *"kebed ve keriş Türkīsi tavuḳ ve ördek cigeridir" (103b/4).* (103b04)

kertenkele: Kertenkele, keler. (262a01), (273a16)

- **kertenkele cigeri**: Kertenkele ciğeri. (103b04), (159b06)

kevsec: Testere balığı. (372b14)

keçi: Keçi. (040b11)

- **keçi cülūdu**: Keçi derileri. (258b14)
- **keçi eti**: Keçi eti. (105a18), (130b16)
- **keçi sütü**: Keçi sütü. (105a12)

ḳırlaġıc: Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince ve uzun kanatlı, küçük göçebe kuş, kırlangıç. (121b18), (121b19)

ḳırlanġıc: Kırlangıçgillerden, geniş gagalı, çatal kuyruklu, ince ve uzun kanatlı, küçük göçebe kuş, kırlangıç. (090b11)

- **ḳırlanġıc zibili**: Kırlangıç pisliği, kırlangıç gübresi. (147a17)

ḳısāc: İstakoz, yengeç gibi hayvanların organı. (167a18)

kilāb (A.): Köpekler. (274b17)

kirpi: Kirpi. (272a15), (272b11)

- **kirpi demi**: Kirpi kanı. (146a05)
- **kirpi merāresi**: Kirpi ödü, kirpi öd kesesi. (352a01)

ḳoyun: Koyun. (017a02), (034b02), (040b11), (105a14), (105a17), (105b07), (258b14), (281a18), (295b14)

ḳoç: Damızlık erkek koyun. (204a09)

köpek: Köpekgillerden, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve accılık

gibi işler için beslenen memeli hayvan. (109b05), (109b06), (274b06), (274b08

- **köpek eti**: Köpek eti. (132a14)

kūgi: Turna kuşu. (352a11)

ḳumru (A.): Kumru. (145a03)

ḳūnduz: Kemirgenlerden, kuyruğu geniş ve yassı, art ayak parmaklarının arası perdeli, ağaçları kemirerek beslenen, su kıyılarında yaşaya, yuvalar ve su setleri kuan, postu değerli bir hayvan. (271a17)

- **ḳūnduz ödü**: Kemirgenlerden, kuyruğu geniş ve yassı, art ayak parmaklarının arası perdeli, ağaçları kemirerek beslenen, su kıyılarında yaşaya, yuvalar ve su setleri kuan, postu değerli bir hayvan. (271a17)

ḳurbaġa: Kurbağalardan, yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan. (146a05)

- **ḳurbaġa demi**: Kurbağa kanı. (146a05)

ḳurd: Bağırsaklar ve karında görülen kurtçuklar; diş çürümelerine yol açan mikroplar; köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan. (082b06), (083a17, (083b06), (086a11), (086a18), (088b02), (094b08), (094b10), (095a13), (100b13), (101a12), (102a07), (103a06), (103a15), (107b01), (117a11), (117a13), (129b11), (161b07)

ḳuṭurmuş köpek: Kuduz hastalığına yakalanmıış, kuduz olmuş köpek. (274b06)

ḳuṭuz kelb: Kuduz köpek. (103b06)

ḳuzu: Koyunun yavrusu. (017a02), (281a18), (397a01)

- **ḳuzu māyesi**: Kuzu mayası. (362b14)

ḳuş: Yumurtlayan, omurgalılardan, akciğerli, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların genel adı. (083b14), (090a10), (098a13), (102a01), (152a06), (364b12), (397b03)

- **ḳuş eti**: Kuş eti. (397b03)
- **ḳuş ḳurṣaġı**: Kuş kursağı, taşlık. (102a01)

kürkī: Turna kuşu. (380b10)

L

laḳlaḳ (A.): Leylek. (259a12), (272a15)

M

māġar: Maġar. (334a12)

- **māġar-ı aṣfer**: Sarı māġar. (334a12)
- **māġar lebeni**: Maġar sütü. (334a14)

māhī (F.): Balık. (208b15), (212b11), (259b06)

- **māhī-i mümellaḥ**: Tuzlu balık. (186b13)
- **māhī-i nemek**: Balık. (235a13)

maḫlūḳ (A.): Yaratık, yaratılmış. (065b13), (066b11), (067a08), (163b18), (328a10), (396a16)

mākiyān (F.): Tavuk. (090a11), (230a11), (230a13)

mār (F.): Yılan. (235a16), (235a17), (235b04)

maʿz, māʿiz (A.): Keçi. maʿz. (128a07), (142b05), (146b13), (158a01), (196b07), (197a04), (201b04), (207b13), (218a07), (279a05), (316b09), (358a08), (358b04), (362a15), (362a16), (362b02), (386b12), (393a17)

- **maʿz ṣedy**: Keçi memesi. (182b13)
- **maʿz-ı ẕeker**: Erkek keçi. (226b08)

mekes (A.): Sinek. (039b09)

meymūn: Maymun. (400a08)

mūş (F): Fare. (273a02)

mükellele (A.): Bir yılan türü. (273b02)

mürr-i baṭraḫ: Balığın acı yumurtası. (379a15)

N

naḥl (A.): Bal arısı. (136a14), (209b17)

namāzbur: Abdestbozan, bir tür bağırsak paraziti. *“kedūdāne ki Türkīsi namāzbur ve ḳabaḳ çekirdegi ḳurdu dėdikleridir” (39b/19).* (039b19), (134b11), (181a16), (305a07)

neces-i bülülī: Neces-i bülülī. *“ṭayr olur ki aña efrenc (218b) (1) başfarāġūn dėrler ve ʿArablar ebū faẓīl dėrler buna Yūnāniyān ise ol ṭayrıñ nāmına aṭrāġūlīd- (2) baṭūs dėmişlerdir eṭibbādan bunu çoḳ ādem bilememişlerdir bu faḳīr ḥükemā-ı efrencden (3) gördüm ve ol ṭayrı*

şordum belki su'ālle ḳani' olmayıp tecrübe daḫı eyledim olarġa (4) zebān-ı Türkīde neces-i bülülī dėrler" (218a/19; 218b/1, 2, 3, 4). (218b04)

neml (A.): Karınca. (167a18)

nimr (A.): Kaplan. (272a17)

nims (A.): sansar; firavun faresi. (272a15)

O

oġlaḳ, oġlāḳ: Keçi yavrusu. (034b02), (184a13), (187b04), (257b15), (295b13)

- **oġlaḳ eti**: Keçi yavrusunun eti. (105a15), (260b19)
- **oġlaḳ laḥmı**: Keçi yavrusu eti. (174a02), (178b16), (256b02)

Ö

ördek: Ördek, perde ayaklılardan, evcil veya yabanî türleri bulunan, su kuşu. (082a09), (103b04), (105b05), (269a11), (272a16)

- **ördek cigeri**: Ördek ciğeri. (103b04)

örgüc: Devenin sırtındaki tümsek, çıkıntı. (210a15), (386b03)

örümcek: Örümcek. (076a01), (304b14)

örümcek aġı: Örümcek ağı. (064a05)

P

per-i mekes: Sinek kanadı. (039b09)

piliç: Tavuk pilici. (086b15), (089b18), (090a03)

pire: Pire. (272b11), (272b12), (272b13)

R

ru'su'l-ḥumlān: Kuzu başları. (360b01)

rüteylā (A.): Böy denilen zehirli bir haşere, tarantula. (087b08)

S

ṣadef (A.): Sedef, inci kabuğu. (358b09)

- **ṣadef-i muḥraḳ**: Yanmış inci kabuğu. (265a14), (364b18), (368a05)

saḳanḳūr: Kum balığı, saḳanḳūr balığı. (004a16), (089a08), (226a09), (226a14), (226b04), (226b07), (227a03), (227a07), (308a09), (308b13), (311a19), (311b04), (313a09), (313a15), (322a09)

ṣaʿleb (A.): Tilki. (004a07), (083b12), (092b13), (250a13), (262b04), (372b19), (373a01), (373a03), (274b08), (381a16)

ṣanem (A.): (Deve) Hörgücü. (206a01)

sañsar: Sansar. (083b14)

ṣarı kertenkele: Sarı renkte olan kertenkeler, sarı kenrtenkele. (273a16)

sebuʿ (A.): Yırtıcı hayvan. (233a04)

sebuʿī: Yırtıcı hayvanla ilgili. (126a11)

sek: Köpek. sek : köpek. (275a09), (275b16)

seḳḳā ḳuşu: Seka kuşu. (083b14)

semek (A.): Balık. (094a15), (099b10), (150a16), (157a10), (179a03), (187b11), (207b07), (208b10), (214a13), (218b05), (226b10), (243b03), (295b15)

- **mir'āt-ı semekü'l-kelb**: Köpek balığı gözü. (380b11)
- **semek-i ḫınzīr**: Bir balık türü. (381a16)
- **semek-i māliḥ**: Tuzlu balık. (128a06)
- **semek-i mümellaḥ**: Tuzlu balık. (185b18), (186a05)
- **semek-i raṭb**: Taze balık. (279a05)
- **semek-i ṭarı**: Bir balık türü. (208b10)

semiz ḳoyun: Besili koyun. (105a17)

sereṭān (A.): Yengeç. (020b14), (160a18), (178b09), (226b11), (383b14)

- **sereṭān-ı baḥrī**: Deniz yengeci. (382b02)
- **sereṭān-ı baḥrī-i muḥraḳ**: Yanmış deniz yengeci. (382b12)
- **sereṭān-ı muḥrıḳ**: Yanmış yengeç. (345a17), (346a15), (353b16), (377a01), (378b12)

serçe: Serçe. (023b05), (112a11)

sevvām (A.): Akreb gibi zehirli hayvanlar. (001b04)

- **sevvām-ı ḳātīle**: Öldürücü akrep gibi zehirli hayvanlar.

ṣığır: Sığır. (105b06), (108a12), (116a04), (130b16), (150a16), (252b07), (386b03)

- **ṣığır iligi**: Sığır iliği. (386b03)

ṣığırcıḳ: Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çoğurcuk, çekirge kuşu. (364b12), (380b11)

sırtlan: Sırtlangillerden genellikle leşle beslenen, etçil, postu benekli bir hayvan, yeleli kurt. (097b06), (250a12), (372b19)

- **sırtlan yaġı**: Sırtlandan elde edilen yağ, içyağı. (133a16)

sincāb: Sincap. (048b14)

sīr: Salamura yapılacak tuzlanmış küçük balık. (208b15)

ṣoġulcan: Solucan. (083a18), (086a18), (093b02), (094b08), (094b10), (095a13), (100b14), (134b11), (230a02), (203b17), (230a02)

ṣuʿbān (A.): Yılan; solucan. (180a13), (181a17), (306a08), (329a09)

sülük: Sülük. (032b04), (083b06), (140a01), (173a12), (174a12), (174a18), (230a01), (230a02), (329a09)

sümüklü böcek: Sümüklü böcek. (174a09), (179a09), (179a09)

sünger (Y.): Çok hüçreli bir hayvan ve bu hayvanın temizlik işlerinde kullanılan, suyu fazlaca çeken esnek iskeleti. (115b09), (162b15), (174b16), (174b17), (218a04), (252b04)

Ş

şeġāl (F.): Çakal. (274b08)

T

taḫta biti: Tahta biti, tahta kurusu. (174b06)

taḫta ḳamlı: Tahta biti, tahta kurusu. (174b04)

tatar dūd: Tatar kurdu, tatar böceği. (343a19)

tatar ḳurdu: Tatar kurdu. (318a13)

ṭavşan: Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, kemirgen, postundan yararlanılan bir tür memeli. (011a15), (048b14), (105a19)

tavuḳ: Tavuk. (034b02), (046a18), (079b08), (080a11), (089b17), (089b18), (090a01), (090a10), (102a01), (102a02), (103b04), (105b06), (124a06), (124b13), (127b14), (131a10), (184a13), (236a07), (260b18), (281a19), (282a01), (295b14)

- **tavuḳ cigeri**: Tavuk ciğeri. (103b04)

ṭāvus (A.): Tavus kuşu. (272a15)

ṭayhūc: Çil kuşu, çil keklik. *"ṭayhūc Türkīsi çil ḳuşudur" (98a/13).* (098a13)

ṭayr (A.): Kuş. (090b11), (218a19), (218b01), (218b03), (248b11)

- **ṭayr-ı ḫaṭṭāf**: Kırlangıç kuşu. (152b03)
- **ṭayr-ı naʿme**: ……..?..... (200a06)

täze balıḳ: Bayat olmayan, taze balık. (094b04), (094b06), (114a12), (285b17)

teke (F.): Erkek keçi. (272b10)

tınnīn: Büyük yılan. (048b14)

timsāḥ (A.): Timsah. (147a13), (346a18), (392b16), (392b17)

- **timsāḥ zibili**: Timsah zibili, gübresi. (147b06)

ṭoñuzlan böcegi: Bok böçeği, donuzlankurdu. (218b06)

toy ḳuşu: Toy kuşu, ḥubārā. (152a06)

ṭurna: Turnagillerden, Avrupa ve Kuzey Afrika'da toplu olarakyaşayan, göçebe, iri bir kuş. (136a16), (136a17)

ṭuyūr (A.): Kuşlar. (090a11), (208b09), (397a01)

U

ʿuḳāb (A.): Karakuş, kartal. (380b11), (381a16)

ʿuş-ı dem: Güve, kelebek kanı. (337a16)

ʿuṣfūr (A.): Serçe kuşu. (147a12), (152a08), (193b11), (218a19), (308b08), (308b12), (310a01), (311b06), (312a19), (312b16), (313a13), (314b01), (314b05), (321b01), (322a11), (324b06), (375a01)

Ü

üştür (F.): Deve. (226a15)

üveyk: Üveyk kuşu. (142a06), (184a13), (188b16), (244a17)

V

vaṭvāṭ (A.): Yarasa. (149b05)

vedʿ (A.): Katır boncuğu. (367b01)

vezz (A.): Ördek, kaz. (236a17), (236a19), (364b06), (364b12)

Y

yaban eşegi: Yaban eşeği. (105b08), (250a12)

yaban kedisi: Yaban kedisi. (093a02)

yaban şıġırı: Yaban sığırı. (077b08), (105b07), (204a09), (210a15)

yaban ẓünbūru: Yaban arısı, eşek arısı. (212b16)

yāmākiyān: Tavuk. (370b05)

yavru: Yeni doğmuş hayvan. (086b11), (086b15), (132a14), (200b17), (392b13), (397a01)

yılan: Yılan; sürüngenlerden, ayaksız, ince ve uzun olanların genel adı, yerdegezen gezen, uzun hayvan. (085a10), (096a10), (103a16), (134b10), (169b10), (212b15), (262b02), (262b05), (272a01), (272a05), (272a06), (272a07), (272a17), (272b01), (272b02), (273b12), (273b13), (273b14), (273b15), (274a12), (274b01), (304b13), (348a12), (348b02), (348b07)

yırtıcı: Beslenmek için başka hayvanları parçalayarak yiyen (hayvan). (125a15), (141b18), (274b02)

yırtıcı canavar: Kedi, köpek, kurt vb. yırtıcı hayvan, canlı. (125a15), (274b02)

Z

żabb (A.): Kertenkele, keler. (097b08)

żabuʿ (A.): Sırtlan. (097b05)

zaġālīl-i ḥamām: Güvercin yavruları. (197a01)

żān (A.): Koyun. (147b13), (188b18), (208b18), (215b11), (244a18), (263a03), (370b07), (370b12)

żānī (A.): Koyunla ilgili, koyuna ait. (226a18), (257b15), (314b08)

zebāb (A.): Karasinek. (204b03)

ẕenbūr (A.): Eşek arısı. (099b09), (273a13)

ẕerārīḥ: Banbul kurdu, zürüce, kuduz böcekleri. (090b13), (271a15)

zerḳ-i ḫaṭṭāf: Kırlangıç zibili. *“Aḳşemseddīn ḫażretlerinden zerḳ-i ḫaṭṭāb ḳırlangıc zibili” (147a/17).* (147a12), (147a17)

ẕi’b (A.): Kurt. (148a16), (152a09), (204a01), (204a07), (204a05), (204a10), (233a04), (274b08), (390b03)

zibil (A.): Dışkı, hayvan gübresi, zibil. (147a12), (147a17), (147b06), (156a19), (252b07)

- **zibil-i baḳar**: İnek dışkısı. (195a16), (272b16)
- **zibil-i fāre**: Fare dışkısı. (147a12)

- **zibil-i ḥamām**: Güvercin dışkısı. (210a18), (223b19), (235a16), (357b05)
- **zibil-i ḥımār**: Eşek dışkısı. (156b09)
- **zibil-i ḥımār ʿuṣāresi**: Eşek zibilinin öz suyu. (156b09)
- **zibil-i maʿz**: Keçi dışkısı. (197a04)
- **zibil-i timsāḥ**: Timsah dışkısı, gübresi. (147a13)

zuġlūl: Yavru (güvercin). (194b10)

ẕübāb (A.): Sinek. (207a08)

- **ẕübāb-ı ṣaġīre**: Küçük sinek. (207a08)

zünbūr (A.): Eşek arısı. (087b08), (212b16)

zünbūraḳ: Eşek arasına yakın. (090b14)

3. 1. 12. Genel Tıp ile İlgili Söz Varlığı

A

ābāʾ (A.): Gök küreleri, seyyareler, gezegenler. (017a12)

ʿacāyib (A.): Garip, tuhaf, alışılmışın dışında. (009b02), (114b13), (116a11), (119a10), (130b04), (136a16), (137b17), (378b17), (394b12)

ʿaceb (A.): Garip, tuhaf, şaşırtıcıhayret. (099b15), (109a19), (109b08), (114a16), (139a17), (142a13), (147a17), (160b14), (160b15), (211b15), (216a03), (219b16), (221b12), (226a07), (227a14), (229a11), (230a08), (231a01), (254a06), (269b16), (270a05), (306b05), (309a08), (310a19), (311b16), (318a07), (318b13), (337b16), (338a01), (340b15), (344b11), (349b03), (372a09), (373a09), (389a17), (389b18), (392a16), (393a15)

ʿacīb, ʿacībe (A.): Şaşılacak derece. (005a02), (089b12), (122b09), (130a05), (136a12), (147b14), (149b06), (151b18), (152a07), (180a04), (188b06), (223a01), (261a17), (311a06), (343b06),

(363b02) (377a19), (377b16), (386a06), (390a10), (390a19), (391b11), (394a02),

- **ʿacībü'n-nafiʿ**: Şaşılacak derecede faydalı. (134a07)
- **ʿacībü'n-nefʿ**: Şaşılacak derecede faydalı. (245b08), (261b19), (278a19), (349b17), (358a18), (370a16)

ʿāciz (A.): Güçsüz, zayıf; kabiliyetsiz, beceriksiz. (007a19), (035a04), (046a07), (049b10), (135b08), (168a09), (194b05), (195b01), (219a13), (228a10), (266a03), (273a07), (273a09), (296b13), (298b09), (319a15), (350a15), (365a05), (386a06), (390b10), (391a09), (392a12), (393b08), (395b10), (398b01)

ʿadd (A.): Saymak; itibar etmek. (011b14), (128a14), (159a10), (162a17), (254a09), (303a13), (312b14)

ʿadd (A.): Isırmak. (126a05), (274b04), (274b18), (275a09), (275b14)

ʿadem (A.): Yokluk, bulunmama. (027a01), (027a18), (028a17), (029a12), (031a02), (031a13), (031a17), (031b08), (032b13), (116b06), (129a08), (129a14), (164a17), (198a04), (198a11), (199a07), (208a11), (220b09), (222a15), (222a16), (222a17), (234a11), (247b08), (279b05), (283a11), (300a01), (345a17)

ʿādet (A.): Alışkanlık, gelenek; tabiat. (024b15), (039b04), (039b06), (041b02), (042b02), (043a10), (044a08), (044b03), (049a16), (126a13), (127a16), (132b11), (202a18), (225b06), (228b01), (229a10), (229a12), (247b12), (271b17), (275b06), (303b07), (307a07), (320a01), (324b13), (325a06), (325a11), (325b02), (325b05), (328b18), (344a19), (344b16), (345a05), (346a08), (346a16), (346b01), (346b13), (346b17), (347a05), (349a18), (349b02), (357a08), (360a05), (363b01), (364a02), (372a03), (374a03), (374a17), (375b01), (375b08), (376b16), (377b18), (378a12), (378a17), (378b05), (379b03), (382a16), (383a17), (386b07), (387a02), (397a08)

- **ʿādet-i kelb**: Köpeğin tabiatı. (186a17)

- **ʿādet-i maʿhūde**: Alışkanlık, alışılmış. (339b11), (356a08), (357a08), (361b15), (386a15)
- **ʿādet-i mesbūḳ**: Geçmiş alışkanlık. (377b10), (377b15)

ʿādiyye (A.): Alışılmış. (015a19)

ʿadū (A.): Düşman, yağı. (093b08), (186a01), (298a08), (298a11), (298a18), (298a19), (299b03), (299b05)

āfitāb (F.): Güneş. (008b05), (020a12), (372a05), (372a08), (374b13)

aġac bıçaḳ: Ağaçtan yapılmış bıçak. (389a02)

āhenger (F.): Demirci. (021a02)

āḫer (A.): Diğer, başka. (011a09), (012b04), (014b07), (016a08), (018b16), (022b08), (026a18), (032b19), (042b09), (049b17), (055b02), (060a18), (061b17), (062a05), (063b02), (063b08), (064b05), (065a05), (076b03), (104a04), (111b16), (112a01), (112b09), (117b06), (121a09), (121a12), (133a11), (158b10), (161a12), (178a01), (178a16), (181b18), (199a16), (201a12), (208b03), (231b06), (244a06), (259a14), (260a04), (263b06), (295a13), (296b19), (298b09), (300a05), (305b20), (306a07), (306a12), (306a18), (306b13), (307a01), (307a08), (311a05), (313a09), (313b04), (313b15), (314a10), (314b09), (315b12), (316a02), (316a05), (316b08), (318a06), (318b03), (321a05), (322b09), (327b09), (341b07), (341b19), (342a03), (342b03), (342b07), (343a17), (345a19), (345b09), (346a01), (346a05), (346a09), (346a13), (349a07), (351b06), (352a18), (352b02), (352b04), (352b11), (353b04), (353b12), (353b15), (353b19), (354a04), (354a11), (354a14), (354b13), (354b15), (355b10), (356a14), (359b05), (359b09), (360b11), (360b17), (361a19), (361b05), (364b10), (366b03), (366b13), (367a02), (367a10), (367b09), (367b18), (368a03), (368a08), (368a11), (368a13), (368b13), (369a04), (369a07), (369a18), (369b03), (369b06), (369b09), (369b12), (369b15), (370a05), (370a13), (370b03), (370b07), (371a01), (371a11), (382a17), (382b18), (383a06), (383a13), (383a17), (383b03),

(383b11), (386a12), (389b18), (390b19), (395b05)

āheste (F.): Yavaş yavaş, ağır ağır. (326b08), (326b16), (373a03)

āḫrār (A.): Serbest olanlar, esir ve köle olmayanlar. (228b03)

aḫşām: Akşam. (162a08), (283b19), (396a04), (047a16)

aḳ: Yumurtanın akı. (080a12)

ʿāḳıbet (A.): Nihayet, son. (006b04), (114a19), (133b02), (301a03)

ʿāḳide (A.): Yoğunlaştırılmış, koyu kıvam bağlamış. (225a01), (225a03)

ʿaks (A.): Geri dönme, ters, zıt, aykırı. (022a11), (027a09), (035a15), (056b19), (091b04), (127a15), (128a02), (224b13), (224b15), (255b08), (301a03)

- **ʿaks-ı ḥareket**: Yavaş ya da hızlı hareketin zıddı hareket. (020b19)

ʿaksī (A.): Ters, zıt. (007b08), (019b04), (021a16), (027a11), (033b13), (048a05), (049b02), (050a09), (059a19), (105a05), (179b01), (179b09), (198b13), (202a07), (202b09), (217a05), (217a07), (217a11), (230b16), (232a12), (301a04)

ʿaḳūr (A.): Isıran, azgın, kuduz. (024b03), (081b12), (101b01), (104a08)

ʿalā (A.): Üst, üzere; oldukça (iyi, faydalı). (007a07), (010a08), (034b06), (035a17), (091b02), (120b16), (182b15), (226b08), (227a17), (250b04), (255a05), (275b03), (312a08), (312a10), (318a18), (342b03), (362a19), (364b17), (365b14), (377a17)

aʿlā (A) : Yukarı, üst. (038b08), (046b10), (052b19), (061b12), (064b07), (067b12), (171b06), (173b07), (204a15), (205b11), (258b19), (217a02)

ālūd, ālūde (F.): Bulaşmış, bulaşık. (007a16), (286a06)

ʿamīḳ (A.): Derin. (065b05), (161a01)

ʿamil (A.): Sebep, işleyen. (240a09), (268b08), (268b09), (309b12), (348a13), (365a14), (395b19)

ʿamiyy (A.): Avama ait, avamca. (150b08), (152b02)

ʿāmm (A.): Umumi, genel, yaygın. (028a12), (151a05), (192a12), (251a08), (299a16)

ʿāmmeten (A.): Umumi, genel olarak. (161a19)

ana: Ana, anne. (234a08), (305a05)

ānen-fe-ānen: Artarak. (018b12), (165a05), (165a14)

araḳ (A.): İnce. (105a17)

ʿaraḳıyye (A.): Derviş külahı, başa giyilen külah. (131a14), (138a17)

ʿarḍī (A.): Toprak özelliği; toprağa mensubiyet. (041b05)

arı: Saf. (263a03)

ʿarīż (A.): Geniş, yassı. (028b13), (028b15), (051b02), (059a01), (059a06), (204b10), (246b19)

artmaḳ: İnsan vücudunda bazı sıvı vb. şeylerin fazlalaşması, ziyadeleşmesi. (070a05), (093b14), (090a02), (124a16), (246b10), (294b08), (294b09), (294b11), (326a15)

arż (A.): Dünya. 2. Toprak. (007a11), (020b02), (124b01)

arżıyyet: Toprak özelliği, toprağa mensubiyet. (031b02), (074a11), (258b09), (013b18), (012b10)

arżī: Dünya ile ilgili, dünyaya ait. (019b15)

arzū (F.): İstek, heves. (040a10), (050a14), (165b12), (185b01), (216b03), (224b10)

āsān (F.): Kolay. (026b06), (033b11), (044a10), (044a17), (046a17), (058b13), (067b08), (086a02), (087b04), (092a05), (109a06), (131b08), (133a05), (133a08), (135b14), (135b14), (168b12), (176b03), (217a15), (220b16), (235a12), (235a14), (235a16), (235a19), (235b06), (255b03), (276a12), (329a16)

āsānlıḳ: Kolaylık. (115b16), (135a10), (300a18), (300b15)

aṣdiḳā (A.): Dostlar, sadıklar. (036b05)

aṣiḥḥa (A.): Vücudu sağlam ve sıhhatli olanlar. (098a15)

aṣl (A.): 1. Bir şeyin kendisi örnek. 2. Kök, köken, kaynak. (026b04), (036a03), (058b02), (089a18), (110a07), (117b10), (119b13), (137a17), (180a08), (270a16), (293b19), (304a12), (306b18)

- **aṣl-ı mizāc**: Mizacın kaynağı. (027a12)

aṣlıḳ: Kadın. (238a14)

aṣġar (A.): Daha küçük, küçürek. (029b17), (065a15), (094a16), (110b07)

āsrā'īl (A.): İsrail. (087a09), (358b01)

ataş (F.): Ateş, od, nār. (092b05), (113a19), (114a09), (115b12), (384b04), (386a05)

ʿaṭf (A.): Bükülme. (079a19)

atırmaḳ: İnsan vücudunda bazı sıvı vb. şeylerin fazlalaştırması, artırması, ziyadeleştirmesi. (099a07)

ʿaṭṭār (A.): Aktar. (010b01), (010a19)

aṭvel (A.): Pek uzun, çok uzun. (029a04), (034a08), (049a09), (291a18), (293a17)

ʿavām (A.): Halk, kaba ve cahil halk kesimi. (002a05), (068a09), (091a14), (093a01), (148a07), (214b11), (294a18), (315a18), (316a06), (326a10), (326b12), (335a10), (348a06), (348a12), (371b15)

- **ʿavām-ı Azerḳābcān**: Azerbaycan halkı. (092a09)

ʿavā'id (A.): Gelirler. (007b06), (008b10), (323a11), (398a09)

ʿavā'iḳ (A.): Engeller, müşküller. (006a11)

- **ʿavā'iḳ-i leyl**: Gecenin engelleri. (006a11)

ʿavā'iḳ-i rüzgār: Zamanın engelleri. (006a11)

āvīẖte (F.): Asılmış, asılı. (101a08)

avret (A.): Kadın. (146a13), (140a07)

ay: Otuz günlük süre. (020b13), (099b08), (099b08), (133a15), (135b17), (149a01), (151b15), (217b07), (219a05), (301a18), (301b11), (303b04), (305b19), (308a12), (315b06), (323a09), (324a10), (324a11), (359b08), (375a09)

ayaḳḳabı: Genellikle sokakta giyilen, altı kösele, lastik vb. gibi dayanıklı maddelerden yapılan giyecek, başmak, pabuç. (040b11)

ayırmaḳ: Nitelikçe birbirinden farklı nesneleri ayırmak. (070a13), (326a11), (326a11), (330a01)

ayırtlamaḳ: Ayıklamak, temizlemek. (328a12), (333a02)

āyīne (F.): Ayna. (136a10)

ʿaẕb (A.): Tatlı. (335b04), (336b17), (352a13), (352b06), (352b14), (374b01), (374b17)

ʿaẓīm, ʿaẓime (A.): Büyük; yüce. (002b17), (005a13), (014b03), (024a10), (024b11), (027b09), (028b15), (029b02), (029b04), (040a05), (040b08), (042b17), (044b18), (045b13), (046b05), (048a03), (048a06), (050b13), (062a18), (070b08), (071a05), (086a05), (120b13), (127b06), (127b07), (127b09), (139a18), (141a13), (152a06), (165a04), (171a19), (171b01), (179a18), (179a19), (180a07), (182b15), (195a18), (202a06), (204a19), (214b03), (217a07), (218a06), (220b03), (220b16), (225b12), (226a16), (235b18), (238a19), (239b05), (241b03), (244a07), (244a07), (248a06), (257b03), (270a12), (270b19), (284b09), (286a14), (290a01), (290a13), (297b17), (306a08), (309b16), (313b06), (320b18), (321a08), (322b10), (322b13), (323b16), (324b04), (326b13), (327b18), (328b15), (329b18), (330b17), (331a01), (334a08), (338a02), (340b16), (343a18), (345a08), (346a10), (346b04), (346b11), (351b10), (363b01), (365a17), (369a19)

ʿaẓīmü'n-nefʿ: Faydası büyük, yararı büyük. (250b11), (183b14), (188b01), (341a01)

B

badī (A): Sebep olan; açık görünen. (180a14)

bahār (F.): Bahar. (019a12), (019a15), (019b10), (020b13), (020b15), (019b07), (045a10), (047b02), (048b09), (048b13), (105b05), (130a15), (246a18), (255b13), (259a06)

baṭṭāl (A.): Yiğit. (128a18), 128b11), (129a06)

belīġ (A.): Yeterli. (126b06), (317a05)

bez berzesi: Bez parçası. (158a02)

bīmārḫāne (F.): Hastahane. (348b18)

C

cāriye (A.): Halayık. (165a09), (228a19), (228b05), (399b06)

cemādāt (A.): Cansız varlıklar. (005a01), (009b03)

cenūb (A.): Lodos. (020a11), (020a12), (020b01), (020b08), (020b16), (259a06)

cenūbī (A.): Güneyde bulunan, güneye ait. (020a17), (247b12)

cerrāḥ (A.): Yarayı açıp tedavi eden, ameliyat yapan. (165a13), (260b14)

cevāri (A.): Kız çocukları, cariyeler. (312a10)

cezr (A.): Su sahilden denize doğru çekilmek. (099b09)

civān (f.): Genç, taze. (228b15), (396a13), (396a14)

cūvāldız (F.): Çuval vb. dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğne. (397a18)

cümle (A.): Bütün, hep; icmal. (006a03), (006a11), (006b15), (007a03), (007a05), ((007b13), (012a01), (012a02), (012b09), (015b12), (016b08), (016b14), (019a01), (019b17), (020b17), (021b09), (022b01), (022b03), (022b04), (023a13), (023a14), (023b03), (025b18), (030b07), (034a15), (035b19), (036b04), (036b11), (037a06), (037b12), (037b19), (038a19), (039b06), (040a16), (040b07), (041a10), (041a12), (042b04), (042b11), (043a13), (043a19), (045b10), (045b14), (046b11), (048a01), (048a10), (049a02), (050b05), (050b16), (051a09), (051b18), (052a01), (052b12), (053a07), (053a17), (054a04), , (054a09), (054a14), (054b05), (054b06), (054b17), (056a04), (057b02), (057b04), (058b02), (058b14) (060b16), (062b11), (064a06), (064a08), (064b14), (066a13), (067a16), (067a19), (068b01), (069b19), (073a07), (073b07), (074a06), (075a09), (077b12), (078a16), (087a19), (089a13), (091b05), (092a07), (100a06), (100a17), (109a12), (110b09), (110b17), (111a03), (112a06), (112a18), (112b06), (112b18), (112b14), (113a02), (115b19), (120a02), (122b10), (123b16), (127a17), (131a02), (132a01), (132b16), (133a04), (133a14), (149a14), (151b14), (153a10), (153b13), (154b03), (155b01), (155b03), (156b05), (157a08), , (157a15), (157b19), (158a14), (158a15), (159a18), (159a11), (159b02), (161a15), (162a03), (162a16), (162b04), (162b17), (163b04), (163b16), (164b15),

(166a05), (166a11), (167b16), (233a11), (233b11), (234b19),
(168b02), (169a14), (170a19), (234a11), (234a17), (235a01),
(171a03), (171b15), (172a15), (235a07), (236a17), (237a05),
(173a15), (173b17), (176b18), (237b08), (238b06), (240b19),
(177b02), (177b12), (178a07), (241a09), (242a01), (242a16),
(178a15), (178b13), (178b15), (242b04), (243b02), (245b06),
(179a16), (179b14), (180b03), (246a12), (246b02), (247a01),
(181a16), (182a05), (182a17), (249b03), (249b09), (250a02),
(182b14), (183a03), (183b10), (250a04), (250a09), (250a13),
(184b04), (185b19), (186a10), (250a16) ,(250b13), (251a19),
(187b03), (188b17), (189a03), (252b07), (252b16), (253a08),
(189a11), (189a17), (190a03), (254b02), (255b02), (256b01),
(190b05), (190b07), (190b09), (256b06), (256b07), (257a19),
(191a11), (191b05), (192a19), (258a04), (260a06) (260a12),
(192b13), (193b06), (194a04), (260a19), (263a08), (263a07),
(194a15), (194b15), (195a16), (263a12), (263b03), (263b05),
(195b11), (195b16), (196a06), (264a15), (264b04), (265a05),
(196a09), (196a12), (200a18), (265b03), (265b14), (266a01),
(201b05), (201b08), (201b11), (267b01), (267b11), (268a08),
(202a13), (202a14), (202a17), (268a17), (269b13), (272a19),
(202b19), (203a13), (203b06), (272b09), (265a17), (266b06),
(205a10), (205b05), (205b12), (266b08), (267a16), (269b09),
(206a07), (206a15), (206a18), (269b10), (272b10), (274a07),
(206b17), (207a03), (208b09), (274a11), (274a18), (274b06),
(209b15), (209b17), (210a16), (275b02), (275b17), (277a02)
(211b12), (213b08), (214a15), (277b15), (278b03), (278b15),
(215b05), (216a08), (218b11), (279b01), (269b04), (281a13),
(218b13), (221a11), (221a16), (281a15), (282b13), (283a11),
(223a05), (223b19), (225a16), (283b17), (286b12), (289a03),
(226a03), (226a13), (226b12), (289b04), (289b17), (290b04),
(227a02), (230b02), (231a03), (291a02), (291a08), (291b07),
(231b16), (232b11), (232b17), (292a13), (292b15), (294a04),

(294a13), (297a04), (297a05), (333b17), (334b04), (334b18),
(298b01), (298b02), (299a11), (335a03), (335a06), (335a16),
(299a12), (301a15), (302a03), (335b03), (335b17), (336a02),
(303b03), (304b01), (305b09), (336a07), (336a12), (336b02),
(305b12), (306b07), (306b10), (336b10), (336b13), (336b16),
(307a06), (307a15), (307b12), (337a18), (337b04),(337b08),
(308a10), (308a12), (309a05), (337b11), (337b14), (338a06),
(309a11), (309a19), (309b14), (338a09), (338a15), (338a19),
(309a07), (310a05), (310a07), (338b04), (338b18), (339a03),
(310a15), (310a16), (310b02), (339a06), (339a09),
(311a02), (311a18), (312a05), (339a17),(339b02), (339b19),
(312a06), (312b09), (312b14), (340a06), (340a11), (340a14),
(313a07), (313a10), (313b01), (340a15), (340b01), (340b06),
(313b05), (313b13), (314a07), (340b10), (341a07), (341a19),
(315a16), (315b19), (316b06), (341b18), (342a13), (342b02),
(317b07), (317b11), (318a05), (342b09), (342b18), (343a11),
(318a16), (318b06), (318b11), (343b03), (344a03), (344a06),
(319a09), (319a12), (319a13), (344a07), (344a11), (344a15),
(319a19), (320a07), (320a11), (344b06), (345b16), (345b19),
(320b15), (321a04), (321a16), (346a19), (346b04), (346b09),
(321b06), (321b14), (322a14), (346b13), (346b17), (347a05),
(322b01), (322b07), (322b08), (347a10), (347a18), (347b10),
(322b16), (323a19), (323b09), (347b16), (348a04), (349a01),
(323b13), (323b14), (323b15), (349a05), (349b12), (349b15),
(324a13), (325a05), (325a17), (350b01), (351a02), (351a05),
(325b10), (325b14), (325b15), (351a07), (351b13), (351b18),
(326a01), (326a08), (326a09), (352a02), (352a06), (352a13),
(327a13), (327b06), (327b07), (352a15), (353a04), (353a08),
(327b14), (328a17), (328b04), (353a12), (353b10), (354a03),
(328b12), (328b14), (329a16), (354a19), (354b08), (355b19),
(330b12), (331a04), (331b11), (356b03), (356b17), (357a07),
(331b13), (332b05), (333a15), (357a15), (357b07), (358a04),

(358a12), (358a15), (358a01), (358b05), (359a16), (359a19), (359b04), (359b10), (359b11), (359b16), (359b18), (360a04), (360a09), (360b03), (360b04), (360b08), (360b10),(361a01), (361a07), (361a10), (361a17), (361b02), (361b08), (361b13), (361b18), (362a05), (362a11), (362a13), (362a15), (363a02), (362b04), (362b13), (363a10), (363a16), (363b09), (363b10), (364a12), (364a19), (364b08), (365a15), (365a19), (364b03), (365b07), (365b09), (366a01), (366a11), (366a13), (366a14), (366a17), (366b01), (366b06), (366b11), (366b15), (367a02), (367a13), (367a18), (367b02), (367b06), (368a12), (368b05), (368b09), (368b12), (369a14), (369b01), (369b11), (369b18), (370a04), (370a07), (370a10), (370a14), (370b11), (370b17), (371a05), (371a17), (371b01), (373b04), (373b11), (374a02), (374b19), (376b12), (378b04), (377a04), (377a14), (377b10), (379a04), (382b08), (383a05), (383a12), (383a19), (383b06), (383b08), (385a09), (385b06), (385b18), (386a13), (386a15), (387a09), (387a19), (387b05), (387b15), (388a04), (388a09), (388a14), (389b01), (388b02), (389b06), (389b10), (390a16), (390a18), (391b14), (392a03), (392a10), (393a17), (393b03), (393b14), (394a09), (394b11), (395a12), (395b02), (395b03), (396a05), (396b06), (397a04), (398a17), (399b07), (399b10), (400a09),

Ç

çengālcıḳ: Bir yere takılmaya, geçirilmeye yarayan eğri ve ucu sivri demir. (143a10)

çökel: Tortu. (022a06)

çökmek: Tortu dibe inmek. (012b10), (383b1)

çölmek: Toprak tencere. (332a13)

çuḳa: Yün kumaş. (254a05)

çuvaldız (F.): Çuval vb. dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı ve eğri, büyük iğne. (217a01), (371a12)

çürük: Çürümüş olan. (095b08)

D

dadsız : Lezzetsiz. (073a12), (073a15)

debūr: Batı rüzgârları. (020b11), (316a13)

dellāk, dellāke (A.): Masajcı, bedeni ovucu. (263a16), (263a17)

demren: Ok, kargı gibi şeylerin ucundaki sivri demir. (093a08)

derd-mend (F.): Dertli. (399b09)

deste-senc: Küçük el tokmağı, havan tokmağı. (357b07)

desti (F.): Testi. (035b15), (383a08)

dişi: Yumurta oluşturan veya yavrulayan birey, kadın. (109a19), (109b10), (225a07), (229a18)

E

eṭibbā (A.): Tabibler, tıp ilmini bilenler. (006a04), (008a07), (010a16), (015a05), (019a04), (019a12), (022a15), (034a08), (037b01), (058b03), (070a06), (090b17), (098b02), (119a10), (124b17), (133a12), (134b17), (142b09), (143a03), (146a06), (150b05), (158a04), (061b14), (162a16), (183b19), (187a09), (197a19), (201a13), (206b05), (218b02), (225a04), (229b03), (229b16), (230a19), (230b12), (243a09), (243b05), (250b13), (262b12), (266b02), (274b09), (291b02), (296b08), (296b13), (303a03), (303a10), (311a04), (312b08), (314a14), (320a18), (320b12), (328b19), (329b06), (335a11), (351a04), (364a19), (365a05), (367a16), (383b12), (385b12), (386a06), (390b09), (395a06), (395b19), (396a08), (398a11), (399a12), (399b06)

- **eṭibbā-ı ehl-i Mūṣul**: Musullu tıp ilmini bilenler. (377b19)
- **eṭibbā-ı ehl-i ʿIrāḳ**: Iraklı tıp ilmini bilenler. (377b19)
- **eṭibbā-ı ehl-i Şām**: Şamli tıp ilmini bilenler. (377b19)
- **eṭibbā-ı Mışır**: Mısır'da tıp ilmini bilenler. (377b15)
- **eṭibbā-ı selef**: Eski tıp ilmini bilenler. (156b05), (268b01)
- **eṭibbā-ı Yūnān**: Yunanlı tıp ilmini bilenler. (385a10)
- **eṭibbā-i müteḳaddim**: Önceki, evvelki doktorlar, tıp ilmini bilenler. (131b19), (132b17)

G

ġāmıż (A.): Anlaşılmaz, karışık. (030b05)

ġasb (A.): Zorla almak. (015a16), (125a14), (268b11)

ġaṣban (A.): Zorla alarak. (275b11)

ġayṣ (A.): Yağmur. (233b04), (259a05), (259a06)

ġubār (A.): Toz; bitki vs.nin tohumu, yaprağı, yemişi vb. toz haline getirilmişi. (038a12), (085a19), (121a01), (136a03), (137b11), (137b14), (141a04), (141b05), (143a15), (148a19), (156a15), (156b08), (170a04), (171b17), (174b08), (179a05), (206a18), (210b03), (218a03), (218a11), (219b15), (262b02), (294b19), (318b08), (354a04), (366b06), (376a04), (376a15), (377a09), (377a15), (377b07), (377b19), (378a10), (378a16), (378b05), (383a01), (383a06), (383a17), (383b02), (383b06), (384a11)

ġulām (A.): Ganç, delikanlı. (011b09)

H

ḫacālet (A.): Utanmak. (021a12)

ḫaccām (A): Kupa ile kan çeken. (042a05)

ḫacer hāvan: Taş havan. (328a16)

ḫacer-i ṭāḥūn: Değirmen taşı. (156a14)

ḫācet (A.): Gerekli, muhtaçlık, ihtiyaç. (004b19), (014a11), (029a19), (029b04), (049a09), (058b09), (149b16), (152a15), (177a17), (216b14), (225a06), (250a19), (260b02), (262a09), (295a18), (316b12), (316b15), (318b09), (327b01), (328a18), (331a09), (331b08), (332a06), (334a08), (340b02), (341b11), (345a06), (347a11), (347b11), (347b17), (348a05), (348a11), (350b13), (350b18), (360b14), (364a02), (364a14), (365b18), (370b05), (373a04), (373b16), (381a01), (387a16), (387b11), (389b12), (390b07), (391b10), (393b15), (395a18), (396b04)

ḫacim (A.): Bir cismin kapladığı alan, cüsse. (215b02), (255b02)

ḫadāse (A.): Tazelik, gençlik.

ḫadd (A.): Sınır; derece; bir şeyin sonu. (149b12), (211a11), (294a03), (307b02), (311a06), (338a09)

ḫadde (A.): Erimiş madenden tel yapmak için kullanılan delikli maden levha. (013b05),

ḥadd-ı bülūġ: Büluğa ermek, ulaşma sınırı. (011b09)

ḥadd-ı ḥarre: Hararet sınırı. (011b05)

hadd-ı kel: Kellik sınırı. (014a19), (014b01)

ḥadd-ı müşterek: Ortaklık sınırı, ortak derece. (057b05)

ḥadd-ı nefes: Nefesin sınırı. (162b15)

ḥadd-ı tebrīd: Soğukluk sınırı, derecesi. (284b07)

ḥadd-ı tecfīf: Kuruma sınırı. (039a07)

ḥadd-ı zübūl: Sararma, buruşma derecesi. (294b14)

ḥadīṯ (A.): Taze, yeni. (089a11), (143a18)

ḥafṣ (A.): Biriktirme, toplama. (359a19)

ḫalef (A.): Babadan sonra kalan oğul; cinsel birleşmede eş. (016a16), (016b01), (228b04)

ḥalḳa, ḫalḳa (A.): Ortası boş yuvarlak şekil. (146a13), (146a14), (250b05), (268a02)

ḫalḳī (A.): Yaradılıştan. (238a17)

ḥall (A.): Çözmek. (007a03), (072b09), (076b01), (201a13), (211a15), (255a12), (256b08), (318b17), (351a17)

ḫām ibrişim: Ham, işlenmemiş ipek. (395b08)

hammāl (A.): Hamal. (021a02), (244b10)

ḥammāllıḳ: Hamallık işi, hamallık mesleği. (043a11)

ḥammām (A.): Hamam, yıkanılacak yer. (012b17), (022b14), (022b15), (022b16), (022b18), (023a04), (023a05), (023a07), (023a08), (023a10), (023a11), (025a19), (039a09), (043b14), (044b01), (044b02), (045a07), (045a08), (045b07), (046b14), (048b02), (048b02), (048b04), (081b15), (113a19), (114a07), (114b14), (115a14), (115a18), (116a12), (116b11), (117a03), (122b02), (122b06), (122b06), (124a05), (124b14), (126a06), (126b08), (129a06), (129a07), (130b10), (132b12), (132b14), (132b19), (133b12), (235a06), (136b12), (136b15), (137b01), (138a10), (138a11), (138b01), (138b03), (138b09), (140b03), (140b04), (140b06), (141b11), (143a07), (144b04), (144b05), (144b08),

(146b01), (146b08), (146b12), (146b17), (147a09), (150b12), (165a15), (165a17), (165b02), (166a04), (167b05), (174b02), (174b12), (177b16), (185a10), (194b01), (194b10), (194b12), (194b13), (210a14), (229b13), (234a15), (238a10), (249b19, (250a05), (250a08), (250a10), (253a19), (253b01), (253b03), (256b08), (256b10), (256b16), (256b17), (257b19), (262a07), (264a09), (263a15), (264a13), (264b17), (267b05), (269a04), (269a12), (269a13), (269a15), (270b03), (275b08), (278a08), (278a19), (278b06), (279a18), (281a04), (281a18), (281b02), (281b12), (282a03), (282a05), (282a07), (283b01), (285a15), (285a16), (289b16), (293a10), (293b03), (294b10), (293b18), (370a15), (390b07), (391b12), (392b01), (392b02), (392b03), (392b04), (392b05), (393a14), (393a19), (393b06), (395a14), (396a04), (397b12)

- **ḥammām-ı bārid**: Soğuk hamam. (150a17)
- **ḥammām-ı fātir**: Ilık hamam. (138b18)
- **ḥammām-ı ḥārre**: Sıcak hamam. (211b13)
- **ḥammām-ı muʿtedil**: Suyun sıcaklığı kıvamında, suyun sıcaklığı orta halli olan hamam. (244b06)
- **ḫammām-ı raṭb**: Rutubetli, nemli hamam. (122a10), (150a17), (151b04)

ḫanende (F.): Şarkıcı, şarkı söyleyen. (036a18)

ḥarīr, ḫarīr (A.): İpek. (058b17), (267b07), (376a05), (376a16), (376b02), (376b07), (376b13), (376b16), (377a04), (377a16), (377b04), (377b07)

- **ḫarīr-i ḫām**: Ham ipek. (209a13), (209b07)
- **ḥarīr-i menḥūl**: Elenmiş ipek.

ḥarīṭa (A.): Kese. (099b07)

ḥaṣr (A.): Mahsus kılma, kılınma, beyan etme, hazırlama. (201a15), (242a14), (270a05), (282a19), (305a17)

ḫatā (A.): Yanlış, yanlışlık, hata. (006b16), (007b13), (050a08), (135b19), (150b19), (187a09),

(199a04), (251b06), (270b13), (287b11), (296b17)

- **ḫatā-yı ʿaẓīm**: Büyük yanlışlık. (290a13)
- **ḫaṭā-i fāḥiş**: Büyük, affedilemez hata. (384a09)
- **ḫaṭā-i vuḳūʿ**: Ortaya çıkan yanlış, yanlışlık. (234a14)
- **ḫaṭā-yı ṭabīb**: Doktor hatası. (294a19)

ḫaṭṭ-ı istivā: Ekvator çizgisi. (020a03), (020a05), (020a06), (020a07)

ḫāvan (F.): İçinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, tahta, taş, maden veya plastikten yapılan kap. (209b17), (209b19), (216a10), (236a19), (327b19), (328a16), (330b01), (340a15), (348b12), (354b03), (356a12), (256b08), (325b15), (356b06), (356b14), (357a17), (357b07), (357b14), (358a05), (358b06), (360a11), (362a15), (364b07), (372a10), (383a13), (383b01), (384a04), (384a11), (384b10), (384b15), (385a01), (385a06), (385b06), (385b12), (385b16), (385b18), (386a03), (386b01), (387a05), (388a15) (391b10)

- **hāvan-ı ḫacer**: İçinde bir şey dövüp ufalamaya yarayan, taştan yapılmış kap. (348a10)

ḫavāṣṣ (A.): Seçkin kimseler, ilim erbabı; nitelik, hassa, özellik. (002a05), (002b17), (004b10), (005a02), (049b18), (064b09), (085a02), (090b04), (099b03), (118a17), (121b17), (135b10), (139b02), (152a05), (152b11), (163b13), (169b14), (214b11), (261a18), (307b05), (307b12), (308a16), (310a10), (311a05), (325a02), (329a01), (333b08), (338a19), (343a01), (344a07), (344a08), (345b10), (389b05), (389b06), (390a01), (394a11), (396b12)

ḫavātīn (A.): Kadınlar. (364a19), (364b02)

ḫavlī (A.): Çevrelemek, kapamak. (250b07)

ḫayṭ (A.): İplik, lif. (169b06), (268a01)

- **ḫayṭ-ı ṣūf**: Yün dokuma iplik. (169b08)

ḫāẕıḳ (A.): Usta, mahir, tecrübeli. (010a11), (010a14), (010b02), (050b19), (153b15), (199b04), (201a11), (318b06), (321a14),

(340b12), (392a14), (392a19), (395b14), (399a19)

ḥekīm (A.): Hekim, tabip, doktor. (075b03), (084b13), (127b16), (128a17), (130a09), (131b07), (133a08), (133b12), (138a04), (140b04), (150a08), (158a10), (161a02), (161a18), (164b18), (174b04), (209a16), (235b03), (236a08), (258a09), (300b10), (306a13), (307a09), (307b07)

ḥelvācı küregi: Helva yaparken helvayı karıştırmak için kullanılan, metal ya da tahtadan yapılmış kürek. (330a07)

ḥerīf: Adam. (228b04)

heyākil (A.): Heykeller. (004b14)

ḫilāf (A.): Arka, sırt; aksi hal, görüş ayrılığı. (014b02), (018b08), (019a12), (020b04), (043a18), (043a19), (117b01), (136a01), (140a01), (144b07), (155a17), (175b15), (207a18), (246b18), (248a01), (248a02), (260a09), (263b19)

ḫurde (F.): Küçük. (013a02), (032a09), (039b10), (053a01), (053b17), (056b07), (070a11), (092b09), (094a18), (097a18), (106a19), (160b08), (172a16), (211a12), (215b15), (230a09), (255a08), (259b06), (260b15), (262b03), (268b12), (314a04), (320b01), (320b09), (324a17), (326a15), (327b18), (329a12), (332b03), (339b03), (340b06), (341a12), (341a15), (341b06), (341b11), (342a14), (342b02), (342b06), (342b10), (347a10), (347b17), (348a08), (348a09), (348b14), (354b07), (366a04), (370b04), (375a06), (375a10), (379a01), (379a09), (380a02), (380a07), (380a13), (380b08), (380b14), (381a01), (381b09), (382a06), (382b04), (391a10), (393a02), (397a13)

ḫurdece: Küçük bir şekilde. (013a03)

ḥuyūṭ (A.): İpler, lifler. (169b13)

ḥuẕẕāḳ-ı eṭibbā: Tıp biliminde mahir olanlar. (006a04)

hübūb (A.): Esmek. (020b11)

ḥükemā (A.): Tıp alanında yetkin hekimler, doktorlar; bilginler. (012a15), (016b16), (084b18), (124b17), (128a13), (128a15), (130a06), (149b11), (150a12), (197a07), (208a06), (298a08), (399b07), (399b15)

- **ḥükemā-ı Hind**: Hintli hekimler, doktorlar. (396a09)
- **ḥükemā-i Efrenc**: Avrupalı hekimler, doktorlar. (218b02), (308a13)
- **ḥükemā-i müteḳaddim**: Önceki hekimler, doktorlar. (399a10)
- **ḥükemā-i selef**: Eski, önceki hekimler, doktorlar. (089a18), (106b17), (398a11)

I

ʿıḳd (A.): gerdanlık. (169b05), (169b10)

ılıcaḳ: Biraz ılık, ılıcak. (022a05), (022a16), (116a12), (118a10), (118a10), (119a09), (125b15), (126b05), (126b09), (127a05), (146b01), (151b04), (318b16), (366a07), (369a10)

ışfahānī: Isfahan şehrine ait. (075a04), (376b11), (377a01), (377a11), (378b11), (380b06), (383b04)

ısı: Ateş. (178a09)

ışṭılāḥāt-ı eṭibbā: Tip ilminin terimleri. (364a19)

İ

ibrişim (A.): İpek: (395b08)

ibrīsem (A.): İpek. (179b10)

- **ibrīsem-i muhrak**: Yanmış ipek. (310b09)
- **ibrīsem-i munḳarrıż**: Sönmüş ipek. (309a14), (309b03)

ibrīsīm: İpek ipliği, bükülmüş ipek. (074b14)

İcāb (A.): Gerekmek. (017b18), (153a17), (153a18), (220a18), (220b05), (224a13), (243a08), (248a04), (254a10), (257a02), (257a03), (280a10), (291a13), (291b15)

iktifa (A.): Yetinme. (289b14), (030a02), (042b01), (042b14), (165a05), (165a10), (178a13), (181b08), (193a01), (221a18), (223b16), (230b15), (249a04), (286b16), (399a07)

iḳtiżā (A.): Lazım gelme, gerekme. (028a02), (042a01), (042a11), (042b19), (046a12), (048a08), (048b02), (066b09), (068b17), (071a19), (101b02), (160b17), (170a12), (172b01), (177b04), (186b05), (189b01), (191a02), (196a07), (208a11), (210b02), (214a07), (218a12), (219b11), (222a17), (228b06), (235b16),

(243a14), (251a13), (255a09), (258b19), (260b03), (272a01), (282b02), (282b14), (285b13), (285b14), (289b16), (297a06), (300b13), (306b04), (308a13), (318a17), (323a17), (331a14), (333b09), (334b13), (364a18), (364b02), (368b09), (368b18), (369a12), (373a18), (379a03), (383b18), (388b04)

ʿilm (A.): İlim. (006a08), (006a18), (007a05), (018b18), (127a02), (400a12)

- **ʿilm-i tıb**: Tıp ilmi. (002b08), (008b12), (008b16), (008b18), (009a02), (009a18), (009b04), (009b05), (010b03), (010b07), (010b08), (010b15), (017a15)
- **ʿilm-i necm**: Yıldız bilimi. (007a04)
- **ʿilm-i teşrīḥ**: Anatomi ilmi. (009a11), (025b16), (400a05), (400a06)
- **ʿilmü'l-edyān**: Din ilimleri. (009b10)
- **ʿilm-i beden**: Beden ilmi. (009b10)
- **ʿilm-i rūḥānī**: (398b07)
- **ʿilm-i dīn**: Din ilmi. (009b10)
- **ʿilmü'l-ebdān**: Beden ilmi. (009b09), (009b09)
- **ʿilmü'l-edyān**: Din ilmi. (009b10)

ʿilmiyye (A.): İlimle uğraşan sınıflara verilen isim. (009a08)

imraa (A.): Kadın, hatun. (165a09), (233b05), (233b19), (234a03), (234b06), (235b05)

- **imraa-ı cimāʿ**: Kadınla cinsel ilişki. (231a07)
- **imraa-ı ḥayż**: Kadının regl kanı, adet kanı. (233b16)
- **imraa-i ḥāmile**: Yüklü, hamile kadın. (235a10)

(398a11)

imrāʾ (A.): Kadın, hatun. (231b13), (300a14)

inās (A.): Kadınlar, hatunlar, dişiler. (003a05), (070b02), (070b19), (225a02)

inbīḳ (A.): Akıcı maddelerin süzgeçten geçirilmesine mahsus alet. (375a07), (375a11)

ʿinde'l-eṭibbā: Tıpçılara göre. (014b18), (297b17)

ʿinde't-taḥḳīḳ: Tahkik sonunda. (097b01), (160a10), (166b18), (175a19)

ʿinde'n-nevm: Uykuya göre. (137b02), (334a06)

inde't-taḥḳīḳ-i ʿıṭriyyāt: Güzel kokunun tetkiki sonunda. (189a14)

inʿāş (A.): Harekete geçirmek. (124b16), (129a07)

inʿiḳād (A.): Bir şekle bağlanmak, koyu kıvam tutmak, koyuluk. (032a17), (261b04)

insān: Adam, insan. İnsān. (004b18), (008b18), (009a12), (009b07), (010b08), (011b03), (011b04), (011b05), (011b10), (011b13), (016b01), (016b04), (016b08), (016b09), (016b13), (016b18), (017a04), (017a10), (017a16), (018a05), (019a14), (019a18), (021a12), (021a15), (025a16), (025b07), (026b13), (027a07), (035b05), (036b12), 039b13), (050a05), (052b11), (052b17), (053b15), (054a10), (054b18), (055a02), (066a19), (066b15), (070b04), (071b14), (075b05), (081b16), (086b18), (088b19), (092a13), (103a16), (104b13), (104b14), (109b07), (123a16), (128a13), (139b06), (150b08), (162b08), (181b17), (197b01), (206b06), (212a14), (244b11), (250b12), (254b11), (269b07), (272a14), (273b12), (307a02), (307a11), (315a02), (318a12), (319b19), (343a18), (347b19), (370a09), (394a17), (400a07), (400a09)

insānī (A.): İnsanla ilgili, insana ait. (004b14), (008b18), (009a11), (009a17), (010b13), (013a09), (015a13), (016a12), (017a09), (017b14), (018b19), (019a05), (033b15), (033b18), (034a01), (051a07), (051a09), (058b18), (063b13), (071b08), (072b15), (109b01), (261a07)

insaniyye (A.): İnsana ait, insanla ilgili. (014a18), (153a08)

İrāş (A.): Sebep olma, icabetme. (128a02), (128a03), (137b19), (150b08)

istifrār (A.): Kaçmak, terk etmek. (272a17), (272b05)

İtlāf (A.): Yoketme, bozma. (279b04)

itmām (A.): Tamamlamak, bitirmek. (006a15), (051a09), (066b14), (250b14), (347a07),

İttiḫāẕ (A.): Edinmek, kabullenmek. (143b02), (155a10), (167a08), (186b16), (342b11), (386b04)

J

Jāle (F.): Çiğ. (066a11)

- **jāle-i tarāvet**: Taze çiğ.

K

ḳābile (A.): Kadın ebe. (016b03), (024b06)

ḳābiliyyet (A.): Anlama, anlayış. (001b06), (038a01), (043a08)

ḳadīm (A.): Eski. (022b14), (089a13), (144a18), (144b03), (144b06), (146b13), (147b02), (147b07), (147b12), (151b16), (167a11), (167a14), (186b07), (200b19), (267b19), (274a16), (304b02), (317a02), (333a10), (349a11), (349a16), (388a01), (395b11)

ḳadīmī (A.): Eskiye ait, eski ile ilgili. (270b04)

ḳādir (A.): Etkili (ilaç); mümkün; güçlü, kuvvetli. (017b19), (018a02), (035b15), (036b13), (045a17), (046a09), (046a15), (047b11), (053b15), (056a03), (057b14), (066b16), (072b03), (074b03), (074b14), (097a05), (098a10), (117b08), (117b10), (136b02), (143a01), (169a04), (171b07), (175a19), (175b01), (182b04), (194b02), (194b05), (196a13), (197b10), (198a07), (198a09), (207b15), (208a01), (219b04), (220b15), (222b06), (232a09), (234b07), (236a03), (246b12), (268b09), (268b13), (271a07), (279b04), (293b04), (300b03), (307b03), (334b04), (353b03), (372b07), (394b04), (397b08), (397b17), (397b19), (398b17), (399a09), (399b17), (400a05)

kāfī (A.): Yeterli. (007b16), (026b03), (043a17), (043b14), (043b15), (045a14), (049b03), (100a02), (109b15), (125a18), (153b05), (158b05), (159b09), (160a10), (160a11), (162a15), (162b14), (167a05), (169a01), (169a10), (169b17), (172a11), (173b15), (189b10), (193a01), (193b03), (201b11), (205b09), (207a06), (209b15), (210a11), (213a08), (216a04), (218a05), (222b01), (224a16), (224a18), (242b04), (247b16), (249b12), (250b01),

(251b10), (251b15), (252a02), (260b07), (270b12), (282a17), (283b04), (285a14), (295b01), (329b08), (334a14), (336a06), (337b19)

kāġaż: Kâğıt. (093a04), (118a05), (156b19), (358b06), (365a15)

kāġıd: Kâğıt. (123b04), (356b18)

ḳamīş (A.): Gömlek. (279a17)

ḳamʿ (A.): Pitüvit bezesini beyin tabanına birleşitiren hunimsi parça, müstenkaʿ. (065b06)

kārd (F.): Bıçak. (328a12), (328b05)

ḳart: Sert; yaşlı. (108a12), (171a06)

ḳāse (F.): Çiniden, fağfurdan, billurdan, madenden veya topraktan yapılmış çanak. (089a19), (111a19), (111b01), (273a11), (337a10), (337a11), (337a13), (337a14), (337a18), (337a19), (337b19), (338a06), (338a07), (338a08), (397a17), (397b02)

ḳatı: Katı, çok, çok ziyade, pek, iyice, sıkı, aşırı. (038a04), (038b07), (038b08), (082a15), (094b05), (095a17), (100a03), (112b15), (113a11), (115a18), (119a15), (130b09), (130b10), (139b15), (141b19), (145b04), (241a19), (261b07), (269b17), (301a19), (303b04)

ḳatī (A.): Kesin, tereddüde mahal bırakmayan. (010a15), (011b16), (017b15), (018b17), (022a04), (033b02), (072a12), (155a18), (155b01), (159b19), (160a01), (160b19), (166a02), (166a13), (170b03), (178b08), (180a08), (180b09), (181b14), (184a11), (185b12), (189a15), (192a16), (215a07), (228b18), (255a05), (259a06), (273b12), (280b19), (288a04), (296b09), (319b04), (327b11), (334a18), (342a19), (375a13), (388b11)

ḳatre (A.): Damla. (041a04), (062a03), (062a12), (147b08), (147b09), (166b13), (224b02), (296b12), (348b14), (373b04)

ḳavābil (A.): Ebeler. (398b15)

ḳavānin (A.): Kanunlar, kurallar. (002b16), (026a03), (026a16), (043b11), (048a04), (268b19), (172a10)

ḳavāʿid (A.): Kaideler, usuller. (002b07), (007b06), (009b13), (010b15), (010b16), (018b18), (038a02), (048a04), (087b15),

(109b14), (178a15), (287a13), (396b05), (399a09)

ḳavm (A.): İnsan topluluğu. (020b01), (020b03), (377a18), (398a16)

ḳazāz: ???

ḳazġan: Kazan. (133b17), (250a14), (269b19), (330a16), (360b05)

ḳazġan: Kazan. (373a01)

ḳażımaḳ: Bir aleti sürterek bir şeyin yüzeyindeki tabakayı kaldırmak. (334a10)

ḳazındı: Kazıyarak çıkarılan parça (rendelemek gibi). (126b04)

każiyye (A.): Husus, mesele. (020b12), (025b09), (032a03), (032b19), (035a15), (053a18), (054a02), (159b13), (161b03), (164b03), (167b06), (172b16), (181b13), (183a18), (187b19), (198a09), (203b19), (205b12), (206a06), (206b08), (211a12), (219a06), (219a16), (225a19), (227b02), (227b16), (230a15), (230a17), (238a18), (241a04), (257a07), (265b03), (271a02), (274b08), (292a19), (296b08), (298b11), (300b12), (389a17), (390a19)

ḳeb: Başlık, sipersiz şapka. (131a12)

kebīrü'l-cüṣṣe: Cüssesi büyük. (208b10)

keḥḥal (A.): Göz hekimi; göze çok sürme süren. (143a11), (145a10), (145b02), (146a17), (148a04), (148a05), (149a09), (149a18), (149b02), (149b07), (149b08), (149b10), (149b11), (150b16), (151b16)

kelbedān (A.): Kelpeten. (161b01)

kelbeten (A.): Kelpeten. (174a17)

kemī: Gemi. (196a16)

kėse (F.): Yıkanırken kir çıkartmak için ele geçirilen, vücudu ovmaya yarayan, bürümcükten, cep biçiminde bez. (012b18), (256b09)

keştī (F.): Gemi. (041a06)

kevākib (A.): Yıldızlar. (019b18), (020a01), (148a12), (148a13), (148a18), (238b07), (238b08), (258b16), (259a15)

- **kevākib-i sevābit**: Seyyar olmayan, yerinde duru gibi görünen yıldızlar. (019b16)
- **kevākib-i sebʿa**: Yedi burç. (378b07)

kevkeb (A.): Yıldız. (258b17), (258b18)

keyfiyyet (A.): Nitelik; bir şeyi iyi ya da kötü olması ciheti. (044a05), (049a13), (071b08), (240a04), (307b04)

ḳıdre (A.): Çömlek. (178b10), (258a13), (361b14), (374b04), (374b06)

ḳıvām (A.): Bir sıvının koyuluk derece, koyuluk, kıvam. (013a04), (013b19), (014a01), (014a05), (014b03), (015b09), (029a01), (030a08), (031a12), (031a13), (031a18), (031b04), (033a19), (033b11), (036a03), (047a11), (050a13), (051a07), (051a19), (074a02), (089a09), (112a11), (132b03), (139a05), (169a19), (180a02), (180a03), (195b12), (203a09), (205a07), (205b03), (207b07), (209b06), (224b14), (225b04), (228a09), (228b14), (229a05), (238b01), (250b18), (288b16), (290b04), (301a09), (305b14), (306a11), (306a17), (308a11), (309a06), (309a07), (310a07), (310a17), (311a01), (312a07), (315a07), (315a09), (317a14), (317b07), (320b03), (320b10), (322a08), (322b03), (323b14), (325b02), (325b16), (326a12), (326b02), (326b03), (326a17), (326b09), (326b17), (327a05), (327a08), (327a09), (327b01), (327b08), (327b15), (328a02), (328a05), (328a18), (328b04), (328b14), (328b19), (329a15), (329a19), (329b05), (330b13), (330b16), (331a05), (331a14), (331a19), (331b16), (332a05), (332a14), (332a19), (332b05), (332b16), (332b19), (333a16), (333b03), (333b04), (333b08), (333b10), (363b12), (333b13), (364a02), (364a04), (364a06), (364a10), (364a13), (366b11), (369a17), (385b01), (387a08), (387a13), (387a15), (387a16), (387b01), (387b06), (387b09), (387b18), (388a05), (388a09), (388a16), (388b07), (388b15), (389a01), (389a04), (389a08), (389a15), (389b02), (390a17), (394a01), (395a13), (395b01), (396a03)

- **ḳıvām-ı beden**: Bedenin kıvamı. (277a12)
- **ḳıvām-ı ḫılṭ**: Hıltın kıvamı. (074a01)
- **ḳıvām-ı ʿasel**: Bal kıvamında. (033b11)

- **ḳıvām-ı yübs**: Kuruluk kıvamı. (033a08)

kirbās (A.): Bez; kumaş, keten ve pamuk bez. (229b17), (229b19)

kīse (F.): Kese, büyük küçük kap, torba. (237b12)

ḳumḳuma (A.): Güğüm, yuvarlak testi. (240b17)

kūtah (A.): Kısa. (055a10)

ḳuze (F.): Testi, su testisi. (276a04)

küçücek: Çok küçük. (092b06)

küçük: Boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı. (022a08), (036a15), (050b04), (095b08), (102a10), (105a14), (146a10), (229b17), (244a17), (271a16)

küçükrek: Biraz küçük. (079a07)

kürk: Hayvan postundan yapılmış giysi. (048b14), (049a01), (083b13)

L

lāzım (A.): Lazım, gerekli, lüzumlu. (008a07), (014a15), (017b08), (021a19), (023a02), (023a05), (023a17), (024a08), (024a09), (025b13), (026b05), (028a14), (032b01), (033b05), (034a19), (034b03), (034b07), (034b18), (035a06), (035b19), (036a09), (036a15), (036b02), (036b05), (037b16), (039b06), (040a05), (041a15), (041b09), (042a05), (042a12), (042a15), (042b04), (042b05), (042b06), (042b13), (043a07), (043a12), (043b01), (043b05), (043b07), (044a01), (044a02), (044a15), (044b14), (044b19), (045a10), (045b03), (045b04), (045b18), (046a03), (046a18), (047b01), (047b02), (047b04), (047b06), (048a02), (048a08), (048a10), (048b09), (048b10), (049a05), (049a07), (049a14), (049b01), (049b03), (050b05), (053a10), (054a05), (062b12), (067b15), (068b19), (071a08), (073a03), (073a06), (073a19), (075a12), (077b07), (085b01), (090a05), (094b15), (099b18), (111a06), (112a14), (119b18), (127a19), (137a16), (137a17), (144b01), (150b15), (157a08), (158b18), (160b18), (161a08), (161b12), (164b17), (166a02), (166a03), (168b09), (168b10), (169b12), (170a18), (170a18), (171b04), (171b09), (171b18), (173a15), (173b01), (173b04), (173b06), (173b15),

(175a18), (175b16), (176a17), (178a04), (178a05), (178a18), (180a18), (180b06), (181a18), (181b03), (183b09), (183b16), (184b01), (185a01), (185a04), (185a09), (187a04), (187a05), (187a18), (189a03), (190b01), (191a11), (192a05), (192a05), (192a07), (192a11), (192a14), (193b02), (196b18), (198b06), (198b11), (199a14), (199b05), (202b13), (206a16), (208a19), (208b17), (209a07), (213a14), (213a14), (214a05), (217b12), (221a08), (222a18), (223b05), (223b12), (223b14), (223b18), (224b09) (224b18), (224b19), (225b08), (225b09), (225b11), (225b17), (227b11) (227a14), (227b13), (228b10), (229a02), (229a16), (229a17), (230b15), (232a13), (234b13), (234b14), (234b16), (235a06), (235b07), (239b19), (241b05), (245a05), (245a06), (245a12), (245a14), (245a15), (246b15), (251b08), (251b15), (251b17), (253a06), (253b18), (254a02), (254a16), (256b12), (256b13), (257b10), (257b12), (260a07), (260a08) (260a11), (260b05), (260b17), (261a16), (262a07), (262b18), (263a19), (263b12), (263b13), (264a08), (264a09), (264a10), (265b13), (266b09), (266b11), (267b17), (268a17), (268b01), (269b01), (271a04), (271b07), (273a04), (274a08) (276b08), (277b13), (278a13), (280b02), 282b01), (282b02), (287a16), (288a15), (289a15), (289b01), (289b02) (292b03), (292b04), (292b07), (292b08), (293a09), (293b19), (295a06), (295a08), (295a11), (295a14), (295a15), (295a19), (295b02), (296b14), (298b11), (300b14) (301a07), (306a12), (313b18), (314b19), (316a07), (323a08), (323b18), (326b05), (327b02), (328a06), (336b12), (344a18), (346b10), (348b13), (348b16), (349b05), (349b09), (350a02), (350a09), (350b05), (359b08), (363a16), (363b06), (379a02), (379a04), (379a10), (381a02), (383b12), (383b18) (384a02), (384a09), (385b04), (393a09), (393b10), (394a04), (394b05), (398b13), (399a09), (399a16), (399a18), (400a04), (400a06)

levḥa (A.): Yassı, düz nesne. (228a12)

leẕīẕ: Tatlı. (086b04), (092b08), (279a14), (296b04)

leẕẕāt (A.): Tatlar. (066b09), (175a15)

leẕẕet (A.): Tat, çeşni; cinsel haz. (034b12), (036a02), (035b04), (153b19), (159b17), (168a12), (188b13), (228b14), (230b07), (230b11), (231a01), (231a06), (231a07), (313b08), (313b09), (314a02)

libbād (A.): Keçe. (211b14)

lodos (Y.): Güneyden veya güneybatıdan esen ve bazende yağış getiren yerel rüzgâr, kaba yel, boz yel. (020b08), (259a04)

M

maʿa (A.): ile, birlikte, beraber. (165a06), (165b11), (167a13), (167a16), (168b04), (168b04), (168b05), (168b06), (168b10), (168b12), (168b15), (168b16), (171a05), (171a13), (171a16), (171a18), (171a18), (171b15), (171b16), (172a08), (172a12), (172a12), (172a15), (172a19), (172b02), (172b06), (174a09), (177a05), (177a05), (177a08), (177a10), (178a08), (178a13), (182b12), (182b16), (184a01), (184a03), (184a19), (184b01), (184b01), (184b04), (184b16), (185a03), (185b16), (185b17), (186a06), (188a15), (188a17), (188a18), (188b03), (188b08), (188b13), (188b19), (189a02), (189a02), (189a02), (189a13), (190a01), (190b01), (190b03), (191a08), (191a14), (191a15), (191b09), (192a15), (193a05), (193a07), (193b13), (194b18), (194b18), (195a13), (199b16), (199b16), (200a03), (200a17), (200b04), (201b01), (202a13), (203a17), (203b12), (204b02), (205a07), (205a11), (205b02), (208b19), (210b07), (210b12), (211b01), (214a10), (214a15), (218b12), (221a14), (222a06), (226b09), (226b09), (226b19), (235a11), (235a12), (237a01), (245b09), (249b06), (249b13), (252a03), (252a15), (253a14), (254a01), (254a02), (255a11), (259b11), (260b01), (260b01), (260b04), (261a11), (264a11), (264b04), (266a10), (267b19), (269a06), (269b05), (272a19), (278b05), (280a04), (280a06), (280b17), (282a05), (284b11), (284b12), (286b09), (288b09),

(293a16), (312a09), (354b09), (363b18), (372a09), (373a06)

maʿadā (A.): -den başka. (179b13), (378b08)

maʿan (A.): Beraber, birlikte. (019b11), (030b16), (030b17), (031a12), (042b03), (048a02), (060a04), (061b15), (068b14), (069a04), (078b11), (079b03), (082a12), (083a19), (084b16), (093b19), (104a12), (109b11), (140b02), (141b09), (153a13), (153b10), (153b17), (157b19), (158b18), (159a15), (159b02), (162b17), (162b19), (163a05), (163a06), (164b08), (164b13), (165a19), (165b19), (165b19), (173b13), (173b14), (177a01), (177a18), (177a19), (177b15), (178a05), (178a07), (178a09), (178a10), (178b10), (178b14), (178b18), (179a11), (179a11), (181a09), (181a09), (182a13), (182b12), (182b15), (184a07), (184a07), (184a12), (184a16), (184b02), (184b04), (184b06), (184b18), (186b17), (188a15), (188a17), (188b04), (188b07), (189a06), (189a07), (191b11), (193a08), (193a09), (193a11), (193a15), (194a13), (195a01), (195a11), (197a16), (200a07), (200a14), (200b02), (200b03), (200b15), (200b18), (201a03), (201a03), (201b04), (203b16), (203b18), (204a02), (204a03), (204a12), (204b11), (205a11), (205b01), (207a05), (209a12), (209a14), (209a15), (209b02), (209b03), (210b13), (213a08), (215b10), (221a12), (221b14), (222a05), (222a06), (222a11), (223b08), (228a14), (236a09), (236a13), (236a19), (242a19), (247b15), (248b06), (248b06), (248b07), (248b09), (248b12), (248b13), (248b17), (248b18), (249a13), (252b04), (255a04), (261a15), (263a03), (270a01), (270a02), (272a06), (272b08), (272b12), (273a10), (273a15), (273a17), (276b13), (278a15), (278b04), (278b05), (278b07), (278b17), (278b18), (279a03), (279b06), (280a02), (280a03), (281b03), (282a02), (282a10), (283b12), (284a05), (284b04), (284b04), (284b13), (288b07), (288b08), (290a10), (292b09), (293b19), (323a16), (328b03), (330a11), (337a10), (340b16), (343a12), (351a11), (351b06), (354b05), (354b12), (355a11),

(356a14), (357a17), (357b14), (380b13), (393b17), (394b12), (395a02)

mabeyn (A.): İki şey arasında, ara. (143b08), (174b13), (190b13), (195a17), (243a01), (268a08)

māder (A.): Ana. (023b17), (153b04), (225a10), (234a18)

maġrib (A.): Batı taraf, güneşin battığı cihet. (133a17)

maġribī (A.): Batı tarafa ait, güneşin battığı cihete ait. (078a19), (395b17)

maġrife (a.): Kepçe. (386a04)

maḥrā (A.): Uygun, münasip, elverişli. (330b13), (332a13), (332b17), (365b03), (373a03), (392a08)

maḥsūb (A.): Hesabedilmiş, hesaba dahil edilmiş. (073a15)

maḥv (A.): Yok etme, ortadan kaldırma. (236a07), (316a14), (373a07), (373b11), (374a14), (374b11), (374b19), (375a07), (375a17), (393a18)

maḥvī (A.): İhtiva edilen içerik. (059b09), (065a04)

maḳūle (A.): Çeşit, takım. (042a08), (085a15), (087b08), (106b19), (141a05), 173b09), (243a10), (294a12), (299a05), (348a01), (384a12), (385b16)

manẕar (A.): Biçim, görüntü. (148b13), (148b14), (148b16), (148b17), (149a03), (150b02), (195a06)

maṭlūb (A.): Talep olunan şey, umulan. (016a15), (017a07), (036b07), (036b08), (042b08), (109b10), (109b11), (109b12), (125a04), (125a05), (128b15), (227a19)

maṭrūd (A.): Uzaklaştırılmış, tardedilmiş, kovulmuş. (272a13), (272b19), (273a01)

maṭʿūm (A.): Tadılan, yenilen. (194b19)

mebḥaṣ-ı esnān: Diş ilmi, diş araştırması. (161a11)

mebrūm (A.): Büzülmek, bükülmek. (200a15)

meclūb (A.): Getirilmiş. (324b18), (330a15), (396a10)

mecrūd (A.): Soyulmuş. (335b08)

mecẕūb (A.): Çekilen, ceẕb edilen. (198a09)

meḍāḳ (A.): Ezmek, ufalamak. (147b04)

meḥācim (A.): kan almada kullanılan şişe veya boynuzlar. (140b11)

melābis (A.): Giysiler. (329a05)

memzūc (A.): İyice karıştırılmış, karışım. (048b13), (123a06), (127b05), (142a12), (146b18), (181a12), (228a07), (275b12), (293a14), (295b17), (296a01)

menhel (A.): Eleme, elemek. (307a07), (332b18), (349a06), (357a13), (357a15), (357b13), (358a03)

menḥūl (A.): Elenmiş. (218a11), (370b11)

merbūḳ (A.): Toplanmış bir araya getirilmiş olan. (209b12)

meşrūḥ (A.): Açıklanmış, şerh olunmuş, daha önce anlatılan. (090a16), (111b08), (114a15), (173b19), (210b12), (250a08), (265a18), (296b13), (323a11), (326a18), (347a11), (359b15), (379b08)

micmere (A.): Buhur tütsülenen alet, buhurdanlık. (158a02)

miḳrāż (A.): Kesecek alet, makas. (143a11), (145a10), (383b19)

mīl: İğne gibi ince uzun alet. (149a13), (150a04), (152b15), (219b19), (220a01), (220a02), (220a03), (232b12), (233a13), (379a11), (380a03), (381a14)

miṣlehü (A.): Onun gibi, benzeri. (341b07), (344b09), (345b08), (348a04), (353a02), (354a13), (354b09), (354b19), (355a11), (355a17), (355b04), (356a16), (357b04), (358a03), (358b14), (358b19), (358b19), (359a01), (359b12), (360a19), (361a18), (362b12), (364a05), (364a14), (365a02), (366b17), (368a08), (368a11), (368a17), (371a08), (373a17), (375a15), (378b04), (381b08), (382a05), (382a12), (388a08), (388a08), (389b02), (390a16), (393a16), (393a16), (393b19), (395a12)

miṣli (A.): Benzeri, gibi; mikdar, kadar. (016a19), (025a07), (036a02), (113b11), (158a15), (169b01), (172a07), (183a02), (194a04), (204b07), (207a14), (226b05), (368b12), (394b04), (400a04)

mismār (A.): Kazık, çivi, mıh. (348a15), (348a16)

miṣraṭ (A.): Kan alan hacamatçıların kullandığı kan alma yerini kesmek için

kullandıkları neşter. (183a17), (243a01)

muʿālic (A.): İlaç veren, doktor. (138a14)

mübaşşırāt (A.): Bakıcılar, görenler, bakıcılar. (15b18), (016b14)

muġāyir (A.): Aykırı, başka türlü. (021b06), (027b08), (028b03), (214b18), (255b14), (333b09)

muġayyir (A.): Muhalif, aykırı, başkalaştırılmış. (197b19), (225a16)

- **muġayyir-i beden**: Bedene muhalif, akırı. (190a01)

muġayyirāt (A.): Aykırılık, uyuşmalık. (019b16)

- **muġayyirāt-ı arżıyye**: Toprakta yetişenlerin aykırılığı, uyuşmazlığı. (020a02), (020a09)

mūsā (A.): Ustura aleti, ustura. (275a14), (275a17)

mücerreb (A.): Tecrübe edilmiş, denenmiş. (045b13), (114a09), (114a17), (118a19), (118b01), (118b03), (131b18), (133b19), (136a13), (136a14), (136a17), (136b16), (136b18), (137b17), (146b17), (147a02), (147a18), (147b03), (147b06), (148a06), (150a06), (152b02), (156b04), (157b06), (158a05), (162b12), (169b02), (170a02), (174a09), (182b01), (197b15), (223b18), (236a19), (262b04), (293b02), (353b03), (354a17), (355a07), (373a11), (374b08), (378b16), (379b16), (387a10), (393b04), (393b15), (395b19)

mücerrebāt (A.): Tecrübe olunmuş, denemiş, sınanmış tedaviler, ilaçlar vs. (045b10), (116a09), (149b08), (230b10)

müşaʿşaʿ (A.): Parlak, parıldayan. (173a16)

müşemmes (A): Güneşlenmiş. (269a06), (387b06)

N

nāṣıʿ (A.): Her nesnenin hası. (013a12), (117b19)

nāṭurluḳ: Hizmetçilik. (043a11)

neşter (F.): Hekim bıçağı. (142a07), (251b11), (254b15), (275a13)

nīşter (F.): Hekim bıçağı. (040b14), (045b09), (144b16), (145b04), (145b07)

O

ot: Ateş. (145b18)

Ö

öñ: Ön, arkanın karşıtı. (051b07), (051b10), (052a08), (052b13), (052b18), (056b09), (061a04), (062b11), (063b06), (066b13), (066b16), (139a15), (139a19), (148b08), (153a15), (207a18), (207b01), (233a14), (273b04), (299b13), (399a04)

P

puştī (F.): Geri. (055a12)

pīş (F.): Ön, yan. (054b12), (056a13), (056b04)

R

rafādan (Y.): Kaynar suda kabuğu ile birlikte pişirilmiş, tam katılaşmamış (yumurta). (080a10)

rākid (A.): Durgun, hareketsiz. (266a05)

rāsib (A.): Sıvı dibine çöken, çöken şey. (032a06)

- **rāsib-i maḥmūd**: Mahmudenin çöken usaresi. (032b09)

rāst (F.): Sağ. (009b16), (055b13), (234a05)

rende: Üzerinde küçük delik ve kesici çıkıntıları bulunan, peynir, soğan, havuç vb. ufak parçalara ayırmak için kullanılan mutfak aleti. (393b16)

rendelenmek: Rendeleme işi yapılmak. (359b18)

rendelemek: Rende ile ufak parçalara ayırmak. (249b02)

reʾs-i ḥükemā: İbni Sina, hekimleri, doktorların başı. (124b17)

S

ṣabā (A.): Gün doğusundan esen hafif ve latif rüzgâr. (020b11), (048a12), (259a04)

ṣaḥrā (A.): Çöl, ova, kır. (020b03), (396a17)

saḫtiyān (F.): Boyanmıiş ve cilalanmış deri kap. (227a10)

ṣalāye (A.): Attarların üzerinde ilaç ya da cevher ezdikleri düz taş. (147b08), (147b09), (309a18)

ṣandıḳ (A.): (Göğüs kafesi benzetilmiş.) Sandık. (054a18)

ṣarf (A.): Çevirme, döndürme; harcama. (030b18), (041b08), (090a18), (159a13), (206b18), (207b05), (223b16), (226b13),

(239b18), (244b08), (244b18), (245a02), (245a03), (245a04), (251a13), (268b07), (289b01), (295b02), (398b17), (398b18)

sefer (A.): Yolculuk. (040a09), (041a02)

seferān (A.): Yolculuklar. (040a05)

sefine (A.): Gemi, vapur. (121a16)

selḫ (A.): Yüzme, soyma, derisini çıkarma. (049b18), (156b02), (258a05), (258b09)

seng hāvan: Taş havan. (327b19)

şerned-i sūd: …?… (271a14)

şerned-i zerd: …?… (271a14)

şırça: Şeffaf cam kap. (129b09), (307a19), (308a12), (373b12)

sifunce: Sünger. (252b06)

Ṣūf (A.): Yün. (169b04), (364b09), (369b14)

şurre (A.): Kese, çıkın. (111a17), (230b09), (331a04), (331b15), (332a05), (334a17), (334a18), (336a07), (337a08), (337a09), (337a10), (337a12), (337b17), (337b19), (337a12), (338a07), (365a01), (365a04)

sündüs (A.): İpek kumaş. (270b08)

Ş

şarḳ (A.): Doğu. (035b02), (091a13)

şarḳī (A.): Doğu ile ilgili. (020a14), (259a03)

şarṭ (A.): Şart, koşul. (036a18), (042a17), (043a12), (046b02), (049a11), (073b04), (153b09), (157a19), (158b16), 159b11), (160a04), (217b11), (250a08), (271a03), (396b12)

şarṭhā (A.): Cüzler, parçalar, kısımlar. (297a05)

şemīm (A.): Güzel kokan, güzel kokulu. (005a11)

şems (A.): Güneş. (007a10), (019b18), (020b14), (137a11), (141b06), (143a02), (143a07), (148b02), (151a11), (151a12), (152a14), (158b12), (166a04), (194b14), (214a09), (218a10), (269a06), (293a15), (301a19), (301b13), (371b19), (372b13), (378a09), (384a11), (384a12)

şemsek (A.): Güneş. (259a10)

şemsī (A.): Güneşe ait, güneşle ilgili. (397a08)

şemūmāt (A.): Güzel kokan nesneler. (116b09), (122a10)

şerāiṭ (A.): Şartlar. (149a17), (394b17)

şerīf (A.): Üstün, yüce. (005a13), (008a14), (008b02), (008b15), (009b07), (009b12), (009b16), (010a07), (053b16), (054a19), (054b03), (056a09), (067b15), (068b01), (070b04), (087b13), (103a07), (141b14), (150a02), (152a05), (152b13), (219a02), (244b11), (258a18), (397b15)

şerīk (A.): Ortak. (062a14), (070a04), (073b02), (398b12)

- **şerīk-i ṣudāʿ**: Baş ağrısının benzerliği, ortaklığı. (026b04)

şerīṭa (A.): Özel şartlar. (248a05)

şifāḫane: Hastahane. (004b19)

şihāb (A.): Kıvılcım. (259a02), (259a10)

- **şihāb-ı semā**: Semanın kıvılcımı. (259a02)

şimal (A.): Sol, sol taraf; kuzey. (020a10), (020a11), (020a17), (020a19), (020b05), (020b06), (020b16), (020a13), (022a03), (035b03), (059b04), (125b16), (212a15), (216a13), (217a02), (217a03), (233b17), (235a15)

şimālī (A.): Kuzeye ait, kuzeyle ilgili. (020a14), (247b12)

şimşek: Bir bulutun tabanı ile yer arasında, iki bulut arasında veya bir bulut içinde elektrik boşalırken oluşan kırık çizgi biçimindeki geçici ışık, balkır, çakım. (299b13)

şirket (A.): Ortaklık. (026a19), (116b18), (117b06), (121a12), (129b10), (129b16), (181b18), (222b08)

- **şirket-i aḫlāṭ**: Hıltların ortaklığı. (044b19)
- **şirket-i dimāġ**: Beynin ortaklığı. (163a15), (164a12)
- **şirket-i miʿde**: Midenin ortaklığı. (166a01)

şirkī (A.): Ortaklıkla ilgili. (026b01)

şīşe: Şişe. (032a03), (045b09),(045b10) (114b12), (156b13), (156b14), (156b15), (156b17), (199a17), (248a01), (348b15)

şuġl (A.): Uğraşılacak şey, dert, gaile. (021a02)

şūre (F.): Çorak, verimsiz. (020b03), (022a17)

T

ṭabl (A.): Davul. (164b19), (195b05)

ṭabīb (A.): Tabip, hekim, doktor. (007b15), (007b19), (009a02), (009a07), (009a19), (009b01), (010a06), (010b02), (017b08), (025b16), (026b02), (028a18), (033b02), (033b05), (033b15), (033b17), (034a10), (034a12), (043b11), (046a03), (087b12), (095b19), (100a10), (143b17), (150b02), (150b03), (165a08), (165a16), (165a19), (165b02), (167b12), (171a14), (172b12), (173b15), (178a12), (182b16), (182b17), (196b06), (203a12), (210a01), (211a07), (214b10), (276a12), (287b11), (289a13), (294a19), (318a03), (351b12), (392b18), (394a19), (396a12), (398a18), (398b13), (398b14), (399a06), (399a09), (399a13), (399a15), (399a17), (399b01), (399b18), (399b19), (400a01), (400a02), (400a03)

- **ṭabīb-i ḫaẕıḳ**: Usta, işinin ehli tabip, hekim. (007b19), (010a11), (010a14), (010b02), (050b19)
- **ṭabīb-i cāhil**: İşinin ehli olmayan, acemi tabip, hekim. (294b05)
- **ṭabīb-i başīret**: Anlayan, bilen, tecrübeli tabip, hekim. (294a12)
- **ṭabīb-i mücerreb**: Tecrübe edilmiş tabip, hekim. (197b15)

ṭabībān (A.): Doktorlar, hekimler, tabipler. (399b08)

taḫta (F.): Tahta. (260b14), (384a06)

ṭall (A.): Çiğ, şebnem. (371b03)

taṣāvīr (A.): Resimler. (050b18)

ṭaş hāvan: Taş havan. (348b12)

taṭbīb (A.): Doktorluk. (9b18)

ṭatlı: Şeker tadında olan; acı olmayan, acı karşıtı; (su vs.) temiz. (016b12), (027b18), (034b03), (034b04), (034b05), (034b14), (034b12), (034b16), (034b17), (073a10), (075a11), (091a16), (091b04), (102a19), (102b01), (104b06), (104b08), (104b09), (112a06), (114b05), (115a14), (116a13), (122b04), (123b18), (124a11),

(125a18), (141b14), (146b01), (178b09), (190b09), (190b12), (212b10), (264a08), (267b06), (286a14), (290a14), (348a06), (352b13), (354b05), (355a07), (395b05)

ṭatsız: Şeker tadında olmayan. (034b17), (256b01)

taṭvīl (A.): Uzatma. (059b15), (248a10), (263b03), (263b06), (291a15), (372b15)

tavla: Bölümlere ayrılmış iki yanlı tahta üzerinde on beşerden otuz pul ve iki zarla iki kişinin karşılıklı oynadığı oyun. (127b11), (279a15)

ṭayyib, ṭayyibe (A.): Güzel, hoş; halis. (153a05), (154a07), (154a18), (154b05), (154b06), (154b09), (154b10), (154b11), (180b09), (184b19), (189a14), (239b09), (239b13), (241b10), (250a14), (271b09), (279a02), (354a16), (355a09), (355b06), (357b03), (357b05), (357b10), (361a18), (362a06), (363a17), (372a04), (372b17), (373a02), (373a07), (375a06)

ṭayyār (A.): Uçan, uçucu. (267b15), (267b19)

taġallī (A.): İçine işlemek, nüfuz etmek. (215a12), (271b06)

taġaṭṭī (A.): Örtmek, sarmak. (218a11)

taʿyīn (A.): Ayırma, belli etme. (007b14), (047b03), (237a09), (248a19), (260b15), (261a19), (264b18), (303b10), (347b04), (373a14), (387a09)

- **taʿyīn-i vezn**: Ölçüsü belli. (041b01)

tebeyyün (A.): Meydana çıkma, belli olma. (320a09)

tenaʿum (A.): Nimet içinde, bolluk içinde bulunarak rahat etme. (007b18), (182b12)

tesmiye (A.): Ad koyma, adlandırma, isim verme. (028b15), (066a10), (068b15), (069a01), (117b16), (122b18), (144b18), (148a02), (171b05), (224a06), (243a05), (245a10), (250b19), (251a01), (276a14), (277b11), (300b10), (304b02), (314b09), (320a08)

teşrīb (A.): Kınama, ayıplama. (271b08)

tetebbuʿ (A.): Peş peşe gelmeler. (010a17), (263b13)

tevehhüm (A.): Kuruntuya düşme. (006a08), (033b05), (223b15), (400a01)

teşevvuḳ (A.): Şevk, arzu gösterme, şevk. (016a09)

teşvīş (A.): Karıştırma, karışık etme. (157a19), (298b14)

toḳmaḳ: Ağaçtan yapılmış iri çekiç. (117b09)

ṭopraḳ: Toprak. (035b01), (041a02), (041a03), (154b06), (348b09), (397a18)

toz: Çok küçük parçalara bölünmüş olan herhangi bir madde. (156b06), (178b11), (196a17), (299a02)

tozlu: Toza bulanmış veya tozlu olan. (144b14)

turāb: Toz, toprak. (254a03), (275a02), (277b07)

törpü: Ağaç, kurşun, kaly vb. yumuşak nesnelerin kabasını almaya yarayan dişleri uzun ve aralıklı olan eğe. (331a17)

törpülenmek: Törpülenmek işi yapılmak. (200a06)

tütün: Duman. (148b08)

ṭāfī: Sıvının yüzeyine çıkan. (031b18), (227b10)

ṭıbb (A.): Hekimlik, tıp; hastalıklar ve tedavilerini konu alan bilim dalı. (001b03), (001b11), (001b15), (002b08), (006a06), (007a05), (007a17), (008b12), (008b16), (008b18), (009a02), (009a04), (009a18), (009b01), (009b04), (009b05), (009b08), (009b13), (010b02), (010b15), (010b07), (010b08), (017a15), (036a01), (052a02), (132a02), (152a03), (152a06), (162a18), (175b11), (224a05), (399a09)

ṭıbbiyye (A.): Tıp okulu. (006a10), (007b06), (010b16)

U

uḫrā (A.): Sair, diğer, başka. (159a04)

ʿulvī (A.): Yukarıda olan. (062b10)

ʿumḳ (A.): Derin, iç kısım dip, ġavr. (011b10), (102a06)

- **ʿumḳ-ı beden**: Bedenin içi. (084a01), (341a08)

umūr (A.): İşler. (009a10), (041b02), (041b03), (138b15), (185a01), (241a14), (291b09)

- **umūr-ı muḳarrere**: Kararlaştırılmış, kesin işler. (008b14)
- **umūr-ı tabīʿī**: Doğal işler. (010b12)
- **umūr-ı ṭabīʿiyye**: Doğal işler. (010b16), (011a06)
- **umūr-ı taḫayyüliyye**: Hayalle ilgili işler. (123a13)
- **umūr-ı ātiyye**: İlerideki, gelecekle ilgili işler. (259a15)
- **umūr-ı hāyile**: Korkunç ve dehşetli işler. (299a01), (299a04)

ʿunf (A.): Zor, güç; sıkıntı. (021a14), (024b01), (043b03), (046a17), (278a16), (343b07)

ustura (F.): Traş için, deriyi çizme ve yarmada kullanılan, çok keskin bıçak. (045b09), (238b02), (242b08), (263a15)

ʿuyūb (A.): Ayıplar, kusurlar. (008b08), (399a15)

Ü

ümerā (A.): Emirler, beyler. (128a03)

üst: Üst, altın karşıtı. (012b09), (052a02), (052b07), (052b13), (052b14), (052b15), (054b05), (061a13), (142a04), (144a08), (145a11), (145a12), (145b02), (145b03), (155a07), (178a03), (187b06), (206a07), (252b05), (367b05), (399b09)

V

vażʿ (A.): Koyma, konulma. (001b01), (005a02), (007b17), (009a15), (017b19), (024b18), (041b04), (045b09), (053a12), (058b03), (067b19), (095a14), (113b10), (118a05), (118a06), (129b07), (130a10), (131a12), (131a13), (131a14), (133b10), (139a19), (145b08), (145b19), (146a04), (146a16), (146b19), (147b19), (158a03), (158b11), (159b07), (167b07), (168b14), (170b04), (174a01), (174a07), (178b01), (178b10), (181a07), (182b19), (189a08), (189b06), (191a15), (198b09), (199b06), (199b07), (200a09), (200b15), (201a10), (204a04), (206b08), (211b16), (212a03), (216a13), (217b19), (218a01), (218a02), (218a11), (219b10), (226b05), (226b18), (227a10), (228a11), (228a12), (232b03), (232b07), (236b18), (237b13), (239a07), (241a04),

(241a16), (241b06), (242b13), (243b17), (249a14), (250a17), (250b06), (250b07), (254b04), (261a02), (261a11), (264b01), (268b01), (270b14), (272b01), (272b06), (272b10), (272b13), (273a09), (273a11), (276a11), (278a18), (278b04), (278b14), (279b11), (285a02), (285a03), (289b06), (296a12), (296a13), (296a15), (303b10), (305b17), (306b02), (314a01), (314a04), (320a03), (329b03), (332a05), (332a06), (332a13), (341b11), (341b15), (341b19), (342a05), (342a16), (358a19), (358b01), (367a04), (367a17), (372a03), (372a05), (372b03), (372b04), (372b09), (372b14), (373a07), (373b12), (374a08), (374b12), (375b10), (383a08), (383b10), (391a17), (391a19), (393b06)

vāraḳa (A.): Tek yaprak. (274b12)

Y

yaban: Kır, ova; boşuna. (169b12), (397a15)

yādigār (F.): Yadigar, bir kimseyi ya da bir nesneyi hatırlatacak şey. (095a19), (262b12), (270a07), (175a02), (310a19), (338a01), (394b05), (399a13)

yekdāne (F.): Eşi benzeri olmayan, tek. (197a17), (215b05), (278b14)

yemānī, **yemāniyye** (A.): Yemene özgü. (019b17), (080b10), (095b11), (237a04), (243b01), (347b15), (352b10), (352b13), (353a15), (353a18), (354a02), (355b14), (355b16), (358b08), (363b03), (365a07), (367a19), (367b11), (368a02), (378a07)

yıllamak: Üzerinden bir veya daha çok yıl geçmek. (150a01)

yıllık: Bir yıl için, senelik, senevî. (269a06), (382a17), (394a14)

yumurdlamaḳ: Tavuk, kuş, balık vb. yumurta yapmak. (089b17)

Z

ẓarf (A.): Kap, kılıf, mahfaza. (051a16), (305b17), (305b18), (307a16), (307a19), (326b03), (326b04), (326b08), (326b09), (372b03), (373b12), (397a17)

zebet (A.): Tümsek, yüksekte olan. (034a06)

ẕebḥ (A.): Boğazlamak, kesmek. (218a07), (218a08), (230a13), (258a12), (373a01)

zebūl (A.): Besi veya kümes hayvanlarının dışkısı. (294b15), (298b06)

zehir (F.): Zehir; organizmaya girdiğinde kimyasal etkisiyle fizyolojik görevleri bozan ve miktarına göre canlıyı öldürebilen madde, ağı, sem. (074b14), (077a19), (080a07), (084b18), (085a01), (090a15), (090a19), (093a15), (094a10), (094b18), (096a10), (097b14), (098a19), (102b16), (107a12), (180a12), (271a03), (271a04), (271a05), (271a08), (271a09), (271a19), (271b03), (271b04), (271b18), (273a19), (273b01), (273b05), (273b14), (273b16), (274a01), (274a03), (274a05), (274a13), (274a18), (290a16), (318b10), (319a14), (322a05), (346b04)

- **zehir-i efʿī**: Yılan zehri. (021b08)
- **zehir-i ḥayvānī**: Hayvansal zehir. (271a15)
- **zehir-i ḳavī’**: Kuvvetli zehir. (087a19)
- **zehir-i nebātī**: Bitkisel zehir. (271a12)
- **zehir-i şürb**: Zehir içmek. (213b03), (213b03)

zehirli: Zehir olan. (109a10), (271a01), (271a08)

zehir-nāk: Zehirli. (270b18), (304b13)

ẕemm (A.): Ayıplama, kınama. (129a03)

ẕerḳ (A.): Kuş dışkısı. (090b10)

- **ẕerk-i ḫaṭṭāf**: Kırlangıç uşu dışkısı. (147a12), (147a17)
- **ẕerḳ-i usfūr**: Serçe kuşu dışkısı. (147a12)
- **ẕerḳü’l-ḫalāṭīf**: Kırlangış dışkısı. (090b10)

zevraḳ (A.): Kayık, sandal. (056b08)

ẕıḳḳī: Deriden yapılmış su tulumu. (194a15) (195a04), (197a05), (391a02)

ẓıll: Gölge. (197a15), (204a10), (231a11), (260b01), (339b16), (340b12), (342a14), (344a18), (346a05), (347b01), (348b14), (363b05), (376a04), (377a09), (378a05), (379b16), (381a17), (390b04), (395a18)

zift (A.): Zift; katran ve diğer organik maddelerin buharlaştırılmasından veya damıtılmasından elde edilen, kolay kırılan, az ısı ile eriyen, katı, siyah, parlak madde, kara sakız. (229b19), (230a01), (269a03), (273a07), (351b17), (355b16), (355b17), (385a07), (385a08)

zifāf (A.): Gerdeğe girmek, gerdek. (228b03)

zīne (F.): Süslenmek, güzelleştirmek. (004a07)

zīnet: Süs, bezek. (261a06), (268a19), (370b14)

żiyā (A.): Işık, aydınlık. (039a16), (275a01)

żiyālanma: Aydınlanma. (037a03)

żiyālı: Işıklı. (039b10)

ziyān (A.): Zarar; bir maddenin vücutta yaptığı tahribat ve vücuda verdiği rahatsızlık. (071b10), (071b11), (083b10), (240b12)

ẓurafā-i eṭibbā: Hoş, zarif, tatlı ve nazik konuşan tıp ilmini bilenler. (158a04)

zücāc, zücāce (A.): Cam, sırça, şişe. (014a06), (066a09), (217b13), (217b18), (217b19), (218a01), (218a02), (288a12), (305b17), (307a16), (374b13), (374b12)

zücāciyye (A.): Camla ilgili, cama ait. (066a08), (066a10)

zühre (A.): Venüs, çobanyıldızı. (008b05), (019b18), (238b07)

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SEYYİD EMÎR MEHMED ÇELEBİ'NİN ENMÛZECÜ'T-TIB ADLI ESERİ (METİN-TIBBÎ SÖZ VARLIĞI) CİLT III

Adem Hakan ALPTEKİN

ÖĞRENCİ NUMARASI

2502070327

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mustafa BALCI

İSTANBUL – 2023

Düzeltme Almıştır

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
METİN

4. 1. Çeviri Yazı Metin

Haẕā kitābi emmūẕecü'ṭ-ṭıbb

Bismillahirraḥmanirraḥim

[1b]

(1) Dibāce-i kitāb-ı ḥikmet-nişāb ki żabṭ-ı fuṣūl ü ebvāb için vaż' (2) olunup hidāyet-i ṭālibān-ı maḳāṣid-irādet ve 'ināyet-i ḳāṣıdān (3) meṭālib-i ṭıbb u ḥikmet için bu cerīdeye terḳīm olunmuşdur **beyt** (4)

olur ḥikmetle ḥall her emr-i müşkil

k'olur ḥikmetle ḥāṣıl-ı kām her dil

(5) **vemen yu'tel-ḥikmete feḳad ūtīye ḫayrān kesīran**[1] bir kelām-ı cāmi'dir nāẓır ve sāmi' (6) olanlara ḳābiliyyet ve isti'dādları ḥasebince fā'ide-mend olurlar (7) **beyt** bahār-ı 'ālem-i ḥüsneş dil ü cān tāze mīdāred

be-reng-i aṣḥāb-ı (8) ṣūret rā bū-yı erbāb-ı maġberā

bu maḳūle ale'l-ḫuṣūs Türkī-i Rūm üzere (9) te'līf kimesneye müyesser olduġu ma'lūm degildir egerçe lisān-ı Türkīde (10) İbn-i Şerif nāmına **Yādigār** ve **Münteḫab-ı Şifā** nāmına olan nādire-i rüzgār-ı (11) kārıñ cem' ve taḥṣīli ve Ḥacı Paşa merhūmuñ ṭıbbda olan **Teshīl'**i (12) beyne'n-nās meşhūr ve mütedāvildir her biriniñ el-ḥaḳḳ 'ibārātı laṭīfdir (13) ve isti'ārātı şerīfdir ammā īrād-ı luġāt-i 'Arabiyye ve elfāẕ-ı merākime-i vaḥşiyyeden (14) teḥāşī ḳılmamışlardır edavāt-ı müste'niseniñ ġayri ile taḥrīr eylediklerinden (15) mā'ada ḳavā'id-i ṭıbbı ri'āyetde taḳayyüd olunmayıp erkān ve mizāc ve emrāż (16) ve devā ve teşrīḥ ve müfredātıñ kemā-yenbaġī edāsı taḥrīrine taḳayyüd olunmayıp

[1] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi 269. Ayet "…Kime verilmişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir…"

[2a]

(1) esbāb ve ʿalāmātı maʾẖūẕ biʾl-küllīye beyān eylemişlerdir bu faḳīr (2) müddet-i medīd ve ʿahd-ı baʿīd idi ki gerdūn-ı telʿīḳ esbāb-ı taʿvīḳde (3) müsāmaḥa ḳılırsa kitāb-ı mezbūru nüsaẖ-ı selefden birine peyrev olmaḳ (4) ṭarīḳi üzere tedvīn idem dėr idim ta ki libās-ı ḥikmet-istināsından (5) ʿārī olmaya ve ẖavāṣṣ ve ʿavām ferāʾid ve fevāidi nefʿinden bī-behre (6) ḳılmaya bu vādīde teʾlīf olunan kütübüñ eşref ve elyaḳı ki **ʿAlāʾeddīn-i** (7) **Ḳarşī'**niñ Mūcez nām kitābıdır aña peyrevlik ėdip ol tertīb üzere (8) terkīb olunmuşdur ve bu yigirmi yedi ʿaded kitābdan ki esāmileri ẕikr olunur (9) anlardan naḳl olunup tecrübemize żamm olunmuşdur ol kütüb ki menḳūldür (10) esāmīleri bunlardır: Ḳānūn, Şifā, Minẖacü'l-Beyān, Mā-lā-yesaʿ, (11) Tuẖfe-i Saʿdiyye, Mūcez, Şerh, Mūcez-i Nefīsī, Ġanī ve Menī, Şerh-i Mūcez-i (12) Aḳsarayī, Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa, Sedīdī, Esbāb-ı ʿAlāmāt, İbn-i Bayṭār, (13) Tervīḥü'l-ervāẖ, Zübde-i Sāmil, Taḳvīmü'l-edviye, Taḳvīmü'l-abdān, (14) Mecmaʿu'l-mücerrebāt, Merātibü'l-beyān, Ẕaẖīre-i Ḫarzemşaḥī, Ḥāvī, İḳāʾ, (15) Beste-i Ẓarūriyye, İhtiyārāt-ı Bedīʿī, Delāletü'l-ḥāʾirīn, Minhācü'd-dükkān, (16) çün bu silk-i cevāhirgān-ı kümūndan dükkān ʿayān geldi ve bu dürer (17) zavāhir-i ḥoḳḳa-ı żamīrden silk-i beyāna çekildi ol ḥālde hātıf-ı (18) ġaybīden bu nevʿa ẖitāb-ı müsteṭāb vārid oldu ki çün zer- (19) tābı ki pūne-i ḳalbde hezār-ı renc ü taʿb ile tāb vėrdik niçin miḥek

[2b]

(1) ʿitibār-ı efāżıla urmazsın ta bilesin ki ḳabūl-i sikke-i pādişāh-ı ʿālī-miḳdār mıdır (2) **beyt**

dürr ki olmaya şeh-i ʿālem ayaġına niṯār

dūrdur başından anıñ tāc u ḳadr-ı (3) iʿtibār

dėyip ol ḳanūn üzere duʿāsı devlet padişahiye bedʾ olundu (4) **naẓm**

dürr ki derīn-i sīne nihān dāştem

yek-be-yek ez dil-i be-zebān dāştem

(5) ger bed u ger nīk fekendem be-pīş

nūş bedān nekūyı-ı ḫīş

çünki bedān pāye resāndem (6) kelām

beh konem bed-i süḫan ve's-selām

1 Aḥmed-i ḥüdā ve medḥ-i sulṭanü'l-enbiyā 2 der-medāyiḥ (7) ḥażret-i ḥilāfet-penāhī 3 sebeb-i te'lif-i kitāb 4 muḳaddime-i kitāb 5 ḳavāʿid-i külliye-i (8)ʿilm-i tıbb 6 fī-beyāni'l-aḫlāt 7 fī-beyāni'l-haẕm 8 fī-beyāni'l-ʿazāi'l-insāniyye (9) 9 fī-beyān-ı ḳuvvet-i ḳuvā-yı nefsāniyye 10 fī-beyāni'l-esbāb ve'l-uhviyye ve't-taġayyürāt 11 ḥareket (10) ve sükūn ve nevm ve yaḳaẓa ve ʿarāz-ı nefsāniyye 12 devā ve ġıdā ve şürb-i miyāh 13 (11) iḥtibās ve istifrāġ ve ḥammām ve esbāb-ı süḫūnet ve burūdet ve yübūset 14 terkīb (12) ve ḥareket-i ġayr-ı irādīden ve ṭabīʿīden ḥāṣıl olan esnāf 15 evrām ve imtilā (13) ve ʿarāż 16 mevḍiʿ ve ʿalāmet-i imtilāʾ-i evʿiyye 17 ve nabẓ ve aḥvāl-i bevl 18 berāz (14) ve ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat 19 tedbīr-i şürb-i miyāh 20 tedbīr-i meşāyiḫ ve baḳıyye-i ahkām-ı ḥareket (15) ve sükūn ve nevm ve yaḳaẓa 21 münẕirāt ve tedbīr-i mesāfirān ʿilāc-ı küll 22 baḳıyye-i (16) aḥkām-ı istifrāġ 23 ḳavānīn-i ḳayʾ ve ishāl ve faṣd bi-tamāmihi 24 ẕī-semm ve żararı (17) ʿaẓīm olan devāları beyān ėder 25 ḳayʾıñ nefʿi ve ẓararı ḫavāṣṣ-ı ḳayʾ ve istifrāġ-ı (18) külli 26 tedbīr-i fuḍūl 27 keyfiyyet-i cimaʿ ve nefʿ ve ẓarr-ı cimaʿ ve teşrīḥ-i ʿaẓm 28 teşrīḥ-i (19) dendān ve fıḳarāt 29 teşrīḥ-i aḍlāʿ ve terḳūḳata ve ketif ve teşrīḥ-i ʿaḍud 30 üstüḫān

[3a]

(1) ve ʿāned ve teşrīḥ-i ʿiẓām-ı ricl ve teşrīḥ-i aʿṣāb 31 teşrīḥ-i ʿaḍalāt ve teşrīḥ-i (2) verīd 32 teşrīḥ-i şiryān ve teşrīḥ-i ġışā 33 teşrīḥ-i ḥicāb ve teşrīḥ-i aʿżā-i (3) mürekkebe ve teşrīḥ-i ʿayn 34 teşrīḥ-i lisān ve teşrīḥ ve'l-ḫancere ve teşrīḥ-i riyye ve teşrīḥ-i (4) ḳalb 35 teşrīḥ-i merī ve miʿde ve teşrīḥ-i kebed ve teşrīḥ-i kilye ve mesāne 36 ālāt-ı (5) tenāsül-i ẕükūr ve ināş ve teşrīḥ-i merātib ve tertīb 37 **el-müfredāt ve fi beyāni'l-edviyeti'-** (6) **'l-mürekkebe bāb-ı e[vvel]** muġlā-i ḥulūd ve muġlā-i munżic nuḳūʿāt ve ḥaḳn **sānī** bir użva (7) muḫtaṣṣ olan emrāżınıñ esbābı ve ʿalāmātı ve muʿālecāt beyānındadır **sālis** (8) fī-beyāni'l-asdāʿ **rābiʿ** beyḍa ve şaḳīḳa ve sersām ve ḥuḳne-i nāfiʿa **ḫamis** (9) sübāt-ı şuḫūṣ ve cümūd ve seher ve sübāt-ı seherī ve nisyān beyānındadır **sādis** (10) māşīrā ve seder ve devvār beyānındadır **sābiʿ** mālīḫūlyā beyānındadır **sāmin** (11) ḳuṭrub-ı māniyā ruʿūnet-i ḥumḳ **tāsiʿ** ʿışḳ kābūs şarʿ **ʿāşir**

şikeste (12) ve felc 11 ḥader ve teşennüc 12 iḫtilāc laḳve raʿşe zükām 13 emrāż-ı ʿayn (13) remed verdīnec 14 cereb ṭarfe ẓafere sebel 15 ḳaml ḳamḳām ḳurūḥu'l-ʿayn sülāḳ (14) perde şaʿīre şernāḳ 16 şaʿr-ı munḳalib ḥikketü'l-āmāḳ ve'l-ecfān cesā kemanet- (15) ü'l-cefn demʿa ve beyāż 17 ḍarbe ve ġarib-i ʿaşen-ı çehr-i māʾ 18 żaʿf-ı başar 19 (16) emrāżü'l-enf ve noḳṣānü'ş- şemm ve butlāne 20 cüfāfü'l-enf ve ruʿāf 21 emrāż- (17) ü'l-liṣṣe ve'l-esnān ve'l-şefeteyn ve'l-fem ve żaʿfü'l-esnān ve dūdü'l-esnān (18) ve'l-ḍırs ve'l-liṣṣe 22 vecaʿu'l-esnān ve'l-beḫar 23 ḳulaʿ ḳalʿu'l-esnān ve seyelān-ı (19) luʿāb ve teşḳü'ş-şefeh ve emrāżü'l-vecḥ ve bādişnām 24 emrāżü'l-lisān ve emrāzü'l-üẕn

[3b]

(1) 25 ṭanīn ve dūgī ve vecaʿu'l-üẕn 26 ḳurūḥü'l-üẕn ve emrāżü'l-ḥalḳ 27 (2) istirḫāʾü'l-lehāt ve ḍīḳu'n- nefes ve rebv 28 nefesü'l-intişāb baḫḫatü'ṣ-ṣavt (3) suʿāl ve nefṣü'd-dem 29 ʿalaḳ ve loḳma ve şevke ve tedbīr-i maġrūḳ ve emrāżü'ṣ-ṣadr (4) ve'r- riyye 30 maraż-ı sill ve emrāżü'ṣ-ṣulbiyye 31 ḥafaḳān ve ġaşy 32 emrāżü'ṣ-ṣedy (5) ve ḳıllet-i leben ve emrāż-ı miʿde 33 tuḥme ve fesād-ı ġıdā ve noksānü'ş-şehvet ve buṭlān (6) 34 fesād-ı şehvet ve cūʿu'l-kelbiyye 35 ʿaṭaş ve ḥażmıñ nokṣānı ve buṭlānı ve (7) füvāḳ 36 ḳayʾ ve tehevvuʿ ve ġaṣeyān ve süded-i kebed 37 nefḥa ve rīḥ-i kebed ve evrām-ı kebed (8) 38 sūʾu'l-ḳunye ve istisḳā 39 emrāżü'l-emʿā 40 saçḥ ve kurūḥu'l-emʿā 41 (9) maġż ve ḳulunc 42 dūd ve emrāżü'l- maḳʿad 43 istirḫāʾü'l-maḳʿad ḫurūc-ı maḳʿad (10) ve ḥikketü'l-maḳʿad ve bevāsīr 44 zaḫīr 45 emrāż-ı ṭıḥāl ve merāre ve yereḳān-ı esved (11) ve aṣfer bunlarıñ ictimāʿı 46 veremü'ṭ-ṭıḥāl ve nefḥaḥa 47 emrāżü'l-küllī ve'l-mesāne (12) ve ḥaṣāt 48 kurūḥu'l-küllī ve'l-mesāne ve evrāmü'l-küllī 49 cereb-i mesāne rīh-i mesāne (13) ʿusru'l-bevl 50 selisü'l-bevl ve firāşda tebevvül ėtmek ve zenan-ı yīṭas ve taḳāṭur-ı bevl ve menīde (14) olan kelām 51 intişār ve naḳżatü'l-bāh 52 keṣret-i şehvet ve keṣret-i iḫtilām ve baṭīʾ-i (15) inzāl ve sürʿat-i inzāl ve ġadlūṭ ve maraż-ı ibne 53 keṣret-i cimāʿdan żarar gören kimesneniñ (16) tedbīri beyānındadır 54 muġtamāt-ı ẕeker ve tażyīḳü'l-ḳabl ve müstecnāt ve müleẕẕiẕāt ve (17) emrāżü'l-erhām ve ʿuḳr 55 muʿīnü'l-ḥabel ve edviyye ve ʿalāmāta ve aḥkāma 56 (18) gebe olan ʿavretiñ ḥamlı ẕeker midir ve ʿalāmātı ve ʿalāmāt-ı esḳām-ı cenīn 57 (19) tedbīrü'l-ḥavāmil ve teshīlü'l-vilāde 58 evrāmü'r-raḫm ve keṣretü'ṭ-ṭams ve iḫtibāsü'ṭ-ṭamṣ

[4a]

(1) 59 naḳżu'd-demdir ten ve maraż-ı recā ve iḫtināḳu'r-raḫm 60 raḫmde şiş olmanıñ (2) keyfiyyeti ve ʿilācı ve ḥikketü'r-raḫm ve bevāsīrü'r-raḫm ve ḳurūḥu'r-raḫm 61 tenūʾuʾr-raḫm ve evrām- (3) ü'l-ḫuṣyeteyn 62 ḳurūḥu'ẕ-zeker ve fıtıḳ ve ṣadr ve ẓahr yumru olmak vecaʿu'ẓ-ẓahr 63 (4) devālī ve dāʾu'l-fīl ve evcāʿu'l-mefāṣıl 64 ʿırḳu'n-nesā ve vecaʿu'l-verik ve niḳrīs (5) 65 evrām 66 evrāmü'l-balġamiyye ve sevdāviyye 67 demāmīl ve büṣūr ve nemle ve cemre (6) nüfāṭāt ve ḥaṣbe ve cüderī 68 cereb ve ḥikke ve cüẕām 69 ve andan iḫtirāz ṭāʿūn (7) ve kesr 70 zīne ve ḳıllet-i şaʿr-ı reʾs 71 dāʾu'l-liḥye ve dāʾu'ṣ- ṣaʿleb ve ifrāṭ-ı cümūdet- (8) ü'ş-şaʿr 72 teşeḳḳuḳu'ş-şaʿr ve'ş-şeyb 73 ṣalaʿ ve müsevvedāt ve aḥvāl-i ceẕr ve behaḳ (9) ve beraṣ 74 żān ve ḳūbā ve hüzāl-ı müfriṭ 75 ifrāṭ-ı sīmen ve sīmūm ve iḫtirāz-ı minhā (10) 76 ṭardu'l-ḥayvānāt ve'l-ḥaşerāt mine'l-büyūt ve ṭardu'l-baʿūż ve'l-baḳḳ 77 ḫayyāt (11) ve eṣnāfa ve eṣnāf-ı keleb 78 ḥummeyāt ve māhiyyet 79 ḥummā-ı yevmiyye 80 ḥummā-ı sūnūḥūs (12) ve ḥummā-ı ṣafrāviyye ve ḥummā-ı muḥriḳa 81 ḥummā-ı muṭbiḳa 82 ḥummā-ı balġamiyye ve 83 ḥummā-ı ġıbb-ı ḫaliṣ (13) ve şaṭru'l-ġıbb ve ḥummā-ı sevdāviyye ve 84 ḥummā-ı ḫumus 85 ḥummā-ı dıḳḳ 86 ḥummeyāt-ı (14) mürekkebe ve beseḥrān 87 **aḳrābādīn tiryāḳ-ı fārūḳ ve ġayruhū evvel** meṣridīṭūs (15) ve emṣālühū ve keyfiyyetühü ve terākübuhū **ṣānī** devā-yı misk-i ḥulv ve mürr ve müferriḥ-i mesīḥī ve ġayruhū (16) **ṣālis** maʿcūn-ı saḳanḳūr ve ġayruhū **rābiʿ** maʿcūn-ı anūşdār ve enḳardiyā-ı kebīr ve eflūniyā (17) **ḫāmis** maʿcūn-ı nīcāḥ **sādis** maʿcūn-ı ḫıyārşenbe ve sūrincān ve nānḫāh ve vecc (18) ve ġayruhū **sabiʿ** maʿcūnu'l-ġafī ve'r- riyye ve temirhindī ve ʿaḳreb ve ḥıltīt ve maʿcūn (19) ü'l-iḫtilāf **sāmin** maʿcūnu's-siyāderīṭūs ve şeyḫ **tāsiʿ** maʿcūn-ı şehr-yārān

[4b]

(1) ve cüvāriş-i ʿanber ve ġayruhū **ʿāşir** ıṭrīfīlāt ıṭrıfīl-i kebīr ve ṣaġīr ve ġayruhū **mürebbāt** (2) mürebbā-ı ütrücü ve şaḳāḳul ve cevz ve ġayruhū **sirkencübīnyāt** sirkencübīn-i sādec ve ġayruhū **el-eşribe** (3) şarāb-ı ʿunnāb ve benefşe ve ġayruhū **el-maṭbūḫāt** ve maṭbūḫ-ı eftīmūn ve ġayruhū **el- nuḳūʿāt** (4) nuḳūʿ-ı sükkerī ve ġayruhū **miyāḥ** el-uṣūl **el-ḥubūb** ḫabb-ı ayāric-i fayḳarā ve ġayruhū **es-sefūf** (5) sefūf-ı ḫabb-ı

rummān ve'l-maḳliṣāyā ve ġayruhū **el-aḳrāṣ** ḳurṣ-ı ṭabāşīr ve ġayruhū **el-saʿūṭāt** (6) ve ġarġara ve mażmaża ve ġayruhū **senūnāt** ve aṭliye **żımādāt** naṭūlāt ʿatūsāt ḥaḳn (7) **şiyāfāt** ve ferāzīc ve muḳayyāt **ḥabbāt** el-ḳayʾ ve'r-ruʿāf ve müdirrātü'l-bevl ve (8) müdirrāt-ı ḥayż ve ṭamṣ ve müsemminât ve fimā yühezzilü'l-beden **fī-beyāni'**l-edhān (9) ve'l-ekḥāl ve şiyāfāt-ı çeşm ve **fī-beyān-i** kuḥl ve'l-edviyye müfredāta ve tedbīre (10) ve teşvīl ve terkibe ve **beyān-i** merāhim ve luʿūḳāt ve mecmūʿa-ı ḫavāṣṣ **ḥamd ü sipās-ı** (11) **bī-ḳıyās** ol ṣāniʿ-i ḥakīm cenābına sezāvārdır ki ḳudret-i kāmile ve ḥikmet-i şāmilesinden (12) ecsām-ı mütebāyinü'ṭ-ṭabāyiʿ birbiri ile imtizāc ve mizāc vėrdi ve şükr u sipās-ı (13) ʿibādet-libās ol pādişāh-ı bende-perver ve şehinşāh-ı baḫşāyiş-ger ḥażretine (14) lāyıḳdır ki kevāhil-i heyākil-i insānı **ve ṣavverakum feaḥsene ṣuvarekum**[2] āyet-i şerīfi ile (15) muʿallim ve muṭarrız eyleyip kemāl-i ḳudreti ile rūḥ-ı latīfin cīsm-i keşīfe-i peyvend ve ʿālem-i (16) ḫalḳ emrinde **femen yüʾtel-hikmete feḳad ūtīye ḫayran kesīran**[3] kelām-ı ḥikmet-niẓāmı ile mümtāz (17) ve ser-bülend eyledi **fetabārekallahu aḥsenü'l-ḫāliḳīn**[4] bir ḥakīmdir ki neşv ü nümüvv lüṭufı ile (18) dil-i pejmürde-i insānı ter ü tāze ve ʿibād-ı şifā-muʿtādına kerem ve iḥsānı bī-endāzedir (19) şifāḫāne-i ġaybı ḥācet erbābına meftūḥ olup ḥıfẓ-ı ṣıḫḫat ve defʿ-i esḳām için

[5a]

(1) envāʿü'l-ḥayvānāt ve nebātāt ve eṣnāf-ı ʿaḳāḳīr-i cemādāt ḫalk ėdip her birinde (2) envāʿ-ı fevāʾid ve eṣnāf-ı ʿavāʾid vażʿ eylemişdir ki ḫavāṣṣ-ı ʿacībe ve esrār-ı ʿacībe-(3) si derkinde aḳl-ı beşer ḥayrān ve ʿuḳūl ve nüfūs ser-gerdāndır **naẓm**

subḥāne (4) men taḥayyere fī zātihi sivāh

fehm u ḫıred be-künh-i kemāleş nebered rāh

iʿtişāmü'l-verā (5) bi-maʿrifetik

ʿaczü'l-vāṣıfun ʿan ṣıfatik

[2] Kur'anı Kerim, Mümin Suresi 64. Ayet ".. Size şekil verip de şekillerinizi güzel kılan…"
[3] Kur'an-ı Kerim, Bakara Suresi 269. Ayet "… Kime verilmişse şüphesiz ona çokça hayır verilmiş demektir…"
[4] Kur'an-ı Kerim, Mü'minūn Suresi 14. Ayet "… Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!.."

tübb ʿaleynā fe-innenā beşer

mā-ʿarafnāke (6) ḫaḳḳa maʿrifetik

celle şānühū ve amme nevālühū **der-medḥ-i ḥażret-i sulṭan-ı güzīn ve resūl-** (7) **ü'ş-şeḳaleyn** ṣalavāt-ı ṣāfiyāt ve teslīmāt ve afīyāt ol hādi-i sübül ve padişāh-ı (8) rusül ḫubbābına lāyıḳ ve ḥaḳīḳdir ki teşrīḥ-i ḳānūn-ı şeriʿat ve tevżīḥ-i minhāc-ı tarīkat (9) birle mübtelāʾ-i dāʾ-i günāh olan bi-çāreleriñ defʿ bābında dārū-yı raʿd ve ʿıyd birle (10) mürekkeb feyeżān-ı luṭfundan şarāb-ı ġufrānla dāʾi ʿişyānlarına raḥmet-resān olmuşdur (11) ve taḥiyyāt-ı ʿanber-şemīm ve tekrīmāt-ı ʿabher-nesīm ol padişāh-ı mālik-i mesned-i vemā erselnāke (12) ve ol şehinşāh-ı ṣadr-ı şaffet-i **levlāk**[5] ḥażretleriniñ şān u ʿizzet-nīşānlarına maḫṣūṣdur (13) ki taṣfīl-i ẕāt-ı saʿādet-simātı ḥaḳḳında naṣṣ-ı şerīf **inneke leʿalā ḫuluḳın ʿazīm**[6] münzel (14) ve ẕāt-ı risālet-ṣıfatı şifāʾ-i şefāʿat-ı erbāb-ı cürm ü günāh için mürseldir (15) bir nebī-i ümmīdir ki mekteb-i ʿirfānında Hermes ve Şīt ve İdrīs dersine nigerān (16) ve bir fāris-i meydān-ı ḥikmetdir rikāb-ı saʿādet-irtikābında Fiṯāġoraṯ ve Loḳmān (17) meşiyyen ʿale'l-vech dāmen-dermiyān olmuşlardır Aġāsadīmūn ve Eflāṭūn'dur (18) saʿādet-medārında bende-i ḥālḳa be-gūşu Arisṭo ḥabīb-i men ki be-mekteb ne-reft (19) ve ḫaṭṭ-ı nüvişt be-ġamze meṯeʾle āmūz-ı ṣadr-ı müderris şod sallallāhü taʿāla aleyhi vesellem.

[5b]

(1) **ẕīkr-i maḥāmid ve medāyiḥ-i ḥażret-i ḫilāfet-penāhi ḫalledāllahü sulṭānehū ve efāża** (2) **ʿale'l-ālemīne iḥsānehū** işbu kitāb-ı ḥikmet-nişāb revāyiḥ-i naʿt-ı rīsālet-meʾab (3) Muḫammedi taḥrīri ile muʿaṭṭar veʿanber-fām oldu ise lāyıḳdır ki ser-i kitāb-ı müşgīn-(4) niḳāb efser-i medḥ-i pādişāhī ile āsumān-ı sāy ve şöhret-ārāmī ola aṣḥāb-ı müttefiklerdir ki (5) dīn ü devlet tevʾemān ve ḥümāʾ-i şerʿ-i dīn-i bī-ḥimāye-i tīġ-i sulṭān bī-emnü ve amāndır (6) egerci **yebābir**-ı şemşīr-i şahī ve himmet-i sulṭan-ı dīn-penāhī olmaya bostān-ı şerʿ tāze (7) ve temkīn olmaz zīrā negebāt-ı aʿdā-yı din ve hücūm-ı küffār-ı melāʿīn ile bī-bār olması (8) muḳarrer olur ve eger āfitāb-ı ʿadl ve

[5] Burada"Sen olmasaydın kainatı yaratmazdım" manasındaki "Levlake levlak lema halaktul eflak" hadisine gönderme vardır.

[6] Kur'an-ı Kerim Kalem Suresi 4. Ayet "Sen, elbette yüce bir ahlak üzeresin"

siyāset-i sulṭan-ı sāye-güster olmaya bostān (9) dīn ü īmānda gül-i ʿirfān şüküfte ve ḫandān olmaḳ müteʿazẕirdir **şiʿr**

ez siyāset (10) niẓām yabed -mülk

bī-siyāset ḫalel pezir boved

nesaḳ-ı karha-yı ālem rā

ez siyāset (11) nā-güzīr boved

aḫbār-ı nebevīde varīd olmuşdur **ed'dīnü esāsün ve'l-melikü ḥārisün ve mālā esāse lehu fe-mahdümun ve mālā ḥārise lehu feżāyiʿun** bu feżāiʾl-i ʿaliyye ve menāḳıb-ı (13) seniyye padişāh-ı dīn-penāh ve şehriyār-ı saʿādet-destġāh-ı ḫüdāvend pādişāhān-ı (14) ʿālem ve padişāh-ı ḫüdāvend-i benī Ādem ḫulāṣa-ı ʿālem künfekāndır deryā-yı cūd (15) ve güher-i imkān māḥī enfāsü'l-küfr ve'l-fesād hāmī-i ecnāsu'l-ḫalḳ ve'l-ʿibād muʿizz- (16) ü'd-dünyā ve'd-dīn ġıyāsu'l-islām ve'l-müslimīn ẕübde-i selāṭīn āl-i ʿOsmān es-**sulṭān** (17) **Murād ḫān** ibnü's-sulṭān Aḥmed ḫān ḫażretleridir ebbedallāhü devletehü ve eyyede salṭanatahü (18) ilā inḳırāżi'z-zamān ve intihā'i'l-elvān āmīn ya muʿīn **ḳıṭaʿ**

serv-i īḳbāl-i nihāl-i devleti (19) sersebz ola

gülşen-i ʿömrü gülüne ėrmeye bād-ı ḫāzān

devletiyle oal daim kāmbīn ve kāmyāb

[6a]

(1) nuṣretiyle ola her dem kāmkār u kāmrān

sebeb-i te'līf-i kitāb ve mūcib-i tasṭīr-i ḥikmet- (2) nişāb daʿi-i ḫaḳīr Seyyid Muḥamed eṭ-ṭabīb eş-şehīr bi-Emīr Çelebi bendeleri müddet-i medīde (3) ve zamān-ı baʿide ʿulūm-ı ḥikemiyyāt ve fünūn-ı riyāżiyyāt ile taḳayyüd ėdip cümleden ziyāde (4) selīḳam kütüb-i eṭibbā tetebbuʿuna maṣrūf olup kāmil ve mükemmel niçe ḫuẕẕāḳ-ı eṭibbā ile īḫtilāt (5) ve niçelerine ḫidmet ile cidd ü ictihād ėdip taḫṣīlinde envāʿ-ı taʿab çekip muḳaddemāt-ı (6) ʿulūmu aʿnī ṭıbbıñ cüzʾiyyāt ve külliyyātını gördüm bir niçe müddet maḥrūṣa-ı Mıṣır'da Sulṭan (7) Muḫammed Ḳulāvun Bīmārḫānesi'nde reʾīsü'l-

eṭibbā ve nāẓır oldum ol cihetle daḫi niçe tecrībāt (8) ve taḥḳīḳāt-ı ʿilme vāṣıl oldum ki vuṣūlu tevehhüm olunmaz bu niʿam-ı celīlenin şükrünü (9) edā ẕimmeti himmetime farż olmaġın ḫāṭır-ı ʿāṭıra endişe ve lāyıḥ oldu ki ẕebān-ı Türkī-i Rum (10) üzere bir kitāb merkūm olupdu ʿilm ve ʿameli şāmil ve kütüb-i ṭıbbiyyeniñ müfredāt ve mürekkebātını (11) mükemmel-i kāmil ola lakin ʿavāʾiḳ-i rüzgār ve ʿavāʾiḳ-i leyl ü nehār cümleden aṣḥāb-ı (12) emrāża ʿilāc ve ol vesīle ile emr-i maʿāş ve īḥtiyācdan ḫulāṣa çāre olmadı ki (13) bu muḫaẕẕire-i ʿaybını tutuḳ ḥicāb-ı iḫtifādan ʿarz-ı cemāl ėde fī'l-cümle taʿvīḳ-i mübāʿade (14) ve tevfiḳ-i müsāʿade ve dāʿī-i müctemiʿ ve mevāniʿ-i mürtefiʿ olup sene erbaʿa ve ṣelaṣīn ve elf (15) ẕi'l-ḥiccesiniñ evāʾilinde encām ve ol seneniñ evāḫirinde itmām müyesser oldu (16) **sebeb-i ḥaḳīḳī-i teʾlīf** ve ʿillet-i teʾimme-i terṣīf ḫażret-i mekremet-meʾab ve maʿdelet-rāyātdır (17) deryā-yı cūd ve ʿaṭā ve māhīcūr ve ẓulm ü ḫaṭā ġażanfer-ṣavlet esed-heybet nerīmān- (18) ḳıyāfet rūz-ı rezminde şīr-i felek gerdūn şīr-i ʿilm gibi lerzān ve ḫaṣm-ı laʿīn ḫuṣuṣan (19) efrenc-i melāʿin ṣāʿiḳa-i tīġ-i bī-dirīġinden suzāñ-ı firāḳ-ı laʿin ḫod ilā yevmi'l-ḳıyām

[6b]

(1) o ḳılınmış ḫınzīr-misāl muḳābelesinde girīzāndır **meṣnevī**

bidʿat ü küfr ehlini nāhīddir (2) ol

devlet ü dīn püşt ü penāhīdir ol

lüṭf-i ezel püşt ü penāhı ola

şerʿ-i nebī (3) hādī-i rāhi ola

rūşen ėde devletini kirdgār

kevkebe-i kevkebesini ṣubḥ var

niyyeti çün (4) ḫayırdır ṣubḥ u şām ʿāḳıbetin ḫayır ėde rabbü'l-enām bir vezīr-i müşterī-naẓīrdır ki ʿahd-ı (5) melik şāhidi olaydı vezīr Niżāmü'l-mülk mülki andan taʿallüm ėderdi ve ger Büzürcmihr (6) bunuñ zamān-ı ḥikmet-iḳtirānında geleydi ve vezāret nevbetin revānı bu ṣāhib-i devlet (7) yoluna revān ėderdi **ḳaṣide**

ėy ẓahīr-i dīn ü devlet maẓhar-ı luṭf-ı ḫudā

vʾey muʿīn-i (8) mülk ü millet pertev-i nūr-ı hüdā

ḥażret-i pāşā-yı deryā-dil vezir-i pāk-dīn

merd-i meydān-ı neberd ü (9) şīr-i kühsār-ı veġā

dāver-i cemşīd-ferr dustūr-ı iskender-ẓafer

server-i ʿālī-naẓar kān-ı ʿaṭā baḥr-ı seḫā

(10) maʿdelet-küster kerem-baḫşā Receb Pāşā o kīm

ḫāk-i dergāhında anıñ mihr-i enver bir gedā

(11) pehlevān-ı ʿarża rezm ü şecāʿat kīm anıñ

haşyetinden şīrler kühsān eyler ilticā

şuya (12) urdı kendüyi ḫavfīle deryāda niheng

heybetinden kūhda girdi delige ejdehā

(13) çekseler kendülere lāyıḳ ūlūʻl-ebṣārātı

ḫāk-i pāyı gevheridir çeşm-i cāna tūtiyā

niʿmet-i (14) bī-minneti mebẓūl u luṭf-ı rāygān

ḫān-ı iḥsānı firāvāna bu gün eyitdi ṣalā

şakir ü razi (15) olup tersāne ḫalḳı cümlesi

izdiyād-ı devlet ü ʿömrine eylerler duʿā

olmadı rencīde-dil (16) kimse zamānında anıñ

ol ʿaṭā eytdi yine her kīm ki ėtdiyse ḫatā

ḳulaġı ṭoldı sipihriñ (17) ṣanma bedr oldı bedīd

ṣālalı nām-ı bülendi ʿaleme ṣiyt ü ṣadā

devletiñde yine bir gencīne (18) keşf oldı bańa

ḥamdü lillah feṯḥ-i bāb oldı müyesṣser serverā

ol kitābı kim o bir gencīne-i pinhān (19) idi

himmetiñle anı açdım olup ḥīkmet-nümā

görmemişdi kimse bir maḥbūb-ı maḥcūb idi ol

[7a]

(1) kimseye açılmamışdı eylemişdi iḫtifā

keşf olup geldi göründü perde-i esrārdan

(2) ẕāhir oldu ḥüsnü anıñ eyledi arż-i liḳā

bir muʿammā idi kīm bilmezdi kimse adını

(3) müşkilin ḥall etmemişdi daḫı bir müşkil-guşā

cümleten esrār-ı ḥikmetdir anıñ mevżūʿı heb

(4) nola maʿmūr olsa böyle luṭfuña eytdim binā

ʿilm-i necmi var olur anıñla sālik mühtedī

(5) zaḫīr-i ʿilm-i ṭıbbı var kim anıñla gelir ṣadra şifā

cümle teʾṣīrātı bunda encümüñ mevcūddur

(6) ḥırz-ı cān içün eger yazılsa bu nüsḫa devā

var mı ʿālemde bunuñ fevḳında bir ʿālī eṣer

(7) nola taḥtında anıñ dāḫil semavāt-i ʿalā

ḳıymeti yoḳ bu kitābıñ gevher-i nā-yābdır

(8) var ise hüsn-i ḳabülüñdür meger aña bahā

bu kitābım kesb idüp ẕikr-i laṭifiñle şeref

(9) nāmeñ ile nām-dār olsa eşerlerde sezā

oḳunup yazıldıġınca bu kitāb-ı müsteṭāb

(10) ṣafḥa-ı eyyāmda nāmeñ bula dāʾim beḳā

ṭaliʿ olduḳça felekde rūz u şeb şems ü ḳamer

(11) feyż-yāb olduḳça āṣārı arż u ṣemā

kevkeb-i baḫtıñ şeref burcunda bedr olup müdām

(12) artaʿ ömr ü devletiñ bula teraḳḳī dāʾimā

ḳandaʿ azm eylerseñ olsun himmet-i merdān muʿīn

(13) ėdesin aʿdā-yı dīn ü devlete nīçe ġazā

rehberiñ ḥıżr-ı peyember ʿaskeriñ feth ü ẓafer

(14) yār u yoldaşıñ olalar enbiyā ve evliyā

neşr fāris-i meydān-ı şecāʿat ḥāris-i dīvān-ı(15) ʿadālet Niẓāmü'l-mülk-i ṣalāḥü'l-ʿālem ġıyāṣü'd-devletü'l-ʿulyā vezīr ḳapūdan Receb Pāşā (16) yesserallahü māyürīdū ve māyeşā ḥażretleridir ki vücūd-ı nūr-ālūdları niçe eyyām münkesir (17) olmuş idi ḳuvvet-i bāzū-yı mekārımları müsāʿid olup ṭabābetim ḥayṣiyyeti ile (18) meclis-i pür-nurlarına beni dāḫīl ḳıldı cüzʾi ḫidmetim muḳābelesinde küllī luṭflarına (19) nāʾil eyledi ki ḳalem-i serīʿü'l-beyān vaṣf-ı taḥrīrinde ʿācizdir ḥattā bu faḳīri taḥt-ı

[7b]

(1) eyāletinde tīmār defter-dārı ėdip beyne'l-aḳrān mümtāz ve ser-bülend eyledi bu nācīz (2) daḫı ḥażret-i velīyyü'n-niʿamıñ duāʿ-ı ḫayrın iltizām ve ẕikr ve ṣenāsı bābında ihtimām ėdip (3) rūz-ı ḳıyāmete dek evṣāf-ı cemīle ve ẕikr-i bi'l-ḫayırları ferāmūş olmasın deyü bu kitāb-ı (4) ḥikmet-meʾābı teʾlīf ėdip nām-ı sāmīleri ile muʿanven eyledim ve ism-i kītābı (5) **Enmūzecü't-ṭıbb** ile müsemmā ḳıldım imdi bu kitāb bir kitābdır ki żammında derc olunan (6) ḳavāʿid-i ʿavāʾid kütüb-i ṭıbbıyyeniñ hīç birinde cemʿ olmamışdır buña vāṣıl olmaḳ (7) ḫazāʾin-i ʿāleme vuṣūlden evlādır zīrā ḫazāʾin ve māl ve emtiʿa-yı bī-mīṣāl bedende (8) ṣıḥḥat olduġu taḳdīrce ʿitibār

olunur ammā ʿaksī olursa ḫod biriñ gāha (9) degmez bu kitābıñ ṣāhibi nihāyet-i ʿömre dek feḥvā-yı kitāb ile ʿamel ėderse bi-emrillah (10) ol ḫāṭaradan emīn olur ʿale'l-ḫuṣūṣ müteḳaddiminiñ müʾellefātı sāʾir memālike (11) ve sükkānıñ mizāclarına göre teʾlīf olunmuşdur benim bu kitāb[ım] bir kitābdır ki ebnā-ı (12) zamānıñ ṭabīʿatları muḳteżāsınca muvāfıḳdır bu kelāmımızıñ istişhādı Şeyḫ'iñ (13) ve ġayrıñ müʾellefātlarında vāḳiʿ olan aḳrabādine nażar oluncaḳ żāhir olur cümleden (14) Şeyḫ bir şerbete beş dirhem saḳmūniyā taʿyīn eylemesidir zīrā Baṣra ḫalḳına göre saḳmūniyā (15) başarı ḳaṣd eylemişdir bu maʿnā Ḳānūn'da muṣarraḥdır ve ey ol ṭabībiñ ḥāline kütüb-i (16) muteʾaḫḫirine mürācaʿat eylemeyip iki ḳīrāṭı bir şerbete kāfī olan saḳmūniyānıñ beş dirhemi (17) bir şerbete vażʿ eyleye zīrā bizim saḳmūniyāmız Anṭāḳīdır baʿde'l-ışlāh İslāmbūl (18) ḫalḳınıñ mekās ve kınnāsına iki ḳīrāṭı kifāyet ėder fe-keyfe ki erbāb-ı tenaʿuma vėrile (19) ṭabībde rüşd olıcaḳ tedbīrde taʿb çekmez ammā dehr ṭabīb-i ḫaẕıḳ ve reşīde

[8a]

(1) ziyāde muḥtācdır ẓurafā-yı islāmbūl nāzik ve ten-perver ve ekṣerī mükeyyifātla behre-verdir (2) aṣḥab-ı devlet ve erkān-ı saʿādet sāʾir eşḫāsa ḳıyās ile mülūkü'l-mizācdır (3) ve kitābımız şol muʿāleceniñ üzerine mevżūʿdur ki mülūk ve muḳarrebīn mülūke lāyıḳdır (4) sāyir nās için daḫı nefʿi ʿāʾiddir nihāyet ol edviye ve aġdiye terkīb ve tedbīr olunmamışdır (5) ki ḫāṣıyyeti cihetiyle ẕī-semm ve ġayr meşhūr ola şīr-ḫuşkuñ ʿamelin saḳmūniyā daḫı (6) ėder nihāyet biz aña żarūretimiz olmayınca mürācaʿat eylemedik **el-ṭıbbu li'l-mülūk lā li'l-memlūk** (7) mażmūnuna muṭābıḳ olur ki lāzım olan muʿālecāta mürācaʿat eyledik ve eṭibbānıñ (8) dīdeden nihān ve cān gibi pinhān eyledikleri esrār-ı ḫafiyyeyi niçe muʿabberātdan (9) cemʿ ėdip tecrübeme munżam ḳıldım gördüm ki ol ẕāt-ı melek-simāt ehl-i kemāle rāġıb (10) ve mihr ve luṭfla bu bendesine ṭālibdir Yūsuf miṣāl iḫvān-ı zamāndan kim iltifāt (11) ve ḫażret-i ʿazīzine nisbet ile taḫaḳḳüm-i biḍāʿat müzcātdır maḫżen bu ḳadar eṣere ol ẕāt-ı (12) ʿadīmü'ṣ-ṣıfāt bāʾiṣ olmuşdur **ḳıṭaʿ**

hünere terbiyet gerek hüneriñ

terbiyet fi'l-ḫaḳīḳa (13) ʿalliyyedir

her hüner kim cihānda ėtdi ẓuhūr

padīşāh ü vezīr himmetidir

neşr cenāb-ı (14) kibriyādan recā ve temennā ėderim ki vücūd-ı şerīfleri künbed-i gerdūn dāʾir ve āfitāb-ı ʿālemtāb (15) āsmān-ı rifʿatda sāʾir oldukça maḳarr ʿizz ü devletde ve sadr ṣıḥḥat ve saʿādetde (16) dāʾim ve ḳāʾim ola **naẓm**

ḫudāya tā meh erest āsumān rā

mekon ḫāli ezīn destūr cihān rā

(17) felek çün ḫatemeş zīr-i nigīn bād

kilīd-i ʿālemeş der āstīn bād

ve ḥarem-i muḥteremleriniñ (18) ṣāḥibesi asumān-rifʿat Belḳıs-ı ḥażret taḫt-nişīn sulṭān-nişān ve sulṭān (19) sulṭān-ı nā-cihān ʿismetü'd-dünyā ve'd-dīn Gevher ḫān sulṭan binti sulṭān Aḥmed ḫāndır.

[8b]

(1) ḫalledallahü eyyāme salṭanatahā ve ebbede āṣāra maʿdeletehā ḥażretleriniñ daḫı cenāb-ı bārī (2) būstan-ı ʿālemde nihāl-i vücūd-ı şerīflerin bād-ı ḫazāndan emīn ėde āmīn ya muʿīn (3) der-medḥ-i ḥażret-i Gevherḫan sulṭān ān ki der-mehd-i celāleş ve hem rānā būde (4) dest ve ān ki perester ʿufā faş bād rānā būde rāh bā-vücūd dūr-bāş ez-ʿiffetli (5) āfitāb ki tüvānegerden ender sitāne çetreş-i nigāh-ı zühre zehrā-yı devlet iḫtirac (6) şeref şetme gerdūn ʿiffet-i sāye-i lüṭf ala ehl-i inṣāf olan īḫvān-ı celīlü'ş-şāndan (7) recā olunur ki her ne miḳdār ḳuṣūru var ise ıṣlāḥ ėdip dāmen-i luṭufları (8) ile ʿuyūbunu setr ėdeler **beyt**

ger ḫod heme ʿayıbha be-dīn bende derest

her ʿayıb ki (9) sulṭān bi-pesended hüner est

mażmūn-ı ḥikmet-meşḥūnuna raġbet buyuralar ve fevāʾid (10) ve ʿavāʾidinden nefʿ-resān olduḳda emīndir ki bu mücrim ʿāṣī ḫayırlarından yad (11) ve rūḥ-ı revānımı ol saʿādet ile şād ėdeler **beyt**

emrūz kār kon ki besī rüzgār (12) nīst

ferdā ki rüzgār dırazest kār nīst

muḳaddeme-i kītāb ʿilm-i ṭıbbıñ şerefī (13) ve faẕīleti beyānındadır deʾb-i muṣannifindendir kütüb-i muʿtebereniñ ve ẕī-bāl olan (14) umūr-ı muḳarrereniñ evāʾilden de ḥamdle ve ṣalvele ile bedʾ ėdip ammā-baʿd terkībin (15) īrād ėderler binā'en ʿālā ẕalik ʿuhde-i ḥamd ve ṣalavat-ı şerīfeden ġāric oldukda **maʿlūm** (16) ola ki ʿilm-i ṭıbb eşref-i ʿulūmdur hīç ʿulūm buña muvāzī olmaz ve hīç eḥad bu ʿilmi (17) taʿlīm ve taʿallümden müstaġnī degildir şerefine aġbār ve faẕiletine āṣār bī-nihāyedir beden-i (18) insānī ki eşref-i mevālīd ve erkāndır ʿilm-i ṭıbba iġtiyācı ḳavīdir insānıñ ise (19) sāʾir ḥayvāndan şerefi īmān ve ʿirfān ve ʿibādet ve ṭāʿat ve riʿāyet-i erkān iledir

[9a]

(1) bu maʿna ise ṣıḥḥatle olur ḥayātıñ kemāli ṣıḥḥatdır ve ṣıḥḥatiñ ḥıfẓı zāʾil (2) olduḳta istirdādı ʿilm-i ṭıbb ile olur ṭabīb menʿ-i mevt eylemede egerçi dānī (3) degildir ammā ḥayatı ber-vech-i ekmel güẕer etmege dānīdir bu maʿnā daḫı ya kemmiyet ile (4) olur veya keyfiyyet ile olur kemmiyet ile dānī olması eger ṭıbba mülāzemet ėdip (5) tedbīr-i faẕıl ile taḳayyüd ėderse şāyed ki ecel-i ṭabīʿīye ėrişe eger terk-i ḥıfẓ-ı (6) ṣıḥḥat ėderse ṭūl-ı ḥayāt müyesser olmaz keyfiyyet ile dānī olması çün ḥayāt (7) sebeb-i ṣıḥḥat ve selāmet-i bedendir ṭabīb buña keyfiyyātı iʿṭāya vāfīdir zīrā ḳuvvet-i (8) naẕariyye ve ʿilmiyyeniñ īstikmāli gerek meʿād ve gerek maʿāşda mümkün degildir meger (9) selāmet-i beden ile ola beden ki derd ve rence mübtelā ola şaḫṣıñ kemāli baʿīd (10) olur ġuṣūṣan cenāb-ı ʿizzet ḥażretleriniñ ẕikr ve fikri ki ehemm-i umūrdan iken (11) edāya ḳāṣır olur ʿale'l-ġuṣūṣ ʿilm-i teşrīḥ ki ġilḳat-i insānīde ḥażret-i ġaḳḳıñ (12) bedāyiʿ-i ḳudretidir beden-i insān żaʿīf ve naḥīf ne vechle terkīb vāḳiʿ olmuşdur (13) ve ne vediʿat ḳonmuşdur ʿirfān-ı nefse aḳreb vesāʾildir çün ıṭṭılāʿ ḥāṣıl (14) ola ve emrāż ve devā kemā-yenbaġī biline bundan ziyāde maʿrifet yine budur zirā her (15) derd muḳābelesinde bir nīçe şifā vażʿ olmuşdur rāḥat ve luṭf ve iḥsān (16) ḳıbel-i Ḥaḳḳ'dan ẓuhūr ėtdikde mūcib-i izdiyād-ı ʿirfān olur bir vech dāġī (17) ṣıfat-ı kemāldir bu derece bülenddir beden-i insānīde hīç rāḥat gibi kemāl yoḳdur (18) rāḥat ise ṣıḥḥatle olur bu ṣıḥḥati daḫı dānī olan ʿilm-i ṭıbbdır vācibü'l-vücūduñ (19) elṭāfından ṣıḥḥatden ziyāde luṭuf olmaz bu ʿaṭiyyeye ṭabīb nāʾib-i menāb-ı Ḥaḳḳ

[9b]

(1) olmuş olur zīrā ṭıbb cāmiʿü'n-nefʿ dir ṭabīb ki ḥaḳīḳat-i eşyāya vāṣıl ola (2) ʿacāyib ve ġarāyib ki ḳudret-i ilahiyye de vardır terkīb-i ʿālem esrār-ı ṭabāyiʿ ve nebātāt (3) ve cemādāt ve ḥayvānāt ve emṣālühüm bi-ḥasebi'l-maḳdūr ʿārif olur bu ḳażāyā bu (4) vechle bilinmek cāyiz ola şübhe yoḳdur ki ʿilm-i ṭıbb eşref-ī ʿulūm olur ammā fażīlet-i (5) ʿilm-i ṭıbb āyāt-ı muḥkemāt ve eḥādīṯ-i meşhūre ve rivāyāt-ı menḳūle ile ṯābitdir (6) **ḳavlühū taʿāla** yaḫrucu min buṭūnihā şarābun muḫtelifün elvānühā fīhī şīfāʾün li'n-nās[7] bu āyet-i (7) şerīfede ʿaseliñ şānında şifāʾ olup ve o şifā insāna maḫṣūṣ olduġu (8) eşyāda ḫāṣṣa olup ṭıbbıñ fażīletini iṯbāta delīl-i ḳavīdir buña münāsib **cenāb-ı** (9) **risālet-penāh** ṣallallahu taʿāla ʿaleyhi ve sellem buyururlar ki el-ʿilmu ʿilmān ʿilmü'l-ebdān ve (10) ʿilmü'l-edyān[8] ʿilm-i beden ʿilm-i dīne taḳdīm olması taḥṣīl-i ṭāʿat ve ʿibādet ve tekmīl-i (11) dīn-i şerīʿat ṣıḥḥat-ı bedenden ġayrı ile olmadıġına kināyedir ve **ḳavlühū ʿaleyhi's-selām** (12) iṯnānün lā yeṣıḥḥān es-ṣaḥīḥü'l-muḥammī ve'l-marīżü'l-muḫallıṭ[9] bu ḥadīṯ-i şerīf ḫod ḥaḳretiñ (13) ḳavāʿid-i ṭıbb beyān eyledigini mübeyyendir zīrā ṣaḥīḥü'l-mizāc ki ḥummā-ı perhīz ėde (14) marīż-i ṣāḥib ḫılṭ gibi taṣḥīḥ-i mizāc eyledigin isāretdir bunuñ miṯalini Ṭalḫa ibn-i ʿUbeyd (15) ḫażretleri naḳl buyururlar ki bir gün cenāb-ı resūlüllah ṣallallahu taʿala ʿaleyhi ve sellem (16) bir meclisde rast geldim mübārek yed-i şerīflerinde bir ayva var idi ḥużūr-ı ʿizzet- (17) mevfūrlarında ādābla oturdum benden yaña teveccüh ėdip engüşt-i ḳamer-şikāfıyla (18) ol seferceli baña remy eylediler ve buyurdular ki bu ayvanıñ ḫāṣṣası taṭyīb-i nefs ve ḳuvvet-i (19) ḳalb ve tenḳıye-i ṣadr ėtmekdir ve yine mezbūr Ṭalḥa ḥażretleri buyururlar ki bir cemāʿat ḥużūr-ı

[10a]

(1) faḫr-ı ʿāleme geldiler ḳarnımız büyüdü ve aʿżāmız żaʿīf oldu deyü inhā eyledi (2) ḥakīm-i ilahī ḥażretleri leben-i ibil şürbün emr eyledi ve aṣḥābdan Ḳuteybe ḥażretleri buyurur ki (3) enbiyāʾ-i benī İsrāʾil'den biri żaʿīf bedenden ḫalāṣ için bārī taʿālaya niyāz eyledi (4) ol nebīye daḫı ḫiṭāb geldi ki lüḥūmu elbān ile ṭabḫ eylemek biz anda

[7] Kur'an-ı Kerim, Nahl Suresi 69. Ayet ".. Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifā vardır…"
[8] Hadis-i şerif "İlim iki çeşittir birincisi benden, ikinci de din ilmidir."
[9] Hadis-i Şerif "İki kişi sıhhat bulmaz; sağlıklı iken perhīz yapan, hastayken karıştıran (acı, tatlı, ekşi, olgun, ham, tuzlu, tuzsuz, soğuk ve sıcak gibi).

ḳuvvet vedīʿa (5) eyledik ve yine mezbūr Ḳuteybe ḥażretleri rivāyet buyururlar ki ḥażret-i kelīmullah ʿaleyhi's-selām (6) marīżi ṭabībe varıp devā ṭalebinden menʿ buyururlar idi bir gün mübārek sinn-i (7) şerīflerin vecaʿ ʿārıż oldu tevekkül buyurup devāya mürācaʿat eylemediler ve ṣıḫḫat (8) recā eylediler **etürīdān tebeṭṭül-i ḥikmeti bi-tevekkülike ʿaleyye** kelām-ı ʿizzet-meşḥūnu vārid (9) oldu mertebe-i kelīmullah ḫod maʿlūmdur yine cenāb-ı ʿizzet-i ḥikmetiñ ibṭāline ve ḥażret-i (10) Musa'nıñ tevekkülüne rıżā vėrmedi imdi eḥādīṯ-i ṣaḥīḥadandır ki faḫr-ı ʿālem ṣallallahu (11) taʿāla ʿaleyhi ve sellem buyurmuşlardır **ṭūbā libeldetin sulṭānün ʿādilün ve ṭabībün ḥāẕıḳun ve nehrün (12) cārun ve sūkun ḳā'imetün** elḥamdülillahi teʿāla zamānımızda sulṭanımız ʿādildir ve hergiz ẓulme (13) rıżā-yı hümāyūnları yoḳdur nehr-i cārīmiz daḫı Kāġıẕḫāne ve İslāmbol'a gelen ṣulardır (14) sūḳ-i ḳā'ime ḫod her çārsūda ve her bir yolda bir sūḳ ḳā'imdir ammā ṭabīb-i ḥāẕıḳ (15) aḥvālinden çendān maʿrifetimiz yoḳdur zīrā ekṣerīn müşāhede eyledik ḳatı sāde (16) gördük ḫüdā bilir ki kimseye sū'-i ẓannımız ve ġarażımız yoḳdur eṭibbādan eger islāmiyyūn (17) eger sā'ir edyānıñ aṣḥābı ancaḳ kütüb tetebbuʿ ėderim deyü kitābıñ ḥamlinden müteleẕẕiẕlerdir (18) tecrübe ve ʿamelde çendān maʿrifetleri yoḳdur çoḳ edviye-i müfrede ve mürekkeben gördüm (19) iḫvānımız teşḫīṣ ėtmeyip ʿaṭṭārıñ ḳavli ile ʿāmil olurlar taḳṣīrātlarından su'āl

[10b]

(1) olunsa marīż-i muvāfıḳ ve ʿaṭṭār-ı ṣādıḳ yoḳdur dėrler ḥaḳīḳatde bu ikisi vardır (2) ammā ṭabīb-i ḥāẕıḳ yoḳdur biz yine kelāmımıza rücūʿ ėdelim maʿlūm ola ki ṭıbbıñ (3) ʿilmisin ve ʿamelisin eger erkān ve emzice ve eger teşrīḥ ve müfredāt ve eger aḳrābādīn (4) ki bu fenniñ muḳaddemātı ve külliyātıdır kitābımızda beyān ėtmegi iltizām eyledik ve bizim kitābımız (5) bir muḳaddime ve altı taʿlīm ve bir ḫātimeye mebnīdir çünkü muḳaddemeyi beyān eyledik şimden geri (6) rücūʿumuz taʿālīm-i sitteye ve ḫātimeyedir bu taʿālīm-i sitteniñ taʿālīm-i evveli bir faṣıl ve iki sifre (7) müteʿalliḳdir sifr-i evvelide üç bāb ve sifr-i ṯānīde iki bāb vardır ʿilm-i ṭıbb beyānından (8) **faṣl-ı evvel** ʿilm-i ṭıbb bir ʿameldir ki anıñla aḥvāl-ı beden-i insān maʿlūm olur **meṯelā** (9) ṣıḥḥat ve maraż nedir ve ṣıḫḫati nice hıfẓ ḳābildir ve ṣıḥḥat ki zā'il ola ol ne (10) vechle iʿāde ėder bī-ḳadri'l-imkān beyān olunur ve ṭabīʿat ki ḳuvvete muḥtācdır (11) anı ne ṭarīḳiyle nigāh ḳılmaḳ olur ve kemālāt-ı bedeniyye ki

ḳuvā-yı ṣelāṣedir anıñ efʿālini (12) iʿtidālde recā ḳılmaḳ muḳteżā-yı ṭabīʿatdır ne keyfiyetledir ve umūr-ı tabīʿīʾ ki eşyā dėmekle (13) maʿrūfdur beden-i insānīde iʿtidāl-i mecāzi andan ʿibāretdir mevcūd olursa (14) ṣaḥīḥ ve ḳayim olur ol eşyā kim biz vasf eyledik erkān ve mizāc ve aḫlāṭ ve aʿżā (15) ve ervāḥ ve ḳuvādır **sifr-i evveliniñ bāb-ı evveli** ḳavāʿid-i külliye ki ʿilm-i ṭıbba müteʿalliḳdir (16) iki ḳısımdır **ḳısm-ı evvel** ḳavāʿid-i ṭıbbıyyeyi beyān ėder ki ol umūr-ı ṭabīʿiyye beyānındadır (17) imdi maʿlūm ola ki erkān dörtdür **biri** nārdır ṭabīʿatı ḫarrdır ve yābisdir (18) mevzuʿı felek-i ḳamerdir ḫafīf muṭlaḳdır faʾidesi tesḫīn ve inżāc ve taḥlīl ve talṭīf (19) ve iḫrāḳdır erkānıñ **ikincisi havādır** ṭabīʿatı ḫārr ve raṭbdır ḫafīf biʾl-iżāfedir

[11a]

(1) mevżiʿi taḥt-ı kürre-i nārdır faʾidesi taḥlīl ve tarṭīb ve eşyāyı taḫlīl ḳılmaḳdır (2) erkānıñ **üçüncüsü ābdır** ṭabīʿatı bārid ve raṭbdır mevżiʿi taḥt-ı kürre-i havādır (3) saḳīl biʾl-iżāfedir faʾidesi tarṭīb ve telyīn eşyā-ı ṣulbdur erkānıñ **dördüncü** (4) **ḫākdır** tabīʿatı bārid ve yābisdir ṣaḳīl-i muṭlaḳdır mevżiʿi evsaṭ-ı ʿanāṣırdır (5) faʾidesi ḳaçan eşyā-i raḳīḳayı ḥıfẓ ėder ġalīẓ ėder ve ṣābit ḳılır **bāb-ı** (6) **ṣānī** umūr-ı ṭabīʿiyyeden mizāc beyānındadır aña keyfiyyet-i ūlā dėrler ki ʿanāṣırıñ ictimāʿıdır (7) çünkü ʿanāṣır-ı erbaʿa bedende cemʿ ola müteferriḳ olurlar eger mümāss ve mütelāḳī olalar (8) birbiriyle miyānlarında ol eczānıñ kesr ve inkisār vāḳiʿ belki keyfiyyāt-ı müteżādde-i (9) muḫālife vāḳiʿ olur ol keyfiyyete mizāc dėrler baʿżılar keyfiyyet-i āḫer faʾiż olur (10) dėrler bu meẕheb mercūḥdur zīrā mizāc muʿtedil ve ġayr-ı muʿtedil olur mizāc ki (11) muʿtedil ola bir nice vech ıṭlāk eylemişlerdir **vech-i evvel** kemde ve keyfde muʿtedil (12) olmaḳdır şol vaḳt ki meyl-i ʿanāṣır mütesāvī ola muʿtedil ḥaḳīḳi olur bu ise (13) ḫāric-i vücūda olmaz **vech ṣānī** kem keyf-i ʿanāṣır bir nevʿ ile ola ki iʿdāl-ı efʿāl (14) bir vech-i elyaḳ mümkün ola **meṣelā** esediñ ḥarāretiniñ ġalebesi aña tehevvür-i ḳavī iʿtā ėder (15) erneb ki ṭavşandır burūdeti keṣīr ve ḥarāreti ḳalīl olmaġla ḫavf-ı cebīni bir mertebededir (16) ki taʿbīre muḥtaç degildir imdi iʿtidāl-i mizācımız ol vaḳt biliriz ki edviye ve (17) aġdiyeyi bilevüz ve mizac-ı şaḫṣı maʿlūm ėdinevüz bu müddeʿa ile ki mizāc muʿtedil midir (18) ve ġayr-ı muʿtedil midir vāṣıl olavüz bu taḳdirce mizāc-ı ġayr-ı muʿtedil ki sekizdir (19) dördü müfreddir **hārr**dır **bārid**dir **raṭb**dır **yābis**dir imdi mizāc ki iʿtidālden

[11b]

(1) tecāvüz ėde ol şaḫış ol mizācla mutażarrır olur nitekīm sūʾ-i mizāc bi-ḥasebi'l-mādde (2) dörtdür **dem**dir **şafrā**dır **balġam**dır **sevdā**dır iʿtidāl-ı mevālīd-i ṣelāṣe mizāc-ı (3) insāna müteʿalliḳdir ve mizāc-ı insān eṣnāfladır aʿdel-i mizāc aʿzā-yı insān-ı cilddir (4) enmele-i sebbābe ve cild-i sāʾir enāmildir baʿde cild keff-i insāndır baʿde sāʾir cülūd-ı aʿżā-yı (5) insāndır ve insān dörtdür birisi **sinn-i nümüvv**dür ki sinn-i ḥadāṣe daḫı dėrler ve (6) biri daḫı **sinn-i şebāb**dır üçüncüsü **sinn-i vuḳūf**dur dördüncüsü **sinn-i şeyḫūḫat**dır (7) tafṣīli budur ki sinn-i nümüvv ki dėnmiş idi sinn-i ṭufūliyyetdir ki ibtidā-i tevellüdünden (8) müstaʿidd-i ḥareket olunca vāḳiʿ olan evḳātdır buña sinn-i ṣıbā daḫı dėrler ve sinn-i (9) ġulām-ı mürāhiḳ ve ḥadd-ı bülūġdur ve sinn-i şebābdır ki otuz beş yaşına dekdir nümüvv (10) aña dėrler ki insān aḳtār-ı ṣelāṣesinden yaʿnī ṭūlünden ve ʿarżından ve ʿumḳundan (11) tenāsüb-i ṭabīʿī üzere mütezāyid ola bu ḳuvvet-i tenmiyye āḫir-i ʿömre dek olmaz belki bu (12) ziyādeligiñ miḳdār-ı muʿayyeni vardır ki aña vāṣıl olduḳtan soñra ḳuvvet-i tenmiyye vāḳıf (13) olup ʿamelden ḳalır buña sinn ve ḳof daḫı dėrler insān ne ḳadar semiz olursa (14) ṭūlünden bir ḫardal miḳdārı ziyāde olmaz ve sinn-i nümüvv ʿadd olunmaz ve sinn-i kühūlet (15) ki Türkīde orta yaşlıya dėrler buña sinn-i inḥiṭāṭ daḫı dėrler bu sinniñ erbābınıñ (16) inḥiṭāṭı ḳatı ẓāhirdir biri daḫı sinn-i şeyḫūḫatdır ve bu sinniñ ṣāḥibine ānen-fe-ānen (17) āḫir-i ʿömre dek żaʿf ve fütūr muḳarrerdir **bāb-ı ṣāliṣ** aḫlāt beyānındadır imdi (18) aḫlāṭ ki ẕikri sebaḳ eyledi dörtdür tafṣīli budur ki ḳaçan ġıdā dehāna (19) dāḫil ve bedene nāzil ve ḥulḳūmdan miʿdeye vāṣıl ola miʿdede bir ḳuvvet vardır ki

[12a]

(1) ġıdāyı ṭālib ve anı miʿdeye cāẕibdir bu ḳuvvet bedeniñ cemīʿ-i eczā ve cümle aʿżāsında (2) vardır pes ġıdāyı miʿdeye ve miʿdeden kebede ve kebedden cümle aʿzāya iletir (3) bu ḳuvvete ḳuvvet-i cāẕibe dėrler ve ġıdā bu mevżiʿda aʿnī miʿdede bir miḳdār eglenmek (4) gerekdir ki ḳuvvet-i hāżıma hażm işleye ve illā ġıdā hażm olmadın bedenden cüz ve bedel (5) mā-tecellül olmaz pes ḳuvvet gerekdir ki ġıdāyı bu maḥallde tamām hażm olunca ṭuta ṣalıvėrmeye (6) bu ḳuvvete ḳuvvet-i māsike dėrler ve bu ḳuvvet-i māsike ġıdāyı imsāk ėderken bir ḳuvvet (7) daḫı vardır ki ġıdāyı hażm eyler anı ṣūret-i evvelisinden çıḳarıp cüzʾ-i beden (8) olmaġa münāsib ṣūrete ḳoyar bu ḳuvvete ḳuvvet-i hāżıma dėrler ve bunuñ fiʿline hażm dėrler (9) ve ġıdānıñ her cüzʾī

hażm olup bedenden cüzʾ olmaġa ṣāliḥ degildir belki laṭīfi hażm (10) olup ġalīẓi ve keşīfi fażla olup bedenden ḫārice defʿ olmaḳ gerekdir ki bedene żarar-ı (11) küllī olmaya pes ol ki fażla idi ḫārice defʿ eyler aña ḳuvvet-i dāfiʿa dėrler **sifr ṯānīye** (12) **mensūb olan ebvābıñ bāb-ı evveli** hażm beyānındadır imdi hażmıñ dört (13) mertebesi vardır ki her mertebe bir mevżiʿde olur ve her bir mertebeniñ bir fażlası (14) vardır ki mevżiʿ-i hażmıñ ḳuvvet-i dāfiʿası anı ṭaşraya defʿ ėder bunu żarardan (15) defʿ için **mertebe-i evveli** miʿdededir ḥükemā dėrler ki hażmıñ ibtidāsı dehāndandır (16) zīrā saṭḥ-ı dāḫil-i dehān saṭḥ-ı dāḫil-i miʿdeye muttaṣıldır mülāṣıḳdır hemen ki ġıdā (17) dehāna girip ve mażġ ėtmege başlandı fī'l-cümle hażmıñ ibtidāsı ḥāṣıl ve bu hażm (18) intihāsına miʿdede baʿde-zamānin vāsıl olur ġıdā ki miʿdede bu hażmla hażm (19) ola keşk-i ṣeḫīna müşābih olur yaʿnī ḳoyu tarḫāna gibi olur Yūnānīler buña keylūs dėrler

[12b]

(1) bu hażmıñ fażlası emʿā ṭarīkindan maḳʿada vāṣıl olup ḫārice mündefiʿ olur (2) **mertebe-i ṯāniye** hażm kebedde olur hażm-ı evvel ile münhażim olup keylūs olan (3) ġıdānıñ laṭīfi miʿdeden māsārīḳā dėdikleri ṭamarlara girip kebede mütecezzī (4) olur māsārīḳā dėdikleri ince ṭamarlardır ki bir ṭarafı nihāyet miʿdeye ve ṭaraf-ı āḫeri (5) muḳaʿar-ı kebede aʿnī ḳaracigeriñ çuḳur ṭarafına muṭṭaṣıldır pes latīf keylūs māsārīḳādan (6) kebede vāṣıl olacaḳ kebedde tekrār ṭabḫ ve nażc bulup bir hażm daḫı olur (7) bu mertebeye ehl-i Yūnān leymūs dėrler bu mertebede aḫlāṭ-ı erbaʿa mütemeyyiz ve mütekevvin olur (8) zirā eczāʾ-i nāriyye laṭīfesi ḥarāret ve yübūset sebebiyle iḫtirāḳa māʾil olup kemāl-i (9) ḫiffetinden ki nāriyyeye lāzımdır cümleniñ üstüne çıḳar aña ṣafrā dėrler ve eczāʾ-i (10) arżıyyeti keşīfesidir zeyt gibi aşaġa çöker aña sevdā dėrler bu ikisiniñ mābeyninde (11) olan eger nażc tam oldu ise dem olur eger henüz nażc bulmayıp bir miḳdār (12) ḫām ḳaldı ise ol balġam olur nā-puḫte ḳaldıġı cihetten **mertebe-i ṯāliṯe** hazmıñ (13) biri daḫı ʿurūḳdadır zīrā aḫlāṭ-ı meẕkūre cigeriñ cānib-i muḥaddebinden yaʿnī (14) yumru ṭarafından muttaṣıl olan ʿırḳ-ı kebīrden ki mücevvef ve ʿurūḳ-ı ṣıġārı bedene muttaṣıldır (15) ʿurūḳ-ı mezḳūreye aḳıp inip ʿurūḳda tekrār bir hażm daḫı olur bu hażm sebebiyle (16) bedenden cüzʾ olup aʿżā olmaġa ṣāliḥ olur bu hażmıñ fażlası buḫār olup (17) mesāmmāt-ı bedenden müteḥallil olup çıkar gider taʿaraḳ ve vesaḫ olur ḥamāmlarda (18) kėse ile çıkan kirler bunlardır

baʿżı ḥarāret-i bedeniyye ile mizāc bulup ḳaml olur (19) **mertebe-i rābiʿa** hażmıñ biri daḫı aʿżāda olur zirā ġıdā-yı mezbūre kebede iḫlāt

[13a]

(1) olup ʿurūḳ-ı kibārdan ʿurūḳ-ı ṣıġāra ki cedāvil ve sevāḳī ve revāżiʿ dėrler (2) ve gelir ve anlardan daḫı ḫurde ʿurūḳa ki ʿurūḳ-ı līfiyye dėrler ġāyet ṣıġarından (3) ötürü ḫurmā līfine teşbīh eylemişlerdir anlara dökülüp ḫurdece ağızlarından (4) tereşşuḥ ėdip aʿżāya mülteşiḳ olur levn-i ḳıvām tamām müşābih olup ʿużvuñ (5) müteḥallil olan cüzʾüne bedel olur ve ʿużv olur bu aḥir-i mürettib hażmdır bu hażmıñ (6) faẓlası menīdir ki māddeten ādemī olmaġa lāyıḳ olur imdi aḫlāṭdan **dem** (7) ḥārr ve raṭbdır ṭabīʿī ya ġayr-i ṭabīʿī olur dem-i ṭabīʿī oldur ki cigerde ḥāṣıl olan- (8) dır şekli sürḫ ve şīrīn ve muʿtedillü'l-ḳıvāmdır ve bī-rāyiḥadır ve ʿufūnetden (9) müberrādır fāʾidesi beden-i insānīde bedel-i ma-yeteḥallel olup rūḥ olmaḳdır (10) amma dem-i ġayr-i ṭabīʿī ẕikr olunan evṣāfdan müberrā ve mefḳūd olandır belkī ẕalikeye (11) muḫālif olandır levnen ve rāyiḥan **amma ṣafrā** ṭabīʿī veya ġayr-ı ṭabīʿīdir ṭabīʿī olan (12) ol ṣafrādır ki raġvet-i dem-i ṭabīʿiyyeye ḳarīb olandır ʿalāmeti laṭīf aḥmer-i nāṣıʿdır (13) ve ḫafīfdir fāʾidesi aʿżādan baʿżına dem-i ṭabīʿīye riḳḳat vėrmek ile bedraḳa (14) ve hādī olup demi mecrā-yı ʿurūḳa ḍayyıḳadan geçirmege sebeb olmasıdır (15) ve riʾeye ve aña müşābih olana ġıdā vėrmesidir ve bedene ḥarāret vėrip müteberridāt-ı (16) żārradan emīn ḳılmasıdır ve gāh bu ṣafrādan bir miḳdārı merāreye dökülüp (17) ve ẕaḫīre olur ve merāreden emʿāya bir miḳdār defʿ ėder emʿā ki ḥiddet-i (18) ṣafrādan ḫaberdār ola defʿ-i eṣḳāl ve aḫlāṭ ėdip aḫlāṭ-ı lezceʾi ġusl ėder (19) **amma ṣafrā**-ı ġayr-ı ṭabīʿī yedidir **biri** ḳara ṣafrādır ki balġam-ı raḳīḳ ile ya ġalīẓ ile maḫlūṭdur

[13b]

(1) **ikinci** ṣafrā-i müncīdir ki balġam-ı ġalīẓ ile maḫlūṭdur **üçüncü** ṣafrādır ki kürrāṣīü'l-levndir (2) aʿnī levni pırasaya beñzer bu ol ṣafrādır ki yine ṣafrā-ı sūḫte ile maḫlūṭdur (3) ki levni sevdāya ḳarīb olmuşdur **dördüncü** ṣafrādır ki jencārīü'l-levndir bu (4) ol ṣafrādır ki ziyāde iḫtirāḳ bulmaġla semmiyyete ḳarīb olmuşdur **beşinci** ṣafrādır ki (5) iḫtirāḳı ḫadden aşıp efzūn olmaġla beyāż olmuşdur **altıncı** ol ṣafrādır ki (6) aḳsām-ı sevdā ile maḫlūṭ olmuşdur bu şıḳḳa maḫṣūṣ isim ıṭlāḳ olunmamışdır (7) **yedinci** ol ṣafrādır ki demden ḥāṣıl olmuşdur sebebi demiñ laṭīfi iḫrāḳ olmaġla (8) ṣafrāya

dönmüşdür **amma balġam** ṭabīʿī olmaḳ var ve ġayr-ı ṭabīʿī olmaḳ var balġam-ı ṭabīʿī oldur ki (9) ki deme ziyāde müsteḥīl ola fāʾidesi oldur ki bedende ḳan az ola cüzʾi zamānda (10) ḳana müsteḥīl olur zīrā ḥaḳīḳatde daḫı ḫāmdır nihāyet ġayr-ı nažīcdır bedene ġıdā (11) olduġundan māʿadā aʿżāya daḫı ġıdā olur meselā dimāġ ve beden ruṭūbet-i (12) zāide ḥāṣıl ėtse ḥareket bisyār ile yābis olup mutażarrır olduġu ḥīnde (13) balġam aña imdād ėder żararın defʿ ėder balġamda iki vecḥ vardır birisi ṭaʿmdır (14) bu ṭaʿm dört ḳısmdır balġam-ı tefih balġam-ı māliḥ balġam-ı ḫāmız balġam-ı ʿafṣdır bir vechi (15) daḫı taʿmı olmamaḳdır aña mesīḥ dėrler bī-leẕẕet olduġuçun bu balġamıñ māʾiyeti ġālibdir (16) bu ol balġamdır ki māliḥdir mürre-i ṣafrā ile maḫlūṭdur bu nevʿ balġam nevʿan ḥārrdır (17) belki burūdete māʾildir şol nevʿ ki ḫāmızdır ve bu ol balġamdır ki ziyāde ḥarāreti żaʿīfdir (18) hīç nażc görmemişdir ve şol balġam ki ʿafṣīdir arżıyyetle maḫlūṭdur ġālib-i keṣāfetdir (19) burūdete ve yübūsete māʾildir ḳıvām cihetinden cidden raḳīḳdir bu envāʿda bundan

[14a]

(1) keṣīf yoḳdur balġam ġayr-ı ṭabīʿiyyeniñ ciheti ḳıvāmda ve puḫtelikde dört ḳısımdır (2) ḫām ve caṣṣī ve zücācī ve māʾīdir balġam-ı ḫām ġayr-ı ṭabīʿī muḫtelifdir ġılẕetde eczāʾ-i (3) maḥsūsasınıñ iḫtilāfı vāżıḥdır balġam-ı caṣṣī-i ġayr-ı ṭabīʿīniñ ḥāli bedende ḳalmaġla (4) ḥarāret aña taṣarruf eylemişdir eczāʾ-i laṭīfi taḥlīl olur ve cüzʾi keṣīfi bāḳī ḳalır (5) zücācī ol balġam ġayr-ı ṭabīʿīdir ki ḳıvāmı belki lezc heyʾetinde ola āb-ı mücellā gibi (6) zücāca müşābih ve māʾi ol balġamdır ki gayr-ı ṭabīʿīdir bedende ḳalıp ḥarāret anı taṣarruf (7) eyleyip laṭīfi taḥlīl ve keṣīfi ḳalmış ola bu balġam ziyāde ebreddir māʾiyyeti ġālibdir (8) amma sevdā-yı ṭabīʿī olmaḳ var ve ġayr-ı ṭabīʿī olmaḳ var ṭabīʿī olan ol sevdādır ki (9) dürdī-i dem-i ṣāliḥdir fāʾidesi baʿżı aʿżāya metānet ile ġıdā vėrmekdir aʿżāyı (10) ve aʿẓāmı muḥkem ḳılmaḳdır ve demi metīn ḳılmaḳdır ki ʿiẓām ola ve dem-i ṣāliḥa mülāḳī olıcaḳ (11) aʿżāya ḳuvvet iʿṭā ėder vaḳt-i ḥācetde ṭıḥāle dökülür ẕaḫīre olur şol vaḳt ki (12) ṭaʿāma şehvet ḳalmaz bu sevdādan bir miḳdār miʿdeye vāṣıl olur humūzeti ciheti ile (13) iştihā vėre ġıdāya iştihā bundan ʿibāreddir ve sevdā-yı ġayr-ı tabīʿī ḫılṭ-ı muḥraḳadır ki (14) iḫtirāḳı gayr-ı ṭabīʿīdir ve ḫılṭı ṭabīʿī ol zamān olur ki cigerde ḥāṣıl ola bu (15) taḳdirce mādde-i dem ṣāliḥ olmaġa ġıdā-yı ṣāliḥ lāzımdır meselā ġıdā-yı cerb ve şīrīn (16) bedende ṣafrā olur ve ġalīẓ-i raṭb olan ġıdādan balġam olur ġıdā-ı ġalīẓ ve (17) keṣīfden sevdā olduġu gibi **sifr-i ṣānīye**

mensūb olan ebvābıñ bāb-ı evveli (18) **aʿżā beyānındadır** maʿlūm ola ki aʿżā-i insaniyye ya müfreddir ya mürekkebdir (19) aʿżā-i müfred oldur ki isim ve hadd-ı kül anıñ cüzʾi üzerine müfred ıṭlāḳ oluna

[14b]

(1) üstüḫān-ı rīze gibi ki isim ve ḫadd-ı küll anıñ cüzʾi üzerine müfred ıṭlāḳ olunur (2) ve ʿużv-ı mürekkeb bunuñ ḫilāfıdır meṣelā ve ʿaḍale ve ġışā ve laḥm ve ʿaṣab ki bunları (3) münferiden ẕikr ėdersek müfred-i ʿaẓīm olur ki tamāmet-i aʿżā ve ṣebāt ve ḳıvām dėmek (4) ṣaḥīḥ olur ve ʿużv-ı diger ki ġażrūfdur aʿnī kemürdekdir ṣulbdur fāʾidesi (5) aʿżā-i ṣulbiyyeye ittiṣāl vėrmekdir ve aʿżā-i nerm ile mütteḥid olmaḳdır ʿużv-ı (6) aḫeriñ biri daḫı ʿaṣabdır levni beyāzdır menbiti dimāġdır ki andan taḳsīm olur (7) fāʾidesi aʿżā-i āḫere ḫiss ve ḥareket vėrmekdir ve ʿużv-ı āḫeriñ biri daḫı şiryāndır (8) bu bir ʿırḳ-ı mücevvefdir ki ibtidāsı ḳalbdedir menbiti ḳalbdir rūḥ ve dimāġa ve cigere (9) bunuñ vāsıṭası ile varır vāṣıl olur keẕalik sāʾir aʿżāya daḫı rūḫu bu (10) iṣāl ėder ʿużv-ı diger ki varīddir menbiti cigerdir fāʾidesi ġıdāyı cigerden (11) aʿżāya ėrişdirmekdir ve bir ʿużv daḫı ġışādır bu bir ʿużv-ı laṭīfdir ki kemāl-i mertebe (12) nāzikdir cüzʾi nesne ile ḳanamaḳ ḳābildir fāʾidesi aʿṣāb ve ribāṭıñ kendüye (13) bāfte olmasıdır bundan ṣoñra aʿżā-ı reʾsiyeye beyān ėdelim ki mürekkeb olana (14) reʾs dėrler mebdeʾ-i ervāḥ ve ḳuvā olduġuçün imdi aʿżā-i reʾsiye üçdür (15) biri ḳalbdir ki ḫazīnetu'llah'dır biri daḫı dimāġdır ve biri daḫı kebeddir bekā-yı (16) nevʿ için baʿżılar ḳatında ünṣeyeyn aʿżā-yı reʾsiyedendir ve rūḥ daḫı üçdür (17) birisi rūḥ-ı ḥayvānīdir ve birisi rūḥ-ı nefsānīdir ve birisi rūḥ-ı ṭabīʿīdir (18) ve rūḥ ʿinde'l-etibbā buḫārdır ki aḫlāṭıñ elṭāfından ḥāṣıl olur ve aña maḳarr-ı (19) ḳalbdir ve aña rūḥ-ı ḥayvānī dėrler ki şiryāndan dimāġa ėrişir ve ḥarāret-i laṭīfeyi

[15a]

(1) dimāġ anıñ sebebiyle taṣarruf ėder nażc-ı tāmm vėrip müstaʿidd-i feyż olunur (2) ol ḥālde ḳuvvet-i nefsānī anıñ ile fāʾiż olur şol vaḳt ki ḳuvvet-i ḥayvāniyye şiryāndan (3) kebede gelir kebediñ ḥarāreti aña müstaʿidd-i feyż olmaġla rūḥ-ı ṭabīʿī olur bu defʿa (4) rūḥ-ı tabīʿī kim fāʾiż ola iki cevheriñ ḥuṣūluna bādī olur biri nefs-i nāṭıḳadır (5) ki kelām-ı mecīd bundan ḫaber vėrir ve biri daḫı buḫār-ı laṭīfdir ki eṭibbā kitāblarında (6) ẕikr ėderler her maḥalldeki rūḥ ẕikr ėtseler bu buḫār-ı laṭīfi dėrler **sifr-**

i ṣānīye mensūb (7) **olan ebvābıñ bāb-ı ṣānīsi ḳuvvet-i ḳuvā-yı nefsānī beyānındadır** imdi ḳuvvet-i mebdeʾ (8) fiʿldir ve anıñ ḥāmili rūḥ-ı ḥayvānīdir ve bu ḳuvvet-i ḥayvāniyye dėdigimiz şerāyīndir ki (9) rūḥ-ı dimāġa ve kebede ve sāʾir aʿzāya vāṣıl ėder ve rūḥ-ı nefsānī ḳuvvet-i (11) nefsāniyyeniñ ḥāmilidir ve aʿṣāb bu ḳuvvetin ḫādimidir ki aʿżāya ḥiss ve ḥareket (12) bunuñ vāsıṭasıyla vāṣıl olur ve rūḥ-ı tabīʿī ḳuvvet-i ṭabīʿiyyeniñ ḥāmilidir (12) ve verīd kim ol ʿırḳ-ı maʿhūd-ı mesbūḳdur rūḥ-ı ṭabīʿīniñ ḫādimidir feyżin (13) aʿṣāba ol ėrişdirir ve ünṣeyeyn ki ḫāya-ı insānīdir iḥlile tābiʿdir nisāda (14) raḥm-ı menīdir bu verīd nām ṭamarıñ vāsıṭasıyla ḳuvvet-i ḥayvāniyyeyi muʿidd ve müstaʿidd (15) bulmaġla ve ḥayātı ḳabūle istiʿdād-ı müşāhede ėtmekle iʿṭā-yı ḥayāt ėder çünkü ḳuvvet-i (16) ḥayvāniyye fānī ola ḥayāt ḳalmaz ḳuvā-yı diger ki ġasb ve ġam ve feraḥdır ḳuvvet-i ʿameliyye (17) ve ḳuvvet-i ḥayvāniyyedir taḥrīk-i şerāyīn ve ḳalb ėden bu ḳuvvetlerdir ammā ḳuvvet-i ṭabīʿiyye (18) dörtdür karları ġıdāyı haẓm ėtmekdir anıñla bedel-i mā-yeteḥallel ola beḳā-yı (19) şaḫṣ muḳarrer olur ol ḳuvvete ḳuvvet-i ʿādiyye dėrler ve ḳuvvet-i ṭabīʿiyye ki ġıdā-yı

[15b]

(1) murād üzere taṣarruf ėde şaḫsıñ aḳṭār-ı ṣülüṣanıñ ziyādeligine baʿiṣ olur (2) izdiyād-ı nümüvv iʿṭā ėden ḳuvvete ki anıñ zamān-ı muʿayyeni sebḳ eylemişdir nāmiyye dėrler (3) ve ḳuvvet-i ṭabīʿiyye ġıdāyı murād üzere mehżūm bula menī ki mādde-i zerʿadır (4) müteheyyiʾ ḳılır bu ḳuvvete ḳuvvet-i müvellide dėrler muṣavvire ol ḳuvvetdir ki mādde-i menī (5) şekl-i münāsib üzere eşkāl nevʿinde ḥiẕmet ėder ve şaḫṣıñ şehī bir şaḫış (6) olmaġa lāyıḳ olur bu ḳuvvetiñ dört ḫādimi vardır biri cāẕibedir nāfiʿi (7) ceẕb ėder ve biri māsikedir nāfiʿi misk ėder eyle nāfiʿ ki anı cāẕibe-i ceẕb (8) eylemiş idi ve ḳuvvet-i hāżıma ġıdā-yı ṭabḫdan soñra haẓm ėder belki terḳīḳ (9) ve taġlīẓ ėdip naẓc ve ḳıvām vėrir vāḳıʿa bir ḳuvvetdir ki faḍalātı ki elṭaf (10) ġıdādan baḳıyyedir ṭarīḳ-i emʿādan defʿ ėder bu ʿameli yalñız ġıdāda degildir belki (11) aḫlaṭdan baḳıyye ḳalan faḍalātı mecrā-yı ṭabīʿiyyeden defʿ ḳılır bu dört (12) ḳuvvete birḳaç keyfiyyet mümedd olur cümleden biri ḥarāret-i ḫādime-i cāẕibedir kifāyet (13) miḳdārı hāżımeye yübüset vėrir ve māsikeye muʿayyen olur ve cüzʾi ḥarāret (14) vėrmekle mümedd-i dāfiʿa olur **amma ḳuvvet-i nefsāniyye** iki ḳısımdır muḥarrikedir ve müdrikedir (15) muḥarrikeniñ kārı hiss ve ʿaḳl eylemekdir müdrikeniñ şānı iki vechledir birisi (16) ẓāhiriyyeyi idrāk eylemekdir anda beş ḳuvvet vardır ki ḥavāss-ı

ḫamse-i ẓāhire ile (17) meşhūredir bāṣıra-ı sāmiʿa ẕāiḳa şāmme lāmisedir bāsıra ile (18) idrāk-ı mubaṣṣarāt ėder sāmiʿa ile eṣvātı derk ėder ṣaḳīl midir ḫafīf midir (19) ẕāiḳa ile tuʿūmuñ cerbini ve şīrīnini bilir şāmme ile ḫoş ve nā-ḫoş rāyiḥaları

[16a]

(1) ṭuyar lāmise ile germ ve serdi bilir ḳuvvet-i müdrike ki şānında olan ḳısım-ı sānīde (2) daḫı beş ḳuvvet vardır ki bāṭına müteʿalliḳdir ḥavāss-ı ḫamse-i bāṭına ile meşhūredir (3) hiss-i müşterek ve ḫayāl ve vāhime ve mutaṣarrıfa ve ḥāfıẓadır hiss-i müşterek evvel (4) ḳuvvetdir ki ḥavāss-ı ḫamse-i ẓāhireyi idrāk ėder ve ḫayāle teslīm ėder bu hiss-i (5) müşterekiñ maḥalli muḳaddem-i baṭn-ı dimāġdır aʿnī buṭūn-ı dimāġdan baṭn oldur ki (6) mevżiʿ-i ḫayāldir ve dimāġıñ baṭn-ı evveliniñ muʾaḫḫarıdır imdi vāhime idrāk-ı maʿāni-i (7) cüzʾiyye eyler gerek ʿadāvet gerek ṣadāḳat ve bu maḥsūsāta müteallikdir bunuñ maḥalli (8) aʿnī maḳarrı dimāġıñ baṭn-ı āheridir ammā muḥrika iki ḳısımdır biri bāʿiṣedir ol ki (9) nāfiʿdir aña teşevvuḳ ėdip ṭaleb ėder ve ol ki żārrdır andan teneffür ėdip (10) firār ėder bu ḳuvvete bāʿiṣ olan ʿaḍaledir dimāġa tābiʿdir bu ḳuvvet daḫı (11) fāʿiledir ʿameli muḥrikeye ḳarīb olmaġla beyān olunmadı amma tafṣīlimizde dāḫildir (12) imdi tafṣīli budur ki nefs-i insānīde dört ḳuvvet vardır ki ḳuvā-yı maḫdumedir (13) biri ḳuvvet-i gādiye ikincisi ḳuvvet-i nāmiye üçüncüsü ḳuvvet-i müvellide dördüncüsü (14) ḳuvvet-i mutaṣavviredir ġadiye ve nāmiye olmasa ṣaḫṣ bāḳī ḳalmayıp fānī olaydı (15) ve kemāl-i maṭlūba ėrişmek mümkün olmayaydı amma müvellide ve muṣavvire olmasa ṣaḫṣ (16) fānī olmazdı nihāyet ʿınnīn olan ādemī gibi ḫalefi ḳalmazdı bu dört ḳuvvet-i (17) maḫdūme ki zikr eyledik her birine dört ḳuvvet ḫiẕmet ėder bunlardır cāẕibe (18) māsike hāżıma dāfiʿadır şol ḳuvvetlerdir ki cismden baʿżen ayırıp faṣl (19) ėdip anıñ miṣli bir ṣaḫṣ-ı aḫere mādde-i müstaʿidd eyler ḥattā bu ḳuvvet cīsm-i nebātīde

[16b]

(1) daḫı vardır buña ḳuvvet-i müvellide dėrler bu ḳuvvet olmasa hayvānda ve insānda ḫalef (2) olmaz idi ḳuvvet-i muṣavvire mādde-i ṣaḫṣ-ı āḫir olmaġla müstaʿidd ḳılır ve mevżiʿ-i (3) ḳābile düşdükde mādde-i meẕkūruna ṣūret-i feyż olmaġa sebeb olur ḳuvā-yı nefs-i (4) hayvānī ikidir biri müdrike ve biri muḥarrikedir ḥayvānda ve insānda olan idrāke (5) sebeb budur ḳuvvet-i müdrikeniñ āleti olanına ḫāsse dėrler iki nevʿdir bir

nevʿi (6) ḥavāss-ı ẓāhire ve bir nevʿi ḥavāss-ı bāṭınadır pes ḳuvvet-i müdrike iki ṣınıf oldu (7) ṣınıf-ı evvel ālet-i ḥavāss-ı ẓāhiredir beşdir evveli lāmisedir bu ḳuvvet-i bedeniñ (8) cümlesinde vardır memlūsātı bu ḳuvvet ile idrāk ėder ḥuṣūṣan bu ḳuvvet insānıñ (9) ṣalavāt barmaġınıñ ucunda ziyādedir ikincisi ḳuvvet-i şemme insānıñ geñzinde (10) muḳaddem-i dimāġda laḥm-ı ṣedyyeye müşābih ḫātūnlarıñ memeleri başına beñzer et pāresi (11) gibidir üçüncüsü ḳuvvet-i ẕāiḳadır lisānıñ cirm-i iʿlāsında ḳonulmuşdur acı (12) ve ṭatlı bunuñla idrāk olunur dördüncüsü ḳuvvet-i sāmiʿadır ḳulaḳ deliginiñ (13) dibinde mefrūşdur insān eṣvātı bunuñla idrāk ėder beşincisi ḳuvvet-i (14) bāṣıradır gözün ruṭūbet-i celīdiyyesinde yaʿnī bebegindedir cümle mübaṣṣarāt bunuñla (15) idrāk olunur ṣınıf-ı sānī ḥavāss-ı baṭıniyyeye müteʿalliḳdir bu daḫı beşdir (16) evvelkisi hiss-i müşterekdir ḫükemā bu ḳuvveti bir ḥavża teşbīh eylemişlerdir ki içine (17) beş ʿaded ırmaḳ aḳa ikincisi ḳuvvet-i ḫayālīdir idrāk olunan nesneleri (18) ġayb olduḳdan soñra bu ḳuvvet ḥıfẓ ėder bu ḳuvvet olmasa insān yād ve (19) biliş nedir bilmez idi üçüncüsü ḳuvvet-i vāhimedir maʿānī-i cüz'iyye ki maḥsūsa

[17a]

(1) olmaya lakin maḥsūsātdan maʾḫūẕ ve maḥsūsāta müteʿallik ola anlarıñ idrāk ėder (2) bu ḳuvvet olmasa ḳoyun ḳuzusundan ṣadāḳat ḥiss ėdip rīzān olmayaydı (3) dördüncüsü ḳuvvet-i ḫāfıẓadır vāhime idrāk ėtdigi maʿnaları ḥıfẓ ėder beşincisi (4) ḳuvvet-i mutaṣarrıfadır insān bu ḳuvvet ile maʿānī-i cüzʾiyye arasında taṣarruf ve tedbīr ėdip (5) terkīb ve taḥlīl eyler envāʿ-ı taḫayyülāt-ı cüzʾiyye bu ḳuvvet ile idrāk olunur ḳuvā-yı (6) muḥarrike daḫı iki nevʿdir birisi ḳuvvet-i şeheviyyedir bu ḳuvvet sebebiyle nefis kendüye (7) maṭlūb ve mülāyim olayın ceẕb ėder nā-mülāyim olandan girīz ėder birisi daḫı (8) ḳuvvet-i ġażabiyyedir bu ḳuvvet sebebiyle nefis kendüye menfūr ve nā-mülāyim olan (9) nesneyi defʿ ve tebʿīd ėder maʿlūm ola ki ḳuvā-yı nefs-i insānī mürekkebātı unṣurundan (10) mevālīd-i ṣelaṣe ki maʿden ve nebāt ve insāndır eşref-i mürekkebāt-ı ṣelāṣe ʿanāṣır-ı (11) erbaʿadan ḥāṣıl olur ki bunlara mādde vāḳiʿ olmuşdur bu sebebden ʿanāṣıra (12) ümmehāt-ı erbaʿa dėrler ve eflāk ki esbāb-ı fāʿile gibidir ābāʾ-ı tisʿa dėrler **taʿālīm-i** (13) **sitteniñ taʿlīm-i şānīsinde bir faṣl ve beş sifr vardır** sifr-i evvelde ṭokuz bāb (14) sifr-i sānīde altı bāb sifr-i ṣāliṣede beş bāb sifr-i rābiʿada altı bāb sifr-i ḫāmisde (15) yedi bāb vardır evvel **faṣlı** beyān ėdelim faṣl-ı ḳavaʿid-i ʿilm-i tıbbı beyān ėder (16) imdi marażı-ı beden-i insānīniñ heyʾetine

dėrler şol nesne ki iḥdāṯ-ı żarar fiʿl (17) ėde bunlardan ḫāric degildir bu aḥvāl ḳuvā-yı ṣelāṯe ḥayvānī ya nefsānīdir ya ṭabīʿīdir (18) ki anlarıñ efʿālindendir ve bu efʿāl üç ḳısımdır taġayyürdür ve noḳṣāndır ve (19) buṭlāndır meselā taġayyür oldur ki bāṣıra baʿżı nesne idrāk ėde ki ḫāricde

[17b]

(1) ol nesneniñ vücūdu olmaya noḳṣān oldur ki bāṣıra baʿzı nesneyi görmeye (2) ḥālbuki anıñ vücūdu mevcūd ola ve buṭlān ol nesnedir ki hīç görmeye aʿma (3) gibi ve maraż oldur ki bī-vāsıṭa żarar-ı fiʿl ėde eger ḥudūṯ-ı żarar vāsıṭa ile olduysa (4) sebeb dėrler hevā gibi ki müteʿaffin ola ve ḫılṭ-ı fāsid peydā ola ol ʿafen-i ʿufūnet (5) sebeb-i maraż ola ḥummā gibi ve ʿafen oldur ki maraż anıñ sebebiyle ola ṣudāʿ gibi (6) ki andan ḥummā ḥāṣıl olur ʿaraż olur ki ṣudāʿ-ı müştaʿil ola ol vaḳt-i maraż (7) olur eger ṣudāʿ-ı ḫılṭ dimāġı fāsid ve raḳīḳ ḳıla sebeb-i nüzūl olur bu mebḥaṯ (8) üç muḳaddemeniñ beyānını muḳteżīdir ki ṭabībe anı bilmek lāzımdır muḳaddeme-i evvelīde (9) üç vech vardır vech-i evvel emrāż ve maraż üç cins olduġun beyān ėder (10) cins-i evvel sūʾ-i mizācdır ki yedi nevʿdir cins-i sānī terkīb-i emrāżdır ki yedi (11) nevʿdir birisi şekl-i marażdır şekl-i evveldir ki efʿāle mużırr ola nevʿ-i sānī maraż-ı (12) mecārī ve cevfdir ki mukteżā-yı ṭabīʿat üzere küşāde olmaya ziyāde açıla yāḫūd (13) musavver ola nevʿ-i ṣāliṣ cevf-i evʿiye-i menī ve miʿdedir ki bir nesne vāḳiʿ olmaġla (14) ārām vėrmişdir miʿde ve keys-i ḫāya-ı insānī gibi mecārī-yi viʿād-ı keys teniñ olmuşdur (15) bu maʿnā buṭūn-ı dimāġ ve tecāvīf-i ḳalbde ḳatı ẓāhirdir nevʿ-i rābiʿ emrāż-ı ṣafāyiḥdir (16) ki saṭḥ-ı ʿużv-ı ḫaşīn olmaġla mecārī yabışmış ola miʿdeniñ saṭḥı gibi ki iʿtidālden (17) güẕer ėtmekle mūcib żarar ola yāḫūd riyyeniñ mecārīsi ḫaşīn ve dürüşt (18) olmaḳdır suʿāl īcāb eylemiş gibi ya miʿdeniñ saṭḥı ṣarıncaḳ olmaġla ġıdāyı (19) imsāka ḳādir olmaya nevʿ-i ḫāmis maraż-ı vażʿdır dört ḳısımdır birisi

[18a]

(1) ʿużv-ı kebediñ mevżiʿnden ayrılmasıdır eger yerine gele inziʿāc dėrler eger gelmeye ḫalʿ (2) dėrler barmaḳ gibi ki mevżiʿinden çıḳa ve ḥarekete ḳādir olmaya vaḳtā ki yerine (3) sākin ola eger muḥkem ola ve yerine gelmeye ḥareketden ḳala ḫalʿ-ı sānī dėrler ḳısım-ı (4) sānī maraż-ı ġudeddir buña emrāż-ı terkīb dėrler taʿrīfi oldur

ki ʿużv ya ziyāde (5) ya nāḳıṣ ya münḳaṭıʿ olmaḳdır bi-ġayrı ḳatʿ miṣāli insānıñ barmaḳları ya altı ya dört (6) olmaḳdır nevʿ-i sādis emrāż-ı ʿużvuñ miḳdārı ḳadar olmaḳdır yereḳān gibi nevʿ-i (7) sābiʿ teferruḳ-ı intişāldir ki fiʿlde mażarrdır ammā emrāż-ı mürekkebe bir marażdır ki emrāżıñ (8) ictimāʿından ḥāṣıl olur anıñ gibiniñ ʿilācı ʿasīrdir verem gibi hem mādde (9) ve hem sūʾ-i mizāc ve hem teferruḳ-ı ittişāl ile ḥāṣıl olmuşdur meṣelā verem bi-ḥasebi'l- (10) mādde olursa altı ḳısım olur dördü aḫlāṭ-ı erbaʿadan ḥāṣıl olur (11) beşincisi māʾi altıncısı rīhi olur ėyle rīḥi ki aḫlāṭ-ı ḥārreden ḥāṣıl (12) olmuşdur bi'ẕ-ẕāt ḥārrdır bu ḳısım demevīdir ya ṣafrāvīdir yāḫūd ikisinden (13) mürekkebdir ve yāḫūd balġam ile sevdādan mürekkebdir veyāḫūd iki ḫılṭdan mürekkebdir (14) ve ol ḫılṭ daḫı biʾṭ-ṭabʿ bārid biʾl-arż ḥārrdır şol verem ki dem-i maḥżdır ḥāṣıl (15) olmuş ola filiġamūnī dėrler şol verem ki ḳulaḳdan aşaġa ya kulaḳ altında ya gerdende (16) ola bu nevʿ veremiñ semmiyyeti olur aña ṭāʿūn dėrler geldik imdi verem-i balġamī ki (17) bu maḥallde mezkūrdur iki ḳısımdır bir ḳısmı verem-i rıḫvdır aña vaʿyā dėrler ve bir (18) ḳısmına selʿa-ı leyyine dėrler bu iki veremiñ biri birinden farḳı budur ki mādde-i vaʿyā (19) maḫlūṭdur cüzʾ-i ʿużv ile selʿa-ı leyyine müstemirrdir ġılāf içinde olur heyʾetindedir

[18b]

(1) verem-i sevdāvī ise üç ḳısımdır bir ḳısmı verem-i ṣulbdür ve biri sūzişdir ve biri (2) sereṭāndır farḳ-ı ṣulbe ve sereṭān oldur ki ṣulbede vecaʿ olmaz sereṭānda vecaʿ (3) şedīd olur bu iki ḳısmıñ vasaṭında ġuded ḥāṣıl olur bu ol ġuddedir ki (4) ġılāfından ayrıdır ve her cānibe meyl ėder sereṭān ve ṣulbe muḥkem olsa verem māʾī (5) olmaġla istisḳāya meyl ėder vaḳtle ki sūziş ile taʿbīr olundu bir verem māʾīdir (6) ki iki nevʿle ẓāhir olur birine tebehhüc ve birine nefḫa dėrler nefḫa oldur ki nefḫi cevher-i ʿużv ile (7) maḫlūṭdur ḳaçan ki bu veremi görseñ ḥiss ėdersin ki muḳāvemet eylemez ve mādde cemʿ (8) olmaz ve temeddüd ṭutmaz tebehhüc bunuñ ḥilāfıdır ve biri büṣūrdur ki evrām-ı kibārda üç (9) ḥālden ḫālli degildir biri nażcı yoġıken mütefeccir olur laṭīf mādde taḥlīlen gidip (10) ġalīẓ ve keṣīf olur ve verem-i ṣulb olur tamām-ı mādde taḥlīli ile ki gide her (11) verem için dört zamān vardır ibtidādır tezāyüddür intihādır inḥiṭāṭdır (12) ibtidā ol zamāndır ki maraż ẓāhir olur māddeye dökülür ānen-fe-ānen ziyāde olur (13) lakin ẓāhir olmaz tezāyüd ol zamāndır ki rūz-be-rūz ziyāde olur ve ẓāhir olur (14) intihā ol zamāndır ki veremiñ ziyāde olması ḳalīl olur ammā noḳṣānı

ẓāhir (15) olmaz inḥiṭāṭ ol zamāndır ki veremiñ noḳṣānı ẓāhir olur ve inḳıṭāʿ bulur (16) imdi bu evḳātdan küllī ve cüzʾi āḫer maraża dek marażıñ nevbeti olur ve bu maʿna ġıbb-ı (17) dāʾir ile ḥummā-ı ribʿ dāʾirede de ḳatı müşāhiddir **taʿlīm-i sānīniñ sifr-i ulāsı** (18) **ki ṭoḳuz bāb üzere idi bāb-ı evvel ḳavāʿid-i külliye ki bu ʿilmde vardır anı** (19) **mufaṣṣalan beyān eder** yaʿnī esbāb-ı aḥvāl beden-i insānīdir ki ṣıḥḥatinden ve marażından

[19a]

(1) baḥṣ eder cümleden biri sebeb beyānındadır sebeb dėdigin ya taġayyür-i aḥvāl-i (2) bedendir ya ḥāfıẓ-ı aḥvāl-i bedendir ve bu sebeb ya żarūrī olur ve yāḫūd ġayr-ı (3) żarūrī olur esbāb-ı żarūriyye altıdır biri havā ve biri meʾkūl ve biri (4) ḥareket ve biri sükūndur ve biri nevm ve biri yaḳaẓadan eṭibbāʾ buña sitte-i żarūriyye (5) dėrler biri daḫı ḥiss ve istifrāġdır imdi aʿrāż-ı insānī ki havāya muḥtācdır (6) taʿdīl için rūḥdur ve ḳalbdir çünkü ʿaḍalāt-ı nefes münbasıṭa ve küşāde ola (7) havāya iḥtiyācı żarūrīdir ki riye ve riyeden ḳalbe ve rūḥa iʿtidāl (8) havā gele eger havāda ḥarāret olursa ḳalb muḥarriḳ olur ve olʿ aḍalāt ki (9) vāsıṭadır ḳuvvet-i ḥayvānī ḳalbe iledir iʿtidāl-i havā olmayaçaḳ munḳabiż olur inḳıbāżla (10) havā-ı germ ki ḳalbe dāḫil ola taġayyür ḥāṣıl olur yaʿnī taġayyür-i havā-yı ṭabīʿī ve ġayr-ı ṭabīʿī (11) anı taġayyür eyler bu taġayyürāt-ı ṭabīʿiyye fuṣūl-ı erbaʿda çoḳ dāfiʿ olur fuṣūl-ı (12) erbaʿ eṭıbbāʾ ḳatında meẕheb-i müncemiyyeniñ ḫilāfıdır vaḳt-i bahār eṭibbāʾ ḳatında ol zamāndır ki (13) nebātāt ve eşcār maʿdūm iken mevcūd olup bilād muʿtedil ola ve meyveler nażc-ı (14) tāmm birle kemālin bula ḥarīfe bir zamāndır ki ṣovuk az olup insān bu şeşe (15) muḥtāc olur zemistān be-ġāyet ṣovuḳdur ammā bahār muʿtedildir tābistān ḥārr (16) ve yābisdir ḥarīf bārid ve yābisdir zemistān bāriddir ve raṭbdır bu fuṣūlüñ (17) mizācı herkesiñ mizācına göre nāfiʿdir **bāb-ı sānī ehviye beyānındadır** havā-yı ḥārr (18) muḥallil-i marażdır iʿtidālle olursa vech-i insāna demiñ ḫiddetinden ḥumret ḥāṣıl olur (19) ve ṭarāvet ve leṭafet peydā ėder eger ḥarāret ifrāṭla olursa renk-i rūyu taġayyür

[19b]

(1) ėdip ḫużret peydā ėder buña bāʿis olan demiñ iḫtirāḳıdır ki ruṭūbet ziyāde (2) olup ʿaraḳ ekṣer olur ve bevl ḳalīl olur hażm żaʿīf olup ʿaṭaş efzūn olur (3) havā-yı serd bedeni ṣulb ėder hāżımaya ḳuvvet vėrir ve bevli fırāvān ėder ifrāṭla (4) olursa bu

meẕkūrānıñ ʿaksī ẓuhūr ėder havā ki raṭb ola haẓm bed olur (5) ve beden süst olur havāʾ-ı yābis haẓm için erṭāb olan havādan nāfiʿdir (6) zirā ʿufūneti maḥfūẓ ėder ḥıfẓ-ı vücūda nevʿan sebeb olur havāda ki küdūret (7) ola muvaḥḥiş rūḥ olur bahārda aḫlāṭ ḥareket ėdip iḫtilāf-ı mevādd münāsib (8) olan emrāżı iḥdāṯ ėder zemistānda emrāż-ı balġamīye ḥādiṯ olur tābistānda (9) emrāż-ı ṣafrāviyye ẓuhūr eyledigi gibi ḥarīfde ekṯer emrāż-ı muḫtelife ḥādiṯ olur ki (10) ol faṣlıñ ve iḫtilāṭıñ münāsebetidir fuṣūluñ eyisi bahārdır bedi ḥarīfdir (11) zirā havānıñ ʿufūnete müsteḥīl olması keyfiyyeti ḥarāret ve burūdetle maʿan vāḳiʿ olmasıdır (12) yāḫūd yübūset ve ruṭūbet üzere bulunup ʿafen olmasıdır vaḳtā ki ʿufūnet ola (13) aḫlāṭ-ı bedeniyye müteʿaffīne olur ve semmiyyet kesb ėden ḳalb żaʿīf olur ve rūḥ (14) fāsid olur böyle havāya vebā dėrler **bāb-ı ṯāliṯ taġayyürāt beyānındadır** taġayyürāt (15) ṭabīʿī olmaḳ var ġayr-ı ṭabīʿī olmaḳ var ya semāvī olmaḳ veya arżī olmaḳ var (16) semāvī olan muġayyürāt kevākib-i sevābitiñ afitābla ictimāʿından olur ve ol kevkebiñ (17) teʾṯīri ziyāde olur cümleden ḳalbe'l-esed nām kevkeb ve şiʿrā-yı yemānī ve ġayr-ı (18) kevākib ictimāʿ ėder yāḫūd ḫamse-i müteḥayyireden müşterī ve zühre şems ile ictimāʿ (19) ėderler ictimāʿları derece-i vaḥidede olursa ḫod havāyı ziyāde germ ėder

[20a]

(1) ve havā müteġayyir olur sāʾir kevākib dālle daḫı gerek merṣūde ve gerek ġayr-ı merṣūde (2) olsun taġayyür havāya bādī olur muġayyirāt-ı arżıyyet altıdır biri ṭūl ve ʿaraż cihetinden (3) olandır iʿtidāl ise ḫaṭṭ-ı istivādan buʿd ve ḳurba göredir her vilāyet ki ḫaṭṭ-ı (4) istivāya aḳreb olan iʿtidāli ziyāde olur ıḳlīm-i evvel ve ıḳlīm-i sānī ziyāde ḥārrdır (5) ıḳlīm-i rābiʿ ḫaṭṭ-ı istivādan ṣoñra aʿdel-i memālikdir bu meẕheb şeyḫiñ meẕhebidir (6) ıḳlīm-ı ḫāmis ve sādis bāridlerdir ıḳlīm-i sābiʿ ebreddir zirā ḫaṭṭ-ı istivāya ebʿad (7) ıḳlīm-i ṯāliṯ ıḳlīm-i rābiʿden ṣoñra iʿtidāle aḳrebdir aʿdel-i emzice emzice-i sükkān ḫaṭṭ-ı (8) istivādır baʿde ıḳlīm-i rābiʿ erbābınıñdır baʿde ıḳlīm-i ṯāliṯ aṣḥābınıñdır bunlardan (9) geçse ıḳlīm-i ḫāmisdir muġayyirāt-ı arżıyyetiñ ikincisi iḫtilāf-ı mesākindir eger bildik cānib-i (10) şimālinde cibāl olup rīḥ-i şimāle māniʿ olursa iʿtidāle ḳarīb olur eger şimāl (11) meftūḥ-ı cenūb mesdūd ise nevʿan muʿtedil olur eger şimāl meftūḥ olup (12) cenūb daḫı mesdūd olmayıp şuāʿ-ı āfitāb vāḳiʿ olursa muʿtedildir eger belediñ (13) cānib-i ġarbisinde cebel olup şimāl-i mesdūd ise iʿtidālden baʿīddir eger şehriñ (14] ṭaraf-ı şarḳīsinde cebel olup ṭaraf-ı şimālīsi meftūḥ

ise nevʿan muʿtedildir ve (15) iʿtidāl mürtefiʿ olmadan daḫı olur şehriñ irtifāʿı iʿtidāline dālldır beled-i mürtefiʿ (16) belde-i müstaḫfiẓden aʿdeldir taġayyürātıñ dördüncüsü deryādır bir şehir ki baḥrıñ (17) ṭaraf-ı şimālinde ola havāsı bārid ve raṭbdır eger cenūbīde olursa ḫārr ve (18) raṭbdır nihāyet ġalīẓdir eger deryānıñ vasaṭında olursa cezāyir gibi havāsı (19) ġāyetle ġalīẓdir taġayyürātıñ beşincisi iḫtilāf-ı havādır bir şehriñ bād-ı şimāl çoḳ

[20b]

(1) ise ol şehir ḫalḳınıñ mizācları bārid ve yābisdir eger cenūb çoḳ ise mizāc-ı ḳavm (2) ḥārr ve raṭb olur şarḳı ve ġazeller iʿtidāle ḳarīb olur taġayyürātıñ altıncısı arża (3) göredir ḳavm ile şūre yerde sākin olanlarıñ ḥarāretleri ġālibdir ve ṣaḥrā (4) bunuñ ḫilāfıdır **bāb-ı rābiʿ rüzgārlarıñ envāʿı aḥvālin beyān ėder** meṣelā (5) bād-ı şimāl bedeni ṣulb ėder ve hażmı ḳavī ėder ḳabż ėder seyelānı ve mevāddı (6) menʿ ėder ekṣeriyyā şedīd-i mesāmmāta bāʿis olan bād-ı şimāldir ve bunlardan ġayrı (7) zükām ve nezle ve derd-i aʿṣāb ve emrāż-ı aʿṣāba bādīdir ve mesāne ve raḥme daḫı (8) kederi vardır bād-ı cenūb ki Türkīde lodos dėrler bāʿis-i marаż-ı bedendir gerçi (9) ālāt-ı tefettuḥ-ı mesāmmātdır ammā mevādd-ı ṣakīli ḥarekete getirip mükedder-i ḥavāssdır müfsid-ı ḳurūḥ (10) olduġundan māʿadā müraṭṭıb ve muḥaddes ḥummā-ı ʿafinīdir fe-emmā ṣabāḥa ḳarīb hubūb (11) ėden rīḥ bād-ı ṣabādan iʿtidāle aḳrebdir anıñ ʿaḳabinde debūr hübūb ėder (12) bu maʿnāyı Şeyḫ naḳl eyledi ammā bu każiyye Başra'ya ve aña ḳarīb olan mevāżiʿa göredir (13) Rūm vilāyetlerinde ve evvel-i bahārdan āḫir-i bahāra varınca üç ay miḳdārı zamāndır (14) şemsiñ ibtidāsı ḥamelden evvel sereṭāna duḫūlu vāḳiʿ olunca ẕikri sebaḳ ėden (15) tertīb görülür sāʾir zamānda böyle olmaḳ nādirdir vilayet-i Rūm'da eyyām-ı bahārdan (16) ġayrı evḳātda yaşlı rüzgārlar eser gāh şimāl ve gāh cenūb gāh ġayri rüzgārlar ki (17) cümlesi sekize taḳsīm olunmuşdur **bāb-ı ḫāmis ḥareket ve sükūn beyānındadır** (18) ḥareket ki muʿtedil ola musaḫḫin olur ḥareket-i müfriṭe müberrid olduġu gibi ve ḥareket-i ḳavī (19) suḫende zāidü'l-vaṣfdır ve taḥlīli çoḳ olur ḥareket-i baṭīʿaks-ı ḥareket ḳavīdir

[21a]

(1) sükūn dāyim müberriddir müraṭṭıbdır aʿmāl-i şāḳḳa daḫı ḥareket-i ḳavī mecrāsına cārīdir (2) āhenger ve hammāl ve sāʾir meşāġil-i şāḳḳa erbābınıñ şuġlları bāʿis-i taḥlīl-

i aḫlāṭdır (3) **bāb-ı sādis nevm ve yaḳaẓa beyānındadır** çün rūḥ vaḳt-i nevmde dāḫile meyl (4) ėder ve dāḫilde cemʿ ola haẓm ḳavī olur eger aḫlāṭ müstaʿiddeden taḥlīl olmuş (5) olursa ziyāde taḥlīl ėder eger bulmazsa bedene münteşir olur ve sebeb-i maraż (6) ḳuvvet-i nefsānī olur ve iʿyāya vāḳiʿ olur bedeni tebrīd ėder ve taḥlīl-i bisyār ile (7) taḥlīl ėder yaḳaẓa teʾsīrde cünd-i nevmdir bunlarıñ her biri aʿnī nevm ve yaḳaẓa-ı nevmiñ (8) ifrāṭı müberriddir ve muzaʿafdır yaḳaẓanıñ ifrāṭı muḫriḳ-i aḫlāṭdır ve ifrāṭ-ı nevm maraż (9) iḥdāṯ ėder **bāb-ı sābiʿ aʿrāż-ı nefsānī beyānındadır** meṣelā rūḥ ki dāḫile (10) meyl ėde ġam gibi fezaʿ vāḳiʿ olur ve gāh olur ki ḫārice meyl ėder feraḥ (11) ve ġażab ve sürūr gibi bāʿis olur vaḳt olur hem ḫārice ve hem dāḫile meyl ėder (12) bu ol vaḳt olur ki insān ziyāde ḫacālet geçe ve ġażabı ġālib ḫavfla ġażab (13) cemʿ ola ẕikr olunan evṣāfiñ her ḳanġısı ifrāṭla olursa helāk-ı bedene (14) sebeb olur meṣelā rūḥ ʿunfla tamāmen ḫārice meyl ėde ḳalb ḫāli ḳalır bu ḥāl (15) ziyāde sürūr ve ġażab ve feraḥda olur ifrāṭla olıcaḳ insān helāk olur (16) ʿaksi daḫı rūḥuñ ʿunf-ı tāmmla dāḫile meyl ėtmesindendir ol vaḳt ḥareket-i (17) ḳaviyye ile muḫteniḳ olur ve bāʿiṣ-i fenā-i beden olur **bāb-ı ṯāmin devā ve aġdīye** (18) **beyānındadır** her cism ki mādde ve ṣūretden mürekkeb ola aña ḥarāret ve burūdet (19) ve yübūset keyfiyyet olur ve lāzım mādde olur çünkü bedeni ṭutan bu terkībdir

[21b]

(1) meʾkūl ve meşrūbdan bendende teʾsīr daḫı ya keyfiyyetledir ya ṣūretledir (2) ya mādde iledir ya mecmūʿa iledir ṣūretden murād ṣūret-i nevʿiyyedir ki mürekkebe-i ḫāṣṣası nevʿ-i (3) sāḫtedir eger bu mürekkeb bu keyfiyyetle mücerred-i bedende teʾsīr ėde aña devā-yı muṭlaḳ dėrler (4) maʿcūn-ı nāfiʿ gibi ve ġayr-ı müfīd gibi eger mücerred mādde ile ʿamel ėderse aña ġıdā-yı muṭlaḳ dėrler (5) et gibi ve ekmek gibi eger mücerred ṣūretle ʿamel ėderse aña devā-ı ẕī-ḫāṣṣa dėrler bu ʿamel (6) mülāyim ve muvāfıḳ olursa fa-zehr dėrler eger muḫālif ve muġāyir ṭabīʿat olursa aña (7) semm dėrler bīş ve şevkerān gibi bīşiñ ḫāṣıyyeti keyfiyyetle degildir belki ḫāṣıyyetledir ki (8) ṣūret-i nevʿiyyedir ve zehir-i efʿī ki ḥārrdır zehr-i ʿaḳreb bāriddir eger keyfiyyetle müʾeṩsirdir (9) ammā semmiyyet ki anıñ ḫāṣıyyetidir ʿamel ėder mühlik olur cümleden saḳmūniyā ve türbüd (10) ve emṣālehumada olan ḫāṣıyyetdir ishāl ėder ammā mürekkeb ki bedende keyfiyyetle ve (11) mādde ile ʿamel ėde ġıdā dėrler keşk-i cev ve merd-i ḫiss gibi bunlar keyfiyyetle ve (12) mādde ile ʿamel ėderler aña devā

ve ġıdā-ı ẕī-ḫāṣṣa dėrler zirā bedene keyfiyyet ve (13) ve burūdet vėrirler ve ziyāde ġıdā vėrirler ḫāṣıyyetle sürūr ve feraḥ getirirler (14) devā ki bedene eṣer eyler keyfiyyetle eyler vehle-i ülāda ėtmez ise defʿa-ı sānīye ve ṣāliṣede (15) ėder belki ekṣārından eṣer ḥāṣıl olur zaʿferān gibi ammā şol şeyʾ ki eṣeri ẓāhir (16) olur ve ekṣārından żarar ėder belki helāke ėrişdirir bu ol devādır ki keyfiyyeti (17) üçüncü derecededir fülfül gibi bir nevʿ daḫı żarar ėder helākı baʿīddir bu ol (18) devādır ki keyfiyyeti her mertebe-i rābiʿdedir zeytūn gibi **bāb-ı tāsiʿ şürb-i miyāh** (19) **ėtmede olan aḳvāli beyān ėder** ṣu egerçi ġıdā olmaz ammā basiṭdir her gāh içile

[22a]

(1) ġıdāyı terḳīḳ ėdipʿaṭaşı defʿ ėder ve tarṭīb-i beden ėder ve ġıdāya bedraḳa (2) olur ve taʿdīl-i mizāc ėder ṣularıñ eyisi yaġmur ṣuyudur baʿde āb-ı enhārdır (3) ki ṭaraf-ı şimāle cereyān ėde belki mekşūf ola ve serīʿü'l-cereyān olup şevāʾib-i kederden (4) pāk ola eger mecrāsında aḥcār olursa ḳatī aʿlādır bundan ṣoñra āb-ı çeşme (5) laṭīfdir göller ve bürkeler her ne kadar büyük olup ve derīñ olursa ṣuyu ılıcaḳdır (6) āb-ı telḫ ve çökel ziyāde ġalīẓdir ḫuṣūṣan ḳış günlerinde olan ṣızındı ve ayāzma (7) ve ḳuyu ṣuları beddir şol māʾ ki yerden çūş u ḫurūş ėderek ġaleyān ėdip (8) çıḳar ziyāde laṭīfdir ve ʿufūnetden dörder ḥavż miṣāl küçük gölleriñ ṣularından (9) balġam ve ʿufūnet ḫāṣıl olur ṭıḥāl semirdir istisḳāya müʾeddī olur āb ki demür (10) maʿdeninden çıḳa muḳavvī aḫṣādır ḳuvvet-i şehvāniyyeyi ziyāde ėder ḳar ṣuyu (11) pāk olıçaḳ nevʿan iʿtidāle ḳarībdir eger cereyān ile gelirse ʿaks olıcaḳ ʿaṣaba żarar (12) vėrir ṣu burūdetde iʿtidāl ile olıçaḳ maḥrūru'l-mizāca nāfiʿdir āb-ı yaḫ-ı cūyān (13) ile olup selc ile maḫlūṭ degil ise hażma ḳuvvet vėrir ve bedene iʿtidāl ḥāṣıl (14) olur ve iştihā-yı ġıdā vėrir muḳavvī miʿde germdir māʾ-i germ müfsid-i miʿde ve [15] hażmdır baʿżı eṭibbā āb-ı germ istiʿmāline iʿtiyād ėdene istisḳāʾ-i dıḳḳı olur dėmişler (16) ılıçaḳ ṣu ġaṣeyān vėrir lakin iştihāya iʿānet ėder ve nażc-ı tāmm ėtmekle emʿāyı (17) ġusl ėder ziyāde ḫārr olursa ḳuluncu açar āb-ı şūre telyīn ėdip bedeni (18) ḫuşk ėder ve lāġar ėder ve cildi dürüşt ėdip ḥikke getirir ve cereb iḥdāṣ ėder (19) āb-ı nüşāduru ki içme ṣularıdır ishāl ėder maʿden-i şebb olan yerden çıḳan ṣular

[22b]

(1) cümlesi ishāli bağlar nuḫās maʿdeninden çıḳan māʾ muṣliḥ-i fesād-ı mizācdır ḳurşun (2) ve ḳalāy maʿdeninden çıḳan ṣular beddir ḳarḥa tevellüd ėtdirir serv dibinden (3) ve ardıç ve çam diblerinden çıḳan ṣular cümle miyāhdan enfaʿdır ḫuṣūṣan teb-i (4) ṣafrāvīye belki cümle hummeyāta nāfiʿdir ammā ḥiddet-i ḫumma geçdikde şürbün ekṣār (5) ėtmeyeler **taʿlīm-i ṯānīniñ sifr-i ṯānīsinde olan beş bābdan bāb-ı evvel iḥtibās** (6) **ve istifrāġ beyānındadır** sebeb-i iḥtibās ḳuvvet-i māsikeniñ żaʿfından ve mecrāmınıñ (7) ḍayyıḳından olur südde ise mādde-i lezce-i ġalīẓ ve keṯret-i mevāddan olur ki (8) ḥissiñ faḳdından fażla cānib-i āhere munṣarif olmadan olur istifrāġıñ sebebi (9) içreniñ fesādındandır ki ḥabs olur çün ḳuvvet-i dāfiʿ ve żaʿf-ı māsike (10) vāḳiʿ ola ażı ḥāṣıl olur bu kerre mādde-i ṣıḳlet ile yāḫūd tedrīcle riḳḳat (11) ḥāṣıl ėdip mecrā-yı küşāde bula tefrīḳ-i ittiṣāl ḥāṣıl ve vāḳiʿ olur (12) bu her biri esbāb-ı mūcib-i ishāl olur çünkü iḥtibās ve istifrāġ iʿtidālden (13) güzer ėde envāʿ-ı maraż ẓuhūruna bādī olur ʿale'l-ḫuṣūṣ ḫāric-i iʿtidāle ola (14) **bāb-ı ṯānī ḫammām beyānındadır** ḫammāmıñ eyisi küşāde olup bināsı ḳadīm olandır (15) havāsı ḫoş ve ṣuyu muʿtedil ola ḥammāma giren ādem ol ḳadar ıssıḫānede otura ki (16) ʿarak gelip döküle mebrūdu'l-mizāc-ı balġamiyye ıssı-ı ḫalvet nāfiʿdir ḥammāmıñ evvelki (17) ḫāneleri bārid ve raṭbdır ikincisi ḫārr ve raṭbdır ıssı-ı ḫalveti ḫārr ve yābisdir (18) ḫammāmıñ abdāna eṯeri vāżıḥdır bi'ẕ-ẕāt germ ėder ve bi'l-ʿaraż burūdet vėrir (19) taḥlīli vardır ziyāde ḥārr olan ṣu cildi dürüşt ėder dāḫile girmez ki

[23a]

(1) tarṭīb ėde eger murād-ı ʿarak ise evvel ve ikinci ḫāne ḳatında müyesserdir ziyāde (2) ʿaraḳdan perhīz lāzımdır ta kim birine māʾ-i fāʾiż olmaya eger ziyāde ʿaraḳa ihtiyācı (3) var ise yaʿnī murādı taḥlīl-i ruṭūbet ise yalñız ıssı-ı ḥalvetde ṭāḳati olduġu ḳadar (4) otura ta kim ʿaraḳ şāyiʿ ola ammā çoḳ ṣu dökünmeye ammā yemek yemeye ḫammām muʿtedil (5) olursa ṭoḳ ḫammāma girmek ādemi semirdir lakin süddeden ḫavf eylemek lāzımdır (6) ʿalāmet-i südde-i kerānī ve temeddüd-i cānib-i yemīndir böyle olsa sirkengübīn (7) tedārik ėde ve ḫammāmdan evvel ḫārr nesne yemeyip ḫammāma gire eger yedigi bārid olursa (8) daḫı mūcib-i istisḳādır ḳavl her mercūḥ ki hem istisḳā vėrmeye ve aç karnına ḫammāma (9) girmiş olmaya bir miḳdār ṭaʿām ekl olunup āṯār-ı haẓm ẓāhir olduḳdan ṣoñra (10) ḫammāma girmekdir ḫammām egerçi

ḳābıżdır amma bārid yelleri ʿużv-ı żaʿīfe döger ve süstī-i (11) cesed ḥāṣıl olur ḥuṣūṣan çoḳ oturana ve ḡammāmıñ ṣularında daḡı iḫtilāf (12) vardır meṣelā kibrītī olursa ve būraḳī olursa daḡı mülaṭṭıf ve muḥallil olup (13) ter meyli ziyāde ėder çoḳ ʿilletlere nāfiʿdir cümleden ʿilel-i cülūdu zāʾil ėdip (14) cerebe ve saʿfeye nāfiʿdir āb-ı nuḥās ve ḥadīd ve sürb cümle bu maʿdenleriñ çıḳan ṣuyu (15) bārid ve raṭb-ı mizāc için nāfiʿdir vecaʿ-ı mefāṣıl ve istirḫā ve ḍīḳu'n-nefes ve maraż-ı (16) kilyeye daḡı nāfiʿdir şikeste ki beste ola ḳuvvet vėrir çıbanlara veremlere nāfiʿdir (17) hemān lāzım olan iʿtidāli riʿāyet ėtmekdir **bāb-ı ṣāliṣ süḫūnet ve ruṭūbet** (18) **ve burūdet ve yübūseti beyān ėder** şol sebebler ki bedeni germ ėder beş nevʿdir (19) meṣelā ḥareket-i ġayr-ı müfriṭe burūdet vėrirken birkaç şeyʾe mülāḳāt ile ḥarāret

[23b]

(1) peydā ėder güneşde oturmaḳ gibi ve āteşe yaḳın oturmaḳ ḫārr dārūlar (2) yemek ve misk ü ʿanber ve sünbül ve bunuñ emṣāli kendüde ṭutmaḳ ve ḳoḳulamaḳ ve (3) ıssı ṣularda çoḳ oturmaḳ gibi cümlesi mesāmmātı müfsid ėder ve ḥarāreti (4) bedende cemʿ ėder beden muḫteniḳ olur ve dāḫili germ ėder bir nevʿ daḡı ʿufūnet (5) vėrir şeyʾ yemekle olur gögercin ve serçe ve şarāb gibi esbāb-ı burūdet daḡı (6) beş nevʿdir ḥareket-i müfriṭeden ḥarāret ḥāṣıl olurken eşyā-ı serde mülāḳāt (7) ėtmekle burūdet ḥāṣıl olur kāfūr ve aña müşābih eşyā şemm ėtmek gibi ve eşyādan (8) baʿżı müberrid iken abdāna ḥarāret vėrir ḳıllet-i ġıdā ve ġıdā-yı serdi çoḳ yemek (9) gibi ki bedeni ḫuşk ėtmekle burūdet vėrmesi birinci vechledir vech-i evvel ġıdā-yı (10) ḫuşkdur vech-i ṯānī ḳıllet-i ġıdādır taḥlīl-i ruṭūbet ėtmekle ḥarāret vėrir ve esbāb-ı (11) ruṭūbet dörtdür biri ġıdā-yı raṭbı çoḳ yemek biri daḡı eşyâ-yı raṭbıya (12) mülāḳat ėtmekdir ki ruṭūbeti ḥıfẓ ėder bu maʿna āsāyiş-i ḫāb iddihān-ı bāride-i (13) laṭīfe ile bedeni tedhīn ėtmekle olur sebeb-i mesāmmātı ṭutar ve taḥlīli az olur (14) ol vechle ruṭūbet çoḳ olur **bāb-ı rābiʿ terkīb beyānındadır** buna bāʿis olan (15) ḳuṣūr-ı māhiyyet ḳuvvet-i muṣavviredir ya marażdır ki ʿārıż olur cüẕām gibi ya ḫulḳī (16) marażdır ki istiḥkām-ı bedenden muḳaddem-i ḥareket ʿużv-ı heyʾet-i ṭabīʿiyye üzere olmaz (17) yāḫūd menīdir ki ḫilḳat-ı ḥaḳīḳī üzere raḥm-i mādere vuḳūʿunda ḫaṭṭā vāḳiʿ olur (18) ya esbāb-ı süddedir ki mecrāda laḥm-ı zāid olmaġla olur gāh olur ki bu maʿnādan (19) ṣelūl ḥāṣıl olur baʿżı vaḳt olur ki mecrāda bend olur ve yübs ġālib olur

[24a]

(1) vaḳt olur ki keşāfet-i mecrā mecrāyı ḥıfẓ ėder belki mecrānıñ küşādeligine (2) bādī olur ve mecrānıñ küşāde olması ḳuvvet-i māsikeniñ ve ḳuvvet-i dāfiʿ aniñ (3) żaʿ fından olur yāḫūd müfettiḥ-i ḳavī istiʿ mālinden olur **bāb-ı ḫāmis ḥareket-i** (4) **ġayr-ı irādīden ve ṭabīʿ īden ḥāṣıl olan eṣnāfı beyān ėder** bu ḥareketden (5) ʿużv ḫuşk olur ya żaʿ īf olup teşennüc olur zīrā rūḥuñ nüfūz ėdecek (6) muḥallef beste ėder ya fażla burūdet ki ʿużvda eẕā ėrişdirir nāḳıża olur (7) tamām çıḳar iḳşiʿ rāra bāʿ is ya ḥarāret-i ġarīziyyeye ezā-yı māddeye vāḳiʿ olur (8) ʿużv-ı serd olur ḥarāret-i ġarīziyyeye aña lāzım idi ḥaṣṣa-mend olmamaġla (9) iḫtilāc vāḳiʿ olur eger eẕā az ise yayılır eger çoḳ ise iʿ yā lāzım gelir (10) eger ziyāde ḳavī olursa ḳaşʿ arīre nāḳıża olur ammā ʿużvuñ ʿaẓīm olması (11) keṣret-i māddedir ki cāẕibe iḥdāṯ ėder ve ol mādde-i ʿużv ceẕb ėtmekle (12) vāḳiʿ olur ya noḳṣān ʿużvdur ki ḫulḳī olur ve bu mādde-i aṣliyyeniñ (13) noḳṣānından olur ve ḳuvvet-i cāẕibe daḫı żaʿ īf olursa ʿużvuñ ḳaṭʿ ına (14) bādī-gāh olur ki teʾekkül ile olur bir vechle ḳābil ʿilāc olmaz ḳaṭʿ a muḥtāç (15) olur ḳāh olur ki teferruḳ ittiṣāl vāḳiʿ olur sebeb-i teferruḳ dāḫilde ve ḫāricde (16) olur esbāb-ı dāḫiliyye aḫlāṭıñ iḫtirāḳıdır ki ʿużv anıñ anı ekl ėder teferruḳ (17) ittiṣāl vāḳiʿ olur eger müraṭṭıb ve mürḫī olursa mūcib ḫalʿ olur eger müceffif (18) olursa mūcib-i inşiḳāḳ-ı beden olur sebebi ya imtilādır ve yāḫūd rīḥīdir (19) ki ʿużvı maḥallinden cüdā ėder cüzʾi ḥareket ile vāḳıʿ a mecrā-yı ṭabīʿ ī üzere olmaz

[24b]

(1) yāḫūd ḥareket-i ʿunfdan inficār vāḳiʿ olur bu esbāb-ı evrām-ı mefāṣıl olur (2) teferruḳ-ı ittiṣāl-i ḫārici oldur ki ʿużvu ḳaṭʿ ya ḥarḳ ya nehş-i efʿ ī ve hevāmm ve yāḫūd (3) kelb-i ʿaḳūr ʿaḍḍ ėtmiş ola bu esbāb-ı ḫāricidir **taʿ līm-i şānīniñ sifr-i şāliṣinde** (4) **olan altı bābıñ evveli evrām beyānındadır** verem-i māddī olmaḳ var (5) ġayr-ı māddī olmaḳ var verem-i māddīye sebeb altıdır biri aḫlāṭdır biri daḫı (6) ḳuvvet-i ʿużv-ı dāfiʿ a ve żaʿ f-ı ʿużv-ı ḳābiledir cild gibi meʿ āṭıf gibi ki ḳoltuḳ ve buṭdur (7) ve żaʿ f ʿārız olur dedigimiz ʿużv ki mādde ḳabūl ėde küşāde olur (8) ġıdānıñ mevāddıñ yolu ʿużva denk olur mādde bīrūna gitmesine sebeb olur (9) bu daḫı ya żaʿ f-ı hāzıma ya nefes-i māddedir ki ʿużvuñ muḫteniḳ olduġundan olur (10) bu kerre ʿużva ḳuvvet muḥalllileniñ fiḳdāndan ve ḳuvvet-i cāẕibeniñ şiddetinden ve ḳuvvet-i (11) dāfiʿ anıñ żaʿ finden verem-i ʿaẓīm peydā olur ziyāde vereme iki sebeb vardır (12) biri taġayyür-

i mizāc-ı aṣlīdir ki żıddıyyetinden sūʾ-i muḫtelife defʿaten vāḳiʿ olur biri (13) daḫı teferruḳ-ı ittiṣāldır ki defʿaten ʿārıż olur ol vaḳt ḳuvvet-i ḥassāsa idrāk-ı (14) ʿużv ėder bilir ki münāfīʿ olan sūʾ-i mizācdır ve sūʾ-i mizāc oldur ki ʿużvda (15) ḳarar ḳılmış ola mütemekkin olursa ʿādet olur mizāc-ı aṣlī gibi lakin sūʾ-i mizāc-ı yābis (16) bi'l-ʿarżdır mūcibi teferruḳ-ı ittiṣāl olur sūʾ-i mizāc raṭbe mevżiʿ olmaz ne bi'ẕ-ẕāt (17) ve ne bi'l-ʿarż ammā mūciʿ olduġu sebeb iledir sebeb-i muḫtelif olsa her vecaʿ bir (18) nām vażʿ eylemişlerdir biri hükākdır sebebi ḫılṭıñ taġayyürüdür yaʿnī ṣafrā ile dem-i (19) būraḳīü'ş-şekl olmasıdır biri daḫı ḫaşindir sebebi ḫılṭ-ı ġalīẓ-i ḫuşkdur biri

[25a]

(1) daḫı nā-ḥissdir sebebi ḫılṭ-ı rīḥ-i ġalīẓdir ġışā-ı ʿarzından geçe biri daḫı ṣāġaṭdır (2) sebebi ḫılṭ-ı ġalīẓ-i ẕī-ḳıvāmdır ḥıfẓ-ı ʿużv eyler biri daḫı ġudeddir sebebi ḫılṭ ve (3) ya rīḫdir bu ikisi ʿaṣabı ṭūluna çekerler biri daḫı şeyḫdir sebebi māddedir ki (4) miyān-ı ʿaḍalede vāḳiʿdir ʿaḍaleyi teferruḳ ėder ve fesḫ ėder biri daḫı mükesserdir (5) sebebi ḫılṭ ya rīḫdir ki miyān-ı ʿaẓm-ı ġışā ve laḥmda olur ḥıfẓ ėder biri daḫı (6) arżdır sebebi mādde-i ġalīẓedir ki bir maḥallde baġlanmış ola lakin tefrīḳ-i ʿużviyye (7) şol sebebden ki ʿużv-ı ġılẓet ṭutar biri daḫı mislidir mādde-i sebebi māddesi [8] ġalīẓ olmuşdur ʿużva nüfūẕ ėdemez az az ḳuşūr ḥāṣıl olur ve ol (9) ʿużv sūʾ-i mizāc peydā ėder biri daḫı ṣāḳıbdır sebebini burūdet-i ʿużv-ı ẕī-ḥissdir (10) rūḥa kerḫ ḥāṣıl olmaġla iḥsāsdan ve teʾsīrden ḳalır biri daḫı ḍarabāndır (11) sebebi mādde-i germdir ki ʿużv-ı ẕī-ḥisse mücāveret ėtmekle bu ḍarabāndan ʿurūḳda (12) ṣıḥḥat ḥuṣūlüne baʿis olur vaḳt-i büruʾda mūlim olmaz biri daḫı ṣaḳīldir (13) sebebi şol māddedir ki ġalīẓdir ʿużvda ġayri ẕī-ḥissdir ki lakin ḫūn (14) gidere muʿallaḳdır biri daḫı iʿyādır sebebi eẕāʾ-ı ʿużvdur ki aʿyānıñ ḥareketi bundan (15) esbaḳ beyān olunmuşdur biri daḫı lādıġ sebebi ḫılṭ-ı redīdir ki ʿużva nüfūẕ (16) ėde muḥallil-i vecaʿ olur çünkü insān ḫābda ve mestīde ola ʿużvu taḥrīk (17) ėder ve teveccühle iẕāle-i vecaʿ ėder belki ḫılṭ-ı mūlimi keyfiyyetle ẕāʾil ėder (18) bu maʿnāyla teferruḳ-ı ittiṣāl ėder **bāb-ı ṯānī imtilāʾı beyān ėder** sebeb-i ḫārici (19) imtilāʾ-i tuḫmedir ki çoḳ yemeden ḥāṣıl olur ve keṯret-i ḥammām ki müraṭṭıb ve mānīʿ-i muḫallildir

[25b]

(1) çün asāyīş ḫūrd ve ḫāb-ı fażla-ı bisyār cemʿine bāʿis olur bu maʿnāya ḳuṣūr-ı (2) ṭabīʿat ve żaʿf vāḳiʿ ve şiddet-i māsike sebeb olup ve ḍayyıḳ-ı mecrā-yı māddeniñ bīrūna meylinden (3) olur imtilānıñ esbāb-ı dāḫiliyyesi tuḫmedir ve żaʿf-ı hāżıma ve dāfiʿdir ve şiddet-i (4) māsike ve dayyıḳ-ı mecrādır ki vāḳiʿ olur sebeb-i żaʿf hāżıma süsti cirm-i miʿdedir ki aña (5) tehellüb-i miʿde dėrler sūʾ-i mizācla ḳıllet-i rūḥ mūcib-i żaʿf-ı hāżıma olur **bāb-ı** (6) **ṣāliṣ aʿrāż beyānındadır** bu maʿnāya delāʾil vardır delālet ėden aḥvāl-ı ḳaviyyedir (7) ḳaçan aḥvāl insāna delālet ėde biz aña efʿāl dėriz üç ḳısımdır (8) biri mebdeʾ-i fiʿl-i ḳuvā-yı ṣelāṣedir ve bu üç ḳuvvetdir ḳuvvet-i ḥayvāniyye ve ḳuvvet-i nefsāniyye (9) ve ḳuvvet-i ṭabīʿiyyedir ki imdi bu ḳażiyyeye delīl irād ėdelim miṣalen āfet-i fiʿl var (10) mebdeʾ-i fiʿl nicedir ve āfet-i fiʿl-i irādī ne vechledir ol āfet ki żaʿf-ı dimāġdır (11) mebdeʾ-i evvel ḳuvvet-i nefsāniyyedir ve āfet-i nabż ḳalbde ve kebeddedir ve aʿrāż-ı delīl nefes-i marażdır (12) nitekīm iḫtilāf-ı sürʿat-i nabż ḥummāya delīldir marażıñ mahalli üzere nitekīm nabż-ı (13) minşārı ẕātü'l-cenbe delīldir ya emṣalen demdir ve aʿrāż lāzım-ı marażdır ʿamā ve (14) derd-i nā-ḫiss ve suʿāl ve ḍīḳu'n-nefesdir aʿrāżıñ baʿżı vardır ki ʿużvuñ maraż-ı (15) ẓāhirisine delālet ėder levn gibi ve lems ile ḫiss olunmaḳ gibi ve baʿżı delīl vardır ki (16) emrāż-ı bāṭıniyyeye delālet ėder eger ṭabīb ʿārif ve ʿāḳil ve ʿilm-i teşrīḥde ʿālim ise (17) aʿżānıñ müşāreketini bilir iẕʿān ėder bu maʿnā üç nevʿ ḳānūnu riʿāyetle (18) ḥāṣıl olur ki anlar mażārr-ı efʿāldir cümleden istifrāġdır ve iḫtibāsdır (19) ve bāʿis-i istifrāġ iḫtibāsdır ve vecaʿdır ve veremdir ve żaʿfdır ve münāsib-i aʿrāżdır

[26a]

(1) geldik imdi ḳānūn-ı evvel ki mażārr-ı efʿāl dėnmişdi eger fiʿl mecrā-yı ṭabīʿī üzere (2) olmaya delīldir ki āfet-i ḳuvvet fiʿl-i bāliġ maraż-ı ʿużv olmuşdur bu maʿnāya sebeb üçdür (3) biri noḳsān-ı dem ve biri żaʿīf-i beden ve biri taġayyür-i demdir ḳavānīn-i ṣülüṣanıñ ḳānūn-ı (4) ṣānīsi bir niçe vechledir ki vech-i evvel istifrāġ olan eşyā ile istidlāl eylemekdir (5) bevl ve berāz gibi ve baʿżı nesne daḫı vardır ki istifrāġdan ḫāricdir ammā cevher-i (6) aʿżādandır anıñla istidlāl olunur ḳıṭʿa-ı laḥm gibi ve suʿāl gibi ʿale'l-ḫuṣûṣ suʿāl (7) ile bu meżkūrāt ḫāric ola delālet ėder ki cevheriyyedendir vech-i ṣānī miḳdār-ı (8) māʾ-i istiġraġ ile istidlāldir ki bedeniñ dāḫilinden baʿżı nesne ḫārice çıḳar (9) ve sen anı göresin ḳıllet ve keṣretden istidlāl

eylemekdir ve keşreti biliriz ki saḥca (10) delālet ėder vech-i şāliş levn ile istidlāl eylemekdir eger ḫāric olan bevl ve berāz (11) sürḫ ise biliriz ki bu gerekdendir muktežī yoġıken olur ki beyāż ėder bu levn (12) görmege maḫṣūṣdur taʿrīf ile bilinmez vech-i rābiʿ ḫāric olan şey mecrā-yı tabīʿī üzere (13) gelmeye nitekīm ilāvesinde berāz-ı dehāndan gelir ve gāh olur ki ḫāric olan ġayr-ı ṭabīʿī (14) olur ḳan gibi ol daḫı ya cānib-i emʿādan olan yāḫûd ol miḳdār olmaya kīm ṭabīʿīnden (15) ol miḳdār olur ya ṭabīʿiyyü'l-keyfiyye olmaya fāsid gibi ya ṭabīʿiyyü'l-cevher olmaya ḥaṣā-ı meşāne (16) gibi **ḳavānīn-i şelāşeniñ ḳānūn-ı şālişi mevżiʿi beyānındadır** bu mevżiʿ daḫı iki (17) vechledir biri mevżiʿ-i veremdir biri daḫı emrāż-ı nevʿiyyedir bu ya mādde veya veremdir (18) veyāḫûd ṣafrādır veyāḫûd ḫılṭ-ı āḫerdir ki bāb-ı evrāmda sebaḳ eylemişdir geldik (19) imdi maraż-ı aṣlī midir yoḫsa şirket ile midir maraż-ı aṣlī oldur ki vücūdda

[26b]

(1) muḳaddem ola ve sebeb maraż-ı şirkī ziyāde ola ve noḳṣān ola bu ikisiniñ beynini (2) tefrīḳ gücüdür ve bunu bilmeyecek cāyizdir ki ṭabīb bilmeye ki maraż ne ḳısımdır eger ṭabīb (3) ḳatında māhir ve ʿārif ise bu misāl kāfīdir maraż-ı miʿde ki aṣlī ola sebeb-i ṣudāʿ (4) olur aṣl-ı miʿde şerīk-i ṣudāʿ olmuş olur ferʿa ʿilāc olursa aṣla netīce (5) ḥāṣıl olmaz ʿilāc aṣla lāzımdır ki miʿdedir miʿdeye ʿilāc ṣudāʿıñ noḳṣānını (6) müstelzimdir eşer-i māʾ ḳalırsa ṣudāʿa āsān olur **bāb-ı rābiʿ ʿalāmāt-ı emzice** (7) **beyānındadır** ve bu on ḳısımdır biri lems cilddir be-şarṭ aña lāmisiñ mizācı muʿtedil (8) ve havā muʿtedil ola ta kīm melmūsuñ mizācında iʿtidālli vardır bu keyfiyyet-i erbaʿdan (9) biri ile mükeyyif midir fī'l-cümle lems ėden ṭabīʿatını bilmek ile istidlāli ṣaḥīḥ ola (10) ḳısım-ı sānī laḥm ve şaḥm ile mizācına istidlāl eylemekdir laḥm-ı müteleẕẕiẕ delīl-i burūdet (11) ve ruṭūbetdir ḳıllet-i şaḥm-ı semen delīl-i ḥarāretdir miyāhı laḥm ve şaḥm delīl-i ifrāṭ-ı ruṭūbetdir (12) lāġar-ı cism delīl-i burūdet ve yübūsetdir ifrāṭla lāġar olmaḳ delīl-i burūdet ve ḥarāretdir (13) ḳısım-ı şāliş şaʿr-ı insān ile mizāca delālet eylemekdir miṣālen ḳıvırcıḳ ṣaç delīl-i ḥarāretdir (14) ḳıllet-i şaʿr delīl-i burūdetdir şaʿrdır şet-i delīl-i ḥarāret yübūsetdir ḳısım-ı rābiʿ endāmda (15) olan ḳıllar ile istidlāldir keşret-i mūy delīl-i ḥarāretdir ve ḳıllet-i mūy delīl-i ruṭūbetdir (16) ġılẕet-i şaʿr delīl-i ḥarāretdir ve keşret-i māddeye dālldır ve riḳḳat-i mūy delīl-i ruṭūbetdir (17) ve ḳıllet-i māddeye dālldır ḳısım-ı ḫāmis levn beyānındadır levn-i

beyāż ḳıllet-i deme delīldir (18) levn-i aḥmer kesret-i deme dālldır levn ki beyāż ile ḳırmızı ve göklük beyninde ola (19) ifrāṭla ḥarārete dālldır ṣufret-i zāʾide ṣafrāviyye dālldır kendim kevn olmaḳ iʿtidāl[10]

[27a]

(1) deme dālldır ḳıllet-i ḥumret ki kümūdet üzere olaʿadem-i nażca dālldır bu mizāc ṣāḥib-i (2) nāḳih olmayacaḳ süddeye dālldır levn-i bādıncānī ki sevdā ile ṣafrāya māʾil ola burūdet (3) ve yübūset-i müfriṭeye dālldır levn-i ḥacerī ki ṭaş rengidir burūdet-i ṣarfāya dālldır (4) ve levn-i balġama dālldır ve taġayyür-i levn mizāc-ıʿuzv ḥasebiyledir nitekim mizāc-ı aʿżā-yı beden burūdet-i (5) balġama ziyāde māʾil ola levn müteġayyir olur bu taġayyür-i kebed ḥasebiyledir ṣufret (6) ve beyāż ṭıḥāl sebebiyledir gāh olur ki ṭıḥāl-ı sevdā levne bāʿis olur bevāsīr daḫı (7) olursa ḫużret gelir eger ṣafrā dāʾim olmazsa insānıñ çeşminden daḫı istidlāl (8) ḳābildir ḳısım-ı sādis heyʾet-i aʿżā ile istidlāl eylemekdir miṣālen ṣadr ve sīneniñ (9) küşādeligi veʿiẓam eṭrāfı delīl-i ḥarāretdirʿaks olursa delīl-i burūdetdir (10) ḳısım-ı sābiʿ sürʿat ve baṭī intiḳāl ile istidlāldir miṣālen bedene lems olunduḳda (11) ziyāde ḥārr olmaḳ ve bu ḥāl müstemirr olmaḳ maḥrūru'l-mizāc olmaġa delīldirʿaksi daḫı (12) böyledir her beden ki ziyāde müteʾeṣṣir ola aṣl-ı mizācda vāḳiʿ olan keyfiyyātla istidlāl (13) eylemek olur ḳısım-ı ṣāmin efʿāl-i nefsāniyye ile istidlāl eylemekdir meṣelā ġażab-ı ḳavī (14) delīl-i ḥarāretdir bunuñ sāḥibi bī-fikr-i ṣāʾib ve neşāṭ-ı tamām üzere olur dīḳ-ı (15) mizāc ve teniñ ṭabīʿat-ıʿalāmet-i burūdetdir bunuñ beḳāsı delīl-i yübūsetdir tėzʿārıż (16) olup ve tėz gecmesi delīl-i ruṭūbetdir ḳısım-ı tāsiʿ bedenden ḫāric olan ile ve efʿāl (17) ile istidlāl eylemekdir ḳuvvet-i rāyiḥa ve şiddet-i renk-i aḥmer bol ve berāz veʿarak delīl-i (18) ḥarāretdir bu ṣıfatıñʿademi delil-i burūdetdir geldik efʿāle her ḳaçan efʿāl bir (19) ḥāl ile müstemirr ola delīl-i ḥarāret mizācdır eger żaʿf-ı fütūr üzere olursa delīl-i

[27b]

(1) burūdetdir ḳısım-ıʿāşir aʿrāż ve aḥlām ile istidlāldır vāḳiʿada ḳırmızı (2) çoḳ görmekʿalāmet-i demdir ve ziyāde rūşeni ve żiyā delīl-i ṣafrādır berrāḳ ve āb (3) ve raʿd ve sefīd görmek delīl-i ġalebe-i balġamdır ḫayālāt-ı muḫavvife ve siyāh ve kümūdet delīl-i (4) sevdādır bu ẕikr olunan aḥlām-ı ikṣār ileʿamel olunur ḳılletine ve

[10] Ḳıllet-i laḥm ….. delil-i yübūsetdir

müddetde bir olmaġa (5) iʿtimād olunmaz **bāb-ı ḫāmis ʿalāmāt-ı imtilāʾ-ı evʿiye beyānındadır** imdi (6) imtilāʾ-i evʿiye ḥasebiyle olmaḳ var keyfiyyet ḥasebiyle olmaḳ var imtilāʾ-i evʿiye (7) ve ʿānik aḫlāṭla ṭolmasıdır ve bunda iki vech vardır vech-i evvel her çend ki (8) aḫlāṭ-ı ṣāliḥa ola imtilāʾ bi-ḥasebü'l-ḳuvvedir aḫlāṭ ki muġāyir ola ḫılṭ-ı redī ṣāḥibine (9) ḫaṭar-ı ʿaẕīm vardır zīrā ḫılṭıñ yaramazı ya ḥarāret ya burūdet ile müteʿaffin olur beden (10) ise andan müteʾeẕẕī olur ol vaḳt esbāb-ı emrāż bi-ḥasebü'l-aḫlāṭ olur (11) ʿalāmeti s̱ıḳl ve keseldir ki ḥareket eyledikçe ṣāḥibiniñ rūy ve çeşminde ḥumret ẓāhir olur (12) ve ʿurūḳa ve cülūdet temeddüd ḥāṣıl olur vech-i s̱ānī imtilāʾ-i nabż ve renk-i ḳārūre (13) ve keş̱ret-i bevl ve ḳıllet-i şehvet ve kelāl-ı baṣar ve hābdır böyle olıçaḳ delāleti aḫlāṭ-ı aʿżā (14) olur biri ḥāliñ ṣāḥibi kendüye ḥareketi nāfiʿ ḳıyās ėder ḥālbuki mużırrdır zīrā bunuñ (15) taḫlīli mevādd ile degildir lakin bi-ḥasebü'l-keyfīyye şirk-i imtilāʾ olur zīrā kesel ve kuḫl (16) ve ḳıllet-i şehvet bi-ḥasebü'l-ḳuvve devā-ı sādec olur ol vaḳt intifāḫ-ı ʿurūḳ ve temeddüd-i (17) cild ve şiddet-i ḥumret ve kisr-i inkisār-ı iʿyā kemter olur fe-emmā bi-ḥasebü'l-ḫılṭ dem olursa (18) ṣāḥibiniñ aġzı ṭatlı olur ve gözleri ve renk-i rūyu ve zebānı sürḫ olur intifāḫ-ı (19) ʿurūḳ vāḳiʿ olup muḫall faṣd olan mevżiʿde ḥukāk olması terk-i faṣddan olur

[28a]

(1) zīrā dem tamām mümtelī olmaġla olur bu ḥāliñ ṣāḥibiniñ emrāż-ı demeviyyeden emnī (2) yoḳdur fe-emmā imtilā bi-ḥasebü'l-balġam olursa iḳtiżāsı beyāż-ı levn ve terhil ki (3) tenbellikdir ve żaʿf-ı hażm ve cüşāʾ-ı ḫāmız ve bisyār-ı āb-ı dehān ve beyni ve ḳıllet-i ʿaṭaşdır (4) eger bu balġam māliḥ olursa keş̱ret-i nevm ve kerānī-i aʿżā ve süst-i beden ve ʿaṣab (5) ve līnet-i nabż belki nabżı ziyāde baṭī ėder fe-emmā imtilā bi-ḥasebü's-safrā olursa zerd-i (6) çeşm ve renk-i zebān ve telḫ-i dehān ve keş̱ret-i ʿaṭaş ve ḳıllet-i iştihāya bāʿisdir bunuñ (7) ṣaḥibi ekşi nesnelerden ḫaṭṭ ėder ʿale'l-ḫuṣūṣ sürʿat-i nabż ve ġaş̱eyān ve ṣafrā ve (8) ḫużret-i bevl ve berāz ve maḳʿaddan berāz geldikçe yaḳmaḳ şānındandır ammā bi-ḥasebü's-sevdā (9) lā-büdd bedeni lāġar ėder ve cildi dürüşt ėder ve cismiñ renk ve rūyu görmeye meyl (10) eyler bunlardan ġayrı iştihāyı ġālib ḳılıp ḳanı ġalīẓ ve siyāh ėder ve ḫavf ve gümān (11) fāsid ve şehvet ve kebūdī-i bevl ve baṭīʾ-i nabża sebeb olur ziyāde imtilā olursa (12) behaḳ ḥādis olup āfet-i ṭıḥāl muḳarrerdir ʿalāmātı südde imtilāʾ-i beden ʿāmm olup (13) s̱ıḳl ve mevżiʿ-i süddede temeddüd ẓāhir olur verem ile nihāyet südde farḳ olunmaḳ (14) lāzımdır

ḳaçan verem olsa ve ṣıḳl ḳavī olur bu maʿnī mecrāda süddе olduġundan (15) daḫı olur nitekim māsārīḳāda olur eger süddе ʿurūḳda ola levni ṣarı olur (16) sebebi demiñ aʿżāya vāṣıl olmasındandır bedende ḫuzret zāʾide olur gāh (17) olur ki riyāḥ vāḳiʿ olur ol vaḳt ʿalāmet-i temeddüd ve ʿadem-i ṣıḳl ve intiḳāl-i vecaʿ (18) ve ḳarāḳır çok olur ṭabīb gerekdir ki teşḫīṣ ėde verem ile süddе ve riyāḥı bile ve her (19) biriniñ ʿalāmetinden istidlāl ėde müstaḳil evrām için bu bāb taġayyür olunmuşdur

[28b]

(1) **bāb-sādis evrām beyānındadır** verem ki ẓāhiri ola maḥsūsdur ammā verem (2) bāṭını teb dāim ve sıḳl-ı verem vecaʿdır eger ʿużvda ḥiss olursa āfet-i intifāḫdır (3) ammā evrām-ı bāride muġāyirdir ve ʿalāmāt-ı külliyesi vardır ʿalāmāt-ı cüzʾiyyesi (4) ʿużvdur ki anı iḥsās ėdersen görürsün ki ṣābitdir ve bī-vecaʿdır bilirsin ki (5) verem balġamīdir dükeli evrām-ı bāride bu ḳıyās ile maʿlūm olur vaḳt-i cemʿ mādde-i (6) evrāmda ṣaʿbdır çünkü cemiʿ-i aʿrāż ile mādde-i verem nażc bula verem fesḫ olur (7) ve derd-i cemīʿ-i aʿrāż teskīn bulur vaḳtā ki münfecir ola nāḳıża ve teb olur żaʿf ki (8) lāzıme-i veremdir hemān ki ẓāhir ola sebeb-i istifrāġ mādde-i verem olur **taʿlīm-i ṣānīniñ** (9) **sifr-i rābiʿniñ bāb-ı evvelī nabż beyānındadır** nabż ḥareket-i şiryāndır ki anıñla ḥareketin (10) mürekkeb olur biri ḥareket-i inbisāṭī ve biri ḥareket-i inḳıbāżīdır bu ḥareket-i şiryān ki (11) taʿdīl-i rūḥ ve ḳalb ėder ecnāsı ṭoḳuz ḳısımdır ve nabżıñ delīlleriniñ cinsleri (12) ondur biri nabżıñ ḥareketiniñ miḳdārıdır ve aḳsāmı ṭokuzdur ṭavīldir ve ḳaṣīrdir (13) ve muʿtedildir ve ʿarīżdır ve ḍayyıḳdır ve muʿtedildir ve taġayyür ve meşrūḳdur münḫafiżdır (14) ve muʿtedildir mutavassıṭ bu ṭoḳuz ḳısım terkīb olur ve yigirmi yedi olur lakin nabż-ı ṭavīl (15) ve ʿarīż bunlardan ʿaẓīmdir aʿnī ʿaẓīm deyü tesmiye olunur nāḳıż olan bu üçden (16) taġayyürdür bu kerre on cinsiñ ikincisi ḥareketiñ ḳarʿı aʿnī barmaḳa ṭoḳunması keyfiyyetidir (17) bu ḳarʿ nāmına nabż bakıpdır ya żaʿīf veya mutavassıṭdır bu on cinsiñ üçüncüsü (18) ḥareket zamānıdır bu ḥareket daḫı ya serīʿidir veya baṭīdir ve yāḫūd mutavassıṭdır (19) serīʿiñ zamān-ı ḥareketi az olur ve baṭīniñ çoḳ olur ve mutavassıṭıñ ḥareketi mutavassıṭdır

[29a]

(1) ol on cinsiñ dördüncüsü ḳıvām-ı āladır bu daḫı ya ṣulbdur ya leyyindir veya (2) mutavassıṭdır ol on cinsiñ beşincisi zamān-ı sükūndur mütevātir oldur ki sükūnu (3)

muʿtediliñ zamān-ı sükūnundan aḳṣar ola tefāvüt oldur ki zamān-ı sükūnu muʿtediliñ (4) sükūnundan aṭvel ola mutavassıṭ oldur ki zamān-ı sükūnu muʿtediliñ zamānına müsāvī (5) ola on cinsiñ altıncısı melmesü'l-āla yaʿnī şiryānıñ melmesidir ki ḥālet-i (6) ṭabīʿiyyesinden ya ḥārr veya bārid veya mutavassıṭdır on cinsiñ yedincisi şiryāndır (7) olanıñ miḳdārıdır ve bu oldur ki ruṭūbetden mümtelī ve ṭabīʿatdan ziyāde ruṭūbeti (8) ola veya nāḳış veya mutavassıṭ ola on cinsiñ sekizincisi istivā fī'l-aḥvāldir (9) yaʿnī ʿaẓmda ve ṣıġarda ve ḳuvvetde ve żaʿfda ve sürʿatde ve baṭīʾde ve tevātür-i (10) tefāvüt-i ṣalābet ve līnetde berāber olandır geldik imdi nabżıñ iḫtilāfına bu (11) daḫı ya berāberdir veya muḫtelifdir on cinsiñ ṭokuzuncusu iḫtilāfda muntaẓam (12) olmaḳdır ya ʿadem-i intiẓāmdır veya muḫtelif-i muntaẓam olmaḳdır veya ġayr-ı muntaẓam olmaḳdır (13) bu cins taḥt-ı muḫtelifde dāḫildir on cinsiñ onuncusu vezndir yaʿnī ḥareketiñ (14) zamānıdır ve bu ḥareketiñ zamānı ḳıyās iledir vezniñ aʿlāsı ḥasendir ve vezni (15) ḥasen olmayan ḳabīḥdir sittü'l-vezn olanıñ evṣāfı üçdür biri tecāvüz-i levndir (16) şol ṣabīniñ nabżı ki şābbe müşābih ola ya kendi sinninden aşaġısınıñ erbābına (17) müşābih ola yaʿnī anıñ nabżı gibi ola ya ḳocalar nabżı gibi ola böyle olursa (18) ḫāricü'l-vezn olur bunuñ bir nevʿi daḫı hiçbir nesneye müşābih olmamaḳdır (19) bu nevʿ nabż redīdir imdi beyān ėdelim ki nabża ḥācetindir meṣelā ḥarāret

[29b]

(1) ġarīziyyeniñ tervīḥidir ki nabża bāʿiṣ olur eger āle yaʿnī şiryān muṭīʿ ve muvāfıḳ (2) olursa līneti daḫı müsāʿid olursa ḳavī olduġuçün nabż ʿaẓīm olur (3) eger ḳuvvet-i kemālde ve āle ki şiryāndır müsāʿid olup tervīḥe evvelkinden ziyāde (4) ḥācet olursa nabż-ı ʿaẓīm olduġu gibi esraʿ olur ve yine mütevātir olur eger (5) ḳuvvet żaʿīf olursa ṣiġarından ziyāderek mütevātir olur az olur ki nabż-ı ṣaġīr (6) ola ve mütevātir ola zirā ḳuvvet mādde-i ġıdāsına veya ḫılṭına taḫtında ḥıfẓ eger ḳuvvet ḳavī (7) olursa nabżıñ līneti ruṭūbete dālldır ṣalābeti yübūsete dālle olduġu gibi az (8) olur ki nabż eyyām-ı buḥrānda ṣulb ola olursa daḫı sebeb aʿṣābıñ çekilmesidir (9) ve mevāddıñ indifāʿıdır imdi nabżıñ iḫtilāfı māddeniñ ṣıḳlı içindir şiddet (10) żaʿfdan daḫı olur ammā bunda ifrāṭ olan ṣıḳl-ı māddedir ki żaʿf-ı ḳuvvet-i niẓām (11) ve ḥasen-i vezn ibṭāl ėder imdi nabż-ı mürekkebede envāʿ vardır ki yaʿnī sinn beyān (12) ėtdik münāsebeti ile iʿẓamı ve sıġarı beyān eyledigimiz gibi bu kerre nabż minşārı (13) şol nabżdır ki serīʿ ve

mütevātir ve ṣulb olmaḳ anıñ şānıdır ve eczāsı muḫtelifedir (14) alçaḳlıḳda ve yükseklikde teḳaddümde ve teʾehhürde baʿżı eczāsı ḥareketi vaḳtinden evvel (15) ḥareket ėder gāh olur ki ṣoñra ḥareket ėder ṣalābet aña dėrler ki şiryānıñ baʿżı (16) eczāsı ṣulb ve baʿzı leyyin ola baʿzı mevc-i nabż minşārīye müşābihdir lakin mevci (17) ṣaġīrdir nabż temelli nabżdır dūdiyye şebīhdir lakin bundan aṣġardır ve daḫı mütevātirdir (18) żaʿf cihetinden eşiddir ammā ẕenbü'l-ġār ol nabżdır ki bir miḳdārdan şurūʿ eyleye (19) miṯālen barmaḳ altında aʿẓam ola buna anıñ için ẕenbü'l-ġār dėrler ki bir ṭarafı ḳalın

[30a]

(1) ve bir ṭarafı incedir bu nabż-ı redīdir nabż-ı muṭarrafı ol nabżdır ki barmaġı urur ve bir kerre (2) ile iktifā ėtmez bir kerre daḫı urur andan tamām olur nabż-ı ẕī'l-ferre ol nabżdır ki (3) andan ḥareket ümīd oluna vāḳiʿ deyü ol nabża dėrler ki andan ḥareket ümīd oluna (4) ammā sükūn üzere ola **bāb-ı ṯānī aḥvāl-i bevl beyānındadır** beyānımızıñ neticesi (5) ḳārūre-i marīżi bilmek beyānındadır imdi bevl bir şeyʾdir ki kebediñ keyfiyyeti anıñla (6) istidlāl olunur ve bu yedi cinsdir cins-i evvel levndir ve ol altı ṭabaḳadır (7) ṭabaḳa-i evveli tebnīdir bu levn burūdet-i kebede ve żaʿf-ı hażma delālet ėder ve tebnī (8) bu levndir ki ḳaynamış ṣaman ṣuyuna beñzer cins-i evvelden ikinci ṭabaḳa ḥüsn-i ḳıvāmdır (9) üçüncü ṭabaḳa ṣafā ve küdūretdir dördüncü ṭabaḳa rāyiḥadır beşinci ṭabaḳa ruʿāfdır yaʿnī kepek (10) altıncı ṭabaḳa rüsūbdur yedinci ṭabaḳa ḳıllet ve keṯretidir ṭabaḳāt-ı elvāndan ki yedi (11) ṭabaḳa idi ṭabaḳa-i evveli bevlden ütrücü'l-levndir yaʿnī turunc ḳabuġuna beñzeridir (12) bu levn-i ütrücü ikidir nitekim turuncuñ ḳabuġunuñ bir cinsi ziyāde aṣferdir ve bir cinsi (13) aġac ḳavunu ḳabuġu rengindedir nevā-ı ḥarāret dālldır açıḳ ṣarı olmaḳ iʿtidāldir (14) kebede dālldır ṭabaḳa-i ṯānīye aşḳardır ve aşḳar bir levndir ki ḳırmızı ile açıḳ ṣarı (15) beynindedir delīl-i ḥareket-i kebeddir ṭabaḳa-i ṯāliṯe nārencü'l-levndir bu ol levndir ki (16) nār çiçegine beñzer Şeyḫ ve sāʾir müellifin bu levni nāra beñzetmişlerdir ammā faḳīr (17) gördüm ki nārıñ şuʿlesi ġayetle açıḳdır belki bu levn cülnāra müşābihdir bu (18) levniñ ḥarāreti ziyāde ġalebedir ammā şuʿle-i nāra müşābih olan levn ḥarāretde (19) aşḳardan aşaġa degildir ṭabaḳa-i rābiʿa nāru'l-levndir bu levn ẕāt-ı nāra müşābihdir

[30b]

(1) ütrücünüñ küşāde olan levninden ġayrısı merāretiyle ḥarārete dālldır ṭabaḳa-i (2) ḫāmise zaʿferānīdir keẕalik bu levn ḥārrdır bu levn daḫı ḥumretdir ve bu ḥumret dört (3) mertebedir mertebe-i evveli aṣhebdir yaʿnī mey-gūn sebebi ġalebe-i demdir mertebe-i s̱ānī (4) dürdīü'l-levndir yaʿnī şarāb dürdīsine müşābihdir bu daḫı sebebi ġalebe-i demdir (5) zīrā bu levnde bir mertebe-i ḥumret ziyādedir mertebe-i s̱āliṣe aḥmer-i ġāmıż bu levn ziyāde aḥmerdir (6) sebebi ġalebe-i demdir bu mertebede ḥarāret ezyeddir mertebde-i rābiʿa aḳtemdir bu ol ḳızıldır (7) ki siyāha māʾildir bu levn cümleden ḥarāretde ġālibdir burūdetde olursa ḳulunca (8) dālldır gāh olursa ki burūdetle müşterek olur fālicde ve sektede ẓāhirdir ṭabaḳa-i (9) sādise levn-i ḥużretdir ve bu levn beş mertebedir mertebe-i evveli fıstıḳdır delīl-i burūdetdir (10) mertebe-i s̱ānīye asmāncūnīü'l-levndir sūsene beñzer bu levn delīl-i südde ve burūdetdir (11) mertebe-i s̱āliṣe nīlīü'l-levndir aʿnī çivīd rengidir bu renk siyāhdır ki aḳa māʾilrekdir (12) ṣıbyānda ve fālicde çoḳ olur delīl-i berd ḳavīdir mertebe-i rābiʿ kürrās̱īü'l-levndir (13) aʿnī pırasadır delīl-i iḫtirāḳ-ı ṣafrādır mertebe-i ḫāmise jencārīü'l-lenvdir delīl-i (14) şiddet-i iḫtirāḳdır ṭabaḳa-i sādise levn-i sevdā beyānındadır bu daḫı dört mertebedir (15) mertebe-i evveli şol sevdādır ki ḥużrete māʾil olmaḳda ḥumreti daḫı ola sebebi sevdā ile (16) maʿan ṣafrā-ı muḥraḳdır mertebe-i s̱ānīye sevdā ki māʾil-i ḥumret ola ve aḳtem ki sevdā ile ṣarıya (17) māʾil-i levndir sebebleri dėmek sevdā ile maʿan ictimāʿındandır mertebe-i s̱āliṣe ol sevdādır (18) ṣufrete māʾildir sebebi sevdā-yı ṣarfdır mertebe-i rābiʿ levn ol sevdādır ki beyāżı siyāhından (19) ziyāde ola sebebi sevdā-yı balġamīdir ṭabaḳa-i sābiʿa levn-i beyāż beyānındadır ve iki

[31a]

(1) mertebedir evveli meşefdir yaʿnī şeffāfdır ve ṣāfīdir ḥaceb mā-verā ėtmez mertebe-i (2) s̱ānīye beyāżdır ki mecāzen ve ḥaḳīḳaten bunuñ levni yoḳdur leyyin olan ṭabīʿatıñ ʿadem-i (3) taṣarrufuna delālet ėder bu levn ġāyetle ḫabīs̱ levndir nażcdan ümīd kesdiricidir ednā (4) mertebe-i süddelere delālet ėder ṭabīʿiyyeti nāfiʿ olanıñ nüfūẕuna mānīʿdir şekli (5) ḳıyās murād olunsa süst gibidir aġleb-i elvān-ı mürekkebiyye ki evvelan teşbīhen laḥm-ı ṭarī (6) rengindedir żaʿf kebed ve kilyeye dālldır bir levn daḫı vardır ki boza dėdikleri (7) mühmele beñzer belki çıbandan aḳan iriñe müşābihdir nihāyet ṣufrete māʾildir gāh olur (8) ki pāzū ki dökülüp ṣıḳılmış ola aña daḫı beñzer

bunuñ güẕārı aʿżādan tereşşuḫ (9) ėden eşyā ile maḫlūṭdur gāh olur defʿ-i mevādd olmaġla bu levn siyāha ḳarīb (10) ḥiss olunur nihāyet sāʾir ebvālden bunuñ farḳı ḳoyuluġu saḫtidir yine aʿżādan (11) tereşşuḫu vardır ekṡeriyā bu elvān-ı ṡülüṡe mevsūfaya delālet ėden ṣafrādır ki iḫtirāḳ-ı (12) ḳāʾile aʿżādan maʿan tereşşuḫ eylemişdir bevliñ ecnās-ı sebʿasınıñ cins-i ṡānīsi ḳıvāmdır (13) ve bu ḳıvām üç mertebedir mertebe-i evveli raḳīḳ olmasıdır bu yedi nevʿidir evvel ʿadem-i (14) nażcdır ṡānī süddedir ṡāliṡ żaʿf-ı kilye ve mecārī-i bevldir rābiʿ keṡret-i şürb-i (15) miyāhdır ḫāmis mizācıñ ġāyetle burūdet ve nihāyetle ḫuşk olduġudur sādis (16) indifāʿ-ı ruṭūbetdir sābiʿ bevliñ mecrā-yı aḫire munṣarif olmasıdır mertebe-i ṡānīye (17) bevliñ ġalīẓ olmasıdır bu maʿnā ya keṡret-i aḫlāṭ ya ʿadem-i nażcdır sebebindendir (18) cins-i ḳıvāmdan mertebe-i ṡāliṡe iʿtidāldir buña delīl olan nażc fāṣıldır (19) indu'l-ehl maʿlūmdur bevliñ ecnās-ı sebʿanıñ cins-i ṡāliṡi bevliñ küdūret

[31b]

(1) ve ṣafāsı beyānındadır bu maʿnā iki mertebe mertebe-i evveli küdūret-i bevldir ve buña sebeb (2) ya arżıyyedir ya māʾiyyedir rīḥ ile maḫlūṭ olmuşlardır bulanıḳ olduġuna sebeb (3) budur ki ḳuvvetiñ suḳūṭuna bādīdir yāḫūd verem-i bāṭınidir bulānıḳ görünür şol (4) küdūret ki iriñ miṡālindedir ve bulanıḳdır bu levn-i ḳıvām-ı verem iḥāṭa eylediginden (5) olur şol bulanıḳ bevl ki müteferriḳ ve bileşik ola ve bi'l-fiʿl ṣudāʿ iḥdāṡa müteheyyiʾdir (6) mertebe-i ṡānīye bevliñ ṣāf olmasıdır bevl ki ṣāf ola ẕikr olunan ol ṣāfdan (7) müstaġnīdir muʿtedildir nażc fāżlı vardır ecnāsdan cins-i rābiʿ bevliñ rāyiḥasıdır (8) ve bu iki mertebedir evveli ʿadem-i rāyiḥadır bu maʿnā çiçek ʿalāmetidir ve bu iki nevʿdir (9) nevʿ-i evvel delīl-i burūdet ve serdī-i mizācdır nevʿ-i ṡānī delīl-i mevt ġarīzīdir mertebe-i (10) bevliñ rāyiḫası ḫumūżet üzere olmasıdır bu rāyiḥalı bevl siyāh olursa delīl-i sevdādır (11) ḳaçan ki bevnliñ rāyiḥası ziyāde müntin belki şedīdü'l-müntin olsa delīl-i ṣafrādır eyi ʿalāmet (12) degildir ecnāsdan cins-i ḫāmis bevliñ raġvesidir aʿnī köpügüdür ḳaçan siyāh ve aşḳar (14) olup keffi olsa delil-i yereḳāndır gāh olur ki bevlde ḳaymaḳ gibi keff olur ṣarı (15) ve siyāh levn olup keffi ḳaymaḳ gibi olursa delīl-i lüzūcet-i ḫılṭ ve rīḥ ve ṭūl-ı (16) maraż olduġundan māʿadā küllidir perde-i maraż bulunursa ḫavf-ı helākdır ecnāsdan (17) cins-i sādis bevliñ rüsūmī beyānındadır rüsūb bir cevher-i ġalīẓdir ki māhiyyeti bevlden (18) rüsūb oldur

ki ḳārūre ḳum miṣālinde cemʿ olur müteʿalliḳ oldur ki vasaṭ-ı ḳārūrede (19) ẓāhir olur ṭāfī oldur ki ḳārūreniñ üzerinde bulut gibi ẓāhir olur imdi

[32a]

(1) rüsūb ile istidlāl yedi vechdir vech-i evvel nefes rüsūb-ı ṭabīʿī midir biline (2) rüsūb-ı ṭabīʿī oldur ki beyāż olup muttaṣılu'l-eczā ve müṣābihü'l-eczā ola yaʿnī gül ṣuyu (3) şīşesinde rüsūb bulan ḳażiyye gibi ḥareket ėderseñ andan cüdā ola ḥāli üzere (4) ḳavsıñ ḳārūrede cemʿ ola buñā Yūnāniyān melsā dėrler rüsūb-ı ġayr-ı ṭabīʿī beyāżlıġla (5) ḥumret üzere olup zernīḫa müṣābih cemʿ olandır yumuşaḳ ve ḫāmdır lakin bedenden cüdā (6) olsa münbasıṭ olur ḳārūreniñ dibinde oturur rāsib olan şol rüsūbdur (7) ki maḥmūd ve ṭabīʿīdir fe-emmā rüsūb-ı ġayr-ı ṭabīʿī on bir ḳısımdır ḳısım-ı evvel ḫarāṭīdir bu ol (8) cism-i ḳabīḥdir ki bevlile çıḳar ve aʿżā-i aṣliyyeden ayrılır ḳışr gibi olur sürḫ olur (9) sefīd olursa aʿżā-i aṣlıyyeden ayrılandır ve gāh ḫurde balıḳ pulu gibi olur (10) rüsūb ḳısmından ġāyetle yaramaz olan budur eger bu rüsūb ḳırmızı olursa ḥarārete dālldır (11) ve bu maʿnā eczāʾ-i kebediñ iḫtirāḳından olur beyāż olması meṣāneden olur buña nuḫālī (12) dėrler kepege müṣābih olduġuçün ḳısım-ı ṯānī beẕr-i bence müṣābihdir buña sevīḳ daḫı dėrler (13) delīl-i iḫtirāḳ-ı demdir ve zūbān-ı aʿżā-yı meṣānedir ekṣeriyā cereb-i meṣāneye ʿalāmetdir (14) ḳısım-ı ṣāliṯ el-ḥamdır eczā-yı kebed ve kilyeye dālldır ḳısım-ı rābiʿ rüsūb-ı vehmīdir bunuñ (15) aʿżāya delāleti çoḳdur ḳısım-ı ḫāmis meẕīdir inficār-ı ḳarḥaya delālet ėder ḳısım-ı sādis (16) muḫātīdir sümük gibidir bu bir ḫılṭ-ı ġalīẓdir dālldır ki ṭabīʿat anı defʿ ėder ḫurūcundan (17) ṣoñra müteġayyir olur ḳısım-ı sābiʿ ṣaʿrıdır ḳıl gibi olur bu nevʿ-i inʿiḳādır ruṭūbetden (18) ḥarāret ziyāde olmaġla olur ḳısım-ı ṣāmin ṣuda ışlanmış ḫamīr gibi olursa bu maʿnā (19) żaʿf-ı hażm erbābında ve pīrlerde olur gāh olur ki süt ve peynir çoḳ yemeden

[32b]

(1) olur farḳ lāzımdır ḳısım-tāsiʿ rüsūb-ı remlīdir meṣānede ḥaṣā olduġuna (2) dālldır eger beyāż veya ḳırmızı ḳum ise bögrekden gelmedir ḳısım-ı ʿaşer remādīdir (3) kül renginde olur delīl-i balġamdır bir niçe müddet bedende ṭurmaġla rengi zāʾil olmuşdur (4) ḳısım-ı ḥādī ʿaşer ʿalaḳīdir sülük heyʾetinde ve renginde olur āb ile imtizācı muḫkemdir (5) eger mümtezic olmazsa yaʿnī ayrı ayrı ve uzun uzun çıḳarsa mecrā-yı

bevlde ḥarāret (6) olmadan olur eger mütemeyyiz olursa ḳaḍībiniñ mecrāsında yaḳındır eger bu maʿnā ziyāde (7) olursa naẓca delālet ėder ve ḳuvvet-i haẓma delīldir eger ḳıllet üzere olursa (8) ẓaʿf-ı haẓma dālldır rüsūbdan naẓca delālet ėden beyāż olup eczāsı berāber (9) olandır belki ḳārūreniñ içinde cemʿ olandır rāsib-i maḥmūd ol rüsūbdur ki (10) ṭabīʿī ola bundan ṣoñra muʿallaḳ olup vasaṭ-ı ḳārūrede görünendir ve biri daḫı (11) ġamāmdır ki ḳārūreniñ aʿlāsında görüne bu ġamāmıñ ve rüsūbuñ yaramazı ḥumrete māʾil (12) ṣarı ve siyāh olandır baʿde bulanıḳdır baʿde kepek gibidir baʿde ḳuşūrīdir (13) ki yaṣṣılığı çoḳ ola ʿadem-i rüsūb ʿadem-i naẓcdır sebebi mecrāda sedd olup eczā-ı (14) ġalīẓe iḫrācına māniʿ olduġudur yāḫūd bedende māddeniñ ḳılletidir ṣaḥīḥü'l-mizācda (15) ve ehl-i riyāżatda ve çoḳ semiz ḫastalarda ve rāḥat erbābında çoḳ olur rüsūb (16) iriñ gibi ḫām şeʾyler olup rāyiḥası müntin olmaḳ taḳaddüm-i veremdir ecnās-ı (17) bevlden cins-i sādis bevliñ ḳılleti beyānındadır bu daḫı iki nevʿdir nevʿ-i evvel bevl (18) ḳalīl olmaḳdır bu delīl-i ẓaʿf-ı ḳuvvetdir ve ḳıllete sebeb budur nevʿ-i s̱ānī taḥlīli çoḳ olmaḳdır (19) bu sebeble mādde-i bevl cānib-i āḫere munṣarif olur bu ḳażiyye ishālde ve istisḳāda

[33a]

(1) çoḳ olur ecnās-ı bevlden cins-i sābiʿ bevliñ keṣreti beyānındadır keṣret-i bevl delīl-i (2) iʿtidāldir ki bevl çoḳ ola ve levni sürḫ ola ve maraż bārid ola bu keṣret-i bevl emrāż-ı (3) bāride de olur bu birḳaç ḳısımdır ḳısım-ı evvel şiddet-i vecaʿdır ki maḥall-i ṣafrādan nitekīm (4) ḳulunca vāḳiʿ olur maraż bārid olur mizācda südde olmaġla taḥlīl olan ṣafrā bāʿiṣ-i (5) ṣabġ olur ḳısım-ı s̱ānī bevliñ kemāl-i mertebe eḳall olmasıdır ol vaḳt ruṭūbet fenā bulur (6) ḳıllete bāʿiṣ olan taḥlīl olıcaḳ mūcib-i istisḳā olur **bāb-ı s̱āliṣ berāz beyānındadır** (7) imdi berāz ġıdānıñ aḥvāline delālet ėder s̱āniyen beden aḥvāline delālet ėder delāleti (8) levn ile ve miḳdār ile ve ḳıvām-ı yübsü ve riḳḳati iledir berāzıñ ṭabīʿī olanı ḫafīf- (9) ü'l-nāriyye olanıdır ḳaçan nāriyyeti müştedd olsa ḥarārete dālldır nāriyyeti bi'l-külliye olmasa (10) ḫām olup ṣovuḳ olması burūdete dālldır ġāʾiṭiñ beyāżlığı ġalebe-i balġama dālldır (11) ya mecrāda südde olduġuçündür bu südde olan beyāż yereḳāna ve ḳulunca delālet ėder (12) sebebi budur ki s̱ıḳl-ı emʿāda muḫtebes olur anıñ iḫtibāsı ḳulunca ve yereḳāna bāʿis olur (13) şol ġāʾiṭ ki arpa sümük gibi ola dübeyle düşüldügüne dālldır ammā ṣaḥīḥü'l-mizāc ve (14) münʿam tārik-i riyāżat olan şaḫṣa iriñ gibi olan ġāʾiṭ fāʾide vėrir şol (15) ġāʾiṭ ki siyāh-

ı maḥż olan maraża dālldır pırasa ve jengār renginde olan ġāʾiṭ ḫarāret (16) için olmazsa cümūd-ı bedene dālldır ḳıllet-i ġāʾiṭ fużūl-ı ġıdānıñ ḳılleti ecelindendir yāḫūd (17) iḫtibāsdan olur ki ṭabīʿat defʿine müteʿaẕẕir olur ḳulunca sebeb budur gāh olur ki (18) ḳıllet-i ġāʾiṭ dāfiʿ anıñ żaʿfından olur keṣret-i ġāʾiṭ żıddıdır ġāʾiṭıñ muʿtedili (19) ʿasel ḳıvāmında olandır ġāʾiṭıñ ince ve ṣovuḳluġu hażmıñ żaʿīf olmasıdır

[33b]

(1) yāḫūd māsārīḳāda südde olduġudur ruṭūbāt-ı ṭaʿām bedene siñmez ġāʾiṭ çoḳ (2) olur ḳatī ziyāde ġalīẓ olduġuna ṭabīb çendān ėtmeye zira bu zamānıñ (3) ḫulḳu keyif nāmına berş ve efyūn ve bun ḳahvesi çoḳ içerler bu meẕkūrāt ṭabīʿatı (4) ziyāde ḳabż ėder ve hem ġāʾiṭi ziyāde siyāh ėder vaḳt olur ki ṣafrāyı ġalīẓ ėder (5) bilmeyen bir maraż tevehhüm ėder ṭabībe farḳ ve teşḫīṣ lāzımdır lezc ol ġāʾiṭdir ki raḳīḳ (6) ve yelimşik ola sebebi ġıdā-ı lezc ve ḫılṭ-ı lezcdir yāḫūd aʿżā-i aṣliyyeniñ ẕevebānıdır (7) eger rāyiḥası ziyāde müntin ve şedīdü'l-müntin olup keffi olursa ribāḥa ve ġaleyāna (8) delālet ėder nitekim ṣu ġaleyān ėde köpük ḥāṣıl olur eger ġāʾiṭ yaş ve taḥlīli (9) ziyāde ve meşaḳḳatle ḫāric olursa ya ḥarāreti ḥīn-i ḫurūcda ḥiss olunursa kilyede (10) ve cigerde ḥarāret olduġuna dālldır yāḫūd ṣu az içildigindendir ġāʾiṭıñ muʿtedili (11) ḫurūcu āsān olandır ve ḫafīfü'n-nārıyye olup ḳıvām ʿasel ḳıvāmında olandır eger (12) rāyiḥası şedīd olmayıp ḳarāḳır ėtmeyip ḳoz āvāzı gibi çıt çıt ėderek gelmezse muʿtedildir (13) eger meżkūrātıñ ʿaksī olup köpügü ve bed rāyiḥası olursa berāzıñ bu levni mevte (14) delālet ėder **bāb-ı rābiʿ ḥıfẓ-ı ṣıḫḫat beyānındadır** ḥıfẓ-ı ṣıḫḫat mümkün degildir ki beden-i (15) insānī ve rūḥ-ı ḥayvānī ziyāde taḥlīl ile ādemi çoḳ yaşaya ṭabībiñ ḳudreti (16) yoḳdur ki her şaḫṣı ecel-i ṭabīʿīsine ėrişdire zīrā ācāl-ı muḫtelifdir ve emziceniñ (17) iḫtilāfātı muḳarrerdir bu fende ḳaldı ki ṭabīb-i ācīz menʿ-i mevt ėde bunuñ beyānı oldur ki (18) beden-i insānīniñ tekevvünü olmaz illā ruṭūbetden olur ki ol ruṭūbet ki ḥarāretde muḳārin (19) ola bu ḥarāret ruṭūbeti nażc ėder ve ġıdā ėdinir ve fażlāsını defʿ ėder ol

[34a]

(1) ruṭūbet ki beden-i insānīniñ tekevvünü andandır vālid ü vālideniñ menīsi ve ḥayż (2) ḳānıdır ḳaçan müʾeṣṣir-i vāḥid etemm olsa müteʾeṣṣir-i vāḥide teʾṣīri müşeddid olur ve her (3) vaḳtde taḥallül çoḳ olmaġla ḥarāret-i fānīye olduġuçün hażm (4) żaʿīf

olur bedeniñ irādī yaʿnī bedel-i mā-yeteḥallili ḳalīl olup bedel ki olmaya beden (5) ḳalmaz istikmāli ḳānda ḳalır böyle olıçaḳ ḥarāret ki ruṭūbeti bi'l-külliye taḥlīl ėde (6) ruṭūbet fānī olur miṣāli şuʿle-i nāra döner ki zebeti ifnā ėde andan şoñra kendi (7) daḫı fānī olur ḥarāretiñ bu mertebe fenāsı mevt-i ṭabīʿīdir müddeti muḳadderdir her şaḫṣa (8) taḳrīr olunan ḳadar ömürden naṣīb ėrişir eṭibbā aṭvel-i ʿömr ve ecel-i ṭabīʿī yüz yigirmi (9) yıldır dėmişlerdir bu kelām menḳūżdur zira Ādem ve Nuḥ ʿaleyhü's-selām ziyāde (10) muʿammer olmuşlardır hemān mizācıñ taḳdīr olunduġu ḳadar ḳuvveti ḥasebincedir ṭabībiniñ (11) fiʿliniñ ġāyesi her şaḫṣı eceliniñ ġāyetine yetişdirmekdir eger müfsid-i ḫārici olmazsa (12) imdi ṭabīb her nesneniñ ṣıḫḥatini ḥıfẓ ėder lāyıḳ olduġu üzere bu maʿnā (13) ruṭūbeti ʿufūnetden ḥıfẓ ile ve ruṭūbeti daḫı ḥıfẓ ile olur miṣalen ruṭūbeti mecrā-ı (14) ṭabīʿī üzere zāid-ı taḥallülden ḥıfż ėder böyle olsa emriñ aṣlı ḥıfẓ-ı ṣıḫḥatdir (15) ve posta żarūriyyeyi muʿtedil ḳılmaġadır cümleden biri tirīd maʾkūldur bunda iki (16) ḳāʿideye işāret vardır biri ḥıfẓ-ı ṣıḫḥati miṣāli ile eylemekdir biri daḫı żıddı ile (17) maraża ʿilāc eylemekdir imdi her ṣıḫḥat ki bir anıñ ḥıfẓın recā ėde ġıdāyı anıñ (18) mevżiʿne iletir ta kīm aña keyfiyyetde şebīh ola ḳaçan ṣıḫḥati naḳl eylemek dilesen kendiden (19) efḍāl olana götürürüz bu taḳdīrce ḥāfıẓ-ı ṣıḫḥat olana lāzımdır ġıdāyı ḳaṣr ėde

[34b]

(1) ve ėtmek ki pāk olup maḫlūṭ olmamış ola anı istiʿmāl ėde et daḫı buncılayındır (2) ḫuṣūṣan ḳoyun ki bir yaşında ola ve buzaġı ve oġlaḳ ve tavuḳ ve keklik ve çil (3) ve bunuñ emṣāli ile ḳanāʿat ėde ve ṭatlı lāzım geldikçe mizāca muvāfıḳ olanı istiʿmāl (4) ėde her ṭatlı nāfiʿ olmaz meṣelā ʿaselden ekṣār bāʿiṣ var bāb-ı ḳulunca żararı vardır (5) ṭatlı mizāca nāfiʿdir eger ṣavmen ekl olunursa meyve ḳısmından incīr ve üzüm ve enār (6) bulunan yerlerde yaş ḥurmā ʿalādır devā olunan ġıdālara cüvāriş ve her nebāt gibi (7) iltifāt cāyiz degildir meger mizāca iʿtidāl için żarūrī lāzım gelmiş ola eger ġıdā (8) ve eger meyve iştihā-yı ṣādıḳ olmayınca yenmeye bārī bi'l-fiʿl bārid olan yine ve ṭaʿām (9) ʿale'ṭ-ṭaʿāmdan evveli hażm olmadın ḥiddet ėde müteʿaddid ṭaʿāmı bir vaḳtde cemʿ ėtmeye (10) ṭabīʿata keder vėrir ṭaʿām az olup tevekkelī ve küllī olmaḳ nāfiʿdir ve yemek zamānını (11) uzatmaya zīrā hażm muḫtelif olur ve muḫtelif teveccüh ede ve müteʿaddid ṭaʿāmlar ṭabīʿata ḫayret vėrir (12) ṭatlı ġıdā aʿlādır az olursa leẕẕetsiz ġıdāya mülāzemet şehvet-i ṭaʿāmı isḳāṭ ėder (13) ve bedene kesel vėrir

ekşi ġıdālara çendān taḳayyüd ėtme zīrā ṣafrāya istiḥālesi ḳarīb (14) olmaġın tėz ḳoca ėder ve bedeni yābis ḳılır ve ʿaṣaba żarar vėrir ṭatlıya çoḳ (15) mülāzemet şehvātı isḳāṭ ėder ve bedene ḥarāret vėrir bāʿiṣ-i ḥummā olur ve ṭuzluya (16) mülāzemet bedeni lāġar ėder ve yübs vėrir imdi ṭatlınıñ żararı ekşi ile ve ekşiniñ (17) żararın bir ṭatlı ile ve bu ikisiniñ ṭatsız ile defʿ ėde ve her kerre ki ṭaʿām yiye iştihādan (18) baḳıyye var iken terk eyleye terki lāzımdır sebebi budur ki miʿdede ṭaʿām çoḳ olsa (19) ġaleyān ėtmekle şişen miʿdeye mażāyıḳa vėrir imdi açlıġadır ve riyāżata iʿtidāli

[35a]

(1) riʿāyet ėde cūʿa ziyāde mülāzemet ve müdāvemet ėtmek bedeni lāġar ėder ve zaḥmet (2) vėrir fi'l-cümle ṣıḥḥatde iʿtidālle perhīz eylemek maraża perhīz gibi degildir şol kimesneler (3) ki redī ġıdālar haẓm ėderse baña żarar vėrmez deyü maġrūr olmasın ol aġdīye-i (4) redīyeden ṭūl-ı zamān ile emrāż ḥāṣıl olur ki feylesofān ʿālim tedārikinde ʿāciz (5) olurlar imdi tedrīcle bu ġıdāları terk ėdip mümkün olan mertebe-i ṣıḥḥatde perhīz (6) lāzımdır ki ḥīn-i marażda çendān zaḥmet çekmeye ṣafrāvī mizācıñ ġıdāsı müberrid ve müraṭṭıbdır (7) ve demevī mizācıñ ġıdāsı müberriddir ki anda ḳabż yesīr ola ve balġam-ı mizācıñ ġıdāsı (8) müsaḫḫin ve mülaṭṭıfdır süḫūneti ile balġamıñ burūdetine iʿtidāl vėre ve leṭāfeti ile terḳīḳ (9) ėde ve sevdāvī mizācıñ ġıdāsı müraṭṭıb ve müsaḫḫin gerekdir aṣḥāb-ı tecrübe baʿżı ġıdāyı (10) baʿżı ġıdā ile cemʿ eyledikden nehiy eylemişlerdir meṣelā süt ile balıḳ ve yoġurt cemʿ (11) eylemek emrāż-ı müzmine iḥdāṯ ėder cüzām gibi ve felç gibi ve ekşi ile yoġurt ve süt (12) cemʿ eylemek yine böyledir ḥattā yoġurtlu mast-bā ile erikli aş ve bulamac ile sütlü (13) aş daḫı cemʿi mażarrdır ve yaş üzüm baş ve paça ile üzüm ve enār yemekdir (14) ve herīse ile enār daḫı bunlar gibidir sirke ile birinc daḫı cemʿ olunursa ḫod cerb (15) muḳarrerdir ammā bu ḳażiyyeler ʿaks olursa żarar vėrmez meṣelā evvel sütlü aş ṣoñra (16) bulamac ve evvel enār ṣoñra yaş üzüm yiyeler yāḫūd evvel enār ṣoñra herīse (17) daḫı żarar vėrmez vaḳs ʿalā haẓā **bāb-ı ḫāmis şürb-i miyāh tedbīri beyānındadır** (18) yaʿnī ṣu nice içmek gerek beyān ėder aṣḥāb tecrübe dėmişlerdir ki ırmaḳ ṣuyuyla (19) ḳuyu ṣuyunuñ ikisi bir günde belki bir sāʿatde miʿdeden inmek żarardır ṣularıñ

[35b]

(1) efḍalı ırmaḳ ṣularıdır ḫuṣūsan pāk ṭopraḳ üzerinde cereyān ėde ṣāf (2) olur eger ṭaşlı yerden aḳarsa ʿufūnetden baʿīd olur ʿale'l-ḫuṣūṣ ṭaraf-ı şarḳa (3) ya şimāle cereyān ėde eger yüksekden alçaġa ine ve çıḳdıġı yer baʿīd olsa ve ḫafīf- (4) ü'l-vezn ola içen kimse leẕẕetin ḥiss ėde böyle ṣunuñ ʿurūḳa nüfūẕu ve ḫāṣṣası (5) ḫamrdan aşaġı degildir zīrā leṭāfeti sebebi ile insānıñ cemīʿ eczāsına nüfūẕ ėder ve eşme (6) ṣuları ġılẓetden ḫāllī degildir kārīz ṣuları bundan yaramazdır bunlardan aşaġa ḳuyu (7) ṣuyudur şol ṣu ki bir mevżiʿden çıḳa ve aḳmaya ziyāde beddir lāyıḳ budur ki ġıdā-ı (8) hażma şurūʿ eyledigi zamānda içile yaʿnī ġıdā ʿaḳabince olmaya zīrā ġıdāyı çeker indirir (9) burūdeti sebebiyle hażma māniʿ olur miʿdesi bārid olursa ḫod ḳable'l-hażm ṣu (10) içmek ziyāde żarar vėrir nāsdan baʿżı ʿaḳab-ı ġıdāda ṣu içer ve müntefiʿ olur sebebi (11) maḥrūrü'l-mizāc olup miʿdesi ḥārr olduġudur nāsdan baʿżınıñ ġıdāya şehveti (12) ḫafīf olur ṣu içiçek şehveti ziyāde olur bu maʿnī miʿdeniñ ḥarāretiniñ iʿtidāliniñ (13) ʿalāmetidir fe-emmā miʿde ḫāli iken ve ḥareket-i bedeniyye eylemiş iken belki cimāʿ ʿaḳabinde ve yumuşak (14) ya meyvelerden ḳavun ve ḳarpuz ʿaḳabinde gerek ṣu ve gerek eşribe ve gerek ḫamr żarar-ı maḥżdır (15) eger ṣabra ḳādir olmazsa bārī dar destiden maṣṣ ėderek birḳaç yudum ṣu içe (16) çoḳ olur ki ṣusuzluḳ balġam-ı māliḥ sebebiyle olur her çend ki içe ġınā vėrmez ve ʿaṭaşı (17) defʿ olmaz belki ziyāde olur bu ʿaṭaşıñ ʿilācı ṣabr ile ve eşyā-ı ḥārreye müdāvemet (18) ile olur zīrā ṣabr ile ʿaṭaş balġamı ṭabḫ ėder ve zāʾil eyler bundan ṣoñra meşrūbāt (19) cümlesinde olmaġla beyānımız ḫamr ḥaḳḳındadır lāzım olan ḫāṣṣsın beyāndır yoḫsa

[36a]

(1) terġīb degildir zīrā kitābımız ṭıbbda olmaġın bevl ve ġāʾiṭ daḫı beyān eyledik öyle ḳıyās (2) oluna ki anıñ miṣlini beyān ėdevüz imdi şarābıñ eyisi leẕẕeti eyi ve levni ṣāf (3) ve ḳıvāmı muʿtedil olandır aṣl eyisi az miḳdār ṭurmaġla fāsid olmayıp ṭurduḳça (4) eyi olandır raḳīḳ olan şarāb serīʿ olur tėz şerḫoş ėder ġalīẓ olan şarāb (5) gec serḫoş ėder ve südde peydā ėder maḥrūrü'l-mizāc olanlara ve tāze yigitlere beyāż (6) şarāb aʿlādır nihāyet içirmezden evvel bir miḳdār ṣu ḳatılmış ola pīrler için ṣarı (7) ve ḳırmızı şarāb eyidir ammā mümkün olan mertebe ṣaḳınmaḳ gerekdir ziyāde mest olmadan [8 zīrā mestlik ʿaṣaba żarardır ḫuṣūsan ṣıbyāna ziyāde żarardır şarāb yigitlere nāfiʿdir (9) nihāyet keyfiyyetinde iʿtidāl lāzımdır ve şarābı ġıdā vaḳtinde içilmek gerekdir ḫelāl

(10) ṭaʿāmda cāyiz degildir vasaṭ ṭaʿāmda veya ʿaḳabince żarar ėder zīrā ġıdā henüz (11) ḫām iken miʿdeden esfele tenzīl ėder ve ʿurūḳda südde peydā ėder eṣnā-ı eklde (12) olursa nāfiʿdir ve şarābı bir maḥallde içmek gerekdir ki ġamdan vehmden keşīde ẕerre (13) ve şemme miḳdārı olmaya böyle içilse bedeni telyīn ėder ve ẕihni selīm ėder uyḳu (14) ile ve umızġanmaġla keder ve kesel ile şarāb içmek ẕihni müşevveş ėder ol vaḳt (15) terki oladır vaḳī ėtmek lāzımdır şarābı az içip ḳuşmaḳ żarardır içildikde küçük (16) ḳadeḥ ile içilmek gerekdir ve bir ḳadeḥ içdikde bir miḳdār zamān ṣabr gerekdir ta kīm (17) bir ḳadeḥ daḫı içile ve şarāb meclisinde izhār ve şükūfe ve maḥbūb ve maḥbūbe ve sāzende (18) ve ḫanende şarṭdır ṭarabı ziyāde ėde ve çoḳluḳ olup maġlaṭa olmaya bu mebḥaṣe (19) münāsib şāʿir ne ḥoş dėmişdir **naẓm**

ṣoḥbet ehli çār gerek muṭrib ile penc ola

[36b]

(1) bir mülāyim sāḳīde oda ġāyet genç ola

mażmūnuna mā-ṣıddıḳ ola fī'l-cümle ġam vėren (2) nesneye meclisden ṭarḥ lāzımdır libāsı mülevveṣ ve kendi müstekrih olan eşḫāṣı (3) dāḫil meclis ėtmeye meclisiñ yārānı pāk libāslar giyip ṣaḳalın ṭarayıp ve dest (4) ve pāyin ġusl ėdip gülāblar sürünüp ʿūd ve ʿanber ile meclisi muʿaṭṭar ḳılalar cümle şürūṭundan (5) biri meclis yüksek yerde olup aḳar ṣu kenārında eḥibbā ve aṣdiḳā ile olmaḳ lāzımdır (6) bu nevʿle meclisinde nefsiñ ḳuvvetleri taḥrīk ėder ve maḥallinden ḳalʿ ėder öyle ki her ḳuvvet (7) maṭlūbun merāmı üzere bulmaya lā-büdd müteʾeẕẕī olur belki ziyāde munḳabiż olur (8) nefis şarābla imtizāc tamām bulmadıġı cihetden iḳbāl eylemez ol taṣarruf ki şarābdan maṭlūbdur (9) murād üzere ẓuhūr gelmez ve nefʿī az olur ekṣer eṣnā şarābda munḳabiż daḫı olursa (10) fāsid olur nefʿnden żararı ekṣer olur münāfiʿ nefsiyye ki feraḥ ve sürūrdur şarābıñ (11) feraḥ ve münāfiʿi ile münāsebeti yoḳdur şarābıñ cümle-i ḫāṣṣasından biri buḫlu ve ġamı ve fikr-i (12) fāsidi zāʾil ḳılmaḳdır ammā insānıñ merāmına vuṣūlden nefsine ve bedenine ol ḳadar nefʿ ḫāṣṣa (13) olur ki şarāb anı ėtmege ḳādir olmaz nitekīm mālīḫūlyā erbābına şarāb egerçe enfaʿdır ammā (14) her çend tefrīḥ ḳadar nefʿ vėrmez şarāb ki tefrīḥe munżam ola ḫulḳu laṭīf ėder ve zihni (15) pāk ėder ve dimāġı iḫtilālden ḥıfẓ ėder şarābıñ ebḫire-i müstekreh zāʾidesinde (16) idmān ve iʿtiyād ėden eşḫāṣıñ mażarrātı ve emrāżı nice bī-ʿaded ise taḳrīr olunan

(17) üzere iʿtidālle içilirse ol ḳadar nefʿi vardır ne şarābıñ ṣafāsı kadar ṣafā (18) olur ve ne nefʿi ḳadar nefʿ vėrir eşyā bulunur şarāb ḳavīü'd-dimāġ olanı tėz (19) mest eylemez żaʿīfü'd-dimāġ olan tėz mest olur ḳuvvet-i dimāġ ve żaʿf-ı dimāġ

[37a]

(1) şarābla maʿlūm olur gerçi naḳl eyledigimiz menāfiʿ-i bedeniyye şarābıñ ġayrı baʿżı maʿacīn (2) ve eşribe ile daḫı müyesserdir nihāyet çendān olmaz münāfiʿ-i bedeniyye dėdigimiz levniñ ḫūb (3) olması ve żiyālanmasıdır ve ḥarāret-i ġarīziyye taḳviyet peydā eylemek ve ruṭūbāt nażc eylemek (4) ve mecārī ve südedi teftīḥ ve zāʾil ḳılmaḳ ve hażma taḳviyet vėrmek ve rūḥu-ı tekṣīri laṭīf (5) ḳılmaḳ ve balġamı ve fuḍūlu zāʾil ve ṭabḫ eylemek ve ṣafrāyı sürmek ve tarṭīb ḳılmaḳ ve sevdāvī (6) mizāca iʿtidāl vėrmek ve cemʿ ėdip ḳalʿ eylemekdir bu meẕkūratıñ cümlesi şarābıñ (7) ḫāṣṣasındandır lakin ekṣārī ve devāmı ẕihni belīd ėdip ve ʿaṣabı istirḫā ḳılıp (8) raʿşe peydā ėder muttaṣıl mest olmaḳ ḫod dimāġıñ ve ʿaṣabıñ ḳuvvetlerini süst (9) ėder ayda iki kerre mest olmaḳ ḳayırmaz dimāġa ḳuvvet vėrir şol faṣıl ve (10) şehir ki bārid ola şarābıñ keṣret-i ḳuvvetine taḥammül olunur ammā içerken nuḳl yemeye maḥrūrü'l-mizāc (11) nuḳl-ı istiʿmālī cāyīẕdir nice kelām maḥrūrü'l-mizāca alma ve ayva ve cüvāriş ve ḥurmā ve fıstıḳ (12) ve gül-be-şeker ile içmek aʿlādır merṭūbü'l-mizāc leblebi ve zeytūn-i aḫżar ve fıstık ve bādām (13) ve ṭuzlu ve acı aʿlādır şol nesne ki gec mest ėder bādāmdır kable'ş-şürb (14) istiʿmāl oluna bu ḥāl lahana ve toḫmunda daḫı vardır şarābla olursa idrārı (15) vardır yaġlı ṣürürler mestliken gec getirir lakin şarābıñ nefʿini ve keṣretini menʿ ėder (16) tėz serḫoş ėdenlerden biri cevz-i bevvādır şarābıñ rāyiḥasın giderenlerden biri ḳuru (17) kişnīz ve zencebīl-i şāmī ve beẕr-i kerefes ve kerefesiñ tāzesi ve dārçındır eger berāberi (18) lisān-ı ṣevr ṣuyu ḳatılıp içilse feraḥ ve sürüru ziyāde ėder şol kimselere (19) ki bayılmaḳ ve ziyāde zebūn olmaḳ vāḳiʿ ola piliç ṣuyu ve et ve şorbālarına şarāb[11]

[37b]

(1) karışdırıp içmek aʿlādır gerçi eṭibbā buñā ẕāhib olmuşlar ammā faḳīr maʿḳūl görmem (2) kim bilir zebūn ādem şarābla ḳuvvet recāsında iken ḳuvvet olup ḥarām

[11] Çoḳ olur ki müdmin-i ḫamr sekte ile helāk olur şarāb ṣarf-ı dimāġı ve cigeri yaḳar mizācı fāsid ėder altı aylıḳdan cedīd-i şarābı içmek ẕürisẕār gide mübtelā ėder yaʿnī ishāl-i kebedi peydā ėder

şeyʾ istiʿmāl idip (3) ḳuvvet ola bāʿiṯ-i taʿẕīb-i nār ola **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i ṯānīsiniñ sifr-i rābiʿnde** (4) **olan altı bābıñ bāb-ı evveli ḥareket ve sükūn bayānındadır** sitte-i żarūriyyeden (5) biri daḫı ḥareket ve sükūnetdir bunuñ tedbīri beden ile olur bedeniñ ġıdāsız beḳāsı (6) muḥāldır ve hem bu ġıdā yoḳdur ki cemʿisi cüz ola lā-büddür ki ġıdādan bāḳī ḳalan (7) hażm vaḳtinde fażla olur ġıdādan baʿżı cüzʾünden ve ʿużv tèz olur ve baʿżı (8) faḍalāt ġāʾiṭ ve bevl ve ʿaraḳ olur ṭabīʿat bunları redd èder ki baʿżı vardır ki redd (9) èdemez ḳalır żarar èder ḥareket ile taḫlīl olur eger ṭaḥlīl olmayıp ḳalırsa ṭūl-ı (10) zamānda bir nesne cemʿ olur ki anıñ miḳdārı olur bu kerre keyfiyyetle żarar èder (11) gāh olur ki ḥarāret vèrmekle èder veya ʿufūnet ile èder yāḫūd be-nefese tebrīd (12) èder ya ḥarāreti iṭfā ile èder veya miḳdārı ile żarar èder cümleden südde ètmek (13) gibi ki bedeni ṣaḳīl èder bu iḫtibāsdan marażlar icāb èder eger ol fażla edviye sehl (14) ile çıḳarılsa beden müteʾeẕẕī olur zīrā edviyeniñ ekṣeriñde semmiyyet vardır belki ḫılṭ-ı (15) ṣaliḥi iḫrāc ède ki andan nefʿ recā olunur terk daḫı olunmaz zīrā iḫtiyāc tāmm vardır (16) pes imdi istifrāġ lāzımdır faḍalātıñ ise tevellüdünüñ ekṣeri iḫrāc olunmaḳ murād (17) olunsa o aḫlāṭ ḥareket èder zīrā mādde-i muḳaddemā nażc bulmamışdır ḫīn-i ḫurūcda (18) muneḳḳā olan ḫāric olmaġla żarar terettüb èder ve şarābda daḫı bu ḥāl nevʿan vardır (19) zīrā aʿżāyı ḳızdırır ol cümle faḍalātı aḳıdır bu kerre ṭūl-ı zamān nesne cemʿ olmaz

[38a]

(1) ve ḥareket-i bedeni ḫafīf èdip şādlıġa sebeb olur ve ġıdāya ḳābiliyyet vèrir ve mefāṣılı (2) ḳavī èder ve dizleri siñirleri kederden emīn èder bu ẕikr eyledigimiz kavāʿid-i emrāż-ı (3) māddiyyeden ve emrāż-ı mizāciyyeden sālim ḳılır ḥareket maʿḳūl olursa ve vaḳtinde (4) olursa nefʿi firāvāndır riyāżatıñ ve ḳatı ġıdā miʿdeden munṣabb olduḳdan ṣoñradır (5) iʿtidāl-i riyāżatıñ beşereyi ḳızdırır beşereniñ ḳızması ʿurūḳ ḥarekete gelmek iledir (6) ol vaḳt ʿaraḳ gelmege bedā èder ḳan laṭīf olur ḥarāretle ḫārice teveccüh èder (7) ammā riyāżat ki ifrāṭla ola nefʿinden żararı çoḳdur her ʿużv ki riyāżatı muʿtedile ola (8) ḳavī olur ve ḳuvvet-i nefsāniyye ḳuvvet bulur şol kimesne ki ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat ile muḳayyed ola (9) ve riyāżatı muʿtedile ola ḳuvvet-i ḥāfıẓasını ziyāde ède fikri ve taḫayyülü ġālib olur (10) imdi her ʿużv için riyāżat-ı ḫāṣṣa vardır meṣelā ṣadr ve sīneniñ riyāżatı (11) ḳırāʾetdir ṭarz-ı ḫaṣıyyeden tedrīcle cehriyeye vāṣıl ola ve semʿiñ riyāżatı eṣvāt-ı (12) laṭīf istimāʿ eylemekdir ve gözüñ mirtāż olması ḫuṭūṭ-ı

ġubār ḳırāʾet ėdip ve ḫūb (13) ve merġūb eşyāya naẓar eylemekdir ve süvār olmaḳ bedeniñ küllīsini riyāżatdır taḫlīl ile (14) faḍalātı giderir ḥuşūṣan nāḳihlere ziyāde nāfiʿdir marażlarınıñ baḳıyyesini taḫlīl (15) ėder at ḳoşmaḳ riyāżatdır nihāyet taḫlīli çoḳdur ḥarāret vėrir iʿtidālle gerekdir (16) çevgān ve cirid daḫı bu nevʿndendir ammā riyāżīyat-ı nefsāniyye feraḥ ve sürūr ġalebesiyle (17) olur ki gemiye binmek aḫlāṭı muḥarraḳdır lakin perīşān ėder ve emrāż-ı müzmineye ḳalʿ ėder (18) cüẕām gibi ve istisḳā gibiye nāfiʿdir ve miʿdeyi ḳavī ėdip ve hażma iʿānet (19) ėder eger göñlü bulanıp ḳuṣarsa fuḍūlu iḫrāc ėder cümle-i riyāżatdan biri daḫı

[38b]

(1) delkdir yaʿnī ovmaḳdır miṣalen el ile ve ḫaşīn bez ile olur bu ovmaḳdan beden (2) ḳızar taḫlīl ḥāṣıl olur eger bedende ifrāṭ-ı taḫlīl vāḳiʿ olmaya berk ovmaḳ nāfiʿdir (3) egerçi ovmaḳdan aʿżā müştedd olur ammā aʿżā-i ḫafīfe ki aşlında yumuşaḳ ola (4) geñşek ėder ve çoḳ delk ėderlerse lāġar ėder zīrā ʿaḍalede ve cildde bāḳī olan (5) ruṭūbātı taḫlīl ėder **bāb-ı ṣānī nevm ve yaḳaẓa beyānındadır** bunuñ beyānı sebaḳ eylemişdir (6) nihāyet baʿżı aḥkām ki baḳıyye ḳalmış idi anı naḳl ėdelim imdi nevmiñ efḍalı oldur ki (7) müstaġraḳ ve muttaṣıl ola yaʿnī ḳuşḳu olmaya ve muʿtedilü'l-miḳdār ola ki ne ḳatı çoḳ (8) ve ne ḳatı az ola ġıdā tamām hażm olup miʿdeniñ aʿlāsından esfele nüzūl ėde (9) ve ḳarāḳır iken ola nevmle hażm ġıdāya şol kimesneler ṭālib ola ki ġıdā-i kāmil esfel-i (10) miʿdeye inmiş iken evvel ṣaġ cānibe yata bu kerre ġıdā ḳaʿr-ı miʿdeye ine ol ḥālde (11) meyli ṣaġa olmaġla ceker ġıdāyı ceẕb ėder hażm ḳavī olur baʿde ṣol cānibe yatsa (12) çeker miʿdeyi müştemil olur ve ḳızdırır ḳaçanki hażm tamām ola ṣaġ cānibe döne (13) ġıdā ceker cānibine inmege muʿayyen olur nevmde ve yaḳaẓada ʿarak ekṣer olmaḳ ṭabīʿat-ı (14) māddeye ġālib olduġuçündür ammā bidār iken ʿaraḳ gelmek ṭabīʿat-ı māddeye ʿaraḳı (15) iḫrāc ėtdügüçündür eger nevmde ʿaraḳ gele ve sebeb-i ẓāhiri olmaya beden iḫlā ve ġıdā (16) ile memlū olduġuçündür nevmiñ mīzānı gėcede ve gündüzde sekiz sāʿatdır (17) artıḳ cāyiz degildir zīrā nevm-i müfriṭ ṣāḥibini aḥmaḳ ve pelīd ėder ve dimāġı bārid (18) ḳılır ve yaḳaẓa-ı müfriṭ dimāġa cefāf vėrir ve ʿaḳlı ġalīẓ ėder ve gündüz uyumaḳ (19) levni ṣarardır ve ṭıḥāle ḳuvvet vėrir nezle ve balġam ve envāʿ maraż iḥdāṯ ėder

[39a]

(1) belki iştihāsı sāḳıṭ olur **bāb-ı şāliş tedbīr-i meşāyiḫ beyānındadır** pīrlere (2) istiʿmāl-i müsaḫḫināt ruṭūbet vėrir baʿde'l-cevāb bedeni tedhīn ve delk nāfiʿdir (3) ve gāh gāh bir sebīl ʿilāc serd ġıdā yemek aʿlādır lakin ekşi żarardır incīr-i raṭb (4) tābistānda ve incīr-i ḫuşk zemistānda ḳable'ṭ-ṭaʿām istiʿmāl eylemek pīrleriñ (5) ṭabīʿatların nerm ėder ḳabż olduḳlarınca ḫod müshil cāyiz degildir lakin ḥuḳne (6) nāfiʿdir ḥuṣūṣan ḥuḳne leyyin ola ve zencebīl murabbāsı aʿlādır ammā ol ḳadar yemeyeler (7) tesḫīn zāidi ola iʿtidālle olursa muʿayyen-i hażm olur hemān ḥadd-ı tecfīf (8) eylemeyeler ve çoḳ yemeyeler maʿācīnden felāsife ve bunuñ emṣāli maʿācin-i ḫārre ġāyetle (9) nāfiʿdir pīrlerin ṭabīʿatlarına iʿtidāl vėrir ḫuṣūṣan ḥammāmdan çıḳdıḳça bedenin (10) tedhīn ėdip māʾu'l-ḥam ve şarāb-ı ʿasel içseler süddelerin açar marażdan emīn (11) ḳılır ve derd-i mefāṣıldan ḫavf ėtmez olur beẕr-i kerefes ve beẕr-i rāziyāne ve ʿasel (12) şerbetin ḳaynadıp içmek meṣāneye aʿlādır süddeleri teftīḥ ėder **bāb-ı rābiʿ** (13) **münẕirāt beyānındadır** ḥafaḳān-ı dāʾim muḳaddeme-i mevt-i ficādır kābūs-ı dāʾim muḳaddeme-i (14) sektedir iḥtilāc-ı dāʾim bāʿiṣ-i teşennüc-i ʿaṣabdır ve küdūret ḥavāsız ve żaʿīf (15) ḥarekāt ve imtilā-i cemiʿ-i aʿżā muḳaddeme-i felcdir iḥtilāc-ı vech muḳaddeme-i laḳvedir (16) yüz ve göz ḳızıl olup aġızdan ṣu aḳmaḳ ve żiyādan teneffür eylemek muḳaddeme-i sersām (17) ve ġam ve ḥüzün ve endūh-ı dāʾim ve muḥabbet-i ḫalvet olmaḳ muḳaddeme-i mālīḫūlyādır vechiñ (18) sürḫ olması belki siyāha māʾil olması muḳaddeme-i cüẕāmdır kerānī-i beden ve keṣret-i (19) istirḫā-i ʿurūḳ muḳaddeme-i sektedir ṭamarlar şişmek ve yüzüñ rengi aḳ ile ṣarı beyninde

[39b]

(1) olmaḳ ve gözüñ ḳapaḳları ve eṭrāfı şişmek muḳaddeme-i istisḳādır ve līnet-i bevl (2) ve berāz ve ḥummā-ı ʿafeni ve mükessir-i aʿżāu'l-ḥımye ve suḳūṭ-ı şehvet-i ṭaʿām ve taġayyür ve teṣevvür (3) ve ḥikke-i beden ve keṣret-i rīḳ ve aḥlām bu meżkūrāt dāʾimā istimrār üzere olursa (4) muḳaddeme-i maraż-ı müzmindir ve ʿādetden ḫāric ḳan gelmek gerek bevāsīr ile ve gerek ṭams (5) ile ve gerek ruʿāf ile ve şehvet-i fāsid olmaḳ veya iştihā-ı kāẕib olmaḳ bu envāʿıñ (6) cümlesi ʿādet degil iken ẓāhir olmaḳ ʿalāmet-i ḫayr degildir tedbīr lāzımdır eger ṭabīʿat (7) tedrīcle redde defʿ ėderse ḫoş illā emrāż ḥādis olmanıñ muḳaddemātıdır (8) ḥuṣūṣan devām-ı ṣudāʿ ve şaḳīḳa muḳaddeme-i intişār ve nüzūl-ı māʾdır Türkīde göze (9) aḳ düşmege dėrler taġayyür-

i çeşm-i ḫayāl ki göze per-i mekes gibi nesneler ẓāhir olur (10) veyaḫūd şaʿīre miṣālinde ḫurde ḫurde żiyālı şaʿşaʿa görünür bunlar hep göze (11) şu inmek muḳaddemātıdır küdūret-i ḥavāss muḳaddeme-i remdʿamādır pehlūnuñ ṣaġ ṭarafında (12) vecaʿ dāʾim muḳaddeme-i maraż-ı kebeddir temeddüd ve kerānı ve taġayyür-i levn ve bevl ve żaʿf-ı pehlū (13) muḳaddeme-i maraż-ı kilyedir bögrekde ṭaş ʿalāmetidir vech-i insān berāzu'l-levn olup (14) gözleriñ aġında ṣufret veya siyāh olmaḳ muḳaddeme-i yereḳāndır ve mecrā-yı meṣāneden (15) bevliñ vecaʿ ile gelmesi muḳaddeme-i şiddet-i vecaʿ-ı meṣānedir bu maʿnānıñ bögrekde müstemirr (16) olması bögrekde ve ḳaḍībde ḳarha ʿalāmetidir līnet dāʾim ki iḫtirāḳla yaḳa yaḳa ḫāric (17) ola muḳaddeme-i saḥcdır Türkīsi baġırsaḳ ṣayrındısı gibi ishāldir ki iç aġrısı dėrler (18) suḳūṭ-ı şehvet-i ṭaʿām ve nefḫ ve ḳayʾ dāʾim vecaʿ-ı eṭraf-ı beden muḳaddeme-i ḳuluncdur maḳʿadıñ (19) geçmesi eger kedūdāne ki Türkīsi namāzbur ve ḳabaḳ çekirdegi ḳurdu dėdikleridir bundan

[40a]

(1) degil ise ve vuḳūʿu muḳaddeme-i bevāsır-ı şedīddir çoḳ çıban ve çıbandan çoḳ iriñ (2) aḳmaḳ ve temregi muḳaddeme-i beraṣ-ı siyāh ve behaḳ-ı sefīddir veya (3) bunları beyāndan ġarażımız bu oldu ki bu envā-ı ʿalāyim ẓuhūr ėtdikde (4) cenāb-ı ʿizzetiñ iʿlām-ı ʿalāyim ḳıldıġına şükr ėdip muʿālece ile taḳayyüd oluna **bāb-ı** (5) **ḫāmis tedbīr-i müsāfirān beyānındadır** bir kimesne ki ʿazīmet-i seferānda lāzımdır ki (6) bedene mütaʿidd sefer ḳıla tenḳıye ile faṣd ile belki ishāl ile aḳlen riyāżata iʿtidāl (7) ile iʿyād ḳıla ṣāniye ʿataşa ṣabr ėde ve beden benefşe yaġı ile delk ėtdire (8) ve bādām yaġına bir miḳdār şemʿ kāfūru ẕevb ėdip ḫalṭ ve mezc eyledikden ṣoñra (9) anıñla cismin ova ḫīn-i seferde ṭabīʿat müteġayyir olup birḳaç gün ṭabīʿatı ṭaʿām (10) ārzū eylemese raġbeti ṣuya ziyāde olsa şīre-i ḥazfa ile tekīn-i ʿaṭaş ėde (11) ve imtilā iken ḥareket eylemeye meger tedrīcle ėde havā ya ḫārr veya bārid olduḳda (12) yüzün ve ṣadrın orta menzile nāzil olduḳda luʿāb-ı esbiġūl ve şīre-i ḥaẕfa (13) ve ʿuṣāre-i ḥaẕfa ile kendüyü delk ėde ve ṭaʿāmdan evvel şarāb-ı fevākih içe (14) eger riyāḫ-ı sümūmdan ḫavfı olursa fi'l-ḫāl ṣuyu içip bir mevżiʿ-i bāridde başta (15) cüzʾi gül yaġı süre ʿuṣāre-i hindībā ve ʿuṣāre-i ḥaẕfa ve ʿuṣāre-i lisānü'l-ḥamel (16) bunlarıñ cümlesi bir yerde ẕebb ṭarzı üzere ʿamel ėdip ḫıfẓ ėde bād-ı sümūmdan (17) ve sāʾir ʿufūnetden ḫavfı olan bu mezkūrātıñ bir miḳdārın sükker birle şerbet (18) ėdip istiʿmāl ėde dāfiʿ

semāʾim ʿufūnetde bārid şerbetler içmek (19) ḫod ziyāde nāfiʿdir eger ʿaṭaşı ṣu içdikçe defʿ olmayıp ġalebe ėderse ẕikri

[40b]

(1) sebaḳ ėden ʿaṣārān ṣülüṣden birḳaç dirhemin şarāb-ı temirhindī ile ezip (2) birinçe mürre istiʿmāl ėde eger ḳış olup şarāb ile teskīn-i ʿaṭaş ėdmez ise (3) eyi ʿalāmet degildir ḫavf-ı helāk vardır ve müsāfir olan kimesne ḳışda ve ḳarda (4) burnun ve dehānın ve sīnesin ḥıfẓ ėde vaḳt -i nüzūlda kendüyü tedrīcle (5) örte ve āteş kenārında celse-i ḫafīfe ile ḳāniʿ ola meger burūdet-i mütezāyid olup (6) ṣabr ėtmek ʿasīr ola ol vaḳt lābeʾsdir ammā yine kendüyü iddihān-ı ḫārre ile (7) tedhīn ol cümledendir bu cümleden sünbül ve sūsen ve zanbaḳ yaġlarıdır ġāyetle (8) bī-naẓīr yaġlardır biẕẕāt ve bi'l-fiʿl bunlar ḥārrdır ḥīn-i rekūb ve ʿazīmetde cüzʾī (9) ġıdā istiʿmāl ėdip piyāde ve ger süvār revāne ola eger bulunursa süte bir (10) miḳdār ṣu ḳatıp istiʿmāl ėde cüzʾī ḫardal ile ṣūm şiddet-i burūdetde aʿlādır (11) ve müsāfir berr ve baḥr olan kimesne ṭar ayaḳḳabı giymeye şitāda bir miḳdār ḳoyun ve keçi (12) yaġın ayaġınıñ eṭrāfına ḳoya eger bedene ṣovuḳ teʾṣīr eylemiş ise şalgam ele götürse (13) ḳaynadıp ṣuyu ile elin ova ve āteşden mümkün olduġu mertebe girīz ėde eger elleri (14) ve ayaḳları gök gök olursa mürde ḳan olduġuna dālldır nīşter ile delip (15) ısısı ṣu içine ḳoya ve ol ḳadar aḳıda kīm ḳan sākin ola baʿde gül-i Ermenī ile ṭılā (16) ėde ḳaṭrān ḫod ziyāde nāfiʿdir eger kümūdet-i ḫużret ve sevād-ı ḥadden geçmiş ise (17) ʿufūnet ṭarafına meyl eylemişdir ʿilāc yoḳdur meger ḳaṭʿ ėdeler eger mādde-i ġayr-ı ʿużva (18) meyl ėdip cerāhat olup aḳmaġla bir miḳdār defʿ olduysa ḫoş ve illā nāçār (19) ḳaṭʿ olunur ve müsāfir olan kimesneler ṣuyun żararın defʿ-i irāde ėderlerse

[41a]

(1) soġan ve ṣarımsaḳ yemekle defʿ ėtmek münāsibdir bu tedbīrden ġaflet cāyiz degildir (2) ve müsāfir sefere niyet eyledikde olduġu şehriñ ṭoprāġından bir miḳdārın alıp (3) muḫtelif ṣulara mülāḳī olduḳça bir kāse içinde ol ṭoprāḳdan bir miḳdārın ezip (4) tamām rüsūb bulunca ṣabr ėde nihāyetinde tasvīl ėdip içeler eger iki ḳatre sirke (5) daḫı żamm olunursa ġāyetle laṭīf olur daḫı raʿnāsı müteʿaffin miyāhıñ mażarratın (6) ḳābıż meyveleriñ rubbları ile defʿ ėtmekdir ve deryāda müsāfir olup keştīde (7) ḳayʾ ifrāṭla olursa menʿ eylemeye meger ḥadden bīrūn ola ḳayʾ süddeniñ (8) teftīḥe

istiʿdādına bāʿiṣ olur cüzʾi ʿamel ile küşāde olur fī’l-cümle ḳay (9) ėden mutażarrır olup taḥammülü olmazsa ekşi alma ve ayva ve ekşi enār ve naʿnāʿ turşusu (10) ve şarāb-ı ḥummāż ve şarāb-ı leymūn bunlar cümlesi māniʿ-i ḳayʾ ve ġaṣeyāndır **bāb-sādis** (11) **ʿilāc-ı gül beyānındadır** bizim ʿilāc dėdigimiz üç nevʿledir biri tedbīrdir anı (12) maḥallinde taṣarruf ėdip esbāb-ı sitte-i żarūriyyeniñ levāzımını riʿāyetdir o cümleden (13) biri ġıdādır ikincisi devā ile ʿameldir bu ikisiniñ vasaṭında ġıdā emr-i ḫāṣdır (14) üçüncüsü vaḳt-i naẓcı bilmekdir meṣelā ḫılṭ marażı ġıdā ile defʿ ḳābül müdür yoḫsa degil midir (15) eger ḫılṭıñ naẓcı ile ḥıfẓ-ı ḳuvvet recā olunursa şol ġıdā vėrilmek lāzımdır ki keṣīr- (16) ü’t-taġẕiye ve ḳalīlü’l-kemmiyet ola yumurda ṣarısı ve lüḥūm-ı muvāfiḳa gibi eger bedende ḫılṭ-ı (17) intiʿāş ḥāṣıl ėdip iştihā var ise şol ġıdāyı vėreler ki keṣīrü’l-kemmiyet ve (18) ḳalīlü’t-taḳdiye ola isfīdbāc ve semiz ot ve marul ve mülūḫıyā ve ebegömeci gibiler (19) ta kīm miʿdede ḳuvvet-i münaḳḳaṣ ola keṣret-i kemmiyet ile ḫılṭ nāḳıṣ ola ammā devā ile

[41b]

(1) ʿilāc iki vechledir biri taʿyīn-i vezndir biri daḫı derecāt-ı edviyeniñ keyfiyyetini (2) faṣl bilmekdir meṣelā sinn ve ʿādet ve beled ve ṣınāʿat ve ḳuvvet bu altı umūru cemīʿ (3) umūrda ṭabīb-i riʿāyet ve ḥimāyet elzemdir ḫuṣūṣan ehemm olanıñ birincisi daḫı (4) ṭabīʿat-ı ʿużvu ve mizācı ve ḫilḳati ve vażʿı ve ḳuvveti ṣiyānetdir mizāc-ı ṭabīʿī ve mizāc-ı (5) ʿarażı ki marīż olmuşdur münāsebin mizāc-ı aʿraża taḳdīr eylemekdir çünkü ḫilḳat-i ʿużv (6) maʿlūm ola göre kim sehlü’l-menāfiẓ mıdır yoḫsa dāḫilinde ve ḫāricinde mevżiʿ (7) ḫāli ve müteḫalḫil midir böyle olsa defʿ fażla kābil olur vażʿ-ı ʿużv bilmek olur ki (8) mādde-i muḥaddeb kebedde ola veremi cānib bula ṣarf eyleyeler müteḳaʿir-i kebed ise ishāle (9) istifrāġ ėdeler çünkü mevżiʿ-i ʿużv biline üç vechle riʿāyet lāzımdır biri ḳurb-ı (10) ʿużv ve baʿde ʿużvu bilmekdir eger maraż ḳarīb ise muʿtedil devālar vėreler eger baʿid ise (11) ḳavī devālar vėreler ta kīm ʿużva vāṣıl ola eger elem ḳalbde ise müferriḥāt ve tefrīḥāt (12) vėreler ta kīm ḳalbe ḳuvvet ve feraḥ vėre ammā mādde-i ʿulyāda ise ʿilāc meşrūbātla ola (13) eger esfelde ise ḫuḳne ve şiyāf vėreler eger mādde munṣabb olup ʿużva dökülmüş (14) ise ʿużv-ı muḫālif ceẕb ėtmege himmet ėde eger ʿillet kebedde olursa bāsılīḳ-ı yemīnden (15) faṣd ėdeler eger ʿillet ṭıḥālde olursa bāsılīḳ-ı yesārdan faṣd oluna eger mādde (16) zīrā lisānda olursa diliñ altından ḳan alıp miḳdār-ı kifāye demi iḫrāc ėde (17) gāh olur ki mādde-i

ʿużv ḳarībe ėder böyle olursa faṣd ėde ve ḳuvvet-i ʿużv bir (18) niçe vechledir eger vecaʿ aʿżā-i reʾsede olursa ḳavī devā vėrilmeye żarūret (19) olursa ʿużva maḫṣūṣ ve ḳuvvet-i bedene bāʿiṣ olan devāyı vėreler yāḫūd mürekkeb

[42a]

(1) şeyʾ vėrmek iḳtiżā ėderse ʿużva ḳuvvet vėreni iżāfe ėdeler bu maʿnā meşrūb (2) ve meʾkūl ile daḫı cāyizdir eger fiʿl-i müşterek olursa miʿde gibi iʿāneti miʿdeye ėdeler (3) zīrā ġıdā-yı cemīʿ aʿżāya miʿde ḥāṣıl ėder görmez misin ki ḥummāda żaʿf miʿde (4) olsa bārid ṣu vėrilir aḳciger ki riyye dėmekle maʿrūfdur nefes vėrip almaġıñ (5) ḥaccāmı ve fāʿlidir ẕekā ve ḥiss için ḥıfẓ lāzımdır şol ʿużv ki bāʿiṣ-i ḥiss ve ẕekā (6) ola marażı daḫı ḳavī olur bu ikisine yaʿnī miʿde ile riyyeye muḥallil eşyā vėrmek (7) muḫālifdir baʿżı maḥalle göre zāc ve isfīdāc ki istiʿmāl olunur keyfiyyeti istiʿmālinde (8) miḳdār maʿlūm degildir ancaḳ ḥiss ve ẓann iledir zīrā eczāyı ẕī-semm maḳūlesindendir (9) ammā żarūretde şiyāfāt ve ġayrı eşyāda müstaʿmeldir vezni maʿlūm ve muʿayyen degildir (10) emrāż-ı ḫārre dört mertebedir marażıñ ibtidāsında tedbīr-i cüzʾi gerekdir ta kīm aḫirinde (11) ziyāde oluna bu ġayri tedbīre daḫı iḥtiyāc olunmaya eger biʾż-żarūrī iḳtiżā ėderse (12) şerbeti ve ġıdāyı taḳlīl lāzımdır ve marāż-ı müzmine ibtidāda ʿilāc şedīd olup intihāda (13) iʿtidāl üzere ėdeler eger marāż-ı müzmin ḥummāsız olursa tedbīr-i laṭīf ile muḥallil olup (14) taḥlīli olan eşyāyı vėreler ve māddeyi taḫfīf ėdeler ammā mādde heyecān ve ṭuġyān (15) ėderse nażc ẓāhir olunca ṣabr lāzımdır bilā-nażc ʿamel cāyiz degildir mādde muʿtedil olursa (16) evvela māddeyi nażc vėrir şeyʾe müdāvemet ėdip nażc-ı mādde eylemekdir eger marażda ḫaṭar (17) şāhid ise ḳuvvete teʾḫīr şarṭdır marāż-ı müzminiñ evvelinde ve ḥīn-i ḫaṭarda ḳavī ʿilāc (18) żarardır eger marażda ḫaṭar olmayıp nevʿan ḳuvvet-i müşāhid ise tedrīcle ʿilāc-ı ḳavī (19) aʿlādır eger baʿżı eṣer ẓāhir olup ġalaṭ olmuş ise ammā żarūrī çendān degil ise

[42b]

(1) dāimā devāʾ-ı vāḥid ile iktifā ėtmeyeler zīrā ṭabīʿat meʾlūf olur beden devāniñ eṣerinden (2) müteʾeṣṣir olmaz sebebi ṭabīʿat ülfet ėtmek ʿādet olur çünkü maraż ṭabīʿatı ḳahr ėde ʿilāc-ı (3) ẓāhiriyye mürācaʿat oluna eger maraż vecaʿ ile maʿan olursa muḳaddemā muḫaddirāt ile vecaʿı (4) teskīn eylemek lāzımdır cümleden ḫaşḫāş

ve anıñ emṣāli ile eger vecaʿ ḳavī olursa (5) muḥaddir-i ḳavī lāzımdır efyūn ve şevkerān ve tuffāḥ gibiler ve ger vecaʿ süddeden ise (6) taġlīẓ ġıdā lāzımdır herīse ve aña meşābih eṭiʿme yedirmek gibi eger tedbīr żarar ėtmezse (7) münevvim olan eşyā vėreler marul gibi muʿālecāt-ı ḳaviyyeniñ memdūḥ olanı taḳviyet (8) ḳuvā-i nefsāniyye ve ḥayvāniyye bāʿiṣ ola beden miṣālen liḳāʾ-i maḥbūb ve maṭlūb ve feraḥ ve sürūr (9) ve bir şehirden āḫer şehre ve bir maḥalleden āḫer maḥalleye ve bir havādan bir āḫer havāya naḳl (10) eylemek muḳavvī-i nefes ve rūḥdur tābistānda ve zemistānda devā-yı ḳavī cāyiz degildir (11) cümleden sūʾ-i mizāc müstaḥkem olursa ʿilāc żıddı iledir ve ol devā muṭlaḳdır (12) eger sūʾ-i mizāc ḥādiṣ olmamışsa menʿ sebeb olur meṣelā ḥarāret-i müfriṭe sebeb süddedir (13) tedbīr-i müfriṭ bunda māddeniñ müteḥaccir olmasına sebebdir hemān lāzım ibtidāda māʾ-i şaʿīr (14) ve āb-ı hindībā ile iktifā ėtmekdir bu mühim kifāyet ėtmezse cüzʾī muʿtedil tedbīr vėreler (15) aḫlāṭ-ı ḫārreniñ nażcı mizāc-ı bārid olana żarardır zīrā süḫūnet-i ḳavī incābdır (16) eger süḫūnet ḥadden ziyāde olursa mevt-i ġarīzīye sebeb olur bu maʿnā ibtidāda (17) ishāldır ammā tedbīr-i tāmm ve tesḫīn-i müstaḥkim ṣaʿbdır ḫaṭar-ı ʿaẓīmi vardır lakin tedbīr-i (18) müstaḥkim tesḫīn-i müstaḥkimden mużırrdır ve żarūrī ekṣerdir zīrā ḥarāret-i ṣadīḳa-ı ṭabīʿatdır (19) ammā pīrlere tedbīr ve tesḥīn ve tarṭīb iḳtiżā ėderse ol ḳadar gerekdir ki ṭabīʿatları

[43a]

(1) iʿtidāl ḫāric olmaya **taʿālim-i sitteniñ taʿlīm-i ṣānīniñ sifr-i ḫāmisi beş bāb** (2) **üzeredir bāb-ı evvel keyfiyyet-i istifrāġı beyān ėder** bundan bir miḳdār sebaḳ (3) eylemişdir nihāyet baḳıyye-i aḥkāmı beyān ėdelim imdi istifrāġ-ı ḫılṭ on (4) nevʿdir evveli imtilādır beden-i māddeden ḫāllī olmaḳ şeksiz mānīʿdir ṣānī ḳuvvetdir (5) yaʿnī ḳuvvet-i ḥayvāniyye ve nefsāniyyeniñ mānīʿa olmasıdır ṣāliṣi mizāc-ı ḥārre-i yābisdir (6) yaʿnī ḥarāretiñ ve yübūsetiñ ve mizāc-ı bārid ve raṭb ʿadīmü'l-ḥarāretiñ mānīʿ olmasıdır (7) rābiʿi lāġar-ı cismdir ki müteḫalḫil bedendir mānīʿdir ḫāmisi emrāż-ı lāzımdır ishāle (8) kābiliyyet māʿnidir zīrā bağırsaḳlarda cerāḥat olur sādisi sinn-i ṣıġar ve sinn-i şeyḫūḫet (9) ki ḥadd-ı ḥarre bula varmış ola māʿnidir sābiʿ tābistān ve zemistān ki havā-yı (10) ḫārre ve bāriddir māʿnidir sāmini ʿādetdir ḳıllet-i ʿādetdir ki māʿnidir tāsiʿi ṣınāʿatdır (11) ḥammāllıḳ ve nāṭurluḳ ve ḫādımlḳ gibiler mānīʿdir ʿāṣırı ishāl olan ādeme istifrāġ (12) mānīʿdir imdi devā-ı istifrāġ ėden kimesnelere bir nīçe

şarṭı riʿāyet lāzımdır (13) o cümleden biri bedeni pāk eylemekdir bedeniñ pāk olmasınıñ maʿnisi maḳṣūd olan ḫılṭ-ı mūzīden (14) ḫılṭıñ kemālin bulup beden bu aʿmāle müteḥammil olmaḳdır yaʿnī ḫılṭ defʿ-i cānibine meyl eylemekdir (15) meṣelā ġaṣeyān ḫılṭıñ bālāya meyl eylemesidir ol vaḳt ḳayʾla defʿ olur maġṣ ki (16) buru dėdikleri ishāle defʿ şānındandır eger ʿillet-i kebedde olursa bāsılīḳ-i (17) eymenden faṣd kāfīdir ve eger ʿillet kebedde ve mādde-i istifrāġa ziyāde muḥtāc olursa (18) iki ṭarīk riʿāyet olunmaḳ gerekdir biri māddeyi cānib-i ḫilāfa ceẕb eylemekdir ammā cānib-i (19) ḫilāf baʿīd ola meṣelā cānib-i ḳarīb ceẕb-i evvelidir cümleden ṣaġ elinden faṣd

[43b]

(1) lāzım iken veya ṣaġ ayaġı veya ṣol ayaġı ṭarafından faṣd ėde aġzıñ yuḳarısından (2) veya burnundan ḳan gelse sen anı esfelden faṣd ėdesin eger mādde ḳābil-i ceẕb (3) olmaya ʿāṣī ola ʿunfla ceẕbe mübālaġa ėtmeye eger mādde-i ʿużvda ḳarār ṭutmuş ola sebebi (4) ʿurūḳuñ ḍayyıḳındandır anı ġayrı ʿużva celb ėtmek żarar-ı tāmmdır istifrāġ-ı müfriṭ mūcib-i (5) ḥummādır eger ḫūn raḳīḳ ola ve ʿużvda riḳḳati daīm ola anı baġır-ı ṭarīk-i kān teftīḥ lāzımdır (6) ta kīm ʿilletden ḫalāṣ ola eger ḳuvvet-i ḫafīf olup mādde çoḳ ise yāḫūd ġalīẓ (7) ve lezc ve muḫtelif verem ile maḫlūṭ ise anı istifrāġla defʿ mümkün degil ise lāzım olan (8) tedrīcle ishāl eylemekdir eger mādde bālāya defʿ olmuş ise anı esfelde ve ishāl-i (9) cüzʾ ile defʿ eylemek gerekdir ve eger mādde esfelde ise muvāfıḳ olan anı bālādan ḳayʾla (10) ḳalʿ eylemekdir eger iki ṭarafdan daḫı mümkün olmaz ise faṣda mürācaʿat ėdeler fīʾl-cümle (11) ṭabīb olan kimesne iḫtilāf-ı mevāżiʿ ḥasebi ile ʿamel ėdeler **bāb-ı ṣānī ḳavānīn-i ḳayʾ** (12) **ve ishāl ve faṣdı bi-tamāma beyān ėder** eger bir kimesneye ġıdā mülāyim ve ḫüsn-i hażm (13) müyesser ola iki kişiye ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat ve riyāżat münāsebetinden ṣoñra ve tedbīr-i laṭīf (14) ile ḥammām ve delk kāfīdir eger bu tedbīr ile imtilā ġālib olup mündefiʿ olmazsa (15) aña faṣd kāfīdir bir kimesne ḳayʾ ve ishāl ve müshil istiʿmāl ėtmek dileye ġıdā-yı tefrīḳ (16) eyleye yaʿnī evvel gün iki kerre yemek yiye ve ol yemek daḫı muḫtelif ola ṭaʿāmı az yemek ki (17) ḫuṣūṣan ḳalīlüʾl-miḳdār ola müshilden evvel ṭabīʿī nerm ėder müshil ve ḳayʾdan evvel (18) ḫılṭı laṭīf ėde ve mecārī açа ta kīm bedene taʿab ėrişmeye teftīḥ-i mesāmmāt ėden ḫalāb-ı (19) leyyin ile ṭabīʿatı üç gün miḳdārı nerm ėde eger mādde dāḫil ʿużvda olup faṣd

[44a]

(1) ve ishāl lāzım ise ibtidā faṣd ile iḫrāc-ı dem ėdip bāḳī ḳalanı müshil ile ėde (2) veṣāyā-yı Ebḳırāṭ'dandır ki ḫılṭ-ı balġam muḫteliṭ-i dem olup lezc ola lāzımdır ki ol (3) kişi evvel defʿ-i balġam ėde eger aḫlāṭ müsāvī olmaya ġālibini ḥacr ėde ve faṣd üzerine (4) taḳdīm-i devā eylemek mūcib-i ıżṭırāb-ı ṭabīʿat olur imtilā bi-ḥasebi'l-keyfiyyete oldur ki (5) ḫılṭıñ keyfiyyeti bed olmuş ola bu taḳdīrce faṣd elzem olur eger māliġ-i istifrāġ (6) ve faṣd vārīse vācibdir ki fażla riyāżat ve ḳıllet-i ṭaʿām ile defʿ ėde (7) yaʿnī tedārik sūʾ-i mizāc ėde zīrā imtilā ol nesneleri ėder ki ṣoñra tedāriki (8) ʿasīr olur ki eger bir kimesneniñ her gāh ḥasta olmaḳ ʿādeti olsa lāyıḳ budur ki (9) ḫasta olmazdan evvel bedenin evvel ḫılṭdan pāk ėde eger devā-ı muvāfıḳa muḥtāc (10) ise vācibdir ki ṭabīʿatı ishāl ėde ve helīle ve saḳmūniyā ile ḳayʾ āsāndır bunlarıñ (11) gibiler ile ḳayʾ ėde şol kimesneler ki merāḳ olup lāġar olalar ishāl ve ḳayʾ żaʿf (12) vėrir ṣaʿbdır nitekim aṣḥāb-ı ẕelḳ ve emʿāya tenḳıye muḥāldir şol kimseniñ ki (13) miʿdesi ḳavī ola ziyāde açıḳ duralar andan ṣoñra müshil ve muḳayyiʾ vācibdir şaḫṣıñ (14) yübūseti esfeli ya żaʿf-ı miʿdesi ola ol vaḳt müshil ve muḳayyiʾ cāyizdir lakin kerye- (15) ü'ṭ-ṭaʿm olan eşyā lāzımdır ki ḳayʾ-ı kāmilden miʿdeniñ żaʿfı defʿ ola eger ṣāḥib-i (16) tuḫmeyi müshil ile ishāl ėdeler mādde ġayrı nażc-ı ḥarekete gelir ve bedene münteşir vaḳtā ki (17) müstevlī ola bedeni ṣafrādan ḳayʾla āsāndır eger sevdā ġālib olup balġam berāber (18) olursa ḳayʾ aʿlādır ṣāḥib-i ḥummāya perhīzden ishāl evlādır lakin dārūlar ki (19) miyān-ı nāsda müstaʿmeldir iḫtilāf vardır **bāb-ı şāliş ishāl-i kāmil beyānındadır**

[44b]

(1) ishāl-i kāmil murād ėden kimesne bir iki defʿa müteʿāḳib ḫammāma vara ishāle muʿayyendir (2) vaḳt-i ishāl ki ḳabż üzere ola eger zemistānda ise ḥammāmıñ evvel ḫānesine gire (3) ve müshili anda yiye lakin ziyāde ḥārr olmaya ki ʿaraḳ ve kir gelmeye dārū-yı ḳavī yemek ʿādeti (4) degil ise yemeye tuḫme ve aḫlāṭ-ı lezce ve südde-i aṣḥāb muġlāb içmedin istiʿmāl müshil ėtmeyeler (5) anı berk ve mizācı ḳavī ve ziyāde semiz ādemler evvel kendileri tedhīn ėdip baʿde (6) devā-yı ḳavī istiʿmāl ėdeler eger devā-yı ḳavī ise üzerine uyumaḳ ʿamelinden evvel (7) ʿameline muʿayyen olur ammā ʿamelden ṣoñra bedeni mużaʿaf olur eger bir kimesne müshil içmekden (8) nefret ėderse ḫūb rāyiḥalar şemm ėde alma ve ayva ve naʿnāʿ gülāb gibi olmaz ise (9)

burnunu ṭuta daḫı olmazsa burnu delikleriyye penbe sedd ėde eger müshilden ḳuṣarsa (10) üç gün ʿale't-tevālī ḳayʾ ėdip ġıdā yemeye müshil içe eger müshil etdikçe ziyāde (11) ḥarāret vėrirse birḳaç ḳademe ḥareket ėde lakin devā-ı żaʿīfde ḥareket eylemeye belki (12) üzerine ıssı ṣu içe ṣāḥib-i żaʿf ve kebed ve miʿde ve miyān-ı ʿamelde ġıdā tenāvül (13) ėtmeye eger ṣafrā-yı mizāc olup taḥammül ėdemez ise az az içmek ve enār yeyip maḳʿadnı (14) ṣovuḳ ṣu ile ġusl ėde her nesne ki münāsib aḫlāṭdır lāzım geldikde ṭabḫ (15) şāhtereden ġaflet ėtmeye sevdāvīde ṭabḫ eftīmūn ve ṣafrāvīde ḳanṭariyūn (16) maḥall-i ġaflet degildir ve şol ḫabbı istiʿmāl ėde ki ne ziyāde raṭb ve ne yābis ola (17) eger istiʿmāl devāda nefret-i tāmme geldiyse sütlü birinc bulamacı istiʿmāl ėde bir gün (18) ṣoñra devāyı nefreti giderir istifrāġın yevm ve eḥadde memnūʿdur ḥaṭar-ı ʿaẓīm vardır (19) her ḳanġı ḫılṭıñ defʿi lāzım ise anı defʿ ėde sāʾire taʿarruż eylemeye eger şirket-i aḫlāṭ

[45a]

(1) var ise evvel ġāliba ʿamel ėdip baʿde ḳarībe ḳarīb olana ʿamel ėde meger demden (2) ṭabīʿatına ṭınnet ʿārıż ola ol vaḳt-i ishālden ṣoñra keşk-i cev istiʿmāl ėde (3) sūʾ-i mizāc olana ʿamelden ṣoñra bir beẕr-i ḳaṭūnāyı gülābla ışladıp luʿābına rūġan-ı (4) benefşe ve bādem ve fındıḳ atıp bir miḳdār yiye müfīdü'l-mizāc olan beẕr-i kettānı sükker (5) ile ḫalṭ eyledikden ṣoñra baʿde'l-ʿamel istiʿmāl eylemek aʿlādır eger ḫummāsı olursa (6) devādan ṣoñra cüvārid ve sikencebīn aʿlādır eger baʿde'l-müshil saḥcʿārıż olursa (7) iki günden ṣoñra ḥammāma girmek aʿlādır ḫuṣūṣan devādan ṣoñra evvela eger ḥammām ḫoş (8) geldi ise ve mizācı ḥaẓẓ ėderse baḳıyye-i mādde ḳalmışdır nihāyetinde ḥammāmdan ḥaẕır olunur (9) ıssı ṣu içmekdir ve cigeri izāle ėder öyle derd ki müshilden ṣoñra olmuş ola (10) dārūnuñ zamān-ı muvāfıḳı bahārdır ve ḫarīfdir lakin ṭabīʿata ḳuvvet vėrmek lāzımdır (11) dārūda leyyin ile ḳanāʿat eylemek laṭīfdir meger żarūrī müshil ḳavī içmek bir kimse ki müshil (12) żaʿīf içe ve ʿamel ėtmeye taḥrīk-ı mevādd eylemiş olur çoḳ vāḳiʿ olur ki müshil ḥareket-i (13) ḥummāya sebeb olur eger bu meẕkūrāt vāḳiʿ olursa birḳaç gün ṣabr ėdip baʿde (14) faṣd eylemek kāfīdir eger müshil cüzʾi vėrilip taḥrīk-i mevādd ėtmeyip lakin cevfde ḳalsa (15) ve elem ve keder vėrmese üzerine ḳavābıż istiʿmāl eylemek aʿlādır eger ḳıllet-i ıżṭırāb (16) vėrirse bir miḳdār naṭrūnu cüzʾi ʿasel ile ḥall ėdip içireler ta kīm ḳayʾ vère (17) ve ḳādir olduḳça ḳayʾ ėdip baʿde şiyāf ile meşġul ola ta kim mevāddi

yine taḥta (18) ceẕb ėde bu bābda nıṣf dirhem maṣṭakī ekl ėdip üzerine ıssı ṣu içmek bī- (19) naẓīrdir böyle ėtmeyip ihmāl ėderse verem ḥāṣıl olur ve aʿrāż-ı maḫūfa ẓuhūr

[45b]

(1) eylemek muḳarrerdir bārī faṣd ėdeler iki güne dek eger ekline ishāl ẓāhir olmasa (2) cāʾizdir ki aʿżā-yı reʾseyeye meyl ėtmekle verem-i küllī ẓuhūruna bādī ola eger ishālden (3) ṣoñra ʿaṭaş-ı ḳavī ve ḫāb-ı ẓāhir ola ishāliñ ḳaṭʿi lāzımdır gerekse ʿaṭaş ve ḥarāret (4) miʿdeden olmasın ṣafrānıñ taġayyüründen olsun hemān lāzım olan ol ḥālde ḳaṭʿ (5) ishāldir eger ishāl ifrāṭla olursa ḳollarınıñ iki bāzūsundan eṭrāf-ı bedenin (6) şedd ėdeler ishāl mündefiʿ olur bu tedbīr ile olmazsa cüzʾi eflūniyā vėrip (7) ḥammāma dāḫil ėdeler ve ʿaraḳ gelince ṣabr ėdeler eger ḥammāmıñ ıssı ṣuyu ve ḥavżı olup (8) girilmek ḳābil ise dāḫil ėdeler ve baʿżı şeyʾ ki ḳavābıżdan ola aʿżāsına delk (9) ėdip ḳuru şīşe vażʿ ėdeler yaʿnī nīşter ile ustura ile çizmeden ve delmeden (10) şīşe çekeler ve pehlūsuna żımād eylemek cümle mücerrebātdandır bu nevʿ daḫı aʿlādır ki ekşi (11) süzülmüş yoġurtdan ayran ėdip ḳaynadalar kefīn aldığı gibi iki dirhem mesḥūḳ (12) tere toḫmun mizāc ėdip içireler bi-emrillah taʿāla ḳabż ėder belki ḥabs-ı dem daḫı ėder (13) mücerrebdir **bāb-ı rābiʿ şol devāları beyān ėder ki żararı ʿaẓīm ve ẕī-semm ola** (14) cümleden ḫarbaḳ-ı esved ve türbüd ve ġārīḳūn-ı siyāh ve māzeryūn bunlar ile ṭabīʿatı (15) telyīn ėdip istiʿmāl eylemek ḫaṭardır baʿżı edviye vardır ki baʿżı mizāca muvāfıḳ (16) ve baʿżılara muḥālifdir saḳmūniyā gibi bu devāyı bilād-ı terkde çendān istiʿmāl eylemezler (17) meger devā-yı ḳavī murād ėdip żarūretde istiʿmāl ėdeler baʿżı kimesneniñ bedenine (18) cirm-i devā ʿamel eylemez ḳuvvet-i devā ʿamel eyler böyle maḥallde lāzımdır ki evvel tedbīre edviye-i (19) ʿıṭrīyeden dāḫil ėdeler kim ʿameli laṭīf ve istiʿmāli ʿasīr olmaya meṣelā türbüd ve helīle

[46a]

(1) gibi eşyāda ʿıṭriyyāt muvāfıḳdır baʿżı eczā müleyyin ve müẕliḳ olur erik ve esbiġūl gibi (2) baʿżı eczā müleyyen ve hem laṭīf olur şīr-ḫuşk gibi baʿżı eczā daḫı ki ḫāṣıyyet-i müshilden (3) ammā semmiyyeti vardır ishāli ḳahr iledir ṭabīb lāzımdır ki böyle edviyeniñ semmiyyeti muḳābelesinde (4) fārmaz mertebesine kāyim olan eczā ile ıṣlāḥ ėde saḳmūniyānıñ sefercel ve tuffāḥ (5) ile ve türbüdüñ zencebīl ile ıṣlāḥ olunduġu gibi **bāb-ı ḫāmis ḳayʾ ve ḳayʾıñ nefʿi** (6) **ve żararı beyānındadır** şol kimesneniñ ki sīnesi

teniñ ve gendānı ince ve dırāz (7) olan nefesini alıp vėrmede ʿāciz olup riyyede ʿārıżası ola ḳayʾ żarardır (8) ḳayʾ ėtmek muʿtādi olmayan kimesne ʿusretle ḳayʾ ėtmek keẕalik żarardır şol kimesne ki (9) ḳuşmaḳ murād ėde ve ḳādir olmaya aña muḳayyiʾ ḫafīf vėrile miṡālen iki dirhem beẕr-i fücül (10) saḥḳ ėdip bir fincān sirkengübīn içinde bir gėce ışladıp ve aç ḳarınla içe laṭīf (11) ḳayʾ ėtdirir eger bu tedbīr teʾṡīr eylemezse buçuḳ dirhem cebelhenk içmek ḳayʾ getirir (12) fī'l-cümle ḳayʾa żarūret olup iḳtiżā ėderse riyāżatı menʿ ėdip cerb ve şīrīn (13) ġıdālar yeyip miʿdeyi ḳayʾa müstaʿidd ḳıla eger ṭaʿmı ʿasīr şeyʾ yemekle ḳayʾ ėtmek ḳābil (14) olursa ġıdā devādan efḍaldır anıñla ḳayʾ ėde eger ḳayʾ ėtmek ʿusret çekmeyip (15) diledigi zamānda ḳuşmaġa ḳādir ise muḫtelif ġıdālar ekl ėdip ḳayʾ ėde ammā (16) ḥīn-i ḳayʾda gözünü ve ḳarnını bir ʿaṣāba ile baġlaya eger muḳayyiʾ şeyʾ ekl eylemiş ise (17) ʿunfla ḥareket ėdip riyāżata taḳayyüd ėde ta kim muḳayyiʾ teʾṡīr ėde ve ḳayʾ āsān gele (18) ve muḳayyiʾ için lāzımdır ki seḥer vaḳtinde istiʿmāl ėdip iki sāʿatden şoñra tavuḳ (19) tüyü ile taḥrīk ėde eger ḳoymazsa bir cüzʾi şīrūġan içe ve üzerine ıssı ṣu içmek

[46b]

(1) daḫı müteḥarrikdir belki ıssı ṣuya zeytūn yaġı ḳatıp içe ammā muḳayyiʾ ve ḳayʾdan evvel bir miḳdār (2) ṭaʿām yemek şarṭdır ta kīm cūʿ ġālib olmaya baʿde'l-ḳayʾ ʿaṭaş ʿārıż olursa şarāb-ı (3) tuffāḥ içe bāç şorbāsı ve isfīdbāc-ı laḥm ḳayʾ ʿaḳabinde aʿlādır her kimesne ki ḳayʾ ėde (4) ve ḳayʾ eyledigi ḫāmıż olup zencārīü'l-levn ola belki nabżı daḫı müteġayyir ola (5) ḥummāsı olursa ḫaṭar-ı ʿaẕīm vardır ḥummāsı yoḳ ise ʿalāmet-i ḥummādır ġıdā teʾḫīr (6) olunmaḳ gerekdir **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i şāliṡi bir faṣıl ve beş sifri müştemildir sifr-i** (7) **evvelide beş bāb sifr-i şānīde dört bāb sifr-i şāliṡde beş bāb sifr rābiʿde** (8) **dört bāb sifr-i ḫāmisde beş bāb vardır faṣıl ḫavāṣṣ-ı ḳayʾ beyānındadır** ḳayʾ (9) ėden şaḫṣıñ evvelā miʿdesini ve emʿāsını ḳayʾ pāk ėder aḫlāṭı dimāġdan ve (10) bedeniñ esfelinden ve aʿlāsından ḳalʿ ėder ve ḫiffet vėrir ve cerb ġıdālara raġbet (11) ḥāṣıl ėtdirir cümleden nabżı ḳavī eyleyip bedeniñ ḥareketin ḳavī ėder emrāż mertebesinden (12) istisḳā ve māliḫūlyā ve cüẕām ve ʿırḳu'n-nesāʾ ve niḳrīs nāfiʿdir imdi ḳayʾ ve leyyin ādem (13) üç gün evvel faṣd eylemiş gerekdir zīrā miʿdesinde ḥılṭa olmaḳ māniʿ-i ḳayʾdır (14) evvel yüzünü ve aġzını sirke ve gülābla maḫlūṭ ṣu ile ġusl ėde ve ḥamāma varıp nīm direm (15) maṣṭakī ekl ėde ve bir miḳdār serīʿü'l-hażm ġıdāya baʿde ḳayʾ ėde Ebḳırāṭ'ıñ vaṣıyyetinde (16) nedir ki ayda iki gün

müteʿāḳıb ḳayʾ olunursa nāfiʿdir ḫāṣṣası balġam ve mürre-i ṣafrāyı (17) defʿ eylemekdir suḳūṭ-ı şehvet ve iştihā ve ḥabāʾ-ı ḫāmıż için ziyāde nāfiʿdir ʿale'l-ḫuṣūṣ (18) baş aġrısına ve beden süstlügüne ve bögrekde ve meṣānede olan ʿavārıża nāfiʿdir (19) ḫuṣūṣan cüẕām ve fālic ve raʿşe ve ṣarʿa miʿdeye ve yereḳāna ve nefes ṭarlıġına ve ḳūbāya

[47a]

(1) ki temregidir ḳayʾ nāfiʿdir ammā ifrāṭ-ı ḳayʾ miʿdeyi süst ėdip sīneye ve çeşme (2) żarar ėder derd-i sere mübtelā ėder dişleri ve cigeri żaʿīf ėder veridiyye ki şāḥṭamardır (3) süst ėder eger muʿtād ḳayʾ olup ḳayʾ müyesser olmazsa āb-ı fātir ve ʿasel ve rūġan (4) ve dühn-i sūsen bunları ḥuḳne ėde eger temeddüd ve derd-i ketif ve şerāsīf ki baġırsaḳ (5) ṣayrındısıdır ḳuruldusudur olmuş ise ısısı ṣuyu edhān-ı muʿtedil (6) ile tekmīd ėdeler eger ẕerʿ-i miʿde ʿārıż olmuş ise yaġlı ısısı şorbālar yiye ki (7) serīʿü'l-hażm olmaya eger ıncḳırıḳ ẓuhūr ėderse benefşe ve bādām yaġına cüzʿi şemʿ (8) kāfūru ḫalṭ ėdip merhem miṣāl olduḳda miʿdesine ve gerdānına ṭılā ėdeler (9) eger sübāt daim ve inḳıṭāʿ-ı ṣavt ʿārıż ola eṭrāfın yaġlayalar ve miʿdesine rūġan-ı (10) zeyt ve ḳıṣṣāu'l-ḥımār ve ʿuṣāre-i seẕāb tekmīd ėdeler eger bu meẕkūrātı ḳaynadıp (11) ʿasel ḳıvāmına vardıḳda ısısı ṣu ile aç ḳarna içe ḳayʾ eyledigi taḳdirce mesbūta (12) ve inḳıṭāʿ-ı ṣavta ve ḳulaḳ gürüldüsüne ve ṣamemine nāfiʿdir eger ifrāṭla olursa ve (13) burnu ḳoḳu almaz ise tedbīri meẕkūru istinṣāḳ ėde ammā ḥuḳne bir maʿnādır emʿāyı (14) pāk ėder fuḍūldan emīn ḳılır bögregi ve meṣāneyi ve ḳuluncu açar eger aʿżā-i reʾseye (15) fuḍūl taʿarruż eylemiş ise gibi mübārek nesne olmaz ḥuḳneniñ aʿlāsı ʿillet üzerine (16) yatıp ʿamel olunandır efḍalı evḳāt-ı ḥuḳne ṣabāḥ ve aḫṣāma ḳarīb evḳātdır (17) lakin ḥuḳne-i ḫārre mużaʿaf cigerdir bāʿiṣ-i ḥummā olur ḫuṣūṣan ifrāṭı müteḳarrır sebeb (18) ḥummādır **bāb-ı evvelī istifrāġ-ı küllī beyānındadır** imdi ḫılṭıñ ḫārr olanı defʿ olur (19) ammā şol ḫılṭ ki ḫām ola kemmiyet mübārek keyfiyyetinde fāsiddir buña neḳāʾ-i sihāl

[47b]

(1) ile olmaḳ lāzımdır faṣd ise ol zamān vācibdir ki demevīü'l-mizāc ola ve (2) faṣdıñ zamānı bahārdır amma saḳaṭada ve ḍarbede faṣd eylemek lāzımdır aña zamān (3)

taʿyīn olunmaz bir kimesnede ki verem ola māddesi nażc bulmazdan evvel mütefeccir ola (4) maraż daḫı demevī ola ḥādiṯ olmazdan evvel faṣd lāzımdır baʿde'l-ḥadeṯ faṣd (5) cāiz degildir zīrā faṣd ḫılṭı raḳīḳ eder bedene münteşir olur ve ḫılṭ-ı ṣaḥīḥ ile maḫlūṭ (6) olur lāzım olan ḳable'n-nażc faṣd olunmaḳdır verem nihāyete irişdikde faṣd (7) memnūʿdur keẕalik marażıñ buḥrānlarında faṣd cāyiz degildir meger verem çoḳ ṭura (8) ve vecaʿı bir miḳdār sākin ola ol vaḳt faṣd-ı ḳalīl cāyizdir eger ḳuvvet żaʿīf olup (9) aḫlāṭ-ı keṯīre tevlīd ede belki yayılmaḳ ve ḳulunc ola yāḫūd ṭamsa mübtelā ola faṣd (10) cāyiz degildir meger żarūret ola eger aḫlāṭ ḫām olup imtilā ẓāhir olmuş ola faṣd (11) muḳarrerdir eger ṭabīʿat bi'l-külliye nażca ḳādire olmayacaḳ olursa ve faṣd olunursa mūcib-i (12) helākdır şol kimesneniñ ki sevdāsı ġālib olup faṣd ede aña ol faṣddan (13) müshil aʿlādır zīrā dem-i maḥmūdi faṣd żāyiʿ eder eger aḫlāṭ çoḳ olup faṣd (14) ederse dem-i maḥmūdi ceẕb eder ḫılṭ rūy-ı ʿużvda bāḳī ḳalır bu kerre ḳāndır (15) az az nāḳış olup heyhāt ki aġdiye-i ceyyidetü'l-cevher ekl ede ve andan dem-i maḥmūde (16) ḥāṣıl ola ve faṣd ki raḳīḳ alına demiñ raḳīḳ olanı gider keṯīfi ḳalır imdi faṣd (17) ile gerekdir ki ṭamar ziyādece açıla ta kīm beden lāyıḳına göre tenḳıye oluna nihāyet bayılmaḳdan (18) haẕer ede aña göre tedārik göre semiz ādeme zemistānda faṣd muvāfıḳdır naḥīf (19) ādeme faṣl-ı tābistānda gerekdir bir kimesne ki faṣd ėtmek dileye evvelā bir miḳdār arḳa

[48a]

(1) üzere yata ve yuvalana ta ki cümle ʿurūḳ ḫaberdār ola ḥummānıñ iltihābında ve ibtidāsında (2) faṣd cāyiz degildir şol ḥummā ki teşennüc ile maʿan ola faṣd cüzʾi lāzımdır eger ḥummāda ʿufūnet (3) ve iltihāb-ı ṣaʿb olmaya ḳārūresi sürḫ olup ġalīẓ olup nabż-ı ʿaẓīm ise ol (4) vaḳt ḳavānīn-i ʿaşereye naẓar ede muvāfıḳ ise faṣd ede ẕikr olunan ḳavāʿidiñ muḫālifi (5) ve ʿaksī ise terk ede lakin miʿdesi ḫāli olup ḫālet-i sükūnda ola eger bevl (6) raḳīḳ olup nārī olup nabż żaʿīf ise faṣd ėtmek żarar-ı ʿaẓīmdir ʿale'l-ḫuṣūṣ (7) dem raḳīḳ olup beyāża māʾil ise terk-i faṣd ede ḳan aḳar iken bu ḥāli müşāhede (8) ederse hemān baġlayıp terk olunmaḳ lāzımdır ve ḳırḳ yaşından ṣoñra faṣd iḳtiżā (9) ederse mulāḥaẓa ile ede baʿżı ḥummeyātda faṣd muḳavvī ṭabīʿat olur zīrā mādde-i (10) nāḳışa olur cümleden ḥummā-ı demeviyyeye faṣd ġāyetle lāzımdır lakin ibtidāda faṣd (11) ġayrı müfriṭ olup intihāda olursa mādde-i nażc bulduġu vaḳtdir ziyādece faṣd (12) cāyizdir zīrā mādde-i ḳalʿ eder bārid mizāc ve faṣl-ı bārid ve sinn-

i ṣıbādan on dörde (13) varınca ve sinn-i şeyḫūhetde faṣd cāyiz degildir memnūʿdur meger şeyḫiñ ʿaḍalesinde (14) imtilā ve ḥumret ḳavī ẓāhir ola ol vaḳt żarūrīdir cāyizdir ifrāṭla lāġar semīn (15) ve müteḫalḫilü'l-beden ve sefīd şekl ve eşḳaru'l-levn olanlar faṣd ėtmeyeler memnūʿdur bir kimesneniñ (16) marażı ṭavīl olup demi fāsid olmuş olanlar naẓar ėdeler eger ḳan siyāh ve ıssı ise (17) anı faṣd ile çıḳarmaḳ gerekdir lakin tėz rabṭ ėdeler ve yemek yeyip üzerine fī'l-ḥāl (18) faṣd cāyiz degildir ṣāḥib-i tuḫme miʿdeye ve aʿżā-i zekiyyetü'l-ḥisse ki ʿayn ve ve femdir (19) faṣd memnūʿdur bir kimesneniñ miʿdesinde ziyāde ṣafrā olsa vaḳt-i ḫābda

[48b]

(1) ḍayyıḳ üzere olur faṣd cāyiz degildir zīrā yübs ḥāṣıl olur bir kimesneniñ (2) ki demi ġalīẓ ola faṣd iḳtiżā ėder ḳable'l-faṣd ḥammāma vara eger ḥammāma taḥammülü yoḳ (3) ise miʿdesin ṭaʿāmı mümtelī ḳılmaya belki tedrīcle ġıdāyı laṭīf ḳılıp ḥareket ve (4) riyāżat ile olup baʿde faṣd oluna ve faṣddan ṣoñra ḥammāma bir gün ḳadar gecince (5) varmaya eger bir kimesneniñ elinde verem olup vecaʿından mużṭarib ise ġayrı elinden (6) faṣd ėdip maḥall-ı vereme merhem-i isfīdāc ura eger bedende ḫılṭ bisyār ise faṣd (7) eylemek aḫlāṭı ḥarekete getirir yine ṣalāḥı faṣd ile olur ḳāʿidesi mütevātir faṣd (8) eylemekdir **bāb-ı şānī tedbīr-i fuṣūl beyānındadır** ṭuruḳ-ı ṣaliṣe üzere ṭuruḳ-ı istifrāġ (9) beyān olunur imdi ḥāfıẓ-ı ṣıḥḥat olan kimesneye lāzımdır ki bahār gelmezden evvel (10) aḫlāṭı ḳarşılaya ḳan almaḳ ile mi lāzımdır yoḫsa ḳayʾla mı münāsibdir yāḫūd (11) müleyyen ve müshil ile mi muvāfıḳdır ʿamel ėde lakin ziyāde ḥarāret vėren eşyādan ictināb (12) ḳıla ifrāṭla şarāb içmek gibi ve eşyā-ı ḥārreye müdāvemet gibi bunlar mużırrdır eger mübtelā ise (13) bārī ġıdāyı az ėdip māʾile memzūc şarābı çoḳ ėde ve bahārda penbesi az olup (14) müferrih olan libāsı giye kürk ḳısmından sincāb ve ḳāḳum ve tınnīn ve ṭavşan aʿlādır (15) ziyāde sükūn üzere olup ekşi şorbālar ve bārid meyveler ve münāsib ġıdālar ile (16) ṣafrāyı ḳalʿ ėde erik ve ḳarpuz ve ḫıyār daḫı münāsibdir ve farḳı cāyiz degildir (17) ḥāṣılı çoḳ cimāʿdan ve ṣovuḳ ṣular ile ġusl eylemekden ve başını açıḳ ṭutmaḳdan (18) ve ziyāde ḳayʾ eylemekden ḥaẕer ėdeler zīrā ḥummā celb ėder ṣabāḥ ṣovuḳlarında ve öyle (19) ıssılarında iḫtirāz ėde ve ḳış olduḳda içine penbeli zebūnlar ve ḳaftānlar ve münāsib

[49a]

(1) kürkler giye ve ġalīẓ ġıdālar yiye herīseye ve keşkek gibi nitekim eyyām-ı şitāda ġalīẓ (2) ġıdālar yenir ve ḳışda ḳuşmaḳ żarardır ʿilāc ise üç nesne ile tamām olur cümleden (3) biri sitte-i żarūriyyeye riʿāyetdir biri daḫı marażıñ hücūmundan ġıdāyı menʿ ėdip (4) ṭabīʿat-ı muḳābele ėdecek vaḳte dek ḥıfẓ ve ḥareket ėtmekdir ta kim ṭabīʿat-ı hażma meşġūl (5) olmaya ʿale'l-ḫuṣūṣ ḥummā nevbetlerinde ziyāde iḥtirāz lāzımdır ta kim miʿde ıżṭırāb (6) çekmeye şol kimesne ki riyāżat-ı ḳavīye ile ḥāżır bulunmaḳ dileye ḥīn-i eklde ol ġıdānıñ (7) laṭīfin ekl ėdip andan ġalīẓin ekl ėde zīrā süddeden ḫavf lāzımdır gerçi ġıdā (8) ḳuvvetiñ dostudur maʿnīde düşmanıdır mizāc bu iki ṭarafa daḫı müdārā ėder imdi her gāh (9) ki maraż aṭvel ola ḳuvvete ḥācet ekṣer olur anıñçündür emrāż-ı müzminede ġıdāya iḥtiyācımız (10) ziyādedir şol maraż ki ḳuvveti ẓāhir olmaya üç dört günden aşaġa ḳoya bedeniñ (11) ḳuvvetine dālldır ġıdāya perhīz şarṭdır miṣalen ḳuvvet-i müteḥammil olan ġıdāya mürācaʿat küllī olunmaya (12) eger ḳuvvet żaʿīf ise buḥrān daḫı olursa ġıdā vācibdir ammā ʿilāc bi'd-devāda üç (13) ḳānūn vardır biri devāniñ keyfiyyetidir yaʿnī ḥarāreti ve burūdeti ve ruṭūbeti ve yübūsetidir (14) bu nevʿa marażıñ maʿrifetinden ṣoñra lāzım olan żıddıyla ʿilāc eylemekdir ẕükūra (15) ʿilāc ḳavī vėrip ināṣe-i devā żaʿīf vère ekhel olana ʿilāc-ı mutavassıṭa gerekdir (16) bir şaḫṣıñ ʿādeti defʿ-i maraż eylemede ishālle olsa ger ve aña mürācaʿat olunsa ve (17) faṣl-ı ḫārrda ziyāde ḫārr olan ile devā ėtmek gerekdir vaḳtā ki şiş ve verem (18) ẓāhir ola üzerine revādiʿ urup intihāda taḥlīl ėdici eşyāyı vère laṭīf (19) ṣadālar ve muġannīler ve ḫūb āvāzlı ve ḫoş rāyiḥalı eşyā ʿilāca muʿayyen olur

[49b]

(1) ve sūʾ-i mizāc kim marażda muḫkem ola tedbīr ve muʿālece żıddı ile lāzımdır ammā sūʾ-i (2) mizāc-ı bārid sehlü'z-zevāldır sūʾ-i mizāc-ı ḫārr bunuñ ʿaksīdir sūʾ-i mizāc-ı yābis sādec (3) ola anda tebdīl kāfīdir eger māddī ola māddeye istifrāġ lāzımdır eger (4) istifrāġ māddeden ṣoñra yine bāḳī ḳalırsa ḫārr olanı bārid ile ve raṭb olanı (5) yābis ile tebdīl oluna ve istifrāġ-ı mādde şol miḳdār gerekdir ki ḳuvvet-i müteḫammil ola (6) keṣret-i ḥurūcundan ḫavf olunmaya ḳaçanki müshil içilse müshil için olup balġam ḥāric (7) olsa ifrāṭla olmuş olur eger sevād ḥāric olursa ḥaṭardır ve istifrāġ-ı müshile (8) mübāşeret mādde-i nażc bulduḳdan ṣoñra gerekdir eger ḫılṭıñ ziyādesi nisbet-i ṭabīʿiyye (9) üzere olmasa ancaḳ biri ziyāde olsa ġālib olup ziyāde olanı

istifrāġ-ı (10) müshil içmekden ʿāciz oluna tarḫūn ve ʿunnāb çiynemek ve ekl eylemek aʿlādır imdi (11) faṣd aḥvāli bundan ḫāllī degildir ki eyyām-ı şühūrdyan birinde olur ol şehirde faṣd (12) pür-ḳāna mūriṣdir ikinci günde faṣd mūriṣ-i ḥummādır üçüncü gününde faṣd mūriṣ-i (13) beraṣdır dördüncü gününde faṣd beñzi ṣarardır beşinci gününde faṣd mūriṣ-i cüẕāmdır (14) altıncı gününde faṣd mūriṣ-i balġamdır yedinci gününde faṣd mūriṣ-i emrāż-ı ġayr-ı meşhūredir (15) sekizinci gününde faṣd mūriṣ-i rīḫdir ṭokuzuncu gününde faṣd mūriṣ-i ḳuluncdur (16) onuncu gününde faṣd mūriṣ-i felcdir on beşine varınca faṣd ėtmek mūriṣ-i (17) yereḳāndır on sekizinci günü faṣd ėtmek ruṭūbete nāfiʿdir āḥer şehre dek fi'l-cümle (18) bu eyyām nāfiʿdir meger ḳamer-i selḫde ola bu ẕikr olunan ḫavāṣṣ żarūret olmazsa (19) ammā żarūret olup faṣd elzem ise ne çāre elbetde faṣd olunur bāsılīḳ ṭamarından[12]

[50a]

(1) faṣd eylemek tenevvür-i bedeni pāk ėder ḳīfāl ṭamarından ve ḥablu'z-zirāʿ ṭamarından faṣd ėtmek (2) gerdānı ve andan yuḳarısını evcāʿ-ı evrām sālim ėder ekḥal ṭamarından faṣd ėtmek (3) müşterekü'n-nefʿ dir tenevvür-i bedene ve raḳabeye nāfiʿdir **bāb-ı şāliş keyfiyyet-i cimāʿ ı ve nefʿ** (4) **ve żarrı beyānındadır** imdi cimāʿ bir fiʿldir ki fuḍūlü taḥlīl ėder fālice ve raʿşeye (5) ve ʿırḳu'n-nesāya ve diz aġrılarına nāfiʿdir cimāʿla ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat ve beḳāʾ-ı nevʿ-i insān (6) müyesser olur maʿlūm ola ki cimāʿñ efḍalı hażmdan ṣoñra olandır yaʿnī beden iʿtidāl (7) üzere ola bir vechle ki ḥarāret ve burūdet ve ruṭūbet ve yübūset iʿtidālile (8) olup ne aç ve ne ṭoḳ ola böyle olmayıp ḫaṭā vāḳiʿ olursa żararı muḳarrerdir (9) eger beden imtilā üzere olup cimāʿa şehvet ġālib ise żararı eḳall olur ʿaksī (10) üzere ise żararı olur lāyıḳ olan şehvet-i ḳaviyye olup ṭūfān keşīr olmaḳdır (11) bedeniñ naḳl olunan üzere iʿtidāli üzere olursa ḫod nefʿine nihāyet yoḳdur (12) lāyıḳ olan budur ki şehvet-i ṭūfān ḥüsn-i ṣūret ve fikr-i maʿşūḳ cihetiyle olmaya (13) belki ẕekere ḳıvām tāmm gelip şehvet-i heyecān eylemiş ola belki ol şehveti ṭabīʿatıñ (14) ḳuvveti maḥallinde ḳöpüre menīniñ keşreti raġbetiñ şiddeti cimāʿıñ ʿaḳabinde yine cimāʿ ārzū ėde (15) ve sinn-i ḫıfẓ üzere olasın zīrā cimāʾ-ı muʿtedil ḥarāret-i ġarīziyyeyi ḳaldırır bedeni (16) ġıdālandırmaga ḥāżır ėder ve feraḥ ve sürūr vėrip ġażabını teskīn ėdip efkār-ı (17) zāʾideyi izāle ėder fi'l-cümle sevdāvī marażlarıñ ekşerine nāfiʿdir gāh olur ki (18) cimāʿ terk ėtmekden baş dönmek

[12] sūʾ-i mizāc –ı yābis ise asīrdir

ve göz ḳararmaḳ ve beden aġırlanmaḳ ḫāya şişmek (19) vāḳiʿ olur nārıñ cimāʿ ʿavret ėtse yine fī’l-ḥāl ṣıḥḥat ẓāhir olur eger ifrāṭla cimāʿ

[50b]

[(1) ėderse ḳuvveti ısḳāṭ ėder ve soñra żarar ėder ḥuṣūṣan raʿşeye ve fālice ve teşennüce (2) ve żaʿf-ı başara sebeb olur el-ʿıyāẕü billah livāṭa ėden melāʿīn istifrāġı eḳall olmaġla (3) hezār-ı emrāż ve meşaḳḳatlere bāʿiş olur ki iḥṣā olunmaz ḳarı ʿavret cimāʿından (4) ve ziyāde küçük ḳız cimāʿından ve müddet-i ṭavīle cimāʿ olunmayan ʿavret cimāʿından ve ḫāyiża (5) ʿavret cimāʿından iḥtirāz lāzımdır bu meẕkūrāt cümlesi müżaʿafdır ve żaʿfa nāfiʿ (6) olan güzel ʿavret cimāʿıdır ki ḳalb aña māʾil ola böyle ʿavrete cimāʿ bāʿiş-i sürūr-i (7) ḥubūr olup menīniñ istifrāġı ve keşreti żaʿfı defʿ ėder ve nice emrāż izāle (8) ėder cimāʿıñ ġāyetle yaramazı ʿavret eriñ üzerine çıkıp cimāʿa eylemekdir cāʾiz ki (9) menīniñ ḫurūcu ʿasīr olmaġla ruṭūbet eriñ üzerine munṣabb ola ve niçe maraż vuḳūʿuna (10) bāʿiş olur ki defʿinden ṣoñra müteʿazzir olur eşkāl-i cimāʿıñ efḍalı er ʿavretiñ üzerine (11) olmaḳdır ki ʿavretiñ uyluḳların ḳaldıra tamām öpüp ḳuçup memelerin oḫşayıp (12) ḳucaḳladıḳdan ṣoñra ẕekerini ṭutup ʿavretiñ ferci üzerine aşaġa yuḳarı sürünüp (13) ʿavretiñ gözünüñ heyʾeti müteġayyir ola yaʿnī ḳızara ve nefesi ʿaẓīm ola bu maʿnā ḥarāret (14) sebebiyle raġbetden nāşī olur ol maḥallde eri ḳucmaḳ dėrler cānı lebe ḳarīb olur (15) kemāl-i iştihāsı zamānīdir ol maḥallde cimāʿ ėde ki hem oġlan ṭoġurmaġa sebeb ve hem (16) cimāʿ ėdene nefʿ ḥāṣıl olur cimāʿa birḳaç nesne muʿayyendir cümleden cimāʿ olunduġunu (17) görmek ve cimāʿ bābında teʾlīf ve taṣnīf olunan kitāba mürācaʿat ve ḳırāʾat eylemek ve aña (18) müteʿalliḳ taṣāvīr ve nuḳūş görmek cimāʿa raġbet vėrir zamān-ı sābıḳda bir pādişāhıñ (19) cimāʿda żaʿfı var imiş bir ṭabīb-i ḥāẕıḳ ve ʿarif ve er cāriyelerinden baʿżı kendi

[51a]

(1) ḳullarına nikāḥ ėtdirip pādişāh bunlarıñ cimāʿına bir maḫfī yerden naẕar ėdermiş ol (2) ḥālde ẕekeri deliginden peynir māyası gibi bir ġalīẓ mādde gelir bi-emrillah

cimāʿa (3) ḳuvvet-i tāmme ḥāṣıl olur bu bābda muḳavvī yad-ı bal-durur dėmişler ḥuṣūṣan çengi (4) cāriyeleriñ çalḳayıp raḳṣ eylemesi daḫı muḳavvīdir tėz tėz ḳasıḳ tıraş ėtdirmek (5) şehveti taḥrīk ėder ve cimāʿı çoḳ zamān terk eylemek cimāʿı ferāmūş ėtdirir (6) el ile inzāl eylemek yaʿni celḳ ṣırmaḳ neʿūẕ-billah hem vebāldir ve hem müriṣ-i ġamdır (7) ẕekeriñ ḳıvāmını ve şehvet-i cimāʿı żaʿīf ėder **bāb-ı rābiʿ teşrīḥ-i aʿżā-i insānī bayānındadır** (8) **ki yigirmi bābla tamām olur** ḳısım-ı ṣānī teşrīḥ-i aʿżā-i mürekkebedir ki yedi bābla (9) itmām bulur bu cümleden biri eczāʾ-i aʿżā-i insāniyyedir ālāmet oldur ki bedeniñ (10) ḳuvveti ol ālāt ile tamām ola ve eczāʾ-i beden ya müfred ya mürekkebdir müfred ol aʿżādır ki (11) müteşābihü'l-eczādır kemikdir ve kemirdekdir ve ribāṭdır ve ʿaṣabdır ve verīddir (12) ve şiryāndır ve ġışādır ve laḥmdır ve ʿużv-ı mürekkeb ki aʿżā-i ẕātiyyedir başdır (13) ve ellerdir ve ḳulaḳlardır ve gözlerdir ve aġız ve dil ve dudaḳlardır ve ṣadr (14) ve ḳalb ve riyye ve merāre ve ṭıḥāl ve bu bögreklerdir ve meṣāne ve ālāt-ı tenāsül ve evʿiye-i (15) menī ve beyżeteyn ve raḥmdır ve nisāda memeler ve anlarıñ evʿiye mineleri ve beyżeteyn (16) yerine ḳāʾim olan maḥalldir ki iḥlīl-i ricāliñ güyā ẓarfı vāḳiʿ olmuşdur bu bir deridir ki (17) mecmūʿanı ḥāvīdir bu meẕkūrātıñ ʿalī vechü'l-cemāl tafṣīli maḥallinde ẕikr olunur (18) **bāb-ı ḫāmis teşrīḥ-i ʿaẓm beyānındadır** maʿlūm ola ki ʿaẓm-ı esās-ı bedendir yaʿnī (19) bedeniñ direkleri ve ḳıvām ve ṣebāt üzere ṭurması ʿiẓāmladır ve ʿiẓāmıñ eşkāli[13]

[51b]

(1) muḫtelifedir derāzdır ve kütāhdır ve mücevvefdir ve muṣammetdir ve ġalīẓdir ve raḳīḳdir (2) ve ʿarīẓdır ve keṣīfdir ve ṣulbdur ve müteḫalḫildir ve muttaṣıldır ve munfaṣıldır ve ṣaġīrdir (3) ve kebīrdir ve müdevverdir ve musaṭṭaḥdır ve müstaḳīmdir ve münḥanīdir bu meẕkūrātdan (4) biri ḳıḥfdır ki aña kāse-i ser dėrler ve bu bir üstüḫān-ı müdevver-i mefṣūṭdur ki iki (5) cānibden başıñ üzerine vāḳiʿdir ve ḥāvīʾ-i dimāġdır bundan ġayrı iki ʿaẓm (6) daḫı ḥaceryān dėrler iki ṭaraf üzere yāfūḫi ṣaġdan ve ṣoldan iḫāṭa eylemişlerdir (7) ve bir ʿaẓm daḫı başıñ öñünde vāḳiʿdir bu ʿiẓām ki ẕikr olundu kendi cevherlerinde (8) muḫteliflerdir baʿżıları ṣulb ve baʿżıları saḫīfdir ḥażret-i ḥakīm cell-i şāne bu (9) kemiklerde derzler ve delikler ḫalḳ eylemişdir şerāyīn ve evride bu delikleriñ içinden (10) başa vāṣıl olur ve bu ʿiẓāmda üç derz vardır biri başıñ öñünde ḳıḥfla (11) alın kemiginiñ vasaṭında müşterekdir ve bu şekl üzeredir bir

[13] Ālāt-ı beden-i insāniyyedir

daḫı başıñ ardından (12) ḳıḫfla müşterekdir ve aña üstüḫān-ı lāmī dėrler lisān-ı Yūnāniyānda ḥarf-ı lāme teşbīh (13) eylemişlerdir başıñ ardından varır bu şekl üzere olur bunlardan ġayrı (14) bir derz daḫı vardır ki ṭūlā ḳıḥfi iki bölmüşdür bu derziñ başı ki derz-i lāmīye (15) vāḳiʿdir aña derz-i ḳavsī dėrler ve iki derz daḫı vardır ki anlara derzān-ı kāẕibān (16) dėrler sābıḳa ẕikr olunan dürūz gibi degildir ancaḳ derz-i nümādır şol kemiklerdir ki (17) ḳıḫfiñ ṭarafı üzere başıñ ve ḳulaġıñ üzerine iki cānibe bu şekl üzere mecrā-ı (18) bulmuş bunlardan ṣoñra bir ġayrı kemik ki cümle kemikleriñ altındadır (19) aña ʿaẓm-ı vetedī dėrler ġāyetle berkdir iki ʿaẓm ḥaceryān iki dīvār gibi ḳıḥfiñ iki[14]

[52a]

(1) cānibiniñ ṭūlunda vāḳiʿ olmuşdur cümleden ʿiẓām-ı laḥye ki on dört ʿaded kemiklerdir (2) ışṭılāḥ-ı ṭıbbda aña fekk dėrler Türkīsi üst çeñe dėmekdir anıñ teşrīḥi beyānındadır (3) bu kemiklerdir ki derzleri maḥdūddur derz-i bālā ki ʿarāża vāḳiʿdir ʿaẓm-ı pīşānī (4) ve laḥye ki ṣudġa varıncadır bu derzleriñ pāyānına ėrişir yaʿnī ḳulaḳdan (5) dişleriñ münbitlerine ki ʿaẓm-ı vetedī ve lüccīye müşterekdir aña vāṣıl olur ammā ol (6) derzler ki fekkiñ dāḫlidir üç derzdir bu üç derziñ ibtidāsı iki ḳaşıñ (7) ortasıdır ve müstaḳīmdir şol derzler ki dişleriñ münbitleriniñ yuḳarısından (8) vāḳiʿdir anlara muttaṣıldır iki öñ dişler ki senāyā dėrler nihāyeti anlara muttaṣıl olur (9) ve bir ġayrı derz ki derz-i evveliñ maḥallinde gelir inḥirāfen dendān-ı rubāʿiyāta ulaşır (10) ṣol ṭarafdan bu derz gibi bir ġayr-ı derz daḫı ẕikr olunan rubāʿiyātıñ münbitlerine (11) yuḳarı cānibinden muttaṣıl olur bu heyʾetle ki güyā bir ʿarż üzere iki zevāyā (12) ve iki ḳāʾīme ve iki ḥādde ve iki münferice ḥāṣıl olur ve bu dirizlerden ki üç dirizi (13) ḳāṭıʿdir bir dirizdir ki ʿaẓm-i lüccī ve ʿaẓm-ı pīṣānī beyninde fāṣıldır ve nefes-i (14) berīdir şol sükürce ki gözüñ çuḳuru kemigidir aña ki ėrişe üç ḳısım olur (15) ve ḳaşıñ kenārına gider ve burnuñ üzerinde iki büyük kemik ẓāhir olur biri (16) daḥı çeşmiñ yuḳarı ṭarafınıñ yaḳınında olan dirizde ve sükürce-i çeşminde üç (17) kemik olur bir ḳısım ki bāḳī ḳalmış idi bu şol dirizdir ki ʿaẓm-ı pīşānī ve ʿaẓm-ı (18) laḥyniñ miyānında müşterek olan derzden bir diriz ile iki ḳaşıñ ortasındadır (19) aʿnı burnunda nefes gelecek yerdir nihāyeti menābit-i dendān aʿlānıñ eṭrāfına ėrişir

[14] Ḥaceryān dėrler delv vaṣf olunmuşdur bunlar iki kısımlardır ki

[52b]

(1) ve iki diriz daḫı iki cānibden teng iken küşāde olur ve iki ʿaẓm ẓāhir olur (2) bu iki ʿaẓm gūyā müşelleşdir ve burnuñ ḳāʿidesidir ve iki müşelleşü'ş-şekl kemikden (3) burnunuñ iki şaḳbları vardır üstüḫān-ı şāşīniñ ḳarībinde ḳıḥfıñ bālāsından (4) nefes gelecek maḥalldir ve bu iki diriz senāyā ve rubāʿiyāta ulaşır bir ġayrı ḥaddi (5) burnuñ māḳalarına ulaşır ammā alt çeñe iki ʿaẓmdan mürekkebdir bu iki kemik hem (6) büyük ve hem berkdir başları miyān farḳına muttaṣıldır ve bu iki çeñe kemikniñ başlarında (7) zāideler vardır biriniñ başı ʿaẓm-ı laḥyeniñ üstünüñ kenārına muttaşıldır ve bir (8) zāide daḫı ki egridir ʿaẓm-ı vetedīniñ maġākına yaʿnī çuḳuruna muttaşıldır ol biri (9) daḫı böyledir ḥażret-i ḥakīm bu dirizleri ʿaṣabāt ve bir ribāṭātla muḥkem eylemişdir ki diger (10) ḍarbe ve saḳaṭadan rencīde ve perīşān olmaya **taʿālīm-i şālişiñ sifr-i şānīsiniñ** (11) **bāb-ı evvele teşrīḥ beyānındadır** imdi maʿlūm ola ki dendān ki insānda vardır (12) laḥye-i bālā ve süfelāda terkīb olunmuşdur o cümleden dendān-ı senāyādır yaʿnī (13) altda ve üstde iki öñ dişlerdir rubāʿiyāt ol dişlerdir ki senāyādan (14) ṣoñra fevḳ ve taḥtda ikişer dişlerdir bunlardan ṣoñra iki alt ve iki üst vāḳiʿ (15) olan ucları sivri dişlere enyāb dėrler baʿde dört altda ve dört üstde (16) vāḳiʿ olan sekiz ʿaded dendāna ṭāḫūn dėrler başları yaṣṣı dişlerdir bunlardan (17) ṣoñra vāḳiʿ olan dendāna ḫaded dėrler insānıñ dişleri on altısı fevk ve on (18) altısı taḥt cemʿan otuz iki dişdir öñ dişleriñ ve rubāʿiyātıñ ve enyābıñ kökleri (19) birer şāḫdır dendān-ı ṭāḫūnuñ aʿlāda olanı muʿallaḳ olmaġla üçer kökü vardır

[53a]

(1) esfelde olan ṭāḥūn dişleri ikişer köklüdür ḫurde dendān ki beyān olunmuşdu (2) ki dörder şāḫ ve kimi üçer şāḫdır hīç kemik ḳısmından dişlerden ġayrı da ḥiss yoḳdur (3) ammā dişler ẕī-ḥissdir sermā ve germāyı ḥiss eylediginden ġayrı maḥall-i vecaʿda iḫrāc (4) olunmaḳ ḳaṣd olunsa ḥiss ėdip vecaʿı sākin olur ve cenāb-ı izzet yuḳarı dişleri (5) ziyāde köklü ḫalḳ eyledigi her gāh ser-nigün ve avīḫte olduġundur ki maḥallinden mufāraḳat (6) eylemesin dėmekdir taʿāla şanallah ekber **bāb-ı şānī fiḳarāt beyānındadır** Türkīsi oñurġa (7) dėmekdir cümlesi otuz fiḳradır bu fiḳarātıñ ḫalḳ olunmasınıñ fā'idesi nuḫāʿ içindir (8) nuḫāʿ murdār ilikdir ki dimāġdan gelir aʿṣāba ḥiss ve ḥareket vėrir alt ḥiss ve (9) ḥareket ʿaṣabdır eger mecmūʿa-ı aʿṣāb dimāġdan olaydı cemīʿ-i aʿṣāba ḥiss ve ḥareket (10) dimāġdan olurdu baʿde meṣāfe sebebiyle bozulmaḳ ve

ḳırılmaḳ lāzım gelirdi ve hem (11) bir aʿżāya ġıdā ėrişmezdi ḥakim-i ezel fıḳarātı ḫalḳ ėdip birbirine sebeb ḳodu ve (12) miyān-ı fıḳarātda delikler ve mecrālar vażʿ eyledi ki nuḫāʿ bu s̱uḳbelerden ve mecrālardan gele (13) ve her fıḳradan saġ ve ṣol aʿṣāba ḥiss ve ḥareket ḥāṣıl ola bu maʿnā ise fıḳraya (14) yaḳın olmaġla olur imdi fıḳra ki otuz ʿadeddir dėnmiş idi bu otuzdan (15) yedisi raḳabe ve gerdāndır ve on ikisi arḳadadır beşi ki ḳaṭan ve ḥaḳv dėrler (16) ḳuyruḳ ṣoḳumuna varıncadır üç fıḳra daḫı ʿacizdir ve üçü daḫı ʿuṣʿuṣdur (17) bu fıḳarātnıñ cümlesi numūne-i ḳıḥfdır dimāġı mażbūṭ ṭutarlar ammā fıḳra-ı evveli ki ṣaġīredir (18) fıḳra-ı s̱ānīyeden berkdir başıñ ard kemiginden diş gibi ḳażiyye bitmişdir ki aña zāide-i (19) fıḳra dėrler bu zāide yemīn ve yesārda vardır fıkra-ı evvelide iki delik vardır bu iki

[53b]

(1) zāide ol deliklere girmişdir başıñ ṣaġa ve ṣola ḥareketi bunlar iledir ve fıḳra-ı (2) s̱ānīniñ zāidesi fıḳra olanıñ s̱uḳbesindedir nuḫāʿ ki bu s̱uḳbeden çıḳar nuḫāʿıñ (3) evveli başıñ ard kemiginiñ deliginden gider baş bu sebebile murād üzere ḥareket ėder (4) bu maḥallde bu fıḳra ḥāṣıl olur ki ġayr-ı fıḳralarıñ aña ittiṣālı mafṣal üzere yaʿnī (5) fıḳraların yuḳarısında zevāid mafṣallarıñ s̱uḳbelerine gelir bu fıḳralardan baʿżında (6) iki zevāid ve baʿżında dört zevāid vardır delikleri geçer arḳada olan fıḳarātda (7) iki zevāid vardır ki bir ṭarafı yuḳarı ve bir ṭarafı aşaġı her ṭaraf ki aşaġadır anda (8) olan zāide-i ġayr suḳbe muttaṣıladır fıḳarāt ḳaṭanda dörder zāide vardır arḳanıñ (9) fıḳralarınıñ zevāidi üzeredir ve dört s̱uḳbe ki anıñ zāideleri eṣḳābına gelir (10) bu mafṣallarıñ mecmūʿaı ribāṭāt ile muḥkem olur cemiʿ fıḳralarda zāide vardır biri (11) fıḳranıñ yuḳarısında diken gibidir senāsin dėrler bir ġayrı yüzü daḫı ki fıḳranıñ (12) yemīn ve yesārında vāḳiʿdir cenāḥeyn dėrler meger gerdānıñ fıḳrasında olmaya fıḳra-ı evveliniñ (13) zāidesi ve sāʾir fıḳrānıñ zāideleri bir niçe menfaʿat içindir birisi ten-i merdüm muḥkem (14) olsun içindir ta kim dükeli endāmlarıñ kemikleri bunlara peyveste ola ikinci fāʾidesi (15) insān gerdānın ve ẓahrın her ṭarafa ḥarekete ḳādir olsun dėyüdür fıḳranıñ üçüncü fāʾidesi (16) bedeniñ siperidir ṣol endāmlar ki şerīf ve nāzik ve laṭīfdir anda mevżiʿdir ve fıḳarāt (17) anları ḥāfiẓdır ṣol ḫurde kemikler ki bu fıḳarāt üzerinde diş gibi ṣaġīr zāidelerdir (18) ki anı senāsin deyü vaṣf eylemiş idik bunlar daḫı ḫāricden mażarrata māniʿlerdir fıḳarātıñ (19) dördüncü fāʾidesi murdār ilik nuḫāʿdır bu fıḳralarıñ bāṭınından aşaġa ṭarafa gelir

[54a]

(1) fıḳralar içinde örtülür hīç āfet ėrişmez nuḫāᶜ ḳāyim maḳām dimāġdır cenāb-ı ᶜizzet (2) ḳatında vācib oldu ki benī ādem ḥiss ve ḥareket ṣāḥibi ola bu ḳażiyye ise dimāġdan (3) müyesser olur dimāġ ise bir nerm ve nāzik ḳışṣadır alt ḥiss ve ḥareket ise ᶜaṣabdır (4) vācibdir ki ᶜaṣab berk ola ve ġıdāsı eksik olmaya cümlesi ise dimāġdan nice ḳābildir (5) lāzım geldi ki nuḫāᶜdan ġıdā ėrişe zīrā dimāġ nāzikdir nuḫāᶜ dimāġdan ḳavīdir (6) ᶜaṣab ḫod nuḫāᶜdan aḳvādır ġıdāyı ᶜaṣab olmaġa nuḫāᶜ daḫı lāyıḳ olmuşdur ḥażret-i (7) ḥakīm nuḫāᶜda üç menfaᶜat ḳodu birisi nuḫāᶜı miyāncı gibi ḫalḳ eyledi ᶜaṣab ile dimāġ (8) ortasında vāsıṭalık ėder eger dimāġ ortada olmayaydı her endām ki ḥareket (9) ėdeydi dimāġı çekeydi ve rencīde ėdeydi eger cümle-i aᶜṣāb dimāġdan olaydı (10) insānıñ başı büyük olurdu nuḫāᶜıñ fıḳralar içinde olması gūyā maḳsim māʾaẕin-i çeşmeler (11) taḳsīm olunduġu gibidir dimāġ ser-çeşme ve nuḫāᶜ ol çeşmeden bir ırmāḳ gibidir (12) aᶜṣāb ise her ṭarafa taḳsīm olan ṣular gibidir cenāb-ı bārī aᶜṣāb ve nuḫāᶜ (13) ve ᶜurūḳu fıḳralarıñ içinde cemīᶜ endāmlara tevzīᶜ eyledi her bir endāma bir nevᶜ ḥaṣṣa (14) vėrdi ki cümlesi maḥallinde şerh olunur fetebārekellah iḥsanü'l-ḫilḳatīn **bāb-ı şāliş** (15) **teşrīḥ-i aḍlāᶜ beyānındadır** ḍılᶜ ki Türkīsi eyegüdür üstüḫān-ı pehlū daḫı dėrler (16) maᶜlūm ola ki başları arḳa ṭarafındandır ve bir ṭarafları sīne kemiklerine muttaṣıldır (17) gūyā nıṣf dāʾiredir bu aḍlāᶜdan dördü arḳa ṭarafına māʾiler gider birisi ṣaġ (18) ṭarafından ve birisi ṣol ṭarafından fıḳarāt-ı ẓahra muttaṣıldır imdi üstüḫān-ı pehlū ṣandıḳ (19) gibidir ve ḫazīne-i muḥkemdir ki şerīf-i endāmlar anda ḳonmuşdur bunlarıñ ᶜadedi yigirmi dörtdür

[54b]

(1) her ṭarafdan on ikişer vāḳiᶜ olmuşdur bunlara sīneniñ pehlūsu daḫı dėrler her (2) biriniñ başı yine kemiklere ulaşmışdır ḳalb ki ḥarāret-i aṣlıyyeniñ maᶜdenidir cemīᶜ (3) aᶜżādan şerīfdir riyye ki aḳcigerdir ālet-i nefesdir vasaṭda ḳonulmuşdur ve her ṭarafdan (4) muḥkem olmuşdur ve bu yedi pehlū ki iki ṭarafdan vāḳiᶜdir denilmiş idi vasaṭlarında bir (5) pāre vardır cümleden ṭavīldir üç pāre altından ve üç pāre üstünden ucları (6) tedrīcle cümle ḳışṣa olur bu pāreleriñ şekli uzun dāire gibidir ve bu pehlūlarıñ her (7) biriniñ ortaları aşaġıraḳ gelmişdir üstüḫān-ı sīneniñ başları yuḳarı dikilmişdir (8) ve aña ulaşmışdır ve pehlūdan ġayrı ki on ᶜaded bāḳī kemiklerdir her ṭarafdan beş pāresi (9) vāḳiᶜ olmuşdur anlara aḍlāᶜu'l-ḫılf dėrler bunlar birbirinden ḳışṣaraḳdır her

biriniñ (10) dibleri arḳanıñ mührelerine ulaşmışdır ve pehlūlardan her biriniñ başları ġażrufīdir (11) ta kim kemikleriñ ġışāya ve laḥma ḥicābı tedrīcle ola ḥażret-i ḥakīm celle şāne bu pehlūları siper gibi (12) ḫalḳ eylemişdir yemīn ve yesārdan ve pīş ve pesden ta kīm bāṭında olan nāzik endāmlara (13) żarar tertīb ėtmeye miṣālen āfet önüñden ėrişmek dilese göz dīdebān ola ve eller (14) menʿ ėde eger āfet ardından ḳaṣd ėde fıḳarātıñ ve üstüḫānlarıñ ṣalābeti menʿ ėde (15) eger miʿde ṭaʿām ve şarābla ṭola yāḫūd yel kebede kemikler baġırṣaḳları aşaġa gitmege ḳomaya (16) eger pehlū siper miṣāl olup kerīü'ş-şekl olsa içeri ve batıġan olsa maḥall tenin olup (17) nefes alınmaḳ ḳābil olmaz idi ve eger pehlū bir kemikden olsa āfet ėrişdikde cümle ṭarafına (18) ėrişir idi ve insān helāk olur idi bu ḳadar kemikden olması birine mażarrat (19) ėrişir ise ʿāmme olmasın dėmekdir fetebārekellah aḥsenü'l-ḫālıḳın **bāb-ı rābiʿ**

[55a]

(1) **terḳūḳata ki cenber-i gerdāndır anıñ ketifiñ teşrīḥleri beyānındadır** bu cenber-i gerdān (2) dėdigimiz insāna maḫṣūṣdur insāndan ġayrı ḥayvānda olmaz ve bu iki üstüḫāndır (3) ki ʿaẓm-ı ḳasık üzerindedir her iki ṭarafdan ḳıssa çıkılmışdır nihāyeti sīneniñ pāyānına (4) varıncadır bu maḥallde mufaṣṣal ḫāli ḳalır aʿṣāb bu mafṣalıñ mābeyninden güẕer (5) ėder yaʿnī dimāġdan pāyāna ėrişir ve ṭamarlar daḫı pāyāndan dimāġa vāṣıl olur (6) ve bu terḳūḳata cānib-i vaḥşīden üstüḫān-ı ketifiñ başına meyl eyler ki aña şāne dėrler (7) bu şānede baġlanır ve üstüḫān bāzūnuñ başları birbirine bu maḥallde ulaşır (8) geldik imdi ketife bunuñ iki fāʾidesi vardır birisi bāzū ol ṭarafda olduġudur (9) biri daḫı aʿżā-i sīneyi ḥāfıẓdır zīrā ketifiñ başı cānib ve vaḥşīden raḳīḳ (10) ve kūtahdır ve maġākı vardır bāzūnuñ başı bu ketifiñ maġākında ḳonmuşdur ketifiñ (11) başı bāzūnuñ bir başıdır anda zāide vardır aña minḳāru'l-ġurāb dėrler bāzūnuñ (12) aşaġa ve yuḳarı ḥareketi bunuñladır ve ketifiñ cānib-i puştī bāzūyu nigāh ėder şol (13) ṭarafı ki ketifiñ yaṣṣıraḳ siper gibidir aʿżāyı żarardan ḥāfıẓdır ve ketifiñ arḳası (14) üzere olan zāide ki müşelleşü'ş-şekldir anıñ ḳāʿidesi cānib-i vaḥşīdedir (15) ve zāviye vāḳiʿ olmuşdur cānib-i insīsi ʿaynu'l-ketif nām fıḳraya müşābihdir gerdānıñ (16) ʿażrūfı ketifle muttaṣıldır bāḳī aḥvāli ceste ceste inşāʾallah taʿāla ẕikr olunur (17) **taʿlīm-i şālişiñ sifr-i şālişeniñ bāb-ı evveli teşrīḥ-i ʿaḍud beyānındadır** ʿuẕv-ı ʿaḍud (18) bir üstüḫāndır ki müdevver ve muḥarrefdir maʿber-i cānib-i ünsī ve ḥudūṣ-ı cānib-i

vaḥşīyedir (19) ʿaḍuduñ yukarı ṭarafı ketifiñ maġākındaṅ gelmişdir ḳulaḳ ṭarafına tėz tėz ḥareket eyledigi

[55b]

(1) bu cihetledir ve mafṣalı ribāṭāt ile muḥkem olmuşdur ve ʿurūk ve ʿaṣab içiṅ mekāṅ (2) vāḳiʿ olmuşdur ve ʿaḍuduñ ṭaraf-ı āḫeri ki sāʿidanıñ üzerindedir iki zāidesi (3) vardır birisi cānib-i bāṭını vely eylemekledir azraḳdır ve ḥāfıẓ-ı ʿaṣabdır ve ribāṭlar ki (4) ġayr-ı zāidede vardır biri ẓāhire miyāṅ-ı sāʿide gelir ve mirfaḳa muttaṣıl olur (5) bu sāʿid iki kemikden mürekkebdir birbirine mafṣalları vardır bunuñ her ikisi iki (6) kemiklerdir ki zāideteyn dėrler zāide-i aʿlāsı başbarmaġa ve zāide-i esfeli engüşt-i (7) ḥınṣıra vāḳiʿdir ve ġalīẓrekdir ve zāide-i aʿlāsı muʿavvecdir bu her ikiniñ ṭaraf-ı (8) zāidesi cemʿ olurlar her birinden zāideler biter zāide-i aʿlā maġākidir ʿaḍuduñ (9) ṭaraf-ı vaḥşisi ol maġākda cemʿ olur devr ėder zāide-i esfeli zāide-i cüzʾiyyedir (10) ki lām-ı Yūnāniyāna teşbiye eylemişlerdir biri biri içinde olur bu raḫneniñ vasaṭı (11) ve zāide-i vaḥşīyeniñ raḫnesi ortası ʿaḍuddur ki her iki ṭarafdan ol raḫne- (12) ye iki maġāk ḥāṣıl olur maġākıñ çoġu eliñ insī ṭarafınadır aşaġı ḥareket (13) eylemek içiṅ ve sāʿidiñ arḳası cānib-i rāst ḳalır alt ṭaraf ki rusġdur anıñla (14) iki cemʿ olurlar ve bir kemik gibi olurlar her kemik başında maġāk vardır ki müşterekdir (15) ammā maġākıñ aşaġı ṭarafınıñ altına gelmişdir bunuñ maġākında üç ʿaẓm ẓāhir olur (16) iʿẓām-ı rusġ üç kemik ile ḥareket ėder yaʿnī eliñ ayasınıñ inḳıbāż ve inbisāṭı (17) bu mafṣallar iledir ve ʿiẓāmıñ maġākında ḳarār eylemesi ve eliñ bükülmesi (18) bu mafṣallar ki muştiyyedir bu dört kemik ki muştdur ve zāidi yine dört kemik ile (19) maġāk olur barmaḳlarıñ kemikleri ki sülāmiyāt dėrler her elde on dört sülāmā vardır

[56a]

(1) her barmaḳda sülāmā var başbarmaḳda ikidir bu sülāmiyyāt beyninde üstüḫān-ı rīze (2) vardır ki anlara semsemiyyāniyye dėrler semsemiyyāniyyanıñ fāʾidesi barmaḳlar süst (3) olmayıp yemīn ve yesāra ḥarekete ḳādir olmaḳ içindir sübḥānü'l-ḳādir celle şāne (4) **bāb-ı ṣānī üstüḫān ve ʿāmme beyānındadır** cümleden biri üstüḫān-ı ʿacizdir ve bunlar (5) iki kemikdir ṣaġ ve ṣol arḳanıñ ortasında bu kemikler bina gibidir ki gūyā aʿżānıñ (6) fevḳānīsindedir gelir gibidir bu iki kemikden her biri dört cüzdür biri cānib-i vaḥşīye (7) māʾildir ʿaẓm-ı ʿāne dėrler ve bir cüzʾi ki arḳanıñ ardına

vāḳiʿ dir añа verik dėrler (8) ve ol cüzʾ ki cüzʾ-i esfel-i insīye māʾilrekdir añа ḥuḳḳu'l-verīk dėrler süñüce daḫı dėrler (9) bu evvel maġākdır ki uyluḳ kemiginiñ başı ol maġākda devr ėder aʿżā-i şaʿriyyeden (10) raḥm ve meṣāne gibileri ḥāfıẓdır ẕalik taḳdīrü'l-ġarīzü'l-ʿalīm **bāb-ı ṣāliṣ teşrīḥ-i ʿiẓām-ı** (11) **ricl beyānındadır** imdi ayaġıñ kemikleri dört ḳısımdır bir ḳısmı ayaḳ kemigi ile müşterekdir (12) kemik yuḳarısınıñ vasaṭıdır ve üç kemik ki ayaġıñ ḫāṣṣasıdır ʿaẓm-ı faḫẕ ve (13) ʿaẓm-ı sāḳ ve ʿaẓm-ı ḳademdir ammā ʿaẓm-ı faḫẕ muḥaddebdir ve cānib-i pīşden muḳaʿardır (14) bu kemigiñ aşaġısında ve yuḳarısında birer zāidesi vardır yuḳarı zāidesi (15) müdevverdir ḥuḳḳ-ı verike mülāṣıḳdır zāide esfeli iki zāide olur ki maġākı sāḳ (16) kemiginiñ büyük başıdır ammā sāḳ iki ʿaẓmdır ve birbirine muttaṣıldır añа ḳaṣabeyn dėrler (17) bunuñ cānib-i insīsi bögrekdir añа ki ḥāṣṣa-ı sāḳ dėrler bu ʿaẓmıñ başında iki (18) maġākı vardır kemigiñ dönmesi bu maġāk iledir bu mafṣalıñ yuḳarısı ʿażrūfīdir (19) ve müdevverdir buña ḳaṣabe dėrler ammā ḳaṣabe ki ḳıṣṣaraḳdır ve incerekdir cānib-i vaḥşīden

[56b]

(1) zānūya ėrişir ve cānib-i esfelden ḳaṣabe-i ʿulyāya berāberdir bu iki ḳaṣabeniñ miyānı (2) ʿaẓm-ı ḳaʿbıñ mafṣalıdır ve ribāṭāt ile müstaḥkemdir ḳadem ise altı ḳısımdır ʿaḳab-ı (3) kaʿb ve ʿaẓm-ı zevraḳī ve rusġ-ı ḳadem ve muşṭ-ı ḳadem ve eṣābīʿdir ammā ʿaḳab-ı kaʿbıñ (4) taḫtıdır ve bir kemikdir ki cānib-i ḥalfden müdevver ve cānib-i pīşden dırāzraḳ ve incerekdir (5) kaʿb ise bir kemikdir ki ʿaẓm-ı ʿaḳabıñ yuḳarısına ribāṭla vābestedir bu kaʿbda (6) iki zāide bitmişdir ve cānib-i insīde ḳaṣabe ṭarafına maġāk ḥāṣıl olmuşdur ʿaẓm-ı sāḳ (7) ve zāide ki cānib-i vahşīde vardır bu maġāka gelir ḫurde kemikler eṭrafına vāḳiʿ (8) olur ammā ʿaẓm-ı zevraḳī zevraḳa müşābihdir ʿaẓm-ı kaʿb üzere ḥāvīdir bālādır (9) ve iki cānibden ve öñden ve arddan muşṭ-ı ḳadem muttaşıldır ve ʿiẓām-ı muşṭ-ı ḳadem beş (10) kemikdir rusġuñ dört kemigine baġlanmışdır bu dört kemikden biri cānib-i insīden (11) rusġuñ üç kemigine münʿaṭıfdır ve bunlardan ikisi ʿaẓm-ı nerdīye muttaşıldır ammā ayaḳ (12) barmaḳlarınıñ ʿadedi ki beşdir her biri üçer kemikden mürekkebdir sülāmeyāt dėrler seccān- (13) ü'l-ḥālıḳ celle şane **bāb-rābiʿ teşrīḥ-i ʿaṣabāt beyānındadır** maʿlūm ola ki ʿaṣab bir (14) cismdir sehlü'l-inʿiṭāf ʿusr-ı infiṣāldır ve bu ḳısım dimāġ ve nuḫāʿdan bir rūḥ-ı (15) nefsānī aʿżāya ėrişdirir ḥiss ve ḥareketi bu aʿżāyla vėrir şol aʿṣāb ki

dimāġdan (16) aḥşāya müteferriḳ olur ammā ol nevʿ aʿṣāb ki nuḫāʿdan biter bāḳī aʿżāya müteferriḳ (17) olur ve ḥiss ve ḥareket vėrir imdi aʿṣāb-ı dimāġ yedi ciftdir zevc-i evvel dimāġıñ (18) iki cānibinden bu maḥalle cemʿ olur her kerre ki bu iki ʿaṣab bunda cüdā olalar yemīnden (19) gelen ʿaṣab çeşm-i yemīne ve yesārdan gelen çeşm-i yesāra gelir baʿżılar ʿaks ile gelir[15]

[57a]

(1) dėmişlerdir meẕheb-i evvel mercūḥdur fi'l-cümle rūḥ-ı bāṣıra bu aʿṣābdan gelir maḥall-i (2) meẕkūr ve mesbūḳda ki mecmaʿu'n-nūrdur cemʿ olur ve zevc-i ṣānī ki menşeʾ-i zevc evveliñ (3) azāsıdır aʿnī vasaṭ-ı dimāġdır zevc-i rābiʿle muḫteliṭ olur ve geri ayrılır dört (4) ḳısım olur bir ḳısmı aḥşāya ėrişir ve bir ḳısmı sīneye ėrişir ve bir ḳısmı ṣudġ ki (5) kūşe-i çeşmdir aña vāṣıl olur ve bir ḳısmı zevc-i ṣānīniñ maḫrecden ṭaşra gelir (6) üç şuʿbe olur bir şuʿbesi kūşe-i çeşmden müteferrik olur ve iki ṣudġa ayrılır (7) şol ṣaġīr ki üstüḫān-ı rīḥdir anıñla ḳaşlara ve alına ve göz ḳapaġına vāṣıl olur (8) ikinci şuʿbe ki ḳulaġıñ leḫāṭı ve gözüñ ḳuyruġu ṭarafıdır içeriden burunuñ içine (9) gelir üçüncü şuʿbe ṣaġīrdir ʿırḳ-ı mücevvef gelir ve iki bölük olur bir bölügü cevf-i (10) dehāna ve bir bölügü yukarı liṣṣe ėrişir zevc-i ṣāliṣiñ ḳısım-ı rābiʿ fekk-i bālādan (11) yaʿnī yukarı egikden lisānıñ iki ṭabaḳa-i ẓāhirisine gelir ḥiss-i ẕāiḳa idrākına (12) sebeb olur bu zevc-i rābiʿden bāḳī ḳalan dişleriñ etleri dibinden liṣṣe-i esfele (13) ėrişir ammā zevc-i pencüm ki menşeʾ zevc-i çehārımıñ ardındandır dimāġıñ her iki ṭarafından (14) iki bölük olur bir bölügü ṣudġa ėrişir ḳulaġıñ deligi andandır ḥażret-i cenāb-ı (15) ʿizzet ḳuvvet-i sāmiʿayı bunda ḳomuşdur bir bölügü aʿver ve araʿı dėrler üstüḫān-ı (16) ḥacerīde olan ʿaṣaba ėrişir ve zevc-i ṣāliṣ ile muḫteliṭ olur cilde ve bāḳī ʿaḍalāt (17) ṣudġuna müteferriḳ olur zevc-i sādis ki menşeʾ ī mūʾaḫḫar-ı dimāġdır zevc-i ḫāmis (18) muttaşıldır ġışā ve ribāṭ bu zevcle müstaḥkemdir gūyā bir ʿaṣabdır ki ardına cüdā olur (19) ve üç ḳısım olur bir ḳısmı derz-i lāmīniñ intihāsından gelir sāʾir ʿaṣab ile ḥulḳūma

[57b]

[15] ʿaynı baṭn evelinde biter şol zāideteyn şebheteyn ḥikke-i süddeye müşābihdir bir ʿaṣab-ı ṣaġīrdir ki mücevvefdir bu iki ʿaṣab ki ṣaġ ve ṣoldan dimāġıñ baṭn-ı evvelinden biter ve münḥarif olur ve bu mertebeye bu maḥallde muttaṣıl olur nūr-ı bāṣıra

(1) ėrişir ve ḳalbe ḥareket vėrir bu ḳısımdan biri ʿaḍale-i ketife gelir ve ketifiñ ḥareketine (2) bāʿiṣ olur ve bir ḳısım ki bu cümleden büyücekdir ḫançere ve ʿaḍale ki ṭaraf-ı miʿdedir ve (3) ḥicāb-ı ṣadr ve ʿaḍalāt-ı ṣadr ve ḥicāb-ı ḳalb ve riyye ve evride ve şerāyīndir bu meẕkūrātiñ (4) cümlesine bulunur ve her birine ṣāḫ ṣāḫ ayrılır bir nīçe ṣāḫları aḫṣāya vāṣıl (5) olur zevc-i sābiʿ ki menşeʾ miyān-ı dimāġ ve nuḫāʿdan ḥadd-ı müşterekdir bu maḥallden (6) mutaṣarrıf olur ve zebāniñ ʿaḍalātına ḥareket vėrir şol ʿaṣablar ki miyān-ı diriz-i (7) lāmī ile müşterekdir ḥareketi zevc-i heşmdendir **bāb-ı ḫāmis şol aʿṣāb teşrīḥi** (8) **beyānındadır** nuḫāʿdan biter sekiz cifti ʿunḳdadır şol zevc ki fıḳra-ı evveliniñ (9) ṣaḳbından gelir ʿaḍale-i reʾseye ėrişir zevc-i ṣānī miyān-ı fıḳra-ı evveli ve ṣānīyeden (10) ṭaşra gelir çoġu başıñ derisine gider ḥiss ve lems añınla ḥāṣıl olur (11) bu maḥallden geri döner ḳulaġıñ ṭaşra ṭabaḳasına gelir ḳulaġıñ ḥissine bāʿiṣ (12) olur ġayri bāḳī ḳalanı cānib-i ʿunḳa gelir ve ḥareket vėrir zevc-i ṣāliṣ ḫāric gelir (13) fıḳra-ı ṣānīye ve ṣāliṣeniñ vasaṭından bir miḳdārı başa ḥareket vėrir yaʿnī dönmege (14) ḳādir ėder bir miḳdār ḳulaḳ cānibine gelir ḳulaġa ḥareket vėrir ve bu ḥālāt (15) sāʾir ḫayvānda daḫı böyledir zevc-i rābiʿ fıḳra-ı ṣāliṣe ve rābiʿniñ ṣuḳabātından ṭaşra (16) gelir şol ḥicāb ki ālāt-ı nefes miyānındadır aña vāṣıl olur ve andan baʿżı şol (17) ʿaḍaleye ėrişir ki fıḳra-ı rābiʿ ve ḫāmiseniñ eṣḳābınıñ vasaṭından zevc-i ḫāmis [18 ile ḫārice çıḳar başıñ ʿaḍalātınıñ nihāyetine ėrişir şol ʿaḍale ki baş ile gerdān (19) miyānında müşterekdir andan bir miḳdār büyük olanı ketifiñ bālāsına gelir ve bir ḳısmı

[58a]

(1) ḥicāb-ı miyāna gelir zevc-i sābiʿ ve ṣāmin iki ṣaḳbadan ṭaşra gelirler birbirine muḥteliṭ (2) olurlar ve ketif ile bāzūnuñ saṭḥına gelip vāṣıl olurlar birazı ḥicāba ve birazı (3) ʿaḍalāt-ı reʾse ve bāṭın-ı ṣadra gelir ʿaṣab-ı ṣāminiñ çoġu sāʿid ve zirā ʿayn için (4) bulunur ammā olʿaṣablar ki mābeyn-i fıḳarāt ṣadrdan gelir on iki zevc olurlar (5) zevc-i evvel fıḳra-ı evveli ve ṣānīyeden ʿaḍalāta müteferriḳ olur baʿżı ʿaṣab muvāfaḳıyetle (6) ʿunḳa vāṣıl olur ve ʿaṣab-ı ṣāminden baʿżı elleriñ ve sāʿidleriñ ve el ayalarınıñ (7) cānibine gider zevc-i ṣānī ṣuḳbe-i evveliniñ yanından ẓāhir bāzūya ėrişir ve ḥiss ve ḥareket (8) vėrir bāḳī aʿṣāb bāzūya ve şol ʿaḍalāta ėrişir ki mafṣal ve muḥarrik-i ketifdir (9) ve ʿaḍalāt-ı aḍlāʿ ve aʿṣāb ki ḫāric sīnededir ʿaḍalāt-ı aḍlāʿa ve ʿaḍalāt-ı (10) baṭna gelir şol ʿaṣablar ki baṭnıñ fıḳarātınıñ eṣḳābından gelir beş ciftdir

(11) baʿżı arḳanıñ ve baṭnıñ iç yüzünüñ ve ṭaş yüzünüñ ʿaḍalātına perīşān (12) olur ammā ol aʿṣāb ki dimāġdan aşaġa gider her iki ayaġıñ sāḳlarına (13) ulaşır ve ʿaciz nām fıḳra ki ḳuyruḳ ṣoḳumu oñurġasıdır andan ḫāric olan (14) aʿṣābıñ şuʿbeleri ile muḫteliṭ olur ve aşaġa girip uyluġuñ ʿaḍalātına (15) ėrişir ol ki ʿaciz ve ʿuṣʿuṣ nām fıḳralardır iki cift ʿaṣab ile pāyidārdır (16) bunlardan aşaġa olan aʿżā ki maḳʿad ve ḳaḍīb ve meṣāne ve raḥmdır ve ġışā-ı baṭndır (17) anlar ile muḫtelit olup müteferriḳ olur her ʿużva taḳdīr olunduġu tevzīʿ ve taḳsīm (18) olunur fetebāreke'llah iḥsanü'l-ḫālıḳın **taʿlīm-i ṣāliṣiñ sifr-i rābiʿinde olan dört** (19) **bābıñ bāb-ı evveli teşrīḥ-i ʿaḍalāt beyānındadır** ʿaḍale bir ʿużvdur ki ʿaṣab

[58b]

(1) ve ribāṭ ve laḥm ve ġışādan mürekkebdir keyfiyyeti terkīb olunduḳça maḥallī ile īrād olunur (2) imdi ʿaḍalāt cümle aʿżāda vardır aṣl ʿaḍale siñirdir ve üç nevʿle (3) mübeyyendir her nevʿe maḥalle göre eṭibbā nām vażʿ eylemişlerdir şol nevʿ ki sekiz ḳısmından (4) olup dimāġdan yāḫūd nuḫāʿdan biter ve ġıdāyı anlardan aḫẕ ėder bu aḳsāma (5) aʿṣāb dėrler şol siñirler ki kemikler başlarında bitmişdir bu envāʿa müfred olursa (6) ribāṭāt dėrler şol ḳısım ki yine siñirdir nihāyet ḫāricden dāḫile gelir veter (7) dėrler çünkü maḥall-i ḳuvvet tefekkür ve temeyyüz-i miyāngāh dimāġdır ve ḥareket-i iḫtiyāriyyeniñ mebdeʾidir (8) ve ḳuvvet-i mümeyyize andandır ʿaḍalāt bu maʿnāya ḥareket vėrir ve endāmlara nefʿ ve żarrı (9) bu īṣāl ėder imdi her yere ki ḥareket-i ḥācet ol ḥareket için ʿaḍale-i ḫalḳ (10) ḫalḳ olunmuşdur ve ʿaṣab ribāṭla maḫlūṭdur ve ʿaḍaleniñ āḫiri ol endāma (11) oluşmuşdur ta kīm ʿaṣab-ı vāsıṭasıyla ḳuvvet-i mümeyyize kendi fiʿlin icrā ėder ve ribāṭ-ı (12) veter ile ḳuvvet ḥāṣıl ėdip mefāṣılı berk ėde ve üstüḫānıñ başlarında ribāṭlar (13) ḳonulmuş anıñla çekmek āsān ola ve anlar miyānında līf līf ve şāḫ şāḫ açılır (14) ve üzeri et ile örtülen siñir heyʾetine ʿaḍale dėrler cümle ʿużvuñ ḥarekātı bu (15) bu ʿaḍalāt olmayınca olmaz bu kerre bu lifler ki andan çıḳa ve ṭoġru gide veter (16) idigi maʿlūm olur kelāmımız ġışāda ḳalır bu ol nesnedir ki aʿṣāb (17) ve ribāṭ ve veter maḫlūṭa ḥarīr aḳçe kisesi gibi bāfte ve bu ġışā ḳalbde ve cigerde (18) ve ṭalaḳda ve ḳarınıñ iç ṭarafında ziyādedir eger beden-i

insānīde ʿaḍalāt (19) ve aʿṣābıñ şuʿabātı bilinmek suʾāl olunursa ḥaḳīḳatı bilinmemişdir nihāyet Cālīnūs'dan[16]

[59a]

(1) taḥḳīḳ olunduġu üzere ʿaḍalāt-ı vech otuz yedidir biri alnıñ ʿarīżında (2) cild-i veche muttaṣıldır ve biri daḫı ḳaşı yuḳarı çekmek içindir ve taġmīż-i çeşm içindir (3) yalñız on dört ʿaḍale muḳle-i çeşmdedir biri bir gözde biri bir gözde (4) vāḳiʿdir bu ʿaḍalātdan her biri ʿaṣab-ı mücevvefī ḥāfıẓalardır şol vaḳt ki tėz naẓar (5) ėde altışar ʿaḍale her ikişer cefn-i çeşme muttaṣıldır üçer ʿaḍale yuḳarı ḳapaḳlarda (6) ve üçeri aşaġa ḳapaḳlarda ve yañaḳda ʿarīża-ı ʿaḍalāt vardır dört cüzʾi (7) dört mevżiʿe gelir terḳūfete ki çenber-i gerdāndır ḳaş ki oñuz eyegidir ketifden (8) aḫrām ki ḳaşıñ altıdır raḳabeniñ devrinden dört ʿaḍale vardır ki ikisi (9) bālādan ve ikisi esfelden vāḳiʿ olmuşdur ve dudaḳlara ḥareket için ʿaḍalāt (10) ḳonmuşdur inḳıbāż ve inbisāṭ bu ʿaḍalāt ile olur iki cüz ʿaḍale burnuñ ṭaraflarını (11) muḥarrikdir altı ʿaḍale-i fekk esfele ḥareket vėrir dördü yuḳarı çeñeyi berāber (12) ṭutar iki ʿaḍale-i nāḥiye-i dehānıñ ḳaʿrından alt çeñeye vardır ve aña murād üzere (13) ḥareket vėrir ġıdānıñ mażġı bu ʿaḍalāt ile olur ve yigirmi dört ʿaḍale başıñ (14) ḥarekātına maṣrūfdur şol ki ʿunḳa ḥareket vėrir iki ʿaḍaledir iki ʿaḍale daḫı (15) başı eñse ṭarafına ḥareket ėtdirir ve dört ʿaḍale daḫı başı döndürmege muʿayyen (16) olur dört ʿaḍale daḫı başı bi'l-külliye ardına düşmege ḳomaz ikişer ʿaḍale (17) daḫı başıñ ikişer ṭarafdan ṣaġa ve ṣola ḥareket vėrir başıñ ol ṭarafı ki (18) mufaṣṣaldır terḳūḳata ki fıḳra-ı evvel iledir her gāh ki ḥareket-i ʿaḍale ile bu ʿaḍalātdan (19) baş ʿaḍale cānibine meyl ėde münḫarif olur bunuñ ʿaksī ile mütesāvī olur

[59b]

(1) yigirmi ʿaḍale daḫı ḫançere-i ḥulḳūm üzeredir ortasında müşterekdir iki (2) ʿaḍale ḫāṣṣaten ḥulḳūmdadır anlara nefeseyn dėrler bunların kārları boġaza (3) inecek eşyāya iʿānet ėderler altı ʿaḍale ḫāṣṣa-i lāmīdir ṭokuz ʿaḍale muḥarrik-i (4) lisāndır dört ʿaḍaleniñ ikisi raḳabe-i yemīn ve ikisi raḳabe-i şimāle ḥareket ėtdirir (5) ve ṣadrda yüz yigirmi beş ʿaḍale vardır muḥarrik-i ṣadrdır ki ḳābıż ve kimi bāsıṭdır (6) yedi ʿaḍale muḥarrik-i ketifdir ve on üç ʿaḍale bāzūdur on yedişer ʿaḍale (7) muḥarrik-i sāʿid ve

[16] Ribāṭ ve birḳaç olursa

mirfaḳdır ve on yedi ʿaḍale muḥarrik-i rusġdur yigirmi dört ʿaḍale (8) muḥarrik-i esābiʿ dir ḳırḳ sekiz ʿaḍale muḥarrik-i ẓahrdır ve sekiz ʿaḍale baṭndır ikisi ṭūlenī (9) ve ikisi ʿarażıdır ve dördü dört ṭarafı maḥvīdir ve dört ʿaḍale ḫāyalara (10) gider her birine ikişer vāḳiʿ olmuşdur bir ʿaḍale fem-i meṣāneyi muḥīṭdir ḥabs-ı bevl (11) ėder keẕalik raḥmda daḫi böyledir ẕekerde ki alt tenāsüldür dört ʿaḍale vardır (12) ve maḳʿadı bir ʿaḍale-i muḥīṭdir ʿaḍale-i raḥm ve meṣāne gibi ve on dört ʿaḍale uyluḳda (13) ve on ʿaḍale dizde ve yedi ʿaḍale muḥarrik-i mafṣal-ı ḳademdir yigirmi dört ʿaḍale muḥarrik-i (14) eṣābiʿ-i ricldir basṭ ve ḳabż bunlar ile müyesser olur bu ʿaḍalātıñ tafṣīlini nihāyedir (15) kitābımızda taṭvīl olunmamışdır beyān olunan icmālidir tafṣīlin arayan muṭavvilāta (16) mürācaʿat eylesin teşrīḥi ḳābil olup żabṭ olunan ʿaḍalāt Cālīnūs ḳavlī üzere (17) ṭoḳuz yüz yigirmi yedi ʿaḍaledir bāḳīsin Allah subḥāne taʿāla aʾlemdir **bāb-ı** (18) **ṣānī teşrīḥ-i verīd beyānındadır** Türkīsi şāhṭamardır imdi verīd bu ṭamardır ki (19) cigeriñ cānib-i muḳaʿarından biter aña bābü'l-kebed daḫı dėrler cigerden ṭaşra gele beş ḳısım olur

[60a]

(1) bu defʿa iṣnā ʿaşer tāmm emʿānıñ vasaṭına ėrişir ve sekiz ḳısım olur iki ḳısım (2) ṣaġīr emʿā-ı iṣnā ʿaşeriye gelir ʿuṣāre-i ġıdāyı cigere ulaşdırır bu ḳısımdan bir (3) miḳdār ince ṭamarlar ki laḥm-ı rıḥv ki cedāviliñ yumru ṭarafıdır aña vāṣıl olur sāʾir (4) aḳsāmı müteferriḳ olur şol mevżiʿ ki mafṣaldır maʿan bevvāb-ı esfel ʿuṣāre-i keylūsu (5) cigere ėrişdirir bu maḥallde on iki şuʿbe olur altısı ḳalır bundan ikisi büyük (6) şuʿbe biri miʿdeniñ saṭḥına cānib-i yemīnden münteşir olur ve ġıdāyı kebedden ṭıḥāle (7) ėrişdirir çünkü ṭıḥāle ėrişe bir ṣaġīr ḳısım ki andan cüdā olur anıñ miʿdeniñ (8) cānib-i yemīninden ġıdā için müteferrik olur bu ḳısımdan bir ince ṭamar şiryāna gelir ve (9) şiryān cānib-i yemīnden ġıdā vėrir üçüncü şuʿbe ol altı şuʿbeden emʿā-i müstaḳīmeniñ (10) cānib-i eyserinden yumru ṭarafına gelir bāḳī ġıdā ki ṣıḳldan bāḳīdir kebede ėrişdirir (11) dördüncü şuʿbe emʿā-i müstaḳīmeniñ cānib-i eymeninden gelir beşinci şuʿbe emʿā-i ḳolonuñ (12) dāiresine müteferriḳ olur ṣıḳldan ġıdānıñ bāḳī ḳalanını cüdā ėde ve kebede ėrişdirir (13) altıncı şuʿbe emʿā-ı diḳāḳ eṭrafına münteşir olur ve münḳasım olur çoḳ ḳısmı emʿā-ı (14) ṣāʾime gider bāḳī ḳalanları diḳāḳ ve emʿā-i aʿvere gider bu şuʿbelerden bir cüzʾisi (15) ʿuṣāre-i ġıdāyı kebede ėrişdirir ammā şol ṭamar ki müveccefdir kebediñ cānib-i muḥaddebindedir (16) münḳasım olur

ve ceẕb ėder ʿurūḳdan bu ʿırḳ ki bābü'l-kebed ile meşhūrdur ḳanı (17) ʿırḳ-ı ecvefe ėrişdirir ve bu ṭamar ki ecvefdir kebedden ṭaşra gelir ve iki ḳısım olur ḳısım-ı (18) kebīri aʿṣābıñ esfeline nāzil olur ve fıḳarāt-ı ẓahrı ṭolanır nihāyeti fıḳra-ı āḫerde (19) ḳalır ḳısım-ı ṣaġīrı bedeniñ yuḳarısına gider şol ḥicāb ki ġışādır bu maḥallde ol iki

[60b]

(1) ḳısım ṣaġīr-ı ḥicāb ve ġışāya ġıdā vėrir bu ṭamarlardan bir ince ṭamar ḳalbiñ ġılāfını devinim ėder (2) şol ġudde üzere gelir ki s̱ūs̱e ile maʿrūfdur andan birkaç ḳısım olur ve ḳalb ile (3) ġışā beyninde cemʿ olur ve bu maḥallde daḫı üç ḳısım olur bir ḳısım tecvīf-i ḳalbe ḳarīb maḥalle ki (4) riyyedir aña vāṣıl olur bu ḳısım bögrekdir buna verīd şiryānı dėrler şiryāna müşābih (5) olduġuçün ḳısım-ı s̱ānī kalbiñ ẓāhirine gelir ve şuʿbeler olur aḍlāʿıñ evāsıṭında (6) vāḳiʿ olan ʿaḍalātıñ ġıdāsı olur çün bu ʿırḳ ḳalbden geçe şuʿbeler çoḳluġu (7) cihetiyle şaʿr meṣābesinde olur eczā-ı ġışā ki bālādan sīneyi nıṣf ėtmişdir (8) aña ėrişir vaḳtā ki terḳūḳa ėrişe iki ḳısım olur ve terḳūḳadan ayrılır münḥarifen (9) bu iki ḳısmıñ her bir ḳısmı iki ḳısım olur ḳısım-ı ṣaġīri ṣandūḳ-ı sīneye ėrişir (10) üstüḫān-ı ḳass ile münḥadir olur ṣaġdan ve soldan ḫançer miṣāl olan ʿażrūfa (11) ėrişir ki fem-i miʿdeye ḳarībdir belki fem-i miʿdeniñ özünü müşerreflerdir bu maḥallde (12) iki ḳısım beş ḳısım olur ḳısım-ı evvel aḍlāʿ-ı ṣadr ve sīneniñ dört ḍılʿna ėrişir (13) ḳısım-ı s̱ānī ketif üzere gider ḳısım-ı s̱āliṯ riyye ile olan emʿānıñ üzerine gider (14) ḳısım-ı rābiʿ ḳoltuḳlara ṭoġru gider ve anda dört şuʿbe olur biri ʿaḍale ki ḳass- (15) dan līfe ulaşır iki ḳoltuġuñ oynaḳ yerine varır ucu pāyāna ėrişir yaʿnī (16) cānib-i ṣadrdan ta merāḳḳ-ı baṭna peyveste olur andan munṣarif olur cümleden (17) merāḳḳıñ ẓāhirine yayılır dördüncü ḳısım bu aḳsāmdan üç ḳısım olur bir ḳısmı (18) ʿaẓm-ı ketifiñ cānib-i muḳaʿarında olan ʿaḍalāta ėrişir ikinci ḳısım ḳoltuġuñ ʿaḍale-i (19) kebīrine mülḥiḳ olur üçüncü ḳısım ibṭī dėmekle maʿrūf olan ʿırḳa muttaṣıl olur

[61a]

(1) yine bu maḥallden iki ḳısım olur ve bālāya gider şol ʿużv ki ġavrına varır ki aña (2) vidāc dėrler biri daḫı ẓāhir-i ʿużvdan ki vidāc-ı ẓāhiri dėrler gerdānıñ iki ṭarafları (3) üzere ẓāhirdir aña ėrişir ve terḳūḳadan gider iki ḳısım olur birisi raḳabeden (4) geçer öñ cānibinden ʿunḳa ėrişir biri daḫı bu maḥallden geçer bedeniñ pāyānına varır (5) ve bu ṭarafdan ʿaẓm-ı lāmīye ėrişir terḳūḳata ki bālāya gider muḫteliṭ olur aḳsām-

ı (6) evvel ve sā᾽ir aḳsām bu arada cemᶜ olur ve şıᶜb-i firāvān bālāya gider ammā maḥsūs (7) olmaz zīrā nesc-i ᶜankebūta müşābih olur ol ki maḥsūs olmaz iki cift olmaḳ üzere (8) cemᶜ olur biri şol maḥalle muttaşıl olur ki terḳūḳatın olduġu maḥalldir ve bir ġayrı (9) cift ki muttaşıl olmaz lakin raḳabeniñ ẓāhiriniñ ḫāricinden perīşān olur (10) ammā ᶜırḳ ki ẓāhirdir ketife ve deste èrişir ᶜırḳ-ı ketif dèrler ḳīfāl ṭamarıdır (11) şol ṭamar ki ḥiss-i başar anı idrāk èder siper-i ketife gelir ve münteşir olur bu aḳsāmıñ (12) mābeyninde biri daḫı ser-bāzūya gelir fe-emmā vidāc-ı ẓāhiri iki ḳısım olur ṣaġīrdir (13) müteferrik olur üst çeñede ve alt çeñe kenārına èrişir bir şuᶜbe-i kebīre bu ᶜurūḳdan (14) lisāna ve lisāna muttaşıl olan aᶜżā-i ṣaġīreye èrişir ḳısım-ı ṯānī ḳulaġıñ (15) cismine ḳarīb başda müteferrik olur vidācıñ ġābirine èrişir ve merīye gider (16) ve şol şuᶜabāt ki iki şāḥṭamarda ẓāhirdir ḫançere-i merīye müteferriḳ olur ve eczā-ı ẕī-ᶜaḍalede (17) bir olur bāḳī vidāc-ı kebīr ki lām-ı Yūnāniyāna şebīhdir şuᶜbe olur bir şuᶜbe-i ṣaġīre (18) bundan fıḳra-ı evveliye ve fıḳra-ı ṯānīye gelir bundan ġayrı şuᶜbe daḫı şol mevżiᶜe (19) èrişir ki fıḳra-ı evveliniñ başınıñ vasaṭıdır bāḳī şuᶜabāt dirizleriñ ḫāli

[61b]

(1) ḳalan maḥallerinden cüfūf-ı ḳıḥfe dāḫil olur şol aḳsām ki ḳıḥfiñ dāḫilindedir anlara (2) ġıdā vèrir ammā şol ᶜırḳ ki ekḥāldir ve ᶜırḳ-ı ketifdir bāzūya gelip ince şuᶜbeler (3) deriye perīşān olur şol ᶜırḳ ki rīḥi ile maᶜrūfdur andan nice şuᶜbeler bāzūnuñ (4) bāṭınına gelir bu iki ᶜırḳ ki ketifī ve ıbṭīdir mirfaḳıñ mafṣalına ki èrişe ittiṣālde (5) mirfaḳa münᶜaṭıf olur bu ᶜırḳa ekḥal dèrler ᶜırḳ-ı ketifiniñ bāḳīsi ẓāhir sāᶜidde zīr (6) aᶜlā üzeredir ḥablu᾽z-zirāᶜ dèrler bu kerre bu ᶜırḳ cānib-i vahşīye ki zīrā esfeldir (7) meyl èder rusġuda münḳasım olur ve bāḳī ᶜırḳ-ı ibṭī iki ḳısım olur biri ṣaġīrdir (8) bu daḫı iki ḳısımdır bir ḳısmı ḥınṣır ve binṣıra gider islīm dèrler ve baᶜżı eṣabīᶜ vasaṭıya gider (9) bu kerre bunlardan iki ṭamar gelir mābeyn ki eczā-ı ḫāriciyyededir aña èrişir şol (10) ḳısım ki evvelkinden büyükrekdir üç ḳısım olur esfel-i sāᶜidden rusġıyede èrişir (11) bu üç ḳısım daḫı sāᶜidden münḳasım olur ammā ᶜırḳ-ı ekḥal iki ḳısımdır bir ḳısmı yedek (12) aᶜlāsından cānib-i vaḥşīsiniñ yaḳınında ḫalf-i ibhāmda ve şebābede münḳasım olur (13) bir ḳısmı daḫı zīr-i yedek esfeliniñ ṭarafında üç ḳısım olur biri sebbābe-i vasaṭi miyānındadır (14) ve ᶜırḳ-ı ṯānī miyān-i vasaṭi ve binşırdır bu ᶜırḳdır ki eṭibbā maraż-ı ṭıḥālde faṣd èderler (15) ammā ᶜırḳ-ı nāzil-i ecvefden anıñçün arḳa

kemigine maʿan ėrişir ki ʿurūḳ ince olur (16) ve ḳıl gibi olur cānib-i yemīnde bu gerek eṭrāfına vāṣıl olur ġışāya ecsām-ı (17) āḫere ki bögrege yaḳındır ġıdā vėrir ve iki ḳısım olur kebīr olanı ṣol bögrege (18) ėrişir ve şuʿbeler olur bögregiñ taʿāmḳına ve anda yaḳın olan ecsāma ġıdā (19) vėrir iki ʿırḳ-ı kebīr ki bögreklere yaḳındır ṭāliʿin dėrler fāʾideleri ḳanı ṣāf eylemekdir[17]

[62a]

(1) ṣaġ ṭarafdan bir iki ṭamar ünṣeyeyn ėrişir ve ṣulu beyżalara vāṣıl olur bu kerre (2) iki ṭamar şuʿbeler peydā ėder bu şuʿbeler ṭāliʿiniñ ṣaġ ṭarafından ünṣeyeyne gelir (3) bu maḥallde ḳaṭre-i fıḳraları ki üç fıḳralardır ikişer ṭamar giderler ḳaṭre üzere olan (4) ʿaḍaleye vāṣıl olurlar ve raḳīḳ şuʿbeler olurlar ve feḳārıñ eṣḳābından nuḫāʿ (5) ġıdā vėrir bu ṭamarlar çünkü āḫer-i fıḳarāta ėrişeler iki ḳısım olurlar biri ṣaġdan (6) ve biri soldan birḳaç maḥalle ṭamar olurlar biri şaḳḳ-ı raḳabetine gider arḳaya ėrişir (7) ikinci ince şuʿbeler olur ṣıfāḳ-ı miʿdeniñ pāyānına gider şol ʿaḍale ki üstüḫān-ı (8) ʿaciz üzeredir aña taḳsīm olunur üçüncü maḥall ki fıḳarāt-ı ʿaciziñ dördüncüsüdür (9) ve ol maḳʿad üzere vāḳiʿ olan ʿaḍalātdır aña ve ʿaciz-i ḫāmisiñ ẓāhirine vāṣıl (10) olur ta ʿunḳ-ı raḥme ėrişir ve andan meṣāneye muttaṣıl olur ve dehān-ı meṣāneye yayılır (11) dördüncü mahal şol ʿaḍalāta ėrişir ki ḳasıḳ kemigi üzere vāḳiʿ olmuşdur (12) beşinci mahall ḳaṭre nām fıḳra üzere ṭūlenī vāḳiʿ olan ʿaẓme muttaṣıl olur bu kerre (13) bu maḥallden münḥadir olur ve yayılır ve yuḳarı gider erlerin memelerinden meṣāneye (14) ėrişir ve ʿavretleriñ memeleri ki raḥmlerine şerīkdir aña vāṣıl olur altıncı mahall ricāl (15) ve nisānıñ ẕekerine ve fercine munṣarif olur nihāyeti uyluġuñ ʿaḍalātına muttaṣıl olur (16) ve memelere münḥadir olur ve āḫir-i ʿurūḳla maḫlūṭ olup şuʿbeler peydā ėder bu şuʿbeler (17) zānūya ėrişir nābıż dėdikleri ṭamar bu şuʿbelerdendir bu defaʿ bu şuʿabāt boş (18) bögreklere yayılır ol eṭrafda memeler cānibinden gelen ʿırḳ-ı ʿaẓīm mülāḳāt ėdip (19) ʿavretleriñ oġlan yataḳlarına ve erleriñ maḳʿadlarına vāṣıl olur ve perākende olur

[17] Basılıḳdır ve ketifle maʿrūf kīfāldir bu iki ʿıḳrdan bāzūya şuʿbeler gelir ve müteferriḳ olur denmiş idi yine bāzūda cemʿ olur baʿżı ince şubeler cilde ṯaġılır ve ʿaḍalātıñ eczā-ı ẓāhiresine peyveste olur fe-emmā ʿırḳ-ı ibṯī ki maʿrūfdur

[62b]

(1) bunlardan bāḳī ḳalan uyluġa ve faḥẕiñ cānib-i insīsine ėrişir bu şuʿbeler ġayrı (2) şuʿbeler ile faḥẕiñ ʿunḳana gider bunlardan bāḳī ḳalan mafṣal-ı zānūya gider bunlardan (3) bāḳī ḳalanıñ bir miḳdārı zānūnuñ ṭaraf-ı vaḥşīsiniñ başına gider mābiḍden (4) biri daḫı budur ki hemān ki diziñ mafṣalına ėrişe üç ḳısım olur bir ḳısmı vasaṭa ve bir ḳısmı (5) dāḫilden ve ḫāricden ʿaḍalāt-ı sāḳa müteşaʿʿib olur bu ol iki ṭamardır ki sāḳıñ (6) ḳaṣabe-i ṣaġīresiniñ cānib-i ṣaġīrinden mafṣal-ı kaʿba vāṣıl olur ʿırḳu'n-nesā (7) ṭamarı dėmekle maʿrūfdur üçüncü ḳısım ki ḳısım-ı evvelden bāḳī idi sāḳıñ dāḫline ėrişir (8) şol mevżiʿ ki sāḳdan ʿārīdir aña müntehī olur sāḳıñ ʿaẓmınıñ muḥaddebiniñ esfeli (9) ki kaʿba yaḳındır andan münḳasım olur bunlardan iki ḳısım ʿırḳa ḳademe yaḳındır aña (10) ėrişir ve iki ʿırḳ cüdā olur ricliñ ʿulvīsine ve suflīsine ʿırḳu'n-nesā ṭamarı (11) ile müteferrik olur ḳaṣabe-i ʿaẓmānıñ eṭrāfına biri öñden ve biri arddan cümle-i (12) şuʿabāt ile muḫteliṭ olur lāzım olduġu üzere tevzīʿ olur **bāb-ı şāliş** (13) **teşrīḥ-i şiryān beyānındadır** imdi şiryān bir ṭamardır ki verīde müşābihdir iki (14) ṭabaḳadır ḳabż ve basṭ için ḥareket üzeredir cenāb-ı bārī şiryānı tervīḥ (15) ve taʿdīl-i rūḥ için ḫalḳ eylemişdir bir fāʾidesi daḫı havā-yı muḥriḳı defʿ ėder (16) ve rūḥ-ı ḥayvānī aʿżāya ėrişdirir bu şiryān cevfden ḳalbiñ ṣol ṭarafından (17) bitmişdir iki şiryān ki biri kebīr ve biri ṣaġīrdir ṣaġīr olanı bir ṭabaḳadır bunuñ (18) ittiṣāli aḳcigeredir vaḳtā ki aḳcigere ėrişe iki ḳısım olur bir ḳısmı riyye ki (19) aḳcigerdir aña celb-i havā ėder ve ġıdā vėrir bu ʿırḳa şiryān-ı verīdi dėrler cüzʾ-i

[63a]

(1) kebīrine vīrīṭī dėdikleri gibi bu cüzʾ-i kebīr çünkü ḳalbden biter eṭrāfa bundan (2) iki cüzʾ müteferriḳ olur ve iki şuʿbe olur biri ṣaġīr ve biri kebīrdir bunlarıñ (3) ṣaġīri bedeniñ yuḳarısına gider ve kebīri ayaḳlara nāzil olur ol cüz ki (4) yuḳarı gitmişdir iki şuʿbe olur kebīri öñce gider ve ṣaġ cānibinden teribe (5) ėrişir bu ol teribedir ki ḥażret-i ḥakīm-i ḳurān-ı ʿaẓīmü'ş-şānında **yaḫrucu minbeyni'ṣ-ṣulb** (6) **ve't-terāʾib**[18] buyurmuşdur bu kerre bu maḥallde üç ḳısım olur kebīri ṣaġa vasaṭı ṣola (7) gider iki vidāc ki ġāyetine ʿırḳ-ı sübātī dėrler bu ṭamardır ol iki ṭamardır ol iki ṭamarıñ ḫilḳati mūcib-i (8) sübātdır ol ki ʿırḳ-ı sübātiniñ ġāyetidir üç ḳısımdır bu aḳsām ʿaẓm-ı

[18] Kur'an-ı Kerim Tārık Süresi 7. Ayet "Bu su, bel ile kaburga kemikleri arasından çıkar

ḥacerīniñ (9) eṣkābından dāḫil-i ḳıḥfe gelir şebīkeye müteferriḳ olur ve yine cemʿ olur ve iki ṭamar olur (10) ġışā ki dimāġıyladır ol ġışāya müteferrik olur baḳī ḳalanı altıncı fıḳra ki raḳabeden (11) nevāhī-i terḳūḳanıñ gözü maḥallīdir anda müteferriḳ olur bu defʿa kimi ketife kimi ellere (12) gider ve rabṭınıñ cüzʾ-i ṣānīsi sāʿidiñ ʿaẓm-ı aṣġarı üzerinden inḥirāfen (13) ḳoltuġa gelir ve ʿurūḳ ve rabṭıdan cüzʾ-i ḳebīr ki üçüncü ḳısmı ki bāḳī idi (14) fıḳra-ı ḫāmisiñ ṣaġ ṭarafından esfele nāzil olur ʿaẓm-ı ʿaciz ile bālā-yı ẓahra (15) ki yaḳın ėrişe bu maḥallden şuʿbelere müteferriḳ olur şol nevāḥī ki riyyeniñ (16) ṭaraflarını ḥāvīdir bu şuʿabāt ṣadrdan ḳaṣabe-i riye münḥadir olur bir niçesi (17) aḍlāʿa ve nuḫāʿ gider çünkü ṣadrdan geçeler iki şiryān olurlar ve ḥicāba (18) müteferriḳ olurlar belki yemīn ve yesārına ulaşırlar ġayrı şiryān ṭıḥāle ve cigere (19) ve meṣāneye gider cedāviliñ çevresine emʿā-ı diḳāḳ ve ḳolona vāṣıl olur

[63b]

(1) ve ol şiryāndan biri ṣol bögrege vāṣıl olur elyāfa müteferriḳ olur bu kerre (2) iki şiryān-ı āḫer gelir her ikisi iki ünṣeyeyne ve ṣol ḫuşyeye ve ṣaġ ḫusyeye (3) ėrişir ve buñlara perīşān olurlar şol şiryān ki arḳadan gelmişdir (4) ve ol şiryān-ı aʿẓam ki ḥadī ṣaġ bögregedir bu maḥallden bu şiryānlarıñ şuʿbeleri (5) müteferriḳ olur cedāvil ki maʿāʾ-ı müstaḳīmeniñ ṭaraflarıdır andan boş bögreklere (6) ėrişir ikisi öñden ve ikisi arddan müntehī olurlar ve iki ḳısım olurlar (7) biri ṣaġdan ve biri soldan meṣāneye vāṣıl olurlar ve münḳasım olurlar (8) ve bāḳīsi ḳaḍībe gider ve nisāda raḥme vāṣıl olur ammā şiryān-ı āḫer ki ol maḥalle (9) gelmişdir münḳasım olur vaḥşīde ve insanīde uyluġuñ ʿaḍalesine müteferriḳ olur (10) bāḳīsi ayaġa nāzil olup perīşān olur **bāb-ı rābiʿ teşrīḥ-i ġışā beyānındadır** (11) bu maʿnā altı nevʿle tafṣīl olunur ġışā bir cismdir ki teniñ ve sefīd ve ṣulbdur (12) ve aʿżāyı örtmüşdür aʿżānıñ bālāsından ḥıfẓ-ı aʿżā ėder yaʿnī ḥareket (13) nā-hemvārdan aʿżāyı ṣıyānet ėder beden-i insānīde ġışādan raḳīḳ ʿużv yoḳdur (14) bu envāʿdan nevʿ-i evvel ġışā-ı ṣadr teşrīḥdir imdi ṣadrda iki ġışā vardır ki (15) ṣadra baḫş olmuşdur bu ġışānıñ mebdeʾ bedeniñ ṭūlunadır tamāmen terḳūḳatın (16) ortasına ėrişir cānib-i esfel ki ḳassdır yaʿnī öksüzce igegidir iki mevżiʿde (17) muttaṣıl iken munfaṣıl olur tedrīcle ḳalbe ėrişir baʿde andan cüdā olup

(18) iki ʿużv ki ġışā-ı ḳalbiñ eṭrāfını ḥāvīdir ḳalbi iḥāṭa ėder bu kerre feḳārīşiniñ (19) yuḳarısı ki merīd ol mevżiʿ baġlanır ṣadrıñ istiḥkāmı bu ġışānıñ bu minvāl[19]

[64a]

(1) üzere baḫş olduġudur bu defʿa bu ġışā aʿżānıñ ġışālarına gider ṣadrıñ (2) cevfinden ḳalb gibi riyye ve şerāyīn evride gibi aʿżāyı iḥāṭa eyler her ġışā ki (3) verīde ḥicāb olur ḥāvī-i dildir bu ḳalbi her cānibinden maḥvī olana ġılāf dėrler (4) ḥareketi ḳalbden cüdā ḥareket ėder envāʿdan bir nevʿ daḫı ġışā-ı ṣıfāḳıñ teşrīḥidir (5) bu ġışā ki ṣıfāḳdır ʿaḍale-i baṭnıñ taḥtında örümcek aġı gibidir cevfinde (6) olan aʿṣābıñ cümlesiniñ yuḳarısına ulaşır miʿdeye ve kebede ve ṭıḥāla (7) ve bögreklere ve meṣāne ve raḥm ve ünṣeyeyn ve ʿırḳ-ı żevārib ve ṣerb ve fem-i miʿdeniñ (8) ġalīẓi ṭarafından cümleyi iḥāṭa ėder her çend ki pāyāna ėrişe raḳīḳ olur (9) taʿaẓm-ıʿāne ki ḳasıḳ kemigidir aña vāṣıl olur ve cānib-i bālāya baġlanır ve ḥicāb (10) olur bu defʿa cānib-i esfele baṭnıñ iki ʿaḍalesine ėrişir şol ġışā ki ḥāvī-i (11) miʿdedir ġışālarıñ ġalīẓidir nihāyet aḫṣāya vāṣıl olur biri daḫı ġışā-ı (12) cedāvildir emʿānıñ gidişinden şerāyīn ve evride ve aʿṣāb ki bu cedāvilde (13) vardır iḥāṭa ėdip tekye eylemişdir ve mürtebiṭ olmuşdur **taʿlīm-i şālişiñ sifr-i ḫāmisinde** (14) **olan beş bāb-ı evveli teşrīḥ-i ḥicāb beyānındadır** ṣāḥib-i Kemāl tefsīr (15) eylemişdir ki beden için raḳabe ardından iki cevf-i kebīr vardır biri (16) aḍlāʿ ve ʿıẓām ve ṣadrı ḥāvīdir ki ol cevf ḳalbdir ve riyyedir cevf-i (17) ṯānī ki ālāt-ı ġıdādır miʿdedir ve kebeddir ve riyyedir geçip emʿā ve merāre ve (18) ṭıḥāl ve kilye ve meṣāne ve raḥmdır bu iki cevfiñ ortasında fāṣıla vāḳiʿ (19) olmuşdur şol ʿaḍalāt-ı müstedīre ki anlara ḥicāb dėrler menşeʾ ʿaẓm-ı ḳassıñ

[64b]

(1) āḫiridir andan geçip on üçüncü fıḳraya muttaṣıl ve mülteḥim olur zīrā cevābından (2) bu ʿaḍale laḥmīdir ve vasaṭ ve terki anda vardır ʿaḍaleniñ eṭrāfından bu ḥicāba iki (3) cānibden iki ġışā setr eylemişdir biri yuḳarıdan ki ṣadrıñ cevfni setr eylemişdir menşeʾ (4) aḍlāʿıñ bāṭınında olan ġışādır ve iki ġışā ki ṣadrı vely eylemişdir (5) ġışā-ı āḫer ile pāyāndan cevf-i baṭnı vely-i menşeʾleri ṣıfāḳ-ı miʿdedendir bu (6) ġışā ki ḥicābdır iki ṣuḳbesi vardır biriniñ mevżiʿi emʿā ile her merīniñ yuḳarı ṭarafıdır (7) ki ʿurūḳ-ı ecvef ile aʿlāʾ-i bedene gider şol mevżiʿe ėrişir ki ḥicābıyladır anda (8)

[19] Nāfe ėrişirler

mülteḥim olur ammā merīde mülteḥim olmaz bu maʿnā iki nefʿ içindir biri ḳabż ve biri (9) basṭ ve biri sāʾir ʿaḍalāt ṣadra ḥareket vėrmek içindir sāʾir ḫavāṣṣından (10) ġayrı ālāt-ı nefes ve ālāt-ı ġıdādır bu envāʿdan ki ġışādır biri daḫı ṣerbdir (11) ṣerb bir ʿużvdur ki iki ġışādan mürekkebdir ve heyʾeti cirāb miṣālindedir her ḳaçan ki (12) iki ġışā bir yere gele ʿurūḳ-ı bisyār-ı şaḥm ile cemʿ olur bu ṣerb taḥt-ı ṣıfāḳda- (13) dır ki miʿdeniñ esfeli ve emʿānıñ aʿlāsı vāḳiʿ olmuşdur **bāb-ı ṣānī teşrīḥ-i** (14) **aʿżā-i mürekkebe beyānındadır** ḥażret-i ḫālıḳu'l-eşyā başı cümle aʿżānıñ fevḳında (15) ḫalḳ eylemişdir ve gözü sāʾir aʿżā için dīdebān eylemişdir ve ḳāʿide-i dimāġı (16) ʿaẓmdan ḫalḳ eyleyip ʿaẓm-ı vetedī veterle baʿde ʿaẓm-ı pīşānī iki ʿaẓm-ı ḥacerī ile (17) ṣaġdan ve soldan ṭūlen ve ʿarżān üç ḳısım ḫalḳ eylemişdir ve baṭnı daḫı üç (18) ḳısımdır dimāġıñ baṭn-ı evveli sāʾir buṭūndan vesīʿdir andan ṣoñra baṭn-ı muʾaḫḫar (19) dimāġdır baʿde baṭn-ı vasaṭ dimāġdır ve cevher-i dimāġ bir cevherdir ki cerabdır ve nermdir[20]

[65a]

(1) ve dürūzīü'ş-şekldir bu derzler ki biri ḳıḥfdan yāfūḥ ile muttaṣıldır ve ribāṭātla (2) düşünmüşdür her derzler ki yāfūḥdan ẓāhir ḳıḥfe gelmişdir yuḳarı ṭarafı rūḥ-ı (3) nefsānīdir ki dimāġa iki ġışā beyninde vāḳiʿ olmuşdur ve bir ġışā daḫı bu ġışānıñ (4) dāḫilindedir ki ġışā-ı maḥvīdir ve yāfūḥa muttaṣıldır bu iki ġışāya Yūnāniyān misicīn (5) dėrler ve ġışā-ı āḫer ki ḥāvī-i ḳıḥfedir başıñ derisiniñ altında olan derzlerden (6) ve deliklerden ki ḳıḥfede vardır şerāyīn ve evridedir ḳıḥfe gelmişlerdir bu kerre (7) ḳıḥfıñ ḫāricinden ve dāḫlinden muʾaḫḫar-ı dimāġ ve dehānıñ mābeynine yayılıp küşāde (8) olmuşdur bir miḳdārı maḥall-i cevfde vüsʿat olmaḳ ile mecmaʿu'n-nūr olan ʿaḍalātınıñ (9) ittiṣālinden küşāde olur bu cevfe maʿṣara dėrler bu mezkūr bu yerde cevher-i (10) dimāġa teşbiyedir bu maḥallden şuʿbeler ḥāṣıl olup dimāġıñ baṭn-ı muḳaddemine (11) gelir ve cemʿ olur ve bu iki ṭamar bundan ġayrı baṭna gider ve iki şuʿbe olur (12) ve müntesic olur yaʿnī taḥt-ı dimāġda şebīke miṣāl olur ve baṭn-ı muḳaddemiñ ṭūluna (13) iki ḳısım olur bu kerre bu baṭn-ı müḳaddimeden iki zāide biter yaʿnī pistān-ı zenāna (14) müşābihdir ḥażret-i ḥakīm celle şāne ḳuvvet-i sāmiʿayı bunda ḳomuşdur baṭn-ı evsaṭ (15) aṣġardır ve dehlīz mānenddir baṭn-ı muḳaddem ve baṭn-ı vasaṭ mābeyninde bir maḳʿad-ı (16) ṭūlenīdir ve saḳfi kerīü'ş-şekldir ince bulut gibi bu ġışādır ki aña

[20] İki cānibden

ezec dėrler (17) ḳaplamışdır ve bundan bir cüzʾi miyān dimāġdan bu baṭn-ı evsaṭıñ üzerine zırhlar (18) ki burūd miṣāl nesne çekilmişdir inḳıbāż ve inbisāṭı mürekkebdir her gāh ki bu (19) devre ḥareket ėde ḥareket-i inḳıbāż tecvīfe beste olur her gāh ki ḥareket-i inbisāṭ

[65b]

(1) vāḳiʿ ola tecvīf-küşāde olur bunlara ġıbteyn derler bunda olan (2) iki zāide ki aşaġa gele mecrā münsedd olur her gāh ki müteʿalliḳ olalar ve münḳabıż (3) olalar ʿaraż ziyāde olur ve zāideler andan devr olalar mecrā-ı küşāde olur (4) imdi dimāġ için iki mecrā vardır faḍalātı ol iki mecrādan defʿ ėde biri (5) baṭn-ı muḳaddemiñ müntehīsidir ve biri evsaṭ-ı dimāġdandır gelir bir menfeẕ-i ʿamīḳ olur (6) ki evveli ol ḥicāb ṣulbundandır ki aña ḳamʿ ve müstenḳaʿ dėrler çünkü bu ḥicābdan daḫı (7) geçe anda bir ġudde küşāde olur bu ol ġışādır ki mühre şeklindedir ġışā-ı (8) ṣulb ile mecrā-yı dimāġ ortasında ḳonmuşdur bu mühreyi daḫı geçecek şol kemiklere (9) uġrar ki mişfāt dėrler bunlardan döner aşaġa gider nuḫāʿ yolundan ṭaşra çıḳar (10) bu mecrā daḫı ki pes dimāġdan gelmişdir meme başına beñzer kemik altındadır bunuñ menfeẕi (11) burun cānibinedir faḍalātdan baʿżı bu menfeẕden burna iner fetebāreke'llah aḥsenü'l- (12) ḫālıḳīn **bāb-ı ṣāliṣ teşrīḥ-i ʿayn beyānındadır** maʿlūm ola ki çeşm-i ʿaṣab mücevvefden (13) çeşmde maḫlūḳdur ʿaṣab-ı mücevvef ve münebbiḥīn ki dimāġdan geleler ḫāne-i küşāde olurlar (14) bu ʿaṣab ki küşāde olur kerīü'ş-şekldir ṣūretā aġzı gibidir ve iki ġışā ki (15) ʿaṣab-ı mücevvefiñ çevresindedir ʿaṣabıñ şekli üzere küşāde olur ve birbiriyle (16) ṭabaḳa ṭabaḳa bālāya gider bu kerre ʿaṣab-ı mücevvefiñ ṭabaḳasından ve iki ġışānıñ (17) iki ṭabaḳasından altı ṭabaḳa ḥāṣıl olur üçü dāḫil ve üç ṭabaḳası ḫāricdir (18) şol ṭabaḳadan dāḫil ki ʿaẓme mülāḳīdir aña ṭabaḳa-i aṣliyye dėrler ve ṭabaḳa-i ḫāric ki (19) bu ṭabaḳanıñ cevheridir aña ṭabaḳa-i ḳarniyye dėrler bu bir ṭabaḳa-i ṣulbedir ve şeffāfdır

[66a]

(1) ve iki ṭabaḳa ki dāḫil ve ġışā iki ṭaīḳaya düşmüş ve aña vāṣıldır buña meşīme dėrler (2) terḥateyn ḥāvīdir bu kerre meşīmeden ḫāric olan ṭabaḳaya ʿinebe şebīh olduġuçün (3) ṭabaḳa-i ʿinebiyye dėrler bu ṭabaḳanıñ vasaṭında ḥażret-i başīr celle şāne ṣuḳbe ḫalḳ (4) eylemişdir ki nūr ol ṣuḳbeden gelir buña insānü'l-ʿayn dėrler Türkīsi gözbebegidir

(5) ṭabaḳa-i dāḫiliyyeden üçüncü ʿaṣab mücevvefdir ki ṭabaḳa-i meşīmīyye mülāḳīdir (6) buña şebīke dėrler bu ṭabaḳa-i şebīkeden ḫāric olana ṭabaḳa-i ʿankebūtiyye dėrler (7) nesc-i ʿankebūta müşābih olduġuçün bu ʿankebūtiyyede olan ruṭūbet-i celidiyyedir (8) ve ruṭūbet-i beyḍiyye miyānını ḥācizdir ve ʿaṣab-ı mücevvefiñ aġzı ruṭūbet-i zücāciyyeti (9) mülteḳamdır zücāce teşbīye eyledikleri kemāl-i mertebede berrāḳ ve nūrāni ve zücāc (10) miṣāl lemʿası rabbānī olduġudur bu zücāciyyeniñ nūru cildiyeye gelir vech-i tesmiye-i (11) cildiyye jāle miṣāl berrāḳ olduġudur ziyāde laṭīfdir bu ṭabaḳanıñ leṭāfeti (12) nūr-ı başara ḥicāb olmasın deyüdür ve cānib-i bīrūnī yaṣṣıraḳdır ruṭūbet-i beyḍiyyeye (13) gelmişdir bu ruṭūbet beyāż-ı beyżiyyeye şebīhdir bu ruṭūbāt ve ṭabaḳātıñ cümlesi (14) laṭīfdir ve ġażrūfīdir bunlardan ṣulb olanı ki mülteḥimedir münbiti (15) ḫāric ḳıḥfede olan ġışādandır ṭabaḳa-i ḳarniyye iḥāṭa eylemişdir subḥānallah- (16) u'l-başīr **bāb-ı rābiʿ teşrīḥ-i lisān beyānındadır** imdi lisān bir laḥm-ı pāredir ki (17) nerm ve sepīddir andan ṭamarlar ve şiryānlar bī-nihāyedir bu ṭamarlar ve şiryānlar lisānıñ (18) ḫumretine sebebdir cenāb-ı bārī zebānı ol ṭamarlar ve şiryāndan ḫalḳ eylemişdir anıñ (19) dibinde olan ġuddeler anlara laḥmu'l-ġudedī ve müvellidü'l- luʿāb dėrler insānıñ luʿābı

[66b]

(1) yaʿnī tükürügü anlardan ḥāṣıl olur ve iki menfeẕ yaradılmışdır dili ol menfeẕler (2) meyl üzere eylemişdir luʿāb evvel menfeẕlerden ṭaşra gelir ve ruṭūbete bāʿiṣ olur (3) ve diliñ ġışāsı miʿdeniñ merīsine peyvestedir ve iki büyük ṭamar ki taḥt-ı (4) lisāndadır kebūd renkdir anlardan çoḳ ṭamarlar peydādır ve mufāraḳat ėdip perākende (5) olurlar ve dil aṣlında iki şāḫdır ammā bir ġılāf içindedir ve zebān bu āletdir (6) ki leb ve dendāna yārılıḳ eylediginden ġayrı dimāġdan ānen-fā-ānen faḍalātı kendi (7) cānibine ceẕb ėder tenḳıyeye bādī olur ve tekellüm-i ḥurūfu taṣḥīḥ ėder ve ṭaʿūmātı (8) ḥiss ėder ḳaçanki muḥriḳa vāḳiʿ ola lisāndan bilinir ve maḍġ olunan eşyānıñ (9) leẕẕātını dil idrāk ėder ve çeñeye dekde dişlere iʿānet ėder ve iḳtiżā eyledigi (10) ḳadar ruṭūbāt ḥāṣıl ėder sübḥānallahu'l-ḳādir **bāb-ı ḫāmis teşrīḥü'l- ḥalḳ** (11) **ve'l-ḫancere beyānındadır** imdi ḥalḳ ve ḫancere ḳaṣabe-i riyeden maḫlūḳdur dėrler ki (12) havā anıñla gelir ve miʿdeye ėrişir merīniñ maḳarrı raḳabeye māʾilerekdir ve ḳaṣabe-i (13) riye merīniñ öñündendir ḥalḳ mecmūʿa merīden ḳaṣabe-i riyeden ʿibāretdir ammā (14) ḫançere bir ʿużv-ı ʿażrūfīdir ki ṣavtıñ tamām itmāmına āletdir ve nefes ḥabs eylemegiñ

(15) āleti üç ʿażrūfdan mürekkebdir ve biri oñdan vāḳiʿ olmuşdur insān nefesi ḳadḥ (16) ve ḥabse bunuñla ḳādir olur buña daraḳī dėrler ikinci ʿażrūf-ı daraḳīniñ öñünden (17) ʿunḳa māʾilerekdir bu meşhūrdur lakin nām vėrmişlerdir üçüncü ʿażrūfdur ki iki (18) ʿażrūfuñ miyānında düşünmüşdür menkibī dėrler bu menkib miyānında nāmı yoḳ bir (19) bir mafṣal vardır ki müteżāʿifdir ḳaçanki varaḳīye ḳarīb ola ḫancere küşāde olur

[67a]

(1) ve dāḫil ḥulḳūmda bir cirm vardır lisān mizmāra müşābihdir ṭaraf-ı ḫancere üzere (2) teng vāḳiʿ olmuşdur ve ḫancereye yaḳın yerde açılmışdır ve fāʾidesi ṣavt-ı ḳavī (3) olsun deyüdür ve ḫancereye yaḳın dil iki cism-i laḥmı şekl olur ki levzeteyn dėrler (4) küçük dil dėdikleridir vasaṭında cenāb-ı ʿizzet merī için yol ḫalḳ eylemişdir (5) subḥāne'l-ḫālıḳ **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿ bir faṣl ve altı sifri müştemildir (6) sifr-i evvelde altı bāb sifr-i ṣānīde yedi bāb sifr-i ṣāliṣde sekiz bāb sifr-i rābiʿde (7) ṭoḳuz bāb sifr-i ḫāmisde on bāb sifr-i sādisde on bāb vardır faṣl-ı (8) teşrīḥ-i riyye beyānındadır** maʿlūm ola ki ḳaṣabe-i riye birinci ʿażrūfda maḫlūḳdur (9) biri biri üzere dāireler gibi vāḳiʿ olmuşdur lakin kāmil-i dāʾire degildir belki (10) dāʾireniñ üç baḫṣinden biridir şol dāʾireler ki merīye ḳarībdir bir maḥalldır ki ḫālīdir (11) ol dāʾireler dek bir niçesi ġışā-ı cismdir ki ġıdānıñ aşaġa inmesi vaḳtinde bu ġışādan (12) ki devr ola riyeniñ yarısında maddī küşāde olur ve celb-i havā için riyeye (13) ḫancereniñ üzerinden yol açılır bu ʿażrūf ile ki ribāṭla muḥkem ve mürekkebdir örtülür (14) bu ʿażrūflara dāḫilden ve ḫāricden bir ġışā-ı ṣulb yapışır ve ḳaṣabaya ḳuvvet ėrişdirir (15) ve iki ḳısım olur bu aḳsām ki bunda ẕikr olundu ʿurūḳ mābeynine ḥāvī olursa (16) şol cirm ki müteḫalḫil ve ʿurūḳ ve şerāyīn ile müntehīdir cümle-i aḳsām ile dehānıñ (17) tengine dönerler ve bir miḳdārı dehān için taḳsīm olurlar ve bir miḳdārı (18) şerāyīn ile ḳalbe ėrişir ve mefḳūd olur şol cism laḥmı ki müteḫalḫil-i raḫvdır (19) eczāʾ-i ḳaṣabe ve evride ve şerāyīn ve ġışā ile cümlesi riyeye vāṣıl olurlar

[67b]

(1) bir ḳısmı ṣaġa ve bir ḳısmı ṣola gider ṣola giden ḳısım daḫı iki şuʿbe olur (2) ve ṣaġa giden ḳısım üç şuʿbe olur ve żabṭ olur bu defʿa kim ḥicāba ėrişe (3) ḥicāb ile münḳabiż olur bu sebebdendir riyye ve ṣadrıñ maḫreci teng olup (4) dem-i āhengrān

miṣāl havāyı süḫūnet-i bīrūna gelir ve riyye ve liḥāf-ı ḳalb ḫancereniñ (5) cüzʾīnine beste olur şol vaḳt ki ḳaṣabe-ı vābeste ile merī ki ḫareket ėde (6) münceẕib olur ġıdā ve şerāyīn aşaġa nāzil olur ḫancere ve ʿażrūflar biri biri (7) üzere ṭurur vaḳtā ki belʿe sebḳat ėde fī'l-ḥāl ḳuvvet-i dāfiʿa ḳaṣabeye indirir (8) ol sebeble yutmaḳ āsān olur ve defʿ-i suʿāl ėder **taʿlīm-i rābiʿiñ sifr-i evvelīniñ** (9) **bāb-ı evveli teşrīḥ-i ḳalb beyāndadır** imdi ḳalb bir ʿużvdur ki ḳavīdir ṣulbdur (10) envāʿ elyāf ile bāftedir bu elyāf-ı cāẕibe ve māsike ve hāżma ve dāfiʿaniñ (11) āletleridir ve bir şekl-i ṣanavberīdir ki başı ṭarafı cānib-i esfele varınca incerekdir (12) ve cānib-i yesārı ġalīẓrekdir ve ḳalbiñ cānib-i aʿlāsını ġışā-ı ḥāvīdir ve ḳalbiñ (13) ʿażrūfu sāyir ʿażrūflardan berkdir ve ḳalbde ʿażrūf ḫalḳ olunduġu (14) üstüvār olsun deyüdür ġışāsı daḫı sāʾir ġışālardan ṣulbdur zīrā ḳalb bir (15) ʿużv-ı şerīfdir ki ḥıfẓ lāzımdır ta kīm aña āfet ve āsīb ėrişmeye ve ġışānıñ (16) andan cüdā olması iki kār içindir birisi ḳalbe āfet ėrişirse ġışāya ėrişip (17) ḳalb maḥfūẓ olsun dėmekdir birisi daḫı ḥareket-i inbisāṭda pejmürde olmasın içindir (18) ve ḳalbiñ iki büyük tecvīfi vardır ṣaġīr olanı vasaṭ-ı ḳalbde vāḳiʿ olmuşdur (19) Cālīnūs bu tecvīfi-i ṣaġīre dehlīz ve menfeẕ deyü isim vażʿ eylemişdir ve tecvīfiñ[21]

[68a]

(1) ḳāʿidesi ḳalbdir bir ḫunī ve ġalīẓ şeyʾdir ve laḥm-ı ḳalb ṣulbdur ġıdāsı dem-i ġalīẓdir (2) ve ol tecvīfde ince ve raḳīḳ dem rūḥla āmīḫte ve ṣaġ ṭarafdan olan (3) tecvīf daḫı böyledir nihāyet ġıdā-ı ḳalbiñ çoġu anda āmāde ve bu cānibiñ eti (4) laṭīfrekdir ḫūn-ı ġalīẓiñ zāidi bundan ṭaşra gider bu sebebden ḥevālī (5) tecvīfde olan et ki ṣol cānibdedir ġalīẓ terdir ve ṣulb terdir lakin bu cānibden (6) raḳīḳrekdir ve ḥārrdır ve rūḥ ile āmīḫtedir ḥikmet-i ḫüdā bu cānibiñ laḥmīsin ġalīẓ (7) ḳıldı ta kīm ḳan bundan gele ve taḥlīl-i dem eyledikçe rūḥ ṭaşra gelmeye şol ṭaraf ki (8) bögrekdir yol anda olmaḳ nesīm-i havā ol ṭarafda olduġudur ve bir ġayrı et pāresi (9) ve nāzik siñir düşünmüşdür iki ṭarafdan bādkīr gibidir bunlara ʿavām yürek ḳulaġı (10) dėrler her gāh ki ḳalb ḥareket-i inḳıbāż ėde bu iki ḳulaḳ nesīm havāyı ḳalbe vāṣıl (11) ėder ve her gāh ki ḳalb ḥareket-i inbisāṭ ėde bu iki ḳulaḳ gėriye yayılır nesīm-i havā (12) ifrāṭla olursa kifāyet ḳadar celb ėder ve cenāb-ı bārī ḳalbi miyāngāh feżāʾ-ı sīnede (13) ḳodu ta kīm āfetlerden emīn ola zīrā bu maḥallden meʾmen yer yoḳdur her ṭarafdan ḥarāret (14) ėrişmededir nihāyet ḳalb bir miḳdār ṣol ṭarafa māʾilerekdir bu maʿnā daḫı iki cihetledir

[21] taʿāla şāne ʿamme buḳūlūn

(15) birisi budur ki ḳalb maʿden-i ḥarāretdir ciger ise ḥārrdır maʿden-i demdir ḳalb ṣol (16) ṭarafa māʾil olması ciger defaʿten ḥarāret vėrmekle muẓṭarr ėderdi birisi daḫı (17) ʿırḳ-ı ecvef ki cigerden ḳalb ṭarafına güzergāhı vāsiʿ olsun deyüdür bu faḳīr dėrim ki (18) ṭıḥāl ṣol cānibde ḫazīne-i sevdādır sevdā ise bārid ve yābisdir ṭıḥāl biʾl-külliye (19) ḥarāretden maḥrūm olmasın deyüdür zīrā ḳalb maʿden-i ḥarāret ve menbaʿ-ı rūḥdur

[68b]

(1) cümle-i aʿżā āndan naṣīb-i recāsındadır ve bir şerīfʿużvdur ki hīç elem ve kedere (2) taḥammülü yoḳdur sübḥānellahuʾl-ḳādir **taʿlīm-i rābiʿiñ sifr-i evvelinin bāb-ı ṣānīsi (3) teşrīḥ-i merī ve miʿde ve emʿā beyānındadır** imdi merī-i menfeẕ şarāb ve ṭaʿāmdır (4) ve feḳār-ı gerdāna muttaṣıldır ve ribāṭ ve ġışā ile müstaḳīmdir şol vaḳt ki ḥicābdan (5) geçe ve ṣola meyl ėde küşāde olur güya bu ḳabaġıñ boġazı merīdir ve ḳarnı (6) miʿdedir ve merī iki ṭabaḳa-i ʿaṣabānīdir dāḫilinde ṭūluna elyāf vāḳiʿ olmuşdur (7) ḳuvvet-i cāẕibe ve māsikeye āletdir ve ṭabaḳa-i ḫāriciyyeden ʿarażına elyāf vāḳiʿ olmuşdur (8) bu iki ṭabaḳa-i merī miʿdeniñ iki ṭabaḳalarına muttaṣıldır her bir cüzʿi miʿdeden tedrīcle (9) küşāde olur ve miʿdeniñ iki ṭabaḳası ḥassās ve ḥaṣbānīdir anıñ daḫı elyāfı (10) vardır cāẕibe ve māsikeye āletlerdir şol ṭabaḳa ki kemānīdir ve dāḫildedir ḳuvvet-i (11) hāżımanıñ muḳarrebdir şol ṭabaḳa ki ḫāric-i miʿdedir anıñ elyāfı dāfiʿaya ḫādimlerdir(12) ve müdevver ve merbūṭdur ḳaʿrında suḳbe vardır ki bābü'l-miʿde dėrler bu bir bābdır ki (13) emʿāya gider ve ġıdāya müteʿallıḳdır miʿdede olan ġıdāyı müstevfā ėdip (14) nażc ḥāṣıl ėder bu bāb maʿan iṣney ʿaṣeri ile küşādedir ve bir daḫı miʿdeniñ (15) ḳaʿrındadır ve isney ʿaṣeri emʿā-ı ṣāʾime berāberdir vech-i tesmiye ṣāʾīm anıñçündür ki ekṣer (16) ḥālde bu baġırsaḳ ḫālidir ve māsārīḳānıñ ġāyetle büyügü bu ṣāʾime muttaṣıldır ġıdānıñ (17) ʿuṣāresini ve merāreden iḳtiżā ėdeni aña döker ve sıḳldan ġusl ėder böyle (18) olmaġla çoḳ maḥall ḫāli olur şol ʿuṣāre ki bundan gider kebede varır bāḳī (19) ḳalan ʿuṣāreyi ġıdā ki ayrılmaḳ lāzımdır şol emʿāya varır ki elyāfa dėrler vech-i

[69a]

(1) tesmiye bunda lifler olup dökülüp bağırsaḳlardan uzun olduġudur (2) ve bu istidārāt çoḳdur ṣūret-i ġıdādan bāḳī ḳalan şol bağırsaḳlar ki māsārīḳāya (3) muttaṣıldır kebede ėrişir ve ol emʿā ki bu maḥallden geçer aña emʿā-ı ʿulyā ve diḳāḳ (4) dėrler raḳīḳü'l-cevher olduḳları için bu emʿā maʿan aʿvere muttaṣıldır bu maʿānıñ (5) aġzı açıḳdır ol nesne ki ṭaşra gider ve bu bedenden gider bu bağırsaḳdan çoḳ (6) bağırsaḳlar tevellüd ėder ve hażma muʿayyen olurlar ve aʿver-i ḳolon ki muttaṣıldır (7) bedeniñ ʿ ʿarażına ṣağından ve ṣolundan geri döner ṣağ ṭarafdan arḳa cānibine (8) gider bu maʿāda ḳulunc çoḳ olur zīrā ḳulunçuñ iżāfī ḳolondur geldik imdi (9) emʿā-i müstaḳīm ki ḳolona muttaṣıldır sīrem dėrler bağırsaḳlarıñ āḫiridir ve bir bağırsaḳdır (10) ki ṭoġrudur ve kütāhdır ve küşādedir arḳa ṭarafına döşenmişdir berāz ol (11) yerde cemʿ olur ve bu maʿāniñ ṭarafı üzere māniʿ ḫurūc-ı berāz olur ve maḳʿad ile (12) müsemmāʿ ʿaḍale defʿ-i irāde ėdince żabṭ ėder bu üç emʿā-ı āḫir ki ġalīẓ ve ṣeḫīndir (13) şaḥm anıñla muḳāvemet ėder yaʿnī aña muttaṣıldır ʿulyāda olan üç bağırsaḳ ki raḳīḳdir (14) etleriñ dāḫliniñ saṭḥı üzere ruṭūbāt-ı lezce vardır anlara aʿrāż dėrler ḳāʾim-i (15) maḳām-ı şaḥm emʿā-ı esfeldir bu altı bağırsaḳ ki ẕikri sebaḳ eyledi laḥmīdir ve ʿaṣabīdir (16) bu insīsi iki ṭabaḳa olur cenāb-ı ʿizzet bunlara lifler ḫalḳ eylemişdir ḳuvvet-i cāẕibe (17) ve māsike ve hāżma ve dāfiʿa bu maḥallde ʿamel ėder yaʿnī ʿamelleriniñ maḥallīdir sübḥān- (18) ü'l-ḳādir **taʿlīm-i rābiʿiñ sifr-i evveliniñ bāb-ı şāliṣi teşrīḥ-i kebed beyānındadır** maʿlūm (19) ola ki kebed bir ʿużvdur ki efşüre-i keylūs miʿdeniñ ḳapısından māsārīḳāya

[69b]

(1) ėrişir ve andan ḳan olur ve māsārīḳāda ki cüzʾi māye vardır anda bir ḳuvvet (2) vardır ki ḳuvvet ciger gibidir ve aġzında ḳuvvet-i hāżma vardır miʿde aġzında olduġu (3) gibi ġıdādan vāḳiʿ olanı yaʿnī keylūsu ciger ḳırmızı ėder kendi rengine döndürür (4) ve cigeriñ etinde hīç ʿaṣab yoḳdur şol ṭamar ki evride dėrler cigerden bitmişdir (5) efşüre-i keylūsu miʿdeden ve emʿādan māsārıḳa dėdikleri ṭamar vāsıṭasıyla cigere (6) ceẕb ėder aṣıl altı māsārīḳānıñ līf miṣāl şāriḫleridir ki cigeriñ cānib-i (7) muḳaʿarında vāḳiʿdir bu māsārīḳāya ki bāb dėrler efşüre-i keylūs cigerde puḫte ola (8) her endāma lāyıḳına göre ciger anı irsāl ėder bu irsāl için alt cigeriñ muḥaddebinde (9) olan ṭamarlardır bunlardan iki ṭamar bögreklere ulaşır ḥaṣṣasın anlardan alır ve (10) demiñ köpügü ki ṣafrādır cigeriñ cānib-i muḳaʿarında olan menfeẕden merāreye ėrişir (11)

ve ḳanıñ dordusu ki sevdādır bu daḫı cānib-i muḳaʿardan ṭıhāla vāṣıl olur şu (12) ġışā ve ʿaṣab ki anda pūşīdedir üç kār içindir birisi cigeriñ ḥissi yoḳdur (13) eger bu ġışā ile pūşīde olmamış olsa elemler ve āfetler ve şişler ki andan ẓāhir (14) olurdu akāmı olmaz idi kendüye vāḳiʿ olan ʿilletleri bilmişidi ikinci kārı (15) cigerin ve ṭamarlarıñ ki andan perākende olmuşdur kendi şeklinde ve nihādında lāyıḳ olan (16) ʿameli ḳılmaḳdır üçüncü kārı cildde olan ġışā miʿdeniñ ve emʿānıñ ġışāsı ile (17) ulaşmışdır ince ribāṭlar ve ḥicāblar ile muḥkem olmuşdur ve arḳanıñ pehlūsuna mülāṣıḳdır (18) cigerde tecvīf-i ferāḥ yoḳdur ki efşüre-i keylūsu miʿdeden alıp kendide olan (19) tecvīfde ḥıfẓ ède pes imdi keylūs ciger ṭamarınıñ cümlesine vāṣıl olur

[70a]

(1) bu kerre cigeriñ ḳuvveti ve ḥarāreti ʿuṣāre-i keylūsu kendi ḥālinden döndürür ve ḳan (2) ėder bu defʿa cigerden ḳalbe gelen ṭamar ki aṣlı ḳalbdedir ve cigere peyvestedir (3) ġışāsı ġışā-ı cigere muttaṣıldır ve bir ince ʿaṣab ki miʿdeden cigere gelmişdir (4) ḥālet-i bīmāride miʿde ciger ile şerīk olmaz meger cigerde bir pāre elem ẓāhir ola (5) cigerden artanı anda ṭaşra gelmişdir barmaḳ miṣālinde bir laḥm pāredir ki merāre (6) bu zāide pāre üzere vāḳiʿ olmuşdur eṭibbā dėmişlerdir ki cigeriñ ḥastalıkda (7) ḥāli pehlū kebede yapışmasıdır bāḳī aḥvālden murād ėden muṭavvilāta mürācaʿat eylesin (8) ve Allah taʿāla aʿlem **taʿlīm-i rābiʿiñ sifr-i evveliniñ bāb-ı rābiʿ teşrīḥ-i kilye ve meṣāne** (9) **beyānındadır** imdi kilye iki cānibinde arḳanıñ oñūrġasına kebede yaḳındır ṣaġ (10) bögrek soldan yuḳarıraḳ vāḳiʿ olmuşdur ve bu iki bögrek ki iki ġışāyı vāsıṭadır (11) arḳanıñ ḫurdesi üzere vāḳiʿdir ve şahmīü'l-cevherdir ve bu iki bögrekleriñ iki (12) ṭarafdan mecrāları vardır bālādan ṭāliʿ ki ḥadebe-i kebidden ecvef dėmekle maʿrūfdur (13) bögreklerde bevli ṣāf ėder yaʿnī ġıdādan ayırır meṣāneye döker bu iki mecrāya (14) cālibeteyn daḫı dėrler bevliñ dökülmesine menşeʾdir ve meṣāne iki ṭabaḳadır biriniñ (15) yuḳarısı üzerine ġayrı ki andan cüdādır ṭabaḳa-i ḫāriciyyede ṣuḳbe vardır ḫāline (16) bu mecrā bu ṣuḳbeden her iki ṭabaḳanıñ vasaṭında ʿunḳ-ı meṣāneye ḳarīb ṭabaḳa-i dāḫiliyyeniñ (17) ardında iki deligi vardır bu yoldan bevl meṣāneye dökülür ve meṣāne ṭūluna (18) iki ṭabaḳa ile ki dāḫil ve ḫāricden cemʿ olur bu heyʾet bevli geriye gitmege ḳomaz (19) idrār vaḳtinde bevliñ defʿ olmaḳlıġı mecrā-ı ṭabaḳadan ʿaḍaledir ve ol ʿunḳ

[70b]

(1) meşāneniñ dehānındadır bi-emri'llah küşāde olur ve bevl icrā olur cellü'l-ḳādir (2) **taʿlīm-i rābiʿñ sifr-i evveliniñ bāb-ı ḫāmisi alāt-ı tenāsül-i ẕekūr ve inās beyānındadır** (3) imdi memelerin teşrīḥi daḫı beyān olunur maʿlūm ola ki ünṣeyeyn iki ʿużv-ı (4) şerīfdir ki beḳāʾ-i nevʿ-i insān içindir ve mādde-i zerʿadır şol ʿurūk ki (5) hażm-ı rābiʿñ fażlası cemʿ olan maḥalldır andan gelir cemīʿ-i bedene cemʿ olur (6) ve nażc bulur ünṣeyeyn ki cevher-i ġudedī ve sepīddir ḳan andan cemʿ olmaġla levnine (7) döndürür aʿnī ki beyāż eder bu maʿnā ʿavretleriñ memelerinde daḫı vardır ḳaçanki dem (8) evride ve şerāyīnden ki müteşaʿʿibdir ve ʿırḳ-ı ʿaẓīm ki ṭāliʿ ile maʿrūfdur verīd ve (9) ve şiryāndan eṣḳābe pīçīde olmuşdur ünṣeyeyne gelirler bu şol mecrādan ki ʿane (10) üzeredir ve ṣıfāḳ-ı aʿẓam ile meşhūrdur bu ġışālarıñ menşāʿi verīd ve (11) şiryānlardır ki ṣıfāḳ-ı aʿẓama vāṣıl olup ḳalmışlardır bu maḥall ki kīse dāḫil (12) ünṣeyeyn buña vāṣıl olurlar ammā evʿiye-i menī ki anda vardır beyẓalara (13) gelir küşāde olur ve incelir nitekim şekl-i ṣanavberīde maḥsūsdur ol ki ünṣeyeyniñ (14) ʿalāḳasıdır aña vāṣıl olur ve yine nāzil olur ve bir yerde cemʿ olur ta kim menī (15) nażc-ı kāmil ile nażc-ı bevle bu kerre mecrā-ı ḳaḍībe gelir ḳaḍīb ise bir şeyʾdir ki ribāṭāt (16) ve aʿṣāb-ı verīd ve şiryān ile mürekkebdir bu ʿurūḳ beyānında bir laḥm-ı sefīd ġudedī (17) vardır ki anda üç mecrā vardır biri menī ve biri meẕī ve biri bevl içindir nuḳūṭ (18) imtilāʾ-i cevfle ḥaṣṣa dar olur rīḥ ve reḥ ki şiryānda vardır ʿurūḳda tenāsül (19) ināṣıñ imālātı ile viʿāʾ-ı menī ve ferc beyżatāne şebīhdir ammā raḥm ṣıfāḳīdir

[71a]

(1) ve ʿunḳu anıñ ḳaḍīb-i miṣāldir nihāyet ḳaḍīb-i ḫāricde nisānıñ anıñ misali dāḫildedir (2) ve keṣredir ve bir cānibi ki yaṣṣıdır raḥmiñ iki ṭarafını iḥāṭa eylemişdir bir ṭarafı ki beyżatān (3) ricāldır azdır ṭaşradan istidāt üzeredir ve raḥm ʿaşabānīdir ʿurūḳ (4) bī-nihāyedir ḳan andan nażc tāmm bulur ve laḥm-ı ġudedīniñ biri daḫı memelerdir ve ol (5) ḥarāreti ḳalbden kesb eder ve şiryān-ı ʿaẓīm ki memelerden gelir anda münḳasım olur (6) ve süt ḥāṣıl olur memelerde dem ḥayżdan ḥāṣıl olur ve memelerde olan laḥm-ı (7) ġudedī burūdiye māʾildir mizācı iʿtidāl üzere gelen ḳanı beyāż eylemekdir muʿṭāʾ-ı (8) muṭlaḳ lāzım olan miḳdārı dem-i ḥayżdan taḳlīb-i leben ėdip iʿṭā-i lüṭuf eder (9) ve şol vaḳt ki ṣabī-i feraʿ ėde leben cereyān ėdip ḥareket eder nitekim şāʿir dėmişdir (10) **beyt**

gözüñ mehdinde çeşmiñ ṭıflın aġlat

ki ta kim cūş ėde pistān-ı raḥmet

(11) **taʿlīm-i rābiʿñ sifr-i evveliñ bāb-ı sādisi teşrīḥ-i merāḳḳ ve ş̱erb beyānındadır** imdi (12) merāḳḳ cild-i şekldir ġışā ki taḥt-ı cildde vardır ġışā liḥāfīdir ve ʿaḍalāt ile (13) baṭn üzere mevżuʿdur bu ġışādan ġayrı ġışā ki aña bārīṭūn dėrler ġışā-ı (14) müdevvere yaḳındır bu ġışālarda çoḳ delikler vardır zevāidi çoḳdur cirāb (15) gibidir ve bu ki iki ʿaḍale mülāzımdır ve baṭn üzere vāḳiʿ olmuşdur ṣaġda (16) ve ṣolda ve taḥtdaki vardır ş̱erb dėrler nitekīm ḳurān-ı ʿaẓīmü'ş-şānda **yehrucu** (17) **minbeyniş-ṣulb ve't-terāʾib** vāḳiʿ olmuşdur bu ş̱erb aña işāretdir ş̱erb bir ġışādır (18) ki firāvān ʿurūḳla şaḥm ile mürekkebdir dāīm baṭnı kerem ėder ve hażma muʿayyen olur (19) bu ġışānıñ ki ş̱erb ile taʿbīr olundu iḳtiżā eyledigi maḥalline göre tevzīʿ ve taḳsīm

[71b]

(1) olur menşeʾ ʿaẓm-ı terḳūḳata yaʿnī dehān-ı miʿdeye yaḳındır intihāsı emʿā-ı ḳolona (2) muttaṣıldır ve peyvestedir ṭaraf-ı miʿdeden seyr-i reh ve eṭrāf-ı cigere ve ṣıfāḳa (3) ulaşır bunuñ āḫirinde bir ş̱uḳbe vardır ki ünş̱eyeyniñ yoludur ʿırḳ ve şerāyīn (4) bī-pāyān bundan gider aʿżā-i ẓāhire ve bāṭınanıñ tafṣīliñ irād ėden muṭavvilāta (5) murācaʿat eylesin ve Allah taʿāla aʿlem ve aḥkem **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿiniñ** (6) **sifr-i ş̱ānīsi yedi bābı müştemildir bu yedi bābıñ evveli ḫurūf-ı tehecciī üzere hemzeden** (7) **yāya varınca edviye ve eġdīye-i münferideyi keyfiyyātıyla ve derecātı ile ve teʾş̱īrātı** (8) **ile beyān ėder** maʿlūm ola ki her nesneniñ ki beden-i insānīde eş̱eri keyfiyyetle (9) ola aña müʾeş̱ş̱ir dėrler şol devā ki bedene keyfiyyeti ile eş̱er eyleye ol devāya muʿtedil (10) dėrler eger eş̱er eylese ammā bulursa lakin ziyān eylemese aña derecede dėrler (11) eger ziyān eylemese nihāyet öldürmese aña derece-i ş̱āliş̱ededir dėrler eger çoḳ istiʿmāl (12) eylemek ile olur aña derece-i rābiʿadadır dėrler imdi müʾeş̱ş̱er olan keyfiyyeti ile (13) ḳaçan bedene vārid olsa ve ḥarāret-i ġarīziyyesinden münfaʿil olsa ya bedende (14) müteʾeş̱ş̱ir olmasa keyfiyyet-i zāide-i insāndan olan üzere ol devā-yı muʿtedildir (15) ya müʾeş̱ş̱er olan bedende keyfiyyet-i zāide ile ola ol devā ḫāricdir keyfiyyeti iʿtidālden (16) ḫāric olduġuçün miş̱ālen teʾş̱īr ėdip teʾş̱īri bulur hemeñ teʾş̱īri keyfiyyet-i münāsibe (17) icāb eyledügüçündür pes bir teʾş̱īri beden buluruz miş̱ālen bir nesne istiʿmāl olunsa (18) tekrārından eş̱er eylemek

iʿtidālden ḫāric olduġuçün olur zīrā teʾṯīr-i maḥsūs (19) olmamış olur biliriz ki ol derece-i ūlādadır şol devā ki żararı ḳatle

[72a]

(1) ėrişdire derece-i rābiʿadandır dėriz böyle devā ẕī-semm olur edviyeden baʿżı (2) vardır ki ḳuvveti mürekkebdir bu şol eczādır ki eşyā-ı mümteziceden mürekkebdir miṯālen (3) süt gibi ki mizāc-ı ṯānī ḥāṣıl ėtmişdir bu süt māʾiyyetden ve dühniyyetden ve semmiyyetden (4) ve cinsiyyetden mürekkebdir bunlarıñ her biri ʿanāṣır-ı erbaʿadan mürekkebdir ve her biri için (5) mizāc vardır mecmūʿa-ı mürekkeb için mizāc-ı ṯānī vardır bu mizāc-ı ṯānī daḫı ya terkīb-i (6) ṭabīʿīdir süt kendi gibi ya terkīb-i ṣınāʿīdir tiryāḳ gibi pes imdi seng terkībinde (7) ṣınāʿatıñ medḫali yoḳdur zīrā cüzʾ-i laṭīfi ḫārrdan ve cüzʾ-i keṯīfi bāridden mürekkebdir (8) evvel ki ile tesḫīn ėder ve telyīn ėder ve ṯānī ile tebrīd ėder ve ḳabż ėder gāh olur ki (9) bu mürekkebden āṯār müteżādde olur ḥarāret gibi ve burūdet gibi ve ḳaynamaḳ ile ṣuyu (10) daḫı hem ḳābıżdır ve hem muḥallildir ḫurmā gibi bundan ṣoñra mizāc-ı ṯānī gāh olur ki (11) müstaḥkem olur bir ḥayṯiyyet ile ki anda nār ḥulūl ėdemez bu ḳānda ḳaldı ki ḳaynadıp (12) bişire bu ḥālet altında ḳatī vāżıḥdır gāh olur mizāc-ı ṯānī eżʿaf olur bu maʿnā (13) üç ḳısımdır bu ḥayṯiyyet ile ki nār ḥulūl ėder ammā bişiremez bābūnec gibi gāh olur ki (14) mizāc ezʿaf olur ve bişirmek ḥulūl ėder yumaḳ degil mercimek gibi zira mercimekde (15) ḳuvvet-i maḥalle vardır ki ṭabḫ ile ṣuyu çıḳar ḳuvvet-i arżıyyet cirminde ḳalır gāh olur ki (16) mizāc-ı ṯānī eżʿaf olur bir ḥayṯiyyetle ki yumaḳ ḥulūl ėder hindībā gibi nihāyet ġuslden (17) cüzīʾ teftīḥi zāʾil olur ve cüzʾ māʾisi ḳalır gāh olur ki devānıñ teʾṯīri (18) bedeniñ ḫāricinde olur ṣoġan gibi zīrā ḫāricde durulsa yaʿnī urulsa (19) ve ṣarılsa cerāḥat ėder netekim çıbanda müşāhiddir ammā dāḫilde eylemez sebebi sāʾir-i

[72b]

(1) ṭaʿām ile maḫlūṭ olduġudur kesr ve inkisār vāḳiʿ olur ancaḳ ruṭūbet-i bedeniyye-(2) ye muḫteliṭ olur bu defaʿ ḥarāret-i ġarīziyye anı pāreler ve hażm ėder ṭāġıdır bir (3) mekānda ḳalmaz ki cerāḥat eylemege ḳādir ola baʿżı devā bedeniñ ḫāricinde teʾṯīr eylemeḳ ançaḳ (4) dāḫilde eyler isfīdāc gibi ṭılā olunsa ḫārice żarar vėrmez ammā içilse helāk (5) ėder ḫāricde ḳatl eylemedigi devānıñ ġılẓetindendir mesāmmāt-ı

ḍayyıḳadan nüfūẕ (6) ėdemez yāḫūd devāda müʾeṣṣir olanı bizim ḥarāretimiz ceẕb eylemez baʿżı devā ḫāricden (7) ve dāḫilden eṣer ėder ṣuyuñ tebrīdi gibi baʿżı devānıñ teʾṣīr-i ḫāricisi teʾṣīr-i dāḫilse (8) żıdd olur tāze kişniş gibi zīrā kişniş ḫāricde şişleri taḥlīl ėder ḥattā (9) şırācayı bile ḥall ėder ammā dāḫilde ġalīẓ eyler ve mevāddi tebrīd eyler imdi edviyeniñ (10) ḳuvāsı daḫı ilhāmdan ġayrı öyle bilinmemişdir egerçi tecrübe ile çoḳ edviyeniñ keyfiyyātı (11) bilmişlerdir ol daḫı ṭıbāʿu't-tāmdır ki ve rūḥāniyyet-i feylesofdur ẓāhirde görünüp dėmedi (12) ise bāṭınen ilhām ḳısmınıñ baṣar-ı nevʿ ile ḫaber vėrmişdir zīrā bedende ol cüzüñ (13) teʾṣīri keṣīf olmaḳ muḳadder olduġudur ki ẓuhūra gelir ammā tecrübe ile bilindigine (14) iki ṭarīḳa ẕāhib olmuşlardır ki biri ḳıyāsdır ḳıyāsı ḫod güçdür biz iʿtikād ėderiz (15) ki beden-i insānīde her devānıñ bir nevʿle keyfiyyeti vardır ʿarażıyyesinden ḫāli olsa (16) birine bir żıdd olan ʿilletlere istiʿmāl olunur olʿilletler basīṭ olsalar devā (17) daḫı şol nesne ile olsa ki anıñ ḳuvveti müsāvī olsa ve olʿilletiñ kuvvetine (18) ve devānıñ teʾṣīri evveline müteʿalliḳ midir yoḫsa serīʿü'l-keyfiyye midir veya baṭī midir (19) bilinmek bir niçe vechle devā-ı żaʿf olanı levndir levn ile istidlāl budur ki ḥārr olan

[73a]

(1) raṭb olanı ḳızdırır ve başı aġırdır burūdet ruṭūbetiñ eczāsına keṣāfet vėrir (2) şeffāf ėder eczāsınıñ baʿżından baʿżına şuʿāʿ-ı münʿakis olur ve beyāż görünür (3) ve burūdet-i yābiseniñ eczāsından olan havā-yı şeffāfı çıḳarır ḳararmaḳ lāzım gelir (4) elvān ile istidlāl ḫod çoḳ teḫallüf ėder fülfül-i ebyaż bārid gerek idi hālbūki (5) ḫārrdır ṣandal-ı aḥmer ḥārr gerek idi ḥālbūki bāriddir biri daḫı rāyiḥadır ḳuvvet cihetinden (6) nemnāk olursa ḫod rāyiḥası ḳalmaz lāzım olan bārid olmaḳ ile idi ḥālbūki (7) yine ḥarāret bāḳīdir bir delīl daḫı ṭaʿmdır bu cümleden aḳvādır mādde ve fāʿil-i iḫtilāfı (8) ile imdi mādde ya keṣīfdir ya laṭīfdir ya ikisi vasaṭındadır fāʿil ya ḥarāret (9) ya burūdetdir veya ikisi vasaṭıdır ya keṣīf olur ḥārr olan ikisi vasaṭındadır (10) imdi keṣīf olup ḫārr olan acıdır bārid olan kekredir muʿtedil olan ṭatlıdır (11) laṭīf olup ḥārr olan ıssıdır bārid olan acıdır ve ekşidir ḥarāret ve burūdet (12) beyninde olan bārid ḳābıżdır keṣīf ve laṭīf beyninde olan miʿdede dadsızdır (13) zīrā ṭaʿm iki vechle taʿrīf olunur biri şol ṭaʿmdır ki ḥiss ve ẕevḳ anı idrāk ėder (14) biri daḫı ḥiss ve ẕevḳ anda eṣer ḳabūl ėde pes imdi ṭaʿmıñ aḳsāmı ṭoḳuzdur (15) lakin dadsız olanı daḫı maḥsūbdur bu taḳdīrce ecnās-ı ṭaʿm sekiz olur gāh olur (16) rāyiḥa ve levn ve ṭaʿm sebebi ile ġalīẓ

ve mümtezic olandan mizāc-ı s̱ānī ile ki müfredātıñ (17) bunda ṭaʿm veya levn veya rāyiḥa ola ol müfrediñ keyfiyyeti ḥarāret ve burūdetdir (18) tābiʿ olur bunuñ emṣāli bir raṭl süte iki miṣkāl ferfiyūn ḫalṭ eylesiñ mecmūʿı (19) ḥārr olur ve cidden beyāż olur baḥṣ-i sābıḳı ilzām lāzım olur devānıñ keyfiyyetine

[73b]

(1) delālet ėdeniñ biri daḫı sürʿat-i intiḳāldir ve buṭūʾ-ı intiḳāldir bunuñ vechi budur ki (2) ḳaçan iki cirm-i leṭāfetde ve keṣāfetde müsāvī olsalar eczāsı daḫı şerīk (3) olsa delālet ėder ki ġālib ola her ḳanġısı ḥarāreti veya burūdeti tėzcek ḳabūl (4) eylese ol keyfiyyet anda aḳvādır şol şarṭla ki müʾeṣṣir ve ḳurb berāber olsalar müʾeṣṣir (5) ḳurb-ı bedende ziyāde olsa sürʿat-i teʾṣīr müʾeṣṣir-i keṣretden ve ḳurbetinden olur devā-ı (6) laṭīf oldur ki şānında eczā-ı ṣıġār mütecezzī olmaġı bezm-i ḥarāretimiziñ anda fiʿli (7) gibidir cümleden dārçīnı gibi devā-ı keṣīf buña muḳābil olandır yaʿnī eczāʾ-ı ṣıġāra (8) mütecezzī olmaya lezc oldur ki çek çek ḳırılmaya bal gibi devā-ı heşş oldur ki azıcıḳ dökmek (9) ile ḳırıla ṣabır gibi devā-ı cāmid oldur ki aḳmaḳ şānından ola termentīn gibi devā-ı luʿābī (10) oldur ki aṣlına eczāʾsı munfaṣıla olan ḫaṭme beẕr-i ḳaṭūna ve āb-ı sefercel gibi devā-ı (11) dühnü oldur ki anıñ cevherinde yaġ ola fındıḳ ve ḳoz gibi devāʾ-ı müneşşif oldur ki (12) māʾiyye mülāḳī olsa ol māʾiyye anıñ mesāmmına siñe andan eṣer ẓāhir olmaya (13) sönmemiş kirec gibi devāʾ-ı mülaṭṭıf oldur ki māddeyi ziyāde raḳīḳ eyleye zūfā gibi (14) devā-ı muḥallil oldur ki buḫārlana ki mādde ḥāżırlaya ve ol mādde buḫār ola cündbīdester gibi (15) devā-ı cālī oldur ki ruṭūbet-i lezceyi süreʿużvuñ mesāmmından pāk ėde bal (16) gibi devā-ı faḥş oldur ki ʿużvuñ saṭḥınıñ eczāʾsını muḥtelifü'l-vażʿ ḳıla ṣayrıncaḳlıġından (17) ötürü iklīlü'l-melik gibi devāʾ-ı müfettiḥ oldur ki süddе ḥāṣıl ėdip mecrāyı (18) ṭutan māddeyi ḫārice süreler kerefes gibi devā-ı merḥā oldur ki ʿużvuñ cirmini (19) ḥarāret-i maḳbūle ve ruṭūbet-i müleyyene ile leyyin ėde ıssı ṣu gibi devā-ı munżic oldur ki

[74a]

(1) ḳıvām-ı ḫılṭı taʿdīl ėde devā-ı hāżım oldur ki ġıdāya muḳayyed olan ṭaʿām ve şarāb (2) haẓma bāʿiṣ ola devā-ı muḥallil oldur ki riyāḥıñ ḳıvāmını mündefiʿ olsun için (3) terḳīḳ ėde seẕāb gibi devā-ı muḳaṭṭaʿ oldur ki māddeyi eczā-ı ṣıġāra taḳsīm ėde (4) egerçi ġılẕeti üzere ḳalırsa daḫı devā-ı cāẕib oldur ki māddeyi taḥrīk ėde ḳunduz (5)

ḫāyası gibi devā-ı lādıġ oldur ki ʿużvuñ ittiṣālini ḳuvvet-i nefāẕa ile mevāżiʿ-i keṣīreye (6) tefrīḳ ėde bu tefrīḳāt yalñız iḥsās olunmaya belki cümlesi iḥsās oluna ḫardal gibi (7) devā-ı muḥammir oldur ki ḳanı ceẕb ėde ve ḳuvvet ile deriye çeke ve ḳızdıra ve yüzünü dirilik (8) ziyāde muḥammir ėde bişen gibi devā-ı muḥakkik oldur ki ḫaltı mesāmme ceẕb ėde ve aġızda (9) devā-ı muḳarriḥ oldur ki ruṭūbet-i aṣlıyyeyi ifnā ėdip mādde-i reddiyeyi ceẕb ėde (10) ḫattā cerāḥat ėde belādur gibi devā-ı muḥriḳ ol devādır ki aḫlāṭıñ laṭīfini ḥarāretle (11) ifnā ėde ve remādiyyeti ve arżıyyeti bāḳī ḳıla ferfiyūn gibi ekkāl ol devādır taḫlīl ile (12) tefrīḥinden cevher-i laḥmı nāḳıṣ ėde ve ekl ėde zencār ve şebb gibi müfettit ol devādır ki (13) mizāc-ı rūḥu ve ruṭūbet-i aṣliyeyi ifsād ėde zernīḫ gibi kāvī ol devādır ki (14) cildi yaḳa kor gibi ėde zāc-ı aṣgar gibi ḳāṣīr ol devādır ki mizāc-ı ʿużvu taʿdīl (15) ėder ziyāde cilāsından fāsiddir nīk eczāsı çıḳar ḳusṭ gibi muḳavvī ol (16) devādır ki mizāc-ı ʿużvu taʿdīl ėde ve fuḍūlu taḫlīl ėde ve keṣāfet ḳabūl ėtmeye (17) dühn-i verd gibi rādiʿ şol devādır ki cāẕibiñ żıddıdır muġalliẓ mülaṭṭıf żıddıdır (18) müfeccic bir devādır ki hāżımıñ żıddıdır muḥaddir şol devādır ki rūḥ-ı ḥassāsı ve taḫrīk-i (19) ʿużv olanı ġayrı ḳābil ḳılır teʾṣīr-i nefsāniyyeye ḳabūl vardır efyūn gibi ġassāl ile tamāmla ḳabūl

[74b]

(1) cāl mābeyninde farḳ budur ki ġassāl keyfiyyet-i münfaʿla iledir cāl keyfiyyet-i fāʿile (2) iledir munżic ol devādır ki ruṭūbet-i zāide ola ki ḥarāret-i ġarīziyye anıñ taḫlīline (3) ḳādir olmaya belki rīh ile münḳalib ola bögrülce gibi ġassāl oldur ki māddeyi ārāḳ (4) ėdip ruṭūbet ve seyelānı ile ġusl ėde gül ṣuyu gibi mevlic oldur ki ruṭūbeti sebebiyle (5) karḥaları geñşek ėde müzliḳ oldur ki faḍalāt muḥtesibeniñ yüzünü ṣıra siyāh erik (6) gibi melmes oldur ki ḫaşiniñ yüzünü örte veya yele müceffif ol devādır ki taḫlīl ile ruṭūbātı (7) ifnā ėde ḳābiż oldur ki eczā-ı ʿużvu cemʿ ėde ʿāṣır ol devādır ki anıñ ḳabżı (8) ʿużvuñ içine ėrişe ve iḫrācına himmet ėde müseddid ol devādır ki mecrāda muḥtebes olanı (9) liyāḳatı sebebiyle tesdīd ėde maʿziyy oldur ki yābis ola ve azçıḳ ruṭūbeti ola buḫārı (10) ağızlarına yapışa daḫı sedd ėde müdmil şol devādır ki müceffifdir yaralarıñ iki ṣuḳbelerini (11) bir yere götüre ve ruṭūbeti yelimşik ve bulaşıḳ ėde ve oñulda dem-i aḫaveyn gibi münbit-i laḥm (12) şol devādır ki cerāḥata gelen ḳanı balġam ėde ḫātim şol devādır ki cerāḥatıñ ṣatḥı (13) üzerine perde olup anzerūt gibi tiryāḳ ve fa-zehr oldur ki rūḥu ṣıḥḥat ile ḥıfẓ (14) ėdip ḳuvvetine tevzīʿ ve

zehirleriñ defʿine ḳādir ola **ḥurfu'l-hemze ibrīsīm** sīn-i (15) mühmele ile muʿarrebdir ebrīşīmdir ḥārrdır tefrīḥ ėder ve lebs ėdeni ḳaml-ı ḥādiṣ olmadan (16) manīʿ ėder **ütrüc** Türkisi aġaç ḳavunudur ḳabuġu ḥārr ve yābisdir ekşisi bārid ve (17) yābisdir rāyiḥası havā-yı fāsidi ışlāḥ ėder dimāġı ḥārr olana żarardır muṣliḥi (18) benefşe iledir ütrücüñ ekşisi kelefi zāʾil ėder ve ṣafrāyı ḳamʿ ėder ve iştihā getirir (19) ve ḥafaḳānı zāʾil ėder ve rāyiḥa-ı dehānı defʿ ėder ḥuṣūsan ishāl-i ṣafrāvī ve ḥummeyāt-ı ḥarreyi

[75a]

(1) nāfiʿdir ikṣārından sīneye veʿaṣaba żarar gelir ve ḳulunc iḥdāṣ ėder **ebhel** (2) ki ardıc yemişidir ikinci derecede ḥārr ve yābisdir baʿżıları üçüncü derecededir dėmişler (3) ḥarāreti ziyādedir sevdāyı zāʾil ėder yāʿnī ḳulaġa ṭamzursa vecaʿ-ı derdden (4) zāʾil ėder ışlāḥı ḥavlencān iledir **işmid** sürme-i ışfahānīndir eyisi tėz saḥḳ olup (5) şeffāfı ġālib olandır ṭabīʿatı evvelīde yābis ve ṣānīde ḳābıżdır bir cüzīsi ekl (6) olunsa nezf daḫı olursa zāʾil ėder ve ḳarḥa-ı çeşme nāfiʿdir ṣıḥḥatini çeşmiñ (7) ḥıfẓ ėder ve laḥm-ı zāidi zāʾil ḳılıp āteş yaḳsa iç yaġı ile ḫalṭ ėdip ṭılā olunsa (8) ḥarḳa nāfiʿdir ġışā-ı dimāġdan ruʿāfı menʿ ėder **iccāṣ** erikdir ve dört nevʿdir (9) siyāh ṣarı ḳırmızı beyāżdır cümlesiniñ ṭabīʿatları derece-i ṣānīyede bāriddir (10) ekşi olanı yüregiñ yalıñlanmasına nāfiʿdir ve ṣafrāyı ishāl cihetinden ḳalʿ ėder (11) erik ḳısmı her ne ḳadar ṣaġīr olursa ishālı ol ḳadar żaʿīf olur ṭatlısı (12) miʿdeyi süst ėder ve yenmek lāzım geldikde ṭaʿāmdan evvel gerekdir māʾiyyeti ġālib (13) olduġuçün ġıdāsı azdır merṭūbü'l-mizāc olan ādem erik yedikde üzerine bal (14) şerbeti içmek gerekdir ve erigiñ ṣamġı mülaṭṭıfdır ve ḳāṭıʿdır sirke ile azalsa ḳūbāya (15) nāfiʿdir göze iktiḥāl olunsa ḳuvvet vėrir ve ekl olunsa meṣāneden ṭaşı pāreler (16) ve yaraları oñuldur yapraġını ṣuyula ḳaynadıp mażmaża olunsa nezleleri çeker (17) ve dilçigi inmekden menʿ ėder **eḍḫīr** derece-i evvelī ve ṣānīyede ḥārr ve yābisdir muḥallildir (18) ve kavīdir veremleri ki ẓāhirde ve bāṭında vardır taḥlīl ėder şürbān ve żımādan (19) teşennüc ki imtilādan ola defʿ ėder ḥayżı ve bevli açar meṣānede olan ṭaşları

[75b]

(1) pāreler ve şovuḳdan olan diş aġrılarına nāfiʿdir lakin bögrege żarardır meger ʿasel (2) ve gülābla ıṣlāḥ ėdeler **erüzz** birincdir derece-i ṣānīde bārid ve yābisdir baʿżılar (3) evvel derecede ḥārrdır dėmişler ammā muʿtedildir ḥekīm Semerḳandī ḥārr mizācla ḥārr (4) ve serd mizācla bārid dėmişler nevʿan ḳābıżdır rūġan-ı bādām ve rūġan-ı sīrecle ḳabżı (5) ḳalīl olur miʿdeye nāfiʿdir ve serīʿü'l-hażmdır ṭarāvet-i vech ḥāṣıl olur ve insānı (6) semirdir birinc ile ḥuḳne eylemek sancı defʿ ėder ekṣārı mūriṣ-i ḳuluncdur **uḳḥuvān** (7) Türkīde ḳoyun gözü dėrler pāpādyanıñ irisidir bu nevʿi bilmeyen pāpādyadan (8) teşḫīṣ eylemez ṭabīʿatı derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir ve ḳāṭıʿdır ve mülaṭṭıfdır (9) aḫlāt-ı ġalīẓeyi müfettiḥdir deri aḳıdır şerbā ve şiyāfā dem-i ḥayżı cereyāna bāʿiṣ (10) olur cüzʾī içmek miʿdede ve meṣānede mücemmed olmuş demi taḥlīl ėder şemminden (11) uyḫu gelir raṭbīḫine cülūs olunsa yaʿnī āb-zen ḳılınsa raḥmıñ evrāmına ṣalābetine (12) nāfiʿdir telyīn ėder suʿāl-i müzmine ve ʿusr-ı nefese enfaʿdır irḫā eyledigiçin fem-i miʿdeye (13) żarardır yaġı bevāsīrıñ aġzını açar ve fāʾide ėder ve ḳulaḳ aġrılarına nāfiʿdir (14) yaġından fetīle olunsa raḥmıñ ḳanın ceẕb ėder aḳıdır yereḳāna ve istisḳāya (15) nefʿ ėder **isfenāḫ** derece-i evvelī bārid ve raṭbdır ġıdāıyyeti laṭīfdir gögse (16) ve öykene ki riyyedir nāfiʿdir ḥuṣūṣan ḥarāretden ola arḳa aġrılarına nāfiʿdir (17) ḳāndan olursa defʿ ėder balġamdan olursa żarardır **ās** mersindir18] derece-i ṣānīyede bārid ve yābisdir cemīʿ seyelān ėdene nāfiʿdir ḳanġı ʿużvdan (19) olursa olsun üstüḫān-ı şikesteye naṭūl olunsa ıṣlāḥ ėder evrām-ı ḥārreye

[76a]

(1) ve āteş yanıḳına ve ḳulġana żımād olunsa nāfiʿdir ʿaḳreb ve örümcek ledġine dāfiʿdir (2) miʿdeye ḳuvvet vėrir maṭbūḫunu āb-zen ḳılsalar ḳurūḥ-ı maḳʿad ve teref-i dem için (3) aʿlādır ḳoḳlamaḳ uyḫuyu zāʾil ėder **işḳīl** Türkīsi aṭa ṣoġanıdır derece-i (4) ṣānīde ḥārr ve yābisdir baʿżılar derece-i ṣāliṣededir dėmişler muḳaṭṭaʿ-ı muḥallildir (5) ekl olunsa ḳanı ẓāhir bedene ceẕb ėder sigilleri defʿ ėder ṭılā olunsa bal ile (6) ḫalṭ olunup dāʾu'ṣ-ṣaʿleb ve dāʾu'l-liḥye için żımād olunsa defʿ ėder ve şaʿrı (7) tāze bitirir ve suʿāl-i köhneyi balġamdan olursa dāfiʿdir ḍīḳu'n-nefes ve ṣarʿa-ı (8) miʿde için aʿlādır şerbeti bir miṣḳāldir lakin bişip ıṣlāḥ olunmaḳ gerekdir ziyāde (9) yemek rīş-i emʿā iḥdāṣ ėder ve cigere żarar ḥāṣıl olur **efsentīn** Rūmīsi pelīndir (10) ve Türkīsi yavşandır derece-i evvelīde yābis ve derece-i ṣānīde müfettiḥdir şerbeti iki dirhemden (11) dörde varıncadır cevher-i laṭīfi ile teftīḥ ėder cevher-i arżıyyesi ile ḳabż ėder bevli

(12) ve ḥayżı idrār ėdip ṣafrāyı ishālle iḫrāc ėder ʿuṣāresi miʿdeye żarardır (13) ve yereḳāna nāfiʿdir maṭbūḫu āb-zen olunsa bevāsīra nāfiʿdir ḥummeyātı taḳlīl ėder ḳulaḳ (14) ṭutulsa evcāʿın ve evrāmın defʿ ėder **uşaḳ** Türkīsi ḳana ve şaḳ dėdikleridir derece-i (15) s̱ānīyede ḥārr ve derece-i evvlīde muḥallil ve müfettiḥdir ḫabīs̱ etleri tecfīf ėder luʿūḳ (16) olunup yalansa rebve veʿusr-ı nefese ve ḥunnāḳlara ki balġamiyye ola daḫı ṭalaḳ ve (17) mefāṣıl berkligine veʿırḳu'n-nesāya idrār-ı bevle ve ḥayż açmaġa nāfiʿdir raḥmda (18) olan meyyit oġlanı iḫrāc ėder ṣırācaya mafṣallar taḥaccürüne żımād olunsa (19) aʿlādır a**sārūn** derece-i s̱āliṣede ḥārr s̱ānīde yābisdir müfettiḥdir cigeriñ süddelerini

[76b]

(1) ḥall ėder ṭıḥāliñ berkligin giderir yan başı aġrısına ki müzmin ola ve ṣovuḳ (2) ʿilletlere nefʿ ėder ve idrār-ı bevl ėder **emirbārıs** Türkīsi ḳadun ṭuzluġudur derece-i (3) s̱ānīde bārid ve yābisdir ve āḥir derecede ḳāmıʿ ṣafrādır miʿdeye ve cigere nāfiʿdir (4) ṣusuzluġu keser ve ḳanı ṭutar emʿāda olan ḳarḥalara nāfiʿ ve fāʾide ėder esfelden (5) aḳan ḳāna nāfiʿdir **ustuḫūṭūs** Türkīsi ḳarabaş dėmekdir derece-i evvlīde ḥārrdır (6) ve derece-i s̱ānīde yābisdir taḥlīli ve talṭīfi vardır ve teftīḥi ve cilāsı muḳarrerdir (7) ve cüzʾi ḳabżı vardır vecaʿ-ı bedeni ve elem-i aḥşāʾyı menʿ ėder ʿufūnete muvāfıḳdır (8) sürḥü siñirleri ḳavī ėder maṭbūḫı siñirleri açar ve mafṣallarda olan aġrılara fāʾide (9) ėder ṣarʿa ve mālīḫūlyāya nāfiʿdir ve balġamı ve sevdāyı ishāl ėder lakin ġuṣṣa ve ġam (10) getirir ve ṣuṣadır **eftīmūn** Türkīsi can ṣaçı dėrler derece-i evvelīde yābis derece-i (11) s̱ānīde ḥārrdır maḥrūru'l-mizāca muvāfıḳdır kühūllere ve pīrlere ve sevdāvī marażlara (12) nāfiʿdir ishāl-i balġama ve ṣarʿa ve mālīḫūlyāya ve ʿaṭaş-ı şedīde ve envāʿ-ı cünūna (13) nāfiʿdir ḥattā şāʿir eftīmūn cünūna veʿışḳ-ı şedīde nefʿin beyān eylemişdir **beyt** (14)

men ki ez silsile-i zülf bütān mecnūnam

hīç sevdā ne koned şerbet-i eftīmūnam

emlec (15) derece-i s̱ānīde yābisdir burūdeti azdır ḳanıñ ḥarāreti söyündürür ve ḳalbi ḳavī (16) ėder ve fehmi zekī ėdip ziyāde ėder ve başarı ḳavī ėder ve ḳılı siyāh ėder (17) ve siñire fāʾide ėder ve muḥkem iştihā vėrir ve miʿdeyi pāk ėder bāhı taḥrīk ėdip (18) cimāʿa ḳuvvet vėrir ve bevāsīrı defʿ ėder **aḳākıyā** maḳbūl olanı maġsūl olandır (19)

derece-i s̱ānīde muḫaffifdir maġsūlünüñ burūdeti derece-i evvelīdedir ve yübsü derece-i

[77a]

(1) s̱ālis̱ededir ḳılı ḳarardır ve ṣovuḳdan olan çatlaḳlara nāfiʿdir bā-ḫuṣūṣ (2) ḳurlaġana ve şişlere ve aġız çıbanlarına fāʾide eder ve mefāṣılıñ geñişikligin (3) menʿ eder ve başarı ḳavī eder talṭīf ve göz aġrısın sākin eder ve nāḫun (4) edviyesine idḫāl olunur ḫuḳne olunursa ḳabż eder eger yaġa dāḫil olursa (5) iḥtiḳān olunursa saḥca ve ishāl-i demevīye fāʾide eder ve seyelān eden ḳanı (6) keser ve maḳʿadıñ çıḳmaġına nāfiʿdir **iklīlü'l-melik** Türkīsi ḳoçboynuzu dėmekdir derece-i (7) evvelīde ḥārr ve yābisdir ḥarāretde ve burūdetde muʿtedildir nevʿan ḳābıżdır taḥlīl (8) ve nażc vėrmek ve teskīn-i vecaʿ ḳılmaḳ şānındandır ve mülaṭṭıf-ı muḳavvīdir vecaʿ-ı aʿżāyı (9) teskīn eder gözde şiş olsa naṭūl olunsa nāfiʿdir burunlar aġrıların (10) sākin eder ve maḳʿad ve ḫuṣyeteyn ve şişlerine nāfiʿdir yaş ḳarḥalara yaḳı ėtmek (11) ve baʿżı ḳavābıż ile mercimek ve ṭīn-i Ermenī gibi naṭūl eylemek her şişlere nāfiʿdir (12) ve teskīn-i ṣudāʿ eder **anīsūn** derece-i s̱ālis̱ede yābis ve derece-i s̱ānīde ve s̱ālis̱ede (13) ḥārrdır Cālīnūs'uñ ḳavli üzere bögrekleriñ ve ḳavuġun ve raḥmıñ ve cigeriñ ve (14) ṭalaġıñ süddelerini feṭḥ eder ve ifṣā eder ḫuṣūṣan ḳavrulmuş ola yüregiñ (15) ve eṭrāfıñ ḳızmasına vefā eder ve dem-i bevāsīri teskīn eder ṣudāʿı ve baş dönmesini (16) buḫūr ėtmekle ve saʿūṭ ėtmekle ve saḫḳ olunmuş gül yaġı ile burnuna ṭamzuralar nāfiʿdir (17) ḍarbeden ve saḳaṭdan ʿārıż olan zaḫmı izāle eder ve ḳol aġrılarına (18) ḫod nāfiʿdir ve idrār-ı bevl eder ve ṭamṣı ve ruṭūbātı teskīn eder ʿataş-ı balġamī (19) dāfiʿdir sütü ve menīi çoġaldır ve zehirleriñ żararını dāfiʿdir **üşne** Türkīsi

[77b]

(1) meşe yoşunu dėmekdir derece-i evvelīde ḥārr ve yābisdir ġayrı aġaçlarda daḫı biter (2) her ne nevʿ şecerde olursa ol şeceriñ mizācın ṭutar ḥāṣṣası miʿdeyi ḳavī (3) ḳılmaḳdır şarābı ve şarābdan ışlanmışı münevvimdir ciger aġrılarına fāʾide eder (4) **anzerūt** bir dikenli aġacıñ ṣamġıdır Kirmān diyārında olur ḥārr ve yābisdir ve (5) müceffifdir bilā-taʿab çıbanları öñledir ve nefʿ eder göz aġrısına ḫod nāfiʿdir (6) aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi mefāṣıldan ishālle çıḳarır şiyāfāta göz için istiʿmāl olunduḳda (7) eşek sütü ile ḳaynadıp ışlāḥ eylemek lāzımdır **ibel** hemzeniñ kesresi ve bānıñ feṭḥasıyla (8)

yaban şıġırınıñ boynuzudur fi'l-cümle geyik boynuzudur maḳbūlu yanmış olandır (9) ḳan tükürene ve bağırsaḳlar çıbanlarına ve ruṭūbāt-ı raḥm aḳmaġa nāfiʿdir bevāsīrı tebḫīr (10) eylemek bunuñla ḳurudur ve düşürür ve ḳuvvetini canavarları yaʿnī ḥaşerāt-ı arżı ḳaçırır (11) **infeḫa** bikesrü'l-hemze ve feṯḥü'l-fāʾ ve'l-ḥāʾu'l-mühmile māyeʾ-i peynīrdir ḥārr ve yābisdir (12) mülaṭṭıf ve muḥallildir cümle māyeler heb böyledir ḳanı sütü ki miʿdede ṭolmuş (13) olalar ṭoñdurur bedeni pāk ėdip ḥayżdan arındıḳdan şoñra ʿavret fercinde fetīl (14) miṣāl idḫāl eylese gebe olur ammā içmek gebe olmaġa mānidir **isfīdāc** üçüncü (15) derecede bārid ve yābisdir eyisi frengī'dir ḳarḥaları ḫuşk ėder göze müteʿalliḳ (16) olan ekḥāl ve şiyāfāta teşvīl ve ġuslden şoñra idḫāl olunursa nāfiʿdir (17) evrāma ṭılā olunsa teskīn ėder ve şifā vėrir **eşḳāḳil** ḥārr yābisdir muḳavvī-i (18) bāhdır ve mübehhic-i cimāʿdır ve ẕekere taḳviyet vėrmek şānındandır riyyeye żarardır (19) muṣliḥi ʿaseldir **üşnān** derece-i ṣālişede ḥārr ve yābisdir cāldır ve münaḳḳī ve müfettiḥdir

[78a]

(1) bir miṣḳālini yemek ʿusr-ı bevli dāfiʿdir ve bir dirhemi ḥayżı açar üç dirhemi semmdir (2) baʿżılar on dirhemi ḳātildir dėmişler meṣāneye żarardır muṣliḥi ʿasel ve ḳavun (3) çekirdegidir **uşturġār** Türkīsi ışırġan dikenidir āḫir derecede ḫārr ve yābisdir (4) teb-i sevdāvī ki balġam-ı muḥraḳdan olmuş ola nāfiʿdir ve miʿdeye muvāfiḳdır iştihāyı (5) zāʾil iken getirir hāżım-ı ġıdāyı ġalīẓdir ve kebed ve kilyede olan evrāma dāfiʿdir (6) dimāġa ve ʿaṣaba żarardır muṣliḥi sirkedir **aṣlu's-sūs** muʿtedildir ḥalḳa ve riyyeye (7) nāfiʿdir ve müsekkin-i ʿataşdır ʿusr-ı bevl ve ʿusr-ı velādet ve derd-i ʿaṣab ve iḥtilāc-ı (8) aʿżā için nāfiʿdir suʿāl ve ḍīḳu'n-nefesdir bu için mübārekdir **aṣlü'l-keber** (9) ḥārr ve yābisdir mülaṭṭıf ve muḥallildir ve ḳāṭıʿ ḫanāzīrdır ṣalābet-i ṭıḥāl sirke ile (10) żımād olunsa nāfiʿdir **efrencmüşk** Türkīsi kebk otudur ḥārr ve yābisdir (11) süddе ve dimāġı açar ve ḫafaḳān-ı serde nāfiʿdir **iḳlīmā-i fıḍḍa** ḥarāret ve burūdetde (12) muʿtedildir beden ki laḥm-ı ṣulb peydā ėtmiş ola ve cereb ve ḳarḥa olmuş ola ve nāṣūr (13) ola nāfiʿdir cerāḥatlere enfaʿdır baʿde't-taṣvīl ekḥāle dāḫil olur **iḳlīmā-i** (14) **ẕeheb** üçüncü derecede bārid ve yābisdir ḳarḥaları oñuldur ve laḥm-ı zāidi (15) izāle ėder ḳarḥa-ı ḫabīṯeyi defʿ ėder ve beyāż düşen göre ekḥāl olunsa (16) aʿlādır cümleden kuḥl-ı ġūriyye baʿde't-taṣvīl dāḫil olur ve bī-naẓīr kuḥl olur (17) **ekşūṣ** ḥārrdır evvelīde ve yābisdir ṣānīde muʿtedildir süddeyi dāfiʿdir yereḳāna (18) nāfiʿdir bevli ve ḥayżı

idrār ėder cenīniñ baṭndan ḥareketin ḳaṭʿ ėder ve maġṣa (19) nāfiʿdir lakin aḳcigere żarardır āb-ı hindībā muṣliḥidir **encübār** eyisi maġribī

[78b]

(1) olandır teref-i dem için nāfiʿdir saḥc-ı emʿāya ve bevāsīra ve efvāh-ı ʿurūḳa ʿārıż (2) olan süddeleri defʿ ėder ishāl-i müzmine nāfiʿdir her maḥallden ki ḳan gele saḫḳ ėdip (3) bağlayalar dāfiʿdir ve menʿ-i ḳayʾ ėder Cālīnūs eydür ki bir şaḫış gördüm ol yıl miḳdārı (4) riyyesinde ḥaṣāt var idi beş on gün encübār yedi ḫalāṣ oldu **encüre** (5) üçüncü derecede ḥārrdır ikinci derecede yābisdir toḫmunuñ ḳurusu yaramazdır (6) evrāmı taḥlīl ve talṭīf ve telyīn şānındandır ḫāṣṣa ḳulaḳ ardında olan şişlere (7) ve seraṭāna żımād eylemek nāfiʿdir yapraġı dökülüp ruʿāf için burna ḳorsalar defʿ ėder (8) toḫumu mukavvī bāhdır ve müshil-i balġam lezcdir şerbeti iki ḳırāṭdan ya iki dānik ya bir (9) dirhemdir bögrege müfreddir muṣliḥi ṣamġ-ı ʿArabīdir **encudān** derece-i ṣālişede ḥārrdır (10) yābisdir sümūmātıñ envāʿını dāfiʿdir zeyt veya mūm-ı ʿasel ile ve merhem-i ḳayrūṭī ile (11) maʿan ḫanāzīr ve sereṭāna żımad olunsa taḥlīl ėder ġıdāyı hāżımdır ammā kendi baṭīʾ- (12) ü'l-hażımdır lakin ṭaʿāma iştihā getirir rūġan-ı sūsen ile ʿırḳu'n-nesāya nāfiʿdir (13) defʿ ėder ammā meṣāneye żarardır **ihlīlec-i aşfer** derece-i evvelīde bārid ve derece-i ṣānīyede (14) yābisdir baʿżılar ḥārrdır dėmişler ṣavtı ṣāf ėder cüẕāmıñ muḳaddemesine ve ṭıḥāle (15) nāfiʿdir kuḥl olunsa demʿayı dāfiʿdir yemesi ḥafaḳāna nāfiʿdir ve aʿżā-i müsterḫī (16) muḥkem ḳılır ve ṣafrāyı ishāl ėder balġama daḫı cüzʾi nefʿi vardır yedi dirhemden (17) on dirheme varınca istiʿmāl olunur eger suḳūf ėdip ġayr menḳūʿ istiʿmāl (18) ḳaṣd olunursa üç dirhemden beş dirheme dek istiʿmāl olunur cigere żarardır (19) ışlāḥı ʿasel iledir **ihlīlec-i kābilī** bārid ve yābisdir baʿżıları ḥarāreti muʿtedildir

[79a]

(1) dėmişler cemʿ-i ḥavāss ve ḥıfẓ ve ʿaḳl için muvāfıḳdır şarʿa ve istisḳā ve ḥummeyāt-ı ʿatīḳa (2) için enfaʿdır kekreligi cihetle ḳābıżdır ammā balġam ve sevdāyı ishāl ėder ve ḳuluncu (3) açar maʿcūn şerbeti beş dirhemden on dirheme ve incedir sāde sefūf olup (4) ġayr-ı menḳūʿ istiʿmāl olunursa iki dirhemden beş dirheme varıncadır ve aḫlāṭ-ı (5) ġalīẓeyi dāfiʿdir sevdā ve balġam ki ġalīẓ ola izāle ėdip ġusl ėder ṭıḥāle żarardır (6) ışlāḥı ʿasel iledir **ḫurfü'l-bāʾ-i bābūnec** uḳḥuvān ve bābūnec

birbirine müşābihdir (7) farḳı budur ki bābūnec uḳḥuvāndan küçükrekdir pāpādya aṣıl da budur derece-i evvelīde (8) yābisdir teftīḥ-i laṭīfi vardır telyīn ve irḫā ėder bu taḥlīl ve ceẕb-i şürben bābūnec (9) ḫāṣṣasındandır dimāġa ve aʿżāya ʿaṣabiyyeye nāfiʿdir ṣudāʿı ve başıñ mevāddını (10) istifrāġa müntehīdir yereḳānı giderir bevli ve ḥayżı açar meşīme iḫrāc ėder (11) ve īlāvus nām ḳulunc-ı şedīde nāfiʿdir **benefsec** derece-i evvelīde bārid raṭbdır baʿżılar (12) nevʿan ḥārrdır dėmişler dem-i muʿtedil tevlīd ėder ve demevī ṣudāʿ ḳoḫulamaḳ ile teskīn (13) ėder göz aġrısına ve öksürüge ḥarāretden ola teskīn ėder ve nefʿ ėder ṣadrı (14) yumuşadır ve fāʾide ėder ḥarāret-i miʿdeye şarābı nāfiʿdir ẕātü'l-cenbe ve ẕātü'r-riyyeye (15) ve bögrekler aġrılarına nāfiʿdir bevli idrār ėder ḳurusu ishāl-i ṣafrā ėder **būraḳ** (16) āḫir-i sānīde ḥārr ve yābisdir ḳuvvet ile cilā ėder ve ġusl ėdip pāk ėder ve (17) aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi ḳaṭʿ ėder raḳīḳ ėder ve ḳızdırır levni ṣararmaḳ ile ḳanı (18) ceẕb ve telyīn ėder şāf ėtmekle mevāddi iḫrāc ėder **baṣal** sānīde yābisdir (19) muḥallil-i muḳaṭṭaʿ ʿaṭf cāl müfettiḥdir baṣal ki eşḳīl ile ḥurfu'l-ġudde beyānı

[79b]

(1) sebaḳ eyledi ẕalikden aḳvādır ḥattā baṣal-ı ʿunṣuluñ altı dirhemi yigirmi dört (2) dirhem zībaḳ içinde bişirseler ve sürüp ṭabana sürseler yürümeden döşege (3) yatıralar maʿan rūra dek ḳarmūṭı ḳıyām ḳāʾīm olur **behmen** derece-i sānīde ḥārr ve yābisdir (4) ḳalbi ḳavī ėder ve menī ziyāde ḳılır ve semirdir **baḳla** iʿtidāle ḳarībdir yaʿnī (5) ḥarāret ve burūdet ve ruṭūbetde muʿtedildir ammā ḳaynadıp bir kerre ṣuyun döküp (6) yine ṣu ḳoyup bişirmek gerekdir böyle iken ruṭūbet-i zāʾidesi olup nefḫi keşīrdir (7) her ne ḳadar mükerrerimiş bu keyfiyyetler nāḳış olur laḫm-ı raḫv tevlīd ėtdirir ve ḫılṭ-ı ġalīẓ (8) ḥāṣıl ėder ġıdāiyyeti ėyidir hażmı müşkildir baḳlanıñ ḫāṣıyyeti tavuḳ yumurdasın (9) kemikdir baḳla muḥarrā bişip yaḳı ḳılınsa şaʿrı inceldir ve ḳıvırçaḳlıġın giderir ṣıbyān (10) yaḳı olunsa ḳasıḳdan ḳıl bitmegi menʿ ėder ve unu ile yüz yolunsa yüzü nūrlandırır (11) ḫuşyeteynde verem ve şiş olsa unu ile yaḳı olsa defʿ ėder yemesi ṣadra ve suʿāle (12) nāfiʿdir lakin ekṣārından baş aġrır ve müşevveş düşler görünür buḫārı ġālibdir (13) **belaḫ** ve **busr** tāze ḥurmānıñ bir nevʿidir ḥurmānıñ evvel ẓāhir olanına ṭalʿ dėrler (14) andan ṣoñra ḥalāl dėrler feṭḥ-i ḥā dėrler belec dėrler feṭḥateyn ile ve cīm ile andan ṣoñra busr dėrler (15) bu iki nevʿ ḥurmalar derece-i sānīyede bārid ve yābislerdir diş arasına ve diş diblerine (16) ve etlerine ve gögse ve riyyeye żarar ėder

miʿdeye nāfiʿlerdir lakin aḥşāda südde (17) iḥdāṯ ėderler **bıṭṭīḫ** ḳavuna ve ḳarpuza dėrler nihāyet ḳavuna bıṭṭīḫ-ı ṣuġra daḫı (18) dėrler imdi ḳarpuz bāriddir derece-i ṣānīniñ evvelinde raṭbdır āḫirinde şaḥmı (19) ve kökü müceffifdir kemāle ėrmişi laṭīfdir ve ḥārrdır ḫıyārdan keṣīfdir ammā

[80a]

(1) ḳavun munżicdir cāldır idrārı ġālibdir bögreklerde ve meṣānede olan ṭaşı (2) pāk ėder yüzde olan siyāh siyāh noḳṭaları ve behaḳ-ı yābisi ki bu meẕkūrāt sebebden (3) olur ruṭūbet ile zāʾil ėder lāyıḳ olan ṭaʿāma tābiʿ ḳılmaḳdır yaʿnī miʿde ḫām (4) iken yemekdir eger yenir ise elbetde ve elbetde ḳayʾ ėde iki dirhem kökü ḫod ḳavunuñ (5) aʿlā ḳuṣdurur her ḳanġı ḫalṭı miʿdede bulursa aña müsteḥīl olur ammā ḳarpuz (6) balġama ziyāde ḳāʾildir ṣafrādan sevdādan ḳavun ṣafrāya dönmesi ekṣerdir ḳaçanki (7) ḳavun yiyen bile ki fesādı oldu elbette ḳuşmaḳ gerekdir zīrā hemān zehire döner (8) maḥrūru'l-mizāc olan kimesne ḳavun ve ḳarpuzdan ṣoñra sikengübīn içsin merṭūb- (9) u'l-mizāc olan kimesne ḳavun ve ḳarpuzdan ṣoñra günlük ve zencebīl mürebbāsı yesin (10) **beyż** yumurda ḥārrdır efḍalı nīm-birişt olandır yaʿnī rafādan bişmişidir ḫuşūşan (11) tavuḳ yumurdası ola ve beyāż olan yumurda iʿtidālle ḥarāretde ve burūdetde berāberdir (12) ve muʿtedildir lakin ṣarısı ziyāde ḥarārete māʾildir ve aḳı ziyāde burūdete (13) ve ruṭūbete māʾildir ḥaḳīḳatde ikisi daḫı raṭbdır ṣarısı ʿasel ile ḳayġana (14) olsa yüzde olan çekīdi ve beyāżı menʿ ėder semmiñ teʾṣīrin ve ot yaḳmasın (15) giderir ve teskīn ėder göz aġrılarına ve boyun aġrılarına nāfiʿdir öksürüge (16) ve boġaz ḫuşūnetine ve āvāz ṭutulduġuna ve sill marażına vesveṣe marażına ve (17) ḍīḳu'n-nefese aʿlādır ḫuşūşan ṣarısı ise öykene yaʿnī aḳcigere ṭılā olunsa (18) nāfiʿdir yumurdanıñ aġı semüzāt ile tėz nüfūẕ ėder ve kimisi laṭīfdir keṣīrü'l-ġıdādır (19) bir cüzʾi ḳabżı vardır zaḥīre ve saḥcda ḫuḳnelere yumurda ṣarısı ile ʿamel olunur

[80b]

(1) **belīlec** derece-i evvelīde bārid ve derece-i ṣānīde yābisdir miʿdeyi ḳavī ėder ve (2) pāk ėder ve cemʿ ėder ve istirḫāsına ve ruṭūbetine ve istirḫāsına ve ruṭūbetine (3) miʿdeniñ fāʾide ėder **bādrencbūye** derece-i ṣānīde ḫārr ve yābisdir emrāż-ı (4) balġamiyyeniñ cemīʿsine ve sevdāya nāfiʿdir ḫāṣṣa cereb-i sevdāvīye nāfiʿdir (5)

bādincān baʿżıları ḥārr ve baʿżıları bārid dėmişler bu eṣaḥḥdır ki derece-i ṣānīde (6) tevlīd-i sevdā ėder ve göz ḳararması ve süddeler ve sereṭān ve bevāsīr peydā ėder bedende (7) cereb ve cüẕām ḥareket ėtdirir ve levni ḳarardır ve ṣarardır ve aġızda ḳabarcıḳlar (8) ẓāhir ėder bu ẕikr olunan evṣāf-ı ẓāhir budur ki ekṣārından olur birḳaç kerre yemek (9) ile olmaz **būzīdān** derece-i evvlīde ḫārr ve derece-i ṣānī yābisdir mafṣallar (10) aġrılarına ve niḳrīse fāʾide ėder cimāʿ ḳuvvet vėrir **baḳla-ı yemāniyye** derece-i ṣānīde (11) bārid ve raṭbdır eski veremleri ve ṣusuzluġu sākin ėder ökürüge ve gögse ve baş (12) aġrısına ki ḥarāretden ola nāfiʿdir **beẕr-i ḳaṭūnā** derece-i evvelīde bārid ve ṣānīde (13) raṭbdır nefḫi taḥlīl ėder ve sevdāyı ve balġamı ishāl ėder iki dirhemi bir şerbetdir (14) gül yaġı ile ḳavrulsa ḳābıżdır ve saḥca nāfiʿdir sirke ile cemre üzerine daḫı (15) ısısı veremler üzere evrilse nāfiʿdir ve vecaʿını dāfiʿdir baş aġrısına yaḳı olsa (16) teskīn ėder ʿaṭaşa ve ḥummāya enfaʿdır ḳavrulmuşu müleyyendir ṭabīʿatı laṭīf-i telyīn (17) ėder **baḳlatu'l-ḥamḳā** Türkīsi semiz otudur derece-i ṣāliṣede bārid ve ṣānīde raṭbdır (18) siñirleri bi'l-ḥaṣṣa ḳalʿ ėder ısısı baş aġrısını teskīn ėder ve ḥarāret-i miʿde (19) için aʿlādır żımād ile göz aġrısına ve ḳan tükürene nāfiʿdir diş ḳamaşmaġa

[81a]

(1) ḫod aʿlādır **bunduḳ** ḥarārete ve yübūsete māʾildir lakin baṭīʾu'l-hażmdır aḫlāṭ (2) tevlīd ėder ḳuşmaġı taḥrīk ėder yelleri ḥareket ėtdirir ve nefḫi ziyāde ėder dimāġa (3) müfīddir ve suʿāle nāfiʿdir ḳan tükürene aʿlādır **besfāyec** derece-i ṣānīyede ḫārr (4) ve ṣāliṣede yābisdir nefḫi taḥlīl ėder sevdāyı ve balġamı ishāl ėder māʿiyyeti ġalibdir (5) sefūf olunsa şerbeti iki dirhemdir maṭbūḫan dört dirhem olur **bellūṭ** derece-i (6) evvelīde bārid ve ṣānīde yābisdir ġıdāiyyeti redīdir ḳan tükürene nāfiʿdir (7) ruṭūbet-i miʿdeyi ḳaṭʿ ėder ve ishāle fāʾidesi vardır bağırsaḳlarda ḳarḥa (8) olsa dāfiʿdir **bād-āverd** derece-i evvelīde yābisdir ishāl-i miʿdeye ve ḳan (9) tükürene veʿatīḳ şişler yaḳı ḳılına maṭbūḫu fāʾide ėder diş aġrısına ve eski ḥummālara (10) şaḥmı aʿlādır şecce ve süddeye veʿaḳreb lesʿine fāʾide ėder muḥallil ve mülaṭṭıfdır (11) **bādrūc** derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir baʿżılar evvelīde dėmişler ḫalṭ müstesʿid (12) bulursa muḥallil aḫlāṭdır fī'l-ḥāl ishāl ėder ʿuṣāresi kāfūr ve sirke ile (13) buruna çekseler ruʿāfı menʿ ėder kuḥl ėderlerse nūr-ı bāṣıra ḳavī ėder ve (14) muḳavvī ḳalbdir ve müdirr-i lebendir ʿaḳrebiñ lesʿine nāfiʿdir eklinde çendān nefʿ yoḳdur (15) ammā żımād olunsa nażc

vėrip taḥlīl ėder **bādrencbūye** derece-i s̱āliṣede ḫārr (16) ve yābisdir baʿżılar derece-i evvlīde dėmişlerdir ḥarāret ve yübūsetde muʿtedildir (17) emrāż-ı balġamiyye ve sevdāviyye için ve cereb ve süddeyi dimāġ için müfīddir muḳavvī-i (18) kebed ve ḳalbdir ḥafaḳānı zāʾil ėder ve z̤ihni ṣāf ėder ve hażma muʿīn olup (19) füvāḳı defʿ ėder ṣu ile ḳaynadılıp ṣāf olunsa otuz dirhemi bir şerbetdir

81b]

(1) lakin bögrege żarardır ışlāḥı ṣamġ iledir **birinc-i kābilī** müdirr-i ḥayżdır (2) ṭabḫı ḫārrdır derece-i evvelīde ve yābisdir s̱ānīde müshil-i balġamdır ve ḫarāretden (3) olan derd-i germ ki ḥabbu'l-ḳarʿla meşhūrdur anı dāfiʿdir mefāṣıla ḫod ziyāde (4) nāfiʿdir lakin emʿāya żarardır ışlāḥı keṣ̄ir iledir **birincāsef** ḳayṣūmdur (5) ki Türkīsi ayvaṭana dėrler derece-i ṣānīde ḫārr ve evvelīde raṭbdır muḥallil ve mülaṭṭıfdır (6) żımād eylemek ṣudāʿı defʿ ėder ve südde ve devvāra nāfiʿdir bögreklerde olan (7) ṭaşları pāreler müdirr-i ḥayżdır ṭabḫına āb-zen olunsa bu mez̤kūrāta enfaʿdır (8) şerbeti üç dirhemdir lakin kilyeye żarardır ışlāḥı anīsūnladır **bersiyāvşān** (9) Türkīsi baldırıḳaradır muʿtedildir üç dirhemi müshil balġamıdır ve sevdādır baʿżılar (10) ḳābıżdır dėmişler bu ḳavl ekṣerdir ṣadr ve riyyeye fuḍulāndan pāk ėder yereḳāna (11) nāfiʿdir ḥayżı ve bevli açar ve vecaʿı defʿ ėder bögrege nāfiʿdir ʿırḳu'n-nesā ṭamarında (12) olan faḍalātı pāk ėder el-ʿıyāz̤ü billahü taʿāla kelb-i ʿaḳūr ʿaḍḍ ėtse defʿ ėder meṣāneden (13) ṭaşı iḫrāc ėder lakin ṭıḥāle żarardır ışlāḥı maṣṭakī iledir **bez̤r-i kerefes** derece-i ṣānīde (14) ḫārr ve yābisdir müdirr-i bevl ve ḥayżdan müfettiḥ-i süded ve kebeddir füvāḳ-ı imtilāʾı menʿ ėder (15) ve riyyeye mużırrdır ışlāḥı ḥammāmā iledir **bez̤r-i rāziyānec** anīsūna şebīhdir ḥarāretde (16) ve burūdetde żaʿīfdir yelleri açar ve leyyin-i insānı ziyāde ėder **bez̤r-i kettān** derece-i (17) evvelīde ḥārrdır ve büyūset ve rüṭubetde muʿtedildir munżic-ı veremdir müleyyen-i evrām (18) cārr ve barṭdır z̤āhir ve bāṭında olan evrām-ı ṣulbiyye nāfiʿdir ṭabḫına āb-zen (19) olunsa fāʾide ve taḥlīl ėder **bez̤r-i bencengüşt** derece-i s̱ānīde ḫārr ve yābisdir

[82a]

(1) evrām-ı ṭıḥāle sikencebīn ile nāfiʿdir sirkeyi ḳaynadıp żımād eylemek mez̤kūrāta (2) nefʿ vėrir lakin menī keser ekṣārından żarar ḥāṣıl olur **besbāse** derece-i (3) evvelīde ḫārr ve yābisdir ṣalābāt-ı ġalīz̤eyi feṭḥ ėder merhem-i ḳayrūṭīya dāḫil (4) olsa miʿdede

balġama nāfiʿ dir iştihā vėrir ve ḳuvvet ḥāṣıl ėder **büssed** mercān (5) köküdür beyāż ve ḳırmızı ve siyāh levn olur derece-i evvelīde bāriddir baʿżılar (6) ikinci derecededir dėmişler efḍalı ḳırmızı olandır ḫāṣṣası ḳalbi kavī ėder (7) göze kuḥl olunsa başara ḳuvvet vėrir teref-i dem için nāfiʿ dir laḥm-ı fāsidi ki zāʾid (8) olur zāʾil ėder ve nāsūru baġlar fānī ėder rīş-i emʿā ve ʿusr-ı bevli defʿ ėder (9) bögrege mużırrdır muṣliḥi keşīrādır **baṭṭ** Türkīsi ördekdir ḳanadınıñ hażmı ġāyet aʿlādır (10) ruṭūbet ve ḥarāreti çoḳ getirir derdleri teskīn ėder menī ziyāde ėdip (11) ṣavtı ṣāf ėder ve ġıdā-ı bisyār ḥāṣıl ėder ammā hażm olması ʿasīrdir (12) meger **zencebīl** ve **dārçīn** maʿan ekl oluna ḥāṣılı çendān maḳbūl şey degildir **buṭm** (13) derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir baʿżılar derece-i evvelīde dėmişlerdir tāze iken (14) raṭbdır ḳuru iken yābis olur ṭıḥāle nāfiʿ dir müdirr-i ḥayż ve bevldir bāhı (15) ḳavī ėder aṣḥāb-ı belāġım ve meşāyiḫ için ḳatı mübārekdir yaġını laḳve ve felce (16) ṭılā olunsa defʿ ėder ve verem-i ṭıḥālı taḥlīl ėder **belādur** derece-i çārımda (17) ḫārrdır balġamīü'l-mizāca nāfiʿ dir ẕihni ṣāf ėder ve nisyānı defʿ ėder fālice ve (18) laḳveye ve süstü ʿaṣaba nefʿ vėrir şerbeti nīm dirhemdir şol kimseniñ (19) mizācına nāfiʿ dir ki ḥarārete taḥammül ėde duḫānı bevāsīra buḫūr olunsa ḳurudur

[82b]

(1) eklinden emrāż-ı müzmine tevellüd ėder sersām ve cüẕām ve ḥurkat-ı dehān gibi ve ḥulḳūma (2) ve ḥummeyāta żarardır verem aʿżāya ve aʿṣāba bādīdir ekṣārından maḥrūru'l-mizāc (3) olanı helāka ėrişdirir **beẕr-i benc** siyāh ve sefīd ve sürḫ olur derece-i ṣālişeniñ (4) āḫirinde bārid ve yābisdir muḥaddir ve muḳattaʿ dır teref-i dem için nāfiʿ dir saḳaṭa (5) ve ḍarbe için nāfiʿ dir vecaʿ ın teskīn ėder niḳris-i bārid için ṭılā olunsa (6) nāfiʿ dir ḳulaḳda ṣovuḳdan balġam olsa ve gürüldese ve ḳurda olsa sirke (7) ve rūġan ile ḳaynadıp süzüp ṭamzursalar defʿ ėder ammā bi'l-fiʿ il mużırrdır (8) ve mübṭıl-ı ʿaḍalāt-ı dehān ve mūriṣ-i cünūn ve ḥunnāḳdır ve bāʿiṣ verem-i lisāndır (9) emrāż-ı kesīre iḥdāṣ ėder bal şerbeti ile ḳuṣdurur **ḥurfü't-tā temirhindī** (10) derece-i ṣānīde bārid ve yābisdir ishāl-i ṣafrā ėder ve miʿ deyi ḳavī ḳılır ve ʿaṭaşı (11) ve ḳayʾ ı teskīn ėder **tuffaḥ** ruṭūbet-i zāʾidesi vardır böyle iken nefḫi ġālibdir (12) ekşīsi ebreddir ve ruṭūbetde eḳalldır ḳalbi ve miʿ deyi ḳavī ėder ḫuṣūṣan (13) tuffaḥ feṭḥi ola bu ol almadır ki ḫılṭı ḫāmdır ve ekşidir ḥummeyāt-ı ʿatīḳanıñ (14) defʿ ine ḳābildir **türbüd** bir şeyʾ dir ki ot kökü gibidir eyisi içi boş olandır (15) derece-i ḥārrdır bedeni tecfīf

ėder ve ishāl ėder ve balġamı raḳīḳ ėder illā meger muḳavvī (16) ola **zencebīl** ile öyle balġam-ı ġalīẓi laṭīf-i ishāl ėder ve siñir aġrılarına fāʾide (17) ėder ışlāḥı bādām yaġı ile ve zencebīl iledir **tīn** incīrdir tāzesi cüzʾi (18) ḫarrdır ve ruṭūbeti çoḳdur māʾiyyeti keşīrdir ġıdāiyyeti çoḳdur tėz haẓm (19) olur ḥāmı cālīdir burūdete māʾildir mādām ki ḫām olan ḳurusu ḥārrdır

[83a]

(1) laṭīfdir cemīʿ meyvelerden bu ziyāde ġıdā vėrir naẓcı ḳarībdir ẓararı azdır (2) etlisi ekşerdir naẓc cihetinden ve incīrde ziyāde telyīn vardır burūdetden (3) tevellüd ėden ḥummāları teskīn ėder ve incīriñ sütü ḳāndan ve ġayriden erimiş olanı (4) ṭoñdurur ve ṭoñmuşları eridir marażlardan olan levn-i fāsidi ışlāḥ ėder (5) ve çıbanları öñledir yaḳı ḳılmaḳ ile maḥruru'l-mizācları ṣuṣadır ve ṣuṣamış ki (6) balġam-ı mālīḥden olmuş ola teskīn ėder ve suʿāl-i müzmine nāfiʿdir bevl-i idrār (7) ėdip süded-i kebede ve ṭıḥāle nāfiʿdir selisü'l-bevl olanı nevʿan ḥużūr ėtdirir (8) ḥāṣılı kilye ve meşāneye nāfiʿdir ḳoz ile yenir ise ġıdāsı ziyādedir lakin (9) ġalīẓ ġıdālar ile yemek yaramazdır cümmeyz daḫı incīr nevʿindendir nihāyet miʿdeye (10) żarardır ve ḳalīlü'l-ġıdādır **tūt** beyāż incīre ḳarībdir nihāyet ġıdāiyyeti ḳalīldir (11) ammā tūt-ı şāmī ki ḳırmızı tūtdur bārid ve raṭbdır mevāddıñ nüzūlunu menʿ ėder (12) ḥuṣūṣan aʿżāya aḳmaḳ dileye ve ḫām ola ṭabīʿatda summāḳ gibidir efʿālde boġaz (13) şişlerine ġarġara ile nāfiʿdir içmek daḫı aʿlādır iştihā vėrir ve miʿde- (14) den tėz indirir baġırsaḳlarda eklenir idrār ėder **türmüs** Türkīsi termiyedir (15) cühūd baḳlası daḫı dėrler derece-i evvelīde ḫārrdır ve şānīde yābisdir ṭılā [16] olunsa bedeni cilā ėder ḳaynamış kelefe ve nemīşe ve beraṣa ve behaḳa ve saʿfeye (17) ve cerebe nāfiʿdir yaḳı ėdip ve göbege urmaḳ ile ḳarında olan ḳurdları (18) ve ṣoġulcanları ḳırar içmekle daḫı aʿlādır sirke ile ezilip bedene sürülse (19) ḳılları inceldir sirkencübīn ile maʿan içilse ṭıḥāl süddelerin açar ve idrār-ı bevl

[83b]

(1) ėder ekser ḥuḳne olunsa ṭamşı ve cenīn-i meyyiti iḫrāc ėder **terencübīn** ḥarāretde ve (2) burūdetde muʿtedildir nevʿan ḥarārete māʾildir ve müleyyendir cilāsı vardır öksürüge (3) ve gögsü aġrısına nāfiʿdir ve ṣusuzluġu giderir ve ṣafrāyı ishāl-i raḳīḳ ile iḫrāc (4) ėder **ḥurfu'l-şā şūm** derece-i şāliṣede ḫārr ve yābisdir yelleri taḥlīl ėder (5) ve

cerāḥata fāʾide ėder şularıñ taġyīrine ve dişleriñ aġrılarına nāfiʿ dir suʿāl (6) eski ola ve gögüs aġrısına bişmişi nāfiʿ dir boġazda ve ḳarında sülük ve ḳurd (7) olsa ḳırar ve çıḳar ve idrār-ı ṭamş ėder meşīmeye çıḳarır lakin ḥunnāḳa (8) żarardır boġazı aġrıyan kimesne bal ile ḳaynadıp yaḳı eylese defʿ ėder (9) ve deri altına ḳan uyuşup ḍarbe ve saḳaṭadan cemʿ olunsa ṭılā olunsa (10) defʿ ėder kehleyi ve sirkeyi ḳırar ve başı aġardır ve göze ziyān ėder **ş̲elc** cāmiʿ (11) ḥarāretdir deḫāniyeti ki muḥtebesdir içen ādemi şuşadır miʿ deye ve siñire (12) żarar ėder lakin dişleriñ aġrısını ḥarāretden olursa defʿ ėder **ş̲aʿleb** (13) dilkidir bu ḥayvānıñ taḥlīli vardır kürkü ġāyetle ıssıdır mebrūdu'l-mizāca (14) aʿlādır faḳīr derim ki sañsar ve seḳḳā ḳuşu dilkiden ıssıdır ḳaçan dilkiyi (15) deri iken bütün bişirseler ve bir miḳdār zeyt yaġı ḳatıp ve süzüp vecaʿ-ı (16) mefāṣıla ve niḳrīse ve felce ṭılā olunsa nāfiʿ dir akcigeri dilkiniñ müceffefdir (17) rebve fāʾide ėder ḳaṭʿ an **ş̲emeretü'z̲-ẓürafā** kim kezmāzek dėrler derece-i evvelīniñ āḫirinde (18) ḫārrdır ḳāṭıʿ-ı ruʿāfdır sirke ile bişip żımād olunsa nāfiʿ dir lakin ışlāḥı (19) bir miḳdār fülfül iledir **ş̲āḳīş̲ā** ṣamġ-ı sezāb-ı berrīdir ḫiddeti sebebi ile tesḫīn ve taḫfīfi[22]

[84a]

(1) vardır ve muḥriḳ ve munżicdır ʿumḳ-ı bedende māddeyi ḳavī ishālle ceẕb ėder (2) dāʾu'ş̲-ş̲aʿleb ve istirḫā ve niḳris için nefʿi ziyādedir ʿırḳu'n-nesāya ḥuḳne olunsa (3) nāfiʿ dir mefāṣıl ki burūdetden vecaʿ peydā eylemiş ola nıṣf dirhemi istiʿ māl olunsa (4) defʿ ėder istisḳāya daḫı nāfiʿ dir ekş̲ārından iḫtibās-ı bevl ve sūziş-i ḥalḳ (5) ve miʿ de ve ḥumret-i vech ḥāṣıl olur **ḥurfu'l-cīm cāvş̲īr** derece-i ş̲āliş̲ede ḥārr (6) ve yābisdir mefāṣıl ve ʿırḳu'n-nesāʾ bāride ṭılā olunsa nāfiʿ dir dendān ki görülmüş (7) ola ve şızlaya mesḫūḳan sürülse vecaʿın teskīn ėder selisü'l-bevl ve ṣarʿa ve (8) istisḳāya ve ṣalābet-i raḥm ve ḳulunc ve ḥabs-ı ḥayż ve suʿāl-i müzmin için nāfiʿ dir (9) ammā suʿāl balġamdan olursa istiʿ māl olunsa cāyiz degildir ʿaṣab-ı ṣahīḥ için (10) ve ünş̲eyeyn için mużırrdır ışlāḥı cūzʾi mürr-i mekkī iledir **cāvers** derece-i evvelīde (11) ş̲āliş̲de yābisdir ḳābıż ve müceffefdir maġṣ-ı mūlim için żımād olunsa aʿlādır (12) cemīʿ şişlere mübārekdir taḥlīl ėder lakin hażmı beddir tevlīd-i verem ėder (13) eger süt veya kepek ṣuyu veya şīrūġan veya zeyt veya ḫod rūġan-ı bādām ile ş̲ürseler (14) żararın defʿ ėder **cübün** ikinci derecede bārid ve raṭbdır bedeni semirdir lakin meş̲ānede (15) ṭaş tevlīd ėder ve süddeye sebeb olur ışlāḥı ʿasel ve cevz ve rūġan-ı zeyt (16) iledir

[22] Kermāẕū deyü ılġūn yemişine derler

ammā peynir ki kurudur gerek tulum ve gerek ġayrı derece-i s̱ānīde ḥārr ve yābisdir (17) eks̱ārından yübs ḥāṣıl olur ḳurūḥ için rūġan-ı zeyt ile ṭılā olunsa (18) nāfiʿdir saḥc ve mefāṣıl için żımād olunsa nāfiʿdir bişmişi ḳābıżdır mevlid-i (19) ṣafrādır bedeni lāġar ėder ve ʿusru'l-hażmdır ve miʿdeye żarardır **cevz-i bevvā** derece-i[23]

[84b]

(1) s̱ānīde ḥārr ve yābisdir ḳavīdir baṣara ve sille fāʾide ėder aġız ḳoḫusu (2) giderir ve pāk ėder yüzde olan siyāh noḳṭaları giderir nevʿan ḳābıżdır (3) ṭıḥālı ve cigeri ve miʿdeyi ḳavī ėder ve bevli idrār ėder **cevz-i Rūmī** ḳoz dėdikleridir (4) derece-i s̱ānīde ḥārr ve evvelīde yābisdir çoḳ yemek aġızda sivilciler ėder ve dili (5) aġır ėder ve baş aġrıdır bunuñ hażmı müşkildir miʿdeye żarardır bal ile ṣovuḳ (6) miʿdeye fāʾide ėder ḳozuñ yeşil iken ḳabuġunu döküp ṣoḳup ṣuyunu rubb (7) ṭarzı üzere çıḳarıp boġaza ġargara vėrseler ḥunnāḳa nāfiʿdir ve dāfiʿdir (8) **cülnār** Türkīsi enār çiçegidir derece-i evvelīde bārid ve s̱ānīde yābisdir dişiñ (9) etlerin berk ėder ḳan tükürene ve saḥca nāfiʿdir cerāḥatleri öñledir eski çıbanlara (10) nāfiʿdir **cezer** Türkīsi havuc dėdikleridir aṣlı raṭbdır derece-i evvelīde münfetiḥdir (11) şehvet-i cimāʿı taḥrīk ėder toḫmu bu ḫuṣūṣda ġālibdir bostānīsinden berrīsi ġālibdir (12) bevli ve ḥayż ḳanını idrār ėder ḳaçan āb ile ve noḫūd ve ṣoġan ile bişirip (13) üzerine zencebīl eklese cimāʿa ḳuvvet vėrir Arşimedus nām ḥekīm havucuñ (14) üç dirhem mesḥūḳ toḫumunu ṭoḳuz dāne berk bişmiş yumurda ṣarısı ile yedi (15) güne dek yiyen kimesne cimāʿdan her ne ḳadar ḳalmış ise iʿāde ėder deyü baḥs̱ eylemişdir (16) **cedvār** ṣaḥīḥ cedvār olup bīş ki bir yerde maʿan biter olıcaḳ laṭīfdir egerçi (17) ḥārr ve yābisdir lakin cemīʿ semūmātıñ tiryāḳıdır bīş efʿī ṣoḳduġuna (18) ṭılā olunsa zehri defʿ ėder ammā cedvār muḳavvī-i ḳalb ve müferriḥ-i rūḥdur ḥükemādan (19) baʿżılar naḳl ėderler ki baʿżı ḥayvānāt bīş yerler fehm eyledikleri gibi bir miḳdār

[85a]

(1) cedvār ekl ėderler ḫalāṣ bulur cedvārdan ġayrı ile zehirden ḫalāṣ güçdür (2) ve mümkün degildir ḫavāṣṣı bī-nihāyedir Fārisīde firfīn dėdikleri cedvārdır (3) bīş ẕī-semmdir evrām-ı ḥārrıyye ṭılā olunsa nefʿ tamām ḥāṣıl olur **circīr** derece-i (4) ṣālis̱ede ḥārr ve evvelīde bāriddir ol ġıdāda yense hażm tamām ḥāṣıl olur (5) ḥayvānātıñ

[23] Cāizdir ve'l-aġırı nevʿle

ṣoḳduġuna ve ışırmasına döküp żımād olunsa ḫalāṣ ėder (6) bāhı ve menīyi ziyāde ėder ve telyīn ėder ṣuyu ḳarḥalarıñ ve cüderiniñ eṣerlerin (7) ṭılā olunsa zāʾil ėder lakin maṣdu‘dur ışlāḥı hindībā ile ve sirke ve baḳlat- (8) ü’l-ḥumḳā iledir **cenṭiyānā** Türkīsi eşek ṭurpudur derece-i ṣāliṣede ḫārr ve ṣānīde (9) bāriddir müfettiḥ ve ḳābıżdır ‘uṣāresi behaḳa ṭılā olunsa zāʾil ėder eger (10) bir kimesne şarābla ḳaynadıp ‘aḳreb ve yılan ve sāyir ḥayvānāt ṣoḳduġuna (11) hem içirip hem ṭılā eylese dāfi‘dir şerbeti bir dirhem ya bir miṣḳāldir eger ‘uṣāresi (12) ‘asel ile mesdu‘a żımād eyleseler ḫalāṣ ėder ekṣer iḥtimāl cenīn-i meyyiti çıḳarır (13) lakin ṭıḥāle żarardır ışlāḥı isḳulafendriyūn nām cüz iledir **cündbīdester** (14) Türkīsi ḳunduz ḫāyasıdır derece-i ṣāliṣede ḥārr ve yābisdir ba‘żılar ṣānīde (15) dėmişlerdir musaḫḫan maḳūlesiniñ ġāyet laṭīfdir ‘aṣab-ı serde ve ra‘şe ve fālice (16) muvāfıḳdır ve ḥader ve nisyān ve ṣudā‘-ı bārid için a‘lādır muḥallil nefḫadır (17) ve müdirr-i ḥayż ve maḫrec-i meşīmedir ve cenīn-i meyyitdir ve ḥayvānāt mevẓiye ṣoġduġuna (18) nāfi‘dir ḳaḍīb-i süste zeyt ile ṭılā olunsa ḳuvvet vėrir ‘usr-ı bevle nāfi‘dir eger balġamdan ise (19) ve bu ḳunduz ḫayasınıñ aġberi ya‘nī ġubār renginde olandır ya‘nī semm ḳāʾildir

[85b]

(1) lāzım olan siyāh renk olanıdır ışlāḥı ṭoraḳ otu ve ‘avsec ve sebistān (2) ve ‘aseldir **ḫarfu’l-ḫāʾ ḥużaż** żımmeteyn ile tūtiyādır ki eyisi üzerine urulup (3) buz gibi pāre pāre olandır ṭaşrası siyāh ve içerisi yāḳūt renginde olandır (4) bevāsīr için isti‘māl olunur derece-i ṣānīde yābisdir ve burūdetde mu‘tedildir (5) bu taḥlīli aḳvādır ḳılı bedenden giderir ve yüzde olan çekīde fāʾide ėder (6) ḳurlaġana nāfi‘dir mefāṣılı berk ėder ve ḳan gitmegi men‘ ėder ve göz aġrısına fāʾide (7) ėdip cilā vėrir ḫuṣūṣan ṭabaḳa-i ḳariniyyede ola yereḳān-ı esvede ve ṭıḥāle (8) fāʾide ėder geñşek şişlere ve şafrāvī ḳabarcıḳlara ve yaramaz çıbanlara ve diş (9) etleri yendigine ṭılā olunsa fāʾide ėder ve içmekle ishāli mi‘deye nef‘ ėder (10) **ḥınnā** derece-i ṣānīde bāriddir ba‘żılar ḥārrdır dėrler bu ḥınnānıñ ḳabżı ve taḥlīl (11) ve tecfīfi vardır ve ışlanıp ṣuyu içilse ṭamarlarıñ aġrıların açar ve ıssı şişlere (12) ve çiçege ve ḳaş ve kirpigi dökülmek üzere olan kimesnelere nāfi‘dir ḫuṣūṣan (13) siñir aġrılarına ve fālice ve ġuded-i a‘żāya nāfi‘dir ellere ve ayaḳlara ve dizlere urulsa (14) yorġunluġun alır siñirleri oñarır **ḥanẓal** Ebu Cehil ḳarpuzudur derece-i ṣāliṣede (15) ḥārr ve ṣānīde yābisdir çekirdegi ġāyet mużırrdır ḳabuġu daḫı terk olunur yalñız (16) bir dānesi bir aġaçda bitmiş bulunup

istiʿmāl olunsa fī'l-ḥāl ene 61 30 40 yüz yüz رمزذز (17) ve beẕr ve mesri pesledir ammā ḫanẓal ki kifāyet miḳdārı şaḥmdan ʿamel olunsa muḥallildir (18) ve muḳaṭṭaʿdır ve cāẕibdir tāze yapraġı ḫanẓaliñ ḳan gitmegi menʿ ėder ve şişleri (19) yumuşadır ve naẓc vėrir ammā şaḥmı siñirler vecaʿına ve niḳrīse ve mefāṣıl vecaʿına

[86a]

(1) ve ʿırḳu'n-nesāya nāfiʿdir cüẕāma ve dāʾu'l-fīle iḫtiḳān ve şerbet ile nefˁ vėrir (2) diş aġrılarına mażmaża olunursa diş çıḳmasına āsān ėder nefes-i intişāb (3) nām maraża bunuñ toḫmu ile ishāl ziyāde nāfiʿdir balġam-ı ġalīẓi siñirden ve daḫı mefāṣıldan (4) menʿ ėder ve sevdāyı daḫı ishāl ėder bunuñ şerbeti ki ḳaynamış ve menḳūʿ ola (5) on iki ḳırāṭdır bögreklere ve meṣāneye nefˁi ʿaẓīmdir nihāyet bunuñ ışlāḥı (6) keşīra ve bādām yaġı iledir **ḥummuṣ** ḥārr ve yābisdir siyāḥı aḳvādır munẓic ve muḳaṭṭaʿdır (7) ziyāde ġıdāsı vardır baḳladan artıḳdır arḳası aġrıyan ve diş etleriniñ şişlerine (8) ve iki ḳulaḳ altınıñ şişlerine nāfiʿdir āvāzı ṣāf ėder ve riyyeye ġıdā vėrir (9) bişmişi istisḳāya ve yereḳāna nāfiʿ ġıdādır ṭaşları pāreler bögreklerde ve ḳavuḳda (10) olan ʿavārıżı defˁ ėder raḥmda olan oġlanı çıḳarır **ḥınṭa** ḥārr ve ruṭūbetde (11) ve yübūsetde berāberdir ve muʿtedildir ḳavrulmuşu gec haẓm olur ve nüffāḫ olur ve ḳurd (12) tevlīd ėtdirir ārī ḳızıl buġday bağırsaḳlarda ziyāde ġıdā vėrir ḥāṣılı yalñız (13) buġday ekmegi yeyip ḳanāʿat ėden kimesneye bundan eyi ġıdā olmaz ḥuşūṣan alınmış (14) ola **ḥabbu'z-zelem** derece-i ṣānīde ḥārr ve raṭbdır semirdicidir menī ziyāde eylemek (15) şānındandır Şehr-i zorda bir meşhūr otuñ yemişidir **ḥabbu'n-nīl** çivīd toḫmudur (16) ṣarmaşıḳ toḫmuna beñzer derece-i ṣānīde ḥārrdır behaḳa ve beraṣa fāʾide ėder lakin (17) ġuṣṣalandırır ve göñlü döndürür ve ishāl ėder aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi ve sevdāyı (18) ve balġamı ḳuvvetle iḫrāc-ı ḳurdları ve ṣoġulcanları ḳırar nāfiʿdir **ḥabbu's-ṣanavber** çam (19) aġacı yemişidir Türkīsi göknardır ve iki ṣınıfdır bir ṣınıfī uzunca ve bir ṣınıfı ḳışacıḳdır

[86b]

(1) yaʿnī içi büyük olanıñ ṭabīʿatı ḫarr ve raṭbdır haẓm-ı ḳarīş dėrler ḫārr ve yābisdir (2) bu nevʿiñ naẓc vėrmek nişānındandır ve taḥlīl ve telyīn ėdip dili yaḳmaḳ ṭabīʿatıdır (3) ṣuda ışlanmış olanı kesīrü'l-ġıdā olur lakin haẓmı müşkil olur ammā öksürüge (4) eyidir ve riyye nāfiʿdir leẕīẕ şarāb ile bişirilse menī ziyāde ėder fe-emmā bağırsaḳları

(5) burur ışlāḥı enār içi iledir **ḥabbetü'l-ḫaḍrā** ṣaġırlıḳ aġacınıñ yemişidir Türkīde (6) meneviş dėrler ḥārr ve yābisdir yübsü derece-i ṣānīdedir bedeni ḳızdırır ve telyīn ve (7) naẕc vėrip pāk ėder ve ruṭūbet vėrir bunuñ nevʿan ḳabżı vardır cilā-ı ḳavīsi (8) daḫı vardır feṭḥ ėder ve ceẕb ėder bedeniñ ṭarafından ḳuvvet-i cimāʿı ḥareket ėtdirir (9) bunuñ ṣamġı nāfiʿdir ve merhemlere dāḫil olur şişlere ve yüz yarıḳlarına ve yüz yorġunluġuna (10) ve cerebe bunuñ yaġı nāfiʿdir keyfiyyet-i istiḫrācı kendüyü ṣıḳmaḳ ile çıḳar bādām (11) yaġı gibi **ḥamām** gögercindir yavruları ziyāde ġıdā vėrir ve laṭīf-i ḫılṭ ḥāṣıl (12) ėder ve maḥrūru'l-mizāc olanlar ḳoruḳ veya ekşi ile yiyeler zīrā ziyāde ḥārrdır (13) meflūca ve niḳrīs-i bāride ve vecaʿ-ı mefāṣıla münāsib ġıdādır ḥarāreti ḫavfından (14) emīn olmaḳ dileyen yaş kişnīz ile ve ḫıyār çekirdegi ile bişmek gerekdir bu gögerciniñ (15) yavruları piliçden eḫanndır **ḥacer-i lājüverd** ve **ḥacer-i Ermenī** bu ikisi ḳuvvet ile sevdāyı (16) iḫrāc ėderler ḥacer-i Ermenī aḳvādır ammā ikisi bile maġsūl ve meṣūl gerekdir ḳabl- (17) u'l-ġusl istiʿmāl olunursa maġşīdir ḳayʾ heyecān ėtdirir **ḥabbu's-sümne** ḥārr ve (18) raṭbdır bāhı ve menī ziyāde ėder ve insānı semirdir **ḥayyü'l-ʿālem** Türkīsi ḳaya ḳoruġudur (19) birḳaç nevʿdir Aḳdeñiz aṭalarından ṭurfası olur ki yapraġı mersīn yapraġına beñzer

[87a]

(1) aʿlā turşusu olur ammā maḳbūlu küçirek ḳoruḳ gibi olanıdır ḳan gidene nāfiʿdir (2) ṣadrı ve riyyeyi pāk ėder ve ḳasıḳ yarıġını ışlāḥ ėder fıtıḳ devālarına bişirip (3) şarābla ursalar nāfiʿdir bağırsaḳlarda olan vecaʿ büyük cinsi aʿlādır cemīʿ nevʿinde (4) burūdet-i kemāldedir **ḥulbe** Türkīsi boy toḫumudur derece-i ṣānīde ḥārr ve evvelīde yābisdir (5) şişleri taḥlīl ėder ki ḥarāreti az ola ve şol şişleri taḥrīk ėder ki ḥarāreti (6) çoḳ ola ʿasel ile yense semirdir luʿābı çıḳar gögüsde olan ġalīz ḫılṭları giderir (7) ve ḳuvvet-i cimāʿı taḥrīk ėder ve fāʾide olur luʿābında cilā vardır ḳoñaġı ve kiri (8) giderir göz aġrılarına żımād olunsa ṣalābeti defʿ ėder **ḥacerü'l-yehūd** Türkī benī (9) āsrāʾīl ẕeytūnudur muʿtedildir ve müfettit-i ḥaṣātdır ve ʿusr-ı bevle nāfiʿdir ḥuṣūṣan (10) külāda ve meṣānede müteḥaccir olmuş ṭaşları pāreler **ḥacerü'l-şeyb** yeşim dedikleridir (11) iki cinsdir Çin'den gelir boġazı ışlasa miʿdeyi ḳavī ėder cemīʿ ʿilel-i (12) bāṣnıyyeye bi'l-ḥāṣṣa nāfiʿdir ve merīniñ cemīʿ marażlarına nāfiʿ ve dāfiʿdir **ḥāşā** (13) derece-i ṣālişede ḫārr ve yābisdir menfaʿati sīneye ve riyyeyedir tebevvül-i dem ėdene (14) ve ḳan tükürene nāfiʿdir ḥayżı açar bağırsaḳlardan balġamı ishāle iḫrāc ėder (15)

ṭaʿāma ḫalṭ olunmaḳ ḳuvvet-i bāṣıraya müdirr ve berd ve nigāh ėder ve haẓma muʿayyen olur (16) lakin riyyeye żarardır ışlāḥı naʿnāʿ iledir **ḥabb-ı belesān** derece-i ṣānīde (17) ḫārr ve yābisdir müshil balġam-ı sevdādır lakin meṣāneye żarardır muṣliḥi keṣīrādır (18) **ḥabbu'l-ġār** Türkīsi defne yemişidir ṣāliṣede ḥārr ve yābisdir ʿusr-ı velādet (19) ve taḳṭīr-i bevl için nāfiʿdir cümleden müdirr-i ḥayżdır ve zehir-i ḳavīʾi dāfiʿdir

[87b]

(1) **ḥasek** Türkīsi demir dikenidir iʿtidāle meşhūrdur gerçi ḫārr daḫı dėmişlerdir (2) ammā bārid ve yābisdir müleyyen ve munżic nāfiʿ ve dāfiʿ müzevvecdir ve ʿaḳreb ve efʿi (3) ṣoḳduġuna fāʾide ėder bāha ḳuvvet vėrir ve meṣāneden ṭaşları pāreler (4) ve ʿusr-ı bevli āsān ėder ve ḳuluncu açar sevvām-ı ḳātileniñ defʿ ėder lakin (5) ṭıḥāle żarardır ışlāḥı bādām yaġladır **ḥıltīt** derece-i rābiʿada ḥārrdır (6) baʿżılar ikinci derecededir dėmişler yelleri taḥīl ėder miʿdede ve derūnda (7) müncemid olan ḳanı taḥlīl ėder fālice ve ṣarʿa nāfiʿdir ḥāṣṣa mesmūmātı dāfiʿdir (8) ʿaḳreb ve rüteylā ve zünbūr her ṣoḳduġuna nāfiʿdir ve müfīddir ḥayżı ve bevli (9) sürer ʿasel eridip ve ṣāf eyleseler sigillerde ṭılā olunsa ḳalʿ ėder (10) muḳavvī bāhdır lakin miʿdeye ve kebede żarardır ışlāḥı uşaḳ iledir (11) **ḥurfu'l-ḫāʾ ḫubbāzī** Türkīsi ebegümecidir berrī ve bostānīdir derece-i evvelīde (12) bārid ve raṭbdır ḥarāretde ve burūdetde muʿtedildir Yūnus nām ṭabīb dėmişdir ki (13) ebegömeci ḫārr ve yābisdir ammā bu ḳavl baʿīddir nemle ve cerh için żımād olunsa (14) telyīn ėdip zāʾil ėder sīnede ḫuşūnet suʿāl olsa muvāfıḳdır (15) cigeriñ süddelerin açar ve lebeni ziyāde ėder bögregiñ ve meṣāneniñ ve veremlerine (16) nāfiʿdir lakin miʿdeye żarardır ışlāḥı rūġan-ı bādām iledir **ḫarnūb-ı** (17) **Şāmī** derece-i ṣānīde ḫārr ve yābisdir baʿżılar ḫārrdır dėmişler ammā ḳābıż-ı (18) müdirrdir miʿdeye beddir **ḫardal** derece-i rābiʿde ḫārrdır yübūseti ġālibdir (19) eyisi bostānīdir ve şekli ḳırmızı olandır balġamı ḳaṭʿ ėder evrām-ı köhne

[88a]

(1) ve ḫanāzīr için taḥlīli vardır cereb ve ḳūbā ve ʿırḳu'n-nesā ve dāʾu'ṣ-ṣaʿleb için (2) ṭılā olunsa defʿ ėder kuḥl olunup göze çekilse şeb-körlüġü giderir burunda (3) südde olup berkinse açar verem-i ṭıḥālı zāʾil ėder iḫtināḳ-ı raḥmı açar ve muḳavvī (4) bāhdır ḥummeyāt-ı ʿatīḳayı zāʾil ėder şerbeti iki miṣḳāldir lakin dimāġa żarardır (5) ışlāḥı

sirke iledir ḫaşḫāş derece-i s̱ānīde bārid ve yābisdir siyah olanı (6) derece-i s̱āliṣede yābisdir içmek ve yaḳı ėtmek ile muḥaddirdir yemek ile ġalīẓdir nezleleri (7) menʿ ėder ḫaṭme iʿtidāle ḫārrdır naẓc vėrmek şānındandır telyīni ve irḫā-ı (8) taḥlīli vardır vecaʿ-ı mefās̱ılı veʿırḳu'n-nesāyı sakin ḳılır irtiʿāşa ḫod (9) ḳāʾidesi muḳarrerdir beẓri ḥārr olan suʿāle nāfiʿdir ve yapraġı meme şişlerine (10) fāʾide ėder ẕātü'l-cenbe ve ẕātü'r-rehyeye yaḳı olunsa defʿ ėder kökünüñ ḳaynamışı (11) bağırsaḳlarıñ ḥarḳına fāʾide ėder ḫuṣūṣan ẕahīre ve maḳʿad şişlerine ve yaramaz (12) ishāle bī-naẓīrdır ḫass maruldur derece-i s̱ānīde raṭbdır cemīʿ otlardan (13) ġıdāiyyeti ziyādedir nevʿan bişmişinde ziyādedir yunduḳça nefʿi ziyāde olur (14) vasaṭ şarābda istiʿmāl olunsa mestāneligi menʿ ėder ṣularıñ iḫtilāfına (15) aʿlādır ve muḥaddir ve münevvimdir hedeyān üzere olanlara ve başı güneşden yanmış (16) ādeme nāfiʿdir bu toḫumu menī ḳavī ėder lakin şehvet-i cimāʿ sākin ėder ve (17) iḫtilāmı ḳalīl ėder ve ṣusuzluġa ve şiddet-i ḥarārete teskīn ėdip defʿ ėder (18) maruluñ ekline idmān ėdip şaḫṣıñ elbette başarı żaʿīf olur ḫūḫ (19) Türkīsi şeftalidir derece-i s̱ānīde bārid ve evvelīde raṭbdır tėz müteʿaffin olur

[88b]

(1) ammā muʿtedildir nihāyet ḳābıżdır ḫām olacaḳ olursa ziyāde ḳābıżdır (2) şeftaliniñ ve yapraġınıñ ʿuṣāresi ḳarında olan ḳurdları ḳatl ėder (3) bu maʿnen içmek ile ve ḳarına yaḳı ėtmek ile daḫı mümkündür aṣlında ġıdāiyyeti (4) keş̱īrdir ammā ṭaʿām üzerine taḳdīm olunmaḳ vacibdir ḫall cüzʾi ḫārrdır ve cüzʾi (5) bārid ve laṭīfdir bişirmekle burūdeti nāḳışa olur fī'l-cümle mülaṭṭıf ve muḳaṭṭaʿdır (6) ṣafrāyı ḳaṭʿ ėder ve veremi menʿ ėder her ne maḥalle ki ḥādiṣ ola mānīʿ olur (7) ve hażma muʿayyen olur lakin balġamıñ żıddıdır ve sevdāvī olana mużırrdır cemreye (8) ve nemleye ve cerebe ve ḳūbāya ve ḥarḳ-ı nāre fāʾide ėdip menʿ ve defʿ ėder (9) ve bögrek yaġıyla merhem olunsa ḳarḥalara nāfiʿdir kelābla baş aġrısına (10) ve mażmaża ile dişler aġrısına nāfiʿdir ve edviyeniñ nüfūẕu için eḳall (11) olursa ḫall aʿlādır nihāyet aʿṣāba żarardır ḫubz ekmekdir efḍalı buġday (12) pāk olup ṭuzu ve ḫamīri kāmil olup kemāli ile bişendir ve bişdikden soñra (13) ṣu ve nice ṣabr eylemek gerekdir fūrun ve tennūrdan ġayrı ṭarīḳle bişen ekmek maḳbūl (14) degildir redīdir zīrā simit ġıdāsı ekş̱erdir ammā nüfūẕu ve hażmı baṭīʾdir kepekli (15) olan ṭabīʿatı telyīn ėder ve serīʿ inḥidār olur ammā nüfūẕu eḳall olur (16) ġıdā vėrmez ḳaṭāyif ḫılṭ-ı ġalīẓi mūcibdir beksimāṭ ise

nüffāḫdır ve baṭīu'l-hażmdır (17) sütlü ekmek ġıdāsı keşīrdir lakin minfaḫdır ve müseddiddir ve baṭīü'l-inḫidārdır (18) buġdaydan ġayrınıñ ekmegi redīdir buġday ki pāk ve laṭīf ola bir ḳāʿide ekmek (19) ola insānı semirdir ve levni ṣāf eder **ḫıyārşenbe** ḥarāretde ve burūdetde

[89a]

(1) muʿtedildir ve nevʿen raṭbdır ḥārr-ı veremlere iḥtiḳān olunsa fāʾide eder māʾ-i ʿineb- (2) ü'ş-şaʿleb ile ezilip ġarġara vėrilse boġaz şişlere nāfiʿdir vecaʿ-ı mefāṣıla ve niḳrise (3) ṭılā olunsa fāʾide eder yereḳāna ve ciger aġrısına mübārekdir ṭabīʿatı telyīn eder (4) ve şafrāyı ishāl ḳılır şol balġam ki muḥriḳ ola eẕāsız ishāl eder gebe (5) ʿavretlere ḳabż ʿārıż olsa ḫıyārşenbe ile ishāl ėtdirseler żarar vėrmez (6) nihāyet ḳalbe ve cigere żarardır ışlāḫı bādām yaġı ve sükker-i nebāt iledir **ḫuşyetü'ş-şaʿleb** (7) Türkī dilki ṭaşaġıdır derece-i evvelīde ḥārr ve raṭbdır baʿżılar bāriddir dėmişler (8) teşennüc ve temeddüd ve fālic için müfīddir muḳavvī-i bāh olmada ḳāyim maḳām saḳanḳūrdur (9) ʿale'l-ḫuṣūṣ şarāb ile ʿamel oluna **ḫamr** renk ve ḳıvām ve ṭaʿm ve mizāc-ı ḥasbī iledir (10) eskisi muḫtelifdir ʿAllāme-i Şīrāzī Şerh-i Küllīyāt'da naḳl eyledigi üzere şarāb (11) dört ṣınıfdır altı aylıḳdan ki geçe musṭār dėrler bir yıla ki ėrişe ḥadīş dėrler (12) iki yıla vardıḳda ʿatīḳ dėrler ġıdāiyyet bu nevʿde çoḳdur çünkü dört yıla (13) vara aña şarāb-ı ḳadīm bu envāʿnıñ cümlesi ḥārr ve yābisdir baʿżılar şarāb ki tāze (14) ola ḥārr ve raṭbdır dėmişlerdir ifrāṭı ʿaḳla ve ʿaṣaba ve ṭıḥāl ve kebede żarardır (15) ve muża ʿaf bāh ve şehvet-i ġıdādır ve mūriş-i nisyān ve ve beḫar ve raʿşe ve demʿadır (16) bā-ḫuṣūṣ ḥummeyāt-ı mütenevviʿ ve ṣarʿa ve sille bāʿiş olur velādet ve merg-i fecāyī (17) muḳteżādır ḫamrıñ nefʿan recā ėden kimesne ḫalāl-ı ṭaʿāmda ve vasaṭında ve āḫirinde (18) birer ḳadeḥden cemʿan on ḳadeḥe varıncaya dek ḳāniʿ olur aṣl ḥükemā-ı selef (19) ferāşa duḫūlde üç ḳadeḥ miḳdārı bir nīm ḳāse ile üç kerre maṣṣ ėdip

89b]

(1) üzerine iki dirhem miḳdārı peynir parçasın yemekdir dėmişler böyle olsa (2) buḫārı zāʾil ėder sebaḳ ėden mażarrātıñ żıdd-ı ḳavīsi olan tiryāḳ ve fā-zehir (3) kendi olur **ḫavlencān** derece-i şānīde ḥārr ve yābisdir aḫlāṭı giderir (4) ḳuluncu ve bögrekleriñ teskīn ėder ve muḳavvī-i bāh ve miʿdedir ve muvāfıḳ hażm-ı (5) ṭaʿāmdır ve ʿırḳu'n-

nesāya nāfiʿ ve dāfiʿdir ḥabs-ı bevlle bögrekleriñ burūdetinden (6) ola defʿ ėdip idrār vėrir şerbeti bir dirhemdir lakin ḳalbe żarardır (7) ışlāḥı keşīr iledir **ḫıyār** bārid ve raṭbdır ṣaʿb ḥummālara nāfiʿdir (8) ve ʿaṭaşı dāfiʿdir bevli idrār ėder yemesi ṣafrāya müsteḥīl olduġu cihetinden (9) mużırrdır muṣliḥi ʿaseldir **ḫayr-ı bevvā** bir ismi daḫı hīl-i bevvādır derece-i ṣālişede ḥārr (10) ve yābisdir ammā ḳāḳūleden elṭafdır ve cāldır mülaṭṭıf ve muḳavvī-i miʿde ve kebed (11) bāriddir ve menʿ-i ḳay ėder **ḥurfu'd-dāl dārçīnı** derece-i ṣāliṣede ḥārr ve yābisdir (12) leṭāfetde tamāmdır cāẕib ve müfettiḥdir ve her ʿufūneti muṣliḥdir raʿşeye nefʿi ʿacībdir (13) yaġı yüzde olan çekīdi ve siyah noḳṭaları ṭılā olunsa ziyāde fāʾide (14) ėdip zāʾil ėder başda ve gögüsde olan ruṭūbātı giderir terfīḥ ėder (15) ve cigerde olan süddeleri teftīḥ ėder ve miʿdeyi ḳavī ḳılır ve bögreklere (16) ve raḥmlar aġrılarına fāʾide ėder yemek ile ẓulmet-i başara fāʾide ėder ve kuḥl olunsa ziyāde (17) enfaʿdır **dīk** ve **decāc** ḫorus ve tavuḳdur tavuġuñ efḍalı yumurdlamış olandır (18) ve ḫorusuñ efḍalı ise daḫı ötmüşdür piliçiñ yaġı tavuġuñ yaġından ıssıdır (19) ḫoruslarıñ eblaġı maḥmūdu'l-ġıdādır ve serīʿü'l-hażmdır ve ḫorusuñ şorbāsı

[90a]

(1) raʿşeye ve vecaʿ-ı mefāṣıla ve miʿdeye ve rebve ve ḳulunca nāfiʿdir tavuġuñ eti (2) ʿaḳlı artırır ve āvāẕı ṣāf eyler ve beynisi burundan ḳan gitmegi menʿ ve defʿ (3) ėder piliçleriñ isfīdbācı miʿdeniñ ḥiddet ve ḥarāretin teskīn ėder **dimāġ** (4) bārid ve raṭbdır tevlīd-i balġam ėdip aḫlāṭ-ı ġalīẓeye bāʿiş olur ve göñlü (5) döndürür ve ṭaʿāma şehveti isḳāṭ ėder yemek lāzım geldikde ḥārr devālar ve (6) havuclar ile yiyeler böyle iken ṭabīḳī telyīn ėder **demü'l-aḫaveyn** Türkī iki ḳardaş (7) ḳanıdır derece-i ṣānīde bārid ve yābisdir yaş cerāḥatleri yapışdırır ve bitirir (8) ve bevli ḥabs ėder ḳān gitmekden ḳurtarır ve miʿdeyi ḳavī ėder ve zāʾil olmuş (9) eski cerāḥatlere ʿamel olıncaḳ bitirir ve saḥca ve maḳʿad çatlaḳlarına nāfiʿdir oñuldur (10) **dürrāc** bir nevʿ ḳuşdur büyügü ṭavuḳ ḳadar olur efḍal ṭoyurdur baʿżılar efḍal (11) ṭuyūr mākiyāndır dėmişlerdir bu faḳīr dürrācda gördügüm ḫāṣıyyeti mākiyānda görmedim (12) laḥmı burūdetde ve ḥarāretde muʿtedildir fehmi ziyāde ėder ve dimāġı buḥḥadan ve sāʾir (13) ʿavārıżdan ḫıfẓ ėder ḥucub-ı dimāġdan ḳan gitmegi menʿ ėder ve āvāzı ṣāf (14) ėder ḳalbini dürrācıñ ıssı iken çıḳarıp ve yazıp efʿī ve ʿaḳreb ve sāʾir ḥaşerāt (15) şoḳduġuna urulsa fī'l-ḥāl bi-emrillahi'l-mülkü'l-müteʿāl defʿ ėder ve zehir için (16)

minvāl-i meşrūḥ üzere çıḳarıp yedirseler ḫalāṣ ėder keklik etindendir (17) dürrācıñ eti iʿtidāle ḳarībdir **durunc-ı aḳrebī** maʿrūfdur derece-i ṣālişede (18) ḥārr ve yābisdir yelleri ṣarf ve taḥlīl ėder ḳalbe ḳuvvet vėrir ḫafaḳān ve envāʿ-ı sümūmu (19) defʿ ėder ol zehirleriñ yedirilmiş ve gerek ḳoḫudulmuş olsun şerbeti bir dirhemdir

[90b]

(1) miʿdede ve emʿāda olan aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi ḳuvvetle tahlīl ėder nefʿi bī-nihāyedir (2) lakin ṭıḥāle żarardır ışlāḥı toḫm-ı bādyān iledir **ḥurfu'ẕ-ẕāl ẕeheb** (3) Buḳrāṭ ḥārrdır dėmişdir ġayrılar muʿtedildir dėmişler faḳīr tecrübe ve imtiḥān eyleyip (4) ḫavāṣṣına vāṣıl olduġum üzere ḫārr ve raṭbdır zehebiñdir ve bilinmiş olanı (5) yāḫūd altunuñ varaḳı istiʿmāl olunsa sevdāya ve ḥafaḳāna nāfiʿdir ve ḳalbi ḳavī (6) ėder ağız rāyiḥası alır **ẕürret-i Hindī** Türkī burçaḳdır ve iki nevʿdir (7) şöhreti cāvers-i Hindī iledir Şīraz'da zereh dėrler siyāh ve sefīd olur (8) eyisi beyāż olandır ṭabīʿatı bārid ve yābisdir müceffefdir ishāli ḳaṭʿ ėder eger (9) żımād mānend başına veya ḳarnına istiʿmāl olunsa cefāf vėrip ruṭūbet-i zāideyi (10) ḳaṭʿ ėder **ẕerḳ** cünd-i ḳūḳādır dėmişler eşṣaḥı budur ki ẕerḳü'l-ḫalāṭīf ola (11) ḳırlanġıc nām ṭayrıñ necisidir göze çekilse beyāzın zāʾil ėder **ẕū-ḫamse** evrāḳ-ı (12) fencengüşt Türkīsi beş barmaḳ dėdikleri otdur zā-ḳāfiyesinde şerhi gelir (13) **ẕerārīḥ** ḥārrdır ve ḥarāreti tėzdir böyle olduġu ecelden sirke ile behaḳ ve beraṣa (14) ṭılā olunsa nefʿ vėrir bu bir ḥayvāndır ki siñege beñzer büyüklükde zünbūraḳdır (15) olur Türkīde bu ḥayvāna başmaḳçı dėrler semm-i ḳātildir ġıdāsı ekṣer yaz günlerinde (16) sütlegen üzerinde oturup ġıdālanır bu ḥayvānı sirke ile emrāż-ı müzmineden (17) ḳūbā ve beraṣ ve cüẕām için olunsa defʿ olur ḥāṣılı semm-i ḳātildir eṭibbā semm (18) istiḫrāc eyledikleri ḥayvānātıñ biri daḫı budur **ḥurfu'r-rā reyḥān** Türkī feslegendir (19) ḥārr ve yābisdir ḳalbi ḳavī ėder ışladıp ṣu ile ṭahāret ėtmek bevāṣīre nāfiʿdir

[91a]

(1) ve ḳoḳmaġı uyḫu getirir ve ḥāṣılı münevvimdir **rāvend-i çīnī** ḥārrdır denildi lakin bāriddir (2) cigere fāʾide ėder ve ḳızdırır deride ḳalan eṣerlere sirke ile ışladıp (3) ṭılā olunsa defʿ ėder rāvend ile ishāl ėtdirmek cigere ve cigeriñ süddelerine (4) nāfiʿdir saḳaṭa ve ḍarbe ve çıḳıḳlara ḫod münāsibdir ḳasıḳ yarılmasına ve riyyeye (5) ve ḳan gitmege ve miʿdeye ve bu meẕkūrānıñ evcāʿına ve füvāḳa ve yereḳāna ve bögreklere

(6) ve meş̱āneye ve ḥummeyāt-ı müzmineye rāvend ile ishāl ziyāde mübārekdir **rāziyānec** (7) ḥarāreti ve yübūseti derece-i ş̱āliş̱ededir bostānīsiniñ ḥarāretidir derece-i ş̱ānīdedir (8) süddeleri feṯḥ ėder ve başara ḥiddet verir leyyini ziyāde ėder ve bevli idrār ėder (9) ḳan gidene fāʾide ėder ġışāya ve iltihāb-ı miʿdeye ṣovuḳ ṣu ile nāfiʿdir (10) lakin yaramaz ḫılṭ ḥāṣıl ėder **rībās** derece-i ş̱ānīde bārid ve yābisdir ḳanı (11) söyündürür ve ṣafrāyı ḳahr ėder ve ḥarāreti teskīn ėdip başara ḥiddet vėrir (12) ṭāʿūna şerbeti nāfiʿ ve mübārekdir rībāsıñ eyisi Baʿalbek'dedir egerçi diyār-ı (13) şarḳda her ḥalde bulunur ammā nevāḥī Dimişḳ'de mevcūd olan ġāyet ile raʿnāsıdır (14) ʿavām aña ışġın dėrler defʿ semāyim ʿufūnet ḳılmaḳda bī-naẓīrdır ḫuṣūṣan ṣafrāya (15) ishāli ḳavīdir **riyye** Türkī aḳcigerdir ġıdaiyyeti ḳalīldir ammā hażmı serīʿdir (16) **rummān** enārdır ṭatlısı derece-i evvelīde bārid ve raṭbdır ekşisi derece-i ş̱ānīde (17) bārid ve yābisdir ṣafrāyı ḳahr ėder fuḍūluñ aḥşāya aḳmasını menʿ ėder ḫuṣūṣan (18) şarābı ġāyetle aʿlādır enārıñ cemīʿ eṣnāfında ḥattā ekşisinde cilādārdır (19) kābıżdır dānesini daḳḳ ėdip bal ile ḳulaḳ aġrısına ve ḳuruluġuna ve aġız

[91b]

(1) sivilcilerine luʿūḳ eyleyeler nāfiʿdir ve miʿdede olan ḳarḥalara ve çiçege ve cerāḥatlere ki (2) yanmış ola şerbetin içmek ve ṭılā eylemek ʿalādır ekşisi idrāra mübārekdir meyḫoş ki (3) lennān dėdikleridir iltihāb-ı miʿdeyi ḳāṭıʿdir lakin ekşī enārda miʿdeye ve (4) gögse ve boġaza ḫuşūnet muḳarrerdir ṭatlısında meẓkūrāt bir ʿaksdir ve enārıñ (5) efḍalı emlesidir ve cümlesi yürek oynamasına mübārekdir **rāsen** ʿArabīsi cenāḥ ve (6) Türkīsi anduzdur bir nevʿi bostānīdir fīlcūş dėrler bu nevʿ derece-i ş̱ānīde (7) ḥārr ve yābisdir eyisi tāze ve yeşil olandır evrām-ı bārideye ve ʿırḳu'n-nesāya (8) ve mefāṣıla yaġ ile ḳaynadıp sürmek aʿlādır eger şarābla ḳaynadıp ʿasel ile (9) luʿūḳ olunsa sīneden ve riyyeden aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi lezceyi ḳalʿ ėder maṭbūḫu (10) bevli ve ḥayżı açar kökü şarābla ḳaynadıp murabbā olsa bārid miʿdeyi ışlāḥ ėder (11) dükeli veremler ki ṣovuḳdan ola anduzuñ mürebbāsı nāfiʿdir keş̱ret-i balġamdan żaʿīf (12) bāh olursa ḫod naẓīrı yoḳdur lakin muṣaddiʿdir ammā şaḳīḳayı sākin ėder (13) ḫāṣṣa naṭūl olunursa ḫod böyle devā olmaz sirkengübīn rāsenine mertebe-i mübārekdir (14) aḳrābādīne mürācaʿat olıcaḳ maʿlūm olur ışlāḥı sirke ve maṣṭakī ve ḥamāmā iledir (15) benefşe żamīresi anlara daḫı muḥtāc ėtmez muşliḥdir **riḫbin** şöhreti ḳaraḳuruṭdur (16) derece-i ş̱ānīde bārid ve yābisdir ḥārrdır miʿdeye nāfiʿdir lakin bed

ḥılṭ ḥāṣıl (17) ėder eger şāf ėdip getirilse ḳabżı açar ışlāḥı ekşi nār iledir **reşād** (18) Fārisīde ḥurfa Türkīde tere dėdikleridir mülaḳḳabdır ṭabīʿatı ḥārr ve yābisdir ve (19) laṭīfdir ḥarāretleri küşāde ėder ve yelleri taḥlīl ėder ve ḳaṭʿ balġam ḳalır

[92a]

(1) miʿdeye ve meṣāneye żarardır taḳṭīr-i bevl iḥdāṣ ėder evvelisi maḥrūrü'l-mizāc olan (2) hindībā ile yemekdir **ḥurfu'z-zā' zaʿferān** derece-i ṣānīde ḥārr ve evvelīde yābisdir (3) müfettiḥ ve muḥallildir ve ḳābızdır ve munżicdir levni ḫūb ėder ve sürūr vėrir şarāb ile (4) içmek ziyāde aḥmaḳ eyler yaʿnī ḫiffet-i ʿaḳl vėrir ve baş aġrıdır ve uyḫu getirir ve başara (5) cilā vėrir ve velādeti ve teneffüsü āsān ėder ve ḳalbi ḳavī ėder ve bevli idrār ėdip (6) şehveti isḳāṭ ėder **zuʿrūr** Türkīsi alucdur ve üç nevʿdir ḳırmızı ve ṣarı (7) ve aḳ olur cümlesi ḳābızdır Diyārbekir'de bir nevʿ ḳırmızı aluc olur ziyāde (8) müshildir heyʾeti kirasa müşābihdir bu ḳısım üç cins alucdan ḫāricdir nihāyet (9) ʿavām-ı Azerḳābcān buña daḫı aluc dėrler ġayrı ṣınıfdır aṣlında aluc degildir (10) zīrā alucuñ ḳabżı igdeden ziyādedir lakin igde ṣafrāyı ḳoparır ve giderir (11) **zübd** Türkī tereyaġı dėdikleridir derece-i evvelīde ḥārr ve raṭbdır nażc vėrir (12) ve taḥlīl ėder ve irḫā ėdip cilā vėrir bedene ṭılā olunsa bu ḥālāt-ı meẕkūra (13) ve mesbūḳaya bāʿiṣ olur ġıdāsı raʿnādır insānı semirdir ve siñir cerāḥatlerine (14) nāfiʿdir ṭabīʿatı telyīn ėder çoḳ yese ishāl ėder **zencebīl** derece-i ṣānīde (15) ḥārr ve yābisdir böyle iken ruṭūbet zāʾidesi vardır ḳuvvet-i cimāʿı taḥrīk ėder (16) ve ṭaʿāmı haẓm ėtdirir ve cigere ve miʿdeye muvāfıḳdır zīrā burūdetini ve ruṭūbetini (17) ki cigeriñ meyve yemekden ḥāṣıl olmuşdur zāʾil ėder ve ḥıfẓı ziyāde ėdip (18) ṭabīʿatı telyīn ėder **zeytü'l-ünfāḳ** ḥām zeytūndan elenen yaġdır ḫārrdır (19) ve iʿtidāle ve ruṭūbete māʾildir zeyt-i ʿatīḳ ḥarāretde aḳvādır ḳılı ḳavī ėder

[92b]

(1) ve gėç aġardır ve zeyt-i ünfāḳ eṣiḥḥāya evfaḳdır bedeni ḳavī ėder ve ṭuzlu (2) zeytūnuñ ṣuyu aġızda olan ḳabarcıklara fāʾide ėder ve ot yaḳsa menʿ ėder (3) ve diş etlerini berk ėder ve miʿdede burūdet olup sāḳıṭ olsa ṭuzlu (4) zeytūndan birḳaç dāne ekl olunsa bi-emri'llah ṭaʿāma şehvet iʿāde ėder zeytūnuñ (5) yapraġını döküp cemreye ve ateş yanġınına olursa fāʾide ėder ve ṣafrādan (6) küçücek sivilcilere ve çirkli çıbanlara ve ḳurlaġāna fī'l-cümle meẕkūrāta nāfiʿdir (7) **zebīb** ḳuru üzümdür

eyisi mūyez-i ḥorāsānī dėdikleridir daḫı eyisi beyāż (8) olup leẕīẕ olandır derece-i evvelīde ḥārrdır miʿdeye ve kebede ziyāde muvāfıḳdır (9) ḫuṣūṣan ḫurde siyāh ḳuş üzümü dėdikleri ḫastalarda ki südde ve cigerden (10) elemzede olmuş ola gerek yemek gerek ḫoşāb eylemek nāfiʿdir tāzesin yemek (11) emʿāya muvāfıḳdır ṭabīʿatı nerm ėder ve meşāneye ḳuvvet vėrir ammā ḳanı yıḳar (12) ışlāḥı ḫıyār iledir **zebedü'l-baḥr** Türkī deñiz köpügüdür derece-i şālişede ḥārr (13) ve yābisdir sirke ile mesḥūḳ dāʾu'ş-şaʿleb için ṭılā olunsa ḳılı bitirir behaḳı (14) ve kelefi aʿżādan giderir ve ḫanāzīr ve cereb ve ḳūbā için keẕalik nāfiʿ ve muvāfıḳdır (15) niḳrīs için gül yaġı ve iç yaġıyla merhem olunup ṭılā olunsa teskīn ėder (16) istisḳāya ve ʿusr-ı bevle ve ḥabs-ı ḥayża iki dāniḳ yemek nefʿ vėrir ammā ṭıḥāle (17) żarardır ışlāḥı keşīrā iledir bir nevʿ siyāhı olur bu ḳısım ekḥāl için (18) istiʿmāl olunur ṭabīʿatın ḥārr ve yābisdir ol daḫı nihāyet çeşme cilā vėrmesi (19) neviʿ evvela ġālibdir ve ḳarḥası çeşmiñ zāʾil ḳılıcıdır aṣıl da bu devā bir neviʿ balıġıñ

[93a]

(1) arḳasından çıḳar ʿavām aña mürekkeb balıġı dėrler **zebād** Türkīsi ġāliye-i mişkdir bir neviʿ (2) ḥayvāndan aḫẕ olunur ki yaban kedisine müşābihdir eyi Yemenīdir ḥarāreti derece-i şālişede- (3) dir ḥafaḳān için nāfiʿdir ve muḳavvī-i ḳalbdir çıbanları taḫlīl ėder ḳulaḳda vecaʿ olsa (4) hindī ḳāġaẕı fitīl ėdip ve ucuna sürüp idḫāl eyleseler vecaʿın teskīn (5) ėder ve ḥāmil olmayan ʿavrete cimāʿ ėden ẕekeri deligine bir ḳīrāṭ idḫāl ėdip (6) cimāʿ eylese avārıż ve mevāniʿ olmadıġı taḳdīrce bi-emrillah ḥāmile olur huve'l-muʿṭī (7) **zerāvend-i müdaḫrec** eyisi müdaḫreciñ ḳırmızı olup müdirr olandır derece-i şālişede (8) ḫārrdır ve mülaṭṭıf ve cāldır ve cāẕibdir demren ve diken batsa ceẕb ėdip (9) çıḳarır ve behaḳa ve ḳurūḥ-ı ḫabīşe nāfiʿdir dendān için sürülse cilā vėrir (10) diş etlerini bitirir ve ḳulaġıñ gürüldüsü ve ḥareketi için fitīl ile dāḫil eyleseler (11) pāk ėder ve ṣarʿa vesvās deyü için muvāfıḳdır ḳuvvet-i sāmiʿyı ziyāde ėder (12) şerbeti iki dirhemdir ḥaşerāt-ı arż şoḳduġuna ve ḳıtāl-ı dārūlar ekl ėdeni (13) ḫalāş ėder lakin ṭıḥāle żarardır ışlāḥı ʿasel iledir **zürünbād** meşhūrdur (14) derece-i şālişede ḥārr ve yābisdir maḥall-ı ribāḥdır ve muḳavvī-i ḳalbdir iḫtibās-ı bevl (15) ėder ve zehirler defʿine muvāfıḳdır bir dirhemi müshil-i sevdādır çoḳ yemek mużırrdır (16) ışlāḥı fūdenec iledir **zerneb** derece-i şānīyeniñ āḫirinde ḫārr ve yābisdir (17) yelleri taḫlīl ėder lakin ḳābıżdır miʿde ve ciger ki bārid ola ziyāde (18) nāfiʿdir ḥuṣūṣan tefrīḫi daḫı

vardır **zūfā** meşhūrdur tāzesi derece-i (19) evvelīde ḡārr ve raṭbdır ḳurusu derece-i ş̱ālis̱ede ḡārr ve yābisdir ṣadra

[93b]

(1) ve riyye ve suʿāl-i rebve ve evrām-ı ṣulbiyye ve intiṣāb-ı nefese muvāfiḳ ve mütevāfıḳdır (2) ṭıḥāle żımād olunsa taḥlīli vardır nefʿ ėder ve balġam ve kedūdāne ve ṣoġulcan için (3) dört dirhem nāfiʿdir lakin kebede żarardır ışlāḥı ṣamġ-ı sürḡledir **ḥurf** (4) **u's-sīn sūrincān** ḥārr ve yābisdir ruṭūbet-i fuḍulaʾı ziyāde ėder cimāʿa ḳuvvet (5) vėrir tiryāḳ-ı mefāṣıl ve niḳrīsdir zīrā niḳrīsiñ vecaʿnı yaḳı eylesek fī'l-ḥāl (6) zāʾil ėder ve ishāl ėder ammā ṣoñunda ḳabżı vardır fuḍūlu menʿ ėder ve aʿżādan (7) çıḳarır **saḳmūniyā** Türkīsi maḥmūdedir eyisi Antaḳī'dir derece-i ḥārr ve yābisdir (8) miʿdeye ve cigereʿadūdur żarar ėder yürege ve bağırsaḳlara daḫı żararı vardır (9) ve ġam getirir ve göñlü dövündürür ve şehveti isḳāṭ ėder ve ṣuṣadır böyle iken (10) ṣafrāyı muḥkem ishāl ėder bunuñ şerbeti ışlāḥ olduġu taḳdīrce bir ḳīrāṭdır (11) ve ışlāḥı ayva içinde bişirmekdir tafṣīli aḳrābādīne mensūbdur eger alma ve ayva (12) ile laṭīf ışlāḥ olsa żararların defʿ ėder **summāḳ** bāriddir s̱ānīde yābisdir (13) ş̱ālis̱ede ḳābıż ve muḳavvīdir lakin müseddiddir ve ḳarnı dutar ve ḳan gitmegi menʿ ėder (14) ne mużırrātı aḫṣādān celb ėder ve fāʾide ėder şişleri artırmaz çıbana sirāyet (15) etmegi ḳomaz diş aġrılarını iskān ėder ve ekl olunsa ʿaṭaşı defʿ ėder ve göñül (16) dönmesine ve ġaṣeyānını menʿ ėder ve ṭamṣı ḥabs ėder ve ḳalbi ḳarardır **silḳ** Türkīsi (17) pāzīdır derece-i evvelīde ḥārr ve yābisdir ruṭūbet ve ḥarāret lezce talṭīf ėder (18) ve teftīḥ ve taḥlīl ėder miʿdeye żarardır ve ġıdāıyyeti ḳalīldir ve göñlü dövündürür ʿuṣāresi (19) sürülse kehleyi ḳatl ėder eger girü ḳonaġ olsa kepek ile maʿan yıḳasalar ḳonaġı

[94a]

(1) ve kehleyi başdan giderir ve menʿ ėder **sebistān** bir devādır ki muʿtedildir ve müleyyendir (2) boġazda ve suʿāle ve ṣadra ve ḳarına nāfiʿdir ek̲s̲eriyā ḥuḳnelerde istiʿmāl (3) olunur **sükker** derece-i evvelīde ḥārr ve raṭbdır ikisi yübūsete māʾildir ve şeker (4) ḳamışı ṭabiʿndedir nevʿan telyīni vardır her ne deñli ṣāf olsa ḥarāreti az olur (5) gögsü telyīn ėder ve boġazda olan ḫuşūneti giderir ve süddeleri açar nevʿan (6) ṣuṣadır meger miʿdeyi ṣafrāvī ola ki nāfiʿ olmaya yoḫsa miʿdeye muvāfıḳdır (7) cilā vėrip balġamı zāʾil ḳılıp ḳarnı telyīn ėder ḳızıl sükker telyīn cihetinden ʿālīdir (8)

semen Türkīsi yaġdır derece-i evvelīde ḥārr ve raṭbdır munżic ve muḥallildir boġazı (9) ve gögsü yumuşadır ve faḍalātına nażc vėrir ʿale'l-ḫuṣūṣ bal ile ve bādām ile (10) zehirlerin tiryāḳıdır **sefercel** Türkī ayvadır derece-i evvelīnin āḫirinde bārid ve yābisdir (11) ṣānīde çiçegi ḳābıżdır kendi daḫı ḳabż ėder ammā ṭaʿām üzerine yense ṣıḳleti ile (12) ṭaʿāmı esfele sürer ve līnet vėrir ḫuṣūṣan miʿdeye nefʿi ġālibdir bevli idrār (13) ėdip şehvet-i ṭaʿāmı ḳavī ėder ve ʿaṭaşı zāʾil ḳılır şarābla tenaḳḳul olunsa (14) ḫumārı ve ḳayʾı mānīʿ olur ve çekirdeginiñ luʿābı bile ḳabż telyīn ėder ve öksürüge (15) nāfiʿdir ve riyyeniñ alameti dāfiʿdir keṣret-i ekli mūris-i ḳuluncdur **semek** Türkīsi (16) balıḳdır eyisi asġardır ki ḳoḥusu az ola ve terk olunsa tėz rāyiḥa vėrmeye tāze (17) ola ziyāde aḳarṣudan alınan balıġı yemek aʿlādır deryādan olursa (18) aḳındı ve ṭalġası olan yerden ṭutulan balıḳ raʿnādır şol balıḳ ki ḫurde (19) ṭaşları arasında olanın żararı eḳalldır ḥastaya isḳorpiṭ dėdikleri

[94b]

(1) balıḳ żarar vėrmez ḥummā-ı muḥriḳada yenilse iḥtirāḳı defʿ ėder balıḳ bi'ṭ-ṭabʿa bārid (2) ve raṭbdır lakin baʿżında eḳalldir ve efḍalı ṭuzludur mādemki bayat olmaya (3) tāze iken ṭuzlanmış ola böyle balıḳ ki turşu dėdikleridir ḥārr ve yābisdir (4) ḳuvvet-i milḥ ġaleb-i merāreye bāʿiṣ olmuşdur tāze balıḳdan balġam tevellüd ėder ve ḳan (5) ḥāṣıl olduḳda riḳḳate māʾil olur siñire żarar vėrir meger ḳatı ıssı miʿde ola (6) ki tāze balıḳ nāfiʿ ola zīrā serīʿü'l-istiḥāledir fesādı ḳarībdir ammā bu sözler (7) İslāmbol ḫalḳına göre çendān muʿteber degildir zīrā iʿtiyād üzeredirler ekṣer etleri (8) balıḳ ile bitmişdir **seraḫş** ḥārr ve yābisdir ḳurdları ṣoġulcanları öldürür (9) şerbeti iki dirhemdir bögrege żarardır ışlāḥı şīḫ-ı Ermenī iledir zīrā şīḫ-ı Ermenī (10) ṣoġulcanıñ ve ḳurdlarıñ ḳāranede ḳātilidir seraḫş ile terbiye olunup istiʿmāl (11) oluna ziyāde nefʿi vardır **sekbīnec** derece-i ṣāliṣede ḥārr ve yābisdir ve mülaṭṭıfdır (12) fālici açar ve ḳuluncu iḥtiḳān olunsa defʿ ėder boş bögreklere elem olup meṣānede (13) ḥaṣāt olsa rubʿ dirhem içilse defʿ ėder ve bāha taḳviyet vėrir miʿdeden (14) ve emʿā vesāyir aʿżādan ālāmı defʿ ėder ve ḥayżı açar varaḳ-ı sezāb ile ḳuvveti ziyāde (15) olur cemīʿ sümūm-ı ḳātileniñ fā-zehiridir ammā vaşaḳ ile ışlāḥ lāzımdır olmaz (16) ise meṣāneye żararı olur **selīḫa** derece-i ṣāliṣede ḫārr ve yābisdir muḥallili (17) reyāḥ-ı ġalīẓdir şerbeti miʿde ve ciger için muvāfiḳdır bevli ve ḥayżı idrār ėder (18) yemek efʿīniñ

zehirin defʿ ėder lakin emʿāya żarardır ışlāḥı keş̱īrā iledir (19) **sünbül** derece-i evlāda ḥārr ve ş̱āliş̱ede yābisdir müfettiḥ ve muḥallil evrāmdır muḳavvī-i

[95a]

(1) dimāġdır ve dāfiʿ-i ḥafaḳān ve müfettiḥ-i süded-i kebed ve müteḳavvī miʿdedir aġzıñ rāyiḥasın (2) ḫūb ėder yereḳān ve ṭıḥāl için aʿlādır ṭabīʿatı ḳabż ėder bögrege mużırrdır (3) **süsen** zanbaḳdır Türkīsi derece-i evlāda ḥārr ve ş̱āliş̱ede yābisdir saḫḳ olunup (4) ṭılā olunsa ʿaḳreb ṣoḳduġuna nāfiʿdir ve ṭıḥāliñ evrāmına muvāfıḳdır (5) lakin muṣaddiʿdir ışlāḥı kāfūr iledir **ḥurfu'ş-şīn şaʿīr** derece-i (6) evvelīde bāridٍ ve yābisdir ġıdāda buġdaydan eḳalldir arpanıñ ṣuyu sevīḳden (7) ziyāde ġıdā vėrir lakin nefḫden ḥālli degildir nefḫi ekş̱erdir ḥarāretiniñ ṣuyu (8) gögse ve öksürüge ve uyuza ve çekīde ṭılā ile ve yaḳı ėtmekle dāfiʿdir ammā miʿdeye (9) żarardır **şebiş̱** Türkī ṭoraḳ otudur derece-i ş̱ānīde ḥārr ve yābisdir yemekle (10) müdāvemet ėtmek başarı żaʿīf ėder lakin aḥlāṭa nażc vėrir **şūnīz** Türkī (11) ḳara çörek otudur derece-i ş̱ānīde ḥārr ve yābisdir cilālandırıcıdır ve muḥallildir (12) yelleri ḳaṭʿ ėder ve sigilleri ki başı belirmiş ve aşaġa inmiş ola ḳāṭıʿdır (13) behaḳı ve beraşı istiʿmāl olunsa zāʾil ėder ḳurdları ve ṣoġulcanları bi'l-ḥāṣṣa (14) ḳatl ėder bundan bir miḳdār saḫḳ olunup ḫamīr ile göllere vażʿ olunsa balıḳları (15) mebhūt ėdip ṭaşra çıḳarır ḳavrulmuş ve kettān bezine saḫḳ olunup ḳonmuş (16) ḳorḳmaḳ zükām ve nezleyi zāʾil ėder ve burundan aḳıdıp defʿ ėder **şehdānec** (17) Türkīsi kendir toḥmudur bir nevʿi mercimek gibidir ḳatı şeklinde olur ol (18) şehdānec bizim maḳṣūdumuz kendir toḥmudur ḫārr ve yābisdir yelleri taḥlīl (19) ėder lakin menīʾi ḳurudur ve başı aġrıdır yapraġı müskirdir esrār dėdikleri yādigārdır

[95b]

(1) ekl ėdeni benegi baṭmān ḳalmaḳ muḳarrerdir **şelcem** Türkīsi şalġamdır ḥārrdır leyyindir ḥalṭ-ı (2) ġalīẓdir ammā ekl eylese başara ḳuvvet vėrir ve bişmişi niḳrīse ve ṣovuḳdan (3) olan çatlaḳlara nāfiʿdir şaḥmı cilā cihetinden aḳvādır **şāhterec** Türkīsi şāhteredir (4) derece-i evvelīde bārid ve ş̱ānīde yābisdir süddeleri feṭḥ ėder ve miʿdeyi ḳavī ėder (5) ve ḳanı ṣāf ėdip pāk ėder uyuza ve gicige nāfiʿdir redd ėder ve ṭabīʿatı (6) yumuşadır **şükāʿi** Türkī ḳanḳāl dikenidir miʿdeye ve kebede dilçige ve ḥummeyāt-ı (7) ġuṣṣaya nāfiʿdir maṭbūḫunu āb-zen eyleseler teref-i dem için mübārekdir defʿ

ėder (8) **şāh-bellūṭ** eyisi küçük olup ḳuru olandır ve içinde çürügü olmayandır (9) bellūṭuñ iḫtilāfı çoḳdur eṣaḥḥı budur ki muʿtedil ola ve ġıdā-yı ṣaḥīḥ vère ve hażma (10) muʿayyen olup ḥafaḳānı ve sümūmātı dāfiʿ ola żarar vėrmedigin recā ėden (11) kimesne ḳand ile ıṣlāḥ ėtmek gerekdir **şebb** eyisi beyāż olup yemānī olandır (12) ṭabīʿatı bārid ve yābisdir ḳan her ne mevżiʿ ki gele baġlar ve nāsūru ekl ėder (13) dişlere nāfiʿdir ve muḳavvī-i kebeddir çoġu mużırrdır ve ḳātildir **şāh-ı şifrem** ḥabaḳ-ı (14) Germānīdir eyisi ṣaʿteriñ rengine şebīh olandır ṭabīʿatı derece-i evvelīde ḥārr (15) ve ṣānīde yābisdir ḫāṣṣası faḍalāt-ı dimāġıyyeyi taḥlīl ėder eger üzerine māʾ-i (16) bārid reşş olunup maḥrūru'l-mizāc için istiʿmāl olunsa ḥarāretin defʿ ėder (17) derūnunda ḳabż-ı laṭīf vardır südde dimāġı açar sīneden ve riyyeden (18) balġam-ı lezcī pāk ėder ve dāʾu'l-fīl için ṭılā olunsa nāfiʿdir māʾ-i bārid ile (19) meblūlen şemm olunsa münevvimdir muṣliḥi nīlūferdir Māsercūya ṭabīb ḥarāret için eyidir

[96a]

(1) ḫuṣūṣan ṣudāʿ mūlim olup elem vėrse defʿ ėder uyḫu getirir dėmişdir **şaḳāyıḳ-** (2) **u'n-nuʿmān** berrī ve bostānī olur birisi gelincik çiçegidir bostānīsi maʿrūfdur iki (3) nevʿiñ bile ṭabīʿatları derece-i evvelīde ḥārr ve yābisdir muḥallildir ve munżicdir cilā-ı (4) cüzʾisi vardır eger gül-i şaḳāyıḳı tāze ḳoz ḳabuġuyla bir yerde bişirip ḫıḍāb (5) olunsa ṣaçı ve ṣaḳalı ziyāde siyāh ėder ʿusāresi aḳ düşen göze (6) ekḥāl olunsa ḳalʿ ėder İbn-i Rażvān naḳl ėder ki bir kimesne ḳırḳ güne dek mütevātire (7) günde bir dirhem bir şaḳāyıḳ yese beraṣ ve behaḳdan bi-fażıli'llah taʿāla şifā bulur (8) ḫuṣūṣan nemeş ve cereb ve ḳūbā için ziyāde mübārekdir **şuḳardiyūn** Rūmīler (9) usḳurdiyūn dėrler Ṭürkīsi yaban ṣarmsaġıdır ġāyetle ḥārrdır bevli idrār (10) ėder ḳaynadıp ṣuyunu ʿaḳreb ve yılan ṣoḳuna ṭılā ėtseler zehirlerin defʿ (11) ėder sīneyi keymūs-ı ġalīẓden pāk ėder iki dirhemi meshūḳan ʿasel ile içilse ḳurūḥ-ı (12) emʿā ve ʿusr-ı bevl ve ledġ-i miʿde için mübārekdir defʿ ėder eger sirke ile ezilip (13) niḳrīse ṭılā olunsa vecaʿın teskīn ėder ʿavret kendide getirse ḥayżın (14) açar yābis olduḳda mużırrdır ıṣlāḥı ʿasel ve rātīnec iledir **şeyṭarec** Türkīsi (15) zerkele dėdikleridir ṣāḥib-i Münhāc Hindīsi ve baḥrīsi olur dėmişdir lakin (16) Pārsīsi ve Rūmīsi daḫı aʿlādır ṭabīʿatı Cālīnūs naḳli üzere derece-i (17) rābiʿde ḥārrdır şeyḫ reʾis İbn-i Sīnā beraṣ ve behaḳ ve cereb için ḳışrın alıp (18) sirke ile ḳaynadıp ṭılā olunursa defʿ ėder dėmişdir edviye-i münāsebe ile (19) rubʿ dirhem miḳdārı ekl olunsa vecaʿ-ı mefāṣıl için ziyāde mübārekdir

[96b]

(1) ṭıḥāle tedbīr-i mesbūḳ üzere ṭılā olunmaḳ ṣalābetin defʿ ėder ve refʿ ėder (2) yapraġın ḳaynadıp ṭurb toḫmu yaġla ḳulaġa ṭamzursalar ṣamemin ve marażın refʿ (3) ḳılır keẕalik yapraġın daḳḳ ve saḥḳ ėdip anduz yapraġı daḫı ḫalṭ ėdip (4) ikisin medḳūḳan ʿırḳu'n-nesāya ursalar buçuḳ sāʿatde vecaʿın teskīn ėdip (5) rehā ḳılır ġarāyib aʿmāldir maṭbūḫunu dişleri aġran aġzında ṭutsa sākin ėder (6) ḳūbāya sirke ile ḳaynamış şeyṭareci ṣāf olduġu ḥālde ṭılā olunursa defʿ (7) ėder şerbeti bir miṣḳāldir lakin riyyeye żarardır ışlāḥı maṣṭakī iledir (8) bedeli füvve ve benc keberdir **şīr-ḫuşk** maʿrūfdur ṭabīʿatı ḫārrdır ve muʿtedildir (9) fiʿli terencübīnden aḳvādır eyisi şeffāf olup ṣamġ-mānend olandır **ḫurf-** (10) **u'l-ṣād ṣandal** meşhūrdur velāyet-i Çin'den gelir iki ṣınıfdır beyāżdır ve ḳırmızıdır (11) ekṣer ṣarısı daḫı olur lakin ol yine beyāż ḳısmındandır derece-i ṣānīde (12) bārid ve yābisdir mevāddi menʿ ėder ve evrām-ı ḥārreye ve ṣudāʿa ve yürek (13) oynamasına fāʾide ėder gerek yaḳı eylemek ile ve gerek içmek ile muvāfıḳdır ḫuṣūṣan (14) żaʿf miʿdeye ziyāde nāfiʿdir ve müferriḥdir **ṣaʿter** Türkīsi güyegü otu dėdikleridir (15) sekiz nevʿdir egerçi sīn ile yazılmaḳ gerekdir ṣaʿīre mülebbes olmamaḳ için ṣāḥib-i (16) mūcez ve Şeyḫ ṣād ile yazmaḳ münāsib görmüşler derece-i ṣāliṣede ḫārr ve yābisdir (17) muḥallil ve mülaṭṭıfdır yellere sürer ve nefhi zāʾil ėder ve eṭʿime-i ġalīẓeyi haẓm ėtdirir (18) ve ruṭūbet-i miʿdeyi tecfīf ėder ve bevli ve ṭamṣı idrār ḳılır başar-ı żaʿife ḥiddet (19) vėrir ve vecaʿdır ki fāʾide ėder içmek ile bu meżkūru yemekden nāfiʿdir **ṣamġ**

[97a]

(1) aġaçlarıñ ġıdāsı faẓlalarından ḥāṣıl olur bişirmek tecfīf ḳılmaḳ şānındandır (2) ḫuṣūṣan ʿArabīsi ola bu ʿArabī ve hindībā kökünü ışladıp ve luʿūḳ olunan (3) ḫuşūnetleri defʿ ėder ve ḳarnı ṭutar ve emʿā ḳavī ėder **ṣāb** ḳıṣṣāu'l-ḥımārdır (4) Türkīsi ḳarġa düvlegidir ʿuṣāresini şemʿ ve ʿasel ve dühn-i levz ile bir yerde merhem (5) miṣāl ḫalṭ olunup şerbet içmekle ḳādir olmayan ḳarnına ṭılā ėtdirse ıṭlāḳ (6) müyesserdir **ṣabır** üç nevʿdir isḳuṭarī ve ʿArabī ve simḥānīdir eyisi isḳuṭarī (7) olandır seḳuṭara sāḥil-i Yemen'e muḥāzī bir cezīredir ehl-i bī-dīn ve sāḥirlerdir (8) ṣabırıñ eyisi ciger renginde olandır ṭabīʿatı derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir (9) cihet-i miʿdede cemīʿ devādan nāfiʿdir gözde ve dehānda ve burunda ve demler (10) olsa menʿ-i mādde ėdip nefʿ vėrir dimāġ miʿdeye nāfiʿdir dėmişler ʿurūḳ (11) ve aʿṣābdan evsāḫı pāk ėder ve

ẕihni ṣāf ḳılır lakin ṣabırı sermā-ı serd (12) ve germā-i keremde istiʿmāl ėtmek gerekdir meger zamān muʿtedil ola ki ḳullanalar ḥāṣıl (13) ayāricāt ve maʿācīn için çoḳ istiʿmāl olunur ammā bevāsīre żarardır belki (14) mūcib bevāsīrdır fī'l-cümle efsentīn ve maṣṭaḳī muṣliḥidir **ṣamġu'l-iccāṣ** erik (15) ṣamġıdır köhne erik aġaçlarından cemʿ olunur riyye ve sīne için nāfiʿdir (16) ekṣer ṣarābla ışladıp içilse meṣānede ve bögrekde olan ṭaşları pāreler (17) sirke ile ışladıp ve ezip oġlançıḳlarıñ temregisine ve aġızlarda olan (18) ḫurde çıbanlara ve cerāhatlere nāfiʿdir ışlāḥ ėder ekḥāl ile göze çekilse (19) rūşenāsın ziyāde ėder ammā ṭıḥāle żarardır ışlāḥı ḳand nebātladır **ḥarf**

[97b]

(1) **u'ḍ-ḍād…?..** ol şāhtere-i ʿırāḳī dėdikleri ʿaşibdir dėmişler ʿinde't-taḥḳīḳ (2) şāhiṣferem dėdikleridir levni sebzdir kirmānī ve ṣāḥib-i cāmiʿ fūdenecdir lakin (3) baḥrīdir dėmişler lakin sehv eylemişlerdir ṭabīʿatı ḫuşkdur maḥrūru'l-mizāca (4) muvāfıḳdır eger gülābla ḫalṭ ėdip ve yaḫūd ışladıp başa ve ṣadra ursalar (5) ḥarāreten defʿ ėder ve yanmış yere nefʿ ėder ḳulaġa ṭamzurmaḳ daḫı nāfiʿdir **żabuʿ** (6) Türkī sırtlandır laḥmı ḥārr ve yābisdir laḥm-ı kelb bunuñ naẕīrdır eger sırtlanıñ bir dişini (7) bir şaḫış götürse aña kelb urmaz eger ödünü göze çekseler beyāżın defʿ ėder (8) eger yaġını bevāsīre ṭılā olunsa defʿ ėder **żabb** Türkīsi kelerdir necāsetin kelef (9) ve nemeş için ṭılā eyleseler zāʾil ėder göze aḳ düşse çekseler keser ve (10) ḳaṭʿ ėder **ḫurfu'ṭ-ṭā ṭabāşīr** derece-i ṣānīde bārid ṣālişede yābisdir (11) ḳalbi ḳuru ėder ve yürek oynamasına fāʾide ėder ki ḥārr ola ḫuşūṣan tevaḥḥuṣa (12) ve ġuṣṣaya ve bayılmaḳ ki ṣafrānıñ inṣıbābından ḥāṣıl olur teskīn ėder ʿaṭaş ve (13) iltihāb-ı miʿdeyi dāfiʿ ve nāfiʿdir fī'l-cümle ṣafrānıñ miʿdeye dökülmesin menʿ ėder (14) ve şol ishāl ki ṣafrādan olur zeḫīr miṣālinde mūlim ola ḳaṭʿ ėder ve şol ḫummālara (15) nāfiʿdir ki ḥārr olup muḥriḳ ola **ṭīn-i Ermenī** Türkī kil-i Ermenīdir evvelde bu ṭīn (16) Ermen vilāyetlerinde bulunur idi şimdi her yerde bulunur oldu maḳbūlu Ermenī (17) olandır derece-i evvelīde bārid ve ṣānīde yābisdir ḳanı ḥabs ėder taḥḳīḳi ġālibdir (18) sivilcilere ve ṭāʿūnlara içmekle fāʾide ėder ve aʿżāda ʿufūnet olsa sürseler (19) menʿ ėder seyle ve ḳuşmaġa fāʾidesi vardır **ṭarfā** Türkī yılġun aġacıdır

[98a]

(1) maṭbūḫu çıbanlara ve ṭıḥāle ve diş aġrılarına nāfiʿdir eger āb-zen ḳılınsa raḥmıñ seyelānına (2) ve ishāl-i müzmineye nāfiʿdir eger ḳabuġunu yalñız ishāl için ekl ėtdirseler dāfiʿdir (3) **ṭarāṣīṣ** bir nevʿ mantara müşābih ʿuşbedir eyisi beyāż renk olandır ḳarnı ve ḳanı (4) ve her seyelān ėden mevāddi ḥabs ėder ve ḳalʿ ėder ve aʿṣāba ḳuvvet vėrir **ṭuḫlub** (5) bostān ṭolāblarında yaşıl yosun miṣālinde olan ḳurbaġa toḥmudur ṭabīʿatı derece-i (6) ṣāliṣede bāriddir ḳanı baġlar evrām-ı ḥārreye ṭılā olunsa defʿ ėder eger niḳrīs (7) ve vecaʿ-ı mefāṣıl germ için yaḳı ḳılınsa ġāyetle nefʿ vėrir zeyt ile ḳaynadıp (8) aʿżāya sürülse veya żımād olunsa nefʿine nihāyet yoḳdur **ṭarḫūn** maʿrūfdur eyisi (9) bostānīdir ki tāze olan ṭabīʿatı ṣānīde ḥārr ve yābisdir ḳuvvet-i muḥaddirede ġālibdir (10) İbn-i Māsūya ḥārr ve yābisdir dėmişdir eger müshil içmek ḳādir olmayıp göñlü dönerse (11) ṭarḫūn çiynemek ile laṭīf içilir ve ġaṣeyānı defʿ ėder ve miʿdeye ḳuvvet vėrir (12) lakin bed hażmdır boġaza żarardır ve şehvet-i keṣīri ṭaʿāmdan ḳaṭʿ ėder (13) ve ʿaṭaşlandırır ışlāḫı kerefes ile ve żararın defʿ ėder **ṭayhūc** Türkīsi çil ḳuşudur (14) eyisi semiz olup zamān-ı ḥarīfde ṭutulmuş olandır ṭabīʿatı muʿtedildir ḥarāret-i (15) şikem için aʿlādır fāḳihlere münāsibdir eger aşiḫḫa ekline idman ėderse mānend (16) her yese ziyāde bişirip yemek gerekdir zīrā ġıdāsı nevʿan ġalīẓdir **ṭīn-i maḫtūm** (17) bir balçıḳdır ki Aḳdeñiz'de Limye aṭasında çıḳar üzerini mühürledikleri için maḫtūm (18) dėrler ṭabīʿatı ḥarāretde ve burūdetde muʿtedildir ḳalbi tefrīḥi olduġundan māʿadā (19) tiryāḳ-ı sümūmdur ve zeḫīre istiʿmāl olunsa münāsibdir ḫuṣūṣan ḥummeyātda istiʿmāl

[98b]

(1) olunursa ziyāde muvāfıḳdır ve münāsibdir **ḥurfu'ẓ-ẓād**a İbn-i Bayṭār daḫīli (2) eşyā taḥrīr eylemişdir lakin istiʿmālinde eṭibbā nevʿan ihmāl üzere olmaḳ (3) ile bir daḫı terk eyledik **ḥurfu'l-ʿayn ʿasel** derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir (4) cilāsı ve teftīhi vardır cāẕibdir ʿufūneti menʿ ėder bedene sürülse kehle ḥādiṣ (5) olmaġa mānīʿ olur iriñli çıbanlara fāʾide ėder ve cilā vėrir ve ẓulmat-ı başara (6) nāfiʿdir miʿde-i bāride ġusl ėder ve iştihā vėrir ve ishāl ėder ʿ**ineb** tāze (7) üzümdür ḳabuġu bārid ve yābisdir ġıdāsı laṭīfdir ve içi ḥārr ve raṭbdır çekirdegi (8) bārid ve yābisdir laḥmı ġıdāsı laṭīfdir muḳavvīdir olmuş üzüm her çend ḫāmdan (9) enfaʿdır āvenk üzümü ziyāde laṭīfdir ṭarafından havā nüfūẕ eyledigiçin (10) ḫuṣūṣan āvenk olup zamānı baʿīd ola üzümüñ

viʿā-i meşāneye żararı vardır (11) ruṭūbātı taḥlīl eyledigiçin **ʿāḳırḳarḥā** derece-i şālişede ḥārr ve yābisdir südde-i dimāġa (12) mübtelā olanıñ süddesini açar ve balġamı miʿdeden zāʾil eder eger żımād olunsa (13) istirḫā-i ʿaṣaba nāfiʿdir müzmin daḫı olursa ḳaynadıp ve ṣuyu ile ġarġara (14) vérilse dimāġdan balġamı ve rīḥi tenḳıye eder ʿırḳu'n-nesāya müfīddir riyyeye żarardır (15) ışlāḥı mevīzec iledir **ʿades** mercimekdir ḳabuġunda ḳabż ḳavī vardır ṣuyun (16) alıp tūt şarābıyla ezip ġarġara vérilse ḫunnāḳa fāʾidedir ḥarāretde ve burūdetde (17) muʿtedildir lakin derece-i şānīde yābisdir sirke ile ekl olunsa şuḳūḳ ki (18) burūdetde ʿārıż olur nefʿ vérir sevīḳin niḳrīs için żımād eylemek nāfiʿdir (19) eger iklīlü'l-melik ile ve iç yaġıyla verem-i çeşm üzere ki ḥarāretden ola ursalar

[99a]

(1) teskīn ėdip taḥlīl ėder ve miʿdeye taḳviyet vérir Cālīnūs eydür mercimegiñ (2) ṣuyu ḫunnāḳa nāfiʿdir lakin sevdā tevlīdine ekli sebebdir ḫuṣūṣan eklin idmān (3) ėden kimesnenin vaḳıʿası perīşān olup dem-i ġalīẓ taḥşīl ėder aʿṣāba ḫod (4) żarardır çoḳ yemek cüẕām olmaġa bādī olur ve gözüñ nūrunu żaʿīf ėder (5) ve ʿusr-ı bevl aṣḥābına żarar maḥżdır ve ḥayżı ṭutar ve hażmı beddir miʿdeye ḳuvvet (6) vérir gerçi ammā südde ėder ışlāḥı çügündür ve isfanāḫ ve keşk-i cev iledir **ʿuṣfūr** (7) Türkī genced çiçegidir dimāġı ḳavī ėder ve menī atırır ṭabīʿatı şāliṣde ḥārr ve yābisdir (8) ruṭūbet-i ġarīziyyesi için żarardır şafrā tevellüd ėtdirir ışlāḥı dühn-i bādem iledir (9) **ʿaḳīḳ** bārid ve yābisdir ḥafaḳān-ı ḳalb için mübārekdir kehle dāḫil olsa ḳuvvet-i (10) bāṣırayı ziyāde ėder ḫātemin getiren kimesneniñ üzerine divār yıkılmaz bu ḫāṣṣadır (11) ṭabīʿat degildir **ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb** eyisi ʿinde'l-ḥaḳīk-i mekkīdir ki ḥavelān dedikleridir (12) baʿżılar derece-i şānīde bāriddir dėmişler ammā derece-i evvelīde bāriddir ve şānīde ḥārrdır (13) evrām-ı ḥārreye ṭılā olunsa nāfiʿdir şu ile ezip ġarġara eylemek evrām-ı dehān (14) ve lisān için aʿlādır inḥidāra bi'l-ḥāṣṣa müfīddir ve münevvimdir gülāb ile ezip (15) żımād olunsa ṣudāʿ-ı ḥārrı zāʾil ėder göze çekilse bāşıranıñ ḳuvvetin ziyāde (16) ėder kebed ve miʿde için ġāyetle muvāfıḳdır şerbeti on dirhemden yigirmi dirheme (17) varıncadır elbetde ışlāḥı sükker iledir sükker olmayacaḳ żarardır **ʿunnāb** ḥārrdır (18) dėmişler ammā muʿtedildir eger çoḳ istiʿmāl olunursa ḳanı ġalīẓ ėdip ḳaṭʿ ėder (19) lakin sīneye ve riyyeye muvāfıḳdır miʿdede ve emʿāda olan süddeleri

[99b]

(1) fetḥ ėder ḥarāretden olan suʿāle aʿlādır ekṣārından balġam tevellüd ėder hażmı (2) ʿasīrdir ışlāḥı ḳuş üzümü iledir Cālīnūs eydür ben ʿunnābda nefʿ görmedim (3) dėmişdir naḳl olunan ḫavāṣṣ-ı müteʾaḫḫirin ʿindindedir Allah taʿāla aʿlem-i ḥikmet ḥaḳḳadır (4) şecer-i ʿunnāb bi-emrillahi'l-mülkü'l-vehhāb otuz yıl mürūr eylemekle meyve vėrir bu faḳīr (5) taṣfīr-i demden çoḳ teʾṣīrin müşahide eyledim selef-i muḳayyed eylemişler ancaḳ **ʿanber** (6) üç levndir eşhebdir ve ḫaşḫāşīdir ve siyāhdır aña meblūʿ dėrler ʿanber ḥaḳḳında (7) erbāb-ı tevārīḫ ve ḥarīṭa çoḳ söz söylemişlerdir ḥaḳīḳatde vilāyet-i Hind'iñ (8) sevāḥilinde deryāya ḳarīb yerlerde bir nevʿ arı bal yapıp altı ay müdāveleti ay (9) cezr olduḳda meẓkūr ẕenbūrlarıñ yapdıġı ʿaselleri mūmları ile deryāya (10) döküldükde ol semek ʿanber dėmekle meşhur olan balıḳ yuṭar ol ki az yemişdir (11) hażm ėder birinci sāʿatden ṣoñra ḳayʾ ėder meblūʿ bu nevʿdendir ve bir ḳısmı ki (12) hażmı ḳarīb olduġu maḥallde ḳay olunmuşdur ḫaşḫāşīdir ol ki çoḳ yeyip (13) fī'l-ḥāl ḳay ėde balıġıñ emʿāsı rāyiḥası teʾṣīr ėtmiş ola eşhebdir fī'l-cümle (14) maḳbūl olanı daḫı budur zīrā cerbdir ve ṣānīde ḥārrdır mukavvī-i ḳalb (15) ve dimāġdır ḫavāss için ḳuvvet vėrir rūḥa ʿaceb nüfūżu vardır ziyāde (16) ėder şerbeti bir dāniḳdir ekṣārında żarar muḳarrerdir ḥarāret vėrir kāfūr (17) muṣliḥidir böyle iken emʿāya żarardır nefʿin recā ėdip mażarratından emīn (18) olayın diyen şemminde kāfūr ve eklinde ṣamġ-ı ʿArabī ile ekl ėtmekle lāzımdır ʿanber (19) ḥaḳḳında cerbdir dėmek dehāneti ġālibdir dėmekdir ve ḳāfūr mużarratın defʿ ėder

[100a]

(1) amma kāfūruñ mażarratı defʿi ḫaylī müşkildir hemān çāresi ʿanber istiʿmāl olunduḳda (2) bir miḳdār kāfūr şemm eylemek kāfīdir ve bir miḳdār māʾ-i şaʿīr yāḫūd şarāb-ı benefsec istiʿmāl (3) olunsa ḳatı münāsibdir **ʿūd** bu daḫı üç nevʿdir māverdī ve duydārī (4) ve ḳamārīdir māverdī-i eşribe ve maʿācīn için ve duydārī ṣudāʿ için (5) aʿlādır ve ḳamārīniñ ve ġayrınıñ eyisi siyāh ve ṣaḳīl olanıdır eger ṣuya ḳoyup (6) baṭar ise ġāyet ile aʿlādır cümlesiniñ ṭabīʿatları derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir (7) süddeleri açar ve miʿdeye ve ḳalbe taḳviyet vėrir eger miʿdede olursa (8) zāʾil ėder nıṣf dirhem miḳdārı ʿūd-ı ḳamārī yemek muḳavvīdir ve ẕūsenṭāri- (9) yā-ı kebed ki Türkīsi baġırsaḳ ṣıyrındısıdır aña nāfiʿdir dimāġ germ için żarardır (10) ışlāḥı kāfūr iledir Baḫtīşyūʿ ṭabīb sefl-i emʿāya żarardır ışlāḥı (11) gülābladır dėmişler **ḫurfu'l-ġayn**

ġubeyrā Türkīsi igde yemişidir derece-i evvelīde (12) bāriddir ve ş̱ānīde yābisdir dėmişler ḫāṣṣada aluc ile farḳ yoḳdur ẕekeri (13) sebaḳ eyledi **ġārīḳūn** derece-i ş̱ānīde ḥarr ve yābisdir muḥallil ve muḳaṭṭaʿ dır (14) aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi müshildir sevdā ve ṣafrāyı ishālle pāk ėder ve balġamı izāle (15) ḳılır süddeleri açar mülaṭṭıfdır nevʿan ḳabżı vardır eyisi beyāż olup (16) ḫafīf olandır Türkīde ḳatran köpügü dėrler ʿaṣabıñ fuḍūlun pāk ėder (17) ve evrām-ı muġāliñ cümlesine nāfiʿdir ḥuṣūṣan ʿırḳu'n-nesāya ve ṣarʿa ve rebve (18) ve yereḳāna fāʾide ėdip defʿ ėder sirkencübīn ile ṭıḥāliñ envāʿ-ı evrāmına nāfiʿdir (19) şerbeti iki dirhemdir idrār-ı bevl şānındandır **ġāfeş̱** derece-i evvelīde ḥārr

[100b]

(1) ve ş̱ānīde bāriddir baʿżılar muʿtedildir dėmişler südde-i kebedi açıp ṣalābet-i ṭıḥāl (2) ve cigeri menʿ ėder ve eski ḥummālara ve rīş-i emʿāya fāʾide ḳılıp ṣafrā-ı sūḫteyi (3) ḳoparır şerbeti nīm miş̱ḳāldir ṭıḥāle żarardır eger enīsūn ile ıṣlāḥ eylemedin (4) istiʿmāl ėderlerse żarardır **ḥurfu'l-fāʾ fiḍḍa** gümüşdür varaḳını ḥafaḳān (5) için devāyı misk ile istiʿmāl eylemek bī-naẓīrdır ḳalbi ḳavī ėder uyuza ve gicige (6) fāʾide ėder **fıstıḳ** eyisi şāmīsidir ṭabīʿatı derece-i ş̱ānīde ḥārrdır bunda (7) ruṭūbet-i fużuliyye vardır ḳalbi ḳavī ėder ve cigeriñ süddelerin açar ve zihni ẕekī (8) ėder **fücül** ki ṭurpdur ġıdāsı ġalīẓdir ve balġamīdir lakin talṭīfi vardır toḫmu (9) talṭīfde eşiddir taḥlīl cihetinden müfīddir yüzde siyah noḳṭalar ve çekidler (10) olup ḍarbeden eş̱er olsa ve behaḳ olsa fāʾide ėder ekş̱ārında kehle (11) ḥāṣıl olur süded-i cigeri fetḥ ėder ve yereḳāna fāʾide ėder ve göñlü döndürür (12) hażma egerçi müfīddir ve muʿayyendir ammā kendi hażmı ḥayli ʿasīrdir **futenec** Türkīsi yarpuzdur (13) derece-i ş̱ānīde ḥārr ve yābisdir laṭīfdir muḥallildir ʿuṣāresi içmekle ḳurdları (14) ve ṣoġulcanları ḳatl ėder ḫuḳne olunsa ḥayya ve meyyite iḫrāc ėder eger şāf (15) olunsa intişāba ve yereḳāna fāʾide ėder yaḳı olunsa cerāḥata müfīddir ʿaraḳ (16) idrār ėdip cüżāmıñ muḳaddemesine nāfiʿdir lakin ḳuvvet-i cimāʿı keser egerçi (17) yaġı eridir ve yelleri taḥlīl ėder ammā bāha żararı ziyādedir çendān istiʿmāline (18) raġbet olunmaz meger süddeden ziyāde elemzede olalar **fuḳḳāʿ** Türkī boza anıñ (19) emş̱ālidir ki ḫubūbātdan ʿamel ėderler miʿdeye ve cigere ve dimāġa żarardır ve

[101a]

(1) ve nüffāẖdır rīḥ tevlīd ėder ve bed ẖılṭları ḥāṣıl ḳılır **fülfül** maʿrūfdur derece-i (2) rābiʿada ḥārr ve yābisdir siyāhı ḥarāret cihetinden eşiddir dār-ı fülfül daẖı (3) bu nevʿdendir yübūseti nihāyet evvelkilerden ziyādedir üç cinsi daẖı (4) muḥallildir miʿdede ve emʿāda olan ġalīẓ yelleri taḥlīl ėder ve yelimşik ẖılṭları (5) ḳalʿ ėdip siñiri ve ʿaḍalātı ḳızdırır **fāvāniyā** ʿūdu'ṣ-ṣalībdir ḥārr ve yābisdir (6) eyisi Rūmī olup ġalīẓ olandır baʿżılar muʿtedildir dėmişler ḳābıżdır (7) ve muḥallil ve müfettiḥ ve mülaṭṭıfdır ṣarʿa ve niḳrīs için mübārekdir maṣrūʿuñ boynuna (8) āvīẖte olunsa bi'l-ḥaṣṣa ṣarʿa defʿ ėder miʿdeye żarardır ışlāḥı keṯīrā (9) iledir **ferāsiyūn** Türkīde yaban pırasasıdır kendene dėdikleri budur (10) derece-i ṯālisede ḥārr ve yābisdir müfettiḥ ve muḥallildir bevāsīre fāʾide ėder ʿuṣāresini (11) eski verem olan kimesnelere istiʿmāl ėtdirseler nāfiʿdir süded-i kebed ve ṭıḥāli (12) defʿ ėder ve feṭḥ ėder ḥayżı ve bevli idrāra münāsibdir bir kimesne ḳurd ṭalasa (13) ʿuṣāresi sürseler fāʾide ėder āẖir-i zaẖīrede yemek nāfiʿdir ʿaṣab ve meṯāne (14) ve bögrek için żarardır ışlāḥı sünbül iledir **ferencmüşk** Türkīde çetek (15) otudur derece-i ṯānīde ḥārr ve yābisdir ḥafaḳān-ı sevdāvī ve balġamī için münāsibdir (16) nevʿan ḳalbe daẖı tefrīḥi vardır **ferfiyūn** maʿrūfdur rāʿbide ḥārr ve yābisdir (17) yübūseti ṯālisededir mülaṭṭıf ve maḥrūḳdur ve cāldır ʿırḳu'n-nesāya ki burūdetden (18) ola gerek dühnü ve gerek żımāda istiʿmāl olunması aʿlādır defʿ ėder bögrekde (19) ḳulunc olsa müfīddir şerbeti ḳīrāṭla dāniḳden ziyāde olmaz balġam-ı lezcī ḳalʿ

[101b]

(1) ėder kelb-i ʿaḳūruñ ısırdıġına nāfiʿdir meṯāneye żarardır istiʿmāl olunmaḳ (2) iḳtiżā ėderse rubb-ı sūs ve keṯīrādır rūġan-ı bādām ve muḳl-ı ṣamġ ile ışlāḥ ėdip (3) ʿamel eylemek gerek **fūfel** bārid ve yābisdir evrām-ı ḥārre-yi ġalīẓeye ṭılā olunsa taḥlīl (4) ėdip nefʿ vėrir aʿżā-i müsterḥī için ṭılā olunsa ṣulb ėder ve aġızda (5) aġzı ve ḥarāret olsa teskīn ėder dişler yerinden ḥareket ėdip oynasa (6) aġızda ṭutmaḳ ile berkişdirir ve vecaʿın sākin ḳılır **füvve** ḳızıl boyadır (7) derece-i ṯālisede ḥārr ve yābisdir bevli ve ḥayżı idrār ėder ḳūbā ve behaḳ-ı ebyaż için (8) sirke ile ṭılā olunsa defʿ ėder ve cilā vėrir sirkencübīn ile içilse südde-i cigeri (9) açar lakin ṭıḥāle żarardır ışlāḥı enīsūn iledir **ḫurfu'l-ḳāf ḳışşā** (10) ẖıyār-ı Arabīdir bārid ve yābisdir ṯānīde baʿżı emziceye göre olmuşu aʿlādır (11) ḥarāreti teskīn ėder ve ṣafrāyı ḳaṭʿ ėder ẖılṭı ʿufūnet tevlīdine

ḳābildir ḥummeyāt-ı (12) ḥārreye nāfiʿdir bayılmaġa fāʾidesi vardır ḳoḳlamaḳla ve yemekle ʿataşı sākin ḳılıp (13) ḳavuġa münāsibdir idrārı daḫı vardır nevʿan müleyyendir **ḳarʿ** Türkī ḳabaḳdır (14) ṣānīde bārid ve raṭbdır serīʿ inḥidārdır tėz ġıdā vėrir ve ḫılṭı ṣāliḥ olur (15) meger fāsid olmuş ola fesādı ḳable'l-hażm veya baʿde'l-hażmdır bu maʿnā bir şey üzerine (16) ġālib olmaḳ ile olur eger ḫardal ile yenirse ḫılṭı nāḳış olur ḳoruḳ ve summāḳ (17) ve enār ile yemek ġāyetle nāfiʿdir ḥuṣūṣan ṣafrāvī mizāc olan kimesneye ẕiyāde (18) nāfiʿdir lakin żararı ḳulunca mużāʿafdır ṭuz ile ḫılṭı māliḥ olur ḳabaḳda (19) teskīn-i ʿaṭaş muḳarrerdir lakin miʿdeye żarardır meger ẕikr olunan şürūṭu

[102a]

(1) riʿāyet ėdeler **ḳavānīş** cemiʿ ḳānişadır ḳuş ḳurṣaġıdır fi'l-cümle gerek tavuġuñ (2) ve gerek ġayrıñ ḳurṣaġı elbetde baṭīʾu'l-hażmdır ṭabaḳa-i dāḫilesi tavuḳ ḳurṣaġınıñ (3) miʿdeye nāfiʿdir ḫuṣūṣan miʿdede ve fem-i miʿdede olan evcāʿı bi'l-ḫāṣṣa dāfiʿdir (4) **ḳuṣṭ** bir devādır ki ʿūd aġacı gibi üç ḳısımdır derece-i ṣālişede ḥārr ve yābisdir (5) muḥallil ve mülaṭṭıfdır ḳarḥa ḥāṣıl ėder lakin raʿşeye ve fālice dühnün sürmek ile (6) fāʾide ėder her maraż ki ʿumḳdan ceẕbe muḥtāc ola ʿırḳu'n-nesāʾ ve ġayrı gibiye fāʾide (7) ėder bevli ve ṭamṣı ḳuvvet ile idrār ėder ve ḳurdları ḳatl ėdip şehvet-i cimāʿı (8) taḥrīk ėder çıḳıġa ve yırtıga gerek ʿaḍalātda ve gerek ġayrı maḥallde ola müfīddir (9) dühnü istirḫāʾ-i ʿaṣaba ve burūdetine mübārek ve nāfiʿdir **ḳanṭariyūn** iki ṣınıfdır (10) biriniñ yapraġı büyükdür Türkçe eşek ḳulaġı dėrler ve yapraġı küçük olana ḫalḳ (11) ḳanṭariyūn dėrler ḥarr ve yābisdir cilāsı ve ḳabżı ve tecfīfi vardır lakin cefāfı (12) ledġsizdir maṭbūḫunu istiʿmāl eyleseler yaralanmış etleri bitirir ve cemʿ ėder (13) ve ṭamṣı idrār ḳılır ammā cenīni ifsād ėder ve meyyit ise çıḳarır ve cerāhatleri öñledir (14) ve ḳanı dökenine fāʾide ėder ve ḍīḳu'n-nefese fāʾidesi muḳarrerdir şol öksürük (15) ki eski ola içmek fāʾide ėdip defʿ ėder ḳaynadıp ṣuyunu iḫtiḳān eyleseler (16) ʿırḳu'n-nesāya aʿlādır ġalīẓ ḫılṭları çıḳarır süddе feṭḥ ėder ṭıḥāliñ ṣalābetine (17) żımād olunsa fāʾide ėder **ḳaranfil** maʿrūfdur vilāyetinde yāsemin gibi biter derece-i (18) ṣānīde ḥārrdır yābisdir cigere ve miʿdeye ve dimāġa nāfiʿdir **ḳarāṣıyā'** (19) Türkīsi kirasdır ṭatlısı ḥārr ve raṭbdır ekşisi ki vişnedir bārid ve yābisdir

[102b]

(1) ve ṭatlısı miʿdeden tėz inmez tuḫme ėder ve irḫāʾ-ı miʿdeye sebeb olur serīʿ (2) istiḥāl olmaḳ ile ḳanġı ḫalṭı bulursa aña müsteḥīl olursa meyḫoş olanı iʿtidāle (3) ḳarībdir ve ekşisi miʿdede olan balġamı tecfīf ėder ḳabżı vardır kekresi (4) keşīfdir ve baṭīʾu'l-inḥidārdır ṣamġı ḳaṣabe-i riyede ḫuşūnet olsa telyīn ėder (5) şarābı içilse meşānede olan ṭaşı pāreler **ḳırṭım** derece-i şānīde ḥārr ve yābisdir (6) sīneyi pāk ėder ve āvāzı ṣāf ėder ʿasel ile istiʿmāl olunsa balġamı (7) ḳoparır şīresi muḳavvī-i bāhdır eger miʿdede aḫlāṭ beste olursa taḥlīl (8) ėder ḳırṭımıñ dānesiniñ şīresi egerçi müshildir lakin miʿdeye żarardır (9) ışlāḥı incīr iledir **ḫurfu'l-kāf kāfūr** derece-i şaliṣede bārid ve yābisdir (10) ruʿāfı ḳāṭıʿdır şişlere ki ıssıdan ola nāfiʿdir ve ṣudāʿ ki ḥārr ola (11) fāʾide ėder aġızda olan silince fāʾide ėder ve uyḫuyu giderir şemminden (12) ādem tėz ḳoca olur ḳuvvet-i cimāʿı ḳaṭʿ ėder ḳāfūr-ı ḥayy dėrler bir nevʿ siyāha (13) ḳarīb olur andan bir ḳīrāṭ ekl ėden kimesneniñ hergiz erligi ḳalmaz münḳaṭīʿ olur (14) **kehrübā** nevʿan ḥārrdır ḥāmile ʿavret götürse oġlanın ḥıfẓ ėder baʿżılar (15) derece-i şānīde nevʿan yābisdir dėmişler ḳan tüküreni ve ḳan gideni ḫalāş ėder (16) ḳalbi ḳavī ėdip ḫafaḳāna ve ishāle ve zeḫīre muvāfıḳdır **keşīrā** nuḳāv dėrler bir (17) aġacıñ şamġıdır Türkīde kitredir suʿāl için luʿūḳ olunsa aʿlādır (18) ṭabīʿatı bārid ve yābisdir ḫuşūnet-i ṣadra ve riyyeye nāfiʿdir ekḫāle ve edviye-i (19) müshile ışlāḥına dāḫil olur **kemmūn** eyisi Kirmānīdir ḥārrdır şānīde

[103a]

(1) ve yābisdir şāliṣede reyāḥı redd ėder ve taḥlīl ḳılır bunuñ talṭīfi ve tecfīfi ve ḳabżı (2) vardır ʿusr-ı bevle ve intişāb-ı nefese nāfiʿdir cerāhatleri bitirir ve yapışdırır ve meşānede (3) ve bögrekde olan ṭaşları pāreler ve yelleri cüdā ṭaġıdır ve fāʾide ėder **kerāvyā** (4) maʿrūf ve meşhūrdur derece-i şānīde ḥārr ve yābisdir loḥūşa ʿavretlere şerbet ile (5) ḳaynadıp içmek aʿlādır yelleri redd ėder kemmūnda olan laṭif bunda yoḳdur (6) lakin bunuñ ḫafaḳāna nefʿi vardır ḳurdları ḳatl ėder **kemʾet** Türkīde mantara (7) dėrler ḥadīṣ-i şerīfde **el-kemāt mine'l-menni ve māʾ-i hā şifāʾu'l-ʿayn**[24] varid olmuşdur (8) mantarıñ men olması eglemedin bitdigidir eklinde ḳaṭʿan nefʿ yoḳdur zīrā ġalīẓdir (9) sevdāvī emrāż tevlīd ėtdirir ḫuşūṣan envāʿı çoḳdur baʿżında

[24] Hadis-i şerif "Mantar (Hz. Musa'ya indirilen), mendir. Suyu da göze şifadır.

semmiyyet (10) daḫı vardır eyisi içerisi ziyāde ḳırmızı olup yarı siyāh olandır ekl (11) eylemek de ḫavf vardır ki fālic ve sekte ve ḳulunc ḥāṣıl ola lakin ṣuyu göze (12) eyi cilā vėrir mantarıñ tiryāḳı ṣarāb-ı ṣāfīdir içmeyen yememek gerekdir **kebere** (13) derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir muḥallil ve muḳaṭṭaʿ dır nevʿ an cilāsı vardır yemişiniñ (14) ġıdāsı azdır tāzesi ġıdā vėrir ḳurusu fālice ve uyuşmaġa fāʾide ėder ṭalaġa (15) ve rebve enfaʿ dır aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi istifrāġ ėder ḫāmı ḳurdları ḳatl ėder (16) ḫuṣūṣan ḥabbu'l-ḳarʿ ve yılanları ki insān bilmeyip boġazına gitmiş ola iḫrāc ėder (17) eger ṣu ile ve sirke ile ḳaynadıp mażmaża eyleseler dişleriñ ve aġzıñ aġrılarına (18) fāʾide ėder **kerefes** derece-i evvelīde ḥārr ve ṣānīde yābisdir nefḫi taḥlīl ėder (19) ve dirildir ve vecaʿ ı teskīn ėder ve aġız ḳoḫusun taṭyīb ėder ṣarʿ a ḳaṭʿ an yaramazdır

[103b]

(1) belki muḥarrikdir öksürüge fāʾidesi vardır cigere ve ṭalaġa ve bögrekleriñ aġrısına (2) ve istisḳāya ve ʿusr-ı bevle fāʾide ėdip meṣāneden ṭaşları pāreler gebe ʿavretlere (3) żararı vardır idrār ėtdigiçin oġlanı düşürür ve ṭamṣı taḥrīk ėder ve cimāʿ a (4) ḳuvvet vėrir **kebed** ve keriş Türkīsi tavuḳ ve ördek cigeridir kertenkele cigeri (5) yunup pāk olduḳdan ṣoñra dişleriñ yengi olup ṣarılsa sürmekle vecaʿ ın (6) sākin ėder ve ḳuṭuz kelbiñ cigeri ṣarʿ a dāʾima mübtelā olana yedirseler ḫalāṣ ėder (7) **küzbere** Türkīde kişnişdir derece-i evvelīde bārid ve ṣānīde yābisdir ḳabżı (8) vardır ve bedeni uyuşdurur ve evcāʿ ı teskīn ėder ve ıssı şişleri ve ḫanāzīri (9) taḥlīl ve miʿ de ki ḥārr ola bārid ėder ve ḥafaḳān-ı ḥarreye nefʿ vėrir ḫuṣūṣan (10) miʿ dede ṭaʿ ām ekşise yemek ile defʿ ėder ve maṣrūʿ larıñ ṭaʿ āmına ziyādece (11) ḳoyup yedireler nāfiʿ dir ve baş dönmege ve göz ḳararmaḳ için aʿ lādır yābisi (12) ḳuvvet-i cimāʿ keser ve menīyi ḳurudur ve çoḳ yemek göz ḳarardır **kümmeṣrā** Türkīde armuddur (13) emrūddan ġalaṭdır derece-i evvelīde bārid ve ṣānīde ḳābıżdır bevli ḥabs ėder (14) ve mevāddi teskīn ėder ve ṣafrāyı ve ʿaṭaşı zāʾil ḳılıp miʿ deyi ḳavī ėder (15) fi'l-cümle mübārek meyvedir **kürāʿ** Türkīsi paçadır ġıdā-yı lezc tevlīd ėtdirir (16) lakin fuḍūlu ḳalīldir öksürüge müfīddir ve haẓma ṣāliḥdir **kākūnec** maʿ rūfdur (17) derece-i ṣānīde bārid ve yābisdir ḫāṣṣada ʿinebü'ṣ-ṣaʿ lebden ḳavīdir ḫāṣıyyeti (18) yereḳāna ve rīş-i mecārī-i bevli pāk ėder rebve ve ʿusru'n-nefese ve ṣalābet-i bevāsīre (19) nāfiʿ dir **kebābe** maʿ rūfdur ve derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir muḥallil ve mülaṭṭıfdır

[104a]

(1) cigerde ve bögrekde südde olsa açar ve mecārī pāk ėder ve meṣāne ve bögregiñ (2) ṭaşların pāreler ve ṣavtı ṣāf ėder eger balġamdan boġazda ḫuşūnet ve elem olsa (3) beyāż şarābla ḳaynadıp her ṣabāḥ içilse nāfiʿdir egerçi meṣāneye żarardır lakin (4) ışlāḥı ve defʿi maṣṭakī iledir **kürnüb** nevʿ-i āḫerdir lakin bunda murād (5) lahanadır makbūlu nebṭīdir derece-i evvelīde ḥārr ve ṣānīde yābisdir müfettiḥ ve müleyyen (6) ve muḥallildir ve nażcı ḳavīdir raʿşe için nefʿi vardır eṣnāʾ-ı şarābda ekl olunsa (7) serḫoş eylemez ʿuṣāresini buruna istinşāḳ ėdeler rāyiḥasını ve veremi defʿ (8) ėder kelb-i ʿaḳūr ısırdıġına żımādan ve eklen nāfiʿdir miʿdeye żarardır eklinden perīşān (9) vāḳıʿa görmek olur göze żarardır nacār vėrir ışlāḥı semiz ot iledir (10) **kündür** Türkīde günlük derece-i evvelīde yābis ve ṣānīde ḥārrdır (11) balġamī ḫummālara nāfiʿdir ẕūsenṭāriyā için muvāfıḳdır yaş cerāhatleri öñledir (12) ṣāḥib-i zaḥīr ki balġamdan ola mürr-i ṣāfī ve zaʿferān ile maʿan şāf eylemek defʿ ėder (13) **ḫurfu'l-lām lisān-ı ṣevr** ḥarāret ve burūdetde muʿtedildir nevʿan ḥarāreti vardır (14) derece-i evvelīde raṭb ṣānīde bāriddir luʿūḳ olunsa oġlancıḳlar aġzında (15) olan sivilcilere fāʾide ėder ḫuşūşan aġızda yanġın ola belki muḥriḳ ola (16) ḳalbi ḫod ḳavī ėder ḥafaḳāna ve tevaḫḫuşa ve sevdāvī marażlara ve öksürüge nāfiʿdir (17) siñir ile olıcaḳ ziyāde mübārekdir şeyʾ nāfiʿdir **lisānü'l-ḥamel** Türkīde siñirli (18) yapraḳdır bārid ve yābisdir ve ḳābızdır ḳanı ḳaṭʿ ėder ve seyelānına menʿ ėder (19) ḥarḳu'n-nāre ve şorābe ve cemreye fāʾide ėder ḫuşūşan yaramaz çıbanlara ve nār-ı fārsīye

[104b]

(1) żımād olunsa defʿ ėder ve yaḳı eylemek müfīddir ve naḳṣ-ı demevīye nāfiʿdir toḫmu (2) ve varaḳı ciger süddelerini açar bir meşhur ʿuşbedir **lūbiyā** dėrler ʿArabīsinde (3) Türkīsinde bögrülce dėrler yābisdir ṭabīʿatı bunda ruṭūbet-i fażlıyye vardır (4) ve ḫılṭı raṭb-ı balġamīdir eklinde nefḫ muḳarrerdir ādeme beyhūde düşler gösterir (5) gögse ve aḳcigere eyidir ṭamṣı idrār ėder ışlāḥı fülfül ve ḳoz ve sirke ile (6) ve ḫardal iledir **levz** bādāmdır ṭatlısı muʿtedildir ruṭūbete māʾildir acısı ḥārrdır (7) ṭamṣı idrār ėder ġıdāiyyeti ḳalīledir lakin nażcı ve cilāsı ve tenḳıyesi vardır (8) ṭatlısı bu meẕkūrātıñ eżʿafıdır acısı yüzde olan çekīde fāʾide ėder (9) şarābdan evvel elli dāne acı bādām yiyen adam ebedi mest olmaz ṭatlısı ādemi (10) semirdir ve öksürüge ve ciger süddelerine ve ṭalaġa müfīddir acısı daḫı ziyāde (11) nāfiʿdir lakin hażmı

müşkildir ammā ceyyidü'l-ḫılṭdır acısı bögrekleri ve ḳavuġu (12) pāk ėdip ṭaşların pāreler leben Türkīde sütdür efḍalı ʿavret sütüdür (13) zīrā içmekle şarʿa ve tekḫīl ile göze nāfiʿdir her ḥayvānıñ müddet-i ḥamlī ki insāndan (14) ziyāde ola sütü yaramazdır insāndan ṣoñra leben-i baḳardır ve lebeniñ māʾiyyeti ḥārrdır (15) talṭīf ėdicidir ve pāk ḳılıcıdır ve ledġi yoḳdur eftīmūn ile içilse ṣafrā-ı (16) muḥteriḳayı ve sevdāyı ishāl ėder leben-i ḥāmıż bārid ve yābisdir tāze süt bārid ve (17) raṭbdır baʿżılar ḥārr ve raṭbdır dėmişlerdir ve süt keymūsları taʿdīl ėdip (18) ḳavī ėder ve bedeni ḳurūḥ-ı baṭīʾniyyeden pāk ėder ve menīyi ziyāde ėder ḳuvvet-i (19) cimāʿı taḥrīk ėder bu maʿnā leben-i ḥāmıżda daḫı vardır ḫattā hażma ḳarībdir

[105a]

(1) emzice-i yābiseye nāfiʿdir eger miʿdede ṣafrā olmaz ise balġamīlere żarar ėder (2) zīrā ḥarāretleri ḳaṣīrdir ammā pīrlere tarṭīb eyledigiçin ʿasel ile yemek aʿlādır (3) elbetde süt nüffāḫdır meger ḳaynadalar aġız baṭīu'l-inhiżāmdır ve redīü'l-ḫılṭdır (4) ıṣlāḥı ʿasel iledir her süt yaramazdır aḥşāya südde ėder ḫuṣūṣan südde (5) cigerde ola illā deve sütü ʿaksīdir süddeyi açar ve istisḳāya nefʿ ėder (6) ve süt nisyān-ı yābise ve bevāsīre ʿilācdır lakin dişlere żarardır (7) ve delk ėder ḥāṣılı dişe ve diş etine ve siñire ve baş aġrısı olanlara ve başı (8) dönenlere ve ḳulaġı gürleyene żarardır ekṣārī ẓulmet-i başara mūriṣdir öksürüge (9) ve naḳṣ-ı deme vesīledir ve deve sütü nāfiʿdir ḫuṣūṣan ṭalaḳ berkligine ziyāde (10) nāfiʿdir çoḳ içmek deve sütün kehle peydā ėder siñir ile levni ḫūb ėder ve bedeni (11) semirdir imdi süt māʾiyyet ve cinsiyyetden mürekkebdir deve (12) ve baḳar ve keçi sütü daḳīḳdir māʾiyyeti çoḳdur eşegiñ sütü şol verem ki öksürüge (13) nāfiʿdir ki ẕātü'r-riyye sill ḫavfı ola ziyāde mübārekdir bu faḳīr kendim tecrübe (14) eyledim ve çoḳ nefʿin gördüm laḥm maʿrūfdur efḍalı genc ḳoyun etidir ve küçük (15) buzaġı etidir baṣara oġlaḳ eti nāfiʿdir fuḍūl cihetinden oġlaḳ eti (16) efḍaldır ve her nevʿ ḥayvān siyāh olıçaḳ eti laṭīfdir her ḥayvānıñ erkegi ve semizi (17) aʿlādır araḳ ve yaşlı olanı yaramazdır ḳızıl et ki semiz ḳoyundan alına ġāyetle (18) elṭafdır ve ḫafīfdir keçi eti yübūsetde ġālibdir ve hażmı ʿasīrdir deve eti (19) ġalīẓü'l-ġıdādır ve ʿasīrü'l-hażmdır ḳızdırır ṭavşan eti daḫı keẕalik ḥārr ve yābisdir

[105b]

(1) ḳuyruḳ yaġı raṭbdır bir ġıdādır ki bedene ṭaḳvīyet vėrir ḳarībü'l-istiḥāledir (2) biryānıñ yübūseti ġālibdir yahnisiniñ ruṭūbeti ziyādedir ve iç yaġı ve şerḥa (3) yaġı bāridlerdir ḳarnı telyīn ėder ve ġıdāsı ḳalīldir ṣafrāvī mizāca ėrişip (4) ḳavun çekirdegi ile maḫlūṭa olur yemek aʿlādır maḥrūru'l-mizāca yaz evvellerinde ve (5) bahārlarda yeseler żarar vėrmez muvāfıḳdır ördek eti keṣīrü'l-ġıdādır her çend (6) tavuḳ ḳadar olmaz ṣıġır eti uyuza ve ḳūbāya cüẕāma ve dāʾu'l-file ve ṭalaḳ (7) olmaġa bāʿiṣdir her ġalīẓ etden bu maʿnālar tevlīd ėder yaban ṣıġırı ve ḳoyunu ve (8) yaban eşegi eti ġılẓetleri ile serīʿü'l-inḥidārdır ḫınzīr eti el-ıyaẕü bi-llah taʿāla (9) serīʿü'l-hażmdır ve keṣīrü'l-ġıdādır lakin ḫılṭ lezc-i tevellüdüne bādīdir **lāden** derece-i (10) ṣānīde ḥārrdır evvelīde yābisdir laṭīfdir ve muḥallildir ve munżicdir ʿilel-i erḥām (11) şiyāf ėtmekle nāfiʿdir ḳıllarıñ dökülmesini menʿ ėder buñu bitirir şol (12) çıbanlar ki oñulmaz ola merhem olunsa oñuldur ġāyetle laṭīfdir **lükk** derece-i ṣānīde (13) ḥārr ve yābisdir ḥafaḳān ve istisḳāya ve yereḳān ve derd-i kebed için nāfiʿdir (14) südde-i cigeri açar miʿdeye ḳuvvet vėrir ve kebede ve suʿāle nefʿi vardır maʿcūn-ı (15) lükk suʿāl-ı müzmine aʿlādır şerbeti bir miṣḳāldir ṭalaġa żarardır ışlāḥı maṣṭaḳī (16) iledir **lü'lü'** incidir eyisi beyāz olup deligi olmayandır mülaṭṭıfdır ḥafaḳān (17) ve derd-i dil için nāfiʿdir ve dāfiʿdir ḫuṣūṣan ġam ve ḳasāvet için ḥayli (18) taṣrīḥi vardır naḳṣ-ı dem için iki ḳīrāṭ meshūḳan ve mışḳalen istiʿmāl olunsa (19) mübārekdir meṣāneye żarardır ışlāḥı mercān iledir **ḥurfu'l-mīm maṣṭakī**

[106a]

(1) saḳızdır derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir günlükden ziyāde muḥallildir ve ḳābıżdır (2) böyle iken telyīni vardır balġamı raḳīḳ ėdip telyīn ėder çiynemek başdan balġamı (3) celb ėdip pāk ėder öksürüge ve ḳan tükürmege fāʾidesi vardır miʿdeyi (4) ḳavī ėder ve ḳuvvet vėrir günlük ṭaġıdır saḳız taḥrīk ėder gegirmekle yelleri (5) perīşān ėder ve balġamı zāʾil ḳılır üç dirhemi meshūḳa ıssı şu ile ʿale'r-rīḳ istiʿmāl (6) olunsa iki üç meclis ʿamel ėder lakin maḥrūru'l-mizāca żarardır **muġāṣ** enār (7) köküne müşābih Hind'den ve Baġdād'dan gelir bir devādır derece-i ṣānīde ḥārr ve ṣānīde (8) raṭbdır muḳavvīdir aʿżāyı müsemmendir ve ḳuvvet-i cimāʿı muḥarrikdir **milḥ** eyisi (9) enderānīsidir derece-i ṣāliṣede ḥārrdır yelleri keser ve aḫlāṭ-ı cāmideyi ẕāʾib (10) ḳılır yanmışı dişleri pāk ėder milḥ ʿadelle istiʿmāl olunursa levni ḫūb (11) ėder ve fuḍūlu

ishālle iġrāc ḳılır ṭaʿāmıñ inḥidarāne milḥ-i muḥarrikdir tėz (12) indirir ve muʿayyen olur edviye-i müshileye ilḥāḳ olunsa sevdāyı ḳalʿ ėder (13) milḥ-i enderānī ḫāṣṣa balġam-ı ḫāmı ḳuvvetle ishāl eyler ḳara ṭuz bu ẕikr olunan kifāyetde (14) aġlebdir **mülūḫıyā** Mışır'a maḫṣūṣdur derece-i evvelīde bārid ve ṣānīde raṭbdır (15) cigeriñ süddelerin feṭḥ ėder **mişmiş** derece-i ṣānīde bārid ve raṭbdır çekirdeginiñ (16) yaġı ḥārr ve yābisdir bevāsīre fāʾide ėder bu zerdālūnuñ ḫalṭı serīʿü'l-ʿufūnetdir (17) meblūlu ʿaṭaşı teskīn ėder ve miʿdeye muvāfıḳdır fī'l-cümle şeftāliden laṭīfdir (18) ve nāfiʿdir tāzesin çoḳ yemekden ḥummālar ḥāṣıl olur **mūz** ʿArabistān'a maḫṣūṣdur (19) eyisi Yemen'de olur ġāyetle ḫurde olur keṣret eklinden süddeler ḥādiṣ olur

[106b]

(1) ve miʿdede ṣaḳīl olur ṣafrāya ve balġama yaḥsebü'l-mizāc nāfiʿdir ḥurḳat-ı ṣadra (2) ve boġaza aʿlādır menī ziyāde ėder bögreklere münāsibdir bevli idrār ėder (3) **māş** Türkīde fek ve ferāḥ dėrler ḳabuġu çıḳmamışı yübūsete māʾildir ve ḳabuġu (4) çıḳmışı ruṭūbetde ve yübūsetde muʿtedildir ve ḫalṭ-ı maḥmūddur muḳaşşerinde baḳla gibi (5) ʿusr-ı inḥidārı yoḳdur bunuñ daḫı nażcı ve cilāsı vardır ve baḳla cevherindendir (6) lakin bunuñ nażcı keṣīrdir ışlāḥı cüzʾi ʿaşfūr ile bişirmekdir (7) aʿżāda aġrı olursa yaḳı eylemek ile defʿ ėder eger aʿżā bedenden ayrılsa (8) pekmez ile bunuñ ununu ḫalṭ ėdip yaḳı ėderlerse çıḳıġı fi'l-ḥāl yerine ḳonulsa (9) vecaʿın defʿ ėder ammā cimāʿa żarardır **merzencūş** Türkīde şıçan ḳulaġı dėrler (10) derece-i ṣālişede ḫārr ve yābisdir laṭīfdir ve muḥallil ve müfettiḥdir derd-i ser için (11) ve felc için şu ile ḳaynadıp ġarġara vėrilse mevāddi tenzīl ėder ve ʿaṣaba ḳuvvet (12) vėrir ve dimāġda olan ruṭūbāt-ı zāʾideyi pāk ėder meṣāneye żarardır ışlāḥı (13) baḳlatü'l-ḥamḳā ile **misk** derece-i ṣānīde ḥārr ve yābisdir muḳavvī-i dimāġdır ve muʿtedildir (14) ruṭūbet-i çeşm için kehle dāḫil olsa ziyāde nefʿi vardır maʿācīn ve işrāb (15) ile yemek eyle ḳalbe ḳuvvet vėrir ḥafaḳān-ı bāride nāfiʿdir ve tiryāḳ-ı semūmātdır (16) ḥuṣūṣan bīş ve anıñ emṣāli ile ola lakin dimāġ-ı kerem için żarardır ışlāḥı (17) kāfūr iledir **mūmiyā** iki nevʿdir bir nevʿi ḥükemā-ı selef benī ādemi kefenleyip (18) terbiye eylemişlerdir Mışır'ıñ cemīʿ maġāraları memlūdur bir ḳısmı daḫı maʿdenīdir (19) Bedeḫşān ve Nīsābūr'da olur kīmyā maḳūlesidir mülūkden ġayrı kimseler

[107a]

(1) az mālik olurlar derece-i s̱āliṣede ḥārrdır muḥallil ve mülaṭṭıfdır evrām-ı balġamiyye (2) nāfiʿdir taḥlīl vėrir ḳırıḳ ve ṣınıḳa ve ḍarbe ve saḳaṭa için içirilip (3) ve rūġan-ı sāde ile ezip żımād olunsa ālāmın defʿ ėder ve maʿdenī mūmiyāyı (4) bir ḫorosuñ ayaḳların ḳırıp andan bir ḳīrāṭ içirseler fi'l-ḥāl yürür gider (5) ve baʿde ol ḥoros boġazlansa meksūr ʿiẓāmıñ beyninde mūmiyā dāḫil olduġu (6) görülür bu faḳīr kendim gördüm ve boġazda verem veya ḥunnāḳ olsa iki ḳīrāṭın (7) sirkencübīn ve rubb-ı tūt ile ezip ġarġaradan ṣoñra yutsa defʿ ėder suʿāl (8) için āb-ı ʿunnāb ve āb-ı keşk cūr ile bir miḳdār bādām yaġı ḫalṭ ėdip (9) içirseler ve üzerine merhem-i ḳayrūṭī sürülse nāfiʿdir meṣāneye ve ʿaḳreb (10) ledġına ṭılā olunsa ziyāde nāfiʿdir **ḥurf u'l-nūn nercis** Türkīde zerrīn-i (11) ḳadeḥ çiçegine dėrler kökü ḳaʿrdan mevāddi ceẕb ėder bi'l-ḫāṣṣa ve tecfīf ėder (12) ve cilā vėrir yaġı ki zehirinden olur yāsemin yaġı gibidir ammā eżʿafdır (13) bunuñ yaġı yüzde olan çekīde ve ḳızıl noḳṭalara fāʾide ėder kökü dāʾu'ṣ-ṣaʿlebe (14) aʿlādır ve südde-i dimāġı feṭḥ ėdicidir ve ṣarʿa fāʾidesi vardır (15) ḥārr olan başları gerek şemmi ve gerek ġayr-ı ṭarīk ile istiʿmāl aġardır ve (16) ḳuluncu heyecān ėtdirir **nīl** Türkīde çivitdir derece-i evvelīde ḥārrdır ve s̱ānīde (17) yābisdir ve ḳābıżdır ḳan gidene nāfiʿdir ve çekīde ve behaḳa cilā vėrir defʿ (18) ėder yaş cerāhatleri öñledir meẕkūruñ yapraġı **nesrīn** Türkīde yaban gülünüñ (19) beyāżıdır ḫārr ve yābisdir fiʿlde yāsemin gibidir altmış dānesin ekl ėden

[107b]

(1) ādeme bir aʿlā müshildir ḳurdları ḳırar ve ḳulaḳ çıñlamasına ve gürlemesine (2) ve diş ve çeñe aġrısına nāfiʿdir ve südde ki burun deliklerinde ola açar (3) ḳuvvet-i şāmmeye istiʿdād vėrir **nemmām** Türkīde mārsıma dėdikleri otdur (4) derece-i evvelīde yābis ve s̱āliṣede ḥārrdır kehle ḳatl ėder ve bārid ve demlere (5) fāʾide ėder fīlerġas verem nisyānıdır ve füvāḳ ki incereḳdir bu ikisine (6) daḫı şarābla ḳaynadıp içirseler fāʾide ėder ḥuṣūṣan cigeriñ bārid ve demlerine (7) ġāyetle nāfiʿdir **nīlūfer** derece-i s̱ānīde bārid ve raṭbdır ve münevvimdir ṣudāʿ ki (8) ḥārr olup ṣafrāvī ola defʿ ėder lakin dimāġı żaʿīf ėder ve iḫtilāmı keser (9) ve şehvet-i cimāʿı ḳaṭʿ ḳılır ve şarābı ṣafrāyı iṭfā ėder mülaṭṭıfdır suʿāle ve (10) şavṣaya fāʾide ėder **naʿnāʿ** derece-i s̱ānīde ḥārr ve yābisdir ruṭūbet faźlıyyesi (11) vardır elṭaf-ı buḳūldur cevher-i kebedi ḳavī ėder ve miʿdeyi ḳızdırır ve füvāḳı (12) ve ġaṣeyānı menʿ ėder ve haźmı muʿayyen olur

balġamī ve demevī ḳuşmayı menʿ ėder (13) ve ḳuvvet-i cimāʿa muʿayyen olur bir ṭutam naʿnāʿı süte ḳosalar kesilip peynir olmaġı (14) menʿ ėder **nuḫāle** Türkīde kepekdir ḫārr ve yābisdir evvelīde cilāʾ ḳavīsi vardır (15) ve telyīn ve tenḳıye şānındandır şerbeti bādām iledir bu vech üzere boġaza (16) ve öksürüge nāfiʿdir şarābla riyyeniñ şişlerine fāʾide ėder **neşā** Türkīde (17) nişestedir derece-i evvelīde bārid ve yābisdir bunda taḳviyet ve telyīn vardır (18) zaʿferān ile sürülse yüzde olan çekīdi giderir ve şerbet gibi içmesi (19) nevāzili menʿ ėder ṣadra dökülmeden alıḳor ve gözüñ mevāddiniñ seyelānını

[108a]

(1) menʿ ėder **nebḳ** diyār-ı ʿArab'da bir meşhūr meyvedir aġacına sidre aġacı dėrler (2) yapraġın alıp ḳurudup saḥḳ ėdip mevtāyı anıñla ġusl ėderler yemişi ṭabīʿatda (3) aluc gibidir anuñçün beyān olunmadı **nārecīl** Hindīstān ḳozu dėdikleridir (4) derece-i evvelīde ve s̱ānīde ḫārr ve yābisdir ġıdāiyyeti ziyāde bāha ḳuvvet vėrir (5) taḳṭīr-i bevl için nāfiʿdir dühnü bevāsīre fāʾide ėder lakin miʿdeye nevʿan s̱aḳīldir (6) **nānḫāh** Türkīde naḫvedir derece-i s̱ālis̱ede ḫārr ve yābisdir süddeye taḥlīl (7) vardır feṭḥ ėder ve miʿdeniñ ṣıḳlını defʿ ėder ġas̱eyāna nāfiʿdir kebed ve miʿde (8) ve ṭıḥāl için aʿlādır evrāmı defʿ ėder eger şarābla ḳaynadıp içilse bevli (9) açar ve bögregiñ ve mes̱āneniñ ṭaşların pāreler şol ḥummālar ki balġamī olup (10) köhne ola defʿ ėder şerbeti bir mis̱ḳāldir **naṭrūn** maʿrūfdur derece-i s̱ālis̱ede ḥārr (11) ve yābisdir ḥarāreti s̱ālis̱ededir ḳulunc-ı ṣaʿbı açar ve aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi raḳīḳ (12) ėder her ne ḳadar ḳart ṣıġır eti olsa bir cüzʾi miḳdār ḳonsa bişirir fi'l-ḥāl (13) şerbeti nıṣf mis̱ḳāldir lakin ḳalbe żarardır ıṣlāḥı benefşe mürebbāsı iledir (14) **ḥurfu'l-vāv vecc** Türkīde egirdir azāḳdan gelir saz köküdür derece-i s̱ānīde (15) ḥārr ve yābis ve mülaṭṭıfdır aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi izāle ėder ve bevli idrār ḳılır (16) ve ṭalaġı arıdır ve ṣalābetin defʿ ėdip telyīn ėder gözün ṭabaḳa-i ḳarniyye (17) olan ʿavārıża cilā vėrir yan aġrılarına ve ḳarın aġrılarına fāʾide ėder eger (18) ḳaynadıp ṣuyunu āb-zen eyleseler raḥmiñ vecaʿına nāfiʿdir **verd** güldür derece-i (19) evvelīde bārid ve s̱ānīde yābisdir çiçegi döküldükden ṣoñra olan dipleri aḳvādır

[108b]

(1) bunda nevʿan ḳabż vardır lakin ḳurusunuñ ḳabżı ziyādedir ve bu gül (2) müfettiḥdir ṣafrāyı teskīn ėder ve aʿżā-i bāṭınayı ḳavī ḳılır ve gülüñ ṣuyu (3) bayılmaġı defʿ ėder

ve içmek ile merāḳ aġrılarına nāfiʿdir ḳoḳmaḳ ile ṣudāʿ-ı (4) ḥārrı sākin èder ve ʿaṭaş getirip ṣuṣadır maḥrūru'l-dimāġ olanları (5) taṭyīb èder mürebbāsı saḥca nāfiʿdir ve miʿdeye muvāfıḳdır cigere nāfiʿ ve haẓma (6) muʿayyendir gülü döşeyip üzerine yatıp ādemi żaʿīf èder ve ḳuvvet-i cimāʿı keser (7) ve miʿdeniñ aġrısına gül-be-şeker aʿlādır tāzesinde ʿamel olunan şerbet on (8) dirhem olıçaḳ ishāl èder **ḥurfu'l-hā hindībā** Türkīde güneyik otudur derece-i (9) evvelīde bārid ve raṭbdır ve yābis olanı evvelīde yābis ve raṭbı raṭbdır bostānīsiniñ (10) ruṭūbeti ziyādedir pāzī nevʿan ḥarārete māʾil olur kebedde ve emʿāda ve ʿurūḳda (11) olan envāʿ serd marażlara nāfiʿdir ve hindībānıñ laṭīf ḳabżı daḫı vardır (12) cigeri ve miʿdeyi ḳavī èder hindībā maḥrūru'l-mizāca berk muvāfıḳdır mabrūdu'l-mizāca (13) bi'l-ḫāṣṣa muvāfıḳdır ḳavrulmuş un ile yürek oynamasına ziyāde nāfiʿdir (14) eger yaḳı èderlerse ḳalbi ḳavī èdip ḫıyārşenbe ile boġaz şişlerine ve aġrılarına (15) münāsibdir defʿ èder hindībānıñ sütünü göz aġrısına ve zulmetine çekseler cilā (16) vèrir ve vecaʿın defʿ èder **helīlec** derece-i evvelīde ve s̱ānīde yābisdir yemesi (17) ṣafrāyı söyündürür ve yürek oynamasına fāʾide èder cüẕāma ve mālīḫūyāya (18) ve vaḥşete daḫı nefʿi muḳarrerdir ve ṭıḥāliñ ṣalābetini dāfiʿdir ve miʿdede ḫuşūnet (19) olursa ḳavī èder siyāhı levni ṣāf ḳılır kābilī buḫārı ve ʿaḳla ve istisḳāya

[109a]

(1) fāʾidesi vardır ṣafrāyı ve sevdāyı ishāl èder ṣarı helīle ṣafrāyı ve azıcıḳ (2) balġamı ishāl èder siyāhı sevdāyı ve azacak balġamı ishāl èder ve fāʾide èder (3) **helyūn** meşhūrdur nevʿan ḥarārete māʾildir bunda cilā ve teftīḥ-i süded-i aḥşā (4) muḳarrerdir ḫuṣūṣan cigerde ve bögrekde süddeler ola taḥlīl èder ve ṣarılıġa (5) ve yürek oynamasına fāʾidesi vardır ekṣārında nevʿan göñül bulanır ve vecaʿ-ı (6) ẕahra nāfiʿdir bevli ve ḥayżı idrār èder velādeti ḫod āsān ḳılır ve menī (7) ziyāde èdip cimāʿa iştihā vèrir **hezār-ceşān** üzüm ṣalḳımı gibi bir devādır (8) Hind'den gelir derece-i s̱ānīde ḥārr ve yābisdir bevli idrār èder ve ṭıḥāliñ (9) ṣalābetini telyīn ve talṭīf èder aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi izāle èdip pāk èder (10) gicige ve uyuza fāʾide èder ṣarʿa ve zehirli ḥayvānlar ṣoḳduġuna nāfiʿdir (11) raḥmiñ evrāmını menʿ èdip fuḍūlunu iḫrāc èder ḫuḳne ile nefʿi bī-nihāyedir (12) **ḫurfu'l-yā yāḳūt** dört nevʿdir aḥmer ve ebyaż ve aṣfer ve ezraḳdır cümlesiniñ (13) taḳviyet-i ḳalbde ziyādedir rūḥu tenvīr èder muʿtedil-i sümūmāt ḳaviyye (14) için ḥayli muḳāvemeti vardır **yāsemin** üç ḳısımdır beyāż ve ṣarı

ve gökdür (15) derece-i s̱ānīde ḥārr ve yābisdir ve mülaṭṭıfdır ruṭūbeti talṭīf ėder pīrlere (16) dühnü nāfiʿ dir çoḳ ḳoḳmaḳ beñzi ṣarardır yaġı emrāż-ı bāridiye nāfiʿ dir **yebrūḥ-** (17) **u'ṣ-ṣanem** Türkīde ʿabdüsselām dėrler bir devādır ki ādem şeklindedir başı ṣaçından (18) köküdür Rūm ilinde Nūreḳupda Perīn Ṭaġı dėmekle maʿrūf yaylaḳda çoḳ (19) olur eger erkegi ve dişisi olur ʿaceb ḥikmetdir erkegiñ z̤ekeri ve dişiniñ ferci

[109b]

(1) müşāhiddir aʿżā-yı insānīyeden bir yerinde noḳṣānı yoḳdur ḥattā ṭırnaḳlarınıñ (2) daʾiresinde hāleleri bile ẓāhirdir ḳaçan bu yebrūḥu'ṣ-ṣanemi bulmaḳ murād ėdeler (3) gėcede olduġu yerde mūm miṣāl şuʿle görür ve aña nişān ėderler ertesi (4) varıp çevre yanını eşerler cüzʾi iyileşir yeri ḳaldıḳda bir ib pāresini baġlarlar (5) ve dibine şarāb döküp bir aç köpegiñ boġazına ibik yer uçunu baġlayıp oş (6) oş deyip çaġırıp yebrūḥu yerinden ḳalʿ ėder ol ḥālde köpek olur bir böyle (7) devā olmaz ḥaḳḳ subḥāne ve taʿālanıñ ve aḳ aḳ nām-ı şecerde şekl-i insān ḫalḳ eyler ve gene (8) ʿaceb şāhiddir ḫāṣṣası cünūna ve tevaḥḥuṣa ve mālīḫūlyāya ve ṣarʿa ve felcedir şerbeti (9) iki ḳīrāṭdır altı ḳīrāṭı altı ḳīrāṭ bināʾla üç şerbetdir süst-i endām olana (10) muvāfiḳdır erkegi veya dişisi her ḳanġısı maṭlūb ola ol niyyete bir ṣarı ve ala (11) içinde götürülse maṭlūb bī-ḳarār olur eger dirhem mıḳnāṭıs maʿan daḫı görülse (12) maṭlūba cünūn muḳarrerdir subḥānellahi'l-ʿaẓīmü'l-ḥakīm **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿanıñ (13) sifr-i s̱ānīsiniñ bāb-ı s̱ānīsi edviye-i mürekkebe beyāndadır** fī'l-cümle baʿżı (14) ḳavāʿidi naḳl olunur imdi devā-ı müfred üzere mürekkeb iḫtiyār olunmaz müfred (15) bulunsa kāfīdir ammā terkībe mużṭarr olduġumuz için iḫtiyār ėderiz yāḫūd (16) devā-ı müfrediñ ḥürmeti için ya ṭaʿmı girye olduġuçün ya rāyiḥası girye olduġuçün (17) yāḫūd ḳuvvetiñ taḳviyetiniñ veya żaʿfı için iḫtiyār olunur ve yāḫūd baʿżı devā serīʿ - (18) ü'n-nüfūz̤ olur anıñ için anı terkīb ėderiz ki baṭīʾu'n-nüfūz̤ ola eger baṭīʾu'n-nüfūz̤ (19) olursa anıñ için iḫtiyār olunur ki serīʿ ü'n-nüfūz̤ ola yāḫūd marаż-ı mürekkeb[25]

[25] Gerci bu sırrūḥ ḥaḳḳında ekṣeryā ṣaḥib-i mażarrāt olan bunu bula ki berāberler ammā baʿżısı bunu inkār-ı ʿaẓīm ile inkār ėderler ……ḳaṭma …. nev ḳarar ….. lakin ḳanġısı ….. maʿlūm ki …. kim anı … ḥabb ……. Ṣāḥib-i ḥakim şaḳā …… …. inkār ėtmişdir ki ḳaṭma …. ḳırar yaʿni ……. var ammā kelb ….. ile şehr-i nīş …… hem …. maḫṣūṣ … aḳdeñiz adalarında ….. mevcūddur ….. vardır kim ……noḥṣān olmayıp kimesnede noḳṣān ve kimesnede tāmm ……. miyānında meşhūr ve mütevātir olup …… …… aka ……

[110a]

(1) olur biz bir devā bulmazız ki iki müfredlerine muḳābil ola gāh iki ḳuvvetden birisi (2) aḳvā olur ile olsa taʿdīl için terkīb olunur ve maḫlūṭ ḳılınır ve yāḫūd (3) buluruz devā-ı müfrediñ iki ḳuvveti birbirine muḳābil ola lakin marażıñ bir müfrediniñ (4) ḳuvveti aḳvā ola öyle olsa taḳviyet ḳılınır evvel ḳuvvet aña muḳābil ḳılınır ḳaçanki (5) devāları terkīb eylesiñ her birinden şerbetiniñ miḳdārı iżāfe ile ḳaçan ʿarż (6) müsāvī olsa iki edviyeniñ her birinden bir cüz miḳdārı şerbetinden al ki ol (7) cüzʾ anıñ resm-i muʿayyen ola gāh olur ki baʿżı müfredāt mürekkebdir aṣıl olur (8) ayāricātda ṣabır gibi ḳaçan ol müfredi ki aṣıldır ısḳāṭ eylesiñ mürekkebe ḫalel (9) gelir ve terkīb bāṭıl olur ḳaçan derece-i devāyı bilmek dileseñ ıssılıgı ve sovuḳluġu (10) ile cemʿ ḳīl eczā-ı ḥārreyi ve bārideyi müfredātından ısḳāṭ ile miṣalen (11) eḳallın ekşiden ve al bir cüzʾi ki müsemmī ola ʿaded-i edviyeye ol derece ki mürekkebdir (12) bunuñ miṣāli şol devādır ki mürekkebdir ḥārr fiʾṣ-ṣānīye ve ḥārr fiʾl-evvelīde eczāʾ-ı (13) ḥārreden iki vardır zīrā anda cüzʾi ḥārr vardır muʿādil olur anda olan (14) cüzʾi bāride ve bir cüzʾi daḫı vardır ki anıñ sebebiyle ḥārrdır derece-i evvelīde (15) ve bunda bir cüzʾi bārid vardır ve ḥārr fiʾṣ-ṣānīyedir üç ḥārre ve bir cüzʾ bāride (16) vardır cemʿ oldu eczāʿi bārideden iki ve ḥārreden beş cüzʾ ḳaçan ısḳāṭ (17) eylesiñ bundan iki cüzʾi bāḳī ḳalır üçer cüz bunuñ nışfı bir buçuḳ cüzde öyle (18) mürekkeb olur bir derece ve nışf derece ḥarāretden ḳaçan terkīb eylesiñ ve bir yerde (19) cemʿ ḳılsıñ ḥārr fīʾṣ- ṣānīden bārid fīʾl-i evvelī öyle imdi bāridde iki cüz bārid

[110b]

(1) ve bir cüzʾ ḥārr vardır ve ḥārrda üç eczāʾ-ı ḥārre ve bir cüzʾ bārid vardır bāḳī olur (2) mürekkeb-i nışfdır derece-i evvvelīde terkīb eyleseñ ḥārr-ı fīʾr-rābiʿ ve bārid fīʾṣ-ṣānīde (3) ve muʿtedilden ḥārreden beş eczāʾ ḥārre olur ve bāridden üç eczāʾ bāride (4) ve bir cüzʾ ḥārr olur ve muʿtedilden iki cüzʾ olur biri ḥārr ve biri bārid ḳaçan biri (5) ısḳāṭ eylesiñ eḳallı ekṣerden ve bāḳī ḳalanı alıḳoṣañ derece-i ūlānıñ ṣaliṣenden (6) mürekkeb olur imdi ḳıyās-ı ruṭūbetden ve yübūsetden budur ḥesāb bu suʾāl üzere (7) vaḳtā ki meḳādīr-i edviye muḫtelif ola aʿẓamın alırsın aṣġara müsāvī ḳılırsın (8) ḳaçan edviyenīñ derecātı biline mecmūʿa-ı mürekkebi aña iżāfet ḳılırsın eger müsāvī (9) olursa mecmūʿa-ı mürekkebe naẓar olunur cümlesiniñ derecesi maʿlūm olur eger bāḳī (10) eḳall olursa mürekkebden müsāvī olanı olursuñ ve ḥesāb ėdersin (11) andan ṣoñra

iżāfe eger bāḳī müsāvī olursa eḳalle müsāvī olanıñ cemʿi ḳarīb (12) ola miḳdār-ı vāḥide keyfiyyetde müsāvī olur **taʿlīm-i rābiʿ ñ sifr-i şānīsiniñ** (13) **bāb-ı şāliṣi** edviye-i mürekkebden muḳaddemāt-ı ʿilācda elzem olan mürekkebāt beyānındadır (14) el-muġalliü'l-ḥulv bu bir muġlābdır ki fiʿli eḫaffdır ve żararı eḳalldır maḥalline muvāfiḳ istiʿmāl (15) olunursa nefʿi ekṣerdir ʿunnāb ve sebistān on beş dāne beẕr-i ḫaṭmī ve beẕr-i (16) ḫubbāzī ve zehr-i benefsec her birinden üçer dirhem ʿırḳ-ı sūs bir miṣḳāl nīlūfer (17) bir miṣḳāl persiyāvşān ve beẕr-i rāziyānec her birinden birer dirhem cümleyi ḳaynadıp (18) ve sürüp ṣuyun istiʿmāl ėdeler **el-muġalliü'l-munżic** bu muġlāb ġalīẓ ḫılṭları (19) bişirir ve miʿdeye istidād vėrir beẕr-i kerefes ve beẕr-i rāziyāne ve enīsūn

[111a]

(1) ve meyān kökü her birinden birer dirhem çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm ve ḳuru incīr (2) her birinden onar dirhem zehr-i benefsec ve beẕr-i ḫaṭmī ve ebegümeci her birinden üçer dirhem (3) persiyāvşān bir avuç ustuḫūṭūsu iki dirhem cümleyi ḳaynadıp ve süzüp istiʿmāl (4) ėdeler şemden geri birḳaç nevʿ nuḳūʿ daḫı beyān ėdelim nuḳūʿ oldur ki birḳaç (5) eczāyı ḳaynatmayıp hemān ışladıp edviyeniñ ḳuvveti çıḳdıḳdan ṣoñra muḥriḳalarda (6) ve lāzım olan maḥallerde ʿamel olunur **nuḳūʿ-ı ḥulv** zerdālū ve ʿunnāb ve iccāṣ (7) her birinden on beş ʿaded nīlūfer ve zehr-i benefsec her birinden dört dirhem (8) ʿades-i muḳaşşer ve persiyāvşān her birinden üçer dirhem beẕr-i hindībā-i merżūż (9) bir miṣḳāl eger ṣafrāda ġalebe var ise ve ḥarāret ziyāde ise yigirmi dāne Amasya (10) erigi ziyāde olunursa ziyāde laṭīfdir tebrīd ve tarṭīb ve taṣfiye-i dem ve teftīḥ-i (11) süded eyler bu nuḳūʿ evvelkiden müʾeṣṣir ve ziyāde mübārekdir ḫummeyāt-ı muḥriḳ ve ḥummeyāt-ı (12) ṣafrāviyye ve sevdāviyye için ġaflet olunmamaḳ gerekdir **nuḳūʿ-ı kāmil ve müleyyen** ʿunnāb (13) ve sebistān ve ḳızıl üzüm ve ḳara üzüm ve incīr ve iccāṣ ve zerdālū ve ḳayısı (14) her birinden onar dirhem verd-i aḥmer ve zehr-i benefsec ve lisān-ı ṣevr ve persiyāvşān (15) her birinden ikişer dirhem sināmekī ve anduz hem şīr-ḫuşk altı dirhem emīrbārıs (16) üç dirhem temirhindī on iki dirhem muḳaddemā senānıñ çöbleriñ arıtlayıp (17) şīr-ḫuşk ile bir ṣurreye baġlayıp sāyir edviye-i meẕkūra ile bir gėce kāmil (18) ışladıp ėrtesi bir miḳdār ḫareket ėtdirip çanaḳda iken ḳarışdırıp (19) bir nīm kāse miḳdārı içeler ikinci gün keẕalik bir nīm kāse içeler üçüncü gün

[111b]

(1) bir ḫoşça ḳarışdırıp ve süzüp nīm kāse daḫı içeler tamām olur ol (2) gün ve ṣānī gün içilen raʿnā muġlāb olur üçüncü gün içilen aʿlā müleyyendir (3) bundan eyi ve mülāyım şerbet olmaz gerek ḫasta ve gerek eṣṣaḥa istiʿmāl eyleseler cāyizdir (4) nefʿine nihāyet yoḳdur **nuḳūʿu'l-ḫāmiż** bunuñ fāʾidesi keẕalik tebrīd ve tarṭīb (5) ve taṣaffī-i dem ve tenḳıye-i aḫlāṭ ve teftīḥ-i süded ėder ve ṣafrāyı ishāl ėdip ḳaṭʿ (6) ėder ve ʿaṭaşı tebrīd ve teskīn ėder mişmiş ve ʿunnāb her birinden on dāne iccāṣ (7) kibār yedi dāne temirhindī on dirhem nīlūfer bir dirhem zehr-i benefsec üç dirhem (8) minvāl-i meşrūḥ üzere ışladıp içeler **nuḳūʿ-ı müshil** bu nuḳūʿuñ fāʾidesi (9) ṣafrāyı ve balġamı ishāl eylemekdir miṣalen nuḳūʿ-ı ḫāmiże beş dirhem sināmekī beş dirhem (10) ihlīlec-i aṣġar beş dirhem beẕr-i hindībā beş dirhem zehr-i benefsec ḳatıp ışladıp (11) ve süzüp yigirmi dirhem ʿasel-i ḫıyārşenbe ve otuz dirhem sükker ve nıṣf dirhem (12) rāvend ve bir dirhem terencübīn ve şīr-ḫuşk ve bir dirhem rūġan-ı bādām ḳatıp (13) içeler bī-naẕīr balġamı ve ṣafrāyı ishāl ėder bundan ṣoñra bir iki nevʿ maṭbūḫ (14) beyān ėdelim ki ʿilācda taḳdīm olunan eşyādandır maṭbūḫla muġlābdan (15) farḳ oldur ki muġlāb mülāyim nār ile cüzʾi ḳaynadıp ʿamel olunandır maṭbūḫ ise (16) kemāl-i mertebe ḳaynayan edviyeye dėrler **nevʿ-i āḫer** bu terkībe nuḳūʿ-ı müshilden ziyāde (17) yigirmi dāne zerdālū ve yigirmi dāne sebistān ve yigirmi dāne ihlīlec-i kābilī ve yigirmi (18) dāne çekirdegi çıḳmış ḳızıl üzüm ve on beş dirhem helīlec-i esved dört dirhem (19) ḫaṭmī ve emīrbārıs ḳatıp ışladıḳdan ṣoñra aʿlā bişirip ve süzüp içeler

[112a]

(1) ziyāde nāfiʿdir **nevʿ-i āher** sevdāyı ishāl ėder cüẕām ve ḥikke ve behaḳ içindir (2) ve aḫlāṭ-ı muḥraḳa balġamiyye ve sevdāviyyeyi iḫrāc ėder ihlīlec-i kābilī ki çekirdegi (3) çıḳmış ola ve helīlec-i Hindī her birinden onar dirhem besfāyec ve sināmekī ve eftīmūn (4) ve lisān-ı ṣevr ve ustuḫūṭūs her birinden beşer dirhem ḳızıl üzüm ve beẕr-i şāhterec (5) ve ʿırḳu's-sūs ve beẕr-i hindībā her birinden üçer dirhem beẕr-i küşūt bir dirhem verd-i (6) aḥmer ve beẕr-i rāziyānec birer dirhem cümleyi dört yüz dirhem ṭatlı ṣuda rubʿu ḳalınca (7) ḳaynadıp baʿde süzüp ṣoñra yedişer dirhem ʿasel-i ḫıyārşenbe ve terencübīn ve (8) on sekiz dirhem sükker ḳatıp ve süzüp birkaç dirhem bādām yaġı daḫı ḳatıp (9) içeler şimdi geri bir iki nevʿ fitīl ve ḥuḳne beyān ėdelim ki ḫāṣṣası ṭabīʿatı (10) telyīn eylemekdir ḫuṣūṣan maḥrūru'l-mizāc ola sükker-i aḥmer beş

dirhem milḥ-i būre bir dirhem (11) sükkeri ʿasel ile ḳıvāma getirip andan eczāyı ḳatıp şerçe barmaḳ ḳadar şāflar (12) ėdip rūġan-ı bādām ile yaġlayıp götüreler **nevʿ-i diger** evvelkiden aḳvādır (13) zehr-i benefsec ve sināmekī birer dirhem būraḳ ve saḳmūniyā her birinden rubʿ dirhem (14) sükker-i aḥmer ve ʿasel kifāyet miḳdārı lāzımdır kemā-sebaḳ **bir nevʿ** fitīl daḫı ki balġamı (15) ishāl ėder şaḥm-ı ḫanẓal ve būre-i Ermenī ve saḳmūniyā her birinden rubʿ dirhem ʿasel (16) kifāyet miḳdārı **ḥuḳne-i leyyine** sebistān otuz dāne zehr-i benefsec ve beẕr-i ḫaṭmī (17) ve ebegömeci ve şaʿīr-i muḳaşşer her birinden birer avuç ʿırḳ-ı sūs ve pāzī birer miḳdār (18) cümleyi ḳaynadıp ve süzüp on beş dirhem fülūs-ı ḫıyārşenbe ve yedişer (19) dirhem sükker ve sīrec ve bir dirhem būraḳ-ı Ermenī ḳatıp ʿamel ėdeler bir miḳdār

[112b]

(1) ziyādece ʿamel-i irāde olunursa rubʿ dirhem saḳmūniyā ḫalṭ ėdeler eger ḥummāsı (2) var ise saḳmūniyā ḳatmayalar **ḥuḳne-i leyyineniñ** bir nevʿi daḫı pāzī ṣuyunu ḳaynadıp (3) keffī alınmış ola altmış dirhem alıp ve sebḳ ėden ḥuḳneniñ eczāsın dāḫil ėdip (4) ve ḳaynadıp ʿamel ėdeler **bir nevʿ daḫı** ki evvelkilerden eḥadddir ve mübārekdir pāzī (5) ṣuyu ki ḳaynamış ve keffi alınmış ola yüz dirhem besfāyec ve sināmeḳī ve ḳanṭariyūn (6) her birinden altışar dirhem cümleyi tamām ḳaynadıp ve süzüp fülūs-ı ḫıyārşenbeden (7) on beş dirhem ḳatıp ve ezip baʿde yedi dirhem zeyt-i ḫārr ve on dirhem ʿasel (8) ve on beş dirhem sükker ve rubʿ dirhem būraḳ ve maḥmūde ḳatıp iḫtiḳān ėdeler balġamı (9) zāʾil ėdip istifrāġ ėder ve vecaʿ-ı ẓahra nāfiʿdir **ḥuḳne-i āḫer-i leyyine** bir nevʿ laṭīf (10) ḥuḳnedir evvelkilerden eḥaddir ve aʿlādır ḳuluncu açar nihāyet yine evvelkiye (11) ziyāde olunan bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ṭoraḳ otu ve beẕr-i kerefes ve rāziyānec (12) bu envāʿıñ her birinden birer avuç miḳdārı dāḫil olur ḫaylī laṭīfdir **taʿlīm-i rābiʿñ** (13) **sifr-i ṣānīsiniñ bāb-ı rābiʿi şol marażlar beyānında** ki bir ʿużva muḫtaṣṣ ola ve ol (14) marażlarıñ sebebleri ve ʿalāmetleri ve muʿālecātı beyānındadır cümleden ibtidā eyledigimiz (15) emrāż-ı dimāġıyye beyānındadır imdi mizāc-ı ḫārrıñ ʿalāmeti bedeni ḳatı ḳızıp ve uyḫusuzluḳ (16) vāḳiʿ olup ıżṭırāb ve teşevvüş ve efʿālinde ḫiffet müşāhede olunmaḳdır ve tėz (17) tėz ḳaḳmaḳ ve keṣret-i kelām ile meşġūl olmaḳ ve gözü ḳararmaḳ ve müberridātla fāʾidelenmek (18) ve müsaḫḫināttan żarar görmek bu cümlesi ḫarāret ʿalāmetleridir ve mizāc-ı bāridiñ (19) ʿalāmetleri beden ṣovuḳ olmaḳ ve kesel üzere olup süst olmaḳ ve tenbellik

[113a]

(1) ẓāhir olmaḳdır ḫuṣūṣan taḫayyülāt üzere olup yüzünüñ ve gözleriniñ aḳlığı (2) çoḳ olmaḳ ve müsaḫḫinātla fāʾidelenip müberridātdan żarar görmek bu cümlesi burūdet (3) ʿalāmetleridir ve eger ruṭūbet ġalebe ėderse kesel ve nisyān ve ġalebe-i nevm ile (4) āzürde olmaḳ muḳarrerdir ve yübūset ġalebe ėderse burununuñ delikleriniñ ḳurulugu ziyāde (5) olup seher ġālib olmaḳdır ve eşyā-ı raṭbeden fāʾidelenmekdir belki raṭb yaġlar ile (6) yaġlamaḳ ziyāde fāʾide ḳılmaḳdır emzice-i mürekkebeniñ ʿalāmetleri iki mizācıñ ʿalāmetleriniñ (7) imtizācıdır ammā māddiyyeniñ ʿalāmeti ṣafrā ṣıḳlet vėrmekdir ve ḫuşūnetdir ve ḥurḳat-ı (8) şedīde ile ziyāde uyanıḳlıḳ peydā eylemekdir ve yüzüñ ve gözüñ ṣarılığıdır (9) ve aġzıñ acılığıdır ve ḳanıñ ise ʿalāmeti ziyāde ṣıḳletdir ve ḍarb-ı şedīddir (10) ve şerāyīniñ şişmekdir ve ḳararmaḳdır ve yüzde ve gözde ṭamarlar ṭolu ṭolu olmaḳdır (11) ve balġamıñ ʿalāmetleri ḳatı ziyāde ṣıḳletdir ve nevm ṣaḳīldir ve eniniñ geñişikligidir (12) ve ṭūl-ı marażdır ve zamānı mümtedd olup çoḳ olmaḳdır ve sevdānıñ ʿalāmetleri (13) ṣıḳl az olup ve fikr-i fāsid-i vesvās çoḳ olmaḳdır ve yüzüñ ve gözüñ levni (14) ḳarmaşıḳ olmaḳdır bu meẕkūrāt emzic-i ʿārıża ʿalāmetleridir şimden geri muʿālecāt (15) beyānına mübāşeret ėderiz **taʿlīm-i rābʿıñ sifr-i ṣānīsiniñ bāb-ı ḫāmisi envāʿ-ı ṣudāʿdan** (16) **ṣudāʿ-ı ḥārr ve sādec beyānındadır** evvelā ṣudāʿ ya ḥārr ya bārid olur bu ikisi (17) daḫı ya mādde ile olur veya māddesiz olur māddesiz ṣūʾ-i mizācdan ʿārıż (18) olan ṣudāʿ-ı ḥārrıñ sebebleri ḥārr ġıdālar yāḫūd ḥārr devālar yemekden ya güneşiñ (19) ḥarāretden ya ıssı ḥammāmda veya ateş yanında çoḳ oturmaḳdan veya gözüñ

[113b]

(1) rāyiḥalı nesneler ḳoḳmaḳdan olur misk gibi veya rāyiḥası kerīh olan nesneler (2) ḳoḳmaḳdan olur cündbīdester gibi ve çoḳ söylemekden ve çaġırmaḳdan ve ġażabdan (3) daḫı olur ʿalāmeti meẕkūr sebebler bi'l-fiʿil mevcūd ola ve yāḫūd gecmiş ola (4) ve ʿaṭaş ḳavī olmaḳ başı muḥkem ıssı olmaḳ ve aġızdan tükürük az olmaḳ ve burnu (5) ve dili yābis olmaḳ ve bārid nesneler ḫoş gelmek ve nabż-ı mütevātır ve bevl ve berāz (6) muʿtedil olmaḳ ve ḳulaḳda gürüldü ve fikrinde ḫalel olmaḳ ve uyḫusuzluḳ ṣovuḳ (7) nesnelerden müntefiʿ olmaḳdır ʿilācı şarāb-ı iccās ve temirhindī veya şarāb-ı leymūn (8) her ḳanġısı olursa nīlūfer şarābı ile ve yāḫūd benefşe şarābı ile içeler ve bārid yerde (9) oturalar ve başa gül ṣuyu ile sirke süreler eger ṣāḥib-i ṣudāʿıñ iki

ellerini (10) ve iki ayaḳlarını ovup dökebildigi ḳadar ıssı ṣuyuñ içine vaż‘ ėtseler ziyāde (11) fā’idedir bu ṣudā‘-ı ḥārrıñ ‘ilāclarındandır zīrā maraż żıddıyla zā’il olur ve mişli (12) ile ziyāde olur aḳrāṣ-ı müşelleşeyi mā’-i verd ile ḫall ėdip alnına sürmek (13) müsekkin ve münevvimdir ve ṣudā‘a fā’ide ėder sākin olmaḳ ve rāḥat olmaḳ ve hareḳātı (14) terk ėtmek ve ḳıllet-i kelām ve telyīn-i ṭabī‘at ḳaçanki ṣudā‘ müştedd olsa dekme bir ‘ilācla (15) teskīn ḳābil olmasa maḫūfdur sersām-ı ḥārre mü’eddīdir ol vaḳt ṭabī‘atı ḥuḳne-i (16) leyyine ile ishāl ėtmede mübālaġa ėdeler ıssı yemekden ve ma‘cūnlardan ve ṣoġan ve ṣarımsaḳ (17) yemekden iḥtirāz ėdeler tervīḥ illā revāḥ ṣāḥibi ‘Abdullaṭīf Tebrīzī ṣudā‘-ı (18) mezbūrede efyūn ḳoḳmaġı bir tecrübe ėtdim bundan enfa‘ nesne bulmadım dėr (19) **bāb-ı sādis ṣudā‘-ı bārid ve sādec beyānındadır** māddesiz sū’-i mizācdan ‘ārıż

[114a]

(1) olan ṣudā‘-ı bāridiñ sebebleri bārid nesneler yemekden olur ḳarlı ve buzlu ḫoşāblar (2) ve ṣovuḳ ṣular içmek gibi ve ṣovuḳ ṣuya ṭoḳunmaḳ gibi ve bi’l-cümle eşyā-ı bārideye (3) mülāḳī olmaḳdan olur **‘alāmeti** baş burūdet üzere olmaḳ ṣaḳīl olmaḳ ve aġzı (4) eñse ṭarafına mā’il olmaḳ ve başa ḥārr nesneler ḫoş gelmek ve sākin olmaḳ ve zükām (5) olmaḳdır **‘ilācı** şarāb-ı ustuḫūṭūs mā’-i ḥārr ile veya ma‘cūn-ı ustuḫūṭūs ya muġlā-ı (6) ḥulv veya muġlā-ı munżic yāḫūd gül-be-şeker vėreler ve merzencūş ve nercis ve misk ü ‘anber (7) ve lāden ve yāsemin ḳoḳalar ve kündüs ile aḳsırdalar ve ḥammāma gireler ve ıssı bezler ile (8) ve ıssı kepek ve milḥ-i medḳūḳ ile bir bez torba içine ḳoyup ve başı üzerine ḳoyalar (9) ve ateşe ḳarşı oturup başını ve efrece ḳızdırmaḳ ġāyet nāfi‘ ve mücerrebdir ve pāpādya (10) ve iklīlü’l-melik ve merzencūş żımād ėdeler veya buḥu bunları ḳaynadıp ṣuyunu (11) ısıcaḳla naṭūl ėdeler ve buḫārına yüzünü ṭutalar ve cemi‘-i müberridātdan iḥtirāz ėdeler (12) süt bir tāze balıḳ ve yaş yemişler gibi ve havā-ı bārid gibi baş aġrısı eger ḥārr ve eger (13) bārid bir miḳdār şarāb ve bir miḳdār rāziyāne toḫmu yumuşaḳ döküp ve bir miḳdār ḥınnā ṭabānı altına żımad ėtseler baş aġrısını giderir mücerrebdir (14) ve ıssı ṣu ile ta‘cīn ėdip şaḳīḳına ṭılā ėdeler imiş ṣudā‘ı teskīn ėdermiş eger seẕāb döküp ve ṣoḳup ṣuyunu ṭabanına sürseler baş aġrısına kāfīdir ve mücerrebdir ḥükemā’-ı ḫind çekirdeginiñ içini döküp ıssıcaḳ ṣu ile ta‘cīn ėdip (15) ġaflet olunmaya bu faḳīr zerdālū çekirdegini minvāl-i meşrūḥ üzere birḳaç kerre tecrübe (16) eyledim ‘aceb müte’eṣṣir gördüm ve beş ḳaşıḳ

ḥınnā ve bir ḳaşıḳ dökülmüş ḫardalı sirke ile (17) veya ıssı şu ile yoġurup başa ısıcaḳla ursalar ġāyetle nāfiʿdir ve mücerrebdir bir ḫātūn (18) üç yıldan ziyāde şudāʿ mübtelā olup her ne ʿilāc ėderse müfīd olmayıp (19) ʿāḳıbet ʿilāc-ı meẕkūru işidip bir kerre ėtmekle bi-fażılı'llah taʿāla ḫalāṣ olup[26]

[114b]

(1) ayrıḳ baş aġrısın görmedim deyü ḥikāyet ėtdi ammā ol ḫātūn sirke yerine ıssıcaḳ (2) şu ile yoġurdum dėdi **bāb-ı sābiʿ şudāʿ-ı demevī beyānında** geldik imdi ḳāndan (3) olan şudāʿıñ sebebleri başıñ ṭamarları ḳanıla ṭolmaḳdır **ʿalāmeti** levn-i ḳızıl ve beden (4) ṣaḳīl ve kāhil olup ṭamarlar gerilmek ve yüzde ve gözde ṣıḳlet ve ḥumret ve ḥarāret (5) olmaḳ ve çoḳ gerinmek ve esnemek uyumaḳ ve uyur gibi ḥālet olmaḳ ve aġız yarı ṭatlı (6) olmaḳ ve boġazı ḫuşūnet üzere olmaḳ ve yorġun gibi ḥālet olmaḳ ve gāhı ednā sebeb (7) ile yüzünden ve diş etlerinden ḳan gelmek ve ḳārūre bulanıḳ olmaḳ ḳızıl olmaḳ (8) **ʿilācı** ḳīfālden faṣd ėdip veya incikden ḥacāmat ėtmek ve ṭabīʿatı telyīn ėtmekdir (9) eger çıḳan ḳan ḳara ve bulanıḳ veya ḳavī ḳızıl ve ġalīẓ olup ḳuvvet ve zamān (10) müsāʿade ėderse çoḳ aḳıdalar ve illā ḳuvvete göre aḳıdalar ve maṭbūḫla tabīʿatı (11) telyīn ėdeler ve māʾ-i şaʿīr içireler ve ʿunnāb ve mercimek şorbāsı vėreler ve başına (12) gül ṣuyu ile bir miḳdār sirke süreler ve bir şīşe içine ḳoyup ḳoḫulayalar ve kāfūr (13) ḳoḳmaḳ demevī ṣudāʿa ʿacāyib nāfiʿdir lüḥūm eklinden ve şürb-i şarābdan ve ḥārr ġıdālar (14) ve devālar yemekden iḥtirāz ėdip ve ḥammāmdan ictināb ėtmek gerekdir ve maṭbūḫ-ı fevākih (15) ṭabīʿatı telyīn ėdeler dėmek ḳānla ṣudāʿ sākin olmazsa ṣoñra ėdeler dėmekdir (16) yoḫsa istifrāġın yevm ve eḥadde memnūʿdur hem faṣd ve hem maṭbūḫ olmaz (17) maṭbūḫu eger sākin olmazsa ʿamel ėdeler eger ḳīfāldan faṣd ėdip ve mezbūr (18) tedbīrleri ėtdikden ṣoñra yine vecaʿ bāḳī ḳalırsa ve yüzde ve gözde imtilā (19) ve ḥumret ẓāhir olsa burun ṭamarından faṣd ėdeler ve illā ḥacāmat ėdeler ve ṣāḳından

[115a]

(1) faṣd ėdeler ve inciklerinden ḥacāmat ėdeler mādde esfele münceẕib olsun için (2) ve temirhindī ile nīlūfer şarābı içeler ve māʾ-i iccāṣ içeler ve yāḫūd yābis kişniş (3)

[26] ṭabanı altına żımād etseler baş aġrısına giderir mücerrebdir eger ḥınnā bī-döküp ve ṣöküp ṣuyunu ṭabanına süreler baş aġrısına kāfīdir ve mücerrebdir ḥükemāʾ…… çükrügünüñ içine döküp ıssıcaḳ şu ile teʿacīn ėdip

yiyeler sükker ile bu daḫı teskīn ėder benefşe ve nīlūfer ve gül ve ṣandal şemm ėdeler (4) **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿniñ sifr-i ş̱āliş̱i sekiz bābı müştemildir bāb-ı evvel ṣudāʿ-ı** (5) **ṣafrāvī bayānındadır** ammā mürre-i ṣafrādan olan ṣudāʿıñ sebebi ṣafrā çoḳ çıḳıp (6) baş ṭamarlarına ṭolmaḳdır **ʿalāmeti** ve sebeb-i sābıḳı eṭʿime-i ḥārre ve eşribe-i ḥārreyi (7) çoḳ istiʿmāl eylemekdir ve dāʾim uyḫusuz ve aç olmaḳdır ʿalāmeti budur ki yüzüñ (8) levni ṣufrete māʾil olup ve başı ʿalevlenmek ve ʿaṭaş ḳavī olmaḳ ve aġzı acı olmaḳ (9) ve nabż serīʿ ve iştihā sāḳıṭ olmaḳ ve uyḫusuzluḳ ve bevli ibtidāda nārī ve vaḳt-i (10) tezeyyüdde ebyaż ve raḳīḳ olmaḳdır zīrā mādde dimāġa çıḳar **ʿilācı** ṣudāʿ-ı ḥārre (11) için meẕkūr olanı içeler ve sikencebīn içeler ve ḫuḳne-i leyyine ėdeler ve maṭbūḫ-ı (12) fevākihe ile ve sināmekī ile ṣafrāyı ishāl ėdeler Bürʾü's-sāʿa nām risālede eydür (13) ṭabanı altına benefşe yaġı ile ṭuz ḳatıp sürmek ve urmaḳ hemān sāʿat giderir (14) ve cemīʿ ṭatlılardan ve ḥammāma girmekden ḫuṣūṣan ḥammāmda ve güneşde çoḳ oturmaḳ (15) ve ḳavī ḥareketinden iḥtirāz ėdeler ve ṣandal ve gülāb ve nīlūfer ḳoḫulayalar **bāb-ı ş̱ānī** (16) **ṣudāʿ-ı balġamī beyānındadır** ammā balġamdan olan ṣudāʿıñ sebebi başıñ ṭamarları balġam (17) ile ṭolmaḳdır ve sebeb-i sābıḳı bārid ve raṭb ġıdāları çoḳ yemekdir ve tuḫme olmaḳdır (18) ve ġıdāʿaḳabince ḥammāma girmekdir **ʿalāmeti** baş ḳatı aġrımaḳdır ve ş̱aḳīl olmaḳdır ve aġrısı (19) eñse ṭarafından māʾil olmaḳdır ve yüzde ve gözde ḥumret olmaḳ ve nabżı baṭī

[115b]

(1) olmaḳ ve ḳārūre beyāż ve bulanıḳ olmaḳ ve aġzında ve burnunda ruṭūbet olmaḳ (2) ve ḥavāssı mükedder olmaḳ ve başına ıssı nesneler ursalar ḫoş gelmekdir **ʿilācı** (3) evvela balġama nażc vėrici şerbetler ve muġlāblar istiʿmāl oluna ki ṣudāʿ-ı bāride de (4) meẕkūrdur baʿde balġamı iḫrāc ėdeler ḳay ile ḳay sikencebīn ve ṭoraḳ otuyla gerekdir (5) ve ishālle ve ıṭrıfīl-i ṣaġīr ve kābilī mürebbāsı istiʿmāl ėdeler ve ġıdāyı taḳlīl ėdip (6) açlıġa ṣabr ėdeler ṣovuḳ ṣu içmekden ve tuḫme olmaḳdan ve her ṣovuḳ nesneden (7) ve süt ve balıḳ yemekden ṣaḳınalar baʿde'l-tenḳıye pāpādya ve iklīlü'l-melik ve merzencūş (8) ve ṭoraḳ otu her birinden birer ṭutam alıp beş raṭl ṣu ile ḳaynadalar baʿde (9) süzüp ṣuyunu ibriḳ ile başına dökeler ve yāḫūd bir sünger ile ya bir bez ile (10) başına ıssıcaḳla ḳoyalar tekār-be-tekrār ve kendisi muḥkem saḫḳ ėdip bir pāre beze (11) ḳoyup baʿde'l-tenḳıye ḳoḳsalar aḳsırdıp dimāġı pāk eyler ruṭūbet-i zāʾideyi tecfīf (12) ėder ve başını ateşe ḳarşı ṭutup vāfirce ḳızdırmaḳ ġāyet nāfiʿdir ve

bi’l-cümle ṣudāʿ-ı (13) bāridde meẕkūr olan ʿilāclarıñ cemīʿsi buña nāfiʿdir ġaflet olunmaya bu aṣıl ṣudāʿ (14) ziyāde müzmin olsa maḥūfdur ādemi nābīnā eyler el-ʿıyāẕü bi-llah taʿāla ve’l-ḳuvve ve ṣarʿa (15) ve fālic ve sekte eyler imdi gerekdir ki bu emirde iḥmāl ve tekāsül ėtmeyeler eger ibtidāda (16) ʿilāc eylerler ise āsānlıḳ ile defʿ olur ve illā ṣoñra ʿasīr olur Şeyḫ Ḳānūn’da (17) eydür ki başda dāʾima ṣıḳlet ola başda mādde olmaġa delālet ėder lakin ṣafrāvīniñ (18) ṣıḳleti az olur fe-emmā sevdāviyyeniñ ziyāde olur ve yübūseti ekṣer olur ve demeviyyede (19) ṣıḳlet ikisinden de eşid olur ve balġamiyyeniñ ḫod ṣıḳleti cümlesinden artıḳ olur

[116a]

(1) ve burun deliklerinde ruṭūbet olur **bāb-ı ṣāliṣ ṣudāʿ-ı sevdāvī beyānındadır** (2) ammā şol ṣudāʿ ki sevdādan ola sebebi başıñ ṭamarları sevdā ile ṭolmaḳdır sebeb-i (3) sābıḳı sevdāyı tevlīd ėdici ġalīẓ ġıdāları çoḳ yemekdir mercimek ve bögrülce ve baḳla (4) ve ṣıġır eti gibi **ʿalāmeti** bedeni naḥīf ve yābis ve rengi kümūdete māil olmaḳ uyḫusuzluḳ (5) ve vecaʿ ḫafīf olup çoḳ fikirler eylemekdir ve ʿaṭaş ve iltihāb az olmaḳ ve nabż ince (6) ve baṭī olmaḳ ve ḳārūre aḳ ve raḳīḳ olmaḳdır **ʿilācı** evvela maʿcūn-ı ustuḫūṭūs ve (7) şarāb-ı ustuḫūṭūs ile sevdāya nażc vėrip baʿde sevdāyı ishāl ėdeler maṭbūḫ-ı (8) eftīmūnla veya maṭbūḫ-ı senā ile ve besbāyec ve sināmekī maʿcūnu yiyeler defʿ ātle müzmin (9) sevdāyı ve balġamı ṣudāʿ için ġāyet nāfiʿdir Aḳşemse’d-dīn ḫażretleri mücerrebātındandır (10) senānıñ eyicesin alıp ṣāfī sükker ile maʿcūn ėdeler ġayrı nesne ḳatmayıp her kerre (11) iki üç dirhem miḳdārı yiyeler ʿacāyib nāfiʿdir cemīʿ sevdāyı tevlīd ėdici nesnelerden (12) ḥazır ėdeler başdırma ve mercimek ve bögrülce gibi ve ḥammāma girip başına ılıcaḳ ṣu (13) ḳoyalar ve bābunec ve iklīlü’l-melik ve badrencbūyeyi ṭatlı ṣu ile ḳaynadıp (14) ṣuyunu başına ıssıcaḳla naṭūl ėdeler Cālīnūs eydür ben müzmin sevdāvī ṣudāʿda (15) ḫardalı ḳavurup başa ururdum ve yaġın daḫı sürerdim ḫalāṣ eyler idi ṣudāʿ-ı (16) müzmin için ḫardal istiʿmāliniñ ṭarīḳi ṣudāʿ-ı bārid-i sādecde ẕikr olunmuşdur (17) ol maḥall-ı naẓar oluna **bāb-ı rābiʿ ṣudāʿ-ı rīḥī beyānındadır** ammā ġalīẓ rīḥden olan (18) ṣudāʿıñ sebebi oldur ki żaʿīf ḥarāret ġalīẓ māddeye müteʿalliḳ olmaġla ġalīẓ (19) buḫārlar ḥādiṣ olur ḳaçan ḥarāret zāʾil olsa buḫār daḫı ziyāde ġalīẓ olup

[116b]

(1) rīḥ ḥādiṯ olur ve daḫı ġalīẓ ve münaḳḳaḥ ġıdālardan ve sūʾ-i hażmdan olur (2) ammā riyāḥ-ı ḥārreyi mūcib olan şürb-i ḥamra müdāvemet ėtmekdir ve aḫlāṭ-ı ḥārreniñ (3) buḫārlarıdır ammā riyāḥ-ı ġalīẓeniñ ʿalāmetleri vecaʿ bir yerden bir yere intikāl eylemekdir (4) ve ḳulaḳlarda gürüldü olmaḳdır ve vecaʿ-ı ṣudāʿ ḫafīf olmaḳdır ve ṭamarlar ḳanı atmaḳdır (5) ve boyun ṭamarları ki vidāc dėrler ṭolmaḳ ve gerilmekdir ve anıñ ʿalāyimindendir ḳıllet-i (6) ṣiḳal ya ʿadem-i ṣiḳal ve uṣūl-ı ʿaynda temeddüd-i süded ve devvār ammā buḫār-ı ḥārrıñ ʿalāmetleri (7) ṣudāʿ ıñ heyecānı ve ḳuvvetidir şürb-i hamrʿ aḳabince ve süḫūnet-i aḫlāṭıñ ʿalāmetleri aġdiye-i (8) ḫārreye müdāvemet eylemekdir **el-ʿilāc** rīḥ-i ġalīẓeden olan ṣudāʿ ıñ ʿilācı naṭūlāt-ı (9) muḥalliledir bābūnec ve iklīl gibi ve şemūmātda misk ve ʿanber ve lāden ve merzencūş gibi (10) ve aġsırmaḳdır kündüs ile bunlar ṣudāʿ-ı bāridde meẕkūrdur ve merzencūş ṣuyu (11) burununa ṭamzurmaḳdır ve dāʾim ḥammāma girmekdir acele ve münaḳḳaḥlardan baḳla ve bögrülce ve lahana (12) gibi ve pancarlardan kerefes ve ṣoġan ve ṣarımsaḳ ve esrār gibi ictināb ėtmekdir ve ṭabīʿ atın (13) telyīn ėtmekdir ḫuṣūṣan ḥuḳne-i leyyineniñ ki anda riyāḥı mülaṭṭıf ve muḥallil nesneler ola (14) pāpādya ve ṭoraḳ otu ve boy toḫmu gibi ebḫire-i ḥārreden olan ṣudāʿ ıñ ʿalāmeti (15) mādde-i buḫārı istifrāġ eylemekdir ve ṭabīʿ at telyīn olunmaḳdır ebḫire esfele meyl ėtmek (16) için ve eṭrāf-ı bedeni baġlamaḳdır meṣelā iki bāzūlarını berk baġlayalar ta ki mevādd (17) anlara münceẕib ola ebḫire ḥabs olunmaḳdır yaş kişnīc ve sükker ile **bāb-ı** (18) **ḫāmis miʿde şirketiyle olan ṣudāʿ beyānındadır** miʿde şirketiyle olan ṣudāʿ ıñ (19) ʿilācı ḳay ėtmekdir ve ıṭrıfīl-i ṣaġīr istiʿmāl ėtmekdir ve kābilī mürebbāsı yemekledir **bāb-ı**

[117a]

(1) **sādis** ṣudāʿ-ı ḫumārīde ḳay ėdip sirkencübīn içmekdir ve ṭabīʿ atı telyīn ėtmekdir (2) şarāb-ı temirhindī ve iccāṣ içmekle ve ebḫire menʿ oluna şarāb-ı leymūn ile ve şarāb-ı (3) rummān ile ve ḳoruḳ şarābıyla ve ḳoruḳ ṣuyu içmekle ve baʿde ḫammāma gire ve başına (4) ṣudāʿ-ı bāridde meẕkūr olan naṭūl ḳılına ve iki ayaḳların ovalar **bāb-ı sābiʿ** (5) **ṣudāʿ-ı istifrāġı bayānındadır** ṣudāʿ-ı yübsü daḫı dėmişlerdir ammā keṣret-i cimāʿ dan (6) ve ruʿāf-ı müsrifden ve keṣret-i ishālden olan ṣudāʿ ṣudāʿ-ı yābisdir ʿilācı (7) ḥummā-ı dıḳḳ ʿilācıdır taḳviyet-i reʾsle meṣelā nīlūfer ve benefşe ve gül ḳoḳalar ammā (8) ebḫire-i bedeniyyeden olan ṣudāʿ ṣudāʿ-ı rīḥīde meẕkūrdur **bāb-ı ṣāmin südedī ṣudāʿ** (9) **beyānındadır** ammā şol ṣudāʿ ki süddelerden ola aḫlāṭ-ı ġalīẓeden olur

ʿilācı (10) ṣudāʿ-ı balġamī ʿilācıdır ve müfettiḥāt istiʿmāl ola sirkencübīn büẕūru gibi ve nercis (11) ḳoḫulaya ve yāḫūd ḳavrulmuş çörek otu ḳoḫulaya gāh olur ṣudāʿ dimāġda ḳurd (12) mütevellid olmaḳdan olur ammā nadir vāḳiʿ olur ʿalāmeti burunda yaramaz ḳuvveti olur (13) ve ḳurd ḥareket ėtdikçe dimāġ ḳazınır gibi olur ve ḥareket ėdip ve aç olıçaḳ (14) vecaʿ ziyāde olur sākin olıçaḳ vecaʿ daḫı sākin olur ʿilācı dimāġı (15) ayāricātla tenḳıye ėtdikden ṣoñra şeftālū yapraġı ṣuyu ile yāḫūd türmüs ṣuyu ile (16) veya sirkencübīn ṣabır ile saʿūṭ ḳılına bi'l-cümle ʿilācdır derd-i baṭında meẕkūrdur (17) **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿ iñ sifr-i rābiʿ ṭoḳuz bābı müştemildir bāb-ı evvel** (18) **ḍarbe ve saḳaṭadan olan ṣudāʿ beyānındadır** ammā ḍarbe ve saḳaṭadan (19) olan ṣudāʿ ʿilācı ṭabīʿatı telyīn ėtmekle gerek ishālle ve gerek ḥuḳne ile[27]

[117b]

(1) ve faṣddır eger taḥammül ėderse mādde-i ṭaraf ḫilāfa müteveccih olsun için ve iki ḳolların (2) bağlayalar ve başına ıssıcak gül yağı süreler vāfirce ziyāde nāfiʿdir **bāb-ı ṣānī (3) ṣudāʿ-ı veremī beyānındadır** ammā ḥummeyātdan olan ṣudāʿıñ ʿilācı ḥummeyāt ʿilācıdır (4) gāh olur ki ṣudāʿ dimāġda ve aġşiye-i dimāġda verem olmaḳdan olur ʿalāmeti (5) ve ʿilācı sersām ʿalāmeti ve anıñ ʿilācıdır ve gāh olur ki ṣudāʿ raḥmde verem (6) olmaḳdan olur ya bir ʿużv-ı āḫeriñ şirketiyle olur ʿilācı ol ʿużvuñ ʿilācıdır (7) **bāb-ı ṣāliṣ beyże beyānındadır** gāh olur ki baʿżı kimesnelerde ṣudāʿ ziyāde (8) muḥkem olur ve dāʾīm bir vechle ki gözlerin açmaġa kādir olmaz şöyle ṣanır ki (9) başını toḳmaḳla dögerler ve yāḫūd bıçaḳ ile keserler ve ḳarañu yerler sever ve ṣuʿlelere baḳmaġa (10) ḳādir olmaz ve gözü bıñarları aġrır bu aṣl ṣudāʿa ʿilāc ḳabūl ėtmez ve göze ṣu (11) inmege ve aʿmā olmaġa müeddī olur bu aṣıl ṣudāʿa beyḍa dėrler ve ḫūẕe dėrler sebebi (12) ḫılṭ-ı ḳabīḥdir ya veremdir żaʿīf dimāġla ya rīḥ-i ġalīẓdir aġşiye-i dimāġı temdīd (13) ėder ekṣeriyā bu ṣudāʿ ṣovuḳdan olur maraż-ı müzmin olduġuçün ḥattā beyḍa-i ḥārre (14) burūdete müsteḥīl olur ʿilācı ṣudāʿ-ı balġamī ve ṣudāʿ-ı bārid ʿilācıdır **bāb-ı** (15) **rābiʿ ṣaḳīḳa beyānındadır** gāh olur ki başıñ bir ṭarafı aġrır ancaḳ māddesi (16) az olduġuçün pes ṣaḳīḳa dėyü tesmiye olunur māddesi ya buḫārlardır ya aḫlāṭ-ı (17) ḥārre ya bāridedir ʿalāmet-i ḫāṣṣası ḍarabān-ı şerāyīndir ḫuṣūṣan demevīde (18) ḳaçan şerāyīni ṭutsuñ żabṭ eylesiñ ve ḍarabāndan menʿ eylesiñ

[27] Naṭūl ile

vecaʿ sākin olur (19) ṣāḥib-i şaḳīḳanıñ bevli aḥmer-i nāṣıʿdır ve nabż ziyāde mütevātir olur ʿ**ilācı**

[118a]

(1) ḫılṭ-ı ġālibi istifrāġdır ḳāʿide-i meşhūre üzere meṣelā demevīde faṣd ėdeler (2) ḫuṣūṣan alın ṭamarından ve burun ṭamarından bāḳī aḫlāṭı ishālle ve ḥuḳne ile ve ayāricler (3) ile iḫrāc ėdeler baʿde muvāfık naṭūllerdir ki muḳaddemā ẕikr olunmuşdur envāʿ-ı ṣudāʿda (4) andan ṣoñra vecaʿ olduġu cānibde şerāyīn ṭamarını imsāk ėde üzerine (5) yapışıcı ṭılālar vaż ėtmekle meṣelā bir kāġaż pāresine bir pāre efyūn yapışdırıp (6) baʿde meẕkūr şiryānıñ üzerine vażʿ ėdeler eger kifāyet ėtmezse ṣudġda (7) olan şiryānı ḫod vecaʿ cānibinde olan ḳulaġıñ ardındaġı ṭamarı ki nabż yönünden (8) ve intifāḫ yönünden eşid ola ḳaṭʿ ėdeler ve yāḫūd ki ėdeler gāh olur ki ziyāde (9) ṣudāʿ sebebi ile kişiniñ āvāzı çıkmaz olur ṭutulur gerekdir ki başına (10) vāfirce ılıcaḳ ṣu dökeler ve ḳulaġına ılıcaḳ gül yaġı ṭamzuralar ve ḳulaġına gül (11) yaġı ile ışlanmış penbe ṭıḳalar ve Allah taʿāla aʿlem **faṣl** cemīʿ eṣnāf ṣudāʿda (12) telyīn ṭabīʿat nāfiʿdir Ma-la-yesaʿda eydür ḳaçan mürrü sirke ile saḥḳ ėdip ġalīẓçe (13) olduḳda başına ve ṣudġuna sürseler şaḳīḳalar aġrısına ve sebebi maʿlūm (14) olmayan baş aġrılarına nāfiʿdir ve yine ma-la-yesaʿda eydür ṣabırı ḫalele ve dühn-i (15) verd ile ḫalṭ ėdip alnına ve ṣudġuna süreler ṣudāʿı teskīn ėder Ḳānūn'da (16) eydür maṣṭakī çiynemek başdan balġamı çeker ve başı pāk ėder ve geri Ma-la-yesaʿ'da (17) eydür zürünbādıñ ḫavāṣṣındandır nedir ḳaçan tāze iken döküp ve iki ayaḳlarını anıñla (18) ovsalar başda olan cemīʿ ʿilletleri giderir ve daḫı dėnilmişdir ki hīç ʿilāc (19) olunmayan baş aġrılarına mücerrebdir süzülmüş yoġurdu milḥ-i medkūḳla ḫalṭ ėdip

[118b]

(1) bir gėce ṭursa ve başını tıraş ėdip ṭılā etseler baş aġrısını giderir mücerrebdir ve eger bögürtlen (2) yemişini ki siyāh tūt gibi olur başı aġaran kimesnenin başını tıraş ėdeler (3) ve bi'l-tamām başına żımād ėdip bir gėce ṭursa ziyāde nāfiʿ ve mücerrebdir Kemāliyye (4) nām risālede eydür her dürlü baş aġrısı için bir ġarīb ʿilācdır ki kendi nefesimde (5) daḫı tecrübe ėtdim ġāyet nāfiʿ buldum bir ḳuru kelb başınıñ yukarı çeñesin (6) ḳafāsı ile alıp yaḳalar kel ola baʿde bir miḳdār ʿasel ile yoġurup ve başını (7) tıraş ėdip żımād ėdeler bir gün ve bir gėce ṭura ġāyet nāfiʿdir **bāb-ı ḫāmis** (8) **sersām**

beyānındadır sersām emrāż-ı dimāġıyyedendir iki ḳısımdır biri sersām-ı ḥaḳīḳīdir (9) ve birisi ġayrı ḥaḳīkīdir ammā sersām-ı ḥaḳīkī oldur ki verem ile ola ve ġayr-ı ḥaḳīḳī (10) oldur ki iḫtilāṭ-ı ʿaḳldır ki ḥummeyāt-ı ḥārrede evcāʿ-ı ṣaʿba olur dimāġa (11) ṣaʿūd ėdici ebḫire ve edhine sebebi ile pes imdi bilgil ki sersām-ı ḥaḳīḳī verem-i (12) ḥārrdır ya aġşiye-i dimāġda veya dimāġıñ kendisinde **bāb-ı sādis sersām-ı** (13) **ṣafrāvī beyānındadır** ṣafrādan ya dem-i ṣafrāvīden ḥādiṯ olur ṣafrāvīden (14) olana ḳarānīṭs-ı ḫāliṣ dėrler **ʿalāmeti** şiddet-i ḥarāret ḥattā ve seherdir ve iki gözleri (15) ve burnu delikleri yābis olmaḳdır yüzü ve gözü ve dili ṣarı olmaḳdır ve nabż (16) serīʿ olmaḳdır ve ḳārūre ṣarı ve nārī olmaḳdır ve delilikde ve ṣıçramaḳ (17) ve ḥareket-i maṣrūʿ olmaḳdır ziyāde keennehu cenk ėder gibi ve ḥiddet ve cürʾet ve (18) hedeyān ve ġażab ve sūʾ-i ḫuluḳdır ṣiḳal ve temdid az olmaḳdır ve ṣancımaḳ çoḳ olmaḳ (19) ve ḥummā-ı lāzımedir yaʿnī cemīʿ beden dāʾimā ḳızġın olmaḳdır ve ṣudāʿdır ve ıżṭırāb-ı

[119a]

(1) nevm ve müşevveş düşlerdir ve fesād-ı ẕihn ve iḫtilāṭ-ı ʿaḳldır ve ıżṭırāb-ı nefesdir (2) yaʿnī teneffüs ėderken ṣolumaḳdır ve bevl raḳīḳ olmaḳdır ḳaçan bevl māʾi olsa helāke (3) delālet ėder **ʿilācı** ḥummā-ı ṣafrāviyye ʿilācıdır ve māddeyi esfele ceẕb ėdeler (4) ḥuḳneler ile ve şāflar ile ve iki ellerin ve ayaḳların ovmaḳ ile ve baġlamaḳ ile **bāb-ı** (5) **sābiʿ ḥuḳne-i nāfiʿa beyānındadır** maʿlūm ola ki ḥuḳne muʿālecāt-ı ceyyidedendir (6) emrāż-ı dimāġıyyede mevāddi esfele ceżb ėtdigiçin bu ḥuḳne nāfiʿdir ḥarāret-i (7) ġarībeyi söyündürür ve ʿaṭaşı ve iltihāb defʿ ėder ṭabīʿatı telyīn ėder ve tarṭīb (8) ėder arpa ṣuyu otuz dirhem luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā yigirmi dirhem verd (9) ve dühn-i ḳarʿ her birinden onar dirhem muḫkem alışdıralar daḫı ılıcaḳ iken ḥuḳne (10) ėdeler ḥummāyı ve iltihābı defʿ ėtmekde ʿacāyibdir baʿżı eṭibbā eydür altmış yıldan ṣoñra (11) ṣafrāvī veya demevī sersām ʿārıż olsa ḫalāṣ mümkün degildir ve Ebḳırāṭ (12) eydür ki sersāmıñ cemīʿ ecnāsı ḳattāldır ekṣer ḥudūṣu şürb-i ḫamr ėdenlere ve lüḫūm (13) ve ḥelvāları çoḳ yiyenlere vāḳiʿ olur **bāb-ı ṯāmin sersām-ı demevī beyānındadır** (14) ammā demden olan sersām-ı ḳarānīṭs dėrler ḥādiṯ olmaz illā dem-i merārīden olur (15) ʿalāmeti budur ki yüzü ve gözü ve dili ḳatı ḳızıl olur ve ṭamarları ṭolu ve dili (16) ḫaşīn olur ve ṣudāʿ ve iḫtilāṭ-ı ʿaḳl olur ve żaḥk ile ḳaṭarāt-ı ruʿāf (17) olur dumūʿ-ı ʿayn ile ve başı ağır olur ve rūşenlik sevmez ve hedeyān sevilir

(18) ʿilācı daḫı müstaḥkim olmadın ve żaʿīf olmadın ḳīfālden faṣd ėdeler (19) ḳuvveti yetdikçe aḳıdalar eger faṣda ṭaḳat getirmez ise yāḫūd müstaḥkim olup

[119b]

(1) żaʿīf olsa her ne yerden olursa ḳan çıḳarmaġa himmet ve çāre ėdeler burnun (2) ḳanatmaḳla yāḫūd alnından burnundan faṣd ėdeler ve māʾ-i fākihe ile ṭabīʿatı telyīn (3) ėderler Şifā'da eydür iki inciklerinden ḥacāmat ėtmek ziyāde nāfiʿdir ġıdāsı (4) arpa ṣuyu olaʿunnābla demevīʿilletlereʿunnāb cemīʿ devālardan enfaʿ ve eblaġdır (5) ve yine Şifā'da eydür lāyık degildir ki bunlarıñ ġıdālarında ve şerbetlerinde ḫaşḫāşdan (6) nesne ola başda olan māddeyi taġlīẓ ėder ḥabs ėtdigiçin ve bu maraż (7) ṣaḥibi gerekdir ki cemīʿ lüḥūm ve ḥelvālardan ictināb eyleye ve iḥtibās-ı ṭabīʿatdan (8) ve eşyā-ı ḥarīfiyyeden ve müncerātdan ve imtilāʾ-i dimāġdan ve ḳavābıżdan ve ḳabl- (9) ü'n-nażc şürb-i müshilden ve ḥuḳneden iḥtirāz ėdeler ve cemīʿ ṣudāʿ-ı ḥārrde (10) olan tedbīrleri ėdeler ḳaçanki ṭabīʿat ḳabż olsa ḥummā-ı ḥārrede riḳḳat-i bevl ile (11) ve ṣıḳl-ı reʾsle ve ziyāde ṣudāʿla ve burun ḳanamaḳ vāḳiʿ olsa ol kişiye (12) sersām olmaḳ ḫavfı vardır ve ḳaçanki bu maraż ṣāḥibiniñ boġazına ṣu gecmese ve (13) yüzü ve dili siyāh olsa ve gözleri açıḳ ḳalıp mebhūt olsa ve ḳuvveti bāṭıl (14) olsa fi'l-ḥāl olur baʿżılar dėr ki evvelki günde ve baʿżılar dördüncü günde (15) helāḳ olur **bāb-ı tāsiʿ sersām-ı balġamī beyānındadır** ammā sersām-ı balġamī ki ṣīlarġıs (16) dėrler lafẓ-ı Yūnānī'dir maʿnāsı nisyāndır ve ıṣṭılāḥda verem-i bārid-i balġamī dėrler (17) dāḫil ḳıḥfede olur ki kāse-i serdir ve buña sersām-ı bārid dėrler ve nisyān dėrler (18) zīrā nisyān bu marażıñ aʿrāż-ı lāzımesindendir sebebi balġam-ı müteʿaffinden olur (19) ḳaçan verem muḳaddem-i dimāġda olsa taḫlīl fāsid olur ve ḳaçan vasaṭ-ı dimāġda olsa

[120a]

(1) fikir fāsid olur muʾaḫḫar-ı dimāġda olsa ẕikri fāsid olur cemīʿsinde olsa (2) efʿālı meẕkūre cümlesi bāṭıl olur veremde dimāġıñ rūḥī mecrālarında gāh olur ki (3) dimāġıñ ḥicāblarına ya cirmine ʿārıż olur balġam-ı lezc olduġuçün eyleye nüfūẕ (4) ėdemez ṣalābeti için ve dimāġa nüfūẕ ėdemez balġamıñ lüzūceti için beyān-ı nüfūẕ (5) ėdemez dėmek rūḥ nüfūẕ ėdemez dėmekdir zīrā mecrā-yı rūḥ aḫlāṭ-ı lezceden (6) münsedd olur bu taḳdīrce mā-ḫalefesidir ṣoluna māniʿ olmaġla helāk olur (7) pes ile olsa ṣalābet

ve lüzūcet mānīʿlerdir nüfūẕ az olup ḥacebe ve dimāġa (8) ʿarūżu ḳalīldir ʿalāmeti ḥummā-ı leyyinedir ve ṣudāʿ-ı ḫafīf ve nevm-i ṣaḳīldir ve nefes (9) gėç olup ve buṣāḳ çoḳ olmaḳ ve nisyāndır ve kāhiliñ ol mertebede olur ki (10) gözün açamaya ve esnedikden ṣoñra ceñesin yumamaz ve cevāb vėrmege üşenir (11) ve bunuñ ʿalāyimindendir nabżıñ büyüklügü ve temevvücü ve zebānıñ aḳlıġı ki bevl-i ḥımāre şebīh (12) olur ṣīlarġıs ḥudūṣunu endāz ėder baş aġırlıġıyla ve kesel ve baş segirmek (13) ḥuḳne-i leyyine ʿilācı ḥuḳne-i mutavassıṭdır baʿde ḥuḳne-i ḥārredir ve balġam istifrāġıdır ve ṣudāʿ-ı (14) balġamī tedbīridir ziyāde ḳızdırmayalar ḥummāyı ziyāde ėtmesin için ve eṭrāfı ṭutmaḳ (15) ve baġlamaḳ ve ovmaḳdır andan ṣoñra misk ile çörek otu ve kündüs ve cündbīdester (16) ile aġsırmaḳdır Şeyḫ reʾs eydür istifrāġātıñ evvelīsi ḥuḳneler ile olandır (17) **taʿālim-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿniñ sifr-i ḫāmisi on bābı müştemildir bāb-ı evvel** (18) **sersām-ı sevdāvī beyānındadır** gāh olur ki bu sersām sevdādan olur (19) ʿalāmeti hedeyān ve ṭaralmaḳ ve başda ḫiffet olmaḳ ve ḫāʾif olmaḳ ve bākī ve müsehher

[120b]

(1) ve ʿaḳl zāʾil olup ve burun yābis olmaḳ ve lehv ve ṭarab üzere olmaḳ ve keṣret-i nefesdir (2) ve rubʿ gibi iki günaşırı ʿaḳl zāʾil olmaḳ ve gözleri açıḳ ḳalıp mebhūṭ olmaḳ (3) ve nabżı żaʿīf ve baṭīʾ ve ṣaġīr ve ṣulb ve muḫtelif olmaḳ ve ḳārūre siyāha māʾil (4) ve ġalīẓ olmaḳdır bu nevʿi ḳamūsundan āfetdir gėç eyi olur **bāb-ı ṯānī māşer** (5) **beyānındadır** bu daḫı sersām ḳabīlindendir isim Yūnānī'dir ḥaḳīḳatde falġamūnī dėrler (6) zīrā demevī veremdir ḥārrdır ṣafrā daḫı maḫlūṭdur buña falġamūnī ismi ıṭlāḳ olunduġu (7) başıñ ḫāricinde falġamūnī verem olduġu sebebdendir eger dāḫilde daḫı olursa (8) sersāmıñ ġāyet eşididir ʿalāmeti yüzü ḳātī aḥmer ve şişkin ḳabarcıḳlar olup (9) gözleri ṭomalır ve gerilir vecaʿı ḳati olur ḥattā başı çatlamaġa yaḳın olur ʿilācı (10) faṣdda mübālaġadır ḳīfālden ve burun deliklerinden olan ṭamarın ve alın ṭamarından (11) ve dil altında olan iki ṭamardan ḳuvvet müsāʿade ėtdigi ḳadar bāḳī tedbīr ḥummā-ı ḥārrede (12) ve sersām-ı demevī tedbīridir **bāb-ı ṯāliṯ seder beyānındadır** yaʿnī göz ḳararmaḳdır (13) ḳaçan ḫādiṯ olsa başında ṣıḳl ʿaẓīm olup ol kimesne şöyle mebhūt ḳalır (14) keenne başına bedeninden duḫān çıḳar ḳara ḳulaḳda gibi gözleri ḳarar ve ḳulaḳlarında (15) görüldü olur bu marażıñ māddesi ya sevdādır veya balġamdır ki mesālik-i mecārī (16) tażyīḳ eyler rūḥ-ı nefsānī ʿalā mā-yenbeġī sülūk ėtmeden menʿ

eyler dimāġıñ ṭamarlarına (17) ve naḍārelerine varmaġa ḳomaz dimāġ bārid ḳalır ve uyuşur ʿilācı baʿde'l-nażc (18) ḫılṭ-ı ġālibi istifrāġdır ṣudāʿ-ı balġamiyyede ve ṣudāʿ-ı sevdāvīde olan tedbīrler (19) ile eger seder ḍarbeden ya saḳaṭadan olursa seder-i mūlim dėrler ʿilācı

[121a]

(1) ḍarbeden ve saḳaṭadan olan ṣudāʿñ ʿilācıdır ve başını güneşden ve ġubārdan (2) ṣaḳınalar ki aḳsırmaya zīrā bu ḥāletde aḳsırmaḳ mūcib ġaşydir **bāb-ı rābiʿ devvār** (3) **beyānındadır** el-devvār bi-żammü'd-dāli'l-mühmele iledir ki baş cegzinmek bunuñ ṣāḥibi (4) şöyle taḫayyül ėder ki eṭrāfında olan eşyā devr ėder seder devvār muḳaddemesidir (5) ve bu ikisi yaʿnī seder ve devvār dāʾim olsalar pīrlerde ṣarʿa ve sekteyi münẕir olur (6) gāh olur ki devvār ṣudāʿa döner gāh olur ki ṣudāʿ devvāra döner sebebi ḫām (7) ve ġalīẓ kimūs dimāġıñ tecvīflerine yāḫūd ṭamarlarına girip ṭurur ḳızdıḳça buḫārlar (8) ḥādiṯ olur ve ġalīẓ rīḥler ḥādiṯ olur müteḥallil olmaz ḥareket eyler nefsānī (9) bile taḥrīk eyler ol aḫlāṭ ya dimāġa dökülmüşdür ve yāḫūd āḫer ʿużvalardan çıḳar (10) şol ḫılṭ ki nefes-i dimāġdadır ya balġamdır ya sevdādadır yāḫūd aḫlāṭ-ı riyāḫiyye-i (11) bāridedir gāh olur ki ḳāndan ya ṣafrādan olur ya aḫlāṭ-ı riyāḫiyye ḥārreden (12) olur ve gāh olur ki miʿde şirketiyle olur ya āḫer ʿużvuñ müşāreketiyle ve gāh olur ki (13) ḍarbeden ve saḳaṭadan olur cemiʿsiniñ ʿalāmetleri ve ʿilācı ṣudāʿ baḥṣinde (14) meẕkūrdur ve gerekdir ki sederde ve devvārda şürb-i şarābdan ve tuḫmeden ve aġdiye-i (15) mübaḫḫire ve müvellidāt-ı ebḫire-i sevdāviyyeden ve mużaʿafāt-ı dimāġdan ve rükūb-ı (16) sefineden ve degirmen ve dolāb ve bunlarıñ emṣāli nesnelere baḳmaḳda ve şol (17) şular ki serīʿü'l-cereyān ola naẕar ėtmekden ictināb ėdeler ve Allah taʿāla aʿlem (18) **bāb-ı ḫāmis sübāt beyānındadır** sübāt nevm-i müfriṭdir ṣaḳīldir ve ḳavīdir (19) ve ṭavīldir uyur gibi gözlerin yumar iḳdām ėdip çaġırsañ gözlerin açar yine

121b]

(1) yumar sübāt ile sekte arasında farḳ budur ki sübāt marażına mübtelā olan kimesneyi (2) mümkün olur uyandırmaḳ ve añlatmaḳ ve mesbūtuñ beñzi uyuyanlar beñzidir ammā meskūt (3) böyle degildir beñzi meyyit beñzidir ve uyandırmaḳ ve añlatmaḳ mümkün degildir sübātıñ (4) sebebi ya māddesiz sūʾ-i mizācdır ki bārid ve raṭbdır dimāġa ʿārıż olur ve yāḫūd (5) dimāġda ġāyet bārid mādde olmaḳdan ḥādiṯ olur gāh olur ki ʿaḍalāt-ı ṣudāʿ (6) vāḳiʿ olan ḍarbeden ve saḳaṭadan ḥādiṯ olur ki rūḥ-ı nefsānīniñ mesāliki (7) ṭutulup ẕāhirān rūḥ-ı sülūk ėtmedigi sebebden olur ve gāh olur ki ebhireden olur (8) bunlarıñ ʿalāmetleri ve ʿilācları ṣudāʿ baḥṯinde meẕkūrdur miṯalen balġamīniñ ṣudāʿ-ı (9) balġamīde bāḳīsi daḫı buña ḳıyās oluna gāh olur ki efyūn ve benc ve luffāḥ ve cevz-i māṯil (10) istiʿmālinden olur ʿilācı kitābıñ āḫirinde ẕikr olunmuşdur gāh olur ki cigerde (11) verem olmaḳdan olur ʿalāmeti ẕātü'l- riyye ʿalāmetidir ve ʿilācı daḫı anıñ ʿilācıdır (12) ve sübūtuñ burnuna sirke ve mersīn ṣuyu ṭamzurmaḳ ve kündüs ile aḳsırtmaḳ ve iki ayaḳlarını (13) muḥkem urmaḳ ve ayaḳlarına sirke ile ʿāḳırḳarhā żımād ėtmek ḥuḳne-i ḥārre ėtmek (14) ve misk ve ʿanber ve ferbiyūn ve kündüs ḳoḳmaḳ nāfiʿdir ve maʿcūn-ı şūnīz nāfiʿdir ve merzencūşu (15) ḫallle ve māʾ-i verd ile ışladıp ve burnuna ṭamzurmaḳ eyidir dimāġ süddelerin feṯḥ (16) ėtsin için ve ʿillet-i meẕkūreyi mūcib olan baḳıye-i fuḍūlu taḥlīl ėtsin için (17) eger bu emirde ihmāl olunsa sekte ve felc ve ṣarʿa veya laḳveye intiḳāl eyler ḫavāṣṣ (18) kitāblarında meẕkūrdur ki ḳırlaġıc başındaġı tüycegizden bir miḳdār alıp her kimiñ (19) ki yaṣdıġı altına ḳosalar uyumaya mādāmki başı altındadır ve daḫı ḳırlaġıc

[122a]

(1) gözünü bir bez pāreniñ içine baġlayıp bir sediriñ üzerine aṣṣa her kim ki ol sediriñ (2) üzerinde yatsa gözüne uyḫu getirmeye **bāb-ı sādis şuḫūṣ ve cümūd beyānındadır** (3) ve sübātdan daḫı bir nevʿ olur ki şuḫūṣ ve cümūd deyü sıtmaya olunur sebebi süddedir ki (4) dimāġıñ baṭar muʾaḫḫarından bārid ve yābis ve ġalīẓ ḫılṭdan olur ʿalāmeti meyyit gibi olup (5) çalḳoyun yatar nesne ḥiss eylemez ve ḥareket eylemez ʿilācı tenḳıye-i dimāġdır ḥuḳneler ile (6) sevdāyı ishāl ėdici devālar ile mevāddi mümkün olursa esfele ceẕb ėdeler (7) bāḳī tedbīr ṣudāʿ-ı bārid biridir **bāb-ı sābiʿ seher beyānındadır** seher ifrāṭla (8) uyḫusuzluḳdur yaʿni aṣla uyumamaḳdır sebebi ya sūʾ-i mizāc-ı bārid ve yābisdir māddesiz (9) ʿalāmeti başı ḫafīf olmaḳ ve gözü ve burnu

ḳuru olmaḳdır ʿilācı tarṭīb-i dimāġdır (10) aġdiye ve eşribe ile ve ḥammām-ı raṭbla ve naṭūlāt ve şemūmātla ve saʿūṭātla ve süḳūn (11) ve sükūtla ve yāḫūd sebebi sūʾ-i mizāc-ı ḥārr ve yābisdir māddesiz ʿalāmeti ʿalāmāt-ı yübsdür (12) iltihābla ve ʿaṭaş ile ʿilācı müberridāt ve müraṭṭıbātdır ve yāḫūd sebebi sūʾ-i mizāc-ı bārid ve (13) yābisdir sevdāvī veya sūʾ-i mizāc-ı ḥārr ve yābisdir ṣafrāvī bunlarıñ ʿalāmetleri (14) ṣudāʿ-ı ḥārr baḫṣinde meẕkūrdur ve gāh olur ki seher-i ruṭūbet būraḳiyyeden olur (15) ʿalāmeti burun delikleri yaş olmaḳ ve gözleri çapaḳlanmaḳ ve başda azıcıḳ (16) aġırlıḳ ve sürʿat-i intibāh ve vüṣūb yaʿnī tėzcek uyanmaḳ ve ṣıçramaḳ yaʿnī uyḫudan (17) bölüñülmekdir ʿilācı tenḳıye-i dimāġdır ruṭūbet-i būraḳıyetden sināmekī ile ve raṭb (18) ġıdālar istiʿmāl eylemekdir dimāġı tarṭīb eylemekdir ve gerekdir ki bu maraż ṣulḥu cemīʿ (19) eşyā-ı ḥarīfiyyeden mālihiyyeden ve cemīʿ müsaḫḫināt ve muḫabbiṣātdan iḥtirāz ėdeler

[122b]

(1) ve başına benefşe yaġı ve ḳabaḳ yaġı süreler ve ḫaşḫāş ve benefşe ve nīlūfer ve ḥass (2) ve arpa ṣuyu ki ıssıcaḳ ola başına dökeler ve ḥammāma çoḳ gireler ve müraṭṭıb ve münevvim (3) nesneler ile istinşāḳ ėdeler ḫaşḫāş dühnü ve māʾ-i ḥass raṭb gibi luffāḥ şemm ėdeler (4) ve levz ve ḫaşḫāş ekl ėtmek uyḫu celb ėder ve tāze ṭoraḳ otunu ṭatlı ṣu ile (5) ḳaynadıp ıssıcaḳla başına naṭūl ėtmek mūriṣ-i nevmdir ve ṣudāʿ-ı bāride nāfiʿdir (6) vecaʿların teskīn ėder ve müraṭṭıb ḥammām ġāyet nāfiʿdir eger ḥammām uyḫu getirmese eyi (7) ʿalāmet degildir sūʾ-i mizāc sādıḥ ve fesād-ı aḫlāṭ ḳavīdir vesvās-ı cünūn olmaḳdan (8) ḫavf var ve başa ıssıcaḳ ṣu dökmek nāfiʿdir ve efyūn ve yebrūḥ ḳoḫulamaḳ celb-i (9) nevmde ġāyet ʿacībdir Muḥammed Bin Ẕekeriyā eydür efyūn ve yebrūḥ ve ḥass ve raḳīḳ-i şaʿīr (10) bir cümle maʿcūn ėdip alma gibi nesne düzüp ve şemm ėtmek teclīb-i nevmdir ve münḥarin (11) benefşe ve karʿ edhānıyla ve cüzʾi efyūnla ve zaʿferān ḫalṭ ėdip tedhīn ėtseler (12) ziyāde nāfiʿdir ve şaʿr-ı ernebden visāde ėtseler ḫālib-i nevmdir ve başına tāze ḳarʿ (13) içi ve tāze ḥass evrāḳla żımād ėdeler ve āb-zen nāfiʿdir gāh olur ki ziyāde vecaʿ (14) veya ḥumma ya imtilā ve tuḫme olmaḳ seher getirir ve ʿilācı ḥummā ʿilācı ve vecaʿ ʿilācıdır (15) ve tenḳıye-i beden ve hāżım maʿcūnlardır **bāb-ı şāmin sübāt-ı seherī beyānındadır** sübāt (16) ġālib olduġuçün sehere sübāt lafẓını taḳdīm ėderler sebebi sübāt sebebleriyle seher (17) sebebleri cemʿ olmaḳdır balġamıñ ṣafrā ile iḥtilāṭından ḥāṣıl olur ḳaçanki balġam çoḳ (18) olsa sübāt

ʿārıż olur ol vaḳt sübāt-ı seherī tesmiye olunur eger mürre-i ṣafrā (19) ḳavī olur seher ḥādiṯ olur ile seher ki sübātī dėrler ʿalāmeti sübāt ʿalāmetleri ile

[123a]

(1) seher sebebleri cemʿ olmaḳdır miṯalen gāh olur ki bunuñ ṣāḥibine nevm-i ṯaḳīl ve kesel (2) ʿārıż olur ʿalāmetleri gāh olur ki feṯḥ-i ʿayn ve bir herze ve hedeyān ṭarī olur ve gāhī yüzü (3) ve gözü şişegen olur ve gāhī olmaz **ʿilācı** vācib oldur ki sübāt ʿilācı ile (4) seher ʿilācı mürekkeb olur evfaḳ ʿilāc ibtidāda ḥuḳnedir eger balġam ise ġālib vācibdir ki (5) ḥuḳne-i ḥārre ėdeler ve eger ṣafrā ġālib ise vācibdir ki ḥuḳne-i leyyine ėdeler ve başına (6) ḫalle memzūc ṭoraḳ otu yaġın süreler ve mizācı sikencebīn ile taʿdīl ėdeler ve eger (7) marīżiñ yüzü aḥmer ise ve ṭamarları ẓāhir olup ḳuvvet ziyāde ise faṣd ėdeler (8) baʿde ḫılṭıñ ḳanġısı ġālib ise çıḳarmaġa ve ḳanġısınıñ żarazı eşid ise anıñ (9) ʿilācına meşġūl olalar miṯalen eger ṣafrā ġālib ise çıḳarmaġa ve ḥarāreti teskīn (10) ėtmege meşġūl olalar eger balġam ġālib ise ḥuḳne-i ḥārre ėdeler **bāb-ı tāsiʿ nisyān** (11) **beyānındadır** nisyān ya ẕikriñ fesādıdır ya fikrin fesādıdır veya taḫayyülüñ fesādıdır ammā (12) ẕikriñ fesādı ḥıfẓıñ buṭlānıdır ve noḳṣānıdır ammā fikriñ fesādı hīç bir nesnede (13) mümkün degildir ki fikir ėde ammā taḫayyülüñ fesādı ya nāḳış veya żaʿīf olmaḳdır umūr-ı taḫayyüliyyeden (14) rüʾyā ve aḥlām görmez illā az görür ve gördügün unudur yāḫūd taḫayyülüñ fesādı (15) bāṭıl olmaḳdır eyleye suver-i maḥsūsātı unudur ve taḫayyül eylemez aṣlā İbn-i Māsūya (16) eydür insān nisyāndan mertebeye varır ki her nesneyi unudur ḥattā kendi ismini (17) bile unudur sebebi ḳısım-ı dimāġıñ baṭn muaḫḫarına burūdet ve ruṭūbet müstevlī (18) olmaḳdır **ʿalāmeti** çoḳ uyumaḳ ve burnundan ruṭūbet aḳmaḳ ve baş aġrılanmaḳ ve ḥavāsı (19) mükedder olmaḳdır **ʿilācı** tenḳıye-i dimāġdır ḥuḳne-i ḳaviyye-i ḥārre ile tenḳıye ḥāṣıl olmazsa

[123b]

(1) baʿżı müteʾaḫḫirin ḫabb-ı ayāric ile ve lūġāziyā ile tenḳıye tecvīz ėtdiler ve ḫall-ı ʿunṣul (2) ve sikencebīn ʿunṣulu bu ʿillete ziyāde nāfiʿdir ve daḫı ḫardal ile fūtenec berāber alıp (3) şu ile ḳaynadıp baʿde't-taṣfiye ʿasel ḳatıp ġarġara ėdeler ve kündüs ve şūnīz (4) ve ḫardal her birinden bir miḳdār alıp saḫḳ ėdip ve ḳāġıddan bir fitīl ėdip (5) ve ışladıp daḫı edviye-i meẕkūreye bulayıp burnu deliklerine idḫāl ėdeler (6) ta ki aḳsırmaġla baḳıye-i ruṭūbāt daḫı taḫlīl olup dimāġdan burūdet zāʾil ola (7) ve bārid

nesnelerden ve marul yemekden ve cemīᶜ müberridātdan ve balġamı ziyāde ėdicilerden (8) ve ṣovuḳ ṣu içmekden ziyāde ḥaẕer ėdeler ve misk ve ᶜanber ve lāden şemm ėdeler (9) ve lāyıḳ degildir ki ruṭūbāt mübālaġa ile istifrāġ ėdeler ruṭūbet-i ġarīziyye istifrāġ (10) olunmaḳ için zīrā ruṭūbet-i ġarīziyyeniñ istifrāġı yübs ᶜārıż olmaḳ berdiñ ziyādesine (11) sebebdir nitekim ruṭūbātıñ istifrāġı ḥarāret-i ġarīziyyeyi żaᶜīf eyler ve māddesini (12) selb eyler keẕalik ṭaᶜāmdan ve şarābdan imtilā olmaḳ ve sekr-i mütevātir daḫı ḥarāret-i (13) ġarīziyyeyi söyündürür ve tecmīd ėder ve daḫı bu bābda saḳız çiynemek fāᵓide ėder (14) dimāġı taḥfīf ėdip ḥıfẓı ziyāde ėder ve ᶜaṣālubān maᶜcūnu ziyāde nāfiᶜdir (15) ṣıfatı budur ki kendir ve vecc ve suᶜd her birinden on dirhem fülfül ve zencebīl (16) her birinden beş dirhem cümlesin daḳḳ ve tenḫīl baᶜde köpügü alınmış ᶜasel ile maᶜcūn ėdeler (17) şerbeti bir miṣḳāldir ve maᶜcūn-ı felāsife ve egir mürebbāsı daḫı nāfiᶜdir vecc mürebbāsınıñ (18) ṭarīḳi budur ki vecci ṭuzlu ṣu ile bir gün bir gėce ışladıp baᶜde ṭatlı ṣu ile (19) yuyup ᶜasel ile ṭabḫ ėdeler zencebīl mürebbāsı daḫı böyle olur Sedīdī başınıñ

[124a]

(1) eñse ṭarafından ḫardal ile żımād ėtseler nisyānı giderir dėmişdir gāh olur ki (2) nisyān burūdetle yübūset ġalebesinden olur ᶜalāmeti dāyim uyḫusuz olmaḳ ve burnu (3) yābis olmaḳ ve tėz tėz tekellüm ėdememek ve baᶜżı evḳātda boġazı boġulmuş gibi olmaḳ (4) yāḫūd başı ardına çekilmekdir ᶜilācı tarṭīb ve tesḫīndir aġdiye-i ḥārre ve raṭbe ile (5) ve dāyim ḥammāma girmekle ve mürevviḥāt ve naṭūlātla ve ġıdā-ı muᶜtedil ile menḫ beyż-i nīm-birşit ile (6) ve ḳaz eti ve semiz tavuḳ eti gibi ve erişte şorbāsı ve bādām ḥarīresi gibi ve gāh olur (7) nisyān-ı mücerred ḥarāretden olur ᶜalāmeti oldur ki renkli nesneler ve otlar taḫayyül eyler (8) ve burnu ve geñzi ḳuru olmaḳ ve başı ıssı olmaḳ ve yübūset-i femdir ᶜilācı başında (9) ṣafrā var ise iḫrāc ėdeler ṣudāᶜ-ı ṣafrāvīde meẕkūr olanlar ile ve dimāġı (10) tebrīd ve tarṭīb ėdeler bārid ve raṭb nesneler ḳaynadıp başına naṭūl etmekle her gün (11) ısfanāḫ ve ḳabaḳ aşı yiyeler ve başına ıssıcaḳ ve ṭatlı dökeler bāḳī ᶜilācı ḳarānīṭus (12) ᶜilācıdır **bāb-ı ᶜāşir mālīḫūlyā beyānındadır** mālīḫūlyā ḫılṭ-ı esved dėmekdir (13) ve mālīḫūlyā oldur ki ādemiñ fikri ve ẓannı ṭabīᶜatı olmaya ᶜabeş nesneler ẓann ėde (14) ġayrı vāḳiᶜ ḳorḳmayacaḳ nesnelerde ḳorḳmaḳ gibi sebebi nefes-i dimāġda ya cemīᶜ bedende (15) sevdā ġālib olmaḳdır ᶜalāmeti bedeni arıḳ ve levni sevāda māᵓil olmaḳ ve sābıḳa-ı (16) sevdā

artırır nesneler istiʿmāl ėtmek ya ġāyet zaḥmet ve meşaḳḳat çekmiş ve ṣalābet-i (17) nabż ve baṭī ve iḫtilāfidir ve ḳārūre ṣāfī olmaḳ ve ġuṣṣalar olmaḳ ve ḫalvet (18) sevmek ve çoḳ zamān sākit olmaḳ ve çoḳ fikir ėtmek ve yere çoḳ baḳmaḳdır ki (19) mālīḫūlyānıñ māddesi cemīʿ bedene münteşir olmayıp yalñız imtilā-yı reʾsden olursa

[124b]

(1) ʿalāmeti ifrāṭ-ı fikir ve dem-i vesvāsdır ve gözler çaḳarlanmaḳ ve arża ve bir nesneye (2) dāyim naẓar ėdip ḳalmaḳ ve başda ve yüzde yübūset olmaḳ ve yüzü gözü kümūdet (3) üzere olmaḳ mālīḫūlyānıñ bu ṣıfatı yaramazdır ʿilācı faṣd ile ibtidā olunmaḳdır (4) cemīʿ eṣnāfda eger dem ġālib ise faṣd olunduḳda naẓar oluna eger çıḳan ḳan (5) ḳara ise ḳuvvet yetdigi ḳadar aḳıdalar zīrā ḳanıñ ḳara olması ʿillet yaʿnī ḫılṭ-ı redī (6) cemīʿ bedende münbasıṭ olmaġa delālet ėder ve eger çıḳan ḳan ḳızıl olacaḳ olursa (7) hemān artıḳ aḳıtmayıp ṭutalar elbetde zīrā keymūs-ı redī hemān ancaḳ dimāġda olmaġa (8) delālet ėder bu taḳdirce lāyıḳ olan budur ki alın ṭamarından faṣd ėdeler baʿde- (9) ’l-nażc sevdāyı ishāl ėdici devālar istiʿmāl ėdeler ve evvel devānıñ ḫafīfen (10) istiʿmāl ėdeler ve müraṭṭıbāta meşġūl olalar ve lisān-ı ṣevr ṣuyu ile sükkeri şerbet (11) ėdip içeler ve şarāb-ı tuffāḥ içeler lisān -ı sevr ṣuyu ile ve yaġlı şorbālar yiye (12) ve ısfanāḫ şorbāsı ve erişte şorbāsı ve bādām ḫarīresi ve ḳabaḳ aşı ve nīm-birşit-i (13) ṣufret-i beyże ve māʾ-i cübünü ġāyet münāsibdir ve ḳaz eti ve semiz tavuḳ eti ve şorbāsı (14) münāsibdir ve başına dāʾim ısıcaḳ ṣu ḳoyalar ve muʿtedil ḥammām enfaʿ eşyādandır (15) ḫuṣūṣan mālīḫūlyā-yı merāḳīya bedeni ve dimāġı tarṭīb ėdip uyḫu getirip (16) ḥarāret-i ġarīziyye inʿāş ėtdigiçin ve ebḫire-i sevdāviyye taḥlīl ėtdigiçin (17) İbn-i Sīnā ki şeyḫ-i eṭibbā ve reʾs-i ḥükemādır Ḳānūn’da eydür mālīḫūlyāda Ḳānūn ʿilācı (18) tarṭībde mübālaġadır ve gerekdir ki gāhi leyyine ḥuḳne ėdeler ta ki mevādd ve ebḫire esfele (19) münceẕib ola ve cemīʿ münevvim olanlar nāfiʿdir miṣalen efyūn ve luffāḥ ḳoḳmaḳ ve marul

[125a]

(1) ve ḫaşḫāş ve nīlūfer ṣuyu ile ḳaynadıp naṭūl ėtmek ve bunuñ emṣāli tedbīrler ki (2) seher baḫşinde meẕkūrdur ammā mālīḫūlyā-yı sevdāyı muḥarriḳden olursa ʿilācı (3) ʿasīrdir gėç eyi olur ʿalāmeti keṣret-i hemmdir beyān-ı hemmle ġamıñ farḳı budur ki (4) hemmde rūḥ ḳuvvetle gāh dāḫile ve gāh ḫārice ḥareket eyler maṭlūb-ı emr

mümkündür ve ṣulu (5) mercūdur ve ġamda maṭlūb fevt olmasıdır ḥuṣūlü mercū degildir rūḥ hemān dāḫildir (6) muḫteḳın olur ḥarāret ġalebe eyler ṣemm yine söze geldik keṣret-i hemmdir çoḳ yaramaz fikirler (7) ve yaramaz taḫayyüler ėtmek ve ḫavf ve bekā ve taḫayyülāt-ı reddiyedir ve çoḳ cüzʿ ve fezaʿ ėtmek (8) ve ḫalvet sürmekdir ʿilāc ẕikr olunan tedbīrlerdir ve sināmekī içmek vesvāse (9) ve cünūna nāfiʿdir ve ḥuḳne-i leyyinedir ki mevādd esfele münceẕib ola ve eger balġamıñ iḫtirāḳdan (10) olursa ʿalāmeti luʿāb-ı femdir ve oturmaḳda ve ṭurmaḳda kāhil olmaḳdır (11) ve cevāb vėrmekde eriñmekdir ve sākin olmaḳ ve ıżṭırāb ve ḥareket az ėtmek ve bedende (12) ḥarāret az olmaḳ ve ṣıḳlet ve belādet olmaḳdır ʿilācı balġamı istifrāġdır müshilāt-ı (13) balġam ve ḥuḳneler ile ve eger mālīḫūlyā iḫtirāḳ-ı ṣafrādan olursa ʿalāmeti hedeyān-ı (14) kelām ve seher ve ḳalḳmaḳ ve çoḳ ıżṭırāb ve fezaʿ ve ġaṣb ėtmek ve sökmek ve dökmek (15) ve giydigi libāsı paralamaḳ ve levni ṣarı olmaḳ ve arslan ve ġayrı yırtıcı canavarlar (16) gibi baḳmasıdır ʿilācı māʾ-i cübün ile sināmekī içmekdir ve mümkün olduḳça dimāġı (17) tebrīd ve tarṭīb ėtmekdir miṣalen nīlūfer ṣarābı içireler ve başına dāʾima nīlūfer ve arpa (18) ve ḫass ve ḫaşḫāş ṣuları ile naṭūl ėdeler ve gāhı kāfīce ṭatlı ṣu dökeler (19) başına ve tāze ḳarʿ içini żımād ėdeler ve dühn-i ḳarʿ ve dühn-i nīlūfer süreler

[125b]

(1) ve şol ḥuḳneyi ėdeler ki ḳarānīṭs-ı ḫālişde meẕkūr **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i rābiʿniñ** (2) **sifr-i sādisi on bir bāb-ı müştemildir bāb-ı evvel mālīḫūlyā-yı merāḳī** (3) **beyānındadır** mālīḫūlyādan nevʿa merāḳī dėrler ve ʿillet-i nāfiḫadandır sevdāvī ḫılṭ (4) ḫārrdan olur ki miʿdede cemʿ olup verem ḥādiṣ olur ya merāḳīde yāḫūd (5) ṭıḥālde ya māsārīḳāda olur ki südde olur ya verem olup ol aḫlāṭ-ı müctemiʿadan (6) dimāġa buḫārlar ṣuʿūd ėder ʿalāmeti ḳarın şişmek ve yumuşaḳ olmaḳ ve ṣadrı mażīḳ (7) ve ṭaralmaḳ ve ḫāmızı diş ėtmek ve geñirmek ve buḫārlar ḳalḳdıġın ḥiss ėtmek duḫān (8) gibi geñzine gelir ve buṣāḳ çoḳ olmaḳ ve vecaʿ ve ḥurḳat ve temeddüd olmaḳ ve taḥt-ı aḍlāʿda (9) vecaʿ olmaḳ ve cūʿ-ı müfriṭ ve haẓm-ı żaʿīf ve aʿżāda ṣıḳlet olmaḳdır ṭıḥālden (10) evvelinde ṭıḥāl büyük olmaḳdır ʿilācı devā ile istifrāġı terk ėtmekdir illā ziyāde (11) muḥkem żarūret olduḳda leyyinece maṭbūḫlar ile ve ḥuḳneler ile kīm ḫafīf ola ḥārr olmaya (12) ṭabīʿatı telyīn ėdeler ve müraṭṭıb ġıdālar yiyeler ve ḳırḳ günde bir kerre bāsılīḳdan faṣd (13) ėdeler ve miʿdeyi ve aḫşāyı taḳviyet ėder gülengübīn ile ve

mevżiʿ vereme pāpādya (14) ve ṭoraḳ otu ḳaynadıp dökeler ve dimāġıñ mizācını tarṭīb ėdeler üzerine (15) süt ṣaġmaḳ ile ve ziyāde ılıcaḳ ṣu dökmekle eger sebebi żaʿīf ṭıḥālden olursa (16) üseylimden faṣd oluna yed-i şimālden ṭıḥāl ḫafīf olup ḫılṭ-ı sevdāvīyi (17) ceẕb ėtmege ḳavī olsun için **bāb-ı ṣānī ḳuṭrub beyānındadır** (18) mālīḫūlyādan bir nevʿ daḫı ḳuṭrub dėrler bir yerde ḳararda eylemez ve bundan ḥalāṣ olmaḳ (19) baʿīddir sebebi sevdā-yı muḥarriḳdir ʿalāmeti hīçbir zamān rāḥat olmaz ṭurmaz

[126a]

(1) ḥareket eyler hīç bilmez ki nereye mütevvecihdir ādemden ve her ḥayy olandan ḥaẕer (2) eyler ḫalvet ve meḳābir suver ve ʿabūsu'l-vech olur hīç gülmez ve levni aṣfer olur (3) ve gözleri çuḳur olup dili ḳurur ve uyumaz çoḳ aġlar ve ḳorḳaḳ olur (4) ve iki sāḳında çıbanlar ve cerāhatler olur ki hīç oñulmaz aḫlāṭı yaramaz olduġuçün (5) ya kelb ʿadd eyledigiçin ʿilācı baʿde'l-faṣd dimāġıñ mizācını taʿdīl ėtmekdir müraṭṭıbātla (6) vāfir benefşe ve nīlūfer ve ḳarʿ edhānların başına süreler nāfiʿdir ve dāyim ḥammāma (7) gireler ve ḫass ve nīlūfer ve ḫaşḫāş ḳabuḳları ṣuyu ḳaynadıp baʿde't-taṣfiye (8) naṭūl ėdeler ve bi'l-cümle dāʾima uyutmaġa saʿy ėdeler ve māʾu'l-cübün istiʿmāl ėdeler (9) ve mevżiʿi ya ḳoḫu ėdeler keyy ifāḳat vėrir eger ʿavdet ėderse yine keyy ėdeler (10) **bāb-ı ṣāliṣ māniyā beyānındadır** mālīḫūlyādan bir nevʿa māniyā daḫı dėrler (11) lafẓ Yūnānīdir cünūn-ı sebuʿī dėrler ve bir nevʿine daḫı dāʾu'l-kelb dėrler māniyāndan (12) bir nevʿdir bunuñ ṣāḥibinde nevʿ-i ġażab vardır luʿābla muḫteliṭ nitekim kelbiñ (13) ʿādeti gāh ışırmaḳ ve gāh temellüḳdür sebeb-i māniyā dėmeden muḫarriḳ-i sevdādır ya ṣafrādan (14) muḫarriḳ-i sevdādır sebeb dāʾu'l-kelb iḫtirāḳ-ı demdir ʿalāmet-i māniyā ġażūb ve serīʿ- (15) ü'l-ḥareke olmaḳdır ve ʿalāmet dāʾu'l-kelb muʿāşeret ve muvāfaḳat ve ḍıḥk-ı ḳalīldir ve bu (16) demeviyyeye māʾil olduġuçün bunda kīn ve sūʾu'l-ḫulḳ yoḳdur māniyāda olduġu (17) gibi ʿilācı mizācı tebrīd ve tarṭīb ėtmekdir māʾ-i şaʿīr içmekle ve dühn-i levz ile māʾ-i ḳarʿ (18) istiʿmāl ėdip sikencebīn ile ṭabīʿatı taʿdīl ėdeler māʾ-i iccāṣ temirhindī (19) ve şarāb-ı nīlūfer içmekle ve ḳabaḳ aşı ve marul yiyeler eger beden-i ṣafrā ve sevdā ile

[126b]

(1) mümtelī ise maṭbūḫ-ı senāya ile ishāl ėdeler ve illā ḥuḳne-i leyyine kifāyet ėder (2) baʿde müraṭṭıb ġıdālar yeyip azıcıḳ ṣarāb içireler māʾ-i keṯīrā ile andan ṣoñra (3) başını tıraş ėdip benefşe ve nīlūfer ve sögüt ve ḫass varaḳları ile bābūnec ve (4) ḳabuġu çıḳmış arpa ve ḫaşḫāş ḳabuġu ve ḳarʿ ḳazındısı ve luffāḥ ṣuyu birle ḳaynadıp (5) baʿde'l-taṣfiye ılıcaḳla başına dökeler ve daḫı başına ḳız emziren ʿavret sütünü (6) ṣaġalar ve hem burnuna saʿūṭ ėdeler ve bi'l-cümle uyutmaġa saʿy-ı belīġ ėdeler (7) tebrīdden tarṭīb azıcıḳ ḳaṣd ėdeler ve efyūn istinşāḳ ėtdireler ve ellerin (8) ve ayaḳların ovalar mādde esfele münceẕib olmaḳ için ve ḥammāma idḫāl ėdeler (9) ve dāʾimā başına ılıcaḳ ṣu ḳoyalar bu marażda tenvīm enfaʿ muʿālecātdır ve māʾ-i cübün (10) istiʿmāli enfaʿ eşyādır dāʾu'l-kelbde kıfālden faṣd ėdeler baʿde mizācı tebrīd (11) ve tarṭīb eylemege ʿavdet ėde ve meẕkūr tedbīrleri ėde ve iḥyānen taʾdīb ėdeler (12) Mūcez'de eydür ṣāḥib-i māniyā için ki sebebi muḥkem ḥiddetli ṣafrā ola eyi ve ḳavī (13) ʿilāclardandır buçuḳ dirhem efyūn māʾ-i şaʿīr ile içirmek ḳuvvet-i iḫtilāṭ ve (14) ġalebe-i cünūn vaḳtinde eyleye gāh olur ki bir günde ḳurtulup eyi olur ve gāh (15) olur ki tekrār ėtmege muḥtāc olur bu maḥalliñ şerḥinde Sedīdī eydür evveli budur ki (16) evvelā rubʿ dirhemden tedrīc oluna nıṣf dirheme varınca bu ʿilāc olur vaḳt (17) gerekdir ki iḫtilāṭ ve ḥareket-i sebuʿiyyet ḫaşini beş miṣallü ile sākin olmaya (18) ve sinn-i maʿlūl ġāyet ḥarāretden ola ve beled ve faṣl daḫı ḥārr ola ve bilgil ki (19) cünūn-ı müfriṭ ṣāḥibiniñ vācibdir ki dāʾimā ifrāṭını rabṭ ėdeler ve tarṭībde

[127a]

(1) ziyāde muḥkem saʿy ėdeler ve sersām-ı ṣafrāvīde yazdıġımız ḥuḳne ėdeler (2) mālīḫūlyā gāh olur ki efkār-ı keṯīreden ya ifrāṭla ʿilme iştiġālden ve müşkilāt-ı (3) daḳāyıḳ ḥallinde saʿy ve iḳdāmdan olur ʿilācı tarṭīb-i dimāġdır sābıḳān ẕikr (4) olunan edhān-ı bāride ve raṭba ile ve ardıç yemişini ḳaynadıp ṣuyuna sükker ḳatıp (5) içireler ve başına ılıcaḳ şular dökmekle ve ʿavret sütünü saʿūṭ etmekle ve bunuñ (6) emṣāli tedbīrler ile ḫātūnlara mālīḫūlyā az vāḳiʿ olur eger bunlara ʿārıż olsa (7) müşkildir sebeb ḳavī olmaġa dālldır ekṣer ḥayż ḳanı muḥtebes olmaḳdan olur ʿilācı (8) iḫtibās-ı ḥayż ʿilācıdır ve ṣafrā ṭamarından faṣd ėtmekdir gāh olur ki cünūn-ı (9) vesvās ḫummeyāt-ı ḥārre ʿaḳabince ḥādiṯ olur sebebi mādde-i ḫummeyātdan dimāġa ebḫire-i (10) ḥārre ṣaʿūd ėtmekdir ʿilācı ḫummā ʿilācıdır ve mādde-i muhācim ile faḥẕına ve sāḳına (11) ceẕb ėtmekdir ve mizāc-ı dimāġı tarṭībdir sābıḳān żikr olunan tedbīrler ile

bāb (12) **rābiʿ ʿufūnet ve ḫumḳ beyānındadır** bu ikisi fikirde noḳṣāndır veya buṭlāndır (13) sebebi yalñız burūdetdendir ya yübsle ve dimāġıñ baṭn-ı evsaṭına müştemil olur (14) yāḫūd burūdet mādde-i balġamiyye ile olur dimāġıñ tecāvīf-i evʿiye ʿalāmeti (15) yübsde seherdir ve cefāf-ı enfdir balġamīde ʿaksdır ve daḫı miḳdārından (16) ziyāde rifʿat ṭaleb eylemekdir ve ʿādetden ḫāric-i şöhret libāsların giymek ve ʿabeṣ (17) taḫayyüller ėtmek ve fevḳu'l-ḥadd tekebbürlenmek bu cümlesi mālīḫūlyā envāʿındandır ʿilācı (18) başıñ mizācını taʿdīl ėtmekdir nisyānda ẕikr olunan tedbīrler ile İbn-i Serāfiyūn (19) eydür ḳaçan mālīḫūlyā kimesneden ḳan almaḳ lāzım olsa gerekdir ki ve vāsiʿce açalar

[127b]

(1) zīrā māddesi ġalīẓdir ṭar açılsa çıḳmaz ḳalır Cālīnūs eydür ḳaçan mālīḫūlyāda (2) ishāl eylemek murād ėdensiñ gerekdir ki ḳavī edviye ile ishāl ėdesin zīrā (3) mādde ʿusru'l-ḫurūcdur İskender ḥakīm eydür aṣḥāb mālīḫūlyāda ḥarāreti ḳavī devālar (4) ile ḥārr ayāricler ile ishāl ėtdirmeyeler ki dėmek ḥarāretini ziyāde ėder cünūna (5) muʿdī olur Ṣābit ḥakīm eydür dimāġı tarṭīb ėtmekde memzūc şarābdan özge (6) nesne yoḳdur Muḥammed bin Zekeriyā eydür żarūrī bir kāre meşġūl olmaḳ ki anda ʿaẓīm (7) fāʾideler ola ve ʿaẓīm ḫavf ve sifrler ve bir yerden bir yere intiḳāl ėdip nefes ġāyetle (8) meşġūl ola ve ġayrı nesnelerden fārıġ ola enfaʿdır çoḳ kimesnelere evi (9) yıḳılmaḳdan ve oda yanmaḳdan ve ṣuya düşmekden ve bunlarıñ emṣāli ʿaẓīm emirler (10) sebebi ile bu marażdan ḫalāṣ oldular ve eger bunlar olmasa av olmaḳ ve şaṭranc (11) ve tavla ve sāzende ve kūyende diñlemek ve ṣuluca şeyʾ iʿtidālle içmek ġāyet nāfiʿdir (12) Ḥāvī-i Kebīr'de eydür her gün otuz dirhem efsentīn ʿuṣāresin içmekle (13) çoḳ kimesne ḫalāṣ olmuşdur ve eftīmūn ġāyet nāfiʿdir eger yaz günü ise māʾ- (14) u'l-cübīn ile eftīmūn nāfiʿdir Mā-lā-yesaʿ'da eydür tavuḳ yaġını mālīḫūlyāsı olan (15) kimesne başına sürmek ġāyet nāfiʿdir ḥuṣūṣan üç dört defʿa tekrārca (16) süreler fāʾidesi ẓāhir olur Ḥāvī-i Kebīr'de Rūfes ḥekīmden naḳl ėder (17) eger mālīḫūlyā evāʾilde tedārik olunup ihmāl olunursa ʿilācı ʿasīr olur (18) eger mālīḫūlyāyı bir kimesnede baş bart ẓāhir olsa mevte delālet ėder beyān (19) baş bart dėmek Türkīde iri çıbanlar dėmekdir ki ol çıbanıñ levni mevādd-ı maḫfī ola

[128a]

(1) miṣalen ya başlarında ve ṣadrında ve ẓāhir bedende ḥādiṯ olsa ve ḥarāret daḫı eyi (2) degildir Ebḳırāṭ eydür emrād-ı mecnūna ile mücāmaʿat-ı cünūn īrāṣ ėder ammā ʿaks olsa (3) yaʿnī er mecnūn olsa ümerāya cünūn īrāṣ eylemez İbn-i Sinā eydür aḫlāṭ ʿaḳlıñ (4) eslemi ḍıḥkla olandır ve sükūn ile olandır ġāyet yaramazı ıżṭırāb ve göñül (5) ṭarlıġı ve iḳdāmla olan māniyādır ekṣer mālīḫūlyā naḫīf kimesnelere ʿārıż olur (6) gerekdir ki cemīʿ müvellidāt sevdādan ve ḥırmān ve buḥārdan ve ʿades ve semek-i (7) māliḥ ve lüḥūm-ı baḳar ve erneb ve māʿz ve cübün-i māliḥden ve muḥriḳāt-ı demden ḫardal (8) ve ḥabb-ı reşād gibi ve müceffifātdan ve müyebbisātdan ve cūʿdan ve seherden ve ifrāṭ-ı (9) cimāʿdan ve cübün-i ʿatīḳadan ve zaḥmet ve meşaḳḳat çekmekden ve kelem ve baḳla ve turb eklinden (10) ve ḥumūżātdan ve māliḥ ve ḳābıż nesnelerden ve müdirrāt-ı bevlden ve ʿaraḳdan ve ʿaṭaşdan (11) ve ġażabdan ve tenhā ḳomaḳdan ve taʿabdan ve müseddidātdan ve balġamīde cemīʿ mezīd balġamdan (12) ve mübaḫḫirātdan ziyāde iḫtirāz ėdeler **bāb-ı ḫāmis ʿaşḳ beyānındadır** ʿaşḳ (13) mālīḫūlyāda bir nevʿdir baʿżı ḥükemā eydür ʿaşḳ vesvāsī marażdır insānda ḥādiṯ (14) olur fikir ve ferāseten baʿżı ṣūretlerde düşürmekle ve müstaḥsen ʿadd ėtmekle (15) ve baʿżı ḥükemā eydür ʿaşḳ bir cünūn-ı ilahīdir semāʿla ve rüʾyetle ziyāde olur (16) cimāʿla ve şehvetle zāʾil ve nāḳış olur beyān-ı muḥabbet zāʾil olur çūn marażdır (17) ḥekīm eydür ki şehvānī marażdır ḳāl ṣāḥibü'l-muʿcezü'l-ʿaşḳ ve hüve bī-ʿarżü'l-ġurāb ve (18) el-baṭṭālın diyesi yaʿnī ergenlere ve baṭṭāllara ʿārıż olur dėmekdir laġvdır pīrlere (19) daḫı ʿārıżdır bir ḳūl ekṣere bināʾdır ve illā niçe mümkündür pīrlere olmaya

[128b]

(1) ḫattā pīrlerden biri dėmişdir **beyt**

İnṣāf deh ḫüdāyā ān seng-dil cūvān rā

(2) yā ṣabrı yu şekībi īn pīr-i nā-tüvān rā

selāṭīne ve enbiyāya daḫı ʿaşḳ vāḳiʿ olmuşdur (3) **beyt**

est ve lebi ki derd ü cihān cilve mī-koned

gāh ez libās-ı şāh u geh ez kisvet-i (4) keder

ve sebebe ifrāṭü'l-fikir men istiḥsān baʿżu'ṣ-ṣuver ve'l-şemāʾil dėmek ʿaşḳıñ (5) sebebi çoḳ fikirdir ve baʿżı ṣuretleriñ ve şekilleri istiḥsānında dėmekdir nitekīm (6) ḳāʾil dėmişdir **beyt**

gelenler böyle dėmiş bizden öñdīn

ḳulaḳ-ı ʿāşık olurmuş (7) gözden öñdīn

ve rabbe-mā lemyekün maʿa şehvet mücāmaʿat dėmesi ʿaşḳ ile şehvet (8) mücāmaʿat olmaz yaʿnī ġalebe-i şehveti unutdurur belki maʿşūḳu mirʾāt bulup rūy-ı (9) ḥaḳḳ müşāhide olunur **beyt**

ʿaḳl güfta ḥānümānet bāz vīrān sāḫt ʿaşḳ

(10) güftem ey nādān çe vīrān īn zamān maʿmūr sāḫt

dėdi ki ekṣer ya ergenlere (11) ve baṭṭāllara ve tāzelere ʿārıż olur sebebi fikr-i keṣīrdir baʿżı ṣuver ve eşkāliñ (12) istiḥsānında ʿalāmeti iki gözler batmaḳ ve ḳurumaḳdır illā aġlamaḳ vaḳtinde levni (13) aşfer olmaḳdır ve gögüs geçiri ṣolumaḳdır ve ġaflet ve ḫayret ile mebhūt olup (14) ṭurmaḳ ve başın aşaġa bıraġıp sāmet olmaḳ ve seher ve nabż serīʿ ve ṣaġīr (15) ve muḫtelif ve ṣulb olmaḳdır **ʿilācı** maʿşūḳa mülāḳāt ve maṭlūba vuṣūl (16) gibi ʿilāc olmaz eger viṣāl vech-i şerʿī üzere müyesser olmazsa teʾemmül ėdeler (17) eger sebeb ʿaşḳ-ı iḫtirāḳ-ı mevādd ve anıñ dimāġında ictimāʿı olursa müraṭṭıbāta (18) ve munżicāta ve müstefriġāta meşgul olalar ve daḫı ziyāde nāfiʿ olanlardandır (19) sekr dāyim ve cimāʾ-i müfriṭ ve iştiġāl yaʿnī nefesi āḫir yere meşġūl ḳılalar

[129a]

(1) bir vechle bi'l-külliyye nefes müteveccih olalar naḳl-ı sefer ve ṣayd ve sāz ve diñlemek ve ne kim (2) bunlara beñzer var ise eyidir ve ol maḥbūbu göstermemek gerekdir ve hemīşe ʿāşıḳa (3) maʿşūḳu ẕemm ėdeler ve gāh ġayre māʾil ve saña muḥabbeti yoḳ ve cefāsı çoḳ ve maʿḳūle (4) ḳāʾil degil bir vechle saña bundan ḫayr yoḳdur dėyü dāʾimā söyleyeler fāʾide ėder ve şol (5) ḫaberler ki anda mücerred firāḳ ve helāk ve iftirāḳ ẕikr olunur ẕikr ėtmeyeler çoḳ olur ki (6) helāka sebeb olur ve ʿāşıḳlara hīç baṭṭāllıḳdan żararlı nesne yoḳdur ammā ḥammāma (7) ḳoyalar ki ġāyetle

nāfiʿdir zirā ḥammām bedeni tarṭīb ve ḥarāret-i ġarīziyye inʿāş ėder (8) ve bedende ʿadem-i hażmdan ḥāṣıl olan fuḍūlu iḫrāc ėder ve Allah taʿāla aʿlem (9) **bāb-ı sādis kābūs beyānındadır** kābūs oldur ki nāʿim taḫayyül eyleye uyḫuda (10) ḫayāl-i ṣaḳīl ki üzerine düşer ve ṣıġār ve nefesi ṭar ėder ṣavtı ve ḥareketi bī-mecāl (11) olur kābūs Türkīde aġır başmaġa dėrler muḳaddeme-i ṣarʿadır bu ṣarʿaıñ münẕirātından (12) ekṣer zamānda Şeyḫ eydür ʿilel-i ṣelāṣeden biriniñ muḳaddimesidir ya ṣarʿaıñ ya sekteniñ (13) ya mālīḫūlyānıñ sīni buḫār-ı demdir ya buḫār-ı balġamdır ya buḫār-ı sevdādır ki dimāġa suʿūd (14) ėder ḥareketiñ ve ʿadem-i yaḳaẕa ḳanda ki ol ḥareket ve yaḳaẕadır buḫārları taḥlīl ėdicidir (15) gāh olur ki kābūs ṣovuḳdan olur dimāġı ḳabż ėder rıfḳa ve ḫāli olmaz (16) żaʿīf dimāġdan ʿilācı istifrāġ ve tenḳıye-i dimāġdır ḥabb-ı ayāric miṣilliler ile (17) taḳviyet-i dimāġ ve menʿ-i ebḫiredir bi'l-cümle kābūsuñ ʿilācı sarʿa ʿilācına ḳarībdir (18) **bāb-ı sābiʿ ṣarʿa beyānındadır** Türkīde uçuḳ dėrler südde-i dimāġiyyedir ki (19) ġayrı tāmme ol südde sīneyle cemīʿ aʿṣāb teşennüc olur mebdeʾ-ı aʿżā ki dimāġdır

[129b]

(1) munḳıż olduġuçün ve ḥissi ve ḥareketi ve ṭurmaġı menʿ ėder diger olunan südde (2) eger tāmme olacaḳ olursa sekte iḥdāṣ ėder eger ġayr olursa ṣarʿa iḥdāṣ (3) ėder süddeniñ sebebi ya ḫılṭ-ı ġalīẓ balġamīdir ya sevdāvīdir ya rīḥ-i bāriddir ki (4) baʿżı aʿżādan mürtefiʿ olup mecārī-i rūḥu südde ėder eyleye rūḥ nüfūẕ ėdemeyip (5) cemīʿ beden teşennüc olur ekṣer ḥaml vaḳtinde olur gāh olur ki balġam-ı raḳīḳden (6) olur ammā ṣafrādan olmaḳ nādir vāḳiʿ olur ve olduḳda daḫı tėz zāʾil olur (7) ḥaml vażʿ olunduḳda yine zāʾil olur zīrā iḫtināḳ recmden olmuş idi ve gāh (8) olur ki ṣarʿa demden olur ve her ḫılṭ ʿalāmātıyla maʿlūm olur miṣalen balġamīde (9) rīḳ köpüklü olur ve bevlde erimiş şırça gibi nesne olur ve gāh olur ki (10) ṣarʿa miʿde şirketiyle olur gāh olur ki ṭıḥāl şirketiyle olur gāh olur ki (11) ḳurdlar sebebiyle ve gāh fesād-ı menīden olur müddet-i medīd cimāʿı terk ėtmekle ḥuṣūṣan (12) demevī mizācda buḫārāt-ı mürtefiʿa olur dimāġa evʿiye-i menīden pes ile olsa (13) merʿi mūcib olur gāh olur ki mādde-i ʿużv baʿidde olur nitekim ayaġın baş (14) barmaġından ḳarınca yürüyüp çıḳar gibi ḥiss olunur ʿilācı mādde-i ṣarʿa istifrāġ (15) olunmaḳdır dem faṣdla ve ṣaḳīl ġıdā ile balġam ayāricleriyle sevdā maṭbūḫ-ı (16) efyūn ile ve ṣafrā maṭbūḫ-ı fevākih ile miʿde şirketiyle olanı ḳay ile (17) ve ıtrıfīl ile ve ayārācātla ve müshil

maʿcūnlar ile şarāb-ı efsentīn ziyāde nāfiʿdir (18) dūddan olan derd ʿilācıyla ki maḥallinde ẕikr olunur semmiyyet-i menīden ya (19) iḫtināḳ-ı raḥmdan olan istifrāġ-ı menī ve dem-i ṭamṣla ve taḳviyet-i dimāġla ve şarāb-ı

[130a]

(1) sikencebīn ʿunṣuli nāfiʿdir ẕikr olundu ki ṣarʿa ḳırḳ günde ṣıḥḥat vėrir ve şarāb-ı (2) usṭuḫūṭūs ve murabbāsı nāfiʿdir dimāġı pāk ėder ve ḳuvvet vėrir ve maṣrūʿuñ (3) başını vaḳt-i ṣarʿada tesḫīn ėdeler tėz ifāḳat bulur ve burnuna zanbaḳ yaġıyla (4) ḳunduz ḥāyasını ezip saʿūṭ ėdeler ve ʿūd-ı fāvāniyāyı muḥkem saḥḳ ėdip (5) burnuna püfküreler zīrā ḫāṣıyyet-i ʿacībe vardır ḫuṣūṣan ki māddesi sevdā (6) ola ve ʿasel ayāric-i fayḳarā ile ġarġara ėdeler baʿżı ḥükemā eydürler ʿāḳırḳarhāyı (7) yumuşaḳ döküp maṣrūʿuñ burnuna üfürseler eger aḳsırsa ümīd vardır (8) ki ḫalāṣ ola ve illā ʿilāc mümkün degildir İbn-i Māsūya eydür ṣarʿa ve sill bu iki (9) marażlar müşkil marażlardır bunlar mümkün degildir ki zāʾil ola Yūnus ḥekīm eydür (10) bir ʿavret gördüm müşāreket-i raḥmle ṣarʿa var idi ḥāmil olup ve vażʿ-ı ḥaml ėtdikden (11) sākin oldu Ebḳırāṭ eydür bir kimesne ṣarʿa olsa mübtelā yigirmi yaşından geçse ölmeyince (12) ḥalāṣ olmaz Cālīnūs eydür ekṣer ṣarʿa fālice muʾdī olur süt emerce oġlancıḳlara (13) ṣarʿa ʿārıż olsa ʿilāc eylemek büyüdükde andan zāʾil olur ve oġlancıḳlarıñ (14) başlarında çıbancıḳlar olsa ve burnu sümüklü olsa dimāġları pāk olup ṣarʿdan (15) emīn olurlar Ḥāvī-i Kebīr'de eydür maṣrūʿ olan kimesneler gerekdir ki bahār (16) günlerde teʾḫīr ėtmeyip iki ayaḳlarından faṣd ėdeler sederde ve devvārda (17) ve ṣudāʿda daḫı öyle ėdeler Taḳvīmü'l-Ābdān'da eydür bu maraż ekṣeriyā berd (18) mizāclılarda ve ṣıbyānda ve mürāḥiḳlerde ʿārıż olur ve bārid yerlerde ḥādiṯ (19) olur maḫūfdur eger nevbeti tėz tėz gelirse ve teşennücden olursa ve yine Ḥāvī-i

[130b]

(1) Kebīr'de eydür eger ṣarʿa sevdāvī olursa mālīḫūlyāya intiḳāl ėder (2) ve mālīḫūlyādan ṣarʿa intiḳāl ėder müfredāt İbn-i Bayṭārda meẕkūrdur ki türbüd (3) ḳaçan kābilī ile ḫalṭ olunsa maṣrūʿlara ziyāde nāfiʿ olur ve keẕalik balġamdan (4) olan ṣarʿa rāvend ziyāde nāfiʿ olur ve ḳanṭariyūn daḳīḳ daḫı ʿacāyib nāfiʿdir (5) içmekle ve ʿuṣāresi bu ḫuṣūṣda eblaġdır ki aʿżāyı pāk ėder ve ḫarmel daḫı (6) ṣarʿa ġāyetle nāfiʿdir eger bu maraż oġlancıḳlara ʿārıż olsa aña ümmü'ṣ-ṣıbyān (7) dėrler ve dāʾ-ı

ümmü’ṣ-ṣıbyān cündbīdester ve kemmūn ve saʿter berāber alıp erik ṣuyula (8) arpa aġrı içireler ve ʿūd-ı fāvāniyāyı oġlancıḳlarıñ boynuna taʿlīḳ ėdeler nāfiʿdir (9) ve bu maraż ṣāḥibi gerekdir ki ḳatı ıssı ve ṣovuḳ toḳunmaḳdan ve cimāʿdan ve şürb-i ḥamrdan (10) ve aḳar ṣuya naẓar ėtmekden ve ḳatı yel eser yerlerde ve ḥammāmda oturmaḳdan ve yüksek (11) yerlerden aşaġa baḳmaḳdan ve ata binmekden ve burāk ve dāʾir nesnelere baḳmaḳdan degirmen 12] ve dolāb gibi ve revāyīḥ-i müntineden cīfeler ve kibrīt ḳoḫusu gibi ve gündüz uyumaḳdan (13) ve gėce daḫı çoḳ uyumaḳdan ve hīç uyumamaḳdan ve eṣvāt-ı hāyileden ḳapı çayırdısı (14) ve arslan añırması gibi ve ekl-i lebeniyyātdan ve fevākih-i raṭbeden şeftālū ve üzüm gibi (15) ve mübaḫḫirātdan ṣoġan ve ṣarımsaḳ gibi ḫuṣūṣan kerefes ve anıñ toḫmu ṣarʿa taḥrīk eyler (16) ve keçi eti ve anıñ cigeriñ yemekden ve ġalīẓ ġıdālardan baḳla ve mercimek gibi ve ṣıġır eti ve (17) bādincān ve ḳoz ve ḫurmā ve fülfül ve ḫardal ve lahana yemekden ve tuḫme olmaḳdan ve toḳla (18) yatmaḳdan ve esrārlı maʿcūn yemekden ve cemīʿ sekr vėrir nesnelerden ziyāde iḥtirāz (19) ėdeler **bāb-ı ṣāmin sekte beyānındadır** sekte uġunup düşmek ve bī-ḫaber

[131a]

(1) olmaḳ ki buña Türkīde ḳan ṭutmaḳ marażı dėrler südde-i tāmmedir buṭūn-ı dimāġıñ (2) cümlesinde daḫı mecārī-i rūḥda ki ḳalbden dimāġa ve dimāġdan sāyir aʿżāya (3) olan mecrālardır öyleye ḫiss ve ḥareket-i irādiyye ve ḳavā-yı müdebbere yaʿnī taḫayyül ve fikir ve ẕikr muḳallil (4) olur illā teneffüs degil żarūret-i istinşāḳ için süddeniñ sebebi ġalīẓ ve yelimşik (5) balġamī ḫılṭdır ʿalāmeti başı ṣaḳīl olmaḳ ve deñzetmek ḳulaḳlar gürüldemek ve çıñlamak (6) ve ḥarekātdan kāhil olmaḳ ve göz ḳararmaḳ ve cemīʿ aʿżā segirmek ve çoḳ uyumaḳ (7) ve uyḫu içinde dişlerin ḳıçırdatmaḳ ve eṭrāf ṣovuḳ olmaḳ ve sümügü ve tükürügü çoḳ (8) olmaḳdır el-ʿilāc üçe dek teʾḫīr ėdip baʿde ḫuḳne-i ḥārre ile ibtidā ėtmek (9) vācibdir ve ol ḫuḳne şaḥm-ı ḫanẓal ve ḳanṭariyūn-ı kebīr ile ola ve tekrār ḳılına niçe kerre (10) ta kim balġamı başdan aşaġa ceẕb ėde ve daḫı tavuḳ yelegini yaġa ve azıcıḳ ayārice (11) bulayıp meskūnuñ boġazına ṣoḳalar ḳayʾ taḥrīk ėtmegiçin ve baʿde’l-iḥtiḳān başını (12) tesḫīn ėdeler kimādātla ve ḳızmış ṣevb ile ki başına bir gece giydikden ṣoñra vażʿ (13) ėdeler ḥattā ıssıcaḳlıġı tamām teʾṣīr ėde veya ḳızmış bezi başına vażʿ ėdeler ḥattā ıssıcaḳlıġı (14) tamām teʾṣīr ėde veya ḳızmış bezi başına vażʿ ėdeler ve yāḫūd ʿaraḳıyyeyi

muḫkem ḳızdırıp (15) başına giydireler ṣovumaġa ḳarīb olduḳda birin daḫı başını her vechle ısıtmaġa (16) saʿy ėdeler ve burnuna misk ve ʿanber ve kündüs ve şūnīz ve ḳaranfili döküp ḳoḫudalar (17) eger yutturmaḳ mümkün olursa bal şerbeti ile azıcıḳ tiryāḳ-ı kebīr ya tiryāḳ-ı erbaʿa (18) içireler ḳaçanki ifāḳat bevle ṣarʿa tedbīri ile eyleyeler yaʿnī dimāġı ve bedeni ayāricler ile (19) tenḳıye ėdeler ve bu marażdan cemīʿ dāḫilden ve ḫāricden olan müberridlerden

[131b]

(1) ve müraṭṭıblardan ve ḳable'l-istifrāġ suḳūṭātdan ve naṭūlātdan ve tedhīn-i bedenden (2) ve ḳavābıżdan ve mübeyyināt dan iḫtirāz eyleyeler ve eger sekte ḳāndan olursa ʿalāmeti (3) vidācıñ ve ġayrı ṭamarlardan ṭolmaḳ ve ẓāhir olmaḳdır ve burnundan ḳāhī kān ṭamlamaḳ (4) ve diş etlerinden ednā sebeb ile ḳan gelmek ve yüzü ḳızarmaḳ veya ḳararmaḳ ḥattā boġulmuş (5) gibi olmaḳ ʿilācı iki kīfāldan ve iki vidācdan faṣd ėdeler yaʿnī iki incikden (6) ḥacāmat ėdeler andan ṣoñra burnundan faṣd ėdeler ve ṭabīʿatın telyīn ėdeler (7) ḥuḳne-i mutavassıṭa ile baʿde ḥuḳne-i ḥārra ile Ebḳırāṭ ḥekīm eydür sekte ḳavī olsa (8) iḫlāṣ mümkün degildir ve ger żaʿīf olsa ʿilāc āsān degildir eger meskūt ḥayy mıdır (9) yaḫūd meyyit midir maʿlūm olsa gözü ḳapaġın açalar şübhe yoḳdur ki meyyitiñ gözünüñ (10) ḥadeḳası ġālib olur yāḫūd atılmış penye alıp burnu deliklerine ḳoyalar ve eger penye (11) ḥareket eylerse diridir ve illā ölmüşdür eger bu ʿilletden ḫalāṣ olsa felc ya laḳve (12) olur eger mādde az ise laḳve olur çoḳ ise felc olur ve dėnildigi demdir (13) olan sekte gider olsa felce intiḳāl eylemez gāh olur ki sekte düşmekden ve ḍarbeden (14) olur başı kemigi yarılır ve ġışālarda verem olur rūḥ-ı ḥayvānīniñ mesāligi (15) müfsid olur ʿalāmet-i sābıḳa ḍarbe ve saḳaṭa vāḳiʿ olmaḳdır ʿilācı ḳan almaḳdır ḳuvvete (16) göre aḳıdalar ve ṭabīʿatı telyīn ėdeler Mā-lā-yesaʿ'da eydür eger gögercinler besleseler (17) üstünde ve altında yāḫūd ḳarında ṭursalar ḥaderden ve fālicden ve sekteden (18) ve cümūddan emīn olurlar ve sübāt daḫı ölmeye mücerrebdir **bāb-ı tāsiʿ felc beyānındadır** (19) felc eṭibbā-i müteḳaddimin ḳatında istirḫāʾ-i ʿużvdur ḳanġı olursa olsun

[132a]

(1) gerek ʿużv-ı vāḥid olsun bir barmaḳ gibi gerek cümle beden olsun başdan ġayrı (2) zīrā baş ile olıcaḳ sekte olur ve ġarf-ı ṭıbda müteʾaḫḫirin ḳatında bedenden nışfıñ (3)

istirḫāsıdır ṭūlen sebebi ya ḫılṭ-ı ġalīẓ balġamīdir ve yāḫūd sevdāvī müḥarrıḳ-ı ḫılṭdır ki (4) mesālik-i rūḥ yaʿnī siñirlerde olan yollar ṭutulup rūḥ nüfūẕ ėdemez ve yāḫūd nüfūẕ (5) ėder lakin ʿużv ḳabūl eylemez sūʾ-i mizāc ifrāṭla olduġu ecelden eyleye ḥader olur (6) yaʿnī ol ṭarafda olan elde ve ayaḳda uyuşmaḳ ẓāhir olur baʿde felc olur ḥattā sūʾ-i (7) mizāc ḥārr ki ġāyetde olsa niteki daḳḳ-ı āḫirinden olur ʿalāmeti ḥiss ve ḥareket bāṭıl olmaḳ (8) ve nabżı baṭī ve mütefāvit olup ḳārūre beyāż ve tükürük çoḳ olur ve uyḫu ziyāde (9) ve ʿaṭaş az olur gāh olur ki ḳārūre ḳızıl veya ṣarı olur cigeri żaʿīf olduġuçün (10) ya verem olduġuçün ʿilācı evvelā munżicler istiʿmāl oluna māʾ-i ʿasel şarāb-ı sikencebīn (11) ʿunṣulu gibi muġlāb munżic ile ve müfettiḥāt istiʿmāl oluna şarāb-ı uṣūl gibi yāḫūd ustuḫūṭūs (12) gibi ve kerefes toḫmu ve rāziyāne ve enīsūn gibi ki ḳaynadıp sikencebīn ʿunṣulu üzere (13) yāḫūd verd-i mürebbāyı ʿaseli üzere süzeler ve ġıdāsı noḫūd-āb ve pilic ṣuyu ola (14) ve köpek eti veya erneb eti veya gögercin yavruları ve köfteli şorbālar ola yedi (15) güne degin yemesi ve içmesi böyle ola cūʿa ve ʿaṭaşa mümkün olduġu mertebe (16) ṣabr eyleye ki ziyāde nāfiʿdir ve vācibdir üç dört günden ṣoñra ya yedi günden (17) ṣoñra ḫuḳneler ve ayāriclar ile istifrāġ ėdeler evvelā ḫuḳne-i mutavassıṭa baʿde (18) ḫuḳne-i ḥārrede şaḥm-ı hanẓal ve ḳanṭariyūn miṣilli eşyā çoḳ ola andan ṣoñra (19) munżiclere ve müfettiḥlere ʿavdet ėdip baʿde istifrāġ iʿāde oluna zīrā bu marażıñ

[132b]

(1) māddesi ġāyet ġalīẓ ve lezc olduġuçün bir defʿa inżāc ve teftīḥle ve bir kerre (2) istifrāġla tamām tenḳıye ḥāṣıl olmaz bilgil ki felc olan kimesneniñ ḳārūresi (3) eger beyāż ve bulanıḳ ve ḳıvāmı ġalīẓ olursa maʿlūmdur ki nażc bulmamışdır ḳaçanki ḳārūre (4) ṣāfī olana ziyāde ġalīẓ ve ne ziyāde raḳīḳ ola ve rüsūbu beyāż ola ve emles ola (5) ve müctemiʿ olup ḳārūreniñ ḳaʿrına ine delīldir ki nażc bulmuşdur hemān istifrāġ (6) ėdeler tedbīrāt-ı meẕkūrāt ile ḳaçan üç subūʿıyyāt mürūr ėde ḳavī devālar (7) istiʿmāl ėdeler ḥabb-ı müntin gibi ve saʿter ile ve şūnīz ile milḥ-i enderānī ekl ėdeler (8) ve aḥyānen saḳız çiyneyeler balġamı nevāḥī-ı reʾsden taḥlīl ėder ve köknār içini daḫı (9) döküp balla ḳarışdırıp her gün yiyeler köknār ʿArabīde ḥabbu'ṣ-ṣanavber ve Türkīde (10) fıstıḳdır bu maraż ṣaḥibiniñ başını tesḫīn ėder ve ḳavī ėder andan ṣoñra meṣrūdīṭūs (11) ve tiryak-ı fārūḳ istiʿmālini ʿādet ėde her ḳanġısı olursa günde nıṣf dirhem ve (12) ḥammāmdan ve başına ıssı ṣu ḳoymaḳdan ve nebīżlerden ve

sekerlerden ḥaẕer ėdeler (13) ammā ḳay nāfiʿdir ve ıssı ḳuma gömülmek ve kibrītli şularda ve māʾ-i baḥra girmek ve yābis (14) ḥammāmda oturmaḳ ziyāde nāfiʿdir nebīẕleriñ cemīʿsi müfreddir dimāġı tarṭīb ėtdigiçin (15) māʾ-i ḳarāḥ içmek meflūclara nebīẕlerden ḫayırlıdır ve şarāb-ı ʿatīḳden azıcıḳ içmek (16) nāfiʿdir emrāż-ı ʿaṣabiñ cümlesine ammā çoḳ içmek aẓarr eşyādır ʿaṣaba ve dāyim muʿaṭṭıs (17) devālar ile teʿaṭṭus ėdeler eṭibbā-ı müteḳaddimin dėmişlerdir ki eger dilerseñ ki hīç (18) zaḥmet-i felc görmeyesin gerekdir ki uyumayasın illā meger ḳarnıñ ḫafīf ola yaʿnī (19) toḳla uyumayalar ve daḫı ḳara ṭuz ve ḳızıl būre zeyt yaġıyla saḥḳ ėdip ḥammāmda

[133a]

(1) sürünmek nāfiʿdir eger felc keşret-i demden ḥādiṯ olursa faṣd ėdip ḳuvvet (2) müsāʿade ėtdigi ḳadar birḳaç defʿa demi iḫrāc ėdeler eger ḥarāretden ve yübūsetden (3) olursa māʾ-i şaʿīr ve hindībā içireler ve müraṭṭıb ġıdālar vėreler eger felc olan kimesne (4) oñat ve cümle tekellüm ėdip teleffuẓunda ḫalel yoḳ ise maʿlūm ola kiʿillet ol vaḳt (5) ġıdā deliklerindedir ʿilācı āsāndır eger tekellümde ıżṭırāb olursa ʿilleti dimāġındadır (6) ʿilācı ġāyet müşkildir eger meflūc ʿużvu kendi renginde olup ol bir ṭarafından (7) ince ve giçirek olmazsa mümkündür ki ḫalāṣ ola eger incelmiş olursa ʿilācı müşkildir (8) Ebḳırāṭ ḫekīm eydür eger felc ḳavī olsaʿilāc mümkün degildir eger żaʿīf olursa āsān (9) degildir Cālīnūs eydür aʿrāż-ı balġamiyye eger raʿşe eger şarʿa ve bunlara beñzer eger şıbyāna (10) ʿārıż olsa bāliġ olduḳda zāʾil olur meger yaramaz tedbīr ėdeler bu faḳīr birḳaç (11) meflūca ʿilāc eyledim gerek Mışır ve Şām'da gerek āḫer yerde bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ oldular (12) ḥattā on bir şaḥıż ḥaḳḳında eṭibbā-i māʾbūslar iken yine ḫalāṣ oldular anlar ki perhīzde (13) tefṣīr eylemediler ve ʿaṭaşa ṣabr eylediler herkez ṣu içmediler ḫalāṣ oldular evvelā (14) cümleden biri Naḳḳāş Ḥāsān Pāşā merḥūm sene-i iṣnā ve ṣelaṣīn ve elfde meflūc oldu (15) sinn ü sāli altmış mütecāviz idi altı ayʿilāc eyledik dermān olmadı ṣoñra (16) birḳaç kerre dilki ve sırtlan yaġı ile ve ayva şerbetleriyle muḳayyed eyledik ḥāṣılı çūb- (17) çīnī ve ʿuşb-ı maġribe ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve anıñ emṣāli edviyeyi ḳaynadıp taḳṭīr (18) ile ṣuyun çıḳarıp yigirmi yedi gün içire dek bi-emrillah taʿāla ifāḳat buldu (19) on gün miḳdārı daḫı perhīzni bozmamaḳ emr eyledik biz ġāyb iken bir ḳarpuz

[133b]

(1) bir ṭasa ḥummāż şarābına buz ḳatıp içer baʿde cimāʿ ėder ėrtesi gün yine gördük (2) eski şekline ʿavdet eylemiş ʿāḳıbet ol derdden oldu imdi bunuñ çāresi (3) yemege ve ʿaṭaşa ṣabr eylemekdir sāʾir devāya iḥtiyāc olmaz Taḳvīmü'l-abdān'da eydür (4) bu maraż ekṣeriyā bārid ve raṭb mizāclara ve ḳocalara ve ḳış günlerinde ve bārid ve raṭb (5) yerlerde olur sebebi dimāġdan balġam iner siñirlere dökülür ʿilācı balġamı ishāl (6) eylemekdir ayāric-i fayḳarā ile ve türbüd ve şaḥm-ı ḫanẓal ve milḥ-i Hindī birle esbāb ve ʿalāmātda (7) ėder gāh olur ki felc verem-i nuḫāʿ sebebinden olur eger defʿaten olursa aña ʿilāc (8) yoḳdur zīrā ʿaṣabıñ fetḥine ve ḳalʿna delālet ėder eger iki günden ṣoñra ya daḫı ziyādeden (9) ṣoñra olursa verem ʿaṣaba dökülmesine delālet ėder pes öyle olsa ʿilācına (10) mübāşeret oluna tenḳıye-i beden ile ve edviye-i muḥallile ve taḳviyet vażʿ ėtmekle vereme ve ḍarbeye (11) Muʾcez'de eydür şol fālic ki inḳıṭāʿ ʿaṣabdan ola aña çāre yoḳdur anıñçin ki zīrā (12) ʿarżan kesilen ʿaṣab bitmez Yehūd ḥekīm eydür yābis ḥammām ile çoḳ meflūca ʿilācı ėdip (13) ḫalāṣ müyesser oldu Mā-lā-yesaʿ'da eydür sezābdan her gün bir dirhem miḳdārı içilse (14) felci ve raʿşeyi ve ḳuluncu izāle ėder gerek yapraġından gerek toḫmundan ve daḫı ėder (15) pelīd kökünüñ ṣuyunu alıp zeyt yaġına ḫalṭ ėdip bedene sürmek ʿaraḳ getirir (16) ve siñirler vecaʿına ve felce eyi ve nāfiʿdir ve dėnildi ki eger sezābıñ yapraġını ya toḫmunu vāfirce (17) alıp bir ḳazġana ya bir büyük ṭencereye ḳoyup vāfirce ṣuyuyla ḳaynadıp andan ṣoñra (18) süzüp ol ṣu ile yunsalar ve bürünüp yatsalar muḥkem dirledeler felce (19) ve cemīʿ emrāż-ı balġamīye nāfiʿ ve mücerrebdir sezābıñ berrīsi olursa daḫı ḳuvvetlidir

[134a]

(1) ve yine Mā-lā-yesaʿ'da eydür aġū aġacı yapraġını zeyt yaġıyla ḳaynadıp muḫarrā ėdeler (2) cerbini kötüleriñ ve kötürümleriñ dizi gözüne żımād ėtseler ve yaġın sürseler eger (3) eski kötürüm daḫı olursa ḫalāṣ olur ve yine Mā-lā-yesaʿ'da eydür ḳaplan yaġı şedīd- (4) ü'l-ḥarāredir meflūc anıñla tedhīn olunmaḳ enfaʿ eşyādandır andan ġayrısı aña (5) muʾādil olmaz Şifā'da eydür ʿaṭaş vaḳtinde māʾ-i ʿasel içilse ġayrısı nesne içilmeye (6) fālice bundan enfaʿ nesne olmaz Mūcez şerḥinde Sedīdī eydür māʾ-i uṣūl ile (7) dühn-i ḫırvaʿ içmek ziyāde nāfiʿdir ve daḫı ėder rete ki bunduḳ-ı Hindīdir ʿacībü'n-nefʿdir (8) Zübde nām kitābda eydür eger mizāc ve ḳuvvet ve sinn ve faṣl-ı

müsāʿade ėderse (9) ʿilletiñ ibtidāsında faṣd nāfiʿdir zīrā dem sāʾir aḫlāṭla mürekkebdir bilgil ki balġamıñ (10) tevellüdü ve tezeyyüdü miʿdededir ve maḳarrı uygundur ve ḫuṣūli iki nesnedendir (11) biri haẕm żaʿīf olmaḳdandır ve haẕm żaʿīf olmaḳ ḥarāret-i ġarīzeye ve ḳuvvet-i dāfiʿa (12) żaʿfındandır ve ṣānīsi müberridāt ve müraṭṭıbāt istiʿmālindendir dāḫilden ve ḫāricden (13) eyleye balġamıñ defʿi mümkün olmaz illā bu iki sebebiñ izālesi ile olur **bāb-ı ʿāşir** (14) **ḫader beyānındadır** ḫader dėmek beden uyuşmaḳdır sebebi ḫām-ı ḫılṭdır ʿilācı felc (15) ʿilācıdır ve şol ḫader ki yübūsetden ola ʿilācı dıḳḳ ʿilācıdır **bāb-ı ḫādī** (16) **ʿaşer teşennüc beyānındadır** teşennüc dėmek siñirler mebdeʾine gelip çekilip büzülmeḳdir ve (17) iki nevʿdir birine teşennüc-i imtilāʾyı dėrler ve ṣānīye teşennüc-i raṭb dėrler ve birine daḫı (18) teşennüc-i yübsī dėrler ammā teşennüc-i imtilāʾiniñ ekṣer ḥudūṣu balġam-ı ġalīẓden olur (19) raḳīḳden olmaz zīrā raḳīḳ istirḫā icāb ėder ʿalāmeti añsızın ʿārız olmaḳdır

[134b]

(1) ve ġalebe-i balġam ʿalāmetidir ve ʿalāmāt-ı imtilāʾiyyedir ve balġamı tevlīd ėden tedbīriñ muḳaddemidir (2) ʿilācı baʿde'n-naẕc tenḳıye-i bedendir rıfḳla ayāricleriyle veya ḳayʾ ʿilācıdır felc ʿilācıdır (3) ve daḫı pāpādya ve ṭoraḳ otu ve keklik otu ve iklīlü'l-melik her birinden alıp (4) bir miḳdār ve baʿde ṣu ile ḳaynadıp ṣuyu aʿżā üzerine naṭūl ėdeler ammā (5) teşennüc-i yübsü ki aña teşennüc-i istifrāġīdır deyü dėrler tedrīcle ḥāṣıl olur ʿalāmeti (6) esbāb-ı müceffefeniñ taḳaddümüdür istifrāġāt-ı keṣīre gibi ya keṣret-i cūʿ veya keṣret-i taʿab (7) ya ḥummā-ı muḥriḳa ya keṣret-i hemm ve ġam gibi ve az az ʿārıż olur eger ḥummā ʿaḳabince olursa yaramazdır (8) ammā mādīniñ ṣoñunda ḥummā memdūḥdur ʿilācı tarṭīb-i bedendir müraṭṭıb nesneler ile (9) ʿavretler sütün içmek gibi ve māʾ-i şaʿīr ve bādām ḫarīresi gibi ve bi'l-cümle bunuñ ʿilācı (10) dıḳḳ ʿilācıdır gāh olur ki teşennüc yılan ve ʿaḳreb ṣoḳmaḳdan olur siñir üzere (11) ve gāh olur ki iḫtināḳ-ı raḥmdan olur ve gāh olur ki ṣoġulcan ve namāzbūru (12) olmaḳdan olur ve gāh olur ki efyūn ve şevkerān yemekden olur gāh olur ki (13) ʿaṣaba verem ʿārıż olmaḳdan olur bunlarıñ ʿalāmetleri ve ʿilācları bābında (14) meẕkūrdur ve daḫı az olur ki teşennüc berd-i şedīdden olur aña teşennüc-i küzāzī dėrler (15) bilgil ki teşennüc ʿaṣaba ʿārıż olur küzāz temeddüddür ʿaḍale ʿārıż olur baʿżılar (16) dėmişlerdir ki temeddüd ile küzāz beyninde farḳ budur ki temeddüd siñir iki cānibinden bile (17) çekilmekdir ve küzāz bir teşennücdür ki gögüs kemiklerinden

ibtidā ėder Şeyḫ-i eṭibbā ki İbn-i (18) Sīnā'dır ol eydür ki temeddüd ḥaḳīḳatde teşennücüñ żıddıdır zīrā temeddüd ile inḳıbāż (19) ʿasīr olur ve teşennücle inbisāṭ ʿasīr olur ve'l-ḥāṣıl teşennüc siñirler bozulmakdır

[135a]

(1) ve temeddüd gerilmekdir sebebleri ve ʿalāmetleri teşennücüñ sebebleri ve ʿalāmetleridir ʿilācı (2) daḫı anıñ ʿilācıdır esbāb ve ʿalāmāt ṣāḥibi eydür küzāz ve temeddüd ikisi (3) daḫı teşennücden yaramazdır illā teşennüc yābisden degil zīrā teşennüc yābisde cefāf (4) ėşiddir küzāz-ı yābis cefāfetden az olur ki sebeb küzāz riyāḥ-ı ġalīẓden (5) olur ki temeddüd ėdicidir gāh olur ki sebebi cerāḥat olur ya ḥarḳ-ı nār olur (6) eyleye ʿaṣl müteʾezzi olur inḳıbāżdan ʿalāmeti yüzü ḥumrete ya ḫużrete veya kümūdete (7) māʾil olur veʿalīl ke-enne güler gibi görünür vechiñ ʿaḍale görüldügünden ötürü (8) ve gözleri ṭomalır ve aña seher ve ʿusr-ı bevl ʿārıż olur gāh olur ki ḳan ibtidāda bevl ėder (9) füvāḳ ve vecaʿ-ı reʾs ve omuzlar aġrısı ʿārıż olur anlara dört güne mevt (10) ḫavfı olur eger tecāvüz ėderse āsānlıḳ ile ḫalāṣ olurlar ʿilācı teşennüc (11) ʿilācıdır **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i ḥāmisi bir faṣl ve yedi sifri müştemildir** (12) **sifr-i evvelīde on bāb ve sifr-i ṯānīde on bir bāb sifr-i ṯāliṯde on iki bāb** (13) **sifr-i rābiʿde on üç bāb sifr-i ḫāmisde on dört bāb sifr-i sādisde** (14) **on beş bāb sifr-i sābiʿde on altı bāb vardır faṣl-ı iḫtilāc beyānındadır** (15) iḫtilāc segirmekdir yüzde ve gözde ve ġayrı aʿżāda vāḳiʿ olur eger çoḳ vāḳiʿ (16) olsa ve mümtedd olsa ḫavf olunur ki laḳve ya ṣarʿa ya sekte ya teşennüc ya temeddüd (17) miṯalli marażlar ḥāṣıl ola sebebi ruṭūbet-i balġamiyyedir ki yelimşik ola ḥarāret-i ġarīziyyeyi (18) taḥlīl eyler ve rīḥ ile ya buḫār ile mesāmlardan çıḳamaz ġalīẓ olduġu sebebden (19) ammā ḳuvvet-i dāfiʿa muttaṣıl defʿ eylemek ister ėdemez mādde ile münāziʿa ėder iḫtilāc[28]

[135b]

(1) ḥādiṯ olur bu maraż ābdān bāride de olur ve esbāb-ı bārideden olur (2) ʿilācı balġamı bedenden gidermek müshil ḥabblar ile ayāric ḥabbları gibi baʿde (3) bābūnec ve iklīlü'l-melik ve merzencūş bunları ṣu ile ḳaynadıp ısıcaḳla (4) naṭūl ėdeler ve ḳızmış kepek ile tekmīd ėdeler ve iddihān-ı musaḫḫin ile uralar (5) ve aġdiye-i bārideden ve mütevellidāt-ı rīḥden ve māʾ-i bāridden ictināb ėdeler (6) **bāb-ı evvel**

[28] Küzāz ismi merd-i mücmedden olana maḫṣūṣdur dāḫilinden gerek ḫāricinden olsun ve daḫı ėder ki

laḳve beyānındadır Türkīde aġız egilmekdir yüzde ve gözde (7) balıḳ etleri vardır anlara ġalīẓ ve bārid ḫılṭ dökülür ol sebeb ile aġzın (8) ve gözün eger bir gözün ḳapamaḳdan ʿāciz olur ḳaçanki üfürse aġzınıñ bir ṭarafından (9) yel çıḳar bir ṭarafından çıḳmaz ve mūm üfürse söyündürmez sebebi istirḫādır ya teşennücdür (10) ikisi mābeyninde farḳ budur ki laḳve istirḫāʾında ḥavāss mükedder olur ve yüzünüñ (11) ve yüzünüñ derisi yumuşaḳ ve temeddüd ḥiss olunmaz ve göz ḳapaġı geñşek olup aşaġa (12) şarḳması ziyāde olur ammā laḳve-i teşennücüyede tükürük az olur ve alnı derisi gerilir (13) ve deri eñse cānibine ziyāde māʾil olur ve çeñeyi şekl-i ṭabīʿīsine reddėtmek müşkil (14) olur ammā istirḫāʾiyyede āsān olur ʿilācı dört güne dek veya yedi güne dek (15) ʿilāc ėtmeyeler füccēʾ ve sekte ḫavfı vardır baʿżılar eydür dört güne dek (16) füccēʾ ḫavfı vardır eger dört günü tecāvüz ėderse ḳurtulur ve dėnildi ki (17) altı ay mümtedd olsa eyi olmaḳ ümīdi yoḳdur maʿlūm ola ki bu marażda ʿilāc (18) iki ḳısma münḳasımdır laḳve-i istirḫāʾiyyede teşennüc-i imtilāyı ʿilācın ėdeler ve laḳve-i (19) teşennüciyede teşennüc-i yübsī ʿilācın ėdeler ḳāʿide budur zinhār sehv ve ḫaṭā ile

[136a]

(1) ya gelip ḫilāfın ėtmeyeler illā ebedī ʿilācdan ḳalır Tervīḥ ü'l-ervāḥ nām (2) kitābda eydür tadbīr-i ṣāʾib oldur ki yedi günden ṣoñra ayāric-i fayḳarā (3) ve ḥuḳne-i ḥārre ile ibtidā oluna ve daḫı eydür ṣevāb olur ki fülfül ġubārı saḥḳ ėdip (4) ve dühn-i sezāb ile istiʿmāl ėdeler ammā bu ʿilāc laḳve-i istirḫāʾiyye içindir (5) ve hem ekṣer vāḳiʿolan laḳve-i istirḫāʾiyyedir öyle olıcaḳ anıñ ʿilācı hemān (6) bi-ʿaynihi felc ʿilācıdır illā bu ḳadar vardır ki ġarġara ve taʿṭīs ve saʿūṭ istiʿmāl (7) el-taʿṭīs aġsırmaḳ el-saʿūṭ edviyeyi baʿde'l-daḳḳ māsūra ile burna üfürmekdir (8) ve idḥān eylemekdir istiʿmāl laḳvede de evvelīdir ve bunlardan hīç birisi istiʿmāl (9) olunmaya illā baʿde'l-tenḳıye ḫuṣūṣan saʿūṭ istiʿmāl oluna illā ḳırḳ günden ṣoñra (10) ve ʿalile emir oluna ki bir karañuluḳ evde oturup dāʾimā birer meşḳi āyīneye (11) naẓar ėde ziyāde fāʾidesi vardır ve aġzında cevz ve fülfül ve ḳaranfil ve dār-ı fülfül (12) gibi nesne ṭutmaḳ ve maṣṭakī ve ḫaṣālubān mażġ ėtmek ġāyet nāfiʿdir ʿacīb (13) teʾsiri vardır mücerrebdir Ḥāvī-ī Kebīr'de eydür zencebīl ve egiri muḥkem daḳḳ (14) taḫayyül ėdip daḫı ʿasel-i naḥl ile maʿcūn ėdip cevz miḳdārı yiyeler mücerrebdir (15) ve yine eydür ḫardalı muḥkem daḳḳ ve sirke ile ḫalṭ ėdip çeñesin ṭılā ėdeler (16) ʿacāyib nāfiʿdir Mā-lā-yesaʿ'da eydür ṭurna merāresin pāzī yapraġı ṣuyuyla ṣāḥib-i (17) laḳve üç güne degin

saʿūṭ ėtse defʿ ėdeler mücerrebdir bu faḳīr eydür ṭurna (18) merāresin pāzī yapraġı ṣuyuyla meẕkūr ʿalīliñ enfine taʿṭīs ėtmek üç (19) günde ḫalāṣ ėtdigine birḳaç kerre kendi tecrübemizdir ve baʿżı vaḳt da burnuna

[136b]

(1) dühn-i şūnīz saʿūṭ ėdeler defʿātle tecrübe ėtdik nāfiʿdir dėmişdir yaġın çıḳarmaġa (2) ḳādir olmazsa muḥkem daḳḳ ėdip ısıcaḳ ṣu ile ẕevb ve ṣāf ėdeler ve enfine (3) saʿūṭ ėdeler mümkündür ve müfīddir ve bu ẕikr olunan muʿālecāt laḳve-i istirḫāʾiyye (4) içindir **bāb-ı ṯānī raʿşe beyānındadır** raʿşe ditremekdir aʿżā-i mürekkebiye (5) ḥādiṯ olur ḳuvvet-i muḥarrikeniñ żaʿfıdır sebebi sūʾ-i mizāc sādec ya māddīdir ki (6) siñirlere ʿārıż olur bu maʿnā ekṯer pīrlerde olur ve daḫı şol kimesnelere (7) olur ki ḫamre ya ṣovuḳ ṣu içmege meşġūl olalar ifrāṭla ve bilgil ki raʿşeniñ ġāybında (8) ṣaʿbı sāyir cānibinden ibtidā ėdendir ḳocalarda olan raʿşe ʿilācla zāʾil olmaz (9) gāh olur ki bu maraż ziyāde ġuṣṣadan ya feraḥdan ya ziyāde ḫavfdan ya ifrāṭla (10) cimāʿdan olur Cālīnūs eydür bu ʿillet ḳocalara ednā sebeble ʿārıż olur (11) ʿilācı baʿde'l-nażc bedeni tenḳıye ėtmekdir māddīde ayāricler ile ve ġıdāda noḫūd-āb (12) nāfiʿdir ve laḥm-ı erneb ve dimāġıñ yemek nāfiʿdir ziyāde ve ḥammāmda oturup derlemek (13) nāfiʿdir menḳūldür bir ḳoca kişiye raʿşe ʿārıż oldu ṣuya çoḳ milḫ ḳatıp (14) ol ṭuzlu ṣuyu çoḳ içdi muḥkem ishāl oldu raʿşe andan zāʾil (15) oldu Mā-lā-yesaʿ'da eydür eger ḥammāmda seẕāb yaġından altı dirhem miḳdārı (16) içeler raʿşeyi giderir ve fālici ve teşennücü daḫı giderir mücerrebdir ve yaş seẕābdan (17) gerek yapraġı ve gerek toḫmu olsun her gün bir dirhem ḳadar içseler raʿşeye ve ġayrı (18) ʿaṣabı marażlara nāfiʿ ve mücerrebdir ammā şol raʿşe ki māddesiz burūdetden olan (19) sebebi ifrāṭla ṣovuḳ havāya ṭoḳunmaḳdan ya ifrāṭla ṣovuḳ ṣu içmekden olur

[137a]

(1) ilācı tesḫīn-i aʿżādır pāpādya ve zanbaḳ yaġı edhān-ı ḥārre ile ve meṣredīṭūs (2) ve tiryāk-i fārūḳ ve felāsife istiʿmāl ėtmek ġāyet nāfiʿdir eger raʿşe ḫamrı (3) çoḳ içmekden olursa ayrıḳ içmeye gāh olur ki bu maraż ʿaḳreb ya ġayrı aġulu (4) nesne ṣoḳmaḳdan olur ʿilāc tiryāḳ-ı erbaʿa içmekdir ve gāh olur ki ziyāde (5) istifrāġdan olur meṣelā çoḳ ishāl olmaḳdan ve çoḳ ḳan almaḳdan ve çoḳ (6) derlemekden ve çoḳ taḥlīlden aʿṣāba yübūset ʿārıż olur bu nevʿiñ ʿilācı (7) müşkildir belki ḳābil ʿilāc

degildir ki hele bārī müraṭṭıbāta mülāzım olanlar ki müraṭṭıbātıñ (8) envāʿ mālīḫūlyā baḥṣinde ẕikr olunmuşdur **bāb-ı ṣāliṣ zükām beyānındadır** zükām (9) ruṭūbet-i ḫılṭıyyedir ki burun deliklerine ine dimāġdan ve nezle oldur ki boġaza (10) ve ṣadra ine sebebi ya sūʾ-i mizāc-ı ḥārrdır ki dimāġa ʿārıż olur esbāb-ı (11) ḫāriciyyeden ḥarāret-i şems gibi ya edhān-ı ḥārre gibi eyleye baş ḳızar ve başda olan (12) fuḍūl raḳīk olur ve başıñ süḫūneti sebebiyle cemīʿ-i bedenden fuḍūl münceẕib olur (13) baʿde mınḫārında nüzūl èder ʿalāmeti enfi gicimek ve yüzü aḥmer olmaḳdır ʿilācı eger (14) cemīʿ-i bedenden ḥarāret olup ḳan ġālib olursa baş ṭamarından ḳan alalar (15) ve ṭabīʿatı telyīn èdeler ve māʾ-i şaʿīr benefşe şarābıyla ve māʾ-i ʿunnāb ve ısfanāḫ (16) şorbāsı ve şarāb-ı ḫaşḫāş nāfiʿdir ve faṣd lāzımdır ammā üç günden ṣoñra (17) evlādır eger lāzım gelirse bu marażdan ḫalāṣ aṣl ʿilāc açlıḳ ve ṣusuzluḳ (18) ve uyḫusuzluḳdur menḳūldür ki eger bir gün ve bir gèce ekl ve şürb terk olunsa bu maraż (19) zāʾil olur ve vācib olur ki revāyiḥ-i bāride ile dimāġı taḳviyet èdeler benefşe

[137b]

(1) ve nīlūfer ve gül şemm èdmek gibi ḳaçan mādde naẕc bulsa marīżi ḥammāma idḫāl èdeler (2) ve ʿinde'n-nevm arḳa üzere yatmaḳdan ṣaḳınalar eger nezle ve zükāmıñ sebebi sūʾ-i (3) mizāc bārid olacaḳ olursa ki dimāġa ʿārıż olur esbāb-ı ḫāriciden (4) başa ṣovuḳ işābet èdmek gibi eyleye eliniñ derisi gerilir ve ḫaşīn olur (5) yübūseti ġālib olur ve mesāmm münsedd olup ebḫire muḥtebes olur ve mınḥārdan (6) aḳan nesne aḳ olur ġalīẓ ve bārid olur enfi gicişir ve ḥumma ḥādiṯ olmaġla müntefiʿ (7) olur ʿalameti burūdet ʿaḳabince ḥādiṯ olmaḳdır ve ẕikr olunan ʿalāmātdır ʿilācı (8) başını ḳızmış ṭar ile veya ḳızmış bezler ile tekmīd eylemekdir ḫattā ḥarāreti başıñ ġavrına (9) yetişe ve daḫı bir gün ve bir gèce şūnīzi sirkede ısladıp baʿde ḳavurup ve daḳḳ (10) èdip bir pāre gerek kettān bezine ṣarıp şemm èdeler ġāyet nāfiʿdir Şifā'da eydür (11) bārid zükāma işbu buḫūr èderler süddeyi feṯḥ èder ve beẕr-i ḥarmel ve fülfül-i beyāż miṣl-i ġubār (12) saḥḳ èdip enfine süre öyle nefḫ èdeler ziyāde nāfiʿdir eger bir ṭaşı ḳızdırıp (13) üzerine sirke ve gülāb döküp buḫārın istinşāḳ ètseler nāfiʿ ola ve daḫı (14) misk ve ġubār ḳoḳmaḳ ve merzencūş şemm èdmek ve ʿūd ve lāden ve şūnīz buḫūr èdmek (15) nāfiʿdir ve başını ṣābūn ile yumaḳ nāfiʿdir menḳūldür ki nezle ve ḥunnāḳ için ṣufret-i (16) beyż ile nıṣf miṣḳāl zaʿferānı taʿcīn èdip başını taḥlīḳ èdip ḳıḥfına ursalar (17) ʿacāyib nāfiʿ ve mücerrebdir ve ġıdā ve şarābı taḳlīl èdmege ve uyḫuyu ḫuṣūṣan

gündüz uyḫusunu (18) taḳlīl ėtmek imtilā ve tuḫmeden ve yemek üzerine uyumadan ictināb ėtmek vācibdir (19) gündüz uyḫusu ve başa çoḳ çoḳ yaġ sürmek zükām īrāṣ ėder ve bögrekce yemek[29]

[138a]

(1) zükāmı olanlara ve dimāġı żaʿīf olanlara żarar ėder keẕalik cevz yemek ve ṣovuḳ (2) ṣular içmek ve cerb nesneler yemek ve lebeniyyāt ve lüḫūm ve keşf-i reʾs żarardır ḥaẕer oluna (3) gerekdir ki zükām ve nezle ʿilācından ihmāl ėtmeyeler zīrā zükām ve nezle tėzcek sille (4) döner ḫuṣūṣan ki inen ḫılṭ mādde ola ṣafrāvī ya balġamī ki māliḥ ola Buḳrāṭ ḥekīm eydür (5) şol kimesne ki başında zükām ve nezle ola daḫı ṣadrına ine öksürmekle nesne cıḳmaya (6) yigirmi güne degin dıḳḳa döner ve Cālinūs eydür balġam-ı māliḥ olsa sill eyler ġāyet yaramazdır (7) emʿāya inse anda daḫı ḳurūḥ eyler ve daḫı eydür balġam-ı ḫāmiż ve māliḥ ḳurūḥ eyler ve raṭb (8) eyler ve sill eyler ve ḫunnāḳ eyler bağırsaḳlarda olsa ḳulunc eyler ve miʿdede olsa (9) hażmın fāsid eyler ve daḫı Cālinūs eydür eger nezle yāḫūd zükām ṣovuḳdan olsa (10) nażc bulmadan ḥammāma girmeyeler ammā eger ḥarāretden olsa ḥammāma girmek cāyizdir (11) ve daḫı eydür ḥammāmda ve güneşde derlemek nezle olmaġı menʿ ėder zīrā ki bedenden nezle (12) ḥādiṯ olmayacaḳ fuḍūl ʿaraḳ ile çıḳar gider faṣd ėtmekden bu aḥsendir illā (13) meger ki bunda ḥarāret ve ḥumret ola bu faḳīr zamān-ı ṭabābetde nezle için eger kütübde (14) gördügüm ve eger efvāh-ı ricālden aḫẕ eyledigim çoḳ nevʿ muʿālicdendir egerçi her birini (15) bir miḳdār nefʿ vėrir gördüm lakin bundan ḳāṭıʿ ve serīʿü't-teʾṯīr ilācı görmedim (16) ki bu birḳaç dürlü devāyı bir yerde ḫamīr ėdip ve taʿcīn ėdip bir ġarış miḳdārı (17) yaṣṣı ėdip bir ḳafta pārçasına ṣarıp başına giydigi ʿaraḳıyyeye iç ṭarafından (18) döküp başına giye bi-emrillah taʿala defʿ olur ol edviyeler bunlardır efyūn (19) ve ḥacer-i mıḳnāṭīs üçer dirhem zaʿferān iki dirhem kemāfīṭūs kemāderyūs ḳanṭariyūn

[138b]

(1) bu üçden birer dirhem ġāflembāş Mūcez'de eydür ḥammām nezle-i bārideniñ nażc-ı evvelinde (2) bulmadıġiçin żārrdır ḳaṭʿan ve āhirinde nażc bulmadıġıçin nāfiʿdir

[29] Ġāyetle nāfiʿdir beyāż gönlek ve ḳara gönlek ve suʿd ve senderūs bu dört eczāʾı alıp ėdeler fi'l-ḥāl süddeyi feṯḥ ėder eger enfi südde olsa ve nesne gelmese ʿanber ve simsim ve kāġaẕ ve bunlarıñ emṣāli nesneler ile buḫūr

ḳaṭʿan ve nezle-i (3) ḥārrede nāfiʿdir muṭlaḳan zīrā māddesi ḥarāret-i ḥammāmla nażc bulup çıḳar ve aġarmaḳ (4) żārrdır evvelde nażcı menʿ ėtdigiçin ve nāfiʿdir muṭlaḳan nażcdan şoñra Tuḫfe-i (5) Saʿdiyye'de eydür şol kimesne ki aña nezle daim olsa ḥabb-ı ḳūḳıyā aña ziyāde (6) nāfiʿdir ve yine ancılayın bu ḥabb nāfiʿdir ṣabır-ı maġsūl ve türbüd ve rubb-ı sūs eczā berāber (7) ola şerbeti iki dirhemdir ve bilgil ki mevāddı esfele ceẕb ėdici ḥuḳneler enfaʿ muʿālecātdır (8) ve nezle-i ḥārrede mizāc dimāġı tebrīd ile tebdīl eylemek ve nezle-i bāride de tesḫīn ile (9) muḳābile ṣıḥḥate sebebdir Zübde nām kitābda eydür her kīm ki daim nezle olsa ḥammāma (10) çoḳ çoḳ girmek ve başın ḳılını tez tez ḳazıtmaḳ ve cild-i reʾsi ḥakk ėtmek ve ṣac ṣaḳalı (11) ṭaramaḳ nāfiʿdir zīrā bunların cemīʿsini buḫārları taḥlīl ėder Ḳānun'da eydür (12) gāh olur ki oġlancıḳlara zükām ve suʿāl ʿārıż olur gerekdir ki başına (13) ıssıca ṣuyu çoḳ dökeler ve diline bal sürüp ve baʿde diliniñ dibini barmaḳla (14) ḳıcıḳlayalar ta kīm çoḳ balġam ḳuṣa şifā bula Mūcez'de eydür nezle ʿilācında ʿaraż (15) umūr-ı sitteye ḳaṣṣdır ola umūr-ı sitteniñ birisi taḳlīl māddedir faṣdla (16) ḥārredir ve istifrāġ-ı ḫılṭdır ki mūcibdir nezleyi balġam gibi nezle-i bāridedir ve (17) ṣafrā gibi ḥārrede ve telyīn-i ṭabīʿatdır ikinci taʿdīl-i mizācdır tebrīd gibi ḥārrede (18) ḥammām-ı fātir ile ve aġdiye-i bāride ve raṭba ile ḳabaḳ gibi ısfanāḫ gibi ve tedhīn-i (19) sürredir ve tesḫīndir bāride de ḳızmış bezlerle ve ḳızmış kepek ile ve ḳızmış ṭarı

[139a]

(1) birle ve misk ve ʿanber ve ḳavrulmuş şūnīz şemm ėdeler üçüncüsü ḫaşḫāş ile (2) menʿ-i seyelāndır ve bāḳī ḳalan māddeniñ seyelānını menʿdir şarāb ve māʾ-i şaʿīr ile (3) ḫārrede ve muġlā-yı ḥelvā ile bāride de ve mażmaża daḫı böyledir ṭabḫ ḫaşḫāş (4) ile ve ʿunnāb ve ʿades ile bārid olduġu ḥālde ḥārrede ve ḥārr olduġu ḥālde (5) bāride de dördüncü māddeniñ ḳıvāmın taʿdīl eylemekdir mādde-i ḥārrede ḫaşḫāş (6) miṣaller ile taġlīẓ oluna ammā mādde-i bāride de talṭīf ile taʿdīl oluna şarāb-ı (7) zūfā ile daḫı cüllābı ʿırḳ-ı sūsen ile ya sikencebīn ʿunṣulu ile yāḫūd şarāb-ı leymūn ile (8) ekşisi az ola Sedīdī eydür şarāb-ı ḫaşḫāş içmek vācib olmaz illā ibtidāda (9) māddeyi ṣadra nüzūldan menʿ ėtsin için ammā ḳaçan mādde ḥabs olsa ve tükürmege (10) iḥtiyāc olsa ol vaḳt ḫaşḫāş şarābı yaramazdır beşincisi imāle-i māddedir (11) cihet-i muḫālife nitekim nezle meyl olunur boġazdan burna aġsırdıcılar ile öykene (12) ve ḳaṣabesine ḳorḳu için altıncısı tedbīridir şol nesneniñ ki ḳorḳulur (13) nezleye tābiʿ olmasından

sill gibi ve suʿāl gibi bunuñ tedbīri baḳla ṣuyu ve arpa (14) ṣuyu meṣelli ile ve maʿcūn-ı benefşe ve bādām yaġı ile ve ḥabb-ı suʿāl meṣelli ile (15) Mā-lā-yaseʿ'de eydür misk nezlelere nāfiʿdir ḳoḳmaḳ ile ve başıñ öñüne bān yaġı ile (16) ṭılā ėtmek ile ve yine Mā-lā-yaseʿ'de eydür senderūs ki ṣamġ-ı aṣferdir kehrübāya (17) beñzer duḫānı zükāma ve bārid nezlelere ʿaceb nāfiʿdir vecaʿ-ı esnāna daḫı nāfiʿdir (18) ve daḫı eydür ṭīn-i Ermenī şedīdü't-tecfīfdir ṣadra münḥadir olan ʿaẓīm nezlelere (19) nāfiʿdir İbn-i Bayṭār'da eydür başıñ öñüne ṣabırı milḥ ile ya naṭrūn ile vażʿ

[139b]

(1) ėtseler bārid nezlelere nefʿ ḳavī ile nefʿ eyler dimāġı ḳızdırıp ruṭūbetini (2) tecfīf ėder kütüb-i ḫavāṣṣda eydür ḳaçan zükām olan kimesne ḳatır tezegini ḳoḫulayıp (3) ve üzerine tükürüp yola bıraḳsa her kim ki anı atlasa zükām aña intiḳāl eyleye (4) **bāb-ı rābiʿ emrāż-ı ʿayn beyānındadır** ṭabaḳāt-ı ʿaynıñ tafṣili budur ki ẕikr olunur (5) Allah taʿala aʿlem tecfīfe'l-umūr fī mülke ve melekūta Cālīnūs eydür ḥakk subḥāne ve taʿala (6) insānıñ gözünü yedi ṭabaḳa ve üç ruṭūbetden ḫalḳ ėtmişdir ṭabaḳa-i evveliyye ṣulbiyye (7) ve ṭabaḳa-i ṣāniyeye meşimiyye ve ṭabaḳa-i ṣāliṣeye şebekiyye dėrler andan ṣoñra bir ruṭūbet (8) vardır buz gibi aña ruṭūbet-i cildiyye dėrler ve ṭabaḳa-i rābiʿaya ʿankebūtiyye dėrler ve andan (9) ṣoñra bir ruṭūbet vardır yumurta aġı gibi aña ruṭūbet-i beyḍiyye dėrler ve ṭabaḳa-i ḫāmiseye (10) ṭabaḳa-i ʿinebiyye dėrler ve ṭabaḳa-i sādiseye ṭabaḳa-i ḳarniyye dėrler ve ṭabaḳa-i sābıḳaya (11) ṭabaḳa-i mültehime dėrler ve nūr olan mevżiʿ mercimekden kücük ḳaraca nesnedir ki her nesneyi (12) gören oldur bāṭından iʿtibār olunursa mültehime āḫir vāḳiʿ olur eger ẓāhirden iʿtibār (13) olunursa mültehime evvel olur **bāb-ı ḫāmis remed beyānındadır** remed bir ıssı veremdir (14) ki ṭabaḳa-i mültehimede ḥādiṣ olur mültehime deyü gözüñ aġına dėrler sebebi eger ḳāndan (15) olursa ʿalāmeti gözü ḳātı ḳızarmaḳ ve gerilmek ve şişmek ve ṣudġunu ḳatı ḳatı (16) atmaḳ ve çapaḳlanmaḳ ve ṣıḳlet olmaḳ ve yanmaḳdır ʿilācı faṣd-ı ḳīfāldır cānib-ı ʿalīlden (17) ve ḥacāmatdır incikden ve ṭabīʿatı telyīn ėtmekdir māʾ-i fevākih ile ve şiyāf-ı ebyaż ya şiyāf-ı (18) māmīṣā kuḥl ėtmekdir māʾ-i verd ile ya beyāż-ı beyż ile olmuş ol Mūcez'de eydür (19) gāh olur ki remed demevīde iḥtiyāc olunur eñse çuḳurundan ḥacāmata demi[30]

[30] Bir müselmānıñ gözü aġrısa gerekdir ki yumurṫayı ateş kenārında pek bişirip beyāż üzerine bir miḳdār şebbi bişirip ve döküp evvel yumurṫanın beyāżı ıssıcaḳ iken üzerine ekip urup baʿde bir pāk

[140a]

(1) ceẕb ėtmek için cānib-i ḫilāfa ve daḫı muḫtāc olur alın çuḳuru üzerine sülük (2) urmaġa eger sebebi ṣafrādan olursa şişmek ve gerilmek ve ḳızarmaḳ ve çapaḳlanmaḳ ḳall (3) olur ve vecaʿ ve iltihāb ve ṣancımaḳ eşid olur ʿilācı ishāldır maṭbūḫ-ı helīle-i (4) aṣfer ile ve şarāb-ı temirhindī ve şarāb-ı iccāṣ ile ve ʿunnāb ile ve şarāb-ı rummāneyn birle (5) ve göze bārid ve raṭb ʿuṣāreler ile żımād ėdeler ḫass veya ḳarʿ ʿuṣāresi gibi ya ḫabīn (6) ʿuṣāresi gibi ve daḫı berd ve raṭb luʿāblar taḳṭīr ėdeler beẕr-i ḳaṭūnā ya beẕr-i sefercel (7) luʿābı gibi ve daḫı göze beyāż-ı beyżle ḳız emzirir ʿavret sütün taḳṭīr ėdeler ve yine tėzcek (8) yiyeler māʾ-i fāṭirle zīrā süt çoḳ ṭurıcaḳ mesāmı sedd ėdip ve ebḫireyi ḫabs ėder (9) ve göze ṣandal ve māʾ-i verd ve māʾ-i küzber-i raṭb taḳṭīr ėdeler cemīʿ elbān remede nāfiʿ dir (10) taḳṭīr ėtmekle Mā-lā-yesaʿ'da eydür māmīṣā evrām-ı ḫārrede ve ibtidā-i remedde ve göz (11) kapaḳlarınıñ ḫarāretinde ve bişmesinde ṭılā etmekle bunuñ cemīʿsine bir vechle nefʿ (12) vėrir ki gėç buña yetişir ʿilāc yoḳdur ve Minhācü'l-beyān'da eydür ʿuṣāre-i māmīṣā (13) evrām-ı ḫārreyi taḫlīl ėder ve ḫarāreti söyündürür ve remediñ ʿatīḳına ve ḫiddetine (14) nāfiʿ olur ammā balġamdan olan remediñ ʿalāmeti şişmek ve vecaʿı ve ḫumreti az olmaḳ ve göz (15) yaşı ve çoḳ çoḳ olmaḳ ve nevūmde ḳapaḳları birbirine yapışmaḳ ve reʾsde ṣıḳlet (16) olmaḳdır ʿilācı tenḳıye-i dimāġdır ayāricler ile ve mutavassıṭ ḫuḳneler ile ve gözüñ içine (17) maġsūl-ı luʿāb-ı ḫulbe ve luʿāb-ı beẕr-i kettān taḳṭīr ėdeler Mūcez'de eydür remed-i balġamīye (18) fāʾide ėder boy toḫmu ve beẕr-i kettān luʿābın taḳṭīr ėdeler ve baʿde şiyāf-ı aḥmer-i leyyin ta ki (19) taḫlīl ėde mevāddiñ baḳıyesini ammā sevdādan olan remediñ ʿalāmeti ṣıḳldır kümūdet ile

[140b]

(1) ve gözüñ yübūseti olup ḳabaḳları yapışmaḳdır bu verem nādir olur ve olıcaḳ baş (2) vecaʿı maʿan olur ʿilācı dimāġı tarṭīb ėtmekdir müraṭṭıb ġıdālar ile ısfanāḫ şorbāsı (3) ve māʾ-i şaʿīr gibi ve müraṭṭıb ḫammāmlara çoḳ gire ve müraṭṭıb nesneler istinşāḳ ėde ve ḳavī (4) istifrāġları terk ėde Ṣābit ḥekīm eydür ḫammāmı terk eylemeden remed ḫāṣıl olur mesāmlar (5) münsedd olduġuçün ammā rīḥden olan remediñ ʿalāmeti temedüddür ṣıḳlsız ve seyelānsız (6) ʿilācı naṭūllerdir ve yābis tekmīdlerdir ve

bezeḳoyup ṣoḳalar birḳaç ṭamzuralar defʿ olunca degin birḳac defʿa ḳoyalar bi-iẕnillah taʿālagöz aġrısına bundan eyi ʿilāc olmaz ammā yumurta ṣuda bişirmeyip ateşde bişire

ḥammāmlardır bilgil ki ḳaçan maraż-ı ʿaynla ṣudāʿ (7) cemiʿ olsa muʿālece-i ʿayn cāyiz olmaz illā ṣudāʿı izāle ėtdikden ṣoñra ve bilgil ki (8) ibtidā-i remedde ki ḥarāretden ola māʾ-i summāḳı ʿayne taḳṭīr ėdeler ʿaynı ḳavī eyler ve mādde (9) dökülmegi menʿ eyler ḥuṣūṣan māʾ-i verd ile ışlanmış ola ġāyet nāfiʿdir ʿAlī bin ʿİsā eydür (10) remed olmaz illā ḥummāyla olur Cālīnūs eydür remed ʿilācında bedeni tenḳıye ėtdikden (11) ṣoñra başıñ iki cānibine meḥācim taʿlīḳ ėtmekden eblaġ bir nesne yoḳdur Ḳānūn'da eydür (12) beyāż-ı beyż vecaʿ-ı ʿaynı teskīn ėder ve ṣufret-i beyż zaʿferānla ve dühn-ı verdle ḍarabān-ı (13) ʿayna ziyāde nāfiʿdir daḳīḳ-i şaʿīr ile żımād ėtmek nezleleri ʿayndan menʿ ėder ve ḥaṣālubān (14) beyāżı alnına ṭılā ėtmek daḫı nāfiʿdir Tervīḥü'l- ervāḥ'da eydür ṣufāret-i beyżi ʿayne rabṭ (15) olsa göze münḥadir olan müvellidi ve ʿaynda olan evrāmı menʿ ėder bu ecelden remed olan (16) ʿayna żımād olsa vecaʿı teskīn ėder Tuḫfe-i Saʿdiye'de eydür gāh olur ki ḫātūnlara (17) remed ʿārıż olur ruḥāmlarınıñ burūdeti sebebiyle ʿilācı ṭoraḳ otu ile ve bābūnec ve (18) ḥulbe ile ve dühn-i nārdīn ile ḥuḳne eylemekdir şimden geri iḥtirāzı beyān ėdelim (19) ki maʿlūmı ġāyet mühimdir her nesne ki mübaḫḫir ola ḥārr ola başal ve ṣūm ve kiraṣ ve kerefes

[141a]

(1) ve ḫardal ve fülfül gibi iḥtirāz oluna ve keẕalik şarāb ve nebīẕ içmekden ve ḫurma yemekden (2) ve ḳavun ve bādincān ve cevz yemek ve yaş üzüm ve her ṭuzlu ve ḥumūżāt ile olanı (3) yemekden sirke-i lahana ve ʿades ve fūl ve elbān ve lüḥūm ve tuḫme olmaḳdan ve ʿaḳīb-i ṭaʿām (4) nevmden ve keṣret-i cimāʿdan ki ażarr eşyādır remede ve duḫān ve ġubārdan ve iʿtidālden (5) ḫāric havālardan ve münevvire ve beyāża ve sevdā bu maḳūle nesnelere çoḳ naẓardan (6) ve bir nesneye gözün dikip çoḳ baḳmaya ve cemīʿ eṭʿime-i ġalīẓeden ve eşribeden iḥtirāz (7) ėdeler ve başı tedhīn ėtmek ziyāde mużırrdır ve semʿe dühn taḳṭīr ėtmek mużırrdır gerek (8) dühn-i verd olsun mādde remedni ziyāde ėder zīrā mesāmmāt reʾsi sedd ėdip (9) ebḫire muḥtebes olur ve çoḳ uyḳu ve uyḫusuzluḳ fevākihe-i raṭb yemek ve ḥārr (10) nesneler şemm ėtmek ve ḳay ėtmek ve çoḳ söylemek ve ṣavt-ı ḳavī ėtmek mużırrdır ve keṣret-i (11) istiḥmām ve faṣd ve ḥacāmat mużırrdır ve daḫı iʿtidālden ḫāric ḳavābıżdan iḥtirāz ėdeler (12) ve ṭabīʿat-ı līnet üzere olmaḳ nāfiʿdir egerçi ḥuḳneler ve şiyāflar ile daḫı olursa (13) **bāb-ı sādis verdīnec beyānındadır** verdīnec remed-i ʿaẓīmdir ki

mülteḥimede olur (14) ḥadden ziyādedir remed ki beyāż-ı ʿayn ḳarasından yüksek olur ḥattā göz (15) yummaġı menʿ ėder bu maraż ekṣer oġlancıḳlara ʿārıż olur mizāclarında ruṭūbet (16) ġālib olup ve gözleri żaʿīf olduġiçin ʿilācı biʿaynihi remed-i ḥārr-ı demevī (17) ʿilācıdır ve illā bu verdīnec akvādır eyleye [öyle?] demi iḫrāc ėtmekde mübālaġa oluna (18) eger marīż ṭıfl olacaḳ olursa ḥacāmat oluna ve evrāḳ-ı küzbere ile żımād oluna (19) şufret-i beyż ile ve cüzʾi zaʿferān birle Zübde nām kitābda eydür üç güne dek

[141b]

(1) ḳız emzirir ʿavret sütü taḳṭīr ėdeler yalñız yāḫūd şiyāf-ı ebyaż ile ve daḫı eydür (2) ẕerūr istiʿmāl olunmaya illā gözüñ cefni üzerine ʿayne elbetde nesne meẕrūr (3) olunmaya ṣavāb budur ki aḫlāṭ zerūr-ı şiyāf ḳılınıp veya öyle ıssıcaḳ olunup taḳṭīr (4) oluna **bāb-ı sābiʿ cereb beyānındadır** gāh olur ki göz ḳapaġınıñ iç yanında (5) ḫuşūnet ve ḥumret ve cereb ḥādiṯ olur sebebi ruṭūbet-i māliḥdir yāḫūd ġubārdan (6) ve yāḫūd duḫāndan ve şemsde çoḳ ṭurmaḳdan olur yāḫūd remediñ tedbīrinde (7) fesād olmaḳdan olur ʿilācı tenḳıye-i bedendir ishālle ve faṣdla ḳīfāldan eger çoḳ (8) ḳan ise ve şol devālar ki ḥārr ola hem cilā vėre anıñla ekḫāl ėdeler rūşenāʾi (9) gibi ve şiyāf-ı aḥmer ve aḫżar gibiler eger cereb ile remed maʿan remed ṣāliḥ olur nesneler ile (10) żamm ėdeler eger ḥikke ve yāḫūd beṣre ile olsa müleyyen devālar muvāfıḳdır ve bedeni tenḳıye (11) ėdeler helīlec-i aṣfer maṭbūḫı ile ve ḥammāma müdāvemet ėdeler Cālīnūs eydür cerebe (12) bundan eyi nesne olmaya ki göz ḳapaġın devirip kuḥl gibi saḥḳ olunmuş ʿafṣı (13) aʿni māzūsu ekeler bir sāʿat ṭura baʿde nevm ėde bu cerebiñ aṣlını ḳaṭʿ ėder (14) elbetde bir daḫı ʿavdet ėtmez müfredāt İbn-i Baytār'da Şerīf'den naḳl ėder ḳaçan ṭatlı (15) rummān ile ve ḫāmıżnıñ ʿuṣāresi bir nuḥās ḳabda ṭabḫ olunsa ḳulunca ve anıñla (16) iktiḥāl olunsa ḥikkeyi ve cerebi ve sülāḳı giderir ve ḳuvvet-i başarı ziyāde (17) ėder **bāb-ı ṣāmin ṭarfe beyānındadır** aḥmer veya ezraḳ noḳṭadır mültehimedeki (18) ḳāndan ḥādiṯ olur sebebi ġaleyān-ı demden olur ki yırtıcıdır ʿurūḳa bir nesne (19) ṭoḳunmaḳdan yaʿırḳ-ı femi fātiḥ olmaḳdan olur ḥareket-i ʿanīfe sebebi ile ḳay gibi ve ḳatı

[142a]

(1) çağırmaḳ gibi zīrā ḥareket-i ʿanīfe mevāddi başa ve göze taḥrīk ėder öyle olıcaḳ ʿurūḳ (1) ṭolup efvāhı açılır ʿalāmeti mevżiʿ ṭarfe-i ḥumret vāḳiʿ olmaḳ ve esbāb-ı meẕkūreniñ (3) taḳdīmidir ʿilācı evvela faṣd veya ḥacāmat ėdeler ve ṭabīʿatın telyīn ėdeler māʾ-i fevākihe (4) ile ve üstüne memeden süt taḳṭīr ėdeler ḫuṣūṣan ḳız emzirir ʿavret sütü ola (5) beyāż-ı beyż taḳṭīr ėtmek eyidir Mūcez'de ve sāyir kütüb-i muʿteberde eydür gögercin demini (6) ya üveyk demini cenāḥ-ı rīşi taḥtından yaʿnī tāze kanat yüñünü ḳoparıp dibini göz üzerine (7) ṣoḳup andan göz içine ḳan ṭamzuralar ya ḳoparılan yüñüñ dibini neşter ile (8) dürtüp çıḳan ḳanı göze ṭaḳṭīr ėdeler ıssıcaḳla ya bunlardan birini ẕebḥ (9) ėdip demini göze ṭaḳṭīr ėdeler ve yine Mūcez'de eydür bu marażıñ ibtidāsında (10) ḳanı baʿżı revādiʿ ḫalṭ ėdip ʿamel oluna ṭīn-i Ermenī ḳaymūliyā gibi ammā marażıñ intihāsında (11) muḥallilāt ḫalṭ oluna ḥattā zernīḫ ṭīn-i maḫtūmla Zübde nām kitābda eydür ḫalle (12) memzūc māʾ-i verd buḫārını inkibāb ziyāde nāfiʿdir baʿżı kitābda eydür ḥattā ṭarfeyi (13) gidermege ziyāde ʿacebdir teḫallüf ėtmez ve gerekdir ki bu maraż ṣāḥibi ḥulviyyātdan ve (14) ḫamrdan ve lüḥūmdan ve ḥareket-i ʿanīfden ve mużaʿafāt-ı dimāġdan iḫtirāz ėdeler (15) **bāb-ı tāsiʿ ẕufre beyānındadır** ẕufre bir siñir gibi etdir ṭabaḳa-i mülteḥimede olur (16) burundan yaña göz bebeklerinde olur gözüñ ḳuyruġu ṭarafına uzanır ḥattā gözüñ (17) ḳarasına daḫı çeker bebegi öter gözüñ görmesini bāṭıl ėder sebele müşābih olur (18) farḳı olur ki ẕafere bir cānibden belirir aṣlı görünür sebelede cemiʿ cānibinden (19) olur müdevver olur aṣlı görünmez gāh olur ki ẕufre gözüñ ḳuyruġundan başlar

[142b]

(1) başdan başa öter fi'l-cümle mażarratı oldur ki gözü kendi ḥareketinden menʿ ėder (2) müsebbibi ġalīẓ ve yelimşik ve yābis māddeden ḫādiṯ olur ʿalāmeti aṣfer veya aḥmer (3) olur veya ḳarmaşıḳ olur māddesiniñ levni ḥesabınca ʿilācı raḳīḳ olacaḳ (4) olursa faṣd ėdeler ve dimāġı ve bedeni tenḳıye ėdeler yelimşik balġamı ḫılṭlardan (5) ḫabb-ı ayāric ile ve merāre-i māʿz ʿaselle ḫalṭ ėdip göze çekeler Cālīnūs eydür (6) sūsen kökü elbetde ẕufreyi izāle ėder daḫı ezilmiş günlük cemiʿ devālardan (7) ḫafīfdir ve mażarratsızdır Tervīḥü'l-ervāḥ'da eydür ẕufreyi izāle etmede tecrübe (8) olunanlardandır ḳalḳadīs ile nūşāduru mütesāvī kuḥl ėtmek Mūcez'de eydür (9) eṭibbā ẕufre için edviye-i nāfiʿdir ẕikr ėtdiler rūşenā gibi ve māʾ-i seylaḳūn gibi ve (10) ben

mekrūh gözden cemiʿsi zīrā mażarratı göze celb ėder ẓufreye nefʿinden (11) żararı ziyāde olur eger ẓufre ġalīẓ ve ṣulb ve müzmin olacaḳ olursa ʿalāmeti (12) oldur ki baʿde'l-tenḳıye dumūr ile ḳoparalar baʿde üzerine ṭuz ile mażġ olunmuş (13) kemmūn taḳṭīr oluna ve marīżiñ ḥadīḳasını taḳlīb ėdeler ta ki cefne mülteṣıḳ olmaya (14) ve gerekdir ki bu maraż ṣāḥibi lüḥūm-ı ġalīẓeden ve aġdiye-i mübaḫḫireden ʿades ve fūl gibi (15) ve ṣūm ve baṣal gibi ve cemiʿ göze mużırr olan nesnelerden ki remed baḥsinde ẕikr (16) olunmuşdur iḥtirāz ėdeler **bāb-ı ʿāşir sebel beyānındadır** feṭḥ-i sīn ile ve bā iledir (17) bir perdedir ki göze ʿārıż olur ʿaynıñ ʿurūḳu ġalīż ḳāndan mümtelī olup (18) olʿurūḳ ḳararır birbirine ulaşır ḥattā bebeklerine bile ulaşır ve gözde (19) ovacaḳ ʿurūḳ çoḳdur birbirine muttaṣıl olıcaḳ perde olur gözden demʿa gelir

[143a]

(1) ḥikke ʿārıż olur ol kimesne nūrlu nesnelere baḳmaġa ḳādir olamaz żaʿīf (2) baṣar ḥāṣıl olur ve ḳaçan şems żūʾine muḳābil olunsa ʿaṭs ḥādiṯ olur baʿżı (3) eṭibbā mücerred ʿurūḳ mümtelī olup birbiriyle mütevāṣıl olmadan ḥāṣıl olmaz belki dimāġdan (4) ġalīẓ nesne nāzil olur ġışā ḥādiṯ olur dėrler ve bu maraż sārīdir ve mīrāṯdır (5) sebebi ġalīẓ demdir ki ʿurūḳ-ı mülteḥime andan mümtelī olur ʿalāmeti göz üzerinde perde (6) görünmek ḥumret ve demʿa ile ve sebeliñ ekṯeri ḥikke ile olur ʿilācı ḳīfālden faṣd (7) ėtmek ve ishālledir ve cebīninden faṣd ėtmek ve acele ḥammāma girmege müdāvemet ėtmekdir ve ḳaçan żūʾ-i şemse baksa ʿaṭaş ʿārıż olur (8) ve ekḥāl ḥārre ile iktiḥāldir bāsılīḳūn ve rūşenāyı ve ḳalḳand gibiler ile eger sebel (9) ġalīẓ olsa muḥkem olsa ʿilācı ḳaṭʿ etmekdir bade't-tenḳıye ve ḳaṭʿıñ ṭarīḳi budur ki (10) o sebele her ṭarafdan çengālcıḳlar ildirip bir uġurdan çeḳip sebeli ḳaldırıp (11) miḳrāżla ḳaṭʿ ėdeler baʿżı üstād keḥḥāller eydürler şiyāf-ı ḳalḳandī ġalīẓ sebelde (12) istiʿmāl eyledim baʿde birinci eyyām gördüm ki raḳīḳ olmuş zāʾil oldu Şamil nām (13) kitābda ve Tervīḥ'de daḫı meẕkūrdur şiyāf-ı ḳalḳandıñ ṣıfatı budur rāsūḫ (14) ṭaşı beş dirhem zencār iki dirhem nūşādur ve būraḳ ve zernīḫ-ı muṣaʿʿad ve ḳalḳand-ı (15) muḥraḳ her birinden birer dirhem daḳḳ ve ziyāde saḥḳ ėdeler ve tenḥīl ola ġubār gibi olup (16) bir hafta ṭura ve baʿde şāflar ėdip maḥallinde istiʿmāl ėdeler ve daḫı şiyāf-ı aḥmer (17) leyyin ve şiyāf-ı aḥmer ḥārr ġāyet nāfiʿdir ve şiyāf-ı zeberc sebele ve ẓufreye (18) ve

beyāż ġalīẓe gerek ḥadīṯ ve gerek ʿatīḳ olsun ġāyet nāfiʿdir Taḳvīmü'l-edviye'de (19) ve Mā-lā-yesaʿ'da eydür ki tūtiyāsı müzmin sebeli giderir Mūcez'de eydür[31]

[143b]

(1) ḳaçan sebel ile cereb müteḳārin olsalar bir şeyi yoḳdur ki şiyāf-ı summāḳ gibi ola (2) ve ittiḫāẕ olunur şiyāf-ı summāḳdan yalñız ve gāh olur ziyāde ḳılınır bunda ṣamġ (3) ve anzerūt taḥḳīḳan bu şiyāf sebeli ḳaṭʿ eyler ve cerebi zāʾil ḳılır iḫtirāzāt-ı remedde (4) ve ẓufrede meẕkūr olanlardandır ve giydigi ḳaftānıñ yaḳası ḍayyıḳ olunmaḳdır (5) ve edviye-i bārideden ve şiyāf-ı ebyaż ve efyūndan iḫtirāz oluna ve ḳıllet-i nevmden (6) ve keṣret-i cimāʿ daḫı ażarr şeyʾdir **taʿlīm-i sitteniñ taʿlīm-i ḫāmisiniñ sifr-i ṣānīsi** (7) **on bir bābı müştemildir bāb-ı evvel ḳaml ve ḳamḳām beyānındadır** göz kapaḳlarında (8) ḥāṣıl olur ḥayvānlardır ikisiniñ mabeyninde farḳ budur ki ḳamḳāmıñ ayaḳları (9) çoḳ olur ammā ḳaml öyle degildir sebebi mādde-i balġamiyyedir ki müteʿaffin ola ṭabīʿat (10) ol māddeyi göz ḳapaḳlarına defʿ ėder eyleye mādde ḥayat-ı lāyıḳa ḳabūl ėder (11) mizācı sebebiyle ile olıcaḳ anıñçün ḳaml ṣūreti ḥāṣıl olur ʿilācı tenḳıye-i beden (12) ve tenḳıye-i reʾsdir ayāricleriyle ve māʾ-i milḥ ile ve māʾ-i baḫr ile göz ḳapaḳların yummaḳdır (13) yāḫūd būraḳ-ı Ermenī daḳḳ-ı nāʿim ola ve üzerine ekeler zīrā bundan cemīʿ ḳaml menkūb (14) olur ve ḥārab olur ve bu maraż ṣāḥibi gerekdir ki tokla yatmaḳdan iḫtirāz (15) ėde **bāb-ı ṣānī ḳurūḥu'l-ʿayn beyānındadır** emrāż-ı ʿayndan biri daḫı ḳarḥalardır (16) ki cemīʿ ṭabaḳāt-ı ʿaynda ḥādiṯ olur amma mülteḥimeden ve ḳarīne ve ʿayniyyeden ġayrı (17) yerlerde çıḳsa ḥissle ẓāhir olmaz ṭabīb anı remed sanır sebebi aḫlāṭda (18) muḥteriḳadır gāh olur ḍarbeden olur ya saḳaṭadan ʿaḳabince ya remed ʿaḳabince ve (19) ya büṣūr ʿaḳabince envāʿ-ı ḳurūḥ heftdir ʿalāmeti demʿadır ve sūzen batar gibi ṣanca ṣanca

[144a]

(1) vecaʿadır ʿilācı faṣd-ı ḳīfāldir ve ḥacāmat-ı sāḳayndır ve faṣd-ı ṣāfindir ve ayāriclerle (2) bedeni ve dimāġı tenḳıye etmekdir ve şiyāf-ı ebyaż-ı efyūnu birle iktiḥāldır Zübde (3) nām kitābda eydür şadd-ı eṭrāf ve delik şedīd yaʿnī yedeyn ve ricleyn ovmaḳ ziyāde (4) nāfiʿdir Mūcez'de eydür eger ḳarḥa ṣaġ gözde olsa ṣol cānibi üzere nevm ede (5) ve eger yesārda ise cānib-i yemīn üzere nevm eyleye zīrā ḳarḥa

[31] Ve ḳaçan żūʾ şemse baḳsa ʿaṭs ʿārıż olur

olan cānibde nevm (6) ede göze münceẕib olur eger arḳa üzere yatıp nāʿim ola ḳarḥanıñ femi yuḳarı (7) olup mevādd ḫārice aḳmayıp gözde ḥabs olup belki ṭabaḳāt-ı ʿaynı ekl ėdip ifnā (8) ėder ve yüzü üstüne yatmaḳ mevāddi ʿayne dolup ḳarḥayı oñulmaġa ḳomayıp (9) żarar müştedd olur eger ḳarḥa mülevveṣ olursa tenżīf oluna şerbet-i ʿasel ile (10) ve ḳız sütü ile ya māʾ-i ḥulbe ve ʿasel ile ve gerekdir ki ṣāḥib-i ḳurūḥ olan (11) kimesne lüḥūmdan ve ḥulviyyātdan ve cimāʿdan ve ġalīẓ ġıdālardan ve ḥarekāt-ı (12) ʿanīfeden ve mübaḫḫirātdan ve ḳayʾdan ve ʿaṭse ve ṣavt-ı ḳavīden iḥtirāz ede (13) **bāb-ı ṣāliṣ sülāḳ beyānındadır** sülāḳ seḫīnliḳdir cefn-i ʿuyūnda mādde mādde-i (14) ġalīẓe-i dürriyye ekkālden aʿnī ḥārr olup civārında olanı ekl ėdip ifnā ėder (15) anıñçün cefn-i ʿuyūn iḥmirār ve kirpikler sāḳıṭ olur gāh olur ki taṣrīḥ cefne ḳarḥa (16) olmaġa mütevāṣıldır ol mādde-i ekkāle ve gāh olur ki fesād-ı ʿayna ulaşdırır (17) mādde ḳapaḳlarından tecāvüz ėdip ʿayna sirāyet etdigiçin ve sülāḳdan baʿżı (18) tāzedir ki üzerine çoḳ zamān geçmiş degildir ve baʿżı ḳadīmdir ki üzerine (19) zamān-ı mürūr ėtmişdir ve çoḳ olur ki sülāḳ remed ʿaḳabince ḥādiṣ olur pes vācibdir ki

[144b]

(1) sūʾ-i tedbīrden iḥtirāz ola ve sülāḳ ʿilācında istiʿcāl lāzımındandır (2) ʿilācı başı ve bedeni tenḳiye eylemekdir māʾ-i verdle summāḳı bell ėdip ʿayna taḳṭīr (3) ėtmekdir eger ḳadīmden olmuş degil ise cedīd olacaḳ olursa ʿades-i belā-ı ḳışrı (4) māʾ-i verdle ṭabḫ ėdip leylde ḍımād ve ṣabāḥdan ḥammāma gire taḥlīl-i mādde ve (5) teskīn-i ḥiddet için ruṭūbetle Mūcez şerḥinde Sedīdi eydür ḥammāma müdāvemet (6) enfaʿ eşyādandır ḳavī muʿālecedir amma ḳadīm olan sülāḳlarda sāḳdan ḥacāmat (7) ėdeler māddeyi ḫilāf-ı baʿīde ceẕb etsin için ve faṣd oluna alın ṭamarından (8) ve ḥammāma çoḳ gire ve māʾ-i ḥārre ile tekmīd ėdip buḫārına egilip yüzü (9) ḳoyun ṭura ve nıṣf dirhem nuḥās-ı muḥraḳ ve üç dirhem zāc ve yek dirhem zaʿferān (10) ve bir dirhem fülfül māzūyu şarābıyla ẕevb ola ʿasel raḳīḳ gibi olduḳda göz ḳapaġınıñ (11) ḫāricinden ṭılā edeler ki cāmiʿdir ḳabż ve cilāyı ve taḥlīl ve menʿ ėder ḳarḥanıñ (12) sirāyetini defʿ ėder māddeniñ fesādını zāʾil ėder cefne menkūb olanı **bāb-ı** (13) **rābiʿ perde beyānındadır** perde ruṭūbet-i balġamiyyedir ki ġalīẓ olur ve ḥacer gibi olur (14) göz ḳapaġınıñ iç yüzünde ṭozluya müşābih beyāżlıḳda ve yābislikde ve şekilde (15) ʿilācı anzerūt ve ṣamġ-ı buṭm ile ve cüzʾi sirke ile cefne ṭılā edeler eger bunuñla (16) münḥāll olamaz ise cefni taḳlīb ėdip nīşter ile ḥakk ėdip gidermek gerekdir (17) **bāb-ı**

ḫāmis şaʿīre beyānındadır itdirsegidir uzun veremdir ṭaraf-ı cefnde .(18) kirpik bitdigi maḥallde ẓāhir olur şekilde arpa gibidir anıñçün şaʿīre tesmiye (19) olunmuşdur ekṣer ḥudūṣu demden olur baʿde sevdāvīye müsteḥīl olur ki anıñla

[145a]

(1) ḥarāret ve ḥumret olur ʿilācı faṣd ve ishāldir ḥabb-ı ayāric ile ve açlıḳdır ve (2) naḳṣ ġıdādır ve erimiş iç yaġı ve daḳīḳ-i şaʿīre ile żımād ėtmekdir yāḫūd gögercin (3) demiyle ve erkek ḳumru ḳanıyla ṭılā etmekdir Mūcez şerhinde Sedīdi eydür sikencebīnden (4) bir miḳdār alıp māʾ ile ḥall ėdip ol mevżiʿe telyīn oluna ziyāde nāfiʿdir (5) Zübde nām kitābda eydür faṣd ėdip nevāḥī-i reʾsi tenḳıye etdikden ṣoñra (6) şiyāf-ı māmīṣā ile ve ṭīn-i Ermenī ile bunları tāze kişnic ṣuyu ile saḥḳ olunmuş ola (7) ṭılā ėdeler ve māʾ-i şaʿīr ile ġusl ėdip anıñla tenkīd ėdeler ve daḫı eydür birbiri (8) ardınca muḥkem ıssı ėtmekle żımād ėtmek nāfiʿdir ve başı ḳopmuş sikek ile ṭılā ėdeler (9) ve ṣabır ile ṭılā ve ḫall ile maḥlūl-ı sikencebīn ile ṭılā ėtmek nāfiʿdir ammā bilgil ki edviye ile (10) taḥlīl olursa ḫoş ve illā keḥḥāle mürācaʿat ėdip miḳrāż ile ḳaṭʿ ėdeler **bāb-ı** (11) **sādis şernāḳ beyānındadır** kesr-i şīn muʿceme zāidce şaḥmdır üst ḳapaḳ içinde (12) ol şaḥm zāid cefni ṣaḳīl eyler ve ṣarḳmış gibi eyler şöyle ki gözüñ üst cefni dürüst (13) açılmaz ve bu şernāḳ ekṣeriyā göz kānı ʿārıż olur ve mizācında ruṭūbet ġālib (14) olanlara ve şol kimesnelere ki remed çoḳ vāḳiʿ ola ʿalāmeti budur ki ḳaçan iki (15) barmaġıñ ile şernāḳı ṣıḳsıñ baʿde parmaḳlarıñ arasın yaġ ḳalḳa iki barmaḳ (16) ortasında yaʿnī ruṭūbeti tėzcek şekil eyler ammā ġılẓeti için ḫayli zamān bu yumruca (17) ṭurup tėzcek evvelki ḥāline ʿavdet etmez ʿilācı bedeni ve dimāġı ayāricler ile nażīf (18) ḳılmaḳdır ve ışlāḥ-ı ġıdā ve taʿdīl-i mizācdır ve şol miyāh ile tekmīd etmekdir ki andan (19) ḫaşāyiş muḥallile ṭabḫ olunmuş ola veya selīḳūn-ı ekber ile tekḥīl oluna eger taḥlīl olursa

[145b]

(1) ḫoş ve illā el ile ʿilāc oluna Mūcez'de eydür şernāḳ ʿilācında dumūr gibi bir (2) nesne yoḳdur keyfiyyeti budur ki keḥḥāl iki barmaġıyla ʿalīliñ gözünüñ üst ḳapaġın (3) aşaġa çeke ta ki ḳapaḳ gerilip şernāḳ yumrulanıp ẓāhir ola baʿde üstünden (4) gözüñ ḳapaġı derisin nīşter ile yarıp ammā ḳatı derin yarmayıp nāziklik ile (5) yarıp żarar ėrişdirmeyip ol şernāḳ dėdikleri şaḥm zāyid ẓāhir olduḳdan ṣoñra (6) kettān bezi

ile yapışıp ṣaġa ve ṣola taḥrīk ėdip ve bālāya çekip bi'l-külliye çekip (7) baʿde nīşter ile kesip ʿalāḳasın ḳaṭʿ eyleye eger baʿde'l-ḳaṭʿ nesne bāḳī ḳalırsa (8) üzerine cüzʾī ṭuz eke bāḳī ḳalanı yemek için baʿde sirke ile ışlanmış bez vażʿ ėde (9) ta ki demi ḳaṭʿ ėdip ve laḥm-ı fāsidi ifnā ede Ṣaʿīd bin Habbetu'llah Muġnī nām kitābında eydür (10) eger göz ḳapaġında baḳıyye ḳalacaḳ olursa ve verdīnec ʿilācıyla ʿilāc ėdeler ta göz (11) eyi olunca **bāb-ı sābiʿ şaʿr-ı munḳalib beyānındadır** emrāż-ı ʿaynda biri daḫı gözde (12) ḳıl bitmekdir bu şol ḳıldır ki ḳıl başı gözüñ içine egri biter göz ḳapaġı açılıp (13) ḳapadıḳça gözü müşevveş ėder ḳızardır ve dumūʿ olur ve bunuñ sebebi ile mevādd (14) aña münceẕib olup seyl ḥādiṯ olur ve göze aḳ düşer sebebi gözüñ ḳapaġında (15) fāsid ruṭūbet ziyāde olmaḳdır fāsid ruṭūbet ziyāde olmaḳdır baʿde ekḥāl-ı ḥārre tenḳıye ile (16) ekḥāldır rūşenāyı gibi ve şiyāf-ı aḥḍar gibi veya selīḳūn gibi baʿde ʿivec biten ḳılı (17) ḳoparıp ve gözüñ ḳapaġını döndürüp mülteḥime üzerine ḥamīr-i bārid ḳoyup ve bir ucu (18) egri ibreyi muḥkem otda ḳızdırıp ve şaʿrıñ maḥallini keyy ėdeler ta ki şaʿr bitmeye (19) ve baʿde şaʿrıñ maḥallini daḫı ḳaliʿ ėde daḫı evvelkileyin gibi ėdeler ḫamīr-i bārid vażʿ

[146a]

(1) olduġun nefʿi oldur ki keyy ḥarāretinden ʿayne żarar ėtmeye keyy ḳılındıḳdan ṣoñra ḥamīri (2) defʿ ėdip gözü pāḳ ėdeler Taḳvīmü'l-abdān'da eydür iki ḳıldan ziyāde keyy (3) olunmaya ve baʿde'l-keyy ol mevżiʿe beyāż-ı beyż ve dühn-i verd ṭılā oluna yāḫūd egri (4) biten ḳılları yolduḳdan ṣoñra yerine şol edviye vażʿ oluna ki ḳıl bitmege māniʿ (5) olur kirpi demi ve merāresi ve ḳurbaġa demi ve kelb kenesi veya ḳarınca yumurdası (6) ya incīr sütü nüşādur ve ḫımār ṭırnaġı külli ki ḫalle maʿcūn olmuş ola baʿżı eṭibbā dėmişdir (7) ki şaʿr-ı mentūfuñ maḥallī şaḥm-ı efʿī ile delk olunsa dahı ʿavdet ėtmez Mā-lā-yesaʿ'da böyle (8) dėnilir ki ḳavlini tekẕīb ėder eger şaʿr bir veya iki olsa sāʾir müstaḳīm ḳıllara tażʿīf (9) ėdeler edviye-i mülaṭṭıfa ile saḳız ve ṣamġ ve uşaḳ gibi ve yāḫūd göz ḳapaġınıñ iç yanından (10) bir deligi küçük ibreyi ṣoḳup ol egri ḳılı anıñ deligine geçip göz ḳapaġınıñ (11) arḳasında çekip çıḳaralar ve eger ol egri ḳılı ibre deligine geçirmek ʿasīr (12) olursa ol ibreniñ deligine ʿavret ḳılınıñ iki başını geçirip ibreyi göz (13) ḳapaġınıñ içinden ṭaşrasına çıḳarıp ol avret ḳılı bir ḫalḳa gibi olup ol (14) egri ḳılı ol ḫalḳa içine ṣoḳup geçip göz ḳapaġınıñ arḳasından çıḳara (15) eger ḳıllar çoḳ olsa göz ḳapaġı ḳışar oluna ile keyfiyyeti budur ki göz ḳapaġında (16)

ḳıl biten mevżiʿi ḳaṭʿ ėdip üzerine oñuldur edviye vażʿ oluna bu meẕkūr (17) olanlarıñ her birine keyfiyyetle olduġunu keḥḥāller bilirler anlara mürācaʿat oluna (18) oldur **bāb-ı ṣāmin ḥikketü'l-āmāḳ ve'l-ecfān beyānındadır** göz bıñarı (19) ve göz ḳapaġı gicişmekdir sebebi ruṭūbet-i māliḥe-i būraḳıyetdir ʿilācı her ṣabāḥ

[146b]

(1) ılıcaḳ ṭatlı ṣu ile istiḥmāmdır ve ıssı ṣu buḫārına ekilip gözün ṭuta ve ḥammāmdan (2) ġayrı yerde derlemek nāfiʿdir ve māʾ-i ḥışrım ile terbiye olunmuş tūtiyā kuḥl ėtmek (3) ve māʾ-i verd ile summāḳ ṭamzurmaḳ ve şiyāf-ı summāḳ ve tūtiyā-ı ḥışrım nāfiʿdir eger bunlar (4) tamām kifāyet ėtmezse ḫılṭ redī istifrāġ oluna ayāricleriyle **bāb-ı tāsiʿ cesā** (5) **beyānındadır** bu bir ṣalābetdir ki göz ḳapaġına ʿārıż olur sebebi sūʾ-i mizāc-ı yābisdir (6) māddesiz ya ḫılṭ-ı ġalīẓ-i yābisdir ʿalāmeti cefniñ ṣalābeti ve ʿusr-ı ḥareketidir ve gözünü (7) açıp yummaḳ müteḳaddir olur vecaʿ ile ve ḥumret ile ruṭūbetsiz ʿilācı tarṭīb (8) ve temkīddir māʾ-i ḥārr ile ve naṭūlāt ile ve ḥammāmla ve māʾ-i ḥārreniñ egilip buḫārına (9) gözüne ṭuta ve gözünü dāʾimā ıssı māʾ ile ġusl ėdeler nāfiʿdir **bāb-ı ʿāşir kemne-** (10) **'l-cefn beyānındadır** bu bir marażdır ki ʿalīl nevmden ḳāyim olduḳda şöyle ḥiss ėder ki (11) güyā gözü içinde reml vardır sebebi rīḥ-i ġalīẓdir göz ḳapaġında ʿilācı tenḳıyedir (12) ayāriclerine ve gözüne māʾ-i ḥulbe taḳṭīr ėtmek ve ḥammāma girmek ve dāʾimā fāṭır ile gözünü (13) ġusl etmek ve aġdiye-i ġalīẓeden ictināb ėtmek ve lüḫūm-ı baḳar ve maʿz ve cübün-i ḳadīmden (14) **bāb-ı ḥādīʿaşer demʿa beyānındadır** göz yaşarmaḳdır sebebi ruṭūbetdir ki dimāġdan (15) cārī olur ya ʿaḍalāt-ı ʿaynıñ żaʿfıdır ʿalāmeti ruṭūbet-i ʿayn ve seyelān-ı demʿadır (16) ʿilācı tenḳıye-i dimāġdır ayāricler ile tekrār ve tūtiyā-ı ḥışrım ile ekḥāldır (17) ve her gün açıla ḥammāma girip derlemek nāfiʿ ve mücerrebdir ve māʾ-i ḥışrım ile terbiye olunmuş (18) ṭūtiyāyı ekḥāl ėtmekdir ve māʾ ile memzūc ḥalli gözüne taḳṭīr ėtmekdir Mecmuʿu'l-mücerrebāt'da (19) eydür helīleci ʿacīn ile telyīn ėdip ve tenevvüre ṭūb üzerine vażʿ ėde

[147a]

(1) ta ḫamīr ḳızarınca baʿde helīleci çıḳarıp ḳabın alalar muḥkem saḫḳ ėdip dāniḳ zaʿferānla (2) göze tekḥīl ėdeler mücerrebdir göz yaşın kesmekde naẓīrı nādirdir Tervīḥü'l-ervāḥ'da (3) eydür iksīr maʿcūnu gözden seyelānı maʾ ve demʿa menʿ eyler

ve daḫı eydür helīlec tekḫīl (4) ėtmek demʿa defʿ eyler ve gözü ḳavī eyler **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i ḫāmiseniñ** (5) **sifr-i ṣānī on iki bābı müştemildir bāb-ı evvel beyāż beyānındadır** yaʿnī ṭabaḳa-i ḳarīnede (6) aḳlıḳ ẓāhir olmaḳdır ḳarīneniñ ẓāhirinde olup raḳīḳ olana eṣer dėrler ʿairler olup (7) ġalīẓ olana beyāż dėrler sebebi gözde ḳarḥa olup aġrıyıp gözü çoḳ yummaḳdan (8) yābis-i muʿālece remedden yāḫūd şaḳīḳadan veya şiddet-i ṣudāʿdan olur ʿilācı (9) sebebi bi't-tamām zāʾil olduḳdan ṣoñra cāli ekḥāller ile ekḥāl ḳılmaḳdır ammā ibtidā ḥammāma (10) gire yāḫūd gözünü ıssı ṣu buḫārına ṭuta baʿde ekḥāle istiʿmāl ėdeler ki teʾṣīrde (11) ḳavī olur gözdeki beyāż meşbūb ʿilāca ḳābil olur edviye-i cālibe ki gözde (12) olan beyāżı giderir ẕerḳ-i ʿuṣfūr ve ẕerk-i ḥaṭṭāf ve zibil-i fāre ve zebed- (13) ü'l-baḥr ve būraḳ-ı Ermenī ve zencār ve şaḳāyıḳ-ı nuʿmān ʿuṣāresi ve zibil-i timsāḥ bunlarıñ (14) her ḳanġısı olursa sükker ile veya ʿasel ile ekḥāl olunsa biri biri ardınca yedi (15) güne degin beyāż-ı ʿaynı izāle ėder bilgil ki bu maraż ḥādiṣ olsa eṣeri bi'l-külliye (16) gitmek ṭamaʿan ėtmeyeler tamām biri olmaḳ az olur Mā-lā-yesaʿ'da ve Tervīḥü'l-ervāḥ'da (17) eydür zerḳ-i ḫaṭṭāf ʿayndan beyāżı izāle ėtmek de ʿacebdir ve Aḳşemseddīn ḫażretlerinden zerḳ-i ḫaṭṭāf ḳırlanġıc zibili (18) menḳūldür ve mücerrebdir bu ḥaḳīr daḫı tecrübe ėtdim ṣaḥīḥ buldum ʿaselle ya sükker ile çekeler (19) muḳaddemā meẕkūr olan şerāīṭi daḫı riʿāyet ėdeler Mā-lā-yesaʿ'da eydür ʿavsec ki[32]

[147b]

(1) bögürtlendir ḳara tūt gibi yemişi olur evrāḳın daḳḳ ėde ve māʾan yedi gün birbiri (2) ardınca göze taḳṭīr ėdeler gözün beyāżın giderir eger ḳadīm ve eger ḥādiṣ olsun (3) mücerrebdir ve daḫı eydür iki dirhem emlec alıp daḳḳ-ı cerīş ėde ve māʾ-i ḥulvda iki [4] sāʿat bell ėdip baʿde taḳsīr olup māʾin aḫẕ ėdeler yine emlec meḍāḳ ola (5) ve bell baʿde taḳṣīr oluna üç defʿa berāyın ḳāʿide baʿde ʿayna ḳāṭar oluna izāle-i (6) beyāż-ı ʿayna bāʿiṣdir mücerrebdir ve yine Mā-la-yesaʿ'da eydür timsāḥ zibili gözün beyāżı (7) giderir gerek ḥādiṣ gerek ḳadīm olsun İbn-i Bayṭār'da İsḥaḳ İbn-i ʿÖmer andan naḳl ėder (8) bir ṣalāye aḫẕ olunup fihri nuḥās-ı aḥmer olup bir ḳaṭre ḫall ve bir ḳaṭre ʿavret (9) sütü ve bir ḳaṭre ʿasel ki yanmış olmaya meẕkūr ṣalāye üzerinde ẕikr olunan (10) fihre ile saḥḳ ėdeler ḥattā ġalīẓ ve ḳara ola baʿde anıñla göze kuḥl olunsa gözüñ (11) başarını ḥaddi ėder ve perdesine cilā vėrir yaʿnī izāle ėder ve beyāżın ḳalʿ ėder

[32] Zerḳ-i ḫaṭṭāf-ı ḳırlanġıc zibili

(12) Tervīḥü'l-ervāḥ'da eydür būraḳ beyāż-ı ḳadīmi ʿayndan izāle ḳılır menḳūldür ki (13) beyāż ziyāde ṣeḫīn olsa müşkildir ve Merāḳıbu'l-beyān nām kitābda eydür merāre-i żān (14) ʿasel ile tekḥīl ḳılınsa tenzīl demʿa nāfiʿ olur ve ʿaynda olan beyāżı izāle-i ʿacīb ile (15) izāle ėder böyle olduġu taḳdirce dimāġı tenḳıye ėtmeyince ʿamel ḳılmayalar ḳable't-tenḳıye (16) fāʾidesinden żararı ziyādedir ḫader ṣemmü'l-ḥaẕer **bāb-ı ṣānī ḍarbe beyānındadır** (17) emrāż-ı ʿayndan biri daḫı ḍarbedir gözde vāḳiʿ olsa ʿilācı faṣd ve ishāl ve (18) ḥacāmatdır ve ḥuḳne-i leyyinedir ve lāyıḳ olan budur ki ishāl nuḳūʿlar ile māʾ-i fevākihe (19) ile ve beyāż-ı beyż ile ve dühn-i verd ile ʿayna vażʿ ėdeler **bāb-ı ṣāliṣ ġarb beyānındadır**

[148a]

(1) bu nāsūrdur māḳ-ı ekberde yaʿnī göz bıñarında olur buña taḳaddüm eyler verem-i ṣaġīr ḫurācı (2) ḳaçan ḳarḥa olsa ve deşilse ol vaḳt ġarb dėyü tesmiye olunur sebebi inṣiyāb-ı māddedir (3) göz bıñarına ʿilācı faṣddır ḳīfālden ve ishāldir ve talṭīf ġıdādır bu maraż bir müşkil (4) marażdır gėç eyi olur mufaṣṣalan ʿilācı kütüb-i keḥḥālinde ẕikr olunmuşdur gāh olur ki (5) keyy ėtmek muḥtāc olur ile olsa keḥḥāline mürācaʿat oluna ḳaçan deşilip iriñi aḳsa (6) daḫı oñulsa ṣafrā-ı beyżi beş on defʿa ursalar şeksiz oñuldur mücerrebdir **bāb-ı rābiʿ** (7) **ġışā beyānındadır** bu şol marażdır ki gėce görmez ʿavām lisānında buña şeb-kör dėrler (8) sebebi buḫārāt-ı ġalīẓedir ki rūḥu bulandırır ve ġalīẓ ėder ekṣer bu maraż ḳara gözlülere (9) ʿārıż olur ʿilācı istifrāġdır ayāricler ile ve ġarġaralar ile ve aġsırıcılar ile (10) ve ʿırḳ-ı sāḳından faṣd ėtmekdir ve daḫı pāpādya ve ṭoraḳ otu ve rāziyāne gibi otları (11) ḳaynadıp ṣuyuna yüzün ve gözün bürüyüp ṭutmaḳdır Muḥammed bin Zekeriyā Rāzī eydür (12) Ebu Naṣr Fārābī ḳameri ve kevākibi görmez olmuş idi mercimek ḳadar kündüsü dühn-i (13) benefsec ile saʿūṭ ėtdi ol gėce kevākibi bir miḳdār gördü leyle-i ṣānīde bir (14) teʾemmüle biri oldu ġayrılar daḫı tecrübe ėdip anlar daḫı böyle oldu lakin vācibdir (15) ki ṣayfda saʿūṭ ėtmeyeler zīrā musaḫḫindir Abdu'llaṭīf Tebrīzī Terviḥ- (16) ü'l-ervāḥ'da eydür merāre-i ẕiʾb ile tekḥīl olunmaḳ ġışāı zāʾil eyler ve daḫı eydür (17) üstāẕım teġammüde'llah taʿāla bi-ġufrāna tecrübe ėtdi ve ʿaṣrımızıñ baʿżı ekābirine emr (18) ėtdi bir kerre tekḥīl ėtdikleri şebde kevākibi gördüler ve gerekdir ki cemīʿ mużaʿafāt (19) ve mübaḫḫirātdan ve duḫāndan ve ġubārdan ve ġıdāyı bi-vaḳt yemekden ve tuḫme olmaḳdan iḥtirāz

[148b]

(1) ėdeler **bāb-ı ḫāmis çeher beyānındadır** bu şol marażdır ki gündüz görmez sebebi rūḥ-ı (2) başıranıñ riḳḳati ve ḳılletidir ziyāde şemsiñ nūruyla müteḥallil olur yaʿnī ṭaġılır gider (3) ve ḳarañuluḳda cemʿ olur ʿilācı tarṭīb ve taḳviyet-i ʿayndır taġlīẓdir ve keşret-i (4) istiḥmāmdır ve gerekdir ki aġdiye-i ḥarīfiyyeden ve māliḥden baża ve ḫāmiżeden ziyāde (5) ḥaẕer ėdeler **bāb-ı sādis māʾ beyānındadır** göze şu inmek ruṭūbet-i ġalīẓedir (6) ki vech-i ḥadeḳada müncemid olur sebebi dimāġıñ mizācında ruṭūbet ve burūdet ġālib olmaḳdır (7) ya başına nesne ṭoḳunmaḳdır ya düşmekdir yāḫūd ṣudāʿ-ı müzmindir ʿalāmeti oldur ki (8) gözü öñünde iplik gibi ve siñek gibi ya tütün gibi ya ḳıl gibi yāḫūd muḫtelif şuʿleler (9) gibi nesneler göre bilgil ki ḥayālāt-ı meẕkūra gāh olur ki başda miʿdeden buḫārlar (10) çıḳmaḳ ile olur böyle olsa şu inmege ʿalāmet olmaz pes imdi bu ikisiniñ (11) mābeyninde farḳ beş vechledir biri budur ki eger yemek yeyip tuḥme olduḳdan ṣoñra (12) olursa miʿde buḫārından olur eger açlıḳda ve ṭoḳluḳda bir ḳarār olsa şu (13) inmek ʿalāmetidir vech-i ṣānī budur māʾi manẕar olan ḫayālātıñ müddeti ṭavīl olmaz (14) vech-i ṣāliṯ budur ki māʾi manẕar olan ḫayālāt ya az az ḫafīf olur müfāraḳat ėdince (15) ya müştedd olur az az ḥattā māʾ nüzūl eyler bir ḥāl üzere ḳāyim olmaz vech-i rābiʿ (16) budur ki māʾi manẕar olan ḫayālātla hadeḳa yaʿnī gözüñ bebegi bulanıḳ gibi görünür (17) gitdikçe küdūret ziyāde olur vech-i ḫāmis budur ki māʾ manẕar olan (18) ḫayālāt ekṣer bir gözde olur eger iki gözde daḫı olacaḳ olursa muḫtelif olur (19) ziyāde noḳṣānla ve taḳaddüm ve teʾeḫḫür ve bu ʿillet ekṣer ḳara gözlü kimesnelere vāḳiʿ olur

[149a]

(1) Mūcez'de eydür şol kimesne ki ḫayālāt-ı müstemirr ola altı ay lakin ṣaḥīḥa ola (2) emīn olur ṣudan keẕalik şol ḫayālāt ki zāʾil olur ve yine ʿavdet ėder māʾi (3) manẕar degildir ve bilgil ki ḫāyālāt ekṣer mübaḫḫir nesnelerden ya tuḥme olmaḳdan ya toḳla (4) yatmaḳdan ve ḳabżdan olur ʿilācı izāle sebebdir ve tenḳıye-i miʿde ve dimāġdır (5) ayāricler ile Mūcez'de dėr ayāric-i fayḳarā ve ḥabbu'ẕ-ẕeheb istiʿmāl olunalar büyük (6) ḥabblar olduġu ḥālde ayāric-i fayḳarā memdūḥdur ḫayālāt defʿi için ve buncılayındır (7) ḥabbu'ẕ-ẕeheb baʿde ayāric-i fayḳarā ve māʾ-i ʿasel ile ġarġara ėdeler ve yine Mūcez'de eydür (8) çerīt toḫmuyla ḥabbu'n-nīl iktiḥāl emīn ėder nüzūl-ı māʾdan ve ṣıḥḥat vėrir nüzūlundan (9) ṣoñra ve yine Mūcez'de eydür cilā vėrici

keḫḥaller istiʿmāl olunmaya illā başı ve miʿdeyi (10) pāk ėtdikden ṣoñra zīrā ḳable't-tenḳıye ḫaṭardan ḫāli degildir ammā baʿde't-tenḳıye bunlar (11) nāfiʿdir ve daḫı Mūcez'de eydür şol māʾ ki raḳīḳ ola ki ve ṣāḳ ola gāh olur ki (12) edviye ile izālesi mümkün olur ammā müstaḥkim olan gāh olur ḳadḥa muḥtāc olur gāh olur (13) yaʿnī mīl urmaġa ammā ġalīẓ olup bulanıḳ olan ve gök olan ya kirec gibi olan (14) ʿilāca ḳābil degildir ve gāh olur ki māʾ-i ṣuḳbe-i ayniyyeniñ cümlesinde olur eyleye (15) ʿamā icāb ėder Ebu'l-Ḥasan Saʿīd bin Habbetu'llah eydür ziyāde raḳīḳ olan māʾ redīdir zīrā (16) ziyāde raḳīḳ olan māʾ ḳaçan ḳadḥ olunsa yine ʿavdet ėder ve bedende imtilā var (17) iken ve elem var iken suʿāl gibi ve zükām ve ṣudāʿ gibi ḳadḥ olunmaya bāḳī şerāiṭ olur (18) ümmī ve ḳadḥıñ ṭarīḳini keḫḥāller bilirler anlara mürācaʿat olunmayınca olmaz şeyḫ dėmişdir (19) ki ben bir kimesne gördüm anıñ gözüne māʾ inmege başladı kendüye ʿilāc eyledi

[149b]

(1) istifrāġlar ile ve perhīz ile ve taḳlīl ġıdā ile ve şorbālardan ve müraṭṭıbātdan (2) ictināb ėdip ve biryānlara ve ḳalyelere ḳaṣr ėtmekle talṭīf ve taḥlīl ėder keḫḥaller ile (3) ta ki başarı aña ʿavdet eyledi ʿavr-ı ṣāliḥ ile ve yine Şeyḫ aytdı bu ḫuṣūṣ için tecrübe (4) olunanlardandır yanmış ḫaṭṭāf reʾsi ki ʿasel ile tekḫīl oluna ve baʿżı müfredātda (5) eydür vaṭvāṭ dimāġını ʿasel ile nüzūl-ı māʾnıñ ibtidāsında tekḫīl olunsa menfaʿat-ı (6) ʿacībe ile nefʿ ėder Ḳānūn'da eydür rāziyāne başarı ḥiddetli ėder ḫuṣūṣan rāziyāneniñ (7) ṣamġı ziyāde nāfiʿdir nüzūl-ı māʾnıñ ibtidāsında ve daḫı kütüb-i keḫḥālinde meẕkūrdur (8) ki bu ḫuṣūṣda yalñız māʾ-i başal ile ya ʿasel ile keḫḥāl mücerrebātdandır ve māʾ-i fūtenec (9) daḫı böyledir ve ʿasel ile ḳāṣnī daḫı böyledir ve ḳāṣnī yemek nāfiʿdir ve daḫı (10) ḥārr keḫḥāller istiʿmāl olunmaḳ nāfiʿdir şiyāf-ı merārāt yaʿnī ödle olunan şiyāf (11) bāsılīḳūn ammā keḫḥalleri baʿde't-tenḳıye istiʿmāl ėdeler ḳāʿideyi ḥükemāya muḫālefet (12) ėtmeyeler ta ki nefʿ tamām ḥāṣıl ola **ṣıfat-ı ekḥāl** bu bir kuḥldur ki ʿaynı ḥaddı eyler ve hem (13) māʾ inmege menʿ eyler tūtiyāyı alıp yaş rāziyāne māʾile bell ėdip ve ḳurudalar (14) ve yine bell ėdip tekrār tenşīf ėdeler üç defʿa böyle ėdeler baʿde zencebīl (15) ve fülfül ve dār-ı fülfül ve māmīrān bunların her birinden tūtiyānıñ ʿaşeri ḳadar alıp (16) māʾ-i rāziyāne ile saḫḳ ėdip ve tenşīf ėdeler vaḳt -i ḥācetde istiʿmāl ėdeler (17) ve eger bir ḳırāṭ misk żamm ėderlerse daḫı aʿlā olur Mā-lā-yesaʿ'da eydür evrāḳ-ı (18) çesi ḳurudup ve muḥkem

daḳḳ ėdip ḡāṣ ḥınnā ile başa żımād ėtseler nüzūl-ı (19) māʾ ʿalāmeti olan kimesne nāfiʿ olup ḡalāṣ ėder ve daḡı gözde olan beyāż-ı raḳīḳi

[150a]

(1) izāle ėder ḳaçan ʿatīḳ yıllamış zeyt yaġı bulsalar ve göze çekseler bu daḡı (2) beyāżı izāle ėder ve bu bir devā-yı şerīfdir ki göz için dāʾim istiʿmāl olunsa (3) ḳadḥ eylemek ve yine bedel olur göze vaḳt-i nüzūl-ı māʾda ḡuṣūṣan ʿayna taḳṭīr olunup (4) daḡı mīl ile ovalar imdi zeyt-i ʿatīḳ oldur ki üzerine seneyn mürūr ėtmiş ola (5) ve daḡı eydür ḡumārı vaḡşīniñ gözüne daim nāẓar olup ṭurmaḳ gözüñ ṣıḥḥatin (6) ibḳā ėder ve ʿayna nüzūl-ı māʾdan ḥāfıẓ olur mücerrebdir ve eydür daḡı māʾ-i başalı ʿayna (7) tekḥīl ėtmek ʿaynıñ ẓulmetin izāle ėder ki ruṭūbetden evvelā ve ʿayna māʾ menzil (8) olsa ibtidāda menʿ ėder Kitāb-ı Şāmil'de Ṣābit nām ḥekīmden naḳl ėder ki her kīm ki (9) şalġam ekline müdāvemet eyleye gerek fī gerek maṭbūḫ başarı tekrār aña ʿavdet ėder (10) eger ẕehābıda ḳarīb oldu ise ammā İḳnāʿ nām kitābda bu ḡāṣṣayı (11) Cālīnūs ṭarafından naḳl ėder ve daḡı ʿuyūna żaʿf verici eşyādan iḥtirāz (12) ėdeceklerden nitekim baʿżı ḥükemā dėmişdir çeşme żaʿf vėrenlerdendir bādrūc (13) yemek ve baḳla ve circīr ve cezer ḳöḳü ve kürrāṯ yemek ve ṭaʿāma ṭuzu çoḳ ḳoymaḳ (14) ve ḡalle müdāvemet ve devām-ı taʿab ve keṯret-i cimāʿ ammā ḥass yemek Cālīnūs eydür başar-ı ṣaḥīḥa (15) ẓulmet irāṯ ėdip ve şol başar ki anda ruṭūbetden ve buḡār-ı ġalīẓden ola (16) cilālandırır ve daḡı şıġır etinden ve semek yemeden ve ʿadesden ve başdırmadan ve (17) cemīʿ elbāndan ve ḥurmā ve ḡamrdan ve fevākiheden ve ḥammām-ı bāridden ve ḡammām-ı raṭbdan (18) ve ḥacāmat-ı ḳafādan ve żarūretsiz faṣddan ve mużaʿafātdan ve mürebbā-i verdden (19) ve raṭb olandan ictināb ėdeler ve ḳayʾ ėtmek mużırrdır zīrā mādde taḥrīk ėder

[150b]

(1) eger nefʿi olursa miʿdeyi pāk ėtmekle olur ammā Ebū'l-ḥasan Saʿid bin Hebetu'llah (2) Maʿnī nām kitābda eydür ḳaçan ṭabīb māʾ nüzūlunu manẓar olan taḡayyülātı taḥḳīḳ (3) ėtse ṭabībe vācib olur ki marīże faṣddan ve ḥacāmatdan iḥtirāz ėtdire ve daḡı (4) cemīʿ aġdiyeden ki ġalīẓedir ve sāyir mażarrātdan ki meẕkūredir Ḳānūn'da ve Minhāc- (5) ü'l-beyān nām kitāblarda eydür eṭibbā ittifāḳ ėtdiler ki şaḥm-ı efʿī ʿayna māʾ nüzūlu menʿ (6) ėder lakin hīç kimse buña iḳdām eylemez Mā-lā-

yesaʿ’da böyle dīnleriñ ḳavlini tekẕīb (7) ve yine Mā-lā-yesaʿ’da mūmiyā istiʿmālini tecvīz ėtmeyip menʿ ėder ve eydür ki istiʿmāl (8) ėdenlere żarar ėdip ʿamiyy īrāṣ ėder zīrā ʿaẓām insānıñ şānındandır ʿamiyy iḥdāṣ (9) eylemek ve böyle dėdikden ṣoñra Mışır’dan abdān mevtayı mūmiyādır deyü getiren kimesneler (10) ḥaḳḳında felaʿine’llah cālibe deyü laʿnet ėder Kitāb-ı Zehrāvī’de nüzūl mādde (11) keyy ėtmeyeniñ ṭarīḳini beyān ėdip dėr ki evvelā ʿalīle-i reʾsi tenḳıye ėder nesne (12) içirip ve cemiʿ ruṭūbātdan iḫtirāz ėdip ve niçe gün açıla ḥammāmda derlenirse (13) baʿde başını tıraş ėtmeyesin emr ile baʿde vasaṭ-ı reʾsden keyy eyleyeler baʿde (14) iki keyy daḫı ṣudġunda ėdeler gerek ibtidā-i nüzūl-i māʾ ʿayn-ı vāḥidde olsun (15) ve gerek iki ʿuyūnda bile olsun pes imdi öyle olsa keyy ėtmek lāzım gelicek (16) keḥāllere ėtdirip ġayrılara ėtdirmeyeler **bāb-ı sābiʿ żaʿf-ı baṣar beyānındadır** (17) bu oldur ki her nesneyi vāḳiʿ ḥāl üzere görmeye yāḫūd yaḳından bir dürlü (18) ve baʿidden bir dürlü göre ki birisi vāḳiʿa muṭābıḳ ola ve biri olmaya yāḫūd (19) hīçbiri vāḳiʿa muṭābıḳ olmaya ya nefes-i ḫubṣede ḫaṭā ėder ya levnde ḫaṭā ėde

[151a]

(1) sebebi ya sūʾ-i mizāc-ı bedenīdir gerek bu sūʾ-i mizāc-ı bedenī bedende ẓāhir olsun gerek (2) miʿdede olsun yāḫūd żaʿf-ı başarıñ sebebi sūʾ-i mizāc-ı dimāġıdır gerek (3) nefes-i dimāġda olsun gerek aġşiyesinde olsun yāḫūd sūʾ-i mizāc gözde (4) ola ḫāṣṣa ki rūḥ-ı bāṣırada ve ānī belī leyyin ʿaṣab mücevvefdir yāḫūd ruṭūbātda (5) ve ṭabaḳātda ola ve sūʾ-i mizāc ki mużaʿaf-ı başardır gerek ʿāmm olsun gerek ḫāṣṣ (6) olsun sāẕec olur ve māddī olur bunlarıñ her birisi ʿalāmetleriyle maʿlūm (7) olur yübūsetden olan aclıḳda ve riyāżatda ve ḳayʾda ve şiddet-i ḥarr ẓahrda müştedd (8) olur ruṭūbetden olan bu meẕkūruñ żıddıdır ki ḫāṣıl olur (9) ziyāde istifrāġ sebebi ile ve ol ziyāde istifrāġ ḫāṣıl olur cimāʿdan (10) ya ishālden yāḫūd taʿabdan ḥareket-i bedeniyye ve ḥareket-i nefsāniyye gibi yāḫūd żaʿf (11) başar-ı riḳḳat rūḥuñ ifrāṭından olur nitekim ḳurṣ-ı şemse daim naẓar ėdenlere ʿārıż (12) olur zīrā şemsiñ żiyāsı cevher-i rūḥu taḥlīl ėder eyleye rūḥ-ı bāṣıra raḳīk (13) olup raḳīk rūḥuñ ifrāṭı bunuñla maʿlūm olur ki eger rūḥ-ı raḳīḳ ḳalīl olursa (14) meşriḳ nesnelere naẓar ėtmege ḳavī olmaz zīrā rūḥ ṭaġılıp müteḫallil olur (15) ve eger rūḥ-ı raḳīḳ keṣīr olursa eşyā-ı baʿideyi görmez zīrā ziyāde ġılẓeti (16) nāḳışa olur ḥarāret-i ḍūd ile lā-cerem muʿtedil olup kemā-yenbaġī görür ve eger (17) rūḥ-ı ġalīẓ ve keṣīr olsa eşyā-ı baʿideyi oñat görür ammā ḳarīb olanı (18)

oñat görmez zīrā mesāfe-i baʿidede raḳīk olup ve laṭīf olup eşyā-ı (19) baʿideye kemā-yenbaġī ėrişir ve bi'l-cümle ḫülāṣa-ı kelām budur ki eşyāyı kemā-yenbaġī görememek[33]

[151b]

(1) rūḥ-ı bāṣıranıñ ya ḳılletinden veya ġılẓetinden veya riḳḳatinden ya küdūretinden olur (2) ʿilācı evvelā taʿdīl-i mizāc ola eger mizāc yābis ise tarṭīb oluna müraṭṭıbātla dāḫilinden (3) ve ḫāricinden miṣalen māʾ-i cübün içeler ve ısfanāḫ şorbāsı ve ḳarʿ ḳaliyyesi yiyeler (4) ve ḥammām-ı raṭbe mülāzemet ėdeler ve ılıcaḳ şu içinde niçe kerre gözünü açıp çoḳ zamān (5) ṭutalar ki ġāyet nāfiʿdir ve eger mizāc-ı raṭb ise muḫaffefātla müteḥaffīf ḳılına ve ayāricleriyle (6) istiʿmāl oluna defʿātle taḳviyet oluna ki dimāġ maʾkūlāt ve meşrūbāt ile ve revāyiḥ-i (7) ṭayyibe ile ve taḳviyet oluna ʿayn ekḥāl ile ve ṭılālar ile ve başı her gün ṭaramaḳ (8) nāfiʿdir ḫuṣūṣan yerlere ıṭrıfīl-i ṣaġīr istiʿmāl nāfiʿdir buḫārı menʿ ėdip (9) dimāġı pāk ėtdigiçin ve miʿdeye taḳviyet vėrdigiçin eger rūḥ-ı ġalīẓ olsa (10) ruṭūbet-i fażlıyye encüre-i müteṣāʿide sebebi ile māʾ-i rāziyāne ile terbiye olunmuş (11) tūtiyā istiʿmāl ėdeler zīrā tūtiyā müceffifdir ve rāziyāne muraḳḳaḳ rūḥdur ve ḥader-ı (12) başara ḥiddet vėrir ṣıfat-ı kuḥl ki żaʿf-ı başara nāfiʿdir ḳuvvet vėrir ve ṣıḥḥat-ı ʿaynı (13) ḥıfẓ ėder māʾ-i rummān-ı ḥulv ve māʾ-i rummān-ı ḫāmıż ve köpügü alınmış ʿasel her birinden (14) birer cüz ve māʾ-i ṣemer-i aḫḍar nıṣf cüz ve cüzʾi zaʿferān ile cümleyi bir yere ḫalṭ ėdip (15) bir şīşeniñ içine ḳoyup iki ay muḥkem ıssı güneşe ḳoyalar ḥattā ġalīẓ ola ve kuḥl (16) oluna baʿde ḥıfẓ ėdeler ṭurduḳça ve ḳadīm nefʿi ziyāde olur kütüb-i keḥḥālinde (17) meşhūrdur ki māʾ-i başalı ʿasel ile tekḥīl olunsa başarı ḥiddetli ėder İḳnāʿ (18) nām kitābda eydür ḳaçan ʿuṣāre-i başal ile tekḥīl ḳılınsa nefʿ-i ʿacīb ile nāfiʿ olur (19) ve şol başara ki ruṭūbet anı fāsid ėtmiş ola ve bilgil ki ḳaçan żaʿf-ı başar nāḳihlere

[152a]

(1) ʿārıż olsa tekḥīl ėtmeyeler belki hemān başını bürüyüp saḫūne ile buḫārına niçe (2) defʿa egilip gözünü ṭuta ve bostānlarda gezip yeşil ḫażrevāta naẓar ėde ve (3) cemiʿ kütüb-i ṭıbbda meẓkūr ve beyne'l-eṭibbā meşhūrdur ki şalġamı bişmişle ve çigle (4)

[33] Raḳīḳ olan rūḥ żaʿīf olur ṫavīl mesāfede baʿīd olan mertebeye kemā-yenbaġī ėrişmez yāḫūd żaīf başar rūḥuñ ziyāde ġıẓetinden olur eyleye bunuñ emri bi'l-ʿakis olur yaʿī rūḥ ġalīẓ ve ḳalīl olsa meşrıḳ nesneler ve ẕerfāt ḳavī olur zīrā

yemek buña müdāvemet ėtmek gözüñ nūrun ziyāde ėder ḥattā dėmişler ki ḳırḳ güne degin (5) şalġama hīç nesne mużāf olunmadan yese başarı ziyāde ḳavī ėde bu ḫavāṣṣ-ı şerīfe- (6) dendir ve cemīʿ kütüb-i ṭıbbda meşhūrdur ki toy ḳuşu içün merāresi ziyāde ʿaẓīm ve (7) ʿacīb ḥāṣıyyet vardır göze ḳuvvet vėrmede ve daḫı edviye-i muḳavvīyedendir başara cemiʿ (8) merārāt merāre-i keklik ve merāre-i ayı ve merāre-i hirre ve merāre-i ḫaṭṭāf ve ʿuṣfūr (9) ve ẕiʾb ve erneb merāreleri her ḳanġısı olursa tekḥīl oluna Cālīnūs eydür aḫlāṭ-ı (10) ġalīẓeden ḥādiṯ olan ẓulmet-i başar içün ʿuṣāre-i sezāb tekḥīl olunmaḳ efażıl-ı edviyedendir (11) Mā-lā-yesaʿ'da eydür dār-ı ṣīnī başarıñ ẓulmetini giderir tekḥīl ėtmek ile ve devāʿi (12) ṭabaḳāt-ı ʿayna īṣāl ėder ve başarı ḥiddetli ėder yalñız tekḥīl ėtmekle ve daḫı dėmişlerdir ki (13) yüz dirhem ʿasel ve üç yüz dirhem rāziyāne māʾile ḫalṭ ėdip bir ḳazāziye (14) ḳoyup ve ıssı şemse ḳarşı aṣa ḳoṣalar ta kīm yine yüz dirhem ʿasel ḳalınca (15) baʿde ḥıfẓ ėdip ḳuvvet-i ḥācetde göze tekḥīl olunsa nefʿi ẓāhir olur Ḳānūn'da (16) eydür rāziyāne başarı ḥiddetli eyler ḫuṣūṣan ṣamġı ve māʾ nüzūlunuñ ibtidāsında daḫı (17) fāʾide ėder sögüt ṣamġı başar-ı żaʿfa ziyāde nāfiʿdir Tervīḥü'l-ervāḥ'da (18) eydür yāḳūtla tekḥīl olunmaḳ gözüñ nūrunu ziyāde ėder ve gözüñ ṣıḥḥatini ḥıfẓ ėder (19) Mā-lā-yesaʿ'da eydür emleci muḥkem saḥḳ ėdip berāber sükker mużāf olup dühn-i levz ile

[152b]

(1) delk oluna ve her ṣabāḥ açıla beş dirhem māʾ-i fātir ile işrāb oluna żaʿf-ı başarı (2) zāʾil ėder ve ẓulmetin istiḥāl ėder mücerrebdir menḳūldür ki esbāb-ı ʿamiyy esbāb-ı żaʿfdır (3) pes ile olsa ʿilācında ihmāl ėtmek ġayrı cāyizdir ve yine menḳūldür ki ṭayr-ı ḫaṭṭāf (4) laḥmını ṭabḫ ve ekl ėtmek başarı ziyāde ḥiddetli ėder ve maʿlūm ola ki māmīrān ve ʿurūḳ- (5) u'ṣ-ṣabbāġīn ki Türkīde zerdeçūb dėrler göze ziyāde nāfiʿdir ḫuṣūṣan (6) ʿuṣāresini kuḫl ėtmek ile ve her kuḫl ki göze tekḥīl ėderler eger ılġın çubuġu ile (7) tekḥīl ėdeler nefʿi ziyāde olur ve yalñız ılġın ʿūdun ʿayna kuḫl yaʿnī çekseler (8) ḥayli nefʿi vardır dėrler Taḳvīmü'l-edviye'de eydür zeytūnuñ ṣamġı gözüñ cerāḥatine (9) ve beyāżına ve nüzūl-ı māʾnıñ ibtidāsına nāfiʿdir ve daḫı eydür ʿavsec ʿuṣāresi göze (10) ḳuvvet vėrir ve beyāżına cilā vėrir Mā-lā-yesaʿ'da eydür dühn-i levz-i mürr başarıñ ʿakerine (11) nāfiʿdir tekḥīl ėtmekle ve yine Mā-lā-yesaʿ'da eydür zeyt-i ʿatīḳiñ ḫavāṣṣındandır ki (12) burı-ı başarı ziyāde ėder ve maġsūl-ı beyż ile tekḥīl oluna beyāż-ı raḳīḳ ʿaynı izāle (13) ėder ve bu bir devā-yı şerīfdir ki göz için

istiʿmāline müdāvemet olunsa göze (14) māʾ nüzūl ėtdikde ḳadḥ maḳāmına ḳāʾim olur ḫuṣūṣan ki ḳaçan göze taḳṭīr ola ve (15) mīliñ ucuyla gözü ziyādece ḥakk ėtseler keẕalik dühn-i belesān daḫı ġāyet nāfiʿdir (16) başarı ḥiddetli ėyler ve ṣıḥḥatini ḥıfẓ eyler ve menḳūldür ki tāze rāziyāne taʿṣīr ėdip (17) ve māʾini tenşīf ve kuḥl olunsa ʿaynı ziyāde rūşen ėder ġāyetle nāfiʿdir ve gerekdir ki (18) bu maraż ṣāḥibi daim cimāʿdan ve ṣavmdan mübaḫḫir yemeklerinden ve tuḫme olmaḳdan ve ḥamrdan (19) ve esrārlı maʿcūnlar yemekden faṣd ve ḥacāmat ėtmekden ḫuṣūṣan ḳafādan ve ḳābıżlardan

153a]

(1) ve remedde meẕkūr olan iḫtirāz ėden ḥaẕer ėdeler Allah taʿāla aʿlem bi'l-ṣavāb (2) **bāb-ı şāmis emrāżü'l-enf beyānındadır** şeyḥ ve ġayrılar emrāż-ı ʿayndan ṣoñra (3) emrāż-ı üznü ẕikr eylediler bu faḳīr semʿiñ şerefine nisbet şemmiñ şerefini ziyāde (4) añladığım için Mūcez ṣāḥibi ʿAlāʾe'd-dīn meẕhebine ẕāhib oldum imdi (5) enfiñ bir niçe ḳāʾidesi vardır biri idrāk-ı revāyiḥ-i ṭayyibe ve ḫabīṯedir ve biri (6) iṯtinşāḳ hevādır ki anıñ ile taʿdīl-i rūḥ ḳılınır ve biri daḫı defʿ-i fuḍūl-ı (7) dimāġ için āletdir yaʿnī ʿaṭs ve muḥāṭ ile faḍalāt-ı dimāġı dāfiʿdir ve bir nefʿi daḫı (8) bāʿiṯ-i tezyin vücūh-ı insaniyyedir ki enfi olmayan ādem ġāyetle ḳabīḥ görünür ḫuṣūṣan (9) dimāġdan nāzil olan faḍalātı aʿyün nāsdan setr teşrīḥ-i enfde ḥażret-i ḥakīm celle (10) şāne ḥażretleriniñ ġarāʾib ḥikmetleri vardır cümleden biri enfden dimāġa ṭarīḳ (11) olmuşdur anıñçün revāyīḥden dimāġ müteʾeṩṩir olur ve enfden ʿuyūna ṭaraʾiḳ vardır (12) revāyiḥ-i ḥārreden ʿuyūna müteʾeṩṩir olur **bāb-ı tāsiʿ şemmiñ noḳṣānı ve buṭlānı** (13) **beyānındadır** bunuñ her biriniñ sebebi ya sūʾ-i mizāc-ı bāride ya sādecdir ya maʿan (14) balġam iledir mukaddem-i dimāġda ya zāid-i tīnde olmaḳdır murād (15) dimāġ öñünde eṩḳāb-ı enf muḳābilesinde reʾs-i ṩedy miṩālinde yumruca lüḫūmdur (16) ḥakīm-i ḥibāb-ı ġırret cell ḳudrete ḳuvvet-i şāmmeyi anda ḳomuşdur imdi mizāc sūʾ-i (17) bārid eger ziyāde olursa buṭlān-ı şemm īcāb ėder eger ziyāde olmazsa noḳṣānın (18) īcāb ėder zīrā burūdetiñ şanı oldur yāḫūd muṣaffātda süddeʿ ārıż olduġundan (19) olur ve sebeb süddeya ḫılṭ-ı lüzūc ya rīḥ-i ġalīẓdir ya demdir ya sereṭāndır yāḫūd

[153b]

(1) zāid-i laḥm bitmekdir ʿalāmeti enfdir çıḳacaḳ muḥāṭ ve sāʾir fuḍūl mümteniʿ olup ḫurūc (2) ėtdigi taḳdīrce taḳlit ile ḫāric olmaḳdır ve muḳaddem dimāġda şıḳl olup (3) kelām-ı ġunne ile tekellüm ėder yaʿnī söyledigi kelāmı geñzi içinden tekellüm ėder eger (4) māderinden böyle tevlīd oldu ise herkez añaʿ ilāc olmaz ẕikr olunan (5) maʿnī şoñradan ʿārıż olmuş ise yazdıġımız tadbīr kāfīdir **ʿilācı** mizāc-ı (6) bārid ve sādec olduġu taḳdīrce edviye-i ḥārre ile taʿdīl-i mizāc etmekdir ve (7) istifrāġ-ı dimāġdır eger sūʾ-i mizāc māddī ise ḥabb-ı ayāric yāḫūd ayāric-i māʾ-i şemr ile (8) daḳḳ ve saḥḳ ėdip baʿde ḫamīr ėdip tekrār ḥabblar ėdip istiʿmāl ėtmekdir (9) lakin mādde-i nażc bulmaḳ şarṭdandır eger ıṭrıfīli ayāricle muḳavvī ėdip (10) şarāb-ı ustuḫūṭūs ile maʿan istiʿmāl ėderlerse daḫı nāfiʿdir māʾ-i şemr ile istinşāḳ (11) ėderlerse ḫod ziyāde nāfiʿdir zīrā şemr muḥallildir aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi taḥlīl ėdip (12) cilā verir Sedīdī Mūcez şerhinde ḥabb-ı ḳūḳıyā ile şūnīz ve zernīḫ-i aḥmer ve (13) yarpuz bu cümleyi nārda iḥrāḳ ėde birḳaç kerre duḫānı enfine ceẕb ėtmek (14) buṭlān-ı şemm için defʿ ėder dėmişlerdir eger enfde daḫı redī olup ve kendi ḥiss (15) ėtmezse cerāḥati yoḳ ise şarāb-ı reyḥānı yāḫūd ḥall-ı ḥāẕıḳ ile birḳaç defʿa (16) istinşāḳ ėder gibi ġusl ėdeler baʿde nażīf māʾ-i ifrāḥ ile ġusl eyleyeler (17) Mesīhī eydür ṭopalaḳ ve gül-i nesrīn ve adḫīr-ı mekkīyi maʿan daḳḳ ve saḥḳ ėdip enfde (18) cerāḥat olursa bī-naẕīr ʿilācıdır dėmişdir eger enfde rāyiha redī olsa (19) ve ol rīḥ redīden şemm leẕẕet aḫẕ ėderse nitekim cuʿal dėdikleri böcek böyledir

[154a]

(1) belki yaramaz rīḥ idrākine şemmin ḳaṣr ėderse bu nevʿ üç marażdan āfāt-ı şemmde dāḫillerdir (2) bunları sebebleri muḳaddem dimāġda müteʿaffin ḫılṭ olmaḳdır yāḫūd enfin nihāyetinde (3) veya zāʾideteyn olan ḫılṭ-ı müteʿaffin olması sebebiyle rāyiḥa peydā ėder lā-cerem rāyiḥa-ı (4) kerīheyi idrāk ėder gāh olur ki rāyiḥa-ı kerīhe yoḳ iken ol ḫılṭ-ı müteʿaffin ve daīm (5) olduġuçün ṭabīʿat anıñ idrākine müellife olup rāyiḥa-ı kerīheden teleẕẕüẕ ėder (6) ve ol ḫılṭ-ı müteʿaffin ġālib olduġuçün anıñ rāyiḥasından ġayri rāyiḥaya meyl (7) eylemez aġleb-i revāyiḥ redī olmaġın rāyiḥa-yı ṭayyibeyi idrāk ėdemeyip ancaḳ rāyiḥa-ı (8) kerīheyi idrāk ėder imdi ol ḫılṭ-ı müteʿaffiniñ ekṣeri balġamdandır zīrā bu üç mevżiʿde (9) yaʿnī dimāġ ve ḫayşūm zāid-i tīnde balġam ġālibdir yāḫūd bu maʿnī-i mesbūḳuñ sebebi (10) müteʿaffin

ḳarḥalardır ki enfde ve vāḳiʿdir anlardan rāyiḥa-ı kerīhe ṣuʿūd ėder (11) ve ḳuvvet-i şāmme anı idrāk ėder ve aña muʿtād olup andan teleẕẕüẕ ėder ve ġayrı (12) rāyiḥayı idrāk ėtmez ġālib olduġuçün yāḫūd buḫār-ı müteʿaffindir ki miʿdeden ve daḫı (13) riyyeden dimāġa ṣuʿūd ėder ve rāyiḥası münteşir olur her ḳanġı rāyiḥa ki nüfūẕ ėde (14) ol rāyiḥayı ṭuymaz illā ol rāyiḥa-ı kerīheden ki müteleẕẕiẕ olur anı idrāk ėder (15) gāh olur ki bu avārıżıñ aṣḥābı necis rāyiḥadan belki ādem recīfden ol ḳadar (16) maḥẕūẕ olur ki ya misk ü ʿanber şemm ėder ʿilācı noḳṣān şemm ʿilācında ẕikr (17) eyledigimiz ayāricāt-ı mütenevviʿa ve ġusl-ı istinşāḳdır ve ekṣer evḳātda misk ü ʿanber (18) şemm ėtmekdir ta kim rāyiḥa-yı ṭayyibeyi idrāk ve istilẕāẕ ėde ekṣer aḥvālde (19) saʿūṭ ėde ve saʿūṭ ėderken aġzın ṣu ile ṭoldura ve çalḳoyun yata

[154b]

(1) bir ṭarz ile ki başı ardına ṣarḳmış ola ta kim saʿūṭ enfiñ aʿlāsına vara ol (2) saʿūṭ ki naḳl eyledik budur bevl-i ḥımār ve suʿd ve ṣabır ve sünbül ve gül ve ḳaranfil (3) bu cümle daḳḳ ve saḥḳ ėdip ve māʾ-i maʿdenūs ile taḫmīr ėdip baʿde ol bevl-i (4) ḫımār ile ẕevb ėdip ḥāżır olduḳdan ṣoñra muḳaddem enfini şarāb-ı ʿatīḳ ile ġusl (5) ėdip enfe saʿūṭ ėde yaʿnī taḳṭīr oluna gāh olur ki rāyiḥa-ı ṭayyibe devām (6) üzere olur yaʿnī rāyiḥa-ı ṭayyibe yoġuken yaş ṭopraḳ ve misk ü ʿanber rāyiḥası (7) enfinden gitmez bu maʿnā ḥummeyāt-ı ḥārrede çoḳ olur bu ḥāl müstemirr olursa (8) mevte dālldır ve eger rāyiḥa-ı kerīhe ile istilẕāẕ ėderdi ve mevte delālet ėtmezdi (9) rāyiḥa-ı ṭayyibe ile istilẕāẕ ėtdigi nedir deyü suʾāl ve ard olursa rāyiḥa-ı (10) kerīhe ile istilẕāẕ marażdır rāyiḥa-ı ṭayyibe ile istilẕāẕ degildir imdi rāyiha-ı (11) ṭayyibeniñ idrākine şemmi ḳaṣr olanıñ ʿilācı tenḳıye-i dimāġ ėdip ḥıltīt (12) ve cündbīdester şemm etmekdir eger idrāk rāyiḥa-ı ḫabīṯe ėderse ḫoş ve illā (13) ḥummāsı daḫı olup idrāk rāyiḥa-ı ḫabīṯe ḳılmazsa mevte dālldır **bāb-ı ʿāşir** (14) **cefāfu'l-enf beyānındadır** yaʿnī enfde sümük ve ruṭūbet olmaya bunuñ maraż (15) olduġu teneffüse żarar etdigi içindir cefāf-ı enfiñ sebebi bedende veya dimāġda (16) ḫarāret-i müfriṭe olduġudur nitekīm ḥummeyāt-ı muḥriḳadan vāḳiʿ olur yāḫūd dimāġda (17) ve cemiʿ bedende yübs-i müfriṭ olduġudur nitekim erbāb-ı vaḳde müşāhidedir (18) ya ḫılṭ-ı lezcdir andan ḫarāret-i yesire eṣer ėder bu ḫılṭ-ı lezc olduġu andan (19) maʿlūm olunur ki enfin dāḫilinde ziyāde faḍalāt cemʿ ola imdi cefāf-ı

[155a]

(1) enfiñ ʿilācı eger ḫarāret-i müfriṭe ve yübūset-i müfriṭeden ise benefşe (2) ve yaḳṭīn ve nīlūfer dühnüyle enfiñ bāṭını tedhīndir eger ḥarāret ġālib ise (3) bu iddihāna cüzʾi kāfūr żamm oluna tekşīr-i tebrīd için ve ḫılṭ-ı lezcden olan (4) cefāf-ı enfiñ ʿilācı istifrāġ ḳılınmaḳdır yaʿnī nażc vėrip tenḳıye-i dimāġ ėtmekdir (5) belki dimāġı nażīf ėden eşyā ile taḳayyüd oluna **bāb-ı ḥādī ʿaşer ḳurūḥu'l-enf** (6) **beyānındadır** ḳurūḥ-ı enf burun çıbanlarıdır bu nevʿden baʿżında dem ve ḳayḥ ve māʾ-i (7) aşfer cārī olur ve baʿżında yübūset olur ki andan çirk aḳmaz lakin üstünde (8) perde olur bunlardan her biri ẓāhir enfde olur şol nevʿ ḳurūḥ ki raṭb (9) olup seyyāle ola ʿilācı isfīdāc merhemidir yāḫūd helīlec-i mesḥūḳdur dühn-i (10) verd ile ki zeyt infāḳdan ittiḫāẕ olunmuş ola ammā ḳurūḥ-ı enfiñ yābis olanıñ (11) ʿilācı dühn-i benefsec şemʿ-i ebyaż māʾ-i küzbere-i raṭbe ya luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ile terbiye (12) olmuş ola ışlāḥı bu ʿilāclarıñ taḳlīl ġıdā ve terk-i lüḥūm ve telyīn-i ṭabīʿat ve teskīn (13) encüre-i ḥārre iledir kümmeşrā ve tuffāḥ ve sefercel maʾların āḫẕ ėdip beẕr-i ḳaṭūnā (14) luʿābıyla sükker ve ḳuru küzbere ile ḳaynadıp enfe saʿūṭ ėde lakin ẕikr (15) olunan muʿālecāt baʿde'ṭ-ṭaʿām olmaḳ gerekdir ki gāh olur ki ḳurūḥ-ı enf (16) asḥābı ḳīfālden faṣda muḥtāc olur tenḳıye-i reʾs için mādde-i ḳurūḥu menʿ (17) ėder ve eñse çuḳurundan ḥacāmāt eylemek mādde-i bi-cihet ḫilāfa ceẕb için (18) aʿlādır ve müshilātla istifrāġ ḳati mübārekdir eger beden mümtelī ise şol (19) aḫlāṭdan ki mādde-i ḳurūḥu muḥdeşdir eger enfe mādde ziyāde munṣabb olursa

[155b]

(1) ẕikr olunan ʿilāclar ḳati bī-naẕīrdır cümleden biri ḥikke-i enfdir sebebi buḫārāt-ı (2) ḥārredir ki nezlelerden olur gāh beşreler olur gāh ʿalāmāt-ı cevri ve ḥarekāt-ı (3) ruʿāf için olur cümleniñ ʿilācı ḳurūḥ-ı enf ʿilācıyla müyesserdir **bāb-ı şānī** (4) **ʿaşer ruʿāf beyānındadır** her ḳaçan ruʿāf ziyāde ve keşīr olsa levni aşfer (5) olursa ṣafrā ġālib olduġuna dālldır eger ḳalāy levni gibi olursa (6) balġamı ġālib olduġuna dālldır eger sevdā ve kümūdet ẓāhir olsa sevdā ġālib (7) olmaḳ ʿalāmetidir ve ruʿāfdan baʿżı buḫrānīdir yaʿnī ṭabīʿat mādde-i marażı eyyām-ı marażında (8) defʿ eyledigidir böyle ruʿāfı kesmemek gerekdir zīrā mādde-i maraż çıḳamaz żararı (9) ziyāde olup ṭabīʿat maġlūb olur illā meger ifrāṭla evvelā ḳuvvetiñ suḳūṭu (10) ḫavfı ola ol vaḳt dimāġı ḳaṭʿ vācibdir ve ruʿāfdan baʿżı imtilā-i dem şiddetindendir (11) ki ʿurūḳu beyāżdır keşret-

i kemmiyeti keyfiyyeti için böyle ruʿāf daḫı ḳaṭʿ olmaḳ (12) gerekdir illā meger levni muʿtedil olup intifāḫ ve imtilā ʿalāmeti olmaya ol vaḳt ruʿāfı (13) ḳaṭʿ ėtmek cāyizdir şol vaḳt ki ruʿāf imtilā-i bedenden olup ʿurūḳ-ı mümtelī olup (14) ḥumret-i tāmme üzere ola böyle maḥallde ruʿāfı ḳaṭʿ ėtmek emrāż-ı imtilāʾiyye ḥudūṯuna (15) bādī olur ṣarʿa ve sekte-i demeviyye gibi gāh olur ki ḥiddet ḥādiṯ olur ḳaṭʿ-ı (16) ruʿāf mevt-i füciyye sebeb olur zīrā mādde-i imtilāʾiyye feżāʾ-ı ḳalbe munṣabb olur (17) ve ḳalbe mümtelī olur tecfīfinden marīż helāk olur mevt-i esved dėdikleri budur (18) ve ruʿāfdan baʿżı ʿurūḳ şebekeniñ ve anda olan şerāyīniñ fetḥinden olur (19) beyān-ı ʿurūḳ şebeke-i dimāġda baṭn-ı evsaṭıñ ve baṭn-ı muʾaḫḫarıñ taḥtında olur ki

[156a]

(1) sümük şebekesine müşābihdir ʿurūḳ-ı raḳīḳden kāna şebekedir bu ʿurūḳuñ (2) vüsṭa lā-cerem ʿadedi memlūdur bu şebekeniñ fāʾidesi dimāġa saʿūd ėden rūḥ-ı (3) ḥayvānīniñ taʿdīlidir imdi böyle ruʿāfıñ ʿilācı müşkildir bu ruʿāf şebekiniñ (4) ḥudūṯu ekṯeriyā ḍarbeden ya başı üzere düşmeden ya demiñ ziyāde ġaleyānından (5) olur ki ʿırḳ şaḳḳ olur bu ruʿāf ġaleyāndan muḳaddem ṣudāʿla bedāʾ ėder öyle (6) ṣudāʿ ki ḳavī ve şedīd ola ve ḥurḳat ve ḥarāret ile ẓāhir ola imdi ruʿāf-ı (7) verīdi ile ve ruʿāf-ı şiryānınıñ farḳı oldur ki ruʿāf-ı şiryānı ṣıçramaḳ ile olur (8) ve raḳīḳ ve aşḳar olur zīrā ādem şiryān-ı dem ḳalbdendir ve ol hażm ḳalbi teʾṯīri (9) iledir anıñçün ince ve rengi aşḳardır ruʿāfı ḳaṭʿ ėden devālardan baʿżı ḳābıżdır (10) ruʿāfı ḳaṭʿ ėder ʿurūḳu ḳabż ėdip ağızların ṭutduġuçün aḳāḳiyā ve cülnār (11) ve ʿades ve afṣ gibi bunları muḥkem saḫḳ ėdip enfe ḳomaḳ ruʿāfı keser ve baʿżı edviye (12) vardır ki müberrid ve mücemmeddir ruʿāfı ḳaṭʿ ve tebrīd ėdip taġlīẓ ėtdügüçün (13) efyūn gibi ve benc ve kāfūr gibi ve ḫass evrāḳınıñ ʿuṣāresi siñirli evrāḳı (14) ʿuṣāresi gibi ve baʿżı edviye vardır ki telṣīḳ ėdicidir ḫacer-i ṭāḥūn daḳīḳi (15) ve daḳḳ olunmadan ḫaṣālubāndan çıḳan ġubār gibi ve baʿżı edviye vardır ki ḫārıḳdır (16) yaḳmaḳ ile ruʿāfı teskīn ėder zāc gibi lakin bunuñ istiʿmālinden ḫaṭar vardır (17) zīrā evvel keyy ėdip iḥrāḳ etdigi maḥall gāh olur ki düşüp andan ruʿāf (18) münḳaṭıʿ olmayıp helāke muʾdī olur ve baʿżı edviye vardır ki ruʿāfı bi'l-ḫaṣṣa (19) ḳaṭʿdır tāze ḫımār zibiliniñ ʿuṣāresi ve beyt-i ʿankebūt ve maʿdenūs ve naʿnā

[156b]

(1) ʿuṣāreleri gibi ammā bu faḳīr şecer-i tīniñ bir miḳdārın ḳaṭʿ ėdip ve ḳuşūrun (2) selḫ ėdip beyāżı ẓāhir olduḳda bıçaḳ ile ḥakk ėdip birḳaç dirhem (3) miḳdārı taḥṣīl ėdip enfe idḫāl ile tecrübe eyledim müfredātda bundan (4) mücerreb olmaz hīç ḫaṭa eylemedi bi-emrillah taʿāla şimden geri ruʿāfı ḳaṭʿ ėden (5) edviye-i mürekkebeyi beyān ėdelim ki eṭibbā-ı selef terkīb eylemişlerdir cümleden biri (6) beyt-i ʿakebūti yazı mürekkebine batırıp ve üzerine degirmen tozunu ṣacıp ol (7) enfini māʾ-i verdle ve ḥall ile ġusl ėde baʿde bu fetīleyi ki ḥāżır ėtmişidi (8) enfine idḫāl ėde bir nevʿ daḫı efyūn bir dāniḳ ve degirmen ṭaşınıñ ġubārı ve (9) cülnār ʿafṣ her birinden nıṣf dirhem ve zibil-i ḥımār ʿuṣāresi ile taʿcīn ėdip (10) ve beyt-i ʿankebūti fitīl ėdip bu maʿcūna telvīṯ ėdip māʾ-i verd ve ḫall ile baʿde (11) ġusl-ı enfine idḫāl oluna ve taḥtına māʾ-i verd ve ṣandal ve kāfūru maḥlūlu ṣüreler (12) demni tebrīd ėdip ġalīẓ ḥareketden ve ʿurūḳa nüfūẕdan menʿ ėder eger bunlar ile (13) sākin olmazsa ruʿāf ṣaġ cānibinden ise ciger üzerine ḳuru şīşeler yapışdıralar (14) ve eger ruʿāf ṣol cānibinden ise ṭalaḳ üzerine şīşe yapıştıralar eger ruʿāf (15) ṭarafeynden ise şīşeleri ṭarafeyne yapıştıralar fī'l-cümle ḫātūnlarda olduḳda (16) memelerin çekeler ve ricālin ḫuṣyeteyn çekeler ta kim dem esfele meyl ėde ve eñṣe (17) çuḳuru üzere şīşe yapışdırmaḳdan ġaflet ėtmemek gerekdir bu faḳīr faṣd-ı (18) raḳīḳden gördügüm fāʾideyi ġayride görmedim ruʿāf vāḳiʿ olan kimesneniñ (19) ḳanı ile kendiniñ ismin kāġaẓa yazalar ve kendisi ḫaẓır ėde ve ruʿāf vāḳiʿ

[157a]

(1) olan kimesneniñ ḳanı ṣaġdan aḳarsa ṣol buṭun baġlayalar eger soldan aḳarsa (2) ṣaġ buṭun baġlayalar ve yāḫūd kendiyi iki ḳolundan aṣalar netice ʿilāc ṣarb (3) sirkeyi bir güldāne ḳoyup ḫāyalarıñ anıñ içine ḳoyup bir miḳdār zamān ṣabr eylemek (4) ile fī'l-ḥāl münḳaṭıʿ olur ruʿāf bi-emrillah taʿāla **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i ḫamisiñ** (5) **sifr-i rābiʿ on üç bābı müştemildir bābı-ı evvel emrāżü'l-liṯe ve'l-esnān ve** (6) **'ṣ-ṣefeteyn ve'l-fem beyānındadır** imdi dişin eti ve dişler iki dudāḳ ve ağız (7) marażları beyānındadır her kim ki dişleriniñ ṣıḥḥatini ḥıfẓ ėtmek dileye bir niçe eşyādan (8) aña iḥtirāz lāzımdır o cümleniñ biri fesād-ı ṭaʿāmdan ve fesād-ı şarābdan miʿdesini (9) ṣıyānet eyleye bu fesād-ı ṭaʿām ve şarāb kendi cevḥerlerinden olur bādincān gibi ve (10) müteġayyir olmuş ṣu gibi yāḫūd sürʿat-i intiḳāli için semek gibi ki fesād serīʿ ü'l-

istiḥāledir (11) ġāyetle süt daḫı bu ḳabildendir miṣalen ṭaʿāmıñ evvel ġalīẓen ṣoñra laṭīfen yese yāḫūd (12) ṣuyu aç iken ziyāde içse ve yāḫūd ṭaʿām üzere ziyāde içse iḫtirāz (13) olunmaḳdır biri daḫı ziyāde ḳayʾ ėtmekdir belki ekşi ḳayʾ ėtmekdir ve ziyāde çiynemek ile (14) yenen eşyādır ḥuşūṣan ḥulv ola ṣābūnu ḥulv o tėz yābis gibi bir iḫtirāz daḫı (15) olunmaḳ diş ḳamaşdırır nesnelerdir ḥām fevākihe gibi bārid daḫı bu cümledendir (16) ve baʿżı eşyā vardır ki bi'l-ḥāṣṣa dişlere żarardır pırasa gibi ve bir iḫtirāz olunmaḳ (17) daḫı diş ile levz ve cevz ve bunduḳ ve bunlara müşābih nesne kesr ėtmekdir ve her gāh (18) dişini misvāk ve ġayrı ile ḳurcalamaḳdır egerçi misvāk ve ḫilāl ile dişleri (19) tanżīf şarṭdır ammā etlerin teşvīş ėdecek ḳadar iştiġāl żarardır ammā[34]

[157b]

(1) ḥıfẓın ve ṣıḥḥatın recā ėden kimesne vaḳt-i nevmde dişlerin dühn-i verd ve dühn-i (2) sünbül-i rūmī ile tedhīn ḳılmaḳ ġāyet aʿlādır ve gāh ve bī-gāh ʿasel ve yāḫūd sükker (3) ile dişlerin ovmaḳ evcāʿ ve isḳāmdan ḥāfıẓdır bir kimesne dėrlerse ki (4) dişlerin dāimā ṣıḥḥatde göre her ayda iki kerre sütlegen ʿırḳın şarābla (5) ḳaynadıp ve mażmaża eylese ebedī dişleri aġrısın görmez ʿale'l-ḫuṣūṣ (6) insānı milḥ ve ʿasel ile her cumaʿda bir kerre ġusl eyleye mücerrebdir **bāb-ı ṣānī żaʿf-** (7) **u'l-esnān beyānındadır** dişlerin żaʿfı āfāt ve żarr ḳabūlüne müteḥammil olmayıp (8) fī'l-ḥāl żarar ḳabūl ėder dėmekdir böyle olsa buna çāre ḳavābıż istiʿmāl (9) ėtmekdir afṣ ve şebb ki muḥraḳ ola ḥall ile olunup milḥ-i enderānī ki (10) ḳavrulmuş ola keẕalik ḫalṭ olunup ve zerr-i verd daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār (11) cülnār ve mūmiyā ḫalṭ ėdip mezkūrātı ḥall içinde teġallī olunup ve mażmaża (12) ėdeler bir nevʿ daḫı bir dirhem ḳışr-ı rummān nıṣf dirhem şeb ve bir dirhem afṣ (13) saḥḳ ėdip barmaġıyla dişlerine süre İbn-i Sīnā eydür māʾ-i verd ve māʾ-i as (14) ve māʾü's-summāḳ bu üçü bir yerde ġaly olup ve mażmaża olunsa żaʿfı dişlerden (15) ḫalāṣ ėder dėmişdir **bāb-ı ṣāliṣ dūdü'l-esnān beyānındadır** esnānda (16) dūd olmaḳ ruṭūbāt-ı balġamīyedir müteʿaffin olup dūd şekline istiʿdād gelir (17) mebdeʾ-i feyyāż aña dūd şeklin iʿṭā ėdip ḥayāt vėrir zirā feyyāżda necl (18) yoḳdur maḥalliñ istiʿdādına göre feyż ėder ʿilācı bezr-i benc ile

[34] Bir müselmānıñ çürümüş dişleri aġrıyıp ʿilāc bulunmazsa ol çürük dişiñ içine bez ile bir miḳdār ḳatrān ḳoyalar ……etse …… defʿ olur

kürrāṣ (19) veya beẕr-i başal maʿan ya her biri yalñız yāḫūd bu cümleʾ bir yerde daḳḳ ve maʿcūn

[158a]

(1) ėdeler dühn-i māʿz ile ḥabblar ve her ḥabb bir dirhem ola buḫūr ėtmeli olacaḳ (2) bir micmere ėdeler ki bez berzesi diş ṭarafına gele ve taḥtında nār ola ve ol ḥabblardan (3) birini nāre vażʿ ėde ta kim buḫārı dişlere ėrişip dūdları (4) helāk ėde bu maʿnāsı baʿżı ẓurafā-i eṭibbānıñ ḥayalindendir esnānda dūd olmaz (5) dėmişler bu maʿnānıñ nāḳli Ebḳırāṭ ve mücerrebi müteʾaḫḫiridir **bāb-ı rābiʿ el-ḍars** (6) **beyānındadır** feṯḥ-i żād ve sükūn rā ile diş ḳamaşmaḳ maʿnāsınadır bunuñ şebebi (7) ḫuşūnet vėrir nesnedir ḳabżı ile veya ḥumūżat ile ve kekre yenmek ile ve faḥş (8) olan nesne ekl ėtmekledir vaḳt olur ki buḫār-ı miʿdeden saʿūd ėtmek ile olur (9) ve ʿaḳabince ḳayʾ daḫı vāḳiʿ olur Muḥammed bin Zekeriyā-yı Rāzī bunuñ ʿilācında baḳla-i (10) ḥamḳāʾ mażġ ėtmek kāfidir dėmişler ve İbn-i Māsūya ḥekīm eydür ṣamġ-ı iccāṣ mażġ (11) ve cevz ve levz ve nārecīl mażġ eylemek defʿ ėder dėmişdir ve ṣaġılmış tāze (12) süt ile milḥ-i ṭaʿām bu maʿnāda şedīdü'n-nefʿ dir **bāb-ı ḫāmis liṯṯe beyānındadır** (13) liṯṯe diş dibiniñ etleridir ki andan dem ḫāric olur ʿilācı ḥaḳḳında Ḳāmil- (14) ü'ṣ-ṣınāʿ'a ṣāḥibiniñ ḳavli cümleye ġālibdir miṯalen şebb ki muḥraḳ ḥālde muṭfā (15) ola miṯlīn miḳdārı milḥ-i ṭaʿām ve cümlesi miḳdārı zerr-i verd dibi ola ve (16) bunlarıñ mecmūʿa saḥḳ olunup barmaḳ ile diş etlerine ḥakk oluna demin ḳaṭʿ ėder (17) ve esnānı ḳavī ėder ve eger diş dibiniñ etleri yenip noḳṣān üzere olur (18) sebebi ruṭūbet-i fāsidedir ki müfsid-i demdir ʿilācı kündür ve zerāvend-i müdaḥrec (19) ve demü'l-aḫaveyn ve burçaḳ ve ve aslu's-sūs mecmūʿa mütesāvī saḥḳ olunup sikencebīn

[158b]

(1) ʿunṣulu ile maʿcūn ėdip ve diş diblerine ṭılā oluna bir nevʿ daḫı diş etiniñ (2) riḫvesidir bu daḫı ruṭūbāt-ı fāsideden olup bunuñ tedbīri żaʿf (3) esnānda eyledigimiz tedbīr iledir meger nişter urmaġa muḥtāc ola ol vaḳt (4) ḳavābıż ki ġaly ėdeler żaʿf esnānda mażmaża oluna meẕkūr ʿilāc buña (5) kāfīdir **bāb-ı sādis vecaʿu'l-esnān beyānındadır** imdi diş ki sızlaya (6) ve etleriniñ dibi şişe elemi ziyāde olur ḫuṣūṣan vecaʿdan ol dişiñ eti (7) nāʿim olup sevdā ėtmege ḳābil ola bu taḳdīrce ol dişi çıḳarmaḳ fāʾide vėrmez (8) zīrā sebeb-i vecaʿ diş etiniñ şişmesidir diş degildir aġrı dişde olup

(9) anda degil ise dişi çıḳarmaḳ nāfiʿdir şol sebeb ile ki mādde taḥlīle yol (10) bulur ve gāh olur ki fāʾide ėtmez zīrā maḥalline mādde-i āḫer münceẕib olur diş (11) sızısına egerçe baʿżı vaż‘ eylemişlerdir fe-emma bu faḳīr tecrübem olduġu hemān (12) kökünü şemse göstermek gibi ʿilāc olmaz imdi ʿilācı dişiñ etiniñ veremi ekṣeriyā (13) ḥārrdır vācib olan dem ġālib ise faṣd eylemekdir ve istifrāġ-ı ṣafrādır ammā (14) Cālīnūs ḳavli elbetde faṣd olunmaḳdır ve istifrāġ-ı ṣafrā vācib olduġu (15) anıñiçindir ki ḥareket-i dem müvellid-i ṣafrādır bilā-istiḥāle eger verem-i ṣafrāvī olursa (16) ḫod nuḳūʿ ve muḳavvī ile istifrāġ-ı ṣafrā şarṭdır biz ol nuḳūʿı mürekkebātda beyān (17) eyledik Mesīḥī dėr ki nuḳūʿ māʾ-i rummānın olursa ziyāde nāfiʿdir ṣāḥib-i (18) Mūcez helīlec-i aṣfer ile ya maṭbūḫ fevākihe maʿan istifrāġ lāzımdır dėmişdir (19) ve baʿde'l-istifrāġ dişler etlerini zerr-i verd-i muḥraḳ remādın żımād olmaḳ mübārekdir

[159a]

(1) sāʾir ḳavābıż maʿlūma ki ḳışr-ı rummān ve cülnār ve ʿafṣ ve milḥ-i enderānī māʾ-i ās ile (2) ġaly baʿde mażmaża eylemek ve vecaʿın sākin ėder ḳaçanki mevādd-ı nażc bu ẕikr olunan (3) aḳvāl mādde-i ḥārr olduġu taḳdircedir ammā bārid olursa bu meẕkūrāt (4) māddeyi taġlīẓ ėder ve ziyāde ḥārr olursa ḫod mādde-i uḫrā ceẕb (5) ėder eger mādde bārid olursa māʾ-i musaḥḥan ile mażmaża eylemek dişiñ evcāʿın (6) fi'l-cümle teskīn ėder ḳaçanki mevādd-ı nażc bula ẕikr olunan muʿālecāt muvāfiḳdır (7) ḳable'n-nażc memnūʿdur ve nażc vėrir nesnelerden biri dühn-i verd ve maṣṭakī (8) ve sünbül ve ḫıyārşenbedir zīrā bu meẕkūrāt evrāma nażc dėrler ammā diş sızısı (9) yaʿnī dişiñ kendisinde olan vecaʿ bārid olsa ḳavī maṭbūḫ olan ṣufret-i (10) beyżi ʿaḍḍ ėtmek ve dişde imsāk ėtmek fāʾide ėder ve ḥarāret-i ġarīziyyeye muʿayyen (11) olur ḫuṣūṣan bezr-i recle ve kemmūn ve adḫīr cüzʾi ʿāḳırḳarḥā bu cümleyi taġlīl ėdip (12) baʿde mażmaża ėtmek burūdetden olan evcāʿ-ı esnāna teskīn ėder bā-ḫuṣūṣ (13) şarāb ṣarf ile ġaly oluna teʾsiri ziyāde olur ḳaçan vecaʿ ḳavī olsa ve bir çeşit (14) ile ki mażmaża ile kifāyet ėtmese ol vaḳt Ma-lā-yesaʿ eflūniyā sürmek gerekdir (15) dėmişdir ve ekl ėtmek daḫı nefʿ ėder maʿan efyūn ve beẕr-i benc olduġuçün zīrā (16) muḥaddirdir ve nāfiʿdir ve tiryāk-ı ekber ki tāze ola delki müsekkindir tiryāk bir şaʿyā (17) daḫı bu ḳabīldendir eger berd ḳavī olup vecaʿı sākin olmasa mesele-i ḥālī ile (18) keyy ėtmek gerekdir eger vecaʿ rīḥī olursa nuḫāle ve bābūnec ve ṭarı ve milḥ bu cümle (19) nārda ḥāmī ėdip bir ḫırḳa pāre içinde ḍımād oluna ta kim māddeyi ceẕb ėde

[159b]

(1) ẕeḳana ṭoġru verem-i nāzil vecaʿ sākin bula ammā vecaʿ-ı sinn ki ḥārr ola maḥżan (2) māʾ-i verd ve ḥall ve summāḳ ve zerr-ı verd bu cümleyi maʿan taġlīl ve sāḫın ile mażmaża (3) ėtmek vecaʿın sākin ėder bu maʿnāda Sedīdī eydür bir miḳdār kāfūr żamm ėtmek (4) şiddet-i vecaʿa nāfiʿdir dėmiş Nefesī Mūcez şerhinde ġāyet bārid buzlu māʾ ile (5) mażmaża olunsa vecaʿı defʿ ėder taḥdīd ve tebrīdi ḳavī olduġuçün dėmişdir (6) ammā vecaʿ-ı sinn ki yābis ola tereyaġı ve dühn-i benefsec yaşıl kertenkele cigeri bir (7) yerde daḳḳ olunup ve diş üzerine vażʿ ola defʿ ėder bu maʿnāyı Cālīnūs (8) naḳl ėdip ve ṭabīʿat degildir ḫāṣṣadır dėmişdir ammā vecaʿ-ı sinn ʿaṣabī olursa (9) ẕikr eyledigimiz mażmażalardan gerek ḫārr ve gerek bārid olsun kāfīdir lakin (10) ifrāṭla olmaya kiʿaṣab aṣlında bāriddir eşyā-ı bārideden ziyāde olıcak (11) mażarrır olmaya ṣaḳınmaḳ şarṭdır zīrā ʿaṣab ḥassās olduġuçün müteḥammil degildir ḳavī devāya (12) taḥammül yoḳdur **bāb-ı rābiʿ el-beḫar beyānındadır** feṭḥ yā ve ḫā ile rīḥ-i fem demekdir bu (13) ḳażiyye gāh olur kiʿufūnetden olur ve gāh olur ki esnānıñ çürümesinden (14) ẕuhūr ėder ve gāh olur ki saṭḥ-ı femde ḥarāret olur ya sūʾ-i mizācdan olur (15) yāḫūd miʿdede ʿufūnet ve ḫılṭ-ı müteʿaffin olur her vaḳt kiʿufūnet miʿdede (16) ṣafrādan ola femin murādından maʿlūm olur veʿaṭaş ġālib iştihā (17) ḳalīl olur ekṣeriyā fem ṭatsızlıġı ile yedigi ṭaʿāmıñ leẕẕetin bilmez gāh olur ki (18) fem ḳoḳmaḳ riyyeniñ ḳarḥasından olur gāh olur kiʿufūnet bedeniñ cümle-i (19) ḥavālininde olur bu maʿnā ḥummeyāt veya yeʾṣeye ḳatī ẕāhirdir zīrā cemīʿ-i aḫlāṭ

[160a]

(1) müteʿaffin olur ol eclden femde ḳatī bed rāyiḥa ẕuhūr ėder şol beḫar ki sinn-i (2) lüḫūmundan olanʿufūnetden ola anıñ devāsı ḫall-ıʿunṣul ile mażmaża eylemekdir (3) ḳaçanki mażmaża ile dişler pāk ola bir miḳdār ḳalyeyi ḥall-ıʿunṣul ile terkīb (4) ėdip ve diş etlerine ṭılā olunup ammā şarṭı müteʿaffin olan dişlere ṭılā (5) ola ve ġayrı esnāna ṭoḳunmaḳ gerekdir bu bir terkībdir ki hemān sāʿat ḳalye ile (6) ḫall-ıʿunṣul müteʿaffin sinne ṭılā olaʿufūnet rāyihasın defʿ ėder ammā beḫar yalñız bir (7) dişiñ çürümesinden ise evveli olan anı çıḳarmaḳdır eger çıḳarmaḳ ḳābil degil ise (8) tedbīr-i mesbūḳ ile ıṣlāḥ ėde ammā rīḥ-i fem miʿdeden ve saṭḥ-ı femden olupʿufūnet-i (9) ṣafrāviyye sebebinden ise Cālinūs eydür tāze mişmiş yemek bulunmazsa nuḳūʿ-ı (10) ḫāmıż ile ḳayʾ-ı ṣafrā eylemek kāfīdir dėmiş ʿinde't-taḥḳīḳ sevīḳ-i şaʿīr ve bıṭṭīḫ ve ḫūḥ (11) ve

ḫıyār ekl ėtmek bu nevʿ beḫara kāfīdir eger bu devālar kifāyet ėtmezse māʾ-i rummānın (12) ve helīlec ile nuḳūʿ-ı muḳavviyye ve maṭbūḫ-ı fākihe ile ḳayʾ-ı ṣafrā ėdeler ammā şol beḫar ki (13) miʿdede olan ʿufūnetden olup balġamı ise şarāb-ı leymūn ve sikencebīn seferceli (14) ve rummānī istiʿmāl ėdip ayāric-i fayḳarā veya ḥabb-ı ayāric ve ıṭrıfīl müteḳavvī (15) ya ayāric bunlar ile istifrāġ-ı balġam ėde zīrā bu ẕikr olunan muḳaṭṭaʿāt balġam ve muṣliḥāt-ı (16) mevāddʿufūnetdir ruṭūbātı zāʾil ėder ve buḫārı menʿ ėder ve ḥarāret-i müteʿaffineyi (17) sākin ėder mümkün olan mertebe fākihe-i erṭāb beden-i istiḥmā oluna zīrā balġamı ziyāde ėder (18) ve tėz müteʿaffin olur ve lüḥūm kısmından ḳavurmadan ġayrı nesne yemeye meger sereṭān (19) ekl ėde ve şarābātı terk eyleye zīrā tevlīd-i balġam ḳalīl olup ruṭūbet ziyāde olmaya

[160b]

(1) Nefesī Mūcez şerḥinde eydür evrāḳ-ı ās ve zebīb-i aḥmer menḳūʿ-ıʿacem mütesāvī daḳḳ (2) oluna baʿde cevz miḳdārı istiʿmāl oluna üç güne dek beḫar miʿde-i balġamiyyeye (3) nāfiʿ ola dėmişdir İbn-i Sīnā beḫarı miʿdeye ḳayʾ eylemek mādde iḫrāc eyledigiçin (4) nāfiʿdir dėmişdir Mesīḥī bu maʿnāda vaḳt-i nevmde fücül yemek beḫarı defʿ ėder dėmişdir (5) Ḳāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi eydür bir dirhem beẕr-i tere ve bir dirhem beẕr-i keşūr ve bir dirhem (6) maṣṭakī bir dirhem ʿūd-ı medḳūḳ ve mesḥūḳ maʿcūn ḳılınıp üç güne dek günde bir (7) dirhem yemek rīḥ-i feme nāfiʿdir dėmiş **bāb-ı şāmis ḳulāʿ beyānındadır** ḳulāʿ femde ve (8) dilde ḫurūc ėden ḫurde çıbanlara dėrler eger beyāż olup balġamı olursa ʿilācı (9) ṭuzlu zeytūn şorbāsı yemekdir zīrā ruṭūbeti ve māʾ-i aṣferi tecfīf ėder mülūḫatı (10) veʿufūneti için ḳarḥaları menʿ ėder cülnār ve zerr-i verd ve aḳāḳiyā bir yerde müteṣāvī (11) saḥḳ olunup femde imsāk ėde balġamdan olan ḳulāʿ menʿ ėder eger ḳulāʿ aḥmer olup (12) demevī olursa helīlec-i aṣfer ve summāḳ ve küzber-i yābis bir yerde saḥḳ ėdip (13) femde olan demāmīl-i ṣaġīre ṭılā olunsa defʿ ėder eger ḳulāʿ-ı ṣaġīr olsa keṣīr-i (14) iltihāb olursa ilācı summāḳ ve gülnār ve kāfūrda ʿaceb ḫāṣṣa vardır eger (15) ḳulāʿ sevdāvī olursa olup esved olursa māʾ-i ḥışrım ḳabżı ve tebrīdi olduġuçün ʿaceb mübārekdir (16) vaḳt olur ki ḳulāʿ erbāb-ı istifrāġa muḥtāc ve aḥlāṭ istifrāġ olmayınca ḫalāṣ (17) olmaz ṭarīḳ-i ehven maṭbūḫ-ı helīlec muḳavvī ve maṭbūḫ-ı efyūndur faṣd iḳtiżā ėderse (18) kīfālden lāzımdır ve ḥacāmat lāzım geldikde eñse çuḳurundan ėtmek gerekdir (19) taḥt-ı ẕeḳandan çehārrek faṣdına mürācaʿat olunursa ḳatī maʿḳūldur zīrā māddeniñ

[161a]

(1) cemīʿ in ceẕb ėder ve iḫrāc ḳılır ḳāh olur ki ḳulāʿ ḫabīṯ ve ʿamīḳ olur (2) pes bunuñ çāresi şebb ve afṣ saḥḳ olunup ve üzerine zürūr oluna ḥekīm (3) İbn-i Māsūya eydür feldefiyūn ile aḳāḳiyā maḫlūṭ ṭılā olunsa ruṭūbāt-ı ḫabīṯeyi (4) ifnā ėder ve ḳurūḥ-ı ḫabīṯeyi ıṣlāḥ ėdip zāʾil ėder dėmişdir ʿilācı (5) sevdāvī ʿilāc-ı ṣafrāvī gibidir zīrā ʿilāc ḳulāʿ sevdāvī-i iḫtirāḳ-ı ḫılṭdan (6) olur öyle olsa tebrīd-i ḳavīden ġaflet cāyiz degildir ḫuṣūṣan sevdā ki ṣafrādan (7) muḫteriḳ ola bu taḳdirce tebrīd-i ḳavīye muḫtāc olur imdi nuḳūʿāt ve eşribe-i (8) müberride ile ṭabīʿat taʿdīl olunmaḳ lāzımdır lüḥūmdan ise hecr farz mertebesindedir (9) zīrā lüḥūmu ekṣār eylemek dem-i keṣīr tevellüdüne bādī olur ol taḳdīrce ḳurūḥ (10) ziyāde olmuş olur **bāb-ı tāsiʿ ḳalʿ-ı esnān ve teftīt-i esnān beyānındadır** (11) bu mebḥaṯ-ı esnān ḳalʿ ve teftīt beyānındadır egerçe bu naḳl vecaʿ-ı esnān ẕikr olunduġu (12) maḥallde gerek idi lakin sinn sızısınıñ āḫer ʿilācı ḳalʿ ve teftītdir nitekim (13) ṣāʿir bir maraż devāsında dėmişdir **beyt**

ey fużūlī derd-i dendāne çü çāre bulmadıñ

(14) çāresi yoḳ bir belādır bu hemān çekmek gerek

imdi çekmek maʿnāsı ẓāhirdir vaṣfa (15) muḥtāc olan pārelemekdir ol cümleden biri sütlegen sütü bir miḳdār daḳīḳ-i kündüsle (16) maʿcūn ėdip ve diş üzerine ḳoymaḳdır birinci sāʿat mürūr ėtmeden bi-emr- (17) u'llah taʿala mütefettit olur ḫuṣūṣan aġaç ḳurbaġasınıñ dühnü sinni hem çıḳarır (18) ve hem teftīt ėder Ebḳırāṭ ḥekīm naḳlidir bu şecer …?…sınıñ ḥaḳḳında bir ḥayvān (19) ot otlarken yese ʿāmmeten sütünü meskūb olur dėmişdir ve iḳʿā bu ḫāṣṣa

[161b]

(1) meẕkūr ḥayvānda muḳarrerdir fi'l-ḥāl kelbedān dāḥiliyyesinden ʿamel ėden emīn olur (2) **bāb-ı ʿāşir seyelān-ı luʿāb beyānındadır** femden māʾ seyelān olmaġa dėrler bu (3) ḳażiyye nevmde ve intibāhda olur sebebi ḥarāret ve ruṭūbetdir ki fem-i miʿdede (4) cemʿ olur miʿdeniñ ise ṣānī-i ġıdāya ṭabḫ ėtmekdir bu kerre miʿde ruṭūbet-i ġıdāʾıyyeden (5) ḫālī olmaz öyle olacaḳ miʿdeniñ ḥarāreti ve ruṭūbātı ėder ve femden ḫāric olan (6) seyelāna baʿiṣ olur bu nevʿ ʿalāmetler ile bilinir yaʿnī balġamıñ burūdetinden (7) maʿlūm olur ve bir nevʿ daḫı bāṭında ḳurd olmaḳdan olur bu nevʿiñ

nevʿ-i (8) evvel ile farḳı femden cārī olan ruṭūbet gėcede sālydir zīrā dūd elbetde (9) leylde ḥareket ėder anıñ ḥareketinden ruṭūbet ve faḍālāt-ı balġamiyye ḥareket ėder ve femden (10) leyālide māʾ-i sāʾildir ʿilācı taʿdīl-i mizācdır miṣalen ḥārr ise tebrīd ve bārid ise (11) tesḫīn ėtmek gerekdir ve miʿdeyi balġamdan haftada iki kerre ḳayʾ ile ve ıṭrıfīl ile tenḳıye (12) ėtmek lāzımdır balġamı olanda bir dirhem muḥammaṣ milḥi ve bir dirhem hindībā ile saḫḳ ėdip (13) femde misk ėde ġayri devāya iḫtiyāc ḳalmaz müşterekü'n-nefʿ dir laṭīfʿ ilācdır (14) eger bir hafta ḳāmil-i eʿazzda her gün bir miḳdār ṭutduḳdan ṣoñra yuṭarsa ḫod (15) ġāyetle nāfiʿdir bi'l-külliyye ruṭūbet-i balġamıñ seyelānını ḳaṭʿ ėder dūd daḫı var ise (16) hindībā ile milḥ bir dirhem yemek defʿ ėder ġayrı devāya iḫtiyāc ḳalmaz kifāyet ėder (17) bi-iznillah taʿala **bāb-ı ḥadī ʿaşer teşḳīḳü'ş-şefe beyānındadır** sebebi ya ḥarāretdir (18) ruṭūbeti neşf ėder yāḫūd yübūsetdir ki teferruḳ-ı ittiṣāl vāḳiʿ olursa nitekim bi'l-ḥaḳ (19) ḳoruya teftīt vāḳiʿ olur ve şefe ḫod nāzikdir havā ḥārr ve bārid mülāṣıḳasından

[162a]

(1) ḥālī degildir ʿilācı ḳavābıż iledir zīrā teşḳīḳ-i şefeye cemīʿ ḳavābıż-ı müceffefe nāfiʿdir (2) fāʾide ėtdigi şuḳūḳun maḥallin iki cānibin bir yere cemʿ eyledigidir ve müceffef fāʾide (3) ėtdigi vārid olan demi ʿuḳad etdigidir cümleden ʿafṣ ve mürdesenc ve isfīdāc (4) bu üçü bir yerde mesḥūḳan femde imsāk fāʾide ėder eger keṣīrāyı ẕevb ḳılar şefeye (5) ṭılā ve üzerine ẕikr olunan eczāyı żımād ėtseler daḫı aʿlādır Mesīḥī eydür ḳıṣṣā (6) ve ḫıyārı bir yerine delk ve ḥakk ėtseler bu ikisinden raġve ḥāṣıl olur baʿde (7) ol raġve maḥṣūlu delk ėtmeden eyi ʿilāc olmaz luʿāb-ı beẕr-i kaṭūnā daḫı böyledir (8) İbn-i Māsūya eydür şefe-i şaḳīḳaya ṣabāḥ ve aḫşam maḳʿadını ve sürresin dühn-i (9) benefsec ile tedhīn ėtmekle tarṭīb ėder şāfidir ḫalāṣ olur dėmişdir vāḳıʿā (10) şefeye beẕr-i ḳaṭūnā luʿābı sürüp ve maḳʿadın dühn-i benefsec ile tedhīn ėtmek (11) ḥarāreti zāʾil ėder o iki mevżiʿ tedhīn olmaġla mevādd anlara münceẕib olur (12) bī-naẕīr ʿilācıdır bir nevʿ daḫı şefe verem olmaḳdır biʿaynihi lüḫūm-ı esnān veremi gibidir (13) bu nevʿin ʿilācı ḫılṭ ġālibine ise faṣd ve ishālle istifrāġ ḳılmaḳdır ve evrām-ı (14) liṣṣede ẕikr eyledigimiz ʿilācdan ġāfil olmamaḳdır nihāyet bunda edviye-i mevżiʿyye (15) bir miḳdār ḳavī gerekdir miṣalen ʿafṣ ve helīlec zerr-i verd gibi kāfīdir (16) **bāb-ı ṣānī ʿaşer emrāżü'l-vech beyānındadır** cümleden müʾeṣṣirdir eger eṭibbā bunu envāʿ-ı (17) sersāmdan ʿadd eylemişlerdir ammā sersām şol veremdir ki ḥacebde

ya dimāġda (18) olur bu ḫod yüzde ẓāhir cildde olur ʿörf-i ṭıbda bir verem-i ḥārrdır ki (19) dem-i ṣafrāvīden ḥādiṯ olur yüzü bozar gāh olur ki gözü örter ve ḥummāsı

[162b]

(1) olur bunuñ ʿilācı ḳīfālden faṣddır ve istifrāġ-ı ṣafrādır yāḫūd ʿırḳ-ı (2) cebheden faṣddır nuḳūʿ-ı muḳavvī-i fākihe istiʿmāl ėtmekdir yāḫūd helīlec (3) ile mürebbā māʾ-i rummānın şarab ėdip ya luʿūḳ-ı ḫıyārşenbe ile taḳayyüd eylemekdir (4) şeyḫ reʾs ḳavlī üzere ḥummā-ı ṣafrāvī tedbīrin eylemek cümleden enfaʿdır **bāb-ı** (5) **ṣāliṯ ʿaşer bādişnām beyānındadır** emrāż-ı vechden biri daḫı budur ve bu bir ḥumret-i (6) müfriṭedir ki neʿūẕu billah muḳaddeme-i cüẕāmdır yüzde el ayası gibi ḳaplayıp (7) ẕiyāde aḥmer-i balġam-ı māliḥ heyʾetinde sebebi dem-i ḥārrdan mütevellid olur ve müteḥarrik (8) olur gāh olur ki renk ile ḳarḥalar olur insānıñ vechin ve peykerin itlāf (9) ėder ʿilācı faṣddır daḫı tenḳıye-i demdir ve bedeni ḫılṭ-ı muḥterikden tenżīf ėder (10) ḥabb-ı efītimūn ve yaḫūd maṭbūḫ-ı eftīmūnla şāhtere-i müdebbere ve sikencebīn istiʿmāl (11) ėdeler tebrīd ve tarṭīb ėde sefūf-ı müshil yāḫūd māʾ-i cübün ile eyler şürb ėtmek (12) daḫı mücerrebdir **taʿlīm-i ḫāmiseniñ sifr-i ḫāmisi on dört bābı müştemildir bāb-ı** (13) **evvel emrāżü'l-lisān beyānındadır** bu daḫı emrāż-ı femdendir aña olan tedbīr (14) buña daḫı kāfīdir nihāyet lisān şaḳḳ olmaḳ ḥarāretden ve yübūsetden olur (15) lisān ḥadd-ı nefesinde nāʿim sünger gibidir ḥarāret ve yübūset ki ziyāde ola (16) ẓāhir olur ḳaçanki ḫāmıż ve mālih ve ḥırrīf şey ẕevḳ ėtse müteʾellim olur (17) ʿilācı luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel ve keṯīrā cümlesin maʿan bir yerde (18) maḫlūṭā femde imsāk ėde mübārek ʿilācdır eger vāḥid ise daḫı nāfiʿdir (19) ġıdālarda ḳuvārʿı ile ḥınṭa maʿan ṭabḫ ola tarṭīb ėtdigiçin laṭīfdir

[163a]

(1) bir nevʿ daḫı cefāf-ı lisāndır bu daḫı iki nevʿdir ya ḥaḳīḳīdir ya mecāzīdir ḥaḳīḳī (2) olan ḥarāret ve yübūsetden olur ḥummeyāt-ı muḥriḳada olduġu gibi ʿilācı daḫı (3) muḫarriḳada luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel ile mesḥ eyledikleri gibi mesḥ eylemekdir ve nīlūferi ġaly (4) ėdip sükker ile luʿūḳ ėdip hem lisānıñ mesḥ ve hem şürb ėtmekdir eger şarāb-ı (5) nīlūfere beẕr-i ḳarʿ ve beẕr-i recle maʿan daḳḳ ve isḳā ėderlerse tarṭīb ėtmek ile (6) nefʿi ziyāde olur eger beẕr-i recle daḳḳ ve māʾ-i bıṭṭīḫ maʿan müstaḥleb ėdip mażmaża (7) ėderlerse daḫı nāfiʿdir ammā şol cefāf ki lisān ḫılṭ-ı lezc cihetinden

olup lisānıñ (8) laḥmı meblūl olmayıp ruṭūbāt-ı luʿābıyye nüfūẕuna māniʿ ola lā-cerem bunuñ ṣāḥibiniñ (9) feminde buṣāḳı olur ammā lisānında hergiz ruṭūbet olmaz bu nevʿiñ ʿilācı şecer-i ṣöġüt-i (10) raḳīḳ-i farʿından bir cüzʿisin aḫz ėdip sirkencübīn içine ġaṭs ėdip lisānın (11) mesḥ ėdeler yāḫūd māʾ-i bıṭṭīḫ-ı aṣfere sükker ḫalṭ ve ʿafen ṣafṣāf refʿ ü ġaṭs (12) ėdip ve lisānıñ delk ėderek mesḥ ėdeler bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ bulur bir nevʿ (13) daḫı istirḫāʾ-i lisāndır ve ṣıḳlıdır ʿalāmeti ḥarf-i tāyi bir ḫoşça tekellüm ve teleffuẕ (14) ėdememekdir bu maʿnā ruṭūbet-i balġamiyyeden olur ʿaṣabı irḫā ėder bu ḳısmıñ ʿalāmeti (15) buṣāḳ keṣīr olup ḳavābıż ile müntefiʿ olduġudur gāh olur ki şirket-i (16) dimāġdan olur felcde olduġu gibi ṣīlerġıs nām marażda ekṣer ya vāḳiʿ olur (17) bu marażlarıñ ʿilācı bedeni ve reʾsi ḥabb-ı ayāric ile ve ayāric-i lūġāẕiyā ile tenḳıye (18) eylemekdir İbn-i Sīnā Ḳānūn'da eydür ḫall-ı ʿunṣul içinde bir miḳdār vecc ġaly ėdip (19) anınla mażmaża ėtmek ziyāde nāfiʿdir ḫuṣūṣan leben-i muġallī ki ḳıṣtāsı meʾḫūẕ ola[35]

[163b]

(1) ve cüzʾi ḫāmıż ola anıñla lisānı delk ėdeler ziyāde fāʾide ėder eger (2) lebene cüzʾi nūşādur ve milḥ daḫı żamm olunursa lā-nażīrdir ammā demevī olana (3) faṣd ve ḫavāmıḍ ile taḳayyüd vācibdir ki belki rubb-ı ḥışrım ve fākihe-i ḫavāmıḍdan nārenc (4) ve leymūn ve emṣāle cümlesi nāfiʿdir Ṣāḥib-ī Ḥāvī eydür adḫīr uṣūlü ile ve ṭabāşīri (5) saḥḳ ėdip demevī olduġu ḥālde sāʾir ʿilācdan müstaġnī ėder dėmişdir (6) eger ṭıfl tėz tekellüm ėtmeyip birinci zamān ḳalsa ġalebe-i ruṭūbātdan olur ʿasel (7) ve milh ile lisānını delk eyleseler lisānı ıṭlāḳ ėder ve istirḫāsını defʿ ėder (8) bu ʿilācı eyleyip ṭılāḳat-ı lisān ḥāṣıl olmazsa bezm-i demevī istirḫāsında (9) naḳl eyledigimiz muʿālecāta mürācaʿat oluna **bāb-ı ṣānī fī-emrāżü'l-üẕn beyānındadır** (10) üẕn bir ʿużvdur ki ḥaḳḳ taʿāla anı semiʿ için ḫalḳ eylemişdir ve aña ḥiss için (11) ve baʿżı āfāta māniʿ olmaḳ için ṣadef şeklinde ġıṭā ḫalḳ eylemişdir ve ṣaḳbını aʿvec (12) ḫalḳ eylemişdir ta ki mużırr olan nesne defʿaten aña duḫūl ėtmeye ve bāṭının bir meydān (13) ḳılıp ʿaṣab ile döşemişdir ve ol aʿṣābda idrāk eṣvāt-ı ḫavāṣṣın (14) mevżūʿ ḳılmışdır ve bāṭın havā ile memlū ḳılmışdır ḳaçan ṣavtla mütekeyyif olan (15) havā temevvüc ėderek anda varsa her nice ṣavt ise idrāk ėder ve her ʿużvuñ (16) bir niçe

[35] ʿande't-taḥḳīḳ baʿde't-tenḳıye keber ve ḫardal ve saʿter ve ʿāḳırḳarhā bu cümlesi daḳḳ ve saḥḳ olunduḳdan ṣoñra ḫall-ı ʿunṣul ile ḳaynadıp mażmaża eylemek ziyāde nāfiʿdir

güne marażı olduġu gibi bunuñ daḫı emrāżı vardır cümleden biri ṭareşdir (17) bu ḳısmıñ baʿżı ḫulḳīdir ki ümmden öyle tevlīd olmuşdur yāḫūd perdedir ki (18) mecrā-ı ṭabīʿī üzere maḫlūḳdur ya laḥm-ı zāʾid vardır ki ṣavt havāyı ṣımāḫa girmekle (19) ḳomaz ve ʿaṣab-ı mefrūşa ėrişmez ve ṭareşiñ baʿżı ṣoñradan olur sebebi ya mecrāda

[164a]

(1) sedd olur ve yāḫūd dūd olur dūduñ daḫı olması mādde-i ʿafen-i balġamiyyeden olur (2) veya ḫılṭ-ı ġalīẓden olur yāḫūd verem olur mecrāyı sedd ėder ve ṣavt-ı havānıñ (3) vuṣūluna māniʿ olur eger ol verem ʿaṣabda ise eger ya ḥārrdır ḥarāretden ḥādiṯ (4) olur bu ḥarāret-i ḥummeyāt ḥudūṯe bādī olur bu kerre ʿufūnet ḳalbe sirāyet ėder eger (5) ol verem ʿaṣabda olmayıp üẕn-i saḳbeniñ femine ḳarīb mevāżıʿda olursa ḥummā-ı (6) lāzıme olmaz meger ḥummā-ı yevmiyye ola bu daḫı gāh olur ki vecaʿ sebebi ile olur veyāḫūd esbāb-ı (7) ḫāriciyyeden olur ki mecrāyı sedd ėder miṯalen reml ya beẕr ya ḳan aḳa ve üẕne gire cāmid (8) ola ve eger ʿaṣabda sūʾ-i mizācdan olursa bu daḫı gāh olur ki sādec olur (9) ve gāh olur ki māddī olur māddī olan daḫı gāh balġamī ve gāh sevdāvī ve gāh ṣafrāvī (10) ve gāh rīḥī olur imdi ʿaṣab bāridü'l-mizācdır ʿaṣabı olan bāridü'l-mizācıñ ḳurbunda (11) olmaġla burūdetden tėz müteʾeṯṯir olur ve iʿtidālden ḫāric olur yāḫūd ṭareş (12) şirket-i dimāġladır yaʿnī dimāġda āfet olduġuçün olmuşdur bu nevʿe ki şirket-i (13) dimāġdan olmuşdur teḳavvüm āfet delālet ėder gerek cesedde ve gerek ḥareketde ṭareş ki (14) mizācı ola delālet ėden żıddı ile intifāʿ ḥāṣıl olduġudur yaʿnī ḥārr devālardan (15) müntefiʿ olduġudur ve ṯıḳlet olmaduġudur bu ẕikr olunan sūʾ-i mizāc sādecde (16) ve rīḥdedir ḳaçanki sūʾ-i mizāc māddī ola elbetde ṯıḳlet olur eger ṭareş dörtden (17) olursa ṯıḳl ve ʿadem-i nüfūẕ ṣavt-ı takaddüm esbāb-ı maʿrifetdendir vesaḫ ve reml (18) ve nevāt daḫı bu ḳabildendir gāh olur ki ṭareş buḫrāndan olur ammā buḫrān geçmek (19) yine tėz zāʾil olur ve bir ḳısım daḫı ishāl-i ṣafrāvī münḳaṭıʿ olmaġla ḥādiṯ olur

[164b]

(1) sebebi mādde-i ṣafrāviyye ḫiffeti için teşāʿud ėder ve ḥiddetinden ʿaṣaba nüfūẕ ėder (2) gāh olur ki ṭareş ḳayʿakabince olur mevādd fevḳa meyl ėdip bir miḳdār ḳulaġa (3) iner ve ṭareş ʿārıż olur gāh olur ki ḥummālar ʿaḳabinde olur bu ḳażiyye elbetde (4) neksden olur el-ʿilāc imdi ṭareşiñ ʿilācı ki perde ve laḥm-ı zāʾid ve telūl olmaḳdan (5)

ola ol ʿasīrü'l-ʿilācdır ḫuṣūṣan kim zamānı baʿīd ola eger ḳarībü'l-ʿahd ise (6) ve berd balġamdan ise iddihān-ı ḥārre ile dühn-i fücül ve belesān ve ḳusṭ ve dühnü'l-ġār (7) ile ki üẕnüne taḳṭīrden ġayrı ʿilāc olmaz ve dühn-i levzden daḫı ġaflet cāyiz degildir (8) ve eger sīrça uṣūlü ḥanẕalı daḳḳ ve maʿan ġaly ve ṣaff ola baʿde üẕne taḳṭīr ola nāfiʿdir (9) İbn-i Serāfiyūn eydür ʿuṣāre-i sezābı ve cündbīdesteri ṭoraḳ otu yaġıyla ġaly ve (10) taḳṭīr nāfiʿdir dėmiş ḫuṣūṣan ġalīẓ eryāḥ ola ḳavī mübārekdir ammā tenḳıye-i reʾs (11) indikden ṣoñra ʿilāca mübāşeret gerekdir ve illā çendān teʾsīri olmaz şol şerbetler ki (12) ṭareş ʿilācı için nāfiʿdir şarāb-ı ustuḫūṭūs ki iklīlü'l-melik veya bābūnec ve ḫaṭmeyi (13) maʿan ġaly olup ve içine bir miḳdār ḥamīre benefsec żamm ve ṣaff ve ustuḫūṭūs şerbetin (14) bu muġlāyla ẕevb ve isḳā ėde ziyāde nāfiʿdir ve Ṣāḥib-ī Beyān dėr ki iklīl- (15) ü'l-melik ve bābūnec ve nuḫāle ve ḫaṭmī ve varaḳu'l-ġār bu cümle daḳḳ ve ġaly ve māʾna yaʿnī (16) buḫārına reʾsin ṭutup kendiyi taʿrīḳ ve ʿuṣāresin eñsesine naṭūl (17) ėde bu tedbīri bir kerre ėtmek ile olmaz defʿātle ėtmek lāzımdır ṭareşe nāfiʿdir (18) dėmiş ḥekīm Soḳrāṭ ṭareş için ṣavt-ı ḳavī ve eṣvāt-ı şedīde istimāʿ ėtmek (19) ve eṣvāt-ı ṭabl ve kūs ve żıḥk ḳavī eşyā nāfiʿdir dėmişdir eger ṭareş ḥarāret-i

[165a]

(1) ṣafrāviyyeden veya żavʾdan olursa taḳayyüd ėdip istifrāġ-ı ṣafrā ḳılalar (2) ve maṭbūḫ-ı fākihe ile iṭfā-ı ḥarāret ėdeler şol şerbetler ki ṭareş ḥārre ʿilāc (3) olunur nefʿ vėrir gerek māddī ve gerek ġayr-ı māddī olsun iccāṣ ve şarāb-ı nīlūfer (4) ve şarāb-ı benefsec ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnadır bu eşribeniñ meẕkūrda nefʿi ʿażīmdir ammā (5) terk-i lüḫūm ėdip ısfanāḫ ve recle ve mülūḫıyā ve ḳarʿ ile iktifā ėdeler ve ānen-fe-ānen (6) reʾsine dühn-i ḳarʿ ve dühn-i levz-i ḥulv ve dühn-i verd maʿa ḥall muġallī ola baʿde delk (7) ėdeler ḫall ʿaṣaba mużırr iken dühn-i verd ile ġaly olduġuçün ẕihni tenḳıye ėder (8) ve dimāġ ḥāliñ mażarratın defʿ ėder Baḫşiyūʿ ṭabīb eydür ki māʾ-i ḥass ile māmīṣāyı (9) ẕevb ėde leben-i imraa-ı cāriye baʿde üẕne taḳṭīr ḳılına ṣafrādan ve ḥarāretden olan (10) ṭareşe nāfiʿdir dėmiş imdi maʿlūm ola ki her ne olursa ki üẕne ṭaḳṭīr iḳtifā (11) ėde anı ḫārr ėdip ve baʿde ṭaḳṭīr gerekdir şol ṭareş ki dūddan ola anıñ (12) ʿilācı ṣudāʿ-ı demevīde ẕikr eyledigimiz ʿilācdır şol ṭareş ki süddeden ya perdeden (13) ya laḥm-ı zāʾideden ola anıñ devāsı ḳaṭʿdır ve iḫrācıdır bunu cerrāḥlar bilirler (14) nihāyet südde ve vesaḫdan ḫalāṣ için fāʾide ėden dühn-i levz-i mürrdür ānen-fe-

ānen (15) ḥammāma girip üzerine yatmaḳ ile belki ḥarāret ile mevādd aḳıp ṭaşar ḫāric ola (16) Ebḳırāṭ ṭabīb dėr ki ṭareş için ayāric-i lūġāziyā ve ḥabb-ı ḳūḳıyā ile tenḳıye-i dimāġ (17) ve tenḳıye-i reʾs ėdip ḥammāmla tebrīd ve tarṭīb ziyāde nāfiʿdir ḥuṣūṣan ḥammāmıñ (18) māʾ-i ḥulv ola ve cemīʿ zamānda māʾ-i efsentīn ve sikencebīn ile ġarġaradır ġaflet (19) olunmaya Şemʿūn ṭabīb dėr ki tīn ve ḫardal ve būraḳ maʿan maʿcūn ola fitīl miṣāl

[165b]

(1) ėdip üç gün ṭura baʿde bir māsūra ile üẕne nefḫ ola baʿde bu fitīli idḫāl (2) ėdeler Hārūn ṭabīb eydür ki ṣamem ʿārıż olan kimesne ḥammāma mülāzemet ėdip (3) ġıdā ve şarābdan perhīz ola **bāb-ı şāliş ṭanīn-i dūdī beyānındadır** yaʿnī üẕn gümlemek (4) ve çıñlamak bunun sebebi ṣakb-ı üẕnde olan havānıñ ḫareketidir ki üẕn anı ḥiss ėder (5) ṣavt ḫārici ḥiss eyledigi gibi şol ṭanīn ki ḳuvvet-i ḥiss içindir yaʿnī gāh gāh (6) olup her gāh olmaya selāmet-i dimāġ ve ṣafā-i ḥavāss olduġuna delālet ėder (7) marażī degildir şol ṭanīn ki żaʿf-ı dimāġdandır ve müstemirrdir ʿilācı gerekdir imdi (8) ṭanīn ki riyāḥdan ya ebḫire-i keṣīreden mütevellid olur dimāġda ḥiss olunur ki (9) yaya başında bir nesne devr ėder gibi böyle olıçaḳ ġaliba mādde ʿalāmetidir böyle (10) olsa mādde-i riyāḥı ve ebḫire-i balġamiyyeyi ḳaṭʿ eylediginden olur bu maʿnā şol ebḫiredir ki (11) miʿdeden reʾse teṣāʿud ėder maʿa iḫtilāf-ı şibaʿ ve cūʿ olur ve gāh olur ki (12) hīç olmaz belki ḳalīl olur ammā şiddet-i cuʿdan olan ṭanīn ṭabīʿat-ı ġıdā ārzūsunda (13) olduġu ḥīnde ruṭūbet ḥareket ėder ve ġaleyān ėder ol ruṭūbetiñ ġaleyānında (14) ṣavt żāhir olup ṣaḳb-ı üẕnden mütemevvic olur ve ḳuvvet-i sāmiʿa anı idrāk ėder (15) buña teḳavvüm cūʿ-i müfriṭ sebeb olur ʿilācı bedeni tenḳıye ḳılmaḳdır ta kim fuḍūl başa (16) çıḳmaya baʿde tenḳıye-i reʾs ėde eger taḳlīż-i ḥiss bāʿiṣ ise ḳuvvet-i ḥissden olan (17) ṭanīnde dimāġ taḳviyet oluna ve ṭabīʿat telyīn ḳılına mevādd esfele meyl ėtsin (18) için ve ebḫire-i müteṣāʿide ḥabs olsun için ve şarāb-ı ustuḫūṭūs ve şarāb-ı (19) leymūn maʿan ḫalṭ ve ıṭrıfīl-i ṣaġīr ile maʿan ṣubḥ ve mesāda istiʿmāl ėdeler eger ṭanīn

[166a]

(1) şirket-i miʿde ile olursa dimāġı dühn-i ās ile tedhīn ėdip ḫılṭ ġālib (2) istifrāġ eylemek lāzımdır eger eṭrāf-ı bedeniñ delk ėderlerse ḳatī mübārekdir lakin (3)

muḥarrikāt ḳayʾ olandan ictināb lāzımdır zīrā mevāddi taḥrīk ve berk çaġırmaḳ żarardır (4) zīrā havāyı tesḫīn ėder ve süḫūneti reʾse müteṣāʿid ėder ḥammāmda ve şemsde ṭurmaḳ (5) daḫı żarardır ʿale'l-ḫuṣūṣ sūm ve baṣal ve kürraṣ ve ḫamīr-i keṣīr bu cümlesi żarardır gāh (6) olur ki ṭanīn buḫrāndan olur ve yine tėz zāʾil olur ve gāh olur ki ṭanīn (7) inḳıṭāʿ-ı ishālden olur bunun çāresi yine müshil vėrmek bir miḳdār ta kim ṭanīn icāb (8) ėden mādde mündefiʿ ola Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi dėr ki bir ādemde ṭanīn żāhir (9) ola ve müstemirr ola ol ihmāl ėdip ʿilāc ėtmeye elbetde ol şaḫṣıñ ʿuyūnuna (10) māʾ-i sūd inmek mukarrerdir ve Allah taʿala ḥāfiż **bāb-ı rābiʿ vecaʿu'l-üẕn beyānında** (11) vecaʿ-ı üẕn bir marażdır ammā birḳaç sebebi vardır cümleden ya sūʾ-i mizācdır ki sādecdir (12) havā-ı ḥārreden ve havā-ı bāridden olur ya sūʾ-i mizāc-ı māddīdir yāḫūd teferruḳ-ı (13) ittiṣāldir veya ikisi biledir bu maʿnā evrāmda ḳatī żāhirdir bir ḳısmı verem-i ḥārrdır (14) bāṭına ġırs olmuşdur ve cevf-i üẕnden olan ʿaṣabda olur bir nevʿ verem-i ḳātildir (15) ḫuṣūṣan tāze yigitlerde ola bi'l-külliye mühlikdir zīrā eşbābıñ ḥarāretleri ziyādedir (16) bir nevʿ verem-i üẕn daḫı verem-i bāriddendir bu nevʿ ṣaḳīl ve ḥummā-ı ḫafiyye ile maʿlūm (17) olur gāh olur ki vecaʿ ḍarbeden ve düşmekden olur ve gāh olur ki rīḥden (18) cāẕibdir eger rīḥī olursa ḫiffetinden ve sürʿat-i intiḳālinden maʿlūm olur (19) yaʿnī aġrı ziyāde olmaz ve bir yerde ṭurmaz bir yerden bir yere naḳl ėder imdi

[166b]

(1) vecaʿ-ı üẕnüñ ʿilācı mizācı taʿdīl eylemekdir miṣalen ḥārr olursa iddihān-ı nārda ile (2) ve bārid olursa iddihān-ı ḥārre ile üẕne taḳṭīr ola bārid iddihāndan dühn-i (3) benefsec gibi şiyāf-ı māmīṣā ile kāfūr bir yerde ẕevb olup dühn-i benefsece żamm (4) ola ve üẕne taḳṭīr ėdeler ve eger ḥārr ise ḳarʿ ve ḫıyār ve nīlūfer ʿuṣārelerin (5) dühn-i zanbaḳ ile taḳṭīr ola Mesīḥī dėr ki başına māʾ-i ḥārr iskāb ve naṭūl eylemek (6) ile vecaʿ sākin olur Cālīnūs dėr ki bārid olan vecaʿda dühn-i pāpādya ve süsen (7) ve belesān edhānı üçün bir yerde maḫlūṭā fātir ėdip üẕne taḳṭīr olıçaḳ defʿ ėder (8) ve vecaʿın teskīn ėder dėmişdir ammā vecaʿı rīḥī olursa ʿilācı tekmīd ḳılmaḳdır (9) nuḫāle ile ve ṭarı ile ṭarīḳi nuḫāli tesḫīn ola bir ḥırḳa pāre içinde fitīl ile üẕne (10) taḳṭīr olmaḳdır Mūcez ṣāḥibi eydür bārid vecaʿ üẕnde iklīlü'l-melik ve bābūnec (11) ve ayvāṭ ve defne yapraġı ve turunc yapraġı ve ḫaşḫāş ḳışrı ve naʿnāʿ ve marsıme her birin (12) berāber bir yerde ġaly ėdip başını buārına ṭutmaḳ nāfiʿdir dėmişdir Zübd

nām kitābıñ (13) ṣāḥibi ṣarımsaḳ daḳḳ ėde dühn-i zeytde ṭabḫ ėdip ve ṣaff ėde ve birḳaç ḳaṭre (14) bārid ve vecaʿ-ı üẕne taḳṭīr Sedīdī Mūḫcez şerḥinde verem-i ḥārre tāze ṣaġılmış (15) ḫātūn sütün dühn-i levz ile ġaly ėdip ve cüzʾi ḥall ve bir miḳdār luʿāb-ı ḥulbe ve luʿāb-ı (16) beẕr-i kettān ḫalṭ ėdip üẕne taḳṭīr ėdeler vecaʿın sākin ėder dėmişdir (17) eger vecaʿ müştedd olursa ẕikr eyledigin ʿilāca bir miḳdār semen-i ʿatīḳ żamm ėdip (18) ve ʿamel ėdeler müsekkin-i vecaʿdır ʿinde't-taḥḳīḳ evcāʿ-ı üẕnde faṣd ve istifrāġ ve telyīn-i (19) ṭabīʿat üzere taḳaddüm ėtmeye baʿde her gün şarāb-ı iccāṣ ve nīlūferi ve luʿāb-ı beẕr-i

[167a]

(1) ḳaṭūnā ve şarāb-ı benefsec yāḫūd fākihe nuḳūʿ istiʿmāl ėdeler ammā nuḳūʿ gerek ḥulv (2) ve gerek ḫāmış sükker ile ya şarāb-ı benefsec ile terbiye olunmaḳ gerekdir imdi vecaʿ-ı ḥārrda (3) gerek sādec ve gerek māddī olsun şarāb-ı ustuḫūṭūs muġlā-yı ḥelvā ile veya şarāb-ı (4) leymūn ve maʿcūn-ı benefsec ile ġaflet ėtmemek gerek vecaʿ-ı üẕn rīḥī ve bārid olursa (5) şarāb-ı ṣāfī fātir iken şürb ėtmek kāfīdir eger cüzʾi şarābı üẕne taḳṭīr (6) ėdeler ve vecaʿ-ı rīḫiyye nāfiʿdir lakin bu marażıñ ṣāḥibi lüḫūmdan ictināb (7) ėtmek gerekdir ancaḳ ġıdā-ı münāsib müzevverelerdir ısfanāḫ ve hindībā ve helyūn ve sāʾir (8) buḳūldan ittiḫāẕ oluna eger gāhī ve bī-gāh beyż-i nīm-birişt ekl ėderse żarar ėtmez **bāb-ı** (9) **ḫāmis ḳurūḥ-ı üẕn beyānındadır** imdi üẕnüñ ḳarḥaları ya żāhir ola ve yāḫūd (10) olmaya eger żāhir olursa ḥall sirkencübīn ile ġusl ėdeler ve ġayr-ı żāhir olan (11) ya ṭarı ola veya ḳadīme ola bu envāʿın her biriniñ ʿale'l-infırād ʿilācların beyān (12) ėdelim ammā ṭarı olan ki daḫı ʿużva żaʿf keṣīr cālib olmaya ve ġayriden nüḳṣ (13) ėtmiş olmaya ʿilācı şiyāf-ı māmīṣā maʿa ḥall ya māʾ-i ḥısrım ve ʿaseldir ve yāḫūd merhem-i (14) isfīdāc veya merhem-i bāsilīḳūn ammā ḳadīm olup zamān-ı mürūr olmuş olursa (15) bu maʿnā ḫāric olan ḳaçan rīhi redīsi ile ve keṣreti ile maʿlūm olur böyle olursa (16) ẕikr eyledigimiz merāhimden bir miḳdārın bir fitīle telvīṣ baʿde fitīli maʿa ḳaṭrān ve ʿaselle (17) terbiye ėdip ve üẕne tedāḫül oluna gāh olur ki üẕne ẕibāb ve ḳaml ve bürġūṣ (18) ve neml ve ḳısāc dėdikleri ḥayvānāt dāḫil olurlar vaḳt olur ki üẕnde dūd (19) ḥādiṣ olur egerçi hareketinden bilinir ammā zamān olur ki dūd üẕnden ḫāric

[167b]

(1) olur reʾsi esved ve bedeni beyāż ve baʿżı esvede māʾil olur ʿilācı üẕne ḳaṭrān (2) taḳṭīrdir fī'l-ḥāl ḥareket-i ḥayvān sākin olur baʿde helāk olur baʿde üzerine (3) zeyt taḳṭīr oluna ammā zeyt fātir gerekdir Zübdetü'l-ervāḥ ṣāḥibi eydür māʾ-i evrāḳ-ı (4) ḫūḫ ve māʾ-i evrāḳ-ı iccāṣ gerek münferiden veya maḫlūṭā üẕne taḳṭīr olunsa cemiʿ edevātı (5) helāk ėder dėmişdir bir nevʿ daḫı marаż-ı üẕn ḥammāmlarda ve ġayrı maḥallerde üẕne (6) māʾ idḫāl olmaḳdır bu ḳażiyyeden vecaʿ-ı şedīd żāhir olur ve üẕn var olur (7) eger üẕnü vecaʿ ṭarafını yüz yaṣdığına vażʿ ėde fevḳ ve taḥta taḥrīk ėtmekle yāḫūd anı (8) ėtmezse bir ayaḳ üzerine ṭurup naṭṭ ėtmek ve bedeniñ ayasın ol ṭarafa māʾil (9) ḳılmaġla ve reʾs cüzʾ eylemekle yine üẕnden māʾ ḫāric olmazsa imdi bir māsūra ile (10) ki ġāyet ucu refīʿ ola zeyte bir miḳdārına batırıp māsūranıñ ṭarafına leff ola (11) ve üẕne idḫāl oluna defʿa ceẕb ėdesin birkaç defʿa bu üslūb üzere ʿamel ėdeler (12) bi-ʿināye Allah taʿāla bu vecaʿ dan ḫalāṣ olur ṭabīb-i Buḳrāṭ eydür yine nām ḥayvānıñ şaʿrını (13) bir tarafın iplik ile rabṭ ola ve bir ṭarafın üẕne idḫāl olunsa anıñ ḫāṣıyyetini (14) māʾ üẕnden ceẕb ėdip iḫrāc eylemekdir bāẕen Allah taʿāla **bāb-ı sādis emrāż-** (15) **ü'l-ḥalḳ beyānındadır** ḥalḳ ḥāʾ-ı mühmele ile boġazlığı ve boġaz dėdikleridir ki dilçik (16) taḥtında olur bu cümleden biri ḥunnāḳdır terkībde boġazda verem olmaḳdır nefesin (17) tamām alamamaḳ ve bir nesne belʿ ėdememek yāḫūd bunlar zaḥmetle olmaḳdır zamān (18) olur ki ḥunnāḳ mażīḳden olur yāḫūd oñurġa zāʾil olduḳta ʿunḳdan (19) oña ol oñurġanıñ yeri çuḳur olur ve anıñ maḥalline imsāk olıcaḳ vecaʿ

[168a]

(1) verir ve menʿ ėder ve bir nesne belʿı ṣaʿb olur meger ḳafā üzerine yatıp (2) belʿ ėdebile ve ālāt-ı teneffüs ve balġamıñ ḳuvvet-i muḥarrikesiniñ taḥrīkinden yübs-i fem peydā (3) olur eger verem ʿaḍalātda ki ḫancereniñ taḥtıdır vāḳiʿ olursa ammā ʿaḍalāt-ı (4) ḫāriciyyeden olan verem żāhir olur yaʿnī ḥiss-i başara ve ḥiss-i lemse maḫfī olmaz zīrā (5) ʿaḍalāt-ı ḫāriciyyeden olan verem eslemdir ammā verem ki ʿaḍalāt tażyīḳ-i nefes ėder (6) ziyāde yaramazdır yāḫūd verem-i ʿaḍalātda ki ḫancereniñ taḥtıdır vāḳiʿ olursa (7) ammā ʿaḍalāt-ı ḫāriciyyeden olan verem żāhir olur yaʿnī ʿaḍalāt-ı merīde ola ki ġālibdir (8) dāḫildir ya ḫāricdir bunuñ ikisinde bile müşkilleriñ olur ve nefes almaḳdan (9) ʿāciz olur demden ḥunnāḳdan lisān aḥmer olur ve ʿurūḳ-ı ʿunḳ memlū

olur ve (10) maṣḫūb olur ve vecaʿ ḳavī olur ḥunnāḳ-ı ṣafrāvī ziyāde ḳızar ve ḥāncer ve lisān (11) aṣfer olur ve fem mürr olur gāh olur ki ḥunnāḳ ikisinde bile olur ve ʿalāmāt (12) daḫı mürekkeb olur mürr-i balġamdan olan ḥunnāḳ femde memlūḥat ve leẕẕet olmaz ve yāḫūd lisān (13) ḥurūc ėtmek ve ʿaṭaş olur sevdādan olan ṣalābet-i ḥumūżet olur lakin (14) ḥunnāḳ sevdāvī bārid olur ve olduḳda daḫı intiḳālidir verem-i ḥārrdan ḳaçanki (15) laṭīfī müteḥallil olsa keṯīfi bāḳī ḳalır bir nevʿ daḫı ḥunnāḳ kelbīdir bunuñ ʿalāmeti (16) fem fethi ve lisān ḫāric ėtmekdir bu nevʿ cümleden redīdir eger ḥunnāḳ olan ādemiñ vechi (17) aḫżar olup ve ʿuyūnuñ aʿlāsı müsevved ve nabżı daḫı żaʿīf olsa bu ḳısım hemān (18) meyyit hükmündedir eger ḥunnāḳ olan ādemiñ femi raġvelense andan recā münḳaṭıʿ olur (19) ḥunnāḳıñ ʿilācı faṣd ile ve ḥılṭ ġālibi istifrāġla teḳaddüm eylemekdir ve taḥt-ı lisānda

[168b]

(1) olan ʿurūḳdan ḳan almaḳdır ve ṭabīʿatın fiṫīl veya ḥuḳne-i leyyine ile tenḳıye eylemekdir (2) eger teskīn ėtmezse sāḳların ḥacāmat ėdip şedd ėdeler ammā cümleden elzem olan (3) taḥt-ı lisāndan ḳaṣd ėtmegi taḳdīm etmekdir ḥunnāḳ için münāsib eşribe şarāb-ı benefsec (4) maʿa şarābü'l-iccāṣ yāḫūd tūt-ı ḫāmıż şarābı maʿa şarāb-ı benefsecdir ve şarāb-ı nīlūfer (5) ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve ḥabb-ı sefercel yāḫūd şarāb-ı rummānın maʿa şarāb-ı benefsecdir ve māʾ-i (6) şaʿīr maʿa şarāb-ı benefsecdir ve dühn-i levz-i ḥulvdur eger ḥunnāḳ yübsī ise yāḫūd sevdāvī (7) ise şarāb-ı leymūn ve şarāb-ı benefsec aʿlādır eger ḥunnāḳ-ı balġamī ise ya balġam ġālib ise (8) şarāb-ı leymūn balġamı ḳaṭʿ ėder ve benefsec şarābı iḫrāc ėder telyīn ile ve bu eşribeniñ (9) verilmesi lāzım geldikde lisān-ı ṣevr ile ẕevb ola baʿde işrāb ola ziyāde münāsibdir (10) ḳaçanki müleyyināt lāzım gele maʿa māʾ-i ʿırḳ-ı sūs ve şarāb-ı benefsec vėrile ammā ḥummāsı var ise (11) ʿırḳ-ı sūs vėrmeyeler ve iki üç gün ġıdādan bi'l-külliye mehcūr ėdeler māʾ-i şaʿīr ile (12) sükker yāḫūd şarāb-ı nīlūfer maʿa māʾ-i şaʿīr istiʿmāl ėtdireler eger belʿ āsān olursa (13) iştihāsı şādıḳ olsa ısfanāḫ ve mülūḫıyā ve ḳarʿ ve ḫubbāz ve dühn-i levz-i ḥulv ile (14) iṭʿām ėdeler mevżiʿ maraża vażʿ olunan devālardan biri rubb-ı tūt-ı esveddir ki (15) maʿa māʾ-i verd ẕevb bir miḳdārın fātir iken ḥulḳuma tedhīn ola ve ġarġara vėreler (16) yāḫūd māʾ-i küzber-i raṭb maʿa rubb-ı tūt müẕevvib ġarġara vėreler yāḫūd küzbere ve zerr-i verd (17) ve summāḳ bir maḥallde ġaly ve ġarġara vėreler eger bu meẕkūr olan māʾları māʾ-i rummāneyn (18)

veya māʾ-i ribās maḥall-i vāhidde cemʿ ėdip ġarġara vėrirlerse ġāyetle aʿlādır (19) kitāb-ı Saʿdī'de muġallī māʾ-i ʿades ile rubb-ı cevz ve küzber ve zerr-i verd māʾ-i muġallī-i summāḳ

[169a]

(1) ẕevb ola ġarġara vėrmek ḳāfīdir dėmiş Ṣāḥib-i Ḥāvī summāḳ ve zerr-i verd ve cülnār (2) ve keṯīrā bir yerde ġaly ėdip ve māʾini aḫẕ ėdip ol māʾ ile şarāb-ı benefsec ẕevb ola (3) ve anıñla ġarġara vėrmek laṭīfdir dėmiş Mesīḥī emrāż-ı ḥunnāḳda ʿaḍl-i ḥalḳ teverrüm ėdip (4) belʿe ḳādir olmasa ve nefesin almada ıżṭırāb çekip vecaʿı şedīd olup ḥummāyı ḥārrı (5) daḫı olup ʿuyūnu aḥmer olsa bu nevʿ ḥunnāḳa birḳaç defʿa gāh dili altında ve gāh ḳīfāldan (6) faṣd ėdeler ve ḥuḳne-i ḥārr ėdeler ve ḥuḳne-i şaḥm-ı ḥanẓal ve bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ṭoraḳ (7) otu ve tīn ve nuḫāle ve būraḳ ve sīrec ve milḥ ve sükker ve benefsec ve bostān ve şaʿīr (8) ve ḫaṭmeden ola baʿde ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ve ḫıyārşenbe ve terencübīn ve temirhindī ile (9) ishāl ėdeler ve muġallī māʾ-i ʿades ki ḫaşḫāş ile ġaly olmuş ola ġarġara vėreler bu (10) meẕkūrāt kāfīdir deyü naḳl ėder Münhācü'l-beyānda ḥunnāḳ ḫılṭ-ı ġalīżden olursa (11) ḳūḳıyā ile ishāl ėdip ḥuḳne-i ḥārre ile ʿamel ėde baʿde rubb-ı cevz muġallī ṭoraḳ otu (12) māʾ ile bir cüzʾi ʿasel ile bir yere götürüp bir miḳdār ḫardal ve ʿāḳırḳarḥā żamm ėdip (13) ġarġara ėtmek sāʾir muʿālecāta muḥtāc ėtmez deyü naḳl eylemişdir Mesīḥī bir ġarġara naḳl (14) ėdip cümleden evveli dėmişdir ṣıfatı budur ḫardal ʿāḳırḳarḥā ve nūşādur ve ḫıltīt (15) ve naṭrūn fülfül ve fūdenec saḥḳ ėdip ḫalṭ ve mezc ėdip bir ḫırḳa pāre üzerine yayıp (16) boġaza yaḳı eylemek her ne ḳadar ṣaʿb-ı ḥunnāḳ olursa şāfīdir dėr bu faḳīr kendi (17) tecrübe eyledigimdir her ne nevʿ ḥunnāḳ olursa taḥt-ı lisāndan ḳan alıp baʿde māʾ-i (18) muġallī-i ʿades ile tūt ve yaḫūd rubb-ı cevz ẕevb ola iki üç defʿa ġarġara ėde (19) baʿde nāşif beyāż sek recīʿin daḳḳ ʿasel ḳıvāma getirip ol ʿasel ile maʿcūn

[169b]

(1) miṣlī imtizāc vėrip bir ḫırḳa pāre üzerine basṭ ola ve maḥnūḳuñ ḥalḳına żımād (2) ėdeler fī'l-ḥāl bi-emrillah defʿ ėder ziyāde mücerrebdir ġayri ʿilāca iḥtiyāc ėtmez (3) Ṣāḥib-i Ḥāvī Muḥammed bin Zekeriyā Rāzī naḳl ėder ki yedi ʿaded efʿīnin diri (4) iken boġazların ḳırmızı ṣūf ipligi ile boġup bir ġėce efʿīler helāk olunca (5) alıḳoyup

baʿde efʿīleriñ ʿunḳlarından ipligi ḥall ėdip veʿıḳdların ḥall ėtmeyip (6) ol aḥmer yedi ṭāḳ ḥayṭ ṣofī maḥnūḳ olan ādemiñ ʿunḳuna merḥile līf ėde ve heft (7) rūz müteḥammil ėde iḥnāḳdan elem çekmez ve ḫalāṣ olur beyān bu efʿīleriñ (8) taḥnīḳiñ keyfiyyeti heft ṭāḳ ḥayṭ-ı ṣūfī sibʿ baḳām ile tamām mesbūġ ola baʿde (9) teftīl ola ve yılancı ol ḥayyāṭ ṣūfī eylemek ėdip bir şibr miḳdārı bir birinden (10) ayrı yılanları ʿıḳd ile muḥkem taḥnīḳ ėde ve bir şebb māhtāba muḳābile ṣāca dek (11) alıḳodup dura ammā vaḳt olur ki baʿżı efʿī maḥnūḳ olmaz ve olmaz imdi (12) ölünceye dek ṣabr ėtmek lāzımdır andan ṣoñra maḥnūḳ efʿīleri yabana bıraġıp ve ol (13) ḥuyūṭı aḫẕ ėdip ve ḥıfż ėdeler maḥall-i żarūretde istiʿmāl ėdeler ol (14) maʿmūl olan ḫayāṭ biri bir ādeme kifāyet ėder gözümüz ile ḫavāṣṣın müşāhide (15) ėtdik ve bu maʿnā ṣaḥīḥdir Mışır'da ḥunnāḳ için istiʿmāl ėderler ve ġayrı (16) ʿilācı mübāşeret ėtmezler ḥattā terebbüḥe ki ḥunnāḳıñ mühlik olan nevʿindendir aña bile (17) şāfīdir ve kāfīdir böyle ʿilāc gibi hiç ʿilāc olmaz **bāb-ı sābiʿ istirḫā'-** (18) **u'l-lehāt beyānındadır** Türkīde boġaza ve dişe ve dilçik nüzūludur bu maraż (19) nezleden ruṭūbet nāzil olmaḳla olur bunuñ ʿilācı ḥunnāḳda ẕikr eyledigimiz ġarġaralardır

[170a]

(1) buña cemīʿ ḳavābıż-ı müceffife nāfiʿdir gerek ḥārr olsun ve gerek bārid bu lehāt için (2) ġarġaradan ṣoñra bundan mücerrebʿilāc olmaz ki nūşādur ve ḳaranfil ve fülfül ve naṭrūn (3) bu dört eczāyı bir yerde daḳḳ ėdip bir ḳaşıḳ şapına ʿasel ile ṭılā ėdip (4) olʿaseli ẕikr olunan medḳūḳ ġubārı telvīṣ ola marīżiñ femin feṭḥ ėde ve (5) lehāt ki düşen dilçige düküre birḳaç defʿa böyle ėtmek defʿ olur **bāb-ı** (6) **ṣāmis ḍīḳu'n-nefes beyānındadır** bu maʿnāya ḥunnāḳ esbābınıñ cemīʿsi sebebdir (7) ya keṣāfet-i riye ve ḳaṣabe-i riyeden olur ki havānıñ burūdetinden ve yübūsetinden (8) olur ve ekṣer ya bu maraż āḫirisinde olur ʿalāmeti yübūset-i fem ve ḫiffetidir māʾ-i ḥārr (9) istiʿmāl eylemek nāfiʿdir yübūset ve keṣāfetin izāle eyler iddihān-ı müraṭṭıb ėden benefsec (10) ve ḳarʿ edhānların istiʿmāl ėtmek aʿlādır zira ebḫire-i duḫāniyyeyi ki reʿs teşāʿud (11) ėder iken riyyeye yübūset ve keṣāfet vėrir bu kerre menfeẕde mażāyıḳa olur ḍīḳ- (12) u'n-nefes iḳtiżā ėder ve ḍayyıḳ ḥarāret-i mizācla ve ġalebe-i sevdā ile duḫāniyyeti ḥiss olunur (13) yāḫūd ḍīḳ-ı ṣadrdan olur kiʿaṣab-ı muḥarrikde veya ḥicābda aḫlāṭ-ı lezce sevdāviyye (14) olur bu meẕkūrāt sebeb olur şol ḍīḳu'n-nefes ki esbāb-ı ḥunnāḳda olur (15) mādde-i burūdetdendir ʿilācı muġlā-yı ḫulv ve ḥārrdır sükker ile ʿırḳ-ı sūs

cüllābladır (16) ve ṣadrı sūsen ve bān edhānlarıyla cüzʾi muġāṣ ḫalṭ ėdip bir miḳdār fātir (17) ola nārda ve tedhīn ėdeler ve raṭb-ı luʿāblardır ammā ḍīḳu'n-nefes ki ebḫire-i duḫāniyyeden (18) olursa cilā-yı mādde lāzımdır müvellidāt sevād ve mübaḫḫirātdan istifrāġ lāzımdır (19) cümleden maṭbūḫ eftīmūn ve ḥabb-ı eftīmūn ve māʾ-i cübün ile eftīmūn içmekdir ve ḳalbi

[170b]

(1) müferriḥāt-ı yāḳūtiyye ile taʿdīl eylemek gerekdir ve her ḫāmiż ve māliḥ ve ʿades ve laḥm-ı (2) ḳadīd ve emṣāle istiḥmā ve iḥtirāz ve şarāb-ı lisān-ı ṣevr sükkeri ve şarāb-ı rummān-ı ḥulv (3) ḳatī aʿlādır ḫuṣūṣan devā-yı misk-i ḥulv vėreler ve biz aḳrabādīnde baʿżı maʿācīn (4) ve ḥubūb ve aḳrāṣ vażʿ eyledik ẕeyl-i kitābda mürācaʿat olunup anıñla ʿamel ėdeler (5) sāʾir muʿālecāta iḥtiyāc ḳalmaz envāʿ-ı tedbīri ile beyān olunmuşdur **bāb-ı tāsiʿ** (6) **rebv beyānındadır** feṭḥ rā ve sükūn bā ile ʿusr-ı nefesdir bu maraż yorgun kimesneniñ (7) nefesine müşābihdir sebebi aḫlāṭ-ı ġalīżdir ki lezcdir bu daḫı ya ḳaṣabe-i riyede (8) olur yāḫūd ṣadrda olur ve reʾsden ol mevżiʿlere munṣabb olur eger ḳaṣabe-i (9) riyede olursa ḍayyıḳ olur ol vaḳt ṣavtıñ tebrīdi ve enf fışıldayıp (10) ötmekle maʿlūm olur eger ṣıḳl ṣadrda ve riyyede olmayıp ʿurūḳ-ı şiryāniyyede (11) olursa bu ḳısım iḫtināḳ-ı ḳalbe muʾdī olur gāh olur ki mādde yaʿnī ḫılṭ-ı ġalīż (12) ḥādiṣ olur ve reʾsden ol mevżiʿlere munṣabb olur bunuñ ʿalāmeti dimāġda (13) nezle żāhir olmaḳdır yāḫūd reyāḥ ve ebḫire aʿżā-yı nefesde müzāḥame vėrir bunuñ (14) ʿalāmeti bu ḫiffet ile olup sükūn üzerine olur imdi neffāḥ nesnelerden (15) ʿades ve bögrülce ve fūl ve sāʾir ḥubūb gibi yemekden buḫār-ı duḫānı keṣreti sebebiyle ḫafaḳān (16) ve żaʿīf ḳalb ẓāhir olur gāh olur ki ʿalāmāt-ı sevdāviyye ẕuhūr ėder miʿdeniñ (17) müzāḥamesinden imtilā sebebi ile ġıdānıñ miʿdeden ṣıḳlet ile inmesinden rebv (18) gerçi zāʾil olur ammā ṣıḳl-ı miʿde ẕuhūr ėder ve maraż aña tābiʿ olur imdi (19) rebviñ ʿilācı māddeyi ḥabb-ı ayāric ile yāḫūd ayāric-i lūġāẕiyā ve ayāric-i fayḳarā ile

[171a]

(1) ġayrısı eşribe żamm ėdip istifrāġ ėdeler rebv sevdāvī olursa ḥabb-ı eftīmūn (2) ile ve cüllāb ʿırḳ-ı sūs ile ki lisān-ı ṣevr māʾi muġallī olmuş ola istifrāġ-ı sevdā (3) ėdeler yāḫūd muġlāb-ı ʿırḳ-ı sūsen ve persiyāvşān ve lisān-ı ṣevr ve nuḫāl bu cümleyi (4) māʾ-i ʿasel ile ġaly ola ve saḳy oluna aġdiye münāsebedendir evvelki günlerde fūl (5)

yāḫūd māʾi sükker ile içirmek baʿde māʾ-i şaʿīr maʿa ʿasel ya sükker münāsibdir ve baʿde (6) bilic ve ḳart ḫoros şorbāları ve ḳavurmaları eczā-yı ḥārre ile fürūḫ-ı ḥamam gerek (7) şorbā ve gerek ḳavurma cāyizdir ve baʿde'l-istifrāġ-ı ḳayʾ fāʾide ėder māddeyi iḫrāc (8) ėdip aʿżā-yı ṣadrı tesḫīn ėder için baʿde ḳırʾat-ı cehriyyeye meşġūl ola (9) ta kim bāḳī ḳalan māddeyi taḥlīl ėde ve luʿūḳ ve ḥubūb femde imsāk oluna aña (10) meşġūl ola enfaʿ eşyādır rebv ṭūl-ı eyyām-ı mürūru olduġuçün eşribeden (11) şarāb-ı sikencebīn ʿunṣulu ve luʿūḳ-ı ʿunṣul ziyāde nāfiʿdir bu meẕkūrātıñ evṣāfı (12) ve tedbīri aḳrābādīnden olunmuşdur ammā Münhāc ṣāḥibi beẕr-i kettān daḳīḳ olup (13) dühn-i levz maʿa ʿasel luʿūḳ olunup her nere iʿṭā olunsa defʿ ėder dėmişdir (14) ve iʿḳā bunda cilā ve talṭīf ve tefṭīf ve tefṭīʿ vardır ṭabīb İbn-i Serāfiyūn vaṣf eylemişdir (15) bu luʿūḳu levz-i muḳaşşer ve tīn ve fıstık ve ḳalb-i ṣanavber ve zūfā bir yerde cemʿ olup (16) baʿde'l-daḳḳ ve saḥḳ maʿa māʾ-i ʿırḳ-ı sūs muġallī ve maʾ-i persiyāvşān luʿūḳ olunsa ṣāḥib-i (17) rebve böyle mübarek ʿilāc olmaz ṣāḥib-i Şifā rebv-i sevdāviyye milsī rummān luʿūḳu (18) ve şarābı maʿa māʾ-i şevr veya maʿa māʾ-i şaʿīr isḳāsı gibi olmaz dėmişdir gāh (19) olur ki ʿırḳ-ı ʿażīmiñ imtilāsından ḍīḳu'n-nefes olur gāh şiryān

[171b]

(1) ʿaẕīmiñ imtilāsından imtilāʾ-i demevī olur ol devā-yı faṣddır gāh olur ki (2) rebv ḥarāret-i zāʾideniñ ifrāṭından olur bu nevʿiñ ʿilācı eşribe-i müberride ile tedbīr ėdip (3) ve nuḳūʿāt-ı müberride ve müzevverāt-ı müberride ile ḥarāretin iṭfā eylemekdir eger ḥarāret ziyāde ise (4) iʿṭā olan eşribeye bir ḳırāṭ miḳdārı kāfūr żamm eylemek lāzımdır **bāb-ı ʿāşir nefes-** (5) **ü'l-intişāb beyānındadır** vech-i tesmiye taʿrīfinden maʿlūm olur bu bir marażdır ki (6) bunuñ ṣāḥibi başı aʿlāya defʿ ėdip nefesin ceẕb ėtmeye nice nefes ėtmege (7) ḳādir olmaz sebebi mecārī-i nefesde mādde-i ġalīẓe yāḫūd verem olmaḳdır bunuñ (8) daḫı ʿilācı rebv gibidir nihāyet bu marażıñ ṣāḥibi edhānla ṣuverin tedhīn ėtmekdir (9) ictināb gerekdir zīrā istirḫā-i ʿaḍalāta ve tarṭībe sebeb olur lāzım gelir ki mecrā-yı (10) nefese mażāyıḳa vėre **bāb-ı ḥādi ʿaşer taḫte'ṣ-ṣavt beyānındadır** Türkīde (11) āvāz ṭutulmaḳdır vaḳt olur ki sebebi berd balġamdan olur ḫançereye ḫuşūnet gelmekle (12) ṣavtı meblūl-ı tābdan çıḳar gibi ʿilācı rebvede ẕikr eyledigimizdir eger ḥarāretden (13) olursa ḫançereniñ melāseten giderdigiçin ve çoḳ çaġırmaḳdan olan ālet-i (14) teneffüsü yorġup ve ḥarāret vėrip melāseti giderdigiçin

yineʿ ilācı bizim (15) suʿāl-i yābisde ẕikr eyledigimiz ʿilācdır cümleden buña semen maʿa ḥall-i kümāt eylemek (16) nāfiʿdir tarṭīb ve telyīn eyledigiçin ḫuṣūṣan dühn-i benefsec maʿa sükker ġarġara vėrmek (17) nefʿ ėder irḫā eyledigiçin bu maraż ṣāḥibi ziyāde çaġırmaḳdan ve ġubār ve duḫāndan (18) iḥtirāz eylemek lāzımdır ve her māliḥ ve ḥārr ve ḥāmıż olanlardan perhīz ėtmek gerekdir (19) zīrā bunlar ḫançereye ḫuşūnet verir meger balġam ziyāde ola ve ṣavta żarar ėdip

[172a]

(1) māniʿ ola ol vaḳt ḫumūżātdan ammā şarāb-ı leymūn ve sikencebīn-i ʿunṣulu istiʿmāl eyleseler (2) maʿḳūldür ve ġıdādan fūl ve tīn ve ṣanavber ve zebīb ve emṣālehüm ne ḳadar ziyāde yense (3) fāʾidedir ḫuṣūṣan ṣamġ ve ḥıltīt ve beẕr-i kettān ve sebistān ve ʿırḳ-ı sūs ve ḳaṣabü's-sükker (4) ve ʿilkü'l-buṭm ve rātiyanec ve ḫall-i ʿunṣul ve neşā ve keṯīrā ve beẕr-i ḳıṯṯā ve ḫıyār ve beẕr-i ḳarʿ (5) ve nīm-birişt ve cemiʿ luʿābāt mübarek ve nāfiʿdir **bāb-ı ṯānī ʿaşer suʿāl beyānındadır** (6) imdi öksürük ki beyān ėderiz riyeniñ ve ṣadrıñ ve ḥicāb-ı ṣadrıñ ḥareketinden (7) olur la-cerem öksürük ṣūretde ʿaṭs miṯlīdir ve öksürük iki ḳısımdır biri raṭbdır ki (8) buṣāḳ maʿa balġam gibi ḫāric olur ve bir ḳısım yābisdir andan nesne çıḳmaz şol suʿāl ki (9) balġam-ı ġalīżden veya bāridden ola ki ṣadra vāṣıl ola ʿilācı rebvede ẕikr (10) eyledigimiz eşribe ve ḳavānindir ammā tiryāk-ı kebīr ve ṣaġīr ve tiryāk-ı erbaʿa ve meṯrūdiṭūs (11) ve luʿūḳ-ı başal-ı ʿunṣul kāfīdir eger rummān emlesi luʿūḳ vėrirlerse defʿ olur ammā (12) suʿāl yābis olursa māʾ-i şaʿīr maʿa şarāb-ı benefsec ve luʿūḳ-ı rummān-ı ḥulv maʿa dühn-i (13) levz nāfiʿdir ve bu ḥabb ġāyetle mübārekdir ṣıfatı budur lübb-i beẕr-i ḳıṯṯā ve beẕr-i ḳıṯṯā (14) ve beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i ḳarʿ ve ḫaşḫāş mütesāvī olup neşā ve rubb-ı ʿırḳ-ı sūs bunlarıñ (15) rubʿi miḳdārı ola ve bu meẕkūr cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ola ve baʿde maʿa şarāb-ı (16) rummān-ı ḥulv taḫmīz olup ḫurde ḳurslar ėdip leyālīde femde imsāk olunsa eger (17) bir miḳdār beẕr-i recle daḫı żamm olursa laṭīfdir suʿāl olan kimesneniñ ġıdāsı (18) ḳarʿ müzevveresi ve ḫubbīz ve mülūḫıyā ve recle ve ısfanāḫdır ve nīm-birişt ṣafrāsı (19) suʿāl bārid ve müzmin olursa ṣafrā-ı beyż maʿa fātirni nāfiʿdir dibs ḫod nefʿ

[172b]

(1) cihetinde cilā ve taḳviyet ve tesḫīni olduġuçün nāfiʿdir eger żarūretle iḳtiżā ėdip (2) laḥm ḳısmı ekl olunursa maʿa maṭbūḫ kavārʿ ve ḫınṭa ya erişte yiyeler suʿāl ḥārr (3) ve yābis olduḳda sükker ve ḳarʿ ve dühn-i levz gibiler ġıdā olunmaz eger suʿāl nevāzilden (4) olup ḳaṣabe-i riyede ise yaʿnī başdan nüzūl ėtmiş ise kendisi ve cündbīdester (5) şemm ėde ve şarāb-ı ḫaşḫāş istiʿmāl ėtmek gerekdir meṣelā ḫaşḫāşıñ ḳışrı māʾ-i şaʿīr (6) ve ʿunnāb ve sebistān maʿa ḫaṭme ġaly olunup bir miḳdār sükker ile ḫalṭ ėdip andan (7) içeler ve bir miḳdārın ġarġara vėreler eger ʿades ve ʿunnāb ve sebistān ve ḫaṭme ve ḫubbīz (8) ve ḫaşḫāş bir yerde ṭabḫ olunup baʿde ġarġara olunursa enfaʿ eşyādır şol suʿāl (9) ki ẕātü'l-cenbden ola ya verem-i kebedden ola ve sāʾir aʿżā müşāreketden olaʿilācı maraż-ı (10) aṣlī ʿilācıdır zīrā maraż-ı aṣlī zāʾil olıcaḳ suʿāl daḫı zāʾil olur eger suʿāl (11) ishāl muḳarin ise ʿilācı şarāb-ı mersīn ve şarāb-ı rummān emlesi ve yāḫūd şarāb-ı rummān-ı (12) ḫulv ve şarāb-ı ṣandal kifāyet ėder ṭabīb İbn-i Māsūya Mısır sevketinin ki bān dėdikleridir (13) yapraġından bir miḳdārın ziyādece ġaly olunup ḳahve miṣāl şürb olunursa her ne (14) nevʿ suʿāl olursa ḳāṭıʿdir suʿāl-i müzmin ve gerek ḥādiṣ olsun ġayri tedbīre (15) muḥtāc ėtmez **bāb-ı ṣāliṣ ʿaşer nefṣü'd-dem beyānındadır** nefṣü'd-dem dem-i buṣāḳ ėtmekdir (16) eger bu ḳażiyye buṣāḳ vechi ile olursa femdendir eger aḳsırmaḳ ile olursa reʾsdendir (17) eger öḥ öḥ dėmekle olursa ḳaṣabedendir eger ḳayʾ ecelinden olursa merīden yāḫūd (18) miʿdedendir veya kebeddendir farḳı bu üç ʿużva āfet ėrişmekledir el-ʿalāmāt (19) şol nefṣü'd-dem ki ḳaṣabeden veya riyyeden yāḫūd ṣadrdan ola suʿāl daḫı

[173a]

(1) ḳavī ola andan biliriz ki nefṣ-i dem mekān-ı ebʿaddandır anıñçün ṭabīʿat şiddet-i (2) ḥarekete muḥtāc olur ve ḫāric olan faḍalāt siyāh şekl ve müncemidü'l-ḳıvām olup zebedi (3) ḳalīl olur nefṣ-i dem ki ṣadrdan ola sevāda ve cümūda māʾil olup zebedi eḳall (4) olur zīrā riyyeden olsa keṣret-i aḫlāṭdan zebedli olur eger nefṣ-i dem ʿırḳ-ı (5) ferḳaʿadan olursa aʿni catlamaḳ ol vaḳt ziyāde olur ve defʿaten olur eger ʿırḳın (6) femi fetḥinden olursa gāh ziyādedir ve gāh ḳalīl olur ve marīż rāḥat idrāk (7) ėder zīrā imtilā-yı ʿurūḳdan nevʿan ḫalāṣ olur eger nefṣ-i dem veremden olursa (8) nitekim ẕātü'l-cenb ve ẕātü'r- riyye marażlarında olur bunuñ ʿalāmeti iḫtilāṭ-ı faḍalātla olur (9) ve ḳalīl ve keṣīr-i cereyān ile maʿlūm olur eger nefṣ-i dem riyeden ya ġayrı maḥallde

cerāḥatden (10) ise iriñli ṣarı ṣulu ḳabaḳlar ile ve nevāzıl ḥārre taḳaddümü ile maʿlūm olur ve yāḫūd (11) ābī nesneler ekl ėtdikçe meẕkūrāt ziyāde oldugundan maʿlūm olur eger nefṣ-i (12) dem sülükden ola ġam ile ve taẕyīḳ-i ḳalb ve maġşūş miyāh içmek taḳaddümü ile maʿlūm olunur (13) el-ʿilāc bu marażlarıñ ṣāḥibi vācibdir ki keṣret-i kelāmdan ve çaġırmaḳdan ve darılmaḳdan (14) ve cimāʿdan ve ṣıçramaḳdan ve ah deyü nefesin çekmekden ictināb ėde zīrā bu meẕkūrāt (15) demi muḥarrikden ve ḥareket-i bedeniyye ve nefsāniyyeden daḫı iḫtirāz lāzımdır cümleden (16) aḫmer ve müşaʿşaʿ nesnelere naẓar ėtmeye zīrā bunlara naẓar ẕihinde ṣūret-i ḥumret ḳarār (17) ėtmesine sebeb olur bu taḳdīrce demdir ḥareket ėder añınçün ki taṣavvurāt ve hemiyye gāh (18) olur ki ḥālāt-ı bedeniyye ḥudūṣuna sebeb olur bu mebḥaṣıñ burhānı ḫumūżāt nesne taḫayyül (19) ėtmeden esnān ḳamaşıp fem ṣulanmaḳdır ve keṣret-i şarāb ve musaḫḫināt ve müfettiḥātdan iḫtirāz

[173b]

(1) gerekdir kerefes gibi ve bunuñ emṣāli gibi ve merāret ve melāḥat nesnelerden iḫtirāz lāzımdır (2) zīrā taḥrīk-i dem ėder ve teferruḳ-ı ittisāl ve teftīḥ-i ʿurūḳ ėder ʿale'l-ḫuṣūṣ ḳadīm-i cübün milḥi (3) ve tesḫīni ziyāde olduġuçün żarardır ammā tāze peynir nāfiʿdir şedd ėdip lüzūceti (4) ile ḳavī eyledigiçin ve eger faṣdda muʿtād ise faṣd lāzımdır ḥādiṣ olmazdan (5) muḳaddem gerekdir ṣadrı ḍayyıḳ olana ḫod faṣd ziyāde nāfiʿdir imdi nefṣ-i dem ḥādiṣ (6) olsa lāzım olan ʿırḳu'n-nesā ve ʿırḳu'ṣ-ṣāfin nıṣf esfeldedir bu ikiniñ birinden (7) faṣd olunsa muvāfıḳdır zīrā māddeyi aʿlā-yı bedenden esfele ceẕb ėder ammā faṣd olunduḳda (8) ʿırḳı ḳavī fetḥ ėtmek gerekdir ta kim dem ziyāde cārī olup marīż żaʿīf olmaya ve nevāzil (9) maḳūlesin ṣadrdan şarāb-ı ḫaşḫāş ve demü'l-aḫaveyn ve ṣamġ-ı ʿArabi istiʿmāl ile menʿ ėde (10) devā-yı müşterekü'n-nefʿdir ve cemīʿ eṣnāf nefṣ-i demde māʾ-i lisānü'l-ḥamel ile ẕevb ola şarāb-ı (11) encübār içmek ve kehrübā ve demü'l-aḫaveyn ve ṣamġ-ı ʿArabī her birinden nıṣf dirhem ki üçü bir buçuḳ (12) dirhem olur daḳḳ ve saḥḳ olunup bir ḳırāṭ kāfūr daḫı ḫalṭ ėdip şarāb-ı encübār içdigi (13) maʿan içmek eger ḥarāret ġālib ise ve dem ġaleyān ėderse bir ḳırāṭ efyūn daḫı kāfūr (14) ile maʿan devāya izāfe ėderlerse cidden nāfiʿdir ammā żarūret olmazsa dört eczā (15) kāfīdir efyūn lāzım olmazsa ṭabīb İbn-i Serāfiyūn dėr ki encübār ve demü'l-aḫaveyn (16) ve kehrübā ve büssed ve ṭurṣūṣ mekkī birer miṣḳāl keṣīrā ve ṣamġ-ı ʿArabī meger birer dirhem efyūn rubʿ dirhem (17)

muḳaddemā eczāyı saḥḳ ėdip ve efyūnu şarāb-ı rummānī emlesi birle ẕevb ola bu cümleyi (18) luʿūḳ ėdip ṣubḥ ve mesāda bir mülʿaḳa şarāb ola bedel māʾ-i lisānü'l-ḥamel için (19) minvāli meşrūḥu riʿāyet ziyāde nāfiʿdir Mūcez ṣaḥibi cevf nīm-birişte medḳūḳ dem-

[174a]

(1) ü'l-aḫaveyn ve kehrübā ve küzber-i nāşif vaż‘ olunup ve ekl ėdeler zīrā nīm-birişt-i aṣferi keṣīr- (2) ü'l-ġıdādır ve serīʿü'l-inhiżām yāḫūd oġlaḳ laḥmın encübār ve lisānü'l-ḥamel ve küzbere ve zerr-i verd (3) ile ṭabḫ ve ekl ėdeler ve ifrāṭla cūʿ żarardır żaʿfdan ḫavf olunur ve gāh olur ki (4) nefṣ-i dem imtilāda üç gün miḳdārı ġıdā-yı ṣaḳīl vācib olur ancak recle ve recleniñ (5) ʿuṣāresin sükker ile ve lisānü'l-ḥamel ve küzbere ile kifāyet ėder ya māʾ-i şaʿīrde (6) ʿunnāb ve ʿades ve lisānü'l-ḥamel ġaly ola üzerine medḳūḳ dem-i aḫaveyn mezc olup (7) istiʿmāl ėdeler aḳrābādīnimizde niçe maʿācīn ve aḳrāṣ vaż‘ eyledik ve her birinde (8) ne maraż içindir tafṣīl eyledik aña mürācaʿat oluna ammā müşterekü'n-nef‘ olup cemīʿ envāʿına (9) nefṣ dėmek bir mücerreb ʿilācdır ki anı Ḥāvī-i Kebīr ṣāḥibi sümüklü böcegi pāk maʿa milḥ (10) ġusl ḥādiṣ efrenc üzere batırıp eczā-ı ḥārre bedeline kehrübā ve büssed ve encübār (11) ve küzber-i medḳūḳ ziyāde ekip yiyeler maraż-ı nefṣden ḫavf yoḳdur dėmişdir ve Allah taʿāla (12) aʿlem **bāb-ı rābiʿ ʿaşer ʿalaḳ beyānındadır** cemiʿ ʿalaḳadır sülükdür ki şularda olur (13) ḥulḳuma māsik olur müteʾeẕẕī olur imdi bundan emīn olayın diyen kimesne (14) māʾi ṣaff ėdip içmek gerekdir eger ṣaġīr olup ʿunḳa yapışsa ṭūl-ı eyyāmla (15) bundan nefṣ-i dem ʿārıż olur ʿalāmeti dem ḳayʾ ėdip ve ġam ve ıẓṭırābla göñlü (16) dönmekdir ḳaçan böyle olsa marīżiñ femin fetḥ ėdip göreler eger silk yayın ise (17) aḫẕ oluna barmaḳ ile ya kelbeten ile fe-emmā üzülmekden ve ḳaṭʿ olunmaḳdan iḥtirāz gerekdir (18) ta kīm reʾsi sülüküñ içeride ḳalmaya eger görünmek ve aḫẕ olunmaḳ mümkün olmazsa (19) ḫall ve ḫardal ve baṣal māʾları bir yerde ġaly ve içine bir miḳdār milḥ żamm ėdip ve ḥalḳına ġarġara

[174b]

(1) vėreler Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa dėr şūnīz ve küzbere ve ḫardal aġızda ṭutmaḳ ḥalḳı (2) mesḳaṭ ėder dėmişdir eger ısḳāṭ ėtmezse ḥamāmda ziyāde iclās ėde ta devḥa (3) mertebesine vardıḳda bir miḳdār ḳar pāresin feminde ṭuta ʿalaḳ ḥārrdan incinip (4)

bāride meyl ėdip sāḳıṭ olur ḥekīm Ebḳırāṭ dėr ki taḥta ḳamlın imsāk ėden (5) feme ḥalḳına ṭoġru baḳıp buḫārı ceẕb ėderse bi-iẕnillah ʿalaḳ sāḳıṭa olur (6) bu faḳīr maʿnāyı müşāhede ėtdim eger taḥta biti olmazsa ḳuru yapraġı daḫı bu ḫāṣṣa (7) vėrir baʿde vuḳūʿu'l-ʿalaḳ buṣāḳ-ı dem bāḳī ḳalırsa dem-i rummān ve cülnār ve summāḳ (8) bu üçü bir yerde ġaly ola ġarġara vėrilse defʿ ola ve demü'l-aḫaveyn daḳḳ-ı ġubār miṣāl (9) ola ve daḫı neşā żamm ola boġazına sürseler kifāyet ėder **taʿālīm-i sitteniñ** (10) **taʿlīm-i ḫāmisiñ sifr-i sādisi on beş bābı müştemildir bāb-ı evvel loḳma ve şevke** (11) **beyānındadır** boġaza loḳma yāḫūd şevke ṭurmaḳdır ʿilācı ṣu içip ve büyük (12) loḳmalar belʿ ėtmekdir bunuñla defʿ olunursa ḥammāma ḳonulup dühn-i zeyt ile birinci kerre (13) isḳā olunup iki dāllısı mabeynine yumruḳ ile ḍarb oluna muḥkem ḳayʾ eyleye ve zor (14) ile çıḳarmaḳdır yāḫūd ṣafrātınıñ başdırmasınıñ bir miḳdārın ki ḳuru incīrden (15) büyük loḳmalar peydā ėdip ve yaġlayıp sürʿat ile defʿaten yedirip üzerine ṣu (16) içirip ḫalāṣ ėtmekdir Nefesī Mūcez şerḥinde süngere bir ilik baġlayıp ve yaġa (17) batırıp belʿ ėtdireler ve üzerine māʾ tesḳī oluna sünger münfiḫ olur bu kerre (18) defʿaten ceẕb ėdeler ki loḳmadan ve şevkeden ḫalāṣ olur dėmişdir **bāb-ı ṣābī** (19) **tedbīr-i maġrūḳ beyānındadır** ṣuya ġark olmaḳ ḥalḳ ve riyye emrāżınıñ esbābındandır

[175a]

(1) anıñçün bu maḥallde ẕikrin īrād eyledik imdi ṣuya ġarḳ vādīsine varan āʿkil (2) yādigārı başı aşaġa ayaḳlarından ṣalb ėdeler ta kim ṣu çıḳa baʿde şarāb (3) içinde bir miḳdār fülfül ġaly ėdip boġazına ġarġara vėreler ve ḥınṭa harīresin (4) yedireler ta kim ḥabs-ı nefesde olan ʿufūneti ve ṣudan olan ruṭūbeti defʿ ve taḥlīl (5) ėde **bāb-ı ṣāliṣ emrāżü'ṣ-ṣadr ve'r- riyye beyānındadır** ṣadr ve'r- riyye marażlarıñ (6) ʿalāmetleriyle marażları teşḫīṣ olunur ol ʿalāmāt gerek ʿārıżı ve gerek aṣli (7) olsun ḥarāret ʿalāmetleri nefesiñ büyüklügü ve harāretidir ve teneffüsüñ nesīm ile rāḥat (8) olmasıdır ʿalāmet burūdet-i nefesiñ taṣġīri ve havā-yı ḥārr ile fāʾide-mend olduġudur (9) ʿalāmet-i yübūset ḳıllet-i fuḍūldur ve ṣavtıñ ḫuşūnetidir yaʿnī balġam ve buṣāḳ ḳalīl olduġudur (10) ʿalāmet ruṭūbet-i tefennüs eylemede ḫorlamaḳ ve keṣret-i fuḍūldur imdi ṣadrda ve riyyede (11) ṣıḳlet māddeye zelīldir ve bir mevżiʿden bir mevżiʿe evcāʿıñ ḫiffetle intiḳāli delīl-i (12) rīḥdir ve suʿālle ve keṣīr-i fuḍūl ḫāric olmaḳ māddeniñ ḳarīne dālldır ve fuḍūl-ı (13) buṣāḳ ėtmek ḳuru öksürmekle māddeniñ

baʿdına dālldır böyle olsa ẕātü'l-cenb (14) emrāż-ı ṣadrdan maʿdūrdur ẕātü'r- riyye ise emrāż-ı riyyedendir imdi ẕātü'r- riyye (15) aḳciger vecaʿıdır ki verem-i ḥārrdır ya leẕẕāt ḥudūṣuna bādī olan ya demdir (16) ya ṣafrādır ammā bi'l-ʿarż ki ḥādiṯ olur balġam-ı māliḥ ve müteʿaffinden Mesīḥī dėr ki (17) ẕātü'l-cenb verem-i ḥārrdır aḍlāʿ bāṭında belki ġışāsında ḥādiṯ olur ʿalāmeti (18) Mūcez ṣāḥibi dėr ki buña lāzımdır ṣadrda ṣıḳl olmaḳ ve ḍayyıḳ ve ḥarāret ve vecaʿ (19) mümtedd olmaḳ ve yaḫūd oñurġa üzere yatmaġa ḳādir olmaḳ ʿinde't-taḥḳīḳ arḳa

[175b]

(1) üzerine yatmaġa ḳādir olur ammā ḥummā-ı ḥārre ḥudūd-ı vech müverrem ve tesvīd (2) ve tesvīd ve nabż mevci olmaḳ ve sebat ve ecfān-ı ʿuyūn müverrem ve ġalīż olmaḳ (3) ʿalāmetindendir ve bu ẕātü'r- riyye marаż-ı ḳātildir ekṣeriyā yedi güne dek gāh olur ki (4) yedinci gününde helāk ėder vaḳt olur ki ẕātü'l-cenbe müntaḳil olur (5) ve müteḥallil olur buña nisbet eslemdir vaḳt olur ki ẕātü'l-cenb ẕātü'r- riyyeye (6) intiḳāl eylemekden sersāma muʾdī olur bir hafta mürūr ėderse ve bu ẕātü'r- riyye marаż-ı (7) ḳātildir ekṣeriyā bir hafta mürūr ėderse sill marаżına varır imdi verem-i balġamı ẕāt- (8) ü'r- riyyeden muḫallefdir demevī olan ẕātü'r- riyyeye buṣāḳ ve ṣıḳlet ve keṣret-i (9) sübāt ve ḳıllet-i ḥumret ve żaʿf-ı ḥarāret muḳteżādır ammā ẕātü'l-cenb ḥaḳḳında Şeyḫ (10) Reʾis ve ʿAlāʾeʾd-dīn ʿale'l-ḳarşī yetimi şevṣa ve bersāma taʿbīr eylemişdir (11) şevṣa ve bersām maʿnāları ṭıbda verem-i ḥārr dėmekdir imdi ẕātü'l-cenb verem-i ḥārrdır ki (12) ālāmet ġıdā vasaṭındadır verem-i ḥārr dėmekdir imdi ẕātü'l-cenb verem-i ḥārrdır ki yaʿaḍalāt-ı bāṭında ya ḥicābda ki aḍlāʿ-ı bāṭında olur ve yāḫūd şol ḥicābda ki (13) ālāmet ġıdā vasaṭındadır buña ẕātü'l-cenb-i ḫāliṣ dėrler bunuñ bulunması ḥiss ve baṣar (14) ve lems iledir ve māddesi ekṣer ḥālde ya ṣafrā ya dem-i ṣafrāvīdir az olur ki (15) balġamdan ola ammā ẕātü'r- riyye bunuñ ḫilāfındır yaʿnī ekṣer balġamdan olur imdi buna (16) ḳalbe ḳarīb olduġuçün ḥummā-ı ḥārr lāzımdır ve vecaʿ ki ṣancıdır elzemdir (17) zīrā ʿużv ḥassāsdır elbette nabż minşārī olmaḳ muḳteżādır ve ibtidāda yābis (18) ve baʿde nefṣ-i dem muḳarrerdir eger vecaʿıñ iştidādı nefesiñ reddi vaḳtinde olursa (19) verem-i ʿaḍalāt ḳābıżadır eger vecaʿıñ iştidādı teneffüs vaḳtinde olursa verem

[176a]

(1) ʿaḍalāt-ı bāsiṭadadır demevī olan ẕātü'l-cenbde ṣancımaḳ ekṣer olur ṣafrāvīde (2) aḳvā olur eger levn-i nefṣ mādde-i aḥmer olursa delālet ėder ki demevīdir ve māddesi (3) ṣafrāvīdir aḥmere māʾil ṣafrā olursa ikisiniñ ictimāʿından eger siyāh ise (4) ve ḫāricden siyāh ėder nesne dāḫil olamamış ise duḫān renginde ise sevdāvīdir (5) ḫuṣūṣan ḥummā nevbetleriniñ iştidādı māddeye delālet ėder ḥummā-ı ribʿ gibi ise (6) mādde-i sevdāvīdir eger ġıbb gibi ise mādde-i ṣafrāvīdir eger ḥummā her gün ise mādde-i (7) balġamiyyedir eger iştidād-ı nevbet ẓāhir olmazsa mādde-i demeviyyedir ḳaçanki mādde ẕāt- (8) ü'l-cenbiye münḥall olmasa ve mābeyninde on dört gün mürūr eylemese mādde-i cemʿ olur (9) ve eklenir vaḳtā ki iriñ żaʿīf olmasa baʿde erbaʿīn yevm sille rücūʿ ėder (10) imdi ʿalāmeti bunuñ ibtidāda şiddet-i aʿrāżla maʿlūm olur yaʿnī ḥumret ve vecaʿ (11) ve seher ve suʿāl ve ḫuşūnet-i lisān ve ʿaṭaş ile maʿlūm olur ve māddeniñ cemʿisiniñ (12) ʿalāmeti ve tamāmeti sükūn ḥattā ve vecaʿı ile maʿlūm olur miṣalen mādde-i veremiyyeniñ (13) ʿalāmeti ve nihāyeti mā-yeteḥallil gitmek ve cemʿ olup eglenmekdir ve bir ʿalāmeti dişlemek ve ziyāde (14) ditredici ḥummā ḥādiṣ olup nabżıñ yaṣṣılıġı temevvücüdür ve gāh olur ki māddeniñ (15) ḥiddetinden şedīd ḥummā ʿārıż olur ve maḫūfʿalāyim ve şedīd-i ḥummā ve keṣret-i suʿāl (16) ẕāhir olur eger meẕkūr ʿalāyim baʿde ẓuhūr bu ʿalāyim ki naḳl olundu ẕāhir olursa (17) ve vaḳt daḫı ḳavī ise ḫavf eylemek lāzımdır bu maʿnā ḳayḥ cemīʿ olduġundan olur (18) nażca delālet ėdip vaḳt-ı selāmete dāll olan ẕātü'r- riyye ve ẕātü'l-cenbde (19) nefṣdir ḥattā helāka daḫı dāll olan budur beyān imdi nefṣ yok ise ve yāḫūd

[176b]

(1) az ise veya raḳīḳ ise ibtidāya dālldır ġılẕeti ve keṣreti ve ḥużreti vaḳt-ı tezeyyüde (2) dālldır sühūlet-i ḫurūcu ve keṣreti vaḳt-i intihāya dālldır ve noḳṣānı inḥiṭāṭa dālldır (3) ve rāyiḥası verd balġam helāke delālet ėder imdi nefṣiñ efḍalı çoḳ olup āsān (4) çıḳandır nażc bulanı aḳ ve ṭuruncu olup yelimşik olmayandır eger nefṣ yevm-i evvelīde (5) ḥādiṣ ola nażc ümīd olunur yevm-i rābiʿa keẕalik buḥrānı yevm-i sābiʿde olan nefṣdir (6) on birinde veya on dördünde nefṣiñ ve nażcıñ ḳuvvetine dālldır eger dört gün (7) geçip nefṣ ẓāhir olmazsa maraż ṭavīldir zīrā ḳuvvetiñ żaʿfına ve māddeniñ eyiligine (8) delālet ėder öyle maraż ṭavīl olur ammā emrāżıñdır balġamı ile delīl-i

müddetdir zīrā (9) ḳuvvetiñ ża‘fı ve māddeniñ ḳuvveti helāke ėrişdirir eger nefs̱-i dem isti‘māl ėdip (10) müstevī ve olmuş olup ḫām olmazsa ol vaḳt iştidād-ı emrāżdan ḫavf ėtmeye (11) hemān ḳuvvete i‘timād ḳıl eger nefs̱ redī ve aḥmer ve beyāż ve aṣferi olup yelimşik ola (12) ve yāḫūd esved ola ve rīḥ kerīhe olup ve ḥārr ola māddeniñ ġılẕeti içindir (13) ve aḥżar olan ṭoñduġuçündür eger rāyiḥası yoḳ ise iḫtirāḳ olduġuna dālldır (14) ve eger rāyiḥası var ise müşkildir el-‘ilāc ẕātü’r-riyye ve ẕātü’l-cenbe marażlarınıñ (15) ‘ilācı müşterektdir faṣd ile ve ḫılṭ ġālibi istifrāġ ile ve ḥuḳneler ve şāflar (16) ve fitīller ile şiyāf ve ḥuḳun ve fitīl müshilden evvelīdir zīrā müshilden ḫavf (17) var mādde ḳalbe ḥareket etmesin deyü bu marażlarıñ eşribesi şol şarāblardır ki (18) anda inżāc ve tenfiyet ve tenḳıye ola cümleden biri tebrīddir mā’-i ṣa‘īr ve şarāb-ı (19) benefsecdir yāḫūd mā’-i ṣa‘īr müdebberdir tedbīri budur ki mā’-i ṣa‘īri muġlā-yı ḥulv ile

[177a]

(1) ḥall ėdip ‘unnāb ve sebistān ve ḫubbīz beẕri ve ḫaṭme ve ḳısūs bir yerde ma‘an ġaly olur (2) ba‘de ṣaff ėdeler ve bārid olduġu vaḳt ‘aṭaşıñ ḳuvveti vaḳtinde şarāb-ı benefsecle (3) ẕevb olup vėreler ve yāḫūd ‘ırḳ-ı sūsnu ġaly olup beẕr-i ḫıyār ile müstaḫleb ėdip (4) ve şarāb-ı benefsec daḫı iżāfe vėreler ve şarāb-ı nīlūfer daḫı yalñız iştidād-ı ‘aṭaşda (5) bārid ėdip vėreler Mūcez’de eydür beẕr-i recle ma‘a sükker veya rummān ile ma‘a mā’-i (6) lisān-ı sevr veya şarāb-ı benefsec şarāb-ı nīlūfer vėrir sefercel lu‘ābıyla şarāb-ı ‘unnāb vėreler (7) dėmişdir Mesīḥī dėr ki mādde raḳīḳ ise ve nefs̱-i dem yoḳ ise şarāb-ı ḫaşḫāş ve (8) şarāb-ı ‘unnāb ya muġlā-yı ḫaşḫāş ma‘a ‘unnāb ve sebistān bī-naẕīr ‘ilācdır eger (9) ‘aṭaş ile ziyāde ishāl var ise bu ḳısım berk yaramazdır bu taḳdīrce şarāb-ı (10) ās ve emlesi şarāb-ı rummān ma‘a ṣandal şarābı ve mā’-i ṣa‘īr-i muhammaṣ ile şarāb-ı ās vėreler (11) ve mā’-i bıttīḥ ve sükker ‘aṭaşa ve ḥarārete a‘lādır eger ‘aṭaş ve ḥarāret-i şiddet üzere (12) ise şarāb-ı iccāṣ a‘lādır eġdiyeden mā’-i ṣa‘īr ya sükker ya eşribe-i meẕkūreden (13) biri ile yāḫūd ėtmek içi ki mā’-i bārid ile meblūl olalar ve ḥarīresi ya ısfanāḫ (14) ya ḫubbīz ya mülūḫıyā vėreler eger iştihāsı ḳavī ise ma’-i ṣa‘īr-i bilā-ḳışr şorbā-ı (15) ferārīc vėreler fī’l-cümle bu iki marażda ḳuvveniñ ri‘āyeti vācibdir ya‘nī ḳuvvet-iża‘īfe (16) ise taġdiye-i ḫāmiż gerek eger degil ise ya‘nīża‘īfe degil ise çoḳ ġıdāya (17) ḥācet yoḳdur edviye-i mevżi‘yeden münāsib ola şem‘-i ebyaż ve kāfūrīdir ki (18) maġsūla dühn-i benefsec

maʿan merhem ola żımād ėdeler bu kifāyet ėtmezse ḫaṭme vėreler (19) kettān ve şemʿ-i aşfer maʿan ve żımād oluna ve taht-ı lisānında bu ḥabbı ḳoyalar şıfatı budur[36]

[177b]

(1) lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā ve ḳarʿ ve ḫıyār ve ḫaşḫāş her birinden birer dirhem levz-i muḳaşşar üç (2) dirhem rubb-ı ʿırḳ-ı sūs nıṣf dirhem bu cümle daḳḳ ėdip rubb-ı rummān emlesi (3) ḫalṭ ve mezc ėdip luʿūḳ ėdip yāḫūd bir miḳdārın ḥabb ve bir miḳdārın (4) luʿūḳ ėdeler ve istiʿmāl ėdeler edviye-i müshileden iktiżā eyledigi rummān ki (5) kemāl baʿde nażcdandır şaḫm-ı ḫıyārşenbeden on beş dirhem alıp (6) ve otuz dirhem şarāb-ı benefsec ile ẕevb ola bir dirhem dühn-i levz-i ḥulv ile imtizāc (7) ėdip ve istiʿmāl ėdeler baʿde nuḳūʿı vėreler iccāṣ keber beş dāne ʿunnāb ve mişmiş (8) on beş dāne zehr-i nīlūfer üç dirhem zehr-i benefsec iki dirhem bunları meblūl ve (9) ṣāf ėdip yigirmi dirhem ḫıyārşenbe ve yāḫūd şarāb-ı benefsec veya şīr-ḫuşk (10) ve yāḫūd terencübīn her ḳanġısı mevcūd ise yigirmi dirhem iżāfe ėdip istiʿmāl (11) ėdeler bir nevʿ daḫı sebistān ve ʿunnāb her birinden beşer dāne iccāṣ-ı kibār ve zehr-i (12) benefsec her birinden altı dirhem cümleyi ḫalṭ ve ṭabḫ ėdip ṣaff ve içine otuz (13) dirhem şarāb-ı benefsec ve yāḫūd luʿūḳ-ı ḫıyārşenbe iżāfe ėdeler ve içireler ḳaçanki (14) verem nażc bula ṭabḫ ʿunnāb ve yāḫūd tīn ve nuḫāle ve şaʿīr-i muḳaşşer ve persiyāvşān (15) maʿan ġaly ve ṣaff üzerine maʿcūn-ı benefsec iżāfe ėdeler içeler ve ḳaṣab-ı sükkeri sinn ėde- (16) rek yemek ziyāde nāfiʿdir vaḳtā ki ʿillet nażc bulup ḥummā zāʾil ola ṣuyu ḥulv ḥammāma (17) dāḫil olmaḳ aʿlādır lakin reʾsine geçmekden ḥaẕer oluna yaʿnī ṣadrını (18) üşütmemek gerekdir ḳaçanki ʿillet nażc bula ve ḥummā zāʾil ola ẕikr olunan muʿālecāt cāyizdir (19) ve illā ḳable'n-nażc cāyiz degildir ve verem olduġu cānib-i riyyeden maʿlūm olunur

[178a]

(1) ve ẕātü'l-cenb ṣıḳl ile ḥiss olunur yaʿnī cānib-i āḫer üzere yatamaz Cālīnūs dėr ki (2) ẕātü'l-cenb bilinmek murād olduḳda bir bizi balçıḳlı māʾ ile bell ėdip marīziñ (3) ṣadrı üstüne ḳoyalar cānib-i evveli tenşīf ėderse verem veʿārıża ol ṭarafdadır (4) Kitāb-ı Saʿdiyye'de eydür ẕātü'l-cenbe lāzım olan faṣd ėtdirip cev vermekdir (5) lakin bārid iken lāzımdır dėmiş Tuḥfe nām kitābıñ ṣāḥibi şarāb-ı benefsec ile maʿan (6) dühn-i

[36] Mülūḫıyā ebegömeciniñ bir nevʿi ve ḳızıl olur

levz dört gün ʿilāc ėdeler vaḳtā ki suʿale gele ve balġam izāleye ibtidā ėde (7) sebistān ve ʿunnāb ve aṣl-ı sūsen ve tīn ve zebīb-i bilād-ı ʿacem ve benefsec bu cümleyi maʿan (8) ġaleyān ve ṣaff baʿde isḳā ėdeler eger balġam maʿa ʿusret ḫāric olursa şarāb-ı zūfā (9) vėreler ve ġıdāsın nuḫāle ḥarīresiyle ısıda ṭabḫ ola yāḫūd dühn-i levz maʿan (10) sükker vėreler ve bu maṭbūḫla maʿan tenḳıye ėdeler ṣıfat tabḫ benefsec ve lisān-ı ṣevr (11) beşer dirhem sebistān otuz ʿaded fülūs-ı ḫıyārşenbe on beş dirhem sükker otuz (12) dirhem imtizāc ėdip istiʿmāl ėdeler ṭabīb İbn-i Māsūyā dėr ki zaḥmeti ziyāde olan (13) kişilere hemān Allah taʿāla ḥażretlerine müstaʿyin olup maʿa leben-i ḥamīr iktifā ėdeler (14) ve bu sefūfdan ġāfil olmayalar ki biz anı aḳrabādīnde beyān eyledik maḥalline mürācaʿat (15) oluna ve daḫı birinci ḳavāʿid tecrübe olunmuşdur cümleden niçe aḳrāṣ ve eşribe ve maʿācīn (16) beyān eyledik ki āḫer kütübde ve aḳrabādīnlerde tertīb olunmuşdur **bāb-ı rābiʿ** (17) **maraż-ı sill beyānındadır** emrāż-ı ṣadrdandır bu bir cerāḥatdır ki riyyede olur (18) ve bunuñ ṣāḥibine ḥummā-ı dıḳḳ lāzımdır sebebi ḳalbe ḳarīb olduġudur bunuñ (19) ṣāḥibi ḳayḥ buṣāḳ ėder farḳ ḳayḥ ile balġamıñ ḥarāreti ve redī rāyihasıdır

[178b]

(1) ʿale'l-ḫuṣūṣ cemre-i nār üzere vażʿ olunsa ve māʾ vażʿ olunsa maʿlūm olur (2) meṣelā nārda rāyiha vėrir ve mādde bir miḳdār ṭursa ḳaʿr-ı māʾ nāzil olur gāh (3) olur ki sill intikāl ėder ve nezle-i ekkāleden olur bunuñ bu kerre riyyeyi ekl ėder (4) vaḳt olur ki sill riyyede teferruḳ-ı ittisālden olur bunuñ ʿalāmeti zebedli dem (5) buṣāḳ ėtmekdir eger sill muḥkem olmazsa az olur ki ʿilāc olur ve zāʾil (6) olur muḥkem olursa ʿilāc olmaz meger talṭīf oluna şol nesneler ki zamānımızda (7) meslūle ʿilāc olunur māʾ-i şaʿīr her gün içilir gerek māʾ-i şaʿīr şarāb-ı ḫaşḫāş (8) müteberriz olsun ve gerek sādec olsun ve sefūf-ı sereṭān meslūle ḳatī münāsibdir (9) beyān bunuñ tedbīri ṭatlı māden ḫāric olandır ol sereṭānıñ esnānın kesr ėdip (10) ve cevfin yarıp māʾ ve maʿan milḥ ġusl ve mesh oluna ve bir ḳıdreye vażʿ ve aġzın (11) telbīs ėdip ve baʿde furuna veya toz içinde bir rūz ve şeb ṭura andan (12) iḫrāc ola ve daḳīḳ miṣāl daḳḳ ve saḥḳ ola ve on dört dirhem bundan ṣamġ-ı (13) ʿArabī ve ṭīn-i Farsī ve ḫaşḫāş-ı ebyaż ve esved meger beşer dirhem keṣīrā üç dirhem bu cümleyi (14) daḳḳ ve saḥḳ ola bir yerde sefūf olup şarāb-ı ʿunnāb ve şarāb-ı ḫaşḫāş maʿan (15) istiʿmāl ėdeler ve lisān-ı ṣevr ve sükker ve leben-i ḥımār ile sükker ve leben-i merra cümle bu meẕkūrāt (16)

muvāfıḳdır ve ġıdālardan oġlaḳ laḥmı ve ferrūc ve kavārʿ münāsibdir ḥubūb ve luʿūḳ (17) ki suʿāl için beyān olundu ziyāde aʿlādır ve ensebdir Mesīḥī dėr ki tāze gül (18) engübīnden her gün yemek sill marażına ṣıḥḥat vėrir belki ḫubz ile maʿan ėdene eger (19) ḏīḳu'n-nefes daḫı icāb ėderse ẕātü'l-cenbde ẕikr eyledigimiz luʿūḳlardan ġāfil

[179a]

(1) olmayalar eger meslūkuñ ḥarāreti şedīd ise ricleden müstaḥleb ėdip ve şarāb-ı (2) rummān emlesi ile içireler defʿ-i ʿaṭaş ve ḥarāret ėdemez ise bir ḳırāṭ miḳdārı (3) kāfūr żamm ėdeler Mūcez ṣāḥibi dėr ki ben tecrübe eyledim meslūle ġayre semek māʾ-i saḫn ile (4) ẕevb ola içine sükker iżāfe olup içirilse bāẕen Allah taʿāla ḫalāṣ olur (5) meger cülūdi ġıṭāsına mülāṣıḳ ve ʿuyūnu meyyite müşābih ve vechi ġubār levninde ola (6) ve baṭnıñ cildi müştedd ola ol vaḳt meslūl dėnmez belki müsbit dėnir aña ʿilāc (7) olmaz bir nevʿ daḫı meslūlüñ şaʿrı sāḳıṭ ola ve ishāl ẕūbāniye mübtelā belki (8) rāyiha-ı kerīhesi daḫı ola bu hemān mevte müteveccihdir ammā bu faḳīr ki müellif-i kitābdır yigirmiden (9) ziyāde meslūle sümüklü böcegiñ etin yedirip ve sümüklü böcegi ḥayy iken daḳḳ ve māʾ-i verd (10) ile temzic ve gülābını ṣaff ve fānīd-i sükkere żamm ėdip içirdim ve bedel-i şerbet (11) leben-i ḥımār maʿan sükker vėrdim ve ʿaṭaşında recle müstaḥleb ėdip bir ḳırāṭ maʿan kāfūr (12) birḳaç defʿa tesaḳḳī ėdip bu ḳadar meslūlden biri maḥaṭṭı olunmayıp necāt müyesser oldu (13) taḳayyüd ėdecekdir **bāb-ı ḫāmis emrāż-ı ḳalb beyānındadır** imdi ḳalb ve riyye birbirine (14) ḳarīb olduġuçün emrāż-ı riyye ʿaḳībinde emrāż-ı ḳalb beyān olundu maʿlūm ola ki (15) ḳalbiñ emzice-i ṣaḥīḥası ve emzice-i ʿārıżıyye-i marażıyyesi vardır bunuñ her biriniñ (16) ʿalāmeti vardır maḥalline göre beyān ėderiz cümleden biri cebelīdir ve vücūdda (17) muḳaddem ve nefesinde eşrefdir miṣalen ḥarāretiñ ʿalāmeti ṣadrıñ ve vüsʿatıdır eger (18) vüsʿat-ı ṣadr beyne ve dimāġ-ı ʿaẕīmi sebebi ile degil ise ve ṣadrıñ şaʿrı keṣīr ise (19) ve nabż-ı ʿaẕīm ise şecīʿdir maḫūf emirlere iḳdām ėder ve ḳalbiñ burūdetiniñ ʿalāmeti[37]

[37] sill marażına ḳız-ı südü ve eşek südü münāsibdir eger bunlar bulunmaz ise tāẕe keci südü içireler münāsibdir eger bu südleri ḳablar naʿbe şerbetle vėrseler münāsibdir lakin süd içirmek herkeşiñ kārı degildir meleke-i ṭabīb maʾaẕin kārıdır ki marīżi göre eger ʿufūnetinden ḥummāsı yoġısa vėre eger ʿufūnetinden ḥummāsı var ise vėrmeye zīrā süd ʿufūnete imdād ėder bunu vėrecek marāḳı ziyāde olur temellik teleffüne bāʿiṣ olur ve eṭibbā maḳūlesinden baʿżılarını muṭlaḳ südü nāfīʿ ittiḳād ėdip mizācī marażı tefeḳḳud ėtmeden ġaflet ėdip süd içirirler bu sebeble ʿillet-i ʿalīl zamānda olup helākiye sebeb olur ammā māʾ-i cübün bu marāżıñ evvelinde ve aḫīrinde münāsibdir nāfiʿdir żararı yoḳdur bedeni tarṭīb ėder ve semirdir ve hāddeleri pāk ėder ġāyet münāsibdir

[179b]

(1) ḥarāretiñ ʿaksīdir ḫavf ve cübn bunuñ şānındanda7dır ʿalāmet-i ruṭūbet nabżıñ (2) yaʿnī şiryānıñ mülāyimliġidir daḫı enf ālātıñ sürʿatidir ġażab ve feraḥ gibi ve keşret-i (3) faḍalātdır ve bevl ve ġāyiṭdir ve ʿaraḳdır bu meẕkūrātıñ żıddı ʿalāmeti yübūsetdir (4) emzice-i mürekkebeniñ ʿalāmetleri ʿalāmet-i müfredeniñ terkībidir ammā ʿalāmāt-ı (5) mizāc ḥārr-ı iltihābdır ve ʿaṭaşdır anı havā-ı bārid teskīn ėder daḫı sürʿat-i nabż (6) ve sürʿat-i nefesdir ve bunlarıñ tevātürüdür ve ġam ve ıżṭırābdır ve ḥarāret ve ḳasāvetdir (7) ve bī-merḥametlikdir ammā mizāc-ı bāridiñ ʿalāmeti nabżıñ ve nefesiñ tefāvütleri ve ṣıġarıdır (8) ve merḥamet ve rıfḳatdır ve ḫavfdır ammā ʿalāmet mizāc-ı yābis nabżıñ ṣalābetidir leyyinden (9) ṣoñra mizāc-ı raṭb bunuñ ʿaksīdir edviye-i ḳalbiyyedendir ve ḥārr olan ḳısmındandır (10) misk ve ʿūd ve ʿanber ve behmen-i ebyaż ve aḥmer ve ibrīsem ve zaʿferān ve ḳaranfil edviye-i ḳalbiyeden (11) olup bārid olanlardandır kāfūr ve büssed ve ṣandal ve verd ve ṭabāşīr ve küzbere (12) ve tuffāḥdır edviye-i ḳalbiyyeden iʿtidāle ḳarīb olanlardandır lisān-ı sevr (13) ve ẕeheb varaḳı ve fīrūze veya ḳuvvet bu ẕikr eyledigimizden maʿadā edviye-i ḳalbiyyeden (14) gerek ḥārr gerek bārid edviye çoḳdur biz anıñ cümleden ẕikr eyledik kitābımızıñ (15) müfredātına mürācaʿat ėden murād üzere vāṣıl olur ammā edviyye-i ḳalbiyyeden olup (16) mürekkeb olanlardan biri müferriḥ-i yāḳūtīdir ve devā-yı miskdir ve ġayrı maʿācīndir (17) ki aḳrabādīnde envāʿ ve ecnāsın bī-nihāye beyān eyledik **bāb-ı sādis ḫafaḳān** (18) **beyānındadır** fetḥatātla yürek oynamaḳdır ve emrāż-ı ḳalbiyyedendir ve ḳalbe ʿārıż (19) olur bir ḥareketdir eger ḥafaḳān ziyāde olsa ġaşy icāb ėder eger ġaşy ziyāde

[180a]

(1) olsa mevt icāb ėder sebebi iḫtilācdır ya sūʾ-i mizāc-ı sādecdir ki müveẕẕebdir (2) keyfiyyet ve kemmiyet ile maddī olanıñ māddesi için ḳıvām ola ya aḫlāṭ-ı erbaʿ ki (3) ḳıvām olmaya ya rīḥ ve ebḫire duḫānına ve yāḫūd demdir ki ḳalbe meskūb olur (4) ve inṣābı rifʿat olur öyle olduḳda nabżda iḫtilāfāt-ı ʿacībe rifʿate şiddet-i (5) ḥarāretden havānıñ teʾşīri olmaz yāḫūd ḳalb mümtelī olmaġla havā aña vāṣıl olmaz (6) yāḫūd sebebi süddelerdir ki mecārī-i ḳaʿrda olur rūḥuñ vuṣūluna ve havānıñ (7) bi-kemāle īṣāline mānīʿ olur bu taḳdīrce iḫtilāf nabż-ı ṣıġarda ve ʿaẕīmede ve (8) ḳuvvetde ve żaʿfda ḳatī ẓāhirdir aṣl olan idrāk ėder yāḫūd sebebi ḥiss-i ḳalbdir (9) böyle olsa ḳalb

müteʾeẕẕī olur zīrā bedenden ebḫire-i ġıdāiyye ve ḥarāret-i ġıdāiyye (10) münfekk olmaz ya infiʿālāt-ı nefsāniyyedir bunuñ farḳı ḥiss ile ya żaʿf-ı ḳalb ile (11) ḳuvvet-i nabż ve żaʿf-ı nabż ile maʿlūm olur yāḫūd ḫafaḳānın sebebi şeyʾ-i ġarīb (12) vārid olmaḳdan olur ki ḳalbe eẕā vère bu maʿnā zehirler tenāvülden ve mesmūm (13) ḥayvānlar ledāġından olur yāḫūd bāṭında dūdlar ve ṣuʿbānlar olmaḳdan olur (14) zīrā bunlarıñ ḥādiṯi ebḫire-i redīniñ ṣaʿūduna badī olur bu taḳdīrce ḳalb (15) müteʾeẕẕī olur şol kimesneye ḫafaḳān ya ġaşy eḳall ve ednā sebebden ʿārıż ola (16) yaʿnī ġafille vāḳiʿola hālbuki ḳuvvet-i ḳalb ḥabsden olmaya ol kimse ekṯeri ficāʾdan (17) helāk olur el-ʿilāc ḫafaḳānıñ ʿilācı gerek sūʾ-i mizāc-ı sādec ve gerek māddī (18) olsun mizāc-ı taʿdīl olunup mādde-i istifrāġ ḳılınmaḳ lāzımdır eger dem ise (19) faṣd oluna ḫafaḳān-ı demevīye cimāʿ ėtmek nefʿdir ammā ġayrı ḫılṭlar edviye-i

[180b]

(1) müshile ile istifrāġ ḳılınır ve edviye-i müshile vėrildikde edviye-i ḳalbiye żamm oluna (2) eger sūʾ-i mizāc bāḳī ḳalırsa ḥārr olan eşribe-i bāride ile ki rāyiḥası laṭīf ola (3) tarṭīb ve tenḳıye oluna cümleden şarāb-ı ḫummāż ve nīlūfer ve rummān gibileri lisān-ı ṯevr (4) māʾ ile ve māʾ-i nīlūfer ve māʾ-i verd veya māʾ-i beẕr-i recle ile ve müferriḥāt-ı bāride ya ḳuvvetiyye (5) ile ve devā-yı misk ḳurūḫlu ile ve gāh olur ki ḥafaḳān-ı ḥārrıñ ʿilācına sūʾ-i mizāc (6) ifrāṭla olursa kāfūr żamm eylemek lāzımdır bu ẕikr eyledigimiz ḥarāret ifrāṭla olursa (7) ve illā edviye-i bārideye çendān iltifāt olunmaya zīrā cirm-i ḳalbi tebrīd ėder ve rūḥu (8) iṭṭifā ėder eger żararı olursa ḳurṣ-ı kāfūrda ve zaʿferān vardır nāfiʿdir ḫuṣūṣan (9) bārid-i ṭayyiblerden māʾ-i verd ve māʾ-i ṣafṣāf ve bān ve ḫıyār ve ās māʾları gibi ḳatī aʿlādır (10) kāfūr ve ṣandal ve kümmeṯrā ve sefercel nāfiʿdir aġdiyeden nārdīniñ aşı ve aġdiye-i (11) ḫışrımı ve aġdiye-i tuffāḫ ve ḳuzu ḳulaġı burānīsi ile maṭbūḫ olan (12) ġıdā ve maʾ-i ribās-ı maṭbūḫ olan ġıdālar aʿlādır ḥafaḳān-ı ḥārrede luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā (13) ile māʾ-i verd żımād olunup ṣadrına sürüle sevīḳ-i şaʿīr daḫı hindībā māʾi ile (14) aʿlādır Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve daḳīḳ ve sevīḳ-i şaʿīr ve māʾ-i verd (15) żımād olunmaḳ eyi ʿilācdır dėmişdir Minhācü'l-beyānda ḥafaḳān-ı ḥarrda uykusun (16) ve reşş ve laṭīf fevākihe ve bārid ḳoyup māʾ-i verd ile dār u divārı taṭyīb ḳılmaḳ (17) nāfiʿdir dėr Nefesī Mūcez şerḥinde ḥafaḳān ki sūʾ-i mizāc-ı bāridden ola ʿilācı (18) taʿdīl-i mizāc ėdip şarāb-ı tuffaḥ-ı mümessek ve beẕr-i reyḥān ve māʾ-i lisān-ı ṯevr ve māʾ-i (19) ḳaranfil ve

muḳarriḥāt ḥārre-i yāḳūtiyye ve devā-yı misk-i ḥulv ve tiryāk-ı kebīr ve cüvāriş-i tuffāḥ

[181a]

(1) ve sefercel nāfiʿdir dėr Ḳānūn'da ḳaranfil dėdigi ʿArabistān'da olur bādrencbūye- (2) niñ berḳūʿı ki Şām'da Erbīn nām ḳaryede māʾin istiḫrāc ėderler ėder (3) māʾ-i lisān-ı ṣevr ve beẕr-i bādrencbūye ve beẕr-i reyḥān ve sükker ve zaʿferān ḥafaḳāna (4) nāfiʿdir Sitte-i Żarūriyye nām-ı kitābda reyḥān ve nercis ve ḳaranfil ve nārenc ve (5) leymūn ve turunc bunlarıñ ezhār ve evrāḳları ve ʿūd ve misk ve ʿanber teşmīmi ḥafaḳāna (6) fāʾide ėder dėmişdir aġdiyeden lüḥūm-ı efrāḥ-ı decāc meşvī olup üzerine (7) dār-ı ṣīnī ḳırfe besbāse fülfül zaʿferān vażʿ ėdip ekli münāsibdir ve yāḫūd (8) sükker ile fıstıḳ ve ʿasel ve rūz ṭabḫ ėdip zaʿferān żamm ola iṭʿām oluna (9) ve ṣadrını dühn-i bān ya dühn-i sūsen veya zanbaḳ maʿan ki üçü maʿan ola bir miḳdār (10) misk żamm ve tedhīn oluna nefʿi bī-nihāyedir ammā ḥafaḳān sūʾ-i mizāc-ı yābis ve yāḫūd (11) sūʾ-i mizāc raṭb ise bu ẕikr eyledigimiziñ żıddıyla ʿilāc ėdeler aġdiyeden ve (12) edviyeden ve meşmūmāt-ı ḥārr ve bārideden memzūc ėdip taʿdīl-i mizāc eyleyeler (13) eger ḥafaḳān ebḫire-i duḫāniyyeden olursa bizim ḏīḳu'n-nefesde ẕikr eyledigimiz edviye ile (14) ʿilāc ėdeler eger ḥafaḳān mesmūm-ı ḥaşerāt-ı arż ledāġından veya işrābından ola (15) ʿilācı ol ikisiniñ ʿilācıdır şol ḥafaḳān ki müşāreket-i ʿużv ile ola (16) ʿilācı daḫı ol ʿużvuñ ʿilācıdır cümleden ḥafaḳān durur aña müşābih namāzbur ve (17) baṭında ṣuʿbān olmaḳdan ola ʿilācı ol ʿilācdır ki biz anı iḫrāc-ı dūd (18) ve ḳatl-i dūd için beyān eyledik nihāyet taḳviyet-i ḳalb ėtmekde mübālaġa lāzımdır (19) ammā ḥafaḳān ki ḳuvvet-i ḥissden olur anıñ ʿilācı edviye-i ḳalbiyye ile taḳviyet vėrip

[181b]

(1) ġıdāsın muġalliẓāt ḳılmaḳdır eger ḥafaḳān żaʿf-ı ḳalbden olursa keẕalik ʿilācı (2) edviye-i ḳalbiyye ile ve müferriḥāt-ı ḳalbi tefrīḥ ėdip ve taḳviyet vėrmekdir imdi emrāż-ı (3) ḳalbiyyede ṭabīʿat-ı līnet üzere olmaḳ lāzımdır ta kim buḫārın ṣıḳlı ḳalbi müteʾeẕẕī (4) ḳılmaya bu faḳīr müellif-i kitāb ḥafaḳāna kendim mübtelā oldum ve envāʿına ʿilāc (5) eyledim taʿdīl-i mizāc ėdip ḫılṭ-ı mevzi istifrāġından ṣoñra devā-yı misk (6) mürraḳdır müʾeṣṣir görmedim inşāʾallah taʿāla bizim akrabādīnimizde mürācaʿat olunduḳda (7) envāʿ-ı muʿālecāt beyān olunmuşdur ġayrı kitāba ve ʿamele

iḥtiyāc ḳalmaz bu maḥallde mükerrer (8) olmasın ve bu ḳadar ile iktifā eyledik **bāb-ı sābiʿ ġaşy beyānındadır** ġaşy bayılmaḳdır (9) bu bir ḥıltdır ki ḳuvvet-i ḥiss ve ḥareket-i żaʿf-ı ḳalbden müteʿallil olur imdi ġaşyıñ (10) sebebi rūḥ-ı ḥayvānī bāṭın-ı ḳalbden aʿżāya vāṣıl olmaḳdır yāḫūd rūḥ-ı ḳalīl (11) olduġudur yāḫūd rūḥ-ı keşīr olup mecrāsında sedd olduġuçündür yāḫūd (12) bāṭınına teveccüh ėtdigiçindir bir sebebi daḫı ḫılṭ-ı mūzīdir ki ḳalb üzerine vardır (13) olur bu ḳażiyye ḥummā nevbetlerinde ve semūm-ı ḥaşerāt-ı lesāʿından ve semm istiʿmāl ėtdiklerinde (14) ḳatī ẓāhirdir yāḫūd ebḫire-i duḥāniyye ḫāriciyye ya bedeniyye vuṣūlüdür ve yāḫūd sūʾ-i (15) mizāc-ı sādec ve māddīdir öyle rūḥ cemʿ olur ḳalbi ḥıfẓ eylemek için ya iʿtidāl (16) vėrmek için yāḫūd riḳḳat-i rūḥdur ya ḳıllet-i taḥallī ziyāde olduġuçündür (17) bu maʿnā insāna cūʿda ve keşret-i istifrāġda vāḳiʿ olur zīrā rūḥ münbasıṭ (18) olmaz gāh olur ki ġaşy şirket-i miʿde ile olur ya ʿużv-ı āḫer-ı şirketle olur (19) raḥm gibi zīrā bunlara olan āzārdan ḳıllet-i müteʾeẕzī olur ʿilācı sūʾ-i mizācı

[182a]

(1) taʿdīl iledir ve sūʾ-i mizāc mādde taʿdīli iledir yaʿnī istifrāġ-ı aḫlāṭla daḫı (2) edviye-i ḳalbiyye ile ki taʿdīl eylemekdir ve ʿużv-ı müşāriki ıṣlāḥ ḳılmaḳdır ve ebḫire ḳalbe (3) vuṣūlden menʿ ḳılmaḳdır ve sümūmātdan olursa aña göre devā ḳılmaḳdır ve imrāḳu'l-ḥavm (4) şarābla efḍal-ı aġdiye ve enfaʿ ʿilācdır eger ḥarāret ziyāde ise tebrīd eylemek (5) cümleden muḳaddemdir imrāḳu'l-ḥavm ve şarāb ifrāṭ-ı ḥarāretde cāyiz degildir böyle olduḳda (6) taʿdīl-i mizāc enfaʿ ʿilācdır **bāb-ı ṣāmin emrāżü'ṣ-ṣedy beyānındadır** imdi (7) ṣedy bir ʿużvdur ki ḥaḳḳ subḥāne ve taʿāla anı tevlīd-i leben için ḫalḳ eylemişdir (8) ve bir mübarek ʿużvdur ki ʿurūḳ ve şiryān ve ʿaḍaleden mürekkebdir ve bunlarıñ (9) vüsṭaları laḥm-ı ġuddīden ṭolmuşdur maraż daḫı ya demevīdir ya balġamīdir ya ṣafrāvīdir (10) sevdāvī olmaḳ az olur olduḳda daḫı evrām-ı dem ile muḫteliṭ olur ve ṣedy (11) ḥīn-i bülūġda münʿaḳid olur ʿalāmāt-ı mevādd ve evrām-ı maʿrūfdur şol ʿilāc ki (12) ṣedye ibtidāda ʿamel olunur sirkencübīn ile daḳīḳ-i fūldür ya dühn-i verd ile ḫalldir (13) yāḫūd nīlūfer ve benefsec ve ʿades üçü maʿan bir yerde medḳūḳa ʿacīn olup naṭūl (14) olunmaḳdır vaḳt-i tezeyyüdde boy toḥmu ve iklīlü'l-melik ve bābūnec bir yerde daḳḳ olunur (15) münḥūlen sirkencübīn ile maʿcūn ėdip żımād ve naṭūl ḳılmaḳdır bu nevʿden biri (16) ṣedyniñ büyümeyip ṣaġīr olduġun ṭaleb ėtmekdir bunuñ ʿilācı ṣāfī ṭīn ki (17) müremmel olmaya ḥall ve ʿafṣ māʾi ve

isfīdāc ve beẕr-i benc bu cümlesini gerek bir yerde (18) gerek yalñız bir yerde ṭīn ile ḫalṭ ve mezc ėdip bir bez pāresi üzere yayıp (19) memeyi anıñ ile leff ėdeler bi-emrillah taʿāla kebīr olmaḳdan ḳalıp ṣaġīr olur

[182b]

(1) eyi ʿilācdır ve mücerrebdir **bāb-ı tāsiʿ ḳıllet-i leben beyānındadır** şedyde leben-i ḳalīl (2) olduġunuñ üç ʿilleti vardır biri ḳıllet-i aġdiye ve biri nezf-i dem ve yāḫūd ḳıllet (3) ḳıllet-i demdir yaʿnī demiñ ʿilletidir ya ġalebe-i ḫılṭ ya fesād-ı mizāc içindir ve ḳıllet-i leben (4) demiñ keşretinden daḫı olur zīrā ṭabīʿat ḳavī ve ḳādir olmaz hażm ėdip (5) leben olmaġa bu maʿnā māniʿ olur ṣafrādan olan ḳıllet-i lebeniñ ʿalāmeti lebeniñ riḳḳatidir (6) ve ḥiddeti ve ṣufretidir eger sevdā ġalebe eylese lebeniñ kümūdeti yaʿnī ḳaramtıraḳ ve ġılẕeti (7) ile maʿlūm olunur bu ʿalāmāt ki beyān eyledik leben iplik gibi ḫurūc ėtse mizāc (8) yābisliġine dālldır el-ʿilāc ḳıllet-i lebeniñ ʿilācı taʿdīl-i mizāc ėtmekdir gerek edviye (9) gerek aġdiye ile kemā ve kīfā ve ḫılṭ ġālibi ki müfsiddir gerek dem gerek çıḳarmaḳ gerekdir (10) eger dem çoḳ gitmekden ise istifrāġātı ḥabs ėdip ve taḳlīl-i demdir yaʿnī demi (11) taḳlīl ėtmekdir faṣd ile ve ġayrı ile ve ḳıllet-i leben ʿilācında iʿtimād-ı aġdiyeye gerekdir (12) ve tenaʿum ėtdirmek nisvānlara münāsibdir ve māʾ-i şaʿīr maʿa ʿasel ve sükker maʿan aʿlādır (13) balġamiyye ve sevdāviyyede şarāb-ı nīlūfer ve ġanem ve maʿz şedylerin iṭʿām ėtdirmek münāsibdir (14) ve ḥınṭadan ṭabḫ olunan ḫarīreler cümlesi fāʾidedir ve leben işrābı sükker ve ʿasel ile (15) maʿan ʿalādır Mā-lā-yesaʿ'da eydür beẕr-i yonca tekşīr-i lebende ʿaẕīm ḫāṣıyyeti vardır (16) ḫuṣūṣan maʿa laḥm ve ḥınṭa ṭabḫ ola dėmişdir İbn-i Māsūyā ṭabīb eydür her menī (17) ziyāde ėden şeyʾ lebeni daḫı ziyāde ėder dėmişdir İbn-i Serāfiyūn ṭabīb eydür (18) boza şarābından ziyāde tekşīr-i leben ėder şeyʾ bulmadım deyü naḳl ėder bizim aḳrābādīnimizde (19) vaż' eyledigimiz muʿālecāt ġayrı tedbīre iḥtiyāc ḳomaz inşāʾllah taʿāla **bāb-ı**

[183a]

(1) **ʿāşir emrāż-ı miʿde beyānındadır** imdi miʿde ḥarāretiniñ ʿalāmetleri ʿaṭaşdır ki (2) havā-yı bārid ile sākin olmaz belki ḥiss-i duḫān misli vāḳiʿ olur ve buşāḳ rīḥ-i (3) müteʿaffin daḫı aġdiye-i laṭīfe baṭīʾ ve aġdiye-i ġalīẓe serīʿü'l-münhażim olur cümlesi (4) miʿdeniñ ḥarāretiniñ ʿalāmetleridir meger sūʾ-i mizāc ziyāde ola ol vaḳt (5) gerek

laṭīf ve gerek ġalīẓ-i hażm olmaz egerçi ṭaʿāma şöhret-i aḳvā olur ammā hażm (6) olmaz ve miʿdeniñ burūdetiniñ ʿalāmātı cuş-ı keşīr olmaz ve eġdiye-i ġalīẓe hażm (7) olmaḳ ve nażc ve rīḥ ve ḳıllet-i ʿaṭaş olmaḳdır ve şöhret-i ṭaʿām hażmdan aḳvā (8) olmaḳdır yübūset-i miʿdeniñ ʿalāmetleri ḳıllet-i rīḳ ve ifrāṭ-ı ʿaṭaş ve miʿdede (9) māʾiñ ḳuruldusu ve çalḳanması ve yābis ġıdālardan nefreti ve şorbālara ve yaġlara (10) iştihāsı ve bedeniñ taġayyürü ey arḳalıġı ve buṣāḳ ziyāde olup ve ḳıllet-i ʿaṭaşdır (11) fe-emmā emzice-i mürekkebe-i ʿarıżıyyeniñ ʿalāmetleri aʿnī bārid ve yābis olan miʿdeniñ (12)ʿilācı keşret-i şehvet-i ṭaʿāmdır ve beden lāġar olmaḳdır ve ḥārr ve raṭb ġıdālardan (13) ḫalṭ ėdip iştihā eylemekdir ve bārid olan gerek devā gerek ġıdā maḥfūẓ olmaḳdır (14) ve femiñ mürr olmasıdır bu maʿnā miʿdede ṣafrā ġālib olduġunuñ ʿalāmetidir (15) imdi emrāż-ı miʿdeden biri vecaʿ-ı miʿdedir bunuñ sebebi ya sūʾ-i mizāc māddīdir (16) ve ekşer ṣafrāvīdir yāḫūd sevdāvīdir ve yāḫūd ḥārr ve lādıġ-i mākūldendir veya (17) teferruḳ-ı ittiṣāldir ki eczāʾ-i miʿde mişraṭ olur ve yāḫūd ḫılṭ lādıġdan (18) ḥādiṯ olur bu ḳażiyye veremlerde olur ve aṣḥāb-ı merāḳiyandan baʿżı vardır ki (19) yemek yedikçe miʿdesi aġrır ʿaḳabince zāʾil olur bir nevʿi daḫı vardır ki yedi

[183b]

(1) sāʿate dek zāʾil olmaz meger ḫāmıż ḳayʾ ėtmekle zāʾil olur nāsdan baʿżı vardır ki (2) miʿdesi aġır ḥālbuki ḳarnı açdır vaḳtā ki ekl ėtse sākin olur bu vecaʿ-ı ṣafrānıñ (3) dökülmesi sebebi iledir cūʿ için gāh olur ki vecaʿ-ı miʿde ḳuvvet-i ḥissden olur ki (4) ziyāde zükāmından ednā sebeb ile müteʾeẕẕī olur ve efʿāliniñ eyiligi ile ve gāh (5) olur ki vecaʿ-ı miʿde māʾ-i bārid şürbünden olur bu maʿnā ac iken bilinir ve bu vecaʿ (6) anıñ taḳaddümü ile olur ve gāh olur ki vecaʿ-ı miʿdeye iner baġırsaḳlardan ḳulunc olur (7) imdi vecaʿ-ı miʿdeniñ ʿilācı ḫılṭ-ı fāʿiliñ istifrāġıdır devāları ile maṭbūḫ (8) fākihe veya rummāneyndir ṣafrāvīde helīlec ve ḳayʾ bī-naẕīrdır ve sevdāvīde maṭbūḫ-ı (9) eftīmūnla taʿdīl-i mizāc lāzımdır vecaʿ-ı miʿde mizāc-ı ḥārr aṣḥābına vāḳiʿ olursa (10) şarāb-ı ḫıṣrım ve şarāb-ı tuffāḥ ya şarāb-ı ḥummāż vėreler yāḫūd cümleyi bir yere cemʿ ėdip (11) bir miḳdār beẕr-i recle ve bir ḳırāṭ miḳdārı kāfūr ḫalṭ ėdeler yāḫūd şarāb-ı leymūn (12) ve ḳurṣ-ı leymūn ya şarāb-ı emirbārıs ile ʿuṣāre-i verd vėreler yāḫūd sükkeri şarāb-ı (13) leymūn sefercelī ya sikencebīn sefercelī veya rummānī vėreler ʿale'l-ḫuṣūṣ ekşi ayran (14) ʿaẕīmü'n-nefʿ dir vaḳt olur ki māʾ-i verd için içmek kifāyet

ėder ve aç ḳarınla māʾ-i (15) bārid içmek ve ḳurṣ-ı ṭabāşīr ḥummāsı ya kāfūru aʿlādır bu eşribeniñ birbiriyle ḥarāret (16) ve ruṭūbetde tedbīri lāzımdır ġıdā-yı muvāfıḳ ḫışrımiyye ve rummāniyyedir reşkiyye ve summāḳiyye (17) ve yaḳṭīn müzevvereleri māʾ-i leymūnla ya ekşi aş ḳuru üzüm ve ḥabb-ı rummānla maṭbūḫ (18) ola ve cemīʿ fākiheler ki ʿıṭrıyyeti olup bārid ola nāfiʿdir keşirā tuffāḥ sefercel (19) aluc tīn fıstık zeytūn ḫām ki mümellaḥ ola ve eṭibbā ṣaḥnāʾ-i şāmiyye eblaġun'n-nefʿdir

[184a]

(1) dėmişlerdir beyān bu ṣaḥnā-ı şāmiyye bir ṭaʿāmdır ki balıḳ ve summāḳ-ı maʿa māʾ-i (2) leymūn Şām ḫalḳı ve ʿArabistān ḫalḳı istiʿmāl ėderler ve miʿdeye muvāfıḳ olan żımād (3) biri sevīḳ-i şaʿīr maʿa māʾ-i verddir biri daḫı zerr-i verd ve ṣandal ve rubb-ı tuffāḥ (4) ve kāfūrdur bir żımād daḫı gül-be-şeker ve naʿnāʿ-ı yābis ve maṣṭakī ve ʿūd ve ḳaranfil (5) ve sefercel-i maṭbūḫ ve sandaldır ʿameliniñ ṭarīki aḳrābādīnde olur ve iddihān-ı (6) dühn-i sefercel ve dühn-i verd ve aḳāḳıyā yāḫūd şol dühn-i verd ki anda aḳāḳıyā (7) müẕevvib ola ya dühn-i verd maʿan muġallī maʿan māʾ-i ās ve māʾ-i sefercel daḫı ziyāde nāfiʿdir (8) ammā mizāc-ı bārid olup vecaʿ-ı miʿdeye mübtelā olanın ʿilācı ḥārr maʿcūnlardır (9) envāʿ-ı cüvāriş ve cülencübīn ʿaseli veya kemmūnī veya sefercelī ve yāḫūd cülencübīn (10) ḳābıżdır ve cüvāriş-i tuffāḥ ve ütrüc ve şemr ve enīsūn ve maṣṭakī bu cüvārişler (11) ḳatī mübārekdir vaḳt olur ki bu cüvārişler ziyāde ḥārr olduġundan (12) şarāb-ı sirkencübīn sefercelī ve şarāb-ı leymūn ve sefercel maʿan vėrilir eġdiyeden (13) münāsib olan bilic ve tavuḳ ve muḥammer-i ʿaṣāfir ya oġlaḳ ya üveyk ya ḥamām lüḫūmudur (14) ki muḥammer ola ve üzerine dār-ı ṣīnī ve maṣṭakī ve sünbül ve ḳaranfil ve zencebīl (15) ekeler ażamda nāfiʿdir sünbül maṣṭakī ḳaranfil cevz-i bevvā ve rubbu'l-ās ki māʾ-i (16) ḳaranfil maʿan ıṣlāḥ ėdip żımād oluna edhāndan dühn-i ḳusṭ veya semen (17) maṣṭakī sünbüldür ve ʿūd-ı ḳaranfil bu edhān ziyāde münāsibdir ve mübārekdir (18) ammā vecaʿ-ı miʿde-i rīḥiyye nuḫāle-i müsaḫḫan biraz bez pārelerin bir yere götürüp (19) tekrār tesḫīn ola ve ṣadrına żımād ėdeler ammā mizāc-ı yābis ʿilācı maʿa māʾ-i şaʿīr

[184b]

(1) ve maʿa sükker-i tarṭīb lāzımdır ya şarāb maʿa tuffāḥ māʾ-i şaʿīr ki mübezzer ola ve dühn-i (2) benefsec luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā maʿan żımād oluna ġāyetde nāfiʿdir ve

aġdiye şorbālar (3) ve şerīdler ve yaġlardır żımād olunmaġa ḳışr-ı yaḳṭīn ḳırındısı yāḫūd beẕr-i sefercel (4) luʿābı ve beẕr-i kettān luʿābı ve beẕr-i ḳaṭūna luʿābı maʿa māʾ-i verd gerek cümleyi maʿan (5) ve gerek başka māʾ-i verd ile żımād eylemek mizāc-ı yābisde aʿlādır iddihāndan (6) dühn-i benefsec ve verd maʿan ṭılā olunmaḳ laṭīfʿ ilācdır ammā mizāc-ı raṭb ʿilācı (7) verd ve şarābu'l-ās ya sükker ve küzber veya süsen ve summāḳ zerr-i verd ve cülnārdır ki (8) saḫḳ olunup māʾ-i verd ile istiʿmāl oluna ammā emzice-i mürekkebeniñ ʿilācı mizāc-ı (9) yābisde olunan terkīb-i mesbūḳdur ammā vecaʿ-ı veremi olanıñ ʿilācı istifrāġdır (10) ta kim sebeb-i verem olan ḫılṭ ḫāric ol bunuñ maʿnāsı taʿdīl-i mizāc ile ḫılṭ-ı mūẕīye (11) nażc vermekdir ve mādde-i veremi zāʾil ḳılmaḳdır vaḳta ki vecaʿ-ı miʿde ifrāṭla olursa (12) verem-i miʿdeye lāḥıḳ olur yaʿnī aña ėrişir eger verem-i miʿde demden olursa (13) ḥummādan ḫāli olmaz imdi lāyıḳdır ki ḳaṣd ile teskīn-i ḥummā ėdesin (14) ve ḥummānıñ teskīni hemān faṣda maḳṣūr degildir ḥummeyāt-ı demevīde olan ʿilācdan (15) ġāfil olmayasın ḫuṣūṣan bu żımād ki ḳışr-ı yaḳṭīn ḳazandısı maʿan ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb māʾi (16) yāḫūd ḳaya ḳoruġu māʾa ile ya ḫıyār māʾi ile maʿa ṣandal ve ḳavut ile ve cemīʿ ẕikr (17) eyledigimiz żımādāt ile taḳayyüd oluna ve baʿde hindībā māʾ ve ḥıyārşenbe lübbü ile şarāb-ı (18) benefsec ve dühn-i levz maʿan ʿamel oluna ve zerr-i verd ve daḳīḳ-i şaʿīr ve ḫaṭmī ve beẕr-i kettān (19) ve pāpādya ve sünbül-i ṭayyib ve suʿd bunları żımād ėdeler ammā evrām-ı miʿdede ġıdā

[185a]

(1) taḳlīl olunmaḳ lāzımdır eger bu umūrda gün-ā-gün ʿilāclar ḳaṣd olunursa (2) aḳrābādīni naẕarından ḳaṣr ėtmeye **bāb-ı ḥādi ʿaşer tuḫme ve fesād-ı ġıdā beyānındadır** (3) vaḳtā ki fesād-ı ġıdā maʿa ḥumūżet yāḫūd miṣil duḫān ceşş ile ya ṣaḳīl olmaḳ ile elem (4) vėrdigi ḥiss oluna ol vaḳt ḳayʾa mübāderet olunmaḳ lāzımdır eger ṣıḳl-ı (5) ṭaʿām esfele meyl eylese ziyāde māʾ-i ḥārr içine bir miḳdār maṣṭakī iżāfe ola (6) ve anıñla ṭabīʿatın telyīn ėde şiyāf-ı taḥmīl ve ḥuḳne-i leyyine ėtmek nāfiʿdir ve vaḳtā ki (7) miʿde pāk ola muḳavvī-i miʿde olan eşribeden şarāb-ı ḫışrım ki ḳurṣ-ı ʿūd ile (8) terbiye olunur istiʿmāl oluna yāḫūd meybih ki muṭayyeb ola nāfiʿdir ammā ġıdānıñ (9) terki lāzımdır enfaʿdır ve bu marażıñ ṣāḥibine miḳdār-ı rāḥat ve sükūn üzere olursa (10) ol ḳadar enfdir ḫuṣūṣan ḥammāma dāḫil olup ʿaḳībinde tenvīm ėde bu maʿnāyı (11) birḳaç defʿa ʿamel ėtmek enfaʿ eşyādır ve aḥsen devādır **bāb-ı ṯānī ʿaşer şehvetiñ**

(12) **noḳṣānı ve buṭlānı beyānındadır** yaʿnī iştihā-yı ṭaʿām ḳalīl olmaḳ veya hīç olmamaḳ (13) imdi şehvet sūʾ-i mizāc ifrāṭla olduġuçündür ki şehvāniyyeyi mümītdir (14) bu cihetle māʾa ve ġıdāya meyl eylemez sebebi ṭabīʿat-ı ṣafrānıñ ve aḫlāṭ-ı redīyeniñ (15) defʿine meşġūl olduġudur ki iṭʿām iştihā ėtmez ya ṣafrānıñ ġalebesidir ki (16) aḫlāṭ-ı redīye ġālib olmaġla gāh bī-gāh ġaṣeyān icāb ėder zīrā aḫlāṭıñ (17) defʿine ihtiyācı ġıẕā ceẕbinden olur ekṣer gāh olur ki noḳṣān-ı şehvet (18) ve buṭlān ḳıllet-i demden ve żaʿfdan olur bu maʿnā nāḳih ve ishāle mübtelā (19) olanlarda çoḳ olur ve gāh olur ki sevdānıñ inṣıbābından olur ʿalāmeti

[185b]

(1) ḫumūżāt istiʿmāl eyledikçe şehvet-i ḥareket ėdip ṭaʿām arzū ėder gāh (2) olur ki ṭabīʿat ġıdādan ehemme meşġūl olduġuçün olur defʿ-i maraż gibi (3) gāh olur ki bir cüzʾi ġıdā istiʿmāl eylese şehveti ẓāhir olur bu maʿnā ḳuvvetiñ (4) tenbīhi içindir ya mizāc-ı miʿde taʿdīl olduġuçündür ve nāsdan baʿżı kimesneler (5) vardır ki māʾ-i bārid içmekle şehvet ḥareket ėdip iştihā ẓāhir olur buña (6) sebeb olan māʾ-i bāridiñ taʿdīl-i mizāc eylemesidir gāh olur ki ġıẕā ḥāżır olmasa (7) iştihā olur hemānki ḥāżır ola nefret ėder sebebi ḳuvvet-i cāẕibeniñ żaʿfındandır (8) gāh olur ki noḳṣān şehvet emʿāda dūdeler oldugundan olur dūde ki (9) fem-i miʿdede ṣuʿūd eyleye mizāc-ı miʿde fāsid olur gāh olur ki ḳıllet-i şehvet (10) taḥallül için olur bu maʿnā sükūn üzere olan şaḫışda olur gāh olur ki (11) noḳṣān şehvet inḳıṭāʿ-ı şarābdan olur gāh olur ki ḳorḳudan daḫı olur bu (12) maʿnā ḳatī çoḳ vāḳiʿ olur ḫuṣūṣan ġam ve hemm ve efkār şehveti belki ṣıḥḥati izāle (13) ėder el-ʿilāc maʿlūm ola ki noḳṣān şehvetiñ ʿilācı bizim ẕikretdigimiz ile (14) taʿdīl-i mizāc eylemekdir bunuñ tafṣılı vecaʿ-ı miʿde ʿilāclarında sebḳ eyledi şol (15) edviye ki muḳavvīdir iştihā getirir meybih gibi gerek sādec gerek muṭayyeb olsun ve (16) şarāb-ı leymūn sefercel ve sikencebīn-i sefercel ve ḫall-i ʿunṣul ve kebere maʿa ḥall ve naʿnāʿ muḥallil (17) ve maʿa zebīb ṣaḥnāʾ-ı şāmiyye nām ṭaʿām ve baṣal ve ṣevr ve kesirā ve tuffāḥ ve summāḳ (18) ve cemīʿ muḫallilāt ve zeytūn-ı beyāż ki mümellaḥ ola ve semek-i mümellaḥ ve göknar içi ve aluc (19) bunlarıñ cümlesi noḳṣān-ı şehvet için meşhūr ve mücerrebdir tafṣıli aḳrābādīnde

[186a]

(1) görüle ammā iştihānıñ zaʿferān ʿadūsudur isḳāṭ ėder zīrā ḥarāretle ḫumūżiyyeti (2) sevdāviyyeniñ żıddıdır **bāb-ı s̱āliṯ ʿaşer fesād-ı şehvet beyānındadır** bunuñ (3) aṣlı redī nesneler iştihā eylemekdir ṭīn ve cīr ve fehm gibi vaḳt olur ki (4) fesād-ı şehvet ḫılṭ-ı redīden olur ki ṭabīʿat muḫālif ola ve ṭabīʿat ol (5) ḫılṭ-ı redīnin şifālandırmasına müteşevviḳ ola bunuñ ʿilācı māʾ-i fücül ve milḥ ve semek-i (6) mümellaḥ ekl ėdip ve ḳayʾ ėtmekdir ve aġḍiyyeden fevāric ve laḥm-ı ġanem-i ḥavli maʿa zīrbāc (7) mübezzer aña dār-ı ṣīnī müberriz ola ve daḫı müfettiḥ büzūrdan beẕr-i kerefes ve ġayrılar (8) muġallī olup ve teşrīb oluna ve ʿale'ṣ-ṣabāḥ kemmūnī-ı kirmānī ve anīsūn her birinden (9) üçer dirhem aḫẕ ve zebīb-i bilād-ı ʿacem on dirhem helīlec-i esved ve kābilī ve belīlec (10) ve emlec her birinden nıṣf dirhem bu cümleyi daḳḳ ėdip ḥall-i ḫamr ile yek şeb ve rūz (11) bell ve ṣaff ve işrāb ėdeler bunuñla ḫılṭ-ı redī tenḳıye olunsa ayāric-i fayḳarā ile (12) istifrāġ oluna yāḫūd bir dirhem ayāric meṣela helīlec-i esved ve kābilī belīlec emlec (13) milḥ-i hindī ġārīḳūn bunlardan her birinden nıṣf dirhem aḫẕ ve daḳḳ ve saḥḳ ėdip (14) māʾ-i şemr ile ḥubūb ḳılınıp istiʿmāl oluna bu ḥubūbdan iki miṣḳāli eyi şerbetdir (15) baʿde anīsūn ve maṣṭakī ve şemr ve nānḫāh bu dördü bir yerde temdūġ ve buṣāḳı (16) belʿ ėdeler **bāb-ı rābiʿ ʿaşer cūʿu'l-kelbiyye beyānındadır** buña cūʿ-ı baḳarī (17) daḫı dėrler bu maraż ṣāḥibiniñ ṭaʿāma iştihāsı ġālib olur nitekim ʿādet-i (18) kelb böyledir sebebi ḫılṭ-ı ḫāmiżdir ledġ ėder fem-i miʿdeye ṭokunur ve ol (19) ḫılṭ-ı sevdādır ya balġamdır yāḫūd nevāzil-i ḥārredir ki dimāġdan fem-i miʿdeye

[186b]

(1) nāzil olur ve yāḫūd dūde-i kebīrlerdir ki miʿdede ġıdāyı yerler yāḫūd (2) ḥarāret-i müfriṭedir ki ḫummeyātda olan ʿalāmet aġızdan luʿāb cārīdir veya (3) bedeniñ ya miʿdenin ziyāde ḫalī olmasından olur bu maʿnā farṭ-ı istifrāġ ʿaḳabinde (4) müşāhiddir ʿilācı faḳīr bildigim üzere zehr-i zaḳḳūm yedirmekdir ki menḥūs ṣūretinden (5) ḫalāṣ olalar nihāyet iḳtiżā ėdip zaḫīre velāyete noḳṣān olmasın dėrlerse (6) zefīr ve müsemmen ve cerb nesneleri yedireler ve et ve mümellaḥ ṭaʿām ve ḫumūżātdan (7) iḥtirāz ėdeler ve şol şarāb ki ḥulv ve ḳadīm ve ṣāf ola istiʿmāl oluna ammā miʿde (8) ḥilāfında gerekdir **bāb-ı ḫāmis ʿaşer ʿaṭaş beyānındadır** Ḳuṭbe'd-dīn Şīrāzī (9) ʿaṭaş ṭabīʿatıñ bārid ve raṭbe iştiyāḳından ʿibāretdir dėmişdir bunuñ sebebi (10) ḥarāret-i

ḳalbdir havā-ı bārid ile sākin olur ve māʾ-i bāridden rāhat bulur ekṣeriyā (11) ziyāde ḥarāret-i miʿdedir ya ḫılṭdır balġam-ı lezc milḥ iḥāṭa eylemişdir yāḫūd ġıdā-yı (12) muʿaṭṭişdir mülūḥat ve düsūmet gibi öyle ṭabīʿat anı tafsīl ėtmege müştāḳ olur (13) bu maʿnā māhī-i mümellaḥda olur zīrā balġamı terḳīḳ ėdip ḳalʿ ėder ʿilācı ḫıyār ve şenḥıyār (14) ve ṣandal ve māʾ-i verd ve māʾ-i nīlūfer istiʿmālidir ve ḳalbi şarāblar ve ṭılālar ve żımādlar (15) ile tebrīd ve tarṭīb ḳılmaḳdır bu maʿnāyı biz ḳalb ʿilācında ẕikr eyledik ammā ʿaṭaş-ı (16) miʿde-yi ḥārr ilācı bezr-i baḳla ve büzūrāt-ı erbaʿdan ittiḫāẕ olunan (17) müstaḥleb ve şarāb-ı sikencebīn ile bu meẕkūrātı maʿan istiʿmāl ėtmekdir keẕalik ḫıyār (18) ve şencebār daḳīḳ tarṭīb iken meẕkūrları teʾṣīr ėdip ʿuṣāresin teşrīb ḳılmaḳ (19) daḫı aʿlādır ve māʾ-i bıṭṭīḫ nuḳūʿ-ı ḫāmiż ziyāde nāfiʿlerdir eger ʿaṭaş ḫılṭ-ı ġalīẓ

[187a]

(1) ya lezc-i aḫlāṭdan ise şarāb-ı ʿasel ya māʾ-i fātir maʾ-i sükker cüllāb ve ʿırk-ı sūs (2) ve anīsūn vėreler eger ʿaṭaş māliḥūn olursa ʿilācı māʾ-i şaʿīrdir imdi bu (3) ẕikr eyledigimiz muʿālecāt miʿdeyi ḳayʾ ile veya ishāl ile tenḳıyeden ṣoñra (4) lāzımdır eger ʿaṭaş māliḥ ve lezc ve ġalīẓ ġıdālardan olursa anı miʿdeden (5) ishālle tenzīl ėtdirmek lāzımdır **taʿlīm-i sitteniñ taʿlīm-i ḫāmiseniñ sifr-i** (6) **sābiʿi on altı bābı müştemildir bāb-ı evvel hażmıñ noḳṣānı ve ʿilācı** (7) **beyānındadır** imdi ḳuvvet-i hāżımanıñ noḳṣānı ve buṭlānı sūʾ-i mizācdan olur (8) ḥattā sūʾ-i mizāc ḥārr gāh olur ki bunlarıñ baʿżına şifā olur meṣelā şürb-i (9) māʾ-i bārid ile fī'l-cümle ḫalāṣ olur Ṣāḥib-i Mizāc dėr ki eṭibbā ḫaṭā ėderler (10) bu marażda māʾ-i bāridden menʿ ėderler lakin mizāc-ı bārid ve raṭb noḳṣān (11) hażm için evvelidir ve noḳṣān hażm cemīʿ esbāb żaʿf-ı şehvet için olur (12) zīrā miʿdeniñ cüṣṣesiniñ żaʿfı noḳṣān hażm esbābıñ evvelisidir gāh (13) olur ki noḳṣān hażm ṭaʿām ḳalḳdıġıçün olur bu maʿnā leben ve ḫamr ve ḫubz-ı (14) ḥārr ekli vaḳtinde ẓāhirdir yāḫūd noḳṣān hażm ṭaʿāmıñ miʿdedeñ sürʿat-i (15) nüzūlu içindir ʿilācı taʿdīl-i mizācdır ḫuṣūṣan sūʾ-i mizācdan ola ve (16) noḳṣān hażm burūdetden ve ruṭūbetden daḫı olur bu ḳısma edviye-i nāfiʿa gülengübīn (17) bu cüvāriş-i sefercelī kābıżdır ve meybih-i muṭayyebedir nihāyet meybihniñ taṭbīḳı yalñız (18) karanfil ve maṣṭakī ve sünbül ile lāzımdır aḳrāṣdan burūdet-i miʿdeye nāfiʿ (19) olan ḳurṣ-ı ʿūd ve ḳurṣ-ı leymūn emīrbārıs ve aḳrābādīnde

[187b]

(1) beyān eyledigimiz devālardır ve hażmı muḳavvī olan ṣefūfāt biri budur küzber-i yābis (2) ve zerr-i verd bir dirhem sünbül ve maṣṭakī ve ḥaṣālubān ve anīsūn buçuġar dirhem (3) ṭabāşīr ve büssed rubʿ dirhem yılġın cevzi bir miṣḳāl misk bir ḳırāṭ bu cümle daḳḳ (4) ve münḥall maʾ-i cülencübīn istiʿmāl oluna ġıdāsı firāḥ ve ferārīc ve lüḥūm-ı oġlāḳ (5) muḥammer etlerdir ebāzīr ile ve küzber-i yābis ile Mā-lā-yesaʿʾda yeşim dėdikleri ḥaceri (6) ıslamaġla miʿde üstünde taḥmīl ėtmek hażmı ḳavī ėder ve vecaʿ-ı miʿdeye nāfiʿ (7) dėmişdir **bāb-ı ṯānī hażmiñ fesādı beyānındadır** fesād-ı hażm miʿdede ṭaʿām (8) müteġayyir olmaġa dėrler ve keyfiyyet-i āḫir ile ḫāmiż olmasıdır sebebi ya ġıdādandır ekṯer (9) ola yaʿnī lāyıḳ olandan ziyāde ola böyle olıcaḳ ḳuvvet-i hāżımanıñ taṣarrufu (10) muḫtell olur yāḫūd lāyıḳ olandan eḳall olmaġla muḥarriḳ olur yāḫūd kendi (11) cevherinde serīʿü'l-istiḥāl ve serīʿü'l-iyād olanı istiʿmāl eylemekden olur semek (12) ve leben gibiler ya fesād-ı tartībden olur meṯelā evvel ġalīẓin baʿde laṭīfin ekl (13) ėdeler veya vaḳtiñ ġayrında istiʿmāl eylemekden olur meṯelā bir ṭaʿām hażm olmadın (14) birin daḫı ekl ėdeler yāḫūd ṭaʿām üzerine ḥareket ḳuvveti eylemekden olur (15) veya ziyāde şarābdan vāḳiʿ olur ve gāh olur ki fesād-ı hażm-ı miʿde bir (16) sebeb için olur ki miʿde ziyāde ḥārr ola ve iḫtirāḳ eyleye yāḫūd riyāḥ-ı (17) keṯire için ve miʿdede ḳurūḥ olduġuçün olur ki istiʿmāliniñ cevdetini (18) menʿ ėder yāḫūd miʿdeye ṭıḥālden ve kebedden ḫılṭ-ı redī-i sevdāvī munṣabb (19) olmaġla ġıdāyı ifsād ėder bu ḳażiyye māliḫūlyā-yı merāḳıbda çoḳ olur ʿilācı

[188a]

(1) aḳrābādīnde beyān olunan terākībdir aña mürācaʿat oluna **bāb-ı ṯāliṯ füvāḳ** (2) **beyānındadır** füvāḳ żamm-ı fā ve feṯḥ-i vāv ile ıncıḳrıḳ dėmekdir bu biʿaynihi fem-i miʿdeye (3) aġsırmaḳ gibidir ve bir ʿilletdir ki fem-i miʿdeniñ ḥareketidir defʿ-i muʾẕī eylemek (4) için bu muʾẕī dedigimiz ya burūdetdir ki misāfirlere ʿārıż olan füvāḳ (5) budur yāḫūd şedīd için olur ḥummeyāt-ı muḥriḳalarda olduġu gibi ya tesḫīni ziyāde (6) olanı ekl eylemekden ʿārıż olur kemmūn ve ġayrı aña müşābih olan gibi yāḫūd (7) mevāddiniñ ġılẓeti için olur balġam-ı lezcden ḥādiṯ olduġu gibi ya muʾẕīniñ (8) ledġından fem-i miʿdeden ṣafrāyı zencārī ėtdigi yāḫūd ḥumūżāt-ı tenāvülünden (9) olur gāh olur ki füvāḳ yübs-i şedīdden olur ki müşennic dėrler yaʿnī miʿdeyi (10) buruşdurucu dėmekdir bu maʿnā daḫı kemā sebaḳ ḥummeyāt-ı muḥriḳa ʿaḳabince olur

(11) ya istifrāġāt-ı müceffife ʿaḳabince olur imdi mizāc-ı sādec olanda muʾẕīniñ (12) sebebiniñ ʿalāmātınıñ ẓuhūruyla maʿlūm olur māddī olan ḳayʾ eylediginde (13) ḫāric olan faḍalātla maʿlūm olur imdi māddī olan füvāḳıñ ʿilācı (14) ḳayʾ ile istifrāġ ḳılındıḳdan ṣoñra ishālle baḳıyyeyi iḫrāc eylemekdir ammā mādde-i (15) balġamiyye ise ayāric-i fayḳarā ile ʿuṣāre-i efsentīn ya ṭabīḫ fūtenec maʿan maʿa milḥ-i Hindī (16) bunlar ile baʿde'l-ḳayʾ ishāl eylemekdir fe-emmā füvāḳ māddī-i ṣafrāvīniñ ʿilācı (17) müshile ve ṭabīḫ maʿa fākihe verd küzber-i yābis maʿan bell olunup tenḳıye maʿdetü't-tāhe (18) taʿdīl-i mizāca iştiġāl oluna meṣelā taʿdīl-i mizāc edviye-i muʿaddile maʿa edviye-i (19) muḥaddirāt ḫalṭ oluna bunlardan biri ki fem-i miʿdeyi muḳavvīdir ve muḥaddirdir

[188b]

(1) eflūniyādır ḫuṣūṣan füvāḳ-ı balġamī olup bārid ola ve bu ḳurṣ-ı ʿaẕīmü'n-nefʿdir (2) zaʿferān ve verd ve maṣṭakī ve sünbül her birinden dört miṣḳāl asārūn ve ṣabır (3) birer miṣḳāl efyūn rubʿ miṣḳāl ve maʿa maṭbūḫ-ı efsentīn ve ḳışr-ı fıstıḳ ve naʿnā ve (4) fūtenec ve ḫaşḫāş-ı ḳışr maʿan ġaly olunup ʿamel ėdeler ve eger mādde-i ġalīẓ ise ẕikr (5) olunan maṭbūḫa bir miḳdār sirkencübīn ʿunṣulu żamm ve ḫalṭ olunup istiʿmāl oluna (6) teʾṣīri ʿacībdir ve eger füvāḳ ṣafrāvī olup ḥārr olursa māʾ-i ṣaʿīr ki anıñla (7) maʿan muġallī ola ḳışr-ı ḫaşḫāş ve zerr-i verd ve ṭabāşīr ḫalṭ oluna ve bir miḳdār ya verd (8) veya şarāb-ı sefercel ya şarāb-ı tuffāḥ maʿa māʾ-i verd veya ḥalīb-i beẕr-i baḳla māʿan müdebber (9) ola böyle eyi ilāc olmaz eger ḥarāret ifrāṭla olursa bir ḳırāṭ miḳdārı (10) kāfūr ilḥāḳ olunmaḳ ziyāde teʾṣīre bāʿiṣ olur eger yalñız ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve māʾ-i (11) verd ve şarāb-ı verd olursa daḫı aʿlādır bir ḳırāṭ efyūn ve bir ḳırāṭ zaʿferān (12) ẕikr eyledigimiz eşribeden biri ile füvāḳ-ı yübsü için eyi ʿilācdır ammā füvāḳ-ı yübsüye (13) maʿa dühn-i levz māʾ-i ṣaʿīr içine leẕẕet gelecek miḳdārı şarāb-ı nīlūfer iżāfe ola miḳdār-ı (14) ʿades efyūn ḫalṭ ėdip içirmek ḳadar ʿilāc olmaz eger füvāḳ-ı yübsü müstaḥkim (15) ola andan recā olmaz hemān ẕikr eyledigimiz müraṭṭıbātla birḳaç gün ḥayātda olmaḳ (16) aña ṣıḥḥaddir füvāḳ-ı balġamiyyeniñ ġıdāsı firāḥ-ı ḥamām ve ferārīc ve aṣāfīr ve üveyk (17) bunlarıñ cümlesi ḳavurma olup küzber maṣṭakī dār-ı ṣīnī zaʿferān mezrūr olup (18) ekl oluna ammā füvāḳ-ı ṣafrāvīde ferārīc ve laḥm-ı żān ve ḳaliyye-i yaḳṭīn ve iccāṣ ve ḫaşḫāş (19) ile muṭayyeb olduġu ḫālde küzber-i yābis ile tartīb ėdip maʿa ṣaʿīr-i bilā-ı ḳışr

[189a]

(1) şürb ėtmek aʿlādır fe-emmā füvāḳ-ı yübsünüñ ʿilācı fi'l-cümle maṭbūḫ ferārīc (2) maʿa māʾ-i şaʿīr veya maʿa māʾ-i ḥınṭa veya maʿa ḫaşḫāşla ḳarʿ ve erişde yedireler (3) ammā cümlesinde küzber olmaḳ lāzımdır füvāḳ ki bārid olup balġamī olan żımād lāzım (4) olduḳda dühn-i sūsen ve dühn-i ḳusṭ ve yāḫūd verd sünbül ve maṣṭakī ve ḳaranfil edhānı (5) nāfiʿdir ve balġamī füvāḳ için sünbül ve maṣṭakī ve zaʿferān ve benefsec bunları şaʿīr (6) daḳīḳi sevīḳi maʿan māʾ-i ḳaranfil ola ṣadrına ḍımād oluna aʿlādır ṣafrāvī füvāḳda (7) yaḳṭīn ḳırındısı benefsec ve ḳarʿ maʿan iddihānları ile ḫalṭ olunup ṣadrına (8) vażʿ oluna ve yāḫūd dühn-i verd ve ṣandal ve māʾ-i verd ḫalṭ olunup ṭılā oluna (9) eger ḥareketi ziyāde ise bir miḳdār ḳāfūr żamm eylemek eyi ʿilācdır Beyān nām (10) kitābda füvāḳ-ı ṣafrāvīye şemʿ-i ebyaż maġsūl küzbere-i raṭb ve cerāde (11) ḳarʿ ve dühn-i benefsec ve māʾ-i verd ve kāfūr ki cüzʾi ola cümlesin merhem ėdip (12) miʿde üzerine ṭılā ėtmek ġayrı ʿilāca ėtmez dėmişdir amma füvāḳ-ı yübsüde ṣāḥib-i (13) Mūcez dühn-i benefsec ve luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ya dühn-i verd maʿa māʾ-i verd ḫalṭ ėdip (14) miʿdesine ṭılā oluna inde't-taḥḳīḳ-i ʿıṭriyyāt ve ṭayyib istiʿmāl eylemek ve ḥarekāt-ı (15) ḳaviyye ile meşġūl olmaḳ ḳatī nāfiʿdir ḫuṣūṣan füvāḳ-ı maddiyye ʿaṭs ve ḳayʾ ve ṣavt-ı (16) şedīd ve nefesin ḥabs eylemek ve ġażaba getirmek ve ʿale'l-ġafle māʾ-i bārid iskāb (17) ėtmek bu cümlesiniñ teʾṣīri ʿużaması vardır ve bir ādem mesʿūl iken sefercelī ziyāde (18) ekl ėtse füvāḳa mübtelā ėder **bāb-ı rābiʿ ḳayʾ ve tehevvuʿ ve ġaṣeyān beyānındadır** (19) maʿlūm ola ki ḳayʾ miʿdeniñ ve miʿdede olanıñ hareketidir ve tehevvuʿ

[189b]

(1) miʿdeniñ keytdir ġaṣeyān ḳayʾ iḳtiżā ėtmekdir bu maʿnā daim olsa taḳallüb-i nefs (2) dėrler bunlarıñ sebebleri ya ḫılṭ-ı ṣafrāvīdir yāḫūd sevdāvī-i muḥarriḳdir nitekīm (3) aṣḥāb-ı merāḳıyāya ʿārıż olur yāḫūd ruṭūbet-i muraḫḫiyedir ya sūʾ-i mizāc-ı sādec (4) ekṣeri ḥārrdır zīrā ruṭūbeti ġaleyān ėder bālāya taḥrīk ėder veya murdār ġıdālar (5) taḫayyül eylemekdir meṣelā ṭaʿāma siñek ve nevʿi gibi ya tuḫme olmaḳdır biri biri ardınca (6) bu ḳısım fesād-ı hażmdır ḳayʾ için vażʿ olunan devālar ḳābıż olup ʿıṭriyyeti olanlardır (7) ve cemīʿ devālar ki iştihā vėrir nāfiʿ ḳayʾ ve ġaṣeyān ve taḳallüb-i nefs ve tehevvuʿ ḳayʾdır (8) ammā bu nevʿ sefūf ki summāḳ küzber-i yābis ve zerr-i verd ve ṭabāşīrden terkīb ola (9) teskīn-i ḳayʾda nefʿi bāliġdir ve ḳavābıż ile żımād ḳılmaḳ

enfaʿ ʿilācıdır eger ḳayʾ ṭabīʿat (10) ṭoḳluġu ile olmuş ise temirhindī bell ėdip ve şürb kāfīdir gāh olur ki (11) defʿ için ḳavābıż istiʿmāl olunur vaḳt olur ki ḥuḳne-i leyyine ve ḫılṭ-ı fāsidi (12) tenḳıye ile ʿilāc ḳılınır ta ki miʿde pāk olup ḳayʾ sākin ola bu aḳsāma envāʿ (13) maʿācīn ve eşribe ve sefūf aḳrabādīnde beyān eyledik maḥallinde mürācaʿat oluna (14) emrāżü'l-kebed ġıdā miʿdede keylūs bulduḳdan ṣoñra kebede nüzūl ėdip keymūs (15) bulup kebediñ iki ʿırḳı vardır birisi keylūs bulan ġıdāyı miʿdeden ceẕb ėder (16) ve biri kebedde ya ḳayʾ ḳılan aʿżāya īṣāl ėder imdi kebed mizācınıñ ʿalāmetleri (17) ʿaṭaş-ı şedīddir ve iştihā-ı ḳalbdir ve cānib-i yemīnden bevl-i şıbāġatdır ve bu (18) müsaḫḫınātla żararlanmaḳdır kebediñ burūdeti ʿalāmetleri şefeh beyāżlıġı ve ʿaṭaş (19) ve ḳārūre beyāżlıġı ve levn fesādı ve cūʿ ziyādeligidir yübūset ʿalāmeti

[190a]

(1) yübs-i femdir maʿa ʿaṭaş ve riḳḳat-i bevl ve muġayyir-i bedendir ʿalāmet ruṭūbet-i ʿuyūn ve vech (2) veremidir ve lisānınıñ ruṭūbetidir ve ḳıllet-i ʿaṭaş ve başıñ iki cānibine irtiʿāşidir (3) bu cümleden biri emzice-i mürekkebeden żaʿf kebeddir bundan murād kebediñ ḳuvāsı ve efʿāli (4) żaʿīf olmaḳdır redī nesne ẓāhirde yoġuken żaʿf-ı kebediñ ekṣerī sūʾ-i (5) mizāc-ı sādecden ya māddīden olur bunuñ balġamīsi efʿālinde żararıñ ḥudūṯu (6) iledir ḫālbuki dübeyle daḫı olmaya ve levn-i mekbūd ekṣeriyā ṣufrete ve beyāża māʾil (7) olur vaḳt olur ki levn burūdet ziyādeliginden ḳarışıḳ olur ve ġıẕānıñ nüfūzu (8) zamānında vecaʿ-ı leben muḳarrerdir eger żaʿf-ı cāẕibe ġālib olursa recīʿiñ keṣīreti (9) ve bayālıġı ve līneti olur eger bevlde denk ve nażc olursa hāżımanıñ ʿalāmeti (10) yoḳdur faḳd cāẕibeniñ żaʿfından olur böyle olsa bevl hāżımaya ve recīʿ (11) cāẕibeye delālet ėder eger żaʿf māsikede olursa vecaʿ daim olmaz (12) ṣıḳl ki ḥiss olunur faḳd-ı ġıdā ile imtilā vaḳtinde olur ve māsikeniñ taʿcīl ile (13) hażm nāḳıṣ olur eger żaʿf dāfiʿada olursa sevdānıñ ve ṣafrānıñ (14) ve māʾiyyetiñ demden temizi ḳalīl olur ve recīʿ ve bevliñ ṣabāġı az olur (15) ḳapama ḳalīl olur şehvet-i ṭaʿām nāḳıṣ olur ve sūʾ-i mizācıñ ʿalāmeti (16) żaʿfdır maʿlūm ola ki ʿilācı żaʿf-ı kebeddir taʿdīl-i mizāc eylemekdir şol (17) nesne ile ki anda nāḳıṣ yaʿnī ḳabż ola zīrā kebediñ cezmi ḳavī ḳılır ve (18) şol nesneler ki teftīḥ-i süddе ėtmek şānındandır anıñla süddeleri zāʾil ḳıla (19) ve nażc ve līnet vėren şeyʾ ile ʿilācı ḳılına ġıdālardan ve devālardan gerek ḫārr

[190b]

(1) ve gerek bārid anda zaʿferān olmaḳ lāzımdır ve zebīb maʿa ʿacem ve dār-ı ṣīnī ve zeherād-ı (2) ḫīr ve şarāb-ı reyḥān ve zerāvend ve ḥabbu'r-rummān ve emīrbārıs ve hindībānıñ nefesi (3) maʿa māʾa ve sükker ve ʿasel muvāfıḳdır ve mürekkebātdan şarāb dīnārı ve şarāb-ı uṣūl (4) ve ḳurṣ-ı emīrbārıs ve ḳurṣ-ı verd ve şol ṭaʿām ki zebībden ve ḥabb-ı rummāndan (5) mütteḫıẕdır cümleden ekşi aşı nāfiʿdir tafṣīlen aḳrabādīnimizde naẓar ėdecek bilirse (6) envāʿ ʿilāc anda menḳūldür **bāb-ı ḫāmis kebediñ süddeleri beyānındadır** (7) kebediñ süddeleriniñ ḥudūṣu aġḍīye ʿaḳabînce ḥareket eylemekdendir cümleden muhallebī (8) ve ḳaṭāyif ve herīse gibi ġalīẓ ġıdālar yeyip henüz haẓm olmadın ḥareket eylemekden (9) südde ḥāṣıl olur zīrā ġıdāyı ġalīẓiñ lüzūceti anı müḳteżīdir cümleden ṭatlı (10) şarāb içmek egerçi riyyeniñ süddesin açar ammā kebedi süddeye uġradır sebebi (11) sürʿat-i nüfūẕu olduġudur ki kebediñ muḍayyıḳ mecrālar yine ḫām iken vāṣıl olur (12) ve südde ėder riyyede ṭatlı şarāb südde eylemediginiñ sebebi mecrāları vāsiʿ (13) olduġundandır ve biri daḫı merī ile kebed mabeyninde belki ḳaṣabe-i riye (14) vasaṭında olan perdelerde südde olur bunuñ sebebi tereşşuḥ ṭarīḳiyledir mesāmm (15) ḍayyıḳ olmaġla ḫāric olan laṭīf olanıdır öyle olsa riyyede südde olunmaz (16) vaḳt olur ki südde mākūlāt-ı fāsideden olur ṭīn ve cīr fehm ekl ėtmek gibi (17) maḥall olur ki şedīdü'l-ḳabż fevākihe eklinden daḫı südde olur aluc (18) ve muşmūla ve öz ki gāh olur ki südde aḫlāṭın keṣreti veya ġılẓeti lüzūcetden (19) olur ve süddeleriñ ekṣeri kebediñ cānibi muḳaʿarından olur zīrā muḥaddebine

[191a]

(1) vāṣıl olan muṣaffā olur ve muḥaddebiñ ʿurūḳu vāsiʿ olur maḥall olur ki (2) şiddet-i keṣret ve cemīʿ ve līnet keylūsu olmasın iḳtiżā ėder ve ṣıḳl ṣaġ cānibde (3) olup bedende arılıḳ olur ve südde-i veremi muḫālifdir zīrā süddelerde ṣıḳl (4) ekṣer olur ve vecaʿ ve ḥumma ekṣeriyā ẓāhir olmaz zīrā ḫālıḳ evvel kebede ḥiss (5) vėrmemişdir meger ġışā-ı kebedde südde ola ki vecaʿ ḥiss oluna eger südde kebediñ (6) muḳaʿarında olursa ṣıḳlıñ muʿaẓẓamı māsārīḳāda olur eger südde-i muḥaddeb kebedde (7) ise ṣıḳlın aʿẓamı cigerde olur el-ʿilāc eger südde muḳaʿarda olursa edviye-i (8) müfettiḥa ve müshileden maʿa rāvend māʾ-i hindībā ve sirkencübīn-i sādec veya büzūru (9) istiʿmāl oluna ve luʿūḳ-ı ḫıyārşenbe ve dühn-i levz daḫı nāfiʿdir ve eşribe-

i nāfiʿadan (10) şarāb-ı dīnārī ve sikencebīn ile rāvend laṭīfdir eger muḥaddebe ise südde edviye-i (11) müfettiḥa vėrip idrār-ı bevl eylemek lāzımdır cümleden şarāb-ı uṣūl ve sikencebīn-i sādec (12) ve yāḫūd büzūriyye-i rummāni şemr delk ile fāʾide ėder eger süddede ḥarāret (13) ḳaviyye olursa ve ʿaṭaş ziyāde ise ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve beẕr-i ḳıṣṣā ve beẕr-i ḫıyār (14) ve hindībā ve sikencebīn maʿa ḳurṣ-ı emīrbārıs nāfiʿdir münāsib ġıdālardan hindībā (15) maʿa maṭbūḫ zīrbāc hindībāʾı dühn-i levz ile borāni ėdeler ve cüzʾi ḥall vażʿ (16) ėdeler ya müzevvere ḥabb-ı rummān veya müzevvere mülūḫıyā ile ḥall ėdeler eger żaʿf (17) var ise ferārīc vėreler ve mümkün olan mertebede ḥubzu ve laḥmı terk ėdeler (18) ḫuṣūṣan güvārʿ ḳısmı ṣāḥib-i süddeye żarardır eger süddeler ziyāde ishāle (19) müteḳarin olursa şarāb-ı sefercel ve yāḫūd māʾ-i hindībā müveẕẕeb emīrbārıs şarābı

[191b]

(1) ve ḥabb-ı rummān vėreler ammā mesdūduñ ṭabīʿatını ḳabżdan zinhār ṣıyānet ėdeler (2) yaʿnī ḳavābıż vėrip ṭabīʿatı ḳabż ėtmeyeler zīrā südde ziyāde olur ve ishāli (3) daḫı ziyāde olur ammā māsārīḳānıñ süddeleriniñ ʿilācı biʿayni kebed süddelerinde (4) olan ʿilāclardır **bāb-ı sādis kebedde nefḥa ve rīḥ beyānındadır** bu ikisiniñ (5) mādde cihetinden farḳı yoḳdur farḳı ʿārıż cihetindedir cümleden rīḥ ebḫire-i ġalīẓedir (6) ki muḥtebisedir gāh ḥareket ėder mekānından ve gāh ḥareket ėtmez buna delālet ėden (7) ṣıḳl olmamaḳ ve vecaʿ-ı temeddüdü olmaḳdır ve bunuñ ḥudūṣu ya żaʿf-ı hażm veya ġılẓet-i (8) mākūlden olur el-ʿilāc bu ḳısmıñ ʿilācı sefūflar ve müsaḫḫināt-ı ḳaviyye müfettiḥadır (9) ve yaḳılar eylemekdir o żımādātdan biri sünbül ve zerr-i verd ve cāversdir ki maʿa māʾ-i (10) ḳaranfil ve bir cüzʾi misk ve ʿūd ve ʿanber ile imtizāc vėrip kebed üzerine żımāddır (11) ve daḳīḳ dura ḳaranfil ve misk ve ʿūd maʿan ḫalṭ olunup żımād oluna daḫı aʿlādır (12) ḫuṣūṣan ḥammām ve şarāb-ı reyḥānı nāfiʿdir vecaʿ-ı kebed daḫı ya sūʾ-i mizāc-ı muḫtelifeden (13) olur yāḫūd ġışā cānibinde süddelerdir ki kebediñ ʿurūḳunda olur yāḫūd rīḥ (14) med ėder veremdir ʿilācı keẕalik nefḫa-i kebed ʿilācıdır daḫı ziyādesi aḳrabādīnde (15) görüle **bāb-ı sābiʿ evrām-ı kebed beyānındadır** imdi kebediñ veremleri veya sūʾ-i (16) mizāc-ı muḫtelifedir cānib-i yemīnde olur yāḫūd süddelerdir ki kebediñ ʿurūḳunda (17) olur asılda evrām-ı kebed kendide olan vereme muḳābelesinde olan (18) ʿaḍalātdaki vereme ıṭlāḳ olunur maʿlūm

ola ki verem-i kebed ile verem-i ʿaḍalāt (19) mābeyninde farḳ budur ki elbetde verem-i kebed helāli ve verem-i ʿaḍalāt müstaḳīmdir

[192a]

(1) ve verem-i muḳaʿar ile verem-i muḥaddeb beyninde daḫı farḳ budur ki verem-i muḥaddeb ḥissde (2) ẓāhirdir ḫuṣūṣan lāġar ādemlerde ammā muḳaʿar-ı miʿdeye müşterek olur ve müzāḥame (3) vėrir bu cihetle füvāḳ icāb ėder ve evrāmıñ mevāddi emziceniñ ʿalāyiminden (4) istidlāl olunur ile olsa evrām-ı kebediñ ʿilācıdır eger verem-i ḥārr demevī olsa (5) bāsılīḳ ėtmende faṣd lāzımdır baʿde revādiʿler ile taḳayyüd lāzımdır eger taḳṣīr olunursa (6) mādde müteḥaccir olur ammā mādde-i verem ṣafrāvī ise iḳdām tāmm tebrīde gerekdir (7) ve şol rādiʿlere mürācaʿat lāzımdır ki talṭīf ve teftīḥ oluna baʿde rādiʿāt-ı (8) munżicāt vėrile vaḳtā ki intihāya vāṣıl ola taḥlīl vācibdir ve ḳavābıżdan (9) ḥāli olmamaḳ gerekdir ta kim ḳuvvet-i keṣret-i taḥlīl zāʾil olmayıp mādde (10) müteḥaccir olmaya zīrā laṭīf olan taḥlīl olmaġla mādde müteḥaccir olur keṣīfī ḳalır (11) ammā verem cigeriñ muḥaddebinde olursa ishālden ḥaẕer lāzımdır anuñ çünkü verem (12) ʿāmm olmaya elbetde ifrāṭ-ı ishāl ḳuvveti ḥall ėder ve żaʿīf ḳılır tavassuṭ beyn- (13) e'l-emrin riʿāyet olunmaḳ gerekdir verem-i kebed muḥaddebe olduḳda idrār-ı bevle (14) saʿy lāzımdır ve büzūrāt-ı ṣelāṣe ile yaḳṭīn ve ḫıyār ve bıttīḫ-ı aṣfere beẕreleridir (15) daḳḳ ve lebenin iḫrāc ėdip ve sütü ile taḳayyüd oluna ḫuṣūṣan bezr-i māʾ-i hindībā ve maʿa (16) māʾ-i hindībā sirkencübīn büzūru ḳatī mübārekdir ve nāfiʿdir ʿAlā'd-dīn Manṣūr (17) kitābında verem-i muḥaddeb ḥaḳḳında eydür ki beẕr-i hindībā ve beẕr-i lübb-i bıṭṭīḫ (18) ve beẕr-i keşūṣ her birinden üçer dirhem ṭabāşīr bir miṣḳāl rāvend bir dirhemlik (19) maġsūl bir dirhem ṣamġ-ı ʿArabī bir dirhem cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿuṣāre-i hindībā ile

[192b]

(1) aḳrāṣ ėdip günde bu ḳurṣdan bir miṣḳāl yemek nāfiʿdir Mesīḥi eydür ibtidā-i (2) veremde hindībā ṭarı bir avuç varaḳ-ı verd ve benefsec ve ṣandaleyn ve varaḳ-ı kākūnec (3) birer avuç ḳurbaġa toḫmu keẕalik daḳḳ ve saḥḳ ėdip bostān-ı efrūr ṣuyuyla (4) ve māʾ-i verd ile maʿcūn ėdip żımād eylemek nāfiʿdir ammā verem-i ṣafrāvīde ʿalāmet (5) şiddet-i ḥummā ve ʿaṭaş ve ḳıllet ve sürʿat-i nabżdır ve nāriyyet ḳārūre ve ḳayʾ ve ishāl (6) merārī anıñ şanındandır ʿilācı her ṣabāḥ beẕr-i hindībā ve benefsec

ve nīlūfer ve terencübīn (7) ile cüllāb ėdip şürb ve ṭabīʿatın maṭbūḫ fākihe ile telyīn eylemek gerekdir yāḫūd (8) nuḳūʿ-ı fāvākihe içire helīle ve şīr-ḫuşk ve terencübīn ve beẕr-i lübb-i ḫıyār ki medḳūḳ (9) olup sütü aḫẕ olunmuş ola bir yere cemʿ ėdip saḳy oluna ġıdāsı māʾ-i şaʿīr ve (10) ḫaşḫāş şarābıdır eger verem balġamī olursa ʿalāmeti ḳıllet-i ʿaṭaş ve ḥummā-ı ġayr-ı ḥārre (11) ve berāz-ı balġamī ve beyāż ḳārūredir ve verem ḥiss olunmaḳdır eger vecaʿ ı ifrāṭla degil ise (12) ḥuḳne-i nerm ile ṭabīʿatın telyīn ėdip bu maṭbūḫu vėreler meṣelā sināmekī beş dirhem (13) ve şemr ve anīsūn üç dirhem sükker on dirhem cümleyi ġaly ėdip beş miṣḳāl (14) maʿcūn-ı ḫıyārşenbe iżāfe mizācına göre işrāb ėdeler bade't-tenḳıye ıṭrıfīl ve gül-be-şeker (15) ve cüvārişāt-ı muḳavviye miʿdeye istiʿmāl ėtdireler eger verem sevdāvī ise (16) vaḳt olur ki kebed ve ṭıḥāl mābeyninde südde vāsaṭa olur ʿalāmeti ṣalābet-i kebed (17) ve ʿaṭaş ve yübūset olur ve lisānı ziyāde nāṣif olur ʿilācı her gün bu cüllābı (18) işrābdır beẕr-i hindībā ve şemr ve kerefes ve lisān-ı ṣevr ġaly olunup sükker ile imtizāc (19) vėrip ʿamel olunup luʿūḳ-ı lisān-ı ṣevr ve şarāb-ı lisān-ı ṣevr daḫı nāfiʿdir ve ġıdā ise

[193a]

(1) zīrbāc yemek kāfīdir nihāyet ṭabīʿatın telyīn iḳtifā ėderse maṭbūḫ eftīmūnla ėdeler (2) maʿcūn-ı necāḥ daḫı muvāfıḳdır tenḳıyeden ṣoñra sirkencübīn büzūru ve ʿunṣulu ve māʾ- (3) u'l-uṣūl ve ḳurṣ-ı emīrbārıs ve ḳurṣ-ı kebīr tenāvül eylemek keẕalik muvāfıḳdır eger verem-i (4) kebed ḍarbe ve saḳaṭadan olursa muḳaṣṣer-i ḥummuṣ ve rāvend ikişer dirhem mūmıyā (5) bir dirhem maʿa dühn-i benefsec ẕevb ve ṭılā olunmaḳ nāfiʿdir fī'l-cümle ibtidāda evrām-ı kebed (6) sirkencübīn-i sādec veya büzūru vėrmek gerekdir ve eger verem cedeli ise ḳurṣ-ı emīr- (7) bārıs veya ḳurṣ-ı verd veya şarāb-ı dīnārī maʿa sikencebīn ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve beẕr-i ḳıṣṣā (8) ve beẕr-i hindībā ve beẕr-i ḫıyār müstaḥleb ėdip sikencebīn üzere ṣaff olup maʿan vėrile (9) ve yāḫūd nuḳūʿ-ı emīrbārıs maʿan ḥabb-ı rummān ve temirhindī ve iccās ve nīlūfer ve beẕr-i (10) hindībā müstaḥleb ėdip vėrile ve yāḫūd nuḳūʿla beẕr-i ḳıṣṣā ve sükker ve şarāb-ı nīlūfer (11) vėrile eger tebrīde iḥtiyāc var ise kāfūrdan bir ḳırāṭ bu meẕkūrātla maʿan ḫalṭ (12) ėdip isḳā ve żımād oluna ammā şiddet-i ḥareket olmayınca kāfūra mürācaʿat olunmaya ammā (13) tezeyyüd-i veremde māʾ-i hindībā ve māʾ-i rāziyānec veya māʾ-i kerefes isḳā olunsa laṭīfdir (14) fe-emmā inḥiṭāṭ-ı veremde māʾ-i şemr içine zerr-i verd ve emīrbārıs veya ḳurṣ-ı emīrbārıs (15) maʿan şarāb-ı sikencebīn vėrile

eġdiyeden māʾ-i şaʿīr ve sükker ve hindībā būrānisi ki dühn-i (16) levz ile bir miḳdār ḥall iżāfe ola vėrile yāḫūd ḥabb-ı rummān müzevveresi ve zīr- (17) bāc vėrile edviye mevżiʿyyeden ki żımād oluncaḳdır ṣandal ve zerr-i verd ve süveyḳ-i (18) şaʿīr ve cüzʾi ḥall ve māʾ-i verd bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip vėrile vaḳt-i tezeyyüdde (19) żımādlara efsentīn ve zaʿferān żamm oluna intihāre ṣandal terk oluna ancaḳ

[193b]

(1) zaʿferān ve efsentīn veʿūdi ḳaranfil māʾi ile taḫmīr ėdip istiʿmāl ḳılına ṣāḥib-i (2) Mūcez eydür istiʿmāl lāzım olduḳda ḫıyārşenbe ile dühn-ı levz ẕikr eyledigimiz muġlāblar (3) ile vėrile bu ʿilāc kāfīdir ammā Sedīdī ve ġayrı şerrāḥ maṭbūḫ besfāyec ve temir- (4) hindī ve ġārīḳūn ve beẕr-i ḳıṣṣā ve beẕr-i hindībā ve efsentīn bir yerde ḳaynadıp üzerine (5) ya terencübīn ya şīr-ḫuşk ve rāvend taʿbiye ėdip vėrmek ḳadar müshil ve leyyin olmaz (6) dėmişlerdir ve cümlesi eṭibbānıñ helīlec ile saḳmūniyāyı nehiy eylemişlerdir eger idrār mābeynde (7) olunursa ḳıṣṣā ve ḫıyār ve bıṭṭīḫ büzūrātı miyāh-ı meẕkūr ile müstaḥleb olunup vėrilmek (8) ammā verem-i bāridiñ ʿilācı mülaṭṭifāt ve munżicāt muḥallilātdır nihāyet ḳavābıżdan (9) ibtidā ḳuvveti ḥıfẓ ėde yaʿnī ibtidāda ḳavābıż ḳavī ḳılına ve inḥiṭātda muḥallilāt ziyāde (10) ḳılına şerbetlere ve żımādlara sünbül ve füvve ve lükk asārūn ve zaʿferān ḫalṭ ėde (11) ḥubūb ḳısmından ḥabb-ı ayāric ve maṭbūḫ ʿuṣfūr ve besfāyec her birinden elli dirhem (12) eftīmūn ve efsentīn veʿırḳ-ı sūs ve ḫaṭmī ve persiyāvşān her birinden dört (13) dirhem beẕr-i ḳıṣṣā hindībā ve emīrbārıs ve beẕr-i kerefes her birinden ikişer dirhem maʿa ḥabb-ı (14) ayāric bir yerde ṭabḫ olunup üç dirhem ḫıyārşenbe üzere yigirmi direm sükker (15) ve buçuḳ direm dühn-i levz ve rāvend żamm bu maṭbūḫdan kifāyet miḳdārı mizāca göre (16) vėreler evrām-ı kebede müteʿalliḳ niçe sefūf ve maʿācīn ve eşribe ve żımādāt beyān (17) eyledik ve her birini maḥallde istiʿmāl olunur biz anı aḳrābādīnde tafṣīl ėdip (18) ṭururuz mürācaʿat oluna **bāb-ı ṣāmin sūʾu'l-ḳunye beyānındadır** vaḳtā ki kebede (19) żaʿf müstevlī ola bir ḥāl muḳaddeme-i istisḳādır aña sūʾuʾl-ḳunye dėrler[38]

[194a]

(1) sebebi żaʿf-ı kebed ve kebediñ mizācınıñ redīġi bunuñ ṣāḥibiniñ levni aṣfer ve ebyaż (2) aṣfer olduġu demek ḳalīl olduġudur ve beyāż olduġu levn-i aṣliyyeniñ (3)

[38] yaʿnī ibtidāda ḳavābıż ḳavī ḳılına ve ibḫiṭāṭda muḥallilāt ziyāde ḳılına minha

ẕuhūrundandır vechi ve eṭrāfı yedi ve ricli vārim olur ḫuṣūṣan ecfān-ı ʿuyūn (4) verem olur ve bedeniñ cümlesi ḫamīr misli olur eṣbāʿla başılsa çuḳur olur (5) bunuñ ṣāḥibine ḳarāḳır-ı baṭn ve rīḥ ziyāde vāḳiʿ olur ve diş etlerinden sivilciler olur (6) buña bādī teṣāʿud ėden buḫārlarıñ fesādıdır ʿilācı ṣaḳīl ġıdā ve aġdiye-i ġalīẓeden (7) ictināb ḳılmaḳdır ve emīrbārıs ile maṭbūḫ noḫūd āba dār-ı ṣīnī muẓāf gāh ve bī-gāh (8) zīrbācla yenmekdir ve sūʾ-i mizācda sebaḳ ėden tedbīr ile taḳviyet-i kebed ḳılmaḳdır bu (9) bābda ihmāl cāyiz degildir zīrā muḳaddeme-i istisḳādır ve aṣlında sūʾu'l-ḳunyeniñ (10) ʿilācı istisḳā ʿilācınıñ ḫafīfidir **bāb-ı tāsiʿ istisḳā beyānındadır** muḳaddeme (11) ʿaḳabince olur istisḳā bir marażdır ki mādde-i bāridedir aʿżānıñ evsaṭına (12) dāḫil olur ve aʿżā ziyāde olur yāḫūd aʿżā-i ẓāhireniñ kilyesi veya muvāżiʿ (13) tedbīr-i ġıdā yaʿnī miʿde kebed ve emʿā verem olur ḳalḳar veyāḫūd baṭn maʿan cild dühnü (14) vasaṭına ol mādde dāḫil olur eger mādde-i rīḥıyye ise ṭablīdir eger ġayrı olup (15) cemīʿ bedene sārī ise laḥmīdir eger cümle bedene sāʾil degil ise zıḳḳīdir imdi (16) istisḳānıñ envāʿı üçdür ġāyet redī olan ẕeḳiyyedir baʿde laḥmīdir ve ṣāliṣi (17) ṭablīdir imdi laḥmī oldur ki cemīʿ mevṣūl ola bunuñ sebebi żaʿf ciger ve burūdet-i (18) mizācdır gāh olur ki burūdet-i istifrāġ keṣīreden olur meṣelā bevāsīrden ḥayżdan (19) bir mertebe ḳan cārī ola ki ifrāṭla ola ʿārıż olur yāḫūd ʿaḳīb-i riyāżatda[39]

[194b]

(1) māʾ-i bārid şürbünden olur bu maʿnā ḥammāmda ve ferāşda ve derūnu ḥarāretde meşrūb (2) ola daḫı ʿārıż olup ya sebeb-i żaʿf ṭıḥālden olur ki ceẕb sevdāya ḳādir olmaz (3) sevdā kebedde ḳalır ve anıñ mizācı kebedi daḫı bārid ḳılır bu ḥālle māsārīḳā bulduġu (4) sevdā-yı muʾẕīyi bedene taḳsīm ėder ya żaʿf miʿdeden olur ki hażm-ı tāmme (5) ḳādir olmaz bu kerre keylūs ḫām kebede varır ve kebed daḫı naẓcından ʿāciz olur (6) andan aʿżā anı ceẕb ėder çünkü keylūs ḫāmdır cüzʾ-i beden olmaz bu maraż vāḳiʿ (7) olur ʿalāmeti beyāż-ı levn ve ḫużret-i levn ve intifāḫ-ı beden ve beyāzı ḳārūre ve riḳḳat-i (8) ḳārūredir ʿilācı istisḳā-i laḥmī beẕr-i hindībā ve şemr birer direm ve aṣl-ı hindībā ve şemr (9) üçer direm nebāt sükkeri on direm ġaly ve cüllāb ėdip isḳā oluna ve ġıdā zīrbāc ve keklik (10) ve ḥammām zuġlūlu ve ʿaṣāfīr ṭabḫ olup üzerine zerr-i verd ekl oluna fe-emmā (11) ġāyetde ḳalīl ekl ėdeler miḳdār cūʿa ve ʿaṭaşa ṣabr olunursa ol ḳadar nāfiʿdir (12) ve miyāh-ı mürr olan ḥammāma ve ḳabilice ki kibrītī

[39] Ṣarı olduġu demiñ ḳalīl olduġudur ve aḳ olduġu lenv aṣlınıñ ẕuhūrundandır minha

ola dāḫil olalar nāfiʿdir eger ḥammāma dāḫil olup (13) ve māʾ-i ḥammāmı meskūb olmaya hemān ziyāde taʿrīḳ ėde ve ḫāric ola ziyāde nāfiʿdir ve (14) musaḫḫan reml içinde medfūn olup yatmaḳ ve ẓahiran ḥārr-ı şemse ṭutup ṭurmaḳ (15) fāʾidedir bu marażda her ne ḳadar idrār-ı bevle ihtimām ėderse fāʾidedir cümleden (16) sirkencübīn büzūru ve ḳurṣ-ı emīrbārıs ve kemāderyūs ve leymūn vecaʿda ve şemr ve beẕr-i (17) kerefes ve sünbül ve seliḥa bir yerde daḳḳ olunup ḳarnına ṭılā oluna eger ṭabīʿatı ḳabż (18) olursa maʿa ḥabb-ı ayāric ve maʿa maʿcūn-ı ḫıyārşenbe telyīn ėdeler eger bu ʿillet żaʿf-ı (19) miʿde ve burūdet-i miʿdeden ḥādiṯ ise ḳayʾ ėtdirip gülengübin ve anīsūn maṭʿūm oluna

[195a]

(1) ve ḥabb-ı ıṣtumaḥīḳūn maʿan telyīn eyleyeler baʿde maʿcūn gereke vėreler İbn-i Serāfiyūn idrār-ı (2) bevlde maʿnāyı keṯīran naḳl eyler eger idrār-ı bevl müyesser olursa veya ḥayżı mesdūd (3) iken müsteḥīl ola pes istisḳā-yı laḥmīye bu ḳadar ʿilāc bir maḥallde bulunmaz aña iʿānet (4) gerekdir dėr ammā istisḳā-ı ẕıḳḳī oldur ki māʾiyyet-i miyān ṣıfāḳ ve ṯerb ve (5) ya aḫṣā ile ṯerb beynine dāḫil olup andan ḥādiṯ ola istisḳālara bundan (6) bed manẓar ve bed-i heyʾet istisḳā yoḳdur ki ādemi ṭurfe şekle ḳoyar ne-ʿūẕubillah men cemīʿ - (7) ü'l-ilel ve'l-maraż ṣıḳl ve kiber-i baṭn ve cild ḳırmaḳ ve el ile baṭna ḍarb olunsa ḳurbā (8) ḥiss gibi güm güm ötmekdir ve aġzında rebālı çoḳ olmaḳdır her gün beẕr-i hindībā ve beẕr-i şemr (9) ve aṣl-ı hindībā ve gülengübīn ġaly ve cüllāb ėdip işrābdır eger ḥarāret-i mizāc ġālib ise (10) sikencebīn büzūru hindībā māʾi ile ẕevb istiʿmāl oluna ve ṭabīʿatın māʾ-i sāhter ile (11) maṭbūḫ helīle bir yerde maʿan telyīn ėdeler ve bu ḥabbdan vėreler ṣıfatı budur efsentīn (12) ve ġāfeṯ ve anīsūn ve maṣṭakī ve saḳmūniyā her birinden birer diremlik maġsūl ve ʿūd (13) belesān her birinden ikişer direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip maʿa māʾ-i şemr maʿcūn ḥabblar ėdeler (14) maḥall-i lāzimede iki miṯḳāl şerbetdir ʿamel ėdeler ve būre-i Ermenī ve aṣl-ı sūsen ve (15) ḳardemānā ve müveyzic her birinden üçer direm beẕr-i kürnüb yedi direm ve baʿr-ı ġazāl elli (16) direm ve daḳiḳ-i şaʿīr ve zibil-i baḳar altmış direm cümle bir yerde ʿuṣāre-i şemr ve hindībā (17) ile ḫamīr ėdip baṭna ṭılā oluna baʿżīlar et ile cild mabeynini şerh ve māṣūre (18) ṣoḳup ṣuyunu aḳıdalar ammā ḥaṭarı ʿaẓīmdir fe-emmā istisḳāʾ-i ṭablī oldur ki riyāḥ-ı (19) ġalīẓe ṣıfāḳ ve ṯerb ile emʿā beynine vāḳiʿ olmuş ola sebebi ya ḥarāret-i kebedden

[195b]

(1) ve yāḫūd burūdet-i miʿdeden olur çünkü miʿde hażmdan ʿāciz ola keylūs (2) ḫām cigere gider ciger daḫı anıñ hażmına meşġūl olur bu māddeden riyāḥ ve ebḫire-i (3) dāfire ḥāṣıl olur bu maʿnā istisḳāʾ-i ṭablīye müʾeddī olur ʿalāmeti baṭn-ı kebīr olup (4) sürre ḫāric olmaḳdır ve ṣıḳl olmamaḳdır eger elin bir ādem bu maraż ṣāḥibiniñ baṭnına ursa (5) ṭabl gibi āvāz vėrir bunuñ ʿilācı her gün beẕr-i hindībā ve anīsūn ve aṣl-ı şemr ve aṣl-ı (6) hindībā ve gülengübīnden cüllāb ėdip ve şarāb ėtmekdir ġıdāsı noḫūd-āb ve maġz-ı levz ve fülfül (7) ve kemmūn ve kerāvyā naḥvedir ve dühn-i bābūnec ve dühn-i sezāb ṭılādır yaʿnī baṭnına ṭılā eylemekdir (8) ve ṭoraḳ otu ve māʾu'l-uṣūl ve kerefes-i cebelī ve şemr ve anīsūn ve ẕūḳū ve rīze-i germānī (9) ve naḥve ve ḳaṭrasāliyūn her birinden üçer direm aṣl-ı şemr on direm aṣl-ı kerefes beş direm (10) ve aṣl-ı keber on direm aṣl-ı ezḫar ve fiḳāḥ-ı ezḫīr ikişer direm ve mevīz ṭāʾifi yigirmi direm (11) bu cümleyi mümkün olduġu üzere daḳḳ ėdip dört raṭl māʾ ile iki raṭl ḳalıca (12) ġaly ola ve ṣaff ėdip baʿde bir raṭl ʿasel ile ḳıvāma getirip günde onar miṣḳālden (13) yüz miṣḳāle varınca birinçi gün müdāvemet ėdeler bi-emrillah maraż zāʾil olur ve bu (14) sefūfdan ġāfil olmamaḳ gerekdir ṣıfatı budur beẕr-i kerefes ve şemr ve anīsūn ve asārūn (15) ve ḳusṭ ve zerāvend her birinden ikişer direm rīze-i germānī üç direm sünbül vecaʿda (16) bir direm bu cümlede daḳḳ günde ikişer miṣḳāl istiʿmāl ėdeler yāḫūd bu medḳūḳu sükker (17) ile ḫalṭ ėdip yiyeler ekser telyīn murād olunursa bu sefūfdan beş miṣḳālen ḫıyār- (18) şenbe ʿaseli ile ḫalṭ olup on miṣḳāl olduḳda ısıcak māʾi uṣūl içinde (19) ḥall ėdip ʿalā-ḥāliü'l-miʿde nūş ėdeler çünkü maraż münḥaṭṭ ola nażc sākin olur

[196a]

(1) ol vaḳt bābūnec ve ṭoraḳ otu ve fūdenec ve iklīlü'l-melik ve merzencūş ve kemmūn (2) bir yerde saḥḳ olunup ʿuṣāre-i seẕābla maʿcūn ėdip ve baṭna ṭılā ėdeler istisḳādan (3) bir nevʿ daḫı vardır ki yine ṭablī ḳısmındandır aña istisḳā-i cebīn dėrler (4) ʿalāmeti intifāḫ-ı baṭn ve ʿaẓm-i baṭndır nihāyet bunda sürre ṭaşra ḫāric olmaz ammā baṭn (5) kebīr olur güya nisvān ṣedyleri miṣāl olur ʿilācı her gün beẕr-i küşūṣ (6) ve kāsnī ve

şemr ve ṭoraḳ otu ve nebāt bu cümleyi ġaly ėdip cüllāb olup ve şürb (7) ola eger telyīn-i ṭabīʿat iḳtiżā ėderse bu maṭbūḫla ėde sināmekī yedi direm (8) ṭoraḳ otu beş direm beẕr-i hindībā üç direm sükker-i sürḫ ve terencübīn onar direm (9) maġz-ı ḫıyār on beş direm māʾ-i hindībā pencāh direm bu cümle ġaly ėdip mizāca göre (10) ṭabīʿatın telyīn ėde istisḳāda ḥumma veʿaṭaş ifrāṭla olursa ziyāde ḥārr (11) ile muʿālece olunmaya pes şimdiye dek naḳl eyledigimiz ʿilāclar muṭlaḳdır ve şemden (12) geri naḳl ėdecegimiz müşterü'n-nefʿdir cümle istisḳānıñ ʿilācları cūʿa veʿaṭaşa (13) ṣabr ėdip nān ḳısmını terk ėtmekdir eger ḳādir olmazsa ġāyet az kepekli etmekden (14) yiye ammā ol daḫı berk pişmiş gerekdir ve bi'l-külliye ġalīẓ ġıdāları terk ėde herīse (15) ve muhalllebī ve baş baça ve her lezc olanı istiʿmāl ėtmeye ve imtilādan ziyāde iḥtirāz (16) ėde ve taḥlīl ėder riyāżatlara meşġūl ola kemīye binmek ve derlemek ve güneşde (17) oturmak belki ḳızmış tozda baş ṭaşra çıḳarıp otura ve ṣabr ėde ve deñiz (18) ḳumuna gömülmek daḫı eyi ʿilācdır ve Ḥicāz vilāyetlerine hicret müstesḳīye enfaʿ (19) eşyādır havā-ı Ḥicāz müceffefdir ve anda elbān-ı baʿīr çoḳ bulunur ḫuṣūṣan Mışır'da cümmeyz

[196b]

(1) dėrler bir meyve olur istisḳānıñ ḥāṣṣaten eyi ʿilācıdır ve eşribeden ẕikr eyledigimiz (2) envāʿdan ġayrı ʿuṣāre-i ġāfeṣ tiryāḳ-ı fārūḳ ile nāfiʿdir zīrā yigirmi güne dek (3) ḥummuṣ miḳdārı fārūḳ yeyip ve yāḫūd ḳurṣ-ı verd yeyip üzerine şarāb-ı ġāfeṣ (4) şürb ėdeler istisḳādan ḫalāṣ bulur şeyḫ İbn-i Sīnā Ḳānūn'da eydür ʿArab (5) baʿīrleriniñ lebeni ki ol baʿīrler şeyḫ ve ḳayṣūm merʿalar olduġuçün işrāb olunsa (6) birinci gün istisḳādan ḫalāṣ olur dėmiş ṭabīb Boḳrāṭ eydür ki aṣḥāb (7) istisḳādan bir cemāʿat diyar-ı ʿArabīde elbān-ı baʿīr ve ebvāl-ı baʿīr ve maʿz işrāb olup (8) istisḳādan necāt buldular ṣāḥib-i Mūcez dėr ki bir ḫātūn istisḳāya mübtelā oldu (9) rummāna müdāvemet ėdip ol ḳadar rummān yedigi mübālaġadan naḳli ḳābil degildir baʿde (10) ḫalāṣ müyesser oldu ammā Mā-lā-yesaʿ'da eydür ki ḳurṣ-ı māzeryūn istisḳāya ġayrı ʿilāc (11) ėtmez fi'l-cümle müstesḳīniñ müshilātı rāvend ve sirkencübīndir bir diremden iki direme (12) varınca ṣafrāvīde helīlec-i aṣfer ve revānd ve efsentīndir her birinden buçuġar direm (13) balġamīde ġārīḳūn ve türbüd her birinden nıṣf direm milḥ-i hindī rubʿ direm sevdāvīde (14) eftīmūn ve ġārīḳūn ve helīlec-i esved ve ustuḫūṭūs her birinden nıṣf miśḳāl nihāyet (15) bu edviye rubʿ direm muḳl-ı ezraḳ ve rubʿ direm keẕīrā żamm olunmaḳ gerekdir eger (16) aḫlāṭ-ı keẕīranıñ iḫrācına iḥtiyāc ḳavī ise

ḳanġı nevʿ ise birḳaç kerre ʿamel oluna (17) ammā dühn-i levz ile ẕikr olunan edviye olmaḳ gerekdir ve ziyāde līnet verilmek gerekdir ki (18) zebūn olmaya müstesḳī olanlara idrār-ı bevl lāzım olduḳda beẕr-i kerefes ve anīsūn (19) ve şemr ve hindībā ve ḫıyār ve ḳarʿ ve beẕr-i bıṭṭīḫ ve ḳurṣ-ı māzeryūn ile ėdeler bunlarıñ

[197a]

(1) ġıdāları fuḍūlu ḳalīl olanlardır meṣelā ferārīc ve süglin ve zaġālī̇l-i ḥamām ve ekşi aş (2) ve rummān-ı ḫāmıż ammā biryān ėdip büzūrāt-ı ḥārre ile istiʿmāl oluna dār-ı ṣīnī ve fülfül (3) ve zencebīl ve zaʿferān ve küzber gibiler ile istiʿmāl ėdeler edviye-i mevżiʿye ki yaḳı olacaḳlardır (4) zibil-i maʿz ve zibil-i baḳar ve būraḳ ve ḥall ve kibrīt ve naṭrūndur istisḳāʾ-i laḥmīde cemīʿ (5) bedenini ṭılā ėdeler ve istisḳā-i ẕıḳḳīde baṭnına ve istisḳā-i ṭablīde etrāfı üzere (6) bu yaḳıdan eżʿafdır milḥ ve ḥall ve sünbül isterlerse ve bunu ṭaleb ėderlerse ẕikr (7) eyledigimizi bu minvāl üzeredir ʿamel eyleyeler ḥükemānıñ çoḳ esrārın gördüm ammā bir (8) ġarīb sırr mülāḳī oldum ki bir şaḥıż aña nāʾil olmamışıdı bir Hindī ḥakīm [hekīm] gördüm (9) vilāyet-i Dimişḳ'da her ne nevʿ olursa istisḳāya ʿilāc ėderdi çoḳ zārīliḳ (10) eyledim ki taʿlīm ėde ėtmedi āḫir yüz ġuruş vėrip taʿlīm ėtdim ve bir niçe (11) müstesḳīye anıñla muʿālece eyledim herkez teḫallüf ėtmedi bi-emrillah taʿāla meṣelā ġıdāda (12) ve şarābda perhīz üzere olup iʿtidālle olmaḳ müstesḳīniñ levāzımındandır (13) böyle olsa bir vaḳıyye miḳdārı daḳīḳ-i şaʿīri pāk eyleyip ve münḥalden geçirip baʿde (14) sütlegen dėdikleri devānıñ tāze iken ḳaṭʿ ve şīri ile maʿcūn miṣāl olunca fülfül (15) ḥabblar ḳadar ḥubūb ėdip ve ẓıllde tenşīf oluna ve yerde gezen ḳaplumbaġanıñ ḳabuġunu (16) iḥrāḳ-ı bi'n-nār baʿde'l-ḥakister olup üç vezni miḳdārı engübīn maʿan maʿcūn ėdeler (17) baʿde her bāmdād yekdāne ḥabbdan ve bunduḳ ḳadar maʿcūndan mākūl olan beşerde ey (18) müsteḳīden eṣer nā-būd olup ḳalmaz ve buña bir ʿilāc daḫı bedel olmaz ve ḳıyye deyü (19) eṭibbā ışṭılāḥında on iki dirheme dėrler **bāb-ı ʿāşir emrāżü'l-emʿā beyānındadır**

[197b]

(1) bağırsaḳ insānda sittedir 1 biriniñ adı iṣnāʿaşerdir 2 biriniñ ismi ṣāʾimdir (2) 3 ve biriniñ adı diḳāḳdır 4 ve biriniñ adı aʿverdir 5 ve biriniñ nāmı ḳolondur (3) 6 ve biriniñ nāmı müstakīmdir emrāż-ı emʿādan biri ishāldir bu daḫı ya mākūlātdan (4) olur veya edviye-i müshileden olur ki emʿānıñ ḳavāsını żaʿīf ėde yāḫūd aġdiyeden (5) olur ki

lezc ve yelimşik ve ṭaʿmı geriye ola ve yāḫūd iştihasız eklden olur ya neffāḫ (6) ġıdālardan olur ki rīḥler tevlīd ėdip miʿdeniñ iştihāsın menʿ ėder pes (7) imdi aʿżādan olan ya ʿużv-ı muʿayyenden olur veya ġayr muʿayyenden ẓuhūr bulur (8) meşelā dimāġdan ola ki andan nāzil olan ġıdāyı ifsād ėde miʿdeye ve emʿāya (9) defʿ ėde böyle ishāliñ nevbetleri maḥfūẓ olur ve nevm ʿaḳabince olur bir daḫı (10) ishāl miʿdeden olur eger żaʿf hāżıma haẓma ḳādir olmazsa böyle ishāl (11) ṣıḳl-ı miʿde ile olur yāḫūd hāżımanıñ fiʿliniñ teşevvüşünden olur böyle olduḳda (12) ġıdā fāsid olur ve ṭabīʿat anı fāsid-i ednaʿ ėder ya żaʿf māsikeden yāḫūd (13) rāfiʿanıñ żaʿfından olur ya cigerden veya māsārīḳādan olur ishāl-i miʿde (14) ile bunun farḳı miʿdeniñ fiʿliniñ istīḳāsından bilinir zīrā fiʿlini miʿde (15) istīḳā ėder bu kerre keylūsundan miʿdeye żarar olmaz ṭabīb-i mücerreb ḳatında miʿdesinde (16) żaʿf olan ile kebedinde żaʿf olanıñ teşḫīṣinde ʿusret olmaz zīrā ishāl-i (17) miʿde çoḳ olur ammā muttaṣıl olmaz ve miʿdeniñ ekṣeri merrātı gündüz ve kebediniñ (18) gece olur bu kerre kebedi ile ishāl-i māsārīḳā farḳı budur ki mekbūduñ levni ve bevli (19) muġayyir olur miʿdeniñ ḫılṭ-ı mündefiʿi kebediden keṣīrü'l-miḳdār ve ḳalīlü'l-merrātla olunur

[198a]

(1) ve ġāʾiṭ ġayr-ı muḫteliṭe olur ve göbek burunur böyle olsa ishāl-i kebedi ya hāżımadandır (2) ki bāṭıl ola veya żaʿīf ola ve müşevveş ola böyle ki ishāl keylūsu ḫāric olur (3) keymūsu degil sebebi buṭlān-ı haẓmdır yāḫūd haẓmı ziyadece ḫāric olur żaʿf (4) hāżıma için ya fāsidü'l-haẓm ḫāric olur teşevvüş hāżıma için ve ʿadem-i naẓc olmaḳ (5) bevlde ya māsikedendir öyle ḫāric olur zīrā haẓmı ziyāde olmuş keylūsuda (6) ġıdānıñ daḫı müddeti kebede ḳalīl olur ve laḥm-ı ʿasel gibi ḫāric olur bu maʿnā ya (7) cāzibedendir ki cezbe ḳādir olduġu ḳadar ceẕb ėder böyle ki ola ḫāric olan (8) keṣīr olur ve keylūsu olur imdi ishāl-i kebedi ya veremden veya süddeden (9) olur zīrā ġıdā-yı mecẕūbu nüfūẕa ḳādir olmaz bu kerre emʿāya rücūʿ ėder bu ḳażiyye (10) muḳarrer olıcaḳ buña ishāl-i māsārīḳā müşārik olur bu ikiniñ farḳı maraż-ı kebed ile (11) ve ʿadem-i ʿalāmātladır zīrā ṣıḳl kebede ve ekṣer ve yan cānibine iledir ve gāh olur ki (12) māsārīḳāda ṣıḳl ẓāhir olmaz eger südde ve verem eṭrāfda ise ya emʿā cānibinde ise (13) aña keylūsdan ṣıḳlet veren nesne vāṣıl olmaz yāḫūd ishāl cigere ṭamar aġzı açıldığından (14) olur ve yāḫūd ṭamarıñ yarıldığı veya kesildigi için olur ve yāḫūd cirm-i kebedin (15) pāre şaḳḳ olduġundan olur bu maʿnā ḍarbede ve saḳaṭada olur

veya ḫılṭ-ı ḥārreden (16) olur bu ḳısım ekkāldir elbetde ḳan çıḳar böyle iken iltihāb ve ḥiddet ve ḳuvvet-i ʿaṭaş (17) ziyāde olur yāḫūd ishāl-i kebedi mādde-i fāsideden olur ol mādde cigeri (18) defʿa muḥtāc ėder bunuñ ʿalāmeti māddeniñ nevʿi ishālle çıḳmaḳdan maʿlūm olur (19) meṣelā çıḳan ṣarı māʾ veya kayḥ veya ḫılṭ-ı ṣafrādan muḥteriḳ eşyā olur bu nevʿ kebedden

[198b]

(1) laḥmı pāreler çıḳmaġa müʾeddī olur eger ḫāric olan laḥm-ı pāre nārda erimezse kebed çıḳmışdır (2) emʿādan olan ki saḥcdan ola anıñ sebebi ya ḫılṭdır ki ḳazıcıdır eger evvel (3) ḫılṭ-ı ṣafrā ise iki haftada ḳarḥa peydā ėder vaḳt olur ki baġırsaḳları deler (4) ṣıḳl baṭna çıḳar bu kerre ol ḫurūc ėden ṣıḳl baṭnda cemʿ olur güya gören müstesḳī (5) raġm ėder baʿde olur ekṣer bunu mevt ėder ḳarḥanıñ eslemi yoġun baġırsaḳlardır (6) o lāzımdır ażarrı ṣāʾim dėdikleri baġırsaḳda olandır zīrā keṣret-i ʿurūḳ olduġundan (7) māʿadā cigere ḳarībdir ve merāre aña çoḳ dökülür ammā sevdānıñ ḳarḥa ėtmesi ḳırḳ (8) gündedir eger saḥc-ı sevdāvī ḳarḥa ile ola ḳātildir ve ishāl-i sevdāvīniñ (9) ʿalāmeti yer üzerine vażʿ olunsa ḳaynamaḳdır bu ḥāll ẓāhir olduḳda fi'l-ḥāl oldurur (10) eger ibtidā vāḳiʿ olsa ḥāl-i ṣıḥḥatde yine ḳarḥa ėder imdi emʿādan saḥc ḳanġı- (11) sındandır bilinmek lāzım gelse mevżiʿ ve vecaʿıñ ḳuvvetle maʿlūm olur zīrā (12) bārīk-i emʿānıñ evcāʿı şedīde olur ve siṭabr-ı rūdeleriñ evcāʿı şedīde olmaz (13) ve bir ʿalāmeti ishāliñ ḳışrıdır eger ḳışr yufḳa ise vecaʿ ekṣerdir ʿaksī daḫı böyledir (14) eger ḳarḥalar bed rāyiḥa vėrse maḥall batmışdır gāh olur ki saḥc edviye-i müshile ʿaḳabinde (15) olur bir nevʿ eslemdir dördüncü günde defʿ olur ve gāh olur ki saḥc-ı emrāż-ı ḥārre (16) ʿaḳabinde olur redīdir bundan ḫalāṣ az olur gāh olur ki ishāl-i miʿde (17) saḥcsız olur bu nevʿ ishāl-i rūde ḳuvvet-i māsikeniñ żaʿfından olur (18) yāḫūd ruṭūbet-i mezlaḳadan olur ki ruṭūbātı redd ėder şol faḍalāt ki bedende (19) cemʿ olmuşdur ve terk-i riyāżatla ḥābsdir ya faḍalātı mesāmdan defʿ eyler ya ḥabs-ı bevāsīrdir

[199a]

(1) ki taḥlīl olmuşdur ya ḳaṭʿ-ı ʿużv veya ḳaṭʿ-ı ruʿāfa muʿtāddır eṭrāf-ı ʿurūḳda süddeler (2) olduġundandır nüfūẕ ėtmez ve cigerden aʿżāya ġıẕā olmaz pes ṭabīʿat anı defʿ ėder (3) ishāl olur ishāl-i bedenīden baʿżı buḥrānīdir ʿalāmeti imtilā ile ḳuvvet-i dāfiʿanıñ (4) ḳuvvetinden maʿlūm ve ʿaḳabince ḫiffet gelir bu envāʿıñ gelmesiniñ ḳaṭʿ

ġaṭādır ishāl-i bedenden (5) baʿżı aʿżānıñ ẕevebānından olur biriniñ ḥudūṣ-ı iltihābla ve ḥummā-ı dıḳḳ ile (6) ve ġāric olanıñ kerīhe-i rāyiḥasıyla ve iġtilāf-ı elvānıyla maʿlūm olur ve ʿużvda (7) āfat ʿalāyiminiñ ʿademi iledir ki ishāl icāb ėder vaḳtā ki ḳayḥ-ı aʿżā ishālde (8) desime ve laḥmü'ş-şekl olsa ve ġalīẓ ve cerb ġāric olsa meṣelā laḥm-ı aḥmer ġāric gibi nihāyet (9) bu cerbi olmaz vaḳtā ki ishāl ḥılṭ-ı ḥārriñ ẕevebānından ola ḥadīdi ve māʾi olur (10) ishāl-i bedenīden biri daḫı aḫlāṭ-ı fāsideden olur ki ṭabīʿat anı mekrūh görüp defʿ (11) ėder bu ḳısmıñ ḫurūcundan elvān-ı keṣīre ve rāḥat ferīḥa vardır ammā şol ishāller (12) ʿużv-ı ġayr-ı maʿnīden olur az olur ki māʾ-i ḫūnī olur verem düşledigiçin (13) ḳanġı ʿużvda olursa olsun ḫattā gögsünde bile olur bu maʿnā taḳaddüm-i verem (14) ʿalāmetidir el-ʿilāc imdi ishāl muḳabbıżātla ve mużırriyātla menʿ olunmaḳ lāzımdır (15) ve mevādde ġılẓet vereni istiʿmāl eylemek gerekdir vaḳt olur ki muḥaddirāne muḥtāc (16) olunur ve gāh olur ki ishāl ṭaraf-ı āḫere menʿ olunur bu maʿnā idrār ile olur (17) yaḳı ile ya derletmek ile ya aʿżā-i ġālibeye şīşeler yapışdırmaḳ ile olur (18) şol ishāl ki mütenāvelāt sebebi ile ola anıñ sebebi menʿ oluna ve eṣeri ʿilāc (19) oluna bizim tuḫme ve fesād-ı hażmdan beyān eyledigimiz buña nāfiʿ ʿilāclardır şol

[199b]

(1) ishāl ki aʿżādan olup sūʾ-i mizācdan ola żıddı taʿdīl eylemek gerekdir ve (2) şol ishāl ki ʿurūḳ-ı efvāhları ya yırtılıp ḳaṭʿ olmadan ya ḳarḥalardan olur (3) ve yāḫūd fesād-ı aġdiyeden ya cigerde veya māsārīḳāda veya bedende süddelerden veya nezle-(4) lerden veya ḳuvvet-i hāżımanıñ ve māsikeniñ żaʿflarından ol anıñ ʿilācında ḥāẕıḳ (5) olan müteḳabbızāt ṣarfā ėden ḥaẕır ėtmek lāzımdır zīrā kim bilir ishāl südedi (6) ya veremi ola ve ciger üzere ol edviyeyi vażʿ eylemege tebrīdi ziyāde ola (7) zīrā bu vażʿ ciger mevāddiniñ tefennüne sebeb olur bu ḥīnde şarāb-ı sefercel gibi nesne (8) olmaz zīrā bunuñ ḳabżında teftīḥi daḫı vardır ḫuṣūṣan hindībā māʾinden meblūl (9) olmuş ḥabbu'r-rummān ve zerr-i verd ve sefūf-ı maḳleyāṣā nāfiʿdir vaḳtā ki māʾ-i hindībā (10) ya kerefes ve māʾ-i rāziyānec bir yerde ḫalṭ olunup vėrilmek laṭīfdir ammā ḫarāret ve ʿaṭaş (11) ziyāde olmaḳ gerekdir şol devālar ki ishāl ḥabs ėder māzūdur ve ṭaş (12) ve mūmiyā ve gül-i gülnār ve ṣamġ ve ṭīn-i Ermenī ve tarāṣīṣ ve ṭabāşīr ki biryān olmuş ola (13) ve mersīn yemişi ve kāfūr ve ḥabbu'r-rummān ve liḥyetü't-teys ʿuṣāresi ve beẕr-i ḳaṭūnā (14) ve beẕr-i reyḥān ve beẕr-i mürr ve beẕr-i

belesān ekmel ve kemmūn ve anīsūn-ı muḥammaṣ gerekdir daḫı (15) ḳābıż yemişlerden tuffāḥ ve aluc ve keşirā ve sefercel ve ḥurmā ve aġaç ḳavunu bunlarıñ (16) dibleri ve şerbetleri nāfiʿ lerdir gāh bu devālar maʿa ekl ve ḥurmā ve maʿa şürb ve żımād ḳılınmaġla (17) aḳrābādīnde taḥrīr ḳāʿide üzere istiʿmāl oluna vaḳtā ki ishālle saḥc olsa (18) muġarribāt üzere muḥammaṣ olmuş büzūrāt gibi ve ṭīn-i Ermenī gibi ve mürekkebātdan ḳurṣ-ı (19) ṭabāşīr kāfūru ve ḫımmāṣı ve sefūf-ı ṭīn fāʾide ėder saḥca ve göbek burusuna ḥabbu'r-rummān[40]

[200a]

(1) ve ẕiḳr eyledigimiz müfīd eşyādır ishāl-i zelaḳınıñ edviyesi şedīdü'l-ḳabż gerekdir (2) rubb-ı ās ve rubb-i sefercel ve summāḳ ve sefūf-ı ḥabbu'r-rummān gibi ḫuṣūṣan ʿafṣ ve summāḳ (3) ve ḳışru'r-rummān her birinden nıṣf direm saḥḳ olunup maʿa beyāż-ı beyż maʿcūn miṣāl (4) ėdip ve rummān-ı ḫāmıżıñ içine tedāḫül ola tennūrda ḳoyup biryān olunca ṣabr oluna (5) baʿde saḥḳ olunup istiʿmāl oluna Mesīḥī dėr ki biz tecrübe eyledik ishāl-i daim için (6) ṭayr-ı naʿmeniñ ḳursaġı veya ḳışr-ı beyzi törpülenip iki diremin rubb-ı sefercel ya rubb-ı emīr- (7) bārıs maʿan istiʿmāl oluna ve māʾ-i ās ve māʾ-i sefercel dühn-i verdde ġaly ola māʾi (8) hevāya defʿ ve dühn bāḳī ḳala bir kettān bezin bu dühn ile mülevveṣ olup ve miʿdeye (9) ve emʿāya vażʿ olmaḳ eyi ʿilācdır eger bu dühne bir miḳdār sünbül ve aḳāḳiyā daḫı iżāfe (10) olunsa laṭīfdir ruṭūbet-i mezlaḳanıñ istifrāġına helīlec gibi devā olmaz zīrā ʿaḳabinde (11) ḳabżı vardır ve mizāca ve taḥammüle göre vėrile ve saḥc olanda ekşilerden ekṣār olunmaya (12) ḫuṣūṣan ziyāde ekşi olsa summāḳ gibi ishāl-i kebedi ve miʿde ve bedeniñ tedbīri (13) müşterekdir ya ḫuṣūṣ-ı ḥarāretden ya ḫılṭ-ı ḥārreden ola ve ʿaṭaş daḫı ola beẕr-i recle (14) muḥammaṣ müstaḥleb olup ūṣūl şarābı veya şarāb-ı tuffāḥ ya ikisi maʿan vėrile yāḫūd şarāb-ı (15) rummān veya şarāb-ı rībās daḫı aʿlādır eger nāfeʾi daḫı mebrūm ėderse beẕr-i ḳaṭūnāyı (16) muḥammaṣ ola dühn-i verd ile nāfesine ṭılā oluna ve beẕr-i ḳaṭūnāyı yalñız ẕikr (17) olunan eşribe ile ki beẕr-i ḳaṭūnā maʿa dühn-i verd muḥammaṣ ola vėrilirse daḫı ḫüsndür (18) cümleden rubb-ı rummān on direm ṣandal zerr-i verd ve emīrbārıs ve ās yemişi her birinden (19) dörder direm māʾ-i ḥārrede bell ola ya lisānü'l-ḥamel ya hindībā māʾi ola baʿde ṣaff ola

[40] muḳabbiżāt meṣelā seferce ve ġayre …… büzūrāt …. gibidir

[200b]

(1) meẕkūr māʾ ile beẕr-i recle muḥammaṣ müstaḥleb ėdip içireler veya şarāb-ı tuffāḥ (2) ve şarāb-ı sefercel maʿan cüzʾi ṭabāşīr ve cüzʾi kāfūr daḫı ẕevb ėdip ḫalṭ olup (3) vėreler ve yāḫūd ḳurṣ-ı kāfūr maʿan şarāb-ı tuffāḥ ẕevb oluna vėreler ve emʿāyı verd (4) ve ṣandal maʿa zerr-i verd ve māʾ-i sefercel ya māʾ-i ās ile bir bezi meblūl oluna tebrīd ėdeler (5) yaʿnī bezi bu meẕkūr miyāh ile meblūl oluna emʿā üzerine ḳoyalar eger bu meẕkūrāta (6) bir cüzʾi sünbül ve zaʿferān daḫı żamm olunup żımād olunursa ziyāde fāʾidesi vardır (7) bu günlerde ġıdā şarāb-ı tuffāḫla veya şarāb-ı ṣandal muḫammaṣ daḳīḳ-i şaʿīr-i sevīḳidir ve yāḫūd (8) muḫammaṣ māʾ-i şaʿīrdir belki māʾ-i şaʿīri vācib olan şarāb-ı tuffāḫla ve müzevvere ḥabb-ı rummān (9) istiʿmāl eylemekdir eger ḳuvvet-i żaʿīfe olup nevʿan mizāc muʿtedil ise ve ḫılṭ mündefiʿñ (10) keyfiyyeti ṣāliḥ ise ḳavābıż-ı ḳaviyyeden şarāb-ı ās ve şarāb-ı sefercel istiʿmāl oluna şol (11) ishāl ki berdden ola şarāb-ı ās veya rubb-i ās veya cüvāriş-i sefercel ve sefūf-ı (12) maḳliyā ve yılġın yemişi ve summāḳ ve kemmūn ve anīsūn ki muḥammaṣ ola ve aḳāḳiyā ve mersīn (13) yemişi ve ḥaṣālubān-ı muḥammaṣ nāfiʿdir eger ishāl ḥārr ise bārid-i fevākihe miyāhın maṣṣ ėdip (14) teskīn-i ʿaṭaş ola ve bārid ġıdālar aʿlādır ḫuṣūṣan ferārīc-i muḥammer ḳavurmaları zerr-i verd (15) ve küzber-i yābis maʿan mübezzer ola veya summāḳ ve kemmūn-ı muḫammaṣ ve māʾ-i ḫışrım vażʿ oluna (16) eger ferārīc ve gerek ġayrı şorbālar ve merāḳları ishāle çendān münāsib degildir nihāyet (17) ʿaṭaşdan ḫavḳımızdan şorbālar müberriz olup vėrile dėdik ammā gögercin yavruların (18) ḳābıḍ-ı büzūrāt maʿan ekl olunursa muvāfıḳdır ḳābıḍ-ı büzūrāt dėdigimiz anīsūn ve (19) küzber-i yābis ve laḥmın ve saʿterdir cübün-i ḳadīmiñ mülḫaḳan muḥkem ġusl ėdip ve baʿde'l-muḥammaṣ[41]

[41] Mürūri olursa māʾ-i ḥışrım ile zīrbācdır eger şehvet-i ḳaviyye ise māʾ-i ḥışrım ile müstevī meslūḳa ve ferārīcdir veyā medḳūḳ-ı ḥabbu'r-rummānda summāḳ muḥammaṣ ve şaʿīr …… ʿanü'l-…….. muḥammaṣ ḫaşḫāş ki maʿa daḳḳ imtizāc bula ve istiʿmāl oluna

[201a]

(1) daḳḳ bir diremden iki direme varınca ḳābıḍ beẕrler ve ḳābıḍ ʿuṣāreler māʿan verilse (2) fāʾide ėder saḥcı defʿ ėder eger cānibiniñ mażarrātı ki ʿataşdır anı biryān olunmuş ṭabāşīr (3) maʿan ve beẕr-i recle veya ʿuṣāresi maʿan tedbīr ėdip ʿaṭaşa ʿilāc olunursa bu (4) fevḳında ʿilāc olmaz ḳaşṭı meʾḫūz ve muṣaffā leben-i ḫāmiż ayranı bişirilmiş ola birḳaç (5) kerre ḥadīdi ḫāmiʾ içine tedāḫül ola semmin ceẕb ėder ve şarāb oluna ammā ḥummāsı (6) var ise bu ilācı ėtmeyeler leben-i ḫāmiż żarardır eger meshūlde ve nabżda ḳuvvet-i (7) melāḫaṭa olunursa ḫoş ve illā ġıdā vėrmekle ḳuvveti ve nabżı ziyāde olmasa ḳuvvet (8) cihetinden ʿilāc ėtmek gerekdir ishāl buḥrān sebebinden olursa ṭutmamaḳ gerekdir (9) mūcib żaʿf olur ishāl baḫsinde aḳrābādīnde ol ḳadar tafṣīl ve ol ḳadar (10) muʿālecāt vażʿ eyledik ki sāʾir kütübde olmadıġından māʿadā müteʾaḫḫir daḫı beyān (11) ėtmemişlerdir her nevʿi bir ḥāẕıḳ kimesneniñ tecrübesi olduġundan ġayrı bu faḳīr (12) ʿilāc eyledigim marażıye tecrübe eyledim ve niçe nevʿin ḫavf ėderim tecrübe ėdem āḫer (13) Mışır'da Sulṭān Maḫmud Ḳalaven Bimārḫānesi'nde reʾs-i eṭibbā iken şübhemi ḥall ėdip (14) her defʿa maraż beyān eyledikçe terākīb-i edviye beyān olunmaḳ ʿasīr olmaġın envāʿ-ı (15) tedbīri aḳrābādīnde ḥaṣr eyledik **bāb-ı ḥādī ʿaşer sahc ve ḳurūḥu'l-emʿā** (16) **beyānındadır** imdi rūde ṣıyrılmaḳ ve rūde-i kānda cerāḥatler olmaḳ ishālle (17) olur esbāb ve ʿalāmātına nevʿan muʿālecātına müteʿalliḳ kelām ishāl beyān olunduḳda (18) sebaḳ eylemiş idi fī'l-cümle leben içine āhen itfā ėtdirip māʾiyyetin alıp ṣamġ-ı (19) ʿArabī ve neşā ve ṭabāşīr-i muḫammaṣ ḫalṭ ėdip ve şürbü eyi ʿilācdır luʿūḳ-ı ḫaşḫāş

[201b]

(1) ve şarāb-ı encübār ve maʿa şarāb-ı tuffāḥ şarāb-ı ās ḳaṭʿan nāfiʿdir bu mebḥaṣda ṣāḥib-i Mūcez (2) eydür şaʿīr-i muḫammaṣ ve rüzz-i maġsūl ve muḫammaṣ ṣūret-i ṭarusu ve şekerli yapraġı ve ḳışr-ı (3) ḫaşḫāş ve cülnār ve zerr-i verd ve ḫaṭme ve mersīn yemişi ve evrāḳ-ı ṭabḫ ve ṣaff ve maṭbūḫ (4) ṣufret-i beyż maʿan ḫalṭ ve mizāc ėdip baʿde dühn-i verd ve dühn-i külāvī-i māʿz ve muḫammaṣ (5) ṣamġ-ı ʿArabī ve neşā ve demü'l-aḫaveyn ve kehrübā ve aṣl-ı mercān birer direm bu cümle ḳāʿide-i mütefenne (6) üzere ıṣlāḥ ėdip ḳadar-ı kifāye iḥtiḳān oluna ġāyetle mübārek ḥuḳnedir İbn-i (7) Māsūya saḥc ve ishāl-i dem için gül-i sürḫ ve beẕr-i ḫummāṣ ki muḥammaṣ ola üç direm alıp (8) yine muḥammaṣ ṣamġ-ı ʿArabī ve keṯīrā ve neşā birer buçuḳ

direm cümle daḳḳ ve baʿde saḥḳ luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā (9) ile ḳurṣ olunsa ve ẕikr eyledigimiz eşribeden biri ile istiʿmāl olunsa nāfiʿdir dėr (10) eger rūdede verem var ise beẕr-i ḳaṭūnā ve laḥm-ı şāhisferem ve laḥm-ı lisānü'l-ḥamel mütesāvī (11) ėdip cümle ġaly ola sükker ile ėderlerse lā-naẕīrdır kāfīdir bunuñ daḫı külliyātı (12) aḳrābādīnde beyān olunmuşdur **bāb-ı ṯānīʿaşer maġṣ beyānındadır** fetaḥa şīn yāḫūd (13) ġaynıñ ve sükūnla vecaʿ ḫafīfdir ki ekṣer ya emʿā-i refīʿde olur sebebi ya rīḥ-i muḥtesib (14) yāḫūd fuḍūl-ı ṣafrāviyyedir veya balġam-ı māliḥdir ki emʿāyı ḳazıyıcıdır yāḫūd sevdā-yı (15) ġalīẓdir ki emʿāya mülāṣıḳdır veya ḳarḥadır veya veremdir bunlar olmazsa (16) dūdlardır ki ıżṭırāb verip ve gāh bunuñ sebebi bedeniñ küllisinde olur (17) gāh olur ki ġıdān olur vaḳt olur ki buḥrānı olur bu sebebler ki ẕikr eyledik (18) verem-i kebed gibi maġṣ icāb ėder böyle ki ola ishālden maʿlūm olur eger bevli (19) beyāż ise emrāż-ı ḥārreden olur ve eger bevl eḳall olup ʿalāmet-i āfet olmasa

[202a]

(1) ve dimāġda daḫı āfet-i ḥiss olunmasa böyle iken yine maġṣ olsa ishāl olmaḳ (2) muḳarrerdir eger maġṣ-ı müştedd olsa ḳulunca şebīh olur ḳulunc ʿilāclarıyla ʿilāc (3) olunur zīrā maġṣ ile ḳulunc beyninde münāsebet vardır meṣelā vecaʿ-ı miʿde ki ḫafīf (4) ola maġṣdır eger ḳavī olursa ḳuluncdur bunlarıñ mābeyninde ʿumūm ve ḫuṣūṣ (5) vardır **bāb-ı ṣāliṯ ʿaşer ḳulunc beyānındadır** bu bir marażdır ki berāzıñ ḫurūcuna nāfiʿdir (6) bu cihetle vecaʿ-ı ʿaẓīm peydā olur ve ḳuluncuñ vecaʿı kilyeniñ vecaʿına müşābihdir ancaḳ (7) farḳı vecaʿ-ı kilye bir mevżiʿden tecāvüz eylemez ḳulunc bunuñ ʿaksīdir eger bu ḳulunc (8) balġamī ve ġalīẓ ola ṣıḳl ile muḫteliṭ olur ʿalāmeti şiddet-i vecaʿ ve suḳūṭ-ı iştihā (9) ve taḳaddüm-i tuḫmedir ve ḳulunc zuhūrundan muḳaddem-i berāzıyla balġam-ı lezc ḫāric olmaḳdır (10) ʿilācı şīr-ḫuşk ve şemr ve anīsūn ve beẕr-i kerefes ve gülengübīn tenāvül eylemekdir (11) eger civārını sefercel-i müshil ile telyīn ṭabīʿat olunursa muvāfıḳdır ve yāḫūd (12) ḥabb-ı ayāric-i fayḳarā ve türbüd birer direm şaḥm-ı ḥanẓal ve nemek-i Hindī birer ḳırāṭ muḳl-ı ezrak (13) iki dāniḳ cümle daḳḳ baʿde saḥḳ maʿa beẕr-i ḳaṭūnā ḥabblar ėdeler emzice ve taḥammüle göre (14) istiʿmāl ėdeler ammā ʿAlāʾeʾd-dīn Manṣūr eydür bu ḥuḳne cümleden evvelīdir terkībi (15) budur saña yedi direm tīn on dāne ʿunnāb ve sebistān yigirmişer dāne ḥasek (16) ve ṭoraḳ otu onar direm bābūnec ve iklīlü'l-melik ve sezāb birer …kefr….. çügündür keẕalik (17) sīrec ve hindībā onar direm būre buçuḳ direm sükker-i aḥmer yigirmi

direm cümleyi ġaly ėdip (18) ʿādet üzere ḥuḳne ėdeler gāh olur ki ḳulunc ḳolondan olur bundan çoḳ vāḳiʿ (19) olur ki ādem olur vaḳt olur ki ḳulunc süddeden olur vaḳt olur ki südde

[202b]

(1) rīḥden olur bunuñ sebebi emʿānıñ tecvīfinden rīḥ-i ġalīẓ olup emʿāyı südde ėder (2) bu ḳısmıñ ʿalāmeti ḫiffet ile ve intiḳāl-i vecaʿ ile ve baṭnıñ baʿżı mevżiʿi ġuded ile ceşş (3) ėtdikçe ḫiffet bulmaḳdır ve ekṣer ḳulunc rīḥden ve ṣıḳldan olur ve tevellüdüne bāʿiṣ olan (4) tuffāḥ ve kümmeṣra ve sefercel ve aluc ve ḳarʿ ve ḫıyār ve rüzz ve ʿineb yemekdir keẕalik māʾi (5) şarāb ve fevākih üzere māʾ işrāba eylemek ve baʿde'l-ḥareke-i cimāʿ eylemek ḳulunca sebebdir (6) gāh olur ki ḳulunc sedd-i ṣafrādan olur bu ḳısım nādirdir vaḳt olur ki ḳulunc (7) emʿā ṭolaşmaḳdan olur imdi ḳulunc envāʿınıñ ʿalāmeti iştihā ḳalīl olmaḳdır (8) ḫuṣūṣan ḥulviyyata ve yaġlıya ziyāde nefret eylemekdir ve ġaṣeyān ve tehevvuʿ çoḳ olmaḳdır (9) ve rīḥ ve gāʾit muḥtebes olmaḳdır maġṣ olduḳda haẓm ẓāhir olur ḳulunc ʿaksīdir (10) vecaʿ-ı ẓahr ve sāḳīn-i lāzıme-i ḳuluncdur ve ʿaṭaş-ı müştedd olduġu māsārīḳānıñ aġızları (11) ṭolduġudur ki içdigi māʾ cigere vāṣıl olmaz ve şürb ile ḳāniʿ daḫı olmaz (12) imdi ḳulunc envāʿınıñ ʿilācı ḥuḳne ile sedd ėdip ve baʿde sāʾir muʿālecāta şürūʿ (13) oluna ammā lāzım olan evveli ḥuḳne-i leyyine ile bedāʾ ėdip baʿde ḥuḳne-i ḥārre ėdeler (14) vaḳt olur ki südde-i emʿā cihetinden ḥuḳne ʿaḳabinde vecaʿ ẓāhir olur ammā ḫavf (15) olunmamaḳ gerekdir hemān ʿilācı yine ḫuḳne-i leyyine eylemekdir gāh olur ki cüvāriş-i sefercel-i (16) müshil veya cüvāriş-i temrī vermekle sākin olur ammā ḳulunc ḳayʾ ile olursa (17) baʿdü'l-ḥuḳne cüvāriş-i sefercelī fāʾide ėder ammā cüvāriş vėrildikde ʿaḳabinde senā (18) ve besfāyec ve tīn ve zebīb-i bilād-ı ʿacem her birinden altışar direm persiyāvşān ve ʿırḳ-ı sūs (19) ve şemr ve kerefes büẕūru her birinden üçer direm cümleyi ġaly ėdip cüzʾi sükker żamm

[203a]

(1) muġlāb ėdip vėreler bu olmazsa maṣṭakī veya maʿcūn-ı benefsec kifāyet ėder (2) yedirip üzerine māʾ-i ḥārr işrāb oluna eger ḳulunc rīḥī ise ʿalāmeti iḫtibās-ı (3) rīḥ ve teḳaddüm-i nażc ve ḳarāḳır ve eşyā-ı tuffāḥ ekl eyledikçe vecaʿ-ı şedīd ziyāde olmaḳdır (4) ʿilācı baʿde'l-ḥuḳne anīsūn ve naḫve ve şemr ve gülengübīn ġaly ola

cüllāb ėdip cüvāriş-i (5) kemmūnu ve cüvāriş-i sefercel-i müshil yemekdir ve yāḫūd beẕr-i kerefes ve anīsūn ve naḫve her (6) birinden birer direm cündibīster bir dāniḳ daḳḳ ve saḫḳ ėdip ʿuṣāre-i şemr veya māʾ-i (7) şemr ile ḥabb ėdip bu ḥabbdan bir miṣḳāl yedirmekdir bu maḥallde İbn-i Serāfiyūn ḫatme (8) ve būre-i Ermenī ikişer direm şaḥm-ı ḥanẓal birer direm saḳmūniyā buçuḳ direm sükker-i fānīd (9) ḳıvāma getirip eczā-yı mesḥūḳa ḫalṭ ėdip şāflar eyleyip götürmek nāfiʿdir (10) dėmişdir Mesīḥī'niñ bu şāfī daḫı mübārekdir tecrübe olunmuşdur merāre-i baḳar ve şaḥm-ı ḥanẓal (11) ėdip istiʿmāl ėdeler Cālīnūs revġan-ı seẕābla baṭnıñ ṭılā ėtmek nāfiʿdir dėr (12) ammā Yaḫnīşibūʿ ṭabīb bir mübārek dühn beyān eylemişdir ṣıfatı budur varaḳ-ı seẕāb (13) ve kürnüb ve beẕr-i kerefes ve seẕāb-ı yābis-i berrī cümlesi berāber medḳūḳa yigirmi veznleri (14) ḳadar māʾ ile ġaly ola baʿde ṣaff ve bu āba nıṣf direm eczā özünce sīrec żamm tekrār (15) ġaly ola māṣivāya munḳalib olunca ve dühnüñ alalar bu dühnden ḳuluncu rīḥi erbābınıñ (16) baṭnlarına ṭılā ėdeler Mūcez ṣāḥibi seẕāb ve iklīlü'l-melik ve bābūnec ve kerefes toḥmu (17) ve şemr toḥmu ve beẕr-i asfūr ve ḳanṭariyūn ve milḥ-i Hindī kifāyet miḳdārı sīrec maʿa sükker-i (18) aḥmer ḥuḳne olunsa bundan eyi ʿilāc olmaz dėr ve Esbāb-ı ʿAlāmāt ṣāḥibi eydür tiryāḳ-ı

[203b]

(1) kebīr ve tiryāḳ-ı erbaʿa ve bir berşaʿisā eflūniyā bunlardan ḳanġısı olursa vecaʿıñ şiddetinde (2) miḳdār-ı kifāye vėrmek nāfiʿdir Nefīsī Mūcez şerḥinde eydür kemmūn ve anīsūn ve şemr (3) maṣṭakī ve ḥaṣālubān ve kerāvyā bunlar gerek münferiden ve gerek maḫlūṭan daḳḳ olunup berāberleri (4) sükker ile sefūf olunsa vecaʿ-ı ḳuluncu-ı rīḥī için nāfiʿdir ammā nuḫāle ve milḥ ve ḳızmış ṭaru (5) kimād olunsa müsekkin-i vecaʿdır Şeyḫ reʾs eydür bu ṭoḳuz ʿaded eczādan berd-i keff aḫẕ (6) olunup yüz direm pāzī māʾine bir miḳdār māʾ daḫı żamm ola ve ġaly oluna cümleden pencāh (7) direm bāḳī māʾ ḳaldıḳda ṣaff onar direm ʿasel ve zeytūn yaġı żamm ola baʿde bir miṣḳāl (8) bu būraḳ ve rubʿ direm saḳmūniyā ḫalṭ ėdip ḥuḳne olunsa sāʾir ʿilācdan müstaġnīdir (9) eczālar bunlardır besfāyec ve senā ve kerefes ve seẕāb ve ḫatme ve bābūnec iklīlü'l-melik (10) ve nuḫāle ve ḳırṭım bunlarıñ her biri keff ve ġārīḳūn üç diremni fāṭir-i ḥuḳnedir (11) ve laṭīf ʿilācdır aġdiye-i münāsibeden biri yaşlı dīk merāḳīdir ki ṭoraḳ otu (12) ve ḥummuṣ-ı siyāh ve dār-ı ṣīnī ve maṣṭakī maʿa fülfül-i mesmūmu olmuş ola edviyye-i mevżıʿiyyeden (13) nāfiʿa olan edhān-ı verd ve sünbül ve masṭakī ve ʿanber

ve temr edhānlarıdır ve ẕikr eyledigimiz (14) kimād iledir ṣāḥib-i ḳulunc ṣābūn ve māʾ-i ḥārr ile vecaʿıñ baʿde'l-ḥaḳn ġusl eyleyeler (15) laṭīfdir amma ḳulunc ḥarāretden ve yübūsetden olursa şarāb-ı benefsec ve beẕr-i sefercel (16) luʿābı ve beẕr-i kettān luʿābı maʿan iḥtiḳān oluna ʿAlāʾe'd-dīn Ḳureyşī eydür hüdhüd şorbāsı (17) ve laḥmı ve ṣoġulcan-ı müneşşef gibi maḳālınca nāfiʿ ʿilāc yoḳdur ammā bu dūde'l-arż baʿde'l (18) müneşşef saḥḳ olunup maʿcūn olmaḳ ve hüdhüd ʿaşebe-i ṭūrāḳ maʿan istiʿmāl ve (19) ekli ġayrı ʿilāca iḥtiyāc ėtdirmez bir ġarīb ḳażiyye daḫı şerrāḥ-ı Mūcez'den Sedīdī

[204a]

(1) ve Nefīsī tecrübe eyledik dėrler recīʿ-i ẕiʾb ki beyāż ola şarāb-ı ʿanber veya şarāb-ı (2) bān maʿan işrāb olunsa fī'l-ḥāl ḳuluncu ḳaṭʿ ėdip vecaʿın teskīn ėder eger ʿasel (3) maʿan maʿcūn-ı luʿūḳ olunsa daḫı cāyizdir dėmişler ammā içine bir miḳdār fülfül ve māʾ-i (4) verd ve nemek-i Hindī ve misk vażʿ olunmaḳ lazımdır defʿ-i rāyiḥa ve nefʿ ziyāde olur (5) ammā Kāmilü'ṣ-ṣınāʿa ṣāḥibi eydür ẕiʾbiñ recīʿinde bulunan ʿaẓm marīżiñ faḫẕında muḥtemel (6) olunsa daḫı nāfiʿdir Cālīnūs eydür ki kiberiñ imsāk baʿde yedinden ḫalāṣ olan (7) ḥayvānıñ her ḳanġısı olursa olsun derisiniñ içine bir miḳdār ziʾb-i recīʿ ėden (8) ṣırra ėdip mıḳvelince vėrip faḫẕından taḥammül ėde bi'l-ḥāṣṣa defʿ ėdip ḳuluncdan ḫalāṣ (9) ola ve daḫı recīʿ-i ẕīʾb ḳaplan ve yaban ṣıġırı ve ḳoçu cülūduna her ḳanġısı mażarrat ėdip (10) faḫẕından taḥmīl ve rabṭ cāyizdir ve ẕiʾbiñ rūdesi tenşīf-i ẓıll olup baʿde teshīḳ (11) olunup eşribe-i münāsibeden biri ile içirilmek ġayrı ʿilācın müstaġnīdir eger (12) ḳulunc için ʿaḳreb-i muḥammaṣ olup bir miḳdārın muvāfıḳ eşribe maʿan isḳā olunursa (13) ziyāde nāfiʿdir ḳarn-ı āyil daḫı böyledir fī'l-ḥāl evcāʿın defʿ ėder ve aḳrabādīnde (14) berāy ḳulunc bī-nihāye fevāʾid beyāna gelmişdir maḥallinde taḳayyüd oluna **bāb-ı rābiʿ ʿaşer** (15) **dūd beyānındadır** dūduñ envāʿı dörtdür biri aʿlā-yı emʿāda mütevellid olur (16) bu ṣınıfıñ ṭoplu ve kebīri olur ādem olur ki bu nevʿ beẕr-i rāʿ olur (17) bir ḳısım fem-i miʿdeniñ ḳıcıġlanması ve ṣancıması ile ve nāfe burması ve ʿusret-i balġam (18) ve ṭaʿāmdan marīżiñ nefret ėtmesiyle maʿlūm olur ḫuṣūṣan zifr ḳısmen yemege ḳadar (19) olduġu ʿaẓīm delīldir vaḳt olur ki bunuñ ṣāḥibi bayılır ve yüregi oynar

[204b]

(1) ve suʿāl ʿārıż olur bu nevʿ dūduñ baṭında kebīr olması māddesi balġamdır (2) ceẕb-i kebed ve ʿufūnet maʿa ṣıḳl henüz münḳasım olmamışdır vāhibü'l-ḥayāt buña ṣūret (3) ve ḥayāt vėrir nitekīm ruṭūbet ve ʿufūnet birle zebāb ve sāʾir ḥayvānāt ḫalḳ ėder (4) eger suʾāl olunursa dūd maraż olmayıp belki defʿ-i faḍalāt gerek idi biz dėriz ki (5) faḍalāt-ı bedeniñ kendi ṭarīḳinden medfaʿı var idi andan refʿ olmamaḳ marażdır ḫuṣūṣan (6) dūde sebebi ile āfāt ḥādiṯ olur bu nevʿ dūd daḫı emʿā-ı müstaḳīmdir ḥāṣıl (7) olur bu nevʿ dūd ḥall misli olur ve ṣaġīr olur bunuñ ṣaġīr olmaḳ sebebi ceẕb-i (8) kebed ʿufūnet ve ṣıḳl eyledigiçin mādde-i münḳasım ve müteferriḳ olduġudur belki ṣıḳl-ı mādde- (9) sin iḫrāc eyledigindendir bu ḳısmıñ ʿalāmeti maḳʿadıñ taḥkīkdir nevʿ-i ṣāliṯ ḳolon (10) ve aʿver nām emʿālarda mütevellid olur ve ʿarīż olur ḥabbu'l-ḳarʿ dėdikleri bu ḳısımdandır (11) nevʿ-i rābiʿ dūduñ müdevver olmasıdır bu ikisiniñ māddeleri yaʿnī ṣıġār maʿan kibāriñ (12) māddeleriniñ vasaṭındadır nihāyet bu nevʿiñ iştihāsı ve indifāʿı ġālib olur (13) ġıdā vaḳitlerinde ḥareket ėder Cālīnūs eydür ki bir dūde bir kimseniniñ maʿāsın (14) ḥarḳ ėdip çıḳmışdır ve dūduñ ʿalāmeti müşterekdir buṣāḳ cārīliġidir ve nehārda (15) şifāları tenşīf ve leyālīde ruṭūbet ġālib olup femden luʿāb seyelān eylemekdir (16) ve nevmde iken sinnen ġıçırdatmaḳdır ve göñül darlıġıdır ve nevmde ṣıçramaḳ ve çaġırmaḳdır (17) ve söylemekdir ve nevmden intibāh ėden kimesneye ḥiddetle azarlamaḳdır ve çoḳ sözü (18) ṣaḳīl görüp ve ṭaʿām üzere miʿde dönmesidir ve ġāʾiṭiñ ruṭūbetidir ʿilācı (19) eger dūd-ı kebīr ḳısmından ise dört gün ʿale't-tevālī baʿde'l-belīl direm şīr[42]

[205a]

(1) on direm sükker ḫalṭ ėdip tenāvül ve bu eyyāmda ġıdāsı şīr ile bişmiş noḫūd- (2) āb ola ve üzerine dār-ı ṣīnī ve saʿter mübezzer ola beşinci gün birinc-i kābilī muḳaşşer (3) ve türbüd ve ḳısṭ ve türmüs her birinden birer direm ḥabbu'n-nīl buçuḳ direm baʿde'l-daḳḳ olunmaḳ (4) şīr ile muġallī olup ʿale'ṣ-ṣabāḥ marīż enfiñ sedd ėde ve işrāb oluna bi-emrillah taʿala (5) defʿ olup iḫrāc ėder veya dūdları helāk ėder eger bu ʿilācdan necāt olmazsa (6) on miṣḳāl ābkāma māʾ-i fātir ile ėrtesi gün işrāb ėde bir nevʿ ʿilāc daḫı şaḫm-ı (7) ḥanẕal bir buçuḳ dāniḳ ḳınbīl buçuḳ direm bu ikisin merāre-

[42] maḳʿadıñ gicike yaʿnīmübezzer gicişmesidir

i baḳar maʿa ʿasel ḳıvāma getirip (8) şāf eyleyeler ve āḫir-i nehārda türbüd ve keşk ve şūm tenāvül olunsa bi’l-külliye defʿ eder (9) müşterek olan ʿilāclardan el-ṭaff ve enfaʿ olan cemīʿ-i eṣnāfa balġam istifrāġ edip (10) dūdları mürr eşyā ile helāk edeler cümleden bu ḫāṣṣa küzber-i yābisde vardır (11) ammā ḥaḳn ve şiyāf maʿan ve maʿa edviye-i ḳattāla tedbīrden ġaflet etmeyeler dūdları (12) benegi edip helāk eden edviyeden biri şeyḫdir ve ʿuṣāre-i evrāḳ-ı ḫūḫ ve ḫorāsānī (13) ve sūm ve türmüs ve ḳaṭrān ve şūnīz ve naʿnāʿ ve yarpuz ve aṣl-ı kebere ve güyegi otu (14) ve suʿd ve māmīṣā eftīmūn ve şaḥm-ı ḥanẕal ve ḥabbu’n-nīldir eger bu tedbīrler ile dūdları (15) helāk edip kendiliginden çıḳmazsa ṭarāṣīṣ ve küzber-i yābis ve summāḳ istiʿmāl oluna (16) eger edviye ile ishāl miḳtarın olursa beẕr-i recle ve māʾ-i bıṭṭīḥ-ı aşfer ve ḫall ḫuṣūṣan ḥall-ı (17) ʿunṣul fāʾide eder fe-emmā ḫāricden żımād ḳılmaḳ ile daḫı ḳābildir türmüs-i berrī ve ṣabır (18) ve şaḥm-ı ḥanẕal daḳḳ ve saḥḳ olunup māʾ-i evrāḳ-ı ḫūḫ ya māʾ-i evrāḳ-ı iccāṣ maʿcūn oluna (19) ve nāfe üzere żımād oluna eger dūd miʿdede ise miʿdeye żımād oluna eger māʾ-i sefercel

[205b]

(1) veya raṭb-ı sefercel maʿan maʿcūn ve żımād ėderlerse daḫı laṭīfdir ṣāḥib-i Mūcez dūd-ı (2) ṣıġār için şaḥm-ı ḥanẕal ve ḳanṭariyūn ve milḥ daḳḳ olunup evrāḳ-ı ḫūḫ maʿa ʿasel (3) ḳıvāma getirip fitīl olunursa fī’l-ḥāl dūdları ṣaġīr olduḳları ḥālde ḳatl (4) ėder ve iḫrāc ėder dėmişdir fī’l-cümle ḳanṭariyūn ve şīr-ḫuşk ve eftīmūn ve besfāyec (5) ve ḳısṭ-ı mürr ve ḳışr-ı keber ve aṣlü’t-tūt her birinden üçer direm cümleyi daḳḳ ėdip (6) kifāyet miḳdārı māʾ ile muġallī oluna dühn-i zeyt ile ḥuḳne eylemek bī-naẕīr ʿilācdır (7) bu envāʿa gün-ā-gün ḥiyel ve tedbīr ve eṣnāf-ı senūn ve maʿācīn ve ḥaḳn aḳrābādīne (8) el-ḥāḳ eyledik meger ter olmasın deyü bu maḥallde ẕikr olunmadı murād olunduḳda naẕarı (9) ḳaṣr eylemek aḳrābādīne kāfīdir **bāb-ı ḫāmis ʿaşer emrāżü’l-maḳʿada beyānındadır** (10) egerçi beyān ėderiz ammā makʿadıñ pāresi oñulmaḳ müşkildir zīrā maḳʿad mecrāsı faḍalātdır (11) ve faḍalāt ėtse aña meskūb olur fī’l-cümle esfelden aʿlāya bir mevżuʿdur mevādd-ı (12) maraż ise bālādan neṣībe manṣıb olur cümleden biri şiḳāḳ-ı miʿdedir bu ḳażiyye-i (13) ḥarāret ve yübūsetden olur ʿalāmet-i mülaḳḳab ve yübūsetdir veya verem-i ḥārrdır bu ʿalāmet (14) veremiñ vücūdu ve ẓāhir olduġu maḥalliñ yumruluġudur ve yed ile teʿsīr olunsa ṣıḳl yābis (15) ve ġalīẓ ḫāric olmaḳdır yāḫūd bevāsīrdir ki şoḳ olur gider ve ziyāde seyelān olur (16)

el-ʿilāc şıḳl yābisden maḳʿada şiḳāḳ olursa mizācı taʿdīl ėdip bevāsīr (17) ʿilācın ėtmekle ḥareket-i demi iskān eyleyip ṭabīʿatı şarāb-ı benefsecle ve luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel (18) ile ẕevb ola ve telyīn eylemekdir ġıdāsı kürāʿ ve nīm-birişt-i aşferi ve ısfanāḫ borānīsi (19) ve ḥubbīz borānīsidir merhem ve żımād ḳısmından merhem-i muḳl veya merhem-i sādenec veya ṣufret-i[43]

[206a]

(1) beyż muḳl-ı āzraḳ ve lübb-i mişmiş dühnü ve dühn-i ṣanem-i cemel ile merhem ėdip ṭılā ėtmekdir (2) ve yāḫūd bu iddihāndan birine muḳl-ı āzraḳ ve şemʿ-i aḥmer ḫalṭ ėdip evvelā merhem (3) ėdip ve ḥārr iken bir miḳdār ḳuṭna ṭılā oluna maḳʿadına laṣḳa veya ṭılā ėdeler (4) ve māʾ-i bāridden ve ḫāmıżdan ve ḳabżı ḳavī olan eşyādan iḥtirāz ėdeler ve daḫı (5) eblaġ ve eşher olanı ʿaleyküm bilā aḳrābādīn **bāb-ı sādis ʿaşer istirḫāʾü'l-maḳʿad** (6) **beyānındadır** bu bir marażdır ki rīḥ ve ġāʾiṭ iḫtiyārsız çıḳar bu ḳażiyye gāh burūdetden (7) olur ʿalāmeti melmesiñ burūdeti ya müberridiñ taḳaddümü iledir cümleden ṣovuḳ ḥacer üstüne (8) iclās ėtmekden ḥāṣıl olur gāh olur ki ruṭūbetden olur bu ḳısmıñ ʿalāmeti (9) maḳʿadıñ istirḫāsı ve irtiʿāşıdır vaḳt olur ki maḳʿadda verem (10) olmaḳdan olur bunuñ ʿalāmeti vecaʿadır ekṣeriyā bu ḳısım ʿaṣaba żarar maḥṣūlinden (11) olur ḍarbe ve saḳaṭa ʿaḳabince olduġu gibi el-ʿilāc vereme devā oluna ve mizācı (12) taʿdīl olunup ʿaṣabını ḳavī ḳılalar ḥarāret ve yübūsetden olmaḳ eḳalldir biz istirḫāʾ-i (13) maḳʿad ʿilācında müşterekü'n-nefʿ bir tedbīr ėdelim ki sāʾir devāya iḫtiyāc olunmaya (14) meṣelā ṭarāṣīṣ ve zerr-i verd ve ḫıṭa ve ḳışr-ı rummān ve ās ve ḳırṭ ve ḳısṭ-ı mürr ve adḫīr (15) bu cümleyi daḳḳ ėdip ve māʾ ile muḥkem ġaly olunup ve māʾine āb-zen ėdeler ve telefini maḳʿada (16) naṭūl ḳılalar bunu birḳaç kerre ėtmek lāzımdır ve āb-zenden ḫāric olduḳda dühn-i ḳısṭ ile (17) maḳʿadını ıssı ėdip ṭılā ėdeler ve üzerine isfīdāc ve zerr-i verd ve ās-ı yābis (18) ve muḳl-ı āzraḳ ve kemmūn ve adḫīr ve kendir bu cümleyi daḳḳ berāber ve saḥḳ olunup ġubārından (19) dühn-i ḳısṭ ile ṭılādan ṣoñra maḳʿadına başdıralar **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisi**

[206b]

(1) **bir faṣıl ve on sifri müştemildir sifr-i evvelīde on bāb ve sifr-i ṯānīde on** (2) **bir bāb ve sifr-i ṯāliṯde on iki bāb ve sifr-i rābiʿde on üç bāb ve sifr-i** (3) **ḫāmisde on dört bāb**

[43] Bir ....

ve sifr-i sādisde on beş bāb ve sifr-i sābiʿde (4) **on altı bāb ve sifr-i ṣāminde on yedi bāb ve sifr-i tāsiʿde on sekiz bāb** (5) **ve sifr-i ʿāşirde on ṭoḳuz bāb vardır** baʿde veṣāyā-yı eṭibbā ile ve ḫatme ile (6) tamām bulur faṣl ḫurūcu'l-maḳʿada beyānında bu bir veremdir ki insānıñ dübüründen (7) kāna bir ḳıṭʿa-ı fındıḳ miḳdārından sefercel ḳadarına dek ḫārice ḫurūc éder tekrār (8) maḥalline vażʿ olunması ʿasīr olur bu ḳażiyyeʿaḍaleniñ istirḫāsı ve bevāsīriñ (9) muḳaddemesidir bunuñ ʿilācı istirḫāʾ-i maḳʿad ʿilāclarıdır bunda ziyāde olunan (10) dühn-i verd ile rabṭ édip ḫaṭme ve ḳışr-ı ḫaşḫāş ve bābūnec ve dühn-i benefsec ve beẕr-i ḫıyārı (11) ġaly édip āb-zen eyleye ki vecaʿı teskīn éde **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiñ** (12) **bāb-ı evvelī ḥikketü'l-maḳʿad beyānındadır** imdi maḳʿadıñ geçmesi ya ḫılṭ-ı būraḳ veya ḫılṭ (13) merārīden olur ve yāḫūd ḳarḥalar ve dūdlar olmaḳdan olur gāhī mebdeʾ-i bevāsīrdir (14) çoḳ zamān mürūr étmez ʿaḳabince bevāsīr ḥādiṯ olur bunuñ ʿilācı bedeni sevdādan (15) ve dūdlardan naẕīf édip ve dūdları helāk eylemekdir eger ḳurūḥdan ise merāhim-i (16) muḳl ve sāʾir merāhimler ki aḳrābādīnde beyān eyledik anıñla ʿilāc oluna ammā bunlarıñ (17) cümlesinden evvel ḫall ile maḳʿadı mesh étmek evvelīdir ḫuṣūṣan ḳuyruḳ ṣoḳumundan (18) ḫacāmat étmek ġāyetle nāfiʿdir evrām-ı maḳʿad ekṣer ya ḥārrdır ya verem-i ṣarfdan yāḫūd (19) ṣafrāvīden olur muḳaddemā-ı şiḳāḳ ve ḥikkeler ve ḳarḥalar ẓāhir olur baʿde bevāsīr ḥādiṯ

[207a]

(1) olur ve gāh olur ki bu meẕkūrāt ḳaṭʿ-ı bevāsīr ʿaḳabince olur imdi maḳʿada ki (2) verem ḫādiṯ ola dühn-i verd ve şemʿ-i ʿasel ve ṣufret-i beyż ve küzber-i raṭb māʾi ve bir (3) miḳdār ḫall cümleyi ṭarīḳi üzere merhem édip ʿilāc édeler merhem-i helyūn daḫı nāfiʿdir (4) ḫuṣūṣan munżicāt-ı müleyyine ile naṭūl olursa ziyāde fāʾidesi vardır meṣelā ḫaṭme (5) ve bābūnec ve abkāme ve zehr-i benefsec maʿan ġaly oluna verem üzere naṭūl ḳılmaḳ şāfī ve (6) kāfīdir **bāb-ı ṣānī bevāsīr beyānındadır** şekli ve levni iʿtibārıyla münḳasım olur idi (7) maʿlūm ola ki bevāsīr birinci nevʿdir meşhūru üçdür bir ḳısmı ṣülūliyye (8) bunu ẕübāb-ı ṣaġīre teşbīh ḳılmışlardır ki berk ola ṣānīsi ʿinebiyyedir bu nevʿ müdevver (9) ve müstedīr ve ercüvānü'l-levndir heyʾetde ʿinebedir müşebbehdir ṣāliṣi ḳısmı tūṣiyyedir ki (10) güyā tūt-ı siyāh gibi olmaġla müşebbehdir ammā bevāsīriñ ġayr-ı meşhūr olanı erbaʿdır (11) evvelī tīniyyedir tīne müşābihdir bu bir menfūḫ şekildir ki demi var ve ḳayḥı cārī degildir (12) ve eẕā daḫı

vėrmez ġayr meşhūruñ daḫı biri muṭavveldir temriye dėmişlerdir belaḥa ve bellūṭa (13) müşābihdir ġayrı meşhūruñ ṣāliṣi niḫaliyyedir bu nevʿ būdaḳlar ve kökler ṣalmışdır ḥāṣılı (14) nebāt miṣlīdir ġayr meşhūruñ rābiʿi ʿadesiyye ve ḥumuṣıyyedir anlar müşābihdir tūlūliyye (15) nevʿan ḳarīb ve müşābihdir bu eṣnāfdan baʿżı dāmiyedir yaʿnī edvār-ı maʿlūme ya ġayr-ı (16) maʿlūma ile dem seyelān ėder eger dem seyelān ėtmezse bevāsīr-i aʿmā dėrler bunlardan (17) baʿżınıñ ʿilācı ishāldir eger cerāḥat dāḫilde degil ise eger dem ġāʾir ise (18) ʿilācı daḫı ṣaʿbdır ve bunlardan her biriniñ bedeniñ öñüne ya ḫilāfına veya yemīn ve (19) yesārına meyli vardır şol bevāsīr dāḫil ki ḫalef-i bedene māʾil ola ʿilācı ishāldir

[207b]

(1) eger bedeniñ öñüne māʾil olsa nevʿan ṣaʿbdır ḫuṣūṣan bevāsīrden iḫtibās-ı bevl (2) daḫı ola üsr-i eṣnāfdır ammā bir vechile daḫı bevāsīr iki ḳısma münḳasımdır bir ḳısmı (3) beşarāt ve lüḥūm-ı zāʾide ile olur bu ḳısım aḳsām-ı sebʿan meẕkūraya daḫildir ḳısım-ı ṣānī (4) rīḥ-i ġalīẓdir ki ḥavālī-i külliyede ve ḥavālī-i ḳuṭn ve maḳʿadına devr ėder bu ḳısma bevāsīr (5) dėrler el-esbāb bu ʿilletleriñ sebebleri ekṣer ya sevdā-yı ṣarf ya dem-i sevdāvī-i ġalīẓdir (6) egerçi balġamdan tevellüd ėderse daḫı cāyiz ola nādir ola zīrā balġamdan tevellüd ėden (7) semek ḳūrsaġı miṣali levnde ve ḳıvāmda nefḫalar peydā olmaḳdır fe-emmā ṣülūliyye sevdāvī (8) ṣarfā aḳrebdir bu cihetden berk sigil miṣalidir ammā ḳaviyye-i deme aḳreb olmaġla lems olunsa (9) raḫv üzeredir ammā ʿinebiyye beyn-i dem ve sevdādandır bu cihetdendir leyyin-i beynde olduġu (10) idi dem-i sevdāvī ki bu ʿilel andan tevellüd ėder iki nevʿdir bir nevʿi ol demdir ki aġdiye-i (11) ḥārreden ḥāṣıl olmuşdur kebediñ şiddet-i ḥarāreti iḫrāḳ ėtmekle ol şekle girmişdir (12) bir nevʿi daḫı bir demdir ki ṣafrādan iḫtirāḳ bulmuşdur bir nevʿi daḫı şol demdir ki aġdiye-i (13) ġalīẓeden tevellüd eylemişdir lüḥūm-ı māʿz ve baḳar ve lüḥūmu'l-ṣayd ve lüḥūm-ı ḳadīd ve ʿades veya revġān (14) ve emṣālihim ammā nevʿ-i ṣānīden tevellüd ėden bevāsīr cidden żārrdır ve baʿżı vaḳt bevāsīr żaʿf-ı (15) ṭıḥālden olur sebebi fuḍūl-ı ġalīẓe-i sevdāviyye ki dem ile muḫteliṭdir cezbe ḳādir olmaz (16) bevāsīr-ı dem kebedde dordunu sevdā-yı muḥteriḳ olduġu ḥālde cemʿ olur ve ṭabīʿat anı (17) defʿaten esfel-i bedene ṣıḳl-ı arżıyyeti sebebinden defʿ ėder eger demiñ levni ḫāliṣ ve laṭīf ise (18) iʿlā-yı bedenden ruʿāfla ḫāric olan dem miṣalīdir nihāyet ṭabīʿat

ṭarīḳ-i māsārīḳādan (19) anı esfel-i bedene redd eylemişdir ʿalāmeti ishāldir eger ʿurūḳa defʿ eylemiş olursa

[208a]

(1) mesāmmāt ġalīẓeden ḫurūca ḳādir olmadıġından taḥt-ı cilde münteşir olur (2) bu kerre evrām ve büṣūr-ı maḳʿad ḥāṣıl olur buña bevāsīr dinlemez şol vaḳt ṭabīʿat demi (3) ḳuvvetle ʿurūḳa defʿ ėder bir miḳdārı cilde gidip mesāmmıñ żaʿfından bir miḳdārı (4) bāḳī ḳala ḳaldıġı aḳvā-ı ʿurūḳda dem cāmid renkde laḥm olur bevāsīr dedigimiz budur (5) Soḳrāṭ ve Eflāṭūn ve müteʾaḫḫirinden Muḥammed bin Zekeriyā Rāzī ve Şeyḫ reʾs İbn-i Sinā (6) ve sāʾir ḥükemānıñ naḳılları budur ki bevāsīr olan ādemiñ vardıġı ḫalāya (7) varmaġı idmān ėden kimesne bevāsīre mübtelā olur bu maʿnā mūriṣ-i bevāsīrdir eger (8) bevāsīr dem-i ṣafrāvī-i muḥriḳden olmuş ise vecaʿ ı olduġu şedīd olur eger dem-i (9) ġalīẓden ise vecaʿ ve ledġı eḳall olur ve elvān-ı bevāsīr ekṣer ṣufret ve ḥużret (10) üzere olur aṣfer olması dem-i ṣāliḥiñ ḳılletindendir ammā levn-i aḫżar olmaḳ sevdānıñ (11) ġalebesi ve ʿadem-i seyelān ve cümūd-ı dem iḳtiżā ėder eger bevāsīr sevdā-yı muṭlaḳ ise ḥarāret-i (12) ġarīziyyeniñ nevʿan inṭifāsına ve keṣret-i istifrāġ ve seyelān-ı müfriṭe delālet ėder (13) el-ḳavānīn maʿlūm ola ki bu ʿillet ẓāhir olmaḳ aġdiye cihetindendir zīrā ekṣer (14) ḥudūṣu redāʾet-i haẓm miʿdeden olur zīrā ṭaʿām miʿdede fāsid olsa (15) ẕalikü'ṣ-ṣınā haẓm-ı ṣānīye sirāyet ėder bu haẓm ise kebedde olur bu maʿnā daḫı (16) ġıdāda çehār-ı vechden ḫāllī degildir ya budur ki eġdiye kemmiyetinden ola ve yāḫūd (17) sūʾ-i tertībinden ola ve yāḫūd vaḳt-ı tenāvülde eylemekden ola imdi kemmiyet (18) dedigimiz çoḳ yeyip içmekdir tebnīye ṭutalım ki yedigi ṭaʿāmü'ṭ-ṭaff eşyādan (19) terkīb ve maḥmūd ola miʿdeniñ ṭolması żarardır şehvet-i ṭaʿām var iken taʿrīd lāzımdır

[208b]

(1) keṣret-i ekl kesret-i berāzı muḳteżādir verem gibi berāzdan elem çekse gerekdir eger ṭaʿām-ı (2) redī ise redī ġıdādan dem-i ṣāliḥ tevellüd ėtmez gerekse münhażim olsun ḫuṣūṣan ḥarāreti (3) ḳaviyye ola cedd āḫer-i dil gibi yāḫūd burūdeti ḳaviyye ola ḫıyār gibi ya merāreti olmaya ḳaviyye (4) bādincān gibi ya merāreti ḳaviyye ola baṣal ve ṣūm ve fücül gibi ya ḥumūżeti ḳavī ola leymūn (5) ve nārenc ve ḫall gibi imdi ḳānūn budur ki ṭaʿām-ı vāḥid ile ḳanāʿat ėde zīrā haẓma (6) ehven olur fī'l-cümle bedeni

dem-i sevdāvī ʿuken-ı ġalīẓ ve dem-i ṣafrāvī ḥārr-ı ḥarīf (7) ve dem-i balġam-ı māliḥ tevlīd ėden eşyādan şıyānet ėde ġıdāsı ceyyidü'l-keymūs olup (8) müvellid-i aḫlāṭ olan aġdiyeyi terk eyleye imdi eklinden aḫlāṭ-ı sevdāviyye tevlīd ėden (9) cümlesindendir behīmden ṣayd ile māḫūd olunan gerek ṭuyūr ve gerek ġayrı żarardır (10) başdırma ve ṭuzlu semek ve semek-i ṭarı ki kebīrü'l-cüṣṣe ola ve lüḥūm-ı baḳar ve cübün-i māliḥ (11) ve zeytūn ve kürnüb ve ʿades ve keşk ve bādincān bunlardan dem-i sevdāvī tevlīd (12) ėder ammā aḫlāṭ-ı ṣafrāviyye tevlīd ėdeniñ biri ʿaseldir anıñla ṭabḫ olandır ve cevz (13) ve milḥ ve ʿineb-i ḥulv ve mevz bunlardan dem-i ṣafrāvī tevellüd ėder ammā şol aġdiye ki (14) andan balġam-ı māliḥ tevellüd ėder elbān ve cübün ṭarı emṣālīdir fe-emmā şol ġıdā ki müfsid- (15) ü'd-demdir laḥmı ve lüḥūm-ı ḥayvānāt-ı kibār ve māhī ve piyāz ve sīr ve kürrāṣ ve fücül ve beyż-i (16) maṭbūḫ ḳavī ola ammā aġdiye nāfiʿa o ʿilletlere ṭabʿān teleyyün olanlardır pāzī (17) ve mülūḫıyā ve ısfanāḫ gibi ammā pirinc-i ḳalīl yenmek lāzımdır lüḥūm-ı decāc ve imrāḳ-ı decāc (18) ve ferārīc ve lüḥūm-ı żān ve biryān olmuş dünbe-i ferbih ve tereyaġı ve sütlü aş ve pırasa (19) burānīsi ve leben-i ṭarı maʿa sükker ve fāluzec ve meblūl ḫummuṣ māʾi ki sükker ve dühn-i levz iżāfe

[209a]

(1) ola ve tīn-i yābis ve zebīb ve buña müşābih olanlardır eger bevāsīr dāmiyye ise yaʿnī (2) dem seyelān ėderse ḥışrımiyye ve tuffāḥıyye yemek gerekdir ve meşrūbātı miyāh-ı bārid (3) ve ḥulvdur ammā seyelān-ı dem üzere iken istiḥmām żarardır cimāʾ-i ḫod ziyāde müfreddir el-ʿilāc (4) bu ʿilletlerin ʿilācı bāsılīḳdan faṣd ėdip rekebden ve ḳuyruḳ şoḳumundan ḥacāmat (5) ėdip ve ziyāde çıḳarmaḳdır gerek bevāsīr-i aʿma ve gerek münfetiḥ olsun ammā bevāsīr-i (6) aʿmāda ziyāde dem iḫrāc olmaḳ vāżıḥdır eger seyyāl ise bunu ḫādiṣ olmaġa sebeb (7) olan ḫılṭdan tenḳıye lāzımdır eger dem-i fāsid bī-ġayri sürʿaten cārī ise mażarratı yoḳdur (8) eger seyelān-ı dem ʿurūḳda ise maḳʿada żārrdır vaḳtā ki mādde mündefiʿ ola żaʿf icāb (9) ėder nitekim iḫtibās-ı mādde gider ve żaʿf vėrmişdi bu ḥālde şarāb-ı ʿunnāb ve şarāb-ı (10) dīnārı ve maṭbūḫ fākihe ile mevāddi tenḳıye ve iṭfā ėde şol edviye ki bu ʿillete (11) nāfiʿdir helīlecāt ḫamsedir ki saḥḳ olunup nıṣf miḳdārı sükker ile gerek maʿcūn (12) gerek sefūf ėdip yiyeler ve lisān-ı ṣevr māʾ ile ve ḫummuṣ-ı esved maʿan meblūl ola ve (13) bir miḳdār ḫarīr-i ḫām daḫı żamm olup baʿde'l-ġaly sükker mużāf ola ve işrāb oluna (14) ʿunnāb-

ı sükkeri ve terencübīn maʿan ġaly ėdip ve işrābı nāfiʿ dir ḫıyārşenbe ʿaseli dühn-i (15) levz maʿan aʿlādır demi terḳīḳ ėder ve mürekkebātdan ıṭrıfīl-i ṣaġīr ve ḥabbu'l-muḳl ve maʿcūnu'l-ḥabb (16) aʿlādır ḥekīm Mūsā Ḳurṭabī bir maʿcūn teʾlīf eylemişdir haftada üç gün istiʿmāl (17) eylemek münāfiʿ dir ḫuṣūṣan lisān-ı s̱evr ile muġallī olmuş māʾ isḳā oluna z̤evb olup (18) işrāb ėde daḫı aʿlādır ṣıfatı budur helīlec-i Hindī ve kābilī ve belīlec ve emlec (19) ve anīsūn her birinden on ikişer direm muḳl-ı āzraḳ sekiz direm zerr-i verd dört direm

[209b]

(1) maṣṭakī ve besbāse üçer direm sünbül iki direm seyṭarac-i Hindī dört direm daḳḳ (2) ve saḥḳ olup ḳırḳ sekiz direm dühn-i levz maʿan z̤evb olup bir raṭl şarāb-ı lisān-ı s̱evr (3) sükkeri maʿan maʿcūn ėdip ve istiʿmāl ėdeler ve haftada üç günde şerbeti ikişer (4) diremdir Şeyḫ Mercūşī eydür ki üç vaḳıyye lisān-ı s̱evri iki vaḳıyye māʾ ile bir gün (5) ve bir gėce meblūl ėdip ve baʿde ṣaff ve üzerine bu māʾiñ iki vaḳıyye şarāb-ı verd (6) żamm ėdip ve ḳıvāma getirip ve bir eczāyı mesḥūḳan ḫalṭ ėdip maʿcūn ėdeler ve eczā (7) bunlardır lisān-ı s̱evr üç dirhem ḫarīr-i ḫām nıṣf direm emlec nıṣf direm besbāse (8) rubʿ direm anīsūn bir direm rāziyānec nıṣf direm egir bu z̤ikr eyledigimiz eczāyı (9) saḥḳ ėdip ve şemr ve verd-i ṭarı bulunursa bir avuç ḫalṭ ėdip muġallī ėdip (10) ve ṣaff oluna muġlāb ėdip şarāb oluna aʿlādır Rāzī bu maʿcūnu naḳl ėdip (11) tecrübe eyledim demişdir eczā budur helīlec-i kābilī ve belīlec ve emlec müşvāy olana ve (12) merbūḳu cüz daḳḳ ve saḥḳ olunup māʾ-i kürrās̱ ile dilerse ḥabb ėdeler dilerse ʿasel (13) ile maʿcūn ėdeler ḥuḳne-i nāfiʿ dir māʾ-i kürrās̱ vaḳıyyeteyn ve māʾ-i kerefes vaḳıyye semen-i baḳar (14) vaḳıyyeteyn dühn-i cevz ve dühn-i ḥabbetü'l-ḫaḍrā ve dühnü'l-ḫırvaʿ birer vaḳıyye dühn-i fücül nıṣf vaḳıyye (15) cümleyi cemʿ ėdip iḫtiḳān ėdeler bu ḥuḳne iki ayda bir kerre kāfīdir İbn-i Serāfiyūn (16) bir dühn naḳl ėder ve tecrübe eyledim envāʿ-ı bevāsīri defʿ eyledi dėr dühn-i bādincān (17) iki vaḳıyye merhem-i naḫl bir vaḳıyye muḳl-ı ezraḳ nıṣf vaḳıyye cümleyi bir demür hāvan içinde (18) daḳḳ ile alışdırıp rubʿ direm zaʿferān daḫı żamm oluna bu yaġı ziyāde şemde üç gün (19) ʿale't-tevālī daḳḳ ėtmek gerekdir ta kim reṣāṣ hāvanıñ rāyiḥası dühne teʾs̱īr ėde

[210a]

(1) baʿde bevāsīre ṭılā oluna Dāver ṭabīb bu devā bevāsīri tenşīf ėder dėmişdir (2) budur ḳışr-ı rummān ve ʿuṣāre-i liḥyetü'ṭ-teys cefīf-i bellūṭ ve cevz-i serv ve künd berāber daḳḳ ve (3) saḥḳ olunup māʾ-i ʿinebü'ş-şaʿleb ile bevāsīre ṭılā oluna bu żımād daḫı bevāsīre (4) nāfiʿdir budur bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ḥasek ve levz-i mürr ve beẕr-i kürrāş ve lübb-i mişmiş (5) dühn ile hāvende alışdırıp bevāsīre ṭılā olunsa nāfiʿdir edviyeden baʿżı (6) münaḳḳıṭātdır yaʿnī bevāsīri ısḳāṭ ėder ve baʿżı müfettiḥātdır ʿurūḳun efvāhıñ teftīḥ (7) ve baʿżı daḫı demi müteḥabbis ėder ve baʿżı daḫı bir cerāḥatin sākin ḳılır bu ẕikr (8) eyledigimiz dīk-ber-dīk ve feldefiyūn ve bunlara müşābih olanlardır dīk-ber-dīk (9) dedigimiz taşʿīd olunmuşdur sıçan otudur eger bevāsīr tesvīd olsa mādde-i maṭbūḥ (10) olmuş kürnüb evrāḳı ile vecaʿın teskīn ėde ve masḳaṭ olanlardan bevāsīri jengār (11) ekmek ve dīk-ber-dīk ekmek kāfīdir ısḳāṭ ėder ḫuṣūṣan bevāsīr tūtiyā ola baʿde (12) ḳavābıż ġaly ėdip āb-zen oluna ve yāḫūd evcāʿın maṭbūḫātla teskīn ėde amma ḳavābıżdan (13) muḳaddem ziyāde yaġı süre suḳūṭdan ṣoñra merhem-i isfīdāc veya merhem-i mürdesenk (14) ṭılā oluna eger dem muḥtebes olmaġla vecaʿ ʿārıż olursa ḥammāma gire ve yāḫūd ṣāfin (15) veya ʿırḳ-ı nābıżdan faṣd ėde eyi ʿilāc deve örgüçü ve yaban şıġırı iki zerdālū (16) ve şeftālū lübbü dühnü ve muḳl-ı āzraḳ cümlesi bir yerde merhem olunup isfīdāc veya merhem-i (17) mürdesenk ṭılā oluna eger dem muḥtebes olmaġla vecaʿ ʿārıż olursa ṭılāʿ enfaʿ (18) ʿilācdır müfettiḥātdan zibil-i ḥamām ve ḳına vuşaḳ ve merāre-i baḳar ve buḫūr-ı Meryem bir yerde ḫalṭ (19) ve mezc ėdip ve merhem miṣāl olduḳda istiʿmāl oluna teftīḫ-i ʿurūḳ ėder maḥbes olan[44]

[210b]

(1) dem-i bevāsīri icrā ėder vaḳt olur ki ṣāfin ṭamarından tafṣīd ėtmek teftīḥ ėder ġayre (2) iḥtiyāc ėtdirmez ammā dem ḥabs iḳtiżā ėderse dem-i aḫaveyn ve büssed ve cülnār ve ḥaṣālubān (3) ve ṣabır ve şaʿr-ı erneb ve beyt-i ʿankebūt ve aḳāḳıyā ve māzī bunlar bir yerde saḥḳ olunup ġubār (4) olduḳda ve demi ḥabs ėtmekde ziyāde teʾṣīri vardır ḳaṭʿ-ı dem ėtmekde şarāb-ı encübār (5) ve taḳṭīr olunmuş māʾ-i encübār ḳadar

[44] Edviye şerbetlerdir ve żımādlardır ve nuṭūlātdır ve yāḫūd buḫūrātdır imdi saḳṭāt ve müdirr ile ḳaṭʿa ṣabr olıcaḳ bevāsīriñ cümlesin isḳāṭ ėtmek gerekdir zīrā seyelān-ı maḳsād olan dem muḥtebes olur istisḳā ḫavfı vardır saḳṭāt dėdigimiz

müʾeṣṣir nesne olmaz eger bevāsīre evrāḳ-ı ṣaġīr-i (6) reyḥānıñ ʿuṣāresin ṭılā eyleseler nāfiʿdir keẕalik şarāb-ı ḥabṣu'l-ḥadīd nāfiʿdir (7) remād-ı ʿūd kerneb maʿa ḫall bevāsīre ṭılā nāfiʿdir ve zübād-ı ḫāliṣ ṭılā ėtmek ve bevl-i (8) baḳara āb-zen ėdip girmek nāfiʿdir keẕalik beẕr-i ḳıṣṣāü'l-ḥımār ve beẕr-i ḫıyār ġaly olup (9) ṭılā ėtmek mübārek ʿilācdır ammā bu faḳīr ẕikr eyledigim muʿālecātıñ ekṣerīn ve aḳrābādīnlerde (10) muḥarrīr olunan muʿālecātıñ ekṣerīn tecrübe ve imtiḥān eyledim el-ḫaḳ nefʿinden ḫalli degildir (11) ammā bir ʿilācla cenāb-ı bārī taʿāla bu faḳīriñ müşerref eyledigi bevāsīriñ her nevʿine devā (12) eyledim bāẕen Allah taʿāla vech-i meşrūḥ üzere baʿde maʿa istiḥmā budur helīlecāt-ı ḫummusdan (13) beşer direm alıp ve yüz direm çöpleri daḳḳ olunmuş sināmekī ile maʿan daḳḳ ü saḥḳ ėdip (14) bu eczānıñ vezni ḳadar ince inceden gecmiş raṣāṣı ḥāẓır ėdip eczā-yı medḳūḳayı (15) dühn-i levz ile yübūseti zāʾil olınca delk olunup baʿde üç aġrı ʿasel ile maʿcūn (16) olup ṣubḥ ü mesāda cevz-i bevvā ḳadar istiʿmāl eylemek bevāsīriñ cemīʿ-i eṣnāfına nāfiʿdir (17) ḥaḳḳ taʿāla cell ẕikre bu terkībi maḥżan anıñçün ḫalḳ eylemişdir subḥānallahu'l-ḥakīm bunda olan (18) teʾṣīri ġayride görmedim elli ādemden ziyādeye bu faḳīr sebeb oldum bāẕen Allah taʿāla (19) ḫalāṣ müyesser oldular eger ekl ėderken dem ziyāde cārī olursa mültefit olmayalar

[211a]

(1) nāşif olduḳda masḳaṭātla ısḳāṭ ėdeler sāʾir muʿālecātdan ṣāḥib-i bevāsīri (2) bu ʿamel müstaġnīdir **bāb-ı ṣāliṣ zaḫīr beyānındadır** zūr dėdikleri marażdır imdi (3) zaḫīrden baʿżı zaḫīr-i ḥaḳḳdır verem-i ḥārrdan olur veya ḫılṭ lāẕiʿ ṣafrāvīden (4) veya balġamīden ki māliḥ ola ḫādiṣ olur bu nevʿden baʿżı zaḫīr bāṭıldır bu ḳısım ṣiḳal-ı (5) yābis muḥtebes dėmege emʿāya ḳaṣd ėder andan ḥādiṣ olur gāh olur ki baġırsaḳlar ṣıyrındusu (6) gibi olur bu ise ol lüzūcetdir ki emʿānıñ saṭḥdır ḫalī üzere vāḳiʿ olmuşdur (7) eger bu nevʿe ḳavābıż ile ʿilāc olunursa marīż helāk olur yaʿnī ṭabīb ġalaṭ ėdip (8) ishāl var ṣanıp ḳavābıż vėrip marīżi helāk ėder imdi zaḫīr-i ḥaḳḳ ile zaḫīr-i (9) bāṭıl beyninde farḳ budur ki zaḫīr-i bāṭılda ṣiḳal-ı baṭn ve elem-i ẕahr ʿārıż olur vaḳt (10) olur ki bunuñla maġṣ daim ve maġṣ zāʾil olmaz çıḳan ruṭūbātıñ ḫurūcu ile meger (11) bir miḳdār ḫiffet-i ḥiss oluna gāh olur ki bu maġṣ ḳulunc ḥaddına vāṣıl olur (12) ḳıllet-i şehvet ve ḫurūc-ı ṣiḳal-i yābis ḳażiyye noḫūd gibi ḫurde görünür ammā ḥaḳḳ ile zaḫīr (13) bāṭıl beyninde farḳ irāde ėden kimesne çekirdek yutmaḳ gerekdir meṣelā birḳaç dāne (14) ḫarnūb nevāsın veya bir miḳdār beẕr-i ḳaṭūnā yedireler eger ḫāric

olursa zaḡīr (15) ḥaḳḳdır eger çıḳmazsa zaḡīr-i bāṭıldır zīrā zaḡīr-i ḥaḳḳ olıcaḳ südde yoḳdur ki çıḳmaġa ve ḥall (16) olmaġa ḳābil ola bunuñ maʿnāsı zaḡīr-i bāṭıl ṣiḳal-ı yābisiñ iḥtibāsından olduġu (17) için sedd ėder anıñçün nevāsı ḡurūc ėtmez ammā zaḡīr-i ḥaḳḳ olıcaḳ südde yoḳdur (18) lā-ceram nevā ḡurūc ėder el-ʿilāc maʿlūm ola ki zaḡīr-i bāṭılıñ ʿilācı ṭabīʿatı şarāb-ı (19) benefsec ve uṣūl ve māʾ-i ḡaṭme ve nevā-ı sefercel luʿābı veya maʿcūn-ı benefsec ile telyīn eylemekdir

[211b]

(1) İbn-i Māsūyā zaḡīr-i bāṭılda uṣūl ve ḡaṭme ve luʿāb-ı nevā-ı sefercel veya nevā maʿa sefercel (2) uṣūl-ı ḡaṭmeyi māʾ-i ḥārr ile ġaly ėdip ve ṣaff ola bu māʾ ile maʿcūn-ı benefseci ẕevb (3) ve işrāb ġāyetle mübārekdir dėmişdir amma ḡıyārşenbe ʿaseli ve luʿāb-ı ʿacem-i sefercel (4) ve māʾ-i ʿırḳ-ı sūs ve dühn-i levz bir yerde maḡlūṭan luʿūḳ miṣāl olup baʿde luʿūḳ olmasına (5) ṭabīʿatıñ süddesini zamānında nāfiʿdir fī'l-cümle bu terkīb gāh bī-gāh istiʿmāl olunmaḳ (6) cāyizdir fāʾideden ḥālī degildir vaḳt olur ki zaḡīr-i bāṭılda māʾ-i ḡārr ile māʾ-i işrāb (7) ve māʾ-i ḥārrede cülūs ėdip āb-zen eylemek ġayrı ʿilācdan müstaġnī ėder ṣāḥib-i (8) Beyān ḥuḳne-i leyyine içre muḳl-ı āzraḳ żamm ola ve iḥtiḳān nāfiʿdir dėmiş ġıdāsı (9) mülūḥıyā ve ısfanāḡ ve abkāme ve isfīdbācdır ammā zaḡīr ki ḥaḳḳ ola ve berdden (10) ola ʿilācı ḳayrūṭī merhem ve dühn-i ḳusṭdur maḳʿadına ṭılā ėde ve nuḡāle-i ḡārr bezlere (11) melfūf oluna ve birbiri ardınca kimād oluna ṣāḥib-i Beyān zaḡīr ḥaḳḳında berdden (12) olıcaḳ kemmūn ve adḡīr ve bābūnec ve ḡaṭme bu cümleyi ʿale's-seviye ġaly oluna ve māʾine (13) āb-zen oluna ve ḥammām-ı ḥārrede ve ḥalvet-i ḥārrede ruḡām-ı ḥārre üzere cels ėde nāfiʿdir (14) dėmişdir el-ḥaḳ ṭūbe-i mesḥūn maʿau'n-nār ve mesḥūn libbādda teclīs daḡı fāʾidedir (15) ḡuṣūṣan kemmūnla bell olmuş şarāb-ı ṣāfīde ʿaceb nefʿ vardır gerek işrābla ve gerek (16) naṭūl eylemek ile kitāb-ı Mā-lā-yesaʿ'da ṭūba-ı mesḥūnayı ibrīz içre vażʿ ėdip (17) üzerine mesīr ile āmīḡte derdi ḡamr döküp buḡārı zāʾil olunca üzerine (18) teclīs zaḡīr ḥaḳḳında berdden olıcaḳ ġayrı ʿilāca iḥtiyāc yoḳdur dėmişdir (19) amma zaḡīr ḥarāretden ya ḥılṭ-ı ḥārreden olmuş ise ʿilācı ḡaşḡāş ḳışrı ve ḡaṭme

[212a]

(1) ve zerr-i verd ġaly olunup naṭūl eylemekdir ve şarāb-ı ḡaşḡāşla mevāddı ḥabs eylemek (2) gerekdir ta kim mevżiʿe munṣabb olmaya eger mādde munṣabb olmuş ise

ve vecaʿ daḫı var (3) ise zaḫīr için vażʿ eyledigimiz şiyāf ile ʿamel ėde ve merhem-i ḳayrūṭīyı küzber-i (4) raṭb māʾi ile terbiye ėdip ṭılā oluna eger zaḫīr-i ḥaḳḳ veremden ise revādiʿ (5) ve intihāsında müfettiḥāt ve muḥallilātla ʿamel ėdeler ammā zaḫīr veremden olıcāḳ faṣddan (6) ġāfil olmamaḳ gerekdir şol zaḫīr-i ḥaḳḳ ki ṣalābete merkūbedendir anıñ ʿilācı dühn-i (7) verd ve ṣufret-i beyż muḳl-ı āzraḳ saḥḳ ve imtizāc vėrip maḳʿadına ṭılā eylemekdir (8) imdi zaḫīre tekmīd ve tesḫīn ve talṭīf ve naṭūl eylemek fāʾide ėder ḫuṣūṣan bārid (9) eşyā ve ḫılṭ-ı ġalīẓ tevlīd ėden eşyā ziyāde nāfiʿdir Minhāc ṣāḥibi eydür şemʿ-i (10) ʿaselden şāf üslūbunda barmaḳ ḳadar bir fitīl ėdip üzerini efyūnla ḳablayıp (11) daḫı üzerine merhem-i muḳl ṭılā ėdip şāf ėdip ve kendüye idḫāl ėde ẕikr (12) olunan cemīʿ-i muʿālecātdan marażı müstaġnī ėder bāḳī ʿilācı aḳrābādīnde görüle (13) **bāb-ı rābiʿ emrāż-ı ṭıḥāl ve merāre beyānındadır** imdi ṭıḥāl bir ʿużvdur ki ṭavīldir (14) ve müstaṭīldir insānıñ lisānına müşābih miʿdeye muttaṣıldır ve ṭıḥāliñ kārı (15) cānib-i şimālden sevdāyı ceẕb eylemekdir fāʾidesi cigeri ḫılṭ-ı sevdāvīden ḥıfẓ (16) ėdip ve ṣıyānet eylemekdir ve ṭıḥāl ki sevdāyı ceẕb ėder ol sevdādan ḫumūżat (17) üzere olanından bir miḳdārın fem-i miʿdeye döker ve iştihā ve cūʿı taḥrīke tenbīh (18) ėder geldik imdi merāre ki öd dėdikleridir bir kīseye miṣāl cigere mülāṣıḳ ėdip (19) miʿde cānibinde muʿallaḳdır bu merāreniñ fāʾidesi ḫılṭ-ı raḳīḳi ve faż̇l-ı ṣafrāyı ceẕb

[212b]

(1) ėdip cigeri pāk ḳılıp ve tesḫīn ve talṭīf ve taḥlīl ėdip berāzı taḥrīk eylemekle (2) emʿāyı ṣiḳaldan tanẓīf ḳılmaḳdır **bāb-ı ḫāmis yereḳān-ı esved ve aṣfer ve bunlarıñ ictimāʿı** (3) **beyānındadır** bunlar emrāżdır ki gövdeye çeşme ṣufret vāḳiʿ olmaḳ ve yāḫūd (4) sevād-ı ʿārıż olmaḳ ve yāḫūd bunlarıñ ictimāʿı vāḳiʿ olmaḳdır imdi yereḳān lafẓ-ı (5) taġayyür cinsdir ve lafẓ-ı fāḥiş-i faṣldır ḥarekāt-ı nefsānīden ḥādiṯ olan taġayyürātdan (6) iḫtirāzdır ṣāḥib-i Mūcez'iñ ve lafẓ-ı ālī ṣufret ve sevādın ḳaydı beraṣ miṣilliden iḫtirāzdır (7) imdi maʿlūm ola ki yereḳānıñ sebebi ṣafrānıñ veya sevdānıñ keṣreti veya bu ikiniñ (8) biriniñ istifrāġınıñ imtināʿıdır pes imdi keṣret-i ṣafrā ve sevdā gāh olur ki (9) aġdiyeden olur gāh ġayrīden olur ammā aġdiye her ṣafrāyı müvellid olandır (10) ya biẕātihi müvellid olandır ʿasel gibi ve ṭatlı ḳavun gibi ve yāḫūd sürʿat-i istiḥālesi ile (11) ṣafrā müvellid ola tāze māhī ve şīr ḫūrden gibi ve yāḫūd aġdiyeniñ ġayrı ile (12) ki berd-i bedenīdir andan ola ve ol berd demi cāmid ėde ve sevdāya

münḳalib ola yāḫūd (13) ḥarr-ı bedenīden ola ki demi ṣafrāya münḳalib ėde ve iḥrāḳ ėde imdi bu berd ve ḥarr ya sūʾ-i (14) mizāc kebedden veya mizāc-ı bedenden veya sebeb-i ġarībden ola sebeb-i ġarīb dėdigi (15) yılan ve budur sāʾir mūẕiyāt ḳavline maʿṭūfdur meṣelā yılan ve būr dėdikleri ḥayvān (16) veya yaban ẓünbūru gibi meldūġ ola yāḫūd ifrāṭla ḥarr hevā veya ifrāṭ-ı berdden (17) ola veya istifrāġıñ imtināʿından ola istifrāġıñ ise imtināʿı ya süddedir ki (18) kebedden merāreye ola mecrā-yı mesdūd eylemişdir ve yāḫūd emʿāya olan mecrāda südde (19) vardır bunuñ farḳı oldur ki emʿāda südde olsa ġāʾiṭi defʿaten beyāż olur

[213a]

(1) ammā mecrālarda südde olsa sevdā menfeẕ olmaz bedene münteşir olur bu taḳdīrce (2) dem-i esved olur bu kerre ol sevdā ki iştihāyı tenbīh ėder dėnmiş idi münḳaṭıʿ (3) olur defʿaten iştihā tedrīcle sāḳıṭ olur ammā südde ki veremden ola veya veremiñ (4) ġayrı için ola mādde-i yereḳān-ı müteʿaffine olmaz ol ḥālde ḥumma icāb ėder el-ʿalāmāt-ı (5) yereḳān-ı aṣferiñ ʿalāmeti ṣufret-i fāḥişdir ki beşere ve semende ẓāhir olan (6) sebebi ṣafrānıñ cild altında cereyān eyledigidir bu ḳısmıñ ʿilācı sehldir meṣelā (7) beyt direm māʾ-i Hindībā maʿa dū direm sirkencübīn ẕevb ėdip birḳaç gün müdāvemet (8) ėdip şürbü kāfīdir ve ġıdāsı emīrbārıs maʿan ve ḥarīre-i levzīdir eger yereḳān sūʾ-i (9) mizāc-ı ḥārrdan ise ki ḥarāret kebedden ḥāṣıl olur ʿalāmeti ʿaṭaş-ı şedīd ve sürʿat-i (10) nabż ve sıbġ-ı ḳāruredir ki sevāda māʾil olup bevlde aṣfer-i zebed olmaḳdır ʿilācı (11) her gün üç direm Hindībā ve on dāne iccās ve iki direm temirhindī ve iki direm (12) terencübīn bir yerde ġaly ola cüllāb ėdip işrāb oluna ve ġıdāsı cevāddır gāh (13) ṭabīʿatı maṭbūḫ fevākihden ve yāḫūd şīr-ḫuşk ve terencübīn ile telyīn eylemek (14) lāzımdır baʿde'l-tenḳıye tebrīd-i mizāc-ı kebed lāzımdır meṣelā bir miṣḳāl ḳurṣ-ı ṭabāşīri (15) yaḳṭīn veya ḫıyār māʾ ile ẕevb kebed üzere ṭılā ve ḍımād ėdeler ve ġıdāsı bundan (16) ṣoñra emīrbārıs ve temirhindī ve māş ve levz ve ısfanāḫ ḳısmı ile ėdeler eger yereḳān (17) sūʾ-i mizāc-ı ḥārrdan olursa ḥudūṣu merāreden olur sebebi ḳara ṣafrāyı ziyāde (18) ceẕb ėdip ġaleyān ėtdirdiginden bedene münteşir olur ʿalāmeti şiddet-i ʿaṭaş (19) ve lehebīdir bu ekṣer ya tāze yigitlerde olur bedenlerini tecfīf ve ḫuşk ėdip

[213b]

(1) berāz yübūset üzere ḥāric olur buña çāre ṣafrā-yı ishāl ve tebrīd-i kebeddir eger (2) yereḳān verem-i kebedden ḥādiṯ olmuş ise ʿilācı faṣd ve telyīn-i ṭabīʿatdır eger (3) yereḳān zehir-i şürbden ve zehir-nāk ḥayvān atıldıġından olursa bir miṯḳāl ḳurṣ-ı ṭabāşīri (4) māʾ-i rummāneyn ile ve yāḫūd şarāb-ı rummāneyn ẕevb ve tenāvül ėtdireler ve yāḫūd (5) ḳurṣ-ı kāfūrdan bir miṯḳāl luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ile teẕvib ve işrāba oluna bunuñla defʿ (6) olmazsa māʾ-i ḫıyār ve māʾ-i yaḳṭīn ve cüllāb ṣaʿīr bir yerde mütesāvī ḫalṭ ėdip (7) ve cüzʾi dühn-i levz mużāf işrāba oluna baʿde verd ve ṣandal ve aḳāḳiyā ve küzberden beşer (8) direm kāfūr nīm dāniḳ cümleyi daḳḳ ėdip maʾ-i verd teẕvib ola cigeri üzere tażmīd (9) oluna eger yereḳān emʿā ile ṭıḥāl beyninde ve südde olmaḳdan ḥāṣıl olmuş ola bu ḳısım (10) ḳulunca tābiʿdir evvela ḳulunc ʿilācın ėdip baʿde eşyā-ı bāride istiʿmāl ėtdireler (11) ve revānd ve ġāfeṣden birer miṯḳāl alıp iki miṯḳāl efsentīn ile saḫḳ ėdip ve on (12) miṯḳāl sikencebīn ile imtizāc-ı mizāca göre tenāvül ėdeler eger südde kebed ile merāre (13) meyānında ḥādiṯ ola ʿalāmeti biraz tedrīcle beyāż olsa gerekdir ʿilācı ishāl-i (14) ṣafrāda ve müfettiḥāt istiʿmāl olunduḳdan ṣoñra sirkencübīn büzūru veya hindībā veya (15) beẕr-i kerefes ve anīsūn ve emṯāli ileʿilāc ėdebilir ammāʿilāc ki müşterekü'n-nefʿ ola (16) yereḳān-ı kebedīde müvellide mādde olanı menʿile taʿdīl-i mizāc eylemekdir ve yereḳān ki semmden (17) ola süddeleri küşāde müdāvā oluna ve mādde-yi mevcūdeyi ḍımād ve ishālle istifrāġ (18) ḳılına taʿarruḳ ve ḥammām āb-zen daḫı bu nevʿdendir ve müstefriġāt ki müşterek ola rāvend (19) ve sirkencübīn ve beẕr-i şāhterecdir eger ġārīḳūn daḫı olursa daḫı ḳavī olur

[214a]

(1) istifrāġ-ı ṣafrāda bundan eyi bu bābda müshil olmaz ki yüz yetmiş direm şāhtere (2) ṣuyundan yigirmi dāne Amasya erigi ve yigirmi direm temirhindī ve üçer direm beẕr-i ḳıṩṩā (3) ve beẕr-i ḫıyār ve emīrbārıs ve bir direm ġārīḳūn ġaly ve ṣaff ola ve on beş direm ḫıyārşenbe (4) ʿaseli mużāf ola nıṣf direm dühn-i levz ve nıṣf direm rāvend daḫı żamm ėdip mizāca (5) göre istiʿmāl oluna eger sevdā-yı istifrāġ lāzım ise bu bābda müşterekü'n-nefʿdir (6) eftīmūn ve ustuḫūṭūs ve ḥacer-i Ermenī maġsūl berāber ėdip ʿasel-i ḫıyārşenbe dühn-i (7) levz ile ḥubūb ola tenāvül oluna eger saḳy ile ḳayʾ iḳtiżā ėderse fücülü ve beẕr-i fücülü saḫḳ (8) ėdip bir ġėce sirkencübīn içinde teblīl

māʾ-i ḥārr ile teẕvib ve işrāb olunup ḳayʾ oluna (9) İbn-i Sīnā dėr ki ḳuzu ḳulaġı dėdikleri nebātıñ uṣūlüñ şemsde ṭurduḳdan (10) ṣoñra daḳḳ ve saḥḳ persiyāvşān ve füvve maʿa naʿnāʿ teġallī ve taṣaffī ola āb-zen içre (11) müctelis iken musaḳḳā olunsa fī'l-ḥāl müteʿarrıḳ olur yereḳānıñ aṣferine ve esvedine (12) şifā ḥāṣıl olur ʿilācı ġayre iḫtiyāc ḳalmaz münāsib ġıdālar ki müşterek olup (13) her nevʿde yenmek ḳābil ola zīrbāc müzevvereleridir veya zirbāc maṭbūḫ semekdir (14) ve müzevvere-i ḥabb-ı rummān ve zebīb ve ḳuzu ḳulaġı borānīsidir ve hindībā ve dühn-i (15) fücül müzevveresidir ki ḥall ve māʾ-i şaʿīrdir maʿa sükker ve ḫassdır bu meẕkūrāt cümlesi (16) aʿlādır Ebḳırāṭ ve Cālīnūs'dan menḳūldür pīr baġırsāġı ki nāşif ola saḥḳ (17) olunup persiyāvşān şarābıyla içirmek envāʿ-ı yereḳāndan ḫalāṣ ėde ġayrı (18) devāya muḥtāc ėtmez dėmişlerdir el-ḥaḳ bu maʿnāyı biz daḫı tecrübe eyledik ki sikek-i ḫuşk (19) ve sefīd-i berāzıñ muṣaffā māʾsınıñdır ve tenden teẕvib bir ḳırāṭ miḳdārı nīle żamm eyleye

[214b]

(1) yedirseler her ne ḳadar ṣaʿb-ı yereḳān ṣubḥ ve mesāda (2) gözlerin māʾ-i verd ile taġsīl ėdip belki gülāba küzber-i raṭb māʾi ile mużāf olunup (3) ʿuyūnu maġsūl ḳıldıḳdan ṣoñra bir miḳdār gülāb şürb ėtmek ʿaẓīm fāʾide ėder eger (4) yereḳān süddesiniñ ḥudūṣu sigilden veya çıbandan ve yāḫūd zāid-i laḥm bitmekden ise (5) ṣıḥḥat recā olunmaz bu ḳısmıñ ʿalāmeti ol ʿırḳu'n-nesā gibi efḥādında bir vecaʿ olup (6) ʿırḳu'n-nesā ʿilācın eyledikçe vecaʿı ziyāde olduġundan māʿdā iştihāsına żarar (7) gelmekdir baʿde yereḳān ẓāhirde olmaḳdır bu yereḳān ẓāhirde olduḳdan ṣoñra ḳırḳ (8) gün miḳdārı sürer baʿde vaḳt olur ve yereḳānı aşaġa ḳomaz ziyāde olmazsa (9) nāḳış daḫı olmaz buña ʿilāc olmaz ammā vuḳūʿundan evvel ise cāyiz ki defʿ ola (10) nitekim yereḳān ḥaḳḳında Yusuf ṭabīb bu rubāʿīyi dėmişdir rubāʿī dėr

ʿillet-i zerdi (11) çeh ʿavām u çeh ḫavāṣṣ

cüyend bāb-ı kāsnī rāh-ı ḫalāṣ

derz anki ḫalāṣı neşeved ḥāṣıl

(12) o nūşend sikencebīn dīnārı ḫāṣ

aña ki yereḳān ḥaḳḳında gün-ā-gün ʿilāc maḳṣūddur (13) dile döke üzere aḳrābādīnde mevcūddur **bāb-ı sādis ṭıḥāliñ veremi ve nefḫası** (14) **beyānındadır** imdi ṭıḥāl müteneffiḫ ve yellenip ḳalḳmaḳ ekṣeri sevdāvīdir dėmek daḫı (15) keṣretinden olur ammā demden olduġu zamān daḫı demiñ sevdāya istiḥālesi (16) serīʿdir sebebi sevdānıñ ġalebesindendir gāh olur ki verem-i ṭıḥāl balġamdan (17) veya ṣafrādan olur bu ikisi nādirlerdir ve ekṣeriyā verem esfel-i ṭıḥālde olur (18) ṣiḳal mādde esfelde cemʿ olduġuçün öyle olsa nefḫi muġāyir olur ammā veremde (19) yapışılsa aġrır nefḫada yapışmaḳ aġrıyı teskīn ėder gāh olur ki ṭıḥālına yapışmaḳ

[215a]

(1) maḥallinde ḳarāḳır olur bunuñ sebebi emʿālarda riyāḥ olduġudur zīrā baġırsaḳ ṭıḥāle (2) mücāvirdir müzāḥame olmaḳdan ḳarāḳır ḥādiṯ olur anıñçündür ki bu ḳısma ḳulunc ʿārıż olur (3) ve nevāzil ʿārıż olmaḳ nādir olur maṭḥūluñ yediniñ ayaları ve rükbeleri ve riclleri (4) ḥārrdır sebebi ḥarāret-i ġarīziyye fem-i miʿdeden ḫāric olup eṭrāfa perīşān (5) olduġuçündür ve maṭḥūluñ müberrid ve āẕānı ve enfi mebrūd hem refīʿ olmaḳ şānındandır (6) sebebi burūdeti sürʿat-i ḳabūle istiʿdād ḥāṣıl olduġundandır zīrā māddesi (7) sevdādır sevdānıñ ise şānı bārid ve yābis olmaḳdır her ḳaçan ṭıḥāle ḳati kebīr olsa (8) nefes ṭar olur baṭn kebīr olur ve levn ise müteġayyir olur belki sevāda ve ṣufrete (9) ve kümūdete ve zerḳiyyete māʾil olup ʿunḳu refīʿ ola ve esfele meyl ėder hemān ki (10) ṭıḥāl-ı mütekebbir ola beden naḥīf olur her bār ki ṭıḥāl ṣaġīr ola beden semiz olur el-ʿilāc (11) verem ki ṭıḥālde demden ola yaʿnī demevī ola bāsılīḳdan faṣd ėdip beẕr-i hindībā (12) ve ʿunnāb ve iccāṣ ve nebāt taġallī ola cüllāb ola içeler ve ġıdāsı māʾ-i cev vėrip (13) ṭabīʿatın maṭbūḫ fevākihe ile telyīn ėdip ṣandal ve aḳāḳiyā ve şiyāf-ı māmīṣā (14) ve küzber-i raṭb māʾi bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ile alışdırıp ṭıḥāle ṭılā ėdeler (15) eger verem-i ṣafrāvī ise ʿalāmeti ki ḥummā-ı ḥārr ve ʿaṭaş-ı müfriṭ ve zerd-i çeşm ve zebān (16) ve ḳārūredir yereḳān yoḳ ise beẕr-i hindībā ve temirḥindī ve nebāt cüllāb ėdip içireler (17) şarāb-ı rummāneyn nebātla daḫı aʿlādır ġıdāsı māʾ-i cevdir ki şīre-i ḫaşḫāş ile terbiye (18) olmuş ola ve ṭabīʿatın gāh gāh bir miṣḳāl ḳurṣ-ı lübb-i şīr ve on miṣḳāl sirkencübīn (19) ile telyīn ėdeler ve ṣandal ve türmüs ve küzber ve evrāḳ-ı tuffāḥ bir yerde daḳḳ ve saḥḳ

[215b]

(1) ėdip ṭıḥāl üzere ḍımād olunsa nāfiʿ dir eger verem balġamī olursa ʿ alāmeti (2) ḳıllet-i ʿ aṭaş ve kebr-i ḥacim-i ṭıḥāl ve beyāż-ı levn ve ḳārūre ve buṭūʾ-ı nabżdır ʿ ilācı türbüd (3) ve şemr ve ġārīḳūn ve nebāt cüllāb ėdip işrābdır ve noḫūd-āb ġıdā vėrmekdir ve ṭabīʿ atı (4) senā ve helīle ve türbüd ve beẕr-i hindībā ve şemr ve kerefes ve pencgüşt ve şükūfe-i ekber ve balenk (5) ve lisān-ı ṣevr bu cümleyi berāber tīn-i yekdāne ve zebīb-i bilā-nevā on direm şāhterec (6) bir keff-i ḫıyārşenbe ve terencübīn on beş direm bir yerde ġaly oluna mizāca göre telyīn (7) ėdeler ve baʿ de'l-tenḳıye ḳurṣ-ı emīrbārıs ve sirkencübīn büẕūru tenāvül ėde eger verem-i (8) ṭıḥāl sevdāvī ise naḥāfet ve hüzāl ėden ve ṣalābet-i ṭıḥāl ve ḳarāḳır ve żīḳ-ı nefes (9) ve sevād-ı levn ve fesād-ı haẓm ve līnet ve sürʿ at-i nabżdır ʿ ilācı bāsılīḳ veya eslīm ʿ urūḳundan (10) faṣd oluna ḥabb-ı eftīmūn veya maṭbūḫ eftīmūn maʿ an ṭabīʿ atın telyīn eylemekdir ġıdāsı (11) zirbāc ve keklik ve ferārīc ve firāḥ-ı semīn veya laḥm-ı żān ile resmi şorbālardır ve bade'- (12) t-tenḳıye sirkencübīn büẕūru ḳurṣ-ı keber yemekdir bu aḳrāṣıñ taʿ dīli aḳrābādīnde görüle (13) nitekim ṣāʿ ir dėmişdir āmās-ı sebz eger tırāşed ʿ ārıż-ı perhīz nemaz herçe bā-ṣed ḳābıż (14) ḳurṣ-ı keber sirkencübīn ḫor ki şeved ber-cān-ı to feyż tendorostī fāʾiż Delāletü'l-hāyreyn (15) nām kitābda ṭıḥāl için kendi bevlinden üç güne dek her ṣabāḥ üçer keff-i ḫurde ola (16) on rūze dek bi-emrillah taʿ āla ṣıḥḥat bulur dėmişdir mūcezde başal-ı ʿ unṣul kendide (17) taʿ līḳ oluna elli yevm iḥdā rābiʿ in muḫalliṣ olur dėmişdir ṭıḥāl için münāsib (18) şerbetler ve devālar sirkencübīn büẕūru ve şarāb-ı uṣūl ve ḳurṣ-ı keber ve şarāb-ı dīnārī (19) ve sirkencübīn-i sādec ve māʾ-i şemr ve māʾ-i kerefes ve sirkencübīn ʿ unṣulu ve tiryāḳ-ı kebīrdir ḥarāret

[216a]

(1) maḥallerinde nebāt-ı recleden ve büẕūrāt-ı erbaʿ adan tedbīr olunmuş müstaḥlebdir ve iki direm (2) ḳışr-ı yaḳṭīn-i yābis ki sirkencübīn içinde medḳūḳen meblūl ėdip işrāb oluna bir eyi żımād (3) daḫı ṭıḥāl üzerine uracaḳ uşaḳ ve isḳulafendriyūn bir ʿ aceb mübārek eczādır şorbā (4) ve żımād kāfīdir bir żımād tecrübe eyledim bu ḥaḳīr anı bāʿ iṣ-i teʾ līf kitāb olan (5) velīyü'n-niʿ metim ʿ izzetli ḳapudan Recep Paşa ḥażretlerine eylemiş idim ḥattā ṭıḥāliñ ṣalābeti (6) bir mertebede idi ki güyā seng veya sittūn pāre idi az ḳalmış idi ki helāk (7) ėde bi-emrillah taʿ āla bu żımād ile muḫalleṣ oldu andan ġayrı çoḳ kimesneye tecrübe (8) eyledim cümlesi şifā buldular ṣanʿ atı budur pencāh

ʿaded tīn-i ḥall içinde yek rūz tamām (9) telīl olup baʿde tīni istiḫrāc oluna baʿde isḳulafendriyūn ve türmüs ve (10) ve aṣl-ı kebere her birinden beyt penc diremiñ daḳḳ baʿde mezbūr tīn ile bir hāvanda (11) merhem miṣāl olunca alışdıralar bir mertebe ile ki tīniñ büẕūru ḥiss olunmaz ola (12) eger yābis olursa mezbūreteyn aṣlā … sirke ile ʿamil-i mühim gibi def edeler baʿde bir bez pāresine bir miḳdārın yayıp ḍımād ėdip ḫāricden (13) yaʿnī gömlek altından cānib-i şimāle ṭıḥāl üzere vażʿ oluna birḳaç defʿa kifāyet (14) ėder ve isḳulafendriyūn nām devādan yigirmi dirhemine yigirmi ʿaded tīn iżāfe ola (15) bir miḳdār ḫall daḫı żamm olunup teflīl oluna baʿde taṣfiye ve bir miḳdār sükker żamm oluna (16) miḳdārda rūz masḳı oluna daḫı ġayrī ʿilāca mübāderet ėtmeyeler **bāb-ı sābiʿ emrāż** (17) **ü'l-külye ve'l-meṣāne beyānındadır** maʿlūm ola ki ḥaḳḳ-ı sübḥāne ve teʿāla baʿżı aʿżāyı iki (18) ḫalḳ ėtmişdir ta kim birine āfet erişirse biri ʿamelde ola kilye daḫı bögreklerdir (19) böyledir beyān fāʾidesi cigeriñ māʾişetini almaḳ ve arḳa cānibine vėrip tesḫīn[45] [46]

[216b]

(1) ve menīniñ tekevvününe iʿānet eylemekdir Türkīsi bögrekdir meṣāne ise ḳavuḳ dėdikleridir maḳarrı (2) ḳarından aşaġa ḳaşıḳ vasaṭında mecmaʿ-ı bevldir külānıñ ʿalāmeti bevl-i maṣbūġ ve (3) mesḥūn ve bevlin baḳmaḳ ve yan başından yuḳarısı ḳızmaḳ ve cimāʿ ārzūsu ziyāde (4) olmaḳ ve ziyāde ṣuṣamaḳdır beyān-ı meṣāneniñ fāʾidesi bevl-i muttaṣıl cārī olmayıp (5) anda cemʿ olup mażāyıḳa olduḳça defʿ eylemekdir külānıñ burūdetiniñ ʿalāmeti beyāż (6) olup iştihā ḳalīl olup ẓahrı żaʿīf olmaḳdır ve külānıñ arıḳlıġınıñ bedeniniñ ʿalāmete (7) arıḳlıġı ve iştihā-yı cimāʿıñ suḳūṭu ve ṣulbuñ żaʿfı ve yumşaḳlıġı ve leyyin aġrılarıdır (8) ammā külānıñ yelleriniñ ʿalāmeti aġrıdır ve çiñlemekdir ve ṣiḳalsız ḫiffetdir ve aç olduḳda (9) bu ẕikr olunan vāḳiʿ olmaḳdır ve intikāl-ı vecaʿdır ʿalāmāt-ı aḥvāl-ı meṣāne ḫarāret (10) olduġunuñ ʿalāmeti iḥsās-ı ḫarāretdir meṣāne olduġu yerde yaʿnī ḳasıḳda ve bevliñ (11) levnininiñ ḳuvveti yaʿnī ziyāde olup sürḫ olmasıdır ve istiʿmāl-i müsaḫḫināṭdan żarar olmasıdır (12) beyān cenāb-ı bārī mesāneyi iki ṭabaḳa ḫalḳ ėdip ʿużv-ı ʿaṣabı ḳılmışdır ta kim (13) tėz ḫalel ḳabūl etmeyip inḳıbāż ve inbisāṭa ḳābil ola ammā ʿalāmet-i burūdet

[45] Bu maḥallde istinsāḫ olunan müsḫadır mücellid …. ėdip bir miḳdār kenārından kesip muḳadder nüsḫa bulunduḳda … ėder

[46] İsḳulafendriyūn altūn otuna derler dağlarda ve daşlı yerlerde yetişir yapraġınıñ üstünde ṣarı noḳtalar olur

beyāż-ı (14) bevl ve kesret-i ḥācet-i bevl ve iḫtibās-ı bevl ve iḫtibās-ı burūdetdir ḳasıḳda ve taḳaddüm (15) istiʿmāl-i müsaḫḫinātdır ʿalāmāt-ı yübūset taḳaddüm-i emrāż ve esbāb-ı müceffefe ve ḳıllet-i bevldir (16) ʿalāmet-i ruṭūbet selisü'l-bevl ve anıñ ġılẓetidir ve ḥārr devālar fāʾide eylemekdir imdi (17) aḥvāl-ı kilye ve meş̱āne maʿlūm oldu ise anlara mensūb olan emrāżdan biri ḥaṣāt (18) yaʿnī ḫurde ṭaş dėmekdir icādenā Allah teʿala **bāb-ı ş̱āmin ḥaṣāt beyānındadır** imdi (19) ḳulunc ile ḥaṣāt-ı kilye beyninde ḳırḳ sekiz vech üzeredir meş̱elā vecaʿ-ı ḥaṣāt

[217a]

(1) ṣaġīrdir çuvaldız batmış gibidir vecaʿ-ı ḳulunc büyük aġrıdır vecaʿ-ı ş̱ānī ḥaṣāt-ı (2) aʿlādan bedāʾ ėder ve nüzūl ėder ḳarār ėtdigi yerde ya cānib-i yemīnden şimāle ve yemīnde veya cānib-i (3) şimālde ṭurur ammā vecaʿ-ı ḳulunc esfelden bedāʾ ėder ve cānib-i yemīnden şimāle ve yemīne (4) münbasıṭ ve mefrūş olur vecaʿ-ı ş̱āliş̱-i ḳulunc aç olıcaḳ ḫafīf olur vecaʿ-ı ḥaṣrī (5) aç iken müştedd olur vecaʿ-ı rābiʿ-i ḳulunc defʾaten olur vecaʿ-ı ḥaṣrī ʿaksīdir vecaʿ (6) ḫāmis ḳulunc yemīne ve yesāra ḥareket ėder belki fevke ve taḥta münteşir olur vecaʿ-ı (7) ḥaṣri ʿaksīdir vecaʿ-ı sādis ḳuluncuya telyīn-i ṭabīʿat ve ḫurūc-ı rīḥ nefʿ-i ʿaẓīm (8) vėrmekdir vecaʿ-ı ḥaṣriye bunlar fāʾide ėtmez vecaʿ-ı sābiʿ-i ḥaṣride evvel ḳumlu bevl (9) ve vecaʿ-ı ẓahr olur vecaʿ-ı ḳulunc böyle degildir vecaʿ-ı ş̱āmin-i ḳuluncuda evvel tuḫmeler ve göñül (10) dönmek iştihā sāḳıṭ olmaḳ ve eryāḥ olur miʿdesi daḫı keẓalik aġrır vecaʿ-ı ḥaṣri (11) bunlarıñ ʿaksīdir imdi külā ve meş̱āneniñ ʿalāmāt-ı ḥaṣātanıñ ş̱iḳal-ı baṭn ve yan (12) başlarında vecaʿ olmaḳdır ve baġırsaḳlar ṭolıçaḳ mażāyıḳa olur ve bevlde reml-i aḥmer (13) olur eger ḳavuḳda ṭaş olursa ʿalāmeti ẕekeriñ dibi gicimekdir ve ḳasıḳda vecaʿ (14) olur ve ẕekeriñ ḳıyāmın ve el ile oynamaḳ ile bevl recāsın ėtmekdir ve bevl gelmesi (15) müteʿassir iken ẕekeri ovmaḳ ile āsān gelmekdir ve ḳasıġı başmaḳ ve ṣıḳmaḳ ile ve iki (16) dizini ḳaldırmaḳ ile ve barmaḳ ṣoḳmaḳ dübürüne ṭaşı bir yaña admaḳ ḳābil olmaḳdır (17) ve ḳum miş̱ālinde ya gül üslūbunda bevlle faḍalāt gelmekdir bunuñ sebebi ṭaş (18) olmaġıñ aṣlı mādde-i balġam ġalīẓ-i lezcdir ya ḳayḥ veya demdir bu ikisi nādirdir (19) ve sebeb-i fāʿili ḥarāret-i ḳaviyye-i muḥaccaradır ḥaṣāt-ı külevī aḥmer olur zīrā māddesi

[217b]

(1) ekṣerdir demeviyyet cihetinden ve ḥaṣāt-ı meṣāneye remādiyyet ile ṣarılıḳ beynīndedir (2) ḥaṣāt-ı külevīye pīrlere çoḳ olur zīrā anlarıñ ḳuvā-yı ṭabīʿiyyeleri żaʿīf olur (3) ṣıbyānıñ ve etfālıñ ḳuvā-yı ṭabīʿīleri ḳavīdir māddeniñ külādan meṣāneye daḫı ḳavī (4) olur meşāyiḫde ḳuvā-yı ṭabīʿata aġlaẓdır ve külāsında ṭaş olan ekṣer semiz olur (5) mesānesinde ṭaş olan ekṣer naḥīf olur ve nisāda ḥaṣāt-ı meṣāne az olur zīrā (6) mecrā-yı bevlleri vāsiʿdir ve ḳaṣīrdir baʿżı kimesneler vardır ki tevellüd-i ḥaṣāt ve anıñ (7) ḫurūcu için nevbetleri vardır altı ay ile yıl vasaṭında ḥaṣāt-ı mūriṣ olur (8) yaʿnī mūriṣ olan marażlardan ḥādiṣ olmaḳ cāyizdir el-ʿilāc ḥaṣātıñ ʿilācı (9) māddeyi ḳayʾ-ı keṣīr ile menʿ ėdip ishālle balġamı zāʾil eylemekdir ve ġıdāsın taʿdīl (10) ḳılıp yaʿnī evḳātda idrār-ı bevl ėder maʿnā istiʿmāl ėtmek gerekdir ta kim müteḥaccir ḳabūl (11) ėden mevādd-ı mecmaʿ olmaya müfettit-i ḥaṣātla taḳayyüd eylemek şarṭdır zīrā ihmāl olunursa (12) müteḥaccir olan mevādd büyümek lāzım gelir bu kere baʿde ʿilāc ʿasīr olur ve müdirr olan (13) eşyādan muvāfıḳ ola remād-ı zücāc zücācı nārda istiḥmā ola ve ḫalde iṭfā oluna (14) birinci defʿa bu minvāl üzere ėdeler müteḥallīṣ olur ve muvāfıḳ olan beẓr-i kerefes ve ḳızıl (15) boya ve bunuñ emṣālidir ammā edviye-i ḥaṣaviyye ki ḥaceri tefettüt iḫrāc ėde demür dikeni (16) ve ḳusṭ ve ḥabb-ı belesān ve dühn-i belesān bu ḫuṣūṣda belesānıñ dühnü beẓrinden ve ʿūdundan (17) aḳvādır keẓalik isḳulafendiyūn ve persiyāvşān ve remād-ı ʿaḳreb ve dühn-i ʿaḳreb (18) müfettit-i ḥaṣātdır beyān remād-ı ʿaḳreb tedbīri her muṭayyen zücāc içine bir niçe ʿaḳrebi (19) vaż ʿ ėdip zücācıñ aġzın sedd ėde tenevvürde iḫrāḳ bāl-nār ėdeler ve dühn mezbūr[47]

[218a]

(1) tedbīrin yek dāne zücāca dühn-i zeyt vaż ʿ ola bir niçe deri ʿaḳārib-i mezbūr dühn (2) ve zücāc derūnuna vaż ʿ ėdip ve yaz aylarında çihil rūz şemde ṭura dühn-i ʿaḳreb-i (3) enīt bunlardan māʿada kils-i ḳışr-ı beyż ve remādü'l-erneb ve billur-ı mesḥūḳ ki ġubār (4) miṣālinde ola ve kürnüb ḳocanıñ gülü ve süngerde bulunan ḥaṣāt-ı mezbūrlar müfettit-i (5) ḥaṣatdır ve müdirre ile iḫrāc ėder ḥükemā-ı selef bu ḫuṣūṣda şol devā kāfīdir (6) ki anıñ ismi bedā'l-lahdır dėmişler bunuñ nefʿinde ʿaẓīm daʿvālar

[47] Meṣānede ṭaş ve ḳum gelen kimesneye istiʿmāl ėtdireler yıḳanmış ḳuruyup 5 dirhem tīn-i müntī 2 dirhem ebegömeci toḫmu 2 dirhem rāziyāna 2 dirhem naḫve-i hindī 2 dirhem maṣṭakī 2 dirhem ……. 2 dirhem kehribā-i mesḥūḳ mesḥūḳ berrī kirevīt 2 dirhem isrāʾil zeytūnu 2 dirhem ……5 direhem sināmekī 30 ….. sefūf ėdip ikişer dirhem istiʿmāl oluna ayrıḳ kökünüñ ṣuyuyla içile

eylemişlerdir imdi (7) anıñ ṭarīki budur ki bir erkec maʿz ḫūnudur ki çehār yaşında ola anı ẕebḥ ėdeler (8) ḥīn-i ẕebḥi ʿineb olmaġa başladıġı zamānda bu defʿa meẕbūḥ erkeciñ evvel cārī (9) olan demiyle ve baʿde cārī olan demini evvel ile āḫir beyninde olan demden aḫẕ ėdeler (10) ve maḥfūẓ oluna ḥattā müncemid olup kendiden münkesir ola ve ol münkesir dem-i yābisi şemse (11) vażʿ oluna ve taġaṭṭī oluna ḥarīr-i menḥūl ile ta kim ġubārdan maḥfūẓ oluna ve tamām (12) cefāf ḥāṣıl olduḳdan ṣoñra ḥaṣāt ʿilācına iḳtiżā eyledikçede bir direm ḳadar (13) bu ḫūndan alıp bir milʿaḳa miḳdārı ve māʾ-i fücül veya kerefes ile ẕevb olup (14) marīże isḳā oluna fīʾl-ḥāl bi-emrillah taʿāla ḥaṣāt pārelenip ol elemden emīn olur (15) Cālīnūs kendi teʾlīflerinde ḫuṣūṣ-ı mezbūr için ol ḳadar mübālaġa eylemişlerdir (16) ḳıyāsın Allah bilir ḥaḳḳa ki bu faḳīr bāʿiṣ-i teʾlīf-i kitāb ʿizzetlü ḳapudan Receb Paşa (17) ḥażretlerinden imtihān eyledim iki ṭabaḳ ṭolusu pārelenmiş ḥaṣāt çıkardım eger iḫrāc (18) olunan ḳum ve kil miṣāl mevādd-ı faḍalāt ḥıfẓ olunsa Allah şāhiddir bir gül ṣuyu (19) kökü ṭolar idi bir ġarīb bir daḫı ʿuṣfūr miṣālinde bir ṭayr olur ki aña efrenc

[218b]

(1) başfarāġūn dėrler veʿ Arablar ebū fażīl dėrler buna Yūnāniyān ise ol ṭayrıñ nāmına aṭrāġūlīd- (2) baṭūs dėmişlerdir eṭibbādan bunu çoḳ ādem bilememişlerdir bu faḳīr ḥükemā-ı efrencden (3) gördüm ve ol ṭayrı ṣordum belki suʾālle ḳaniʿ olmayıp tecrübe daḫı eyledim olarġa (4) zebān-ı Türkīde neces-i bülülī dėrler eger maṭbūḫ ve eger etiʾ meʾkūl olsa maraż-ı ḥaṣātdan (5) ḫalāṣ olmaḳ muḳarrerdir eger efrenc eyledigi üzere mümellaḥ olunsa turşu semeki üslūbundan (6) iken tenāvül olunsa nefʿi daḫı iʿẓamdır Türkīde ṭoñuzlan böcegi dėdikleri (7) ḥayvān ʿArab'da ḥunfese dėrler merd ölünce muḫtebīs ėdip baʿde ḳurudup ḥacerü'l-yemūd (8) nām ḥaceriñ māʾi ile ẕevb ve isḳā ġarīb ʿilācdır ġāfil nebbāş ammā meṣāneye olan (9) ʿilāclar ki meṣāneniñ aḥcārıñ muḳaṭṭaʿa ve teftīt veya mecrālarında olan mevādd-ı ġalīẓeyi (10) ve müteḥaccir olmaġa müstaʿidd ḫılṭı iḫrāc içindir vācibdir ki ḥaṣā-ı küleviyye ʿilāclarından (11) aḳvā ėdeler zīrā meṣāneniñ hem buʿdu ve hem salābeti vardır cümle şarāb-ı sikencebīn (12) büẕūru maʿa māʾ-i fücül ve kerefes ẕevb ve isḳā eyi ʿilācdır şemr daḫı böyledir ḳānūn-ı (13) meẕkūr üzere mürḫiyātla ve āb-zen ile naṭūllar eylemek daḫı vācibdir cümleden (14) benādīḳü'l-büẕūr nām terkībi ki ḳurṣ miṣālinde aḳrābādīnde yazılmışdır māʾ-i rāziyānec (15) ile müveẕẕeb sikencebīn büẕūru ile birer direm subḥ ü mesāda

tenāvülü ziyāde nāfiʿdir (16) bu derdin ṣāḥibine rāḥat ol zamānda gelir meṣānesinden ḥacer mütefettit olup (17) iḫrāc oluna merhum Firdevs āşiyān Sulṭān ʿOsmān zamānında ve zīrā aʿẓam (18) olan İstanköylü ʿAli Paşa bu marażdan merhum oldu sebebi Allah aʿlem ihmāl olunup (19) ḥaṣāt ṣaġīr iken taḳayyüd eylemedikleri idi ḥattā muḳarreblerinden biri ki āḫ ʿazīzem Ḳāsım-

[219a]

(1) paşalı Ḳurd Çelebi birāderi Muṣṭafa Efendi'dir merḥumuñ zamān-ı vezāretinde defter emīni iken (2) felc olup bu faḳīr ʿilāc eyledikde vezīr müşār-ı ileyh Ali Kemāl ḥaṭṭından meclis şerīflerine (3) beni daʿvet ėdip maraż-ı maʿhūduñ külliyet ile defʿi bābında çāre istifsār eylemiş idi ol (4) yüzden niçe berāhīn iṣbāt olunduḳdan ṣoñra ẕikr-i sebaḳ ėden muʿālecātla irşād (5) eyledim kendiler daḫı razı oldular ve mesfūr Muṣṭafa Efendi'ye bu dülenmend altı aya (6) varınca bu ḳażiyyeyi ihmāl ėdip taḳayyüd eylemezler ise māddeniñ hücūmundan ṣoñra (7) ḫalāṣ olmaz dėmiş idim baʿżı mevāniʿ sebebi ile taḳayyüd buyurdular ḥāṣılı kelām-ı taḳdīr (8) tedbīre māniʿ oldu el-ḥükmü Allahü'l-vāḥidü'l-ḳahhār beyt ve iẕe'l-meniyyetü ṣebbetet aṭfārahā elfeyte külle temimetin lā-tenfeʿ (9) **bāb-ı tāsiʿ ḳurūḥu'l-kilye el-meṣāne beyānındadır** bögreklerde (10) ve ḳavuḳda çıban olmaḳdır vaḳt olur ki bu ḳurūḥ-ı ḳaḍībde ve ḳaḍībiñ mecrāsında (11) olur icādenā Allah taʿāla bu envāʿıñ farḳı olur ki eger vecaʿ ḳasıḳda ise ḳurūḥ (12) meṣānedir eger vecaʿ yan başlarında ise ve bögreklerde ise ḳurūḥ kilyededir (13) eger ikisinde daḫı vecaʿ olmayıp tebevvülden ʿāciz olsa ve acı acı tebevvül eylese (14) ḳurūḥ ḳaḍībde ve mecrā-yı ḳaḍībdedir zīrā kilyede ve meṣānede ḳarḥa olsa ḳayḥ (15) kesmük kesmük faḍalāt ḫāric olur ki rāyiḥasından ṭabīʿat mużṭarib olur (16) bu ḳażiyyeler ekṣer ṭaş ḳoyup ve ḫāric olmayıp yübūset ḥāṣıl eylediginden ve ḫılṭ-ı (17) ledāġdan el-ʿilāc bedeni ḳayʾ ile ve istifrāġ ile tenḳıye ėdip māddeyi emʿāya (18) meyl ėtdirmekle ṭabīʿatın telyīn ėdeler ve ġıdāsın ıṣlāḥ ėdip ekşi ṭuzlu (19) ve ziyāde ḥulv olandan menʿ ėdeler ve her ḫılṭ-ı ḥādde munḳalib olandan

[219b]

(1) ṣıyānet ėdeler iştihāsı ziyāde olup nāçār ise lüḥūm ḳısmını muḳaşşer-i şaʿīr ile (2) zīrbāc ėdip ṭaʿām oluna zīrā cemiʿ muḥarrikāt-ı cimāʿ olan redīdir bu marażiñ ṣāḥibi (3) māʾ-i şaʿīr şürb lā-büddür gerek sükker ile müberriz olsun ve gerek sāde olsun

vaḳtā ki (4) vecaʿ şedīd olup ṣabra ḳādir olmazsa muḥaddirātla ḥaẕer oluna meṣelā ḳurṣ-ı kākūnec (5) ve şarāb-ı iccāṣ veya kiras şarābıyla vėrilmek gāh gāh cāyizdir ḫuṣūṣan ḥalīb-i beẕr-i baḳla (6) ve ḫaşḫāş ve ḥalīb-i büẕūrāt-ı erbaʿ ve ḥalīb-i beẕr-i ḳıṣṣā vėrilse her zamān olıcaḳ żarar (7) vėrmez nāfiʿdir belki evcebdir ammā bu meẕkūrāt müdirrāt ḳabīlindendir her gāh mübālaġa ile (8) müdirr olanlara iştiġāl cāyiz degildir meger tenḳıye olup neżāfet gelmiş ola zīrā (9) idrār ėdenler fuḍūlu ḳurūḥa meyl ėtdirip ḳarḥalarıñ ḥarāretin ziyāde ėder (10) ʿAli Paşa'yı bu yoldan öldü dėrler buña ol ḳadar ʿilāc vażʿ olunmuşdur ki (11) akrābādīnde Allah taʿāladan ġayrı kimesne bilmez iḳtiżā eyledigine göre mürācaʿat oluna (12) nihāyet bizim tecrübemiz olduġu ʿilācdan kiras zamānında ḫalḳ kirası yerler ve mütevażżı (13) ḫāric olur buña kāzīrlerde ne ḳadar murād olunursa bulunur ol nevālardan vāfir cemʿ (14) ėdip muḥkem taġsīl ve tanżīf ėdeler ḳalb emīn olunca baʿde ḳışrıyla daḳḳ ola (15) muḥkem tamām ġubār olduḳda ḳurūḥ-ı külā ve meṣāneye mübtelā olana ṣubḥ ve mesāda (16) sirkencübīn büẕūru ile ve māʾ-i kerefes ile ẕevb olaydı gün işrāb oluna ʿaceb (17) teʾṯīri vardır hem ḳarḥaları berʾ ėder ve hem mecrāyı pāk ėder bevle daḫı idrār (18) ḥāṣıl olur ṭurfe ḥikmetdir tecrübe olunmayınca maʿlūm olmaz ammā ḳaḍībde ḳarḥa (19) ve yāḫūd nāsūr olsa üsrübdan aña münāsib mevzūn mīller ėtdirip birini ḳaḍībe

[220a]

(1) idḫāl ėdeler ne maḥallde ḳarār ėderse ol miḳdār mīliñ üzerine merhem-i bāsilīḳūn (2) ṭılā oluna ve mīl-i ḳaḍībe idḫāl ėdeler ve başını mīliñ ẕekeriñ başına ṭoġru (3) eġeler ve ince dülbend pāresini ḳaḍībiñ geçirip mīli ol dülbend ile (4) ḳaḍībe ṣaralar ve bir gece ṣabāḥ olunca ṣāḥib-i ẕekerin çeker ki elile ṭuta ṣabāḥ (5) olunca nāsūr żāyiʿ olup mecrā meftūḥ olur ve baʿde ḳarḥası daḫı olmaz bu ʿilācı (6) vezir-i meẕkūra ki bundan öldü eger ėtmiş olsalar sever gidip bi-emrillah taʿāla (7) ḫalāṣ olurdu zīrā ḥaṣāt ṭutalım ki müneffit olmuş mecrā-yı ḳaḍībde nāsūr (8) olıcaḳ nice ḫurūcu mümkün olur Allah taʿāla aʿlem **bāb-ı ʿāşir evrāmü'l-külā beyānındadır** (9) bunuñ marażı mādde cihetiyle muḫtelif vaḳt olur ki aḫlāṭ-ı erbaʿadan olur (10) ve gāh olur ki yalñız birinden olur ve yāḫūd sevdādan olur ki demeviyye intiḳāl ėder (11) zīrā demde ṣalābet olmaġla demeviyyeniñ ṣalābete intiḳāli serīʿ olur nice olmaya ki (12) kilye-i beyt ḥaṣātdır māddesi muḫtelif olduġu gibi mekān iḫtilāfıyla daḫı muḫtelif (13) olur vaḳt olur ki kilyeniñ ikisinde bile olur ve yine vaḳt olur ki yalñız (14) birinde olur eger vecaʿ ciger

ḳurbunda ise verem bögür gibi yemīnde olur eger vecaʿ yesār (15) ṭarafında veya meṣāne ḳurbunda ise verem bögür gibi yesārda olur ve nevm-i ṣaʿb olur (16) verem olan bögregiñ cānibi üzere yatamaz ḳaçan ol bir ṭaraf üzere uyusa ṣiḳal-ı (17) muʿallaḳ ḥiss olunur eger verem kilyeniñ cemīʿ eczāsında ise gāh ẓahr cānibinde gāh (18) emʿā cānibinde ḳulunc īcāb ėder bu nevʿiñ ʿalāmeti iḫtibās-ı dem ve ṭabʿ īcāb ėder (19) verem ḳāh olur ki dāḫil olur ve gāh olur ki ḫāric olur eger verem-i ḥārre

[220b]

(1) müḳārin ise ḥummā-ı lāzıme ki gāh ḳavī ve gāh leyyin ṭutar ʿārıż olur ammā niẓām (2) olmaz iḳşiʿrār-ı cild ve iltihāb ve kuvvet-i vecaʿ daḫı muḫāliṭ olup buña dimāġ müşārik (3) olur yaʿnī ẕihni muḫteliṭ olur eger evrām dübeyle olsa yaʿnī ʿaẓīm olup muḳayyiḥ olsa (4) ṣiḳal-ı vecaʿ ve ḥumma-ı şedīd olur eger dübeyle bu esnāda deşilir ise iḳşiʿrār ve titremek (5) ḥādiṣ olur buña sebeb māddedir ki ḥarāret īcāb eylemişdir eger māddeniñ ḳızdırması (6) ile ḥumma ve riḳḳat-ı bevl ve bevlde beyāżlıḳ ẓāhir olsa selāmet-i aʿżāyla bögrek (7) ḫalāṣ olduġuna dālldır eger riḳḳat-ı bevl dāim olup verem olan ya şedīd ola (8) maʿlūmdur ki bögrek verem olmasındandır eger verem balġamī olursa gāh olur ki (9) ṣiḳal ve temeddüd olur ve kilyeniñ efʿālinde ḳuṣūru olur ve ʿadem-i iltihāb ḥādiṣ (10) olur ve gāh olur ki verem-i ṣulbde müsterḫī olur ol vaḳt vecaʿ eḳall olup (11) ḥavfında ve keynde ve sāḳında uyuşmaḳ ve żaʿf olur ammā evrām-ı meṣāneniñ (12) ḥudūṣu meṣānede ḳalīl olur ekseriyyā anıñ veremi demden veya ṣafrādan ḥārr olur (13) yaʿnī dem ve ṣafrānıñ harāretinden olur bunuñ ʿalāmeti ḳasıḳda ṣiḳal olup (14) ḳalḳmaḳ ve ṣancımaḳdır ve dek ü dek atmaḳdır ve ʿaṭaşdır ve el ve ayaḳ uyuşmaḳdır (15) ve iḫtibās-ı bevldir ḫuṣūṣan marīż yatmaġa ḳādir olmayıp bevl müteʿassir olmaḳdır (16) ve āsān olması fāʾidedir gāh olur ki verem-i meṣāne ʿaẓīm olur ḥatta ṭabīʿatı (17) muḫtebes olur eger verem feṭḥ olmasa ve nażc bulmasa bir hafta miḳdāratda helāk (18) bunuñ nażcın bilmek bevl nażcıyla maʿlūm olur zīrā ṭabīʿat-ı vereme meşġūl olur (19) māddeniñ nażc bulduġu meftūḥ olduġu bevlde ḳayḥ olmaḳ ve bevle ṭarīḳ vėrmekden maʿlūm

[221a]

(1) olur el-ʿilāc imdi külā ve meṣāneniñ ʿilācı evvelā faṣd ėdip ve baʿde ḳayʾ ile (2) istifrāġ ḳılınıp ṭabīʿatın telyīn eylemekdir ve iḫtibās-ı ṭabīʿatdan ve her eti ve tėz (3)

ve ṭuzlu olandan iḥtibās eylemekdir ve idrārı ḳavī olandan ṣaḳınmaḳ gerekdir (4) eşribeden māʾ-i şaʿīr-i mübezzer ve şarāb-ı benefsec ve nīlūfer ve luʿāb-ı ḥabb-ı sefercel yāḫūd (5) ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve ḥalīb-i ḫaşḫāş ve ḳıṣṣā ve ḫıyār şarāb-ı iccāṣla nāfiʿdir yāḫūd (6) kiras şarābla ḥalīb-i ḫaşḫāş ve ḥalīb-i ḫıyār vėrilmek gerekdir birḳaç gün mürūr eyledikde (7) māʾ-i şaʿīr sādec ya müberriz ḳanġısı olursa şarāb-ı helyūnla vėrilmek gerekdir vaḳta ki (8) ḳayḥ cereyān ėde inficār muḳarrer ola müdirrāt-ı ḳaviyye vėrilmek lāzımdır meṣelā bıṭṭīḫ ve beẕr-i (9) ḫıyār bir yerde müstaḥleb ėdip iccās veya kiras şarābı ile vėreler gāh gāh sirkencübīn-i (10) sādec vėreler eger ḥummā ḳavī degil ise ʿasel ile cüllāb cev vėreler ta kim cilā vėrip (11) mecrā-yı naẕīf ile baʿde büẕūrāt-ı müsaḫḫana cāyizdir cümleden beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i (12) kerefes ve beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i bıṭṭīḫ maʿan bir yerde rāziyānec ve kerefes muġlā-ı māʾ ile ḫıyār ve bıṭṭīḫ (13) büẕūrundan müstaḥleb ėdip vėrilmek nāfiʿdir zīrā tefāṣīl olmuşdur bunlardan (14) ṣoñra ʿasel-i ḥıyārşenbe dühn-i levz maʿa nebāt terbiye ėdip māʾ-i hindībā ile ẕevb (15) ve ṭabīʿatın telyīn ėdeler yāḫūd sināmekī ve besfāyec ve zehr-i benefsec ve beẕr-i ḳıṣṣā ve hindībā (16) ve iccāṣ ve ʿunnāb ve sebistān ve şāhterec bu cümleyi ġaly ve ṣaff ola baʿde içine ʿasel (17) ḫıyārşenbe ve dühn-i levz ḳatıp içireler yāḫūd nuḳūʿ-ı ḥulv ile lübb-i ḫıyārşenbe (18) ve dühn-i levz vėreler ve ġıdāsın māʾ-i ışaʿīr ile sükker veya şarāb-ı nīlūfer ile iktifā ėdeler (19) eger şehvet-i ḳaviyye olup ḥummāsı ḫafīf ise ısfanāḫ ve yaḳṭīn borānisi ile tagaddīye

[221b]

(1) ėdeler bu meẕkūrāt ile ḳanāʿat ėdip ġayrı ġıdāya mübāderet eylemeye ve yan başlarına (2) veya bögrine ve yāḫūd ḳasığına bu edviyeyi ḳaynadıp naṭūl ėdeler ol edviye bunlardır (3) abkāme ve ḫaṭme ve ārd-ı cev ve bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ḥulbedir eger burūdet ġālib ise (4) bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ḥulbeden bir miḳdār ziyāde ėdeler eger ḥarāret ġālib ise (5) intihāda bārid olan bāḳī üç eczāyı bir miḳdār naḳṣ ėde ve bizim aḳrābādīnde ẕikr (6) eyledigimiz muʿālecāt mübāderet oluna **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ sifr-i ṣānīsi** (7) **on bir bābı müştemildir bāb-ı evvel cereb-i meṣāne beyānındadır** ḳavuḳda uyuz olmaġa (8) dėrler ʿalāmeti ḥurḳat-ı bevl ve netn-i bevl ve vecaʿ-ı şedīd ve gicişmekdir ve rüsūb peydā olmaḳdır (9) ki güya bevl içine nuḫāl dökülmüş idi ve gāh gāh ḳayh aḳmaḳdır bir ḳısmı daḫı cümūdu'd-dem (10) fī'l-meṣānedir cevniñ maʿnāsı ḳavuḳda dem müncemididir ʿalāmeti kerb ve ġaşy ve

berd-i eṭrāf ve (11) suḳūṭ-ı nabżdır ʿilācı bunlarıñ şol ġıdālardır ki biz anı ḥaṣāt iḫrācı için naḳl (12) eyledik ammā sirkencübīn ʿunṣulu ʿaceb mübārekdir Mūcez'de bi'l-ḥāṣṣa ḥımār cigeri ve ḳaplunbaġa (13) merāresi ve yāḫūd erneb ḳūrsaġı nāfiʿdir ġayrı ʿilāca iḥtiyāc ėtmez dėnmişdir ammā ʿūd (14) könbesi yaḳıp remādınıñ māʾiñ alıp ol mādde-i ḳayṣūm dėdikleri devāʾı maʿan ġaly (15) ėdip ve ṣaff ola bundan ḥāṣıl olan māʾ ile sirkencübīn ʿunṣulu ẕevb ve işrāb (16) gibi ʿilāc yoḳdur bir nevʿ daḫı ḳayṣūmu ve şecer-i tīn-i yābis ve ʿūd-ı kürnüb maḥrūḳ remādlerin (17) aḫẕ ėdip bu remādlardan bir miḳdārın leben-i tīn ile ve māʾ-i tīn ile ve māʾ-i tīn-i (18) meblūl ile merhem miṣāl ėdip meṣāne üzere naṭūl eylemekdir bu daḫı eyi ʿilācdır (19) meṣāneniñ bir marażı daḫı ḫalʿdır Türkīde ḳavuḳ bertinmege dėrler bu ḳısım ḍarbe ve saḳaṭa ʿaḳabinde

[222a]

(1) olur ʿale'l-ḫuṣūṣ ẓahrına ḍarb oluna ve yāḫūd ẓahrı üzere düşe bunuñ (2) ʿalāmeti selisü'l-bevl ve iḫtibās-ı bevldir imdi bevliñ selisi iḫtibāsı çoḳ şişden (3) olur nihāyet bundan olduġu ḍarbe ve saḳaṭa ʿaḳabinde olduġu zamān maʿlūm (4) olur ʿilācı erneb ḫuṣyesidir tenşīf oluna ve saḥḳ ėdip şarāb-ı reyḥānı (5) maʿan ẕevb ve işrāb oluna yāḫūd dīk boġazın taḥrīḳ bi'n-nār ola baʿde saḥḳ ėdip (6) ya şarāb-ı reyḥānı ve yāḫūd māʾ-i ḥārr maʿan ẕevb ve musaḳḳā oluna İbn-i Māsūya eydür ki maʿa misk (7) ve dühn-i bānı bir yerde ẕevb oluna bir miḳdār şemʿ kāfūru ve maṣṭakī żamm ve merhem ėdip (8) ḳasıġa ve baṭnına ṭılā oluna **bāb-ı ṣānī rīḥ-i meṣāne beyānındadır** bu maraż ḳavuḳda rīḥ (9) olduġudur sebebi żaʿf-ı hażmdır veya nefḫ tevlīd ėden ėşyā istiʿmāl eylemeden (10) yāḫūd balġamdandır eger māddesi balġam ise iddiḫān-ı ḥārre ile ḳasıġın yaġlayıp ve māʾ-i (11) şarāb ve mesḥūn-ı nuḫāle maʿan meṣāneye naṭūl ėdeler eger māddesi nefḫ vėreni istiʿmāl (12) eylemekden olmuş ise naḥve ve kemmūn ve kerefes gibiler ile ve cüvāriş-i kemmūn miṣalli ile taḥlīl-i (13) riyāḥ ėdeler meṣāneniñ ālāmından biri daḫı ḥurḳat-ı bevl yaʿnī bevliñ ḥarāretidir sebebi (14) ḥiddet-i bevl veya keṣret-i būraḳiyyetdir zīrā mizāc-ı ḥarāreti ve keṣret-i ṣafrā bevli ṣıbġ ėder (15) ya mecrā-yı bevlde ḳarḥa olur ya ʿadem-i ruṭūbetdir bevliñ ḥiddetine ve taʿdīline istiʿdād (16) vėrir ve ẕekeriñ mecrāsında ḥiddet olmaḳ ve ʿadem-i ruṭūbet ekṣer ya keṣret-i cimāʿdan olur (17) bu taḳdīrce ʿadem-i ruṭūbet bunda yübūset ve bevlde renk olmamaḳ ve ḳayḥ olmamaḳ iḳtiżā ėder (18) biʾż-żarūrī ḥurḳat-ı bevl lāzım gelir el-ʿilāc bizim

ẕikr ėtdigimiz ḳurūḥ ve külā ve meṣānede (19) eyi ʿilāclardır ammā Kāmilü'ṣ-ṣınāʿada ḥurḳat-ı bevl için ḳız emzirir ʿavret lebeniñ

[222b]

(1) ẕekerine ṭamzurmaḳ kāfīdir dėnmiş ʿinde't-taḥḳīḳ ḳız emzirir ʿavret lebeniñ ve dühn-i benefsec (2) bir yerden ẕeker deligine ṭamzurmaḳ ḳadar ʿilāc olmaz Mūcez'de luʿāb-ı ḫaṭmī ve şiyāf-ı māmīṣā (3) dühn-i verd ve dühn-i levz bir yerde ẕevb ve ẕekerine ṭamzurmaḳ ve bir fitīle bulayıp digeriniñ (4) deligine idḫāl eylemek nāfiʿdir dėnmişdir **bāb-ı şāliş ʿusru'l-bevl beyānındadır** ʿusru'l-bevl (5) güçle tebevvül ėtmekdir sebebi żaʿf-ı meṣānedir ya sūʾ-i mizāc ḫārici veya sūʾ-i mizāc (6) bedeni ile defʿat ḳādir olmamaḳdır bu sebebiñ ekṣerī bāriddir ya ḍarbeden veya ḥabs-ı (7) bevlden ve yāḫūd veremden yāḫūd bu meẕkūrāt mecrādadır ol daḫı biʾẕ-ẕatdır (8) ve yāḫūd şirketledir biʾẕ-ẕāt olan süddedendir ki veremden olmuşdur ve yāḫūd (9) buruşmaḳdandır ki bādī olan yübūset veya ḫılṭ-ı ġalīẓdir ve yāḫūd ḳayḥdır ya (10) uyuşmuş demdir veya ṣaġīr ḥaṣātlar olduġudur zīrā ḥaceriñ ṣaġīr olanıñ seddi (11) ziyāde olur ve kebīr olanıñ yemīne ve yesāra egilmek ile seddi zāʾil olur ya ḳarḥalardır (12) ki vecaʿ vėrir ve vecaʿından bevliñ ḫurūcu müteġayyir olur eger vecaʿa ṣabır eylese bevl aḳar (13) ammā şol sebeb ki müşāreket iledir verem gibi ki mücāvirdir ya şiḳal-i yābisdir ki müzāḥimdir (14) ya rīḥdir ki ḥuşyeniñ burūdetindendir ḳarın derisine ḳalḳar bu taḳdīrce mecrā-yı bevl (15) müzāḥame vėrir el-ʿilāc imdi ʿusr-ı bevl ki żaʿf meṣāneden ola müdirrāt ile ki (16) iʿtidāl üzere ve müzāḥame iʿtilāl vėrir ve ʿilāc oluna ammā şol ʿusr-ı bevl ki ḥacerden (17) veya uyuşmuş demden ola ve daḫı müşāreketden ola olʿilācı ėdeler ki ḥaṣāt-ı (18) meṣāne için beyān-ı sebaḳ eylemişdir eger ʿusr-ı bevl ḳarḥadan ola ʿalāmeti uyuşdurmaḳdır (19) müdirrāt-ı ḥārre ḳurṣ-ı kāḳūnec ḳısmı ile devā oluna ḥuṣūṣan ʿirs dėdikleri ḥayvānıñ[48]

[223a]

(1) meṣānesi bu bābda tenşīf baʿde saḥḳ ėdip işrābı ġarīb ve ʿacīb ʿilācdır fi'l-cümle (2) ʿirs-i ḥuşyesin tenşīf ve tesḫīḳ ėdip ve bir cüzʾi üç direm şarāb-ı reyḥānı ile (3) ẕevb işrāb ėdeler fī'l-ḥāl ḫalāṣ ėder Kitāb-ı Saʿdıyye'de Sulṭān Maḥruḳī şarāb-ı (4)

[48] Serd ki acmaḳ maḫmud ḳatar boncuġu dėrler ortaya delik beyāż boncuḳlar olur pervānesin hevende muḥkem döküp ṣuyla içireler ……. ol sāʿate açılır

reyḥāni ile iki direm şürbü ḫalāṣ ėder dėmişdir ḳartal ḳursaġı ve milḥ-i Hindī her birinden (5) rubʿ direm tenşīf ve tesḥīḳ ėdip māʾ-i ḥārr ile şürb olunsa cümleden enfaʿdır (6) ṣāḫib-ı Ḥāvī Muḥammed bin Zekeriyā Rāzī ḥācıbektāş milḥinden bir barmaḳ ḳadarı dübürüne (7) idḫāl oluna idrār ėder dėnmişdir zaʿferān teli ve ḳaml ve baḳḳ ḥaṣvesine ḫayyen (8) tedāḫül olunsa bi-emrillah taʿala idrār vāḳiʿ olur yalñız zaʿferān iki üç tel bir yerde (9) teftīl olduḳda iḥlile tedḫīl olunsa idrāra bāʿiṣ olur dühn-i ʿaḳreb daḫı (10) iḥlile ṭamzurulmaḳ ziyāde nāfiʿdir amma büzūrāt-ı erbaʿa sirkencübīn büzūru ile müstaḥleb olup (11) şürb olunsa nāfiʿdir keẕalik sirkencübīn büzūru daḫı böyledir südde-i mecrādan giderip (12) ḳarḥalara ʿilāc murād olunursa büzūrāt-ı erbaʿayı müstaḥleb ėdip bu müstaḥlebi sirkencübīn (13) büzūru ve kiras şarābı üç şerbet berāber ḫalṭ olunup müstaḥleb mezc olunsa bu dili (14) ġayrı muʿālecātdan marīżi müstaġnī ėder **bāb-ı rābiʿ ṣeliṣül-bevl ve efrāşda tebevvül** (15) **beyānındadır** bunuñ maʿnāsı daim bī-iḫtiyār bevl aḳmaḳ ve firāşa tebevvül ėtmekde bunlara sebeb (16) ya keṣret-i müdirrāt istiʿmāl eylemek veya istirḫāʾ-i meṣānedir yāḫūd istirḫāʾ-i ʿaḍale-i (17) meṣānedir ya sūʾ-i mizāc-ı bedenīdir veya ḫāricīdir ekṣeriyā sūʾ-i mizāc-ı bāriddir gāh (18) farṭ-ı ḥarāretden olur vaḳta ki ifrāṭla ḥarāret ola ruṭūbāt-ı meṣāneye aḫẕ ėder (19) ve ceẕb ėder gāh olur ki ʿusrdan ve nükrden belki vereme mücāveretden olur ki

[223b]

(1) ya ṣiḳal yābisden olur ya zevāli için olur ol zevāl ya vuḳūʿdan veya ḍarbeden (2) olur bu taḳdīrce mecrā-yı meṣāne mażīḳ olur bevl ṣıġmaz ki cemʿ ola defʿaten çıḳar (3) ve nevmde tebevvül eylemek ṣıbyāna çoḳ olur zīrā ruṭūbetleri ġālib ve nevmleri muḥkem olur (4) ve gāh olur ki ḳuvvet-i nefsāniyye taḫayyül ėder ki ḥiddet-i bevlden müteʾeẕẕī olduġuçün bu kerre (5) ḳuvvet-i dāfiʿayı taḥrīk ėder bi'ż-żarūrī firāşına tebevvül lāzım gelir el-ʿilāc eger selisü'l-bevl (6) ḥarāretden ise ẕikr eyledigimiz edviye ile ʿilācı ḳor baʿżı ya berdedir şarāb-ı rummān (7) gibi veya ayran gibi eger selisü'l-bevl burūdeden ise ʿilācı ḳavābıż-ı ḥārredir ki saḥḳ (8) olunup gül-be-şeker maʿan ṣubḥ ve mesāda vėrile beyān-ı ḳavābıż dėdigimiz cülnār ve mersīn (9) gibidir ziyāde saḥḳ anıñ içindir ki maraż-ı ʿużvīʿdedir ziyāde ġaba olmaz ise (10) nüfūẕ ėdemez meṣelā ḥārr olanıñ ġıdāsı summāḳıyye ve ḥışrımiyyedir eger ya berd ise ġıdāsına (11) ebāzīr-i ḥārr müberriz oluna laḥmı küzber ile maṭbūḫ oluna yedirile zīrā

ġıdāda daḫı (12) devā gibi el-müʿalecat bi’l-eżdād iʿtibārī ḳāʿidesi riʿāyet olunmaḳ lāzımdır ve edviye-i (13) mevżʿiyye ki ṭılā ve naṭūl oluncaḳlardır ḥārr olduḳda dühn-i verd ve dühn-i bān ve (14) dühn-i ḳusṭdur bārid olduḳda edhān-ı bārid ile tedhīn lāzımdır ammā firāşa tebevvül (15) ėden kimesneye tevehhüm eylemek gerekdir ki tebevvül eyledigi maḥalli mescid ėderim ve yāḫūd (16) bir muḥterem maḥall ėderim böyle eylemek ḳuvvet-i taḥayyülü ḫayāl eyledigi maḥalle ṣarf eylemek iḳtifā ėder (17) el-ḥaḳḳ bu nevʿe rubʿ direm mürr ile müẕevvib şarāb ḳadar ʿilāc olmaz lakin cāyiʿ iken (18) istiʿmāl eylemek lāzımdır bizim kendi mücerrebimizdir ki şūnīzi saḫḳ ėdip bir miḳdār (19) zibil-i ḥamām ile ve bir miḳdār erneb beyni müsīle maʿcūn oluna bu cümlesin tekrār ḫayır içinde

[224a]

(1) alışdırıp ve etmek ėdeler firāşa tebevvül ėden kimesneye yedireler bu nevʿden (2) ġayrı münāsib devā olmaz egerçi ṣāḥib-i beyān erneb beyni yesin benefşe şarābı ile ẕevb (3) ve işrāb bu marażı zāʾil ėder dėnmişdir Allah taʿāla aʿlem buña müteʿalliḳ aḳrābādīnde devālar (4) beyān eyledik ki hīç kimesneler cemʿ eylemediler **bāb-ı ḫāmis ẕiyābīṭus beyānındadır** (5) lisān-ı Arabīde buña düvvāre dėrler Türkīsi dulab dėmekdir ıṣlāḥ-ı ṭıbbda ẕelḳü’l-kilye (6) ile meşhūrdur dulabla vech-i tesmiye olur ki ʿaṭaş dāim ile şarāb ėtdigi (7) māʾ-i işrāb ėtdikçe tebevvül ėde bu marażıñ sebebi ḥāl-i külānıñ diriliġidir żaʿfından (8) ötürü imsāk māʾiyāt ėdemez yāḫūd külānıñ mecrālarınıñ vüsʿatındandır ki ṭurmaz (9) ve yāḫūd ḥarāret-i cāẕibeniñ ḳuvvetinden ḍarbe ḳadar olduġu ceẕb ėder ve tėzcek (10) defʿ ėder fī’l-cümle ceẕbden ve defʿden ḫālli degildir gāh olur ki bu maraż ḥarāretden (11) olur böyle olduḳda ʿaṭaş olur amma burūdetden olıcaḳ ʿaṭaş eḳall olur (12) ve bu marażıñ burūdetden olması ḳalīl ve nādirdir ḳaçar dāim olsa bu marażı icāb ėder (13) ʿalāmeti cigeriñ żaʿfı ve bedeniñ naḥīfliġidir gāh olur ki ḥummā-ı dıḳḳ īcāb ėder (14) zīrā māʾiyet-i bedene vāṣıl olmaz ruṭūbātıñ cüzʾünüñ ḳuvvetinden beden yübūsete mübtelā (15) olur burūdetden olanın ʿilācın çendān ẕikr eylemek zīrā nādir olur ve olduġu (16) vaḳt ḥārr devālar ile taʿdīl-i mizāc eylemek kāfīdir ammā ḥarāretden olduḳda ʿilācı (17) edviye-i bāride-i ḳābıżadır ve her ḳābıż olup bārid olan fevākihiñ rubblarıdır (18) ve sevāʾ-ı bāride sükūndur ve selisü’l-bevlde ẕikr olunan ʿilāclar kāfīdir ammā bu (19) taḳdīrce üç dāne beyżi ḫallde bir şeb ve rūz ṭurduḳdan ṣoñraki leyyin iken semirip

[224b]

(1) içmek sāʾir ʿilācdan müstaġnī èder **bāb-ı sādis teḳāṭur-ı bevl beyānındadır** bunuñ (2) maʿnāsı bevlin ḳaṭre ḳaṭre ṣalıvèrmekdir ve bu bir ḥāletdir ki ʿusr-ı bevle selisü'l-bevl (3) beyninde vāḳiʿ olur sebebi ya ḥiddet-i bevldir ki ḳomaz cemʿ olunca ve ṭabīʿat ṣabr eylemez (4) illā defʿa ʿāzim olur ya żaʿf-ı meşāneden veya meşāneniñ żaʿflıġındandır ki veremden (5) olur yāḫūd şiḳaldır ḳarḥalardan ve meşānede cereb olmaḳdan olur yāḫūd ḥiss (6) olduġundan olur nitekim sersām olan kimesnelerde bu maraż ẓāhir olur ve gāh (7) olur ki burūdetden olursa bu maraż zīrā ekşer vuḳūʿu daḫı şitāda çoḳ olur (8) ḥiddet-i bevlde olursa ʿilācı taḳviyet-i meşānedir ve ḥiddet-i izāledir ve ḳurūḥ (9) ve cereb için ʿilāc eylemek lāzımdır ki zāʾil olalar aʿżāsı tenāsülden olanıñ (10) ʿalāmeti eger mizāc-ı ḥārr ise cimāʿ ārzūsunuñ şiddeti ziyāde olur ve ḳasıġı ve iki (11) uyluġu üzere şaʿr çoḳ olur ve iḫlīliñ ʿurūḳu vāsiʿ olup iḫlīli büzürg olur (12) ve ḫuṣyeleri büzürg olur ve menīnin ḥiddeti ve keşreti ve sürʿati inzāl vāḳiʿ olur (13) amma mizāc bārid olursa bu meẕkūrāt bir ʿaks olup eger mizāc raṭb ise menī ince (14) ve çoḳ olup iḫliliñ ḳıvāmı żaʿīf olur ammā mizāc yābis ise bu meẕkūrātıñ (15) mizāc-ı raṭbda beyān eyledik żıddı yaʿnī bir ʿaks olur bu nevʿe daḫı çoḳ sefūf (16) ve maʿcūn aḳrābādīnde beyān olunmuşdur ki taḳviyet-i meşāne ve ḥiddeti izāle ède mürācaʿat (17) oluna **bāb-ı sābiʿ menīde olan kelām beyānındadır** imdi menīniñ tevellüdü ve sāʾir (18) aḥkāmı beyān olunmak lāzım geldiyse maʿlūm ola ki menī hażm-ı rābiʿiñ fażılasından (19) mütevellid olur anıñiçindir ki bir miḳdār ḫurūcundan żaʿf lāzım gelir eger dèmiñ iżāfından

[225a]

(1) ḫurūcu iżāfe ḳadar ise żarar vèrmez menī ẕükūrīde ḳuvvet-i ʿāḳide ve ünşevīde münʿaḳidedir (2) amma Cālinūs zuʿm eylemişdir ki zükūrde ve ināşda hem ḳuvvet ʿaḳide ve hem ḳuvvet-i münʿaḳide (3) ola lakin sāʾir feylesofān ḳuvvet-i ʿāḳide ẕükūrīde aḳvā ve ḳuvvet-i münʿaḳide ünşevīde (4) aḳvādır dèmişlerdir beyān bu faḳīr Cālīnūs ṭarīḳinden eṭibbāya cevāb vèreyim Ḥażret ʿİsa (5) ʿaleyhisselām ve ʿalī nebīya yalñız vālidesi menīsinden ḫalḳ olaydı bir nesnenin ki vuḳūʿu (6) öliceḳ imkānına delīle ḥācet olmaz yaʿnī erkegiñ menīsinden teʾṣīr-i sūret ḥuṣūlü (7) vardır ve dişi menīsinde ḳabūl-i ṣūret vardır fi'l-cümle Cālīnūs dèdigi gibi degildir (8) zīrā böyle olaydı mükevvin-i veled biriniñ menīsinden mükevvin olur mu **bāb-ı şāmin intişār** (9)

beyānındadır ḳıyām-ı iḥlīl dėmekdir sebeb intişār-ı iḥlīliñ ṭūlen ʿaṣabınıñ imtidādıdır (10) ve ʿarżan aña rīḥ-i keşīr ki māder ve meskūbīdir vaḳta ki rūḥ-ı keşīr-i şehvānīye muḳārin (11) ola dem-i keşīrden ḳaḍīb iḥmirār ve ṣaḳīl olur anıñiçin intişār bunda çoḳ olur (12) zīrā rūḥ ve rīḥ nevmde çoḳ olur çünkü rīḥ ve rūḥ şiryānlarda çoḳ ola sebebi (13) uyanıḳlıḳ taḥlīl olduġuçündür bu cihetdendir kemāl-i hażm olduġuçün nevmde intişār (14) olmaḳ zīrā ṭabīʿat defʿ-i faḍalāta müştāḳ olur ve intişāra muʿayyen olur her nesne ki (15) anda ruṭūbet -i ġarībe vardır andan mütevellid olan rīḥ-i ġalīẓ ʿurūḳda ve ḳaḍībde keşret-i (16) istiʿmāli anı kebīr ėder ve terk-i istiʿmāli anı müsterḫī ve muġayyir ėder cümleden şehvet-i (17) cimāʿiyye murāddır bunuñ sebebi keşret-i menī ve ḥiddetidir ve ṭabīʿatıñ teşviḳidir defʿine (18) ya keşret-i rīḥdir ki iḥlile nefḫ ėder bu taḳdīrce cimāʿı terekkübde bāʿiş olur bu (19) ḳażiyye merāḳıyā-ı eṣḥābına ʿārıż olur güzel taḫayyül eylemekle **bāb-ı tāsiʿ naḳżetü'l-bāh**

[225b]

(1) **beyānındadır** bundan murād żaʿf-ı cimāʿdır sebebi ya menīdir ki ḥiddeti az ola yāḫūd (2) ḳaḍībdendir ki müsterḫī olup ḳıyāma gelmeye ya ḳıllet-i rīḥ ve rūḥdur ki cimāʿdan menʿ (3) ėder ya żaʿf-ı şehvetden olur żaʿf-ı şehvet oldur ki nefsiñ cimāʿa meyli olmaya egerci (4) ḳaḍībde ḳıvām daḫı var ise gāh olur ki ādemi evhām cimāʿdan menʿ ėder cimāʿ oluncaġıñ (5) naḳżı gibi veya heybetlenmesi gibi ve yāḫūd cimāʿdan ʿacze ve hem sebḳat ėtmek gibi ya terk-i (6) ʿādet ėdinmek gibi ki ṭabīʿat anı ihmālin ėde menī ḥāṣıl olmaya bu maʿnā ki terkden ola (7) beyne setden münḳaṭıʿ her miṣalidir mādām ki leben vėrirdi yine leben ḥāṣıl olur (8) terk eyledi leben münḳaṭıʿ oldu bunuñ ʿilācı bedeniñ küllisine taḳviyet vėrmek lāzımdır (9) miṣalen aġdiye-i ḫafīfe ile eger beden żaʿīf ise ḫod müferriḥātla taḳviyet lāzımdır ta kim (10) rīḥ ve rūḥ ḥareket ėde ve cigeri taḳviyet vėrmek gerekdir ki ta kim mādde-i menī çoḳ ve (11) dimāġı taḳviyet lāzımdır ta kim ʿaṣab ḳavī ola ve taḳviyet-i dimāġ ʿıṭriyātla laṭīfdir (12) zīrā aʿżā-i reʾseniñ taḳviyetde daḫli ʿaẓīmdir eger noḳṣān bāha sebeb ḳıllet-i nefḫ (13) veya ifrāṭ-ı berd ise bizim ẕikr eyledigimiz edhān ile tedhīn oluna ve ġıdāsı (14) ol dāneler ola ki anda nefḫ vardır ḫummuṣ ve piyāz ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve ḥūlencān (15) gibi eger noḳṣān bāh ifrāṭ-ı ḥarāretden ise āb-zenler ile taʿdīl ėdip nāfiḫ (16) ve bārid olanı ekl ėde ḫūḫ ve baḳla ve leben gibi eger noḳṣān bāh sūʾ-i mizācdan ise (17) ẕikr eyleyecegimiz edviye-i cimāʿiyye ile taʿdīl-i mizāc oluna ve ictināb lāzımdır her nesne

ki (18) bāha żarardır menīsi tenşīf ėder veya ol ḫumūżāt ki taḫlīl ėdip tecfīf ėder (19) eger noḳṣān bāh keṣret-i cimāʿdan ise tedrīc olunmaḳ gerekdir eger noḳṣān bāh vehmden ise

[226a]

(1) izālesine iḥtiyāc olunur ve taḳviyet bāhda aġdiyeye-i edviyeden ziyāde iʿtimād (2) olunur zīrā aġdiyeden menī ḥāṣıl olur edviye ancaḳ ziyāde ėder bedel mā-yeteḥallel olacaḳ (3) menīyi ziyāde ėder edviye-i bāhiyye cümlesindendir ḥavuc ve ṣu teresi ve kerefes ve (4) bunlarıñ büzūru ve simsim ve ḥabbu'z-zelem ve baḳla ve ḫummuṣ ve bögrülce ve dār-ı ṣīnī ve ḳırfe (5) ve sebeb ise ve fıstıḳ ve bunduḳ ve kebere ve ḥıltīt ammā ḥıltītiñ ḫāṣṣası çoḳdur (6) eger bu miṣḳāl ḥıltīti birḳaç gün birer ḳadeḥ şarāb ile ḫūrende ėtseler ḥārr ü neffāḥ (7) olduġuçün mebrūdu'l-mizāca ʿaceb nāfiʿdir ṭurfe ʿilācdır bundan ġayrı eczādan (8) ve behmeneyn ve tere ve ḳusṭ ve zürünbād ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve şeḳāḳul ve zencebīl ve ḥūlencān (9) ve būzīdān ve sūrincān ve ġāfeṣ ve keler ve saḳanḳūr ʿale'l-ḫuṣūṣ ẕenebi ve teresi (10) mümellaḥ ola ve ʿaṣāfīr ve çil ṭarı ve nīm-birişt-i beyża ki eczāʾi ḥārre ile yiyeler (11) ve ḳaḍīb-i baḳarı tenşīf ve daḳḳ nīm-birişt-i sufret-i beyż ile tenāvül ziyāde mübārekdir (12) beẕr-i helyūn ve borānisi ve beẕr-i kettān ve ḫabbu'l-ḫaḍrā ki Türkīde meneviş dėdikleridir (13) bu cümlesi ile muḳavviyātdandır cümle ḥayvānātıñ beyinleri muḳavvīdir ḫuṣūṣan ʿaṣfūr (14) ve firāḥ ve baṭṭ ve cārūf beyni bu saḳanḳūr nemekile saḳanḳūra bedel olur ḥamām (15) ve ʿaṣfūr ve keklik beyżāları muḳavvīdir köçegi üştür māyesin miḳdār yek ḫod māʾ-i (16) fātir içinde ẕevb ve saḳy oluna fī-sāʿate iṣnāʾ aşerde ʿaẕīm ḥareket vėrir meger ḳaḍībi (17) māʾ-i bārid ile ġusl ėdeler ki raḥat olalar mebrūdu'l-mizāca zencebīl ve şeḳāḳul (18) ve leben-i żānī ġaly beş direm miḳdārı terencübīn ile ekl taʿdīl-i mizāc ėder ḫuṣūṣan (19) māʾ-i ʿasel içire birḳaç defʿa ḥadīd iṭfā oluna ve saḳy laṭīfʿilācdır ḫamr-ı cedīd

[226b]

(1) şürbü ve ṣu teresi ekl ḳaḍībi ḳavī ėder nefʿi fī'l-ḥāl ẓāhir olur eger ḳaḍībi (2) ḳıyām lā-be-nām ile ḳāīm olsun murād olunursa lüḥūmu ʿaṣāfīr ve idmā-ı ġamem tenāvülüne (3) ve ġalye-i ḫamr-ı cedīd şürbüne idmān ile ve mürekkebātdan meṣredīṭūs ve devā-yı misk ve cüvārişü' (4) l-büzūr ve maʿcūn-ı saḳanḳūr ve sāʾir müferriḫāt ve

mürekkebāt ki mücevher ve mümessek ve muʿabbirdir aḳrābādīnde (5) ol ḳadar beyān olunmuşdur ki lāyuʿaddur ḥatta baʿżı terkīb vażʿ olunmuşdur ki misli sāʾir (6) kitabda bulunmaz aġdiyeden laḥmü'ż-żān ḥummuṣ ile ve maṭbūḫ ve başal ile terbiye olunmuş ola (7) eyi ġıdādır ve erişte ve baḳla müfreden o gerek dār-ı ṣīnī ve ḫūlencān ve saḳanḳūr ve zencebīl (8) ile terkīb olunmuş ʿalādır ve maʿz-ı ẕeker semīn ve firāḥ ve ferārīc ve herīse ve ʿaṣīde ve sütlü (9) aş ve laḥm-ı maṭbūḫ maʿa leben ve maʿa laḥm-ı helyūn borānisi ve nīm-birişt ve kürrāṯ bunlar muḳavvī (10) olan ġıdālardandır ve biryān olmuş semek ve ḫıyār ve yaḳṭīn ve ḫūḫ ve leben maḥrūrü'l-mizāca (11) nāfiʿdir ve ırmāḳlarda olan sereṭānlar ve fevākihe-i raṭbdan ʿineb muvāfıḳdır ammā ḫavāmıżdan (12) ḫall gibi ve mümellaḥ gibi ve eti gibi cümlesi żarardır ve ḳayʾ eylemekden ictināb vācibdir ve ḥass (13) daḫı bāha żarardır ammā naʿnāʿ muḳavvīdir menīniñ ṣarfların tanżīf ve şehveti ḥarekete (14) getirir ve erkec laḥmınıñ żararından ḳaçılmasına ziyāde nāfiʿdir naḳl ḳısmından bunduḳ (15) ve fıstıḳ ve ḥabbu'z-zelem ve ḥabbu'ṣ-ṣanavber ve nārecīl ve eşribeden şarāb-ı zebīb ve şarāb-ı (16) ʿineb-i cedīd ola aʿlādır edhāndan muḳavvī olanlar dühnü'l-bān ve dühn-i zanbaḳ (17) ve dühn-i yāsemin ve dühn-i ḳusṭ ve ġāliye-i misk bunlar ile mütedehhin taḳarrüb vėrir (18) edviye-i bāhiyyeden münāsib ḥuḳneler ve şiyāflar vażʿ eylemişlerdir ve biz aḳrābādīnde (19) beyān ėtdik ġaflet olunmaya ol ḥuḳnelerden biri māʾ-i reʾs ve kevāriʿ ve maʿa şorbā-ı

[227a]

(1) ḫınṭa ve māʾ-i ḥamām-ı maṭbūḫ ve beẕr-i ḥavuc ve muġāṯ ve būzīdān ve şaḳāḳul ve ḳalbü'ṣ-ṣanavber (2) bu cümle daḳḳ ü saḥḳ ėdip muḳaddemā māḫūẕ olan māʾ ol māʾlar içinde ṭabḫ oluna baʿde (3) taşfiye ve bir miḳdār iç yaġı ve milḥ-i saḳanḳūr ve dühnü'l-ġār żamm ve ẓahrı üzere yatıp (4) iḫtiḳān ėdeler eger noḳṣān bāh ḳaḍīb istirḫāsı sebebden ise ẕikr eyledigimiz (5) dühnler ile ve māʾ-i bārid ile ʿilāc oluna beyān-ı ḥuḳneniñ terkībinden ṭarīḳi beş nesneniñ (6) her birinden birer cüz alıp dört nesneniñ her birinden rubʿ cüz ḳatıp bir tenevvürde (7) tamām bir gece ġaly oluna ki mużmaḥıl ol bu kerre iç yaġı ve semen-i baḳarı yaġı ve milḥ-i saḳanḳūr ve dünhü'- (8) l-ġārdan ṣümün cüz żamm ve ḥuḳne ėdeler ġāyetle nāfiʿdir bunuñla ḳıyāma gelmeyen ḳaḍībi (9) baʿde her ne ėderse müstaḥaḳdır meṣelā ẕeker süst olıcaḳ pīr daḫı olursa anıñ (10) ʿilācı bir saḥtiyān içine vażʿ-ı mevżiʿ-i maʿhūde anıñla idḫāl ėdeler zīrā

ümmiyyet ḥükmündedir (11) aḥyā-ı emvāt ḥavārıḳ-ı ʿāde ḳısmındandır ammā pīr olmayıp ẕikr eyledigimiz ʿavārıżdan (12) ḥādiṯ olmuş ise aña aḳrābādînde muḳavviyāt yazdım Allah ḥaḳḳı çün bir nicesin bu faḳīr (13) tecrübe eyledim ibṭāline ʿamel ėtmeyince ḫalāṣ olmadım bu maḥallde tafṣīl olunursa (14) ol devānıñ ise ẕikri birḳaç kerre lāzım gelir buña ṭālib oluna aḳrābād ʿaceb (15) sermāyedir rubāʿi

başı çevz-i żaʿf-ı bāh dil-ḫaste müdām

kāret tersed-i be-vaḳt-i (16) ṣoḥbet be-tamām

her gāh ki ḥāṭeret keşed sū-yi ṭaʿām

maġz-ı ser-i ʿaṣfūr u beyż-i ḥamām

(17) **bāb-ı ʿāşir şehvetiñ keṩreti beyānındadır** bu maʿnā bundan esbaḳ-ı ʿalā vechü'l-icmāl beyān (18) olunmuş idi fī'l-cümle keṩret-i şehvet bedeniñ ḳuvvetiyle ve cimāʿdan żarar olmamaḳ ile (19) olursa ḥālet-i maṭlūbedir körüñ recāsı gözdür buña ʿilāc olmaz bu saʿādet

[227b]

(1) herkesiñ başına ḳonmaz ʿilāc aña olur ki ālāt-ı tenāsülde ḳarḥalar olup (2) taḥkīkden olur nitekīm nisāya ve mürāhiḳ-ı şebāba olur ve bu ḳażiyye fem-i raḥmde olur (3) ve sākin olmaz illa cimāʿla sākin olur yāḫūd ḳuvvet-i aʿżāya menīye ve żaʿf-ı aʿżā-i (4) reʾsden olur şol kimse gibi ki dimāġı ve ʿaṣabı żaʿf ola ve aʿżā-i meniyyesi (5) ola böyle olan kimesneler cimāʿı terk eyleseler çoḳ menī müctemiʿ olur ve dimāġın ifsād (6) ėder zīrā menīniñ keṩretinden buḫār ḥāṣıl olur ve dimāġ ḳabūl ėtdigiçin tebḫīr eylemek (7) ile dimāġa ṣuʿūd ėder ve dimāġı żaʿīf ėder cimāʿ eylese ʿaṣabı ve dimāġı mutażarrır olur (8) böyle olıçaḳ bu ḳısım ādemiñ aʿżā-i meniyyesin tebrīd ḳılmaḳ ve taḥdīr olunmaḳ vācib (9) olur meṩelā ʿilācı ḫass ü nīlūfer ve abkāme bir yerde ġaly ve māʾiyle āb-zen ėdip (10) baḳıyyesin ki tāfīdir ḳasıġa ve ḥaḳvına naṭūl olunmaḳ gerekdir ve aġdiye-i bāhiyye (11) ki ẕikr-i sebaḳ eyledi terk olunmaḳ lāzımdır ve menī tecvīf ėden edviyeyi (12) ḫalṭ ėdip istiʿmāl eylemek gerekdir ammā menī tecvīf ėden edviye istiʿmāl olunmaḳ (13) lāzım geldikde edviye-i bāhiyeden aña ḫalṭ olunmaḳ gerek ta kim edviyeniñ ḫāṣṣa- (14) sın aʿżā-yı menīye īṣāl ėde **bāb-ı ḥādī ʿaşer keṩret-i iḫtilām ve baṭīʾ-i** (15) **inzāl beyānındadır** bunuñ maʿnāsı iḫtilām çoḳ olmak inzāli

baṭīʾ olmaḳdır gāh (16) olur ki żaʿf-ı şehvet ve cimāʿ-ı ḳıllet ḳudretden olur ve gāh olur ki bu ḳażiyye (17) menīniñ incimādından olur bu kerre şehvet ḥareket ėtmez ve nefḫ daḫı mütevellid olur (18) sebebi berdiñ ziyādeligindendir inzāl ḥāṣıl olduġu menī-i müncemiddendir ve inzāl (19) geç olmaḳ keẕalik menī-i müncemid olduġundandır böyle olıcaḳ iḥtilām çoḳ olur

[228a]

(1) sebebi nevmde olmaḳ ile menīdir sāḫın olup incimād münfekk olur bunuñ (2) ʿilācı edviye-i müsaḫḫine ve edhān-ı meẕkūredir **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ** (3) **sifr-i şāliṣī on iki bābı müştemildir bāb-ı evvel sürʿat-i inzāl beyānındadır** gāh (4) olur ki sürʿat-i inzāl keṣret-i menīden olur cimāʿa ṭūl-ı ahd olduġuçün (5) ve gāh olur ki ḥiddet-i menīden olur bunuñ ʿalāmeti ḥurḳat ile ḫurūcīdir (6) ve menīniñ ḫurūcuna muʿayyen olduġudur sebebi mecrāların vüsʿatidir bu ḳısma (7) ʿilāc aġdiye-i raṭbe ve keṣret-i şürb şarābdır ki lisān-ı ṣevr māʾ ile memzūc (8) ola bu nevʿden biri daḫı keṣret-i nüʿābeṭdir şehvetsiz maʿnāsı ḳaḍīb ḳāmete (9) gele ve menī gelmeye dėmekdir belki ḳaḍīb ḳıvāma gele şehvet-i cimāʿsız bu ḳuru maġlaṭa (10) ėde sebebi taḥlīṭ yaʿnī taḥlīl-i ruṭūbetdir ki ḳāhir ʿāciz olmuş olur bunuñ (11) ʿilācı bārid ve żımādlardır ki ẓahrı üzerine vażʿ oluna yāḫūd bir parça üsrüb (12) levḥa üzere verd ve nīlūfer ve ḥass mefrūş olup ẓahrına vażʿ oluna fāʾide ėder (13) ve ekl-i ḥass ve sirkencübīn māʾ-i ḥass tenāvül ėtmek bu mebḥaṣa münāsibdir keẕalik bābūnec (14) māʾi maʿan naṭūl eylemek münāsibdir ve bunlardan ġayrı taḥlīl keṣīrsiz nāfīʿdir ve münāsibdir (15) **bāb-ı ṣānī ʿiẕyūṭ beyānındadır** ʿiẕyūṭ ʿayn-ı mühmele ve dāl-ı müʿceme-i sākine ve bād-ı (16) mażmūma ve vāv-ı sākine ve ṭāʾ-ı mühmele ile recül-ı ḳeṣīrü'ş-şebıḳ olup maḳʾadı nāʿim ola (17) bu recül ve ḳata ki cimāʿ eylese maḳʿadı müsteriḫ ola ziyāde marażdan necāsetin ḳapıp (18) ṣalıvère ḥikāye buña münāsib bir duḫteri ere vėrirler meger eri bu marażına (19) mübtelā ėtmiş her kerre cimāʿ eyledikde ʿaḳıbetinde yesteler ėtmiş ve bir cāriye bunuñ

[228b]

(1) cimāʿdan ferāġat ėdecek zamānda ʿaḳabinde ṭaşt ṭutar imiş bu ʿādet üzere (2) niçe rüzgâr-ı mürūr eyledikde ḥarīf emr-i ḥaḳḳla fevt olur ḫātūnuñ ʿizzeti munḳażiyye (3) olur bir āḫrāra daḫı varırlar leyle-i zifāfda cemʿ olduġu ḥīnde ḳalḳmaḳ ṣadedinde (4)

iken ḥerīfiñ dübürüne bir ṣovuḳ nesne ṭoḳunur baʿde döner ḥalefine nazar ėder breh ne (5) işlersin ey cāriye dėdikde menkūḥası ya efşān eylemez misiniz dėr baʿde ḥarīf (6) dėr ki efşān ėderiz ammā iḳtiżā olduġu zamānda olur bu kez ʿavret taʿaccüb-künān (7) ėder bizim merhūm zevcemiz böyle idi pes her eri bu ḳısım olur ṣandım dėr bu ḳıṣṣadan (8) ḥişşe cenāb-ı ʿizzete şükr ėtmege sebeb olur ki böyle marażdan sālim eyledi pes (9) ikinci ʿavret alınırsa bākire alınmaḳ gerek idigin bildiri fī'l-cümle buña ʿilāc olmaz (10) ancaḳ lāzım olan tenḳıye-i bedendir yaʿnī cimāʿdan muḳaddem müsterāḥa varmaḳdır baʿde (11) ḳavābıżdan ḳışr-ı rummān ve cülnār ve māzū gibiler ile fitīl ėdip taḥmīl olunsa (12) **bāb-ı ṣāliṣ maraż-ı ibne beyānındadır** bu bir marażdır ki üç ḳısımla ile taʿbīr olunur (13) bir ḳısmı evvel ḳabuḳdur ki ömrünü livāṭa ile geçirip bir miḳdār müsinn olduḳda kendide (14) ḳudret-i ḳıvām ve cimāʿ olmayıp leẕẕetin dübüründen alır ve bir ḳısmı ḳeṣret iʿtibār ile (15) ḥāṣıl olur zamān-ı civānlıḳda mefʿūlluḳ ėdip anıñla maḥẓūẓ olur bu nevʿ çoḳ vāḳiʿ (16) olur ve bir ḳısmı daḫı ṣaġīr iken kendi aḳrānı eṭfāl ile istibdāl ėderek bir gün (17) olur ki bir oġlan bunuñ üzerinde iken bāliġ olur ve ol müteʿaffın-ı şehvetinden (18) dūd ḥāṣıl olur mādām ki şehvet bulmaya ġıdāsı ḥāṣıl olmaz bu nevʿ ḳatī (19) erzel-i meʾbūndur aña bir zaḥmeti bu nevʿe ṣaḥīḥdir zīrā aṣḥāb-ı devlet maḥdūmların

[229a]

(1) bir niçe aḳrān-ı ṣıġār ile çelebiniñ ḳuşçaġızı ḳalḳar oġlancıḳ çepellemek diler (2) oġlan ise ḳāʾil olmaz biʾż-żarūrī istibdāl lāzım gelir Derdmend Çelebī her ṭarafdan (3) dū ẕevḳe vāṣıl olur bir gün olur ki ol şehvet-i maʿhūdeye rast gelir (4) maraż ibneye mübtelā olur zamānımızda bu maraż ʿulemādan baʿżı büyük ādamlara mesneddir (5) ve nefsinde berīn gördüm ṣayḥdır meʾbūnuñ ʿalāmet-i ḳalbi żaʿīf ve nefesü'l-çoḳ ve ḳıvāmı (6) az olmaḳdır aṣḥāb-ı ibneden baʿżına dū ẕevḳī dėrler zīrā hem fāʿil hem mefʿūldür (7) ẕikr eyledigimiz ile mecʿūldür ammā baʿżı olur ki anıñ emʿāsında ḥikke olur ve zāʾil (8) olmaz illā yine menī ile olur ve bu maraż nisvānda ġāyetle çoḳdur baʿżı meʾbūn maʿnūn (9) olur ki dilīr ve nerre-şīr-i ġażanfer-i ṣavlet ve esed heybetdir ammā yine meʾbūndur (10) bunuñ sebebi vālidi vālidesine dübüründen cimāʿ eylemegi ʿādet eyledigidir böyle (11) rüstem-i ṭabīʿat olup meʾbūn olmaḳ ʿaceb ġarīb ḥikmetdir zīrā meʾbūn olan kimesne (12) ekṣer ya ricāl-i heyʾet ve nisā cibilletdir ünṣūyet ẕātına ġālib olmaḳ ʿādetdir (13) bu ṭarzda iki kimesneler ṣadāret-i mevleviyyet

zamānımızda vāṣıl oldular ḥattā ki (14) zen-şīve iken merdāne ḥareket gösterdiler el-ʿilāc rencūru ḍarb ve ḥabs (15) ve taḥḳīr ėtmekdir ve ġamlara ve ġuṣṣalara ve belālara uġratmaḳdır şol rencūr ki ḥikkeden (16) olur ʿilācı istifrāġ-ı ḫılṭdır zīrā ekṣer balġam meʾkelden tevellüd ėder lāzım olan (17) müshilātla ḫılṭı iḫrācdır ve ol edhānla iḫtiḳān lāzımdır ki ḥakiki tesekkün ėder (18) gāh olur ki bu maraż dişi mizācı ḥāṣıl eylemekden olur yaʿnī evvel ḥilḳatinde ünṣūyet (19) feyzi olur ẓāhir aʿżāsı ẕeker olur lā-cerem mizācı muḳteżāsınca cimāʿ olunmaḳ[49]

[229b]

(1) ister bu ḳısmıñ ve biri münhi ve üzn miṣāl ḥikke var içine bir nesne tedāḫül olmasa rāḥat (2) olmaz ḥaḳḳ sübḥāne ve taʿāla açar nāu'l-müslimīn ecmaʿīn zīrā ʿilācı ʿasīrdir egerçi (3) eṭibbādan çoḳ nesneler rivāyet olunmuşdur ve biz anı aḳrābādīnde ol ḳısımdan nesneler (4) yazdıḳ ammā iʿtiḳād ėdemem ki buña ʿilāc ola bu cihetden ki bu maraż ekṣeriyā (5) aṣḥāb-ı taġammüde ve maḥādim-i kirāmda olur dūdları ḫod vardır birin görmedim ki ḫalāṣ (6) olmuş ola bu maraża ʿilāc hemān murād ola **bāb-ı rābiʿ cimāʿdan ve keṣretinden żarar** (7) **ve tedbīri beyānındadır** şol kimesneniñ tedbīri beyānındadır ki çoḳ ėtmekle (8) żarar görmüş ola imdi anıñ ʿilācı ḳızdırmaḳ ve ruṭūbet vėrmek ve luʿb ve lehv (9) ile istirāḥat ve şeṭāret verir şeyʾe meşġūl ḳılmaḳdır ve elbān isḳā olup (10) ve taḳviyetine taḥrīr olunan muʿālecāta mübāderet eylemekdir eger keṣret-i cimāʿdan irtiʿāş (11) ḥāṣıl olmuş ise raʿşe ʿilācında ẕikr eyledigimiz edhānıyla tedhīn oluna (12) eger bu maʿnādan żarar ʿārıż olup żaʿf-ı başara mübtelā olmuş ise keẕalik raʿşe (13) ve fālicde beyān olunan edhānla tedhīn oluna ve muʿaṭṭısātla teʿaṭṭus oluna ve ḥammāmda (14) iken minḥārına dühn-i benefsec taḳṭīr oluna ve çeşmiñ māʾ-i ḥulv içinde meftūḥ ėdeler (15) ve bāḳī ʿilācını aḳrābādīne mürācaʿat ėdeler **bāb-ı ḫāmis muʿaẓẓamāt-ı iḫlīl beyānındadır** (16) eṭibbā bunu beyān eylemişler ki iktisāb-ı ḥissiyatı ehil iḫlīl-i ṣıġār için pes maʿhūd (17) küçük olup ve māye ferbih olıçaḳ tenāsülüne mānīʿdir ʿilācı siṭarb kirbās (18) ile ḳaḍībi her gāh tedlīk ve tedhīndir şöyle edhān ki ḥārr ola veya ḫārr (19) ėdip tedhīn oluna ve zifti semiʿ-i aṣfer ile merhem ėdip ve kirbās ile tedlīk[50]

[49] Celebī eglensin deyü yanına oyun ėder aḫu bāliġ olduḳdan çepellemek ile oġlan …… olmayıp ……. vāḳiʿ olursa

[50] Lakin ve keyf ……ṣūret üzerine …… vermiyor ki bu ṣilṣe mübtelā olan …..

[230a]

(1) oluna zīrā zift demi ceẕb ėder ve meẕkūru beẕrek ėder bir eyi maʿnā bu bābda sülük (2) ve ṣoġulcandır mezbūrlardan gerek sülük ve gerek ṣoġulcan ikisi daḫı olursa (3) daḫı ḫūb-ı vāfir olup ḫuşk oluna ve baʿde muḥkem saḥḳ ve baʿde dühn-i zanbaḳ (4) içinde ẕevb ṭılā oluna bir kerre olmazsa birḳaç kerre ėderlerse murād üzere (5) beẕrek ve siṭabr olur ve itʿinebi ve beẕr-i sarmaşık bunları muḥkem saḥḳ ola ve māʾ ile (6) ġaly baʿde ṣaff ve ol māʾ ile dühn-i zanbaḳ ġaly oluna baʿde'l-ġaly dühn ḳalıp ve māʾ gidip (7) bu dühnden maʿhūde ṣubḥ ve mesāda ṭılā oluna Tenāṣurī Baġdādī'niñ Ḥayātü'l-Ḥayvān (8) nām kitābında muʿaẕẓamāt-ı maʿhūd ḥaḳḳında bir ʿaceb mübālaġa eylemişdir bir ḥımār ḳaḍībiñ (9) ḳıyāmında iken merīden oluna baʿde ol merīden maʿhūd ḫurde ḫurde kum ėdeler (10) ve anıñla bir kile miḳdārı ḥınṭa-ı ṭabḫ gerekdir ziyādesiyle ammā ḳaḍīb-i maʿhūd muḳaddem (11) ḳavī maṭbūḫ oluna ol bir ile bir mākiyānı ḳırḳ gün tamām iṭʿām ėdip ġayrı nesne (12) ṭaʿāmdan vėrmeyip belki ol baḳıye ḳalanı māʾ ile vėrseler ḳırḳ gün tamām olduḳda (13) mākiyān-ı meẕkūru ẕebḥ ėdip ṭabḫ olup baʿde ekl ve māʾ-i şürb rūz-ı çihile varınca (14) sāʿat-be-sāʿat iḥlīli beẕrek olmadadır bu ḳadar ʿilāc olmaz dėr bu faḳīr tecrübe eyledim (15) ammā gördüm Mısır'da iken yārāndan biri tecrübe eyledi ve bize ḳażiyyeniñ ʿaẓminden şikāyetler (16) eyledi efsāne degildir ol kādiri niçin ḫażretleriniñ ḳudretine göre taʿaccüb teşekkük (17) maḥallī degildir bu ḳażiyye ḥużūrumuzda tecrübe olundu **bāb-ı sādis taḍyīḳ-kes beyānındadır** (18) kimini maḍīḳ olduġun delinik ve raġbet-i cimāʿ olup veled ḥāṣıl olmaḳ içindir ne an ki (19) eṭibbā bunu maġlaṭa ve cerbeze için iḫtiyār ėtmiş olalar meẕelā ʿūd ve suʿd ve ās

[230b]

(1) ve anduz ve ḳaranfil ve rāmik üçer dirhem alıp bir ḳırāṭ miḳdārı misk daḫı (2) iżāfe ėdip cümleyi daḳḳ ü saḥḳdan ṣoñra bir rīşe şarāb-ı ḳābıż içine (3) ṣokup baʿde ol rīşe eczāʾı medḳūḳa ve mesḥūḳa telvīṯ oluna andan ʿavret (4) fercinde götüre ferci ġāyetle maḍīḳ ėder bir ḥayṯiyyet ile ki bekāreti iʿāde ėder bir (5) nevʿ daḫı iki cüz afṣ ve bir cüz adḫīr çiçegi daḳḳ ėdip şarābla meblūl olmuş (6) kettān bezi içinde bunduḳ ḳadar bir metre ėdip rabṭ oluna baʿde ḫātūnlar fercinde (7) taḥmīl ėdeler ziyāde ferci ṭar ėder ve cimāʿa leẕẕet vėrir nitekīm şāʿir dėmişdir (8) **beyt**

gir sūde-i beẕr ü berd berdār u zen

ço ġonce şeved ço nāfe-i müşk-i ḫoten

ḥaḳḳā ki (9) beẕr-i verd daḳḳ ü saḥḳ olunup bir dülbend pāresine bir ṣurre olunup ʿavret (10) fercinde taḥmīl ėde rāyiḥası laṭīf ve maḍīḳ olur mücerrebātındadır **bāb-ı sābiʿ** (11) **müsaḫḫināt ve teleẕẕüẕāt beyānındadır** bunuñ maʿnāsı ferci tesḥīn ve hem cimāʿa leẕẕet (12) vėrmekdir faḳīr ile ḳıyās eyledim ki eṭibbā bunu ḫalḳdan dostluḳ istemesine ẕāhib (13) olsunlar ve maḥbūb dostluḳ nāmında lūṭī olsunlar deyü īrād eylemişlerdir (14) zīrā yüzünüñ maʿhūdesi ekṣer ya ferāḫ üzere olur ve baʿżınıñ ebredmen selc (15) olur cimāʿdan ḥaẓẓ olmamaḳ lāzım gelir bu taḳdīrce tenāsüle żarar iḳtifā ėder (16) ammā bu mażarratıñ ʿaksī olıçaḳ nisādan ḥaẓẓ olunur ve evlād ve ensāb ẓuhūruna sebeb olur (17) ol eczālar ki teʾṣīrinde müʾeṣṣirlerdir ṣıfatı budur misk ve sükker ve zaʿferāndır saḥḳ (18) olunup şarāb-ı reyḥānı içire meblūl baʿde bir kettān bezi pāresin telvīṣ olunup (19) ʿavret fercinde götüre bi-iẕnillah tesḫīn ėder ve rāyiḥa siner laṭīf ėder ve ol ḳadar

[231a]

(1) leẕẕet vėrir ki taʿbīri mümkün olmaz ḳurd baġrı dėdikleri yemişiñ bunda ʿaceb (2) teʾṣīri vardır ḥuṣūṣan saḥḳ ėdip emlec murabbāsı ʿasel ile imtizāc vėrip ve fercinde (3) götürmek eyi ʿilācdır o cümleden biri aġzında kebābe ve ḥıltīt mażġ olup (4) ve ḳaḍībe ṭılā ėdip ėde bir nevʿ daḫı kebābe ve ḥıltīt ve maḥmūde ve zencebīl ve (5) ḳaranfil üçer dirhem saḥḳ ėdip on iki direm ʿasel-i emlec ile mezc ėdip ḳaḍībiñ (6) nısfı miḳdārına ṭılā ėdip ve ėtmekdir bu maʿnā ġāyetle leẕẕet verir mecmūʿa olunan (7) imraa-ı cimāʿıñ leẕẕet ve ḥalāvetinden meftūn olur ve bu mefʿūle-i meẕkūre ġayrınıñ (8) cimāʿdan zerrece ḥaẓẓ ėtmez **bāb-ı ṣāmin emrāżü'r-raḥm beyānındadır** imdi raḥmiñ (9) marażları ve mizāçları vardır ṭamsıñ renginden yaʿnī ḥayż deminiñ levninden maʿlūm (10) olur bunuñ bilinmesi ʿavret kettān bezi pāresinden bir miḳdār pāre fercinde (11) götüre baʿde ẓıllde tenşīf ėdeler baʿde levnine naẓar ėdeler eger ziyāde aḥmer ise (12) demi ṣafrāya delālet ėder eger dem aḥmer ile sevdā beyninde ise ʿufūnete dālldır (13) eger demde ḥumret beyninde ṣufret ẓāhir ise ṣafrāya dālldır eger dem merāḳī olup (14) ve rāyiḥası olmayıp sevāda māʾil ise biʾẕ-ẕāt bāriddir elbetde sevdāya dālldır (15) eger dem beyāż olup nevʿan beyāża maʾlūl ise burūdete ve ruṭūbete dālldır ve ḳasıḳıñ (16)

ḳıl-ı keṣreti ve ferciñ dū şifārı yübsü ve nabż sürʿati ve bevl-i ṣıbāġı ekṣer ḥālde bunlar (17) ḥarārete dālldır feʾemmā ʿalāmet-i burūdet ḥayżı baṭī görmek ve ṭamṣ beyāż olmaḳ (18) refīʿi olmaḳ ḳalīl olmaḳ ve esved olmaḳ ve şaʿr az olup bevliñ rengi ḳalīl olmaḳdır (19) belki ḳaramtıḳ olmaḳdır ʿalāmet ruṭūbet-i ḥayż refīʿligi ve keṣret-i ruṭūbeti ve

[231b]

(1) ve ısḳāṭ-ı ḥamldır ʿalāmet-i yübūset cefāf-ı tāmm ve cefāf-ı şefeteyn-i raḥmde **bāb-ı** (2) **tāsiʿ ʿaḳır beyānındadır** ey ḳışır dėmekdir sebebi ya menīniñ ḳılletdendir ve yāḫūd fesādındandır (3) ve yāḫūd menī ṣaḥīḥü'l-mizāc olduġucündür ya meyḫūrīde cimāʿ eylemekden ya kiberesindendir (4) ya şübūyyetdendir ki çoḳ cimāʿ ėtmekle olur yāḫūd aʿżāsına āfet ėrişmekden (5) olur bunuñ ʿilācı bir ġayrı ʿavret almaḳdır ta kim veled gele ammā fesād iki ṭarafdan (6) ise veled ümīdi olmaz gāh olur ki zevc-i āḫer vāḳiʿ olup evvelki zevciñ menīsiniñ (7) iʿtidālinden zevc-i ṣānīniñ menīsi muʿtedil olur bu kerre veled ḥāṣıl olur gāh olur ki (8) raḥmda burūdet olur ve bu burūdet mānīʿ-i veled olur gāh olur ki süddeden olur (9) bunuñ sebebi raḥmiñ elyāfında süddeler olmaḳdandır ya muʿavvec olup ẕeker istiḳāmetle (10) dāḫil olmadıġındandır ve yāḫūd fem-i raḥmde süded olmaḳdan olur gāh olur ki raḥmde (11) nefḫ olur ve yāḫūd müzliḳ olur sebebi ruṭūbetdir ya mizācadır ya baṭnında dühnüñ (12) kesretindendir gāh olur ki ẕeker ḳışır olduġundan olur meṣelā engüşt şişden (13) kütāh olmaḳ veled olmamaḳ müḳteżīdir gāh olur ki imrāʾ veya recül ziyāde semīn (14) olmaḳdan daḫı evlād olmaz bir sebeb daḫı ẕeker ḥadden ziyādedir az olmaḳdır (15) meṣelā engüşt-i ʿaşereden ziyāde gerdir az olsa menī mesāfe-i baʿīdeden gelmekle (16) bārid olur bu kerre evlād olmaz ve gāh olur ki āfet ve ḫaṭa vāḳiʿ olur cümleden iḫtilāf-ı (17) inzālin veya ḥareket-i ʿanīnedir ki raḥm menīyi müştemil olmazdan evvel zevc ḳalḳa menī (18) müştemil olmaya ya ʿavārıż-ı nefsāniyyeden olur ki menī ṭarī ola ḥaml müştemil olduḳdan (19) ṣoñra zīrā raḥm vaḳt olur buḫūr ya nesneden rāyiha ḥiss ėder vaḳt olur ki

[232a]

(1) raḥmde südde olmaġla ḥiss ėtmez bunuñ imtiḥānı ḳamʿ dėdikleri şey yaḳmaḳ ile ve raḥmda (2) ḳum götürmekledir eger ẕikr eyledigimiz cüzʾüñ ve ṣūmuñ rāyiḥasın ḥiss ėderse (3) raḥmde südde yoḳdur eger ḥiss ėtmez ise südde vardır ve raḥmde keṣret-

i aḫlāṭ (4) s̱iḳal ile ve ruṭūbāt-ı müzliḳanıñ fercinden cārī olması ile maʿlūm olunur ve raḥmiñ (5) ʿivec olduġu ki femi muḳābil olmaya cimāʿ olunduḳda ʿavret fercinde ve raḥminde vecaʿ (6) ḥiss ėtmekle maʿlūm olur ve raḥmiñ feminiñ münsedd olduġu yaʿnī yumulduġu ile (7) ve verem ile ve ḳasıḳda rīḥ olup ḥummā ile ve cild-i muḳʿaşşer ey ürpermek ile maʿlūm (8) olur gāh olur ki verem-i raḥme miʿde-i müşārik olur ol vaḳt ġam ve ġuṣṣa ve ġaşy (9) ve ınçḳırıḳ olur eger verem bir cānibinde ise bir cānibe ki verem vardır yatmaġa ḳādir (10) olmaz verem külliyet ile olursa iki ṭarafa daḫı yatmaḳ mümteniʿ olur ve ʿaḳır olan (11) ʿavretiñ ʿalāmet-i maraż çoḳ olup gencligi uzun olmaḳdır velūd ki ṭoġurġandır (12) ʿaḳırıñ yaʿnī ḳışrıñ żıddı belki ʿaksīdir el-ʿilāc veled ḥāṣıl olıcaḳ heyʾeti ile (13) lāzımdır ki er ʿavret ile bir sāʿat miḳdārı tebevvüs ve teʿannaḳ ve s̱edylerin telemmüs ve kessīn (14) taḥakkuk ve taʿassür oluna baʿde tamām zeniñ ḥareket eyledigi gibi hemān kāra muḳayyed oluna ve (15) baʿde'l-inzāl cimāʿdan hemān ḳalḳmaya bir sāʿat miḳdārı zeniñ üzerinde ṭura er (16) ḳalḳdıġı taʿdīrce zen sāḳların indirmeye ve faḥẕın birbirine munżam ėde ve bir sāʿat (17) miḳdārı bu ḥalle ṭura ve cimāʿı ḥayżdan naż̄īf olduḳdan ṣoñra ėde eger (18) veled tevellüd olmamaḳ erin yaʿ avretiñ sūʾ-i mizāclarından ise her ne nevʿ ise (19) żıddıyla ʿilāc oluna meṣelā sūʾ-i mizāc ḥārr ise bārid eşyā ile raḥme ve ḥaḳaveyne

[232b]

(1) aḳrābādīnde ẕikr eyledigimiz naṭūller ve fetāʾil ile devā oluna eger sūʾ-i mizāc bārid (2) ve raṭb ise ki ekṣeri burūdet ve ruṭūbetden olur tiryāḳ-ı fārūḳ ve miṣrūyaṭūs (3) ve maʿcūn-ı felāsife ve bu bābda vaż̄ʿ oluna maʿācīn-i ḥārre istiʿmāl ėtdireler (4) ve edhān-ı ḥārreden dühnü'l-miyān ve dühn-i belesān ve dühnü's-sūsen ile tedbīr ve (5) tedhīn ėdeler eger sūʾ-i mizāc yübūsetden ise luʿābāt-ı müraṭṭıbe ve iddihān-ı muʿtedile (6) ve istiḥmām ve şarāb ile bu nevʿde beyān eyledigimiz devālar ėde ve ʿilāclar ėdeler ammā (7) şol ʿaḳırlıḳ ki keṣret-i şaḥmdan ola müceffifātla taʿdīl-i mizāc ėdip buña daḫı vaż̄ʿ (8) olunan edviye ile ʿilāc oluna ve ziyāde semiz ʿavreti ḥāmil eylemege bundan eyi ḥamile olmaz (9) ki ʿavret rākiʿa olup er cimāʿ ėde ve şürūṭ-ı mesbūḳı riʿāyet ėdeler eger ʿaḳır evrām-ı (10) raḥmde südde olmaḳdan yāḫūd raḥmiñ aġzı münsedd ya ʿivec olmaḳdan ise ẕikr eylemeye (11) çekmez ʿilāclar ile muʿāleceler ile muʿālece oluna cümleden raḥm-i münsedd olduġundan tevellüd ėtmezse (12) bir mīl ėdeler evveli bārīk bir tedrīcle siṭabr ola ve bu mil ile raḥmi

tedāḫül eylemek (13) semti ile teftīḥ var çoḳ cimāʿ ėde ve kemmūn ve anīsūn ve kerefes ḳısmını çoḳ istiʿmāl (14) ėde ve luʿābāt ve iddihān-ı naṭūlāt ve müsterḫiyāt ki raḥmi müfettiḥdir ve biz ṣıfatını aḳrābādīnde (15) beyān eyledik mübāderet oluna eger ʿaḳır rīḥden ise maʿcūn-ı kemmūn ve şarāb-ı uṣūl ve māʾ-i (16) uṣūl ve şarāb-ı ṣırflaʿilāc oluna **bāb-ı ʿāşir müteḥammile muʿīn olan edviye beyānındadır** (17) o cümleden biri ḥāṣıyyet ile ḥāsıl olmaġa bāʿiṣ olandır meṣelā fīl-i zebānıñ berrādesini (18) ziyādece cemʿ ėdip zen beher rūz heft rūze dek yek miṣḳāl şarāb-ı engübīn (19) ile istiʿmāl ėde baʿde isticmāʿ oluna bi-emrillah müteḥammil olur bir nevʿ daḫı fīl

[233a]

(1) sidigidir encudān-ı Rūmī dėdikleri cevzi içinde ışladıp ve vaḳt-ı isticmāʿda (2) zene içireler fī'l-ḥāl yüklü olur bu eyi ʿilāc daḫı ḥayżdan nażīf olduḳdan (3) ṣoñra erneb dimāġın yine kendi dühnüyle taḥmīl eylemekdir merāre-i ġazāl ve baʿr-ı ġazāl (4) ve merāre-i ẕiʾb ve merāre-i sebuʿ gerek bunlarıñ olsun ve ger bir yerde olsun iki (5) dānikden fercinde taḥmīl ḥamle maʿnīdir bu nevʿ daḫı misk ve sünbül ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb (6) ve dühn-i belesān ve dühn-i bān ve dühn-i sūsen eczāsı saḥḳ olunup edhānla bir yerde (7) cemʿ olunup fitīl ėdip müteḥammil olmaḳ ḥamle muʿayyen ola ve gelecek menīniñ ʿalāmeti (8) beyāż olup ṣayruncaḳ olduġundan māʿada yerde beyāżında olduġu gibi ʿaḳda (9) ʿaḳda toḫm olmaḳdır bir ʿalāmeti daḫı süñük üzerine ḳatıp ol şey yemekdir ve rāyiḥası (10) ḫurma çiçegi ve yāḫūd yāsemin çiçegi gibi olmaḳdır **bāb-ı ḥādī ʿaşer gebelik ʿalāmātı** (11) **ve aḥkāmı beyānındadır** o cümleden biri imdi gebe olmaḳ ʿalāmeti iki inzāl muvāfiḳ (12) olup ẕikri yübūsetle fercden ḫāric olmaḳdır bir ḥayṣiyyetle ki güyā ẕeker fercden (13) çıḳdıġı vaḳt emles gibi çıḳa ve raḥmiñ fī münsedd ola mīl ṣoḳmaḳ dilese (14) ṣıġmaya ve cimāʿdan ṣoñra raḥm yuḳarı ḳalḳa ve öñüne öñüne oñurġa belki göbek (15) ile ferc mābeyni ḫāl gibi ola ve ʿavret cimāʿ olunmaġa rāżı olmaya ʿale'l-ḫuṣūṣ erkege (16) gebe olur cimāʿdan bi'l-külliye nefret ėde ẕekere müteḥammil olan zen ḳısmına cimāʿ (17) ve inzāl ṣıḳlet vėrir ve żarar ėder ve ḥāmile olan zeniñ ḥayżı münḳaṭıʿ yāḫūd baʿżende (18) az olur ve müteʾaḫḫir olur ġaṣy-i vehm ve kesel ve ṣiḳal-ı beden ṣudāʿ ve deverān-ı (19) reʾs ve ḥafaḳān-ı ḳalb ʿārıż olur bu maʿnālar bir aydan ve iki aydan ṣoñra olur

[233b]

(1) bir niçe ʿalāmāt daḫı iştihā-ı fāsid olmaḳ ve fesād-ı levn ve ʿaynıñ beyāżı ışfırārı (2) ve baṭn-ı kiberiyyeti ve baʿde cenīn-i kebīr ola ḥayżı demiyle ġıdāü'n-nūr bu kerre bu aʿrāż (3) zāʾil olur imdi zeniñ ḥāmile midir bilmek dileseler bundan eyi ḥile olmaz (4) ki māʾ-i ġayṣla ʿasel şerbeti oluna zene meşrūb oluna baʿde eger göbegi bururşa (5) ḥāmiledir ve illā ġayr ḥāmildir bir nevʿ daḫı imraa bürünüp fercini tebḫīr ėde eger rāyiha-ı (6) buḫūrı ḥiss ėderse ḥāmil degildir ve illā ḥāmildir bir nevʿle daḫı imtiḥān budur ki (7) zen fercinde ṣūm götüre eger rāyiḥasın ve ṭuʿmen ḥiss ėderse gebe degildir ve illā gebedir (8) fe-emmā ṣūmu götürmek diledikde bir gün aç ṭura baʿde müteḥammil oluna vaḳt olur ki (9) zenānıñ bevlinde atılmış penbe gibi nesneler olur ve gāh olur ki bevli ṣāf olur (10) ve üzerinde ṭumānlar görünür ve gāh olur ki bevlden baʿżı nesneler olur dāne gibi (11) ḳalḳar ve iner bu cümlesi ḥāmil olmasınıñ ʿalāmetlerindendir ve ibtidā-i ḥamlde bevli zerḳa (12) müşābih olur ve āḫirinde ḥumrete müşābih olur eger ḥummā-ı ḥārre olsa ve raḥmde (13) verem olsa hāmileden ḳorkulur **bāb-ı ṣānī ʿaşer ẕeker olmak veled ve ʿalāmete** (14) **beyānındadır** yaʿnī gebe gibi olan zeniñ ḥamli ẕeker mi veya māddedir ve olduġu taḳdīrce (15) ʿalāyimi beyān olunur imdi veled ẕeker olmaḳ eriñ menīsi çoḳ olduġundandır (16) ve anıñ ḥarāretindendir ve ḫurūcu cānib-i yemīnden olup imraa-ı ḥayżdan nażīf (17) olduġu maḥallde cimāʿ olunmaḳdır ve beled-i bārid ve faṣl-ı bārid ve eryāḥ-ı şimāl evḳāt-ı (18) tenessümünde cimāʿ olunmaḳ ola ẕekūra sebebdir ve şebānıñ cimāʿından evlād ekṣerīyā (19) er olur imdi ẕekere ḥāmil olan imraanıñ ʿalāmeti ferḥān ve levni aḥsen olup

[234a]

(1) iştihāsı ġālib ve ḳavī olduġudur belki aʿrāż sākin olduġudur ve ṭaraf-ı (2) yemīnde ẕekere ḥāmile olan zeniñ ṣiḳal olup ṣedy-i yemīni kebīr olur ve (3) ṣedyniñ reʾsi ḥumret üzere olur şol imraa ki veled-i nerre ḥāmile ola recül-i yemīnesin (4) evvel taḥrīk ėder vaḳtā ki yürüye yed-i yemīnine ittikā ėder ve ḳaçanki tevaḳḳuf ėde keẕalik (5) yed-i rāstına ve ʿayn-ı yemīne ḥaddı olur veled-i nerr üç aydan ṣoñra ḥareket ėder ve (6) veled-i mādde dört aydan ṣoñra müteḥarrik olur **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ** (7) **sifr-i rābiʿ on üç bābı müştemildir bāb-ı evvel ʿalāmāt-ı eskām-ı cenīn beyānındadır** (8) imdi ana ḳarnında olan velediñ emrāżınıñ keṣreti vālidesiniñ

marażlarınıñ keşretindendir (9) belki keşret-i istifrāġāt ve keşret-i seyelān-ı ṭamṣdır yāḫūd ḥaẕdan ḳızın süt (10) cemʿ olmaḳdan olmuşdur bu vechle ziyāde süt żarar vėrmek ol ḥamlde olduġudur (11) ve cenīniñ żaʿfı ve żaʿf-ı ḥareketi veyāḫud ḥareketiniñ ʿademi bunlar cümlesi cenīn ḥasta (12) olmaḳdandır ve cenīniñ ise böyle olmasına vālidesiniñ marīże olduġu sebeb (13) olur esbāb-ı meẕkūreden biri daḫı saḳaṭadır maʿlūm ola ki veled-i mesḳaṭıñ (14) sebebi ya ḍarbdan ya ḫaṭā-i vuḳūʿdan ve berk naṭṭdan olur ḫuṣūṣan gėrisine şıçraya (15) ya ḥareket-i nefsāniyyedendir ki ḥammāma girip çoḳ oturmaḳ gibi veya havā ziyāde (16) ḥārr olup ve bāyā berd olmaḳ gibi veya bir meʾkūlden imrenip yemek gibi ve yāḫūd (17) baʿżı ṭaʿāmıñ rāyiḥası enfine girip aña māʾil olmaḳ gibi bu cümlesi sebeb sıḳṭdır (18) ammā sebeb beden-i māderiñ marażlarıdır ya ziyāde yüregi sürmesidir ya cūʿ-ı (19) kavīden ya istifrāġ etmekden ve faṣd etmekden ve yāḫūd ziyāde imtilā olup

[234b]

(1) veya ziyāde cimāʿ olunmaḳdan olur ve yāḫūd ṭabīʿat anı defʿ ḳılmaḳdan olur (2) ammā bedenī olan sebebleriñ biri daḫı raḥmiñ femi ferāḥ ve ruṭūbeti çoḳ olup cenīn (3) müzliḳ ve vuḳūʿdur ve yāḫūd eryāḥ olup cenīni ḫārice taḍyīḳ ile defʿ eylemekden (4) düşer yāḫūd sūʾ-i mizācdan olur ki ḥarāret iḥrāḳ ėder düşürür ve burūdet-i (5) tecmīdinden düşürür vaḳtā ki zen-i lāġar gebe olsa ferbih olmadan düşürür (6) ve bedeni muʿtedil olan imraa tesaḳuṭu ya iki ayda veya üç ayda olur sebebi (7) raḥminiñ çuḳurları muḥāṭ ile memlū olup ġalebe-i ruṭūbetden żabṭ-ı cenīne ḳādir (8) olmaz evlād düşürmek ʿalāmeti şedyleri defʿaten sinmek ve sülpükdür eger vāḥidi (9) süstse ve müsterḫi olsa ve gebelik ikiz olsa ḳanġı memesinden ise ol (10) cānibinde olan masḳaṭ olur **bāb-ı şānī tedbīrü'l-ḥavāmil beyānındadır** ḥavāmiliñ tedbīri (11) faṣdın menʿ ėdip ve ishālden ṣıyānet eylemekdir ḫuṣūṣan dört aydan (12) evvel ola zīrā mevlūduñ evvel ḥudūşudur ve baʿde şühūr-ı sebʿada imdi (13) ziyāde maḥfūẓ olması lāzımdır zīrā mevlūduñ yaʿnī cenīniñ yapışması eżʿaf (14) olur eger żararı müshil lāzım olmasa ḫıyārşenbe żarar eylemez eyidir eger (15) sebeb olunsa mūcib-i sıḳṭ taʿdīl oluna ve mizācı taḳviyet ḳılına eger keşret-i (16) ruṭūbet müzliḳa olursa ki bu ekşerīdir lāzım olan müraṭṭıbāt terk olunmaḳdır (17) ve ruṭūbātı tenḳıye ḳılmaḳdır ya ishāl ya ḫuḳne ya idrār-ı bevl veya derletmek (18) ile idrārdan ḫayırlıdır pes imdi ḥāfıẓ-ı cenīn olan

edviye ki sıḳṭdan (19) menʿ ėder edviye-i ḳalbiyyedir o cümleden biri ki mürekkeb olandır müferriḥ yāḳūtī

[235a]

(1) ve sāʾir müferriḥātdır ki biz anı tefrīḥ için aḳrābādīnde beyān eyledik bu cümleden (2) tiryāk-ı fārūḳ ve miṣrūyaṭūs ve devā-yı misk ve behmenān ve durunc ve zürünbād (3) ve mümkün olan mertebe ḥāmil ṭabīʿatı telyīn üzere olup ḳabż olmaḳdan ṣıyānet (4) olunmaḳ gerekdir zīrā ḳabż cenīne mezāḥime ėder ve gāh cüzʾi ḥareket ėdip (5) reftārı muʿtād ėdeler ta kim iḫtibās-ı ḥayżla ḥāṣıl olan nüżūl taḥlīl oluna (6) fe-emmā ḥammāmdan ve naṭṭdan ve nehḍden ve her nażc vėrip idrār ėdenden istiḥmā lāzımdır (7) ve ġıdāsı nān-ı nażīf ve laḥm ve şorbā-yı müzevere ve aṣmarah-ı laṭīfdir ve cümleden (8) enfaʿ olan şarāb-ı reyḥāndır **bāb-ı ṣāliṣ teshīlü'l-velādet beyānındadır** şol (9) zamānki velādet ḳarīb ve ʿalāmātı ẓāhir oluna ẓahrına māʾ-i saḥnı ve baṭnına naṭūl (10) oluna ve edhān-ı meẕkūre ile iḫtiḳān oluna eger imraa-i ḥāmile çihār miṣḳāl ḫıyār- (11) şenbe maʿa ḳışra ve çihār miṣḳāl dār-ı ṣīnī ḳaynadıp işrāb olunsa fī'l-ḥāl (12) ıṭlāḳ olunur ḫıltīt maʿa cündbīdester şürbü ıṭlāḳı ve buru āsān ėder keẕalik (13) dest-i çöpde mıḳnāṭīs-ı imsāk ve isb ve ḫar-ı nāḫunu buḫūr ėtmek veya māhī-i nemeki çeşmiñ (14) tebḫīri bi'l-ḥāṣṣa ıṭlāḳ-ı veledi āsān ėder eger mercān kökün ey büssedi faḥdı (15) şimāle rabṭ olunsa fi'l-ḥāl ṭoġar lakin mīʿā-ı yābise daḫı faḥde-i yemīne merbūṭ ola (16) eger pīrāhen-i mārı veya zibil-i ḥamām tebḫīri olunsa velādeti āsān ola amma pīrāhen-i mār (17) çoḳ olmamaḳ gerekdir zīrā cenīne żarardır ammā helāk olmuş ise pīrāhen-i mār (18) ziyādece olıcaḳ fi'l-ḥāl cenīn-i menī ıṭlāḳ ėder eger meşīme eklense yaʿnī veled (19) şoñra düşmese muʿaṭṭısātla teʿaṭṭus ėdeler zīrā teʿaṭṭus ile meşīme āsān düşer

[235b]

(1) eger teʿassür buru ve derd-i müdām olsa enfiñ deliklerin ve femi sedd ėdeler yine (2) buru sākin olmazsa cenīn ölmüşdür aña ʿilāc ibdālin şu ḳusup taḳṭīʿ (3) baʿde iḫrācdır bu sebeb ile vālidesi ḫalāṣ olur ḥekīm Esfelinūs dėr ki (4) meşīme ve cenīn-i meyyit için mükerrer şarāb-ı benefsec vėrip ʿanzerūt ve pīrāhen-i mārı tebḫīr (5) ėdeler bi-emrillah taʿāla iḫrāc ėder imraa ḫalāṣ olur eger velādetden muḳaddem vecaʿ (6) baṭna ve meṣāneye māʾil olsa velādet āsān olur eger vecaʿ bālāya oñurġaya māʾil (7)

olsa velādet müşkil olur tedārik lāzımdır bu mebḥaṣ ḥaḳḳında aḳrābādînde ol ḳadar (8) fevāʾid beyān olunmuşdur ki ḥadd u ḥaşırın Allah bilir ḳanġısı münāsib ve nefsü'l-emrde (9) muvāfıḳ ise anıñla ʿamel ėdeler **bāb-ı rābiʿ evrāmü'r-raḥm beyānındadır** ẕeker-i ʿaḳır baḥṣinde (10) bir miḳdār sebaḳ eyledi nihāyet ḥārr olanıñ ʿalāmetlerin ẕikr eyledik ve sebebi ya (11) bādîdir veya iḥtibās-ı ḥayż veya nifāsıñ münsedd olduġundandır dėdik keẕalik (12) ya iḥtibās-ı menī ya keṣret-i berd-i mükeṣṣefdir gāh olur ki evrām-ı raḥmiñ ḳaʿrında olur (13) ve gāh feminde olur eger dehānında olursa görmek ḳābildir aña göre ʿilāc olunur (14) imdi vaḳtā ki evrām çıban olmaġa şürūʿ-ı aʿrāż ve ḥumma ve vecaʿ müştedd olur (15) eger raḥmıñ veremi balġamī olursa ʿalāmeti ṣiḳal ve teverrüm ve anıñla vecaʿ muʿtediyye olmamaḳ (16) iḳtiżā ėder belki eṭrāf ve ḳasıḳ müteheyyic olur eger verem-i raḥm ṣulb ise ʿalāmeti (17) ṣıḳl ve ḫurūc-ı bevl müşkil olmaḳ ve beden ġāyetle żaʿīf olup sāḳın żaʿfından (18) raʿşe ve gāh müstesḳī gibi baṭn-ı ʿaẓīm olmaḳdır imdi verem-i ḥārrıñ ḳāʿidesi (19) faṣd ve istifrāġdır ve faṣdıñ keyfiyyeti evvelā bāsılīḳdan faṣd ėdip baʿde

[236a]

(1) nişāfın ṭamarından faṣd olunmaḳdır eger sebeb iḥtibās-ı ḥayż ise üç gün ġıdādan (2) menʿ olunup māʾ ġāyetle az vėrmekdir eger hiç māʾ şürb ėtmezse ġāyetle aʿlādır (3) ve ḳādir olduġu ḳadar sehere muʿtād olunmaḳ gerekdir ve māʾ-i ḥārrdan āb-zen ėdip (4) yalñız semen ile tedhīn olunmak gerekdir ḳavābıżdan verd gibi ve cülnār ve ḳışr-ı rummān (5) gibi muġallī olunup serresine dek içine dāḫil ve teclīs ėdip ṣāfī zeyt ile raḥme (6) ṭılā olunmaḳdır İbn-i Māsūya der ki ḳışr-ı ḫaşḫāş ve zeyt māʾ içinde muḥarrā ṭabḫ ve ṣaff (7) māʾ maḥv olunca muġallī olunup ḥāṣıl olan demini tavuḳ rīşiyle raḥmiñ veremine ṭılā (8) eylemek nāfiʿdir demişdir ḥekīm Arşimedūs dühn-i varaḳ-ı ḥınnā ve hurmā-ı maṭbūḫ ve muḳaşşer-i (9) şaʿīr maʿan dühn-i verd daḫı żamm ėdip merhem miṣāl olduḳda vereme ṭılā olunmaḳ defʿ (10) ėder dėmişdir ammā dübeyle gerek fem-i raḥmde ve gerek raḥmiñ ḳaʿrında olsun müdirrāt-ı (11) ḫafīfe vėrip idrār-ı leyyineye mürācaʿat ėtmekdir ta kim çıban deşile ol vaḳt işlemege (12) muḥtāc olur hemān sāʿat şerbet-i ʿaselle bir nice kerre taġsīl ėdip ve baʿde't-tanżīf (13) ḫardal maʿan tīn ve daḳḳ ve saḥḳ ile merhem miṣāl ėdip vereme ḍımād ėdeler ve ol (14) merāhim ve żımādāt gibi biz aḳrābādînde yazıp bu maʿnā için beyān eyledik ġayrı (15) tedbīre muḥtāc eylemez ammā verem balġamī olursa rādiʿleri tebrīd

cihetinden eḳall (16) olup muḥallil olanı tesḫīn cihetinden ekṣer olmaḳ gerekdir ammā verem-i raḥm ṣulb (17) olursa anıñ ʿilācı iddihān-ı müleyyinedir ki beyān eyledik cümleden dühn-i vezz (18) ve dühn-i uḳḥuvān ve şemʿ-i ʿasel ve ṣufret-i beyż bir yerde merhem olunup żımād olunsa (19) merhem-i rüsül bu bābda ziyāde mücerrebdir ḫuṣūṣan varaḳ-ı ḫaṭmeyi dühn-i vezz maʿan bir hāvanda

[236b]

(1) daḳḳ ve żımād eylemek ziyāde nāfiʿdir **bāb-ı ḫāmis keṣretü't-ṭamṣ beyānındadır** Türkīsi (2) ḥayż ziyādeligi dėmekdir bunuñ sebebi ya imtilāʾ-i bedendir demden ki ṭabīʿat anı (3) defʿ ėder bu ḳısmıñ ʿalāmeti imtilāʾ-i vech ve ceseddir ʿurūḳ-ı memlū olmaḳdır (4) ve bedeniñ dem-i seyelānıyla ḳavī olmasıdır ki ḥalli üzere olup müteġayyir (5) olmaya böyle ki ola dem münsedd gerekdir meger nabżda ve levninde teġayyür ẓāhir ola bu (6) nevʿden bir ḳısmı daḫı demin rikkati ve ḥiddeti içindir ʿalāmeti żaʿf-ı beden ve ṣufret-i levn (7) ve demin mecrā ve refʿiligi ve tesḫīnligidir ve sürʿat-i ḫurūcu veremiñ ṣufrete levni (8) māʾil olduġudur bir nevʿ daḫı ruṭūbet-i balġamīyeniñdir ġalebesinden olur ki (9) ol ruṭūbet ʿurūḳun efvāhınıñ ḳuvvet-i māsikesini irḫā eylemişdir bu nevʿ daḫı sevdāvīdir (10) ki ḥārrdır müfettiḥdir miṣāl ṣafrā efvāh-ı ʿurūḳu teftīḥ eylediginden olmuşdur bunlarıñ (11) ʿalāmeti ḫātūn gėce ile bir ḳaṭʿa-ı ḳaṭanı fercinden taḥmīl ėde ve ėrtesi iḫrāc ėde (12) ve baʿde'n-nefş ġusl ėdip ḳaṭına naẓar oluna ol maḥallde ḫılṭ ġālib şeklinde (13) ve levninde maʿlūm olur eger keṣret-i ṭamṣ bevāsīrden olursa fem-i raḥm meftūḥ (14) olduġundan olur veya ḳurūḥ-ı raḥm olursa yaʿnī raḥmde çıban olursa (15) ya aḳıp velādetden veya ʿusret-i velātde vākiʿ olmuş ise her birini maḥalline göre (16) beyān ėderiz meṣelā ḳurūḥ ve bevāsīriñ ʿalāmetleri ve ʿilācları keẓalik mevżiʿnde (17) ẓikr olunur ammā seyelān-ı ṭamṣ imtilāʾdan ise ʿilācı faṣd ėdip ṣedyleri (18) rabṭdır ve ṣedyleriñ taḥtına ḳızmış ḳazāzlar vażʿ ėtmekdir ve ḳurṣ-ı kehrübāyı eşribe-i (19) ḳābıża ile ẓevb ve şarāb ėtmekdir ġıdāsın summāḳ ile maṭbūḫ ferārīc ve ʿades

[237a]

(1) ʿunnāb ile maṭbūḫ ola ve noḫūd anı ki maʿa emīrbārıs terbiye olunmuş ola anlardan (2) ėdeler ve rummān-ı ḫāmıż yedireler zīrā aġdiye-i meẓkūre demi iṭfā ve seyelānını (3) menʿ ėder fevākiheden rummān ve tuffāḥ ve kümmeṣrā vėrmek gerekdir baʿde

misk ve cülnār (4) ve ṭoraḳ otu ve şebb-i yemānī ve tengār ve ʿafṣ ve ḳıṣṣāu'l-kendir ve aḳākiyā dem-i aḫaveyn (5) ṭīn-i Ermenī ve ṣamġ-ı ʿArabī ve evrāḳ-ı ās bu cümlesin bir yerde daḳḳ ve münḫal ve sükkerli (6) yapraġı māʾyla ve ṣufret-i beyż ile taʿcīn ve fetāʾil ėdip vāḥiden baʿde vāḥid raḥmine (7) ṭoġru tedāḫül ve fercinde götüre bi-emrillah taʿāla seyelān-ı ṭamṣı ḳaṭʿ ėder bunuñ (8) emṣāli aḳrābādīnde çoḳ beyān olunmuşdur fe-emmā seyelān-ı mirḳat-ı dem ve ḥareket-i (9) demden ise ġıdāsın ve şarābın taʿyīn ėyledigimiz üzere vėrip nihāyet bu nevʿde (10) faṣd olunmaya eger seyelān-ı ṭamṣ aḫlāṭ-ı erbaʿanıñ biriniñ ġalebesinden ise (11) ẕalikü'l-ḫılṭı istifrāġ ėdip rutūbāt-ı ḳābıża ve şarāb ve ġıdāsın keẕalik ḫılṭa (12) münāsib vėre yaʿnī aña müteʿalliḳ şerbetler ile ʿilāc ėde ve imtilāda naḳl ėyledigimiz (13) ferzice ki eczāsı sebaḳ ėyledi anı fitīl ėdip götüre ammā seyelān-ı ṭamṣ (14) ʿusr-ı velādetde ʿaḳıp ve velādetde peydā olmuş ise nevʿ-i evvelde beyān ėyledigimiz ġıdā (15) ve şarāb ve şiyāfātla ʿamel ėde nihāyet faṣd olunmaya ve eger seyelān-ı ṭamṣ ve ḳurūḥ (16) ve şiḳāḳ ve dübeyle sebeb olmuş ise nevʿ-i evvelde olunan ʿilācla muʿālece ėdip (17) hemān faṣd olunmaya **bāb-ı sādis iḫtibāsü'ṭ-ṭamṣ beyānındadır** eger sebebi verem-i raḥm (18) ise ʿilāc evrām-ı raḥmda beyān eyledigimizdir eger sebeb ḳıllet-i dem ise ʿalāmeti (19) bedeniñ lāġarı ve ṣufret-i levn ve taḳaddüm-i istifrāġ ve dāʾimā ac olup cūʿa mübtelā

[237b]

(1) olmaḳdır ʿilācı ḳalbi ve miʿdeyi rubūbāt ve müferriḥātla taḳviyet vėrip ġıdāsın (2) taʿdīl ėdeler yaʿnī aġdiye keṣīrü'l-ġıdā olanı yedireler eger iḫtibās-ı ṭamṣ ġılẕet-i (3) demden ise ya ḫılṭ-ı ġalīẓden ya burūdetden ise buḫārı ʿurūḳu teng ėde ʿalāmeti (4) baṭīʾ-i nabż ve ġılẕet ve ṣıḳl-ı nevmdir ʿilācı beẕr-i kerefes ve şemr ve anīsūn ve gül-be-şeker (5) tenāvül eylemekdir yāḫūd persiyāvşān ve müşk-ṭarāmişīġ üçer dirhem alıp daḳḳ ve saḥḳ (6) ėdip on dirhem sükker ile imtizāc vėrip baʿde birincāsef ve beẕr-i kerefes (7) ve kürnüb ve temr ve iklīlü'l-melik ve şebb ve ebhel ve seẕāb bunlardan daḫı üçer dirhem (8) żamm ėdip cümlesi ḫalṭ olunduḳdan ṣoñra mecmūʿndan on direm otuz direm (9) sükker ile sefūf ėdip istiʿmāl ėde bāḳī ḳalanı ġaly oluna kifāyet miḳdārı (10) sükker ḫalṭ ėdip cüllāb ėdip içeler yāḫūd besbāse ve sünbül ve ḳaranfil veya (11) ḳāḳūle ve ḳusṭ ve cevz-i bevvā ve dār-ı ṣīnī ve fiḳāḥ ve adḫīr berāber ėdip bulġur gibi olunca (12) daḳḳ ėdeler ve māʾ ile ġaly oluna ve māʾ ḳalmadıġı gibi bir kīse içre ḳoyup

göbegine (13) uralar belki ḳasıġa daḫı tekrār-be-tekrār tesḫīn ėdip vaż‘ ėdeler eger iḥtibās-ı (14) ṭamṣ ferbihlikden ise ve yāḫūd mecrātınıñ olduġundan sedd ola ‘ilācı şāfin (15) ṭamarından faṣd ba‘de riyāżat ėtdirip sirkencübīn ve sekbāc tenāvül ėtdireler ve (16) zencebīl ve ‘āḳırḳarḥā ve mey‘a-ı yābise ve ‘ūd ve cāvşīr ve muḳl ve şūnīz ve ḥummuṣ-ı esved (17) bir yerde berāber daḳḳ ėdip fercine buḫūr ėdeler yāḫūd çam saḳızı ve cāvşīr ve (18) iblis ṭırnaġı ve kendir bir yerde daḳḳ ėdip buḫūr ėdeler bir vechile ki buḫūruñ duhānı (19) raḥme dāḫil oluna **bāb-ı sābi‘ nuḳaṭu’d-dem beyānındadır** bu daḫı iḥtibās ma‘nāsınadır

[238a]

(1) nihāyet ba‘żı ‘avārıż sebebi ile verem-i ḥayżıñ ṭaġılması ve aḫlāṭ-ı ġalīẓe ile muḫteliṭ (2) olmasıdır sebebi ya ġılẓet-i demdir ya burūdetdir ya aḫlāṭ-ı ġalīẓe aḫlāṭınıñ (3) keṣretindendir ‘alāmeti tenbellik ve beden yavaşlıġı ve beyażlıġı ve ‘urūḳun yeşil yeşil olması (4) bevliñ keṣreti ve ġā’iṭ-i balġamiyye üzere olup nevmiñ ṣıḳletidir yāḫūd efvāh-ı (5) ‘urūḳda ve fem-i raḥmde südde olup müceffifindendir ki ḳabż ėylemişdir ve yāḫūd (6) burūdet-i mücemmededen olmuşdur ki yübs-i raḥm içindir ki mükeṣṣefdir bunuñ ‘alāmeti ẕikr (7) ėtdigimizdir ya verem içindir ki raḥmde laḥm münbit olmuşdur ve demāmīl içindir ki (8) büyüdükde ‘urūḳuñ femi ḍayyıḳ ėder veya ifrāṭ-ı laḥm ve şaḥmdan mesāliki muḍayyıḳ ėdip (9) mezāḥime vermişdir ‘ilācı vāfir ġıdālardır ve oturup mürtāḥ olmaḳ ve nevmiyle meşġūl (10) olup ḥammāma ṣıḳ ṣıḳ girmekdir zīrā ḥammām müraṭṭıbdır bedeni ḥāl-i ṭabī‘īsine götürür ve (11) demi keṣīr ėder eger iḥtibās-ı ṭamṣ ve perişān-ı dem yübūsetden olursa müraṭṭıbātla (12) gerek aġdiye gerek eşribedir żıddıyla ‘ilāc oluna bāḳī ḳalan verem ve ḳarḥdır ve ifrāṭ-ı (13) semendir anlarıñ ‘ilācları bu bābdan evvel sebaḳ eylemişdir **bāb-ı ṣāmin retḳ beyānındadır** (14) Türkīce aşlıḳ-ı ‘avret dėmekdir ve şol zene dėrler ki fercinin feminden nesne (15) çıḳa kūşt gibi ve yāḫūd perde gibi ve yāḫūd kemik gibi şey’ ferci südde ėde nev‘-i (16) evvel ile nev‘-i ṣāniyye ‘ilāc mümkündür ammā nev‘-i ṣāliṣe ‘ilāc olmaz ıṣṭılāḥāt-ı (17) ḫavānīne kemik aşlıġı dėrler sebebi ya ḫalḳīdir veya ġayr-ı ḫalḳīdir ya‘nī ṣoñradan olmuşdur (18) bu ḳażiyyeniñ iki nev‘i gebeligi ve ḥayżı men‘ ėder ṣāliṣ ki kim aşlıḳ dėdikleridir (19) cimā‘ı daḫı men‘ ėder retḳ ṣāḥibesine evcā‘-ı şedīde ve belā-yı ‘aẓīme ‘ārıż olur

[238b]

(1) ol vaḳt ki ḥayż göricek zamāndır nevʿ-i evvel ki gül aṣlığı dėrler eyice ḳıvāmlı (2) ālet ol maṣlaḥatı görür nevʿ-i ṣānī usṭura ile yarılmaḳ gerekdir devā-ı ġayrı ʿilāc olmaz (3) nevʿ-i ṣāliṣ beliyyedir pulāddan ḥādiṣe olsa delmez ve külenk küregin ile kendi (4) ursa batmaz ve kırılmaz ve ayrılmaz bu nevʿe ʿilāc olmaz böyle zeniñ ferci ġāyetle ṣaġīr (5) olur ve vasaṭında bevl-i cūyān ėdecek miḳdārı bir delik olur felāsife bu maʿnālara (6) çoḳ nevʿ cevāb vėrmişlerdir cümleden ṭāliʿiñ delāletinden olur ve sebebi ʿiṭādır (7) kevākib ṣavābından seḥābı olup menḥūs olanıñ böyle ṭāliʿde bulunup zühre ile (8) merīḥ sāḳıṭ ve recül terbiʿan naẓar ėdip sābiʿde menkibü'l-feres nām kevākib ile müşterī (9) cemʿ olduġundandır dėmişler ve Allah taʿāla aʿlem ve aḥkem men külli şeyin **bāb-ı tāsiʿ marażü'r-recā** (10) **beyānındadır** bu bir marażdır ki gebe gibi olur ve gören elbette derddir deyü ḥüküm ėder (11) gāh olur ki gebeye şebīh olan aḥvāl buña mübtelā olan ʿavrete ʿārıż olur (12) gāh olur ki baṭnında yübūset olmaḳ ile olur ve zen ḥareket ḥiss ėder cenīn ḥareketi (13) gibi ve anıñ ḥabbesi gibi belki cenīn gibi ṣaġa ve ṣola müntaḳil olur vesāʾir gebe (14) zenān gibi ḥayżı müfsid ve levni müteġayyir olur ve iştihāsı sāḳıṭ olup ferci birbirine (15) münẓamm olur aş arar sebebi keṣret-i mevāddir şiddet-i ḥarāretle munṣabb olmuşdur (16) ve yāḫūd verem-i ṣulbdür ya raḥme veya fem-i raḥme ʿārıż olur veya riyāḥ-ı ġalīẓedir (17) ki bu ḥālet ṣudūr ėder ṣaḥīḥ gebe olan ile recā beyninde farḳ budur ki recāda (18) çoḳ çoḳ teṣāvüb ve çoḳ çoḳ ceşş ve baṭn mükibb olmaḳ ve dest ve pāylar müsterḫī (19) olmaḳ ve cenīn ḥareket ėdecek zamānda ėtmemek recā ʿalāmetidir zīrā ḥaḳḳan ḥāmil

[239a]

(1) olanıñ baṭnı mükibb olmaz büyür ve ceşş ḳalīl olur ve yed ile ricli müsterḫī olmaz (2) ve elbetde bi-emrillah cenīn vaḳtinde ḥareket ėder ammā recā istisḳāya şebīh olur (3) ʿalāmet bu yeter ki istisḳāya şebīh ola da istisḳā olmaya ʿilācı dühn-i (4) ḫırvaʿ ile şarāb-ı uṣūl vėrip ayāric-i fayḳarā ve ayāric-i lūġāziyā ve ayāric-i Cālinūs (5) ile baʿde'n-naẓc ishāl ėdeler ve baʿde'l-ishāl devā-ı kürküm ve tiryāk-ı erbaʿa istiʿmāl (6) oluna ve idrār-ı ṭamṣ ėden eşyā ile taḳayyüd ėdip taḥlīl-i ayāric ėden şiyāflar ve (7) kimādlar ve żımādlar istiʿmāl oluna ve aḳrābādīnde bunuñ için vaż olunan edviyeden (8) ġaflet olunmaya eger ṣalābet raḥmden ise yaʿnī recā ṣalābet-i raḥmle olmuş ise evrām-ı (9) raḥm ṣulb olduḳda neʿilāc beyān olundu ise anıñla muʿālece oluna **bāb-ı**

ʿāşir (10) **iḫtināḳu'r-raḥm beyānındadır** bu ʿillet ṣarʿa ve ġaşye şebīhdir yaʿnī anda niçe ḥiss (11) ve ḥareket bāṭıl ise bunda daḫı böyledir sebebi ya keşret-i menīdir veya anıñ ṭaraflarından (12) iḫtibās olduġundandır böyle ki evvelā ḥarāret-i ġarīziyyeyi iṭfā ėder ve menī-i semmiyyete (13) müsteḫīl olur yaʿnī menī-i keyfiyyeti menīye müsteḫīl olur bu kerre munḳalib ve buruşur (14) ve mürtefiʿolur ve andan buḫār-ı ḳabīḥ semmī müteʾeẕẕī olur bu kerre ḳalbe ve dimāġa ėrişir (15) bu ʿillet ḥādiṯ olmaġa sebeb olur yāḫūd bunlardan olmayıp iḫtibās-ı ṭamṯdan (16) olursa sebebi ṭamṯıñ zamānı ceyyid olmaġla raḥmde mekṯi keṯīr olur menīden ʿārıż (17) olduġu gibi bunda daḫı ʿārıż olur ʿalāmeti bu ẕikr ėyledigimiz gerek menīden (18) ve gerek iḫtibās-ı ṭamṯdan olsun ẕihin muḫtell olmaḳ ve kesel ve żaʿf ʿārıż olup (19) ve sāḳlar żaʿīf olup levni ṣufret ve ʿuyūnda ziyāde ruṭūbet olmaḳdır eger muḫtebes

[239b]

(1) olan dem-i ḥayż ḳasıḳ ṭarafına meyl ėdip fuvāda vāṣıl olursa ʿaḳl muḫteliṭ olur (2) ve bayılmaḳ ʿārıż olur ve ḥiss-i bāṭıl olup ṣuyu münḳaṭıʿ olur bu meẕkūrātıñ (3) cemīʿisi semmiyyet eẕāsından ve aʿṣābınıñ żaʿfındandır ṣarʿala bu ʿillet beyninde farḳ (4) budur ki bu ʿilletiñ ṣāḥibi ʿaḳlını yitirmez ifāḳat gelmedikçe kendüye olanın ekṯerin (5) ḫaber vėrir meger emr-i ʿaẓīm ola ve bir farḳı maṣrūʿla bunuñ budur ki maṣrūʿuñ aġzında (6) zebed olur bunuñ olmaz el-ʿilācın imdi bu marażıñ ʿilācı imsāki vaḳtinde meṯelā (7) ṣarʿa miṯāl olduḳda ġaşy ʿilācın ėdeler yaʿnī laṭīf ve keṯīf rāyiḥalar ḳoḫuladalar (8) keṯīf rāyiḥanıñ şānı buḫār-ı baridi taḫlīl ve talṭīf ėtmekdir zīrā keṯīf rāyiḥadan (9) raḥm-i neṯībe ḳaçar sebebi teneffüründen ve rāyiḥa-ı ṭayyibeye ṭabʿan şavḳındandır ve biri daḫı fem-i raḥmi (10) edhān-ı ḥārre-i ʿıṭriyye anda misk ü ʿanber ve ġāliye müşk-i maḫlūṭ ola ve tedhīn (11) ve sāḳların ve efḥādın daḫı ẕikr eyledigimiz dühn-i muʿaṭṭardan gāh gāh delk ėdeler (12) ve sākınlarından iḫticām oluna ve üẕnüne çaġıralar ve şaʿrından çekeler vaḳta ki ġaşysi (13) gidip ve ifāḳat gide ve gele eşribe-i münāsibe-i mülaṭṭıfa vėrip aġdiye-i ṭayyibe (14) ile taġaddī ėdeler ve ḫubūb-ı ayāricāt-ı kibār ile ishāl ėdeler baʿde ki naẕc vāḳiʿ (15) ola meṯrūdīṭūs ve şeliṯā ve bunlara müşābih maʿācīn vėreler ki biz anı ve ḫāṣṣasını (16) aḳrābādīnde beyān eyledik ammā naẕc ẓāhir olmadın fi'l-cümle mübāderet ėtmeyeler (17) eger bu maraża mübtelā olanıñ zevci yoġısa tezvīc ėdeler ta kim raḥminiñ seddiñ (18) feṯḥ ėde

ve fikrini cimāʿa ṣarf ėde bayılmaḳdan ḫalāṣ ola meger ḥādiṯeden ġaşy ʿārıż (19) ola ve zevci olan kimesneye lāzımdır ki ṣedyyesin temellüs ve teʿannaḳ ve fem-i raḥmine

[240a]

(1) muʿaṭṭar iddihān ṭılā oluna eger raḥmden ruṭūbet nüzūl ėderse ʿaẓm fāʾide ėder (2) ammā ol iḥtināḳ-ı raḥm ki iḥtibās-ı ḥayżdan olmuş ola anıñ ʿilācı ẕikr ėyledigimiz (3) müdirrātdır ki iḥtibās-ı ṭamṣda beyān olundu **bāb-ı ḥādī ʿaşer raḥmde verem olmanıñ** (4) **keyfiyyeti ve ʿilācı beyānındadır** imdi maʿlūm ola ki bunuñ sebebi ya sūʾ-i mizāc-ı bārid- (5) dir raḥmi żaʿīf ėylemişdir ġıdādan vāṣıl olanı riyāḥa müsteḥīl ėder ve yāḫūd berdiñ (6) keṣāfetinden raḥme vāṣıl olan müctemiʿ olur bu ikisiniñ ʿilācları ayāricāt-ı (7) kibārdan ayāric-ı Cālinūs ve ayāric-ı fayḳarā ile ishāl ėyledikden ṣoñra cüvāriş-i (8) kemmūn ve eşribe-i münāsibeden şarāb-ı uṣūl ve māʾ-i uṣūl ki cüvāriş-i kemmūn anıñla ẕevb (9) ola münāsibdir ve ḫuḳneler ki bu bābda ẕikr olundu aḳrābādīnde ʿamil olunup (10) ferziceler ile ve tekmid ile muḳayyed olup eşyā-ı müsaḫḫine ve müfettiṣe riyāḥ ve nefḫa-ı raḥmi (11) müzeyyildir mübāderet oluna bunuñ devāsına müteʿalliḳ eşyāyı aḳrābādīnde göreler (12) **bāb-ı ṯānī ʿaşer taḥkīkü'r-raḥm beyānındadır** oġlan yatağı gicimek bu ʿillet neʿūẕü (13) bi'llah erkek ibnesi gibidir egerçi degildir ammā buña mübtelā olan zen rūz ve şebde (14) eyice ālet ele götürmeyip kendüyü cimāʿ ėtdirmese ṣabr ėdemez ve bir nevʿle cimāʿ ister (15) ki ālet raḥmiñ ḥikkesini döge döge dökdüre böyle olsa bu maraż aḫlāṭ-ı ḥārre (16) ṣafrāviyye veya balġamiyye-i maliḥa būraḳıyyet olur yāḫūd ākile-i sevdāviyyedir ki hem (17) muḥakkikiñ hem maḥallī taḥkīki eger cimāʿ olunmazsa fısḳa fısḳa ḳabardır gāh olur ki (18) menī-i ḥārrdan olduġun olur nitekim biz bunu yaʿnī menī-i ḥārrdan olduġun (19) ibnede beyān ėyledik mebḥaṯ-ı sābıkadan maʿlūm olur ʿilāc ẕelikü'l-ḫılṭı faṣd ile

[240b]

(1) ve ishālle tenḳıye eylemekdir ve fem-i raḥme bārid ṭılālar ėylemekdir ve ṣūret-i menī edviye (2) ve aġdiye-i bāridde laṭīfe ile talṭīf ve taʿdīl ėylemekdir ġıdāsın māʾ-i şaʿīr ile ʿades-i (3) maṭbūḫ ve mülūḫıyā ve ābkāme ve ḥass ḳısmından eylemekdir **bāb-ı ṣāliṯ ʿaşer bevāsīr-ı raḥm** (4) **beyānındadır** bunuñ ḥudūṯu ḫılṭ-ı sevdā ve bedendir cidden ʿilācı aḫlāṭ-ı sevdāviyyeyi (5) istifrāġ ėdip aġdiye ve eşribe ile taʿdīl-i mizāc ėylemekdir ve ol ruṭūbetle dürdī-i (6) dem gibi gelir anı tenḳıye ėdip dühn-i nerces ve

dühn-i sūsen ve mürdesenk ve iḳlīmā-i (7) fiḍḍa ve zeyt-i ḫārr ve şemʿ-i ʿasel ile merhem ėdip bevāsīr-ı raḥme ṭılā oluna bu nevʿden (8) biri şiḳāḳ-ı raḥmdır bunuñ ʿilācı merhem-i ḳayrūṭī iledir eyle merhem ki şemʿ ve dühn-i benefsec (9) ve luʿāb-ı beẕr almaḳ ile maḫlūṭ ola ḥāṣılı ol ʿilācla taḳayyüd oluna ki biz anı bevāsīr-ı (10) makʿad baḥṣinde beyān ėylemişizdir şiḳāḳ-ı raḥmde şāʿir dėmişdir **rubāi**

zen rā be-raḥm (11) şiḳāḳ gerded ço ʿayān

bīnid elemi ki der-neyābed beyān

sudeş dāred müleyyen ez rāh-ı (12) devā

iken nereset ġabıżeş ġayrı ziyān

taʿlīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ sifr-i ḫāmisi (13) **on dört bābı müştemildir bāb-ı evvel ḳurūḥü'r-raḥm beyānındadır** imdi ḳurūḥ-ı (14) raḥm ki veled yataġında dümmel olmaḳdır ʿalāmeti vecaʿ-ı şedīd ve ḍarabān ve ḫurūc-ı demdir (15) ve gāh bī-gāh ḥummā ve ʿaṭaş olmaḳdır ʿilācı ʿırḳ-ı bāsılīḳdan faṣd ėdip şarāb-ı (16) benefşe ve ʿunnāb tenāvül ėylemekdir ve ġıdāsı māş ve levz ve ısfanāḫ yemekdir eger fetḥ (17) veya hetkden olmuş ise marīże māʾ-i ḳumḳumadır teclīs eyi ʿilācdır māʾ-i ḳumḳum deyü (18) bu terkībe dėrler ki ʿafṣ ve ās ve ḳışru'r-rummān bellūṭ ve zerr-i verd ve ʿades ve (19) birinc ve cevz-i serv ve yapraġı ve ṣemeretü'ṭ-ṭarfā bu cümleyi berāber ġaly ėdip bir miḳdār

[241a]

(1) māʾ-i zebīb-i ʿubeydī daḫı żamm ėdip içine āb-zen ṭarīki üzere gireler ve zen kendi de (2) ḥaṣālubān ve anzerūt ve demü'l-aḫaveyn ve şebb ve ḳışru'r-rummān bunlardan saḥḳ olunduġu (3) ḥālde fercine yaʿnī raḥminde ferzice ėdip taḥmīl ėde aḳrābādīnde muṭavvel ferziceler (4) vardır bunuñla devā bulmazsa anlara mürācaʿat ėdeler ve bu ḳażiyye için vażʿ olunan (5) ḥuḳnelerden her ḳanġısı ėderse kil-i Ermenī iżāfe eger ḳurūḥ vaḳt-i teftīḥde elem vermiş (6) ise dühn-i verd ve dühn-i benefsec ve sükker ve kil-i Ermenī ile ḥuḳne ėde dem ve ḳayḥ naẕīf olur (7) ledġi münḳaṭıʿ olmaya iḫtiḳān olunmaya ammā ḳayḥ naẕīf olup cereyānı bir miḳdār sākin (8) olduḳda merhem-i bāsilīḳūn ve dühn-i verd ile ḥuḳne olunsa eger mādde meyl ėderse (9) idrāra taḳayyüd oluna cümleden büzūrāt-ı erbaʿa ki muḳaşşer ve medḳūḳ ve müstaḥleb şekl ola (10)

bir miḳdār ḫaşḫāş ġaly ėdip ve ṣuyundan verile ve bir miḳdār żamġ ve keş̱īrā ve (11) ʿırḳu’s-sūs daḫı iżāfe oluna amma bu eczā-ı habb mütesāvī olmaḳ gerekdir bu kerre murād (12) ėyleyip içmek diledikçe üç dirhem bundan alıp şarāb-ı ḫaşḫāş ile kifāyet miḳdārı (13) müz̤evvib içeler eger ḳayḥ cārī ise imdi ḳayḥı bāl şerbeti ve ṭabḫ irsā ile ġusl ėdip (14) umūr-ı mez̤kūra ile ḥuḳne oluna eger ḳurūḥ vecaʿ-ı şedīd ile ise afyūn ve zaʿferān (15) ḳız emzirir ʿavret şīri ile z̤evb ola birer rīşe telvis oluna raḥmiñ ḳarḥası üzere (16) vażʿ ola ta kim ḳuvvet sāḳıṭ olmaya ve vecaʿ sākin ola **bāb-ı ş̱ānī tünūʾu’r-raḥm beyānındadır** (17) zeniñ raḥmi yumrulanıp ṭaşra çıḳmaġa ḍėrler bunuñ ḥudūs̱u ya esbāb-ı ḫāriciyyeden (18) olur ceẕb-i meşīme veya ceẕb-i cenīn-i meyyit gibi buña zeniñ gāh olur ki ḳıçı üzere (19) düşmesi sebeb olur ya ḳatı ġuṣṣadan ʿārıż olur ol vaḳt aʿżāda istirḫā

[241b]

(1) ve bedende żaʿf olur bu kerre raḥm ṭarınır ḫārice çıḳar yāḫūd esbāb-ı dāḫiliyyeden (2) olur ki ruṭūbet-i balġamiyye lezcedir biʾż-żarūrī müzliḳe olmaġla raḥmı çıḳarır ʿalāmeti (3) vecaʿ-ı ʿaẓīm ve iʿṭā-i mez̤kūrada teşennüc ve raʿşe ve belā sebeb ḫavf ėtmek ve ḳasıḳda (4) müdevver nesne ḥiss olmaḳdır ʿilācı eger ruṭūbet sebebiyle ise edviye-i müshile ile (5) balġamdan bedeni tenḳıye ėylemekdir ve raḥmden iḥtiḳān olunmaḳ lāzımdır ve āb-zen ėdip (6) bu emirde vażʿ olunan ferziceler ile ʿilāc eylemekdir ve bir miḳdār şarāb-ı ḳābıżda (7) balamūṭ varaḳı ve ṭarāş̱īş̱ ve ʿafş ve ḫarnūbun meblūl ve baʿde ġaly ve cüzʾi aḳāḳiyā (8) ve sükk ve rāmik daḫı saḥḳ ėdip ḫalṭ ėdeler bu defa zen iki yan başın ḳaldırıp (9) bir kimesne aña bu mez̤kūrātı ḍımād ėdivere baḳıyyesin ḳasıġına ve ferci eṭrāfına (10) ḍımād ėdeler baʿde heẕāüʾl-muʿālece edviyeleri ḳābıża ile ve revāyiḥ-ı ṭayyibe ile baḳıyye olmuş (11) ola ferziceler götüreler bu edviyeleri tekrār be-tekrār ėdeler ḳaç kerre ʿamelinden (12) şoñra ferziceyi terk ėdeler ta kim raḥm ḥāline rücūʿ ėde eger tünūʾ-ı raḥm esbāb-ı ḫāriciyyeden (13) olmuş ise yaʿnī nehḍden ve ısḳāṭdan ve ol ḳısmıñ ʿilācı ve edviye-i müshilesi (14) ve eşribe ve aġdiyesi bizim muḫtasar baḫş̱ında z̤ikr ėyledigimiz edviyelerdir ve ʿilāclardır (15) ve Allah taʿāla aʿlem **bāb-ı ş̱āliş̱ evrāmuʾl-ḫuṣyeteyn beyānındadır** ricāliñ ḫayaları (16) ve anıñ ḳurbunda olan ʿurūḳ beyānındadır eger verem kīsede ise aña delālet (17) ėder ki ḥārr ola veya bārid ola ammā verem beyżede olursa maʿrifeti (18) ʿasīrdir zīrā

beñžiñ levni bāyin degildir ve lems olunmaḳ ḳābil olmaz ḥārr olan (19) veremden ḥarāret mevżiʿ ve ḥumret ve ḥārr olur zīrā ʿużv-ı meẕkūr reʾs-i aʿżādır

[242a]

(1) anda olan maraż cümle bedende ḥummāya icāb ėder gāh mādde-i müverrime giden beyżden (2) intiḳāl ėder vaḳt olur ki intiḳālden żarar olmaz maḥall olur ki kīs ḳasıḳda (3) olur sebebi ḥiddet-i māddedendir ki düşer beyżeler aṣılı ḳalır baʿde kīse (4) evvelkiden berk olur bunlarıñ ʿilācı eger ḥārr ise faṣd ve istifrāġ-ı ṣafrā ve (5) telyīn-i ṭabīʿat ve taḳlīl-i ġıdādır ve lüḥūmdan hecr ėdip taʿdīl-i mizāc ėylemekdir ve üzerine (6) dühn-i verd ve ʿuṣāre-i hindībā ve ḥass ve küzber-i raṭb ġaly dühn-i verd ile āmīḫte ėdip (7) żımād gerekdir bu ẕikr ėyledigin ʿilāclar radʿ içindir yaʿnī māddeniñ inṣābından menʿ (8) ėdicidir İbn-i Ṣarāfiyūn ve ṣāḥib-i Mūcez tecrübe ėyledim zehr-i benefsec ve fūl daḳḳ ve (9) saḥḳ ėdip nāʿim olduḳda üzerine ʿuṣāre-i hindībā daḳḳ ḫamīr gibi olunca (10) maʿcūn olunup ṭılā oluna mübārek ʿilācdır dėmişdir keẕalik bābūnec ve ḫaṭmī (11) ve fūl ve beẕr-i kettān bir yerde küzber-i raṭb ve yāḫūd maʿdūnes māʾ ile taḫmīr żımād oluna (12) kemmūn ve kürnüb ve zebīb-i belād-ıʿacem bir yerde maʿcūn gibi olunca daḳḳ ve saḥḳ olunup żımād olunsa (13) ġāyetle aʿlādır ammā verem ki balġamī ola ʿilācı munżicāt ile nażc vėrip hemi nażca (14) ḥaṣr ėylemekdir meṣelā daḳīḳ-i baḳla ve daḳīḳ-i ḥulbe şarābla maḫlūṭ olduġu ḥālde żımād (15) oluna nażc vėrir bunlardan eblaġı şaʿīr-i medḳūḳ ve kemmūn ve bābūnec ve iklīlü'l-melikdir (16) bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ve şarāb-ı verd ve yāḫūd ḫamīr ile taḫmīr ėdip żımād oluna (17) ve ḳaḍībi baḫşına dühn-i zanbaḳ taḳṭīri ʿacībü'n-nefʿdir ammā verem-i ṣulb ise sevādı (18) istifrāġ ėdip dünbe-i żaʾnnide cemʿ olan vesaḥdan bir cüz ve şaḥm-ı baḳar bir cüz ve (19) sāḳ-ı cemel muḫḫu bir cüz dühn-i verd ya dühn-i sūsen ile bir yerde daḳḳ ve saḥḳ maʿan merhem

[242b]

(1) merhem miṣāl ėdip żımād oluna ammā verem rīḥī olursa mesḥūn nuḫāle ve mesḥūn (2) ṭarı tekmīd oluna **bāb-ı rābiʿ ḳurūḥü'ẕ-ẕeker beyānındadır** Türkīsi ḳaḍībde demāmīl (3) olmaḳdır bu maʿnā iki ḳısımdır ya dāḫilde ya ḫāricde ola eger dāḫilde olursa (4) ḳurūḥ-ı meṣānedir ẕikr ėyledigimiz ʿilāclar kāfīdir o cümleniñ biri bint emzirir ʿavret (5) lebeni ile dühn-i benefsec taḳṭīr olmaḳdır yāḫūd şiyāf-ı māmīṣā ile bint emzirir zen

şīri (6) bir yerde ẕevb oluna ve ḳaḍībi bahşına taḳṭīr ėdeler ve şol ġıdāyı iġtidā ėtdireler (7) ki ḥulv olup lezc ola ḫınṭa aşı ve erişte gibi ammā verem ḫāricde ise bu nevʿ (8) firenk zaḥmeti degil ise daḫı ġayrı degil ise ġayrı degildir meger usṭuradan ola (9) ve yāḫūd murdārlıḳ cihetiyle aḥmer ve muḳayyiḥ ḳabarcıḳlar ola bunuñ ʿilācı mürdesiniñ (10) merhemi ve merhem-i ḫalldir ve dühn-i verd ve ḥall ve ḥabbu'r-rummān-ı maḫmuż bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ile (11) merhem ėdip ṭılā ėylemekdir ve fi'l-cümle mużırrātından ictināb ėdip ġıdāsın taḳlīl (12) ėtmekle ḫılṭ-ı ġālibe istifrāġ ḳılmaḳdır eger ẕikr ėyledigimiziñ ġayrı ise yaʿnī firenk (13) zaḥmeti ise aḳrābādīnde anıñ için vażʿ olunan ḥubūb ve sefūf ve buḫūr ile devā (14) oluna **bāb-ı ḫāmis fıtıḳ beyānındadır**

Türkīsi debelikdir bu nevʿden biri ḳasıḳ-ı (15) teşḳīḳdir maʿlūm ola ki cild-i baṭnıñ dāḫilinde olan ġışāya ṭāḳī dėrler andan (16) içeride olana ʿaḍal dėrler andan içeride olana bāriṭāt dėrler bunlardan (17) içeride olana şerb dėrler bundan içer ve olana emʿā derisi ḍerler fıtıḳ ki yarılmaḳ (18) ve debe olmaḳdır ġışānıñ yarıldıġiçindir ve aña dāḫilinde muḥtebes olan cism nüfūẕ (19) ėyledigiçindir yāḫūd iki mecrānıñ ittisāʿındandır ki ol iki mecrā ünşeyeyn ġālibidir

[243a]

(1) ve yāḫūd ikisiniñ mabeyni mişraṭ olduġundandır bu taḳdirce ünşeyeyn kīseye nüfūẕ (2) ėder ya şerb veya bāriṭātdır veya emʿā ḫuṣūṣan aʿver-i meşrūṭidir ya rīḥ-i ġalīẓ (3) bu mābeyne nüfūẕ ėyledigindendir eger teşrīṭ şerbde ise veya ruṭūbet-i māʾiyye veya demeviyye (4) veya bunlarıñ ġayretden ise bu ḳısma debelik dėrler gāh olur ki kīse nüzūl ėdemez (5) belki ḳasıḳda muḥtebes olur her ki kīsede olmaya isim ʿāʾile-i fıtıḳ tesmiye olunur ve (6) nefsü'l-emrde ol fıtıḳdır eger fıtıḳ göbekden ʿālī ola radī zīrā emʿā-ı diḳāḳ (7) nüfūẕudur böyle ki ola ḳuluncdan bir nevʿdir ki aña īlāvus dėrler evvel olmaḳ (8) īcāb ėder sebebi işḳāḳ ve ittisāʿ ya ruṭūbet-i müzliḳa veya ruṭūbet-i muraḫḫiye veya behż (9) ve ṣavt-ı ʿālī ve sıḳṭ ve ḳayʾ-ı muḥkemden olur şeyḫ reʾis eṭibbā rīḥ ḳavī ve imtilā iken (10) cimāʿ-ı zen bihi bālāʾ-i merd-i rākibe şāddır ve anı maḳūlu mücemmiʿ ėtmek inşiḳāḳ esbābındandır (11) fi'l-cümle ḥabs-ı rīḥ veya ḥabs-ı ṣıḳl daḫı inşiḳāḳa sebeblerdir el-ʿilāc bu fıtıḳıñ ʿilācı (12) ḫuṣūṣunda elzem olan imtilāʾ-i ṭaʿām ve şarābı kendüye ḥarām ḳılmaḳdır ve ḥareket-i (13) ḳaviyye ve cimāʿ żarardır ammā ḥareketiñ ve cimāʿıñ ażarrı baṭn-ı şebʿān iken olandır eger (14) żarūrī olursa ve cimāʿ iḳtiżā ėderse ḳasıġı rifāde ile merbūṭ ḳıldıḳdan ṣoñra (15) ėde ve neffāḫ

ġıdālara perhīz ėde ve çoḳ māʾ içmeye zīrā keşret-i şürb irḫā ėder (16) ve baʿde'l-ekl ẓahrı üzerine yata ve oturup ṭurduḳda merbūṭ ola ve bitirmege (17) saʿy-ı ziyāde ola eger mümkün olmazsa ḥıfẓ ėde ta kim ziyāde olmaya ve baġlamazdan (18) ve bitirmezden evvel şaḳḳ olduġu hīnde ol cismi içeriye redd ėde eger māʾdan (19) ve rīḥden ise taḥlīl ėde ve māddesin iḫtirāz ile istifrāġ ėderek meneʿa cidd ėde

[243b]

(1) bu defʿa cevz-i serv ve serv ve evrāḳa ve ās ve zerr-i verd ve şebb-i yemānī ve summāḳ ve ʿafṣ ve ḳışr-ı rummān (2) ve anzerūt ve ṣabır ve kendir ve uşaḳ ve muḳl bu cümle daḳḳ ve saḥḳ ėdip her biri mütesāvī (3) olduġu ḥālde māʾ-i ās ile ve ökse ve ḳanṣ-ı semek ile bir yerde daḳḳ ile merhem ėdip (4) meşrūṭ maḥalline ṭılā oluna bu fıtıḳ ḥuṣūṣunda ʿilāc ʿasīrdir ammā her ne ḥāl ise envāʿ (5) ve eṣnāfın ki eṭibbāda dīde-i nihān-ı cān gibi pinhān ėylemişlerdir bu faḳīr ki müʾellif-i kitābdır (6) anı bilā-ketm beyān eyledim aña göre maḥalline mürācaʿat oluna **bāb-ı sādis ḥadabar ve riyāḥ-** (7) **ü'l-efrise beyānındadır** ki Türkīsi gögüs veya arḳa yumru olmak beyānındadır muṣannif-i (8) ḳānūn burada iki ayak köklerinde vāḳiʿ olan yelleri beyān ėylemek deyildi ammā bu (9) degildir ki maḳṣūdu yel beyānı ola belki ayaḳları teʿavvüc ėden eryāḥı beyān ḳaṣd (10) eylemişdir yaʿnī nā-puḫte māddeler mütevellid olur ve anda ḥarāret żaʿīf olup hażm (11) eyi olmaz ekşeriyā bu maʿnālar eṭfālde çoḳ olur sebebi riḳḳatından evvel ṭaʿām vėrirler (12) bu kerre ṭaʿām evveline ḳalır ve andan ruṭūbāt-ı ġalīẓe ve riyāḥ mütevellid olur bu kerre (13) arḳa ʿaẓmlerine yel ėder ol taḳdīrce sāḳı bāṭnına süddeʿārıż olur buḫār-ı (14) ġıdāyı mesdūd ėtmekle mevādd esfele nāzil olmaz bu marażlarıñ sebebi ya ḫāricdendir (15) ya bedītdir eger ẓahr ʿaẓm ḫalefine meyl ėderse cezbe-i mūcizedir ve eger muḳaddeme meyl ėderse (16) aña iltivā dėrler ʿilācı ruṭūbāt-ı müzliḳa ḳanġısı ise istifrāġdır ve taʿdīl-i mizācdır (17) ve felc ʿilāclarında vażʿ ėyledigimiz ʿilāclar ile fıḳrātı redd ėtmekdir ve ol kimādāt (18) ve żımād ėtmege fālicde beyān ėyledik anıñla tekmīd ve tażmīd ėylemekdir ve edhān ve merūḥāt (19) ile keẓalik tedhīn ėylemekdir ve aḳrābādīnde beyān ėyledigimiz tedbīr ile taḳayyüd ėylemekdir

[244a]

(1) anda fevāʾid çoḳdur **bāb-ı sābiʿ vecaʿu’ẕ-ẓahr beyānındadır** gāh olur ki vecaʿ-ı ẓahr balġam (2) birden olur ʿalāmeti vecaʿıñ iştidādı ile sükūn vaḳtinde maʿlūm olur ve (3) leyālīde ve şitāda ve burūdda iştidādından maʿlūm olur ve lems olunduḳda burūdetden (4) ḥiss olunduḳda yaʿnī maḥall-ı vecaʿ telmīs olunduḳda bārid olursa burūdetden idigi (5) maʿlūm olur gāh olur ki vecaʿ-ı ẓahr ḥaml-ı ṣaḳīlden ve ḥareketden ve cimāʿdan ve (6) aḍlāʿda żaʿf olmadan ya veremden ya ḥarāretden ya vecaʿ-ı āḫerden olur ʿalāmetleri (7) gāh vecaʿ-ı ẓahr ʿırḳ-ı ʿaẓīm imtilāsından olur ki ol ʿırḳ-ı ʿaẓīm ṣalābet üzere mümtedd (8) olur nitekim iḫtibās-ı ḥayż ve iḫtibās-ı dem nifās veya iḫtibāsından olduġu (9) gibi bunuñ maʿlūmu niçe müddet cimāʿdan baʿīd olup ẓahrında vecaʿ olmaḳladır bir ʿalāmeti (10) daḫı teḳaddüm-i vecaʿ dır ṭūlen ve imtidādıdır ʿarażan gāh olur ki vecaʿ-ı ẓahr iḫtibās-ı ṣıḳlden (11) olur sebebi ṣıḳliñ müzāḥamesi için olur ve ṣıḳl zāʾil olmaġla ol müzāḥame zāʾil (12) olur el-ʿilāc eger vecaʿ-ı ẓahr balġamdan ise ḥanẓal ile muḳavvī ayāric ile ve şaḥm-ı (13) ḥanẓal ile balġamı istifrāġ ėder eşribeden sikencebīn büzūru ve māʾ-i ʿırḳ-ı sūs (14) ile ya sirkencübīn-i ʿunṣulu şarāb uṣūlle içireler māʾ-i kerefes ile sirkencübīn büzūru (15) daḫı aʿlādır içirmek bunlar ile defʿ olmazsa İbn-i Masūya ḳavli üzere vecc (16) ve ḫummuṣ-ı esvedi māʾ-i ḥārrda yek şeb ve rūz teblīl ve taṣfīf ol māʾ ile sikencebīn-i (17) ʿunṣulu içireler ve ġıdāsın ferārīc ve üveyk ve kebūter küçük ėdeler bunları (18) ṭoraḳ otu ve ḫummuṣ-ı sevdā ile taṭbīḥ olup iṭʿām oluna eger laḥm-ı żān ile (19) helyūn iṭʿām olunursa daḫı cāyizdir ve ẓahrına gāh gāh ḳusṭ ve sūsen

[244b]

(1) ve seẕāb iddihānı ile tedhīn oluna ve tedhīnden muḳadddem bir ṣaḥīn ḳıṭʿa-ı ḫırḳa ile (2) muḥkem delk oluna baʿde tedhīn oluna bu emirde baʿżı iddihān-ı ḥārre terkīb (3) olunup aḳrābādīnde işāret olunmuşdur aña göre ʿamel ėdeler eger vecaʿ-ı ẓahr (4) imtilā-yı ʿurūḳdan ise ʿilācı faṣd ėdip ḥabs-ı menīden olmuş ise cimāʿ ėdeler (5) fi’l-ḥāl ṣıḥḥat bulur eger vecaʿ-ı ẓahr keṣret-i taʿab veya keṣret-i cimāʿdan ise ʿilācı birḳaç (6) gün tereffüh ve rāḥat ve ḥammām-ı muʿtedil ve dühn-i benefsecle ve dühn-i nercis ile tedhīndir (7) **bāb-ı ṣāmin devālī beyānındadır** bu bir ʿilletdir ki ʿurūḳ ve sāḳ-ı ḳadem müttesiʿ olur (8) yaʿnī meftūḥ olur ve vāsiʿ olur bu kerre dem sevdāvī veya balġamī veya dem-i ṣarf (9) nāzil olur ve menzil olan ʿalāmātından ve elvānından maʿlūm

olunur ekṣer ḥālde (10) bu maraż ḥaml-ı ṣakīl taḥmīl olunan ḥamāllarda ve dāʾimā ḳadem üzere ḳāʾim olanlara olur (11) ve insānıñ zaʿmınca aʿḳalī geçinen peyklerde ki şāṭr dėrler ol ẕāt-ı şerīflerde olur (12) ʿalāmeti ʿurūḳ ve zerḳānī olup sāḳ-ı ḳademde vecaʿ olmaḳdır eger demden ise (13) bāsılīḳ ʿırḳından faṣd olunup ve muvāfık cüllāblar eşribe ve gāh gāh ḳayʾ ėtmekdir (14) eger sevdādan ise ʿilācı maṭbūḫ eftīmūn ve ḥabb-ı eftīmūn veya māʾ-i cübün ile eftīmūn (15) veya maʿcūn-ı necāḥ ile māʾ-i cübün bu meẕkūrātıñ ḳanġısı olursa anıñla sevdā-yı istifrāġ (16) ėdeler eger devālī balġamdan ise ʿalāmeti bir miḳdār teverrüm ve telemmüs olunduḳda burūdet (17) ḥiss olunmaḳdır ol vaḳt balġamı ayāric-i fayḳarā ile ki ḥacer-i Ermenī ile muḳavvī olmuş (18) ola istifrāġ ėdeler eger dem-i ṣarfdan ise faṣddan ġayrı ʿilāca iḥtiyāc ḳomaz (19) hemān faṣd ėdip hindībā ve ʿunnāb ve uṣūlle ki bir yerde muġallī ola cüllāb ėdip

[245a]

(1) eşribe ola sāʾir aḫlāṭdan daḫı devālī olduḳda faṣd olunur nihāyet ṭabīʿat (2) ḥiss eylemek gerekdir ki iḥtiyāc var mıdır ve olduġu taḳdirce dem-i ṣarfdan (3) olmayacaḳ faṣd rıfḳ üzere olmaḳ gerekdir ammā ḳayʾ dem-i ṣarfıñ ġayrından elzemdir (4) dem-i ṣarfda degil eger bu ẕikr eyledigimiz muʿālecātla zāʾil olduysa ḫoş ve illā (5) ʿurūḳ-ı müttesiʿayı yarıp iḫrācı lāzımdır ta kim dāḫilinde olan faḍalāt-ı kāmil (6) aḳa yāḫūd keyy oluna baʿde lāzım olan ḳadem üzere ṭurunca ṭurduḳdan ṣoñra (7) edviye-i ḳābıża istiʿmāl oluna yaʿnī mevādd-ı merreten aḫiri tevellüd ėtmeye zīrā ḫavf vardır ki (8) ẕelikden māliḫūlyā ve emrāż-ı sevdāviyye ʿārıż olmaya **bāb-ı tāsiʿ dāʾü'l-fīl beyānındadır** (9) maʿlūm ola ki dāʾü'l-fīl bir marażdır ki biʿaynihī bu maraż ṣāḥibiniñ ḳademleri ya bir (10) ḳademi fīl ayaġına beñzeye vech-i tesmiye bundan ẓāhirdir sebebi keṣret-i sevdādandır (11) gāh olur ki taḳarruḥ ėder yaʿnī çıban olur gāh olur ki taḳarruḥ ėtmez eger taḳarruḥ (12) ėderse eklemeden ḫavf olunur lāzım gelir ki ḳadem ḳaṭʿ oluna bu ḳısım devālīden (13) redīdir andan müstaḥkemdir eger ḫafīf daḫı olursa bu maraża ḳavī ʿilāc (14) lāzımdır ʿilācı faṣd ve istifrāġ-ı sevdādır edviye-i ḳābıża istiʿmāl ėylemek (15) lāzımdır mademki merbūṭ olmaya ḥareket ėtmeye ḳadem üzere ṭurmaya meger berk (16) esfelden ḳademi terbīṭ ėdeler ve baʿde ḥareket ėde ekṣeriyā devālar ve dāʾü'l-fīl (17) marażları ẕikr ėyledigimiz üzere ḫāllere mālūka ki ḫidmet ėden ḫüddāma ʿārıż (18) olur zīrā ḥaml-ı ṣaḳīl ve ḳadem üzere ṭurmaḳ ve şāṭırlıḳ

eylemek bu marażlarıñ (19) ḥudūṣunu muḳteżādır çünkü faṣd ve istifrāġ-ı sevdā oluna haftada iki nevbet

[245b]

(1) ḳayʾ oluna ve maṭbūḫ eftīmūn ile ṭabīʿatın müleyyen ėdeler eger sebeb mādde-i balġamī (2) ġalīẓ ola ʿalāmeti ġalīẓ-i sāk ve bilā-ḥarāret olup levni kümūdet üzere olmaḳdır (3) ʿilācı penc-engüşt ve şemr ve gül-be-şeker tenāvül eylemekdir ve ġıdāsı noḫūd-āb ve māʾ-i ḥasekdāne (4) iledir şol zamānki nażc gele ḥabb-ı ṣabır ve ḥabb-ı būr necātla ḳayʾ ėtmege müdāvemet oluna (5) baʿde'l-ḳayʾ ıṭrıfīlāt tenāvül oluna baʿde fülfül ve zencebīl ve kündür her birinden üçer direm (6) ḳardemānā ve karāviyā dörder direm cümle daḳḳ ve saḥḳ ėdip sükker ile maʿcūn ėdeler (7) ve bu maʿcūndan günde ya üç miṣḳāl ya dört miṣḳāl yiyeler bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ olur (8) İbn-i Serāfiyūn bu ʿilāclardan ṣoñra bir żımād naḳl eylemişdir ki ʿacībü'n-nefʿdir meṣelā ṣabır (9) ve kündür ve aḳāḳiyā ve mürr ve beẕr-i ḥarmel bir yerde daḳḳ ve saḥḳ olunup maʿa ḥall ṭılā oluna (10) ammā bu marażıñ ṣāḥibi iṭʿāma ġalīẓe ve fevākih ve buḳūl-ı bārideden ictināb ėde (11) **bāb-ı ʿāşir evcāʿü'l-mefāṣıl beyānındadır** mefāṣıl daḫı be-ḥesabü'l-ḥalḳa laḥm-ı ġudedi (12) gibi żaʿīfdir şol sebeb ki müteʾeṣṣir olur ʿużv ḳābildir ya żaʿfı için olur ki (13) be-ḥesabü'l-ḫalḳadır ya sūʾ-i mizāc-ı bāriddir ya ḥarāret-i cāẕibedendir ḫuṣūṣan ol (14) ḥarāret vecaʿa muʿāvenet ėde ya ʿużvuñ esfelde olduġudur ki mevādd aña bi'ṭ-ṭabiʿ (15) ḥareket eylediginden nāzil ola imdi sūʾ-i mizācıñ sebebi ya bedenden baʿżında (16) ola veya küllīsinde ola yāḫūd aʿżā-ı reʾsede ola sūʾ-i mizāc daḫı ya māddī (17) ola veya sādec ola ve yāḫūd zū-ḳıvām ola ḫılṭ gibi yāḫūd ġayrı ẕī-ḳıvām ola (18) rīḥ-i basīṭ gibi yāḫūd mürekkeb ve ekṣeresin balġam ve mürreten ṣümme ḫām-ı ṣümme dem ṣümme'ṣ-ṣafrā ve fī- (19) 'n-nādir mine's-sevdāviydi ṣāḥib-i ḳānūnuñ ekṣere żamīri vecaʿ-ı mefāṣıla rāciʿ olmaḳ

[246a]

(1) evvelīdir yaʿnī bir maraż balġamından ve mürreden olmak ekṣerdir dėmekdir yaʿnī mefāṣıl eczāsınıñ (2) berdi için ki ʿaẓm ve ġışā ve evtārdır ribāṭātdır bunlardan mevādd taḫlīl olmaz (3) baʿde ḫılṭ-ı ḫāmdan baʿde ṣafrādan ve sevdādan nādir olur dėmekdir (4) mevādddan olan sebeb mecārī vüsʿat-ı mecārīdir yaʿnī bunlardan ḫādiṣ olmaḳdır (5) ol anı ki iḥdāṣ ėde ḥareket ya taḫlīl ya incelik veya seyreklikdir ve bu aḫlāṭıñ (6)

ekṣerī hażm-ı ṣānī ve hażm-ı ṣāliṣiñ faẓlalarındandır imdi vecaʿ-ı muġālıñ ekṣeriyā (7) sebebi mefāṣılıñ tecvīfindendir böyle olsa keṣret-i ḥareket mevāddi ḥabs ėder (8) mefāṣıl ise żaʿīfetü'l-mizācdır berde taḥammülü yoḳdur mefāṣıl eczā-ı ṭarafiyyedendir (9) ve müdebber olandan baʿīddir gāh olur mefāṣıla aḫlāṭ muḥtebese olur ve ėrişir (10) ve taḥlīli olmamaḳ ile müteḥaccir olur bu kerre laḥm ile biter belki mefāṣılıñ evsaṭında laḥm (11) inbāt olur ḫuṣūṣan maḥrūrü'l-mizāc ola ve evcāʿ-ı mefāṣıl şol emrāżdır ki (12) buna birḳaç maʿnā sebeb olur cümleden māddesiniñ keṣreti ya aġdiyedendir ki mevādd-ı (13) müvelliddir ya sūʾ-i hażmdandır veya keṣret-i ḥareketdendir yāḫūd ekl üzerine ḥareketdir (14) veya keṣret-i cimāʿdandır ḫuṣūṣan şebʿān olduġu ḥīnde ėtmiş ola ve müstefriġāt-ı (15) muʿtādayı ḥabs eylemekdendir meṣelā ḥabs dem-i bevāsīr ve dem-i ḥayż ve faṣd ve ishāle (16) muʿtād iken terk ėtmeden vecaʿ-ı mefāṣıl olur ve ḥāllīü'l-miʿde iken şürbdendir (17) ve ekṣer ḥālde vecaʿ-ı mefāṣıl ʿārıż olana niḳrīs ʿārıż olur ve evcāʿ-ı mefāṣıl (18) evvel bahārlarda ziyāde olur aḫlāṭıñ ḥareketi keṣīr olduġuçün eger faṣl-ı (19) ḥarīfde ḥareket eylerse ġāyetle redīdir eger ṣafyda ḥareket ėderse teḳaddüm-i

[246b]

(1) taḫalḫuldür keẕalik redīdir niḳrīs ile mefāṣıl beyninde farḳ niḳrīs vecaʿ-ı mefāṣılıñ (2) taḥtındadır zīrā mafṣallar aġır ve cümleden ṭopuḳdan ṭutsa tedrīcle eṣābīʿ varır (3) nāzil olur ol vaḳt niḳrīs dėnir imdi vecaʿ-ı mefāṣıl bir marażdır ki ellerde (4) ve aḳdāmda olur ʿilācın inşāʾallah niḳrīs ʿilāclarında göresiz zīrā bu iki (5) maraża bir reviş üzere ʿilāc olunur **bāb-ı ḥādī ʿaşer ʿırḳu'n-nesā beyānındadır** (6) bu şol vecaʿdır ki nesā dėdikleri ʿırḳda olur ve nesā feṭḥ nūnla ḳaṣr ile (7) uyluġununñ ṭaşra cānibinde bir ʿırḳdır imdi ʿırḳu'n-nesāʾ ve vecaʿ-ı verik ve niḳrīs-i (8) envāʿ evcāʿ-ı mefāṣıldandır anıñçün bunları birbiri ʿaḳabince irād ėyledik ola ʿırḳ- (9) u'n-nesā bir marażdır ki anıñ vecaʿ-ı verikden inmege başlar ine ine dize gelir ve gāh (10) olur ki ṭopuġa ėrişir müddeti ṭarz olduḳça vecaʿıñ nüzūlu yaʿnī artması ziyāde (11) olur ve gāh olur ki vecaʿa uzanır eṣābīʿa gider bu marażıñ yaʿnī vecaʿıñ ṣāḥibiniñ (12) ḳademleri ve efḫāẕları lāġar ola ve egilmege ve ṭoġrulmaġa ḳādir olmaz belki müşkil olur (13) vaḳt olur ki vecaʿıñ şiddetinden faḫẕı ṭarafı maḥallinden çıḳar faḫẕ ʿaẓmiñ ucuna (14) rummāne dėrler vecaʿ-ı mefāṣılıñ keṣretinden anıñ reʾsi girdigi çıḳarır bu ṭatla (15) bi'ż-żarūrī maḥallinden çıḳmaḳ lāzım gelir evcāʿ-ı mefāṣılıñ cemīʿsi tėz

ʿavdet (16) eylemez vaḳtā ki māddesi istīṣāl oluna degme derd ile ʿavdet eylemez istīṣāl (17) bi'l-külliye gidermege ve māddeniñ uṣūlüñ ḳırmaġa dėrler ammā ʿırḳu'n-nesā bunlarıñ (18) ḫilāfıdır yaʿnī ol tėz ʿavdet ėder imdi vecaʿ ki mefāṣılda ola anda ʿaḍale-i (19) ʿarīżaya intiḳāl ėder ve gāh anda ḥādiṯ olur bunuñ ʿilācı niḳrīsde beyān

[247a]

(1) olunur **bāb-ı ṯānī ʿaşer vecaʿu'l-verik beyānındadır** bu cümleden biri vecaʿ-ı verikdir (2) bu vecaʿ-ı verikde ṯābit olur verik deyü Türkīde omaca başı öḳçeye dėrler bir ṣaʿb-ı (3) vecaʿ dır ʿırḳu'n-nesāʾdan vecaʿınıñ farḳı ancak birinde ṯābit olduġudur zīrā (4) ʿırḳu'n-nesāʾ intikāl ėder yaʿnī vecaʿı maḥallinden maḥall-i aḫere müntaḳil olur ammā vecaʿ-ı (5) verik müntaḳil olmaz ve bunuñ ḥudūṯu ekṯeriyā çoḳ cülūsde olur ya żaʿf verikden (6) olur gāh olur ki bir nesneniñ meṯelā ḥacer-i bāridiñ üzerine çoḳ mütecālis olmasından (7) ʿārıż olur gāh olur ki ḍarbeden lāḥıḳ olur ve ol vaḳt ki ṭūl-ı rükūbdan (8) yaʿnī devābba çoḳ binmekden olur sebebi ekṯer ḥālde balġam-ı ḫāmdandır ve gāh olur ki (9) bu vecaʿ evcāʿ-ı raḥmden intikāl ėder zīrā evcāʿ-ı raḥmda māh miḳdārı müddet-i (10) medīd olsa vecaʿ-ı verike müntaḳil olur keẕalik ʿilācı niḳrīsde ẕikr olunan (11) **bāb-ı ṯāliṯ ʿaşer niḳrīs beyānındadır** maʿlūm ola ki lafẓ-ı niḳrīs nāḳoris lafẓından (12) māḫūzdur lisan-ı Yūnānīde nāḳoris-i işbaʿa-ı ibhāma dėrler imdi bu vecaʿ (13) eṣābiʿ-i ibhāmadan ibtidā ėder gāh olur ki ṭopuḳdan ve taḥt-ı ḳademden ibtidā ėder (14) yāḫūd ḳademiñ her cānibinden bedāʾ ėder ve giderek tamām olur ve gāh olur ki (15) faḫẕdan ḥādiṯ olaraḳ ḳademe iner gāh ribāṭdan ve mefāṣıl-ı muḥīṭ olan ecsāmdan (16) ḥādiṯ olur yaʿnī ġışālarda olur ʿaṣablarda veterlerde olmaz bu cihetdendir ki (17) aṣḥāb-ı niḳrīse teşennüc ʿārıż olmaz ve ḫādimlerde niḳrīs olmaz yaʿnī ekṯerī dėmekdir (18) külli degildir ve bunlar müteferris olmadığınıñ sebebi mizāçları bāriddir niḳris ise (19) ḥarāret sebebi ile olur ve başlarınıñ şaʿrları dökülmemek mizācları raṭb olduġundandır

[247b]

(1) şaʿr ise yübūset sebebi ile dökülür müteferris olan kimseni ḫuşyeleriniñ (2) cildi muṭavvel olur ve maraż-ı niḳrīs ṣabiyāya ve nisvāna ʿārıż olmaz meger ḥayżı (3) müsedded ola imdi vecaʿ-ı mefāṣıl ki sūʾ-i mizāc-ı sādecden ola tedrīcle mādde-i (4) āṯārı olmaḳsızın olur ammā vecaʿ-ı mefāṣıl māddī olsa ve māddesi daḫı olsa (5)

ḥumretle olur meger demdir yek ola ol vaḳt ʿalāmeti ziyāde çekmek ve ṣaḳīl olup (6) diñ diñ atdıġından maʿlūm olur eger vecaʿ-ı mefāṣıl ṣafrādan olursa ʿalāmeti (7) ifrāṭ-ı ḥarāret ve ṣufret-i levn ve şiddet-i vecaʿ ve ṣıḳl-ı temeddüd olup ḥumrete ḳalīl olmaḳdır (8) eger māddesi balġam ise ḳıllet-i iltihāb ve ʿaṭaş ve ʿadem-i teġayyür-i levn yāḫūd levni raṣāṣı ola (9) ammā vecaʿ-ı mefāṣıl sevdāvī olursa ʿalāmeti mekān yābis olmaḳ ve vecaʿ ḫafīf olup (10) levni ḳarmaşıḳ olmaḳdır bunlarıñ sebebi meṣelā meʾkūlāt-ı ḥārre ve raṭbeden ḥāṣıl olmaḳdır (11) ve tāze yigitlerde olursa demden ḳocalarda olursa balġamdan olmaḳdır ve beled-i (12) şimālīde havā-ı bārid ve beled-i cenūbīde ḥarāretden olduġu gibi gāh olur ki ʿādetden (13) daḫı olur yaʿnī şeyʾ yesīr ve ḳalīl ve keṣīr ekl gibi ve bir niçe şeyʾ daḫı ki buña müştebih sebebdir (14) ṣınāʿatdır ve faṣldır ve mizāc-ı şaḫṣdır ve buña delālet ėden ḳārūredir ve nabżdır (15) ve anlara muvāfıḳ olan mużırr olandır el-ʿilāc vecaʿ-ı mefāṣıl maʿan niḳrīsiñ ʿilācları (16) eger sūʾ-i mizāc sādecden ise taʿdīl-i mizāc eylemek kāfīdir nihāyet ḥārr ve sādec (17) ise cüzʾi miḳdār faṣd ėdip demi istifrāġ ėdeler eger ṣafrā sādec ise (18) müberridātla tebrīd ėdip ṣafrāyı istifrāġ ḳılalar eger balġamdan ise miḳdār-ı cüz balġamı (19) istifrāġ ėdeler ammā sūʾ-i mizāc māddī ise elbetde mādde ḳaṭʿ olunup munaṣṣab

[248a]

(1) olanı ḫilāfa ceẕb ėdip ihtimām oluna yaʿnī ḳuru şīşeler ile ve ḳayʾ ile (2) mevādd-ı ḫilāfa ceẕb ėdeler ve māddesin ḳayʾ ile taʿdīl ėdeler zīrā bu ḫuṣūṣda (3) ḳayʾ ishālden evvelidir ve leyālide ʿużvı revādiʿ ile iḳbāl ėdip ḫāli ḳoymayalar (4) eger mādde ḳalīl ise daḫı revādiʿ īcāb ėder eḥad emrini riʿāyet için ammā mādde-i (5) ʿużv şerīṭa redd eylemekden ḥazır ėdeler zīrā mādde-i ʿużv şerife redd olunmaḳdan (6) ḫaṭar-ı ʿaẕīm vardır ve ḥabs olunmaḳda izdiyād-ı maraż vardır fe-emmā ʿırḳu'n-nesāda (7) zinhār revādiʿ istiʿmāl eylemeye zira māddeniñ ġavrını ziyāde ėder fi'l-cümle kendisin (8) baʿde taḳviyet-i ʿużvda mücūr olduġu her ne ise taḥlīl ėder ve edviye-i müsaḫḫine (9) ʿırḳu'n-nesāda ibtidāda yaramazdır sebebi mādde-i büẕm eyledigiçindir keẕalik edviye (10) bu muḥaddara ibtidāda żarardır zīrā mādde-i taġlīẓ ėdip ve marażı taṭvīl eylemek bāʿiṣ (11) olur ve sirkencübīn daḫı żarardır farṭ-ı ḫumūżetinden elem verir eger şarāb içerse (12) el-ʿıyāẕu billah bu marażıñʿadūsudur bir tamām geldiginde ṣoñra yaʿni ḫalāṣ olduġu (13) taḳdīrce dört faṣl ki biriyledir içmeye kāmil birisine ancak bu maraż bir gām-ı (14) tecāvüz ile defʿ olduġu maʿlūm olur zīrā baʿżı maraża

żıdd olduġuçün baʿżı (15) faṣlda sākin olmaḳ cāyizdir lakin bir seneye varınca ḫalāṣ olduġuna (16) cezm olunmaz ve cemiʿ muḥtalalāt istiʿmāl olduḳça müleyyināt ḳısmından iç yaġları (17) idḫāl oluna ki mādde-i müteḥaccir olmaġa ve māʾiyeti ile māniʿ ola zīrā baʿżı maraża ḫuṣūṣan (18) sevdāvīde olursa muḥallil olandan müleyyen olan ziyāde gerekdir pes imdi ḥārr (19) olup demevī ve ṣafrāvī olan ḥummā ṣafrāvīde taʿyīn olunan eşribe verilse

[248b]

(1) ʿale'l-ḫuṣūṣ ḥummāsı daḫı ola böyle olıcaḳ ṭabīʿatın miḳdār-ı kifāye şarāb-ı benefsec (2) ve fitīl ve ḥuḳne-i leyyine maʿān telyīn ėdeler eger balġam-ı bārid ise muġlā-yı ḥulv ve munżic ki (3) aña şeker veya gül-be-şeker ve mürebbā ve benefsec veya şarāb-ı leymūn mużāf olup vėreler yāḫūd (4) māʾ-i ʿırḳ-ı sūs ile bu meẕkūrātı vėreler eger ʿaṭaşı var ise yaʿnī ḥarārete māʾileriñ (5) ise şarāb-ı uṣūl ve sirkencübīn ʿunṣulu veya sirkencübīn büzūru her ḳanġısı olursa (6) māʾ-i ʿırḳ-ı sūs maʿan ẕevb ola baʿde verile yāḫūd māʾ-i ʿırḳ-ı sūs muġlā maʿan yaʿnī (7) muġlā-yı munżic maʿan terbiye ėdip vėreler eger yābis ve sevdāvī ise cüllāb-ı bārid ve yāḫūd (8) ḥārr vėrile eger ʿaṭaş yoḳ ise ve ḥarāretden ḫavf olunmazsa verilen cüllāba (9) bir miḳdār māʾ-i ʿırḳ-ı sūs ya māʾ-i şaʿīr maʿan māʾ-i ʿırḳ-ı sūs ve sükker vėrile ve laḥmdan menʿ (10) oluna eger żarūret olup iştihāsı ḳavī olursa lüḥūmu't-ṭayr ve ḥayvān biri (11) her ḳanġısı bunlardan bulunursa anı miḳdār-ı kifāye vėreler bir laḥm-ı ṭayr (12) biriniñ fuḍūlu ḳalīldir fi'l-cümle evveliyyātında māʾ-i şaʿīr maʿan şeker vėrip ḥārr ve (13) demevī ve ṣafrāvī oluna şarāb-ı nīlūfer ve süveyḳ-i şaʿīr maʿan şeker ile müzevvec ėdip (14) vėreler ve bir miḳdār ki iştihā-ı ṭaʿām olmaya anıñ gibiniñ ġıdāsın ısfanāḫ (15) ve mülūḫıyā ve abkāme ve baḳlatü'l-mübārek borānisi ve bunuñ emṣālī ile ėdeler fe-emmā (16) bu maraż ki ẕikr-i sebaḳ eyledi bārid ve balġamī ise ġıdāsın noḫūd-āb māʾ ile sükker-i (17) ʿasel şerbeti maʿan māʾ-i şaʿīrden ėdeler eger iştihāsı bunuñ daḫı ḳavī ise (18) helyūn borānisi ve ʿasel maʿan ve leymūn terbiye olunmuş merāḳ-ı ferrūc ėdeler yāḫūd (19) merāḳ-ı ferrūca ṭoraḳ otu ve dār-ı ṣīnī ve maṣṭakī żamm ėdip vėreler keẕalik

[249a]

(1) ferārīc ve ʿasfūr merāḳı ve yāḫūd borānisi ebārīz-i ḥārre ile müberriz olan anı iṭʿām (2) ėdeler ammā sevdāvīniñ ġıdāları aġdiye-i ṣafrāvīdir ki ʿasel ve ebārīz-i ḥārre anda (3) ġāyetle az ola yalñız māʾ-i şaʿīr ve ısfanāḫ ve buḳūl ḳısmından baḳla ve mülūḫıyā ve (4) abkāme gibiler ile iktifā oluna **el-müstefriġāt** tafṣīl-i ṣaḥīḥ oldur ki eger vecaʿ ṣaġ (5) ḳademde ise yediminden faṣd oluna eger vecaʿ iki yedde ve iki ḳademde ise vecaʿı (6) eḫaff olandan faṣd oluna yaʿni vecaʿı eḫaff olan yedden faṣd oluna faż̇l faṣd mādde-i (7) nażca bulunca teʾḫīr olunmaḳdır ta kim faṣd ve sebʿa muḥtāc olunmaya ammā balġamīde elbetde (8) nażca intiẓār olunmaḳ vācibdir zīrā nażc bulmadın balġamīde istifrāġ olunsa raḳīḳ (9) olanı çıḳıp gider ve ġalīẓ olanı miʿdede müteḥaccir olur yalñız balġamı istifrāġ cāīz (10) degildir zīrā bāḳī ḳalan ṣafrā balġamı taḥrīk ėder ve ʿuż̇v-ı żaʿīfe ėrişmege bādī olur (11) bunuñ tedbīri balġam nażc bulduḳdan ṣoñra istifrāġ-ı balġam murād olunursa ṣafrānıñ (12) daḫı ishāli riʿāyet olunmaḳ gerekdir yaʿnī maṭbūḫu ki balġam-ı istifrāġ için ʿamel ėdecekdir (13) sūrincān ve būzīdān daḫı żamm ėde ta kim ṣafrā daḫı maʿan zāʾil ola eger sūrincān (14) birine zaḫlu'l-ġurāb vaż̇ʿ olurnursa sūrincān bedeline ḳāʾim olur ve sūrincān (15) gibi żararı daḫı olmaz ammā istifrāġ-ı sevdā eylemek olursa maṭbūḫ-ı eftīmūn (16) içine bir miḳdār ṭīn-i Ermenī żamm ėde sevdā-yı laṭīf istifrāġ ėder ve ḳalbe tefrīḥ (17) ve taḳviyet vėrir **el-muḳayyināt** kayʾ ėdici eczā ki ṣafrādan olan ʿırḳu'n-nesā ve vecaʿ-ı (18) mefāṣıldır bunlardır ḳavun kökü iki direm yigirmi direm sirkencübīn içinde meshūḳa (19) yek şeb ve rūz meblūl olunup işrāb ėdeler laṭīf ḳayʾ ėtdirir ammā balġamı ḳayʾ

[249b]

(1) ėdici eczā beẕr-i fücül veya varaḳa ʿuṣāresi sirkencübīn muḳayyidir ḫuṣūṣan sirkencübīn (2) ʿunṣulu ola yāḫūd benefse fücülü rendeleyip sirkencübīn ʿunṣulu içinde meblūl olunup (3) isḳā oluna balġamı ḳayʾ ile iḫrāc ėder nāfiʿdir **el-müdirrāt** cümleden ziyāde ʿırḳu'n-nesāya (4) idrāra nefʿdir zīrā ishālle ḫalāṣ olunmaḳ ammā idrār ile tėz olunur bu marażlara (5) müdirrāt nāfiʿa ki maḫṣūṣadandır ve beẕr-i bıṭṭīḫ ve beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i ḳıssā bunlar mütesāvī (6) olup baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ maʿa māʾ ile leyyin olup müstaḥleb ėdip saḳy oluna (7) ammā müstaḥleb olan ol māʾ ile gerekdir ki anıñla persiyāvşān muġallī ola ve balġamīde (8) bu sefūf istiʿmāl oluna cenṭiyānā ve kemāfīṭūs ve kemāderyūs ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i (9) bıṭṭīḫ bu cümlesi

daḳḳ ve saḥḳ olunup sebak eyleyen müdirrāt için olan müstaḥleb ile müẕevvib (10) bir ḳaşıḳ miḳdārı saky oluna idrār ile tenḳıye vėrir imdi sevdā için idrār-ı beyān (11) olunmadığınıñ vechi budur ki sevdā-i ḫılṭ ʿāṣīdir idrār ile ḫāric olmaz anıñçün (12) beyān ėyledigimiz müstefriġāt kāfīdir edviye-i mevżiʿiyyeden ki naṭūl oluncaḳlardır (13) ḍārr olursa şaʿīr-i raḫseddir ki maʿa ḫall ġaly olunup naṭūl oluna eger bārid (14) olursa merzencūş ve varaḳ-ı ḥınnā ve seẕāb ve kemmūn māʾiyle ġaly olunup naṭūl (15) oluna bir nevʿ naṭūl ki muʿtedildir ve ġāyetle nāfiʿdir bābūnec ve iklīlü'l-melik ve zehr-i (16) benefsec ve ḫaṭmī ve ḫubbāzī muġallī ėdip naṭūl oluna edhāndan dühnü'l-ḥanẕal ve dühn (17) ü'l-ḳısṭ ve dühnü'l-ḫardal bunlarıñ emṣālidir **el-mürekkebāt** terkīb olunup evcāʿ-ı (18) mefāṣıl ve ʿırḳu'n-nesā ve niḳrīse ṭılā olanlardır biri zeytūn yaġı içince efʿīyi (19) ġaly ėdip baʿde ol dühnden marīżi ḥammāma ḳoyup ʿasel ile temrīḥ ėdip sürseler

[250a]

(1) bi'l-külliye ḫalāṣ ėder keẕalik şaḥmu'l-esed ve şaḥmu'ż-żabuʿ ṭılāsı nāfiʿdir el-ażmed (2) żımād olanlardan baʿżı beẕr-i cümle ki sirkede maṭbūḫ olaʿasel daḫı żamm oluna (3) ta kim ḫall olup herīse gibi ola ol vaḳt żımād oluna bir nevʿ daḫı ḥulbe ve iklīl- (4) ü'l-melik ve beẕr-i kettān ve kündür ve rātīyanec bu cümleyi mütesāvī daḳḳ olunup şemʿ-i aḥmer ile (5) merhem ėdip żımād oluna ḥammām ise baʿżına żarar ve baʿżılarına nāfiʿdir şol ḥammām (6) żarardır ki māʾ-i ḥulv ola ammā şol māʾ-i mürr bāmāliḫ ol nāfiʿdir ḫuṣūṣan maliḥ ve naṭrūn (7) ve efsentīn üçü mesḥūḳa bir yerde sürülse ġāyetle aʿlādır dirildir bu nevʿden (8) biri daḫı ki ḥammāmda vech-i meşrūḥ üzere ve şarṭ-ı mesbūḳ üzere ṭılā olunur (9) kibrīt ve naṭrūn ve milḥ-i būraḳ ve varaḳu'l-ġār ve merzencūş bu cümle daḳḳ ve saḥḳ ėdip (10) dilerse ḥamāmda maṭlī oluna ve dilerse ġaly ve māʾine iġtisāl ėde ve bedenine ṭıflı (11) eṣnāfa ėdip ve ṣaff olanı bedenine ṭılā ėde eger bu meẕkūrāt ileʿilāc olmazsa (12) bunlardan ṣoñra Astaḥmāṭīs dėr ki sırtlān ve gerek yaban eşegi ve gerek erneb (13) ve gerek ṣaʿleb cümlesi olmazsa birin ya ḥayyen ya meẕbūḥen ola demi ile için iḫrāc (14) ėtmeyip bir ḳazġan içinde māʾ zeyt-i ṭayyip merzencūşla muḥkem ġaly ėdeler ta kim ẕevb (15) ola içine āb-zen ṭarīki üzere girip teḳāʿüd ḥattā derliye bu emrāżdan eger ʿırḳ- (16) u'n-nesāʾ eger vecaʿ-ı mefāṣıl ve vecaʿ-ı verik ve eger niḳrīs cümlesine şāfīdir aṣıl (17) bunuñ için vaż olunan ḥubūbdan ḥabb-ı sūrincān ve dühne ve maṭbūḫ-ı sūrincān (18) ve sāʾir

müfredāt ve mürekkebāt her biri bu maḥalle yazılırsa bir kitāb olur zīrā bunuñ (19) tafsīli aḳrābādīnde gelecekdir seniñki ḥācetiñdir ol ḳadar bu nevʿden beyān olunmuşdur

[250b]

(1) ki mevt muḳadder olmayıp ḥaḳḳıñ emri anıñ ṣıḥḥati ṭarafında ise kāfīdir ġayrī ketebe (2) ve ġayre suʾāl iḫtiyāc ḳonulmamışdır hemān ʿaḳl-ı selīm ve ṭabʿ-ı müstaḳīm ile murādıñ andan (3) ṭaleb ile her ne ḳısımdan ise aña göre devā ile ḳāʿidesin ve bir miḳdār ʿilācın (4) ḫod bu maḥallde beyān ėyledik ve ḳıs ʿalā heẕā Cālīnūs gibi eylemek yaʿnī dāġ yaḳmaḳ ʿırḳ- (5) u'n-nesāya fāʾidelidir efḍal-i keyy budur ki ḫamīrden bir ḫalḳa miṣālinde nesne peydā (6) ėdip marīżiñ ḳuşaġı yerine vażʿ oluna ve içine vāfir-i milḥ ṭoldurup ve eṭrāfın (7) ḫamīr ile ḥavlī ėdip baʿde üzerine ol ṭuzuñ ḳızmış münāsib āhen-i pāreler vażʿ (8) ėde bir vechile ki her bir ḥadīd ol bundan ıssılıkda ziyāde ola hemān cildi (9) iḫrāḳ mertebesine vara ve baʿde ferāġat ėdeler bāmar Allah taʿāla şifā vėrip ḫalāṣ (10) ėder ve tiryāk-ı fārūḳ ve tiryāk-ı erbaʿa ve muḫallaṣa ki sūṭayrādır ve maʿācīn-i kibārla bunuñ (11) için aḳrābādīnde yazılmışdır bunlar ʿaẕīmü'n-nefʿadır Ebḳırāṭ dėr ki bu marażlarda devāda (12) ʿiẕām insānı iḫrāḳ ėdip münāsib olan eşribe ile isḳā ėtmek cemiʿ-i muʿālecelelerden (13) aḳvādır bir maḥallde ġayrı eṭibbā ḥummeyāt ʿilācına şürūʿ eylemege mübāşeret eylemişlerdir bu faḳīr cümle-i (14) itmām ṣoñra ḥummeyāt beyānına şürūʿ eyledim ḥālā beyānımız evrām ve büṣūr anlardan iḫtirāz (15) beyānındadır **bāb-ı rābiʿ ʿaşer evrām beyānındadır** imdi verem dėdigimizde bunlarıñ (16) baʿżı dāḫildir ammā efrādan biʾẕ-ẕikr eyledigimiz ihtimāmdır maʿlūm ola ki evrāmıñ (17) taḳsīmi efʿālinden bilinir her verem ki ola anıñ māddesi vardır ammā ol mādde (18) ya ẕāt-ı ḳıvāmdır yaʿni cüṣṣe ṣāḥibidir ve ol aḫlāṭ-ı erbaʿadır ya cüṣṣe ṣāḥibi degildir (19) belki rīḥiyye ve māʾiyyedir eger verem-i demevī olursa filiġamūniyā tesmiye olunur eger

[251a]

(1) verem ṣafrāvī olursa ḫumre tesmiye olunur eger ikisinden mürekkeb olursa filiġamūniyā-ı (2) ḫumre yāḫūd ḫumre-i filiġamūniyā dėrler eger verem balġamī ola ya ʿużva muḫalaṭa ola ol verem-i (3) rıḫvdır ya temeyyüz ola ol vaḳt selʿa-ı leyyine dėrler bu ḳısım yumuşaḳdır eger verem sevdāvī (4) ola ya cirm-i ʿużvda müdāḫil ola

ve yāḫūd olmaya ve müdāḫil olan daḫı ya mūlim ola (5) ve uṣūl-ı şecer miṣāl uṣūl-ı sāle ve aʿżāya yapışmış ola bu ḳısma sereṭān dėrler ya sākin (6) ve elem vėrmeye bu ḳısım ṣalābetdir ammā aʿżāya ġayrı müdāḫil olup yapışıcı ola veya yapışması (7) daḫı ẓāhir-i ʿużvda ola ve yāḫūd yapışması olmaya bunlar ol ġuddelerdir ki Türkīde (8) nerd dėrler geldik imdi verem māʾi ya ʿāmm ola aʿżāya istisḳā gibi ya ḫāṣ (9) ola ḫuṣye veremi gibi fe-emmā verem rīḥī ya cevher-i ʿużva muḫālaṭ ola ve degecek nāʿim (10) ola teheyyüc dėrler ya müctemiʿ veya misk ėtdikde yedle ine ve yediñ defʿ ėtdikde ḳala (11) nefḫa dėrler fe-emmā büṣūr-ı evrām ṣıġārdır ki evrām-ı demeviyye ve ṣafrāviyyeye ve ġayre münḳasım (12) olur ve anlar ile aḥkāmı muḫteliṭ olur fe-emmā verem-i demevī ve ṣafrāvīniñ ʿalāmetleri (13) eger demevī-i ṣarf ise çekilmek ve levni aḥmer olmaḳ ve verem dıñ dıñ atmaḳ iḳtiżā ėder (14) eger ʿużv ḥassās ise bu ʿalāyim ẓāhir olur eger şiryānlar varsa verem esfele (15) muḫūr eylemişdir ve verem-i demevīniñ nihāyeti ya cemiʿ olmaḳdır ya ṭaġılmaḳdır ve yāḫūd verem-i (16) ṣulbe munḳalib olmaḳdır vaḳta ki verem cemiʿ ola vecaʿ ve çekilmek ve ḍarabān ve ḥarāret (17) ziyāde olur ḳaçan feṭḥ sākin olur fe-emmā verem-i ṣafrāvīniñ ḥumreti keṣīr olur ve açıḳ (18) ḳızıl renk olur ve çekilmesi ve ṣancıması aḳvā olur ve cilde aḳreb olur (19) meger ṣafrāsı ġalīẓ ola ki cilde ḳarīb olmaya cümle evrāmıñ sebebi keṣret-i māddedir

[251b]

(1) ve ʿużv-ı ḳāʾiliñ żaʿīfdir sebeb esbāb-ı ḫāricedir pes imdi ḳarḥalarıñ keṣreti (2) çıbanları münzirdir yaʿnī muḳaddemesidir ve çıbanlarıñ keṣreti ḫarācı münzirdir cemīʿ-i aḳsāmınıñ (3) ʿilācı oldur ki eger verem-i ʿużv-ı reʾs defʿinden ola yaʿnī anı dimāġ defʿ eylemiş ola (4) iki verāʾ-ı üẓnde olmaḳ gibi ve ḳalb defʿ ėyledigi iki ibṭ mābeyni gibi ve ciger defʿ eyledigi (5) iki ḳasıḳ mābeyninde olmaḳ gibi bu ḳısmıñ hīç birine rādiʿ urup menʿ eylemek cāyiz degildir (6) zīrā rādiʿ urup menʿ eylemek ḫaṭādır ki mādde rücūʿ ėdip ẓikr ėyledigimiz (7) dimāġ ve ḳalb ve cigere her ḳanġı ṭarafdan ise yerine rücūʿ ėde ol vaḳt iş müşkil (8) olur ya buña lāzım nedir deyü suʾāl olunursa mürḫiyāt istiʿmāl ėtdirmek (9) gerekdir ki menfeẓ müttesiʿ olup mevādd gėrisine rücūʿ ėtmeye evvelki mürḫiyātla (10) vaṣf eyledik sāde yaġ ve tereyaġı gibilerdir gāhi māʾ-i ıssı ile naṭūl eylemek kāfidir (11) eger bunlar ile olmazsa yaʿnī müteḥallil olmazsa ya edviye ve yāḫūd neşter ile yarmaḳ (12) gerekdir ammā şol verem ki aʿżā-i reʾseden

faṣd olmaya ikiden ḥāli degildir (13) ya budur ki sebeb-i ḫārici ola ve beden anıñ ile mümtelī ola ve yāḫūd mümtelī olmaya eger (14) mümtelī ise mevāddın istifrāġ ḳılalar baʿde taḥlīl-i ḳıllete eger beden mümtelī degil ise istifrāġ (15) lāzım degildir taḥlīl kāfīdir ammā rādiʿ cāyiz degildir ta kim vecaʿı ziyāde olmaya eger (16) rādiʿ için iḥtiyāc ḳavī ise żaʿīf olanı istiʿmāl ėdeler miṣal dühn-i verd (17) ıssı ile ammā sebeb-i verem bedenī ise rādiʿler lāzımdır ta kim evvel rādiʿler vecaʿı teskīn ėde (18) ol rādiʿler dėdigimiz şemʿ-i ebyażdan ve dühn-i verdden ve tāze māʾ-i küzberden maʿmūl (19) merhem-i ḳayrūṭīdir anı saḥḳ ėdip uralar eger bu merheme bir miḳdār zaʿferān daḫı żamm

[252a]

(1) olunsa cāyizdir ammā vecaʿ ḳavī degil ise yalñız tāze küzber māʾ veya māʾ-i hindībā (2) veya māʾ-i it üzümü ve māʾ-i şekerli varaḳı kāfīdir ve yāḫūd māʾ-i baḳlatü'l-mübārek ẕikr (3) eyledigimiz āblarıñ her ḳangısı olursa olsun gülāb ve maʿa ḥall urmaḳ kifāyet ėder (4) meger vecaʿ var ise sebaḳ ėdene mürācaʿat oluna ve revādiʿ-i munżic ve müleyyin ola anlarıñ (5) unu ile ḳuvvet vėrip merhem oluna yāḫūd anları daḳḳ ve saḥḳ ėdip ġaly olunup naṭūl (6) ḳılana ol munżic ve müleyyin dėdigimiz beẕr-i ḥulbe ve pāpādya ve iklīlü'l-melik ve ḫaṭme ve beẕr-i kettāndır (7) bunlarıñ ābları naṭūl olunmaḳ ve mesḥūḳ olduḳlarında merhem ėdip istiʿmāl olunmaḳ (8) maḥalle göre vācibdir keẕalik merhem-i dāḫiliyyūn ile merhemü'l-ḥall bir yerde eyi merhemdir eger (9) dāḫiliyyūn yalñız daḫı olursa ibtidāda cāyizdir ammā bunda imtilā var ise lā-büdd (10) faṣd ile istifrāġ ile taḳayyüd oluna bunuñ maʿnīsi eger verem-i demevī ise faṣd olunup (11) ṣafrāvī ishāl oluna dėmekdir ammā ibtidādan ṣoñra yaʿnī tezāyüd ve inḥiṭāṭda faṣddan ve (12) istifrāġdan ḳaṣr oluna eger veremden ve ṣalābetinden ve münḳalib olmasından (13) ḫavf olunursa müleyyināt ve mürḫiyāt çendān taḳayyüd olunmaya eger fesād-ı ʿużv ẓāhir olsa (14) yaʿnī ṣalābet-i veremden beden aḥmer olsa belki müsevved olsa evvel lā-büddür ki ʿużvu (15) yarıp maʿa māʾ ve milḥ ile ġusl ėdip tebrīde müdāvemet oluna ḥāṣılı verem-i ṣafrāvī (16) olduḳda tebrīd ėdip tecfīfden ṣıyānet oluna **taʿālīye-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ** (17) **sifr-i sādisi on beş bābı müştemildir bāb-ı evvel evrām-ı balġamiyye beyānındadır** imdi ve verem-i (18) balġamī ekṣer ḥālde raḫvdır ve reḫāveti ekṣerdir zīrā keṣret-i reḫāvet

māʾiyyetdendir (19) ve keṣret-i māʾiyyet riḳḳati müstelzimdir imdi verem-i balġamīniñ birisi selʿıdır bu verem aġlaẓ

[252b]

(1) olur levni be-ẕalik levni gibidir ve vecaʿ yoḳdur ʿilācı bedenī balġamdan istifrāġdır (2) mevlid-i balġam olandan perḫīz eylemekdir ve ibtidāsında verem-i balġamiyye ḳalīlü'l-bürūda (3) olan rādiʿler urup anıñla ʿamel ėdeler ve rādiʿleri ḥall-ı ḫāẕiḳde ẕevb ola ḳuru (4) sünger batırıp vereme uralar eger ol ḫallde māʾ-i būraḳ ya ʿuṣāre-i ās maʿan (5) olursa daḫı laṭīf olur gāh olur ki veremiñ üsṭünde ṭuzlu sirke ile (6) sifunce urulur baʿd rādiʿler istiʿmāl olunduḳdan ṣoñra naṭūller ve ṭılā az (7) ve żımādlar ve muḥallilāt ile ʿamel olunur o cümleden ṣıġır zibili ve merhem-i dāḫiliyūndur (8) ve verem-i balġamī için aḳrābādīnde bī-nihāye żımādāt ve naṭulāt ve muḥallilāt beyān olunmuşdur (9) maḥallinde görüp ʿamel oluna **bāb-ı ṯānī evrām-ı sevdāviyye beyānındadır** imdi verem-i (10) sevdāvīniñ aḥvāli icmālen evāʾil bābda ẕikr olundu ve iki ḳısım olup müteferriḥ (11) ve ġayrı müteferriḥ olması beyān ḳılındı ḥālā verem ki sevdāvī ola sereṭān dėrler anıñ (12) melmesi ṣaʿbdır ʿilācı sevdā-yı istifrāġdır melmesātla tażmīd olunmuşdur o melmesāt (13) dėdigimiz iç yaġları ve dühn-i sūsen ve dühn-i ḥınnā ve zeytü'l-ʿatīḳdir merhem ki ṣalābetin (14) ve māddesin bir hafta miḳdārında taḥlīl ėde ḫardal ve beẕrü'l-encire ve kibrīt (15) ve zebedü'l-baḥr ve rāvend ve uşaḳ ve muḳl-ı ezraḳ ve şemiʿ-i aḥmer ve zeyt-i ʿatīḳ ile maʿmūl olandır (16) bu cümleden biri dübeyledir maʿlūm ola ki dübeyle bir veremdir ki bāṭnı fārıġ olunup (17) aña mādde meskūb ola gerek ol mādde ḥārr olsun ve gerek bārid olsun (18) böyle olıcaḳ dübeyle isim-i ʿāmmdır ḳaçan bir veremi görsüñ ki anıñla ḍarabān-ı keṣīr ve barmaḳ (19) ile baṣṣañ kopa barmaġıñ çimdiklemek ḥiss ėdesin bilesin ki ol verem-i ḫurācdır

[253a]

(1) bunuñ bilinmesi iriñ yeri ṣıḳsa barmaġıñ güya bir nesne redd ėder gibi ḥiss olunur (2) ve levniniñ beyāżlıġı ya ṣufreti ya ḥużreti ile maʿlūm olur ve ḳaçı ṣayruncaḳ ve beyāż ve (3) riḳḳatde ve ġılẓetde eczāsı berāberdir ve rāyiḥası mutavassıṭ olur ʿilācı bedeni tenḳıye (4) ve istifrāġ ḳılmaḳdır ta kim māddesi ḳalīl ola ve her māddesiniñ tevellidine bāʿiṣ (5) olandan perhīz eylemek gerekdir ve taḳviyet ḳılmaḳ gerekdir ta

kim vaḳt-i fetḥinde inficārı (6) żaʿīf olmaya baʿde heẕā munżicāt-ı ḫafīfe istiʿmāl olunmaḳ lāzımdır meṣelā māʾ-i ḥārr (7) ile naṭūl olunmaḳ gibi ve daḳīḳ-i şaʿīr ve tīn ve çiynemiş buġday ve şemʿ ve zeyt ve kendir (8) ve zaġfirān ve ḫaṭmī ve beẕr-i kettān gibiler ile merhem olunmaḳ gibi bu cümlesi nāfiʿlerdir ki gerek (9) cemʿan ve gerek münferiden eger cildi nāʿim ise ve fethi mümkün olursa edviye-i münfecire ile deşmekden (10) demür ile deşmek evvelīdir ol edviye-i münfecire dėdigimiz zerrīn-i ḳadeḥ dėdikleri zehreniñ (11) uṣūlü ve merhem-i dāḫiliyyūndur ki luʿāb-ı ḫardal ve dühn-i sūsen ile terbiye olunup żımād ḳılına (12) eger edviye ile naḳḥ olunup ve fetḥ olmasa teşrīṭ gerekdir ammā bir vechle yarıla ki meşrūṭ (13) olan maḥall aşaġa ola ḳaçanki teşrīṭ oluna ḳayḥ ve dem çıḳsa ol ḥālde bir miḳdār (14) taʿsīr olup cerāḥatin aḳıtdıḳdan ṣoñra maʿa şarāb-ı ʿasel ġusl ėdip cerāḥat (15) ʿilācı oluna her verem-i ẓāhir ki anıñla ḍarabān olmaya ekseriya müteḳayyiḥ olunmaz ve ekṣeri (16) verem-i mādde-i müfrededen olmaz **bāb-ı ṣāliṣ demāmīl beyānındadır** ġāyetle yaramazdır (17) deriñ yerde olandır bu daḫı cerāḥat ḳısmındandır nihāyet büṣūr-ı kibār ḥārredir (18) bāṭınında ḳayḥ mādde cemʿ olur pes imdi bu demāmīl ekṣer ḥālde keṣret-i ḥareketden ola (19) ve imtilā iken ḥammāma varmaḳdan olur öyle olsa keṣret-i demāmīl bedeniñ imtilāsından

[253b]

(1) ise faṣd ve istifrāġla muḳayyed olup ḫafīfce ḫammāma gire yaʿnī ḥammām muʿtedil ola (2) ve ziyāde ḳāʿid olmaya ta kim mażarrat ėrişip żarar terettüb ėtmeye evvel imtilā ile (3) ḥammāma girmekden demāmīle mübtelā olmuş idi yine ancılayın ėtmeye ve üç gün mütecāviz (4) olunup faṣd ve ishāl ve istiʿmāl-i revādiʿ ile devā ḳılına ve munżicātdan tīn ve ʿasel (5) ve beẕr-i mürr ve ḥınṭa ve memḍūġa ve ḫardal ve dühn-i sūsen ile merhem peydā ėdip ḍımād (6) oluna bi-emrillah teftīḥ ola eger fetḥ-i rīşe ile tenşīr oluna **bāb-ı rābiʿ büṣūr beyānındadır** (7) beṣreniñ cemīʿdir sivilceler dėmekdir bu daḫı mevādd-ı evrāmdandır ḥādiṯ olur bundan (8) biri türdaşıdır bu ḳısım demevīdir bu nevʿ daḫı nemledir ve bir nevʿ daḫı cemredir (9) ve nār-ı fārisīdir maḥallinde ẕikr olunur ve bir nevʿle sevdāvīdir cereb sevdāvī (10) ve ṣālīl-i mesmārdır cereb maʿlūmdur ki gicikdir ṣālīl sigillerdir mesmār ise aḳ (11) sigil dėdikleridir ve bir ḳısım ki balġamīdir şerā gibi ḳūrdāşanı gibidir bir nevʿ müleyyedir (12) nuḳāṭāt dėrler ṣulu ḳabarcıḳlardır ve bir ḳısım rīḥiyyedir müfācāt dėrler belli ḳabarcıḳlardır (13)

geldik imdi şerā ki ḳūrdāşanıdır yaʿnī baʿżı beş̱relerdir ʿalāmeti göñül ṭaralmaḳ (14) ve gicimekdir bunuñ ḥudūş̱u ekş̱eriyā defʿayadır ziyāde olduḳça göñül ṭaralması (15) ve ġuṣṣası ziyāde olur ḫuṣūṣan sebebi ekş̱eriyā demdendir balġamī daḫı olur (16) nihāyet balġamīniñ elemi ve ıżṭırābı gėce gėce olur ʿilācı faṣddır ve ṭoġru ishāl (17) eylemekdir meş̱elā ṣafrānıñ defḳle ishāli nuḳūʿ-ı müshil ile ve māʾ-i rummānın ve helīlec (18) iledir amma şerā-i balġamīde istifrāġ lāzım geldikde tedbīr-i meẕkūr bir miḳdār helīlec-i (19) kābilī ziyāde ėdip ve üç dirhem miḳdārı istiʿmāl eylemek gerekdir ġıdāsın

[254a]

(1) ḫall maʿa ʿades ve müzevvere-i ḥabb-ı rummān ve summāḳ eylemek gerekdir ve ṭaʿām ve nuḳūʿāt ki (2) bu maḥallde istiʿmāl ėder küzber-i yābis maʿa yemek lāzımdır ziyāde nāfiʿdir Muḥammed bin Zekeriyā (3) Rāzī ḥāvī-i kebīrinde şerā için bir kimesneye şecer-i sefercel ḳaʿrından bir miḳdār türāb (4) alıp māʾ ile ḫall ėdip ṭoldurduḳda bir miḳdārın içip ve bir miḳdārın bir ḳırmızı (5) çuḳa pāresine bulayıp gövdesine sürünse ġayrı ʿilācına muḥtāc eylemez dėmişdir (6) ḥaḳḳā bu maʿnā ḫāṣṣadır ṭabīʿat degildir ʿaceb ʿilācdır faḳīr tecrübe eyledim birḳaçın (7) bu ʿilācdan ḫalāṣ olduġun gördüm **bāb-ı ḫāmis nemle beyānındadır** sircek (8) ve kemirik ve ışırġı dėrler ʿArab ʿarbā bunu nemle ile taʿbīr eylemege sebeb ṣaġīr beş̱reler olduġudur (9) ki nemle ʿadd ėder gibi ʿadd ėder sebebi ṣafrādır ki ḥārrdır yāḫūd ġāyetle laṭīfdir eger (10) nemleniñ ḥudūş̱una bāʿiş̱ olan ṣafrā redī ise şiddet-i ḥarāreti için īcāb ėder (11) ki bunda yürüye ve geze ve ʿużvu ekl ėde eger ṣafrā redī degil ise nemle bedende (12) gezer ammā ekl ėdip cerḥ eylemez ammā ṣafrā raḳīḳ ise ve ġalīẓ ise taḫt-ı cildde (13) muḥabbes olur ol vaḳt nemle cāversine olur nihāyet bunuñ iltihābı eḳalldır (14) ve ḥarāreti ḳalīldir ammā inḥilāl cihetinden bu evvelkinden ṣaʿbdır zīrā ġılẓet-i mādde (15) mütteḥıll olmaġla mānīʿ olur ʿilācı ṣafrāyı istifrāġla bedā ėdip dem ġālib (16) ise faṣd eylemekdir zīrā taḳlīl-i mādde lāzımdır ve tebrīd ile taʿdīl-i mizāc eylemek gerekdir (17) ve üzerine ʿades ve ḳışr-ı rummān ve sevīḳ-i şaʿīr ve ʿuṣāresi lisānü'l-ḥamel bir yere (18) ḫalṭ ve mezc ėdip ṭılā ėdeler bu meẕkūrāt tecfīf ėder ve tebrīd ėder eger (19) nemlede iḥrāḳ ve pārelenmek ile taḳarruḥ ẓāhir olsa bu maʿnā el-ʿiyād bi'l-lah taʿāla

[254b]

(1) ākileniñ bir nevʿdir ol vaḳt ḳurṣ-ı enderuḫūn ile şarāb-ı ʿatīḳ bir yerde ẕevb (2) ṭılā ėdeler ve bizim aḳrābādīnde beyān eyledigimizde mürācaʿat ėdeler eger nemle cümle (3) bedenden veya bir niçe yerinde miṣāl kavurur olup büṣūr-ı ṣıġār şeklinde olursa (4) ki cāvers ile taʿbīr eyledik ʿilācı maṭbūḫ eftīmūn içine cüzʾi türbüd vażʿ ėden (5) ishāl eylemekdir ve leben-i ḥalīb-i tāze buña ġāyetle nāfiʿdir ve tecfīf eyledigiçin (6) ḳışr-ı rummānī ve kil-i Ermenī ve māʾ-i verd ve ḫall bir yerde eczā-ı mesḥūḳ oldugu taḳdīrce (7) ḫalṭ ve mezc ėdip bedeninde oldugu maḥalle ṭılā ėdeler **bāb-ı sādis cemre beyānındadır** (8) maʿlūm ola ki cemre ve nār-ı fārisiyye lafẓān müterādifāndır zebānımızda buña ḳabarcıḳ ve ot (9) güneyigi dėrler ekṣeriyā bu ẓālim eyyām ve bāde olur imdi her sūcī ki ekkāl ve ḥarrāḳ (10) ve ḳabir daḥı ola ve bir de iḥdāṣ ėdici ola bu mādde ṣafrāviyyedir ki ḳalīletü't-taʿaffün ve (11) ḳaliletü'ṣ-ṣafrādır ve cemre bir veremdir ki insānıñ cildini māddesiz esved ėder (12) bunuñ māddesi keṣīrü's-sevdādır ve ġalīẓdir ve anıñ içine batmışdır yaʿnī laḥm (13) ile cild beynīnde degildir laḥm içindedir el-ʿilāc bunuñ çāresi lā-büddür (14) ki faṣd olunup ṣafrāyı istifrāġ ėdeler ammā bir vechle ki sevdāyı riʿāyet ėdeler (15) zīrā māddesi ġalīẓdir vaḳt olur ki taḥlīl olmaz neştere muḥtāc olur (16) bunu üzerine urulacaḳ edviye şedīd olmamaḳ gerekdir ta kim muḥabbes olmaya (17) ve bāṭına himmetini defʿ ḳılmaya ve şedīdü'l-ḳabż daḫı olmaya belki ḳaviyye't-taḥlīl olmaya (18) ta kim ziyāde olmaya zīrā taḥlīl ziyāde olıcaḳ ḳeyfiyyet-i mādde yaʿnī ḥarāret ve ḥiddet (19) ziyāde olur amma münāsib olan edviye ki nāfiʿa olan rummān-ı ḫāmiżdir

[255a]

(1) miṣālen rummān-ı ḫāmıżı iki şaḳḳ ėdip ḫall ile ṭabḫ ėdeler daḫı muḥarrā ola bu kere bu ḥırḳa (2) pāresine yayıp üzerine żımād oluna ve sirke ile ezilmiş ʿużv daḫı aʿlādır (3) üzerine ṭılā oluna ve lisān-ı ṣevr ve ʿades-i muḳaşşer ve kepekli ekmek bir yerde daḳḳ ve (4) saḥḳ olunup murdār ilik maʿan taʿcīn olup ḍımād oluna bunlardan ṣoñra ibn-i (5) Māsuriyeniñ naḳl eyledigi żımād ḳatīʿalādır miṣalen varaḳ-ı benefsec ve zaʿferān (6) oʿades-i muḳaşşer ve maḫ-ı necis ve sükker ve māzū bir yerde berāber daḳḳ ve saḥḳ olunduḳdan (7) ṣoñra ki merhem miṣāl ola baʿde ḳabarcıḳ üzerine ḍımād oluna **bāb-ı sābiʿ nefāṭāt** (8) **beyānındadır** Türkīsi ḫurde ḫurde ṣulu ḳabarcıḳlardır sebebi aḫlāṭ-ı ġaleyāndan māʾiyyeti (9) cilde çıḳmaḳdır ve muḥtebes olmaḳdır bu

sebebden keṣāfet veya verem-i raḳīḳ iḳtiżā (10) ėder ʿilācı tenḳıye-i beden ve taʿdīl-i mizāc ėdip lüḥūm ḳısmını terk eylemekdir ta kim mādde-i (11) keṣīre olmaya ve bu ṣulu ḳabarcıklar ki ibtidāda ẓāhir olaʿadesi daḳḳ ve münhal maʿa (12) ḥall ḥamīr miṣāl olduḳda bedenine ṭılā oluna ta kim mādde muḥtebese olmaya şol vaḳtā ki (13) bu nefāṭāt büyümege başlaya sūzen ile deşile ammā sūzen içer ve laḥma rāciʿ olmaya (14) yaʿnī cildin yırtıp açıla baʿde māʾiyyetden bāḳī ḳılına müceffifāt istiʿmāl oluna (15) bu bābda merhem-i isfīdāc devā-ı laṭīfdir eger bu ʿilāclar kifāyet ėtmezse aḳrābādīnde (16) buña müteʿalliḳ çoḳ nesneler beyān olunmuşdur muḳteżāya göre ṭaleb oluna **bāb-ı** (17) **ṣāmin ḥaṣbe ve cüderī beyānındadır** ḳızamıḳ ve çiçek dėmekdir bu iki maraż nefāṭāt (18) cinsindendir ol sebeble anıñ ʿaḳībinde īrād olundu maʿlūm ola ki cüderī (19) ve ḥaṣbe ġāyetle redī olanı siyāh-ı levn olandır andan aşaġa benefseciʾl-levn

[255b]

(1) olandır bu ikisinden ṣoñra aḫżarüʾl-levn olandır bunlardan aşaġa aṣferüʾl-levn (2) olandır cümleden ṣoñra olan beyāż levndir ol sāʾirlerden eslemdir ḫuṣūṣan ḥacm-i (3) kebīr olup ḳalīlüʾl-ʿaded ola bil ki çıḳmış daḫı āsān olup ʿalīl ṣıḳılmaya (4) ve ṭaralmaya ve ḥummāsı ḳavī olmaya bu ḳısmıñ iki ʿadedi çoḳ olup biribirine ḳarışıḳ (5) ve muttaṣıl olandır yāḫūd bedende el pāresi ḳadar yeri ṣāfī çıban olmuş heyʾetinde (6) gösterendir ve iki ḳat olup birbiri içinde ḳātmer şeklinde olandır eger cüderī (7) ve eger ḥaṣbeniñ eslemi evvel ḥummā ẓāhir olup baʿde cüderī ve ḥaṣbe-i ḥārr olmaḳdır (8) eger ʿaks üzere olursa redīdir fīʾl-cümle ʿalāmāt-ı ḫayr bu iki marażda ṣavt eyi olup (9) taġayyür yaʿnī ṣavtı olmayıp ḥummādan ṣoñra ẓāhir olandır amma ḥaṣbe ve cüderī ki tėz tėz çıḳa (10) muḳaddemā ḥummā ve ḥarāret peydā olmaya verem-i ḥicābī vardır yāḫūd ḳuvvet sāḳıṭ olmuşdur (11) ḫuṣūṣan ʿaṭaş daḫı ḳavī olup ṭaralması ziyāde ola ve bedeniñ ẓāhiri bārid olup (12) cüderī ve yāḫūd ḥaṣbe aḫżar veya esved-i levn ola helāki ḳarībdir ve cüderī ve ḥaṣbe (13) ekṣeriyā bahārda ve bilād-ı ḥārrede ʿārıż olur ve ziyādesi eṭfālde ve şebābda (14) olur şeyḫūḫiyede vāḳiʿ olmaḳ nādir olur ve ḥaṣbe cüderīye muġāyirdir (15) şunuñ birle ki ḥaṣbe ṣafrāvīdir ve cüderī demevīdir ve ḥaṣbe cüṣṣede ṣaġīrdir (16) ve cildden tecāvüz ėtmez belki taḫt-ı cilde anıñçün nedir ki evvel ẓuhūrunda ġuddelenmez (17) el-ʿilāc imdi cüderī ve ḥaṣbe ki ġalebe-i demden olaʿırḳ-ı enfden faṣd ėtmek (18) gerekdir zīrā ruʿāf maḳāmına ḳāʾim olur aʿżā-i ʿāliyeyi

ḥāfıẓdır ve meşrūbāt (19) ḳısmından nuḳūᶜ-ı ḥulv ya sükker ve şarāb-ı ᶜunnāb ve şarāb-ı nīlūfer vėreler eger şarāb-ı

[256a]

(1) kādī ele girerse bi'l-ḫāṣṣa nāfiᶜdir keẕalik ḥurmā ḳorugu şarābı ḫāṣıyyet cihetinden (2) enfaᶜ eşyādır eger ḥarāreti ziyāde ise ġıdāsın ᶜades-i muḳaşşer ve müzevvere-i ḳarᶜ ve müzevvere-i (3) ᶜunnāb vėreler ve lüḥūmdan cidd iḥẕar ėdeler ve illā nüks olur eger ḥaşbe ve cüderī (4) tėz beyān olmaya ve yāḫūd bāṭına rücūᶜndan ḫavf oluna şemr ve kerefes māᵓların sükker (5) ile içireler bu iki marażda bedeni ısıcaḳ ṭutmaḳ ve bārid-i eryāḥdan iḥtirāz gerekdir (6) ve evvel ki ẓāhir ola eger summāḳı māᵓ-i verdde teblīl ve taṣfīf olup ᶜaynına taḳṭīr (7) gerekdir ve aḳdāmın ḥınnālamaḳ gerekdir ta kim ᶜaynda cüderī ḫurūc ėtmeye ve ḥaşbeye (8) daḫı nāfiᶜdir **bāb-ı tāsiᶜ cereb ve ḥikke bayānındadır** uyuz ve gicik dėmekdir imdi cerebden (9) yaᶜnī yābisdir ṣafrā-ı muḥarriḳden olur gāh olur ki bu ṣafrā-ı muḥarriḳ deme muḫteliṭ (10) olur ve gāh sevdāviyyesine ėrişir şiddet-i iḥtirāḳından ötürü gāh olur ki (11) sevdāya ėrişmez beyn beynde olur bu cerebden baᶜżısından ruṭūbet aḳar bu ḳısım balġam-ı (12) māliḥiñ dem ile iḫtilāṭından olur ḥikke ki gicikdir olduġu cereb yaᶜnī o yüz (13) gibidir nihāyet gicikde sulbeler olmaz bunlarıñ ḥudūṣu çoḳ nemek ve ḥumūżāt (14) ve ḥulviyāt-ı mütenāvilden ve muġalliẓātla meşġūl olmaḳdan olur bu ᶜilletiniñ ᶜilācı (15) ṭabḫ fevākih ve ṭabḫ eftīmūn veya sefūf-ı müshil ile māᵓ-i cübün veya şīr ile bell olmuş (16) eftīmūn ve sükker ile ṭabḫ olunmuş şāhterec gerek sādec ve gerek müdebber olsun bunları (17) istiᶜmāl eylemekdir ḫuṣūṣan helīlec-i esved ve aṣfer ve kābilī her birinden dört direm (18) aḫẕ ėdip māᵓ-i saḫn içinde teblīl olup şürb ėtmek eyidir ve aᶜlā devādır (19) ve her gün māᵓ-i şaᶜīr ile sükker ve yāḫūd māᵓ-i cübün ile sefūf-ı müshil şürbünden ġaflet olmaya

[256b]

(1) ġıdāsı bu iki ḳısmıñ her nesne ki ṭatsız ola anı vėrmek gerekdir cümleden hindībā (2) ve baḳlatü'l-mübārek ve ısfanāḥ borānileri rummān-ı ḫāmıż ile maṭbūḫ oġlāḳ lüḥūmu (3) ve ferrūc lüḥūmu vėrile fī'l-cümle żarūret olunca lüḥūm ḳısmına mübāderet olunmaya ta kim (4) dem-i ṣafrā mütevellid olmaya edviye-i mevżiᶜyyeden ki gicik ve uyuz için ṭılā olunur (5) kibrīt olmuş zībaḳ ve kündür ve uşaḳ ve ḳalī jengār

ve nüşādur bunlardan birer cüzʾ mürdesenk (6) ve isfīdāc nışf cüz milḥ-i enderānī nışf cüz ḥabb-ı rummān-ı muḥammaṣ cümle eczā ve veznince dühn-i (7) verd ve dühn-i benefsec ve verd ve tāze küzber māʾi ve ḥall ve bir direm kāfūr ve bu cümleyi bir (8) hāvanda muḥkem daḳḳ ü saḥḳ ėdip kāmil-i merhem-miṣāl olunca ḥall ėdeler baʿde ḥammāma girip (9) gövdesini muḥkem kėse ile o ẕevb ve yıḳanıp çıḳalar ve bu maʿmūl olan dühnü (10) sürüneler ammā ḥāyaların ṣarıp ṭılā ėtmeyeler üç gün ṭurup tekrār ḥammāma (11) girip ġusl ėdip çıḳalar bi-emrillah ḥikke ve cerebden eṣer ḳalmaz ammā bunu baʿdeü't-tenḳıye (12) eylemek lāzımdır ta kim teʾṣīr eyleye ve bu ʿamelden evvel üç güne dek her gün yüz direm (13) şāhterec māʾi ve otuz direm dühnü'l-ḥall on beş direm sirkencübīn şürbü lāzımdır (14) eger ḳayʾ ėtdirirse ḫoş ve illa ḳayʾ ėtdirmezse daḫı aḫlāṭ-ı redīyeyi zāʾil ėder (15) ve ṣabır-ı usḳuṭūrī cereb için ziyāde nāfiʿdir her ne ḳadar müzmin olursa ṭılā oluna (16) defʿ ėder ve cereb ve ḥikkeniñ aṣḥābı ḥammāma mülāzemet eylemek elzemdir zīrā enfaʿ (17) eşyā ḥammāmdır bu nevʿden çoḳ dürlü iddihān ve suḳūf ve ḥubūb aḳrābādīnde (18) beyān eyledik mürācaʿat oluna **bāb-ı ʿāşir cüẕām beyānındadır** bu marażu'l-ıyāẕ ba-Allah (19) taʿāla sevdā bedene münteşir olmaḳdan ḥādiṯ olur sebebi mizāc-ı aʿżāya ifsād eyledigindir

[257a]

(1) gāh olur ki aʿżānıñ heyʾetini teferruḳ-ı ittiṣāl ėder meṣelā sevdā bedene münteşir olsa (2) eger müteʿaffın olursa ḥummā-ı ribʿ īcāb ėder eger taḥt-ı cildde cemʿ olup rabṭ olsa (3) cüẕām īcāb ėder bu taḳdīrce müteġayyir olur yaʿnī aʿżānıñ şeklini ve heyʾetini taġayyür (4) ve aʿżāyı tefrīḳ ėder imdi sevdānıñ sebeb-i fāʿilisi ya cigeriñ ḥarāretiniñ şiddeti (5) ve yāḫūd bedeniñ ḥarāretiniñ şiddetidir bu cihetle yübūset demi iḥrāḳ ėder yāḫūd (6) cigeriñ ve bedeniñ burūdetiniñ şiddeti demi tecmīd ėder sevdā olur bunuñ sebeb-i māddesi (7) ġıdālardır ki sevdānıñ tevellidine bādī olur belki muʿayyen olurlar bu ḳażiyyeler mesāmm-ı (8) südde sebeb olur ve mesāmmıñ tesdīdi ḥārr-ı ġarīzī hevā-yı bāridiñ vāṣıl olmaġa (9) mānīʿ olmasından olur bu cihetden demdir ġalīẓ olur biʾż-żarūrī sevdāya (10) munḳalib olur gāh olur ki ṭıḥālıñ mizācınıñ fesādından olur ol vaḳt sevdāyı (11) ceẕb ėtmez bu kerre demdir maġşūş olur sevdādan ayrılmaz bu cihetle cüẕāma bādī olur (12) yāḫūd mizāc-ı hevānıñ fesādından ve tuḫmeniñ ziyādeliginden sevdā olur vaḳtā ki (13) sevdā ziyāde olsa demi taġlīẓ ile ve ḳīvām-ı ġalīẓ ile tevellüdünüñ keṣretine muʿāvenet (14) ėder ve burūdetiyle ṭabīʿat-ı

sevdāviyyesine kendiniñ munḳalib ėder böyle olsa (15) cüẕāmdan baʿżısı müteḳarriḥ olur yaʿnī çıban yaralar olur ve baʿżı cüẕām (16) vardır ki müteḳarriḥ degildir ve cüẕām bir marażdır ki sārī bi-iznillahdır ve evlādın (17) māl-ı mirāṯ olur vaḳtā ki cüẕām mütemekkin ola recā olmaz ve muḳaddemesi daḫı ḳalīl- (18) ü'l-iflāḥdır ḳaçan ki cüẕām ibtidā olmaġa başlasa onu ziyāde aḥmer olur ve ġāyetle (19) esved olur sebebi sevdāvī ḫalḳlar peydā olduġudur cümleden ḥayret gibi ve

[257b]

(1) ġuṣṣa gibi levni sevdāyla ḥumrete māʾil olmaḳ gibi bunlar heb cüẕāmıñ muḳaddemātıdır (2) veʿalāmātından cüẕāmıñ nefesi mesdūd olmaḳ ve ṣavtı maḫnūḳ olmaḳ veʿırḳı (3) baḫs gibi ḳoḳmaḳ ve şaʿrāt defʿi olup müteʿaḳḳıd olmaḳ ve nevminde ṣiḳal-iʿaẕīm (4) ḥiss eylemekdir bunlardan māʿadā mecẕūmuñ enfi ḳoḫu almaz aẕfārı meşḳūḳ ve ṣūret-i (5) peykeri bozulur ve şefeteyn ṣakīl olur ve ṣeḫīn olur ve esved olur ve burnu masḳaṭ (6) olur gāh olur ki enfi mevcūd olup ammā içindedir ki sāḳıṭ olur ve müteʾekkil olur (7) ve eṭrāf-ı bedende ḳarha olur ve ekle ve cüzi mādde rāyiḥa-ı kerīheler ẓāhir olur (8) eger cüẕāmda dem-i keṣīr iseʿilācı faṣd ėtmek ve tefṣīd olduḳda bunda şāḥṭamarından (9) aḫẕ oluna eger demde keṣret yoġısaʿurūḳ-ı kibārdan faṣd ėtmek gerekdir belki (10)ʿurūḳ-ı ṣıġārdan faṣd olunmaḳ lāzımdır ve sevdāyı ḳavī müshillerden ayāric-i lūġāẕiyā (11) ve ṭabḫ eftīmūn gibiler ile ishāl eylemek gerekdir ve ḥabb-ı ayāric ile ḥacer-i Ermenī sefūf (12) ėdip māʾ-i cübīn içire meblūle içirmek lāzımdır eger sevdā iḫtirāḳīye ise (13) her gün ʿale'ṣ-ṣabāḥ māʾ-i şaʿīr-i sādec veya māʾ-i şaʿīr-i mübezzer ve sükkeri içirmek vācibdir (14) yāḫūd şarāb-ı nīlūfer ya cüllāb-ı bārid ve māʾ-i lisān-ı ṣevr ve şarāb-ı lisān-ı ṣevr sükkeri (15) şürbü nāfiʿʿilāclardır aġdiyeden lüḫūm-ı oġlāḳ ve ferrūc-ı semīn ve laḥm-ı żān-ı ḥavlī (16) semīn-i isfīdbāc ėdip ve ekli aʿlādır veya laḥm-ı ḍāna-ı semīn ḫınṭa aşı ile (17) ṭabḫ ve ekl ėdeler ve gāh gāh ḳayʾ ėdeler ta kim ḫılṭ-ı ġalīẓ ḫāric ve gāh gāh (18) teʿaṭṭus oluna ki dimāġ bunlar pāk ėderler esfeli ve eʿāli-i bedeni tenaḳḳuba ėdeler (19) ve ḥammāma mübalaġa ile duḫūl ve duḫūlünde benefsec ve debbā ve levze dühneleri ile mütedehhin oluna

[258a]

(1) ta kim bedeni terṭīb oluna ve leben-i muġly ve dühn içine āb-zen ėdeler ta kim sevdā inkāb (2) leṭāfet kesb ėde ve ḥarāret-i fāṭire ile dimāġ terṭīb ve taḥlīl oluna ve maʿācīn-i (3) kibārdan ki bu ḫuṣūṣda aḳrābādīnde muḥarrerdir müteġaddī oluna maʿcūn-ı bīşī ve maʿcūn-ı beẕr-i (4) gülü ḫod ġāyetle nāfiʿdir cümleden enfaʿ olan birḳaç efʿī fārūḳa taḳṭīʿ ṣıfatı üzere (5) ḳaṭʿ ėdip ve cildin selḫ ve nemek ile nażīf-i ġusl oluna baʿde isfīdbāc ėdip (6) ḥevāya nāfī ile māʾin içirip yedireler ḥattā efʿīyi ḥayy iken ḳaṭʿ eylemedin ṭabḫ olup (7) ve iṭʿām olunursa nāfiʿdir egerci nefḫ-i baṭn olur ve izāle-i ʿaḳl ėder ammā ḫalāṣ (8) olur bu ḫuṣūṣda laḥm-ı efʿīyi ḳaṭʿ ėdip isfīdbāc ėdip yemekden eyi ʿilāc (9) olmaz Cālīnūs ve Ebḳırāṭ ve Ustuḥmāṭīḳdīpoṭnebūs nām ḥekīmlerden Balinās rāhib (10) naḳl ėder ki meczūma ẕikr olunan devālar ile baʿdeü't-tenḳıye yigirmi gün imrāḳ-ı (11) efʿī içirip etin iṭʿām ėdeler baʿde sālda bir kerre ḳavlar bir efʿī-i esved olur ki (12) ʿArablar aña ḫaneş Türkīce inek emen ḳarasını dėrler anı bulup ve ẕebḥ ėdip (13) ve bir ḳıdre içine ḳoyup ḥattā müteʿaffin ola ta kim müdāvāt oluna baʿde ol dūdeleri (14) cemʿ ėdip ve tenşīf olup ve saḥḳ ėdip cüẕāmı ifrāṭla olursa günde (15) iki direm maṭbūḫ-ı eftīmūn veya şarāb ile ʿasel içireler elbette bi-emrillah taʿāla (16) ḫalāṣ olur bu faḳīr dört kimesneye ki cüẕāma mübtelā olmuşlar idi bu (17) ṭarīḳ üzere ʿilāc eyledim Allah subḥāne ve taʿāliniñ ʿavn ve ʿināyeti birle defʿ eyledi (18) tārīḫ-i kitābda biri Şām-ı şerīfde sākin idi ṭıbbāḫzade Muḥammed Çelebi dėdikleri meşhūrdur (19) ḥayātda ve biri daḫı bir dervīş nā-murād idi ikisi kibārdan olmaġla naklen lāyıḳ görmedim

[258b]

(1) ammā cüẕām ki yarılsa temām teferruḳ ve ittiṣāl vāḳiʿ olmuş ola aña gerek istifrāġ ve gerek (2) faṣd olunmaz zīrā ḳuvvet yoḳdur ki mevādd-ı ḫabīṯeyi defʿ eyleye bu ḳısma eger faṣd ve eger (3) istifrāġ-ı faṣd olunursa mevādd-ı ḫabīṯeyi taḥrīk eylemiş olursun defʿine ise (4) ḳuvvet yoḳdur helāḳ olur zīrā mevādd-ı ḫabīṯe ḳalbe ve bāḳī aʿżā-i reʾseye munṣabb (5) olur bu kerre nāmık bir ādem ola redī olur hālbuki ol faḳīriñ ölmek cānına (6) minnetdir bizim ʿilāc ve devā beyān eyledigimiz muḳaddeme-i cüẕām içindir Allah taʿāla aʿlem (7) **bāb-ı ḥādī ʿaşer ṭāʿūn ve andan iḥtiẕār beyānındadır** maʿlūm ola ki vebā taʿaffündür (8) cevher-i hevāya esbāb-ı semāviyye ve esbāb-ı arżıyyet taġayyür vėrmekden olur esbāb-ı (9) arżıyyetiñ miṯāli miyāh içinde

cīfeler olup ve selḫ ġānelerde rīḥ-i kerīhe olmaḳ (10) ve mezbeler içinde kelb ve sāʾir ḥayvānāt-ı rimme ve cīfeleri olmaḳ ve fī'l-cümle bed rāyiḥalar (11) keṣīr olup miyāh-ı ḳıllet üzere cereyānı belki ṣıyrındı gibi āblar işrābdan ve cenk (12) olup meyyitleriñ cesedleri tedfīn olunmamaḳ gibi ve ḫalālarıñ karınları olmayıp (13) Ḳāsımpāşā deresi gibi şehir ortasında necāset cereyān eylemek keẕalik debbāġlar (14) ḳoyun ve keçi cülūdun bell ėdip anıñ ʿufūneti ol şehri müteʿaffün eylemekdir esbāb-ı (15) semāvīyeniñ miṣāli keṣīrdir kevākib-i sevābitden merṣūda cenāb-ı ʿizzetiñ (16) ʿali muḥīṭ ve bizden maḫfī kevākib faʿāleniñ nihāyeti yoḳdur ṭāliʿsine ve ṭāliʿ-i beled (17) ḥīn-i taḥvīlde rābiʿada ve ʿāşerde menḥūs-ı kevkeb mevcūd olup belki bu ṣevābit-i (18) meẕkūre-i faʿāleniñ birine ḳırān ėder ve müstevlī ve müdebber olan kevkeb ol nesnede (19) ya rāciʿ ya ṭarīḳa ya muḥarriḳa veya hābiṭ bulunur ʿālem-i aʿlāda bu şekilden veya iḳtiżā

[259a]

(1) ėtmekle ʿālem esfelde bi-emrillah veya vākiʿ olur bu ʿalāyim ẕikr olunan enẕāre-i (2) ʿālem oluna maḫfī degildir ammā sāʾir nās anıñla bilmek olur ki şihāb-ı semādan çoḳ (3) şarḳī olsa ḫuṣūṣan vuḳūʿı āḫir ṣayfda ve ḥarīfde olsa vebā ʿalāmetidir (4) keẕalik lodos dėdikleri rīḥ ve rīḥ-i ṣabā evveli şitā vasaṭında bisyār esse (5) ve ʿalāmāt-ı ġayṣ olup ve temaṭṭur ėtmese ve bu maʿnālar mükerrer olsa bu sebebiñ mükerreri (6) ile mizāc fāsid olur ve bir ʿalāmeti daḫı bahār ve ḳatī-ı ġayṣ ḳalīl olup rīḥ-i cenūbu (7) çoḳ esip havālar muʿakker olmaḳdır ḥattā bir hafta miḳdārı ṣāf olsa ve gündüz (8) ġamām çoḳ olsa ve leyālīde burūdet olsa taḥḳīḳ-i vebā olmaḳ muḳarrerdir ḳaçan eyyām-ı (9) ṣayfda ḳalīlü'l-mürāre ruṭūbet sebebinden eşcāra taġayyür gelmese ve ḥazān zamānı (10) degil iken ḥazān gibi de evrāḳ-ı teskīṭ ve şemsek şāḳıyıp şihābları olsa (11) vebā ʿalāmetleridir esbāb-ı arżıyyetden baʿżıları daḫı ki vebā olmasına dālldır (12) ḥaşerāt-ı arż ziyāde olmaḳdır ve ḥayvānāt ẕekiyyetü'l-ḥiss ki laḳlaḳ ve fāre ve bunlar (13) emṣālīdir müteferrī olup ininden ʿalī ẕahra sürünürler vebānıñ mecīʾ-i ḳarīb (14) olduġuna dālldır kitabımız fenn-i āḫerde olmaġla buña dāll olan evżāʿ-ı felekiyye (15) ve ictimāʿ ve istiḳbāl ve inẕār-ı kevākib beyān olunmadı ammā bunuñ emṣālī umūr-ı ātiyyeniñ (16) vuḳūʿına delālet ėden edille taḥṣīl irāde olunursa imām-ı faḫr Rāzī'niñ Sırrü'l-mektūm (17) fī ʿİlmü'n-nücūm nām kitāb müsteṭābına naẕar oluna bu faḳīr lisān-ı Türkī üzere merḳūmu (18) biñ yigirmi yedi sālında tercüme

eyledim ḥālā iyādī-i nāsda mevcūddur murād (19) olunursa görüle biz yine kelāmımızda taʿavvüd ėdelim imdi vebādan iḫtirāzıñ

[259b]

(1) ṭarīḳi budur ki bedeni faṣd ve istifrāġla tenḳıye ėdip taʿdīl-i mizāc ėtmekdir yaʿnī (2) tebrīd ile yaʿnī tecfīf ḳılmaḳdır ve fevākihe ve şorbāları ve şarābı terk eylemek gerekdir ve (3) müceffifātla yaʿnī ḫumūżāt ile taḳayyüd oluna ve eşribeden şarāb-ı leymūn ve şarāb-ı temirhindī (4) ve şarāb-ı rībās ve emsālühüm ile taḳayyüd oluna ḫuṣūṣan kāfūr enfaʿ eşyādır edviyeden (5) zīrā ʿufūnet-i ḥudūsunu menʿ ėder ṣāḥib-i Mūcez ṣaḥnā-ı şāniyye yemek nāfiʿdir dėmişdir (6) bu bir ṭaʿāmdır ki ḫurde māhīlerden ve summāḳ ve āb-ı leymūndan ḥāṣıl olur bu diyārda (7) istiʿmāl olunmaḳ amma taṭbīḫ olunsa ḫaylī laṭīfdir fażīletine Cālīnūs bu ṭaʿāmıñ (8) bu ḥuṣūṣda şahādet eylemişdir ve ṣubḥ ve mesāda bu buḫūru terkīb ėdip ḫānelerinde (9) tebḫīr ve taḥrīf ėdeler ve kāfūr ve suʿd ve ṣandal ve ʿūd ve ʿanber ü misk ve ḳışr-ı (10) ütrüc ve yılġın ve defne evrāḳı bu eczālar bir yerde mütesāvī cemʿ olunup baʿdeü'd-daḳḳ (11) ve saḥḳ ṣamġ ve maʿa keṣīrā maʿcūn olunup buḫūr ėdeler ḫāṣṣası keyfiyyet-i havāʾiyye ıṣlāḥ (12) eylemekdir ve ḫāneyi mümkün olan mertebede māʾ-i verd ve ḥall ve māʾ-i ṣafṣāf ile terşīş (13) ve tekennüs ve laṭīf fevākihelerden tuffāḥ ve kümmeṣrā ve aluc ve sefercel ve kübbād ve leymūn (14) ve ütrüc gibiler ile kendi müteḳāʿid olduġu maḥallī ternīn ėdeler ve her ne ḳadar bārid-i (15) şükūfelerle girerse yanına ḳoyup rāyihasıyla muʿaṭṭar ola anı cemʿ ėdeler el-ʿiyād (16) bi-Allah eger ṭāʿūn ẓāhir olup bedende çıḳarsa evrām ʿilāclarında olan ʿilāclar (17) ile aḳrābādīnde naẓar oluna **bāb-ı şanī ʿaşer kesr beyānındadır** murād-ı teferruḳ ʿarżīdir (18) ki vāḳiʿ olur kemikde ve kemirdekde ve elvānı ve emsālhüm biri daḫı çıḳmaḳdır Türkīde (19) bertinmek dėrler ve el-ḥalʿ el ayaḳ çıḳıḳ ve ġayrı aʿżāya daḫı şümūlü vardır ve el-masḳaṭ

[260a]

(1) düşmekdir gerek seyirdirken oldun ve gerek atdan ve gerek ṭamdan düşesin serd (2) düşmekdir ve el-ṣadme biriniñ maʿnāsı ṭoḳuşmaḳdır meṣelā iki fāris ḳażā-i ḳader ile (3) ġāfilen muḳābele olunup ṭoḳuşmaḳ gibi ve el-ḍarbe bunuñ maʿnāsı ġayrı kimesne urmaḳdır (4) ve el-şicāc baş yarılmaḳdır gerek düşsün ve gerek āḫer kimesne yarsun ve el-secḥdir (5) bunuñ maʿnāsı ṣıyrılmaḳdır cerāḥat gibi olur el-ʿilāc el-

müşterek bu eṣnāfıñ (6) cümlesine ʿilāc taṣfīd ve ḥacāmat ėtdirmekdir zīrā āfet ayıran ʿużva muḫālifinden dem (7) çıḳarmaḳ lāzımdır ve leyyin-i süllem ki bedenden çoḳ dem aḳmış ve demiñ daḫı ḳılleti var elbette (8) lāzımdır meger ḥadden bīrūn dem çıḳmış ola böyle olduġu taḳdīrce ḥacāmat yarası (9) vecaʿ ı cānib-i ḫilāfa ceẕb eylemek gerekdir ve ṭabīʿatın fitīl veya ḥuḳne ile telyīn ėdeler (10) eger müshile taḥammülü var ise rāvend gibi müshil olmaz ammā ekṣeriyā müshile iḥtiyāc olunmaz (11) bi'ż-żarūrī lāzım geldikde luʿūḳ-ı ḫıyārşenbe ve rāvend ve dühn-i levz ve sükker māʾ-i (12) hindībā ile işrāb oluna ve ġıdāsın aʿżāya taḳviyet veren eşyā ile ḳılalar cümleden (13) it üzümü māʾin sükker ile vėrmek eyi ʿilācdır keẕalik lisānü'l-ḥamel māʾin şarāb-ı (14) lisān-ı ṣevr ile laṭīfdir eger ġıdāda żarūrī olursa nīm-birişt-i ṣufreti ya ferrūc (15) şorbāsı reʾsi ile bişmiş ola eger żaʿfı var ise lüḫūmu terk ėde ve şarāb (16) içirmekden ziyāde ṣıyānet ėde eger bu ʿārıża ile vecaʿ-ı bāṭın ʿārıż olursa (17) ḥuḳne-i leyyine ile iḥtiḳān oluna ve taḳviyet-i aʿżā için zerr-i verd ve kehrübā ve büssed (18) ve iklīlü'l-melik ve beẕr-i cezer bunların her biri mütesāvī ola sünbül ve ṣaʿter ve kündür ve (19) zaʿfirān ve cevz-i serv bunlarıñ her biri nıṣf cüz ola bu kerre cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip

[260b]

(1) maʿa māʾ-i lisānü'l-ḥamel ve maʿa keṣīrā ile maʿcūn ve aḳrāṣ oluna ve ẓıllde tenşīf ėdeler vaḳt-ı (2) ḥācetde bu aḳrāṣdan bir miṣḳāliñ gül-be-şeker ile vėrile ammā ʿaṭaş-ı şedīd ise büssed (3) ile kehrübāyı gül-be-şeker ile vėrmeyeler şicāc ve saḥc için ḍımād iḳtiżā ėdildikde zerr-i verd (4) maʿa ās saḥḳ olunup dühn-i verd ile merhem miṣāl ėdip istiʿmāl oluna ve bu nevʿden (5) aḳrābādīnde vāfirdir begendigin alıp ʿamel eyleye ammā ḍarbe ve saḳaṭa için żımād lāzım (6) geldikde eger vecaʿ-ı şedīd ise yalñız dühn-i verd ṭılā ve semen-i baḳar ile mūmiyā ṭılā eylemek (7) kāfīdir eger vecaʿ olmayıp saḥc olup müteḥaccir ise burçaḳ ve gül-i Ermenī ve sek ve zaʿferān (8) ve verd daḳḳ ü saḥḳ olunup ṭılā oluna ammā denī ki çıḳıḳdır yaʿnī bertinmekdir ḥarāret-i (9) ḳaviyye ise zerr-i verd ve ṣandal ve zehr-i benefsec-i yābis ve şaʿīr-i muḳaşşer-i medḳūḳ ve zaʿferān (10) ve cüzʾi kāfūr ve māʾ-i verd dühne bir yerde merhem miṣāl ola baʿde rıfḳla rabṭ olunduḳdan (11) ṣoñra ḍımād oluna ammā ġalʿ ki ḥaḳīḳatde aʿżā çıḳmaḳdır bunuñ ʿilācı ʿużvu (12) çekip yerine meradd olunduḳdan ṣoñra aḳrābādīnde mufaṣṣal yaḳılar yazdıḳ andan (13) uralar fī'l-ḥāl ṣıḥḥat müyesser olur ammā kesre yaʿnī

ḳırılmaḳdır bu maʿnā cebire muḥtāc olur (14) yaʿnī ʿużv çekilip aṣlı üzerine ḳılınıp taḥta ile ki cerrāḥlarda maʿlūmdur ṣarıla (15) eger ḫurde pārelenmiş kemikler var ise anı çıkaralar baʿde buna daḫı aḳrābādīnde taʿyīn (16) olunan yaḳılardan ṣarıla zamān geçmedin hem tenebbüt ve hem vecaʿından ḫalāṣ olur (17) bi-emrillah taʿāla ki ammā kesr ḫuṣūṣunda aġdiye-i ġalīẓeler ceddan istiʿmāl ėtdirmek lāzımdır (18) herīse ve paça ve birinc pilāvı ve içi et ve birinc ile ṭolmuş şīrdān ve ṭavuḳ (19) ve et kebābları ve biryān olmuş oġlaḳ etleri gibi vaḳtā ki kesr-i ʿużv ve mecbūr

[261a]

(1) olup bite rabṭın ḥall ėdeler ve māʾ-i saḥn ile naṭūl ėdeler ammā bir vechile ki cerāḥate (2) māʾ-i sahn dökmeye belki el ile serpeler ve māʾ-i verde cüzʾi ḥall vażʿ ve sāḫn ėdip (3) üzerine serpeler ve ol ḳadar berk taḳayyüd olunmaya ki elem vėre belki bizim aḳrābādīnde (4) bunuñ beyānında taḳrīr eyledigimiz yaḳıları ḍımād ėdeler ve naṭūlleri istiʿmāl ėdeler (5) ki her biri bir kitābdan gözide olanı tecrübe eyleyip her biri ibtidādan baʿde silke (6) ḥāmīye dāḫil olunmuşdur **bāb-ı şāliş ʿaşer zīnet beyānındadır** bundan murād ẓāhir bedeni (7) ışlāḥ ve ḥıfẓ-ı cemāl-i insānīdir bunlardan evvel baʿżı edviyedir ki şaʿrı tesḳīṭdan (8) menʿ ėder ās yemişi ve māʾ ve dühne ve helīlec-i esved ve emlec ve mürr ve ṣabır ve dühn-i maṣṭakī (9) ve persiyāvşān ve kettān otunuñ yanmışı ve şaḳāyıḳ varaḳıdır kifāyet-i istiʿmālı bunlar (10) saḥḳ olunup ve reʾsin dühn-i ās ile tedhīn oluna baʿde üzerine zerūr ola (11) bir ṣubḥ ve şām mevḳūfdur ve yāḫūd bu meẕkūrātı ġaly ėdip maʿa ḥınnā reʾse vażʿ (12) oluna her vechile tesḳīṭdan ḥıfẓ ve menʿ ėder ve hem şaʿr tesvīd ḳılır ammā cevāb (13) ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat özde murād olunursa ki masḳaṭ olmayıp ve şaʿr-ı mustaṭīl ve keṣīr ola (14) hezār-ceşān ki aña ʿArabça fāşir ismidir anı ve uṣūl-ı resrās ve uṣūl-ı ṣanavber mütesāvī (15) daḳḳ ve saḥḳ ola ve dühn-i ās maʿan mezc ve ḫalṭ olunmayıp ebrūlarına ṭılā ėde ẕikr eyledigimiz (16) üzere ḥıfẓ ėder amma tesvīd eylemek lāzım olunursa uṣūl-ı ḳışr-ı dıraḫt-ı ḳavāḳ (17) zeyt içinde muġallī ola bu dühnden tedhīn olunsa laṭīf ve tesvīd ʿaynı ve ʿacībi (18) vardır bu ḫuṣūṣda bu faḳīr aḳrābādīnde ḫavāṣṣ beyān eyledi ki bir sene miḳdārı (19) taʿyīn eyledigim ḥabbdan günde birin ekl ėdeniñ cemīʿ-i ʿömründe şaʿr ḳısmından

[261b]

(1) biri aġarmaz andan ġayrı ḫaṣṣāyāt-ı beyān olunmuşdur ki ġayre muḥtāc olmaz belki ṭarīk-ı (2) ehven üzere maḳṣūd ḥāṣıl olur **bāb-ı rābiʿ ʿaşer ḳıllet-i şaʿr-ı reʾs beyānındadır** (3) imdi reʾs şaʿrınıñ ḳılleti veya biʾl-külliye nisbeti ve ẕeḳan mütenebbit olmamaḳ sebebi oldur ki (4) buḫār-ı duḫānīden ḥādiṯ olur zīrā buḫār duḫānı olmasa inʿiḳāda ḳābil olmazdı (5) pes imdi lezc olmuş olur eger lezc olmasa fīʾl-ḥāl pārelenir idi böyle (6) olsa buḫār duḫānı muʿtedil olan mesāmmlara mülāḳī olsa ḳalīl-i laṭīf-i mükevvin eder (7) eger mesāmmāt ḳatı ṭar olsa buḫār duḫānı teneffür etmez eger ziyāde mesāmmāt vāsiʿ olursa (8) ol buḫār-ı maʿhūd eklenmez ta kim andan ḳıl yine pes şübhe ḳalmadı ki ḳılın ḳılleti ve keṯreti (9) belki ṭolu ve ḳaṣīr olması buḫār ya duḫān ḳılletinden ola ve yāḫūd ḥarāretiñ noḳṣānından (10) ola bu kelāmıñ bürhānı ḫādimlerde ve nisvānda ve ṣıbyānda ḳıl münbit olduġu (11) ile ẓāhir olur zīrā anlarıñ ruṭūbetleri ġālibdir ve keṯret-i ruṭūbet ḳıllet-i ḥarāreti (12) muḳteżādır ḥarāret olmayacaḳ ruṭūbet-i duḫāniyyeniñ ḳılletine bāʿiṯ olur ve ṣıbyānda (13) olduġu ya mesāmm maẕīḳliġindendir ki ziyāde ḥarāret olmaġla ḳılın māddesi cemʿ olmaz (14) ya ḳıllet-i demdir ki mādde buḫār-ı duḫāniyye ḫod demdir ya tekevvüne māniʿ olur ḫılṭ-ı redī (15) muḥtebes olduġundandır nitekim dāʾü'l-liḥye dāʾü'ṯ-ṯaʿleb marażlarında birḳaç güne dek (16) şaʿrı inbāt eder deyü maʿnā vėrilmişdir maʿnā sebebdir yaʿnī menfeẕlerde ḫılṭ-ı redī (17) muḥtebes olmuşdur el-ʿilāc imdi ḳıl mütenebbit eden edviye ki dāʾü'l-liḥye ve dāʾ (18) ü'ṯ-ṯaʿleb marażlarına maḫṣūṣdur ẓufr-ı baġal-ı muḥraḳ o mebrūd egeden o saḥḳ oluna (19) ve dühn-i ḫalle ṭılā olunsa ʿacībü'n-nefʿ dir birḳaç güne dek şaʿrı inbāt eder

[262a]

(1) ve kertenkele ḫayvānıñ birḳaç dānesin alıp tenşīf baʿde birḳaç dānesin iḥrāḳ (2) olunup ve ferdan ferdan dühn ile ṭılā oluna bī-naẕīr devādır ḫuṣūṣan zehr-i dıraḫt-ı (3) sepīdār remādi mübṭī olan bitire ẕeḳanı serīʿan münbit olur keẕalik şūnīzi iḥrāḳ (4) olunup ve remādi dühn ile ṭılā olunsa ne ḳadar ki rīṣ ve şaʿr yoḳ ise yine (5) münbit ola ammā şūnīz remādi şaʿr-ı ḥavācibi tenbīt ėtmekde teʾsīri sāʾir mūylardan (6) ziyādedir ammā gāh olur ki bu devālar ḳāʾide ėtmez sebebi sūʾ-i mizācdır ol vaḳt (7) lāzımdır ki taʿdīl-i mizāc oluna ve mesāmma ḫalḫale ile ve keṯret-i ḥammāmla ihtimām olunsa (8) eger mūy tenbit ėtmemek ḍīḳ-ı mesāmmdan ise māʾ-i ās ile naṭūl

oluna eger sāʿat-ı (9) mesāmmdan mūy münbit ėtmezse aḫlāṭ-ı bedeniyye ışlāḥına mübāşeret oluna ol ḥācet (10) ile ki tekşīr-i dem eyler aña taḳayyüd ėdip ḫılṭ-ı redī ise ol ḫılṭ-ı mūzī-i redāʾeti (11) için istifrāġ oluna aḳrābādīnde naẓar oluna maḳṣūd ḥāṣıl olur **bāb-ı ḫāmis ʿaşer** (12) **dāʾü'l-liḥye ve dāʾü'ş-şaʿleb beyānındadır** bunlar bir marażdır ki dāʾü'l-liḥyenin mūy (13) teskīṭ olup ve cildi münseliḫ olur mādde-i reddiyesi olduġuçün ṭurfa-ı endāma (14) girer imdi münbit-i mūy müfsid olan ḫılṭıñ maʿlūmu postun levni iledir miṣalen (15) vechini delk ėdip eger ḥumrete māʾil olursa demevīdir ve eger beyāż levn olursa (16) balġamīdir eger nevʿan ṣufrete māʾileriñ ise ṣafrādır eger kümūdete māʾil ise ey ḳarmaşıḳ (17) olursa sevdādır imdi ʿilācı sürʿat-i ḳabūlu ve baṭīʾ-i ḳabūlu mūyu birle maʿlūm (18) olur ḳāzına ve ḳaşına ve yoġun bez ile delk oluna eger tėzcek ḳararırsa tėz ṣıḥḥat (19) bulur eger tėz ḳızarmazsa gėç eyi olur ve eger hīç ḳızarmazsa recā olunmaz bu kerre

[262b]

(1) dāʾü'-liḥye ile dāʾü'ş-şaʿlebiñ beynīnde farḳ ḳaldı anıñla farḳ olunur ki dāʾ- (2) ü'l-liḥyede ʿaynı ile yılan ḳavī gibi pul pul yābis ġubārlar münseliḫ olur ammā (3) dāʾü'ş-şaʿleb ḫurde ḫurde çıban gibi nesneler olmaġla bilinir buña dāʾü'ş-şaʿleb (4) ve aña dāʾü'l-liḥye anıñçün dėmişdir ki bu cereb-i ṣaʿleb gibi veremi mücerreb olur ammā (5) ol bir nevʿ ki yılan ḳavı gibi devīniñ cildi münseliḫ olur anıñçün dāʾü'l-liḥye (6) dėnir ikisiniñ devāları birdir el-ʿilāc faṣd ve istifrāġ ve ḫılṭ-ı ġālibi (7) iḫrācdır baʿde rūyuna dümmel ėder nesne ṭılādır ta kim ḥabāb olup mādde-i (8) redīye andan cery ėder miṣalen ol muḳarriḥ dėdigimiz ṣūm ve ḫardal ve ṣamġ ve seẕāb-ı (9) berrīdir bunlardan ġayrı daḫı muḳarriḥ çoḳdur fī'l-cümle ḳarḥa olup mādde-i redīye (10) bade'l-ḫurūc mūy-ı münbit ola ve bu vaṣf eyledigimiz devāları istiʿmāl ėdilmez **taʿālīm-i** (11) **sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ sifr-i sābiʿi on altı bābı müştemildir bāb-ı evvel ifrāṭ-ı** (12) **cuʿūdetü'ş-şaʿr beyānındadır** yaʿnī ḳıvırcıḳ mūy olmaḳdır eṭibbādan baʿżı yādigārlar mūy-ı (13) mücaʿʿad olmaḳ zīnet-i mollā ḫaṭa ėdip ve hem devāsın naḳl ėtmediler ve hem devā ėtdiler (14) taḫṭına eylediler ẓāhir budur ki ne aḳları olduġundandır pes imdi sebeb cuʿūdet-i (15) şaʿr mizāc-ı ḥārr ve yābis olduġundandır bu maʿnā ʿalāmātından bilinir ve taġayyürü taġayyür-i (16) mizācdan bilinir taġayyür-i mizācla müteġayyir olmaz böyle olsa taġayyür-i mizācla müteġayyir olur ammā (17) mūyuñ deligi muʿavvec olup mesāmm ʿivec ise taġayyür-i mizācla taġayyür olmaz

imdi (18) lāzım geldige mūyuñ mecʿūduñ nefā ėder eşyāya mürācaʿat ėde ve de böyle olsa (19) cemīʿ luʿāblar lezcedir ġaṭmī ve beẕr-i ḳaṭūnā ve ḥabb-ı sefercel ve ḥulbe luʿābları gibi ve bunlarıñ

[263a]

(1) her biriniñ luʿābları dühn-i benefsecle maġlūle mūya ve ẕeḳana ṭılāsı ruṭūbetleri için (2) yübūsetden olan mūyuñ mücaʿʿadıñ giderir ve ġıdālardan ġınṭa ṭaʿāmları ki andan (3) kavārʿ-i żān veya arı ıssı maʿan ṭabġ olsa olur ammā ol edviye ki mūyu kendileri (4) tecemmüd ėderler zebedü'l-milḥdir ki baḥra ḳarīb yerlerde bulunur mūyu ġāyetle tecemmüd ėder (5) ammā mūyu refīʿ olduġun ṭaleb ėden kimesne būraḳ içine şaʿrı ḳaplayıp ṭutarsa (6) ġāyetle raḳīḳ ėder eger mūyu manṭūḳ üzere mezrūr oluna keẕalik raḳīʿ mütenebbit (7) olur baʿżı edviye daġı vardır ki mūy-ı tenbītine mānīʿlerdir bu ḳısım cümlesi muḥaddirdir (8) bu cümleden biri efyūn ve sevkerān ve bencdir egerçe bi'l-külliye bitmemek olmaz ammā baṭīʾ (9) biter ve keşret ile istiʿmāl olunursa tenebbüt ėtmez olur pes imdi ẕikr olunan ne (10) eczāyı saḥḳ ėdip ḥall ile merhem oluna baʿde tentīf ya ḥalḳ olan mūyları bitirmez (11) keẕalik miyāh-ı ḥulvda olan dem-i baġa ve mīşelerde olan ḳurbaġa demi ve dem-i (12) ġuffāş bu cümlesi gerek müteferrīden gerek mürekkeben mūy bitmesine mānīʿlerdir ammā ol (13) edviye ki şaʿrı tehī ėder yaʿnī ḳaṭʿ ėder nūre ve zernīḫ ki bir cüzʾi miḳdārı ṣabır (14) daġı olursa ġāyetle laṭīf olur fī'l-ḥāl şaʿrı giderir buña münāsib bir ʿārif (15) ḥammāma varıp anıñ usṭurası eleminden mūy gidermege nūre ṭaleb ėder ʿİsa nām (16) dellāke dėr ki **beyt**

ayā ʿİsa borū Mūsa bīyāver

Mūsa neyābī ḳalb-i burun

(17) dellāk nāzik imiş nūre götürür ammā nūre ve zernīḫ ṣuda ḳaynadılıp tekrār (18) ḳılınsa ol ṣuyu yaġ ile tekrār ġaly ėdesin ġattā ṣu giderip yaġ ḳala bu dühnü (19) daġı çehreme muʿlin ėde bu sırru'l-llahdır ammā ehlinden görüp istifsād eylemek lāzımdır

[263b]

(1) **bāb-ı ṣānī teşaḳḳuḳu'ş-şaʿr beyānındadır** mūyuñ yarılmasıdır ve sebebi yübs-i mizāc veya (2) aġdiye-i yābise istiʿmāl eylemekdir ʿilācı sevdāyı ve balġam-ı māliḥi istifrāġ eylemekdir (3) bu cümleden biri daġı mūyuñ taṭvīlidir zīrā ḳıl ḳaṣīr olsa ve

caṣṣī muḫilldir devāsı (4) varaḳ-ı ās ve persiyāvşān ve ḳuşūr-ı emlec ve varaḳ-ı cülcülān ve ʿuṣāre-i varaḳ-ı paẕı (5) ki cümleyi bir yerde ʿale’s-seviye cemʿ ėdip ġaly ve ṣaff baʿde mūyu ve rīşi naṭūl (6) ėdip baḳıyye ḳalanı ki ṭıflīdir başına mevżūʿ oluna nevʿ-i āḫer ki şaʿrı taṭvīl ėder (7) ve ḳırılmasını menʿ ėder otuz direm seng emlec ve dörd direm seng cev-i muḳaşşerdir ki (8) bir yerde kifāyet miḳdārı ġaly bir vechle ki ḳuvvetleri māye çıḳa baʿde buña nışf (9) miḳdārı lāden ve varaḳ-ı ḫaṭmī ve varaḳ-ı cülcülān ve varaḳu’l-yaḳṭīn iżāfe (10) ėdip tekrāra ġaly ola eczāyı ṣaff ve ṣiḳal terk ėdip pencāh direm seng cülcülān (11) ve meṣela dünh-i ās iżāfe tekrār bir daḫı ġaly oluna ki ḫattā ṣuyu hevāya gidip dühnü ḳala (12) pes bu dühnden lāzım olduḳda mūya ve rīşine ṭılā oluna bi-emrillah taʿāla ṭavīl olur (13) ve mülāyim eyler bunuñ emṣāli devālar aḳrābādīnde keṣīrdir lāzım olduḳda tetebbuʿ ola **bāb-ı** (14) **ṣāliṣ şeyb beyānındadır** imdi şeyb ki ḳocalıḳdır ve ṣakal aġarmaḳdır bu maʿnā (15) ya ṭabīʿīdir sebeb ṭabīʿī ġıdā-ı ġalīẓiñ tekerrüḥüdür bu reʾy Cālīnūs’dur dėmişdir ki (16) balġam olmaġla levn-i balġama istiḥāle eylemek ile mūyları aġardır ḳaçan beden üzere (17) ġālib olsa şeyb ziyāde olur yaʿnī ṣaḳal tėz aġarır zīrā balġam beyāżdır kendi (18) şekline rücūʿ ve ḳalbi vāżıḥdır şeyḫ ʿAlāʾe’d-dīn Ḳarşī meẕheb-i Cālīnūs üzere- (19) lerdir Arisṭoṭales bunlarıñ ṭaraf-ı ḫilāfındadır ve şeyb ġayrı ṭabīʿīdir aġarması

[264a]

(1) ifrāṭ-ı yübsdendir ve delīl īrād eylemişdir delīli mezrūʿāt rehle-i (2) evvelīde sebr üzere iken ḳuvvet-i ʿaṭaş kendüye ġālib olur ol vechle yübūset (3) ḥāṣıl ėder yübsdür ġālib olduḳça aġarır ḥaṣād olur dėmişdir bunuñ miṣāli (4) ḥummā-ı muḥriḳadır ḥarāret ġālib olmaġla cefāf ziyāde olur bu cihetle mūyları (5) aġardır ammā ol nesneler ki gėc ḳoca ėder maʿācīn ḳısmından ıṭrīfil-i kebīr (6) ve ṣaġīr ve helīlec-i mürr yābisdir bir kimesne āḫir ʿömre dek bunlara müdāvemet eylese (7) ol kimesneniñ rīşi aġarmaz ve ḳuvveti ziyāde olur nihāyet şorbālar ve tirīdler (8) ve keṣret-i ḫamr şerbetten ictināb eylemek ziyāde lāzımdır ve keṣret-i cimāʿdan ve ṭatlı (9) ṣulu ḥammāmlara girmekden istiḥmā lāzımdır eger girerse daḫı tėz çıḳıp ve tėz iltibās (10) ve temessüḥ lāzımdır ve her ṭaʿām ekl ėtdikçe cevher-i ġıdā ki haẓm mertebesine vara (11) sirkencübīn ile ve maʿa beẕr-i fücül ile ḳayʾ iltizām ėde ve müceffif olan tedbīr ile istifrāġ-ı (12) balġam eyleye bir yılda birḳaç kerre rīşine ve mūyuna ḳaṭrān ṭılā ėdip dört (13) sāʿat miḳdārı imsāk ėde baʿde ḥammāma gire dühn-i ḳusṭ ve dühn-i ṣūnīz ve ḫanẕal (14) ve ḫardal

edhāneleri ṭılā oluna ve ḳaṭrānı yıḳayıp tekrār bu edhāndan ṭılā (15) oluna zīrā bu edhān ve devānıñ cümlesi şeybti gec getirir **bāb-ı rābiʿ müsevvedāt** (16) **beyānındadır** maġlūm ola ki mūyu tesvīd ėdip ve teşvīd ėden eczānıñ laṭīfi (17) ḥınnā ve vesime dėdikleridir ki Türkīde buña çivit yabraġı dėrler bunuñ ṭarīki (18) oldur ki ḥınnāyı yalñız ṭılā oluna baʿde vesimeʾi māʾi ḳışr-ı cevz-i aḥḍar ile ābıyla (19) ve māʾ-i summāḳ ile taʿcīn oluna ve bir cüzʾi miḳdārı ḳaranfil daḫı saḥḳ ėdip ḫalṭ

[264b]

(1) ve mezc oluna baʿde rīşe vażʿ oluna bir nevʿ ḫıżāb daḫı ki sevādını çoḳ (2) zamān ṣābit ėder ṣıfatı budur ʿafṣ-ı muḥraḳ ki ṭarīk-ı iḥrāḳı zeyt ile tedhīn baʿde (3) temessüḥ baʿde iḥrāḳdır böyle ʿafṣdan bir cüz rāsuḫt nıṣf cüz ve şebb meṣela (4) ve milḥ-i enderānī ʿaşer miḳdārı cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ās ve summāḳ ve cevz maʿa māʾim (5) taʿcīn ėdip mūyhāy-ı ḫıżāb oluna laṭīf tesvīd ėder hem bir niçe zamān gitmez bu (6) nevʿden bu faḳīr aḳrābādīnde keṣret ile beyān eyledim mürācaʿat olunduḳda görülür (7) **bāb-ı ḫāmis ṣalaʿ beyānındadır** yaʿnī sereṭānlıḳ olmaḳdır bunuñ esbābı ḳıllet-i şaʿrda (8) ve mūy olmamda beyān olunmuş idi el-ḥālet haẕā bunuñ yaʿnī ṣalaʿıñ sebebi ziyāde (9) yübs olmaḳdandır bu eclden mūy ġıdāsın bulmaz ve bir daḫı dimāġıñ ḳıḥfından aşaġa (10) meyl eylemesidir ya taḫalḫul-ı mesāmmdır bunuñ maʿnāsı mādde eklenmedigidir ki andan (11) şaʿr tevellüd ola belki māddeniñ ḳarār ėtmeyip çıḳıp gitdigidir ki mūy ḥādiṯ (12) olmaġa mānīʿ olur yāḫūd insidād-ı mesāmmdan bitmez ki mādde aña nüfūẕ ėtmez bunuñ (13) miṣāli o gelmiş çıbanlar ve yaralar ve yanmış yerlerde ki anda ḳıl olmaz sebebi ol (14) post-ı iḥrāḳ ile mesāmm cildiñ ol miḳdārı müfsid olur ol taḳdirce şaʿr (15) bitmez bu ṣalaʿ dėdigimiz muḳaddem dimāġa muḫtaṣsdır sebebi ziyāde taḫalḫulü olduġudur (16) eger ṣalaʿ yübsü olıcaḳ olursa ḳābil ʿilāc degildir ammā eger ṣalaʿ insidād-ı mesāmmdan (17) ise bedeni ḥammām ile taḫalḫul ėdeler ve mūy istinbāt ėder eşyā istiʿmāl oluna (18) aḳrābādīnde ṣalaʿa ve şaʿr bitirmege taʿyīn eyledigimiz devālardan ġaflet olunmaya (19) **bāb-ı sādis aḥvāl-i cild beyānındadır** maʿlūm ola ki yaʿnī bu cild ḥaḳḳında niçe muḥabbet

[265a]

(1) vardır evvelkisi ondur bu daḫı nice vech üzeredir imdi her nesne ki demi (2) terḳīḳ ėdip ve taḥrīk ėde ol nesne ervāḥı taḥrīk ėder ve ḫārice ḥareket vėrir (3) yaʿnī levni ṣāf ėder ve revnaḳ vėrir ve ṭarāvet vėrir böyle olsa taḥrīk-i dem (4) ėdip ḫārice revnaḳ vėren ġıdādan olursa beyż-i nīm-birişt noḫūd ve tīn (5) ve tāze ḥurmā ve bunlara müşābih olanlardır ammā meşrūbāt ḳısmında bu ḥāll-i ḫamrede cümleden (6) ġālib olur zīrā bu ẕikr eyledigimiziñ her biri ḥarāret-i ġarīziyyeyi ziyāde ėderler (7) baʿżı devālar daḫı demi ḫılṭ-ı mükedderden pāk ėderler anlar helīlec mürebbāsı ve ıṭrīfilātdır (8) ve baʿżı eşyā daḫı olur ki demi ḥarāretle ḫārice taḥrīk ėder bunlar başal ve s̱ūm ve fücül (9) ve kürrāṯ ve fülfül ve zaʿferān gibilerdir nihāyet bunlariñ efʿāli bi'l-ḥaṣṣadır (10) bu maʿnālar ġażab ve sürūr ve eşyā-ı laṭīfeye ḳoşmaḳ vaṣīd ėtmek ve (11) muṣāraʿat ḳılmaḳ ile daḫı olur eger cilde cilā vėren ve teraḳḳuḳ ve talṭīf ėden eşyā ile (12) daḫı taḳayyüd ėdip ṣafā-yı derūnī olursa rüveyde ve sāʾir cilde revnaḳ-ı nūrāniyyet (13) ziyāde olur meṣelā posta cilādet ve revnaḳ vėrenlerden mışır baḳlası ve raḳīḳ-i cev (14) ve kils-i ḳışr-ı beyż ve ṣadef-i muhraḳ ve mürdesenc ve isfīdāc ve sinn-i fīl ve ʿiẕām-ı müteʿaffin (15) onları ve beẕr-i ḳıs̱s̱ā ve bıṭṭīḫ ve ḫaṭmī ve yaḳṭīn büẕūrudur ve ḳarʿ için ve nişeste (16) ve levz ve bunlariñ emṣālidir ḫuşūṣan bu eşyāyı māʾ-i bıṭṭīḫ ile bir yerde ḫamr ėdip (17) ve anıñla rūyun ġusl ėdip ve ẕikr eyledigimiz eşyānıñ cümlesi bir yerde saḥḳ olunup (18) ḫalṭ oluna ve baʿde andan rūyuna ṭılā ėdip ve ėrtesi yine vech-i meşrūḥ üzere (19) tekrār yine ġusl eyleseler rūyunuñ nūrāniyyeti ve leṭāfeti bir mertebede olur ki

[265b]

(1) nāẕır bi'ż-żurūrī leṭāfet rūyuna ve mūyuna taḥsīn ėtmek olmaz baʿde ṣoñra (2) emrāż-ı cildden birḳaç nevʿ ʿarżu beyān olunur ki ekṣeriyā ʿilācları müşterekdir (3) o cümleden biri nemeşdir bunuñ maʿnāsı cildinīñ ẓāhiri sürḫ olmaḳdır bu ḳażiyye (4) ekṣeriyā rūyda olur biri daḫı bereşdir ẓāhir rūyda ve bedende ḳaraça ḳaraça (5) çıbanlar olmaḳdır biri daḫı dem-i meyyitdir bunuñ beyānı cild taḫtında müncemid-i dem olmaḳdır (6) bu maraż ṣāḥibiniñ rūyu müsevved-i kebed levninde olur sebebi ʿurūḳ-ı refīʿ efvāhları (7) meftūḥluġundandır bu vechle demdir taḫt-ı cild vech de muḫtebes olur iḫtibāsdan (8) gāh olur ki şekli posta nümāyān olur ve gāh olur ki dem-i ḳıllet üzere olmaġla (9) şekli cilde mutaʿad olur çünkü bunları bildik bu üç nevʿiñ esāmīsi

niçe muḫtelif (10) olmuşdur iẕʿān ile bunlardan ḥumrete māʾil olana nemeş dėrler ve siyāh siyāh olup (11) esvede meyl oluna bereş dėrler ammā bir birine muttaṣıl olup cild taḥtında olana kelef (12) dėrler ṣāḥib-i nemeşiñ ʿalāmeti şefeteyn teşḳīḳ olmaḳdır sebebi mizācınıñ yübūseti ifrāṭla (13) olduġundandır böyle ki olaʿilācdan mübāderet olunmaḳ lāzımdır ġaflet cāyiz (14) degildir bu cümleniñʿilācı faṣd-ı ḳalīldir ve ḥabb-ı eftīmūn ve maṭbūḫ-ı eftīmūn ile (15) ḫılṭ-ı sevdāviyye istiḥrāc eylemekdir ve terṭīb ile taʿdīl-i mizāc olunmaḳdır ve bizim taḥsīn-i (16) levn vech ve cild için beyān eyledigimiz cilālar mübāderet olunmaḳdır ta kim yübūseti (17) naẓīf ola ve levn-i rūy ḥüsn ola ve daḫı levn-i vech ziyāde aṣfer-i ḳılletiñ biri (18) daḫı müteʿallil olmasıdır zīrā taḳlīl-i dem eyler ve biri daḫı keṯret-i cimāʿdır ki (19) renk-i rūyu itlāf ėdip yaḳṭīn-i aṣfere müteşabih olur zīrā keṯret-i cimāʿ haẓma

[266a]

(1) ẓaʿf verip taḥlīl-i ervāḥ ėder ve daḫı ġumūm ve hümūmdur bu cümleden ziyāde (2) muẓaʿafdır ve beñzi taṣġīr ėder zīrā hemm ve ġamdan aʿżā-i reʾseye ẓaʿfʿārıż (3) olur o taḳdīrce tevlīd-i demdenʿāciz ḳalır eger aġrılar daḫı beñiz bozardır (4) ammā her çend hemm ve ġam ḳadar degildir keẕalik cūʿ-ı müfriṭ daḫı beñiz ışfırār mūṣaldır ve farṭ-ı (5) ḥarr-ı hevā olmaḳ levni itlāf ve renk-i rūyu ḳaṭʿ ėden māʾ-i rākiddir yaʿnī mevḳūf (6) bunları şürbü ġılẕeti sebebinden sedd-i mesāmma mübtelā ėder bu taḳdīrce mesāmmāt ki (7) müteşeddid demiñ duḫūlüne ḳavī māniʿ olur biʾż-żarūrī beñzi zerd olur baʿżı (8) kimesneler balçıḳ ve kömür yerler ve ḫalli ifrāṭ ile istiʿmāl ėderler ol sebebden (9) elvān-ı rūyları zerd olur ve her maḥallde ki kemmūn rāyiḥası keṯīr ola keẕalik (10) beñzi taṣfīr ėder eger sirke maʿa kemmūn içerse ḫod renk rūya ḫalel keẕalik (11) gelir ve naḫve-i nemek ve ṣemm ve naḫveye naẕar eylemek levni zerd ėder eger yüzde āṯār-ı (12) ḍarbe ve sevīdalıḳ olursa mürdesenc ile iç yaġı merhem olunup ve ṭılā olunsa (13) zāʾil ėder yüzden āṯār-ı ḍarbeyi isvidādı gider **bāb-ı sābiʿ behaḳ ve beraṣ** (14) **beyānındadır** bunuñ maʿnāsı beden siyāh siyāh ve aḳlı siyāhlı ḳurbaġa alacası gibi (15) olmaḳdır nihāyet behaḳ-ı ebyaż ile beraṣ-ı ebyaż miyānında farḳ budur budur ki behaḳ-ı ebyaż (16) beyāżdır ki cildin saṭḥında olur anıñiçin ġavr ėtmez yaʿnī laḥma dekdir kiʿaẕme (17) vāṣıl olmaz ve ḳuvvet-i dāfiʿa behaḳ-ı ebyażda aḳvādır sebeb-i müvellid olan bunda (18) ẓaʿf-ı hażmdır ḳaçan bu iki maraż muḳarrer

olsalar ġıdā-yı ṣāliḥi levnlerine taḳlīb (19) eylerler pes beraṣ-ı esvediñ behaḳ-ı esvede nisbeti gibidir zīrā beraṣ-ı ebyaż ile behaḳ-ı

[266b]

(1) ebyażıñ māddeleri balġamiyyedir farḳı ġavr ve ġam-ı ġavr cihetindendir ammā behaḳ-ı esved ile (2) beraṣ-ı esvediñ muḫālefeti āḫirdendir nitekīm Şeyḫ reʾs eṭibbā İbn-i Sīnā ḳānu'l-beraṣ (3) u'l-esved yaʿriżu minhü taġlīs dėr bu maʿnāsı ebraṣ ile esvede fülūsiyyet pullanmaḳ (4) ʿārıż olur dėmekdir ve havāu'l-müsemmā bi'l-ḳūbā dėmek bu ḳısım temregidir dėmekdir bu tafṣīli (5) aşaġada gelir fe-emmā beraṣ-ı ebyaż ve behaḳ-ı ebyażıñ māddeleri balġamiyyedir ve behaḳ-ı (6) esvediñ māddesi sevdāviyyedir el-ʿilāc cümlesiniñ ʿilācı behaḳ-ı ebyaż ve beraṣ-ı (7) esved olduḳda māddeleri istifrāġ olunmaḳdır ki balġamdır ammā beraṣ-ı esved ve behaḳ-ı (8) esvede ʿilāc sevdā-yı istifrāġ olunmaḳdır nihāyet bunlarıñ cümlesiniñ istifrāġı (9) gerek balġam ve gerek sevdā rıfḳla olmaz meṣelā balġam-ı istifrāġ olunmaḳ lāzım gelse (10) edviye-i ḳaviyyeden ayāric-i lūġāziyā ve sāʾir ḳavī edviye balġamı müshil olanlar ile (11) istifrāġ oluna eger istifrāġ-ı sevdā lāzım ise ḳavī maṭbūḫlar ile istifrāġ (12) oluna bu defʿa ki niḳā ḥāṣıl ola ve taʿdīl-i mizāc ḳılına ve taḥsīnü'l-vech ve'l-levne cilā (13) vėren eczā ile ṭılā oluna ve taʿdīl-i mizāc maʿṭūfdur istifrāġ-ı mādde ḳolona (14) bundan fehm oluna ıṣlāḥu'l-hażmdır baʿde taʿdīl-i mizāc olunmaḳdır ve taḳviyet-i (15) hażm ėdenlere meşġūl olmaḳdır ta kim balġam ve sevdā tevellüd olmaya ibn-i Māsūya (16) dėr ki bir sāle dek beraṣ-ı ebyaż için dühn-i bādincān ṭılāsı ġayrı ʿilāca iḥtiyāc (17) ėtmez ammā beraṣ-ı esvede ḳavī ʿilāclar eylemek gerekdir ki ḥattā ḳışīrāt peydā oluna bu cihetle (18) cildi münseliḫ olur mādde cery ėde ve anıñla ḳanāʿat olunmayıp tekrār ḳavī (19) ʿilāclar ile ṭılā oluna ta kim zāʾil ola ol ḳavī ʿilāclardan meşhūr olanı

[267a]

(1) beẕr-i ḥarmel ve ḫardal ve beẕr-i fücül ve raḳīḳ-i ʿiẓām-i ʿafen ammā bunlar siyāh beraṣa ve behaḳ-ı (2) esvede ol zamān nefʿ ėderler ki aġdiye ve eşribe ile terṭīb olunup mizāc-ı ṭıḥāl (3) ıṣlāḥ oluna ve levn-i bedenī ṣovuduḳda erbāḥ-ı tenşīf ėtmeden ḥıfẓ ėdeler (4) ve gāh gāh beyāż-ı beyż ile ard-ı simit ḫamīr ėdip rūyunu ve sāʾir behaḳ olan maḥalle (5) ṭılā oluna ve aḳrābādīnde buña münāsib cilālar ve ṭılālar naḳl olunmuşdur mübāderet (6) oluna **bāb-ı ṣāmin ṣunān beyānındadır** ṣunān żamm

mühmele ile netnü'l-ıbṭ ḳoltuḳ (7) ḳoḳmaḳdır sebebi ḫılṭ-ı ġalīẓdir ya ʿufūnet-i ʿırḳdandır ki nevāḥī ḳalbde olur bu kerre (8) ḥarāret-i ḳalbiyye ol müteʿaffin olan mevāddi ıbṭa defʿ ėder zīrā müferri'i ıbṭdır bir sebeb (9) daḫı ki sebeb evlāya iʿānet ėder cenābetden ve ḥayżdan ġusl ėtmegiñ teʾḫīrdir (10) el-ʿilāc ḫılṭ-ı ʿafenden birin istifrāġ ve tenḳıye ėylemekdir ve taʿdīl-i mizāc ėden (11) eşyā ile taḳayyüd ėylemekdir ta kim ḫılṭ-ı müteʿaffin olmaya ve eger ʿırḳdan ise cild ḳoḳudur (12) eşyādan ictināb oluna bu ḥuṣūṣda nuḳūʿ-ı müteşemmiş ve sāʾir nuḳūʿāt münāsebe ile (13) taḳayyüd oluna ki enfaʿ eşyādır ḫuṣūṣan suʿd ve varaḳu's-sūs ve aṣlu's-sūs ve ḳūbā-ı (14) maraż ve mürdesenk ve şebb ve ṣabır ve mürr saḥḳ olunup māʾ-i verd ile maʿcīn olunduḳdan (15) ṣoñra bedenine ṭılā laṭīf ʿilācdır keẕalik sek ve sünbül ve zerr-i verd ve varaḳ-ı (16) tuffāḥ gerek cümlesi bir yerde ve gerek efrāda saḥḳ ėdip ve bedenine ṭılā ve ıbṭına (17) ṭılā oluna ammā ol nevʿ ki ruṭūbetden olup azıcıḳ ḥarāreti olsa yaʿnī (18) ruṭūbeti taḥlīl ėdecek ḳadar ḥarāret olmaya ve ehebü'l-ḥayrāt ve ḳādir-i maṭlī ḥażretleri (19) bu ruṭūbetden ḳamlı ḫalḳ ėder ve gāh olur ki ol menāfıẓdan ḳaml-ı keṯīr ḫāric olur

[267b]

(1) ḥattā iştihā sāḳıṭ olur ve ḫūn ḳalīl olup noḳṣān üzere olmaḳ ile cümle (2) bedeni şiş ile memlū olur bir mertebe ile olur ki güya ʿasel içine batırıp (3) ve üzerine simsim bulaşmışdı bu meẕkūrātıñ ʿilācı bedeni müshil-i balġam (4) olanlar ile tenḳıye ėylemekdir ve ʿırḳdan ḥıfẓ ėdip taʿaffün-i aḫlāṭ bāʿiṯ (5) olanlardan ṣıyānet ėylemekdir ve miyāh-ı māliḥ ile ġusl ėdip baʿde ḥammāma girmekdir (6) be-şarṭ ṭatlı ṣulu ola ve tėz tėz nażīf-i esbāb tebdīl ve taġyīrdir eger yine şiş (7) maġlūb olmazsa ḥarīrden bafta ve yāḫūd vālih-i pīrāhen-i ilbāsdır İbn-i Sīnā dėr ki (8) fūdenec ile ṣūm bir yerde ġaly ola birḳaç defʿa ābından işrāb olunsa rāyiḥasından (9) mevcūd olan şiş helāk olur ve müttehī olacak daḫı ẓuhūr ėtmez bi'l-cümle ol (10) dertden ḫalāṣ olur ammā ol edviye ki müceffif-i ruṭūbetdir ve muḥallildir ve mesāmmda (11) olanı cāẕibdir bunlar ol devālardır ki semmiyyet ile ol ḫāṣṣalar vardır cümleden (12) varaḳ-ı ḥanẕal ve aṣlu'l-ḫaṭmī ve mārsıma ve anīsūn ve zerāvend ve varaḳu'l-kettān (13) ve dühn-i ḳırṭımdır gerek müfreden saḥḳ ėdip ṭılā olunalar ve gerek mecmūʿan saḥḳ ėdip (14) ʿacīn ėyledikden ṣoñra ṭılā oluna cāyizdir ammā şiş be-ṭarīḳü't-tevālid ise yaʿnī (15) reşklenmiş ve üremiş ise ṭayyārı semen ile mürd ėdip aʿżā-i reʾseye (16) ḥıfẓ ėderek naṭlı olunsa bi'l-külliye ḳamlı helāk ėder ve firār ėtdirip (17) dāne ve eḥadiñ alıḳomaz

ammā aʿżā-i reʾse ḥimāyet ve ṣıyānet elzem lāzımdandır (18) zīrā keṣīr olıcaḳ felce ve raʿşeye ilḥāḳ ve iḥdāṣ eder aḥseni oldur ki (19) ṭayyārı helāk edip bir miḳdār ḥınnā ve bir miḳdār maʿa semen-i mürr-i ḳadīm ḫalṭ edip

[268a]

(1) beş ṭāḳ-ı ḥayṭ ḳaṭını bir yerde teftīl olunup bu bez bir bıyıḳlı semmden ol ḥayṭa ṭılā (2) oluna baʿde müḳemmel ʿunḳuna ḫalḳa miṣāl terbīṭ ola bi-ḳaderetu'llah taʿāla bir dāne ḳalmaz (3) ḫalāṣ olur **bāb-ı tāsiʿ ḳūbā beyānındadır** temregi dėmekdir bu maraż ḫaşindir ki (4) saṭḥ-ı cildde ʿārıż olur ve mādde-i raḳīk ḥārreden olur anıñçün ne ki ḫılṭ-ı sevdāvīdir (5) bu mādde-i raḳīḳe ḥārre sebebi ile baʿżısını cild vasaṭına duḫūl ėder ve cildi (6) iḫrāḳ ėder zīrā bunuñ daḫı māddesi cüẕām gibi sevdāvīdir nitekim cüẕāmda daḫı sevdā (7) keṣīr olsa ve bedene münteşir olsa cüẕām olduġu gibi bunda daḫı bedenden baʿżına (8) yāḫūd cümleye sevdā laḥm ile cild mabeynine duḫūl ėtmez ki olmaġa bādī olur el-ʿilāc (9) sevdāyı iḫrāc ėdip ve bedeni tebrīd ve terṭīb eylemekdir ve cüẕām baḥṣinde naḳl olunan (10) muʿālecāta mürācaʿat ile sevdāyı istifrāġ ḳılmaḳ gerekdir ḳūbā az olursa ḥāli baṭında (11) buṣāḳından ṭılā olunsa bir miḳdār taḥkīk ėdip māʾ-i kibrīt ve ta tīzāb (12) ve yāḫūd māʾ-i muḳaşşer ṭılā olsa zāʾil olur fe-emmā ḳūbā çoḳ olursa muḳaddeme-i (13) cüẕāmdır bi-ʿaynihi buña cüẕām ʿilācı ėylemek gerekdir zīrā ihmāl olunsa giderek (14) cüẕām olmaḳ muḳarrerdir bārī hīç olmazsa sevdā-yı istifrāġ ve taʿdīl-i mizācdan (15) ṣoñra aġac ḳavunu māʾi ve dühnü'l-ḫınṭa ve dühnü'l-levzü'l-mürekkebileri ṭılā ėdine (16) bunlar ile nefā olmazsa ġaflet olunmaḳ gerekdir cüẕām olmaḳdan el-ʿıyāẕü bi'llah (17) ḫaẕer lāzımdır bundan ṣoñra beyānımız aḥvāl-i bedeniyyedir keyfen ve kemmen o cümleden biri (18) ziyāde lāġar olmakdır ve yāḫūd keṣret semme giriftār olmaḳdır bunlar yaʿnī lāġarlıḳ (19) ve ferbihliḳ emrāż-ı zīnetden marażlardır ki naẕarda ḳabīḥ gösterir böyle olsa buña

[268b]

(1) müteʿalliḳ ėdip devā vażʿ ėylemek lāzım imiş o cihetle eṭibbā-ı selefe ıḳtıdā (2) olundu **bāb-ı ʿaşer hüzāl-ı müfriṭ beyānındadır** bunuñ maʿnāsı ziyāde lāġar olmaḳdır (3) sebebi ya ḳıllet-i demdir ve yāḫūd dem-i keṣīre bāʿiṣ olmayan ġıdālarıñ eklidir yāḫūd (4) demiñ mekrūh gelmesindendir ki ṭabīʿat anı sāʾir dem gibi istiʿmāl ėtmeyip ʿurūḳda (5) ḳalır bu cihetden seyelān ve seyrān ėtmez ki aʿżāya ġıdā ola ve laḥm ve

şaḥm (6) ḥāṣıl ola bunuñ içindir ki lāġar ādemiñ cimāʿa ḳudreti ziyāde olmaḳ zīrā ādemi (7) ġıdā-ı aʿżāya ṣarf eymez belki andan yalñız menī mütevellid olur ya ḳuvvet-i mutaṣarrıfa (8) veya ḳuvvet-i hāżıma veya ḳuvvet-i cāẕibeniñ ʿamilleri noḳṣān üzere olduġundan olur (9) yāḫūd ʿamillerinde bu ḳuvvetler noḳṣān üzere olmayıp keṣret-i demden taṣarrufa ḳādir (10) olmadıḳlarından olur yāḫūd hüzāl-ı müfriṭ ṭıḥāliñ kebede müzāḥamesinden dem-i keṣīri (11) ġaṣb eder ve kebede żarar etmesinden olur ki ṭıḥāliñ żıddıyyetinde kebedde olan (12) ḫurde ʿurūḳlar ki māsārīḳa dėrler ḳuvvet-i cāẕibe andadır ceẕb-i dem etmege ṭıḥāl (13) müzāḥamesinden ḳādir olmaz ki bedene ve aʿżāya ġıdā vėre bu sebebden hüzāl olur (14) yāḫūd miʿdede ve emʿāda dūdlar olduġundandır ki vārid olan ġıdāyı ḫaṭf (15) ėderler aʿżāya vāṣıl olmaġa māniʿ olurlar yāḫūd ṭarīk-i ġıdāda ḍayyıḳ olmaḳdan (16) olur nitekim ekl-i ṭīne mübtelā olanlar gibi yāḫūd ruṭūbet ġıdāṣınıñ keṣret maḫallinden (17) olur nitekim taʿab-ı şedīdden ve ġuṣṣalardan ve maḥall-i marażlardan olduġu gibi yaʿnī (18) muḥriḳalardır ki keṣret-i harāretinden ruṭūbāt taḥlīl olur ve beden-i lāġar olur el-ʿilāc (19) eger lāġarlıḳ sūʾ-i mizācdan ise ḳavānīn-i mübeyyine üzere ḫılṭ-ı fāsidi istiḫrāc ėdeler

[269a]

(1) ve żıddı ile muḳābil olanı ʿamel ėdeler zīrā ʿilāc żıddı ile olur eger taḳṣīr-i (2) ḳuvādan ise nevm ʿaḳabince münāsib olan iddihān ile delk ėdip taḳviyet-i cāẕibe (3) ḳılalar gāhī-i zift ile dühn-i levz ḫalṭ olunup bedeni ṭılā ėdip baʿde bir şeb-i (4) kemāhī ṭura ve ėrte ḥammāma varıp nuḫāl ile muḥkem tafsīl ve mümkün olan mertebe rāḥat (5) ḳılalar ve tefrīḥ vėren eşyā ile meşġūl ola ve ḥareḳāt ve sekenātdan iʿtidāli (6) riʿāyet ėdip ve maʿa şems müşemmes ile müteḳāʿid olunmaya ve miyāh-ı bāridden ve bir yıllık tāze (7) şarābdan işrāb ėdeler ve ġıdāsı aġdiye-i ḳuvvetden ḳalīl elma ṭaʿāmlar olmaḳ gerekdir (8) meṣelā herīse ve kebāb ve ḳavurma ve biryān gibi zīrā bunlar muḥkem dem tevlīd ėderler ammā (9) māʾi ṭaʿāmlardan dem-i raḳīḳ tevellüd ėtmekle bu maraż ṣāḥibine çendān muvāfıḳ degildir şīr (10) ya birinc laṭīfdir ammā dem-i maḥmūd tevlīd ėdene himmetleri bi'l-külliye ḳaṣr olmaḳ gerekdir zīrā (11) gāh olur ki dem-i raḳīḳ taḫalḫul tevlīd ėder fe-emmā kūşt-ı ördek ki semīn ola (12) semirdicidir ve baʿde eklü'ṭ-ṭaʿāmdır ʿaḳab ḥammāma dāḫil olmaḳ ifrāṭla tesmīn ėder (13) lakin süddeden ḫavf olunur ammā ḥammāmdan ḫāric olduḳdan ṣoñra sirkencübīn-i (14) sādec veya büzūrü içmek südde ḫavfın defʿ ėder hemān baʿde'ṭ-ṭaʿām ve ḳabīl

(15) mażmaża ḥammāma varıla ammā benim bildigim baʿde'l-hażm ḥammāma varmaḳ daḫı ziyāde (16) tesmīne sebebdedir ve tesmīne bāʿiṣ ṭaʿām oldur ki miʿdede bir miḳdār ṭura (17) ve edviye-i müsemma anlardır ki anda ġıdāyı miʿdede ḥabs ėtmek ola ve miʿdeniñ (18) muʿāveneti ġıdāyı emʿāya vėrip emʿādan ʿurūḳa vāṣıl ola bu maʿnālar yaʿnī (19) ġıdāyı tenḳıyeden ṣoñra eylemek ġalīẓ ġıdāları laṭīfü'l-idrār devālara ḫalṭ

[269b]

(1) ėdip ekl ėtmekle olur kemmūn gibi laṭīfü'l-idrārdır ve baʿde'l-tenḳıye lāzım (2) olan ġıdāyı aʿżāda müncemid ėder eşyāyla ıṣlāḥ ėylemekdir bu ḳısım muḥaddir ėdendir (3) benc ve emṣālī gibi şol devālar ki semirdicidir bi'l-ḥāṣṣa ve muʿtedildir semirdmege (4) levz-i bunduḳ ḥabbetü'l-ḫaḍrā fıstıḳ şehdānec ḥabbu'ṣ-ṣanevberdir bu cümlesi mütesāvī (5) maʿa ʿasel maʿcūn olunup beher rūz cevz miḳdārı tenāvülü on beş yevme dek (6) müstemin ve ḥüsn-i ṣūrete ve leṭāfet vėrir ve levn-i rūyu ḥavb ėdip ve ḥumret (7) getirir bir nevʿ daḫı desimdir ve hem şekli ziya ėder vech-i insāna ḥumret vėrir meṣelā (8) şīr-i baḳarda bell olmuş noḫūd ki muḳaşşer ve yumuşamış ola ve şaʿīr ve ḥınṭa …?…māş ki (9) muḳaşşer bu cümleyi bir yerde mütesāvī māʾ içre aprılınca ġaly tamām āsīde miṣāl ola (10) bunlarıñ cümlesiniñ vezni miḳdārı şīr-i baḳar żamm ve ilḥāḳ oluna baʿde fıstıḳ ve (11) fındıḳ ve kendir beẕri ve ḥabbetü'l-ḫaḍrā cevz-i Rumī ve levz ve ḥummuṣ-ı muḳaşşer ve fūl (12) ve lübb-i bıṭṭīḥ-ı aṣfer ve lübb-i ḳarʿ ve beẕr-i ebū'n-nevm her birinden nıṣf cüz benc ve kemmūn (13) ve behmen-i ebyaż ve ḥabbu'z-zelem bunlarıñ her birinden rubʿ cüz ve dühn-i levz cümleniñ rubʿı ḳadar (14) ve bunlar daḫı muḳaşşer ve daḳḳ olunup muḳaddemāt ile āsīde olan eşyāya żamm sükker ile (15) terbiye oluna bu defʿa beher rūz bu terkībden şeş direm seng miḳdārı şīr-i baḳar ẕevb (16) ve şürb ėderek ekl ėdeler ʿaceb sırru'llahdır baʿde ferihlikden şikāyet ėtmeyecek (17) eyi ʿilācdır bir eyi ʿilāc daḫı ki ḳatı tesmīn ḳılır ve taḫsīn ėder uṣūlü'l-luffāḥdır (18) Türkīde yıylanġıc kökü dėrler bunuñ bir vaḳıyye miḳdārını bir gülāb gügümünde veya ʿırḳ (19) ḳazġanında müteġalli olup lisān-ı ṣevr ābı gec māʾin taḳṭīr ile aḫẕ ėdeler ve ol

[270a]

(1) ābda bir miḳdār zebīb-i bilā-ı nevā maʿan ṭabḫ oluna bu kerre bu bişen zebībden āsīde ile (2) sütlü āş ya herīse ile maʿan mużāf ekl oluna ve ḥaḳḳ taʿālīniñ ḳudreti müşāhede (3) oluna maʿlūm ola ki zamān-ı ḳaṣīrda lāġar olan yine andañ zamān içre ferbih olur (4) ammā lāġarlıġı zamānı baʿīdden ise ol ḳadar zamāndan yine ancaḳ ferbih ėder buña müteʿalliḳ (5) aḳrābādīn ʿaceb destūrdur hemān naẕīrın faṭır ėtmeyip ḥaṣr ėtmek gerekdır **bāb-ı** (6) **ḥādī ʿaşer ifrāṭ-ı simen beyānındadır** bu daḫı emrāż rütebindendir zīrā ziyāde ferbih (7) olan yādigār-ı naẕarda ḳabīḥ görünür imdi ifrāṭ-ı simen bedene ḳayddır zīrā ḥarekāt (8) ve sekenātı bir nevʿle daḫı olur belki anıñla ḥareketden ve cimāʿdan ve sāʾir aʿmālden (9) olur bundan māʿadā ruṭūbāt-ı müfriṭe aʿżāyı ve evtārı irḫā ėder (10) zīrā ifrāṭ-ı simendir ḥaḳḳ maḥallerin maḍīḳ ėder gāh olur ki iṭfā ėder ve gāh (11) olur ki rūḥuñ mecārīsi teng olmaġla iḫtirāḳla fāsid olur anıñçündür ki bunuñ (12) aşḥābı ʿurūḳ şaḳḳından emīn degildir belki ḫaṭar-ı ʿaẕīm üzeredir gāh olur ki anıñ (13) aʿżāsından birine ya dimāġa ya ḳalb tecāvīfinden dem meskūb olur defʿaten (14) ḳatl ėder ve çoḳ olur ki merdümān ferbihābına ḍīḳ-ı nefes ve yürek oynaması ḥādiṯ (15) olur sebebi keṯret-i ebḫiredir ki ḳalbe vāṣıl olur ḳalb ise nāẕikdir ıżṭırāba (16) taḥammülü yoḳdur helāki bādī olur ve ferbih olanlar aṣl ḫilḳatlarinde bāridü'l-mizāc (17) olurlar ve ʿurūḳları ve defīʿ olup cūʿa ve ʿaṭaşa taḥammül ėdemezler ve ʿilāc (18) olunduḳda dekme bir belā ile teʾṯīr ėtmez zīrā aʿżālarınıñ nihāyeti ḳarīb degildir ki (19) edviye sürʿatle vāṣıl ola hīç olmamaḳ olmaz ammā müddetle olur el-ʿilāc

[270b]

(1) ifrāṭ-ı simeniñ ʿilācı taḳlīl-i ġıdādır ta ki bedeniñ müteḥallil olandan nasībi az ola (2) ve ġıdāyı ol aġdiyeden ḳılmaḳ gerekdir ki ġıdāiyyeti ḳalīl ola ve ʿalā-ḥāli''l-miʿde (3) iken ḥamāma varmaġı muʿtād ėylemeye ve ḥareket ėde ve nevmin taḳlīl ėde ve ġıdāsın (4) ḳadīmī peynir ve ʿades ve ḫubz-ı nuḫāli belki ḫubz-ı şaʿīr ėde ve muḥallelātı ifrāṭ ile (5) ekl ėde ıssı otları ṭaʿāmına çoḳ dāḫil ėde ve giydigi libāslar siṭabr ola (6) keṯāfet ve incimād ile ḫalṭ oluna ve dāʾimā ṭabīʿatı līnet üzere ola ve ḳaviyy- (7) ü'l-idrār olanlardan aḥcāra münbit-i kerefes gibi ve ġayrı gibi çoḳ istiʿmāl oluna (8) ḫuṣūṣan zerāvend ve lükk ve de sündüs ve merzencūş gibileri ekle ile taḳayyüd eylemekden (9) ġāfil olmaya zīrā bu meẕkūrāt ḳaviyyü'l-idrār degildir ve

hem ḫāṣıyyet ile ṭabīʿatlarında (10) merkūza ve meẕkūradır **bāb-ı ṣānī ʿaşer semūm ve anlardan iḥtirāz beyānındadır** maʿlūm (11) ola ki ġıdāda ve devāda nāfiʿ olan nice maʿlūm olandı ise żārr ve mużırr olandan (12) bilinmek vācibdir ta kim anlardan iḥtirāz oluna egerçi taḥarrüz kāfī degildir cenāb-ı ʿaziziñ (13) taḳdīrinde bir ḫaṭā vāḳiʿ olacaḳ ise zīrā cāyizdir ki bir ādemiñ ṭaʿāmına mesmūm ḥayvānıñ (14) biri vāḳiʿ ola yāḫūd bir ġayrı kimesne için vaż olunan ṭaʿām bilinmeyip yine (15) buña müşābih Üsküdār'da bir ḫarīf her zamān mantar dėdikleri şeyʾden alır ve ekl (16) ėdermiş bir gün yine mantar alır ve taṭbīḫ ėdip tenāvül ėder hem kendi ve hem iki (17) oġlu ve ʿavreti ve ḳızı beş nefer kimesne leyle-i vāḥide de ḳuvvet oldular böyle (18) olsa iḥtirāz gücdür cāyizdir ki ṭaʿāma bir zehir-nāk ḥayvān düşe bu dėdikleri (19) ʿankebūt veya ʿaḳreb gibi bilmeyeler ve yiyeler ve helāk ėde bunuñçündür ki eşcār-ı ʿaẓīme

[271a]

(1) taḥtında ṭaʿām tenāvülünden iḥtirāz olduġu cāyizdir ki ya ṭaʿām ve şarāba bir zehirli (2) ḥayvān düşe ve ekl ėdenleri helāk ėde bu ḳażiyye şarābda çoḳ olur zīrā (3) ḥayvānātıñ şarāba muḥabbetleri ġālebetdir imdi zehirden iḥtirāzıñ şarṭı eger bir mekānda (4) ṭaʿām ve şarāba zehir vāḳiʿ olmaḳ ḫavfı olursa anıñçün lāzımdır rāyiḥası ḳavī (5) olan ṭaʿāmlardan yemeye imdi zehir şübhe olunduḳda şundan ḫāli degildir ki zehiriñ (6) rāyiḥası ya ẓāhir veya ḫabī ola ve muḥteriz olan kimesne anda mevcūd olmaya ve ṭaʿām (7) ṣāḥibi büyük ādem olup yemege daḫı ḳādir olmaya hemān çāresi baṭnı ṣābiʿ olup (8) yemekden yemek gerekdir zīrā zehirli ṭaʿām ġıdā üzere vāḳiʿ olsa bir miḳdār zehiriñ (9) ḳuvveti nāḳış olur ve zehir ḳısmınıñ baʿżısı maʿdenī ve baʿżısı nebātī ve baʿżısı (10) ḥayvānīdir maʿdenī olan mürdesenk ve isfindāc ve berrāde-i beyāż …?… ve alçı (11) ṭāşı ve jengār ve semmü'l-muʿār ve berrāde-i āhī ve çergi ve zernīḥ ve ḫīr ve zāḫḫ ve şett ve māʾ (12) ṣayıp zehir-i nebātī bīs ve sepūkerān ve fırūnu'n-nīl ve elbānu's-sevʿāt ve maḥmūde (13) ve māzeryūn ve saḥracū belādur ve ḥarīḳ-ı ebyaż ve ḥarīḳ-ı esved ve ḥānıḳu'l-baḥr (14) ve ḥānıḳu'd-deneb ḳasr-ı rīḥ ve ṣerned-i zerd ve ṣerned-i sūd ve ġārīḳūn ve efyūn ve ferfiyūn (15) ve sütlegen meṣer ʿarīṣ ve müntesir-i beyāż-ı zehir-i ḥayvānī zerārīḥ ve erneb-i baḥrī ve keleri (16) biri ve keler küçük ve aḥḍarı ve zerḳānī ve miyāhda olan ḳızılca böceḳ vāḳiʿ (17) ve temr ve ḳūnduz ödü ve geyik ḳuyruġunuñ ucu ve her çār-pā ḥayvānıñ deri (18) ve maʿd-ı

beyżi ve māʾ-i abdest ve ḫūn-ı cāmid ki ya miʿdede veya meṣāneden müstaḫrec (19) ola ve biryān ki bişip muġaṭṭī ola ve hiç açılmaya imdi maʿlūm ola ki zehriñ ya yanıḳ

[271b]

(1) yāḫūd yalıñlandırmaġladır ferfiyūn gibi ya tecmīd ve uyuşdurmaġladır efyūn gibi (2) ya nefes mecrāların sedd eylemek iledir mürdesenk gibi ya kesmek iledir jengār gibi (3) yaʿufūnet vėrmekledir pes gibi imdi zehir içmiş ādemiñ ʿalāmeti aġız ḳoḳmaḳ ile (4) ve ḳayʾ ile çıḳandan istidlāl ile ve zehirin teʾṣir ėtdigi aʿrāż-ı lāzıme iledir (5) bunuñ her ḳanġısı olursa olsun evvel ḳayʾ iledir ve nefā daḫı şīrūġan ve yāḫūd (6) zeyt veya ısırġan taġallīli maṭbūḫu ile mezc ėdip ḳayʾ ėtdirmek gerekdir zīrā (7) bunlar semmiñ żararın defʿ ėder taḳayyiʾ ėtmekdir birḳaç kerre lāzımdır ḳaçanki böyle ola (8) ʿaḳıbinde bir niçe kerre şīr teṣrīb oluna baʿde iḫtiḳān oluna ve tiryāḳ-ı ṭīn-i maḥtūm (9) yedireler eger mesmūm miʿdeden esfele vecaʿıñ nüzūlüne ḫiss ėderse revāyiḥ-i ṭayyibe ile (10) tervīḥ olunup rāḥat ėderler ve muʿaṭṭısāt verip taʿaṭṭus ḳılalar ve femine rāyiḥası (11) laṭīf şeyler nefḫ oluna eger taḥḳīḳ olursa ki ʿalīl mesmūm ola defʿ-i semmde (12) ve aña żıdd-ı ḳavī olan ʿilāclarda ekṣerin aḳrābādīnde beyān eyledik sāʾir muṭavvele (13) sāliki muḥtāc ėtmez taḳayyüd oluna fī'l-cümle müşterekü'n-nefʿ olan ʿilāclardan bir nicesi (14) müferriḥ ya ḳuvveti ve sāʾir müferriḥātdır ve tiryāḳ-ı ekber ve tirryāḳ-ı ṭīn ve tiryāḳ-ı erbaʿa bi'l-ḥāṣṣa (15) dāfiʿ-i semūmdur bir eyi tedbīr encudān ve encudān uṣūlü her birinden birer direm seng (16) şīḥ-ı Ermenī iki direm daḳḳ ve saḥḳ olunup şehd ile maʿcūn ėdip ve māʾ-i tuffāḥ ile (17) teşrīb oluna İbn-i Serāfiyūn dėr ki gelincik başdırması ki ʿādet üzere teslīḥ (18) ve temlīḥ oluna yedirmek zehir defʿine ġayrı ʿilāca muḥtāc ėtmez **bāb-ı şāliş ʿaşer mine'd-dār-ı** (19) **ṭard-ı ḥayvānāt ve ḥaşerāt-ı mūẕiyāt-ı arż beyānındadır** meṣelā bir kimesne bir muvaḥḥiş yerde

[272a]

(1) yatmaḳ iḳtiżā eylese ve yılan ve çıyandan ḫavf ėtse ḫaṭmī varaḳın ʿuṣāresin ve (2) ya beẕri veya ḥaṣāt-ı toḫum-gāne veya beẕri her ḳanġısı olursa zeyt ile bedene ṭılā (3) ėtse aña ḥayvānāt-ı mūẕiyāt ḳarīb olmaz bir kimesneyi eşşek arısı şoḳar dilini (4) şarsa żararı teʾṣīr eylemez bir kimesne yılanyaṣdıġı dėdikleri otuñ uṣūlen daḳḳ (5) ėdip ṭılā ėtse anı yılan şoḳmaz keẕalik sirke ile erneb dimāġı ve zeyt bir yerde (6) maʿan ṭılā

olunsa yılan şoḳmaz keẕalik meyʿa ile zeyt ve ṣanavber varaḳı ʿuṣāresi bir yerde (7) maḥlūṭā muṭallā olsalar yılan şoḳmaz ve serv cevzi ve ḳara aġaç dānesi ve varaḳ-ı (8) penc-negüşt ve yāḫūd uṣūl-ı encudān ve kişveri-i berrī ve yāḫūd ḥabb-ı belesān ve uṣūl-ı (9) ḫurf her ḳanġı nevʿ olursa zeyt ile ḫalṭ ve mezc ėdip ṭılā ḳılına aña hevāmm (10) taḳarrüb ėtmez ammā dārdan maṭrūd olsun murād ise olduġu maḥallī enār uṣūlü (11) ve uṣūl-ı ʿırḳ-ı sūs ve ḳaṣnī ve ḳarnābil ve ẓafer-i ḥımār ve güyegi otu ḥıltīt ve varaḳ-ı (12) defne ve dānesi ve sekbīnec her ḳanġısı olursa buḫūr ḳılmaḳ dūrdan ḥaşerāt-ı arzı (13) maṭrūd ėder pence-negüşt ve çam şeceri ḳaṣnī ve şūnīz bir yerde terkīb olunup ve tebḫīr (14) oluna ammā şol ḥayvānlar ki insān anı dārenda ėtmekle ḥaşerāt-ı arż müteferrī olur (15) laḳlaḳ ve ṭāvus ve kirpi ve gelincik ve nims dėdikleri ḥayvānlardır ammā evde olmaġla (16) bi'l-ḥāṣṣa hevāmm firār ėtdirir ḥayvānlar ördek ve dīk-i beyāżdır ve baʿżı ḥayvānıñ (17) cildinden ḥaşerāt firār ėder cild-i nimr ammā edviyeden maḥṣūṣan yılanlar istifrār (18) ėtdirir devālar bunlardır ki tebḫīr olunsa hem müteferrī ḳılır ve hem helāk ėder (19) cümleden kibrīt ve nūşādur maʿa ḥall ḫalṭ olunup ve tenşīf ola baʿde tebḫīr oluna

[272b]

(1) keẕalik ḫardal daḫı böyledir eger ḫardalı yılan olduġu yere vaż olunsa ol (2) meskenden yılan bi'l-külliye firār ėder fe-emmā ʿaḳrebi ṭard ėtmege maḫṣūṣ ʿilāc fücülüñ (3) ʿuṣāresidir ki ʿaḳreb olduġu maḥallāta ve muvāżaʿa merşūş olunsa hem ṭard (4) ve hem ḳatl ėder bu ḥāṣṣa maʿdanosda daḫı vardır ve ʿaḳrebiñ birini bir maḥallde (5) tebḫīr ve taḥrīḳ olunsa ʿaḳārib istifrār ėder zernīḫ daḫı böyledir eger ʿaḳreb (6) ḫarḳına bir pāre fücül vaż olunsa daḫı ḫurūc ėtmez eger dārından berāġīṯı ṭard (7) murād olunursa bir ḫoşça ḫānesin mesḥ ve kens baʿde māʾ-i ḳurṣ-ı ġurāb bir ḫoşça (8) müttereşşiş olunsa bi-emrillah taʿāla müteferrī olalar keẕalik beẕr-i ṣarmaşıḳ maʿan ḫarnūb (9) bir yerde ṭabḫ olunup baʿde māʾi ile dār terşīş olunsa cümle berāġīṯ ḫalāṣ (10) ėder eger teke demin bir çuḳur içine vaż ve tedfīn olunsa cümle ol maḥallde olan (11) berāġīṯ aña cem olurlar kirpiniñ iç yaġı daḫı bir ʿavde ṭılā ėtseler heb pireler (12) aña cem olurlar keẕalik kibrīt maʿan defne rāyiḥası pireyi kaçırır ḫaşīşetü'l-berāġīṯ (13) nām otu firāṣa vaż oluna pireler yemezler zīrā bu ot berāġīṯı uyuşdurur ṭard (14) ü'l-baʿūż ve el-baḳḳ olduḳları maḥalllerden bunları ḳaçırmaḳdır böyle olsa şecer-i ṣanavber (15) nüşāresi ve ḳalḳandisi ve şūnīzi bu üçü bir yerde ṭabḫ olunup

buḫūr olunsa (16) defʿ ėder keẕalik ās-ı yābis ve kibrīt ve zibil-i baḳar ve varaḳ-ı ḫarmel bunlarıñ ṭabḫı baḳḳ (17) olan maḥallī kens ile defʿ ėder ve taḥrīḳ ėtmek ile buʿūżu ṭard ėder keẕalik bu bābda (18) mısır baḳlası ṭabḫı ile çınar aġacı ve efsentīn ve seẕāb bir yerde ṭabḫ olunup māʾi reşş (19) olunsa baḳḳa maṭrūd ėder ve bir maḥallde medḳūḳ olduġu ḥālde buḫūr olunsa

[273a]

(1) baʿūżu perīşān ėder eger dārda ʿirs çoḳ olursa seẕāb rāyiḥası anı maṭrūd (2) ėder eger mūşlar elem verse mürdesenk ve ḫarbaḳ ve beẕr-i benc ve aṣl-ı kibrīt ve başal- (3) u'l-fār ve semmü'l-fār her ḳanġısı olursa nān ile ya ḫamīr ile iṭʿām olunsa ḳīrānı (4) helāk ėder bir eyi ḥile fāreyi rūyunuñ cildi teslīḫ ola ammā meziyy lāzımdır (5) ya ḫādim ḳılınsa yāḫūd dünbesi berīd oluna baʿde bir ḳınneb-ı ṭavīl ile rabṭ olunsa (6) ve o içine ṣayb ola cemīʿ fāreler firar ėdeler bir daḫı ol maḥallde görünmezler eger (7) mūrdan ʿāciz olsalar ḥacer-i mıḳnāṭīs ve mürāre-i tuz ve zift ve ḥıltīt ve ḳaṭrān (8) bir yerde cemʿ olunup daḳḳ ve saḥḳ ile imtizācdan ṣoñra büyūtu nemle yaʿnī inine ḳarīb (9) maḥallde vażʿ ola bi'l-külliye ṭard olur eger sikekden ʿāciz olup ḳatl olsunlar ve (10) ḫalāṣ olalım dėnirse zernīḫ ile muḳlu olan ṣīr ve beẕr-i benc maʿan bekmez şerbeti ḳanġısı (11) olursa ḳāseler ile vażʿ olunsa şürb zebān helāk olur ammā beẕr-i benc (12) ve kündür ve ṭabīḫü'l-ḥarīḳ tebḫīr olunsa bundan ẕebān perīşān olur (13) eger ẕenbūru ṭard murād olunursa kibrīt ve ṣūm tebḫīri ṭard ėder eger ḫanfādır (14) ṭard irāde olunursa efsentīn ve fūdenec ve ḳışr-ı aġaç ḳavunu ve ḳarġa dilki (15) ʿuṣāresi maʿan baʿde's-saḥḳ imtizāc vėrip ʿarāża olduġu maḥalle buḫūr oluna (16) ṣarı kertenkele ki olurda olur nemege ḳayʾ ėder el-ʿıyāzü bi'llah o nemegi ekl ėden kimesne (17) beraṣ ve behaḳa mübtelā olur anları dārdan ṭard ėtmege zaʿferān maʿan ḳarn-ı iyyeldir (18) taḥrīḳ bi'n-nār ḳılsalar min-baʿde ol maḥallde tevaḳḳuf ėtmez ḳaçar **bāb-ı rābiʿ ʿaşer ḥayyāt** (19) **ve eṣnāfı beyānındadır** ḥayyātıñ eṣnāfı üçdür yaʿnī zehirlerinin ḳuvveti ve żaʿfı ciḥetiyle[51]

[51] Çınar aġacı ve mühliḳa-ı buḫārı ṭard ėder eger eşcār … irād olunursa hüdhüd-i ʿuẓma veya rīş-i hüdhüd ol şeceriñ dūdu ṭard ola eger araḍa esbāba ṭard īrād olunursa

[273b]

(1) üç şınıf olur bir şınıfıñ zehiri ḳavīdir üç sāʿatden ziyāde mehl vėrmez (2) ve ʿilāc yoḳdur meger ol ʿużvu ḳaṭʿ ėtmekle ʿilāc oluna bu maʿnāya mükellele dėrler (3) başında tāc miṣalinde bir şekil vardır ġāyetle mūẕīdir uġradıġı nebātātı iḥrāḳ (4) ėder ve ini öñünde bir ḥarman ḳadar yere varınca nesne bitmez belki hevāda ṭeyerān ėden (5) ṭoyurmasınıñ üzerinden mürūr dileseler muḥāzīsine geldikde zehiriniñ ʿufūnetinden (6) hemān dem yere düşerler öyle degildir ki ḥayyen mütesāḳıṭ olalar illā meyyiten tesḳīṭ olunurlar (7) ve ḥayvānātdan her ne nevʿ olursa anı mevcūd olduġun ḥiss ėdėcek hemān ḳaçarlar (8) zīrā gören ḥayvān uyuşup helāk olur ve bir oḳ atımı yerden şavtın semʿ ėtmek (9) olur hemān ki ṣadāsın müstemiʿ ėderler fī'l-ḥāl helāk olurlar ve ḥikmet bundandır (10) gören daḫı helāk olur böyle melʿūn bir ḥayvānı belki ʿalḳam ve tenini ḍarb ėde (11) fī'l-ḥāl bedeni māʾ-i aṣfer olup erir helāk olur ve anıñ ḍarb ėtdigi ḥayvān (12) ya insāna ḳarīb olanı ḳatī īrāḳdan görüle ḫalāṣ ola bir fāris ol yılanıñ (13) ölüsüne bir cüdā ile ṭoḳunmuş kendi atı helāk olmuş ve bu yılan bu vilāyetlerde (14) olmaz meger Türkistānda olur ṣınıf-ı ṯānī ol yılandır ki anıñ zehiri muḳtedīr (15) olmaya ve żarar ėtmeye meger yaralamaḳ cihetiyle żarar ėde bu ḳısım yılan cüssede kebīr olur (16) bunuñ lesġına ʿilāc olunur cerāḥat vecaʿ gibi vecaʿı olur ṣınıf-ı ṯāliṯ zehiri (17) mutavassıṭ olandır bu ḳısım efʿīdir ki Türkīde engerek dėrler bunlarıñ lesġ ėtdigi (18) ādem ve ḥayvānıñ baʿżı yedi günde ölür ve ʿilāc olunursa bi-emrillah ḫalāṣ (19) olur bu efʿīniñ Mışır'da Cize ṭarafında Harem-i Kebīr ḳubrunda ġāyetle ṭāʿūnu olur tiryāḳ-ı

[274a]

(1) fārūḳ için andan ḳaṭʿ ėdip ḳurṣ-ı efʿī ėderler zīrā baḥr-ı nīlden baʿīddir ve zehiri (2) mühlik olduġu oldur her ne vilāyetde olursa olsun māʾdan baʿīd olan efʿīniñ (3) zehiri ḳātildir ammā ṣulu çayırlarda olan efʿīniñ zehiri żaʿīfdir az olur ki ḳatl (4) ėder bunlardan ġayrı ne ḳadar nevʿ ḥayyāt var ise gerek ḫış gerek boz ve gerek (5) bu gerek ve gerek sāʾirleri zehirleri ādem oldur nihāyet yaralarından cerāḥat elemin (6) çekmek olur meger hiç ʿilāc ėdip dāfiʿ-i sümūm olan edviyeye mübāşeret olunmaya (7) el-ʿilāc nehş-i ḥayyāt için cümleden muḳaddem tiryāḳ-ı fārūḳ içirmekdir ammā bu bābda (8) istiʿcāl lāzımdır eger teʾḫīr olunursa gāh olur ki fāʾide ėtmez çoḳ şarābla ṣūm (9) her ʿilācdan ġınā vėrir ve şarābla baṣal ve kürrāṯ ve ḫardal edviye-i muḫallaṣadandır (10)

Cālīnūs dėr ki geyik ṣaġnıñ ẕekerin biryān ėdip melduġa yedirseler fī'l-ḥāl (11) fāʾide ėder cümleden muḫallaṣa dėdikleri ʿuṣb nāfiʿdir envāʿ-ı sümūm-ı ḳātile için (12) bir yıla dek muḫallaṣanıñ defʿe ḳuvveti vardır ve fī'l-cümle bir ṣaḫıṣı yılan ledġ eylese (13) ol maḥallī ḥacāmat ėdip zehiri ceẕb ėdeler ta kim zehir çıḳa ve ardıç yemişi żımād (14) ḳılına ve defne yemişi ve bābūnec ve başal-ı ʿunṣul-ı müşva ile üçü bir yerde merhem miṣāl (15) daḳḳ olunup melduġuñ cerāḥatine ḍımād olunmaḳ eyi ʿilācdır burçaḳ daḫı medḳūḳa (16) muḥammīr olunup żımād olunsa dāfiʿdir bunlar bulunmaz ise cübün-i ḳadīm ve biryān olmuş (17) laḥm-ı ferārīc bir yere daḳḳ olunup merhem olduḳda ḍımād oluna nāfiʿdir eger ḳurṣ-ı efʿī (18) bulunursa dühn-i defne içi ẕevb ve ṭılā ėtmek cümleden mübārekdir veya zehir içirmek (19) ve leben-i fārūḳ ile kim ʿilāclar degildir evlād-ı ʿArab'dan bir recülü defʿaten ḳırḳ yerde

[274b]

(1) yılan ledġ ėtdi ol ṣaḫıṣa tāze ḥanẕaldan bir direm ekl ėtdirdiler fī'l-ḥāl (2) ḫalāṣ oldu ammā yırtıcı canavarlar ışırmaḳ ve ḥaşerāt-ı arż ledġi ḫuṣūṣunda gün-ā- (3) gün ʿilāclar aḳrābādīnde beyān olundu żımādāt ve naṭūlāt ve merāhim ebvābında görüle (4) ammā kelb ʿaḍḍ eylese beẕr-i ḳaṭūnāyı meblūl olunup kezīd maḥalle ḍımād oluna ḳuṭūz (5) olmayacaḳ ġayrı devāya iḥtiyāc ėtmez **bāb-ı ḫāmis ʿaşer kelbü'l-kelib beyānındadır** kelb (6) sükūn-ı lām ile itdir ammā kesr-i lām ile ḳuṭurmuş köpekdir baʿżılar cümleden ṣāḥib-i (7) Mūcez feṭḥ-i lām ile żabṭ eylemişdir fī'l-cümle bir ḫāletdir ki kelebe cüẕām gibi ʿārıż olur (8) ve bu ḳażiyye yalñız köpekde olmaz belki zībde ve ṣaʿlebde ve ʿarsda ve şeġālde daḫı (9) olur eṭibbādan baʿżılar Musaḫḫī ve İbn-i Rāzī baġlda daḫı olur dėmişlerdir ʿalāmeti (10) her ḳanġısınıñ olursa iki gözleri ḳızarır ve perde bürür ve geñişin olur iki (11) ḳulaḳları şarḳar ve aġzınıñ salyaları aḳar ve burnunuñ aḳması ziyāde olur ve başı (12) aşaġa eger vāraḳası bu geri olur ve egri olur yaʿnī belli her cānibe gider ve ḳuyruġu (13) buṭuna ḳışdırır ve ḳorḳa ḳorḳa yürür güya serḫor ve acıġrımaz ve ṣusuz (14) ölüyorken içmez ve ṣuyu gördükde ḫavf ėder belki ditrer gāh olur ki ḫaşīşden (15) gezdigi yerde düşer gibi gezer belki her adımda düşer ve bir ḳaraltı gördükde ḫırlar (16) ve ḥamle ėder ammā eder ürüksüzün ḥamle ėder hālbuki boġazı boġulur ve sāʾir (17) kilāb andan firār ėderler eger ġaflet ile biri yanında bulunursa taʿẓīm ve yaltaḳlanır (18) imdi bu ʿalāmetler ḳuṭūz köpek bir ādamı

ʿaḍḍ ėtse yedi güne dek ya daḫı ziyāde (19) zamānda ruṭūbetiñ semmiyyetinden helāk olur eger olmazsa daḫı mālīḫūlyā ʿārıż

[275a]

(1) olur bu kerre vaḥdet ister ve żiyādan girīz ėder ve fikri fāsid olur (2) her bār ki bir nesne aña ḳarīb olsa kelb ḫayāl ėdip ḫavf ėder ve türāba aġınmaḳ (3) suver ve cildi büzülür baʿde olur ki bundan muḳaddem-i merāya baḳdırsıñ (4) yüzünü bilmez merāda teşḫīṣ eylemez ve gāhī-i merāda kelb kendüyi taḫayyül ėder ve ʿırḳ-ı (5) bārid ve suḳūṭ-ı ḳuvvet ile gāh olur ki ʿaṭaşdan helāk olur gāh olur ki (6) kelb gibi ṣavtı maḫnūḳ olur ve gāh sekte olmuş gibi bi'l-külliye münḳaṭʿ olur ve (7) kelb miṣāl ışırmaġa başlar ve ṭalamaġa ḥarīṣ olur imdi bunuñ ʿilācı māʾdan (8) ḫavf ėtmezden evvel gerekdir ve illā fāʾide yoḳdur bir hafta ile altı māhir dek merd (9) olur imdi bir ādamı sek ʿaḍḍ ėtse ḳuṭūz mudur degil midir bilmek dileseler cerāḥatına (10) ḳoz içi telvīṣ ėdeler eger geriye görüp ya ekl ėdecek olursa ḳuṭūzdur (11) ve illā felā bir daḫı ol cerāḥat telvīṣ ėdip vėrmekdir eger ekl ėderse (12) ve iḳbāl ėderse ḳuṭūz degildir ve illā ḳuṭūzdur el-ʿilāc vācibdir ki ḳırḳ (13) güne dek yarasını oñulmaġa ḳomayalar zīrā oñulacaḳ żarardır çāresi neşter ile (14) yarıp belki mūsā ile çizmek gerekdir ki çihil rūz kāmil yara münbit olmaya (15) eger münbit ola daḫı cerḫ teftīḥ ėdip ve ṣūm ile cāvşīr uralar eger feldefiyūn (16) nām terkībi cerḥiñ üzerine żımād oluna ġāyetle laṭīfdir baʿde semen ṭılā oluna (17) ve cerḥiñ eṭrāfın mūsā ile yarıp ve ḳarn ile maṣṣ oluna bu muʿālecātı birḳaç (18) gün mürūr ėtdikden ṣoñra ėderse fāʾide ėtmez hemān ol vaḳt istifrāġ-ı sevdāviyye (19) mübāşeret olunmaḳ gerekdir ve būraḳ-ı sevdā istifrāġında meşhūr helīlec-i kābilī

[275b]

(1) üç direm seng ġārīḳūn ve eftīmūn birer buçuḳ direm seng milḥ-i Hindī nıṣf (2) miṣḳāl besfāyec ve ṭīn-i Ermenī birer miṣḳāl cümleyi ḳāʾidesi üzere ḥabb ėdip (3) bu ḥabblardan iki miṣḳāl istiʿmāl ėtdireler ʿalā maʿdeti'l-ḥāliyye beher rūz māʾ-i (4) şaʿīr-i sādec ve yāḫūd māʾ-i şaʿīr-i müberriz istiʿmāl ėtdireler ve her rūz sefūf-ı sevdā (5) ile māʾ-i cübünden ṣoñra devā-ı Cālīnūs'dan beher rūz bir milʿaḳa māʾ-i fātir için (6) ẕevb ve işrāb ėtdire ḥattā tedrīcle milʿaḳayı rābiʿ dek işrāb ėtmek ʿādet (7) ėdeler ve tiryāḳ-ı fārūḳdan ve tiryāḳ-ı erbaʿadan mümkün olan mertebe istiʿmāl ėtdireler (8)

ve ʿāfiyet bulunca berdden ve ḥammāmdan ṣıyānet ėdip belki iḫtirāz ėdeler eger demevī (9) mizāc ise faṣd oluna ammā zinhār ḳanına baḳdırmayalar ḳaçanki ābdan ḫavf eylese (10) olunmamaḳ gerekdir ʿalāmet-i ṣıḥḥatdir eger tek ṭurmayıp tecennün ẓāhir olursa zincīr ile (11) rabṭ ve żabṭ olunup cebren ve ġaṣban ābı içireler ve teskīn māʾ için ʿaṭaş-ı müberridāt (12) istiʿmāl ėtdirmek gerekdir belki bir miḳdār şarāb ile āb memzūc ėdip vėreler (13) ziyāde nāfiʿdir eger bu ẕikr eyledigimiz ʿilāclardan müstaġnī olmaḳ dirlersen ki (14) ġayre muḥtāc olmayayız ʿaḍḍ ėden kelbiñ kebedinden bir ḳıtʿa iṭʿām ėtdirseler (15) bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ olur ḥattā Cālīnūs dėr ki rehvārda bir ḳuṭūz kelb (16) ḳırḳdan mütecāviz ādemi şehirden ışırdı pes seki ḳatl ėdip her biri kebedinden (17) ekl ėtdiler birer ḳıṭʿa cümlesi ḫalāṣ oldular ġarīb ḥikmetdir **bāb-ı sādis** (18) **ʿaşer ḥummeyāt ve māhiyyeti beyānındadır** bunuñ maʿnāsı ḥarāret-i ġarībedir efʿāle (19) żarardır yaʿnī żarar ėder ve ḳalbden aʿżāya ėrişir efʿāle żarardan murād efʿāliñ

[276a]

(1) nāḳış olması ve vech ṭabīʿī olmasıdır ḥummā nās ḳatında meşhūrdur bunuñ (2) mebḥaṣ-ı keṣīr zāiddir taṣdīʿden ġayrı yoḳdur imdi ḥummānıñ sebebi ya marażdır ol ḥummā-yı (3) ʿarażdır ya maraż olmaya ki ol ḥummā-ı ʿarażdır ya ḥarāretiñ taʿalluḳu ola ya ervāḥ-ı bedene (4) müstevlī ola ve ol ḥummā-ı yevmdir ya aḫlāṭa müteʿalliḳdir ki aḫlāṭ ḳuze ve ufūnetsiz (5) ola bu ……seher veya aḫlāṭı müteʿaffin ola ol ḥummā-ı ʿufūnetdir ya ḥarāretiñ taʿalluḳu (6) aʿżā-yı bedene ola ol ḥummā-ı dıḳḳdır netice kelām-ı ḥummā dėdigimiz evvel rūḥları ḳızdırırsa (7) ki ḳanıñ ḳalan ḫılṭlarıñ buḫārıdır aña ḥummā-ı yevmiyye dėrler eger ol ḫılṭlar müteʿaffin (8) olmadın ḳızdırsa aña sūnūḥūs dėrler eger aḫlāṭ müteʿaffin olmaḳdan ʿāraż (9) olmuş ise aña ḥummā-yı ʿafin dėrler eger ol ḥummā aʿżāyı ḳızdırsa aña ḥummā-ı (10) dıḳḳ dėrler Türkīsi ince aġrı dėmekdir bu tafṣīl eyledigimiz üzere ḥummā mevāddı (11) iʿtibārı ile üç cinsdir ammā envāʿı çoḳdur biz bir ḳāʿide vaż ʿ ėdelim ki tefehhümü (12) ve ḥummānıñ teşḫīṣi ṭabībe āsān ola bu iḫtibāsdan ḥummā-yı yevmiyyeniñ baḥṣin taḳdīm (13) ėdelim zīrā ḥudūṣu ekṣer ve Türkī esraʿ ve maḥallī aḳẕefdir ekṣeriyā bir günde (14) zāʾil olur anıñçün yevmiyye tesmiye olunur imdi ḥummā-ı yevmiyyeniñ esbāb-ı (15) ḫāricīyeden sebebleri feraḥdır ve ġażabdır ve levmiyyedir sebebi ebḫire-i ḥārre muḥtebes (16) olduġuçündür ve fikriyye ve vehmiyye ve ġamiyye ve feraḥiyye olur ve taʿabiyye ve

istifrāġına (17) ve imtilāʾiyye ve cūʿiyye ve ʿaṭaşiyye ve südediyye olur ki ruṭūbāt-ı aḫlāṭ tesḫīnine (18) ėrişmeye eger südediyye olursa gāh üç ve gāh dört gün bāḳī olur vaḳt olur ki (19) devr-i rābiʿ veya devr-i sābiʿ dāʾir olur gāh olur ki ḥummā-yı yemiyye teşfiye olur

[276b]

(1) yaʿnī cild yübūsetinden olur gāh olur ki berdiyye olur yaʿnī burūdetden olur (2) ve mesāmm tesdīdinden olur ve gāh ḥarriyye olur ammā ḥummā-yı ʿafine ya basīṭdir ki ḫılṭ-ı (3) vāḥidiñ ʿufūnetinden olur gāh olur ki mürekkebe olur imdi ḥummā-ı ʿafine-i basīṭeniñ (4) maḥall iʿtibārı ile ecnāsı dörtdür birisi demeviyyedir bu oldur ki müteʿaffin müteḥallilden (5) ezyed ola buña şerā dėrler ve mütenāḳışa dėrler bu oldur ki müteḥallil ve müteʿaffin müsāvī (6) ola bu ḳısım eslemdir ya buna müşābih ola keẕalik bu daḫı eslem ve elyendir ikincisi şafrāviyyedir (7) bunuñ taʿaffünü dāḫil-i ʿurūkda ise buna ġıbb-ı lāzıme dėrler bu ol ḥummādır ki gün (8) aşırı ṭutar zīrā ġıbb gün aşırı gelmege dėrler lāzım olduġu budur ki dāʾim (9) olur bu bir gün berk ve bir gün yumuşaḳ olur anıñçün ġıbb dėrler bunuñ bilinmesi yaʿnī (10) ʿufūnet ḳanġı ʿużūvdandır teşḫīş olunması oldur ki eger şikāyeti ṣudāʿdan ise (11) ʿufūnet dimāġdadır eger ḳayʾ daḫı var ise ʿufūnet miʿdededir eger ḳayʾ ṭurup (12) sākin oldu ise ʿufūnet esfel-i miʿdede veya māsārīḳādadır eger idrār-ı (13) bevl var ise ʿufūnet kebeddedir eger suʿāl maʿan ise ʿufūnet ṣadrdandır (14) eger baʿżı yerinde ʿırḳ var ise meẕelā miʿde ve ciger ve ḫalāl aʿżā kebede ʿufūnet (15) ol aʿżādadır eger ʿufūnet ḳalbe ḳarīb olup ya kebede aḳreb ise şiddet-i (16) ḥarāretden ötürü buna muḥriḳa dėrler eger bu ḥummā ḳurb-ı ḳalbede balġam-ı māliḥ ʿufūnetden (17) olmuş ise ḥummā-ı muḥriḳa-ı balġamiyye dėrler eger ufūnet-i ṣafrā ḳurb-ı ḳalbde veya kebedde ise (18) ḥummā-yı muḥriḳa-ı ṣafrāviyye dėrler eger ʿufūnet ḫāric-i ʿurūḳda ise meẕelā miʿde ve ciger (19) ve ḫalāl-ı aʿżā-i kebedde ola buna ġıbbu'd-dāyir dėrler bu ol ḥummādır ki bir gün ṭuta

[277a]

(1) bir gün ṭutmaya eger ṣafrā-ı raḳīḳa ṣarfā ise ġıbb-ı ḫālişdir eger ʿufūnet-i ṣafrā ḳurb-ı (2) ḳalbde veya kebedde ise ḥummā-ı muḥriḳa-ı ṣafrāviyye dėrler eger balġam bir ve cümle muḫteliṭ ise (3) ki balġam ile iḫtilāṭı mümtezic ve muġalliẓ ola ġıbb-ı

ġayr-ı ḫālişe dėrler ġıbb-ı ġayr-ı ḫāliş beynīnde (4) farḳ oldur ki ġıbb-ı ḫālişde balġam olmaz ammā ġayr-ı ḫālişde balġam ile muḫteliṭ olur ḥummā-ı ʿafineniñ (5) üçüncüsü balġamiyyedir bu ḳısım dāḫil-i ʿurūḳda müteʿaffin olandır buna ḥummā-ı lāzıme dėrler (6) bu ol ḥummādır ki ṭutması her gün tefāvütsüzdür bir daḫı ḫāric-i ʿurūḳda müteʿaffin olandır (7) buna ḥummā-ı nāʾibe dėrler ḥummā-ı ʿafiniyyeniñ dördüncü ḥummādır ki sevdāvīdir ve taʿaffünü dāḫil-i (8) ʿurūḳda müteʿaffin ola ḥummā-ı ribʿ-i lāzıme dėrler bu ol ḥummādır ki her gün ṭutar ammā iki (9) gün nāḳış ve bir gün ziyāde ṭutar bu ḳısım ziyāde nādirdir zīrā sevdā bārid veya yābisdir (10) yübūseti cihetinden az müteʿaffin olur ammā ḥummā ki sevdāvī olup sevdā ḫāric ʿurūḳda (11) müteʿaffin ola ḥummā-ı ribʿ dėrler beyne'l-ḫalḳ ribʿ ile meşhūr olan ḥummā budur fe-emmā ḥummā-ı (12) dıḳḳıye ol ḥummādır ki ḳıvām-ı beden olan aʿżāya ḥarāret taʿalluḳ eylediginden olur nitekim (13) ḥarāret sirāc-i zeyti ifnā ėder keẕalik ruṭūbāt-ı bedeniyyeyi bu ḥummā ifnā ėder maʿlūm ola ki (14) bedeniñ ruṭūbeti iki cinsdir evveli aḫlāṭ-ı erbaʿadır ki evāʾil kitābda beyān ėyledik (15) ikinci ruṭūbet-i fuḍūliyyedir ve fuḍūl beşdir derdir ve şehvetdir ki menīdir ve göz (16) yaşı ve süt demekdir yaʿnī ʿırḳ ve menī ve demʿ ve leben ve muḫāṭdır ve her ruṭūbet-i bedeniyyeden (17) ġayrı fuḍūl dört ḳısımdır ki ḳısmı ol ruṭūbetdir eṭrāf-ı ʿurūḳ-ı ṣıġārda (18) olur bu ruṭūbetiñ kārı aʿżāyı saḳy ėder yaʿnī ṣular bu ruṭūbet ḥaḳīḳatde ruṭūbet-i (19) ḫıltıyyeden müsteḥīl olur bi-ʿaynihi bu ruṭūbet eşcārıñ eṭrāf ve aġṣānında olan

[277b]

(1) ruṭūbete müşābihdir ruṭūbet-i ġayrı fuḍūlüñ ikincisi şol ruṭūbetdir ki aʿżāya (2) dökülmüş ve ṭaġılmış eşcāra jāle-i tarāvet vėrdigi gibi bu ruṭūbet ruṭūbet-i (3) evvelīden tevellüd ėder bu ruṭūbet olmuş meyvelerde olan ruṭūbete müşābihdir bu ruṭūbetiñ (4) ve ruṭūbet-i evvelīnin fāʾidesi baṭnı tertīb ėdip ġıdā olduġu yerde ġıdālandırmakdır (5) ruṭūbet-i ġayr-ı fuḍūlüñ üçüncüsü ol ruṭūbetdir ki ḳarībü'l-ahd bi'l-ināʿiḳāddır bu şol (6) ruṭūbetdir ki berk olmaġa başlaya yaʿnī henüz ḳavī ola ruṭūbet-i ġayr-ı fuḍūlüñ dördüncüsü (7) ol ruṭūbetdir ki terkīb-i aʿżāyı ḥıfẓ ėder bu ruṭūbet-i beden türāb olmayınca fānī olmaz (8) ḳaçan ḥarāret ruṭūbeti ifnā eylese ve ruṭūbet-i ṣānīyeniñ ifnāsına şürūʿ eyleye isim-i zübūl (9) taḫşīş olunur yaʿnī erimekdir buna ėrişen felāḥ bulmaz bunuñ nihāyetine ėrişir helāk (10) olur ḳaçan ruṭūbet-i ṣāliṣeyi ifnā ėdip ve ruṭūbet-i rābiʿayı ifnāya şürūʿ eylese (11) tefrik-i aʿżā ėtdigiçin

müfettit naḳl èyledigimiz ḥummā-ı dıḳḳ ile tesmiye olunur fe-emmā (12) ḥummā-ı mürekkebeniñ sebebi ya iḫtibās-ı mübāʿadedendir ḥummā-ı dıḳḳıñ ḫılṭ ile terkibi gibi ya (13) iḫtibās-ı müteḳāribedendir ġıbb-ı lāzım ile ġıbb-ı dāyir terkībi gibi ya cins-i vāhid envāʿından (14) ya nevʿ-i vāḥid eṣnāfındandır ki şimdi ẕikr èder imdi ḥummeyātı ve heyʾeti terkībini (15) beyān eyledik cümleden biri ḥummā-ı yevmiyyedir **taʿālīm-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ sifr-i** (16) **ṣānīsi on yedi bābı müştemildir bāb-ı evvel ḥummā-ı yevmiyye beyānındadır** bunuñ bilinmesi (17) esbābınıñ taḳaddümü ile maʿlūm olur meṣelā ḥile-ı yevmiyyenin ʿalāmeti ḳaçanki ibtidā èder (18) ḳabartmaz ve teksīr ètmez ve nabż teng olmaz ve gāh olur ibtidāsındaki ṭuta berd-i ḫafīf (19) ile ṭutar ve az ve çoḳ ḳaşʿarīre ʿārıż olur bu oldur ki güya kendi bedeninde burūdet

[278a]

(1) ve ṣancımaḳ ḥiss èder ve ḥummānıñ ditretmesi eger māddeniñ miḳdārı keṣīr ise ve mizācda (2) ḥiddet olursa andan ebḫire mūẕīye mütekevvin olur ve rūḫu müteʾezzī èder bu kerre (3) rūḥdur dāḫile ḳaçar ẓāhirine müstevlī-i berd olur aʿżā ise defʿaten ḳabūl ètdigi (4) ecelden ḥareket-i ḳavīye ile müteḥarrik olur ve gāh olur ki ebḫire-i ḳalīle olur ammā ḳaviyye (5) olur bu ḳısım nādirdir bunuñ cemīʿ-i aʿrāżı ḫafīfedir ḥarāret-i ḥummāiyye gibi zīrā ḥiddet-i (6) mādde olmaḳ ile ledġsiz ṭutar belki sākin gibi olur nabż ve nefesi güzel olur (7) ve bevl-i nażc bulmuş ve marażsız gibi görünür ve bedende ʿırḳ ve nem ẓāhir olur (8) nitekim ḥammāmda çoḳ ṭurmaġla ḳaşaʿrīre iḥdāṯ èder ammā ḥummā-ı yevmiyye degildir el-ʿilāc (9) ḥummā-ı yevmiyyenin ʿilācı sebebi muḳābile ile istiḳbāl eylemekdir meṣelā ġamdan ve hemmden (10) ve ġażabdan olmuş ise tefrīḥ ve tesliye eylemek ile iʿānet oluna eger feraḥdan olmuş (11) ise sebebi olan şeyʾ ḫorlayalar ve nevʿan ḥüzün vèren maʿnāya mübāderet oluna (12) eger cüʿdan ise taġaddīye èdip ammā imtilādan ise istifrāġ oluna ve fi'l-cümle (13) bunuñ ʿilācı bi'ż-żarūr ve teftīḥdir ve istiḥṣāfına ve südediyyede lāzım olan talṭīf (14) ve taʿdīl-i mizācdır bu emirde şarāb-ı sikencebīn ziyāde nāfiʿdir ḫuṣūṣan ḥalīb-i beẕr-i (15) ḳıṩṩā ile sirkencübīn maʿan şürb ètmek enfaʿ eşyādır zīrā bunuñ teftīḥ ve tebrīdi (16) ziyādedir ammā tebrīd ve terṭīb ʿunfla olmamaḳ gerekdir zīrā ʿunfla olıcaḳ ġayrı (17) maraża münḳalib olur ve ḥummā-ı yevmiyyede aġdiye ve eşribe riʿāyet olunmaḳ ve münāsib (18) ve hevādār mesken tedārik ètmek ve rāyiḥası laṭīf eşyā ḥastanıñ

yanına vaż‘ (19) olunmaḳ ‘acībü’n-nef‘dir ve cemī‘ ḥummā-ı yevmiyyede ḥammām nāfi‘dir ve ṣandal ve mā’-i verd

[278b]

(1) ve nīlūfer istişmām ėtmek gerekdir ve dühn-i benefsec mā’-i bārid bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip (2) maḥmūmuñ re’sine ṭılā ve dühn-i verd ḳarda ṣovumuş sirkeyi re’sine ṭılā ėtmek eyi (3) ‘ilāclardır cümleden mā’-i verd-i bārid içire kettān bezin ışladıp re’sine tāze tāze (4) vaż‘ oluna ve temirhindī ve sükker ve terencübīn ma‘an cüllāb ėdip içirmek bī-naẓīr devādır (5) keẕalik sirkencübīn ma‘an mā’-i verd ve ma‘a mā’-i verd mümtezic mā’-i şa‘īr nāfi‘dir ḳaçanki ḥummā münḥaṭṭ (6) ola mu‘tedil ḥammāma ḳoyup mülāyim mā’ ile ġusl ėdip ve ba‘de’l-ḫurūc dühn-i benefsec (7) ve dühn-i nīlūfer ve yāḫūd dühn-i ḳar‘ ma‘an bedeniñ tedhīn ėdeler ve ḥass ve ḳıṣṣā ve bıṭṭīḫ (8) ve rummān-ı ḫāmıż ve iccāṣ ve zebīb ḳısmından ḳanġısı bulunursa vėreler ammā ḥulviyyātdan (9) ṣıyānet ėdeler zīrā münāsib degildir eşribeden bir şey’ vėrilirse ṣelc ile tebrīd ėdip (10) vėreler ammā ḥummā-ı yevmiyyeye iṭ‘āma ve edviye-i ḥārre ve şarāb-ı ṣāfī tenāvülünden olmuş ise (11) ‘ilāc ‘alāmeti cefāf-ı lisān ve ḥarāret ve lehīb ve kebede issilik olmaḳdır zīrā (12) ḥarāret bu cihette kebedden gelmege ibtidā ėder bu sebebden gözleri ve yüzü aḥmer olur (13) ve nabzı serī‘ olur ve ḳārūrede ḥumret mübāyin olur bu nev‘iñ ‘ilācı ‘unnāb (14) ve iccāṣ beher yekdāne münbit dāne temirhindī ve sükker ve terencübīn beher yekde direm seng (15) bu cümleyi kifāyet miḳdārı ġaly oluna cüllāb ėdip şürb ėtmekdir ve ġıdāsın günde (16) bir kerre āḫir-i nehārda mā’-i şa‘īrden vėrip mā’-i fevākih ile ṭabī‘atın telyīn ḳılmaḳdır (17) belki mi‘desin mā’-i verd ve ṣandal ma‘an ve sovuḳ şa‘īr ma‘ān żımād eylemekdir eger merhem-i (18) ḳayrūṭī ma‘an mi‘desin żımād ėderlerse daḫı cāyizdir ammā ḥummā-ı yevmiyye ġam-ı müfriṭden (19) olmuş ise ki rūḥuñ dāḫile firār ėdip ḥarāretden bu muḥteniḳ olduġudur

[279a]

(1) ‘alāmeti tārbeti bevl ve ġalebe-i yübūset ve ṣufret-i levn ve ṣıġar-ı nabżdır ‘ilācı naḳl eyledigimiz (2) üzere tefrīḥ ve saz ve söz elḫān-ı ṭayyibe istimā‘ ėtdirip ve iddihān-ı bāride ile (3) temerruḥ ve ṣandaleyn ve mā’-i verd ma‘an ṣadrı ḍımād ėdip şarāb-ı tuffāḥ ve şarāb-ı sefercel (4) ve şarāb-ı leymūn içirip ve sā’ir müferriḥāt ile

taḳayyüd eylemekdir ve ġıdāsın lüḥūm-ı ḥāruf (5) ve maʿze ve semek-i raṭb ve ḫıyār ve bıṭṭīḫ ḳısmından vėrip seyr-i muṣaffāya ve luʿb ve (6) ve lühveye meşġūl ḳılmaḳdır ammā ḥummā-ı yevmiyye eger ḥareket-i ʿanīfesinden olmuş (7) ise ʿalāmeti ġamdan olan ḥummāya müşābihdir nihāyet bunuñ farḳı gözleri dönek olur (8) ve nabżı żaʿīf belki münḥaṭṭ olmaḳdır ʿilācı ġıbb ʿilācıdır maḥallinde şerḥ olunur (9) naẕar oluna ammā ḥummā-ı keşret-i yevmiyye keşret-i ġażabdan olmuş ise yaʿnī rūḥuñ ḫārice (10) meyl eylemesidir bu taḳdirce süḥūnet-i müfriṭa ẓāhir olalar ʿalāmeti iḥmirāru'l-vech ve ṣufret-i (11) levn ki ḥumretle maġşūşdur ve intifāḥ-ı vech ve ʿaynin şiddet-i ḥareketinden rūḥuñ ʿaḳīḳ-i (12) yenānī gibi olup dest ve pāyı raʿşe gelmek ve ʿiẕam-ı nabż ve ḥumret-i bevldir ʿilācı şarāb-ı (13) rummān-ı sükkeridir ki ḳar ile tebrīd ḳılınmış ola ve şarāb-ı temirhindīdir ki keẕalik bārid (14) ola ve tefrīḥ-i ḥāṭır ve taṭyīb-i nefes oluna ve naġamāt-ı leẕīẕde istimāʿ ėtdirip ve feraḥ (15) vėrenler ile ġażabın teskīn ve zāʾil oluna ve laṭīf ḥikāyeler ve şaṭranc ve tavla ve luʿb (16) ve lehv meşġūl oluna ve ṣandaleyn ve kāfūr ve maʾ-i verd ile ṣadrı żımād oluna (17) ve ḳamīṣ ve libāsın māʾ-i verd ve ṣandal ile meblūl ėdip mu'avved olduḳda tėz (18) tėz tebdīl ḳılına ve ḥammāma ve āb-zene mübāderet ėdip mekişini muʿtedil ėde eger vaḳt-i (19) ṣayf ise serd ābda bir sāʿat miḳdārı tevaḳḳuf olunup ziyāde nāfiʿdir ġıdādan

[279b]

(1) bārid ve raṭb olanı vėrile cümleden şarāb-ı ḥışrım ve şarāb-ı rummān ve semek-i raṭb (2) ġāyet münāsibdir ammā ḫamrdan ḥaẕer oluna ammā ḥummā-ı yevmiyyeniñ keşret-i nevm ve yāḫūd (3) ḳıllet-i nevm olursa ʿalāmeti seher-i taḳaddüm ėdip ʿuyūnunuñ müṣaḳḳil olmaḳdır ve fetḥine (4) ḳādir olmamaḳdır sebebi keşret-i taḥallüldür vechi ve ʿaynı fesād ġıdādan ītlāf şeklinde (5) olmaḳdır ve küdūret -i ḳārūre ve ʿadem-i haẓm ve żaʿf-ı nabż ve ṣufret-i vechdir (6) ʿilācı şarāb-ı benefsec maʿan şarāb-ı ḥaşḥāşdan dū direm seng miḳdārı māʾ-i bārid ile (7) cüllāb ėdip işrābdan keẕalik şarāb-ı tuffāḥla māʾ-i verd içip ġıdāsın dühn-i levz ile (8) māʾ-i şaʿīr ve yāḫūd müzevver āş ile dühn-i levz vėrmekdir ve yaḳṭīn ve levz-i iddihān (9) ile reʾs tedhīn ėtmekdir keẕalik benefşe ve nīlūfer iddihānı teṭallīdir ḫaşḫāş ve benefsec (10) ve nīlūfer ve varaḳ-ı sefercel bunları ġaly ėdip reʾsine naṭūl ḳılmaḳdır ve reyāḫın-ı bārideden (11) benefsec ve nīlūfer ve verd ve ṣafaṣaf ve ıḫlāmūr ḳanġısı mevcūd ise yanına vażʿ (12) ėtmek gerekdir ammā ḥummā-yı yevmiyye eger taʿabdan olmuş ise

bunuñ żararı ekṣer ya rūḥ-ı (13) ḥayvānī ve nefsānīdir ʿalāmeti ve ʿilācı ġıbb ʿalāmeti ve ġıbb ʿilāclarıdır ammā ḥummā ferc-i (14) şedīdden olmuş ise ʿalāmeti ġażabdan ḥummā-ı yevmiyye ʿalāmetidir ʿilācı daḫı keẕalik (15) ġażabda dėdigimizdir żıdden nihāyet ishāl-i ḳavīsi var ise ki rūḥuñ ḥareket-i (16) müfriṭesinden olur mülāyim rubūbāt ḳābıża vėrile ammā ḥummā-ı yevmiyye keṣret-i istifrāġından (17) ve vefret-i şürb devālardan ise ʿalāmeti ḥummādan ṣoñra ishāliñ ḥādiṯ olmasıdır (18) ʿilācı sovuḳ şaʿīr dört direm seng sefūf-ı ḥabbu'r-rummān beş miṣḳāl şarāb-ı sefercelde dū (19) direm seng bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip içirmekdir yāḫūd beẕr-i ḳaṭūnā ve beẕr-i lisān-

[280a]

(1) u'l-ḥaml ve beẕr-i şāhiṣferem ve ṣamġ-ı ʿArabī ve her birinden birer direm seng cemʿ ėdip (2) yedirmekdir yāḫūd māʾ-i lisānu'l-ḥaml maʿan şarāb-ı ās ẕevb içirmekdir ve ġıdāsın laḥm-ı (3) ferrūc maʿan summāḳ müzevveresi ve keklik ve dürrāc-ı lüḥūm ile summāḳ bişirip yedirmekdir (4) eger ishāl dem ile olursa sefūf-ı ḳābıża-ı müleyyine ve şarāb-ı encübār maʿa māʾ-i verd (5) ẕevb olmuş ola vėrip muḳaşşer ṭārıyı sovuḳ ėdip vėrmekdir ve ṣandaleyn ve (6) ṭīn-i Ermenī ve aḳāḳiya berāber daḳḳ ve maʿa māʾ-i verd ẕevb ṣadrına ḍımād ḳılınmaḳdır ammā (7) ḥummā-ı yevmiyye vecaʿ-ı şedīden ise ki rūḥu tesḫīn ėdip ḥummāya müntaḳil ėder ʿalāmeti (8) aʿżādan birinde vecaʿ var iken ḥummā olmaḳdır ve başı ve yāḫūd gözü veya üẕnü (9) veya ḳulunc veya bevāsīr gibi evcāʿdan biriniñ vecaʿında ẓāhir olmaḳdır ʿilācı vecaʿ (10) defʿ īcāb ėder bāba mürācaʿat ėdip ḳanġı nevʿden ise ol nevʿe muʿālece olunmaḳdır (11) ammā ḥummā-ı yevmiyye eger ġaşyde muḳārenetinden ve suḳūṭ-ı ḳuvvetden olmuş ise ʿalāmeti (12) yayılmaḳ ve kuvvet olmamaḳ ve nabżda iḫtilāf olmaḳdır yaʿnī gāh baṭī olmaḳdır bāʿiṣ (13) burūdetdir ve gāh serīʿ olmaḳdır ki ḥarāretiñ istīlāsından ʿilācı şarāb-ı ḥummāż (14) ile māʾ-i verd veya māʾ-i verd ile lisān-ı ṣevr şarābı vėrmekdir ve müferriḥ yāḳūtī ve sāʾir (15) müferriḥāt-ı bāride vėrilmekdir ve ġıdāsını müzevvere ve zīrbāc ėdeler ki māʾ-i verd (16) ve zaʿferān ola ve lüḥūmdan çeyl ve keklik ve dürrāc etleri vėreler eger ḥummā defʿ ve refʿ (17) olmuş olursa ḫoş ve illā arpa ile bāc bişirip vėreler ve ṣandal māʾ-i verd ile (18) ṣadrına żımād ėdeler ve eşribeden şarāb-ı tuffāḥ ve şarāb-ı sefercel ve şarāb-ı leymūn (19) ve māʾ-i verd ve māʾ-i lisān-ı ṣevr ile ẕevb olup işrāb oluna eger ḥummā-ı yevmiyye demiñ

[280b]

(1) ġalebesinden ise ṣaḳınmaḳ gerekdir zīrā ṭabīʿat mademki rūḥ ile meşġūl ola (2) ḥummā ḥummā-ı yevmiyyedir ammā dem ile meşġūl olursa lāzım gelir ki ḥummā-ı ʿafin ola (3) bu ḥummā ḥummeyāt-ı ʿafineye serīʿ ü'l-intiḳāldır ʿalāmeti sürʿat-i nabż ve ʿiẕam-ı nabżdır ve iḫtilāfīdir (4) ve ḥumret-i ḳārūre veya ṣufretidir ve ʿaṭaş-ı şedīd ve iltihāb ve ḥummā-ı ʿafine müşābihidir (5) ʿilācı beẕr-i hindībā ve nīlūfer üçer direm seng ʿunnāb on dāne sükker-i ebyaż ve terencübīn (6) on direm seng bu meẕkūrātı cüllāb ėdip içirmek gerekdir ve ġıdāsın māʾ-i şaʿīr (7) vėrip ṭabīʿatın maṭbūḫ-ı fevākih ile ki üzerine on direm seng fülūs-ı ḫıyārşenbe (8) ve terencübīn ve şīr-ḫuşk ezilmiş ola telyīn ėde eger imtilā-i dem var ise yaʿnī (9) ḥumret-i levn vech-i ʿayneyn ve ṣiḳal-i reʾsdir ḳuvvet miḳdārı faṣd oluna eger her ṣabāḥ (10) on dāne ʿunnāb ve üçer direm seng benefşe ve beẕr-i hindībā cüllāb ėdip işrāb (11) ėderlerse ziyāde nāfiʿdir eger ḥummā-ı yevmiyye muḥammerden yaʿnī imtilā-i ṭaʿāmdan olmuş ise (12) ʿalāmeti ḥummā-ı şedīd ve taġayyür-i levn ve netnü'l-bevl ve'l-berāz ve ʿurūḳ-ı keṣīr ve ʿiẕam-ı nabż ve ḥumratāt-ı (13) rūt ve ṭarlıġanmaḳ ve aşaġa ve yuḳarı yuvalanmaḳ ve ıżṭırābdır ʿilācı eger ṭabīʿatı (14) şehvet-i ṭaʿāmdan müteneffir ise sirkencübīn ile ve beẕr-i fücül ile ḳayʾ ėtdirip ve miʿdesin (15) tenḳıye ėdeler ve ṭabīʿatın maṭbūḫ-ı fevākih ile ve yāḫūd maʿcūn-ı ḫıyārşenbe ile telyīn (16) ėdip ḥuḳne ile ʿamel ėdeler vaḳtā ki miʿde ve emʿā niḳā bula sirkencübīn seferceli (17) ve yāḫūd sirkencübīn-i sādec vėreler her ḳanġısı olursa on direm seng maʿa māʾ-i (18) verd ẕevb vėreler ve ġıdāsın müzevvere-i ḥabb-ı rummān veya emīrbārıs ve yāḫūd summāḳ (19) vėreler eger bu meẕkūrāt ile bāç ve çeyl ve keklik lüḥūmu yedirilirse ḳatī laṭīfdir

[281a]

(1) eger ṭaʿāmdan niḳādan ṣoñra daḫı ḫaṭa olmazsa yaʿnī ṭaʿām ḳabūl ėtmezse ḥummādan (2) ḫavf ėtmeyip cüvāriş-i sefercelden beş direm seng miḳdārı ıssı şu içinde ẕevb içireler (3) veyā bābūnec ve iklīlü'l-melik ve ṭoraḳ otu ve birincāsef bir yerde ḳaynadılıp (4) ḳarnına naṭūl oluna vaḳtā ki miʿdeye ve emʿāya tamām niḳā gele ḥammāma ḳoyup serīʿ- (5) ü'l-inhiżām ġıdālar vėreler ve dühn-i sefercel ve dühn-i maṣṭakī ve dühn-i nārdīn (6) ile miʿdesin tedhīn oluna eger ḥummā-ı yevmiyye evrām-ı ḥārreden oldu ise ʿalāmeti (7) nabż-ı ʿiẕam olup serīʿ ve mütevātir olmaḳdır ve ḥarāret ve ḥumret ve intifāḫ-ı vech (8) ve bunu beyāż ve māʾiyyet üzere olmaḳdır ʿilācı

faṣd ve ishāldir ve ishāli (9) maṭbūḥ-ı fevākih ve māʾu'l-iccāṣ ile eylemekdir ve her gün ʿunnāb ve iccāṣ ile cüllāb ėdip (10) istiʿmāl ėtdireler ve ṭabīʿatın maṭbūḫ-ı sināmekī ile telyīn ḳılalar ṣıhhati budur (11) sināmekī beş direm seng benefsec ve nīlūfer ve beẕr-i hindībā ve verd-i aḥmer üç direm seng (12) iccāṣ-ı cebelī yigirmi dāne sebistān otuz dāne ihlīlec-i aṣfer beş direm seng temir- (13) hindī on direm seng cümleyi üç raṭl ṣuyla ġaly ėdip ve bir raṭl ḳaldıḳda (14) fülūs-ı ḫıyārşenbe ve şīr-ḫuşk ve terencübīn her birinden on direm seng (15) üzerine eṣnāfa ėdip cümleyi defʿan ṣaff ola miḳdār-ı kifāye istiʿmāl oluna (16) ve ġıdāsın māʾ-i ṣaʿīr ėdip ve ṭabīʿatın ḳabżdan ṣıyānet ėdeler ve andan ṣoñra (17) verem için aḳrābādīnde münāsib aṭliye ve ḍımādātla ıṣlāḥ ėdeler ve bir miḳdār (18) verem nażc bulup ḥummā sākin olduḳda ḥammāmlara girip laṭīf ḳoyun ve ḳuzu (19) ve tavuḳ etleri yeyip ve muʿtedil şarāblar içireler ammā ḥummā-ı yevmiyye istiḥṣāfiyye ise

[281b]

(1) ʿalāmeti sürʿat-i nabż ve intifāḫ-ı vech ve ʿaynin ve ṣufret-i bevl ve gāh māʾiyeti ġalebesinden (2) bevl-i beyāż olmaḳ ve teḳāṣīf-i cilddir ʿilācı ḥammāma girip ve taʿrīḳ ve delk ve her (3) gün şarāb-ı benefsec ile terencübīn maʿan māʾ-i ṣaʿīr ile ẕevb içirmekdir ve ġıdāsın (4) keẕalik arpa ṣuyundan ėdeler eger cildinde ḥumret-i ṣāliḥa olursa ṭoraḳ otu (5) ve iklīlü'l-melik ve ḫaṭme berāber bir yerde ġaly oluna māʾi naṭūl ėdip reʾsine (6) bābūnec dühnü dökülmekdir eger ḥummā-ı yevmiyye nevm-i müfriṭ ve rāḥat-ı müfriṭ sebebden ise (7) ʿalāmeti baṭī-i nabż ve imtilā ve iḫtilāfidir ve ġılaẕ-ı ḳārūre ve ḳıllet-i ʿaṭaş ve keṣret-i luʿāb-ı (8) fem ve tereffüh ve tenbellik ile ḥummā daḫı olmaḳdır hālbuki ẕikr eyledigimiz muʿtādi (9) olmaya ʿilācı her gün bu cüllāb içmekdir aṣlu's-sūs üç direm seng sükker (10) onar direm seng muḳaddemā aṣlu's-sūs ġaly ve ṣaff sükker ile cüllāb ėdip içireler (11) ve ġıdāsın müzevvere-i māş ve leben ve yāḫūd māʾ-i ṣaʿīr ile māʾ-i noḫūd vėreler (12) ve ḥammāmda taʿrīḳ ėdip baʿde māʾi saḥḳ ile ki anda ḳayṣūm ve ṣümām ve iklīl- (13) ü'l-melik ve ṭoraḳ otu ġaly olmuş ola anıñla ġusl ėdeler ve şarābdan perhīz (14) ėtdireler keẕalik çoḳ içmekden nehiy ėdeler eger ḥummā-ı yevmiyye ferāġ-ı şedīden (15) olmuş ise ʿalāmeti sürʿat-i nabż ve iḫtilāfi ve ṣufret-i ḳārūre ve ḥafaḳāndır (16) ʿilācı māʾ-i verd ile şarāb-ı tuffāḥ içirip ve ġıdāsın māʾ-i ṣaʿīr ile bāc ėtmek (17) gerekdir ṣadrına māʾ-i bārid ile ṣandaleyn ve nīlūfer ve ṭīn-i Ermenī ḍımād ėdip (18) beher yevmde on beş direm seng miḳdārı şarāb-

ı cüllāb yerine içireler (19) baʿde müferrih-i yāḳūtī ve sāʾir müferriḥāt-ı bāride vėreler ve ġıdāsı iştihāsı ḳavī ise

282a]

(1) müzevere-i emīrbārıs ve ḥabbu'r-rummān ve tavuḳ ve bāc ve dürrāc lüḥūmu ki anlar ile summāḳ (2) maʿan bişe andan ėdeler eger ḥummā-ı yevmiyye terk-i ḥummādan olmuş ise yaʿnī muʿtād istifrāġ (3) iken ḥammām fuḍūlu taḥlīl ėderdi terk eylese ol taḳdirce meşāmmı ṭutar ve rūḥ (4) muḥteḳın olur bu defʿa ḥummā ḥāṣıl olur ʿalāmeti ṭarġınlıḳ ve tesdīd ve ḳārūreniñ (5) ʿilleti olmaḳdır ʿilācı yine ḥammāma girip bedenin tedlīk maʿa nuḫāle ve beẕr-i bıṭṭīḫ ile (6) gövdesin naṭūl ḳılmaḳdır ve terencübīn ve sükker ile cüllāb ėdip içirmekdir (7) ve iʿtidālle ḥareket eylemekdir eger ḥummā-ı yevmiyye keṣret-i ḥammāmdan olmuş ise ʿalāmeti (8) ʿaṭaş-ı şedīd ve iltihāb ve ʿiẓam-ı nabż ve ḥarāretü'l-lems ve ṣufret-i ḳārūredir (9) ʿilācı her gün ferfaḫ nām dādan elli direm seng müstaḥleb ėdip bu müstaḥlebe (10) on direm seng sikencebīn-i sādec ile içmekdir ve ġıdāsın māʾ-i cev ve sükker maʿan māʾ-i (11) bıṭṭīḫdan verilmek gerekdir yāḫūd on direm seng temirhindī ve terencübīn ve otuz (12) altı direm seng māʾ-i bıṭṭīḫdan ẕevb on direm seng sükker daḫı ḫalṭ ve mezc ėdip (13) istiʿmāl olunmaḳdır ve ṭabīʿatın maṭbūḫ-ı fevākih ile telyīn ḳılmaḳ gerekdir **bāb-ı ṯānī** (14) **ḥummā-ı sūnūdḥūs beyānındadır** bu bir ḥummādır ki ġaleyān-ı demden ḥāṣıl olur (15) ʿalāmeti ṣudāʿdır ve ḥarāretü'l-melmes ve ʿaṭaşdır ve ḥummā-ı yevmiyyeden farḳı aḳvādır (16) nihāyet ḥummeyāt-ı ʿafineden eḫaffdır ve imtilā-i dem ẓāhirdir ʿilācı eger ḳuvvet-i taḥammül (17) ėderse faṣd eylemek kāfīdir bir vechle ki faṣd oluna bayılmaḳ gelince bi-emrillah taʿāla (18) ḥummādan ḫalāṣ olur ve faṣdın ġayrı tebrīd ve demi iṭfā ėder ʿilāc ḳılmaḳ gerekdir (19) zīrā sūʾ-i mizācdandır ve lüḥūmdan hicr vācibdir belki ġıdāsın müzevverelere ḥaṣr eylemek

[282b]

(1) lāzımdır ve nuḳūʿ-ı ḫāmiż ile ki evāʾil kitābda beyān olundu ṭabīʿatın telyīn eylemek (2) gerekdir eger ṣafrā iḳtiżā ėderse ḫafīf müshil ile ishāl eylemek lāzımdır belki (3) bu ḫuṣūṣda māʾ-i rummānın ve ihlīlec ile muḳavvī nuḳūʿ vėrmek ve ṣafrānıñ (4) ishāli ol zamān cāyiz olur ki dem ṣafrā ile māʿan ola **bāb-ı ṣāliṯ ḥummāyāt-ı** (5) **ʿafine beyānındadır** imdi maʿlūm ola ki sebeb-i ʿufūnet ya ġıdādandır ki serīʿ- (6) ü'l-

fesāddır asıl cevherinde balıḳ gibi ya ġıdānıñ serīʿü'l-istiḥālesi olduġundandır (7) leben gibi ya sūʾ-ı tertībden olur meṣelā ḳavun ve ḳarpuz gibi māʾiyyetleri ġālib iken (8) ol bıṭṭīḥ yeyip baʿde ġılẓetinde taḳayyüd ėtmeyip zerdālū yemek gibi bu cihetle ḫārr-ı ġarīzī (9) ṣarfā ʿusret çeker bu kerre taṣarruf ḫārr-ı ġarībiñ ṭarafında ḳalır yāḫūd ġıdānıñ redāʾet (10) cevherinden olur ki ol redīü'l-cevher dėdigimiz başdırma ve şucuḳ gibidir ya süddeden (11) olur ki tervīḥi menʿ ėder ve menʿine keṣret-i aḫlāṭ ve ġılẓetin ve lüzūceti (12) bāʿiṣ olur yāḫūd imtilā iken ḫareketden olur ya ḫāricden istinşāḳ-ı (13) havādan olur havā vebā gibi ve ḳoḳmuş miyāh ve cīfeler rāyiḥası gibi bu cümlesi ʿufūnet-i (14) aḫlāṭı müstelzimdir böyle ki evvelā ḥummā-ı ʿafine iḳtiżā ėder zīrā ḥarāret leddaġnıñ (15) ḥāli budur ammā demevīde ledġ eḳall olup sebebi demde ruṭūbet olduġuçündür (16) ve ḥummeyātıñ nevbetleri ve müddetleri muḫtelif olduġunuñ esbābı vardır biri (17) ictimāʾ-i māddedir ve biri taʿaffün-i māddedir ve biri taḥallül-i māddedir ve ictimāʿ-i (18) māddeniñ miḳdārı ḥasebince olur eger māddesi keṣīr ise zamān-ı ḳalīlde (19) müctemiʿ olur ki māddesi ḳalīl ise zamān-ı keṣīrde müctemiʿ olur ammā

[283a]

(1) māddesi muʿtedil ise zamān-ı mutavassıṭda müctemiʿ olur anıñçündür ki ḥummā-ı (2) balġamiyye her gün ṭutar sevdāviyye üç günde bir ṭutar ṣafrāviyye bir gün ṭutar (3) bir gün ṭutmaz ve ictimāʿ-i mādde muḫtelif olması keyfiyyeti riḳḳati ve ġılẓeti ve ḥarāreti (4) ve burūdeti ḥasebincedir sevdāviyye üç günde bir ṭutması ġılẓet māddesi içindir (5) ve balġamiyyeniñ her gün ṭutması riḳḳat māddesi içindir ṣafrāviyyeniñ ise bir gün (6) ṭutup ve bir gün ṭutmaması beynehümāda olduġucündür ve taʿaffün mādde daḫı (7) keyfiyyetleri ḥasebince müteʿaffin olur eger ḫārre ya raṭb ya bunlardan muḫtelif mürekkebe (8) ise tėzcek müteʿaffin olur eger bāride ise ya bunlardan mürekkeb ise keẓalik (9) tėzcek müteʿaffin olur eger bāride-i yābis ise ve bunlardan mürekkebe ise gėc müteʿaffin (10) olur ve taḥlīl-i mādde muḫtelif olur ve māddeniñ aḫlātını yine mādde aḫlātı (11) ḥasebincedir cümleden lüzūcetde ve ʿademinde ve ġılẓetinde ve riḳḳatinde ve ruṭūbet (12) ve yübūsetinde iḫtilāf olduġundandır eger lezūce ve ġalīẓe ve yābise ise istifrāġı (13) ʿasīrdir bu sebebdendir ki balġamiyyeniñ müddeti ṭavīle olur eger raḳīḳa ve ġayr lezce (14) ise istifrāġı yesīr olur bu cihetdendir sevdāvīniñ müddeti ṭavīle olur (15) eger ḥummā-ı ʿafine demeviyye olursa ʿalāmeti

temeddüd ve intifāḥ-ı ʿurūḳ ve şāḥṭamarlarınıñ (16) ṭolmasıdır ve nabż memlū olup levn-i ḥumret üzere olmaḳdır ve şiḳal-ı beden ve reʾsdir (17) ve ṭutmaġa başladıḳda bilā-nāfiż ve el-ʿırḳ ṭutar meger buhrānı vaḳtinde mādde-i (18) nażc bulup ṭabīʿat-ı ʿırḳ ile defʿ eyleye zīrā mādde dāḫil-i ʿurūḳdadır anıñ yübūseti (19) için ʿırḳ olmaz böyle ki evvela ḥummā-ı lāzıme ġayr leddāġa dėrler bu nevʿ ḥummānıñ

[283b]

(1) ḥarāreti ḥammām ḥarāreti gibidir zīrā demiñ ruṭūbeti anı muḳteżādır ve buḥrānı yedinci gündedir (2) ʿilācı faṣd ile ibtidā ėdip daḫı iṭfā ėtmekdir ve talṭīf ġıdā ėdip belki (3) iki üç gün terk eylemek gerekdir ve ishāl-i laṭīf ile ṣafrāyı ishāl eylemekdir meşelā (4) müshil ḳısmından nuḳūʿ-ı fevākihe ve yāḫūd fevākih ve māʾ-i rummān ile ihlīlec kāfīdir (5) **bāb-ı rābiʿ ḥummā-ı ṣafrāviyye beyānındadır** bu ḥummānıñ şöhreti ġıbb-ı dāyir iledir (6) bu ol ḥummādır ki bir gün ṭutar bir gün ṭutmaz ʿalāmeti ʿaṭaş ve ṣudāʿ ve seher (7) ve kerbdir lakin ḥummā-ı lāzımede bunlar eḳalldır ʿilācı üç şeyledir evvelī iṭfā-i ḥarāret-i (8) ġarībedir ikinci ḫılṭ-ı muʿaffin istifrāġıdır üçüncü muvāfıḳ olan ġıdālar ile tebrīddir (9) ve her ṣabāḥ üçer direm seng beẕr-i hindībā ve nīlūfer ve onar direm seng terencübīn ve (10) sükker bir yerde cemʿ ėdip cüllāb eyleyip içireler ve yāḫūd yigirmi direm seng sükker ile (11) ve meşela temirhindī bell ėdip içireler veya sükker ve terencübīn ẕevb içireler baʿde (12) şarāb-ı rummānın maʿan on direm seng terencübīn ẕevb içireler ve ġıdāsın ya māʾ-i şaʿīr (13) ve iccās ve sükker bir yerde ḫoşāb ėdip vėrile ḳaçanki yevm-i sādis ola fevākih (14) veya maṭbūḫ-ı fevākih veya naḳīʿ mişmiş ile ṭabīʿatın telyīn ėdeler ve yāḫūd bu maṭbūḫlar telyīn-i (15) ṭabīʿat ėdeler ṣıfatı budur sināmekī beş direm seng benefsec ve nīlūfer ve beẕr-i hindībā (16) ve beẕrü'l-ḫıyārın ve üç direm seng verd-i aḥmer beş direm iccāş ve ʿunnāb yigirmi beşer dāne (17) sebistān otuz dāne cümleyi üç raṭl mā ile ġaly bir raṭl bāḳī ḳaldıḳda ṣaff (18) üzerine beş direm şīr-ḫuşk ve terencübīn ẕevb tekrār taṣfiye ve her ṣabāḥ birer (19) fincān içip āḫir-i nehāre dek yemek yemeyip aḫşām olduḳda māʾ-i şaʿīr ile ġıdā

[284a]

(1) vėreler eger bu ẕikr eyledigimiz maṭbūḫāt ve nuḳūʿātı içmede ıżṭırāb çekerse (2) şarāb-ı verd ile sirkencübīn-i sādec istiʿmāl ėtdireler eger zamān ṣayf olup (3) ʿaṭaş ġālib ise ḥuḳne-i leyyine ile iḫtiḳān ėdeler eger bu ḥummāda ẕātü'l-cenb gibi (4) ya ol

ṭarafda vecaʿ ve ṣiḳāl daḫı olursa anıñ gibiniñ ʿilācı terencübīn ile (5) şarāb-ı benefsec içip yāḫūd gül şarābı maʿan sirkencübīn içeler veya on direm seng (6) şarāb-ı verd ile iki miṣḳāl ḳurṣ-ı ṭabāşīr ẕevb olup içeler ve ġıdāsın tāze (7) ḳarʿ ve ısfanāḫ ve māş ve mülūḫıyā borānileri gibilerden ėdeler **bāb-ı ḫāmis** (8) **ḥummā-ı muḥriḳa beyānındadır** dürilme dėdikleridir imdi bu vaṣf eyledigimiz bir ḥummādır ki (9) ṣafrā-yı ḫalişden olur nihāyet māddesi dāḫil-i ʿurūḳda müteʿaffindir şol (10) ʿurūḳlar ki fem-i miʿde ve kebede vāṣıl olur ḳalb rencīde ėdip tesḫīn ėder bu cihetle (11) dāʾimā ḥummā-ı lāzıme müfāraḳat etmez ve ṭutması ġāyetle şedīd olur ekṣer ya tāze şübbānda (12) ve ṣıbyānda ʿārıż olur zīrā ṣıbyānıñ ḫaṭırları eḳall ve ruṭūbetleri eḫaffdır (13) şübbānda ise nāriyyet-i mizāc-ı iżʿaf ve buḫārları ekṣerdir nihāyet pīrlerde muḥriḳa (14) az olur ammā olursa helāk ėder ʿalāmeti ḳārūreniñ nāriyyeti ve cidden ṣufretidir (15) ve nabż-ı serīʿ ve mütevātir olup ve ḳalaḳ ve ıżṭırāb ve ḫuşūnet-i lisān ve lisānıñ (16) sevādı ve ṣufretidir ṣudāʿ ve heẕeyān ve aḫlāṭu'l-ʿaḳl ve ḍarabān-ı ṣudāʿ ındır (17) ve ṣafrā-ı kürrāsiyye ile ṭabīʿatı ishāl olmaḳdır bu aʿrāż egerçi ġıbbda daḫı olur (18) ammā farḳı budur ki ġıbbda evvel ʿalāmāt ẓāhir olur baʿde ḥummā ẓuhūr ėder zīrā ḥarāret (19) māddesi anıñ daḫı dāḫil-i ʿurūḳdadır ʿilācı daḫı ġıbb-ı ḫāliṣ ʿilācıdır ve her

[284b]

(1) ṣabāḥ temirhindī terencübīn ve sükker ve iccās bir yerde mütesāvī olup ġaly olup (2) ḥāṣıl olan cüllābdan içmek gerekdir ve fi'l-cümle terṭīb ve tebrīdden ḳaṣr ėtmek gerekdir (3) ve ġıdāsın şarāb-ı benefsec ve şarāb-ı nīlūfer ve şarāb-ı ḫaşḫāş ḳanġısı olursa olsun (4) māʾ-i şaʿīr maʿan ẕevb oluna ve iġtidā ėdeler ve gāh şarāb-ı rummānın maʿan terencübīn vėrip (5) ṭabīʿatın māʾ-i fevākih veya maṭbūḫ-ı fevākih ve yāḫūd nuḳūʿ-ı mişmiş ile telyīn ėdeler ve her (6) rūz nışfu'n-nehārda māʾ-i bārid şāfī dirīġ ėtmeyeler ḥakīm-i ilahī sulṭān-ı rusül (7) ḫażretleriniñ el-ḥumma min feyḥi cehennem fe-ebridūhā bi'l-māʾ[52] buyurdukları ḥadd-ı tebrīdde māʾ-i (8) bārid dirīġ buyurmamaḳ ecel içindir zīrā bu ḥummāda tebrīd ve taṭfiye teʾḫīr olunmaḳ ḥaṭar-ı (9) ʿaẕīmdir eger ʿaṭaş müştedd olursa maṭbūḫ-ı fevākih ile tekrār ėdip çihil direm (10) seng verd-i mükerrer ile beyt direm seng sirkencübīn bir yerde ẕevb ve selc ile (11) tebrīd ėdip içireler eger lisānında yübs-i sevdā ziyāde ise maʿa luʿāb-ı beẕr-i sefercel (12) ve maʿa beẕr-i kettān lisānen mesḥ ėdeler eger bu ḥummāda suʿāl ve seher olursa ʿilācı (13)

[52] Ḥumma cehemmenin ateşindendir onu suyla soğutunuz

şarāb-ı sefercel ve şarāb-ı ḫaşḫāş ḳanġısı olursa onar direm seng terencübīn ile maʿan (14) ẕevb baʿde içireler ve maṭbūḫ-ı sināmekī ile telyīn ėdeler ve māʾ-i verd ve sandaleyn (15) ve dühn-i verd ve ḥall bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip reʾsine ṭılā ėdeler ve bir bezi yarıp (16) anıñla başın çenber gibi rabṭ ėdeler bu ʿameli birḳaç kerre ėdeler ve ḳız emer ʿavret (17) sütün ṣaġdırıp ve ol şīr ḳadar ḫıyār ve ḫass żamm ve bir yerde muḥkem (18) çalḳayıp vaḳt vaḳt reʾsine ṭılā ėdeler eger ʿalāmet ruʿāf olursa ḫayırdır (19) ammā dem ifrāṭla olursa teskīn ėdeler ve rüzgâr ṭoḳunur yere çıḳarıp

[285a]

(1) altına evrāḳ-ı ṣafṣāf ferş ėde ve cevānib-i erbaʿasına evrāḳ-ı tuffāḥ ve ḳarʿ (2) ve ḫass vażʿ ėdip ve zehr-i sefercel ve benefsec ve nīlūfer her ḳanġısı olursa (3) maḥmūmuñ cevānib-i erbaʿasına vażʿ ėdeler māʾ-i verd ve ṣandal ve kāfūr bir yerde ẕevb (4) ve bir mirvaḥa-i yemūmāʾ ile bell ve anıñla meksūr anlıḳ ėdeler bir vechle ki ruṭūbeti ʿalīliñ (5) vechine ṭoḳuna eger ḥummā-ı muḥriḳa vaḳt-i şitāda olursa maḥmūmu muʿtedil yere alınıp (6) bārid ve raṭb eşyā ile dimāġını taṭyīb ve terṭīb ėdeler bu ḫuṣūṣda tāze benefsec olmaz (7) ise yapraġı ve ṣandalı ve māʾ-i verd ve bunuñ emsāli aʿlādır vaḳtā ki ʿurūḳ-ı (8) ṣafrādan müneḳḳā ola māʾ-i bıṭṭīḫ ve yāḫūd abkāme māʾi ile ḳurṣ-ı ṭabāşīrden bir miṣḳāl (9) ẕevb ve içireler ve ġıdāsın māʾ-i şaʿīr ile beẕr-i ḫaşḫāş ve benefsec ve nīlūfer ki bir yerde (10) ġaly ola imtizāc bulmuş ola andan ėdeler on dört gün mürūr ėtdikde şarāb-ı (11) tuffāḥ veya şarāb-ı ḥummāż veya sirkencübīn her ḳanġısı olursa māʾ-i verd ile ẕevb ve cüllāb (12) ėdip içireler ve ġıdāsın bu ḥālde emīrbārıs ve iccāṣ ve temirhindī bir yerde nermet (13) ėdip vėreler ve yāḫūd ḥabb-ı rummān ile ḥarīre-i levz ṭabḫ olunup vėreler eger ḳuvvet-i (14) müşāhede ise bilic merāḳi ile bir cenāḥın vėrmek kāfīdir ol vaḳt yigirmi yevm mürūr (15) ėde havāsı muʿtedil ḥammāma ḳoymaḳ cāyizdir ammā ḥammām ḳavī müsaḫḫin olmaya vaḳtā ki ḥammām (16) girip çıḳa cāmekāndaki şu bitmişdir ḥumreti ve ḥammāma girdigi ʿalāyim zāʾil olunca (17) yatıp raḥat ola baʿde şarāb-ı rībās ya şarāb-ı sefercel her ḳanġısı olursa on (18) direm seng şerbeti yigirmi direm seng māʾ-i verd ile ẕevb içireler eger sirkencübīn-i (19) sādec ile māʾ-i verd ẕevb vėrirlerse daḫı laṭīfdir ve yüzün gözün māʾ-i verd ile

[285b]

(1) maġşūş-ı ṣandal ile bell ėdip rummān-ı ḥulv ve tuffāḥ-ı ḥāmıż ve yāḫūd sefercel ḳanġısı (2) mevcūd ise yedireler ve ḳavun ve ḳarpuz lebenden müstaḥleb ėdip vėreler ve baʿde (3) sükker ve māʾ-i bıṭṭīḫ ve ḳuru zerdālū ḳayısı ḫoşābı vėrilse cāyizdir eger bu ḥālde (4) tāze erik ve ḳuru şeftālū be-sükker ile taṭbīḫ ve iṭʿām olunsa laṭīfdir ḫuṣūṣan (5) sirkencübīn receli ve yāḫūd şarābı veya şarāb-ı tuffāḥ veya şarāb-ı leymūn vėrilirse ziyāde (6) mübārekdir **bāb-ı sādis ḥummā-ı muṭbiḳa beyānındadır** bu bir ḥummādır ki müʾebbed (7) ve lāzıme-i dāʾimedir ve bu ḥummāda dem dāḫil ʿurūḳda aḫirdede müteʿaffin olur (8) ammā ekṣeriyā demin taʿaffünü ʿurūḳda ve sāʾir aḫlāṭıñ ʿāḳırdada sebebi taʿaffünüñ (9) ḳanġı ḫılṭ olursa olsun keṣretinden olur lakin ekṣer ḥudūṣu demin keṣreti ve (10) ġaleyān ėtmesindendir eger ʿufūnetsiz olursa sebebi ḥarāretiñ muḥteniḳ olmasındandır (11) ammā ḥummānıñ demden taʿaffün eylemesine Cālīnūs münkir olmuşdur zīrā dem taʿaffün eylemeye (12) serīʿü'l-istiḥāle olmaġla ṣafrā-yı laṭīf müsḥil olur dėmişdir bu taḳdīrce (13) ḥummā-ı ṣafrāviyye olmak iḳtiżā ėder ammā Buḳrāṭ dėdigi ṣaḥīḥdir dem müteʿaffin olur (14) ve taʿaffünü dāḫil ʿurūḳdadır bu cihetle ḥummā-ı muṭbiḳa olmaḳ iḳtiżā ėder ve ḥummā-ı (15) muṭbiḳa üç ḳısım üzeredir biri mütezāyide ve biri müteşābihe ve biri daḫı mütenāḳıṣadır (16) ve sebeb-i ʿufūnet ya ġıdā cihetinden olur ki aṣıl cevherinde serīʿü'l-fesāddır (17) tāze balıḳ gibi ve anıñ emṣāli gibi yāḫūd sürʿat-i istiḥālesinden olur leben gibi (18) zīrā lebeniñ cevheri eyidir ammā serīʿü'l-istiḥāledir ʿufūnet tėz müsteḥīl olur (19) yāḫūd şu terṭībden olur ki evvel keṣīfi baʿde laṭīfi ekl gibi ya ġıdānıñ māʾiyyetinden

[286a]

(1) olur ki ḫılṭ serīʿü'l-ʿufūnetdir meṣelā bıṭṭīḫ ve tāze zerdālū ve anlarıñ emṣāli (2) gibi yāḫūd ġıdānıñ ġılẓeti cihetinden olur ki ḥārr-ı ġarīzī taṣarrufa ʿusret çeker (3) ve andan ḫārr ġarīb olur ḫıyār gibi ḳıṣṣa gibi ve bir daḫı sedd olduġundan olur (4) bu süded tervīḥi menʿ ėder aḫlāṭıñ keṣretinden veya ġılẓetinden ve yāḫūd lüzūcetden (5) olur fe-emmā sebeb-i ḫārici mevādd bayatı istinşāḳ ėtmek ve ḳoḳmuş ṣanır idi (6) miyāh içmek ve cīfeler rāyiḥasından mużḍarr olmaḳ ol revāyiḥ ile ālūde olmaḳdır (7) böyle ki ola ʿufūnet-i aḫlāṭ müstelzimdir ḥummā-ı ʿafin olur ḥarāret leddāġa olduġuçün (8) ammā demevīde ledġ eḳall olur dėmek ruṭūbeti olduġuçün ḥummā-ı ʿafineye evvel olur (9) yaʿnī ḥummā beynīnde iʿtidāl-i mizāc ḥāṣıl olur ve ibtidā

eyledikde tekessür ve kesel ile (10) ibtidā ėder sebebi ebġire bedeni ṣaḳīl eyledigidir ve iġtilāf-ı nabż ġıbbda eḳall olur (11) sebeb-i māddesi ḳalīl olduġuçündür muṭabbaḳ daḫi böyledir geldik imdi muṭabbaḳanıñ (12) mütezāyid olanı beyānına şürūʿ eylemege maʿlūm ola ki bu ḥummā-ı mütezāyid demiñ taʿaffününden (13) olur ʿalāmeti ḥumret-i vech ve çeşm ve şāḥṭamarlar şişik ve ḍīḳu'n-nefes ve temeddüd ve (14) kesel ve ḥumret-i ḳārūre ve ġılẕet-i bevl ve aġız ṭatlı olup ʿaṭaş ġālib ve nabż ʿaẕīm olmaḳdır (15) ve nabżıñ sürʿati ve imtilāsıdır ve ḥarāret-i muḥriḳadan eḳall olmaḳdır ve bu ḥummāda (16) sübāt ve ʿusr-ı kelām çoḳ olursa cidden redīdir eger ditremek muḥriḳa ḳadar olmazsa (17) nevʿan ḫafīfdir bu ḥummānıñ evvel ḥudūṣunda ʿilācı yaʿnī evvel günde ve ṣānī ve ṣāliṣ (18) yevme dek ekḥal ʿırḳından ve bāsılīḳ ʿırḳından faṣd ėdip çoḳ dem çıḳarmaḳ gerekdir (19) ammā ḳuvvet-i vesn ve vaḳt-ı riʿāyet olunmamaḳ olmaz meṣelā ḳuvvet-i vesn ve vaḳt-ı muvāfıḳ

[286b]

(1) ise bayılmaḳ gelince dem-i feṣādı cāyizdir zīrā bu ḥummā dem-i keṣīr iġrāc ėtmekle münḳaṭıʿ (2) olur ammā ḳuvvet-i vesn ve vaḳt-i müsāʿid degil ise az az faṣd ėdeler ve burnun (3) ḳanatmaġa ve ḥacāmat ėtmeke taḳayyüd ėdeler ve her gün temirhindī ve sükker-i ebyaż cüllāb ėdip (4) içireler ve şarāb-ı rummān ve terencübīn ve sükker verip ḫısrım ve rībās ve leymūn ve sefercel (5) her ḳanġısı olursa olsun bunlardan alıp on direm seng gülābla ẕevb (6) ėdip içireler ammā her ne nevʿ eşribe vėrilirse bıṭṭīḥ üzerinde tebrīd ėdip (7) vėreler ve ġıdāsın māʾ-i şaʿīr ėdip rubb-ı iccāṣ ve naḳīʿ mişmiş veyā naḳīʿ fevākih ile (8) terencübīn ve şīr-ḫuşk ve mā-i fevākih ile ṭabīʿatın telyīn ėdeler eger istifrāġ-ı (9) dem ėtmekde ḳuvvet żaʿīf olmuş ise maʿa şaʿīr-i muḳaşşer bilic bişirip vėreler ve bedeni (10) bu maṭbūḫ ile istifrāġ ėdeler ṣıfatı budur sināmekī beş direm seng benefsec ve nīlūfer (11) ve beẕr-i hindībā ve verd-i aḥmer her birinden üçer direm seng temirhindī on direm seng iccāṣ (12) ve ʿunnāb yigirmişer dāne sebistān yigirmi dāne cümleyi üç raṭl māʾ ile ġaly ėdip ṣülüṣānı (13) gidip ve ṣülüṣü ḳaldıḳda on beş direm seng şīr-ḫuşk ve terencübīn żamm ve ẕevb olup (14) bu kerre ṣabāḥ aç ḳarınla mizācda taḥammüle göre içireler öyle zamānına dek yemek vėrmeyeler (15) tamām istifrāġ ṣaliḥ olduḳda āḫir-i nehāre yigirmi direm miḳdārı māʾ-i şaʿīr ile (16) iktifā ėdeler eger ḥarāret-i ḳaviyye ve ʿaṭaş-ı şedīd ise luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve luʿāb-ı (17) beẕr-i sefercel her birinden on beşer direm seng

ṭabāşīr nıṣf direm seng bir yerde (18) ḫalṭ ve mezc ėdip istiʿmāl ėtdireler ve daḫı dişlerini günde üç kerre gülāb (19) ve ḥall ile yıḳayalar ve lesān beẕr-i sefercel luʿābı ile mesḥ ėdeler eger suʿāli var ise

[287a]

(1) şarāb-ı ʿunnāb ve şarāb-ı benefsec vėreler fe-emmā ḥummā-ı ṣafrāviyyeden ġıbb-ı dāyir şol ḥummādır ki (2) bir gün ṭutar ve bir gün ṭutmaz bu ḥummānıñ ʿalāmeti ʿaṭaş ve ṣudāʿ ve seher ve kerbdir (3) nihāyet bu evṣāf bundaki ẕikr olundu lāzımeden eḳalldır zīrā lāzımede ḥarāret-i (4) mādde dāḫil-i ʿurūḳda olur ve muḥriḳada lisān ḳararmaḳ ve ṣararmaḳ ve müşaḳḳaḳ olup (5) ayrılmaḳ ve cüfāf-ı lisān ve mürr-i fem olmaḳ çoḳ olur sebebi şiddet-i ḥarāretdir ve ṭarlıġanmaḳ (6) ve heẕeyān söylemek şānındadandır vaḳt olur ki bu ẕikr eyledigimiz aʿrāż ġıbbda (7) daḫı olur eger māddesi ḫāliṣe ve ḥārre ise nihāyet ġıbbıñ nevbeti ḳuşaʿrīre ile (8) bedā eylemekdir ve gāh ol günlerde nāḳış olmaḳdır mādde-i ṣafrāviyyeniñ şiddeti (9) evcinden māddesi naẕc bulduḳda ḥiddeti ziyāde olmaḳlı anıñçündür nāḳıż-ı rubʿ (10) āḫirinde ziyāde olur bu ḥummāda ki ġıbbdır burūdet ḳuvvet ile olmaz zīrā burūdet (11) bunda hemān māddeniñ ledġı ve ḥarāret-i ġarīziyyeniñ merdīdir yaʿnī ḳalbi ḥummāya için (12) māddeniñ ḳaçmasıdır bunuñ daḫı ʿilācı keẕalik muṭbiḳada beyān eyledigimiz (13) ʿilāclardır müteşābihe ve mütenāḳışa daḫı ẕikr olunan ḳavāʿid riʿāyet olunup (14) mizāca göre devā olunmaḳ gerekdir **bāb-ı sābiʿ ḥummā-ı balġamiyye beyānındadır** bu (15) ḥummānıñ māddesi bāridedir ve bunda ʿırḳ çoḳdur ve zevālī ġıbb ʿırḳ ile (16) olur ve ġıbb-ı lāzım bir gün aşırı ṭutar ve ṭutması ġāyet muḥkem olur ammā (17) muḥriḳa bir ḥāl üzere olur ḳaçan ḥummā-ı ġıbb mürekkeb olsa yaʿnī iki ġıbbdan terkīb olmuş (18) olsa her gün ṭutar zīrā her gün ṭutmaġla ṭabīʿat bunu ṣafrāviyye ṣanmaz yāḫūd (19) ṣafrāviyyedir ve bunuñ her gün ṭutması ġıbbıñ mürekkeb olduġudur ki bir gün

[287b]

(1) biri ṭutar ve bir gün biri ṭutar böyle olsa iʿtimād ʿalāmetedir nevbete degildir ekẕeriyā (2) bu ḥummānıñ ṣāḥibiniñ ṭabīʿatı mesdūd olur zīrā ṣafrā nāḥiye-i cildden iʿlāya (3) müteḥarrik olur pes bu taḳdirce esfele taḥrīk eylemez ve bunda bevl māʾi ve ebyażu'l-levn olur eger (4) ṣafrā dimāġa ṣuʿūd eyleyecek olursa bevl māʾi ve ebyażu'l-

levn olur zīrā ṣafrā (5) raḳīḳ olup balġam ile maḫlūṭ olmazsa ġıbb-ı ḥāliṣ dėrler bunuñ içindir ki bu ḥummāda (6) sersāmdan ḫavf olunursa ammā maḥmūmuñ ṭāliʿ inde ruʿāf olursa ḫalāṣ olur (7) ġıbb-ı ḫalişiñ ʿalāmet-i māddesi elṭaf olmaġla ʿırḳ ekṣer olur ve nevbeti dört (8) sāʿatden on iki sāʿate varıncadır bundan tecāvüz eylemez bu naḳl eyledigimiz nevbetiñ ziyādesi (9) miḳdārı ile maʿlūm olur yaʿnī on iki sāʿatden ziyāde nevbeti olmaḳ ġıbb-ı ḫāliṣ (10) olmaġa delālet ėder ve bu ḥummānıñ nihāyeti yedi gün ṭutmaḳdır elbette yedi güne dek (11) aşaġa ḳor idi meger ḫaṭā olmuş ola ki ziyāde ṭuta ḫaṭā ya ṭabībden olur ki (12) teşḫīṣ ėdemez ya marīżden olur ki müberridāt ve muġalliẓāt istiʿmāl ėder nevbeti (13) ziyāde olur ve ḥummā-ı lāzıme ḥummā-ı dāyire nevbetine müşābihdir yaʿnī günde muḳteżā olur (14) ammā ġıbb-ı ḫāliṣ balġam-ı ġalīẓ ile maḫlūṭ olduġuçün nıṣf miḳdārı uzar ve bunda (15) bevl raḳīḳ olur ammā ġıbb-ı ġayr-ı ḫālişde bevl ġalīẓ olur sebebi balġam-ı ġalīẓ ile (16) muḫtaliṭ olduġuçündür eger ḥummā-ı ġıbbda ṣudāʿ ʿārıż olursa ḫuṣūṣan yevm-i (17) evvelde ve yevm-i rābiʿde ġāyetle berk ṭutar zīrā yevm-i inzārdır meṣelā şol maraż-ı ḫārr ki (18) renk buḫrānı yedi günde ola yevm-i inzārı dördüncü gün olur eger ṣudāʿ üçüncü (19) günde olursa beşinci günü yevm-i inzārdır eger ṭoḳuzuncu günde ṣudāʿ olursa

[288a]

(1) yevm-i inzār on birinci günde olur imdi ḥummā-ı balġamiyye dāyire ki nāibedir ve (2) nevbeti her gündür bu ḥummāya muvāẓıbe daḫı dėrler bu bir ḥummādır ki ḫāric-i ʿurūḳda balġamıñ (3) taʿaffününden olur ḫāṣılı ḥummā-ı ṭavīle ʿasīretü'l-berʾdir eger şitāda ya ḥarīfde ḫādiṣ (4) olursa o ḳatī sāʾir ḥummeyāt gibidir yaʿnī müddeti eḳalldır ve ṭutması sekiz sāʿatden (5) başlar baʿde münḥaṭṭ olur fī'l-cümle ḳırḳ günden altmış güne varıncadır baʿde ḳor (6) bunuñ eslemi nevbeti ḳalīl olup ʿırḳı keṣīr olandır zīrā keṣret-i ʿırḳ ḳıllet-i māddeye (7) dālldır ve bunuñ taʿaffün ėden balġamı zücācīdir az olur ki balġam-ı māliḥ ola ve balġam-ı (8) ḥulv daḫı olur balġam-ı ḫāmiż olmaḳ nādirdir ʿalāmeti ibtidā eylediginde üşütmekdir (9) bir vechle ki burūdeti ṣādıḳa ola fī'l-ḥāl süḫūnete mübāderet ėtmeye ve ḥarāreti olduḳda (10) bu ḥummānıñ hādiyedir ve ʿaṭaşı olmaz nihāyet iştihāsı sāḳıṭ olur ve beñzi ṣararır (11) ve ḳayʾ ġaṣeyān üzere olur ve nefsi munḳalib ve buṣāḳı keṣīr olur eger ḥummā ʿufūnet-i (12) balġam-ı zücācdan ise berd ve nāfiż keṣīr olur eger ḥummā ʿufūnet-i balġam-ı ḫāmiżden (13) ise berd ve nāfiż defʿaten olmaz belki az az olur giderek selc gibi olur böyle (14) olanı

tesḫīn eylemek ʿasīrdir olur illā kedd ile olur ve tesḫīn murād olduḳda daḫı (15) defʿaten ėtmemek gerekdir belki az az ḳızdırmaḳ lāzımdır böyle ki ola maḥmūmda ġaşy (16) keṣīr olur sebebi fem-i miʿde żaʿīf olup şehvet sāḳıṭ olduġudur ammā ḥummā (17) balġam-ı ḥulv taʿaffünetden oldu ise ṭutduġu zamān irtiʿāşı az olur nihāyet (18) nevbeti keṣīr olur zīrā bu bezġde ḥarāret ve ḥiddet olmaz ancaḳ ḥiddet-i ṣafrā (19) ile olur ʿalāmeti daḫı ibtidā-i nevbetde ḥarāret-i şedīde olur tedrīc ile az olur

[288b]

(1) ve ḥummeyāt-ı balġamiyye ḳeṣīretü''l-ġıdāda olur sebebi keṣret-i ruṭūbetdir ʿilācı sāʾir ḥummeyāt (2) ʿilācı gibidir dėdigimiz ḥarāreti taṭfiye ve māddeyi istifrāġdır ve himmeti aña ėtmek (3) gerekdir ol balġam istifrāġ oluna meṣelā balġamı cüllābāt-ı mülaṭṭıfa ile talṭīf ėdeler (4) her vechle ki ol cüllābāt māʾ-i şaʿīr ile mürekkeb ola ve her gün sirkencübīn-i sādec (5) vėrip gāh-bi-gāh on direm seng cülencübīn sükkeri ile on direm seng sirkencübīn-i (6) sādecle bir yerde ḫalṭ ėdip andan vėreler ve ġıdāsın şol māʾ-i cevden ėdeler ki (7) andan beẕr-i rāziyānec maʿan ġaly ola eger ḥarāret ḳavī ise üç direm seng beẕr-i hindībā (8) ve on direm seng sükker maʿan ġaly cüllāb ėdip vėreler ve ol vaḳt ġıdāsın māʾ-i (9) şaʿīr ile ve māʾ-i ḥummuṣ ve maʿa beẕr-i rāziyānec ġaly oluna ve istiʿmāl ėtdireler eger (10) ḥarāret ve hem ʿaṭaş olursa nevbet ḥummādan bir sāʿat evvel māʾ-i cev-i sādec içireler (11) eger ḥummādan altı sāʿat ve yāḫūd dört sāʿat evvel māʾ-i şaʿīr vėrilirse daḫı nāfiʿdir (12) bir sāʿat evvel vėrmek żarūret olıcaḳdır ve vaḳt-i nevbetden evvel ki ġıdā miʿdeye vāṣıl (13) ola ḥarāreti naḳż ėder bir bārid şāf ile ṭabīʿatın mülāyim ėdeler vaḳtā ki ḥarāret-i (14) nāḳıṣa ola her gün üçer direm seng beẕr-i hindībā ve aṣlu's-sūs on direm seng (15) sükker ve cülencübīn bir yerde ġaly ve cüllāb ėdip içireler vaḳtā ki ḳārūrede nażc (16) ẓāhir ola ve ḳıvām ve rüsūb muvāfıḳ buluna maḥmūmuñ bedenin bu maṭbūḫla tenḳıye ve istifrāġ (17) ėdeler ṣıfatı budur sināmekī beş direm seng aṣlu's-sūs üç direm seng bādre- (18) ncbūye ve lisānu's-ṣevr her birinden dörd direm seng türbüd-i maḥkūk iki direm seng (19) cülencübīn ʿaseli on direm seng beẕr-i şemr ve efsentīn ve beẕr-i hindībā ve ḥāşā ve ḳışr-ı

[289a]

(1) aṣl-ı kebīr her birinden üçer direm seng sünbül-i Rūmī bir buçuḳ direm seng helīlec-i aṣfer (2) kābilī her birinden yedişer direm seng ẕebīb-i aḥmer on direm seng ḥabbu'l-ḳırṭım beş direm (3) seng cümleyi cemiʿ ėdip daḳḳ ve saḥḳ ėtdikden ṣoñra dört raṭl māʾ-i ṣāfī ile (4) ġaly olunsa bir raṭl ḳaldıḳda ṣaff ėdeler ve içine on direm seng fülüs-ı ḫıyārşenbe (5) ve on direm seng ḫalṭ ėdip ve yine ṣaff olup bu cüllābdan bir fincān miḳdārı (6) bir miṣḳāl ayāric-i fayḳarā ile istiʿmāl ėtdireler ve āḫir-i nehāre varınca ṣabr ėdeler (7) tamām istifrāġdan ṣoñra ya keklik veya dürrāc yāḫūd bilic ile bişmiş māʾ-i şaʿīr (8) yedireler ve üç dört gün mürūr eyledikde bu ḥabbdan vaḳt-ı seherde istiʿmāl (9) ėtdireler ṣıfatı budur tebrīd-i ebyaż ve lübb-i ḥabb-ı ḳırṭım her birinden birer direm seng (10) milḥ-i Hindī dāniḳeyn gārīḳūn-ı ebyaż nıṣf direm beẕr-i kerefes ve anīsūn her birinden birer (11) direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ve māʾ-i rāziyānecle taʿcīn ve ḥabblar ėdeler vaḳt-i (12) seḥerde mādde-i ḥārr ile ḳadar-ı kifāye istiʿmāl ėtdireler ve şol vaḳtā ki nevbet-i ḥummādır (13) yaʿnī vėrip ḳuṣduralar bu ḥummālarda ṭabīb müsāmaḥa ėtmek gerekdir zīrā baṭīnetü'l-birr (14) ʿasīretü'l-inḳılāʿ ve keşretü'l-ʿavddır her üsbūʿda bir kerre ve iki kerre ṭabīʿat-ı münʿaḳid (15) olur bi-ḥasebü'l-ḳuvve telyīn lāzımdır ve telyīn murād olunduḳda maʿcūn-ı sināmekī ve maʿcūn-ı (16) ḫıyārşenbe ve ḥabb-ı ayāric ve ḥabb-ı ayāric-i lūġāziyā vėreler eger bu eyyāmda müdirr-i bevl (17) olan eşyādan vėrilirse ziyāde münāsibdir ḫuṣūṣan ol müdirrāt ḳurṣ-ı (18) verd ve ḳurṣ-ı ġāfeş ile ola eger bu ḥavālar ile ḫalāṣ-ı müyesser olmayıp ḥummā-ı muṭavvel (19) olursa ʿilācı fem-i miʿdeyi gül-be-şeker ile maḫlūṭ-ı maṣṭakī ile taḳviyet vėrmekdir

[289b]

(1) fī'l-cümle taḳviyet fem-i miʿde için ṣarf-ı himmet lāzımdır zīrā żaʿf-ı miʿde ekşeriyā (2) balġamdan olur böyle olsa miʿdeye żımād olunmaḳ lāzımdır ol żımādlardan biriniñ (3) ṣıfatı budur ḳaṣabu'ẕ-ẕerīre ve verd-i aḥmer her birinden on direm seng (4) zaʿferān nıṣf direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra māʾ-i merzencūş veya marsıme (5) varaḳı māʾ ile maʿcūn ėdip żımād oluna ve ġıdāsın cev ile maṭbūḫ bilicden ėdeler ki anda (6) dārcīnı ve beẕr-i şemr vaż olmuş ola ʿale'l-ḫuṣūṣ sirkencübīn büzūrü ile ḳurṣ-ı (7) ġāfeş ve ḳurṣ-ı efsentīn vėrilse ziyāde nāfiʿdir eger zamān-ı şitā olup ve ʿalīl (8) şeyḫ olsa veya merṭūbü'l-mizāc olup ruṭūbātı ziyāde

ise ol vaḳt ḳārūre-i (9) ebyaż ve raḳīḳ ve māʾi olur ʿilācı haftada iki kerre nıṣf direm tiryāḳ-ı (10) kebīri ḥāṣā ve kemmūn ve anīsūn ki bir yerde ġaly olmuş ola ol māʾ ile ẕevb (11) içireler eger zamān ṣayf olup ʿalīl şābb ise ve ʿaṭaş gālib ise ʿilācı (12) on direm seng sirkencübīn-i sādec ile ve on direm seng cülencübīn ẕevb ėdip (13) içirmekdir ve ġıdāsın noḫūd ile yaş müzevveresi ėdip lüḥūm-ı dücāc ve dürrāc ile (14) iktifa ėdeler ve fevākih-i raṭbe ve elbān ve balıḳ ḳısmından ḥazır ėdeler eger zebīb-i (15) aḥmer ve zebīb-i ḳūş ḳurusu ve fındıḳ ve fıstıḳ vėrilirse cāyizdir eger (16) ḥammām iḳtiżā ėderse bābūnec ve ṭoraḳ otu ve iklīlü'l-melik ve merzencūş (17) cümlesi berāber ġaly olunup beden anıñla ġusl ve naṭūl ėdeler **bāb-ı şāmis** (18) **ḥummā-ı ġıbb-ı ḫāliṣ beyānındadır** bu bir ḥummādır ki bir gün ṭutar ve bir gün ṭutmaz (19) bunun müddeti nitekim beyānı sebaḳ eyledi yedi sāʿat olur eger ziyāde olursa

[290a]

(1) on iki sāʿate degin gider aḳṣarı dört sāʿatdir ʿalāmeti nabż-ı ʿaẕīm ve ḳavī (2) muḫtelif olup ḳārūreniñ rengi ḳızıl ve nārī olur ve raḳīḳ olur bu ḥummānıñ (3) ḥarāreti sāʾir ḥummeyātdan ziyādedir ve tebrīdi daḫı keẕalik sāʾirlerden eyi (4) ditredir ve tėzrek sākin olur ʿilācı ṣovudulmuş sirkencübīn-i sādec vėreler (5) şarāb-ı turunc veya ḥışrım veya iccāṣ vėrmekdir nevbet gibi sirkencübīn-i sādec vėreler (6) ola ki ḳayʾ ėde ve ḳayʾla bir miḳdār ṣafrā ḥāric ola eger miʿdesinde żaʿf olup (7) ve ḳayʾ dilmezse sirkencübīn vėrmeyeler ve ḥummānıñ nevbeti bir miḳdār nāḳış olursa (8) māʾ-i şaʿīr vėreler ve ol gün ki ṭutmaya şarāb-ı rummān vėreler ve yāḫūd şarāb-ı (9) verd māʿa şīr-ḫuşk ẕevb vėreler veya şarāb-ı iccāṣ vėreler eger temirhindī māʾi (10) ile ḫıyārşenbeyi maʿan ẕevb bir yerde vėrirlerse cāyizdir yedi dirhemden on iki (11) dirheme varınca vėrip ishāl eylemek laṭīf ʿilāclardır eger ḫıyār çekirdegi sütü ile (12) şīr-ḫuşk ve terencübīn vėrilirse daḫı cāyizdir ammā yevm-i nevbetde müshil vėrmeyeler (13) ḫatā-yı ʿaẕīmdir ḥasta helāk olur ammā ḥummā ṭutmadıġı gün müshil cāyizdir (14) baʿżı kimesneler ḫıyārşenbeyi sevmezler ve taḥammül daḫı ėtmezler anıñ gibilere ṭatlı ammā sekine (15) erigi ġaly ve ṣaff bir miḳdār luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve māʾ-i verdü'l-ḫāḳ ėdip içireler (16) ammā beẕr-i ḳaṭūnāyı daḳḳ ėtmeden ḥazır ėdeler zīrā zehir olur ādemi helāk ėder (17) ġıdā ḳısmından müzevereler ki māʾ-i ḥışrım veya māʾ-i temirhindī ile terbiye (18) olmuş ola ve gāh gāh temirhindī ile cev taṭbīḫ ėdip

māʾin cüllāb ėdip içireler (19) eger saʿālī olursa ḥumūżātdan taḥarrüz ėdip ol vaḳt sebistān ve cev bir yerde

[290b]

(1) ṭabḫ ėdip ve ṣaff ve māʾine levz sütü veya dühn-i levz żamm ėdip iṭʿām ėdeler (2) eger ḥummā ile vecaʿ-ı reʾs ve kerb olursa ṭabīʿatın ḥuḳne-i leyyine ile telyīn ėdeler (3) eger nevʿan żaʿfı olursa benefsec beş direm seng ve saḳmūniyā yek direm sükker bir (4) direm bir yerde cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḳıvāma gelmiş ʿasel ile şāflar ėdip (5) ve ṭabīʿatın ol şāflar ile telyīn ėderler **bāb-ı tāsiʿ şaṭrü'l-ġıbb nām ḥummā beyānındadır** (6) bunuñ daḫı ḥummeyāt ecnāsı beyānında beyān-ı sebaḳ eyledi ammā tafṣīli budur ki bu ḥummānıñ (7) māddesi ṣafrā ile balġamdan mürekkebdir ġıbb-ı ḫāliṣ ile şaṭrü'l-ġıbbıñ farḳı budur ki şaṭr- (8) ü'l-ġıbbıñ ṭutması iki nevʿledir bir günkü nevbet balġamıñdan ol gün ditredir ve burūdet (9) vėrir ve bir gün ki nevbet ṣafrānıñ ola ḥarāret ile bedā ėder ve ziyāde şiddet (10) ile ṭutar defʿan nevbet ki balġama gele gerçi o şudur ammā līnet ile ṭutar yaʿnī ṭutması (11) yumuşaḳ olur ammā ġıbb-ı ġayr-ı ḫāliṣiñ māddesi hem ṣafrā ve hem balġamdır evvelkiden (12) farḳı fiʿli ayrı olmayıp bir ḳarār ṭutmadıġıdır sebebi balġamıñ ġalīẓrek olup (13) çoḳ olduġudur ve gāh olur ki balġam az olup raḳīḳ olduġu tertībi bozar (14) bir daḫı gāh ṣafrā iḫtirāḳ üzere olup gāh iḫtirāḳ üzere olmadıġıdır (15) ammā ṭarīḳ-i ṣevāb oldur ki bu ḥummālarıñ tedbīrinde ʿilācları ṭabīʿatı ishāl ėdip (16) muḳayyi ile ḳuṣdurmaḳ gerekdir ve idrār-ı bevl ėder eşyā vėrilmek gerekdir eger ḥarāret (17) ġalebe ėderse iṭfā ėdeler nitekim ḥummeyāt-ı balġamiyyede beyān eyledik eger burūdet (18) ziyāde ise keẕalik balġamı beyān eyledigimiz maṭbūḫlar ile ve sirkencübīn-i ʿunṣul ve cülencübīn (19) ile talṭīf ve tenḳıye ėdeler her gāh ki ḳārūredir rüsūb göreler bedeni tenḳıye ėdeler

[291a]

(1) ve bu şerbeti terkīb ėdip vėreler ṣıfatı budur türbüd dāniḳeyn ve ġārīḳūn (2) nıṣf dāniḳ sükker bu çoḳ direm saḳmūniyā bir ḳırāṭ bu cümleyi daḳḳ ėdip gül-be-şeker (3) veya şarāb-ı verd ile ḫalṭ ėdip vėreler eger daḫı ḳuvvetli olsun dėrlerse (4) meẕkūrātı maʿcūn-ı ḫıyārşenbe ḫalṭ ėdip vėreler ve müshilden ṣoñra ḳurṣ (5) vėrdireler ḥāṣılı göre ki ṣafrā ve balġam berāber ola veya eksik ola ictimāʿından (6) ḥummā-ı ġıbb-ı ġayrı-ı ḫāliṣ ola terkībi vėrip ishāl ėdesin ṣıfatı budur verd-i aḥmer (7) on direm seng

maṣṭakī bir direm beẕr-i hindībā beş direm seng sünbül üç direm (8) cümleyi bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ile cemʿ olup baʿde bu mecmūʿadan bir miṣḳālen beş direm (9) gül-beşeker ile vėreler **bāb-ı ʿāşir ḥummā-ı sevdāviyye beyānındadır** bu ḥummāya ḥummā-ı ribʿ (10) dėrler bu ol ḥummādır māddesi sevdāviyyedir ḫāric-i ʿurūḳdadır ʿalāmeti bunuñ (11) ibtidāsında ditremek żaʿīf olur baʿde ḳavī olur mādde ki nażc bula vecaʿ (12) daḫı olur güya vecaʿ-ı ʿiẕāmı mükesser gibi olur sebebi mādde-i ṣaḳīle müteʿaffine ḥareket (13) ėder ve baʿżı aġşiye veʿiẕām beyninde sedd olur andan vecaʿ īcāb ėder ve (14) irtiʿāşı muḥkemdir ve ḥarāretle ṣafrāya meyl ėder ve balġam cānibine māʾil olmaz yaʿnī (15) heybetinden ʿaraḳ ve nem gelmez bu kerre ḥummeyāt-ı muḫtelifeniñ taṭvīlinden aḫlāṭdır māʾiyyet (16) peydā ėder ve nabż iḫtilāf-ı mādde için ṣulb olur ve derdi yaʿnī ṭutduġu (17) zamānı taḥallülü ve taʿaffünü ʿasīr olduġuçün yigirmi dört sāʿat olur bunuñ (18) bilinmesi ʿırḳ-ı keşīr iledir eger sevdā balġam-ı muḫarriḳden ise devri aṭvel ve bevli (19) aġlaẕ veʿırḳ-ı baṭīʾ ve nabż-ıʿiẕam olur eger sevdā ṣafrādan olmuş ise nabż

[291b]

(1) sürʿati eşid olur ve mütevātir olup nāfiż ḳaşʿarīre gibi olur māddeniñ burūdeti (2) olduġuçün baʿżı eṭibbā dėmişdir ki ribʿ-i sevdāviyye ṭabīʿiyye ki derdi demdir yübūseti (3) için müteʿaffin olmaz ammā taḥḳīḳi budur ki her ḫılṭ elbette ruṭūbetden ḫālī degildir (4) bu taḳdīrce taʿaffüne ḳābildi imdi aḫlāṭıñ taḥriḳ olup sevdāviyye münḳalib olması (5) ʿalāmātınıñ taḳaddümünden maʿlūm olur meşelā bu ḥummā yigitlerde olsa demdir ḳocalarda (6) olsa balġamdan ve ḥārr beledde olsa ṣafrādır bārid beled ānda olsa balġamdır (7) ve faṣl-ı ḥārr ve bārid ve mizāc-ı ṣafrāvī ve balġamī olmaḳ daḫı böyledir cümleden ḳalīl- (8) ü'l-ekl olan sevdādır ve keşīrü'l-ekl olan balġamdır māʾkūl ve meşrūb ve sāʾir (9) umūr daḫı böyledir ṭutmaḳda muḫtelif olduġunuñ sebebi mādde-i raṭbe esraʿdır (10) taʿaffün cihetinden ḳaçan mādde ruṭūbeti ve keşreti ile ḥārre olsa ʿufūnet dāʾima olur (11) bu eceldendir ḥummā-ı demeviyye muṭbiḳa olur eger ʿufūnet ḫāric-i ʿurūḳda farz olunsa (12) ḥālbuki olmaz ve eger māddeniñ żıddı olsaʿufūnet gėc olur ol vaḳt bir (13) gün ṭutar ve iki gün ṭutmaz ve gāh miḳdār-ı sevdā ḳalīl olur iki günde cemʿ olup (14) müteʿaffin olmaz ol vaḳt beş günde bir ṭutar ve yāḫūd altı günde bir ṭutar ḳaçanki (15) mādde bārid olsa lakin keşīre ve raṭbe olsa baṭī berd īcāb ėder nitekim balġamiyye de (16) öyle dāʾim olmaz

lakin bir gün ṭutar eger mādde-i ḥārre ve keṯīre olsa lakin yābise (17) baṭī tavassuṭ olur bu kerre bir gün ṭutar ve bir gün ṭutmaz ziyāde olan ḥummā ekṯerīyā (18) ḳaṣīr olur mādde ḥarāretle tėz nażc bulduġuçün ammā ḥarīfde olup şitāya ola şekk (19) elbette ṣalābet-i ṭıḥāl ve vecaʿ ve taġayyür-i ḥāl-i kebed muḳarrerdir zīrā mizāc-ı kebed mizāc-ı sevdānıñ

[292a]

(1) żıddıdır ve ḥummā-ı ribʿ keṯret-i ʿırḳı ve ḳuvvet-i nāfiże için çoḳ emrāżı giderir (2) ṣarʿa ve niḳrīs ve devālī ve evcāʿ-ı mefāṣıl gibi ḫuṣūṣan cereb zāʾil ėtmek (3) şānındandır zīrā ruṭūbātı istifrāġ ėder ve nāfiż-i mevāddi taḥrīk eyleyip (4) yerinden ḳalʿ ėdip veʿırḳ iḫrāc ėder el-ʿilāc ḥummā-ı ribʿıñ ʿilācı ekṯer (5) keṯret-i demdendir yaʿnī demden sevdāviyye rücūʿ ėtse bunlar sevdā-i demeviyyedir faṣd (6) żarar eylemez ammā böyle degil ise żarar ėder yaʿnī sevdā ġālib olur sevdānıñ ise (7) żıddı demdir dem daḫı gidecek ḳuvvet bulur pes imdi istifrāġ-ı ḫafīf ile (8) sevdāya meşgul olup tamām sevdā nażc bulduḳda bi'l-külliye sevdāyı iḫrāc (9) ėder eşribeden māʾ-i şaʿīr-i sādec ve yāḫūd māʾ-i şaʿīr-i sükkeri ve şarāb-ı nīlūfer ve (10) cüllāb-ı bārid veya ḫārr ve baʿżı evḳātda sikencebīn ve şarāb-ı ḥummāż ve māʾ-i nīlūfer ile (11) şarāb-ı tuffāḥ ve lisān-ı ṯevr şarābıyla māʾ-i nīlūfer ve beẕr-i reyḥān vėreler yāḫūd beẕr-i (12) ḳıṩṩā ve beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i küşūt üçer direm sengʿırḳ-ı sūs ve emīrbārıs her birinden (13) iki direm seng ṯevr beş direm seng cümleyi ġaly ėdip ve ṣaff ola üzerine (14) bir ol ḳadar sirkencübīn żamm ėdip vėreler ta kim sevdāya nażc ve ṭaḳviyet-i ḳalb (15) ḥāṣıl ola bade'n-nażc tiryāḳ-ı fārūḳdan miḳdār-ı yesīr vėrilse ġāyetle eyidir (16) tiryāḳ-ı fārūḳ nażc ve istifrāġdan ṣoñra olursa mevādd-ı bāḳıyeyi taḥlīl ėder (17) ḳable'n-nażc olursa ḥarāret sebebi ileʿufūneti ḳavī ėder bu kerre ḥummā ziyāde (18) olur eger suʾāl olunursa ki sevdā-i ḫılṭ bāriddirʿilāc ḫod żıddıyla gerek (19) idi hālbuki şarāb-ı nīlūfer ve şarāb-ı emīrbārıs ve birḳac ḳażiyye daḫı naḳl olundu

[292b]

(1) anlar ḫod bāridlerdir niceʿilāc olunur cevābı oldur ki sevdā-i ṣaḥīḥ bāriddir (2) ammā müteʿaffin olduḳta elbetde ḥarāret-i muḳarrer ḥummā ise ol ḥarāretdendir bizim (3) ise baḥṯimiz ḥummā-ı sevdāviyyedir imdi tebrīd ve tertīb lāzım imiş eger ṣafrā

muḥteriḳ (4) olup sevdā olmuş ise anıñ kebede şarāb-ı iccāṣ ve nuḳūʿāt-ı müshile lāzım olur (5) ammā müshil vėrmek ḥummānıñ nevbeti gününüñ ikinci gününde gerekdir ki ol gün yevm-i rāḥatdır (6) ammā ḥummā daḫı terṭīb için ve teftīḥ-i mesāmmāt için cāyizdir lakin nevbet-i ḥummānıñ gecirdigi (7) günüñ ertesi lāzımdır ve müshilde sevdā-yı müzīl olan eşyā riʿāyet olunmaḳ (8) lāzımdır eger ṣafrāviyye ise yaʿnī ṣafrādan sevdāviyye dönmüş ise ol vaḳt nuḳūʿ-ı (9) şāhterec ve helīlec-i aṣfer ve mahmūde ile maʿan gerekdir ve eger balġamdan cūdā olmuş ise (10) müshili helīlec-i kābilī ve türbüd ve besfāyec ve ġārīḳūn ve şaḫm-ı ḥanẕal ile ṭabḫ ėdip (11) vėrmek gerekdir ve fi'l-cümle bu terkīb cemīʿ sevdāya nāfiʿdir ve nefʿ-i müşterekdir ṣıfatı budur (12) ʿunnāb ve sebistān ve temirhindī ve iccāṣ her birinden onar direm seng senā ve besfāyec (13) ve şekāʿī veya āverd ve beẕr-i tertecān ey bādrencbūye ve beẕr-i şāhterec ve helīlec-i esved (14) ve kābilī ve zehr-i benefsec ve lisān-ı ṣevr her birinden beşer direm seng beẕr-i ḳıṣṣā ve beẕr-i hindībā (15) ve emīrbārıs ve eftīmūn her birinden üçer direm seng cümleyi üçer raṭl māʾ ile ġaly ėdip (16) bir raṭl miḳdārı ḳaldıkda ṣaff oluna ve anı beş direm seng ḫıyārşenbe ile (17) taḳviyet vėrip yine ṣaff oluna ve dühn-i levz bir direm rāvend ḥacer-i Ermenī ve lājiverd-i mefsūle (18) ve muḳl-ı ezraḳ ve keṣīrā ve saḳmūniyā her birinden rubʿ direm seng alıp ḫıyārşenbe (19) ile maḫlūṭ olan cüllāb ve müshile żamm ėdip ḳadar-ı kifāye istiʿmāl ėde cemīʿ sevdāvī

[293a]

(1) ḥummeyāta her ḳanġı ḫılṭdan olursa olsun ziyāde nāfiʿdir bu ẕikr eyledigimiz eşyādan (2) ṣoñra maṭbūḫ eftīmūn ve ḥabb-ı eftīmūn ve ayāric-i lūġāziyāya māʾ-i cübün laṭīfdir (3) ḥāṣılı merre baʿde ḳara elzem olan istifrāġdır ta kim beden müneḳḳā ola zīrā sevdā (4) ḫılṭ-ı bāriddir ve ġalīẓdir istifrāġāt-ı keṣīreye muḥtācdır keẕalik müshil sevdā (5) olan sefūfdan māʾ-i cübün ile ẕevb ve şürb ziyāde nāfiʿdir merbūʿlara bunlar eyi (6) ʿilāclardır ammā ibtidā-i nevbet-i ḥummāda sirkencübīn ve ṣamġu'l-ḥarşef ve ʿırk-ı sūs ile (7) ḳuṣdurmaḳ vācibdir zīrā taḳlīl-i mādde ve tecfīf-i nevbete ḥummāya sebebdir ve gāh gāh (8) müdirrāt daḫı vācibdir lakin idrārı ḫıyār ve ḳavun lübebi ve beẕr-i Hindībā (9) ile müstaḥleb ėdip verilmek gerekdir ammā idrārı ifrāṭla ėtmek lāzımdır (10) ve ḳāʿiden müteʿaffine üzere ki ḥammāma gire ve ḥammām daḫı nevbet-i ḥummānıñ yevm-i ṣānīsi (11) olup ve māʾ-i ḥulv olmaḳ gerekdir ta kim ābzen içre teclīs oluna ve māʾi ziyādece (12) iskāb ėde el-aġdiye ol gün ki yevm-i

nevbetdir yevm-i ṣavmdır ammā yevm-i ṣānī (13) āḫir-i nihāde çoġu müştedd olur ve ol vaḳt ola sükker ile ya şarāb-ı nīlūfer ile maḫlūṭ (14) ve memzūc ve māʾ-i şaʿīr vėreler yāḫūd ḥabb-ı rummān ve zebīb vėreler eger tedbīr-i ṣāliḥ (15) olmuş ise yine taġayyürāt-ı ḳamer ile müteġayyür olmaz belki taġayyürāt şems ile müteġayyür olur (16) isfīdāc deyü hemān laḥm maʿa māʾdır taṭbīḫ olana dėrler eger ṭıḥālde verem yāḫūd (17) taḥaccür var ise sevdāyı ceẕb ėtdigiçin müddeti aṭvel ve aʿrāż eşedd vardı (18) olur zīrā eyi fi-yevminen ziyāde olmaḳdadır gāh olur ki ḥummā-ı ribʿ istisḳāya (19) rāciʿ olur yaʿnī ṭabīʿatda sūʾ-i tedbīr ya marażdan veya perhīzden taḳṣīr veya ḫod

[293b]

(1) māddede tamām ġılẕet veya ṭıḥālde ʿillet olmaġla ḥummā-ı ribʿ müddeti mümtedd olur (2) ve istisḳāye rāciʿ olup Cālīnūs dėr ki ḥummā-ı ribʿde bundan mücerreb ʿilāc (3) bulmadım ki ekşi ḫamīre naʿnāʿ ve yumurda ṣufreti taḫlīṭ ve mezc ve ḥammāma girip bedenine (4) kil ṭılā ėder gibi ṭılā oluna ve ḳādir olduġu ḳadar ṭurup ve andan ṣoñra ṣu (5) dökünmeyip hemān salınıp çıḳalar bi-emrillah taʿāla hemān ḥummādan ḫalāṣ ola **bāb-ı** (6) **ḥādī ʿaşer ḥummā-ı ḫumus beyānındadır** bu ol ḥummādır ki bir gün ṭutup üç gün (7) ṭutmaya yevm-i ḫāmisde ṭuta keẕalik ḥummā-ı sids oldur ki bir gün ṭutup dört (8) gün ṭutmaya yevm-i ṣādisde ṭuta yāḫūd beş gün ṭutmayıp yedinci gün ṭuta bu ḥummeyātı (9) ki ḥummā-yı ṣümün ve ḥummā-yı tisʿa ve ḥummā-yı ʿaşerdir Cālīnūs inkār eylemişdir ammā müteʾaḫḫirin biz (10) gördük deyü şehādet eylediler bu faḳīr daḫı Ḫıżır Paşā birāderi Memi Beg dėrler bir beg (11) var idi vilāyet-i Ḳaraman'dan Begşehri sancāġı begi idi o şaḫżıñ Dāvut Aġa (12) nāmında bir müteselli var idi sekiz yıl ısıtma ṭutdu gāh ribʿ ve gāh ḫumus elli ʿaşer bu ḥāll (13) üzere mübtelā idi kendi gözüm ile gördüm yedi yıl sekiz aydan ṣoñra bu faḳīr (14) yapışdım altı māh kāmil-i ʿilāc eyledim ki ḥarīf ḫalāṣ oldu Allah tebārek (15) ve taʿāliniñ ḥikmetlerine nihāyet yoḳdur bu ẕikr eyledigimiz ḥummā ekṣrīyā sevdā-i balġamiyye-i (16) ġalīẕeden olur öyle sevdā-i balġamiyye-i ġalīẕe ki cidden ġalīẕ ve ʿilācı ḳalīl (17) ve nādirdir nihāyet ribʿ-ı dāyire-i balġamiyye ʿilācına ʿilācı ḳarībdir ʿalāmāt-ı ḫod maʿlūmdur (18) ve fī'l-cümle ʿilācı talṭīf-i aḫlāṭ ve istifrāġ-ı māddedir ve ḥammāmı terk ėdip balġamı (19) sevdā ile maʿan ḳalʿ ėtmege taḳayyüd eylemek lāzımdır ve her ṣabāḥ birer rāziyānec ve aṣl

[294a]

(1) u’s-sūs-ı maḥkūk her birinden üçer direm seng cülencübīn ʿaseli on direm seng (2) ġaly olunup muġlāb ėdip içireler ḥāṣıl ribʿ-i dāyire-i balġamiyye ʿilācın ėdeler (3) egerçi ḥummeyāt-ı baḳıyeye ḥadd ve ġāyet yoḳdur ammā ʿilācları bu naḳl eyledigimiz ḥummālar (4) taḥtındadır nevbetinden ve ʿalāmātından istidlāl olunur cümleden ḥummeyāt-ı mürekkebedir (5) ve ḥummā bi’l-ḳıyānūsdur bunuñ ʿilācı ol ḥummānıñ ʿilācıdır ki aʿmāḳ bunda (6) balġam-ı zücācī müteʿaffin olduḳda ne beyān olundu ise oldur bir ḥummā daḫı bi’l-ḳūrbā (7) ile meşhūrdur bu ḥummā bāṭın-ı bedende ḥarāret-i şedīde ẓāhirde burūdet olmaḳdır (8) ʿilācı muḥriḳa-i demeviyye ʿilācıdır ki sevdā ile maḫlūṭ olmuş ola bu nevʿ daḫı ḥummā-ı (9) ġaşiyye-i ḫılṭıyyedir māddesi ekṣerīyā balġamiyye-i tuḫmiyyedir ʿilācı ḥummā-ı balġamiyye ʿilācıdır (10) hemān bu ḥummāda fem-i miʿdeye taḳviyet vėrip ḳalbi tefrīḥ eylemek gerekdir bir nevʿ (11) daḫı ḥummā-ı leyliyye ve nehāriyyedir bunlarıñ daḫı ʿilācları sirkencübīn-i sādec ve cülencübīn (12) sükkeri ve māʾ-i şaʿīr içirmekdir ḥāṣılı ḥummā-ı yevmiyye maḳūlesindendir nihāyet ṭabīb-i (13) baṣīret üzere olmaḳ gerekdir o cümleden biri ḥummā-ı vebāʾiyyedir bunuñ daḫı beyānı (14) sebaḳ eylemişdir ve bāden-i taḥarrüz eyleyip ḥarāreti tebrīd ve terṭīb eylemekle ʿilāc olunur (15) bi-ʿaynihi ḥummā-ı muḥriḳa-ı demeviyye ʿilācıyla ʿilāc olunur keẕalik ḥummā-ı cüderī ve ḥaṣbe daḫı (16) böyle anlarda demi iṭfāḳ-ı laṭīf ve faṣd ve tebrīd eylemek gerekdir bunlardan ṣoñra (17) bizim baḥtımız ḥummā-ı dıḳḳ beyānına maṣrūfdur **bāb-ı ṣānī ʿaşer ḥummā-ı dıḳḳ beyānındadır** (18) ʿavām buña ince aġrı dėrler bu bir ḥummādır ki ḥummā-ı yevmiyyemizde taḫlīṭ-i ṭaʿām (19) ve ḫaṭā-yı ṭabīb sebebi ile olur bu ḥummā elbette ibtidādan defʿaten olmaḳ nādirdir

[294b]

(1) ve ḥummā-ı dıḳḳ olan kişiniñ ʿalāmātı nabż-ı ṣulb olup żaʿīf ve mütevātir olmaḳdır (2) ve ʿurūḳlarınıñ yeri sāʾirlerden ıssırak olmaḳdır ve ekṣer ḥālde mufred olup (3) mürekkeb daḫı olmaḳdır ve ḥummā-ı dıḳḳıñ ġāyet aḳbaḥ ḥummā-ı ḫumus ile mürekkeb olandır ʿanī (4) ol ḥummā-ı ḫumus olup baʿde dıḳḳa intiḳāl eylemekdir ve bir ʿalāmeti daḫı ġıdā maḥallinde (5) ḥarāret ziyāde olmaḳdır gāh ṭabīb-i cāhil ḫalṭ ėdip ġıdā żarar ėder ḳıyās (6) ėdip ġıdādan menʿ ėder ammā bilmez ki medḳūḳa ġıdā vėrilmese helāk olur ġıdā (7) vėrildikde ḥarāret ziyāde olmasınıñ sebebi aña

müşābihdir ki bir ḳandīle dühn ḳona (8) olur vechle meşʿalesi ziyāde olur ve ḥarāreti artar ziyāde zīrā ḥarāret ruṭūbetle (9) artar ve ziyāde olur bizim ḫod medḳūḳa reḥā eyledigimiz ruṭūbetdir eger suʾāl (10) olunursa niçin ṣu içip ḥammāmla terṭīb-i beden olunmaya ḥammāmda ḫod ḥarāret (11) ziyāde olmaḳ gerek idi cevābı oldur ki ruṭūbet-i ġıdāiyye ḥarāret artıran (12) ruṭūbet-i māʾiyye gibi degildir zīrā evvelki mürekkebe-i ḥārredir ikinci basīṭe-i bāridedir (13) bu maʿnī zeyt ile mādde-i müşāhiddir imdi ḳaçanki ḥummā-ı dıḳḳ derece-i evvelī tecāvüz eylese (14) ḥadd-ı zübūle varır yaʿnī ḥadd-ı zübūle derece-i ṣānīyeye dėrler bunuñ ʿarażı vardır meṣelā (15) ibtidā ve vasaṭ intihādır ḳaçanki dıḳḳ intihāya ėrişe ṣıḥḥat bulmaz zebūle vardıġınıñ (16) ʿalāmeti nabż-ı aṣıl da ṣulb iken bu kerre ṣalābeti ziyāde olur ve ṣafrā atar ve gözler (17) çuḳur olur ve ḳuru çapuçaḳ olur ve kemirdekleriñ ucları belirir ve ḳulaḳları (18) çuḳur olur ve alın derisi çekilir ve deriniñ revnaḳı gider fī'l-cümle levni reṣāṣı (19) olur belki üzerine ġubār gibi nesneler ẓāhir olur ve ḳaşları ḳalḳar ve ḳārūre-

[295a]

(1) dir yaġılıḳ ve ṣafḥa olur ve ġayetle burun ince olur ve ḳılları uzun olur (2) ve ḳehle bedende çoḳ olur ve ḳarnı arḳılmış ve arḳasına yapışmış ve içerisine (3) çekilmiş olur ve gögsü derisi içeriye çekilir ve ṭırnaḳları ḳıvrılır baʿde ishāl-i (4) zūbānı ʿārıż olur el-ʿilāc medḳūḳa ibtidāda ʿilāc sehldir ammā teferruḳ bulmaḳ (5) ṣaʿbdır ve dıḳḳ ʿilācında istifrāġ ve inżāca iḥtiyāc olmaz zīrā maraż māddī degildir (6) ve teḵṣīr-i aġdiye laṭīfdir zīrā terṭīb ėder lā-cerem taḳlīl-i ġıdā lāzım gelir meger ḳuvvet (7) ḥasebince ola ve dıḳḳıñ ʿilācı ġıbb-ı ḫāliṣ gibidir lakin dıḳḳda mürḫiyāt miʿdeden (8) iḥtirāz lāzımdır anıñçün ki biz teḵṣīr-i ʿuvża muḥtācız ta kim ziyāde taḥallüle muḳābele ėde (9) ḳaçanki ḥummā-ı dıḳḳ-ı ʿafiniyye olsa ʿilācı nefʿi müşterek olanlar iledir yaʿnī müberridātdan (10) gerek eşribe gerek aġdiye ve müraṭṭıbātdan ḳanġısı olursa olsun nāfiʿdir ammā līnet (11) lāzım geldikde şarāb-ı verd-i aḥmer ile telyīn eylemek gerekdir bir vechle ki līnet zevḳ üzere (12) ola ammā derece-i ṣānīyede ḳarīb olduḳda bi'ż-żarūrī ḳavī ʿilāca iḥtiyāc olunur (13) muṭlaḳa dıḳḳ ʿilācında ṭarīka-ı ḥasene gėceniñ rubʿ-ı āḫeri gecdikde beẓr-i recle müstaḥleb (14) ėdip verilmek lāzımdır ta kim tebrīdi ziyāde ola ve sirkencübīn daḫı ol vaḳt de (15) vėrilmek lāzımdır anıñçün ki ṣafrāya istiḥāleden ḥāfiẓdır ve sükker vėrilmek keẓalik (16) terṭīb içindir ve rubʿ-ı aḫīr iḫtiyār olunmak nehār-ı taġdiye içindir leyl ise nevm (17) içindir nevm

ziyāde olduḳça ruṭūbet ziyāde olur ve ḳurṣ-ı kāfūr vėrilmek (18) tebrīd-i ḳavīye ḥācet olduġuçündür ḫuṣūṣan vėrildikde iki sāʿat geçdikden ṣoñra (19) āb-zene girmek lāzımdır denmiş idi ki ta kim haẓma muʿayyen olup mecārī-i ġıdā açılsın

[295b]

(1) dėmekdir ve bir sāʿat āb-zende ṭurmaḳ kāfīdir ziyāde ṭursa ḳuvvet sāḳıṭ olur (2) zīrā taḥlīl ziyāde olmaġla mevcūd olan cevher-i ġıdā ṣarf olmaḳ lāzım gelir ve fī’- (3) l-cümle bundan ġaflet cāyiz degildir ki rubʿ-ı aḫīrde ḥalīb-i beẕr-i baḳla ve sirkencübīn sükkeri ile (4) bir yerde ḫalṭ ėdip miḳdār-ı şaʿīr kāfūr ḳonula ve medḳūḳa vėrile ammā sirkencübīn (5) berk ekşi olmamaḳ gerekdir ta kim cıḳanı ziyāde ėtmeye zīrā sirkede yübs vardır (6) ḳaçanki güneş ṭoġa medḳūḳa bir fincān sükker ile maḫlūṭ māʾ-i şaʿīr vėrile ve iki sāʿat (7) ki geçe bu müdirr māʾ içre āb-zen oluna olmanıñ ṣıfatı budur ḳarʿ ve ḳıṣṣa ve ḫıyār ve recle (8) ve ḫass ve bıṭṭīḫ ve zehr-i nīlūfer ve zehr-i benefsec eger her biri bulunmazsa bulanan ḳadarı ile (9) māʾ-i ḥulv içinde bu edviyeyi ġaly olup müdebber olduḳda marīże āb-zen ėdeler (10) lakin āb-zen içre cālis iken başın burmayalar ta kim istinşāḳ-ı havā ile ėde (11) vaḳtā ki āb-zenden çıḳa benefsec ve ḳarʿ iddihāndan ṭılā ėdeler belki bu yaġlardan (12) enfine ve āẕānına taḳṭīr ėdeler tebrīd ve terṭīb cemīʿ bedene vāṣıl ola baʿde (13) bir miḳdār alıḳoyalar rāḥat ola ve bir sāʿat miḳdārı zamān-ı mürūr eyledikde oġlaḳ (14) ve ḳoyun ve ḳuzu ve semiz tavuḳ ile ya erişte veya isfīdbāc ėdip ġıdālandıralar (15) eger bu eṣnāda yaʿnī ġıdā maḥallinde tāze leben ve biryān olmuş semek vėreler ve yāḫūd nīm- (16) birişt ṣafāresi yedireler ve ṭaʿāmından ki çoḳ ėtmeyeler vaḳtā ki bu ġıdālar (17) haẓma ḳarīb ola beyāż bāde ki hindībā ile ve yāḫūd māʾ-i ṣāfī ile memzūc ola (18) isḳā ėdeler zīrā şarābıñ fāʾidesi taḳviyet ve ḳuvvet vėrmekdir ve haẓma muʿayyendir (19) beyāż olmaḳ ruṭūbeti olduġuçündür zīrā şarābıñ sürḫü ve aşferi müsaḫḫandır

[296a]

(1) ve memzūc olup keṣīrü’l-māʾ olmaḳ gerekdir zīrā böyle olıcaḳ ḥarāreti eḳalldır ve ruṭūbeti (2) ekṣer olur ammā ḳaçanki şarābı māʾ ile mezc ėdeler altı sāʿat ṭurup baʿde isḳā (3) ėtdirmek gerekdir ta kim imtizācı müştedd olup ṣūret-i ḥarāreti münkesir ola ve (4) şarāb vėrildikde ḳurṣu’l-leymūn ile lübb-i ḫıyār ve lübb-i ḳıṣṣā yedireler ve yāḫūd beẕr-i (5) recle ile sükker ve neşā ve ve ḳurṣ-ı kāfūr müstaḥleb ėdip vėreler ve

yāḫūd sükker ve neşā (6) ve dühn-i levz bir yerde ṭarz-ı ʿArab üzere tabḫ ėdip tenaḳḳul ėdeler yāḫūd sükker ve (7) neşā ve ḳarʿ ve bıṭṭīḫ māʾları ve beẕr-i ḫaşḫāş ve beẕr-i baḳla ve lübb-i beẕr-i ḳarʿ ve lübb-i levz (8) ve dühnü bir yerde daḳḳ-ı kābil olanı daḳḳ ėdip eleyip ḳarʿ ve bıṭṭīḫ māʾları ile (9) müstaḥleb ėdip iṭʿām ėtdireler ve laṭīf döşekler içinde yatırdalar bu döşekler (10) islāmbūl ḫalḳına göre degildir zīrā anlar iʿlā pūpla döşekler düşünürler (11) ve cevānib-i erbaʿasına muḥriḳada vaṣf eyledigimiz gibi laṭīf bārid fevākiheler ve laṭīf bārid (12) ezhārlar vażʿ ėdip ḳābil ise şādırvān kenārında ve aḳar ṣu ve yāḫūd ḳablar (13) ile ṣular vażʿ ėdeler ve evrāḳ-ı ṣafṣāf māʾ-i verd ḫall ile bell ėdip marīżiñ (14) cevānib-i erbaʿsına tezyīn ėdeler eger ḳābil ise bir ḫavżıñ üzerine ḳafes veya ipden (15) serīr vażʿ ėdip medḳūḳu anıñ üzerine bir aġīlān farāşda yatırdalar ve her (16) uyḫudan ṣoñra aġdiye-i meẕkūrat-ı mesbūḳa ile ġıdālandıralar ve dāʾimā tefrīḥe saʿy (17) ėdeler ve rāḥat ėdeler ve laṭīf ḳalçalar ve maḳʿadlar ve renga renk şükūfeler ile (18) müzeyyen olan maḥallde yatırdalar ve sāz ve söz ve naġamāt ve leẕūẕ ile dāʾimā laṭīf-i ḫātır (19) ėdeler ḫāṣılı saz ḳısmını nāḳış ėtmeyeler ḫuṣūṣan āvāzı ince ve laṭīf olan perestārlar

[296b]

(1) ve mehpāreler taġannī ėdeler ziyāde nāfiʿdir ve fevākihe ḳısmından tuffāḥ ve kümmesrāya ve ḫıyār (2) ġāyetle iʿlādır zīrā bunlarda hem ıṭriyyet ve hem tebrīd vardır keẕalik ḫūḫ ve (3) mişmiş ve iccāṣ ve ʿunnāb ve bıṭṭīḫ tāze iken bunları yedirmek iʿlādır yaʿnī fevākihe (4) yābis olmaya dėmekdir ve revāyiḥ-i bāride-i leẕīẕe ile taḳviyet ḳılıp ve tebrīd ėdeler (5) ve her yābis ve māliḥ ve ḥārr ve ḥarīf olandan ictināb ėdeler ve cūʿdan ve gürlük (6) ėdip ṭarlanmaḳdan ve ġam ve hemmden ṣıyānet ėdeler ve nevm bābında her vechle ḥile (7) ėderlerse cāyizdir hemān tenvīme himmet gerekdir bu miḳdār ki biz dıḳḳ ḥaḳḳında beyān (8) eyledik bir ḳażiyye naḳl ėdelim ki eṭibbādan dekmesi beyān eylemiş ol meṣelā ḥummā-ı (9) dıḳḳıñ üç mertebesi ki vardır āḫir mertebeye vardıḳ daʿilāc ḳatī müşkil olur (10) belki elbetde helāk olur ḫuṣūṣan gözleri çuḳur olup içeriye batar bu (11) ḳısmaʿilāc olmaz iken ser-mebus ḥakīm ḍer ki eşek küşni ġaly ėdeler bu kerre ol (12) aḳan demden heft ḳatre demi māʾ-i maṭar ile ḫalṭ ėdeler ve ḥummā-ı dıḳḳ olan kişiye ki (13) eṭibbāʿāciz olmuş olalar isḳā ėdeler ve bu fiʿli yaʿnī ḫarr demi vech-i meşrūḥ (14) üzere üç günʿaliü'l-tevālī gerekdir ve māʾ-i maṭar ile lāzımdır hemān ki içeʿaḳabinde (15) sevīḳ-i şaʿīr ve şarāb-ı nīlūfer istiʿmāl

ėtdireler bi-emrillah taʿāla her ne ḳadar ṣaʿb (16) ve bī-recā medḳūḳ ise ḫalāṣ olur faḳīr altı şaḫışda bu maʿnāyı tecrübe eyledim (17) herkez ḫaṭā ėtmedi **bāb-ı ṣāliṯ ʿaşer ḫummeyāt-ı mürekkebe beyānındadır** ṣāḫib-i mūcez dėr ki (18) ve'l-terkīb ammā terkīb-i mütedāḫile ve hevān tedāḫül eḥadühümā ʿalīü'l-āḫeri bu bir (19) ḫummādır ki bir ḫummā geçmedin bir ḫummā-yı āḫer daḫı ṭuta yāḫūd nevbet balġamıñ iken sevdā ṭuta

[297a]

(1) ve sevdānıñ iken balġam ṭuta bu taḳdīrce mübādele meṣelā ḫummeyātda olan terkīb (2) üç ṣınıfdır eger suʾāl olunursa ṣāḥib-i Mūcez buña duḫūl dėmek idi (3) zīrā iki ṭarafdan duḫūl yoḳdur mufāʿle ḫod müşāreket içindir faḳīr dėr ki ḥarāretlerinde (4) müdāḫale vardır anıñçün müdāḫale dėdi ve mürekkebātıñ cümlesine esmāʾ-i maḫṣūṣa vardır (5) o cümleden biri şaṭru'l-ġıbbdır taḳdīr-i kelāmü'l-ġıbb şarṭhādır ve yāḫūd şarṭhā- (6) u'l-ġıbb dėmekdir bunlarıñ beyānı sebaḳ eyledi nihāyet maḥalle göre ki iḳtiżā ėder anıñçün (7) yine tekrār ėdedir imdi bu şaṭru'l-ġıbb bir ḫummādır ki ṣafrāviyye ve balġamiyyeden mürekkebdir (8) ve māddeleri ḫāric-i ʿurūḳdadır ammā ḫummā-ı lāzımeteyn māddeleri dāḫil-i ʿurūḳdadır (9) fe-emmā ṣafrāviyye-i dāyireniñ māddesiniñ taʿaffünü ḫāric-i ʿurūḳdadır ve balġamiyye-i lāzımeniñ (10) dāḫil-i ʿurūḳdadır buña şaṭru'l-ġıbbu'l-ḫāliṣe dėrler ammā bilʿakis olursa yaʿnī balġamiyye-i (11) dāyire ve ṣafrāviyye-i lāzıme dėrler ve ʿalāmāt ṣafrā üzere ġālib ola veya ʿalāmāt (12) balġam üzere ġālib ola ve ḳuvvetde ʿalāmetleri mütesāvī ola böyle ḫummā iki günüñ (13) birinde yaʿnī ġıbb ṭutduġu gün eşedd olur zīrā bunda iki nevbet iki cemʿ olur (14) bir nevbeti ġıbb ve bir nevbeti balġamiyyedir ʿilācları şaṭru'l-ġıbb ʿilācıdır yaʿnī mutavassıṭu't-tebrīd (15) ve terṭībdir bunuñ maʿnāsı ṣafrāviyye ile balġamiyye beyninde vasaṭ riʿāyet olunmaḳdır (16) zīrā tebrīd ve terṭīb ifrāṭla olursa balġamiyyeye żarardır eger olmayıp süḫūnet (17) ve ḥarāret ziyāde olsa ṣafrāviyyeye żarardır ve fī'l-cümle bunda ʿamde olan (18) māddiyyetini istifrāġda taḳayyüd ėtmekdir eger iki dāyire mürekkeb olsa terkīb-i mübādele (19) ile her gün nevbet olur eger iki ribʿ-i mürekkeb olsalar terkīb-i mübādele ile iki gün

[297b]

(1) nevbet olur ve bir gün terk ėder eger iki ḥummā-ı ḫumus mürekkeb olsalar iki gün nevbet (2) ve iki gün terk ėder eger terkībleri ʿale'l-ittiṣāl ise nevbet ġıbbıñ olur eger (3) terkībleri ʿale'l-infiṣāl ise ve terkīb-i südüsān ise iki gün nevbet olup (4) üç gün terk olur imdi ḳāʿide-i külliye iʿdād-ı ḥummeyātda budur ki eyyām-ı ḥummāya (5) eyyām-ı rāḥata żamm ėdesin ve bir daḫı ziyāde ėdesin ḥāṣıl olan ʿadedden ḥummā (6) müştaḳ olur her bir ḥummānıñ ismi ve ʿadedi ḥummeyāt olur nevbetleri ʿadedi ile meṣelā (7) eyyām-ı aḫẕ beş ve eyyām-ı terk üç bir ziyāde ėtdik ṭoḳuz oldu maʿlūm oldu ki (8) bu ḥummā-ı tisʿadır bir miṣāl daḫı bir gün aḫẕ iki gün rāḥat bir ziyāde ėtdik mecmūʿa-ı (9) erbaʿa oldu andan müştak olan ribʿdir ve bu daḫı elzem olan buḥrāndır lāyıḳ olan (10) evāʾil kitābda ẕikr olunmaḳ idi zīrā cemīʿ-i emrāżda buḥrān olur ammā ekṣer (11) muṣannifin ḥummeyāt buḥrānla muḳteżā olduġuna ve ʿużv-ı maḫṣūṣa muḫtaṣṣ olmaduġunda (12) naẓar eylediler ol ecelden buḥrān-ı ḥummeyāt ʿaḳabinde beyān eylediler biz daḫı anlara (13) ıḳtıdā eyledik **bāb-ı rābiʿ ʿaşer buḥrān beyānındadır** bunda mebḥaṣ çoḳdur yaʿnī tefsīr-i (14) lift ve ıṣtılāḥāt-ı ʿalāmāt ve aḳsām ve aḥkām ḥasebince taḥḳīḳī nicedir beyān ėdelim (15) ḳāl İbn-i Sīnā'yı el-ḳānūñ el-buḥrān fī lüġat el-Yunān havā el-faẓl ve el-ḫıṭāb bu kelāmıñ (16) maʿnāsı yaʿnī lügat-ı Yunāniyānda buḥrān ḥākimiñ ḥakimidir iki ḥażm beyninde dėmekdir ammā (17) ʿinde'l-eṭibbā taġayyür-i ʿaẓīmdir marīżde defʿaten ḥāṣıl olur ya ṣıḥḥate bāʿiṣ olur (18) ve yāḫūd helāke delālet ėder maʿlūm ola ki taġayyür-i buḥrānı sekiz ṣınıfdır (19) biri ṣıḥḥate dāll olandır aña buḥrān-ı ḥayyā dėrler ikinci helāki dāll olandır

[298a]

(1) aña buḥrān-ı redī dėrler üçüncü taġayyür-i tedrīcidir nevʿan ṣıḥḥate delālet ėder aña (2) buḥrān-ı taḥallül dėrler dördüncü taġayyür-i tedrīcidir nevʿan helāki dālldır (3) aña buḥrān-ı zübūl dėrler beşinci taġayyür defʿidir fī'l-ḥāl ıṣlāḥ ėdip tekemmül-i (4) ṣıḥḥate dālldır aña buḥrān-ı ḫāliṣ dėrler altıncı taġayyür-i fī'l-ḥāl ʿalāmeti helākdır (5) nihāyete dek aña buḥrān-ı ġayr-ı ḫāliṣ dėrler yedinci taġayyürdür fī'l-ḥāl ıṣlāḥa baʿde defʿe (6) dālldır buna buḥrān-ı vasaṭ dėrler sekizinci taġayyür-i tedrīcidir ḥāl-i aḳbaḥa baʿde defʿe (7) dālldır buna buḥrān-ı recā dėrler imdi buḥrānıñ taḥḳīḳī ve vech-i külli üzere tedḳīḳi (8) bir miṣāle muḥtācdır ki ḥükemā anı kitāblarında īrād eylemişlerdir meṣelā maraż bir ʿadūya (9) müşābihdir eger bir şehre ḳaṣd ėde ve ol şehir bedendir

ṭabīʿat ise ol şehriñ (10) sulṭānıdır ki ḥāfıẓ ve dāfiʿdir buḥrān ise ol şehirde olan yevm-i ḳattāla (11) müşābihdir ki ʿadū-ı bāġī ile sulṭān-ı ḥāmī beynini fāṣıldır gāh ʿadūyu bāġī (12) ġālib olur bir vechle ki ġalebe ile rütbesi ve tasalluṭu ʿālī olur ol sebeb ile (13) Medīne üzerine hücuma buḥrān-ı tāmm ve redī dėrler ve gāh olur ki ʿadū-ı bāġī (14) ġalebe ėder bir ḥayṣiyyet ile ʿasker imdād ėder ve arḳalanır Medīne'yi almaġa ve ḳattāl-ı aḫir (15) ėtmege buña buḥrān-ı nāḳıṣ ve redī ḍėrler ve gāhī sulṭān ġālib olup aʿdāyı bī'l-külliye (16) ṣıyar buña buḥrān-ı tāmm dėrler ve gāh olur sulṭān-ı ḥāmīde ġalebe ėder bir vechle (17) ki aʿdā-yı ṣırr ve hem ḳaçırır nihāyet perīşān olan aʿdā baʿżı eṭrāfa ṭaġılır (18) buña buḥrān-ı intiḳāli dėrler ve gāh olur ki sulṭān-ı ḥāmī ḳahr ėder ʿadū-yı (19) yāġīyı bir ḳahr ile ki ḳattāl-ı āḫir ile anıñ bi'l-külliye defʿi mümkün olur ve ol ʿadū eṭrāfa

[298b]

(1) ṭaġılmaz buña buḥrān-ı nāḳıṣ dėrler bu cümleyi bi't-tamām münẕirdir münẕir dėmek buḥrān-ı (2) nāḳıṣ ḥaḳḳındadır cümleden artıḳ bu nevʿ buḥrāndır ḳorḳulur ve her maraż ki buḥrānla (3) münḳaṭıʿ ola ve yāḫūd māddesi ḥasebince hüsne müteḥallil ola eger taḥallülü müddet-i tavīlede (4) ise aña emrāż-ı müzmine-i bāridetü'l-mādde dėrler meṣelā ḳırḳ günden tecāvüz ėden maraż (5) gibi eger mādde-i marażiyye bir ʿużvdan bir ʿużva müntaḳile ola yāḫūd buḥrān ile defʿaten (6) ḳatl ėde veya zebūl ile yaʿnī ḥarāret-i ġarīzīyeniñ taḥallülüdür tedrīcle helāk ėde (7) maraż-ı mühlik dėrler imdi şol abdāne ki buḥrān gele ve yāḫūd gelmiş ola lāyıḳ degildir ki (8) bir ʿużvdan naḳl-ı mevādd ėdeyim deyü taḥrīk-i mevādd ḳılalar zīrā ol mevāddı ki beden (9) andan ʿāciz idi ve ʿużv-ı āḫer sālim idi anı daḫı mübtelā eylemege bāʿiṣ olur (10) meṣelā taḥrīk-i mevādd eylemek zamānı degil iken müshil vėrmek gibi ve enf ḳanatmaḳ gibi ve (11) derletmek gibi ve idrār-ı bevl ėtmek gibilerdir bu ḳażiyyeler terk olunmaḳ lāzımdır zīrā (12) buḥrān-ı kāmil bedeni tenḳıye ėder buḥrāndan ṣoñra ve buḥrān cānībinde cāyiz degildir anıñçün ki (13) fiʿl-i ṭabīʿat ile buḥrānda kifāyet vardır fiʿl-i ṭabīʿat ise fiʿl-i ṣınāʿatdan (14) evlādır zīrā kim bilir fiʿl-i ṣınāʿī żıdd-ı vāḳiʿ ola bu kerre fiʿl-i ṭabīʿī teşvīş vėrir (15) eger fiʿl-i ṣınāʿī fiʿl ṭabīʿīye muvāfiḳ daḫı olursa istifrāġda ifrāṭ olmuş olur (16) ammā bu terki ki istifrāġ envāʿındandır ve biz anı buḥrān-ı tamāmda nehiy eyledik buḥrān-ı (17) nāḳışda olursa cāyizdir ammā ol eşyā gerekdir ki ṭabīʿata muʿāvin ḥareket-i (18) buḥrāniyyeye muvāfiḳ ola ve muvāfaḳat-ı

ḥareketᶜ alāmātla bilinir anıñçündür ki bundan (19) evvel muḳadddeme-i basiṭ ėdip bu maḥalle münāsib Mūcez ṣāḥibiniñ lā-büdd fī yevmü'l-ḳıtāl

299a]

(1) min umūr-ı hāyile-i kālᶜicāc ve demesi buḥrānı muḥārebeye teşbīhde yevm-i ḳıtālda (2) mūḥiş ve ḳorḳunc emirler ve tozlar ḳalḳmaḳ ve naᶜralar urmaḳ ᶜasker-i maᶜlūmeyi inhizāma (3) bāᶜiş olduġu gibi şehir-i abdānda mādde ile ṭabīᶜat cengde iken nefes-iᶜaskere (4) muvāfıḳ olmayan umūr-ı hāyile inhizāma bāᶜiş olur dėmekdir ṭabīᶜat-ı mādde ile cengi eylesin (5) bu ḫisse muḫālife cevābımı vėrsin dėmekdir bu eceldendir buḥrān-ı tamda istifrāġ-ı maḳūleyi (6) cāyiz görmedikleri imdi ruᶜāf buḥrānıñ tėzidir mādde-i marażı bi'l-külliye defᵡ ėder (7) ve giderir ve baᶜde buḥrān ishālledir demden ġayr yübs iḫrāc ėder bu ikisinden (8) ṣoñra buḥrān ḳayᵓ iledir bu daḫı māddeniñ raḳīḳin ve ġalīẓin iḫrāc ėder nihāyet (9) miᶜdeye żarar ėder baᶜde olan idrār ile buḥrān olmaḳdır bunda daḫı māddeniñ (10) raḳīḳ ve ġalīẓi çıḳar nihāyetᶜaḳl çıḳar çoḳ çıḳmaz bunlardan ṣoñraᶜırḳ ile buḥrān (11) eylemekdir bunda māddeniñ raḳīḳi çıḳar ki müşāhede ḳābildir bu cümlesinden ṣoñra (12) çıbanlar çıḳmaḳ ile buḥrāndır bu nevᶜ cümleden dūndur gāh olur ki çıban olduġı (13) tevaḳḳuᶜ ėderiz ammā ḳuvvet-i żaᶜīfe ve mādde-i ġalīẓe olıcaḳ tamām tenḳıye ėdemez ve gāhᶜırḳ-ı (14) tevaḳḳuᶜ ėderiz ammā gerekdir ki mādde-i raḳīḳa ola eger mādde-i raḳīḳa olmayıp marīżde (15) dem ġālib olsa ol vaḳt tevaḳḳuᶜ olıcaḳ ruᶜāfdır vaḳt olur ḳayᵓ ve vaḳt olur (16) ishāl tevaḳḳuᶜ olunur mādde ḥesabınca ve aᶜżādını baᶜżeñ marażlarınıñᶜāmm olan (17) buḥrānlarından ġayrı ḫāliş olan buḥrānları daḫı vardır meṣelā emrāż-ı ṣadrda balġam (18) ile dem tükürmek gibi zīrā māddeniñ böyle olıcaḳ defᵡi ishāl olur göz aġrısında (19) çapaḳ gelmek gibi zīrā çapaḳ gelmek gözüñ buḥrānıdır gözyaşı daḫı böyledir meṣelā emrāż-ı

[299b]

(1) reᵓsiñ buḥrānı sümük ve ḳulaḳ kiri ve ġayrıdır yaᶜnī raḳabeden fevḳa dek çıḳan (2) çıban emrāż-ı reᵓsiñ buḥrānıdır yine teşbīh-i sābıḳa şürūᶜ ėdelim ḳaçan sulṭān-ı (3) ḥāmīᶜadū geldigin ṭuya ḥāżırlanır yaᶜnīᶜaskerin yoḳlar ve tekmīl-i esbāb (4) ġazāya muḳayyed olur ve ne vechle olursa olsun yaraġın güzel ėdip müteheyyiᵓ cenk (5) olur vaḳtā kiᶜadū gele muḳābele eylemek için ḳalᶜadan ḫurūc ėder ve ḥāżır olur (6) buḥrān

daḫı böyledir mādde-i nażc bulmaḳ esbāb-ı defʿ i ḥāżırlamaḳdır ve taḳṭīʿ-i ḫılṭ-ı lezc (7) ve taġlīẓ-i raḳīḳ ve terḳīḳ-i ġalīẓ ve teftīḥ-i mecārī eylemek sulṭān-ı ḥāmīniñ esbāb-ı defʿ i (8) tekmīl ve taḥmīl menzilesindedir böyle olsa ḳaçanki nefes ṭar olur ġaṣeyān dāʾim (9) olsa ve aġzı acı olup fem-i miʿ dede vecaʿ olup ṣafrā olsa suḳūṭ-ı nabż (10) ve ẓulmet-i ġışādan gözü gördügün siyāh görür ol vaḳt mādde ḳay ile ḫāric olur (11) ḫuṣūṣan beñzi daḫı ṣarı ola eger vücūdda aġırlık olup ḳulaġı çıñlayıp (12) gürüldese ṭabīʿ at-ı reʾse meşġūl olmanıñ ʿalāmetidir aʿ nī gözyaşı ve sümük (13) ile buḥrān ėder eger marīż gözü öñünde ḳızıl bulanık şimşek gibi nesneler görürse (14) ebḫire-i duḫāniyye teṣāʿ ud eylediginiñ ʿalāmetidir ve yüz ḳızıl olmaḳ ġalebe-i demdendir (15) bunuñ buḥrānı ruʿ āfladır ammā nabż temevvüc ėtmek ve deri nemnāk olmaḳ ruṭūbet (16) ʿalāmetidir bunuñ buḥrānı ʿaraḳ iledir ḫuṣūṣan bevl evvelki renginde olmayıp (17) boyanır ise yevm-i rābiʿ de buḥrān olur eger bevl ġalīẓ olursa yevm-i sābiʿ de (18) buḥrān olur eger maġṣ ve ṣiḳal-ı baṭn ve temeddüd ve şerāsīf vāḳiʿ ola ve iki kemikeriñ (19) ucları esfele meyl ėde ve ḳarāḳır ve nażc-ı baṭn ve vecaʿ-ı ẓahr ve inṣıbāġ biraz vāḳiʿ

[300a]

(1) ola ve yāḫūd mādde muḳarrer iken ʿadem-i ʿalāmāt ẓāhir ola delālet ėder ki mādde-i (2) iʿ lāya meyl eylemişdir böyle ki ola bunuñ buḥrānı ruʿ āfladır ishālle daḫı olur (3) eger bevl-i ebyaż ve maraż-ı ḥārr ise ve aḥṣā-ı taʿ affünden sālim ise yaʿ nī maġṣ ve ḳarāḳır (4) yoḳ ise buḥrān laṭīf olur eger meṣāne ṣaḳīl olup bevl ġalīẓ ise ve sāʾir (5) eyyāmdan çoḳ ise delālet ėder ki mādde-i cihet-i āḫere meyl eylemişdir meṣelā emʿ āya (6) meyl eyledigi gibi böyle olduḳda buḥrān idrār ile olur zīrā ʿaraḳ ile māddeniñ (7) raḳīḳi ḫāric ve ġalīẓ olanı mesāmmdan çıḳarmaz anıñçündür ki ʿaraḳ ile buḥrān tamām olmadıġı (8) ḳaçan mādde bir cānibe müteveccih olsa anıñ muḳābelesinden münḳaṭıʿ olur bunuñ miṣāli (9) bir ādemden ziyāde ʿaraḳ gelse bevli ḳalīl olduġudur ve maraż ve aʿ rāż gėce müştedd (10) olur sebebi gündüzde ḳavī meşġüledir ve gėcede muʿ aṭṭaledir bu sebebden gėcelerde (11) defʿ-i maraża meşġul olur ḳaçanki gündüz ola sāʾir aḥvāl işġāl ėder şol kimse ki (12) aña buḥrān gelir ola anıñ üzerine maraż ile aʿ rāż müştedd olur şol gėce ki (13) ḥummā nevbetinden evveldir öyle nevbet ki anda buḥrān gelir ve baʿ de buḥrān gėcesinde ṣoñraġı (14) gėcededir maraż-ı imrā ekṣer üzere eḫaff olur ve buḥrān-ı maḥmūd oldur ki nażc tāmm (15) olduḳdan ṣoñra ola ve

yevm-i maḥmūd ola ve eyyām-ı buḥrānda anı bildirmiş ola ve buḥrān (16) istifrāġla ola yaʿnī bir ʿużvdan bir ʿużva intiḳāl ile olmaya ve çıbanlar ile olmaya (17) ve istifrāġ mādde-i maraż cihet-i münāsebeden ola ve ḥasta müteḥammil ola yaʿnī ol (18) istifrāġ āsānlıḳ ile ola ve ve buḥrān rāḥat vermekle taʿḳīb ėde zīrā her gün için (19) yevm-i maḥmūd ve eyyām-ı buḥrāndan yevm-i inẕār vardır meṣelā rābiʿ ile sābiʿ ve tāsiʿ ile

[300b]

(1) ḥādī ʿaşer ve rābiʿ ʿaşer ile sābiʿ ʿaşer gibi ḳaçan nażc mādde-i rābiʿde vāḳiʿ olsa delālet (2) ėder ki buḥrān sābiʿde ola eger buḥrān inzārsız olursa maḥmūd olmaz zīrā mādde-i (3) nażc olmaġa delālet ėder ve ṭabīʿat defʿ-i māddeye ḳādir olmaz buḥrānıñ eyisi (4) oldur ki rābiʿ veya sābiʿ veya rābiʿ ʿaşer veya sābiʿ ʿaşer veya ḥādi ʿaşer veya ḫāmis (5) ʿaşer veya yevm ʿaşerinde ola ḳaçan aḫlāṭ maḥmūda olsa ʿalāmāt-ı nażc ẓāhir olur (6) yaʿnī ol marażda ʿalāmāt-ı nażc ẓāhir olur ve emīn olur her bār ki marażda ʿalāmāt-ı (7) hāʾile ẓāhir ola zevāl-ı ʿaḳl ve keṣret-i ıżṭırāb ve şiddet-i ḥarāret gibi ṭabīʿatıñ defʿ-i (8) maraż iştiġāline delālet ėder buḥrān aḳreb olduġuna dālldır lakin feraḥ ḳarīb (9) olduġunuñ ʿalāmetidir redī buḥrān oldur ki eyi buḥrāna muḳābil ola yaʿnī (10) nażcdan ṣoñra olmaḳ gibi Ebḳırāṭ ḥekīm buna sābıḳu'ṣ-sebīl tesmiye ėder yaʿnī yollar (11) sürücü dėmekdir bu maʿnā ẓāhir olduḳda ṭabīʿat ḳahırlanıp ve ṣabırsız ammā elbette (12) bu ḳażiyye nażcdan ṣoñra olur bunuñ emṣāli tedbīr-i ḳattāl müstaḥżar olmayıp ḳable'l-istiʿdād (13) muḥārebeye mübāşeret ėden sulṭān gibidir iḳtiżā ėder ki maġlūb ola imdi (14) ʿalāmāt-ı deriyye ve maḥmūda her marażda bilinmege ṭabīʿat-ı başīret üzere olmaḳ lāzımdır (15) böyle olsa ʿalāmāt-ı maḥmūda maraża iḫtimāliñ āsānlıġıdır ve ḳuvveti ve ṣebātı ve onuñ (16) leṭāfeti ve şehvet-i ṭaʿāmiyyeniñ beḳāsı ve ḫiffetidir ve yatıp ḳalḳması ve nevmi heyʾet-i (17) ṭabīʿiyye üzere olmaḳdır ve cemīʿ-i bedeniñ ḥarāreti mütesāvī olmaḳdır ve ḳuvvet-i nabż (18) ve intiẓāmıdır ve ẕihn-i ṣıḥḥat üzere olup muʿālecāt istifrāġatla fāʾidelenmekdir (19) bu meẕkūrāt-ı ʿalāmāt maḥmūda ve ceyyide olduġu anıñçündür ki ḳuvā-yı ḥayvāniyye ve ṭabīʿiyye

[301a]

(1) ve nefsāniyyeniñ ḳuvvetlerine ve efʿāliniñ selāmetine ve aʿżā-i reʾseniñ sālim olup (2) defʿ-i mażarrāt eyledigine delālet ėder zīrā ḳuvvet marażı tėzcek defʿ ėder eger

bunlar (3) bir ʿaks olursa ʿāḳıbet baṭīʾ üzere olur fe-emmā ʿalāmāt-ı redīye -i ḫālişe ki (4) biz naḳl eyledigimiziñ ʿaksīdir ve żıdd-ı ḳavīsidir ġāyetde olursa mevte ve helāka (5) delālet ėder eger ʿalāmāt-ı redīye ile maraż üzere ḳuvveti var ise ile ki ola (6) ḳatl ėder çoḳ vāḳiʿ olur ki ʿalāmāt-ı mühlike ẓāhir olmuş iken buḥrān ṣāliḥ (7) olur bu cihetle indifāʿ-ı mādde maraż sebebi ile marīż ṣıḥḥat bulur hemān lāzım (8) olan ḳuvvete iʿtimād ve iʿtibār ḳılmaḳdır çoḳ vāḳiʿ olur ki ʿalāmāt-ı redīye ve żaʿf-ı (9) ḳuvvet ile ṭabīʿat defʿinden meʾyūs olur bu taḳdīrce ḳıvāmı olur münḥezime müctemiʿ olur (10) ve ol ictimāʿla ḳuvvet ḥāṣıl olur ve ol vaḳt maraża ġālib olur ve maraża (11) ḳahr eyler gāhi ḥiddet-i ḥīninde ḫiffet ḥāṣıl olur bu maʿnā ṭabīʿat-ı muḥārebeyi (12) terk ėtdigiçindir zīrā müteber kesicidir böyle ki ola mevt taʿḳīb ėder ve ol (13) ḥīnde nabż sāḳıṭ olur miṣalen filan gün yevm-i buḥrāndır ve filan gün yevm-i buḥrān (14) degildir dėdikleriniñ neticesi istifrāġdır bunuñ ʿalemi müneccim ḳatındadır maʿlūm (15) ola ki ḳamere taġayyürāt muḳarrerdir ki cümleden ruṭūbāt ile müteġayyir olduġudur meṣelā (16) ḳameriñ nūrunuñ ziyādesiyle ruṭūbātıñ ziyādesine delīl budur ki evvelinden (17) nısfına dek enhār ve buḥārıñ ve bürkeleriñ ṣuları ziyāde olur ve nebātāt (18) ve fevākih ay aydınında tėz büyür bu maʿnā ḫıyār ve ḳarʿ ve ʿinde'l-evvel ḳısmında (19) ḳatı ẓāhirdir fe-emmā ḳameriñ devre nāmında ve şems ile ictimāʿında ve nūru münʿadim

[301b]

(1) olduḳda ruṭūbāt-ı nāḳışa olur ve şol vaḳt ḳamer-i bedr ola ruṭūbāt (2) ziyāde olur devre-i ḳameriñ nışfınıñ nısfı ki yedinci yevmīdir aña terbīʿ dėrler (3) taġayyür-i muḳarrerdir bu ol zamāndır ki ḳamer ile noḳṭa-ı ictimāʿıñ ortasında rubʿ-ı (4) devr ola ve istiḳbāl ki bedr olduġuncadır andan evvel olan yedi (5) yedi güne terbīʿ-i evvel dėrler ve baʿde olan yedi güne terbīʿ-i ṣānī dėrler imdi (6) şol taġayyür ki mādde-i marażda ola ki ruṭūbātdandır bu eyyāmda yaʿnī ictimāʿ ve istiḳbālde (7) ve iki terbīʿdedir buḥrāndır eger suʾāl olunursa bu dėdigiñ şol vaḳt ṣaḥīḥ (8) olur ki maraż aybaşında ola ki sābiʿi buḥrān ola biz ėderiz ki maraż ḥādiṯ (9) olduġu zamānda ḳameriñ müteḥarrik olduġu noḳṭa iʿtibār olunur zīrā ḳamer andan (10) ḥareket ėdip girir cūʿ edinceye dek dört mertebe taġayyür bulunur bu her bir marażda (11) muṭṭariddir gerek ayıñ evvelinde olsun ve gerek vasaṭında ve gerek āḫirinde olsun (12) bu taḳdīrce devrden murād ḳameriñ ḥareket ėtdigi noḳṭadan geri ol noḳṭaya (13)

ʿavdetidir maḳṣūd şems ile ictimāʿi degildir meṣelā ḳameriñ şems ile ictimāʿndan (14) ictimāʾ-i āḫire dek yigirmi ṭoḳuz gün ve yevmiñ ḫumsu ve südüs-i yevmdir bu ḫums ile (15) südüsüñ mecmūʿa ṣülüṣ-i yevmdir bu zamānda naḳṣ olunur zamān-ı ictimāʿ ve bu zamān-ı (16) ictimāʿı iki gün ve nıṣf-ı yevm ve ṣülüṣ-i yevmdir bi't-taḳrīb öyle buḥrān yigirmi yedinci (17) gün vāḳiʿ olur ki nıṣfı on üç gün ve rubʿ-ı yevmdir bunuñ buḥrānı on (18) dörtde vāḳiʿ olur ve bunuñ nıṣfı altı gün ve nıṣf-ı yevm ve rubʿ-ı yevmdir (19) böyle olıcaḳ buḥrān yedinci günde olur bu kelāmdan murād ictimāʿ ındandan evvelce

[302a]

(1) ve ḥīn-i ictimāʿ ve ictimāʿ ındandan soñraca olan zamānda bu ḳadar zamān iʿtibār olunmaz (2) zīrā teʾṣīri bu ḳadar ve hem ibtidā-i maraż marażıñ ẓuhūrudur ferāşe yatdıġı degildir (3) zīrā baʿżı kimesne ferāşe tėzcek düşmez bir miḳdār ayaġ üzere geçirir cümleden (4) ibtidā-i marażdan yevm-i sābiʿ terbīʿ-i evveldir ya muḳābeleniñ yevm-i sābiʿinde vāḳiʿ olur ki (5) terbiʿ-i ṣānīdir bu on ṭokuz gün ve ṣelāṣe-i erbāʿ ve ṣümün-i yevmdir ve ol yigirminci (6) gündür ki buḥrān anda vāḳiʿ olur ve her buḥrānıñ yevm-i inẕārı vardır ki anda (7) taġayyüre olur meṣelā yevm-i inẕār şol gündür ki anda edeni taġayyür ola ve anıñla (8) gelecek buḥrāna istidlāl oluna ve fi'l-cümle yevm-i inẕārda faṣl olmaz ḳāl ṣāḥib- (9) ü'l-mücez ve küll-i buḥrān fe lā-büdd-leh min yevm-i inẕār fe-yekūn yine taġayyüre ve leyse yevmin min- (10) e'l-āḫir fe-yecibu en yekūne hüve'n-nısf ve nıṣfı ẕalik ṣelaṣet-i eyyām ve rubʿı nıṣf ve ṣümün (11) fe-yekūnü'l-inẕār fī'r-rābiʿ imdi buḥrān için yevm-i inẕārdan lā-büddür ki anda (12) taġayyüre olur ve bir gün evveli degildir yevm-i inẕār olmaḳda yevm-i āḫirden öyleye (13) vācibdir yevm-i inẕār anıñ nısfı ola ve anıñ nısfı üç gün ve rubʿ-ı yevm ve nıṣf-ı (14) ṣümündür bu taḳdīrce inẕār-ı rabiʿde olur illā meger maraż-ı nevbet ṣāhibi olan ġıbb (15) gibi böyle ki ola buḥrān ve inẕār vāḳiʿ olmaz ekṣerden illā yevm-i nevbetde olur (16) ve buḥrān yevm-i ṣāliṣde veya yevm-i ḫāmisde olur buña bāʿiṣ olan ṭabīʿatıñ istiʿmālidir (17) ki ṭabīʿat-ı mādde sebebi ile münfaʿil olmaġla vāḳiʿ olur ve yāḫūd ṭabīʿatıñ teʾeḫḫürü (18) sebebi ile nażc tāmm bulmaḳ için yevm-i ḫāmisde buḥrān ėder eger nażc bulmaġa (19) teʾḫīr etmedin olursa yevm-i ṣāliṣde ėder ṣümme cuʿlara ṣülüṣ-i erābīʿ-i eḥad ʿaşer yevmen

[302b]

(1) ve ṣülüṣe esābīʿ ʿaşerin yevmen ḳaydı üç erbaʿa on iki gerek idi on bir ḳaldılar (2) ve üç yedi yigirmi bir gerek idi yigirmi ḳaldılar müneccimīn ḥesāb-ı istifrāġla yevm-i (3) faṣl ėderler mābaʿdından yaʿnī rābūʿuñ ve sābūʿuñ ekṣeri eḳall olsa nıṣf-ı (4) yevmden ol günü yevm-i kāmil iʿtibār eylemezler ve andan ṣoñra olan rābūʿuñ (5) evvelini mābaʿda olan yevmden iʿtibār ėtmezler belki yevm-i aḫīrden iʿtibār ėderler (6) bu kerre mābeynde müşterek bulunur ṣāḥib-i ḳānūnuñ ekṣer yevm-i faṣṣalvā o illā faṣṣalvā (7) dėdiginiñ maʿnāsı budur meṣelā rābūʿuñ ve sābūʿuñ kesrī ekṣer olsa nıṣf (8) yevmden evvel yevmi yevm-i kāmil iʿtibār ėderler andan ṣoñra olan rābūʿuñ (9) ve sābūʿuñ evvelini evvel günden ṣoñra iʿtibār ėderler öyle mābeynde yevm-i müşterek (10) bulunmaz faṣṣalvā dėdiginiñ maʿnāsı budur bu kerre rābūʿ-ı evveli ve rābūʿ-ı ṣānīyi (11) muṭṭaṣılın ḳıldılar ve rābūʿ-ı ṣāliṣ ve sābūʿunu münfaṣılın ḳıldılar meṣelā rābūʿ-ı (12) evvel evvelini marażıñ evvelini ḳıldılar ve āḫirini yevm-i rābiʿ ḳıldılar ve rābūʿ-ı ṣānīniñ (13) evvelini yevm-i rābiʿ ve āḫirini yevm-i sābiʿ ḳıldılar öyle yevm-i müşterek olur ammā rābiʿ-i (14) ṣāliṣ evvelini yevm-i ṣāminden ḳıldılar pes imdi her üsbūʿuñ yevm-i rābiʿ anıñ münẓiridir (15) ve yevm-i ḥādī ʿaşer rābiʿ müşterek münẓiridir zīrā yevm-i rābiʿ üsbūʿ-ı ṣānīdendir (16) ve yevm-i sābiʿ ʿaşer yevm-i ʿaşeriniñ inẓārıdır zīrā yevm-i sābiʿ ʿaşer yevm-i rābiʿdir yevm-i (17) rābiʿ ʿaşerinden ve yevm-i sābiʿ yevm-i sābiʿiñ münẓiridir ve emrāż-ı ḥārre-i muṭlaḳanı (18) buḥrān-ı yevm-i rābiʿ ʿaşerdedir zīrā elbetde ḥārr olanın buḥrānı yedincide olur (19) eger ḥiddet ḳalīl ise buḥrānı on yedide ve yigirmide ve yigirmi dörtdedir

[303a]

(1) şol marażlar ki ḥārre ile müzmine beyninde ola anların buḥrānı yigirmi yedide ve otuz (2) dörtde ve otuz yedide olur fe-emmā emrāż-ı müzmineniñ buḥrānı ḳırḳda ve altmışda (3) ve seksende ve yüz yigirmidedir eṭibbānıñ bunda bir ḥükmü vardır ḳırḳdan ṣoñra (4) yigirmi buḥrānı ziyāde eylediler zīrā rābūʿuñ ve sābūʿuñ ḳırḳdan ṣoñra ḥükmü żaʿīf (5) olur ve teʾṣīri ḳalīl olur ve bu müddetde ḥādde-i ġalīẓe olduġuçün bir ʿaded (6) ziyāde eylediler ki anda rābūʿ ve sābūʿ cemʿ ola ve bu taġayyürātdan taġayyür-i ẓāhir ziyāde (7) ėtdiler meṣelā baʿde illā ṣemānīn ḳırḳ ḳırḳ tezāyüd ḳıldılar zīrā emrāżıñ farṭ zamānı (8) için müteġayyir olmaz dėdiler birbirine ḳarīb olan müddetlerdir ki yigirmi yigirmidir (9) bunuñ neticesi emrāż-ı müzmineniñ

buḥrānlarınıñ evveli ḳırḳ ve emrāż-ı ḥāddeniñ (10) buḥrānlarınıñ evveli rābiʿdir ve eṭibbā dėmişlerdir ki yedi ayda belki yedi yılda gāh (11) olur ki on dört yılda ve yigirmi yılda buḥrān olur tafsil-i ḳavl (12) Ebḳırāṭ buḥrān ammā Ebḳırāṭ eydür ki ḳırḳ günden ṣoñra hīç bir gün buḥrāndan (13) ʿadd olunmaz meger altmışıncı ve sekseninci ve yüz yigirminci gün ola andan ötürü ki (14) yigirminci buḥrānlarıñ ḳuvveti yüz yigirmi güne degindir ammā nādir vāḳiʿ olur maʿlūm (15) ola ki baʿżı buḥrānlar dört günde olur ve baʿżı her yedi günde ve baʿżı her (16) yigirmi günde olur dört günde olan buḥrānıñ ḳuvveti yigirmi güne dekdir zīrā (17) yigirmiden ṣoñra żaʿīf olur ve yedinci günde vāḳiʿ olsa ḳuvveti ta ḳırḳ (18) güne dekdir ve ıssı ḥastalıklarıñ buḥrānı ekṣer ḥummāyānıñ günlerinde olur bu sebebdendir (19) ḥummā-ı ġıbbıñ buḥrānı yevm-i ḫāmis ʿaşerde veya yevm-i ṣāliṣ ʿaşerde olur ve çoḳ

[303b]

(1) ḥummeyātıñ dördü buḥrān günlerinin ʿadedi gibidir meṣelā ḥummā-ı ġıbbıñ yedi (2) günü muḥriḳanıñ yedi devri gibidir ve müzmin ʿilletleriñ ayı ve yılı ʿadedi ıssı (3) ʿilletleriñ günleri ʿadedi gibidir cümleden sevdāvī ve balġamī ḥummā-ı ribʿde yedi (4) ay ḥummā-ı ġıbbıñ yedi nevbeti gibidir ve şol günler ki ve ḳatı degil iken buḥrān gele aña (5) eyyāmü'l-vāḳiʿa fī'l-vasaṭ dėrler ekṣeriya ṣāliṣ ʿaşer ve tāsiʿ ve ḫāmis ve ṣalāṣīn (6) eyyāmlarındadır ammā rābiʿ ʿaşer buḥrān olıcaḳ iken ve vaḳtinde duta veya yevm-i ṣalāṣinde (7) ola ve yāḫūd yevm-i ḫāmisde veya yevm-i tāsiʿde ʿādetinden rücūʿ ėde ve buḫrān (8) yedinci gün ola veya on birinci gün ola eyyāmü'l-vāḳiʿa fī'l-vasaṭdan yevm-i (9) tāsiʿde ḳuvvetlidir baʿde ḫāmis ve ṣāliṣ ve ṣāliṣ ʿaşer żaʿīfdir ve buḥrān eyyāmınıñ (10) taʿyīni için bir cedvel vażʿ eyledik ve anda sürḫle yazılan eyi olan buḥrānlardır (11) ve ol günkü anda gāh buḥrān ola ve gāh olmaya aḫżar ile yazılmışdır ve ol günkü (12) redī ola buḥrān ya nāḳış ola siyāh ile yazılmışdır ve ol günkü buḥrān iʿtibār olunmaya ḫālīdir

[304a]

vasaṭ	vasaṭ		ḫāliṣ	
ḫaṭar nāḳış	ḫāliṣ	ḫaṭar nāḳış		ḫaṭar nāḳış

	ḫaṭar nāḳıṣ		ḫāliṣ	ḫaṭar nāḳīṣ
ḫaṭar nāḳıṣ		ḫaṭar nāḳıṣ	ḫaṭar nāḳıṣ	ḫāliṣ
ḫāliṣ		müşevveş ve siyāh	ḫāliṣ	siyāh ve müşevveş
lā-ḫayır	ḫāliṣ		lā-ḫayır	ḫāliṣ
lā-ḫayır	ḫāliṣ	lā-yābis	ḫāliṣ	lā-yābis
lā-yābis	ḫāliṣ	lā-yābis		ḫālis
lā-yüsʾel	lā-yüsʾel	lā-yüsʾel	niʾam lā	lā
lā	niʾam	niʾam		

olunur

(12) aṣl iḫtiyār ebḳırāṭ ḳulunca buḥrān ḳırḳ gündür yaʿnī ḳırḳ güne dek iʿtibār olunur (13) ve mā baʿde olan eyyāma ḳırḳ sekize varınca niʿam ve lāḳayd olduġun bilmeyen taġayyür ḳıyās (14) ėdip taġayyür olduġuna delālet ėder ol ḫānedeki işāret olunmuşdur ol (15) eyyām-ı buḥrān ḫāliṣdir laṭīf ve nāʿifdir aña ki vasaṭ işāret olunmuşdur beyn beyndir (16) aña ki miyāna işāret olunmuşdur gāh buḥrān olup ve gāh olduġudur (17) ve ilki nāḳıṣ ve ḫaṭar işāret olunmuşdur buḥrāndır ki pür-ḫaṭar ve ṣāfī żarardır (18) ve ḳıs ʿalā-haẕā şemdengīr ve beyānımız edviye ve ehviyeniñ keyfiyyet īcādı ve idḫārı (19) ve terkīb ve taʿcīn ve istiʿmāline maṣrūfdur **bāb-ı ḫāmis ʿaşer aḳrābādīn beyānındadır**

[304b]

(1) o cümleden biri tiryāḳātdır ki tevārīḫ-i Yūnāniyānda evvelki bu maʿcūnuñ ismini tiryāḳ (2) ile tesmiye eyledi ender vemā ḫiss-i ḳadīmdir baʿde ender vemā ḫiss-i s̱ānī baʿżı devā (3) aña ilḥāḳ ėdip tekmīl eyledi ve biñ yüz seksen yıl bu ḥāl üzere defʿ-i hümūm (4) için istiʿmāl ėderler idi ve ismine diryāḳ dėrler idi ṣoñra taʿrīb olunup (5)

tiryāḳ dėdiler baʿde sāʾir tiryāḳlardan müstaġnī oldular ve buna tiryāḳ-ı fārūḳ (6) dėrler ammā henüz ḳurṣ-ı efʿī dāḫil olmamış idi bir ḥakīmü'l-ʿıyāẕü billah taʿāla (7) cüẕām olup bir bīkār ayaġında oturup olmadan içirdiler bi-emrillah taʿāla (8) ḫalāṣ oldu gördüler ki ol bīkārda bir efʿī olmuş bu ḫāṣṣa anıñ laḥmında imiş (9) andan ṣoñra ittifāḳ ėdip efʿīniñ ḳaṭʿına tedārik ėdip laḥmından aḳrāṣ peydā (10) ėtdiler ve bu tiryāḳa dāḫil eylediler tafṣilin irāde ėden Ḥāci Pāşā'nıñ Şifā (11) nām ʿArabī muṭavvel kitābına mürācaʿat eylesin efṣaḥı diryāḳdır tiryāḳ ġalaṭ-ı meşhūrudur (12) **tiyāḳ-ı fārūḳ beyānındadır** bu tiryāḳıñ ismine tiryāḳ-ı ekber daḫı dėrler ḫāṣṣasına (13) nihāyet yoḳdur yılan ḳısmınıñ lesʿine ve cemīʿ zehir-nāk ḥayvānāt ṣokduġuna (14) fāʾide ėder ḫuṣūṣan ʿaḳreb ve delm ve bu dėdikleri büyük örümcege beñzer ḥayvān (15) ṣoḳduġuna ve kelbü'l-keleb ṭaladığına ve cemīʿ ḳātil-i semūmātıñ defʿine nāfiʿdir (16) bā-ḫuṣūṣ balġamī ve sevdāvī ʿilletlere fāʾide ėtmek şānındandır ḫāṣṣaten cüẕām (17) ve ṣarʿa ve fālic ve sekte ve raʿşeye ki balġamdan ola dāfiʿdir laḳve ve vesvās-ı (18) sevdāvīye nāfiʿdir ve ādemi bahādır ėder ve yürek oynamasına ki balġamdan (19) ve sevdādan ola fāʾide ėder ve ḏīḳu'n-nefes-i balġamīye ve buḥūḥtu'ṣ-ṣavt kişilere

[305a]

(1) ve balġamdan olan baş aġrılarına ve şaḳīḳaya ve balġam-ı devvāre ve burūdet-i cigerden olan (2) istisḳāya fāʾide ėder suʿāl ile dem-i buṣāḳ ėden kişiye ve ḳulunc-ı balġamiyye ve saḥc-ı emʿāya (3) ve ḳurūḥ-ı emʿāya nefʿi muḳarrerdir ʿale'l-ḫuṣūṣ sevdādan ve ṭuzlu balġamdan mütevellid olmuş (4) ola ve bögrekde ve ḳavuḳda olan aḥcārı taḳıyyet ėder kebediñ süddeleri teftīḥ (5) ḳılır ve maʿḳūd olan ḥayżı teftīḥ ėder ve baṭn-ı anada ölmüş oldu veledi (6) iḫrāc ėder eryāḥ-ı ġalīẕeyi fetḥ ėder ve kebedde ve ṭıḥālde olan infeḫayı (7) zāʾil ėder ve hayża ʿilletini nefā ėder ve namāzbūr ki ḥabbu'l-ḳarʿ ile meşhūrdur ādem-i (8) vecaʿı helāk ėder anı zāʾil ėder ve cūʿu'l-kelb ve ṭıḥālden olan yereḳāna fāʾide (9) ėder ve ḥummā-ı bārid ki balġamdan ola fāʾide ėder ve ḥarāret-i ġarīziyyeye ve rūḥa (10) meded vėrir her kimesnenin ki mizācı ten-dürüstlük üzeredir gāh bī-gāh fārūḳdan (11) istiʿmāl eyleye her ne nevʿ s̱emm olursa defʿ ėder ṭāʿūn-ı vebādan ve demden ve ṣafrādan (12) olan ʿilletleriñ ḫavfından emīn olur **terkīb-i fārūḳ** ḳurṣu'ṣ-ṣaḳīl ḳırḳ sekiz (13) miṣḳāl ve ḳurṣ-ı efāʿī ve ḳurṣ-ı enderḫūn ve dār-ı fülfül ve efyūn her birinden yigirmi (14) dört miṣḳāl verd-i aḥmer ve aṣlu's-sūsu'l-āsmāncūnī ve rubbu's-sūs ve beẕr-i şelcem- (15) ü'l-berri ve

işḳūrdiyūn ve dühn-i belesān eger dühn-i belesān bulunmazsa zeyt-i ʿatīḳ (16) daḫı olur bu fārūḳda ḳurṣ-ı efāʿī ve ḳurṣ-ı eşḳīl abzerḫūn beyān olunmuşdur (17) anıñ keyfiyyet terkībi ve ṭarīḳi aḳrāṣ beyānına ḥaṣr olunan bābdan görüle ve bu fārūḳuñ (18) altmış yıla varınca ḥakī vardır ve ve dārçīnı ve ġārīḳūn her birinden on iki (19) miṣḳāl mürr-i ṣāfī ve ḳusṭ ve zaʿferān selīḫa ve sünbül-i Hindī ve adḫīr-ı mekkī

[305b]

(1) ve kendir-i ṣāfī ve fülfül-i esved ve fülfül-i ebyaż ve müşk-ṭarāmşīġ ve ferāsiyūn ve rāvend-i (2) ṣīnī ve usṭuḫūdūs ve faṭrāsāliyūn ve fūdenec ve ṣamġu'l-buṭm ve zencebīl ve benṭāfīlūn (3) her birinden altışar miṣḳāl kemāfīṭūs ve caʿde ve meyʿa-ı sāʾile ve ḥamāmā ve sünbül-i (4) Rūmī ve ṭīn-i maḫtūm ve eftīmūn ve beẕr-i kemāderyūs ve muhraḳu's-sādec ve ḳalḳadīs-i (5) muḥraḳ ve aṣl-ı cenṭiyānā ve vecc ve anīsūn ve uṣāretü'l-liḥyetü't-teys ve ḥabb-ı belesān (6) ve ṣamġ-ı ʿArabī ve ḳardemānā ve beẕr-i rāziyānec ve aḳāḳıyā ve sīsāliyūs ve ḥurf-ı bābilī (7) ve heyūfārīḳūn ve füvve ve nānḫāh ve beẕr-i kerefes her birinden dörder miṣḳāl (8) sekbīnec ve cündbīdester ve aṣl-ı zerāvend-i ṭavīl ve beẕr-i cezer-i berrī ve ḳafru'l-yehūd (9) ve cāvşīr ve ḳanṭariyūnü'd-daḳīḳ ve ḳınna ve şeḳḳ her birinden ikişer miṣḳāl bu cümleye eczāyı (10) cemʿ ėdip ṣamġ ḳısmı olanları ve ʿuṣāre derbleri ki ezilmek ḳābil o dörd yüz (11) elli direm seng nebīz-ı ʿatīḳ ve yāḫūd müẕelleẕ içinde ẕevb ėdeler ve ṣāyir yābis (12) olan edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip eleyip ḥāżır ėdeler cümle eczānıñ üç vezni (13) ḳadar ʿasel ile ṣamġ ezilen ḫamīri ʿaseliñ keffi alındıḳdan ṣoñra bir yerde muḥkem (14) ġaly ėdeler bir mertebede ki ḳıvāma gele baʿde indirip ʿasel bārid olduḳdan (15) ṣoñra eczāʾ-i medḳūḳu daḫı ilḥāḳ ėdip yoġuralar ve ol ḥīnde dühn-i (16) belesān ile muḥkem alışdıralar ve bir gün bir gėce ḥālī üzere ḳoyup baʿde bir (17) üsrüb ve yāḫūd zücācdan ẕarf içine vażʿ ėdip ol ẕarfı cev içine defn (18) ėdeler ammā ẕarf aġzında bir miḳdār nefes alacaḳ ṣaḳb ėdeler ve ol ḫālle (19) on iki aya dek ṭurduḳdan ṣoñra istiʿmāl ėdeler eger żarūret olursa (20) altı aydan ṣoñra daḫı istiʿmāl eylemek cāyizdir **nevʿ āḫer tiryāḳ-ı erbaʿadan**

[306a]

(1) bunuñ ḫāṣṣası miʿdede ve emʿāda olan eryāḥ-ı ġalīẓeyi ve kebedde ve ṭıḥālde (2) olan vecaʿı defʿ eylemekdir ve ṣarʿa ve ḥafaḳān için ve defʿ-i sümūmāt için nefʿi

ziyādedir (3) ḫuṣūṣan ẕevāt-ı sümūm ve ʿilel-i balġamiyye defʿinde bu tiryāḳda ḳudret ziyādedir bi-mar- (4) allah taʿāla terkībi budur cenṭiyānā ve ḥabbu'l-ġār ve zerāvend-i ṭavīl ve mürr-i ṣāfī bunları (5) mütesāvī ėdip daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra eleyip keffi alınmış ʿasel ile yoġuralar (6) şerbeti berddir hemden bir miṣḳāl varıncadır iki seneden ṣoñra ʿameli münḳaṭıʿ olur (7) **nevʿ-i āḫer tiryāḳü'ṭ-ṭīnü'l-maḫtūm** maʿnāsı bu tiryāḳıñ sümūm-ı ḳātile içmiş veya ekl (8) ėtmiş kimesneler ḥaḳḳında nefʿi ʿaẓīmdir ḫuṣūṣan ebdān-ı nāsı ʿaḳreb ve ṣuʿbān ve sāʾir (9) ḥaşerāt ledġ ėtmiş ola terkībi budur ṭīn-i maḫtūm ve ḥabbu'l-ġār mekke ikişer direm seng (10) ceyrān māyesi sekiz direm centiyānā ve zerāvend-i müdaḥrec ve beẕr-i seẕāb ve varaḳu'l-ġār (11) mekke birer direm daḳḳ ve saḥḳ olunup elendikden ṣoñra üç vezni ḳadar ḳıvāma gelmiş (12) ʿasel ile yoġurup lāzım olduḳda fūl miḳdārı istiʿmāl oluna **nevʿ-i āḫer tiryāḳ** (13) **u'l-ṭīn** bu bir tiryāḳdır ki ḥekīm Cürcānī semm içirdikleri ādeme bundan nāfiʿ şeyʾ (14) olmaz ve bu tiryāḳdan istiʿmāl eylese tenḳıye tāmm müyesser olmaz dėmişdir terkībi budur (15) ṭīn-i maḫtūm ve ḥabbu'l-ġār ikisin berāber cemʿ ėdip muḥkem daḳḳ olunduḳdan ṣoñra (16) ve üç bölükde eczānıñ bir bölügü ḳadar semen-i baḳar ile alışdırıp baʿde miḳdār-ı maʿlūm (17) öyle ki üç eczā ṣiḳalidir ʿasel ḳıvāma getirip yoġuralar ve ḳable'ṭ-ṭaʿām mesmūma (18) fūl ḳadar her gün istiʿmāl ėtdireler **nevʿ-i āḫer tiryāḳ-ı yābisdir** ki cemīʿ-i ḥayvānāt (19) ledġına nāfiʿdir terkībi budur fülfül bir direm dār-ı fülfül beş direm suʿd iki direm

[306b]

(1) zerāvend-i ṭavīl ve aṣl-ı cezer mekke birer direm daḳḳ ėdip eledikden ṣoñra ve (2) varaḳ-ı ḫarnūb māʾ ile ışladıp ḳırḳ güne dek güneşe vażʿ oluna her kerre (3) tenşīf ola yine māʾ-i meẕkūr ile isḳā oluna bu ḥāl üzere ki kemāl bula baʿde (4) saḥḳ ėdip ṣamġla taʿcīn ėdip bunduḳalar ėdeler iḳtiżā eyledikçe birer dāne (5) bunduḳa istiʿmāl ėdeler ʿaceb sırru'llahdır bundan ṣoñra bir ḳaç nevʿ tiryāḳ daḫı (6) beyān ėdelim ki semūmāt-ı ḳātile defʿinde her biri kimyā-yı ekber veya ḳuvvet-i ezherdir (7) o cümleden biri **tiryāḳu'l-bābūsdür** ve terkībi budur ḥabbu'l-ġār on direm sünbül-i (8) Hindī dört direm cenṭiyānā beş direm ʿurūḳ-ı aṣl-ı egir ve ʿurūḳ-ı aṣl-ı (9) kerefes ve ʿurūḳ-ı aṣl-ı saʿterü'l-berrī ve kuşūr-ı aṣl-ı rummān ve kuşūr-ı aṣlu'r-rāziyānec (10) ve aṣlu's-sūsu'l-āsmāncūnī ve zerāvend-i ṭavīl bu cümlesi üçer direm dār-ı ṣīnī (11) ve selīḫa ve ḳaranfil ve ḳāḳūle ve ḳardemānā ve zencebīl ve mevīzec ve maṣṭakī ve zaʿferān (12)

mekke ikişer direm daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra keffi alınmış ʿasel ile maʿcūn ėdip maḥallinde (13) nıṣf dirhemini māʾ ile ẕevb ola ve isḳā ėdeler münāfine nihāyet yoḳdur **nevʿ-i āḫer** (14) **tiryāḳ-ı mers-i kebīrdir** cemīʿ-i sümūma nāfiʿdir bu bir tiryāḳdır ki vaṣfında (15) ʿuḳūd-ı ḳāṣıradır terkībi budur cenṭiyānā ve ḥabbu'l-ġār ve asārūn ve şāhiṣferem (16) ve bādrencbūye mekke onar direm seng ʿūd-ı Hindī ve ḥabbu'ṣ-ṣandal ve lüʾlüʾ-i ġayr-ı (17) meṣḳūb ve sünbül-i Hindī ve behmen ve mercān ve ḳusṭ ve meyʿa-ı ṣāʾile ve lāden ve kündür (18) ve ḳırfe ve sādec ve ḳaranfil ve terencebīl mekke altışar direm seng aṣlu's-saʿter ve aṣl- (19) u's-sūs mekke dörder direm seng aṣlu'l-fāṣīrā beş direm seng keẕalik ʿasel ile

[307a]

(1) maʿcūn ola şerbeti bir diremden eḳalldir **nevʿ-i āḫer tiryāḳ-ı esīrsāliyūsu'l-müsemmā bi-müsebbib-** (2) **i'l-ḥayvān** bir ġarīb terkībdir insānı güzellendirir ve levni ṣāfī ėder terkībi budur (3) cevz-i Hindī üç yüz direm seng fıstıḳ ṣelāṣīn direm seng dār-ı ṣīnī ve ḳāḳūle (4) mekke yetmiş beşer direm seng ḳaranfil ve sādec ve zencebīl ve maṣṭakī ve muḳl-ı ezraḳ ve (5) kehrübā ve zaʿferān ve meyʿa-ı sāʾile ve kendir mekke on ikişer direm seng ḥıltīt yigirmi (6) dört direm seng ferāsiyūn ve caʿde ve üşne mekke on ikişer direm seng cümleyi (7) ʿādet üzere daḳḳ ėdip ve menhel oluna ʿasel ile maʿcūn ėdeler bu tiryāḳıñ sümūm-ı (8) ḳātile defʿinde ḳudreti māʾu'l-ḥayvān meṣābesindedir **nevʿ-i āḫer tiryāḳdır ve hālūniş** (9) **ḥekīmdir** bu tiryāḳdır ki dünya ve māfīhāda mālik olan bir nesne daḫı ṭaleb (10) eylesin her ne ḳadar emrāż-ı cüẕām ve beraṣ ve behaḳ ve balġam-ı māliḥ ve bunlarıñ emṣāli (11) emrāż-ı mühmele ve müzmine-i ḫabiṣe olursa insānıñ bedeninden bi-ḳudretu'llah taʿāla (12) ʿırḳ eylese iḫrāc ėder terkībi budur ḳurṣ-ı efʿī ve ḳaranfil ve sādec ve zencebīl (13) ve levz-i bevvā ve ḳāḳūle ve fāṣīrā ve cenṭiyānā mekke beşer direm seng beẕr-i kerefes ve beẕr-i (14) cezer ve fülfül-i esved ve dār-ı fülfül ve ḥabbu'l-ġār mekke üçer direm seng zaʿferān (15) ve nānḫāh mekke ikişer direm seng ḳardemānā dört direm seng cümleyi saḥḳdan (16) ṣoñra kifāyet miḳdārı ʿasel ile maʿcūn ėdip üç gün bir zücāc ẓarfında (17) alıḳoya baʿde efyūn ve lāden ve zaʿferān mekke üçer direm seng meyʿa ile üç (18) direm seng kendir altı direm seng bunlar daḫı tekrār saḥḳ olunup bir miṣḳāl miḳdārı (19) ḥımār māyesinden bu mesḥūḳa muḥkem ḫalṭ ėderler bu kerre ol ṣırça ẓarfda ḥıfẓ olunan

[307b]

(1) maʿcūna daḫı żamm ve ilḥāḳ eyleye ve cev içinde fārūḳ ve sāʾir maʿācīn ḥıfẓ ėder (2) gibi ḥıfẓ eyleyeler nefʿine ḥadd ve ġāyet yoḳdur buña mālik olan zamānında ʿisa (3) dem ḫavārıḳ-ı ʿāde iẓhārına ḳādir olunur **bāb-ı sādis ʿaşer mejdīṭūs ve anıñ** (4) **emṣāliniñ keyfiyyet terkībleri beyānındadır** bu terkib müʾellifiniñ ismi ile ve meşhūr (5) olmuşdur keẕalik tiryāḳ-ı fārūḳda olan ḫavāṣṣdan bunda daḫı nevʿan muḳarrerdir (6) ḫuṣūṣan sümūm-ı ḳātile ve emrāż-ı bāride-i balġamiyye defʿinde iʿāneti ziyādedir fārūḳdan (7) evvel Enderūmāḫus zamānına gelince bunu istiʿmāl ėderlerdi ṣoñra ol ḥekīm (8) kim efʿī iżāfe eylemekle terkīb-i ġayrī oldu ammā mejdīṭūs ṭabīʿatı ḥārr ve yābisdir (9) süded-i kebed ve evrām-ı cāsiyye ve ruṭūbāt-ı baṭniyye ve ṣudūriyye için nāfiʿdir ḫuṣūṣan (10) demi aʿżā-i dāḫiliyyeye seyelān ėdip müteʿaffin oluna ol ʿufūneti defʿ şānındandır (11) ve iḫtilāf-ı nefḫ vecaʿ-ı miʿde ve emʿā-ı diḳāḳda olan riyāḥ-ı ġalīẓeyi sāʾireyi (12) terkībinden ziyāde defʿ ḳılması ḳarīb-i ḥikmetdir cümle ḫavāṣṣından biri şehvet-i cimāʿ ı (13) taḥrīk ėdip ve taḥsīn-i levn ve iştihā-ı ṭaʿām vėrmesidir ve meṣānede olan (14) ḥaṣātı teftīt ėdip buṭūn-ı ümmehātda ḥıfẓ eyledigidir ve gözün nūrunu ziyāde (15) ėdip başara ḥiddet vėrip defʿ-i sümūm ḳılmasıdır fī zamānına bu ḫāṣṣalar yoḳdur (16) zīrā terkīb-i ḳāmil degildir bunu terkīb ėdip ṣatmaḳ dilesek bir dirhemi beş aḳçeye (17) olmaz hālbuki zamānımızda mejdīṭūsuñ üç dirhemi bir aḳçeye fürūḫt olunur (18) ve fīh nükte imdi terkīb eṣaḥḥ budur ki ẕikr olunur meṣelā mürr ve zaʿferān (19) ve ġārīḳūn ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve ʿılku'l-buṭm ve keṣīrā mekke on direm seng

[308a]

(1) sünbül ve kündür ve cevz-i ebyaż ve ʿidān-ı belesān ve ustuḫūṭūs ve adḫīr ve ḳusṭ (2) sīsāliyūs ve ḳınna ve şeḳḳ ve rātīnec ve dār-ı fülfül ve ʿuṣāre-i heyūfīṭidās (3) cündbīdester ve cāvşīr ve sādec-i Hindī ve meyʿa mekke sekiz direm seng selīḫa (4) ve fülfül-i ebyaż ve esved ve sūrincān ve caʿde ve ṣūm-i berrī ve dūḳū iklīlü'l-melik (5) ve ḫanṭiyānā ve dühn-i beleṣān ve ḥabb-ı belesān ve ḳurṣ-ı ferfiyūn ve muḳl-ı ezraḳ mekke yedişer (6) direm seng seẕāb iki direm seng ve beẕr-i seẕāb üç direm seng sünbül-i Rūmī (7) ve maṣṭakī ve ṣamġ-ı ʿArabī ve fuṭrsāliyūs ve ḳardemānā ve efyūn ve beẕr-i rāziyānec ve verd-i (8) aḥmer ve müşṭerāmişīġ mekke beşer direm seng anīsūn ve vecc ve fū ve mū ve sekbīnec ve asārūn (9) mekke üçer direm seng akāḳiyā

ve saḳanḳūr ve heyūfārīḳūn mekke dörder buçuḳ direm (10) seng bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ẕevb-i ḳābil olan ṣamūġ ḳısmın ya ṣarāb (11) veya ḫall ve yāḫūd müṣelleṣ içinde ẕevb daḫı vezni ḳadar ʿasel ḳıvāma getirip (12) bu cümleyi bir yerde yoġurup bir ṣırça ḳavanoz ile altı ay cev içinde ḥıfẓ (13) ėdip baʿde iḳtiżā eyledikde bir miṣḳāl istiʿmāl ėdeler **bir nevʿ müjdaḫı** ḥükemā-ı (14) Efrenc ittifāḳ ėdip berde ve baḥrda ʿamel ėdip anıñla fevāʾid-i keṣīreye zāʾil (15) olmuşlardır ḫaḳḳā bu terkīb kemyābdır naẓīrı bulunmaz faḳīr teberrüken kitāba dāḫil eyledim (16) fārūḳda ve müjde olan ḫavāṣṣından ġayrı taḳviyeti ve ṭaʿāma iştihā vėrip (17) emrāż-ı balġamiyye ve sevdāviyye izālesinde ḥayli nefʿi vardır laṭīf terkībdir ve müteferriḥdir (18) dünyada bunu istiʿmāl ėden şaḫṣıñ öldügüne taʿaccüb ėderdim deyü Cālīnūs (19) tefāḫur eylemişdir terkībi budur kemāfīṭūs ve kemāderyūs ve işḳūrdiyūn ve varaḳ-ı

[308b]

(1) nārenc ve cenṭiyānā ve zerāvend-i ṭavīl ve zerāvend-i müdaḥrec ve keṣīrā ve behmen-i aḥmer ve ḥabb- (2) u'l-ġār ve mürr-i ṣāfī ve ḳusṭ ve fū ve mū ve veḳūd ve ḥabb-ı belesān ve maḥleb ve dār-ı ṣīnī (3) ve zencebīl ve vecc ve dār-ı fülfül ve fülfül-i ebyaż ve nārdīn ve efyūn ve sūrincān (4) ve būzīdān ve ṣamġ-ı ʿArabī ve sünbül ve ʿāḳırḳarhā ve aṣl-ı keber mekke yigirmişer direm seng (5) zaʿferān ve zürünbād ve kebābā ve zerneb ve derūnec-i ʿaḳrebī emṣāl hem ferfiyūn otuz (6) direm seng meyʿa-ı sāʾile ve muḳl-ı ezraḳ ve ḳınna ve şeḳḳ ve zerdeçūp ve süsen-i aḥmer (7) ve süsen-i ebyaż ve behmen-i ebyaż ve ṭīn-i Ermenī ve ṭīn-i maḫtūm ve ʿūdu'ṣ-ṣalīb (8) ve lisān-ı ʿuṣfūr ve ḳāḳūle ve ḫavlencān ve cevz-i Hindī ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve ḳaranfil (9) ve selīḫa ve maṣṭakī ve ḳardemānā mekke yigirmişer direm seng verd-i aḥmer ve cevz-i bevvā (10) besbāse ve rāvend-i ṣīnī ve suʿd ve ṣandal-ı ebyaż ve ḳaṣabu'z-zarīre ve müşḳ-ṭarāmişīġ (11) ve asārūn ve cedvār-ı Hindī mekke otuz altışar direm seng caʿde ve ḥamāmā ve (12) sīsāliyūs ve şeyṭarec ve deve māyesi ve dimāġ-ı dīk ve dimāġ-ı ʿuṣfūr mekke (13) yigirmişer direm seng şaḳāḳul ve saḳanḳūr ve aġaç ḳavunu ḳışrı mekke ḳırḳ direm seng (14) ʿasel-i belādur ve beẕr-i heyūfārīḳūn ve ġārīḳūn ve dühn-i belesān ve ʿılku'l-buṭm (15) ve adḫīr ve iblīs ẓufru ve iklīlü'l-melik mekke yigirmişer direm seng aḳāḳiyā ve ḥacerü'l-yehūd (16) mekke altı direm seng fūdenec ve ḳalb-ı bunduḳ mekke ḳırḳ direm seng varaḳ-ı felencmüşk (17) ve varaḳ-ı bāderencbūya ve beẕr-i benc ve fuṭrasāliyūs ve beẕr-i kürrāṣ ve beẕr-i efsentīn ve (18) beẕr-i circīr ve

beẕr-i kerefes ve beẕr-i rāziyāne ve beẕr-i kişnīz ve beẕr-i ışırġān (19) ve beẕr-i yılġun ve beẕr-i ḥarmel ve beẕr-i helyūn ve beẕr-i naḥve ve beẕr-i maʿdanūs ve anīsūn

[309a]

(1) beẕr-i şebiṣ ve ḥumer ot beẕri ve cülnār ve tūt-ı ebyaż ve aḫmer ve beẕr-i reyḥān mekke (2) on altı direm seng çam saḳızı otuz altı direm seng çūpçīnī ve ṣub ṣubırīna (3) ve anduz mekke yüz direm seng misk üʿanber mekke iki direm seng nebīẕ-i aḥmer-i ʿatīḳ altı yüz (4) direm seng māʾ-i bābūnec ve māʾ-i şemr ve māʾ-i lisān-ı ṣevr ve māʾ-i verd mekke yüz direm seng (5) bāderencbūya biñ direm seng ʿasel cümleniñ üç vezni ḳadar ṣamūġ ve miyāh ve ḫamri (6) bir yere cemʿ ėdip ẕevbi ḳābil olanı ẕevb ėdip baʿde ʿaseliñ kefīn alıp ḳıvāma (7) getirip cümle miyāhı ʿasele dāḫil ėdip ḳıvām bulunca ġaly ėdip baʿde bir miḳdār (8) tebrīd oluna andan eczāyı dāḫil ėdip muḥkem yoġuralar ʿaceb terkībdir eḳālīm-i sebʿada (9) naẕīrı maʿdūmlardandır şimden geri beyānımız maʿācīn baḥṣine maṣḥardır egerçi fārūḳ (10) ve meṣer daḫı maʿcūndur nihāyet isimleri muḫtelifdir **bāb-ı sābiʿ ʿaşer maʿācīn beyānındadır** (11) o cümleden meşhūr olanı ve beyne'l-ḫalḳ istiʿmāl olunanı devā-yı miskdir ve ol (12) daḫı birinci envāʿdır **nevʿ-i evvel** devā-yı misk-i ḥulvdur bunuñ ḫāṣṣası żaʿf (13) devā ve emrāż-ı sevdāviyye içindir ve ṭoġurmaḳdan az çeken ḫātūnlara ve rīḥden (14) mużṭarr olan ṣıbyāna nāfiʿdir terkībi budur dürr-i nā-süfte ve kehrübā ve büssed ve ibrīsem-i (15) muḳarrıż ve zürünbād ve derūnec-i ʿaḳrebī mekke bir miṣḳāl behmen-i sürḫ ve sefīd ve sünbül-i (16) Hindī ve ḳāḳūle ve ḳaranfil ve sādec-i Hindī ve eşne mekke bir direm seng cündbīdester [17] nīm direm seng dār-ı fülfül ve zencebīl mekke buçuk direm seng misk-i ḫāliṣ yigirmi direm seng (18) aḥcār ḳısmını ṣalāye üzerinde yaġ gibi olınca saḥḳ ėdip baʿde eczāyı daḳḳ (19) ėdip ve müntehil olunup cümleniñ üç aġrınca ʿaselni ile maʿcūn ėdeler şerbeti

[309b]

(1) bir miṣḳāldir ve ḳuvveti üç yıldan ṣoñra żaʿīf olur **nevʿ-i diger** ve devā-yı misk-i (2) ḥulv zürünbād ve derūnec mekke bir direm seng dürr-i nā-süfte ve kehrübā ve mercān (3) kökü ve ibrīsem-i munḳarıż mekke bir buçuḳ direm seng behmeneyn ve sādec-i Hindī ve sünbül (4) ve ḳāḳūle ve ḳaranfil ve eşne ve cündbīdester mekke dörder direm seng zencebīl (5) ve dār-ı fülfül mekke buçuḳ direm seng misk bir direm tedbīri

sebaḳ ėden vech üzere- (6) dir ve şerbeti bir dirhemden bir miṣḳāle dekdir **devā-yı misk-i mürr** ġāyetle mübārek nüsḫadır (7) ḥafaḳān ve verem-i ḥalḳ ve ruṭūbet-i miʿde ve ḍīḳu'n-nefes için nāfiʿdir terkībi (8) budur sünbül ve mürr-i ṣāfī ve misk ve sādec-i Hindī mekke iki direm seng zaʿferān (9) ve nānḫāh ve beẕr-i kerefes mekke dört direm seng ṣabır-ı isḳuṭararī ve efsentīn (10) mekke sekiz direm seng rāvend-i ṣīnī altı direm fā-zehir iki miṣḳāl ʿanber bir direm (11) mürrden ġayrı eczāyı daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra üç eczāca ʿasel-i muṣaffā ile maʿcūn (12) ėdeler baʿde mürrü saḥḳ ėdip bu maʿcūnuñ ʿamil eylemişler idi yoġuralar şerbeti (13) bir dirheme dekdir ve bu terkībiñ ḳuvveti üç yıla varıncadır pes **el-müferriḥāt müferriḥ-i** (14) **mesīḥī** bunuñ fāʾidesi bī-nihāyedir cümleden ḳalbe ve cigere ve dimāġa ḳuvvet vėrir (15) ve şehvet-i ṭaʿāmiyyeyi ḳavī ėder ve menī ziyāde ėder ve fi'l-cümle bāha için nefʿi (16) ʿaẓīmdir ve iştihā-ı ṭaʿām vėrip ḳuvvet-i hāżımayı ḳavī ėder terkībi budur ḳırfe (17) ve lisān-ı ṣevr ve bādrencbūye ve verd-i aḥmer mekke beş direm seng sünbül-i Hindī (18) ve eşne ve behmeneyn mekke dört direm seng ḥavlencān ve ḳaranfil ve cevz-i bevvā ve ḳāḳūle-i (19) kebīr ve ḳāḳūle-i ṣaġīr ve beẕr-i ferencmüşk ve varaḳ-ı ḳaranfil ve zaʿferān ve maṣṭakī ve

[310a]

(1) ḳışr-ı turunc ve lisān-ı ʿuṣfūr ve besbāse mekke üç direm senge sādec-i Hindī ve ʿanber-i (2) eşheb ve mervārīd-i nā-süfte ve kehrübā ve büssed mekke iki direm seng kebābe altı direm (3) seng zencebīl ve dār-ı fülfül mekke bir direm seng suʿd-ı Hindī bir buçuḳ direm (4) seng ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb onar direm seng misk bir direm seng ẕeheb ve fıḍḍa (5) evrāḳı mekke bir miṣḳāl beẕr-i ḫaşḫāş on direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (6) ve aḥcārı ṣalābetde ẕevb ėtdikden ṣoñra bir yere mecmūʿan ḫalṭ ėdip elli (7) direm seng sükker-i nebāt saḥḳ ėdip cümlenin iki vezin ḳadar ʿasel ḳıvāma getirip (8) maʿcūn ėdeler şürbü iki diremden iki miṣḳāle dekdir **nevʿ-i diger** bir laṭīf müferriḥlik (9) mesīḥī bunu Ḫoca Reşīd'den naḳl ėder mülüke maḫṣūṣdur hem muḳavvī ve hem müferriḥdir (10) sebaḳ ėden müferriḥde olan ḫavāṣṣ müʾebbede olduġundan bu māʿdānıñ şeṭāreti (11) ve tefrīḥi ġālibdir terkībi bir yüz miṣāldir laʿl ve yāḳūt ve mervārīd-i nā-süfte ve kehrübā (12) ve büssed ve zaʿferān mekke beş miṣḳāl ve derūnec ve behmeneyn ve eşne ve ʿanber ü misk (13) ve varaḳ-ı ẕeheb ve fıḍḍa mekke iki direm seng lisān-ı ṣevr ve māʾ-i tuffāḥ miski veya emīr- (14) bārıs ve māʾ-i verd

mekke altı direm seng māʾ-i beng ki bell olunup ve elenmiş ola (15) ḥavlencān ḳırḳ direm seng sükker-i nebāt yigirmi direm seng cümle aḥcārı ḳāʿide (16) üzere ẕevb ėtdikden ṣoñra cümlenin üç vezni ḳadar ʿaseliñ kefīn alıp (17) baʿde miyāh-ı meẕkūreyi ʿasele vėrip ḳıvāma gelince ġaly ėdip baʿde mesḥūḳ-ı (18) eczāyı vėrip maʿcūn olduḳdan ṣoñra ẕeheb ve fıḍḍa evrāḳları ile alışdıralar (19) şerbeti bir miṣḳāldir ammā ʿaceb yādigār-ı müferriḥdir **nevʿ-i berāy-ı āṣafī** bu ṭarfe müferriḥdir

[310b]

(1) āṣafī Şeyḫ reʾsdir ki Sulṭān Mesʿūd için ʿamel eylemişdir ḥafaḳān ve vesvās (2) ve żaʿf-ı dil ve ciger ve bögrek için ġāyetle nāʿifdir cümleden dimāġa ḳuvvet vėrip (3) levni laṭīf ḳıldıġından māʿdā-ı inşāṭ tamām iʿṭā ėder ve sevdāvī eryāḥı (4) fetḥ ėdip ḳalbe ḳuvvet vėrir ve māliḫūlyānıñ envāʿına nāfiʿdir bundan birḳaç (5) miṣḳāl ėden kimesne ol ḫāṭıralardan emīn olur terkībi budur yāḳūt-ı sürḫ iki (6) miṣḳāl yāḳūt-ı zer ve dört miṣḳāl yāḳūt-ı kebūd ve yāḳūt-ı sefīd mekke dört (7) miṣḳāl laʿl ve fīrūzec mekke üç miṣḳāl zümrüd bir buçuḳ miṣḳāl ʿaḳīḳ dört miṣḳāl (8) ḥacer-i yeşm üç miṣḳāl lüʾlüʾ-i ġayr-ı meṣḳūb dört miṣḳāl büssed ve kehrübā ve ḥacer-i lājüverd (9) mekke iki miṣḳāl beẕr-i felencmüşk ve ibrīsem-i muḥraḳ ve fıstık-ı şāmī mekke dörder miṣḳāl (10) emlec ve helīlec ve bādrencbūye mekke on miṣḳāl zehr-i nīlūfer ve ṣandal-ı sürḫ ve sefīd (11) ve beẕr-i bādrencbūye ve ḳaranfil ve dār-ı ṣīnī mekke üç miṣḳāl lisān-ı ṣevr beş miṣḳāl (12) ʿuṣāre-i emīrbārıs on bir miṣḳāl ʿūd-ı kamārī dörd miṣḳāl bādrūc iki miṣḳāl (13) durunc ve ṭīn-i maḫtūm ve ṭabāşīr-i Hindī mekke dört miṣḳāl ʿanber-i eşheb dörd (14) miṣḳāl misk bir miṣḳāl varaḳ-ı zerr ve verd-i varaḳ-ı ẕeheb ve fıḍḍa varaḳ-ı verd-i aḥmer (15) ve dār-ı ṣīnī mekke dörd miṣḳāl kāfūr-ı ḳayṣūru bir ḳırāṭ ḳāḳūle-i kebīr ve sünbül ve (16) sādec-i Hindī ve behmen-i sürḫ mekke iki miṣḳāl behmen-i sefīd dörd miṣḳāl māʾ-i tuffāḥ (17) misk ve māʾ-i sefercel ve māʾ-i turunc ve māʾ-i verd ve ʿırḳ-ı lisān-ı ṣevr ve ʿırḳ-ı bīd misk (18) mekke bu miyāhıñ yüz ellişer direm seng nebāt mışırı üç yüz direm seng (19) bu meẕkūr olan miyāhı nebāt ile alışdırıp iki edviye miḳdārı ʿasel daḫı żamm

[311a]

(1) ėdip ḳıvāma getireler ve aḥcārı ḳāʿide üzere saḥḳ ėdeler bir mertebede (2) ki ādem diline alsa yaġ gibi ola baʿde eczāyı daḫı saḥḳ ėdip bu cümleyi bir yere (3) getirip

muḫkem yoġuralar ve ẕeheb ve fıḍḍa varaḳları ḫalṭ ve mezc ėdip ḥıfẓ ėdeler (4) eṭibbānıñ kitāblarında müferrih-i yāḳūtī dėdikleri bundan ʿibāretdir şerbeti bir miṣḳālden (5) bir buçuḳ miṣḳāle varıncadır **nevʿ-i āḫer müferrih-i ṣandaleyn** ile meşhūrdur ḫavāṣṣ-ı (6) ʿacībe ve esrār-ı ġaribesine ḥadd ve ġāyet yoḳdur terkībi budur lüʾlü-ı ġayr-ı meṣḳūb (7) ve kehrübā ve büssed veya ḳuvvet-i rummānī mekke bir buçuḳ direm seng laʿl ve yeşm ve varaḳ-ı ẕeheb ve fıḍḍa (8) ve māʾ-i ferfiyūn ve zaʿferān mekke bir direm seng rāvend-i ṣīnī iki direm seng (9) ṣandal-ı aḥmer üç direm seng behmeneyn altı direm seng beẕr-i bādrencbūye ve beẕr-i (10) kāsnı mekke beş direm seng emlec ve küzbere-i yābis mekke beş direm seng lisān-ı ṣevr (11) ve emīrbārıs ve ṭabāşīr ve varaḳ-ı verd-i aḥmer mekke dörd direm seng ḫaşḫāş-ı sefīd (12) ve beẕr-i şāhiṣferem mekke bir direm seng fıstıḳ beş direm seng durunc bir miṣḳāl (13) misk iki direm seng ʿanber-i eşheb ve ʿūd-ı ḳamārī mekke beş direm seng maṣṭakī bir miṣḳāl (14) ḳışr-ı turunc üç direm seng māʾ-i sīb ve sefercel ve ʿırḳ-ı lisān-ı ṣevr ve ʿırḳ-ı bīd (15) müşk mekke elli direm seng nebāt-ı sefīd yüz elli direm seng ʿasel-i muṣaffā (16) elli direm seng sebaḳ ėden müferriḥ gibi ṭabḫ ve terḳīb oluna bunuñ şerbeti bir (17) dirhemden bir miṣḳāle varıncadır **taʿālim-i sitteniñ taʿlīm-i sādisiniñ sifr-i** (18) **tāsiʿ i on sekiz bābı müştemildir bāb-ı evvel maʿācīn beyānındadır** o cümleden (19) biri maʿcūn-ı saḳanḳūrdur bu maʿcūnuñ ḫāṣṣası bāha ḳuvvet vėrip neşāṭı

[311b]

(1) ziyāde ḳılmaḳdır muḳavviyātıñ elṭāfıdır ve ḳalbe ve dimāġa taḳviyet vėrdiginden (2) māʿdā menīyi ziyāde ėdip levni ṣāf eylemekdir terḳibi budur şaḳāḳul ve behmeneyn-i (3) sürḫ ve sefīd ve būzīdān ve sūrincān ve besbāse mekke beş direm seng (4) tūderī-i zād ve tūderī-i sürḫ mekke beş direm seng saḳanḳūr otuz direm seng (5) ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ḳırḳ direm seng kebābe üç direm seng ḳaranḳul ve ḳaḍīb-i (6) ḫuşk-ı kāv ve ḥabbu'z-zelem ve fıstıḳ ve ḫabbü'l-ḫaḍrā ve nārecīl ve lisān-ı ʿuṣfūr ve ḥavlencān (7) ve ḳāḳūle-i kebīr ve beẕr-i lift ve dār-ı fülfül mekke beş direm seng zencebīl üç direm (8) seng nār-müşk ve ferencmüşk ve ṣandaleyn ve ḫaşḫāş-ı sefīd ve lisān-ı ṣevr ve varaḳ-ı (9) verd-i aḥmer ve bādrencbūye ve beẕr-i helyūn ve asārūn ve ḳırfe ve durunc ve ḫīr-ı (10) bevvā ve varaḳ-ı ḳaranfil ve koz-ı bevvā ve eşne mekke beş direm seng zaʿferān on bir (11) direm seng suʿd ve zerneb ve beẕr-i bādrencbūye ve zürünbād ve maṣṭakī ve beẕr-i (12) cezer ve beẕr-i ḥarmel mekke üç direm seng

ʿūd-ı ḫām beş direm seng ʿanber-i (13) eşheb on direm seng misk bir miṣḳāl sünbül-i Hindī on direm seng (14) sādec-i Hindī üç direm seng laʿl ve yāḳūt ve yeşim ve lüʾlüʾ-i ġayr-ı meṣḳūb (15) mekke beş direm seng kehrübā ve büssed ve evrāḳ-ı sīm ve zerr mekke üç direm seng (16) ve māʾ-i varaḳ-ı çāl yüz direm seng ʿasel ve zannınca ʿaceb muḳavvīdir meyyit olan (17) ḳaḍībi iḥyā ėder **nevʿ-i diger** bu maʿcūn hem muḳavvī bāhdır ve hem miʿdeyi (18) ḳavī ėdip bāṭında olan dūdeleri ḳırar ve sedd ve kebedi açar ve eryāḥı (19) taḥlīl ėder ve levni ḫūb ḳılır ve rīḥ-i bevāsīri zāʾil ėder ve ṭaʿāma iştihā

[312a]

(1) vėrip diş ṣızısın teskīn ėder aşlında Maġrib sulṭānı Ġıyāṣe'd-dīn (2) için Muḥammed bin Manṣūr teʾlīf eylemişdir bāha ḳuvvet vėrmede bu terkībe ġālib terkīb (3) olmaz tecrübe ėdersek kelāmımıza iʿtimād ėdersin terkībi budur anīsūn ve beẕr-i kerefes (4) ve naḥve ve beẕr-i cezer ve beẕr-i şibit mekke on direm seng zerr-i verd iki direm seng (5) maṣṭakī ve ḳaranfil ve besbāse ve besfāyec ve ʿūd mekke bir direm seng tīn fīl cümle (6) edviyeniñ ṣülüṣü miḳdārı ola baʿde daḳḳ ve saḥḳ ėdip bu kerre cümleniñ miḳdārı (7) fānīd iżāfe ėdip iki ol ḳadar ʿasel daḫı ḳıvāma getirip maʿcūn ėdeler ve (8) her gün bu maʿcūndan iki miṣḳāl ʿalā ḫāliyye'l-maʿada ekl ėden kimesne ḥaḳḳında İbn-i Sīnā (9) dėr ki ʿacibtü min haẕe'l-maʿcūn fī külli senetin üsbūʿan maʿa ışlāḥu'l-ġıdā ve keyfe yaḥtācu (10) ile'ṭ-ṭabībi velev ḳāne lehu ʿışrine cevāriye ḳadere ʿalā rıżā hünne min haẕe'l-maʿcūni ve ḳad (11) ḥarretuhu fe-vecedtuhu ṣaḥiḥan **nevʿ-i diger maʿcūn-ı lübūb** bunuñ daḫı fāʾidesi menīyi ziyāde (12) ėdip cimāʿa ḳuvvet vėrmekdir ḫuṣūṣan meṣāneyi balġamdan ve ḳumdan nażīf eylemek (13) meṣānedendir ve ḳalbe ve dimāġa ḳuvvet vėrip neşāṭı ġālib ėtdirir bundan (14) aʿlā maʿcūn olmaz terkībi budur fıstıḳ ve bunduḳ ve levz ve fıstıḳ-ı şāmī ve ḥabbu'z-zelem (15) ve cevz-i Rūmī ve ḥabb-ı fülfül her biriniñ lübbinden mekke beş miṣḳāl muḳaşşer baʿde simsim (16) beş direm seng nārecīl on direm seng ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb on miṣḳāl ḫaşḫāş (17) üç direm seng ḫavlencān meṣela dār-ı ṣīnī ve şaḳāḳul ve behmen-i sefīd on miṣḳāl (18) tūderī-i sürḫ ve tūderī-i sefīd mekke beş miṣḳāl lisān-ı ṣevr beş direm seng (19) lisān-ı ʿuṣfūr iki miṣḳāl ve dimāġ-ı ʿuṣfūr ve ḳaḍīb-i ḳāv mekke beş miṣḳāl

[312b]

(1) būzīdān üç miṣḳāl aṣl-ı bābūnec beş miṣḳāl felencmüşk beş direm seng (2) ḫasek-i mürebbā beş miṣḳāl zürünbād ve zerneb ve zencebīl ve ḳaranfil ve besbāse (3) ve beẕr-i bādrencbūye mekke üç direm seng ʿanber beş miṣḳāl misk nıṣf miṣḳāl (4) ʿūd ve zaʿferān mekke on direm seng maṣṭakī iki miṣḳāl mervārīd-i nā-süfte (5) beş direm seng laʿl iki direm seng yāḳūt-ı kebūd bir miṣḳāl zerr ve sīm evrāḳı (6) mekke üç miṣḳāl nıṣf eczā miḳdārı nebāt ve ʿasel iki eczā veznince ḳāʿide-i (7) meẕkūra üzere ʿamel olunup birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **nevʿ-i diger** bu bir (8) maʿcūndur ki esrār-ı eṭibbādandır mevlānā-yı muʿaẓẓam şemsü'l-millet ve'd-dīn şeyḫü'z-zamān (9) İbn-i Hilāl Erdebīlī teʾlīf eylemişdir ḫavaṣṣına nihāyet yoḳdur cümleden bāhın ziyāde (10) ėder ve dil ve dimāġa ḳuvvet vėrir ve neşāṭ üzere ḳılır ve ḳaḍīb-i mürdi iḥyā ėder (11) eger süst ise ḫod saḫt ėder eger cimāʿdan ṣoñra birer miṣḳāl istiʿmāl olunursa (12) ʿırḳu'n-nesāʾ ve vecaʿ-ı mefāṣıl ve noḳṣān-ı mücāmaʿat ve noḳṣān-ı menī ḫavfından emīn (13) olur ve bi'l-cümle ne ḳadar ʿaṣabātı marażlar var ise anlardan sālim ėder cenāb-ı ʿizzetiñ (14) ʿibādına cümle elṭāfından biri bu terkībe muṭṭaliʿ ḳıldıġını ʿadd ėderim terkīb budur (15) şaḳāḳul ve ḫavlencān ve ḥuşyetü'ş-şaʿleb ve behmeneyn ve vecc ve tūderī-i sürḫ ve sefīd (16) ve lisān-ı ʿuṣfūr mekke üç miṣḳāl ḥābbu'l-bān ve ḥabb-ı belesān ve fülfül-i sefīd (17) ve leben-i cezere ve lübb-i ḫıyāreyn ve beẕr-i circīr ve beẕr-i cezer ve beẕr-i kürrāṣ ve beẕr-i başal (18) ve beẕr-i lift ve beẕr-i ḥarmel ve beẕr-i ḫaşḫāş-ı sefīd ve ḥaseḳdāne ve beẕr-i tere ve beẕr-i (19) şibit ve beẕr-i cezer-i şāmī mekke iki direm seng ve ḳuru ḫasek-i mürebbā ve beẕr-i helyūn

[313a]

(1) mekke iki miṣḳāl dār-ı ṣīnī ve ḳaranfil ve sünbül ve asārūn ve besbāse ve kebābe ve suʿd-ı (2) kūfī ve dār-ı fülfül ve ḳırfe ve cevz-i bevvā ve nār-müşk ve ʿūd-ı ḫām ve ʿanber-i eşheb (3) ve zaʿferān mekke bir miṣḳāl misk bir miṣḳāl nārecīl ve levz ve fıstıḳ ve ṣanavber ve (4) ḥabbetü'l-ḥażrā ve ḥabbu'l-ḳuṭn ve simsim-i muḳaşşer mekke yedi direm seng zencebīl ve būzīdān (5) ve ḳusṭ-ı ḫulv ve ḥabbu'z- zelem ve durūnec-i aḳrebī mekke iki direm seng cemīʿ edviyeyi (6) bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ėdip evvelki bunduḳ ve fıstıḳ ve sāʾir lübūbdur anları ayrı (7) daḳḳ ėdeler bu kerre ʿanber ü müşk ve zaʿferānı ʿasel ile alışdırıp ve bu cümleyi (8) bu defʿa bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip maʿcūn ėdeler bu maʿcūnuñ şerbetidir hemden (9) üç miṣḳāle varıncadır **nevʿ-i āḫer**

nüsẖa-i müʾellif minhācdır egerçi maʿcūn-ı saḳanḳūr (10) cümlesindendir fe-emmā bāh için bunuñ ẖāṣṣası nüsẖa-i evvelden ziyādedir ḥāṣılı (11) naẓīrı yoḳdur bu maʿcūn ol şaẖış için münāsibdir ki beş on cāriyesi ola (12) terkībi budur şaḳāḳul ve behmeneyn ve būzīdān ve besbāse ve kebābe ve ḳırfe ve ḥavlencān (13) ve ḳaḍīb-i kāv ve lisān-ı ʿuṣfūr ve ḳāḳūle-i kebīr ve ṣaġīr ve sünbül-i Hindī (14) ve ferencmüşk ve nār-müşk ve ḳaranfil ve maṣṭakī ve sādec-i Hindī ve ʿanber-i eşheb ve (15) mervārīd-i nā-süfte mekke üç direm seng saḳanḳūr on bir direm seng ḥuşyet- (16) ü's̱-s̱aʿleb ve suʿd ve zencebīl ve büssed ve kehrübā mekke iki direm seng zaʿferān ve ʿūd-ı (17) ẖām mekke beş direm seng misk buçuḳ direm seng laʿl ve yāḳūt ve zerr mekke (18) iki direm seng varaḳ-ı çāl ki cedīr ve sebz ve ḥārr ola otuz direm seng (19) zer ve sīm evrāḳı mekke bir miṣḳāl ẖaşẖāş on direm seng dühn-i levz on

[313b]

(1) direm seng sükker-i nebāt on direm seng cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn-i (2) levz ile yübsün alıp baʿde üç veznce ʿasel ile maʿcūn ėdip zer ve sīm (3) varaḳların şoñra alışdıralar bunuñ şerbeti bir miṣḳālden iki miṣḳāle varıncadır (4) **nevʿ-i āẖer maʿcūn-ı lüʾlüʾ**dir ki bunu Cālīnūs teʾlīf eylemişdir bu maʿcūnuñ münāfiʿ-i sebʿası (5) vardır cümleden ḳaḍībi saẖt ve evʿiye-i menī küşāde ėder ve aʿṣāb-ı dimāġa (6) ḳuvvet vėrir ve şehvet-i ṭaʿāmmiyyeyi ziyāde ėder ve deme taġayyür-i ʿaẓīm peydā olsa (7) bir mertebe ki müteʿaffin olsa ʿufūnetin defʿ ėder menīyi ziyāde ėder bu maʿcūnu (8) istiʿmāl ėdip bir ʿavrete cimāʿ olunsa leẕẕetinden bī-ẖod olur daẖı artıḳ ġayrı (9) kimesneniñ cimāʿından leẕẕet aẖz ėtmez ḥāṣılı fāʿili ve mefʿūlü giriftār ėder terkībi (10) budur mervārīd-i nā-süfte ve büssed mekke bir miṣḳāl anīsūn ve behmeneyn-i beyāż mekke bir (11) direm seng kākūnec ve aṣlü'l-belbāb mekke nīm miṣḳāl tuffāḥ ve edḥīr ve suʿd ve kezmāzek (12) mekke bir miṣḳāl selīḥa ve dār-ı ṣīnī ve asārūn ve maṣṭakī mekke buçuḳ direm seng ṣamġ-ı (13) ʿArabī ve ḳeṣīrā birer dāniḳ cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳdan şoñra üç aġrı ʿasel ile (14) maʿcūn ėdip vaḳt-ı cimāʿda birer miṣḳāl istiʿmāl baʿde mücāmaʿat ėdeler ve ḳudret-i (15) ẖüdāyı göreler **nevʿ-i āẖer maʿcūn-ı ʿaṭāyī** dėmekle meşhūrdur bu nüsẖayı mevlāna-yı (16) maġfūr ṣadru'l-millete ve'd-dīn ʿAṭāʾullah Tebrīzī teʾlīf eylemişdir sürʿat-i inzālen (17) şikāyet ėdene naẓīrı olmaz terkībi budur lübān-ı ẕeker ve ʿılk-ı Rūmī ve cefif-i bellūt (18) ve beẕrü'l-

ḳunneb mekke iki direm seng ʿasel iki edviye miḳdārınca lāzımdır şerbeti (19) iki miṣḳāldir **bu nevʿ den** bu terkīb ġāyet laṭīfdir ve ṭarīki ṣaġīr ḳurṣlar ėdip zīrā

[314a]

(1) zebāna vaż ʿ ėdip cimāʿa mübāşeret eylemekdir bu maʿnāyı iltizām ėden kimesne ol ḳadar (2) cimāʿdan leẕẕet peydā ėder ki taʿbīr olunmaz ol terkīb budur büssed ve kebābe ve zencebīl (3) ve ʿāḳırḳarhā ve zebībü'l-cebelī ve ḥavlencān mekke mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār (4) müẕevveb ṣamġla ḫurde ḳurṣlar oluna ve ḥīn-i cimāʿda maḥallī maʿhūde vaż ʿ (5) ve mübāşeret oluna ġarīb ḥikmetdir bu nevʿden bir daḫı günde iki miṣḳāl yeyip ġıdāsın (6) kebāb ḳısmından ėdeler birḳaç gün bu ḥāl üzere ʿamel ėdeler bi-emrillah niçe zevce ve (7) ḥavārisi daḫı olursa cümleden arżan ėder terkībi budur bellūṭ ve gülnār ve şūnīz (8) ve lübān-ı ẕeker mekke iki direm seng kemmūn ve nānḫāh ve kerāvyā mekke beş direm seng (9) post-ı belīle ve post-ı helīle ve emlec-i muḳaşşer ve helīle-i esved mekke üç direm seng (10) küzber-i yābis onar direm ʿasel üç vezni ḳadar gerek **nevʿ -i āḫer ḫaca reşīdī** (11) ile müsemmādır ḫāṣṣası taḳāṭur-ı bevl ve sürʿat-i bevli defʿ eylemekdir terkībi budur (12) kebābe ve fūfel ve ḳaranfil ve sünbül-i Hindī ve ḫuşyetü'ṣ-ṣaʿleb ve nānḫāh mekke üç direm (13) seng ʿasel üç vezni ḳadar şerbeti bir miṣḳālden iki miṣḳāle varıncadır **nevʿ -i** (14) **diger** maʿcūn-ı lübūb-ı kebīrdir bu nüsḫa Muḥammed Şāh Ḫarezmī için eṭibbāsı teʾlīf (15) eylemişlerdir ḫāṣṣası ḳalbe ve dimāġa ḳuvvet vėrip neşāṭi efzūn eylemekdir ḫuşūşan (16) menīyi ziyāde ḳılıp ḳaḍībi saḫt eylemek şānındandır terkībi budur levz ve bunduḳ (17) ve fıstıḳ ve lübb-i ḥabb-ı fülfül ve lübb-i ḫabbetü'l-ḫaḍra ve lübb-i cevz-i Rūmī ve lübb-i nārecil (18) ve lübb-i cilġūze ve lübb-i ḫarbuze ve lübb-i ḥabbu'z-zelem ve simsim-i muḳaşşer ve ḫaşḫāş-ı sefīd (19) mekke iki direm seng kebābe ve ḳırfe ve ḥavlencān ve ḳaranfil ve şaḳāḳul mekke beş direm seng

[314b]

(1) maṣṭakī ve besbāse ve lisān-ı ʿuṣfūr ve sünbül-i Hindī mekke üç direm seng behmeneyn (2) ve beẕr-i helyūn ve tūderī-i sürḫ ve sefīd ve zerr-i verd ve būzīdān ve maġāṣ ve beẕr-i (3) cezer ve beẕr-i lift ve beẕr-i ḥarmel ve beẕr-i başal mekke altı direm seng ḫuşyetü'ṣ-ṣaʿleb (4) miṣḳāleyn kezmāzū ve ḫasek-i mürebbā ve küzber-i yābis ve ḳaḍīb-i kāv-ı ḫuşk mekke dört (5) direm seng dimāġ-ı ʿuṣfūr ki ẕikr olup vaḳt-

i heyecānında aḫż ola on direm (6) baʿde zaʿferān ve zencebīl ve nār-müşk ve ferencmüşk ve dār-ı fülfül mekke üç dirhem seng (7) ʿasel üç vezni ḳadar şerbeti iki miṣḳāldir ammā bu taḳayyüd ėden kimesnenin ġıdāsı (8) noḫūd-āb ve ḳalye-i kebāb ve tāze başal ve ẕeker-i laḥm-ı żānī māʾları ile terdīd yemekdir **nevʿ-i** (9) **āher maʿcūn-ı felāsifedir** bu terkībiñ bir ismi māddetü'l-çıbandır felāsife ile vech-i tesmiye (10) feylesūfāne mensūb olduġuçündür ḫāṣṣası balġamı defʿ ėdip ve ḳuvvet-i hāżmiyyeye (11) iʿānet ėder ve iştihā vėrmede ve ẕihni fesāddan ṣıyānet ėdip ve ḥıfẓa çoḳ (12) fāʾidesi vardır ḫuṣūṣan ẕihni tėz ėdip kemīnde olan burūdeti iḫrāc (13) ėder ve muḫālif eryāḥı taḥlīl ėder bā-ḫuṣūṣ menīyi ziyāde ḳaḍībi saḫt ėder (14) ve vecaʿ-ı mefāṣıla ve miyān-ı vecaʿalarına fāʾide ėder ve dendānları muḥkem ṭutar ammā (15) bu maʿcūn balġamī mizāca maḫṣūṣdur zīrā ziyāde ḥārrdır sāʾir emzice erbābına cāyiz (16) degildir terkībi budur fülfül ve dār-ı fülfül ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve post-ı helīle (17) ve emlec ve seyṭarec ve zerāvend ve ḫavuc ve ʿırḳ-ı bābūnec ve ḥuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve lübb-i (18) cilġūze ve lübb-i nārecīl mekke on direm seng bābūnec beş direm seng ve rāziyānec (19) beş direm seng ʿasel üç edviye miḳdārı lāzımdır ve şerbeti bir miṣḳāldir **maʿcūn**

[315a]

(1) **ü'n-nūşadār** budur bu maʿcūndur ki müferriḥdir ve ṭaʿāmdan evvel ve ṣoñra yense (2) nabża ḳuvvet vėrir ve insānıñ beñzini ḳızardır ve cigeri ālāmdan ṣıyānet ėder (3) terkībi budur varaḳ-ı verd-i aḥmer altı direm suʿd-ı kūfī beş direm besbāse ve koz-ı bevvā (4) ve ḳırfe ve zaʿferān ve sünbül-i Hindī ve zerneb ikişer direm emlec yüz altı direm muḳaddemā (5) emleci ṭokuz āġra māʾ ile ġaly ėdeler bir vechle üç bölügü gidip bir bölügü bākī (6) ḳala bu kerre eli ile ẕevb ėdip ve ṣaff ėdeler bu defʿa yüz elli direm beynir sükkeri (7) ile emlec ābı ḳıvāma gelmek ṣadrına varınca ġaly ėdeler ve sefercel ve sīb ve ḳoruḳ (8) ve leymūn ve temirhindī ve rummāneyn ve ḥummāż rubʿlarından ʿale's-sesviye yüz elli dirhem (9) varınca ʿasel ile ḳıvāma getirip ve sāʾir eczāyı ve bir miḳdār misk iżāfe ėdeler (10) laṭīf nūşadārdır ve bundan eyi olmaz şerbeti iki miṣḳāldir **maʿcūn-ı enḳardiyār-ı** (11) **kebīr** bu maʿcūn fālice ve laḳveye ve ṣarʿa ziyāde nāfiʿdir cemīʿ berdden olan (12) rīḥlere dermāndır hīç maʿcūnda emir-i bāhda bundan müfīd nesne olmaz ḫuṣūṣan (13) sāʾir eşyāda daḫı nefʿi vardır terkībi budur ʿāḳırḳarhā ve şūnīz ve ḳusṭ ve fülfül (14) ve dār-ı fülfül ve vecc mekke on direm seng varaḳ-ı seẕāb

ve centiyānā ve ḥıltīt (15) ve zerāvend ve ḫūc ve ḥabbu'l-ġār ve cündebīster ve şeyṭarec-i Hindī ve ḫardal mekke (16) beş direm seng ʿasel-i belādur dört miṣḳāl direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra (17) dühn-i cevz ile yübūsetin alıp üç vezni ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti bir dirhemden (18) bir miṣḳāle varıncadır **maʿcūn-ı felūniyā** ʿavām buña berş dėrler ḳulunc ve ṭıḥāl (19) ve sebel ve teşennüc için nāfiʿdir ve aḥşāda olan veremi sākin ėder ve sürfe ve derd-i kebedi

[315b]

(1) defʿ ėder ve derd-i dendān için ki vecaʿı ola teskīn ėder terkībi budur zaʿferān (2) beş direm seng fülfül-i ebyaż ve beẕr-i benc mekke yigirmi direm seng efyūn on direm (3) seng faṭrasāliyūs dört direm beẕr-i kerefes üç direm sünbül-i Hindī dört (4) direm sādec-i Hindī ve sālīḥa ve ʿāḳırḳarhā ve ḥabb-ı belesān ve ferfiyūn mekke bir (5) direm seng eczāyı daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra dühn-i belesān ile yübūsetin alıp üç (6) eczā āġra ʿasel ile maʿcūn ėdeler altı ay devr eyledikden ṣoñra ḳulunc için (7) noḫūd ḳadar istiʿmāl oluna **maʿcūñ-ı āflūniyā-ı fārisī** keẕalik ḳulunc için ve muḫālif (8) eryāḥ için istiʿmāl olunur terkībi budur fülfül-i sefīd ve beẕr-i benc mekke yigirmi direm (9) seng efyūn ve ṭīn-i maḥtūm mekke on direm seng zaʿferān beş direm sünbül-i Hindī (10) ve mürr ve ʿāḳırḳarhā ve ferfiyūn mekke iki direm seng cündbīdester bir direm zürünbād (11) ve durunc-ı ʿaḳrebī mekke buçuḳ direm seng mervārīd-i nā-süfte ve misk mekke buçuk miṣḳāl (12) kāfūr bir dāniḳ ʿasel üç vezni ḳadar **nevʿ-i āḫer āflūniyā-ı kebīr** efyūn (13) ṣalāṣīn direm dār-ı ṣīnī ve ḳaranfil ve ʿūdü'l-ḳarḥ ve ferfiyūn ve sünbül-i Hindī ve beẕr-i (14) benc ve beẕr-i reyḥān ve ḳāḳūle-i kebīr ve ṣaġīr ve benc benefsec ve zehr-i benefsec ve ṣamġ-ı ʿArabī (15) ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb ve beẕr-i cezer ve anīsūn ve beẕr-i ışırġan ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i başal ve beẕr-i (16) bādrencbūye ve ḳusṭ ve ʿūd-ı belesān ve ḥabb-ı belesān ve mersīn yemişi ve asārūn ve (17) suʿd ve ṣandal-ı ebyaż ve verd-i aḥmer ve ḫaṣālubān ve kehrübā ve zeberced ve cāvī ve (18) ʿūd mekke beş direm seng zürünbād iki direm ve zaʿferān ṣalāṣīn direm ve fülfül-i (19) ebyaż yigirmi direm ve beẕr-i benc on beş direm ve beẕr-i ḫaşḫāş on direm cümle eczāyı

[316a]

(1) saḥḳ ėdip ve bir buçuḳ eczā ḳadar şarāb-ı verd ve bir buçuḳ eczā ḳadar ʿasel vėrip (2) maʿcūn ėdeler şerbeti bir noḫūd miḳdārıdır **nevʿ-i āḫer āflūniyā-ı sebʿadır** bunuñ (3) müʾellifi Cālīnūs'dur birer benc ve fülfül mekke ḳırḳ direm seng ve efyūn yigirmi direm seng (4) zaʿferān meṣelā ve sünbül-i Hindī ve ferfiyūn ve ʿūdü'l-ḳahrü'l-ḳarḥ mekke iki direm seng (5) ʿasel üç eczā ḳadar gerekdir şerbeti mizāca göredir **nevʿ-i āḫer maʿcūn-ı berşaʿisā** (6) nüsḫa-i ebū'l-Berekāt bu maʿcūna ʿavām ḳara berş dėrler ḫāṣıyyetine nihāyet yoḳdur ṣāḥib-i (7) Minhāc bunuñ ḥaḳḳında ol ḳadar mübālaġa eylemişdir ki yazılmaḳ lāzım gelse bir cerīdeye (8) ṣıġmaz ve fī'l-cümle emrāż-ı ḳalbiyye ve dimāġıyyeniñ her nevʿine nāfiʿdir bā-ḫuṣūṣdur ve (9) miʿdeki bād-ı serd veya bād-ı keremden ola defʿ ėder ve sevdāvī ʿilletlere ve vesvās (10) ve māliḫūlyā ve sehere mübtelā olanlara teʾṣīri aḳṭaʿ mine's-seyfdir nitekim İbn-i Sīnā bunuñ (11) ḥaḳḳında Fārisī bir ḳaṣīde dėyip faziletin beyān eylemişdir ol ḳaṣīdeniñ (12) mażmūnu budur **şiʿr**

budur cān içre şu berşaʿisā

em dildir ḥubūr-ı berşaʿisā

(13) dıraḫt-ı rūḥı dāʾim mesken ėtsün

nevā ile debūr-ı berşaʿisā

bī-ġam durur (14) şol cāna kim mest

cām eyler sürūr-ı berşaʿisā

ġamāmı maḥv ėdip ḳıldı ṭulūʿı

ṭulūʿı (15) meger mihr-i ẓuhūr-ı berşaʿisā

ḥakimi ola mı ḫürrem devānıñ

ger olsa devr-i nefʿ-i berşaʿisā

(16) terkībi budur fülfül-i sefīd ve fāşīrā ve ferencmüşk ve fū ve beẕr-i benc-i azraḳ mekke on (17) direm seng zaʿferān ve zerāvend-i ṭavīl ve cenṭıyānā ve başalu'l-ġāru'l-

meşvī ve (18) cedvār-ı Hindī mekke dört direm seng ḥabbu'l-ġār ve efyūn o mürr mekke yedi direm (19) seng ʿāḳırḳarhā ve sünbül-i Hindī ve nārdīn mekke iki direm seng cündebīdester

[316b]

(1) ve ferbiyūn birer direm mecmūʿayn saḥḳ ėdip āġra ʿasel ile maʿcūn oluna (2) ve altı aydan ṣoñra mizāca göre istiʿmāl oluna **maʿcūn-ı ḥacerü'l-yehūd** bu bir maʿcūñdur ki (3) meş̱ānede olan aḥcārı teftīt ėder ve reml var ise çıḳarır sürer ġaflet (4) ėdecek degildir terkībi budur lübb-i beẕr-i ḫıyār ve lübb-i beẕr-i ḫarbuze ve hinduvāne ve yaḳṭīn (5) ve beẕr-i baḳlatü'l-mübārek ve ḥabb-ı kākūnec mekke beş direm seng ḥacerü'l-yehūd ve mercān mekke (6) elli direm seng eczāyı saḥḳ ėdip aḥcārı ṣalābetde muḥkem ẕevb ola cümleniñ (7) üç āġra ʿasel ile maʿcūn ėdeler ve kifāyet miḳdārı istiʿmāl ėdeler **nevʿ-i** (8) **āḫer** bu maʿcūn teftīt-i ḥaṣāt için ve iḫtibās-ı bevl için evvelkinden ḳavīdir terkib (9) budur dem-i maʿz-ı yābis ki erkec ola ve ol dem yüreginden aḫẕ ola yigirmi direm seng (10) fülfül ve dār-ı fülfül ve sünbül ve ḳardemānā ve faṭrasāliyūñ ve beẕr-i cezer ve erneb demi (11) ve zaʿferān ve zencebīl ve beẕr-i ḥaṭmī ve vecc daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra üç vezni ḳadar (12) ʿasel ile maʿcūn ėdip vaḳt-ı ḥācede bunduḳ ḳadar istiʿmāl oluna **maʿcūn-ı kākūnec** (13) bu ḥāṣṣası bögreklerde ve meş̱ānede olan ʿavārıżın tenżīf eylemekdir ve selis-i bevle (14) nāfiʿdir terkībi budur beẕr-i benc ve rāziyānec ve beẕr-i ḥaṭmī ve vecc daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra (15) üç vezni ḳadar ʿasel ile maʿcūn ėdip vaḳt-ı ḥācetde bunduḳ ḳadar istiʿmāl (16) oluna mekke yedi direm seng ve maġz-ı toḫm-ı ḫıyāreyn ikişer direm beẕr-i ḫummāż ve maġz-ı (17) cilġūze ve maġz-ı bunduḳ ve levz ve zaʿferān mekke üç direm seng ḥabb-ı kākūnec (18) yigirmi beş direm keş̱īrā dört direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḳāʿide üzere maʿcūn (19) ėdeler ve altı māhdan ṣoñra istiʿmāl oluna **maʿcūn-ı ḳubādü'l-mülk** bu maʿcūnuñ

[317a]

(1) ḫāṣıyyeti vecaʿ-ı mefāṣıl ve niḳrīs ve anıñ emş̱āli beliyyeyi sākin ḳılmaḳdır ve derd-i ṭıḥāle (2) ve eryāḥ-ı ġalīẓe ve ḳadīm ḫummālara ḳulunca nāfiʿdir ve südde açmaḳ ve bögreklerden ḥaceri (3) teftīt ve ḏīḳu'n-nefese mübtelā olanı ḫalāṣ ėtmek bu maʿcūnuñ şānındandır ʿale'l-ḫuṣūṣ (4) köhne sürfiye ve boġaz ḫırılmasına ve ʿaynda

ẓulmet olup yāḫūd şeb-kör olsa (5) nefʿ-i belīġ vėrip defʿ-i nihāyet bu maʿcūn şeş māhdan ṣoñra istiʿmāl oluna (6) ve ḳuvveti üç sāla dek bāḳīdir baʿde żaʿīf olur ve ḥükmü ḳalmaz terkībi budur (7) cenṭiyānā ve ustuḫūṭūs ve ḳardemānā ve cāvşīr ve kemāfīṭūs ve beẕr-i seẕāb ve (8) ferāsiyūn ve usḳurdiyūn ve meyʿa-ı sāʾile mekke beş miṣḳāl mürr ve zaʿferān ve ḳusṭ (9) ve fülfül-i sefīd ve adḫīr ve sünbül-i Hindī ve ferfiyūn ve post-ı benc ve luffāḥ ve uşaḳ (10) ve fūdenec ve beẕr-i rāziyāne ve beẕr-i cezer ve varaḳ ve verd-i aḥmer ve nārdīn ve ḥabb-ı belesān (11) mekke üç direm seng dār-ı ṣīnī ve sükker ve selīḫa mekke on bir (12) ġāfeṣ ve kāşim ve beẕr-i cünd-i ḳūḳā ve ṣamġ-ı ʿArabī ve levz mekke dört miṣḳāl efyūn (13) ve beẕr-i benc-i sefīd mekke altı miṣḳāl ṣamūġ ve ʿuṣārātı müṣelleṣ içinde ẕevb ola baʿde (14) müṣelleṣi ʿasel içinde ḳıvāma gelince ġaly olunup maʿcūn ėdeler ve baʿde’s-sitte eşhür (15) istiʿmāl ėdeler **maʿcūn-ı necāḥ** bu maʿcūn sevdā-yı müshildir ve balġam-ı lezc ḳısmını izāle (16) ėder cünūna ve māliḫūlyāya erbābına münāsibdir terkībi budur helīle-i esved ve belīle (17) ve post-ı helīle ve ḳābilī ve emlec-i muḳaşşer ve eftīmūn mekke on direm seng ustuḫūṭūs (18) ve besfāyec ve türbüd-i sefīd-i mücevvef mekke beş direm seng ġārīḳūn üç direm ḥacer-i (19) lājüverd ve ḥacer-i Ermenī maġsūl mekke iki buçuk direm seng saḳmūniyā mekke üç direm seng

[117b]

(1) ʿasel üç yüz direm bir miṣḳāl şerbeti kifāyetdir yāḫūd şerbeti kifāyet miḳdārıdır (2) **maʿcūn-ı ḫıyārşenbe** bu bir maʿcūn-ı laṭīfdir ki her mizāc için muvāfıḳdır ve līneti rıfḳ (3) üzeredir aḫlāṭ-ı erbaʿayı raḳḳ ile izāle ėder terkībi budur türbüd-i sefīd (4) ḳırḳ direm benefsec-ḫuşk yigirmi direm ve nemek-i Hindī ve rubbu’s-sūs mekke yedi (5) direm seng ve rāziyāne ve anīsūn ve maṣṭakī mekke beş direm seng ve ʿasel-i ḫıyārşenbe (6) yüz direm ve dühn-i levz ḳırḳ direm eczāyı saḥḳ ėdip dühn-i levz ile ḫalṭ eyledikden (7) ṣoñra ʿaseli ḳıvāma getirip cümleyi dāḫil ėde ammā sakmūniyā muṣliḥ gerekdir beyān-ı (8) saḳmūniyānıñ ıṣlāḥı saḥḳ ėdip keṣīrā ile yoġurup sefercel veya tuffāḥın için (9) oyup ṭolduralar ve üzerin ḳapayıp ḫamīr ile ve meşāḳ ile teleyyüs olunsa (10) ve fūrında ṭabḫ ėdeler bi-emrillah taʿāla semmiyyeti giderir ve kendi ḳılır **maʿcūn-ı sūrincān** (11) bu maʿcūn-ı tiryāḳ mefāṣıl ve niḳrīsdir ve birḳaç envāʿdır o cümleden biri budur (12) sūrincān ṣalāṣīn direm fülfül-i siyāh ve dār-ı fülfül ve varaḳ-ı ḥınnā mekke iki miṣḳāl (13) kemmūn ve şeyṭarec ve post-ı benc-i keber ve milḥ-i

nefṭī mekke iki miṣḳāl ẕebedü'l-baḥr iki miṣḳāl (14) türbüd-i sefīd-i mücevvef ḳırḳ direm zencebīl yedi direm būzīdān beş direm seng saḳmūniyā (15) üç direm seng post-ı helīle-i aşfer beş direm seng baʿde'l-daḳḳ ve saḥḳ dühn-i (16) levz ile yübūsetin alıp üç vezni ḳadar ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti yedi miṣḳāldir (17) **maʿcūn-ı nānḫāh** bu bir maʿcūndur ki miʿdeyi ḳavī ėdip ṭaʿāmı hażm ėtdirir (18) ve ġalīẓ eryāḥı taḥlīl ėder ve baṭında olan derd ve ḥayyātı helāk ėder terkībi budur (19) nānḫāh ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i keşūr ve beẕr-i şibit mekke on direm seng besbāse ve

[318a]

(1) ḳaranfil ve maṣṭakī ve ʿāḳırḳarhā ve ʿūd mekke iki direm seng üç vezni ʿasel ile (2) maʿcūn oluna şerbeti üç diremdir Ebḳırāṭ ḍer ki bu maʿcūnu yılda bir hafta istiʿmāl (3) ėden kimesne ṭabībe iḥtiyāc çekmez **maʿcūn-ı vecc** bir maʿcūn yürek vecaʿına ve eryāḥa (4) ve miyān derdine nāfiʿdir terkībi budur zencebīl ve ḫavlencān ve şūnīz ve vecc ve cedvār (5) cümlesi müsāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup üç vezni ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti (6) iki miṣḳāldir **nevʿ-i āḫer** muḫtaṣar meşhūr olan maʿcūn-ı vecc budur rāziyāne ve zencebīl (7) ve egir ʿasel üç vezni ḳadar ʿacib mübārekdir **maʿcūn-ı müfīd** bu bir maʿcūndur ki efrenc (8) zaḥmetine ve ṣırāca ve ṭuzlu balġam ve oñulmaz aḳraḥa istiʿmāl oluna şerbeti budur (9) çūpṣīnī yüz elli direm seng egelenmiş ola şūnīz ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve (10) sināmekī mekke otuz direm seng ḥavlencān ve ḳaranfil ve dār-ı fülfül mekke yigirmi direm seng (11) daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra üç vezni şehd ile maʿcūn oluna şerbeti ṣubḥ ve mesāda (12) ikişer buçuḳ miṣḳāldir **maʿcūn-ı ḳınbıl** bu maʿcūn-ı ḳınbılye bir maʿcūndur ki insānıñ yüreginde (13) her ne ḳadar dūd ve ḥabbu'l-ḳarʿ ve ḥayyāt ve ve tatar ḳurdu olursa iḫrāc ėder (14) terkībi budur şīr-ḫuşk ve ḥabbu'n-nīl ve ḳınbīl ve ḫorāsānī ve anīsūn ve türbüd-i sefīd-i (15) mücevvef ve varaḳ-ı ḫūḫ ve türmüs ve ḥabb-ı ḫulv ve muḳl-ı ezraḳ mekke iki direm seng (16) saḳmūniyā bir direm bu cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ėdip min evrāḳ-ı ḫūḫ elli direm (17) miḳdārı daḳḳ ve māden-i āḫẕ oluna ve eczā-ı ṣiḳalı ʿasel ile maʿcūn ėdeler iḳtiżā (18) eyledikde bu maʿcūndan beş dirhemin ʿalā ḥāliyye'l-maʿda yedirip üzerine birḳaç dāne (19) cevz-i Rumī yedirip bir miḳdār māʾ-i cārī içireler iki sāʿat geçmeden ne ḳadar

[318b]

(1) ẕevīü’r-rūḥ-ı ḥayvān var ise iḫrāc ḳudret-i Allah’a müşāhede ėdersin ammā mizācı (2) żaʿīf ādeme iki direm vėreler eger ḳaviyyü’l-mizāc ise beş direme varıncadır (3) **nevʿ-i āḫer** bu maʿcūn iç aġrısına ve ḳan giderip rūzi olana nāfiʿdir terkībi budur (4) ṭūrbāl-ı ḥadīd yüz yigirmi direm muḥkem daḳḳ ve saḥḳ olunup birḳaç kerre māʾ ile baʿde (5) ḫall ile ġusl oluna andan behmen-i aḥmer ve ḳışr-ı rummān-ı ḥāl ve afş-ı esved ve füvve ve ḳara (6) ḳāvuz ve aḫlāṭ otu ve demü’l-aḫeveyn bu cümleyi birḳaç kerre ḥall-i ḥāẕıḳ ile bell (7) ėdip tenşīf olup baʿde saḥḳ ėdeler fī’l-cümle bu ḥāl üzere on defʿa (8) ḥall ile bell olunup ve neşf ve saḥḳ ėdip tamām ġubār olduḳda üç vezni ʿasel (9) ile maʿcūn ėdeler vaḳt-i ḥācetde ṣubḥ ve mesāda bunduḳ miḳdārı istiʿmāl oluna (10) zeḫīr ve zūr gidermekde bu terkīb naṣṣ ḳāṭıʿdır **maʿcūnu’l-ʿafī** bu maʿcūn suʿāl ve rebv (11) ve evcāʿ-ı kebed ve ṣadr ve ālātü’n-nefes ve miʿde için nāfiʿdir cümleden biri ṣavtı (12) ṣāf ėdip bevl-i idrār ėder ve ṭıḥāliñ ṣalābetini ve vecaʿını defʿ ėder terkībi budur (13) zebīb-i aḥmer-i bilād-ı ʿacem yigirmi beş direm seng zaʿferān ve sünbül ve selīḫa ve dār-ı ṣīnī (14) ve dār-ı ṣīṣeʿān mekke bir direm seng ḳaṣabu’z-zerīre ve fiḳāḥu’l-iẕḫīr ve ʿılku’l-buṭm (15) ve muḳl-ı ezraḳ mekke bir buçuḳ direm seng mürr-i ṣāfī dört direm seng saḥḳ olunup (16) üç vezni ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti ılıçaḳ māʾ ile bir dirhemdir **maʿcūn-ı türbüd** ḳuluncu (17) ḫall ėder ve eryāḥı taḥlīl ėder ve vecaʿ-ı ẕahra fāʾide ėder terkībi budur saḳmūniyā (18) on direm seng türbüd-i maḥkūk yüz direm seng ḫīr-ı bevvā ve ḳāḳūle ve zencebīl ve dār-ı (19) ṣīnī ve ḳırfe ve nār-müşk ve ḳaranfil mekke beş buçuḳ direm seng sükker-i ebyaż

[319a]

(1) yüz direm seng ʿasel üç eczā ḳadar şerbeti beş dirhemdir **maʿcūn-ı temirhindī** bu maʿcūn (2) ḳulunc taḥlīl ėder ve ʿusr-ı bevl defʿ ėder ve vecaʿ-ı miʿdeye nāfiʿdir ve riyāḥı dāfiʿdir (3) terkībi budur būraḳ-ı Ermenī ve kemmūn ve zencebīl ve fuṭrasāliyūn ve fülfül-i ebyaż mekke on (4) iki direm seng saḳmūniyā beş direm temr yaʿnī ḫurmā ve varaḳ-ı seẕāb mekke on direm seng (5) bir gün bir gėce eczāyı ḫall-ı ḥamr ile meblūl ḳıldıḳdan ṣoñra tenşīf ėdip ve saḥḳ oluna (6) ve üç āġra şehd ile maʿcūn oluna şerbeti beş miṣḳāldir **maʿcūnu’l-ʿaḳreb** ḫāṣṣası (7) külā ve meṣāneyi ḥaṣāddan ve remlden nażīf ėder terkībi budur ʿaḳreb-i muḥraḳ üç buçuḳ (8) direm seng cenṭiyānā meṣela zencebīl bir direm fülfül ve dār-ı fülfül mekke iki direm seng (9) aṣl-ı kākūnec beş

direm seng cündbīdester dört direm cümleyi saḥḳ ėdip (10) üç vezni şehd ile maʿcūn ėdeler bunuñ şerbeti nıṣf dāniḳdir **maʿcūn-ı ḥıltīt** (11) bunuñ ḫāṣṣası ḥummā-ı ribʿ içindir zīrā sevdāya nażc vėrir ve ḥaşerāt-ı arż (12) ledġına dāfiʿdir terkībi budur fülfül-i esved ve mürr-i ṣāfī ve varaḳu's-seẕāb cümlesi (13) berāber olup ḥıltīt cümleniñ rubʿı ḳadar ola şehd üç vezni ḳadar gerekdir (14) şerbeti bir miṣḳāldir **maʿcūnu'l-iḫtilāf** zeḫīr balġamı ki müfred ola ve ʿilācından (15) ʿāciz ḳalına bu maʿcūndan nıṣf dirhem vėrile ki terkībi budur cündbīdester (16) ve efyūn ve meyʿa-ı sāʾile ve beẕr-i benc-i ebyaż ve zaʿferān ve asārūn ve beẕr-i kerefes (17) ve selīḫa ve anīsūn ve sünbül-i Hindī ve ṭīn-i Ermenī ve cülnār ʿale's-seviyeü'n-nevb daḳḳ (18) ve saḥḳ oluna üç vezni şehd ile maʿcūn ola **maʿcūnu't-tabāderīṭūs** bu maʿcūnuñ (19) ḫāṣṣasına nihāyet yoḳdur cümleden mizāc-ı bāridiñ fesādını dāfiʿdir ve evcāʿ-ı

[319b]

(1) miʿdede ve kebed ve kilye ve ṭıḥāl ve erḥām ve iḫtibās-ı ḥayż ve ḳulunc için nāfiʿdir (2) ve ishāli daḫı rıfḳladır köhne marażlara ve fuḍūluñ imtilāsına ve aḫlāṭ-ı ġalīẓe (3) lezceniñ istīlāsını dāfiʿdir ve nisyān ve ẓulmet-i başar ve ʿusru'n-nefes için ġāyetle (4) mübārekdir bā-ḫuṣūṣ bedeni aḫlāṭ-ı fāsideden pāk ḳalması ḳatī vāżıḥdır ve tesḫīn (5) ve taʿdīl-i beden ḳılmada lā-naẓīrdır ve riyāḥı ṭard ėdip kebedde olan süddeleri feṭḥ (6) ėtmede bundan enfaʿ terkīb olmaz daḫı muḳarrerdir ḫuṣūṣan vecaʿ-ı ṣadr ve aḍlāʿ (7) ve beraṣ ve behaḳ için ne mertebededir tecrübeden ṣoñra bilmek gerekdir ve noḳṣān dem (8) veʿaraḳ için ve istisḳādan ḫavf ėdenler için ve żaʿf kebed için teʾsīri iẓhar (9) mineʾş-şemsdir ve evcāʿ-ı reʾsiñ her ḳanġı nevʿi olursa dāfiʿdir ve cüẕām ve (10) ṣarʿa için kibrīt-i aḥmer ve yāḳūt-ı ezherdir terkībi budur ṣabır-ı usḳuṭūrī ve zaʿferān (11) ve dār-ı ṣīnī ve vecc ve maṣṭakī ve dühn-i belesān ve ferfiyūn ve fülfül-i ebyaż ve esved (12) ve dār-ı fülfül ve cenṭiyānā ve fiḳāhu'l-iẓḥīr mekke beş direm seng ġārīḳūn yigirmi direm (13) seng ḳusṭ-ı mürr ve kemāderyūs ve eftīmūn mekke dört direm seng asārūn (14) ve selīḫa ve saḳmūniyā mekke altı direm seng sünbül-i Hindī üç direm mürr ve üç buçuḳ direm mürr ve ḥamāmā (15) ikişer direm ʿasel üç vezni ḳadar şerbeti dört mīṣḳāldir **maʿcūnu'l-ḳusṭ** bu maʿcūnuñ (16) nefʿi vecaʿ-ı kebed ve berd-i miʿde ve istirḫā-i aʿṣāb için nāfiʿdir terkībi budur dār-ı ṣīnī (17) yedi direm ḳusṭ-ı mürr altı direm anīsūn ve beẕr-i kerefes ve asārūn mekke üç direm seng (18) ʿasel üç vezni ḳadar şerbeti bir miṣḳāldir **maʿcūn-ı şeyḫ** sümūm-ı

ḳātileniñ defʿine (19) ve insānıñ baṭnında olan dūdlarıñ iḫrācında belki meyyit çıḳarmaḳda naẓīrı yoḳdur

[320a]

(1) terkībi budur encudān ve şīḫ-ı Ermenī mütesāvī saḥḳ ėdip ʿādet üzere ʿasel ile (2) maʿcūn oluna şerbeti bir miṣḳāldir **maʿcūn-ı şehr-yārān** ḳulunc ve rīḥ-i baṭn ve miʿde ve emʿā (3) için mübārek terkībidir bunu ḫoca būzer-i cember hürmüz tāc-dāra vażʿ eylemişdir (4) terkībi budur zencebīl ve ḳırfe ve dār-ı ṣīnī ve cevz-i bevvā ve maṣṭakī ve ḳaranfil ve selīḫa (5) ve ḳāḳūle ve ḥabb-ı belesān mekke dört direm seng saḳmūniyā ve türbüd ve sek mekke üç direm (6) seng ḥabbu'n-nīl ṭoḳuz direm seng sükker-i ebyaż yetmiş direm seng şehd üç vezni (7) ḳadar şerbeti iki miṣḳāldir **bāb-ı ṯānī cüvārişāt beyānındadır** bu daḫı maʿcūn cümleden (8) iken cüvāriş ile vech-i tesmiye cerş-i bulġūr gibi cerş olunduġuçün cüvāriş ile (9) tebeyyün olunur imdi cüvāriş ḳısmı daḳḳ oluna denildikde ol ḳadar ince elekden elenmeye (10) ki eczānıñ ḳuvveti gitmeye zamānımızda bunuñ miḳdār-ı maʿiyyeti seyrek şaʿr minhalden (11) tenhīl olan eşyādır öyle olsa cüvāriş bir niçe envāʿdır o cümleden beri (12) **cüvāriş-i ʿanberdir** bunuñ fāʾidesi miʿdeniñ burūdetine ve ḥafaḳāna ve sūʾ-i nabża ve raḥm (13) evcāʿına müteʿalliḳdir ʿale'l-ḫuṣūṣ meşāyıḫ için münāsibdir lakin şebbāne (14) ve ṣıbyāna żarūret maḥallinde istiʿmāl ėtdirilmek gerekdir ṣıfatı budur ḳāḳūle-i kebīr (15) ve ṣaġīr mekke dört direm seng zencebīl ve dār-ı fülfül mekke on direm seng zaʿferān (16) on bir direm seng cevz-i bevvā beş direm ʿanber ve sünbül ve maṣṭakī mekke iki direm seng (17) misk-i ḫāliṣ bir direm ʿasel üç eczā ḳadar şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i sefercel-i müshil** (18) eṭibbā ḳulunca fāʾide ėder ve miʿdeyi ışlāḥ ėdip ṭaʿāma iştihā vėrir ve eryāḥ (19) ve nefḫ-i ḳarāḳırı taḥlīl ėder demişler ṣıfatı budur laṭīf sefercelden yüz elli direm

[320b]

(1) alıp ve nevāsın iḫrāc ėdip ḫurde ḫurde ṭoġrayıp muḥarrā tabḫ oluna baʿde (2) muḥkem daḳḳ ėdeler ki maʿcūn miṣāl ola bu defʿa beş yüz direm şehdiñ keffin alıp (3) sefercel dāḫil ėdeler ve ḳıvām bulunca ṣabr ėdeler vaḳtā ki ḳıvāma gele bu eczā-yı medḳūḳayı (4) idḫāl ėdeler eczā bunlardır zencebīl ve dār-ı fülfül ve dār-ı ṣīnī mekke iki direm seng (5) hīl ve ḳāḳūle ve zaʿferān mekke üç direm seng maṣṭakī beş direm

saḳmūniyā (6) muṣliḥ on beş direm seng türbüd otuz direm ʿasel-i ḳemā-sebaḳ şerbeti beş miṣḳāldir (7) **nevʿ-i diger** cüvāriş-i sefercel misk istiṭlāḳ-ı baṭn ve żaʿf miʿde ve ḳayʾ ve ġaṣeyān (8) ve sūʾ-i istimrār taḥsīn-i levn ve iştihā-ı ṭaʿām içindir keẕalik iki raṭl seferceli (9) daḳḳ ėdip ve ḫurde ṭoġrayıp ḫall ile muḥarrā ṭabḫ ėdeler ẕevb ola minvāl-i mesbūḳ (10) üzere keffi alınmış ʿasel ile ḳıvāma getirip bu edviyeyi tedāḫül ėdeler zencebīl ve dār-ı (11) fülfül mekke dört direm seng beẕr-i kerefes ve nānḫāh birer direm zaʿferān iki direm (12)ʿasel meṣela şerbeti bunuñ bir miṣḳāldir ġaflet olunmaya **cüvārişü't-temr** eṭibbā ḳulunca (13) vecaʿ-ı miʿdeye ġāyetle nāfiʿdir eczā budur būraḳ-ı Ermenī kemmūn-ı kirmānī ve faṭrasāliyūs (14) ve zencebīl ve fülfül-i ebyaż mekke iki direm seng saḳmūniyā-ı muṣliḥ beş direm temr-i bilā- (15) nevā ve levz ve varaḳ-ı seẕāb mekke on direm seng cümle eczāyı daḳḳ ėdip (16) bir gün bir gėce ḫall-ı ḫamr ile bell ėdip ve ṣaff olana ve tenşīf ėdip kifāye-i maʿhūde (17) üzere şehd ile maʿcūn oluna şerbeti üç miṣḳāldir **nevʿ-i diger** İbn-i İsḥaḳu'n-nedūrī (18) bunuñ daḫı vecaʿ-ı miʿde ve ḳulunc-ı mühlik için nefʿi ʿaẕīmdir ṣıfatı budur zencebīl (19) ve fülfül mekke iki buçuḳ direm seng seẕāb ve levz-i muḳaşşer mekke dört direm seng

[321a]

(1) saḳmūniyā bir buçuḳ direm temr-i münaḳḳī ḳırḳ sekiz direm tedbīri sebaḳ ėden cüvāriş-i temr (2) tedbīridir şerbeti dört miṣḳāldir **cüvāriş-i mübārek** balġamı bi-ġayr eẕā ishāl ėder (3) ṣıfatı budur türbüd elli direm fülfül üç direm zencebīl meṣela sükker-i ebyaż ḳırḳ (4) sekiz direm cümleyi daḳḳ ėdip üç vezni ḳadar ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti (5) beş miṣḳāldir **nevʿ-i āḫer** mürre-i ṣafrāyı eẕāsız rıfḳla ishāl ėder ṣıfatı budur (6) ʿūd-ı ḫām ve maṣṭakī mekke on direm seng türbüd elli direm saḳmūniyā buçuḳ direm ʿasel-i (7) kemā-sebaḳ şerbeti māʾ-i ḥārr ile beş dirhemdir **cüvāriş-i bevāsīr** ve berd-i miʿde ve riyāḥ-ı (8) ġalīẓe ve sūʾu'l-istimrā için nefʿi ʿaẕīmdir ṣıfatı budur besbāse ve ḳırfe ve ḳāḳūle-i (9) ṣıġār ve zencebīl ve dār-ı fülfül ve dār-ı ṣīnī ve asārūn mekke bir direm seng (10) ḳāḳūle-i kebīr beş direm fülfül-i esved iki direm ḳaranfil bir buçuḳ direm sükker yigirmi direm (11) ʿasel üç vezni ḳadar şerbeti bir miṣḳāldir **cüvārişü'l-kemmūn** bu daḫı miʿdeye ve cesā-ı (12) ḫāmiż ve şehvet-i kilyeye ve ḫummeyāt-ı balġamiyye ve sevdāviyye ve füvāḳ için nāfiʿdir (13) ve keṣret-i balġam ve fuḍūlu defʿ eylemekde naẕarı yoḳdur ṣıfatı budur kemmūndan bir ratl (14) alıp ḫall-

ı ḥāẕıḳ içre bir gün bir gėce teblīl oluna baʿde tecfīf ėdip bu defʿa (15) fülfül-i esved ve zencebīl mekke otuz altı direm seng būraḳ-ı Ermenī on direm (16) varaḳu's-seẕāb-ı yābis ḳırḳ sekiz direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra kāʿide (17) üzere ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti bir dirhemden bir miṣḳāle varıncadır **maʿcūn-ı** (18) **muḳavvī** bāhı ziyāde ėder ve külāyı ḳızdırır ve menīyi ziyāde ėder ṣıfatı budur (19) beẕr-i helyūn ve şaḳāḳul ve zencebīl mekke beş direm seng tūderī-i aḥmer ve ebyaż[53]

[321b]

(1) ve lisān-ı ʿuṣfūr ve beẕrü'r-rummānu'l-berrī ve künced-i muḳaşşer ve sükker ve ḫaşḫāş ve behmen-i (2) aḥmer mekke beş direm seng şehd üç vezni ḳadar şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i belādur** (3) levni ṣāf ėder ve nisyānı defʿ ėder ve fikri ziyāde ėdip emrāż-ı ʿaṣabiyyeye (4) fāʾide ėder ṣıfatı budur fülfül ve dār-ı fülfül-i helīlec ve belīlec ve emlec ki menzūʿ- (5) u'n-nevā olalar ve cündbīdester mekke altı direm seng ʿasel-i belādur ve birinc-i kābilī ve ḳusṭ-ı (6) ḥulv ve sükker ve ḥabbu'l-ġār ve suʿd mekke beş direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra (7) semen-i baḳar ile yübūsetlerin alıp üç vezni şehd ile maʿcūn ėdeler ve altı aydan ṣoñra (8) ikişer direm istiʿmāl oluna **maʿcūn-ı cüvārişü'l-ʿūd** miʿdeyi ḳızdırır ve haẓma iʿānet (9) ėder ve balġama ve ruṭūbāta fāʾide ėder ṣıfatı budur ḳāḳūle-i ṣıġār ve kibār ve ḳaranfil (10) ve dār-ı ṣīnī ve zencebīl ve dār-ı fülfül ve zaʿferān mekke bir direm seng sükker yetmiş beş direm (11) şehd iki edviye ḳadar şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i maṣṭakī** burūdet-i miʿde ve kebed (12) ve anlara riyāḥ-ı mūẕiyeyi dāfiʿdir ve balġam ve seyelān-ı luʿāb için ḫod naẓīrı yoḳdur (13) ṣıfatı budur maṣṭakī altı direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup ince bezden ve yāḫūd dülbendden (14) geçire ve sükker yigirmi beş direm seng ʿasel cümleniñ iki veznince şerbeti bir miṣḳāldir (15) **cüvārişü'l-ütrüc** eryāḥı taḥlīl ve ṭaʿāmı haẓm ėtdirir ve ebḫar-ı femi defʿ ėder ve laṭīf (16) ėder ve levnini ve ḥudūd-ı ḥumret ḥüsn-i dilbere tarāvet vėrir ṣıfatı budur aġaç (17) ḳavunu ḳışrı ki yābis ola otuz direm seng ḳaranfil ve cevz-i bevvā ve fülfül ve dār-ı (18) fülfül ve ḫīr-ı bevvā ve dār-ı ṣīnī ve ḥavlencān ve zencebīl mekke birer direm seng misk (19) buçuḳ direm ʿasel üç edviye vezni şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i ḥabbetü'l-ḫaḍrā**

[53] Cüvāriş-i kemmūn maʿa ve .... Ḳulunc naḫve 3 direm beẕr-i kerefes 3 direm enisūn 3 direm būraḳ2 direm ḳaranfil 3 direm sādec 3 direm maḥmūde 3 direm kemmūn 3 direm seẕāb 3 direm zencebīl 3 direm ḳırfe 5 direm türbüd 3 direm efīmūn 2 direm vecc 5 direm muḳarrār-ı ʿasel 3 direm sekbīnec 2 direm

[322a]

(1) bevāsīra ve berd-i miʿde ve istimrār-ı miʿdeye ġāyetle laṭīfdir ṣıfatı budur ḥabbu'l-ḫaḍrā ve (2) ʿasel-i belādur ve künced-i muḳaşşer mekke yigirmi direm seng sükker ve helīlec ve belīlec ve emlecü'l-menzūʿ - (3) u'n-nevāt ola ve zencebīl ve dār-ı fülfül ve sādec-i Hindī ve şeyṭarec mekke dört direm (4) seng ḳaranfil ve merzencūş ve besbāse mekke bir direm seng şehd üç eczā miḳdārı (5) altı aydan ṣoñra istiʿmāl oluna şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i ḫalābā** zeḫīr ve maġṣ (6) ve bevāsīr için nāfiʿdir ṣıfatı budur ḫarf-ı maḳlüvv ve kemmūn-ı menḳūʿ fī'l-ḫal mütesāvī (7) ola maṣṭakī ṣülüṣü ḳadar ehlīlec-i kābilī nıṣf cüz daḳḳ ve saḥḳ olunup şehd ḳadar (8) kifāye māʾ-i verd ile ḳıvāma getirip maʿcūn ėdeler şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i** (9) **saḳanḳūr** bāh için ve ḳülāda ve meṣānede olan burūdet-i miʿde için nāfiʿdir (10) ṣıfatı budur beẕr-i helyūn ve beẕr-i baṣal ve beẕr-i lift ve semiz ot ve toḫmu ve beẕr-i keṣrāt (11) ve beẕr-i cırcīr ve beẕr-i encüre ve ḥabbu'l-ḫaḍrā ve lisān-ı ʿuṣfūr ve künced-i muḳaşşer ve beẕr-i fücül (12) ve cilġūze ve beẕr-i ḥabbu'l-reşād mekke üç direm seng ve zencebīl ve şaḳāḳul ve ḫavlencān (13) ve dār-ı fülfül meger beş direm seng cevz-i bevvā ve behmen-i ebyaż ve aḥmer mekke iki direm seng (14) sürretü'l-saḳanḳūr beş direm seng işḳīlü'l-meşvī üç direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ (15) ėdip üç vezni ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i künced** beñze (16) ḥumret ve ṭaʿāma iştihā vėrir ve miʿdeyi ḳavī ėder ve ḥavāmil-i nisvān için ziyāde (17) nāfiʿdir zīrā anlarıñ iştihā-ı redīleri ki ısḳāṭ-ı cenīne bāʿiṣ olunur reddi menʿ (18) ėder ṣıfatı budur zürünbād ve beẕr-i kerefes ve nānḫāh mekke iki direm seng kündür (19) ẕeker zencebīl ve fülfül ve dār-ı fülfül ve ḳāḳūle ve dār-ı ṣīnī mekke üç direm seng

[322b]

(1) kemmūn-ı kirmān iki direm susam-ı muḳaşşer on direm sek yüz elli direm cümle edviyeyi (2) daḳḳ ve saḥḳ ėdip yüz elli direm ʿasel içre elli direm māʾ-i verd żamm ėdip (3) baʿde ḳıvāma getireler bunuñ şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i usḳufā** ṣafrāyı ve balġamı (4) ishāl ėder ve ḳulunc açar ve bevāsīre fāʾide ėder ve miyān-ı derūn taḥlīl ėder (5) ve cimāʿa ḳuvvet vėrir ṣıfatı budur saḳmūniyā ve türbüd-i ebyaż mekke yedi buçuḳ direm seng (6) fülfül-i ebyaż ve ḳāḳūle-i kebīr mekke dört buçuḳ direm seng zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve besbāse (7) ve ḳaranfil ve cevz-i bevvā ve emlec mekke bir miṣḳāl cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip altmış direm (8) sükker daḫı eleyip eczāya żamm

ėdip cümleniñ üç vezni ḳadar ʿasel ile maʿcūn ėdeler (9) şerbeti iki dirhemden altı dirheme varıncadır **nevʿ-i āḫer** bevāsīra ve hażm-ı ṭaʿāmına ve bāhı (10) ziyāde eylemede ḳuvvet-i ʿaẕīmesi vardır ve ṣıfatı budur zencebīl ve fülfül mekke on direm (11) seng dār-ı fülfül otuz direm fānīd ve cevz-i muḳaşşer ve künced-i muḳaşşer mekke elli direm (12) seng edviyeniñ üç āġrınca ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti birer miṣḳāldir **cüvāriş-i** (13) **summāḳ** istiṭlāḳ-ı baṭn ve zaḫīr-i bāṭıl için ve taḳviyet-i aḥşā için nefʿi ʿaẕīmdir (14) ṣıfatı budur summāḳ on direm seng ḥabbu'l-ās beş direm seng ḥabbu'r-rummāneyn (15) mekke otuz dört direm seng ḫarnūb otuz direm seng ṣamġ-ı ʿArabī ve cülnār (16) mekke iki direm seng cümle-i edviye miḳdārı ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti bir buçuḳ (17) miṣḳāldir **cüvārişü'l- ḥıfẓ** bu ʿaḳl ve fikri ziyāde ėder ve ẕihni pāk ḳılır ṣıfatı (18) budur nānḫāh on direm seng şūnīz ve ehlīlec mekke beş direm seng daḳḳ ve (19) saḥḳ olunup ḳāʿide üzere şehd ile maʿcūn oluna şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-**

[323a]

(1) **ü'l-kāfūr** miʿdeniñ żaʿfına ve balġam-ı ġalīẓ defʿine ve sūʾu'l-istimrāra enfaʿ ʿilācdır (2) ṣıfatı budur fülfül ve cevz-i bevvā ve zencebīl ve besbāse ve dār-ı ṣīnī ve ḳırfe ve nār-(3) müşk ve ferencmüşk ve ḳaranfil bostānı ve kāfūr ve zaʿferān mekke iki direm seng (4) ʿasel üç vezni miḳdārı şerbeti bir miṣḳāldir **cüvāriş-i fencūş** buña cüvāriş-i (5) ḫabeṣu'l-ḥadīd daḫı dėrler beyān-ı ḫabeṣü'l-ḥadīd ki ḥadīd boḳu dėdikleridir tedbīri (6) daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḥall-i bikrde de rūz ve şeb teblīl ola baʿde taṣfīf ve māʾ-i (7) ḥulv ile birḳaç kerre ġusl ėdeler mā ibn tebdīl ėtdikden şoñra tecfīf ėdeler bu (8) meẕkūrāt on dört günde ancaḳ olur baʿde lāzım olduḳda istiʿmāl ėdeler (9) bir ay istirḫā-i miʿde ve bevāsīr ve tebāh-i mizāc ve bāh için nāfiʿdir ve ḫuṣūṣan levn-i rūyu (10) kızdırır ve sürʿat-i inzālı defʿ eger ḳırḳ gün ʿale't-tevālī taḳayyüd olunursa vech-i (11) meşrūḥ üzere ol ḳadar fevāʾid ve ʿavāʾid görülür baḳīr olunmaz ṣıfatı budur (12) helīle-i kābilī ve helīle-i esved ve belīle ve emlec mezrūʿu'n-nevāt ola ve şeyṭarec-i Hindī (13) ve sünbül ve fülfül ve dār-ı fülfül ve zencebīl ve suʿd-ı kūfi mekke on direm seng (14) beẕr-i şebiṣ ve beẕr-i kündür mekke dört direm seng ḫabeṣü'l-ḥadīd müdebber-i necl (15) ki on dört gün tedbr olunmuş gerekdir ta kim şoñradan dühn-i levz ile biryān (16) ol baʿde yüz direm seng bu ḫabeṣ-ı ḥadīdden alıp sāʾir eczā ile maʿan cemʿ (17) ėdip üç edviye ʿasel ile maʿcūn ėdip iḳtiżā eyledikde

altı aydan ṣoñrā (18) ikişer direm istiʿmāl ėdeler **cüvāriş-i Cālīnūs** bu cüvāriş beyne'l-ḥalḳ meşhūrdur (19) ḫāṣṣası bī-nihāyedir cümleden dügeli endāmlara ḳuvvet vėrir ve femin baḥrını izāle ėder

[323b]

(1) ve riyāḥı taḥlīl ėder ve daḫı berdden olmuş selisü'l-bevli defʿ ėder ve sürfe ve (2) balġam ḳaṭʿ ėder ve levni ṣāf ėder ve māliḫūlyā ve vesvās ki vāḳiʿ ola defʿ ėder (3) ve birden olmuş baş aġrısın zāʾil ḳılır ve niḳrīs ve ḳūbā ve behaḳ ve bevāsīri (4) bi-emrillah taʿāla defʿ ėder ve ṣaç ve ṣaḳalı gec aġardır ẕikr eyledigimiz emrāż için (5) ḫāṣṣaten yigirmi bir gün istiʿmāl olunsa bi-emrillah taʿāla defʿ ėder ṣıfatı budur sünbül (6) ve ḳāḳūle ve selīha ve dār-ı ṣīnī ve ḫavlencān ve ḳaranfil ve suʿd ve zencebīl ve zaʿferān (7) ve fülfül ve dār-ı fülfül ve ḳusṭ-ı baḥrī ve ʿūd-ı belesān ve asārūn ve ḥabbu'l-ās (8) ve ḳaṣabu'ẕ-ẕerīre mekke iki direm seng maṣṭakī on direm nebāt nıṣf edviye (9) ḳadar cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra iki edviye miḳdārı şehd ile maʿcūn oluna (10) şerbeti iki miṣḳāldir **cüvāriş-i fevākih** miʿdeye ḳuvvet vėrir ve ḳayʾ defʿ ėder (11) ve ḳalbe ve cigere taḳviyet vėrdiginden māʿdā ṣafrāyı defʿ ėder ve bu cüvārişden (12) maḫmūre yedirseler ḫumārı defʿ ėder ṣıfatı budur māʾ-i rummāneyn ve māʾ-i tuffāḥ ve māʾ-i (13) sefercel ve māʾ-i ġūra ve māʾ-i emīrbārıs ve māʾ-i ḥummāż ve āb-ı leymūn ve āb-ı summāḳ cümleyi (14) bir yerde rubʿ olunca ġaly ėdip baʿde cümlenin nısfı ḳadar şehd ḳıvāma getirip (15) istiʿmāl ėdeler **bāb-ı ṣāliṣ ʿaşer ıṭrıfīlāt beyānındadır** o cümleden biri ıṭrıfīl-i (16) kebīrdir bevāsīra ve taḥsīn-i levne daḫli ʿaẓīmdir ve bāhı ziyāde ėder ve miʿdeye (17) ḳuvvet vėrir ṣıfatı budur helīle-i kābilī-i esved ve belīle emlec ki her biri menzūʿ - (18) u'n-nevāt ola ve muḳaşşer oluna lāzım olan bunlarıñ ḳışrlarıdır ve fülfül ve dār-ı fülfül (19) ve zencebīl mekke otuz direm seng būzīdān ve besbāse ve şeyṭarec ve şaḳāḳul

[324a]

(1) ve tūderīyn ve ḫaşḫāş-ı sefīd ve behmeneyn mekke on direm seng mecmūʿı daḳḳ (2) ve saḥḳdan ṣoñra rūġan-ı levz ile yübūsetlerin alıp temām cerb olunduḳdan ṣoñra (3) üç edviye ḳadar engübīn ile ʿacīn ėderler şerbeti iki miṣḳāldir ammā iki aydan (4) ṣoñra istiʿmāl olunmaḳ gerekdir ve bunuñ üç yıla varınca ḳuvveti ḳemāldedir (5) ṣoñra żaʿīf olup hükmü ḳalmaz **ıṭrıfīl-i ṣaġīr** bu daḫı istirḫāʾ-i miʿde (6) ve ruṭūbet-i miʿdeye

dāfiʿdir ve bevāsīre nāfiʿdir buḫār dimāġı naẓīf ėdip ẕihni (7) laṭīf ėder ṣıfatı budur helīle-i kābilī ve helīle-i esved ve helīle-i aṣġar ve emlec (8) ve belīlec bunlarıñ nevāti ḫāric olduḳdan ṣoñra mekke on direm seng daḳḳ ve saḥḳ (9) olunup dühn-i bādām ile yaḫūd semen-i baḳar ile edviye-i mesḥūḳanıñ yübsü aḫẕ olunup (10) baʿde üç edviye ḳadar şehd ile maʿcūn olunur iki ay mürūrundan ṣoñra birer (11) miṣḳāl istiʿmāl olunur bu ıṭrıfīliñ ḳuvveti iki aya dekdir **ıtrıfīl-i kişnīzi** (12) bunuñ nefiʿi buḫār-ı miʿdede olan ṣudāʿ içindir keẕalik helīlecātıñ nevātı çeḳip (13) cümleyi berāber ėdip ve anlarıñ rubʿı ḳadar küzber-i yābis daḫı żamm ėdip daḳḳ ėdeler (14) baʿde rūġan-ı levz ile yübūsetin alıp üç edviye miḳdārı ʿasel ile maʿcūn ėdeler (15) bunuñ daḫı iki aydan ṣoñra istiʿmāl ėdeler birer miṣḳāldir ammā evvekilerden ziyāde (16) ṣudāʿ ve derd-i ser için nāfiʿdir **ıtrıfīl-i dīdān** bunuñ ḫāṣṣası bāṭında (17) olan ḫurde dūdeleri helāk ve beẕrek olanları istiḫrācdır ġāyetle laṭīf (18) terkībdir ṣıfatı budur birniñ kābilī-i muḳaşşer on direm seng ḥabbu'n-nīl ve türbüd (19) ve ḳusṭ-ı telḫ mekke bir direm seng ve türmüs ve efsentīn ve şīḫ-ı Ermenī ve eftīmūn

[324b]

(1) Aḳrīṭuş ve milḥ-i neftī ve ḫardal-ı beyāż ve şaḥm-ı ḥanẓal ve suʿd-ı Hindī ve anduz-ı yābis (2) mekke üç direm seng iki edviye miḳdārı ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti iki (3) dirhemden dört miṣḳāle varıncadır **ıtrıfīl-i bāhı** bunuñ żaʿf-ı şehvet-i cimāʿ (4) için teʾşīri ʿaẕīmdir ṣıfatı budur helīlec-i aṣfer ve belīlec ve emlec ve kābilī ve dār-ı (5) fülfül mekke üç direm seng besbāse ve zencebīl mekke dört direm seng (6) şaḳāḳul bir direm ve lisān-ı ʿuṣfūr beş direm ve dār-ı ṣīnī yedi direm ve sūsen-i ebyaż (7) yigirmi direm her birin başḳa başḳa daḳḳ ola üç vezni ʿasel ile maʿcūn ėdip (8) ḳırḳ gün cev içinde ḥıfẓ olunduḳdan ṣoñra ikişer miṣḳāl māʾ ile ẕevb olunsa (9) içeler ve cimāʿa mübāşeret ėdeler **ıṭrıfīl-i diger** ṭabīʿatı telyīn ėder ve miʿdeyi (10) şafrādan ve balġamdan pāk ėder ṣıfatı budur helīlec-i aṣfer kābilī ve emlec ve belīlec (11) mekke on direm seng ʿırḳ-ı sūs ve türbüd yigirmişer direm zencebīl ve şeyṭarec mekke (12) üç direm seng ḳırfe ve dār-ı ṣīnī ve ḫīr-ı bevvā mekke iki direm seng verd-i aḥmer (13) on direm ʿasel-i muṣaffā ʿādet üzere şol ki resmdir şerbeti dört dirhemdir (14) beş dirheme varıncadır **aṣl-ı ıṭırfīl-i ṣaġīr** miʿdeniñ żaʿfına ve dimāġa vecaʿ-ı (15) ʿayne ve reʾse nāfiʿdir ve buḫārı başa çıḳmaġa ḳomayıp ve nisyānı defʿ ėdip (16) aʿżāyı ḳavī ėden ve dimāġıñ berdden olan balġamı marażlarına fāʾide ėden ıṭrıfīl (17) budur

maʿnā-yı ıṭrıfīl bir tiryāḳiliyeden müştaḳdır üç helīle dėmek olur helīle (18) Hind'den meclūbdur ve tāzesi erik miṣālinde olurmuş ḥāṣılı helīlecāt vech-i meẕkūr (19) üzeredir ṣıfatı budur kābilī ve belīle ve emlec berāber daḳḳ olunup semen-i baḳar ile yübūsetin

[325a]

(1) alıp üç āġra ʿasel ile maʿcūn ėdeler şerbeti dört dirhemden beş dirheme (2) varıncadır **ıṭrıfīl-i muḥtaṣar** ıṭrıfīl-i ṣaġīrde beyānı sebaḳ-ı ḫavāṣṣ bunda olduġundan (3) māʿadā bunuñ nevʿan burūdeti vardır her mizāca muvāfıḳdır terkībi budur helīle-i (4) esved ve helīle-i kābilī ve zencebīl ki üçünüñ nevātı ḫāric olduġu gibi zencebīliñ (5) ḳışrı muḳaşşer-i māʾ ile keẕalik ḳışr-ı künced ṣoyulmuş ola sükker cümlesine berāber olup (6) semen-i baḳar ile bade'd-daḳḳ yübūsetin alıp ʿādet üzere ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti (7) üç dirhemdir **ıṭrıfīl-i eftīmūnī** bunuñ ḫāṣṣası sevdā ʿilletlere fāʾide ėder (8) ve ṣaç ve ṣaḳal aġarmaġa mānīʿdir ve cimāʿa ḳuvvet vėrir rıfḳla sevdā-yı ishāl ḳılmaḳdır (9) ṣıfatı budur helīle-i kābilī yigirmi direm seng belīle ve emlec sināmekī mekke dört (10) direm seng eftīmūn ve türbüd mekke beş direm seng şeyṭarec üç direm seng besfāyec (11) ve enīsūn ve milḥ-i enderānī mekke iki direm seng bade'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ʿasel ile ʿādet (12) üzere maʿcūn ėdeler şerbeti dört dirhemdir **ıṭrıfīl-i ġudedī** bi-emrillah taʿāla (13) ne ḳadar ġuddeler ve ḫanāzīr ve ḫunnāḳa fāʾide ėder her ne ḳadar olursa ṣıfatı budur (14) helīlec on beş direm helīle ve emlec ve türbüd mekke yedi direm seng eftīmūn on direm (15) besfāyec ve ustuḫūṭūs ve sināmekī mekke beş direm seng şeyṭarec ve zürünbād ve ġārīḳūn (16) mekke üç direm seng enīsūn ve maṣṭakī ve ḳāḳūle-i ṣaġīr ve ḳaranfil ve koz-ı bevvā (17) ve sünbül mekke iki direm seng nūşādur üç direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (18) ḳāʿide üzere ʿasel ile maʿcūn ėdeler beşer direm istiʿmāl eyledikde defʿ olur (19) **ıṭrıfīl-i muġliyy** bevāsīre fāʾide ėder ṣıfatı budur kābilī ve helīle ve emlec mekke mütesāvī

[325b]

(1) daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i kerrāt ile muḥkem ġaly olunup ve ṣaff māʾi ʿasel ile (2) ḳıvāma getirip ve edviyeyi tekrār saḥḳ ėdip ʿādet üzere maʿcūn olunsa (3) şerbeti beş dirhemdir **ıṭrıfīl-i māhān** behaḳa ve beraṣa ve ḫunnāḳa nāfiʿdir ṣıfatı budur (4) helīle ve belīle ve emlec ve eftīmūn ve dūḳū mekke beş direm seng koz-ı bevvā ve ʿāḳırḳarhā

(5) ve şeyṭarec mekke dört direm seng ʿasel ile ʿādet üzere maʿcūn oluna şerbeti üç dirhemdir (6) **ıtrıfīl-i diger** vesvāse ve bedāndīşelere ve māliḫūlyāya fāʾide eder ṣıfatı budur (7) helile-i kābilī ve belīle ve emlec mekke on direm seng efsentīn ve sināmekī ve (8) şeyṭarec ve eftīmūn ve besfāyec ve türbüd ve ustuḫūtūs mekke beş direm seng sünbül (9) ve maṣṭakī ve koz-ı bevvā ve lisān-ı ṣevr ve felencmüşk ve ḥacer-i lājüverd ve badrecbūye mekke dört (10) direm seng beẕr-i kerefes ve enīsūn mekke iki direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ edip (11) dühn-i levz ile yübūseti giderince ovup baʿde ʿasel ile maʿcūn oluna şerbeti iki (12) miṣḳāldir **ıtrıfīl-i şāhterec** uyuza ve gecike ve başda olan vecaʿ-ı şaḳīḳaya (13) nāfiʿdir ṣıfatı budur helīle-i aṣfer ve sināmekī ve şāhterec mekke otuz direm (14) seng efsentīn yedi direm cümle daḳḳ ve saḥḳ oluna baʿde zebīb-i menzūʿun-nevāt ile (15) kifāyet miḳdārı bir hāvanda daḳḳ ile alışdıralar bu kerre cümleniñ nısfı ḳadar (16) ʿasel ḳıvāma getirip ve maʿcūn oluna şerbeti dört dirhemden beş dirheme dekdir (17) **ıṭırfīl-i Cālīnūs** cemīʿ ʿilletlere fāʾidesi vardır ḫāṣṣaten reʾse ve ʿuyūna ġāyetle (18) müfīddir ṣıfatı budur helīle-i aṣfer ve kābilī ve helīle-i esved ve belīle ve emlec (19) ve maṣṭakī ve enīsūn mekke on direm seng verd-i aḥmer ve zencebīl mekke beş direm seng

[326a]

(1) cümleyi daḳḳ ėdip ʿasel ile maʿcūn oluna ammā dühn-i levz ile elbette ovalamaḳ gerekdir (2) ve ḳırḳ gün cev içinde ṭurduḳtan ṣoñra iki miṣḳāl istiʿmāl ėdeler eger şikāyeti (3) ṣafrādan ise ve ishāl eylemek dilerse bu ıṭrıfīlden iki miṣḳāle bir dāniḳ maḥmūre (4) żamm ėdip ve istiʿmāl ėdeler eger balġamı ishāl murād olunursa her şerbete bir direm (5) türbüd-i sefīd izāfe oluna ve bir direm ʿırḳ-ı sūs żamm oluna üç defʿa gün aşırı (6) içeler eger sevdā ishālin murād ėderse bunuñ iki dirhemi ki bir şerbetdir ve bir dirhem ḥacer-i (7) Ermenī bir buçuḳ dāniḳ ḥacer-i lājüverd izāfe oluna ve bir haftada üç kerre şerbet içeler (8) cümle endāmları nażīf ėdip aḫlāṭ-ı erbaʿdan ḳanġısını murād ėderse izāle (9) eylemek ḳābildir **bāb-ı rābiʿ ʿaşer mürebbeyāt beyānındadır** cümleden biri **mürebbā-ı ütrücdür** (10) ki buña ʿavām aġaç ḳavunu mürebbāsı dėrler ṭabīʿatı ḥārr ve yābisdir miʿdeye ḳuvvet (11) vėrir meṣelā aġaç ḳanınıñ ekşisin ayırıp ayırıp ve eti ile ḳışrın ʿasel şerbeti (12) içinde nār-ı leyyinede ṭabḫ ėdeler bir vechle ki ḳıvāma ḳarīb ola indirip misk vėrirlerse (13) bir miḳdār gülābla ezip henüz ısıcaḳ iken vėreler ta kim miskin rāyiḥası teʾṣīr ėde (14) **mürebbā-**

ı şaḳāḳul muḳavvīdir bāha ḳuvvet vėrip ve şehvet-i cimaʿiyyeyi ziyāde ėder (15) ve menīyi artırır ṣıfatı budur eger şaḳāḳul tāze ise ġusl ėdip ve ḫurde ḫurde (16) ṭoġrayıp birḳaç sāʿat ışlandıḳdan ṣoñra engübīn şerbeti ile nār-ı leyyinede (17) ḳıvām bulunca ṭabḫ ėdeler eger şaḳāḳul yābis ise yumayın ve leyleteynde bell ėdip (18) minvāl-i meşrūḥ üzerede ṭabḫ oluna **mürebbā-i cevz** bāhı ziyāde ėder ve istisḳāyı (19) izāle ėder ve ẓahra ḳuvvet vėrir ṣıfatı budur cevz tāze fındıḳ ḳadar iken alıp

[326b]

(1) ḳabuġun ḳalemtıraş ile ġāyet ince ṣoyalar ve bir gėce māʾda bell ėdeler baʿde bal (2) şerbeti ile nār-ı leyyinde ḳıvāma ḳarīb olunca ṭabḫ ėdeler bu kerre olʿaseli giderip ve tekrār (3) ġusl ėdip defʿan ṣānīdede ṭabḫ ėdeler ta kim ḳıvāma gele bu kerre bir eyi ẓarf içinde (4) ḳırḳ gün miḳdārı alıkoyalar baʿde ẓarfın tebdīl ėdip istiʿmāl ḳılalar her mürebbā (5) aġaç ḳavunundan ḳırḳ gün ṭurmaḳ lāzımdır **mürebbā-i tuffāḫ** bu mürebbānıñ taḳviyet-i ḳalbde (6) ve tefrīḥde ḫayli ḳuvveti vardır ṣıfatı budur tuffāḥı laṭīf taḳṣīr ėdip dilersek (7) pāreleyip nevāsın çıḳarır dilersek bütün ṣoyup sükker ve yāḫūdʿasel şerbeti ile (8) mülāyim nārda laʿli miṣāl olunca ẓarfınıñ ḳapaġın ḳapayıp āheste āheste ġaly ėdeler (9) tamām tuffāḥdır maṭbūḫ olur mürde şekil olupʿaseline ḳıvām geldikde bir ẓarf içre (10) ḳırḳ gün dek ḥıfẓ ėtdikden ṣoñra istiʿmāl oluna **mürebbā-i sefercel** taḳviyet-i miʿdeye (11) ve tefrīḥde bunuñ ḳuvveti tuffāḥdan ziyādedir ṣıfatı budur bunuñ içine tuffāḥ mürebbāsı (12) gibidir **mürebbā-i kümmeṣrā** ʿavām buña armud reçeli dėrler miʿdeye ḳuvvet vėrme de (13) ve tefrīḥ de nefʿi ʿaẓīmdir ṣıfatı bunuñ daḫı tuffāḥ gibidir **mürebbā-i iccāṣ** ḥarāreti teskīn (14) ėder ve ṭabīʿatı mülāyim ṭutar veʿaṭaşı defʿ ėdip cālib-i nevmdir ṣıfatı budur (15) aʿlā-i kebīr āccāṣı alalar ve pāk-ı ġusl ėdip nıṣfʿasel bir yerde (16) şerbet ėdip erigi içine dāḫil ėdip āheste āheste ġaly ėdeler ta kim (17) ḳıvām bula baʿde ḥıfẓ ėdip istiʿmāl ėdeler **mürebbā-i yaḳṭīn** ṣadra ve riyyeye ve (18) ṣalābet-i meṣāneye nāfiʿdir ṣıfatı budur tāze yaḳṭīnı alıp laṭīf-i raḳīḳ-i taḳṣīr (19) ėdeler baʿde barmaḳ ḳadar ṭoġrayıp bir miḳdār ṭabḫ ėdeler baʿde iḫrāc ėdip

[327a]

(1) māʾi gidince alıḳoyalar bu kerreʿasel veya şeker şerbeti ile mülāyim nārda ṭabḫ (2) ėdeler **mürebbā-i vecc** ḫalḳ buña egir receli dėrler laḳve ve ḳuluncu ki rīḥi ki ola

dāfiʿ dir (3) meṣrūʿa ġāyetle münāsibdir ṣıfatı budur āzāḳdan ḳalan egirden diledikleri ḳadar (4) alıp iki gün ve bir gėce māʾ-i ḥārr ile meblūl ėdip baʿde ʿasel şerbeti ile bir gün (5) kāmil-i nār-ı leyyinede ġaly ėdip ḳıvām bulduḳdan ṣoñra ḳırḳ güne dek ḥıfẓ ėdip (6) baʿde istiʿmāl ėdeler **mürebbā-i levz** sürfe-i köhne ġāyetle nāfiʿ dir ṣıfatı budur laṭīf tāze (7) levz ki henūz ḳabuḳlanmış ola andan diledikleri miḳdār bir gün māʾ içinde bell ėdip (8) baʿde ʿasel şerbeti ile yevmeyn ve leyleteyn ḳāmil ġaly ėdeler her kerre ki ḳıvām bula yine ṣu (9) depeler bu ḥāl üzere müddet-i maʿhūde tamām olduḳda ḳıvām bulıcaḳ ḳırḳ güne dek (10) ḥıfẓ ėdip baʿde maraż-ı meẕkūre için istiʿmāl oluna bunlardan ġayrı sāʾir (11) mürebbālar daḫı olıcaḳ çoḳdur ammā biz anları beyān eyledik zīrā biriniñ evzānı ve (12) ṭabḫı maʿlūmdur baʿde beyānımız sirkencübīn ḳısmına maʿṭūf ve maṣrūfdur **bāb-ı ḫāmis** (13) **ʿaşer sirkencübīn beyānındadır** o cümleden biri **sirkencübīn-i sādecdir** bunuñ ḫāṣṣası (14) ḥummeyāt-ı ḥārre ʿaṭaş-ı şedīd ve süded-i kebed içindir ḫuṣūṣan miʿdeye cilā vėrip (15) ṣafrā-yı raḳīḳ ve balġam-ı lezc için nefʿine nihāyet yoḳdur ve fi'l-cümle marażdan ġayrı (16) emzice-i ṣāliḥa erbābına daḫı muvāfıḳdır ve maḥrūrü'l-mizāc olanlara ziyāde nāfiʿdir (17) ve ḥarāret-i kebediyyeye tebrīd ėdip bevli idrār eylemek şānındandır ve ṣafrāyı ve (18) ṣafrādan olan emrāżı dāfiʿdir ṣıfatı budur ḫall-ı ḫāẕıḳdan penc raṭl aḫẕ oluna (19) ve bir miḳdār māʾ-i ṣāfī vėrip ḫumūżetin alalar baʿde her raṭl ḫalle bir raṭl sükker vėrip

[327b]

(1) bir miḳdār ḳıvām bulunca teʾḫīr oluna ḥıfẓ ėdip vaḳt-ı ḥācetde sirkencübīn-i (2) sādec lāzım geldikde bundan istiʿmāl ėdeler **sirkencübīn-i büzūrī** süded-i kebed ve istisḳā (3) sūʾul-ḳuyne için nāfiʿdir bevli idrār ėdip ve ʿaṭaşı teskīn ėder ve ḥummeyāt-ı (4) ḥārre için ziyāde münāsibdir ṭarīḳi budur beẕr-i hindībā ve beẕr-i lübb-i ḫıyāreyn ve beẕr-i (5) lübb-ı bıṭṭīḫ mekke beş direm seng ḳışr-ı aṣl-ı hindībā on direm ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyānec (6) üç direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip üçer raṭl māʾ-i ṣāfī ve bir raṭl ḫall eylemek (7) şeb ve rūz bell ve baʿde ġaly ve ṣaff ve cümleniñ üç bölügünden ṣülüṣü ḳaldıḳda (8) bir buçuḳ raṭl sükker vėrip ḳıvāma getireler ve ḥīn-i maḥallde istiʿmāl ėdeler **nevʿ-i** (9) **āḫer** sirkencübīn büzūrī-i ḥārr bunuñ daḫı miʿdeye ve süded-i kebede nefʿi ziyādedir (10) ve bevli idrār ėdip fuḍūl-ı balġamiyyeden ḫalāṣa nefʿi bī-nihāyedir ḫuṣūṣan istisḳā (11) ve teheyyüc-i vech ve sūʾul-ḳuyneye ve teskīn-i ʿaṭaş fāʾidesi ḳatī ẓāhirdir ṭarīḳi budur ki (12) beẕr-i kerefes ve beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i

enīsūn mekke beş direm seng beẕr-i hindībā ve beẕr-i (13) küşūt mekke beş direm seng ʿuṣāre-i ġāfeṣ ve rāvend-i ṣīnī mekke üç direm (14) seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėtdikden ṣoñra bir gün ve bir gėce bir raṭl ḫall ve üç (15) raṭl māʾ-i ṣāfī ile ġaly olup mecmūʿandan ṣülüṣānı gitdikde bir raṭl sükker ile ḳıvāma (16) getirip istiʿmāl oluna **sirkencübīn-i seferceli** miʿde ve kebede taḳviyet vėrip (17) şehvet-i ġıdāiyyeyi ziyāde ėder ve nāḳihlere ve sūʾ-i istimrāra ve süded ve kebede (18) ʿaẓīm nefʿi vardır ki ṭarīḳi budur ki seferceli ḫurde ḫurde ṭoġrayıp (19) bir seng hāvanda daḳḳ oluna ʿuṣāresin alalar bir vechle ki bir raṭl ḫalle

[328a]

(1) yigirmi raṭl māʾ-i sefercel vėrip ve elli direm māʾ daḫı ilḥāḳ ėdip ġaly oluna (2) baʿde pekmez-i sükker vėrip ḳıvāma getireler ve ḥīn-i maḥallde istiʿmāl ėdeler (3) **sirkencübīn-i rummānī** ḥummā-ı muḥriḳaya veʿaṭaş-ı müfriṭe ve miʿde ve kebede nefʿi vardır (4) ṭarīḳi budur penc raṭl māʾ-i rummānın ve pekmez māʾ-i emīrbārıs ve yüz direm seng (5) māʾ-i verd bir yerde cemʿ ėdip altısın sükker ile nār-ı ḥārriye üzere ḳıvām vėreler (6) eger māʾ-i ḥışrım ve yāḫūd rummānın murād olunursa meṣela bu ṭarīḳi riʿāyet lāzımdır (7) **sirkencübīn-i ʿunṣulu** istisḳāya ve emrāż-ı ḥaşāʾiyye ve rebve ve intiṣāb-ı (8) nefese ve suʿāl-i müzmin-i balġamīye nāfiʿdir ve süded ve kebedi feṭḥ ėdip ṣalābet-i (9) ṭıḥāliyyeyi defʿ ėder ḫuṣūṣan fālic ve laḳve ve sersām-ı balġamiyye ki ṣeblerġas ile (10) maʿrūfdur min ʿindellāh bu meẕkūrāt için maḫlūḳdur ṭarīḳi budurda dehüm menn ḥall (11) se raṭl ʿasel-i mażġı ve bir menn bekmez ilḥāḳ ėdip ve baʿde başal-ı ʿunṣulu aġaç (12) kārd ile pāk ayırtlayıp on direm başal-ı ʿunṣulden ve zencebīl ve beẕr-i rāziyānec (13) ve enīsūn ve ḫulbe veʿāḳırḳarhā ve fūdenec-i berrī bunlardan daḫı mekke on direm (14) seng cemʿ ėdip baʿde beẕr-i kerefes ve kemmūn ve ḳardemānā bunlardan daḫı beş direm (15) seng alıp muḳaddemā ẕikr olunan eczā ile bir yerde māʿan daḳḳ ve saḥḳ oluna (16) ki cerş olmaḳ mertebesine vardıḳda başal-ı ʿunṣulu daḫı bir ḥacer hāvanda muḥkem (17) daḳḳ ėdip bu kerre cümle maḫlūṭ olan ḫall veʿasel ve pekmez içre bir hafta bell (18) oluna baʿde ṣaff olunup ḳıvāma getirince nār-ı leyyinde ġaly ėdeler vaḳt-ı ḥācetde (19) istiʿmāl ėdeler **sirkencübīn-i rāvend** evcāʿ-ı kebed ve aṣḥāb-ı süded için münāsibdir

[328b]

(1) ḫuṣūṣan ṭabīʿatlarında yübs olmuş ola ṭarīḳi budur ḳırḳ direm seng rāvend-i (2) ġārīḳūn ve türbüd-i sefīd ve besfāyec ve beẕr-i hindībā mekke yigirmi beş direm seng ve (3) üç direm zencebīl bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ėdip on menn māʾ ve iki raṭl ḫall maʿan (4) berāber ġaly ėdeler cümlenin ṣülüṣānı gidip bir ṣülüṣü ḳaldıkda sükker ile ḳıvāma (5) getireler ṭarīḳi ḫall-ı ʿunṣul oldur ki baṣal-ı ʿunṣuluñ aġaç kārd ile ṭoġrayıp (6) baʿde yigirmi raṭlına bir raṭl ḫall żamm ėdip altmış gün miḳdārı güneşde alıḳoyalar (7) baʿde murād olunduḳda sirkencübīn-i sādec ʿunṣulu ve ġayrı minvāl-i mesbūḳ üzere (8) bu sirkeden ėdeler **sirkencübīn-i büzūrī-i muʿtedil** süded ve kebed ve ṭıḥāl ve iḫtibās-ı (9) bevl için nāfiʿdir ve ḥummeyāt-ı mürekkebeyi ve ġayrı dāfiʿdir ṭarīḳi budur beẕr-i hindībā (10) ve beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i kerefes mekke üç direm seng beẕr-i ḳıṩṩā ve ḫıyār ve bıṭṭīḫ mekke (11) beş direm seng ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyānec ve varaḳ-ı hindībā ve ḳuşūr-ı aṣl-ı hindībā mekke (12) yedi direm seng cümleyi cerş olunca daḳḳ ėdip üçer raṭl māʾ ve rābiʿ raṭl (13) ḫall ki bir gün ve bir gėce bell ėdeler baʿde nār-ı hādiye üzere ġaly ėdeler ki (14) cümleden rubʿı gide bu kerre bir menn sükker vėrip ḳıvāma getireler **sirkencübīn-i** (15) **nīlūfer** yereḳān ve ṭıhāl ve teftīḥ-i südde ve taḳviyet-i miʿde ve kebed için nefʿi ʿaẓīmdir (16) ve ṭaʿāmı haẓmda iʿāneti ẓāhirdir ṭarīḳi budur zebīb-i aḥmer ve esved-i bilā-nevā ḫall (17) içinde bir iki gün bell ėdip ve ġaly ve ṣaff oluna ḥāṣıl olan miḳdār-ı kifāye (18) nūfer żamm ėdip tekrār ġaly ola bu defʿa ṣaff ėdip ʿādet üzere sükker (19) vėrip ḳıvāma getirmekde ḳāʿide vardır **sirkencübīn-i rāsenī** buña eṭibbā şarāb-ı ilahī

[329a]

(1) dėmişlerdir ḫavāṣṣına nihāyet bu ḳadar evcāʿ-ı ṣadr ve riyye ki ruṭūbet-i ġalīẓe lezceden (2) ḥādiṯ olmuş ola defʿ ėder ve vecaʿ-ı mefāṣıl ve ʿırḳu'n-nesāʾ ve emrāż-ı kebediyye ve (3) ṭıḥāliyyede yed ṭūlāsı vardır evrām ve südedi teftīḥ ėdip ve meṯāneden ḥaṣātı (4) teftīt ėtmek bu edviyeye esheldir ʿale'l-ḫuṣūṣ bevli ve ṭamṯı idrār ėder ve yereḳān-ı (5) esved ve aṣferi ve behaḳ-ı ebyaż ve esvedi ednā melābise izāle ḳılır ve ḥummeyāt-ı (6) ribʿ defʿ ėder ve aḫlāṭ-ı ġalīẓeyi talṭīf ėdip mizāc-ı miʿdeyi ıṣlāḥ ėder (7) ve şehvet-i ṭaʿāmiyyeyi ziyāde ḳılır ve femde ve lisānda şefeteyn ve esnānda (8) olan evrām-ı ālāmı zāʾil ėder eger bir kimesneye sümūm-i ḳātile işrāba ėtseler (9) ve yāḫūd bedeninde dem veya leben müncemid olsa ve yāḫūd sülük ve

ṣuʿbān bi-emrillah taʿāla (10) ḫalāṣ ėder ve istisḳāya ve ḥikke ve cerebe ve hemm ve ġam için ḫod āb-ı ḫayvān miṣālindedir (11) ṭarīḳi budur tāze rāsen ki anduz dėdikleridir lisān-ı ʿArabīde cenāḥ dėrler andan (12) yüz miṣḳāl alınıp ḫurde ḫurde ṭoġrayıp üç vezni ḳadar māʾ ve nıṣf vezni (13) ḳadar ḫall-i ḫamr ilḥāḳ oluna baʿde nāra rākib ve māʾ zāʾil olunca ġaly oluna baʿde cihil (14) rūz bu ḥāl üzere alıḳoyup erbaʿını tamām olduḳda taṣfiye ola yek raṭl sükker (15) māʿan taṭbīḫ ėdip ḳıvāma getireler bu şerbetde ḥaḳḳıñ kemāl-i ḳudretin müşāhede ėtmek (16) āsān olur **bāb-ı sādis ʿaşer eşribe beyānındadır** o cümleden biri **şarāb-ı** (17) **ʿunnābdır** bu bir şerbetdir ki ʿufūnet-i demi ḳaṭʿ ėder ve burūdetden olan sürfe-i (18) raṭb ḳaṭʿ ėder ṣıfatı budur raṭleyn ʿunnābı altı raṭl ile muḥkem ġaly oluna ḥattā māʾ (19) yek raṭl ḳadar ḳaldıḳdan ṣoñra sükker ile ya ḳıvāma getire ve yāḫūd tīn ile çevirme ėdeler

[329b]

(1) **şarāb-ı benefsec ve şarāb-ı enār-ı ḥulv** öksürüge ve nezleye ve ẕātü'l-cenbe nāfiʿdir ṣıfatı budur (2) bir miḳdār tāze benefsec-i varaḳ ėdip toḥmuna bir vaḳıyye olduḳda ziyāde māʾ-i ḥārrede (3) vażʿ olunup ve fī'l-ḫāl aġardıġı gibi hemān ṣaff oluna çıḳarıp bir miḳdār (4) daḫı māʾ-i ḥārre vėrip bu ḥālle yüz elli direm mādde-i ḳuvvetin alalar baʿde sükkeri (5) kesdirip revāḳ olduḳda bu māʾi sükkere vėrip nevʿan ḳıvāma getireler eger (6) tiri ėderlerse bir vaḳıyye benefsece beş vaḳıyye sükker laṭīf olur ammā eṭibbānıñ ḳavli (7) tiri degildir revāḳdır eger tekrār olsun dėrlerse üç vaḳıyye benefsec ve bir vaḳıyye (8) māʾ iki vaḳıyye sükker kāfīdir rummānıñ daḫı māʾin alıp bu minvāl üzere bir vaḳıyye māʾ-i (9) rummān üç vaḳıyye sükker aʿlā şerbet olur eger māʾ-i rummāneynden alıp bir yerde çözüp (10) rubb olduḳda şarāb-ı rummāneyn bişireler ammā bir ḳāʿide muḳarrer bir benefsec şarābı olur ki (11) bir raṭl benefsec on raṭl māʾ ile ġaly olunup benefsec muḥkem ṣıḳıp tekrār bu māʾya (12) bir raṭl benefsec daḫı vėrip ve ḳaynadıp yine ṣıḳıp māʾin alalar muḥlalar mulalar (13) cedīd-i benefsec vėreler bu māʾ miḳdārı ki on raṭldır sükker vėrilirse ḥakīmāne (14) laṭīf benefsec şarābı olur eger beş raṭl sükker vėrilirse aʿlā muḳarrer benefsec şarābı (15) olur baʿde bundan teʾṣīr olunan benefseci revāḳ-ı sükkere bir miḳdār ʿaselni (16) mużāf ėdip ḫamīr ėderler **şarāb-ı nūfer** ḥummālara nāfiʿdir ve ṣafrāya ve suʿāle (17) ve ẕātü'l-cenbe ve vecaʿ-ı reʾse münāsibdir mevāddi nişābdan menʿ ėder ve ṣadrıñ (18) vecaʿına ve

miʿdeniñ ışlāḥına daḫlī ʿaẓīmdir ve ḳalb-i żaʿīfe ḳuvvet vėrir ve (19) ʿaṭaşayı defʿ ėder ve nevmi celb ėder ve ḥarāreti teskīn ḳılır ṭarīḳi budur ki

[330a]

(1) nīlūferi ṣāḳdan ayırıp varaḳların cemʿ ėdesin ve bir raṭl nūfere dört raṭl (2) ṣu ḳoyasın baʿde ġaly olunup bunuñ bir raṭlına bir raṭl sükker ve yāḫūd ziyāde (3) vėreler **şarāb-ı leymūn** bārid ve yābisdir sāḳıṭ olan şehvet-i ṭaʿāmiyyeye iʿāde ėder (4) ve hażma muʿayyen olur ve miʿdeyi ḳavī ėdip ʿaṭaşı sākin ėder ve ḫumārdan olan (5) ṣudāʿ defʿ ėdip ṣafrāyı ḳamʿ ėder ṭarīḳi budur leymūnuñ ḳışrın tefşīr ėdip (6) baʿde mengene ile ṣıḳalar ṣuyu mürevvaḳ olduḳdan ṣoñra ṣaff ola on (7) raṭl māʾ-i leymūnu ḥelvācı küregi ile çevire çevire rubb ėdeler iki buçuḳ raṭl ḳaldıḳda (8) revāḳ olmuş sükker kifāyet miḳdārı vėreler her yerdeki rubb ėdip şöyle (9) eyleyesin denile rubbdan murād budur **şarāb-ı leymūn ve sefercel-i mümessek** miʿdeyi ḳavī ėdip (10) hażm-ı ġıdāya muʿayyen olur ṣıfatı budur yek raṭl leymūn lübbüne bir raṭl sefercel māʾ (11) vėrip rubb olduḳdan ṣoñra kifāyet ḳadar sükker maʿan gerek tīri ve gerek bīmār (12) senānı ṭabḫ ėdeler **şarābu'r-rībās** bunuñ fāʾidesi çoḳdur eyi Baʿlebek'de ḥavālī-i (13) Dımışḳ'da olur miʿdeyi ḳavī ėder ve ḍīḳu'n-nefesi defʿ ėder ve ḥummā-ı vebāʾiyyede (14) istiʿmāl olunsa mażarratan izāle ėder ḥāṣılı eyi şerbetdir ammā bu diyārda olmaz (15) şāmdan meclūbdur aṣlında ṣabır dėdikleri ʿaşebe müşābih bir bir ʿaşebedir ve ṭaʿmı (16) ḳuzu ḳulaġından ekşidir ṭarīḳi ṭabḫı vāfir cemiʿ ėdip bir ḳazġan içre ġaly (17) olup ve ṣaff oluna rubb olunca nār-ı leyyinede çevirmekdir baʿde murād olunduġu (18) ḳadar sükker vėrip şerbet eylemek ve istiʿmāldir **şarāb-ı sefercel** miʿdeye taḳviyet vėrir (19) ḳalbi münbasıṭ ėder ve şehvet-i ṭaʿāmiyyeye ve hażma muʿayyen olur ve ḳayʾ ġaşeyānı ve ʿaṭaşı

[330b]

(1) defʿ ėder bunuñ daḫı ṭarīḳi seferceliñ hācer hāvanda daḳḳ ve māʾ āḫẕ olunduḳdan (2) ṣoñra nār-ı hādiyede rubb olunmaḳdır kifāyet miḳdārı sükker ile ʿaḳıd ėdeler (3) **şarāb-ı tuffāḥ** bārid ve yābisdir ḳalbi ḳavī ėder ve miʿdeye taḳviyet vėrir ve ḳayʾ ve ishāl-i (4) ṣafrāvīyi defʿ ėder bunuñ daḫı ṭarīḳi ṭabḫı sefercel şarābı gibidir **şarāb-ı iccāṣ-** (5) **u'l-müdebber** bu şerbet ḥarāret-i miʿdeye ve aḥşāniyyeyi teskīn ėder ve bedeni tebrīd ḳılır (6) ve ṣafrāyı ḳamʿ ėdip ṭabīʿatı līnet üzere ṭutar ṣıfatı budur iccāṣ

ʿaded-i yüz (7) ʿunnāb keẕalik temirhindī yigirmi direm seng benefsec-i yābis yigirmi dört direm (8) seng türbüd-i ebyaż on beş direm seng türbüdü ḥaḳḳ ėdip sāʾiri bir yerde cemʿ (9) ėdip iki raṭl māʾ ile ġaly olunup rubʿı ḳaldıḳda ṣaff olup sükker ile ʿaḳıd ėdeler (10) eger ṣafī iccāṣ māʾninden sükker ile ėderlerse daḫı cāyizdir **şarāb-ı uṣūl** ḳışr-ı aṣl-ı rāziyāne (11) ve ḳışr-ı aṣl-ı keber ve ḳışr-ı aṣl-ı kerefes ve beẕr-i rāziyāne ve ḳışr-ı aṣl-ı hindībā ve tīn ve zebīb (12) bilā-nevāt ve adḫīr-ı mekkī ve sünbül ve selīḫa ve asārūn bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (13) nārda maḥrā olunca ġaly ve ṣaff olunup kifāyet miḳdārı sükker ile ḳıvām vėreler (14) maḥallinde istiʿmāl ėdeler **şarab-ı naʿnaʿ** miʿdeyi ḳavī ėdip ḳayʾ ve ishāl ve füvāḳı (15) menʿ ėder ṣıfatı budur yek raṭl naʿnaʿ se raṭl ile nefʿi zāʾil olunca ġaly olunup (16) baʿde kifāyet miḳdārı sükker ile ḳıvām vėreler **şarābu'l-ḥışrım** bārid ve yābisdir ʿaṭaşı (17) teskīn ḳayʾ ve ġaṣeyānı defʿ ėder ve ḥarāret-i miʿdeyi ġalebe-i ṣafrā için ʿaẓīm teʾṣīri (18) vardır ḫuṣūṣan ḫummeyāt-ı ḥarre ve ḫumār için dāfiʿdir bunuñ tedbīri şarāb-ı rummān (19) ve şarāb-ı leymūn gibidir **şarāb-ı isḥandīḳūn** bu şerbet meşāyiḫa ve evcāʿ-ı miʿde ve kebed-i

[331a]

(1) bārid erbābına münāsibdir ve haẓm-ı ṭaʿām eylemekdir ʿaẓīm iʿāneti vardır ṣıfatı budur (2) ḥamr-ı ʿatīḳ beş raṭl ʿasel-i maṣġı bir buçuḳ raṭl zencebīl beş direm seng ḳāḳūle ve hāl (3) mekke nıṣf direm seng ḳaranfil ve dār-ı ṣīnī meger bir dāniḳ fülfül-i esved bir buçuḳ dāniḳ (4) zaʿferān nıṣf direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip kettān bezi parçasına ve ṣurre ėdip (5) ḥamr ile ʿasel içine ḳoyup ḳıvāma gelince ġaly oluna ve bu ʿamel ėtdigi zamānda bir (6) miḳdār misk żamm ėdilirse cāyizdir **şarāb-ı ʿanber** evcāʿ-ı miʿde ve istirḫāʾ-i aʿṣāb (7) için aʿlādır gerek sükker ve gerek ʿasel her ḳanġısı olursa iki raṭl aḫẕ ėdip (8) nārda keffin alındıḳdan ṣoñra iki raṭl daḫı māʾ-i ḳarāḥ żamm ėdip birer miṣḳāl (9) ʿanber ve zaʿferān saḥḳ ėdip māʾ-i verd ile ẕevb olup dāḫil ėdeler vaḳt-ı ḥācetde (10) üç dirhemden beş dirheme varınca istiʿmāl ėdeler **şarābu'l-misk** miʿdeyi ve aʿżā-i (11) reʾseyi ḳavī ėder ve emrāż-ı balġamīyi izāle ėder meşāyiḫ için ġāyetle laṭīfdir (12) ṭarīḳi budur ki yek raṭl sükker ve bir raṭl ʿasel bir yerde cemʿ ėdip raṭleyn māʾ ile (13) ġaly bir miṣḳāl misk ve bir miṣḳāl zaʿferān ẕevb içine idḫāl ėdeler bu kerre (14) ḳıvām bulunca ġaly oluna baʿde iḳtiżā eyledikde üç dirhemden dört dirheme varınca (15) istiʿmāl ėdeler **şarābu'l-ʿūd** miʿdeyi ḳızdırır ve mürre-i sevdādan ḥādiṯ olmuş (16) ḥafaḳānı defʿ ve haẓmı ḳavī ėder ve nefese ferah vėrip aḫlātı basṭ

üzere (17) ṭutar menāfiʿi çoḳdur ṣıfatı budur altmış iki direm sengʿūdu törpü ėdip (18) altı raṭl māʾ ile bir gün ve bir gėce ġaly oluna ḥattā cüzʾi māʾ kala bu kerre ṣaff oluna dört (19) raṭl sükker ilḥāḳ ėdip ḳıvāma getireler vaḳt-ı ṭabḫında nıṣf direm misk daḫı

[331b]

(1) vėrilirse ġāyet aʿlādır bunuñ şerbeti on direme varıncadır **şarābu'l-verd** (2) evcāʿ-ı mefāṣıl-ı ḥārre için nāfiʿdir bunuñ ṭabḫı bi-ʿanihi benefsec gibidir mükerreri (3) daḫı ancılayındır **şarāb-ı dînârî** ʿurūḳda olan baḳāyā-yı ʿufūneti iḫrāc ve ḥummeyāt-ı (4) müteṭāvileye fāʾide ḳılır ve ḥarāret-i kebediyyeyi zāʾil ėder ṭarīḳi budur beẕr-i hindībā (5) ve ḳışr-ı aṣl-ı hindībā meger yigirmi direm seng verd-i aḥmer on beş direm seng beẕr-i rāziyāne (6) on direm rāvend altı direm enīsūn yigirmi direm seng yek raṭl māʾ ile ġaly baʿde ṣaff (7) oluna iki yüz direm sükker ile ṭabḫ ėdeler şerbeti on iki dirheme gidincedir vaḳt-ı (8) ḥācetde **şarāb-ı dînârî lâben beyân** ḫāṣṣası sebaḳ eylemişdir nihāyet bu daḫı (9) aḳvādır ṣıfatı budur beẕr-i hindībā on direm seng emīrbārıs yedi direm ṣandal (10) ve lal mekke bir miṣḳālʿırḳ-ı sūs dört direm seng rāvend bir miṣḳāl beẕr-i küşūt ve verd-i (11) aḥmer mekke altı direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra māʾ-i hindībā ile bell ėdip (12) baʿde ġaly ve ṣaff olup eczā vezni ḳadar sükker vėrip on dirhemden yigirmi dirheme varınca (13) istiʿmāl ėdeler **şarāb-ı dînârî** nüsḫa-i Muḥammed bin Zekeriyā-yı Rāzī bu cümlesinden aḥsendir (14) ṣıfatı budur beẕr-i hindībā-i merṣūṣ yigirmi miṣḳāl ḳışr-ı aṣl-ı hindībā otuz direm seng (15) verd-i aḥmer on direm rāvend altı direm eczāyı cerş ėdip bir ṣurre ile rabṭ oluna (16) bir miḳdār mā ile ġaly ola baʿde ḳadar-ı kifāye sükker ile ḳıvāma getirip on dirhemden (17) on miṣḳāle varınca istiʿmāl oluna **şarāb-ı rāvend** südedi teftīḫ ve kebedi ḳavī ėder (18) ṭarīḳi budur yigirmi direm seng rāvendi ṭoġrayıp üç raṭl ṣu ile ġaly ve iki (19) raṭl sükker ile ṭabḫ ėdeler **şarāb-ı ʿasel** żaʿf-ı şehvet-i ṭaʿāmiyye ve ḥarāret-i ġarīziyyesiniñ

[332a]

(1) żaʿfı içindir ḫuṣūṣan berd ve balġam miʿdeye istīlā ėdip keṣret-i teftīḫ ve süded (2) ve riyāḥ elem vermiş bu ḫuṣūṣda celīlü'l-ḳadr şerbetdir ṣıfatı budur şehd çihil raṭl (3) ʿineb-i raṭb şīresi meṣela eger zamānı degil ise on raṭl zebīb-i belād-ıʿacem çihil menn (4) māʾ ile ġaly olup ve ṣuyun āḫẕ ėdeler her ḳanġısı müyesser olursa bu edviyeyi (5) bir ṣurre içre tarabbuṭ ezilmiş ʿasel içre vażʿ ve nār-ı hādiye ile ġaly eşribe ḳıvāmına

(6) vardıḳda bir eyi ṣırçalı küpe vaż‘ ve femin şedd ėdeler vaḳt-ı ḥācetde yigirmi dört (7) dirhemin mā’-i ḥārr ile içine fā’idesi ḫamrdan az olmaz edviye bunlardır dār-ı ṣīnī (8) ve maṣṭakī ve za‘ferān ve zencebīl ve ḥavlencān ve dār-ı fülfül ve fülfül-i esved ve ḳaranfil ve (9) ḳāḳūle ve sünbül ve sādec-i Hindī ve asārūn ve ḳusṭ-ı ḥulv ve koz-ı bevvā ve selīḫa ve ḥabb-ı (10) belesān mekke yek direm seng **şarāb-ı sükker** ‘aḳlı ziyāde ėder ve dimāġa ḳuvvet vėrir ve (11) cimā‘a taḳviyet i‘ṭā ėder bunlardan ġayrı on altı ḫāṣṣası vardır ṣıfatı budur (12) zencebīl ve dār-ı ṣīnī mekke beş direm seng ḳāḳūle ve ḳaranfil mekke iki direm seng bu (13) edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār mā ile bir ṣarılı çölmege vaż‘ ėdip maḥrā ṭabḫ (14) oluna ba‘de ta‘ṣīr mā’in āḫż dört mā’ ḳadar sükker żamm ėdip ḳıvām vėreler bu kerre (15) yek direm za‘ferān ḫalṭ ėdip her seher birer mil‘aḳa isti‘māl oluna **şarābu’l-mübārek** (16) istisḳāya ki burūdetden olmuş ola gerek laḥmī gerek ṭablī gerek daḳḳī (17) olsun nāfi‘dir ṣıfatı budur başal-ı ‘unṣuldan bir miḳdārın dört başal ḳadar (18) şarābla bir faḫḫār içre ġaly üç bölükde biri zā’il olduḳda şarāb ḳadar şehd vėreler (19) ve ḳıvāma getireler ba‘de günde birer mil‘aḳa isti‘māl ėdip her gün bir miḳdār ziyāde

[332b]

(1) ėdeler ta kim beş mil‘aḳa şürbe varınca bi-emrillah el-şāfī ḫalāṣ olur **şarābu’l-ṣandal** (2) taḳviyet-i mi‘de ve ishāl ve ḳaṭ‘-ı dem içindir ve fī’l-cümle bārid şerbetdir ṣfatı budur (3) on direm ṣandalı ḫurde ḫurde pāreleyip iki gün ve iki gėce mā’-i ḳarāḥ içinde (4) bell ba‘de ġaly ve ṣaff oluna tekrār yine ṣandalı bir ġayrı mā’da daḫı ġaly ḥāṣılı ḳuvvetin (5) āḫż cümle mā’i bir yere getirip ve yek raṭl sükker ile ḳıvām bulunca taṭbīḫ ėdeler **şarāb-ı** (6) **encübār** baṭndan dem giden için a‘lādır ṣıfatı budur encübār yedi miṣḳāl (7) ṣandaleyn dört miṣḳāl ḳurṣ-ı şāmī beş miṣḳāl ṣandalı berāber ėdip bāḳī eczāyı (8) ḳuvveti çıkınca ġaly ve ṣaff oluna iki raṭl sükker ile ṭabḫ oluna şerbeti on dirheme varınca (9) isti‘māl oluna **şarāb-ı encübār-ı muḫtaṣır** ḫāṣṣası yine anıñ gibidir ṣıfatı budur encübār (10) on beş direm seng ḳurṣ-ı şāmī on iki direm ṣandal bir buçuḳ direm seng sükker (11) ḳırḳ direm **şarāb-ı ḥanẕal** ḫılṭ-ı ḫām için ve mefāṣıl-ı bāride için ġāyetle a‘lādır (12) nihāyet berk acıdır ṣıfatı budur şaḥm-ı ḥanẕal beş direm zebīb-i menzū‘u’l-‘acem keẕalik (13) üç raṭl ṣu ile ġaly ṣülüṣü ḳaldıḳda ṣaff oluna yüz direm seng şehd ile taṭbīḫ oluna (14) şerbeti üç miṣḳālden beş miṣḳāle varıncadır **şarāb-ı şāhterec** cereb ve ḥikke (15) ve aḫlāṭ-ı sevdāviyyede nef‘i meşhūrdur ṣıfatı budur mā’-

i şāhterec yek raṭl (16) ve sükker yek raṭl bir yerde taṭbīḫ ėdip ḳıvām vėreler **şarāb-ı ḳarāşıyā** terkībi hemān kiras (17) şarābıdır ṣudāʿ-ı ḥārr için nāfiʿdir imdi henüz kiras yeşil iken maḥrā ġaly (18) ėdip menhelden ṣaff oluna üzerine on raṭl māʾ-i cev vėrip beş raṭl (19) sükker ile ḳıvāma getireler bī-naẕīr şerbetdir ammā kiras beş raṭl gerekdir **şarāb-ı temirhindī**

[333a]

(1) ṣudāʿ-ı ḥārr ve ʿaṭaş-ı şedīd defʿine münāsibdir ṣıfatı budur iki raṭl temirhindī- (2) niñ nevātı ve līflerin ayıtlayıp māʾ-i ḥārr ile bir gün ve bir gėce bell oluna baʿde (3) ṣaff ola ḫalāṣ olan māʾi rubb ėdeler ve on raṭl sükker ile taṭbīḫ ėdeler **şarāb-ı** (4) **ḫaşḫāş** ṣadrı telyīn ėdip suʿālı teskīn ėder ve mevāddi dimāġdan nüzūlu (5) menʿ ėder ve seheri defʿ ėdip tenvīm ėder ṣıfatı budur beẕr-i ḫaşḫāş altmış direm (6) seng daḳḳ ėdip bir kettān bezi parçasına rabṭ ėdip üç raṭl māʾ ile (7) ġaly oluna ve sāʿat-be-sāʿat ṣurrreyi taʿṭīr ėdeler ḳuvveti çıka māʾin ṣülüṣü gide (8) andan ṣurrreyi çıḳarıp iki raṭl sükker ile şerbet bişireler bī-naẕīr vezndir **şarāb-ı** (9) **ʿırḳ-ı sūs** münāfīʿ bī-nihāyedir süddeleri küşāde ėder ve bevli idrār ėder ve suʿāl-i (10) ḳadīmi defʿ ėdip ṣadr ve riyyede ve cānibinde olan ʿilletleri defʿ ėdip (11) inḫidārātı menʿ ėder rebve ve ḍīḳu'n-nefese fāʾidesi ḥadden efzūndur ammā (12) ḥummāsı olan içmek gerekdir ṣıfatı budur ʿırḳ-ı sūs-ı merżūż altmış direm seng (13) persiyāvşān ve ḫaşḫāş-ı ebyaż mekke yigirmi direm seng zūfā-ı yābis ve beẕr-i ḫaṭme (14) ve beẕr-i rāziyānec ve enīsūn mekke on direm seng ʿunnāb ve sebistān yüz dāne (15) cümleyi dört raṭl mādde bell bir gün bir gėce ve baʿde ġaly oluna ki ṣülüṣü ḳaldıḳda (16) iki raṭl pekmez ve bir raṭl fānīd żamm ėdip ḳıvāma getireler bunuñ şerbeti on iki (17) dirhemden ḳırḳ sekiz dirheme varıncadır **şarāb-ı zūfā** bunuñ ḫāṣṣası daḫı ʿırḳ-ı sūs (18) gibidir ṣıfatı budur ʿunnāb ve sebistān mekke altı direm seng tīn yigirmi dāne (19) beẕr-i ḫaṭme ve ʿırḳ-ı sūs ve beẕr-i ḫubbāzā mekke dört direm seng benefsec ve nūfer

[333b]

(1) persiyāvşān mekke yedi direm seng rāziyāne üç direm seng zebīb-i menzūʿ- (2) u'l-ʿacem elli dāne zūfā-ı yābis yedi direm ferāsiyūn beş direm keẕalik ġaly ve ṣaff bir (3) buçuḳ raṭl sükker ile ḳıvāma getireler **şarāb-ı lisānu'ṣ-ṣevrü'l-müdebber** māʾ-i lisān-ı ṣevr-i muḳaṭṭar (4) yek raṭl māʾ-i bādrencbūye-i muḳaṭṭar dört dirhem sükker bir raṭl

ḳıvāma getireler (5) eger ṣāfī ve sādec şarāb-ı lisān-ı ṣevr murād olunursa ġaly olup māʾin istiḫrāc ėderse (6) ḳuvvetli olur muḳaṭṭar olursa ḫod ḳanı nāzik olur nihāyet ḳanı ḳuvvetli olmaz **şarāb** (7) **şarāb-ı bādrencbūye** bu daḫı lisān-ı ṣevr gibi dėrlerse muḳaṭṭar ve dėrlerse ġaly olup (8) sükker ile ḳıvāma getireler **şarāb-ı ustuḫūṭūs ve efsentīn** bu ikisiniñ ḫavāṣṣı (9) muġāyirdir iḳtiżā eyledikçe taṭbīḫ olunmaḳ cāyiz olursa ṭarīḳi ṭabḫı bir nevʿ üzerinedir (10) yaʿnī ikisinin daḫı ṭarīḳi budur ki ġaly ėdip māʾ ṣaff olup sükker ile ḳıvām (11) vėrilmekdir **şarāb-ı helyūn ve kākūnec** bunlar meṣāneye müteʿalliḳ şerbetlerdir ṭarīḳi (12) ḳanġısı olursa sebaḳ ėdenler gibi otuz miṣḳālin yek raṭl māʾ ile ġaly ėdip (13) yek raṭl sükker ile ḳıvām vėrilmekdir **şarāb-ı emīrbārıs** bu daḫı ḥışrım şarābı miṣālidir (14) ve ṭabḫ olunur imdi şarāb-ı ustuḫūṭūsuñ ḫāṣṣası emrāż-ı dimāġıyyeden bārid inḫidārı (15) ve buḫārı menʿ eylemekdir **şarāb-ı efsentīn** ıṣlāḥ-ı miʿde ve defʿ ġaṣeyān içindir helyūñ (16) ve kākūnec ve ḥasek meṣāneniñ ʿilletleri içindir **bāb-ı sābiʿ ʿaşer maṭbūḫāt** (17) **beyānındadır** egerçe envāʿ çoḳdur cümleden biri **maṭbūḫ-ı eftimūndur** (18) bu maṭbūḫuñ ḥaḳḳında mübālaġa eylemişdir ve fī'l-cümle mürre-i sevdāyı bi-iznillah taʿāla (19) iḫrāc ėder ṣıfatı budur ehlīlec-i esved yigirmi direm seng besfāyec ve ustuḫūṭūs mekke

[334a]

(1) beş direm seng sināmekī mekke yedi direm mümkün olan mertebe eczāyı daḳḳ ėdip (2) üç yüz direm māʾ ile bir gėce bell olduḳdan ṣoñra taṭbīḫ ėdip nārdan (3) indikde on direm eftīmūn iżāfe ėdip bir gėce alıḳoyup ertesi (4) ṣaff olana üç direm besfāyec ve bir direm milḥ-i Hindī ve dört direm ḥarbaḳ-ı (5) esved ve rubʿ direm ḥacer-i mıḳnāṭīsı daḳḳ ėdip bir fincān ṭolusu miḳdārı (6) sirkencübīn ẕevb olup bu maṭbūḫa ḫalṭ ve mezc ėdip ʿinde'n-nevm birer fincān (7) istiʿmāl ėdeler **māʾu'l-cübün-i nevʿ-i mine'l-maṭbūḫ** keẕalik bunuñ daḫı sevdāyı izāle (8) eylemekde ʿaẓīm teʾsīri vardır ṣıfatı budur aṣfer-i māʿuz lebeninden bir miḳdār ḫācet (9) ise alıp nārda ġaly rāddesine vardıḳda bir milʿaḳa ḫall żamm oluna ve yaş tīn (10) aġacı pāresinden ḳażıb parça ile ḳarışdırıp kesilince ṣabr ėdeler (11) baʿde peynirin ṣaff ėdip māʾin āḫẕ ėdeler her ne yerde ki māʾ-i cübün ẕikr (12) oluna bu ṭarīḳ ile kesilmiş leben māʾin ḳaṣd ėder ammā daḫı eyisi māġar-ı aṣfer olup (13) bir hafta miḳdārı cev ve nuḫāle ve hindībā ve şāhterec ekl ėtmiş olmaḳdır bunlar (14) tekellüfdür ve fī'l-cümle māġar lebeni olmaḳ kāfīdir ġaraż-ı telyīn ve terṭīb ve sevdāyı (15) rıfḳla izāledir eger bu māʾ-i cübün içre

rāvend ve eftīmūn ve besfāyec mekke bir direm (16) seng ve sināmekī üç direm lājüverd-i bedaḫşī iki ḳırāṭ bir yerde medḳūḳā ḫall ve (17) ḫalṭ olunup bir ṣaġīr ṣurre içre rabṭ ola gėceden ṣabāḥ olunca bell ėdip (18) ṣabāḥ ṣurreyi bir miḳdār ṣıḳıp ṣuyun içerlerse ḳatī raʿnādır eger yalñız (19) māʾ-i cübüne sirkencübīn ve yāḫūd şarāb-ı dīnārī żamm ėdip istiʿmāl ėderlerse

[334b]

(1) daḫı cāyizdir bāri hīç olmazsa bir miḳdār efsentīn żamm ėdip içmek gerekdir (2) **maṭbūḫ-ı eftīmūn mine'd-destūr** cüẕāma ve ḥikkeye ve behaḳa ve beraṣa nāfiʿdir (3) ʿale'l-ḫuṣūṣ aḫlāṭ-ı muḥaraḳa balġamiyye ve sevdāviyye ve mirāriye için bir mertebe nefʿi (4) vardır ki küttābān-ı ʿālim muḥarrire ḳādir degildir cümleden bedeni pāk ėdip (5) kelef ve beraṣ ve büṣūrdan ḫalāṣ eyledikden māʿadā elvānı ṣāf ėder ṣıfatı budur (6) ehlīlec-i kābilī ḳışrı ve esved-i Hindī mekke on direm seng besfāyec ve sināmekī (7) ve eftīmūn ve lisān-ı ṣevr ve ustuḫūṭūs mekke beş direm seng zebīb-i menzūʿu'l-ʿacem (8) on iki direm şāhterec veʿırḳ-ı sūs ve beẕr-i hindībā üç direm seng beẕr-i küşūta (9) ve beẕr-i rāziyānec mekke yek direm seng māʾ-i aẕb-ı levz direm rubʿı gidince ġaly ve ṣaff ola (10) bir defʿa fülūs-ı ḫıyārşenbe ve terencübīn mekke penç direm seng sükker on sekiz direm (11) ve yek direm dühn-i levz ve bir direm ġārīḳūn ve rubʿ direm milḥ-i Hindī daḫı ilḥāḳ ėdip (12) ṭabīʿata göre her ṣabāḥ bir fincān istiʿmāl ėdeler üzerine ḥārr sükker şerbeti içeler (13) belki kayʾ getire nāfiʿdir vaḳtā ki ḳayʾdan tehī olmak iḳtiżā ėde üzerine bir nice (14) sāʿat nesne içmeye ve yemeyeler **maṭbūḫu'z-züfā mine'd-destūr** rebve ve ḥarāret-i aṣḥābına (15) ve ḍīḳu'n-nefes ve suʿāl-i müzmine ve evcāʿ-ı ẕātü'l-cenbe ve ḥicāb-ı ġaṣeyānıñ evcāʿına nāfiʿdir (16) ṣıfatı budur zebīb-i menzūʿu'l-ʿacem on beş direm sebistān beş direm cev-ı muḳaşşer on direm (17) ḫaşḫāş-ı ebyaż dört direm zehr-i benefsec ve nūfer ve beẕr-i baḳla ve persiyāvşān ve (18) ʿırḳ-ı sūs ve ferāsiyūn ve zūfā mekke üç direm seng tīn beş dāne bu cümleyi (19) beş yüz dāne direm māʾ içre taṭbīḫ ėdip rubʿı bāḳī ḳaldıḳda ṣaff ola üzerine

[335a]

(1) on direm sükker ve bir milʿaḳa dühn-i levz żamm olup istiʿmāl ėdeler **maṭbūḫ-ı** (2) **uṣūl** berd-i kebed ve ṭıhāl için ve aḫlāṭ -ı ġalīẓe ve istisḳāya ve yereḳāna ve miʿdeye

(3) ve kebede bu cümleye nefʿi muḳarrerdir bi-emrillah taʿāla evrāmı daḫı defʿ ėder ṣıfatı (4) budur ḳuşūr-ı aṣl-ı rāziyāne ve hindībā ve kerefes ve'l-adḫīr ve beẕr-i kerefes ve enīsūn (5) ve sünbül ve küşūt mekke üç direm seng füvve ve maṣṭakī mekke yek miṣḳāl zebīb-i menzūʿ- (6) u'l-acem beş direm bu cümleyi dört yüz direm māʾ-i ḥulv ile ġaly ola rubʿı ḳaldıḳda (7) iki dirhem sükker żamm ėdip miḳdār-ı kifāye istiʿmāl oluna yāḫūd bu meẕkūr maṭbūḫdan (8) elli direm miḳdārın alıp yigirmi direm sükker ve bir direm dühn-i levz ḫalṭ ėdip istiʿmāl (9) oluna eger meṣānede elemleri olursa nıṣf direm ḥacerü'l-yehūd saḥḳ ėdip maṭbūḫa (10) ḫalṭ olunduḳdan ṣoñra istiʿmāl oluna **maṭbūḫu'l-fevākih** ʿavām buña yemiş ṣuyu (11) ve eṭibbā müneffiḫ dėrler ekṣriyā faṣl-ı rabiʿada ve ḥarīfde istiʿmāl ėder aḫlāṭ-ı muḫtelifeyi (12) gerek balġam ve gerek ṣafrā ve sevdā izāle ėder ve fuḍūl-ı redīyeyi teḳıye ḳılır (13) ṣıfatı budur zebīb-i bilād-ı ʿacem on beş direm kābilī-i aṣfer-i bilād-ı ʿacem ve temirhindī (14) ve lisān-ı ṣevr mekke üç direm seng sināmekī ve besfāyec ve eftīmūn mekke dört direm (15) seng iccāṣ on beş dāne zehr-i benefsec üç direm lüfer-i ṭarı ve verd-i ṭarı (16) mekke yedi dāne beẕr-i küşūt bir miṣḳāl beẕr-i rāziyāne nıṣf direm bu cümleyi dört yüz (17) direm māʾ içre bir gün bir gėce bell ėdip baʿde rubʿı bāḳī ḳalınca ġaly oluna ve ṣaff (18) ola ve on iki direm fülūs-ı hıyārşenbe ve on direm terencübīn ḫalṭ ėdip (19) defʿan ṣaff bu maṭbūḫdan on iki dirhemini bir milʿaḳa dühn-i levz żamm ėdip içeler

[335b]

(1) eger daḫı olsun dėrlerse rubʿ direm rāvend ve türbüd ve bir ḳırāṭ saḳmūniyā ḫalṭ ėdeler (2) **maṭbūḫ-ı ḫıyārşenbe** helīlec-i aṣfer-i bilād-ı ʿacem on direm seng iccāṣ ve ʿunnāb (3) ve temirhindī ve zebīb-i bilād-ı ʿacem mekke on iki direm seng cümleyi dört yüz (4) direm māʾ-i ʿaẕb ile ġaly ola rubʿı ḳaldıḳda ṣaff ola on beş direm seng (5) ḫıyārşenbe-i fülūs-ı mużāf ola tekrār ṣaff bu maṭbūḫdan bir vaḳıyye ki on iki (6) dirhemdir bir milʿaḳa dühn-i levz ḳatıp istiʿmāl ėdeler laṭīf müshildir ve līneti (7) rıfḳladır **maṭbūḫ-ı zūfā** suʿāle ve vecaʿ-ı ṣadra ve ve şevṣaya ve ḍīḳu'n-nefese bi-iẕni- (8) llah taʿāla nāfiʿdir ṣıfatı budur ʿırk-ı sūs-ı mecrūd ve merżūż on direm seng persiyāvşān (9) üç direm zūfā-i yābis iki direm beẕr-i ḥubbāz meṣela sebistān-ı ʿaded-i ṣelāṣīn ʿunnāb (10) yigirmi dāne zebīb-i bilād-ı ʿacem yigirmi direm ḳāʿide üzere ġaly rubʿı ḳaldıḳda ṣaff oluna (11) içeler eger mevādd-ı ġalīẓe ise on ʿaded tīn daḫı żamm olup ġaly ėdeler **maṭbūḫ-ı** (12) **ḳanṭariyūn** ḥayżı feṭḥ ve bevli idrār ėder ṣıfatı

budur enīsūn ve fūdenec ve ḫamr ve ḳuşūr-ı (13) uṣūl-ı erbaʿa mekke iki direm seng ʿuṣāretü'r-rāḥī ve ḳanṭariyūñ mekke üç direm seng (14) kifāyet miḳdārı māʾ ile ki ḳāʿidedir ġaly ve ṣaff olup istiʿmāl ėdeler **maṭbūḫ-ı** (15) **ġāfeṣ** ḥummeyāt-ı balġamiyye ve muḫtelife ve'l-mürabbaiyye için nāfiʿdir ṭabīʿatı müleyyen ėder ṣıfatı (16) budur helīlec-i esved ve zebīb-i bilād-i ʿacem ve şāhterec ve şekāʿī ya da verd ve ʿūd-ı belesān (17) mekke bir direm seng cümleyi müdiḳḳ ve bell oluna yevm ve leyle baʿde ṣaff muġallāb gibi (18) ḳadar-ı kifāye istiʿmāl oluna nāfiʿ ve laṭīfdir **maṭbūḫ-ı efsentīn** süded ve kebed ve żaʿf-ı (19) miʿde ve ḥummeyāt-ı bāride-i muḫtelife ve balġamiyye ve sevdāviyye için bi-emrillah taʿāla nāfiʿdir

[336a]

(1) ṣıfatı budur enīsūn ve beẕr-i kerefes ve efsentīn ve asārūn ve beẕr-i rāziyāne (2) ve adḫīr mekke on direm seng cümleyi kifāye miḳdārı māʾ ile ġaly ve ṣaff oluna (3) baʿde sirkencübīn ile ẕevb içireler **maṭbūḫ-ı ʿūd** miʿdeyi ḳavī ėder ve ḳalbe (4) feraḥ vėrip taḳviyet iʿṭā ḳılır ṣıfatı budur ʿūd bir direm seng misk ve (5) ḳaranfil cevz-i bevvā ve sünbül ve tenḳīl ve zencebīl ve maṣṭakī ve beẕr-i reyḥān ve beẕr-i (6) bādrencbūye ve zaʿferān ve sükker nıṣf direm ve bir ḳırāṭ misk ḫāliṣ ola kāfīdir (7) cümlesi müdiḳḳ oluna bir ṣurre bez içre rabṭ tāze ʿineb şīresinden miḳdār-ı kifāye alıp (8) bekmez miṣāl olunca ġaly ėdip ḥıfẓ oluna ḥīn-i maḥallde istiʿmāl oluna **maṭbūḫ-ı ġārīḳūn** (9) sevdāyı ve balġamı aḫlāṭ-ı muḥarraḳayı iḥrāc ve izāle ėder ṣıfatı budur ehlīlec on direm (10) ehlīlec-i kābilī ve ehlīlec-i esved mekke yedi direm belīlec ve emlec mekke dört direm seng (11) zebīb-i bilāʿacem on direm iccāṣ on beş dāne lisān-ı ṣevr ve bādrencbūye ve ġāfeṣ (12) ve ustuḫūṭūs mekke dört direm seng besfāyec üç direm cümlesi beş yüz direm māʾ ile (13) ġaly ve ṣaff ola rubʿı ḳaldıḳda on beş direm eftīmūn ve bir direm ġārīḳūn żamm ėdip (14) baʿde ṣaff oluna miḳdār-ı kifāye istiʿmāl ėdeler **maṭbūḫ-ı türbüd** sevdāyı ve (15) balġamı iḫrāc ėder ve bedeni anlardan pāk ėder ṣıfatı budur helīlec-i kābilī ve helīlec-i esved (16) mekke dört direm seng iccāṣ ve temirhindī mekke on direm seng zebīb-i bilā-ı (17) ʿacem dört sināmekī yedi direm verd-i aḥmer beş direm efsentīn-i Rūmī dört (18) direm ġāfeṣ ve ustuḫūṭūs ve kemāfīṭūs ve lisān-ı ṣevr ve bādrencbūye mekke üç direm (19) seng sādec-i Hindī ve ḳaranfil bir direm beẕr-i bādrencbūye ve beẕr-i necm-müşk mekke

[336b]

(1) iki direm seng enīsūn ve beẕr-i rāziyānec mekke bir direm seng besfāyec üç direm (2) cümleyi altı raṭl māʾ ile ġaly ve ṣaff olup rubʿı ḳaldıḳda bir direm ġārīḳūn (3) ve nıṣf direm ṣabır ve bir direm milḥ-i Hindī ve iki ḳīrāṭ lājüverd ve iki ḳīrāṭ şaḫm-ı (4) ḫanẕal ve on direm sükker daḫı ḳatıp tamām imtizāc bulduḳda bi-ḥasebü'l-ḳuvve (5) vaḳt-ı seherde istiʿmāl oluna **maṭbūḫ-ı sūrincān** balġam-ı ġalīẓi iḫrāc ve vecaʿ-ı mefāṣıla (6) fāʾide ėder ve fī'l-cümle sūrincān tiryāḳ-ı mefāṣıldır maṭbūḫu maʿcūnundan maḳbūldur (7) ṣıfatı budur sināmekī yedi direm aṣlu's-sūs beş direm üç direm türbüd tīn on (8) dāneʿunnāb ve sebistān mekke otuz direm sengʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ve beẕr-i rāziyānec (9) mekke üç direm seng cülencübīnʿasel on direm beẕr-i hindībā ve benefsec-i yābis mekke (10) üç direm seng sūrincān beş direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip baʿde (11) beş raṭl māʾ ile ġaly oluna rubʿı ḳaldıḳda ṣaff ola baʿde on direm seng (12) terencübīn ve fülūs-ı ḫıyārşenbe żamm ėdip tekrār ṣaff oluna ḳadar-ı kifāye lāzım (13) geldikde istiʿmāl oluna **bāb-ı ṣāmin ʿaşer nukūʿāt beyānındadır** o cümleden biri (14) **nuḳūʿ-ı sükkerīdir** ḫumūżat ve ḫalāvet muʿtedildir ve ḫāṣṣası telyīn-i ṭabīʿat ėdip (15) ṣafrāyı istifrāġ ḳaldıḳdan ṣoñra ʿaṭaşı teskīn ėder ṣıfatı budur iccāṣ-ı esved (16) ve ʿunnāb mekke elli dāne temirhindī otuz direm seng zerdālū yetmiş direm cümleyi (17) bir kerre māʾ ileʿasel ėdip baʿde bir vaḳıyyeʿoṣmānī māʾ-iʿaẕb ile bell ve ṣaff olup (18) on direm terencübīn ve yigirmi direm sükker żamm ola ve tekrār ṣaff olup istiʿmāl (19) ėdeler **nuḳūʿ-ı mübārek** sevdā ve ṣafrā ve balġam ve dem için nāfiʿdir ve fī'l-cümle bir laṭīf

[337a]

(1) nuḳūʿdur ki yevm-i evvelde muġlāb ve yevm-i ṯānīde müleyyen ve yevm-i ṯālisde müshildir (2) ḫāṣılı līneti rıfḳ üzere mülāyim ve muʿtedildir aḫlāṭ-ı erbaʿanıñ istīlā ve nefḳından (3) ṣācını ḫalāṣ ėder ṣıfatı budur sināmekī yigirmi beş direm seng nūfer ve verd-i (4) aḥmer ve benefsec ve eftīmūn mekke dört direm sengʿunnāb ve sebistān ve tīn ve siyāh (5) erik ve ḳayısı ve zerdālū ve siyāh üzüm ve ḳaranfil üzüm ve emīrbārıs mekke yigirmi direm (6) seng temirhindī altmış direm lisān-ı ṣerv ve persiyāvşān mekke iki direm seng şīr- (7) ḫuşk ve terencübīn mekke altı direm seng ġārīḳūn bir ḳīrāṭ lājüverd iki ḳīrāṭ rāvend (8) buçuḳ direm senānıñ çöplerin arıtlayıp bir ṣurre içre rabṭ ola baʿde yazıldıġı üzere (9) şīr-ḫuşkdan rāvende varınca anları daḫı bir ṣaġīrce

ṣurre içre sāʾir eczā ile (10) maʿan ol ṣurreleri bir büyük kāse içinde bell ėdip ol gün ṣurreleri ve eczāyı (11) bir miḳdār ḥareket ėtdirip bir nīm kāse miḳdārın ṣaff ėdip içeler aʿlā muġlāb (12) olur ikinci ṣurreleri ve eczāyı ziyādece taḥrīk ėdip ve bir miḳdār ḳarışdırıp (13) ve ṣaff ola bir nīm kāse yine içireler laṭīf müleyyen olur üçüncü gün mürreleri (14) muḥkem ova ova ṣıḳıp ve eczāyı ezip ṣaff ėtdikden ṣoñra bir nīm kāse (15) daḫı içeler raʿnā müshil olur beş altı meclis icābet ėder **nuḳūʿ-ı nāfiʿ** ẕāt- (16) u'l-cenb aṣḥābına ve ʿuṣ-ı dem erbābına ve ḥummā-ı muḥriḳaya nāfiʿdir ṣıfatı budur sināmekī (17) ve benefsec ṭarı ve nūfer ve ʿunnāb ve sebistān mekke yigirmi direm seng bezr-i hindībā (18) ve beẕr-i ḫıyāreyn mekke üç direm cümleyi bir kāse içre bir gün bir gėce bell ve ṣaff ola (19) beş direm şīr-ḫuşk ve terencübīn żamm ėdip tamām ẕevbden ṣoñra bir nīm kāse miḳdārı

[337b]

(1) içirile **nuḳūʿ-ı laṭīf** emrāż-ı ḥārre ve ḥummeyāt-ı ʿafine baḳāyāsını ʿurūḳdan ve fuḍūldan (2) iḫrāc ve nażīf ėder ṣıfatı budur iccāṣ ve zebīb-i aḥmer ve sebistān ve temirhindī (3) mekke otuz direm seng beẕr-i Hindī küşūt ve persiyāvşān mekke üç direm seng (4) cümleyi cemʿ ėdip bir gün bir gėce bell ve ṣaffdan ṣoñra yigirmi beş direm ḳadar istiʿmāl (5) ėdeler **nuḳūʿ-ı nāfiʿ** ṣudāʿ-ı ḥārr için ve bedenden ṣafrāyı iḫrāc için nāfiʿdir ṣıfatı (6) budur helīlec-i aṣfer ve fülūs-ı ḫıyārşenbe mekke on direm seng iccāṣ ve sebistān (7) ve ʿunnāb ve temirhindī mekke otuz direm seng benefsec ve beẕr-i hindībā ve beẕr-i ḫass mekke (8) üç direm seng cümleyi cemʿ ėdip ġāyetle māʾ-i ḥārrede bir gün bir gėce bell ve (9) ṣaff oluna baʿde on direm terencübīn ilḥāḳ ėdip istiʿmāl ėdeler **nuḳūʿ-ı müberrid** (10) mücerred-i tebrīd ve ḥummā-ı ṣafrāviyyeye nāfiʿdir ṣıfatı budur temirhindī ve zebīb-i aḫmer ve esved (11) ve ʿunnāb ve zerdālū ve ḳayısı ve siyāh erik ve emīrbārıs ve verd-i aḥmer-i ṭarı cümlesi (12) berāber bell ve ḳuvveti çıḳdıḳda ṣaff olunup içeler **nukūʿ-ı müddirrī** idrār-ı bevl ve (13) ṭamṣ için nāfiʿdir ṣıfatı budur lebeb-i ḳavun ve ḫıyār ki berāber ola medḳūḳ yedi direm (14) beẕr-i kerefes ve enīsūn ve beẕr-i rāziyāne mekke iki direm seng cümleyi üç raṭl ḳadar (15) māʾ ile bell ve ṣaff ola günde ḳırḳ direm miḳdārı istiʿmāl ėdeler **nuḳūʿ-ı bi-māʾu'l-cübün** (16) sevdā ve ṣafrā ve aḫlāṭ-ı muḥarraḳanıñ izālesinde ʿaceb fiʿli vardır ṣıfatı budur (17) rāvend ve eftīmūn ve sināmekī mekke üç direm seng müdiḳḳ olunup bir

ṣurre içre (18) terṭib ve māʾ-i cübün içre bir gėce ṭurduḳdan ṣoñra istiʿmāl oluna bunuñ bir (19) nīm kāse ḳadarı kāfīdir ve ṣurre üç kerre bell olup içmek gerekdir **nuḳūʿ-ı**

[338a]

(1) **ṭurfe** nuḳūʿ-ı bi-māʾu'l-cübün buʿaceb ṭurfe-i yādigārdır beraṣ ve behaḳ ve ḥarāret-i kebed ve emrāż-ı (2) sevdāviyye ve balġamiyye ve ṣafrāviyye defʿinde teʾṣīriʿaẕīmdir ʿale'l-ḫuṣūṣ ẕikr olunan (3) aḫlāṭ-ı muḥarraḳa ve iḥtirāḳa meyl eylemiş ola ve müteʿaffin olmuş ola ṣıfatı budur (4) rāvend ve senā ve türbüd ve ġārīḳūn ve besfāyec ve helīlec-i aṣfer ve esved mekke (5) bir direm seng lājüverd iki ḳīrāṭ gül-i Ermenī ve eftīmūn mekke bir buçuḳ direm seng (6) cümleyi mümkün olan mertebe müdiḳḳ ve ṣurreye tarabbuṭ baʿde bir kāse māʾ-i cübün içinde bir gėce (7) bell ola ve ertesi bir nīm kāse andan içeler bu ḥāl üzere ṣurreyi üç güne dek (8) tebdīl ėtmeyeler ve her gün birer nīm kāse andan içeler bi-emrillah taʿāla nefʿine (9) ḥadd ve ġāyet yoḳdur **bāb-ı tāsiʿ ʿaşer miyāhu'l-uṣūl beyānındadır** o cümleden (10) biri **māʾu'l-uṣūl** fālic ve laḳve ve ṣarʿa ve istisḳā ve teşennüc ve sekte ve evcāʿ-ı (11) mefāṣıl için nāfiʿdir ṣıfatı budur ḳışr-ı aṣl-ı kerefes ve ḳışr-ı aṣl-ı rāziyāne ve ḳışr-ı (12) aṣl-ı adḫīr mekke on direm seng maṣṭakī ve sünbül ve fuḳḳāḥ ve adḫīr mekke bir direm seng (13) ḥabb-ı belesān ve asārūn mekke iki direm seng ʿūd belesān ve būzīdān mekke bir direm seng (14) selīḫa üç direm ve centiyānā iki direm ve beẕr-i ḫarmel üç direm ve zebīb yigirmi direm (15) cümleyi dört raṭl māʾda muḥkem ġaly oluna rubʿı ḳaldıḳda günde yigirmişer direm istiʿmāl (16) oluna ammā her kerre ki içile iki direm dühn-i levz żamm ėdip içilmek gerekdir eger murād (17) olunursa taḳṭīr ėdip māʾ-i verd gibi ʿırḳın istiʿmāl ėdeler **māʾ-i uṣūl-i laṭīf** (18) bir ḳısım daḫı şol ṣarʿa nāfiʿdir ki evcāʿ-ı erḥāmdan olmuş ola ve ṣıfatı (19) idrār eylemek bunuñ cümle-i ḫavāṣṣındandır ḫāṣılı aʿlā terkībdir ve bī-naẕīr tedbīrdir

[338b]

(1) terkībi budur ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec kerefes ve ḳışr-ı aṣl-ı keber mekke on direm seng (2) beẕr-i kerefes ve enīsūn ve beẕr-i rāziyānec ve rāvend-i ṭavīl ve zerāvend-i müdaḥrec (3) mekke üç direm seng ḳanṭariyūn ve aṣl-ı fāvāniyā ve ḥabb-ı fāvāniyā ve beẕr-i ḥarmel (4) mekke üç direm seng zebīb-i bilā-ʿacem on direm cümleyi cemʿ ėdip daḳḳ ve (5) saḥḳdan ṣoñra üç raṭl māʾ ile ġaly ve ṣaff ola dirlerse taḳṭīr ėdeler (6) ve

eger ḥāl üzere istiʿmāl ḳaṣd olunursa her günde aç ḳarınla ḳırḳ direm miḳdārı (7) içeler **mā-i uṣūl-ı ḥaṣāt** bunuñ ḫāṣṣası külā ve meşānede olan ḥaṣātı teftīt (8) ėdip bevliñ iḥtibāsından ʿamel ėdeni ḫalāṣ eylemekdir ṣıfatı budur ḳışr-ı aṣl-ı (9) keber ve ḳışr-ı aṣl-ı kerefes mekke beş direm seng persiyāvşān üç direm ḥabb-ı ḳalv) (10) yedi direm iskolofend yaʿnī üç direm lübb-i ḳavun-ı medḳūḳ yedi direm zebīb-i ḫorāsānī (11) ve tīn-i yābis mekke on direm seng üç raṭl māʾ ile ġaly rubʿı ḳaldıḳda ḳırḳ dirhemine (12) bunuñ buçuḳ dirhem ḥacerü'l-yehūd saḥḳ ėdip ḫalṭ olunduḳdan ṣoñra aç ḳarınla içeler (13) **māʾ-i uṣūl-ı mübārek** süded ve kebed ve ṭıḥāl ve bunlarıñ burūdetlerine ve burūdet-i miʿdeye (14) ve istisḳā ve ḥummeyāt-ı ʿatīḳe ve balġamiyyeye nāfiʿdir ṣıfatı budur ḳışr-ı aṣl-ı kerefes ve (15) ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec mekke yedi direm seng aṣl-ı adḫīr mekke iki direm seng şükāʿā (16) ve dühn-i levz ve ġāfeş ve ḳışr-ı aṣl-ı keber mekke üç direm seng tīn-i yābis on dāne (17) zebīb-i bilād-ı ʿacem yigirmi direm efsentīn ve verd-i aḥmer mekke iki buçuḳ direm seng bu (18) cümleyi daḳḳ eyledikden ṣoñra dört raṭl māʾ ile ġaly olup rubʿı bāḳī ḳaldıḳda (19) dilerse ḳırḳ dirheme bu ḥāl üzere iki direm dühn-i levz żamm ėdip içeler ve dilerse

[339a]

(1) taḳṭīr ėdip ʿırḳın içeler **māʾu'l-uṣūlü'l-ḫāṣṣ** bu bir uṣūldür ki balġam-ı (2) nā-puḫteyi ṭabḫ ėder bi't-tamām ṣıfatı budur ḳışr-ı aṣl-ı keber ve hindībā ve ḳışr-ı aṣl-ı kerefes (3) ve ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec mekke elli beşer direm seng cümleyi bir yerde bir gün ve bir gėce bell (4) olduḳdan ṣoñra beş raṭl māʾ ile ġaly ola rubʿı ḳaldıḳda dilersen şarāb-ı (5) uṣūlü ṭabḫ ile ve dilersen ṭaḳṭīr ėdip māʾin istiʿmāl ile **bāb-ı ʿaşerin ḥubūbāt** (6) **beyānındadır** o cümleden biri **ḥabb-ı ayāric-i fayḳarādır** ki dimāġı fuḍūl-ı ġalīẓeden (7) ve aḫlāṭ-ı lezce-ı balġamiyyeden tenḳıye ėder ve ṣarʿa ve sekte ve ġışā ve sebel ve ẓulmat-ı baṣar (8) ve nisyān için ġāyetle nāfiʿdir ṣıfatı budur türbüd-i ebyaż ve ḥabbu'n-nīl ve ġārīḳūn (9) ve enīsūn mekke nıṣf direm seng şaḥm-ı ḥanẓal ve milḥ-i Hindī mekke bir buçuḳ dānik cümleyi (10) muḥkem daḳḳ ve saḥḳ ėdip iki direm ṣabırı māʾ-i rāziyānecle ẕevb sāʾir eczāyı yoġuralar (11) ve ḥummuṣ ḳadar ḥabblar ėdeler bunuñ şerbeti bir dirhemdir **ḥabbu'l-ṣabır** evcāʿ-ı mefāṣıl ve (12) niḳrīs ve fālic ve laḳve ve żaʿf-ı miʿde için nāfiʿdir ʿale'l-ḫuṣūṣ miʿdeyi aḫlāṭ-ı (13) balġamiyyeden ve fuḍūluñ inḥidārından ṣıyānetde naẓīrı yoktur ve fī'l-cümle dimāġdan (14) muḥaddir olmaḳ dilin fuḍūl-ı ġalīẓeʾ-i lezci menʿ ėder ṣıfatı budur ṣabır-ı (15) usḳuṭūrī bir miṣḳāl

türbüd-i ebyaż bir direm ḥabbu'n-nīl ve ġārīḳūn ve enīsūn mekke (16) nıṣf direm seng şaḥm-ı ḥanẓal ve milḥ-i Hindī mekke bir buçuḳ dāniḳ keşīrā iki direm (17) cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i kerefes ile yoġurup ve ḥabblar ola bunuñ şerbeti (18) daḫı bir dirhemdir **ḥabbu's-sūrincān** evcāʿ-ı mefāṣıl ve niḳrīs ve ʿırḳu'n-nesāʾ ve (19) vecaʿ-ı verik için āb-ı ḥayvān menzilesindedir ṣıfatı budur ṣabır-ı usḳuṭūrī

[339b]

(1) ve türbüd mekke bir direm sūrincān bir miṣḳāl māʾ-i hīzberc bir direm ḥabbu'n-nīl ve ġārīḳūn (2) mekke nıṣf direm şaḥm-ı ḥanẓal ve keşīre mekke bir dāniḳ milḥ-i Hindī nıṣf dāniḳ cümleyi (3) daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra māʾ-i kerefes ile ʿacn olup ve ḫurde ḥubūb ėdeler şerbeti (4) miḳdārān bir dirhemdir **ḥabbu'l-benefsec** żaʿf-ı başar ẓulmet-i ʿayn için nāfiʿdir ve dimāġı (5) fuḍūl-ı ṣafrāviyye ve balġamiyyeden muʿīndir ṣıfatı budur benefsec-i yābis diremeyn türbüd-i (6) ebyaż bir direm rubbu's-sūs ve ehlīlec-i aṣfer mekke buçuḳ direm enīsūn bir dāniḳ saḳmūniyā-ı (7) muṣlıḥ nıṣf dāniḳ bir ḳāʿide māʾ-i ḳarāḥla ola baʿde ḥabb oluna bunuñ şerbeti bir (8) buçuḳ diremdir **ḥabbu'l-ḳūḳıyā** ṣudāʿ-ı balġamiyye nāfiʿdir ve başarı cilālandırır ve fuḍūl-ı (9) ġalīẓeyi redīyeyi bedenden izāle ėder ṣıfatı budur ṣabır-ı usḳuṭūrī ve ʿuṣāre-i (10) efsentīn ve varaḳa ve maṣṭakī mekke on direm seng saḳmūniyā ve şaḥm-ı ḥanẓal mekke nıṣf (11) cüzʿ ādet-i maʿhūde üzere māʾ-i kerefes ile ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti bir miṣḳāldir (12) **ḥabbu'ş-şeb-yār** evcāʿ-ı miʿde ve reʾs ve ġışāda başar ve ẓulmet-i ʿayn için nāfiʿdir ve (13) şeb-yārlıḳ maʿnāsı gėce vaḳt-ı nevmde istiʿmāl olunur ve nevm teʾşīrine giderip (14) ʿamelin żaʿīf ḳılmaz ṣıfatı budur ṣabır-ı usḳuṭūrī üç direm ehlīlec-i aṣfer ve verd-i (15) aḥmer ve türbüd mekke bir direm seng ḳāʿide üzere māʾ-i ṣāfī ile ʿacn olunup ḥubūb (16) ėdeler ve ẓıllde tenşīf oluna şerbeti bir miṣḳāldir **ḥabbu'z-zeheb** evcāʿ-ı reʾs için (17) nāfiʿdir ve bedeni tenḳıye ėder ve başara cilā vėrir ṣıfatı budur ṣabır-ı usḳuṭūrī (18) yigirmi direm helīlec-i aṣfer on direm maṣṭakī ve keşīrā ve saḳmūniyā ve zaʿferān (19) mekke üç direm seng verd-i aḥmer-i menzūʿu'l-aḳmāʿ beş direm cümleyi daḳḳ eyledikden ṣoñra

[340a]

(1) māʾ-i ṣāfī ile ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti iki dirhemdir **ḥabbu'l-ustuḫūṭūs** (2) ṣarʿa ve māliḫūlyā ve emrāż-ı sevdāviyye ve balġamiyye ve dāʾu'ṣ-ṣaʿleb için nāfiʿ (3) ve

dāfiʿdir ṣıfatı budur ehlīlec-i aṣfer ve kābilī-i bilād-ı ʿacem mekke beş direm seng türbüd (4) yedi buçuḳ direm ṣabır-ı usḳuṭūrī altı direm ustuḫūṭūs ve ġārīḳūn ve eftīmūn (5) ve besfāyec mekke üç direm seng şaḥm-ı ḥanẓal bir buçuḳ direm fūfel ve fūdenec-i cebelī (6) mekke bir direm seng cümleyi bir ḳāʿide daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra māʾ-i ṣāfī ile (7) ʿacn oluna ve ḥubūb ėdeler şerbeti üç dirhemdir **ḥabbu'l-müntin** fālic ve laḳve (8) ve teşennüc ve istirḫāʾ-i cemīʿ-i mefāṣıl ve vecaʿ-ı ẓahr ve niḳrīs için nāfiʿdir (9) ve aḫlāṭ-ı ġalīẓe ishāl ėdip ve ṭamsı idrār ėder ṣıfatı budur sekbīnec (10) ve uşaḳ ve cāvşīr ve ḥarmel ve muḳl-ı ezraḳ ve şaḥm-ı ḥanẓal ve ṣabır ve türbüd ve helīlec (11) ve anzerūt mekke on direm seng cümleyi baʿde'l-daḳḳ māʾ-i kürrāsla ʿacn oluna (12) ve ḥubūb ola şerbeti iki dirhemdir **ḥabbu'l muḳl** bevāsīr ve evcāʿ-ı emʿā ve maḳʿad (13) ve istirḫāʾ-i maḳʿada nāfiʿdir ṣıfatı budur helīlec-i esved ve belīlec ve emlec mekke (14) beş direm seng muḳl-ı ezraḳ yigirmi direm cümleyi baʿde'l-daḳḳ muḳlu māʾ-i kürrāsla (15) bir hāvanda ezip baʿde cümleyi maʿācīn ėdip ḥabblar ėdeler şerbeti ikişer (16) dirhemdir **ḥabbu'l-şeyṭarec** evcāʿ-ı mefāṣıl ve istirḫāʾ-i aʿṣāb ve laḳve ve (17) iḫtibās-ı ṭamṣ için ziyāde mübārekdir ṣıfatı budur türbüd on direm ṣabır-ı usḳuṭūrī (18) yigirmi direm zencebīl ve zürünbād mekke iki direm seng fülfül ve dār-ı fülfül ve ʿāḳır- (19) ḳarhā mekke bir direm seng şeyṭarec-i Hindī ve vecc mekke iki direm seng sükker-i

[340b]

(1) fānīd dört direm cümleyi baʿde'l-daḳḳ māʾ-i kürrāsla ʿacn oluna ve ḥabblar ėdeler (2) vaḳt-ı ḥācetde üç direm istiʿmāl ėderim **ḥabb-ı ʿaşeretü'l-edviye** vecaʿ-ı mefāṣıl (3) ve niḳrīs ve fālic ve laḳve ve emrāż-ı bāride -i balġamīye için nāfiʿ ve mübārekdir ṣıfatı (4) budur fülfül ve dār-ı fülfül ve şīr-i emlec-i bilād-ı ʿacem ve şeyṭarec-i Hindī ve helīlec-i esved (5) ve belīlec-i menzūʿu'n-nevāt ve nānḫāh ve suʿd mekke iki direm seng ṣabır-ı usḳuṭūrī (6) on direm cümleyi baʿde'd- daḳḳ māʾ-i ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ileʿacn olup ḫurde ḥubūb (7) ola ve küllde żaʿīf oluna şerbeti iki dirhemdir **ḥabb-ı niḳrīs** için ḫāṣṣa nāfiʿ ve dāfiʿdir (8) ṣıfatı budur fülfül ve dār-ı fülfül ve zencebīl ve varaḳ-ı keber ve varaḳ-ı ḥınnā ve kemmūn mekke (9) bir direm seng milḥ-i nebaṭī ve nūşādur ve zebedü'l-baḥr ve meyʿa mekke iki direm seng sūrincān (10) cümle-i edviye ḳadar baʿde'd-daḳḳ ve saḥḳ ḥabblar ėdip maḥallinde üç diremi bir şerbetdir (11) **ḥabbu'l-āẕeryūn** ḳara ṣafrā ve māʾ-i aṣferi ishāl ėder ṣıfatı budur māzeryūnu (12) her ne ḳadar

dilersek āḫẕ oluna yek şeb ve rūz ḫall-ı ḥāẕıḳda bell ve neşf ẓıllde baʿde (13) bu müdebber-i māzeryūndan on direm ve verd-i aḥmer ve rubbu’s-sūs mekke beş direm seng (14) baʿde’d-daḳḳ ve s’-saḥḳ māʾ-i ʿinebü’ṣ-ṣaʿleb māʿan ʿacn ve ḥubūb oluna ḥīn-i maḥallde şerbeti iki (15) dirhemdir **ḥabbu’l-ḳulunc** ʿaceb mübārek terkībdir ḳuluncdan şikāyet ėdenlere meslek-i (16) ʿaẕīmdir ṣıfatı budur ġārīḳūn ve sekbīnec ve muḳl-ı ezraḳ ve ṣandal maʿan ṣabır ve (17) cündbīdester ve cāvşīr mekke bir direm seng ṣabır-ı usḳuṭūrī dört direm baʿde- (18) ’d-daḳḳ māʾ-i rāziyānec ile ḳāʿide-i maʿhūde üzere ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti (19) bir dirhemdir **ḥabbu’s-sekbīnec** ḳulunc ve evcāʿ-ı emʿā ve bevāsīr ve riyāḥ-ı ġalīẓe için

[341a]

(1) nāfiʿdir ve ḥayżı daḫı idrār ėder ʿaẕīmü’n-nefʿdir ṣıfatı budur sekbīnec ve beẕr-i kerefes (2) ve anzerūt ve ehlīlec-i aṣfer mekke beş direm seng türbüd on direm şaḥm-ı ḥanẓal üç direm (3) baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ māʾ-i ḳarāḥla ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti üç diremdir **ḥabbu’l-ḥazīrān** (4) ḫanāzīr ve emrāż-ı balġamīye için nāfiʿdir ve ḫanāzīri dāfiʿdir ṣıfatı budur ayāric-i (5) fayḳara üç direm ġārīḳūn iki direm şaḥm-ı ḥanẓal bir buçuḳ direm anzerūt dört (6) direm türbüd yedi direm cāvşīr bir buçuḳ direm nūşādur iki direm saḳmūniyā bir buçuḳ direm (7) cümleyi baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ māʾ-i ḳarāḥla ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti bir dirhemdir **ḥabb-** (8) **u’n-nāfiʿ** beraṣ ve behaḳ ve ṣarʿa ve sübāt ve sekte için nāfiʿdir her ne ḳadar ʿumḳ-ı bedende (9) olursa beraṣ ve behaḳ iḫrāc ėdip ḫalāṣ ėder ṣıfatı budur ayāric-i fayḳarā (10) beş direm seng eftīmūn on direm ḥacer-i lājüverd yedi direm saḳmūniyā ve şaḥm-ı ḥanẓal (11) mekke iki direm seng sünbül ve enīsūn mekke bir direm seng baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ (12) māʾ-i rāziyānecle ʿacn ve ḫurde ḥubūb oluna şerbeti bir miṣḳāldir **ḥabbu’ṣ-ṣāhterec** (13) cereb ve ḥikke ve ḳūbā oñulmaz ḳurūḥ için nāfiʿdir ṣıfatı budur ṣabır ve ġāfeṣ (14) ve ehlīlec-i aṣfer ve ehlīlec-i menzūʿu’n-nevāt mekke beş direm seng baʿde’d-daḳḳ ve’s saḥḳ (15) māʾ-i kerefes ile ʿacn ve ḫurde ḥubūb oluna yaʿnī helīle bunuñ şerbeti üçer miṣḳāldir **ḥabbu’l-efāviyā** (16) bu ol ḥabbdır ki riyāḥ-ı bārideyi keser ėder ve ahşāda olan ʿavārızı defʿ ḳılıp (17) ve ṭabīʿatı rıfḳla telyīn ėder ṣıfatı budur zencebīl ve ḳaranfil ve dār-ı ṣīnī ve fülfül (18) ve dār-ı fülfül ve emīrbārıs ve maṣṭakī mekke

bir buçuḳ direm seng saḳmūniyā üç direm (19) sükker on direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ḥummuṣ miḳdārı ḥubūb oluna bu[54],[55]

[341b]

(1) bu ḥubūbuñ her biri bir meclis ėtdirir ḫuṣūṣan ḳulunc olursa taḥlīl ḳılır **ḥabb-** (2) **u'n-nükhe** bu ḥabbıñ ḫāṣṣası femin rāyiḥa redīyesin nefā ėdip baḫrı defʿ ėder ḫaḳḳaten (3) nükhe içindedir ṣıfatı budur ṭarīḳi bade'l-ʿamel-i femde ṭutmaḳdır ḫayli laṭīf ve maḳbūl (4) ʿameldir ġaflet olmaya koz-ı bevvā ve ḳāḳūle ve fūfel ḳaranfil ve kāfūr ve dār-ı ṣīnī ve ḥavlencān (5) mekke bir direm seng yek dāne misk ve ṣamġ-ı ʿArabīdir diremeyn ṣamġı māʾ-i verd ile ẕevb (6) eczā-yı mesḥūḳā ʿacn ve ḫurde bevl buḫūru miṣāl ḳurṣlar ėdip ḥīn-i maḥallde femde māsik (7) oluna **ḥabb-ı āḫer miṣlehü** ṣıfatı budur ḳışr-ı ütrüc-i aṣfer ve varaḳ-ı ütrüc ve ferencmüşk ve (8) sünbül-i Hindī ve ḳaranfil ve koz-ı bevvā ve nār-müşk ve hīl ve zencebīl ve kebābe ve besbāse (9) ve suʿd mekke on direm misk yigirmi direm seng beş direm ṣamġı muḳaddem-i tuffāḥ ve sefercel (10) māʾları ve māʾ-i verd ile bell oluna baʿde eczā-yı mesḥūḳu tedāḫül olunup taʿcīn olup (11) ve ḫurde aḳrāṣ oluna vaḳt-ı ḥācetde taht-ı zebānında vażʿ oluna **ḥabbu's-suʿāl** (12) eger öksürük ḥarāretden olursa bundan aʿlā terkīb olmaz ṣıfatı budur levz-i (13) muḳaşşer ve beẕr-i ḫıyāreyn ve neşā ve ṣamġ-ı ʿArabī ve beẕr-i ḫaşḫāş mekke bir direm seng (14) iki direm rubbu's-sūs fūl-ı muḳaşşer üç direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ luʿāb-ı beẕr-i (15) ḳaṭūnā ile ʿacn ve ḥubūb oluna ve el-bābda bir iki dānesin taḥt-ı zebānında vażʿ (16) ve nevme ḳaṣd oluna bi-emrillah taʿāla defʿ olur **ḥabbu's-suʿāl-ı diger** eger suʿāl (17) burūdetden olursa ziyāde nāfiʿdir ṣıfatı budur ḳışr-ı aṣl-ı rāziyānec ve beẕr-i (18) kerefes ve rubbu's-sūs ve persiyāvşān ve levzü'l-mürrü'l-muḳaşşer cümleyi baʿde'd-daḳḳ (19) māʾ-i kerefes ile ʿacn oluna bir ḳāʿide zebānı taḥtında vażʿ oluna **ḥabbu's-suʿāl-ı āḫer**

[54] Ṣıfatı budur helīlec-i aṣfer ve ehlīlec-i esved mekke beş direm seng ṣabır yedi direm saḳmūniyā bir buçuḳ direm eczāyı daḳḳ ėdip saḳmūniyāyı şāhterec ile bir havanda alışdırıp baʿde ʿacin ve ḫurde ḥabb ėdeler şerbeti bir miṣḳāldir **ḥabbu'l-ġāfeṣ** yereḳān ve kebed-i ḥārr için nāfiʿdir

[55] münezzaʿu'l-nevāt dėmek çekirdeksiz heilec dėmekdir ….. ṣāḥib-i kitāb ıṣṭılāḥla şevāb recāsında olmuş bilmeyin ……

[342a]

(1) eger suʿāl yābis olursa bu terkībden ġāfil olmamaḳ gerekdir ṣıfatı budur neşā (2) ve ṣamġ-ı ʿArabī ve rubbu’s-sūs keẕalik ʿacn olunup ḥubūb ėdip zīr-i zebānda (3) taḥmīl oluna **ḥabbu’s-suʿāl-ı āḫer** eger suʿāl ruṭūbetden olursa bu ʿameli eylemek (4) gerekdir ṣıfatı budur fülfül ve sükker ve zencebīl ve ṣamġ-ı ʿArabī ʿale’s-seviye daḳḳ ve saḥḳdan (5) ṣoñra ʿacn ve zīr-i zebānda vaż‘ ve yāḫūd ḳadar-ı kifāye istiʿmāl ėdeler (6) **ḥabbu’l-maġṣ** bu ḥabbıñ ḫāṣṣası keṣīrdir maġṣ ki buru sancı dėdikleridir aña ve (7) zaḫīre ve zūre nāfiʿdir ṣıfatı budur ʿafṣ ve aḳāḳiyā ve verd-i aḥmer ḳara günlük (8) ve aḳ günlük ve demü’l-aḫaveyn ve ṣamġ-ı ʿArabī ve afyūn ve cündbīdester ve ṭalḳ ve cülnār (9) mekke on direm seng ḥabbu’l-ās ve beẕr-i ḫımmāṣ mekke yigirmi direm seng baʿde’d-daḳḳ ve’- (10) ’s-saḥḳ māʾu’l-ās ile ʿacn fülfül dāneleri gibi ḥabblar oluna bunuñ şerbeti buçuḳ miṣḳālden (11) bir miṣḳāle dekdir nihāyet ziyāde ḳābıżdır aña göre baṣīret ve intibāh üzere olalar (12) **ḥabbu’l-ḳābıż** ṭabīʿatı misk ėder ve demiñ iḫtilāfını menʿ ėder ṣıfatı budur (13) summāḳ diremeyn ʿafṣ bir direm ḳışru’r-rummān nıṣf direm cümleyi baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ (14) nevāt-ı sefercel luʿābıyla ʿacn ve ḥurde ḥubūb oluna tamām ẓıllde neşf baʿde ṣufret-i (15) beyż ḫall içinde taṭbīḫ ėdip baʿde bu ḥubūbdan saḥḳ ėdip fülfül yerine ekip (16) baʿde bir miḳdār daḫı nemek vaż‘ ėdip istiʿmāl ėdeler şöyle sāʾir ḥubūb gibi miḳdār-ı (17) kifāye ekl olunsa daḫı cāyizdir nihāyet naḳl eyledigimiz ṭarīḳ müteḳaddimindir (18) **ḥabbu’l-ışṭamḫīḳūn** balġam-ı ġalīẓe ve lezc ve mürre-i sevdādan ḫādiṣ olan emrāż-ı (19) muḫtelifeye nāfiʿdir ve bedeni fuḍūl-ı muḫtelifeden ṣıyānet eyledigi ḳatī ẓāhirdir

[342b]

(1) ṣıfatı budur türbüd-i ebyaż iki direm ṣabır-ı usḳuṭūrī ve ḥabbu’n-nīl mekke üç direm seng (2) şaḥmu’l- ḥanẓal ve saḳmūniyā mekke iki dāniḳ cümleyi baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ ḫurde ḥabblar (3) ėdip bu ḥabbıñ şerbeti nıṣf dirhemdir **ḥabbu’l-ayāric ʿalā vech-i āḫer** miʿdeyi (4) ve reʾsi tenḳıye ėdip buḫārı defʿ ėder bi-emrillah ʿuyūnu henüz remed olan ādeme (5) ziyāde nāfiʿdir ṣıfatı budur ayāric-i fayḳarā altı direm ehlīlec-i aṣfer dört direm (6) milḥ-i Hindī iki buçuḳ direm baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ māʾ-i kerefes ile ʿacn ve ḫurde ḥubūb oluna (7) şerbeti ikişer dirhemdir **ḥabb-ı ayāric-i āḫer** bu daḫı reʾs ve miʿdeyi naḳī ḳılıp ve remed (8) olanlara fāʾide ėder ṣıfatı budur türbüd-i ebyaż yek direm ayāric-i fayḳarā meṣela milḥ-i (9) Hindī nıṣf direm saḳmūniyā yek dāniḳ

cümleyi baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ maʾ-i ḳarāḥla ʿacn (10) ve ġurde ḥubūb oluna şerbeti bir diremdir **ḥabbu’l-amūḳāyā** ġalḳ buña ḳūḳıyā dėrler (11) lakin ġalaṭ ėderler ġayridir ẕikri sebaḳ eylemişdir bu ḥabbı Cālīnūs ittiḥāz eylemişdir (12) evcāʿ-ı reʾs ve balġam için nāfiʿdir ve baṣara cilā vėrir ve fuḍūlu zāyideyi naḳṣ ėder (13) belki aḳṣā-yı bedeni iḫrāc ėder ṣıfatı budur maṣṭakī ve ʿuṣāre-i efsentīn (14) ve şaḥm-ı ḥanẓal ve ṣabır-ı usḳuṭūrī ve saḳmūniyā mekke on direm seng baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳḳ (15) māʾ-i rāziyānec ile ʿacn ve ḥubūb oluna şerbeti nıṣf dirhemden yek direme varıncadır (16) **ḥabbu’l-lājüverd** cüẕām ve ḥummā-yı ribʿ için ve ḳūbā ve cereb ve sāʾir emrāż-ı sevdāviyye (17) için nāfiʿdir ṣıfatı budur lājüverd-i mefsūl on direm seng saḳmūniyādır mīn (18) ġārīḳūn beş direm ve maṣṭakī meṣela ṣamġ-ı ʿArabī üç direm cümleyi baʿde’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ (19) māʾ-i eftīmūn ile taʿcīn oluna ḥubūb ėdeler şerbeti üç dirhemdir **ḥabbu’s-sūrincān-**

[343a]

(1) **u’l-kebīr** sebaḳ ėden ḳısımdan bu aḳvādır ve anda olan ḫavāṣṣ bunda daḫı vardır (2) nihāyet bunuñ ziyāde fāʾidesi niḳrīs-i bārid içindir ṣıfatı budur ayāric-i fayḳarā (3) on direm seng şaḥm-ı ḥanẓal ve ḳanṭariyūn ve sūrincān ve māʾ-i heyzec ve būzīdān (4) mekke beş direm seng ferfiyūn diremeyn zencebīl ve şeyṭarec ve fülfül ve ḫardal ve cündbīdester (5) mekke bir direm seng eger bu ḥabbe birer direm saḳmūniyā ve ḥıltīṭ ve muḳl-ı ezraḳ ve ḳınna (6) ve şaḳ ve cāvşīr daḫı żamm olunursa muḳīmu’z-zemīn dėdikleri terkīb olmuş olur (7) ziyāde nāfiʿ eşyādır **ḥabbu’n-neft̤** fālic ve laḳve ve evcāʿ-ı mefāṣıl ve niḳrīs-i bārid (8) ve ḳulunc-ı bārid için ve riyāḥ-ı bāride -i ġalīẓe ve sāʾir bāridden olmuş emrāż için (9) nāfiʿdir ʿale’l-ḫuṣūṣ ʿırḳu’n-nesāya tiryāḳ-ı ekberdir helīlec-i aṣfer ve ṣabır ve şaḥm-ı ḥanẓal (10) ve şāhterec ve beẕr-i ḥarmel ve cündbīdester ve anzerūt ve muḳl-ı ezraḳ ve uşaḳ ve (11) sekbīnec ve cāvşīr ve şamġu’s-seẕāb ve neft̤-i ebyaż mekke yedi direm seng cümleyi (12) daḳḳ ve saḥḳ ėdip şamġ-ı neft̤ ile ẕevb sāʾir edviye ile maʿan taʿcīn ve fülfül (13) dānesi ḳadar ḥabblar ėdeler şerbeti iki dirhemdir **ḥabbu’d-dūd** baṭnda olan (14) dūdları ve ḥayyātı ishālle iḫrāc ėder ṣıfatı budur türbüd-i ebyaż on direm (15) seng eftīmūn dört ḥabbu’n-nīl üç buçuḳ direm anzerūt üç direm (16) şaḥm-ı ḥanẓal iki saḳmūniyā meṣela ṣabır yedi direm kāʿide üzere ʿacn ve ḥubūb (17) ėdeler şerbeti māʾ-i ḥarr ile iki dirhemdir **āḫerü’d-dūd** bu ḥabbdan ġaflet ėtmemek (18) gerekdir nefʿi ʿaẓīmdir biz nice kerre tecrübe eyledik

ve her zī-rūḥ ḳısmı ki insānıñ (19) baṭında vardır iḫrāc ėder gerek tatar dūdu ve ḥabbu'l-ḳarʿ ve ḥayyāt ve soġulcān

[343b]

(1) elbette bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ ėder ṣıfatı budur şīr-ḫuşk ve ḳınbıl ve ḥabbu'n-nīl (2) ve şīḫ-ı Ermenī ve ḫorāsānī ve enīsūn ve türbüd ve efsentīn ve evrāḳ-ı ḫūḫ ve türmüs (3) mekke üç direm seng muḳl-ı ezraḳ ve saḳmūniyā mekke iki ḳīrāṭ cümle baʿde'd-daḳḳ ve saḥḳ (4) şarāb-ı uṣūlle taʿcīn olup çoḳdur ḥubūb oluna bu ḥubūbdan on yedi dānesin (5) ekl ėdip üzerine bir miḳdār cevz-i Rūmī ekl ėdip ve bir miḳdār māʾ-i ḥārr şürb (6) oluna ḥaḳḳıñ ḳudretin müşāhede ėdeler **ḥabb-ı ayāric-i lūḫāziyā** bu terkīb ʿacīb (7) keşīrü'n-nefʿdir aḳṣā-yı bedenden aḫlāṭı bi-gayri ʿunf iḫrāc ėder ḫuṣūṣan (8) emrāż-ı reʾs ve ṣudāʿ ve şakīḳa ve beyḍa ve devvār ve vesvās ve cünūn ve ṣarʿa (9) ve ṣamem ve raʿşe ve felc ve istirḫāʾ-i aʿṣāb ve aʿżā için nāfiʿdir belki sekte (10) ve evcāʿ-ı üẕn veʿayn için dāfiʿdir ve fī'l-cümle miʿdeyi ḳavī ėder ve südedi (11) feṭḥ ve bevl ve ṭamṣı idrār ėder ve ʿusru'n- nefes ve ribʿ-i ḥummā için fāʾide ḳılır ve cemīʿ (12) emrāż-ı balġamīye ve ḥummeyāt-ı mütenāvibe için nāfiʿdir ve evcāʿ-ı mefāṣıl ve niḳrīs ve ʿırḳ- (13) u'n-nesāʾ ve dāʾu'l-ḥayye ve dāʾu'ṣ-ṣaʿleb ve ḳurūḥ-ı ʿatīḳa için fāʾidesi bī-nihāyedir (14) ve beraṣ ve behaḳ ve ḳūbā ve taḳaşşüf ve cüẕām ve ḫanāzīr ve evrām-ı bāride ve sereṭānāt (15) için ḫod nefʿi eẕher mine'ş-şems ve ebyenü'l-emsdir ṣıfatı budur şaḥm-ı ḫanẕal penc (16) direm seng başal-ı ʿunṣul-ı meşvī ve ġārīḳūn ve maḥmūde ve ḫarbaḳ-ı esved ve uşaḳ (17) ve usḳūrdiyūn mekke dört direm seng eftīmūn kemāderyūs ve muḳl ve ṣabır (18) mekke üç direm seng cāşā ve heyūfārīḳūn ve sādec-i Hindī ve ferāsiyūn (19) ve caʿde ve selīḥa ve fülfüleyn ve dār-ı fülfül ve zaʿferān ve dār-ı ṣīnī ve besfāyec

[344a]

(1) ve cāvşīr ve mürr ve faṭrasāliyūs ve sekbīnec ve cündbīdester ve zerāvend-i ṭavīl (2) ve ʿuṣāre-i efsentīn ve ferfiyūn ve sünbül-i Hindī ve ḥamāmā ve zencebīl mekke iki direm (3) seng ustuḫūṭūs ve centiyānā mekke bir buçuḳ direm seng ṣamġ-ı ʿArabī on direm cümle edviyeyi (4) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ṣamġı şarāb-ı unṣūlle ẕevb sāʾir edviye yoġurup ḥummuṣ miḳdārı (5) ḥubūb ėdeler bunuñ şerbeti bir dirhemdir bundan ġayrı ayāricāt-ı kibār çoḳdur ayāric-i rūfaḳ (6) ve ayāric-i erkāġānīs ve ayāric-i

remihrān gibi ammā cümle seng pādīşahıdır bunda olan (7) ḫavāṣṣıñ degmesi anlarda yoḳdur ammā anlarda olanıñ cümlesi bundadır bu envāʿdan (8) baʿżı ḫavāṣṣ rākīb aḳrābādīn evāḫirinde mecmūʿa ile taʿrīf olunan bābda çoḳ (9) beyān olunmuşdur mutād olunduḳda ol maḥallden ṭaleb oluna lakin ayāricler lūġāziyā anlara (10) çendān raġbet ėtdirmeden müstaġnīdir **bāb-ı ḥādī ve ʿişrīn aḳrāṣ beyānındadır** (11) o cümleden biri **ḳurṣ-ı ṭabāşīrdir** bunuñ ḫāṣṣası bisyārdır ṭabīʿatı telyīn ėder (12) ve ḥummeyāt-ı ḥārre-i muḥriḳayı zāʾil ḳılır ve suʿāle ve ḫuşūnet-i ṣadra ḫod nefʿi ḳanı ẓāhirdir (13) ḫuṣūṣan ḥarāret ve ʿaṭaş ve ḥarḳını teskīn ėder ṭarīḳi budur ṭabāşīr-i ebyaż iki direm (14) seng terencübīn bir buçuḳ direm lübb-i beẕr-i ḫıyār ve lübb-i beẕr-i ḳarʿ mekke bir buçuḳ direm seng (15) neşā ve ṣamġ-ı ʿArabī ve beẕr-i ḫaşḫāş-ı ebyaż ve keşīrā mekke buçuḳ direm seng cümleyi daḳḳ (16) ėdip baʿde ṣamġı luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ile ezip sāʾir edviye daḫıl ḫalṭ ve mizāc oluna (17) bade'l-ʿacn yedi sāʿat miḳdārı ḥāli üzere ḳoyup baʿde birer miṣḳāl vezni ḳurṣlar (18) ėdip ve ẓıllde tenşīf oluna bu ẕikr eyledigimiz ḳāʿide aḳrāṣ tedbīrinde lāzımdır (19) her nevʿin beyān eyledigimize ʿādet üzere şöyle ilk dėnildikde maḳṣūddan bu nevʿ

[344b]

(1) ʿarabī ve dār-ı ṣīnī mekke yek direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ beyāż-ı ebyaż ile ʿacn birer (2) miṣḳāl aḳrāṣ oluna **ḳurṣ-ı emīrbārısü'l-kebīr** ḥummeyāt-ı balġamiyye ve kebed ve miʿde için (3) münāfiʿi aḳṣā-ı ʿulyādadır ṭarīḳi budur rubb-ı emīrbārıs ve lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā ve lübb-i beẕr-i (4) bıṭṭīḫ mekke üç direm seng verd-i aḥmer ve terencübīn mekke altı direm seng beẕr-i küşūt (5) ve rubbu's-sūs ve ṭabāşīr ve beẕr-i hindībā ve maṣṭakī ve sünbül ve ʿuṣāre-i ġāfeṣ mekke (6) iki direm seng rāvend milehü zaʿferān bir direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i (7) terencübīn ile ʿacn ve aḳrāṣ ola şerbeti birer miṣḳāldir **ḳurṣu'l-verd** ḥummeyāt-ı şafrāviyye (8) ve balġamiyye için nāfiʿdir ṭarīḳi budur verd-i aḥmer yedi direm ʿuṣāre-i ġāfeṣ ve ṭabāşīr (9) ve sünbül-i Hindī mekke bir direm seng rubb-ı sūs miṣlehü baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i ṣamġla (10) ʿacn ve birer miṣḳāl aḳrāṣ oluna **ḳurṣ-ı efsentīn** verem-i kebed ve süded-i kebed ve (11) ḥummeyāt-ı balġamiyye ve süded-i ṭıḥāl ve ʿusru'l-bevle enfaʿ eşyādır ʿaceb bī-naẕīr terkībdir (12) ṭarīḳi budur efsentīn ve beẕr-i kerefes ve enīsūn ve asārūn ve levz-i mürr mekke (13) ʿale's-seviye baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ẕevb māʾ-i ṣamġla taʿcīn verir miṣḳāl aḳrāṣ (14) oluna **ḳurṣ-ı verd-i aḥmer** diger evcāʿ-ı miʿde ve ḥummā-

ı balġamī için nāfiʿdir ṭarīḳi budur (15) verd-i aḥmer altı direm aṣlu's-sūs dört direm sünbül bir direm ṣamġ bir buçuḳ direm (16) beyāż-ı beyż ile ʿacn ʿādet üzere aḳrāṣ oluna **ḳurṣ-ı rāvend** ḥummeyāt-ı ʿatīḳa (17) ve ṣalābet-i kebed ve evrām ve evcāʿ-ı kebed için nāfiʿdir ve fī'l-cümle aʿżā-i ẓāhiriyyeden (18) birine ḍarb olunup ḫarc olsa mūmyā-yı miʿdenīden nāfiʿdir ṣıfatı budur (19) şīr-ḫuşk altı direm füvve ve iklīlü'l-melik mekke üç direm seng bezr-i kerefes ve enīsūn

[345a]

(1) ve ʿuṣāre-i ġāfeṣ mekke iki direm seng ṣamġ-ı ʿArabī ve keṣīrā mekke bir direm seng (2) baʿde'd-daḳḳ ḳāʿide üzere aḳrāṣ oluna **ḳurṣ-ı keber** evcāʿ-ı ṭıḥāl ve kebed (3) ve süded-i ṭıḥāl için muvāfıḳdır ṭarīḳi budur ḳışr-ı aṣl-ı keber ve mersīn yemişi mekke dört (4) direm seng zerāvend-i ṭavīl iki direm seng bezr-i fencengüşt ve fülfül-i esved (5) mekke altı direm seng keṣīrā üç direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ʿādet üzere birer miṣḳāl (6) ḳurṣlar oluna ve vaḳt-ı ḥācetde sirkencübīn-i sādec ile zevb ve istiʿmāl ėdeler **ḳurṣ-ı** (7) **kāfūr** ḥummeyāt-ı muḥriḳa ve iltihāb ve tevaḳḳud ve ʿaṭaş ve ḥummā-ı dıḳḳ ve ḥummā-ı muṭbiḳa için (8) nefʿi ʿaẓīmdir ṭarīḳi budur verd-i aḥmer altı direm ṣamġ-ı ʿArabī ve ṭabāşīr mekke dört (9) direm lübb-i ḥabbu'l-yaḳṭīn ve lübb-i ḫıyāreyn ve bezr-i baḳla ve aṣlu's-sūs mekke sekiz direm (10) seng neşā üç direm zaʿferān iki direm kāfūr nıṣf direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (11) luʿāb-ı bezr-i ḳaṭūnā ile ʿacn birer miṣḳāl ḳurṣlar ėdeler **ḳurṣ-ı ḫaşḫāş** ḳurūḥ-ı riyye (12) ve ṣadr ve ḥummā ve vecaʿ-ı ẓahr için münāsibdir ṭarīḳi budur verd-i aḥmer ve ṣamġ-ı ʿArabī (13) ve ḫaşḫāş-ı ebyaż ve esved mekke üç direm seng neşā ve keṣīrā mekke iki direm seng (14) ṭabāşīr beş direm rubbu's-sūs iki direm zaʿferān dāniḳeyn baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (15) yine şarāb-ı ḫaşḫāş ile ʿacn ve birer miṣḳāl miḳdārı aḳrāṣ oluna **ḳurṣ-ı nāfiʿ** sill (16) nefṣü'd-dem için muvāfıḳdır ṭarīḳi budur ṭīn-i Ermenī ve ṭīn-i maḫtūm ve neşā ve verd-i (17) aḥmer mekke altı direm seng sereṭān-ı muḥraḳ ve keṣīrā ve ṭabāşīr ve şādenec-i ʿadesī mekke (18) beş direm seng rubbu's-sūs yek direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ lisān-ı ḥamel ve lisān-ı (19) ṣevr māʾ ile ʿacn birer miṣḳāl ḳurṣlar oluna **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer** iḫtilāf-ı dem ve nefṣ

[345b]

(1) için münāsibdir ṭarīḳi budur ṭīn-i maḫtūm ve ṭīn-i Ermenī ve ṭabāşīr ve ḳurṭ (2) ve ṭarāş̲īş̲ mekke iki direm bez̲r-i ḫımmāşu'l-berrī ve şamġ-ı ʿArabī ve cülnār mekke dört (3) direm seng neşā ve verd-i aḥmer mekke üç direm seng zaʿferān ve bez̲r-i kerefes ve summāḳ (4) ve maṣṭakī mekke bir direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ bez̲r-i luʿāb-ı ḳaṭūnā ile ʿacn baʿde (5) birer miş̲ḳāl ḳurşlar ėdeler **ḳurş̲-ı benefsec** şafrā ve balġamı ishāl ėder ve reʾsde olan (6) mevāddi tenḳıye ḳılır ve remed ve ẕulmet-i başarı ve şudāʿı ki fuḍūl-ı şafrāviyye ve balġamiyyedir (7) defʿ ėder ṭarīḳi budur benefsec-i yābis iki direm seng türbüd-i ebyaż bir direm rubb- (8) u's-sūs nıṣf direm ehlīlec-i aşfer miş̲lehü saḳmūniyā nıṣf dāniḳ baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (9) māʾ-i ṣāfī ile müz̲evvib şamġla ʿacn ve ḳurşlar oluna **ḳurş̲-ı benefsec-i āḫer** z̲ikr eyledigimiz (10) ḫavāṣṣ ki bundan evvel olan ḳurş̲-ı benefsecde z̲ikr olunmuş idi bunda daḫı mevcūdadır (11) ṭarīḳi budur benefsec-i yābis on direm seng türbüd ve aṣlu's-sūs mekke üç direm (12) seng şamġ-ı ʿArabī bir direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i ḳarāḥla ʿacn ve ḳurşlar olunsa (13) **ḳurş̲-ı ḳākūnec** ḳurūḥ-ı ḳülā ve meş̲āne ve tebevvülü'd-dem ėdenlere münāsibdir ṭarīḳi budur (14) bez̲r-i kerefes ve bez̲r-i şīḥ ve bez̲r-i şehdānec mekke altı direm seng bez̲r-i ayāric iki direm (15) ḥabbu's-ṣanavber ve zaʿferān ve bez̲r-i ḫımmāṣ ve levz-i muḳaşşer ve efyūn mekke üç direm seng (16) ḥabb-ı ḳākūnec yigirmi beş dāne ve bez̲r-i ḳıs̲s̲ā on iki direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (17) māʾ-i rāziyānec ile birer miş̲ḳāl aḳrāṣ ėdeler **ḳurş̲-ı ḫıltīt** ḫummā-ı ribʿ için ḫāṣṣaten (18) muvāfıḳ ve münāsibdir ṭarīḳi budur ḫıltīt ve mürr ve fülfül-i esved ve seẕāb-ı yābis (19) cümlesini mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i şamġla ʿacn birer miş̲ḳāl aḳrāṣ ėdeler[56]

[346a]

(1) **ḳurş̲-ı nāfiʿ-i āḫer** nefs̲-i dem ve suʿāl-i müzmin için nāfiʿdir ṭarīḳi budur kehrübā ve büssed (2) ve bez̲r-i baḳla ve ṭīn-i maḫtūm cülnār ve bez̲r-i ḫaşḫāş ve verd-i aḥmer ve ṭabāşīr ve ḳarn-ı (3) iyyelü'l-muḥraḳ ve aḳāḳiyā ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys mekke üç direm seng rāvend bucuḳ direm (4) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i lisānu'l-ḥamel ile taʿcīn ėdip ve birer miş̲ḳāl ḳurşlar olunup (5) ẕıllde neşf ola **ḳurş̲-ı nāfiʿ-i āḫer** inficār-ı dem ve nefs̲-i dem içindir ṭarīḳi budur şādenec-i (6) ʿadesī ve demü'l-aḫaveyn mekke

[56] Bez̲r-i ḫımmāṣ dėyü ḳuzu ḳulaġı dėdikleri otdur turunc degildir

üç direm seng cülnār ve ʿafṣ mekke iki direm seng (7) ḳarn-ı iyyelü'l-muḥraḳ ve aḳāḳiyā ve persiyāvşān mekke bir buçuḳ direm seng lāden ve zaʿferān (8) mekke nıṣf direm seng ʿādet üzere baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ lisānü'l-ḥamel ile ʿacn birer (9) miṣḳāl ḳurṣlar oluna **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer** suʿāl ve nefṣ-i dem ve līnet-i ṭabīʿat ve ḥummā-ı ḥārre (10) defʿinde ḳuvvet-i ʿaẓīmdir ṣıfatı budur beẕr-i ḥımmāṣ ve emīrbārıs ve neşā ve ṭabāşīr ve ḥabb- (11) u'l-ās şāh-bellūṭ mekke beş direm seng ṭīn-i Ermenī ve ṣamġ-ı ʿArabī on direm seng zaʿferān (12) bir direm kehrübā ve büssed mekke üç direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ḳāʿide üzere ḳurṣlar (13) ėdeler **ḳurṣ-ı nāfiʿ-i āḫer** sill ve dıḳḳ için nāfiʿdir ṭarīḳi budur lübb-i ḫıyār ve lübb-i beẕr-i (14) ḳıṣṣā mekke beş direm seng mürr ve beẕr-i baḳla ve aṣlu's-sūs mekke dört direm seng (15) ṭabāşīr ve sereṭān-ı muḥraḳ mekke iki direm seng neşā ve keṣīrā mekke bir direm seng (16) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ʿādet üzere cüllābla ʿacn birer miṣḳāl ḳurṣlar oluna **ḳurṣ-** (17) **ü'l-mürr** teftīḥ-i süded ve isḳāṭ-ı cenīn-i mevti ve idrār-ı ṭamṣ için muvāfıḳdır ṭarīḳi (18) budur türmüs beş direm varaḳ-ı seẕāb müceffif ve caḳ timsāḥ ve müşk-ṭarāmşīġ ve füvve (19) mekke iki direm seng mürr-i batārenc üç direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ serv

[346b]

(1) ḳozalaġı māʾ ile ġaly ol māʾ ile ʿādet üzere birer miṣḳāl ḳurṣlar oluna **ḳurṣ-** (2) **u'l-kevkeb** żaʿf-ı miʿde için nāʿifdir ve fuḍūlu celb eylemek bu ḳurṣa maḫṣūṣdur (3) ḫuṣūṣan ḫasʾ-ı ḫāmiż ve maġṣ ve iḫtilāf-ı baṭn ve ṣudāʿ ve vecaʿ-ı erḥām için (4) teʾsīri ʿaẓīmdir cümleden zehir içipde ve ḥaşerāt ve efāʿı ve hevāmm-ı ledġ eyledigine (5) bi-emrillah ḫalāṣ bābında āb-ı ḥayvān miṣālindedir ṭarīḳi budur cündbīdester ve mürr-i (6) ṣāfī ve selīḫa ve ṭīn-i maḫtūm ve ḳuşūr-ı aṣl-ı tuffāḥ ve ṭalḳ mekke dört direm misk (7) zaʿferān ve enīsūn mekke altı direm seng ve fū ve enīsūn ve beẕr-i kerefes ve sīsāliyūs (8) ve beẕr-i benc-i ebyaż ve meyʿa-ı sāʾile mekke sekiz direm seng efyūn ve mürr ve meyʿa şarāb-ı (9) reyḥāni ile muḳaddemā bell ve sāʾir edviyeyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ cümleyi bir yerde ʿacn ėdip (10) birer miṣḳāl aḳrāṣ oluna lakin istiʿmāli altı aydan ṣoñra lāzımdır **ḳurṣu'l-ʿūd** (11) ḳayʾ-ı hayża ve ġaṣeyān için nefʿi ʿaẓīmdir ṭarīḳi budur sünbül ve ḳaranfil ve sek misk (12) ve kebābe ve ʿūd-ı ḳāḳulī ve suʿd ḳūḳī ve kendir ve maṣṭakī mekke iki direm seng (13) verd-i aḥmer beş direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve saḥḳ ʿādet üzere ṣamġla ve bekmez ile ʿacn (14) birer miṣḳāl aḳrāṣ

oluna **ḳurṣ-ı encübār** ishāl ve seyelān-ı dem için ve zaḫīr-i (15) bāṭıl için nāfiʿ dir ṭarīḳi budur encübār dört direm verd-i aḥmer ve ṣamġ-ı ʿArabī (16) ve kehrübā ve büssed mekke üç direm seng ṭīn-i Ermenī ve ṭabāşīr ve rubbu's-sūs ve cülnār (17) iki direm seng aḳāḳiyā bir buçuḳ direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ʿādet üzere mersīn (18) ʿuṣāresi ile aḳrāṣ ėdeler **ḳurṣu'l-füvāḳ** ınçıḳrıḳ için nāfiʿ dir eger imtilādan (19) olmuş ise ṭarīḳi budur ḳusṭ-ı mürr ve ṣabır ve edḫīr ve marsıme ki yābis ola

[347a]

(1) ve fūdenec ve naʿnāʿ-ı yābis ve seẕāb-ı yābis ve beẕr-i kerefes ve kendir ve asārūn (2) mekke bir direm seng efyūn bir buçuḳ dāniḳ baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ müsellesˌ ile ʿacn oluna (3) ve birer misḳāl aḳrāṣ ėdeler **ḳurṣ-ı kendir** ḳayʾ-ı hayża ve żaʿf miʿde için (4) maḫṣūṣdur ṭarīḳi budur kendir on dirhem ṭīn-i ḫorāsānī ṭoḳuz direm ḳāḳūle (5) ve kebābe bir buçuḳ direm seng misk ve ḳaranfil mekke bir dāniḳ cümleyi ʿādet üzere (6) baʿde'd-daḳḳ rubb-ı rummān ile ʿacn ve birer misḳāl ḳurṣlar oluna **ḳurṣ-ı müsellesˌ** bu ḳurṣuñ (7) istiʿmāli itmāmından ṣoñra saḥḳ olunup ṣudāʿ ve seher için māʾ-i verd ile (8) ẕevb olunup vechiye ṭılā olunmaḳdır ṭarīḳi budur mürr ve efyūn ve beẕr-i benc-i (9) ebyaż ve ḳışr-ı aṣl-ı luffāḥ ve luffāḥ-ı yābis mekke beş direm seng zaʿferān buçuḳ direm (10) cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫass ve it üzümü māʾ ileʿacn ola ḫurde ḳurṣlar (11) ėdip vaḳt-ı ḥācetde minvāl-ı meşrūḥ istiʿmāl ėdeler lakin bu ḳurṣ sāʾir aḳrāṣ (12) gibi yenip içilmez zīrā bunda muḥaddir eşyā çoḳdur żarar ėder hemān ẕevb olur (13) reʾse ṭılā oluna **ḳurṣ-ı ṣandal** Ebu Muḥammed Zekeriyā Rāzı teʾlīf eylemişdir ḫummeyāt-ı (14) ḥārre ve ʿaṭaş-ı şedīd ve ḥarāret-i kebed ve miʿde yübs-i lisān için olunur zīrā buḫārāt-ı (15) ṣafrāviyyeyi teskīn ėder ḥāṣılı müteberrid ve mülaṭṭıf ḥarāret ve serīʿü't- teʾsīrdir (16) ṭarīḳi budur verd-i aḥmer ve ṭabāşīr ve sükker-i nebāt mekke dörd direm seng ṣandal-ı (17) ebyaż ve aḫmer ḳurbu's-sūs ve beẕr-i baḳla mekke iki direm seng lübb-i beẕr-i ḳıssā (18) rābiʿ beẕr-i ḫıyār ve kāfūr ve keşīrā mekke nıṣf direm seng cümleyi baʿde'd-daḳḳ (19) ve saḥḳ luʿāb-ı beẕr-i ḳaṭūnā ve māʾ-i verd ile ʿacn ola ve her bir ḳaṣṣ ve zinde-berd yerde

[347b]

(1) ola baʿde ẓıllde teyebbüs oluna ḫīn-i istiʿmālde tuffāḥ veyā rummāneyn ve yāḫūd temir- (2) hindī şarābları ile ẕevb ve isḳā oluna **ḳurṣu'l-ḫuḳne** bu ḳurṣ şol kimesnelere

(3) maḫṣūṣdur ki emʿāsında ḳurūḥ ve dem-i müncemid olmuş ola ve yāḫūd ḳayḥ-ı baṭnından (4) seyelān ėder anıñ gibiler ḥuḳnesidir taʿyīn olunduġu üzere dāḫil olur (5) ve fi'l-cümle eger yalñız bu ḳurşlardan ḥuḳne murād olunursa üç direm iki dāne (6) müstevī ṣufret-i beyż ve māʾ-i lisānu'l-ḥamel ile ẕevb ve ḳadar-ı kifāye bu veremiñ (7) erbābına iḥtiḳān oluna ṭarīḳ-i ḳurş budur isfīdāc-ı efrenci altı direm ḳırṭās-ı muḥraḳ (8) dört direm ṣamġ-ı ʿArabī beş direm cülnār iki direm efyūn ve māmīrān mekke bir direm seng (9) ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys üç direm aḳāḳiyā ve nāfī muḥraḳ-ı demü'l-aḫaveyn mekke bir buçuḳ direm (10) seng cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i lisānü'l-ḥamel ve māʾ-i ʿuṣārātu'r-rāʿi ile (11) taʿcīn ėdip ḳurşlar ėdeler vaḳt-ı ḥācetde bu ḳurşları minvāl-i mesbūḳ üzere (12) ḥuḳneye dāḫil ve yāḫūd üç dirhemin ẕevb ve ẕikr eyledigimiz üzere ḥuḳne ėdeler (13) **ḳurş-ı rāziyānec** bu ḳurş daḫı diş etleri yendigine ve oñulmaz ḳurūḥāta istiʿmāl (14) olunur cīr-i bilā-muṭfā yedi kerre ḫāllde munṭafī oluna baʿde bu cīr yedi direm āḫẕ ėdeler (15) ve ḳışr-ı aṣl-ı keber beş direm ve zernīḫ-ı aḥmer ve aṣfer ve ḳalye mekke dört direm seng şebb-i yemānī (16) iki direm ʿafṣ ve temretü't-ṭurfā mekke üç direm seng bu cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ beyāż-ı (17) beyż ile ʿacn oluna yufḳa ve ḫurde aḳrāṣ olup vaḳt-ı ḥācetde tamām baʿdeü't-tenşīf (18) ḥall içre ẕevb ve mażmaża oluna eger mersīni ġaly māʾ ile ẕevb ve mażmaża olunursa (19) daḫı nāfiʿdir insānı ḳavī ėder **ḳurş-ı saʿfe** bu ḳurş daḫı ekl ve şürb olunur

[348a]

(1) maḳūlesinden degildir nihāyet ṣıbyānıñ ve sāʾir nāsıñ reʾslerinde olan sivilceler (2) ve aḳraʿ olanlara māʾ-i hindībā ile ẕevb ve ṭılā olunur ṣıfatı budur aḳmāʿu'r-rummān (3) on direm seng şebb dört direm ḳalḳadīs on iki direm mürr dört direm kendir (4) sekiz direm ve rāvend miṣlehü ʿafṣ müṣle cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ müṣelleṣ ile taʿcīn (5) olunup aḳrāṣ oluna vaḳt-ı ḥācetde ḥallde ve māʾ-i hindībā ile ẕevb ve saʿfeye ve (6) ḳurūḥ-ı ḫabīṣeye taṭlı oluna bi-emrillah taʿāla nāfiʿdir **ḳurş-ı ʿunṣulī** ʿavām buña aṭa ṣoġan (7) ḳurşı dėrler bu ol ḳurşdur ki tiryāḳ-ı fārūḳda tedāḫül olur ve biz anı nüsḫa-ı (8) fārūḳda işḳīl deyü ẕikr eyledik bu ḳurşdur ṭarīḳi budur başal-ı ʿunṣulu ḫurde (9) ḫurde ṭoġrayıp bir miḳdār ḫamīre ḳoyup üzerini ḳaplayalar baʿde bir tennürde (10) taṭbīḫ ėdeler ṭabḫ tamām olup çıḳarıp bir hāvan-ı ḥacerde saḥḳ oluna vaḳtā ki ezilmege (11) ḳarīb ola burçaḳlarından üç başal aġrını vėrip yine daḳḳ ėdeler

vaḳt-ı ḥācetde (12) fārūḳa ve ġayre istiʿmāl olunur **ḳurṣ-ı efʿī** bu ol ḳurṣdur ki ʿavām buña yılan (13) ḳurṣu dėrler egerçi bunuñ ʿamili ve ḳaṭʿi Mışır'a maḫṣūṣdur ammā sāʾir ammā kenede daḫı (14) ḳābildir ṭarīḳi budur ṣulu yerlerde olmayıp ḳır yaʿnī çöl yerden mār-gīrlere (15) sipāriş ėdip bir nice efʿī getirdeler baʿde bir ṭomruḳ üzere bir müdevver-i mismār (16) mıḫlayalar ve mār-gīr bu efʿīyi ol mismāre baʾsinden ve ḳuyruġundan geçirir (17) gibi geçirip bir keskin ṣātūr ile bir kerre muḥkem uralar bir vechle ki başından (18) ve ḳuyruġundan kesilir birer ḳarış miḳdārı ola ve ortası daḫı ol miḳdār (19) ḳala şöyle ki evvel çaldıḳda bir iplik ḳadar ilişir bir ḳalırsa ol ʿamele yaramaz

[348b]

(1) zīrā mesmūmdur bi'l-külliye ʿalāḳa ḳalmayıp ḳaṭʿ olunmaḳ gerekdir baʿde bu maḳṭūʿ-ı (2) efʿīniñ başını ḳaṭʿ ėden yılanı ezip helāk eylemek gerekdir ta kim ṣoḳmaya (3) bu kerre ol kesilen efʿīleriñ vasaṭından ḥāṣıl olanı bıçaḳ ile yarıp içinde (4) emʿāsını ve beyżalarını çıḳara eger üçden ziyāde beyżası var ise saḳīmdir (5) yaʿnī ṭoġramalıdır żarardır terk ėdeler degil ise derisin ṣoyup yumuşaḳ (6) ṭuz ile ova ova yayḳayıp pāk olduḳda ol maḳṭūʿ parçaya naẓar ėde (7) eger yılanıñ gövdesi beyāż ve yek renk olup eṣer-i zaḫm veyā ḍarbe ʿalāmeti yoḳ ise (8) ḫoş ve illa bir ġayrısın daḫı alıp anı terk ėdeler bu ḥāl üzere cemiʿ olup ġusl (9) olanı bir ṭopraḳ ṭencere içre ṭoraḳ otu ve ṭuz ve ṣu ḳoyup maṣlūḳa-ı laḥmı (10) ṭabḫ ėder gibi ṭabḫ ėdeler baʿde'ṭ-ṭabḫ indirip ṭırnaḳ ile etlerini ṣoyup ne (11) ḥāṣıl olursa ol ḥāṣıl olanıñ üç vezni ḳadar beksimāt unu żamm oluna (12) bir ṭaş hāvanda merhem miṣāl olunca daḳḳ ėdeler vaḳtā ki yübsü ġālib ola kendi (13) ṣuyundan lāzım olan miḳdārı vėrip iʿtidāle getireler baʿde pūl buḫūru gibi (14) ḫurde ve yufḳa ḳurṣlar ėdip ẓıllde tenşīf oluna baʿde tamāmu't-tenneşüf bir ḳaṭre (15) yübs şīşe içinde dört barmaḳ miḳdārı zeyt örtünce ṭoldurup ḥıfẓ (16) ėdeler her ne maḥallde ki ḳurṣ-ı efʿī lāzım ola andan alıp vezni ḳadar istiʿmāl (17) ėdeler bu faḳīr bunu naḳl-ı ṭarīḳi ile beyān ėtmem kendim Mışır'da Sulṭān Muḥammed ḳalāvun (18) bīmārḫānesinde reʾsü'l-eṭıbbāya nāẓır oldum her sene niçe biñ efʿī ḳaṭʿ olunup (19) ḳurṣ ėderler ḳāʿidesi budur ki ẕikr olundu **bāb-ı ṣānī ve ʿişrīn sefūf**

[349a]

(1) **beyānındadır** bu cümleniñ biri bu ki meşhūr ve müteʿārifdir **sefūf-ı ḥabbu'r-rummāndır** (2) żaʿf miʿde ve emʿāda ve ishāl-i merī için nāfiʿdir ve ḳayʾ ve ʿaṭaşı müsekkindir (3) ṣıfatı budur ḥabbu'r-rummān on beş direm seng kemmūn müdebber müdebber deyü kemmūn yek şeb (4) ve rūz ḫalde meblūl olup ve tenşīf baʿde istiʿmāl olunmaḳdır ve beş direm ḫarnūb-ı (5) bilād-ı ʿacem ve summāḳ ve ḥabbu'l-ās ve sevīḳü'n-nebḳ ve şāh-bellūṭ ve küzbere bu cümleyi daḳḳ (6) ve saḥḳ ėdip baʿde muḥkem ince menhelden elenip maḥallinde bu sefūfdan beş dirhemi bir şerbetdir (7) istiʿmāl oluna **sefūf-ı ḥabbu'r-rummān-ı āḫer** miʿdeyi ḳavī ėder ve emʿāda olan (8) ʿavārıżı defʿ ėder ṣıfatı budur ḥabbu'r-rummān on direm ḥabbu'l-ās ve bellūṭ ve (9) summāḳ ve kemmūn-ı müdebber ve sevīḳü'n-nebḳ ve küzbere ve ḫarnūb-ı bilā-nevā mekke beş direm seng (10) sükker ve rāmik mekke iki buçuḳ direm seng ʿūd-ı ḫām beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ (11) olunup ve elenip maḥallinde şerbeti beş miṣḳāldir **sefūfu'l-ḳıṣṣāyā** ishāl-i ḳadīm (12) ve zaḫīr ve żaʿf miʿde ve berd ve maġṣ-ı şedīd ve bevāsīr için nāfiʿdir ṣıfatı budur (13) ḥurf ve muḳl ve kemmūn-ı müdebber ve ḳalye mekke on direm seng beẕr-i kettān ve beẕr-i kiraṣ (14) mekke dört direm seng maṣṭakī iki direm helīlec-i esved yigirmi direm baʿde'd-daḳḳ (15) ve's-saḥḳ tenehhül ola maḥallinde birer miṣḳāl istiʿmāl ėdeler **sefūf-ı ḫarnūb** ishāl-i (16) ḳadīm ve istirḫāʾ-i miʿde için nāfiʿdir ṣıfatı budur ḫarnūb-ı menzūʿu'n-nevāt (17) ve kemmūn-ı müdebber ve muḳl ve summāḳ ve ḥabbu'l-ās ve sevīḳü'n-nebḳ ve bellūṭ ve küzbere-i yābise (18) ve maṣṭakī mekke on direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ʿādet üzere maḥall-i żarūretde (19) birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūfü'l-vecaʿu'ṭ-ṭıḥāl** eger ṭıḥāliñ vecaʿı rīḥ-ı ġālīẕeden ise

[349b]

(1) bi-emrillah taʿāla defʿ ėder ṣıfatı budur ḫarnūb on direm kezmāzec ve usḳulofender (2) yaʿnī mekke on beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿādet üzere maḥallinde birer (3) miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūfü'l-büẕūr** saḥc-ı emʿā ve ishāl-i merī için ʿaceb teʾṣīri (4) vardır ṣıfatı budur beẕr-i ḳaṭūnā ve beẕrü'l-mürr ve beẕr-i şāhişferem ve neşā ve ṣamġ-ı ʿArabī (5) ve ṭīn-i Ermenī mekke on direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ müntehil oluna lāzım olduḳda (6) beşer direm istiʿmāl oluna **sefūfü's-summāḳ** iḫtilāf-ı baṭn ve şiddet-i ʿaṭaşı teskīn ėder (7) ṣıfatı budur summāḳ ḥabbu'r-rummān mekke on direm

seng ḥabbu'l-ās beş direm (8) ḫarnūb-ı münaḳḳī otuz direm ṣamġ-ı ʿArabī ve cülnār mekke nıṣf direm seng baʿde'd-daḳḳ (9) ve's-saḥḳ lāzım olduḳda birer miṣḳāl tenāvül oluna **sefūf-ı ḳabż** ṭabīʿatı ḳabż (10) ėder ve miʿdeye ḳuvvet vėrir ṣıfatı budur zebīb-i menzūʿu'l-ʿacem ve ḥabbu'r-rummān ve (11) beẕr-i ḫımmāṣ ve ṣamġ-ı ʿArabī mekke üç direm seng ḫarnūbu'n-nebaṭī ve ḥabbu'l-ās mekke yigirmi (12) direm seng sevīḳü'n-nebḳ on direm cümleyi baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ maḥallinde üçer miṣḳāl (13) istiʿmāl oluna **sefūf-ı bellūṭ** iḫtilāf-ı baṭn ve taḳviyet-i miʿde içindir (14) ṣıfatı budur bellūṭ ve şāh-bellūṭ ve zebīb-i bilād-ı ʿacem mekke on direm seng ḫarnūb- (15) u'n-nebaṭī ve ḥabbu'l-ās mekke yigirmi direm seng sevīḳü'n-nebḳ on direm cümleyi (16) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ maḥallinde üçer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūf-ı riyāḥ** nefḫ (17) ve eryāḥ için ʿacībü'n-nefʿdir ṣıfatı budur nānḫāh ve kerāvyā ve enīsūn (18) ve beẕr-i kerefes mekke yigirmi direm seng karanfil ve ḳāḳūle-i ṣıġār mekke nıṣf direm (19) seng zencebīl ve dār-ı fülfül mekke iki dāniḳ sükker yigirmi sekiz direm ḳaranfil

[350a]

(1) ve ḳāḳūle ve sükkeri daḳḳ ve sāʾir büzūru daḳḳ olunmayıp bir yerde ḫalṭ oluna (2) lāzım olduḳda birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūf-ı bevl** idrār-ı bevl ėtmekde iʿāneti (3) vardır ṣıfatı budur usḳulofender yaʿnī on direm seng beẕr-i ḳıllet yedi direm (4) beẕrü'l-cezer üç direm beẕr-i rāziyānec iki direm lubbu'l-bıṭṭīḫ on direm baʿde'd-daḳḳ (5) şerbeti birer miṣḳāldir **sefūfü'l-ḥavāmil** bu sefūfuñ ḫāṣṣası ḥāmil ḫātūnlardan (6) şehvāt-ı reddiyeyi izāle ḳılıp ve ṭaʿāma iştihā vėrir ve levn-i rūyu ḥumret ėder (7) ve ḥayżını ḥıfẓ ėder ṣıfatı budur zürünbād kerefes birer direm nānḫāh ve kendir (8) mekke üç direm seng sükker yigirmi direm şerbeti bir miṣḳāldir **sefūf-ı menī** el-İbn-i (9) İsḥaḳ bu ol kimesnelere lāzımdır ki ḥarāretden ziyāde ifrāṭla ḫāric (10) ola ve żaʿf vère ṣıfatı budur beẕr-i ḳaṭūnā iki direm beẕr-i baḳla üç direm küzbere-i (11) yābise bir buçuḳ direm bunuñ şerbeti aç ḳarınla birer miṣḳāldir **sefūf-ı ledġ** mübārekdir (12) ledġ-i ʿaḳreb ve ḫaşerāt ve hevāmm için nāfiʿdir ṣıfatı budur türbüd ve zerāvend-i ṭavīl (13) ve aṣl-ı keber ve ʿāḳırḳarhā mekke on direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḫḳ ʿaḳreb ve çıyan (14) ve sāʾir mūzī ḥayvān teldaġ ėtdikde üçer direm istiʿmāl oluna **sefūf-ı nāfiʿ** (15) şol kimesne ki ḥarāretden ferāşe tebevvül ėder ve yāḫūd bevl ifrāṭla gelip ʿāciz (16) ėder anlara nāfiʿdir ṣıfatı budur ḥall içinde terbiye olup ḳurumuş demür (17) ḫabeẕi yigirmi direm ḳışr-ı kendir beş direm ṭabāşīr dört direm küzbere-i yābise (18)

üç direm baʿde'd-daḳḳ birer direm istiʿmāl oluna eger füvāḳ ʿārıż olup ve ḥudūṣu (19) daḫı imtilādan olmuş ise ẕikr eyledigimiz sefūfa bu eczāyı daḫı żamm ėdip

[350b]

(1) istiʿmāl oluna eczā bunlardır beẕr-i kerefes ve suʿd ve kemmūn-ı müdebber bu cümleyi daḳḳ (2) ve saḥḳ ėdip marsıme ṣuyuyla birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūf-ı niḳrīs** berāy-ı (3) niḳrīs ve vecaʿ-ı mefāṣıl ve istirḫā-i aʿṣāb için enfaʿ eşyādır ṣıfatı budur (4) sūrincān ve sükker mekke on direm seng ve zaʿferān bir dāniḳ baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (5) māʾ-i bārid ile lāzım olduḳda mekke bir direm seng istiʿmāl oluna **sefūf-ı miʿde** (6) nāfiʿ miʿde evcāʿında ve żaʿfında ve istirḫāʾ-i miʿde ki burūdetden ola muvāfıḳdır ṣıfatı (7) budur naʿnāʿ ve ḳāḳūle ve sünbül ve mürr-i māḥūr ve suʿd mekke iki direm seng enīsūn (8) ve maṣṭakī ve beẕr-i kerefes mekke üç direm seng verd-i aḥmer ve kehrübā meṣela sükker ve adḫīr mekke (9) bir direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḫḳ şarāb-ı verd ile birer direm istiʿmāl oluna **sefūf-** (10) **ü'l-verd** keẕalik żaʿf miʿdeki ḥarāretden ola nāfiʿdir ṣıfatı budur kehrübā ve verd-i (11) aḥmer mekke beş direm seng ʿūd iki direm emīrbārıs on direm rāmik ve ṭabāşīr mekke (12) üç direm seng sünbül-i Hindī bir direm zaʿferān ve kāfūr mekke bir dāniḳ daḳḳ olunduḳda (13) ṣoñra şarāb-ı rummānī ile vaḳt-ı ḥācetde birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūf-ı füvāḳ** (14) füvāḳ-ı şedīd ki imtilādan olmuş ola defʿ ėder bi-emrillah taʿāla ṣıfatı budur (15) faṭrasāliyūs ve suʿd ve kemmūn-ı müdebber mekke üç direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (16) şarāb-ı rummāneyn ile birer miṣḳāl istiʿmāl oluna **sefūf-ı sedd** sedd ve ṭıḥāl ve ṣalābet-i (17) ṭıḥāl için nāfiʿdir ṣıfatı budur beẕr-i hindībā ve kezmāzec mekke beş direm seng (18) ḥabbu'l-faḳd bir buçuḳ direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ vaḳt-ı ḥācetde üç diremini bu sefūfuñ (19) sirkencübīn büzūru ile istiʿmāl ėdeler **sefūf-ı külā** vecaʿ-ı külā ve meṣāne için

[351a]

(1) münāsibdir eger bu meẕkūrāt burūdetden olmuş ise ṣıfatı budur ḳusṭ ve sünbül (2) ve ḥamāmā ve ḳardemānā ve beẕr-i kerefes cümlesi daḳḳ ve saḥḳ olunup bade'l-menhel ki sefūfuñ (3) ḳāʿidesidir ḳavun ve ḫıyār lübūbu müstaḥlebi ile birer direm bu sefūfdan istiʿmāl (4) oluna **bāb-ı ṣāliṣ ve ʿişrīn saʿūṭāt beyānındadır** eṭibbā saʿūṭ deyü bir niçe edviyeyi (5) cemʿ ėdip māʾin taʿṣīr ve ṭamzurmaġa dėrler o cümleniñ bir şol

saʿūṭdur ki (6) dimāġ-ı ḥārr için nāfiʿdir ve seheri defʿ ėder ḳāʿidesi budur māʾ-i varaḳu'l-ḥass (7) ve dühn-i nīlūfer ve lebenü'n-nisā cümleyi müsāvī cemʿ ėdip enfine taḳṭīr oluna yāḫūd (8) marīż kendi kefene āḫẕ ėdip nefesin çeke ve enfine tedāḫül ėde her yerde saʿūṭ (9) oluna diyevüz murādımız budur **saʿūṭ-ı ṣudāʿ** ṣudāʿ-ı ḥārr için nāfiʿdir ḳāʿidesi (10) budur ṭabāşīr iki direm besbāse ve kāfūr mekke nıṣf direm seng daḳḳ ve saḥḳ (11) ėdip maʿan dühn-i nīlūfer ẕevb ve saʿūṭ oluna **saʿūṭ-ı şaḳīḳa** vecaʿ-ı şaḳīḳa-ı (12) bāride için münāsibdir ḳāʿidesi budur dühn-i levz-i ḫulv ile merzencūşu ḫalṭ ėdip (13) saʿūṭ oluna **saʿūṭ-ı sersām** sersām-ı ḥārr için nāfiʿdir ḳāʿidesi budur māʾu'l-ās (14) ve māʾu'l-ḥallāf ve ṣandal ve kāfūr bir yerde ẕevb ve ḫalṭ ve mezc olduḳdan ṣoñra (15) saʿūṭ oluna **saʿūṭ-ı ṣudāʿ** bāride ve burūdetden olmuş derd-i dendāne nāfiʿdir (16) ḳāʿidesi budur koz-ı bevvā ve şīḫ ve ḳaranfil ve merzencūş mekke bir miṣḳāl besbāse (17) dört miṣḳāl baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ḥall ėdip saʿūṭ oluna **saʿūṭ-ı felc** (18) fālic ve laḳve için muvāfıḳ ve münāsibdir ḳāʿidesi budur ṣabır ve şūnīz ve būraḳ (19) ʿale's-seviye daḳḳ ve saḥḳ ėdip meflūcuñ beynisine bir māsūra ile püfküreler

[351b]

(1) **saʿūṭ-ı reʾs** vecaʿ-ı reʾs ki fālic ve laḳve cihetiyle burūdetden ʿārıż ola laṭīf [2] ʿilācdır ḳāʿidesi budur cündbīdester ve zaʿferān ve cāvşīr ve merāretü'ẕ-ẕiʾb (3) ve pāzı ʿuṣāresi eczāyı baʿde'd-daḳḳ ves-saḫḳ merāre ʿuṣāre ile ẕevb ve saʿūṭ (4) oluna **saʿūṭ-ı ṭamṣla** vecaʿ-ı reʾs-i müzmin için ki burūdetden ḥādiṯ ola nāfiʿdir (5) ḳāʿidesi budur mūmiyā ve koz-ı bevvā ve ʿanber ü misk daḳḳ ve saḥḳ olunup dühn-i lesān (6) maʿan ẕevb oluna baʿde ʿārıża erbābına saʿūṭ ėdeler **saʿūṭ-ı āḫer** vecaʿ-ı (7) reʾs içindir ki ḥarāretden ḥādiṯ olmuş ola ḳāʿidesi budur ki dühn-i nīlūfer (8) ve dühn-i ḳarʿ ve leben-i nisā ve ʿuṣāretü'l-ḥass ve ʿuṣāretü'l-hindībā her birini muḥkem daḳḳ (9) ve saḥḳ ėdip dühn-i nīlūfer ile ẕevb ve saʿūṭ oluna **saʿūṭ-ı tenḳıye** tenḳıye-i reʾs (10) ve teftīḥ-i süded ve refʿ-i yereḳān ėtmege nefʿi ʿaẕīmdir ḳāʿidesi budur şīḫ şūnīzi (11) daḳḳ ėdip keffi alınmış ʿasel ile ẕevb ola bir miḳdār pāzı ʿuṣāresi daḫı (12) żamm ėdip marīż istinşāḳ ėde ve ṭabīb olana vechle tedbīr ėderse cāyizdir (13) cümleden māsūra ile marīżiñ enfine saʿūṭ eylese olur ve marīż kendisi (14) istinşāḳ eylese olur maḳṣūd beynisine dāḫil olup mevāddı ceẕb ve (15) defʿ eylesin dėmekdir **saʿūṭ-ı balġamı** budur ki balġamı dimāġdan celb ėder ve ruṭūbāt-ı (16) fuḍuliyyeyi defʿ ėdip tecfīf ėder

fāʾidesi budur ṣābūn on direm seng (17) şaḥmu'l-māʿz yüz elli direm şemʿ-i şehd üçer raṭl zift ḳırḳ sekiz direm meyʿa otuz (18) altı direm cümleyi bir yerde ẕevb ve eridip marīż istinşāḳ ėde **saʿūṭ-** (19) **u'l-ḫanāzīr** maraż-ı ḫanāzīr ve dimāġda olan ḳurūḥ-ı ḫabīṯe içindir ḳāʿidesi

[352a]

(1) budur besbāse ve lisān-ı ṣevr mekke bir direm seng kirpi merāresi ve kāfūr mekke (2) bir buçuḳ dāniḳ zaʿferān nıṣf direm kündüs iki direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (3) marīż için saʿūṭ oluna **saʿūṭu'l-cüzām** maraż-ı cüzām için nāfiʿdir ḳāʿidesi (4) budur dār-ı fülfül yek direm seng māmīrān ve şeyṭarec mekke beş direm seng (5) müşk-ṭaramşīʿ ve beẕr-i fencengüşt mekke üç direm seng dühn-i ḫal otuz altı direm (6) seng cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn içre ḫalṭ ve mezc ėdip baʿde (7) saʿūṭ oluna **saʿūṭu'l-fālic** maraż-ı felce ve laḳve ve verem-i şaḳīḳa için nāfiʿdir (8) ve cemīʿ emrāż ki burūdet ve ruṭūbetden ḥāṣıl olur saʿūṭ olunmaġla defʿ (9) ėder ḳāʿidesi budur merzencūş ve dühn-i benefsec ve mürr ve ʿafṣ mekke on direm (10) seng şūnīz üç direm ʿades ve mürr-i ṣāfī ve şaʿīr-i Fārisī mekke beş direm seng (11) ṣamġu's-seẕāb ve merāre-i kūgi ve cāvşīr ve cündbīdester mekke üç direm seng (12) sükker ve zaʿferān mekke iki direm seng ferfiyūn ve ṣabır mekke nıṣf direm seng bu (13) cümle eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i pāzıyla ve yāḫūd māʾ-i ʿaẕb ile ẕevb ve meflūcuñ (14) enfine miḳdār-ı ʿades saʿūṭ ėdeler **bāb-ı rābiʿ ʿişrīn ġarġara ve mażmaża** (15) **olunacaklar beyānındadır** o cümleden biri şol ġarġara beyānındadır ki balġamdan (16) ḥādiṯ olan vecaʿ-ı reʾsi defʿ ėder şekli budur merzencūş ve şaʿīr-i Fārisī ve (17) ḫabbu'r-rummān-ı ḫāmiż ve ṣabır müsāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫall ve sükker ile ḥall (18) ėdip baʿde ġarġara ėdeler **nevʿ-i āḫer** fuḍūl-i dimāġ reʾṣden celb ėdip (19) pāk ėder şekli budur ʿāḳırḳarhā ve zencebīl ve dār-ı fülfül mekke iki direm seng

[352b]

(1) ḫardal ve fülfül mekke dört direm seng ḥabbu'r-rummān beş direm daḳḳ ve saḥḳ olunup (2) sirkencübīn ile ẕevb baʿde ġarġara vėreler **nevʿ-i āḫer** bu daḫı fuḍūl celb ėder dimāġ (3) ve reʾsi pāk ėder şekli budur mevīzec rubʿ direm ʿāḳırḳarhā ve ḫardal nıṣf direm daḳḳ (4) ve saḥḳ ėdip şarāb-ı şehd ile ẕevb ola ve ġarġara vėreler **nevʿ-i āḫer** ḳulāʿ ve istirḫā- (5) u'l-liṯe ve baḥr-ı feme nāfiʿdir şekli budur summāḳ ve varaḳu'l-

ās ve varaḳ-ı verdü'l-aḥmer (6) ve tīn mekke on iki direm seng māʾ-i ʿaẕb ile ġaly tūt-ı esved-i ḫāmiż şarābı bunlardan (7) ḥāṣıl olan māʾ ile ẕevb ve ġarġara oluna **nevʿ diger** femde ve esnānda olan rāyiḥası (8) ve esnāndan cārī olan demi menʿ ėder şekli budur ekşi ḫamīr yigirmi direm ḳırḳ direm ʿuṣāre-i (9) liḥyetü't-teys ile ẕevb ve tamām bulamac gibi olduḳda bir miṣḳāl aḳāḳiyā meshūḳ ve nıṣf (10) miṣḳāl şebb-i yemānī ve bir miṣḳāl verd-i aḥmer ve ṭabāşīr daḫı ilḫāḳ ėdip ḳavī olursa (11) bir miḳdār ḫall ve māʾ-i verd żamm ve ġarġara vėreler ziyāde mübārek terkībdir **nevʿ-i āḫer** ruṭūbetden (12) küçük zebān sıḳṭ olup boġazı nāzil oluna münāsibdir şekli budur cülnār (13) altı direm şebb-i yemānī bir miṣḳāl milḥ-i enderāni iki miṣḳāl ṭatlı enār ḳışrınıñ içi ve gül-i Arabī (14) mekke bir direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ ʿaẕb ile ġaly ḥāṣıl olan māʾ ile tūt (15) ẕevb ġarġara vėreler **ġarġaratü'l-ḫunnāḳ** maraż-ı ḫunnāḳ için ve boġazı şişen şaḫış (16) için muvāfıḳdır şekli budur leben-i ḥalīb otuz altı direm ekşi ḫamīr otuz direm (17) beẕr-i mürr beş direm baʿde's-saḥḳ leben ve ḫamīr ile ẕevb vaḳt-ı seḥerde cevz-i Rūmī (18) ġarġara vėreler **ġarġaratü'l-verem** maraż-ı verem-i ḫalḳ içindir ki mürre-i ṣafrādan ḥādiṯ (19) olmuş ola şekli budur ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ve hindībā ve küzbere ve ḫass ve ʿuṣāre'd-dahı

[353a]

(1) mekke otuz altı direm daḳḳ ve saḥḳ ve ġaly ėdip baʿde āḫẕu'l-māʾ tūt-ı esved şarāb ile (2) ẕevb ġarġara vėreler **ġarġara-ı diger miṣlehü** ḫunnāḳ içindir şekli budur şīḫ ve ḳamış (3) kökü ve beẕr-i rāziyānec ve ḫıyārşenbe fülūsü ve sefercel ve aṣlu's-sūs daḳḳ olması (4) ḳābil olanı daḳḳ ėdip baʿde cümleyi bir yerde ġaly ėdip ḫıyārsenbe ṣaff olunduḳdan (5) ṣoñra dāḫīl ėdip tamām ki ẕevb yine tekrār ṣaff olup ḥāṣıl olan māʾ ile ġarġara (6) vėreler **ġarġara-ı keẕalik** verem-i ḫalḳ içindir şekli budur beẕr-i kettān ve ḫulbe mekke beş (7) direm seng tīn ve ʿunnāb ve sebistān ve zebīb-i aḥmer-i bilād-ı ʿacem mekke on beş direm (8) seng merzencūş ve fūdenec ve saʿter mekke iki direm seng cümle edviyeye iki raṭl (9) māʾ ile ġaly olup rubʿı ḳaldıḳda ẕevb on direm fülūs-ı ḫıyārşenbe ve beş (10) direm enār rubbu żamm ėdip ġarġara vėreler **ġarġara-ı evcaʿu'l-ḫalḳ** vecaʿ-ı ḫalḳ ve lehāt-ı (11) ḫalḳ ve küçük dil düşmek için nāfiʿdir şekli budur tāze pāzı verd-i aḥmer (12) mekke bir raṭl ʿuṣāre-i liḫyet't-teys otuz altı direm şehd yek raṭl cümleyi baʿde'd-daḳḳ (13) ve's-saḥḳ miḳdār-ı kifāyet māʾ ile ġaly ve ṣaff bir miḳdār cevz rubbu ve yāḫūd tūt rubbu ile (14) ẕevb ġarġara vėreler **ġarġara-ı**

nevʿ-i diger femde ve lisānda olan ʿufūneti defʿ eylemek (15) için şekli budur verd ġoncası dört direm şebb-i yemānī ve ʿafṣ mekke iki direm (16) mürr-i ṣāfī bir direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār māʾ ve ʿasel ile ġaly ve ṣaff mażmaża (17) ėdeler **ġarġara-ı esnān** dişeri beyāż ėder ve fuḍūl-ı bārideyi ceẕb ėder (18) şekli budur zebīb-i bilād-ı ʿacem ve enīsūn ve şebb-i yemānī ve ʿafṣ mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ (19) ėdip şehd şerbeti ile ġaly ėdip mażmaża oluna **ġarġara-ı ḳulāʿ** maraż-ı ḳulāʿ

[353b]

(1) ṣıbyān ve anlarıñ femleriniñ ḥarāretlerini defʿ ėder şekli budur ekşi ḫamīri ẕevb (2) taḫmīnen yüz direm ḳadar ṣuyu olduḳda bir direm ṭabāşīr ve beş direm sükker żamm ve (3) mażmaża ėdeler mücerrebdir eger ṣaġīr olup ḳādir olmazsa barmaḳ ile ḳarnını ve dilini (4) delk ėdeler **nevʿ-i āḫer** kaẕelik ḳulāʿ içindir şekli budur küzbere-i yābis bir cüz ʿades-i (5) muḳaşşer bir cüz ṭabāşīr on direm daḳḳ ve saḥḳ ola tāze küzbere māʾ ile ġaly keffī alınmış (6) ola ẕevb mażmaża ėdeler **nevʿ-i diger** lisānı saḳīl olup söylemekden elem çeke (7) nāfiʿdir şekli budur zencebīl ve egir ve ʿāḳırḳarhā ve ḫardal mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ (8) ėdip bir miḳdār şehd şerbeti ile ġaly baʿde ḥāṣıl olan ile mażmaża oluna (9) **bāb-ı ḫāmis ve ʿişrīn senūnāt beyānındadır** bunuñ maʿnāsı esnānıñ evsāḫını (10) tenżīf ve evcāʿını ḥıfẓ eyler dėmekdir o cümleden biri budur nūşādur ve adḫīr (11) ve maṣṭakī mekke iki direm seng şādenec-i ʿadesī yek direm ʿāḳırḳarhā üç direm daḳḳ (12) ve saḥḳ ėdip ṣubḥ ve mesāda misvāḳ miṣāl istiʿmāl oluna **senūn-ı āḫer** esnān (13) müsevvedene cilādır heyʾeti budur fülfül dört direm ḥamāmā üç direm sādec-i Hindī (14) iki direm ʿafṣ-ı muḥraḳ sekiz direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ misvāk ile istiʿmāl oluna (15) **senūn-ı āḫer** esnānıñ sevādına cilā vėrip ālāmdan ḥıfẓ ve çürüklerini vecaʿdan (16) sālim ėder heyʾeti budur zerāvend-i müdaḫrec beş direm sereṭān-ı muḥraḳ ve şīḫ-ı muḥraḳ (17) ve ṣancı boncuġu ve ḳarn ile muḥraḳ mekke dört direm milḥ-i enderānī ve būraḳ-ı Ermenī (18) ve tīn-i yābis-i muḥraḳ mekke üç direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ esnāna misvāk (19) oluna **senūn-ı āḫer** liṣṣe cilā vėrip buḫur-ı femi defʿ ėder ṣıfatı budur ṣaʿter-i muḥraḳ

[354a]

(1) ve aşma çubuġunuñ remādi ve şīḫ-ı muḥraḳ ve milḥ-i enderānī ve zebedü'l-baḥr mekke on direm (2) misk ʿāḳırḳarhā ve kebābe ve misk ü'ṭ-ṭarfā mekke beş direm seng

şebb-i yemānī (3) iki direm ḳaranfil ve summāḳ mekke dört direm seng cümle edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (4) tamām ġubār olduḳda esnāna misvāk oluna **senūn-ı āḫer** senūnu ḳavī ėdip (5) rüṭūbātı şifā ėder ve yenmiş diş etlerin yine yerine getirir ṣıfatı budur cülnār (6) ve fūdenec-i muḥraḳ ve milḥ-i baʿl on direm seng nūşādur iki direm mevīzec üç direm (7) ʿafṣ bir direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip tesevvük oluna **senūn-ı diger** seyelān-ı dem ve ḳurūḥ-ı (8) lisse ki esnānıñ etleriniñ yenmesidir ve çıbanlarıdır anlara nāfiʿdir ṣıfatı budur (9) semeretü'ṭ-ṭarfā ve sükker mekke üç direm seng ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys ve ṭīn-i maḫtūm mekke (10) bir direm seng ebhel yek direm dār-ı ṣīnī nıṣf direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip tesevvük (11) oluna **senūn-ı āḫer** esnānı ḳavī ve femden olan rāyiḥayı defʿ ėder ṣıfatı budur (12) ḳarn ile muḥraḳ on direm milḥ-i muḥraḳ üç direm mürr ve zaʿferān ve sünbül ve maṣṭakī (13) mekke iki direm seng seḏāb-ı yābis miślehü summāḳ ve cülnār mekke bir direm seng (14) daḳḳ ve saḥḳ olunup bir miḳdār ʿasel ile maʿcūn ve dişlere tesevvüḳ oluna **senūn-ı āḫer** (15) esnānı tenżīf ve baḥr-ı femi izāle ėder ṣıfatı budur sādec-i Hindī ve Rūmi ve ʿūd-ı (16) ṭayyib ve maṣṭakī ve mürr ve ḳışr-ı ütrüc mekke on direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup (17) esnāna delk ve tesevvüḳ ėdeler mücerrebdir **bāb-ı sādis ve ʿişrīn aṭliye beyānındadır** (18) bunuñ maʿnāsı bir niçe eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ėdip merhem gibi olduḳdan ṣoñra (19) ne maḥalle olursa ṭılā oluna o cümleden biri ṭılādır ki ḳābıżdır büsūr için

[354b]

(1) ki yüzde ve sāʾir aʿżāda vardır defʿ ėder ṣūreti budur ṭīn-i Ermenī (2) ve ṭīn-i maḫtūm mekke iki direm seng zaʿferān nıṣf direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip (3) baʿde māʾ-i verd ile idḫāl ve bir hāvanda muḫteliṭ olunca saḥḳ ėdip imtizāc vėrile (4) ve büsūr için ṭılā oluna eger büsūr ziyāde baṭī olup deriñ yerden çıḳmış ise (5) mürdesenk ve ṣabır ve dühn-i verd mekke beş direm ilḥāḳ ėdip maʿan taṭlı oluna (6) bi-emrillah taʿāla defʿ ėder **ṭılā-ı kelef** ʿillet-i kelef için nāfiʿdir terkībi yüzde (7) ḫurde ḫurde noḳṭa misāl olana dėrler Türkīde buña çıġıd dėrler ṣūreti budur (8) daḳīḳ-i türmüs ve daḳīḳ-i baḳla ve ḫummuṣ ve nuḫāle ve kesīrā cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫall (9) maʿa māʾ-i verd ḫalṭ ėdip vech ṭılā oluna misḷehü keẕalik kelef-i şedīd içindir (10) vecaʿdan zāʾil ėder ṣūreti budur daḳīḳ-i şaʿīr ve lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ meger iki direm seng (11) daḳīḳ-i baḳla ve daḳīḳ-i ḥummuṣ ve nuḥāle ve kesīrā meger iki buçuḳ direm seng dakīk-i türmüs üç (12) direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i verd ve ḫall maʿan ḫalṭ ve mezc ėdip vech

ṭılā oluna (13) **ṭılā-ı nevʿ-i āḫer** vechde olan lekeleri ve büṣūrları vechde ve raḳabede olur (14) defʿ ėder ṣūreti budur daḳīḳ-i ṣaʿīri leben-i ḥabīb ile ġaly ėdip bulamac gibi olduḳda (15) bir miḳdār beyāż-ı beyż żamm ėdip vechiñ lekesi için ṭılā oluna **ṭılā-ı āḫer** kelef (16) ve nemeş-i vechde olan lekeleri izāle ėder ṣūreti budur kils-i ḳışr-ı beyż ve üşnān (17) ve daḳīḳ-i ṣaʿīr ve ḳamış kökü ve ḳışr-ı ʿades ve daḳīḳ-i baḳla ve ḳaranfil ve zebedü'l-baḥr (18) ve māʾ-i mīrrān-ı çīnī ve daḳīḳ-i ḥummuṣ ve levz-i mürr daḳḳ ve saḥḳ ėdip leben-i nisā ile ve leben-i (19) ḥımār ile taʿcīn ėdip vech ṭılā oluna miṣlehü kelef için nāfiʿdir ṣūreti budur

[355a]

(1) fülfül ve būraḳ-ı ʿale's-seviye daḳḳ ve saḥḳ olunup māʾ ile taʿcīn olduḳdan ṣoñra vech (2) ṭılā oluna **ṭılā-ı diger** kelef-i ġayẕ içindir her ne miḳdār ziyāde olursa defʿ ėder (3) ṣūreti budur türmüs ve baḳla ve ṣaʿīr-i muḳaşşer ve kürrāṣ ve beẕr-i bıṭṭīḫ mekke dört direm seng (4) ḳusṭ ve levz-i mürr ve aṣlu's-sūs el-asmāncūnī ve ḥabb-ı belesān ve zebedü'l-baḥr ve zerāvend-i (5) müdaḫrec mekke iki direm seng beẕr-i fücül ḥacerü'l-yehūd ve dār-ı fülfül ve kündüs mekke bir direm (6) seng varaḳ-ı lisān-ı ʿaṣfūr ve anzerūt mekke bir direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup (7) māʾ-i nuḫāle ile taʿcīn olup ve taṭlı oluna mücerrebdir **ṭılāu'l-behaḳ** ʿillet-i behaḳ-ı ebyaż içindir (8) ṣūreti budur zernīḫ-ı aḥmer on direm seng kündüs ve şeyṭarec mekke beş direm seng (9) daḳḳ ve saḥḳ olup zeyt-i ṭayyib ve ḫall ḫalṭ ėdip ṭılā oluna **ṭılā-ı beraṣ** ʿillet-i beraṣ (10) içindir ṣūreti budur ḳuşūr-ı aṣl-ı keber ve şeyṭarec ve ḥarbaḳ-ı esved mütesāvī daḳḳ ve (11) saḥḳ olunup māʾ-i ās ve ḫall maʿan taʿcīn ėdip ṭılā oluna miṣlehü beraṣ içindir ṣūreti (12) budur ḳuşūr-ı aṣl-ı keber ve şeyṭarec ve ḥarbaḳ-ı esved ve beẕr-i fücül ve füvve ve beẕr-i ḥarmel (13) ve ḫardal müsāvī daḳḳ ve saḥḳḳ ėdip ḫall-ı ḫamr ile taʿcīn ve ṭılā oluna **ṭılā-ı ṣudāʿ** (14) ʿillet-i ṣudāʿ ve sersām-ı cebbār içindir nāfiʿdir ṣūreti budur ṣandaleyn ve nīlūfer (15) ve verd ve beẕrü'l-ḥass mekke üç direm seng efyūn ve benefsec ve aṣlu'l-luffāḥ mekke (16) bir direm seng zaʿferān nıṣf direm māmīṣā iki direm daḳḳ ve saḥḳ ėtdikden (17) ṣoñra māʾ-i ḥass ile taʿcīn ėdip sersām için ṭılā oluna miṣlehü sersām için (18) ibtidālarında nāfiʿdir ġāfil olmamaḳ gerekdir ṣūreti budur māʾ-i verd ve dühn-i (19) verd ve ḫall-i ḫamr mekke müsāvī ḫalṭ ve mezc olunup ṭılā oluna **ṭılā-ı behaḳ** ʿillet-i

[355b]

(1) behaḳ-ı ebyaż ve esved ve beraṣ içindir ṣūreti budur kündüs ve füvve ve şeyṭarec ve beẕr-i fücül (2) ve ḫardal ve māzeryūn ve şaḥmu'l-ḥanẓal ve ḥarbaḳ-ı ebyaż ve mevīzec ve saḳmūniyā ve māmīṣā mekke (3) on direm seng şaḳāyıḳu'n-nuʿmān yigirmi direm daḳḳ ve saḥḳ olunup ḫall-ı ḫamr ile ḫalṭ ve (4) mezc ėdip maḥalle göre ṭılā oluna **ṭılā-ı miṣlehü** keẕalik beraṣ-ı esved behaḳ-ı ebyaż içindir (5) ṣūreti budur kibrīt ve mürdāsenc ve ḥabeṣ-ı fiẕẕa ve zerāvend-i ṭavīl ve diflā (6) ve fülfül mekke on direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn-i zeyt-i ṭayyib ve zībaḳ yaġıyla (7) ki mürd olmuş ola ḫalṭ ve mezc ėdip ṭılā oluna **ṭılā-ı mübārek** ʿillet-i cereb (8) ve ḳūbā için nāfiʿdir ṣūreti budur iḳlīmā-i fiḍḍa ve zermīḫ-i aḥmer ve esved ve üşnān (9) ve zerāvend-i ṭavīl müsāvī ve kibrīt-i aṣfer ve zāc ve mürdāsenc ve ʿafṣ ve kündüs (10) daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫall-i ḥāẕıḳ ile ḫalṭ ve mezc ėdip ṭılā oluna **ṭılā-ı nevʿ-i āḫer** (11) ḥikke ve ḳaml için nāfiʿdir ṣūreti budur mevīzec-i aḥmer ve zerāvend-i ṭavīl (12) müsāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup zeyt ve ḥall ile ṭılā oluna **ṭılā-ı nāfiʿ** beraṣ ve (13) behaḳı yigirmi güne dek bi-emrillah taʿāla defʿ ola ṣūreti budur şeyṭarec ve sükker ve füvve (14) ve şebb-i yemānī ve ṭīn-i Ermenī ve beẕr-i fücül daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḳaṣṭa ile ḫalṭ ve mezc (15) ėdip ṭılā oluna **ṭılā-ı aẕfār** aẕfārda olan beraṣ defʿ ėder ṣūreti budur (16) zernīḫ-ı aḥmer ve şebb-i yemānī ve kibrīt-i aṣfer ve zift mekke altı direm seng eczāyı daḳḳ (17) ve saḥḳ ėdip zift ile ḥall ėdip aẕfāra ṭılā oluna **bāb-ı sābiʿ ʿişrīn** (18) **żımādāt beyānındadır** bunuñ maʿnāsı baʿżı edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (19) merhem miṣāl olduḳda bir bez üzere yayıp yaḳı eylemekdir ol cümleden biri oldur ki

[356a]

(1) evrām-ı ḥārre için nāfiʿdir ile evrām ki kebede ola ʿameli budur ṣandal-ı aḥmer (2) ve ebyaż mekke otuz dirhem verd ve fūfel ve benefsec ve daḳīḳ-i şaʿīr mekke ḳırḳ (3) direm seng bābūnec ve iklīlü'l-melik otuz direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn-i (4) verd ile merhem miṣāl olunca imtizāc vėrip baʿde bir bez pāresine yayıp kebed (5) üzere żımād ėdeler **żımād-ı istisḳā** maraż-ı istisḳā ve żaʿf-ı kebed için nāfiʿdir (6) ʿameli budur efsentīn ve sünbül ve maṣṭakī ve ṣabır ve māmīzec ve ʿafṣ ve lāden mekke iki direm (7) seng ʿūd-ı Hindī dört direm şemʿ on direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip yaġı ẕevb (8) ve eczāyı daḫı żamm ėdip ʿādet-i maʿhūde üzere ki ẕikr olundu kebed (9) üzere żımād oluna **żımād-ı kebed** ʿillet-i ḥarāret-i kebed ve ḳalb ve miʿde ve emrāż-ı

(10) ḥārre için istiʿmāl oluna cāyizdir ʿameli budur şemʿ-i ebyaż-ı kāfūr otuz direm (11) dühn-i benefsec yigirmi dört direm dühn-i verd on direm iki direm şemʿi ẕevb (12) ėdip kāfūru baʿde'ş-şaḥḳ bir hāvanda māʾ-i verd ile ve māʾ-i baḳlatü'l-ḥamḳā ile (13) ve ḫall-ı ḫamr ve māʾ-i ḥayy-ı ʿālem ve māʾ-i küzberetü'r-raṭbe ve māʾ-i hindībāü'r-raṭb mekke altı direm (14) maʿan daḳḳ ve saḥḳ ile merhem olunca himmet ėdeler baʿde ḍımād ėdeler **müsle-i āḫer** (15) ḥarāret-i kebed ve evrām-ı kebed için nāfiʿdir ʿameli budur benefsec-i yābis dört (16) miṣḳāl verd-i aḥmer miṣlehü ḳaṣabü'z-zerīre miṣḳāleyn kāfūr bir direm edviyeyi (17) daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra kifāyet miḳdārı şemʿ-i ʿasel ve dühn-i verd żamm ola (18) yaḳı gibi olunca himmet oluna baʿde ḍımād oluna **żımād-ı ṭıḥāl** ḥarāret-i ṭıḥāl için (19) nāfiʿdir ʿameli budur muḳl-ı ezraḳ yigirmi direm uşaḳ on direm daḳīḳü'l-baḳla

[356b]

(1) ve daḳīḳ-i burçaḳ mekke iki direm seng daḳīḳ-i ḥummuṣ ve iklīlü'l-melik ve beẕr-i kettān (2) ve bābūnec ve sünbül ve türmüs mekke beş direm seng ḥallde meblūl olmuş tīn ve (3) dühn-i bābūnec ve dühn-i sezāb miḳdār-ı kifāyet cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (4) ḫalṭ ve mezc ėtdikden ṣoñra żımād oluna keẕalik **żımād-ı maṭḫūllar için** nāfiʿdir (5) zīrā ṭıḥālı żāyiʿ ėdip vecaʿdan ḫalāṣ bundan eyi żımād yoḳdur ʿameli budur (6) uşaḳ nām eczāyı ḫall-ı ḫamrda ḥall ėdip baʿde yine ḫallde meblūl-ı tīn ile bir hāvanda (7) muḥkem daḳḳ oluna merhem miṣāl olduḳdan uşaḳ nām vezni ḳadar usḳulofenderyūn (8) nām devāyı saḥḳ ėdip muḳaddemā merhem miṣāl olan terkībe tedāḫül oluna (9) ve tekrār daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir bez pārçasına sürüp ṭıḥāl üzere ḍımād (10) ėdeler ġarīb teʾṣīri vardır ʿamel ėden nefʿine nāʾil olur **żımād-ı ṣıbyān** (11) Ḥüseyin İbn-i İsḥaḳ Şīrāzī teʾlīf eylemişdir şol ṣabī için münāsibdir ki (12) verem-i ṭıḥālden mütezeccir ola ʿameli budur tīn-i esvedi yek şeb ve rūz ḫall-ı ḫamr içinde (13) elli direm miḳdārı bell oluna dört direm miḳdārı meret daḳḳ ve tenehhülü ḳusṭ-ı (14) baḥrī tedāḫül ėdip hāvanda merhem olunca tedaḳḳ oluna baʿde on direm (15) dühn-i levz-i mürr ve üç direm aṣl-ı keber daḫı żamm ėdip ve daḳḳ ve saḥḳ ėdip (16) muḳaddemā medḳūḳ-ı tīne tedāḫül ve bir miḳdār dühn-i ḫal içre bir miḳdār şemʿ-i ʿasel (17) ẕevb ve merhem ėdeler bu kerre cümleyi bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip muḥkem daḳḳ (18) ola tamām imtizāc bulduḳda bir bez pāresine ve yāḫūd bir kāġıd pāresine (19) yayıp maṭḫūlüñ ṭıḥāline żımād oluna üç sāʿat miḳdārı ṭurduḳdan ṣoñra

[357a]

(1) çıḳarıp bābūnec ve keber nām devāyı ṣuda ḳaynadıp ol māʾ ile ile ṭıḥāl üzerini (2) ġusl ėdeler ve beẕr ile salıp yine şīrūġan ile ṭıḥāli baġlayalar bu minvāl üzere (3) birḳaç kerre ʿamel ėdeler bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ olur **żımād-ı ishāl** ʿillet-i ishāl olup (4) yüregi geçen ādeme nāfiʿdir ve laṭīfʿilācdır ʿameli budur mürr-i ṣāfī bir direm aḳāḳiyā ve ʿafṣ (5) ve kendir ve maṣṭakī ve zaʿferān ve summāḳ mekke iki direm seng mersīn yemişi ve aṣma cubuġunuñ (6) ramādı ve ḳuru aṣma varaḳı ve mersīn varaḳı ve tuffāḥ varaḳı mekke on beş direm (7) seng kāfūr nıṣf miṣḳāl bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ās ve māʾ-i sefercel ve (8) dühn-i ḫal ve dühn-i maṣṭakī ile taʿcīn ėdip ʿādet üzere ʿādet-i maʿhūde üzere (9) żımād oluna **żımād-ı zaḥīr** bu daḫı ḥabs-ı baṭn ve ḳaṭʿ içindir nihāyet bunuñ miʿde-i (10) żaʿīfeniñ taḳviyetinde nefʿi ziyādedir yaʿnī miʿdeye ve baṭna żımād olunursa cāyizdir (11) ʿameli budur lāden ve ṣabır mekke on direm seng ṣandaleyn beşer direm rāmik on direm (12) verd-i aḥmer yigirmi direm aḳāḳiyā ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys mekke dört direm seng daḳḳ ve saḥḳ (13) ve menhel olunduḳdan ṣoñra māʾ-i ās ile taʿcīn ve bir kettān bezi üzere ṭılā olunup (14) murād ḳanġı ise ol maḥalle ḍımād ėdeler **żımād-ı nāfiʿ** maḫṣūṣan istiṭlāḳ-ı baṭn içindir (15) ʿameli budur lāden on direm aḳāḳiyā beş direm şemʿ-i ebyaż yigirmi direm cümleyi daḳḳ ve menhel (16) şemʿi mersīn dühnü içinde ẕevb imtizāc bulduḳdan ṣoñra sāʾir mesḥūḳ-ı edviyeyi (17) maʿan bir hāvanda merhem miṣāl olunca daḳḳ ėdeler baʿde istiʿmāl ėdeler **żımād-ı ḫalḳ** ʿillet-i (18) boġaz için ve ḳayʾ için nāfiʿdir ʿameli budur maṣṭakī on direm ṣabır üç direm (19) verd-i aḥmer ve naʿnāʿ-ı yābis mekke iki direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i sefercel

[357b]

(1) ve verd ve merāre-i baḳar ve kürrāṯ ṣuyuyla imtizāc bulduḳdan ṣoñra miʿde ve boġazı ṭarafına (2) żımād oluna **żımād-ı mayasıl** çıbanları taṭbīḫ ve ıṣlāḥ ėdip vecaʿın teskīn ėder (3) ʿameli budur būre-i Ermenī ve zeyt-i ṭayyib ve dühn-i ḫal ve semen-i baḳar ve şemʿ-i ʿasel mekke müsāvī (4) bir yerde ẕevb ola ve żımād ėdeler **żımād-ı miṣlehü** demāmīli ḫall ėder ve feṭḥ ve cerāḥatleri (5) tedmīl ėder ʿameli budur bu yere ve milḥ ve zibil-i ḥammām ve dühn-i ferārīc ve zeyt-i ṭayyib (6) ve şemʿ-i ebyaż daḳḳ olunması ḳābil olanı daḳḳ ėdip ve edhānı ġaly ve şemʿ ẕevb (7) cümleyi bu kerre bir yerde cemʿ ėḍip bir hāvanda deste-senc ile imtizāc vėrip (8) istiʿmāl ėdeler **żımād-ı**

ḫanāzīr içindir ki bu ol ḳısımdır ki hīç oñulmaz bir vechle (9) ol nevʿa nāfiʿdir ʿameli budur lahana uṣūlüñ iḥrāḳ ve ramādiñ āḫż bir miḳdār zeyt-i (10) ṭayyib ile bir miḳdār şemʿ-i kāfūru bir yerde ẕevb ėdip imtizāc bulduḳdan ṣoñra (11) daḳḳ oluna ve ḫīn-i maḥallde istiʿmāl ḳılalar **żımād-ı ḍarbe** bereye ve ḍarbeye ve saḳaṭaya (12) nāfiʿdir ʿameli budur mürdāsenc veʿūd-ı Hindī ve ḥabbu'l-ġār ve zaʿferān ve kemmūn mekke iki direm (13) seng daḳḳ ve saḥḳ ve baʿde menhel bir miḳdār dühn-i yāsemin içinde bir miḳdār şemʿ-i kāfūru (14) ẕevb ėdip bāḳī eczāyı maʿan bir hāvanda daḳḳ ve saḥḳ ėdip tamām imtizāc bulduḳdan (15) ṣoñra istiʿmāl ėdeler **żımād-ı ṣudāʿ** ʿillet-i ṣudāʿ-ı bārid için münāsibdir ve ziyāde (16) nāfiʿdir ʿameli budur iklīlü'l-melik ve bābūnec ve şīḫ ve şebb ve varaḳu'l-ġār ve merzencūş (17) bunlarıñ raṭb olsun gerek yābis olsun daḳḳ ve saḥḳ ėdip marsıme ṣuyuyla (18) bir miḳdār dühn-i ḫal daḫı żamm bir yerde ʿacn olduḳdan ṣoñra reʾsine ḍımād (19) ėdeler bi-emrillah ṣudāʿ defʿ ėder nihāyet ṣudāʿ-ı bārid gerekdir ki defʿ ola **żımād-ı nāfiʿ**

[358a]

(1) ḫātūnlarıñ erḥāmında olan demāmīl için nāfiʿdir ʿameli budur beẕr-i kettān ve cümle (2) mekke on direm seng iklīlü'l-melik altı direm zaʿferān iki direm sender ve ebyaż (3) altı direm uşaḳ otuz direm şemʿ-i kāfūru miṣlehü eczāyı daḳḳ ve saḥḳ ve menhel ve (4) şemʿi dühn-i nārdīn ve dühn-i sūsen ve dühn-i ḫıyār ile ẕevb ėdip bu kerre cümleyi (5) bir hāvanda daḳḳla merhem miṣāl olunca imtizāc vėrip bir fitīl ile raḥme tedāḫül oluna (6) ve yāḫūd ḫāricde ise raḥmiñ veremi için bir bez pārçasına yayıp ḫātūn (7) fercinde götüre **żımād-ı evrām** ricāliñ ẕekerlerinde ve ḥuṣyeteynde olan evrām-ı (8) ḥārre ve sāʾir verem için nāfiʿdir ʿameli budur zebīb-i bilā-ı ʿacem ve şaḥm-ı külā-i māʿz ve daḳīḳ-i (9) baḳla bir yerde daḳḳ ve saḥḳ olunup merhem miṣāl olunca ḫalṭ ve mezc ėdip baʿde (10) żımād oluna bi-emrillah taʿāla defʿ ėder **żımād-ı niḳrīs** ʿillet-i niḳrīs ve vecaʿ-ı mefāṣıl (11) için nāfiʿdir ʿameli budur ṣandal-ı ebyaż ve muġāṣ ve ḫaṭme ve beẕr-i ḳaṭūnā ve daḳīḳü'ṣ-ṣaʿīr (12) ve sūrincān ve benefsec cümleyi daḳḳ ve saḥḳḳ ėdip beyāż-ı beyż ve dühn-i ḫal ile ḫalṭ (13) ve mezc ėdip pāylarına ḍımād ėdeler **miṣlehüü'n-niḳrīs** keẕalik niḳrīs için nāfiʿdir (14) ʿameli budur merzencūş ve ḫaṭme ve beẕr-i ḳatūnā ve daḳīḳ-i ṣaʿīr ve sūrincān ve dühnü'l-verd (15) ve ṣufret-i beyż cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫalṭ ve mezc eyledikden ṣoñra maḥall-i vecaʿa (16) istiʿmāl oluna **keẕalikü'n-niḳrīs** bu daḫı niḳrīs içindir nihāyet bu

evvelkilerden (17) muḫtaṣardır ʿameli budur mürr-i ṣāfī ve ḳusṭ ve zeyt-i muḥraḳ baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ḫall-i ḫamr içinde (18) ḫalṭ ve mezc ėdip istiʿmāl oluna **żımād-ı muḳayyī** ʿacībü'n-nefʿdir eger fem-i miʿdeye (19) vażʿ olunursa ḳayʾ ėtdirir ve eger nāfeye vażʿ olunursa ishāl ėder eger meṣāne

[358b]

(1) üzere vażʿ olunursa idrār-ı bevl ėder ve ṭamṣ ḳılır bu żımādı selemūn-ı āsrāʾili (2) ḫulafā-yı benī Abbāsdan müstenced billah için teʾlīf eylemişdir nefʿine ġāyet yoḳdur ʿameli (3) budur birinc-i kābilī üç miṣḳāl ʿuṣāre-i ḳıṣṣāu'l-ḥımār ve ḫarbaḳ-ı ebyaż ve mürdāsenc mekke (4) dört direm seng dühn-i külā-ı māʿiz beş direm dördü zeyt on miṣḳāl şemʿ beş direm (5) bu cümle eczāyı daḳḳ ėdip şemʿi zeyt içinde ẕevb ola edviyeyi ḫalṭ ve mezc ėdip (6) bir hāvanda muḥkem daḳḳdan ṣoñra bir kāġaẕ pārçasına yayıp maḥall-i maʿhūd ve ṭılā oluna (7) **żımād-ı fetḳ** ʿillet-i fetḳ içindir ve ḫāyalar şişene nāfiʿdir ʿameli budur anzerūt ve summāḳ (8) ve şādenec ve aḳāḳiyā mekke on direm seng ḳışr-ı rummān ve kibrīt ve ḥacer-i mıḳnāṭīṣ ve şebb-i yemānī (9) ve ḥaṣālubān-ı ẕeker ve ṣadef mekke on direm seng mürr-i ṣāfī ve cevzü's-serv mekke beş direm seng (10) şemʿ-i ʿasel altı direm eczāyı daḳḳ ėdip şemʿi zeyt ile meseli ola edviyeyi tedāḫül (11) ve hevānda imtizāc bulunca ḫall ve ʿaḳıd ėdip maḥallinde istiʿmāl oluna **żımād-ı kesr** (12) **bu żımād** ḳırıḳ ve ṣınıḳ ve çıḳıḳ ve bir bertik için nāfiʿdir ʿameli budur ṭīn-i Ermenī (13) elli direm mürr-i ṣāfī ve ḫaṭme mekke on direm seng aḳāḳiyā beş direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip (14) beyāż-ı beyż ile ʿacn olunup istiʿmāl ėdeler **żımād-ı miṣlehü** bu daḫı ṣınıḳ ve çıḳıḳ (15) içindir ʿameli budur ṭīn-i Ermenī ve ḫaṭme ve māş ve ṣabır mekke on direm seng (16) şebb ve anduz ve nebaṭāfīlūn ve dıḳāḳu'l-kündür ve sükker ve zaʿferān (17) mekke beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ās ile taʿcīn baʿde istiʿmāl ėdeler (18) **żımād-ı diger** niḳrīs ve beraṣ ve ḍarbe ve saḳaṭa nāfiʿdir ʿameli budur māş on direm (19) lāden miṣlehü ṭīn-i Ermenī ve zaʿferān mekke üç direm seng sükker miṣlehü daḳḳ ve saḥḳ

[359a]

(1) ėdip māʾ-i ās ve māʾ-i verd ile istiʿmāl ėdeler **żımād-ı miṣlehü** bu daḫı sebaḳ ėden ki (2) niḳrīs ve beraṣ ḍarbe için nāfiʿdir ʿameli budur muġāṣ ve ṭīn-i Ermenī mekke on (3) direm seng ṣabır ve mürr mekke bir buçuḳ direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ās

ile (4) māʾ-i verd ile ʿacn ola baʿde istiʿmāl oluna **żımād-ı diger** ʿaṣab-ı ġalīẓi telyīn ėder (5) ve istirḫāsına nāfiʿdir ʿameli budur simsim-i muḳaşşer yigirmi direm seng mürr ve (6) merzencūşu'r-raṭb mekke beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip imtizāc bulduḳdan (7) ṣoñra istiʿmāl oluna **żımād-ı ḳurūḥ** oñulmaz yaralar için ve istirḫāʾ-i aʿṣāb için (8) nāfiʿdir ʿameli budur sekbīnec üç direm ferfiyūn bir buçuḳ direm muḳl-ı ezraḳ yek direm (9) ṣumūġ ḳısmını māʾ-i ḥārr ile ẕevb beş direm şemʿ-i ʿasel yigirmi direm dühn-i ḫal içinde (10) ẕevb ėdip baʿde medḳūḳ eczāyı ḫalṭ ve mezc eyleyip istiʿmāl oluna **żımād-ı ʿaḳl** (11) iḫtilāṭ-ı ʿaḳl ve ẕihin için eṭrāf-ı bedene oluna ʿameli budur daḳīḳ-i şaʿīr on direm (12) nuḫāle beş direm ḫaṭme üç direm benefsec yek direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn-i verd (13) ve ḫall ve māʾ-i ḫilāf ile ʿacn oluna ve istiʿmāl ėdeler **żımād-ı emʿā** baġırsaḳ ḳuruldaması (14) ve yürek vecaʿı için nāfiʿdir ve fi'l-cümle balġamı rīḥi defʿ ėder ʿameli budur lāden ve suʿd (15) ve maṣṭakī ve adḫīr ve ḳaṣabu'z-zerīre yere ve merzencūş ve varaḳ-ı marsıme mekke beş direm seng (16) ve ʿūd ve koz-ı bevvā ve ḳaranfil mekke nıṣf direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip (17) māʾ-i ās ile ʿacn miʿde üzere żımād oluna **żımād-ı ishāl** bu ishāl-i ṣafrāviyyeyi (18) menʿ ėder ʿameli budur mersīn ve verd-i aḥmer ve cülnār ve ṣandal ve ʿafṣ ve sükker (19) ve sek ve rāmik ve lāden ve summāḳ ve aḳāḳiyā ve ḥafṣ bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip

[359b]

(1) māʾ-i ās ile ʿacn miʿde üzere uralar **żımād-ı selisü'l-bevl** bu selisü'l-bevl ve ḥabs-ı (2) dem için nāfiʿdir ʿameli budur ṭīn-i Ermenī ve ṭīn-i maḫtūm ve ṣamġ-ı ʿArabī ve beẕr-i baḳlat- (3) ü'l-ḥamḳā ve keşīrā ve verd-i aḥmer ve cülnār ve ḳaranfilü'l-muḥraḳ ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys mekke iki (4) direm seng ʿafṣ yek direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ās ile ʿacn ve istiʿmāl (5) ėdeler **żımād-ı āḫer** ḫātūnlarıñ ṣedylerini büyümekden menʿ ėder zīrā ṣedyniñ büyük (6) olması vecāhet-i ḥüsnü maḥalldir ʿameli budur muḥraḳ ṣancı boncuġu ve daḳīḳ-i şaʿīr mütesāvī (7) olup baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ sirke ile ẕevb üç gün ʿale't-tevālī delk ėdeler (8) ammā bu ʿamel her ayıñ üç gününde lāzımdır yaʿnī ayda üç gün bārī ʿamel gerekdir (9) ta kim bezrek olmaya **żımād-ı āḫer** ḫātūnlarıñ ṣedyleriniñ veremlerine nāfiʿdir ʿameli budur (10) daḳīḳ-i ḫaṭme ve daḳīḳ-i şaʿīr ve daḳīḳ-i ḫaṭme ve cümle mekke on direm seng zaʿferān (11) nıṣf direm bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ṣufret-i beyż ile ʿacn maḥall-i meẕkūre

istiʿmāl (12) oluna **żımād-ı miṣlehü** ġātūnlarıñ ṣedylerinden ziyāde şīr gelmekle mużṭarr olsalar ve ol (13) defʿ murād olsa bu żımād ile taḳayyüd ėdeler ʿameli budur ḥalliñ derdi ve iklīlü'l-melik (14) ve daḳīḳü'l-baḳla ve daḳīḳü'ş-şaʿīr bade'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i seẕāb ve māʾ-i fūzenec ile (15) ʿacn ve vech-i meşrūḥ üzere istiʿmāl ėdeler **bāb-ı ṣānīn ve ʿişrīn naṭūlāt beyānındadır** (16) o cümleden biri şol naṭūl beyānındadır ki sersām ve seher için nāfiʿ ola ṣıfatı budur (17) benefsec-i yābis ve beẕrü'l-ḥass mekke beş direm seng ḳuşūru'l-ġaşġāş ve verdü'l-aġmer ve nīlūfer (18) ve rendelenmiş ḳarʿ ve bābūnec mekke otuz direm seng ve daḳīḳü'ş-şaʿīr elli direm bu cümleyi (19) baʿde'd-daḳḳ ve'ṣ-saḥḳ dört yüz direm māʾ-i ṣāfī ile ġaly ve rubʿı ḳaldıḳda ṣaff ve māʾini

[360a]

(1) başına marīżiñ ṭılā ola bāḳī eczāyı bir bez pārçası ile yaḳı urur gibi başına naṭūl (2) ėdeler **naṭūl-ı ṣudāʿ** derd-i ṣudāʿ-ı bārid içindir ṣıfatı budur bābūnec ve iklīlü'l-melik (3) mekke yek direm seng ṭoraḳ otu ve merzencūş mekke otuz direm seng varaḳu'l-gār (4) ve şīḫ mekke dört direm seng cümleyi dört raṭl māʾ ile muḥkem ġaly elli direm miḳdārı (5) māʾ bāḳī ḳaldıḳda ol mādan başına maṣdūʿuñ ṭılā bāḳī eczāyı ʿādet üzere (6) naṭūl ėdeler **naṭūl** aṣḥāb ve vesvās-ı sevdāvī ve māliḫūlyā için nāfiʿdir ṣıfatı budur (7) benefsec-i raṭb ve nīlūfer mekke altı direm seng aṣl-ı ġaṭme ve varaḳ-ı ḫilāf ve keşk ve şaʿīr (8) ve varaḳ-ı ġass ve varaḳ-ı ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ve varaḳ-ı ḥubbīz ve beẕr-i ḳaṭūnā mekke yigirmi direm seng (9) sebistān seksen direm beẕr-i ġaşġāş ve verd-i ebyaż ve bābūnec mekke birer avuç cümleyi bir yerde (10) olan raṭl miḳdārı māʾ ile ġaly ve ṣaff ve yigirmi direm dühn-i benefsec ile mezc ola başına (11) marīżiñ ṭılā oluna ve eczāyı muḥkem hāvanda daḳḳ ėdip keẕalik naṭūl ėdeler **naṭūl-ı** (12) **ṣudāʿ** bu ṣudāʿ-ı yābis-i sevdāvī içindir ṣıfatı budur benefsec ve nīlūfer ve bābūnec ve iklīl- (13) ü'l-melik ve sūsen asmāncūnī ve keşk-i şaʿīr ve sādec-i Hindī ve ḳaranfil mekke berāber daḳḳ (14) ve saḥḳ olunup beş raṭl māʾ ile rubʿı ḳalınca ġaly ola baʿde ṣaff bu māʾi başına ṭılā (15) ve edviye-i maṭbūḫayı naṭūl oluna **naṭūl-ı ṣudāʿ** bu naṭūl ṣudāʿ-ı müzmin için her ne (16) nevʿ olursa nāfiʿdir ṣıfatı budur bābūnec ve iklīlü'l-melik ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i (17) rāziyānec ve kemmūn ve saʿter ve merzencūş ve şibit ve seẕāb-ı berrī mekke bir avuç āḫẕ ola (18) dört raṭl māʾda elli direm miḳdārı bāḳī

ḳalınca ġaly ṣaff baʿde māʾini başına birḳaç (19) defa ṭılā ėde edviye-yi bāḳıyeyi naṭūl ėdeler **naṭūl-ı miṣlehü** bu şol ṣudāʿ için

[360b]

(1) nāfiʿdir ki māddesi bāride olan ādemlere ṣıfatı budur ruʾsu'l-ḥumlān ve ekārīʿhā (2) ve bābūnec ve iklīlü'l-melik ve şibit ve ḥulbe ve ʿinebü'ṣ-ṣaʿleb ve varaḳ-ı ḫaṭme ve beẕr-i bābūnec (3) ve nuḫāle ve benefsec ve ḳışr-ı ḫaşḫāş mekke bir avuç bu cümleyi üç biñ direm māʾda yüz direm miḳdārı (4) bāḳī ḳalınca ġaly ve ṣaff ve naṭūl oluna yāḫūd ḳırḳ raṭl miḳdārı māʾda cümlesi olunup (5) māʾ daḫı on raṭl māʾ bāḳī ḳalınca ġaly ve bir ḳazġan içinde āb-zen olunca **taʿālīm-i sitteniñ** (6) **taʿlīm-i sādiseniñ sifr-i ʿāşeri on ṭoḳuz bābı müştemildir bāb-ı evvel ʿaṭūsāt** (7) **beyānındadır** bunuñ maʿnāsı marīżiñ dimāġı pāk olsun deyü ʿaṭs ėttirmek için (8) ʿilāc eylemekdir o cümleniñ biri şol ʿaṭūs beyānındadır ki felc ve laḳve için (9) nāfiʿdir ṣıfatı budur şaḥm-ı ḥanẕal ve fülfül ve ḳaranfil ve ustuḫūṭūs olup cündbīdester (10) mekke üçer direm kündüs sekiz direm bu cümleyi daḳḳ ve saḥḳ olup meflūcuñ enfine māsūra (11) ile yāḫūd şöyle barmaḳ ile idḥāl ėdeler ve taʿaṭṭus ėdeler **ʿaṭūs-ı āḫer** felce ve laḳve (12) ve teşennüc ve sekte için nāfiʿdir ṣıfatı budur şūnīz ve būraḳ ve cündbīdester ve şaḥm-ı (13) ḥanẕal ve fülfül-i ebyaż mekke yek direm seng kündüs ve ṣabır iki direm seng daḳḳ ve saḥḳ (14) ėdip baʿde't-tenhīl māʾ-i merzencūş ile taʿcīn ve ḥubūb ėdeler vaḳt-ı ḥācetde (15) yek dānesin yine māʾ-i merzencūş ileʿacn ve ẕevb meflūcuñ burnuna taḳṭīr ile taʿaṭṭus (16) ėdeler bi-emrillah taʿāla ẕikr eyledigimiz emrāż dimāġa müteʿalliḳdir tenḳıye olmaġla veremden (17) marīż ḫalāṣ olur **ʿaṭūs-ı āḫer** keẕalik felc ve laḳve ve istirḫāʾ-i ʿaṣab ve mükessaḥ (18) için nāfiʿdir ṣıfatı budur kündüs ve fülfül veʿāḳırḳarhā ve zencebīl ve būraḳ ve nūşādur (19) ve naṭrūn ve ṣabır-ı usḳuṭūrī ve dār-ı ṣīnī ve sek ve merzencūş ve ḥarbaḳ-ı ebyaż ve

[361a]

(1) cündbīdester bu cümleyi mekke mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ve tenehhül ėdip marīżiñ enfine (2) māsūra ile teneffüḫ ėdeler taʿaṭṭus ile dimāġı pāk olup ḫalāṣ ola **ʿaṭūs-ı ṣudāʿ** (3) bu ʿaṭūs ṣudāʿ-ı bārid ve sübāt-ı müfriṭ için nāfiʿ ve dāfiʿdir ṣıfatı budur ḥarbaḳ-ı (4) esved ve merzencūş mekke on direm seng üşnān ve kündüs ve şūnīz ve beẕrü'l-verd (5) mekke beş direm seng misk bir dāniḳ fülfül-i esved ve dār-ı fülfül mekke üç

direm seng (6) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ve müntehil marīżiñ enfine idḫāl oluna taʿaṭṭus ile sübātdan ve (7) ṣudāʿdan ḫalāṣ ola **bāb-ı ṣānī ḥuḳne beyānındadır** o cümleden biri şol ḥuḳnedir (8) ki emrāż-ı ḥārr için istiʿmāl olmaz ṣıfatı budur ʿunnāb ve sebistān mekke otuz (9) direm seng sināmekī yedi direm şaʿīr-i muḳaṣṣer on direm ḫaṭme ve nuḥāle ve ḫasek ve iklīl- (10) ü'l-melik mekke bir keff benefsec-i yābis beş direm tīn on dāne cümlesi daḳḳ ve saḥḳ ḳābil olanı (11) daḳḳ ėdip bāḳīleri bir yere ḫalṭ ėdip üç raṭl māʾ ile ġaly rubʿı ḳaldıḳda ṣaff (12) oluna ve on direm dühn-i benefsec ve dühn-i ḫal żamm ve ḥuḳne ėdeler eger ḳırḳ direm māʾ-i (13)ʿuṣāre-i pāzı keffi āḫż olunduḳdan ṣoñra asla dāḫil ėdip ḥuḳne ėderlerse (14) ziyāde mübārekdir **ḥuḳne-i nāfiʿ** vecaʿ-ı ẓahr ve emʿā ve ḳulunc için ziyāde nāfiʿdir terkībi budur (15) beẕr-i kettān ve ḥulbe mekke on direm seng tīn ve ʿunnāb ve sebistān mekke yigirmi direm seng (16) ḫaṭme ve ḫasek ve bābūnec ve şibit mekke yek keff nānḫāh ve beẕr-i rāziyānec mekke üç (17) direm seng bu cümleyi altı raṭl māʾ ile iki raṭl ḳalınca ġaly ve ṣaff baʿde yek direm būraḳ-ı (18) Ermenī ve miṣlehü milḥ ve nıṣf direm muḳl ve on direm dühn-i ḫall ve zeyt-i ṭayyib żamm tamām (19) imtizāc bulduḳdan ṣoñra iḥtiḳān oluna **ḥuḳne-i āḫer** emrāż-ı ḥārre için nāfiʿdir

[361b]

(1) eger ṭabīʿat muḥtebes olursa defʿ ėder terkībi budur ʿunnāb ve sebistān mekke yigirmi dāne (2) benefsec-i yābis dört direm tīn ʿaded-i ʿaşere ḫaṭme ve nuḥāle mekke yek keff cümleyi üç (3) raṭl māʾ ile ġaly rubʿu ḳaldıḳda ṣaff ve otuz direm pāzı ʿuṣāresini keff āḫż olduḳdan (4) ṣoñra aṣıla daḫıl ėdip yigirmi direm dühn-i ḫal żamm bir miḳdār sükker ve bir miḳdār milḥ (5) żamm ve ḥuḳne oluna **ḥuḳne-i āḫer** ḫılṭ-ı ḥārr-ı ṣafrāvī için ki andan ḳulunc ḥāṣıl (6) olmuş ola nāfiʿdir şekli budur ʿunnāb ve sebistān mekke yigirmi direm seng şaʿīr-i (7) muḳaṣṣer on direm ḫaṭme ve nuḫāle ve beẕr-i kettān mekke beş direm seng benefsec-i yābis üç direm (8) leblāb on direm bu cümleyi iki raṭl māʾ ile ṭabḫ ėdip rubʿu ḳaldıḳda ṣaff beẕr-i (9) ḳaṭūnā luʿābından ve dühn-i benefsecden mekke on direm seng żamm ėdip ve beş direm dühn-i (10) verd ve dühn-i lübb-i yaḳṭīn żamm olunup istiʿmāl ėdeler **ḥuḳne-i diger** aʿżā-yı ġalīẓeniñ (11) burūdeti için nāfiʿdir terkībi budur uṣaḳ ve muḳl ve sekbīnec mekke beş direm seng (12) cāvşīr ve cündbīdester mekke bir direm seng nānḫāh ve beẕr-i kerefes ve sīsāliyūs (13) mekke iki direm seng ḥulbe ve ḫasek ve şibit ve bābūnec mekke yedi direm seng

bu cümleyi (14) bir ḳıdre içre ḳoyup miḳdār-ı kifāye māʾ ḳoduḳdan ṣoñra dühn-i ḫall ve ʿasel ve semen-i baḳar (15) mekke on direm seng daḫı ḳoyup ʿādet-i maʿhūde üzere istiʿmāl oluna **ḥuḳne-i** (16) **nāfiʿ** ṭabīʿatı telyīn eder ve ḥummeyāt-ı ḥārreden ḫalāṣ eder ʿale'l-ḫuṣūṣ ḳabż var iken (17) iḥtiḳān oluna terkībi budur ṣaʿīr-i muḳaşşer ve ḫatme ve benefsec-i yābis mekke beş direm seng (18) ʿunnāb ve sebistān ve zebīb-i bilād-ı ʿacem mekke on direm seng bu cümleyi üç raṭl (19) māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly ve ṣaff oluna baʿde dühn-i ḫal ve dühn-i benefsec ve dühnü'l-verd

[362a]

(1) mekke on direm seng ve terencübīn on direm milḥ ve būre-i Ermenī nıṣf direm ḳāʿide-i (2) maʿhūde üzere ʿamel oluna **ḥuḳne-i niḳrīs** bu niḳrīs ve evcāʿ-ı mefāṣıl ve vecaʿ-ı ẓahr (3) içindir terkībi budur şāhterec ve ḳayṣūm ve zerāvend-i ṭavīl ve aṣl-ı ḳanṭariyūn (4) ve varaḳ-ı ḥarmel ve suʿd ve sūrincān ve ḥāşā mekke bir direm seng şaḥm-ı ḥanẓal ve māzeryūn (5) mekke nıṣf direm seng cümle edviyeyi üç raṭl māʾ ile ġaly rubʿu ḳaldıḳda otuz (6) direm zeyt-i ṭayyib ilḥāḳ ėdip ʿamel ėdeler **ḥuḳne-i belāġım** bu balġamdan olan ḳulunc için (7) ve balġam-ı māliḥ için nāfiʿdir şekli budur ḥasek ve bābūnec ve iklīlü'l-melik ve şibit (8) mekke yek keff ḥulbe ve ḥarmel mekke yedi direm seng ḥınṭa-ı muḳaşşer ve ḥurūʿ ve ḳırṭım (9) ki muḳaşşer mekke on direm seng beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i kerefes mekke bir direm seng (10) nuḫāle ve ḫatme ve ḳanṭariyūn mekke beş direm seng tīn ve seẕāb-ı raṭb ve sükker mekke (11) on beş direm seng cümleyi üç raṭl māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly baʿde ṣaff ve dühn-i (12) zanbaḳ ve dühn-i ḫal ve dühn-i verd mekke bir direm seng būraḳ-ı Ermenī ve sekbīnec ve (13) cāvşīr mekke nıṣf direm seng cümleyi ḳāʿide üzere muḳaddem ġaly baʿde iḥtiḳān (14) oluna **ḥuḳne-i mübārek** żaʿf-ı külā ve meşāne ve ḳıllet-i bāh için nāfiʿdir terkībi budur (15) ḫasek on beş direm aṣl-ı pāzī ve ḥulbe ve dimāġ-ı māʿz ve ḫāyası bu cümle bir ḥavana (16) ḳoyup leben-i māʿz ile ki iki raṭl ola iki raṭl māʾ daḫı żamm ėdip nār-ı (17) hādī ile yaʿnī muʿtedil ile muḥkem ṭabḫ oluna bir vechle ki meẕkūr olan veya (18) ve lüḫūm ve şuḫūm tamām ẕevb ola baʿde ṣaff ḥāṣıl olan miyāhdan her gün yüz (19) elli direm miḳdārın üç güne dek ʿalā ḫāliyyetü'l-miʿde istiʿmāl ėdeler ġāyetle

[362b]

(1) nāfiʿ ve mübārek tedbīrdir **ḥuḳne-i ḳurūḥ** bu ḳurūḥ-ı emʿā ve riyye ve ḳurūḥ-ı külā içindir (2) nāfiʿdir terkībi budur māʾ-i rūzz ve sevīḳ-i şaʿīr-i maṭbūḫ ve dühn-i külāvī-i māʿz (3) mekke ḳırḳ sekiz direm seng isfīdāc-ı firengī ve ḳırṭās-ı muḥraḳ ve ṣamġ-ı ʿArabī ve aḳāḳiyā (4) ve demü'l-aḫaveyn mekke bir direm seng cümleyi ki daḳḳ-ı ḳābil olanı daḳḳ ve saḥḳ ėdip (5) bu defʿa üç dāne berk bişmiş ṣufret-i beyż ile ṣamġı ve aḳāḳiyā ve dem'ül-aḫaveyni ẕevb (6) on beş direm dühn-i verd ile ʿamel ėdeler **ḥuḳne-i aḫşā** bu külā ve aḫşānıñ burūdeti (7) ve fesād-ı erḥām içindir terkībi budur dühnü'l-cevz ve dühnü'l-levzü'l-mürr ve dühn-i şūnīz (8) ve zeyt mekke on direm seng merāre-i baḳar beş direm ḥulbe ki māʾ ile ṭabḫ (9) olmuş ola otuz raṭl bu defʿa bu māʾdan her gün yüz elli direm āḫẕ ėdip (10) ẕikr olunan edhāndan ol vezn üzere bu yüz elli direm māʾ ile ḥulbeye tedāḫül (11) ėdip ʿamel ėdeler **ḥuḳne-i diger** saḥc ve ḳurūḥ emʿā için şekli budur sevīḳ-i şaʿīr (12) on direm sevīḳü'n-nebḳ miṣlehü cülnār ve ḥabbu'l-ās ve verd-i aḥmer mekke beş direm seng (13) ḳırṭım-ı medḳūḳ on direm varaḳu'l-āsu'r-raṭb on iki direm cümleyi üç raṭl (14) māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly ve ṣaff māzī ve pāzī ṣuyu ve ḳuzu māyesini mekke on (15) beş direm seng ṣufret-i beyż ki berk maṭbūḫ olmuş ola üç dāne dühn-i verd (16) ve büssed-i muḥraḳ mekke on iki buçuḳ direm seng aḳāḳiyā bir direm ḳırṭās-ı muḥraḳ ve abār-ı (17) muḥraḳ-ı maġsūl ve ʿuṣāre-i liḫyetü't-teys ve neşā ve demü'l-aḫaveyn mekke nıṣf direm (18) daḳḳ ve ḫalṭ ėdip muḳaddemā ṣaff olan māʾ ile ẕevb ve ṣaff ve baʿde iki üç kerre (19) iḫtiḳān ėdeler mübārek ve nāfiʿdir **ḥuḳne-i nezf-i dem** bu ḥuḳne nezf-i dem-i ishāl

[363a]

(1) ve zaḫīr-i bāṭıl içindir terkībi budur ʿafṣ ve bellūṭ üçer dāne cülnār ve ḳışr-ı rummān (2) mekke beş direm seng bellūṭ-ı muḥraḳ ve maġsūl ve verd-i aḥmer mekke altı direm seng cümle (3) daḳḳ ve saḥḳ ėdip yaʿnī bellūṭ ile māzū gibi saḥḳ ėdip bāḳī edviyeyi iki raṭl (4) māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly ve ṣaff bu kerre ol muṣaffā māʾin içine birer direm aḳāḳiyā ve ʿuṣāre-i (5) liḫyetü't-teys ve ikişer direm ṭīn-i Ermenī ve ṣamġ-ı ʿArabī żamm ėdip ẕevb olunca taḳayyüd ėdip (6) bu defʿa daḫı ṣaff ḥāṣıl olanı iki kerre ḥuḳneye kifāyet ėder ʿamel ėder **ḥuḳne-i** (7) **ḳulunc** bu ḳulunc için nāfiʿdir ammā ol ḳulunc eger nefḫadan olmuş ise münāsibdir (8) ve illa bundan ġayrı ḥuḳneler daḫı vardır anıñla ʿamel oluna terkībi budur şaḥm-ı ḥanẕal (9) bir direm daḳīḳ-i ḳanṭariyūn-

ı daḳīḳ beş direm varaḳu’s-seẕāb ve fūdenec mekke yedi direm seng (10) saʿter-i Fārisī beş direm cümleyi beş raṭl māʾ ile ġaly rubʿu ḳaldıḳda on direm ʿasel (11) cündbīdester ve sekbīnec mekke bir direm seng cāvşīr buçuḳ direm ḫalṭ ve mezc ėdip (12) ḳāʿide üzere ʿamel oluna **ḥuḳne-i ḳulunc-ı diger** bu daḫı ḳulunc için nāfiʿdir eyle ḳulunc ki (13) balġamdan ve rīḥ-i ġalīẓden olmuşdur anıñ için istiʿmāl olunur şekli budur bābūnec (14) ve şibit mekke on iki direm seng seẕāb on direm sekbīnec üç direm muḳl-ı ezraḳ (15) beş direm ḳırṭım ve nuḥāle ve kemmūn ve ḥurūʿ mekke on direm seng şaḥm-ı ḥanẓal bir direm (16) cümleyi altı raṭl māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly ola ve ṣaff her kerre ki ʿamel lāzım gele yüz (17) elli direm bu ṣaff olan māʾ yigirmi direm zeyt-i ṭayyib żamm olup istiʿmāl oluna (18) **ḥuḳne-i rīḥ** bu rīḥ-i ġalīẓ ve nefḫ-i ḳarāḳır içindir terkībi budur māʾ-i kürrāṣ ve māʾ-i ḥulbe (19) ikisin bir yerden ġaly ṣaff ola ve dühn-i zanbaḳ ve dühn-i ḫal mekke on iki direm seng

[363b]

(1) ʿādet üzere ʿamel oluna **ḥuḳne-i zerānīḫ** zaḫīr ve istiṭlāḳ-ı baṭn için nefʿi ʿaẓīmdir (2) ve esrār-ı ʿacībesi vardır terkībi budur nuḫāle-i muḥraḳ üç direm zernīḫ-ı aṣfer ve aḥmer (3) ve nuḥās-ı muḥraḳ ve şebb-i yemānī ve ʿafṣ ve cīr-ı bilā-ı muṭfā mekke on beş direm seng efyūn (4) beş direm aḳāḳiyā ve bellūṭ ve ṣamġ-ı ʿArabī ve demü’l-aḫaveyn mekke dört direm seng bu (5) edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ve māʾ-i ās ile ʿacn ve aḳrāṣ olup ẓıllde tenşīf ola hem (6) gāh ki zaḫīr ve istiṭlāḳ-ı baṭn için ʿamel lāzım gele bu aḳrāṣdan birer miṣḳāl māʾ-i verd ile (7) ki ṭabḫ ṭarīḳi ile māʾi āḫẕ olunmuş ola ḳırḳ sekiz direm āḫẕ ola ve on iki direm dühn-i (8) verd żamm ve ʿamel oluna **bāb-ı ṣāliṣ şiyāfāt beyānındadır** bunuñ daḫı envāʿı keşīrdir (9) evvela cümleden biri ḳulunc içindir ṭarīḳi budur cündbīdester ve füvve ve merāretü’ṣ-ṣevr (10) ve ʿuṣāre-i ḳıṣṣāu’l-ḥımār cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip merāre-i baḳar ile ʿacn oluna maḥallinde istiʿmāl (11) ėdeler **şiyāf-ı ḳabż** ṭabīʿatıñ ḳabżın ıṭlāḳ ėder laṭīf terkībidir ṭarīḳi budur būre-i (12) Ermenī ve milḥ-i Hindī ve şaḥm-ı ḥanẓal ʿale’s-seviye daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār ʿasel ḳıvāma (13) getirip edviyeye tedāḫül ėdip barmaḳ miḳdārı ve uzunca şāflar ėdeler ve (14) vaḳt-ı żarūretde istiʿmāl ėdeler **şāf-ı nāfiʿ** maḥrūru’l-mizāc olanlar nāfiʿdir (15) ḫarāretlerin ḥall ėder ḫuṣūṣan bu şāf müshil ʿaḳabinde istiʿmāl olunur ile ki (16) müshilde taḳṭīrat ola bunu taʿḳīb eylemek ḳadar devā olmaz ṭarīḳi budur terencübīn (17) beş direm būraḳ-ı Ermenī ve ṣabūn ve ḫaṭme ve milḥ-i ṭaʿām mekke iki direm

seng daḳḳ (18) ve saḥḳ oluna ve baʿde't-tenḡīl maʿa sükker ʿaḳıd ėdip fetāʾil ėderler ve ḥīn-i żarūretde (19) istiʿmāl oluna **şāf-ı riyāḥ** bu riyāḥ-ı ġalīẓe için nāfiʿdir ṭarīḳi budur

[364a]

(1) merāre-i ṣevr ve būraḳ veʿuṣāre-i ḳıṣṣāu'l-ḥımār būraḳı daḳḳ ėdip sāʾirlerin sükker (2) veʿasel ile ḳıvāma geldikden ṣoñra ʿādet üzere şiyāf ėdip vaḳt-ı ḥācetde (3) istiʿmāl ėdeler **şiyāf-ı ḳulunc** bu balġamdan olmuş olan ḳulunc içindir ṭarīḳi budur (4) sükker-i aḥmer ve sekbīnec ve būraḳ ve ṣamġı ḥall ėdip ve būraḳı baʿde'd-daḥḳ sükker ile ḳıvāma (5) getirip şāflar oluna **şāf-ı miṣlehü** telyīn-i ṭabīʿat içindir ve muḫtaṣar şāfdır ṭarīḳi budur (6) milḥ ve ḡaṭme mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup ʿaseli ḳıvāma getirip baʿde muḳavvim ʿasel ile (7) şāflar ėdip maḥallinde istiʿmāl oluna **şāf-ı mübārek** emrāż-ı ḥārre ve ḥummeyāt-ı ḥārre istiʿmāl (8) olunursa cāyizdir ki burūdeti ile tebrīd ėdip ḥummāyı defʿ ėder ṭarīḳi budur milḥ-i (9) Hindī ve būraḳ ve ḡaṭme mekke beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup muʿtedil ʿasel ve sükker (10) ile ki ḳıvāma gelmişdir taʿcīn olunup maḥall-i żarūretde istiʿmāl oluna **şāf-ı dem** muʿtedil (11) ceyerān ve seylān eden demi ḳaṭʿ ėder ve zaḡīre fāʾidesi vardır ṭarīki budur (12) mürr-i ṣāfī ve eftīmūn ve kündüẕger ve zaʿferān cümlesi mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup (13) māʾ-i küzber-i raṭb ile ʿacn ve ḳıvāma gelmiş ʿasel ileʿaḳıd olunduḳdan ṣoñra murād üzere (14) şiyāf ėdip vaḳt-ı ḥācetde istiʿmāl ėdeler **şāf-ı miṣlehü** bu daḡı maḳʿaddan ḡāric (15) olan dem-i ḳabīḥ için nāfiʿdir ṭarīḳi budur mürr-i ṣāfī ve aḳāḳiyā ve beẕr-i benc ve ṣamġ-ıʿArabī ve rūzz (16) ki muḥammaṣ ola her birinden birer direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ve münḥal mersīn yemişi māʾ ileʿacn (17) ḳāʿide-i maʿhūde üzere şāflar ėdip maḥall-i żarūretde istiʿmāl oluna **bāb-ı rābiʿ** (18) **ferāzīc bāyānındadır** bunuñ maʿnāsı baʿżı edviyeyi bir yere cemʿ ėdip iḳtiżā eyledigine (19) göre ḥavātīn ferclerinde taḥmīl olunmaḳdır o cümleden biri ki ıṣṭılāḥāt-ı eṭibbāda

[364b]

(1) ferzice dėrler ol nevʿdir ki ḥayż demini feṭḥ ėder idrār ėder ve raḥmiñ femāmına (2) fāʾide ėder baʿżı ėdviyeyi bir yere cemʿ ėdip iḳtiżā eyledigine göre havātīn ferclerinde (3) taḥmīl olunmaḳdır o cümleden bir yigirmi ile vecaʿ ki burūdet ile ḥarāret beyninde mütekevvin olmuş (4) ola ṣıfatı budur lübān-ı ẕeker ve muḳl-ı ezraḳ

ve kand mekke iki direm seng cāvşīr ve uşaḳ (5) ve zaʿferān ve cündbīdester mekke bir direm seng maṣṭakī ve meyʿa ve dühnü's-sūsen (6) ve dühn-i bābūnec ve dühn-i ḥabbu'l-ġār ve şaḥmu'd-decāc ve vezz mekke üç direm seng (7) muḳaddemā edviyenīn daḳḳ ve saḥḳı ḳābil olanı tedaḳḳ ve tessaḥḳ baʿde bir hāvanda şaḥmı (8) ve ṣamġı ḥall ėdip bu defʿa cümleyi ḫamr ve ʿasel ile ḫalṭ ėdip tamām nārda ẕevb (9) olunca ṣabr ėdip baʿde bir ṣūf pārçasına bu maḥṣūl terkībi miḳdār-ı kifāyetlerin (10) olup baʿde żarūretli ḥātūn raḥmine idḥāl ėdeler **ferzice-i āḫer** bir ferzicedir (11) ki raḥmiñ iḫtināḳına nāfiʿdir ḥāṣılı iḫtināḳ-ı raḥm için bundan eyi tedbīr olmaz ṣıfatı (12) budur şaḥm-ı vezz on direm şaḥm-ı ṣıġırcıḳ ḳuşu ve şaḥm-ı ferrūc mekke otuz direm seng (13) zaʿferān ve sünbül ve ḥamāmā ve maṣṭakī mekke on direm ṣamġ-ı ebyaż altmış direm dühn-i (14) belesān ve dühn-i sūsen mekke otuz direm seng mümkün olanı daḳḳ ve saḥḳ māʾ-i baḳıyesi (15) ẕevb ėdip sāʾir edviye ile müẕevvibi bir yere ḫalṭ ve mezc ėdeler baʿde ḫātūnları żarūrete (16) żarūretde erḥāmında ḳāʿideleri üzere götüreler **ferzice-i nezf-i dem** için (17) yaʿnī bir ḫātūnuñ fercinden ʿalā ṭarīḳu'l-istimrār ḳan gelse bu ḳısma nāfiʿdir ṣıfatı (18) budur mürr-i ṣāfī ve aḳāḳiyā mekke iki direm seng ṣadef-i muḥraḳ ve cülnār ve neşā ve ṣīḫ (19) ve ḳırṭ-ı muḥraḳ ve şebb yānī ve zaʿferān mekke bir direm seng efyūn nıṣf direm daḳḳ

[365a]

(1) saḥḳ ėdip bir ṣurre miṣāl ki miḳdārı fındıḳ ḳadar ola rabṭ ėdip ḫātūnlar ki (2) nezfe mübtelā ola raḥminde götüreler **ferzice-i miṣlehü** bu daḫı baḳıye sebaḳ ėden gibi nezf-i (3) dem içindir ṭarīḳi budur mürr ve aḳāḳiyā ve rāvend ve lāden ve kāfūr ve zaʿferān (4) ve ṭīn-i Ermenī mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olunup kemā sebaḳ bir ṣurre için marīże (5) fercinde götüre **ferzice-i dem** bu ziyāde dem-i seyelān ʿilācında eṭibbā ʿāciz olduġu (6) maḥallerinde istiʿmāl olunanlarındandır ṭarīḳi budur ḥabṣu'l-ḥadīd ve ḳışr-ı rummān ve ʿafṣ (7) ve şebb-i yemānī mütesāvī bunları daḳḳ ve saḥḳ ėdip şekerli varaḳ māʾ ile ʿacn ve ṭarz-ı (8) maʿhūd üzere marīże kendide götüre **ferzice-i dem** bu dem-i ḥayżı ḥabs ėdip (9) elemden ṣāḥibesine ṣafā vėrir ṭarīḳi budur iḳlīmā ve verd-i yābis ve ḳışru'r-rummān (10) ve ʿavsec ve ḳışru'ṭ-ṭalḥ daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys ile ʿacn baʿde (11) raḥminde götüreler **ferzice-i nāfiʿ** żaʿf-ı raḥm ve burūdeti için nāfiʿdir ṭarīḳi budur (12) ḳırfe ve ḥabb-ı belesān ve dühn-i nārdīn mekke üç direm seng ḳaranfil ve cevz-i bevvā ve kettān-ı (13) muḥraḳ beziniñ remādī ve kemmūn mekke

iki direm seng cündbīdester nıṣf direm (14) ḳāʿide üzere ʿamil oluna **ferzice-i nāfiʿ** nezf-i dem-i keşīr için ḳāṭıʿdır ve demi dāfiʿdir (15) ṭarīḳi budur ḳāġaẕ-ı muḥraḳ ve summāḳ ve ʿaṣīr-i dūt-ı ḫımār ve dühnü'l-verd cümleyi (16) bir yerde ḫalṭ ėdip żarūretde istiʿmāl oluna **ferzice-i diger** riyāḥ-ı ġalīẓe (17) defʿinde nefʿi ʿaẓīmdir ṭarīḳi budur beẕrü'ş-şibit ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i seẕāb ve selīḥa (18) ve ḳınna ve şaḳ ve sekbīnec ve maṣṭakī ve kemmūn budur kemāfīṭūs ve ve mürr ve ḥamāmā ve ḳusṭ ve lebeni ve sünbül (19) ve ʿılku'l-inbāṭ ve cündbīdester cümlesi mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ olup dühn-i şibit

[365b]

(1) ile miḳdār-ı kifāye ḫalṭ ve marīże raḥminde götüre **ferzice-i mübārek** miʿdede ve emʿāda (2) olan vecaʿ-ı şedīd için nisvān kendilerde taḥammül ėderlerse defʿ ėder ṭarīḳi budur (3) aṣl-ı kürrāş ki pırasa köküdür ve dühn-i verd ile ḥall ėdip maḥrā olunca taṭbīḫ oluna (4) baʿde ṣaff ve dühn-i ḳāmālūn gidince ġaly ola dühnü bir fitīle ile ḫātūnlar erḥāmında (5) taḥmīl ėdeler ẕikr eyledigimiz mażarrātdan emīn olup fevāʾid-i meẕkūreye vāṣıl olur (6) **bāb-ı ḫāmis muḳayyiʾāt beyānındadır** bunuñ maʿnāsı ʿilāc ėdip bir ādemi ḳayʾ ėtdirmekdir (7) o cümleden biri şol muḳayyiʾdir ki mürre-i ṣafrāyı ḳay ėtdirir ṣıfatı budur ṣabır ve uşaḳ (8) māʾ ve ʿuṣāre-i acīrr ve pāzī māʾi ki anıñla māʾ-i şaʿīr bir yerde ṭabḫ olmuş ola ve sirkencübīn-i (9) sādec ve milḥ kifāyet miḳdārı cümleyi bir yerde cemʿ ėdip ḫalṭ ve mezc ėtdikden (10) ṣoñra fātiren istiʿmāl oluna nāfiʿ ve şāfīdir bi-emrillah taʿāla **muḳayyiʾ-i sevdā** bu da sevdāyı (11) ve semm-i ḳātil içirilmiş kimesne bir ḳayʾ ėtdirmekdir ṣıfatı budur milḥ-i Hindī ve ʿuṣāre-i (12) ḳıṣṣā ve būraḳ-ı Ermenī ve ḫardal mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip pāzī ʿuṣāresi māʾ ile (13) bal şerbeti ẕevb ve edviyeyi ol şürbe tedāḫül ėdip bir gece ṭurduḳdan ṣoñra (14) ʿalā miʿdetü'l-ḥāliyye istiʿmāl ėdeler **muḳayyiʾ-i ṣafrā ve sevdāviyye** bu mürre-i ṣafrāviyye (15) ve sevdāviyyeyi ḳayʾ ėtdirir ve ḫummeyāt-ı ḥārreden tenḳıye vėrdigi ecelden ḫalāṣ ėder (16) ṣıfatı budur ṣamġ ve kenger ve zerr-i verd ve beẕr-i cezer ve beẕr-i fücül ve beẕr-i şibit ve beẕr- (17) ü'ş-şūm ve milḥ-i Hindī mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿasel ile maʿcūn ėdeler vaḳt-i (18) ḥācetde üç dirhemden beş dirheme varınca istiʿmāl ėdeler **muḳayyiʾ-i balġam ve ṣafrā** (19) bu muḳayyiʾ-i balġam ve ṣafrāyı ḳay ėtdirir ve miʿdeyi tenżīf ėder ṣıfatı budur beẕr-i fücül ve uṣūle

[366a]

(1) beẕrü’ş-şibit ve aṣlu’s-sūs mekke on direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār (2) māʾ ile muḥkem ġaly māʾin rubʿu ḳaldıḳda ṣaff oluna ḥārr iken şürb ėdeler bi-ʿināye Allah (3) taʿāla tamām ḫaṭṭ olunur **muḳayyiʾ-i nāfiʿ** bir miḳdār ṭurup alıp yigirmi direm miḳdārın (4) ḫurde ṭoġrayıp ve bir miḳdār şibit ṣapların ki toḫmuna on direm ola alıp (5) milḥ-i Hindī beş direm ve beẕr-i bıṭṭīḥ ve beẕrü’ṣ-ṣūm mekke dört direm seng ḥamleyi bu kerre (6) dört raṭl māʾ ile ġaly oluna baʿde rubʿu ḳaldıḳda ṣaff olup ʿasel ve sirkencübīn (7) mekke yigirmi direm seng żamm ılıcaḳ miʿde-i ḥāliyye üzere şürb oluna bi-emrillah taʿāla (8) maḳṣūd ḥāṣıl olur mübārekdir **muḳayyiʾ-i mübārek** balġam ve sevdā ve ṣafrāyı iḫrāc (9) ėder ṣıfatı budur cevzü’l-ḳay bir direm ve beẕr-i fücül bir buçuḳ direm cebelhenk rubʿ direm (10) daḳḳ ve şerbet-i şehd ile yek şeb ve rūz bell baʿde ṣaff olup miʿde-i ḥāliyyede (11) istiʿmāl oluna **muḳayyiʾ-i ḳavī** bu cümleden ḳavīdir her ne ḳadar miʿdesi ḳavī ise (12) elbetde ḳayʾ ėtdirir ṣıfatı budur cevzü’l-ḳay ve kenger mekke iki direm seng beẕrü’ṣ-ṣūm (13) üç direm ve beẕr-i fücül iki direm milḥ-i Hindī bir direm cümleyi bir yerde cemʿ ėdip baʿde- (14) ’d-daḳḳ ve’s-saḥḳ bu cümle edviyeden üç direm āḫẕ ve iki direm sirkencübīn ile ẕevb (15) yek şeb ve rūz bu ḥālle ṭurduḳdan ṣoñra tekrār ṣaff oluna maʿde-i ḥāliyyede (16) istiʿmāl ėdeler **bāb-ı sādis ḫābsātu’l-ḳayʾ beyānındadır** bunuñ netīcesi miʿdesi (17) fāsid olup göñlü dönüp ḳayʾ ėden ādemiñ ḳayʾınıʿilācla menʿ eylemekdir o cümleniñ (18) biri ḳayʾ-ı ṣafrāvī defʿ ėdip ʿaṭaşı ve ġaṣeyānı teskīn ėden eşyādır şekli (19) budur emīrbārıs ve ḥabbu’r-rummānu’l-ḥāmıż ve summāḳ ve cülnār ve ṭabāşīr ve verd-i aḥmer

[366b]

(1) ve ḥabbu’l-ḫıṣrım mekke bir cüz ḳışru’l-fıstıḳ nıṣf cüz cümleyi daḳḳ-ı nāʿim ile daḳḳ ėdip (2) māʾ-i tuffāḥ ve yāḫūd māʾ-i sefercel ve yāḫūd şarāb-ı rummān-ı münaḳḳī ile ẕevb ve şürb oluna (3) bi-emrillah taʿāla ḳaṭʿ ḳayʾ ėder ve ʿaṭaşı teskīn ḳılır **ḫābs-ı āḫer** balġam ve sevdādan (4) olan ḳayʾ ḳaṭʿ ėder şekli budur verd-i aḥmer dört direm emīrbārıs üç direm naʿnāʿ (5) ve ḳışru’l-fıstıḳ ve maṣṭakī ve ʿūd ve sünbül-i Hindī ve suʿd ve ḳaranfil ve ferencmüşk (6) ve kemmūn bunlarıñ her birini daḳḳ ve saḥḳ ėdip ġubār olduḳda bu cümleyi ḫall-i żarūretde (7) iki direm āḫẕ ve şarāb-ı tuffāḥ yāḫūd şarāb-ı sefercel ile istiʿmāl ėdeler **nevʿ-i diger** (8) şol ḳayʾ için nāfiʿdir ki hayża ve

imtilāʾ-i ṭaʿāmdan ola eger ġaşy olursa (9) ḫod tuffāḥ ve kümmesrāya bu tedbīre dāḫīl olur eger yoḳ ise ẕikr eyledigimiz üzeredir (10) şekli budur kümmesrā-ı yābis ve tuffāḥ-ı yābis ve ḥabbu'l-ās ve emīrbārıs ve ḥabbu'r-rummān (11) cümleyi mütesāvī ṭabḫ ėdip baʿde ṣaff ve yine nāre ḳoyup eşribe ḳıvāma varınca (12) ġaly oluna ve bir miḳdār sükker daḫı vėrirlerse cāyizdir nihāyet cüzʾi gerekdir bu kerre (13) żarūretde bundan on direm āḫẕ ve istiʿmāl ėdeler **nevʿ-i āḫer** muṭlaḳā ḳayʾ içindir (14) her ne nevʿ olursa olsun şekli budur ḥabbu'r-rummānu'l-ḫāmiż on direm (15) maṣṭakī bir direm naʿnāʿ-ı yābis bir direm cümleyi yek raṭl māʾ ile rubʿu ḳalınca ġaly oluna (16) baʿde ṣaff ve ʿūd ve misḳden bir direm daḳḳ ėdip aşla dāḫil ėdeler ve maḥallinde (17) miḳdār-ı kifāye istiʿmāl ėdeler **miṣlehü** defʿ-i ḳayʾ içindir ḫuṣūṣan ifrāṭla olup (18) ziyāde elem vėre şekli budur kehrübā ve büssed ve küzbere ve verd-i aḥmer ve summāḳ ve cülnār (19) ve neşā ve beẕr-i ḳālūle ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys mekke on direm seng ḳaranfīlü'l-muḥraḳ

[367a]

(1) mesḥūḳ ve aḳāḳiyā ve ṭīn-i maḫtūm mekke sekiz direm seng şebb üç direm daḳḳ ve saḥḳ (2) ėdip bu cümleden iki diremini rubb-ı sefercel ile istiʿmāl ėdeler **āḫer-i defʿ** hayżā (3) sebebi ile ʿārıż olan ḳayʾ-ı müfriṭi defʿ ėder şekli budur ḥabbu'r-rummānu'l-ḫāmiż (4) nıṣf raṭl summāḳ rubʿ raṭl bir yere götürüp üzerine dört raṭl māʾ vażʿ ola (5) yek şeb ṭurduḳdan ṣoñra nıṣfı gidince ṭabḫ ve ṣaff oluna ve ḳışr-ı aġaç ḳavunu on (6) beş direm naʿnāʿ-ı yābis üç direm ḳaranfil bir miṣḳāl misk bir direm kendir dört direm (7) ḳışr-ı fıstıḳ üç direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip ol ṣaff olan māʾya ḫalṭ ėdip (8) birḳaç gün imtizācdan ṣoñra bir miḳdār ġaly ve ṣaff ve elli direm rubb-ı sefercel ve (9) ḳırḳ direm sükker-i nebāt ile bir daḫı ġaly bu defʿa ḥıfẓ ėdeler vaḳt-i żarūretde bunuñ (10) şerbeti on diremdir **nevʿ-i āḫer** ḳayʾ ki hayżadan olmuş ola defʿ ėder ve nefesini (11) ḳavī ėder ve ishāli ḳaṭʿ ve nevm ėdemeyen ʿalīli tenvīm ėder ġāyetle bī-naẕīr ʿilācdır (12) şekli budur misk ve ḳarn-ı iyyel ve suʿd mekke on direm seng kezmāzec ve ʿafṣ (13) ve ḳışru'r-rummān mekke beş direm seng efyūn bir dāniḳ cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i (14) sefercel ile ʿacn ėdeler bunuñ şerbeti nıṣf diremdir **bāb-ı sābiʿ ḥābsātu'r-ruʿāf** (15) **beyānındadır** bunuñ aşlı oldur ki bir ādemiñ enfī marʿūf ve bir ṭarīḳla sākin (16) olamaz o ḳısm ādeme ki enfinden dem cārīdir aña ruʿāf dėrler eṭibbā bu ruʿāfnıñ (17) ḳaṭʿına bir niçe nevʿ devā vażʿ ėtmişlerdir bir neden ifāḳat bulmazsa bir neden

bula (18) o cümleden biri şol devādır ki ruʿāf-ı müfriṭi ḳaṭʿ ėder bi-emrillah taʿāla ṣıfatı (19) budur şebb-i yemānī ve ḳulḳuṭāru'l-muḥraḳ ve ḳalḳadīs ve zāc ve ḳarn-ı iyyelü'l-muḥraḳ bunlar

[367b]

(1) maġsūl olmaḳ gerekdir baʿde tenşīf ve her birinden beşer direm vedʿ-i muḥraḳ ve ʿafṣ-ı (2) muḥraḳ ve maṣṭakī ve kāfūr ve ḳırṭās keẕalik cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip merʿūfuñ (3) enfini ḫall-i ḫamr ile ġusl ėdip bir māsūra ile bu edviyeyi mesḥūḳan enfine tenfīḫ oluna (4) **nevʿ-i muḫtaṣar** hem ruʿāfı ėder ve hem ʿameli muḫtaṣardır ṣıfatı budur şeceriyyeniñ içi (5) ki beyāż yeridir üst ḳışrın āḫẕ ėtdikden ṣoñra ẓāhir olur andan ve vāfir (6) bir bıçaḳ ile ḳāzıyalar takīm iki direm ola ve cümle ʿuṣāresi ve ḳurṣ-ı ġurāb ʿuṣāresi (7) mekke iki direm seng ʿafṣ-ı muḥraḳ üç direm bir yere mecmūʿunu ḫalṭ ve mezc ėdip (8) enfiniñ deliklerine kifāyet miḳdārı ṭıḳayalar bi-emrillah taʿāla ruʿāfı ḳaṭʿ ėder (9) **nevʿ-i āḫer** ifrāṭla ruʿāfʿaḳlı muẕaṭṭar eylese bu ʿameli ėdeler ṣıfatı budur ʿafṣ-ı (10) muḥraḳ ki ḫall içinde muṭfā olmuş ola bundan iki direm zāc dört direm (11) ve şebb-i yemānī altı direm kāfūr ve bir dāniḳ daḳḳ ve saḥḳ ėdip enfini ḫall ile ġusl ėtdikden (12) ṣoñra kettān bezinden bir fitīl eyleyip bu eczāyı ve fitīli ḫallde meslūl ėtdikden (13) ṣoñra telvīṣ oluna miḳdār-ı kifāye enfine idḫāl ėdeler bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ olur (14) **nevʿ-i diger** bu daḫı ḳaṭʿ-ı ruʿāf içindir nihāyet bu tedbīr eyledikden ṣoñra alnına (15) ḍımād ṭarīḳiyle ʿamel ėdeler ṣıfatı budur daḳīḳ-i şaʿīr ve aḳāḳiyā ve cülnār ve efyūn (16) ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys ve ṣandal-ı ebyaż mekke üç direm seng kāfūr bir dāniḳ (17) baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ maʾ-i verd ile taʿcīn ve cebhesi üzere ṭılā oluna **nevʿ-i** (18) **āḫerdir** bu daḫı ruʿāf içindir ve meşhūr muʿālecātdandır ḳānūnu budur ḳırṭās-ı (19) muḥraḳ ve ḳarn-ı iyyelü'l-muḥraḳ ve anzerūt-ı aḥmer ve cülnār ve demü'l-aḫaveyn ve kendir ve zāc

[368a]

(1) ve ṭaḳṭār ve ṣabır ve aḳāḳiyā ve mürr ve rāsuḫt ve ʿafṣ-ı muḥraḳ ve beyt-i ʿankebūt ve şebb-i (2) yemānī mekke bir direm seng kāfūr bir dāniḳ daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra bir māsūra ile (3) enfine idḫāl oluna **āḫer-i keẕalik** ḳaṭʿ-ı ruʿāf içindir ʿameli budur ḳırṭās-ı muḥraḳ (4) ve zāc ve aḳāḳiyā ve cülnār ve rāmik ve ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys ve ʿafṣ-ı muḥraḳ ve asārūn (5) mekke dört direm seng demü'l-aḫaveyn ve şebb-i muḥraḳ ve

ṣadef-i muḥraḳ ve efyūn (6) ve senc-i muḥraḳ ve ḳıṣṣāu'l-kendir ve mürr-i ṣāfī ve şādenec-i ʿadesī mekke iki direm seng baʿde- (7) 'd-daḳḳ ve's-saḥḳ beyt-i ʿankebūtu ḫalle ʿaṭs oluna baʿde bu edviyeyi telvīṯ ve enfine (8) tedāḫül oluna bi-emrillah taʿāla ḳaṭʿ ėder **āḫer-i miṯlehü** ḳānūnu budur ḳırṭās-ı muḥraḳ (9) ve kils ve ḳışr-ı beyż ve ḳışru'r-rummān ve aḳāḳiyā mekke iki direm seng baʿde'd-daḳḳ (10) ve's-saḥḳ ʿuṣāre-i lisānü'l-ḥamel ile ʿacn ola bir pāre biri telvīṯ ve enfine tedāḫül (11) ėdeler **miṯlehü - i āḫer** ḳaṭʿ-ı ruʿāf içindir lā-nāẕīrdir ṣıfatı budur ḳışr-ı kendir ve (12) ḳırṭās-ı muḥraḳ ve zāc-ı meşvī cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip enfini ḫall-ı ḫamr ile baʿde- (13) 'l-ġusl bir māsūra ile ve yāḫūd bir fitīl ile idḫāl ėdeler **ṭarīk-ı āḫer** ḳaṭʿ-ı (14) ruʿāf eylemede aḳṭaʿ mine's-seyf ve eḥadd-ı mine'l-berḳdir nihāyet mürr-i ʿavınıñ münḥarīniñ (15) saʿūṭ olunur ʿameli budur ḳırṭās-ı muḥraḳ beş miṯḳāl ve aṭlas ki muḥraḳ ola yedi (16) miṯḳāl kāfūr beş miṯḳāl küzber-i yābis ve ʿafṣ-ı muḥraḳ mekke on miṯḳāl zāc-ı (17) meşvī miṯlehü aḳāḳiyā yedi direm ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys on direm rāmik ve lisān- (18) ü'l-ḥamel mekke on miṯḳāl baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i lisānü'l-ḥamel ile ẕevb merʿūfuñ (19) enfine taḳṭīr oluna ve bir fitīl telvīṯ idḫāl ėdeler **ṭarīḳ-i diger** aḳāḳiyā

[368b]

(1) ve şīḫ-ı Ermenī ve gül-i Ermenī ve cülnār müsāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ās ile ʿacn (2) ve başınıñ şaḳaḳlarına ve cebhesine ṭılā oluna **bāb-ı ṣāmin müdirrāt-** (3) **u'l-bevl beyānındadır** egerçi aʿlā-yı kitābda buña müteʿalliḳ olan mebḥaṯ mürūr eylemekdir (4) nihāyet bu maḥallde daḫı bir niçe idrār-ı bevl ėden eşyā-ı taḥrīr olunmaġla bir daḫı (5) selefe ittibāʿ eyledik o cümleden biri budur ki gerek ʿalīl ve gerek ṣaḥīḥ bevli (6) idrār ėder ʿameli budur beẕr-i kerefes ve fū ve mū ve verd-i aḫmer ve dokuz faṭrasāliyūs (7) ve ebhel ve asārūn ve nānḫāh ve beẕr-i kerefes-i cebelī ve rāziyānec ve sünbül ve levz-i mürr (8) mekke on direm seng beẕr-i bıṭṭīḫ sekiz direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i rāziyānec ile (9) bu cümleden iḳtiżā eyledikde üçer direm istiʿmāl oluna **devā-ı diger** bevl-i idrār (10) ėder ve mecrāların açar ʿameli budur beẕr-i ḫıyāreyn ve beẕr-i ḳarʿ bu üç nevʿ (11) daḫı muḳaşşer gerekdir beẕr-i recle ve beẕr-i ḫaşḫāş ve neşā ve keṯīrā ve rubbu's-sūs (12) mekke üç direm seng beẕr-i benc iki direm sükker edviye miṯli ḳadar cümleyi ġaly şarābla (13) ṭabḫ ėdip ve ṣaff ola baʿde istiʿmāl ėdeler **devā-ı āḫer** bu daḫı bevl ve ṭamṯı (14) idrār ėder ve meṯāneyi pāk ėder ve münekkī ḳılır ʿameli budur beẕr-i kerefes ve beẕr-i (15) rāziyānec ve beẕr-i cezer ve

fū ve mürr ve ḳuru asārūn ve nānḫāh ve faṭrasāliyūs (16) ve ḳusṭ ve sünbül ve levz-i mürr mekke on direm seng uşaḳ iki direm seng uşaḳı (17) şarāb içinde ḥall ėdip bāḳī edviye-yi yābiseyi daḫı bir yerde cemʿ ėdip (18) iḳtiżā eyledikde iki dirhemini on direm şarāb-ı ḥasek ile istiʿmāl ėdeler (19) **devā-ı serīʿ** fī'l-ḥāl bevli feṭḥ ve meṣānede olan remli ve sā'irʿavārızı tenżīf ėder

[369a]

(1) ʿameli budur adḫīr ve ḥabb-ı belesān ve enīsūn ve asārūn ve faṭrasāliyūs ve sünbül (2) ve zaʿferān ve selīḫa ve kemāfīṭūs ve dār-ı ṣīnī mekke üç direm seng ḥabb-ı ṣanavber- (3) ü'l-muḳaşşer on iki direm naʿnāʿ iki direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip üç dirhemi bir şerbetdir (4) şarāb-ı adḫīr veya şarāb-ı ḫaseḳ ile içeler **devā-ı āḫer** bu daḫı keẕalik iḥtibās-ı (5) bevlden müteşekkī olan kimesneler içindir ʿameli budur beẕr-i encüre ve beẕr-i rāziyānec ve (6) beẕr-i kerefes ve beẕr-i bıṭṭīḫ ve beẕr-i ḫıyāreyn mekke on direm seng daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra (7) ṣubḥ ve mesāda üçer direm cüllāb ile istiʿmāl oluna **devā-ı āḫer** beẕr-i cevz ve (8) beẕr-i rāziyānec mekke üç direm seng kifāyet miḳdārı mā'-i ṣāfī ġaly baʿde ṣaff ve (9) daḫı büzūrāt-ı erbaʿadan müstaḥleb ėdip ve nıṣf miḳdārı müstaḥlebden bir yere (10) ḫalṭ ve mezc ėdip ılıcaḳ iken istiʿmāl oluna **bāb-ı tāsiʿ müdirrāt-ı ḥayż ve** (11) **ṭamṣ beyānındadır** bunuñ bir miḳdārı sebaḳ eyledi nihāyet tafṣīl üzere degil (12) idi ve biz her devāda iḳtiżā ėdeni aḳrābādīne ḥavāle eyledik ol sebebden ġayrı (13) ketebe iḥtiyāc olunmasın deyü idrār-ı ḥayż ve ṭamṣ ḫuṣūṣunda ḫāṣṣaten (14) bir bāb iḫtiyār eyledik cümleden biri ol devādır ki ḥayżı ve ṭamṣı bi-emrillah her (15) ne ḳadar muḫannaḳ olsa teftīḫ ėdip idrār ėder ʿameli budur lūbiyā-ı aḫmer ve ḥulbe ve enīsūn (16) mekke dört direm seng seẕāb ve fū mekke üç direm seng üç raṭl mā' ile (17) edviyeyi ġaly ve rubʿu ḳaldıḳda ṣaff sükker ile ḳıvāma getireler ḥāṣılı külliyet ile (18) ḫalāṣ ėder murād olunursa bundan ḳırḳ güne dek istiʿmāl ėdeler **nefʿ-i āḫer** bu (19) daḫı idrār-ı ḥayż ve ṭamṣ eylemede nefʿi ʿaẕīmdir ʿameli budur lūbiyā-i aḫmer ve kāşim on direm

[369b]

(1) faṭrasāliyūs sekiz direm cümleyi sekiz raṭl içinde rubʿu bāḳī ḳalınca ġaly ve ṣaff (2) ola baʿde bunuñ yigirmi dirhemine ʿuṣāre-i seẕāb-ı raṭb on dirhem dühn-i yāsemin (3) beş direm ḫalṭ ve mezc ėdip istiʿmāl oluna **devā-ı āḫer** raḥmi ḳızdırır ve burūdetin

(4) defʿ ėder ve ḥayżı idrār ėder ʿameli budur eftīmūn ve ferfiyūn ve enīsūn ve ġārīḳūn (5) ve fülfül ve faṭrasāliyūs eczāyı mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿasel ile ʿacn ėdeler (6) şerbeti iki dirhemdir **devā-ı āḫer** ḥayżı idrār ėder ʿameli budur selīḥa beş direm (7) şūnīz üç direm efsentīn altı direm ḳusṭ üç direm cündbīdester altı direm (8) rāvend iki direm enīsūn dört direm ebhel üç direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip (9) üç dirhemini cüllābla istiʿmāl ėdeler **devā-ı āḫer** ḳuvvet ve ḳudret ile ṭamṣı (10) idrār ėder ʿameli budur ḳışr-ı aṣl-ı küşūt on direm beẕr-i cevz sekiz direm beẕr-i (11) kerefes ve nānḫāh ve beẕr-i rāziyānec mekke üç direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip cümleniñ (12) üç dirhemi bir şerbetdir **devā-ı āḫer** idrār-ı ṭamṣ ėder ʿameli budur ḳardemānā ve nānḫāh (13) ve būraḳ ve zerāvend ve fūdenec mekke on direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip dühn-i (14) belesān ve dühn-i sünbül ile ḫalṭ ve mezc ėdip bir ṣūf pārcasından fitīl üzere (15) telvīṣ oluna ḫātūn raḥmine idḫāl eyleye **devā-ı āḫer** keẕalik ʿameli budur müşk-ṭarāmşīġ (16) ve birincāsef mekke beş direm seng ferāsiyūn dört direm ʿāḳırḳarhā üç direm füvve (17) sekiz direm caʿde ve lūbiyā-ı aḥmer mekke dört direm seng ve ʿūd-ı belesān ve ḳusṭ (18) ve asārūn ve nānḫāh mekke üç direm seng cümleyi beş raṭl māʾ içre yek raṭl (19) māʾ bāḳī ḳalınca ġaly ve ṣaff maḥallinde otuz direm miḳdārına bir miḳdār sükker żamm

[370a]

(1) ėdip istiʿmāl oluna **devā-ı diger** idrār-ı ṭamṣ ėder ammā ekl ve şürb ṭarīḳi ile (2) degil āb-zen ṭarīḳi üzeredir ʿameli budur selīḫa ve merzencūş ve adḫīr ve bābūnec (3) ve ḳusṭ ve iklīlü'l-melik ve şūnīz ve kürnüb ve seẕāb ve fūdenec ve kerefes ve ḥāşā ve (4) ḳayṣūm ve ḳardemānā cümlesi müsāvī üç gün ve üç gėce bell olunduḳdan ṣoñra (5) vāfir māʾ ile taṭbīḫ ve ṣaff ėdip māʾine teclīs oluna **devā-ı āḫer** mücerred ḥayżı idrār (6) ve raḥmiñ evcāʿını teskīn ėder ʿameli budur lūbiyā-yı aḫmer üç direm mürr ve enīsūn mekke (7) dört direm seng fūdenec on direm füvve dört direm cümleyi beş raṭl māʾ ile ṭabḫ (8) ėdip rubʿu bāḳī ḳalınca baʿde günde onar direm istiʿmāl oluna **bāb-ı ʿāşir müsemmināt** (9) **beyānındadır** bunuñ ḥaḳīḳati insān mehzūl iken semmiyyet ṭarīḳine vechle olur (10) anı beyān ėder o cümleden biri şol semmiyyet beyānındadır ki ruṭūbet ve burūdet (11) ġālib olmaġla mehzūl olmuş ola ve bu terkīb anı defʿ ėder ṣūreti budur (12) ḥabbu'l-ḫırvaʿu'l-muḳaşşer daḳḳ ėdip üzerine leben-i baḳar teskūb oluna ve daḳīḳ-i simit ile (13) taʿcīn ola baʿde'ṭ-ṭabḫ her gün on iki diremini sükker

ile istiʿmāl ėdeler **ʿamel-i āḫer** (14) daḳīḳü'l-ürz ve daḳīḳu'l-ḥummuṣ ve kaʿk-ı ebyaż medḳūḳ cümleyi cemʿ ėdip şīr ile (15) ḫalṭ ve mezc ola beher ṣabāḥ bir miḳdārın ekl ėdip ve her rūz ḥammāma dāḫil ola (16) **ʿamel-i diger** ʿacībü'n-nefʿdir ve ġarīb ḥikmetdir ve fī'l-cümle esrār-ı ilahiyeden biri daḫı (17) budur naḫveden on beş direm alıp leben-i ḥalīb içinde yek şeb ve rūz bell baʿde (18) ḫurūc ve tenşīf ol bu defʿa maġsūl-ı rüzz ve maġsūl-ı ḥınṭa ve şaʿīr-i muḳaşşer (19) mekke on üç direm seng āḫẕ ve levz-i muḳaşşer ve beẕr-i ḫaşḫāş mekke on beş direm seng

[370b]

(1) alıp on altı direm daḳīḳ-i simit ve yüz elli direm sükker bir yerde baʿde'd-daḳḳ ve 's-saḥḳ (2) teneḥḥül ve taʿcīn beher rūz sī direm bu devāyı elli direm şīr-i ḥalīb ile ekl ėdeler (3) **ʿamel-i āḫer** ḥaẕef-ı ebyaż ve daḳīḳ-i ḥummuṣ ve daḳīḳü'l-baḳla ve naḥve mekke bir cüz kemmūn ve fülfül (4) nıṣf cüz daḳḳ ve saḫḳ ėdip baʿde't-tenḥīl daḳīḳ-i simīt ile ʿacn ėdip ḫurde ḳurṣlar (5) ola kaʿk miṣāl tenşīf oluna vaḳt-i ḥācetde bunlardan murād ḳadarın laḥm-ı yāmākiyān (6) yāḫūd keklik imrāḳıyla istiʿmāl ėdeler ammā ḳable't-ṭaʿām bunu ekl gerekdir ta kim baʿde (7) ṭaʿām yiye **ʿamel-i āḫer** her miḳdār murād ise ḫummuṣu żān ya şīr-i baḳar ḳanġısı olursa (8) cāyiz bell ola yek şeb ve rūz ṭura baʿde iḫrāc ve bu meblūl ḥummuṣdan bir cüz āḫẕ (9) ve baḳla ki muḳaşşer ola ve muḳaşşere rüzz maġsūl olduġu ḥālde bir cüz ḫaşḫāş-ı ebyaż (10) bir buçuḳ cüz levz-i ḫulv-i muḳaşşer bir cüz simīt mücevvif üç cüz sükker-i ebyāż iki cüz simsim-i (11) muḳaşşer nıṣf cüz cümleyi muḥkem daḳḳ ėdip ve menḥūl ḍayyıḳdan tenḫīl bu kerre bu cümleden (12) murād olunduḳda bir fincān miḳdārı āḫẕ żān veya baḳar lebeni içinde taṭbīḫ şebb ve rūzda (13) iġtidā ėdeler **bābü'l-ḥādī ʿaşer fīmā-yı hezlü'l-beden beyānındadır** egerçi bundan (14) bir miḳdār kitābıñ aʿlāsında zīnet beyān eyledigimizde baḥṣi gecmiş idi (15) nihāyet aḳrābādīn ḫāli olmayıp bu nevʿ daḫı bulunsun deyü beyān iltizām (16) eyledik imdi ifrāṭ-ı semen heyʾet-i ḥüsne ve leṭāfet-i cesīme mānidir bu cihetden (17) bedeni mehzūl ėden ʿilāclara mübāderet olundu o cümleniñ biri ki ẕalikeye (18) nāfiʿdir budur seẕāb ve nānḫāh ve beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i kerefes ve kemmūn mekke (19) beş direm seng būraḳ -ı aḥmer ve merzencūş mekke bir buçuḳ miṣḳāl daḳḳ ve saḥḳ ola

[371a]

(1) māʾ-i verd ve ḫall ile günde birer miṣḳāl istiʿmāl ėdeler **devā-ı āḫer** keẕalik bedeni (2) mehzūl ėder ve keṣret-i ferbihden ḫalāṣ ėder ʿameli budur fülfül ve dār-ı fülfül ve nānḫāh (3) ve enīsūn mekke üç direm seng beẕr-i kerefes ve beẕr-i kemmūn ve beẕr-i rāziyānec mekke iki direm (4) seng dār-ı ṣīnī üç direm beẕr-i kerefes-i sebistānī ve ḳırfe mekke bir direm seng baʿde- (5) d'-daḳḳ ve's-saḥḳ bu cümleden her rūz birer miṣḳāl şarāb-ı ʿasel ile istiʿmāl ėdeler (6) **diger** ferbih-i müfriṭü'l-eminden şaḫṣı ḫalāṣ eylemek için ʿameli budur ehlīlec-i aṣfer (7) ve esved-i Hindī ve dār-ı fülfül ve nānḫāh mekke on direm seng seẕāb üç direm (8) merzencūş miṣlehü daḳḳ ve saḥḳ ėdip beher rūz birer miṣḳālin şehd şerbeti ile istiʿmāl (9) ėdeler **diger** bedeni tecfīf ėdip tamām hüzāl müyesser olur ʿameli budur ıṭrıfīl- (10) ü's-ṣaġīr üç direm ayāric-i fayḳarā bir direm daḳḳ ve saḥḳ ola ıṭrıfīl ile ḫalṭ eyledikden (11) ṣoñra her gün birer miṣḳālin istiʿmāl ėdeler **devā-ı āḫer** keẕalik bedeni lāġar (12) ėder farażī taḳayyüd ėden kimesne çuvaldız deliginden ceker mekke kendisi taḳṣīr eylemiş (13) ola ʿameli budur kemmūn-ı ḳaramānī on direm yek şebb ve rūz ḫallde ışladıp (14) ḳuruduḳdan ṣoñra ʿamel olunur beẕr-i kerefes üç direm beẕr-i seẕāb iki direm (15) nānḫah dört direm būraḳ-ı aḥmer ve merzencūş mekke üç direm seng daḳḳ ve (16) saḥḳ ėdip günde birer miṣḳālin şehd şerbeti ile bundan istiʿmāl ėdeler (17) **bāb-ı şānī ʿaşer edhān beyānındadır** o cümleden biri dühnü'l-ḳusṭdur bunuñ (18) ḫāṣṣası vecaʿ-ı kebed ve miʿde içindir eger burūdetden olmuş ise ve ṭılā olunsa (19) şaʿrı inbāt ėder ve ʿaṣabı ḳavī ḳılır ve istirḫāsını defʿ ėder ʿameli budur

[371b]

(1) ḳusṭu'l-mürr on vaḳıyye ve selīḫa altı direm varaḳu'l-mermāḫūr yüz direm cümleyi daḳḳ (2) ėtdikden ṣoñra yek şeb ve rūz nebīẕ ile bell ėdip nār-ı hādīdden ol şarābıñ (3) rubʿu ḳalınca ġaly ve ṣaff diger ṭall-ı dühn-i ḫal żamm tekrār nār-hādīdde ġaly mā gidip (4) dühn ḳalınca yaġın alıp ḥıfẓ ėdeler cemīʿ yābis eşyādan ki aṣlında dehānet (5) olmaya dühnü bu ḳāʿide üzere istiḫrāc ola her dühn beyān eyledikçe bu tertīb (6) riʿāyet oluna **dühn-i ās** ḫarāret-i reʾs içindir ve şaʿrı laṭīf ėdip bitirir (7) ve ḳırılmasını menʿ ėdip tesevvüd ėderʿameli budur dühnü'l-ḫall dört raṭl varaḳ- (8) u'l-āsu'r-raṭb yigirmi dört raṭl māʾ ile varaḳu'l-āsı bell oluna baʿde (9) bir ol ḳadar māʾ daḫı żamm ėdip ve ol ḳadar ġaly oluna ki aṣıl māʾda rubʿu ḳala bu (10) kerre varaḳı çıḳarıp yaġı

tedāḫül ėdip tekrār ġaly ola māʾ gitdikde yaġın āḫẕ (11) ve ḥıfẓ ėdeler **dühn-i bābūnec** egerçi ḥārrdır ammā muʿtedildir ve ol riyāḥla emʿāda (12) vardır taḥlīl ėderʿameli budur pāpādyadan vāfir murādları ḳadar āḫẕ ve māʾ ile (13) ġaly ve ṣaff ola baʿde murād olunan ḳadar dühn-i ḫal żamm ėdip ol daḫı minvāl-ı (14) mesbūḳ üzere tekrār ġaly oluna māʾ gitdikde dühnüñ ḥıfẓ ėdeler **dühn-i şebiş** (15) ʿavām buña ṭoraḳ otu yaġı dėrler ḥarāretde ve burūdetde muʿtedildir ve ʿayāya (16) nāfiʿdir ve riyāḥı taḥlīl ėder ve nevm getirir ve envāʿ-ı evcāʿ ki nıṣf esfelde (17) vardır ṭılā olunsa fāʾide ėder bu daḫı keẕalik şibit-i vāfir māʾ ile ġaly ve (18) ṣaff olduḳdan ṣoñra dühn-i ḫal żamm tekrār ṭabḫ māʾi zāʾil olduḳda yaġın āḫẕ (19) ḳırḳ gün şemsde ṭurduḳdan ṣoñra istiʿmāl olunur dühnü'l-ḥnnā iʿtidāle

[372a]

(1) ḥārrdır ve nevʿan ḳābıżdır şaʿrı ve liḥyeyi tesevvüd ėder veʿırḳu'n-neṣāya ve vecaʿ-ı özge (2) ve sāʾir evcāʿ-ı aʿṣāb için nāfiʿdir ʿameli budur ḥınnā zehri vāfir cemʿ ėdip keẕalik (3) bir miḳdār mādde ġaly ve ṣaff baʿde dühn-i ḫal vażʿ ve ʿādet üzereʿamel ėdeler (4) **dühnü'l-verd** bunuñ ṭarīḳi verdiñ varaḳların netf ve diblerine zeyt-i ṭayyib dilerse (5) dühn-i ḫal ve dilerse dühn-i levz içine vażʿ olunup ve çihil rūz āfitābda alıkoyalar (6) bu dühn-i verd mübārek dühndür ki ḥarāretde ve burūdetde muʿtedildir ve ibtidā-i ẓuhūrunda (7) evrāmıñ ṭılā olunsa nāfiʿdir ve ṣudāʿı dāfiʿdir ile ṣudāʿ ki burūdetden (8) evvelā dühnü'l-ḳarʿ bārid ve rabṭdır şol ḥarāret ki āfitābda ʿārıż ola anı defʿ (9) ėder sersām ve mālīḫūlyā içinʿaceb nāfiʿdir ḫuṣūṣan maʿa māʾ-i ḥārr reʾsine ṭılā (10) olunaʿameli budur cerāde-i ḳarʿ bir hāvanda daḳḳ oluna bir vechle ki tamām ḳarʿıñ (11) māʾin taʿṣīren āḫẕ bir miḳdār olduḳda murād olunduġu miḳdār dühn-i ḫal żamm ve (12) ġaly ola maḥallinde istiʿmāl ėdeler **dühn-i efsentīn** aʿżā-i bāridde ḳızdırır ve (13) miʿdeye ḳuvvet vėrirʿameli budur dühnü'l-ḫall yek raṭl ve efsentīn keẕalik dühn- (14) ü'l-ḫalli dört raṭl māʾ ile ġaly rubʿu ḳalınca ve ṣaff ve dühnü'l-ḫall ḫalṭ ola tekrār (15) ḫalṭ ve ġaly ola māʾ-i münḳaṭʿ olduḳda dühnü ḥıfẓ ėdeler **dühnü'l-maṣṭakī** żaʿf-ı (16) miʿde ve anıñ ḫuşūneti ve evrāmı için nāfiʿdir ve aʿṣābı telyīn ėder ve istirḫāsına (17) müfīddir ʿameli budur maṣṭakī seksen direm dühnü'l-ḫall üç raṭl muḳademā maṣṭakīyi (18) dühn içinde ẕevb tamām imtizāc bulunca taḳayyüd ėdip nār-hādīyede şeyʾ vāḥid (19) olunca ṣabr ėdeler maḥallinde istiʿmāl oluna dühnü's-selīḫa berd-i miʿde ve kebed

[372b]

(1) ve kebed için aʿlādır aʿżāyı ḳavī ėder selīḫa ve ḳusṭ ve ḥabb-ı belesān ve maṣṭakī (2) ve zaʿferān mekke on direm ḳaranfil ḳırfe mekke beş direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip (3) bir ṣarılı ẓarf içine vażʿ ve üzerine bir buçuḳ raṭl dühnü'l-ḫall żamm ve birḳaç zehr-i (4) sūsen ṣapından çıḳarıp anı daḫı üzerine vażʿ baʿde bir havāsı laṭīf maḥallde (5) elli gün ṭura ta kim rāyiḥası tamām teʾşīr ėde bī-naẓīr dühndür **dühnü'l-benefsec** bārid (6) ve raṭbdır cereb için ṭılā olunsa fāʾide ėder ve ṣudāʿ-ı ḥārr ve seher için aʿlādır (7) ve aṣḥāb-ı māliḫūlyā ve vesvās için nāfiʿdir anıñçün anlar nevme ḳādir olmazlar benefseciñ (8) ise dühnü münevvimdir ve ṣalābet-i mefāṣıl ve ʿaṣab için mübārekdir eger aẓfār üzere (9) ṭılā olunsa laṭīf ėder ve büṣūr ḳısmını bedenden zāʾil ėder eger ḥuḳneye vażʿ ve (10) ʿamel ėderlerse ḥabbu'l-ḳarʿ ve sāʾir ḥayyāt ve dūdları helāk ėder ʿameli budur benefseci (11) tenẓīf ve muḳaşşer-i simsim ve levz-i muḳaşşer ile ki ḫulv ola üzerini örtüp rāyiḥası (12) tamām eṣer ėdince ṣabr oluna baʿde evvel levz ile simsimi ḳāʿide üzere taʿṣīr dühnü (13) istiḫrāc ėdeler bir ḳāʿidesi daḫı benefsec-i varaḳ ėdip dühn-i levz-ı ḫulv ile şemsden (14) ḳırḳ gün vażʿ olunmaḳdır **dühnü'l-beyż** kevsec merdümden şaʿr inbāt ve ḳaṣīr ise (15) şaʿrı taṭvīl ėder istiḫrācıñ envāʿı keṣīrdir ammā bizim iḫtiyār eyledigimiziñ ʿameli (16) budur ki murād olunduġu üzere beyżi ḳavī ṭabḫ ve ṣufretini āḫẓ bir tābe içre (17) ġāyet cüzʾi zeyt-i ṭayyib żamm nārda milʿaḳa ile ẕevb ėderek çıḳarmaḳdır **dühn-** (18) **ü'ż-żab ve'ṣ-ṣaʿleb** evcāʿ-ı mefāṣıl ve niḳrīs ve teşennüc ve küzāz ve taʿḳīdü'l-ʿaṣab (19) için nāfiʿdir ʿameli budur gerek ṣaʿleb ve gerek sırtlān ḳanġısı ele girer ise

[373a]

(1) ẕebḥ ve demin aḳıtdıḳdan ṣoñra bir ḳazġan içine ṣaʿleb örtülecek miḳdārı zeyt-i (2) ṭayyib ve māʾ ve milḥ ve şibit ve kekik ve merzencūş ve saʿter mekke yigirmi direm seng (3) żamm ėdip ṣaʿleb maḥrā ẕevb olunca āheste āheste ġaly ėdeler baʿde ṣaff tekrār (4) yine ġaly oluna ḫattā māʾ gidip dühnü bāḳī ḳalınca ġaly oluna vaḳt-i ḥācetde istiʿmāl ėdeler (5) **dühnü's-suʿd** burūdet-i miʿde ve anıñ żaʿfı için nāfiʿdir ʿameli budur suʿd bir miḳdār (6) daḳḳ ve şeb ve rūz maʿa şarāb bell baʿde nār-ı hādīyede ṭabḫ oluna rubʿu ḳaldıḳda ṣaff (7) oluna miḳdār suʿd mevżūʿ ise iki ol ḳadar zeyt-i ṭayyib vażʿ ola māʾ maḥv olunca (8) defʿa-i ṣāniyede ġaly oluna baʿde dühnün āḫẓ ve ḥıfẓ ėdeler **dühnü'l-ḳaḍīb** bu dühn-i (9) ʿaceb muḳavvī dühndür şol şaḫış için ki ḥīn-i

cimāʿda ḳaḍīb el vėrmeyip müsterḫī (10) ola öyle maḥallde bu dühnden niçe eyyām ḳaḍībe ṭılā ėdip bir kettān bezi ile (11) deligi muʿtād oluna mücerrebdir ʿameli budur beẕr-i encüre ve cündbīdester ve ḥıltīt mekke (12) iki direm seng lübān-ı ẕeker üç direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip iki raṭl māʾ ile yek şeb (13) ve rūz ṭurduḳdan ṣoñra ġaly ve ṣaff rubʿu ḳaldıḳda otuz direm dühn-i yāsemen (14) ve dühnü'l-ḫall ile tekrār ġaly ve ṣaff dühnün āḫẕ muḳaddemā taʿyīn eyledigimiz edviyeniñ (15) birer veznin daḫı ol dühn içine mesḥūḳan dāḫil oluna bi-emrillah taʿāla ziyāde nefʿi (16) müşāhede olunur **dühnü'l-ḥasek** iḥtibās-ı bevlden müteşekkī olan kimesnelere nāfiʿdir (17) ʿameli budur ḥasek-i merżūż dört direm ve zencebīl miṣlehü bir miḳdār māʾ ile ve bir miḳdār (18) dühnü'l-ḫall ile ġaly ve ṣaff ola iḳtiżā eyledikde meṣāne üzere ṭılā oluna **dühn-i** (19) **sünbül-i Hindī** emrāż-ı bāride ve riyāḥ-ı ḥādiṣe için nāfiʿdir ki aʿżā-i bāṭınında

[373b]

(1) olur ve raḥmi burūdetden ḫalāṣ ėdip tesḫīn ėder ve āẕānda olan vecaʿları (2) teskīn ėder ve ḳuluncu teftīḫ ve maġṣ-ı rīḥī için fāʾide ėder eger ṣulb burūdeti (3) dėdikleri marażıñ ki iḥlīlden mezī aḳmasıdır elem vėrir ise bu dühnden (4) birḳaç ḳaṭre taḳaṭṭur oluna bi-ʿināye Allah cümle meẕkūrāta nāfiʿ ve şāfīdir ʿameli budur (5) sünbül-i Hindī ve adḫīr ve ḳaṣabu'z-zerīre ve zaʿferān ve suʿd varaḳu'l-ġār ve ʿīdān-ı (6) belesān ve sādec-i Hindī ve rāsen ve ebhel ve ās ve ḳardemānā ve merzencūş mekke yigirmi (7) dört direm seng daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra şarāb māʾ ile ne ḳadar ḳābil ise yek şeb (8) ve rūz bell olduḳdan ṣoñra dühnü'l-ḫall ile nār-ı hādiyede aṣl-ı ḫamr ve māʾdan rubʿu (9) miḳdārı bāḳī ḳaldıḳda ṣaff ola bu defʿa verd-i aḥmer ve selīḫa ve ʿuṣāretü'l-ās (10) mekke üçer vaḳıyye dār-ı ṣīnī ve ḥamāmā mekke iki vaḳıyye bunları daḫı ġaly ve ṣaff ol (11) evvelki dühn ile māʾya dāḫil oluna ve tamām māʾ maḥv olunca ġaly oluna bu cümleden ḥāṣıl (12) olanı ki dühn-i sünbüldür bir ṣarılı ya ṣırça ẓarf içre vażʿ oluna bu defʿa (13) tekrār sünbül ve meyʿa ve ḳaranfil mekke üçer vaḳıyye daḳḳ ve saḥḳ ėdip evvelki üslūb (14) üzere māʾ ile ġaly rubʿu ḳaldıḳda altı vaḳıyye dühn-i belesān żamm ola bunuñ daḫı (15) māʾ zāʾil olduḳda bu dühnü evvelki dühn-i sünbüle izāfe ėdip ḥıfẓ ėdeler (16) vaḳt-i ḥācetde bir bī-naẕīr terkībdir ki ālemde bulunmaz istiʿmāl ėdeler **dühn-i** (17) **kelkelānic** laḳve ve fālic ve vecaʿ-ı miʿde ve emʿā ve mefāṣıl ve niḳrīs ve istirḫā-i (18) aʿṣāb ve istisḳā ve cemīʿ evcāʿ-ı bārid içindir ʿameli budur helīlec-i kābilī

ve esved (19) ve belīlec ve emlec mekke on direm seng fülfül ve dār-ı fülfül ve zaʿferān mekke altı direm seng

[374a]

(1) cāvşīr ve uşaḳ ve sekbīnec mekke beş direm seng türbüd dört direm seẕāb-ı raṭb (2) ve ḥasek-i raṭb ve kibrīt-i nebṭī mekke birer cüz cümleyi cemʿ ėdip baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (3) nār-ı hādiyede ġaly ʿādet üzere māʾi rubʿu ḳaldıḳda bir miḳdār dühn-i ḥurūʿ ve bir (4) miḳdār dühnü'l-ḫall mużāf oluna ve maḥallinde istiʿmāl ėdeler **dühn-i nārdīn** vecaʿ-ı (5) miʿde ve kebed ve berdü'l-cevf ve ḳulunc için nāfiʿdir ḫuṣūṣan bu dühn birer aʿżā için (6) iṭtiḳān daḫı olunur ve vecaʿ-ı raḥme ḫātūn raḥminde taḥmīl ėtse ḫalāṣ ėder (7) ve vecaʿsız için ṭılā olunursa defʿ-i ṣudāʿ ve şaḳīḳa için ṭılā ėdip (8) ve aġrıdsalar defʿ ve istirḫāʾ-i meẖāne için iḥlīle taḳṭīr olunsa ve iṭtiḳāna vaż' (9) olunursa muvāfiḳ ve münāsibdir ʿameli budur ḳaṣabu'ẕ-ẕerīre ve suʿd ve varaḳ- (10) u'l-ġār ve ʿūd-ı belesān ve sādec-i Hindī ve rāsen ve ebhel ve varaḳu'l-ās ve adḫīr (11) ve ḳardemānā ve āẕānu'l-fār ve merzencūş mekke iki vaḳıyye edviye çiriş ile tedaḳḳ vāfir (12) şarāb ve māʾ-i ḥulv ile teblīl bir niçe gün ṭurduḳdan ṣoñra heft raṭl dühnü'l-ḫall (13) żamm olunup bir miḳdār ġalydan ṣoñra ki rubʿu bāḳī ḳala edviyeyi ṣaff ėdip (14) māʾ maḥv olunca tekrār ġaly ėdip dühn āḫẕ ėdeler bu defʿa verd-i aḥmer ve māʾ-i ās (15) ve ḥamāmā mekke otuz direm seng bunu daḫı evvelki gibi bu dühnü māʾ ile bu eczā ile (16) ġaly ve yine ṣaff dühnü tekrār āḫẕ oluna bir defʿa daḫı sünbül-i Hindī ve ḳaranfil ve cevz-i (17) bevvā ve meyʿa mekke üç vaḳıyye dühn-i belesān altı vaḳıyye bunu daḫı bu eczā ile ʿādet (18) üzere ḳuvvetlendirip ol ḫāric olan dühne iżāfe ėdeler **dühn-i seẕāb** (19) berdü'l-külā ve meṣāne ve ẓahr ve istirḫāʾ-i aʿṣāb ve vecaʿ-ı cenīn için nāfiʿdir

[374b]

(1) ʿameli budur dühnü'l-ḫall üç raṭl varaḳ-ı seẕāb-ı ṭarı dört raṭl māʾ ʿaẕb kifāyet (2) miḳdārı kemā-sebaḳ **dühnü'l-ḥayyāt** ḳūbā ve istirḫāʾ-i maḳʿad ve cüẕām için nāfiʿdir ʿameli budur (3) dühnü'l-ḫall dört raṭl māʾ beş raṭl ve baʿde efʿī-i esved ki andan nāḳış olmaya (4) bir ḳıdreye gerek evveli ve gerek deri dāḫil edip yaġ ve māʾ ve efʿī herīse olunca (5) ṣabr ėdip baʿde indirip buḫārından bārid olunca taḥammül ėdip baʿde dühnün (6) ḥıfẓ ėdeler ammā ḳıdreniñ aġzı ṭīn-i ḥikmet ile telebbüs olunmaḳ gerekdir

dühnü'l-ʿaḳārib (7) taḳviyet-i miʿde ve ışlāḥ-ı miʿde için nāfiʿdir ḫuṣūṣan iḫtibās-ı bevle mübtelā (8) olan kimesneler ʿānesine ṭılā ėdeler bi-emrillah taʿāla defʿ ėder mücerrebdir ʿameli (9) budur zerāvend-i müdaḫrec ve suʿd-ı kūfī ve ḳışr-ı aṣl-ı keber ve verd-i aḥmer mekke bir vaḳıyye (10) ve dühn-i levz-i mürr yek raṭl edviyeyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār māʾ ile rubʿu ḳalınca (11) ġaly bu kerre dühn dāḫil ėdip māʾ maḥv olunca ġaly dühnü aḫz bu dühnüñ içine ondan (12) ziyāde ve nāḳıṣ olmaya ʿāḳārib vażʿ ola dühnü ve ʿaḳāribi ki bir zücācededir (13) ol zücācı çihil rūz āfītābda muʿallaḳ oluna baʿde maḥalle göre dühn-i ʿaḳrebdir (14) istiʿmāl ėdesin **dühn-i sefercel** bunuñ ışlāḥı miʿde ve taḳviyet-i miʿdede nefʿi (15) maḫṣūṣdur belki eẓher mine'ş-şems ve ebyen-i mine'l-ensedir ʿameli budur sefercel-i raṭbı (16) muḥkem daḳḳ ėdip iki raṭl miḳdārı māʾin aḫz ėtdikden ṣoñra bu eczāʾ medḳūḳ (17) ve mesḥūḳu ol sefercel māʾine żamm ėdip bir ol ḳadar māʾ-i ʿaẓb daḫı żamm nār-ı hādiyede (18) rubʿu ḳalınca ġaly ve edviyeniñ ḳuvveti ḫāric olunca ġaly oluna bu defʿa yek raṭl dühn-i (19) verd yāḫūd dühn-i levz-i ḥulv żamm miyāhıñ cümlesi maḥv olunca taḳayyüd ėdip baʿde

[375a]

(1) dühnü ḥıfẓ ėdeler ol edviye bunlardır sünbül ve lisān-ı ʿuṣfūr ve kebābe ve ḳaranfil (2) ve besbāse ve varaḳ-ı maṣṭakī ve efsentīn-i Rūmī mekke üç direm seng selīḫa (3) altı direm ʿūd-ı Hindī bir miśḳāl tedbīri sebaḳ ėdip vech üzeredir **dühn-** (4) **ü'l-ācürr** ve hüve dühnü'l-mübārek kālü'ş-şīḫ fī ḥaḳḳati'n-nāfiʿ mine'l-fālic ve'l-emrāż- (5) ü'l-bāride ve cemīʿü'l-marażu'l-mūlim illā el-mevt ʿameli budur tāze ḳırmızı ṣu görmemiş (6) kiremidlerden bir miḳdārın ḫurde ḫurde ḳırıp bir miḳdārın zeyt-i ṭayyib için (7) kiremid maḥv ėdince vėrip baʿde ḳarʿ inbīḳ ile taḳṭīr ėdeler ammā bu faḳīr gördü ki (8) ġarīb sırru'llahdır ḥaḳḳ subḥāne ve taʿālānıñ ḥikmetidir dühn-i kelkelānic nām dühnü murād (9) olunduġu ḳadar kiremidlere içirip ol kiremidleri altı ay kāmil yaġmūr ve ḳarda (10) alıḳoyup baʿde ḫurde ḫurde ḳırıp bir miḳdār saḥḳ ėdip yüz direm miḳdārı (11) kiremid daḳīḳine elli direm miḳdārı hindi ʿuṣāresi vėrip ḳarʿ ve inbīḳ ile (12) taḳṭīr eylemekdir bu faḳīr bu ṭarz üzere istiḫrāc olan dühn ile meflūc ve niḳrīs ve mükessaḥ (13) ḳısmına ḳatī bī-nihāye ʿilāc eyledim Allah taʿāla aʿlem **dühn-i müzīlü'ş-şaʿr** bu ol dühndür (14) ki ehline bunuñ ṣāḥibi zernīḫ mülāḳī olursa nūre ṣābununu taḥṣīl ėder hele dühnüñ (15) ʿameli budur zernīḫ-ı aṣfer elli direm cīr-i bilā-

i ṣafī miṯlehü kifāyet miḳdārı ḫall-i ḥāẕıḳdır (16) üç gün gėcesiyle bell oluna baʿde ṣaff oluna ol ḫalliñ beş raṭl miḳdārına (17) nıṣf raṭl dühnü'l-ḥall vėrip ol ḳadar ġaly oluna ki ḫall maḥv olup dühn ḳala (18) eger dühn ile maʾ müsāvī ḳaldıḳda ḳarʿ ve inbiḳ ile taḳṭīr ėderlerse istedigi (19) gibi olur dühn-i emlec şaʿrı tesvīd ve taḳviyet vėrir ʿameli budur emlec-i münaḳḳī ve ās

375b]

(1) ve ḳışr-ı aṣlu'ṣ-ṣanavber müsāvī tedaḳḳ ve māʾ ile ġaly oluna ʿādet üzere dühnü'l-ḫall (2) vėrip dühnü āḫẕ ve ḥıfẓ ėdeler **dühn-i şaḳayıḳu'n-nuʿmān** bu daḫı dühn-i emlec (3) gibidir mūyu siyāh ėder ʿameli budur şaḳāyıḳı māʾ ile ve bir miḳdār dühnü'l-ḫall ile (4) ġaly māʾ zāʾil olduḳda dühnüñ āḫẕ ve ḥıfẓ ola dühn-i nerces Türkīde zerrīn-i (5) ḳadeḥ dühnüdür derece-i evvelide raṭbdır ʿaṣaba ve ṣudāʿ-ı sevdāvīye nāfiʿdir (6) ve evrām-ı ṣulbe-i bārideyi ḫall ėder ve fem-i raḥmden ġamāmı feṭḥ ėder bunuñ tedbīri zerrīn-i (7) ḳadeḥi yolup levz-i ḥulv ki muḳaşşer ola simsim-i muḳaşşer ile cemʿ ėdip birḳaç kerre (8) tebdīl ėdip rāyiḥası teʾsīr ėtdikde ʿādet üzere istiḥrāc-ı dühn-i levz gibi istiḥrāc (9) ėdeler dühn-i yāsemen istiḥrācı bu minvāl üzere olur bir ġayrı ṭarīḳi daḫı dühn-i (10) levz içine gerek nerces ve gerek yāsemen vażʿ oluna dühnü'l-verd gibi güneşde ṭurġūrmaḳ (11) iledir ve dühn-i zanbaḳ daḫı keẕalik böyledir **bāb-ı şāliş ʿaşer ekḫāller beyānındadır** (12) imdi her ne nevʿden olursa olsun mādāmki gözüñ dāḫiline gerek yābis (13) iken ve gerek bir mesinn üzere saḥḳ oluna yaş iken girsin aña kuḥl ḍėrler (14) eger şiyāf beynīnde ẕikr ėderseñ daḫı ve baʿżıları zerūr ile taʿbīr olunur (15) ol daḫı gözüñ dāḫiline gire ekḫāl ḳısmındandır ḥāṣılı tedbīri beyān eyledigimize (16) ġarażımız taḳrīrimizden maʿlūm olur böyle olsa bu nevʿden maʿrūf ve meşhūr (17) olanıñ biri **kuḥl-ı rūşenāyādur** maʿnāsı cālibü'n-nūr dėmekdir żaʿf-ı başara ve ġışāvesine (18) ve cereb ve sebel ve ẕafere ve beyāż-ı ʿatīḳa nāfiʿdir bi-emrillah taʿāla tedbīri budur (19) sādec-i maġsūl ve nuḫās-ı muḥraḳ ve maġsūl ve iḳlīmā-ı fiḍḍa ve milḥ-i Hindī ve būraḳ-ı Ermenī

[376a]

(1) mekke dört direm seng fülfül-i ebyaż ve esved ve zebedü'l-baḥr mekke üç direm seng (2) ṣabır-ı usḳuṭūrī ve sünbülü'ṭ-ṭayyib ve ḳaranfil mekke dört buçuḳ direm seng zencebīl ve (3) belīlec mekke iki direm seng zaʿferān ve nūşādur mekke bir direm seng

daḳḳ ve saḥḳ (4) ėdip ġubār olduḳda rāziyāneniñ raṭbınıñ ʿuṣāresi ile taʿcīn ve ẓıllde tenşīf (5) ola tekrār yine saḥḳ ėdip ḥarīrden taḫayyül olunduḳda istiʿmāl ve iktiḥāl oluna (6) **berūdu'l-ḥışrım** ḫalḳ buña ḳoruḳ tūtiyāsı dėrler sülāḳ ve demʿa ve baḳāyāyı cereb-i (7) ʿayn ve remed ve ġılaẕ-ı ecfān ve sebel-i raḳīḳ için nāfiʿdir ile sebel ki māddesi (8) ṣāf ola tedbīri budur tūtiyā-yı mirāzī zerdeçūb mekke direm seng (9) zencebīl ve ehlīlec-i aṣfer mekke beş direm seng dār-ı fülfül ve māmīrān mekke iki direm seng (10) milḥ-i Hindī yek direm daḳḳ ve saḥḳ ola māʾ-i ḥışrım ile bell birḳaç defʿa nāşif olduḳça (11) tekrār yine bell ėdip bu ḥāl üzere terbiye ėdeler **kuḥl-ı bāsilīḳūn** cereb-i ʿayn (12) ve beyāż ve ġılaẕ-ı ecfān-ı ʿuyūn için nāfiʿdir tedbīri budur iḳlīmā-ı fiḍḍa ve zebed- (13) ü'l-baḥr mekke on direm seng nuḥās-ı muḥraḳ ve isfīdāc-ı maġsūl ve milḥ-i enderānī ve nūşādur (14) vecaʿda ve fülfül-i esved ve dār-ı fülfül mekke iki buçuḳ direm seng ḳaranfil ve üşne mekke (15) bir direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ġubār olduḳda māʾ-i rāziyānec ile maʿcūn ola (16) tekrār tenşīf ola yine saḥḳ ėdip ḥarīrden geçirip iktiḥāl ėdeler **ẕerūr-ı** (17) **aṣfer-i kebīr min destūri'l-bīmāristānī** bu daḫı fiʿlde kuḥl ġūra gibidir (18) tedbīri budur anzerūt-ı leben ile müstevī ola her ne maḥallde ki anzerūt-ı mürebbā dėseñ (19) anı dilemekdir ve fi'l-cümle sekiz direm māmīṣā bir direm ṣabır ve efyūn ve nūşādur

[376b]

(1) ve zerr-i verd mekke nıṣf direm zaʿferān üç direm mürr-i ṣāfī bir direm daḳḳ ve saḥḳ olunup (2) māʾ-i rāziyānec ile taʿcīn olunup tekrār saḥḳ oluna ḥarīrden geçdikden ṣoñra(3) iktiḥāl oluna **kuḥl-ı aġber** cereb ve sebel ve ḳurūḥ-ı ʿayn için nāfiʿdir öyle ḳurūḥ ki (4) ʿatīḳa ve müzmine ola bu kuḥlüñ keyfiyyet-i istiʿmāli gözüñ çuḳurlarına ṭoldurmaḳdır (5) bu ḥāl üzere ʿaḳībü'l-ekḥāl istiʿmāl olunur nefʿi ḥadden efzūndur tedbīri (6) budur senc-i muḥraḳ ve maġsūl ve tūtiyā-yı Kermānī maġsūl mekke on (7) direm seng sükker beş direm daḳḳ ve saḥḳ olunup ḥarīrden geçirip istiʿmāl oluna (8) beyān sünc ve şünc Türkīsi ṣāncı boncuġu dėdikleridir sifāle içine ṣu ḳoyup istiʿmāl (9) eyledikleri daḫı bu nevʿdendir **kuḥlü'r-remādī** demʿayı tecfīf ėdip başarı ḳavī (10) ėder ve cereb ve sebele nāfiʿdir ve başarıñ nūrunu ziyāde ėder bi-iznillah taʿāla tedbīri (11) budur kuḥl-ı ışfahānī tūtiyā-yı Kermānī ve tūbālü'n-nuḥās ve sünc-i muḥraḳ mekke on direm (12) seng māmīrān üç direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i rāziyānec ile ʿacn tekrār (13) saḥḳ ėdip ḥarīrden eleyip istiʿmāl ve iktiḥāl oluna **kuḥl-**

ı cilā-ı müberrid ḥadeḳadan (14) olan mażarrātı defʿ ėder ve żaʿf-ı başara fāʾide ḳılır bi-emrillah taʿāla tedbīri budur (15) iṣmid ve iḳlīmā ve isfīdāc-ı maġsūl ve neşā mekke beş direm seng tūtiyā-yı Hindī üç (16) direm māmīrān bir buçuḳ direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿādet üzere ḥarīrden geçirip (17) iktiḥāl ėdeler **kuḥl-ı ġarīziyy** beyāż olursa gözden defʿ ėder ve cilā vėrir (18) ve ẓulmet-i başarı ve demʿayı izāle ėder ve ʿaynı ḳavī ėder ve ṣıḥḥatını ḥıfẓ ėder (19) bi-iznillah tedbīri budur iḳlīmā-ı ẕeheb ve tūbālü'n-nuḥās ve tūtiyā-yı Hindī

[377a]

(1) ve şādenec-i maġsūl ve sereṭān-ı muḥraḳ ve kuḥl-ı ışfahānī ve fülfül-i ebyaż ve esved ve (2) dār-ı fülfül mekke üç direm seng sünbül-i Hindī ve ḳaranfil ve ṣabır ve zaʿferān ve varaḳ-ı (3) ferencmüşk mekke bir miṣḳāl milḥ-i Hindī ve zebedü'l-baḥr ve nūşādur mekke nıṣf direm (4) seng misk bir dāniḳ cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḥarīrden geçirip istiʿmāl (5) ėdeler **kuḥlü'r-rummāneyn** fī beynü'l-ḫalḳ bu kuḥlu'n-naḳḳāşin ile meşhūrdur ġışāve (6) ve ẓulmet-i ʿayn için nāfiʿdir ḥiddet-i başar iʿṭā eylemede sāʾir ekḥālden ziyādedir (7) tedbīri budur ehlīlec-i kābilīden murādıñ ḳadar āḫẕ ėdip bir miḳdār tedaḳḳ (8) eyledikden ṣoñra revāḳ olmuş māʾ-i rummāneyn içinde bell ėdip üç gün (9) ṭurduḳdan ṣoñra iḫrāc ola ve ẓıllde ġubārdan ḥıfẓ ėderek tenşīf oluna (10) bāʿde daḳḳ ve saḥḳ ḳıldıkdan ṣoñra on direm bu mürebbā-ı helīlecden āḫẕ baʿde kuḥl-ı (11) ışfahānī ve tūtiyā-yı Hindī ve tūbālü'n-nuḥās ki her biri maġsūl ve muṣūl (12) olup ḳuruyup baʿde's-saḥḳ her birinden üçer direm āḫẕ oluna ve muḥraḳu'n-nevāt-ı (13) helīlecü'l-kābilī bir miṣḳāl ʿafṣ-ı Hindī ve ṣabır-ı usḳuṭūrī ve māmīrān-ı Çīnī mekke (14) iki direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip bu defʿa kuḥl-ı ġūra terbiye ėder gibi bu cümleyi (15) māʾ-i rummāneyn ile bell ėdip ve ġubārdan ḥıfẓ oluna tamām neşf olduḳdan ṣoñra (16) ḥarīrden geçirip istiʿmāl ėdeler **kuḥlu'l-mülekāyā** bunuñ maʿnāsı bu kuḥluñ (17) melāʾikeye mensūb olduġudur tafṣīli ḥażret ʿİsa ṣalavāt Allaha ʿalā seyyidanā (18) ve beyyinā Muḥammed ve ʿaleyhümā ecmaʿin anıñ zamānında olan Ṣuleḥā ḳavminden birine melāʾike (19) taʿlīm buyūrmuşlardır ʿacīb bī-naẓīr kuḥldür sürʿat-i eṣeri vardır remedi fī'l-ḥāl

[377b]

(1) zāʾil ėder ammā ol vaḳt istiʿmāl olunmaḳ gerekdir gözüñ māddesi naẕc bulmuş (2) ola ve verdīnec ki emrāż-ı çeşmdendir keẕalik aña daḫı nāfiʿdir tedbīri budur (3) anzerūt-ı mürebbā lebenü'l-ḥımār on direm çeşmīzec-i muḳaşşer ve neşā ve sükker-i nebāt mekke üç direm (4) seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḥarīrden geçirip istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı aṣferü'l-kebīr** (5) evcāʿ-ı ʿayn ve remed ve verdīnec için nāfiʿdir tedbīri budur anzerūt-ı mürebbā beş direm (6) māmīṣā iki direm ṣabır-ı usḳuṭūrī ve beẕrü'l-verd ve zaʿferān mekke nıṣf direm seng (7) efyūn dāniḳeyn daḳḳ ve saḥḳ ėdip ġubār olduḳdan ṣoñra ḥarīrden geçirip (8) istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı aṣferü'ṣ-ṣaġīr** remed-i evcāʿ-ı ʿayn ve verdīnec için nāfiʿdir (9) tedbīri budur anzerūt-ı mürebbā lebenü'l-ḥımār on direm ṣabır-ı usḳuṭūrī ve māmīṣā-ı (10) ruhbānī mekke iki direm seng cümleyi daḳḳ-ı nāʿim ile daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿādet-i (11) mesbūḳa üzere istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı Iṣfahānī** mensūbü'l-ḥanīn bin İsḥaḳ bu daḫı (12) sebaḳ ėden iki nevʿ kebīr ve ṣaġīr kuḥllar gibi bir mübārek kuḥldur ve ʿameli anlara (13) müşābihdir tedbīri budur anzerūt yedi direm māmīṣā dört direm mürr-i ṣafī (14) nıṣf direm ṣabır-ı usḳuṭūrī ve efyūn ve zaʿferān mekke bir direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip (15) ʿādet-i mesbūḳa üzere istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı Mıṣır** bu kuḥl eṭibbā-ı Mıṣır'a maḫṣūṣdur (16) irmād-ı ṣıbyān ve verdīnec istiʿmāl ėdeler bir ʿacīb nāfiʿ kuḥldur fī'l-ḥāl (17) eṣeri ve nefʿi ol sāʿat ẓāhir olur tedbīri budur anzerūt ve mürebbā-ı leben- (18) ü'l-ḥımār on direm çeşmīzec-i muḳaşşer üç direm nebāt nıṣf direm ʿādet üzere (19) ġubār ėdip istiʿmāl oluna **kuhlu'l-muṣannif** ekṣer eṭibbā-ı ehl-i ʿIrāḳ ve Mūṣul ve Şām

[378a]

(1) istiʿmāl ėderler bī-naẕīr kuḥldur bu ḳadar tafṣīl-i fevāʾid eyledigimiz mücerred ṣevābına (2) nāʾil olmaḳ içindir tedbīri budur kuḥl-ı mülekāyā ki ẕikri sebaḳ eylemişdir ol (3) kuḥlden bir cüz ve kuḥl-ı aṣfer-i kebīr ki bundan evvel sebaḳ eylemişdir bir cüz ve huḥl-ı aṣfer-i (4) ṣaġīr bir cüz bu üç nevʿ kuḥlu bir yerde ḫalṭ ve mezc ėdip tekrār māʾ-i rāziyānec (5) taʿcīn oluna ve ẓıllde neşf yine saḥḳ ėdip istiʿmāl ėdeler **kuḥlu'l-ās** ġılaẕ-ı ecfān (6) ve ruṭūbet-i ʿayn için nāfiʿdir tedbīri budur tūtiyā-yı mirāzī on direm iḳlīmā-ı (7) ẕeheb muṣūl ve muḥraḳ ve aḳākiyā ve māmīrān mekke iki direm seng şebb-i yemānī (8) üç direm ehlīlec-i aṣfer altı direm şādenec-i maġsūl beş direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip (9) māʾ-i ās ile ve māʾ-i summāḳ ile ki ikisi berāber ola

yedi güne dek şemsde terbiye (10) ėdip baʿde tenşīf ve tesḥīḳ ġubār olduḳdan ṣoñra istiʿmāl oluna **kuḥl-ı** (11) **ebyāż** anzerūt-ı mürebbā üç direm māmīṣā iki direm zaʿferān dāniḳeyn daḳḳ ve saḥḳ ėdip (12) ʿādet üzere istiʿmāl oluna **kuḥl-ı Hindī** cereb-i raṭb için nāfiʿdir nuḥās-ı muḥraḳ (13) ve tūbālü'l-ḥadīd mekke sekiz direm seng ṣabır-ı usḳuṭūrī dört direm milḥ-i enderānī (14) ve būraḳ-ı Ermenī ve fülfül ve zencebīl ve zāc-ı Mışırī mekke iki direm seng zebedü'l-baḥr (15) ve ḫardal-ı ebyaż mekke bu direm daḳḳ ve saḥḳ olup ḫallü'l-ḫamr ile taʿcīn ve bir birinc ḳāb (16) içinde ġubārdan ḥıfẓ ėderek tenşīf baʿde istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı mülekāyā ṣānī** (17) anzerūt ve neşā ve sükker-i nebāt mekke bir cüz daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿādet üzere istiʿmāl (18) ėdeler **kuḥl-ı bāsilīḳūn ekberü'l-melekī** baʿde'n-nażc-ı ʿaynıñ her marażına nāfiʿdir ibtidāda (19) olmayacaḳ ziyāde mübārekdir tedbīri budur zebedü'l-baḥr ve iḳlīmā-ı fiḍḍa-ı muḥraḳa ve muṣūla

[378b]

(1) mekke on direm seng nuḥās-ı muḥraḳ ve muṣūl beş direm milḥ-i enderānī ve cündbīdester (2) ve sünbül-i laṭīf ve iṣmid mekke iki direm seng ḳaranfil bir direm ṣabır-ı usḳuṭūrī beş direm (3) üşne bir direm mürr-i ṣāfī ve māmīrān-ı Çīnī ve nüşādur ve zerdeçūp mekke üç direm seng (4) ehlīlec dört direm milḥ-i ṭaʿām beş direm māmişā miṣlehü milḥ-i enderānī bir direm cümle edviyeyi (5) daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿādet üzere ġubār ėdip istiʿmāl ėdeler **kuḥl-ı baṭlamyūs** bu (6) kuḥl hükemā-i selefden menḳūldür aṣḥāb erṣāddan baʿżıları bu kuḥlu ʿamel eylemişlerdir (7) ve bunuñ sebebi ile kevākib-i sebʿayı ve seyyāreyi müvāżıʿnda göreler idi andan (8) maʿadā kirpik saḳaṭını menʿ ve evcāʿ-ı ʿaynı ve anıñ āfātını dāfiʿdir ve ḳurūḥ-ı (9) ḫabīṣeyi ʿayndan izāle ėder ve ruṭūbāt-ı sāʾileyi ve evsāḫ-ı ʿaynı defʿ ėder laḥm-ı (10) zāidi ʿayndan giderir ve ʿayna māʾ nüzūle ibtidā eyledigi zamānda nāfiʿdir tedbīri (11) budur tūtiyā-yı Hindī on miṣḳāl iḳlīmā-ı ẕeheb ve sādec-i Hindī ve kuḥl-ı ışfahānī (12) mekke üç miṣḳāl sereṭān-ı muḥraḳ bir miṣḳāl dār-ı fülfül üç miṣḳāl daḳḳ ve saḥḳ ėdip (13) māʾ-i verd ve māʾ-i rāziyānecle bir hafta miḳdārı terbiye ėdip ve tenşīf tekrār tesḥīn (14) oluna ve istiʿmāl ėdeler eger bu kuḥl yazın istiʿmāl olunursa bir dāniḳ kāfūr (15) daḫı ilḥāḳ oluna eger ḳışın istiʿmāl olunursa bir dāniḳ sek izāfe ėdeler (16) mücerrebdir **efrā-i māṭiḳūn-ı ekber** evcāʿ-ı ʿayn ki ruṭūbetden ḥādiṣ ola ve remed-i ʿatīḳa (17) ʿacāyib mübārekdir ve nāfiʿdir tedbīri budur ʿuṣāre-i māmīṣā iki direm ṣabır ve beẕr-

i verd-i (18) aḥmer ve zaʿferān mekke nıṣf direm seng anzerūt beş direm efyūn dāniḳeyn daḳḳ ve saḥḳ (19) ėdip ḳāʿide üzere ve istiʿmāl oluna **bāb-ı rābiʿ ʿaşer şiyāfāt beyānındadır**

[379a]

(1) bunuñ netīcesi eczāyı bir yere cemʿ ėdip baʿde taʿcīn olup fındıḳ ḳadar daḫı ḫurde (2) bażı mustaṭīl heyʾet ve tenşīf belki üzerinde lāzım olduḳda ẕevb olup ve maḥalline (3) göre ʿaynıñ ger dāḫiline ve kimi ḫāricine ṭılā olunur iḳtiżāsına göre ki istiʿmāl (4) lāzımdır işāret olunmuşdur o cümleden biri **şiyāf-ı ebyaż** vaṣfındandır ki bunuñ (5) ḫāṣṣası remed-i ḥārre ve ḥikke-i ʿayn ve vecaʿ-ı mūlim içindir ve fī'l-cümle her ne ḳadar (6) mevādd-ı ḥārre nāzil olup keder vėrirse dāḫil ve ḫāricden istiʿmāl cāyizdir (7) ṣıfatı budur isfīdācü'r-reṣāṣī sekiz direm ṣamġ-ı ʿArabī ve keṯīrā-ı ebyaż ve neşā (8) mekke dört direm seng anzerūt iki direm efyūn bir direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip beyāż-ı (9) beyż ile ʿacn oluna ve ḫurde şiyāflar ėdip neşf olduḳdan ṣoñra maḥalle göre sinn (10) üzere ẕevb ʿaynıñ ḳapaḳlarına ṭılā oluna ve lāzım olduḳda dāḫiline daḫı müẕevvib (11) olup mīl ile çekile **şiyāf-ı ābār** bu bir siyāh renk ṣāfdır ve meşhūrdur ḳurūḥ-ı (12) ʿayn için nāfiʿdir ve ʿaynıñ ḥarāretini defʿ ėder el-ʿayāẕ bi-allah taʿāla ḳarḥa ve dübeyle (13) olursa ḫāricden ṭılā olunur bir miḳdār zamāndan ṣoñra dāḫile daḫı cāyizdir (14) tedbīri budur reṣāṣ-ı muḥraḳ ve rāsuḫt ve ṣamġ-ı ʿArabī ve keṯīrā ve isfīdāc mekke yedi (15) direm seng mürr-i baṭraḫ ve efyūn mekke yedi direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i (16) maṭar ile ʿacn ve şiyāflar oluna kemā sebaḳ **şiyāfu'l-verd** bu ṣāfʿaynıñ içine dāḫil (17) olmaz ḫāricden naḳl eyledigimiz üzere sinn üzere ẕevb ve ṭılā olunur irmād-ı (18) ḥārre ve ḥumret için nāfiʿdir ve evrāmı taḥlīl ėder ve vecaʿı teskīn ėdip ʿaynıñ (19) sülāḳ ve cereb ve verdīnec ve ḥumre nām marażlarına fāʾide ėder tedbīri budur

[379b]

(1) ṣandal-ı meḳāṣırī ve ṣandal-ı aḥmer mekke beş direm seng zerr-i verd on iki direm ṣamġ-ı (2) ʿArabī ve keṯīrā ve ḫavlān-ı Hindī ve ṣabır ve māmīṯā mekke üç direm seng zaʿferān ve efyūn (3) mekke bir direm seng daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra māʾ-i verd ile ʿacn ʿādet üzere şiyāflar (4) oluna **şiyāf-ı sünbül** bu mübārek ṣāfdır ḫāricden ṭılā ve dāḫilden tekḫīl olunur (5) baḳāyā-yı irmād ve ġılaẕ-ı ecfān için aʿlādır ve cereb-i ḫafīfi ve

ḥikkeyi defʿ ėder (6) ise ʿaynıñ ruṭūbetini neşf ėder ve başara taḳviyet vėrir aḳākiyā ve ṣamġ-ı ʿArabī (7) ve rāsuḫt ve tūbālü'n-nuḥās mekke on direm seng sünbül-i Hindī üç direm zaʿferān (8) bir buçuḳ direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i maṭar ile ʿacn ve şiyāflar ėdip vech-i meşrūḥ (9) üzere istiʿmāl oluna **şāfu'l-ḳāḳiyās** başara cilā vėrir ve cereb ve sebele fāʾide (10) ėder ve ḥadeḳaya taḳviyet iʿṭā ėder ve ṭabaḳāt-ı ʿaynda muḫtebese olan mevādd-ı ġalīẓeyi (11) ve baḳāyā-yı irmād müṭāveleyi bi-iznillah taʿāla defʿ ėder ve istiʿmāli ḫāricden ve dāḫilden (12) cāyizdir tedbīri budur iḳlīmā-ı ẕeheb ki ḳāʿidesi üzere ḥarḳ olunup muṣūl (13) ve maġsūl oluna ve tūbālü'n-nuḥās keẕalik ṣamġ-ı ʿArabī ve rāsuḫt-ı muṣūl ve maġsūl ve (14) zaʿferān mekke on iki miṣḳāl efyūn ve mürr-i ṣāfī ve sādenec ve sünbül-i Hindī ve zerr-i verd (15) mekke dört miṣḳāl fülfül-i ebyaż yigirmi dört dāne daḳḳ ve saḥḳ olunup ḫamr-ı ʿatīḳ ve māʾ-i (16) rāziyānecle ʿacn oluna mücerrebdir ve laṭīfʿilācdır ammā şiyāfeleri ẓıllde tenşīf ėdeler (17) **şāf-ı ḥavlānī** sebel ve cereb ve ġılaẓ-ı ecfān-ı ʿayn ve ḥikke ve remed ve baḳāyā-yı remed (18) için nāfiʿdir ve ruṭūbātı tenşīf ėdip teʾekkül için nāfiʿ ve dāfiʿdir (19) tedbīri budur ḥavlān-ı Hindī ve tūtiyā-yı aṣfer mekke yedi direm seng māmīrān ve kuḥl-ı

[380a]

(1) aġber ve anzerūt mekke iki direm seng ṣamġ-ı ʿArabī ve zencār mekke bir miṣḳāl daḳḳ ve saḥḳ (2) ėdip māʾ-i ṣāfī ile ʿacn ėdip ḫurde şiyāfeler olup ḫāricden ve dāḫilden (3) istiʿmāli cāyizdir **şāf-ı aḥmer-i ḥārr** dāḫilden baʿde'ẕ-ẕevb ʿaynı mīl ile tekḥīl (4) olunur ve cereb-ı ʿatīḳ ve sebel-i ġalīẓ-i ecfān-ı müzmine ve ẓafere ve sülāḳ ve ḥikke ve istirḫāʾ-i (5) ecfān için maḫṣūṣ ve mensūbdur ʿameli budur sādenec on iki direm seng ṣamġ-ı (6) ʿArabī on direm zencār ve ḳalḳaṭār mekke beş direm seng efyūn ve ṣabır iki direm seng (7) saḥḳ olunup ḫamr-ı ʿatīḳ ile ʿacn ėdip ḫurde şiyāfeler olunduḳdan ṣoñra sinn (8) üzere ẕevb gözüñ dāḫiline tekḥīl olunur **şāf-ı aḥmer-i leyyin** bu daḫı ʿaynıñ dāḫiline (9) tekḥīl olunur ve fī'l-cümle evāḫir-i irmādi ve baḳāyā-yı taḥlīl ve ġılaẓ-ı ecfān (10) ve cereb-i ḫafīfe için münāsibdir tedbīri budur neşā ve isfīdāc ve rāsuḫt (11) ve şādenec ve sünbül-i Hindī mekke üç direm seng zaʿferān nıṣf direm lüʾlüʾ ġayr (12) meṣḳūb ve büssed mekke bir direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫamr-ı ʿatīḳ ve māʾ-i rāziyānecle (13) ʿacn ve ḫurde şiyāflar ėdip maḥall-i żarūretde istiʿmāl olunsa cāyizdir **şāf-** (14) **ü'l-vīrec** ʿaynıñ dāḫiline tekḥīl olunur sebel ve cereb-

i ʿatīḳ ve ẓulmet-i baṣar ve ẓafere ve beyāż (15) için nāfiʿdir tedbīri budur ṣamġ-ı ʿArabī ve iḳlīmā-ı fıḍḍa ve ẕeheb ve isfīdāc ve (16) rāsuḫt ve şādenec ve sünbül-i Hindī mekke altı direm seng efyūn ve cündbīdester (17) ve havlān-ı Hindī mekke iki direm seng baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i seẕāb-ı raṭb ile ʿacn (18) ve şiyāflar oluna kemā sebaḳ istiʿmāl oluna **şāf-ı aḫżar** bu şāfi sebel-i ʿatīḳ ve cereb-i (19) ġalīẓ ve ẓafere için sinn üzere ẕevb istiʿmāl oluna ʿameli budur isfīdāc ve ṣamġ-ı ʿArabī

[380b]

(1) ve uşaḳ ve nūşādur ve zencār mekke üç direm seng uşaḳı māʾ-i seẕāb-ı raṭb ile (2) ẕevb ve bāḳī edviyeyi ʿacn kemā sebaḳ istiʿmāl oluna **şāf-ı sebʿīnī** bu daḫı ḳurūḥ-ı (3) ʿatīḳa ve büṣūr-ı ʿayn ve baḳāyā-yı irmād için dāḫile tekḫīl olunur laṭīf (4) şāfdır ʿaynıñ nūrunu ziyāde ėder ve ṭabaḳa-i ḳarīnede olan ḳurūḥuñ ḫafrını (5) zāʾil ėdip ālāmdan bi-emrillah taʿāla şāḥibini ḫalāṣ ėder ʿameli budur verd-i ṭarı (6) yetmiş iki miṣḳāl iḳlīmā ve kuḥl-ı ışfahānī ve tūbālü'n-nuḥās ve rāsuḫt ve sādenec ve (7) isfīdāc mekke altı direm seng ṣamġ-ı ʿArabī yigirmi dört miṣḳāl baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (8) ḫurde şiyāfeler olunup kemā sebaḳ istiʿmāl oluna **şāfü'l-merāre** bu şāfıñ ḫāṣṣası (9) keşīrdir ibtidā-i nüzūlü'l-māʾ fī'l-ʿaynda istiʿmāl olunsa menʿ ėder ve ġışāve (10) ve ẓulmet-i baṣar için nāfiʿ ve dāfiʿdir ṣanʿatı budur mirʾāt-ı baḳar ve mirʾāt-ı kürkī ve mirʾāt-ı (11) çāḳ ve mirʾāt-i ʿuḳāb ve mirʾāt-ı ṣıġırcıḳ ve mirʾāt-ı semekü'l-kelb mekke yek direm seng (12) aḳrebin ve şaḥmu'l-ḥanẓal ve sekbīnec mekke ṣülüṣ direm seng daḳḳ ve saḥḳ olmaġa ḳābil (13) olanı daḳḳ ėdip sekbīneci māʾ-i rāziyānec-i raṭbla ẕevb sāʾir edviyeyi maʿan (14) taʿcīn ve ḫurde şiyāfeler ėdip ʿaynıñ dāḫiline tekḫīl oluna **şāf-ı mütehehhic** (15) bu bir ġarīb mübārek devādır ālāmı yedi günde defʿ ėder ve evrāmı taḥlīl ėder (16) ṣıfatı budur işmid ve aḳākiyā mekke ḳırḳ direm seng iḳlīmā-ı fıḍḍa altı direm (17) nuḥās-ı muḥraḳ dört direm isfīdāc sekiz direm sünbül-i Hindī ve ḫıfṣ mekke (18) dört direm seng cündbīdester ve ṣabır ve efyūn-ı mışırī ve ḳulḳuṭār mekke iki (19) direm seng ṣamġ-ı ʿArabī ḳırḳ direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdār gülü māʾ ile

[381a]

(1) ġaly ol māʾ ile bu edviyeyi ʿacn ėdip ḫurde şiyāfeler ėdip vaḳt-i ḥācetde (2) ʿaynıñ dāḫiline tekḫīl ėdeler ammā zülāl-ı beyż ile ʿacn lāzımdır **şāfu'l-summāḳ** (3) laṭīf şāfdır

ʿaynıñ ruṭūbātını neşf ėder ve remed-i cedīdi ve ʿatīḳi defʿ ḳılır (4) her ne zamānki ʿaynıñ dāḫil ve ḫāricine ṭılā ve tekḥīl olunsa żarar vėrir ṣıfatı budur (5) summāḳı māʾ ile ġaly ve ṣaff ėdip ol māʾdan āḫż oluna isfīdāc üç direm ve keşīrā (6) ve efyūn mekke rubʿ direm seng bir yerde ol summāḳ ile ʿacn ve şiyāfeler ėdip (7) kemā sebaḳ ʿamel oluna **şāf-ı esvedü'l-melekī** şol ḫarāret-i ḥurḳat ve şiddet-i vecaʿ-ı sebel (8) için nāfiʿdir ve ʿayndan seyelān ėden demʿa ve ruṭūbātı tenşīf etmede naẓīrı (9) yoḳdur ṣıfatı budur isfīdāc dört direm ṣamġ-ı ʿArabī ve keşīrā mekke bir direm māmīṣā (10) beş direm sünbül dört dāniḳ ṣabır nıṣf direm efyūn dāniḳeyn baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ (11) māʾ-i rāziyānec ile ʿacn ʿaynıñ dāḫiline istiʿmāl oluna **şāf-ı mürr-i yümāü'l-melekī** ġışāve (12) ve ẓulmet-i baṣar için nāfiʿdir ṣıfatı budur mürr ve zaʿferān mekke dāniḳeyn sünbül beş direm (13) duḫānü'z-züccāc on beş direm ṣamġ-ı ʿArabī dört direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i maṭar (14) ile taʿcīn ve şiyāfeler ėdip ʿayna mīl ile maḥallinde tekḥīl ėdeler **şāf-ı merāre-i** (15) **diger** her ne nevʿ-i ʿayna māʾ-i nüzūlu maḥallinde ʿamel olunursa bi-iznillah taʿāla defʿ ėder (16) mübārek devādır ṣıfatı budur merāre-i atmaca ve ʿuḳāb ve ṣaʿleb ve semek-i ḥınzīr bu (17) mirʾātları ẓıllde tenşīf oluna baʿde mütesāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i rāziyānecle (18) ʿacn ve şiyāfeler ėḍip kemā sebaḳ istiʿmāl ėdeler **şāf-ı aġber** bu bir mübārek şāfdır (19) ʿaynıñ evcāʿını ve baḳāyā-yı irmādi defʿ ėder ṣıfatı budur rāsuḫt iki direm sünbül

[381b]

(1) ve zaʿferān ve aḳāḳiyā mekke nıṣf direm seng ṣamġ-ı ʿArabī ve keşīrā mekke bir direm seng ʿanber-i (2) ḫām rubʿ direm daḳḳ ve saḥḳ olup māʾ-i rāziyānecle ʿacn kemā sebaḳ ʿamel oluna **şāf-** (3) **u'z-zaʿferān** ẓulmet ve ḥikke ve sülāḳ cereb-i ʿatīḳ için nāfiʿdir ṣıfatı budur zaʿferān iki (4) direm dār-ı fülfül bir buçuḳ dāniḳ nūşādur nıṣf direm baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ māʾ-i rāziyānecle (5) ʿacn ve şiyāfeler ėdip kemā sebaḳ istiʿmāl oluna **şāf-ı ṭarḥamāṭīḳān** bu şāfıñ vaṣfında (6) İbn-i Serāfiyūn mübālaġa eylemişdir ḥāṣılı cereb-i ʿatīḳ ve sebel-i ġalīẓ ve ġılaẓ-ı ecfān-ı müzmin (7) ve ḥikke ve istirḫāʾ-i ʿayn için nāfiʿdir ṣıfatı budur şādenec on iki direm ṣamġ ve zencār (8) mekke altı direm seng rāsuḫt dört direm ḳulḳuṭār miṣlehü efyūn diremeyn zaʿferān (9) yedi direm seng daḳḳ ve saḥḳ ola ḫamr-ı ʿatīḳ ile taʿcīn ve ḫurde şiyāflar oluna kemā sebaḳ (10) ʿameli budur **şāf-ı māmīṣā-ı diger** ʿayndan seyelān ėden demʿa ve ruṭūbet-i sāʾiri ḳaṭʿ (11) ėder ṣıfatı budur zaʿferān dāniḳeyn māmīṣā bir direm ṣabır bucuḳ

dāniḳ şibit-i muḥraḳ bir (12) dāniḳ günlük dāniḳeyn daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḫamr-ı ʿatīḳ ile ʿacn şiyāfeler ėdip (13) ʿaynıñ dāḫiline ve ḫāricine kemā sebaḳ istiʿmāl olunur **şāf-ı būyūmā** māddeyi ʿayndan (14) defʿ ėdip vecaʿın teskīn ėder ve maġsın defʿ ėder bi-emrillah taʿāla ʿaynı bir günde (15) ṣıḥḥate īṣāl ėder ve dāḫiline ʿaynıñ tekḥīl olunur ṣıfatı budur şāf-ı māmīṣā (16) ve anzerūt sekiz direm zaʿferān iki direm keṣīrā bir direm efyūn buçuḳ direm saḥḳ ėdip (17) māʾ-i maṭar ile ʿacn oluna kemā sebaḳ istiʿmāl ėdeler **şāf-ı diger** ṭarfe ve vecaʿ-ı ʿayn (18) ki issiden ʿārıż olmuş ola zāʾil ėder ṣıfatı budur iḳlīmā-ı ẕeheb ve (19) rāsuḫt mekke iki direm seng demü'l-aḫaveyn ve büssed ve lüʾlüʾ mekke bilā ṣeḳab dört

[382a]

(1) direm seng keṣīrā ve mürr ve zaʿferān ve neşā ve zerdeçūb ve aḳāḳiyā mekke nıṣf (2) direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ṣāfī ile ʿacn şiyāflar ėdip ʿamel ėdeler (3) **şāf-ı rīmād** sebele ve ẓafereye ve cerebe fāʾide ėder ṣıfatı budur zencār bir direm (4) helīlec-i aṣfer buçuḳ direm tūbāl-ı nuḥās ve rāsuḫt mekke dört dāniḳ mürr-i ṣāfī (5) buçuḳ direm zaʿferān bir dāniḳ neşā bir direm keṣīrā miṣlehü dār-ı fülfül iki dāniḳ (6) daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i aẕb ile ʿacn ḫurde şiyāfeler ėdip kemā sebaḳ ʿaynıñ (7) dāḫiline tekḥīl oluna **şāf-ı ḫalvetī** riyāḥı taḥlīl ėder ve nefḫi zāʾil ėder ṣıfatı (8) budur rāsuḫt üç direm aḳāḳiyā iki direm keṣīrā ve ṣamġ-ı ʿArabī ve zaʿferān ve sünbül (9) mekke bir direm seng saḥḳ ėdip māʾ-i maṭar ile ʿacn ve şiyāfeler ėdip ʿaynıñ (10) dāḫiline kemā sebaḳ tekḥīl oluna **şāf-ı esved** ʿaynıñ ḳapaḳlarında olan riyāḥı ve nefḫi (11) taḥlīl ėder dāḫile ve ḫārice istiʿmāl olunur ziyāde mübārek şāfdır ṣıfatı (12) budur rāsuḫt bir buçuḳ direm zaʿferān miṣlehü lüʾlüʾ ve büssed mekke bir direm efyūn (13) buçuḳ direm aḳāḳiyā beş direm şāf-ı māmīṣā buçuḳ direm saḥḳ ėdip ṣāfī māʾ ile ʿacn (14) ve şiyāfeler ėdip kemā sebaḳ ʿamel ėdeler **şāf-ı dinārgūn** raḳīḳ-ı sebeli giderir (15) dāḫile ve ḫārice istiʿmāl ėderlerse cāyizdir ṣıfatı budur zerdeçūp ve (16) ṣādenec ve ṣabır ve şāf-ı māmīṣā mekke beş direm seng ʿacnı ʿādet üzere ʿamel ėdeler (17) **şāf-ı āḫer** otuz yıllıḳ beyāżı ʿayndan izāle ėder Ebū Yaḥya Şimāsī rivāyet (18) ėder ki bu şāfi Ḫaṭāy vilāyetinde bir üstāddan dört yüz altuna taʿlīm ėtdim (19) ve her gün bir kimesneye ʿilāc eyledim illā ḫaḳḳ taʿālanıñ ḳudretiyle ifāḳat buldu

[382b]

(1) ṣıfatı budur nūşādur ve zebedü'l-baḫr ve zencār ve anzerūt ve ḳışr-ı beyż-i niʿme ve milḥ-i (2) ḳalye ve şādenec-i ʿadesī ve rāsuḫt ve sereṭān-ı baḥrī mekke beş direm seng zaʿferān (3) iki buçuḳ direm ḳaranfil bir direm efyūn beş direm kāfūr üç ḳīrāṭ milḥ-i enderānī beş direm (4) daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i ṣāfī ile maʿcūn ḫurde şiyāfeler ėdip maḥallinde sinn (5) üzere ẕevb ve saḥḳ ėdip ʿayna tedāḫül ėdeler **bāb-ı ḫāmis ʿaşer sürmeler beyānındadır** (6) maʿlūm ola ki kuḥl ve nemeş iken sürmeyi bāb ėtmeniñ sebebi budur ki kuḥl żarūretde (7) istiʿmāl olunur ammā sürme ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat-ı ʿayn için her gāh żarūret yoġuken ʿamel (8) olunur o cümleden biri şol sürme beyānındadır ki ʿaynıñ cemīʿ eczāsına ḳuvvet (9) vėrir ve ḥadeḳasını nażīf ve ṣāf ėder sebel ve ẓafereden bāḳī ḳalan māddeyi (10) ḳaṭʿ ėder ṣıfatı budur helīle-i kābilī ki muḳaşşer ola ve ṣabır-ı usḳuṭūrī ve māmīrān-i (11) Çīnī ve zerdeçūp mekke iki direm seng lüʾlüʾ-i ġayr-ı meṣḳūb ve zebedü'l-baḫr ve sükker-i (12) nebāt ve zaʿferān ve şādenec-i ʿadesī ve beẕr-i rāziyāne ve sereṭān-ı baḥrī-i muḥraḳ ve tūtiyā-yı (13) Hindī ve ṣāf-ı māmīṣā ve kāfūr ve isfīdāc ve iḳlīmā-ı ẕeheb ve verd-i aḥmer ve (14) ʿafṣ mekke bir direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup māʾ-i rāziyānec-i raṭb ile maʿcūn (15) baʿde'n-neṣf saḥḳ ėdip istiʿmāl ėdeler **nevʿ diger** bu ol zerūrdur ki (16) Türkīde sürme dėrler ʿaynı ve şaʿrı ısḳāṭdan ḥıfẓ ėder eger meṣḳūṭ ise (17) tekrār inbāt ėder ṣıfatı budur remād-ı nevāt-ı temr üç direm sünbül-i Rūmī iki direm (18) daḳḳ ve saḥḳ ėdip kirpikleri dibine süreler **nevʿ-i āḫer** bu daḫı cüfūn-ı ʿaynı (19) ḥıfẓ ėder ṣıfatı budur iṣmid-i muḥraḳ-ı muṣūl ve maġsūl ve ḳaliʿ-i muḥraḳ ve maġsūl

[383a]

(1) ve zaʿferān mekke bir buçuḳ dāniḳ sünbül-i Hindī üç direm saḥḳ ve ġubār ėdip ʿayna çekeler (2) **ṭarīk-ı diger** gerek ṭıfl ve gerek şebāb ve gerek şīḫ her kim istiʿmāl ėderse (3) ecfānını laṭīf ėder ve inbāt ėder ṣıfatı budur iṣmid-i muḥraḳ ve ḳaliʿ-i muḥraḳ mekke (4) nıṣf direm tūbāl-ı nuḥās ve zaʿferān ve gül-i sünbül-i Hindī ve mürr-i ṣāfī ve günlük (5) ve dār-ı fülfül mekke bir buçuḳ dāniḳ nevāt-ı temr-i maḥrūḳ cümle edviye ḳadar daḳḳ ve saḥḳ ėdip (6) ġubār olduḳda göze çekeler **ṭarīk-ı āḫer** bu sürme ecfānı tenbīt ve dumūʿı defʿ ve (7) ṣıḥḥatı ḥıfẓ ėder ṣıfatı budur iḳlīmā-ı ẕehebden murād olunduġu ḳadar āḫẓ ola ve bir (8) aġzı dar desti içre vażʿ ola aġzın ṭīn-i ḥikmet ile telbis ėdip bir sala ṣıġacaḳ (9) ḳadar meṣḳūb oluna ve nār üzere duḫānı ḫāric olunca

ḳoyalar baʿde indirip üzerine (10) şarāb-ıʿatīḳ-i meskūb oluna terbiye ėdeler bu vechle terbiye olunan iḳlīmādan (11) yek direm āḫz oluna rāsuḫtdan bucuḳ direm ile ḫalṭ ėdeler bu defʿa maġsūl sürme-i (12) kāşī kiʿArablar aña iṣmid ḍerler andan daḫı buçuḳ direm żamm ėdip cümleyi (13) hāvanda terbiye ve daḳḳ ėdip baʿde'l-münḫal istiʿmāl ėdeler **ṭarīḳ-i āḫer** bu ol (14) sürmedir ki ḥārr-ı mizāclarʿuyūna fāʾide eder ṣıfatı budur şādenec-iʿadesī ve tūtiyā-yı (15) Hindī ve mürr-i ḳaşīsā bunlar muṣūl ve maġṣūl olduḳdan ṣoñra her birinden mekke (16) bir direm seng büssed ve lüʾlüʾ mekke iki buçuḳ direm seng şāf-ı māmīṣā ve ṣabır (17) mekke bir buçuḳ dāniḳʿādet üzere ġubār ėdip istiʿmāl ėdeler **nevʿ-i āḫer** ʿaynıñ (18) dumūʿnu defʿ ėder veʿaḍalātına ḳuvvet vėrir ṣıfatı budur tūtiyā sekiz direm sürme (19) ṭaşı bir direm şādenec-iʿadesī bir buçuḳ direm iḳlīmā-ı ẕeheb dört dāniḳ cümleyi

[383b]

(1) daḳḳ ve saḥḳ ėdip ṣarı helīle ve summāḳ māʾ ile bir hāvanda terbiye (2) ėdip baʿde tenşīf ėdip ġubār olduḳdan ṣoñra istiʿmāl ėdeler (3) **nevʿ-i āḫer** bu ol sürmedir kiʿaynı esved ḳılır ve eger aḳ düşüp yeri (4) ḳalmış ise zāʾil ėder ṣıfatı budur sürme-i ışfahānī üç direm lüʾlüʾ ve ġayr-ı (5) meṣḳūb bir direm seng kāfūr birer dāniḳ dūde-i dühn-i zeyt iki direm zaʿferān (6) bir direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip ġubār olduḳdan ṣoñra ʿayna tekḫīl oluna (7) **bāb-ı sādis ʿaşer ʿayna dāḫil olan edviye-i müfredeniñ tedbīri ve taṣvīl** (8) **ve terkībine vechledir anıñ beyānındadır** cümleden aḥcār ḳısmı ki gerek ekḫāl ve gerek (9) eşyāf ve gerek zerūr ḳısmına dāḫil ola lā-büddür ki daḳḳ ve saḥḳ ėdip ve māʾ (10) içine vażʿ ėdip ġusl ėdeler birḳaç kerre çökdükde māʾin tebdīl oluna (11) baʿde bulandırıp bir āḫer ḳaba geçireler tekrār ṭurulduḳda dibine çöken eşyāyı (12) alalar eṭibbā buña muṣūl ve maġṣūl dėrler bu ol ḳısma lāzımdır ki ḥaceriyyeti ġālib (13) ola gerek maʿdenī ve gerek nebātī olsun miṣalen sürme taşı ve tūtiyānıñ envāʿını (14) sādenec-iʿadesī ve merḳasiṣayā ve rāsuḫt ve üsrüb-ı maḥrūḳ ve senc ve sereṭān ve bunlarıñ (15) emṣāli ammā baʿżı aḥcār daḫı olur ki iḳlīmā-ı ẕeheb ve iḳlīmā-ı fiḍḍa ve zācātdır (16) anları biriñi bardaḳ içindeki aġzı ṭar ola ṭīn-i ḥikmet ile telebbüs ėdip bir gėce (17) tenevvürde alıḳoyduḳdan ṣoñra ġusl ve teşvīl ėdeler ammā isfīdācıñ ġusl ve (18) taşvīlinde ihtimām lāzımdır ki ta kim semmiyyeti gide ve sünbül-i Hindī iḳtiżā eyledikde (19) evvel miḳrāżla ḳırḳıp andan ṣoñra daḳḳ oluna ve ḫīn-i daḳḳda bir miḳdār

[384a]

(1) māʾ vėrip merhem gibi olduḳda tenşīf baʿde vezn ėdip ʿamel ėdeler ve ġubārdan (2) bu meẕkūrātı ḥıfẓ ėde ve zencār lāzım geldikde iç yaġına ṣarıp ḳızmış remāda (3) girip bir gėce ṭurduḳdan ṣoñra ġusl ve taṣvīl oluna ve ṣumūġ ḳısmını uşaḳ (4) gibi ve sekbīnec gibi hāvanda māʾ-i rāziyānec ve yāḫūd māʾ-i seẕāb beher ḳanġısı olursa (5) ẕevb ve ṣaff baʿde istiʿmāl oluna ve ṣamġ ve keşīrāyı daḳḳ ėdeler baʿde bell ve ṣaff (6) olup ʿamel ėdeler ve efyūnu pāreleyip baḳır taḥta üzerinde bir miḳdār yaḳıp (7) baʿde istiʿmāl ėdeler ve ʿaynıñ edviyesine misk żamm ėtmek ḳuvvetini ṭabaḳātına (8) īṣāl içindir mümkün olduḳça dirīġ olunmaya ve mümkün olan mertebe ʿayn için ekḥāl (9) ve eşyāf ve zerūr lāzım olduḳta edviyeyi bir yerde daḳḳ ėtmeyeler ḥaṭāʾ-i fāḥişdir (10) her ne vechle olursa olsun ayrı ayrı daḳḳ oluna ve ol ki şiyāf olacaḳdır (11) hāvanda tamām ġubār olduḳdan ṣoñra az az māʾ taḳaṭṭur olup ʿacn oluna ve şemsden (12) iḫtirāz ėdeler zīrā şems edviyeniñ leṭāfetini zāʾil ėder ve şiyāf maḳūlesini (13) faṣl-ı rebīʿde ėdip zerūr ve ekḥāl ḳısmını rubʿunuñ o āḫirinde eyleyeler ve her (14) yerde ki bu nevʿ devāyı biz ẕikr ėdip filān dėsek eger terbiyeye muḥtāc (15) olan ḳısımdan ise zinhār ve zinhār terbiye eylemeden ekḥāl ve eşyāfa dāḫil ėtmeyeler (16) meşelā sādenec-i ʿadesī ve iḳlīmā-ı fıḍḍa ve tūtiyā-yı Hindī dėmiş olsaḳ murādımız (17) naḳl olunan üzere muṣūl ve maġṣūl olduḳda dėmege ġāfil olmayalar ve (18) anzerūt bu ḳadar dirhem dėsek anı elbetde leben-i ḫımār ile ġaly ve ṣaff ėdip (19) maġsūlen ve muṣūlen istiʿmāl eyledik dėmekdir ve el-ʿāḳil be-küfyetü'l-işāre[57]

[384b]

(1) **bāb-ı sābiʿ ʿaşer merhem beyānındadır** merhem müsḫili tāze cerāḥatleri (2) oñuldur ve vecaʿını zāʾil ėder çıbanlarıñ ḳuvvetini ḳaṭʿ ėder (3) niḳrīs ve evcāʿ-ı mefāṣıl ve evrām-ı zehv için sürülse (4) ve ateş yanmasına ve ʿavretler ki memelerinde olan vereme ve ricāliñ (5) ḫāyalarında olan yaralara bundan eyi merhem olmaz kemik ḳırılsa (6) ve füḍalāt-ı füsuḥ olsa keẕalik nāfiʿdir ḳaṭʿ ve şaḳḳ için aʿlādır (7) ve evrām-ı maḳʿada ṭılā olunsa dāfiʿdir bıçaḳ ve ḳılıc ve bacaḳ yara- (8) larına enfaʿdır **terkībi** erimiş şaḥm-ı ḫınzīr buçuḳ raṭl zeyt-i ʿatīḳ (9) üç raṭl mürdesenc-i mesḫūḳ üç raṭl

[57] Bir ….. āḫerinde vākiʿ olan faṣıl-ı eşyā …… beş ṣaḥife miḳdārı faṣl olunmuş idi bir āḫer …… bu maḥallde faṣl-ı ḳalīl ile iktifā olunup …… ele girdikde muḳābele oluna bu maḥallī ve ….. oluna ve …. Türkce eñlik dėrler ….. olur ḳırmızı …. Bu yerler kāfirler ….. bu yerler bir ḳırmızı

ḳulḳuṭār dört vaḳıyye edhānı (10) ẕevb ėdip edviye dāḫil ḳılıp bir hāvanda muḥkem daḳḳ ile üleşdürüp (11) merhem ėdeler **merhem-i isfīdāc** ḫalḳ buña sirke merhem dėrler ḥarḳ-ı nār (12) ve cemre ve ḥarāret ve büṣūr-ı mültehimeye için istiʿmāl olunur dühn-i (13) şemʿ elli dirhem şemʿ-i kāfūrī bir vaḳıyye dühn-i benefsec ve isfīdāc-ı maġsūl (14) ve mesḥūḳ ve mürdesenc-i mesḥūḳ mekke birer vaḳıyye kāfūr bir dirhem edhānı (15) ẕevb ėdip edviye ḳatıp bir hāvanda bir miḳdār sirke bir dirhem (16) kāfūr daḫı żamm ve daḳḳ ėdip merhem olunca imtizāc vėrip istiʿmāl (17) ėdeler **merhem-i Cālīnūs** ḥaḳīḳatde sirke merhem budur ve bir ismi lāzıḳ (18) ile maʿrufdur cerāḥat ve ḳurūḥ-ı ʿatīḳa ve bevāsīr için istiʿmāl (19) olunur **ṣıfatı** mürdesenc bir buçuḳ raṭl daḳḳ ve saḥḳ ėdip iki raṭl

[385a]

(1) zeyt-i ʿatīḳ ve üç raṭl sirke ile nārda ẕevb ėtdikden ṣoñra hāvanda (2) daḳḳ ile imtizāc vėreler **merhem-i zencār** eski çıbanlara ve eski oñulmaz yara- (3) lara aʿlādır ve nāsūr ėtini zāʾil ėder ve cerāḥati ḳurudur **ṣıfatı** şemʿ-i ʿasel (4) üç vaḳıyye çam ṣaḳızı keẕalik iç yaġı bir vaḳıyye zeyt-i ʿatīḳ bir raṭl zencār-ı (5) mesḥūḳ iki vaḳıyye uşaḳ bir vaḳıyye muḳaddemā-ı uşaḳ māʾ-i sezāb-ı raṭb ile nār-ı leyyinede (6) ḥall ėdip sāʾir edviyeyi iżāfet ve bir hāvanda imtizāc bulunca daḳḳ ėdip (7) istiʿmāl ėdeler **merhem-i zift** yenmiş ėtleri bitirir ve her ne ḳadar ḳurūḥ-ı ʿatīḳa (8) ve cerāḥat-ı raṭbe nāfiʿdir **ṣıfatı** şemʿ-i ebyaż-ı ḳāfūru yigirmi dirhem zift (9) ve rātīnec onar dirhem cümle üç aġrı zeyt ile ḥall ve merhem ėdip bir miḳdār (10) ṣaḥm-ı ḫınzīr żamm ėderlerse daḫı aʿlā olur taḥlīl ġālib olur **merhem-i nūre** eṭibbā-ı Yūnān (11) buña merhem-i bāsilīḳūn derler ḥarḳ-ı nār için nāfiʿdir ve cerāḥat-ı ʿatīḳayı (12) oñuldur ve ruṭūbātın ḳurudur **ṣıfatı** nūreyi yakıp yedi defʿa ġusl ve taṣvīl (13) ėtdikden ṣoñra bu nūreden otuz dirhem bāsilīḳūn yigirmi dirhem şemʿ-i (14) ebyaż yigirmi dört dirhem zeyt-i ḫāliṣ bir raṭl ḳāʾide-i maʿhūde üzere ki (15) ṭarīḳ beyān olunmuşdur merhem olunup istiʿmāl oluna **merhem-i dāḫiliyūn** (16) cerāḥat ceẕb ėder ve ḫanāzīr taḥlīl ėdip selʿa ve şīrpence ḳısmınıñ (17) ṣalābetini menʿ ėder ṣıfatı beẕr-i ḫaṭme ve ḥulbe birer raṭl luʿābınü'd-daḳḳdan ṣoñra (18) beẕr-i mürr nıṣf raṭl mürde seng bir raṭl mürdesenc saḥḳ ėdip nıṣf raṭl (19) zeyt-i ʿatīḳ ile ḫalṭ ėdip ve baʿde luʿāb-ı ḫaṭmī ve ḥulbeyi dāḫil ėdip ve nār-ı hāvīyede

[385b]

(1) ḳıvām bulunca ṭabḫ ėdip baʿde istiʿmāl ėdeler **merhem-i cāzīb** cerāḥatı (2) tanżīc ėdip demāmīl ve ḳurūḥı her ne ḳadar ġābir ise deşer ve oñuldur (3) şıfatı şemʿ-i ʿasel çam saḳızı otuz dirhem rātīnec otuz beş dirhem (4) zeyt-i ʿatīḳ bir raṭl daḳḳ ve saḫḳ lāzım olanı daḳḳ ėdip nār-ı leyyinede (5) imtizāc bulunca edviye dāḫil ėdip baʿde iki vaḳıyye būre-i Ermenī saḫḳ (6) ėdip cümle vėrip bir hāvanda daḳḳ ile imtizāc vėreler **merhem-i şādenec** (7) ḳurūḥ-ı emʿā ve ḳurūḥ-ı maḳʿad ve şiḳāḳ-ı maḳʿad için nāfiʿdir **şıfatı** eẕāsız rubʿ ile dühn-i (8) benefsec ve dühn-i verd birer vaḳıyye ve şemʿ-i ʿasel beş dirhem yaġları eridip (9) şemʿ dāḫil ėdip isfīdāc ve şādenec-i ʿadesī maġsūl ve ṭīn-i Ermenī (10) her birinden üçer dirhem ʿuṣāre-i liḥyetü't-teys iki dirhem efyūn mışırı (11) nıṣf dirhem bunları meshūḳa ışlādıp ẕevb olan edhān ile (12) cemʿ ėdip hāvanda ḍarb ile üleşdireler **merhem-i rüsül** buña eṭibbā (13) merhem-i ḥavāriyyūn derler cerāḥat-ı ʿatīḳaya ve ḳurūḥ-ı müzmineyi müteṭāvil (14) ola oñuldur ve baḳāyā-ı ḫanāzīr taḥlīl ve her ne nevʿ ḥayvān ışırsa uñuldur **şıfatı** (15) şemʿ-i ebyaż rātīnec zerāvend-i ṭavīl künd meger dörder dirhem uşaḳ dört (16) dirhem ḳınna ve şaḳ sekbīnec üçer dirhem şamġ maḳūlesi sirke ile nār-ı hāvanda (17) ḫall ėdip ve bāḳī edviyeyi saḫḳ bir raṭl mürdesenc bir raṭl zeyt ile bişirip (18) cümleyi bir hāvanda ḥall ve ʿaḳıd olunca saḫḳ ve daḳḳ ėdeler **merhem-i mışrī** (19) ḳurūḥ-ı ʿatīḳayı ne ḳadar müzmin ise oñuldur **şıfatı** ʿasel dört vaḳıyye ḫall

[386a]

(1) iki vaḳıyye zencār dört dirhem mürdesenc bir ḳıyye ġayrılar gibi merhem oluna (2) **merhem-i kettān** cerāḥat ḳısmını oñuldup et bitirmede lā-naẕīrdır (3) kettān bezini hāvanda kuḥl miṣāl olunca daḳḳ ėdip baʿde zeyt-i ʿatīḳ (4) ve dühn-i ās ve ḳınna ve şaḳ-ı zeyt ile dühn-i ās ile bir maġrife ile ḥall (5) olunca ateşe ḳoyup baʿde meshūḳ kettān bezini ḳarışdırıp ḥıfẓ (6) ėdeler **merhem-i ʿacīb** eṭibbā oñulmasında ʿāciz olduġu yara- (7) ları oñuldur **şıfatı** ʿılk-ı buṭm on dirhem remād-ı şanavber yedi (8) dirhem tūbāl-ı ḥadīd ve tūbāl-ı nuḥās-ı maġsūl ve muṣūl beş dirhem baṭāruḥ (9) iki dirhem keẕalik zerāvend-i ṭavīl kendir yedişer dirhem (11) uşaḳ beş dirhem uşaḳ ile cāvşīri ḥall ėdip (10) sāʾir edviyeyi meshūḳā ḳarışdırıp daḳḳ ile merhem ėdeler (12) **merhem-i āḫer** beraṣ ve behaḳ içindir nuḥās-ı muḥraḳ zernīḫ-i aṣfer şeyṭarec (13) nūre zerāvend-i müdaḥrec cümle daḳḳ ėdip bevl-i ṣıbyān içinde (14) yigirmi gün ışladıp baʿde çıḳarıp

ḳurudup bal mūmu (15) ve zeyt ile cümle ʿādet-i maʿhūde üzere merhem ėdeler **merhem-i ḳayrūṭī** (16) ḥarāret-i kebed ve ḳalb ve miʿde ve emrāż-ı ḥārre için aʿlādır ḍımād (17) olunsa nāfiʿdir **ṣıfatı** şemʿ-i ʿasel üç vaḳıyye dühn-i verd ve dühn-i (18) benefsec ikişer vaḳıyye yaġları bal mūmu ile ẕevb ėdip baʿde ḳaya (19) ḳoruġu ṣuyu ve semiz otu ṣuyu ve tāze kişniş ve sirke dördü berāber

[386b]

(1) bir yerde hāvan içinde imtizāc ėtdireler **merhem-i muḳl ve'ş-şinām** (2) bevāsīr ve şiḳāḳ-ı maḳʿad için nāfiʿdir şemʿ-i ʿasel dühn-i şīrec (3) şaḥm-ı ḥanẓal şīḫ-ı muḥraḳ muṭavvel ṣıġır iligi deveniñ örgücü yaġı (4) faḳru'l-yehūd ḳāʿide üzere merhem ittiḫāẕ olunup ʿamel ėdeler (5) **merhem-i sināmekī** cereb ḥikke içindir sināmekī helīlec-i (6) aṣfer mürdesenc birer dirhem māʾ-i ṣābūn on yedi dirhem (7) ʿasel-i muṣaffā sekiz dirhem ferfıyūn altı dirhem ʿādet üzere (8) ʿamel oluna **merhem-i tūtiyā** ḳurūḥ ve vecaʿ-ı ṣafrā ne ḳadar çoḳ (9) olursa tecfīf ėder tūtiyā-ı maġsūl isfīdāc (10) mürdesenk mekke onar dirhem ḫall-i ḫamr dühn-i verd ḳırḳar dirhem (11) ḳāʿide-i meẕkūre üzere ʿamel oluna **merhem-i şuḥūm** aʿżā (12) müleyyen ėder şaḥm-ı dücāc şaḥm-ı niʿāme şaḥm-ı külā-ı maʿz (13) ġanem ve muḫḫ-ı sāḳ-ı baḳar ve şemʿ-i ʿasel ve şaḥm-ı ḳaz ve şīrec berāber (14) bir yerde ẕevb ve maḥallinde ʿamel oluna **merhem-i ḥavlānī** (15) bir mübārek merhemdir evrām-ı ḥārreye bi-iznillah taʿāla (16) nāfiʿdir

[387a]

(1) terkībi budur dühn-i verd ve dühn-i benefsec mekke üç direm seng şemʿ-i ebyaż bir buçuḳ (2) direm havlān-ı Hindī nıṣf direm ʿādet üzere ʿamel ėdip maḥallinde istiʿmāl (3) oluna **merhem-i reṣās** selʿa ve ḫanāzīri bi-emrillah taʿāla taḥlīl ėder terkībi budur (4) reṣās-ı muḥraḳ ve ʿılku'l-buṭm ve zeyt-i ʿatīḳ her biri müsāvī ola zeyti ʿılk ile ḥall (5) ėdip reṣāṣı meshūḳā dāḫil ėdip baʿde bir hāvan içinde muḥkem daḳḳ ėdeler (6) **bāb-ı ṯāmin ʿaşer luʿūḳāt beyānındadır** bunuñ aṣlı budur ki bir niçe eczāyı bir yerde (7) daḳḳ ėdip ve bell ola baʿde ġaly ve ṣaff andan ṣoñra sekiz ve yāḫūd ʿasel ile ḳoyu (8) ʿaḳıda ve yāḫūd ṣulu ʿasel ḳıvāmında şürb renginde ėdeler ve marīże żarūretde (9) bir niçe direm taʿyīn olunduġu üzere yedireler o cümleden biri budur **luʿūḳ-ı kürnüb** (10) bunuñ ḫāṣṣası çoḳdur baḫt-ı ṣavt ve suʿāl-i müzmin için nāfiʿdir ve mücerrebdir (11) ʿameli budur lahana ve yāḫūd ʿArabistān'da olan ḳanbīṭ nām şeyʾ vāfir māʾ ile

ġaly ėdip (12) ḥāṣıl olan māʾin üç raṭlına ʿasel ve bir raṭlına peynir sükkeri żamm ėdip nār-ı (13) leyyinede bir miḳdār ḳıvāma ḳarīb olunca ġaly olup ḥīn-i ḳıvāmda ḥabb-ı ṣanavber ve lübb-i (14) ḥabbu'l-ḳuṭn ve muḳaşşer-i baḳla ve levz-i ḥulv ve ṣamġ-ı ʿArabī ve keṣīrā mekke on direm seng (15) fıstıḳ-ı şāmī-ı muḳaşşer otuz altı direm mecmūʿunu daḳḳ ve saḥḳ ėdip muḳaddemā ḳıvāma gelen (16) ʿasel o kürnüb māʾine vėrip ḳıvāma geldikde ḥıfẓ oluna ve vaḳt-i ḥācetde istiʿmāl (17) oluna **luʿūḳu'l-büdür-ı bevl** iḥtibās-ı bevl ve iḥtibās-ı ṭamṣ için nāfiʿdir ʿameli budur (18) lübb-i bıṭṭīḫ ve lübb-i ḳıṣṣā ve lübb-ı ḫıyār mekke yigirmi direm seng lübb-i levz-i ḥulv ve neşā ve ṣamġ-ı (19) ʿArabī mekke üç direm seng peynir sükkeri altı direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip māʾ-i

[387b]

(1) verd ile ʿasel ḳıvāmına varınca nār-hādīdde ḳıvāma getirip iki ḳīrāṭ maḥlūl-ı (2) kāfūr daḫı żamm ėdip istiʿmāl ėdeler **luʿūḳ-ı suʿāl** bu luʿūḳ suʿāl ve ḫuşūnet-i (3) ḥalḳ ve ṣadr için nāfiʿdir ʿameli budur ṣamġ-ı ʿArabī ve neşā ve keṣīrā ve rubb-ı sūs ve (4) peynir sükkeri mekke on direm seng lübb-i sefercel ve lübb-i ḥabbu'l-ḳarʿ ve lübb-i levz-i ḥulv (5) mekke beş direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip edviyeniñ rubʿu ḳadar ʿasel ile (6) nār-ı leyyinede ḳıvāma getireler **luʿūḳ-ı müşemmes** suʿāl ve emrāż-ı ḥalḳ ve dilçik ve ḥunnāḳ (7) için nāfiʿdir ʿameli budur üç vaḳıyye zerdālūyu ṭabḫ ve münḫalden ṣaff herīse gibi olduḳda (8) üç vaḳıyye māʾ-i rummān-ı ḥulv iżāfe ėdip baʿde sükker-i nebāt ve sükker-i fānīd ve ʿasel (9) mekke nıṣf direm ḫalṭ ėdip nār-ı leyyinede ḳıvāma ḳarīb olduḳda ṣamġ-ı levz ve ṣamġ-ı (10) ʿArabī ve keṣīrā ve daḳīḳ-i ḥummuṣ mekke üç direm seng rubb-ı sūs iki direm rubb-ı ḳarʿ-ı ḥulv (11) ve lübb-i beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i ḫaşḫāş mekke bir miśḳāl ilḥāḳ ėdip vaḳt-i ḥācetde istiʿmāl (12) oluna **luʿūḳ-ı ḫaşḫāş** sebele mübtelā olana ve evcāʿ-ı ṣadr ve riyye ve suʿāl-i müzmine (13) nāfiʿdir ḫuṣūṣan bu meẕkūrāt nezālāt-ı ḥārre sebebiyle dimāġdan ṣadra menṣub (14) olmuş ola ʿameli budur beẕr-i ḳaṭūnā ve lübb-i beẕr-i ḫıyār ve beẕr-i ḫaṭme mekke üç direm seng (15) sebistān yigirmi dāne ʿırḳ-ı sūs on direm beẕr-i ḫaşḫāş ve ḳışın cümleyi mümkün olan (16) mertebe daḳḳ ve saḥḳ ėdip beş raṭl māʾ ile yek şeb ve rūz ṭurduḳdan ṣoñra (17) nıṣfı gidip ve nıṣfı bāḳī ḳalınca ġaly ve ṣaff olunup miḳdār-ı kifāye sükker-i (18) fānīd ile nār-hādīde ḳıvāma getireler ḥīn-i nüzūlde beş direm

ṣamġ-ı ʿArabī ve (19) keṣīrā-ı medḳūḳ vėrip tamām imtizāc bulduḳdan ṣoñra istiʿmāl ėdeler **luʿūḳ-**

188a]

(1) **u'z-zūfā** suʿāl-i ḳadīme ḍīḳu'n-nefese ve imtilāʾ-i ḳaṣabe-i riye nāfiʿdir ʿameli budur (2) zūfā-ı yābis ve ferāsiyūn ve beẕr-i rāziyānec mekke üç direm seng persiyāvşān (3) ve ʿırk-ı sūs mekke on direm seng ṣamġu'l-buṭm ve ḥulbe mekke iki direm seng zebīb-i (4) bilā-ı ʿacem on beş direm tīn on dāne cümleyi miḳdār-ı kifāye mādde baʿde'd-daḳḳ ve's-saḥḳ ṭabḫ (5) ėdip edviyeniñ ḳuvveti çıḳdıḳda ṣaff ol bir buçuḳ raṭl ʿasel ḫalṭ ėdip ḳıvāma (6) gelince ṣabr oluna baʿde istiʿmāl ėdeler **luʿūḳu'r-rummān** bu suʿāl-ı müzmin içinʿalile (7) bī-naẕīrdır ṣadra cilā vėrir ve ḳaṣabe-i riyede olan aḫlāṭı ve fuḍulātı nażīf (8) ve münekḳī ėder veʿameli budur māʾ-i rummān-ı ḥulv yek raṭl ve debs miṣlehü ve sükker-i fānīd miṣlehü (9) cümleyi bir yerde tamām ḳıvāma gelince ġaly ola ve ol ḥīnde ṣamġ-ı ʿArabī ve rubb-ı sūs ve keṣīrā (10) mekke beş direm seng muḥkem daḳḳ ve saḥḳ ola ve münḫal aṣla ilḥāḳ ėdip maḥallinde (11) istiʿmāl ėdeler **luʿūḳ-ı ḥulbe** suʿāl ve baḫtu'l-ṣavt ve ḥunnāḳ için bī-naẕīrdır ʿameli budur (12) beẕr-i kettān levz beş direm ḥulbe ve levz-i muḳaşşer mekke dört direm seng keṣīrā ve ʿırḳ-ı sūs-ı (13) maḥkūk ve lübb-i ṣanavber ve persiyāvşān ve ḥınṭa ve ṣamġ-ı ʿArabī mekke iki direm seng (14) sükker-i fānīd kifāye miḳdārı cümleyi muḥkem daḳḳ ve saḥḳ ėdip ve sükker-i fānīd ile bir yere (15) cemʿ ėtdikden ṣoñra aġız miski sükker daḳḳ ėder gibi tekrār hāvanda tedaḳḳ ve bir fincān (16) miḳdārı māʾ-i verd ileʿasel vėrip ẕevb ola ḥāṣılıʿasel ḳıvāmına varınca ẕevb (17) olsa daḫı laṭīf olur **luʿūḳu'ṭ-ṭabāşīr** suʿāl ve ḳaẕf-ı dem fuḍūl-ı ġalīẓe-i lezce (18) ve vecaʿ-ı ṣadr ve riyye için nāfiʿdir ʿameli budur ḳāḳūle dört direm ṣamġ-ı ʿArabī sekiz (19) direm neşā ve ḫaşḫāş-ı ebyaż ve terencübīn mekke on direm seng ṭabāşīr dört direm

[388b]

(1) sükker ḳırḳ direm lübb-ı beẕr-i ḳıssā ve levz-i ḥulv-ı muḳaşşer mekke beş direm seng beẕr-i rāziyānec (2) ve beẕr-i ḫaşḫāş-ı esved mekke iki direm seng cümle edviyeyi muḥkem daḳḳ ve saḥḳ ėdip (3) ʿasel ile ki keffi āḫẕ olunmuş ola ḫalṭ ve mezc ėdip bir vaḳıyye dühn-i levz daḫı (4) iżāfe ola iḳtiżā eyledikdeʿamel ėdeler **luʿūḳ-ı beẕr-i kettān** bunuñ ḫāṣṣası mücerred (5) suʿāl-i yābis içindirʿameli budur beẕr-i kettāndan miḳdār-

ı kifāye āḫẕ oluna nār-hādiyede (6) muḥammaṣ oluna baʿde daḳḳ ve saḥḳ ėdip ʿasel şerbeti içinde ḥall ėdip ve ṣaff ola baʿde (7) ol şerbeti ḳıvāma gelince ġaly olunup maḥallinde istiʿmāl ėdeler **luʿūku'ṣ-ṣıbyānu'l-melekī** (8) ṣıbyānda suʿāl ve ḫuşūnet raṭbdır ve ḥarāret olsa bu luʿūḳdan bir milʿaḳa miḳdārın (9) vālidesi lebeni ile ẕevb ve luʿūḳ oluna nāfiʿdir ʿameli budur rubb-ı sūs ve keşīrā ve fānīd (10) ve ṣamġ-ı ʿArabī mekke dört direm seng luʿāb-ı sefercel müceffif iki direm daḳḳ ve saḥḳ olup (11) ʿasel ile ḫalṭ ve mezc oluna ve bir miḳdār dühn-i levz daḫı żamm olunursa ḳatī aʿlādır (12) **luʿūḳ-ı rubbu's-sūs** her ne nevʿ suʿāl olursa nāfiʿdir lakin burūdetden (13) olana nefʿi ziyādedir ʿameli budur rubb-ı sūs ve keşīrā ve levz-i muḳaşşer ve beẕr-i rāziyānec (14) lübb-i beẕr-i ḳışşā her biri müsāvī daḳḳ ve saḥḳ ola ve baʿde münḫal keffi alınmış ʿasel ile ki kifāyet (15) miḳdārı ola ḳıvāma getirip maḥallinde istiʿmāl olunur **luʿūḳ-ı ḥabbu'l-ḳuṭn** suʿāl (16) ve ḫuşūnet-i ṣadr için nāfiʿdir ṣāḥib-i irşād bu luʿūḳ ḥaḳḳında ziyāde mübālaġa (17) eylemişdir ʿameli budur lübb-i ḥabbu'l-ḳuṭn ve levz-i ḥulv-ı muḳaşşer mekke dört direm seng (18) aṣlu's-sūs beş direm maṭbūḥ-ı ḳavī ṣufret-i beyż dört dāne edviyeyi saḥḳ ve (19) münḫal olup baʿde ṣufret-i beyżle ḫalṭ ve keffi āḫẕ olunmuş ʿasel ile on direm

[389a]

(1) dühn-i levz ile ḳıvāma getirip istiʿmāl ėdeler **luʿūḳ-ı baṣal-ı ʿunṣul** suʿāl ve ḫuşūnet-i (2) riyye ve ṣadr ve inṣıbāb-ı nefes için nāfiʿdir ʿameli budur baṣal-ı ʿunṣulu aġac bıçaḳ ile (3) arıtlayıp ṭoġradıḳdan ṣoñra daḳḳ ile ṣuyun çıḳarıp ol ṣuyu berāber (4) ʿasel ile ḳıvāma getirip istiʿmāl ėdeler **luʿūḳ-ı sebistān** suʿāl-ı müzmin ve ḫuşūnet-i (5) ṣadr ve riyye ve ḥunnāḳ için nāfiʿdir İbn-i Beyān bunuñ ve vaṣfında çoḳ söz söylenmişdir (6) ʿameli budur sebistān yüz dāne ʿunnāb altı dāne ʿırḳ-ı sūs ve persiyāvşān mekke (7) beş direm seng edviyeyi daḳḳ ėdip sāʾirleriyle kifāyet miḳdārı mādde-i ḳuvveti çıḳınca (8) ġaly oluna ve ṣaff ola ḫāṣıl olan māʾi sükker ve ʿasel ve peynir sükkeri ile ḳıvāma getirip (9) nārdan nāzil olacaḳ rummānda ṣamġ-ı ʿArabī bir keşīrā ve neşā ve rubb-ı sūs mekke (10) üç direm seng āḫẕ ola daḳḳ ve saḥḳ ėdip baʿde'l-münḫal aṣla ilḥāḳ ėdip (11) żarūretde istiʿmāl oluna **luʿūḳ-ı persiyāvşān** suʿāl ve ḍīḳ-ı ṣadr ve nefes için (12) nāfiʿdir ʿameli budur tāze persiyāvşāndan kifāyet miḳdārın ziyāde ġaly māʾin (13) āḫż ėdip bu defʿa ol māʾ altı dāne ʿunnāb ve on beş direm ʿırḳ-ı sūs saḥḳ (14) ėdip yek raṭl sükker ve rubʿ raṭl ʿasel ve rubʿ raṭl fānīd

sükkeri iżāfe ėdip (15) ḳıvāma getireler nārdan inecek zamānda rubb-ı sūs ve keş̱īrā ve ṣamġ-ı ʿArabī ve neşā mekke (16) üç direm seng daḳḳ ve saḥḳ ėdip ilḥāḳ ėdeler ve ḫalṭ ve mezc oluna baʿde maḥallinde (17) ʿamel ėdeler **luʿūḳ-ı keş̱īrā** suʿāl için ʿaceb lā-naẕīr ḳażiyyedir ve çoḳ tecrübemiz daḫı (18) olmuşdur bi-iẕnillah taʿāla için defʿ ėder ʿameli budur ʿunnāb elli dāne ve sebistān (19) yüz dāne zūfā üç direm tīn yigirmi dāne ʿūd-ı sūs on direm beẕr-i rāziyānec iki direm

[389b]

(1) caʿde ve persiyāvşān birer avuç levz-i ḥulv beş direm cümleyi tamām ġaly ėdip (2) māʾin āḫẕ ėdip ol māʾ yek raṭl ʿasel ve miş̱lehü fānīd żamm ėdip ḳıvāma (3) gelecek ḥīnde keş̱īrā ve ṣamġ-ı ʿArabī mekke üç direm seng ẕevb olup ve ṣaffdan (4) ṣoñra aṣla żamm olunup bir miḳdār daḫı ġaly oluna ve istiʿmāl ėdeler şemden (5) geri beyān eyledigimiz aḳrābādīnden persiyāvşān ḫavāṣṣdır ki bunu mecmūʿa ile (6) taʿbīr eyledik **bāb-ı tāsiʿ ʿaşer mecmūʿa-ı ḫavāṣṣ beyānındadır** o cümleden biri benādıḳ- (7) u'l-büzūrdur ḥurḳat-ı bevl ve ḳurūḥ-ı meş̱āne için nāfiʿdir bevli ḫod fī'l-ḥāl (8) idrār ėder ṣıfatı budur lübb-i beẕr-i bıṭṭīḫ on direm lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā beş direm beẕr-i recle (9) ve beẕr-i benc ve beẕr-i ḫaṭme ve levz-i ḥulv-ı muḳaşşer ve keş̱īrā ve neşā ve rubb-ı sūs ve ḫaşḫāş-ı ebyaż (10) ve ṭīn-i Ermenī ve beẕr-i rāziyānec ve beẕr-i kerefes mekke iki direm seng cümleyi daḳḳ ve saḥḳ (11) ėdip meblūl-ı keş̱īrā ve beẕr-i sefercel luʿābı ile ʿacn ėdip fındıḳ ḳadar ḥubūb ėdeler (12) vaḳt-i ḥācetde şarāb-ı ḥasek ile ẕevb ve şürb oluna **nevʿ-i diger benādıḳu'l-büzūr** (13) **lābin-i telmīẕ** bunuñ ḳuvveti evvel beyān eyledigimizden nāḳış degildir ṣıfatı budur lübb-i (14) beẕr-i bıṭṭīḫ on direm lübb-i beẕr-i ḳıṣṣā beẕr-i ḳarʿ mekke beş direm seng beẕr-i recle ve beẕr-i benc (15) ve beẕr-i ḫaṭme ve levz-i muḳaşşer ve keş̱īrā ve rubb-ı sūs ve ḫaşḫāş-ı ebyaż ve ṭīn-i Ermenī ve (16) beẕr-i kerefes-i berrī mekke iki direm seng daḳḳ ve saḥḳ olunup müẕevveb keş̱īrā ile ʿacn (17) fındıḳalar ėdeler ḥīn-i żarūretde şarāb-ı ḫasek ile birer dānesin şürb ėdeler **nevʿ-i** (18) **āḫer** ayāric-i lūġāziyā-yı ḳarfūriyūs ʿaceb bī-naẕīr terkībdir kemāl-i mertebe muḥabbetimden (19) ve ümmet-i muḥammede daḫi nefʿ recā eyledigimden īrād eyledim sebaḳ ėden ayāricāt-i kibārda

[390a]

(1) olan ḫavāṣṣ bunda vardır ve bunuñ laḳveye ve fālica ve teşennüce ve istirḫāʾ-i meṣāneye (2) ve iḫtiyārsız bevli gidene ve ġalīẓ ve lezc-i balġamı ḫılṭlardan müteşekkī olana nefʿi (3) bī-nihāyedir nihāyet bunu istiʿmālde ḳāʿide-i maṭbūḫ fevākihden biri ile ki tedbīri (4) sebaḳ eyledi ezip istiʿmāl eylemek gerekdir ṣıfatı budur şaḫm-ı ḫanẓal ve ġārīḳūn (5) ve uşaḳ ve ḫarbaḳ-ı esved ve saḳmūniyā ve heyūfārīḳūn mekke üç miṣḳāl eftīmūn ve besfāyec (6) ve muḳl-ı ezraḳ ve ṣabır ve kemāderyūs ve ferāsiyūn ve selīḫa mekke sekiz miṣḳāl dār-ı (7) fülfül ve fülfül-i ebyaż ve esved ve dār-ı ṣīnī ve zaʿferān ve cāvşīr ve sekbīnec ve (8) cündbīdester ve faṭrasāliyūs ve zerāvend-i tavīl mekke dört miṣḳāl daḳḳ ve saḥḳ (9) ėdip dilerseñ eritilmiş ṣamġ ve keṣīrā ile ḫabb ėdip istiʿmāl oluna (10) ve dilerseñ üç edviye miḳdārı ʿasel ile maʿcūn ile ziyāde mübārekdir **sürre-i ʿacīb** (11) bu bir yaḳıdır ki sürre ṭılā ile ḳabż olmuş kimesneyi ishāl ėder (12) ṣıfatı budur benefsec-i yābis bir direm maḥmūde bir dāniḳ ikisini daḫı daḳḳ ve saḥḳ (13) ėdip māʾ-i saḫn ile marīżiñ sürresine ṭılā oluna ishāl ėder **bir ġarīb** (14) **terkīb** daḫı kim gerek ṣayf ve gerek şitāda līnet murād olunsa aṣla żarar vėrmez (15) ve herkese münāsibdir ṣıfatı budur saḳmūniyā bir dāniḳ türbüd bir direm verd-i (16) aḥmer bir direm maṣṭakī nıṣf direm rubb-ı sūs bir ḳīrāṭ kāfūr miṣlehü cümleyi daḳḳ (17) ve saḥḳ ėdip bir miḳdār māʾ-i tuffāḥ ve sefercel ve bir direm sükker ile ẕevb ḳıvāma (18) getireler baʿde üzerine edviyeyi ḫalṭ ėdip bu cümleyi mürre-i vāḥidde (19) istiʿmāl ėdeler **sürre-i ʿacīb** sefercele ḥikmet ile meşhūr bir ġarīb ḳażiyyedir ki

[390b]

(1) hem ḳabż ėder ve hem līnet vėrir ṭarīḳi budur zernīḫ ve büssed ve maġnīsā ve mıġnāṭīs (2) ve tūt ve sādec ve dār-ı ṣīnī ve ʿafṣ ve summāḳ ve besbāse ve zencebīl ve merāre-i (3) debbe ve merāre-i baḳar-ı aṣfer ve zīb mekke yek miṣḳāl daḳḳ ve saḥḳ ėdip şehd ve ḫall (4) ileʿacn oluna bir cevzden büyük müdevver şeyʾ heyʾetinde ẓıllde tenşīf ėdeler (5) baʿde sefercelī iki şaḳ ėdeler ve vasaṭını muḳavver ėdeler bir vechle ki ol maʿmūl (6) aña ṣıġa ve seferceli birbirine ḳapayalar mābeynini ʿanber ile ve bal mūmu ile ṭoldurup (7) bütün ayva renginde ola vaḳt-i ḥācetde ḫammāma girip elde ṭutalar ishāl ėder (8) eger ishāli ṭutmaḳ murād ėderlerse elden ḳoyup ellerin kāfūr ile ve māʾ-i bārid (9) ile ġusl ėdeler ishāli ḳaṭʿ ėder **sürre-i ġarīb** eṭibbā żuʿafā ve ṣıbyān ve şeyḫūha (10) şerbet vėrmede ḫavf ėdip ʿāciz olsalar bu terkīb ile ḳāvildir ki ishāl

ėde (11) ve ishālden żarar olmaya ṭarīḳi budur türmüs altmış direm daḳḳ ėdeler ta kim ḳışrı (12) gide ve elenecek ḳadar dögülmüş olmaya bu defʿa ol medḳūḳ ve muḳaşşer türmüsü bir (13) bāḳır ḳabda üzerine dört barmaḳ miḳdārı örtecek ḳadar tāze leben ve ṣamġ (14) ve nār-ı leyyinede ġaly ėdeler tamām ḳoyu merhem gibi olduḳda bir bez üzerine ṭılā ėder (15) gibi ṭılā ėdeler eger ishāl-i ṣafrā maḳṣūd ise sürresine ol ḥālle yaḳı ėdeler (16) eger murād sevdāyı ishāl eylemek ise miʿdesi üzere yaḳı ėdeler eger ḫām ḫılṭlardan (17) tenḳıye arada olunursa iki yan başlarına yaḳı ėdeler eger ishāli niye ḳaṭʿ (18) maḳṣūd ise yaḳı her ne maḥallde ise defʿ ėdip māʾ-i barid ile ol maḥalli birḳaç kerre (19) mesḥ ėdesin ishāli ḳaṭʿ ėder **sürre-i āḫer** istisḳāya mübtelā olup faḳīr olan

[391a]

(1) kimesne için bu terkīb istiʿmāl olunsa bi-ʿināye Allah taʿāla defʿ ėder gerek ṭablī gerek (2) laḥmī ve gerek zıḳḳī istisḳānıñ envāʿına muvāfıḳdır ṭarīḳi budur adḫīr ve sünbül ve ġāfeṣ (3) ve kemāderyūs ve efsentīn mekke üç direm misk emīrbārıs on (4) direm daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdārın maʿcūn ėdip istiʿmāl ėdeler ve bir miḳdārın (5) māʾ ile ġaly ve ṣaff oluna ve mā ine ʿasel iżāfe ėdip istiʿmāl ėdeler **sürre-i diger** (6) ṣarʿa marażına mübtelā olan kimesneye ve ḥayż demi mesned ḫātūnlara münāsibdir (7) ṭarīḳi budur zerāvend-i ṭavīl ve zerāvend-i müdaḥrec ve ḳanṭariyūn ve ʿūduʾṣ-ṣalīb (8) daḳḳ ve saḥḳ ėdip bir miḳdārın maʿcūn ve bir miḳdārın ḥabb ėdip istiʿmāl ėdeler (9) **sürre-i nāfiʿ** meṣānede ve bögreklerde ḥaṣā olup ʿilācda ʿāciz olan nā-murādī ḫalāṣ (10) ėder bi-emrillah taʿāla ḥaṣātı teftīt ėdip ḫurde reml miṣālinde istiḫrāc ėder (11) ṭarīḳi budur persiyāvşān üç direm ḥabb-ı ḳalv yigirmi direm bu ikisin nīm kerefeṣ (12) daḳḳ ėdeler usḳulofenderyūn üç direm bir yerde ġaly ve māʾin āḫż ve cüzʾi sükker (13) żamm ve ḳahve içer gibi istiʿmāl ėdeler eger niḳrīs ve vecaʿ-ı mefāṣıldan müteşekkī (14) ise sebaḳ ėden terkībe on dāne tīn baʿde şeyṭarec ve ḳanṭariyūn ve nānḫāh (15) ve sūrincān ve būzīdān ve māhī-zehrec mekke beş direm seng bunları ziyāde ėdip (16) kemā sebaḳ ġaly ėdip ve māʾin içireler **sürre-i mübārek** vecaʿ-ı ʿayna nāfiʿdir ve ʿaynıñ hergiz (17) içine üç güne dek nesne vażʿ olunmaz ve ekṣeriyā ʿaynıñ mütelevvin marażları olur (18) mürmedd olan şaḫış bilmeyip remediñ şiddeti ḥīninde ya cimāʿ ėdip ve yāḫūd ḥayż-ı (19) ḥārr ekḥāli fīlān kimesneniñ müʾellifdir deyü gözüne vażʿ ėtmeden ḥāṣıl eyler

[391b]

(1) imdi ʿayn ki aġrıya eger dem ẓāhir ise baş ṭamarından faṣd ėdip ṭabīʿatın miyāh-ı (2) fevākihe ishāl ėdeler yāḫūd ḳurṣ-ı benefsec veya ḥabb-ı şeb-yār ve yāḫūd ḥabb-ı ayāric (3) ve yāḫūd ḥabb-ı tūtiyā ve ḥabbu'ẕ-ẕeheb ḳanġısı olursa telyīn ėdip bu yaḳı kim saña vaṣf (4) ėderim ecfānlarına ḫāricden ṭılā ėdesin iki üç günde bi-emrillah taʿāla defʿ ėder (5) eger vecaʿ defʿ olup buḫār eṣeri ḳalırsa bālāda sebaḳ ėden ekḥāl ki nāfiʿ şāfīdir (6) her ḳanġısı olursa anıñla ʿamel ėdesin ol ḫāricden ʿayna ṭılā oluncaḳ terkīb budur (7) tūtiyā diremeyn anzerūt ve çeşme-zen mekke bir direm seng rūġan-ı zeyt on direm (8) şemʿ-i şehd beş direm ḫall bir milʿaḳa edviyeyi muḥkem saḥḳ ėdip zeyt ile şemʿ ve (9) ḫall ve sāʾir edviye bir yerde ṭabḫ oluna ḥāṣılı tamām ḫall zāʾil olup merhem olduḳda bir (10) hāvanda daḳḳ oluna vaḳt-i ḥācetde bir bez pāresine ṭılā ėdip ʿayna ḫāricden ḍımād (11) ėdeler ziyāde mübārek şeyʾ olduġuçün cān arıdıp taḥrīr eyledim **sürre-i ʿacīb** eger (12) bir kimesne nezleden dāʾimā muḍṭarr olsa ḥamāmda ḫall ve ʿasel ile başına żımād ėdeler (13) bir niçe defʿa eylemek gerekdir ta kim bi'l-külliye ḫalāṣ ola terkībi budur zencebīl ve ḳaranfil (14) ve egir ve mevīzec ve dār-ı fülfül cümleyi daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra kemā sebaḳ ʿamel oluna **sürre-i** (15) **bevāsīr** için çoḳ fevāʾid beyān olunmuşdur her çend bu ḳadar fevāʾid ġayrı yerde (16) yoḳdur her hafta bu ḥabbıñ biri bevāsīriñ bir şeklini zāʾil ėdip teskīṭ ėder (17) terkībi budur ḥabṣu'l-ḥadīd saḥḳ oluna on dört gün māʾ-i kürrāṣda bell ola her gün (18) māʾin tebdīl ve yine saḥḳ ėdip ve yine bell ola bu ḥāl üzere müddeti tamām olduḳdan (19) ṣoñra müneşşef oluna on beş direm ḥabṣu'l-ḥadīd ki terbiye olunmuşdur yigirmi direm

392a]

(1) beẕr-i tere żamm oluna baʿde beẕr-i kendene ve beẕr-i circīr ve beẕr-i fücülü'l-ḫımār ve beẕr-i kerefes ve beẕr-i (2) rāziyānec ve beẕr-i fücül ve beẕr-i ḥulbe ve beẕr-i baṣal mekke iki bucuḳ direm seng bunları (3) daḳḳ ve saḥḳ ėdip baʿde cümleyi bir yerde cemʿ ėdip māʾ-i kürrāṣ ile müẕevvib ṣamġ-ı (4) ʿArabī ile maʿcūn-ı ḥummuṣdan aṣġar-ı ḥubūb oluna her ṣabāḥ birer dānesin istiʿmāl ėdeler (5) eger bu naḳl eyledigim devā ile bevāsīrdan ḫalāṣ olmazsa bilmiş ola sanki hīç ġayrı ile (6) ḫalāṣ müyesser degildir sürre-i dühnüñe bevāsīra bu ḥabbları istiʿmālden ṣoñra ṭılā oluna (7) bi-emrillah taʿāla eṣer ḳomaz ʿameli budur eyyām-ı beherde eşcārda olan yeşil ḳurbaġalardan (8) on dānesin dühn-i nevā-ı mişmiş ve bir miḳdār māʾ ile maḥrā taṭbīḫ

ola baʿde ṣaff olup (9) dühnü ḫāliṣ ḳaldıḳda otuz direm ol dühnden ve on direm dühn-i şemʿ iki direm (10) isfīdāc ve iki direm bāsilīḳūn bir yerde daḳḳ ve saḥḳ ėdip cümleyi bir yerde merhem (11) ėdeler ve ḥīn-i maḥallde bevāsīra ṭılā oluna **sürre-i ṭıḥāl** bir kimesne ṭıḥālden muḍṭarr olup (12) ʿāciz ḳalsa bu ḳurṣ gibi devā olmaz bi-emrillah taʿāla üç defʿada zāʾil olur (13) terkībi budur mezārlarda biten sūsen uṣūlü ve iki direm sünbül-i Hindī ve iki direm (14) fülfül-i ebyaż ve iki direm ve şaḳ ve bu ve şaḳḳı iki direm ḫall-ı ḥāẕıḳda ḥall ėdip ve (15) sāʾir edviyeyi medḳūḳ dāḫil ėdip birer miṣḳāl aḳrāṣ ėdeler bu ḳurṣuñ ismi ḳurṣ-ı (16) īrsādır ʿaceb mübārek terkībdir çünkü tamām neşf ola günde birer dānesin otuz (17) direm sirkencübīn büzūru ile ẕevb ve istiʿmāl oluna **sürre-i defʿ-ı kūbā** ḳūbā kim her ne ḳadar (18) ziyāde çoḳ olup cüẕāmdan teşḫīṣ olunmasa bi-ināyetu'llah taʿala bu terkīb ile defʿ (19) olur terkībi budur keṣīran bī-tedeḳḳuḳ ḫall-ı ḥāẕıḳ ile çalḳayalar bir mertebedeki ḳabāra

[392b]

(1) ve ḫali çoḳ içe bu defʿa marīż ḥammāma girip ḳūbāsın muḥkem urdurup yara gibi (2) olduḳda ḥammāmdan ḫāric olup ṭılā oluna üç defʿa üç güne dek böyle ėde (3) yaʿnī her ḥammāmdan çıḳdıḳdaki ṭılā ėder idi üç güne dek ol ḥālle ṭurup (4) baʿde ḥammāma girip ṣābūn ile muḥkem yuyup çıḳıp yine sürüne üç gün ṭura (5) bu ḥālle üç kerre eyleye ki ṭoḳuz gün olur müddet tamām olduḳda yine ḥammāma girip (6) yunup dühn-i verd ṭılā ėdine bir hafta miḳdārı zamānda ḳūbā zāʾil olur eger (7) ziyāde müzmin ḳūbā olup eṣeri bāḳī ḳalırsa ol ḫall ile ẕevb olan keṣīrāya üç direm (8) rāsuḫt ve üç direm lübb-i nevāt-ı mişmiş ve iki direm ḥınnā daḫı żamm ėdip bir miḳdār ḫall daḫı (9) żamm ola muḥkem çalḳalayıp ʿādet-i meẕkūreyi yine riʿāyet ėdip tekrār ṭılā olunalar (10) ḥattā başı kel eṭfāle daḫı bu terkīb ziyāde nāfiʿdir tıraş olduḳda başlarına ṭılā (11) ėdeler bi-emrillah taʿāla her ne ḳadar kel olursa defʿ ėder elʿıyāẕü bi'llah bir kimesne henüz (12) cüẕām marażına mübtelā olsa kitābıñ aʿlāsında naḳl eyledigimiz üzere tamām tenḳıye (13) olduḳdan ṣoñra bir ayı yavrusunuñ māyesin zenḫ ola ve kāmilce bir meczūme yedireler (14) ḫalāṣ olur keẕalik efʿī ḳāʿidesi üzere ḳaṭʿ olunup ṭabḫ olunan māʾini içireler (15) ve daḫı aġrebi bu faḳīr tecrübe eyledigimdir ḥattā mecẕūmuñ lüḫūmları ẕevbe ḳarīb olmuş (16) idi bi-iẕnillāh taʿāla ḫalāṣ oldu ṭarīḳi budur dem-i timsāḥ otuz direm her gün (17) onar direm mecẕūme iṭʿām ėdeler ve bir direm dühn-i timsāḥa üç dāniḳ kāfūr żamm ėdip (18) ḫalṭ ve mezc olduḳdan ṣoñra

ḥavācibine ve cüfūnuna ṭılā ėdeler Mā-lā-yesaʿ nām ṭabīb (19) on nefer mecẕūme bir edviye ileʿ ilāc eyledim demişdir ol edviyeniñʿ Arabīsi ṣābūnu

[393a]

(1) elfāf ve bezde köpürgen ve ḳarġa ṣābūnudur vāfir bulunur aṣlından laġz ėdip (2) ḫurde ḫurde ṭoġrayıp māʾ-i cübün içine bir direm eftīmūn ve buçuḳ direm besfāyec ve (3) beş direm bu edviyeden ki muḳaddemā bir miḳdār māʾ ile ġaly olmuş ola māʾin ve edviyesin (4) māʾ-i cübüne żamm ola bu ḥāl üzere birḳaç eyyām müdāvemet ėde bi-emrillah taʿāla ḫalāṣ (5) olur firenk zaḥmeti için yigirmi bir gün günde üçer dāne bu ḥubūbdan tenāvül ėdeler (6) ve muġalliẓāt ve mażarrātdan istiḥmā oluna ve her beş günde bir mülāyim müshil vėreler ve (7) fī'l-cümle bu ḥubūbuñ yüz dānesi ol ādemi ḫalāṣ ėder eger cüẕām olmaḳ eṣeri ẓāhir (8) olup burunu ve ḳaşı ve kirbigi saḳaṭa meyl ėdip belki düşmüş ise daḫı bu ḥubūb-ı (9) fülfül ḳadar lāzımdır ṭarīḳi budur zībaḳ on iki direm sülümen iki direm daḳīḳ-i ḥınṭa-ı (10) münḥal otuz direm ʿabdī ve şaḳi māʾ-i leymūn ile bir yerde ḳatl ola ve daḳīḳ ile maʿcūn (11) ve ḥubūb oluna ve ẕikr olunduġu üzere istiʿmāl oluna eger esnāna ururs ana (12) arasına iki üç gün fāṣıla vėrip yine müdāvemet ėdeler müddet tamām olduḳda (13) bu dühnü cemīʿ mafṣallarına ve enfine üç gün ve üç gėce ṭılā oluna ammā yıḳamayalar (14) dördüncü ḥammāma varıp ṣābūn ve nuḥāle ile muḥkem ġusl oluna bi'l-külliye ḫalāṣ (15) olur zīrā bu dühnʿ aceb dühndür meflūca daḫı nāfiʿdir ṭarīḳi budur maṣṭakī (16) ve günlük mekke on direm seng zincifre miṣlehü zeyt müsle māʾ-i verd miṣlehü zībaḳ (17) on beş direm dühn-i külāʾ-yı māʿiz-i aşfer seksen direm bu cümleyi bir yerde ol ḳadar (18) daḳḳ ėdeler ki maḥv-ı vücūd ėdip merhem ḫāliş ola baʿde altı bölük ėdip (19) her bölügünü bir gün müddehīn oluna üç gün olduḳda ḥammāma varalar ziyāde mübārekdir

[393b]

(1) bizim tecrübemiz olmuşdur **sırru'l-cereb** her ne nevʿ olursa olsun gerek raṭb (2) gerek yābis istikrāh ėtmeyip ṭılā olunalar ḫalāṣ ėder ṭarīḳi budur kükürd ve semen-i (3) baḳarı mürr mekke elli direm seng şūnīz ve cevz-i Rumī mekke bir avuç cümleyi daḳḳ ve saḥḳ (4) ola ve bir tābede ẕevb merhem gibi oluna ve mücerreb olan kimesneniñ ḳollarına ve ḫuṣyeteynine (5) ve efḥādına ve mābeynine ve fī'l-cümle cemīʿ aʿżāsına ṭılā oluna ve ellerin efḥādı mābeynine (6) vażʿ ėdip yata üç gün her gėce tedhīn ve ġusl

ėtmeye yevm-i rābiʿde ḥammāma (7) varıp ġusl oluna ḳaşınmadan ve gicimeden ḫalāṣ olur diger bir kimesne derlemeden (8) ʿāciz olup zebūn olsa bu devāya mübāşeret eyleye budur ʿafṣ ve isfīdāc ve cülnār (9) ve ḳışr-ı rummān berāber daḳḳ ve saḥḳdan ṣoñra dühn-i māʾ-i verd ile ḫalṭ ve mezc ėdip (10) bedenine başdan ayaġa varınca ṭılā oluna **diger** eger derlemeyip ve derletmek lāzımdır (11) gelse ʿilācı budur ki cündbīdester muḥkem saḥḳ ėdip zeyt ve bir miḳdār māʾ-i verd (12) ile ġaly oluna ve ṣaff ola ol dühn ile bedeniñ tedhīn ėdeler ve bu terkībi örtülüp (13) tütsü vėreler budur ḳanṭariyūn ve maṣṭakī ve ʿūd māʾ-i verd mekke beş direm seng (14) şemʿ-i kāfūrī ve günlük mekke rubʿ direm seng cümleyi cemʿ ėdip pūl buḫūru (15) ḳurṣalar ėdip vaḳt-i ḥācetde marīże buḫūr ėdeler mücerrebdir **diger** eger bir kimesneniñ (16) bėli aġırsa fücül-i esvedi rendeden geçirip milḥ ile saḥḳ ėdip bir miḳdār daḳīḳ-ı (17) şaʿīri daḥi ezip ḫalṭ maʿan ve mezc ėdip bėli üzere ḍımād ėdeler **nevʿ-i diger** (18) bėl aġrısı için bu şāfi ʿamel ėdip götüreler bi-emrillah taʿāla defʿ ėder ṭarīḳi (19) budur ʿāḳırḳarhā beş direm beẕr-i tere bir direm zencebīl miṣlehü sināmekī bir buçuḳ direm

[394a]

(1) daḳḳ ve saḥḳ ėdip ḳıvāma gelmiş ʿasel ile ʿacn ve barmaḳ ḳadar şiyāfeler ėdip (2) bėli aġrıyan kimesne kendi de götüre **beyān-ı ʿacīb** bir ḥabb beyān ėdelim ki bir (3) şaḫıs her ne ḳadar cereb ve gicik ve firenk marażı olursa ve bunu istiʿmāl ėderse (4) ḫalāṣ olur ne tedhīn ve ne tebḫīr lāzımdır hemān perhīz ile istiʿmāl eylemek (5) gerekdir ʿameli budur sināmekī ve rāvend-i ṣīnī ve günlük mekke on direm seng (6) ustuḫūṭūs ve saḳmūniyā ve cündbīdester ve sülümen ve zībaḳ ve kükürt ve bārūt (7) ve nuşādur mekke sekiz direm seng zāc-ı ḳıbrīsī ve maṣṭakī ve isfīdāc ve fülfül-i (8) ebyaż mekke beş direm seng ḥabbetü's-sevdā ve ṣamġ-ı ʿArabī mekke on direm seng şaḥm-ı (9) ḥanẓal sekiz direm cümleyi daḳḳ ve saḥḳ ėdip beyāż-ı beyż ile ʿacn ve fülfül miṣāl ḥubūb (10) oluna ṣabāḥ ve mesāda ikişer dānesin istiʿmāl ėdeler **ḥabb-ı loḳmānī** bu bir ḥabbdır (11) ki Loḳmān bunu enbiyāsı için teʾlīf eylemişdir ḫavāṣṣına nihāyet yoḳdur emrāż-ı müzmineniñ (12) her nevʿ cün muvāfıḳdır zāʾil ėder ve ġāyet müferriḥ ve muḳavvīdir ve veche ḥumret vėrir (13) ve ṭaʿāmı hażm ėtdirir ve miʿdeyi ḳāvī ėder ve süddeleri açar ve kebedi ḳavī ėdip (14) pāk ėder ve niçe yıllıḳ suʿāli bi-emrillah taʿāla defʿ ḳılır ve ṣadrı ve ḫalḳı balġamdan (15) pāk ėder ve ḳuvvet-i bāhiyyeyi ziyāde ėder ve meyden ziyāde keyf vėrir ḥuṣūṣan bėl (16) sovuḳluġuna fāʾide ėder ve

müteʿassir-i bevl olan ādemiñ bevli sebīliñ feṯḥ ėder ve fī’- (17) l-cümle meṣāneyi tenżīf ėder ve insānıñ dimāġına ḳuvvet vėrip ʿuyūnu münevvir ėder (18) ve liḥyeyi gėc aġardır ḥattā evlāddan ḳalan zeni tekrār ḥāmile ėder ḥikmet-i Arisṭo’dur (19) ḥabb-ı Rūmī ile meẕkūrdur bunu istiʿmāl eylemek ile şaḫṣıñ ṭabībe mürācaʿatı ḳalmaz

[394b]

(1) ve bir kimesne yedi direm efyūn yese bu ḥabbdan istiʿmāl ėtmekle ḫalāṣ olur ve ġāyetle (2) ṣāḥibini şecīʿ ėder ve māliḫūlyāyı defʿ ėder ve zebānı faṣīḥ ėdip ʿaḳlı ziyāde (3) ėder eger bu ḥabbıñ iki dānesin istiʿmāl ėdip cimāʿ eylese on defʿa cimāʿa (4) ḳādir olur ḥāṣılı bir bī-naẕīr terkībdir ʿāmelde miṣli bulunmayanlarıñ biri daḫı budur (5) ġāyetle yādigārdır ḳadri bilinmek lāzımdır ṣıfatı budur suʿd ḥaṣālubān cāvī (6) mekke beş direm seng efyūn ḳırḳ direm ʿūd ve maṣṭakī mekke on direm seng ṣamġ-ı (7) ʿArabī ve keṣīrā ve mürr-i ṣāfī mekke yigirmi direm seng verd-i aḥmer ve ḳāḳūle-i kebīr ve ṣaġīr ve cevz-i (8) bevvā ve kebābe ve besbāse ve aṣl-ı benefsec ve zencebīl ve dār-ı ṣīnī ve ḥavlencān ve adḫīr-ı mekkī (9) ve sūrincān ve nānḫāh ve būzīdān ve muḫallaṣa ve fülfül ve ḳaranfil ve ḳırfe ve egir ve beẕr-i (10) tere ve beẕr-i cezer ve beẕr-i ḥarmel ve asārūn ve zürünbād mekke beş direm seng zaʿferān (11) ve ḥuşyetü’ṣ-ṣaʿleb mekke on direm seng neşā ve esrār mekke elli direm seng bu cümleyi (12) tedḳīḳ ve teshīḳ ve taʿcīn maʿan māʾ-i verd ve fülfül miṣāl ḥubūb oluna ʿacāyib müferriḥ ve (13) muḳavvī terkībdir ʿamel olunduḳda maʿlūm olur **sūṭayrā ve hüve muḫallaṣü’l-kebīr** bu bir devā (14) cāmiʿü’n-nefʿdir ṣarʿa ve devvār ve ṣudāʿ-ı ʿatīḳ ve raʿşe için nāfiʿdir ʿayndan (15) celeb-i mevādd ėder eger iktiḥāl olunursa ʿayna nüzūl-ı māʾ mānīʿ olur ḫuṣūṣan (16) inḳıṭāʿ-ı ḳulunc ve vesvās ve vecaʿ-ı esnān ve vecaʿ-ı ʿayn ve evcāʿ-ı riyye ve ṣadr (17) ve ẕātü’l-cenb ve şerāʾiḳ-ı emʿā için şehd şerbetiyle ẕevb ve şürb olunsa (18) defʿ ėder ve vecaʿ-ı miʿde ve yereḳān için nāfiʿdir ve levni ṣāf ėdip fikr-i fāsidi (19) izāle ėder ve cüşāʾ-ı ḫāmıẕı defʿ ėdip ḳurūḥ-ı meṣāneyi ve emrāż-ı emʿāyı zāʾil ėder

[395a]

(1) eger buru ve maġṣ ziyāde olup marīżeyi mertebe-i helāke ėrişdirse ḥuḳne (2) içine ezip maʿan teḥaṣṣun ėdeler bi-emrillah taʿāla defʿ ėder ve evrām-ı ṭıḥāle izāle (3) ėder ve fuḍūlu külā ve meṣāneyi pāk ėdip ẕikri ḳavī ėder ve niḳrīs ve teşennüc (4) için ḫod

fāʾidesi muḳarrerdir ve sümūm-ı ḳātile ve nehş-i ṣafrāyı ve mażarrātı bi-ʿināyet (5) Allah taʿāla defʿ eyler nihāyet bu terkībe bu iki ḳurṣ sāʾir edviye gibi dāḫil olur (6) ve biz anı beyān ėderiz ki ol ḳurṣlarıñ ikisini bir yere eṭibbā cemʿ ėdip nāmına (7) ḳurṣu'l-aẕermaġmūr deyü vaṣf eylemişlerdir terkīb-i sūṭayrā budur selīḫa ve adḫīr (8) mekke on sekiz direm seng cündbīdester ve fuṭrasāliyūn mekke on beş miṣḳāl beẕr-i (9) kerefes yigirmi dört direm sīsāliyūs iki miṣḳāl ḳusṭ-ı ḥulv ve dār-ı ṣīnī ve (10) ḳurṣu'l-aẕermaġmūr ve meyʿa-ı sāʾile ve asārūn mekke ṭoḳuz direm seng anīsūn (11) on beş direm fülfül-i ebyaż ol iki miṣḳāl dār-ı fülfül altı miṣḳāl sünbül-i Hindī (12) dört miṣḳāl ḥamāmā miṣlehü zaʿferān on miṣḳāl efyūn miṣlehü cümle edviyeyi (13) daḳḳ ve saḥḳ ėdip keffī meʾḫūẕ ve ḳıvāma gelmiş kifāyet miḳdārı ʿasel ile maʿcūn oluna (14) **ṣıfat** ḳurṣu'l-aẕermaġmūru'l-müstaʿmel fī el-muḫallaṣa ve hüve's-sūṭayrā ḥammāma ve dār-ı şīşeʿān (15) ve ḳusṭ ve ḳaṣabu'ẕ-ẕerīre ve ḳaranfil-i ebyaż ve nānḫāh mekke üç miṣḳāl (16) dār-ı ṣīnī ve maṣṭakī ve zaʿferān mekke altı miṣḳāl füvve bir miṣḳāl sünbül-i Hindī (17) ve sādec-i Hindī mekke altı miṣḳāl ṣamġ-ı ʿArabī māʾi ile baʿde'd-daḳḳ edviyeyi ʿacn (18) ėdip bir direm miḳdārı ḳurṣlar oluna ve ẓıllde müneşşef ėdeler ve vaḳt-i ḥācetde (19) vezni ḳadar sūṭayrāya dāḫil ėdeler laṭīfdir **sırr-ı muḳavvī** ṭılā-ı ḳaḍīb ėtmekle bir mertebede

[395b]

(1) ḳıvām vėrir ki taʿbīr olunmaz ṭarīḳi budur nergis baṣalı ve baṣal-ı ṭaʿām ve ʿāḳırḳarhā (2) ve zebīb-i aḥmer-i bilā-ʿacem müsāvī ėdip bu cümleniñ rubʿu ḳadar nārecīl ilḥāḳ ėdip (3) her birin münferid baʿde'd-daḳḳ bir yerde bu cümleyi tekrār muḥkem daḳḳ ve saḥḳ ėdip muḳaddemā (4) ḳaḍībi māʾ-i ḥārr ile delk oluna şöyle siṭabr ve ḳāyim ola ki vaṣfa gelmez eger birḳaç (5) kerre taṭlı oluna ebū ʿabīdāldan çekip başına müsāvī ḳūş olur **sırr-ı āḫer** eger (6) bir kimesneniñ ḫayası yarılsa henūz tāze iken ḳaplumbaġanıñ beyżiñ ḳayġana ėdip (7) iṭʿām olunsa bi-inaʿyet Allah taʿāla defʿ ėder bu maʿnā ṭabīʿat degildir ḫāṣṣadır eger (8) bu ʿilācla ḫalāṣ olmazsa bir miḳdār ḫām ibrişimi iḫrāḳ oluna ve her gün bu rummāndan (9) birer dirhemini bir dirhem şehd ile istiʿmāl ėdeler ḫalāṣ olur **sırr-ı ṭıḥāl** eger ṭıḥālden (10) ʿāciz olup hīç bir ṭarīḳla ḫalāṣ mümkün olmazsa bu ḍımādı ʿamel ėdeler ziyāde (11) ḳadīm ise üç güne dek ṭurduḳdan ṣoñra çıḳarıp yerini rabṭ ėdeler eger (12) cedīd ise iki üç sāʿat ṭurmaḳ kifāyet ėder ol ḍımād budur nūre ve zencār (13) ve mürdesenk ve zerāvend-i müdaḥrec ve ʿūd-ı ḳarḥ

ve ṣabır-ı aṣfer müsāvī daḳḳ ve saḥḳ ėdip (14) bir miḳdār ḳınna ve şaḳ nām devāyı ḥall-ı ḥāẕıḳda ḥall ėdip baʿde edviyeyi daḫı dāḫil (15) ėdip ṭıḥāl üzere ḍımād ėdeler nāfiʿ ve dāfiʿdir **şimden gerü** tamām eyledik ḫātme-i (16) kitāb çūbçīnī tafṣīlinde ve keyfiyyet istiʿmāli beyānındadır **ḫātime** bu faḳīr çūp- (17) çīnī ve ʿuşb-ı maġribī ki beyne'l-ḫālḳ ṣab-ı ṣabrına dėdikleridir çoḳ marażāya istiʿmāl (18) eyledim bī-nihāye fāʾidelerin gördüm lāyıḳ görmedim ki kitābım bu fevāʾidden ḫāli ola (19) imdi eṭibbā müteʾeḫḫarin ve mücerrebin çūpçīnī maʿcūnunu bu vezn üzere ʿamil eylemişlerdir[58]

[396a]

(1) meṣelā çūbçīnī ki egeden çıḳmış ola yüz altmış direm māye-ı iştirā-ı ʿArābī on miṣḳāl (2) dār-ı ṣīnī ve ḳırfe ve maṣṭakī ve anīsūn ve ḫuṣyetü'ṣ-ṣaʿleb mekke on direm ʿasel-i (3) muṣaffā ki keffi āḫẕ olunup ḳıvāma gelmiş ola altı yüz altmış miṣḳāl ḫalṭ ėḍip (4) her gün on miṣḳāl yiyip ḥammāma varıp derleye ve aḫşām zamānı beş miṣḳāl (5) yiye bu ḥāl üzere ḳırḳ güne varınca perhīz eyleye cümleden fevākihe ekl ėtmeye (6) ḥavāmıḍ ve mümallaḥ tenāvül olunmaya ta kim mażarrat ėrişmeye bu naḳl eyledigimiz üzere (7) ʿamel ėderse ol şaḫṣıñ oldugu rūzgārıñ ġaddārlıġıdır yoḫsa ḳażā (8) ve fecāʾen ölmemişdir zīrā çūpçīnī şırru'llahdır **ḥikāyet** eṭibbādan bir ehil kimesne (9) sekiz yıl miḳdārı sevāḥil-i hindde olup ḥükemā-ı Hind ile müṣāḥabet eylemiş ve (10) çūbçīnī maḥallden meclūbdur bilmek murād ėdenmiş bunuñ üzerine ittifāḳ (11) eylemişler ki ṭāʾife-i Efrenc'den naḳḳāl-ı laʿīn ṭāʾifesinden ġayrı maḥall-i (12) maḳarrin bilir kimesne olmaya bu ṭabībe bu maḳāldan teselli gelmez bi'l-āḫire ticāret (13) ėden Efrenc kimilerinden bir civāna mülāḳī olup ḥaḳīḳat-ı ḥālden sūʾāl ėder (14) ol civān eydür ki biz diyār-ı portāḳālda Arisṭo ḥakīm evlādındanım ismim (15) Arisṭo'dur seniñ sūʾaliñe necl eylemem çūbçīnī ẓulmātdan gelir āb-ı ḥayvān (16) olduġu maḥallerde ḥāṣıl olur ol eṭrāfda olan maḫlūḳ bunu çıḳarıp (17) ve bir ṣaḥrāya dökerler ve bāzirgāndan murādları olduġu metāʿı alıp mübādele (18) ėderler ne anlar cüllābın ve ne bunlar anları görürler **ḳıṭʿa**

Ḥakīm-i lem yezel īn (19) çūpçīnī

[58] Eger …. Mevrim ise ışırġan dikeni köküne ġaly olunur üzerine żımāđ oluna bi-marallah taʿāla defʿ ėdip ….. izāle ėder eger bir kimesne ferāşe tebevvül ėderse günde bir direm ḥavlencān daḳḳ münteḥil māʾ-i bārid ile işrāb oluna ḫalāṣ bulur

devā-yı derd cān-ı nā-tüvān gider

be-ṭaraf-ı cūybār āb-ı ḥayvān

diraḫt-ı [396b] (1) çūbçīnī rā mekān kerd

iraḫtı kān boved ez āb-ı ḥayvān

neşāyid vaṣaf-ı ān (2) ṭūbā nişān kerd

terceme-i ḳıṭʿa belli çūpçīnī ḥikmet işi ki dermān ėtdi (3) cān nā-tüvāna aḳıtdı ḥikmet-i āb-ı ḥayātı bu gevher ta gele kevn-i mekāna aġaç kim āb-ı (4) ḥayvāndan bite ol ne ḥācet kim ola ṭūbā-ı nişāne **neşr** imdi çūpçīnīniñ (5) ḳavāʿidi keşīrdir emrāż-ı muḫtelife için yigirmi ḫāṣṣasın ʿāleme ifşā ėdip (6) yazmışlardır **cümleden** biri firenk zaḥmetine ve anıñ her ḳısmına ʿilācdır şānī istisḳānıñ (7) envāʿına şāliş mālīḫūlyānıñ aḳsāmına rābiʿ beraş ḥāmis behaḳa sādis cüẕāma (8) sābiʿ laḳveye şāmin ḳulunc aḳsāmına tāsiʿ emrāż-ı emʿāya ve aḳsāmına ʿāşir bāṭında (9) olan ḥayvān aḳsāmına ḥādī ʿaşer ʿırḳu'n-nesāya şānī ʿaşer fālice şāliş ʿaşer vecaʿ-ı (10) mefāṣıla rābiʿ ʿaşer ḥummeyāt-ı ʿatīḳaya ve rābiʿ ḫāmis ʿaşer cerebe ve ḥikkeye sādis (11) ʿaşer bevāsīrıñ aḳsāmına sābiʿ ʿaşer dāʾu'l-fīle şāmin ʿaşer dāʾu'ş-şaʿlebe tāsiʿ (12) ʿaşer dāʾu'l-liḥyeye el-ʿaşerin verem-i ḥanāḳa ammā bu ḫavāṣṣı ki naḳl eyledim ol şarṭla (13) gerekdir ki tamām perhīz ėdeler ve her ne nevʿ eşyā için olursa ḳırḳ güne (14) varınca istiḥmāların bozmayalar ve ibtidā ki ʿamel ėdeler evvel yevmde bu cüllābı içeler (15) ol cüllāb budur benefsec ve lisān-ı şevr ve bādrencbūye mekke üç direm seng (16) aṣl-ı kerefes ve sebistān mekke iki direm seng ʿunnāb ve terencübīn mekke on miśḳāl (17) edviyeyi ġaly ėdip ve ṣaff ola bir niceşini ḥall ėdip cüllāb oluna içeler ġıdāların (18) birinc ve nebāt sükkeri ve ṣu yerine ʿırḳ-ı bīd-i müşk ve gülāb ve yāḫūd māʾ-i lisān-ı (19) şevr istiʿmāl ėdeler ve ṭaʿāmına ṭuz ḳısmını az ḳoduralar ve yevm-i şānī ve şāliş

[397a]

(1) noḫūd-āb ki ḳuzu veya ṭuyūr ḳısmınıñ yavrusu ile maṭbūḫ ola anı yedireler (2) ve ṭaʿāmına dārçīnı ve kemmūn ekeler yevm-i rābiʿde helīle ve kābilī ḳuşūru ve helīle-i (3) esved ḳışrı ve post-ı benc ḳāṣnī mekke iki direm seng zebīb-i esved on dāne edviyeyi (4) daḳḳ ėdip cümleyi bir yerde ġaly ve ṣaff ėdip bu cüllābı yedi güne varınca miḳdār-ı (5) kifāye ki birer fincān ḳadardır içeler yevm-i şāminde sināmekī yedi direm

benefsec (6) ve lisān-ı s̱evr ve şaḥm-ı ḳāṣnī ve eftīmūn mekke üç direm seng şīr-ḫuşk on direm (7) iccās-ı esved yedi dāne sebistān ve ʿunnāb onar dāne helīle-i aṣfer ve kābilī bāderencbūya (8) mekke üç direm seng gül-be-şeker şemsi on direm edviyeyi ʿādet üzere ġaly olup (9) gül-be-şekeri ve şīr-ḫuşku ezip cüllāb ėdeler ve ġıdāsını yine üslūb-ı sābıḳ üzere (10) bu cüllābdan günde onar direm miḳdārı içeler ḥāṣılı on bir günde bu z̤ikr eyledigimiz (11) cüllāblar ve ġıdā ve perhīz tamām olur baʿde çūbçīnī maʿcūnun z̤ikri sebaḳ ėden (12) üzere istiʿmāl ėdeler eger maʿcūn ėtmeyip içmek murād olunursa ṭarīḳi budur ki (13) iki yüz yetmiş direm çūpçīnī ḫurde tıraş ėdip ḳırḳ güne varınca her gün (14) altı dirhemini alıp biñ iki yüz direm ṣuda ġaly ėdeler rubʿu ḳaldıḳdan ḳabıñ aġzın (15) açıp marīżiñ başın bürüyüp būġu zāʾil olunca berkidip buḫārı yabana żāyiʿ (16) ėtmeye ne ḳadar ṣabr ėderse ol ḳadar fāʾidesi vardır ol ṣudan ʿaraḳ az gelmekle (17) başladıġı gibi bir nīm kāse miḳdārı içeler ammā çūpçīnī ḳaynadıġı z̤arf ḳalāylı (18) ve yāḫūd ṭoprāḳdan gerekdir ta kim ḳapaġı ḳapanıp ṭīn ile ṣıvālayıp bir cūvāldız ṣıġacaḳ (19) ḳadar bir alıḳoyup ḳaynadalar ve muḳaddemā ḳoduġu vaḳt miḳdārın ölçüp rubʿu

[397b]

(1) gitdigini bilmek gerekdir ḥāṣılı bu minvāl üzere ḳırḳ güne varınca bu ḥāl üzere (2) maʿcūnun yeyip buḫārıyla derleyip ṣuyundan bir nīm kāse içip perhīz ėdip havā (3) ṭoḳunmaḳdan kendüyi ḥıfẓ eylemek gerekdir ve ṭaʿāmı ḳuş etleri ve keklik ve gögercin (4) yāvrısı ve bunuñ emṣali gerekdir nihāyet ėtmek yerine çūpçīnī ṣuyuyla beksimāṭ (5) bişirip ve sāʾir ġıdāsın daḫı çūpçīnī ṣuyla ėdeler eger ġıdāsına levz ve (6) zebīb iṭʿām ėderlerse cāyizdir żarar eylemez ve lisān-ı s̤evr ve ʿırḳ-ı bīd-i müşk ve māʾ-i (7) verd eşribeleri ki sükker ile maṭbūḫ ola ezip içdikde bārid şürb olunmaya eger (8) ḳādir olursa aṣlā ṭaʿāmına ṭuz ḳodurmaya ve yigirmi gün miḳdārı için maʿcūnun (9) yeyip perhīz üzere ki olalar yigirmi günden ṣoñra iki günlügü bir günde ḳaynadıp (10) bu üslūb üzere içeler otuz gün olduḳda zamān geçdi deyü perhīzin bozmayalar (11) ve zinhār tāze fevākihe tenāvül ėtmeyip ve cimāʿ eylemeyeler vaḳtā ki ḳırḳ gün tamām ola (12) ḥammāma vara ıssı ḥalvetde bir sāʿat otura bu defʿa gül ḫaṭme ve nuḫāle bir yerde saḫḳ (13) olunmuş ola vücūdunu ıssırak ṣu ile yuya baʿde tedrīc üç güne dek perhīze (14) żarar getirmeye baʿde tedrīcle sāʾir imtiḥāna işlerse ile eyleye yaʿnī perhīzin (15) boza żarar eylemez bu şürūṭ ki biz beyān eyledik bu minvāl üzere bu

ʿuşb-ı şerīfi istiʿmāl (16) eyleyen kimesne ve Allahu'l-ʿaẕīm ve bā- Allahu'l-mükrīm eceli yoḳ ise hīç bir derd olmaya ki (17) ol devā bulmaya amma bu ẕīkr eyledigimizi riʿāyete ḳādir olmayan bārī perhīz ile (18) ve kendüyi ıssı ṭutmaḳ ile çūpçīnī maʿcūnun yalñız būġsuz istiʿmāl ėderse cāyizdir (19) eger daḫı ḳādir olmazsa nışf çūbçīnī ve nışf ṣab-ı ṣabrına bir yerde daḳḳ ve saḥḳ

[398a]

(1) ėdip eleyip iki cüz sükker żamm olunup sefūf eyledikden ṣoñra ṣubḥ ve mesāda (2) bir milʿaḳa bu sefūfdan yerse mertebe-i evvelde olan fevāʾide nāʾil olmazsa bārī (3) maḥrūm daḫı ḳalmaz her derdine şifā bulur bu ḳadar tafṣīl ve terġībden murādımız ümmet-i (4) Muḥammedī müntefiʿ olup bu bī-çāreye ki Seyyid-i Muḥammed'dir ve şöhret-i ḥakīm Emīr Çelebilik (5) iledir ümīd varım ki kitābımdan bir mesʾeleyi murād üzere bulup ʿamel ėtdikde rūḥum (6) için bir fātiḥa iḥsān ėdenleriñ ḥaḳḳ taʿāla cemīʿ-i murād ve merāmın iʿṭā eylediginden māʿada (7) cenāb-ı saʿādet rıḍvānda cinānda ḥabībi olan sulṭān-ı enbiyā ve sened-ı aṣfiyā ile (8) hemḫān eyleye āmīn ya muʿīn **beyt**

emr ü rūzgārken ki besi rūzgār nist

ferdā (9) ki rūzgār deraz est u kār nīst

neşir şimdenger ve çünkü kitābımızıñ fevāʾid ve ʿavāʾidi (10) taḥrīr ve tasṭīrinden fāriġ olduḳ ve be-ḥamdu'llah taʿāla tamām buldu ve tamāmın veṣāyā-yı (11) eṭibbā ile itmām ėdelim **veṣāyā-yı ḥükemā-ı selef ve feylesūfān-ı ḫalef raḥmu'llah taʿāla** (12) **raḥmet vāsiʿa** imdi selef niçe meşaḳḳatli geçip bu ḳadar kütüb tedvīn ėdip (13) benī ādeme nefʿi olsun deyü hezār-ı taʿab iḫtiyār eylemişlerdir maḳṣūdları nītekīm (14) bu ḥaḳīriñ ḫayr duʿā idi anlarıñ daḫı hemān oldur ġayrı degildir ammā müteḳaddemin müteʿaḫḫirine (15) niçe tuḫaf ve hüdāyā alıḳoyup kendilerinden ṣoñra benī ādem ʿömr-i cedīd ile müntefiʿ (16) olsun deyü ḳaṣd eylemişlerdir yine ol ḳavm bizim için vaṣıyetler ėdip baʿżı (17) eşyāya terġīb ve baʿżından ictināb ve tehẕīb eylemişlerdir cümleden biri sulṭān- (18) ü'l-ḥükemā ve'l-mübāhīn Boḳrāṭ'dır ki ṭabīb olan kimesne on ṣıfat ile muttaṣıf olmaḳ (19) gerekdir deyü ol ṣıfat anda bulunmaḳ lā-büdd ve elzemdir dėmişdir evveli iẕʿānı pāk

[398b]

(1) olup nisyānı olmaya eger nisyānı var ise ʿilācından ʿāciz olıcaḳ sāʾirlerde (2) ne fiʿl icrā ėde ṣānī vehhām olup nevʿan ḫāʾif ola ta ol ḳadar cerī olmaya (3) ki falān maʿnāyı ėdersem oldu ise ḫoş ve illā nice olursa olsun dėmeye (4) cenāb-ı bāriniñ mīʿādına muʿteḳid ola ve ṣevāb ve ʿiḳāb var idigine tamām cezm ve imānı (5) olup ḥudūd-ı ḥażret-i rabbu'lʿālemīni riʿāyetde taḳṣīri olmaya eger sehven taḳṣīri (6) olursa yine fī'l-ḥāl rücūʿ ėdip müstaġfirinden ola ve dāʿi ḫayr olup müteneffir-i (7) şerr ola eger ʿilm-i rūḥāni ile āşinā daḫı ve ʿilm-i rūḥānīde ʿalāḳası olursa ḫod (8) ʿilācı rūḥānī devāyı cismānīden uludur ne hoş ve illā merkez fikre ṣuʿūd ėdip (9) ʿālim-i aʿlāya fikri ile mütelaḳḳī ola ṣāliṣ üstād ve şeyḫi kim ise anıñ rıżāsıyla (10) olup dāʾimā şükr ve ṣenāsında taḳṣīri olmaya zīrā üstādı anıñ ol şerefine bāʿiṣ (11) olmuşdur eger münker ve kāfir ise ṭıbāʿ andan müteneffirdir ol taḳdīrce ġurūr ve kibir eylemiş (12) olur mebdeʾ evvel cell-i celāle ṣıfat-ı kibriyāsına hīç şaḫṣıñ şerīk olmasını dilemez (13) lāzım gelir ki böyle olan ṭabīb kör bāṭın ola pes imdi andan fāʾide olmaz rābiʿ (14) ṭabīb gerekdir ki bencil olmayıp ifāde ve istifādede taḳṣīri olmaya ve müstaʿidd (15) ve ḳavābilden bu ʿameli dirīġ ėtmeye ve nā-ehle daḫı mermūzātını keşf ėtmeye ḫāmis gerekdir ki (16) marīże ʿilāc ėylemek diledikde edviye ve eşribeden ziyāde himmet-i ġıdā ile devā ḳılmaġa (17) ṣarf ėde ve ʿilācdan ġarażı mal olmaya belki hemān ṭaleb-i ṣevāb āḫiret ola eger ḳādir (18) olursa kendi mālından ṣarf ėde ve emrāż-ı ḫārre kim gün-be-gün ziyāde olup (19) müteġayyir ėde ol ḥālde tedbīr-i münāsib ki żarūretdir şitāb eyleye ve baʿżı emrāż

[399a]

(1) vardır ki nās anı ẕikr eyleyip falān ol maraża mübtelādır dėsek rencīde ḫāṭır (2) olur anıñ gibi ne kim eyleye meṣelā emrāż-ı raḥm ve bevāsīr ve emrāż-ı aʿżā-i tenāsül (3) ve bunlarıñ emṣālidir iḫfā ėde sādis laṭīf kelām olup beşāş ola ve marīżiñ (4) öñünde tekebbür ve tecebbür eylemeye belki göñlünü alan eşyā ile ḫāṭırcıġın ḫoş ėde ve muvāfıḳ (5) kelāmlar ve laṭīf mişāller irād ėde ta kim marīż andan ümīd var olup mesrūr ola (6) sābiʿ ṭabīb bulduġunu görse ekl ėtdirip ḥarīṣ ekl ve şürb ve nikāḥ olmaya belki (7) mā-lā-büdd minhü ile iktifā ėde ta kim dimāġı keṣret-i ekl ve şürbden münḫabiṭ olmaya ve ṭabīʿatı (8) pārsā ṭabīʿat olup fācir ve fāsid olmaya ve ʿayn merḥamet ile dāʾimā marīżiñ ḥāline (9) nigāh ėde ṣāmin ṭabīb lāzımdır ki kütüb-i ṭıbb

müṭālaʿ asına ve istiḫrācına ḳādir ola ve ḳavāʿid-i (10) ḥükemā-ı müteḳaddimini riʿāyet ėdip felāsifeniñ müsannefātını müṭālaʿa eylemiş ola ve fī’- (11) l-cümle ʿulūm riyāżiya ve ṭabīʿiyyede ḳuṣūru olmaya ve kendiden ġayrı anda olan (12) eṭibbā ile müşāvere eyleye eger bir kimesne ḫāricden teşḫīż-i maraż ėdip ʿilāc ḥaḳḳ ne ise (13) işāret ėderse istinkāf ėtmeye eger tekellüm ėden zamānımızda olan ṭabīblermiz gibi yādigārlar (14) olup ḫalḳa ḳarşı ilzām eylemekden ḥicāb ėder ise ol nevʿ marīżden devr ola (15) zīrā ṭaġlīṭāt-ı muʿālecāt helāk-ı marīżi müstelzimdir ve ṭabīb olan kimesne herkesiñ ʿuyūbunu (16) setr ile meşġūl gerekdir zīrā niçe muʿatab aña keşf olsa gerekdir tāsiʿ lāzım olan (17) ṭabībe raḳīḳü’l-ḳalb olup fuḳarāyı esirgeyip aġniyā üzerine ʿilācların taḳdīm eylemek (18) lāzımdır ve kütüb-i müteḳaddiminden Ebḳırāṭ ve Cālīnūs ve sāʾir kütüb-i müteaḫḫirin ile taḳayyüd (19) üzere olup daḳīḳü’n-naẓar ve ḥāẕıḳ olmaġa ḳaṣd ėdip ḥāżır cevāb olaʿāşir

[399b]

(1) ṭabīb olan kimesne ḥaḳḳ taʿālanıñ ḳudretini kendüye ḥüsn-ı ḥüṣeyin ve ḥırz-ı mübīn bilip (2) dāʾimā nefsine cehlile ve iftiḳār ile tezellül ėdip ẓuhūr ėden teʾsīrātı kendi ʿameli (3) ve maʿrifeti muḳteżiyyātından anlaya maḫżan rabbu’l-alemīn ḥażretleriniñ ol marīże şifā (4) vėrmek murādı olup kendiniñ maʿīşeti ecel için iḥsān olunduġun añlaya Ḥażret-i (5) Celāleddin-i Mevlevī’niñ meṯnevīsinde olan bu **ebyāt** pür-ʿanberi fikir eyleye ve bile ki ol (6) ḳadar meşāhīr-i eṭibbā bir çengi cāriye ʿilācında terk istisnā ile ḫāʾib ve ḫāsır oldular (7) nitekīm Ḥażret-i Mevlānā ḳudse sırrıhü’l-ʿazīzʿalā ṭarīḳi’l-irşād cümle ḥükemānıñ ʿaczini müteżammın (8) buyurmuşlardır **ebyāt** şeh ṭabībān cemʿ kürdāz-ı çep ü rast keft-i cān her dert ü dest (9) şemāset cān men mühlet cān cānım üst derd-mend ve ḫasta em dermānım üst her ki dermān (10) gerd mercān merā berd genc ve zerr ü mercān merā cümle keftendiş ki cānbāzı kīnem fehm güdārım ve (11) enbāzi kīnem herīkī azmā mesīḥ ʿālemset her elem rādur kef mā merhamet ger ḫudā ḫavāhed (12) nikefetindāz baṭar pes ḫudā benmūd şān-ı ʿaciz-i beşer herçe güdendār ʿilāc var devā (13) keşt renc-i efzūn ve ḥācetde nārī vā ezḳażā sirkencübīn ṣafrā ferzad rūġanı bādām ḫuşku (14) mey-i nümūd ezhelīle ḳabż-ı şedd-i ıṭlāḳ-ı rafet āb-ı āteşrāmad-deşd peçü neft **neşir** maʿlūm (15) oldu ki ol ḥükemānıñ kimi Eflāṭūn ve kimi Boḳrāṭ ve Soḳrāṭ geçindiginiñ aşlı yoġmuş (16) nitekīm şeyḫ Niẓāmī ḫamsesinde naḳl ėder İskendere ve vefātı zamānı ḳarīb

olduḳda (17) her ḥakīmi müstaḳil çaġırıp derdime devā ṭaleb eylemişdi hīç biri ḳādir olmadı (18) ve her biriniñ ʿaczi ẓāhir oldu imdi ḳudret-i ḫaḳḳıñ olıcaḳ ṭabīb ve müneccimiñ ne medḫali (19) olur maḥżan Allah subḥāne ve taʿāla ol marīże şifā vėrmek yine ṭabībiñ işi bitmesin

[400a]

(1) azāde buyurduġu iş böyle olıcaḳ ṭabīb olan kendi de ḳudret tevehhüm ėtmeye (2) ɛ herze mikevīd müneccim jāj-müncāyid ṭabīb mażmūnuyla ʿamel ėde kendüye ve maʿrifetine (3) ġurur olmaya her ne olursa ḥaḳḳıñ luṭfunu kendüye muʿayyen bile ve hem ṭabīb olana (4) lāzım olan oldur ki her muʿālece ki ėder eyledigi muʿāleceniñ miṣlini kendi ḳarīḥa-i manṭıḳıyesinden (5) istiḫrāca ḳādir ola ve ḳuvvet-i devāyı ve derecātı bile ve izāle-i maraż ne nevʿ cüzüñ (5) ilḥāḳı veyā iḫrācı ile olur tamām mertebe maʿlūm ėdine ve ʿilm-i teşrīḥi bir ḫoş ehlinden (6) görmek lāzımdır deyü tamām diḳḳat ile ʿilm-i teşrīḥi göre belki kendi kütübden mücerred-i taḳrīr (7) ile ḳāniʿ olmayıp sifrlerde ölen mevtādan ve daḫı sāʾir aña göre ḫilḳatı insāna (8) müşābih olan ḥayvānātdan ḫınzīrıñ ve meymūnuñ gerek aʿṣāb ve gerek emʿā (9) ve gerek ʿurūḳu cümlesi insāna müşābihdir bir dānesin her ḳanġısı bunlardan olursa (10) olsun pes imdi getirip ḳaṭʿ ve teşrīḥ ėdip ṭamar-be-ṭamar ʿurūḳ-be-ʿurūḳ tamām (11) gördükden ṣoñra emʿānıñ ve riyye ve kebediñ heyʾetini ve ġıdāları vāṣıl olduġu (12) maḥallī görmek ḳābildir bu ṭarīḳ ile tamām ʿilm ḥāṣıl ėder bundan ṣoñra hemān ʿaḳl-ı selīm (13) ve ṭabʿ-ı müstaḳīm gerekdir ki ṭālibe rāhber ola ṣümmü'l-kitāb (14) biʿavni'llahi'l-vehhāb (15) ḳad ve ḳaʿu'l-ferāġ min taḥrīr heẕe el-kitābü'l-müsemmā be-mūzecü'ṭ-ṭıbb fī yevmü'l-ʿāşir min şehir-i ramażānü'l-mübārek (16) min şühūr sene-i tisʿīn ve elf ʿan yedi'l-faḳīr Muṣṭafa ibni'l-ḥāc Muḥammedü'z-zekeri (17) ġafere'llahu ve'l-vālidiye ve aḥsenü'l-ileyhā ve ileyhi'llahümme bārek heẕe'l-kitāb (18) ʿala ʿibādik mine'l müslimīn muḥarreme Muḥammed ve ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn ve'l-ḥamamdürullah rabbu'l-ʿalemīn

SONUÇ

Emir Çelebi'nin *Enmūzecü't-tıbb* adlı eseri üzerinde yaptığımız çalışmadan çıkardığımız sonuçlar:

Emir Çelebi'nin hayatıyla ilgili Mısır'da tıp eğitimi aldığı ve "*Sulṭān Muḥammed Ḳalāvun Bīmārḫānesi'*"nde ve İstanbul'da hekimlik yaptığı bilgisi bulunmaktaydı. Yapılan bu çalışma ile Emir Çelebi'nin Şam'da Hindî bir hekimden tıp eğitimi almak istediği fakat Hindî hekim, hekimlik eğitimini gönüllü olarak vermeyi kabul etmediği, bunun üzerine Hindî hekimden para karşılığı tıp eğitimi aldığı tespit edilmiştir. Çelebi'nin Mısır, Şam ve İstanbul dışında ülkenin farklı yerlerinde de hekimlik yaptığı bilgisine ulaşılmıştır.

Bu çalışmaya kadar Emir Çelebi'nin üç eserinden bahsedilmekteydi. Emir Çelebi'nin Ebū Bekir Rāzī'nin "*Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm*" adlı eserini hicri 1027 yılında Türkçeye çevirdiği görülmüştür. Emir Çelebi'nin "*Neticetü't-tıbb, Rebî's-selâme, Enmūzecü't-tıbb"* dışında *"Sırru'l-mektūm fī ʿİlmü'n-nücūm"* adlı bir eserinin daha olduğu tespit edilmiştir.

Eserin bir tıp metni olması, hastalığın teşhis ve tedavisini ve tedavi için gerekli olan ilaçların içeriklerini ve nasıl yapılmasını içermesi bakımından fiillerin eserde yaygın bir kullanım alanı olduğu görülmektedir. Müellifin Arapça ve Farsça kelimelere ihtiyaç duyduğu zaman bu dillerden kelime aldığı ve bu kelimeleri "et-, ol-, kıl- ve eyle-" yardımcı fiilleri ile Türkçeleştirdiği görülmektedir. Emir Çelebi, aynı kelimeye farklı yardımcı eylemleri getirerek üslup güzelliği, ifade ve kelime zenginliği oluşturmuştur.

Metin üzerinde yapılan inceleme sonucunda metinde 1334 farklı fiil kullanılmıştır ve bu fiiller metin içinde bir ve daha fazla yerde geçmektedir. Eserde, basit yapılı 52 fiil kullanılırken türemiş yapılı 104 fiil kullanılmıştır. Dört türemiş fiilin dışında kalan basit ve türemiş fiiller Türkçenin öz söz varlığı olan fiillerdir. Birleşik fiiller ise isim ve yardımcı fiillerler, fiil ve yardımcı fiillerler ve isim ve yarı yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller olmak üzere 1178 farklı birleşik yapılı fiil kullanılmıştır. Bu birleşik yapılı fiillerin içinde isim ve yardımcı fille kurulan birleşik fiillerin oldukça yoğun kullanıldığı görülmektedir. Bu birleşik fiillerlerin 1. unsuru Arapça, azda olsa Farsça; 2. unsuru et-, ol-, eyle- ve kıl- gibi Türkçe yardımcı fiillerden oluşmaktadır. Müellif, bu fiillerde birinci kelimeyi yani isim soylu kelimeyi genel olarak Türkçe

dışındaki dillerden aldığı görülmektedir. Fiil ve yardımcı fiillerle kullanılan birleşik yapılı 2 fiil kullanılırken isim ve yarı yardımcı fiillerle kurulan birleşik yapılı fiil ise 22 tane kullanılmıştır. Bu fiillerde de yarı yardımcı fiiller Türkçenin öz fiilleri iken diğer unsurlar ağırlıklı olarak Arapçadır. Kullanılan bu fiiller metinde bir ve daha fazla yerde geçmektedir. Bu durum Türkçenin diğer dillerden fiil almadığını, fiil dışındaki (isim, edat, bağlaç vs.) kelimeleri aldığını göstermektedir.

Üzerinde çalıştığımız eser bir tıp metni olduğu ve genellikle o dönemde tıp eserleri Türkçeye çeviriler yoluyla kazandırıldığı için metinde yabancı kelimeler, özellikle de tıp alanında kullanılan terimler oldukça fazladır. Metinde geçen bu kelime ve terimler, genel olarak Arapça, yer yer Farsça, Türkçe ve azda olsa Yunanca ve Rumca'dan oluşmaktadır. Eserde Arapça ve Farsa tamlamalara oldukça fazla yer verilmiştir.

Arapça, Farsça, Rumca ve Yunanca organ, hastalık ve bitki isimleri yanında bazı yerlerde bunların Türkçe kullanımları da verilmiştir. Bu durum eserin anlaşılmasını kolaylaştırmakta ve eseri Türk dili açısından daha da önemli kılmaktadır.

Eser, bir tıp metni olmasından dolayı fiil cümlesi fazla yaygın değildir. Fakat metinde, farklı yapılardaki fiiller mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde kullanılmıştır. Bu fiillerin çekimlerinde bütün kişilere yer verilmemiştir. Genel olarak geniş zamana, az da olsa istek ve dilek-şart kipine dayalı, üçüncü kişilere hitap edilen bir anlatıma yer verilmiştir.

Eserin bir tıp metni olması ve o dönemde tıp eserleri Türkçeye çeviriler yoluyla kazandırıldığından dolayı metinde tıp alanında kullanılan kelime ve terimler oldukça fazladır. Metinde geçen organ adları, hastalık adları, hastalığın tedavisinde ve ilaç yapımında kullanılan bitki adları, hayvan adları, maden isimleri, renk isimleri, ilaç yapımında kullanılan ölçü birimleri, ilaç alım süreleri ve bazı hastalıkların tekrarladığı süreleri belirten ölçü adları, hastalığın teşhis ve tedavisinde kullanılan bu kelime ve terimler, genel olarak Arapça, yer yer Farsça ve az da olsa Yunanca ve Rumcadan oluşmaktadır. Eserde hatırı sayılır derecede Türkçe tıbbî kelimelere de yer verilmiştir. Ayrıca halk arasında kullanılan ve argoya varan bazı tıbbî kelimelere de yer verildiği görülmektedir.

Metinde ölçü birimini, hastalığın etkili olduğu ya da ateşin ortaya çıkacağı süreyi ve ilacın içeriğini oluşturan nesnelerin miktarını belirten sayılarda belli bir

düzen yoktur. Müellif Arapça, Farsça ve Türkçe sayıları bir arada kullanmaktan kaçınmamıştır.

Emir Celebi, eserinde bazı organ, hastalık ve bitki adlarının Türkçe, Arapça ve Yunanca isimlerinin yanında, bazı organ, hastalık ve bitki adlarının Türkçelerini ve halk dilindeki karşılıklarını da vermiştir. Bu durum eseri ansiklopedik bir sözlük haline getirmiştir denebilir.

KAYNAKÇA

Acıduman, Ahmet: "HekimBaşı Emîr Çelebi ve Ünlü Eseri Enmûzecü't-Tıbb'da Kafatası ve Omurga Anatomisi Üzerine", **Türk Nöroşirürji Dergisi**, C. 22, S. 2 s. 103- 110.

Adıvar, Adnan: **Osmanlı Türklerinde İlim**, 6. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000

Ağırakça, Ahmet: **Osmanlı Tıbbının Kaynakları ve Osmanlı Tıbbına Giriş**, https://www.ahmetagirakca.com.tr/uploads/default/articles/5-, 16/0/2020

Ahterî Mustafa Muslihuddin el-Karahisarî: **Ahterî-yi Kebir**, Haz.Prof. Dr. H. Ahm Kırkkılıç, Prof. Dr. Yusuf Sancak, 2. Baskı, TDK Yayınları, Ankara 2017

Ali Nazîmâ, Faik Reşad: **Mükemmel Osmanlı Lügati**, Haz. Necat Birinci, Kâzım Yetiş, M. Fatih Andı, vd., TDK Yay. Ankara 2018

Aynacı, Mihrican: **Sultaniye (İnceleme-Metin-Dizin)**, Koceli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kocaeli, 2014

Bahşâyiş Bin Çalıça: **Bahşâyiş Lügati**, Haz. Fikret Turan, TDK yay. Ankara, 2017

Bayat, Ali Haydar **Osmanlı Devleti'nde Hekimbaşılık Kurumu ve Hekimbaşılar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkalığı, Ankara, 1999

Bayat, Ali Haydar: **Abdülvehhab bin Yusuf ibn-i Ahmed el-Mardanî, Kitâbu'l-Müntehab fî't-Tıb, İnceleme-Metin-**

Dizin-Sadeleştirme-Tıpkıbasım, Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği Yay., İstanbul, 2005

Bayat, Ali Haydar: **Tıp Tarihi**, 3. bs., Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yay. İstanbul, 2016

Bayat, Ali Haydar; Okumuş, Necdet: **Mahmud bin Mahmūd-ı Şirvāni, Mürşid (Göz Hastalıkları), İnceleme-Metin-Dizin-Sözlük**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2004

Baytop, Turhan: **Türkçenin Bitki Adları Sözlüğü,** 3. b. TDK Yay., Ankara, 2007

Bekmez, Hasan: **Kitâb-ı Tıbb-ı Latîf (72b-151b) (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009

Bursalı, Mehmed Tahir: **Osmanlı Müellifleri**, C. 3, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1343 H./1924-1925, s. 204

Canbolat, Mustafa; Önler, Zafer: **İshak bin Murad, Edviye-i Müfrede**, 2. bs. TDK Yay., Ankara, 2016

Çağıran, Önder: **Ahmed-i Dâî Tıbb-ı Nebevî, İmlâ-Fonetik-Morfoloji-Karşılaştırmalı Metin-İndeks ve Sözlük**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler ėstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992

Çetin, Hasan Ali: **Eski Anadolu Türkçesi Eczacılık ve Tıp Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara 2020

Ceylan, İbrahim **Türklerde Cerrahinin Gelişimi**, , Türk Cerrahi Derneği Yay., Ankara, 2012, s. 9.

Demir, Aydın: **Hekim Bereket ḫulāṣa, (İnceleme-Metin-Sözlük)**, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010

Demirhan Erdemir, Ayşegül: Emir Çelebi, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, **Türkiye Diyanet Vakfı** İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 1995, s. 129-130

Develioğlu, Ferit **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat Eski ve Yeni Harflerle**, 9. Ofset bs., Aydın Kitabevi Yayınları, Yenişehir-Ankara 1990

Dilçin, Cem: **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara, 1983

Doğan, Ahmet Turan: **Kitâb-ı Tıbb-ı Hikmet (İnceleme-Metin-Dizin)**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sivas, 2015

Doğan, Şaban: **Terceme-i Akrabâdîn Sabuncuoğlu Şerafeddin (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler) Birinci Cilt**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2009

Doktor Hüseyin Remzî: **Lügat-i Remzî, C. 1-2**, Haz.Ali Birinci, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2018

Ebu Bekr Muhammed bin Zekeriyya er-Râzî: **Tabibin Ahlâkı ve Bir Saatte Şifa Risaleleri**, Çev. Hikmet Akpur, Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul, 2013

Erdağı, Binnur **Hekim Bereket Tuhfe-i Mübârizî (inceleme-metin-sözlük)**, Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2000

Gül Elbir, Zekiye: **Gayetü'l-Beyân fî Tedbir-i Bedeni'l-İnsân (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2000

Gürlek, Mehmet **İbrahim bin Abdullah, Cerraâh-name (Alâ'im-i Cerrâhîn) Adlı Eseri (Giriş-Metin-Sözlük)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2011

İbrahim bin Abdullah: **Alâ'im-i Cerrâhîn (İncelem-Metin-Tıpkıbasım),** Haz. Mehmet Gürlek, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016

İlhan, Nadir: **Eşref bin Muhammed, Hazaʿinü's-saʿâdât (İnceleme-Metin-Dizin)**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ, 1998

İlter, Uzel: **Kenan Süveren, Şerafeddin Sabuncuoğlu Mücerreb-nâme**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara, 1999

İlter, Uzel: **Şerafeddin Sabuncuoğlu, Cerrâhiyetü'l-Hâniyye**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1992

İsa Efendi: **Devâ-i Emrâz,** Süleymaniye Ktp., Hamidiye 1023, v.2b

Kahya, Esin: **Şemseddin-i İtâkî'nin Resimli Anatomi Kitabı**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara, 1996

Karnak, Ali İrfan: **Hayâtîzâde Mustafa Feyzi'nin Risâle-i Hummâ-yı Redîe Adlı Risâlesi (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat

Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2016

Kaya, Mahmut: Şirâzî, Mahmud b. İlyâs, Din Alimi ve Hekim, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yay. C. 39, s. 187

Kurban, Ferhat: **Şirvanlı Mahmud Sultaniyye (Giriş-Metin-Sözlük)**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1990

Kurt, Ümit Emrah: **Hekim Şerafeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyetü'l Haniyye Adlı Eserinde Yer Alan Cerrahi Aletlerin Tanımlanması, Çizimi, Sınıflanması ve Karşılaştırması**, İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012

Küçüker, Paki: Lügat-ı Müşkilât-ı Eczâ'da Türkçe bitki adları, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, İlkbahar, 2010, s.402

Küçüker, Paki: **Yâdigâr-ı İbn-i Şerif**, Giriş-Metin-Dizin, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ, 1994

Lutfullah b. Ebu Yusuf el-Halîmī: Lügat-i Halîmī, Haz. Adem Uzun, TDK Yay. Anlara 2013

Mecmûa-i Vakfiyye: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa, No. 943

Mehmet Bahattin Toven: **Yeni Türkçe Lügat**, Haz. Abdülkadir Hayber, 2. bs.TDK Yay. Ankara, 2015

Murad, Sibel: **Lügat-ı müşkilât-ı Eczâ, Derviş Siyâhî Lârendevî (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler), Birinci C.**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009

Mütercim Asım Efendi: **Burhān-ı Katı**, Haz. Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya Örs, TDK yay. Ankara 2000

Mütercim âsım Efendi: **El-Okyânūsü'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmūsi'l-Muhit Kâmūsu'l-Muhît Tercümesi**, C. 1, 2, 3, 4, 5, 6, Haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2013

Necdet Raif Kestelli: **Resimli Türkçe Kamus**, Haz. Prof. Recep Toparlı, Belgin Tezcan Aksu, vd. 2. bs.TDK Yay. Ankara 2011

Ni'metu'llâh Ahmed: **Lügat-i Ni'metu'llâh**, Haz. Adnan İnce TDK Yay. Ankara, 2015

Önler, Zafer **Tarihsel Tıp Terimleri Sözlüğü,** TDK Yay., İstanbul, 2019

Önler, Zafer **Celālüddin Hızır Paşa Müntahab-ı Şifā I Giriş-Metin**, TDK Yay., Ankara, 1990

Önler, Zafer **Celālüddin Hızır Paşa, Müntahab-ı Şifā II Sözlük**, Simurg Yay., Ankara, 1999

Özçelik, Sadettin. **Nidâî, Menşfi'ü'n-nâs (İnceleme-Metin-Dizin)**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1990

Özer, Osman: **Ahmedî, Tervihü'l-Ervah, Giriş-Metin-Dizin**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elağzı, 1995

Özkan, Mustafa; Tören, Hatice; Esin, Osman: **Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım**, 2. bs. Filiz Kitabevi, İstanbul 2006

Öztürk, Hülya: Ömür Elçioğlu, Osmanlı Devleti'nde Anatomi Çalışmaları Üzerinde Bir Değerlendirme, **Türkiye Kliniği Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi**, C. 20, S. 3, s. 172

Recep, Ömer Faruk **Göz Bilimi Sözlüğü**, TDK Yay. Ankara 2017

Redhouse Yayınevi: **Redhouse Sözlüğü Türkçe/Osmanlıca-İngilizce**, 21. bs. Sev Yayıncılık Eğitim ve Ticaret A. Ş., Ayhan Matbası, İstanbul 2017

Redhouse, James W.: **Müntahabât-ı Lügât-i Osmâniyye**, Haz. Recep Toparlı, Yılmaz Eyövge Yıllmaz, Yaşar Yılmaz, TDK Yayınları, Ankara, 2016

Sakızlı İsa Efendi: **Nizâmü'l-Edviye**, Haz. Mükerrem Bedizel Aydın, Sibel Murad, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara, 2019

Suveren, Kenan, Uzel, İlter: İlk Türkçe Tıp Yazmalarına Genel Bir Bakış, **Tıp Tarihi Araştırmaları**, No: 2, İstanbul, 1988, s.133

Süveren, Kenan: **İbni Sina (980-1037)'nin Akrabadin Eseri ile Şerafettin Sabuncuoğlu (1385-1468)'nun Akrabadin Eserinin Tıp ve Bilim Tarihi açısından Karşılaştırılması**, Gülhane Askeri Tıp Akademisi Askeri Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deotoloji

Anabilim Dalı Başkanlığı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991

Şahin, Mehmet: **Ünan Miftâhü'n-nûr ve Hazâinü's-sürûr (Dil Özellikleri-Metin-Söz Dizini**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1994

Şemseddin Sami: **Kamus-ı Türkî**, Haz. Paşa Yavuzarslan, TDK Yay. Ankar 2019

Şükūn, Ziya: **Farça-Türkçe Lügat Gencinei Güftar Ferhegi Ziya**, C. 1, 2, 3, MEB Yay. İstanbul 1996

Tabib İbn-i Şerif: **Yâdigâr-ı İbn-i Şerif**, 2. bs., Haz. Murat D. Çekin Merkez Efendi Geleneksel Tıp Derneği, İstanbul, 2017

Tokaç, Mahmut: **"Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları", Osmanlılarda Sağlık**, Biofarma İlaç Sanayii ve Ticaret A. Ş., İstanbul, 2006

Tokat, Seval: **Kitâb-ı Esbâbü'l-ʿAlâmât (Metin-İnceleme-Dizin-Sözlük**), Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2010

Tulum, Mertol: **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, TDK Yay. Ankara, 2011

Turan, Zikri: **Hacı Paşa, Teshil-Dil Özellikleri-İnceleme-Söz Dizimi**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1992

Tutmacı: **Tabiatnâme**, Haz. Yakup KarasoyTDK Yay. Ankara 2018

Türk Dil Kurumu: Türkçe Sözlük, 10. bs. Ankara, 2005

Türk Dil Kurumu: Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olrak Türkçe, 2. bs. TTK Yay., Ankara, 1994

Uçar, İlhan: **Hazā Kitāb-ı Hulāsa-i Tıbb, cerrâh Mesūd, (Giriş-İnceleme-Metin-Dizinler)**, Birinci Cilt, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Estitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2009

Uludağ, Osman Şevki: **Osmanlılar Devrinde Türk Hekimliği**, TTK., Ankara, 2010

Unat, Kadri Ekrem; İhsanoğlu Ekmeleddin; Vural, Suat: **Osmanlıca Tıp Terimleri Sözlüğü,** TTK Yay. Ankara 2004

Yelten, Muhammet **Şirvanlı Mahmud, Kemaliyye (Giriş-İnceleme-Cümle Bilgisi-Metin-Sözlük)**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1993

Yıldırım, Nuran Alaim-i Cerrâhîn Üzerine Bazı Yeni Bilgiler, **I. Uluslaraarası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi**, İTÜ, 14-18 Eylül 1981, C. 2, İstanbul, 1981

Yıldırım, Onur: **Et-Teshil Fii't-Tıbb (Kitāb-I Teshili'l-Mevlanā Şemseddin) (İnceleme-Metin-Dizin)**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2010

Yıldırım,Nuran: Hayâtîzâde Mustafa Feyzî, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul 1998, s. 16.

Yurdakök, Murat: Ahi Çelebi (1431-1524) ve Çocuk Hekimliği, **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, Sayı 46, s. 249-250

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Kahramanmaraş Lisesi'nden mezun olduktan sonra aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakiltesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans öğrenimine başladım. 1995 yılında lisans mezunu oldum. 1997 yılında MEB'de öğretmenliğe başladım. 1997 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda Prof. Dr. Muhammet YELTEN danışmanlığında hazırladığı "*Türkiye Türkçesinde şartlı cümle üzerine bir inceleme"* başlıklı çalışmamla yüksek lisans eğitimimi tamamladım. 2005-2008 yılları arasında MEB Kitap Yazım Komisyonunda Dil ve Anlatım ders kitabının kitap yazım komisyonu başkanlığı görevini yürüttüm. 2013-2017 yılları arasında MEB'de idarecilik görevi üstlendim. Halen MEB'de öğretmenlik görevimi sürdürmekteyim. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı'nda doktora çalışmalarına başladım. "Seyyid Emîr Mehmed Çelebi'nin Enmûzecü't-tıbb Adlı Eseri (Metin-Tıbbî Söz Varlığı)" başlıklı tez çalışmasını 2023 yılında tamamladım. Evli ve bir çocuk babasıyım.